

**DIE SCHRIFTEN
DES
NEUEN TESTAMENTS**

IN IHRER
ÄLTESTEN ERREICHBAREN TEXTGESTALT
HERGESTELLT
AUF GRUND IHRER TEXTGESCHICHTE

VON
HERMANN FREIHERR VON SODEN
DR. THEOL.

I. TEIL: UNTERSUCHUNGEN
III. ABTEILUNG: DIE TEXTFORMEN
B. DER APOSTOLOS MIT APOKALYPSE.

ZWEITE UNVERÄNDERTE AUSGABE

GÖTTINGEN
VANDENHOECK UND RUPRECHT
1911

Diese Ausgabe ist kein Neudruck, sondern nur
eine sogenannte Titelausgabe, die zwecks Anzeige
des Verlagswechsels veranstaltet worden ist.

225
S. 13
V. 13

Der Apostolos.

382. Zur Orientierung. Die für die Evv gewonnenen Ergebnisse über die Hauptetappen der Textentwicklung erleichtern die Untersuchung für den Apostolos. Zwar darf nicht kurzerhand vorausgesetzt werden, dass in beiden Schriftengruppen die Entwicklung völlig dieselben Wege ging. Denn so sehr die vier Evv schon vom Ende des 2. Jahrhunderts an als eine Einheit empfunden wurden, die man nur zwecks gelehrter d. h. exegetischer Bearbeitung in ihre Teile zerlegte, von dem Apostolos ist dies nicht gleich sicher, auch nicht gleich natürlich. Gewiss waren schon früher, als das Vierevangelium, die Paulusbriefe als Bucheinheit vorhanden, und zwar, soweit wir es zurückverfolgen können, darin über Marcion, vielleicht den Schöpfer eines corpus Paulinum, hinausgehend, einschliesslich der Pastoralbriefe und des Hebräerbriefs. Ob schon Tatian bei seiner Ausgabe der Paulusbriefe die Pastoralbriefe in dieselbe aufgenommen hat, ist nicht zu entscheiden. Jedenfalls gehören sie bei Irenaeus, Tertullian und Klemens Al. unbestritten dazu, obgleich der Kanon Muratori die Aufnahme von Privatbriefen des Apostels unter die kanonischen Schriften noch zu rechtfertigen für nötig hält. Im Anfang des 3. Jahrhunderts beginnt auch der Hebräerbrief eingereiht zu werden. Zuerst in Alexandrien, wo Klemens dafür Zeuge ist, Origenes ihn unter den Paulusbriefen citiert, wenn er auch die unmittelbare Abfassung durch Paulus bezweifelt. Ebenso gehört er für Euseb dazu, wenn er auch die Nennung der Zahl

der Briefe vermeidet. So ist er in der ganzen griechischen, einschliesslich der syrischen, Kirche, soweit wir unterrichtet sind, unangefochtener Bestandteil des corpus Paulinum. Nur, dass er in den meisten Handschriften, die die Paulusbriefe bieten, seine Stelle erst hinter den Privatbriefen des Apostels hat, ist vielleicht eine leise Spur seiner nachträglichen Einreihung, worüber später weiter zu handeln sein wird. Jedenfalls kann kein Zweifel darüber sein, dass, falls die Textrezensionen der Hesychius, Pamphilus-Eusebius und Lucian sich auch auf die Paulusbriefsammlung erstreckt hat, der Hebräerbrief in dieselbe mit einbezogen war.

Nicht ebenso deutlich ist es, wie es allmählich zu dem Zusammenschluss der Apostelgeschichte mit den katholischen Briefen in eine Bucheinheit kam. Zwar erscheinen in der ganzen handschriftlichen griechischen Überlieferung die katholischen Briefe neben den Akten, und zwar an sie angeschlossen. Der älteste Kommentator der Akten, Andreas (s. S. 682 ff), hat auch die katholischen Briefe mitkommentiert, Euthalius Acta und Kath vereint herausgegeben (s. S. 667 ff). Unter den Handschriften bis zum 11. Jahrhundert einschliesslich trennen nur α47 δ157 α174 186 Acta und Kath durch Paulus, wie der Kanon Muratori, die beiden karthagischen Konzilien 397 und 419 und einige Väter, wenn sie die kanonischen Schriften aufzählen, α53 durch Ap, während δ2, von einigen Handschriften des 15. und 16. Jahrhunderts abzusehen, mit Epiphanius, Hieronymus, Peschitta und einigen lateinischen Handschriften zwar Pls voranstellt, aber dennoch, wie sie, A K folgen lässt und nicht K A. Letzteres tun nur die ägyptischen Übersetzungen, die apostolischen Kanones und einige lateinischen Väter und Konzilien, wenn sie die kanonischen Schriften aufzählen. Gegen die buchmässige Zusammengehörigkeit kann die Gruppierung bei der Aufzählung der gesamten kanonischen Schriften natürlich nichts beweisen, so wenig als die Tatsache, dass später hin und wieder die Akten, auch einmal die katholischen Briefe allein abgeschrieben worden sind, wie ersteres vielleicht in δ5, sicher in 6 und 1001, geschah (s. S. 239 ff). Die Apostelgeschichte gehört sicher seit der Zeit des Irenäus zu den kanonischen Schriften, von den katholischen Briefen ebenso sicher der erste Petrus- und der erste und zweite Johannesbrief; wohl auch der dritte, dessen Kleinheit ihn leicht, wie bei Tert auch den zweiten, verborgen bleiben lässt; bei Tertullian und Klemens Al. tritt noch der Judasbrief dazu. Freilich fehlt im Kanon Muratori 1 P und 3 J. Bei Origenes endlich gesellt

sich auch der Jakobus und der zweite Petrusbrief noch dazu, wenn er auch nur 1 P und 1 J mit voller Zuversicht citiert. Auch hier folgt ihm Euseb; aber er ist zur vollen Anerkennung der sieben Briefe doch geneigt; er scheint sie schon in einem Corpus vereinigt vor sich zu haben, wenn er einmal den doch eben erst zur Anerkennung kommenden Jakobus als den ersten derselben bezeichnet. Jedenfalls finden sich alle sieben und zwar in der festen Reihenfolge Ja Pe Jo Ju in den gesamten die katholischen Briefe enthaltenden Texthandschriften und in den meisten Vätern und Kanonverzeichnissen. Im Abendland begegnet noch zuweilen die Voranstellung von Pe vor Ja; und eine Nachwirkung der Geschichte der Kanonisierung ist es, wenn bei Philastrius und Augustin, in den apostolischen Kanones, den Verzeichnissen der beiden Konzilien von Karthago und sonst verloren da und dort Pe Jo voranstehen, denen bald Ja Ju, bald Ju Ja folgen. Im Abendland stehen im 3. Jahrhundert trotz Tert nur 1 P 1 Jo in voller Autorität neben Acta, wenn auch Bekanntschaft von 2 Pt bei Hippolyt und von 2 Jo bei einem afrikanischen Bischof auf der Synode von 256 nachweisbar ist. Und erst im 4. Jahrhundert kommen dort langsam die fünf andern Briefe zur vollen Geltung. Ja die syrische Kirche hatte noch im vierten Jahrhundert keinen einzigen der katholischen Briefe in ihrem Kanon, und hat in die Peschitta nur Ja 1 P 1 J aufgenommen. Ob die drei grossen Rezensionen, die Ausdehnung ihrer Arbeit auf die Akten vorausgesetzt, auch die sieben katholischen Briefe hinzunehmen, erscheint bei dieser Entwicklung fraglich. Unmöglich aber ist es nicht, zum mindesten nicht für Hesychius und Pamphilus-Eusebius. Nur für Lucian mag es die Haltung der syrischen Kirche zweifelhaft machen; doch fehlen in der handschriftlichen Überlieferung der *Κοινὴ* alle Spuren davon, dass die katholischen Briefe derselben je einmal nicht angehört haben sollten.

Sicher aber ist nun zu stellen, dass, ob auch *A K* für sich und *P* für sich, doch beide zusammen noch lange Zeit nicht zu einer Bucheinheit zusammenwachsen. Schon der statistische Bestand an Handschriften macht das zweifelhaft (s. S. 289f). Wir besitzen aus dem 5.—9. Jahrhundert nur 8 Handschriften, die *A K P* umfassen. Daneben Pls-Handschriften allein aus s. V 4, s. VI 7, s. VII 1, s. IX 5, *A-K*-Handschriften aus s. V VI VIII IX je 1, s. VII 4. Und ob von den 8 uns erhaltenen δ -Codd desselben Zeitraums, die hier ja an sich nichts beweisen können, $\delta 5$ und $\delta 97$ ursprünglich Pls mit umfasst haben, ist nicht zu entscheiden.

104*

Auch die Kommentatoren des 1. Jahrtausends haben entweder *P* oder *AK* behandelt. Bedeutsamer ist, dass von den *AKP* enthaltenden Codd der Textcharakter in *AK* einer- und *P* andererseits keineswegs stets derselbe ist, wie später die Textuntersuchung ergeben wird. Daraus darf geschlossen werden, dass die Sitte, *AKP* in einer Handschrift zu vereinigen, erst langsam aufgekommen ist, in der Hauptsache erst seit dem 10. Jahrhundert. Denn für die Zeit seit dem 10. Jahrhundert ergeben sich ganz andere Verhältniszahlen aus dem uns bekannten Handschriftenbestand. An *A-K-P*-Codd besitzen wir 270, an *A-K*-Codd 17, ohne s. XVI nur 12, an *P*-Codd nur 15, ohne s. XVI nur 12. Dieser Tatbestand zwingt dazu, in der Textuntersuchung *AK* von *P* getrennt zu behandeln, desgleichen auch bei *AK* zwischen *A* und *K* zu unterscheiden.

Dass die Apokalypse, entsprechend dem starken Schwanken ihrer Wertschätzung, auch eine eigene Textgeschichte durchgemacht hat, ist selbstverständlich. Ob sie bei den drei grossen Rezensionen mit berücksichtigt worden ist, wird nur die Detailuntersuchung zeigen können. Am ehesten dürfte dies für Hesychius, für den die Autorität des Origenes der Kritik des Dionysius die Wage hielt, anzunehmen sein. Für Euseb ist es bei seiner Stellung zu dem Buch schon viel fraglicher, und für Lucian mehr als zweifelhaft. So ist denn auch ihre Stellung in den Texthandschriften der älteren Zeit eine sehr unsichere. In den *H*-Codd $\delta_2 \delta_3$ findet sie sich, in $\delta_4 \delta_6 \delta_{48} \delta_{371}$ nicht; ob sie in δ_1 ursprünglich stand, ist unentscheidbar. Von den übrigen δ -Codd bietet sie im 1. Jahrtausend nur noch δ_{30} zwischen *AK* und *P*, und an der üblichen Stelle zum Schluss $\delta_{95} \delta_{100} \delta_{101} \delta_{103} \delta_{104}$ gegen 11 Codd, die mit *P* schliessen, und $\delta_5 \delta_{97}$, die nur Evv Ac aufweisen. Von den *A-K-P*-Codd des 1. Jahrtausends enthalten sie 9, darunter einmal zwischen *A* und *KP*, gegen 17, bei denen sie fehlt. Nur ein einziges Mal ist sie für sich allein uns erhalten. Erst mit dem 11. Jahrhundert wird das allmählich anders. Sie findet sich s. XI in 4 gegen 11 δ -Codd, 15 gegen 37 α -Codd, 2mal allein, 3mal mit Komm; s. XII 4 gegen 20 δ -, 15 gegen 34 α -Codd, 3mal allein, 5mal mit Komm; s. XIII in 8 gegen 36 δ -, 6 gegen 46 α -Codd, 5mal allein, 4mal mit Komm; s. XIV in 15 gegen 32 δ -, 8 gegen 49 α -Codd, 5mal allein, 13mal mit Komm; s. XV in 8 gegen 11 δ -, 9 gegen 22 α -Codd, 21mal allein, 16mal mit Komm; s. XVI in 5 gegen 3 δ -, keinen gegen 5 α -Codd, 5mal allein, 16mal mit Komm.

Die Apostelgeschichte mit den katholischen Briefen.

383. Übersicht. Bei einer vorläufigen Gruppierung der Textzeugen der Akten, bei denen sich allein ein klar umrissenes Bild ergibt, lösen sich sofort zunächst zwei ausgeprägte Texttypen von einander ab, deren einer das Mittelalter beherrscht und durch die grosse Mehrzahl der Codd vertreten wird, während den zweiten neben andern die *H*-Zeugen der Evv, soweit sie *AK* enthalten, bieten. Und wieder stehen zwischen beiden, in den Umrissen schwankender, so dass die Einheit zunächst offen bleiben muss, zahlreicher als der eine, wesentlich weniger zahlreich als der andere der beiden in die Augen springenden Typen vertreten, Texte, die bald dem einen, bald dem andern jener beiden sich nähern, daneben aber nicht selten eigene Lesarten bieten, die manchmal der ganzen Gruppe gemeinsam sind. Man wird es wagen dürfen, die Ergebnisse der Evv-Untersuchung zunächst auf diese Erscheinung zu übertragen, und von einer *H*-, einer *K*- und einer *I*-Rezension mindestens bei den Akten, die Ausdehnung auf die katholischen Briefe vorbehalten, zu reden. Der *I*-Text erscheint zunächst deutlich in 2 Typen, *I*^a und *I*^b, von denen der letztere in der Regel mehr *K*-Lesarten aufgenommen, manchmal aber auch gegen *I*^a die *I*-Lesart bewahrt hat. Auch der Andreaskommentar A^{ap} bietet eine Nuance dieses *I*-Textes. Und in fast jedem der *H*-Zeugen finden sich, regellos zerstreut und je später desto häufiger, solche *I*-Lesarten. Der kleinere Umfang des Objekts und die viel klareren Zeugenverhältnisse gestatten es, diesmal mit der Feststellung des Details bei *H* zu beginnen, das zweifellos in der Hauptsache dem Urtext relativ am nächsten steht, sodann den *I*-Text zu rekonstruieren und von *H* abzugrenzen, endlich die *K*-Rezension darzustellen.

Der *H*-Text.

384. Die Textzeugen. Ganz zweifellos liegt den Codd δ₁ δ₂ δ₃ δ₄ δ₆ δ₄₈ ein und derselbe Text in den Acten zu Grund. Dazu kommen noch 74 1008 103 162 257. Auch die erstere Gruppe umfasst natürlich nicht gleichwertige Zeugen. Vielmehr

sind die eigentlichen Urzeugen nur δ_1 δ_2 , denen sich an Wert δ_4 δ_3 und δ_6 74 nähernd. Während δ_4 und δ_3 74 in der Hauptsache nur *K*-Abschwächungen erlebt haben, steht δ_6 und in ähnlicher Weise δ_{48} in der Mitte zwischen den genannten Kronzeugen und den übrigen *H*-Codd, die neben *K*-Lesarten auch, und häufiger, solche des mutmasslichen *I*-Typs in grösserer Zahl aufweisen, und zwar so, dass sie zweifellos alle denselben vom reinen *H* abgezweigten Typ repräsentieren trotz merklicher Differenzen, die auch sie unter einander in kleine Lager trennen. Im ganzen ist der *H*-Text viel besser erhalten und sicherer herzustellen als bei den Evv. Neben den mit den Jahrhunderten in steigendem Mass eindringenden *I*- und *K*-Lesarten finden sich verhältnismässig wenige Abweichungen.

385. Der *H*-Zeuge δ_{1-2} . Auch in Ac sind δ_1 und δ_2 nicht Urzeugen von *H*, sondern verschieden wertvolle Abkömmlinge eines Codex δ_{1-2} , so dass sie gemeinsam nur eine Stimme haben.

Zwingend beweisen dies die den beiden ausschliesslich gemeinsamen Fehler: 1₁₃ Μαθηταις, 5₂₆ γγεν 1 γγαγεν, 21₃ αναφαναντες, 28₁₃ περιελοντες 1 -ελθοντες, Omissionen: 1₁₉ ιδια, 2₂₀ την¹, 34 44 ο, 8₁₈ το αγιον (sa), 15₁₇ ο (δ6), und Sonderlesarten: 26 ηκουσεν (δ3 162 ηκουεν, *K* ηκουον), 26 ~ μου η καρδια, 3₁₉ προς 1 εις, 5₃₁ add του p αυτου, 10₄₅ συνηλθαν, 13₁₀ add του a zu, 14₁₇ αυτον 1 εαυ- (δ4), 21 Εικονιον, 15₃₇ add τον a Ιωαννην, 16₃₂ θεου 1 κυριου (vgl 4₃₁ u. ö.), 17₃₀ απαγγελλει 1 παραγγ-, 20₂₂ εμοι 1 μοι, 24 τελειωσω 1 -σαι, 21₂₃ αφ 1 εφ. Auch dass 9₁ δ_1^* οτι 1 ετι schreibt, δ_2^* ετι omittiert, lässt auf eine gemeinsame Eigentümlichkeit der Vorlage schliessen.

Natürlich kann an sich auch δ_{1-2} allein unter Umständen *H* repräsentieren. Von den eben genannten Lesarten empfiehlt sich freilich keine dafür. Sie sind aber die einzigen Sonderlesarten von δ_{1-2} , die sonst keine Vertretung finden. In den wenigen Fällen, wo δ_5 , der in Ac *H* sehr nahe steht, mitgeht, spricht dies dafür, dass sie *H* uns aufbehalten haben; so 3₆ om εχειραι και (sa), 7₄₆ οικω 1 θεω (398). Noch wahrscheinlicher ist dies, wenn ein *H*-Zeuge die δ_{1-2} Sonderlesart teilt.

Auf diese Weise scheinen folgende δ_{1-2} -Lesarten für *H* gesichert: 2₃₆ ~ εποιτησεν ο θεος 162, 44 πιστευσαντες 1 -οντες (A^{pr}) 103, 3₁₆ om επι 162, 5₁₆ om εις a Ιερ. δ4 (δ3 162 vac), 2₃ om μεν δ4 (dazu δ5 δ206 116 208 370 486), 7₁₉ om ημων 74, 2₅ om αυτου δ3, 3₈ υμιν 1 ημιν (A^{pr} 70 116 470), 8₃₃ om αυτου δ4, 9₈ ουδεν 1 -να δ4 (116 208 370 468), 22 συνεχυνεν δ3, om τους 74, 10₁₉ ζητουντες 1 ζητουσιν 162, 13₄₀ om εφ υμας δ48 (A^{pr}), 20₃₀ εαυτων δ4, 26₂₀ om εις δ4.

Eher könnte man zufällige Begegnung in einem Fehler argwöhnen: 2₄₃ δε 1 τε δ_{1-2} 162, 4₂₄ om ο θεος (ο ∩ ο) δ_{1-2} δ4, 5₃₅ Ισραηλειται δ4 δ5. Fraglich mag es auch in den Fällen sein, wo ν nicht assimiliert wird. Denn hierfür ist die Zahl und Gruppierung eine stets wechselnde; manchmal so gross, dass sicher *H* so schrieb, manchmal ist sie Null, manchmal ist es bald δ_1 bald δ_2 bald δ_4 . Mittelstark vertreten ist das ν nur in folgenden Fällen: 2₃₁ ενκαταλειψθη δ_{1-2} δ3, 9₁ ενπνεων δ2 δ4, 10₂₄

συνκαλεσ- δ1-2 δ3 (δ5), 1422 ενμενειν δ1-2 162, 1818 Κενχρεαις δ2 δ4 (δ5), 1932 συνκεχυμ- δ2 δ4 δ5, alles für *H* nichts beweisend.

Ähnlich steht es mit den Vokalvertauschungen, in denen sich der § 187 188 geschilderte Charakter der beiden Codd ganz gleich bleibt. Auch Ιεραηλ für δ1, Ισδρ- für δ2 kehrt wieder. Da § 302—311 die orthographischen Varianten zusammenhängend behandelt sind, bleiben sie hier unberücksichtigt.

Ob δ1-2 schon *K*-Einwirkungen erlitten hat, ist unsicher. 321 ~ Χριστον Ιησουν mit *K* gegen δ3 δ4 δ6 δ48 ist dafür nicht beweiskräftig genug. Bedeutsamer ist 43 om αυτους gegen δ3 δ4 δ6 δ48 74 103. Aber hier geht auch *I* mit *K*. 1318 schreibt δ1-2 mit *K* und *I* ετροποφορησαν, während ετροφοφορ- durch δ3* δ4 δ6 δ48 dazu *I*¹⁰¹ ε²⁰⁶ für *H* gesichert scheint. 1417 omittieren δ2* δ4 δ6 δ48 162, also doch wohl *H*, gg *I* *K* υμιν resp (*I*?) ημιν; δ1-2 schreibt υμιν. *I*-Einwirkungen könnten sein: 1640 απο 1 ex *I*^a, 2028 θεου 1 κυριου 74, 216 ενεβημεν *I*^a.

386. Der *H*-Zeuge δ1. Stärker als in den Evv weicht δ1 von δ1-2 ab.

Von blossen Vokalfehlern abgesehen, unter denen ει 1 ι und die Verb-Endung -αν weitaus am häufigsten sich finden, begegnen zunächst folgende Schreibversehen: 11 om ο p ηρξατο δ5, 23 26 Μαθητιαν, 27 ουχι 1 ουχ a ιδου, 21 εαν 1 αν p ος, 323 αν 1 εαν, 412 υμας, 14 τεθαραπευμενον, *18 om του (10), 20 δυνομεθα, 22 γεγονει 1 εγεγ-, *32 ελεγον, παντα 1 απ-, 512 τε 1 δε, 13 ουθεις, *517 ζηλους 1 ζηλου, 19 δε 1 τε, *21 παραγενομενοι 1 -νος, 33 εβουλοντο 1 -λευοντο δ4 103, 77 αν 1 εαν 70, 18 αχρι 1 αχρις a ου δ3, 34 αυτου 1 -των, 38 εξελεξατο 1 εδεξατο, *47 οικοδομησεν, 49 οικοδομησατε, 38 εαυτων 1 αυ-, 815 προσευξαντο, 101 σπειρας 1 -ρης (auch sonst mehrfach vertreten), 17 αυτω 1 εαυτω, *24 αυτους 1 αυτου, *29 αναντηρητους 162, δ5*, 45 οι 1 οσοι, 1123 add εν p προσμενειν δ6 101, *25 αναστησαι 1 αναζητησαι, 27 αυταις 1 ταυταις, *1211 αυτω 1 εαυτω, 13 προηλθεν 1 προσηλ-, *υπακουσα 1 -σαι, *1313 ανεχθεντες, 17 του 1 τουτο, *38 τουτο 1 τουτου (a υμιν) 74 257, 48 αιωνιαν p ζωην, 159 ουθεν, 16 κατεστρεμμενα, 1611 δ 1 δε a επιουση, *174 ουχ a ολιγα, 18 Στωικων, *23 υμων 1 υμιν, 28 ημας 257 70, 1912 απαλασσεσθαι 1 απαλλασσεσθαι, 36 αναντηρητων, *2013 διατεταγμενον, *36 προσευξατο δ5, 211 αποσπασθεντες, 4 ελεξαν, *add ελεξαν p πνευματος, 8 ηλθαμεν, 16 Μνασω 1 -σωνι, 22 εληλυθες 1 -θας, 25 απεστειλαμεν 1 επεστ- 70-101, 32 λαβων 1 παραλαβων, 223 κατ 1 κατα, *10 εντετακται 1 τετακται p ων, 11 ουδεν εβλεπον 1 ουκ ενεβλεπον, 21 αποστελω 1 εξαπ-, *2321 πειν 1 πειν, *24 διασωσι 1 -σωσωσι, *2515 ενεφανισθησαν 1 -νισαν, 24 επετυχεν 1 -χον, 265 Φαρεισαιος, 7 καταντησιν 1 -σαι, 10 διο 1 ο p πραξαι, *13 27 βασιλευς 1 -λευ, 25 αλλ 1 αλλα, 275 μυρρα δ6, *15 δυνομενου, 16 υποδραμοοντες, Καυδα 1 Κλαυ-, *29 ευχοντο, 34 προ 1 προς, 39 εγινωσκον 1 επεγ-, *40 Αρτομωνα 1 Αρτε-, 286 μηθεν, 12 Συρακουσας, 16 αυτον 1 εαυ-.

Sodann finden sich folgende Omissionen: 217 εν ταις εσχαις ημεραις, 44 ησαν, και², 322 ημων, 26 υμων, 532 ο a εδωκεν, *38 τα a νυν, 73 εκ², 21 εις, 23 τους², *42 εν τη ερημω, *834 τουτο, 942 της p ολης δ3*, 1021 η, 37 υμεις, 39 εν² δ6, *1124 τω κυριω, 125 προς τον θεον, 1311 επ αυτον, 19 και (162 sa), 22 ανδρα, 26 και, 42 παρεκαλουν, 50 αυτων, 1410 και p ηλατο, 21 εις³, *26 απεπλευσαν, 1614 του δ5, 17 τω, 26 παραχρημα, 29 τω² δ3* δ5 70, 174 τω², 19 η p αυτη δ5, 34 ο, 182 Κλαυδιον, 25 του (vgl Mt 33), 1924 αργυρους, 27 η bis, 2011 και¹, 30 αυτων, *2113 ο, 236 εγω, 8 μεν, 10 τε, *18 σοι p λαλησαι, 28 αυτω 1 αυτων 162, 242 αυτου, 14 πασι, 20ν, 26 αυτω, 2517 αυτων 101, *24 om ζην, 269 μεν, 11 om τε, 14 ημων p -ντων 70, *16 αναστηθι 1 στηθι, 26 και, 2720 λοιπον, 289 και¹, 15 οι.

Auffallend häufig im Vergleich mit den Evv finden sich Einwirkungen sowohl von *I* wie von *K*, insbesondere, wo beide Rezensionen dieselbe von *H* abweichende

Lesart vertreten. Im Anfang der folgenden Liste nenne ich die $\delta 1$ widersprechenden *H*-Zeugen als Beweis für die Sicherheit der Annahme einer *I*- oder *K*-Einwirkung auf $\delta 1$, später nur da, wo der Gegenzeugen wenige sind. Wo nur *K* oder nur *I* die Lesarten bieten, sind sie beigelegt.

1¹⁴ add συν α τοις gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ 74 103, 1⁵ ως 1 ωσει gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 6$ 70 74 103, 1⁸ πρηνης 1 πρηνης gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$, 2² εως 1 αχρι gegen $\delta 2$ $\delta 4$ 74 103 162, 2⁵ εν 1 εις gegen $\delta 2^*$ $\delta 4$ 74, 7 om παντες¹ gegen $\delta 2$ (απαντες 1 π-) $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74 103 162 *K*, παντες 1 απαντες² gegen $\delta 1^c$ $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$, 20 add η p πριν (Mt 118) gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74 103 162, 3¹ ουδε gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74 162, 4³ om εν Ιερουσαλημ — και¹ 44 gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 6$ 74 ($\delta 48$ 103 exc εν Ιερουσα.), 3¹⁰ ουτος 1 αυτος gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ 162, 1³ om ο θεος^{2 3} gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ 74 103, 4⁴ ως 1 ωσει gegen $\delta 2$ $\delta 4$ 74 162, 5¹ Σαφειρα 1 -ρη gegen alle, 1⁹ ηνοιξε gegen $\delta 2$ $\delta 4$ 74, 6⁵ πληρη 1 -ρης *I* $\delta 3^c$ 103, 9 της λεγομενης 1 των -ων gegen $\delta 2$ $\delta 4$ $\delta 48$ 257, 7⁵ αυτω . . αυτην 1 αυτην . . αυτω *K*, 10 om εφ, 1³ Ιωσηφ 1 αυτου (*I K* του *I*.) gegen $\delta 2$ $\delta 4$, 1⁵ δε 1 και gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ 74 *I*, 2² om εν gegen $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$, 3⁵ om εφ ημων gegen $\delta 2$ $\delta 3$ 162 257, 5⁶ ~ εκ δεξιων εστωτα, 8¹¹ μαγειαις, 2⁷ add ος gegen $\delta 2^*$ $\delta 3^*$ $\delta 4$ ($\delta 5^*$), 2⁸ add και α ανεγνωσκειν gegen $\delta 2^*$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74 257, 3² κειροντος, 9² ~ της οδου οντας gegen $\delta 2$ $\delta 4$ 162, 1² ειδεν 1 ιδεν gegen $\delta 2$ $\delta 4$ $\delta 48$ 162, 10⁹ εκεινων 1 αυτων, 12⁸ δε 1 τε *I*, 1⁷ add αυτοις p διηγησατο gegen $\delta 2$ $\delta 4$ $\delta 48$ 162 257 ($\delta 3$ vac), 2¹ om ο α Ηρωδης *I*, 2⁵ επικληθεντα, 13¹² εκπληττομενος, 3¹ om νυν, 4⁴ τε 1 δε, *θεου 1 κυριου, 4⁹ δι 1 καθ, 14⁹ ηκουεν 1 -σεν, 1⁷ ~ υετους διδους, 2⁵ εν Περγη 1 εις την Περγην gegen $\delta 2^*$ $\delta 4$ $\delta 162$, om του κυριου gg $\delta 2$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 162 257, 16¹¹ ουν 1 δε, 1³ προσευχη 1 -χην, 3⁶ om τουτους p λογους $\delta 3$ *I*, 1^{7 11} add το α καθ., 2⁹ χρυσω 1 χρυσιω gegen $\delta 2$ $\delta 4$ 257 (dagegen αργυριω nur $\delta 4$ $\delta 48$ *A^{πρ}*), 18⁷ ηλθεν 1 εισηλθεν, 1⁹ αυτου 1 εκει, 19¹ ελθειν 1 κατελθειν, 3 ειπεν τε 1 ο δε ειπεν, 20¹⁶ Ιεροσολυμα 1 Ιερουσαλημ, 2¹ om Χν, 21⁶ ανεβημεν *I* $\delta 2^c$, 40 ~ γενομενης σιγης *I*, 22²⁶ εκατονταρχος gegen $\delta 2^*$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 5$, 23¹⁸ νεανιαν 1 νεανισκον (vgl 17) *K*, 30^{εξ} αυτης 1 εξ αυτων, 24²⁴ om αυτου, 26¹ υπερ 1 περι, 3 ~ οντα σε, 10 om τε, 2¹ om οντα, 26 om τι, 2⁹ και εγω 1 καγω *I*, 3¹ om τι, 27⁸ ~ ην πολις, 2³ om εγω, 2⁹ τε 1 δε.

7 nur *I* zugehörigen stehen bloss 3 nur *K* zugehörige Lesarten gegenüber. Prozentual berechnet ist der Abstand noch viel grösser. Denn die *K*-Sonderlesarten sind in *Ac* mindestens sechsmal so zahlreich als die *I*-Sonderlesarten. So darf der Schluss gewagt werden, dass auch die *I* und *K* gemeinsamen von *H* abweichenden Lesarten meist aus *I* eingedrungen sind, also *K* in Ägypten langsamer zur Geltung kam als *I*, was bei den § 334 338 343 nachgewiesenen Entstehungsverhältnissen der drei Rezensionen nur natürlich ist.

Durch *I*- oder *K*-Lesarten veranlasst können folgende Sonderlesarten sein: 2³⁸ om φησι (*I K* εφη 1 φησι) α μετανοησατε, 5³² εν αυτω 1 εσμεν (*I* add εν αυτω p εσμεν), 8¹⁷ επιθουσαν 1 -εσαν (*K* επιθουν), 9³⁷ om αυτην (*A^{πρ}* 70: *K* ~ αυτην εθηκαν), 10¹⁹ om αυτω (*I K* ~ αυτω το πνα), 23⁷ λαλουντος 1 ειποντος (*K* λαλησαντος), 30 add προς α αυτον.

Nur sehr selten finden sich Umstellungen ohne fremden Einfluss: 1⁹ αυτων βλεποντων, 3²⁵ ο θεος διεθετο, 4³⁴ ην τις, 7¹⁵ αυτος ετελευτησεν, 3³ σου των ποδων, 11⁹ εκ δευτερου φωνη, 13²⁹ γεγραμμενα περι αυτου, 16¹² μεριδος της, 2⁸ Παυλος μεγ. φωνη 101, 18¹² οι Ιουδ. ομοθυμαδον, 19³⁵ τον οχλον ο γραμματευσ 74. *21⁵ εξαρτισαι ημας $\delta 4$, 22¹⁵ εση p ανθρωπους, 27²⁶ ημας δει.

Endlich bietet $\delta 1$ folgende Sonderlesarten, von denen keine ernstlich für *H* oder gar den Urtext in Frage kommen kann: 2³³ add και α βλεπετε, 3⁸ εν 1 επι $\delta 3$, 4¹ αρχιερεις 1 ιερεις $\delta 3$, 3⁶ ερμην- 1 μεθερμ-, 2¹ κολασωσι 1 -σωνται, 5¹² παντες 1 απ- $\delta 4$, 6³ επισκεψαμεθα 1 -ψασθε, 7¹¹ χυρισκον, 1³ εγνωρισθη 1 ανεγνω-, 4⁹ και

η 1 η δε, 9¹¹ αναστα 1 -στας, 12 add τας α χειρας (17 66 133), 15 add των α εθνων (142 5 153) δ3*, 10¹⁸ επυθοντο 1 επυνθανοντο δ3, 19 δυο 1 τρεις (Lk 244), 37 κηρυγμα 1 βαπτισμα, 11¹³ πεμφον 1 αποστεilon (105), 28 εστημαινεν 1 -μανεν, 12¹¹ add ο α κυριος δ6, 15 ειπαν 1 ελεγον, 24 κυριου 1 θεου (825 1349), 1342 add ηξιουν α λαληθηγαι, 1541 add την α Κιλικιαν δ6 δ5, 16¹⁹ και ιδοντες 1 ιδοντες δε, 23 δε 1 τε, 17¹ add την α Θεσσαλονικην, 3 add ο α Ιξ, 1825 add δε p ελκει, 198 om τα (812) 74 δ5, 14 τινος 1 τινες (Απρ²), 15 add μεν p τον, 34 ωσει 1 ως δ48-257, μεγαλη η Αρτ. Εφσ.^{bis}, 39 περαιτερω 1 περι ετερω δ48 Απρ, 20¹⁵ εσπερα 1 ετερα 74, 29 add οτι α εγω, 32 κυριω 1 θεω 257, 23¹ om ο, 7 λαλουντος 1 -λησαντος, *επεπεσε 1 εγενετο, 12 τε 1 δε, 256 πλειονας 1 πλειους, 16 δε 1 τε, 18 πονηρων 1 -ραν, 21 τηρεισθαι 1 τηρηθηγαι, *25 του Παυλου 1 τουτου, 27³⁴ add και p διο, 37 ως 1 διακοσαι sa, *39 εκωσσαι 1 εξωσαι δ3, 43 εκκολυμβαν 1 κολ- (42), *28¹ Μελιτηνη 1 -τη, 12 ημεραις τρισιν.

387. Der H-Zeuge δ2. Der Schreiber von δ2 zeigt in Ac dieselben Untugenden wie in den Evv.

Auch wenn man die Vokalfehler, wie Ναζοραιος, κανα 1 κενα (425) u. ä. bei Seite lässt, ist die Liste von Schreibfehlern noch sehr stattlich, wenn auch der sehr gewissenhafte Diorthotes sie meist korrigiert hat: *16 ελθοντες 1 συνελθ- p ουν, *9 ειπον- των 1 ειπων α βλεποντων, *13 om ο, 14 add ομοθυμαδον α προσκ. (δ2^c delet ομοθ. p προσκ.), *17 om ην, *19 add ο, 26 κατεψη- 1 συνκατ- (I K συγκ-), 226 εφ α ελπιει δ3, 37 ειποντες 1 ειπον τε, 36 ουκ 1 ουχ δ3, *10 om αυτον, 12 ει 1 η, 13 πατερα 1 παιδα, απολλυειν, 24 οι 1 οσοι, 49 σωσται 1 -σται δ4, 34 om υπηρχον, *54 εμενον 1 μενον (sofort folgt εμενεν), *7 εως 1 ως p δε, 12 747 Σαλομ-, *515 αυτω 1 αυτων, 22 απηγγειλον 1 -λαν, *24 add το α τι, 35 Ισδραηλ-, πραττειν, 65 εξελεξαν τον 1 εξελεξαντο, *712 εξαπεστειλαν 1 -λεν, 17 ομολογησεν, 38 ομων, 44 αυτη 1 -την, *45 εξεωσεν 1 εξωσεν (δ48 u. a. codd.), 49 οικοδομησεται 1 -τε, 81 9 Σαμαριας, 10 προσειχαν, 13 θεωρων, *εξιςταντο 1 -τατο δ3* δ5*, *16 εβαπτισμενοι 1 βεβ-, 25 διαμαρτυρομενοι 1 -ραμ-, 92 αν 1 εαν 74, 25 σφυριδι 1 σφυ- δ3, 28 1826 παρησιαζ-, 35 Σαρρωνα (δ4), 1030 εμου 1 μου, *38 ως 1 ος δ48, *40 add εν p ηγειρεν δ3, *1111 εμε 1 με p προς, 17 δεδωκεν p δωρεαν, 19 Ιουδαιοι 1 -οις, *26 Χρηστιανους 162, 1218 1428 1923 24 ουχ α ολιγος 1218 δ4; 1923 δ4 δ5, *22 ανθρωπων 1 -που, *131 τετρααρχου, *13 υπεστρεψαν, 16 Ισδραηλιται, *28 ητησαν τον 1 ητησαντο (vgl vorhin 65), 40 απελθη 1 επ-, 41 θαυμασατε 1 -σατε, *1411 ανθρωποι 1 -ποις, *12 επι 1 επειδη, *14 αυτων 1 εαυ- δ3, *1521 αυτου 1 αυτον, 22 ηγουμενοις 1 -νους, *24 επι δε 1 επειδη, ομων, *33 εαυτους, *36 δε 1 δη, 162 Ικονιοι, 13 ενομιζεν 1 -ζομεν, *15 ομας, *16 ομιν, 27 δεσμοφυλας 1 -αξ, *30 προαγων 1 προαγαγων, *31 πιστευσαν 1 -σον, 176 ευρον 1 εσυρον, *16 αυτου 1 αυτους του Παυλου, 18 καταγγελλεως, *20 εισφερει 1 -ρεις, 23 σεβαστα 1 σεβασματα, 187 Τιτου 1 Τιτιου, 17 εμελλεν 1 -λ-, *1922 ουχ α ολιγος, 31 αυτον 1 εαυ-, *33 ηλθεν 1 ηθελεν, 34 κραζοντες 1 κραζοντων (δ4), *35 αδελφοι 1 Εφεσιοι (116), 204 Βεροιος 1 Βεροιαιος, *5 εμεινον 1 εμενον, 14 συνεβαλλον 1 -λεν, 33 ουθενος δ4, *37 κατεφιλων 1 -λου, *217 Πτολεμαιδαν 1 -δα, *15 επισκευασαμενον 1 -νοι, 225 εμαρτυρει 1 μαρ-, *9 εθεατο 1 εθεασαντο, *14 προσεχειρισατο 1 προσεχ-, 18 ιδον 1 ιδειν, *23 αεραν 1 -ρα, *25 εστιν 1 εξεστιν, *2319 επιλαβομενου 1 -νος, 32 επεστρεψαν, *35 κελουσαντος 1 -σας, *251 επαρχιω 1 -χια, 5 ημιν, καταβαντες 1 συνκατα-, *17 ποιησαμενοι 1 -νος, *18 πονηρα 1 -ραν, 2610 εποησαν 1 -σα, κατηνεγκαν 1 -κα, 21 συλλαβομενοι, *διαχιρσασθαι 1 -χειρισ-, *23 μελλειν 1 -μελλει (101 162), *29 ευξαμην 1 -ξαμην 162, *278 Λασαια 1 -σ-, *17 βοηθιαν 1 -θειας, εκπλεωσιν 1 εκπεσ-, 19 εριψαν, *27 προσαγαγειν 1 -αγειν, 29 εμπεσωμεν 1 εκ-, τεσσαρες 1 -ρας, *30 πληρης 1 πρως (πρωτης auch δ4 δ48), 41 ελυτο 1 ελυετο, *42 εκκολυβησας 1 -λυμβ-, *43 βηματος 1 βουληματος, αποριψαντας δ3, *283 σφρυγανων 1 φρυγ-, *6 θεωρωντων, *15 ομιν, Παππιου 1 Αππιου, *18 ανακρινοντες, *20 εινεκεν (δ4), *23 μαρτυραμενος.

Nicht Schreibversehen, aber Gedankenlosigkeiten sind daneben folgende Sonderlesarten: *51 Παμφερη 1 Σαπφειρη, *67 Ιουδαίων 1 ιερών, 11 13 λεγοντες 1 -τας, *78 εβδομη 1 ογδοη, *85 Καισαριας 1 Σαμαριας, *12 κυριου 1 θεου, *20 αυτους 1 -τον, *929 add τε p συνεζητει (τε geht voran), 1120 ευαγγελιστας 1 Ελληνιστας, 143 διδοντος 162, 24 add εις p διελθοντες, *171 πολιν 1 αμφιπολιν, *215 add προσευξαμενοι (aus der folgenden Linie), *2520 κρινεσθαι 1 πορευεσθαι (ebenso), *271 add Ιουλιω α ονοματι (steht p ονοματι), 2 Αρισταρχος 1 -χου, 5 Λυστραν 1 Μυρα βο (146 21), 14 κατα ταυτης 1 κατ αυτης, *29 μη 1 μηπου, 2817 λεγων 1 εγω, *18 add με p εβουλοντο (με steht a εβουλ.), *19 add ου p μου, 27 εβαρυνθη 1 επαχυνθη.

Auch durch Reminiszenzen lässt er sich mehrfach von seiner Vorlage abbringen: 755 add πιστεως και α πνευματος (65), *826 add καλουμενην p την² (911), *1341 καταφρονησατε 1 -νηται (Mt 1810), 1613 add ημιν p συνελθουσαις (121) δ3, 2415 προς 1 εις (Rm 51 2 Κο 34) δ3 I^{365 396 398 472}, *257 ισχυσαν 1 -χων (1510), *276 add τουτο p αυτο (Rm 917 136), 35 ευχαριστησας 1 -στησεν (Mt 1536 2626), 2827 add αυτων p ωσιν (Jes 610) δ4 δ48 I^a.

Auch Omissionen finden sich ziemlich häufig: *29 και Ελαμειται, *20f και επιφανη — σωθησεται, *525 οι, *εστωτες και, *38 υμιν, 63 και α σοφιας, *12 επισταντες, *15 εις, 713 τω p εγενετο, *37 υμων, *46 ητησατο, *54 ταυτα, 60 φωνη μεγαλη, *917 η ηρχου, *27 και α πως, *35 τον, *103 εν p ειδεν, *4 εις μνημοσυνον, *115 προσευχομενος, *123 εστιν p αρεστον, *9 δε, *15 ο α αγγελος, *1323 απο του σπερματος, *141 των Ιουδαίων, *11 αυτων, *19 εξω, *20f πολιν²⁰ ∩ πολιν²¹, *154 και, *τε, *7 οτι, *10 ζυγον, *28 om των p τουτων (δ48 257), *32 και επεστηριξαν, *1610 ημας, 25 το, *1725 τα 74 162, *189 εν, 1921 την (169f) 74, 26 πεισας, *οι p θεοι, *27 αλλα, 36 τουτων p οντων δ48, 215 εως, *13 κλειοντες και, *15 αναβαινονμεν, *19 δια, 20 εν τοις Ιουδαιοις, *21 δε, 29 τον, *30 και α ευθεως, αι θυραι, *39 εμει, *2227 μοι, *28 δε² δ3, *29 δε, *232 αυτω, *9 εν p ευρισκομεν, *10 αυτον ∩ αυτων, *15 του, 2415 ουτοι p αυτοι, *2526 σου, *2613 ημερας, 2717 om το², *38 την, *284 της², 5 κακον, *10 τα, *23 τε, 27 και⁴ ∩ και⁵, *31 om Χριστου.

Dagegen sind die Einwirkungen von *I* oder *K* nicht zahlreicher als bei δ1, ein neuer Wahrscheinlichkeitsbeweis, dass die überaus zahlreichen *K*-Lesarten in den Evn von δ2 nicht aus *K*, sondern aus *Ta* stammen: 114 Μαρια 1 -αμ gegen δ1 162, mehrmals Μωσης 1 Μωυ-, 25 κληρον 1 τοπον gegen δ1 δ3 δ4 δ6, 21 συμπλ- gegen δ1 δ3 δ4, 12 θελοι 1 -ει gegen δ1 δ3 δ4 1008 74 162, 17 om μετα ταυτα gegen δ1 δ3 1008, 323 εξολοθρευθησεται gegen δ1 δ3 δ4, 45 εις 1 εν gegen δ1 δ4 δ6 δ48 74 162, 536* ωσει 1 ως, 62 ειπον gegen δ1 δ3 δ4 74, 13 om τουτου, 710 εναντι 1 -τιον (*I*), 31 εθαυμαζεν, 35* om και p θεος gegen δ1 δ2^c 74 101, εν 1 συν gegen δ1 δ3 δ4 δ48 162, 60 ~ την αμαρτιαν ταυτην gegen δ1 δ3 δ4, 89 Σαμαριας gegen δ1 δ4 74 (*I*), 36 ~ αγαθων εργαων, 105 om τινα gegen δ1 δ3 δ4 74 162, 28 ~ εδειξεν ο θεος δ2 δ4 (*I*), 42 αυτος 1 ουτος (*K*) gegen δ1 δ3 δ48 103, letztere könnten von *I* beeinflusst sein, 121 ~ ο βασιλ. Hr. (Mt 23) 162 (*Ia*), 6 προ[σ]αγειν 1 -αγαγειν gegen δ1 δ4 δ48 162 (δ3 hi), *132 add τον α Σαυλον, 38 ~ υμιν εστιν (*I*), *41 ο εγω εργαζομαι 1 εργ. εγω (*K* ~ εγω εργ.), *50 add και p γυναικας, 52 δε 1 τε, *1415 add τον p θν, *17 add γε p καιτοι, 27 ~ ο θς εποιησεν 103 (*I*), 154 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα, υπο 1 απο, 6 δε 1 τε, 20 αλλα 1 αλλ, 25 εκλεξαμενους 1 -νοις (*K*), *161 om και¹, 34 add αυτου p οικον, 175 ~ τινας ανδρας, 27 καιτοιγε 1 καιγε (*I*), *1916 add και α κατακ., 2013 προελθοντες 1 προσ- δ3 δ48² (*I*), 2118 τε 1 δε (*I*) δ4, 2223 δε 1 τε gegen δ1 δ3 δ4, 237 Σαδδ. και Φαρ. δ6 δ48, 17 ~ τι απαγγελται, 2421 υφ 1 εφ, *24 om ιδια, *2525 καταλαβόμενος 1 κατελαβόμεν, ~ θανατου αυτον, 264 add την α εκ. add οι α Ιουδαίοι, 15 ειπον 1 -πα, 2720 ~ πασα ελπις, *30 ~ μελλοντων αγκυρας, *31 ~ εν τω πλοιω μεινωσιν δ6 (*I*), 34 εκ 1 απο, *282 προσαναλαβανον 1 προσελαβοντο δ6 (*Ia*),

6 μεταβαλλόμενοι, *16 add την α Πομπην (74; *I*^b), 27 add αυτων p ωσιν (27^a) δ4 δ48 (*I*). Hier stehen 10 *I*-Sonderlesarten nur 3 *K*-Sonderlesarten gegenüber. Das S. 1656 für δ1 Bemerkte gilt also in erhöhtem Mass für δ2.

Auch in δ2 selbst haben spätere Hände noch mehrfach *I*-Lesarten eingetragen: 9⁴³ add αυτου p δε, 10³⁴ add αυτου p στομα, 11¹⁶ add οτι p ελεγεν, 20 Ελληνας 1 -νιστας (*I*^b), 23⁷ ειποντος 1 λαλησαντος (*I*^a) δ4 δ48, 12 om λεγοντες, 24²⁷ δε 1 τε δ48 162, χαριν 1 -ιτα, 26³ add επισταμενος p ζητηματων δ3 δ4 δ48, 26 om ουθεν δ4 δ48.

Auf *K*-Einwirkungen zurückzuführen sind auch folgende Varianten: 1¹³ om ανεβησαν (*K* ~ α εις το υπερων), 2¹ om παντες (*K* απ-), *7⁴³ Πομφαν 1 -φα (*K* Ρεφαν), 9¹² om εν οραματι δ4 162 (*I* *K* ~ εν οραματι ανδρα) gegen δ1 δ3 74, 13⁶ Βαριησου (*K* -σουν, *I*-*H*-σους; ebenso halfen sich 101 δ206), 26²¹ add με p οντα (*K* ~ με α οντα).

Wenig zahlreich sind wiederum bei δ2 die Wortumstellungen: 2¹⁸ τας δουλας . . τους δουλους, 3² εσμεν ημεις, 4⁷ τουτο εποιησατε, *6⁵ πνευματος και πιστεως, 7³² Μωυσης γενομενος, 9² επιστολας παρ αυτου (δ6), 11²⁴ ανηρ ην (74), 13³¹ εισι νυν 257, 15² εξ αυτων αλλους, 17¹⁰ εξεπεμψαν δια νυκτος, 25 ανθρωπων χειρων, 21³⁰ εκλεισθησαν ευθως, 22³ ανηρ ειμι, 23³ προς αυτον ο Παυλος, 24²⁵ εγκρατειας και δικαιοσυνης, 25⁶ ου πλειονας ημερας, 16 εχοι κατα προσωπον, *27²² ουδεμια ψυχης, 28²² ακουσαι παρα σου.

Dagegen finden sich häufiger als bei δ1 Sonderlesarten, die ebenfalls nie die Frage ernst werden lassen, ob sie *H* oder dem Urtext angehört haben könnten: 2²⁵ add μου p κυριον, 4¹ ως 1 ωσει, 3⁴ προς 1 εις, 10 την -ν πυλην 1 τη -α -η, 4²³ ανηγ-γειλαν 1 απ-, *3¹ παντες 1 απ-, 3⁷ προς 1 παρα, 5⁹ add ουν p τι, 28 επληρωσατε 1 πεπληρωκατε (δ4), *3⁶ τετρακοσιοι 1 -σιων, *6¹¹ βλασφημιας 1 -φημα, *7⁶ αυτω 1 ου-τως, σου 1 αυτου, *20 add μου p πατρος (*I* add αυτου), 3² ετολημisen 1 ετολμα, 35 δι-καστην 1 λυτρωτην, *3⁹ add και α εν, 40 add ο ανθρωπος p ουτος, *4⁴ εταξατο 1 διε-ταξατο, 51 add υμων p καρδιας 74, *8³ add τους α ανδρας, *4 ηλθον 1 διελθον, *1² του Φιλιππου -μενου 1 τω Φιλιππω -νω, 14 Χριστου 1 θεου, *3⁵ add και α ευηγγελι-σατο, *9⁷ ορωντες 1 θεωρουντες, 8 ηνυχημενων (δ4 ηνοιγ-) 1 ανεωγ- (δ3 ηνεωγ-), *3² add εν α Αυδδα, *10³ ως 1 ωσει, 48 αυτοις 1 αυτοις (δ4 257), *13⁵ εις 1 εν¹, *4³ add αυτοις p δε, *14³ add επι p μαρτυρουντι δ4, 9 add ουκ α ηκουσεν, *λεγοντος 1 λαλουντος, 15¹¹ πιστευσουμεν, *16²⁶ ανελυθη 1 ανεθη, 36 εις ειρηνην 1 εν ειρηνη, 38 τε 1 δε 103, 17³ ~ Ιε Χε 1 ο Χε Ιε (Απρ Ιε ο Χε), 19 δε 1 τε δ48-257 162, *2⁵ add ως α προσδεομενος, *18¹⁰ add αλλα α διοτι (αλλα steht eine Linie vorher), *1¹ add ενα p ενιαυτον, 12 παρα 1 επι, *18 add εφη p Παυλος, *2¹ add δε p ανηχθη, *2³ add και α καθεξης, *24 191 Απελλης 1 Απολλως, 25 add ω p πνευματι, 26 Ακυλα 1 -λας, *19¹³ add κυριον α Ιησουν (13^a), *16 ενισχυσεν 1 ισχ., *17 add ο α φοβος, 20 ισχυσεν 1 -χυεν (16), 24 ναον αργυρου 1 ναους αργυρους, 33 δ' ουν 1 ουν (δ4 ουν 1 δε), *3⁵ add και p ουσαν, 20¹ add και α ασπασαμενος, 6 απο 1 αρχι δ48, *14 επι 1 εις 74, 25 ουκ 1 ουκατι, 32 υμιν 1 υμας, 37 τε 1 δε, 21¹ αναχθεντας 1 -θηναι, 10 add αυτων p δε 74, 16 Ιασονι 1 Μνασωνι, 20 εδοξασαν 1 -ζον, *3⁹ add λογον α λαλησαι, 22⁸ add και ειπα p απεκριθην, 23⁹ add προς αλληλους p διεμαχοντο, *3⁴ add εστιν p Κιλικιας (nach 34^a) δ4, *24²⁴ add και p Ιουδαια, *25⁶ προαχθηναι 1 αχθη-, 26⁹ add του α Ιησου, *16 σοι 1 σε, *27²⁰ πλειους 1 πλειονας, *2³ τηδε 1 ταυτη, *28 οιτινες 1 και¹, *3⁴ add τι α τροφης (eine *I*-Gruppe und syP add τινος), *3⁶ απαντες, μετα-λαβαν 1 προσελαβοντο (δ4 δ6 -ελαβον), *40 προσελοντες 1 περιελοντες, 43 της γης 1 την γην, *28¹⁵ υπαντησιν 1 απαντ-, *24 add ουν p μεν, *25 περι 1 δια, *30 ενεμειναν 1 -νεν.

388. Der *H*-Zeuge δ3. (vac 1: 43-53 1043-131 1637-2010 2131-2220 2318-2415 2619-2716 284-31). Auch in Ac ist δ3 eine vorzügliche Schreiberleistung. Unter den sehr seltenen Buchstabenfehlern fällt auf, dass σ ο ε leicht ein-

ander verwirren, dass eines derselben eingesetzt wird, z. B. 22²¹ *προς εμε* 1 *προς με* (sonst nie bezeugt), 25 *προσεταιναν* 1 *προτειναν*, oder ausfällt, z. B. 28⁴ *ον* zwischen *σ* und *δι*. Vokalfehler sind sehr selten, wenn sie auch nicht fehlen. Während die Assimilation des *ν* vor den Labialen fast stets statthat, erscheint das *ν* vor *κ* mehrfach entgegen allen anderen *H*-Zeugen, z. B. 25¹⁶ *ενκληματος*, 26² *ενκαλουμαι*. Bedeutsamere Fehler (die korrigierten ignoriere ich) sind 12¹ *ημων* 1 *ημιν*, 22⁶ *εφ* *α* *ελπιδι* δ2 δ5, 38 *ημων* 1 *υμων*, 35 *αυτου* 1 *αυτων*, 6 *ουκ* *α* *υπαρχει* δ2, 10 *θαμβου* 1 *-βους*, 13 *κρινοντος* δ48, 25 *επειλογηθησονται*, 65 *Αντιοχεαν* 1 *-χεα*, 75 *αυτου* 1 *αυτω* 70 u. ö., 32 *Ισακ*, 93⁰ *εξαπεστειλεν* 1 *-λαν*, 104 *om* *αι* *ρ* *και* 162 u. ö., 13¹⁸ *τεσσα-* *ρακονταετην*, 46 *om* *την* *ρ* *υμιν* 162 257, 14¹⁸ *κατεπαυσαντο* 1 *-σαν* *α* *τους*, 15¹² *εσιγησαν* 1 *-σεν* *οfters*, 29 *πραξατε* 1 *-ξετε* 257 δ5, 32 *επεστηρισαν* 1 *-ξαν*, 16⁹ *om* *δια* *ρ* *-μα*, 16 *παρειχετο* 1 *παρειχε* *α* *τοις*, 25²³ *Βερονικης*, 26¹³ *ιδου* 1 *ειδον*, 27³⁹ *εκωσσαι* 1 *εξωσαι* δ1*. Auch Omissionen sind ganz selten: 2¹⁴ *οι* *ρ* *και*, 73² *οβις*, 8¹³ *γινομενας*, 28 *του*, 13³⁹ * *και* (*ρ* *-ται*) δ2 δ4, 16¹⁴ *ο* *ρ* *της*, 19 *τον*², 20³⁶ *αυτοις*, 21¹ *την*² 74 70f δ5, 22²⁸ *την*, 24¹⁵ *τον* 74, 21 *εγω* 17, 25²³ *και* *α* *ανδρασιν*, 26¹⁷ *εκ*².

Am stärksten ist der Text von *H* abgedrängt durch zahlreiche *K*-Lesarten, die vielleicht zum Teil aus dem Syrischen übernommen sein könnten. Wenigstens erweckt diese Vermutung 537, wo *K* *ικανον*, δ3* *πολυ* addiert. Eine Aufzählung der *K*-Lesarten ist ohne Interesse. Der Apparat wird sie nachweisen. Dagegen ist es für den Nachweis der Existenz eines dritten Textes neben *H* und *K* bedeutsam, aufzuzeigen, wie oft in δ3 Lesarten erscheinen, die *K* fremd sind, die aber durchweg in stets denselben Codex-Gruppen, den oben als *I*^a und *I*^b bezeichneten, sich finden. Wo sie nur die Gruppe *I*^b bietet, ist dies angegeben.

18 *om* *εν*² δ4, 15 *δε* 1 *τε*, 326* *αυτων* 1 *υμων* δ48, 535 *δε* 1 *τε* (*I*^b) δ48, 730 ~ *πυρι* *φλογος* δ4, 33 *add* *εκ* *α* *των* (Ex 35), 37 *add* *αυτου* *ακουσεσθε* *ρ* *εμε* (Dt 18¹⁵) 74 δ48 257, 59 *add* *Χριστε* *α* *Ιυ* 257, 82¹ *εναντιον* δ48 74 162, 28 *δε* 1 *τε* (*I*^b) δ1, 937 *add* *τω* *α* *υπερωω* (208) δ4 δ48 74, 939 *add* *ο* *α* *Πετρος*, 1034 *add* *αυτου* *ρ* *στομα* (835) δ4, 36 *add* *γαρ* *ρ* *τον* (allerdings nur *I*^b 208 364) δ5, 37 *γεγονος* 1 *γενομενον* (*I*^b), 1327 *om* *εν* *ρ* *κατοικουντες* (119 214) (*I*^b), 143 *add* *και* *α* *διδοντι* 74 103 162, 10 *add* *σοι* *λεγω* *εν* *τω* *ονοματι* *του* *κυριου* *Ιυ* *Χυ* (*σοι* *λεγω* Mk 2¹¹ Lk 5²⁴; *εν* *τω* *ον*. *κτλ* Ac 3⁶ 4¹⁰), 15 ~ *υμιν* *εσμεν* δ6 74, 19 *add* *διατριβωντων* *δε* *αυτων* *διδασκωντων* *α* *επηλθον*, *om* *δε* δ48 74 162, *add* *διαλεγομενων* *αυτων* *παρρησια* *α* *επεισαν* (*I* *ανεπεισαν*), *add* *αποστηναι* *απ* *αυτων* *λεγοντες* *οτι* *ουδεν* *αληθες* *λεγουσιν* *αλλα* *παντα* *ψευδονται* *ρ* *οχλους* 74 103 162 257, 22 *add* *και* *α* *παρακαλ*. 74 103, 15¹¹ *add* *Χυ* *ρ* *Ιυ*, 34 *add* *εδοξεν* *δε* *τω* *Σιλα* *επιμειναι* *αυτους* δ48 74 257, 1629* *υπαρχων* 1 *γενομενος* (*I*^b) δ6 δ5, 36 *om* *τουτους* *ρ* *λογους* δ1, 2010 *add* *αυτου* *ρ* *συμπεριλαβων*, 19 *add* *μεθ* *υμων* *ρ* *κυριω* (*I*^b), 22 *συμβησομενα* 1 *συναντησοντα*, 34 *add* *και* *ρ* *αυται*, 21¹⁵ *παρασκευασαμενοι* 1 *επισχ*. 74, 24 *add* *περι* *α* *ων*, 22²³ *κραζοντων* 1 *κραυγαζοντων* (*I*^b), 23² *εκελευσεν* 1 *επεταξεν*, 12 *om* *λεγοντες*, 15 ~ *ακριβεστερον* [*δια*] *γινωσκειν* (*I*^b) 70f, 24¹⁸ *add* *των* *ρ* *δε* 74, 253 *παρ* 1 *κατ*, 10 *γινωσκεις* 1 *επιγιν*-, 11 *τουτοις* 1 *αυτοις*, 16 *τινι* 1 *τινα*, 263 *add* *επισταμενος* *ρ* *ζητηματων*, 27⁴³ *δε* 1 *τε* δ48 162, 283 *καθηψατο* 1 *-ψε*. Angemerkt sei, dass δ3 auch mit *A*^{πρ} einige Sonderlesarten teilt: 536 *προσεκληθησαν* 1 *προσεκλιθη* (vgl. *A*^{πρ} 20), 1032 *παρα* *τινι* *Σιμωνι* *Βυρσει* 1 *εν* *οικια* *-νος* *-εως* (6), 219 ~ *παρθενoi* *α* *θυγατερες* (*K* *α* *τεσσαρες*, Halbkorrektur nach *K*), 2520 *εις* *α* *την* 173 δ206 δ602.

Wieder lässt diese grosse Zahl von eingedrungenen *I*-Sonderlesarten darauf schliessen, dass auch unter den *I* und *K* gemeinsamen Abweichungen von *H* ein Teil aus *I* übernommen sei. Doch ist hier wie bei den übrigen *H*-Codd die Zahl der ein-

gedrungenen *K*-Sonderlesarten mindestens ebenso gross, so dass *K* und *I* in ihrem Einfluss sich so ziemlich die Wage halten dürften.

Sodann charakterisiert δ3 die grosse Anzahl von Varianten, die sich als Reminiszenzen verraten: 125 ~ ιδιον τοπον (vgl Mt 91 Lk 23 usw), 22 καθεζομενοι 1 καθημενοι (615 Lk 246), 5 κατοικουντες εν Ιερους. (1327), ανδρες Ιουδαιοι (14), 38 εν 1 επι (36) δ1 δ5, 43 ~ εγινετο δια των αποστολων (416 30 143) δ4, 47 κυριον 1 θεον Ps 1171 Ro 1511, 36 ~ Πετρος δε ειπεν (238 820) δ4 1002 74 δ299, 41 αρχιερεις 1 ιερεις (423) δ1, 542 κυριον 1 Χϋ (1120), 613 ~ ουτος ο ανθρωπος (1620 2128), 76 add αυτο p κακωσουσιν (Gen 1513) δ48, 33 add σου p υποδημα (Ex 35 Urtext gegen LXX), 42 add λεγει κυριος p Ισραηλ (vgl Am 627), 50 ~ παντα ταυτα (Jes 662) δ4 δ5, 55 αυτου 1 του θεου (531 Mt 2522f 2729), 826 πορευθητι 1 πορευου (911), 95 add συ p ει (Jo 119 2112), add ο Ναζωραιος p Ις (228) δ4, 9 και ουκ 1 ου δε (9a), 17 ~ τας χειρας επ αυτον (817) 74, 28 Ιϋ 1 του κυριου (36), 43 τινας 1 ικανας (1048), 106 ~ Σιμωνι τινη (3) δ6, 18 επυθοντο 1 επυνθανοντο (vgl Jo 452) δ1, 21 αυτους 1 τους ανδρας (238), 26 ~ αυτος εγω (93 1514), 32 παρα τινη Σιμωνι Βυρσει 1 εν οικια Σιμωνος Βυρσεως (6) Απρ, 41 add αυτω p συνεφαγομεν (41b), 136 add εκει p ευρον (933) 74 103, 23 ηγειρεν 1 ηγαγεν (22), 41 ακουσατε 1 ιδετε (222), 158 διεμαρτυρησεν 1 εμαρ. (240), 23 add επιστολην περιεχουσαν α ταδε in der *K*-Add (2325), 1627* ανελειν 1 αναρειν (533) 70f, 36 απεστειλαν 1 -σταλκαν (521) 162, 2113 add Χϋ p Ιϋ (410 812), 15 αναβαινομεν 1 ανεβ. (Lk 1831 Mk 1033) δ5, 28 add του αγιου p τοπου (613) δ4, 233 ~ ειπεν προς αυτον (59 820), 9 add εκ p τινες (Jo 725), 10 ~ στασεως γενομενης (vgl Lk 2319) δ4, 17 ειπεν 1 εφη (23) 74 162 70, 2426 διελεγετο 1 ωμιλει (172 207), 2512 συνεδριου 1 συμβουλιου (2230 231 6 15 20 2420), 26 ασφαλως 1 -λες (236 1623), 2617 εξαποστελλω 1 αποστ. (2221) 74 162 *I* 157 171 2206.

Diesen Listen gegenüber sind die δ3 allein eigenen Abweichungen von *H* wenig zahlreich. Zuerst etliche leichte sprachliche Änderungen. Einigemal wird der Artikel eingesetzt: 236 ο α πας δ5, 913* των α εθνων δ1, 106 η α οικια, 152 τους α πρεσβυτερους, 1625 ο α Σιλας. Sodann schreibt er 17 ο δε ειπεν 1 ειπεν δε, 23 τε 1 δε (in *K*), 239 ους 1 οσους δ4, 62 ημιν καταλειψαντες 1 ημας -τας, 77 το δε 1 και το, 47 εαυτω 1 αυτω 62 70f, 151 δυνησθαι 1 δυνασθε, 163 παντες 1 απ- 74 δ5 70f, 34 δε 1 τε δ48 257 70f, 2019 συμβαινοντων 1 συμβαντων, 2127 συνεχεαν 1 -ον 74 70f, 2315 γινωσκειν 1 διαγ- δ206 170 208. Noch seltener werden Worte vertauscht: 65 εναντιον 1 ενωπιον, 1033 απο 1 υπο δ4 δ5, 1312 θεου 1 κυριου, 1536 εκηρυξαμεν 1 κατηγγειλαμεν 74, 2013 εντεταλμενος 1 διατεταγμενος, 2310 απ 1 υπ. An ihm eigentümlichen Zusätzen findet sich nur: 214 λεγων p αυτοις, 742 αυτους p δε, 922 τω λογω p ενεδυναμωτο, 146* εις α Λυστραν; dazu και 1625 α οι, 2616 α ων. Noch am verhältnismässig zahlreichsten sind die Wortumstellungen: 14 ~ αυτοις παρηγγειλεν δ4, 27 οι λαλουντες εισιν, 46 εν τω ιερω ομοθυμαδον *I*a336 398 δ602, 831 με οδηγησει, 1010 εκστασις επ αυτον, 41 ημιν υπο του θεου, 1514 ες εθνων λαβειν, 21 κατα πολιν p αυτον 74, 1627 τας θυρας ηνεωγμενας, 2020 των συμφεροντων υπεστ., 25 οίδα εγω 74 70f, 2127 οι απο της Ασιας Ιουδαιοι p ιερω, 2425 μελλοντος κριματος 74 70f.

Die beigefügten die Lesarten teilenden *H*-Codd zeigen, dass δ3 mit keinem derselben nähere Beziehungen hat. Am ehesten noch mit δ4, zumal wenn man dazu nimmt, dass sie häufig in der Aufnahme von *K*-Lesarten zusammentreffen. Aber um so seltener treffen sie bei *I*-Lesarten zusammen. Und die paar gemeinsamen Reminiszenzen können auch nicht viel bedeuten.

An Fehlern teilen sie nur: 77 δουλευουσιν, 47 Σαλωμων, 1015 εξα-
 θερυσεν δ48 103 162 und sonst sehr häufig, 167 Βοθουνιαν, 211
 Πατερα. Das ist auch nicht beweiskräftig. Über die Möglich-
 keit eines gemeinsamen Ahnen führt alles zusammen nicht hinaus.
 Ganz ebenso steht es zwischen δ3 und 74.

389. Der *H*-Zeuge δ4. Dieser Codex ist nicht so korrekt
 geschrieben wie δ3, aber doch besser als δ2. Strichweise, wo
 er weniger von *K* und *I* beeinflusst ist, giebt er *H* treuer wieder
 als δ3.

Unter den Fehlern (korrigierte Fehler ignoriere ich) fallen besonders Er-
 weichungen auf, wie: εμμεσω, Καμπαδοκια, εφειδε 1 επιδε (δ5 74 εφιδε). Freilich auch
 umgekehrt: 1040 ενφανη. Dazu kommt die Neigung α 1 ο bei ειδον, ειπον u. dgl.
 und υμεις 1 ημεις zu schreiben. Doch findet sich auch προετεινον 1 -ναν (2225). Mehr-
 fach begegnet -λειπ- 1 -λιπ- in Aoristformen von -λειπειν. Hinübergleiten des Auges
 in eine andere Linie verursacht 143 add επι α τω² wie α τω¹ (auch δ2*), ebenso 283
 add του Παυλου p επιθεντος. Bemerkenswert ist noch etwa 1044 1917 επεσεν 1 επεπεσεν,
 1410 ορθρος 1 ορθος, 1624 ελαβεν 1 εβαλεν, 611 λεγοντες, 176 βοωντας, 19 τηγον 1
 ηγαγον, 187 συνομοροουσα δ5, 27 συνεβαλλετο, 28 κατελλεχετο, 1914 σκευια 1 σκευα,
 16 εφαλομενος (merkwürdigerweise ebenso δ1-2* 74), 22 διακονουν αυτων 1 διακονουν-
 των αυτω, 23 u. 2720 ουχ α ολιγος δ2 δ5, 2031 νυκταν 1 νυκτα, 216 απησπασμεθα 1
 -σαμεθα δ48*, 2220 εσθως 1 εφεσθως, 29 δεδωκως 1 δεδεκως, 263 εθων 1 εθων δ3 70
I^{δ206} 364, 2712 δυνανται 1 δυναντο, 30 πρωρης 1 -ρας, 36 προσελαβον 1 -βοντο α τροφης
 δ6 100 δ602, 40 πνευωση 1 πνευση, πρωρη 1 πρωρα, 2819 ηνγκασθηγν, 20 εινεκεν δ2*.
 Unter den gelegentlichen *K*-Einwirkungen sind etliche Eigentümlichkeiten Folge von
 missverstandenen *K*-Korrekturen in der Vorlage: 318 *K* ~ παθειν τον Ιν p αυτου,
 δ4 om π. τ. Ιν, 93 *K* ~ περιηστραψεν α αυτον, δ4 p φως, 912 *K* ~ εν οραματι α
 ανδρα, δ4 δ2 162 om εν οραμ., 1528 *K* ~ τουτων p επαναγκες, δ4 om τουτων, 189
K ~ δι οραματος εν νυκτι 1 εν νυκτι δι ορ., δ4 εν οραμ., 2417 *K* ~ παρεγενομην p
 προσφορας, δ4 (ebenso *I*^{δ2} 99) om παρ., 2729 *K* μηπως 1 μηπου, δ4 μηπω, 286 ~
K αυτον θεον ειναι, *I* α. ε. θ., δ4 ε. α. θ. Ungenau ist 1518 die *K*-Addition auf-
 genommen in der Form (γνωστον) τω κυριω το εργον αυτου 1 γνωστα εστιν τω θεω
 παντα τα εργα αυτου.

Dieser grösseren Fehlerreihe entspricht die grössere Zahl von Omissionen:
 118 παντα, 219 ανω p ουρανω, 45 δι p και, 38 και α αυτων, 13 ο² 3 103, 16 η²,
 511 επι, 63 αδελφοι δ48, 9 και Ασιας p -κias δ5*, 74 το, 10 αυτω, 13 αν α εγνωρισθη
 δ1, 31 το οραμα, 33 ο p αυτω, 812 τε, 31 αν, 930 αυτον², 31 του α κυριου δ48 162*
I^{δ209} 364, 1211 του λαου, 1314 παρ, 1522 εξ αυτων, 39 τον², 1710 ευθως δια νυκτος,
 1814 αν p λογον, 213 και!, 5 εξελθοντες *I*⁷⁸ δ206, 21 παντας δ48 δ5*, 2212 ευλαβης,
 20 Στεφανου, 28 δε 74 *I*^{70f} 171, 239 των 1 των, 2411 σου p -νου, 2510 ο, 263 παν-
 των, 20 εις p -μοις δ1-2, 278 τινα, 21 τοτε, 37 αι 162 101*, 282 παντας.

Nicht viel seltener als bei δ3 veranlassen Reminiszenzen Abweichungen von *H*:
 51 ~ ονοματι Ανανιας (910), 14 οι α πιστευοντες (244), 32 μαρτυρες εσμεν (315),
 735 αρχηγον 1 αρχοντα (531), 924 om τε (Lk 187) 103 (*I*^a?), 34 add ο κυριος α Ιε
 (1117 20 u. ö.) 74 101, 109 add της ημερας p εκτην (215), 1126 εις Αντισχειαν 1 εν Α.
 (25), 129 υπο 1 δια (Lk 221) 103 70f u. ö., 10 απηλθεν 1 απεστη (Lk 138), 19 διετριψεν
 (143 206 256), 20 τητησαντο 1 ητουντο (1321 28), 1332 αυτον εκ νεκρων 1 Ιν (1731),
 143 διετριβον 1 -ψαν (28), 19 λιθοβολησαντες 1 λιθασαντες (Mk 124, vgl Ac 758f 143),
 155 add ανδρες p τινες (1734), 37 συμπαραλαμβανειν 1 -λαβειν (38), 169 om της (519

17¹⁰) δ1 74 70f δ5 u. ö., 19²¹ διελθειν 1 διελθων (18²⁷), 21²⁴ add και p αλλα (13), 28 add του αγιου p τοπου (6¹³) δ3*, 40 ιδια 1 εβραιδι (119), 23¹² ανελωσιν 1 αποκτεινωσιν (21, 9²⁴), 16 συναγωγην 1 παρεμβολην (Mk 1²¹), 34 add εστιν p Κυλικιας (34^a) δ2*, 24¹ τινας 1 πεντε (15³⁶), 24 ~ τινας ημερας (15³⁶), 26²⁴ add επιστασθε p γραμματα (cf Mt 22²⁹, 2 T 3¹³), 27⁵ Αυστρα 1 Μυρα (146) δ2, 28⁵ αποτιναζαμενος (13⁵¹ 186) δ48 74 162 I¹⁰¹ 157 171 δ206, 23 παρατιθεμενος 1 διαμαρτυραμενος (17³¹).

Ist schon der im einzelnen keinen Nachweis lohnende Einfluss von K auf δ4 etwas geringer als bei δ3, so bietet δ4 auch und in höherem Mass weniger I-Lesarten, deren Aufzählung sich wieder empfiehlt: 4¹² ~ ετερον εστιν, δ48 74 103, 4²⁸ om σου² (I[?]) δ1 74, 730 ~ πυρι φλογος δ3, 8³⁹ (supra rasuram) add αγιον επεπεσεν επι τον ευνουχον αγγελος δε, 9³⁷ add τω a υπερωω (208) δ3 δ48 74, 9⁴³ add αυτον p δε δ2^c 162, 10²⁸ ~ εδειξεν ο θεος, 33 απο 1 υπο δ3, 34 add αυτου p στομα (8³⁵) δ3 δ2^c, 12¹⁹ τε 1 δε, 25 εξ 1 εις δ48, 13³⁸ ~ υμιν εστω δ2, 17²⁷ καιτοι 1 καιγε (I: καιτοιγε), 19²¹ add την a Αχαιαν, 21¹¹ ~ τας χειρας και τους ποδας, 18 τε 1 δε δ2, 23⁷ ειπαντος 1 λαλ, δ48, 25⁹ ουν 1 δε, 26 εχω 1 σχω, 26³ add επισταμενος p ζητημ, δ2^c δ48, 12 om την, om της (I[?]), 20 add εν a Ιεροσ., 26 om ουδεν δ2* δ48, 27⁴¹ ερμενευ 1 -εινευ, 28¹⁴ ~ ηλθαμεν a εις δ48 162, 27 add αυτων p ωσιν δ2 δ48.

Mit I^b teilt er 7²⁸ ~ τον Αιγυπτιον χθες, 11²⁰ Ελληνας 1 Ελληνιστας δ2^c δ5, 19¹⁷ om την δ48, 27 ~ το μερος a κινδυνευει, 25⁶ add και a τη, 26³¹ ~ αξιον a θανατου. Dann ist auch als I-Einwirkung in Anspruch zu nehmen: 7⁴², wo I^a ετη τεσσαρακοντα p ερημω, δ4 p Ισραηλ rückt.

Dagegen sind eigene Lesarten in δ4 häufiger als in δ3 vorhanden. So Umstellungen: 2¹² τουτο θελει 74, 5³² μαρτυρες εσμεν, 8⁴⁰ ευηγγελιζετο p πασας, 9² επιστολας a παρ, 13 εν Ιερουσαλημ ποιησεν, 12¹⁷ αυτον ο κυριος 74, 13¹² εκπλησσομενος επιστευσεν, 19³⁶ τουτων οντων I¹⁵⁷ δ299 486 (om τουτων δ2* δ48), 20³⁵ των ασθενουστων αντιλαμβανεισθαι, 21¹ ημας αναχθηναι, 5 εξαρτισαι ημας δ1, 13 ετοιμως εχω a εις, 23¹⁹ επυνθανετο κατ ιδιαν, 27⁴³ τον Παυλον διασσωσαι δ48, 28²⁵ προς τους πατερας υμων a δια. Wortvertauschungen. Besonders häufig schreibt er τε 1 δε 311 63, 81 (1 δε3), 917 41 (δε1), 27¹⁸, doch findet sich auch δε 1 τε: 12¹² δ48 162 257 u. ö., 1²⁵ δικαιον 1 ιδιον, 417 μη 1 μηκει, 5²⁸ λαλειν 1 διδασκειν, 7¹⁷ ως 1 καθως, καιρος 1 χρονος, 8²⁵ θεου 1 κυριου 257, 9²⁷ κυριου 1 Ιδ, 29 Ελληνας 1 Ελληνιστας, 17²⁷ η 1 και, 19³³ ουν 1 δε (δ2 δ ουν), 20³⁴ οιδατε 1 γινωσκετε, 21⁷ κατεβημεν 1 κατηντησαμεν δ2^c, 22¹¹ υπο 1 απο, 23¹² αναλωσιν 1 αποκτεινωσιν, 23 δεξιόβολους 1 δεξιολαβους, 24²⁵ παραλαβων 1 μεταλαβων, 25²⁶ επηγαγον 1 προηγαγον. Additionen: 2⁴² εν a τη, 4¹⁹ ο a Ιωαννης, 27 σου p πολει (wohl Herausnahme des σου p παιδα), 5¹⁵ των a κλιναριων, 40 αυτους p λαλειν, 6¹² αυτον p τηγαγον, 8²⁸ τε p ανεγνωσκεν, 10³⁷ γαρ p αρεαμενος δ5, 16³³ οικιοι p οι, 19¹⁶ αυτους a εκ, 20⁴ add ο a Δερβατος, 32 αυτου p κληρονομιαν, 24²⁵ δε p εμφοβος 74. Sonstige Sonderlesarten: 3¹¹ Σαλομωντας, 5⁹ ταις θυραις 1 τη θυρα 74, 5²⁸ πληρωσατε 1 πεπληρωκατε δ2, 33 εβουλοντο 1 εβουλευοντο δ1 103 (ebenso 27³⁹ mit 70f), 6⁷ υπηκουεν 157 δ206 Απρ, δ2, 7⁵³ εφυλαξεσθε 1 -εατε, 9³³ Σαρρων 1 Σαρωνα (analog zu Λυδα gebildet) δ2, 10³⁵ εσται 1 εστιν, 48 αυτοις 1 αυτους δ2 257, 11¹⁶ εμνησθημεν 1 εμνησθη, 19 Στεφανου 1 -νω δ6 δ48 70f, 29 ωρισεν, 12⁴ παραδιδους, αγαγειν 1 αναγαγειν δ6, 6 προς τη θυρα 1 προ της θυρας, 17 κατασειαντος δε αυτου 1 κατασεισας δε αυτοις δ6, 24 ηρξαντο 1 -νευ, 13⁴ απηλθεν 1 κατ-, 44 εχομενω 1 ερχ- δ48 257 I¹⁰¹, 15³⁸ αποστατησαντα 1 αποσταντα, δ5 αποστησαντα (die Vorlage von δ4 lautete entweder -σταντα oder -στησαντα, die andere Lesart war interliniar darüber angedeutet), 17¹⁴ υπεμεινεν, 29 χρυσω δ2 257 70f, αργυρω δ48 70f Απρ, 19²⁷ λογισθησεται 1 -θηναι δ5, 20²² συναντησαντα 1 -σονται δ48 δ5, 21⁴ αυτοις 1 αυτου, 7 επεμειναμεν 1 εμειναμεν, 22¹³ εβλεψα 1 ανεβλεψα, 24 γνω

1 επιγνω, 23¹⁰ απαγειν 1 αγειν, 14 μηθενος, 25¹⁹ αυτους 1 αυτον, 26³ Ιουδαιων 1 Ιουδαιους δ48, 28 πειθη 1 πειθεις, 27³ Ιουλιανος 1 Ιουλιος, 6 κακειθεν 1 κακει, 8 Αλασσα 1 Αλασαι 70f, 27 επεγενετο 1 εγενετο 162, 30 εκφυγειν 1 φυγειν, 33 προσλαμβανομενοι 1 προσλαβομενοι 101, 34 ουθενος, 37 πεντε 1 εξ, 39 προς 1 εις.

390. Der *H*-Zeuge δ6. Weniger getreu als die Codd δ1 δ2 δ3 δ4 hat δ6 den *H*-Text bewahrt.

Schon die Fehler sind zahlreicher. Die bemerkenswerteren derselben sind: 4¹¹ εξουθενωθεις 1 εξουθενηθεις, 5¹⁰ εξενεγκοντες, 7⁴ της 1 γης, 39 ομων 162, 43 αυτους, 8¹ πληθος 1 πλην, 11¹² διακρινοντα δ2*, 28 add ος p Αγαθος, 12⁴ αγαγειν 1 αναγαγειν δ4, 6 προσαγειν δ2 δ5, 13¹⁷ τη 1 γη δ5, 19 κατεκληρονομησαν, 32 ομων, 46 αξιως 1 -ους, 17¹⁹ ηγον 1 ηγαγον δ6, 27 ομων δ4*, 18⁵ ωσθε 1 ως δε, 6 πορευεσθαι 1 πορευομαι, 19¹⁶ κυριευσαν 1 κατακυρ-, 29 ορμησαντες 1 ωρμησαν τε, 31 αυτον 1 εαυτον p δουναι δ2*, 40 κινδυνευομενον καλεισθαι 1 κινδυνευομεν εγκαλεισθαι, 20⁴ Βαροιαιος 1 Βερ-, 5 αυτοι, 15 εις το γυλλιον 1 εν τρωγυλλιω, 21⁴ ευροντες 1 ανευρ- p γομον, 16 μιναι εν 1 Μνασωνι, 23 add συν p εισιν, 23¹⁰ τω στρατευματι 1 το στρατευμα, 15 καταγη 1 καταγαγη, 24⁴ σε σκοπτω 1 σε εγκοπτω, 16 φασκω 1 ασκω, 25¹³ 23 26³⁰ Βερωνικη (23 δ3), 26³² απολυεσθαι 1 απολελυσθαι 62, 27¹ απολυειν 1 απολπειν (vgl 26³²), παρεδιδου 1 -δουν δ4 *I*¹⁰¹ 365 398, 8 παραναλγ- 1 παραλεγ-, 34 προς 1 προ δ1, 36 προσελαβον 1 -βοντο δ4, 41 επεκειλον 1 -λαν, 28¹¹ Διοσχοροις 162 *I*⁷⁰ 353. Nicht so häufig begegnen Omissionen: 1¹¹ οι, 13 και 1 Ιωαννης, 18 παντα, 23⁰ του, 5¹⁸ τας, 41 του (in *K*), 10³ του θεου, 30 εν² δ1 δ5, 11¹³ τον¹, 12⁴ αυτον, 13⁴³ των² 74, 14¹⁷ και ευφροσυνης, 20 αυτον, 15¹⁷ ο p κυριος, δ1-2*, 20 του, 16²⁵ δε², 18⁵ ο² δ206 δ5, 19¹⁶ αυτων (*K*) ∩ αυτων, 34 κραζοντων, 20¹ και, 9 απο του¹, 23 οτι (*I*^b 353), 21⁴ του, 23²⁰ περι, 21 πλειους, 33 και² (*I*^a 365 f 8602), 25² κατα του Παυλου, 27²³ του θεου.

Auch die Reminiszenzen halten sich etwa auf derselben Höhe wie bei δ4: 2⁴ add το αγιον p πνευμα (4^a) 1002, 6⁷ κυριου 1 θεου (8²⁵ u. ö.), 8 add πνευματος και a δυναμεις (I *K* 24), 15 καθημενοι 1 καθεζομενοι (22), 7⁶ σου 1 αυτου (3²⁵ Ro 8¹⁸), 8²⁵ θεου 1 κυριου (in *Ac* meist), 9²⁷ add Xū p Iū (36), 9³¹ θεου 1 κυριου (Ro 3¹⁸), 11²¹ add Iū p κυριον, (Lk 166), 12¹¹ ~ οτι αληθως (9), 12 εις 1 επι (9¹⁷), 13¹⁷ του 1 τουτου (Lk 232) δ1, 25 τα υποδηματα 1 το υποδημα (Mt 3¹¹), 34 add ο θεος p αυτον (3²⁶ 4¹⁰), 48 ακουσαντα 1 -οντα (23⁷ 533) δ206, 15⁵ add των πιστευκοτων a της αιρεσεως των Φαρισειων (5), 23 add επιστολην περιεχουσαν τον τυπον τουτου (23²⁵), 36 πολλας 1 τινας (16¹⁸), 16³⁶ τω Παυλω 1 προς τον Παυλον (25⁹), 17¹⁴ επεμ- 1 υπεμ- δ6 (allerdings απ-) δ48 257 74 *I*⁷⁰ f 8299 (21⁴ 10 28¹²), 18²⁸ διελεγετο 1 διακατηλεγχετο (17²), 19⁸ om τα (8¹²) δ1 δ5 74, 33 τη χειρι 1 την χειρα (12¹⁷ 13¹⁶ 21⁴⁰) δ5 74 101 δ20, 35 κατασεισας 1 -σειλας δ5 1001 (*I*^b 116 364 551), 20²⁴ κυριου 1 θεου (15¹¹, I *K* 16²³), 22⁴ φυλακην 1 φυλακας (8³ 12⁴), 24¹¹ add ημερας p ης (12), προσκυνησαι 1 -σων (Mt 22), 24 add τον Χριστον, 25¹² συνεδριου 1 συμβουλιου (24²⁰) δ3, 28²⁴ add υπο του Παυλου p λεγομενοις (13⁴⁵ 16¹⁴).

Dagegen sind ebenso die *K*-, wie die *I*-Lesarten in viel grösserer Zahl einge-
drungen. Die ersteren so häufig, dass streckenweise der Cod den *H*-Charakter fast
verliert. Folge von Missverständniss der *K*-Eintragungen in der Vorlage sind folgende
Lesarten: 23³ *K* add νυν p ο, δ6 a ο, 68 *K* πιστεως 1 χαριτος, δ6 add π. a χαρ., 7¹⁵ *K*
κατεβη δε 1 και κατ., δ6 om και (δ5), 9¹² *K* ~ εν οραματι ανδρα, δ6 om ανδρα,
17¹³ *K* om και ταρ-, δ6 ~ και παρασσοντες p οχλους, 14 *K* -μενον 1 -μειναν, δ6 -μεινον,
20¹⁵ om και in der *K*-Addition, 22²⁰ *K* εξεχειτο 1 εξεχυνετο, δ6 εξεχετο, 23⁹ *K*
οι γραμματεις 1 τινες των γραμματων, δ6 om τινες, 24¹⁶ *K* δε 1 και, δ6 add δε a και,
22 *K* ~ ο Φηλιξ a ανεβαλετο, δ6 a αυτους, 26⁷ *K* ~ βασιλευ Αγριππα a υπο, δ6 om,
14 *K* λαλουςαν προς με και λεγουσαν 1 λεγουσαν προς με, δ6 λαλουςαν 1 λεγουσαν,
27⁴¹ *K* add των κυματων p της βιας, δ6 των κ. 1 της β.

Unter Verzicht auf die Aufzählung der zahllosen *K*-Lesarten, die der Apparat nachweisen wird, seien wieder die *I*-Lesarten zusammengestellt. Am häufigsten berücksichtigt ist der *I*-Typ ^{208ff}, dem 62 der folgenden Lesarten ausschliesslich eigen sind; während die nur im *I*-Typ ^{62ff 78ff} sich findenden Lesarten, wie das in diesem Fall beigefügte Signum zeigt, verschwindend selten sind: 230 add και α καθίσαι 103 ^{Iδ5 Iδ206δ602 I²⁰⁸}, 311 om τον¹, 21 add των α απ, 25 ευλογηθήσονται 1 ενειλ- δ1 δ4*, 430 om σε δ48, 32 πιστευοντων 1 -σαντων, 512 Σολομωντος ^{I^{62ff 78ff} I^{353 364}}, 33 ακουοντες 1 ακουσαντες ^{I^{62ff 78ff} I^{353 551}}, 62 καταλιποντας 1 καταλειψαντας δ48, ~ ημας καταλιποντας δ48-257, 714 add και α πεντε, 21 om αυτον² ^{Iδ5}, 86 om του ^{I^{62ff 78ff}}, 7 add και p δε δ48, 35 om ο 103, 38 ~ εις το υδωρ αμφοτεροι, 39 απο 1 εκ, 1011 ~ τεσσαροι αρχαις δεδεμενον σκευος ως οθονην μεγαλην καταβας και καθιεμενον, 26 add γαρ p και δ48, 45 ~ πνευματος του αγιου, 128 δε 1 τε δ1 74, 11 add ο α κυριος, 20 τε ^{I^{208ff}}, 23 ~ αυτου επαταξεν, 1315 ~ προς αυτους οι αρχισ. ^{I^{62ff 78ff}}, 41 add και επι-βλεψατε p θαυμασατε, 1410 add εν τω ονοματι του κυριου ημων Ιϋ Χϋ, 13 ~ υμιν εσμεν δ3 74, 157 ημιν 257, 11 add Χϋ p Ιϋ δ3 δ48 74 ^{I^{62ff 78ff}}, 25 add τε p Βαρναβα, 27 ταυτα 1 τα αυτα, 28 πλειον ^{I^{62ff 78ff}}, 167 add του α Ιϋ, 13 δε 1 τε δ48 ^{I^{62ff 78ff}} ^{I⁵⁵¹}, 14 ηκουσεν δ48-257 103, 29 υπαρχων 1 γενομενος δ3 ^{Iδ5}, 172 διελεχθη 1 -λεξατο, 5 9 Ιακωβος, 6 εσυραν, 25 ~ πνοην και ζωην, 27 η 1 και δ4 ^{Iδ5 70 I^{78 171}}, 1918 πιστευοντων 1 πεπιστευκοτων, 21 om με¹, 206 add και α διετριψαμεν, 13 14 Θασον 1 Ασσον, 14 Μιτυλληνην ^{I^{208 116}}, 23 add μοι p πνευμα, 24 add Χϋ p Ιϋ, 32 το 1 τα ^{I^{208 364}}, 37 εγενετο δε α ικανος, om του, 216 τε 1 δε ^{I^{116 353 551}}, 25 om τε, 37 δε 1 τε, ~ εισαγεσθαι p παρεμβολην, 226 ~ πορευομενω μοι, 7 επεσον 1 -σα, ηκουον 1 -σα, 19 και εγω 1 καγω, 24 κατεφονουν 1 επεφονουν, 232 ~ επεταξεν p αυτω, 7 ~ Σαδδουκαιων και Φαρισαιων, 12 om λεγοντες δ3 δ20, 14 αν 1 ου ^{I^{70f 173δ206}}, 18 om με ^{I²⁰⁸}, 23 εις Καισαρειαν 1 εως -ας, 28 om δι, 33 ελθοντες 1 εισελθ- ^{I^{116 353 551}} (vielleicht nach οτινες zufällige Begegnung in einem Schreibfehler), 241 om τινος, 10 add δικαιον p κριτην, 15 εκδεχονται 1 προσδεχονται, 16 add προς p και², ~ διαπαντος α προς¹, 18 add των α απο 74 103, Ιουδαϊων 1 -οι ^{I^{62ff 78ff}}, 21 ~ σημερον κρινομαι, 22 add οτι α οταν, 23 271 11 31 εκατονταρχος 1 -χης, 24 ~ τινας ημερας, 25 λαβων 1 μεταλαβων ^{I^{62ff 78ff}}, 27 χαριν 1 χαριτα, 253 ενεδρων, 7 add του Παυλου p καταφεροντες ^{I^{62ff 78ff}} (*K* φεροντες, add κατα του Παυλου), 13 ασπασαμενοι, 21 ~ αυτον τηρηθηναι, 24 τουτου 1 ου, 25 ~ αυτον p πεπραχεναι, 27 ~ δοκει μοι, 261 λεγειν α υπερ (*I* περι), 6 ~ γενομενης επαγγελιας, 26 om τι, 29 και εγω 1 καγω, 272 πλυσιν, επι 1 εις, 9 του πλοος επισφαλους, 31 ~ εν τω πλοιω μεινωσιν, 33 αχρις ^{I^{208 364}}, 34 add τινος α τροφης, 43 δε 1 τε, 44 τους 1 ους¹, 285 πονηρον 1 κακον ^{I^{116 551}}, 6 θεωρησαντων 1 -ρουντων ^{I^{116 551}}, 14 επιμειναντες 1 -ναι, 16 add την α Ρωμην, 26 ειπε 1 ειπον, 31 om πασης, add αμην.

Auch die Eintragung von *I*-Lesarten in seine Vorlage ist manchmal vom Schreiber missverstanden worden: 87 ^{I^{208ff}} add και α παραλ, δ6 om zugleich και p παραλ, 1727 *I* αφ 1 απο, δ6 om απο, 1817 *I* ~ εμελεν p τουτων, δ6 α τουτων, 239 ^{I^{116 551}} add εν αυτω p αυτω η αγγελος, δ6 add εν α αυτω, 282 *I* προσανελαμβανον, *H K* προσελαβοντο, δ6 προσελαμβανον.

Endlich finden sich folgende keiner der drei Rezensionen zugehörigen Lesarten:

Wortumstellungen: 119 αυτων διαλεκτω, 313 απολυσιν εκεινου, 422 πλειονων την, 834 τινος ετερου, 930 αυτον α οι, 1043 αμαρτιων αφεσιν, 1121 την p κυριου, 128 προς αυτον ο αγγελος, 10 απεστη p αυτου, 1332 εκπληρωκεν ο θεος 70, 46 λαληθηναι¹, 1415 των ματατων τουτων, 1828 ειναι δια των γραφων, 2018 αφ ης ημερας, 32 πασι α τοις, 2139 μεν ειμι ανθρωπος, 232 το στομα αυτου, 244 συντομως ημων ^{Iδ206}, 14 πιστευων τω πατρω θεω add και, 2524 ανδρες ημιν, 2631 πρασσει τι, 278 τινα τοπον, 10 αυτοις λεγων, 286 μελλειν αυτον, 21 κατα σου γραμματα. Wortvertauschungen: 117 συγκαταριθμημενος, 25 λαχειν 1 λαβειν, 25 του 1 των, 37 1033 δε 1

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

105

τε, 39 εκ 1 εις, 43 αυτους 1 παντας, 326 υποστρεφειν 1 αποστρ., 414 ορωντες 1 βλεποντες, 77 το δε 1 και το δ3, 48 επι 1 εν, 833 τε 1 δε (in *K*), 34 κυριε 1 σου, 128 τε 1 δε, 9 ην 1 εστιν, 10 εισελθοντες 1 εξ-, 278 ηκομεν 1 ηλθομεν. Additionen: 423 οι αποστολοι p δε, 56 αυτον α εθαψαν, 722 εν α εργοις 103, 31 λεγοντα α εγω, 44 αγγελος α λαλων, 49 εστιν p μου δ48 *I*⁸⁵ 70^f, 55 Στεφανος p δε 257, 1036 ο α παντων, 40 ημιν α αυτον, 1123 add εν α τω, 1541 την α Κιλικιαν δι *I*⁸⁵, 1718 ποιων δε α ξενων, 185 δε p συνειχετο, 1920 σφοδρα p ισχυεν, 2116 των α απο 74 (~ των απο Καισαριας και των μαθητων), 255 αποπον p ανδρι τουτω, 2626 το α πεπραγμενον, 29 εφη p Παυλος *I*³⁵³ (*K* add ειπεν).

Sonstige Sonderlesarten: 123 Ιωσην 1 -ηφ, 417 ανθρωπω 1 -πων δ48 u. ö., 21 μη 1 μηδεν *I*⁸⁵ *I*⁶² δ206, 53 προς Ανανιαν 1 Ανανια *I*⁸⁵, 32 μεν 1 εσμεν p μαρτυρες, 33 εβουλοντο 1 -λευοντο δι δ2 103, 95 add κυριος προς αυτον p ο δε *I*¹⁰⁰¹, 23 συνεβουλευοντο 1 -σαντο, 31 οικοδομουμενοι και πορευομενοι 1002, 106 προς Σιμωνα τινα Βυρσα 1 παρα -ι, 30 ειμι 1 ημην, 38 ως 1 ος δ2* δ48 u. ö., 1119 Στεφανου δ4 δ48 *I*⁷⁰¹, 1217 κατασεισαντος δε αυτου 1 κατατασεισας δε αυτω δ4, 1315 λεγετε 1 λεγεται, 176 εισιν p ουτοι *I*⁸⁵, 18 Στωικων δι 74, 20 φερ- 1 εισφερ- *I*⁸⁵ *I*^{δ602}, φερει 1 -εις δ2*, 182 Ποντιον 1 -τικον, 26 εις την συναγωγην 1 εν τη συναγωγη, 193 ειπεν δε 1 ο δε ειπεν, 9 τυρανιου *I*⁸⁵ *I*⁷⁰¹, 20 ισχυεν 1 -σεν δ2, 32 εινεκεν, 204 συνειποντο 1 -πετο, 15 μεινοντες, 211 αποσπασθεντες δι *I*³⁶⁵, 25 απεστειλαμεν δι *I*⁸⁵ 70^f *I*³⁶⁴, 39 σοι 1 σου, επιτρεψαι 1 -ψον, 223 Γαμαλιηλου 1 -ηλ δι 74, 4 εως 1 αχρι, 2426 μετακαλουμενος 1 μεταπεμπομενος, 2521 επικαλουμενος 1 -λεσαμενου, 24 ενετυχεν 1 -χον δι *I*⁷⁰¹ *I*^{δ206}, 26 γινομενης, 2622 μαρτυρουμενος 1 -ρομενος, 26 λαθειν 1 λανθανειν, 29 και ο 1 ο δε, 2712 εις 1 προς, 15 επιτιδοντες, 20 αστερων 1 αστρων, 288 add τε p επι ταις 74 *I*^{δ206} *A*πρ, 21 κατα 1 περι δ2.

391. Der *H*-Zeuge δ48. Besser als δ6 repräsentiert δ48 den *H*-Text, abgesehen von *K*-Einwirkungen, in denen er nicht wesentlich hinter δ6 zurücksteht.

Schon die Fehlerliste ist kleiner. Bemerkenswert sind: 217 προφητεουσιν 1 -σουσιν, 22 δυναμει 1 δυναμεισι, 315 κρινοντος, 1044 επεσεν 1 επεπεσεν δ4 *I*⁸⁵ *I*¹⁵⁷, 1718 τελαι 1 -λοι, 187 συνομορρουσα 74, 14 ανασχ- 1 ηνεσχ-, 1826 Πρισκαλλα, 19 κατελειπεν 257 74, 21 απηχθη 1 αν-, 28 συντονως 1 ευτ- (p -τος), 1915 τιнос 1 τινες, 17 επεσεν 1 επεπεσεν, 2024 ευχην 1 ψυχην, 31 νυκταν δ4, 216* απησπασμεθα 1 -σαμεθα δ4, 15 αποσκευασαμενοι 1 -επι, 223 αναθρεμμενος 1 αναθεθραμμενος, 5 ω 1 ων 74, εξων 1 αξων, 20 εξεχυετο *I*⁷⁸ 171 δ206 u. ö., 28 γεγεννημαι 257, 244 κοπτω 1 εγχοπτω (p σε) δ4* 74 *I*⁶², ηγεμων 1 ημων, 9 συνεπειθοντο 1 συνεπεθεντο, 2722 ευθυνην 1 ευθυμειν, 30 πρωρης δ2* δ4.

Dem stehen jedoch allerdings etwas häufigere Omissionen gegenüber: 111 ουρανων ∩ ουρανον, 218 επι ∩ επι, 26 ον p *I*^ν, 313 μεν, 15 ο θεος, 41 προς τον λαον, 54 τω α θεω, 5 τους ακουοντας, 22 δε2, 63 αδελφοι δ4, 14 ουτος α καταλυσει, 744 ημων 257, 815 αγιον 15 ∩ αγιον 17, 915 αυτος, 31 του1 δ4 163*, 1319 εν γη, 27 εν α Ιερουσαλημ δ3 257 162, 34 εις διαφθοραν, 36 και προσεθεθη p -θη, 1415 και2 ∩ και5, 1633 εν α εκεινη, 37 γαρ, 1929 της δ20, 36 τουτων (p οντων) δ2*, 2025 ιδου *I*¹⁰¹, 2121 παντας δ4 *I*⁸⁵* 1001, 35 των, 2214 του δ4, 239 των ∩ των δ4, 249 οι p και, 10 τε p απεκριθη, 25 του1, 254 δε, 2629 αν p -μην, 2727 ημων p διαφερομενων, 2821 πονηρον, 22 ακουσαι (δ2 *I*⁷⁰¹ 472, ~ ακουσαι α παρα), 30 εν p ολην.

Aber weniger häufig haben Reminiszenzen eingewirkt: 121 ημων p κυριος, 414 θεωρουντες 1 βλεποντες (13) δ48 257 *I*⁷⁰¹, 542 κυριου 1 *X*ū (1120) δ3 *I*⁶², 76 add αυτο p κακωουσιν (Gen 1513) δ3, 812 του 1 *I*ū (vgl *I* P 414), 911 της πολεως p ρυμην (Lk 1421), 1511 add ημων p κυριου (2 K 1313), 23 χειρων 1 -ρος (vgl 512 911 26), 37 συμπαραλαμβανειν 1 -λαβειν 74, 1714 απεμειναν 1 υπεμ- δ6 (wohl nur Vokalfehler für επεμειναν, vgl 214 10 2812) 257 74 *I*⁷⁰¹, 1824 ~ ονοματι Απολλως (534 910 u. ö.).

1940 και ει ταυτα ουτως εχει (1711 249), 2228 ειπεν 1 εφη (2629), 2315 om των Ιουδαιων 423, 2714 add μεγας p ανεμος (Jo 618), 24 ~ δει σε (1821 1921), 35 αρτους 1 αρτον (Jo 611), 2826 ακουσητε . . βλεψητε (Mt 1314 K) δ4, ακ- 162 I⁷⁰, βλ- 74 δ20.

Wieder finden sich einige durch missverstandene K-Eintragungen der Vorlage veranlasste Lesarten: 27 K add προς αλληλους p λεγοντες, δ48 προς αλλ- 1 λεγ-, 615 K απαντες 1 παντες, δ48 om παντες, 92 K ~ οντας p οδου, δ48 om οντας 74 I⁶² 398^{δ602}, 925 K ~ καθηκαν α δια, δ48 καθ. αυτον α δια, 1023 K add ο Πετρος, δ48 257 add Πετρος, 2410 K τε 1 δε, δ48 om δε, 2614 K λαλουσιν προς με και λεγουσαν 1 λεγουσαν προς με, δ48 om λεγουσαν προς με, 2714 ευρακοιδομ, H I ευρακυλων, K ευροκλυδων.

Neben den ziemlich zahlreichen K-Lesarten finden sich folgende I-Lesarten, die offenbar aus einem Cod mit dem ursprünglichen I-Text geschöpft sind, denn es begegnen sehr selten Lesarten, die nur in I^{62ff} 78ff oder in I^{208ff} erscheinen. 231 ουx 1 ουτε 103, 38 ~ περιπαθων α εις I^{208ff}, 24 προκατηγγειλαν 257, 26 αυτων 1 υμων I^{62ff} 78ff, 430 om σε δ20 δ6, 36 υπο 1 απο I^{δ5}, 55 om ο, 12 εγενετο, 35 δε 1 τε δ3 I^{208ff}, 36 προσεκολληθη 1 προσεκλιθη I^{208ff}, 37 ικανον λαον 257 I^{208ff}, 68 add δια του ονοματος του κυριου Ιϋ Χϋ p λαω 103 I^{208ff}, 714 add αυτου p συγγενειαν, 33^a d εκ α των δ3, 35 ημας 1 ημων, 821 εναντιον 1 εναντι δ3 74 162, 24 θεον 1 κυριον 257, 929 ~ εγενετο δε μετα 257 74 103 162, 37 add τω α υπερω δ3 257, 1011 ~ τεσσαρσιν αρχαις δεδεμενον, 1212 δε 1 τε δ4 162, σκευος τι ως οθονην μεγαλην καταβαινον και 257 I^{208ff}, 25 εξ 1 απο δ4, 132 τον τε 162, 12 ~ εκπληττομενος δι I^{62ff} 78ff, 23 ηγειρεν 1 ηγαγεν 103, 1410 add σοι λεγω εν τω ονοματι του κυριου Ιϋ Χϋ δ3 74 (74 om Χϋ), 18 add και p αυτων 74 162, 19 om δε 257 74 162, 1511 add Χϋ p Ιϋ, 12 απαν 257, 22 εκλεξαμενους 1 -νους, 34 add εδοξεν δε τω Σιλα επιμειναι αυτους δ3 257 74 I^{δ5}, 1613 δε 1 τε δ6, ηκουσεν 257 δ6 103, 174 επιστευσαν 1 επεισθησαν I^{208ff}, 5 Ισωνος (6 -ωνα) δ6 257 74, 1814 ανα-[1 ηνε-]σχομην 1 -μεν I^{208ff}, 1921 add την α Αχαιαν, 33 προβαλλοντων (I[?]) 74 I^{δ5}, 37 θεαν 1 θεον I^{208ff}, 2013 προελθοντες 1 προσ- δ2 δ3 I^{62ff} 78ff, 24 ωστε 1 ως, 2124 αυτους 1 αυτοις 257, 237 ~ Σαδδ- και Φαρ- δ2 δ6, ειποντος 1 λαλησαντος δ20 δ4, 2423 εκατονταρχω δ6, 25 λαβων 1 μεταλ- δ6 162, 27 2670 δε 1 τε δ20 162, 259 επι 1 επ, 263 add επισταμενος p ζητηματων, 26 om ουθεν δ20 δ4, 2733 προσλαμβανομενοι 1 -λαβομενοι δ4 I¹⁰¹, 285 αποτιναξαμενος δ4 74 162 Απρ, 6 ~ θεον ειναι 74, 14 ηλθομεν α εις δ4 162, om την α Ρωμην δ4, 15 ημων 162, 21 εδεξαμεθα περι σου δ4, 27 add αυτων p ωσιν δ2 δ4. Auch hier hat der Schreiber die I-Eintragungen in seiner Vorlage zuweilen missverstanden: 1217 I^{208ff} ~ αυτον p φυλακης, δ48 257 162 I¹⁰¹ p εξηγαγεν, 1514 I^{208ff} εξελεξατο 1 επεσκεψατο, δ48 εξ. και επ., 2314 I^{70f} 173 δ206 om ου, δ48 αν 1 ου.

Endlich finden sich folgende den drei Rezensionen fremde Lesarten: Wortumstellungen: 318 ο θεος δε, 41 οι ιερεις αυτοις, 23 προς αυτους οσα, 33 ην μεγαλη, 613 λαλων ρηματα βλασφημα p του νομου 257, 731 εθαυμασεν ιδων 257, 84 ευαγγελιζομενοι διηλθον, 24 προς τον θεον υπερ εμου, 1215 ειπον προς αυτην, 1620 την πολιν ημων, 2035 δει α ουτως, 215 ημερας εξαρτισαι, om τας (p ημερας), 2222 αυτων την φωνην 103, 2330 εσεσθαι εις τον ανδρα I^{62ff} 78ff δ206, 2737 πασαι αι ψυχαι I⁷⁰, 43 τον Παυλον διασσωσι δ4, 282 ημας παντας (δ4 om παντας), 7 φιλοφρονως α τρεις, 18 θανατου αιτιαν. Wortvertauschungen: 42 λογον 1 λαον, 24 κυριε 1 συ I^{70f}, 61 επι 1 εν, 13 δε 1 τε I^{70f}, 74 επι 1 εν, 81 και παντες 1 παντες δε I¹⁵⁷, 941 και 1 δε, 1039 Ιεροσολυμοις 1 Ιερουσαλημ, 1210 επι 1 εις 257 162, 20 πολιν 1 χωραν, 1313 εξ 1 απ, 29 εθαψαν 1 εθηκαν, 1422 1612 τε 1 δε, 155 πρεσβυτερων 1 Φαρισαιων, 1719 245 δε 1 τε δ1 257 162, 209 υπο 1 απο I^{δ5} 70f. Additionen: 112 οι αποστολοι δ30 I^{70f}, 212 αλληλοις p διηπορουντο, 326 ο p υμιν, υμων p εκαστον, 425 του α παιδος, 30 σου και p ονομ-, 514 οι α πιστευοντες δ4, 715 και α αυτος, 49 εστιν p καταπ- δ6 I^{δ5} 70f, 58 αυτον p

105*

εκβαλλόντες δ4 103. 58 του α καλουμ., 83 σφαγγην και (vgl 832), 7 και p δε δ6, 26 και α κατα, 1023 εις Καισαρειαν p εξηλθεν, 1335 τω α ετερω, 1522 τω α Βαρναβα 257 I⁸⁶⁰² 365 396, 36 ο α Παυλος 257 74 I⁸⁸, 1817 αυτον p ετυπτον, 1922 τον α Εραστον, 26 και p αλλα δ4 I⁸⁵ 70f, 205 ο p Γαιος δ4, 214 και p δε, 20 ητουςιν και p παντες, 2217 ως p με, 259 η α επ, 2734 νυν p υπαρχει, 286 προσελθόντες α προσεδόκων. Sonderlesarten: 117 εν υμιν l ημιν, 211 Κρηται l Κρητες, 30 αναστησαι l αναστησειν, 45 καθως l καθοτι, 417 ανθρωπω l -πων δ6, 33 ~ οι αποστολοι το μαρτυριον 257 74, 54 εμεινεν l εμενεν, 15 τινα l τινη, 26 απαγαγοντες l αγαγ-, 62 -λιποντας l καταλειψαντας, 745 εξωσεν l εξωσεν δ2* u. ö., 82 αυτον l αυτω 103, 7 εθεραπευοντο l εθεραπευθησαν, 11 ικανον χρονον l -ω, 14 εξαπεστειλαν l απεστ., 108 παντα l απαντα, 1119 Στεφανου l -νω δ4 δ6 I^{70f}, μονοις l μονον I⁸⁵ I^{62ff} 78ff I⁵⁵¹, 1310 παυει l παυση 257, 1519 ανακρινω l κρινω, 1610 αυτοις l αυτοις δ4 I¹⁰¹ I⁵⁷, 1729 αργυρω δ4 I^{70f}, 1934 ωσει l ως 257 δ1, περι l επι 257, 39 περαιτερω l περι ετερων Απρ δ1 u. a., 207 παρατεινοντος l παρετεινεν τε, 22 συναντησαντα δ4 I⁸⁵ 1001, 2217 υποστρεφοντι l -ψαντι, 24 γνω l επιγνω, 2310 απαγειν l αγειν, 243 υποδεχομεθα l απο-, 257 αυτω l αυτον 162 I⁵⁷ 8206, 2626 λεγω l λαλω, 30 αυτω l αυτοις, 271 δεσμιους οντας l δεσμωτας, 2830 εις l προς I⁸⁶⁰² 365 398.

392. Der *H*-Zeuge 257. Dieser späteste *H*-Zeuge, der, da er sehr stark nach *K* abgeschwächt ist, leider nicht peinlich wortrecht kollationiert wurde, ist noch deutlich als δ48 eng stammverwandt zu erkennen. Dies ergeben schon die Listen der Sonderlesarten von δ48, wo er häufig als Partner erscheint. Dennoch ist er kein direkter Abkomme von δ48.

Dies macht schon die grosse Zahl der in ihm nicht wiederkehrenden Sonderlesarten von δ48 unwahrscheinlich. Denn dass sie alle in den dazwischen liegenden Generationen ausgemerzt worden sein sollen, ist kaum annehmbar. Noch sicherer widerlegt die Möglichkeit die Tatsache, dass er nicht ganz selten *H*-Lesarten aufweist, die in δ48 durch *K* verdrängt sind. Ein späteres Eindringen von *H*-Lesarten in die Texte ist aber ohne gesicherte Analogie. Die ihm im Unterschied von δ48 eigenen *H*-Lesarten stehen 716^a 1013 16 48 154^c 1616 1722 29 1815 192^b 21 33. Dazu kommen eine noch grössere Anzahl von Stellen, an denen er die *H* und *I* gemeinsame Lesart vertritt, während δ48 wieder *K* bietet: 817^a 933 35^b 37 1026 1111 13^a 13^c 19 1212^{*} 1325^b 39^b 43^b 1419^a 19^b 1626 2411. Auch diese Lesarten dürften aus *H* sich erhalten haben. Denn 257 bietet nur zwei δ48 fremde Sonderlesarten von *I*: 714 ~ εβδομηκοντα πεντε ψυχαις, 1012 add τα α ερπετα.

So wäre aus δ48 + 257 ein gemeinsamer Vorfahre der beiden Codd zu rekonstruieren, der den *H*-Text so gut wie etwa δ3 oder δ4 bewahrt hat. Da immerhin die Zahl der nur von 257 erhaltenen *H*-Lesarten dieses gemeinsamen Vorfahren verhältnismässig klein ist, dürfte an folgenden Stellen, wo der Text von δ48 nicht mehr sicher lesbar ist, δ48 mit 257 die *H*- resp *I*-Lesart enthalten haben: 532^b 38^b 720 1125^b 134^b 40 6 43^a (vid. e spatio), 46 152 4^a 4^b 39^b 1638 196 40^b. Instrukтив ist auch 1714, wo 257 mit 74 I^{70f} επεμειναν l υπ- schreibt, sicher Reminiszenz (vgl 214 10 2012), wofür δ48 wie δ6 απεμειναν bieten, wohl ebenso sicher nur ein Vokalfehler; schreibt doch δ48 1814 ανασχομην l ανεσχομεν.

Wenn infolge dieser Verwandtschaft auch ohne weiteres Interesse, seien zur Würdigung des Codex doch die ihm im Unterschied von δ48 eigenen Sonderlesarten aufgezählt: 423 add οι αποστολοι p δε δ6, 523 ευραμεν, 65 ανδρα Στεφανον ονοματι l Στ. ανδρα, 716 Εμωρ, 22 ~ εργοις και λογοις, 43 Ραιμψαν, 55 Στεφανος p δε δ6, 59 add Χριστε p Ιδ, 811 τω l το 162, 16 om του, 25 θεου l κυριου δ4 δ6, 34 αλλου l

στερου, 933 κραβατω 1 κραβαττου, 36 Ταβηθα 1 Ταβιθα 162 *I*¹⁰¹, 108 om και, 10 αυτω
 1 επ αυτον, 11 add και a τεσσαρσιν, 12 add και τα θηρια της γης p -ουντο, 16 ευθεως
 1 ευθυς, 21 ο a Πετρος, add προς αυτον a ειπεν, 23 om ουν, 45 του θεου p δωρεα, 47
 om μη, 1128 om και, 121 om δε, 23 αινον 1 δοξαν, 137 Βαρναβα και Παυλω, 21
 εδωκει 1 -κεν, 38 ~ εστω ουν, om υμιν 74, 46 επει δε 1 επειδη, 48 add τον θεον κυριον
 p εδοξαζον, 1418 add και a διατριβ-, 20 add ο Παυλος a συν, 156 om τε, 7 ημιν 1
 υμιν, κυριου 1 ευαγγελιου, 15 ως 1 καθως, 29 πραξατε 1 πραξετε δ3, 1634 ηγαλλιασαντο
 1 -σατο, πεπιστευκοτες 1 -κως, 34^b κω 1 θεω, 35 επεστειλαν 1 απεστ-, 1714 επεμειναν 1
 υπ- 74 103 *I*^{70f}, om τε p ο, 23 δε 1 γαρ, 27 ψηλαφησειεν 1 -αν 74, 186 add αυτου p
 ματια, 12 Γαλλιονος 1 Γαλλιωνος, 14 Γαλλιον 1 Γαλλιων, 16 τουτων εγω 1 εγω τ., 18
 Κεγγραις 1 Κενχρ-, 20 επνευσε 1 επεπνευσεν, 25 Χυ 1 Ιυ, 191 Παυλω διελθοντα αυτω
 1 Παυλον διελθοντα, 13 om Ιυ, 18 om τε, 26 ανθρωπων p χειρων, 207 δε p συνηγγενων,
 15 Τριγυλεω 1 Τρωγυλλιω, 19 δουλευειν 1 δουλευων, 26 θυμων p παντων, 218 οντως 1
 οντος, 12 δε 1 τε, 26 παραλαβων ο Παυλος 1 ο Π. παρ-, 222 αυτους 1 αυτοις, 3 γεγε-
 νημενος 1 γεγεν-, 10 ~ τι σε δει ποιειν, 23 ριπτοντων 1 ριπτουντων 103, 2314 om
 ανεδεμ-, 17 επαγαγε εις 1 απαγαγε προς, 30 ερρωσθε 1 ερρωσο (1529).

393. Der *H*-Zeuge 74. Der Codex gehört zu den besten Schreiberleistungen. Auch der *H*-Text ist in ihm weniger von *I*- und *K*-Lesarten durchsetzt als in δ6 und δ48.

Nachdem die bisherigen Listen gezeigt haben, dass, und zwar, je später der Codex entstanden ist, um so häufiger, ganz analog wie *K*, der hypothetisierte *I*-Text, dessen Existenz schon durch diese Beobachtung gesichert erscheint, auf die *H*-Zeugen eingewirkt hat, kann, wie schon bisher auf den Einzelnachweis der *K*-, nunmehr auch auf den der *I*-Einwirkungen verzichtet werden. Der Apparat wird sie ja buchen. Ebenso sollen diejenigen von *H* abweichenden Lesarten, die er, wie in den bisherigen Listen jedesmal angegeben worden ist, mit einem der bisher besprochenen *H*-Codd teilt, nicht noch einmal aufgezählt werden. Auf irgend eine nähere Verwandtschaft mit einem derselben lassen sie keinen Schluss zu. Das Rätsel, dass sie immerhin namentlich bei δ3 ziemlich zahlreich sind, muss späterer Erklärung vorbehalten bleiben. Da der Codex den *H*-Text so treu bewahrt hat, ist es besonders unwahrscheinlich, dass die ihm mit anderen *H*-Zeugen gemeinsamen Lesarten zufällige Begegnungen sind.

An bemerkenswerten Fehlern findet sich nur: 748 ουκ a ο, 831 δυναμαι 1 δυναμην, 1033 υπερ 1 υπο, 1334 2122 οτε 1 οτι *I*^{δ5}, 147 κακεισαι 1 κακει, 17 επιπλων 1 εμπιπλων, 204 ωσει πατρος 1 σωπατρος, 26 υμας 1 υμιν. Dazu folgende Omissionen: 521 των, 744 τω, 1333 om τω δευτερω *I*^{δ5} (add πρωτω a ψαλμω) *I*^{δ602}, 38 ημιν 257, 1415 om και² *I*^{δ5}, 1510 τι *I*^{δ602}, 22 εν, 169 και a λεγων, 176 βοωντες, 1921 εν 103, 2013 το, 2123 και πορνειαν, 225 μοι, 2321 αυτον *I*^{365 396}, 244 δε, 14 τοις a εν, 25 και², 256 εν, 23 om και a κελυσαντος, 2624 τη p μεγαλη, 2710 και του πλοιου.

Dazu folgende unrichtige Wiedergaben von *K*-Eintragungen: 63 *K* ουν 1 δε, 74 add ουν p δε, 1122 *K* add διελθειν a, 74 p εως Αντιοχειας, 1332 *K* αυτων ημιν 1 ημων, 74 αυτων allein, 2523 *K* add ουσι a, 74 p της πολεως 103, 25 *K* ~ αυτον p θανατου, 74 a αξιον, 286 *K* ~ αυτον p θεον, 74 om αυτον.

Auch Reminiszenzen sind sehr selten: 533 εβουλευσαντο 1 -εουντο (Jo 1153 1210), 723 επληρωθη 1 επληρουτο (Mt 217 u. ö.) 257 *I*^{62ff 78ff}, 34 ακηκουα 1 ηκουσα (Ex 37) *I*^{δ5 70f} 98 ανεστη 1 ηγερθη (2616), 1118 σωτηριαν 1 ζωην (2K 710), 173 ~ εδει τον Χυ (Lk 2446) *I*^{70f}, 2137 ειπεν 1 λεγει, 2335 δεσμωντηριον 1 πραιτωριον (521 2316 26), 2817 πραξας 1 ποιησας (Lk 2341) 162.

Zuweilen scheint *Απρ* eingewirkt zu haben, mit dem 74 teilt: 1016 om *ευθυς*, 1715 *αποκαθιστ-* 1 *καθιστ-*, 1821 *αλλ* 1 *αλλα*, 2621 ~ *Ιουδαιοι με* 162.

An 74 eigentümlichen Lesarten finden sich endlich Wortumstellungen: 719 *αυτων εκθετα* 162, 86 *βλεπειν* .. *ακουειν*, 1213 *υπακουσαι παιδισκη*, 1346 *αναγκαιον την* (δ3 257 162 om *την*, *I*^{δ3} om *αναγκαιον*), 1711 *εχει* p *ουτως* *I*^{70f}, 1810 *εστι* p *πολυς*, 1927 *ημιν κινδυνευει*, 34 *δυο ωρας*, 2139 *μεν ανθρωπος*, 236 *κρινομαι εγω*, 13 *την συνωμοσιαν ταυτην* *I*^{70f}, 2422 *ο χιλιάρχος Λυσιας*, 2615 *εν γωνια εστιν* 103 *I*^{70f}, 29 *πολλω* .. *ολιγω* 103, 274 *ειναι τους ανεμους* 103. Wortvertauschungen: 1217 *παντα* 1 *ταυτα*, 18 *μεγας* 1 *ουκ ολιγος*, 2118 28 *δε* 1 *τε* *I*¹⁰¹, 2321 *αν* 1 *ου*, 23 *μεχρι* 1 *εως*.

Additionen: 81 *μονοι οι εμειναν εν Ιερουσαλημ p αποστολων* *I*^{δ5} (om *μονοι*) sa (= δ5), 136 add *δε* p *ευρον*, 1631 *ολως* p *σου*, 1734 *την* p *Διονυσιος*, 224 *μεν* p *ειωξα*, 236 *και* a *υιος* *I*¹⁰¹, 2521 *τον* a *Καισαρα*, 27 *ειναι* p *γαρ*. Sonderlesarten: 239 *επι-καλεσεται* 1 *προσκ-*, 1024 *συνηλθον* 1 *εισηλθον*, 117 *και ηκουσα* 1 *ηκουσα δε και*, 26 *εις την εκκλησιαν* 1 *εν τη -α*, 1346 *παρρησιασαμενος* 1 *-νοι* *I*^{δ5} *I*^{δ206}, *ειπεν* 1 *ειπον*, 1412 *Διαν* 1 *Δια* 162, 24 *επι* 1 *εις*, 163 *τω τοπω εκεινω* 1 *-οις*, 1722 *στας* 1 *σταθεις*, 25, 1926 (*I*^{70f}) 2230 (*I*^{70f}) 2730 *απασ-*, 1817 *δε* 1 *τε*, 32 *πλειονες* 1 *πλειους*, 2026 *δε* 1 *διоти*, 31 *σπειρας* *I*^{δ5} *I*^{δ202} 365 396, 2217 *τε* p *και* a *προσευχ*, 21 *εθνος* 1 *εθνη* 103, 29 *γνους* 1 *επιγνους*, 2314 *αναθεμα* 1 *-ματι*, 16 *αγγελειλεν* 1 *απ-*, 21 *αν* 1 *ου* 103, 2412 *επιστασιαν* 1 *επιστασιν* 162, 2526 *σχοινην* 1 *σχω*, 2620 *παρηγγελον* 1 *απ-* *I*^{70f}, 26 *ουθεν πειθομαι* *τι* 1 *π.* *ουδεν* (*I* ~ *ουθεν πειθομαι*), 271 *παρεδωκεν* 1 *παρεδιδον*, 716 *μοις* 1 *μοις*, 29 *τεσσαρες* 103, 2815 *κακει* *σε* 1 *κακειθεν*.

394. Die *H*-Zeugen 103 und 104 (behandelt wie 74). Beide Codd sind von Joh. Tzutzuna geschrieben und ähnlich ausgestattet. Ihre gemeinsame Vorlage hat von allen uns erhaltenen *H*-Zeugen die stärksten *K*-Korrekturen erlitten. Auch die *I*-Lesarten sind nicht selten. Aber 104 ist noch etwas stärker *K* angenähert. Die gemeinsame Vorlage blickt jedoch noch deutlich durch. In den aus 104 allein kollationierten Kapp 1f 13–15 teilen beide die unten mit * versehenen Sonderlesarten, dazu die *I*-Lesarten, 114 add *και τη* (*K* om) *δεησει*, 31 *ουκ* 1 *ουτε*, 47 add *εν* (*K* om) *τη εκκλησια*, 1537 *επικαλουμενον*, 132 schreibt 103 *δε* 1 *δη*, 104 om *δη*, 1420 103* und 104 *αυτων* 1 *-ον*.

Daneben bietet 103 folgende Abweichungen: Reminiszenzen: 524 add *οι Σαδδουκαιοι και* a *οι* (41), 927 add *κυριου* a *I*^δ (häufig), 129 *υπο* 1 *δια* (Lk 221) *I*^{70f} 353 396 472, 1419 add *πεισαντες τους οχλους και* a *λιθασαντες* *I*^{70f} 396 470 486, 1626 add *του δεσμοτηριου* p *πασαι* (26^a), 1811 *κυριου* 1 *θεου* (häufig), 194 add *παντι* a *τω* (534), 204 *Σωσιπατρος* (Ro 1621) *I*^{70f} δ299 470 486 551, 2121 add *τοις πατρωσις* p *εθελειν* (2817), 2210 *τι* *σε* *δει* 1 *περι* — *σοι* (96) *I*⁴⁸⁶, 2427 *δεσμιον* 1 *δεδεμενον* (2527), 2613 add *Αγριππα* p *βασιλευ* (2), 2717 *μηπως* 1 *μη* (2 K 113 1220) *I*²⁰⁸, 19 add *ημερα* p *τριτη* (1040), 2823 *της βασιλειας του θεου* 1 *του I*^δ (23^a). Wortumstellungen: 238 *εφη* a *προς*, 534 *βραχυ* p *αποστολους*, 78 *ογδοη ημερα*, 1718 *λεγειν* a *ο*, 2020 *υμιν* a *του*, 2721 *ο Παυλος σταθεις*, 30 *εκτεινειν* a *αγκυρας*, 2818 *θανατου αιτιαν*. Omissionen: 223 *του θεου εκδοτον*, 412 *η* *I*⁷⁰ 472, 542 *I*^δ, 824 *τον*, 35 *ο Φιλ.*, 1022 *τε*, 1112 om *δε2*, 134 *ουν* 162 *I*¹⁵⁷ δ206, 7 *Παυλω*, 19 om *επτα*, 46 *ο2* *I*^{δ5} 70 208 551, 174 *πολυ* (*K* ~ *πολυ πληθος*), 1810 *ειμι*, 14 *ω Ιουδαιοι*, 2327 *των*, 244 *ημων*, 15 *αναστασιν* — *αδικων*, 262 *σημερον*, 3 *παντων* δ4, 9 *ουν*, 30 *και*¹, 2820 *γαρ*. Additionen: 111 *παλιν* p *ελευσ.*¹, 13 add *και* a *Φιλ.*¹, 326 *ουν* p *υμιν*, 53 *προς αυτω* p *Πετρος*, 1020 *προς* *σε* p *απεσταλκα*, 132 add *προς αυτους* p *αγιον*, 47 *ιδου* a *τεθεικα*. 213

εις α την I^{70f}, 23 add συν p εισιν, 34 add ο χυλιαρχος α αγεσθαι, ~ αυτον α οχ., 22²¹ η φωνη p ειπεν, 248 και α αυτος, 25¹⁷ δε p τη, 20 εις α την A^{πρ} 83 I⁷⁰ 173 8206 8602, 26 και p διο, 26 επι σου α γινομενης, 26¹⁶ δυναμεων p ειδες. Sonderlesarten: 246 δε 1 τε, 35 ~ λαβειν παρ αυτων I⁸⁵, 11 εν 1 επι, 17 οϊδα τε 1 οϊδα I²⁰⁰ 382, 26 εκαστος, 4¹⁹ τοτε 1 ο δε, 31 ελαλησαν 1 -λουν, 5¹¹ επι πασαν 1 εφ ολην, 15 διερχομενου, 74 εις 1 εν (öfters), 4 add και α υμεις, 13 εγνωσθη 1 ανεγνωρισθη (δ1 δ4 εγνωρισθη), 19 αυτων 1 ημων², 21 εαυτης, 9¹⁹ τροφης I⁶² 157 8206, 10¹³ αναστα 1 -στας, 17 παρα 1 υπο I⁷⁰, 13⁵ τε 1 δε, 40 επελθοι, 14¹ ελθειν 1 εισελθειν, 3 διδουντι 1 διδοντι, 17 χαρας 1 τροφης, 23 νηστειας* I³⁶⁵, 15³ add την α Σαμ. I⁸⁵ 8299 353, 5 πεπιστευκοτων I¹⁵⁷ 8206, 16¹ add χηρας α Ιουδ., 4 κεχρομενα 162 (-μμ-) I^{70f} 486 551 (-μμ-), 174 add και p τε², 19 αυτον 1 αυτου I⁷⁰ 116 8299 365 398, 25 δους 1 διδους, 19²² εν τη Ασια 1 εις την -αν I⁸⁵, 24 τω 1 τις, 33 απολογησας. 1 απολογεισ., 20⁴ μεχρι 1 αχρι, 5 αυτοι, 15 Στρογγιλιω 1 Τρωγγιλιω, 18 απαντα, 21 διαμαρτυρορμενος I⁸⁵ 70, 21⁸ εισηληθμεν. 21 ακολουθειν 1 περιπατειν, 24 ουθεν, 33 ουν 1 (K) δε, 22²⁰ εξεγυτο (H -χυνετο, K -χειτο), 25 εφεστωτα I⁸²⁰⁶ 365 398, 25¹⁹ εαυτων 1 ιδας, 26²⁰ πραττοντας, 27⁵ ηλθμεν 1 κατηλθμεν, 16 κλαυδαν I¹¹⁶ 470 551*, 18 τε 1 δε δ4, 32 αποκοψαντες, om και, 41 απο 1 υπο, 28³ επιτιθεντος, 8 αυτου 1 αυτω.

In 104 finden sich in 1 f 13—15 noch folgende Eigentümlichkeiten: 1²² μαρτυρας 1 -ρα, 23 εκληθη 1 επεκ-, 29 add τε p Ποντον, 17 ημων^{bis}, 40 αυτοις 1 αυτοις, 46 add τον α αρτον, 13^{36f} διαφθοραν ∩ διαφθοραν, 48 εχαψε, 15¹⁴ εξελεξατο I^{208ff}, 18 ~ απ αιωνος τα ρωστα.

395. Der H-Zeuge 162 (behandelt wie 74; vac. 48—717 1728—239). Dieser Codex konkurriert mit 74 an Güte der Schreiberarbeit und Treue des H-Textes. Die I-Lesarten sind noch seltener als bei 74; 17¹⁵ schreibt er, wie 74, mit A^{πρ} αποκαθιστανοντες.

Fehler finden sich nicht ganz selten, Vokalfehler nur ganz vereinzelt, am häufigsten Vertauschung von o und ω. 9²⁷ αυτους 1 τους, 10²⁹ μεταπεμφασθαι 1 μετεπεμφασθε, 13⁵ κατηγγελον, 8 μερμην- 1 μεθερμην-, 21 βασιλειαν, 33 γεγεννηκα, 43 αυτοις 1 -ους, 14¹³ τοτε ο 1 οτε (δ3* τοτε 1 οτε), 27 συναγοντες 1 συναγαγ-, 15¹² εξηγουμενο, 24 διαστειλαμεθα 1 διε-, 28 ομιν, 16² ελ 1 εν α Αυστραις, 17 παρακολ. 1 κατακολ-, 22 συναπ- 1 συνεπ-, 28 σεαυτον, 36 δεσμοφυξας, 37 Ρωμανους, 17² εισηληθον 1 -θεν, 5 24⁹ Ιδαιοι 1 Ιουδ-, 23¹⁵ μελλοντες, 24¹² εποστασιαν 1 επιστασιν (74 επιστασιαν), 25¹² συμβολιου, καιρα 1 καισαρα, 26¹ σεαυτον, 26¹³ περιλαμψαντο 1 -ψαν, 27⁵ Μυραν, 17 βοθηθεις 1 -αις, 28^{7f} Πορπλιος, 10 επεντο 1 επεθεντο, 19 ηνεγκασθην, 23 διαμαρτυρορμενος. Halbe K-Korrekturen sind: 7²⁶ συνηλασεν 257 u. a., K συνηλασεν, 10²⁸ και μοι (H καμοι, K και εμοι), 25²⁵ om αυτον, K ~ p θανατου, 27³² om οι στρατιωται, K ~ α απεκοψαν. Omissionen: 24⁵ τα, 46 τε, 3¹² του, 7²⁸ συ I⁶², 8²⁶ επι, 26 εστιν, 9⁷ μεν - δε, 13 σου, 37 δε, 10²⁰ εγω, 24 αυτου, 12¹⁰ δε, 13⁴ ουν, 37 ο θεος, 45 δε, 46 ην p υμιν, 14²⁸ ουκ, 15²⁰ του³, 16¹³ ου, 37 εφη, 17¹⁰ δια νυκτος (δ2 ~ p εξεπεμψαν), 14 δε, 23¹⁸ ο², 30 επι σου, 25²⁴ και¹, 26 τι, 27¹ ετερους, 28²⁶ συνητε ∩ βλεψητε. Reminiszenzen: 1²⁰ αυτων 1 αυτου¹ (Ps 68 26), 10² κυριον 1 θεον (Ko 3 22), 15⁴ ο θεος p αυτων (vgl 14 27 15 12), 25² add της πολεως p πρωτοι (13 50), 27⁷ εκειναις 1 ικαναις (vgl 9 37 u. ö.), 31 add δε p ειπεν (häufig). Wortumstellungen: 2⁷ εισιν ουτοι, 9²⁸ εκπορ. και εισπορ., 11⁵ σκευος τι καταβαινον, 28⁴ το θηριον κρεμαμενον. Wortvertauschungen: 3² επι 1 προς, 8⁵ 30 136 τε 1 δε, 17⁴ 23¹¹ δε 1 τε, 23¹⁹ τουτου 1 αυτου, 27²³ κυριου 1 θεου, 28¹⁷ ειπεν 1 ελεγεν. Sonderlesarten: 10¹¹ την την I^{70f}, 33 -γεναμενος, 13⁴⁷ εντελλεται 1 εντεταλται, 17¹⁹ λεγομενη 1 λαλουμενη, 25¹ την επαρχιαν 1 τη -α, 26⁶ κριναμενος.

396. Die *H*-Fragmente 1004 1002 1008.

1. 1004 (cont. 26-17 267-18) bietet die sämtlichen *H*-Lesarten, mit Ausnahme von εἰπα 26¹⁵. Der Text muss gut gewesen sein, denn es finden sich nur 3 Sonderlesarten: 27 ἀπαντες δ2*, 26¹¹ αυτοὺς 1-οις, 12 om τῆς p ἐπιτροπῆς (*I*^{208 551 364}), dazu der Schreibfehler 26¹⁶ ἀποστελῶ, der häufig wiederkehrt. 26¹⁶ zeugt 1004 gegen add με p εἶδες, was δ1 δ3* 74 vielleicht mit *I*, sicher mit *I*^{208ff} bieten.

2. 1002 (cont. 245-38) bietet die meisten *H*-Lesarten. Nur 37 hat es mit *K* ~ αὐτοὺς αἱ βάσεις. 6 zeugt er gegen die Sonderlesart von δ1-2 om εγείρε καὶ, ebenso 7 gegen σφυδρα, wie δ1* δ2* δ3* (σφυδρα) δ4 1 σφυρα schreiben. An Sonderlesarten findet sich nur 32 καλουμένην 1 λεγομένην (Reminiszenz nach 3¹¹), 4 ~ εἰς αὐτὸν Πέτρος.

3. 1008 (cont. 211-22) scheint einem δ1 besonders nahestehenden Codex zu entstammen. Denn es teilt mit δ1 17 μετὰ ταῦτα 1 ἐν ταῖς ἐσχ. ἡμ. (δ3 add μετὰ ταῦτα α ἐν τ. ε. ἡ.), und die *K*-Lesart 20 add ἡ p πρὶν. Dagegen nicht 20 om τὴν δ1-2, noch 22 Ἰσραὴλ, δ1*. Sämtliche übrigen *H*-Lesarten finden sich, darunter auch das nur von δ1-2 δ4 δ6 vertretene διηποροῦντο 12. An Abweichungen von *H* nur 12 add τὸν α ἄλλον, 13 ἐχλευάζον λεγοντες 1 διαχλευάζοντες (*K* χλευάζοντες) ελεγον.

397. Der Akta-Text bei den ägyptischen Kirchenvätern des vierten Jahrhunderts. Der Tatbestand ist derselbe wie bei den Evv (§ 336). In Ägypten las man die Akten in der *H*-Form.

1. Athanasius [Migne Tom. 25-28]. Bei 37 Citaten, in deren Wortlaut die Rezensionen differieren, bietet Aθ den Wortlaut *H*=*I* gegen *K*. Dass er aus *H* und nicht aus *I* stammt, wird dadurch erhärtet, dass er nie *I*-Sonderlesarten, dagegen an weiteren 16 Stellen, wo *I* auf der Seite von *K* steht, die *H*-Sonderlesart aufweist.

Mit *K* gegen die gesicherte *H*-Lesart schreibt er nur 111 ἐμβλεπόντες, 24 ἀπαντες (2 mal, auch *I*), 22 ~ ἀπο (om του) θεοῦ ἀποδείκνυμενον, 31 add ἡ ψυχὴ αὐτοῦ (27; auch *I*), κατελείφθη 1 ἐγκ-, ἀδο, 53 add σε p ἀπο, 1034 Ναζαρετ, 1723 οὐ .. τούτου (auch *I*). Nach diesem Tatbestand ist in den wenigen Fällen, wo im überlieferten Aθ-Text bei wiederholten Citaten auch einmal die *K*-Lesart erscheint, das Eindringen derselben der Textüberlieferung zuzuschreiben: 23 ἐκαθίσεν τε 1 καὶ ἐκ. 1:2, 23 χερσὶν 1:1, 236 ~ καὶ χριστὸν αὐτὸν 1:3, 756 ~ ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα 1:1, 1026 κατὰ 1 καὶ ἐγὼ 1:1, 1417 add γὰρ καὶ τοὶ 1:4, 166 add τὴν 1:1, 1730 πάντας 1 πασι 2:1, 2028 ~ τοῦ ἰδίου αἵματος 1:1. Dann könnten aber auch die wenigen *K*-Lesarten in nur einmal citierten Stellen Schuld der Textüberlieferung sein und nicht auf Aθ selbst zurückgehen.

Hiernach kann Aθ an für *H* unsicheren Stellen als Instanz verwertet werden. So vertritt er 236 ~ ἐποίησεν ο θεός (3:1) mit *H*^{δ1-2 162}, 36 add εγείρε καὶ ἀπερπάτει gegen *H*^{δ1-2 Iδ5}, 760 ~ τὴν ἀμαρτίαν ταύτην gegen *H*^{δ1-δ3δ4 Iδ5}, 1346 add δε p ἐπειδὴ gegen *H*^{δ1-2* Iδ5*} Ἀπρ, 1417 add ὑμῖν (Aθ τῇμιν *I**) *IK* mit *H*^{δ1-2* δ3 74} gegen *H*^{δ2c δ4 δ6 δ48 162}, 1729 χρυσὸν 1 -ισ (36) gegen *H*^{δ2 δ4 103 257}, ἀργυρὸν 1 -ισ gegen *H*^{δ4 δ48 103}, 2023 διαμαρτυρεται 1 διεμαρτυρατο (Ac 240) gegen *H*^{δ2c δ4 δ48 I70}. In allen diesen Fällen, ausgenommen 236 36 bieten wohl die genannten *H*-Codd eine Abweichung vom *H*-Text, deren mehrfaches Erscheinen ohne grosse Schwierigkeit zu begreifen ist. Die Omission von δε nach ἐπειδὴ 760 begreift sich aus der scheinbaren Doppelkonjunktion ἐν und δε, von ὑμῖν 1417 aus dem Schwanken der Rezensionen zwischen τῇμιν und ὑμῖν; διεμαρτυρατο 2023 ist aus 240 eingedrungen, die

Formen χρυσιον . . . ἀργυριον 17²⁹ stammen aus 36. Die Wortstellung in ταυτην την αμαρτιαν 760 ist bei ουτος die üblichere.

Der Vollständigkeit halber seien noch die bei A^θ sich findenden, in keiner der drei Rezensionen erscheinenden Sonderlesarten aufgezählt. Bedeutungslos sind die Omissionen 222 του α θεου, 2035 μαλλον, 226 περι²; desgleichen die Wortumstellungen 222 ο θεος δι αυτου, 2023 μενουσι με, endlich, grösser an Zahl, die Reminiszenzen 18 add κηρυκες τε και α μαρτυρες (vgl 2 T I 11), 222 απο Ναζαρετ 1 Ναζωραιον (Jo I 46), 24 ηγειρεν 1 ανεστησεν (315 410 u. ö.), 432 add μια p καρδια (32^b), 1038 ον εχρισεν 1 ως εχρισεν αυτον (427), 134 οι 1 αυτοι I⁸⁵ (153), αποσταλεντες 1 εκπεμφθεντες (vgl I P I 12), ηλθον 1 κατηλθον (13), 1422 των ουρανων 1 του θεου (Mt), 2227 add σκληρον σοι προς κεντρα λακτιζειν p διωκεις (2614).

Zieht man diese Varianten ab, so bleibt nur übrig: 760 θησης 1 στησης, 1728 add και α ζωμεν, 192 των δε αποκριναμενων.

2. Didymus [Migne Tom. 39]. Bei Διδ steht es ganz wie bei A^θ.

Neben 13 *H*-Sonderlesarten finden sich bei ihm 27 *I* und *H* gegen *K* gemeinsame, die ebenfalls auf *H* zurückzuführen sind, da er nie *I*-Sonderlesarten bietet. Wenn er trotzdem mehrmals die *H*-Sonderlesarten nicht teilt, so dürfte ein Teil durch A^θ veranlasst sein: so 24 απαντες, 166 add την α Γαλατιαν, 1723 ον . . . τουτον. In A^θ nicht nachweisbar sind 1019 ~ αυτω το πνευμα, 37 αρξαμενον, 1528 ~ τω αγιω πνευματι. Sodann finden sich folgende *K*-Sonderlesarten: mit A^θ 2028 ~ του ιδου αιματος, ohne A^θ 23 add τε p εκαθισεν (aber nicht om και α εκαθ.), 751 τη καρδια, 97 om ο, 15 ~ μοι εστιν, 1042 αυτος, 134 ουτου, ~ του πνς του αγιου, 2022 ~ εγω δεδεμενος. Dazu 814 add του 1:1.

An Sonderlesarten bietet Διδ nur mit A^θ 1422 των ουρανων 1 του θεου, 192 των δε αποκριναμενων, dazu allein 124 μονος γινωσκεις τας καρδιας των ανθρ. 1 κε καρδιογνωστα, 53 επειρασεν 1 επληρωσεν.

3. Kyrill von Alexandrien [Pusey, Johannes-Ev und Fragmente, 3 Bde Oxford 1872; Migne Tom. 68—77]. Auch dieser Alexandriner erweist sich als Vertreter des *H*-Typs. Dies beweisen 14 *H*-Sonderlesarten und, da sich mit Ausnahme von 536 add μεγαν p εαυτον und 1026 add γαρ α εγω (Lk 78; I²) keine *I*-Sonderlesarten finden, die 37 *H* und *I* gegen *K* gemeinsamen Lesarten. Aus demselben Grund sind die Stellen, an denen er *K* = *I* gegen *H* bietet, aus *K*, nicht aus *I* herzuleiten.

Denn auch in Form von *K*-Sonderlesarten verrät Ku *K*-Einwirkungen, wenn auch selten: 222 ~ απο του θεου αποδεδ. (A^θ), add και p καθως, 23 add λαβοντες p εκδοτον, χειρων (A^θ), 30 add το α κατα, 313 om ο²3, 435 διεδιδωτο, 810 ~ κς εν οραματι, 104 η 1 και, 132 add του α Σαυλου, 4 ~ του πνς του αγ. (Διδ), δε 1 τε, 1528 ~ των επαναγκας τουτων. Dazu kommen folgende *K* mit *I* gemeinsamen Abweichungen von *H*: 528 add ου α παραγγελια, 934 add ο α Χς, 1038 Ναζαρετ (A^θ), 1341 ~ εγω εργαζομαι, 1528 ~ τω αγιω πνι (Διδ), 166 add την α Γαλατιαν (A^θ 1:1), 1723 ου 1 ο, 31 πασι (A^θ 2:1). Bald nach *H* bald nach *K* sind citiert: 18 μοι 1:1, 23 εκαθ. τε (A^θ) 2:5, 4 απαντες (A^θ Διδ) 2:1, ~ αυτοις αποφθεγγ. 2:7, 432 add η bis 3:2, 53 add σε p νοση. 1:1, 36 ~ αριθμος ανδρων, 751 τη καρδια (Διδ) 4:2, 167 κατα 1 εις 1:2. Nur eine einzige Sonderlesart findet sich bei Ku, wenn es als solche betrachtet werden darf; das ist 1014 add ουδε εισηλθεν εις το στομα μου παν χρεας

βεβηλον p αχαθαρτον. Diese Listen beweisen, dass der *H*-Text in Alexandrien sehr rein bewahrt worden ist.

398. Die ägyptischen Übersetzungen der Ac. (s. die Fussnote S. 1487).

Für sa sind verwertet C. G. Woide, Appendix ad editionem NT graeci Oxford 1799, E. Arnélineau, Fragments thébains inédits du NT, Zeitschr. f. äg. Sprache 24. 1886 S. 112 ff; für bo G. Homer, the Coptic version of the NT in the northern dialect Vol. 4 Oxford 1905. Von sa fehlt Ac 25^{10b}—27^{11a} 39—28³¹.

1. Den ägyptischen Übersetzungen liegt, wie bei den Evv, der *H*-Text zu Grund. Wo sie statt dessen die *K*-Lesart teilen, kann das Zusammentreffen meist auch ein zufälliges sein, indem sie durch die ägyptische Sprache zu derselben Abweichung von *H* veranlasst waren, wie *K* unter den Einfluss der syrischen Sprache von *I-H-K* abgegangen ist.

Unter den beiden Übersetzungen gemeinsamen *K*-Lesarten legt sich diese Vermutung besonders nahe, abgesehen von Ιερουσαλημ l Ιεροσολυμα 19²¹ 214¹⁵, Ισραηλται, Ελαμιται, Κις, Βενιαμιν, Συρτην, in den Fällen, wo αυτων oder αυτου dem Substantiv beigefügt ist: 5¹⁸ p χειρας, 10⁷ p οικτων, 13⁵¹ p ποδων, oder auch μου 20²⁴ p ψυχην, oder wo das unausgedrückte Objekt αυτον, αυτους, αυτω, αυτοις eingestellt wird: 3¹³ p ηρνησασθε, 12⁹ p ηκολουθει, 16⁴⁰ ~ τους αδελφους p ιδοντες, add αυτους p παρεκαλεσαν, 23²⁸ p κατηγαγον, oder bei Änderungen des Kasus: 18 μοι l μου, 10³⁷ αρξαμενον, 11²⁶ αυτους l -οις, 13¹⁴ της Πισιδιας, oder der Präposition: 7¹² εν τω Αιγυπτω l εις τον -ον, 10³ om περι, 14²¹ om εις²³, 25⁴ εν Καισαρια l εις -αν, oder der Einstellung des Artikels: 8²⁷ a βασιλισσης, 14¹⁵ a θεον, 16⁶ a Γαλατιαν, 18 a ονοματι, 17¹⁰ a νυκτος, 18 a Στοικων, 21²⁵ a αιμα, 23⁷ a Σαδδου-καιων, oder Änderungen im Gebrauch der Konjunktionen: om και p δε 9²⁴, om και 11²⁰ 26¹, om τε 19², add δε 11¹⁷ p εγω, 18¹ p μετα, δε l τε 14¹³ 21³¹ 24¹⁰ 25² 27³ (sa hiat) 21, και l η 17²¹, oder Ersatz von Ausdrücken durch andere: 10¹⁰ επεπεσεν l εγενετο, 13³² αυτων ημιν l ημων (bo om ημιν), 19¹⁶ αυτων l αμφοτερων, oder Einstellung von schwerentbehrlichen Satzteilen: ειπεν, -ον 9⁵ p ο δε (sa ζς ειπεν mit *K*), 19² p οι δε, 10³⁰ ωραν p εννατην, 39 εσμεν p υμεις, 21¹⁰ ημων p δε, oder Tempuswechsel: 5²⁶ ηγαγεν (sa -γον) l ηγεν, 18³ εμεινεν, 21³¹ συγκεχυται, oder Vereinfachung der Konstruktion: 17²³ ον τουτον, 21⁵ προσευξαμεθα και, oder der Wortstellung: 7⁷ ειπεν ο θεος, 18¹⁸ την κεφαλην εν Κ., 19²⁰ ο λογος του κυ, oder Omission: 17²¹ von τι².

In denselben Linien liegen folgende nur in einer der beiden Übersetzungen sich findenden mit *K* übereinstimmenden Abweichungen von *H*. Bei sa: 4¹⁸ add αυτοις p παρηγγ., add αυτου 5² p γυναικος, 21¹¹ p ποδας, 5⁴⁰ add αυτους p απελυσαν; Artikeladditionen 5¹⁹ 23³¹ a νυκτος, 16¹¹ a Τρωαδος, 12 a Μακεδονιας, allerdings auch 12²³ 16¹⁶ om την; 13⁴ δε l τε, 21⁴ και l δε, 5²³ add μεν a το, 15³⁷ om και; 9⁵ add κρηιος a ο δε, 11²³ add διελθειν a εως; 9¹² χειρα l -ρας, 4² των l την εκ, 7³³ εν l εφ, 8²⁵ ευηγγελισαντο, 14²⁷ απηγγειλαν l -γελον, 18³ ειργαζετο, 19¹³ ορχιζομεν l -ζω, 35 ανθρωπος, 18²⁶ ~ Ακυλας και Πρ., 19⁴ add Xv p Iv (*K* a Iv), 5²⁸ ου p παραγγελια, lauter Varianten, zu denen sich unter den sa-Sonderlesarten zahlreichere Analogien finden. Bei bo 5⁵ add ταυτα p ακουοντας, 25²⁵ add αυτον p πεμπειν, 27³⁸ add της a τροφης, 26²⁸ add εφη p Παυλον, 15³⁶ add ημων p αδελφους, 4¹⁴ 17¹⁴ 23²⁸ δε l τε, 5³² add δε a το, 8³³ p την, 16⁹ om και p εστως, 23¹ ου l ουτε, 23⁸ μηδε l μητε, add μεν 14¹² p τον, 19⁴ p Ιωαννης, 22³ p εγω, 14¹⁰ τλλετο l ηλατο, 26¹⁷ αποστελω l -λλω, 5⁴² ~ Iv τον Xv, 18⁹ ~ δι οραματος εν νυκτι.

Dass im einen oder andern dieser Fälle auch *K* direkt eingewirkt haben kann, wenn nicht auf das Original, so auf die uns erhaltenen Zeugen der Übersetzungen,

beweisen weitere *K*-Lesarten, bei denen ein zufälliges Zusammentreffen ganz ausgeschlossen ist, die vielmehr nur aus *K* übernommen sein können. In unsern sa-Zeugen finden sich vor allem Zusätze aus *K*: 10₃₀ νηστευων και ημετην, 32 ος παραγενομενος λαλησει σοι mit dem sa eigentümlichen aus 11₁₄ übernommenen Zusatz ρηματα εν ος σωθηση, 18₁₅ 20₂₉ γαρ η εγω, 18₁₇ οι Ελληνες η παντες, 19₁₂ απ αυτων η εκπορ., 29 ολη η πολις, 22₉ και εμφοβοι εγενοντο η εθεασαντο, 12 εν Δαμασχω η κατοικουντων, 23₉ μη θεομαχωμεν η αγγελος, 30 υπο των Ιουδαιων η εσεσθαι, 34 ο ηγεμων η δε, 24₂₂ ακουσας δε ταυτα α ανεβαλετο (om δε), 23 η προσερχεσθαι η υπηρετειν, 25₁₆ εις απωλειαν η ανθρωπον. Daneben finden sich nur noch einige Wortvertauschungen: 4₃₆ Ιωσης, 5₃₄ αποστολους 1 ανθρωπους, 10₃₃ θεου 1 κυ, 16₁₀ ζς 1 θεος, 21₂₀ κυ 1 θεον, 27₃₅ πεσειται 1 απολειται, und einige Omissionen: 2_{43f} εν Ιερουσαλημ — παντας και, 8₁₀ καλουμενη, 9₁₇ Ιησους, 16₇ Ιησου. Ob diese *K*-Einwirkungen der sahidischen Originalübersetzung zugehören, muss ganz offen bleiben, so lang wir so wenig Zeugen von sa besitzen.

In bo finden sich jene grösseren Zusätze nicht, wohl aber die Additionen 7₂₆ υμεις η εστε, 32 ο θεος α Ισαακ und α Ιακοβ, 9₂₈ Ιυ η κυ, 11₈ παν α κοινον, 20₂₅ του θεου η βασιλειαν. Dagegen nur einmal eine Omission 28₂₈ τουτο. Auch Wortvertauschungen werden selten übernommen: 7₁₇ ωμοσεν 1 ωμολογησεν, 12₁₃ του Πιτρου 1 αυτου, 15₄₀ θεου 1 κυ, 16₁₃ πολεως 1 πυλης, 19₃₇ υμων 1 ημων, 22₃₀ ελθειν 1 εισ-, 27₂₉ μηπως 1 -του, 28₁₅ εξηλθον 1 ηλθον. Desgleichen Änderungen in der Konstruktion: 19₁ ευρων, 21₆ ασπασαμενοι, 23₃₅ εκελευσε τε 1 κελευσας. Einigemal begegnen Änderungen des Numerus: 7₃₉ τη καρδια 1 ταις -αις, 9₃₁ ειχον . . οικοδομουμεναι . . πορευομεναι . . επληθυνοντο, 18₁₉ κατηντησεν 1 -σαν. Von diesen *K*-Lesarten sind mindestens die auf Reminiszenzen beruhenden keineswegs sicher aus *K* in bo übernommen.

Sollte es da zufälliges Zusammentreffen in denselben *K*-Einwirkungen sein, wenn sa und bo 2₂₃ χειρων 1 χειρος, 11₁₁ ημετην 1 ημεν, 14₂₈ add εκει η δε, 24₂₆ add οπως λυση αυτον η Παυλου, 25₅ add τουτω η ανδρι vertreten?

Fast alle diese Lesarten bietet nur *K* gegen *H* und *I*, so dass ihr Erscheinen in den ägyptischen Übersetzungen nicht ernstlich die Frage aufwerfen kann, ob sie nicht etwa dem Urtext angehören und von dort in diesen erhalten sein könnten. *I* und *K* vertreten von den sa und bo gemeinsamen Lesarten nur 13₁₄ της Πισδιας, 7₇ ~ ειπεν ο θεος, dazu gegen *H* und *I*⁸⁵ 18 μοι, 13₃₂ αυτων ημιν (auch gegen *I*²⁵²), 21₃₁ συγκεχυται, 17₂₃ ον . . τουτον, gegen *H* und *I*¹⁷¹ 17₂₁ om τι², gegen *H* und *I*^{200f} 5₂₆ ηγαγεν 1 ηγεν. Hier könnten sa und bo gegen *H* den Urtext erhalten haben, wenn, wie allerdings, zumal 18₇₇ 13₁₄ 17₂₁ (om τι¹) [5₂₆?] auch it § mit *I* *K* gehen, an sich wahrscheinlich, *I* = *K* als Urtext anzunehmen ist. Aber ebensogut können diese Urtext-Lesarten, wie die vielen andern, aus *K* in sa bo übergegangen sein. Für ersteres könnte sprechen, dass bei sa oder bo allein analoge Fälle noch seltener sind. Von den „*K*-Lesarten“ in sa sind nur 18₁₅ add γαρ exc *I*⁸⁵, 17 add οι Ελληνες exc *I*¹⁵⁷, 26 ~ Ακυλας και Πρισμα exc *I*¹⁰⁰¹, 5₃₄ αποστολους 1 ανθρωπους exc *I*⁸⁴⁵³, von denen in bo nur 7₁₇ ωμοσεν exc *I*³⁸², 8₃₃ add δε η την, 15₄₀ θεου exc *I*¹⁰¹, 18₁₉ κατηντησεν exc *I*¹⁰⁰¹ auch in *I* vertreten und können darum für den Urtext ernstlich in Frage kommen. Nur 18₁₉ sekundieren diesmal it §. So bleibt es dabei, dass sowohl in sa wie in bo *K*-Lesarten sich finden. Der diesen Übersetzungen zugrund liegende Text steht also darin den uns in *H*⁸¹ oder ⁸² erhaltenen Texten völlig analog.

Auf denselben Zufall, wie bei *K*, sind wohl auch die wenigen mit *I* übereinstimmenden Lesarten zurückzuführen, die sa und bo gemeinsam aufweisen, falls sie nicht aus sa in bo eingedrungen sind: 7₂₀ add αυτου η πατρος, 17₁₈ om και η δε,

1940 om ου², 2111 ~ χειρας . . ποδας. Allerdings giebt zu denken, dass 720 1718 1940 auch it § die *I*-Lesart teilen. Nur als *I* oder *Av*-Einwirkung in sa-Codd sind zu erklären die it § fremden Additionen 68 δια του ονοματος του κυ Ιϋ Χϋ ρ λαω, 744 εν α τοις (sa „mit“), 918 add παραχρημα ρ τε, 1410 σοι λεγω εν τω ονοματι του κυ Ιϋ Χϋ α αναστηθι, 1520 29 και οσα μη θελουσιν (29 -ετε) εαυτοις γενεσθαι ετεροις μη ποιειτε, 34 εδοξεν δε τω Σιλα επιμειναι αυτους, sowie 2013f θασος 1 Ασος, 1615 αυτη α και¹ (nur *Av I*¹⁰⁰¹), in bo 173 ~ Ιξ ο Χξ (nur *Av I*¹⁰⁰¹). Höchstens bei 1634 ist die Frage begründet, ob hier eine in *H* und *K* verschwundene Urlesart vorliegt. Die Seltenheit dieser Berührungen mit *I* spricht übrigens dafür, dass die wenigen auch von *K* und *I* geteilten Lesarten in sa und bo aus *K*, und nicht aus *I* eingedrungen, also zutreffend unter den *K*-Einwirkungen gebucht worden sind.

2. Dagegen finden sich zahlreicher als in den Evv den Übersetzungen eigentümliche Abweichungen von *H*. Nur selten treffen beide in solchen Sonderlesarten zusammen.

Mit grösster Wahrscheinlichkeit nur durch den Charakter der Übersetzungssprache veranlasst sind folgende sa und bo gemeinsame Omissionen: 13 τα α περι, 11 οι, 132 δη, desgleichen die einzige gemeinsame Addition 917 μου ρ αδελφε. Dazu kommen noch folgende Omissionen: 113 το, 27 ιδου, 11 ταις ημετεραις (in einzelnen Codd add), 30 κατα σαρκα αναστησαι τον Χν, 918 ως, 103 εν (*H*^{82*}; sa οραμα 1 οραματι), 1732 παλιν (*I* ~ α και, *K* ~ α περι), 197 ωσει.

Sehr selten sind gemeinsame sachliche Abweichungen vom *H*-Text: 12 add του α πνευματος, 6 αποκαταστησεις 1 αποκαθιστανεις, 10 δε 1 και, 222 add μου ρ λογους (bo nur zum Teil), 36 „dies ist Jesus“ für τουτον τον Ιν, 41 οι στρατηγοι 1 ο στρατηγος (sy), 30 ιασεις 1 ιασιν, 62 ημιν (*H*⁸³ *I*⁸⁵), 12 1121 δε 1 τε, 1225 εξ (*I* απο) 1 εις, 2330 add εξ αυτης ρ εξ αυτων (*K H*⁸¹ εξ αυτης 1 εξ αυτων), 2714 καθ ημων 1 κατ αυτης. Endlich seien beiden gemeinsame Auffassungen des griechischen Textes notiert: 14 „mit ihnen essend“ für συναλιζομενος, 10 εις τον ουρ. zu πορευομενου gezogen, 15 ονοματων zu εκατονεικοσι gezogen, 214 „bei ihnen“ für αυτου.

3. Abgesehen von diesen mit sa gemeinsamen, eventuell aus sa übernommenen Abweichungen von *H* deckt sich bo in einer in der Textgeschichte fast einzigartigen Weise mit *H*. Dem Übersetzer muss der reine *H*-Text vorgelegen haben und eine absolute Autorität gewesen sein, so dass er ihn so wortgetreu, wie es seine Heimatsprache nur immer zuließ, in dieser wiedergab. Auf Reminiszenz ruhen die folgenden Abweichungen von *H*: 12 add εις ουρανον ρ ανεληφθη Mk 1619, 412 αυτους 1 ημας 2 Th 210, 540 διδασκειν 1 λαλειν (418), 614 add αγιον ρ τοπον 13, 755 add και πιστεως ρ αγιου 1124, vgl 65 8, 89 add εκεινη ρ πολει 8, add παν α το εθνος 25 1025, 11 add παντες α αυτω 10, 22 add αυτη ρ επινοια 22^a, 166 add του θεου ρ λογον 431 (*H*⁸⁵ sy), 1718 add αυτου ρ αναστασιν 122, 282 add του τοπου εκεινου ρ βαρβαροι 7. Dann finden sich einige Omissionen: 13 και¹, 13 om και3 (*I*⁸⁵), 28 ιδια, 19 και¹, 41 αυτου, 1011 καθιεμενον επι της γης, 131 ουσαν, 9 ατενισας εις αυτον, 20 ως, και πεντηκοντα, 32 ημιν (in der sa und bo gemeinsamen *K*-Lesart αυτων ημιν) 1 ημων, 1519 επι τον θεου (nicht alle), 1822 αναβας, 2330 προς αυτον. Ferner noch weniger Additionen: 110 αλληλους ρ ατενιζοντες, 1821 δε ρ ανηχθη (*H*^{82*}), 287 πολλα ρ χωρια. Endlich folgende sachliche Abweichungen: 423 εποιησαν 1 ειπον, 537 πληθος 1 λαον (*K* λαον ικανον), 726 αλλοις 1 αυτοις, 821 εσται 1 εστιν, 32 αχθησεται 1 ηχθη, 911 „eines Juden“ 1 Ιουδα, προσευξατο 1 προσευχεται, 187 add υιου α Ιουστου, 14 καλως 1 κατα λογον, 24 u. 191 Απελλης 1 Απολλως (*H*^{82*}), 26 Αχυλα 1 -λας (*H*⁸² *I*⁸⁵), 2116 Ιασονι (zuweilen Νασσονι mit *I*^{85*} -α-) 1 Μνασονι (*H*⁸²), 32 (die meisten Codd) ~ τους στρατιωτας και τον χιλιαρχον (vgl 32^a), 34 (die meisten Codd) om εν τω οχλω, 275 Κυλικιας 1 Λυκιας, 29 δε 1 τε (*H*⁸² u. a.), 2813 Ποντιολους.

4. Ganz anders ist das Bild bei sa, d. h. bei den sparsam vorhandenen sa-Zeugen. Denn gar manche von den zahlreichen Varianten können an sich ebensogut nur durch die sa-Zeugen verschuldet sein. Doch ist dies darum nicht wahrscheinlich, weil es sich zum grossen Teil um gleichartige, sich durch die ganzen Akten durchziehende Abweichungen von H handelt. Zunächst wirken im Verhältnis zu bo und zu den im Text der Akten liegenden Anlässen sehr häufig Reminiszenzen ein: 3¹² τουτο l του περιπατειν αυτον 4⁷ (I⁸⁵ add τουτο a του), 4⁴ αυτων l των ανδρων Ap 5¹¹ 20⁸, 17 παραγγελωμεν l απειλωσημεθα 18, 31 add πασης a παρηρησιας 29 28³¹, 34 αυτων l των πιπρασκομενων 19¹⁹, 53¹ add εν αυτω p αμαρτιων nach Eph 1⁷ (I⁸⁵), 41 add τουτου p ονοματος nach 28, 65 add ουτος p λογος Jo 21²³ (I⁸⁵ sy), 8 add μεγαλα p τερατα [πολλα l μεγαλα p σημεια (I^{70f} 397)] Mt 24²⁴, 7² απεκριθη λεγων l εφη 15¹³ u. ö., 2 add μου p ακουσατε 22¹, 30 add εκ του a βατου 35, 84 add κατα πολιν p λογον 15²¹, 25 add πορευομενοι a ευηγγ. nach Mk 16¹⁵, 36 add τω Φιλιππω a συνουχως 34, 81 add θλιψεις μεγαλη και a διωγμος Mt 13²¹ (I⁸⁵ add και θλιψεις p μεγας), 9¹³ add και ειπεν p Ανανιας 10, 30 add νυκτος p Καισαρειαν 25 (I[?]), 34 add απενισας αυτω a ειπεν 10⁴ 14⁹, add εν τω ονοματι του κυ ημων Iū Xū p αναστηθι 4¹⁰ 9¹⁸, 10³ οραμα l εν οραματι 11⁵, 15 add εγενετο p αυτον 7²² Lk 9³⁵, 33 add ιδου a παντες 27, 41 add δι ημερων τεσσαρακοντα p νεκρων 13 (I⁸⁵), 48 add προς αυτους a επιμειναι 28¹⁴ (I⁸⁵), 11¹⁷ add εδωκεν p ημιν 17^a, 28 add αγιου p πνευματος 12, 12⁵ add ασφαλως p ετηρειτο 16²³, 8 add τους οσφρας σου p ζωσαι nach Eph 6¹¹ Lk 12³⁵ I P 1¹³, 11 χειρων l χειρος 7, 13³² add ημων p πατερας 3²⁵ (I⁸⁵ sy), 39 add του Iū p τουτου 11¹¹, 14¹⁰ add εγειρε και a αναστ. 36, 15¹ add περιπατησης a τω εθει 21²¹, 7²³ 5 add μου p αδελφοι Phil 4¹, 33 add εις Ιερουσα. p αδελφων 12²⁵, 35 add εν τη εκκλησια a εν 13¹, θεου l κυριου 4³¹, 16⁹ add ενωπιον αυτου p εστως 10³⁰, 20 ταυτην l ημων 12, 34 κυριω l θεω 5¹⁴, 35 οφιας l ημερας Mt 8¹⁶ u. ö., 17¹⁸ add των νεκρων p αναστασιν 32, 18⁹ εν οραματι l δι οραματος 9¹⁰, add τω επιοντι σαββατω a Παυλος (l αυτος) 13⁴⁴ (I⁸⁵), 20 add εκει p μειναι Jo 2¹² 4⁴⁰, 23 add εκει p τινα 17¹⁴ 25¹⁴, 19² λαβη τις l εστιν 2^a (I⁸⁵?), 20²⁴ Σωσιπατρος l Σωπατρος Ro 16²¹ (I^{70f}), 28 ο θεος l το πνευμα το αγιον I K 12²⁸, 21¹⁹ add εκαθισεν και a εξηγειτο 16¹³ Lk 4²⁰, 28 add τουτο p ιeron 28^a, 32 add και τους εκατονταρχους p στρατ. 32^a, 36 add και λεγοντες p κραζοντες 14¹⁴, add εκ μεσου p αιρε I K 5², 22¹¹ αναστας l ως 10 (I²⁰⁸), add δε p χειραγωγουμενος 9⁸, 26⁵ add τη αληθεια p μαρτυρειν Jo 5³³ 18³⁷, 27³⁵ add επιιδουσ και ημιν p εσθιειν Jo 21¹³ (I²⁰⁸ 364). Im Grunde sind auch die Abwandlungen der feierlichen Bezeichnungen Jesu Reminiszenzen: 5⁴² add κυριον, ~ Iū Xū (I⁸⁵), 8³⁵ add Xū p Iū, 9²⁰ add κυριον a Iū, Iξ o Xξ p εστιν, 13³² add τον κυριον a, τον Xū p Iū (I⁸⁵), 14¹⁰ 15¹¹ 21²³ add ημων p κυ, 19⁵ add Xū p Iū.

Ähnlich häufig sind Omissionen, von denen mindestens die sich stets wiederholenden kaum erst im Lauf der Textüberlieferung von sa eingedrungen sein können, sondern auf eine Missachtung der Partikeln seitens des Übersetzers schliessen lassen.

Besonders häufig omittiert sa δε 3⁴ 10⁴ 4¹ 5⁸ 10²⁹ 6^{2f} 7¹ 31^b 47⁵⁷ 8⁸ 29^f 9³ 8² 11¹³ 16¹ 26¹ 12²³ 13² 8³⁴ 37⁴³ 16³⁸ 18¹⁹ 2¹⁹ 3² 4¹⁵ 21²⁰ 1⁴ 11²¹ 39^(bis) 22³ 23⁴ 20²⁴ 14²⁵ 10²⁷ 33³⁶, και 3²⁰ 25² 5¹⁵ 25³⁹ 7⁸ 9⁹ 12¹ 18¹ 32¹⁰ 45¹¹ 12¹³ 11¹ 14¹⁰ 17⁹ 13¹ 28^(a γενος) 29³² 18¹⁵ (bis) 18¹ 19¹² 13⁴⁰ 20³⁶ 22⁵ 21²³ 30³³ 24⁶ 25²⁴, γαρ 8³¹ (I²⁰⁶) 39⁹ 11¹⁶ 37¹⁷ 28²³ 11¹, μεν 11¹⁹ 12⁵ 13⁴ 15³ 16⁵ 17¹² 30¹⁸ 14¹⁹ 32²² 23³², τε 6⁷ 10²⁸ 13⁴⁶ 17²⁶ (I⁸⁵) 18²⁶ (I⁸⁵) 19²¹ 21³⁰ 22⁸ 27¹⁷ 29¹, ως 1¹⁵ (ωσει) 5⁷ 8³² 13¹⁸ (I⁸⁵), ουν 13³⁸ 23²². Ferner den Artikel: 4² η, 9³⁹ το, 11¹⁸ την (I⁸⁵), 12¹ των, 14⁴ το, 17¹² των, 18²⁵ τα, 20⁸ τα, 9^{της}, 23¹¹ τα, 24¹⁰ τα. Auch gelegentlich das Demonstrativ: 2²² τουτους, 8²² 35^{ταυτης}, 15³⁸ τουτων. Dazu kommen folgende Omissionen anderer Textteile: 1⁵ πολλας, 9^{βλεποντων αυτων} (I⁸⁵), των οφθαλμων, 11^{ουτος} ο ουτως, 3¹⁸ αυτου (I^{62ff}

78ff), 24 οσοι, 47 υμεις, 17 εις τον λαον, 54 μενον, το πραγμα, 9 οτι, 12 ομοθυμαδον, 24 γενοιτο, 36 αριθμος, 41 προσωπου, 73 ειπεν, 5 αυτην, 30 του ορους Σινα, 37 ο Μωυσης, 38 του αγγελου. 40 γης, 42 και παρεδωκεν αυτοις, 59 Ιϋ, 88 εκεινη, 9 μεγαν, 34 περι τινος, 38 και ο ευνουχος και, 912 εν οραματι (*K* ~), 21 εν Ιερουσαλημ, 38 οι μαθηται, 1011 115 καταβαινον, 1012 της γης, 16 ευθυς, 33 παντα (*I*^{δ5}), 48 τοτε ηρωτησαν αυτον, 116 εις την, 8 οτι, 10 παλιν (*K* ~), 23 τη προθεσει της καρδιας, 26 ολον, 1317 του λαου τουτου, 20 μετα ταυτα (*I*^{δ5} sy, *K* ~ a ως), 24 Ισραηλ, 46 αιωνιου, 47 ημιν, 1410 ορθος, 151 κατελθοντες, 3 πασιν (*I*⁷⁰), 7 εν υμιν, 8 αυτοις, 14 πρωτον, 23 αδελφοι, 28 πλεον, 36 δη, 161 ιδου, 1768 πολιταρχας, 14 τοτε (*I*^{δ5}), 15 εως (*I*^{δ5}), 34 εν οis, 187 Ιουστου, 23 καθηξης, 192 αλλ, 20 κατα κρατος (*I*³⁶⁴), 24 ονοματι (*I*^{δ5}), 27 θεας, 38 προς τινα, 40 περι της συστροφης, 204 δε², 18 προς αυτον, 23 λεγον, 24 Ιϋ, 34 παντα, 36 πασιν, 217 μιαν, 18 παντες (*I*^{δ5}), 25 επεστειλαμεν, 36 το πληθος, 225 προς τους αδελφους, 6 ικανον, 10 ο δε κυριος, 13 εις αυτον, 18 εν ταχει, 30 ελυσεν αυτον και, 2315 υμεις, συν τω συνεδριω, 16 παραγενομενος και, 2412 η, 15 και αυτοι, 27 διετίας δε πληρωσεις, ο Φηλιξ, 2523 πολλης, 269 δειν, 2728 παλιν, 34 διο.

Auch Additionen sind viel häufiger als bei bo. Den Artikel setzt sa ein: 24 9 17 139 a πνευματος, 516 a ασθενεις und a οχλουμενους, a πνευματων, 19 826 a αγγελος, 817 a πνευμα αγιον. Ebenso die Partikeln δε: 75 (p ουτος) 44 1015 37 44 116 137 (p ουτος) 146 1617 1825 1922 (p αυτος) 24 (p ποιων) 207 (p ο) 9 (p διαλεγομενου) 28 2135 (p συνεβη) 39 (p Ταρσευς) 40 (p Παυλος) 2335 (p κελευσας); γαρ: 54 p ουκ, 1036 p τον (*I*^{δ5}), 43 p τουτου, 2125 p ημεις (*I*^{δ5}), 2522 p αυριον; ουν: 1323 p τουτου (*I*^{δ5} l), 1730 p νυν, 262 a επι; ιδου 1011 p και². Besonders häufig fügt er den Verben des Sagens den Dativ αυτω, αυτοις, αυτη an: 53 19 23 40 62 (*I*^{δ5}), 71 917 1022 (*I*^{δ5}), 1214 15^b (*I*^{δ5}), 17 1536 1631 193^b 25 (*I*^{δ5}), 2010 2214. Auch vermisst er bei transitiven Verben das Objekt und hängt αυτον, αυτοις an: 76 p κακωσουσιν, 39 p απωσαντο. Gelegentlich fügt er auch dem Substantiv den Gen. poss. αυτου, αυτων an: 751 p καρδιας und p ωσιν, 1036 p λογον, 2121 p εθεσιν, 2316 p ενεδραν, 2412 p συναγωγαις. Ebenso setzt er mehrmals das Demonstrativ, das er häufig weggelassen, ein: 1017 τουτο p οραμα, 1327 ταυτας p φωνας, 2330 τουτον p ανδρα.

Dazu kommen folgende sa eigentümliche Additionen: 12 „das Evangelium zu predigen“ p εντειλαμενος (*I*^{δ5}), 3 „mit ihnen“ p λεγων, 5 ειπεν a οτι, bis zur Pentekoste p ημερας (*I*^{δ5}), 233 το δωρημα p τουτο, 322 ημων p πατερας (*I*^{δ5}), 417 ο λογος a επι, 54 ποιησαι a, πονηρον p το πραγμα (*I*^{δ5}), 12 τω ιερω παρα p εν² (*I*^{δ5}), 615 θεου p αγγελου, 72 μου p πατερες (*I*^{78ff}), 26 αλληλοις p μαχομενοις, 51 ουτως a και υμεις, 823 τω πληθει p διαμαρτ., 34 ειπε μοι p σου, 38 Φιλιππος p εκελευσεν, 97 „und nicht erkennend“ a μηδεν, γαρ εθεωρουν l δε θεωρουντες, 11 ειπεν p αυτον, 15 παντων a Ισραηλ, 20 των Ιουδαιων p συναγωγαις, 22 παντας p Ιουδ., 36 παντων p εργαων, 1029 υφ υμων p μεταπειμφθεις (sy), 112 αδελφοι p περιτομης (*I*^{δ5}), 127 τω Πετρω p επεστη (*I*^{δ5}), 19 αποκτανθηναι p (*I*^{δ5} l) απαχθηναι, 25 εις Αντιοχειαν p Ιερουσα. (*I*^{62ff} 78ff), 1320 αυτοις p εδωκεν, 25 ενωπιον των οχλων p ελεγεν, 1420 οψιας γενομενης a αναστας (vgl Mt 2757), 22 λεγοντες a οτι, 152 αδελφους p αλλους, 4 εν τοis εθνεσιν p αυτων (vgl 1427), 14 ημιν p εξηγησατο, 2029 ερυθρου p αιματος, 24 εις υμας p εξελθοντες, 27 ημιν p απαγγελλοντας, 30 αυτοις p επεδωκαν, 1615 ημας p παρεκαλεσεν, 30 μου p κυριοι, 33 ευθυς a εβαπτ., 1710 ευθυς a απησαν, 15 παρ αυτου p εντολην (*I*^{δ5} παρα Παυλου), 18 ελεγον p οι δε, 187 αδελφου p τινος, 12 επιθεντες τας χειρας a ηγαγον (*I*^{δ5}), 192 και βαπτισθεντες p πιστευσαντες, 16 επτα p αυτων (letzteres mit *K* l αμφοτερων; nach 14), 25 παντας p συναθροισας, 25 συντεχνιται p ανδρες (*I*^{δ5}), 37 ενθαδε p τουτους (*I*^{δ5}), 2018 αδελφοι p υμεις (*I*^{δ5}), 20 υμιν p συμφεροντων (*H*¹⁰³), 23 εν Ιερουσαλημ p μενουσιν (nach 22 *I*^{δ5}), 25 του Ιϋ p βασιλειαν (*I*^{δ5}), 34 μου p χειρες (*I*^{δ5}), εαυτω

ρ περιποίησατο (*I*⁸⁵), 211 και Μυρρα ρ Παταρα (*I*⁸⁵), 5 ταυτας ρ ημερας, 25 ουδεν
εχουσιν λεγειν προς σε ρ εθνων (*I*⁸⁵), 221 μου ρ αδελφοι und ρ πατερες, 13 μου ρ αδελφε,
22 οι οχλοι ρ ηκουον, 2315 „bitten wir Euch uns dies zu tun“ ρ ουν, 26 γραφει α τω.

Verhältnismässig selten finden sich Wortumstellungen: 17 καιρους . . χρονους,
9 και επηρθη ρ αυτον (*I*⁸⁵), 23 ωσει α διαμεριζ., 32 του ιερου ρ ωραιαν, 413 ιδιωτα
. . αγραμματοι, 520 εν τω ιερω λαλειτε, 40f οι δε (1 μεν ουν) απελυσαν και, 919 μαθη-
των εν Δαμασχω, 33 παραλελυμενον ος την κατακειμενος επι κραβ., 1111 εξ αυτης ιδου,
127 αυτου ρ χειρων (*I*⁸⁵), 1612 πολις κολωνια α ητις, 1728 εσμεν και α ζωμεν, 1819
εκεινους κατελιπεν εκει και ρ αλλα, 2034f παντα ρ υμιν, 2126 τας ημερας της εκπλη-
ρωσεως, 32 εκατοντ. και στρατ.

Auch in der Wiedergabe der einzelnen Ausdrücke ist sa ziemlich frei. Wieder
trifft dies vor allem die Partikeln. Sehr häufig setzt er δε 1 και: 310 65 7 74 8 (bis) 9
60 (α τουτο), 918 34¹ 35¹ 1210 (α εξελθοντες) 1117 (α εξελθων) 148 18 20 1613 12 22 33
39 174 5 (α επισταντες) 7 187 1926¹ 41 2015 211 30¹ 2213 (α εγω) 2323 34 (α πυθο-
μενος) 2426¹; umgekehrt και 1 δε: 435 722 933 118 1531 1618 26¹ 36 176 8
2514; δε 1 τε: 413 (*I*⁸⁵), dazu add και α επειν., 542 (*I*⁸⁵) 813 93 1033 (*I*⁸⁵) 154
174 196 (*I*⁸⁵) 18 (*I*⁸⁵) 207 227 235 2427; auch τε 1 δε: 198 207 (*I*⁸⁵); ferner
ουν 1 και 429 539 734 105 1637 2216, δε 1 μεν ουν 53 84 1938 254 269, δε 1
ουν 1033 1527 2321 251 5 17 23, ουν 1 δε 1713 192 244 2615, ουν 1 τε 2328, νυν ουν
1 δε 1815, γαρ 1 δε 129 (*I*⁸⁵) 1721, γαρ 1 τε 234 (τε²), μεν 1 δε 1537 205, μεν 1 τε
1539, και 1 οι δε 1215, και 1 η 17, καιπερ 1 καιγε 1727, ουτως 1 πως 927, οτι
1 διοτι 1335 (*I*⁸⁵), μηποτε 1 μηπου 2729.

Die Relativverbindung umgeht der Übersetzer gern. Er wählt statt ος bald
οδε: 1123 149 1624 (*I*⁸⁵) 1827, bald και 720, και ουτος 1114, ebenso 739 και αυτω
1 ω, 1130 τουτο δε 1 ο και, 124 τουτον 1 ον και, 2025 οτι 1 εν οis. Auch das Re-
lativ οτινες ersetzt er: 935 οι πολλοι, 1343 οι, 1710 οι δε, 2333 οι ουν. Andererseits
wählt er für οσος das einfache ος: 46 23 28 34 916 39 1348 154 12. Auch die Prono-
mina demonstrativa vertauscht er ziemlich frei: 61 εκειναις 1 ταυταις, 14 αυτος 1 ου-
τος, 1618 εκεινη 1 αυτη, 35 τουτους 1 εκεινους.

Mehrfach setzt er das Verb. simplex statt des compos: 225 ωρωμην, 320 χει-
ρισμ-, 414 ειπαιν, 89 υπηρχον, 15 βαντες, 1324 κηρυξαντος. Einmal auch beim Sub-
stantiv: 223 γνωσει.

Auch Tempus, Numerus und Kasus hält er nicht genau fest. So schreibt er:
34 ειπον 1 ειπεν, 6 δωσω 1 διδωμι, 514 πληθος 1 πληθη, 16 τα πληθη 1 το πληθος,
24 ηκουσε 1 -σαν, 26 ηγαγον 1 -γεν (*I*⁸⁵), 33 ακουοντες 1 -σαντες, 76 αυτους 1 αυτο
(*I*⁸⁵), 1117 ειμι 1 ημην, 128 το σανδαλιον 1 τα -λια, 1340 τω προφητη 1 ταις προφη-
ταις, 46 στρεφομεθα 1 στρεφομεθα, 1418 του οχλου 1 τους οχλους, 163 τω τοπω -νω 1 τοis
-οis -οis, 172 διελεγετο 1 -εξατο, 12 Ελληνιδες γυναικες πλουσιοι και ανδρες 1 -νιδων
κτλ, 183 την σκοινοποιος 1 ησαν -ποιοι, 1924 ολιγας εργασιας 1 -γην -αν, 2015 μεινας 1
μειναντες, 22 πορευομαι 1 πορευομαι, 36 προσηυξαντο 1 -ξατο, 2135 εγενοντο 1 εγενετο,
2230 καταγαγοντες . . εστησαν, 2320 μελλοντες 1 μελλων, 26 χαιρετε 1 χαιρειν, 244
εγχοπτωμεν 1 -πτω, 268 εγειρει 1 εγειρει, 2729 εκπεσωσιν 1 -σωμεν.

Nur als Schreibfehler, eventuell in der Vorlage, mögen zu beurteilen sein: 320
ημιν 1 υμιν, 413 παρρουσιαν 1 παρρησιαν, 531 δοξη 1 δεξια (*I*⁸⁵), 614 υμιν 1 ημιν, 739
υμων 1 ημων, 2712 χωραν 1 χωρον, 14 ευρακηλων 1 -κυλων.

Ganz besonders werden die Eigennamen misshandelt. So schreibt er: 46 Και-
φας 1 Καιαφας, 135 Σαλαμνα 1 -νι, 51 Ικονιος 1 Ικονιον, 146 Λεκαονια 1 Λυκ-, Τερβη
1 Δερβη, 25 Ετταλια 1 Αττ-, 204 υιος Βερου Ροταιος 1 Πυρρου Βεροταιος, ~ 14 Μετι-
λινη 1 Μιτυλινη, 1517 Μελιτος 1 Μιλητος, 217 Πτωλμαις 1 Πτολεμαις, 2713 Αλασσον
1 Ασσον, 27 Ατριάς 1 Αδρια.

Aber auch sonst ist die Übersetzung oft recht frei: 13 αποθανειν 1 παθειν, 12 επτα σταδιων 1 σαββατου, 23 Ιωσης 1 -σηφ, 21 „beieinander“ 1 ομου επι το αυτο, 312 ειπεν προς αυτους 1 απεκρινατο προς τον λαον (I⁸⁵), 19 εν προσωπω 1 απο -που, οπως εαν ελθωσιν . . αποσταλη 1 οπως αν ελθ. . . και α., 41 το πληθος 1 τον λαον, 26 „um den Herrn und seinen Christus zu bekämpfen“ 1 κατα του κυριου και κατα του Χυ αυτου, 517 και η 1 η ουσια, 36 „indem er von sich sagte: ich bins“ 1 λεγων ειναι τινα εαυτον, 38 λογος 1 βουλη, 42 „sie wurden bewegt“ 1 επαυοντο, 61 „als sie viel wurden nämlich die Zahl der Jünger“ 1 πληθυνοντων των μαθητων, 711 „Brot“ 1 χορτασματα, 16 „Kupfer“ 1 αργυριου, 29 εκει 1 ου, 44 μαρτυρος 1 μαρτυριου, 56 „als aber das Volk dies gehört hatte“ 1 36, 812 ηκουσαν 1 επιστευσαν, 26 την ερημον p οδον 1 αυτη εστιν ερημος p Γαζαν, 94 17 227 13 Σαυλε 1 Σαουλ (I⁸⁵), 98 ουκ 1 ουδεν, 15 „ein auserwählter Gerechter“ 1 σκευος εκλογης, 17 Σαυλον 1 αυτον, 21 „schickten sie ihn“ 1 εληλυθει, 24 Παυλω 1 Σαυλω, 28 εξ 1 εις, 36 αδελφη 1 μαθητρια, 1033 σου 1 του θεου, 44 „kam herab“ 1 επεπεσεν, 1117 αυτην 1 ιστην, 21 πληθος 1 αριθμος, 121 6 11 19 Αγριππας 1 Ηρωδης, 5 μεγαλη 1 εκτενας, 10 θυραν 1 φυλακην, πρωτην 1 μιαν, 11 εγνωσα 1 οίδα, 15 ελεγον αυτη 1 οι δε ελεγον, 23 κυριω 1 θεω, 134 των αγιων 1 του αγιου πνευματος, 14 ηλθον 1 ελθοντες εκαθισαν, 21 „dannach“ 1 κακειθεν, 47 η γραφη 1 ο κυριος, 50 πλουσις 1 ευσχημονας, 141 „wiederum“ 1 εν Ικονω, „nach ihrer Sitte“ 1 κατα το αυτο, 11 „in ihrer Sprache“ 1 Λυκαονιστι, 12 δυναμενος εν τω λογω 1 ηγουμενος του λογου, 14 „von der Menge weg“ 1 εις τον οχλον, 15 ομοιοι 1 ομοιοπαθεις, 17 αυτοις . . αυτων 1 υμιν . . υμων, 24 Παργην της Παμφυλιας 1 την Παμφυλιαν, εκει 1 εις την Περγην, 1518 „er der dies offenbart“ 1 ο ποιων ταυτα γνωστα, 27 ταυτα 1 τα αυτα (I⁸⁵), 1610 διεγερθεις ουν διηγησατο το οραμα ημιν (I⁸⁵) 1 ως δε το οραμα ειδεν, 13 „wir zu beten pflegten“ 1 ενομιζομεν προσευχην ειναι, 15 ποιησαι 1 ειναι, 29 λαβων 1 αυτησας, 171 διωδουσιν, add δε p ηλθον 1 διοδουσιν, 3 αποθανειν 1 παθειν (wie 13), 4 πλουσιων 1 πρωτων, 12 πλουσιων 1 ευσχημονων, 18 λεγοι 1 θελοι λεγειν, εστιν 1 δοκει ειναι, καινων 1 ξενων, 19 βουλομεθα 1 δυναμεθα, 20 καινα 1 ξενιζοντα, εστιν 1 θελει ειναι, 21 καινον 1 -νοτερον, 22 δεισιδαιμονεις 1 -νεστερους, 29 τον θεον 1 το θειον, 1810 δυνησεται 1 επιθησεται σοι του, 21 Παυλος 1 ουτος, 28 παρρησια 1 δημοσια, 1924 „Statuen“ 1 ναους, 28 34f Εφεσου 1 -σιων, 34 αρχοντων 1 Ασιαρχων, 33 προεβαλον . . οι Ιουδαιοι 1 συνεβιβασαν . . προβαλλοντων αυτον των Ιουδαιων, 35 Διος 1 Διοπετους, 38 αυτοις 1 αλληλοις, 2011 λαβων 1 γευσαμενος, 12 παρεκληθη αυτους 1 παρεκληθησαν, 13 εκει 1 εκειθεν, 2120 τη Ιουδαια 1 τοις Ιουδαιοις, 21 εν τω κοσμο 1 κατα τα εθνη, 24 „Lügen“ 1 ουδεν, 28 „Tempels“ 1 τοπου, 36 „unsere Feinde“ 1 αυτον, 40 του χιλιαρχου 1 αυτου (I⁸⁵), 229 πορευομενοι 1 -οντες, 238 ειναι αναστασιν και αγγελον και πνευμα 1 τα αμφοτερα nach 8^a, 15 „versammelt das Synedrium und“ a εμφανισατε 1 συν τω συνεδριω, „in unsre Mitte“ 1 εις υμας, μελλοντες 1 -τας, εν αυτοις 1 περι αυτου, 18 τον παιδα 1 αυτον, 20 μεσον του συνεδριου 1 συνεδριον, 248 δε 1 παρ ου, 10 λεγων 1 λεγειν, „ich werde reden“ 1 απολογουμαι, 22 ακριβως 1 ακριβεστερον, την οδον 1 τα περι της οδου, „werde ich Euch hören“ 1 διαγνωσμαι τα καθ υμας, 2520 „wegen des Gerichtes dieser Worte“ 1 την περι τούτων ζητησιν, 20 „fragte ich“ 1 ελεγον, 23 πλουσις 1 κατεβοχην, 24 „hier“ 1 ημιν, 261 εξετεινε . . λεγων 1 εκτεινας . . απελογετο, 2717 „Ort der nah ist“ (?) 1 Συρτιν, 27 „sagten“ 1 υπενουσιν, ημιν 1 αυτοις, 29 „Morgen“ 1 ημεραν, 36 εγενομεθα 1 γενομενοι.

Nach diesen Listen bezeugt bo in glänzender Weise den aus den griechischen Zeugen sich ergebenden Text *H* als den in Ägypten herrschenden. Und so zahlreiche Abweichungen von *H* sa aufweist, da sie meist in der sonstigen Textgeschichte ohne Bezeugung bleiben, sind sie, soweit dies zutrifft, der Übersetzung

oder deren Überlieferung zuzuschreiben. Nach deren Abzug ist auch sa ein guter Zeuge von *H* und bestätigt dessen Text als den in Ägypten im Gebrauch stehenden. Aber die Vergleichung des Wortlauts von sa und bo mit den griechischen Zeugen gestattet noch Schlüsse über die Entstehungszeit der ägyptischen Übersetzungen. Da mehrfach *H*⁸² Sonderlesarten von bo bietet, die als Originallesarten von *H* kaum ernstlich in Frage kommen können, so muss bo älter sein als *H*⁸². Und da *I*⁸⁵ ebenso Sonderlesarten von sa aufweist, muss sa älter sein als *I*⁸⁵. Bei beiden Codd aber bestätigt sich für Ac die an den Evv gemachte Beobachtung, dass die ägyptischen Übersetzungen auf die von ihnen gebotene Textgestalt sporadisch Einfluss geübt haben. Andererseits bildet den frühesten Termin für die Herstellung der ägyptischen Übersetzungen, mindestens in ihrer auf uns gekommenen Gestalt, die Entstehungszeit von *H*, d. h., vorausgesetzt *H* sei die Rezension des Hesychius, ± 300. Sollte aber, was weder zu beweisen noch zu widerlegen ist, *H* nichts anderes sein, als eine Fixirung des schon im 3. Jahrhundert in Ägypten herrschenden Textes, dann können die Übersetzungen auch ins 3. Jahrhundert zurückgehen. Ja vielleicht darf man aus der sehr freien Stellung von sa zum griechischen Text schliessen, dass das Interesse für die peinliche Festlegung des Wortlauts bis ins Kleine noch nicht so stark war, wie es die Rezensionsbewegung von ± 300 für diese Zeit bezeugt. Da dagegen bo, offenbar grundsätzlich, dem Wortlaut von *H* sich ganz peinlich anschliesst, muss, mindestens der endgültigen, Rezension des Wortlauts von bo die Rezensionsarbeit des Hesychius sicher vorangegangen sein. Wenn bo neben ganz wenigen ihm eigentümlichen Varianten, wie sie auch beim Grundsatz peinlichsten Anschlusses an die griechische Vorlage sich einschleichen können, in verhältnismässig grösserer Zahl Abweichungen von *H* mit dem grundsätzlich freier schaltenden sa teilt, so liegt der Schluss nahe, dass sie von sa her dem Übersetzer in die Feder gekommen sind, was bestätigen würde, dass sa älter ist als bo. Einen selbständigen Zeugenwert für den Urtext von Ac werden wir sa und bo nicht zuschreiben dürfen. Nur für die Sicherstellung des *H*-Textes an problematischen Stellen bilden die beiden Übersetzungen eine bedeutsame Instanz.

399. Unsichere Sonderlesarten in *H*. Während in der Hauptsache der *H*-Text durch seine Zeugen absolut gesichert ist, indem, und zwar viel seltener als in Evv, nur hin und her einzelne der Edelzeugen δ1 δ2 δ3 δ4, wenig häufiger δ48 74 162,

am häufigsten 103 257 *K*- oder auch *I*-Lesarten aufgenommen haben, so giebt es doch eine Anzahl Stellen, an denen zwei Lesarten mit etwa gleich starker Bezeugung miteinander um den Platz in *H* streiten.

Ist die eine Lesart sonst nirgends in der Textüberlieferung bedeutsam vertreten, so ist diese für *H* anzunehmen, da die *H*-Zeugen gegenseitig voneinander unabhängig sind, dagegen für jeden einzelnen *H*-Cod sporadischer Einfluß von *I* und *K*, wie der Apparat zeigen wird, sicher; also zufällig auch für mehrere an derselben Stelle denkbar.

Nur wo die besten Zeugen wider einander sind, sei die Stelle angeführt. 918 ~ αυτού απο των οφθαλμων δι 74 (I⁵⁰²), wo die Auflösung der gespannten Stellung auch ohne *I*- oder *K*-Einfluss nahe lag. 2330 αυτούς 1 τα προς αυτον δι 94 148, dazu I^{170f}, add αυτούς α τα I^{173 502}, om τα δι 74. Letzteres weckt den Verdacht, dass in den Vorlagen von δι 74 αυτούς gestanden, und der Korrektor τα vergessen habe. Doch ist solch ein τα vor einer Präposition stets in seiner Existenz gefährdet. Die *I*^a-Zeugen beweisen, dass αυτούς irgendwo in der Textüberlieferung an dieser Stelle stehen muss; nur weisen sie nicht auf *H* hin, von dem sie sämtlich unabhängig sind. Dennoch kann auch *H* es von dort haben. Sollte es etwa aus Ωρ stammen? Es *H* abzusprechen ist jedenfalls kein Grund, da wiederum *I* und *K* dasselbe bedrängten. 2330 om ερρωσο δι 148 148 sa bo *ϕ*; das Ausstossen des durch *I* und *K* für *I-H-K* bezeugten ερρωσο in *H* ist auffallend; aber noch auffallender wäre dessen selbständiges Ausstossen durch drei einzelne *H*-Zeugen oder, falls sie von dort beeinflusst sein sollten, in sa bo. Es ist also zu entscheiden: *H* om ερρωσο.

751 ist add ταις α καρδιας δι 74, ebenso in I 70f 397 I^{b 62 78f} I^{c 486} halbe Einwirkung der *K*-Lesart τη καρδια. 204 om αχρι της Ασιας δι 1-2 148 sa bo *ϕ*. Die Omission soll zweifellos dem Missverständnis wehren, als hätten die genannten Männer Paulus nur bis Asien begleitet, ist also sekundär; dennoch ist die Reflexion für *H* wahrscheinlicher, als für eine ganze Anzahl untereinander unabhängiger *H*-Zeugen. 206 ου 1 ου δι 14 148, dazu I^{a 1001} I^{b 62}; ου, in Ac sonst nur 171, ου 8 mal, dürfte *H*, vielleicht sogar *I-H-K*, sein, da es in *I* und *K* durch das herrschende ου verdrängt worden sein kann. Nur fällt auf, dass dies 171 niemals geschehen ist. 278 Λασσα (I Λασαα, so δι 2 3 6, K Λασαα) δι 148 74 162 (14 Λασσα) bo (sa hiat), ebenso I^{a 2453 505} I^{b 62 78f} I^{c 114f}, ist sicher für *H* anzunehmen, da 3 6 sehr häufig, δι mehrfach *I*-Einfluss verrät, δι überdies die Neigung hat ε durch α zu ersetzen. Auch 2510 ηδικηχα 1 -σα δι 1-2 162 (letzterer verderbt in ηδικηχος 1 ηδικηχα ως) ist das Zusammentreffen von δι 1-2 mit 162 nur zu begreifen, wenn -σα *H*-Lesart ist, die durch *I* und *K* fast ausgetilgt worden ist.

Anders liegt es, wenn die schwach vertretene Lesart eine Paralleleinwirkung sein kann, da eine solche wohl zufällig bei mehreren Codd an derselben Stelle selbständig wirksam geworden sein mag. Die Fälle dieser Art sind sehr selten; um so eher ist die Ableitung aus Paralleleinwirkung annehmbar.

Der erste Fall ist kaum zu entscheiden. 236 schreiben I K ~ ο θεος εποιησεν, H^{δι 2 162} Αθ (3 mal), dazu die I^a-Codd 175 168 300 und der in den ersten Kapp häufig allein *H*-Lesarten vertretende 1454, ~ εποιησεν ο θεος, wie 1512 1911 2119. Die I^a-Codd, ausser 1454, können diese Wortstellung nur aus den Parallelen entnommen

haben, da sie nirgends Abhängigkeit von *H* verraten. Dann legt sich aber für die 2 *H*-Codd derselbe Schluss nahe. Stände ihnen nur nicht *Aθ* zur Seite, und erklärte sich die Dezimierung der *H*-Zeugen nicht auch aus dem vereinten Ansturm von *I K* und der Parallele 154. Doch ist die Entscheidung für unsern Hauptzweck ohne Bedeutung, da sicher *I* und *K* den *I-H-K*-Text vertreten, *H* eine Sonderlesart. Dagegen ist 9²⁷ om του α ιϋ in δ1 δ3 103 (in *I* mehrfach) aus 238 36 410 1618 Phi 210 zusammen leicht zu begreifen, also *H* abzusprechen. Ebenso 169 om της α νικτος (519 1710) δ1 δ4^c 74, wie auch *I*^a δ5 70^f 200, 1524 om εξελθοντες (2 1120) δ1-2* 74 mit *I*^a 200^f gegen sa bo, 1338 ~ υμιν εστω (2822) δ2 δ4 mit *I*^a 173 δ453 *I*^b 78^f δ206 396^f, 2510 ~ εστω α επι (2140) δ1-2 (δ1 εστω α an beiden Stellen) 74, wie auch, davon sicher unabhängig, *I*^a δ505 *I*^c 174, 287 ~ ημερας τρεις (12) δ1 74, wie *I*^c und verschiedene untereinander unabhängige *I*-Codd. Dagegen dürfte 1520 om του α νικτου (29) δ1 δ4 δ6 δ48 162 sa *H* sein, da δ2 δ3 74 103 bo von *I K* und *Aπρ* (siehe nachher) das του übernommen haben können, das Zusammentreffen so zahlreicher Codd in dem Paralleleinfluss aber wenig wahrscheinlich ist. 36 omittiren εγειρε και nur δ1-2 sa *Aθ* (gg *Ku*) *I*^a δ5 δ454. Dennoch dürften sie *H* (und *I-H-K*) repräsentiren. Denn das Eindringen von εγειρε και aus Mt 9; Mk 29 Lk 523 Jo 58 legte sich sehr nahe, während gerade angesichts dieser Parallelen dessen Austilgen schwer begreiflich wäre. Haben *I* und *K* die Parallele aufgenommen, so bedrängten die *H*-Überlieferung drei Mächte: *I, K*, die Parallelen. Dass da die meisten *H*-Texte erlagen, ist nur natürlich. Ob δ5 δ454 die Omission aus *H* oder aus vor *I* liegenden Zeugen übernommen haben, muss offen bleiben. Schwerlich repräsentieren sie *I*; denn diese dünne Erhaltung einer *I*-Lesart wäre ohne jede Analogie; δ454 bietet überdies in den ersten Kapp häufig *H*-Lesarten. 263 add επισταμενος (2410) p ζητηματων δ2^c δ3 δ4 δ48 (*I*^b 62 δ206 171 *I*^c 208 364 δ299; *Aπρ* p μαλιστα). Die Häufigkeit der Einwirkung ist auffallend und lässt eine gemeinsame Quelle vermuten.

Dass der später zu besprechende Andreaskommentar, dessen Einwirkung in einer grossen Anzahl von *I*- und von *K*-Codd zutage liegt, auch auf *H*-Codd eingewirkt hat, wird sich s. Z. aus den Listen seiner Sonderlesarten ergeben.

Am stärksten verrät sich δ3 von ihm beeinflusst. Etwas schwächer, von den späteren *H*-Zeugen nicht zu reden, δ4: 212 ~ τουτο θελει, 528 επληρωσατε 1 πεπληρωκατε (δ2), 830 add δε α θεος (δ2), 1419 λιθοβολησαντες 1 λιθασαντες, 1528 om τουτω, 263 add επισταμενος (δ2^c δ3 δ48), 7 om βασιλευ. Aber auch in δ2 und δ1, ja in δ1-2 ist *Aπρ*-Einfluss nicht zu verkennen. δ2 ist am häufigsten beeinflusst: 412 ~ ετερον ονομα εστιν, 37 προς 1 παρα (510) *I*^a 1001 *e p*; 528 επληρωσατε 1 πεπληρωκατε (δ4), 830 add δε α θεος (δ4) gegen sa bo, 191 Απελλης sa bo, 2013 προελθ- 1 προσ- (δ3 *I*^a δ507 δ203 205 *I*^b), 2218 ιδον 1 ιδειν, 2415 προς 1 εις (Rm 51 u. ö.; δ3). δ1 teilt mit *Aπρ*: 77 αν 1 εαν, 1715 δε 1 τε (*I*^a δ5 175 64 *I*^b 270 472), 2015 εσπερα 1 ετερα (74), 2122 εληλυθες 1 -ας. In δ1-2 findet sich wenigstens mit *Aπρ* gemeinsam 1346 om δε p επειδη (auch *I*^a δ5*; gg *Aθ*), 1340 om εφ υμας (auch δ48 *I*^a 172 und die lateinischen Codd *ACMT*), 1617 κατακολουθουσα 1 -θησαα (auch *I*^a δ5 δ203 382).

Dann ist aber auch ein Zusammentreffen mehrerer *H*-Zeugen in *Aπρ*-Lesarten denkbar, wie schon in dieser Liste in einigen Fällen angenommen war. So erklären sich am einfachsten folgende berühmten Varianten innerhalb der *H*-Zeugen: 113 εισηλθεν . . συνεφαγεν 1 -εσ . . -εσ δ1 δ48 74 162 gegen sa bo, zumal hier *I*, das die *Aπρ*-Lesart teilt, ebenso eingewirkt haben kann, 1939 περαττω 1 περι ετερων δ1 δ48 mit *I*^a 1100 552 *I*^b 62 δ206 78^f *O*18, 2122 om δει συνελθειν πληθος . . γαρ δ1 δ3* 74 (om γαρ auch δ2*) 106*

mit sa bo *I*^a 1100 552 *I*^b 78 *I*^c 116 ff. Die *I*-Zeugen, die hier erscheinen, sind sämtlich von *A*^{πρ} häufig beeinflusst und haben keinenfalls die Lesarten aus *H* oder gar einem vorrezensierten Text übernommen, da sie von beiden sonst nie ein Beispiel aufweisen. Analog sind wohl zu erklären: 223 Γαλατιλίου 1-ηλ δ1 δ6 74 *I*^b 62 78 f *I*^c, 1036 om on p λογον δ1-2^c δ4 162 Αθ sa bo *I*^c (kann auch beim einen oder andern Schreibfehler sein), 2825 τε 1 δε δ2* 74 *I*^{70f} (auch lat). *A*^{πρ} und Parallelen können gemeinsam 325 ευλογηθησονται 1 ευουλ- (Gen 123 Ga 38) δ1 δ4* δ6 (*I*^b?), 2828 ~ υμιν εστω (22) δ1 74 162 *I*^a 200f 2505 veranlasst haben. Unsicher ist die Entscheidung 43, wo die *A*^{πρ}-Lesart add αυτους p εθεντο δ3 δ4 δ6 δ48 74 103 sa bo (*I*^a mehrfach) aus 518 oder *A*^{πρ} eingedrungen, ebenso aber δ1-2 162 om αυτους durch *I* oder *K* beeinflusst sein kann. Bei 264 om την δ1 δ3* δ48 74 (*I* mehrfach) kann *A*^{πρ}- und lateinischer Einfluss wirksam gewesen sein.

Auch *I*-Einflüsse sind häufig in δ3 δ4 δ48 74, sehr häufig in δ6 103 257, nicht ganz selten in δ2 162, seltener in δ1 nachweisbar, als sicherer Nachweis nur die Fälle betrachtet, in denen der betreffende *H*-Zeuge ganz allein unter den *H*-Codd die *I*-Lesart bietet. Diese Fälle hier aufzuzählen ist zwecklos; der Apparat wird sie ausweisen. Dann ist es aber wiederum an sich gut möglich, daß *I* ein oder das andere Mal auf mehrere *H*-Codd an derselben Stelle eingewirkt hat.

Solches ist anzunehmen bei folgenden sporadisch in *H*-Codd erscheinenden, für *I* gesicherten Lesarten: 128 δε 1 τε δ1 δ6 74, allerdings auch sa bo, die aber meist τε durch δε ersetzen. 187 εισηλθεν 1 ηλθεν δ2 δ4 δ48 f 103 gegen δ1 δ6 74; ηλθεν kann freilich auch Reminiscenz sein, ebenso aber das allerdings auffallend häufige εισηλθεν neben *I* Parallelen als Quelle haben. 919 schreiben *I*^b *I*^c und von *I*^a wenigstens 200f 251 ff 192 158, also doch wohl *I* ενισχυθη, ebenso δ1 δ3* 74, *K* mit δ2 δ4 δ6 δ48 f 103 162 ενισχυσεν. Man wird die *I*-Einwirkung bei den dreien, zumal δ3 und 74 darunter sind, als wahrscheinlicher bezeichnen dürfen, als die *K*-Einwirkung auf alle anderen *H*-Zeugen. 2113, wo add και ειπεν p Παυλος δ2 δ4 δ48 f sa mit *I*^a 1001 70f 264 252 ff δ156 552 *I*^b gegen δ1 δ3 δ6 74 bo mit *I*^a-Codd und *I*^c bieten, ist zugunsten von add και ειπεν zu entscheiden, die Omission als halbe Korrektur nach *K* zu erklären, wo das τότε απεκριθη ο Παυλος και ειπεν nach 2410 durch απεκριθη τε ο Παυλος ersetzt wird. Ähnlich liegt es 412, wo δ4 δ48 74 103 mit *I* ~ ονομα ετερον εστιν, δ2 mit *A*^{πρ} ετερον ονομα εστιν, δ1 mit *K* ονομα ετερον εστιν schreiben, δ3 162 fehlen. Wo ist der Einfluss anzunehmen? Am wahrscheinlichsten doch da, wo er am vereinzeltsten auftritt, also bei δ1 und bei δ2. Unentscheidbar ist 430. Hier schreibt *K* sicher σου εκτεινεν σε, ebenso δ1-2* 103 257 und die Mehrzahl der *I*-Codd, insbesondere *I*^c. Aber om σε bieten *I*^a 25 1001 70f 7 200 175 397* 193 464 502 *A*^{πρ} 40 *I*^b 62 2206 472 78 157 209 () 24, d. h. die besten Vertreter von *I*^a und *I*^b, also wohl *I*, ebenso δ2^c δ6 δ48, was sicher *I*-Einfluss ist. Daneben findet sich aber auch om σου in δ1 δ4 74 mit ~ σε εκτεινεν in δ4 74. Nun steht σου unter dem Verdacht, aus 28 eingedrungen zu sein, und es ist wohl denkbar, dass dieser Paralleleinfluss zugleich in *I* und in *K* wirksam war. Dann würden δ1 δ4 74 mit om σου hier *H* wiedergeben und *H* allein die *I*-*H*-*K*-Lesart gewahrt haben. Ob δ1 mit εκτεινεν σε oder δ4 74 mit σε ext. die *H*-Wortstellung aufbehalten haben, ist unentscheidbar.

Daß endlich auch die lateinische Übersetzung auf sämtliche einzelnen *H*-Codd mehrfach eingewirkt hat, ist für *Ac* so sicher.

wie für Evv, wie später in anderem Zusammenhang noch im einzelnen erwiesen werden soll. Auch mehrfach vertretene Lesarten können dann, zufällig an derselben Stelle erfolgte, Einwirkungen aus den lateinischen Akten sein. Freilich ist es selten mit einer gewissen Sicherheit zu behaupten.

13¹¹ τε 1 δε δ2 δ3 74 162 bo kann ebensogut in den andern *H*-Zeugen durch *I* und *K* verdrängte *H*-Lesart wie lateinischer Einfluss sein; die Übersetzungen helfen nicht zur Entscheidung, da für ersteres bo, für letzteres sa sprechen. 4³³ add Xū p lū δ2 δ4 74 bo ist lateinisch, kann aber auch als Reminiszenz aus anderen Stellen eingedrungen sein; ebenso 9⁵ add Ναζωραϊος (228) δ3 δ4 103, 1045 ~ του πνευμα-τος του αγιου (44 47 11 15) δ1 δ6 (*I*^a δ5 70f *I*^c 208 370 470 551). Lateinisch ist wohl sicher 8¹ και παντες 1 παντες δε δ2^c δ48 (*I*^a 170 173 δ251 δ459 *I*^b 157 δ260 *A*^{πρ} 12; δ4 τε 1 δε, sa bo δε) 4²⁸ om σου² δ1 δ4 74 (*I*^a 502 *I*^b 78 157 δ206) gegen sa bo, 10²⁴ εισηλ-θειν 1 -ον δ1 162 (*I*^a δ5 70f 251 502 *I*^c 116 364) gegen sa bo. Als Latinismus oder *I*-Einfluss ist wohl auch 5¹² Σολωμωνος 1 -ωντος δ1 74 103 mit *I*^a 70f 200 397f δ505 u. a. *I*^b δ260f 365 δ152f δ399 *I*^c zu beurteilen. Dann kann aber auch aus dem lateinischen Lager stammen 7⁶⁰ ~ ταυτην την αμαρτιαν δ1 δ3 δ4 (*I*^a δ5) mit *I*^p e gegen Aθ; 13³⁹ om και δ2 δ3* δ4 gegen sa bo, obwohl es im lateinischen Gebiet nur *gig* vertritt; 15²⁰ om απο δ1-2 74 162 (*I*^a δ5 502 *A*^{πρ}) *e p**, wobei auch die Reminiszenz an 29 mitwirken konnte; 21¹⁸ τε 1 δε δ2 δ4 gegen sa bo (*I*^a δ5 1001 101, lauter stark von lat beeinflusste, speziell mit *gig* sich häufig begegnende Codd) *gig*. Auch 26¹⁶ add με p ειδες δ1 δ3* (δ48 n. 1.) 74 *I*^a 502 382 *I*^b 62 δ206, dazu der stark latinisierende *I*^c, ist vielleicht lateinischen Ursprungs.

Kombinierte Einwirkung von *A*^{πρ} *I* lat könnte endlich an zwei Stellen so gewirkt haben, dass die *H*-Lesart nicht mehr völlig sicherzustellen ist.

14¹⁷ omittiren, ohne sonstige Unterstützung, υμν δ2^c δ4 δ6 δ48 162 gegen δ1-2* δ3 74 Aθ bo; sa αυτοις 1 υμν. Bedenklich macht hier namentlich δ2^c. Woher soll der Korrektor in δ2, der so oft *H* wiederherstellte, die Streichung von υμν genommen haben? Hier dürften δ1-2* δ3 74 und Aθ von *I* oder *K* oder *A*^{πρ} oder lat beeinflusst das υμν eingesetzt haben, dieses also *H* fremd gewesen sein. 15³⁴ omittieren 34 δ1-2 δ4 162 bo mit *K*, δ3* δ48f 74 sa bieten 34 mit *I*. Wie las *H*? δ4 und 162, sowie bo sind ohne Gewicht, da sie sehr viele *K*-Lesarten aufweisen. Bleibt nur δ1-2. Kann es nicht hier, wie mehrmals, einen Sprung von αυτοις 33 ~ αυτου 34 gemacht oder einmal einer *K*-Einwirkung erlegen sein? Eine sichere Entscheidung ist leider nicht möglich. Immerhin spricht sa stark für die Zugehörigkeit von 34 zu *H*.

Nur, zufällig zusammentreffende, Sonderlesarten einzelner *H*-Codd, teils durch ägyptischen Dialekt teils durch Schreiberwillkür bewirkt, dürften sein:

1¹⁹ Αχελδαμ- δ2 δ4 162 bo *I*^a δ5, 840 u. ö. Καισαριαν δ2 δ4 162 sa bo, 10¹⁵ 11⁹ εκαθερισεν δ3 δ4 δ48 103 162, auch sonst, 27² Ανδραμνητην 1 -μντ- δ1* δ4 δ48 bo (sa hiat), in *I*-Codd mehrfach, 12⁶ προσαγ- 1 προαγ- δ1 δ48 in der Form προσα-γαγειν, δ2 δ6 in der Form προσαγειν (ebenso *I*^a δ5 δ454-173 *I*^b δ260 157), 16³³ απαντες δ1-2 *I*^a 70f *I*^c, 9¹⁸ δε 1 τε δ2 103 *I*^a 200f δ453 168, 9² αν 1 εαν δ2 δ6 *I*^a 101 *O*¹⁸.

Nun bleiben nur noch drei Stellen übrig, bei denen jeder Anhalt für eine Entscheidung über die Lesart von *H* fehlt.

Es sind die Lesarten: 736 τη 1 γη δ1 δ3 sa *I*^a 70f 200f δ505 192 *I*^b δ206 *I*^c 174 *A* πρ 12 (*I*^a 1001 τη γη), 921 εις 1 εν δ2 δ4 *I*^a 70f, 286 επιπρασθαι 1 πιμπρ- δ2* *I*^a 70f *I*^b 171 157 δ206. Letzteres ist vielleicht missverstandene Korrektur: ππρασθαι ist durch δ4 *I*^a 367 502 als naheliegende Schreibweise bezeugt; vielleicht stand so auch in den Vorlagen dieser Codd; der Korrektor schrieb ein μ darüber und dies ist von den Abschreibern dieser Vorlagen als επ. gelesen und vor ππρ- eingesetzt worden.

Der *I*-Text.

400. Zur Orientierung. Die weitaus grösste Anzahl der Lesarten, die den *H*-Text von dem durch die grosse Masse der Codd gebotenen Text unterscheiden, teilen mit ihm noch eine grosse Reihe von Codd. Diese unterscheiden sich aber von den *H*-Codd übereinstimmend sowohl dadurch, dass verschiedene seiner Lesarten in ihnen durchweg fehlen, als dadurch, dass sie eine Anzahl ihnen ausschliesslich eigentümlicher, also sowohl dem *H*-Text als dem Text der Masse fremder Lesarten aufweisen. Welches diese Lesarten sind, wird seinerzeit bei der Rekonstruktion der gemeinsamen Vorlage zu erwähnen sein.

Unter diesen Codd lösen sich von der grossen Majorität zwei Gruppen deutlich ab, ebenso durch das Fehlen von Lesarten dieser Majorität, wie durch ihnen eigentümliche Lesarten. Ich nenne den Text der Majorität *I*^a, den der beiden Gruppen *I*^b und *I*^c.

401. Die Vertreter von *I*. 1. *I*^a. An der Spitze steht δ5 (bisher „D“). Ein wesentlich schwächerer Vertreter des Typs ist der zweite bilingue Majuskelskodex 1001 (bisher „E“). Ihm überlegen sind die drei Brüderpaare 7-264 200-382 70-101. Etwas mehr *K*-Einwirkung haben in ihrer Vorgeschichte die beiden Kodexgruppen 252-δ251-δ459 und δ203-δ300 erlebt. Wesentlich mehr die Gruppen δ157-δ507 und 397-106-158, ferner 184 sowie 193 261 205, und ähnlich im Wert die Gruppe δ453-367-173. Noch abgeschwächter ist die verbotenus kollationirte Gruppe δ254-δ457-δ500, die bei den Evv den *I*-Typ vortrefflich erhalten hat, in Acta ihn nur gerade noch erkennen lässt; ferner die Paare δ459-554, 1100-55, δ180-δ355; endlich noch folgende einzelstehende Codd, deren Reihenfolge ungefähr ihrem Zeugenwert für *I* entspricht: δ505 502 552 251 175 192 170 464 δ454 172 δ156 1202 56 64 152 168 202. Denselben Text bietet der Andreas-Kommentar (§ 102). Nahezu genau dessen Text schrieben die

Codd 361 δ268 (letzterer nach einer Verbotenus-Kollation von Kap. 13.)

Die meisten dieser Codd sind verbotenus kollationirt. Nur bei den minderwertigen ist darauf verzichtet worden. 251 ist Kap. 1—10, 193 Kap. 1—3 14—19 22 28, 367 Kap. 7—10, 152 Kap. 9—11, 172 Kap. 13—15 verbotenus kollationirt. Nur an den Varianten aufweisenden Stellen, aber durch das ganze Buch sind kollationirt die Codd 205 261 (und zwar nur von Kap. 15 an) δ180 δ355 δ453 367 1202 168.

2. *I^b*. Der *I*-Typ *I^b* ist uns in zwei Linien erhalten, die sich meist decken, von denen aber zuweilen nur die eine, ganz selten nur die andere den durch die *I^a*-Zeugen für *I* gesicherten Text aufweisen. Näheres darüber später. Es muß darum eine doppelte Zeugenliste für *I^b* aufgestellt werden. Die eine mag *I^{b1}*, die andere *I^{b2}* heißen.

a) *I^{b1}*. Die Kerntruppe bilden die Codd 62 δ602 365 396 472 398 δ206 δ264. Unter ihnen hängen 396 und 472, sowie δ206 und δ264 enger zusammen, doch ohne Dubletten zu sein. Vielleicht freilich stellt die Kollation die Verwandtschaft nicht so stark heraus, als sie sein mag, da zufällig gerade 396 und δ264 nicht verbotenus kollationirt worden sind. Die übrigen stehen gegenseitig unabhängig nebeneinander und liegen alle verbotenus kollationirt vor.

Ein sehr guter Zeuge war auch 1005; denn das uns allein erhaltene, dazu noch verstümmelte Fragment dieses Codex, 1640—1826 umfassend, geht meist mit 62. Ebenso gut sind die Fragmente 1003 (1339-46) und 1000 (288-17), nur dass in den kurzen Strecken *I^{b1}* und *I^{b2}* sämtliche Lesarten miteinander teilen, so dass unentscheidbar bleibt, ob sie Zeugen von *I^{b1}* oder *I^{b2}* sind.

Stark abgeschwächte Vertreter desselben Textes sind die Vetternpaare δ152 und δ368, 270 und 306, 253 und δ600, von denen δ152 δ368 253 vbt, 270 und 306 kursorisch, δ600 Kap 14 vbt, sonst kursorisch kollationirt wurden. 253f scheint der durch 472 vertretenen Linie entsprossen zu sein. δ414 (koll. Kap. 5f 13⁶⁻²⁷) ist besser. Eine sehr degenerierte Abart des in δ264 erhaltenen Textes ist 161, von dem nur Kap 23 kollationirt wurde. Nur noch Spuren von *I^b* verraten δ360 (kurs.) 368 (kurs.), 490 (koll. Kap 10-12), 461 (Kap 1f 15), 275 (vbt), 567 (Kap 15). Auf die Verwertung dieser letzten Ausläufer ist ohne Verlust zu verzichten, da sie nirgends den *I^b*-Text sicherer stellen.

b) *I^{b2}*. Die besten Zeugen sind 78 171 157, von denen 78 und 171 nahezu Dubletten sind, während 157 nur wenig abweicht. Leider ist 171 nicht, wie 78 und 157, verbotenus kollationirt

worden, so dass mehrfach Lesarten nur für 78 und 157 nachgewiesen sind; meist dürfte nach dem sonstigen Befund auch 171 sie bieten. Eine an 157 sich näher anlehrende Abart bilden das Vetternpaar 209-δ370, von dem nur δ370 vbt kollationiert ist, darum manchmal allein erscheint, wo vielleicht 209 die Lesart auch hat. Besser als dieses ist das andere Paar δ260-469, dem δ356 (nur Kap 14 24 vbt koll., sonst nur flüchtig stellenweise durchgesehen) nicht fern zu stehen scheint. Nicht schlecht sind auch 76 (Kap 1-5 koll.) und δ309 (kursorisch). Von 550 endlich ist nur die Zugehörigkeit zu der Gruppe 78ff festgestellt.

3. *I^c*. Auch bei *I^c* hat sich die Entwicklung in 2 Linien vollzogen. a) *I^{c1}* ist erhalten in 208 370 116 551, die alle verbot. kollationiert sind und alle verhältnismässig sehr gut ihren Urtyp repräsentieren, dem Wert nach in der gegebenen Reihenfolge. b) *I^{c2}* ist viel reichlicher vertreten; zunächst durch 364 353 δ299 466, die unter sich durch ein gemeinsames Schicksal enger verbunden sind (364 δ299 verboten, 466 vbt bis Kap 24, 353 kursorisch koll.); dennoch entstammen derselben Linie, eng mit ihnen, abgesehen von jenem Schicksal, zusammengehörig, aber nach *K* abgeschwächt: 470 486, die wieder unter sich enger zusammenhängen, 258 487 506, das Dublettenpaar 69 169, die Vettern 114 174, endlich sehr abgeschwächt δ101 154, 471 (nur Kap 22-24 koll.) und 356, beide mit 486 Beziehungen verratend, 503 (nur Kap 15 koll.) und δ298 (nur Kap 1 f 15), beide mit 506 irgendwie zusammenhängend. Von diesen schwächeren Zeugen sind nur 506 114 174 verboten kollationiert, die andern, soweit nichts anderes bemerkt ist, kursorisch.

402. Die den Schreibern der I-Codd oder den gemeinsamen Vorfahren von Codexgruppen zuzuweisenden Lesarten. In diesem Paragraphen sollen alle die in *I-Codd* sich findenden Lesarten ausgeschieden werden, die weder der *I-Rezension* noch einem der drei *I-Typen* mit Wahrscheinlichkeit zuzurechnen sind, so dass die weitere Untersuchung sich nur mit demjenigen Variantenmaterial zu beschäftigen haben wird, das nicht Zufallsprodukt der wechselnden Geschehnisse der Codices ist, sondern zur Geschichte des Textes im höheren Sinn dieses Wortes gehört. Manches davon ist Wiederholung von Ausführungen in den §§ 302ff. Aber dieselbe ist notwendig, damit das Bild des Variantenbestandes vollständig und dadurch ein sicheres Urteil über seine Sekundarität ermöglicht wird.

403. Orthographisches. Nur selten finden sich Auslassungen von Buchstaben, wie z. B. 67 υπηρον 1 υπηρουσιν 367, 12 συνηριπαν 1 -πασαν 367, 1317 εση-

γεν 1 -ηγαγεν 168, 27²⁵ λελαται 1 λελαληται 365, 23²⁴ διασωσιν 1 -σωσωσιν 397, oder 1¹⁹ σπλαχνα 1 -γχνα 397 170 δ459 (*H*^{δ3}), 7²² Αιγυπτων 1 -τιων 175, 27¹⁰ φορτου 1 -τιου 502 64 *I*^b δ206 δ260 f 78 f 253 f *I*^c 69 f 470 486 353 f *O*³⁶, 27⁴² εκολυβησας 1 -λυμβ- 382 (*H*^{δ2*}), oder 240 της χολιας 1 της ακ- 175 (*H*^{δ3} κολ-), 49 σεσωται 1 -σαι 200 (*H*^{δ2} δ4), 7²⁰ ανεταφη 1 -τραφη 175, 286 πιπρασθαι 1 πιμ- 367 502 (*H*^{δ4}), 238 εσχθη 1 -ισθη *I*^c δ206 (*H*^{δ3*}), εσχθη 200, 266 ημερα 1 -αν (nach νυκτα!) 382 264 175 *I*^b δ206. Einfügungen von Buchstaben sind noch seltener, z. B. 7²⁰ ανεστραφη 1 ανετρ- *I*^b δ602 *I*^c 364, 8¹³ εξισταντο 1 -ατο (Fehler, vielleicht Reminiszenz der Sinne) δ5* 175 598 (*H*^{δ2*} δ3*), am häufigsten wird im Präfix προσ- 1 προ- geschrieben, so 126 προσαγειν δ453-173 *I*^b δ260 157 (*H*^{δ2} δ6), 16³⁰ προσαγαγων 7 173 390 *I*^b δ264 *I*^c 551 364 *O*¹⁸ 28, 17⁵ προσαγαγειν 193 64* *I*^b 157 *I*^c 551 364, 25²⁶ προσηγαγων 64 256 *I*^b δ370 161 *I*^c 486 169 *O*¹⁸ 28 36. Doch findet sich auch προ- 1 προσ- 242 προκατερουντες 205, 742 προτηνεκατε 502, 17²⁶ προτεταμενους δ5* 70 205 δ457 *I*^b δ600.

Am häufigsten schleichen sich Buchstabenfehler, Konsonanten betreffend, ein, wo es sich um Doppelkonsonanten handelt. Als schlechthin fehlerhafte Auslassung ist nur notirt 1¹⁶ συλαβουσαι 397 und hin und wieder παρησια. Selten schwankt die Orthographie bei ρ: αναντιρωτως 1029 δ5* δ254 f (*H*^{δ1*}), 19³⁶ 170 397 (*H*^{δ1*}), umgekehrt 24 Αρραβες 7 367 δ454 δ457 δ459 502 *I*^b 171 *I*^c 169 *O*³⁶ *O*⁶⁴; bei μ: 284 κρεμμαμενον δ457 *I*^b 171 253 270; bei ν: 9²² συνεχυνεν *I*^b 371 398 c *A* πρ 12 (*H*^{δ2*} δ3), 15³⁷ Ιωανην 168 (δ5 meist, wie *H*^{δ1}). Nur die naheliegende Verwechslung der gleichlautenden Flexionsformen von γενναν und γενεσθαι findet sich häufiger: 28 εγεννησαν 101 7 f 251 f 175 184 δ254 390 205 *I*^b 171 f δ356 *I*^c 69 f 353 470 *O*³⁶, 7²⁰ εγεννηθη δ505 δ459 (*H*^{δ4}), 13³³ γεγενηκα 175 δ254, 22² γεγενημενος 264 δ156 168 *I*^b 171 f δ260 253 *I*^c 470 353 *O*³⁶ (*H*^{δ4} 257); umgekehrt nur 1²⁰ γεννηθητω 170. Folge der verschiedenen Schreibweise in *I* *H* (κραβαττον) und *K* (κραββαττον) sind die fehlerhaften Schreibungen 9³³ κραβατον 64 390 *O*⁶ *O* πρ 20, κραββαττον *A* πρ 40 *O*²⁸ 36. Neben Ιταλια 182 in δ254 findet sich Αταλια 1425 in δ454 170 175 *I*^b δ602 209 f *I*^c δ299 69 *O*¹⁶ 28. Weitaus am häufigsten handelt es sich aber um λλ, freilich fast ausschliesslich in den Worten -αγγελειν, βαλλειν. Daneben begegnet 38 εξαλομενος δ157 f, 5³⁷ Γαλλιατος *I*^c 551, 26²³ μελει δ254 f *I*^b 253, 18²⁸ κατηλλεγετο 382 (*H*^{δ4}). Dagegen schreiben 1 -λλ- 42 καταγγελειν δ459 552, 13⁵ κατηγγελον *I*^b δ152 δ370 161 *I*^c 351 *O*²⁸ (κατηγγελον 175 δ459 δ355 464 *I*^b δ602, -γελαν δ5 397 f 172 205), 16²¹ καταγγελοσιν δ505 *I*^b 62 δ260 f *I*^c 116 114, 17²³ καταγγελω *I*^b 62 116 353, 21²⁶ διαγγελων δ505* δ459* *I*^a 62 δ260 161 *I*^b 116 353, 26²³ καταγγελειν δ459 *I*^b 161 *I*^c 116 114 364, viel seltener 1 λ 17¹³ κατηγγελλη 158 205 δ355 552 δ459, -λλει 200 f 192, -ελθη 7 f 70 175 64 382 (-ει) *I*^b 161 *O*¹⁸, 17¹⁸ καταγγελλευσ 7 f 70 f 55 δ157* *I*^c 169* (*H*^{δ2}), 26²⁰ απηγγελον 200 1001 56 173 δ507 205 397 175. Umgekehrt ist es bei βαλλειν, bei dem nur die unrichtige Verdopplung vorkommt: 43 επεβαλλον 158 δ505 *O*²⁸, 5¹⁸ επεβαλλον 551, 6¹¹ υπεβαλλον 464 *I*^c 353 506, 58 εξαβαλλοντες 397 δ203 δ505, 18²⁷ συνεβαλλετο 170 193 64 *I*^b δ399 270 *I*^c 116 *O* θ40, 21²⁷ επεβαλλον *I*^b δ260 f *I*^c δ299 258, 24²² ανεβαλλετο 7 158 464 552 *I*^b δ206 *I*^c 116 f 364 δ299. Kein Schreibfehler, sondern Schreiberdialekt ist der gelegentliche Ersatz von -σσ- durch -ττ-, z. B. 23³⁵ φυλαττεσθαι 101 200 175 δ505 464 205 *I*^b 157 370 δ206 δ264 *I*^c 486, 26²³ πραττει 200 f δ505.

Viel häufiger sind natürlich die Änderungen in den Vokalen. Übergangen seien, wo die Orthographie feststeht, die Verwechslungen von αι und ε, ει und ι, η und ι, ο und ω, οι und ω, die übrigens nur in schlecht geschriebenen Codd sich häufig, dann allerdings oft auch sehr häufig, finden. Nur bei selteneren Worten begegnen sie in fast allen Codd. Z. B. schreiben 21¹¹ μεγαλια 101 170 175 264 502. Σαμρια sehr häufig, auch noch ziemlich häufig Αντιογια. Aus den O-lauten möge Erwähnung finden 15³¹ αναγωντες 200 f 264 505 *I*^b 368, 16² κωλωνεια 1001 δ453 f

δ251 184, 14 πορφυροπολις 397 264 502* 192 δ505 464 *Ib* 365 157 *Ic* 353 114, πορφυρο-
πολις 200f 256, 1935 νεοκροου 70f 200f 1100 168 *Ib* δ152f 368 *Ic* 364 *O* 18. 811 schrei-
ben, durch das folgende ικανω χρονω verführt, τω 1 το 200 397 192 502 1100 464
64. In zahlreichen Codd finden sich sodann naturgemäss orthographische Schwan-
kungen bei seltener vorkommenden Worten: 118 ελακισεν 367 δ454 δ156 δ254 δ500
205 (-λακκισεν) *Ib* δ309 356 472 *Ic* 208 551 364 487 506, πρινης 200f 101 7f 397f δ454 192
164 175 64 170 464 158 *Ib* δ206 365 472 *Ic* 365 δ299 506 (*H* δ2* δ3 δ4), 26 συνεψιφησθη 1 -ψη-
φισθη 101 170, 219 ατηδα 1 -ιδα 397, 51 ενοςφησατο 382 *Ib* δ368, 615 ατενησαντες
382 397, 925 σπειριδι 175 502, 1210 αυτοματι δ454 192 264, 23 σκολυκαβροτος 175,
σκολυκοβρων 1 σκολυκοβρωτος 64, 1625 επικρωοντο 1 επη- 200f 397 173 192 264
δ152 364, 1919 συνεψιφησαντο 397, συνεψιφησαντο *Ib* 157, 24 ξυρισονται 382 397f
173 264, 241 251 15 ενεφανησαν 200f δ505 *Ic* 174, 241 251 502, 251 15 397 *Ib*
δ206, 241 7 158 170 *Ib* δ370 306 *Ic* 551 *O* 18, 251 δ300 170, 15 101 264 192 *Ic* 353 *O* 18 28,
2728 βολησαντες 1 -ισ- *Apr* 397f, 287 εξενησεν 382 397 *Ic* 114, 2728 οργυας 173, ορ-
γυας 175, οργυαις 200 1 οργυιας, 540 1637 θηραντες 1 θειρ- δ157f, 540 *Ib* δ266f δ206
Ic 365 466 506 *Opr* 20, 1637 175 *O* 28, 832 κηραντος 1 κειρ- 175 193 *Ib* δ264, 2119 δαιρων
1 δερων δ157f δ203 *Ib* δ206 469 c 161 *Ic* 506 353 *O* 40, 36 εγειραι 1 -ρε sehr häufig in *Ia*,
dazu *Ib* 157 δ206 δ602 ff 370 *Ic* 116 364 174. Solche Unsicherheit in der Vokalisierung findet
sich ferner häufig bei Wortbildungen, die eine verschiedene Herleitung ermöglichen.
So findet sich mehrfach κατωκισεν, als ob es von κατοικισεν käme, wo κατοικειν,
umgekehrt μετωκισεν, als käme es von μετοικειν, wo μετοικισεν das Stammwort sein
muss. So schreiben fälschlich 74 κατωκισεν δ505 *Ib* 365 469, umgekehrt μετωκισεν
200f 7f 70f δ180 δ157 δ254 δ355 168 464 251 ff δ505 192 d. h. wohl *Ia*, dazu
Ib δ260 δ206 161 78 *Ic* 551 69 174 253f 258 *O* 16 28 36 *O* 40. Vor allem werden die Bildungen von
καθιζειν oft mit η geschrieben, als hingen sie mit καθησθαι zusammen. So schreiben
εκαθησε 23 200 264 170 δ180, 30 170 175, 1221 264 397 502 157, 831 καθησαι
264 397 502 598 *Ic* δ299 *O* 28*, 940 ανεκαθησεν 397 170 502f *Ic* δ299, 256 καθησας
382 397 175 64 *Ib* 157 δ368 usw. Ebenso wird 231 von 158 175 170 367 δ454 εγκατε-
ληφθη geschrieben, als hinge es mit λαμβανειν zusammen statt mit λειπειν. Ähnlich
veranlasst ist wohl 811 εξεστηκεναι 1 -στακ- *Ic* 506 δ101. Weiter schreiben 1510 επι-
θηγει 1 -θειναι 382 397 175 64 *Ib* 157 *Ic* 116f 364. Auf falscher Ableitung beruht auch
411 εξουθενωθεις 1 -θενηθεις 251 ff *Ib* 209f 396 *Ic* 551 174 *O* 6 *Apr* 12 (*H* δ6), 434 ενδεος 1
ενδεης *Ic* 364.

Kein Wunder, dass bei ημεις und υμεις häufig η und υ vertauscht erscheinen,
auch wo der Kontext nur eins von beiden zulässt. Nur die Fälle, wo das andere
Pronomen zur Not möglich ist, seien hier aufgezählt: 121 υμιν *Ib* δ602, 222 ημας δ459
δ157* *Ib* 472 *Ic* 551 *O* 28 46, ημων *Ic* 470 486 *O* 28, 322 ημων δ156, 26 ημιν *Ib* 253 306 *O* 46, 412
υμας δ157; Cap 7 erscheint υμ- 1 ημ- in den verschiedensten Codd mehrfach; 1524
υμων 1 ημων 175 382 *Ic* 353 δ299*, ημων 1 υμων 200f δ264 168 *Ic* 506 *O* 28, 25 ημων δ5
172 459 δ505* *Ic* δ298, 1727 υμων 252f 184 175 δ505 1100 *Ic* 470 487 506, om ημων δ97
Ic δ299, 28 ημας 397 δ457 *Ib* δ206 *Ic* 364 174 *O* 18 (*H* δ1), 2315 ημας (sinnlos) 70f 200 264
175 *Ib* 152f δ602 253 *Ic* 470 486 258, 34 ημετερας 1 υμ- 101 382 64 δ500 202 δ157 200 *Ib*
δ602f 365 δ309 δ206* 209* *Ic* 258 470.

Auch in Bildungssilben schwankt ι und η manchmal: Ισραηλειται 1 -ιται nicht
selten, 29 Ελαμηται 1 -ιται 382 397 502, 276 1811 Αλεξανδρηνον 205 252 ff δ203 552
Ib 398 ff δ206 260f, *Ic* 208 116 364 506 *Apr* 12, 276 δ254f 256 *Ib* 253, 2811 *Ib* 270 *O* 6, 276 2811
-δρεινω 64 (*H* δ1), 276 175, (272 [Αδραμυτ]τινω s. nachher.)

Besondere Schwierigkeit bereiten den Schreibern die Nomina propria, deren
Schriftbild sie selten zu sehen bekamen. Am häufigsten natürlich schwankt η und ι.
Statt Κυρηνη schreiben Κυρινη 210 7f 397f δ453 382 170 175 101 64 390 502

I^b 161 *I*^c 370 δ299, *Κηρηνη* δ505 174, *Κυριναιοι* 69 101 264 δ499, 1120 101 264 397 502 551 δ299, 131 192 264 397 502 *O*ⁱ, 135 *Σαλαμηνι* 175 502, *Σαλαμηνη* *I*^c 174 *Απερ* *exc* 20 170*, *Σαλαμεινι* δ5 101 (*H*^{δ1}), *Σαλαμινη* 367 382 397 192 δ454 64 55 264 1001 *I*^b δ152 270 *I*^c δ299, 21 *Βινιαμην* 101 7f 502 δ454 δ156 1100 *I*^b 137 *I*^c 364 ff 506, *Κριτης* 1 *Κρητης* 27 12 264 397, 13 114, 21 7f 382 397, 29 *Μιδοι* 1 *Μη-* 170 397 δ459. Statt *Φηλιξ* (9 mal), was in *I*^a festgehalten wird von (δ5 vac) 1001 7f 56 (*Φηλιξ* 2 mal) 173 (-i-i- 2 mal) 502 64 (*Φηλιξ* 1 mal) 1100 (-i-i- 23 24 26 24 24 25) 55 (wenn nachgesehen) δ157 (*Φηλιξ* 2 mal) δ180f δ453 (-i-i- 23 24 26 24 3) δ454 168 170 (*Φηλιξ* 23 26 24 3 25, *Φηλιξ* 23 24) δ251 (*Φηλιξ* 1 mal, *Φηλιξ* 1 mal) schreiben in *I*^a *Φηλιξ* 70f 200 *Απερ* 192 367 (*Φηλιξ* 24 22) δ156 175 464 205 (*Φηλιξ* 24 3 22, vielleicht * auch 27 25 14), und *Φηλιξ* 184 δ203f 555 δ459 (-i-i- 2 mal) δ507 382 (-i-i- 1 mal) 261 397 (-i-i- 2 mal) 202 (-i-i- 1 mal), δ254f (-i-i- je einmal) 252 (-i-i- 3 mal). In *I*^b und *I*^c vertreten weitaus die meisten Codd *Φηλιξ*. In *I*^b findet sich daneben *Φηλιξ* 78 161 δ600 und, wenn die Kollation darauf achtete, 62 209 (-i-i- 2 mal notirt) 161 δ152 δ360, sodann *Φηλιξ* δ368 157 270 δ370 je 1 mal, δ264 368 δ356 je 2 mal, 171 3 mal, 253 4 mal, 306 durchweg. Von *I*^c-Codd lesen *Φηλιξ* 258 (-i-i- 3 mal) 471 486 487, *Φηλιξ* 114 353 je 1 mal, 69 470 je 2 mal, 364 4 mal, 551 5 mal, δ299 regelmässig. Ferner findet sich 28 *Αιλαμειται* 1 *Ελ-* *I*^c 208f, 1220 *Σιδονιοις* 200f 397 470 486, 51 *Σαμφρι* 175, *Σαμφειρη* 397*, *Σαμφειρει* δ300, *Σαμφειρη* 397^c, *Σαμφρι* 170, *Σαμφειρη* 246 367 502*, *Σαμφρει* *I*^b δ356, *Παμφειρη* *I*^b δ152, *Σαμφρι* *I*^c δ299, *Σαμφρι* *I*^c 174, 65 *Προχρον* δ180 *I*^b 62 161 δ206 *I*^c 506 *O*²⁸ *Απερ* 12, *Νικανωρα* 168 397^c, *Νικανωραν* 175, *Τιμωνα* 173 δ156 64 δ254 390 371 397*, 72 *Χαραν* 158 *I*^b δ260 472 *Απερ* 12, *Χαραν* 502*, *Χαρα* *I*^c δ299 1 *Χαρραν*, 4 *Χαραν* 158 δ355 *I*^b 472 *O*⁶ 36, *Χαρα* 170 *I*^b δ299, 16 *Εμορ* 192 δ507 464 *I*^c 258 154, *Εμορ* 502 *I*^b δ600 *I*^c 174 1 *Εμμορ* *I* *H*, *Εμμορ* *K*, 43 *Μοχολ* 175, *Μοσχον* 1100 1 *Μολοχ*, 932 *Λυδαν* δ505 *I*^b δ356 *O*⁶, 38 253, 35 *Ασαρωνα* 55 464 64^c *I*^b 396 *I*^c 466 *O*¹⁸, 12 13 *Ρωδη* 70 173 175 502 *I*^c 353, 131 *Μαννακην* 502, *Μανναν* δ507, *Μαννακην* *I*^b δ260, 167 *Βοθηνιαν* 7f δ505, *Βοθανιαν* 70, *Βιθανιαν* *I*^c δ298 114, *Βοθη-* 200 (*H*^{δ3} δ4), 17 13 *Βερροια* 192 δ507 464 252 184f δ459 390 256 *I*^b δ206 δ264 253 306 *I*^c 551 486 364 ff 470 *O*^{Θ40}, 182 *Πρισκυλλαν* δ459 δ505, 18 *Κεχρεαις* 173 δ254 264 170 *I*^b δ152f 253 *I*^c 551 353 174 470f 258, *Πρισκυλλα* 464, -κυλα *I*^c δ299, 187 *Τιτιον* 170 *I*^b 62 *I*^c 208 (*H*^{δ1*}-2 74), 204 *Βερρ-* δ251f δ203 184 δ157f 252 464 *I*^b 398 365 δ206 253 δ309 472 469 306 171 209 *I*^c 486 364 ff 506 *O*³⁶ *O*^{Θ40}, *Βερρ-* 382 *I*^c 470, *Βηρυ-* 158 *I*^b δ356 δ370, *Βυροι-* 70, *Βηροι* 7f 56 δ505 *I*^b 270 *I*^c 69* 258 (*H*^{δ4}), 13 *Ασον* δ459 202 168 397 184 205 *I*^b 469* *I*^c δ299 *O*⁶ 12, 14 *Μυτι-* 56 *I*^b δ206 δ368, *Μυτη-* 192, *Μυτιλινην* im späteren *I*^a das Herrschende, dazu *I*^b δ152 δ370 161 *I*^c 487 174, 15 *Ασαμμον* 1 *Σαμμον* 175, 2015 lautet in *Τρωγυλλιω* der Anfang *Στρ-* 175 252 *I*^b 206 161, -ο- statt -ω- schreiben 7f δ459 δ454 464 158 252 δ157 502 δ505 168 64 δ254 55 *I*^b δ260f 209f δ152 δ206 161 *I*^c 501 258 470 466 69 169 *O*¹ 12 28 16 29 36 *O*^{Θ40}, -γγ- schreiben 7f δ454 367 382 δ459 464 158 252 *I*^b δ206 δ309* *I*^c 551 487 *O*¹⁶ 28 29 *O*^{Θ40}, -λ- 7f 397f δ454 367 δ459 382 464 158 δ505 168 *I*^b δ206 161 370 δ260 δ309* 209 *I*^c 116 364 506 169 *O*¹² 16 18 28 29 *O*^{Θ40}, 21 16 *Μνασωνν* 382 δ459, 2424 *Δροσιλλη* 1 *Δρου-* 200 175, 275 *Μυρρα* δ453 (*H*^{δ1} δ6), 272 1 *Αδραμυττην*: *Ατρα-* δ157 256 *I*^b 396 157 δ206 306 253f δ260 65* *I*^c δ299 486 *O*⁶ 36, *Ανδρα-* 158, -μυτ- δ459 464 552 δ157f 158 256 64 δ457 502 173 175 252 202 δ153 δ202 *I*^b δ602 209 365 δ260 157 δ152f 306 δ206f 253 *I*^c *O*¹⁸ *O*^{Θ40}, -μυντ- δ254 δ453-173 δ251 δ254, -μητ- *I*^c 551, -ινω 1 -γινω 200f 7f 170 δ157f 158 δ156 64 173 175 δ459 502 δ254 *I*^b 396 306 δ206 δ356 δ370 157 253f *I*^c 470 506 174 551 486 *O*⁶ 18 *O*^{Θ40}, -ενω δ453 δ203, 278 *Λασσα* 173 175 502 (*H*^{δ2*} -εια), *Λασσα* δ453 δ505 δ251 δ203 *I*^b 62 78f *I*^c 114f (*H*^{δ1}), *Λασια* 252 δ500 *I*^b δ206 209*, *Αλασσα* 70f 397 (*H*^{δ3}), 13 *Ασον* 1 -σσ- 173 δ459 *I*^b 258, 12 *Συρρακουσας* *I*^b 396 365 469, 28 15 *Απιου* *I*^b 398 365, *Απφιου* 170 *I*^c 114 364 δ299.

Ferner seien noch einige selten vorkommende Vokalvertauschungen erwähnt, durch die ein anderes Wort entsteht, das aber der Schreiber schwerlich bewusst an

die Stelle des ersteren setzen wollte. So findet sich ε und ο manchmal sinnlos verwechselt: 311 συνεδραμον 1 -εν δ459, 513 προσετιθοντο 64 I^c116 487 69 O³⁶, 743 ανελαβετο 1 -τε I^b8602, 925 τοιχους 1 τειχους I^c551. Hiernach ist es wohl auch nur Schreiber-versehen, dass 231 158, 838 101 464 I^c551, 912 I^c551, 1337 464 οιδεν 1 ειδεν schreiben. Auch α und ε muss häufig zum Verwechseln gleich geklungen haben. So findet sich sinnlos εκελευσαν 1 -σεν 1219 (von Herodes) 397, 2134 (vom Hauptmann) δ505, 1812 κατηντησεν 1 -σαν 264 382, 1937 βλασφημουντες 1 -τας 200f 175, 62 καταλειψαντες 1 -τας 382 (H⁸³), desgleichen im Anlaut: 2515 ανεφανισαν 1 εν- 397 δ459 I^b161 I^c114 8299, 2328 ανεκαλουν 1 εν- 70, 526 επελθων 1 απ- 397 175, 718 επεστη 1 απ- δ203.

Endlich seien noch etliche groteskere Fehler aufgezeichnet: 111 παραληφθεις 1 αναλ- I^c8299, 17 ελεγε 1 ελαχε, 18 εκαλεσε 1 ελακησε 197, 224 οδινας 1 ωδινας 397 264, οδυνας 382 175, 36 εστρωσατε 1 εσταυρ- δ156 264, 37 σφυρια 1 -ρα δ254, 411 εξ ουρανου γενηθεις 1 εξουθενωθεις 168, 34 ημεν 1 ην εν δ300, 531 πατερα 1 σωτηρα δ505, 34 Γαβριηλ 1 Γαμαλιηλ δ254, 35 τις 1 τε I^b8152, 35 πιπρασσειν 1 πρασσειν I^c364, 36 ειη 1 εινα 170, 67 πολλοις 1 πολυς 170, 11 Μωυσην 1 Μωυσην, 827 βασιλικης 1 βασιλισσης δ505, 95 κραυγασας 1 κυριος I^b474, 13 τους αγιους 1 τοις -οις I^b171, 18 λεπραδες 1 λεπιδες δ152, 1719 ικανη 1 η καινη I^b8602, 184 επιθεντες 1 επειθεν τε 101, 2520 βουλη του 1 βουλιτο 175, 2720 επιγενομενου 1 επικεμενου δ180, 41 διαθαλασσαν I^c116 364 O⁴⁰, διαθαλασσαν 158 502 1 διθαλασσαν, 283 καθηκε 1 -ψε 397f.

Als Fehler ist wohl auch trotz der verhältnismässig häufigen Vertretung zu beurteilen: 2121 εθνεσιν 1 εθεσιν δ5 δ254 168 I^b8206 370* 161*, 2623 μελλειν 1 μελλει (unter Einfluss des folgenden καταγγελλειν) δ505 δ500 202 I^b157 I^c370 174 (H⁸²* 162), 2712 χωραν 1 χωρον δ453ff 382 175 I^c114 O¹⁸, 17 εθνεσιν 1 εθεσιν 7 173 158. Sinnlos ist auch: 1821 ανηχθησαν 1 -θη 464 I^b157, 2324 διασωση 173, διασωθωσιν 170, διασωσχητε 106 205 367 (-ται) 1 διασωσωσιν.

404. Grammatisches. (Von Kap 10 an sind nur mehrfach vertretene Varianten notirt.) Fehler sind die Doppelaugmentirungen: 126 συνεκατεψηφισθη 502, 237 εκατηνυγησαν 1 κατεν- 170 (κατη- A⁷⁰), 59 εσυνεφωνηθη 175, 196 επροεφητευσον 175 502 (K επροφ-, I προεφ-), 31 επαρακαλουν 175, 2733 επαρακαλει 70f; ferner 2632 επυκεκλητο 1 επεκ- 101 382 175 I^b8206 I^c114 O¹⁸ A⁷⁰ 12 O⁴⁰, 271 παρεδιδου 1 -ουν 101 367 502 I^b398 365 (H⁸⁴ δ6), 2741 ελυτο 1 ελυετο 264 δ459 (H⁸²*); endlich 2125 τοιουτον 1 -το (nach μηθεν) δ5 192 464 δ459 δ505 552 205 175 256 I^b8356 δ260f 365 157 62 δ206 δ600 I^c551 174 O¹⁸. Bei Deklinationen finden sich folgende Varianten: die Genetivbildung Μωυσεος 1 -εως ist ziemlich häufig vertreten, doch nie so stark, dass sie sicher einem Typ zugewiesen werden könnte. Regelmässig schreiben so 552 205 δ156 256 I^b8309 171 365 306 δ368 O⁴⁰; darüber hinaus ist es 153 für I^b157 396f, 2121 für I^b8264 I^c353 466 486 174 notirt worden. Lehrreich ist die Bezeugung von σπειρας 1 -ρης 101 2131 271; alle dreimal schreiben so nur I^b8260f 209 I^c258, 101 2131 δ507 I^b396f I^c353f, 2131 271 464 55, dazu 101 256 I^b8309 315 I^c258 69 O³⁶, 2131 I^b8602 I^c551 O²⁸, 271 56 δ157 I^b62. Umgekehrt schreiben 2730 πρωρης 1 -ας 382 552 δ203 (H⁸²* δ4), 838 Αυδδας 1 -ης 352 173 δ156 (H). Μωυσει 1 -ση (744) schreiben δ5* 7 200 502 δ355 I^b161f δ356 O⁶ 29, χειραν 430 nur 175, 912 nur 158. Hierher ist wohl auch zu rechnen die Doppelbeugung 1935 Διοσπετους 1 Διοπετους 173. Neben der Erweiterung 744 πατερει 173*, 2720 αστερων 175 500 I^c486 O⁶ 16 28 findet sich die Kontraktion 2720 πλειους 1 -ονας 70f 397f 168 I^c551 174 O¹² (H⁸²*); 1528 schreiben πλειον 1 πλεον δ5 I^b62f 206 365 O¹⁸. Hin und her wird die Elisionen usw anders gehandhabt. Auffallend ist 206 αχρις 1 αχρι α ημερων in allen späteren I^a und I^c 208ff 69f 353 O¹⁸ 26, umgekehrt 2817 μεθ 1 μετα α ημερας 101 δ505 175 252 I^b8206 171 161, 20 ενεκα δ157 552 I^b8602, 2625 αλλ α αληθειας 170 200 464 δ454 δ156 I^b171 δ356 161 I^c114 353.

Das Übrige betrifft Verbalformen. Vorne an stehen die Augmentirungen: 741 $\eta\upsilon\varphi\rho\alpha\iota\nu\omicron\tau\omicron$ $\delta\varsigma$ $\delta 157$ 175 $I^c 208$ ff 353 $A\pi\rho^{12}$ (H^{86}), 2735 $\eta\upsilon\chi\alpha\rho\iota\sigma\tau\eta\sigma\epsilon\nu$ 200f $\delta 505$ 256 397f 64 $I^b 209$ $I^c 206$, 1537 $\eta\beta\omicron\upsilon\lambda\omicron\mu\eta\nu$ $I^c 208$ 364 466, 2522 $I^c 551$ 364, 1817 $\eta\mu\epsilon\lambda\lambda\omicron\nu$ $I^c 208$ ff, 1927 $\delta 505$ $\delta 500$ $I^b 78$ f $I^c 208$ 116f 258 $A\pi\rho^{12}$ O^{16} 28, $\pi\epsilon\rho\iota\epsilon\sigma\sigma\epsilon\upsilon\omicron\nu$ 1 $\epsilon\pi\epsilon\rho\iota\sigma\sigma\epsilon\upsilon\omicron\nu$ 264 $\delta 457$ $I^c 208$ 116, 1814 $\alpha\nu\epsilon\sigma\chi\omicron\mu\eta\nu$ 1 $\eta\nu\epsilon\sigma\chi$ - 175 192 $\delta 251$ $\delta 254$ $\delta 156$ $I^c 470$ O^{18} (H^{81-2} 24 257). Daneben einige Schlussformen: 103 $\mu\epsilon\tau\alpha\pi\epsilon\mu\phi\omicron\nu$ 1 $-\psi\alpha\iota$ 251 $I^c 208$ f 116* 258 (O^{16} 20, 1932 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\lambda\eta\lambda\upsilon\theta\alpha\sigma\iota\nu$ 1 $-\theta\epsilon\iota\sigma\alpha\nu$ 70 382 64 $A\pi\rho^{12}$, 227 $\eta\chi\omicron\upsilon\sigma\sigma\omicron\nu$ 1 $-\sigma\alpha$ (wohl $\epsilon\pi\epsilon\sigma\sigma\omicron\nu$ angepasst) 367 $\delta 453$ ff $\delta 459$ 464, 2629 $\epsilon\upsilon\zeta\alpha\mu\eta\nu$ 1 $-\alpha\iota\mu\eta\nu$ (wohl Fehler) $\delta 254$ $\delta 500$ 202 502 192 256 $I^b \delta 309$ $\delta 370$ $I^c 551$ * 69 f 258 (H^{82} * 162). Endlich die Konsonantenabwandlung 1532 $\epsilon\pi\epsilon\sigma\tau\eta\rho\iota\sigma\alpha\nu$ 1 $-\xi\alpha\nu$ 1001 173* 172 $\delta 203$. Als Flexionsvokal erscheint α sehr häufig. Namentlich in $\epsilon\iota\pi\alpha\nu$, wie $\delta 5$ meist, 200f oft, 1001 nicht selten, und viele andere hin und her schreiben. Häufig findet sich $\gamma\epsilon\nu\alpha\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$, namentlich 7f, sowie 175, mehrmals auch in 70f 200f O^{18} u. a., aber auch sonst gelegentlich. Darüber hinaus begegnet 749 $\omicron\iota\kappa\omicron\delta\omicron\mu\eta\sigma\alpha\tau\epsilon$ 1 $-\sigma\epsilon\tau\epsilon$ $\delta 180$ $I^c 208$ 192 (H^{81}), 1529 $\pi\epsilon\alpha\zeta\alpha\tau\epsilon$ 1 $-\epsilon\tau\epsilon$ $\delta 5$ 193 64 168 55 $I^b 270$ $I^c 114$ $\delta 298$ 503 $A\pi\rho^{12}$, 1727 $\epsilon\upsilon\rho\omicron\iota\alpha\nu$ 1 $-\epsilon\nu$ (vielleicht durch das vorübergehende $\psi\eta\lambda\alpha\psi\eta\sigma\epsilon\iota\alpha\nu$ veranlasst) $\delta 459$. Aber auch umgekehrt wird geschrieben 725 $\epsilon\mu\nu\epsilon\tau\omicron$ 1 $-\nu\alpha\tau\omicron$ $\delta 5$ * 175, 2225 $\pi\rho\omicron\epsilon\tau\epsilon\iota\nu\omicron\nu$ 1 $-\nu\alpha\nu$ $\delta 157$ f $\delta 203$ 381 $I^b 370$ * $I^c \delta 299$ O^{18} , 825 $\delta\iota\alpha\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $-\rho\alpha\mu$ - 101 $\delta 453$ 552 $\delta 254$ $\delta 180$ f $\delta 156$ * 168 390 256 55 $I^b \delta 260$ $\delta 152$ f 209 f 253 270 306 O^{16} 36 $O\theta 40$ (H^{82}).

Während 272 $\pi\lambda\epsilon\iota\nu$ 1 $\pi\lambda\epsilon\iota\nu$ $I^c 370$ ff 364 wohl Dialekt ist, beruht 185 $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ 1 $-\rho\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ $\delta 5$ $\delta 300$ O^{18} , dasselbe 2021 $\delta 5$ * 70 200f, 2622 1001 70 464 $I^b 365$, 2823 O^{18} auf einer Verwechslung von $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ mit $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\epsilon\iota\nu$, wie H^{84} umgekehrt 2212 $-\rho\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ 1 $-\rho\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ schreibt.

Auch die Wortbildung beziehungsweise Deklination von $\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\nu\tau\alpha\rho\chi\omicron\varsigma$, $\sigma\rho\alpha\tau\omicron\pi\epsilon\delta\alpha\rho\chi\omicron\varsigma$ gehört in diesen Zusammenhang. 1022 2711 31 steht $\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\nu\tau\alpha\rho\chi\eta\varsigma$ fest, $-\chi\eta\varsigma$ schreiben 1012 $I^c 208$ ff $O\theta 40$, 2711 $\delta 453$ 173 $\delta 157$ f 170 $\delta 459$ 502 464 $\delta 465$ $\delta 156$ $I^b 398$ ff 472 $\delta 206$ $\delta 370$ 253f, 31 $-\chi\omega$ 1 $-\chi\eta$ $\delta 157$ $\delta 459$ 1100 $I^b \delta 600$ I^c .

Anderes Sprachliche (beachte die Bemerkung an der Spitze des Paragraphen). Hin und her schreibt ein Zeuge statt des Verbum compositum das simplex, was immer Einfluss einer Fremdsprache als Ursache nahelegt. Doch geschieht dies nicht allzu häufig: 113 $\eta\lambda\theta\omicron\nu$ 1 $\epsilon\iota\sigma$ - 192, 17 $\alpha\rho\iota\theta\mu\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ 1 $\kappa\alpha\tau\eta\rho\iota\theta$ - $I^c 551$, 41 $\delta\epsilon\zeta\alpha\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\alpha\pi\omicron\delta$ - 170, 325 $\epsilon\tau\epsilon\lambda\theta\omicron$ 1 $\delta\iota\epsilon\tau$ - 174 175, 421 $\epsilon\iota\lambda\theta\sigma\alpha\mu\eta\nu$ 1 $\alpha\pi\epsilon\iota\lambda$ - 175, 56 $\epsilon\nu\epsilon\chi\omicron\nu\omicron\tau\epsilon\varsigma$ 1 $\epsilon\zeta\epsilon\nu$ - $I^b 206$, 531 $\epsilon\rho\chi\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon\rho\chi$ - 153, 824 $\epsilon\lambda\theta\eta$ 1 $\epsilon\pi\epsilon\lambda$ - 175, 91 $\pi\nu\epsilon\omega\nu$ 1 $\epsilon\mu\pi$ - $I^b \delta 602$, 8 $\eta\gamma\alpha\gamma\omicron\nu$ 1 $\epsilon\iota\sigma$ - 464, 16 $\delta\epsilon\iota\zeta\omega$ 1 $\upsilon\pi\omicron\delta$ - $I^c 551$, 1024 $\eta\lambda\theta\omicron\nu$ 1 $\epsilon\iota\sigma$ - $I^b 62$ ff, 25 $\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ 1 $\epsilon\iota\sigma$ - 252 $\delta 355$ 256 $I^b 396$ $\delta 370$ $I^c 551$ $\delta 299$ $A\pi\rho^{12}$, 153 $\pi\epsilon\mu\phi\theta\epsilon\nu\omicron\tau\epsilon\varsigma$ 1 $\pi\rho\omicron\pi$ - 382 $I^b \delta 206$ 161* $I^c 353$ f, 4 $\gamma\epsilon\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\pi\alpha\rho\alpha\gamma$ - $\delta 180$ f 256, 39 $\chi\omega\rho\iota\sigma\theta$ - 1 $\alpha\pi\omicron\chi$ - $\delta 454$ $I^c 551$ 503 $A\pi\rho^{12}$ $O\theta 40$, 164 $\epsilon\pi\omicron\rho\epsilon\upsilon\epsilon\tau\omicron$ 1 $\delta\iota\epsilon\pi$ - (ρ $\delta\epsilon$) $\delta 457$ 264 $I^b \delta 368$ 209 253 O^{18} , 10 $\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ 1 $\epsilon\zeta$ - 7f 367 $\delta 457$ f, 183 $\pi\epsilon\iota\theta\epsilon\iota$ 1 $\alpha\nu\alpha\pi$ - 101 $I^c 353$ 258 306, 214 $\epsilon\upsilon\rho\omicron\nu\omicron\tau\epsilon\varsigma$ 1 $\alpha\nu\epsilon\upsilon\rho$ - 170 175 256 (H^{86}), 244 $\kappa\omicron\pi\tau\omega$ 1 $\epsilon\gamma\chi$ - $I^c 114$ f 364 $\delta 299$, 7 $\epsilon\lambda\theta\omega\nu$ 1 $\pi\alpha\rho$ - 101 $\delta 156$ $I^b 161$, 9 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\theta\epsilon\nu\omicron\tau\omicron$ 1 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\pi\epsilon\theta$ - 464 $I^b 157$ $\delta 260$ 253 $\delta 306$, 2512 $\lambda\alpha\lambda\eta\sigma\alpha\varsigma$ 1 $\sigma\upsilon\lambda\lambda$ - 264 $I^c 506$ O^6 . Meist handelt es sich um Codd, deren Beeinflussung durch die lateinische Übersetzung sich später erweisen wird. Aber daneben findet sich auch mehrfach die Einführung oder sogar eine Steigerung der Komposition: 323 $\epsilon\iota\sigma\alpha\chi\omicron\upsilon\sigma\eta$ 1 $\alpha\chi$ - (sinnlos) $I^b \delta 260$ f, 528 $\epsilon\pi\alpha\nu\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\iota\nu$ 1 $\epsilon\pi\alpha\gamma\alpha\gamma\epsilon\iota\nu$ $\delta 505$, 921 $\alpha\pi\alpha\gamma\eta$ 1 $\alpha\gamma\alpha\gamma\eta$ (Schreibfehler?) 175 $I^b \delta 602$ 396 $\delta 206$ 472 78f, 109 $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon\gamma\gamma\iota\zeta\omicron\nu\omicron\tau\omega\nu$ 1 $\epsilon\gamma\gamma$ - (vgl Mk 24) $I^c 116$ f 364 O^{16} 20, 2230 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\iota\sigma\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ 1 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\lambda$ - $I^c 364$ $\delta 299$, 2622 $\pi\rho\omicron\epsilon\lambda\lambda\eta\sigma\alpha\nu$ 1 $\epsilon\lambda$ - $I^c 116$ 364, 2716 $\upsilon\pi\epsilon\chi\delta\rho\alpha\mu\omicron\nu\omicron\tau\epsilon\varsigma$ 1 $\upsilon\pi\omicron\delta\rho$ - $I^b \delta 602$ 365. Zuweilen werden auch die Präfixe vertauscht: 220 $\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\rho\alpha\psi\eta\sigma\alpha\iota$ 1 $\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\rho$ - $\delta 180$, 41 $\upsilon\pi\omicron\delta\epsilon\zeta\alpha\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\alpha\pi\omicron\delta$ - 175 $I^c 406$ $O\theta 40$, 326 $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\rho\epsilon\phi\epsilon\iota\nu$ 1 $\alpha\pi\omicron\sigma\tau\rho$ - 397, 828 $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\rho\epsilon\phi\omega\nu$ 7* 397. $\alpha\pi\omicron\sigma\tau\rho$ - $\delta 355$ 1 $\upsilon\pi\omicron\sigma\tau\rho$ -, 939 $\pi\epsilon\rho\iota\epsilon\sigma\tau\eta\sigma\alpha\nu$ 1 $\pi\alpha\rho$ - $I^c 551$ $A\pi\rho^{12}$, $\upsilon\pi\omicron\delta\epsilon\iota\kappa\nu\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\epsilon\pi\iota\delta$ - $\delta 459$, 1516 $\alpha\nu\epsilon\sigma\chi\alpha\mu\mu\epsilon\nu\alpha$ 1 $\kappa\alpha\tau\epsilon\sigma\chi$ - 1001 $\delta 157$ $I^b 161$, 1912 $\pi\epsilon\rho\iota\phi\epsilon\rho\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ 1 $\epsilon\pi\iota\varphi$ -

397f, 18 απαγγέλλοντες 1 αν- 55 *Ib*^{209f}, 2115 αποσκευασαμενοι 1 επισκ- 464 *Ib*²⁵³ *Ic*⁵⁵¹, παρασκ- *Ib* (*H*⁸³), 2224 κατεφωνουν 1 επεφ- *Ic*^{116f} 364 8299, 2518 υπεφερον 1 επ- 64 1100f 170 8507 *Ib*^{209f} 270f 472 8264, 2618 αποστρεψαι (*I* επι-, *K* υπο-) 200 8300 157 8505 8254ff 202 8156 64 1100 205^e *Ib*⁸³⁵⁶ *Ic* *O*¹¹² 28 *O*⁴⁰. Mehrmals können hierbei Reminiszenzen die Ursache sein.

Syntaktische Änderungen. Mehrfach ist beim Verbum der Numerus geändert, meist, wenn das Subjekt ein Sammelbegriff war, der Singular in den Plural: 428 προωρισαν 1 -σεν 397, 516 συνηρχοντο 1 -χετο 170 175 552 64* *Ib*⁶² *O*⁴⁶, 26 ηγα- γον 1 -εν 85* 158 256 *Ib*^{152f}; aber auch umgekehrt: 2524 ενετυχεν 1 -ον nach πληθος 70f 382 175 *Ib*²⁰⁶ *Ic*^{353*}. 435 ist διεδιδοντο 1 -δοτο *Ic*³⁷⁰ Folge der medialen statt passiven Auffassung, wodurch οι αποστολοι zum Subjekt wurde. Und 52 ist ενεγκαντες 1 -κας von 175 gesetzt, weil auch an die Frau gedacht war. Infolge anderer Beziehungen sind Participia mehrfach in einen anderen Kasus gesetzt worden: 336 μεθερμηνευομενος 1 -ον *Ic*²⁰⁸ 116, 69 συνζητούντων 1 -τες 8457, 107 τον προσκαρτερουντα 1 των -ων (bezogen auf στρατιωτην) 397f 382 175, 1112 διακρινομενος 1 -ον 158 192, 1346 παρρησιασαμενος 1 -οι 7 *Ib*²⁰⁶ 8152, 143 διδοντας 1 -τι (bezogen auf αυτου) 8300 (*H*⁸²), 155 πεπιστευκοτων 1 -τες (bezogen auf Φαρισαιων) 7 158 8507 8254^e 554 *Ib*²⁰⁶ 157 8260f, 203 μελλοντα 1 -τι 397 168 *Ib*¹⁶¹ *Ic*^{69f} 258 *O*¹¹² 36, 2217 με υποστρεψαντα 1 μοι -τι *Ib*⁶² 8206 171. Ähnlich ist 248 παρ των 1 παρ ου 8505 *Ib*^{206f} veranlasst durch die Beziehung auf κατηγοροι. Eine Fremdsprache kann Anlass sein für die hin und her sich findende Vertauschung von Activum, Medium, Passivum: 246 μετελαμβανοντο 1 -νον 175, 47 προσετιθετο 1 -τιθει 175, 421 απειλησαντες 1 -σαμενοι 175, 514 προσετιθουν 1 -θεντο 174, 21 συνεκαλεσαντο 1 -σαν (allerdings a το) 193 168 *Ib*²⁰⁶, 744 διεταξεν 1 -ξατο 8157f, 54 εβρυχοντο 1 εβρυχον (a τους) *Ib*⁸⁶⁰², 82 συνεκομισαντο 1 -σαν *Ib*^{206f} *Ic*³⁵³ 487 506 8101 *O*¹⁶ 28 29, 922 συνεχυνετο 1 -ννεν 1100, 165 επερисσευοντο 1 -ον *Ib*^{8602f} 365, 10 προσεκεκληκεν 1 -ται 264 202 256 *Ic*^{353f}, 199 συνεφηφισαντο 1 -σαν 8505 397 *Ib*¹⁵⁷ *O*²⁸, 2032 παρατιθημι 1 -θεμαι *Ib*⁸⁶⁰⁰ *Ic*⁴⁶⁶, 2720 επιψαινομενων 1 -οντων *Ic*²⁰⁸ 116f. Die wenigen Moduswechsel betreffen meist den Optativ und können auch nur Vokalvertauschungen sein: 824 επελθοι 1 -θη 8203, 1340 επελθοι 1 -θη 172 55, 2416 εχει 1 -οι 101 264 8459 8251 464 552 *Ib*^{469*} 472 253 270 *Ic*⁵⁵¹ 364ff 470 486 487 69 174 253 *O*⁶ 16 18 28 29 36 *O*⁴⁰, λαβη 1 -οι *Ib*⁴⁸⁶ 8264 *Ic*⁵⁰⁶ *O*⁶ 16 28 29, 2743 διαψυγοι 1 -γη 8505 8459 *Ib*²⁰⁶, dazu 322 λαλησει 1 -ση 8180f 367 170 175 464 64 *Ib*²⁰⁹ 8602 *Ic*⁵⁵¹ 258 8299 487 174 (*H*⁸³), 64 καταστησωμεν 200f 175 192 464 1100 *Ib*¹⁶¹ 62 *Ic*³⁵³ 69 *O*^{28c}. Viel häufiger sind die Tempusvertauschungen: 14 παρηγγελλεν 1 -ειλεν 200 251 552 *A*^{πρ} 40 *Ib*¹⁷¹ 157 8602f 469, 21 συνεληλυθοτων 1 -ελθοντων *Ib*⁸³⁶⁸, 310 εστιν 1 ην 101 8157, 26 αποστραφηται 1 αποστρεφειν 175, 412 διδομενον 1 δεδ- 552, 539 ευρεθησεσθε 1 ευρεθητε 175, 75 ου δεδωκεν 1 ουκ εδωκεν 256, 11 ευρον 1 ευρισκον 8180, 38 λαλησαντος 1 λαλουντος 8180, 52 προκαταγγελλοντας 1 -γειλαντας 8180, 59 δεξου 1 δεξαι *Ib*⁸²⁰⁶, 60 εκραξεν 1 -ξεν 168, 829 προσερχη 1 προσελθε *Ib*³⁶⁵, 30 ηκουεν 1 ηκουσεν *Ic*²⁰⁸ 116, 912 επιτιθεντα 1 επιθεντα *Ib*²⁵³, 21 αγη 1 αγαγη *Ic*⁶⁹ *O*³⁶, 1010 ηθειλησεν 1 ηθειλεν 8453-173 397f 175 8355, 35 εσται 1 εστιν 464 (*H*⁸⁴), 1332 γεγεννημενην 1 γενομενην 8254 168 *O*¹², 1611 ανακριναντες 1 -νοντες 101 *Ic*⁸²⁹⁹, 31 χριναι 1 -νειν 85 7 *Ib*⁸⁶⁰² 365, 2230 καθηγορειτο 1 -ται 173 *Ic*⁵⁵¹ 364 8299, 2317 απαγη 1 απαγαγη 101 170 175 *Ib*¹⁵⁷ 8309 472 8152f 253 (*H*²¹⁻² 162), 24 διασωσθε 1 -σωσιν 106 205 367, 2620 απαγγελω 1 απηγγελον (*K* απαγγελλων) 192 8459 256 8156 8251 552 464, -λλω *Ib*⁸²⁶⁴ 8309 161 8370 270f 8260f 365 *Ic*⁵⁵¹ 486 487 470 353c *O*²⁸, 285 επασχεν 1 επαθεν *Ic*^{116f} 114, 6 θεωρησαντων 1 -ρουντων *Ic*^{116f} 114. Hierher gehört auch die Vertauschung von γενεσθαι und γινεσθαι, die nicht selten sich findet. Die häufiger bezeugten Fälle sind: 430 γενεσθαι 176 8254 *Ib*³⁹⁶ *O*⁴⁰, 813 γενομενα 158 8180 *Ib*²⁰⁹ *Ic*^{8299f}, 125 γενομενη 7 397f 173 464 175 382, 1910 εγινετο *Ic*²⁰⁸ 116f 353 466, 26 γενομενοι 158 8454* 8156 *Ib*¹⁵⁷ *Ic*³⁵³ *O*¹⁸, 2622 γενεσθαι *Ib*⁸²⁶⁴ *Ic*^{116f} 470 486 *O*⁶ 16, 2739 εγινετο 7f *Ic*¹¹⁶ 364.

Ganz selten finden sich Änderungen in der Person, beidemal ist es ein „Wir“-satz, der in die dritte Person verwandelt wird: 208 ησαν 1 ημεν δ254f *Ib*^{δ600} *Ic*⁵⁵¹, 27²⁹ εκπεσωσιν 1 -σωμεν 367 175 δ203 δ157f 552 δ459 168* δ254 *Ib*^{78f δ206 253 270} *Ic*^{114 551} *O*^{θ40}. Zu den freien Änderungen durch Schreiber oder Leser der Texte gehören auch solche, die den Kasus betreffen. Mehrfach sind sie nicht sicher, welchen Kasus eine Präposition oder ein Verbum regiert. So schreibt 212 επ ελπιδα 1 -δι *Ib*^{δ602}, 312 επι τουτο 1 -ω 397 175 *Ib*³⁶⁸ *Ic*¹⁷⁴, 59 επι της θυρας 1 τη -α *Ic*^{δ299}, 75 μετ αυτου 1 -ον *Ib*^{δ206} *Ic*⁴⁸⁶ *O*²⁸, 718 επ Αιγυπτου 1 -ον 175, 75 υπο των ουρανων 1 τον -ον 7 397f 170 502 δ355, 412 dasselbe 157, 527 αυτοις 1 αυτοις bei επηρωτησεν 170, 28 υμας 1 -ην bei παρηγγειλαμεν 157, 725 τους αδελφους 1 τοις αδελφοις (mit συν in συνιεναι verbunden) 175, 26 αυτοις 1 -ους bei συνιλλασσεν 158 *Ib*¹⁶¹ (*H*^{δ3*}), 27 των πλησιον 1 τον bei αδικων δ507, 54 τας καρδιας 1 ταις -αις bei διεπριοντο δ457, 830 αυτον αναγνωσκοντα 1 -ου -ος nach ηκουσεν 175, 93 εγενετο αυτω 1 εγ-αυτον mit folgendem Infinitiv 7f δ203 δ453, 22 τοις Ιουδαιοις κτλ 1 τους -ους κτλ nach συνεχυνεν *Ib*¹⁵⁷, 34 σεαυτον 1 -ω bei στρωσον 170, 1048 αυτοις 1 -ους bei προσεταξεν 192 (*H*^{δ2 δ4}), 2140 τον λαον 1 τω -ω bei κατεσεισεν (vgl 39) 367 382 170 396f δ459 175 *Ib*^{δ206 δ370 161 270 306} *Ic*^{551 470 486 δ101} *O*²⁸ *A*^{πρ 12}, 2328 αυτον 1 -ω bei ενεκαλου 158 464 *Ib*²⁰⁹ *A*^{πρ 12}, 2413 μοι 1 μου bei κατηγορειν δ157 264 502 *Ib*^{δ370}, 2511 dasselbe 175 168*, αυτους 1 -οις bei χαρισασθαι *Ic*^{216 353}, 16 Ρωμαιους 1 -οις bei χαριζεσθαι δ180* 264 δ454 δ505. Auch bei τα υπαρχοντα schreibt αυτου 1 -ω 432 δ5 *Ic*^{δ299}, 37 251 δ505 552*. Auch andere Beziehungen veranlassen Kasus- oder Genusänderungen, so 417 ανθρωπω 1 -ων, es verbindend mit μηδενι, 200f 158 *Ib*³⁶⁵ *Ic*³⁵³ *O*⁴⁶ *O*^{πρ 20c}; 58 τωσουτο 175, -ον *Ib*¹⁵² 1 -ου, es verbindend mit χωριον; 75 αυτου 1 αυτον, als Subjekt von ουκ οντος gedacht, 397* 175* 502 *Ib*^{472 δ414} *Ic*^{174 486}; 760 αυτων 1 -οις, es mit την αμαρτιαν verbindend, 175; 812 του Φιλιππου ευαγγελιζομενου 1 τω -ω -ω (als Gen. abs. behandelt) 175 (*H*^{δ2*}); 1324 τουτον 1 -ου, es verbindend mit ηγαγεν als vorweisend auf σωτηρα, 202 *Ic*^{208 364}; 1514 πρωτος 1 -ον, bezogen auf θεος *Ib*³⁶⁵ *Ic*^{208 364}; 34 Σιλαν 1 τω Σιλα, als Subjekt des Infinitivsatzes gedacht, während als näheres Objekt von εδοξε Paulus subintelligiert wird; 1915 τινας 1 -ες, mit Σχευα konstruiert, *Ib*^{δ264}. 539 αυτην 1 -ους, δ180, es beziehend auf βουλη; 65 Αντι-οχεις 1 -α (auf mehrere der vorgenannten bezogen, vielleicht unter Erinnerung an Μακεδονας 1929, wo umgekehrt einige -α schreiben) 70f (-ειας) *Ic*³⁶⁴; 72 αυτους 1 -ον, an die Juden denkend, statt an Abraham *Ib*^{δ602}; 5 αυτης 1 -ου, an Sara denkend, statt an Abraham *Ib*^{δ62}; 1111 ην 1 εν η δ152f ist Attraktion nach οικιαν; 1415 αυτη 1 -οις, nur auf τη γη bezogen, 175 397; 1734 αυτω 1 -οις, unter Ignorierung der Damaris nur auf Dionysius bezogen, δ251f *Ic*⁴⁸⁷. Endlich schreiben 1314 την ημεραν 1 τη -ρα 264 175 δ507. Noch eine nicht uninteressante Genusänderung findet sich, indem σαββατον unter Subintelligenz von ημερα weiblich behandelt wird, 1313 πασαν 1 παν 175 *Ib*^{δ260}. 89 ziehen δ156 175 das Neutrum μεγα 1 μεγαν vor, wenn nicht einfach der v-Strich vergessen ist. Eine leichte Strukturänderung ist 93 εγγιζοντα (mit αυτον verbunden) 1 -ζεν *Ib*¹⁵⁷.

405. Omissionen. Zu den Schreiberleistungen gehört auch die grosse Mehrzahl der Omissionen. Die sinnwidrigen, also sicher auf Versehen beruhenden Omissionen in den einzelnen Codd zu buchen, hat kein Interesse. Die nahe Verwandtschaft kann doch nur durch gemeinsame positive Lesarten sichergestellt werden, da das Zusammentreffen in meist durch Homoioteleuta veranlaßten Omissionen auch Zufall sein kann. Nur einiges aus Kap 1—9 sei angeführt: 18 εν² 101 258 170 175 δ300 *Ib*¹⁶¹ *Ic*^{174 364 506}, 9 ειποντων 1 ειπων βλεποντων δ505, 11 ο ο ο (om o lē) 554, 13 om εισελθον 200f, 22 ης *Ib*¹⁵⁷, 211 αυτων p -των 382, 17 επι δ157, 40 τε 551, 43 σημεια *Ib*^{δ602}, τε α τερατα δ505 175, 47 και¹ 192 *Ic*^{δ255}, 43 επι παντας p μεγας

*Ib*²⁰⁶, 45 καθοτι δ505, τι in καθοτι δ156* *Op*¹², 46 αρτον (nach οικον) δ459, 38 και α αλλομενος δ459, 9 τον θεον *Ib*²⁵⁸, και αινοουντα τον θεον δ180, 10 αυτον 170 (*H*^{δ2*}), 11 δε 382, 12 τι *Ib*^{δ602}, 13 αυτον 170, 22 υμων ∩ υμων 175 397, 23 εκ του λαου 184, 24 και¹ *Ib*^{δ602}, 26 αυτον *Ic*¹¹⁶ *O*^{θ40}, 419 κρινατε 192, 34 εν p την δ453 175 *Ib*^{δ206} *Ic*²⁰⁸ *O*²⁸, η α οικιων 175, 35 τις 502, 55 μεγας p φοβος *Ic*^{δ299}, 6 δε p απεκριθη *Ic*¹¹⁶ *O*⁴⁸⁶, 7 εις in εισηλθεν p γεγονος 175, 9 επι τη θυρα 193, σου δ260, 30 ημων p πατερων δ459, 32 τουτων p ρηματων 397* 598 *Ic*⁴⁶⁶, 42 και α κατ δ505 175 *Ic*³⁶⁵, 67 ο p επληθυνετο *Ib*^{δ602}, 738 ημων p πατερων 464, 46 χαριν p ευρεν 175, 87 και p -μενοι δ5* δ453 δ505, 32 εναντιον 502, 32 ουτος p αφωνος 502 170, 34 περι τινος δ254, 92 Δαμασκον προς *Ic*^{δ299}, 9 και² — επιεν 397, 16 αυτω p -ξω 175 502, 15 τε δ505 200f *Ic*³⁶⁴, 17 δε p απηλθε *Ib*^{δ602}, 18 και¹ *Ib*⁴⁷² δ152f *O*¹⁸ *28*, 23 ικαναι p ημεραι *Ib*^{δ602}, 30 αυτον p -γον 158 464 *O*²⁸, 31 και Γαλιλαιας p Ιουδαίας 170 175 δ457*, και α πορευομενη 157, του κυριου 173*.

Omissionen, die den Sinn ändern (von Kap 10 an nur mehrfach vertretene): 111 οι 175, 18 παντα 193 (*H*^{δ3}), 19 αυτων δ203, 21 ουν *Ib*³⁵³, 21 και 175 δ180f *Ib*^{δ206} *Ic*⁵⁵¹, επι το αυτο *Ib*³⁹⁸, 2 ολον 251, 7 λεγοντες *Ic*⁴⁸⁶, εισιν *Ic*¹⁷⁴, 8 εκαστος *Ic*^{δ299}, 9 και¹ 175, 21 πας *Ic*³⁵³, 25 γαρ 158 *O*²⁸, 26 και p δε *Ib*^{δ602}, 36 και¹ δ507, 38 δε *Ib*^{δ602}, 39 πασι 397*, 46 τε 175 *Ib*^{δ203} *O*⁴⁶, 48 δε δ505, 311 χωλου 382, 13 μεν δ505 δ180 464 *Ib*⁴⁷² *Ic*³⁵³ *O*⁴⁸⁷, 14 και¹ 64, 17 και² 251, 21 παντων¹ 464, 22 κυριος 397, 23 εαν 502, 24 και α κατηγγειλαν *Ib*^{δ602} *O*⁴⁷², 25 υμων 502, 43 ιδη 170, 5 εν Ιερουσαλημ 175, 7 εν³ 251, om τουτο δ454*, 10 Ισραηλ (8) δ454, 14 εστωτα *Ib*^{δ206}, 15 δε *Ic*⁵⁵¹, 18 αυτους δ157, 18 μη ∩ μηδε 464, 27 σου δ157 (it ~ σου παιδα), Ισραηλ 193, 32 ειναι 193 *Ib*^{δ206}, 33 της αναστασεως δ505, παντας 175, 35 εκαστω *Ic*^{δ299}, 36 μεθερμηνευομενον *Ib*²⁵³ *Ic*⁵⁵¹, 53 σου 64, 25 εστωτες και 158* (*H*^{δ2*}), 28 ου α παραγγελια δ157 (*H*^{δ1-2} δ474), 29 μαλλον *Ib*^{δ206}, 34 εξω *Ib*^{δ152} *Ic*²⁵³, 35 ανδρες Ισραηλιται *Ic*⁴⁶⁶, 38 η¹ δ355 *Ib*^{δ602}, 71 ει *Ic*⁴⁸⁶, 2 ο δε *Ic*^{δ602}, αυτον *Ic*³⁵³, 4 αυτον 464, εις 460, 5 αυτην (p κατασχισιν) *Ic*¹¹⁶ *O*³⁶⁴, 15 Ιακωβ δ457*, 21 αυτον² δ157 *Ic*, 30 τη ερημω 175 (ο τω 1 του), 31 αυτου *Ib*^{δ206}, 39 αυτων 306, 44 ημων 251 δ251f δ505, 47 αυτω 397, 51 αει δ203, τω αγιω *Ib*^{δ602}, 54 και 175, 86 δε *Ic*¹⁷⁴, 11 δια το 175, 17 τοτε 175, 21 εστιν 175, 27 και¹ δ505, 30 γε α γινωσκεις 552 598 *Ic*⁵⁵¹, 34 τουτο 55 *Ib*^{δ370} *O*²⁰⁹ *O*¹⁸ (*H*^{δ1*}), 36 με, 91 ει 256 *Ic*^{δ299} (*H*^{δ2*}), 2 προς τας συναγωγας *Ic*^{208ff}, 3 εγενετο αυτον *Ib*^{δ206}, αυτον *Ib*⁴⁷², 6 σε 7* δ459, 8 δε¹ p ηγερεθη 397 264 *O*^{πρ} *20*, 10 ιδου *Ib*²⁵³ *O*⁶, εγω *Ic*⁵⁵¹, 13 απο 175 *Ib*^{δ206} *Ic*⁴⁸⁶ (παρὰ 1 απο *O*¹⁸ *28*), 21 τους επικαλουμενους 7 397f *Ic*⁴⁸⁷, 22 μαλλον 382 *Ic*³⁵³, 22 οτι δ180, 24 οπως αυτον ανελθωσιν 200f *Ib*^{δ206} *Ic*¹⁵⁷ (*H*^{δ3}), 27 και α πως δ505 *Ib*^{δ206} (*H*^{δ2}), 33 τινα δ457* *Ib*⁶² *O*³⁹⁶ *δ206* *472* *171*, επι *Ic*¹¹⁶ *O*⁵⁰⁶, 34 Ιησους 367 152 δ457* 168 *Ib*⁴⁶⁹ *Ic*¹¹⁶ *O*^{πρ} *20**, αυτω *Ic*⁵⁵¹, 35 παντες 397f, 36 πληρης 397f, 43 παρὰ — Βυρσει 396, 103 ωσει δ203f 552 *Ic*⁵⁵¹ *O*⁵⁰⁶, 14 οτι *Ib*^{62ff}, 17 του Σιμωνος δ251f *Ic*¹⁷⁴, 23 ουν 175 1100, 25 του α εισελθειν *Ib*^{62ff}, 39 εν² δ5 502 δ180 (*H*^{δ1}), 47 μη 175 158 *Ic*^{δ299}, 114 καθεξης (p αυτοις) 175 *Ic*³⁵³ *O*¹⁸ *28*, ~ λεγων καθεξης *Ic*⁴⁸⁶ *O*¹⁸ *28*, 5 εν α εκστασει 397 δ355, 12 δε² δ5 175, 129 δια του αγγελου 397 *Ic*^{δ299}, 134 τε (*K* δε) δ5 *Ib*²⁷⁰ *Ic*¹¹⁶, 7 Παυλω 367 397f 256, 11 αχλυσ και δ203 552, 12 επι α τη διδαχη 101 64, 13 οι περι Παυλον *Ib*^{δ152} *O*⁴⁷², 25 ειναι 397f, 26 ταυτης (vgl 23) 202 264 *Ib*⁶² *O*⁴¹⁴ *Απρ*¹², 46 ην p υμιν 192 *Ib*^{δ206} (*H*^{δ3} *162* *257*), 47 σε² *Ib*^{δ602} *O*²⁰⁶, 141 αυτους *Ib*³⁶⁵ *Ic*⁴⁸⁷, 4 της πολεως *Ib*^{62ff} *365*, 8 τοις ποσιν *Ib*^{δ602} *Ic*²⁰⁸, αδυνατος *Ic*^{208ff}, 10 του κυριου 174 1202 *Ib*³⁹⁶ *270* *Ic*⁴⁸⁶, 157 εν (p -ων) δ5* *Ib*⁴⁷² *Ic*²⁰⁸ *O*³⁶⁴ *δ298*, 12 εν τοις εθνεσιν 464 *Ic*⁵⁰³, 27 ουν *Ib*^{δ206} *O*³⁶³ *Ic*¹¹⁶ *O*⁵⁰⁶, 28 των (p τουτων) δ5* 192 172 175 (*H*^{δ2}), 35 δε 192 175 *Ic*²⁰⁸, 161 τις (p -της) 101 173 *O*^{θ40}, 7 αυτους *Ib*^{δ370} *Ic*²⁰⁸ *O*¹¹⁶, και ουκ εισεν *Ib*^{δ602} *O*^{δ264}, 22 om ο α οχλος 175 δ459 184 *Ib*³⁶⁵ *Ic*³⁵³, 36 ουν p ουν δ254 *Ib*^{δ602}, 38 τα ρηματα *Ib*^{δ602} *O*³⁹⁶ *171*, ταυτα p ρηματα δ152 *Ib*²⁵³ *Ic*³⁶⁴, 174 εξ αυτων *Ib*^{δ602} *O*³⁶⁵, 14 εως (*K*

ως 1 εως) δ5 200f 397 δ507 δ457 *Ib*^{δ260f} *Ic*^{551 487}, 17 ουν (p μεν) δ156* *Ic*³⁶⁴, και τοις σεβόμενοις *Ib*^{δ602ff}, 23 ουν (p ον) 173* 192, 187 ονοματι Τιτου δ507 *Ib*³⁹⁶, ην 367 *Ib*³⁶⁵ (~ ην p συναγωγή 193), 12 αυτον (p -γον) 1100f 256 *Ib*^{209f}, 14 ην δ505 552 *Ib*²⁵³ *A*^{p 12}, 21 του δ453 *Ib*^{δ602f 365} *O*⁴⁰, 23 καθεξης 397f 464 252 (*O*¹⁸ ~ p χωραν), 25 ην δ505 64, 27 εις *Ib*^{δ206} *Ic*^{δ299}, 1912 απ (p απαλασσεσθαι) 173 175, 21 με¹ *Ic*^{208 116 316 364}, 31 και p δε 70 *Ib*¹⁵⁷ *Ic*^{506 69} *O*⁶, 32 ουν p μεν 367 δ355 *O*¹⁸, 201 και a παρακαλεσας 264 367, 4 αυτω *Ib*^{δ260f*} *Ic*^{174 506} *O*⁶, 9 κατενεχθεις απο του υπνου *Ib*^{62ff}, 16 γαρ 175 168 *O*¹², 37 τον *Ic*^{116f 364ff}, 213 και a κατα δ505 δ459 *Ib*¹⁵⁷ *Ic*³⁵³, 5 εξελθοντες *Ib*^{δ206 78} (*H*^{δ4}), 28 τουτου (p τοπου) *Ib*^{δ206f δ260}, 2217 με 397 175 *Ib*^{62 δ206 171}, 2315 τα a περι *Ic*^{116 364}, 33 εισ- in εισελθοντες (p οιτινες) 64 *Ic*^{116f 353}, 241 τινων (p -ρων) δ157f 252f δ156 168 *Ib*^{δ309} *A*^{p 12}, 4 σε¹ *Ib*¹⁵⁷ *Ic*^{116 364}, σε² (p -σαι) 70f 173 δ505 464 δ457* *Ib*^{62 δ206 δ336 270} *O*¹⁸, 14 τοις a εν τοις 252 δ203, 19 επι σου *Ib*^{62 171}, 263 παντων δ157 175 *Ib*²⁰⁹ *Ic*^{δ299} (*H*^{δ4 103}), 14 ημων p -ων 70 552 (*H*^{δ1}), 17 και *Ib*^{δ206f} *Ic*^{69f δ299} *O*^{6 16 28 29 36}, 31 λεγοντες 7 175, 277 κατα Σαλμωνην *Ic*^{208 116 364}, 9 ηδη¹ 175 δ459 *Ib*^{δ370}, 37 διακοσαι *Ib*^{δ602} (*H*^{δ1} sa), 288 συνεχομενον 398 365.

Wie die Liste zeigt, trifft es vor allem griechische Partikeln.

406. Durch *K*-Eintragungen veranlasste Varianten. Ebenfalls

auf die Schreiber geht eine Reihe von Varianten zurück, die nur durch von ihnen missverständene *K*-Korrekturen in ihrer Vorlage veranlasst sind, darunter auch einige Omissionen: 122 om ουν ημιν (*K* ~ p γενεσθαι) 502, 226 om ο θεος (*K* ~ a αναστησας) 193 *Ib*¹⁶¹ *Ic*^{174 353}, 412 ~ ουδενι a αλλω *I*, om ουδενι *Ib*^{161*}, ~ ετερον a εστιν *Ia*, om ετερον *Ib*^{δ152f}, 714 ~ τον πατερα αυτου a Ιακωβ *K*, om τον πατερα αυτου 64 170, om Ιακωβ *Ib*⁶², 15 κατεβη δε 1 και κατεβη *K*, και κατεβη δε *Ic*³⁶⁴, 16 του 1 εν *K*, add του a εν *Ib*^{δ309} *Ic*²⁵⁸, 26 συνηλλασεν *I-H*, -ηλασεν *K*, -ηλλασεν 367 502 *Ib*^{171 δ602} *Ic*³⁵³ *O*¹ (*H*^{162 257*}), 48 add ναοις mit *K*, aber p κατοικει δ457, 50 ~ παντα ταυτα *K*, om παντα *Ib*^{δ602}, 813 ~ δυναμεις και σημεια (om μεγαλα) γινομενα 1 σημεια και δυναμεις -ας γιν. *K*, ~ δ. μ. και σ. 175, ~ μεγ. σ. γιν. *Ib*¹⁵⁷, om γιν. 7f 168 598, 16 Χϋ 1 κρ a Ιϋ *K*, om Ιϋ *Ib*^{δ152f}, Ιϋ Χϋ 64 168 1202 *O*³⁶, 98 τε 1 δε² *K*, om δε 502 397, 20 Χϋ 1 Ιϋ *K*, add Χϋ p Ιν δ500 (200), a Ιν 264, 25 ~ αυτον (1 αυτου) a οι μαθηται *K*, οι μαθηται αυτου *I*, om αυτου *Ib*^{δ602 396f 398}, οι μαθ. αυτον δ505, 36 ~ εργων αγαθων *I*, om εργων 158, om αγαθων *Ic*¹⁷⁴, 37 ~ αυτην εθηκαν *K*, αυτην εθηκαν αυτην 7 158, 9 εκεινων 1 αυτων *K*, add εκεινων p αυτων *Ic*^{208 116f}, 1048 του κυριου 1 Ιϋ Χϋ *K*, του κυριου Ιϋ 64 158 δ156 δ203 *Ib*^{365 269c}, 1118 ~ εδωκεν a εις ζωνην *K*, a ο θεος 170 *Ic*⁴⁶⁶, a την μετανοian δ507 *Ic*¹⁵⁴ *O*²⁸ *O*³⁶, 1315 ~ λογος εν υμιν *K*, om εν υμιν 69*, om εν 367, ~ λογος παρακλησεως εν υμιν δ453 173, 51 add αυτων p ποδων *K*, a απο των ποδων *Ic*^{370f} *O*¹⁸, 1415 ~ υμιν εσμεν *I*, om υμιν 502 δ254 *Ib*¹⁵⁷ *Ic*^{116f 364 174} *A*^{p 12}, 1518 add εστιν p αιωνος, τω θεω p γνωστα *K*, add εστιν a γνωστα, αυτω p γνωστα *Ib*^{δ602ff 398}, 173 ~ ο Χϋ Ιϋ *K*, Ιϋ ο Χϋ *I*, om Ιϋ δ300 δ354*, 5 πισταντες τε 1 και επιστ. *K*, om και und τε 7f 370 *O*²⁸, δε 1 τε 184 δ203 64 390 1100 *Ib*¹⁵⁷ *Ic*^{353 506}, 20 τι αν 1 τινα *K*, τι 1 τινα *Ib*^{396f}, 194 add Χϋ a Ιν *K*, p Ιν *Ib*^{62 δ206 78 270}, 13 απο 1 και *K*, add απο p και 101 175 502 64 δ457f *Ib*^{δ600}, 1916 αυτων 1 αμφοτερων *K*, add p αμφ. 502, om αμφ. 1001 56, 29 add ολη a της *K*, ολη 1 της 1001 101 464 382 δ459 *Ic*⁴⁷⁰, 2026 εγω 1 ειμι *K*, add εγω p ειμι 502 *Ib*³⁹⁶, a ειμι *Ib*^{62ff δ206f 171}, 2134 επεφωνουν *I*, εβων *K*, επεβων 70f δ453 δ505 δ459 173 *Ib*^{δ336} *Ic*^{370 116f} (*H*^{δ6 103}), 2228 τε 1 δε *K*, om δε 70f 382 397f *Ib*¹⁷¹ *Ic*^{δ101 174} (*H*^{δ4}), 2416 δε 1 και *K*, add δε a και 1100 *Ic*^{551 174} *O*⁴⁰, add τε a και δ505 202, 255 ~ εν υμιν ψησιν δυνατοι *I*, δ. εν υ. φ. *K*, δ. φ. εν υ. δ251f *Ib*³⁹⁶ *Ic*⁴⁷⁰, om δυνατοι *Ib*^{δ602}, ψησιν p συγκαταβαντες *Ib*^{δ204}; om ατοπον *K*, ~ ατοπον a εστιν *Ib*^{δ206}, p εστιν *Ib* *Ic*³⁶⁴.

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

107

407. Einwirkungen von Parallelen, sowie Reminiszenzen.

Die Hauptmasse aller Varianten ist in Ac so gut wie in Evv durch Parallelen im weitesten Sinn des Wortes veranlasst. D. h. nicht nur durch die Ausdrucksweise in wirklichen Parallelen, z. B. den drei Erzählungen von des Paulus Bekehrung oder ähnlichen Wundertaten oder Reiseerlebnissen, sondern auch durch blosse Wortanklänge, und oft genug durch den unmittelbaren Kontext, der dem Schreiber im Ohre lag oder das Auge beeinflusste. Um dem Vorwurf vorzubeugen, es seien Varianten in meinen Kollationen übersehen oder in diesen Listen vergessen, seien sie für Kap 1—9 alle aufgeführt; von Kap 10 an sind die nur in einem Codex sich findenden übergangen. Sonst wäre die Liste endlos geworden. Von wie fern her, örtlich und sachlich, oft Reminiszenzen wirksam sind, sei aber an der Spitze durch einige Beispiele belegt. 148 ist von dem Lahmen in Lystra gesagt, er sei *ἐκ κοιλίας μητρος* lahm gewesen, *Ic*^{364ff} fügen aus der Geburtsgeschichte des Täufers Lk 115 vor *ἐκ* das *ἐτι* ein. 1329 findet sich von der Ermordung Jesu durch die Juden die Wendung, die Lk 239 von den kultischen Handlungen der Eltern Jesu gebraucht ist, *ὡς δὲ ἐτέλεσαν πάντα*, nur dass dort *ἀπαντα* steht; dies *ἀπαντα* ist 1329 eingedrungen in 172 464 *Ib*^{δ152f 253f} *O*¹⁸. 1422 schreiben *Ib*^{62ff} *ἐπιμένειν* 1 *ἐμμ-* vor *τῇ πιστει*; es stammt aus *Ko* 123. 1626 schreiben 101* 175 64* *ἐλυθη* 1 *ἀνεθη* von den *δεσμοι* der Eingekerkerten; es stammt aus *Mk* 735, wo von der Zunge des Stummen gesagt ist *ἐλυθη ὁ δεσμός*. 2115 steht in *δ5* *δ459* *δ355* *Ib*^{δ356 253} *Ic*³⁵³ ganz sinnlos *ἀναβαίνοντες εἰς Ἱερουσαλὴμ* 1 *ἀναβαίνοντες*; die Erinnerung an das feierliche *ἰδοὺ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱ.* Lk 1831 ist Schuld daran. Jn 2811 schreiben 264 175 statt *παράστημι*, was sie *παράσχω* sprechen, *παρα Σίμωνι*, aus 953 106 genommen. Vgl noch die Varianten in 1416 1632 2426 261.

18 add *ἐξ υἱοῦ* p *δυναμιν* (Lk 2449) 170, 13 ~ *καὶ Ἀνδρέας* p *Πέτρος* (Lk 614) 1001 170, add *καὶ α Φίλιππος* (der bisherigen syndetischen Form entsprechend) 397 *Απρ*⁴⁰ *Ib*^{δ602} *δ356* *Ic*³⁵³, 21 *εἶπεν* 1 *ἔειπεν* (16) 170, add *ἡμῶν* p *ἡς* 367, 23 *Ἰωσήν* (436) *Ic*⁴⁷⁰, *ἐπικαλούμενον* (436) 193 *Ia*^{208 486}, 24 *ἐπληρώθησαν* 1 *ἐπλησθησαν* (das häufigere Wort) *Ib*³⁹⁸ *δ602* *Ic*⁴⁸⁶, 5 ~ *ἀνδρες Ἰουδαῖοι* (14) *Ic*^{208f 486}, 8 add *λαλούντων* a *ῥήμον* (6) 64, 9 add *καὶ Γαλατῖαν* a *Πόντον* (1P 11) 397, 10 add *καὶ α Αἰγύπτου* (wie a *Παμφ. κτλ*) *δ180*, 17 add *μετα ταῦτα* p *ἔσται* (Joel 228) 502 *δ180* *O*⁴⁶ (*H*^{δ1 83}), 18 add *οἱ υἱοὶ ἡμῶν καὶ αὐτοὶ θυγατέρες ὑμῶν* p *προφητευσούσι* 200 (17; lat *D**), 24 *ῥήγειν* 1 *ἀνεστήσεν*, add *ἐκ νεκρῶν* (215) 175, 28 *εὐφροσυνήν* (nach *οἶδους* 28^a) 170 *δ505* 397^c *Ib*³⁹⁸ (*H*^{δ4*}), 30 *ἀναστήσας* (326) 175, 31 *αὐτοῦ* 1 *τοῦ Χϋ* (122) *Ib*³⁹⁶, 32 ~ *οἱ πάντες* (315; Ambr) *Ib*³⁵⁷, 38 *οἱ* *Ib*¹⁷⁰ *Ic*^{δ299*}, *τοῦ κϋ* 1 *Ib*¹⁷⁰ *Xϋ* (häufig) 193, 43 ~ *ἐγένετο* *διὰ τῶν ἀποστόλων* (416 30) 175 *δ180* (*H*^{δ3 84 74 103}), 46 ~ *ἀρτον κατ οἶκον* (nach 42 207) 64*, 47 *οἱ* *δ180* (312 41) 193 *Ib*^{δ206}, 31 *ἐν τῷ ἱερῷ* (246; ~ p *ἐνατην*) 175, 2 *ἐν τῷ ἱερῷ* (246) 170 175, 7 *κρατήσας* 1 *πίσας* (*Mk* 131) 251 184 *δ459* *Ib*^{253f}, *οἱ* *δεξιᾶς* (*Mk* 131) 464, *οἱ* *αὐτῶν* (*Mk* 131) *Ic*^{370f 486}, 8 *ἀνεστή* 1 *ἔστη* (934) *Ic*⁴⁶⁶ *δ87* *O*²⁸, 10 add *καὶ προσαιτῶν* p *καθημένος* (Jo 98) 170, 11 *οἱ* *καλούμενη* (512) 175, 12 add *λεγων* p *λαόν* (häufig) *Ib*^{δ206}, 17 *οἶδατε* 1 *οἶδα* (16) 382 *δ157*, ~ *οἶδα ἀδελφοί* (1211) *Ic*^{δ299}, 19 *οἱ* *τοῦ α κυρίου* (Lk 176) 170 *δ251* *δ300* *δ507* *δ156** *δ457f* *Ib*^{δ260f} 398 *Ic*²⁰⁸ 364 *Opr*^{20*}, 22 *ἀκούετε* 1 *-σεσθε* (*Mt* 175) 175, 25 *φυλαί* 1 *πατρίας* (*Απ* 17) 202, 26 add *ὑμῶν* p *ἐκαστον* (238) 251 *δ459* *δ454* 367, 41 *ἀρχιερεῖς* 1 *ιερεῖς* (das im NT viel üblichere) 502, 4 *ἐγένετο* 1 *ἐγενήθη* (5) 7 364, 7 add *αὐτῶν* p *μέσω* (2721 182 20 u. ö.) *Ic*⁴⁶⁶, 8 *λαόν* 1 *Ἰσραὴλ* (*Mt* 263 47) *δ180*, 13 *ἐθαύμασαν* 1 *-ζον* (Lk 136 1114) *Ic*²⁰⁸, 16 *ἐγένετο* 1 *ἔγενεν* (243) 157 *O*²⁸, 18 *προσκαλεσάμενοι* 1 *καλέσαντες* (540) *Ib*⁷⁸ *δ206* *Ic*⁴⁷⁰ *O*²⁸, 20 add *α* a *ἡκούσαμεν* (wie nach *εἶδαμεν*) *δ156c* *Ib*³⁶⁵ *Ic*^{δ299}, ~ *ἡκούσαμεν καὶ εἶδομεν* (1J 11) 175 *δ180* (CTW), 22 *ἐγένετο* 1 *ἐγέγονε* (243) *δ251f*, 25 add *τοῦ α παιδός* (Lk 139) 170 192 (om *Δαδ*) *Ib*^{δ602} *δ260f* *Ic*^{δ299}, 23 *ἀνηγγείλαν* 1

απ- (14 27 15 4) δ457 *I*^b 365 *O*^{πρ} 20^c, 24 om και p γην (Ps 145 6) 382 *I*^b δ260, 25 εν νι
 αγιω 1 δια πνς -ου (Mt 22 43) δ251 251 (~ p σου), πνς αγιω *I*^b 176 δ206, 27 om γαρ
 (26) 397*, 29 add δε p νυν (Jo 8 40 9 41) *I*^b δ260, om πασης (2 29) δ157 175, 31 ου 1 εν
 ω (208 1 13 22) δ157, παντες 1 απαντες (2 4, *H*[?] *I*[?]) *I*^b δ206 *O*²⁸ (*H*^{δ2*}), 33 om του
 κυριου (1 P 1 3 3 21) δ203 464 *I*^b 472*, add Xū p Iū (1 P 1 3 3 21) 464 502 δ507 *I*^b 62
 398 δ206 157 δ309* 161 c *I*^c 466 258, 34 εαυτοις 1 αυτοις (Mt 3 9 9 3) 170, 35 μαθητων 1
 αποστολων (vgl 6 2 ff) *I*^b 76, 55 om o a Ανανιας (5 1) 175 δ157 382 251 205 464 256
I^b 171 δ602 f 398 472 δ605 δ414 *I*^c 06 *O* 40, ακουσας 1 ακουων (22 26 7 12) δ157, 7 ωσει 1 ως
 (Jo 4 6) 157, 9 add το αγιον p πνευμα (3) 398, το αγιον 1 κυριου 175 464, 10 υπο 1
 προς (1 K 15 25 27 Eph 1 22) *I*^b 253, επι 1 προς (10 23) *I*^c 353 *O* 36, 10 νεωτεροι 1 νεανισκοι
 (6) *I*^c 174, 11 επι πασαν 1 εφ ολην (nach επι παντας 2 43 5 5) 175, 12 παντες 1 απαντες
 (1 14 2 1) 256 *I*^b 171 *O* 6, 13 add πας a ο λαος (3 9 11) *I*^c 466, 14 add οι a πιστευοντες (2 44)
 200 f 173 193 *O*^{πρ} 12, πληθος 1 πληθη (sonst immer) *I*^b δ152, 16 add τους a ασθενεις
 (15) δ505, 21 add τουτο p δε (vgl 5 11 7 54 11 18) 202, 21 εν τω ιερω 1 εις το ιερων
 (2 46) 158 *I*^b δ206, 22 ειπον 1 απηγγειλαν λεγοντες (das übliche) 175 δ459 *I*^b δ206, 23 add
 εξω a εστωτας (Mk 3 31) *I*^b 253 f, 24 add Σαδδουκαιοι και οι a αρχιερεις (vgl 4 1 5 17)
 175, o αρχιερευς 1 οι αρχ. (17 21) 64*, 25 om τη a φυλακη (Mt 25 36 43 f Mk 6 17) *I*^b δ602 f
 δ206 δ414, 28 εν 1 επι (3 6) *I*^b 62 157, 30 add τον παιδα αυτου (3 13 26) δ505, 33 εβουλοντο
 1 -ευοντο (28 18) 1001 175 464 *I*^c 116 258 364 f 487 69 *O*^{πρ} 20 (*H*^{δ1} δ4 δ6 103), -ευσαντο
 (27 39 Jo 11 53 12 10) 200 f 184 δ459 251 *I*^b 469 *O* 46, add του a ανελιν (23 15) δ454
 202 (*A*^{πρ} 12), 36 ~ των ημερων τουτων (1 15 2 29 6 1) δ505, 36 add o a αριθμος (4 4)
 δ459, 37 τουτο 1 τουτον (Jo 2 12 11 11) 175 δ459, 39 add του a θεου (1 Jo 5 1) 598 *I*^c
 364, add αυτο p εστιν (nach dem folgenden) *I*^c 364, 40 εν 1 επι (3 6) *I*^b 62 157 *I*^c 486 *O*²⁸,
 διδασκειν 1 λαλειν (4 18) *I*^c 486 *O*²⁸ bo, om του a Iū (3 6) *I*^c δ299, 42 κν 1 Xν (11 20) 251 ff
 184 175 598 *I*^b 62 *I*^c 466 (*H*^{δ3} δ48); κν Iν Xν (11 17) δ5 1001 70 δ454; om Iν (8 5)
 170, 61 εκειναις 1 ταυταις (7 41 9 37) 158 *I*^c δ299, 2 ευαρεστον 1 αρεστον (Ko 3 20 Eph
 5 10) *I*^b δ602, 3 πληρης 1 πληρεις (7 53) δ251 f 502 *I*^b 171 δ152 ff *I*^c 69, 5 λαου 1 πληθους
 (Lk 8 47) 170, 7 Ιουδαιων 1 ιερων (Jo 12 9) 464 *I*^b 472 δ157 f δ260 *I*^c 174 487 *O*²⁸ (*H*^{δ2*}),
 7 πιστευσαντων 1 ιερων (4 32) 64, 8 ~ σημεια και τερατα (4 30 5 12 14 3) 1001 70 f 397
 175, ~ εν τω λαω μεγαλα (5 12) δ457 *I*^b δ260 *I*^c 486 *O*^{πρ} 20 *A*^{πρ} 12, 13 λεγων 1 λαλων (das
 herrschende) *I*^c 486 *O*²⁸, ~ τουτου του αγιου (14 21 28) δ459, 14 λαλουντος 1 λεγοντος
 (13) 64, 73 add και εκ του οικου του πατρος σου p σου (Gen 12 1) 1001 δ300, 7 το
 δε 1 και το (Gen 15 13) 464 *I*^c 353 *A*^{πρ} 12, λατρευσωσιν 1 -σουσιν (nach δουλευσωσιν 7 a)
 1001 70 f 200 f (*H*^{δ3*}), 8 ογδοη ημερα (Lk 1 59) 175 *I*^c 466, 12 σιτον 1 σιτα (sonst
 stets im NT) 397 f *I*^b 209* *O* 40, add o a Ιακωβ (8) *I*^b δ602, a Ισαακ (8) *I*^b 353, 13
 add o a Ιωσηφ (8) δ507 168, 17 ηγγισεν 1 -ζεν (Mt 21 34 Lk 19 29 41) δ505 *I*^c 116,
 επληθυνετο 1 -θυνθη (6 7) *I*^b 253, 19 ημων 1 αυτων (nach dem vorhergehenden ημων)
 175, 20 om τω a οικω (1 Kor 1 34 14 35 1 Tim 3 15) δ157, 22 εν λογω και εν εργω
 (vgl 1 K 15 15 18 1 J 3 18) δ251 f δ157 δ457 *I*^b 396 *O* 6 (*H*^{δ257}), ~ εργοις και λογοις
 (Lk 24 19) δ5 192 202 *I*^b 472 253 *I*^c 208 116 f 353 470 258 *O*^{πρ} 20, ~ εργω και λογω (Lk 24 19)
 251 f, 23 επληρωθη 1 -ρουτο (Mt 2 17 usw) *I*^b 157, 26 om ημερα (wie sonst stets) 1100,
 29 ~ δυο υιους (Lk 15 11) 175, 31 add τουτο p οραμα (Ex 3 3) 158, om κυριου p φωνη
 (10 13 19 34) δ180 *I*^b 396, 33 add εκ a των ποδων (Ex 3 5) 1001 251 f δ300 184 *I*^b 62
 δ206 78 157, add συ a εστηκας (Ex 3 5) 200 502 35 αρχηγον 1 αρχοντα (5 31) 158 *I*^c 365,
 36 ~ σημεια και τερατα (4 30 5 12 14 3 15 12) 175 *I*^b 62 f δ206 472 171 *I*^c 174, om γη (34)
 397 202 δ507 *I*^b δ370, 38 add θεου p λογια (1 P 4 11) δ157 f, 40 o εξαγαγων 1 ος
 εξαγαγεν (Ex 6 7) 1001 202, 41 ανηνεγκαν 1 ανηγαγον (42, He 7 27 9 28 13 15 1 P 2 5)
I^b 157 δ260 *I*^c 116 f 364 *O*^{πρ} 20, 42 προσηγαγετε 1 προσηνεγκατε (41) *I*^b δ206, ανηνεγκατε (41)
I^b δ206, 53 add τουτου p δικαιου (Mt 27 24) 173 *O*^{πρ} 20, 55 αυτου 1 θεου (5 31 Eph 1 20)
 δ457 390 (*H*^{δ3}), 60 ταυτα 1 τουτο (54 5 5 11) δ457 f, 81 Παυλος 1 Σαυλος, add πασαν
 107*

a την (vgl 511 1522) *Ic*⁵⁰⁶, *Iδουμαίας* 1 *Iουδαίας* (Mk 38) *Ib*^{δ203}, 6 ~ *βλεπειν* . .
ακουειν (233) *δ157*, 11 *λεγομενη* 1 *καλουμενη* (32 69) *Ic*^{116 364} *Οπρ*²⁰, 11 *ικανον χρονον*
(143) *δ157f* 205 *Ib*^{253 161}, *ικανους χρονους* (2K 48) 202, 12 του 1 *Ib* (vgl 1P 414)
Ib^{δ152f}, add του a *Ib* (418 540) *Ib*^{δ600}, 13 add *ιδων* p *Σιμων* (18) 64, 14 *εξαπεστειλαν*
1 *απεστ.* (712) *δ453-173* 170 251 *δ459* *Απρ*¹², 26 *θεου* 1 *κυριου* (103 2723) *Ib*^{δ206},
πορευθητι 1 *πορευου* (911) 101 397 *Ic*³⁶⁴ *Ο18* (*H*^{δ3}), *φερουσαν* 1 *καταβαινουσαν* (1210)
δ457f *Ib*^{396f}, 30 *προσελθων* 1 *προσδραμων* (29) 101 397, 33 *om αυτου* (*Jer* 538)
*Ib*⁷⁸ *Ο28* (*H*^{δ1-2 84}), 36 το 1 *τι* (38) 7 382 *δ507* *Ic*⁵⁵¹, 93 *εις Δαμασκον* 1 *τη -ω* (2)
Ib^{δ206}, 4 *φωνης λεγουσης* (117) *Ib*^{δ602 396 398*} *Ic*^{353 466}, 7 *ακουσαντες* 1 *-οντες* (521)
*Ic*³⁶⁴, *μηδεν* 1 *μηδενα* (*nach* 8) *δ459*, 9 *ουδε* 1 *ουχ*¹ (*nach ουδε*²) *Ic*³⁵³ *Ο640*, 10
~ *κυριος* (*om o*) a *προς αυτον* (5) 464, *αυτω* 1 *προς αυτον* (vgl 189) 1100f 1202
Ib^{δ264 8370} *Ic*^{δ101} *Ο6*, 11 *ειπε* 1 *κυριος* (5) 464, add *τη* a *οικια* (917 1715) *δ157*, 12 add *τας*
a *χειρας* (17) 1001 7f 200f *Ib*^{δ602} (*H*^{δ1}), 13 add *αυτο* p *δε* (*üblich*) *δ505*, 17 *τον οικον* 1
την οικιαν (1022 1112) 175, 19 *μεταλαβων τροφης* 1 *λαβων τροφην* (246 2733f) *Ib*^{δ206},
τροφης (246 2733f) 175 *Ib*^{62 157}, 20 *ex της συναγωγης* 1 *εν ταις συναγωγαίς* (Mk 129) 251,
21 *ηλθεν* 1 *εληλυθεν* (*das übliche*) *Ic*²⁵⁸, 22 *Παυλος* 1 *Σαυλος* *Ib*²⁵³, *συνεχεεν* 1 *-χυνεν*
(vgl 2127) 1001 *δ203* *Ib*^{δ602 396f 157 253f} *Ic*³⁶⁴ *Οπρ*²⁰ (*H*⁷⁴), 24 *Παυλω* 1 *Σαυλω* *Ib*^{δ152} *Ic*⁴⁶⁶,
26 *Παυλος* 1 *Σαυλος* 1001 192 *Ib*^{396 8206} *Ic*³⁵³, 27 add *της χειρος* p *αυτον* (2310) 464,
add *κυριου* a *Ib* (816) 158 170 *δ251f* 202 *Ib*^{365 8309} *Ic*¹⁷⁴ *Ο18*, *om του* a *Ib* (410) 205
δ300 173 202 *δ500* *Ib*^{157 253}, *Xb* 1 *Ib* (1P 414) 64 *Απρ*¹², 28 *Ib* 1 *κυριου* (27 38) 168
Ib^{365 8309 8600} (*H*^{δ3}), 31 *θεου* 1 *κυριου* (2K 71) *δ180* *δ457f*, 37 ~ *εκειναις δε ταις ημεραις*
81 u. ö.) *δ180*, 40 *διηνοιξεν* 1 *ηνοιξεν* (Mk 734f Lk 2431 vgl Ac 1614 Lk 2445) *δ453*
397 170 252 184 502 *δ459* *δ355* *Ib*^{δ152 253} *Ic*^{466 487} *Απρ*¹² *Ο1*, 41 *χειρας* (12) *Ib*^{δ602}, add
ζωσαν p *αυτην*¹ (41b) *Ib*⁴⁷², 43 *μηνας* 1 *ημερας* (vgl 203 u. ö.) 1100 *Ic*⁴⁶⁶, 104 *τις*
ει 1 *τι* *εστιν* (2615) 202, 15 add *εγενετο* p *αυτον* (13) 205 397, 19 *ενθυμουμενου* 1 *διενθ*.
(Mt 120) 382 *Ib*^{469 8152f 253f}, 19 add *οι* a *ανδρες* (17) 158 *δ180*, 21 add *προς αυτους* p
ειπεν 252 *δ300*, 23 add *εις Καισαρειαν* p *εξηλθεν*, (24) 173 251, 26 ~ *αυτος εγω* (Rm 93
154) 502 *Ic*⁴⁸⁶ *Ο18* (*H*^{δ3}), 27 add *εις τον οικον* p *εισηλθεν* (1112) *Ib*^{157 8260} *t*, 28 add *ανδρες*
p *υμεις* (1925) *Ic*⁴⁶⁶ *Ο18*, 31 *ανεβησαν* 1 *εμνησθησαν* (4) 175 *Ic*^{116f 364f 486} *Ο28*, 32 *καλειται*
1 *επικαλειται* (758) 251 *Ib*^{δ152f}, 33 *κυριου* 1 *θεου*¹ (Lk 115 2K 821) *Ib*¹⁵⁷ *Ic*⁵⁵¹, 35 *τον*
θεον 1 *αυτον* (222) *Ic*^{353f} 174, 39 *Ιεροσολυμοις* 1 *Ιερουσαλημ* (81) 251f *δ459* 173, 40 add
ex νεκρων p *ηγειρεν* (315 410) *δ203f* 552, *αυτω* 1 *αυτον* (75 810 usw) *δ5** 170 173, add
των a *νεκρων* (Mt 142 2764) *Ib*^{469 161* 209}, 44 add *δε* p *ετι* (Lk 2247) 70f *δ157* 464 *δ457**
168 *Ib*^{472 8260f 2090} *Ic*^{353f} 506 69 *Ο6* 12 16 18 28 29 36, 118 ~ *ουδεποτε* a *κοινων* (1014) *Ib*¹⁵⁷
δ260 *Ic*²⁰⁸ 116f 364 470, 12 *την οικιαν* 1 *τον οικον* (11) *Ic*^{353f} 506 *Ο6* 16 28 29, 17 add *ημων* p
κυριον (*häufig*) 101 175 *Ib*²⁰⁹ *Ic*³⁵³, *om Xb* 397f *Ib*^{365 157 8309}, 21 add *Ib* p *κυριον* (20)
1001 173, 22 add *τα* a *περι* (13 812 198) 1001 173 *δ459* *Απρ*¹², 25 *Παυλον* 1 *Σαυλον*
*Ic*²⁰⁸ 116 364, 30 *Παυλου* 1 *Σαυλου* 70 *Ic*¹¹⁶ *Ο18*, 1211 *ερρυσατο* 1 *εξευλετο* (Ko 113 2T
311) 70f 367 170 (-p-), 17 *εξηλατο* 1 *εξηγαγεν* (11) 175, *ερρυσατο* (vgl in 11 70f 367)
*Ib*²⁰⁹, add *αυτοις* p *ειπεν* *τε* *Ib*^{δ602f 472f}, 21 *ενδεδυμενος* 1 *ενδυσαμενος* (Mk 16 Ap 113
u. ö.) *Ib*^{253f}, 138 *ερμηνευεται* 1 *μετερμ*- (Jo 143 97) 101 1001 *δ453f* *Ib*^{δ206 8370 78*},
13 *αναχωρησας* 1 *αποχ*. (2319) 1001 175, 16 add *εν υμιν* a *φοβουμενοι* (26) 367 *δ157*
Ic^{208 258}, 23 add *ο Χριστος* p *εγω* (Jo 120) 1001 200f *Ο18*, *ο Ιησους* *Ib*¹⁵⁷, 25 add *αυτου*
p *ποδων* (Mt 311 Jo 127) *Ib*^{62ff 8414} *Ic*^{208ff}, 29 *επληρωσαν* 1 *ετελεσαν* (27) *δ507* *Ο18*,
απαντα 1 *παντα* (Lk 239) 172 464 *Ib*^{δ152f 253f} *Ο18*, 30 ~ *αυτον ηγειρεν* (37 1026) 1001
Ic^{208ff}, 38 *om ανδρες* a *αδελφοι* (317 63) 200f *Ic*^{551 8299}, add *πασιν* p *υμιν* (410)
Ic^{353f}, 41 add *ο* a *εγω εργαζομαι* (*nach* Jo 536 142) *δ457* (*H*^{δ2*}), 48 *εδοξαζε* 1 *-ζον* (*nach*
εχαίρε) *δ157* 464 1202 55, *θεου* 1 *κυριου* (111) *δ5* 1001 200f 192 *Ib*^{157 8152}, 49 *θεου*
1 *κυριου* (111) 172 *δ459*, 50 *ex* 1 *απο* (Mk 731) *Ic*^{470f 506} *Ο28*, 51 add *απο* a *των*
ποδων (Lk 95) 1001 252f *δ203* 175 552 *Ic*, 141 *πληθος πολυ* (1714 Mk 38) 397f

502 δ251f 554 464 55 *Ib*^{365f 398 δ370 161 171f} *Ic*⁴⁸⁷ *O*¹⁸, 8 add ετι a εχ (Lk 115) *Ic*^{364ff 551},
 9 ηκουεν 1 -σεν (vgl 26 1046 u. ö.) 184 δ251f 168 *Ib*^{δ356 δ152f 157 209f 253 270f 161} *Ic*²⁵⁸
 196 *O*^{16 12 18} (*H*^{δ1 δ3 δ6 103 257}), λεγοντος 1 λαλουντος (614) *Ic*^{506 δ299 486} *O*¹⁸ (*H*^{δ2*}), 16 add
 εν a ταις² (Ps 1271) 175 502 *Ib*^{δ370}, 18 ειποντες 1 λεγοντες *Ic*^{208ff 364}, 22 επιμενειν
 1 εμμενειν (Ko 123) *Ib*^{62ff}, 23 add και a πεπιστευκατε (Eph 113) *Ic*^{551 364f}, 15 ι
 εξελθοντες 1 κατελθοντες (24) *Ic*^{503 506}, add των πεπιστευκοτων απο της αιρεσεως των
 Φαρισαιων p Ιουδ. (5) 502 *Ic*^{364ff} (sy P mg), 2 συζητησεως (2829) 251 *Ib*^{δ370}, 3 διηγου-
 μενοι 1 εκδιγγ. (Mk 516 99 Lk 910 Ac 927 1217) 175 (*H*^{δ2*}), 4 προσεδεχθησαν 1 παρ-
 εδεχθησαν (vgl Lk 152 Rm 162 Phi 229) δ453-173 193 252ff *A*^{πρ12}, ~ εποισησεν ο θεος
 (12 1427) δ5 397 64 168 1202 *Ib*^{δ370} *Ic*^{364ff}, 7 om του a στοματος (116 318 21 425) δ5*
 1001 397 δ505*, 11 om καθ (111 728) δ251f 554, 12 εσιγησαν 1 -σεν (nach dem folgenden
 ηκουον) 70 *Ib*^{δ602ff 398} *Ic*⁵⁵¹ (*H*^{δ3}), απαν 1 παν (Lk 1937) 1001 δ505 δ454^c 502^c *Ib*^{62f 396}
 398 δ264 171 (~ το πληθος απαν) 365* (~ τ. πλ. απαν) *O*¹⁸, om παν 175 *Ib*^{δ206 78}, ηκουε
 1 -ον (nach εσιγησε) δ505 *Ib*^{δ206}, 16 κατεστραμμενα 1 -σχ- (Jes 17) 170 382 (*H*^{δ1-2 δ481f}),
 16 add καθως αι ημεραι του αιωνος p ανοικοδομησιν (Am 911) *Ib*^{δ260} *Ic*^{δ298 503 506 353},
 17 ~ παντα ταυτα (meist) 1001 264 502 464 256 *Ic*^{δ356 171} *Ic*^{364 258}, 22 εκλεξαμενοις 1
 -νους (25) δ203 202 *Ib*^{62f δ206 461 157} *Ic*^{208ff 364}, add τω a Βαρναβα (2 1343) 192
Ib^{δ602 396} *Ic*^{116f 353ff}, 23 χειρων 1 -ρος (143) δ180 256 δ157^c *Ib*^{δ206} *Ic*^{208f 116*}, 29 ειδωλο-
 θυτου 1 -των (2115) 70f *Ib*^{62f 472 δ206 78f}, ~ προνειας και πνικτου (20) 170 64, 37 συμπαρα-
 λαμβανειν 1 -λαβειν (38) *Ib*³⁶⁵ (*H*^{δ4}), 1615 παρεκαλει 1 -λεσε (1123 2733) 464 256
Ib^{62 365 δ206 78 δ370}, 15 add πας a ο οικος (236) δ5 193 *Ib*^{δ602ff} *Ic*^{470 δ298}, 26 ελυθη
 1 ανεθη (Mk 735) 101* 175 64*, 27 add την a μαχαिरαν (Mt 2651 Mk 1447) δ5 502
 δ156 (*H*^{δ1 δ3 74 162}), 29 εμφοβος 1 εντρομος (104 2425) δ300 1100, 32 θεου 1 κυριου
 (431 usw) δ251 64* *Ic*¹⁷⁴ (*H*^{δ1-2}; om του κυ *Ib*⁶²), 32 om αυτου (Mt 515) 175 δ254, 34
 κυριω 1 θεω (15 514) 200f 264 δ453 192 397f 202 554 1100 *Ib*^{δ356 270} *O*¹⁸, 172 διελεγετο
 (17 184) 205 502 252f δ355 *A*^{πρ40} (*H*^{103 257}), 18 θελει 1 -λοι (212) 101* 502 *Ic*^{551 258},
 26 om παντος (Lk 2135) 70 *Ic*^{69f 487} *O*^{6 16 28 29 36}, 30 πασι τοις ανθρωποις (1 Th 215) δ251f
*Ib*⁴⁷², 182 προσεταχεναι 1 διατ. (1033 1726) 170 δ507 δ254 δ203f 184 552 *Ib*^{δ602ff}
 δ264 209 *O*⁶, 3 εμεινεν 1 εμενεεν (2830) 1001 382 205 502 δ254f *Ib*^{78f δ370} *Ic*^{69f 258 353}
O^{18 29 36} *O*^{θ40}, 7 φοβουμενου 1 σεβομενου (102 22) 173* 502, 11 αυτους 1 εν αυτοις (42
 Mk 122) δ5 *Ib*^{253f}, om εν *Ic*^{353f}, 13 ανατρεπει 1 αναπειθει (2 T 218 Ti 111) δ254 δ300
Ib^{δ264}, 19 διελεγετο (172 17) δ5 252ff 193 367, 21 om και 397 170 δ507 *Ib*²⁵³, 22 καταβας
 1 κατελθων (2010) *O*^{6 16 28 29}, τους αδελφους 1 την εκκλησιαν (217) *Ib*^{δ602ff}, 26 κυριου
 1 θεου (25) 1001 202 *Ib*^{62 δ206 78ff δ309*} *Ic*^{486 258}, 27 αδελφοις 1 μαθηταις (1523) 1100f *Ib*²⁰⁹,
 193 αυτοις 1 προς αυτοις (so *K*) 200f 74 252ff *Ic*⁴⁶⁶ *A*^{πρ12}, 4 add παντι a τω λαω
 (534 1041) 173 502, 9 add παντος a του πληθους (65) δ157 *Ib*^{δ260f} *O*^{6 7 28}, 13 Ιϋ Χϋ
 1 κυριου Ιϋ δ251f, add αθενουντας και a εχοντας (12) *Ic*^{δ299f}, 21 πορευθησαι 1 πορευεσθαι
 (201) 367 252ff *Ib*⁴⁷², 26 ~ οχλον ικανον (1126) δ203f *Ic*⁴⁸⁶ *O*²⁸, 32 add ολη p εκκλησια
 (511 1522) 200f 252ff 307 382 184 δ254 *Ib*¹⁷¹ *Ic*⁷⁴, χαριν 1 ενεχα (1 J 312) 1100
Ib^{209 δ370}, 35 κατασεισας 1 κατασειλας (433 1217 1316) δ254 *Ic*^{116f 364}, αδελφοι 1
 Εφεσιοι (116 usw) *Ic*¹⁷⁴ (*H*^{δ2*}), ~ 39 τω νομω 1 τη εννομω (nach Paulus) δ5 367,
 207 om τη a μια (Mt 281) δ459 *Ic*^{δ299}, 10 συμπαραλαβων 1 συμπεριλαβων (1225 1537f
 Ga 21) 101 192 193 δ459 404 *Ib*^{δ206 δ152}, 17 add ομοθυμαδον p αυτον (512) 173
 δ453 502 *A*^{πρ12}, 18 add αδελφοι p επιστασθε (157) δ5 173 502 *A*^{πρ12}, ~ επιστ. υμεις
 (157) 173, 19 συμβαινοντων 1 συμβαντων (vgl 1 P 412) 202 *Ib*³⁶⁵ *Ic*⁴⁶⁶, 21 om ημων
 p κυριον (häufig) 1001 δ454 64, 23 διεμαρτυρετο 1 διαμαρτυρεται (240) 1001 502 70,
 24 om μου (2 T 47) *Ib*^{δ206} *Ic*¹⁷⁴, 217 επεμειναμεν 1 εμειναμεν 101 δ251f *O*^{θ40} (*H*^{δ4}),
 11 εχθρων 1 εθνων (Lev 2623) *Ib*^{δ602f 398 δ206}, 15 αναβαινομεν 1 ανεβαινομεν (Lk 1831)
 δ5 δ459 δ355 *Ib*^{δ356 253} *Ic*³⁵³, 17 ασπασαμενοι 1 ασμενως (216) 173 *A*^{πρ12}, 21 add τοις
 πατρωις p εθεσιν (2817) 175 502, 25 add το a πνικτον (nach 1520) 70f 367 158 170

256 δ505 *Ib*^{396f} *Ic*^{353f}, 27 λαον 1 οχλον (28 30) *Ic*⁵⁵¹ 364ff, 223 om του θεου (vgl Ga 1 14)
 64* *Ic*²⁰⁸ 116f 364, 4 εως 1 αχρι (Mt 26 38) 382 459 *Aπρ*¹² (*H*⁸⁶), μεχρι 1 αχρι (Ph 2 30)
 δ264 175 *Ic*⁵⁵¹ 353f, 5 add Ανανιας 1 αρχιερευσ (23 24 1) *Ic*²⁰⁸ 364ff, επιμαρτυρει 1
 μαρτ- (1 P 5 12) *Ic*²⁰⁸ 364ff, απαν 1 παν (25 24 Lk 23 1) 101 δ459 252, εν Δαμασκω 1
 εις Δαμασκον (9 10 26 20) *Ib*⁶² δ206, 7 ηκουον 1 ηκουσα (10 46) *Ic*²⁰⁸ 116 364 *Aπρ*¹², 9
 ηκουον 1 ηκουσαν (22) δ254 *Ib*²⁶⁴ *Ic*⁴⁸⁶ *Oθ*⁴⁰, 10 om κυριος (häufig) δ5 252 δ459,
 om ειπεν (häufig) *Ib*^{253f}, ~ λαληθησεται σοι (9 6) 252 *Ib*²⁶⁴, τι σε δει ποιειν 1 περι
 — ποιησαι (9 6) 175 δ457f *Ic*⁴⁸⁶ 69 δ101 *Oθ*⁷ 16 28 29 36, 13 ενεβλεψα 1 αν- (11) *Ib*⁶² 78f *Ic*²⁰⁸,
 14 add την α φωνην (9) *Ic*⁴⁸⁶ 69 δ101 *Oθ*³⁶, φωνης 1 -ην (11 7) 175 δ505 *Oθ*⁴⁰, 16 om
 του α κυριου (häufig) 397 170 175 1100, add Ιησου p κυριου (häufig) 200f δ453ff
 252ff, 18 απο 1 εξ (11 27 Lk 24 47) 252 δ459, 21 εξαποστελλω 464 δ454 *Ic*²⁰⁸, 25
 εφεστωτα 1 εστωτα (22 20 28 2) 175 δ459 δ254 *Ib*³⁶⁵ 398 δ206 δ200f *Aπρ*¹² *Oθ*⁴⁰, 26 αν-
 τηγειν 1 απ- (14 27 15 4) *Ic*²⁰⁸ 116f 364, 28 om δε p εγω² (entsprechend εγω¹) 397f
*Ib*⁷¹ *Oθ*⁴⁰ (*H*^{2*} δ3), 30 επιγνωναι 1 γνωναι (23 28) 252ff *Aπρ*¹², 23 6 om νεκρων (17 18)
 70 502 δ203, 7 λαλουντος 1 ειποντος (22 9 Lk 24 36 22 6) 70f *Ib*³⁹⁸ *Ic*⁴⁸⁶ δ299f *Oθ*¹⁶ 16 28 29
 (*H*²¹), 23 8 μηδε 1 μητε² (entsprechend dem μηδε in *K* 1 μητε¹) 397 106 261 64 1100
 δ457 *Ib*^{260f}, 10 ~ στασεως γενομενης (Lk 23 19) 175 (*H*²³ δ4), 14 εως αν 1 εως ου
 γοι 175 502 173 *Ib*^{260f}, 15 γνωσκειν 1 διαγ- (23 28) 200 170 *Ib*^{260f} (*H*²³), 17 αναγ-
 ειλαι 1 απ- (20 20 27) 170 175 256 *Oθ*¹⁸, 18 ηρωτα 1 -τησεν (33 Jo 4 47 u. ö.) *Ib*⁶² δ206,
 24 add εις Καισαρειαν p ηγεμονα (33 25 6 13) *Ic*³⁶⁴ δ299, 25 ταδε 1 τον τυπον τουτον
 (15 23) *Ic*³⁶⁴, 28 μαθειν 1 επιγνωναι (27) *Ic*¹¹⁴ *Oθ*⁴⁰, 29 add τωνων p ζητηματων (25 19)
*Ib*⁴⁷² 161, 30 ερωσθε 1 ερωσω (15 29) 7f 200f, 192*? 64*? 168*? *Ib*^{2309*} δ132f δ370 161
*Ic*⁶⁹ *Oθ*^{12*} 28 36, 33 add του α Ηρωδου (Mt 2 19) 1001 502 δ505 *Ib*^{260f} δ309 *Ic*⁵⁵¹ *Aπρ*⁴⁰ *Oθ*²⁸,
 243 παντοτε 1 πανταχου (das viel häufigere) 70 173*, 5 add κατοικουσι α κατα (1 19
 17 26) 1100f *Ib*²⁰⁹, 6 add ευροντες p και² (5) 200f (200 om και) δ453-173 64, 6 νομον
 ημων 1 ημετερον νομον (Jo 19 7) δ156 δ264 161, εβουληθημεν 1 εθελησαμεν (vgl Mt 1 19
 Ac 18 15 22 30 23 28) 70f δ453 δ505 δ251 δ156 *Ib*²⁶⁴ δ356 161, 8 παραγγειλας .. τοις
 κατηγοροις 1 κελυσας .. τους κατηγορους (23 22 30) 170 64, om αυτου¹ (25 16 18)
Ib^{260f} δ260, 12 om την (Lk 8 1 4) 70f 382 δ254 *Ib*²⁵³ *Oθ*⁴⁰, 14 om τον α νομον (Phi 3 3)
 1100 *Oθ*²⁹, 19 παραστηναι 1 παρειναι (27 24) 397f, 22 add ακριβεστερον α διαγνωσμαι
 (23 15) *Ib*⁶² δ206 78 157, 24 add παρ α αυτου² (10 22 28 22) *Ic*^{116f} 364 δ299, 26 add δε p
 αμα (1 T 5 13 Phm 22) *Ib*^{253f} 472 306, απολυση 1 λυση (Mk 15 11) δ507 464 365 *Ib*^{260f}
 396 398 *Ic*⁵⁰⁶ 486 174 69 *Oθ*⁷ 16 28 29 36, ινα 1 οπως (Mk 15 11) *Ib*^{396f} *Ic*⁵⁰⁶ 174 69f *Oθ*⁷ 16 28
 29 36, 25 5 add μεν α ουν *Ib*^{260f} 396, 9 ουν 1 δε (25 1) 70f δ453 δ459 *Ib*⁶² δ206 78f δ370
 (*H*²⁴), 21 επικαλουμενου 1 -λεσα- (nach dem üblichen ο επικαλουμενος) 175 δ459 *Ic*¹¹⁴
*Aπρ*¹², 22 ειπεν 1 εφη (das üblichere) *Ib*^{602ff} 398 *Ic*²⁰⁸, 26 1 add ο βασιλευς p Αгриππας
 (25 13) 382 552 δ203 *Ib*^{602*} 472, βασιλευς 1 δε *Ic*¹⁷⁴, 2 add τη α σημερον (20 26)
 1100f *Ib*²⁰⁹, 8 εν 1 παρ (13 15) 200f 252ff 502 *Aπρ*¹², 11 περισσοτερος (Lk 1 12 u. ö.)
 552, περισσοτερος (Lk 15 10) 175 *Ib*^{260f}, 13 μεσουσης 1 μεσης (Jo 7 14) 464 *Ib*⁶² δ206
 78, add Αгриππα p βασιλευ (2) 200f 173 175 δ251f *Aπρ*¹², περιστραψαν 1 περιλαμ-
 ψαν (22 6) 200f 264 *Ib*^{396f} *Ic*²⁵⁸, 14 επι 1 εις (27 43 f) 70f 200f 464 *Ib*⁶² δ206 78f,
 λεγουσαν 1 λαλουσιν (9 4) 70f 200f δ300 252 202 175 464 *Ib*⁶² 78 δ206f δ152 *Ic*¹⁷⁴ 154
 δ101 *Aπρ*¹² (*H*), φωνης λεγουσης 1 -ην- -αν (22 7) 1001 δ453-173 1100 502 *Oθ*¹⁸ (*H*⁷⁴),
 φωνης λαλουσης και λεγουσης (nach 22 7) 365 396 394 δ251 *Ib*^{260f} 306 *Ic*¹⁵⁴
 (*H*⁷⁴), μοι 1 προσ με (22 7) 252 367 184 *Aπρ*¹², 15 add ο Ναζωραιος p Ιησους
 (22 8) 70f 264 175 502 δ505 *Ib*⁶² *Ic*²⁰⁸ 364, 18 ηγαπημενοις 1 ηγιασμενοις (Κο 3 12
 1 Th 1 4) 175 *Ib*^{260f}, 20 περιχωρον 1 χωραν (Lk 3 3 Mk 1 28) *Ib*^{396f}, 21 ~ με p συλλα-
 βομενοι (Mt 26 53 Mk 14 48) δ203 *Ic*^{370ff} 486 364 (*H*²⁴), 25 φθεγγομαι 1 αποφθ- (4 18)
Ib^{365*} δ260 *Ic*^{116f} 364, 27 3 εκελευσε 1 επετρεψε (43 u. ö.) δ157 *Ib*^{260f}, 5 κατηχθημεν 1
 κατηλθμεν (3) δ453 173 δ507 δ203 552 *Ib*^{260f} *Ic*²⁵⁸, 6 κακειθεν 1 κακει (4) δ157

256. 17 *μηπως* 1 *μη* (29) 200f δ459 δ453ff (-πω) *I*^{c208} δ299, 19 add *ημερα* p *τριτη* (Mt 1621 u. ö.) 200f 173 *I*^b δ260f, 21 add *εν τω πλοιω* p *υπαρχουσας* (31 37) 55 *I*^b δ370, 29 *μη* 1 *μηπω* (17) 184 1100 *I*^b δ370 *I*^c 551 (*H*^{δ2*}), 30 *εκφυγειν* 1 *φυγειν* (19 16) 397f *I*^c 116 551 364 (*H*^{δ4}), 35 *ευχαριστησας* 1 *ευχαριστησει* (Mt 26 27) 70f δ355 (*H*^{δ2}), 36 *προσελαβον* 1 *-οντο* (34) 101 382 *I*^b δ602 *O*¹⁸ (μετελ-) (*H*^{δ4} δ6), 287 ~ *ημερας* *τρεις* (12) 200 70f δ251f δ505 *I*^b 157 *I*^c (*H*^{δ1} 74 103), om *τρεις ημερας* 192 *I*^b δ602f 398, 12 ~ *τρεις ημερας* (7) *I*^c 364 δ299, 17 ~ *τρεις ημερας* (7) 1100 δ180, *εν Ιερουσαλημ* 1 *εξ Ιεροσολυμων* (24 11) *I*^c 116f 114, 18 *απολυειν* 1 *-λυσαι* (3 13) 552 δ203.

408. Wortumstellungen. Auch die Wortumstellungen werden grösstentheils auf Rechnung der Schreiber kommen. Jedenfalls haben sie, wo sie so schwach bezeugt sind, wie die folgenden, keinen Anspruch, ernst genommen zu werden. Von Kap 10 an sind darum auch nur noch mehrfach vertretene Wortumstellungen notirt. 113 *και* a *Φιλ.* und a *Βαρθ.* und a *Γακωβος*² 175, 14 *ομοθυμαδον* *προσκαρτερουντες* δ300 1202 302 264, *προσκαρτερουντες* *ησαν* *I*^b δ360, 24 *των δυο τουτων* δ459f, 22 *βιαιας* *πνοης* δ5 δ157f *I*^c 353, 4 *απαντες* p *αγιου* *I*^c 358, 7 *Γαλιλαιαι* a *εισιν* 397, 11 *αυτων λαλουντων* *I*^b 157, 12 *λεγοντες* *προς αλλον* δ457f, 23 *του θεου και προγονου* *I*^c 487, 24 *αυτον κρατεισθαι* *I*^b δ370, 33 *τη ουν δεξια* 1 *τη δεξια ουν* *I*^c 551, 36 *Xv* .. *κυριον* *I*^b 472, ο *θεος αυτον εποικησεν* *I*^b δ356 *O*²⁸, 37 *τους αποστολους* (add *τους*) *λοιπους* 170, om *λοιπους* δ507, 40 *πλειονι λογοις* *I*^c δ299, 47 *καθ ημεραν* a *τους* 158 (*H*^{δ48}), 34 *συν τω Ιωαννη* *εις αυτον* δ180, 25 ο *θεος διετετο* δ5 64 *I*^b 356 *O*⁴⁶ (*H*^{δ1}), 42 *τον λαον αυτους* *I*^b δ602 396, 17 *μηδενι ανθρωπων* a *επι* *I*^c 364, 24 *ηραν ομοθυμαδον* 502, *ηραν φωνην ομοθ.* δ505 *I*^b 62 δ206 78, *φωνην* p *θεον* *I*^b 175 76, 26f *Ηρωδης τε και* (om *Ποντιος*) *Πιλατος* p *αυτου* 26 382, 31 *απαντες* p *πνευματος αγιου* δ457f, 51 *αυτου γυναικι* δ507, 2 *τι μερος* 168 256, 8 ο *Πετρος προς αυτην* 552, ο *Πετρος αυτη* *I*^c 466, 11 *μεγας φοβος* 251, 23 *κεκλεισμενον* p *ασφαλεια* 158, 28 *επαγαγειν* p *αιμα* 251, p *τουτου* *I*^c 487, 29 *θεω* *δει* δ505, 32 ο *θεος εδωκεν* δ251f, 34 *τους αποστολους* *βραχυ* *τι* δ5 175 552 598 464 δ203f *I*^c 174 487 *O*⁶ *Θη40*, 610 *τη σοφια αντιστηναι* *I*^c 174, 75 *αυτω δουναι* *I*^b 253, add *αυτω* a *δουναι* *I*^c δ299 *O*^{πρ} 20 c, 13 *τω Φαραω* p *Ιωνηφ* *I*^c 258, 19 *αυτων εκθετα* δ505, 25 ο *θεος* p *αυτου*² *I*^c 364, 31 *εθαυμαzen ιδων* δ453-173 251 252ff 170 *I*^c 466 *A*^{πρ} 12, om *ιδων* 175, 35 *απεστειλεν* a *αρχοντα*² δ203, *απεστειλεν και λυτρωτην* *I*^c 466, 39 *εις Αιγυπτον* a *τη καρδια* 173, 44 *τω Μωυση* ο *λαλων* δ505, 52 *οι πατερες ημων* a *ουκ* 170, *του δικαιου* (add *τουτου*) a *περι* 173, 82 *επ αυτω* *μεγαν* *I*^b δ206, 7 *μεγαλη φωνη* 552 464 *I*^b 253f *I*^c 551 (70 *μεγαλη τη φωνη*), 14 *η Σαμαρεια* p *θεου* 1100f 1202, 16 *Ιω* *κυριου* *I*^c δ101, 17 *επ αυτους* *τας χειρας* δ157, 27 *ην* p *πασης* 396, 34 *ειπεν τω Φιλιππω* 157, 36 *βαπισθηται* *με* *I*^c 370ff *O*^{πρ} 20, 39 *ουκετι αυτον ειδεν* 1 *ουκ ειδεν αυτον ουκετι* δ459, ο *ευνουχος ουκετι* *I*^b 78, 92 *ευρη* *τινας* 502, 3 *εγγιζειν αυτον* 251, 3 *εκ του ουρανου φως* *I*^c 466, 12 *εισελθοντα* a *ονοματι* *Αν.* 251f 184 (om *εισελθοντα* 464), 16 *αυτον* .. *αυτω* *I*^b 157, *παθειν* a *υπερ* *I*^b δ152 *O*¹⁸, *αυτον* p *μου* *I*^c 506, 18 *αυτου* a *απο* δ505 (*H*^{δ1} δ4 74), 21 *και ελεγον* *οι ακουοντες* 175, 24 *ανελωσιν αυτον* *I*^b δ370, 25 *νυκτος αυτου* *I*^b 62, 28 *εις Ιερουσαλημ* a *και εκπορ-* 251f, 33 *ανθρωπον εκει* *I*^b 62 δ206 78, 38 *εν αυτη* *εστιν* *I*^b δ206, 102 *διαπαντος του θεου* *I*^c 258 353, 15 *προς αυτον* *εκ δευτερου* 251 464 (om *εκ δευτερου* *I*^c 353), 116 *της γης* p *θηρια* δ203 552 *O*¹⁸, om *της γης* (10 12) 158 δ457 55 *I*^b 299f, 9 *εκ δευτερου φωνη* *I*^b δ309 365 270f *I*^c 464 174 (*H*^{δ1}), 124 *αυτον*² a *μετα* *I*^c 208 116, 21 *ενδυσαμενος* ο *Ηρωδης* 464 202 *I*^b δ260 161, 13 19 *επτα* p *Χανααν* 1001 *O*^{πρ} 20, 33 *δευτερω ψαλμω* *I*^b 209 δ260 *I*^c 353f 470f 487 506 *O*⁶ 16 18 26 29, 38 *υμιν* *εστω* δ453-173 *I*^b δ206 396f (*H*^{δ2} δ4), *υμιν* p *αφεις* *αμαρτιων* δ507 175, om *υμιν* 192, 148 *εκαθητο* a *αδυνατος* *I*^c 364ff, 11 *αυτων την φωνην* 184 δ254 (175 om *αυτων*) *I*^b δ260 *I*^c 353f 470f *O*⁶ 16 28 *Θη40*, 1520 *αιματος* .. *πνικτου* .. *πορνειας* *I*^b 62 365 δ206, 21 *κατα πολιν* p *αυτον* δ505 δ457f (*H*^{δ3}), *εν ταις συναγωγαις* *εχει* δ152f, 22 *εξ αυτων ανδρας* 172 *I*^b 2368, 1610 *εις Μακεδονιαν* *εξεληεν* *I*^c 551 364ff, 12 *τη*

αυτη *Ib* 260f *Ic* 486 353 487 169 *O* 6 16 28, 21 ποιειν ουδε παραδεχεσθαι 2459 *Ic* 208 116f 466, 37 εξαγαγετωσαν ημας 464 2251f *Ib* 62ffff 2264 *Ic* 353f, 17 26 αυτων της κατοικιας 55 *Ib* 365, 33 εξηλθεν ο Π. *Ib* 396f, 18 12 τω Π. οι Ιουδ. *Ic* 353f, 19 14 υιοι επτα *Ib* 472 (2368 om επτα), 20 ισχυεν και ηυξανεν *Ib* 2370 306, 27 λογισθηγαι εις ουδεν 252ff, 34 δυο ωρας 2505 2507 *Ib* 260f 171 *Ic* 487 506 *O* 6 16 28 29, 38 εχουσιν p λογον *Ib* 253f, αγονται αγοραιοι *Ic* 353 506, 40 λογον του ναι *Ib* 260 209f, 209 Ευτυχος ονοματι *Ib* 2602f 398, 25 παντες υμεις 2256f, 21 26 παραλαβων ο Παυλος 2203 170 552 256 64 *Ib* 260f *Ic* 69 2101 *O* 6 16 28 29 36, 22 24 αυτον ανεταξεσθαι *Ib* 260f *Ic* 2101, 25 τοις ιμασιν αυτον *Ic* 208 551 364 2099, 24 13 νυν α δυνανται 7f 397f 2254 256 2507 192 2454 *Ib* 157 260f *Ic* 551 258 353* 466 174 (om νυν 2157 252 2459 *Ib* 253 2370), 14 σοι τουτο 70f 397f 2453-173, πιστευων α τω *Ic* 114f *O* 40, 21 υφ υμων σημερον *Ib* 62 78f 2206 353 (c), 22 αυτους p Φηλις *Ic* 370ff 114, 27 καταθεσθαι χαριν 252ff, 25 10 εστως α επι 2505 174 (*H* 21 [bis] 22 74), 26 τω κυριω γραψαι *Ic* 470 169 *O* 36 (om τω κυριω 382), 26 2 επι σου p απολογεισθαι *Ib* 2152f 253, 10 εγω των αγιων *Ib* 62 2206 78, 21 συλλαβομενοι οι Ιουδαιοι *Ib* 2602ffff, 26 ~ εστιν p τουτο *Ib* 2602ffff, εστιν p γωνια 70f 175 2505 *Ib* 2356 (*K* om εστιν), 29 πολλω . . ολιγω 175 2505*, 27 3 χρι-σμενος τω Παυλω *Ib* 602 365ff *A* 29 12, 9 ηδη 2 α και *Ib* 2602fff, om και 70 2254 64, om ηδη 2 (it) 55, 27 αυτοις τινα 382 252 2459, 33 ημεραν σημερον 175 252ff *Ib* 396 *Ic* 551 *O* 18 (om σημερον 1100), 28 4 το θηριον κρεμαμενον 397f 2454 205 2457 168 *Ic* 114 (om κρεμαμενον 2254), 21 πονηρον περι σου 173 2453 *Ib* 2309 *Ic* 114f 174 *O* 40.

409. Vertauschungen von Worten. Verhältnismässig selten finden sich die bei der Fülle synonymen Worte so naheliegenden Vertauschungen von Präpositionen, Pronomina, Partikeln. Auch sie sind von Kap 10 an nur aufgeführt, wo sie mehrfach bezeugt sind. Ernstlich in Frage kommen kann keine dieser Varianten.

a) Vertauschungen von Präpositionen: 2 46 επι 1 εν *Ib* 472, 5 16 εν 1 εις 2157 502, 7 10 εν Αιγυπτω 1 επ -ον 175, 8 6 δια το 1 εν τω 2203 552, 21 επι 1 εν *Ib* 365, 24 περι 1 υπερ 25* 101 200 397 502, 9 11 προς 1 επι *Ic* 258 *O* 18, 21 εις 1 επι 175, 32 περι 1 δια *Ib* 2152, 10 9 εις 1 επι 2157f (*Ω*), 12 10 επι 1 εις 397f 64, 19 23 κατα 1 περι 367 1100 *Ib* 171 *Ic* 353f, 20 9 υπο 1 απο 1 175 *Ib* 396 260f *Ic* 69f 353 506 *O* 36, 21 23 αφ 1 εφ 397 *Ib* 472 (*H* 21-2 *2), καθ 1 εφ 175, 24 συν 1 επ 175 *Ic* 364, 23 30 περι 1 επι *Ib* 2370 *Ic* 364. Mehrfach findet sich εις 1 προς für Angabe der Person, der etwas gesagt wird: z. B. 25 22 *A* 29 11 2459; ähnlich 19 31 397f (367 om προς) nach πεμψαντες, 25 21 αναπεμψω εις Καισαρα 175 2251, 4 23 απολυθεντες εις τους ιδιους 193, 23 17 απαγαγε εις τον χιλιάρχον 200f, 18 ηγαγεν εις τον χιλ. 2157, 28 30 (p εισπορευομενους) 2453 382 2505* 397f 2507 *Ib* 2602f 398, 16 40 vor Αυδιαν, letzteres vielleicht als Provinzname angesehen, 26 4 2507 464 *Ib* 2370 253f 306 *Ic* 2099 (om την *Ib* 264 *Ic* 364). Nicht erwähnt ist der nicht seltene latinisierende Ersatz von υπο durch απο. Auch dass nicht weniger als 7 mal das dem Lateinischen fremde επι hat weichen müssen, lässt eine ähnliche Ursache vermuten.

b) Vertauschungen von Pronomina. Am häufigsten tritt αυτ- 1 εαυτ- ein: 5 35 (p τε) 397 2505, 36 *Ib* 2414, 8 34 175 *Ib* 2602, 14 17 1001 382 175 202 *Ic* 551 (*H* 21-2 *24), 16 27 7 175 2505 *Ib* 161. Sodann αυτος für ουτος 2 36 175 2505 *Ic* 551, 9 13 (~ α του) 175, 10 47 25 2507, 13 38 1001 2203f 552, 15 38 170 *Ic* 503. Dem steht zweimal ουτος 1 αυτος gegenüber 7 21 *Ib* 157 2260, 27 *Ib* 365. Endlich findet sich 1 12 ος 1 ο 175, 2 39 ους 1 οσους 2157f (*H* 23 24), 13 41 ως 1 ο *Ib* 472 253, und ουτος 1 -ως 1 11 101 158 170 175 2300 *Ib* 161 *Ic* 174 364 506, 7 8 7 2507 2358 168 *Ib* 209 253 161 *Ic* 69f 353 *O* 12.

c) Vertauschungen von Partikeln. Naturgemäss am häufigsten δε 1 τε: 2 37 2180f, 40 25 2459, 43 2453 2180 *O* 40 (*H* 21-2 162), 46 175 *Ic* 2099, 5 19 175 168 (*H* 21), 42 *Ib* 2206, 6 7 *Ib* 2260, 13 70f 397 *Ic* 2099, 13 502 *Ib* 2206, 9 18 70f 200f 2453 168 (*H* 22), 29 397f *Ib* 157 *Ic* 208ff 364f *O* 29 20, 15 4 175 *Ic* 116 364 466, 39 64 390, 19 11 25 2156 *Ib* 62 365 *O* 40, 20 11 25 1001 *Ib* 2206 *Ic* 174, 26 30 70f *Ib* 62 2206 78 *Ic* 116f (*H* 248), 27 8 *Ib* 62 2206 171. Seltener τε 1 δε: 5 13 *Ic* 208ff, 21 1 δε 2 *Ib* 2206, 8 11 251 2203 464, 37 502, 9 41 1 δε 1

Ic 551 (*H* 84), 1220 1 δε² δ203 *Ib* 309 *Ic* 208 116f, 1638 1001 175 (*H* 82), 194 δ254 *Ic* 487 169 *O* 6 *O* 40, 2012 *Ic* 116f 364, 216 173 *Ic* 116f 353f, 2418 ουτε 1 ουδε *Ic* 116f 174.

Viel seltener ist *και* und *δε* vertauscht, und zwar nur in der Form *και* 1 *δε*: 824 *Ib* 206, 1049 *Ib* 2602ff (om *δε* *Ib* 62), 2417 *Ib* 62f 365, dazu *και* 1 *οι* *δε* 1022 *Ib* 206, *και* 1 *κακει* (Buchstabenüberspringen?) 266 *Ic* 174 487 69f *O* 6. Zweimal *και* 1 *η*: 1912 382 *Ib* 206 309* 171 *Ic* 487 *O* 18 (δ5 add *και* p *η*), 2423 *Ib* 365 396f. Bemerke, dass diese beiden Vertauschungen nur im *Ib*-Kreis vorkommen! Sollte das Syriasmus sein? Ferner findet sich *ουν* 1 *δε* 1638 397f, 193 1 *δε* 1 *Ic* 208ff, *γαρ* 1 *δε* 25 δ300, 81 1 *δε* 2 δ156; sodann *ινα* 1 *οπως* 825 δ157f, 917 *Ic* 209, *ινα* 1 *ει* *αρα* 822 175; *ως* 1 *οτε* 812 170 173, *ου* 1 *εαν* 323 175, *ει* 1 *εαν* 831 δ459, *ως* 1 *ωσει* 241 δ507 256 *Ib* 396 (*H* 82*), 615 1001 *Ic* 364 *O* 20, 212 *αν* 1 *εαν* δ355, 21 *εαν* 1 *αν* 267 397* δ157 *Ib* 78 62 *Ic* 174 *O* 28 (*H* 81). Letztere Kleinigkeiten sind nur aus Kap 1—9 ausgezogen.

d) Neben dem Erwähnten finden sich noch einige Vertauschungen von Worten, die sich meist leicht begreifen lassen und sicher ebenfalls nur Schreibern oder Besitzern von Codd anzurechnen sind. *απαντες* 1 *παντες* 27 *Ib* 157 398 (*H* 82*), 1633 *Ic* 116f 364ff 470 (*H* 81-2), 125 *αυτου* 1 *τον ιδιον* *Ib* 161, 230 *κυλιας* (1 *κοιλ*-) 1 *οσφυος* 170, 45 *κτισματα* 1 *κτιματα* 175 (κτι-σ-), 247 *καθ* *ημερας* 1 *-αν* *Ic* 551, 321 *πρωτων* 1 *παντων* *Ib* 396 (om *παντων* 464), 46 *ιερατικου* 1 *αρχιερ*. 170 *O* 6, 11 *οικονομουτων* 1 *-δομ*- 464, 32 *και* 1 *ην* 502, 516 *της πολεως* 1 *πολεων* *Ic* 116, 61 *Ιουδαιους* 1 *Εβραιους* *Ic* 174 (*t*), 12 *συνηρμοσαν* 1 *συνηρπασαν* *Ic* 208, 712 *τα* 1 *οντα* 175, 38 *εξελεξατο* 1 *εδεξατο* 70 *Ib* 2152f (*H* 81), 40 *της* 1 *γης* (a *Αιγυπτου*) δ457 *Ib* 206, 46 *σκηνοματα* 1 *-μα* *Ic* 353, 56 *Ιν* 1 *τον υιον του ανθρωπου* 502, *θεου* 1 *ανθρωπου* *Ic* 364, 86 *προσηρχοντο* 1 *προσειχον* 175, *αυτω* 1 *δε* 175, 9 *γενος* 1 *εθνος* 1100 *Ic* 364, 12 *κυριου* *Ιν* 1 *θεου* (vgl 2 *P* 111) *Ib* 2152f 253, 16 *επεληλυθος* 1 *επιπεπτωκος* 173 *A* 12, 23 *θεωρω* 1 *ορω* δ5 1001 *Ic* 364, 25 *ακουσαντες* 1 *λαλησαντες* *Ib* 206, 35 *Xv* 1 *Ιν* 64, 36 *και ευροντες* 1 *ηλθον επι τι* 175, 98 *εισηεσαν* 1 *εισηγαγον* *Ic* 116f, 15 *Ιησους* 1 *κυριος* 251 δ459, 22 *οντας* 1 *κατοικουντας* δ507, 1017 *ρημα* 1 *οραμα* δ180 *Ib* 206, 22 *ρημα* 1 *ρηματα* (Schreibfehler?) *Ib* 62 398* 472, 119 *δευτερα* 1 *εκ δευτερου* *Ib* 2152f 253, 20 *Ελληνας* 1 *Ελληνιστας* δ5* *Ic* 208ff, 124 *την εορτην* 1 *το πασχα* 173 *A* 12, 7 *επ* *αυτον* 1 *εν τω οικηματι* *Ic* 208ff, 20 *αυτου* 1 *του βασιλεως* δ5 *Ib* 396 206, *αυτους* 1 *αυτων την χωραν* *Ib* 62ff 398, 1319 *τη* 1 *γη* δ254 158 390*, 44 *εχομενω* 1 *ερχομενω* 1001 101 172 192 (*H* 84), 148 *ων* 1 *υπαρχων* *Ib* 602f 398 264, 155 *αυτους* 1 *τε* 382 173 175, 11 *αλλ η* 1 *αλλα* 200f 264 *Ic* 116f 364ff, 164 *κεκρυμμενα* 1 *κεκριμενα* 70f 7 δ505 *Ib* 2356 270f *Ic* 551 486 2098 (-μ-) *O* 18 28 (*H* 103 162), 17 *τω Σιλα* 1 *ημιν* 170 175 158 367f 193 554 δ156 1100 1202 *Ic* 114 *Ib* 78c 209c, 176 *ενταυθα* 1 *ενθαδε* 200f δ453 158 173 464 *Ib* 206 *Ic* 209, 16 *του Παυλου τον Σιλαν και Τιμοθεον* 1 *αυτους του Παυλου* 170 175 (om *αυτους* 464), 191 *ανατολικά* 1 *ανωτερα* 397f *O* 40, 16 *επιλαβομενος* 1 *εφαλλομενος* *Ib* 62ff 398, 19 *χρυσου* 1 *αργυριου* *Ic* 506 209 *O* 6 29, add *χρυσου και α αργυριου* *O* 16 28, 33 *απολογισασθαι* 1 *-γεισθαι* δ251f 175 382 502 *A* 12, 212 *διαπορευμενον* 1 *διαπερων* *Ic* 116f 364, 15 *επισκεψαμενοι* 1 *επισκευασ-* 7 70 502 *Ic* 174 *O* 18 (αποταξαμενοι δ5), 237 *επεσε* 1 *εγενετο* *Ic* 116f (*H* 81), 2511 *αδικον* 1 *αδικω* 264 δ459, 265 *ακριβεστεραν* 1 *-στατην* δ203 *Ib* 206f, 2739 *εβουλοντο* 1 *-λευοντο* 70f 200f δ157c δ457 *Ic* 174 (*H* 84), 285 *πονηρον* 1 *κακον* 200 173 *Ic* 116f 114.

410. Sachlich bedeutungslose Additionen. Unter den Additionen ist Grund, die den Inhalt bereichernden zu trennen von solchen, die nur stilistische Bedeutung haben, und erstere einer späteren Untersuchung vorzubehalten. Hier sollen also nur die bedeutungslosen Additionen zusammengestellt werden. Sie sind so farblos, dass keine Vermutung darüber möglich ist, wie sie in die einzelnen Codd gedrungen sein mögen.

Artikeladdition: 112 *του α ορους* *Ic* 208 486, 13 *του α Αλφαιου* δ203 552, ο α *του* δ5 552, 25 *οι α Ιουδαιοι* 397, 10 *οι α Ιουδαιοι* (p *Ρωμαιοι*!) 397, 14 *οι α Ιουδαιοι* 397 464, 36 ο α *Πετρος* δ5 *Ib* 206, 48 ο α *Πετρος* δ157 *O* 40, 51 *τω α ονοματι* 175,

9 του α κυριου δ5 δ459, 12 του α Σολομωντος δ459 *Ib*²⁶⁰ *Ic*⁵⁵¹, 15 του α Πιερου δ156 *Ib*³⁶⁵ 469 δ370 *Ic*⁶⁹ *O*²⁸ 46, 16 των α πολεων 382, 30 τον α Ιησουν *Ib*⁴⁶⁹, 69 της α Κυλικιας *Ib*⁴⁷² *Ic*¹⁷⁴, 732 ο α Μωυσης 170, 36 τη α ερυθρα 251 1100f *Ib*²⁶⁰ δ370, 51 ταις α καρδιας (Κ τη α καρδια) 70f 397 *Ib*⁶² 78ff *Ic*²⁰⁸ ff 470f (*H*²² 74), 58 του α καλουμενου 200f *Ib*⁴⁷², 826 την α μεσημβριαν *Ib*¹⁶¹f, 27 των α Αιθιοπων δ157 *Ic*⁵⁰⁶, 913 ο α Ανανιας *Ib*¹⁷¹, 15 των α εθνων 158 (*H*²¹ δ3*), 19 τη α Δαμασκω 367, 27 τη α Δαμασκω 251. Von 10 an werden nur die mehrfach vertretenen gebucht: 1021 του α Κορνηλιου 175 *Ib*²⁶⁰⁰, 22 ο α εκατονταρχης δ505 δ459, 27 τους α πολλους *Ic*⁵⁵¹ *Opr*²⁰, 115 τη α εκστασαι *Ic*⁵⁵¹ δ299 (707), 1210 την α πρωτην *Ib*²⁶⁰²f, 23 ο α αγγελος δ453 *Ib*¹⁵⁷, 1540 τον α Συλαν 202 δ505, 167 του α Ιϋ *Ib*²⁶⁰⁶ 171, 13 τον α ποταμον δ5 170 397 256 *O*⁴⁰, 25 ο α Παυλος δ5 *Ib*²⁶⁰⁶f, 175 του α Ιασονος 397 *Ib*³⁶⁵ 472 *O*⁴⁰, 11 οι α ευγενεστεροι δ505 *Ib*²⁶⁰⁶, 17 τοις α εν² *Ic*³⁶⁴ff, 191 τη α Κορινθω *Ib*²⁶⁰⁶f, 3 του α Ιωαννου 205 δ355, 11 του α Παυλου 200 *Ib*⁴⁷² *Ic*³⁵³ *Apr*¹², 29 του α Παυλου 464 δ459 *Ib*²⁵³f *O*¹⁸, 2018 της α πρωτης δ505 382 *Ib*²⁶⁶⁴ δ260f *Ic*²⁰⁸ff (370 om πρωτης) 364 *O*¹⁸ *O*⁴⁰, 211 τα α παταρα 170 *Ib*²⁶⁰⁶f *Apr*¹², 31 η α Ιερουσαλημ 264 552 *Ic*³⁶⁴ *O*¹⁸ *O*⁴⁰, 2720 η p πασα 175 64 *Ib*³⁶⁵ δ152f *O*²⁸, 27 το α μεσον 367 δ180f δ457 *Ic*¹⁷⁴ *O*¹⁸. Ferner werden addirt Partikeln. Am häufigsten και: 310 α επεγνωσκον *Ic*²⁵⁸, 51 α επωλησεν δ180, 66 α ους 256, 77 α ως *Ic*³⁶⁵, 11 p δε 502 δ457, 40 p οι 175, 48 p καθως (wie meist) 184 *Ib*²⁶⁰⁶ *Ic*²⁵³³ *O*²⁸, 49 ποιον *Ib*¹⁵⁷, 91 α προσελθων *Ic*⁵⁰⁶, 1030 α μεχρι *Ic*²⁰⁸ 116f *Opr*²⁰, 1112 p δε¹ *Ic*²⁰⁸ 116 364, 149 α ουτος 1001 *Ic*¹¹⁶f *O*¹⁸, 2020 α ως *Ib*²⁶⁰⁶f 157, 2315 α υμεις 173 502, 248 p κλειυσας 502 170 64 *Ib*³⁹⁸ff; auch τε mehrmals: 415 p συνεβαλλον 464, 224 α και *Ic*²⁰⁸ 116f 364, 2416 p προς δ203 192 252 δ156 256 *Ib*²⁶⁰⁶f *Ic*⁵⁵¹ 353f 470f *O*¹⁸, 252 p οι¹ *Ib*²⁶⁰²ff 472; so dann δε: 325 p υμεις 209, 2415 p επιθα *Ic*¹¹⁶f 364; dazu: 538 μεν p εαν δ157, 1339 ουν p τουτο *Ic*²⁰⁸ 364, 1518 γαρ p γωστον δ157 δ459 *Ic*⁵⁵¹, 416 ως α ου δ459, 71 ουχ (als Fragepartikel) α ουτως *Ib*²⁶⁰², 1915 ποτε p δε *Ic*¹¹⁶ 551. Präpositionen: 412 εν α ουδενι (wohl veranlasst durch *Apr* ~ ουδενι αλλω) δ157 δ203 *O*⁴⁰, 425 δι α αυτου δ251, 54 εν α σοι 464, 93 εν p εγγιζειν δ157 175 502 *Ib*²⁶⁰², 1040 εν α τη τριτη ημερα gegen alle Parallelen, also wohl Dittographie nach ηγειρεν 7 170 502 δ505 δ180 (*H*²²* δ3), 196 επ α αυτοις δ251f *Ib*¹⁵⁷. Oder fehlende Objekte, ausgedrückt mit dem hinweisenden Pronomen: 223 αυτον p λαβοντες *Ib*¹⁷⁵, 421 αυτους p απειλησαμεν 202 *Ib*²⁷⁰, 86 υπο τοις λεγομενοις παρα 1 τοις λεγ. υπο 175, 93 αυτον p πορευεσθαι 173 *Ic*¹¹⁶f δ101 364 466 *Opr*²⁰, 21 αυτου p ακουοντες *Ib*²⁶⁰⁶f, 1343 αυτον p μελλοντα 7 173 δ459 367 *Apr*¹², 1633 αυτους p ελουσεν 173 δ157 502 δ251f 554. Oder ein die Beziehung deutlich machender Zusatz wie: 712 προς αυτους p πρωτον 172, 1021 προς αυτους p Κορνηλιου 251f (αυτους 1-ον) δ457* *Ib*²⁶⁰⁰. Oder ein hinweisendes Pronomen wie: 77 εκεινο p εθνος δ505, 92 αυτης α της οδου 175. Zuweilen auch das Subjekt: 420 υμεις p κρινατε *Ic*²⁹⁹, 838 ο ευνουχος p δε² 502, 1212 ο Πιτρος p τε 101 164 175 (om δε) *Ib*²⁶⁰² *Ic*⁴⁶⁶ *O*¹² *O*⁴⁰, 146 οι αποστολοι p κατεφυγον 70f 175 192 *Ib*²⁶⁰²f *Ic*¹⁷⁴ *O*¹⁸, 20 ο Παυλος p εξηλθεν 192 *Ib*²⁶⁰²ff 472 *O*¹⁸; oder der Subjektsbegriff: 526 υπ αυτων p λιθασθωσιν 170. Oder sonst den Sinn verdeutlichende Zusätze: 421 θαυματι p γεγονοτι 251, εν τη πολει αυτων p γεγονοτι 382. Mehrmals wird του vor dem Infinitiv addirt: 531 α δουναι (p αυτου!) 382 (*H*²¹-2*), 734 α εξελεσθαι δ300 175 δ180f 464 *Ic*²¹⁷⁴, 207 α κλασαι δ5 δ453-173 502 *O*¹⁸, 211 α αναχθηναι 200 552. Endlich die fehlende Kopula 1734 ην p εν οις 200f δ251f 193 *Ib*²³⁵⁶ *Ic*²⁹⁹ 470. Nur eine Korrektur in der Vorlage wird veranlasst haben 432 add των πιστων και α των πιστευσαντων 382, indem in der Vorlage πιστων über πιστευσαντων geschrieben war.

Neben diesen Kleinigkeiten nur sprachlichen Charakters finden sich zunächst einige Additionen, die eine Absicht verraten, aber, da sie nur in je einem Codex

erscheinen, individuellen Interessen zuzuschreiben sind. So ergänzt 397* in der Völkerliste 211 *καὶ ἰνδοὶ* p *Αραβες*. 32 versichert δ203, dass der Bettler an der Aussenseite der Tempeltür gesessen habe durch *ἐξω α τοῦ ἱεροῦ*. Ein Ethiker ergänzt oder kommentiert 326 *εὐλογουντα υμας* durch interlinare Einfügung von [*καὶ*] *αγιαζοντα*; von den verwandten Codd 251 und δ459 addirt denn 251 *καὶ αγιαζοντα* p, δ459 a *υμας*. 1922 schmuggelt die gemeinsame Vorlage von *I*^c 353 und δ299 durch Addition von *αδελφων α διακονουντων* der späteren Klosterbegriff „dienende“ Brüder ein.

Aber daneben begegnen 1212 154 1828 2229 30 2323 247 9 13 2626 2810 noch einige wenige Additionen, die stärker und zwar 1828 2229 249 2810 nur in *I*^c, 2626 nur in *I*^b vertreten sind, und die die Textmaterie bedeutsamer verändern. Ihre Besprechung muss einem späteren Stadium der Untersuchung vorbehalten bleiben.

411. Sonderlesarten in den besten *I*-Zeugen. Nachdem durch die vorhergehenden Listen die Menge der in einzelnen *I*-Codd erscheinenden Sonderlesarten ausgeschieden ist, gilt es nun noch die Sonderlesarten der besten Vertreter von *I*^a einer Untersuchung zu unterziehen. Wie oben (§ 401) bemerkt, ist die Rezension *I* am besten erhalten in den beiden belinguen Codd δ5 und 1001, in dem von Andreas seinem Kommentar zu Grund gelegten Text (*A*^{πρ}), und in drei Codd, von denen wir jedesmal zwei Abkömmlinge besitzen, 7f, uns erhalten in 7 und 264, 200f, uns erhalten in 200 und 382, und 70f, uns erhalten in 70 und 101.

Vorher muss aber die Frage erörtert werden, ob diese Zeugen vielleicht unter sich näher verwandt sind, so dass sie ihrer Abstammung nach in Wahrheit nicht Urzeugen von *I*, sondern Zeugen irgend eines durch sie vertretenen *I*-Typs sind. Glücklicherweise bestätigt sich diese Möglichkeit nicht, so nahe sie sich an mehreren Stellen legt.

Zunächst fehlt es nicht an Spezialberührungen einzelner dieser Codd mit *A*^{πρ}. Aber jedesmal sind es andere, bald δ5, bald 1001, bald 7f, bald 200f, bald 70f, bald nur einer dieser Brüder, so dass als Erklärung nur möglich ist, dass *A*^{πρ} auf die Kronzeugen von *I* im Verlauf der Generationen Einfluss geübt hat. Wie sich diese Einwirkung verteilt, ergibt die später folgende Liste der *A*^{πρ}-Sonderlesarten, wo die sie bietenden *I*-Codd jeder Lesart beigelegt sind. Hier genügt eine Statistik. Danach finden sich unter den Kronzeugen nur in δ5 22, 1001 9, 7f 1, 7 1, 264 2, 200f 10, 200 2, 382 5, 70f 11, 70 5, 101 7 *A*^{πρ}-Sonderlesarten. Was Wunder, wenn da gelegentlich auch einmal zwei dieser Zeugen in der Aufnahme einer *A*^{πρ}-Lesart zusammentreffen. Aber wie kaleidoskopartig ist das Bild: 4 mal begegnen sich δ5 und 101 in δε 1 τε, ο α Πωλος, add *καὶ παντος προσωπου 1 παν το προσωπον* (*H*), 2 mal δ5 und 200f in *καὶ 1 τε* und einer lateinischen Lesart, von denen sowohl δ5 als 200f eine Fülle aufweisen, je 1 mal δ5 1001 70f in einer lateinischen Lesart, δ5 und 1001 in einer Paralleleinwirkung, δ5 und 70f in einer Lesart, die zugleich Parallele und lateinisch ist, δ5 und 382 in einer *H*-Lesart, 1001 und 200 in einer Parallele, 1001 und 70f in einer lateinischen Lesart, 1001 und 264 in einer *H*-Lesart (add *την α κληρονομιαν*), 200f und 70f in einer lateinischen Lesart, 200f und 70, 200 und 101, 200f und 7 in einer Parallele. Das alles kann für nähere Verwandtschaft unserer

Zeugen nichts beweisen. Jedenfalls wäre der gemeinsame Urahne von *A*πρ-Einwirkungen frei gewesen.

Ein nicht wesentlich anderes Bild ergibt sich, wenn man die in *A*πρ sich nicht findenden Gemeinsamkeiten zwischen einzelnen unserer Edelzeugen zusammenstellt.

7f hat mit andern Vertretern dieser Gruppen nur die folgenden Sonderlesarten gemeinsam: 5³⁶ Θαυδας 101 (Θεαυ-), 8³⁵ το 1 τι (38) 382, 126 ~ αυτον ο Ηρωδης προαγειν (*K* αυ. πρ. ο Ηρ.; also 1/2 *K*) 382, 13²¹ Βενιαμην 101 (auch sonst mehrfach), 15² εν 1 εις α Ιερουσαλημ 1001 (dazu *I*^{b78f 8206}; lat), 15⁴ add μεγαλωσ δς (sa syh* *I*^o), 15¹⁸ om παντα 70 (lat), 22 Βαραββαν 1 Βαρσ- (Par) δς, 19¹² απαλλαττεσθαι 200f (170 δ459 *I*^{c466}), 40 δυνησωμεθα 200f (192). Dazu kommt 7 allein. Mit 70f: 16⁴ κεκρυμμενα 1 -κρυμ- (δς05), 37 αλλ 1 αλλα, 18³¹ om και (auch sonst mehrfach), 20¹³ θαλασσαν 1 Ασσον (175), 21³⁴ εν τη παρεμβολη 1 εις -ν-ν (*gig*), dazu: 9²⁷ αυτου 1 -ον mit 200, 16²⁹ om τω² mit 70 (*H*^{δ1 83*}), 18¹² om οι mit 382 (δς05 δ457), 20²⁵ om ιδου mit 1001 101 (mehrfach; *gig* *Lucif*), 25¹ επαρχεια 1 -ια mit 200f. Endlich 264 allein. Mit 200f: 15¹¹ αλλ η 1 αλλα (in *I* noch mehrfach), 18¹⁸ Κεχρεαις 1 Κερχ- (häufig), 27² Θεσσαλονικαιωσ 1 -κεωσ (175); mit 70f: 4⁷ ~ υμεις τουτο (397), 13¹¹ επεσεν 1 επεπ- (lat); dazu 8² μεγα 1 -αν mit 382, 9¹⁸ ωσ 1 ωσει mit 70 (*H*), 12⁴ om αυτον² mit δς, 15¹⁷ ~ παντα ταυτα mit 1001 (mehrfach).

Bei 200f treffen die meisten Beziehungen schon den gemeinsamen Vorfahren. Mit δς teilt 200f: 2⁷ ουχ 1 ουκ α ιδου (auch andere), 4²⁹ επιδε 1 επιδε, 7³³ εφ 1 εν (Ex 35; *H*), 18⁵ om ο α Τιμοθεωσ (64 *I*^{b206}), 20²¹ διαμαρτυρομενοσ 70, 37 om του α Παυλου, 22²⁴ ανεταζειν 1 -ζεσθαι (lat). Mit 1001: 5²⁶ ηγεν 1 ηγαγεν, 14¹⁰ add ημων p ζυ (Reminiszenz), 16³⁹ εκ 1 απο (*I*^{c174}), 19³¹ αυτου 1 -ω α φιλοι (lat), 23²⁴ διασωσουσιν (nach ινα), 26³ Ιουδαιων 1 -ουσ (175 1100 *H*^{δ3}). Dazu kommen Gemeinsamkeiten mit δς und 1001: 6²⁰ add τω αγιω πνι (s), 7²¹ add παρα τον ποταμον p αυτου (lat), 13⁴⁸ θεου 1 ζυ. Nur 200 teilt mit δς 7⁴² om των α ββλω (120 Lk 34) 264; nur 382 7²⁵ εχθεσ 1 χθεσ (Ex 214; *H*^{δ1-2 83 74}), 32 Ισακ 1 -αακ (*H*^{δ3}), 116 om τα α τετραποδα. Nur 200 teilt mit 1001 10³⁸ add εν α πνι (Par.; δς05 *I*^{b469}). Ähnlich bedeutungslos sind die Gemeinsamkeiten mit 70f. 200f teilt mit 70f 26¹⁴ επι 1 εις (2743f; *I*^{b62 8206 78f}), 27³⁹ εβουλοντο 1 -ευοντο (157^c δ457 *I*^{c174 H^{δ4}), mit 70 allein 28⁸ αυτου 1 -ω (3f), mit 101 allein 8³⁴ om ο (p -ος), 16³⁹ ηρωτων 1 -ων, 19³⁶ πραττειν, 21²⁸ δε 1 τε (δ157); 200 allein mit 70f 12²¹ om ο (*I*^{b H^{δ1}), 16⁹ om της (519 1710; *H*^{δ1 84}); 382 allein mit 70f 9²⁵ om αυτον (*K* αυτου 1 -ον α οι μαθηται), 24¹² om την (Lk 814; δ254 *I*^{b253}); 382 mit 70 19³² συνεληλυθασιν 1 -θεισαν (64 *A*πρ¹²).}}

Nun bleiben für 70f noch die Gemeinsamkeiten mit δς und 1001. Sie sind etwas zahlreicher. 70f teilt mit δς: 7³⁴ ακηκοα 1 ηκουσα (Ex 37; 397), 10²⁴ εισηλθεν 1 -ον (it; 502 251 *I*^{c116* 364 Oπρ^{20 O}θ⁴⁰), 12²⁰ εκ 1 απο (it), 17³¹ κριναι 1 -ειν (*I*^{b2602 365}), 19⁹ Τυραννιου; mit 1001: 7¹³ αυτου 1 του Ιωσηφ (192 *H*^{δ2 80}), 9² αν 1 εαν (*H*^{δ2}), 14⁹ add και α ουτοσ (*I*^{c551 116 O¹⁸), 15² om ζητησεωσ (p στασεωσ), 22²⁰ εταζεσθαι 1 ανετ- (δς05), 24²⁴ Ιερουσαλημ (ι), 28²⁷ επιστρεψουσιν (δ180 *H*^{δ4}); mit δς und 1001: 14²¹ δε 1 τε (397), 21¹⁸ τε 1 δε (*I*^{b gig}). 70 allein teilt mit δς: 10²² υφ 1 υπο (α ολον), 12²⁰ om ο Ηρωδης (*H*), 20¹⁸ προς αυτουσ 1 αυτοις, 23 ~ μενουσι μοι (1 με), 21¹⁷ υπεδεξαντο 1 επεδ-, 25 om τε (*O*¹⁸); 101 mit δς: 10²³ ~ εξενισεν αυτουσ, 17⁴ add και α Ελληνων (lat, 162 *H*^{δ4 848}); mit 1001: 13⁶ ~ τινα ανδρα, 44 εχομενω 1 ερχ-, 19²¹ om εν (*O*¹⁸).}}

Diese Gemeinsamkeiten reichen in keiner Weise aus, Spezialverwandtschaften innerhalb dieser Gruppen auch nur wahrscheinlich zu machen. Bald kann eine Parallele, bald der lateinische Text, bald der Dialekt das Zusammentreffen veranlassen haben. Und manchmal mag der Zufall im Spiel sein. Mehrmals zeigt das Erscheinen

der gemeinsamen Sonderlesart in Zeugen, die sicher keinerlei Beziehungen zu diesen Gruppen haben, wie nahe sich die betreffende Variante legte.

Es bleibt noch eine etwaige Beziehung zwischen δ5 und 1001 zu prüfen. Auch hier können die wenigen Gemeinsamkeiten eine solche nicht wahrscheinlich machen. Was soeben erschien an Gemeinsamkeiten beider Codd mit Codd aus den besprochenen Gruppen, fällt unter das eben abgegebene Urteil. Darüber hinaus begegnet sich δ5 und 1001 zunächst in einigen Dialekteigentümlichkeiten: 5₂ συνειδουτης 1 -ας (170 *H*), 7₂₁ αυτη 1 εαυ-, 14₁₇ εμπιμπλων 1 -πιπ-, 19 Αντιοχιας 1 -ειας (häufig), 20₂₁ αφεξιν, 21₂₈ Ισραηλειται, 22₂₆ εκατονταρχης (*H*^{δ2*} δ3 δ4). Bedeutungslos ist auch 23₃₀ αναστησαι 1 -σεν (nach καθισαι, ebenso *H*^{δ48}), 13₁₈ ~ ετη μ (Folge der Verwendung des Zahlzeichens, 16₁₅ μενετε 1 μεινατε (Lk 9.4 Mk 6.10; *H*), 17₁₃ om της, 21₂₆ om ο, (beide Codd lassen den Artikel häufig aus), 20₁₁ δε 1 τε (bei jedem von beiden häufig vertauscht), 15₇ om του στοματος (11₆ 31₈ 21 43₈), 19₃₅ κατασεισας 1 -στειλας (13₃ 12₁₇ 13₁₆; ebenso δ254 *I*^{c116f360} *O*^{θ10}). Dagegen fordern folgende Gemeinsamkeiten eine Erklärung: 16 του 1 τω α Ισραηλ, 7₂₉ εφυγαδουσεν 1 εφυγεν, 8₂₃ θεωρω 1 ηρω (*I*^{c364}), 10₂₁ τοτε καταβας 1 κ. δε, 23 τοτε α 1 ουν p εισκαλεσαμενος (προσκ- 1001), 13₂₇ γραφας 1 φωνας, 50 add θλιψιν μεγαλην (1001 om) και α διωγμον, 19₉ add των εθνων p πληθος, 21 ~ ο Παυλος εθετο. Aber dass hier eine gemeinsame Quelle anzunehmen ist, dafür sprechen folgende beiden gemeinsamen, aber an verschiedener Stelle eingefügten Additionen: 14₁ add προς αυτους δ5 α, 1001 p ουτως, 13 add αυτοις δ5 p ταυρους, 1001 p στεμματα (*I*^{c364} 551), 17₂₀ add ρηματα δ5 p, 1001 α εισφερεις. Und dass diese Quelle eine fremdsprachige sein dürfte, dafür sprechen andere Gemeinsamkeiten, die nur aus einer solchen erklärbar sind: 38 1001 add χαιρων, δ5 χαιρομενος, 13 1001 add εις κριτηριον, δ5 εις κρισιν, 41 δ5 add τα ρηματα ταυτα, 1001 ταυτα τα ρηματα, 58 δ5 ειπε, 1101 εφη 1 απεκριθη, 8₂₄ 1001 add κακων p ων ειρηκατε, δ5 τουτων των κακων α ων ειρηκατε μοι, 15₁₅ 1001 ινα-, δ5 οπως .. επιστρεψετε 1 επιστρεφειν, 17₂₇ 1001 αυτου, δ5 τουτου 1 του, 34 δ5 add ευσχημων p Αρεοπαγιτης, 1001 τιμια p γυνη. Die Quelle tritt für uns 41 58 zu Tag als die lateinische Übersetzung, ja 41 stellt 1001 die Worte wie *gig Lucif p*, δ5 wie *h*, d. h. 1001 wie *it*, δ5 wie *af*. Auch 14₁₅ ist *tva* und οπως nur verschiedene Wiedergabe von *ut*. Da die beiden bilinguen Codd, wie später nachzuweisen sein wird, zahlreiche Einwirkungen des lateinischen Textes aufweisen, so kann es nicht wundernehmen, wenn dies gelegentlich auch einmal an derselben Stelle erfolgt. Die Berührungen können also keine direkten Beziehungen zwischen δ5 und 1001 beweisen.

412. Sonderlesarten in 7f. Der gemeinsame Ahne von 7 und 264 hat zwar zahlreiche *K*-Lesarten aufgenommen, mehr als 200f und 70f. Auch an dabei untergelaufenen Versehen fehlt es nicht: 16₆ ~ αυτον ο Ηρωδης προαγειν (*K* αυτον προ. ο Ηρ.; 382), 17₅ om και (*K* τε 1 και). Aber er hat im übrigen den *I*-Text reiner bewahrt als jene beiden; Sonderlesarten gegenüber *I* und *K* sind bei ihm selten.

An Omissionen finden sich: 2₁₂ και διηπορουν, 3₂₂ μεν, 29 πασης (229), 30 Ιησου (p σου), 53₅ επι, 8₁₃ γινομενα, 9₁₂ εν οραματι (*H*^{δ2} δ4 162), 10₄₇ τι p μη (64), 13₂₁ ο θεος (20; mehrfach), 15₁₈ παντα (70, lat), 17₂₂ ο (158 192 *H*^{δ1-2} δ4 257), 18₁₄ τι, 8 ακουοντες (*I*^c und viele *I*^a ακουσαντες 1 -οντες), 20₃₈ το (*I*^{b270}), 22₉ μοι, 23₂₁ αυτον (*I*^{b396f}), 26₁₀ και² (*O*¹⁸), 28₁₀ οι (367 δ454). Ebenso häufig ist dies 7 passirt: 3₁₂ η ευσεβεια, 4₄₀ 738 του², 45 ημων, 9₆ σε, 21 τους επικαλουμενους 397f *I*^{c487}), 11₁₀ παλιν (1016), 18 και p αρα (*K* γε 1 και), 13₄ τε (δ5 *I*^{b270} *I*^{c116f}), 15₁₅ καθως γεγραπται, 21 αναγνωσχομενος, 16₂₉ τω² (70 *H*^{δ1} δ3*), 17₂₅ τινος (p -νος; δ5* 64), 18₁₂

οι (382 δ505 δ457), 19³⁵ γαρ, 20³ την, 25 ιδου (101 1001 u. a. *gig Lucif*), 28 παντι, 238 μεν (lat), 28²⁷ ακουσωσιν ∩ συνωσιν (397 *H*^{22*}). Seltener 264: 5¹² των χειρων (243), 74² των (p βιβλω 1²⁰ Lk 34), 98 δε (p τηρεθη), 124 αυτον² (δ5), 1326 ταυτης (23; mehrfach), 14¹³ συν τοις οχλοις, 15¹³ μου. Wohl nur Schreibfehler sind 2²³ γνωσει 1 προγ- (397), 436 Θαυδας 1 Θευ- (101 Θεαυ-), 1321 Βενιαμην (101 u. δ.), 15²² Βαραββαν 1 Βαρσ- (δ5), 167 Βοθνιαν (δ505), 10 ελθειν 1 εξελθ. (367 δ457*), 204 Βηροιαιος (auch sonst), 214 εμμεινಾಮεν 1 επεμ-. Schreibeigentümlichkeiten, aber nicht konsequent durchgeführt, sind Μωσης, γεναμενος (manchmal nur 7; da hat es 264 wohl verbessert), 19¹² απαλλαττεσθαι (200f 170 δ459 *I*⁴⁶⁶ *O*⁴⁰). Vielleicht aus *A*^{pr} ist übernommen 244 εκκοπτω 1 εγκ- (175 *I*^h⁷⁸ ²²⁰⁶ ³⁶⁸ *I*¹⁶⁹). Latinismen sind 7¹⁰ εις 1 επ, 1226 παραλαβοντες 1 συμ-, 15² εν 1 εις a Ιερους. (1001 *I*^b²⁰⁶ ^{78f}), 19²² εν τη Ασια 1 εις -ν -ν (mehrere), 217 ~ παρ αυτοις a ημεραν (*gig I*^b³⁹⁶ *I*^c¹⁷⁴ *O*¹⁸). Aus dem Syrischen kommt: 15⁴ add μεγαλως p παρεδεχθησαν (δ5 sy^{h*} sa). Paralleleinwirkungen: 7²⁴ αδικουμενω 1 καταπονουμενω (nach 24^a), 8¹³ add ιδων p Σιμων (18; 64), 35 το 1 τι (38; 382 δ505 *I*^c⁵⁵¹), 9³⁰ απεστειλαν 1 εξαπ- (521), 10⁷ ενα 1 ευσεβη, 9 ενναττην 1 εκτην (330; 174), 21¹³ εν 1 εις a Ιερουσαλημ (921; *H*^{2*}), 19 ~ ο θεος εποιτησεν (514), 27 επιβαλλουσιν 1 επεβαλον (Lk 2112), 23³⁰ ερωσθε 1 -ρωσο (1429; mehrfach). Dazu kommen 125 πορευθεις 1 -θηναι (175), 423 add ω a δεσποτα (367), 528 αποκριθεντες 1 -θεις, 612 δε 1 τε (397), 92 μαθητας 1 της οδου, 10⁷ ενα 1 ευσεβη, 1128 ος 1 οστις, 1346 επει 1 επειδη (*H*⁸³), 1531 ευχαριστησαν 1 εχαρισαν, 1632 ελαλησεν 1 -σαν, 1712 ολιγων 1 -γα (zu ανδρων gezogen; 397f *I*^c⁵⁵¹ *A*^{pr}¹²), 1927 ημων 1 -ιν (397 1100 202), 29 ορμησαντες 1 ωρμησαν τε, 2621 συλλαμβανομενοι 1 συλλαβομενοι (δ454 382 64), 271 add τιτι p εκατονταρχη, 39 εγινετο.

Auch 7 und 264 allein weisen natürlich Sonderlesarten auf, von denen einige eventuell schon in 7f standen und in dem zweiten Vertreter getilgt worden sind.

7: 241 υποδεξαμενοι 1 αποδ- (175 *O*⁴⁶), 44 εγενετο 1 εγεννηθη (364), 23 add αυτοις p απηγγειλαν, 36 ουθεν, 78 ουτος 1 -ως (häufig), 44 Μωσαι, 825 χωρας 1 χωμας, 27 προσκυνησαι 1 -σων (Mt 22), 28* επιστρεφων 1 υπο- (397), 34 αλλου 1 ετερου (lat), 98 μεν 1 δε², add δε p εβλεπεν, 17 απεστειλεν 1 -σταλκεν, 19 Παυλος 1 Σ-, 27 αυτου 1 -ον (200), 37 add αυτην a εθηκαν αυτην (*K* ~ αυτην εθηκαν), 103 επικαλειται 1 επικαλειται (1517), 9 επι 1 περι, 29 εισηλθον 1 ηλθον (24), 1112 εις τον οικον 1 εν τω -ω (11; 174), 18 ησυχαζον (εδοξαζον angepasst), om και p ara (*K* γε 1 και!), 22 om δε (p -θη), 23 δοξαν 1 χαριν (40), 125 γενομενη, 1334 add αυτον p μελλοντα, 46 παρηρσιασμενος 1 -νοι (*I*^b²⁰⁶ ^{δ152}), 155 πεπιστευκοτων 1 -τες (nach Φαρισαιων), 164 κεκρυμμενα 1 -κριμε- (häufig), om των (p -ρων), 9 add την a Μακεδονιαν, 27 αυτον 1 εαυ-, 30 προσαγαγων (häufig), 33 add συν a αυτου (als αυτω betrachtet; 517), 37 αλλ 1 αλλα (70f), 1719 Αρειοπαγον (175, lat), 28 add ως a μεγας (1 μεγαλη), 31 κριναι 1 -ειν (δ5 *I*^b^{δ602} ³⁶⁵), 2013 θαλασσαν 1 Ασσον (175), 2116 συνεληθοντων 1 συνηλθον, 22 ακουοντες 1 -ται, 34 εν τη παρεμβολη 1 εις -ν -ν (*gig*), 2333 ανελθοντες 1 εισ-, 2510 add γαρ p Ιουδαιους, 261 σε 1 σοι (δ180), 2817 εθνεσι 1 εθεσιν.

264: 116 αν 1 Iv, 416 add εν a Ιερουσαλημ (1337), 23 διηλθον 1 ηλθον (nach δε!), 33 επεδιδουν 1 απ-, 37 οχλον 1 λαον, 512 παντες 1 απ- (114 21; *H*^{δ1} ^{δ4} ²⁵⁷), 63 Προχωρον (häufig), 10 ισχυσαν 1 -υον (Mk 918 Lk 146), 72 εις 1 εν² (Mt 413), 82 μεγα 1 -αν (382), 3 παραδιδους 1 παρεδιδου, 27 Ιεροσολυμα 1 Ιερουσαλημ (25), 94 Σαυλε 1 Σαουλ (lat), 5 add ο Ναζωραιος p Ις (228; lat), 18 ως 1 ωσει (70 *H*), 21 add Xv a Iv (*K* Xv 1 Iv), 39 add αυτον p ανηγαγον, 40 ανεκαθησεν, 1311 επεσεν 1 επεπεσεν (δ457 ^{δ203} *I*^c¹⁷⁴ *O*²⁸ *O*⁴⁰ *H*; lat), 14 την ημεραν του σαββατου 1 τη -ρα των -ων (Lk 1314 16; 175 δ507), 1418 επεισαν 1 κατεπασαν (19), 151 om και ζητησως (p -σεως; 1001 70), 11 αλλ η 1 αλλα (200f u. a.), 17 ~ παντα ταυτα (1001 u. a.), 32 δε 1 τε (175; lat), 164 επορ- 1 διεπορ- (nach δε!; δ457 *I*^b^{δ368} ²⁰⁹ ²⁵³ *O*¹⁸), 5 περιεσσευον 1 επερισσο- (δ457*

I^{c208 116}, 10 προσκεκλησεν 1 -ται (202 256 *I*^{c353f}), 14 πορφυροπολις (häufig), 17¹⁹ αυτων 1 -ου (1001 70 552 δ459 *I*^{c116}; lat), 26²¹ add με p οντα (192).

413. Sonderlesarten in 70f (70 vac 11-318 822-96 131-24).

Der Vorfahr dieser beiden einander ziemlich gleichwertigen Nachkommen hat den *I*-Text gegenüber *K* treuer festgehalten als der Vorfahr von 7f. Aber die Zahl der Sonderlesarten ist größer. Namentlich Reminiszenzen haben stark eingewirkt. Auch lateinische Einwirkungen sind häufiger.

In den folgenden Listen für 70f fehlen die in 70 verlorenen Abschnitte; die innerhalb dieser in 101 sich findenden Abweichungen von *I* oder *K* können schon 70f angehört haben, sind aber dennoch nur für 101 gebucht, wofür sie allein bezeugt sind).

Fehler: 12¹⁵ μεναι 1 μαινη (397 μιναι), 16⁴ κεκρυμμενα 1 -κριμε- (7 δ505), 22²⁴ εταξεσθαι 1 ανετ- (nach -ξιν; 1001 δ505), 25 προσετειναν 1 προετ- (*I*^{b171} *I*^{c364 466} *O*^{θ40} *H*^{δ3}), 23²⁰ μελλον 1 -ων (δ454 *I*^{b62} δ368 δ356 *I*^{cδ299} *H*^{δ2*}), 24⁴ om σε (nach -σαι, 173 δ505 δ457* 464 *I*^{b62} δ206 δ356 270 *O*¹⁸), 27³³ επηρεκαλει, 28²⁷ επιστρεψουσιν 1 -ψω- (1001 δ180 *H*^{δ4}); Omissionen: 5¹¹ παντας, 9²⁴ οπως αυτον ανελθωσιν (*I*^{b206 157} *H*^{δ3}), 10⁵ ανδρας (174), 17¹⁴ τοτε (δ5 175), 15 εξησαν, 21²⁵ αυτους a το, 40 κατεσεισεν — λαω, 26² υπο Ιουδαιων, 27³⁹ ει δυναιντο (nach -οντο); Missverständene *K*-Korrekturen: 16²⁴ om αυτων (*K* ~ αυτων ησφαλ.), 21⁶ απησπασαμενοι (*I* απησπασαμεθα, *K* απασπασαμενοι), 21³⁷ επεβων (*I* επεφωνουν, *I* εβων; δ453 δ505 [επι-] δ459 *I*^{c116f} 370 *H*^{δ6 103}), 22²⁸ om δε (382 397f *I*^{b171} *I*^{cδ101 174} *H*^{δ4}; *K* lat τε 1 δε).

Wortumstellungen: 4⁷ υμεις τουτο (397 264), 11⁵ τι σκευος (δ5), 13³¹ εις Ιερουσαλημ p λαον, 19⁴⁰ στασεις p σημερον, 21³⁷ προς σε τι, 23¹³ την συνωμοσιαν ταυτην, 32 συν αυτω παρεσεσθαι (δ505), 24¹⁴ σοι τουτο.

Paralleleleinwirkungen: 4⁵ τη επαυριον 1 επι την αυριον (12 mal in Ac; 397), 6⁸ πολλα 1 μεγαλα (512; 397 sa), 7³⁴ ακηκοα 1 ηκουσα (Ex 37; δ5 397), 7⁶⁰ add εν ειρηνην p εκουμηθη (Ps 48; 397), 9²¹ εις 1 εν (2; *H*^{δ2 24}), 10⁷ ευλαβη 1 ευσεβη (vgl 2212), 8 om την (5 32 1113; δ157f *I*^{c551}), 25 add εις Καισρειαν p εισελθειν (24; δ5*), 44 add δε p επι (Lk 2247; δ157 464 δ457* 168 *I*^{b260f} 472 209c *I*^{c353f} 506 69 *O*^{6 12 16 18 28 29 36}), 11²⁰ add συνεζητουν p εαλουν και (101), εξητουν και συν a εαλουν (70), 12¹¹ ερρυσατο 1 εξελετο (Ko 113 2 T 311; 367 170 (-)), 29 ειδωλοθυτου 1 -των (2125; *I*^b), 34 επιμενειν 1 -μειναι (1343), 16⁹ om της (519 1710; δ5 200 *H*^{δ1 24}), 27 ανελιν 1 αναρειν (533; 170 *H*^{δ3}), 18⁸ παντι 1 ολω (102; δ505), 21 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα, 26 add ενωπιον παντος του πληθους p συναγωγη (65), 19²² add τινα a χρονον (1823), 34 add μεγαλη p φωνη (1628), 21¹³ αποκριεις 1 απεκριθη . . και (529 824), Ιεροσολυμα 1 Ιερουσαλημ, 24 add περι α των (Lk 14), add αληθες p εστιν (129), 25 add το a πνικτον (1522; 367 158 170 256 δ505), 27 συμπληρουσθαι 1 συντελεισθαι (21 Lk 951; δ453 173), 22³ τω πατρω νομω 1 -ου (vgl 2414; δ459 252), 30 απαν 1 παν (2524 Lk 231), 23¹ add εν a τω συνεδριω (527 34 615 u. ö.), 7 λαλουντος (*I* ειποντος, *K* λαλησαντος; vgl 229 Lk 2436 2260; *I*^{b398} *I*^{cδ299f} 486 *O*^{6 16 28 29} *H*^{δ1}), 14 εως αν 1 εως ου (235; 173 175 502 *I*^{b206}), 23³⁵ add τω (1 του) a Ηρωδου (Mt 219; 1001 502 δ505 *A*^{p40} *I*^{b206} δ309 *I*^{c551} *O*²⁸ *H*^[δ1 74 τω]), 24⁶ εβουληθημεν 1 εθελησαμεν (vgl Mt 119 Ac 1815 2230 2328; δ453 δ505 δ251 δ156 *I*^{b356} δ206f δ600 161 472), 8 γνωμαι 1 επιγν- (2230 2411 *I*^{c551}), 12 om την (Lk 814; 382 δ254 *I*^{b253}), 25⁹ χαριτα 1 -ιν (2427; δ459), ουν 1 δε (1; δ453 δ459 *I*^{b62} δ206 78f δ370), 22 add προς αυτον p ο δε (233), 24 Ιερουσαλημ (1; 1001), 26¹⁴ επι 1 εις (2743f; 200f 464 *I*^{b62} δ206 78f), 15 add ο Ναζωραιος p Ις (2228; 175 264 δ505 502 *I*^{b62} *I*^{c208 364}), 28⁷ ~ ημερας τρεις (12;

200 δ251f δ505 *I*^b157 *I*^c), 14 om την α Ρωμην (16; 252 δ459 *I*^b δ602 fff 398 δ260f δ309* *I*^c *A*^{pr}12).

Latinismen: 1019 ~ το πᾶν αὐτῶ (*A*^{pr} δ505 *I*^c174 *H*), 1024 εισηλθεν 1 -ον (it; δ5 502 251 *I*^c116* 364 *O*^{pr}20 *O*Θ40), 45 ~ του πνς του αγιου (47f 1115; *H*^{δ1} viele), 1220 εκ 1 απο (it; δ5), 1711 ~ ταυτα ουτως εχου (δ157 δ505), 1917 ~ γνωστον εγενετο (*O*18), 204 Σωσιπατρος (it; δ453ff δ457* 202 *I*^b253 *I*^c551 353f 470f 506 *O*6 18 28 *A*^{pr}12 *O*Θ40), 2118 τε 1 δε (*gig*; 5 1001 *I*^b), 34 εν τη παρεμβολη 1 εις -ν -ν (*gig*; 7), 2735 ελαβεν add και p αρτον 1 λαβων (*gig*), 2817 ~ πρωτους των Ιουδ.

Additionen: 751 ταις α καρδιας (397 *I*^b62 78ff *I*^c486), 107 τινα p στρατιωτην, 143 και α δοντι (175 382 502 64 *I*^c? *I*^b *I*^c466f *O*18 25 *O*Θ40), 6 οι αποστολοι p κατεφυγον (175 192 *I*^bδ602f *I*^c174 *O*18), 199 αυτοις p διαλεγόμενος, 32 ολη p εκκλησια 252ff 367 382 184 δ254), 35 των p ανθρωπων, 203 τε (70 δε) p γενομένης, 213 εις p αναφανεντες (175 *A*^{pr}12, *H*¹⁰³), 248 και α ημεις (464), 2527 ειναι p γαρ (δ505).

Blosse Formalien: 743 εαυτοις 1 αυ-, 1020 αλλ 1 αλλα (vor αν-; 251 256 464 *I*^b469 *I*^c353 470f 169 *O*18 *O*Θ40), 1632 απαντες 1 παντες (*I*^c116f 364 fff *H*^{δ1-2}), 1719 22 Αριον (397f 502), 1926 απασης 1 π-, 2018 απαντα 1 παντα (δ156*), 2720 πλειους 1 -ονας (397f 168 551 174 *O*12 *H*^{δ2*}), 286 γιγνομενον 1 γιν-.

Andere Sonderlesarten: 65 Αντιοχειας 1 -χεια, 713 αυτου 1 του Ιωσηφ (1001 192 *H*^{δ2} δ4), 21 ανεθρεψεν 1 -ψατο (397), 1011 ανεωγστα 1 ανεωγμενον, την γην 1 της -ς, 12 η 1 ω, 29 τροπω 1 λογω, 46 ηκουσαν 1 -ουον, 143 δοντι 1 διδοντι, 21 δε 1 τε (δ5 1001 397), 1622 ραβδιζεσθαι 1 -ζειν, 1812 παρα 1 επι (*H*^{δ2}), 199 Τυραννιου (δ5), 2125 απεστειλαμεν 1 επεστ- (δ5 256, *H*^{δ1}), 239 εμαχοντο 1 διεμ-, 30 αυτους 1 προς αυτον (add αυτους p λεγοντας 173 502), 248 επι σου 1 επι σε (*I*^c), 2524 ενετυχεν 1 -ον (nach πληθος; 382 175 *I*^bδ206 *I*^c353*), 2620 τοις Ιουδαιοις 1 της -ας, παρηγγελον 1 απ-, 30 δε 1 τε (*I*^b62 δ206 78 *H*^{δ48}), 2714 ευρυκλυδων 1 ευρο- (*A*^{pr}20), 34 προ 1 προς (382 502 *I*^c470 *H*^{δ1} δ6), 39 εβουλοντο 1 -ευοντο 200f δ157^c δ457 *I*^c174 *H*^{δ4}), 286 επιπρασθαι 1 πιμπρ- (*I*^bδ206 171f, *H*^{δ2*}), 8 δυσεντεριας (*I* -ιω, *K* -ια).

Viel zahlreicher als bei 7 und 264 sind die Abweichungen der beiden Nachkommen von ihrem gemeinsamen Vorfahren.

In 70 (vac 11-318 822-96 131-24) finden sich: Fehler: 44 εγεννηθη, 12 om η (nach ουδενι), 1213 Ρωδη, 1529 απεχεσθε 1 -θαι (397f), 164 Βοθανιαν, 13 ενομιζεν 1 -ζομεν, 14 πορφυρουπολις, 1719 δυναμενη δε 1 δυναμεθα, 1723 add τω (nach αγνωστω), 29 τω θεω 1 του θεου, 31 ο 1 ω, 1819 του Παυλου 1 τω -ω, 27 συνελαβετο 1 συνεβαλετο, 2328 ανεκαλουν 1 εν-, 2713 παρεγενοντο 1 -λεγ-. Omissionen: 530 *I*^v, 34 τις, 758 οι μαρτυρες, 121 ο βασιλευς (*I*^c ~ *H*^r. ο β.), 20 ο Ηρωδης (δ5 *H*), 1325 εμε, 1427 την, 152 και ζητησεως (nach -σεως; 1001 264), 34 τω θεω, 164 τα δογματα, 10 ο θεος, 19 τον², 29 τω² (7 *H*^{δ1} δ3), 177 ειναι, 14 ο² (mehrfach), 23 και², 1817 παντας, 18 ετι, 21 και Αχαιαν, 2025 νυν, 38 οδυνωμενοι, 2114 του, 25 τε (δ5 *O*18), 2214 ημων (nach -ρων), αυτου 1 αυτου, 231 κατα τον νομον, 2415 αυτοι (α ουτοι), 2620 και τοις εθνεσιν, 21 ενεκα, 2710 μετα, 28 και παλιν βολισαντες (-σαντες 1 -σαντες). Missverstandene *K*-Korrekturen: 1716 θεωρουν (*K* -ουντι, *I* -ουντος); missverstandene *A*^{pr}-Notate: 219 om παρθενoi (*A*^{pr} ~ παρθενoi α θυγατερες). Wortumstellungen: 67 σφοδρα α *I*^h, 87 μεγαλη τη φωνη 1 φ. μ., 1126 ουτοις p συναχθηναι, 1332 εκπληρωκεν ο θεος (δ479), 34 υποστρεφειν μελλοντα, 1626 πασαι αι θυραι, 1712 επιστευσαν εξ αυτων, 2016 αυτω ει η δυνατον, 23 μενουσιν μοι (1 με; δ5), 239 αυτω ελαλησεν, 20 συνεθεντο οι Ιουδ., 2525 αυτον αξιον (502), 2723 τη νυκτι ταυτη, 37 πασαι αι ψυχαι (*O*Θ40).

Parallelewirkungen: 427 om αγιον (25), 515 add εξ α αυτων (1120), 725 χειρων 1 -ος (223 512), 29 Χανααν 1 Μαδιαμ (11), 36 ~ σημεια και τερατα (430 512 143 1512; mehrfach), 939 add αυτη την πληρης εργων p Δορκας (36), 1020 om καταβηθι και (911),

πορευθητι 1 πορευου (911), 1115 add αδελφοι p αρχη (vgl 317), 1130 Παυλος 1 Σ-, 1512 εσθησαν 1 -εν (nach ηκουσιν; I^b 6602 ff I^c 551 H^δ3), 17 add παντοκρατωρ p ζς (2 K 618 Am 413), 174 εκολλωθησαν 1 προσεκλωθησαν (34), 26 om παντος (Lk 2135), 2018 προς αυτους 1 αυτοις (δ5), 2125 add την a πορνειαν (nach 1520; 472), 227 καθως 1 ως, παρα των αρχιερεων 1 προς τους αδελφους (914), 11 ανεβλεπον 1 εν- (23; O18 28), 235 νεκρων (1718; 502 δ203), 2426 μεταπεμφαμενος (201), 2510 Παυλος ειπεν 1 ειπεν δε ο Πζ, 252 ηγουμαι 1 -ημαι (Phi 38), 2814 εν Ρωμη 1 εις την -ην (3f Rm 117 2 T 117), 15 υπαντησιν 1 απ- (Mt 251 Jo 1213; δ202 H^δ2*).

Latinismen: 82 εν 1 επ, 938 εκει 1 εν αυτη (m), 41 om δε (lat και 1 δε), 153 om πασιν (gig sa, mehrere I-Codd), 18 om παντα (7f), 1628 ~ μεγαλη φωνη (H^δ1 24 26), 1719 αυτον 1 -ου (264 1001 552 δ459 I^c 116), 1931 om και (157 I^b 506 69 O⁶), 2015 ερχομενη 1 εχ- (mehrere), 2420 εν τω συνεδριω 1 επι του -ου (mehrfach), 287 Που-πλω 1 Ποπ- (δ453 173 175 I^b 78f), 11 Διοσχοροις (gig, mehrfach).

Additionen: 410 ουν p τούτω, 711 την a θλιψις, 814 τον a Ιωαννην, 1039 τη a Ιερουσαλημ, 1224 δε p πληρωσαντες, 1630 καγω a σωθω, 1734 την p Διονυσιος (andere a και Διον.), 2018 ομων οντων αυτων p αυτον, 2742 ινα a μη τις.

Andere Sonderlesarten: 47 μεσον 1 εν τω μεσω, 743 υμων 1 ημων², 918 ως 1 ωσει (264 H), 101 εκατονταρχος, 2 τω θεω 1 του θεου, 17 παρα τω Κορνηλιω 1 υπο του -ου (παρα 1 υπο 175), 1022 υφ 1 υπο (a ολον; δ5), υπο 1 παρα, 1210 αυτοματω 1 -η, 1539 πλεισαι 1 εκπλ., 1637 αλλ 1 αλλα, 1720 γαρ 1 ουν, 28 ημας 1 υ- (H^δ1 u. a.), 1827 εξελθειν 1 δι- (O18 εξ- και δι-), 191 διελθειν 1 -οντα, 32 συνεληλυθασι 1 -θεισαν (382 64 A^{pr}12), 202 διελθοντα 1 -θων, 21 διαμαρτυρομενος (δ5* 200f), 2114 υπε-δεξαντο 1 επ- (δ5), 19 εξηγησατο 1 -γειτο, 235 αρχοντι 1 -τα, 2412 ποιουντα λογον η επιστασιν 1 η επιστασιν ποιουντα, 2514 καταλειφθεις 1 -λελειμμενος, 2610 ιερων 1 αρχι-, 288 αυτου 1 -ο (200f), 17 συγκαλεισθαι 1 -λεσασθαι.

In 101 (beachte die Bemerkung am Anfang dieses Paragraphen) finden sich: Fehler: 119 εκεινον p χωριον, 434 και φερων 1 εφερον, 54 συ 1 σοι (397), 7 διαστη-ματι 1 -μα, 36 Θεαυδας 1 Θευ- (7f Θαν-), 1010 ηλθεν 1 ηθελεν, 46 αυτου λαλουντος, 135 Σαλαμεινι (δ5 H^δ1), 21 Βενιαμην (7f u. a.), 1624 επηκρωντων 1 -το (nach αυτων! 382), 39 ηρωτων (200f 397 175), 1713 κακεισε 1 κακει (vor σαλ-), 1814 η 1 ει, 2317 τον εκατονταρχον 1 των -ων, απαγη 1 απαγαγη (häufig), 245 κινουντας 1 -τα (vor στα-), 7 ελθων 1 επελθων, 8 ανακρινασθαι 1 -νας, 277 παραγενομενοι 1 -λεγ- (I^c 551 δ299), 43 αποριφαντες 1 -ρρ- (170 H^δ1 δ3), 2817 add ουν p συνελθοντων (a δε); Omissionen: 117 και ελαχε, 243 τε (vor τερατα!), 67 εν Ιερουσαλημ, 834 ο (nach -νος; 200f), 922 συμβιβαζων, 104 αυτω, 1128 και, 1312 επι (64), 37 διαφθοραν 36 ~ διαφθοραν 37, 1511 Ιησου, 161 τις (nach της), 32 τοις εν, 1921 εν (1001 O18), 201 om ο Παυλος, 31 ενα (I^c 364), 2127 δε, 2229 δε (nach και; 200 H^δ2*), 2511 ουν (nach μεν; I^c 174), 17 αυτων (175 δ457* 1100 H^δ1), 2725 τω θεω, 282 ημας (nach -ας); Missverständene K-Korrekturen: 122 om σου ημιν (H ~ p γενεσθαι), 1725 και κατα (I και τα, K κατα), 1929 ολη 1 της (K add ολη a της), 2328 om γινωαι (K γν. 1 επιγν-);

Wortumstellungen: 1023 εξενισεν αυτους (δ5), 30 την εννατην και, 1217 εξιγαγον αυτον (δ157f δ203f 202 390 I^c 353f 470 486 506 O²⁸ 36), 136 τινα ανδρα (1001), 2513 τινων διαγενομενων (1100 I^b 209);

Paralleleinwirkungen: 117 add και αποστολης p ταυτης (25), 43 επαυριον 1 αυριον (109 u. ö.), 36 Βαρσαββαν 1 Βαρναβαν (123 1522; 397*), 826 πορευθητι 1 -ευου (911), 30 προσελθων 1 προσδραμων (2227; 397), 39 add και αιωνων τον θεον p χαιρων (38), om πασας (28), 93 εξεστραψεν 1 περι- (Lk 222), 6 κακει 1 και (2210), 20 add του ζωντος p θεου (Mt 1616), 30 γινωτες 1 επιγν-, 1025 add αυτω p προσεκυνησεν (Mt 1433 Mk 56; δ180f), 1117 ωσπερ 1 ως (317 1115), add ημων p κυριον (üblich), 23 add εν a τω πω (vgl 1 J 416; H^δ1 26), 138 ερμηνευεται 1 μεθερμ- (Jo 143 97; 1001 δ453ff), 1633 ο

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

108

οικος (15), 1718 θελει 1 -οι (212; 502 I^o551 258), 199 add το α καθ ημεραν (Lk 1947; I^o), 2010 συμπαραλαβων 1 -περι- (1225 1537f Ga 21; 192 193 δ459 464 I^bδ206 δ152), 26 διαμαρτυρομαι (23), 217 επεμειναμεν 1 εμ- (410; δ251f O^o40 H^δ4), 2515 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα. Endlich:

Latinismen: 828 om και², add δε (1 τε) p αναγνωσων, 1123 add εν α τω χω (H^δ1 δ6), 1328 Πιλατω 1 -ον (lat: a Pilato; 175), 43 αυτοις 1 -ους (202), 47 εντεταλκεν 1 -ται (I^o), 1610 αυτοις 1 -ους (mehrfach), 28 ~ ο Παυλος μεγαλη φωνη (δ251f 175), 174 add και α Ελληνων (δ5 H^δ4 δ48 162), 1811 add εκει α ενιαυτον (it), 1933 τη χειρι 1 την -α (mehrfach), 2025 om ιδου (gig *Lucif* 7 1001 u. a.), 2132 τυπτειν 1 -οντες, 236 add και α υιος (it).

Additionen: 113 Ιουδαιων περιπατειν p Ιερουσαλημ, 246 και α κατ, 928 τε p παρρησιαζομενος, 102 εν α λαω, 114 μετ α αυτοις, 149 και α ουτος (1001 I^o551 116 O¹⁸), 1818 εν α τοις, 2034 και α παντα (A^{πρ} δ5 I^o).

Andere Sonderlesarten: 13 φαινομενος 1 οπτανομενος, 26 ηκουσαν 1 -ουον (397, -σεν I^o364), 30 αναστησαι 1 -σειν (nach καθισαι), 310 εστιν 1 ην (δ157), 49 επ 1 επι, 32 ελεγον 1 -εν (I^b76 270 H^δ1*), 54 εμεινεν 1 -μεν-, 824 περι 1 υπερ, 92 αν 1 εαν (1001 H^δ2), 136 Βαριισο, 17 τουτου, 44 εχομενω 1 ερχ- (1001), 151 τοις αδελφοις 1 τους -ους, 1613 ποταμου 1 -ον, 23 δε 1 τε, 1711 ανακριναντες 1 -οντες (I^oδ299), 1813 πειθει 1 αναπ- (nach -ον), 26 εθεντο 1 εξεθ-, 191 Απολλων, 36 πραττειν (δ505), 2015 επι- πλευσας 1 απο-, 30 ημων 1 υ-, 2117 αυτων 1 ημων, 24 αυτων 1 -ος, 27 ημερας 1 -αι, 28 δε 1 τε (δ157), 2220 αιρουντων 1 αναιρ-, 2419 υπο 1 επι, 2716 μογισ 1 -λις, 27 προσ- αγγειν 1 προσγειν (H^δ2*), 29 ηυξαντο 1 ευχοντο, 33 προσλαμβανομενοι 1 -λαβομ-.

414. Sonderlesarten in 200f. Der Vorfahr von 200 und 382 hat mehr I-Lesarten gegen den Ansturm von K festgehalten, als der von 7f, weniger als der von 7of. Aber sein Text ist stärker als der von diesen beiden mit Sonderlesarten durchsetzt.

Schon seine Orthographie ist etwas verwildert. Er schreibt häufig -σθαι 1 -σθε, z. B. 15 βαπτισθηςσθαι, 8 εσεσθαι, 749 οικοδομησεται; aber auch 272 Θεσσαλονικαιως; 185 Μακαιδονας; er verwechselt η und ι, schreibt z. B. 214 ενωτησθε, 23 προσ- πιξαντες, 1313 χωρισας, 2139 αιμου, 273 Σηδωνα, 7 Κριτην, 227 εγκαταληψεις 1 -ει-, 2741 ερησασα 1 ερει- (175), 726 συνειλλασεν, natürlich auch 1314 εκαθησαν. Für den O-laut hatte er wenig Verständnis, nicht nur z. B. 218 προφητευσαι 1 -σουσ-, 2324 διασωσουσι p ινα (1001) u. ö., sondern 223 ορισμενη, 33 2414 τουτω 1 -ο, 312 τουτο 1 -ω (397 175), 1531 αναγωντες, 1934 επιγωντες, 165 πορφυρωπολις 1 -οπω-, 1639 ηρωτων (101 397 175), 226 2414 κρινωμαι, 2311 διεμαρτυρο 1 -ρω, 273 Σηδωνα, 7 Κνιδων, 286 προσθοκωντων, 7 Πωπλιω, 8 αυτου 1 -ω. Auch sonst war sein Vokalsinn schwach, nicht zu reden von 756 διηνυγμ- 1 -οιγ-, oder 110 παριστρηκισαν, 528 1624 παραγγειλα, 251 επαρχεια (7), 265 θρησκιας, 2721 αιτειας, sondern er schreibt auch 63 1928 πληρης 1 -εις, 37 βλασφημουντες 1 -ας, 183 σκηνοποιει 1 -οι, 1625 επι- κροωντο (mehrfach), 2632 επικεκλητο 1 επεχ-, 216 ηνεβημεν, 248 δυνησαι 1 -ση. Aber auch Konsonanten sind nicht gesichert. 164 schrieb er παρεδιδου 1 -δουν, 2614 ηκουσαν 1 -σα. Meist schreibt er ττ 1 σσ; 429 επιδε (δ5), 27 ουχ α ιδου (δ5 u. a.). Andere Fehler sind: 526 ηγεν 1 ηγαγεν (1001), 1815 Κεχραις (264), 204 Πυθιου 1 Πυρρου, 2739 εκωσαι 1 εξωσαι (I^bδ602 H^δ1* δ3). Spielten schon in den genannten Beispielen mehrfach Grammatikformen herein, so finden sich noch mehr Abweichungen von den normalen Formen. Er schrieb z. B. mit Vorliebe ειπαν u. ä., seltener γεναμενος, 2021 διαμαρτυρομενος (δ5* 70), 2827 συνισαιν 1 συνωσιν (175 O¹⁸), 2735 ηυχαιστησεν (mehrfach). Statt Μωυσης schrieb er Μωσης.

Omissionen begegneten ihm nicht allzuhäufig: 912 *ανδρα*, 15 *τε²* (δ505 *Ic*³⁶⁴), 1338 *ανδρες* (317 63; *Ic*⁵⁵¹ δ299), 1538 *εις το εργον*, 1714 *εως* (δ5 397 δ457 δ507 *Ib* δ260f *Ic*⁵⁵¹ 487), 26 *το* (1001 *Ib* δ602), 187 *ονοματι Τιτου* (*Ib*³⁹⁶ *H*⁸⁴), 2322 *ταυτα*, 2524 *των Ιουδαιων* (*Ib* δ206), 2616 *και στιθι p αναστηθι* (367 *Ib*³⁶¹ *H*^{81*}), 2620 *τε²* (367); Wortumstellungen: 1022 *αγιου αγγελου* (*Ib* δ206 δ260 *O*¹⁸ *A*^{πρ} 12), 1114 *προς σε ρηματα* (192), 1518 *παντα α θεω*, 1623 *πληγας αυτοις* (175), 37 *εξαγαγετωσαν ημας* (δ459 464 u. a.), 2019 *δακρυων πολλων*, 233 *αρχιερεως εστιν* (*Ib* δ602 396f 157 161 *Ic* δ299), 20 *καταγαγης τον Π.* (*Ic*), 2426 *αυτω δοθησεται* (*Ic*), 2711 *ο Π. σταθεις* (δ507), 33 *προσδοκωντες α σημερον*;

Missverständene *K*-Eintragungen: 1427 *~ εποιησεν μετ αυτων ο θεος* (*I* ο θ. επ. μ. α., *K* επ. ο θ. μ. α.), 27 *add προς αλληλους α λεγοντες* (*K* *add p* λεγ.), 1012 *add τα θηρια και α τα τετραποδα και* (*K* *add*, nach 116, *p* τ. τ. και), 2716 *Κλαυδαν* (*I* -δα, *K* -δην; δ453-173);

Paralleleinwirkungen: 415 *συνεβουλευσαντο* 1 *συνεβαλλον* (923), 514 *add οι α πιστευοντες* (244; 173 193 *O*^{πρ} 12), 33 *εβουλευσαντο* (2739 *Jo* 1133 1210; 184 251 δ459), 610 *add τω αγιω p πνι* (5; δ5 1001), 106 *add ος λαλησει ρηματα προς σε εν οis σωθηση συ και ο οικος σου p θαλασσαν* (1114; 502 *Ic*⁴⁶⁶), 1110 *ανεληφθη* 1 *ανεσπασθη* (1016; δ157), 1325 *add ο Χς p εγω* (*Jo* 120; 1001 *O*¹⁸), 48 *θεου* 1 *κυ* (111; δ5 1001 192), 1410 *add ημων p κυ* (häufig; 1001), 1524 *om εξελθοντες* (2 1120; *Ic*²⁵⁸ *H*^{81-2*} 74), 35 *θεου* 1 *κυ* (1131; *O*⁶), 1634 *κω* 1 *θεω* (15 514; häufig), 194 *ο δε Παυλος ειπεν*, 2019 *συμβεβηκοτων* 1 *συμβαντων* (*Lk* 2414), 24 *add ημων p κυ*, *Xy* *p Iy*, 2120 *εδωξαν* 1 *-ζον* (1118; δ5 158 *A*^{πρ} 40 *H*⁸²), 2217 *add Iy p κυ* (mehrfach in *I*), 19 *εις* 1 *επι* (1043), 30 *συναχθηναι* 1 *συνελθειν* (45), 231 *της σημερον* 1 *ταυτης της ημερας* (*Mt* 2815 2 *K* 314), 18 *απαγαγειν* 1 *αγαγειν* (17), 30 *ερωσθη* 1 *-ωσο* (1529; 7f *Ib* δ152f δ370 161 *Ic* 69 *O*¹ 2836), 2512 *συνεδριου* 1 *συμβουλιου* (2420; *Ib* 370 *H*⁸³ δ6), 20 *κριθηναι* 1 *κρινεσθαι* (254), 268 *εν* 1 *παρ* (1315; 252ff 502 *A*^{πρ} 12), 13 *add Αγριππα p βασιλευ* (2; 173 175 δ251f *A*^{πρ} 12), *περιαστραψαν* 1 *περικαμφαν* (226; *Ib* 396f 472 *Ic*²⁵⁸), 14 *επι* 1 *εις* (2743f; 70f 464 *Ib* 62 δ206 78f), 17 *add των Ιουδαιων p λαου* (1211; 502), 275 *κατηντησαμεν* (2015 217 2813), 17 *μηπως* 1 *μη* (29; δ459 *Ic*²⁰⁸ δ299), 19 *add ημερα p τριτη* (*Mt* 1621 u. δ.; 173 *Ib* δ260f), 288 *αυτου* 1 *-ω* (3f; 70), 28 *~ υμιν εστω* (22; *A*^{πρ} δ505).

Nicht selten finden sich lateinische Lesarten: 322 *add ημων p πατερας* (it af; δ5 1001 192 552 464 δ203), 49 *add αφ υμων p ανακρινομεθα* (it af sy), 19 *~ μαλλον ακουειν* (1001), 519 *και εξαγαγων* 1 *εξαγ τε* (1001 *Ic*³⁶⁴), 721 *add παρα τον ποταμον p αυτον* (δ5 1001), 60 *add λεγων p μεγαλη* (δ5), 1310 *πανη* 1 *-ση* (367 172 205 502 192 64 δ457 *Ic*^{116f} 353 *O*¹⁸), 1343 *απολυθεισης* 1 *λυθ-* (*dimissa*), 1931 *αυτου* 1 *-ω α φιλοι* (1001), 2024 *add τουτων p ουδενος* (252 δ459), 2420 *εν τω συνεδριω* 1 *επι του -ου* (70 δ254 1100f *Ib* 171 209), 256 *add και α τη επαυριον* (*Ic*, *A*^{πρ} *p* επαυριον), 273 *δε* 1 *τε²* (173 *Ic*⁵⁰⁶), 284 *~ φονεως εστιν p ουτος* (*s gig O*¹⁸), 11 *Διοσκοριος* (*gig*, 70 264 397 192 64 δ180f *Ic*³⁵³ 69 *O*⁶ *A*^{πρ} 12), 21 *~ εδεξαμεθα περι σου* (367 175 252 *Ib* 396 δ206 78f *Ic* 174), 28 *om και* (*gig*, 175 552 *Ib* δ260 *Ic* δ299). Dahin können auch die Artikelomissionen gerechnet werden: 713 *του* 1 *Ιωσηφ* (*H*⁸¹ δ3), 834 *ο* (101), 1023 *των* (δ5 175 *Ib* 398 δ602), 1320 *του* 1 *α προφητου* (192 δ203 *H*⁸¹⁻² 162), 1619 *των²* (δ5 70 205 1202 55 256 *Ib* 209* 253 161 *Ic* δ101), 28 *ο* 1 *α Παυλος* (173 *Ib* 171 398 *Ic* 174 *O*⁶⁴⁰ *H*⁸¹⁻² δ3* δ48), 185 *ο* 1 *Τιμοθεος* δ5 64 *Ib* δ206, 2037 *του* 1 *α Παυλου* (δ5* *O*⁶⁴⁰), 239 *των*, 2823 *του* 1 *α νομου* (64 δ180). Endlich:

Additionen: 239 *και α οστις*, 33 *των* 1 *α Πετρον* (δ507), 65 *λαου και του* 1 *α πληθους* (170 *λαου* 1 *πληθους*), 719 *αυτα* *p ζωογονεισθαι* (*Ic*⁴⁶⁶), 58 *του* 1 *α νεανιου*, 1323 *add εις* 1 *α σωτηριαν* (158), 1419 *και* 1 *α εξηλθον*, 173 *αυτοις* *p παρατιθεμενος* (173 502 64 103 δ459 *Ib* δ260 469 *Ia* δ299 *O*²⁸ *A*^{πρ} 12), 34 *ην* 1 *και* (δ251f 193 *Ib* δ356 *Ic*⁴⁷⁰ δ299),

108*

193 αυτοις (*K* προς αυτοις) p ειπεν (174 252 ff *I*^{c466} *A*pr¹²), 2123 εν α ημιν (367 f *I*^{b2206} *I*^{c551} *O*¹⁸), 2323 ενοπλους p στρατιωτας (δ453 ff δ459 *I*^{b171}), 246 ευροντες p και² (200 om και), 2815 και α ευχαριστησας.

Andere Sonderlesarten: 123 Ιωσφν, 326 εκαστον υμων απο των πονηριων αυτου 1 εκ. απο τ. π. υμων, 417 ανθρωπω 1 -ων (158 *I*^{b365} *I*^{c353} *O*⁴⁶ *O*pr^{20c}), 32 ουδεις 1 ουδε εις δ5 193 464, 538 αφετε 1 εασατε (*H*), 63 καταστησωμεν (häufig), 93 δε 1 τε, 104 εις αυτον 1 αυτω (170; 101 om αυτω), 1319 αυτους 1 -οις, 34 αποστρεφειν 1 υποστρ-, 1419 λεγοντας 1 -ες (172), 1511 αλλ η 1 αλλα (264 *I*^{c116f364ff}), 24 ημων 1 υμων² (δ254 168 *I*^{c506} *O*²⁸), 1639 εκ 1 απο (1001 *I*^{c174}), 176 ενταυθα 1 ενταδε (mehrfach in *I*), 32 ακουσωμεθα (192 *H*^{δ6}), 1814 υμιν 1 -ων (552), 15 εισιν 1 εστιν (p ζητηματα), 24 το γενοσ 1 τω γενει, 1940 δυνησωμεθα 264, απολογησασθαι 1 αποδουναι λογον, 203 αποστρεφαι 1 υποστρεφειν (υποστρεφαι δ459 *A*pr¹²), 13 απολαμβανειν 1 αναλ-, 2120 δε 1 τε (256), 25 φυλασσειν 1 -σσεσθαι, 28 δε 1 τε (101 δ157), 2217 υποστρεφοντι 1 -ψαντι, 24 ανεταζειν 1 -ζεσθαι (δ5), 27 τω Παυλω 1 αυτω, 236 εκεκραξεν 1 εκραξεν, 17 εις 1 προς, 30 περι αυτου 1 προς 1 αυτον (101 αυτον 1 -ου), 253 καταπεμψ- 1 μεταπ-, 263 Ιουδαιων 1 -ους (1001 175 1100 *H*^{δ3}), 23 καταγγελλεσθαι 1 -λλειν, 24 μινειν 1 -νη (192 175 *O*¹²), 2732 αποκοψαντες 1 απεκοψαν . . και, 39 υπενοουν 1 κατεν- (397 f δ505), εβουλοντο 1 -λευσαντο (70 f δ157^c δ457 *I*^{c174} *H*^{δ1}), 40 κατειχοντο 1 -χον (*I*^{c470}), 285 πονηρον 1 κακον (mehrfach).

Auch hier sind in die Nachkommen neue Sonderlesarten eingedrungen, von denen sicher einzelne, namentlich solche in 200 dem Urahn angehören und in 382, das überhaupt stärker an *K* angenähert ist, durch die *K*-Lesart verdrängt worden sind. Lehrreich ist hierfür 831 ~ με οδηγησει 200 (*H*^{δ3}), om με 382; 2819 εχοντος 1 εχων τι 200, om εχων τι 382. Das gilt vor allem von Lesarten, die in der Linie der Eigenart von 200f liegen. So besonders die Latinismen in 200: 828 om και, 223 νομου 1 θεου, 2822 om μεν (mehrfach).

Nur 200 dürften zuzuschreiben sein einige missverständene *K*-Eintragungen: 322 γαρ 1 μεν (*K* add γαρ p μεν), 26 om ο θεος (*K* ~ α αναστησας; 193 *I*^{b161} *I*^{c174} 353), 816 ουδε 1 ουδεπω (*K* ουπω), 920 add Xv p Iv (*K* Xv 1 Iv); die Fehler: 423 Ιουδαιους 1 ιδιους, 65 Τιμονα, 14 εθνη 1 εθη, 134 καθηλθεν 1 -ον, 165 Βοδυνιαν (*H*^{δ3} δ4), 16 ει τις 1 η τις, 2010 τι 1 τις, 14 αβυσσον 1 ασσον, 237 εσχηθη 1 εσχισθη, 2419 ετι 1 ει τι; die Omissionen: 1034 δε (175), 35 αυτου, 1128 μελλειν (mehrfach), 1221 ο α Ηρωδης (*I*^b *H*^{δ1}), 1929 συναρπασαντες Γαιον και, 219 θυγατερες (*A*pr ~ παρθ. θυγ. τεσσ.), 39 μεν, 2229 δε (101 *H*^{δ2*}), 241 τινος, 25 γενομενος (nach -βος), 2613 την; die Paralleleinwirkungen: 48 om του Ισραηλ (ε 23; *H*), 733 add ου α εστηκας (Ex 35; 502), 42 om των p βιβλω (120 Lk 34; δ5 264), 1510 add αυτου p μαθητων, 167 x̄u 1 lū (839; *H*^{δ3}), 9 om της (519 1710; 70 f *H*^{δ1} δ4), 1911 add του α Παυλου (6; sehr häufig), 2333 επιδοντες 1 αναδ- (1530; *A*pr επιδιδοντες), 282 ~ ημερας τρεις (12; mehrfach).

Ausserdem finden sich noch folgende Sonderlesarten: 121 ως 1 ω, 419 κρινετε 1 -ατε, 510 ηυρον, 744 Μωσει, 60 στησης 1 -εις, 824 περι 1 υπερ, 912 add τότε p και, 27 αυτου 1 -ον (7), 1038 add εν α π̄νι (1001 δ505 *I*^{b469}), 48 add αυτοις p επιμειναι (vgl 2814), 13 επεστρεψεν 1 υπεστρ-, 1525 add συν p εδοξεν, 27 απαγγελοντες 1 -ας, 1637 αλλ 1 αλλα (7 70 f u. a.), 1722 Αριου, 199 ενος 1 τινος, 25 ος 1 ους, 209 ευρεθη 1 ηρθη, 24 add ουν p τουτους, 2315 γνωσκειν 1 διαγ- (*H*^{δ3}), 22 λαλησαι 1 εκλ-, 243 ευχαριστεωσ 1 -ιας, 5 του 1 τοις², 8 add και α αυτος (*H*^{δ3} u. a.), 10 ομολογουμαι 1 απολ-, 25 λαβων 1 μεταλαβων, 282 ~ ημιν φιλανθ.

In 382 finden sich: Fehler: 203 ποιησασθαι 1 ποιησας τε, 2717 βοηθειας 1 -αις, 2813 επιγομενον 1 επειγενομ-; Omissionen: 725 αυτου p αδελφους (*H*^{δ1-2} δ3), 37 κυριος α ο θεος (δ5 δ453 252 *H*), 811 ταις μαρταις, 16 του, 21 του, 27 ος (nach -ης; δ5* 202

H^{δ2*} δ3* δ4 lat), 9²² μαλλον (*I*^{c353}), 25 αυτου (*K* ~ αυτον 1 -ου α οι μαθ.), 116 τα α τετραποδα (δ5), 10 απαντα (vgl 1016), 1313 δε (175; lat et 1 δε), 1812 σοι (δ505 δ457), 203 των, 2126 την, 226 τη (nach -τι), 16 αυτου, 2526 τω πω, 2611 και (vor κατα), τε, 2821 τι; Paralleleinwirkungen: 728 εχθες 1 χθες (Ex 214; δ5 *H*^{δ1-2} δ3 74), 836 το 1 τι (38), 106 εν οικια Συμωνος βυρσεως 1 παρα — οικια (1032), 18 ενθυμουμενου 1 διενθ- (Mt 120; *I*^{b469} δ152f 253f), 119 add λεγουσα p ουρανου (Mt 317; δ251f 502), 1516 κατεστραμμενα 1 -σκαμμ- (Jes 17; 170 *H*^{δ1-2} δ48f); Wortumstellungen: 2410 πραξει εναντια, 276 εις αυτο ημας, 27 αυτοις τινα (252); Missverständene *K*-Korrektur: 126 ~ αυτου ο Ηρ. προαγει (7f; *K* αυ. πρ. ο Ηρ.). Dazu:

Additionen: 74 και α τοτε, 86 και επειθοντο p Φιλ., 1726 πασης α γης, 1924 ισης καβωρια μικρα p Αρτεμιδος, 2018 της α πρωτης, 2423 αυτοις και α τω.

Andere Sonderlesarten: 114 ουν 1 δε, 716 μετετεθη 1 -θησαν, 29 επι 1 εν¹, 32 Ισακ (δ5 *H*^{δ3}), 37 ειπας 1 -ων, 82 μεγα 1 -αν (264), 9 μεγα 1 -αν (264 175 δ156), 38 Αυδδας 1 -ης (*H*), 41 αποστολους 1 αγιους, 107 τον προσκαρτερουντα 1 των -ων, 21 παρα 1 υπο, 43 τοις πιστευουσι 1 τον -οντα, 1325 τι 1 τινα (*I*^{c169} *H*), 153 πεμφθεντες 1 προπ- (mehrere *I*), 5 αυτοις 1 τε (173 175), 16 αυτοις 1 -της, 24 υμων 1 ημων (175 *H*^{δ2*}), 1625 επιτροπωντων 1 επηκρωντων (nach αυτων), 1730 απαγγελλει 1 παρ- (*H*^{δ1-2}), 2418 ευροντες 1 ευρον, 255 πορ- 1 εκπορ-, 281 εγνωμεν 1 επεγν-.

415. Sonderlesarten in 1001. Wesentlich unterscheidet sich der Text dieses bilinguen Majuskalkodex von den Vorfahren der 7f 7of 20of nur durch die zahlreichen Verwandtschaften mit dem lateinischen Text, eine Eigenart, in der ihn der andere bilingue Majuskeltext δ5 noch bedeutend überbietet. Ganz haben Lesarten, die der lateinische Text bietet, auch in 7f 7of 20of nicht gefehlt. Eine spätere Liste wird zeigen, dass auch andere *I*-Codd Ähnliches aufweisen. Diese sämtlichen Latinismen in *I*-Codd — auch in *H*-Codd fehlen sie nicht — verlangen eine zusammenhängende Behandlung. Die umfangreiche Liste der in 1001 sich findenden soll daher hier nicht eingereiht werden. Sieht man aber von ihnen ab, so ist der Text von 1001 eine genaue Analogie zu den Texten der Vorfahren von 7f 7of 20of. An Zahl der *K*-Einwirkungen steht er etwa zwischen 7of und 20of. Missverstanden sind die *K*-Eintragungen der Vorlage ebenso oft, wie dort. Schreibfehler bietet er etwa in demselben Mass wie 20of. Selten finden sich Omissionen. Auffallend zahlreich dagegen haben Parallelen und Reminiszenzen eingewirkt. Die Belege bringen die folgenden Listen.

Fehler. Die Verwechslungen von α und ε, ε und ι, ο und ω sind nicht selten. Wie δ5 und *H*^{δ2} schreibt er Σαμαρια, wie *H*^{δ2} Καισαρια, Αντιοχεια, dem entsprechend Σαμαριται, auch meist, aber nicht durchgehends Ισραηλιται. Dies alles können auch Latinismen sein. Mehrfach schreibt er γεννηθητω. Mit dem ν ephelk. verfährt der Schreiber selbständig, aber inkonsequent. Dazu: 14 παρηγγελεν 1 -ειλεν (mehrfach), 427 λαος 1 λαοις, 28 εφειδε 1 επιδε, 34 χωρων 1 -ριων, 63 πληρης 1 πληρεις, 729 Μωυσην 1 -σης, 35 χαιρι 1 χειρι, 931 οικοδομουμενοι 1 -ναι, 39 επικνουμεναι 1 επιδεικνουμεναι, 1029 add τω p τι, 131 Κυριαχιος 1 Κυρηναιος, 1420 της 1 τη, 1524 εταραν 1 εταραζαν, 41 (ebenso 2334) Κυλιαν 1 Κιλικιαν, 1714 απεμειναν 1 επεμειναν, 1924 παρεχε 1 -χετο α

τοῖς, 37 ἱεροσολοῦς 1 -σουλούς, 39 περετερον 1 περι ετερων (oder 1 περαιτερω?), 203 ἀγεσθαι 1 ἀναγεσθαι, 4 Βερθαῖος, 5 Τροαδί, 9 κατανεχθεῖς 1 κατεν-, 22 με 1 μοι, 212 διαπερουν 1 -ων (175 *Ib*²⁰⁶ *Ic*³⁵³), 24 φυλασσειν 1 -σων, 38 Σιρικων 1 Σικαριων, 225 ἀζει 1 ἀζων, 11 ἐβλεπον 1 ἐνεβλεπον, 15 πανς 1 προς (ο εἰς), 24 ἐταξεσθαι 1 ἀνετ- p -ιν, 2321 ουν 1 ου, 25 τοινυν 1 το νυν, 248 δυνήσει 1 -ση (200f u. ö.), 2511 δει 1 δε (p ει), 12 ἐπικαλῖσαι 1 ἐπικεκλῖσαι, 26 προσηγαγον 1 προηγ-, κρίσεως 1 ἀνακρ-, 267 ἐλπίζειν 1 -ζει, 11 ἐμμενος 1 ἐμμαινομενος, 23 καταγγέλλει 1 -λλειν, 2831 παρρησια 1 -σίας.

Dialektische Eigentümlichkeiten sind der häufige Verzicht auf die Assimilation der Präfixe (dennoch schreibt er 115 222 ἐμμεσώ), 312 535 1316 Ἰσραηλ (an anderen Stellen δ5; *H*^{δ2} Ἰσδρ-) die Erhaltung des μ in den Flexionsformen von λαμβανειν wie δ5 *H*, die Neigung zur Aspiration, so 27 συχ α ἰδου (*H*^{δ2} u. a.), 2033 ουθενος (*H*^{δ2} δ4). 1727 zieht er, vor ενος, ἀφ dem herrschenden απο vor (ebenso δ5 u. a.). Mehrfach findet sich Μωσ- 1 Μωου-, doch nicht regelmässig.

Omissionen. Darunter verhältnismässig viele Artikelomissionen, die wieder Latinismen sein können: 89 το, 152 τω², 1726 το, 1828 τον, 1917 την, 2127 αι (α επτα), 243 τω. Sonst nur: 21 παντες (*H*^{δ2*} 411), 30 το κατα σαρκα, 1030 μου¹, 47* κωλυσαι, 1136 ολον, 1322 ανδρα — ος, 42 παρεκαλουν, 1417 και α καιρους, 152 ζητησεως p στασεως, 161 Ιουδαιας, 34 πανοικει, 37 προς αυτους, 1720 ταυτα, 1921 εν, 27 δε, 36 ουν, 208 συνηγμενοι, 9 νεανιας, 21 ημων (454 64 *dem*), 23 κατα πολιν, 2210 σοι, 239 των¹ ∪ των², 18 με, 33 και τον Παυλον.

Missverständnis von *K*-Korrekturen der Vorlage: 68 *K* χαριτος 1 πιστεως, 1001 χαριτος και πιστεως; 736 *K* γη 1 τη, 1001 add γη p τη; 1517 *K* add παντα p ταυτα, 1001 α ταυτα (ebenso 264 502 256 464 *Ib*^{δ356} 171 *Ic*²⁵⁸ 364 *O*¹ *O*^{Θ40}); 177 *H* ετερον λεγοντες ειναι, *K* ~ ετερον p λεγ., 1001 ~ ετερον p ειναι; 1916 *K* αυτως 1 αμφοτερων, 1001 om αμφ.; 29 *K* add ολη α της, 1001 ολη 1 της, 2417 *K* ~ παρεγενομην α ελεημοσυνας, 1001 p προσφορας.

Wortumstellungen: 14 αυτοις παρηγγ., (*H*^{δ3} δ4), 25 Ιουδαιοι κατοικουντες, 8 ημων διαλεκτω, 47 τουτο εποιησατε (*H*^{δ2}), 19 μαλλον ακουειν (200f), 22 ανθρωπος α πλειονων, 23 πρεσβυτεροι . . αρχιερεις, 75 εν αυτη κληρονομια, 834 τινος ετερου, 38 αμφοτεροι p υδωρ (170 δ459 *Ic*), 1319 επτα p Χανααν, 145 αυτους α και, 1637 αυτοι ημας ελθοντες, 171 Απολλωνιαν . . Αμφιπολιν, 5 απειθησαντες (1 -θουντες) και α οχλοποιησαντες, 1827 διελθειν p Αχαιαν, 1916 επ αυτους p πονηρον, 1935 πολιν Εφεσιων, 201 εις Μακεδονιαν πορευεσθαι (it om πορ.), 13 αυτος μελλων (*Ib*⁴⁷²), 215 εξαρτισαι ημας (*H*^{δ1} δ4 *O*¹⁸), 244 σε ακουσαι, 264 απ αρχης . . εκ νεοτητος.

Reminiszenzen: 17 αυτοις 1 προς αυτους (häufig), 13 ~ και Ανδρεας p Πετρος (*Mk* 129), 222 ~ ο θεος α δι αυτου (1512), 25 add μεν α γαρ (1336; *A*^{πρ}), 32 πωλην 1 θυραν (10; 101 397 *Ib*¹⁵⁷ 62ff δ260 169), 10 add του κυριου α Ιησου, 421 φοβουμενοι 1 δια (*Lk* 2019 222), 24 add την α αυτων p φωνην (214 1411), 33 om του κυριου, add Χυ p Ιυ (1 *P* 13 321; δ5), 37 προς 1 παρα (510; *A*^{πρ} *H*^{δ2} *O*^{Θ40}), 59 ~ ειπε δε Πετρος (3), 12 παντες 1 απαντες 114 21, add συνηγμενοι α εν (431 208), 18 εις τηρησιν 1 εν -σει (43), 24 οι ιερεις 1 ιερεις (nach dem Folgenden οι αρχιερεις), add εθαυμαζον και α διηπορουν (vgl *Mt* 98 *Mk* 631 *Jo* 715 *Ac* 413), θελοι ειναι 1 γενοιτο (212), 26 add εν τω ιερω α συν (25), 30 add τον παιδα αυτου α Ιν (313 26), 35 add εκ α των ποδων (*Ex* 35; mehrfach vertreten), εβουλοντο 1 -ευοντο (2739 *Jo* 1153 1210; *H*^{δ1} δ4 δ6 103), 42 om τον zwischen Ιν und Χν (das übliche), 612 add και ταυτα ειποντες α συνεκινησαν, om τε (1418 1941 2036), 73 add και εκ του οικου του πατρος σου p σου², add την α γην (την auch δ5 101 173 502 u. *H*; *Gen* 121), 6 ~ κακωσουσιν . . δουλευσουσιν (*Gen* 1513), 7 add εκειθεν p εξελευσονται (vgl *Mt* 526 *Mk* 610f 930), 13 αυτου 1 του Ιωσηφ (13^a; 70 192 *H*^{δ2} δ4), 19 add τα αρρενα p ζωογονεισθαι (*Ex* 117f), 22 ~ εργ- . . λογ- (*Lk* 2419), 31 εκ του ουρανου 1 κυριου (119 *Mt* 317), 40 ο εξαγαγων 1 ος εξαγαγεν

(Ex 97; 202), 48 add και p καθως (222 1047 158; 184 Ib^{δ260} Ic³⁵³), 837 σωθησει l εξεστιν (1631), 96 ~ δει σε (1821 29), 13 add και ειπεν p απεκριθη (häufig), 26 Παυλος l Σαυλος (häufig), 1023 προσκαλεσμενος l εισκ. (137 2117 u. ö.), 38 σατανα l διαβολου (Mk 111), 1121 add lν p κυριον (häufig), 22 add τα a περι (13 812 198), 124 εν φυλακη l εις φυλακην (525), 14 την θυραν l τον πυλωνα (13), 1314 αναχωρησας l αποχ. (2319; 175), 26 add ακουσατε p θεον (72), 30 ~ αυτον ηγειρεν (37 1026; Ic^{208ff}), 41 ακουσατε l ιδετε (222 221), 43 add του θεου p σεβομενων (1614 187), 48 θυ l xw (111; δ5), 51 add απο a των (Lk 95; Ic u. ö.), 1420 add αυτου p μαθητων (Enn), 25 θυ l xw (das herrschende), 153 εκπεμφθεντες l προπ. (134), 7 om του a στοματος (116 318 21 438), 10 add και a νυν (317 105 u. ö.), 32 υπαρχοντες l οντες (230 u. ö.), 40 Σαυλος (häufig), 1619 εσυραν l ειλκυσαν (176), 39 ηρωτησαν l -του (1048), 171 διελθοντες l διοδευσαντες (136 1424 166), 8 την πολιν l τον οχλον (175), 11 add του θεου p λογον (häufig), παρρησιας l πασης προθυμιας (229 431), 15 add των a Αθηνων (nach 16), 19 λεγομενη l λαλουμενη (86 1345 2711 2824), 25 om τα a παντα (24 H^{δ2*}), 17 ειπε l εφη (H^{δ2} Apr²⁰), 186 αυτοις l προς αυτοις (häufig), 18 επιμεinas l προσμ. (2812 14), 1826 κυριου l θεου (25; mehrere), 28 add και κατ οικον p δημοσια (2020), 193 ~ βαπτισμα Ιωαννου (1825 122; δ505), 9 τον λογον του κυριου l την οδον (10 825), 17 add τοις p πασιν (245), 18 πιστευσαντων l πεπιστευκοτων (432), 18 εσκληρυνοντο l παρεγενοντο (1919), add ομοθυμαδον p εσχλ. (512; δ453 502 Apr¹²), 20 διεμαρτυρατο l διαμαρτυρεται (240; 502), 2125 απο (l tote) ειδωλοθυτων .. αιματος — πνικτοσ .. πορνειας (1519 29), 21 συνεκεινησαν τε l συνεχεον παντα (612), 33 τι l τις (nach dem folgenden τι), 226 περιεστραψεν l -αστραψαι (93), 9 ηκουον l -σαν (üblich, in I mehrfach), 10 ~ λαληθησεται σοι (96), 19 πεπιστευκοτας l πιστευοντας (155 1634 1827 1918), 21 αποστελλω l εξαποστελω (2617), 30 add αυτου p κατηγορους (248), 2335 add του a Ηρωδου (Mt 219; mehrfach), 2411 προσκυνησαι l -σων (Mt 22), 253 24 Ιεροσολυμα l Ιερουσαλημ (1), 23 εισελθοντος l ελθ- (nach dem folgenden, 23^b), 2615 add προς με p ειπεν (228), 18 τυφλων l αυτων (Jes 427), add πασιν p ηγιασμενοις (2032), 20 Ιερουσαλημ l Ιεροσολυμοις (1225).

Additionen: 123 τούτων λεχθεντων p και¹, 222 παντες p υμεις (l αυτοι), 24 δι αυτου p λυσας, 45 ου μικρα p σημεια, 410 σημερον p υγιης, 23 εκεινοι a δε απολυθεντες, 51 εν αυτω δε τω καιρω a, om δε p ανηρ, 5 ευθεως a ακουων, και a ευθεως l δε p ακουων, 9 εστανται a επι, 16 μεθ εαυτων p φεροντες, 17 και ταυτα βλεπων a αναστας, om δε, 69 καθο a ανεστησαν, om δε, 74 ο θεος p αυτον, 824 κακων p ειρηκατε, 931 πασαι p εκκλησιαι, 41 παραχρημα p δε¹, 1351 το a Ικονιον (Ic³⁶⁴), 141 θαυμασαι p ωστε, ~ πιστευσαι p πληθος, 8 και a ουτος (O¹⁸), 1527 πολλου p λογου, 36 το a πως, 1619 ημιν a γυναιξιν, 14 ητις a ηκουεν, 176 αλλους p τινας, 24 και a τα, 182 δε p δια, 2115 τε p ων (Apr), 2422 οτι p ειπων, 2620 τε p αξια.

Sonderlesarten. Nur Sprachformalien sind: 221 εαν l αν p ος (H^{δ1} u. mehrere I), 539 εαν l ει, 615 ως l ωσει (Ic³⁶⁴ Apr²⁰), 721 αυτη l εαυτω, 92 εαν l αν p -ς (101 H^{δ2} δ6). Flexionsformen: 51 Σαφφιρη, 2 συνειδυις l -ας (170 H), 23 ηυραμεν bis, 26 ηγεν l ηγαγεν, 62 ειπαν, 745 εξεωσεν l εξωσεν (δ453 173* H^{δ2*}), 46 ηυρεν, 83 ελυμαινατο, 922 συνεχεεν l -χυνεν (Ib^{δ602} 396f 398 157 Ic³⁶⁴), 1530 επιδεδωκαν l επεδωκαν, 32 επεστηρισαν l -ξαν, 1626 ηνοιχθησαν (H^{δ2} δ4), 1919 ηυρον, 2220 εξεχυνετο, 25 προετεινον l -γαν (mehrfach), 2423 εκατονταρχω, 2622 μαρτυρουμενος l -ρομενος (mehrfach). Änderungen in der Syntax: 26 ηκουσεν l ηκουεν, 723 add του a επισκεψασθαι, 124 add του a συναβειν, 152 εταξαντο l εταξαν, 2217 προσευχομενω l -νου μου (nach dem vorhergehenden υποστρεψαντι; 464 δ457), 2315 μελλοντα l -τας, 257 αυτω l αυτου. Vertauschungen von Worten: 516 διο συνηρχετο l συνηρχ. δε, 821 μερος l μερις, 26 προς l κατα (Ic), 31 δε l τε, 1033 παρα l υπο, 1220 πολιν l χωραν, 1338 δι αυτου l δια τουτου (δ203f 552), 1421 δε l τε (δ5), 155 ως l οτι, 14 επελεξατο l επεσκεψ- (Ic εξελεξ-), 1625 ποιησης l πραξης, 36 τε l δε, 38 τε l δε

(175 *H*^{δ2}). 39 εκ 1 απο (200f), 1715 επιστολην 1 εντολην, 1919 τε 1 δε (mehrfach, Hier.), 206 απο 1 αχρη (*H*^{δ2}), οπου 1 ου, 18 επι 1 εις, 2125 ανθρωπων 1 εθνων, 244 δε 1 τε, 10 ενιαυτων 1 ετων, 2516 δε 1 τε (*I*^c), 2611 δε 1 τε. Sonderlesarten: 419 τουτο υμιν δικαιον φαινεται 1 δικαιον εστιν, 58 προς ην ο Πετρος εψη 1 απεκριθη δε προς αυτην Πετρος (dixit 1 respondit it, ειπε δ5), 814 αυτον 1 αυτους, 37 εις τον Χν τον υιον του θεου 1 τον υιον του θεου ειναι τον Ιν Χν, 1030 απο εκτης ωρας εως ενατης 1 την ενατην (Mt 2745). ~ p προσευχομενος, 135 εχοντες 1 ειχον δε, add μεθ εαυτων, 1516 ανεσκαμμενα 1 κατεσχ., 39 αποχωρησαι 1 -ρισθηναι (*I*^c), 1612 μερις 1 της μεριδος, 175 προσαγαγειν (mehrfach), 29 ανθρωπων 1 -που (158 *A*pr¹²), 1828 καταγγετο 1 διακατ., 197 επαρησιασατο 1 -ζετο (*O*¹⁸), 19 συνκατεψηφισαν 1 συνεψ-, 202 μελλων 1 μελλοντι, 9 πεσων 1 επεσεν . . και, 214 αυτοις 1 αυτου (δ459 *H*^{δ4}), 28 βοθηθησατε 1 -θειτε, 38 εξαναστατωσας 1 αναστ-, 2213 ταυτη 1 αυτη, 21 εθνος 1 εθνη, 237 διεσχισθη 1 εσχισθη (p και!), 2412 τινας 1 τινα, 257 επιφεροντες (lat obicientes) τω Παυλω 1 φεροντες κατα του Παυλου, 263 Ιουδαιων 1 -ους (mehrfach, durch das vorhergehende των nahegelegt).

Kaum eine dieser Lesarten ist derart, dass sich die Frage aufdrängt, ob sie nicht aus vor *I* liegenden und dem Urtext näher als *I* stehenden Texten in 1001 eingedrungen sein dürfte, wenn man auch nicht in der Lage ist, diese Möglichkeit zu widerlegen. Gegen sie spricht aber eben, dass keine dieser Lesarten in einer der drei Rezensionen Aufnahme fand, und dass die sekundäre Entstehung derselben ungezählte Analogien in anderen Codd hat.

416. Sonderlesarten in δ5 (vac 929—1014 212—10 15—18 2210—20 29—2831). Noch viel häufiger als in 1001 finden sich in diesem älteren bilinguen Majuskelkodex Lesarten, die dem lateinischen Text eigentümlich scheinen. Lässt man diese bei Seite und zieht man die zahllosen Fehler des Schreibers oder seiner Vorgänger ab, so ist δ5 von allen der beste Zeuge des *I*-Textes.

Fehler. Zahlreich sind Auslassungen von Buchstaben und Buchstabengruppen, die den Verdacht erwecken, als habe der Schreiber den griechischen Text buchstabenweise abgeschrieben, vielleicht selbst gar nicht verstanden: 126 *συψηφισθη 1 συνκατεψηφισθη, 24 *ηρξατο 1 -ξαντο, 14 *δεκα 1 ενδεκα, 17 *ορασει 1 -σεις, 20 *ει 1 εις a σκοτος, 25 *ει 1 εις, 28 *γνωρισας 1 εγν-, 34 *του 1 τους a ο, 39 *τοι 1 τοις² a ε., 44 παντα 1 απαντα, 33 *ειναι 1 εισιεναι, 10 *εκτασεως 1 εκστ-, 15 Ισακ 1 Ισαακ, 26 *ποντηρων 1 πονηριων, 49 επ 1 επι a ευεργεσια (sprich ιεργ-, ebenso 101 193), 25 εφρουξαν 1 εφρυαξαν, 72 χαραν, 831 Ισακ 1 Ισαακ, 24 *ημυνετο, 1017 *ει 1 ειη, 33 *ου 1 ουν, 1118 *εδοξαν 1 εδοξασαν, 1223 *κωλυκο- 1 σκωληκο- p -νος, 139 πληθεις 1 πλησθεις, 37 *ο 1 ον, 143 παρησιασαμενοι, 1523 Κιλειαν 1 Κιλικιαν, 30 *συναγοντες 1 συναγαγοντες, 1615 *εισελόντες 1 εισελθόντες, 25 *δεσμι 1 δεσμοι, 1713 *τασσόντες 1 ταρασσόντες, 16 *αυτου 1 αυτους (*H*^{δ2*}), 26 *προτεταμενους 1 προστ- (auch sonst nicht selten), 182 *ελληνισα 1 -λυθοτα, 9 *σειωσης 1 σιωπησης, 20 πλιον 1 πλειονα, 21 *δε 1 με, 26 *παρησιαζεσθαι, 196 *επιθεντο 1 -τος, *αλουν 1 ελουν, 19 *μυριδας 1 μυριαδας, 2124 *ζυρωνται 1 -ρπονται, *ου 1 σου, 28 *εισηγεν 1 εισηγαγεν, 32 *του 1 τους a στρατιωτας, 33 *πεποικως 1 πεποιηκως, 228 *ει 1 ειμ.

Vertauschungen von Buchstaben. 1. Konsonanten: 324 114 1823 κατεξης, 429 επιδε 1 επιδε (200 *H*⁷⁴, εφειδε 1001 *H*^{δ4}), 54 μεσον 1 μενον, 16 *περι 1 περιξ, 22 ουχ 1 ουχ, 28 εφαγαγειν 1 επαγ-, 36 ουθεν 1 ουδεν, 716 Συχεν, 1028 *εφιστασθε, 116 *αθενισας, 136 *νησσον, 8 *Ετοιμας 1 Ελυμας, 10 εκθρε 1 εχθρε, 19 Χανααμ 1 -αν, 25 *μεθ εμε, 146 Λυκαωνιας, 18 μογισ 1 μολις, 1522 Βαραββαν 1 Βαραββαν, 1621 ουτε 1 ουδε, 1727 *κατε 1 κατε, 1923 ουχ a ολιγος (*H*^{δ2 δ4}), 25 *επιστασται 1 -σθε, 35 *γεινωσγει.

2. Vokale. Sehr häufig, auch wo es ganz sinnlos ist, wird $\eta\mu\epsilon\iota\varsigma$ $\upsilon\mu\epsilon\iota\varsigma$ usw verwechselt, z. B.: 214 $\eta\mu\iota\nu$, 22 * $\eta\mu\alpha\varsigma$, 313 $\eta\mu\epsilon\iota\varsigma$, 15 $\theta\mu\epsilon\iota\varsigma$, 22 $\eta\mu\omega\nu$ p αδελφών, 411 $\eta\mu\omega\nu$, 745 $\theta\mu\omega\nu$ 1 $\eta\mu\omega\nu$ ², 1039 $\theta\mu\epsilon\iota\varsigma$ ($H^{\delta 4}$), 1326 $\eta\mu\iota\nu$ 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ ¹ ($H^{\delta 4}$), 1528 * $\eta\mu\iota\nu$, 2027 $\eta\mu\iota\nu$. Sodann: 119 Ακελδαιμ-, 210 *Λιβουης 1 Λιβυης, 11 *Κρητης 1 Κρητες, 30 *ωμασεν, 324 *ελαλησεν 1 ελαλησαν, 434 *τειμας 1 τιμας, 54 *εψευσου 1 -σω, 7 διαστημα 1 -τημα, 11 ακουοντες 1 -τας, 18 *ηθεντο 1 εθ-, 69 Κηλικιας ($H^{\delta 4}$), 11 *λεγοντες 1 -τας ($H^{\delta 1 \delta 4}$), 725 ενομζον 1 -ζεν, 26 *τοτε 1 τητε, 33 *ου 1 ω, 1015 σοι 1 συ, 126 κορομομενος, 10 ηνυγη 1 ηνοιγη, 22 *φωναν 1 φωνη, 24 *ευξανεν, 1310 *υιοι 1 υιε, 1427 1614 ηνυξεν 1 ηνοιξεν, 1536 ος 1 αις, 167 Βοθυνιαν ($H^{\delta 3 \delta 4}$), 12 *ημην 1 ημεν, 17 *εκραζον 1 -ζεν, 20 *προσαγαγοντας 1 -τες, 33 *ελυσεν 1 ελουςεν, 174 Σιλια 1 -λα, 6 *τινες 1 τινας, 15 *κατασθανοντες 1 κατισθ-, 18 *θελη 1 θελοι (175), 20 *ζηνιζοντα, 24 *κατοιχοι 1 -χει, 25 *οδε 1 ουδε, 31 εστησαν 1 εστησεν, 1826 *ητος 1 ουτος, εξεθοντο 1 -θεντο, 1927 *καθερισθαι 1 καθαιρεισθαι, 29 *Μακεδονες 1 -νας, 36 *ναοκορον, 204 Βερναιος (1001), 5 Τροαδι (6 -ω-), 15 *Χειου, Τρωγυλια, 18 *εφ 1 αφ, 29 αφεξιν (1001), 36 *προσευξατο (δ1*), 2112 *παρκαλουμεν 1 παρεχ-, 15 αναβαινομεν 1 ανεβαινομεν ($H^{\delta 3}$), 30 ειλικων 1 -κον, 223 *ακριβιαν 1 -βειαν, 26 *επηγγειλεν 1 απ-. Selten findet sich Μωσ- 1 Μωυσ-.

Auf ungenauer Aussprache dürfte auch der allerdings seltene Ersatz von γινόμενοι durch γεν- berufen: 1926 430* (175 δ254 I^b 396). Nach all dem wird man auch als Fehler zu deuten haben: 19 απηρθη 1 επηρθη, Ιωανης immer ausser 1116 135, Σαμαρια 1 -ρεια stets, 1822 Καισαριαν (δ2), 2028 *αυτοις 1 εαυτοις p -ετε, 1935 Διοσπετους 1 Διοπ- ($O^{\delta 8}$). Zeichen mangelhafter Beherrschung der griechischen Sprache sind wohl auch: 432 αλλα 1 αλλ, 816 επι 1 επ, 1325 *αλλα 1 αλλ. Dem steht freilich gegenüber: 1022 υφ 1 υπο a ολον, 1331 εφ ημερας 1 επι ημερας, 1727 αφ 1 απο a ενος (1001). Aber diese Änderungen brauchen ja nicht sämtlich von derselben Hand zu stammen.

Dialekteinfluss dürfte auch das ihm zum Teil im I -Kreis ausschliesslich eigentümliche, gelegentliche Auftauchen von orthographischen oder phonetischen Eigentümlichkeiten des H -Textes sein: ειπαν 1 ειπον u. dgl. (sogar ειπα 1 ειπον, ειπας 1 ειπων, ειπαντες 1 ειποντες), ανελημφθη, selbst τεσσαρακοντα, Μαθηταις (nur $H^{\delta 1-2}$), Μαθηταις (nur $H^{\delta 1*}$), Vermeidung der Assimilation (συνπληρουσθαι u. ä.), 119 Αχελδ- ($H^{\delta 2 \delta 4 162}$), 222 Ισραηλειται, 221 36 614 Ναζοραιος ($H^{\delta 2*}$ 221 36), 228 ($H^{\delta 2*}$), 25 προωρωμην, 26 εφ a ελπιδι ($H^{\delta 2 \delta 3}$), 313 Πειλατου ($H^{\delta 1}$), 23 εξολεθρευθησεται 1 εξολο- (wie $H^{\delta 1* \delta 3 \delta 4}$, auch δ454), 436 Λευειτης ($H^{\delta 1}$), 535 Ισραηλειται $H^{\delta 1-2 \delta 4}$, 65 Τειμωνα, 718 αχρι ($H^{\delta 1 \delta 3}$), 28 εχθες 1 χθες ($H^{\delta 1-2 \delta 3 74}$), 47 *οικοδομησεν ($H^{\delta 1}$), 1024 1822 Καισαριαν ($H^{\delta 2 \delta 3 \delta 4}$ 175 193), 135 Σαλαμειν ($H^{\delta 1}$), 52 ($H^{\delta 1}$), 1351 ($H^{\delta 1}$), 1421 ($H^{\delta 1-2}$), 162 ($H^{\delta 1 \delta 3}$) Εικονιον (14 i 19 nicht), 1540 1625 Σειλας ($H^{\delta 1}$), 1734 Αρεοπαγειτης ($H^{\delta 1}$), 183 ηργαζ- 1 ειργαζ-, 2017 Μειλητου ($H^{\delta 1}$), 212 Φοινικην. Dialekt- einwirkung könnte auch sein: 136 *Βαριθουαν 1 σουν, 16 ($H^{\delta 2}$ Ισδρ-) 2128 (1001) Ισραηλιται, 1528 πλειον 1 πλεον, 2225 εκατονταρχην, 26 εκατονταρχης ($H^{\delta 2* \delta 3 \delta 4}$).

Aber auch an Gedankenlosigkeiten, die die Textmaterie alteriren, fehlt es nicht. So schreibt er: 13 *οπτανόμενοι 1 -νος, 4 συναλισκομενος 1 συναλιζομενος, 6 *add εις p αποκαθιστανεις, *του 1 τω, 13 εισηλθεν 1 -θον, *16 δει 1 εδει (vgl 21), 23 Βαρναβαν 1 Βαρσαββαν, 245 *τοις 1 καθοτι, 32* παρ αυτων 1 παρα των, 22 *εμου 1 εμε, 414 *αυτων 1 αυτοις p συν, 17 ουτοις 1 αυτοις, 25 ος 1 ο, 523 ενκεχλ. 1 κεχλ. p ευρομεν, 26 *οτι ου, 721 *αυτη, 22 *πασαν την σοφian, 30 *ετη 1 ετων, 31 *add και a κατανοησαι, 41 *απηγοντο 1 ανηγαγον, 51 *και υμων 1 υμων και υμεις, 82 *συνκομισαντες 1 συνεκομισαν δε, 13 *εξεσταντο 1 -στατο ($H^{\delta 2* \delta 3*}$ 175 198), 1025 *αθεμιστον 1 -μιτον, 30 *της τριτης τεταρτης, 1213 κρουσαντες 1 -τος, 19 *αποκτανθηναι 1 απαχθηναι, 131 *και 1 του, 7 και εξητησεν 1 επεξητησεν, 14 ημετερα τω σαβαττω 1 ημερα των σαββατων, 17 *δια 1 και¹, 27 add και a κρειναντες, 48 δεξαμεντο 1 εδοξαζον (11 i 17 i), 1416 *κατα 1 παντα,

154 *παρεδοθησαν 1 -δεχθησαν, 22 *εδοξασεν 1 εδοξεν, 1621 *εθνη 1 εθνη, 35 λεγοντας 1 -τες, 174 Σιλαια (wohl entstanden durch ein über α geschriebenes αι, bedeutend das i subscriptum) 1 Σιλα, 18 *συνελαβον 1 συνεβαλον (70f), 27 ψηλαφησασαν 1 -σειαν, *ευροισαν 1 ευροειν, 28 *αυτη 1 αυτω, 185 *τοτε 1 οτε, 7 *ονοματος 1 ονοματι, 18 Κενχρειαις, 1919 *περι τα εργα 1 τα περιεργα, 24 add ος p Αρτεμιδος und entsprechend sofort παρειχε 1 παρειχετο α τοις, 38 *~ οι και, 202 *εκεινη 1 -να p μερτη, 9 *add ος p και, 15 *παρελαβόμεν 1 παρεβαλομεν, 31 *δε 1 και, 32 των παντων 1 πασιν, 38 *μελλει σοι 1 μελλουσι, 2119 ως 1 ων, 21 *κατηχησαν 1 κατηχθησαν, *Ιουδαιοις 1 -ους (20), 21 *εθνεσιν 1 εθεσιν, 25 απεστευλαμεν 1 επ-, 34 *εκευλευσε 1 εκελευσε, 225 παρα των αδελφων 1 προς τους αδελφους (wohl unter Nachwirkung von παρ ων).

Mit der Grammatik, insbesondere der Formenlehre, steht der Schreiber auf gespanntem Fusse. So schreibt er 16 αποκαταστανεις 1 -καθιστ-, 11 εθεασεσθε 1 -σασθε, 214 *ενωπισατε 1 -σασθε, 20 *μεταστρεφεται 1 μεταστραφησεται, 519 ανεωξεν 1 ηνοιξεν, 36 *εαυτους, 741 ηυφραινοντο, 44 *πατερεςιν 1 πατρασιν, 52 προκαταγγελλοντας 1 -γειλантаς, 56 *ηγεωγμενους 1 ανεωγ-, 60 *φωνην μεγαλην, 816 *επι 1 επ, 1115 *αυτοις 1 αυτοις, 1215 *διεσχυριζετο 1 διισχ., 1325 *επληρουν 1 επληρου, 141 κατα το αυτον, 20 *την επαιριον 1 τη επ-, 1423 πεπιστευκασιν 1 -κεισαν, 27 συναζαντες 1 συναγαγοντες, ανηγγειλον, 1524 *διεστευλωμεθα, 26 παραδεδωκασιν 1 -κοσιν, 27 απαγγελλουντας 1 απαγγελλοντας, 38* αποστατησαντα 1 αποσταντα (H^{δ4}), 175 εθρορυβουσαν 1 εθρορυβου, 185 *μαρτυρουμενος 1 -ρομενος, 7 συνομοροουσα 1 -ρουσα (101 H^{δ4}), 21 *του 1 της α Εφεσου, 1919 *συνεψηφισον 1 -σαν, 2021 *διαμαρτυρουμενος 1 -ρομενος, 23 λεγων 1 λεγον p πνευμα (viele Codd), 24 *εμαυτου 1 -ω, *ον 1 ην p διακονιαν (lateinisch ministerium), 223 παιδευομενος 1 πεπαιδευμενος.

Im Verhältnis zu all diesen Lässigkeiten sind Omissionen nicht allzuhäufig. Durch Homoioteleuton sind wohl ausgefallen: 11 ο p ηρξατο (H^{δ1}), 29 *και p Ελαμνται, 17 αι p και, 36 *τον p τουτον, 43 *τε α τερατα, 326 αυτον p -εν (Ic¹¹⁶ O^{θ40}), 41 και¹ ∪ και², 54 ση p τη, 69 *και Ασιας p Κιλικιας, 734 *μου p λαου, 38 *του p αγγελου (7), 44 οπ ο p διεταξατο, 87 *και p -νοι, 20 *σου α συν, 115 *αν p ειδον, 127 οπ εν p ελαμψεν, 18 ουκ ολιγοs παραχος, 1422 *εις in εισελθειν p υμας, 157 *εν p -ων, 28 *ομ των p τουτων, 32 πολλου p λογου, 1617 *ανθρωποι p οι, 1640 εις in εισηλθον p φυλακης, 1716 *το p -νετο, 19 η p αυτη (H^{δ1}), 25 τινος p -νος, 34 και² ∪ και³, 2121 *τα p κατα, 30 αυτον p ειλικον.

Ungriechisches Sprachempfinden dürfte Schuld sein an dem nicht seltenen Überspringen von τε, so *29 10 145 (Ic³⁵³ 551) 159 174 14 (τε²) 1910 17 207 *35 (382 Ib^{δ152f} Ic^{353f}) 2112 25 28.

Ohne solche erklärbaren Anlässe omitirt er: 113 και α Σιμων, 214 p εστω, 17 α εσται, 18 εν² (101 δ157* Ib¹⁵⁷ δ602 δ309 365 Ic²⁰⁸ H^{δ3*} δ4 162), 25 δε, 17 *ενυπνιοις, 31 *προειδως ελαλησεν περι της, 37 λοιπους (δ507), 313 μεν (δ180 δ505 δ299 u. a.), 412 εν α ω, 13 και ιδιωται, 20 *μη, 32 τι, 59 *προς, 29 αποκριθεις — ειπον, dann *δε 1 δει, *add ο δε Πετρος ειπεν προς αυτους p ανθρωποις, 36 *διελυθησαν, 61 *τη¹, 2 *δε, 721 *και, 25 *ου, 39 *αυτων, 821 *γαρ (Ib^{δ602}), 28 *αυτου, 1027 *συνομιλων αυτω, 33 *παρεσμεν, 37 ρημα, 39 εν² (H^{δ1}), 41 αυτον, 119 εκ δευτερου, 12 δε (175), 124 αυτον¹, 133 απελυσαν, 35 διοτι, 46 αναγκαιον, 1535 *του, 38 αυτοις, 165 τη πιστει, 1712 εε, 13 υπο του Παυλου, 28 ποιητων, ~ τινες p υμας, 31 εν3, 183 ειναι, 21 παλιν, 1919 *δε, 26 οτι, 27 της μεγαλειότητος αυτης την, 202 αυτους, 16 ει δυνατον ειη αυτω, 38 *αυτου, 2116 τινη, 20 αυτω, 21 λεγων, 37 ο Παυλος, 38 ου 1 ουκ αρα, 39 της — πολεως, 222 αυτοις, 6 εγενετο, πορευομενω και, ~ εγγιζοντι δε μοι.

Wie alle anderen uns erhaltenen I-Zeugen weist auch schon dieser älteste K-Einwirkungen auf. Und zwar in nicht ganz geringer Zahl, wenn auch seltener als alle andern. Dass es solche sind, verrät besonders ihr nesterweises Auftreten. Z. b.

erscheint 41–5 keine der 4 *I*-Lesarten in δ5, erst die allerletzte am Schluss von 5 findet sich, dann sofort aber auch die nächste in 6, dagegen fehlt wieder die in 7. 1046–112 finden sich alle acht *K*-Lesarten mit Ausnahme von καθως 1 ως 47; 113–20 fehlen von den 19 *I*-Lesarten nur vier.

Dabei ist die *K*-Korrektur in seiner Vorlage manchmal vom Schreiber unseres Codex missverstanden worden: 21 *I* ορου, *K* οροθυμαδον, δ5 om; 816 *K* Xū Iū 1 xū Iū, δ5 xū Iū Xū; 1419 *I* επεισαν, *K* πεισαντες, δ5 επεισεισαντες; 1537 *I* εβουλετο, *K* εβουλεσατο, δ5 εβουλευετο; 1714 *K* ως 1 εως, δ5 om εως; 194 *K* add Χριστον a Ιησουν, δ5 Χριστον 1 τον Ιησουν; 2113 *I* τότε απεκριθη ο Παυλος και ειπεν, *K* απεκριθη τε ο Π., δ5 ειπεν δε ο Π.

Nach diesen Beobachtungen verdienen auch die δ5 eigentümlichen Umstellungen keine ernste Beachtung: 19 και απηρθη p αυτον, 23 τοπον τον, 22 βιαιας πνοης (δ157f δ457f I^c353), 5 ησαν (om δε) p Ιερουσαλημ, ευλαβεις ανδρες, 31 την ενατην (*ενατη) της προσευχης, 425 λαλησας (1 ειπων) a Δαυειδ, 27 σου παιδα, 36 Κυριος λευειτης, 519 δια νυκτος αγγελος κῡ, 710 χαριν αυτω, 23 μ̄-ετης αυτω, 34 τους αποστουλους βραχυ τι (mehrere *I*), 46 σκηνωμα ευρειν, 1016 ανεληφθη παλιν (192), 23 εξενισεν αυτους, 115 Ιοπηη πολει, τι σκευος, 19 τον λογον λαλουντες, 121 τας χειρας a Ηρωδης, 13 υπακουσαι p Ροδη, 20 τον βασιλεα 1 αυτον, αυτου 1 του βασιλεως, 1331 εφ ημερας πλειους p Ιερουσαλημ, 32 γενομενην επαγγελιαν, 1417 αφηκεν εαυτον, 19 τεθνηαι αυτον, 1523 αδελφοις p εθνων, 35 και μετα, 1618 επιστρεψας δε ο Παυλος τω πνευματι και διαπονηθεις, 22 πολυς οχλος συνεπεστησαν (1 -στι), 29 φωτα δε αιτησας, 33 αυτος εβαπτισθη, 1713 ο λογος του θεου καταγγελη εν τη Βεροια, 196 χειρα του Παυλου, 27 ημιν κινδυνευει, η ολη, 40 σημερον (om περι της) a εγκαλεισθαι, 2020 κατοικους και δημοσια, 23 μενουσι μοι (1 με), 24 εχω (add μοι) ουδε ποιουμεν (H⁸⁴), 38 οδυνωμενοι p λογω, 2116 μαθητη αρχαιω, 223 Ιουδαιος ανηρ, γεγεννημενος p Κιλικιας, εστε a παντες.

Auch Reminiszenzen haben auf die in δ5 vertretene Textgestalt eingewirkt: 113 add ο του a Αλφαιου (Mt 103), 14 *add και τεχνους p γυναιξιν (215), 15 εν δε 1 και εν (61), 21 add Χς p ο xς Ις (175 I^c208f 486; Phi 211), 24 om ου (auch I^cδ260 δ152f; 16429), 21 add εγενετο εν ταις ημεραις εκειναις του 1 εν τω (nach Lk 21), 2 add ιδου p και (Mt 317), παντα 1 ολον (102 1114), 3 εκαθισαν (200 397 264 H^{δ2*}; nach ωφθησαν 3^a), 10 add τε p Αιγυπτον (10^a), 13 add ουτοι a μεμεστ. (15), 21 *add του a κυριου (1048), 22 *δεδοκιμασμενον 1 αποδεδειγμενον (1 Th 24), *οσα 1 οis (154 12 Jo 2125), 30 *αναστησαι (nach καθισαι), 36 add ο p πας (ebenso Απρ¹¹ 551; 1114), 37 add ουν p τι (Mt 2722 Lk 2015 Jo 125 u. ö.), 41 πιστευσαντες 1 αποδεξαμενοι (vgl Lk 120 Jo 450), 42 add εν Ιημ p αποστολων (814), 46 add παντες a προσκαρτερουντες (114), 47 κοσμον 1 λαον (Mk 149), 34 εμβλεψας 1 ατενισας (Mt 1926), kompensiert durch ατενισον 1 βλεψον, 12 αποκριθεις . . ειπεν 1 ιδων . . απεκρινατο (529), 26 εξαπεστειλεν 1 απεστ- (Gal 446), 418 φωνησαντες 1 καλεσαντες (1018), 33 add Χριστου p Ιησου (1001; 1 P 13 321), 37 χωριου 1 αγρου (34), 53 ~ αγιον πνευμα (431), 5 ακουσας 1 ακουων (häufig), 8 add αρα p ει (71), 10 συντειλαντες εξηνεγκαν και 1 εξενεγκαντες (6), 615 *αυτω 1 εις αυτον (104 149), καθημενοι 1 καθηζομενοι (22), 73 add την a γην (H; Gen 121), 30 add μετα ταυτα p και¹ (1320), 42 om των p βιβλων (120 Lk 34), 83 ο δε Σαυλος 1 Σαυλος δε (91), 7 εθεραπευοντο 1 -ευθησαν (516 289), 14 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμοις (Kap 1—7 ex 14), 23 θεωρω 1 ορω (1001 I^c116364; 1722), 24 add προς αυτους p ειπεν (186 192), *περι 1 υπερ (101 200 397 502; 125 Κο 13 43 u. ö.), 26 αναστας πορευθητι 1 αναστηθι και πορευου (101; 911), 1015 φωνησας δε 1 και φωνη (941), 16 παλιν 1 ευθεως (1110), 17 επερωτησαντες, 1 διερ- (das üblichere), 22 add τις a εκατονταρχης (vgl 1), 24 προσδεχομενος 1 προσδοκων (Mk 1543), 25 προς 1 επι (510), add αυτω p προσεκυνησεν (101; Mt 1433 Mk 56), 28 add ανδρι a αλλοφυλω (28^a), 33 add εν ταχει a παραγενομενος (2218 254),

add παρα σου p ακουσαι (22), 38 ~ αγιω πνευματι (häufig), 39 αυτου ἰπαντων (1331), 42 ενετειλατο ἰ παρηγγειλεν (Mt 2820), 46 ειπεν δε ο Πετρος ἰ τοτε απεκριθη Πετρος (36 53), 114 add τα α καθεξης (nach der Formel και τα καθεξης), 19 *add του α Στεφανου (69 759 82), 1215 *ελεγον ἰ ειπον (15b), αυτη ἰ προς αυτην (Lk 1040f 1312 u. ö.), 1311 εως ἰ αχρι (häufig), 15 add σοφιας p λογος (1 K 128), 46 add προς αυτους p ειπον (oft), 48 θεου ἰ κυριου (1001; 111), 51 κατηντησαν ἰ ηλθον (2513), 146 *add εις (δ3*; 21), 15 τον ποιησαντα ἰ ος εποισεν (424 1724), 154 ~ εποισεν ο θεος (mehrere I; 12 1427), 16 *add δε p μετα (7; 186), 20 om απο (A^{pr} 502 H^{δ1-2} 74 162; 29), 32 πληρεις πνευματος αγιου p οντες (63), 166 add μηδενι α λαλησαι (1119), 8 κατηντησαν ἰ κατεβησαν (1 1819 2513 u. ö.), 15 μενετε ἰ μεινατε (1001 H; Lk 94 Mk 610), 18 ευθεως α εξηλθεν ἰ αυτη τη ωρα (Mk 142), 23 τηρεισθαι ἰ τηρειν (2423 254), 27 add την α μαχαिरαν δ156 502 H^{δ1} δ3 74 162; Mt 2651 Mk 1447), 1714 τον μεν ουν ἰ ευθεως δε τοτε τον, ~ οι αδελφοι εξαπεστειλαν (125 2322 254), 15 εν ταχει ἰ εως ταχιστα (2218 254 1 T 314), 185 add κυριον α ἰν, 7 *τον οικον ἰ οικιαν (1022 1112), 11 αυτους ἰ εν αυτοις (I^b 253f; 42 vgl 151 Mk 122 usw.), 15 θελω ἰ βουλομαι (Rm 113 usw.), 18 *προσευχην ἰ ευχην (1613), 19 διελεγετο ἰ διελεζατο (1717 184), 25 τον λογον ἰ την οδον (A^{pr} I^b; das übliche), 193 ελεγον ἰ ειπον (häufig), 6 χειρα ἰ τας χειρας (912 [I K] Mt 918 Mk 732), επεπεσεν ἰ ηλθεν (1044 1113), 8 add εν δυναμει μεγαλη p επαρρησιαζετο (433), 9 add το α καθ ημεραν (1711 Lk 1947), 25 εφη ἰ ειπεν (öfter), 35 κατασεισας ἰ καταστειλας (33 1217 1316), *add ο α ανθρωπος (368; Jer 912), 39 *τω νομω ἰ τη εννομω (Paulus), 203 αναχθηναι ἰ αναγεσθαι (211 2712), 4 Ευτυχος ἰ Τυχικος (209), 7 add πρωτη p μια (Mk 169), 12 νεανισκον ἰ παιδα (9), 18 προς αυτους ἰ αυτοις (70; öfter), 18 add αδελφοι p επισταθις (173 502; 157), 22 Ιερουσαλμα ἰ Ιερουσαλημ (382; häufig), 2328 ~ αγιον πνευμα (mehrfach), 24 παρελαβον ἰ ελαβον (Ko 417), 35 *μακαριος ἰ -ον (Mt 116), 2114 add προς αλληλους p ειποντες (27 Lk 215 825), θεου ἰ κυριου (das Herrschende), 15 τινας ημερας ἰ τας ημ. ταυτας (1536), αποταξαμενοι ἰ επισκευασαμενοι (1818 21), 19 ενα εκαστον ἰ καθ εν εκαστον (26), 21 *εν τοις εθνεσιν ἰ τοις εθουσιν (19), 26 επιουση ἰ εχομενη (18 726), 29 ενομισαμεν ἰ ενομιζον (1613), 33 *τις ἰ τι (nach τις¹), 37 λαλησαι ἰ ειπειν τι (39), 40 ησυχειας ἰ σιγης (2), 225 ολον ἰ παν (vgl 2230 Mk 1455), 6 *απο ἰ εκ, περιεστραψαι (*-ψα) (93), με φως ἰ φως ικανον περι με (2613), 10 om κυριος (2615 K; vgl 95), 21 εξαποστελλω (2617), 25 ~ εξεστιν υμιν α ανθρωπον (2137), 27 ειπεν ἰ εφη (häufig), 28 αποκριθεις ο χιλ. (*add και) ειπεν.

Bedeutungslose Willkürlichkeiten dürften dann auch folgende Wortvertauschungen sein: δε ἰ τε 240 615 1421 (1001) *155 196 *11 29 203 11 228, ητε ἰ ηθε 2121, τε ἰ δε 1638 (δε¹; auch 175 H^{δ2}) 1812 *20 207, δε ἰ και 1121 135 1424 158 1715 *2111, και ἰ δε 1345, και ἰ τε 1212, τε ἰ και 1030, η ἰ και 1729, τοτε ἰ δε 519 1021 1915 2227, τοτε ἰ και *1622 (και²), τοτε ἰ ευθεως ουν 2229, μεχρι ἰ αχρι 204 224, εως ἰ αχρι 115 1311, ωσπερ ἰ ως 1047 1728, ως ἰ ωσπερ 1115, γαρ ἰ δε *115 1220, εκ ἰ απο 326 52 172 2116. Dazu 117 *ος ἰ και, 26 και ἰ οτι, 324 *ο ἰ οσοι, 66 οτινες ἰ και, 74 *κακει ἰ κακειθεν, 13 επι ἰ εν, 19 και ἰ ουτος, 29 *ουτως και α ἰ δε p εφυγαδευσε, 37 *ωσει ἰ ως, 39 οτι ἰ ω, 48 ως ἰ καθως, 51 καθως ἰ ως, 115 τετρασιν ἰ τεσσαρσιν, 19 απο ἰ επι, 1333 ουτως γαρ ἰ ως και, 42 εξης ἰ μεταξυ, 1624 ο δε ἰ ος, 1825 ος ἰ ουτος, 199 τινες μεν ουν ἰ ως δε τινες, 10 *εως ἰ ωστε, 37 ητε ἰ ουτε bis, 206 εν η ἰ οπου, 24 του ἰ ως, 2126 οπως ἰ εως ου. Verhältnismässig häufig treffen die Wortänderungen verba composita: (125 αναλαβειν ἰ ενα λαβειν), 319 απεστραψεν ἰ ελθ-, 42 καταπονουμενοι (*και απο-) ἰ διαπ-, αναγγειλιν ἰ καταγ-, 739 απεστραψεν ἰ εστρ-, 1048 *διαμειναι ἰ επι-, 127 επελαμψεν ἰ ελ-, 16 *εξανοιξαντες ἰ αν-, 137 συνκαλεσαμενος ἰ προσκ-, 154 απηγγειλαν ἰ αν-, 16 *επιστρεψω ἰ ανα-, 24 *εξεταραξαν ἰ εταρ-, 171 κατηλθον ἰ ηλθον, 5 εξαγαγειν ἰ προ- (δ507), 20 φερεις ἰ εισφ- (264 I^b 800), 30 *παριδων ἰ υπερ-, 1817 *απολαβομενοι ἰ επιλ-, 1915 κυριευσας ἰ κατακ- (56), 2111 *αγγελων ἰ ελθων, 12 επιβαινιν ἰ ανα-, 17 υπεδεξαντο ἰ απ-, 19 διηγειτο ἰ εζ-, 2224

κατεφωνουν 1 επεφ-; dazu 208 υπολαμπαδες 1 λαμ-; oder Verbalformen: 120 *η 1 εστω, 22 καθεζομενοι 1 καθημενοι (δ3), 310 καθεζομενος 1 καθημενος, 434 *πιπρα-
σκοντων 1 πιπρασκομενων, 52 εθετο 1 εθηκεν, 9 συνεφωνησεν 1 -νηθη, 24 *γενηται 1
γενοιτο, 713 εγενηθη 1 εγενετο, 1027 *ευρεν 1 ευρισκει, 1329 *ετελουν 1 ετελεσαν, 31 *συ-
ναναβαινουσιν 1 -βασιν, 141 πιστευειν 1 -σαι, 21 υπεστρεφον 1 -ψαν, 1515 *συμφω-
νησουσιν 1 -νουσιν, 1621 παραδεξασθαι 1 -δεχασθαι, 178 *ακουσαντες 1 -οντες (Ιεδισι),
31 κριναι 1 -ειν (7 Ιδδουα), 203 γενηθεις 1 γενομενης, 2120 εδοξασαν 1 -ζον, 27 επι-
βαλλουσιν 1 επεβαλον (7), 28 *εκοινωνησεν 1 κεκοινωνηκεν, 2224 *ανεταζειν 1 -ζεσθαι.

Auch Konstruktionswechsel finden sich mehrfach: 21 οντων αυτων παντων 1 ησαν
παντες . . και, 13 *διεχλευαζον λεγοντες 1 διαχλευαζοντες ελεγον, 43 επιβαλοντες 1
επεβαλλον . . και, 521 συνκαλεσαμενοι 1 συνεκαλεσαν, 26 φοβουμενοι 1 εφοβουντο, 615
*ητενιζον δε add και α ειδον 1 αντενισαντες, 89 προυπαρχων 1 προυπηρχεν, 1027 *εισελ-
θων τε 1 εισηλθεν, 34 *καταλαβανομενος 1 -λαμβανομαι, 1216 και ιδοντες 1 ειδον . . και,
143 διατριψαντες 1 διετριψαν, 1619 ως δε ειδαν 1 ιδοντες δε, 1819 καταντησας 1 κατην-
τησεν, 1915 τοτε απεκριθη . . και (α ειπεν) 1 αποκριθεν δε, 2136 αναρεισθαι 1 αιρε (vgl
1328 2327), 40 και σεισας 1 κατεσεισεν. Auch Wechsel im Kasus und Numerus
sind nicht selten: 217 *πασας σαρκας 1 πασαν σαρκα, 419 αποκριθεις 1 -θεντες (~ α δε
om o), 32 αυτου 1 -ω (nach υπαρχοντων), 71 τουτο 1 ταυτα, 11 εφ ολης της Αιγυπτου 1
εφ -ν, 49 *μου 1 μοι, 54 αυτου 1 ταυτα, 822 σου 1 σοι, 24 μοι 1 επ εμε (464), 1040
*αυτω 1 -ον, 111 *εδεξατο 1 -αντο (nach τα εθνη), 1346 παρρησιασασμενος 1 -νοι (7 Ιδδουα
157), 143 *αυτου 1 -ων, 14 ακουσας 1 -σαντες, 1621 ημας 1 -ιν (397), 1714 υπεμεινεν 1
-ναν (Ιδ 157 Ιε), 26 ανθρωπου 1 -πων, 182 *αυτω 1 -οις, 1910 τους λογους 1 τον -ον,
2018 παντος χρονου 1 τον παντα χρονον, 23 μοι 1 με ~ p μενουσιν (Ωρ). Noch
häufiger findet sich ein den Sinn nicht ändernder Ersatz eines Wortes durch
ein Synonymon: 229 μνημειον 1 μνημα, 43 επαυριον 1 αυριον (101), 25 λαλησας
1 ειπων, 716 μετληθησαν 1 μετετεθησαν, 30 *πλησθεντων 1 πληρωθεντων, 44 *το
παταυπον 1 τον τυπον, 1047 αυτους 1 τουτους, 125 εν εκτενεια 1 εκτενως, 134 οι
1 αυτοι, καταβαντες δε 1 κατηλθον . . τε, 23 αυτου p σπερματος 1 τουτου α ο θεος,
31 ουτος 1 ος, 45 το πληθος 1 τους οχλους, 144 αλλοι 1 οι², 1613 εδοκει 1 ενο-
μιζετο, 15 θεω 1 κυριω, 19 της παιδισκης 1 αυτης, 21 υπαρχουσιν 1 ουσιν, 1712 τινες 1
πολλοι, 14 απελθειν 1 πορευεσθαι, 19 καταγγελλομενη 1 λαλουμενη, 1931 υπαρχοντες 1
οντες, 32 πλειστοι 1 πλειους, 202 χρησασμενος 1 παρακαλεσας, 5 αυτον 1 ημας, 6 πεμ-
πταιιοι 1 αχρι ημερων πεντε, 17 μετεπεμψατο 1 μετεκαλεσατο, 18 ποταπως 1 πως, 22 γι-
νωσκων 1 ειδως, 30 αποστρεφειν 1 αποσπαν, 34 μου 1 αυται², 35 *ουτος 1 αυ-, 211 ηχο-
μεν 1 ηλθομεν (vgl 2823 ηκον, sonst nie in Ac), 24 πορευου 1 στοιχεις, 26 *εισηλθεν
1 εισηκει, 35 τον Παυλον βασταζεσθαι 1 β. αυτον, 37 τω χιλιарχω αποκριθεις ειπεν 1 λε-
γει τω χ., 39 συχωρησαι 1 επιτρεπον, 222 ησυχασαν 1 παρεσχον ησυχιαν.

Eine Nuance stärker sind die Wortvertauschungen: 230 *καρδιας 1 σφυρος, 33
*υμιν ο 1 τουτο ο υμεις, 310 γεγενημενω 1 συμβεβηκοτι, 16 *τουτον θεωρειτε και οιδατε
οτι 1 τουτον ον θ. x. οι., 1023 εισαγαγων 1 εισκαλεσασμενος, 30 της αρτι 1 ταυτης της,
33 *ιδου 1 ουν, 48 παρ εκαλεσαν 1 ηρωτησαν, 119 εγενετο 1 απεκριθη, 25 ως συντυχων
1 ευρων, 127 νυξας 1 παταξας, 142 επιγαγον 1 επηγειραν, 15 *φωνουντες 1 λεγοντες,
152 εκστασεως 1 στασεως (256), συν αυτοις 1 προς αυτους, 8 επ αυτους 1 αυτοις², 167
γενομενοι (*-την) 1 ελθοντες, 10 τους εν τη Μακεδονια 1 αυτους, 16 *δια τουτου 1 αυτης,
19 απεστερησθαι 1 εξηλθεν η ελπις, 1824 Απολλωνιος 1 Απολλως, 199 Τυραννιου 1 Τυ-
ραννου, 201 *παρκαλευσας 1 -καλεσας, *αποσπασμενος 1 ασπασ-, 2227 επηρωτησεν
αυτον 1 ειπεν αυτω.

Nun bleiben noch einige den Sinn ernstlicher alterirende Änderungen: 19 ει-
ποντος αυτου 1 ειπων βλεποντων αυτων, 230 *ειδων 1 -ως, 46 προσεκαρτερουεν εν τω
ιερω και κατ οικους (*κατοικουσιν) επι το αυτο (1 ομοθυμαδον, 47) κλωντες τε αρτον

1 προσκαρτερούντες — ἄρτον, 311 οι δε θαμβηθέντες εστήσαν 1 συνεδράμον — αυτοὺς, 42 τὸν Ἰν ἐν τῇ ἀναστήσει 1 ἐν τῷ Ἰὺ τὴν ἀνάστασιν, 54 πονήρον 1 πρᾶγμα, 8 ἐπερωτήσω σε 1 εἶπε μοι, 22 ἐσὼ 1 ἐν τῇ φυλακῇ, 726 τι ποιεῖτε α ἀνδρες 1 ἐστε ρ ἀδελφοί, 31 ο ἡς εἶπεν αὐτῷ λέγων 1 ἐγένετο φωνὴ ἔν πρὸς αὐτόν, 33 καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν 1 εἶπεν δὲ αὐτῷ ο ἡς, 86 *... (4 Buchst. radirt) ὄντο 1 ὁμοθυμαδόν, 111 ἀκούστον δὲ ἐγένετο τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς (*οἱ) ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ 1 ἡκούσαν — Ἰουδαίαν, 25 παρεκάλειν ελθεῖν 1 ἡγάγεν, 125 *περὶ αὐτοῦ 1 γινόμενῃ, 1327 *μὴ συνιέντες 1 τούτων ἀγνοήσαντες, 28 *κρινάντες αὐτὸν παρέδωκαν Πιλάτῳ ἵνα εἰς ἀναίρεσιν 1 ἡτήσαντο — αὐτόν, 1538 οὐκ ἐβούλετο λέγων 1 ἡξίου, τούτων μὴ εἶναι συν αὐτοῖς 1 μὴ συμπαραλαβεῖν αὐτόν, 175 ἀπειθουντες 1 ζήλωσαντες, ~ ρ οι δε συνστρεψάντες 1 προσλαβόμενοι, οἱ καὶ οὐλοποιήσαντες, ~ τινὰς ἀνδρας τῶν ἀγοραίων, 23 *δυστορῶν 1 ἀναθεωρῶν, 1920 ἡ πίστις τοῦ θεοῦ 1 ο λόγος τοῦ κυρίου, ~ ἐνίσχυσεν (1 ισχυεν) καὶ α ἡ πίστις, add καὶ ἐπληθύνε ρ ἡρξάνε, 21 τότε 1 ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ~ Παῦλος ἐθετο, 24 τὴν 1 ὀνομασίαν, 29 *συνεχρῆθη . . αἰσχυρῆς 1 ἐπλησθη . . τῆς συγχύσεως, 30 ἐκώλυσον, ~ ρ οι μαθηταί 1 οὐκ εἶων αὐτόν, 35 ἡμετέραν 1 Εφεσίων (vgl 1620), 2021 διὰ τοῦ ἔν ἡμῶν Ἰὺ Χῦ 1 εἰς τὸν -ν κτλ, 26 *ἀφ' οὗν τῆς σήμερον ἡμέρας 1 διότι — οτι, 2118 *ἦσαν δὲ παρ αὐτῷ οἱ πρεσβύτεροι συνήγμενοι 1 πάντες τε συνεγενόντο οἱ πρεσβ.

Nur Fehler dürften sein: 218 *ἐγὼ 1 γε, 418 παρηγγεῖλαντο κατὰ τὸ 1 παρηγγεῖλαν τὸ καθόλου, 34 *καὶ φέροντες 1 ἐφέροντας.

Bedeutungslose Additionen sind selten: 714 καὶ α πέντε, 26 *εἰς α ἀλλήλους, 34 *καὶ α γὰρ ρ ἰδὼν (d om καὶ), 54 *τε ρ ἐβρύχον (sinnlos), 824 μοι ρ εἰρηκατέ, 27 τίνος ρ βασιλείας (gegen d), 133 πάντες ρ προσευξάμενοι, 6 καλούμενοι ρ ὀνομασίαν, 23 οὐν ρ θεός, 1027 *καὶ α σπασσάμενος, 28 τί α κακόν, 1729 *οὗτε α χρυσῶν, 186 ο Παῦλος ρ ἐκτιναξάμενος, 23 καὶ α ἐπιστηριζών (δ507), 199 ο Παῦλος ρ ἀποστάς, 19 καὶ α τας, 22 *ὀλίγον ρ χρόνον (gegen d), 26 εὖς α Εφεσίου (I^b τῆς, d ipsius), οὗτοι ρ οτι (gegen d), 201 πολλὰ α παρακαλ. (gegen d), 2 πάντα α τα, 10 *καὶ α εἶπεν (sinnlos), 16 εἰς α τὴν, 32 *αὐτοῖς α τοῖς (d hiat), 2124 *οτι ρ ἀλλ (nach οτι), 27 δὲ ρ οι (sinnlos), 40 *καὶ α ἐπιτρεψάντος.

Dagegen sind bedeutsame Texterweiterungen ohne sonstige Belege die folgenden Additionen: 31 τὸ δειλινὸν ρ ἱερὸν, 4 καὶ α εἶπεν (O), 424 καὶ ἐπιγόντες τὴν τοῦ θεοῦ ἐνέργειαν ρ ἀκούσαντες, 518 καὶ ἐπορευθὴ εἰς ἑκάστους εἰς τὰ ἴδια ρ δῆμοσια, 21 ἐγερθέντες τῷ πρωτῷ καὶ α συναλεσάμενοι (1 συνεκάλεσαν), 36 αὐτὸς δι' αὐτοῦ ρ ἀντρεθῇ, 74 τὴν α μετὰ, *καὶ α μετῴκισεν, 824 τῶν κακῶν α ὧν (add κακῶν ρ εἰρηκατέ 1001), 1021 τί θέλετε ἡ α τις, 24 καὶ α συναλεσάμενος, περιεμείνεν ρ φίλους, 25 add ἐκπῆδης καὶ α συναντήσας, 112 ος καὶ κατήντησεν αὐτοῖς καὶ ἀπηγγέλειν αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ θεοῦ α ~ οι δε ἐκ περιτομῆς (add) ἀδελφοί διεκρίνοντο πρὸς αὐτόν, 125 πολλῇ α ~ δε προσευχῇ, 23 καταβάς ἀπὸ τοῦ βήματος α γενομένος, ἐπὶ ζῶν καὶ οὕτως α ἐξεψύξεν, 1310 *οὐσας α εὐθείας, 39 καὶ μετάνοια α ἀπὸ, 44 Παύλου πολὺν τε λόγον ποιησαμένου περὶ 1 τὸν λόγον, 149 ὑπαρχῶν ἐν φόβῳ ρ λαλούντος, 1530 ἐν ἡμέραις ὀλίγαις ρ ἀπολυθέντες, 1619 ἡς εἶχαν δι' αὐτῆς ρ αὐτῶν, 22 κραζόντες ρ αὐτῶν (vgl 2136), 37 ἀναίτιους α ἡμᾶς, 171 εἰς α, κακῶν ρ Ἀπολλωνίαν (~ κατηλθὼν [1 ἡλθὼν] α εἰς), 4 τῇ διδασκῇ ρ Σίλα, πολλοὶ α τῶν, 13 ἐπιστεύσαν καὶ α, *εἰς αὐτὴν ρ ἡλθον, 15 παρηλθεν δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἐκωλύθη γὰρ εἰς αὐτοὺς κηρύξαι τὸν λόγον ρ Ἀθηναίων, 21 εἰς αὐτοὺς ρ ἐπιδύμουντες, 27 μάλιστα α ζητεῖν (gg d), 28 τὸ καθ' ἡμέραν ρ ἐσμεν, 34 εὐσχημῶν ρ Ἀρεοπαγίτης, 1926 τις τότε ρ οὗτος (gig nescio quem), 38 αὐτοὺς ρ πρὸς, 207 τοῦ α κλάσαι, 12 ἀσπαζόμενων δὲ αὐτῶν ἡγάγεν 1 ἡγάγον δὲ, 18 ὡς τριετίαν ἡ καὶ πλείον ρ Ἀσίαν, 2113 add πρὸς ἡμᾶς α ο Παῦλος, βούλομαι ρ δεθῆναι (vgl Tert add optaverim), 27 ἐληλυθότες ρ Ἰουδαῖοι.

Mit dem Andreas-Kommentar trifft δ5 in folgenden Lesarten zusammen: 230 om τὸ α κατὰ σάρκα A^{pr} 11 40, 77 αν 1 εαν, 821 εναντι H^{δ1-2} δ4 δ6, 117 καὶ ἡκούσα.

1 ηκουσα δε, 1346 ^cadd δε p επειδη, 1617 κατακολουθουσα 1 -θησασα (*I^aδ²⁰³ 382 H^{δ1-2}*), 30 ειπεν 1 εφη, 194 add o a Παυλος, 18 δε 1 τε, 2013 add ως a μελλων, 35 ^cadd και a παντα. Ob diese Berührungen Zufall sind oder Einwirkungen des Kommentars auf δ5 oder einer gemeinsamen Vorlage auf beide, ist bei der Unbedeutendheit derselben nicht zu entscheiden.

Wie sich in δ5 Schreibformen, die sonst *H* eigentümlich sind, finden (s. S. 1721), die zum mindesten eine Beziehung zu Ägypten wahrscheinlich machen, so auch einige Lesarten von *H*, die δ5 allein oder fast allein unter allen *I*-Zeugen vertritt: 18 μου 1 μοι (*Ωρ*), 46 Ανας ο κτλ 1 Αναν τον κτλ *A^{πρ} I^a64 δ355* 31 ~ του αγιου πνευματος *I^b78 δ206* (lat), 32 *om η bis *I^b171 264*, 510 προς 1 παρα (*Ωρ*), 733 *εφ 1 εν *I^a200f*, 1322 ~ αυτοις p Δαδ, 32 ημων 1 αυτων ημιν (*H^{δ1-2} δ3* δ4*; vgl 239), 1524 om λεγοντες περιτεμεσθαι και τηρειν τον νομον (*Ωρ*), 1723 ο . . τουτο 1 ον . . τουτον (*Ωρ* lat), 181 om ο Παυλος (*H^{δ1-2} δ48* lat), 12 ανθυπατου οντος 1 ανθυπατευοντος (lat), 2131 συνχυνεται 1 συγκεχυται (*H^{δ1-2} δ48 I^b365* lat).

Wie schon in den Evv finden sich auch hier spezielle Berührungen mit δ1 δ2 δ1-2, so mit δ1-2 119 om ιδια, 220 om την a ημεραν, 34 om ο, 36 om εγειρε και Αθ sa *I^aδ454* (gg *Ωρ*), 44 om ο (*I^a7 264*), 746 οικω 1 θεω (*Lk* 133; *I^b398*); mit δ2 119 add o a και, 225 μου p ξν, 125 προσαγειν 1 προ- (*H^{δ6} I^aδ453-173 I^bδ260 157*), 1511 -πιστευομεν 1 ευομεν; mit δ1: 233 add και a βλεπετε, 44 ως 1 ωσει a χιλιαδες (536), 22 γηγονει 1 εγεγονει, 32 παντα 1 απαντα, 73 om εκ. Dazu kommen aus der Liste der Reminiszenzen (S. 1723f) 23 1420 1615 27. Die Berührungen sind zu dürftig, um sichere Schlüsse zuzulassen. Vielleicht ist *Ωρ* die gemeinsame Quelle.

In diese Listen der in *I^a*-Zeugen vorkommenden Varianten sind nicht aufgenommen alle diejenigen Varianten, die in Übersetzungen irgendwo auch erscheinen. Sie müssen späterer zusammenhängender Besprechung vorbehalten bleiben.

417. Der Text des Andreaskommentars (*A^{πρ}*). Auch Andreas hat eine Nuance des *I*-Textes seinem Kommentar zugrunde gelegt und sein Text schliesst sich den bisher behandelten Zeugen als gleichwertig an.

In § 102 sind die Handschriften, die uns diesen Kommentar erhalten haben, nachgewiesen. Hier interessiert uns nur der dem Kommentar zugrunde gelegte Text. Die mit *O* bezeichneten Codd bieten sämtlich einen stark an *K* angenäherten Text. Da sie aber sämtlich sporadisch, und zwar an ganz verschiedenen Stellen, Lesarten bewahrt haben, die sich übereinstimmend in *A^{πρ} 11 20 21 40* finden, so sind diese vier Codd als die besten Zeugen in Anspruch zu nehmen. Unter ihnen stehen sich 11 und 20 näher und verraten durch, wenn auch seltene, gemeinsame Fehler, dass sie einen gemeinsamen Vorfahren haben, der schon den Text nicht mehr ganz rein darbot. Etwas mehr *K*-Lesarten weist 40 und noch mehr 21 auf. In 12 ist er schon nahezu *K*, ebenso, aber in anderer Abwandlung, in 10. 50 ist gar nicht kollationiert worden, da sich kaum Abweichungen von *K* fanden. 41 ist verwandt mit *O*31. Denn obgleich er nur stichweise kollationiert ist, teilt er mit *O*31 die Sonderlesarten 114 om ομοθυμαδον, 214 επεφθ-, 325 φυλαι 1 πατρια, 743 ραιφαν, hat aber mehrfach den *A^{πρ}*-Text besser erhalten, z. B. 242 add ομοθυμαδον p προσκαρτ., 311 add τον a Ιωαννην, 17 add τα a νυν, 18 add αυτου p προφητων, 413 δε 1 τε, 33 add ημων p κυριου, 51 ~ ονοματι Ανατας, om βραχυ. Doch kann zur Rekonstruktion des Textes auf beide Codd verzichtet werden, da sie überall nur den aus den besten Zeugen zu gewinnenden Text bestätigen, nirgends eine irgend in Betracht

kommende Lesart, die jenen fehlte, aufweisen. $O\theta^{41}$ ist nach Stichproben in Ac 1 f ebenfalls *K*-Text. So stehen uns in Wahrheit für die Rekonstruktion des *A*^{pr}-Textes nur *A*^{pr} 11 20 21 40 zur Verfügung, daneben subsidiär *A*⁴¹ und *O*³¹. Aus den vier Hauptzeugen ist der Text mit voller Sicherheit herzustellen. Er ist in allen viere überraschend fehlerfrei überliefert. Doch zeigen je und je Sondervarianten in jedem der Codd, denen nie gemeinsame Fehler gegenüberstehen, die gegenseitige Selbstständigkeit. Diese Sonderlesarten sollen zuerst herausgestellt werden. Nur bei *A*^{pr} 21 ist dies nicht möglich, da er nur an den Stellen nachgesehen worden, wo die drei andern Codd differierten. In *A*^{pr} 11 finden sich zuerst einige Omissionen: 56 αυτων p -λαν, 832 f αυτου 32 α αυτου 33, 939 πασαι, 1346 ο², 213 και Τυρον, 225 ο α αρχιερευς, 16 σου; dann einige Schreibfehler: 713 Ιακωβ 1 Ιωσηφ, 29 Γαμαδιαμ 1 γη Μαδιαμ, 1219 επεζητησας 1 επιζ-, 165 επερσευον, 2022 ημιν, 263 εθνων 1 εθων, 2744 ποιου 1 πλοιου, 282 υετων 1 -ον. Dazu kommen die in *I*-Codd ziemlich häufigen Schreibformen: 512 εγενετο, 744 Μωυσει, 1623 εβαλλον, 1718 Στωικων, 2229 δεδωκος, die in *IHK* herrschende δε 1 τε 2825. An Sonderlesarten bleibt, wenn man diese Varianten abzieht, nur übrig: 235 add ο α οίκος (1114) δε *I*^c 351 *H*^{δ3}, 63 επιλεξασθε 1 επισκεψασθε *I*^c 466 506 Ωρ 1 *gig* CT, 915 add και p τε², 216 απεστρεψαν, 2522 εις 1 προς δ459. Für den *A*^{pr}-Text könnte davon ernstlich nur 235 63 in Frage kommen, da die drei andern Varianten fehlerhaft sind.

A^{pr} 20 ist viel besser geschrieben: An Omissionen finden sich nur 430 αυτω, 143 τω², 17 εαυτων (p -ρον) δ602, 2612 της (p επιτροπης) 1001 70f 200f 170 *I*^c 174; dazu 2524 παροντες 1 συμ-. An Fehlern nur 2714 ευρυκλυδων und etwa 1112 διακρινοντα 1 -ναντα *H*^{δ2}. Dazu kommen an wirklichen Lesarten: die Wortvertauschungen 942 πιστευον 1 -σαν, 1617 εκραξε 1 -ζε *I*^c 351, 1722 ειπεν 1 εφη 1001 *H*^{δ2}, 1826 κυριου 1 θεου 1001 202 *I*^b *I*^c 258 466, die Formänderungen 1836 προεστεθησαν 1 -θη, 2421 υρας 1 υμων, die Umstellungen 434 ην ενδεης τις, 58 Πετρος προς αυτην, 1331 εισι νυν 502, 1718 ειναι ταυτα, die Addition 1718 αυτοις p ευηγγελισατο *H*^{δ4}. Endlich hat er dreimal die *K*-Lesart an die Stelle der *A*^{pr}-Lesart gesetzt: 118 om του α μισθου, πρηνης 1 πρινης, 2413 om σοι. Auch von diesen Lesarten könnte höchstens 1826 für *A*^{pr} in Frage kommen, weil dort das Verschwinden am leichtesten begreiflich wäre. Aber ebensogut kann *A*^{pr} 20 κυριου aus *I*^b aufgenommen haben.

A^{pr} 40 weist wieder mehr Omissionen auf: 123 και¹, 22 αφνω, 430 σε (mehrfach in *I*-Codd), 532 και¹, 738 τω, 824 υμεις, 1038 τον, 1117 την, 28 μελλειν (nicht selten in *I*-Codd), 124 αυτον, 1633 αυτοις, 2011 και γευσαμενος, 244 σε (p ακουσαι; mehrfach in *I*-Codd), 2522 τον, 275 το². Schreibfehler sind ebenso häufig: 14 παρηγελλεν, 28 εγενηθημεν 1 -νν-, 10 Κυρηνην, 72 Χαραν, 5 αυτω 1-η, αυτου 1 -ον, 927 αυτου 1 -ον, 1424 Παμφυλιον, 151 ηθει 1 εθει, 1719 καλουμενη 1 λαλ-, 1812 κατεστησαν 1 κατεπεστ-, 271 παρεδιδου 1 ουν, 288 Ποσπλιου. Dazu könnte man rechnen: 56 εξεγερχοντες, 2225 προετεινον (mehrfach), 1037 γεναμενον, 1313 υπεστρεψαν 1 -εν. Regelmässig schreibt er Μωυσεος 1 -ως (sehr verbreitet). Sodann finden sich etwas häufiger als in 1120 Additionen: 113 και α Φιλιππος (*I*^a 397 *I*^b δ602 δ356 *I*^c 116 353), 21 οι αποστολοι p απαντες (häufig in *I*), 510 αυτην p εθισαν, 72 μου p ακουσατε (1513; mehrfach in *I*-Codd), 95 αυτω p δε, 1012 επι α της, 1911 του α Παυλου (mehrmals in *I*). 323 93 schreibt er και 1 δε, 323 αν 1 εαν (*I*), 516 παντες 1 απ-, 934 Χε Ιε 1 κε Ιε Χε, 35 προς 1 επι, 1348 θεου 1 κυριου (mehrere *I*^a), 172 διελεγετο 1 εχθη (mehrere *I*^a), 10 Βερροια (häufig), 211 εξηλθομεν 1 ηλθομεν, 24 συμπαραλαβων 1 παραλ- (1225 1537 Ga 21), 2220 πρωτομαρτυρος 1 μαρτ- (in *I* mehrfach), 248 σου 1 σε (in *I* häufig), 761 σου 1 σοι. Verhältnismässig häufig sind Umstellungen: 75 αυτω δουναι, 22 εργοις και λογοις (in *I* häufig), 51 αει p αγιω, 1036 Ταβηθα ονοματι, 2210 λαληθησεται σοι, 246 τον νομον τον ημετερον, 70 χυλιαρχος Λυσιας, 2630 Βερνηκη.

Charakteristisch ist an diesen Listen, dass wohl K , fast nie aber I in den einzelnen $A^{\pi\rho}$ -Zeugen Abweichungen von $A^{\pi\rho}$ bewirkt hat, dagegen Lesarten oder Schreibweisen, die im Geltungsgebiet von I umgingen, mehrfach in denselben eingedrungen sind.

418. Rekonstruktion des $A^{\pi\rho}$ -Textes. Dass der $A^{\pi\rho}$ -Text nicht etwa eine Vorstufe oder die Urform, sondern ein Abkömmling des I -Textes ist, erweisen folgende Tatsachen. Fürs erste finden sich eine Anzahl Sonderlesarten, die sonst in der ganzen reichen I -Überlieferung nirgends oder nur ganz verloren hin und her in sonst meist minderwertigen Vertretern vorkommen. Fürs zweite fehlen in $A^{\pi\rho}$ eine ganze Reihe für I in seiner ganzen Breite durch zahlreiche Zeugen gesicherte diesem eigentümliche Lesarten. Drittens bietet er eine grosse Anzahl von K -Lesarten, wo die übrigen Vertreter von I in überwältigender Mehrzahl die mit H übereinstimmende Lesart aufweisen. Ein so häufiges Eindringen von H und Verdrängen von K wäre aber gegen alle Analogie in der Textgeschichte. Demnach ist $A^{\pi\rho}$ eine Nuance des I -Textes. Und zwar hat sie nichts mit den Nuancen I^b oder I^c zu tun, mit deren Sonderlesarten $A^{\pi\rho}$ nur ganz selten sich berührt, wobei, wie später zu zeigen, $A^{\pi\rho}$ die Quelle sein dürfte. Sondern $A^{\pi\rho}$ gehört zu den I^a -Zeugen.

Es gilt nun den $A^{\pi\rho}$ -Text zu rekonstruieren. Wie die vorhin ausgemerzten Sonderlesarten der einzelnen Codd, so sind zunächst noch eine Anzahl von in mehreren Zeugen vertretenen Lesarten herauszustellen, die, falls sie zum $A^{\pi\rho}$ -Text gehören sollten, jedenfalls nur zu seinen Eigentümlichkeiten zählen und für die Herstellung von I nicht in Frage kommen.

1:11 om $\alpha\phi$ $\upsilon\mu\omega\nu$ ^{11 40}, 2:14 $\epsilon\phi\theta\epsilon\gamma\zeta\alpha\tau\omicron$ ¹¹, $\epsilon\pi\epsilon\phi\theta$ ²¹ O^{31} 1 $\alpha\pi\epsilon\phi\theta$., 30 om $\tau\omicron$ ^{11 40}, 37 $\kappa\alpha\tau\eta\nu\gamma\eta\sigma\alpha\nu$ ^{11 40} O^{31} (auch 502*), 4:36 $\mu\epsilon\theta\epsilon\rho\mu\eta\nu\epsilon\upsilon\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ ^{11 f}, 5:6 om $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ p $-\lambda\alpha\nu$ ^{11 21}, 8 om $\delta\epsilon$ p $-\theta\eta$ ^{11 40}, 7:2 add $\mu\omicron\upsilon$ p $\alpha\chi\omicron\upsilon\sigma\alpha\tau\epsilon$ (1513)^{20? 40} O^{31} (I^b), 7:23 $\epsilon\pi\lambda\eta\rho\omega\theta\eta$ 1 $\epsilon\pi\lambda\eta\rho\omicron\upsilon\tau\omicron$ ^{11 40} (I^b 157), 10:12 $\pi\epsilon\tau\eta\nu\alpha$ 1 $\pi\epsilon\tau\epsilon\iota\nu\alpha$ ^{11 40} (sicher nicht $A^{\pi\rho}$, da 11:6 nur¹¹ so schreibt), 13:26 om $\tau\alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ ^{21 40} O^{31} gg^{11 f} (I^a 202 264 I^b 62 2414), 14:3 om $\epsilon\pi\iota$ ^{11 f}, 16:9 om $\tau\eta\varsigma$ (519 1710)^{11 f} (I^a 25 70 f 200), 19:16 $\kappa\rho\alpha\tau\eta\sigma\alpha\varsigma$ 1 $\kappa\alpha\tau\alpha\kappa\upsilon\rho\iota\epsilon\upsilon\sigma\alpha\varsigma$ ^{11 f} O^{31} , 21:11 om $\tau\alpha\delta\epsilon$ — $\alpha\gamma\iota\omicron\nu$ ^{11 40}.

Sodann hat die Einstellung von K -Lesarten mehrmals, indem sie nicht reinlich durchgeführt wurde, zu Sonderlesarten geführt. So liest 3:18 I - H $\pi\rho\omicron\phi\eta\tau\omega\nu$ $\pi\alpha\theta\epsilon\iota\nu$ $\tau\omicron\nu$ $X\bar{\nu}$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$, K $\pi\rho\omicron\phi$. $\alpha\upsilon\tau$. $\pi\alpha\theta$. τ . $X\bar{\nu}$, $A^{\pi\rho}$ $\pi\rho$. $\alpha\upsilon\tau$. $\pi\alpha\theta$. $\tau\omicron\nu$ $X\bar{\nu}$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$; 7:14 stellt I - H $\iota\alpha\chi\omega\beta$ a, K p $\tau\omicron\nu$ $\pi\alpha\tau\epsilon\rho\alpha$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$, $A^{\pi\rho}$ om $\iota\alpha\chi\omega\beta$; 9:25 I - H $\sim$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ p, K $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ a $\mu\alpha\theta$., $A^{\pi\rho}$ om $\alpha\upsilon\tau$ —; I - H $\sim$ $\delta\iota\alpha$ $\tau\omicron\upsilon$ $\tau\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\varsigma$ $\kappa\alpha\theta\eta\lambda\kappa\alpha\nu$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, K $\kappa\alpha\theta$. $\delta\iota\alpha$ $\tau\omicron\upsilon$ τ . $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, $A^{\pi\rho}$ $\kappa\alpha\theta$. $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ $\delta\iota\alpha$ $\tau\omicron\upsilon$ τ . (ebenso 200 f 152 192 2453 ff I^c 466 $A^{\pi\rho}$ 12); 28 K add $\iota\bar{\upsilon}$ p, $A^{\pi\rho}$ a $\tau\omicron\upsilon$ $\kappa\upsilon\rho\iota\omicron\upsilon$; 37 I - H $\sim$ $\epsilon\theta\eta\kappa\alpha\nu$ $\alpha\upsilon\tau\eta\nu$, K $\alpha\upsilon\tau$. $\epsilon\theta$., $A^{\pi\rho}$ om $\alpha\upsilon\tau\eta\nu$; 15:28 I - H $\sim$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ $\tau\omega\nu$ $\epsilon\pi\alpha\nu\alpha\chi\eta\varsigma$, K $\tau\omega\nu$ $\epsilon\pi$. τ ., $A^{\pi\rho}$ om $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ (²⁰ = K); 17:14 I - H $\upsilon\pi\epsilon\mu\epsilon\iota\nu\alpha\nu$, K $-\mu\epsilon\iota\nu\omicron\nu$, $A^{\pi\rho}$ $-\mu\epsilon\iota\nu\omicron\nu$; 21:9 I - H $\sim$ $\theta\upsilon\gamma\alpha\tau\epsilon\rho\epsilon\varsigma$ $\tau\epsilon\sigma\sigma\alpha\rho\epsilon\varsigma$ $\pi\alpha\rho\theta\epsilon\nu\omicron\iota$, K $\theta\upsilon\gamma$. $\pi\alpha\rho\theta$. $\tau\epsilon\sigma\sigma$., $A^{\pi\rho}$ $\pi\alpha\rho\theta$. $\theta\upsilon\gamma$. $\tau\epsilon\sigma\sigma$. (H 23).

Neben für I gesicherten und neben K -Lesarten bietet aber der $A^{\pi\rho}$ -Text, abgesehen von diesen unreinen K -Lesarten, noch

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

109

eine Anzahl Lesarten, die *I* und *K* fremd sind. Für sie kann neben der Möglichkeit, dass sie *A^{mp}* geschaffen hat, die doppelte Frage entstehen: Repräsentieren sie noch allein die Urformen von *I*? oder stammen sie aus einer noch über *I* zurückliegenden Quelle? Ersteres ist nicht wahrscheinlich, da sie kaum in der ganzen reichen *I*-Überlieferung spurlos verloren gegangen sein können. Und auch wo sich verlorene Spuren davon finden, ist die Wahrscheinlichkeit viel grösser, dass in die betreffenden *I*-Codd aus dem hochgeschätzten Andreaskommentar die Lesarten eingedrungen sind, als dass sie sich ausser in *A^{mp}* nur in ihnen noch erhalten haben sollten. Dies um so mehr, als es meist gerade nicht die sonst besten *I*-Codd sind, in denen sich solche *A^{mp}*-Lesarten finden. Dass sie aber aus älteren wertvolleren Quellen stammen, macht schon der Überblick über dieselben wenig wahrscheinlich. So mögen sie hier zusammengestellt und jedesmal die *I*-Codd beigelegt werden, in denen sie sich auch finden.

Zunächst einige Sprachformalien. Das *v* *εφέλκυστιζον* bei den Endsilben der Substantiv- und Verbalflexionen fehlt meist vor Konsonanten. Mehrfach, wenn auch nicht allzu häufig, findet sich der Flexionsvokal *a* in *εἶπαν* usw., auch 18₅ 20₂₁ *διαμαρτυραμενος* (exc²⁰), 21₂₇ *συνεχεαν* 1 -ον 70f 152f *I*^{b253 161} *H*^{δ3}, zuweilen *γεναμενος*.

Sonst sind orthographische Regelwidrigkeiten selten: 1₁₈ *πρινης* (exc²⁰; in *I*-Codd häufig), 4₁₂ *δεδωμενον* 170, 7₁₂ *αιτεια* 70f 382, 9₆ *αλλ* 1 *αλλα* *a* *a*- 101 200 *δ*180 *I*^{b396}, 17 *πλησθεις* 1 -ης, 22 *συνεχυννεν* *I*^{b171 398c}, 33f *Ενεα* 1 *Αι*- 173, 135 *Σαλαμηνη* (exc²⁰) 170* *I*^{c174}, 16₁₈ *παραγγελω* 1 -λλω 502 *δ*300 *I*^{bδ602f 161} *I*^{c114 116} *H*^{δ3}, 19₂₈ *πληρης* 1 -ρης 200f 397, 21₂₂ *εληλυθες* 1 -θας (exc²⁰) *H*^{δ1}, 22₂₀ *εξεχυνετο* (exc⁴⁰) 175 200f *H*^{δ48}, (*H*^{δ1*} *δ4* -χυνετο, *I*^{cδ299} -χυτο), 24_{1f} *Τερτυλος* 170 *δ*507 464 *I*^{bδ206 δ507} *I*^{c174}, 25₅ *κατηγορητωσαν* 1 -ει-, 25 *τουτο* 1 -ου 175, 27₁₁ *κυβερνητη*, 28 *βολησαντες* 397f 175 264, 32 *εισαν* 1 *ειασαν*, 28₅ *προσεδοκουν* 1 -ων 200f 70 *H*^{δ48 103}. Ein grammatischer Fehler ist 21₉ *προφητεύοντες* 1 -ουσai. Kleine Abänderungen der sprachlichen Formen sind sehr selten: 4₁₅ *συνεβαλον* *δ*5 397 *I*^{bδ152ff} *I*^{c506 551 258}, 5₂₈ *επληρωσατε* 1 *πεπληρωκατε* 502 *I*^{cδ299} *H*^{δ2 δ4}, 7₇ *αν* 1 *εαν* 70 *H*^{δ1 δ6}, 8₁₀ *απαντες* 200f *I*^{b157}, 12₉ *γενομενον* 200f 464 *I*^{c551}, 22₃ *Γαμαλιηλου* 1 -ηλ *I*^{b62 78f} *I*^{c208ff 364*} *H*^{δ1 δ4 δ6 74}, 25₂₆ *γινόμενης* 173 264 168 502 *I*^{c353}, 26₁₆ *αλλ* 1 *αλλα* *a* *αναστηθι* (exc⁴⁰) 200 175 *I*^{bδ602f δ260f 161} *I*^{c69f} *O*^{18 36}, 20 *πραττοντας* 200f *δ*505 175 *δ*453 *I*^{c174}, 27₃₄ *την υμετεραν σωτηριαν*.

Auch Omissionen sind sehr selten: 5₃₄ *βραχυ*, 8₂₂ *και δεηθητι του κυ*, 37 *τον*² 502 598 *I*^{b62 398*} *δ*206 78ff *I*^{c470f}, 9₁₂ *ονοματι* 200*, 16 *αυτον* *I*^{c353}, 25 *αυτου* 64*, 10₂₂ *τε* 175 *I*^{c288 551 364}, 39 *τε* *I*^{b62 472} *I*^{c551 364}, 13₁₉ *αυτων*, 40 *εφ υμας* *δ*5 172 (*H*^{δ1-2 δ48} *gg sa bo*), 46 *δε* *p* *επειδη* *δ*5* *H*^{δ1-2*}, 14₁₀ *Xy* 502 *I*^{bδ206}, 15₂₈ *τουτων* (exc²⁰) *I*^{c208 116f} *H*^{δ4}, 17₄ *Ελληνων* *p* -ων, 18₂₃ *παντας* *I*^{bδ206}, 19₇ *και δ453* 173 *δ*203 *I*^c, 20₃₆ *αυτοις* *H*^{δ3}, 23₃₀ *εις τον ανδρα*, 26₇ *om βασιλευ* *H*^{δ4 δ6}, 25 *δε*, 27₃₀ *ως*, 28₁ *τοτε*, 23 *αυτω*.

Am häufigsten treffen sie den Artikel: 9₃₅ *τον a* *κν*^{11 20}, 10₂₅ *του* 184 *δ*459 *I*^{b62ff}, 17₁₀ *τον a* *Σιλαν* *I*^{c208 116 470f 353}, 18₅ *τον a* *Xy*, 20₃ *του*, 23₁ *o* 101 202 *I*^{c208 116f 364} *H*^{δ1}, 24₁₅ *τον* *I*^{c174} *H*^{δ3 74}.

Noch häufiger aber ist er eingesetzt: 118 του α μισθου (exc²⁰) I^b 260 253 398e, 317 τα α νυν, 106 η α οικια δ505 H^{δ3}, 1217 τω α Ιακωβω, 1419 οι α απο, 152 τους α πρεσβυτερους H^{δ3}, 36 ο α Παυλος δ5 192, τους p αδελφους δ5 397f I^c, 1823 την α Φρυγίαν I^b 396, 194 ο α Παυλος δ5 101, 2014 την α Μιτυληνήν, 2618 του α σκοτους I^b 206 78.

Verhältnismässig zahlreich sind Wortumstellungen: 212 τουτο θελει 200f H^{δ4}, 14 γωστον υμιν (exc²¹), 412 ουδενι αλλω, 33 Ιησου Χυ του κυ ημων (9), την μεγαλη 251 502 δ459, 76 ο θεος ουτως 200f, 928 Ιυ του κυ, 36 πληρης την, 1037 το ρημα το γενομενον I^b 472, 1213 υπακουσαι παιδισκη, 1332 γενομενην επαγγελιαν δ457*, 42 παρεκαλουν p σαββατον, 1630 δει με I^c 353, 1718 καταγγελεως δοκει, 33 παλιν και 1001 I^b 62 365ff CT (70f 502 I^b 396 και παλιν και, lat om και), 1810 μου (1 μοι, exc²⁰) πολυς εστιν, 1927 καθαιρ. τε, 29 ολη η πολις I^b 472, 2020 των συμφεροντων υπεστυλαμην H^{δ3}, 29 εισελουσονται p μου 1100 1202 δ507 464 I^c 299 (I^b 2356 om εισελ.), 2127 οι — Ιουδαιοι p ιερω H^{δ3} 74 103 (α εν τω ιερω 70 I^c 208 116 364ff), 2222 αυτων την φωνην 173 175 δ505, 2333 ~ τω ηγεμονι την επιστολην I^a 70f 70f δ505 δ157 168 170 I^b 161, 244 συντομως α ακουσαι I^b 206 I^c 114 (om συντ. 502 1100 H^{δ4}), 13 σοι δυναται (exc²⁰) 64* I^b 161* 2399*, 21 σημερον κρινομαι I^b 2602f 398* I^c, 25 μελλοντος κριματος 70f H^{δ3}, 2517 ενθαδε αυτων I^c 208 116f 364 299, 22 φησιν αυριον, 2623 σωφροσυνης και αληθειας, 26 ουδεν πειθομαι δ505 δ453 I^b 396f 157 260f 161.

Unwesentlich sind ferner folgende Vertauschungen von Worten oder Wortteilen: 243 εις 1 εν, 413 δε 1 τε (exc⁴⁰) δ5, 74 οικειτε 1 κατοικ-, 12 απεστειλεν 1 εξαπ-, 38 υμιν 1 ημιν 70 175 δ157f δ459 I^c 116 466 H^{δ1-2}, 816 ησαν 1 υπηρχον 264 464, 24 μη 1 μηδεν 175, 117 και ηκ. 1 ηκ. δε δ5, 1217 απο 1 εκ 464 I^b 209f, 151 δυνασεσθε 1 δυνασθε H^{δ3} (-σησθε), 1630 ειπεν 1 εφη, 34 δε 1 τε 70f δ453-173 175 193 δ300 H^{δ3} δ48f, 1715 αποκαθιστωντες 1 καθ-, 19 δε 1 τε δ5 175 64 I^b 472 270 H^{δ1}, 31 καθο 1 καθοτι, 1827 τε 1 δε, 198 κυριου 1 θεου, 13 ονοματιζειν 1 ονομαζειν, 18 δε 1 τε δ5 101 δ453 202 I^b 270, 19 εισενεγκ- 1 συνενεγκ-, 207 δε 1 τε, 13 προελθοντες 1 προσ- δ507 δ203 205 I^b I^c 116 364 299 (H^{δ2} δ3), 216 ησπασαμεθα 1 απησπ- δ203 I^b, 2317 ειπεν 1 εφη 70 175 H^{δ3} 74 103 162, 23 μεχρι 1 εως, 244 εκκοπτω 1 εγκ- 7f 175 I^b 398 206 178 I^c 169, 272 επι 1 εις 173 I^c, 20 δε 1 τε 200f.

Auch folgende Additionen ändern nichts am Sinne: 230 τε p καθισαι 251ff 170 I^b 157, 43 αυτους p παντας, 525 λεγων α οτι 264 464 I^b 62ff, 30 add δε α θεος H^{δ2} δ4, 613 οτι p λεγοντας 552, 755 Στεφανος α ~ δε υπαρχων 257 I^b 157 206 I^c 364 H^{δ6} (υπ. δε Στ. 390 δ457 464), 1419 και α Ιουδαιοι, 2010 αυτου p συμπεριλαβων H^{δ3} I^b (zum Teil αυτον), 215 δε p προπεμποντων, 2215 τε p ων I^b 260f I^c 551 486, 243 πολλων α γινομενων, 253 του α ανελιν, 261 ουτως α απελογειτο, 29 εφη p Παυλος 382 192 I^c 353, 2824 add αυτων p μεν.

Von all diesen Sonderlesarten wird keine ernstlich in Frage kommen können für einen etwa vor I liegenden Text. Selbst wenn die eine oder andere aus Q^p übernommen sein sollte, so wird sie, da sie weder in H noch in I Aufnahme fand und sicher unabhängig von A^{πρ} nirgends bezeugt ist, Q^p zuzuschreiben sein.

Aber auch über folgende in sich bedeutsamere, jedoch ausser A^{πρ} und seinem Einflusskreis nirgends auftauchende Lesarten dürfte ebenso zu urteilen sein. Zuerst einige die Konstruktion betreffenden: 1929 Μακεδονα 1 -ας, 34 επιγοντων 1 -τες δ457* I^b 62 365 206 78 260f, 206 της 1 τας 397 (om τας I^c 364 506), 2110 επιμενοντες 1 -των I^b 396*, 19 ενα 1 εν 175, 2218 ειδον 1 ιδειν H^{δ2}. Sodann einige Wortvertauschungen und Additionen: 510 ενωπιον 1 προς τους ποδας, 837 αυτω 1 Φιλιππος, 929 επετηρουν 1 επεχειρουν, 1012 add τα επι α της γης, 19 διανοουμενοι 1 διενθυμουμενοι, 43 αιματος 1 ονοματος, 1218 μεγας 1 ουκ ολιγος, 1419 λιθοβολησαντες 1 λιθασαντες H^{δ4}, 1714 τε p τοτε α τον δ157 I^b 171 (70f 175 I^c 116f 364ff om τοτε), 183 προς αυτους 1 παρ 109*

αυτοῖς δ5 173, 6 ἀνθίσταμενων 1 ἀντίτασσομενων, 17 Ἰουδαῖοι 1 Ἑλλήνες, 24 19:1 Ἀπελ-
λῆς (exc 20) *Ib*^{δ264} *H*^{δ2*} sa bo, 35 οὐκ ἐπιγίνωσκει 1 οὐ γιν-, 20:13f Νάσον 1 Ἀσσον
(14 exc 11), 13 ἐντεταλμενος 1 διατεταλμενος *H*^{δ3}, add ως α μελλων δ5, 15 εσπερα 1 ετερα
H^{δ1} 74, 19 add μεθ υμων p κυριω 382 *Ic*^{208ff} 364 *H*^{δ3}, 22 συμψήσομενα 1 συναντησοντα
(40 συναντησομενα!) *Ib*^{c174} *H*^{δ3}, 34 add και α παντα (παντα mit υπεδειξα verbunden)
δ5 101 *Ib*^{δ2} 62 6206 78ff *H*^{δ3}, 23:31 πατριδα 1 αντιπατριδα *Ib*³⁷⁰, 25:26 add μου p κυριω
464 *Ib*^{δ206} 78ff *O*¹⁸ c, 27:33 add επιτελειτε α, και p προσδοκωντες, διαμενετε 1 διατελειτε.

Es wäre gegen alle Analogien, wenn bei einem Kenner des Neuen Testaments, wie unser Kommentator es natürlich war, nicht auch Reminiszenzen gelegentlich zu Textänderungen verführt hätten. Wenn einige derselben auch sonst häufiger sich finden, so braucht nicht überall *A^{πρ}* die Quelle zu sein: 1:22 αχρη 1 εως (1:2) 175 δ454 *Ib*⁷⁸ 157 *H*^{δ2}, 2:6 om εις α εκαστος (8) δ157* δ203 464 *Ib*^{δ206} 78f δ309 *Ic*^{364f} *O*²⁸ *H*^{δ2}, 24 add ex νεκρων p ανεστησε (13:34 17:31) δ203 552 *Ic*¹⁷⁴ t, 25 add μεν α γαρ (13:36) 1001 lux, 42 add ομοθυμαδον p προσκαρτ. exc 21 (46) *Ic*³⁶⁴ 466, 3:6 Πιτρος δε ειπεν (vgl 8:20 2:38) 200f *Ic*^{δ299} *H*^{δ3} δ4 74 1002 vg, 25 add δε p υμεις (14), ευλογηθησεται 1 ευεουλ- (Gen 12:3) *Ib*^{396ff} 78f δ363 *Ic*³⁵³ 470f, 4:8 add ακουσατε p Ισρ (7:2) 1001 200 205 c *p*^o *gig* Cyp ΘW, 37 προς 1 παρ α (5:10) 1001 *H*^{δ2} e p, 5:24 add προς εαυτους p αυτων (Mk 9:33 11:31 Lk 20:5 14 22:23), 3:6 προσετιθη 1 -εκληθη (11:24), 7:6 σου 1 αυτου (Gen 15:13) 7 200f 640 *H*^{δ2}, 55 add πιστεως και α πνς (6:5) *Ib*^H δ2 74, 8:28 ~ Ησαιαν τον προφητην (30) δ505 *H*^{δ3}, 9:11 add τω γενει p Ταρσεα (4:36 18:2) p, 9:43 τινας 1 ικανας (10:48) *H*^{δ3}, 10:32 παρα τινι Συμωνι βυρσει 1 εν οικια Σ. β. (10:6) 502 *H*^{δ3}, 13:1 επιταλουμενος 1 καλ- (10:18 11:13) δ5 64 *Ib*^{δ260} *Ic*^{δ299} p e *gig*, 6 add εκει p ευρον (9:33) 101 502 *Ib*^{δ260} *H*^{δ3}, 14 add των Ιουδαιων p συναγωγην (14:1), 25 ικανος 1 αξιος (Mt 3:11) 101 397f, 26 add ουτος p λογος (Jo 21:23 vgl Ac 7:29 8:21) δ203 464 *H*^{δ3}, 37 add ex νεκρων p ηγειρεν (3:15 4:10), 15:20 om απο (29) δ5 502 *H*^{δ1-2} 74 162 e *p*^{*}, 30 εκηρυξαμεν 1 καταγγειλαμεν (1 Th 2:9 2 K 11:4 vgl 2 T 4:2) *H*^{δ3} 74, 17:3 ~ εδωκε τον Χν παθειν (vgl Lk 24:26 46 ε. π. τ. Χ.) 70f δ505, 6 add ολην p οικουμενην (Ap 12:9 vgl Mt 24:14 Ac 11:28), 18:6 τας κεφαλας 1 την -την (Ap 4:4 9:7 18:19) δ507, 25 τον λογον 1 την οδον (Ga 6:6) δ5, 19:13 εξορκιζομεν 1 ορκ- (vgl Mt 26:63) *Ib*^{Ic} 208 364ff, 16 και κρατησας 1 κατακυριευσας (Mt 18:28 Mk 5:41), 20:33 μνημονευετε 1 -ειν τε (Jo 15:20 Ko 4:18), 21:24 add περι α ων (Lk 14) 70f 464 *Ib*^H δ3, 22:9 γενομενοι 1 εγενοντο (exc 20, Lk 24:37 vgl 10:4 24:25), 14 om του (3:18 21:4 25) 367 170 δ251f 256 *Ic*^{δ299} *A*^{πρ} 12 *H*^{δ1}, 24:15 προς 1 εις (Rm 5:1 2 K 3:4 1 Th 1:8) *Ib*^{368ff} *H*^{δ2} δ3, 26 διελεγετο 1 ωμιλει (17:17 20:7) *H*^{δ3}, 25:3 παρ 1 κατ (3:2 9:2) 464 *Ib*^{Ic} 174 *H*^{δ3}, 26:3 add επισταμενος p μαλιστα (vgl 24:10), ~ p ζητηματων *Ib*^{δ2} 62 6206 171 *Ic*²⁰⁸ 364 δ299 *H*^{δ3} δ4 δ2c δ48 syP, ειδως α των *Ib*^{δ264} *Ic*¹¹⁴, p εθων *Ib*¹⁵⁷, 18 add τη α πιστει (6:7), 20 add ζωντα p θεον (14:15) 70f 175 502 δ505 *Ic*¹⁷⁴, 27:17 εφερομεθα 1 -ροντο (15), 28:28 ~ υμιν εστω (vgl 22) 200f δ505 *H*^{δ1}.

Viel interessanter aber als all diese Varianten sind folgende nicht ganz seltenen Berührungen von *A^{πρ}* mit dem lateinischen Text in Lesarten, die in der griechischen Überlieferung nur vorkommen, wo sehr gut *A^{πρ}* die Quelle sein kann, oder wo, wie bei δ5 1001, Berührungen mit Lesarten des lateinischen Textes in grosser Menge sich finden:

3:23 add αυτης p λαου 502 64 *Ic*¹⁷⁴ 364 p, 4:12 ~ ετερον ονομα εστιν *Ic*⁴⁷⁰ *H*^{δ2} *gig* D vg, 13 δε 1 τε δ5, 5:8 om δε 382 *gig*, 15 add αυτων p ασθενεις δ5 1001 p (suos), 7:43 om υμων δ5 *Ic*¹⁷⁴ *H*^{δ1} *gig* Ir Philastr syP, 8:39 add αγιον επεπεσεν επι τον ευνουχον αγγελος δε p πνευμα *H*^{δ4} p w syh, 9:34 add ο χς α Ις 101 175 397* *H*^{δ4} 74 c *gig* p t Ambr AΘIMOTW vg, 37 om αυτην 70 *H*^{δ1} c e *gig* t U, 10:16 om ευθυς *H*⁷⁴ *gig* p* Ambr syP, 37 ~ το ρημα το γενομενον *Ib*⁴⁷² p SU, 12:9 γαρ 1 δε δ5 202

δ457 *gig p* D*OT, 11 ο θεος 1 κυριος $I^b p$, 154 υπεδεχθησαν 1 παρεδ- (lat suscepti), 1615 add αυτη a και 1 1001 552 δ203 $I^b \delta_{309} I^c \delta_{298} H^{\delta 2 c} dem$ IM, 28 ~ ο Παυλος φωνη μεγαλη (~ ο Π. μ. φ. 101 175 δ251f $H^{\delta 1}$), 173 ~ Ιε ο Χε 1001 $I^b \delta_{309} 209 I^c 551$ 466f $H^{\delta 2}$ BDOW vg cor vat sy^p, 27 η 1 και 1 δ5 1001 70 $I^b 78f H^{\delta 4}$, 186 add αυτου a τα ιματια 101 200 δ505 $I^b c dem gig$ DΘMRS vg, 1914 τινος 1 τινες 1001 170? $I^b 62 I^c 174 466 H^{\delta 1} c dem$, 26 add και p αλλα δ5 70f δ453 $I^b \delta_{309} H^{\delta 4} \delta_{48} gig dem$ F, 27 μελλει 1 -ειν 170 175 $I^b 62 ffff 171f H^{\delta 4} *$, 39 περαιτερω 1100 552 δ203 $I^b 62 \delta_{206} 78f H^{\delta 1} \delta_{48} gig d$ (ulterior), ζητειτε 1 επιζ- 175 δ507 1001 I^b , 2111 add αυτον p διησουσιν Ambr D sy^z, 25 om και a πικτων δ5 p BFS*U (1520 29 steht και!), 229 αυτου 1 του (exc²⁰) (lat eius qui), 248 ω 1 ου (exc⁴⁰) 1001 (lat a quo), 256 add και p τη επωριον 173 (lat 200f $I^c H^{\delta 4} a τη!$), 8 add δε p απολογουμενου δ152f, 11 τουτοις 1 αυτοις $I^b 62 \delta_{206} 78 \delta_{370}$ (lat illis), 2631 ~ αζιον θανατου η δεσμων 502 $I^c H^{\delta 4} gig M$, 2722 ουδεμις 1 -μια δ505 $I^b \delta_{206} f 78f 469 I^c 551$, 2825 τε 1 δε (exc¹¹) 70f 200f $H^{\delta 2} 74$, 30 υπεδεχετο 1 απ- (lat suscipiebat, *gig* CT rec-, p exc-). Dann aber dürfen wir auch απο 1 υπο 411 $I^b 157 I^c 353$, 154 $I^b 398 H^{\delta 1} \delta_3 74 257$, 1121 προς 1 επι 1001, 2023 λεγων (nach πνευμα) δ5 δ505 δ355 δ156 170 502 397 $I^b \delta_{602} \delta_{152} f 253 I^c 353 H^{\delta 4} f 103$ auf lateinischen Einfluss zurückführen.

Diese Fälle stellen es sicher, dass entweder der lateinische Text oder dessen griechische Quelle auch den $A^{\pi\rho}$ -Text, ob auch gegenüber den zahllosen Sonderlesarten, die sich dort finden, sehr selten, beeinflusst hat. Dann können aber auch von den vorher als Paralleleinwirkungen notierten Lesarten diejenigen, die, wie dort notiert, sich auch in lateinischen Textformen finden, von dort in $A^{\pi\rho}$ aufgenommen sein. Nun bietet aber $A^{\pi\rho}$ auch eine Anzahl von I und K fremden Lesarten, die dem lateinischen Text mit H gemeinsam sind. An sich sind beide Quellen für $A^{\pi\rho}$ gleich überraschend. Die erstere, weil sie im griechischen Textbereich nur selten zu beobachten ist, die letztere, weil H ausserhalb Ägyptens nirgends deutlich wirksam wird. Fänden sich nun alle H -Lesarten die $A^{\pi\rho}$ bietet, auch in lat, so wäre zu entscheiden, dass $A^{\pi\rho}$ auch sie aus der soeben für ihn nachgewiesenen Quelle, also nicht aus H bezogen hat. Die meisten der in Frage stehenden Lesarten finden sich denn wirklich, wie in H , so in der gesamten lateinischen Textüberlieferung.

Es sind die folgenden: 24 ~ αποφθεγγεσθαι αυτοις (11 21) δ5 δ254 δ454 502 $I^b 356$, 31 ουτε 1 ουκ δ5, 310 δε 1 τε δ454, 46 Αννας ο κτλ 1 Ανναν τον κτλ δ5 64 δ355, 717 ωμολογησεν 1 ωμοσεν 382, 1536 ~ προς Βαρναβαν (ο) Παυλος 192 δ505, 1725 και τα 1 κατα (exc⁴⁰) δ5 δ453-173 382 $I^b 78 157$, 30 παντας 1 πασι (exc⁴⁰) δ5 1001 70f $I^c \delta_{299}$, 185 λογω 1 πνευματι 1001 70f 173* δ251, 12 ανθυπατου οντος 1 ανθυπατευοντος δ5 70f 192, 2027 ~ υμιν p θεου δ5 δ505 170?, 29 om γαρ δ5 δ454 $I^b 62 78$, 236 φαρισαιων 1 -ου 70f δ453-173 $I^b \delta_{264} 171$, 28 τε 1 δε 1001 δ453-173.

Aber einige H -Lesarten in $A^{\pi\rho}$ sind derart, dass sie mindestens aus dem lateinischen Text nicht stammen können.

Das sind 214 παντες 1 απ- (12 40) δ5 168 200f 202, 37 την καρδιαν 1 τη -α δ454, 38 add των a αμαρτιων (Κο Ι 14) 101 δ454 502, 740 εγενετο 1 γεγονεν, 1121 add ο p αριθμος 173, 1617 κατακολουθουσα 1 -θησασα δ5 382 δ203 $H^{\delta 1-2}$, 1726 παντος προσω-

που 1 παν το προσωπον δε 101, 19₃₂ ενεχα (exc⁴⁰) 70f 252f 192 *I*^{b62} *I*c^{353f 174}, 20₃₂ add την α κληρονομίαν 1001 264 *I*c¹⁷⁴, 21₄ επιβαινειν 70f, 27₃ πορευθεντι 1 -τα δε 53-173 *I*b^{δε 206 78f} *I*c¹⁷⁴.

Und dazu kommen noch einige wenige, denen der lateinische Text widerstreitet:

2₃ και εκαθισεν 1 εκαθισεν τε (lat seditque) δε 200f 252, 20₂₅ om του θεου 382 *I*c^{116f}, 21₂₂ om δει συνελθειν πληθος . . γαρ (exc²⁰) 7 *I*b⁷⁸ *I*c^{208ff 364} (nur *H* δε 1 δε 3* 74), 23₆ εκραζεν 1 -ξεν, 26₁₀ add δε (*H* d. h. δε 2 δε 3 δε 4 δε 8 1004 162 add τε).

Kann man der ersteren Gruppe gegenüber zu der für später zu machende Beobachtungen sich aufdrängenden Hypothese greifen, dass die *A*^π und lat gemeinsamen Lesarten nicht von den Lateinern geschaffen sind, sondern einer griechischen Quelle entstammen, aus der sie und *A*^π diese Lesarten schöpften, und dass *A*^π derselben griechischen Quelle auch jene im Lateinischen nicht ausdrückbaren Lesarten entnommen habe, die nur zufällig auch in *H* Aufnahme fanden, so versagt diese Hypothese für die letzte kleine Gruppe. Aber sie ist kaum stark genug, eine Einwirkung von *H* auf *A*^π sicher zu stellen. Denn der Ersatz von τε durch και 2₃, der Einsatz von δε 26₁₀, wo *H* überdies τε schreibt, und εκραζεν 1 εκραξεν 23₆ hat unzählige Analogien in der freien Variantenschöpfung, die Omission 21₂₂ ist für *H* selbst schlecht bezeugt, so dass nur die allerdings auffällige Omission von του θεου 20₂₅ übrig bleibt. Und zuletzt bleibt für diese Fälle die gemeinsame Herkunft von Origenes in *H* und *A*^π noch immer eine Möglichkeit. Doch, wenn es auch gegen den Strom der Entwicklung ist, warum sollten Andreas nicht auf irgend welchem Wege, eventuell aus Athanasius oder Kyrill, auch *H*-Lesarten zugänglich geworden sein, denen er Aufnahme in seinen Text gewährte?

Für das Hauptergebnis ist diese offen bleibende Frage ohne Belang. Andreas hat seinem Kommentar einen heiligen Text zugrunde gelegt, der in der Hauptsache einen Kompromiss zwischen *I* und *K* darstellt, ähnlich wie die Verfasser des *A*-Kommentars der Evv. Daneben hat er, wenn auch selten, Lesarten aufgenommen, die uns nur in der lateinischen Textgeschichte noch erhalten sind. Die Sonderlesarten, die noch dazu kommen, sind weniger zahlreich, als sie durchschnittlich die Textcodd aufweisen. Sie werden in dem von ihm benutzten Codex sich gefunden haben, und Andreas sah sich nicht veranlasst, sie auszumerzen. Teilweise — man denke an die Reminiszenzen und kleine grammatikalische „Verbesserungen“ — mögen sie auch auf seine eigene Rechnung kommen.

Aus diesem Kommentar sind dann eine Reihe seiner Lesarten in andere Textcodd übergegangen, sicher auch in die H-Codd δ₃ δ₄ δ₆ 74 103, wahrscheinlich auch schon in die I^a-Codd δ₅ und 1001, sicher in spätere I-Codd, namentlich 200f, gelegentlich auch in einen der I-Type I^b und I^c.

419. Die O-Kommentare. Manche dieser in andern Text-Codd erscheinenden A^{pr}-Lesarten mögen nicht direkt aus A^{pr} in dieselben gedungen sein, sondern vermittelt durch die Ökumenius-Kommentare, über die § 103 gehandelt worden ist. Deren Text gilt es hier anhangsweise zu charakterisieren. Es ist von einer ganzen Anzahl dieser Kommentare ihr Schrifttext teils verboten teils an den Variantenstellen kollationiert worden. In der Hauptsache ist derselbe *K* d. h. der Text, den die grosse Masse der Text-Codd bietet, spärlich durchsetzt mit A^{pr}-Lesarten, neben die, noch etwas weniger zahlreich, auch je und je I-Lesarten treten, die in A^{pr} fehlen. Aber nur an wenigen Stellen stimmen sie dabei überein. Wie im Wortlaut der Kommentare, so ist in der Textgestalt hier keine so feste Überlieferung vorhanden, wie bei dem Werk des Andreas. Zur Veranschaulichung seien aus Kap 1—3 notirt:

1. I-Lesarten, die in A^{pr} fehlen: 111 βλεποντες 1 εμβλ. 36 46 Oθ⁴⁰, 23 Βαρσαββαν 36 A^{pr} 12, 27 add παντες p δε 46, 14 add o a Πετρος 6, 17 ενυπνιωις 36 Oθ⁴⁰, ουκ εγκατελειψθη 46 Oθ⁴⁰, 37 ειποντες 1 ειπον τε 36, ποιησομεν 36 Oπ¹², 322 ημων A^{pr} 20, 23 αν 1 εαν 6 16 29 A^{pr} 20.

2. Sonderlesarten: 110 ατενισαντες 1 -ζοντες 28, 12 εχων (H^{δ1}, in I^a ziemlich häufig) πρ²⁰, 13 om και 1 Ιωαννης (δ5 δ156 106) Oπ²⁰, 13 om τε Oθ⁴⁰, 18 om παντα (H^{δ4} I⁹³) Oθ⁴⁰, 25 λαχειν 1 λαβειν A^{pr} 12, 26 ~ αυτων λαλουντων 46, 12 προς αλληλους 1 αλλος προς αλλον (I^c 69 466f) 28 36 Oθ⁴⁰, 17 add μετα ταυτα p εσται (Joel 2 28; H^{δ1} δ3 I^{δ130} 502) 46, ζς 1 ο θς (749 15 17; 64 502) Oθ⁴⁰, 25 om γαρ (158) 28, 30 om του a θρονου (3* 168) 6 Oθ⁴⁰, 31 προσειδως (in I^a häufig) 28, 34 ~ εις τους ουρ. ανεβη 28, 36 ~ και X^v και x^v αυτον (472) O36 A^{pr} 12*, ~ ο θς εποιησεν (H[?] I^a mehrfach) Oπ²⁰, 38 ειπε δε Πετρος 1 Π. δε εφη προς αυτους (I^b 365) Oπ²⁰, om εφη (A^{pr} 20) 6, εν 1 επι (δ5 I^b H^{δ1} δ3) Oπ²⁰, 40 ~ λεγων αυτους 28, 40 ~ ταυτης της σχολιας (δ5 175 I^c 364 lat) 28 46, 41 om μεν Oπ²⁰, υποδεξ- 1 αποδ- (7 175) 46 Oθ⁴⁰ καταδεξ- 6, 43 εγενετο (I^a häufig) 46 Oπ¹², 45 καθο Ικαθоти (δ156*) Oπ¹², 46 om τε² (175 δ203) 46, 35 παρ αυτοις 1 -ων (I^b 209 I^c 364 lat) 46, 15 ~ εσμεν μαρτυρες (232; 464) 46, 17 ~ οιδα αδελφο (I^c δ299) 46, 21 om παντων (H^{δ5} δ454 I^b 62 78ff) 28, ~ παντων των προφ. αγ. αυτου απ αιωνος (I^c 364) A^{pr} 20, 25 ~ ο θεος διεθετο (64 I^b δ356 H^{δ1}) 46, 26 αυτου 1 ημων (200f δ454 δ453 δ507 I^b I^c 466) 28.

Das genügt, um den Verzicht auf den Ökumeniustext als einen der Ansätze zur Rekonstruktion von I zu rechtfertigen. Wo das Eindringen von I^b- oder I^c-Lesarten in O-Kommentare bei den Kollationen beobachtet worden ist, soll dies bei der Behandlung dieser beiden I-Typen jedesmal notirt werden. Dies auch hier im Zusammenhang zu buchen, lohnt sich nicht.

420. Der I^b-Typ. Innerhalb der durch die bisher behandelten Zeugen mehr oder weniger getreu vertretenen Textgestalt sondern sich die § 401, 2 und 3 aufgezählten Codd durch gemeinsames Aufweisen bestimmter Abweichungen von jenem, im Unterschied zu ihnen als I^a bezeichneten, Text, den sie im übrigen teilen, als Vertreter besonderer I-Typen ab. Zuerst der Typ I^b. Er zerfällt, wie dort schon angegeben, in zwei Zweige, die sich nur wenig, aber doch deutlich genug von einander scheiden, indem in dem einen sei es die *K*-, sei es eine Sonder-Lesart erscheint, wo der andere die I-Lesart festhält.

a) *K*-Lesarten statt der durch den andern Zweig vertretenen *I^a*-Lesarten bietet:

I^{b1}: 212 add αν gg 78, 33 add νυν p o gg 78 157, 38 εφη gg 78f 76 209f, 322 add γαρ gg 78 δ260f, 735 om και a αρχοντα² gg 171f, 48 add ναοις gg 78 157 δ309*, 101 add ην gg 78f δ336, 127 εξεπесон l -σαν gg 78f, 1616 απαντησαι gg 78f, 26 ανεωχθησαν gg 78f und aus *I^{b1}* 398, 171 om η a συναγωγη gg 78f, 2114 ~ το θελημα του κυριου gg 78f, 239 γραμματεις (om αι!) l τινες των -ων gg 78f, 243 κατορθωματα gg 78, 18 ος l αις gg 78f δ260f und aus *I^{b1}* 396, 2615 επον gg 78f; *I^{b2}*: 220 add η p πριν gg 62, 30 του θρονου gg 62, 43f om εν Ιερουσα. — και gg 398 δ206 253, 44 πιστευοντες gg δ602 398 253 161, 31 εναντην gg δ602 472 δ206 253 und aus *I^{b2}* δ260f, 21 om των p αγιων gg 365ff, 164 παρεδιδουν gg 62ffff δ206f, 14 ηκουεν l -σεν gg 62ff 398 δ264 δ600.

b) Sonderlesarten bietet:

I^{b1}: 231 ~ ελαλησεν p Xū 365ffff, 34 om τους δ602f 398*, 1022 ρημα l -ματα 62 472 398* c M, 30 αχρι l μεχρι (Ac 16 gg 2mal) 62ffff δ206, 1212 add αδελφοι p συντηρ. δ602f 398 *I^c* 364, 17 add αυτοις p ειπεν δ602f 472f (SU*), 137 κ̄υ l θ̄υ (825 uδ) 62f 396 δ206 δ414, 1420 add ο Παυλος p εξηλθεν δ602ff 472 *O¹⁸* *I^a* 192, 1534 αυτοι l αυτοι δ602fff δ264, 169 ~ ανηρ τις Μακεδων ην l α. M. τ. ην (*K* α. τ. ην M.; also Halb-*K*) δ602 396f 398 δ264 (om τις 62 365), dazu aus *I^{b2}* 157 (*I^H* δ206 78f), 13 δε l τε 62ff δ206 δ260 *I^a* δ5 502 *I^c* δ299 551 *O¹⁸* lat exc *gig* sa bo syh, 15 add πας a ο οικος (236) δ602ffff *I^a* δ5 193 *I^c* 470 δ298 CT (*gig* cum oumibus suis), 32 συν παση l συν πασι τοις εν α τη οικια (vgl 102 188) 62ff 472 398 δ264, 1716 ~ του Παυλου αυτους δ602f 398 δ206 lat, 27 αφ l απο 62 365f 396 δ206f δ356 (*I^a* δ5 1001 δ305 δ157), 2024 add Xū p lū 62ffff 161 (*I^a* 200f δ437), 218 add του p ευαγγελιστου 62ff 398 δ206 (allerdings auch 171), 18 ~ οι πρεσβυτεροι παρεγενοντο 62ffff (auch 469), 2217 προσευχομενω l -νου μου δ602 396 398 *I^a* 464 δ457 lat, 22 καθηκει l -κεν 62ff δ206 *I^a* 382 174 464, 238 om μεν δ206 δ260 *I^a* 7 lat, 248 om αυτου¹ (2516 18) δ602ff (auch δ260) D, 20 add ει a τι (19) δ602ffff *I^c* 208 116f 364 *O¹⁸*, 257 αιτιαματα l -ωματα δ602ff 398 (δ602 398 αιτιαματα) δ264 253f 306, dazu aus *I^{b2}* δ260f, ferner *I^a* 252 158 δ459 δ254f 464 *I^c* 551 364ff 470f 506, wohl Dialekt, 20 add εις a την (*A^{πρ}*) δ602f 398 δ206, 23¹⁰ δε l συν δ602f δ264 lat, 2616 add με p ειδες 62 δ206 *I^c* 208ff 114 364 *I^a* 382 502 (*H¹* δ6*: 74) sy Ambr (kann aus *I^c* oder aus *H* oder sy eingedrungen sein, sei es in *I^b*, wo es dann in allen andern Codd, auch im Typ *I^{b2}*, verschwand, oder nur in *I^{b1}*), 30 add παντες a οι δ602ffff *I^c* 114 h, 273 ~ χρησμενος τω Παυλω δ602ffff *A^{πρ}* 12 (~ a ο Ιουλιος h p *gig*), 288 add και a επιθεις δ602fff *I^a* 252ff 202 (add τε p επιθ. 78f δ206 *I^a* δ157 δ505 δ500 *A^{πρ}* *H* δ6 74).

I^{b2}: 152 εν l εις (164) 78f, dazu δ206 *I^a* 1001, 26 αυτων l αυ- 78ff δ260f, dazu aus *I^{b1}* 365, 1611 νεαν πολιν l νεαπολιν 78f, 183 εμεινεν l εμενεν 78f δ370 zahlreiche *I^a* *I^c* h m Ωρ Aug, 199 om τινος 78ff (lat; *H¹* δ1-2 δ4), 20 ~ του κυριου a ο λογος 78f (*H¹* δ1-2 δ4), 2020 add και a ως 157 δ260f, 2230 δεδηκως 78ff, 2730 πρωρρας 78 157, 287f Πουπλιω l Ποπ- 78f *I^a* 70 δ453-173 175 lat.

Besonders interessant ist 288, wo δ602ffff mit *I^a* 252ff 202 και a, 78f δ206 mit *I^a* δ505 δ157 δ500 *A^{πρ}* *H* δ6 74 τε p επιθεις nach lat addiren. Darf man daraus schliessen, dass hier zufällig an derselben Stelle beide Zweige, nachdem sie sich schon getrennt, Einwirkungen des lateinischen Textes erlebt haben? oder hat *I^{b2}* den *I^b*-Text nach *A^{πρ}* geändert? oder umgekehrt *I^{b1}* den *A^{πρ}*-Text dem Lateinischen („et“) noch genauer angepasst?

Kann bei den im einen Zweig erscheinenden *K*-Lesarten nicht zweifelhaft sein, dass sie die Abweichung vom Archetyp *I^b* darstellen, so ist bei den nur von einem Zweig vertretenen Sonderlesarten nicht sicher zu entscheiden, ob sie dem Archetyp *I^b* angehörten und in dem sie nicht bietenden Zweig der herrschenden Lesart ge-

wichen, oder ob sie erst in den sie bietenden Zweig eingedrungen und darum *I^b* abzusprechen sind. Für die Feststellung des *I*-Textes ist aber dies gleichgültig, da sie dafür in beiden Fällen gegenüber dem Consensus aller anderen *I*-Zeugen nicht in Betracht kommen können. Höchstens wäre denkbar, dass sie aus irgend einer alten verlorenen Quelle in diesen *I^b*-Zweig sich durchgerettet haben und darum für den Urtext in Frage kommen könnten. Dies ist aber in keinem einzigen der wenig zahlreichen Fälle durch irgend etwas wahrscheinlich zu machen, auch bei der Bedeutungslosigkeit der Varianten von geringem Interesse. Auch die Beobachtung, dass in beiden Zweigen von den ihnen eigentümlichen Lesarten ein grosser Teil im lateinischen Text sich wiederfindet, entscheidet nichts, da für den in beiden Zweigen erhaltenen, also sicheren *I^b*-Text solche Lesarten (S. S. 1741) nicht minder häufig erscheinen, sodass diese Lesarten ebensogut erst in die eine Zweiglinie eingedrungen, als aus der andern durch *K* oder *I* verdrängt worden sein können.

Den Wert der Zeugen in beiden Zweigen und die enge Verwandtschaft mit *I^a* mag nun zuerst als Stichprobe eine Zusammenstellung der *I^b*-Zeugen für *I^a*-Lesarten in Kap 13 dartun.

Kollationiert sind von *I^{b1}*: 62 602 365 396 (nicht verbot.) 472 398 6206 6264 (nicht verbot.) 6360 (nicht verbot.), 1039 (19-46), 6414 (6-27), von *I^{b2}* 78 171 (nicht verbot.) 157 6260-469 209 (nicht verbot.) 6370 6309 (nicht verbot.) 6356 (von 32 an nicht verbot.). Ich fasse in *I^{b1}* 62-6264 als 62 ff zusammen und nenne mit exc diejenigen Codd dieser Reihe, bei denen die Lesart durch *K* verdrängt ist. Die Lesarten selbst auszuschreiben hat für diese Statistik keinen Zweck; ich begnüge mich mit der Angabe der Verse, in denen dieselben sich finden. 1 62 ff (exc 6264?) 78 2 62 ff (exc 6264?) 78 f 6309*, 4^a 62 ff (exc 6264?) 78 f, 4^b 62 ff (exc 6264?) 78 ff, 4^c 62 ff (exc 6264?) 78 ff, 4^d 62 ff 78 ff 6309, 4^e 62 ff (exc 6264?) 78 ff 6260 6309*, 6^a 62 ff (exc 365) 78 ff, 6^b 62 ff (exc 365) 6506 78 ff 6260 6309, 6^c (Baptyrouv 1 ouc, gegen *H*) 6264 6152 f 275 161 252 270 490 368 209 6309* 469, 9 62 ff (exc 365 6264?) 6414 6506 78 f, 13 62 ff (exc 365 472 6264?) 6414 78^e 6309*, 15^a 62 ff (exc 6264?) 78 ff, 15^b 62 ff (exc 6264?) 6414 78 f 6356, 17^a 62 ff (exc 6264?) 6414 78 ff, 17^b 62 ff (exc 6264?) 6414 6368 78 f 469, 23^a (gg *H*) 62 ff (exc 62) 6414 171 f 6260 6309*, 23^b 62 ff (exc 6264?) 6414 78 f 469 6309*, 24 62 ff (exc 6264?) 6414 78 f 469 6309*, 26 62 ff (exc 6264?) 6414 78 157, 31 62 ff (exc 6264?) 78 157 6356, 33 62 ff (exc 602 6264?) 78 f 6309*, 41 (gg *H*) 62 ff (exc 396 f 6264?) 1003 78 f 6356, 42 62 ff (exc 396 f 6206 f) 1003 78 ff 6260, 43^a 62 ff (exc 6264?) 1003 78 ff 6309*, 43^b 62 ff (exc 6264?) 1003? 78 f 6260 6309*, 44^a 62 ff 1003 78 ff 6260 f 6356, 44^b 62 ff (exc 396 6264?) 1003 78 ff, 45 62 ff (exc 6264?) 78 ff 6309*, 49 62 ff (exc 6264?) 78 f, 50 62 398 6206 78 ff, 50 62 ff (exc 6264?) 6152 f? 78 ff 6309*, 51 62 ff (exc 6264?) 78 f, 52 62 ff (exc 6206) 78 f. So geht es fort durch die mittleren Teile der Acta. Wo *I^b* die durch *I^a* (und *I^c*) gesicherte *I*-Lesart vertritt, hat sie sich in den guten *I*-Codd fast durchgehends erhalten. Auch 6264 scheint nur gerade in diesem Kap entweder zufällig stark nach *K* abgeschwächt oder allzu kursorisch kollationiert; Kap 14 und später befindet es sich meist an der Seite von 6206.

Steht so der *I^b*-Typ in seinen von *K* abweichenden Lesarten der Hauptmasse nach durch die starke Bezeugung ohne weiteres fest, so fehlt es doch nicht an Stellen, wo die Bezeugung einer von *K* abweichenden Lesart dürftiger und darum deren Zugehörigkeit zu *I^b* zweifelhaft ist. Ganz besonders gilt dies von den ersten und letzten Kapiteln, wo in der Mehrzahl der *I^b*-Zeugen die Annäherung an *K* sehr stark ist, so dass manchmal nur eine kleine Minderheit eine abweichende Lesart gemeinsam vertritt. Aber aus den Zeugenlisten in Kap 4—23 ist auch für die wesentlich dünneren Zeugengruppen in Kap 1—3 und 23²¹⁻²⁸ die richtige Einschätzung meist zu

gewinnen. Ist eine Lesart in 62 δ206 78 gemeinsam vertreten, so ist sie für *I^b* in Anspruch zu nehmen; denn diese führenden Codd haben sehr selten *I^b* fremde Sonderlesarten und nie gemeinsam dieselben. Nicht *I^b* zuzuschreiben sind nach der Liste für Kap 13 folgende nur in wenigen schwächeren *I^b*-Zeugen sich findenden Lesarten, wobei ein zufälliges Zusammentreffen jedesmal leicht denkbar und bei dem bunten Wechsel der Codd die einzige mögliche Erklärung ist: 19 om αυτων (nach -μων) δ602 365*, 12 εχων 1 -ον δ602 472 δ368 306, dazu *I^a* 7 382 397 f δ305 264 170 158 464 δ251 δ454 502 *I^c* 174 258 (*H^{δ1}*), 21 ομοθυμαδον 1 ομου (512) 157 461 (*H*), 20 om την (nach ελθειν) δ206 δ309 *I^a* δ5 (*H^{δ1-2}*) Fehler, 40 αυτοις 1 -ους (p παρεκαλει) 157 δ152 f, 47 add εν (p ημεραν) vor der *K*-Addition τη εκκλησια δ152 f δ360 *I^a* 246 170 *I^c* 353, wohl einfacher Fehler, während add εν τη εκκλησια ~ p επι το αυτο *I^a* δ5 101 175 251-δ459 δ180 f einer missverstandenen *K*-Korrektur in den Vorlagen das Dasein dankt, 42 ~ τον λαον αυτους p διδασκειν (vgl διδασκειν τον λαον 525 Lk 201) δ602 396, om την p αναστασιν 396 δ368 (ebenso *I^a* 170 δ507 *I^c* 466), halbe *K*-Korrektur, da *K* των 1 την εκ bietet, 11 εξουθενωθεις (Mk 912) 1 -θενηθεις 396 209 f, wie *I^c* 551 174 *I^a* 251 ff, 12 om η p ουδενι 76 472, ebenso *I^a* 70 175, kann bei den einen Anpassung an das unartikulierte ονομα, bei den andern Fehler bei dictando-Schreiben sein, wo das als i gesprochene η mit ουδενι zusammenfloß, 2126 προσερχθη 1-ην- 62 365 δ206 171 f, 2229 δεδωκως δ602 δ206 f δ368 δ370* δ260 365^c *I^a* 7 δ453 f 382 397 δ505 170 175 δ180 δ454 *A^{πρ}* 11 *I^c* 116 174 353 f 486 487 *O¹* 18 36, beides naheliegende Fehler, 2334 om και δ602 f, wohl durch die eingefügte *K*-Addition ο ηγεμων verdrängt, 247 βια πολλη 1 μετα πολλης βιας δ264 161 *I^a* δ156 (lat), 2525 λαβόμενος 1 καταλ- δ602 398, 2727 προαγειν 1 προα- δ602 δ260 f, διςταντες 1 -στησαντες δ602 396.

Andere ähnlich schwach in *I^b* vertretene Lesarten sind am einfachsten als Eindringlinge in die betreffenden *I^b*-Codd aus andern Typen zu erklären. Zweifelloß ist mehrfach der vom Andreaskommentar gebotene Text in *I^b*-Codd übertragen worden. Ebenso aber kann auch hin und wieder eine in *I^b* durch *K* ersetzte *I*-Lesart aus dem *I*-Text in den einen oder andern *I^b*-Cod wieder aufgenommen sein. Dies gilt von folgenden nur in vereinzelten *I^b*-Codd erscheinenden Lesarten, bei denen oft die Wahl bleibt, *A^{πρ}* oder *I* als die Quelle anzusehen: 425 add πνευματος αγιου p δια 62 78 167 76* (könnte auch *I^b* sein) wie *A^{πρ}* *I^a* δ5 1001 200 f 367 522 175 256 464 (ebenso *I^c* 116), 51 ~ ονοματι Ανανιας δ602 wie *A^{πρ}* *I^a* δ5 δ305 175 δ203 (ebenso *I^c* 208 ff), 23 om μεν p το δ206 161* wie *I^a* δ5 7* 264 205 175 598 *O⁴⁶* (ebenso *I^c* 208 ff 256 *H^{δ1-2}* δ4), 29 add ο a Πετρος 253 f 398^c wie *A^{πρ}* *I^a* 70 200 f δ157 f 464 *O³⁶* *O^{θ40}* (ebenso *I^c* 69 487 506); ferner die für *I* durch ähnlich zahlreiche Zeugen gesicherten Lesarten: 721 εκτεθεντος δε αυτου 157, ανειλατο δ602 δ368, 22 add εν α εργοις 253 δ368 161 f, 35 add και α αρχοντα² 171 f, 50 ~ παντα ταυτα (Jes 662) 171 (δ602 om παντα), 87 πολλοι 1 πολλων δ370, 12 om τα α περι 472 (*I^c* 116 470), 27 om της α βασιλισσης 472, 39 απο 1 εκ δ260 δ356, 1118 om γε 472, 1211 εξειλατο δ356 (*I^c* 174), 1327 om εν δ264 306 δ309 469, 46 τε 1 δε 157 δ260, 148 om υπαρχων δ264 78, 17 ομων δ260 f, 25 add του κυ 171, Ατταλιαν δ602, 1517 om παντα 157, 37 add και p συμπαραλ. 62 δ309, 167 add ου p ενς δ206 78 f (vielleicht nur in *I^b* verloren und in δ206 aus *I^b* oder *I^a* wieder eingedrungen), 11 om της 62 δ356, 22 περιρηξαντες δ370, 27 ημελλεν 270 δ356, 196 om τας 253, 2421 εφ 1 υφ 161.

Ganz analog finden sich je und je *I^c*-Lesarten in einzelnen *I^b*-Codd, wie später aus den *I^c*-Listen zu ersehen ist.

421. Der *I^b*-Text. Lässt man die soeben besprochenen Lesarten ausser Betracht, so ist kaum an einer Stelle zweifelhaft, wie *I^b* schrieb. Ausgenommen bleiben einige der Fälle, wo die *I*-Lesart selbst nicht mehr ganz sicher zu stellen ist, die späterer Behandlung vorbehalten bleiben müssen.

1. An verhältnismässig sehr wenigen Stellen ist *K* eingedrungen, viel seltener als in jedem der besten *I^a*-Codd. Kein Wunder, dass sich dann auch gelegentlich halbe *K*-Lesarten finden: 230 om το κατά σάρκα in der *K*-Addition 62 78 157, 194 add Xv p lñ (*K* a lñ) 62 δ206 78 270, 16 om επ αυτους (*K* stellt es um) 62 ffff δ206 78, 27 om τε (*K* δε 1 τε) 62 ff 472 398 δ206 f 78 ff, 2026 add εγω a εμν (*K* εγω 1 εμν nach 186) 62 ff δ206 f 171, 2420 add εν εμοι p αδικημα (*K* a αδ.) 62 f δ206 78, 257 add του Παυλου p καταφεροντες (*K* add κατα του Π. p φεροντες) 62 δ206 78 f *I^a* 453 f, 25 ~ αυτον p πεπραχεναι (*K* a πεπρ.) 62 δ206 78 f.

2. Hin und wieder ist eine *A^{pr}*-Lesart aufgenommen worden: 434 γν1 υπηρχεν 62 ffff δ206 78 ff δ309 (auch *I^a* 354 δ507 δ300 *I^c* 486 *H*), 740 εγενετο 1 γεγενεν 62 f 318 δ206 78 f (*H*), 939 add ο a Πετρος 62 ffff δ206 78 f δ260 (auch *I^a* 175 *I^c* 200 fff 470 f), 1211 ο θεος 1 κυριος (Gen 44 6) 62 ffff δ206 78 ff 209* (*I^c* ο κυριος), 1511 add Xv p lñ 62 fff δ264 78 f (auch *I^a* 85 δ505 502 *I^c* 478 f *O¹⁸* 28 *H* 83 86 848 74), 18 om εστι τω θεω παντα τα εργα αυτου 62 f 472 398 δ206 f 78 157 (*H*), 186 add αυτου a τα ιματια 62 f 396 f δ206 157 δ309 δ260 (~ p ιματια) *O¹⁸* *I^a* 85 δ505 101 200 sa sy (εαυτων p ιμ. *I^a* 251 f nach 1622), 194 add ο a Παυλος 62 ff 398 δ206 78 f *O¹⁸* (*I^a* 85 101), 13 εξορκιζ- (Mt 26 63) 62 365 ff δ206 f 78 ff δ260 (*I^c* 208 364 δ299 f), 14 ~ υιοι p επτα 62 ffff 78 f δ309* (*I^a* 1001 70 f *H*), om οι a τουτο 62 ffff δ206 78 f δ309* (*I^a* 101 *H*), 39 ζητειτε 1 επιζ- 62 365 fff δ206 f 78 (*I^a* 1001 δ507 185), 2010 add αυτου p συμπεριλαβων 62 δ206 157 (αυτων δ602 ffff 78), 13 προελθοντες 1 προσελ- 62 365 fff δ206 78 ff 469 (*I^a* δ507 δ203 205 *I^c* 116 364 δ299), 22 συμβησομενα 1 συναντησοντα 62 ffff δ206 f 78 f (dazu *H* 83), 216 ησπασαμεθα 1 απησπ- 62 ff 398 δ206 f 78 f, 24 add περι a ων (Lk 14) 62 ff 472 δ206 78 f (*I^a* 70 f 464), 222 προσεφωνησε 1 -ves (2140) 62 ff 398 78 ff (*I^a* 70 f 200 f 8459 *I^c* 116 f 364 ff *O¹⁸*), 3 om μεν (95 1021 228 2615) 62 ffff δ206 f 78? (*I^b* 175 8457 *I^c* 174 *H* 81-2 84 848), 232 εκελευσε 1 επεταξε 62 ffff δ206 f 78 f (*I^a* 200 f), 2823 ~ εις την ξενιαν προς αυτον δ206 78 f (*I^a* 367 252 8459 δ180).

3. Ziemlich häufig hat eine Parallele oder eine Reminiszenz *I^b* zu einer Sonderlesart veranlasst: 238 εν 1 επι (1046) 62 ff 78 f *O^{pr}* 20 (*H* 81 83), 32 πλην 1 θυραν (10) 62 fff 157 δ260 f *I^a* 101 397, 72 add μου p ακουσατε (1513) 62 f 396 f δ206 78 ff 8414 *I^c* 486 *A^{pr}* 20 40 *O²⁸* 31 sa, 42 ~ εν τη ερημω a ετη τεσσαρακοντα (Am 5 25) 62 ff 398 δ206 78 157 (*H* 81* *I^a* δ507 om εν τη ερημω, *H* 84 ~ p Ισραηλ), 51 add υμων p καρδιας (Eph 3 17 519 Ko 3 15 f uō) 62 δ206 78 ff δ260 (*H* 82 74), 55 add πιστεως και a πνευματος (65) 62 f (δ602 ~ p πνευματος) 398 δ206 171 157 δ260 *A^{pr}*, 1012 add τα (*K* add τα θηρια και τα) a ερπετα (116) 62 ffff δ206 78 *I^a* 70 f 7 f 192, 16 απαντα 1 το σκευος (1110) 62 f 396 78, 25 add αυτου p ποδας (510 Mk 5 22 7 25) 62 f 396 398 δ206 171 f δ260 *O¹⁸*, 30 εναντιον 1 ενωπιον (710 832 Lk 18 20 26) 472 398 δ206 78 f, 32 add τινος p Σιμωνος (106) 62 f 396 f δ206 78 f *O³⁹*, dazu *I^c* 486 *I^a* 464 (~ p Βυρσεως), 34 add αυτου p στομα (835) 62 ffff δ260 *I^a* 1001 δ505 502 δ203 8459 170 64 *I^c* 353 ff *O¹⁸* *O⁶⁴* (*H* 82* 83 84 sa bo) [ist nur für *I^b*, vielleicht nur für *I^b*¹, als Typlesart genügend bezeugt, in den anderen Codd ist es nur als sporadische Paralleleinwirkung begreiflich], 1113 add του θεου p αγγελον (103) 62 f 396 398 δ206 78 ff δ260 *I^c* 486 *O²⁸*, 16 add οτι a Ιωαννης (15) δ602 ff 398 δ206 78 ff δ309 *I^a* 101 δ157 464 *I^c* 364 470 f 174, 21 add του ιασηαι αυτους p αυτων (Lk 5 17) δ602 396 f 206 f 78 ff *I^c* 470 506, 1221 om ο a Ηρωδης (19) 62 ffff δ206 171 δ356 *I^a* 200 *I^c* 486 *A^{pr}* 12, 132 add τε a Βαρναβαν (1) 62 ff δ206 f 171 f δ260 *I^a* 101 367 f 8459 502 *I^b* 116 c *O¹⁸* 28 (*H* 848 162 *Q^p*), 15 ~ προς αυτους a οι αρχ- (814) 62 365 f δ206 f 8414 78 f 209 *I^a* 175 55 (*gig*), 1421 om την a Λυστραν (nach 20 6 161) 62 δ206 f 78 ff δ309 *I^a* 85 70 f 175 192, 1520 ~ αιματος .. πνικτου .. πορνειας (29) 62 ffff δ206 f 78 f, 1718 add αυτου p αναστασιν (122 Phi 3 10) 62 365 396 398 δ206 171 157 δ309 *O¹⁸* *I^c* 299, 27 καιτοιγε 1 καιγε (1417 *I^a* *K*) 62 ffff δ206 f 78 ff δ309* *A^{pr}* 12 *I^a* 8453-173 184 f 64 8355, 1819 διελεξατο 1 -λεγθη (172) δ602 fff δ206 f 78 f δ309* *I^a* 367 *A^{pr}* 12

(Hexe δ⁶ 103 257), 25 τον λογον 1 την οδον (1535f 19 10 20) 62ffff δ206 78f δ260f δ309* I^a δ5, 193 δε 1 τε (in K; 4) 62ffff δ206 78f I^a δ5 367 δ300 184 64 (H^{δ6}), 26 add της a Εφεσου (1821) 62ffff δ206 171 δ309* I^a 173 δ505 δ507 502 δ453 O¹⁸ A^{πρ} 12, 1933 συνεβίβασαν 1 προεβ- 365 472 398 δ206f 78ff, dazu I^a 1001 (H^{δ1-2} δ4 δ48; kann in H und I^b gegenseitig unabhängiger Ersatz des seltenen προβ- in Reminiszenz an 922 1610 1 K 216, in 1001 aus H übernommen sein; dass συμβ- zu Gunsten von προβ- in I bis auf 1001 und I^b verdrängt sein sollte, ist kaum anzunehmen), 207 αχρι 1 μεχρι (Ac 16 gg 2 mal) 602fff δ206f 78f O¹⁸ I^a 156* δ459, 25 το ευαγγελιον 1 την βασιλειαν (Mt 423 935) 62ffff δ206f 78 157, 26 add υμων p παντων (186) 62ffff δ206 δ152f 78 253 I^a 1001 δ203 367 δ157 552 464 (H¹⁰³ 257), 216 ενεβησαν 1 αν- 62f 396f 78f δ309 I^a 1001 252ff δ454 I^c 174 O¹⁸ A^{πρ} 12 H^{δ1-2} δ2 δ6, 15 παρασκευασμενοι 1 επισκ- (2 K 93) 62ffff δ206f 78f (H^{δ3}), 18 επαυριον 1 επιουση (2332 u. ö.) 62ffff δ206 78f, 24 τας κεφα- λας 1 την -ην (Mt 2739) 62ffff δ206 78ff δ260f, 231 ωρας 1 ημερας (1030) 62fff δ206 78f, 6 ~ Φαρισαιων .. Σαδδουκαιων (7) 62ffff δ206 78f δ309, 261 επιτετραπται 1 -τρεπεται (1 K 1434) 62 δ206f 78ff δ260, 13 μεσουσης 1 μεσης (Jo 714) 62 δ206 78 I^a 464, 18 add το α ψως (1 P 29 Jo 320f) 62 δ206 78, 20 κατηγγελον 1 απ- (135 u. ö.) 62 δ206 78ff (δ206 78 -λλ-), 275 om την (69 2334) 62 365f 398 δ206 171 I^c 364, 23 ~ τη νυκτι ταυτη (Mt 2631) 62 δ206 253f 78f δ370.

4. Endlich finden sich noch wirkliche Sonderlesarten, deren manche auch I^a-Zeugen teilen, wie verschiedene der unter 2 und 3 aufgezählten A^{πρ}- und Parallel- einwirkungen. Kann bei letzteren die Begegnung eine zufällige sein, so ist bei den Sonderlesarten nur die Annahme möglich, dass I^b auf einzelne I^a-Zeugen gelegentlich eingewirkt hat, da unter denselben ein regelloser Wechsel stattfindet. Nur selten ist die Zahl der Mitläufer aus I^a so gross, dass die Frage entsteht, ob wir es nicht statt mit einer I^b-Sonderlesart, die sich weiter verbreitet hat, vielmehr mit einer I-Lesart zu tun haben, deren Zeugen eine ungewöhnlich starke Dezimierung erlitten haben. Mehrmals, doch nicht häufig, begegnen sich I^b und I^c in einer solchen Sonderlesart. Dann wächst, wenn einige I^a-Codd dieselbe teilen, die Wahrscheinlichkeit, dass es sich um eine nur in I^b und I^c unverkürzt erhaltene I-Lesart handle. Wo die Zahl der I^a-Zeugen dies ernstlich unterstützt, wurden die Lesarten in die folgende Liste der I^b-Sonderlesarten nicht aufgenommen. Bei manchen der aufgenommenen mag man auch noch über das Recht ihrer Aufnahme streiten.

414 ~ συν αυτοις βλεποντες 62f 396 398 δ206 171 I^a δ507, 1032 πεμψαι 1 -ψον 62 396 δ206 78, was trotz der decimirten Zeugenreihe I^b sein muss, da es sich sonst nirgends findet, 1219 τε 1 δε 62ffff δ206f 171 I^a δ453-173 I^c 486 O²⁸, 1319 κατε- κληροδοτησεν 1 -ρονομησεν 62ffff δ206 78ff δ260 δ309* δ152f I^a 252f I^c 174 O¹⁸ 28, 31 ~ αυτου μαρτυρες 62ffff δ206 171, 1417 καιτοι 1 καιτοιγε 62ffff 78 I^a δ507 (H), 23 κατα 1 κατ 62ff δ206 78f, 1517 om αν 62fff δ206 461 78 δ309* I^a δ459, 20 29 add p 20 und p πορνειας 29: και οσα αν (29 om) μη θελωσι (29 θελετε) αυτοις (29 εαυ-) γινεσθαι ετεροις μη ποιειν 62ffff δ206f 78ff I^a δ5 (20 om αν, θελουσιν, εαυ-, ποιειτε, 29 ετερω, δ5^ο ποιεινται), 20 auch δ260 461 I^a 464 (θελητε) I^c 506, 29 I^c 364 (εαυ-, γεν-, ετερω, ποιειτε) 506 K^c 107 366 δ364 δ365 δ410, 26 εαυτων 1 αυτων δ602f 398 δ260 78ff (~ εαυτων ψυχας δ602f 398), 175 add κατ αυτων p πολιν 62ffff δ206 78ff δ309*, 15 ηλθον 1 ηγαγον 62ffff 78f (472 δ206 κατηλθον), 27 ψιλαψησαιεν 62ff δ206f 171 δ356 I^a 192 δ457* (-σειεν I^a I^b δ600 306 I^c 69 174 δ101 A^{πρ} 12), 27 απεχοντα 1 υπαρχοντα 62ff 398 δ206 78f, 181 om δε 62ffff δ264 78 I^c 364 (H bo lat), 6 add αυτου α τα ιματια 62f 396 δ206 157 δ309 δ260f (~ p ιμ.) I^a δ5 δ505 101 200 O¹⁸ sy sa, εαυτου p τι. (1622) I^a δ251f, 17 ~ εμελεν τω Γαλλ- 62ffff δ206 78f δ309* I^a δ453-173, 192 δε 1 τε 62 δ206f 78f (alle andern om τε = K), 16 κατεκυριευσεν add και α ισχυσεν 1 κατακυριευσας 62ffff δ206 78, 17 ~ πασι γνωστον 62f 365fff, 201 μεταστειλαμενος 1 μεταπεμψαμενος 62 365fff

δ206f 78f, 24 ωστε 1 ως (vor τελειωσαι) δ602f 398 δ206 78ff δ260f *Ia*^{101 1001 397f 367}
 552 252 *Ic*^{551 364 178 258} *O*¹⁸ (kann in den *Ia*- und *Ic*-Codd zum Teil Fehler, zum Teil *Ib*-
 Einfluss sein), 2118 add προς αυτον p παρσβυτεροι iesp. παρεγενοντο 62ffff δ206 78f,
 24 αυτους 1 -οις² 62ffff δ264 78 *Ia*³⁶⁷ *Aπρ*¹² *H*⁶⁴, 25 αλλα 1 ει μη 62ffff δ206 78ff,
Ia^{δ157 δ453}, om αυτους 62ffff δ206 78ff, 37 ~ εισαγεσθαι p παρεμβολην 62ffff δ206 78f
 469 δ309 *Ic*^{208 116f 364}, 40 ~ γενομενης σιγης (vgl *Ap* 81) 62ffff δ206f 171 *Ia*^{367 170}
H^{δ1}, 228 δε 1 τε 62ff δ206f 171 δ260f *Ia*^{δ5 δ453}, 13 και εγω 1 καγω 62ff δ206 171
*Ic*³⁶⁴ *O*²⁸, 17 om μου 62ff 398 δ206 171 δ309* (62 δ206 δ602^c 171 προσευχομενον
 1 -νυ), 23 add επι πλειον p αυτων 62 365fff δ206 78f *Ia*^{δ251f 464}, ριπτοντων 1 -ουντων
 δ602ffff δ206 78ff δ260f 253f 270 *Ic*⁶⁹ *Ia*^{δ5 70f 7f δ457f}, 2312 om λεγοντες 62ffff
 δ206f 78ff δ260f δ309 δ507 *Ic*^{116f δ299 470} *Ia*^{δ453-173 δ507}, 255 ~ αποπον a εν τω ανδρι
 62 396f δ206 78ff δ260f *Ic*³⁶⁴, 7 αιτιαματα 1 -ιωματα δ602ff 398 δ264 δ260f 253f
 306 *Ia*^{252ff δ254f 158 464} *Ic*^{551 364 δ299 470f} *O*^{θ40}, 16 τινη 1 τινα 62 δ206 78ff δ260 (*H*^{δ3}),
 2610 ~ εγω των αγιων 62 δ206 78, 26 add εγω a τουτων² 62 δ206 78f, 30 δε 1 τε
 62 δ206 78 *Ic*^{116f} *Ia*^{70f} *H*^{δ48}, 277 ουκ εωντος 1 μη προσεωντος 62 δ206 78ff δ260f.

Wie in allen *I*-Zeugen finden sich auch in *I^b* ausser den genannten noch
 Sonderlesarten, die in lateinischen Texten wiederkehren: 238 add του κυ a lū 62ff 78
Ic^{364 116} *Ia*^{δ5 1001} p c Cyp Ambr Aug Luc (*Ic*¹¹⁶ p Luc Aug Επιφ add ημων p
 κυ), 326 αυτου 1 υμων 62ffff 78ff *Ia*^{200f δ507 δ453} *Ic*⁴⁶⁶ *O*²⁸ lat, 417 om απειλη a
 απειλησωμεθα 62f δ206 78 157 *Ia*^{δ5 101} *O*²⁸ *H* lat (kann bei δ5 101 *O*²⁸ auch ein-
 fach Fehler per homoioteleuton sein), 74 ~ νυν υμεις δ602 δ206 δ414 78f, κατ. νυν
*Ic*³⁵³ (om νυν δ152 472 *Ic*^{δ299} *Ia*⁵⁰²) lat (exc p Hier Aug), 36 ~ σημεια και
 τερατα 62f 472 δ206 171 *Ia*¹⁷⁵ *Ic*¹⁷⁴ p *gig*, 837 add σου p καρδιας 62ff 78f
 δ260 *Ia*^{1001 464 502} p t T Cyp syh*, 928 εν 1 εις δ602ff δ206 78 *Ia*¹⁵⁸ lat, 1122
 om διελθειν 62 78 (*H*^{δ1-2 δ4 162} gg sa bo) lat exc *gig* p r², 143 add και a δι-
 δοντι 62ffff δ206f 78ff δ309* 469 *Ia*^{70f 382 175 502 64c} *Ic*^{466f} *O*^{18 28} *O*^{θ40} (*H*^{δ3 c T}),
 1615 παρεκαλει 1 -λεσε 62 365 δ206 78 δ370 *Ic*^{464 256} *gig*, 1716 εαυτω δ602 396f
 δ260f *Ia*⁵⁵² *Ic*^{δ299 506} *O*²⁸ *O*^{θ40} lat, 1826 κυ 1 θυ (23) 62 δ206 78ff δ309* *Ia*^{1001 202}
Ic^{486 258} c p dem CDG^cΘRW vg Aug, 203 επι 1 εις 62 365 398 δ206 78, 16 εν
 1 εις 62f 396 δ206 78f *Ia*^{δ5} lat, 32 add υμας a οικοδομησαι 62ffff δ206 171f δ309*
 δ260f *gig* e, 33 ~ διδοναι μαλλον 62ff δ264 δ260 253f δ356 *Ic*²⁵⁸ *Ia*^{397f} δ505 δ507
 464 sy P IM Prisc, 2113 om εις Ιερουσαλημ 62ffff δ206f 78ff δ260f *Ia*^{δ251f δ453-173}
Ic^{353f} Aug, 18 τε 1 δε 62ffff δ206f 78f *Ia*^{δ5 1001 101} *Ic*¹⁷⁴ *H*^{δ2 δ4} *gig* Hier sy,
 31 τε 1 δε 62ffff 78f *Ia*^{1001 δ453} *H*^{δ1-2 δ4} d *gig* (*Ia*^{δ5 και}), 2315 om του² δ602 flf
 δ206 171 *H*^{δ2*} lat, 2421 ~ υφ υμων σημερον 62 δ206 78f 353 c, 2511 τουτοις 1
 αυτοις 62 δ206 78 δ370 *Aπρ* lat, 261 ~ λεγειν περι σ. 62 δ206 78f (*Ic* λαλειν περι
 σ.) lat, 2722 ουδεμας δ206f 78ff 469 lat, 2821 ~ εδεξαμεν a περι σου 396 δ206 78f
*Ic*¹⁷⁴ *Ia*^{200f 397 175 252} lat.

Für sich mögen stehen die auffallenderweise erst in dem letzten Teil des Buchs
 an Zahl häufigeren Sonderlesarten, die *Ic* mit *I^b* teilt. Meist sind Parallelen die Ur-
 sache, so dass das Zusammentreffen zufällig sein kann, da *Ic* wie *I^b* stark von
 Reminiszenzen beeinflusst ist: 751 add ταις a καρδιας (54) *Ib* 62 78ff *Ic*^{208fff 470f} *Ia*^{70f 397}
H^{δ2 74}, 1026 add γαρ zwischen και und εγω (Mt 89 Lk 78 Rm 111 2 K 210) *Ib* 62f
 396f δ206f 78 157 *Ic*^{208fff 364 466f} *Ia*^{1001 251ff δ453ff 152ff 192} *O*^{16 18 28} *O*^{πρ20} *H*^{δ1 δ48} *Ky*^α p, 2425
 μεταπεμφομαι 1 -καλεσομαι (253) *Ib* 62 δ206 78 *Ic*^{208fff 364} *Ia*¹⁷⁵, 2526 εγω 1 σχω (262)
Ib 62 δ206 78 *Ic*^{208ff 114 364 470f} *Ia*^{1001 δ453-173} *H*^{δ4}, 2814 om την (16) *Ib* δ602ffff 1000 δ309*
 δ260f *Ic*^{208fff 364 δ299} *Ia*^{70f 252 δ459} *Aπρ*¹². Dazu kommen lateinische Lesarten, deren
 wiederum jeder der beiden Typen noch viel mehr aufweist: 1422 add και a παρ-
 καλουντες *Ib* 62 365ff δ206f 78f 253f *Ic*^{208 116f 364ff 470f} *Ia*^{200f 175 502} *O*^{18 28}, 261 ~ λεγειν a
 περι *Ib* 62 δ206 *Ic* (λαλειν) 208 116f 364 470f 114f (λεγειν), 271 om τε *Ib* 62 δ206 78f *Ic*^{208fff 174}

I^a 397*, 31 ~ εν τω πλοτω μεινωσιν *I*^b 62 δ206 78 *I*^c 208 ff 551 114 364 δ299 470 *O* 40 *H* δ2* δ6. Lateinisch beeinflusst kann auch sein 2629 καί εγω 1 καγω *I*^b 62 δ206 78 f δ309* *I*^c 208 116 f 364 δ299 *I*^a 2453-173 *H* δ1 δ6. Nun bleibt noch, wieder bei jedem der beiden häufig wiederkehrend, δε 1 τε: 21 37 *I*^b 62 f 396 f δ206 f 78 270 δ260 f δ370 *I*^c 208 fff 364 fff 506 *O* 28 *A* π 12, 26 10 (1 τε 2) *I*^b 62 δ206 365c 171 *I*^c 208 fff 114 364 δ299 174 *I*^a 367 δ156*, und endlich aus der Kirchensprache 2220 πρωτομαρτυρος 1 μαρτ- *I*^b 62 fff δ206 171 78c *I*^c 208 116 f 364 fff *I*^a 200 f δ505 δ459 *A* π 40.

Ein Vergleich mit den Listen der besten *I*^a-Codd zeigt, in welchem hohem Masse getreu *I* in *I*^b erhalten blieb.

422. Der *I*^c-Typ. Die § 4013 aufgezählten *I*^c-Codd repräsentieren, wiederum in zwei Zweige *I*^{c1} und *I*^{c2} sich spaltend, einen Text, der etwas stärker als *I*^b von *I* abweicht, dessen Sonderlesarten aber ein bedeutsames Problem in sich schließen. In welchem Maße die einzelnen Zeugen den Typ bewahrt haben, ergibt ein Überfliegen der folgenden Listen.

Verbottenus kollationirt liegen vor: 208 370 116 551 (Scr. Aug.) 506 114 174 364 δ299 466 (Kap 1—24) *O* π 20. Stellenweise nachgesehen worden sind: 353 470 486 487 169 69 δ101 356 258 154. Dazu 471 in Kap 20—24, δ298 Kap 1 f 15, 503 Kap 15.

Wiederum ist die erste Aufgabe, die individuellen Zutaten der einzelnen Zeugen und Zeugengruppen auszuscheiden. Ignoriert können die in einzelnen Zeugen im Gegensatz zu *I*^c wieder eingedrungenen *I*-Lesarten werden, was sich bei 486 174 verhältnismässig am häufigsten findet, meist freilich, wo auch *A* π die Lesart bietet, so dass sie auch aus *A* π stammen können. Desgleichen die sicher, wenn auch sehr selten, aus *A* π übernommenen Lesarten; und ebenso die sporadischen Eindringlinge aus *I*^b, zumal beides in den *A* π- und *I*^b-Listen § 417—421 notirt ist. Viel häufiger als in den *I*^b-Zeugen, stellenweise so häufig wie dort in den ersten und letzten Kapiteln, hat *K* die Zeugenreihen dezimirt. Manchmal ist dann nicht zu entscheiden, ob die wenigen die *I*-Lesart bietenden *I*^c-Zeugen diese aus *I* erst wieder übernommen oder allein noch die *I*^c-Lesart uns erhalten haben. Auch diese Fälle bedürfen hier keiner Untersuchung. Wesentlich wird das Bild von *I*^c dadurch nicht beeinflusst, je nach dem man sich für die eine oder die andere Deutung entscheidet. Die wenigen Stellen, wo die Entscheidung bedeutsamer wäre, weil es für Feststellung der Lesart von *I* selbst an genügend sicherer Bezeugung fehlt, kommen später bei der Feststellung des *I*-Textes zur Besprechung.

Nur selten finden sich Lesarten, die mehrfach bezeugt und doch *I*^c abzusprechen sind: 64 προσκαρτερησωμεν 353 466 258 69 *O* 26 28 *I*^b, was, da *I*^{c1} und die besten Zeugen von *I*^{c2} versagen, *I*^b-Einfluss sein muss; 936 add δε p αυτη 116 364. Unentscheidbar ist 823 θεωρω 1 ορω (756 27 10) 116 364 *I*^a δ5 1001, ein auffallendes Zusammentreffen für *I*^c, aber doch wohl zu schwach bezeugt und aus einer später sich aufdrängenden Hypothese erklärbar.

Die Sonderlesarten sind § 403—10 für Kap 1—10 sämtlich, für Kap 11—28 wenn sie in *I*^c mehrfach vertreten sind, aufgezählt. Daraus ergeben sich auch die verwandtschaftlichen Beziehungen zwischen einzelnen Zeugen, wie sie § 4013 notirt sind. Die Sonderlesarten in je nur einem Cod sind seltener, als in den § 411 ff behandelten besten *I*^a-Zeugen, und lohnen die Aufzählung über Kap 1—10 hinaus nicht.

Dass *I*^c in zwei Nuancen uns erhalten ist und dennoch beide denselben Archetyp repräsentieren, ist zweifellos. Das erste

beweisen die sofort, das letztere die im nächsten Paragraphen erscheinenden Listen von Sonderlesarten, hier je für *I^{c1}* und für *I^{c2}*, dort für *I^c*. Die verschiedenen Geschicke von *I^{c1}* und *I^{c2}* bezeugen auch die allerdings nicht zahlreichen Fälle, wo nur eine der Linien *K* aufgenommen, die andere *I* bewahrt hat. Dieselben aufzuzählen, nachdem dies bei *I^b* anschaulich gemacht worden, scheint entbehrlich. Der Apparat wird sie ja aufweisen. Als Beispiel genüge 7¹⁰, wo *I^{c1}* gegen die *I^{c2}*-Zeugen 353f 470f, 15, wo es gegen die *I^c*-Zeugen 364ff die *K*-Lesart aufweist. Bei den nur einem Zweig eigentümlichen Sonderlesarten bleibt, wie bei *I^b*, die Frage offen, ob sie nur Sonderlesarten dieses Zweiges sind, oder ob sie zum Archetyp von *I^c* gehörten und in dem anderen Zweig *K* weichen mussten.

1. *I^{c1}* hat nicht ganz selten die Wortstellung geändert: 230 αυτω ωροσεν, 33 υμεις p ακουετε *I^{c2}* 486, 41 τη ημερα εκεινη a και προσεθηκεσαν, 38 περιπατων εις το ιερον *I^{c2}* 486 *I^a* 251ff, 412 ~ υπο των ουρανων p ανθρωποις, add τοις a υπο, om εν a ανθρ. *I^{c2}* 486, 13 αυτους p συνεδριου, 22 τεσσαρακοντα p ανθρωποις *I^{c2}* 486, 1325 μετ εμε ερχεται, 2728 πεντεκαιδεκα l δεκαπεντε. Selten finden sich Änderungen in den Worten: 410 εστηκεν l παρεστ-, 54 επι l εν *O^Θ* 40, 523 εσωθεν l εσω 208 116, 24 διηπορουντο (vgl 212), 1120 Ελληνες l -νιστας *I^a* 85*, 237 επεσε l εγενετο 116f (*H^{δ1*}* επεπεσε), 2720 επιφαινομενων l -νοντων. Dazu kommen die Artikelomissionen 1346 o² *I^a* 85 1001 70 7f 175 *A^π* 12 *O¹⁸*, 1413 του2 (364 466 ~ του οντος Διος), die Grammatikform 1817 ημελλεν. Das sind Varianten, wie wir ihnen überall begegnen.

Daneben bietet *I^{c1}* aber noch Lesarten, die nur in sy oder nur in lat sich finden. In syh: 231 ~ η ψυχη p αδου, 41 add τα ρηματα ταυτα p λαον *I^a* 85 1001 (~ τ. τ. ρ.) syh m, 9 add υφ υμων p ανακρινομεθα *I^a* 85 1001 200f *gig h p** Ir Cyp, 53 add προς αυτον p Πετρος *I^a* 1001 (~ a o Π.) sa bo (add αυτω *I^a* 175) syh*, 15 om και¹ 486 *O²⁸*, 22 add και ανοιξαντες την φυλακην a ουχ *I^a* 85 syh* lat exc e *gig* Luc, 1214 add αυτω p ηνοιξεν *I^a* 1001 syh*, 1925 ουτος l ους 208 fff 466 *gig* CDT, 2211 add αναστας δε ουκ ανεβλεπεν a ως 208 *gig* syh m, 2717 τα ιατρια l το σκευος 208 *O³⁶* (syP το ιατριον). In lat: 828 εν τω αρματι l επι του -τος p *gig*, 98 εισηεσαν l εισηγαγον 116f *gig*, 1211 τοτε l και 208 p, ~ οτι αληθως *I^a* 85 1001 *H^{δ6}* p Luc, 1317 δια τον λαον και l και τον λαον 208 364 *gig* (δ5 δια τ. λ. om και), 2411 προσκυνησαι l -σων (Mt 22). Eine gedankenlose Übertragung nach dem lateinischen usque scheint zu sein 1030 die sinnlose Addition von και a μεχρι 208 116f *O^π* 20. Endlich eine z. Z. sonst nirgends nachgewiesene Addition: 2810 οσον χρονον επιδημουμεν p ημας.

2. *I^{c2}* bietet zunächst einige durch das Lektionswesen veranlasste Additionen, z. B. add οι αποστολοι 112 p υπεστρεψαν 364 ff 258, 21 p παντες 364 470 174 258 *O²⁸*. Bedeutungslos ist auch die Grammatikform: 711 ημρισκον 364 f 169. Nur einmal begegnet eine Reminiszenz: 26 add αυτων p εκαστος (3) 208 f 551 Aug D. Sodann finden sich zwei Omissionen: 820 ειη 364 δ299 *I^a* 7 200f 158 175 64 *O¹* *O^Θ* 40, 1820 αυτων 364 f; eine Wortumstellung: 2139 εγω μεν ανθρωπος l εγω ανθρ. μεν 353 f *I^b* 370 (om μεν *I^a* 1001 200 252 δ459 *I^b* δ152 f); drei Wortvertauschungen: 1340 δε l ουν 353 f 487 506 69 *O³⁶*, 1815 ονοματος l -των 353 f, 2334 παιθομενος l πυθ- 353 f; endlich eine Addition: 1419 και p δε 353 f.

Diesen überraschend seltenen Abweichungen vom *I^c*-Typ stehen aber nun in der *I^{c2}*-Gruppe 364 fff (364 370 δ299 466) eine grosse Zahl von Additionen gegenüber, die

sich durchweg in sy^h, bald im Text, mit Asteriskus und Obelus versehen (sy^{h*}), bald am Rand beigefügt (sy^{h m}), zuweilen auch in lateinischen Texten finden. Die ersten Fälle weist nur 364 auf: 1220 add εξ αμφοτέρων των μερών p ομοθυμαδον I^a55 (πολεων l μερων) 2203 sy^{h*} (πολεων), 1341 add και εισιγησαν p υμιν I^a55 sy^{h*}. Dann in 364 fff: 1343 add αβιουοντες βαπτισθησιν p Βαρναβα sy^{h*}, 1425 add και ευαγγελιζομενοι αυτους p Ατταλιαν sy^{p*}, 152 add οπως κριθωσιν επ αυτοις a περι (364 I^a55 c -ων) I^a55 sy^{h*} (p τουτου), 6 add συν τω πληθει p πρεσβυτεροι (exc 299) sy^h, 7 add εν πνευματι p Πετρος 364 466 sy^{h m}, 33 add επιστολην και πεμφαντες περιεχουσιν a ταδε sy^{h m}, 26 add εις παντα πειρασμον p Χυ sy^{h m}, 169 add κατα προσωπον αυτου p εστω 364 fff 164 258 sa sy^h, 11 add τη δε επαυριον a αναχθεντες (om δε p αν.) I^a55 sy^{h m}, 35 add ους χθες παρελαβες p εκεινους 364 f I^a55 sy^{h m}, 39 και εξελθοντες εις την φυλακην παρεκαλεσαν αυτους εξελθειν ειποντες ηγνωσαμεν τα καθ υμας οτι εστε ανδρες δικαιοι και εκ ταυτης της πολεως εξελθετε μηπως επιστραψωσιν παλιν (om 364 551) οι επικραζοντες καθ υμων l 39 I^a55 sy^{h*}, 1711 add καθως Παυλος απαγγελλει p ουτως *gig* sy^{h*}, 19 add μετα δε ημερας τινας a επιλαβομενοι I^a55 sy^{h*}, 188 add δια του ονοματος του κυ Ιυ Χυ p επιστευον sy^{h m}, 19 add τω επιοντι σαββατω p Εφeson sa sy^{h*} I^a55 (p και), 21 τον δε Ακυλαν (sy^p add και Πρισκυλλαν) ειασεν εν Εφeson αυτος δε ανενεχθεις ηλθεν l ανιχθη — κατελθων sy, 27 add εις την Αχαιαν p παραγενομενος I^a55 *gig* sy^{h*}, 195 add εις αφεσιν αμαρτιων p Ιυ sy^{h*}, 9 add απο ωρας πεμπτης εως ωρας δεκατης p τινος (K) 364 fff I^a55 (om ωρας²) *gig* sy^{h m}, 28 add και δραμοντες εις το αμφοδον 364 fff (364 εδφοδον) sy^{h m}, 37 add ενθαδε p τουτους 364 fff sy^{h m} sa, 2032 add αυτω δοξα εις τους αιωνας των αιωνων αμην p πασιν 364 ff sy^{h*}, 2315 add εαν δε και αποθανειν p αυτον (vgl Mt 2635) 364 299 h sy^{h m}, 24 add νυκτος p Παυλον h sy^{h m}, add εις Καισαρειαν (33 256 12) a προς τον ηγεμονα 364 299 sy^{h*} (p ηγεμονα), add p ηγεμονα: εφοβηθη γαρ (299 add ο χλιαρχος) μηποτε αρπασαντες αυτον οι Ιουδαιοι αποκτενωσι και αυτος μεταξυ εγκλημα σχη ως αργυριον ειληφως εγραψε δε (l γραψας 25) 364 299 p *gig* sy^{h*} (p ergo, *gig* autem für δε), 29 add Μωυσεως και Ιησου τινος p αυτων 364 299 *gig* sy^{h m}, add εξηγαγον αυτον μολις τη βια p εγκλημα 364 299 *gig* sy^{h*}, 34 add την επιστολην p δε 364 299 *gig* sy^{h m}, επερωτησε l και -σας 364 299 *gig* sy^{h m}, add τον Παυλον p επερωτησε 364 299 sy^{h m}, 34 add και εφη Κιλιξ a και² l οτι απο Κιλικιας 364 299 sy^{h m}, ~ εφη a ακουσομαι 364 299 *gig* sy^{h m}, 35 ακουσομαι l διακ- 364 299 lat sy, 249 add ειποντες δε αυτου ταυτα a συνεπεθεντο (om δε) 364 299 sy^{h*}, 27 add τον δε Παυλον ειασεν εν τηρησει δια Δρουσιλλαν p Φηστον 364 299 sy^{h m}.

Dazu kommen drei sonst z. Z. nicht nachgewiesene Additionen: 1627 ο πιστος Στεφανας p δεσμοφυλαξ 364 299, 1712 τινες δε ηπιστησαν p επιστευσαν I^a55, επιστευσαν a και ανδρες (l -ων) 253 f, 1828 διαλεγόμενος και a επιδεικνυς I^a55. Dieselben tragen genau den Charakter der in der syrischen Überlieferung auftauchenden Additionen und dürften desselben Ursprungs sein wie jene, wenn sie auch im syrischen Text nirgends Aufnahme resp. Notiz gefunden haben. Ob endlich folgende Varianten I^c 2 364 fff zuzuschreiben sind, muss offen bleiben: 1310 om πασης 353 f I^a55 *gig* Luc 29, 2325 ταδε l τον τυπον τουτον (1523) 364 lat exc *gig*. Letzteres ist wohl direkte Reminiszenz in 364, ersteres lag ebenfalls an sich nah und kann aus 29 oder it in die beiden Codd gedrungen sein. Dasselbe gilt von 63 επιλεξασθε l επισκεψασθε 466 506 Απρ¹¹ Ωρ¹ *gig* CT.

Aus demselben oder dem lateinischen Textgebiet dürfte eingedrungen sein 76 αυτω l ουτως 353 f 487 174 69 I^a 251-2459 173 175 397 264 H² c dem *gig* cor vat (gg d e p Ir) ClRSTU*W vg sy^p (add αυτω a ουτως bieten I^a 70 f 200 f H² b, p θεος I^a 382, προς αυτον p θεος I^a 55 Ir, add sic p deus *gig* D, add ita CT; die verschiedene Übersetzung verrät die Herkunft aus dem Griechischen). Nur im lateinischen Gebiet

finden sich: 422 add η p πλεον 466 506 *gig* p^c Luc R^c, 27 ~ σου παιδα 364 *I^a85* O⁴⁶ Hil, 1035 τον θεον 1 αυτον 353f 174 *c gig* DU* (deum leum!), 148 ~ εκαθητο a δυνατος 364ff *gig*, 154 ~ εποιησεν ο θεος (12 1427) 364fff *I^a85* u. a. *gig* DT, 197 add απο του Ακυλα p εκειθεν 364fff *I^a85* h, 2127 λαον 1 σχολον (28 30) 364ff 551 lat, 2218 om και² 353f O¹⁸ O⁴⁰ dem p θSU.

Da in *I^c* selbst ähnliche Additionen, auch meist in sy wiederkehrend, sich noch zahlreich finden, könnte die Frage entstehen, ob die nur noch in 364fff erhaltenen nicht auch *I^c* selbst zuzuschreiben sind. Aber das Austilgen gerade von Additionen ist in der Geschichte der Texttypen überaus selten nachweisbar. Hier müsste nicht nur *I^{c1}*, sondern auch die Gesamtheit der übrigen *I^{c2}*-Zeugen diese Zusätze ausgemerzt haben. Das ist im höchsten Grad unwahrscheinlich. Dazu kommt die analoge Erscheinung in *I^{c1}* (S. 1748f), nur dass dort neben sy sicher auch lat gelegentlich eingewirkt hat. Aber die nächstliegende Erklärung ist doch, dass, was der Archetyp *I^c* erlebt hat, seinen beiden Zweigen *I^{c1}* und *I^{c2}* noch mehrmals in ähnlicher Weise begegnet ist.

423. Der *I^c*-Text. *I^c* hat wesentlich mehr *K*-Lesarten aufgenommen, als *I^b*, deren Aufzählung für uns kein Interesse hat. Sodann hat *I^c* einige sprachformale Eigentümlichkeiten. Sicher schreibt es Μωσης, vertreten z. B. 614 durch 208fff 466 *H⁸⁴*, 729 durch 208fff 364 486 *H⁸⁴*, 1339 durch 208fff 299 174 *H⁸⁴*, 151 durch 208fff 364ff 470f *H⁸⁴*. Zu den Sprachformalien gehören auch εκατονταρχω 1 -χη 2423 208ff 364, 271 208 116f 364 114f O⁴⁰, 31 208ff 364f 114, ferner 105 μεταπεμψον 1 -ψαι 208ff 258 *I^a251* O^{pr20}, 1423 πεπιστευκασιν 1 -κεισαν 308fff 353fff O¹⁸ *I^a85* 175 464 *I^b264*, 243 γενομενον 1 γιν- 208 116f 364 O¹⁸ 28, 253 ενεδρον 1 -ραν 208fff 364 299 114, 2612 μετα 1 μετ (a εξ-) 116f 364 299, 2733 παντας 1 απαντας 208 116 364 O³⁶, 34 ουθενος 1 ουδ- 208ff 470 114 *H⁸⁴*, 35 ηυχαριστησαν 208ff 299 174 258, 44 τους 1 ους^{bis} 208fff 364, 2818 ηβουλοντο 208ff 353 *I^a8505* 2157 2457f *I^b398* 2206, 26 ειπε 1 -ον 208 116f 364 114 O⁴⁰. Ein Fehler, der vielleicht nur den einzelnen Schreibern, allerdings dann auffallenderweise gerade Schreibern von *I^c*-Codd passiert ist, ist 2035 κοπιωντα εδει 1 κοπιωντας δει 208 116 364.

Omissionen sind selten, mehrfach vielleicht durch *K*-Korrekturen der Vorlage veranlasst: 58 προς αυτην (*K* αυτη 1 προς αυ-) 208ff 364 486, 721 αυτον² 208fff 365 *I^a85* 2157, 818 ο 208 116 364 174 O^{pr20} *I^a8251f* 158, 1934 μια 208 116f 364, 2224 αυτον (*K* ~ α ο χιλ.) 208 116f 364, 26 λεγων 208 116f 364, 241 τινος p Τερ-τυλλου 208ff 364 114 O¹⁸ O⁴⁰, 2513 τινων (nach -νων) 208fff 364 *I^a8459* 2454 *I^b365* 2264 A^{pr12} Χρ, 2730 προφασει 208 116 364, 34 απο (*K* εκ 1 απο) 208 116 364 470 (απο 370 174, εκ die übrigen), 2819 των 208 116f 364.

Wortumstellungen: 728 τον Αιγυπτιον χθες 208ff 364 *H⁸⁴* sa bo, 89 τινα εαυ-τον ειναι 208ff 364 O^{pr20}, 838 αμφωτεροι p υδωρ 208fff 364 *I^a1001* 170 2459 O^{pr20} A^{pr12}, 938 εως αυτων διελθειν 208fff 364, 1217 αυτον p φυλακης 208ff 364 (lat p ετηγαγεν), 136 την νησον ολην (*K* om ολην) 208ff 364, 8 τον ανθυπατον διαστρεψαι 208ff 364, 40 εις (l εφ) ημας (*K*-Addition) p προφηταις 208 116 364, 1415 των μα-ταιων τουτων 208ff 364 299 *I^a8270*, 163 απαντες p αυτου (in *K*) 208 116f 364fff, 173 Ιε Χε 1 ο Χε Ιε 208ff 364fff (Ιε ο Χε A^{pr} *I^a1001* *I^b2309* *I^c551*), 1725 πνοην και ζωην 208 116f 364ff 486 487 258 *I^a8157* 264 1100 1202 2300 *I^b306* O¹⁶ 18 28, 2023 μοι p πνευμα 208 116f 364 299, 37 εγενετο δε κλαυθμος ικανος 208fff 364ff 174 (ικ. κλ.), 2113 ετοιμωας εχω p Ιυ 208fff 364, 2426 και p οτι 208 116f 364 299 486 (om και 551 *I^b2260f*), 2517 ενθαδε αυτων 208 116f 364 299, 21 αυτον τηρηθηναι 208fff 364 299 174, 27 δοκει μοι 208 551 364 114 O⁴⁰, 279 του πλοος επισφαλους 208 116f 364 299 114 *H⁸⁶*.

Bedeutungslose Additionen: 79 αυτον p απεδοντο 208ff 6299 O^{pr20}, 14 και a πεντε 208 116f 364 I^a 85, 127 παραχρημα a εξεπeson 208ff 470f, 1915 μεν p τον 208ff 364ff I^a 1001 101 8453-173 502 H⁸¹, 38 ο a Δημητριος 208ff 364 6299, 2415 δε p ελπιδα 116f 364, 22 οτι a οταν 208ff 364 114 (οτε), 272 εν a πλοιω 208ff 364 O¹⁸, 34 τινος a τροφης 208ff 364 470 164 I^a 8453-173 O⁶⁴⁰ (H^{82*} add τι), 40 γη p τη (sinnlos) 208 116f 364 486.

Mehrfach schreibt I^o δε 1 τε: 115 208ff 486 H⁸³, 535 208ff 364f I^a 251ff 8157f 168 I^c 472 A^{pr12} O¹² H⁸³ 848, 728 208ff 364 O^{pr20} H⁸¹ 83, 2516 208ff 364 I^a 1001 H⁸¹. Andere unbedeutende Wortvertauschungen sind: 67 υπηκουσε 1 -ουε (so A^{pr}) 208ff 364 470f, 826 προς 1 κατα 208ff 364 470 I^a 1001, 1127 αυταις 1 ταυταις 208 116f 364 H⁸¹, 1420 εν τη πολει 1 εις την πολιν (sinnlos) 208ff 364 466, 163 ελαβε και 1 λαβων 208 116f 364ff, 1714 υπερεινεν 1 -νον 208ff 364ff 174 I^a 85 I^b 157 (-μεν-) H⁸⁴, 2015 κακει 1 -ειθεν 208ff 364ff, 2114 τε 1 δε 116f 364, 2220 φυλασσων τε 1 και φ. (K om και) 208 116f 364, 248 σου 1 σε 208ff 364 6299 470f 114 I^a 70f 8505 175 184 252ff I^b 157 8260 8356 O¹⁸ O⁶⁴⁰, 10 λαλειν 1 λεγειν 208ff 364 6299 486, 15 εκδεχονται 1 προσδ- 208 116f 364 6299 114, 2510 γινωσκεις 1 επιγιν- 208ff 354ff I^a 64 552* I^b 253 H⁸³, 19 ελεγεν 1 εφασκεν 208 116f 364, 261 λαλειν 1 λεγειν 208 116f 364 470f 22 υπο 1 απο (K παρα) 208 116f 364, 24 ειπεν 1 φησιν (K εφη) 208ff 364 6370, 2717 μηπως 1 μη 208 6299 I^a 8453ff 8459, 21 ημων 1 αυτων 208 116f 364, 27 προσεγγιζειν 1 προσαγειν 208 116f 364, 43 επι της γης 1 επι -ν -ν 208ff 364 H⁸², 282 προσανελαμβανον 1 προσελαβοντο 208ff 364 470 174 I^a 8457 O¹⁸ H^{82*} 86.

Dazu kommen folgende Paralleleinwirkungen: 114 add ταις a γυναιξιν (vgl Mt 285) 208ff 486, 311 om τον a Πετρον (wie a Ιωαννην) 288ff 486, 44 add ως a χιλιαδες (536; K add ωσει) 208ff H⁸⁴ I^a 85, 24 add την a φωνην (214 1411) 208ff, 32 πιστευοντων 1 -σαντων (244 K 514) 288ff 470f I^a 382 Ωρ, 510 των αποστολων 1 αυτου (435) 208ff 486 O⁴⁶ (του -ου), 36 διεσκορπισθησαν 1 διελυθησαν (37) 208ff 364, 69 εξανεστησαν 1 ανεστ- (155) 208ff 466, 835 ευηγγελιζετο 1 -σατο (840) 208ff 364 I^a 398, 39 απο 1 ex (Mt 316) 208ff 364 470 O^{pr20} zahlreiche I^a I^b 8260 8356 H⁸⁶, 96 add εκει p και (2210 κακει) 208ff 364 O^{pr20}, κακει 466 486 I^b 472 I^a 101 8453 A^{pr12} h p MSU Tert, 1037 γεγονος 1 γενομενον (Lk 215) 208ff 364 O^{pr20}, 121 ~ ο βασιλευς Ηρωδης (Mt 23 Mk 614) 208ff 364 174 I^b 171 H⁸² 162, 11 add ο a ζς (häufig) 208ff 364 H⁸¹ 86 (A^{pr} I^b ο θς 1 ζς), 1348 τον θεον 1 τον λογον του κυριου (421 1118 2120) 208ff 364f 466 I^a 158 175 O¹⁸, 1514 εξελεξατο 1 επεσκεψατο (7) 208ff 364 6299 174 I^a 1001 επελεξ- H⁸⁴⁸, 19 προς 1 επι (2 K 316 1 Th 19) 208ff 364 6299f, 25 add τε a και (vgl 131) 208ff 364ff I^a 8453ff, 39 αποχωρησαι 1 -ρισθηναι (vgl 1313) 208ff 364 466 (-ρηναι) I^a 1001, 169 εφανη 1 ωφθη (Mt 120) 208ff 364 466f, 35 απεσταλκασιν (36) 208ff 364ff, 174 επιστευσαν 1 επισθησαν (34) 208ff 364ff I^a 1001 70 200f 1100, 6 om τον (5) 208ff 364 I^a 85 I^b 365 398? 1005 O¹⁸ H⁸⁶ 86 74 103 257, 188 ακουσαντες 1 -οντες (424 533) 208ff 364f 174 69 O¹⁸ I^a 367 8505 8203f 502 252 8156* 8254ff I^b 8370, επιστευσαν 1 -ευν (1734) 208 116f 364 466f O³⁶ O⁶⁴⁰, 22 add την a Καισαρειαν (1024 2333) 208ff 364 6299f, 199 add το a καθ ημεραν (Lk 1947) 208ff 364ff I^a 101 175, 16 κατισχυσε 1 ισχ- (vgl Lk 2136 2323) 208ff 364 (I^b και ισχ-), 19 τε 1 δε (18) 208 116 6299 (Hieron.), 209 νεανισκος 1 -νις (Mk 1451) 208ff 364 6299, 24 παρελαβον 1 ελ- (K 417) 208ff 364ff 487 174 169 I^a 8459 I^b 8260f, 2111 ~ τας χειρας και τους ποδας (Lk 2440) 208ff 364ffff O⁶ I^a und I^b mehrfach, 17 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα (11f) 208 551 364ff H⁸⁶, 36 οχλου 1 λαου (35) 208ff 364ffff I^a 175, 2222 ~ του λογου τουτου (156) 208ff 364ff I^a 8505 8251f I^b 8603f 8206, 231 ~ της ημερας ταυτης (229) 208ff 364ff 487 I^a 8505, 15 add ολω a τω συνεδριω (Mt 2659 u. ö.) 208ff 364 6299, 18 ~ τον νεανισκον τουτον (17) 208 116f 364 6299 470f 506 I^a 8507 I^b 8260f O⁶ 29 36 (om τουτον I^a 8453f I^b 8264 O²⁸), 23 εις Καισαρειαν 1 εως -ας (33 256) 208ff 364 6299 I^a 8453f, 2424

add παρ α αὐτοῦ (10²² 28²²) 46f 364 δ299, 25²⁶ εχω 1 σχω (26^a) 208ff 364 470f 114 I^{a1001} δ453-173 I^{b62} δ206 78 H^{δ4}, 261 τας χειρας 1 την -α (nach επιθηναι τας -ας z. B. 288) 116f 364 470, 17 αποστελω (22²¹) 208fff 364 114f O^{δ18} (εξαπ-) A^{πρ12} O^{θ40}, 21 ~ με p συλλαβομενοι (Mt 26⁵⁵ Mk 14⁴⁸) 370ff 364 486 I^{aδ203}, 27² add p Θεσσαλονικεων (1 -εως): δε Αρισταρχος και Σεκουνδος 208 116f 364 (486 nur add, δ299 nur -εων), 36 μετελαμβανον 1 προσελαβοντο (246) 208 (-ανοντο) 364 δ299, προσελαμβανον 116f 470, προσελαμβανοντο 470 370, 41 διελυετο 1 ελ- (vgl 536) 208ff 364 δ299 174 116 I^{aδ157} δ505 δ500 I^{bδ260f}, 287 ~ ημερας τρεις (12) 208fff 364 δ299 I^{a70f} 200 δ505 δ251f I^{b157} H^{δ1} 74 103, 16 add την α Ρωμην (14) 208fff 364 δ299 114f I^{a7f} 502 δ454 64 I^{b171} 306 O¹⁸ H^{δ2*}, 287 ~ ημερας τρεις (12) 208fff 364 δ299 I^{a70f} 200f δ505 δ251f I^{b157} H^{δ1} 74 103, 17 εν Ιερουσαλημ 1 εξ Ιερουσαλυμων (2111) 116f 114, 30 επεμεινεν 1 εν- (14) 208fff 114 I^{aδ453-173} 502.

Alle diese Sonderlesarten von I^c gehen nach Charakter und Zahl nicht hinaus über die üblichen Abweichungen der Codd oder Untertypen von ihrem Archetyp. Keine derselben kann für den Urtext oder auch nur für den I-Text in Frage kommen. Dagegen bietet nun I^c noch eine stattliche Anzahl von Lesarten, die sich meist auch im syrischen, zum Teil im lateinischen Textbereich, mehrmals in beiden finden. Die für I^{c1} und mehr noch für I^{c2} beobachtete Erscheinung tritt also im gemeinsamen Archetyp I^c noch viel stärker in Sicht. Die Minderzahl dieser Lesarten findet sich nur im lateinischen Textgebiet. Mehrmals muss es zweifelhaft bleiben, ob I^c selbst diese „lateinische“ Lesart bot, oder ob sie nur in einige I^c-Zeugen eindrang, oder ob sie umgekehrt in dem lateinischen Zeugen ein Eindringling vielleicht direkt aus I^c ist. Ja eine zufällige Begegnung kann die gemeinsame Paralleleinwirkung 8²⁹ αὐτοῦ 1 τούτω (28) in 208ff 364 O^{πρ20} I^{bδ152} *gig e* sein, ebenso 13⁵¹ add αὐτο α των (Lk 9⁵) 208fff 364 466 506 I^{a1001} 252f δ203 175 532 *d gig syh*, 21²⁷ λαον 1 οχλον (28²⁷) 551 364ff lat exc *gig*. Lateinischer Einfluss in I^c ist wohl: 311 512 Σολομωνος 1 -ωντος 208ff δ299 486 169 258 O²⁸ I^a mehrfach, 96 add εκει p και (2210 schreibt I^c mit *IHK κακει*, so hier I^{a101} δ453 I^{b472} I^{c466} 488 A^{πρ12}) 208ff 364 O^{πρ20} *h p* MSU al, 106 και αυτος (gegen 32) εστιν ξενιζομενος προς Σιμωνα τινα βυρσα 1 ουτος ξενιζεται παρα τινη Σ. βυρσαι 208fff (551 παρα) 364 O^{πρ20} O¹⁸ Xp, wo est ospitans *d*, apud Simona quendam lat (~ q. S. *gig e*, om q. *p d*) bietet, 36 αὐτοῦ 1 ον 208fff 364 (-ω) I^{a502} *d m p t gig* CTB²G², 1340 εις 1 εφ 208 116f 364 *c e gig* O^θ, 1510 ~ ημεις ουτε οι πατερες ημων I^{c208} 116f 364 Tert R, 37 λαβειν 1 συμπαραλ. 208 116f 364 466 *d gig* D (assumere 1 secum ass.), 1614 ηνοιξε 1 διην- 208 116f 364 466 I^{bδ309}, 25 και επηχρωοντο 1 επ. δε 208 116f 364 466 (gegen Cyp), 2139 τε 1 δε 208 116f 364f lat exc *gig*, 2219 και εγω 1 καγω 208 116f 364, 30 επιουση 1 επαυριον 116f 364 lat, 235 δε 1 τε 208fff 364 δ299 O^{θ40} I^{a397f} 261 lat, 2426 ~ αὐτω δοθησεται 116f 353 470 (H^{δ1} om αὐτω) vg cor vat* CFMR, 28 om δι 208 116* 364 lat, 2416 add προς α τους 208 116f 364 δ299 lat exc *p s gig*, 256 add και α τη επαυριον 208fff 364 δ299 I^{a200f} H^{δ4} (~ p επαυριον A^{πρ} I^{a173}) lat, 10 ουκ 1 ουδεν 208f 551 364 δ299 lat, 20 om περι 116f 364 δ299 487 lat (de huiusmodi quaestionibus, dem noch genauer ~ περι την sich anpasst) 506 96f O^{δ7} 16 28 29 36 62 δ206, 261 ~ λαλειν (1 λεγειν) περι σεαυτου 208 116f 364 470f 114f (λεγειν) I^b (λεγειν) 62 δ206 78 lat, 272 Αδραμυττηνω 208ff 364ff 506, -τινω 486 174 O¹⁸ O^{θ40}. Dagegen muss es offen bleiben, auf welcher Seite die Abhängigkeit ist, wenn nur *gig* im lateinischen Gebiet die Lesart vertritt: 1347 ~ ημιν εντεταλται 208fff 364ff I^{a101} 175 464 I^{bδ370} (I^a δ5* om ημιν), 157 ~ εν ημιν ο θεος εξελεξατο (K o θς εν η. εξ., I εν η. εξ. ο θς) 208fff 364 δ299 I^{aδ5} (*om εν) δ459 I^{b157} δ260 δ370 Ambr Ir, 2230 τε 1 δε 116f 364, 2412 ουτε 1 η 208fff 364, 16 ~ διαπαντος α προς 208fff 364 δ299 174 (114 om διαπ.) I^{a1001}, 21 ~ σημερον κρινομαι 208 116f 364 69f, 266 ~

110*

γενομένης α επαγγελίας 208 116f 364 δ299 Xp, 18 αποστρεψαι 1 επι- oder υπο- 208 fff 364 δ101 I^a viele I^b 835⁶ Oⁱ 12 28 O^θ 40 H^δ 4 Aug. Und ebenso 22 11 εισηλθον 1 ηλθον (vgl 98) 208 fff 364 δ199 I^a 8453-173 464, wo nur e, 265 om με 208 116f 364 δ299, wo nur C81* arm die Lesart teilen.

Viel stattlicher ist die Zahl der Sonderlesarten, die I^o mit Vertretern des syrischen Textes teilt. Vielleicht ist auch noch ein Teil der eben besprochenen zugleich aus syrischen Texten ableitbar, namentlich die Wortstellungen. Wieder wechseln auf der syrischen Seite die Zeugen, bald vertritt sie der ganze syrische Text, bald nur sy^p oder sy^h oder nur * oder m in einem von beiden. Mehrmals wo die Lesart auch im lateinischen Text begegnet, verraten die Übersetzungsvarianten innerhalb des lateinischen Textes, dass die Lesart fremdsprachigen Ursprungs ist. 533 add τα ρηματα ταυτα p ακουσαντες 208 116f 364f 486 O²⁸ O^p 20 h (haec verba) p (hos sermones) sy (I^a 1001 lat add ταυτα), 39 add p καταλυσαι αυτους: ουτε υμεις ουτε βασιλεις ουτε τυραννοι απεχεσθε (116 486 αποσχεσθε) συν απο των ανθρωπων (208 116 ανδρων) τουτων 208 ff (βασιλεις . . τυραννος) 470f I^a 85 sy^h* h (principes) für βασιλεις, nur ουτε υμεις ουτε οι αρχοντες υμων I^a 1001 e dem gig D, nur απεχεσθε απο τ. α. τουτων 364 sy dem w. (Dass die Quelle nicht lateinisch war, zeigt die Differenz des Wortlauts in den lateinischen Zeugen: neque vos neque principes vestri dem gig D, neque vos neque magistratus vestri e, nec vos nec imperatores nec reges d, neque vos neque principes ac tyranni h, discedite ergo ab hominibus istis d, abstinete itaque vos ab istis hom. h, abstinete ergo vos ab eis dem w), 41 add αποστολοι p συν 208f 364 486 O^p 20 I^a 85 sy^h p, 68 add δια του ονοματος του κυ I^u X^u p λαω 208 ff 364 466 ff (466 add ημων p κυ) I^a 85 8453 ff 200f 192 175 1001 (εν τω -τι) in nomine etc e g² gig h, per nomen etc d p t Aug, per nomen domini sy^h*, 74 add και οι πατερες υμων προ υμων p κατοικειτε 208 116 470f O^p 20 (486 O^p 20 μετοικ-) I^a 85 (ημων bis) 1001 (ημων ∪ υμων) sy^h* (ημων bis), 43 add λεγει κυριος ο θεος ο παντοκρατωρ ονομα αυτω (Am 5 26) 208 116 364 (om ov. au.) 470f I^b 472 (om ο θεος ο) O^p 20 sy^p, 87 add και p δε 208 ff 364 O^p 20 I^a 1001 173 H^δ 48 sy^p, 10 add αυτων p μεγαλου 116 364 O^p 20 sy, 24 add παρακαλω α δεηθητε 208 ff 364 470f I^a 85 O^p 20 gig sy^h*, 917 tote εγερθεις Ανανias απηλθεν 1 απ. δε Av. 208 fff 364 470f O^p 20 p sy, 30 add νυκτος p Καισαρειαν (25 17 10) 208 fff 470f O^p 20* I^a 1001 (δια νυκτος) 502 p, α εις Καισ. gig CDO sa sy^p h*, 41 και φωνησας 1 φων. δε 208 fff 364 I^a 8453 ff lat exc e p sy, 1011 ~ τεσσαραν αρχαις δεδεμενσιν α καταβαινον p σκευος τι ως οθονην μεγαλην 370 ff 470 Oⁱ 16 I^a 173 p* gig Ambr sy, 36 add γαρ p τον I^c 208-551 364 I^a 85 H^δ 3 sy, 127 απο 1 εκ 208 116f δ299 Oⁱ 18 I^a 252-8459 lat, 1320 om μετα ταυτα 208 fff 364 I^a 85 O^θ 40 gig sy sa, 28 add εν αυτω p ευροντες (Lk 23 22 Jo 19 4) I^c 208 364 sa sy^h*, 31 add αχρι α νυν (vgl Phi 15) 208 fff 364f 486 I^a 85 lat exc g² sy^p, 39 add παρα τω θεω (Ga 3 11) 208 (om τω) 364f 466 I^a 85 t sy^p m, 48 add τω λογω του κυ p επιστευσαν 208 fff (551 θυ) 364 fff C sy^h, 51 add απο α των ποδων (Lk 95) 208 fff 364 466 506 I^a 1001 252f 175 552 Oⁱ 18 d gig sy^h Xp, 141 add διωγμον p επηγειραν 208 551 364 ff I^a 85 1001 gig w DR² sy^h, 23 add και α προσευξαμενοι 208 551 364 ff I^a 85 382 I^b 396f 177 Oⁱ 18 lat, 154 add μεγαλως p απεδεχθησαν 208 ff 364 fff I^a 85 7f sy^h* sa Ambr Cassiodor, 6 ζητηματος 1 λογον 208 fff 364 466 I^a 1001 gig sy^h, 1612 om της μεριδος 116f 364 470 I^a 85 397f sy, 1712 om μεν 280 ff 364 ff (364 om μεν συν) sy, 20 ~ ταυτα θελει 116f 364 466 sy², 26 γενος 1 εθνος 551 364 δ299f I^a 397 64 δ507 I^b 62 365f 398 161 sy^h m lat, 1827 om δια της χαριτος 208 116f 364 sy^h, 1918 πιστευοντων 1 πεπιστευοτων 208 fff 364 466 I^a 85 lat, 19 te 1 δε 208 116 δ299 I^a 173 Hier, 25 ουτος 1 ους 208 fff 466 I^a 85 gig CDT sy^p, 26 add ανθρωπων p χειρων (17 25) 208 fff 364 ff I^a 367 δ251f 464 O²⁸ A^p 12 sy^p, 27 ~ το μερος κινδυνευει ημιν 208 fff 364 fff H^δ 4 gig sy, 204 add Εφεσιοι α Ασιανοι 208 ff δ299

sy^hm (*I^a55* Εφ. 1 Ασ.), 6 add και α διετριψαμεν 208 fff 364 ff 470 174 *I^a55* 70 Jr sy^h,
 19 add μεθ υμων p κυριω 208 fff 364 *A^{πρ} I^a382* *H^{δ3}* sy^p, 28 θεου 1 κϋ (1 K 10 32
 11 22 uö) 208 ff 364 ff 470 487 174 69 f 506 *I^a264* 464 *I^b396 f* 8309* 171 8600 *O⁶* 15 29 36
H^{δ1-2} § vg c dem Ambr Primas sy^h, 21 14 τε 1 δε 116 f 364 lat, 25 om τε (vgl
 15 20 29) 208 fff 364 *I^a55* 70 f *H^{δ6}* lat sy^p*, 226 ~ πορευομενω μοι 208 116 f 364 lat
 exc *gig*, 15 αυτου 1 -ω 208 116 f 364 ff *I^a397 f* lat exc *gig* dem, 25 om ο Παυλος 116
 364 8299 *I^a55* *gig* sy^h, 29 add και παραχρημα ελυσεν αυτον p δεδεκως 208 364
 sy^h*, 30 add πεμψας α ελυσεν 208 364 ff sy^h*, 232 ~ επεταξεν p αυτω 208 fff
 364 *gig* Luc, 12 τε 1 δε 208 fff 364 *I^a173* *H^{δ1}* h sy, 20 ~ καταγαγης τον Π. εις
 το συν. 208 fff 364 8299 470 f *I^a200 f* 367 252 *O¹⁸* *A^{πρ} 12* h sy (*K* ~ εις τ. σ. κατ. τ. Π.),
 23 add εκατον α εβδομηκοντα 208 364 h sy^hmg, 35 om και¹ 116 364 8299 c p
gig §² vg sy, 246 κρινειν 1 -ναι 208 fff 364 8299 470 f *I^b8600* lat sy, 20 add ει α τι
 208 116 f 364 lat exc p sy (*H^{δ1}* om αυτω), 26 14 add δια τον φοβον εγω μονον p γην
 208 364 8299 sy^hm (*gig* add nur pro timore), 27 i om τε 208 fff 174 *I^a397** *I^b62*
 8206 78 f lat, om ετερους 208 fff 364 114 f sy^p, 5 add δι ημερων δεκαπεντε p διαπλευ-
 σαντες 208 116 f 364 8299 sy^h* h D, 7 απεπλευσαμεν 1 υπ- 208 364 (sollten sie in
 ihrem lat. Text a navigavimus 1 adnav- gelesen haben?), 15 add τω πνεοντι και συσται-
 λαντες τα ιστια p επιδοντες lat (add nur τω πνεοντι) sy^h*, 19 add εις την θαλασσαν
 p ερριψαμεν 208 116 f 364 8299 c *gig* dem CMT sy^h*, 31 ~ εν τω πλοιω μεινωσιν
 208 fff 364 8299 470 114 *I^b62* 8206 78 *O⁶⁴⁰* *H^{δ6}* lat sy, 35 add επιδιδους και ημιν p
 εσθιειν (vgl Jo 21 13) 208 364 8299 sy^h* sa, 41 εμενεν 1 -ειν- 116 f 364 f 114 *I^a8156*
 lat, 28 14 επιμειναντες 1 -ναι 208 fff 364 114 *I^a8453-173* 256 *O¹⁸* *O⁶⁴⁰* sy^p, 16 add εξω
 της παρεμβολης p καθ αυτον 208 364 8299 sy^h*, 18 add πολλα α ανακρινοντες 208
 116 f 364 8299 sy^h*, 19 add και επικραζοντων αιρε τον ελθρον ημων p Ιουδαιων 208
 116 f 364 8299 sy^h*, add αλλ ινα λυτρωσωμαι την ψυχην μου εκ θανατου 208 (αλλα)
 116 f 364 8299 sy^h*, 30 συν 1 δε 208 fff 364 *I^a8457* sy^p, add Ιουδαιους τε και Ελλη-
 νας p αυτον 208 116 f 364 sy^p*, 31 om Xv (23) 208 fff 364 ff 169 *I^a367* 8507 502 *I^b8152 f*
 253 f *O⁶36* *H^{δ2*}* sy^p, om πασης (229 431) 208 116 f 114 sy^p, add αμην p ακωλυτως
 208 fff 364 8299 sy^p.

Endlich finden sich, wie in *I^c2*, so auch in *I^c* noch zwei Additionen, die bis
 jetzt sonst nirgends aufgetaucht sind: 21 36 add απο των ζωντων p αυτον 208 364 ff,
 27 9 add των Ιουδαιων λεγειν p νηστειαν 208 116 f 486 (λεγεσθαι). Auch hier gleichen
 sie im Charakter den *I^c* mit sy gemeinsamen Additionen.

Zu denken gibt, dass unter den nur mit lateinischen Texten sich berührenden
 Lesarten sich keine Additionen von Belang finden, dagegen die in syrischen Texten
 wiederkehrenden grösstenteils solche sind. Die Deutung dieser Erscheinung kann
 erst im Zusammenhang mit den Analogien in anderen *I*-Zeugen versucht werden.

424. Unsichere Lesarten im *I^a*-Text. Bei dem § 400—422
 geschilderten Zeugenbestand begegnet die Feststellung des
I-Textes in der Hauptsache keinen Schwierigkeiten. Wo *I^a*-
 Codd in grösserer Zahl mit *I^b* oder *I^c* eine Lesart bieten, da ist
 diese dem *I*-Text zuzuschreiben. Andererseits macht es die grosse
 Zahl von *I^a*-Codd aufs Höchste unwahrscheinlich, ja, man kann
 wohl sagen, sie schliesst es aus, dass Lesarten dem *I*-Text selbst
 zugehören, die nur durch *I^b* oder *I^c* oder auch, selten genug
 (S. S. 1741), durch beide vertreten sind, dagegen in *I^a* keine
 Zeugen haben oder nur ganz vereinzelt, deren Beeinflussung
 von *I^b* oder *I^c* her nachweisbar ist. Dennoch lassen mehrfach

die Zeugengruppierungen eine sichere Entscheidung nicht ohne weiteres zu, wie *I* selbst geschrieben habe. Diese Fälle müssen hier im Zusammenhang besprochen werden.

1. Zuerst die trotz zahlreicher Vertretung *I* mehr oder weniger sicher abzusprechenden Lesarten.

a) Nach den bisherigen Variantenlisten in *I*-Codd oder -Typen ist es nicht zu verwundern, wenn zufällig einmal eine unverkennbar durch Missverständnis einer in der Vorlage eingetragenen *K*-Lesart entstandene Lesart in mehreren von einander unabhängigen *I*-Zeugen entstanden ist. Zweimal ist dies unzweifelhaft der Fall: 13⁴² schreibt *H* und *I* ἐξιόντων δε αὐτῶν, *K* addirt nach δε: ἐκ τῆς συναγωγῆς und schreibt τῶν Ιουδαίων statt αὐτῶν; eine Kombination beider Lesarten ist ἐξιόντων δε αὐτῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν Ιουδαίων; sie findet sich in *I*a^{7f} 200f 8459 464 *I*b^{260f} und in den ganz nach *K* abgeschwächten Codd 3 5. Als halbe *K*-Korrektur erklärt sich am einfachsten: 21 6 προσευξαμεθα και (*I* προσευξαμενοι, *K* πρεσβυταμεθα και) *I*a^{70f} 200f 252ff 8505 158 168 175 192 8254. Finden sich doch gelegentlich auch offenkundige Fehler überraschend zahlreich, z. B. 22²⁹, wo nur δεδεκως Sinn hat, schreiben δεδοκως *I*a¹⁷⁵ *I*c¹⁷⁴ *O*¹⁸ und δεδωκως *I*a^{8453f} 8505 382 397 170 8180 8454 *A*πρ¹¹ *I*b⁸⁶⁰² 8264 365 c 8260 8370f 8368 *I*c¹¹⁶ 353f 486 487 *O*¹ 36 *H*⁸⁴, 26¹² om τῆς p επιτροπῆς *I*a¹⁰⁰¹ 70f 200f 170 *I*e¹⁷⁴ *A*πρ²⁰ *O*¹⁸. Als Fehler (oder *H*- oder Paralleleinwirkung) ist sicher auch zu beurteilen 225 προσορωμην 1 προσωρ- *I*a¹⁰⁰¹ 200f 175 8459 *I*c⁴⁶⁶ (gg *E*υσ.) *H* (so Ps. 158 LXX nach Swete).

b) Dasselbe gilt bei einer zahlreichen Vertretung von Paralleleinwirkungen: 1 10 εσθησει λευκας (Lk 24 4) 1 -ητι -η *I*a^{200f} 502 *I*b⁶² 157 *H*, 3 24 προκατηγγεῖλαν 1 κατ- (18) *I*a⁸⁴⁵³ 367 8507 175 502 8156 *I*b¹ *I*c¹⁷⁴ *H*^{83c} 848f *gig*, 4 14 θεωρουντες 1 βλεποντες (13) *I*a^{70f} 7f 367 397 8453 *I*b^{260f}, 5 33 ακουοντες 1 -σαντες (754) *I*a¹⁰¹ 173 8157f 8203 205 1100 168 8355 *I*b⁶² fff 8206 8414 171 *I*c⁴⁸⁶ *H*⁸⁶ 257, 41 add αὐτου p ονοματος (Rm 15) *I*a^{70f} 7f 200f 397 175 8203-552 502 1100 8500 *I*b²⁰⁶ 472 8414 76 253f 161f 306 209f *I*c⁵⁵¹ 174 *O*⁶ (die *I*b- und *I*c-Codd zeigen, wie nahe diese Reminiszenz lag und schwächen die Kraft der *I*a-Reihe), 7 3 add την α γην (Gen 12 1) *I*a⁸⁵ 1001 173 502 101 *H*⁸¹⁻² 83 84 74, 4 εις 1 εν nach κατωκησεν (Mt 4 13, vgl Gen 11 31) *I*a^{200f} 264 8505 464 8254f 8300 1202 *I*b²⁶⁰ 161* *I*c³⁵³ 69* 116 c *O*³⁶ *O*⁴⁰ *H*¹⁰³, unterstützt durch den scheinbaren Acc Χαρραν, 11 Αιγυπτον 1 γην -ου (9 34) *I*a⁸⁵ 200f *I*c³⁵³ 466 *H*, 12 εις Αιγυπτον 1 εν -ω (9 15) *I*a¹⁰⁰¹ 70f 382 397* 8355 *H*, 37 υμων 1 ημων p θεος (nach υμιν . . υμων p αδελφων) *I*a⁸⁵⁰⁵ 367 252 170 192 158 8180f *I*b^{396f} 8206 469 *I*c^{114f} 506, 8 39 απο 1 εκ (Mt 3 16) *I*a¹⁰⁰¹ 101 200f 170 173 175 8507 8254 390 *I*b²⁶⁰ 8356 *I*c²⁰⁸ fff 364 470 *O*πρ²⁰ *H*⁸⁶, 9 26 επιτραζεν 1 -ρατο (16 7) *I*a⁷ 200f *H*⁸¹⁻² 83 84 162, 37 ~ εθηκαν αυτην (Mt 27 10 Mk 15 46 16 6 Lk 23 33 Jo 20 13) *I*a¹⁰¹ 7f 192 *I*c¹⁷⁴ *H*exc 83 86 (om αυτην *I*a⁷⁰ *A*πρ *H*⁸¹), 10 21 add ο a Πετρος (17 19) *I*a⁸⁵ 1001 175 8203ff 170 *I*b^{396f} 398 8206 157 8260f *I*c⁴⁸⁶ *O*¹⁸ 28 *O*⁴⁰, 24 om την a Καισαρειαν (8 40 18 22 uö) *I*a⁸⁵ 200f 8505 175 *I*c¹¹⁶ 364f *O*¹⁸ *O*⁴⁰, 26 add γαρ p και a εγω (Mt 8 9 Lk 7 8 Rm 11 1 2 K 2 10) *I*a¹⁰⁰¹ 251ff 8453ff 152ff 192 *I*b^{62f} 396f 8206f 70 157 *I*c²⁰⁸ fff 364 466f *O*¹⁶ 18 28 *O*πρ²⁰ *H*⁸¹ 848 *K*υ^a p (für *I*b und *I*c gesichert, für *I* selbst aber wegen der schlechten Vertretung durch *I*a-Zeugen kaum anzunehmen), 28 ~ εδειξεν ο θεος (Gen 4 1 39 48 11, und noch mehrmals mit ὅς; ο ὅς εδειξε nie) *I*a¹⁰⁰¹ 101 7 8453-173 8157 *I*b⁶² ffff 8206 78f *H*⁸² 84 (om ο ὅς *I*c⁵⁵¹ lat exc *gig* h Ir Aug), 12 9 υπο 1 δια (10 22 Lk 2 21) *I*a^{7f} 70f 158 175 205 256 464 *I*b^{396f} *I*c³⁵³ 466 *O*¹⁸ *H*⁸⁴, 12 add τῆς a Μαρίας (Lk 1 41) *I*a⁸⁵ 70 192 *H*⁸¹⁻² 84 162, 13 2 add τε a Βαρναβαν (1) *I*a¹⁰¹ 367f 502 8459 *I*b⁶² ff 8206f 171f 8260 *O*¹⁸ 28, 41 εκδιγγισεται 1 -γεται (8 33) *I*a⁸⁵ 200f 175 192 502 *O*¹⁸ 28, 43 λαλουμενοις 1 λεγομενοις (16 14) *I*a¹⁰⁰¹ 8507* 172* 192 *I*b²⁰⁶ 8309* *H*, 51 add απο a των ποδων (Lk 9 5) *I*a⁸⁵ 1001 252f 175 552 *I*c²⁰⁸ fff 364 466 506 *O*¹⁸ *gig*, 14 21 ευαγγελιζομενοι 1 -σαμενοι (5 42 8 4 11 20 14 7 15 21 15 35) *I*a⁸⁵ 1001 397 170 8157 192 *I*b³⁶⁵ 152f, 15 4 add και οτι ηνοιξεν τοις

ἐθευσιν θυραν πιστεως p αυτων (14 27) *I*^a 397 f 175 168 δ157 464 552 δ254 δ500 1100 c *I*^b 365 fff δ206 f 461 469 δ152 f δ370 *I*^c 353 258 *O* 12 280 *H* δ6 103, 16 11 δε 1 ουν (13 13) *I*^a δ5 1001 70 f δ505 192 *O* 18 *H* exc δ1 δ3 103 lat (exc *gig* Ir) kann bei δ5 1001 δ505 Einfluss des Lateinischen, bei 70 f *H*- oder lateinischer Einfluss, bei den übrigen Reminiszenz oder Willkür sein, 17 4 επιστευσαν 1 επισθησαν (34) *I*^a 1001 70 f 200 f 1100 *I*^e, 6 εσυραν 1 -ρον (so *I* 14 19 nach lat) *I*^a δ5 1001 δ157 170 *I*^b 365 δ206 78 f δ152 f 469 *I*^c 208 fff 364 466 174, 14 επεμειν- 1 υπ- (21 4 28 12) *I*^a 70 f 200 f δ505 1006 192, 29 χρυσω η αργυρω (20 33) *I*^a 1001 70 f δ453 fff 502 193 *A* πρ 12 *H* δ4, αργυρω *I*^a δ5 200 f δ459* *A* πρ *H* δ48 103, χρυσω *H* δ2, alles Paralleleinfluss, 18 8 ακουσαντες 1 -οντες (4 24 5 33) *I*^a 367 δ505 502 252 δ203 f δ156* δ254 fff 184 *I*^b δ370 *I*^c 208 fff 364 f 174 69 *O* 18, 19 13 ορχιζω 1 -ομεν (-ω sonst stets im NT) *I*^a δ5 1001 70 f δ453-173 502 *I*^b δ206 *H* lat, ist bei den wenigen Zeugen Fremdeinfluss aus den Parallelen oder lat oder *H*, 20 θεου 1 κυριου (6 7) *I*^a 1001 382 173 252-δ459 δ507, 20 26 add υμων p παντων (18 6) *I*^a 1001 δ157 δ203-552 367 464 *I*^b 62 fff δ206 δ152 f 78 253, 21 1 om την a Ροδον (wohl nach dem folgenden εις Παταρα) *I*^a δ5 70 f δ453 f *I*^b δ309* *I*^c 174 *O* 18 *H* δ3 δ6 δ48? 74, 11 ~ τας χειρας και τους ποδας (Lk 24 40) *I*^a 70 δ505 173 δ507 158 δ454 *I*^b δ602 f 398 253 f 270 f 157 161 *I*^c 208 fff 364 fff *O* 6, 20 ακουοντες 1 -σαντες (18 8) *I*^a 7 f 200 f δ251 f 170 δ454 *A* πρ 12, 39 om δε p δεομαι (8 34 26 3 Lk 8 28) *I*^a 101 7 f 397 175 464 161 δ180 δ254 *I*^b δ356, 22 22 ~ του λογου τουτου (15 6) *I*^a δ505 δ251 f *I*^b δ602 f δ206 *I*^c 208 fff 364 fff, 23 13 ποιησαντες 1 -σαμενοι (*I* *H*) resp πεποιηκοτες (*K*) (12) *I*^a 200 f 1100 f 158 175 464 δ457 *I*^b 157 209 f *I*^c 466 258, 25 7 καταβαντες 1 καταβεβηκοτες (6) *I*^a 70 f 200 f 397 f 367 δ251 f *I*^c δ299, 26 εχω 1 σχω (26 2) *I*^a 1001 δ453-173 *I*^b 62 δ206 78 *I*^c 208 fff 364 470 f 114 *H* δ4, 28 7 ~ ημερας τρεις (12) *I*^a 70 f 200 δ505 δ251 f *I*^b 157 *I*^c 208 fff 364 δ299 *H* δ1 74 103, 16 add την a Ρωμην (14) *I*^a 7 f δ454 502 64 *I*^b 171 306 *I*^c 208 fff 364 δ299 114 f *H* δ2, 22 ~ ακουσαι παρα σου (10 22) *I*^a 70 f 200 f 382 δ203 552 64 *I*^b 472 δ260 f 270 161* *H* δ2, 27 add αυτων p ωσιν (Jes 6 10) *I*^a 200 f δ507 δ203 552 *A* πρ *I*^b δ206 472 78 fff δ260 f *H* δ2 δ4.

c) Sodann ist bei der häufig nachgewiesenen Einwirkung von *A* πρ auf allerlei einzelne *I*-Zeugen (§ 418) auch gelegentlich das Eindringen seiner Lesart in eine grössere Reihe derselben möglich, und meist wahrscheinlicher, als das Verschwinden einer durch *A* πρ gestützten *I*-Lesart aus der grossen Mehrzahl und aus den Besten der *I*-Zeugen. Dies doppelt, wenn, wie häufig, die *A* πρ-Lesart mit Parallelen oder Übersetzungen sich deckt, so dass sie auch dorthin in *I*-Codd eindringen konnte. So dürften alle die folgenden, von *A* πρ vertretenen Lesarten trotz ihrer reichen Vertretung *I* abzusprechen sein. Nur wo *H* dazu tritt, wird die Entscheidung fraglich; denn wenn auch *A* πρ zweifellos gelegentlich *H*-Lesarten aufgenommen hat (§ 418 S. 1733), so ist dies doch so selten, dass ein Zusammentreffen wertvoller *I*-Zeugen mit *A* πρ in einer von *H* vertretenen Lesart bei der engen Verwandtschaft des *I*- und *H*-Textes die Annahme begünstigt, dass die Lesart *I* zugehöre und nicht aus *H* über *A* πρ in *I*-Zeugen importiert worden sei. Die Fälle dieser Art mögen darum als 2. Liste für sich stehen.

3 26 ~ αναστησας ο θεος *I*^a 200 f 175 502 *I*^b 157 δ356, 5 1 ~ ονοματι Ανανιας (9 10) *I*^a δ5 δ505 175 δ203 *I*^b δ602 *I*^c 208 fff *H* δ4 lat exc p, 18 om αυτων p χειρας (4 3 12 1 21 27) *I*^a δ5 70 f 200 f 205 502 *O* 46 *O* θ40 *H* δ1-2 δ4 74, 19 ανοιξας 1 ηνοιξε (vgl 8 35 10 34 gg 12 14 14 27) *I*^a 70 f 382 397 205 *H* δ2 δ4 74, 29 add ο a Πετρος *I*^a 70 200 f δ157 f 464 *I*^b 398 c 253 f *I*^c 487 506 69 *O* 36 *O* θ40, 6 7 υπηκουεν 1 -ον (nach πολυς οχλος) *I*^a 1001 397 f 202 1202 *I*^b 62 δ206 δ370 78 c 157 *I*^c 174 169 258, υπηκουσε *I*^c 208 fff 364 470, 7 13 add μεγαλα in ~ *K*: *I*^a 1001 200 f 367 252 184 f *O* 28, 39 υμων 1 η- (5 1) *I*^a δ157 175 251 fff 184 502 *I*^b δ206 δ260 *I*^c 551 *H* δ6 162, 8 32 ουτος 1 -ως *I*^a 1001 7 f 200 367 δ180 f 168 δ254 *I*^c 208 f 258 *O* 36 *H* δ48, 9 2 ~ οντας της οδου *I*^a 101 200 f 502 *I*^b 398 δ206 78 fff *H* δ2 δ4 162 (om οντας *I*^a 367 *I*^c δ101 *H* δ6 lat), 36 ~ εργων αγαθων (wie sonst stets) *I*^a 1001 70 f 7 264 δ505 252 f *I*^b 472 δ206 *H* δ1 δ3 δ48 74, 39 add ο a Πετρος *I*^a 175 *I*^b c *O* 28 *O* πρ 20 *H* δ3 (um so sicherer *A* πρ-Einfluss als für *I* nirgends die Addition eines Artikels nachweisbar ist), 10 11 om δεδεμενα και (5) *I*^a 1001 70 f 7 200 f *I*^b 62 *H* δ1-2 δ30 δ4 74 (gg sa)

Ωρ lat (die starke Vertretung in I^a ist bei der Konkurrenz von A^{πρ}, Parallele, lat leicht begreiflich), 16 11 10 τρεις 1 τρις I^a 7 f 1100 f 158 502 I^b 8370 I^c 174 H²⁴⁸ 662, dazu 16 I^a 101 200 f 192 552 I^b 161, 11 10 I^a 382 I^c 8299, 10 32 om ος παρ'αγενομενος λαλησει σοι (106) I^a 170 173 8457* I^b 472 H⁸¹⁻² 84 162 (gg sa), 47 ~ δυναται τις κωλυσαι I^a 70 f 502 I^b 62 ffff 8206 171 f I^c 174 H⁷⁴ 257 (δ. κ. τις I^a 192 I^c 486 O²⁸ H⁸¹⁻² 84 162), 11 26 πρωτως 1 -ον I^a 1100 I^b 62 c 8206 78 ff 8309* I^c 116* 8299 A^{πρ} 12 H⁸¹⁻², 12 23 ~ αυτον επαταξεν I^a 85 367 502 I^b 62 396 8206 78 f I^c 208 fff 364 O¹⁸ A^{πρ} 12, 13 4 κακειθεν I^a 1100 8254 8300 184 464 I^b 8600 I^c 208 fff 364, 6 ονοματι 1 ω ονομα (5 1 34) I^b 85 101 192 1100 I^c 258, 41 ω 1 ο I^a 552 256 8203 8254 I^b 8206 8260 I^c, 15 18 κατεπαυσαντο 1 -σαν (α τους) I^a 367 f 252 f 184 ff 8203 172 192 8457* 8307 554, 41 add την α Κυλικιαν (27 5) I^a 85 7 f H⁸¹ 86, 16 36 om τουτους p λογους I^a 85 70 8454 I^b 62 ffff 161 8309 H⁸¹ 83 (kann zum Teil per Homoioteleuton übersprungen sein), 17 11 εχει 1 εχει (7 1) I^a 85* 1001 7 200 f 175 256 390 I^b 1005 8206 8356 8600 I^c 551 8299 470 258 (die Liste für I^b und I^c lässt nur Parallel- oder A^{πρ}-Einfluss als Erklärung zu, da es sich teils um einzelne Codd aus Brüderpaaren [8206 8600 551 8299 470], teils um ganz sekundäre Codd handelt, das Eindringen von εχει gerade in die sonst intakten I^b- und I^c-Zeugen, zumal entgegen einer Parallele, unvorstellbar ist; dann wird aber auch die grössere Zeugenanzahl im I^a-Kreis teils von A^{πρ} teils von 71 beeinflusst sein), 15 add τον α Τιμοθεον I^a 1001 8453 ff 502 170 193 464 8457 I^b 8152 f I^c 466 A^{πρ} 12, 18 συνεβαλον 1 -λλ- I^a 8505 158 552* I^b 62 365 398 157 469 8370 I^c 551 116 8101 364 258 O¹⁸ 36, 27 ψηλαφησειεν 1 -σειαν (vielleicht bloss fehlerhafte Anpassung an das folgende ευροιεν, wie denn I^a 64 -σειαν schreibt I^a 1001 70 f 200 f 397 165 264 390 I^b 306 8600 I^c 69 174 8101 A^{πρ} 12, 18 3 την τεχνην I^a 8505 397 f 202 1202 8254 ff 390 464 8459 502 552 I^b 62 365 8206 8260 f 253 f 8309 8356 I^c 353 ff 69 f 174 O⁶ 8 28 36 O⁶ 40 H⁸⁶, 19 κατελειπεν 1 -λιπ- I^a 7 f 200 f 502 192 8254 8500 I^b 152 f, 20 αυτον 1 -ων nach ερωτωντων δε I^a 252 8459 8505 c 552 56 64 I^b 8260 f 8356 I^c 470, 19 22 om την α Μακεδονιαν (16 9 f) I^a 1001 101 7 8505 8507 8459 1202 I^b 8206* 8264 c 8356 157 8260 f 161 I^c 364 ff 486 487 174 169 506 (teils A^{πρ}-, teils Parallel-Einfluss, für eine I-Lesart zu zerrissene Zeugenlinien), 21 22 om δει συνελθειν πληθος .. γαρ I^b 78* 171? I^c 208 ff 364 H⁸¹ 83* 74 sa bo (om γαρ I^a 7), om γαρ auch H⁸²*, 28 κελοντων ηκεν 1 -νωκεν I^a 85 (εκοντων ηκεν) 1001 1100 8454 8457* I^b 8602 8206 8260 f 8309* 8368 161 I^c 364 69 A^{πρ} 12, 23 20 μελλοντων I^a 252 ff 202 55 56 158 464 I^b 8206 78 f 209 I^c 208 ff 364 470 f 506 O¹⁸, 24 3 παντι 1 παντη (A^{πρ} εκ 20) I^a 101 7 200 f 397 f 8203, 4 εκκοπτω 1 εγκ- I^a 7 f 175 I^b 8206 171 8368 I^c 169, 18 Ιουδαίων 1 -οι I^a 1001 200 f 8453-173 I^b 8206 8260 f I^c 208 fff 364 114 O¹⁸ 28 O⁶ 40 H⁸⁶ 74 103, 25 9 υπ 1 επ I^a 200 f 8507 8180 f 264 175 191 55 56 I^b 396 f 8206 209 8368 8260 f 8309 I^c 208 353 cf 506 174 258 69 f (lauter sekundäre Zeugen), 13 ασπασμενοι I^a 158 168 8156 I^b 62 209 157 8309 I^c 208 fff 353 114 f 258, 20 add εις α την I^a 70 8505 55 502 8459 173 8500 I^b 8602 ff 398 8206 I^c 351 114 f, 27 6 κακεισε 1 κακει I^a 1001 70 f 8505 8203 8500, 28 3 καθηψατο 1 -ψε I^a 70 f I^b 62 8309 8260 f I^c 208 69 f 353 364 486 353 cf O²⁸ 36, 13 επιγινωμενου I^a 7 f 397 502 8454 168 I^b 62 161 I^c 69 O²⁸ 36 A^{πρ} 12, 23 ~ εις την ξενιαν προς αυτον I^a 367 252 ff 8180 I^b 8206 78 f.

d) Daneben finden sich auch A^{πρ}-Lesarten, die zugleich H-Lesarten sind: αυτος 1 ουτος I^a 101 7 f 8300 8454 H⁸² 83 84 162 (ob H⁸²), 43 add αυτους p εθιντο (5 18) I^a 7 264 8505 175 192 8156 8459 202 I^b 8602 f 472 171 I^c 486 H⁸³ 84 86 848 74 103 sa bo (das Eindringen der Omission aus K, entgegen der Parallele und der Autorität von A^{πρ}, gerade in den besten I-Codd ist kaum vorstellbar), 21 κολασονται I^a 85 367 502 I^b 398* I^c 466 (kann teilweise auch Schreibfehler sein), 7 39 add εν αις καρδιας resp τη -α I^a 70 f 397 251 I^b 8309* A^{πρ} 12 H⁸¹⁻² 83 84 74 (zu schwach bezeugt), 8 25 υπεστρεφον 1 -ψαν I^a 85 I^b 62 8206 78 f I^c 486 O²⁸ (I^a 85 hat häufig H-, I^b A^{πρ}-Einwirkungen erlebt), 98 om ο α Σαυλος I^a 1001 7 f 200 f I^b 496, 13 ηκουσα 1 ακηκουα (22 7 26 14) I^a 1001 70 f 7 f (die Parallele dürfte die Quelle für A^{πρ} und die I^a-Codd sein), 34 om ο zwischen Ιξ und Χξ (also Ιξ Χξ, die übliche Formel) I^a 101 7 8453-173 175 152 I^b 8260 I^c 466 O¹⁸, 10 37 αρξαμενος 1 -ον (1 22) I^a 85 1001 101 200 I^b 8602 78 H⁸¹⁻² 83 84, 46 om ο α Πετρος I^a 382 175 251 f I^c 208 8299 174 O^{πρ} 20, 48 ~ εν τω ονοματι Ιϋ Χϋ βαπτισθηται I^a 70 f 382 192 I^b 161 c (zu schwach bezeugt, da die

Wortstellung der Taufformel [εἰς ἑν!] Mt 28¹⁹ und *gig p* nicht so zerstörend im *I*-Kreis wirken konnte), 111¹⁸ ~ εἰς ζωὴν ἐδωκεν I^aδ5 70^f 502 252^f 192 I^b157 I^c364 466 O³⁶ (kann *I* sein, weil neben *K* dessen Quelle 531 die Umstellung beeinflusste), 12²³ add την α δοξαν I^a464 552 I^b62^{ff} 78^{ff} 8309* O²⁸ A^{πρ}12, 13²⁰ ~ και μετα ταυτα p πεντηκοντα I^a101 205 175 502 (om μ. τ. I^aδ5 I^c208^{ff} 364 O⁶⁴⁰ *gig sy sa*; ist wohl A^{πρ}-Einfluss), 16⁷ πορευθηται 1 -ευεσθαι I^a1001 8505 502 192 O¹⁸, 34 πανοικει 1 -ι I^a101 7 200^f 192 252 I^b157, 17²⁵ και τα παντα 1 κατα παντα I^aδ5 8453-173 382 I^b78-157 O¹⁸ lat (ist sicher in die *I*-Zeugen erst von *H* oder A^{πρ} oder lat eingedrungen), 26 επι παντος προσωπου 1 επι παν το προσωπον I^aδ5 101 O¹⁸ (kann bei diesen Codd aus *H* wie aus A^{πρ} eingedrungen sein, ist sicher *I* abzusprechen), 30 παντας 1 πασι I^a1001 70^f lat, 18⁷ add Τίτου α Ιουστου I^a1001 367 8157 184 170 (-100) I^b62 (-100) 78^f I^c208^f (-100) lat exc *h p*, 19^{1f} ευρειν, add τε p ειπεν I^a101 (om τε) 8355* I^b (δε) 62 8206^f 78^f. Da I^aδ5 (§ 416 S. 1721 1727) auch mehrfach *H*-Lesarten aufgenommen hat, kommt ihm in diesen Listen kein Gewicht zu.

e) Sodann finden sich auch mehrfach *H*-Sonderlesarten in mehreren *I*-Codd an gleicher Stelle. Aber meist so selten, dass es leichter anzunehmen ist, dass auch einmal, wenn auch gegen die Regel, *H*-Lesarten in dem *I*-Kreis irgendwo eingedrungen sind, vielleicht aus einem alexandrinischen Kirchenvater, als dass eine auch von *H* vertretene *I*-Lesart in den zahlreichen und teilweise sehr guten *I*-Zeugen bis auf wenige Spuren ausgetilgt sein sollte. Folgende Fälle finden sich: 43² την καρδια και ψυχην 1 η x. και η ψ. I^aδ5 I^b8264 171, 73⁰ om κυριου p αγγελος I^b171 I^c169 (kann aus 35 übernommen sein), 91⁸ ως 1 ωσει I^a70 264 O²⁸ (wohl zufälliges Zusammentreffen in der Bevorzugung des üblicheren *ως*), 112⁸ μεγαλην 1 μεγαν I^a70^f 200^f 173 152 8251 I^b78 157 I^c370^f O²⁰, 133⁵ διوتي 1 διο (I P 116 26) I^a172 173 (kann ebensogut aus der Parallele stammen), 141⁰ om τη p μεγαλη I^aδ5 8459 I^b8602 A^{πρ}12 (kann in jedem einzelnen Cod auch Schreibfehler sein), 154 παρεδεχθησαν 1 απεδ. I^aδ5 70^f 251 173 I^b396 (kann Eindringling aus *H* sein, da in I^aδ5 70^f 173 solche nicht selten sind; freilich kommt αποδεχσθαι in Acta 5 mal vor, παραδ. nur 1621 2218 in völlig anderem Sinn), 23⁰ om και οι (164) I^aδ5 502, 24 om λεγοντες — νομον I^aδ5 I^b8309, 29 πνικτων 1 -ου I^a170 502 I^b8309*, 40 xυ 1 θυ (nach χαριτι) I^aδ5 101 175 502 192 64 I^c174 O¹⁸ (kann in 85 101 175 aus *H*, in den andern aus dem paulinischen Gruss Rm 1620 24 1 K 1623 2 K 1313 eingedrungen sein, trotzdem dass χ. τ. θ. sich häufiger findet), 161³ ενομιζομεν προσευχην 1 -ζετο -χην I^a70^f (προσευχην I^aδ5 8453-173 192 264), 24 ~ ησφαλισατο αυτων I^a70^f I^b8368, 32 om Xv p x̄v I^a367 I^b8152 253 I^c486 O²⁸ (kann auch Reminiszenz sein), 40 παρεκαλεσαν τους αδελφους I^a70^f, 171⁵ καθιστανοντες 1 -στωντες I^aδ5 70 175 502 (kann auch zum Teil Dialekteinfluss sein), 192⁹ om ολη I^a70^f 200^f 8454 (175 παση 1 ολη) I^b78 O¹⁸ (die Bezeugung ist für *I* zu dünn, wenn auch 2130 mit *K* bei der Einsetzung von ολη cooperierte), 206 οπου 1 ου (ου in Ac 8 mal, οπου nur 171) I^a1001 I^b62 H⁸² 84 848 (sehr merkwürdige Zeugenreihe; sollte es *H* und von dort in I^a1001 I^b62 eingedrungen, oder auch in *H* Fremdkörper verborgenen Ursprungs sein?), 211¹ add τον α αρτον I^aδ5* 8453 205 170 I^b8602 (kann zum Teil *H*-Einfluss, zum Teil durch 7 veranlasst, zum Teil Reminiszenz an die vierte Bitte Mt 611 Lk 113 sein), 239 om μη θεωμαχουμεν I^a1001 70^f 173* 8203 I^b78, 2422 ειπας 1 -ων I^aδ5 8453-173 8251 I^b78 I^c169 (Dialekt). Sind diese Lesarten alle für *I* nicht anzunehmen, so ist wohl trotz der schlechten Bezeugung 2332 απερχεσθαι 1 πορευεσθαι I^a1001 1100 56 464 I^b157 209 I^c258 A^{πρ}12 für *I* in Anspruch zu nehmen, da πορευεσθαι durch *K* und 23 nahegelegt wurde.

f) Wie wenig verlässlich unter Umständen auch längere Zeugenreihen sein können, zeigen mehrfach Reihen für Mωσ- 1 Μωυσ-, deren Zusammensetzung aber stark wechselt und nirgends ausreicht, um Mωσ- für *I* oder auch nur für I^b oder I^c wahrscheinlich zu machen. Ebenso instruktiv ist die starke Vertretung des sicher

fehlerhaften συναντησαντα 1 -συντα 20²² in δ5 1001 70f δ505 252f δ453 ff δ156 δ500, oder διανοισαντες 1 -νυσ- 21⁷ in 7 1001 200f 192 502 H⁸⁴ δ4⁸ 103. So dürften für I nicht anzunehmen sein: 112 εχων 1 -ον (nach ο) Ia 7f 382 397f 170 158 δ505 464 δ251 δ454 502 Ib δ602 306 472 δ368 Ic 174 258 Oπρ 20 H⁸¹, 237 ειποντες 1 ειπον τε Ia 7f 200 367 170 502 251 δ156* 158 256 Ib 171 76 Ic 208 ff 364 486 174 O36 H⁸² ist, zumal es nach ακολουσαντες nahe liegt, zu sporadisch bezeugt, als dass es über Ic hinaus ernstlich in Frage kommen könnte. 43 εγενετο 1 εγιν-² Ia 101 7f 200f 367 175 δ453 170 464 δ300 δ180 390 Ib 157 δ152f 472 δ368 209 Ic 551 δ299 174 Oπρ 12 O46 ist um so sicherer Anpassung an die K-Lesart εγενετο 1 εγιν-¹, als alle diese Codd mit Ausnahme von 390 174 auch dort mit K εγενετο schreiben. 413 add οι Ιουδαιοι p δε Ia 7f 70f 397f δ505 552 170 δ507 Ib 396f 76 ist wohl hin und her eingesetzt worden, weil 13 ein neuer Absatz beginnt. 16 ποιησμεν Ia δ5 δ152f 251 δ453 193 δ203 δ156 δ180 205 δ454 δ457 Ib 396 171 δ206 δ309 253 Ic O36 Oπρ 20 Apr 12 K^r ist aus Ic und K^r und der dadurch bezeugten späteren Orthographie sporadisch eingedrungen. 515 επισκιασει 1 -ση (nach καν) Ia 101 200f δ505 173 175 502 δ156 δ180f δ459 Ib 472 Ic 116 364f 470 174 O28 Apr 12 H⁸¹ δ48f 103, sicher überall Vokalfehler. 614 υμιν 1 ημιν Ia 7f 200f 251 ff 170 184 Ib δ602 δ152 δ260 Ic δ299 ist für eine I-Lesart zu sporadisch bezeugt, zumal der Wechsel durch den Sinn nahegelegt ist. 74 μετωκησεν 1 -κισεν Ia 7f 200f 251 ff δ505 192 464 Ib 62 δ206 161 78 δ260 Ic 551 353f 69 174 258 O1 6 28 36 O40 wird, wo es nicht als Vokalfehler anzusprechen ist, nach κατωκησεν 4^a geschrieben sein, wie denn Ia 70f δ180f δ157 (-κισεν) δ254 168 geradezu κατωκησεν von dort übernehmen. 6 αυτω 1 αυτω nach δουλωσουσιν Ia 200f 397f 502 192 101 Ib 62 δ356 Ic 353f H⁸⁴ nicht stark genug für eine echte I-Lesart vertreten, zumal es durch das ω (7) nahegelegt ist; wie denn 7 Ia 70f 397f 264 1100 Ib δ206f 472 Ic 551 466 ff 69 174 258 ο 1 ω schreiben. 79 ηρισκων Ia 100 170f 251 ff δ453 184 Ib 171 Ic 364f 169 H⁸¹ kann Schreiberorthographie sein, mindestens in Ib und Ic, für I selbst in Ia zu schwach bezeugt. 33 θεος 1 κυριος Ia 1001 200f 397 70 (κυριος ο θεος) Ic 466 dürfte durch 32 veranlasst sein. 43 Παφαν Ia 70f 7f 376 202 55 δ156* δ254 464 Ic 208 116* Apr 12, Πεμφαν Ia δ202 δ251f 1100 δ157f 184 256 1202 Ib δ264 472 δ260 δ309 161f Ic 69f 466f 258 O1 6 12 29 36, Πεμφαν Ia δ5 200f 251f δ505 192 397c δ300 (Παμ-) Ib 62 ff 395 253f δ152f δ356 306 78 ff 469 δ370 Ic 551 δ299 506, Παιφαν Ia δ453, Πεφα Ia 175 502 6 H¹⁰³, Πομφα δ1-2 δ3 δ4 δ6, Παιφαν 74, Πεμφα 162, Πεφαν K. Für Ib ist hiernach Πεμφαν sicher; Πεμφαν dürfte nach dieser Liste nur eine Erweichung von Πεμφαν sein, vielleicht auch eine Halbkorrektur nach der K-Form Πεφαν. Für Ic ist eine Entscheidung nicht möglich. Ist Πεφαν nur Abart von Πεμφαν, wofür bei Ia auch die Verteilung der Zeugen spricht, deren abgeschwächte es vertreten, so kommt ernstlich für Ia nur Παφαν neben Πεμφαν in Frage, das seinerseits eine Abart von Πεφαν zu sein im Verdacht steht. So ergibt sich ein hohes Mass von Wahrscheinlichkeit, dass I Πεμφαν schrieb. 47 αυτω 1 αυτω Ia 70f 382 251 175 158 δ457c Ib 62 δ370 O40 H⁸³ ist sicher eine Verschlimmbesserung von Schreibern. 59 add Χριστε p Ιϋ Ia 70f 200f 264 367 552 192 Ib 396f δ264 157 Ic 470 Apr 12 H⁸³* 257 Αθ ist wohl Nachwirkung der üblichen Formel ζς Ις Χς. 85 add την α πολιν Ia 70f 397* δ505 205 H⁸¹⁻² δ4 74 dürfte Reminiszenz an Mt 833 21 18 26 18 28 11 Mk 514 usw. sein, obgleich om την eine genaue Parallele in Jo 45 hat; um so auffallender wäre ja das häufige Einsetzen von την. 9 εξιστανων 1 εξιστων Ia 70f 397* 502 H⁸² δ6 δ48f 103 ist, da εξιστανων durch das häufige εξιστανω (z. B. 13 27 12 921) im Ohre lag, wohl nur für H anzunehmen, in den I-Codd als Reminiszenz an jene Formeln zu erklären. 11 εξισταναται 1 εξεστ- Ia 1001 264 δ505 251-δ459 δ203 153 δ254-δ500 Ib δ260 Ic 364 H⁸⁴ ist sicher, wofür auch die Zeugenreihe spricht, Fehler, unter Einfluss von εξιστανα. 20 om ειη p συν σοι, α εις Ia 7 200f 175 158 64 Ic 364 δ299 O1 O40 ist wohl den einzelnen Schreibern anzurechnen, sei es als Schreibfehler durch Sprung von ει zu ει, oder bei Diktat wegen der vier sich folgenden i-Laute, sei es, dass die Copula bei der Formel entbehrlich war. 95 ο δε ohne Zusatz (add ζς ειπεν K.

add $\kappa\varsigma$ προς αυτον I^a 1001 $\delta\epsilon$ it, I^b $\delta\epsilon$ 157 550, add $\kappa\varsigma$ ειπεν προς αυτον I^b 270, add $\kappa\varsigma$ I^b $\delta\epsilon$ 206, alles nach 22 10 26 15) I^a 7 f A^{pr} I^b 62 f 398 78 f I^c 364 H ist sicher I-Lesart, dezimirt durch die Parallelen, gesteigert durch das Abrupte und Ungewohnte des blossen $\delta\epsilon$.
 8 $\eta\gamma\epsilon\omega\gamma\mu\epsilon\omega\nu$ 1 $\alpha\nu$ - I^a 1001 701 71 I^b 78 I^c 208 370* 364 O^{pr} 20 H $\delta\epsilon$ $\delta\epsilon$ 162 ist wohl Schreiber-verbesserung. ουδεν 1 ουδενα I^a 382 I^b 472 δ 356 I^c 208 ff 486 O^{pr} 20* (dazu H δ 1-2 δ 4*), die Bezeugung ist mindestens für I zu schwach, die drei I^a- und I^b-Codd könnten ουδεν aus I^c übernommen haben, wenn auch die häufige Vertretung von ουδεν auffallend ist, da keine Parallele dafür existirt, während ουδενα sich Mt 17 18 findet. Aber eine derartige Verwüstung des ursprünglichen Textes durch eine einzige Parallele, wie sie hier für I angenommen werden müsste, ist ohne Analogie. 32 35 Λυδδα I^a 367 f 152 64 A^{pr} 12 H δ 1-2 δ 4 $\delta\epsilon$ δ 48 f, dazu 32 I^a δ 505 502 173 192 δ 459 O θ 40, 35 I^a 101 397 f für I zu schlecht bezeugt, teilweise vielleicht durch Abspringen des v-Strichs in der Majuskelvorlage veranlasst. 104 om α zwischen $\kappa\alpha$ und $\epsilon\lambda$ - I^a 264 δ 505 δ 453 175 552* δ 459 464 δ 180 1100 390 I^b 365 δ 206 171 δ 356 I^c 208 f H δ 3 162, da die besten Vertreter in I^a b fehlen und mehrfach von Brüderpaaren nur der eine die Omission aufweist, ist durchweg auf Schreibfehler zu erkennen. 7 om o zwischen o $\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\varsigma$ und $\lambda\alpha\lambda\omega\nu$ I^a 70 f 251 δ 505 δ 457 f 158 202 64 I^b δ 368 δ 356 ist ebenso zu entscheiden. 8 ~ $\alpha\pi\alpha\nu\tau\alpha$ αυτοις I^a 1001 70 f 200 f H exc δ 3 δ 48 f 103 ist für I, zumal die Wortstellung die leichtere ist, zu schwach bezeugt, um ernstlich in Frage zu kommen. 15 $\epsilon\kappa\alpha\theta\epsilon\rho\iota\sigma\epsilon\nu$ 1 - $\theta\alpha\rho$ - I^a 70 f 200 f 7 δ 505 502 251 175 168 δ 500, dazu einige der schwachen I^b- und I^c-Codd und H δ 3 δ 4 δ 48 103 (- α l-) 162, ist dennoch wie in den Evv als Fehler zu beurteilen, den Rezensionen selbst abzusprechen, zumal 119 von den eben genannten I^a-Zeugen δ 305 251 168 δ 500 - $\theta\alpha\rho$ -, dagegen noch 264 252 f 173 397 δ 454, von I^b nur δ 206 - $\theta\alpha\rho$ -, von I^c 208 f, von H nur δ 4 δ 48 162 - $\theta\epsilon\rho$ - schreiben. 39 $\alpha\nu\epsilon\lambda\alpha\nu$ 1 - $\lambda\omicron\nu$ - I^a δ 5 1001 101 200 f 502 δ 453 f 192 H exc 103, könnte in I^b c, sei es nach K oder der neueren Aussprache, getilgt, dürfte aber vielmehr in den genannten I^a-Codd aus dem Dialekt eingedrungen sein, da das α in I selten gesichert ist. 11 11 $\eta\mu\epsilon\nu$ 1 $\eta\mu\eta\nu$ I^a δ 5 70 f 397 252 f δ 355 I^b 62 191 I^c 174 O¹⁸ H δ 1-2 δ 4 (gg sa bo) ist auffallend schwach vertreten für eine wirkliche I-Lesart, das unmittelbar folgende $\alpha\pi\epsilon\sigma\tau\alpha\lambda\mu\epsilon\nu\omicron$ konnte bei der Gedankenlosigkeit der Schreiber sie gut veranlassen, $\eta\mu\epsilon\nu$ zu schreiben, indem sie es als Copula zu $\alpha\pi\epsilon\sigma\tau\alpha\lambda\mu\epsilon\nu\omicron$ zogen. 19 $\epsilon\pi$ ι Στεφανου 1 - $\nu\omega$ - I^a δ 5 1001 70 f 382 173 175 δ 453 A^{pr} 12 O θ 40 H δ 4 δ 6 δ 48 steht unter dem starken Verdachte, nach der Formel $\epsilon\pi$ ι Κλαυδίου (28) gedankenlos gebildet zu sein. 25 add αυτον p ευρων a $\eta\gamma\alpha\gamma\epsilon\nu$ (K add αυτον p $\eta\gamma\alpha\gamma\epsilon\nu$) I^a 200 f δ 505 δ 156* δ 459 552 δ 157 464 δ 300 δ 180 158 205 1100 256 64 δ 254 f I^b 253 157 δ 260 f δ 368 368 δ 356 I^c δ 299 69 f O¹² A^{pr} 12 O θ 40; für I ist om αυτον (H) durch I^a b völlig gesichert; die Häufigkeit der von K abweichenden Wortstellung ist rätselhaft; sollte Jo 5 39 dabei hin und her eingewirkt haben? 29 $\eta\rho\omicron\pi\omicron\rho\epsilon\iota\tau\omicron$, für I^b c durch grosse Majoritäten gesichert, in I^a δ 157 f δ 203 f 502 202 δ 254 64 wohl von dort eingedrungen. 13 12 $\epsilon\kappa\pi\lambda\eta\tau\tau\omicron\mu\epsilon\nu\omicron$ 1 - $\sigma\sigma$ - I^a 200 f 397 f δ 251 f δ 454 δ 507 184 192 I^b δ 602 fff δ 206 f δ 414 171 δ 309 209 c 469 c O¹⁸ H δ 1 ist für I^b gesichert, dagegen I selbst abzusprechen, da in I^a gerade die besten Vertreter fehlen und - $\tau\tau$ - 1 - $\sigma\sigma$ - im I-Kreis auch sonst nicht selten begegnet, ohne je für I ernstlich in Frage zu kommen. 21 $\kappa\epsilon$ ις 1 κ ις nur I^a δ 5 101 200 f 192 H δ 1-2 δ 3 δ 4 kann durchweg Schreibfehler sein, wie sicher das folgende $\beta\epsilon\nu\tau\alpha\rho\epsilon\tau\iota\nu$ 1 - $\mu\nu$ - es ist in I^a 382 192, die es neben H allein vertreten, wenn beides nicht aus 1 Sam 9 1 (nach Swetes Ausgabe) übernommen ist. 46 om o 2 I^a δ 5 1001 70 7 f 175 A^{pr} 11 I^c 208 fff O¹⁸ ist auffallend gegenüber 2 43 50 15 2, hat aber 15 22 eine Parallele; jedenfalls ist die Vertretung zu sporadisch für eine I-Lesart. 14 12 $\delta\epsilon$ 1 $\tau\epsilon$ I^a δ 5 70 f 502 δ 507 (175 om $\tau\epsilon$) I^b 62 365 δ 206 469 (δ 602 $\mu\epsilon\nu$ 1 $\tau\epsilon$) I^c 506 gig , dürfte teils Einfluss von gig (s. später), teils Fehler sein, da die dürftige Vertretung bei der allgemeinen Neigung zu $\delta\epsilon$ für eine I-Lesart unverständlich wäre. 19 schrieb I sicher $\kappa\alpha$ ι $\alpha\nu\epsilon\pi\epsilon\iota\sigma\alpha\nu$ 1 $\kappa\alpha$ ι $\pi\epsilon\iota\sigma\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$ a $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ οχλους und addirte p οχλους: αποστηναι απ αυτων λεγοντες οτι ουδεν αληθες

λεγουσιν αλλα παντα ψευδονται. Nun addiren noch weiter vor dem folgenden και λιθασαντες: και παισαντες τους οχλους Ia 70 f 200 f 367 f 502 δ507 δ459 f 193 Ib 396 Ic 470 f Apr 12. Das ist zweifellos eine Einschlebung aus dem K-Text, der nur schreibt και παισαντες τους οχλους και λιθασαντες, ein Einschub, der in den Vorlagen interlineare Variante eingetragen war. Rätselhaft bleibt freilich, dass dies so häufig erfolgt ist. Dennoch ist die andere einzig mögliche Erklärung, dass diese Addition in I selbst gestanden hätte, höchst unwahrscheinlich, da ihre Streichung in vorzüglichen Ia-Codd und in Ib und Ic gegenüber der Empfehlung derselben durch K noch viel rätselhafter bliebe. 1534 αυτους 1 αυτου Ia δ5 193 δ203 464 397 c δ457 c (αυτοις 172). 163 παντες 1 απαντες Ia δ5 70 f 7 f δ505 H δ3 74, die starke Vertretung ist auffallend, aber die Einstellung des selteneren απαντες bei allen übrigen I-Zeugen wäre noch auffallender.

1718 Στωικων Ia δ505 δ157 δ300 f 178 192 δ156 256 390 464 552 δ254 c 502 c Apr 11 Ib δ602 171 δ260 f δ600 δ356 Ic 506 Apr 12 O θ40 H δ1.

21 η 1 και α ακουειν Ia δ5 252 f δ507 Ic 208 H δ1-2 δ4 103 ist wohl Anpassung an η α λεγειν, wie add τι p ακουειν Ia δ507 175 H δ1-2 δ4 δ6 103 an λεγειν τι.

1821 αλλα 1 αλλ (vor α-) Ia 382 δ251 f 192 175 δ254 δ156 Ib δ260 f 253 δ309 c Ic 501 364 f 169 174 258 O δ8 36 O θ40, für I zu schlecht bezeugt. 21 om αυτοις p -ενος Ia δ5 δ251 Ib δ309*

H δ1-2 δ4 δ48 lat (exc gig R), dürfte Fehler oder Einwirkung von lat oder H sein. 192 ουδ 1 ουδε (vor ει) Ia δ5 c 64 192 Ib 398 H δ1-2 δ4 257 kann überall Fehler sein. 6 προεφη-

τευον 1 επροφ- Ia 1001 101 382 202 205 δ457 f Ib 472 253 Ic O 18 28 H δ6 kann teils Ic-Einfluss, teils selbständige Gräcisierung sein. 15 add μεν p τον Ia 1001 101 502 δ453-173 Ic H δ1 sieht wie eine Stilverbesserung aus; die Häufigkeit einer solchen ist auffallend, obgleich

Ic mehrfach auf Ia-Codd einwirkte, aber noch auffallender wäre eine so starke Decimierung einer I-Lesart. 205 προελθοντες 1 προσελ- Ia δ5 173 192 184 Ib 62 f 398 δ264

157 δ260 Ic 208 ff δ299 lat kann in Ic lat-, in Ib teilweise Ic-Einfluss oder, wie wohl in Ia, Fehler sein. 213 αναφαναντες 1 -εντες Ia 357 δ157 264 464 168 Ib δ602 fff δ264 253 78 δ260 f

Ic 551 353 c 486 487 69* f O δ8 H δ1*-2, wohl wieder Dialekt; für Ib sicher, für I ausgeschlossen. 13 δε 1 τε Ia 200 f δ251 192 64 Ib δ602 fff 78 δ260 f δ309* Ic 364 fff 174 O 18 H δ6 (τε K, H Apr

Ia 1001 δ505 δ507 70 f τοτε α απεκριθη, H δ3 δ48 Ia 70 add δε p απ.) ist ungenaue K-Korrektur. 18 δε 1 τε 2 Ia 101 200 f δ505 397 367 205 ist Willkür. 37 δε 1 τε Ia δ157 δ459 367 1202 Ib 64 fff

δ260 f δ370 78 δ260 f 270 Ic 208 fff 364 fff 506 O δ8 Apr 12 H δ6, Ib und c genügen bei ihrer Neigung zu δε nicht, die dürftige Ia-Liste zu stützen. 2737 ημεθα 1 ημεν Ia 70 f 200 δ505 δ459

H δ1-2 δ4 ist wohl Dialekt. 43 δε 1 τε Ia 70 f 200 f 397 f 175 δ156* Ib δ260 78 f Ic 116 f 364 470 174 H δ3 δ6 δ48 162 ist zu schwach bezeugt, um I zu sein, bei der allgemeinen Neigung zu δε.

2. Dagegen sind in den folgenden Stellen die Zeugenreihen kaum erklärlich, wenn die Lesart nicht I wäre.

a) Zuerst einige Fälle, wo die für I fragliche Lesart auch in H sich findet, eine so breite Einwirkung von H in I aber gegen alle Analogie wäre, dagegen die Decimierungen im I-Kreis sich wohl erklären lässt. 613 om βλασφημα Ia δ5

264 367 Ib 62 δ260 171 δ414 O pr 20, K wurde durch 11 in seinem Zerstörungswerk unterstützt. 88 πολλη χαρη 1 χ. μεγαλη Ia 70 f 200 f 192 H exc δ6 δ48 f 103, ist trotz der dürftigen

Bezeugung für I anzunehmen, da es im NT sich nirgends mehr findet, dagegen χ. μεγ. durch 153 Mt 2 10 Lk 2 10 24 52 empfohlen war. 96 add ο α τι σε δει ποιειν

Ia 7* f Ib 62 f 398 δ260 78 ff Ic 486 O δ8 Apr ist durch K und 1630 22 10 verdrängt worden. 933 χρ2ββατω 1 -ου Ia 70 f 7 f 200 f 173 205 192 Ib δ260 157 Apr könnte Apr-Einfluss sein; aber

die Auswahl der Ia-Zeugen sichert es für I. 1023 om ο Πετρος Ia δ5 70 f δ505 δ203 f δ157 Ib 472, für I wahrscheinlich, da die Omission schwer begreiflich ist, die Addition durch

39 I 15 157 nahe gelegt war. 1339 om τω α νομω Ia δ5 70 f 264 382 252 192 175 Ib δ309 ist durch K und Lk 24 44 Jo 1 46 decimirt worden. 147 ~ ευαγγελιζομενοι ησαν Ia δ5 70 f

δ453-173 172 192 193 Ic 551 364 f 466 Apr 12, die Zeugenreihe erklärt sich nur, wenn I so stellte, obgleich nicht zu sehen ist, wodurch das starke Eindringen von K unterstützt wurde.

1427 ἀνηγγέλλον 1 -εἰλαν I^a 70 f 7 367 502 192 δ505 (-λ-) I^b 62 70 f (-λ-) A^{πρ}, in der Decimierung unterstützten K die Parallelen 154 424 (ἀνηγγέλλον, so hier I^a δ5 [-ον] 193 252 f [-ον] δ459 554 I^b δ206 157). 1913 add καὶ π τινες (K add ἀπο 1 καὶ) I^a 382 δ505 192 (καὶ ἀπο I^a 101 173 502 δ457 f 64) I^b δ602 fff δ206 78 f δ309* I^c 208 f 551 δ299 ist sicher I, da der Ersatz des etwas gezwungenen καὶ durch ἀπο auch ohne K-Einfluss sich nahe legte.

b) Nicht in H, ob auch in einzelnen H-Zeugen, finden sich sodann folgende Lesarten: 114 Μαριαμ 1-ια I^a δ5 1001 70 f 397 f 170 175 502 I^b 171 f H δ1. 435 καθὼ 1 καθοτι av I^a δ203 f 64 203 δ180 256 I^b 253 209 f 270 I^c 208 364 174 169 258 O⁶ 36 46, καθοτι I^a δ505 170 502 I^b δ356* I^c 487, καθὼ av I^b δ602 398* I^c 353 506; καθοτι av in 254 muss, unterstützt von K, das es hierher übernahm, die I-Lesart καθὼ decimirt haben, wofür die Halbanpassungen καθοτι und καθὼ av sprechen; denn das καθὼ 2 K 812 liegt für eine so häufige Einwirkung zu fern. 737 om ζς a o θς I^a δ5 δ453 382 252 H lat (exc e p θις = K ζς o θς γιμων Deut 18 15), ζς 1 o θς I^b 62 f 398 I^c 208 ff 364 466 f; K die Parallele und it zusammen können zur Not die I-Lesart om ζς bis auf die dürftigen Zeugenreste aufgezehrt haben; dafür spricht I^b 62 f 398 und I^c, für deren Lesart die einfachste Erklärung ist, dass in den Vorlagen ζς über o θς zugeschrieben war und der Reinschreiber dies nicht als Zusatz, sondern als Ersatz verstand, so würden auch die zur Herstellung von I^b 62 f 398 und I^c benutzten Vorlagen für o θς als I-Lesart stimmen. 1415 ~ υμιν εσμεν I^a 70 f 7 f 193 I^b δ602 δ206 78 f δ309 δ260 δ356 306 I^c 208 f 364 fff H δ3 δ6 74 Διδ; die starke Vertretung spricht für I, da das Einwirken von H in I^b und I^c ohne Analogie ist. 18 add αλλα πορευεσθαι εκαστον εις τα ιδια I^a 200 f δ505 502 δ459 192 I^b 368 f δ264 I^c 364 fff O¹⁶ 18 29 A^{πρ} 12 H δ3 δ48 f 103 162 h sy h m. Die Lesart muss aus derselben Quelle stammen, wie alle I^c 364 fff mit sy h gemeinsamen S. 1748 f aufgezählten Lesarten. Einzigartig ist nur hier, dass sie nicht nur in I so stark vertreten, sondern auch in H-Codd eingedrungen ist; das spricht doch dafür, dass diesmal I selbst aus jener Quelle geschöpft hat. Dies ist um so wahrscheinlicher trotz der nicht allzustarken Bezeugung, weil 19 bei der starken Bezeugung ganz zweifellos I selbst eine derartige in sy h wiederkehrende Addition gegen H und K vertritt, nämlich διαλεγόμενων αυτων παρρησια p και² und αποστηναι απ αυτων λεγοντες οτι ουδεν αληθες λεγουσιν αλλα παντα ψευδονται p οχλους. 29 av επεισαν 1 πεισαντες I^a 70 f δ505 502 δ203 δ459 A^{πρ} I^b 62 fff δ206 f 78 ff O¹⁸ 28, επεισαν I^a 200 f 367 f δ507 193 252 fff δ457; hier ist επεισαν unverkennbar Annäherung an πεισαντες, av επεισαν nicht in I-Zeugen eingedrungene A^{πρ}-, sondern I-Lesart. 159 ουθεν 1 ουδεν I^a δ505 δ251 f 397 f δ254 δ500 202 168 170 256 I^b 157 469 253 I^c 364 ff 69 f 174 258 δ298 506 O¹² 28 36 H δ1 δ6, dürfte trotz der lückenhaften Bezeugung I sein, da ουθεν sonst selten ist und überall in der Gefahr sich befindet, durch ουδεν ersetzt zu werden. 27 ταυτα 1 τα αυτα I^a δ5 70 f 200 f 7 175 502 I^c 208 ff 364 468 O¹⁸ H δ6 ist für eine Schreiberwillkür doch zu gut und zahlreich bezeugt. 29 υπαρχων 1 γενομενος I^a δ5 70 f δ453-173 δ251-δ459 c I^c 208 fff 364 466 H δ3* δ6 kann nicht selbständig so häufig das viel üblichere γενομενος verdrängt haben, vielmehr haben mit K 732 104 24 25 zusammengewirkt, die I-Zeugen so sehr zu decimiren. 183 την τεχνην 1 τη -η I^a 397 f δ505 502 δ459 552 464 δ254 ff 1202 202 390 I^b 62 365 δ206 δ309 253 f δ260 f δ356 I^c 353 ff 174 69 f O¹ 6 28 36 O⁶ 40 A^{πρ} H δ6 103 muss I sein, da so breite A^{πρ}-Einwirkung ohne Analogie ist, dagegen das Abspringen des v-Strichs in der Vorlage ebenso oft wie K Anlass gewesen sein kann, dass die I-Lesart verschwand. 227 επεσον 1 -σα I^a δ5 252 ff 56 1202 256 I^b 62 f 398 δ206 f δ300 161 78-157 δ260 δ309 I^c 208 fff 364 ff δ101 A^{πρ} 12 O⁶ 36, die Zeugenreihe spricht für I. 2413 ~ νυν α' θυνανται I^a 7 f 397 f 192 δ454 δ254 f δ507 256 I^b 157 δ260 f I^c 551 353* 466 258 174, om νυν I^a δ157 252 δ459 I^b 253 δ370, die Häufigkeit der Umstellung, für die keine Erklärung zu finden ist, zwingt zu ihrer Zuweisung an I trotz deren dürftiger Bezeugung. 2513 ασπασμενοι 1 -σαμενοι I^a 158 168 δ156 A^{πρ} I^b 62 157 209 δ309 I^c 208 fff 353 114 f 258 lat sy; sonst stets 18 22 20 1 6 7 19 -σαμενοι, daher so decimirt. 2614 λαλουσαν I^a 192 δ156 I^b δ206 157 f 270 f δ600 δ459 368 δ260 f δ309 I^c 353 470 f

258 69f, λεγουσαν (94) *Ia* 70f 200f 2505 252 2300 170 172 175 202 2203f *Ib* 62 2264 2152 76 *Ic* 154 174 2101 *Apr* *O*18 *Apr* 12 *H*, φωνης λεγουσης (227) *Ia* 1001 173 2453 502, φωνης λαλουσης προς με και λεγουσης *Ib* 2602 fff 306 (φωνην λαλουσαν προς με και λεγουσαν *K*); λαλουσαν ist einzigartig, muss also irgendwo gestanden haben, nach der Bezeugung kann dies nur *I* sein; λεγουσαν ist die einfachste Abänderung, Reminiszenz an die nächste Parallele 94, daher so häufig; *K* hat die Ausdrucksweise beider Stellen verschmolzen; nach 227 hat sodann *Ib*1 die *K*-Lesart, *Ia* 1001 ff die aus 94 übernommene Lesart in den Genetiv umgesetzt. Die Decimierung der *I*-Zeugen ist bei dem concentrirten Angriff wohl begreiflich.

3. Unentscheidbar ist die *I*-Lesart in folgenden Fällen:

541 υπερ του ονοματος *Ia* 2180f 2254 2300 205 *Ib* 62 2356 78 157 *H* exc 26 248f 103, add αυτου (*Rm* 13) *Ia* 70f 7f 200f 175 397 502 2203 552 1100 *Ib* 2206 472 2414 76 253f 161f 209f 306 *Ic* 174 551 *O*6 36, add του xū *Ib* (928 u ö) *Ia* 25 1001 168 2157 2454 2507 c *Ib* 171 469 *Ic* 208 ff 364f *Opr* 20 *O*θ4, add του Xū (vgl *Mk* 941) *Ia* 2505 2203 2454 464 *Ib* 2152f 365 2309 *Ic* 2299 *O*46, add *Ib* *Ia* 251 fff 192 598 *Ib* 2260 *Apr* 12 *H* 26 257, add θεου *Ic* 470f, του θū *O*16 28, add του *Ib* (40) *K* mit allen übrigen. Die *I*-Lesart ist nicht festzustellen. Für die von *H* vertretene Lesart ohne Addition spricht, dass dafür Parallelen fehlen. 63 om αγιου p πνς (vgl 10 gg 5) *Ia* 25 *Ib* 62 2414 *Ic* 208 ff 364 470* *Opr* 20* *H* 21-2 230 74 p gig 5? syh gg h t c dem 5? vg sa; Entscheidung kaum möglich. Ist das häufige Eindringen von αγιου durch den combinirten Ansturm von 5 und *K* leichter begreiflich, so könnte die doch immer schlecht bezeugte Auslassung neben 10 auch der Gedanke veranlassen, dass doch nur die Apostel den heiligen Geist besitzen. 819 λαμβανει 1 -vη (nach tva) *Ia* 1001 70f 200f 264 367 175 251-2459 2505 2203f 170 173 175 464* 502* 2254*-2500 *Ib* 365 472 306 *Ic* 370 364 ff 470 258 69 *O*28 *H* 26 248, 1318 ετροφοφορησεν 1 ετροποφ- *Ia* 1001 101 367 175 502 2457 c *Ib* 2206 *O*18 28 *H* 26 248; die häufig von *I* beeinflussten *H*-Codd verstärken die Möglichkeit, dass trotz der schwachen Bezeugung ετροφο- *I*-Lesart sei. 153 add την α Σαμαρειαν *Ia* 25 2505 175 552 184 2203 554 202 390 *Ib* 2260f *Ic* 353f 506 2298 503 *O*28; die Möglichkeiten, dass την aus 85 914 *Jo* 44 57 eingedrungen sei, und dass es eine durch den combinirten Ansturm von *H* *K* 18 81 *Lk* 1711 decimierte *I*-Lesart sei, halten sich die Wage. 4 Ιεροσολυμα 1 Ιερουσαλημ *Ia* 200f 184f 252 fff 192 2300 2453 *Ic* 364 fff *H* 21 24 74 162 257 kann aus 2016 2515 in diese *I*-Codd eingedrungen oder durch *K* und 2 aus den übrigen *I*-Zeugen verdrängt worden sein. 166 om την α Γαλατικην χωραν (gegen 1823) *Ia* 25 200f 2453 ff 192 193 *H*; die Omission kann zum Teil Einwirkung aus *H*, zum Teil Schreibersparsamkeit nach την Φρυγιαν και sein; ebensogut aber kann 1823 mit *K* zusammen την aus der Mehrzahl der *I*-Zeugen verdrängt haben. 13 πωλης 1 πολεως (*Hb* 1312) *Ia* 25 70f *Ib* 62 ff 398 2206 78 *H*, kann combinirter Einfluss von *H* und *Hb* 1312 sein, ebensogut aber πολεως ein solcher von *K* und 758 1419 215. 26 ανεβη 1 ανεβη *Ia* 2203 252 ff 256* 2457* *Ib* 2602 ff 398 2206f 2260f *Ic* (*Ia* 25* ανεβη, 101* 175 64 *O*1 ελβη *Mk* 735) ist entweder Dialekteinwirkung in *Ib* *Ic* und einigen *Ia* oder, da das Zusammentreffen allerdings auffällt, trotz der schwachen Bezeugung in *Ia* decimierte *I*-Lesart. 173 add αυτοις p παρατιθεμενος *Ia* 200f 502 173 193 2459 64 *Ib* 2260f *Ic* 2299 *O*20 *Apr* 12 sa; die Häufigkeit des Zusatzes ist auffallend; da er sich aber so nahe legte, wäre sein noch viel häufigeres Verschwinden mindestens ebenso auffallend; vgl als Reminiszenzen, die ihn eingeführt haben könnten, 2 114 *Lk* 2432 (διανοιγειν!). 26 om αιματος p ενος *Ia* 70f 397 464 2300 *Ib* 62 78 157 2309 *H* sa bo lat (exc gig *Ir*) kann durch Homoioteleuton oder durch *Rm* 516 910 *Hb* 211 1112 oder durch lat veranlasst, ebensogut aber, wenn auch die Häufigkeit sehr auffällt, add αιματος aus *K* eingedrungen sein. 286 schreibt *H* ~ αυτον ειναι θεον, *K* θεον αυτον ειναι, von *Ia* schreiben mit *I*: *Ia* 200f 2453-173 *Ib* 62 ff *Ic* 364f 470 *O*18, dagegen schreiben mit sy ~ αυτον θεον ειναι *Ia* 1001 70 2505 2251f *Apr* *Ib* 398 2206 469 2309* 2356 161 *Ic* 551 258 *O*36 *O*θ4 *H* 243 74; Entscheidung wohl unmöglich.

Geheimnisvoll bleibt auch 20²⁵ ~ οὐδ' αὖ ἐγώ, worin I^a 70^f 200^f δ⁵⁰⁵ H^{δ3} zusammen-
treffen ohne jeden Anhalt in einer Parallele, so weit ich sehe.

425. Der Text der palästinensischen Kirchenväter Eusebius von Cäsarea (Εὐσ), Kyrill von Jerusalem (Κυ'), Epiphanius (Επιφ). (Vgl. § 340f.) Die leider sehr spärlichen Citate bei diesen drei Kirchenvätern stimmen mit I überein. Dass sie die H-Formen λγμψ- usw nicht haben, ist nachzuweisen, wenn daran nicht die Schreiber schuld sind. 3²³ steht bei Εὐσ ἐξολοθρ- gg H^{δ1-2*} δ⁴ Ωρ. Stellen, wo H eine die Materie betreffende Sonderlesart bietet, finden sich nicht unter den Citaten.

1. Euseb citirt stets übereinstimmend mit I, wenn auch in einzelne Codd zu-
weilen K eingedrungen ist. 2³ steht in 6 von 18 Codd der HE ἐκαθίσαν wie δ^{2*},
dem vorhergehenden ὠφθίσαν angepasst, 4³⁵ schreiben 5 Codd καθοτι αν, 13 καθο αν,
was K und I sein kann. K gegen I findet sich nur 13²² ~ φωνη θεου. Sonder-
lesarten, offenbar auf gedächtnismässigem Citiren beruhend, sind sehr selten: 2²¹ ~
εις ημας απο θεου 1 απο του θεου εις υμας (om του I^a 445^f I^b 209^f, ημας I^a δ^{5*} δ^{157*} δ⁴⁵⁹
I^b 472 I^c 551 O²⁶ 46), 29 3²¹ εως 1 αχρ⁴, 45 ἐμερίζον 1 διέμ- (H^{δ4}; vgl Hb 7²), 3²³ γενους
αυτου 1 λαου (add αυτου A^{πρ}), 4²⁷ add επι το αυτο p αληθειας, om I^v, 3² παντα 1
απαντα H^{δ1} I^a δ⁵, 3⁴ γουν 1 γαρ, 3⁵ επιθεσαν τε 1 και επιθουν, 5²⁹ ~ μαλλον θεω Ωρ
Pr die 3 besten unter den 9 Codd, 3⁶ ~ εαυτον ειναι τινα, 3^{6f} επεισθησαν 1 επειθοντο,
8³ κατ οικους 1 κατα τους οικους, 3⁵ ~ εστιν αυτω I^a δ⁵⁰⁵, 19¹⁹ συνεισενεγκαντες 1
ενεγκαντες, 21⁹ ~ παρθενoi a θυγατερες A^{πρ} H^{δ3}, 3⁸ εν τη ερημω 1 εις την ερημον.

2. Kyrill erweist sich noch häufiger als Benützer des I-Textes, obgleich auch
bei ihm in manche der sechs Handschriften zuweilen die K-Form eingeschlichen,
aber jedesmal durch Vergleichung der anderen als Schreibereintrag erwiesen ist. Im
gesicherten Kyrill-Text erscheinen nur drei K-Lesarten: 7³¹ τη καρδια (vgl Rm 2²⁹)
lat syP, 10³⁸ Ναζαρετ, 15²⁸ ~ τω αγιω πνι Ωρ. Sonst finden sich noch folgende
Abweichungen von I: 2¹⁷ μετα ταυτα 1 εν ταις εσχαις ημεραις (Joel 1²⁸) H^{δ1} I^a δ¹⁸⁰
502 O⁴⁰, ~ ενουπια . . ορασεις, 3⁸ om φησιν I^a 175 251* δ³⁰⁰ 170 δ⁴⁵⁴ A^{πρ} 20 I¹, εν 1 επι (10⁴⁶)
I^a δ⁵ I^b, 5³ ~ ο σατανας πληρωσε, om σε, 16 παντες 1 απαντες, 6³ ~ αγιου πνευ-
ματος, 10²⁰ απεστειλα 1 -σταλκα I^a 170, 3⁸ ον εχρισεν 1 ως εχρισεν αυτον I^a δ⁵ Επιφ,
11²⁶ om τε.

3. Epiphanius citirt sehr frei, seine zahllosen Abweichungen von jedem über-
lieferten Text aufzuzählen, wäre unnütze Belastung. Abgesehen von ihnen bieten
auch seine Citate, und zwar relativ häufig, den I-Text. Darunter mehrmals I-Sonder-
lesarten, während H-Sonderlesarten trotz mehrfacher Gelegenheit dazu nie erscheinen.
Dagegen findet sich einigemal die Lesart von K: 7⁵⁶ ~ εκ δεξιων εστωτα (wahr-
scheinlich Urtext), 10³⁸ Ναζαρετ, 11⁹ add μοι p δε, 12 διαχρινόμενος, 16⁷ om Ιη-
σου, 21⁴ Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα, 24¹² επισυστασιν 1 επιστασιν. Dazu folgende Les-
arten, die K sicher hat, während sie für I zweifelhaft sind: 7⁵⁶ ανεωγμένους 1 δι-
ηνοιγμ- gg I^a 200^f I^b, 9⁶ om ο gg A^{πρ} I^a 7^f I^b, 15¹ om τω gg A^{πρ} I^a δ⁵ 7 382 502, 16⁶
add την a Γαλατικην gg I^a δ⁵ 200^f δ⁴⁵³ ff 192 193, 7 πορευεσθαι 1 πορευθηναι gg A^{πρ} I^a 1001
δ⁵⁰⁵ 192 502. Auffallend ist die gelegentliche Berührung mit δ⁵ 2³³ και την 1 την
τε, 3⁶ om αυτον, mit A^{πρ} 20³⁵ μνημονευετε 1 -ευειν τε (Jo 15²⁰ Ko 4¹⁸), mit I^b
15²⁹ ειδωλοθυτου 1 -ων, mit I^c u. a. 20²⁸ θεου 1 κυ, mit I^a δ¹⁵⁷ 20²⁸ add υμας p ποι-
μαινειν, mit H^{δ4} I^a 175 35 om I^v, mit I^a δ²⁵¹ f 21⁴ ~ ελεγον τω Παυλω, mit I^a 464
I^b δ²⁶⁰ 24⁵ ευρομεν 1 ευροντες, mit I^a 175 add οντα p τε, mit I^a 70^f 397^f δ⁴⁵³ 173 14 ~ σοι
τουτο. Auch Ωρ schreibt er manchmal ab: 3⁶ om του Ναζωραιου, 10¹¹ om μεγαλην.

Der *K*-Text.

426. Übersicht über die Zeugen und deren Kollation. Alle bisher nicht verwerteten Acta-Texte gehören der gleichen Textform an, die sich von *H* und *I* scharf unterscheidet durch eine große Zahl ihr eigentümlicher Lesarten. Wir stoßen also auf dieselbe Erscheinung, wie bei den Evv. Der Textform gebührt darum dasselbe Siglum, wie der ihr analogen in den Evv, *K*. Ganz scharf hebt sich, wie dort, die revidirte und für Lectionsgebrauch ausgestattete Nuance *K^r* ab.

Dieser *K^r*-Text ist nachgewiesen in den verbotenus kollationirten Codd δ403 δ462 δ502, und von hier aus festgestellt durch Streckenkollationen in den Codd δ304 (Kap 22—24) δ357 (Kap 13 23) δ411 (Kap 14 24) δ460 (Kap 1—3 curs.) δ551 (Kap 14 24 vbt, sonst curs.), in der Hauptsache, soweit die kurze Kollation ein Urteil ermöglicht, auch δ553 (Kap 23 f) δ554 (Kap 23 f) 358 (Kap 15) 380 (curs.) 454 (Kap 6 bis 8) 459 (curs.) 462 (Kap 1 f 15). Dazu kommen die Korrekturen in den *I*-Codd δ156 und δ309, die durchweg *K^r*-Lesarten eintragen. Die δ-Codd unter diesen bieten auch in den Evv den *K^r*-Text. Nur von δ357 δ553 liegen für Evv keine Kollationen vor; δ357 bietet aber die *μ*ιχαλς in der *K^r*-form *μ*7, δ554 ist dort bei *I^r* eingereiht, der Analogie zu *K^r* im *I*-Kreis. Hinzu treten wohl, wenn man aus der *K^r*-Ausstattung auf *K^r* schliessen darf, die nicht kollationirten, für Evv zum Teil als *K^r*-Text bietend nachgewiesenen δ-Codd δ269 δ378 δ390 δ393 δ401 δ402 δ404 δ405 δ406 δ407 δ408 δ409 δ413 δ450 δ461 δ465 δ471 δ474 δ476 δ478 δ479 δ480 δ482 δ499 δ506 δ508 δ557 δ560 δ561 δ562 δ563 δ564 δ604 δ651 δ652 δ653, und die α-Cdd 362 371 372 373 385 405 406 474 652 655 751. Für 474 ist es wohl sicher, da sein Schreiber Joasaph auch die durch Kollation als *K^r*-Texte nachgewiesenen Codd δ462 α462 geschrieben hat. Freilich mahnt die Tatsache, dass die *I^b*-Texte δ507 δ605 und der *K^x*-Text δ556 *K^r*-Ausstattung aufweist, zur Vorsicht im Schliessen aus der Ausstattung auf den Text.

Dagegen ist es unmöglich, innerhalb der übrigen Zeugen die für die Evv nachgewiesene Unterscheidung zwischen einer älteren und späteren *K*-Form, *Kⁱ* und *K^x*, zu vollziehen. Wohl weisen nicht ganz wenige *K*-Zeugen in verschiedenem, doch stets sehr bescheidenem Maße hin und her *I*- resp. *I-H*-Lesarten auf; aber in jedem finden sich wieder andere dieser Lesarten. Es ergibt sich nur das Bild, daß in manche *K*-Codd, was ja ganz natürlich, da und dort einmal eine *I*-Lesart eingedrungen ist. Wo die Zahl solcher *I*-Lesarten ein wenig grösser ist, bleibt auch die andere Erklärung offen, dass wir es mit fast völlig nach *K* durchkorrigirten Abkommen eines *I*-Textes zu tun haben. Letzteres ist sehr wahrscheinlich für 216 δ361 δ369 δ353 δ372, die in Pls noch als *I*-Zeugen verwertbar sind, während sie für Acta nicht kollationirt wurden, da Stichproben sie als *K*-Zeugen erwiesen. Der Übergang von den abgeschwächtesten der unter

den *I*-Zeugen eingereihten zu diesen *K* zugewiesenen Codd ist denn auch ein fließender. Eine Anzahl solcher Codd 2 3 5 6 51 115 150 188 1010 δ202 δ253 263 δ354 sind teils um ihres Alters, teils um dieser *I*-Spuren willen ganz oder kapitelweise verbotenus oder cursorisch kollationiert worden. Die kurzen Listen ihrer Abweichungen von *K*, die in dem folgenden Paragraphen vorgelegt werden sollen, beweisen in der Hauptsache nur, wie fest der *K*-Text stand. Stehen sonst derart Codd für sich allein, so hat sich durch mehrere Jahrhunderte in verschiedenen Handschriften eine solche Mischform erhalten, die bei der Complutensis als Vorlage gedient hat. Ich nenne sie *K*^c. Ihren Text bieten die Codd 107 186 δ255 271 δ364 δ359 366 δ410 555; auch der Hagiopetrit (§ 150ff) hat in Ac diesen Text abgeschrieben δ365 δ375 δ376; und nach den Pls-Kollationen gehören zu *K*^c noch δ306 395 450. Die Variantenliste dieses *K*^c kann aber im übrigen nur die Festigkeit des *K*-Textes in der Überlieferung bestätigen.

Abgesehen von den *K*^c-Codd liegen folgende Kollationen von *K*-Codd vor:
 a) verbotenus 110 113 500; b) cursorisch 61 δ97 δ104 111 115 166 188 189 194 δ200 δ257 216 267 (vac 1924) δ359 δ372 (bis 2126) δ200 351 355 363 377 383 453; c) Abschnitte verbot: 75 Kap 1—5, 355 Kap 1—3 12f 15 23, 351 Kap 13—15 23f, δ161 δ257 Kap 23f, 159 178 δ460 Kap 1f 15, 165 352 359 381 499 Kap 1—11, 166 Kap 1—9 10, 167 Kap 14 27—18 27, δ198 465 Kap 6—8, 492 Kap 1—6, 47 Kap 15 10—17 27, 187 203 254 354 Kap 14 24, δ162 259—260 (Dubl.) 457 467 Kap 15, 160 262 269 δ455 Kap 1f, 360 Kap 14, δ373 Kap 9, 387 Kap 10; d) Abschnitte cursorisch: 54 δ160 150 Kap 1—10, 263 Kap 1—13, 360 Kap 1—15, 187 Kap 1—9 19, δ103 Kap 1—7, δ452 Kap 1—3, 67 Kap 1f, 450 Kap 1—3, 203 254 Kap 3 7 19.

Diese Kollationen genügen, um den *K*-Text festzustellen. Alle andern Codd haben die Kollationatoren in der Hand gehabt und, da sie an Stichstellen die *K*-Lesart boten, als für die Textgeschichte bedeutungslos bei Seite gelegt. Als ganz sicher darf die Zugehörigkeit zu *K* wohl bei den δ-Codd angenommen werden, die in den Evv nachgewiesenermaßen *K*-Text bieten: δ150 δ151 δ165 δ252—δ308—δ475 δ356 δ261 δ265 δ303 δ306 δ307 δ350 δ351 δ352 δ361 δ366—δ400 δ374 δ381 δ384 δ396 δ451 δ458 467 δ470 δ472 δ475 δ481 δ483 δ484 δ503 δ556 (*K*^c-Ausstattung) δ603. Aber auch in δ-Codd, die für die Evangelien abgeschwächte Typen von *I* bieten, ist für Ac eine Abweichung von *K* nicht constatirt worden, so in Φ δ30 δ250 δ270 δ362 δ469 Ka δ358 δ367 δ395 O δ477 Ir δ398 Ka δ267 Ak δ363 Ab δ157. Einer genauen Kollationierung könnte es vielleicht gelingen, wenigstens in den δ-Codd mit Φ-Text in den Evv eine ähnliche Abwandlung des *I*-Textes der Acten nachzuweisen; denn es fällt auf, wie viele δ-Codd den Φ-Text enthalten. Bei den andern *I*-Typen ist zu vermuten, dass die Redaction sich auf die Evv beschränkt hat, da sich sonst wohl mehr δ-Codd unter ihren Vertretern befänden. Den Rest der α-Codd hier aufzuzählen ist zwecklos; er setzt sich aus all den Codd der Liste S. 215ff zusammen, die bisher nicht verwertet worden sind.

427. Die *K*-Codd mit eingesprengten *I*-Lesarten. Zuerst mögen hier, um Vertrauen in die Festigkeit des *K*-Textes zu

erwecken, die Abweichungen von dem, durch die Übereinstimmung aller andern Codd als *K* gesicherten Text in den S. 1761 L. 3 genannten Codd aufgezählt werden. Zuerst die im *I*-Kreis vertretenen, dann die Sonderlesarten.

2 (wortrecht collationirt) a) *I*-Lesarten: 14 συναρλιζόμενος (*I*²), 25 των ουρανων (*I*^{a551}), 17 ενυπνιαις, 23 ανειλάτε, 37 ειποντες 1 ειπον τε, 36 εγειραι, 26 ~ ο θεος αναστησας, 43 add αυτους p εθεντο, 17 απειλησομεθα, 32 αυτω 1 αυτων, 35 om τι αν, 533 εβουλοντο 1 εβουλευοντο, 34 ~ βραχυ p αποστολους (*I*^a), 39 add και α εκ, 41 ~ κατηξιωθησαν α υπερ, add αυτου p ονοματος, 78 ουτος 1 ουτως, 21 add αυτον p ανειλατο, 37 om ο¹, 43 Ρομφα 1 Ρεφαν, 1021 add προς αυτους p ειπεν, 22 om τε, 24 εισηλθεν, 38 Ναζαρεθ, 1211 εξειλατο 1 -λετο, 1325 om ο α Ιωαννης, 1537 επικαλουμενον 1 καλ-, 1714 om εως, υπεμεινεν 1 -ναν, 27 ψηλαφησειεν 1 -σειαν, 182 διαταταχεναι 1 τεταχ-, 17 εμελεν, 194 τε 1 δε (einzelne *I*), 10 om Ιϋ, 27 ουθεν 1 ουδεν, 2015 αντικρυς, 21 διαμαρτυραμενος, om Χν, 2110 om ημων, 14 γινεσθω, 229 om και εμφοβοι εγενοντο, 25 προσετειναν, 2326 Φιλιππαι (*I*²), 29 ~ εχοντα εγκλημα, 35 κελυσας 1 εκελευσε τε (?), ~ αυτον p φυλασσεσθαι (?), 2412 om την α πολιν (einzelne *I*), 24 add Ιν p Χν, 27 Φιλιξ, 263 εθων 1 ηθων, 18 om απο, 21 ~ με Ιουδαιων, 2740 Αρτεμωνα, 2825 υμων 1 ημων, 26 λεγων 1 λεγον. b) Sonderlesarten: 230 θρονος 1 τον θρονον (168), 41 δεξαμενοι 1 αποδεξ-, (nach Lk 813), 528 υμας 1 ημας (δ157 464), 921 om οι ακουοντες (552), 177 om Ιν, 1939 add ετι p επιζητετε, 22 om ανδρες Αθηναιοι, 2733 εμελλεν (397f) 2816 ηλθον 1 ηλθομεν.

3 (wortrecht collationirt; vac 11—213) a) *I*-Lesarten: 217 ενυπνιαις 1 -νια, 23 ανειλάτε, 26 ηυφρανθη, 319 om του α κυ, 417 απειλησομεθα, 35 om τι αν, 63 πληρης 1 πληρεις, καταστρωμεν, 5 Τιμονα, 74 μετωκησεν 1 -κισεν, 10 εξειλατο 1 -λετο, 11 ηυρισκον, 16 Εμμωρ, 21 add αυτον p ανειλατο, 22 add εν α εργοις, 27 ημων 1 ημας, 38 λογια 1 λογον, 41 ηυφρανθη, 51 ~ παντα ταυτα, 89 Σαμαριας, 20 απωλιαν, 25 διαμαρτυρομενοι, 32 ουτος 1 ουτως, 97 ενεοι, 27 om του α Ιϋ, 28 om Ιϋ, 40 ανεκαθησεν, 107 om ο², 10 εγενετο 1 επεπεσεν, 15 εκαθερισεν 1 -θαρισεν, 16 τρεις 1 τρις, 28 Ναζαρεθ, 116 om της γης, 25 ~ αυτον ηγαγεν, 29 ηυπορειτο c, 123 om αι α ημεραι, 6 προαγειν 1 προαγαγειν, ~ α αυτον, 11 εξειλατο 1 -λετο, 12 add ο Πετρος p τε (vereinzelte *I*), 13 αυτου 1 του Πετρου, 136 Βαριησουν 1 -σους, 23 σωτηρα Ιησουν 1 σωτηριαν, 42 om των α Ιουδαιων, 1412 Διαν 1 Δια, 21 ευαγγελιζόμενοι 1 -σαμενοι (*I*^a *I*^b), 1518 ~ παντα ταυτα, 1610 om την α Μακεδονιαν, 14 πορφυροπολις, 27 ημελλεν 1 εμ-, 32 συν 1 και² (*I*^a *I*^b), 34 om αυτου p οικον, 1720 τινα 1 τι αν, 188 ακουσαντες 1 -οντες, 14 ηνεσχομην, 21 αλλα 1 αλλ, 192 ειπαν 1 ειπον (einzelne *I*), 6 προεφητευον 1 επροφ-, 17 add τοις α Ιουδαιοις (193), om του α κυριου (einzelne *I*^a *O*⁶), 27 ουθεν 1 ουδεν, τε 1 δε (*I*^a *I*^c), 35 νεοκορον, 37 θεαν 1 θεον, 205 Τροφημος 1 -ιμος, 13f Θασον 1 Ασσον, 15 Τρογυλλω, 23 λεγων 1 λεγον, 24 om μου¹, 35 τον λογον 1 των λογων, 213 add εις α την (einzelne *I*^a *A*^{pr12}), 5 εξαρτησαι 1 -τισαι (einzelne *I*), 21 Μωσεως, 24 ξυρησονται 1 -σωνται, 25 τοιουτον 1 -το, 27 ημελλον, 29 Τροφημον 1 -ιμον, 2212 ευλαβης 1 ευσεβης, 23 κραυγαζοντων 1 κραζοντων, 45 προετεινον 1 -ναν, 239 om οι α γραμματεις, 11 ουτως 1 ουτω, 12 ανεθεματησαν 1 -τισαν (einzelne *I*), 21 πισθης 1 πεισθης, 30 ερρωσθε 1 ερρωσο, 243 Φιλιξ, 13 add με νυν α δυνανται, 23 om τε, 2516 Ρωμαιοις 1 -οις, 267 εκτενια 1 -νεια, 18 om απο, 21 ~ με Ιουδαιοι, συλλαμβανομενοι 1 συλλαβομενοι (einzelne *I*^a), 2734 ημετερας 1 υμετερας, 35 ηυχαιστησεν, 282 τε 1 δε, 3 απο 1 εκ, 8 δυσεντεριω 1 -α, 10 om οι (einzelne *I*^a), 11 ανηχθημεν 1 ηχθη-, 21 δεξαμεθα περι σου, 26 λεγων 1 λεγον, βλεψητε 1 -ψετε. b) Sonderlesarten (wegen des Alters des Cod sollen auch die orthographischen Eigentümlichkeiten und die Schreiberversehen erwähnt werden): Stets schreibt er Μωσης, desgleichen (Kap 24 ff) Φαιστος; 230 add του α καρπου, om τον

a θρονον, 32 om εσμεν, 38 ~ εφη p δε (170 157), 41 Σαδουκαίοι, 2 καταγγελεῖν (δ459 552), 20 εἰδωμεν, 524 ευρωμεν, 61 μαθητων -των, 713 om ἀδελφοί, 16 Χεμ 1 Συχεμ, 24 ἐνομήζειν, 26 ἐσται 1 ἐστε, ἀποστα 1 ἀπωστα, 43 Ρεφραν 1 Ρεφαν, 81 ἀνέρεσει 1 ἀναίρ-, 27 Εἰσοψ (502 -ωψ), ἐληλυθῇ (δ156), 35 εὐαγγελισατο, 932 35 Λυδαν 1 Λυδδαν (δ356), Ἀσαρωνα 1 Ἀσσαρωνα, 104 ἐνφύβος (200f), 21 add πρὸς αὐτον p Κορνηλίου (δ457* δ600), 28 ἀθεμῆτον, 1126 χρηματῆσαι, 123 om οτι ἀρεστον, 8 ἀκολουθῇ 1 -θῇ, 9 καί¹ ~ καί², 22 ἐπέφω- ~ φω-, 1310 om πασης (δ5* δ299 353), add καί a μη, 35 δοσεῖς 1 δωσεῖς, 41 πιστευετε 1 -σητε, 1411 ὁμοιοθῆντες 1 ὁμοιωθῆντες (δ200), 1531 ἀναγωνντες, 1613 καθῆσαντες (397), 16 ποιθωνος 1 πυθ- (502), 1720 om ουν γινωσκει, 21 Ἀθηναί 1 Ἀθηναίοι, 25 om ἀνθρώπων — θεραπευεται, 26 om αὐτων (209), 185 om Ἰησουν, 13 ἀναπειθῇ (397), 22 om ἀναβας, 27 πολλοί 1 πολυ, 191 διελθῆν 1 κατέλθῆν, 12 σεμικινθια, 21 Μακαιδονιαν (200), add καί a πορευεσθαι (δ5), 2013 εἰς 1 ἐπὶ¹ (δ5), 36 συμπασιν 1 συν π. (175 157), 215 οτι 1 οτε, 226 περιστραψαν 1 -ψαι, 2326 Φιλικη, 35 παραγινονται 1 παραγενωνται, 243 ἐπεφανισαν 1 ἐνεφ-, 261 ἀπελογίτο 1 -γίτο, 25 ἀποφθεγγόμε 1 -μαι, 26 γονία 1 γωνία (502*), 29 ηὔξαιμην, 2714 om ο καλούμενος, 17 add καί a χαλσσαντες, 21 ὑβρην, 31 δυνασθαι 1 -σθῃ, 33 διατελείται 1 -τε, 43 ἐκόλυσεν 1 ἐκώλυσεν, 281 Μελιτη 1 Μελιτη (173), 8 προσελθων 1 εισελθων, 23 πειθον 1 -θων (382).

5 (wortrecht, vac 11—810) a) *I*-Lesarten: 832 ουτος 1 ουτως, 927 om του a ΙϚ, 107 om ο², 9 αὐτων 1 ἐκείνων, 15 ἐκαθερίσεν 1 -θάρισεν, 113 εισήλθεν . . συνεφαγεν 1 -θες . . γε, 25 ~ αὐτον ἤγαγεν, 123 om αἱ a ἡμέραι, 6 προαγειν 1 προαγαγειν, ~ a αὐτοῖς, 11 ἐξέλαιτο 1 -λετο, 13 αὐτου 1 του Πέτρου, 136 Βαριησουν 1 -σους, 9 om καί a ἀτενίσας, 42 αὐτων 1 ἐκ τῆς συναγωγῆς των Ιουδ., add ταῦτα p ῥήματα, 1412 Διαν 1 Δια, 155 καί οτι ἡνοίξεν τοῖς ἐθνέσι θύραν πίστεως a ἐξάνεστησαν, 18 ~ πάντα ταῦτα, 22 καλούμενον 1 ἐπικαλ-, 25 ἐκλεξαμένοις 1 -νοῦς, 1622 περιρῆξαντες 1 περιρρ-, 26 ἡμελλεν 1 ἐμ-, 183 εμεινεν 1 ἐμενεν, 5 απο 1 ἐκ, 196 om τας, προεφητευσον 1 ἐπροφ-, 40 om ου a δυνασομεθα, 201 om την a Μακεδονιαν, 6 ἀχρις 1 ἀχρη, 23 λεγων 1 λεγον, 24 om μου¹, 2120 θεον 1 κυριον, 25 τοιουτον 1 -το, 27 ημελλον, 2212 ευλαβης 1 ευσεβης, add ἐν Δαμασκω p Ιουδαίων, 23 κραυγαζοντων 1 κραζοντων, ριπτοντων 1 ριπτουντων, 25 προτειναν 1 -νεν, 28 om τε, 239 om οἱ a γραμματεῖς, 11 ουτως 1 ουτω, 13 ποιησαντες 1 πεποιηκοτες, 2416 καί 1 δε, 17 ~ μου παρεγνομην καί προσφοράς, 24 add ΙϚ p ΧϚ, 257 add αὐτον p περιεστησαν, 14 διετριβον 1 -βεν, 20 add εἰς a την, τουτων 1 τουτου, 2617 αποστελω (einzelne *I*), 21 add οντα a ἐν, 23 add τε p τω, 273 δε 1 τε, 281 add οἱ περὶ τον Παυλον ἐκ του πλοος p διασωθέντες (einzelne *I*), 3 απο 1 ἐκ, 5 αποτιναξαμενος 1 -ξας, 8 δυσεντεριω 1 -α, 11 ἀνηχθημεν 1 ηχηθ-, 26 λεγων 1 λεγον.
b) Sonderlesart: 2423 δε 1 τε (1100). Dazu Μωσσεως 151 2121.

6 (wortrecht collationirt; vac 11—528; 939—1019; 1336—143; 274—2831)
a) *I*-Lesarten: 541 om του ΙϚ, 63 πλήρης 1 πληρεῖς, καταστησωμεν, 4 προσκαρτερησωμεν, 74 εἰς 1 ἐν, μετωκῆσεν 1 -κισεν, 11 Εὐμωρ, 21 add αὐτον p ἀνείλατο, 22 add ἐν a ἐργοῖς, 37 ἡμων 1 υμων², 38 λογία 1 λογον, 39 ἀλλὰ 1 ἀλλ, 86 μαγίαις, 19 ἀν 1 ἐαν, λαμβανει, 32 ουτος 1 ουτως, 97 ἐνεοῖ, 27 om του a ΙϚ, 1037 ἀρξαμενος 1 -νον, 1125 ~ αὐτον ἤγαγεν, 29 ὑποπειτο, 123 om αἱ a ἡμέραι, 6 προαγειν 1 προαγαγειν, ~ a αὐτον, 8 δε 1 τε, 136 Βαριησουν 1 -σους, 15 ~ ἐν υμιν λογος, 25 om ο a Ιωαννης, 1412 Διαν 1 Δια, 21 εὐαγγελιζόμενοι 1 -σαμενοι (*I*^a *I*^b), 155 add καί οτι ἡνοίξεν τοῖς ἐθνέσι θύραν πίστεως a ἐξάνεστησαν, 18 ~ πάντα ταῦτα, 20 ἀλλὰ 1 ἀλλ, 1622 περιρῆξαντες 1 περιρρ-, 1718 add αὐτοῖς p εὐηγγελιζέτο, 183 εμεινεν 1 ἐμενεν, τη τεχνήν 1 τη τεχνη, 6 ἀκουσαντες 1 -οντες, 1813 πειθεῖ 1 ἀναπειθεῖ (einzelne *I*), 196 om τας, προεφητευσον 1 ἐπροφ-, 27 ουθεν 1 ουδεν, 40 om ου a δυνασομεθα, 2021 διαμαρτυραμενος 1 -ρομενος (einzelne *I* O⁴⁰), 22 συναναστησαντα 1 -σοντα, 23 λεγων 1 λεγον, ~ καί θλιψεις με, 2110 om ἡμων, 25 τοιουτον 1 -το, 27 ημελλον, 40 προσφώνει 1 προσφ- (*I*^b lat), 223 add δε a κατα, 12 ευλαβης 1 ευσεβης, add ἐν Δαμασκω p Ιουδαίων, 23 κραυγαζοντων

111*

1 κρᾶζόντων, ριπτόντων 1 ριπτούντων, 25 προετίνον 1 -ναν, 239 om οι α γραμματεῖς, 11 οὕτως 1 οὕτω, 29 add δε p μηδεν, ~ έχοντα ἐγκλημα, 264 om την α εκ, 15 ειπα 1 ειπον, 18 αποστρεψαι 1 επιστρ., om απο, 21 ~ με Ιουδαιοι, 283 απο 1 εκ, 5 αποτιναζαμενος 1 -ξας. b) Sonderlesarten: 614 Μωσης, 746 οικω 1 θεω (δ5 398), 1410 ηλετο (64* 466).

51 (1—8 wortrecht collationirt, dann nur sehr cursorisch) a) *I*-Lesarten: 14 συναρτιζ- 51^c), 223 ανελλατε, 36 ~ ο θεος εποιησεν, 37 ποιησομεν (51^c), 44 πιστευσαντες, 320 ~ Ιν Χν, 22 add ημων p πατερας (δ5 und häufig in *I*), 43 add αυτους p εθεντο, 17 απειλησομεθα, 33 ~ οι αποστολοι το μαρτυριον, 51 Σαφειρα, 65 πληρη, 7 υπηκουεν, 78 ουτος 1 -ως (in *I*-Codd nicht ganz selten), 22 add εν α εργοις, 43 Ρεμφαν, 819 αν 1 εαν, λαμβανει* (beides in *I*-Codd häufig), 38 ~ εις το υδωρ αμφοτεροι (1^c), 933 κρᾶβαττ-, 1116 om του, 1323 ηγειρεν 1 ηγαγεν, 48 εχαιρον, 1420 add ο Παυλος α συν (1^c 354 500), 152 δε 1 ουν (?), 51 ~ παντα ταυτα (mehrfach in *I*), 1712 ολιγον ^c (-ων mehrere *I*-Codd), 18 om και p δε*, 1813 ~ ανατρεπει (1 -πειθει) ουτος, 1913 add απο p και (in *I* ziemlich häufig), 32 add ολη p εκκλησια (in *I*^a ziemlich häufig), 33 προβαλλόντων, 201 om την, 13f Θασον, 15 Τρογυλ-, 21 om τον α θεον, 23 ~ και θλιψεις με, 221ε ευλαβης, 13 add εν Δαμασκω, 23 κρᾶυαζόντων, 2520 add εις α την (ziemlich häufig in *I*^a und *I*^b), 2618 αποστρεψαι (häufig in *I*^a und *I*^c). b) Sonderlesarten: 247 ~ καθ ημεραν τους σωζομενους (158 492), 58 om δε¹, 12 add του α Σολομωνος (δ459 δ260 551), 717 ην 1 ης, 818 om το¹, 30 om ο, 91 add ην p εμνεων δε p προσελθων, 8 om δε, 24 om δε², 1119 add αποστολοι p διασπαρηντες, 1332 γεγενημενην 1 γενομενην (254 168 δ364), 1413 τους οντας 1 του οντος (354), 1522 om εξ, 1616 των αποστολων 1 ημων (174 175 500), 171 add οι αποστολοι p δε (500), 16 add τον Σιλαν και τον Τιμοθεον p Παυλου (om αυτους²), 182 προστεταχεναι (06500 167 δ353 un), 13 ανατρεπει 1 αναπειθει (δ254 167), 25 om του¹ (δ1), 215 ευξαμεθα* (216 428 027), 20 ακουοντες, 21 εθνεσι 1 εθеси (δ254 168 161), 34 ~ αυτον αγεσθαι, 39 om δε² (δ254 161 δ180), 40 γινομενης*.

115 (1—14 cursorisch coll.) a) Lesarten, die zu *I* gehören oder in *I*-Codd sich finden: 118 πρενης, 237 ποιησομεν, 313 om μεν p υμεις, 25 add οι α υιοι, 26 om ο θεος, 416 ποιησομεν, 36 υπο 1 απο, 534 ~ βραχυ p αποστολους (1^a), 78 ουτος 1 ουτως, 21 add αυτον p ανελλατο, 37 om ο¹, 43 Ρεμφαν, 933 κρᾶβαττ-, 133 ~ αυτοις α τας χ., 1413 ηθελον. b) Sonderlesarten: 222 δεδειγμενον 1 αποδεδ-, 758 add του α καλουμενου (200f), 921 αναγη 1 αναγαγη (δ359), 1021 add προς αυτον p Κορνηλιου (δ457* δ600), 38 ως 1 ος (353).

150 (für 1—1026 cursorisch collationirt) a) *I*-Lesarten: 21 add οι αποστολοι p παντες, 7 add παντες p δε, 17 ενυπνιοις, 319 om του α κυριου, 22 ομων, 435 om τι αν, 541 του Χν 1 του θεου, 67 υπηκουεν, 76 αυτω 1 αυτο, 37 om υμων p θεος, 43 Ρεμφαν, 44 Μωρσει, 824 θεον 1 κυριον, 95 προς αυτον 1 ειπεν, 18 add παραχηρημα p τε, 35 Σαρωνα 1 Ασσυρωνα, 101 om ην p τις, 7 om ο², 21 add τους απεσταλμενους υπο του Κορνηλιου p ανδρας, 38 Ναζαρεθ. b) Sonderlesarten: 230 om το α καθισαι (Av), 41 δεξαμενοι 1 αποδεξ- (nach Lk 813), 323 add αυτου p λαου (nach Röm 111f; 64), 726 αυτοις 1 αυτους (161f 158), 27 ημων 1 ημας.

188 (nur cursorisch collationirt) a) *I*-Lesarten: 118 ελακισεν, 210 Κυρινην, 37 ποιησομεν, 322 ομων p θεος, 415 συνεβαλον, 16 ποιησομεν, 74 και εκειθεν 1 κακειθεν, 43 ημων (1^c 200 δ457), Ρεμφαν, 50 ~ παντα ταυτα, 54 add αυτων p οδοντας, 814 Σαμαρια (1^a 353 364 δ299), 19 αν 1 εαν, 1125 ~ αυτον ηγαγεν, 1348 εχαιρε, 1410 ηλετο, 11 om ο α Παυλος, 159 ουθεν, 2114 γινεσθω, 25 τοιουτον, 2212 add εν Δαμασκω p κατοικουντων, 23 κρᾶυαζόντων. b) Sonderlesarten: 230 om τον α θρονον, 2023 λεγων (δ5), 2225 προετινον, 2315 ~ καταγαγη αυτον, 2426 απολυση (δ507 464 365). Hin und wieder schreibt er endlich Μωσης, -ην, -ει, doch stets Μωρσεως.

δ 202 (für 1-19¹³ cursorisch collationirt) a) *I*-Lesarten: 231 ουκ εγκατελειφθη, 36 ~ ο θεος εποησεν (*I*^a), 37 ποιησόμεν, 43 add εν Ιερουσαλημ p αποστολων, add φοβος τε την μεγας επι παντας και α παντες, 322 ομων, 26 ~ ο θεος αναστησας, 417 απειλησομεθα, 35 om τι αν διεδιδετο 1 -δοτο, 714 ~ Ιακωβ τον πατερα αυτου, 16 Ερμωρ, 37 ημων 1 υμων², 43 Ρεμφαν, 910 αυτω 1 προς αυτον, 34 om Ιξ, 40 διηγοιζεν 1 ηνοιξ-, 1015 εκαθερισεν, 17 υπο 1 απο, 20 οτι 1 διοτι, 1116 add του α κυ, 25 om αυτον p ηγαγεν, 1315 ~ εν υμιν παρακλησεως λογος, 39 om τω α νομω, 1417 ημιν 1 υμιν, 1522 Βαρσαβαν, 1615 om τω κυριω, 173 ~ Ιξ ο Χξ, 27 ψηλαφησειεν, 1811 om εν (einzelne *I*), 18 Κεχρεαις 1 Κεγχρεαις. b) Sonderlesarten: 114 add επι το αυτο p ομοθυμαδον (nach 21), 231 αυτου 1 του Χυ (396), 43 ~ εγινετο δια των αποστολων (δ180f 175), 40 υμων 1 ημων (202 270), 47 εις το μεσον 1 εν τω μ. (nach Lk 268, Jo 2019 26), 536 ~ αριθμος ανδρων, 119 εκαθερεν 1 εκαθερισεν (161 δ355*), 1410 ειλλατο 1 ηλατο, 27 μετ αυτους ο θεος (200f), 1637 om ου — εξαγαγετωσαν. Endlich schreibt er Μωσης ausser in 731 37.

α 268 (für 1-13⁴³ cursorisch coll) a) *I*-Lesarten: 25 των ουρανων, 8 εγενη-, 37 ποιησόμεν, 36 εγειραι, 13 om μεν, 22 ομων, 45 add τους α πρεσβ., 16 ποιησόμεν, 17 απειλησομεθα, 20 ιδομεν, 534 om βραχυ τι, 42 add κυριου α Ιυ. 64 καταστησόμεν, 74 εις 1 εν, 43 Ρεμφαν, 47 εαυτω, 832 χειραντος, 91 εμπνεων, 7 εννεοι, 33 κραβαττου, 36 40 Ταβηθα, 107 om ο², 12 ~ της γης p ερπετα, 17 om και¹, 19 add τρεις p ανδρες, 24 τη δε 1 και τη, 26 add γαρ p και, 30 εννατην, om νηστευων και, 33 κυριου 1 θεου, 39 om εσμεν, 47 ~ δυν. τις κωλ., 113 εισηλθεν .. συνεφαγεν, 10 ~ ανεσπ. παλιν, 13 δε 1 τε, 16 add του α κυρ., 17 om δε, 18 ~ εδωκεν ο θεος, 20 ελθοντες, 23 add την α του, 28 μεγα, ωστε 1 ητις, add και α εγεν., 121 ~ ο βασι. Ηρ., 5 υπερ 1 περι, 6 προαγειν, ~ p αυτον Κτ, 10 ηνοιγη, 11 ~ γενομενος εν εαυτω, εξειλατο, 13 Ρωδη, 17 om αυτοις, 19 τε 1 δε, om την α Καις., 22 ~ θεου φωνη Κτ, 131 add τινες α εν, 2 om τον α Σ., 4 αυτοι 1 ουτοι, om την α Σελ., τε 1 δε, om την α Κυπρον, 6 add ολην α την, add ανδρα α τινα, Βαριησους, 9 om και α ατ., 11 ενεπεσεν, 15 add τις α εστιν, 21 Βενιαμειν. b) Sonderlesarten: 519 ηνωξε, 30 διεχειρησ., 131 Νειγερ, 1311 εις 1 επ.

δ 354 (coll 10) hängt mit *I*^b zusammen, mit dem er folgende Abweichungen von *K* teilt: 3 add περι, 3 ~ ανδρας εις Ι., 7 αυτω 1 τω Κορν., 9 αυτων 1 εκαυων, 10 αυτων 1 εκ., 17 υπο 1 απο, 26 ~ ηγειρεν αυτον, dazu mit *I*^b 137 die Sonderlesart 27 add εις τον οικον p εισηλθεν; daneben finden sich die Sonderlesarten 5 τινος, 21 om τις — παρεστε, 24 om αυτου.

δ 369 dürfte eine Dublette von δ354 sein; wenigstens haben ganz wenige Stichcollationen zufällig die Übereinstimmung mit δ354 in 103^a 9 10 ergeben. Daneben stiess man zufällig neben zahlreichen *K*-Lesarten auf die *I*^b-Lesarten 68 χαριτος 1 πιστεως, 918 add παραχρημα p τε, 1341 add και επιβλεψατε p θαυμασατε, add εργον, 1418 add αλλα — πορευεσθαι (in *I*^b nur δ264 171), 1534 add 34, 167 add δε.

α 1010 (vbt collationirt Ac 10 14f 24) Sichere *I*-Lesarten: 20 οτι 1 διοτι, 2427 δε 1 τε; im *I*-Kreis sich findende Abweichungen von *K*: 1018 κολουμενος 1 επικ- (*I* 23 758) *I*^a 1100 *I*^b 157 *I*^c δ299 it, 25 ελθειν 1 εισελ- *I*^a 252 δ353 *I*^b 396 δ370 *I*^c 551 δ299 *A* 112, 2413 add νυν α δυνανται *I*^a mehrfach, *I*^b 157 δ260f. Dazu 154 Μωσεως.

δ 253 (coll Ac 15) Sichere *I*-Lesarten: 14 om ετι, 20 αλλ 1 αλλα, 25 εκλεξαμενοις 1 -ους, 28 ~ τουτων των επ., 37 add και, om τον¹; im *I*-Kreis vorhandene Lesarten: 12 απαν *I*^b 62 396 δ264 171, 21 ~ κατα πολεις p αυτον *I*^a δ55^c δ457f *H* δ3, 23 om την *I*^a δ206 δ309 δ152 *I*^c 208 116 364 δ299; Sonderlesart: 7 ομιν.

428. Abweichungen in *K*^c. Von den S. 1761 als *K*^c-Zeugen genannten Codd sind collationirt verbot. 186 366, cursorisch 107 δ255 δ364 (vbt *K* 13-15 23f), vbt *K* 231-259 271, *K* 23f 555, *K* 15 δ410.

a) *I*-Lesarten, einschliesslich der im *I*-Kreis mehrfach vertretenen, für *I* selbst zweifelhaften Lesarten: 27 παντες 1 απ- δ255 δ359, 8 εγεννηθημεν 186, 14 add ο α Πετρος δ255, 17 ενυπνιουσ δ364, 23 ανειλαιτε δ255, 44 πιστευσαντες 186 δ364; 31 εννατην 186 366, 10 αυτος δ359, 19 om του 107 186 366, 20 ~ Ιν Χν 107 186 δ258 366, 22 ομων p θεος δ255 δ359, 412 ~ ετερον εστιν 186 δ364, add υπο τον ουρανον 366 δ364 *K*^r, 14 τε 186, 16 ποιησομεν 186 366 *K*^r, 16 αρνεισθαι 186, 17 απειλησομεθα 107 δ255, 27 add εν τη πολει 107 δ359, 30 om σε 366 δ364, 32 αυτω 1-ων 107 δ364 *K*^r, 33 ~ οι αποστ. το μαρτ. δ364 δ359 *K*^r, 36 υπο 1 απο 107 186 366 δ364, 51 Σαπφειρα δ359 *K*^r, 12 Σολομωνος δ364 δ359 *K*^r?, 38 add αυτη 107 *K*^r, 42 του κυ Ιυ δ364 δ359, 65 πληρη 1-ης δ255 δ364 δ359 *K*^r, 7 υπηκουον δ359, 13 add τουτου δ359, 74 εις 1 εν 186 366 δ364, και εκειθεν 1 κακ- 107 366 δ359, 14 add αυτου 366 *K*^r, 16 ο 1 ω 186 δ364 δ359, 21 add αυτον δ255 δ364 δ359, ανει- λατο δ364*, 22 om ενδ δ359, add αυτου 107 186 366, 37 om ο 1 δ364 *K*^r, 38 λογια δ364 *K*^r, ομιν 186, 43 Ρεμφαν 186 δ255 δ364 366 (Ρεψαν 107 *K*^r), 47 εαυτω 186, 50 ~ παντα ταυτα δ255, 58 add αυτων 186 δ364, add του p νεανιου 366 δ364 *I*^{a200f} *I*^{b472}, 816 ~ κυ Ιυ 107 186 δ255, 19 αν 1 εαν δ359, 25 διαμαρτυρομενοι 107 δ255 364, 28 om και 186 δ364, 39 απο 1 εκ δ364, 917 add Ιησους δ364, 18 add παραχρημα δ364 *K*^r, 19 om οντων 107 δ255 δ364 *K*^r, 22 συνεχεον δ364 (*I*^{a1001} ua), 26 εις 1 εν δ364 δ359, 28 add και εκπορευομενος δ359 *K*^r, 38 add δυο ανδρας δ364, 103 om εν 186 δ364, 4 om αι² 186, 5 add τινα 107 186, ος επικαλειται Πετρος 107 *K*^r, 7 om ο² 186 δ364 366 δ359, 17 οπο δ359 *K*^r, 19 add τρεις 186 δ364, 25 om του δ359 *I*^a mehrfach, 26 ~ ηγειρεν αυτον 186 δ364 *K*^r, 30 εννατην 186 δ364, 44 add δε p ετι 107^c δ364 δ359, 47 ως 1 καθως δ359 δ364 *K*^r, 48 του κυ Ιυ Χν 107 186 *K*^r, 116 ~ της γης p θηρια δ359 (*I*^a δ203 552 *O*¹⁸), 17 om δε δ359 *K*^r, 25 add αυτον¹ δ364 δ359, om αυτον² δ255 *K*^r, 26 add εν δ364, 28 om μελλειν δ364 *I*^b, 25 εξ 1 εις δ364 δ359, 134 τε 1 δε δ364 *K*^r, 9 om και² δ364, 12 εκπληττομενος δ359 *K*^r, 17 add Ισραηλ 107 186 δ255 δ359, 19 κατεκληροδοτησεν 107 186 δ364 *I*^b, 23 ηγειρεν 1 ηγα- γεν 107 186 δ364, σωτηρα Ιν 1 σωτηριαν δ364, 24 add παντι 107 δ364, 25 om ο 107 δ255 δ364 *K*^r, 27 om εν 107 δ364 *K*^r, 41 add και επιβλεψατε 107 186 δ364 δ365, 42 add αυτων 107 186 δ364 δ365, 43 add αυτοις δ364, 51 add απο δ364 δ359 *I*^c, 1410 add σοι λεγω κτλ 107 186 δ364, ορθος δ364 δ359, 13 τε δ359, 17 ομων δ364, 18 add διατριβοντων δε αυτων και διδασκοντων 107 δ364, 19 εσυραν δ364, 23 add και α προσευξαμενοι δ364 *I*^c, 155 add και οτι ηνοιξεν κτλ δ364 δ359, Μωσεως 107 186 δ410, -σεος δ364 δ359, 7 om εν δ410 *I*^c, 9 ουθεν 107* δ359, 11 add Χν p Ιυ δ364 δ410, 12 ~ το πληθος απαν 107 δ364 δ365 δ410 *I*^b, 22 Βαρσαβαν δ410 *K*^r, 24 om εξ ημων δ364 δ365* δ410 *I*^b δ206, 25 εκλεξαμενοις δ255 δ364 δ410 *K*^r, 29 add οσα μη θελετε αυτοις γενεσθαι ετερω μη ποιειτε 107 366* δ364 δ365, 34 add 34 107 δ364 δ365 δ410, 162 κολωνια δ364, 19 om τον² 107, 26 ανειθη δ364, 173 ~ Ιησους ο Χρ. δ364 *K*^r, 7 ~ ετερον λεγοντες δ364 *K*^r, 1013 20 Βερροιαν δ359 δ364 *K*^r, 18 Στωικων 186 δ359 *K*^r, συνεβαλον δ359 δ364 *K*^r, add αυτοις δ364, 19 add ου α δυναμεθα δ359 *I*^c δ353 551 *K*^r δ502, 27 καιτοιγε 107 δ364, 28 om και⁴ δ299 *I*^b δ152, 34 add την p ος δ3 64, 182 διατεταχεναι δ255 δ359 *K*^r, απο 1 εκ δ359, 3 την τεχνην δ364 *K*^r, 20 αυτον 1 αυτων δ359 δ364, 21 αλλα δ255 δ359 δ364, 26 ~ την οδον του θεου 107 δ364, 199 add παντος α του 186 *I*^b δ260f, 27 ουθεν δ364, 32 om τι *I*^a δ5, 33 προβαλλοντων δ364 *K*^r, 40 add περι δ255 δ359, 2013f Θασον 107, 15 Θρογγυλιω 107 186 δ359 δ364 (-λ- *K*^r), 21 om την² 107, add Χν 107 δ364 *K*^r, 23 διαμαρτυρεται 107, 26 διο 1 οτι 107 364 *K*^r, (20) 34 add δε p αυτοι 107 *I*^b δ253f, 35 τον λογον 107 186 δ359, 211 Κω 107 *K*^r, 8 ηλλομεν δ364 *K*^r, 14 γινεσθω 107 δ364 δ359, 20 θν 1 πν 107 δ359 δ364, ειπον τε δ359, 26 ~ παραλαβων ο Παυλος δ364 *I*^b δ260f *O* ua, 31 σπειρας δ359 *K*^r, 40 προσεφωνησεν 107 δ364, 227 επεσον δ359 *K*^r, 11 εισηλθον *I*^c, 12 ευλαβης 107 δ255

δ359. 25 προτειναν 107 δ364. 27 om ει δ364. 237 Σαδδουκαιων και Φαρισ. 107 186 271 δ364 δ359 555, add των α Σαδ. δ359 δ364 K^r, 9 om οι δ364, 9 add και p δε 107 186 271 δ364 I^c 258, 13 ποιησαντες δ359. 15 ~ καταγαγη αυτον 107 271 δ359 δ364 K^r, 15 om του δ359 I^b, 18 νεανισκον δ359, 20 μελλοντες 107 186 271 555 K^r, -των δ364 δ359 (im I-Kreis schwankend), 24 usw Φιληκα 107 271 δ364 K^r, 28 om αυτον 271, 29 add δε 107 δ364, 30 ερρωσθη (15 29) 366 δ364, 33 ~ τω ηγεμονι την επιστολην 107 366 δ364 A^{πρ}, 246 add και κατα τον ημετερον κτλ 107 186 271 δ364 555 (ανελκιν 1 κρινειν) δ364, πολλη βια 107 186 271 555, ηρπασεν αυτον 1 μ. π. β. δ364, αφειλετο 1 απηγαγε alle, add και προς σε απεστειλε α κελευσας, add και p κελευσας om επι σε 107 186 271 555 (δ364), 10 τε 107 186 271 555, 16 om διαπαντος 107 271 δ364 (I^c ~ α προς), 18 om των δ364, 24 add ιδια 107 186 271 δ364, add I^v 107 186 271 δ364 δ359 K^r, 25 λαβων 1 μεταλαβων 107 186 δ364*, 27 δε 1 τε 107 186 δ364 δ359 K^r, 257 αιτιαματα δ359 K^r, 8 om τι 271 I^b 206, 10 om ο δ364 I^b 202 δ264, 11 του 1 το 271 δ364, 13 ασπασμενοι 107 K^r, 16 εχει 271 δ364, 17 om αυτων 107 271 366 I^a 101 175 1100 δ457* H^δ 1, 20 add εις δ359, 263 ακριβεστεραν δ359 I^b 206 f, 17 αποστελω δ359, ~ αποστελλω σε δ364, 18 επιστρεψει 107 δ359 δ364, om απο δ107 δ255 δ364 δ359 K^r, 20 απαγγελω δ364 K^r, 21 ~ με οι Ιουδαιοι 107 δ255 δ359 δ364 K^r, 23 add τε 107 K^r, 26 om ουθεν 107 186 δ364, 26 ~ εστιν p τουτο 186 I^b, 276 ανεβιβασεν 186 δ364, 29 εκπεσωσιν 107 186 δ364 I^b, 33 εμελλεν 107, 34 μεταλαβειν 107, 38 om της δ364, 39 υπενθουν δ359 (I^a 200 f 397 f δ505), 40 Αρτεμωνα 107 δ359 δ364, 283 καθηψατο 186 K^r, 5 αποτιναξμενοι 1 -ξας δ359 K^r, 11 ανηχ-θημεν 1 ηχθημεν δ359 δ364 K^r, Αλεξανδρηνω 186 δ364, 15 ημων δ359, 16 στρατο-πεδαρχη δ359* δ364 K^r, 23 om τα δ255, 26 λεγων δ255 δ364, 27 ιασωμαι 107 186 K^r.

b) Sonderlesarten. Nicht notirt sind die Schreibfehler der einzelnen Codd: 237 ποιησομεν δ364 δ359 K^r (K häufig), 43 εγενετο 186 366 107, 35 ~ λαβειν παρ αυτων 107, 6 εγειραι 186 δ255 366 K^r, 415 add τι p συνεβαλλον 107, 25 add του α παιδος 366 δ364, 29 om πασης δ359, λεγειν 1 λαλειν 107, 52 ~ εθηκεν α παρα δ359, 20 ~ τω λαω εν τω ιερω δ359, 30 add μεν p υμεις δ364, 33 add ταις καρδιας αυτων p διεπριοντο (734) δ364, εβουλοντο δ364, 610 ισχυσαν δ364, 11 ψευδολεγοντας 1 λεγ- 107, Μωσην δ359, 74 κατωκισεν δ364 δ359, μετωκισεν 366, 20 29 Μωσης 186 366, 810 ~ παντες p λεγοντες 107, 12 add του α Ιησου δ359, 918 om και¹ δ364, 33 κραββατον δ255 δ364, 34 add του α εξελεσθαι δ364, 40 ~ παντας εξω δ255 lat, 108 om την 107 186 δ364, 15 ~ προς αυτον α εκ δ359, 15 εκαθηρισεν 366 δ364, 17 add και μαθοντες α την 107 186 δ364, 21 add προς αυτους p ειπεν 107 186 δ364, ελθειν 107 (auch sonst mehrfach), 40 add εκ νεκρων α ηγειρεν (315 410) 186 δ364, 9 add λεγουσα p ουρανου (Mt 317) δ359 öfters, 122 add και p δε δ359 O^θ 40, 12 add ο Πετρος p τε δ364 O^θ 40, συνηγμενοι 1 συνηθροισμενοι δ359, 17 αυτους 1 -οις δ359, απο 1 εκ δ359 A^{πρ}, 1312 om επι δ364, 13 om δε 107, αναχωρησας δ364, Ιερουσαλημ δ364, 24 add του α Ισραηλ 107 δ364, 32 υμιν 1 υμας δ359 lat, γεγενημενον 1 γενο-μενην δ364 O¹², 34 add αυτον p υποστρεφειν 107 δ364, 39 Μωσεως δ364 δ359, 48 εδοξαζε δ359, 151 Μωυσεος δ364 δ359 K^r, 2 add και α στασεως δ359, 17 ~ παντα ταυτα 107 186 δ364 δ359 δ410, 18 εστι γνωστα απ αιωνος αυτω 107 186 δ364 δ365* δ410, 23 εν κω 1 εξ εθνων (Ph 44) δ359, 34 αυτοθι 1 αυτου δ364 δ410, 35 ~ τον λογον του κω α μετα δ359 ~ ημων α τους 107, 164 επορευοντο 1 διεπ- δ364, 1615 ~ ειναι τω κω 107 δ364, εν τω οικω δ359, 22 ~ τα ιματια αυτων (1414) 107 δ364, κω 1 θεω δ364, 37 θηραντες 186 δ359 δ364 K^r, 177 πραττουσιν 186, 10 om τε 107 186 δ364 lat, 11 add των αλλων α των 107, 185 om ο² 107, 14 ~ ην p τι 107, ην p ραδιορρηγμα δ364, 18 Κεχραις 107 δ364 (auch sonst), 21 add οτι p ειπων δ359, 23 ~ τους μαθητας παντας 107, 25 υμεις α επιστασθε δ364, 2024 om μου (2 T 47) 107, 26 add και p διο 107 δ364, 36 om αυτου δ364, 2121 Μωυσεος δ364 K^r, Μωσεως

δ359, 21²⁵ τοιούτων 186 δ359 δ364, 31 add η α Ιερουσαλημ δ364, 22³ τε 1 δε δ364 *Ο640*, 5 ~ μοι μαρτυρει 107, 9 ~ φωνην δε 107 δ364, 19 δαιρων 186 δ359 *K*^r, 23² επαταξεν 1 επεταξεν (12²³) 107, 6 add και α περι δ364, 11 ~ δει σε 107 271 δ364 555, 17 νεανισκον (18) 107 δ364, 28 αυτον 1 -ω 107 (auch sonst), 35 φυλαττεσθαι δ364, 24 ενεφανησαν 107 366 δ364 (auch sonst), 3 add τινων p κατορθωμάτων δ364, 5 add κατοικουσιν α κατα (119 17²⁶) δ359, 9 om οι 107, 14 om τον (Ph 35) 271 (auch sonst), 25² add τε p ο 107* 271 366 δ364, 6 ~ η οκτω om δεκα 186 271 366, 7 ~ αιτιαματα α πολλα δ359, 25 ~ αυτον αξιον δ359, 26 ~ Αгриππα βασιλευ δ359, 26² add τη α σημερον δ359 (auch sonst), 3 om παντων δ364 (auch sonst), 22 μαρτυρουμενος δ359 δ364, Μωσης 107 267 δ359 δ364, 27¹ σπειρας δ359 *K*^r, εκατονταρχω δ359, 2 Ατραμυτινω 186 δ359 δ364 δ255 (Αδρ-) *K*^r, 5 κατηχθημεν (3; auch sonst) 107 186 *K*^r, 6 Αλεξανδρενον 107 186, 15 επιδιδοντες δ364, 43 βουλεωματος 107, 28¹ add οι περι τον Παυλον α τοτε 186 δ364 δ359, 15 συναντησιν δ359, 20 ~ ιδειν υμας 186, 23 Μωσεως δ359 δ364, 26 βλεψατε 107, 30 εις 1 προς mehrfach, 31 om Χριστου (23) δ255.

Beim Vergleich der Listen im § 427 f fällt auf, wie viele *I*-Lesarten in denselben mehrfach wiederkehren. Man wird daraus schliessen dürfen, dass doch noch ein Ac-Text vorhanden war, etwa *Φ*^r und *I*^r in den Evv ähnlich, der gerade diese *I*-Lesarten in der *K*-Periode noch festhielt.

429. Unsichere Lesarten im *K*-Text. Soweit von andern Codd wörtliche Collationen vorliegen, bieten sie nur ganz verlorenen *I*- oder auch Sonderlesarten. Je später die Codd sind, desto völliger verlieren sich die letzten Spuren von *I*.

Aber zuweilen findet sich doch eine *I*-Lesart so zahlreich vertreten, dass die Frage entsteht, ob sie irgend einem *K*-Typus, vielleicht gar dem ältesten angehört. *A*^{pp} könnte nur bei einem Teil die Quelle sein, wie denn auch eine starke Einwirkung seitens des verbreiteten *I*-Textes natürlicher ist als seitens des gelehrten Kommentars.

Solche Fälle sind: 14 συναυλιζομενος 17 gg 21 mit Ευσ Επιφ gg Χρ, 11 βλεποντες 1 εμβλεποντες, 10 gg 14 gegen Χρ, aber hier kann auch 9 unabhängig von *I* die Lesart veranlasst haben (merkwürdigerweise sind es eben nicht die Codd, die 4 συναυλιζομενος lesen; beides bieten nur, soweit kollationiert, 492 500), 23 Βαρσαββαν 14 gg 21 gg Χρ, 2²³ ανειλατε 1 -ετε 12 gg 16 gg Χρ, 37 ποιησομεν (*K*^r) 15 gg 20 gg Χρ, 3²⁰ ~ Ιν Χν (Χρ) 10 gg 14 (auch in *K*^r schwankend), 22 ομων p θεος (Ιρ Ωρ Χρ) 9 gg 12, 25 add οι α υιοι 6 gg 14 gg Χρ, ομων 4 gg 19, 43 add αυτους (Χρ) 7 gg 20, 16 ποιησομεν (Χρ *K*^r) 7 gg 8, 17 απειλησωμεθα (Χρ) 6 gg 11, 36 υπο 1 απο (Χρ) 5 gg 6, 5³³ ακουσαντες 1 -οντες 9 gg 10, mitwirken konnte der Einfluss von 2³⁷ 4²⁴, 7²¹ ανειλατο 6 gg 12 gg Χρ, 50 ~ παντα ταυτα 5 gg 12 gg Χρ, 8³² κειραντος (Χρ) 7 gg 10, 10¹⁶ τρεις 4 gg 6, 11¹⁰ τρεις 3 gg 4, 16 add του α xū 3 gg 7 gg Χρ, 12⁵ περι 1 υπερ 6 gg 8 gg Χρ, 11 εξειλατο 5 gg 6, 13⁶ Βαριησουν 11 gg 12 gg Χρ, 13⁴² add αυτων α εκτης συναγωγης των Ιουδαιων 9 gg 14 (auch im *I*-Kreis mehrfach, als dessen Lesart αυτων 1 ex Ιουδαιων feststeht; αυτων ist also eine *I*-Eintragung in *K*-Zeugen, wie umgekehrt ex — Ιουδ- p αυτων eine *K*-Eintragung in *I*-Zeugen ist), 16³⁷ add ημας 3 gg 12, 18³ την τεχνην 1 τη -η 12 gg 9 gg Χρ, mit zahlreichen, aber mit Ausnahme von *A*^{pp} durchweg schwachen *I*-Codd, also wohl *K*, zumal das ν, wo es nur durch den bekannten Strich angedeutet war, verschwinden konnte, 19²⁷ ουθεν (Χρ) 3 gg 8, 20³⁵ τον λογον (so *I* Χρ) 3 gg 3.

wohl nicht *K*, da die späteren *I*-Codd, ebenso *K*^r, των λογων lesen; 22²³ προετει-
ναν 5 gg 9 (*K*^r und die späteren *I*-Zeugen schreiben mit den 9 προετεινεν), 23¹⁵ ~
καταγαγη αυτον (*K*^r) 5 gg 5, da alle späteren *I*-Codd αυτον καταγαγη schreiben, ist
dies für *K* anzunehmen, 23¹⁸ νεανισκον 4 gg 12 gg *Xp*, 20 μελλοντων (*Xp*) 4 gg 8,
25¹⁴ διετριβον 1 -εν (*K*^r) 5 gg 5, doch nicht die schlechteren *I*-Codd, -εν muss *K*
sein, 26¹⁸ add απο (*K*^r lat) 2 gg 6 gg *Xp*.

Einmal ist auch eine *A*pp-Sonderlesart stark in *K* vertreten, wenn es kein Schreib-
fehler ist: 4¹⁵ συνεβαλον 4 gg 7 gg *Xp*. Sodann schreiben 21¹⁴ mit *I*^b 62ff *I*^c, viel-
leicht *I*, 4 gg 7 *K*-Codd γενεσθω; gerade weil *I*^b c dafür plädierten, müsste die Ver-
tretung besser sein, hätte *K* auch so geschrieben.

Manchmal haben Parallelen die Zeugenanzahl anschwellen lassen: 2⁴³ εγενετο
(55¹¹; *Xp*, auch im *I*-Kreis häufig) 7 gg 13, 5¹² εγενετο (55¹¹) 5 gg 11, 12⁹ υπο
1 δια (10²² Lk 2²¹) 4 gg 4, auch im *I*-Kreis nicht selten, 16¹⁷ τω Σαλα 1 ημιν (nach
19) mit *K*^r 4 gg 5, ebenso etliche spätere *I*-Zeugen, dürfte überall Reminiszenz sein,
23¹³ ποιησαντες 1 -σαμενοι (12) 4 gg 7, auch im *I*-Kreis mehrfach, 30 ερρωσθε 1 -σο
(15²⁹) 4 gg 5, auch im *I*-Kreis nicht selten. So kann auch 13²⁷ om εν (*K*^r) 6 gg 4,
wahrscheinlich auch *I*, überall Paralleleinfluss aus 1¹⁹ 2¹⁴ 4¹⁶ sein. Schwierig liegt
es 13⁴²: om ταυτα ρ ημιν 5 gg 3, auch *I*-Codd; die Omission kann häufig durch
das Homoioteleuton veranlasst sein, aber die Addition legte 10³⁷ 16³⁸ ebenso nahe.
So ist am besten nach der Majorität zu entscheiden und für *K* om ταυτα anzunehmen.

Mehrfach scheint es spätere Orthographie oder Sprachform, die allmählich in
den *K*-Texten sich durchsetzt, z. T. dann in *K*^r kanonisch wird: 36 εγειραι (*K*^r) 6
gg 10, 8²⁵ διαμαρτυρομενου 7 gg 10, 9⁷ εννεοι 14 gg 17, 33 κρηββατου (*K*^r) 14 gg
13, 36⁴⁰ Ταβηθα (*K*^r) 16 gg 17, 17⁵ 6⁹ Ιασηνα resp. -νος 3 gg 6, auch *I* und *K*^r
mehrfach, doch für keinen Typ gesichert, 20⁶ αχρις 3 gg 3, auch in späteren *I*-
Codd, für *K* kaum genügend vertreten, 26⁷ εκτενεια (*K*^r) 4 gg 2, im *I*-Kreis ebenfalls
häufig, dennoch wohl Schreiberinkorrektur, da *K* zweifellos der S. 13⁷¹ dargelegten
Regel folgte, also εκτενεια schrieb, 21²¹ Μωυσεος (*K*^r) etwa die Hälfte der *K*-Zeugen.
Alle diese Schreibweisen begegnen auch in den späteren *I*-Zeugen. Ob dies dazu
berechtigt, sie *K* zuzuweisen, ist doch sehr zweifelhaft.

Zuweilen finden sich auch Sonderlesarten so zahlreich, dass sie in irgend einem
Gebiet, wo der *K*-Text herrschte, eingedrungen sein müssen, so vor allem Μωυς in
allen seinen Formen sehr häufig, dennoch stets gegenüber Μωυ- in der Minderheit,
28 εγενηθημεν 1 -νν- 14 gg 18 (auch im *I*-Kreis nicht selten), 7⁴ και εκειθεν 1
κακειθεν 9 gg 13, 7⁰ 1⁰ 6 gg 19 (auch im *I*-Bereich häufig), 21 om αυτον² (*K*^r) 7
gg 13 (auch im *I*-Kreis häufig), 9¹⁹ add οντων α εν Δαμασκω (*Xp*?) 7 gg 16, 12¹⁷ ~
εξηγαγεν αυτον 3 gg 2, 28⁸ δυσεντερια 1 -τω (*K*^r) 5 gg 5. Die Lesarten 7⁴ 9¹⁹
12¹⁷ 28⁸ können lateinischer Einfluss sein.

Kaum lösbar sind endlich folgende Stellen: 4³⁵, wo schon die *I*-Lesart nicht
mit Sicherheit festzustellen war, schreiben unter den collationierten *K*-Zeugen καθο 1
καθοτι 8 gg 12, während αν 10 gg 6 omittiren; danach wäre rein mathematisch für
K anzunehmen καθοτι τις χριαν ειχεν, was ja nicht unmöglich ist, und das blossе
καθο ohne τι αν wäre nach der S. 1757 versuchten Entscheidung *I*-Lesart. Da die
Parallelen 2⁴⁵ 2 Cor 8¹² konkurrieren und das Mass ihres Einflusses unberechenbar
ist, kann aber eine sichere Entscheidung nicht gegeben werden. 7⁴³ Ρεμφαν 1 Ρεφαν
10 gg 10, Ρεφφαν (*K*^r) 4 (über *I* vgl oben S. 1754), 13²⁵ add ο α Ιωαννης 5 gg 5
auch in *K*^r schwankend.

430. Der *K*^r-Text (S. 1760). Wie in den Evv steht in den
Akten der Wortlaut dieser spätesten Textrezension völlig fest;

die Codd sind tadellos geschrieben, und nur ganz vereinzelt sind in einen derselben oder ein Brüderpaar Lesarten eingedrungen, die sich aber durch ihr vereinzelteres Erscheinen als Fremdkörper erweisen. Meistens sind es *I*-Lesarten, doch so selten, dass ihre Aufzählung sich nicht verlohnt.

Dass da der Zufall auch einmal an derselben Stelle *I*-Lesarten in mehrere *K*^r-Codd schmuggeln kann, ist klar; doch ist es selten genug geschehen: ~ 3²⁰ *I*ν *X*ν δ462 δ502 gg δ408 δ460, 10¹⁴ καὶ ἡ δ462 δ502, 20 οὗτοι δ403 δ459, 13²⁵ om o a *I*ωαννης δ403 δ502 δ503 gg δ408 δ460, 17²⁷ ψηλαφησειεν δ403 δ502, 20²¹ add *X*ν p *I*ν δ403 δ502 gg δ401 δ460. Unentscheidbar ist auch, wie *K*^r den Namen Φηλιξ schrieb, da sich Φηλιξ und Φιληξ an den verschiedenen Stellen fast die Wage halten, doch ist Φηλιξ etwas stärker vertreten; 25²⁴ ~ αυτον ζην δ460 δ502, 26³² ηδυνατο δ502 δ457^c, 27¹⁷ Συρτιν δ109 δ156^c.

Ähnliche Unsicherheit kommt noch etliche Male ohne diesen Anlass vor: 25 των ουρανων ἡ των -νων δ462 δ502 gg δ408 δ460, 11²⁵ ~ αυτον ηγαγεν δ403 δ462 δ502 (in *I* nicht selten, in *K* einige Male), 12¹ om δε δ462 δ502 gg δ408 δ460, 12²⁵ add εις Αντιοχειν p απο Ιερουσαλημ δ502 δ309^c, εις Αντ. ἡ εις Ιερ. δ408 δ460, 17⁴ ~ επεισθησαν εξ αυτων δ460 δ502, 5⁹ Ιακωνος δ403 459, 18²⁷ συνεβαλλετο 459 δ502 gg δ401 δ460, 21³⁴ ~ αυτον αρεσθαι δ462 δ502, 22²⁰ ~ του μαρτυρος σου Στεφανου δ460 δ502, 23²⁷ om των δ460 δ502, 25¹⁸ υπεφερον ἡ επ- δ462 459 (kommt auch sonst vor, vielleicht unter dem Einfluss des unmittelbar folgenden υπενουον), 26⁵ προσκυνωσκοντες ἡ προγ- δ462 δ502 (auch δ3²¹!), 29 ευξαμην ἡ ευξιμην δ401 δ462 (schon *H*^{δ2*}, wie sonst gelegentlich), 288 κατεχομενον ἡ συνεχομενον δ462 δ502, 14 ~ ηλθομεν εις την Ρωμην (16) δ460 δ502.

Die Hauptdifferenz zwischen *K*^r und *K* besteht in der Aufnahme von *I*-Lesarten in nicht ganz geringer Zahl. Dass es sich dabei nicht etwa um *H*-Einwirkungen handelt, ist daraus sicher gestellt, dass *H*-Sonderlesarten nie, dagegen *I*-Sonderlesarten sehr häufig Aufnahme gefunden haben. Dieselben können auch nicht aus *A*^{πρ} stammen, da sich von den aufgenommenen *I*-Lesarten eine ganze Anzahl in *A*^{πρ} nicht finden. Vielmehr ist *I*^b die nähere Quelle, da sie sich sämtlich auch in *I*^b erhalten haben, und nicht ganz wenige *I*^b-Sonderlesarten sich darunter befinden, nämlich folgende:

7⁴² ~ εν τη ερημω ετη τεσσα., 9²⁸ εν ἡ εις, 11¹⁶ add οτι p ελεγεν, 13¹⁵ ~ προς αυτους οι αρχισυν. *g*ig, 19¹⁷ ~ πασιν γνωστον, 20⁵ προελθοντες ἡ προσ-, 21³⁷ δε ἡ τε, ~ εις την παρεμβολην εισαγεσθαι, 22⁷ επεσον ἡ -σα, 23⁶ ~ Φαρισαιων. . . Σαδδου- καιων, 12 om λεγοντες, 25⁷ αιτιαματα, 26³ add επισταμενος p ζητηματων (24¹⁰), 20 απαγγελω, 27² Ατραμυτινω *I*^b δ206 157 396 253^f, 10 Φορτου ἡ -τιου in späteren *I* u. *K* mehrfach, 11 εκατονταρχος (auch *I*^c), 31 ~ εν τω πλοιω μεινωσιν (auch *I*^c schon *H*^{δ2*} δ6 lat), 34 ημετερας, 28³ καθηψατο ἡ καθηψε (auch *A*^{πρ} *I*^{a70f} *H*^{δ3} ua). Nur einmal findet sich eine sonst nur in *A*^{πρ} nachgewiesene Reminiszenz 18⁶ τας κεφαλας ἡ την -την (Mt 27³⁹ Mk 15²⁹).

Die von *K*^r aufgenommenen *I*-Lesarten sämtlich hier aufzuzählen ist zwecklos; der Apparat wird sie aufweisen. Denn es ist nicht deutlich zu erkennen, was die eigentümliche Auswahl

veranlasst haben könnte. Der Zufall eines dem Patriarchat von Konstantinopel vertrauten *K*-Exemplars, ähnlich *K*^c (§ 428), oder eines dort angesehenen Lektionars mit diesen *I*-Eindringlingen mag die Ursache sein. Die übrigen Abweichungen von *K* sind meist nur Sprachformalien, wie übrigens auch ein auffallend grosser Teil der übernommenen *I*-Lesarten desselben Charakters ist. Die hier zu erwähnenden haben zum Teil schon in der *K*-Überlieferung sich allmählich eingedrängt.

Sie schreiben vor Konsonanten ουτω 1 ουτως und den Dat. pl. auf -σι, die dritte Person sing. auf -σε, nach Stichproben, ohne ν ἐφέλκυστικον, wie übrigens vielleicht schon *K*, jedenfalls die spätere *K*-Überlieferung. Konsequent Μωσης, -ην 1 Μωυσ-, wie schon *H*^{δ2} gelegentlich und *I*- und *K*-Codd nicht selten, dagegen Μωυσεος, Μωυση; doch steht 155 Μωσεως in 7 gg 1 collationirten Codd, obgleich 1 Μωυσεος in 7 Codd, Μωσεος in 2, Μωσεως in 1 erscheint. 118 ἐλακισε in *K*-Codd nicht ganz selten, 36 εγειραι 1 -ρε, wie in späteren *I*- und *K*-Codd, 540 1637 δηραντες 1 δειραντες, 743 Ρεφφαν, im *I*- und *K*-Kreis nicht selten, 101 2131 271 σπειρας (schon *H*^{δ1} *I*^b und ^c mehrfach), 163 ηδεσαν 1 ηδειςαν, 1919 συνεψηφισαντο 1 -σαν *I*^a 397 *I*^b 157 *O*²⁸, 2219 δαιρων 1 δερων *I*^b 206 161, auch sonst nicht selten im *I*- und *K*-Kreis, 2320 μελλοντες im *I*- und *K*-Kreis da und dort, 244 πλεον. Zuweilen erscheinen Lesarten, die im *I*-Kreis sehr häufig, doch für *I* nicht gesichert sind: 65 πληρη 1 -ης, 731 εθαυμασεν 1 -ζεν, 832 ουτος 1 -ως (vgl. S. 1751), 930 om αυτον², 1339 om τω a νομω (vgl. S. 1756), 41 ω 1 ο, 1421 om την², 1523 om την, 1710 13 204 Βερροια, 2015 Τρωγυλιω, im *I*- und *K*-Kreis ziemlich häufig, 21 om τον, 2513 ασπασομενοι (vgl. S. 1757), 2618 αποστρεψαι *I*^a? *I*^c *O*¹¹² 28 46 *O* 40, 2822 ~ ακουσαι παρα σου (vgl. S. 1751). Von den in *K* zweifelhaften Lesarten (vgl. § 429) bietet *K*^r 933 κραββατω, 36 40 Ταβηθα, 1617 τω Σιλα 1 ημιν (19), 267 εκτενια. Einige *K*^r-Sonderlesarten stimmen mit Parallelen; doch ist es so selten, dass man fragen darf, ob sie von *K*^r erst als Reminiszenzen oder Harmonisierung eingestellt oder in den benutzten Vorlagen vorgefunden sind: 735 αρχηγον 1 αρχοντα (531) *H*^{δ4} *I*^a 158 *I*^b 365, 927 add xū a lū (816) mehrfach im *I*-Kreis, selten im *H*-Kreis, 28 lū 1 xū (27) *I*^b 365 δ309 δ600 *I*^a 168, 1048 add lū p xū (816) *I*^b 365 δ309, ganz selten in *K*-Codd, 1117 om X̄ (häufig) 2219 εις 1 επι p πιστευοντας, 2312 ανελωσιν 1 αποκτεινωσιν (21), schon *H*^{δ4}, 35 add του a Ηρωδου (Mt 219), auch sonst häufig, 275 κατηχθημεν 1 κατηλθουμεν (3) *I*^a δ203 δ453-173 δ507 552 *I*^b δ260f *I*^c 258. Selten wird ein entbehrlich erscheinendes bedeutungsloses Wort omittirt, zweimal der Artikel 414 τον², 276 την *I*^a δ459 256 *I*^b δ260f δ309 *I*^c 551 174, sodann 18 εν² *H* δ3* δ4 162 *I*^a δ5 101 δ157* *I*^b 365 δ602 157 *I*^c 208, 13 κα13 *I*^a δ5 δ156 *I*^b 365 δ309 *O* πρ 20, 134 ουν *I*^b δ206 157. Umstellungen finden sich nur 4mal: 119 εκ δευτερου φωνη *H* δ1 *A* πρ *I*^a 1001 205 *I*^b 365 δ309 sy, 1343 επιμενειν αυτους *I*^a δ156*, 2520 περι την *I*^a δ251f *I*^b δ309 *I*^c 353 *O* 6 7 16 28 29 36, 2821 πονηρον περι σου *I*^a 173 *I*^b δ309 *I*^c 114f *O* 40. Ganz selten finden sich Änderungen an Worten oder Vertauschungen von Worten, ersteres nur 214 επεφθεγξατο 1 απ- *K*¹¹⁰ *I*^a δ457f (letztere weisen häufig *K*^r-Lesarten auf), 1539 χωρισθηναι 1 αποχωρ-, einmal 157 υμιν 1 ημιν *I*^a 397f δ157 δ203 δ457 *I*^b δ309 (häufig = *K*^r), sodann 516 και 1 οτινες *I*^b 365, 41 Xū 1 lū *I*^a δ505 δ203 δ454 464, zuweilen auch in *K*, 727 τουτον 1 αυτον, 1220 τε 1 δε² *I*^a δ203 *I*^b δ309 *I*^c 208 116f, 1911 δε 1 τε, in *I* und *K* gelegentlich, doch selten. Auch Additionen finden sich zuweilen: 238 add ειπεν a ~ δε Πετρος *I*^b 365 *O* πρ 20, 2416 τε a τον, auch im *I*-Kreis mehrfach, in *K* sehr selten, 281 οι περι τον Παυλον εκ του πλοος p διασωθεντες (wohl aus dem Lektionar), im *I*- und *K*-Kreis mehrfach; dazu zweimal der Artikel: 515 a Πετρου, 1611 a Σαμοθρακην.

Man sieht, die in *K*^r vorliegende Revision von *K* verfuhr sehr konservativ. Wo nicht die *I*-Autorität hinter im Laufe der Zeit im *K*-Gebiet eingedrungenen Lesarten stand, hält sie den *K*-Text fest.

Der den Rezensionen vorliegende Text (*I-H-K*).

431. Grundsätzliches. Da auch in *Ac*, wie in *Ev*, nirgends wahrscheinlich zu machen ist, dass zwischen den Rezensionen irgend ein Abhängigkeitsverhältnis besteht, so ist zunächst hier wie dort grundsätzlich anzunehmen, dass die von zwei Rezensionen gegen die dritte gebotene Lesart die überlieferte des 3. Jahrhunderts war, dagegen die nur von einer Rezension vertretene Sonderlesart sei es erst dem Rezensenten sei es der provinziellen Überlieferung oder eigenartigen Urkunden, welche der Rezensent der Berücksichtigung für wert fand, zuzuweisen sind. Wieder ergibt sich das Bild, wie bei *Ev*, dass *K* die weit überwiegende Menge der Sonderlesarten aufweist, während *I* und *H* in der Hauptsache denselben Text bieten. Meist unterliegt darum die Entscheidung keinem Zweifel, zumal wenn man, wie früher (§ 416 S. 1727 und § 418 S. 1733f) nachgewiesen ist, als gesichert annimmt, dass *I*^{a85} und *A*^{πρ} gelegentlich *H*-Lesarten aufgenommen haben, also das Erscheinen von solchen ausschliesslich in diesen *I*-Zeugen die Annahme, dass es sich um *H*-Sonderlesarten handelt, nicht zu erschüttern vermag. Nur verhältnismässig selten bedarf es einer eingehenden Erwägung, welcher Text für *I-H-K* d. h. für den Durchschnittstext des 3. Jahrhunderts anzunehmen sei. Es gilt zunächst die sicheren Stellen zu verwerten, um die Eigenart der Rezensionen kennen zu lernen, da auch sie bei der Entscheidung der unsicheren als Entscheidungsmoment dienen muss.

432. Die der Rezension *H* eigentümlichen Lesarten. Die orthographischen und sonstigen rein formellen Eigentümlichkeiten von *H* sind in den §§ 302ff zugleich mit denen der *Ev* schon erledigt. Unter den die Textmaterie treffenden Sonderlesarten sind am häufigsten:

1. Reminiszenzen, deren einige schon für Origenes nachweisbar, also vielleicht aus Origenes in *H* übernommen worden sind: 16 ηρωτων 1 επιρ- (*Mt* 5²³ *Joh* 4³ 12²¹) *H*^{exc} 86 848f 103 162 *I*^a 200f, 8 μου 1 μοι (*Rm* 1⁹ *Phl* 1⁸ *Ap* 2¹³ 11³) *H*^{exc} 86 848f 103 162 *I*^a 85 Ωρ 1: 1, 10 εν εσθησει λευκαις 1 εν εσθητι λευκη (*Lk* 24⁴) *H*^{exc} 848 103 *I*^a 200f 502 *I*^b 62 157 gg Ωρ, 22 αχρ 1 εως (1 2) *H*⁸² 84 74 103 162 (gg *H*⁸¹ 83 86 848f, also vielleicht gar nicht *H*) *I*^a 175 8454 *A*^{πρ} *I*^b 78 157, 24 παντες 1 απαντες (1) *H*⁸¹⁻² 84 162 (gg *A*⁸ Διδ *Ku*, also vielleicht nicht *H*) *I*^a 85 1001 200f 8454, 5 εις 1 εν (*Mt* 2²³ 4¹³) *H*^{82*} 84 74 (also kaum

H) *Ia*^{200f} 367 8507 8454, 7 om προς αλληλους p λεγοντες (12) *H*^{exc} 848 103 § vg (gg *p** *t* *gig* *GI**W cor vat* Aug), 48 om του Ισραηλ p πρεσβυτεροι (5 23) *H*^{δ1-2} 84 74 *Ku* *Ia*²⁰⁰ § (gg *h* *p** *gig* *Θ* *Ir* Cyp), 538 αφετε 1 εασατε (Mt 15 14 Joh 18 8, vgl Mk 14 9) *H*^{exc} 848f 103 *Ia*^{200f}, 73 add την α γην (Gen 12 1) *H*^{exc} 86 848 103 *Ia*⁸⁵ 1001 101 502 173, muss sekundär sein, da für die Omission von την in *K* und deren weite Verbreitung in *I* keine genügende Erklärung sich bietet, 85 add την α πολιν (Mt 8 33 21 18 26 18 28 11 Mk 5 14 gg Jo 4 5) *H*^{δ1-2} 84 74 *Ia*^{70f} 8505 397* 205, 33 om αυτου p ταπεινωσει (Jes 53 8) *H*^{δ1-2} 84 lat e GR* *Ir*, 926 επιραζεν 1 -ρατο (16 7) *H*^{δ1-2} 83 84 162 *Ia*⁷ 200f als Reminiszenz zu beurteilen, weil -ρατο ohne Parallele und darum sein Eindringen nicht erklärbar ist, 36 ~ εργαων αγαθων (so im NT sonst stets) *H*^{δ1} 83 848 74 *Ia*¹⁰⁰¹ 70f 7f 8505 252f *Apr* *Ib*⁴⁷² 8206, 37 ~ εθνηκαν αυτην (Mt 27 63 Mk 15 46 16 6 Lk 23 53 Jo 20 2 13) *H*^{exc} 81 (om αυτην) 83 86 *Ia*¹⁰¹ 7f 192 *Ic*¹⁷⁴, 1011 om δεδεμενον και (11 5) *H*^{δ1-2} 83c 84 74 *Ia*¹⁰⁰¹ 70f 7f 200f *Apr* *Ib*⁶² lat Ωr gg sa, 1032 om ος παραγενομενος λαλησει σοι (10 6) *H*^{δ1-2} 84 162 *Ia*¹⁷⁰ 173 8457* *Apr* *Ib*⁴⁷² lat (exc *p** *R**) gg sa, 37 αρξαμενος 1 -ον (1 22) *H*^{δ1-2} 83 84 *Ia*⁸⁵ 1001 101 200 *Ib*⁸⁶⁰² 78 *Ir* (bei den *I*-Zeugen verrät die Zersplitterung gegenüber einer durch eine Parallele geschützten Lesart die Sekundarität), 12 21 om και α καθισας (25 6 17) *H*^{δ1-2} 74 162 *Ia*^{70f}, 13 14 ελθοντες 1 εισελθοντες (Mt 2 11 12 9) *H*^{δ1-2*} 83 74 162 *Ib*⁸³⁷⁰ *Ic*²⁰⁸ gg sy lat, 35 ουτοι 1 οιο (1 P 1 16 2 6) *H*^{δ1-2} 84 74 162* *Ia*¹⁷² 173, 14 25 εις την Περσιν 1 εν Περση (13 13) *H*^{δ2*} 84 (om την) 162, 15 16 κατεστραμμενα 1 -εσσα- (Jes 17) *H*^{δ1} (-τρεμ-) 2 848f, 15 20 om του α πνικτου (29) *H*^{δ1} 84 86 848 162 *Ia*⁸⁵⁰⁷ 552 *Ic*^{470f}, 15 24 om εξελθοντες (vgl 2 11 20) *H*^{δ1-2*} 74 (gg sa bo) *Ia*^{200f}, 16 13 μενετε 1 μεινατε (Mk 6 10 Lk 9 4 gg Mt 10 11) *H*^{δ1-2} 84 848 74 162 *Ia*⁸⁵ 1001, 16 27 add την α μαχαιραν (Mt 26 51 Mk 14 47) *H*^{δ1} 83 74 162, 16 28 ~ μεγαλη φωνη (14 10 26 24) *H*^{δ1} 84 86 *Ia*⁷⁰ *Apr* lat, 17 6 om τον (3) *H*^{exc} 86 74 103 257 *Ia*⁸⁵ 252f *Ib*³⁶⁵ 398 1005 *Ic*^{208ff} 364 *O*¹⁸, 18 23 σιτιριζων 1 επιστ- (Lk 22 32 Pls stets gg 15 32 41) *H*^{δ1-2} 84 848, 19 3 ο δε ειπεν 1 ειπεν τε (vgl 3b) *H*^{δ2} 84 848f bo lat *Ia*¹⁰⁰¹ 175 8453-173 8251ff 193 *Apr*¹², 19 30 om του α Παυλου (29) *H*^{δ1-2*} 84 848 *Ia*²⁵⁰⁵ (*H*^{δ2c} 74 *Ia*^{8251f} ~ του Παυλου δε), 22 3 om μεν p εγω (9 5 10 21 22 8 26 15) *H*^{δ1-2} 84 848 *Ia*¹⁷⁵ 8457 *Apr* *Ib*^{Ic} 174 lat, 8 εμε 1 με (6) *H*^{δ1-2*} 84 (23 22 ebenso *H*^{δ1-2} *Ib*³⁹⁸), 23 35 add του α Ηρωδου (Mt 2 19) *H*^{exc} 86 103 257 (δ1 74 τω) *Ia*¹⁰⁰¹ 8505 502 *Apr*⁴⁰ *Ib*⁸²⁰⁶ 8309 *Ic*⁵⁵¹ *O*²⁸, 25 10 ~ εστως α επι (21 40) *H*^{δ1} (εστως auch p καισαρος) 2 74 *Ic*¹⁷⁴, 25 24 βωωντες 1 επι- (17 6 21 34) *H*^{δ1-2} 84 162.

2. Nur um der Bezeugung willen werden folgende Fälle als *H*-Sonderlesart zu betrachten sein: a) Zunächst einiges Sprachliche: 9 18 ως 1 ωσει *H*^{δ1-2*} 84 74 162 *Ia*⁷⁰ 264 *O*²⁸, ist um so sicherer für *I-H-K* zu verwerfen, da ως viel häufiger im NT gebraucht wird als ωσει, 22 συνεχυνεν 1 -ν- *H*^{δ1*} 2 83 *Apr* *Ib*¹⁷¹ 398c (συνεχεν [vgl 21 27] *H*⁷⁴ *Ia*¹⁰⁰¹ 8203 *Ib*⁸⁶⁰² 396f 398 157 *Ic*³⁶⁴ *Opr*²⁰), 11 2 Ιερουσαλημ 1 Ιερουσολυμα (15 2 21 12 gg 25 1 21 4) *H*^{δ1-2} 84 *Ia*^{70f} 8157 *SU*, 13 14 την Πισιδιαν 1 της Πισιδιας *H*^{δ1-2} 83 84 74, 19 om αυτοις *H*^{δ1-2} 74 162 *Ia*¹⁰¹ 85c, 25 τι εμε 1 τινα με *H*^{δ1-2} 84 848 74 162 *Ia*³⁸² *Ic*¹⁶⁹ gg sa bo sy lat, 74 11 τε 1 δε *H*^{δ1-2} 84 *Ia*¹⁰¹ *Apr* *Ib*⁸⁶⁰², 17 αυτον 1 εαυτον *H*^{δ1-2*} 84 *Ia*¹⁰⁰¹ 382 202 175 *Ic*⁵⁵¹, 16 36 απεσταλκαν 1 -κασιν *H*^{δ1-2} 84, 19 16 εφαλογμενος 1 -λλ- *H*^{δ1-2*} 84 74, 20 14 συνεβαλθεν *H*^{δ1-2} (2* -λλον) 84, 20 30 εαυτων 1 αυ- *H*^{δ1-2} 84, 25 10 ηδικοιχα 1 -σα *H*^{δ1-2} 162 (ηδικοιχως 1 ηδικοιχα ως) *Ia*⁵⁰², 27 37 ημεθα 1 ημεν *H*^{δ1-2} 84 *Ia*^{70f} 200 8505 8459 *O*¹, 41 των ∩ των *H*^{δ1*} 2* 84 *Ia*^{173*}. Dagegen dürfte 11 11 ημεν 1 ημην *H*^{δ1-2} 84 gg sa bo, wie auch *Ia*⁸⁵ 70f 397 252f 8355 *Ib*⁶² 171 *Ic*¹⁷⁴ *O*¹⁸ steht, überall gedankenlose Verbindung der Kopula mit απεσταλμενοι von Schreibern sein.

b) Omissionen, die *H* zuzuschreiben sind, sind selten. Meist treffen sie den Artikel, auch wo keine Parallele es veranlassen konnte: 13 20 του α προφητου *H*^{δ1-2} 162 *Ia*^{200f} 8203 192, 13 45 27 11 του α Παυλου, 13 45 *H*^{δ1-2} 84 86 *Ib*¹⁶¹ *Ic*⁵⁵¹ 353 69 *O*³⁶ *O*⁴⁰, 27 11 *H*^{δ1-2} 84 162 *Ia*³⁸², 16 18 28 ο α Παυλος 18 *H*^{δ1-2} 84 257?, 28 *H*^{δ1-2} 83* 148 *Ia*^{200f} 173 *Ib*³⁹⁸ 171 *Ic*¹⁷⁴ *O*⁴⁰, 29 τω 2 *H*^{δ1} 83* *Ia*⁸⁵ 70 7. Sonst finden sich nur noch die

Omissionen von 540 αυτους p απελυσαν *H*^{exc} δ48f 103 sa bo, 1523 ταδε *H*^{δ1-2} δ4 lat exc c w *gig* DI*, 1815 γαρ *H*^{δ1-2} δ4 δ48 bo *I*^a δ5 *I*^c 466 lat.

c) Auch *H* eigentümliche Wortstellungen sind sehr selten: 77 ο θεος ειπεν *H*^{exc} δ6 δ48f 103, schwer erklärbar, vielleicht zog *H* ο θεος zu dem vorübergehenden εγω vgl 732 Mk 1226, 912 ανδρα εν οραματι *H*^{δ1} δ3 74 (om εν οραματι *H*^{δ2} δ4 162 *I*^a 7f lat exc D, om ανδρα *I*^a 200f), 1112 το πνευμα μοι *H*^{exc} δ6 δ48f 103 lat (nach 1019), 1322 τον Δαυειδ αυτους *H*^{δ1-2} δ4 74 *I*^a δ5, 148 αδυνατος εν Λυστροις *H*^{δ1-2} 74 *I*^a δ453, 2323 τινας δυο *H*^{δ1-2} δ48 162.

3. Mehrmals begegnet sich *H* mit dem lateinischen Text. Ob zwischen *H* und lat direkte Beziehungen anzunehmen sind, ist bedeutsam für die Abwägung der Zeugen bei mancher problematischen Stelle. Die nicht allzu zahlreichen Fälle, wo *H* und lat in der Hauptsache allein eine Lesart vertreten, fordern darum eine eingehendere Untersuchung.

a) Sehr gut können gleichartige Paralleleinwirkungen in beiden Kreisen das Zusammentreffen veranlassen haben: 236 ~ εποτισεν ο θεος (1512 1911 2119) *H*^{δ1-2} 162 *I*^a 175 δ454 δ300 168 *O*πρ20 *A*θ *gig* vg (gg *§*) sy, 125 εκτενως 1 -vης (1 P 122) *H*^{δ1-2} δ4*? δ48 162 bo *I*^a 70f *I*^b δ260 lat exc p; (die *I*-Zeugenliste schliesst beidemal die Lesart für *I* selbst aus; analog kann sie aus den Parallelen auch in die einzelnen *H*-Zeugen oder *H* selbst eingedrungen sein.

b) *I-H-K*, und als solches nur in *H* und lat erhalten, dürfte sein: 433 Ιϋ Χϋ του ϋϋ *H*^{δ2} δ4 74 bo lat exc *gig* p Ir Aug, da diese Formel ohne Analogie und alle Abweichungen von ihr Reminiszenzen sind, so add ημων p ϋϋ *A*πρ, του ϋϋ Ιϋ Χϋ *I*^a δ5 1001, του ϋϋ Ιϋ (816 1120 1511 1631 2035 2113) alle übrigen (sa Ιϋ του ϋϋ); 1723 ο .. τουτο 1 ον .. τουτον *H*^{δ1-2}* δ4* 74 162 Ωρ (gg Kλa) lat exc Aug, da ον .. τουτον der Anpassung an αγνωστω θεω verdächtig ist; 199 om τινος *H*^{δ1-2} δ4 sa bo *I*^b 78ff p *§* syP, da für den sekundären Text eine Vorliebe für die Beifügung von τις später nachzuweisen sein wird; 2131 συγχυνεται 1 συγκεχυται *H*^{δ1-2}* δ48 *I*^a δ5 *I*^b 365 lat exc *gig* d e, da συγκεχυται der Herkunft aus 1932 1045 Rm 55 verdächtig ist; wohl auch 1311 τε 1 δε *H*^{δ2} δ3 74 162 bo *I*^a 173 *A*πρ12 lat syP, wo δε aus 37 1223 eindringen konnte.

c) Lateinischer Einfluss in den betreffenden *H*-Zeugen kann sehr gut sein (vgl schon unter a) 827 om ος p αυτης (auch *I*^a δ5* 382 202), 1339 om και, beides in *H*^{δ2} (ος nur δ2*) δ3* δ4 vertreten, 2330 αυτους 1 τα προς αυτον *H*^{δ2} δ4 δ48 *I*^a 70f lat, aber auch 760 ~ ταυτην την αμαρτιαν *H*^{δ1} δ3 δ4 (gg *A*θ) *I*^a δ5 lat (gg Ir Ωρ).

d) Auch 2714 ευρακυλων 1 ευροκλυδων *H*^{δ1-2} δ4 sa bo lat, ist das Zusammentreffen ohne direkte Beziehung zwischen lat und *H* erklärbar, sei es, dass ευρακυλων *I-H-K* ist und in *I* und *K* durch das gut griechische ευροκλυδων verdrängt wurde, sei es, dass ευρακυλων aus lat in die 2 Codd *H*^{δ1-2} und *H*^{δ4} (letzterer an Latinismen reich) eindrang, oder endlich, dass ευρακυλων die auch in Ägypten gebräuchliche Bezeichnung des Windes war. Unentscheidbar wie *I-H-K* las, ist ferner: 428 om σου p βουλη *H*^{δ1} δ4* 74 *I*^a 502 *I*^b δ206 78 157 c e* *gig* Luc A*DGΘIT Hil Aug, 1036 om ον p λογον *H*^{δ1-2} c δ4 162 sa bo *A*θ *I*^b 78 *I*^c 288ff (gg Ku^t) lat, 1616 πνευμα πυθωνα 1 -νος *H*^{exc} δ6 δ48 74 103 *I*^a 192 Ωρ lat exc e* *gig* Luc CMT, 2330 om ερωσο (nach σου!) *H*^{δ1} δ4 δ48 sa bo *§*, wo ερωσο nach 1529 eingedrungen und nach σου ausgefallen sein kann; ebenso auch 430 om σου p χειρα *H*^{δ1} δ4 74 d *gig* Luc, wo σου neben σε entbehrlich gefunden worden oder aus 28 eingedrungen sein kann. Darum sind die Stellen für die Entscheidung der Frage, ob direkte Beziehungen zwischen lat und *H* vorhanden sind, nicht verwertbar.

e) Nun bleibt noch übrig 1311 επεσεν 1 επεπεσεν *H*^{exc} δ3 103 *I*^a δ5 264 δ203 δ457 *I*^o 174 *O*28 *O*Θ40 lat, wo επεσεν, durch 510 Ap 810 nahe gelegt, in *H* wie den *I*-Codd auch Schreibfehler sein könnte, während in lat auch επεπεσε stets mit cecidit übersetzt wird.

Eine grössere Anzahl Stellen, an denen die Entscheidung, ob *H* eine Sonderlesart oder den überlieferten Text des 3. Jahrhunderts vertritt, schwierig ist, sind hier ignoriert, da sie im Zusammenhang untersucht werden müssen. Das Ergebnis vergrössert eventuell diese Listen noch um einige Fälle.

433. Die der Rezension *I* eigentümlichen Lesarten. Auch in der Rezension *I* finden sich naturgemäss Sonderlesarten, die der Rezensent aus seinem Eigenen oder aus einer von ihm wertgehaltenen Sonderquelle aufgenommen hat. Wie die folgenden Listen zeigen, sind sie in *I* wesentlich zahlreicher als in *H*.

1. Wieder sind häufig Reminiszenzen die Ursache: 26 om εις (8) *Ia* 464 δ203 δ157* *Ib* δ206 78f δ309 *Ic* 364f *O* 28 *H* δ2, 37 ειποντες 1 ειπον τε (nach ακουσαντες 37a) *Ia* 7f 200 367 170 158 251 502 δ156* 256 *Ib* 76 171 *Ic* 208ff 364 486 174 *O* 36 *H* δ2, 243 εγενετο 1 εγινετο² (53) *Ia* 101 7f 200f δ453f 170 175 δ180 δ300 390 464 *Ib* 157 δ152f 472 δ368 209 *Ic* 551 δ299 174 *O* 46 *Opr* 12, 51 ~ ονοματι *Αγαντας* (9 10) *Ia* δ5 δ505 175 δ203 *Apr* *Ib* δ602 *Ic* 208fff *H* δ4 lat exc *p*, 12 εγενετο (5 7) *Ia* b c *O* 28 36 *O* 9¹⁰ *Ku* 1, 41 add αυτου p ονοματος (*Rm* 15) *Ia* 70f 200f 7f 397 175 502 δ203 1100 552 δ500 *Ib* δ206 472 δ414 76 209f 253f 161f 306 *Ic* 551 174 *O* 6 36, 739 υμων 1 ημων (51) *Ia* 251fff δ157 175 184 502 *Apr* *Ib* δ206f *Ic* 551 *H* δ6 162 *Ir*, 50 ~ παντα ταυτα (*Ies* 662) *Ia* δ5 δ505 205 δ459 168 193 256 δ355 δ500 *Ib* 171 (δ602 om παντα) *Ic* 466 487 69f *O* 12 *H* δ3 δ4, 821 εναντιον 1 εναντι (*Lk* 18 24 19) *Ia* 70f 7f 200f δ453fff 397 252f 502 598 *Ib* 62fff δ206 δ309 78f δ370*? *Ic* 208f 116* 364 486 174 *O* 28 *Apr* 12 *Opr* 20 *H* δ3 δ48 74 162, 937 add τω a υπερων (208) *Ia* 1001 70f 200 7f 252fff δ505 δ453f 175 464 502 δ156c δ355c δ457c *Ib* *Ic* 551 466ff *O* 18 28 *Apr* 12 *Opr* 20 c *H* δ3 δ4 δ48 74 *Ωρ*, 1323 τηγειρεν 1 ηγγαγεν (22) *Ia* δ5 101 502 252fff δ453 δ203 202 552 175 168 184 δ254 464 *Apr* *Ib* *Ic* 208 551 364 *O* 18 28 *Apr* 12 *H* δ3 δ48 103, 27 om εν (*I* 19 2 14) *Ia* δ5 1001 252fff δ157 172 173 192 δ203 δ300 464 552 64 *Apr* exc 20 *Ib* δ264 469 306 δ309 *Ic* 208fff 364ff 486 *O* 18 *Apr* 12 *H* δ3 δ48f 162, 41 add και επιβλεψετε a και θαυμασετε (*Hab* 15) *Ia* 1001 200f δ453f 252fff 172 175 502 *Ib* (~ p θαυμ., δ260 δ361 a και θαυμ.) *Ic* 208f 551 364fff 174 *O* 18 *Apr* 12 *H* δ6 (~ p θαυμ.), 1427 ~ ο θεος εποιτησεν (236 154) *Ia* δ5 205 δ300 *Apr* *Ib* 62fff δ206f 78f *Ic* 208fff 364 466f *H* δ2 103, 1537 επικαλουμενον 1 καλουμενον (12 12 10 18) *Ia* δ5 70f 7f 200f 252fff 175 192 193 202 δ203 δ454 δ507 502 552 *Ib* 62f 398 472 206f 78f 306 *Ic* 208fff 364fff δ298 *O* 18 *H* δ3 δ6 δ48f 103 162, 1631 add πας a ο οικος (11 14) *Ia* 1001 70f 205 502 *Apr* *Ib* 62fff δ206f 78f δ309* *Ic* 364f 470 *H* δ48f, 1921 add την a Αχαιαν (18 27) *Ia* δ5 1001 101 δ203 δ459 552 *Ib* δ602fff δ206f 78f δ260f *H* δ4, 22 om την a Μακεδονιαν (16 9 f) *Ia* 1001 101 7 δ505 1202 δ459 δ507 *Apr* *Ib* δ206* δ264c 157 δ260f 161 δ356 *Ic* 364ff 486 487 174 169 506 *O* 6 16 18 28 29, 2026 δι9 1 δι9τι (31) *Ia* δ5 70f 200f δ505 252f 56 173 175 168 192 δ156 δ157f δ180 256 δ254f δ300 397 502 *Apr* *Ib* 62fff δ206f 78f δ152f δ260f 270f 161 209cf *Ic* 208fff δ299f 114f 486 506 69, 237 ~ των Σαδδουκαϊων και Φαρισαϊων (nach 6) *Ia* 1001 δ505 397f 252 δ203 184 205 *Ib* 78f δ206 δ309 *Ic* 208fff 364 δ299 470f 174 *O* 6 18 (aus einer in der Vorlage markierten Umstellung entsprechend *K* erklärt es sich am einfachsten, dass των Φαρις. και των Σαδδ. sich ebenfalls auffallend häufig findet *Ia* 200f 192 δ454 256 *Ib* δ602f 398 *Ic* 69 *O* 16 28 29 36, wie freilich auch των Σαδδ. και των Φαρις. [vgl 5 17 *Lk* 20 27] mehrfach begegnet *Ia* δ505 184 *Ic* 208fff δ299 *O* 6), 26 12 om την a Δαμασκον *Ia* 1001 382 367 252f 170 175 168 δ203 *Ib* δ602 396f δ264 δ260f δ370 δ309 δ356 161 *Ic* 208fff 364 470f *O* 12 *H* δ4 103, 285 αποτιναξαμενος 1 -ξας (13 51 18 21) *Ia* 101 397f δ251f δ457f δ157 256 552 *Ib* 396 δ206 78f δ260f 270f δ30 *Ic* 208fff 364ff 174 19f *O* 18 28 36 *H* δ4 δ48f 74 103, 2822 ακουσαι παρα σου *Ia* 70f 200f 382 δ203 552 64 *Ib* 472 δ260f 270 161* *H* 32 Hier *K* (10 22).

2. Änderungen grammatikalischen Charakters: 1 14 Μαριμ 1 Μαρια *Ia* δ5 1001 70f 397f 170 175 502 *Ib* 171f *H* δ1, 2 37 4 16 τι ποιησομεν 1 -σωμεν *Ia* δ5 264 δ157 δ453 251-554 202 δ156 175 193 184 205 δ355 *Ib* c, 3 1 (ebenso 10 3) εννατην *Ia* 101 367 246 397 δ453 δ459f 170 175 δ454 502 264 δ203 δ457f 193 552 464 *Ib* δ602 δ206 472 δ260f 253 *Ic* 551 364ff *O* 46 *H* δ48 74 162, 3 23 αν 1 εαν *Ia* δ5 1001 200f

δ251 f 264 δ453 f 192 202 *Ib c* *O* 16 29 *Apr* 20 *H* δ1 *Ωρ*, 51 *Σαπφειρα* 1-ρη *Ia* δ157 f 202 205 256 δ156
 158 598 *Apr Ib c* *O* 28 36 *H* δ1, 65 *πληρη* 1 *πληρης* *Ia* δ453 ff 251 ff δ157 f 205 δ203 δ300 δ457 *Aprexc* 40
Ib 62 fff δ206 δ152 δ414 78 fff δ260 f 209 δ309 *O* 36 *Opr* 36 *H* δ1 δ30, 710 *εναντι* 1 *εναντιον* *Ia* 70 f 200 f
 δ453-173 397 251 fff *Ib* 62 δ602 398* δ309 171 f δ206 *Ic* 370 364 *H* δ2, 11 *γυρισκον* *Ia* 1001 70 f δ453 251 fff
 184 *Ib* 171 *Ic* 364 f 169 *H* δ1, 819 *αν* 1 *εαν* *Ia* δ5 δ505 δ157 502 251 256 δ254 ff 168 *Apr* 40 *Ib* 62 fff δ206
 78 δ260 f δ309 *Ic* 169 *Kυ* 1, *λαμβανει* 1 -νη *nach* *να* *Ia* 1001 70 f 200 f 264 367 f δ505 251-δ459 170 175 δ203 f
 502* δ254* 464* δ500 *Ib* 365 472 306 *Ic* 370 364 ff 470 258 69 *O* 28 *H* δ6 δ48 103, 918 *απεπεσαν* 1 -σον *Ia* 1001
 70 f 7 f 382 δ453 ff 152 252 f 502 δ300 64 *Ib* 62 78 f *Ic* 116 174 *O* 40 *Hexc* δ6 δ48 f, 103 30 (vgl zu 31) *εννα-*
την *Ia* 70 f δ203 δ254 f δ180 f δ453 δ507 170 158 502 *Ib* δ602 δ206 f 472 δ309* 253 f δ260 270 δ368 *Ic* 470 f 353 258
O 18 28 *O* 40, 1129 *γυπορειτο* *Ia* δ203 f δ157 f 202 δ254 502 64 *Ib c* *O* 36 *Apr* 12 *H* 103 162, 136 *Βαριτη-*
συν 1 -ους *Ia* δ5 (*-συναν oder -μ) 70 f 7 f 200 f 251 ff δ305 56 64 106 168 170 175 192 202 361 367 464 552 δ300
 1100 1202 *Ib* 368 δ264 δ152 f 275 161 253 270 490 469 209 δ309* *Ic* 208 116* 169 258 364 154 506 114 f *O* 1 *Apr* 12
H δ4, 1410 *ιλλατο* (*H* *ιλλατο*, *K* *ιλλετο*) *Ia* 1001 (εξ *ιλλ*-) 70 f 264 200 f 252 ff δ453-173 δ157 175 δ203 184
 192 502 δ156 c 64 c (δ5* *ανηλατο*, c-*λλ*-) *Ib* δ602 fff δ206 f 78 ff δ260 f δ309 δ356 209 161 *Ic* 116 f 258 506 *O* 18,
 1412 *Διαν* 1 *Δια* *Ia* δ5 1001 101 200 7 f δ300 δ500 502 *Ib* 78 δ260 δ370 *O* 6 18, 159 *ουθεν* 1 *ουθεν* *Ia* δ505
 δ251 f 397 f 202 168 170 δ254 δ500 256 *Ib* 157 469 253 *Ic* 364 ff 506 δ298 174 258 69 f *O* 12 28 36 *H* δ1 δ6, 16 26
ανειθη *Ia* 252 ff δ203 256* δ457* *Ib* δ602 fff δ206 f δ260 f *Ic* 208 fff 364 fff 258 (*ανιθη*), 172 *διελεχθη* 1
διελεξατο *Ia* δ5 1001 70 f 192 *Aprexc* 40 *Ib* 171 δ309 *Ic* 208 fff 364 fff *H* δ6, 5 6 9 *Ιασωνος*, -σωνα *Ia* δ5
 1001 70 f 200 f 252 ff δ505 δ157 f 55 64 158 168 192 205 256 464 502 552 δ454 *Aprexc* 11 *Ib* 62 f 472 δ356 157 270 f
 δ370 161 *Ic* 353 f 470 f 487 174 506 *O* 12 18 *H* δ6, 196 *προεφητευσον* 1 *επροφ*- *Ia* 1001 101 382 202 205 δ457 f
Ib 472 253 *Ic* 208 ff 364 466 174 *O* 18 28 *H* δ6, 227 *επεσον* 1 -σα *Ia* δ5 252 ff 56 1202 256 *Ib* 62 ff 398 δ206 f δ309
 161 78 157 δ260 f *Ic* 208 fff 364 ff δ101 *Apr* 12 *O* 6 36, 2311 *ουτως* 1 *ουτω* (a *σε*) *Ia* 1001 70 f 7 f 200 f 397 173
 175 55 168 170 192 202 205 δ254 f 256 δ355 δ454 δ459 *Aprexc* 11 *Ib* 62 f δ206 78-157 δ260 253 f 270 δ368 161 δ356
Ic 551 364 466 486 114 69 *H* δ5 δ4 74, 2427 *χαριν* 1 *χαριτα* (im NT das Übliche) *Ia* 1001 70 f 397 f
 252 ff δ453 ff *Ib* 62 δ206 78 ff δ309 *Ic* 208 fff 353 ff 114 f *O* 18 *H* δ6 δ2c, 2511 *του* 1 *το* *Ia* 70 200 f δ505 173
 175 256 δ254 ff 464 *Ib* 365 398 δ206 78 f δ260 δ152 209 *Ic* 174 *O* 6 16 18 *O* 40 *H* 103, 20 *add* *εις* *a* *την*
 (nach *απορορουμενος*) *Ia* 70 δ505 173 55 δ459 δ500 502 *Apr* *Ib* δ602 fff δ206 *Ic* 551 114 f *O* 18 *H* δ3 103, 2733
εμελλεν *Ia* δ453-173c δ397 252 f δ156 δ254 f 64 202 205 502 δ454 *Ib* δ602 fff δ206 157 209 161 253 δ309 *Ic* 364 f
 174 470 *O* 6 *H* δ2 δ4, 2815 *τημων* 1 *την* *Ia* 101 7 f 397 f 382 δ453-173 252 ff δ203 64 552 δ254 δ355 1000 1100
Apr *Ib* 62 398 f δ356 78 δ260 δ152 δ370 270 161 *Ic* 208 fff 364 δ299 258 114 *O* 6 16 18 *Apr* 12 *O* 40 *H* δ48 103
 162, 26 *ακουσχητε* . . *βλεψητε* *Ia* 1001 70 200 f 170 175 δ505 δ457 f *Apr* *Ib* 365 469* δ356 *Ic* 174 258 *O* 6 18
O 40 *Apr* 12 *H* δ4 δ48 103, nur *ακουσχητε* *Ia* 367 f 264 173 502* *H* 162, nur *βλεψητε* *O* 16 *H* δ2c 74,
 27 *Ιασωμαι* *Ia* 1001 200 252 f 175 158 192 168 δ203 δ454 δ507 *Ib* 365 398 δ206 171 253 f δ309 270 161 209c *Ic* 116
 δ299 *O* 16 36 *Apr* 12.

3. Omissionen sind in *I* noch seltener als in *H*. Wie dort treffen sie, mit einer
 einzigen Ausnahme, nur den Artikel: 737 *ο* *a* *Μωυσης* *Ia* 200 f δ203 f δ157 175 δ156 168 δ254 f
 390 464 *Ib* 62 365 472 δ206 δ309 78 ff δ260 f *Ic* 116 364 f 466 *O* 28 *Opr* 20 *H* 74, 86 *του* *a* *Φιλίππου* *Ia* δ5
 70 f 200 397 1100 *Ib* 62 fff δ206 78 f *H* δ6, 1220 *ο* *a* *Ηρωδης* *Ia* 1001 397 f 252 fff δ203 175 184 192 δ300
Ib δ602 fff δ356 δ370 469* *Ic* 208 ff 364 174 *Apr* 12 *O* 40, 1421 *την* *a* *Λυστραν* *Ia* δ5 70 f 175 192 *Ib* 62
 δ206 f 78 ff δ309 *Ic* 174 486 *O* 28. Dazu kommt nur 430 *om* *σε* *Ia* δ5 1001 70 f 200 397* 175 193 464
 502 *Apr* 40 *Ib* 62 472 δ206 78 157 209 *O* 28 *H* δ2c δ6 δ48.

4. Auch Wortumstellungen sind, wie in *H*, sehr selten: 2413 *νυν* *a* *δυνανται*
Ia 7 f 397 f 192 δ454 δ254 f δ507 256 *Ib* 157 δ260 f *Ic* 551 353 466 258 174 (*om* *νυν* *Ia* δ157 252 δ459 *Ib* 203
 δ370), 21 *φωνης* *ταυτης* *Ia* 1001 200 f 367 252 fff 1100 f *Ic* 208 fff 364 470 114 f *Apr* 12 *O* 40 (*om* *ταυ-*
της *Ia* 264 *Ib* δ264).

5. Auch Additionen, für die sich sonst keine Belege finden, sind sehr selten. Zwei-
 mal wird eine präpositionelle Beifügung durch Einfügung des Artikels enger verbunden:
 321 *των* *a* *απ αιωνος* *Ia* δ5 1001 70 200 f 367 251 ff 202 502 δ453 *Ib* 365 fff *Aprexc* 11 40 *Ic* 208 f 551 δ299
H δ6 δ48, 2418 *των* *a* *απο* *Ia* 1001 70 f 200 f δ505 δ453-173 175 502 64 c *Apr* *Ib* 62 δ206 78 ff δ260 f δ309*
Ic 551 116 364 δ299 114 f *O* 18 28 *Apr* 12 *O* 40 *H* δ3 δ6 74 103. Dazu kommt zweimal die Ein-

fügung von *καί*, einmal die von *τε*, wo die asyndetische Verbindung nicht ohne Härte ist. Doch liegt der Sachverhalt nur 143 ganz klar, wo *Ia* 70 f 382 175 502 *Ib* *Ic* 466 f *O* 18 28 *O* 40 *H* 23, also doch wohl *I* selbst, *καί* a *ἰδόντι* addiren. Dagegen steht 230 die Addition von *καί* a *καθίσαι* in *Ia* 25 1001 397 f 502 2157* 170 2355 *Ib* 62 fff 206 171-157 *Ic* 208 ff, wofür *Apr* *Ia* 251 f-2459 170 *Ib* 157 *τε* p *καθίσαι* schreiben, im Zusammenhang mit der *I* und *K* gemeinsamen, auch in *sy*^h sich findenden Addition von *το κατά σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χῶ* a *καθίσαι*. Da diese sicher bei *I* und *K* aus derselben Quelle stammt, ist unentscheidbar, ob *K* *καί* omittirt oder *I* es addirt hat. Auch der Wechsel zwischen *καί* und *τε* im *I*-Kreis hilft hier zu keiner Entscheidung. Ebenso neckisch ist der andere Fall 201. Hier schreibt *H* *καί παρακαλεσας ἀσπασαμενος*, *K* nur *καί ἀσπασαμενος*, *I* dagegen *καί παρακαλεσας ἀσπ. τε* *Ia* 25 c 70 f 2505 2453 64 *Apr* *Ib* 62 365 f 398 2006 78 (26) 171 f 2356 *Ic* 370 f 364 ff *O* 18, *καί παρακ. καί ἀσπασ.* *Ia* 1001 502 *Ib* 157 *H* 22, also wieder der Wechsel zwischen *καί* und *τε* im *I*-Kreis. Das *καί* in *K* ist nicht sicher zu deuten; es kann einfach das *καί* vor dem omittirten *παρακαλεσας* sein; ebensogut kann auch *K* die Lesart *καί παρακ. καί ἀσπασ.* vorgelegen haben und der Redactor oder sein Reinschreiber ist von *καί* auf *καί* übergesprungen. Dann wäre *καί* a *ἀσπασαμενος* keine *I* eigentümliche Addition, sondern *H* hätte dies *καί*, *K* von *καί* auf *καί* springend *παρακαλεσας καί* omittirt.

6. Dazu kommen einige wenige Sonderlesarten ohne erklärbaren Anlass: 231 *προειδως* 1 *προιδων* *Ia* 25 200 f 170 2507 175 2254 390 *Ib* 62 fff 78 *Ic* 466 174 *O* 28, 536 *προσεκολληθη* 1 -*ε*κλιθη *Ia* 397 367 170 175 251 fff 2156 2203 2454 168 184 1100 1202 464 598* *Ib* 2602 396 ff (2602 396 ff -*θησαν*) 157 2660 2600 *Ic* 208 fff 364 466 f 487 174 258 *O* 12 36 *Opr* 20 *Apr* 12 *O* 40 *H* 248 103, 832 *ουτος* 1 *ουτως* *Ia* 1001 7 f 200 367 2180 f 168 2254 598 *Apr* *Ic* 208 f 258 *O* 36 *H* 248, 1417 *την* (*K sy*^h *υμν*, *H om*) p *ουρανθεν* *Ia* 200 f 397 f 264 367 2454 2156 2457 168 193 2203 2355 64 *Ib* 2602 f 472 2206 f 253 f *Ic* 208 f 364 ff 174 169 *O* 18 *O* 40, 1527 *ταυτα* 1 *τα αυτα* *Ia* 25* 70 f 7 200 f 175 502 *Ic* 208 ff 364 466 *O* 18 *H* 26, 2425 *λαβων* 1 *μεταλαβων* *Ia* 70 f 200 252 ff 2203 2453 ff 464 502 552 *Ib* 62 ff 2206 78 f 2260 f *Ic* 470 *Apr* 12 *O* 40 *H* 26 248 162. Zweimal schreibt *I* *υπο*, 436 1 *απο* *Ia* 25 200 f 397* f 2453 f 251 fff 2203 163 2454 f 464 *Apr* *Ib* 2602 472 2264 157 f 161 f 2260 f 2600 *Ic* 370 ff 353* fff 487 69 506 *O* 6 28 36 *H* 248, 259 1 *επι* *Ia* 200 f 264 2180 f 55 56 175 192 2507 *Apr* *Ib* 396 f 2206 2260 f 2309 209 2368 *Ic* 208 353 f 174 258 69 506 *O* 6 7 16 28 29 *O* 40.

Gehen diese Sonderlesarten in *I* nur in der Zahl, nicht aber in der Bedeutung, um ein Geringes über die in *H* erscheinenden hinaus, so ist für *I* im scharfen Unterschied von *H* charakteristisch die viel grössere Zahl von Lesarten die sich im Gebiet der lateinischen und syrischen Übersetzungen auch finden. Die Belege sollen hier nur gebucht werden; die Deutung der Erscheinung, für die wir noch zahlreiche Analogien finden werden, muss zusammenhängender Untersuchung vorbehalten bleiben.

243 add *χειρων των α αποστολων* (5 12 143) *Ia* 1001 101 170 175 397 *Apr* exc 20 *Ic* 208 ff 364 *H* 103 *sy*^h, 320 ~ *Ἰησουν Χριστον* *Ia* 200 f 2505 251 fff 2453 f 184 f 390 170 175 205 502 2307 192 2254 *Apr* *Ib* 62 fff 2264 2152 f 2368 78 ff *Ic* 2299 f *Apr* 20 *H* 23 24 26 248 lat (incl *d*) *sy*^p *Ωρ*, 22 *υμων* 1 *τημων* p *θεος* *Ia* 25 101 397 2505 2251 f 2203 f 2507 502 552 2180 2300 64 *Apr* *Ib* *Ic* 2299 69 f 174 258 *Apr* 20 *H* 24 103 162 *Ir* *Ωρ* 2:1, 433 ~ *οι αποστολοι το μαρτυριον* *Ia* 1001 200 f 251 fff 502 2254 ff 184 390 *Ib* *Ic* 466 506 174 *H* 24 248 f 74 lat exc p *gig* *Ir* *sy*, 536 add *μεγαν* p *εαυτον* (89) *Ia* 25 1001 200 f 173 251 fff 192 598 *Apr* *Ib* 2602 fff 171 2260 *Ic* 364 2299 f 174 *Apr* 12 *Opr* 20* *H* 257 *Ωρ* *Ku* *gig* h B*CDG^cΘIT (5[?]) *sy*^p, 67 *υπηκουεν* 1 -*ον* *Ia* 1001 397 f 202 1202 *Apr* *Ib* 62 2206 78 c 157 2370 *Ic* 208 ff 364 470 f (*Ic* 208-470 f *κουσεν*) 174 258 169 lat exc h p *IR** *sy*, 714 add *αυτου* p *συγγενειαν* *Ia* 25 1001 200 203 2203 2459 256 464 502 *Ib* *Ic* 551 *O* 28 *gig* p CSTUW *sy*^p, ~ *εβδωμη-κοντα πεντε ψυχαις* *Ia* 25 1001 7 f 200 f 251 f 2254 ff 2453-173 184 192 202 *Apr* *Ib* *Ic* *Opr* 20 *H* 26 p *gig*,

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

112

20 add αυτου p πατρος Ia 85 1001 70f 200f 251 fff 8453-173 192 203 Apr Ib Ic Apr 12 H 848f 74 103
 lat sy, 22 add εν a εργοις Ia 1001 70f 8505 8251 ff 175 8453-173 158 203 184 f 8156* 202 256 8500 Ib 8368
 253 161f Ic 551 353 174 lat exc e p gīg sy, 30 πυρι φλογος 1 φλογι πυρος (Ex 32) Ia 85* 1001
 101 200f 382 Apr Ib 62f 396 398 8206f 78 209f Ic 470 353 H 83 84 162 lat exc d p gīg Aug sy P, 37 add
 αυτου ακουσεσθε p εμε (Dt 18 15) Ia 1001 70f 200f 173 252 fff 502 8203 397 552 184 192 464 64c Apr
 Ib 62f 472 398 78ff 469 8600 Ic 208 fff 364 466ff 258 O pr 20 H 848f lat exc FG* sy, 44 add εν a
 τοις πατρσιν Ia 85* 1001 70f 200f 251 fff 397 8453-173 502 Apr Ib 62 472 398 8206 78ff Ic 208 466 174
 Apr 12 H 103 sy h („cum“ dem p^c A*S cor vat*), 824 θεον 1 κυριον (424 125) Ia 85
 8505 8251f 8157f 8453ff 8457f 55 64 158 1202 Ib 396f 398 209f 171 8260 Ic 208ff 364-8299 470 8101 Apr 12
 H 848f c p dem AFMW sy h t, 28 om και Ia 85 101 200 397 8157f 173 8457 464 598 192 Ib Ic 208 fff
 O 18 28 Apr 12 H 82* 84 848f p t, 37 add ειπεν δε (add αυτω 1001 502 598 sy h*) ο Φιλιππος
 (om ο Φ- sy h*) ει (1001 εαν) πιστευεις εξ ολης της καρδιας σου (om σου 251 598 Apr Ic 466* ff
 506 lat exc p t Cyp) εξεστιν (σωθησει [1631] 1001) αποκριθεις δε (add ο ευνουχος 502
 w [eunuchus] m p [spado]) ειπεν πιστευω τον υιον του θεου ειναι τον (om τον 502 598
 Apr Ib 62 398* 8206 78ff 470f O 28) Ιησουν Χριστον (~ Christum Jesum m p, om Christum dem
 DΘTUW Ir Cyp; εις τον Χριστον τον υιον του θεου 1 τον — Xv 1001) Ia 1001 502 251 464 598
 Apr Ib Ic 466* ff 506 O 16 28 O 40 c m p t w gīg dem h? vg Cyp sy h* Ir (nur πιστευω — Xv),
 918 add παραχρημα p τε Ia 1001 70f 200f 251 fff 170 173 175 189 192 8500 Ib Ic O 18 28 Apr 12 O pr 20
 O 40 h p sy h sa, 11 25 add αυτον p ευρων Ia 200f 8505 8254f 8157 8156* 8459 552 464 8300 158
 205 1100 266 8180 64 Ib 368 157 253 8260f 8368 Ic 208 8299 69f O 12 H 86 103 sy p h* gīg, 128 δε 1 τε
 Ia 85 70f 7f 200 397f 8453f 8254 Apr Ib Ic Apr 12 O 40 H 81 86 74 lat exc gīg sy h, 1410 add
 σοι λεγω εν τω ονοματι του xū Iū Xū a αναστηθι (Mk 2 11 Lk 5 24) Ia 85 1001 (om τω, add
 ημων p xū) 70f (om σοι λεγω) 1202 202 8254f 464 502 (om Xū) Apr (om Xū) Ib 62 ffff 8206f 78ff
 8260 253 270 8309* 8356 8361 Ic (om του) 364 ffff 174 (om του xū) 506 (om Xū) O 16 18 (om Xū)
 H 83 848 74 h sy p hm, 18 add αλλα πορευεσθαι εκαστον εις τα ιδια p αυτοις Ia 200f 8505
 502 8459 192 Ib 368f 8264 171 Ic 364 fff O 16 18 29 Apr 12 H 83 848f 103 162 sy hm h (et discedere eos
 a se, wohl loco ad se), 19 add διατριβοντων δε αυτων διδασκοντων a, om δε p επιλθον
 Ia 85 1001 70f 200f 71 367f 8505 252 fff 184f 8203 172 192 8507 64* Apr Ib 62 ffff 8206 171f 8260ff 8309 Ic 470f
 174 506 O 16 18 29 Apr 12 H 83 848 74 162 sy hm h Cassiod, add δια λεγομενων αυτων παρρησια
 p και Ia 85* 70f 200f 367f 8505 252 fff 172 192 193 8203 8457* 8502 Apr Ib 62 ffff 8206f 78ff 8309* Ic 486
 O 18 28 Apr 12 H 83 74 103 162 257 sy hm h, επεισαν 1 πεισαντες Ia 85 (επεισεισαντες) 200f 367f
 252 fff 172 192 193 8457 8507 Apr 12 H 83 103 (Ic 470 επεισαν), ανεπεισαν Ia 70f 8505 8203 8459 502
 Apr Ib 62 ffff 8206f 78ff O 18 28 H 848f 74 162 sy hm h, add αποστηναι απ αυτων λεγοντες οτι
 ουδεν αληθες λεγουσιν αλλα παντα ψευδονται Ia 70f 200f 367f 252 fff 8505 192 193 8203 502 8457
 (om απ) 8507 Apr Ib 62 365 fff 8206f 78ff 8260 Ic 258 (om παντα) 470 O 18 28 Apr 12 H 83 74 103 162
 257 sy hm h, 22 add και a παρακαλουντες Ia 200f 175 502 Ib 62 365ff 8206f 78f 253f Ic 208 116f
 364ff 470f O 18 28 H 83 74 103 lat exc gīg FGθ* sy, 1511 add Xū p Iū Ia 85 8505 502 Apr
 Ib 62 fff 8264 78f Ic 470f O 18 28 H 83 86 848 74 gīg Ir Aug sy P, 20 add p αιματος: και οσα
 μη θελουσιν εαυτοις γινεσθαι ετεροις μη ποιειν Ia 85 (ποιειτε Mt 7 12) 464 Ib 62 ffff 8206f 78ff
 8260f Ic 364 506 D Ir Eus Porp sa, 22 Βαρσαβαν 1 -σαββαν (wohl nach Βαρναβα 22 a)
 Ia 7f 200 252 175 192 8156 8254f Apr Ib 8602 fff 8264 157 8152f 253f 8356 461 8370 306 161 Ic 551 364ff 4701
 114f 503 O 16 18 Apr 12 O 40 c p c gīg dem BMΘRTUW vg, 29 add και οσα μη θελουσιν
 αυτοις γινεσθαι ετεροις μη ποιειν Ia 85 (θελετε εαυτοις γινεσθαι ετερω) 464 Ib 62 ffff 8206f 78ff
 Ic 364 (ποιειτε Mt 7 12) 506 DΘ p w c Ir Cyp Eus Porp sy h* sa (doch in allen Übersetzungen
 θελετε εαυτοις . . ποιειτε, p* Auct Pel ετερω), 34 add εδοξε δε τω Σιλα επιμειναι αυτου
 Ia 85 70f 200f 251 ffff 184f 8203 8453-173 192 193 502 464 8457 397 c Ib 62 fff 8206f 78ff 8600 Ic 208f 364 fff
 506 O 18 H 83* 848f 74 sa c gīg w CDGΘMRT sy h*, 1718 om και p δε Ia 1001 200f 8453f 184f
 8459 168 8254 Apr Ib 62f 472 78-157 469 Ic 208ff 364 ffff 174 O 6 12 28 36 Apr 12 lat sy h, 18 add αυτοις
 p ευηγγελιζετο Ia 70f 200 397f 8505 8251f 168 170 192 8254 8500 464 (~ a) Apr 20 (~ a) Ib 62 ffff 8206
 78ff 8152 (~ a) 209 c Ic 208 fff 353 466 174 O 36 Apr 12 O 40 H 82 c 84 848 103 162 lat exc gīg sy P, 2031

add υμων p εκαστον *Ia* 85 1001 252 ff 203 2453 502 552 *Ib* 8602 ffff 206 f 78 ff 206 of *Ic* 208 fff 364 ff 174 sy sa bo, 33 των λογων l των λογων *Ia* 70 f 7 397 55 56 173 170 175 158 2156* 2157 f 168 2457* 2459 464 502 552 c *Ib* 62 ff 398 2152 f 2370 *O* 12 *A* 20 20 *O* 40 lat exc *gig* m Aug, 22 12 add εν Διαμασχω p κατοικουντων (9 22) *Ia* 2505 252 ff 55 64 175 184 2156 2157 202 256 464 2437 f 2507 (add τη p εν) *Ib* 62 ff 398 2206 78 f 2260 f 253 270 f 2309 472 (add τη) 2356 (add τη) *Ic* 551 353 466 258 174 69 *O* 18 28 36 *A* 20 12 *O* 40 *H* 86 248 f 74 103 sy h c dem, 24 6 add p εκρατισταμεν: και (om *gig* p^c A^cBDKRVW vg) κατα τον ημετερον νομον ηθελησαμεν (εβουληθημεν *Ia* 70 f 2505 2156 2251 2453 *Ib* 2206 f 161 2356 2600) κριναι (κρινειν *Ib* 2600 *Ic* 208 fff 364-2299 470 f) 7 παρελθων (ελθων *Ia* 101 2156 *Ib* 161) δε Λυσιας ο χυλιαρχος (~ ο χιλ. Λ. *Ia* 2203 c p^c BKRVW vg) μετα πολλης βιας (βια πολλη *Ia* 2156 *Ib* 2264 161 lat exc dem) εκ των χειρων ημων απηγαγε (αφειλετο *Ib* 2264 2156 161, add αυτον *Ia* 2505 2203 2251 sy, ~ απηγαγε αυτον a εκ *Ia* 2505, add και προς σε απεστειλε *Ib* 2264 2156 161 sy) 8 κελευσας τους κατηγορους αυτου (παραγγελιας και τοις κατηγοροις *Ia* 170 64) ερχεσθαι επι (προς *Ia* 1001 502 2156 lat) σε (σου *Ia* 70 f 2505 175 252 ff 184 *Ib* 157 2260 2356 *Ic* 018 *O* 40 *H* 103) *Ia* 1001 70 f 200 f 2505 252 ff 173 175 184 2156 397 464 64 *A* 20 *Ib* 2602 ffff 2206 f 78 ff 2260 f 2600 2309* 2356 *Ic* 208 fff 364-2299 470 f 114 f 306 *O* 6 18 *O* 40 *H* 86 103 c dem *gig* p^c A^cBDIKMNRVW vg sy, 24 add αυτου p γυναικι *Ia* 1001 70 2505 175 (~ a γυναικι) 2453 2203 2459 552 *Ib* 62 2206 f 171 2260 f 253 f *Ic* 174 *A* 20 12 *O* 40 *H* 82* 24 26 248 103 162 lat sy, 28 14 ~ ηλθαμεν εις Ρωμην (vgl 16) *Ia* 70 f 200 f 397 252 ff 2453-173 2157 f *Ib* 2206 78 f 2260 *O* 18 *A* 20 12 *H* 24 248 103 162 lat sy p.

Einige weitere Lesarten sind nur im lateinischen Gebiet nachweisbar, teilweise können sie im Syrischen gar nicht zum Ausdruck kommen: 5 37 ~ ικανον λαον *Ia* 1001 70 f 2397 2453-173 251 fff 192 *Ic* 208 fff 364 *A* 20 12 *O* 20 20 *H* 248 f h w, 7 35 εφ ημας l -ων (27 so nur *K* lat) *Ia* 1001 200 f 7 f 251 fff 158 170 175 184 307 *Ib* *Ic* 466 *O* 6 *H* 248 (*K* om εφ ημ.) c d p dem *gig* BGΘIR^cS*TUW (S²), 7 44 εωρακεν l -κει *Ia* 25 1001 7 f 2453-173 175 251 502 *A* 20 *Ib* 62 f 398* 2206 78 f *Ic* 551 470 174 *O* 40 *H* 74 103 h, 8 39 απο l εκ (Mt 3 16) *Ia* 1001 101 200 f 170 173 175 2254 390 2507 *Ib* 2260 2356 *Ic* 208 fff 364 470 *O* 20 20 *H* 86 lat, 9 35 Σαρωναν l -να *Ia* 70 7 f 251 fff 2203 170 2300 2355 *A* 20 *Ib* c *O* 16 28 e p* D, 12 12 δε l τε *Ia* 101 2203 f 2251 f 2453 f 158 2457* *A* 20 *Ib* 2602 ffff 2260 *Ic* 466 *H* 24 248 f 162 e p *gig*, 23 ~ αυτον επαταξεν *Ia* 25 367 502 *A* 20 *Ib* 62 396 f 2206 78 f *Ic* 208 fff 364 *O* 18 *A* 20 12 *gig*, 14 15 ~ υμιν εσμεν *Ia* 70 f 7 f 193 *Ib* 2602 2206 2356 78 f 2309 2260 2367 306 *Ic* 208 f 364 fff *H* 23 26 74 m *gig* Ir, 19 εσυραν l -ρον *Ia* 25 1001 397 f 382 367 192 193 554 *Ib* 62 472 2206 171 f 2260 f 2309 2370 *Ic* 364 466 3530 *A* 20 12 lat exc h, 16 14 ηκουσεν l -ουεν *Ia* 25 70 f 200 f 252 ff 2453 ff 175 2168 192 193 390 2457 *Ib* 62 ff 398 2264 2600 *Ic* 116 f 353 f 470 2101 *O* 18 *H* 86 248 f 103 lat exc *gig* e c t, 19 33 προβαλλοντων l -λ- *Ia* 25 7 200 252 ff 2453 f 2203 175 158 64 1202 2254 2454 502 2507 *A* 20 *Ib* 365 398 2309 2206 157 209 306 *Ic* 364 ff 470 *O* 6 18 *A* 20 12 *O* 40 lat, 40 om ou² *Ia* 25 1001 252 ff 367 184 2157 2300 552 *A* 20 *Ib* 62 365 171 209 253* f 2309 *O* 18 *A* 20 12 lat (exc p^c ΘIOSC), 26 17 αποστειλω l -λλω *Ia* 101 200 f 2505 158 173 2203 502 2254 2459 552 *A* 20 *Ib* 78 157 *Ic* 258 fff 364 114 f *O* 6 18 *A* 20 12 *O* 40 dem MV*, 20 add εν a Ιεροσολυμοις *Ia* 1001 70 f 2251 f 2453-173 170 2202 2507 c *A* 20 *Ib* 2602 396 f 2206 *Ic* 208 fff 364 2299 114 f 258 *O* 18 *O* 40 *H* 24 *gig* F, 26 om τι *Ia* 7 200 f 175 *A* 20 *Ib* 62 ffff 2206 78 f *Ic* 208 fff 364 114 *H* 21 2103 162, ουδε l ου a γαρ (neque enim) *Ia* 1001 70 f 2505 175 2453 502 *A* 20 *Ib* 396 f 2206 78 f *Ic* 114 *O* 18 *H* 74 103 162 lat exc *gig*.

Ebenso begegnen einige *I*-Sonderlesarten nur in sy, wo wiederum mehrmals der Lateiner die davon betroffene Wendung nicht wiedergeben konnte: 9 2 ~ οντας της οδου *Ia* 101 200 f 502 *A* 20 *Ib* 398 2206 78 ff *H* 22 24 162 sy, 24 10 add δικαιον p χριτην (2 T 4 8) *Ia* 1001 70 f 200 f 2453-173 252 ff 464 *A* 20 *Ib* 2206 171 f 2356 *Ic* 208 fff 364-2299 114 f *O* 6 18 *O* 40 *H* 26 74 103 sy h t, 27 43 δε l τε *Ia* 70 f 200 f 397 f 175 2156* *Ib* 2206 78 f *Ic* 116 f 364 174 470 *H* 23 26 248 162 sy h.

434. Die der Rezension *K* eigentümlichen Lesarten. Wie in den Evv ist die Zahl der in *K* im Gegensatz zu *H* und *I* erscheinenden Lesarten um ein Vielfaches den Sonderlesarten der beiden andern Rezensionen überlegen. Da sie dem Konsensus

112*

jener beiden Rezensionen gegenüber unter dem Verdacht stehen, dass sie Abweichungen von dem Text *I-H-K* darstellen, entsteht die Frage, ob erst Lucian, um das Ergebnis der Evangelienforschungen kurzer Hand auch für Ac anzunehmen, sie aus irgend welchen Gesichtspunkten aus dem Eigenen eingestellt hat, oder ob er dabei irgend welchen vorhandenen Texttypen folgte. An sich wird das Letztere immer das Wahrscheinlichere sein in so später Zeit. Es lässt sich denn auch von der grossen Mehrzahl der *K*-Lesarten nachweisen, dass sie schon in älteren Texten auftauchen. Die Stellen, bei denen dies der Fall ist, seien zuerst gesammelt.

435. *K*-Sonderlesarten, die in der lateinischen und syrischen Übersetzung erscheinen.

1. Lesarten, die in beiden Übersetzungen nachweisbar sind:

115 μαθητων 1 αδελφων (62) *p t gig* Cyp Aug sy, 16 add ταυτην p γραφην (835) *p t gig* Ir Aug sy, 19 Ακελδαμα 1 -μαχ (entsprechend der Übersetzung χωριον αιματος, während das von *H* und *I* bezeugte Ακελδαμαχ χωριον νεκρων bedeutet) G vg sy, 21 add εν α ω *p* gig* sy, 22 ~ γενεσθαι συν ημιν *p gig* sy, Βαρσαβαν 1 -ββ- c *p* BCIM*SW sy, 26 αυτων 1 αυτοις *p* t gig* DM Aug sy, 24 ~ αυτοις αποφθεγγεσθαι CT Aug sy, 22 ~ απο του θεου αποδεδειγμενον *p gig* Faust sy, 23 χειρων 1 -ρος (vgl Lk 2645) lat incl d syP, 43 om εν Ιερουσαλημ *p* gig d e syh*, 43f om φοβος — και¹ (44) *p* gig d e sy*, 33 om λαβειν *p* h gig* Luc syh, 13 om ο θεος²³ (732 Ex 35) *h gig* sy sa, 25 ημων 1 υμων 13 *h*? vg sy bo Ir, 418 add αυτοις p παρηγγειλαν (Mk 68 Lk 658) *d gig* Luc syP sa bo, 52 add αυτου p γυναικος (1) lat sy sa, 15 om και, 19 ηνοιξε 1 ανοιξας (1214 1427) *p gig* Luc sy, 22 ~ υπηρεται παραγενομενοι *p syh* sa, 23 προ 1 επι (Jo 59) *h MRCT* vg, 32 add αυτου a μαρτυρες (1331) *p* syh* (Ir εν αυτω), 36 ~ αριθμος ανδρων (44) *h p gig* AD vg syh, 37 add ικανον p λαον (Lk 712 Act 1124) *p gig* sy, 39 δυνασθε 1 δυνασεσθε (151) FOSU syh bo, αυτο 1 αυτοις (38) *c dem* SU syP sa bo, 41 ~ κατηξιωθησαν p ονοματος *p gig* Luc syh, 42 ~ Ιν τον Χν (vgl 835 934) *c p* Luc AOSU syh (add τον χν a Iv) bo, 716 του 1 εν (Gen 3319) syh, 17 ωμοσεν 1 ωμολογησεν (Ex 135) *gig* syPht, 18 om επ Αιγυπτον *gig* syht, 25 ~ αυτοις σωτηριαν (cf 5 8 10) *p gig* sy, 35 om εφ ημων (gg Ex 214) syh *h*? vg, 35 εν 1 συν *d gig* syP, 37 add κς α ο θεος (Dt 1815) *p gig* syh, 51 τη καρδια 1 καρδιας (739 K, vgl Rm 229) *h dem gig* Luc Aug CDGCT Hier Fulg Vig syP Ωρ Κυ, 86 τε 1 δε *gig* syP, 8 και εγενετο 1 εγενετο δε *p syh*, χαρα μεγαλη 1 πολλη χ. (153 Mt 210 Lk 210 2452) *p DE* sy, 22 θεου 1 χυ (vgl 21) lat exc t *gig* syP, 25 υπεστρεψαν 1 -φον (Lk 220 39) *p sy*, ευηγγελισαντο 1 -ζοντο (35) *p syP*, 30 ~ τον προφητην Ησαιαν (28) *gig* syh, 93 ~ περιηστραψεν αυτον (Lk 29) lat (exc D) sy, 12 ~ ονοματι Ανανιαν (17 66 133) *t gig* sy, χειρα 1 -ας (Mt 918 Mk 732) *p t* ΘISU sy, 13 ~ εποιησεν τοις αγιοις σου (vgl Mt 2723) *h t* vg sy, 24 om και¹ *p gig* GITS syP, 25 ~ αυτον (1 αυτου) οι μαθηται *c gig* U* cor vat sy, 25 ~ καθησαν δια του τειχους *gig* syh, 28 add και a παρρησιαζομενος *gig dem h*? sy, add Ιυ p χυ (816) *p syP*, 31 αι .. εκκλησια .. ειχον .. οικοδομουμεναι και πορευομεναι .. επληθυνοντο 1 η .. εκκλησια .. ειχεν .. -μενη .. -μενη .. επληθυνετο (165) *p gig* DR* Aug syh, 40 om και syh lat, 101 add ην p τις (Luc 1619) lat exc *p r** sy sa bo, 5 om τινα (1032) *p gig dem* syPht Ir, 7 add αυτου p οικετων exc *gig*, 10 επεπεσεν 1 εγενετο (nach 1044 1115 1311), 17 add και a ιδου (1111) *p syh*, 19 om

τρεις (17) *m p** Ambr Aug syht, 23 add ο Πξ α εξηλθεν *gig* syh, 24 εισηλθεν 1 -θον
 lat exc *gig* syht, 33 θῦ 1 κῡ *p* syP, 48 ~ βαπτισθῆναι α εν (vgl Mt 3 11 28 19) *p gig* vg
 sy, του κῡ 1 Ἰῡ Χῡ *p* vg (syP add α Ἰῡ), 11 13 τε 1 δε *p* syP, 20 εισελθόντες 1 ελθόντες
 (23 33 vgl 10 24) lat exc *gig* syP, om και α προς (vgl 9 29) *c d* (gg δ5) *gig* BDFG^cKSUW
 sy, 123 και ιδων 1 ιδων δε *gig* Luc sy, 9 add αυτω *p* ηκολουθει (8) exc *p* BCDFGOT,
 13 του Πῡ 1 αυτου *c* MR^c syh, 17 add αυτοις *p* διηγησατο (9 27 Mk 5 16) *gig* sy, 134 ~
 του πνευματος του αγιου, 9 add και α ατενισας *gig* sy, 26 υμιν 1 ημιν *p* θεον (vielleicht
 dem vorhergehenden υμιν angepasst) exc syhm, 41 om εργον² *p gig* sy, 43 om αυτοις
 (28 20) lat exc *gig* syP, 45 add αντιλεγοντες και α βλασφημουντες (45^a vgl 28 19) *gig* syh,
 51 add αυτων *p* ποδων (Mt 10 14 Mk 6 11 Lk 9 3) *gig* syP, 52 δε 1 τε (51) *gig* D syh,
 14 13 δε 1 τε *h gig* D syh, 20 ~ αυτον των μαθητων, 28 add εκει *p* δε (25 14) *gig* sy,
 15 2 ουν 1 δε lat exc *p gig* ΘR syh, 3 om τε, 7 ημιν lat exc D Ir syh (om εν ημιν SU
 syP sa), 18 add εστιν τω θεω παντα τα εργα αυτου *gig* (om παντα) Ir syht, add τω κῡ
 το εργον αυτου lat (exc *gig* Ir) syhm, 30 ηλθον 1 κατηλθον *gig* sy, 37 om και (38) *p* ΘOD
 syP, 16 1 om και¹ lat syhm, 3 τον πατερα αυτου οτι Ελλην 1 οτι Ελλην ο πατηρ αυτου
gig sy, 9 ~ ωφθη τω Παυλω *d gig* sy, 10 κξ 1 θξ (13 47) *c gig* Ir sy, 26 τε 1 δε² exc
 syh, 34 ηγαλλιατο *gig* Luc sy, 38 και εφοβ. 1 εφοβ. δε *gig* sy, 17 15 add αυτον *p* ηγαγον
c dem AB*IKMRVW vg sy, 26 add αιματος *p* ενος *gig* Ir D sy, 18 19 κατηντησεν 1
 -σαν lat (c CT) syh, 19 και εκεινους 1 κακ-, 21 add αυτοις *p* απεταξατο (Mk 6 46
 2 Kor 2 13) *gig* R syh, 21 add δε 1 με παντως την εορτην την ερχομενην ποιησαι εις
 Ιεροσολυμα *p* ειπων *gig dem* DΘM*W cor vat sy, add δε *p* παλιν syh, add και α
 παλιν *gig dem* DΘM*W syP, 19 1 ελθειν 1 καθελθειν, 1 f ευρων 1 ευρειν, om τε (18 2
 Joh 9 35) *gig* sy, 2 add ειπον *p* οτι δε lat exc ACFG*ΘT syP, 3 add προς αυτους *p*
 ειπεν τε (2) Hier SU syP, 4 add μεν *p* Ιωαννης (15) O Hier syh, add Χριστον α
 Ιησουν (18 28), *gig* syP ~ Ἰν Χν, 11 ~ εποiei ο θξ (15 12 21 19) vg cor vat sy, 16 ~
 επ αυτους ο ανθρωπος *gig* syP, add και α κατακυριευσας lat exc *c gig dem* DR sy,
 35 ανθρωπος 1 -πων (Mt 12 11) *gig* syh, 37 ομων lat exc *c gig* syh, 20 1 προσκαλεσαμενος
 1 μεταπεμψαμενος (6 2 23 17), 5 om δε lat syP, 21 om Χν *gig* Luc syh, 22 ~ εγω δε-
 δερμενος (25) *gig* AIOST sy, 25 add του θεου *p* βασιλειαν (28 31) lat (*gig* und Luc
 domini Jesu) syP, 28 add ουν *p* προσεχετε *m* Ir sy, 21 15 Ιερουσαλημ 1 Ιεροσολυμα (12)
 exc *gig*, 31 δε 1 τε lat exc *gig* syh, 36 κραζον 1 -ζοντες lat syh, 37 om τι *gig* R*T
 syP, 22 9 add και εμφοβοι εγενοντο *p* εθεασαντο (Lk 24 37 Ap 11 13) *gig* syh, 28 τε 1
 δε lat syP, 30 add αυτων *p* συνεδριον (23 28) *gig* syP, 23 10 καταβηται και 1 καταβαν,
 12 τινες των Ιουδαιων 1 οι Ιουδαιοι (vgl 9 21 24 18) lat syP, 17 ~ τι απαγγειλαι, 28 δε
 1 τε (22 30) *gig* syh, 35 εκελευσε τε 1 κελευσας (27 43) lat syP, 24 10 δε 1 τε (9 13 11 9)
 lat syh, 13 om σοι *gig* syh, 17 ~ παρεγενομην α ελεημοσυνας *gig* sy, 18 om δε *dem*
 C syP, 21 ~ εστως εν αυτοις *s* sy, υφ 1 εφ (1 K 4 3) lat exc *s* syh, 23 add τε *p* δια-
 ταξαμενος lat syP, 25 7 φεροντες κατα του Παυλου 1 καταφεροντες syP (κατ αυτου), *p*
 ISU (καταφεροντες κατ αυτου), 11 γαρ 1 ουν lat syh, 16 add εις απωλειαν *p* ανθρωπον
gig syP h*, 25 καταλαβομενος, add και α αυτου δε *gig e s* syh, add αυτον *p* πεμπειν
 (21) syh T (~ α π.) *p* (~ *p* επικαλεσαμενου), 26 2 ~ απολογισθαι σημερον lat syh,
 3 add σου *p* δεομαι (8 34 21 39) *dem* M syP, 23 om τε, 25 om Πξ (vgl 9 5) *h gig* syh,
 28 add εφη *p* Παυλον (vgl 24) *h gig* CT sy, 29 add ειπεν *p* Πξ *h* D syP, 30 add και
 ταυτα ειποντες αυτου α, om τε *p* ανεστη *h* syh*, 27 16 ~ μολις ισχυσαμεν *c gig s dem*
 Tθ sy, 20 ~ πασα ελπις *gig* sy, 23 ~ αγγελος α του θεου, 34 πεσειται 1 απολειται
 (Mt 10 29) syh *gig*, 28 3 om τι *gig* sy, 16 ηλθομεν 1 εισηλθ- (14) syh lat, add ο εκατον-
 ταρχος παρεδωκε τους δεσμιους τω στρατοπεδαρχω *p* Ρωμην, add δε *p* επετραπη *p gig*
 syh* (non add δε), 29 add και ταυτα αυτου ειποντος απηλθον οι Ιουδαιοι πολλην
 εχοντες εν εαυτοις συζητησιν *c p gig* CDΘMTW syh*, 30 add ο Πξ *p* δε *p s gig* CT
 syP h*.

2. Lesarten, die nur im Lateinischen nachweisbar sind:

27 om παντες¹ (Mk 6⁵¹) *gig* Aug, add προς αλληλους p λεγοντες (Lk 8²⁵; vgl αλλος προς αλλον 12) *p* t gig* GI*W Aug, 17 ενουπια 1 -τοις (Joel 2²⁸ ebenfalls schwankend), 40 διεμαρτυρετο 1 -ατο d *p gig* Luc Aug D, 41 om εν (Jo 4⁵³) *p G* Aug, 43 εγενετο¹ *p gig*, 39 ~ αυτον πας ο λαος *h p gig* Luc CRT, 22 add προς τους πατερας a ειπεν (25) *h p gig* θ Ir (alle ausser K, auch Ia 85 1001 200 f 192 2003 464 552, add ημων p πατερας nach 13 25), 42 των 1 την εκ (Mt 22³¹ 1 K 15⁴²) *e h p gig* Luc sa, 3 om αυτους *h gig* Luc, 11 οικοδομουντων 1 οικοδομων (Ps 117²² Mt 21⁴²), 25 om πνευματος αγιου (116) Hil Aug, 59 add ειπεν p Πετρος (8^b) *c p* DRθT, 33 ακουοντες 1 -σαντες (55 11 754 97 21) *p gig* Luc, 41 add του Ιω p ονοματος (40; K^r του Χυ), 613 om τουτου exc *h p t* CT, 75 ~ αυτω .. αυτην exc p, 10 om εφ *e gig*, 16 ο 1 ω, 21 εκτεθεντα δε αυτον om αυτον p ανειλετο 1 -τος δε αυτου *gig* S, 27 εφ ημας 1 εφ ημων (gg Ex 214), 31 εθαυμαzen 1 -σεν (vgl 27 Mk 66) *gig* Aug, 31 add προς αυτον p xυ (vgl 91 15) *gig* MW cor vat* T vg (T vg ~ a φωνη), 32 add ο θεος a Ισαακ und a Ιακωβ (313 Mt 22³²) exc w FKOR*UV, 38 om αυτων *gig*, 832 χειροντος 1 -αντος (Jes 53⁷) Ωρ, 93 και εξαιφνης 1 εξ. τε (Lk 21³), απο 1 εκ, 8 τε 1 δε², 15 ~ μοι εστιν c IOSUW, om τε Ir, 21 εληλυθεν 1 -θει exc *gig*, 24 παρετηρουν 1 -ουντο (Mk 3²), 25 om αυτον² *c p gig*, 29 ~ αυτον ανειλιν *gig*, 103 om περι (vgl 30), 4 ενωπιον 1 εμπροσθεν (1031) exc *gig* D Cyp, 9 εκεινων 1 αυτων, 10 εκεινων 1 αυτων *c p gig* W cor vat, 17 απο 1 υπο (1111), 28 και εμοι 1 καμοι, 39 add εσμεν a μαρτυρες (232 315) exc *p* Ir* (δ^h vg p μαρτυρες), 42 αυτος 1 ουτος Ir, 47 καθως 1 ως (sicut), 48 τε 1 δε, 1122 Ιερουσαλυμοις 1 -λημ (27 81), 26 om εν *gig*, 126 ~ αυτον προαγειν *gig* Luc, 8 περιζωσαι 1 ζωσαι (Eph 6¹⁴) exc *p* R**, 25 επικληθεντα 1 επικαλουμενον (436 gg 1018 1113 1212) exc *d e gig* W, 134 ουτοι 1 αυτοι vgl 118 *gig* Luc, 41 εγω εργαζομαι (Hb 15 Jo 5¹⁷) *gig dem*, 49 δι 1 καθ, 50 add και a τας ευσχημονας exc *gig*, 142 απειθουντες 1 -θησαντες (Rm 15³¹ 1 P 28) *gig*, 17 ημων p καρδιας *gig* I, 151 περιτεμνησθε 1 περιτηθητε (Gal 5²), 7 συζητησεως 1 ζητησεως (2829) exc *p* CD, 22 επικαλουμενον 1 καλ. (1113 1212), 37 εβουλευσατο 1 εβουλετο (vgl 533 2739) *gig*, 161 om εις² *gig* AKR*W cor vat, 6 διελθοντες 1 διελθον δε (136) exc *gig* Hier Vig, 7 πορευεσθαι 1 πορευθηνα, 39 εξελθειν 1 απ- (40), om απο *p* ACDGθIOT, 175 προσλαβόμενοι δε οι Ιουδαιοι 1 ζηλωσαντες δε οι Ιουδ. και προσλαβ. *gig*, ~ τινας ανδρας *gig*, 14 δε 1 τε, 20 τι αν θελοι 1 τινα θελει (18), 187 om Τιτου *h p*, 11 τε 1 δε (23) *h*, 13 ~ ουτος αναπειθει, 1912 επιφερεσθαι 1 απο- *gig*, 15 om αυτοις *gig*, 27 δε 1 τε, 33 προεβιβασαν 1 συνεβ. CT, 40 om περι (vgl Lk 16²), 203 ~ αυτω επιβουλης exc *gig*, 13 εις 1 επι², 211 Kων 1 Kω (Choum *c gig p* c BFKMRSUVW cor vat), 51 προσηυξαμεθα και ασπασαμενοι om και² 1 προσευξαμενοι απεσπασαμεθα . . και, 11 add τε p δησας exc *p*, 14 ~ το θελημα του xυ (Eph 5¹⁷) *gig* D Tert, 24 γνωσι 1 -σονται, 29 εωρακοτες 1 προεωρ. exc *gig*, 34 εβουον 1 επεφωνουν (vgl 176 2524) exc *gig*, 2226 add ορα a τι (vgl Mt 84) *p gig* θm, 27 add ει a συ *c p* *dem* BGKRVW vg, 235 om οτι² (Mt 410 2113 2631), 13 πεποιηκοτες 1 ποιησαμενοι exc *gig* DIS, 15 προς 1 εις (20 28), 20 ~ καταγαγης τον Παυλον (15) *h e gig*, 21 ~ ετοιμοι εισιν, 25 περιεχουσιν 1 εχουσιν (vgl 1 P 26) exc *gig*, 28 γνωμαι 1 επιγνωμαι (2230 1720) exc *gig*, add αυτον p κατηγαγον (15) exc *R**, 32 πορευεσθαι 1 απερχεσθαι (23), 2411 γνωμαι 1 επιγν. (2230) *gig*, 16 εχων 1 εχειν *gig*, 259 κρινεσθαι 1 κριθηται (10 20), 18 επεφερον 1 εφερον, 20 περι τουτου 1 -ων (1732), 21 πεμφω 1 αναπεμφω (25), 266 προς 1 εις (1332), 14 add και λεγουσαν p με (nach 94) *gig*, 17 om εκ², ~ σε αποστελλω *gig*, 18 υποστρεψαι 1 επιστρ- *gig* Aug, 24 εφη 1 φησιν exc *gig*, 31 ~ αξιον η δεσμων *h* CT, 272 μελλοντες 1 -τι *h gig dem* FIMSTVW, 8 ~ την πολιν (Jo 1920), 17 Συρτην 1 -την *p gig dem* ACG*IθMO, 29 εις 1 κατα, 30 ~ μελλοντων αγκυρας exc *gig*, 32 ~ οι στρατιωται απεκοψαν *s gig*, 34 προσλαβειν 1 μεταλαβειν (36), 282 δε 1 τε, αναψαντες

1 αφαντες (accensa), 6 μεταβαλλομενα 1 -λ-, 8 δυσεντερια 1 -τω (*K*? *K*¹), 22 ~ εστιν ημιν (vgl 28 4 10 1338), 25 ημων (22 14 13 17) lat *exc p s w*, 30 εμεινεν 1 ενεμ-.

3. Lesarten, die nur im Syrischen nachweisbar sind:

Darunter sind nicht wenige, die die syrische Sprache fordert, bei denen darum am nächsten die Erklärung liegt, dass der Herausgeber von *K* sich von dem syrischen Sprachgefühl oder der syrischen Übersetzung der Acten habe bestimmen lassen. Sicher erklärt sich so der mehrmalige Ersatz von Ιεροσολυμα durch Ιερουσαλημ, wo die griechische Form durch *H* und *I* für *I-H-K* gesichert ist, so 8₂₅ (vgl 27) 16₄ (vgl 152) 19₂₁ (M) 21₄ (vgl 12; *I** Επιφ) 25₂₀ (Rm 1525). Sodann wohl auch die *K* ausschliesslich mit sy gemeinsamen Wortstellungen: 7₁₄ τον πατερα αυτου Ιακωβ, 9₁₀ ο ζς εν οραματι (189), 42 πολλοι επιστευσαν, 11₁₈ εδωκεν εις ζωην (531), 12₂₂ φωνη θεου, 17₇ λεγοντες ετερον syP, 19₁₄ υιοι α Σκευα, 24 εργασιαν ουκ ολιγην (vgl 23), 27 ιερων Αρτεμιδος, 20₃₇ εγενετο κλαυθμος, 21₃ την το πλοιον, 9 παρθενoi τεσσαρες, 24 ~ τον νομον φυλ. syP, 23₁₂ συστροφην p Ιουδαιων syP, 29 εχλημα εχοντα syP, 27₁₁ επειθετο μαλλον CT, 37 εν τω πλοιω αι πασαι ψυχαι, 28₁₇ ανδρες αδελφοι εγω (α. αδ. steht sonst stets voran) syP. Ferner Additionen von Artikeln: 8₂₇ της α βασιλισσης, 12₃ αι α ημεραι (206 Lk 227), 16₄ των α πρεσβυτερων, 17₁ η α συναγωγη (10), 19₁₄ οι α τουτο, 20₂₁ τον α θεον (21^b 24 15), την α εις², 21₂₅ το α αιμα (1520), 26₄ την α εκ, 27₃₈ της α τροφης. Ebenso die Anfügung des Objekts durch αυτον, wo das Syrische dies als suffix anzuhängen liebt, 3₁₃ p ηρνησασθε sa, 11₂₅ p ηγαγεν, 23₂₇ p εξελομην, sowie anderer pronominaler Beziehungen: 11₉ μοι p δε, 18₂₀ παρ αυτοις p μεναι (3 217) syP^{h*}, 20₃₂ υμιν p δουναι. Weiter die Vertauschung von Konjunktionen, insbesondere die Vorliebe für και 1 δε 10₂₄ syP, 11₂ syP, 21₄; auch τε 1 δε 9₂₄ (syP) 13₄₄ 27₂₉ (syP); ουν 1 δε 15₃₉; auch δε 1 τε 13₄₆, δε 1 τοτε 21₃₃ syP (και); oder die Einstellung von και 11₂₈ α εγενετο syP, 26₁₂ p οis syP, umgekehrt om και 11₂₆ syP, 23₁ ου 1 ουτε (27).

Syrisches Sprachbedürfniss war ebenso 1₁₄ add συν α τοις, 16₃₂ και 1 συν, 20₂₆ εγω 1 εμιν (186) syP, vielleicht auch 1₁₇ συν 1 εν (22).

Zu diesen „Syriasmen“ kommen nur noch folgende wenige ausschliesslich in den syrischen Übersetzungen nachweisbare Lesarten: Omissionen 8₁₀ καλουμενη syP, 13₂₄ λαω (23), 20₄ Πυρρου λαω syP^{ht}, 24₂₄ Ιν (Ko 25) syP; Wortvertauschungen: 11₁₂ διακρινομενον 1 -γαντα (1020) syP, 13₄₄ θεου 1 κυ (46), 15₃₃ αποστολους 1 αποστειλαντας αυτους (22), 17₂₅ ανθρωπων 1 -πινων (Mt 17₂₂ Lk 9₄₄), 19₁₃ ορκιζομεν 1 -ζω D, 16 αυτων 1 αμφοτερων (Mt 20₂₅ Mk 10₄₂) syP, 25 ημων 1 ημιν, 23₃₀ εξ αυτης 1 εξ αυτων (1033 11₁₁ 21₃₂) syP, τα προς αυτον 1 αυτους syP, 24₁ των πρεσβυτερων 1 πρ. πινων (23₁₄ Mt 28₁₂) syP, 5 στασιν 1 -εις (Lk 23₁₆ 25) F* cor vat, 23 τον Παυλον 1 αυτον syP, 25₂₆ γραψαι 1 -ω (26^a) syP, 27₁₄ Ευροκλυδων 1 Ευρακλων (sy^h Ευρακλυδων), 28₁₇ τον Παυλον 1 αυτον syP (Lektionsanfang); Konstruktionsänderungen: 18₂₁ απεταξατο 1 αποταξαμενος, ~ και α ανηχθη (syP om απεταξατο), 27₁₉ ερριψαμεν 1 -ψαν.

Endlich einige Additionen: 3₂₂ γαρ p μεν (Mk 7₁₀ Rm 10₅) syP, 15₁₇ παντα p ταυτα (18; sy^h π. τ.), 16₁ τινος p γυναικος syP, 19₂₉ ολη p πολις (2130), 22₂₀ τη αναρεισει αυτου p συνευδοκων (81), 23₃₀ υπο των Ιουδαιων p εσεσθαι (27) syP, 24₁₅ νεκρων p εσεσθαι (11 17₃₂ 236), 25₅ τουτω p ανδρι (913 245) SU, 26₇ Ακριππα p βασιλευ (2) syP.

Die meisten dieser gemeinsamen Sonderlesarten stammen aus Parallelen, so kann, da sowohl *K* wie sy sehr viel Paralleleinwirkungen aufweisen, das Zusammentreffen an den wenigen Stellen auch Zufall sein. Daneben bleibt die Herkunft der gemeinsamen Lesarten aus derselben Quelle möglich, auf welche die sy lat *K* gemeinsamen Lesarten schliessen lassen.

Nun finden sich aber auch Lesarten, die nur in sy^h nachweisbar sind: 222 add και p καθως (1047 158), 23 add λαβοντες a δια (vgl Jo 1831 196), 31 add η ψυχη αυτου p κατελειφθη (27), 33 add νυν a υμεις Ir, 38 εφη l φησιν ~ a προς αυτους (1637), 40 om αυτους Aug, 310 ουτος l αυτος sa bo, 21 add παντων a των (18) SU, 436 Ιωσης l -ηφ sa, 55 add ταυτα p ακουοντα (11), 12 ~ εν τω λαω πολλα, 32 add δε p πνευμα, 68 πιστεως l χαριτος (5), 71 add αρα p ει (vgl 822), 15 κατεβη δε l και κατεβη, 22 om αυτου, 26 add υμεις p εστε, 39 τη καρδια l ταις καρδιαις Ir, 813 δυναμεις και σημεια γινομενα sy^h*, 95 add κς ειπεν p ο δε (2210 2615), 26 add ο Σαυλος p δε, 102 add τε p ποιων, 7 τω Κορνηλιω l αυτω, 12 ~ της γης p τετραποδα, add τα θηρια και τα ερπετα, add τα a πετεινα (116) sy^h, 16 παλιν l ευθυς (1110) sy^{ht}, 23 om αναστας (1420), 117 om και p δε D, 17 add δε p εγω, 18 add γε p αρα (830) sy^{hmg}, 25 add ο Βαρναβας p Ταρσον sy^{ht} A*O, 1211 ~ γενομενος εν εαυτω, 25 add και a Ιωαννην, 131 add τινες a εν (vgl 1120 1914 Mk 26 144), 4 δε l τε sy^{hm}, 15 om ος, 1410 ορθως l ορθος sy^{hm}, 13 add αυτων p πολεως, 23 ~ πρεσβυτερους κατ εκκλησιαν, 25 om του κϋ (84 1119 166) sy^{ht}, 27 ανηγγειλαν l -ελλον (154), 157 ~ θς a εν, 17 παντα a ταυτα, 13 πολεως l πολης (758 1419 215), 14 ως l εως, 185 πνευματι l λογω sy^{hm}, om ειναι sy^{ht} DR, 7 ηλθεν l εισηλθεν sy^{ht} (h abiit), 9 ~ δι οραματος εν νυκτι (vgl 169), 18 ~ την κεφαλην εν Κεγχραις, 1913 απο l και (om και p g dem), 203 γνωμη l -ης sy^{hm}, 19 add πολλων a θακρυων (2 K 24), 24 add μετα χαρας (vgl Phi 14 Hb 1317), 28 add και θϋ p κϋ (sy^{ht} H^{δ1-2} Επιφ θϋ l κϋ), 13 απεκριθη τε l τοτε απ. (2410 sy^h δε?), om και ειπεν (2410), 20 Ιουδαιων l εν τοις Ιουδαιοις Hier, 223 add μεν p εγω (gg 95 1021 228 2615), 20 om και a φυλασσων, 236 Φαρισαιου l -ων, 7 λαλησαντος l ειποντος, 9 οι γραμματεις l τινες των γραμματεων, 2411 εν l εις, 252 δε l τε, 5 ~ δυνατοι a εν, 6 om ου (14) sy^h* (om ου πλειους sy), 23 add ουσιν p κατ εξοχην, 261 απελογειτο a εκτεινας, 7 ~ βασιλευ Αγριππα υπο Ιουδαιων, 12 add παρα a των (914), 2712 κακειθεν l εκειθεν, 21 δε l τε, 289 ~ εχοντες ασθενειας εν τη νησω.

436. Sonstige Sonderlesarten von K.

1. Paralleleinwirkungen: 113 ~ Ιακωβος και Ιωαννης (Lk 614 Mt 102 171 Mk 129 317 537 92 usw), 14 add και τη δεησει p προσευχη (Phi 45 vgl Eph 618 1 T 21 53), 20 λαβοι l λαβετω (Ps 1088), 21 απαντες l παντες (4 512), 12 add αν p τι (524 1718), θελοι l -ει (1718), 13 χλευαζοντες l διαχλ- (1732), 14 om ο a Πετρος (115), 20 add η p πριν (Mt 118) vgl lat antequam, 31 κατελειφθη l εγκατελ- (vgl Jo 89 1 Th 31 Mt 195 ua), 31 ουδε l ουτε (27) H^{δ1}, 33 ~ αγιου πνευματος (18) MU, 38 αμαρτιων l των αμ. υμων (531 Mk 14 Lk 33 Mt 2628) p* gig Ir Cyp Luc Ambr Aug Ku^t sy, 41 add ασμενωσ a αποδεξαμενοι (2117) Aug sy, 44 πιστευοντες l -σαντες (514) lat, 310 ουτος l αυτος (1825 Jo 12 15) gg H^{δ2} δ3 δ4 162 sa bo (δ1 δ4^f 74 103 haben K- oder Paralleleinfluss erlebt) I^a 101 71 δ300 δ454 Apr lat sy, 12 om ο (14), 25 om οι a υιοι (1326 Mt 2331), 26 add Ιϋ p παιδα αυτου (13), 47 om τω a μεσω (115 222 1722), 16 αρνησασθαι l αρνεισθαι (2 T 213), 32 αυτων l αυτω p υπαρχοντων (Mt Lk 1 K 132 Hb 1034), 34 υπηρχεν l ην (34^b), 515 κλινων l κλιναρτων (letzteres im NT nur hier), 19 add της a νυκτος (169), 34 add τι p βραχυ (Jo 67 Hb 29), 36 ωσει l ως (241), 712 σιτα l σιτια (Gen 422), 37 add ημων p θεος (vgl Dt 1815 σου), 38 λογων l λογια (Hb 412 1 P 123), 48 add ναιοις p χειροποιητοις (1724 vgl Mk 1458) Aug, 56 ανεωμηνους l διηνοιγ- (1011 vgl Jo 152 Ap 1911), 816 Χϋ l κϋ (vgl 12 Ιϋ Χϋ), 18 θεασαμενος l ιδων (vgl Jo 728 1145), 96 om ο (1630, vgl 2210), 20 Χϋ l Ιϋ (85), 33 ~ Αινεαν ονοματι (912) θ*, 105 τον επικαλουμενον Πετρον l ος επικαλειται Πετρος (1113), 11 add επ αυτον p καταβαινον (Mk 110), 14 η l και (1118) S (δ5 gg δ), 17 om του (Mk 429 Lk 438), 20 διοτι l οτι (1810), 117 add παν a κοινον, 16 om του² (1 P 125), 18 εδοξαζον l -σαν (2120), 26 πρωτον l -ως (sonst stets), 125 υπερ l περι (824 Mt 544

Lk 628), 19 add την α Καισαρειαν (1024 2333), 23 om την (Lk 1718 Joh 924 Rm 420 Ap 1113), 136 om ολην (vgl 1424 166), 17 Αιγυπτω (736), 24 om παντι und λαω (23), 26 απεσταλη 1 εξαπ- (1036), 31 om νυν (18 232 315 532 1039 Lk 2448) *H* δ² (δ² ~ εισιν νυν), 39 add τω α νομω (Lk 2444 Jo 146 1 K 99), 42 om ταυτα p ρηματα (1022 1114) *K*², 43 επιμενειν 1 προσμενειν (Rm 61 1123), 148 add υπαρχων p αυτου (32), 9 ~ πιστιν χει (Jak 218) vg, 14 αυτων 1 εαυτων (758), εισεπηδησαν 1 εξεπ- (1629), 15 add τον α θν (1519 2620), add τον α ζωντα (vgl Mt 1616 2663), 17 αγαθοποιων 1 αγαθοουργων (letzteres α. λ., ersteres 9 mal im NT), 19 νομισαντες 1 -ζοντες (Lk 244), 24 om την α Παμφυλιαν (210 1538 275), 151 τω² (1339 Lk 2444), 14 add επι α τω (vgl 417f 540), 22 om τω α Παυλω (25), 38 συμπαραλαβειν 1 -λαμβανειν (37), 166 add την α Γαλατικην (1823), 7 κατα 1 εις (nach κατα¹), om Ιϋ (6), 9 ~ τις την Μακεδων (vgl 101), 12 εκειθεν τε 1 κακειθεν (134), add της α Μακεδονιας (10 185), 16 om την (13), 18 add τω α ονοματι (36), 24 ειληφως 1 λαβων (Mt 2524), 38 ανηγγ. 1 απ- (1427 154), 175 add οι απειθουντες p Ιουδαιοι (142), 10 add της α νυκτος (169) (sy²), 27 κν 1 θν (Jer 1021), 182 τεταχεναι 1 διατετ- (vgl 2210), εκ 1 απο (1), 14 add συν p μεν (1938), 19 αυτου 1 εκει, 25 κν 1 Ιϋ (25¹¹), 196 add τας α χειρας (66 817 133 288), 10 add Ιϋ p κν (5), 12 εξερχεσθαι 1 εκπορευεσθαι (Mk 125f 925), add απ αυτων (1313 Lk 435), 35 add θεας p μεγαλης (27), 201 πορευθηται 1 πορευεσθαι (125), add την α Μακεδονιαν (1922), 11 om τον (7 246), 32 εποικοδομησαι 1 οικοδομησαι (Eph 220), om την (75), 214 om τους (vgl 191), αναβαινειν 1 επιβ. (12), 6 επεβημεν 1 ανεβ. (vgl 2 4, wo freilich *K* αναβαινειν 1 επιβ. schrieb, 272), 17 εδεξαντο 1 απεδεξαντο (Jo 445), 27 ~ τας χειρας επ αυτον (1817 Mt 2650), 33 add αν p τις (Joh 1324), 40 προσεφωνει 1 -νησεν (222), 2212 ευσεβης 1 ευλαβης (102), 16 του κν 1 αυτου (Rm 1013 1 K 12), 18 add την α μαρτυριαν (Joh 311 32f), 23 κραζοντων 1 κραυγαζ- (1414 1928 34), 30 ολον 1 παν (Mk 1455), 2311 add Παυλε p θαρσει (2724), 15 add αυριον p οπως (20), 18 22 νεανιαν 1 -νισκον (17), 29 om δε p μηδεν (2525), 30 add μελλειν α εσεσθαι (2415 2710), 31 add της α νυκτος (169), 2413 ουτε 1 ουδε (nach 12), νυν 1 νυνι (vgl 2321 2425), 21 εκραξα 1 εκεκραξα (236), 22 add ακουσας ταυτα, ~ ακουσας δε ταυτα ο Φηλιξ ανεβαλετο αυτους (Lk 1822), 25 add εσεσθαι p μελλοντος (15), 252 ο αρχιερεως 1 οι -εις (241), 14 διετριβεν 1 -βον (1219 vgl Jo 322 1154), 15 δικην 1 καταδικην (2 Th 19), 23 add τοις α χιλιαρχοις (Mk 621), 264 add οι p παντες (Jo 1820), 6 om ημων (1332), 15 om κυριος (vgl 95), 21 add οι α Ιουδαιοι (sonst meist), 22 παρα 1 απο (2 P 117), 2734 εκ 1 απο (Lk 2118), 39 εβουλευσαντο 1 -ευοντο (Joh 1153 1210), δυνατον 1 δυναιντο (2016 Rm 1218), 284 ~ ελεγον προς αλληλους (sonst stets), 10 την χρεian 1 τας χρεις (vgl 63 Phi 225 416 19), 23 add τα α περι (31 1825 198), 28 om τουτο (Lk 36).

2. Wortvertauschungen: 536 προσεκληθη 1 -κληθη, 1323 σωτηριαν 1 σωτηρα Ιν (vgl 26), 1626 απαντησαι 1 υπ- (Ac nur hier, *K* ändert so auch Lk 143), 1725 και τα 1 κατα, 1815 ζητημα 1 -ματα (vgl 152 gg 2329 2519 2634), 197 2411 δεκαδυο 1 δωδεκα (so grundsätzlich, wenn es sich nicht um die zwölf Jünger handelt), 2230 παρα 1 υπο, 2310 ευλαβηθεις 1 φοβηθεις, 243 κατορθωματος 1 διορθ-, 10 ευθυμωτερον 1 ευθυμως, 12 επισυστασιν 1 επιστασιν (*K* ebenso 2 K 1128), 263 ηθων 1 εθων, 29 πολλω 1 μεγαλω (weil dem entgegengesetzten oligω kongruenter), 283 διεξελθουσα 1 εξελθ-.

Verba simplicia 1 composita: 1940 δουναι 1 αποδουναι (bei λογον), 2230 ελθειν 1 συνελθειν, 2811 ηχθημεν 1 ανηχθ- (2013 272). Partikeln: 412 ουτε 1 ουδε, 14 2614 δε 1 τε βο, 175 επισταντες τε 1 και επιστ., 31 διοτι 1 καθοτι, 2416 δε 1 και, 2729 μηπως 1 μηπου, 289 ουν 1 δε. Präpositionen: 125 εξ 1 αφ, 45 εις 1 εν, 515 κατα 1 εις, 926 εν 1 εις, 261 υπερ 1 περι, 283 εκ 1 απο, 14 επ 1 παρ. Pronomina: 1612 αυτη 1 ταυτη, 2626 ουδεν 1 ουθεν.

3. Umstellungen: 37 αυτου αι βασεις, 11 προς αυτους πας ο λαος, 21 αυτου προφητων απ αιωνος SU (*h p gig* Tert om απ αι.), 412 εστιν ετερον AR *H* δ¹, 19 προς αυτους

ειπον, 33 μεγαλη δυναμει, 613 ρηματα λαλων, 943 αυτον p μιναι, 105 εις Ισπηγν ανδρας, 26 ~ αυτον ηγειρεν, 1110 παλιν ανεσπασθη (sy^p om παλιν), 1315 λογος εν υμιν D, 147 ησαν ευαγγελιζομενοι, 17 υετους διδους, 1528 των επαναγκες τουτων, 1710 απησαν των Ιουδαιων, 24 κζ υπαρχων, 1826 ~ την του θεου οδον, 2013 την διατεταχμενος, 23 με και θλιψεις, 28 ιδιου αιματος (vgl Rm 832), 2224 αυτον α ο χλιαρχος, 26 απηγγειλεν τω χλιαρχω, 29 την αυτον, 2315 αυτον καταγαγη, 20 εις το συνεδριον p αυριον, 259 τοις Ιουδαιοις θελων, 18 υπενθουν εγω, 24 ζην αυτον, 25 αυτον θανατου (2329), 2621 Ιουδαιοι με, 286 θεον αυτον ειναι (sy αυτον θεον ειναι, I-H-K αυτον ειναι θεον), 16 τω δε Παυλω επετραπη.

4. Syntaktisches: 26 ηκουον 1 -εν, 30 επι του θρονου 1 επι τον θρονον (1 Reg 113 1729 vgl Mt 1928 Ap 49), 1126 αυτοις 1 αυτοις (p εγενετο δε), 126 προαγειν 1 προαγαγειν (p εμελλεν), 1348 εχαιρε 1 -ρον (nach τα εθνη), 1525 εκλεξαμενους 1 -νοις H^{δ2} δ3, 1716 θεωρουντι 1 -τος, 1916 κατακυριευσαν 1 -σας (bezogen auf πνευμα statt ανθρωπος), 27 την μεγαλειότητα 1 της -τος, 34 δυναμενος δε 1 δυναμενου δε αυτου, 2320 μελλοντα 1 μελλων, 2418 οις 1 αις, 273 πορευθεντα 1 -τι, 281 επεγνωσαν 1 -γνωμεν, 26 λεγον 1 -ων.

5. Genus-, Modus-, Tempuswechsel: 417 απειλησομεθα 1 -ωμεθα, 21 κολασονται 1 -σωνται, 726 συνηλασεν 1 -λλασσεν, 32 γεγενησθε 1 εγενεσθε, 82 εποησαντο 1 -σαν, 1714 υπεμενον 1 -μειναν, 2016 την 1 ειη, 2114 γενεσθω 1 γινεσθω, 2419 δει 1 εδει, 2620 απαγγελων 1 απηγγελον, 2819 κατηγορησαι 1 -ρειν. Numeruswechsel: 2427 χαριτας 1 -τα.

6. Sprachformalien: 115 ως 1 ωσει (536 gg 241), 27 παντες 1 απαντες (vgl 1) H^{δ1}*, 23 ανελετε 1 -λατε, 26 ευφρανθη 1 ηυφρ-, 2731 Αιδου 1 -δην (Ps 1510 nur A) Ωρ1:1, 435 διεδιδото 1 -δετο, 515 933 κραββατων 1 κραβαττων, 615 απαντες, 716 Εμμορ, 21 1211 ειλετο 1 -ατο, 734 αποστελω 1 -στελω (gg Ex 310), 35 απεστειλεν 1 -σταλκεν, 39 αλλ 1 αλλα, 811 μαγειαις 1 μαχαις, 16 ουπω 1 ουδεπω, 17 επιτιθουν 1 -θεσαν, 31 οδηγηση 1 -σει (nach εαν μη), 97 εννεοι (für K nicht sicher 14 gg 17), 18 απεπεσον 1 -αν, 3235 Αυδδαν 1 Αυδδα, 35 Ασσαρωνα 1 Σαρ-, 3640 Ταβηθα, 26 καγω 1 και εγω, 1038 Ναζαρετ ΙΟΤ, 1128 μεγαν .. οστις 1 μεγαλην .. ητις (nach λιμον), 126 1627 εμελλεν, 7 εξεπεσον 1 -σαν, 10 ηνοιχθη 1 ηνοιγη, 1410 ηλλετο (I ηλλατο H ηλατο), 19 τεθναται 1 τεθνηκεναι, 25 Ατταλειαν, 1520 αλλα 1 αλλ (a επι), 164 παρεδιδουν 1 -δοσαν, 12 κολωνεια 1 -νια, 22 περιρρηξαντες, 26 ανεωχθησαν 1 ην-, 1718 Επικουρειων, 21 ευχαριουν 1 ηυ-, 1817 εμελλεν (entgegen der sonstigen Schreibweise), 1932 ενεκεν, 2011 αχρις, 15 αντικρυ 1 -υς, 2111 αυτου 1 εαυτου (p τε), 28 πανταχου 1 -χη, 32 276 43 εκατονταρχος 1 -χης, 238 μηδε 1 μητε, 16 το ενεδρον 1 την -ραν, 27 εξειλομην, 2524 παν 1 απαν, 2615 ειπον 1 ειπα, 2712 πλειους 1 πλειονες (so bis dahin stets in Ac 1932 231321 2411, dagegen 2720 2823 πλειονες resp. πλειονας), 2716 Κλαυδην 1 -δα Cθ, 40 Αρτεμωνα.

7. Artikelbehandlung. a) Omissionen: 311 τον², 45 τους²3, 171 την², 15 τον³. b) Additionen: 0 78 a Ισααχ und a Ιαχωβ, 98 1411 a Παυλος, 1046 114 a Πετρος, 1325 a Ιωαννης, τον 814 a Πετρον, 132 a Σαυλον, 313 a Παυλον, 50 a Βαρναβαν, 1537 a Ιωαννην, την 134 a Σελευκιαν, a Κυπρον, 1611 της a Τρωαδος, 1718 των a Στοιχων.

8. Omissionen: 37 αυτον², 412 υπο τον ουρανον, 25 του πατρος ημων, 27 εν τη πολει ταυτη, 538 αυτη, 810 παντες Ιγ, 917 Ιησους Θ*, 28 και εκπορευομενος p εισπορευομενος, 38 δυο ανδρας, 1122 ουσης (81), 136 ανδρα, 1421 εις²3, 167 δε (sy^p και ελθοντες 1 ελθοντες δε), 9 και², 37 ημας², 1713 και ταρασσοντες (p σαλευοντες), 201 παρακαλεσας, 23 μοι, 237 και Σαδδουκαιων (sy^h ~ Σαδδ. και Φαρις.), 2414 τοις τοις, 24 ιδια H^{δ2*} δ3*, 257 αυτον (nach αυτου für den Griechen entbehrlich), 18 πονηρον, 2610 εν², 21 οντα, 26 εστιν, 272 εις.

9. Additionen: 53 σε p νοσφισασθαι, 1342 τα εθνη a εις, 1536 add ημων p αδελφους, 2032 αδελφοι p υμας, 2230 add απο των δεσμων p αυτον, 239 μη θεομαχωμεν

p αγγελος, 24¹³ με p παραστησαι, 23 add η προσερχεσθαι p αυτω, 26 οπως λυση αυτον p Παυλου.

10. Lesarten, die aus dem Lektionar stammen könnten: 3¹¹ του ιαθεντος χωλου 1 αυτου c p^c θ, 9¹² add ο Σαυλος p δε, 20⁷ των μαθητων 1 ημων, 21⁸ add οι περι τον Παυλον α ηλθον 1 ηλθομεν, 23³⁴ add ο ηγεμων p δε.

11. Den Gedankengehalt des Textes ändernde Lesarten: 3¹⁸ ~ αυτου p προφητων 1 p Xv (vielleicht nach 21) bo.

Übersieht man diese Listen, so fällt auf, dass die Zahl der Sonderlesarten in *K*, die nicht durch Übersetzungen gedeckt sind oder Parallelen entstammen, kaum wesentlich grösser ist als in *I*.

437. Für *I-H-K* problematische Stellen. Ganz mechanisch kann nun natürlich der Grundsatz der Entscheidung nach der Majorität nicht durchgeführt werden. Alle die Stellen, bei denen sich dies aus irgend welchem Grund verbietet, sind in den vorangehenden Listen der Sonderlesarten der einzelnen Rezensionen, denen gegenüber die andere Lesart den *I-H-K* Text darstellt, übergangen. Diese Fälle sollen nun noch, nach den Veranlassungen für diesen Vorbehalt gegenüber der Majorität getrennt, besprochen werden. In den vorangegangenen Listen weisen bald *I* bald *K* eigenartige Zusätze zum Text auf. Warum sollten nicht auch einmal beide Rezensionen in der Aufnahme eines solchen Zusatzes zusammentreffen können? Und wirklich drängt sich in all den Fällen, wo nur in *H* unter den Rezensionen ein Wort oder Satz fehlt, diese Annahme auf. Sie wird fast zur Gewissheit, wo lat oder sy die Omission mit *H* teilen; denn diese Übersetzungen, in lat in besonderem Masse die vorhieronymianischen, zeigen sich durchweg viel geneigter, problematische Textteile aufzunehmen, als auszulassen. Gewiss muss, ehe dieser Schluss zwingend ist, nachgewiesen werden, dass *I* und *K*, die ja gegenseitig von einander unabhängig sind, einem und demselben Text jene Zusätze entnommen haben können. Diesen Beweis zu erbringen, wird eine spätere Aufgabe sein. Es gilt nun die einzelnen Fälle der genannten Art zu besprechen.

438. Problematische Stellen. 1. Scheinbare Omissionen in *H*.

2³⁰ om το κατα σαρχα αναστηναι τον Xv H^{exc 848 103} lat sy p; die Ausstossung gerade dieses Satzes ist ebenso unerklärlich, wie der Einschub begreiflich: verräterisch ist, dass *I* die Verbindung mit dem Folgenden durch και, A^{πρ} durch τε herstellt, *K* darauf verzichtet. 2⁴² om και α τη χλασει H^{δ1-2* δ3 δ4 162} lat sy p; και ist der Sekundarität um so verdächtiger, als der Kontext gut für die Einsetzung, unmöglich für die Streichung von και plädieren konnte. 2⁴⁷ add τη εκκλησια p ημεραν *K* sy, add εν τη εκκλησια p επι το αυτο *I* sy p (om επι το αυτο); schon die wechselnde Wortstellung in *I* und *K* macht gegen den Zusatz bedenklich; die Auslassung in *H* wäre ganz unverständlich; *K* verbindet überdies, wie sy^h, επι το αυτο mit 3¹ ~ δε Πετρος und verrät so wohl die Herkunft von τη εκκλ. 4²⁴ om ο θεος α ο ποιησας H^{δ1-2 δ4} A^θ Διδ bo lat (exc p *gig* Luc) gg 17²⁴; die Auslassung entgegen der

Parallele wäre unbegreiflich, die Einstellung empfahl sie. 537 om $\tau\alpha\upsilon\upsilon\alpha\upsilon\alpha$ a $\lambda\alpha\upsilon\alpha$ $H^{\delta 1-2} \delta 4^* 74$ Ia^{200f} Ku §; die Omission durch Homoioteleuton wäre nur möglich, wenn die Wortstellung in K $\lambda\alpha\upsilon\alpha$ $\tau\alpha$ als *I-H-K* anzunehmen wäre; in § versagt diese Möglichkeit ganz. Aber warum ist es denn dann ausgefallen? Bedenklich macht schon, dass *I* und *K* es an verschiedener Stelle einsetzen; als Quelle bietet sich 1124 Lk 7 12. 1012 om $\tau\alpha$ a $\pi\epsilon\tau\epsilon\iota\nu\alpha$ $H^{exc \delta 3^* \delta 6 \delta 48 103}$ $Ia^{\delta 507 202 64 c}$ $Ib^{472 253^*}$ $Ic^{\delta 299}$ Ωp , gegen 116, muss *I-H-K* sein. 1030 om $\nu\eta\sigma\tau\epsilon\upsilon\omega\nu$ $\kappa\alpha\iota$ p $\eta\mu\eta\nu$ $H^{exc \delta 6 \delta 48 f 74 103}$ lat exc *gig* t B^oD cor vat^g gg 132f, also original. 1122 om $\delta\iota\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ $H^{\delta 1-2} \delta 4 162$ bo $Ib^{62 78}$ lat exc p *gig* R^g syP; dass $\delta\iota\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ aus 938 und nicht $\pi\omicron\rho\epsilon\upsilon\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ aus 1714 eingesetzt wurde, ist allerdings auffallend; doch wäre die durch keine Parallele nahegelegte Auslassung in so weit auseinander liegenden Texten noch viel unerklärlicher, zumal die die Addition bietenden Textformen *I K p gig* sy^h häufig in verschiedener Gruppierung dieselben von *I-H-K* sicher abweichenden Lesarten aufweisen; warum sollten sie es hier nicht einmal alle tun? 1220 om [o] $H\rho\omega\delta\eta\varsigma$ $H^{exc \delta 6 74}$ $Ia^{\delta 5 70 192 \delta 300}$ lat syP; die Addition (*I* $H\rho$, *K* o $H\rho$) legte der neue Absatz nahe. 1340 om $\epsilon\varphi$ $\eta\mu\alpha\varsigma$ $H^{\delta 1-2} \delta 48$ (gg sa bo) $Ia^{\delta 5 172}$ $A^{p\rho}$; $\epsilon\varphi$ $\eta\mu\alpha\varsigma$ kann aus 18 (vgl 824 Lk 21 35) eingedrungen sein; lat und sy weisen ähnliche, sonst viel augenfälliger sekundäre Additionen häufig auf; frappant ist freilich die fast völlige Ausmerzung in *I*; aber dass $\delta 5$ gg lat steht, spricht für die Güte seiner Lesart. 1524 om $\lambda\epsilon\gamma\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ $\pi\epsilon\tau\epsilon\mu\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\eta\rho\epsilon\iota\nu$ $\tau\omicron\nu$ $\nu\omicron\mu\omicron\nu$ (vgl 155) H $Ia^{\delta 5}$ lat (*gig* Ir add p $\delta\iota\epsilon\sigma\tau\epsilon\iota\lambda\alpha\tau\omicron$) ist *I-H-K*, da eine solche Omission in *H* einzigartig wäre, dagegen Additionen in *I* und *K* häufig sind, also auch beide einmal zufällig darin zusammentreffen können. 1631 add $X\bar{\nu}$ p $I\bar{\nu}$ (1117) alle gg $H^{\delta 1-2} \delta 4 \delta 48 162$ Ia^{367} $Ib^{\delta 152 253}$ Ic^{486} O^{28} lat; wenn auch die wenigen *I*-Codd nicht Trümmer der *I*-Lesart darstellen können, sondern wohl lateinischen Einfluss erlebt haben, so wird doch *H* recht behalten, da die Ausstossung schwer, die Addition um so leichter begreiflich ist. Ganz ähnlich steht es 194, wo om $X\bar{\nu}$ neben *H* noch $Ia^{1001 70 f 252}$ $Ic^{208 116^* 364}$, also hier vielleicht *I*, lat exc *gig* sy^h vertreten. 1817 om $\omicron\iota$ $E\lambda\lambda\eta\gamma\eta\upsilon\epsilon\varsigma$ p $\pi\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$ $H^{\delta 1-2} \delta 4$ sa bo Ia^{464^*} § vg gg *I K h gig* D sy ($A^{p\rho}$ $\omicron\iota$ $\lambda\omicron\upsilon\delta\alpha\iota\omicron\tau$ 12); die Addition will die Situation deutlicher zeichnen; ihr Weglassen, etwa den Griechen zu lieb, ist kaum denkbar. 204 om $\alpha\chi\rho\iota$ $\tau\eta\varsigma$ $A\sigma\iota\alpha\varsigma$ $H^{\delta 1-2} \delta 48$ sa bo lat (exc *gig* IMB^o) ist zu beurteilen wie vorhin die Omission 1524. 2015 om $\kappa\alpha\iota$ $\mu\epsilon\tau\alpha\nu\alpha\tau\epsilon\varsigma$ $\epsilon\nu$ $T\rho\omega\gamma\upsilon\lambda\lambda\iota\omega$, add $\delta\epsilon$ p $\tau\eta$ $H^{exc \delta 6 103 257}$ $Ia^{1001 173^*}$ $A^{p\rho exc 20}$ lat exc *gig*; die Omission ist unerklärlich, also muss die Addition sekundär sein. 2122 om $\delta\epsilon\iota$ $\sigma\upsilon\nu\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota\nu$ $\pi\lambda\eta\theta\omicron\varsigma$ .. $\gamma\alpha\rho$ $H^{\delta 1} \delta 3^* 74$ sa bo ($\delta 2^*$ om $\gamma\alpha\rho$) $A^{p\rho exc 20}$ $Ib^{78 f}$ $Ic^{208 ff 364}$ sy, zu beurteilen wie die Omission 2015. 2125 om $\mu\eta\delta\epsilon\nu$ $\tau\omicron\iota\omicron\upsilon\tau\omicron$ $\tau\eta\rho\epsilon\iota\nu$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\epsilon\iota$ $\mu\eta$ $H^{exc \delta 3 \delta 6 103 257}$ $Ia^{200 f 264}$ lat (exc *gig* Aug) syP, wie 2122 2015 zu beurteilen. 2330 om $\epsilon\rho\rho\omega\sigma\omicron$ $H^{\delta 1} \delta 4 \delta 48$ sa bo c *gig* § (exc CDG^o $\theta^* T$) zwar sehr schwach vertreten, aber wie sollte es zu dieser Omission gegen 1529 gekommen sein? 2420 om $\epsilon\nu$ $\epsilon\mu\omicron\iota$ $H^{exc \delta 3 103 257}$ $Ia^{70 f 175 \delta 251}$ O^{18} ($Ib \sim \epsilon\nu$ $\epsilon\mu\omicron\iota$ p $\alpha\delta\iota\kappa\eta\mu\alpha$); die Omission ist unerklärlich; zu der Addition kann die Reminiszenz an Lk 23 14 23 Jo 18 38 19 46 Veranlassung gegeben haben. 2522 om $\epsilon\varphi\eta$ $H^{\delta 1-2} \delta 4 \delta 48$ $Ia^{\delta 156}$ §, om $\omicron$ $\delta\epsilon$ $H^{\delta 1-2} \delta 4 74$ §; beides sehr schwach bezeugt; dass alle gerade $\epsilon\varphi\eta$ und $\omicron$ $\delta\epsilon$ einsetzen, zwingt mindestens eine einheitliche Quelle für die Zusätze anzunehmen; und da § mit *H* nirgends deutliche Beziehungen aufweist, spricht das Zusammentreffen dafür, dass *H* § den *I-H-K*-Text erhalten haben.

Nur 2620 kann add $\tau\epsilon$ p $\pi\rho\omega\tau\omicron\nu$ $H^{exc \delta 6 \delta 48 f 74}$ *H*-Sonderlesart, aber ebensogut in *I* und *K* ausgelassen worden sein; wenigstens in *K* ist die Auslassung von $\tau\epsilon$ häufig nachzuweisen.

439. Problematische Stellen. 2. Bei Konkurrenz von Parallelen. Wo eine durch zwei Rezensionen vertretene Lesart

mit einer Parallele übereinstimmt und die der dissentirenden Rezension nicht, darf ebenfalls nicht kurzerhand für 2 gegen 1 entschieden werden. Gewiss kann die dissentirende Rezension eine Sonderlesart haben, aber dass eine solche entgegen parallelen Stellen aufkommt, ist sehr unwahrscheinlich; unwahrscheinlicher, als dass bei der fast unbegrenzten Einwirkungskraft von Parallelen einmal zwei Rezensionen an derselben Stelle dieser erlegen sind. Wie verwüstend Parallelen wirken können, dafür nur zwei ziemlich sichere Beispiele:

4₃ bleibt in *H* für das von *K h* *gig* Luc M vertretene *om* *αυτους* entgegen 5₁₈ nur *H*^{δ1-2 162} übrig; dennoch ist es sicher *I-H-K*, da die Omission entgegen der Parallele unerklärbar bleibt, jedenfalls, angenommen *K* habe sie vorgezogen, nicht von dort auf *H*^{δ1-2 162} oder gar auf *h* übergegangen sein kann. 5₃ add *o* *H*^{exc 74 103} *Ia* δ505 δ157 f 175 502 δ203 *Ib* δ602 396 398 469 161 *c* *Ic* 370 174 *Op* 12, für *I* eine sehr lückenhafte Zeugenreihe; dennoch stand *o* sicher auch in *I*, da dieses sporadische Eindringen schwer erklärbar wäre, dagegen die sonst wörtlich übereinstimmende Parallele 36, in der *o* fehlt, das Verschwinden erklärt.

Da ist es also wohl möglich, dass auch in der die parallellöse Lesart erhaltenden Rezension selbst diese nur noch von wenigen Vertretern der Rezension festgehalten worden ist. Die grösste Wahrscheinlichkeit, dass die parallellöse Lesart dem *I-H-K*-Text angehörte, bieten die Fälle, wo sie in *H* erscheint. Denn sollte die § 437 ausgesprochene Vermutung sich bestätigen, dass *I* und *K* bei ihrer Rezensionsarbeit denselben eigenartigen Text zu Rat gezogen haben, so könnte auch ihr Zusammen treffen in Paralleleinwirkungen dorthier stammen. Weisen doch sowohl *I* wie *K* deren zahlreiche auf, die auch lat oder sy bieten. Die Übersetzungen können aber kaum die der Parallele angepasste Lesart der betreffenden Rezension entnommen haben, und der Zufall, dass sie auf eigenem Wege auf dieselbe Parallele gestossen sind und ihr Einfluss vergönnt haben, ist noch unwahrscheinlicher. Eine gemeinsame Quelle bildet auch hier die beste Lösung.

Und wieder doppelt sicher ist die Entscheidung für *H*, wenn ihm lat oder sy, mit denen für *H* keinerlei Beziehungen nachweisbar sind, zur Seite treten.

1₁₃ ~ *ανεβησαν εις το υπερων* (234 31 uö) *IK* gg *H* sa bo *Ia* δ454 *gig* CT Aug sy; die *H*-Wortstellung kann durch die einzige entfernte Parallele 939 *εστηγον εις το υπερων* kaum veranlasst sein. 1₁₆ add *τον a Iv* (Jo 1812) gg *H*^{δ1-2 δ3* δ4} *Ia* δ454 *Διδ* *Eus*; die sekundäre Auslassung des Artikels ist um so unwahrscheinlicher, als bis dahin (11 14) *Ιησους* artikuliert gebraucht war. 2₃₁ *ου* resp *ουκ l ουτε* (27) *IK* gg *H*^{exc δ6 δ48 f 103} *Ia* δ5 *Aπp* lat. 36 *om* *εγειρε και a περιπατει* (gg Mt 95 Mk 29 Lk 523 Jo 58) *H*^{δ1-2} sa *Ia* δ5 δ454 *Aθ* (vgl S. 1683); die Omission entgegen all den Parallelen wäre unbegreiflich; das Durchdringen der Addition, selbst in der Mehrzahl

der *H*-Zeugen, ist nur natürlich. 431 πνς αγίου 1 του αγ. πνς (24 48 25 755 917 1224 139) *I K* lat sy gg *H* δ1-2 δ4 74 *Ia* δ5 *Ib* δ206 78; das Syrische muss πνς αγίου stellen und kann auf *K* gewirkt haben; vielleicht repräsentieren die drei *I*-Codd sogar die *I*-Rezension, und *K* lat Par haben zusammen im *I*-Kreis so zerstörend gewirkt. 717 ωμοσεν 1 ωμολογησεν (Ex 135) *I K* gg *H* *A* πρ *Ia* 382 lat exc *gig* sy hm; letzteres kann nicht entgegen der Parallele sich eingedrängt haben. 1529 πνκτων 1 πνκτου (gegen 20 21 25) *H* exc δ6 δ48 f 103 *Ia* 502 *Ib* δ309* *Ic* Ωρ muss *I-H-K* sein; wie sollte es sonst gegen 20 21 25 eingedrungen sein? etwa nur aus Ωρ? das entbehrt einer Analogie. 2815 εξηλθον 1 ηλθον (Mt 25: 6 8 24 Jo 12 13) alle gegen *H* exc δ6 74 257 *Ia* 200 f δ355 *A* πρ 12; unentscheidbar.

Aber es kann auch einmal *I* gegen *H* und *K* dem Einwirken einer Parallele widerstanden haben:

435 καθo 1 καθoτι αν *Ia* δ203 f 202 256 δ180 64 *Ib* 209 f 253 270 *Ic* 208 364 174 258 169 *O* 6 36 46, καθoτι om αν *Ia* δ305 502 170 *Ib* δ356*, καθo αν om τι *Ib* δ602 398 *Ic* 353 506 487 *E* υσ. Zur Not kann eine Reminiszenz an καθo 2 *K* 812 diese gesamten Varianten veranlasst haben. Aber gegenüber der genauen Parallele 245 konnte jene entfernte Reminiszenz kaum aufkommen. Man darf also billig fragen, ob nicht umgekehrt καθo allein *I-H-K* war, 245 diese Lesart in *H* und *K* spurlos austilgte, in *I* wenigstens stark dezimierte. 1225 απο 1 εις α λερουσαλημ *Ia* δ5 1001 70 f 367 f 252 f δ457* 168 *A* πρ *Ib* δ260 f *Ic* 208 fff 364 f *O* 18 (εξ 1 απο *Ia* 7 δ157 173* 175 δ355 464 *Ib* 62 fff δ206 78 f *Ic* 470 506 *O* 28) *H* 74 lat sy sa bo gg *H K*; das sinnlose εις ist aus Lk 245 eingedrungen, merkwürdig genug in *H* und *K*. 1629 υπαρχων 1 γενομενος *Ia* δ5 70 f δ251 f δ459 c δ453-173 *Ic* 208 fff 364 466 f; γενομενος ist des Eindringens aus 732 verdächtig und an sich das häufigere Wort, υπαρχων findet sich im NT ausser Lk Ac, wo es sehr häufig ist, nur bei Pls 7 mal und 2 P 2 19. 2513 ασπασομενοι 1 -σαμενοι *Ia* 158 168 δ156 *A* πρ *Ib* 62 209 157 δ309 *Ic* 208 fff 353 114 f 258 *O* 12 sy lat; hat den Zusammenhang für sich, während -σαμενοι in *H* und *K* und in die Mehrzahl der *I*-Zeugen aus 1822 201 216 7 9, unterstützt durch den Aorist des Kontextes, leicht eindringen konnte. Oder ist -σαμενοι Stilverbesserung?

Ja es kann gelegentlich eine Parallelwirkung in *H* und *I* oder wenigstens in so zahlreichen *H*- und *I*-Zeugen sich durchgesetzt haben, dass es fraglich ist, ob nicht *H* und *I* selbst sie boten, während *K* den *I-H-K*-Text erhalten hat.

111 βλεποντες 1 εμβλ- (9) *H* exc δ3 δ4 δ6 74 257 *Ia* 1001 101 200 f 71 170 175 δ180 f 251 fff δ203 fff 193 502 158 184 454 *Ib* *Ic* 353 466 169 *O* 36 46 *O* θ40 *E* υσ gg *K* Ωρ ϣ; ist sicher aus 9 übernommen, da für die Entstehung von εμβλ. kein Anlass sich finden lässt; dass Ωρ nicht auf *H* und *I*, sondern auf *K* (und ϣ), oder dass *K* entgegen der vorhieron. Übersetzung auf ϣ eingewirkt hätte, ist ohne sonstiges Beispiel, also nicht anzunehmen. 518 om αυτων p χειρας (43 121 21 27) *H* δ1-2 δ4 74 (gg sa bo) *Ia* δ5 70 f 200 f 205 502 *A* πρ *O* 46 *O* θ40 lat sy p; muss Paralleleinfluss sein; sonst wäre doch nicht nur hier, sondern auch an einer der parallelen Stellen die Addition von αυτων eingedrungen. 523 om μεν (21) *H* δ1-2 δ4 (gg sa) *Ia* δ5 7* f 175 205 598 *Ib* δ206 161* *Ic* 208 fff 486 *O* 46 c h sy; das Eindringen von μεν in so viele *H*- und *I*-Codd entgegen 21 ist schwerer begreiflich, als das Ausfallen unter Einfluss der Parallele, der alten Lateiner und des Syrischen. 756 ~ εστωτα εκ δεξιων του θεου (vgl Mk 26 64) *H* δ2 δ3 δ4 δ48 74 *Ia* 1001 70 f 200 f 397 f δ505 251 fff 502 *Ib* 157 *Ic* 174 c m p *gig* dem Ambr Aug B0RcW vg sy; die starke Vertretung erklärt sich aus der bequemen Wortstellung und der Mt-Reminiszenz. 98 δε 1 τε (8a) *H I*? sy h gg *K* lat; δε tritt auch ohne Paralleleinwirkung gern an Stelle von τε. 913 ηκουσα 1 ακησα *H* exc δ6 δ48 f 103 *Ia* 1001 70 f 200 f 71 *A* πρ; ist durch 227 2614 empfohlen; gegen diese Parallelen konnte ακησα kaum *I* bis auf die genannten

Reste völlig überschwemmen. 934 om o p lē a Xz *H*^{exc}δ4 103 162 257 gg sa bo *I*^a101 7 δ453-173 175 152 *A*πρ *I*^bδ260 *I*^c466 *O*18; ist sicher sekundär, da lē Xz viel gebräuchlicher ist als lē o Xz, überdies o p σ leicht ausfiel, auch lat einwirken konnte. 936 ~ εργων αγαθων (sonst stets); ist sicher wie in *I*^bδ206 472 so in *I*^a1001 70f 7f 252f δ505 *A*πρ und in *H*^{δ1}δ3 δ48 74 sekundär; auch aus lat kann es mehrfach eingedrungen sein. 1032 om ος παραγενομενος λαλησει σοι (106) *H*^{δ1-2}δ4 162 *I*^a170 173 δ457* *A*πρ *I*^b472 lat exc *p** *R**; ist sicher Paralleleinwirkung. 1626 τε l δε *K* lat sy^p gegen *I* *H* sy^h; da τε gern durch δε ersetzt wird, kann es auch einmal zufällig in *I* und *H* an derselben Stelle erfolgt sein. 1711 om το a καθ ημεραν (246f 32) *H*^{exc}δ1 δ6 *I*^aδ5 70f 200f 367 252f 173 192 *I*^bc; kann gut Parallel- und fremdsprachlicher Einfluss in *H* und *I* sein. 2823 ηχων l ηλθον, nie sonst, *K* gegen *H*^{exc}δ6 257 *I*^a70 200f δ453 ff δ251f δ505 *I*^bδ206 78f *O*18; das Eindringen von ηλθον, zumal nach 1932 2321 2411, in *I* und *H* ist wohl begreiflich, das Aufkommen von ηχων gegen ηλθον kaum.

Aber es kommt auch vor, dass beide konkurrierende Lesarten in Parallelen sich finden. Dann ist eine sichere Entscheidung unmöglich, wenn auch die in zwei Rezensionen erscheinende Lesart die grössere Wahrscheinlichkeit für sich hat, dem *I-H-K*-Text anzugehören. Es handelt sich um folgende Fälle:

23 και εκλθισεν l εκλθισεν τε (Mk 117) *H*^{δ1-2}74 162 Aθ Ku 2:5 *A*πρ *I*^aδ5 (και und τε) 200f 252 (και und τε) Eus; τε kann zwischen zwei και zur Abwechslung nachträglich eingefügt sein, auch unter Einwirkung von 1811; ebensogut kann aber Mk 117, an besonders feierlicher Stelle stehend, hier eingewirkt haben. 326 ~ αναστησας ο θς (232) *H*^{δ1-2}δ3 74 103 *I*^a200f 175 502 *A*πρ *I*^b157 δ356 sy^p R, ο θς αναστ. (224) *K* *I*? lat sy^h; unentscheidbar. 44 om ωσει (Mk 644 gg Mt 1421 Lk 914 Jo 610) *H*^{δ2}δ4 74 162 *I*^cδ299 *O*46 (ως l ωσει *H*^{δ1} *I*^aδ5 *I*^c1) lat exc h p *gig* CT; ist wegen der schwachen Bezeugung als Einwirkung aus Mk anzusprechen, wenn auch Mk selten solchen Einfluss übt. 58 προς αυτην (9) *H* *I* Ωρ Ku^l p *gig* Luc, αυτη (Mt 1523 28 2021 2119 Mk 534 41 727 29 1114 Lk 8mal Jo 16mal) *K* lat; dass die syn. Parallelen nur 8, nicht 9 einwirkten, ist auffallend; dennoch sprechen dafür die Zeugen, und vor allem, dass 9 αυτη nie erscheint, was unbegreiflich wäre, wenn es 8 gestanden hätte. 510 προς (Mk 512 725 Ap 117) *H*^{δ1-2}δ4 70 Ωρ *I*^aδ5 *I*^cδ299 d *p** θTV, παρα (2 435 37 758 Lk 841 176) *I* *K* § vg („ante“); 437 schreiben προς *H*^{δ2} *I*^a1001 *A*πρ *O*θ40; also ist die Einwirkung der Reminiszenz möglich; denn bei *A*πρ *I*^a1001 *O*θ40 kann sie nicht aus 510 stammen, weil diese dort παρα schreiben; bei *I*^cδ299 kann sie 510, da eine *H*-Wirkung dort ebenso unmöglich ist, wie dass dieser Cod allein neben *I*^a die *I*-Lesart durchgerettet hat, nur aus Mk oder Ap stammen; 52 schreiben lat exc *gig* ad (= προς) nach Mk Ap. So ist doch wohl 10 das bei Lk Ac sonst durchweg herrschende παρα festzuhalten, προς als Reminiszenz abzuweisen. 534 ανθρωπους (35 38) *H*^{δ1-2}δ4 bo *I*^aδ453 p c dem § vg, alle ändern αποστολους (29 40), auch h *gig* A*CDOT sy; für αποστολους entscheidet doch wohl die Bezeugung, wenn auch ανθρωπους das Unge- wohntere ist; es schien wohl im Mund des Gamaliel geeigneter und ist so aus 35 38, nicht ohne etwas forcirt zu sein, hierher vorgetragen. 63 om αγιου p πνς (vgl 10 gg 3 55 1124) *H*^{δ1-2}δ3 c? 74 bo *I*^aδ5 *I*^c208 ff 364 470* *O*πρ 20* p *gig* ACFG10MOT* sy^h; die drei Parallelstellen können wohl so dezimierend gewirkt haben; aber da sowohl *I*^aδ5, wie *I*^c, wie die Lateiner häufig in sicher sekundären Lesarten mit sy^h zusammengehen, bleibt zuletzt nur *H*^{δ1-2}74 bo. Die Tilgung von αγιου kann gut begriffen werden von einem späteren Standpunkt, der zwar wohl dem Stephanus, wie (1124) dem Barnabas, nicht aber den Siebenmännern den Besitz des heiligen Geistes zuzugestehen vermochte.

7¹¹ Αἰγυπτῶν (10) *H* ex^c δ⁶ δ⁴⁸ f 103 *I* a δ⁵ 200 f *I* c 353 466 sy P § vg, γην Αἰγυπτου (Gen 41 54) *K* sy^h d *gig* p G1; an der dürrtigen Bezeugung von om γην in *I* kann der Einfluss von Gen 41 54 schuld sein; ebenso können gut *K* und *I* nach Gen korrigiert haben. Nicht minder nahe lag aber die Anpassung an 10 bei *H* und etlichen vereinzelt *I*-Codd.
 7¹² εἰς Αἰγυπτῶν (9 15) *H* ex^c δ⁶ δ⁴⁸ f 103 *I* a 1001 70 f 382 397 δ³⁵⁵ p BC, εν τω -ω (Gen 42 2); ersteres kann auch durch Verbindung mit dem folgenden εξαπεστειλεν sich empfohlen haben. 7³⁰ om κύ p αγγέλος (35 gg Ex 3 2) *H* ex^c δ⁶ δ⁴⁸ f 103 sa bo *I* b 171 396 398 *I* c 169 lat ex^c p w Aug; die *I*^b- und *I*^c-Codd können *I*^b und *I*^c nicht repräsentieren, beweisen also, da *H* auch dort nicht einwirken kann, die Möglichkeit der Gefährdung des xū durch 35; dann kann aber auch *H* und lat unter dem Einfluss von 35 xū übergegangen haben. 8²⁵ κυρίου 1 θεου (24 Mt 9 38 Lk 10 2) *H* ex^c δ⁶ δ⁴⁸ f 103 *I* a δ⁵ 1001 101 200 f 397 δ²⁵¹ f 173 502 *I* b 157 δ²⁶⁰ 550 *I* c 208 ff 364 466 *O* p^r 20 *A* p^r 12 sy^h t *gig* Ambr; wäre für *I* kaum anzunehmen, da gegen eine so starke Dezimierung die Parallelen Schutz geboten hätten, wenn nicht θεου von 21 herübergewirkt haben könnte. Für θεου spricht §.
 9³⁸ μη οκνησης . . ημων 1 μη οκνησαι . . αυτων *H* ex^c δ⁶ δ⁴⁸ f 103 sa bo *I* a 1001 70 f 7 f 1100 lat; kann Reminiszenz an μη σκυλλου Lk 7 6 sein, ebensogut oder leichter aber die Infinitivkonstruktion Anpassung an die sonstige Regel 8³¹ 11 23 13 42 14 22 usw.
 13⁴⁵ λαλουμενοις (16 14) 1 λεγομε- (17 11) *H* ex^c δ³ 74 103 *I* a 1001 192 172* δ⁵⁰⁷* *I* b δ³⁰⁹* δ²⁰⁶; unentscheidbar. Das Schwanken ist um so auffallender, da 16 14 17 11 kein Schwanken vorhanden ist. 15³⁷ επικαλουμενον (11 13 12 12) *H* δ³ δ⁶ δ⁴⁸ f 103 162 *I* a b c lat, xal- (22) *H* δ¹⁻² δ⁴ 74 *K*; die Nähe der letzteren Parallele spricht für επι- als *I-H-K*. 18 19 εκει (17 14 25 14) 1 αυτου (15 34 21 4) *H* ex^c δ¹ δ⁶ 74 103 (δ³ hiat) *I* a δ⁵ 1001 70 f 367 192 lat; kann überall, auch in den *H*-Codd, lateinischer Einfluss oder Reminiszenz sein. 21 3 κατηλθομεν (19 1 13 4 uδ) 1 κατηχθημεν (vgl αντιχθημεν 2) *H* ex^c δ³ δ⁶ 103 *I* a 1001 367 192 *I* c 470 *A* p^r 12 lat sy^h; muss doch wohl *I-H-K* sein, da sonst das Zusammentreffen schwer begreiflich wäre; freilich hat *K* einzigartig verwüstend in *I* gewirkt. 21 4 επιβαινειν 1 αναβαινειν (α εἰς ἱεροσολυμα) *H* ex^c δ⁶ 103 *I* a 70 f *A* p^r; ist für *I-H-K* festzuhalten, da die Einwirkung von επιβαινεις 2 kaum annehmbar, dagegen das Eindringen des terminus αναβαινειν sehr begreiflich ist. Dass *I* a 70 f und *A* p^r gerade diese Abweichung vom herrschenden Sprachgebrauch aus *H* übernommen haben sollten, ist sehr unwahrscheinlich.

440. Problematische Stellen. 3. Um des Inhalts willen.

Es gibt aber noch eine Anzahl Fälle, in denen die Eigenart der streitenden Lesarten sich wider den kurzen Prozess 2 gegen 1 sträubt. Hier werden die Instanzen für eine Entscheidung immer dürrtiger. Der Versuch muss aber gewagt werden.

Mit einem gewissen Mass von Wahrscheinlichkeit sind folgende Fälle zu entscheiden. Zuerst diejenigen, in denen ziemlich sicher *H* allein *H-I-K* vertritt.

1²⁵ τοπον 1 κληρον *H* δ¹ δ³* δ⁴ δ⁶ *I* a δ⁵ 382 δ⁴⁵⁴ (lauter von *H* beeinflusste *I*-Codd) lat; κληρον steht stark unter dem Verdacht der Einwirkung von 17, dem gegenüber das τοπον auf Grund des fernliegenden Spiels mit τοπον τον ιδιον am Schluss des Satzes kaum eindringen konnte; nur der Verfasser selbst konnte um jenes Spiels willen diesen Wechsel gegenüber 17 vornehmen. 2¹² διηπορουντο 1 -ουν *H* δ¹⁻² δ⁴ δ⁶ 1008 *I* a 200 f 251 *I* c δ²⁹⁹; -ουν kann aus 5 24, wo -ουντο nicht vertreten ist, eingedrungen, ebensogut aber -ουντο Anpassung an εξισταντο sein; die schwache Bezeugung in den *I*-Codd, von denen *I* a 200 f die Lesart aus *H* überkommen haben kann, spricht für die letztere Erklärung. 2³⁷ την καρδιαν 1 τη -α *H* ex^c δ⁴⁸ 103 *I* a δ⁴⁵⁴ *A* p^r; also nur *H*, da *A* p^r *I* a δ⁴⁵⁴ *H*-Einwirkungen aufweisen; kann dennoch *I-H-K* sein, da τη καρδια durch

Ps 108 16 Mt 11 29, auch durch corde in lat sich empfahl. 3 10 δε 1 τε *H* *I*^a 8454 *A*πρ lat exc *p* *gig* Luc sy^h (sy^p om); ist bei der allgemeinen, namentlich in lat und sy stark hervortretenden Neigung, τε durch δε zu ersetzen, die auch in *H* vorkommt, von dem *I*^a 8454 *A*πρ beeinflusst sein können, *I-H-K* abzusprechen. 4 6 Αννας ο αρχιερεως κτλ 1 Ανναν τον -εα κτλ *H* *I*^a 85 64 8355 *A*πρ exc 20 lat; die *I*-Zeugen incl *A*πρ dürften von *H* resp lat beeinflusst sein. Aber *H* lat, zwischen denen eine direkte Beziehung nirgends sich wahrscheinlich macht, genügen, um den inkorrektoren Text, dessen Eindringen an zwei unabhängigen Stellen sonst kaum erklärbar wäre, für *I-H-K* in Anspruch zu nehmen. 5 8 om ο α Πετρος *H* 81-2 84 74 (83 162 vac) *I*^a 367 552 205 *A*πρ 20 *I* 8299 (Ωρ add ο); ist, soweit nicht das Lateinische einwirkt, durch om ο 3 6 bestimmt, da 5 3 kaum auf ganz *I* bis auf die dürftigen Trümmer in Codd dritten Rangs so zerstörend gewirkt haben kann, selbst wenn *K* sekundärte. 6 13 om τουτου *p* αγιου *H* 82 84 74 (gg sa bo) *I* 8 *K* lat exc *h* *p* t CT; die Addition war durch 14 21 28 nahegelegt; diesen Parallelen gegenüber ist die Omission schwer begreiflich; die fehlenden *H*-Zeugen bieten mit Ausnahme von *H* 81 häufig den *I*-Text; so könnten *H* 82 84 74 wohl *H* repräsentieren. Hätte *K* oder seine Vorlage sich an der Häufung der Attribute gestossen, warum dann nicht auch 21 28? Omissionen aus Lässigkeit (-ου (-ου)) sind in *K* nirgends nachweisbar. 7 25 om αυτου *p* αδελφους *H* 81-2 83 (gg sa bo) *I*^a 382 lat exc *c* *p* MTR^c; αυτου ist verdächtig, aus 23 Ex 2 11 übernommen zu sein. 7 33 ω 1 εν ω *H* exc 86 84 8 f 74 103 *I*^a 85* 200f (gg lat) gegen Ex 3 5. Die Parallele und der lateinische Einfluss zusammen mit *K* können *I* so dezimiert haben. Dass gerade 85 und 200f gegen lat die gewähltere griechische Präposition, etwa *H* folgend, eingesetzt haben, ist gegen alle Analogie. 7 35 add και α αρχοντα (gg 35^a 37) nur *H* 81-2 c 74 (gg sa bo) *I*^a 85 1001 7 f 70f 502 *A*πρ *I* b 171 f *I* c 208 ff 470 *O*πρ 20 sy^h; entgegen den Parallelen ist das Eindringen von και unerklärbar, muss also Urtext sein trotz der dünnen Bezeugung. 8 21 schreibt nur *H* 81-2 84 86 *I*^a 85 *A*πρ *I* b 550 εναντι, *I*^a 70f 200f 7 f 252 f 8453 ff 397 502 598 *I* b *I* c, also doch wohl *I*, εναντιον (Lk 1 8 *H* *I* 24 19), *K* ενωπιον (4 19 7 46). Da Lk 1 8 εναντι nur für *K* sicher ist, dürfte es hier Urtext sein. 9 8 steht ουδεν 1 ουδενα nur *H* 81-2 84* *I*^a 382 *I* b 8356 472 *I* c 208 ff 486 *O*πρ 20*; aber ουδενα legte 7 Mt 17 18 nahe; für ουδεν spricht, dass das NT keine Parallele dafür aufweist. 13 20 ~ και μετα ταυτα *p* πεντηκοντα *H* exc 103 *I*^a 101 175 205 502 *A*πρ lat (om μ. τ. *I*^a 85* *I* c 208 ff 551* 364 *O* 84° sy *gig*); kann in *A*πρ und von da in die paar *I*^a-Codd, kaum aber in lat aus *H* eingedrungen, dürfte also *I-H-K* sein. 15 6 τε 1 δε *H* exc 82 84 103 *I*^a 8453 552 8203 f 172 193 *A*πρ 12 lat exc *gig* IM; ist sicher *I-H-K*, da τε immer durch δε bedrängt wird. 17 30 παντας 1 πασι *H* exc 86 103 257 *I*^a 1001 70f (85 ινα παντες) *A*πρ lat; das nahe ανθρωποις und noch mehr die Reminiszenz Ti 2 11 führten zu πασι, dessen Eindringen in *I* auf drei Linien, *K*, Par, Kontext, erfolgte. 18 1 om δε *H* exc 86 74 103 257 bo *I* b 62 ffff 8264 472 78 *I* c 364 lat (*h* sy^p και) gg Ωρ; dass *I*^a ausfällt, ist sehr auffallend (*I*^a 85 αναχωρησας δε, om μετα ταυτα), aber μετα δε ταυτα empfahl Lk 10 1 18 4 Jo 19 38. 18 19 κατηντησαν 1 -σεν *H* exc 86 74 103 257 *I*^a 1001 70f 8459 202 sy^p c CT; -σεν kann dem Kontext, vorher εχεν, nachher κατελιπεν, angepasst sein; für das Eindringen von -σαν bietet sich keine Erklärung; letzteres ist also vorzuziehen. 20 27 ~ υμιν *p* θεου *H* exc 84 86 103 *I*^a 85 (η-) 8505 170 *A*πρ lat (*gig* Luc ουν); ist genügend bezeugt, da die Entstehung der gleichen Umstellung an verschiedenen Orten unerklärbar wäre. 23 6 εξαζεν 1 -ζεν *H* exc 84 84 8 f 74 *I*^a 200f *A*πρ sy^p (gg lat); da sonst stets εξαζεν steht, muss -ζεν wohl *I-H-K* sein; woher sollte es sonst gerade hier eingedrungen sein? 23 10 γινομενης (gg Lk 23 19) *H* 81-2 84 74 *I*^a 502 *I* b 8602 f *I* c 114; kann Zufall sein in den vereinzelt Codd der *I*-Typen, aber für γεν- sprach der Kontext mit seinen Aoristen und die Parallele. 25 4 εις Καισαρειαν 1 εν -α *H* exc 103 257 *I*^a 1001 70f 200f ISW; kann doch kaum aus 6 oder 3 eingedrungen sein; vielmehr legte der Kontext die Änderung

in *εν Καισαρεία* nahe. 2626 ου παρθομαι ουθεν *I*^a 173* 2251 *H*, om ουθεν *I*^a 1001 701 2453-173 *I*^b 470f *O* 18 *H* 22c 24 248, ουθεν 1 ουθεν *K*, ουθεν παρθομαι *A*πρ *I*^a 2505 *I*^b 62 398 2206 78ff *H* 74 (ουθεν τι) 162 (ουθεν), om ου *I*^c 208ff 364 174 258 506 *I*^a 264 2505 170 464 *I*^b 396f 157 2260 161 *O* 36, ουθεν τουτων παρθομαι 1 τι τουτων ου παρθ. ουθεν lat. Sicher sekundär ist die Lesart von *K* und von *A*πρ, dem *I*^b folgt; beide ersetzen das seltene ουθεν durch das übliche ουθεν, *A*πρ entgeht darüber hinaus der doppelten Negation durch die Umstellung. Aber auch *I*^c und seine Trabanten einer-, *I*^a 1001 u. Gen. andererseits gehen ähnliche Wege, indem die einen ου, die andern ουθεν streichen. Denn hätte *I-H-K* ου παρθομαι gelaute, warum sollten die einen ουθεν, hätte es παρθομαι ουθεν gelaute, warum sollten die andern ου eingefügt haben? So muss *H* den *I-H-K*-Text erhalten haben.

Entgegen den bisherigen Grundsätzen der Textkritiker ist nun aber ohne weiteres zuzugeben, dass auch einmal die Abweichung von *I-H-K* auf Seiten von *H* liegen kann. Dies scheint nicht sicher, aber leicht annehmbar in folgenden Fällen:

215 προωρωμην (Ps 158) 1 προωρωμην *H* *I*^a 1001 2001 175 2454; diese *I*-Codd sind in orthographischen Fragen ganz unsichere Zeugen. *H* hat, vielleicht Ωρ folgend, den LXX-Text mehrfach befolgt; so mag auch hier *I-H-K* προωρωμην geschrieben haben.

516 om εις α Ιερουσαλημ *H* 21-2 24 *I*^a 205 2251f *I*^c 299 (gg Κυ^l) lat; kann bei allen ausser *H* 21-2 lateinische Einwirkung sein, da dort εις vor dem Städtenamen nicht ausgedrückt zu werden braucht, obgleich es häufiger steht als fehlt, wie umgekehrt add in bei *c* dem CMT wortrechte Anpassung an den griechischen Text ist. Dann ist aber *H* 21-2, das so manche Omissionen aufweist, zu schwach, um om εις für *I-H-K* wahrscheinlich zu machen. 739 add εν p εστραφησαν *H* ex 26 248f 103 162 *A*πρ *I*^a 70f 397* 251 *I*^b 2309* *A*πρ 12 p sy h (gg Ωρ); ist kaum genügend bezeugt, da *A*πρ die Addition von *H* übernommen und an die wenigen *I*-Codd weiter gegeben haben kann. Die völlige Dezimierung in *I*, wenn es *I*-Lesart wäre, bliebe unerklärbar.

125 εκτενως 1 -της (vgl 1 P 122) *H* 21-2 248 162 *I*^a 70f *I*^b 2260 lat exc p (sine intermissione, c gig Luc instantissime, e incessanter) ist wohl sekundär. 1416 om τη p μεγαλη *H* ex 24 26 103 257 *I*^a 25 2459 *I*^b 2602 *A*πρ 12; sicher unter Einfluss der sonst stets gebrauchten Wendung φωνη μεγαλη, soweit nicht das Homoioteleuton die Omission mechanisch veranlasst hat. 154 απο 1 υπο *H* 21 23 74 257 *A*πρ *I*^b 398; sicher Latinismus. 1528 ~

τω πνι τω αγιω (8) *H* ex 23 74 103 *I*^a 251 ff 2453-173 1100 172 192 193 554 lat sy gg Ωρ ter Κυ^l Ir Cyp gig; der Verdacht einer Einwirkung von 8 in *H* und von lat oder sy in den wenigen *I*-Codd ist kaum abzuweisen, zumal ~ αγ. πνι in Ac das viel Seltene ist und vorher zuletzt 1045 vorkam, allerdings 166 sich findet. 1611 δε 1 ουν (1313) *H* ex 21 23 103 *I*^a 25 1001 70f 2505 192 *O* 18 lat exc gig Ir sy hm (sy p κα); da die *I*-Codd alle starken lateinischen Einfluss erlebt haben, verlieren sie neben lat an Gewicht; dann ist aber eher für *H* der so übliche Ersatz von ουν durch δε, als für *I* und *K* der so seltene Ersatz von δε durch ουν anzunehmen, zumal die Parallele sekundärte. 1611 Νεαν πολιν 1 Νεαπολιν *H* 21-2 24 74 *I*^a 25c 175 502 *I*^b 78f; ist wohl Dialekt, wie so viele *H*-Sonderlesarten; wie *I*^b 78f dazu kam, ist unentscheidbar. Aber dass alle andern *I*-, vor allem die guten *I*-Codd sich von *K* oder lat hätten ablenken lassen, ist schwerer anzunehmen. 1613 ενομιζομεν .. προσευχην 1 ενομιζετο .. -χη *H* ex 103 bo (sa umschreibt) *I*^a 70f (-ην auch *I*^a 264 2453-173 192 *I*^b 161) ist als Anpassung an εζηλθομεν zu begreifen, während es unerfindlich bleibt, warum ενομιζετο entgegen dem Kontext von zweiter Hand eingesetzt worden sein sollte; auch in den Fremdsprachen war ενομιζομεν die leichtere Konstruktion. 1715 καθιστανοντες 1 -στωντες *H* ex 248f *I*^a 25 70 175 502 ist verdächtig, eingedrungenen Dialekt zu sein; die vier *I*-Codd

haben viele Latinismen, sind also wohl nicht auf griechischem Boden gewachsen. 17²⁶ *ἐπὶ παντός προσώπου* 1 *ἐπὶ παν το -ον* *H*^{exc 86 103 257} *Ia*^{85 101} *A*^{πρ}; im AT kommt beides gleich oft vor; den Acc hat lat, wo ebensogut super mit Abl. stehen konnte. Da *Ia*^{85 101} *A*^{πρ} *H*-Einfluss erlebt haben, überdies *παντός προσώπου* auch Schreiber-versehen sein konnte, spricht die Majorität für *παν το -ον*. 18¹⁹ *διελεξατο* 1 *-λεχθη* (17²) *H*^{exc 86 103 257} *Ia*^{367 252 f 184 f} *Ib* *A*^{πρ 12}; muss Reminiscenz sein, da im andern Fall das Durchdringen von *διελεχθη* von irgend woher in ganz *I* entgegen 17², und ebenso das Auftauchen von *διελεχθη* in 17² in zahlreichen *I*-Codd, vielleicht in *I* selbst, kaum erklärbar wäre. 21³¹ *συγγυνηται* 1 *συγγεχυται* *H*^{81*-2* 848} gg sa bo *Ia*⁸⁵ *Ib*³⁶⁵ lat *exc* gig *d*; ist wohl lateinische Einwirkung, da für *συγγεχυται* 19³² *την . . συγγεχυμενη* oder 10⁴⁵ *Rm* 5⁵ *εκκεχυται* doch kein so durchschlagender Anlass sein konnte.

Einige Male handelt es sich um eine etwas gezwungene Wortstellung, der gegenüber die natürlichere zunächst verdächtig ist. Aber wenn die erstere schwach bezeugt ist, wird man doch bedenkl. Auffallend ist, dass sie meist in *H* erscheint, so dass man geneigt sein wird, sie alexandrinischer Stilisierung zuzuschreiben: 9¹⁸ *αυτου απο των οφθαλμων* nur *H*^{81 84 74} *Ia*⁸⁵⁰⁵, 12¹⁵ *εστιν αυτου* *H*^{81-2 84} *Ia*⁸¹⁵⁶ (gg *Eus*), 16²⁴ *ησφαλισατο αυτων* *H*^{exc 86 74 103 257} *Ia*^{70 f} *Ib*⁸³⁶⁸.

Soll man da auch 23²³ *~ τινας* *δυο* *H*^{81-2 848 162} hierher rechnen? oder ist *δυο τινας* in die ganze übrige Überlieferung von Lk 7¹⁹ her eingedrungen? Dass lat syP *τινας* omittiren, könnte für die Annahme sprechen, dass mit *τινας* etwas vorgegangen ist in dem Gebiet, aus dem lat und sy schöpfen; und das ist nicht das Gebiet von *H*.

Schwierig bleibt eine Entscheidung in folgenden Fällen:

6⁵ schreiben das grammatisch korrekte *πληρη* 1 *πληρης* nur *H*^{81 83 830?} *A*^{πρ} und *Ib*, das so manche *A*^{πρ}-Lesart aufgenommen hat (S. 1739), dagegen von *Ic* nur 208^f 466^f 887⁵⁰⁶, und von *Ia* schreiben die besten Zeugen 85¹⁰⁰¹ 70^f 7^f 200^f 8505^{8180 f} *ua* *πληρης*; demnach ist *πληρης* für *I-H-K* anzunehmen, obgleich es an sich aus 7⁵⁵ zu stammen verdächtig ist. 6⁹ *των λεγομενων* 1 *της -ης* *H*^{82 84 848 f} sa bo *Ia*^{70 f 367-8453} 192²⁵¹⁻⁸⁴⁵⁹ *Ic*³⁶⁴ *gig* *g*? ist abzulehnen, da die dürftige Erhaltung unbegreiflich wäre, wo es doch so gut in den Text passt; vielmehr entstand die Lesart, als man den Ausdruck *Λιβεριτων* nicht mehr begriff. 10¹⁹ *~ το πνευμα αυτω* *H*^{exc 848 f 103} (*81 om αυτω*) sa bo *Ia*^{70 f 8505} *A*^{πρ} *Ic*¹⁷⁴ lat; 11¹² schreibt *I-H-K* sicher *μοι το πνα*; dort stellt *H* allein *το πνα μοι*; das Wahrscheinlichste ist, dass 10¹⁹ *K* und die Mehrheit von *I* nach 11¹², umgekehrt 11¹² *H* nach 10¹⁹ umgestellt hat. 11¹³ *εισηλθεν συνεφαγεν* *H*^{81 848 74 162} (*83 hiat*) *Ia*^{7 f 205 251 173 8156*} 502⁸⁵⁰⁰ *A*^{πρ} *Ib*^{8602 c 8206 f 157} 161¹ *Ic*^{208 fff 364 486} *A*^{πρ 12} *syph* *E*^{πιφ} gg *K* lat *syhm*; wird *I-H-K* sein, da die oratio directa durch 9³⁸ wenigstens für lat nahegelegt war, während die oratio indirecta dort von *K* eingesetzt wurde, also eine Anregung dazu im überlieferten Text irgendwo zu vermuten ist. 12¹² add *της a* *Μαρίας* (Lk 1⁴¹ gg Mt 2¹¹) *H*^{exc 86 848 74 103} *Ia*^{85 70 192}; muss in *I* sekundär sein, dann kann es aber auch in *H* auf analoge Weise eingedrungen sein, sei es aus Lk 1⁴¹ oder von dem folgenden *της* aus. 15⁸ *αυτοις δους* *H*^{exc 83 86 103 257} *gig*, *δους αυτοις* lat, *αυτοις δους αυτοις* alle ändern; letzteres dürfte *I-H-K* sein, da diese Häufung des Pron. zum Stil von Ac gehört, das gute Griechisch es nicht liebt, *H* und lat also hier wohl verbessert haben. 16⁴⁰ *ιδοντες παρεκαλεσαν τους αδελφους* *H*^{exc 86 103 257} *Ia*^{70 f}, *ιδ. τ. αδ. παρ. αυτους* *IK* sy lat (*visis fratribus consolati sunt eos*); letzteres kann nichts beweisen, weil es anders *ιδοντες* nicht wiedergeben konnte. Dennoch ist vielleicht zu urteilen, wie vorhin zu 15⁸. 26¹⁰ add *τε* *H*^{exc 81 86 74 103 257} (also *82 83 84 848 1004 162*) *Ia*^{1001 56} *O*³⁶; die Bezeugung ist sehr schwach, doch für *I-H-K* anzunehmen, zumal ¹⁰⁰¹ gg lat steht, so auffallend die Dezimierung in *I* ist.

113*

Unentscheidbare Fälle. Kann in den bisher besprochenen Fällen eine Entscheidung mit einem grösseren oder geringeren Mass von Wahrscheinlichkeit gewagt werden, so ist in den folgenden, die unter den unsicheren noch übrig sind, zurzeit nur ein non liquet auszusprechen:

417 om απειλη a απειλησωμεθα (vgl 528 2314) *H* exc 848 103 sa bo *I* a 85 101 *I* b 62 f 8206 78-157 *O* 28. Das Überspringen von απειλη in den wenigen *I*-Zeugen ist leichter denkbar als ein so starkes in der ganzen Umgebung dieses Verses der Analogie entbehrendes Überschwemmen des *I*-Gebietes durch *K*. Dann stände *H* allein gg *I* *K*; allerdings unterstützt von lat und sy, aber konnten diese die griechische Phrase ohne Schwierigkeit wiedergeben? 432 καρδια και ψυχη 1 η x. και η ψ. *H* 81-2 84 74 sa bo *I* a 85* *I* b 171 8204 *Ω* p 1:2 A 8 *K* u 2:3; die *I*-Zeugen sind des lateinischen Einflusses verdächtig, somit bleibt *H* allein, *Ω* p ist unsicher. Dennoch können *I* und *K* die Artikulierung, die stilistisch besser ist, unabhängig von einander aus jenem emendierten Text aufgenommen haben, dem jede der beiden Rezensionen so häufig folgen. 719 om ημων p πατερης *H* 81-2 74 (gg sa bo) *I* a 85 A*F810; kann durch die naheliegende Beziehung des Vaterbegriffs auf die auszusetzenden Kinder veranlasst, ebenso gut aber kann ημων noch 11 12 15 addirt sein. 812 om τα a περι *H* *I* a 85 1001 7 f 200 f 367 502 170 *A* p *I* b 472 *I* c 116 470 *A* p 12 sy (lat); τα kann unter dem Einfluss des Lateinischen häufig verloren gegangen sein, so in all diesen *I*-Zeugen, aber ebensogut in den andern Zeugen, womöglich nach gemeinsamer Quelle, aus 13 übernommen sein. 108 ~ εξηγησμενος απαντα αυτοις 1 εξ. αυτοις απ. *H* exc 83 848 f 103 *I* a 1001 70 f 200 f; lat fällt als Zeuge aus, da es και .. αυτοις durch quibus wiedergibt, immerhin entsteht so dort die Verbindung εξηγησ. παντα, die also die *I*-Zeugen aus lat übernommen haben können; andererseits klingt εξηγ. αυτοις an 927 1217 *M* k 516 an. 1047 ~ δυναται κωλυσαι τις *H* 81-2 84 162 *I* b 486 *O* 28, δ. τ. x. *A* p *I* a 70 f 502 *I* b 62 ffff 8206 171 *I* c 174 *H* 74 257 sy, x. τ. δ. *I* a 85 p, x. δ. τ. *K* gig, τ. x. δ. *I* Ir (υδωρ p τις); Entscheidung unmöglich. 1121 add o a πιστευσας *H* *A* p *I* a 173; kann in *I* *K* als nach dem unartikulierten πολυς αριθμος unmotivirt ausgelassen, ebensogut aber in *H* und aus *H* in *A* p als Reminiscenz an πας ο πιστευων 1339 *R* m 1011 *J* o 315 f eingedrungen sein. 1123 add την p χαριν *H* 81-2 84 *I* a 8251; rätselhafte Zeugenreihe, da 8251 nirgends sonst *H*-Einfluss zeigt und eine Parallele nicht vorhanden ist; dennoch kann 8251 nicht allein die *I*-Lesart erhalten haben, so sehr 1343 1426 την bedrängt haben mag. 1311 επεσεν 1 επεπεσεν *H* exc 83 103 *I* a 85 264 8457 8203 *I* c 174 *O* 28 *O* 40 lat; lat und *I* a 85 schreiben auch sonst stets, diese und jene *I*-Codd hin und her επεσεν 1 επεπεσεν; *H* nur hier. Da *L* k und *A* c sonst nie επεσεν in diesem Sinn braucht, liegt der Verdacht eines alten Schreibfehlers auf der *H*-Lesart; ebensogut können aber *I* und *K* aus den übrigen Stellen επεπεσεν eingetragen haben. 1321 Κεις, Βενταμεν (1 Sam 91) *H* *I* a 192, Κεις *I* a 85 101 200 f, -μεν *I* a 382; muss für *I* *H* *K* sehr zweifelhaft bleiben, da Ägypten -ετ- liebt; freilich kann auch lat (und sy?) -ετ- verdrängt haben. 1617 υμιν 1 ημιν *H* 81-2 74 103 bo *I* a 1001 502 *A* p *I* b 365 398 161 78 f 8206 171 *I* c 208 ff sy lat (exc e! *R*); also fast ganz *I* a, die besseren *I* b und *I* c 2 versagen; *I* a 1001 502, ebenso *H* 74 103 und *I* b haben häufig *A* p-Lesarten aufgenommen; in *Ω* p steht ημιν. *H* 81-2 und *A* p können allein doch kaum aufkommen gegen *I* a und *K*; so liegt bei sy lat die Entscheidung; aber sie folgen eben oft der sekundären Quelle. Andererseits ist bei Schreibern die Neigung υμιν in ημιν zu verwandeln grösser, als umgekehrt. 1634 πανοιχαι 1 -χι *H* exc 86 103 162 257 *I* a 101 7 200 f 192 252 *A* p *I* b 157; unentscheidbar. 1721 η 1 και a αχουεν *H* 81-2 84 103 *I* a 85 252 f 507 *I* c 208 lat sy h; η kann durch das vorhergehende η als Korrelat sich nahegelegt haben, wobei dessen Beziehung freilich missverstanden war; etwa

in der in *I*^a₈₅ *I*^c lat sy^h häufig befolgten Textform stehend kann es leicht in *H*⁸⁴₁₀₃, aber schwer in *H*⁸¹⁻², das keinen Einfluss von dort zeigt, eingedrungen sein. Oder sollte *κατ* eine Stilverbesserung sein? Aber wie konnte es dann gerade in die besten *I*^a-Codd und in *A*^π *I*^b *I*^c eindringen, nicht aber in die sonst Fremdeinflüssen so zugänglichen? 21 τὶ π λέγειν und ἀκούειν *H*^{exc}_{848 74 162} sa *I*^a₁₇₅ 8507, nur nach λέγειν *I* *K* bo, nur nach ἀκούειν lat sy^h; Entscheidung unmöglich. Die Majorität spricht für τὶ nur π λέγειν. 18 12 ἀνθυπατου οντος l ἀνθυπατευοντος *H*^{exc}_{86 848 f 103} *I*^a₈₅ 70 f 192 *A*^π *O*¹⁸ lat; die Fremdsprachen können das griechische ἀνθυπατευοντος verdrängt haben; doch differieren beide Lesarten nur durch das in der Majuskel leicht zu verwechselnde ε und ο, so dass die Zeugen willkürlich den Text gewechselt haben können und ihr Gewicht problematisch ist. 19 20 ~ του *ζω* ο λογος *H*⁸¹⁻² 84 gg sa bo *I*^b_{78 f} dem Hier AM gg sy, so dass του *ζω* wohl mit dem vorhergehenden *κατα* *κρατος* verbunden sein soll; ein Anlass zu dieser Änderung ist nirgends zu entdecken; dagegen entspricht ολ. τ. *ζω* dem ολ. τ. 85 6 7 12 24. Nur ist die Vertretung bedenklich schwach; doch wird 27 της μεγαλειότητος in *H* auch nur von ⁸¹⁻² 84, freilich in *I* um so reichlicher vertreten. 20 6 οπου l ου *H*⁸² 84 848 *I*^a₁₀₀₁ *I*^b₆₂; dass οπου in *Ac* nur noch 171, ου 7 mal vorkommt, spricht für οπου; dennoch ist es zu schwach bezeugt. Vielleicht ist später οπου üblicher gewesen, wie es auch genauere Übersetzung von ubi scheinen mochte. Aber warum ist es dann nur hier eingedrungen? 22 20 εξεχυνετο *H*⁸¹⁻² 84, -χυνετο *H*⁸⁴⁸ *I*^a_{1001 200 f 175} *A*^π *exc*₄₀ *I*^c_{116 c} *O*¹⁸, alle andern εξεχειτο; -χυν- ist verdächtig, aus Mt 23 35 26 28 Mk 14 24 Lk 11 55 22 20 geflossen zu sein. 27 8 Λαζαα l -αα *H*⁸¹ 848 74 162 *I*^a₈₅₀₅ 8453 *I*^b_{62 78 f} *I*^c_{114 f}; unentscheidbar. 8 ~ γν πολις (vgl. Jo 19 20 42 2 13 *Ac* 9 38) alle gg *H*⁸² 84 86 848 *I*^a₈₄₅₃ *I*^b_{365 472 398 8602} *I*^c₄₈₆; sollten diese *I-H-K* bewahrt haben? aber die Parallelen drängen sich nicht so auf, dass sie diese Dezimierung erklären. 33 μηθεν l μηθεν *H*⁸¹⁻² 84 *I*^a₁₇₃ 502; unentscheidbar. 37 ημεθα l ημεν *H*⁸¹⁻² 84 *I*^a_{70 f 200 8305} 8459 *O*¹; unentscheidbar. 41 επεκειλαν l επωκ- *H*^{exc}_{86 257} *I*^a_{70 f 200 f 173}; kann Dialekt sein, aber ebenso gut *I-H-K*.

441. In *I H* und *K* nicht vertretene, für den Urtext in Betracht kommende Lesarten. Kommt nun aber ausser den in den drei Rezensionen vertretenen Lesarten keine andere Lesart für den Urtext in Betracht, so dass der ursprüngliche Text sich durch Ausscheiden der sich als sekundär ausweisenden unter den konkurrierenden Lesarten jener drei Rezensionen ergibt? Dass die meisten der Varianten, die in Einzeltypen und Einzelzeugen der drei Rezensionen sich finden, dafür nicht in Betracht kommen können, geht aus den Listen derselben hervor, wie sie für die *H*-Zeugen § 385—396, für die *I*-Zeugen § 403—423, für die *K*-Zeugen § 427—430 zusammengestellt sind. Teils erklärt sich die Entstehung dieser Varianten leicht. Teils sind sie so unbedeutend, dass kein Anlass denkbar wäre, warum sie in der ganzen breiten Überlieferung durch eine andere Lesart ersetzt worden sein sollen. Teils können sie sich als innerhalb einer Rezension in später Zeit und isoliert erscheinend gegenüber dem Consensus der drei Rezensionen nicht halten. Anders liegt es bei solchen Lesarten, die durch die alten lateinischen und syrischen Übersetzungen vertreten sind. Sie bedürfen einer be-

sonderen Untersuchung. Zuletzt werden die Citate in den vor der Entstehungszeit der Rezensionen, also vor ± 300 entstandenen christlichen Schriften zu prüfen sein, ob sie die Wahrscheinlichkeit zu erschüttern vermögen, dass der durch das Gegeneinanderausspielen von *I H* und *K* gewonnene Text der Originaltext der Acten sei. Zuvor aber gilt es, den Text des Hieronymus mit *I-H-K* zu konfrontieren.

442. Der von Hieronymus befolgte Text. Wie bei den Evv, so ergibt in Ac eine Kollation des lateinischen Textes des Hieronymus, dass er seiner Emendation des bis dahin gebrauchten lateinischen Textes den *I-H-K*-Text zu Grund gelegt hat. Wo der Charakter der lateinischen Sprache den Wortlaut der griechischen Vorlage erkennen lässt, stimmt dieser mit dem aus den ohne jede Rücksicht auf § oben geführten Untersuchungen sich ergebenden *I-H-K*-Text mit verschwindend wenigen Ausnahmen überein. Diese Ausnahmen sind folgende: 1. Ein Teil seiner Abweichungen von *I-H-K* stimmen mit *K*, ganz selten mit *I*. Aber dann findet sich die Lesart ausnahmslos schon in vorhieronymianischen Übersetzungen. Und da es sich um einen ganz verschwindend geringen Prozentsatz der *K*-Sonderlesarten, vollends der *I*-Sonderlesarten handelt, kann bei der bekannten schonenden Art, in der Hieronymus mit seinen Emendationen vorging, nur angenommen werden, dass er die Lesart nicht aus *K* resp *I* übernahm, sondern aus irgend welchem Grund in seiner lateinischen Vorlage unbeanstandet liess, vielleicht ohne zu wissen oder sich klar zu machen, dass die Lesart auch in *K* resp *I* Aufnahme gefunden hat.

Zum Teil dürfte das Zusammentreffen Zufall sein, nämlich überall da, wo die lateinische Sprache eine andere Übersetzung nicht oder nur schwer zuließ, wie denn hier stets die ganze lateinische Überlieferung einstimmig ist. Solche Fälle sind: 217 ενυπνια 1 -οις *K*, 411 οίκοδομούντων 1 -μων (Ps 117²² Mt 21⁴²; aedificator, so *d*, ist nicht gebräuchlich) *K*, 65 πληρη 1 -ης *I*, 716 ο 1 ω *K*, 27 εφ ημας 1 -ων *K*, 832 κειροντος 1 -αντος *K*, 93 απο 1 εκ *K* (lat stets de caelo resp -is), 1017 απο 1 υπο *K*, 30 add ωραν p εννατην (3) *K*, 43 οι 1 οσοι *H*^{δ1}, 1126 πρωτον 1 -ως *K*, 167 πορευεσθαι 1 -ευθηναι *K*, 1927 την μεγαλειότητα 1 της -τος *K*, 2013 εις 1 επι *K*, 2136 κραζον 1 -οντες (exc MR) *K* sy^h, 2313 πεποιηκοτες 1 ποιησαμενοι *K*, 15 προς 1 εις *K*, 2510 κρινεσθαι 1 κριθηναι *K*, 2618 add απο α της *I*, 20 om τε *K*, 286 μεταβαλλομενοι *K*.

Vielleicht sind auch die nicht ganz seltenen Wortumstellungen, die § aus seinen lateinischen Vorlagen festhält, lateinisches Stilbedürfnis. Dass sie sich fast alle auch in *K* finden, kann Zufall sein, da § allein (s. S. 1801) wie *K* allein (s. S. 1783 f) noch viel zahlreichere Umstellungen aufweist. Vielleicht hat das syrische Sprachbedürfnis auf *K*, wie das lateinische auf § eingewirkt: 940 παντας εξω (Lk 5⁵⁴ ebenso *f q*, die allein den Satz haben) sy, 1333 τω δευτερω γεγρ. *K* sy, 1420 αυτον των μαθ. *K* sy, 1536 πασαν πολιν *K* sy, 1813 ουτος αναπειθει *K*, 203 αυτω επιβουλης

(exc *gig*) *K* sy, 23¹⁷ τι απαγγελται *K* sy, 21 ετοιμοι εισιν *K*, 27²³ αγγελος α του θεου *K* sy, 30 μελλοντων αγυρας (exc *gig*) *K* sy. Sicher kein Latinismus ist nur die gemeinsame Wortstellung 7⁵ αυτω αυτην εις κατασχεσιν, *K* ~ αυτω εις κατασχιν αυτην, *p* eam illi in poss. Unter die Latinismen kann auch die Omission von τε vor και fallen 9¹⁵ 15³ 26⁴ 20²³. Wenigstens setzt der Lateiner et . . et nur, wenn er die Parallelität stark markieren will, der Griechen sein τε . . και auch, um die Verbindung lebhafter zu machen. Auch hier tut *K* dasselbe, 26²⁰ auch *I*, aber wieder vielleicht unter syrischem Einfluss. Freilich findet sich auch add τε: 21¹¹ α δησας (exc *p*) *K*, 24²³ α τω *K* sy^p.

Dann hat § einige Lesarten seiner lateinischen Vorlage festgehalten, die durch Parallelen gestützt waren. Mit wenigen Ausnahmen haben sie sich in der ganzen lateinischen Überlieferung durchgesetzt: 1¹⁰ εσθησεν λευκαις (Lk 24⁴) *H* sy (gg Ωρ), 2⁷ om προς αλληλους (11; exc *p** *t gig* GIW cor vat* Aug) *H*, 23 χειρων (Lk 26⁴⁵) *K*, 24 αδου 1 θανατου (27³¹) *I*^a⁸⁵, 36 add εγειρε και (Mt 9⁵ usw) alle gg *H*^{δ1-2} Αθ sa *I*^a⁸⁵ 2454, 43 add αυτοις (5¹⁸; exc *h gig* Luc M) *H*[?] *I*[?], 4 om ωσει (Mk 6⁴⁴; gg *h p gig* CT) *H*⁸² 84¹⁶² *I*⁸² 99 *O*⁴⁶, 52 add αυτου *p* γυναικος (1) *K* sa sy, 18 om αυτων (43 121 21²⁷) *H*^{δ1-2} 84⁷⁴ *I*[?] sy^p, 41 add του Ιω *p* ονοματος (40) *K*, 7¹⁶ του Συχεμ 1 εν Σ. (Gen 33¹⁹) *K* sy^h, 30 ~ πυρι φλογος (Ex 3²; gg *d p gig* Aug) *I* sy^p, 32 add ο θεος bls (3¹³ Mt 22³²; gg *w* FKOR*UV) *K*, 35 om και α αρχοντα (27^{35a}) *K* sy^p, 37 add αυτου ακουεσθε (Dt 18^{15f} gg FG*) *K* sy, 8²² θω 1 κω (26; exc *t gig* Ambr) *K* sy^p, 93 και 1 δε (Lk 2¹³) *K* sy, ~ περιεστραψεν αυτον (Lk 2⁹; exc D) *K* sy, 36 ~ εργων αγαθων (so sonst stets) *H*[?] *I*[?], 37 ~ εθησαν αυτην (vgl Mt 27⁶³ Mk 15⁴⁶ 16⁶ Lk 23⁵³ Jo 20² 13; *e t gig* *H*^{δ1} om αυτην) *H*, 101 add ην *p* τις (Lk 16¹⁹; exc *c p R**) *K* sy sa bo, 3 om περι (30) *K*, 6 ~ Συμωνι τινι (5; exc *gig*) *A*pp *I*^a⁸⁵⁰⁵, 10¹⁰ επεπεσεν 1 εγενετο (44 11¹⁵ 13³¹) *K* sy, 32 om ος παραγενομενος λαλησει σοι (6; exc *p** *R**) *H*^{δ1-2} 84¹⁶² *A*pp *I*^a¹⁷⁰ 173 8457 *I*^b⁴⁷², 39 add εσμεν *p* ημεις (23² 3¹⁵; exc *p** *I*[?]), 45 ~ του πνς του αγιου (47^f 11¹⁵) *H*^{δ1} 86*, 11²⁰ εισελθοντες 1 ελθ- (23²³, vgl 14²⁴) *K* sy^p, Ιεροσολυμοις 1 Ιλμ (81) *K*, 128 περιζωσαι 1 ζωσαι (Eph 6¹⁴; exc *p** *R**) *K*, 133³⁷ om εν (19 2¹⁴ 4¹⁵) *I*, 43 om αυτοις (28²⁰; exc *gig*) *K* sy^p, 14²⁷ ανηγγειλαν 1 -ελον (15⁴) *K* sy^h, 151 περιτεμενησθε 1 -τημηθητε (Ga 5²) *K*, 28 επικαλουμενον 1 καλ- (11¹³ 12¹²) *K*, 166 διελθοντες 1 διηλθον (13⁶; exc *gig* Hier Vig) *K*, 28 ~ Π. μεγαλη φωνη (26²⁴) *H*^{δ1} 84⁸⁶ *I*^a¹⁰¹ 8251^f 175, 34 add αυτου *p* οικον (33 10²²; exc *gig* Luc) *K*, 17²⁰ τι αν θελοι 1 τινα θελει (18, vgl 2¹² 5²⁴; exc *gig*) *K*, 19²⁰ θω 1 κω (6⁷ 12²⁴) *I*^a¹⁰⁰¹ 382 173 252-8459 8507, 40 om περι (Lk 16²) *K*, 20²⁵ add του θω *p* βασιλειαν (28³¹; *gig* Luc του κω) *K* sy^p, 21⁴ αναβαινειν 1 επιβ- (12) *K*, 15 Ιερουσαλημ (12) *K* sy, 34 εβρων 1 επεφωνουν (17⁶ 15²⁴; exc *gig*) *K*, 23⁵ om οτι (Mt 4¹⁰ 21¹³ 26³¹) *K*, 23¹² τινες των -ων 1 οι -οι (vgl 9²¹ 24¹⁸) *K* sy^p, 28 γινωαι 1 επιγ- (17²⁰ 22³⁰; exc *gig*) *K*, 32 πορευεσθαι 1 απεχεσθαι (23) *K*, 35 εκελευσε 1 κελευσας (27⁴³) *K* sy^p, 24²⁰ add εν εμοι *p* ευρον (Lk 23⁴ 14²² Jo 18³⁸ 19⁴ 6) *K* sy, 25²⁰ περι τουτου 1 -ων (17³²) *K*, 21 πεμψω 1 αναπ- (25) *K*, 27³⁴ προσλαβειν 1 μεταλ- (36) *K*, 28²⁶ ηλθμεν 1 ειση- (14) *K* sy^h, 25 ημων (13¹⁷ 12¹⁴) *K*.

Zufall dürfte das gelegentliche Zusammentreffen von § mit *K* in δε 1 τε sein: 17¹⁴ 19²⁷ 21³¹ (exc *gig*) sy^h 28², da mehrmals in § gg *K* und noch viel häufiger in *K* gg § diese Vertauschungen erscheinen, und § δε 1 τε 3¹⁰ (exc *p gig* Luc) mit *H* *I*^a 8454 *A*pp sy^h, 27³ (exc *gig*) mit *H*⁸² c 848⁷⁴ 103 162 *I*^a 70^f 200^f 8505 8459^f teilt. Nur einmal 22²⁸ trifft er in τε 1 δε mit *K* sy^p zusammen. Dann findet sich 81 και 1 δε (exc *h p*) *I*[?], 152 ουν 1 δε (exc *p gig* OR) *K* sy^h, 25¹¹ γαρ 1 ουν *K* sy^h, Vertauschungen, die in lat allein (s. S. 1806) ihre reichlichen Analogien haben. Mehrmals wird και omittiert: 1¹³ (και³) gg *I H K*, 5¹⁵ (και¹) *K*, 12³⁹ (exc *gig* CT) *H*⁸² 83* 84, 16¹ (*p* δε) *K* sy^p hm, 17¹⁸ (και¹) *I* sy^h, einmal δε 20⁵ *K* sy^p.

Selten sind sonst gemeinsame Omissionen: 827 ος (hic 1 ος *t gig*) *H*^{δ2*} δ3* δ4 *I*^a δ5 382, 1036 ον p λογον *H*^{δ1-2 c} δ4 162 sa bo Aθ Aπρ *I*^b 78 *I*^c 1, 1523 ταδε (exc *c w gig* *DI**) *H*^{δ1-2} δ4, 161 εις² *K*, 1920 ου (exc *p** θΙΟΣ^o) *I*, 2617 εκ² (exc *gig* Aug *F*^{ic}U).

Ebenso selten gemeinsame Additionen: 720 αυτου p πατρος *I* sy, 107 αυτου p οικετων (exc *gig*) *K* sy, 1350 και p γυναικας (exc *gig*) *KH*^{δ2*} δ6 103, 1518 τω xw το εργον αυτου (exc *gig*) syhm (εστι τω θεω παντα τα εργα αυτου *K*), 192 ειπον p δε *K* syP, 2024 ουδε εχω a, μου p την ψυχην (om μου *DFG**θSU*) *K* sy.

Endlich finden sich noch einige Sonderlesarten: 322 υμων p θεος (om *h p*) *I* Ωρ^{2:1}, 58 αυτη 1 προς αυτην (exc *p gig* Luc) *K*, 67 υπηκουεν 1 -ον (exc *h p* *IR**) *I*, 921 εληλυθεν 1 -θει (exc *gig*) *K*, 113 εισηλθες . . συνεφαγες 1 -εν *K* syhm, 1326 υμιν *K* syP^{ht}, 148 περιεπατηκει 1 περιεπατησεν (exc *gig*) *K*, 1819 κατηγτησεν 1 -σαν (exc *c* CT) *K* sy^h, 191 ελθειν 1 κατελ- *K* sy, 37 υμων (exc *c gig*) *K* sy^h, 2035 τον λογον 1 των -ων (exc *m gig* Aug) *I*, 2310 καταβηναι και 1 καταβαν *K* sy, 2518 επεφερον 1 εφερον *K*, 261 υπερ 1 περι (exc *gig*) *K*, 2624 εφη 1 φησιν (exc *gig*) *K*, 2830 ενεμειναν 1 -εν *K*.

Dass bei manchen dieser von *I-H-K* abweichenden Lesarten das Zusammentreffen mit *I* oder *K*, wie vermutet, Zufall sein kann, beweist nun der Umstand, dass sich auch ganz ähnliche Abweichungen von *I-H-K* finden, die im griechischen Text meist völlig fehlen, hin und her aber bald in diesen bald in jenen Codd, besonders häufig in *H*^{δ4}, seltener in *H*^{δ2}, einigemale in *I*^c, unverkennbar aus dem Lateinischen, eingedrungen sind. Die griechischen Codd hier zu nennen hat keinen Zweck, der Apparat wird sie aufweisen.

Wieder stellen das Hauptkontingent Reminiszenzen oder Paralleleinwirkungen: 35 ~ Πετρος δε ειπεν (238 820) exc *h p* Cyp, 52 add του χωριου p τιμης (3) exc *p gig*, 15 add αυτου p σκια (vgl Mk 432) exc *p gig* Luc, 61 εκειναις 1 ταυταις (218 741 937) exc *p*, 758 add αυτον p εξαλοντες (Lk 2015) exc *gig* g² Luc, 940 ~ παντας εξω (nach 738 Lk 2015) sy, exc *gig*, 1011 om δεδεμ. και (115) Ωρ *H*^{δ1-2} δ3c δ4 74 (gg sa) Aπρ *I*^a 1001 70f 7f 200f *I*^b 62, 1045 ~ πνς του αγιου (47 48 1115), 1114 σοι ρηματα 1 ρ. προς σε (1032) exc *p*, 1217 εξηγαγεν αυτον (Mk 823 Ac 1317), 24 xw 1 θv (825 1348f) exc *p gig*, 25 Ιεροσολυμοις 1 Ιλμ (1127 1313) exc *gig*, 133 add αυτους p απελυσαν (421 540 179), 28 add εν αυτω p ευροντες (Jo 196), 30 add τη τριτη ημερα (1040) *c dem t* ABG^cKMORVW vg, 32 add αχρι του a νυν (Phl 15) exc *gig*, 1414 τους οχλους 1 τον -ον (13) exc *h*, 1520 πνεκτων 1 -ου (29: om *gig* Ir), 163 ~ ο π. αυτου Ελλην (1), 21 εθος 1 εθη (151) exc *p*, 23 add αυτους p εβζλον (24), 26 ανελυθη 1 ανεθη (Mk 735), 34 add αυτοις p παρεθηκεν (vgl Mt 1324 31 Mk 641 Lk 108) exc *gig* Luc, 37 αυτοις 1 προς αυτους (häufig) exc *gig*, 1715 add παρ αυτου p εντολην (Jo 1018 2 J 4) syP, exc *gig*, 1935 τους οχλους 1 τον -ον (1713) exc *gig* CT, 201 add αυτους p παρακαλεσας (2) exc *O*, 18 add ομου οντων αυτων (512 vgl 21) exc *S**, 2121 om παντας (20), τω εθει 1 τοις εθεσιν (151), 39 add προς αυτον a ο. Π. (37), 223 νομου 1 θεου (2120), add και p καθως (222), 2310 ~ στασεως γενομενης (Lk 2319), απαγειν 1 αγειν (17; vgl 1219), 15 γινωσκειν 1 διαγ- (28), 2414 add μου p θεω (Rm 18) exc *gig* R, 24 ~ τινας ημερας (1536), ~ Iv Xv (das Üblichere) *gig* 8 (gg *e dem* DO vg) sy^h, 2631 fecit 1 πρασσει (2511) exc *gig* Gθ, 275 Αυστραν 1 Μυραν (1421) bo, 44 πασας ψυχας 1 παντας (37), 288 ~ αυτω τας χειρας (66 Mt 1915 Mk 523 732), 14 ~ επιμει-

και παρ αυτοις (Ga 116 1 K 167), ~ ηλθομεν εις Ρωμην (16; exc *gig*) syP, 21 ~ ειπον προς αυτον (meist) exc *s* (*gig* om pr. αυ.).

Lateinischer Sprachzwang sind die Omissionen von τε 812 271, μεν 1717 238, δη 132 1536, και² 1535, die Additionen von 1123 εν p προσμενειν, 2015 ημερα p ετερα exc G*, 2116 εκ α των, die Konstruktionen 2311 Romae 1 εις Ρωμην, 2524 ενετυχεν 1 -ον nach πληθος, die Participia Praesentis 1630 προαγων 1 -αγαγων exc *gig* Luc, 2733 προσλαμβανομενοι 1 -λαβομ-.

Auch folgende wenige Wortumstellungen kann lateinisches Stilgefühl veranlasst haben: 212 τουτο θελει (δ)?, wohl Aπρ-Einfluss in BFI^cKRSVW dem Aug), 1028 εδειξεν ο θεος (exc *gig* t Ir Aug) H^{δ2} δ4 Ia 1001 101 7 δ453-173 δ157 Ib, 128 αυτου p χειρων, 1322 μαρτυρησας ειπεν (vgl Jo 1321) exc *gig*, 157 αρχαιων ημερων exc Ir Ambr, 10 βαστασαι ισχυσαμεν exc *gig* Ir Hil Aug, 167 πορευεσθαι εις την B. exc *gig*, 23 πληγας αυτοις exc p *gig*, 28 II. μεγαλη φωνη syP, 2013 αυτος μελλων, 16 αυτω ειη, 2120 υπαρχουσιν του νομου, 26 αγνισθεις σον αυτοις, 2626 ουδεν τουτων πειθομαι, 2731 εν τω πλοιω μεινωσιν sy, 34 ~ σωτηριας υμετερας exc *gig*, 284 ουκ ειασεν ζην exc *s* *gig* T, 5 ουδεν κακον επαθεν (ουδ. επ. κ. *s* *gig*), 10 ημας επιτιμησαν, 17 τω λαω ποιησας, 21 εδεξαμεθα περι σου, 25 εν ρημα exc *s* *gig*.

Sodann begegnen mehrfach Omissionen: 113 και³ exc *gig*, 41 αυτοις; 76 ουτως exc p Ir (αυτω 1 ουτως c dem *gig* CRSTU*W vg I^c), 98 αυτου, 30 αυτον², 1039 εν² exc p AKRV Ir, 152 και ζητησεως (p -σεως) exc c *gig*, 17 επ αυτους (nach εφ ους) exc *gig* CT Ir, 29 και α πνικτου exc c p^c *gig* dem CDGMReSeTU cor vat* vg, 161 δε² exc *gig* CT, 1721 om τι¹ syP, 32 και (CT add p παλιν), 184 διελεγετο — Ελληνας exc h c dem *gig* CDΘI^cRTW cor vat* vg Aug, 27 δια της χαριτος (exc CT) syh, 2212 ευλαβης exc *gig* CT, 2323 τινας syP, 243 τω εθνει τουτω exc *gig*, 5 γαρ exc *gig*, 26 αυτω c p* dem cor gg (~ p δοθ.) ADTU p^c, (~ a δοθ.) CFMR vg cor vat*, 2728 και παλιν βολυσαντες exc *s* *gig*, 34 τουτο γαρ exc *gig* I, 282 δια², 15 τα περι ημων sy.

Auch Additionen kommen vor; sie sind aber fast ohne Ausnahme sachlich bedeutungslos und können zum grossen Teil im lateinischen Stil unentbehrlich erschienen sein: 213 isti p εισιν exc p *gig* K; 522 ηνοιγμενη p φυλακη (vgl 19) exc *gig* Luc, 32 πασιν α τοις πειθαρχουσιν exc h *gig* Ir, 76 αυτους p κακωσουσιν exc p Ir (add αυτο [Gen 1513] H^{δ3} δ48 I^c353), 34 και p δευρο exc p dem *gig* FMORc, 811 αυτου p μαριας exc *gig*, 1037 γαρ p αρεξαμενον exc c *gig* D, 128 σοι p περιβαλου, 1422 και α παρακαλουντες Ib I^c Ia 2001 175 502, 1633 αυτων p πληγων exc *gig* Luc, 1730 ταυτης p αγνοιας exc m *gig* Ir Hier, 1817 αυτον p ετυπτον exc h p FGΘI*OSU*, 1913 απο p και (p dem *gig* mit K απο 1 και), 243 πολλων a διορθωματος (πολλης a ειρηνης hat der Übersetzer auch auf διορθ. bezogen und musste es dann im Lateinischen neu konstruieren, ist also streng genommen nicht eine Addition, sondern eigentümliche Exegese), 2123 και ευχας p προσφορας (nach 2123) exc *gig*, 21 solummodo p ταυτης exc *s*, 258 δε p του exc DW vg cor vat, 2818 με a απολυσαι exc *s* *gig*.

Sodann findet sich freie Wiedergabe von Partikeln, am häufigsten και 1 δε, namentlich auffallender Weise in den späteren Partien: 911 exc p, 128 (δε²) 1313 (δε¹) 1625 (δε²) exc Cyp, 2015 bis 38 b 211 (δε²) 5 10 39 (δε¹) exc *gig*, 40 bis (syh τε 1 δε²) 2210 (δε¹) 28 bis 2629 exc *gig*, 2735 38; daneben τε 1 δε 81 (δε²) H^{δ4} 162, 917 exc *gig*, 1311 1629 1714 exc *gig*, 1819 exc *gig*, 2817 (δε²) 25; viel seltener δε 1 τε 542 2427 (*gig* συν) sy, 273 exc h *s* *gig*. Vereinzelt begegnet dann noch συν 1 δε 88 exc CDRS, 1826 (*gig* om), 1933 exc *gig*, δε 1 συν 254 exc *gig* 23; ferner τότε 1 ο δε 813 exc *gig* (p et), 1 τε 1346, συν 1 τε 612 exc p, και 1 η 286 exc *s* *gig*, et ille 1 ο δε 95 (at ille *gig* TU), is cum venisset 1 και ελθων 2110 exc *gig*.

An sonstigen Sonderlesarten finden sich endlich noch: 242 της κλασεως (fractionis) 1 τη κλασει exc *t gig* BC, 46 κατ οικους 1 -ον exc S, 312 τουτον 1 αυτον exc h, 542 κατ οικους 1 -ον exc *gig* Luc, 610 ο 1 ω exc *h g² lux** CDGT, 76 αυτους 1 αυτο exc *p*, 89 add ος a προυπηρχεν (προυπαρχων 1 ος πρ. δ5) exc *gig dem* cor vat*, om και exc *p Ir* (*gig* et dementabat), 818 της χειρος 1 των -ων exc *p gig*, 929 Ελληνας 1 -νιστας, 39 αυτοις 1 μετ αυτων ουσα exc *m p*, 1024 εισηλθεν 1 -ον (exc *gig*) *H^{δ1} Ia^{δ5} 7of 251 502 Ic 116* 364 syht*, 33 σου 1 του θυ (exc *gig*) syP, 1219 διετριψεν 1 -βεν (143), 1317 του 1 τουτου exc *gig*, 27 αυτου 1 -ων (nach lμ), 1532 plurimo 1 πολλου exc *gig*, 35 pluribus 1 πολλων exc *gig*, 1627 η 1 και exc T, 183 την δε σχηνοποιος 1 ησαν γαρ -οι (ησαν *m p dem* A^cCDKUV vg Ωρ Aug, om ησαν — τεχνη *gig*), 217 κατεβημεν 1 κατηγτησαμεν exc *gig*, 24 τας κεφαλας 1 την -ην syP sa, 2224 και 1 ειπων exc *gig*, 2323 μοι 1 προς με exc *gig*, 30 αυτω 1 εις τον ανδρα, 242 του Παυλου 1 αυτου exc *gig*, 22 certissime 1 ακριβεστερον, 271 και παραδιδοσθαι 1 παρεδιδου exc *s dem*, συν 1 και exc *s*, 8 Θαλασσα 1 Λασσα, 14 Ευρακυλων 1 Ευροκλυδων (nur noch *H^{δ1-2} δ4*), 22 ουδεμις 1 -α, 28 ο 1 και 1 *c p dem* cor vat gg I *gig*, ο 1 και BKRSUVW vg, 29 μη 1 μηπου exc *s CT*, 41 maris 1 των κυματων, 42 fieri 1 αυτους του βουληματος, 281 Μελιτηνη 1 Μελιτη syhm, 9 omnes 1 οι λοιποι, 27 ιασωμαι.

1818 ist der Plural totonderant .. habebant sicher nicht *ῥ* (gg Wordsw. & W), da beides nur AF*ΘIM, totonderant auch BCT *c p*, habebant R *p^c* haben.

Die Listen zeigen, dass *ῥ* allein nie von *I-H-K* abgewichen ist. Wo er *I-H-K* nicht folgt, behält er die Lesart der ihm vorliegenden lateinischen Version bei. Und zwar nur, wo es sich um für den Sinn gleichgültige Varianten handelt. Was ihn dabei bewogen haben mag, wird sich kaum je feststellen lassen. Bedeutsam aber ist, dass er von den sonst in den älteren lateinischen Texten so zahlreich vertretenen, die Textmaterie ernstlicher alterirenden Lesarten kaum eine einzige passiren liess. Deutlich lassen ferner die beigegefügtten Notizen der dissentirenden lat. Codd erkennen, dass hin und wieder, wie nicht anders zu erwarten ist, ähnlich wie dies in den bilinguen Codd *d* und *e* sich später zeigen wird, in dem einen oder andern Zeugen der lateinische Text nach dem griechischen korrigirt worden ist. Am häufigsten erfolgte dies in *gig* und unter den *ῥ*-Codd in CT. Auch der afrikanische Text, der hier viel weniger als in Evv von „it“ abweicht, scheint mehrfach zu seinen Abweichungen durch den griechischen Text veranlasst zu sein.

443. Berührungen mit lateinischen Texten in I-Codd. Es gilt nun die Lesarten zu würdigen, in denen sich griechische Zeugen mit den altlateinischen Übersetzungen begegnen. In der *K*-Überlieferung ist dies sehr selten; allerdings war auch viel weniger Anlass dazu, da der *K*-Text unter den rezensirten Texten dem lateinischen meistens am nächsten steht. In *H*-Zeugen, deren Zahl freilich auch nicht gross ist, finden sich Berührungen vor allem in δ2 und δ4, deren Sonderlesarten sich nicht selten auch in lateinischen Codd finden (s. S. 1657ff 1662ff). Da nach unserem

Aufbau der Textgeschichte die Annahme ausgeschlossen ist, dass solche Lesarten aus $H^{\delta 2}$ oder $H^{\delta 4}$ bald in diesen bald in jenen lateinischen Typ übernommen worden seien, bleibt nur die doppelte Möglichkeit, dass in die Vorfahren dieser *H*-Codd Lesarten aus einem lateinischen Text gelegentlich eingedrungen sind, oder dass beide, die Lateiner und die Besitzer der Vorlagen von $H^{\delta 2}$ und $H^{\delta 4}$, jene Lesarten aus einer gemeinsamen Quelle geschöpft haben. Nun ist aber im *I*-Gebiet diese Erscheinung viel häufiger, so dass zu hoffen bleibt, es könnte von dort aus ein klares Licht auf die vereinzelt Analogien im *H*-Gebiet fallen.

Die Darstellung der Abweichungen der *I*^a-Codd 7of 7f 200f (§ 412—714) und der *I*-Typen *A*^{np} (§ 418) *I*^{b1} *I*^{b2} (§ 420) *I*^c (§ 422) von dem durch die Übereinstimmung der andern *I*-Zeugen gesicherten *I*-Text zeigte, wie deren Sonderlesarten uns nicht selten in dem Gebiet der lateinischen Übersetzungen wieder begegnen. Und ganz analoge Berührungen fanden sich hin und her mit den syrischen Übersetzungen. Ja gelegentlich teilten lateinische und syrische Übersetzungen gemeinsam eine Sonderlesart mit dem einen oder andern jener *I*-Zeugen oder *I*-Typen. Wie in den betreffenden Listen notirt worden, bieten zuweilen auch andere *I*^a-Codd dieselben Lesarten, am häufigsten *I*^{aδ5} und, in einem gewissen Abstand, *I*^{a1001}. Für die letzteren beiden Codd ist nun wohl möglich, dass, wo sie mit *A*^{np} Sonderlesarten teilen, diese aus *A*^{np} in ihren Text eingedrungen sind. Unmöglich aber ist dieselbe Annahme bei ihren Gemeinsamkeiten mit den *I*^a-Codd 7of 7f 200f und wohl auch denen mit den beiden *I*-Typen *I*^b und *I*^c. Denn diese *I*-Typen sind schwerlich älter als δ5 und 1001. Hier ist aber das Umgekehrte ebenso unwahrscheinlich, da nur ein verschwindender Prozentsatz der namentlich bei δ5 noch um das Sechsfache zahlreicheren „Latinismen“ dieser beiden Codd sich in jenen Codd und Typen findet, und jede Erklärung versagt, wie sie zu einer so eigentümlichen Auswahl gekommen sind. Dass es auch auf anderen Wegen zu einer solchen Begegnung in denselben Lesarten kommen kann als durch eine, ob auch durch allerlei Mittelglieder führende, direkte Beziehung, beweisen nun diejenigen Fälle, wo andere *I*^a-Codd mit den genannten *I*-Codd und *I*-Typen — und dasselbe begegnet zwischen solchen *I*^a-Codd und *I*^{aδ5} oder *I*^{a1001}, wie später sich ergeben wird — Sonderlesarten teilen, die im Gebiet der lateinischen oder syrischen Übersetzungen wiederkehren. Auch hier ist, ausgenommen *A*^{np}, die Erklärung aufs höchste unwahrscheinlich, dass jene *I*^c-Typen und *I*^a-Codd auf eine so grosse Zahl

anderer I^a-Zeugen einen in jedem einzelnen auf wenige verlorene Stellen sich beschränkenden Einfluss geübt haben sollten. Zu einer möglichst sicheren Deutung dieser Gesamterscheinung kann nur eine zusammenhängende Betrachtung des gesamten einschlägigen Materials verhelfen. Darum sind, um Wiederholungen möglichst zu vermeiden, in den früheren Variantenlisten der I^a-Codd, die drei I^a-Texte 70f 7f 200f und A^π ausgenommen, wo es zur vollständigen Zeichnung des Textbildes unentbehrlich war, die im Gebiet der lateinischen oder syrischen Übersetzungen sich wiederfindenden Sonderlesarten nicht aufgezählt worden (siehe S. 1727). Die erste Aufgabe ist es nun, die in sich selbst durchsichtigen Fälle auszuschneiden.

Die zunächst folgende Liste beweist, dass, was auch nicht verwunderlich ist, gelegentlich ganz unleugbar der lateinische Actentext auf griechische Codd eingewirkt hat, sei es nun, dass ein Kenner des lateinischen Textes einmal Lesarten, die er dort fand, in seinem griechischen Text eintrug, oder dass ein Schreiber, dem der lateinische Text geläufiger war, unwillkürlich sich von diesem bei der Wiedergabe des griechischen Textes beeinflussen liess.

Mit mehr oder weniger Sicherheit sind als solche Latinismen in den I-Codd, von den nur in den bilingualen Codd I^a 85 und 1001 sich findenden Beispielen noch abgesehen, folgende Lesarten zu beurteilen. Zweifellos trifft es zu, wo nomina propria die lateinische Form erhalten haben: 17 19 Αρισταγον I^a 7 (-ει-)* 175, 22 Αρεοπαγον I^a 175, 28 7f Πουπλιω 1 Ποπ- I^a 70 8453-173 176 I^b 78f, 94 Σαυλε 1 Σαουλ I^a 256 (I^a 1001 c Σαουλε 1 1001* Σαουλ), 17 I^a 1001 256 I^b 161, 22 7 I^a 85 175 256 A^π 12, Σολομωνος 1 -ωντος 3 11 I^a 397* 8157 I^c 28, 5 12 I^a 70 200 7 397f 8454 8300 8505 256 173 I^b 365 8260f 8309 8152f I^c, 136 Βαριτησοο I^a 397 I^b 8206 I^c 466 (H 82) syh. Sodann erklären sich die Omissionen von im Lateinischen nicht oder schwer ausdrückbaren, darum in den lateinischen Übersetzungen fehlenden Worten am einfachsten als Einwirkung des lateinischen Textes, so τε 5 14 I^a 8180, 8 12 I^b 8152f I^b 8370 H 84 (sa bo), 9 24 (vgl Lk 18 7) I^a 8157 8459 170 502 552 I^c 174 O 28 H 84 103 Ωρ, 10 2 I^a 1001 70f 7f 200f 502 64 sy p H^{exc} 86 848f sa bo, 14 5 I^a 85 I^c 351 353, 15 9 I^a 85 502 180, 17 10 I^a 85 8457 I^c 8299, 21 28 I^a 85 8505, μεν 17 17 I^b 8370, 39 I^a 1001 200 252-8459 I^b 8152f, 28 22 I^a 200 264 8203 8507 I^b 8260f 270 I^c 353 69, ferner 3 2 του a αιτειν I^a 8254, 4 29 τα a νυν I^a 8157, 6 11 οτι (rec) I^a 532, 8 31 αν I^a 502 H 84, 15 36 δι I^c 551 114, 17 27 γε I^a 8157 8459 464. Mindestens zum Teil werden als Latinismen auch die zahlreichen Artikelomissionen anzusprechen sein, von denen die nur in einem einzigen I^a-Cod sich findenden nur aus Kap 1—9 notirt sein mögen, während die häufige, wohl meist als Hörfehler zu beurteilende, Omission von οι a λουδαιοι garnicht im einzelnen nachgewiesen werden soll: 1 11 ο a I^c 8157f I^c 365, 14 τη a δεησει und a μητρι I^a 8505, 21 ο a ζς I^a 464, 22 της I^b 8270, 25 τον 2 I^b 8602, 2 2 τον I^b 8602, 17 οι a υιοι I^a 175, 19 τω I^a 552 8203, 12 του a θεου I^a 8457 I^b 209f, 26 ης I^a 175, 37 τον I^a 264, 45 τα I^c 8299, 3 20 τον I^a 8459, 25 τους I^a 552, 4 4 ο a αριθμος I^a 264 I^c 8299 (H 81-2), 8 του a Ισραηλ I^a 397, 12 η (p -vi) I^a 175 I^b 76 472, 18 του a I^b I^c 364 8299, 5 4 τω a θεω I^a 384 8254 I^b 8152 I^c 8299, 8 το I^c 364, 16 το I^a 8157, 23 των I^c 364 O^π 20, 34 τω I^b 8602, 6 9 των I^a 175 (H 82), 12 τους 2 I^a 8459 (H 83*), 7 2 τη I^c 116 353, 13 τω (p -το) I^b 62 A^π 12, 14 την a συγγενειαν I^b 8260, 30 του a ορους I^a 202, 8 7 των I^a 8157 1100 I^b 8260, 14 οι I^a 8505, η I^c 364, 16 του I^c 174, 18 ο I^a 8251f 158 I^c 208 116 364 174 O^π 20, 24 ο I^a 397 I^b 257 I^c 8101, τον I^a 175, 25 του I^c 116 364, 27 της (p -της) I^b 8602, 34 ο (p -ς) I^a 101 200f I^c 208 116 364 (H 86), 9 3 του I^c 551, 17 τας I^b 157, 19 ο I^a 170 202, 28 του I^a 8505 (H 83), 31 του I^a 8459 I^b 161

270 *Ic* 364 δ299 *O* 28 *Apr* 12, 34 ο α Πετρος *Ic* 364, 1012 τα (α -γα) *Ia* δ507 202 64 c *Ib* 352* *Ic* δ299 (*H*), 29 τη *Ia* 397f *Ib* 157, 1320 τον *Ia* 200f 192 δ203 (*H* δ1-2 162), 45 του *Ib* 161 *Ic* 551 353 69 *O* 36 *O* 40 (*H* δ1-2 δ4 δ6), 46 ο2 *Ia* δ5 1001 70 f 175 *Apr* 11 *Ib* 208 fff *O* 18, 1412 ο *Ia* 172* *Ic* 551 *O* 6 (*H* δ3*), 1520 του α πνικτου *Ia* δ507 552 *O* 470f, 23 την α Αντιοχειαν *Ib* δ206 δ152 δ309 *Ic* 208 116 364-δ299, 39 τον α Μαρκον *Ib* δ206 (*H* δ4), 1619 τον2 *Ia* δ5 1001 205 55 1202 256 *Ib* δ209* 253 161 *Ic* 116, 28 ο α Παυλος *Ia* 200f 173 *Ib* 598 171 *Ic* 174 *O* 40 (*H* δ1-2 δ3* δ43), 173 της *Ia* δ5 1001 *Ib* δ206 *Ic* 116, τη *Ib* δ152 253 161 *O* 1, 22 ο p δε *Ia* 7f 158 192 *O* 1 *O* 40 (*H* δ1-2 δ4 257), 1714 ο2 *Ia* 70 δ454 *Ib* δ260 *Ic* 174 169 *O* 28 36, 15 τον *Ib* δ260f, 185 της *Ia* δ251f 1100f δ507 *Ib* δ602 δ152 209f, 12 ο1 *Ia* 382 δ505 δ457, 25 του *Ia* 252-δ459 153 *Ib* δ206 *Ic* 364 *Apr* 12 *O* 40 (*H* δ1), 197 ο1 α παντες *Ia* 175 *Ic* 116c 487 174, 13 τα bis *Ic* δ299f, 17 του *Ia* 502 δ156 *O* 6, 27 η2 *Ia* 382 δ505 δ459 *Ib* δ602 *O* 41, 276 την α Ιταλιαν *Ia* δ459 256 *Ib* δ260f δ309 *Ic* 551 174, 37 α1 *Ia* 70f 200f δ505 170 δ251f 192 175 (*H* δ4), 2823 του α lū *Ia* 252-δ459 56 180 64 *Ib* 209. Latinismus kann auch sein και εκειθεν 1 κακειθεν *Ia* δ505 δ203 δ355 δ457 168 205 256 404 *Ib* δ602 209 *Ic* 208 487 174 169 506 *O* 12 36.

Sicher Latinismen sind folgende Sonderlesarten. 1. Übernahme des lateinischen Kasus: 35 παρ αυτοις 1 π. αυτων (ab eis) *Ib* 207 *Ic* 364 *O* 46, 10 την ωραιαν πυλιν *Ic* δ299 (*H* δ2*), 16 δι αυτων 1 δι αυτου (per eum) *Ia* 170 *Ic* δ299, 26 εκαστος 1 -ον *Ia* δ5* 175, 717 ην 1 ης *Ic* 353, 1328 Πιλατω 1 -ον (a Pilato) *Ia* 101 173, 32 υμιν 1 -ας *Ia* 552 *Ib* δ260 (om υμας *Ia* 464 δ457), 43 αυτοις 1 -ους *Ia* 101 202, 1610 αυτοις 1 -ους *Ia* 101 502 552 δ459 153 554 *Ib* 157 *O* 18 *H* δ4, 1719 αυτον 1 -ου *Ia* 1001 70 264 552 δ459 *Ib* 365 398 *Ic* 116, 1931 αυτου 1 -ω (α φιλοι) *Ia* 1001 200f, 33 τη χειρι 1 την -α *Ia* 101 δ453 175 502 *Ic* 174 *O* 18 *H* δ2c δ6 74 103. 2. Übertragungen der lateinischen Ausdrucksweise: 212 προς αλληλους 1 αλλος προς αλλον (27 *K*) *Ic* 466f 69 (ad invicem), 421 μη 1 μηδεν *Ia* δ5 δ459 *Ib* 62 δ206 *O* 28 *H* δ6 sa bo sy p, 22 πλειον 1 πλειονων *Ic* δ299, 516 και 1 οιτινες *Ia* δ5 *Ib* 365 *O* 28, 712 σιτον 1 σιτα *Ia* 397f *Ic* δ209* *O* 40 (lat exc *grig* T), 39 απεστραψησαν 1 εστρ- *Ia* δ5 δ505, 834 αλλου 1 ετερου *Ia* 7100 *Ib* δ264 *Ic* 174, 1119 μονοις 1 μονον *Ia* δ5 *Ib* 78 *Ic* 55 364, 1018 καλου-μενος 1 επι- (123 758) *Ia* 1100 *Ib* 157 *Ic* δ299, 1523 χειρων 1 -ος (143) *Ia* δ180 256 δ157c *Ib* δ206 *Ic* 208f 116*, 2222 καθηκον 1 -κεν (fas est) *Ia* δ5c 552 *Ib* 253, 247 βια πολλη 1 μετα -ς -ς *Ia* 151 *Ib* δ264 161 lat exc *dem* e. 3. Aufnahme des lateinischen Tempus, Modus, Numerus bei Verben: 757 κραζοντες 1 -ξαν- *Ia* 397, 911 αναστα 1 -στας *Ia* 175 δ159* *H* δ1 sy, 28 οκνησης . . ημων 1 οκνησαι . . αυτων *Ia* 1001 70f 7f (*H* exc δ6 δ48f 103 sa bo), 1024 εισηλθεν 1 -ον *Ia* δ5 70f 251 502 *Ic* 116* 364 *O* 20 *O* 40 (*H* δ1) sy h, 1042 κηρυσσειν 1 -ξαν (Mt 4 17 uō) *Ia* 251-δ459, 1310 παυη 1 -ση *Ia* 367 372 205 502 *Ic* 116f 353, παυει *Ia* 382 192 64 δ457 *O* 18, 47 εντεταλκεν 1 -ται *Ia* 101 *Ic*, 1413 ηθελον 1 -εν *Ia* δ5 397 175 δ154 193 δ180f 390 168 184c *Ib* 62 δ356 78? 157 δ370 253 *O* 40 *H* 162, 1537 λαμβανειν 1 .λαβειν (38) *Ib* 365 *H* δ4, 1718 θελει 1 -οι (212) *Ia* 101* 502 *Ic* 551 258, 1927 λογισθησεται 1 -θηγαι *Ia* δ5 1001 173* *H* δ4, 28 εκραζαν 1 -ζον (Mk 15 14) *Ia* 397 δ459 *Ib* 398, 213 καταλειποντες 1 -λιπ- *Ia* 101 7f 200f 397 173 175 502 64 192 *Ic* δ299 lat (relinquentes), 8 εδοξασαν 1 -ζον (1118) *Ia* δ5 200f 158 *Apr* 40 (*H* δ2), 32 τυπτειν 1 -οντες *Ia* 101, 2221 εξαποστελλω 1 -ελω (vgl Mt 10 16 uō) *Ia* 464 δ454 *Ic* δ299, 24 ανεταζειν 1 -ζεσθαι *Ia* δ5 200f, 245 ευρομεν 1 -οντες *Ia* 464 *Ib* δ260, 2521 επικαλουμενου 1 -λεσθαι *Ia* 175 δ459 *Ic* 114 *Apr* 12, 2736 προσελαβον 1 -οντο (34) *Ia* 101 382 *Ib* δ602 *O* 18 (μετελ-) *H* δ4 δ6, 287 υπηρχον 1 -εν *Ia* 173 δ459, 18 απολυειν 1 -λυσαι (313) *Ia* 552 δ203. Auch επεσεν 1 επεπεσεν dürfte mehrfach nicht Schreibfehler, sondern Übertragung von cecidit (oder des Syrischen) sein: 1010 *Ia* 397f 168 δ180f 256 *Ic* 353 169, 1144 *Ia* δ5 397 *Ib* 157 *O* 20 *H* δ4, 1311 *Ia* 200f 7f 264 δ457 δ203 *Ic* 174 *O* 28 *O* 40 *H*, 1917 *Ia* δ5 101 64 168 *Ib* 472 *Ic* 353 *O* 12* *O* 40. 4. Ersatz der Präposition durch die genau der im Lateinischen gebrauchten entsprechende. Besonders verräterisch ist, dass das im Lateinischen nicht existierende επι davon am häufigsten getroffen wird: εν 1 επι 311 *Ia* δ5 175, 528 (36) *Ib* 62 157, 82 *Ia* 70, 2420 (236) *Ia* 200f 70 δ254 1100 *Ib* 171 209 *O* 18; εις 1 επι 710 *Ia* 7f, 1042 *Ia* δ180; προς 1 επι 248 *Ia* 1001 502 δ156 *Ib* 365f-398 161. Dazu kommen: 34 προς 1 εις *Ia* δ507 *Ic* δ299

(H²²), 15² εν 1 εις Ia¹⁰⁰¹ 7f Ib²⁰⁶ 78f, 16²⁴ Ia²⁵ 2453-173 Ib³⁶⁵, 19²² Ia²⁵ 7f 397 2157 175 O⁴⁰, 27³⁴ προ 1 προς Ia⁷⁰¹ 382 502 Ic⁴⁷⁰ (H²¹).

Auffallend häufig treffen dann I^a-Codd mit lat im Austausch oder der Omission von Partikeln zusammen: καί 1 δε 37 Ia²⁵ 175 sy P, 7⁶⁰ Ia¹⁷⁵ (τε 1 καί Ia⁴⁶⁴, om δε Ia²⁵* 502), 8¹ Ia¹⁷⁰ 173 251-2459 Ib¹⁵⁷ 260 A¹² (H²⁰ 248) sy P (τε 1 καί Ic⁵⁵¹ O⁶ H²⁴ 162, om δε Ib¹⁵⁷ H²²*), 10¹⁰ Ic¹⁷⁴, 20¹⁵ 26²⁹ Ia¹⁷³; 13¹³ (lat et l δε) om δε Ia³⁸² 175; καί 1 τε 5¹⁹ Ia¹⁰⁰¹ 200f Ic³⁶⁴, 9¹⁵ Ib²⁰⁶; δε 1 τε 10³³ Ia²⁵ 175 Ib¹⁵⁷, 15³² Ia²⁵ 175 264 sy h, 16¹³ Ia²⁵ 502 Ib¹ Ic⁵⁵¹ 299 O¹⁸ sa bo sy h, 27³ 1 τε 1 Ia⁷⁰¹ 200f 2505 2459 2500 (H²⁰ 248 74 103 162), 1 τε 2 Ia²⁰⁰ 173 Ic⁵⁰⁶; τε 1 δε 7²² Ia²⁵ 1001 256 sy P (καί 1 δε Ia⁴⁶⁴), 12⁸ Ia¹⁰⁰¹ 173 A¹² H²⁶, 17 Ia¹⁰⁰¹ 197 Ib⁶² (H) sa sy P, 13¹¹ Ia¹⁷³ A¹² (H²⁰ 248 74 162) sy P (om δε Ia¹⁷⁵); ουν 1 δε 2 Ia²⁵¹ 203 A¹² (H²⁴); om καί 1¹³ (a λακωβος) Ia²⁵ 106 2156 Ib³⁶⁵ 2309 bo, 22⁹ (καί¹) Ia⁵⁵² Ib²⁰⁶ (it vg gg H), 5³⁹ Ia²⁵* 170 Ic¹¹⁶ O⁴⁶ sy, 8²⁸ (καί¹) Ia²⁵* 101 200 397, 11²⁸ Ia¹⁰¹ Ib⁶² 78 Ic³⁷⁰ A¹² (H) sa bo sy h, 19³¹ Ia⁷⁰¹ 157 Ic⁵⁰⁶ 69 O⁶, 26²⁶ Ia¹⁷⁰ 175 (H²¹), om καί p δε 5¹⁶ Ia²⁵* 175 2157 367 Ib⁴⁷² Ic⁵⁵¹ 299 sy P; om γαρ 4¹⁶ Ic³⁶⁴*, 13³⁶ Ia¹⁷⁵ 2254, 24⁵ Ia⁴⁶⁴ Ic²⁹⁹; om δε 8³³ Ia²⁵⁰⁷ (H sa) sy h gg g^{ig} p t Ir, 9⁴¹ Ia⁷⁰ (lat καί 1 δε); om ουν 13⁴ (lat et l ουν) Ib²⁰⁶ 157, 17³⁰ Ia¹¹⁰⁰ Ib²⁰².

Nicht selten sind Wortumstellungen, die durch alle lateinischen Übersetzungen gehen: μαρτυρες εσμεν (3¹⁵) 23² Ia²⁵ Ic⁵⁵¹, 10³⁹ Ib²⁰⁶ Ic³⁷⁰ 551 364 O¹², 27 Γαλι-λαινοι α εισιν Ia³⁹⁷, 22² ο θεος δι αυτου (15¹²) Ia¹⁰⁰¹ 203 256 552 Ic³⁵³ sa bo (nur vg), 24⁰ ταυτης της σχολιας Ia²⁵ 175 Ic³⁶⁴ O²⁸ 46, 35 λαβειν παρ αυτων Ia²⁵ 1001 (~ λαβειν τι sa bo) 175 193 168 (om π. α. Ib²⁰⁶ ff), 4¹⁹ μαλλον ακουειν Ia¹⁰⁰¹ 200f, 5²³ ουδενα εσω-ευρομεν Ib²⁰⁶ Ia¹⁷⁰ (~ ευρ. εσω), 32 τουτων των ρηματων Ic²⁹⁹, 9⁴⁰ παντας εξω Ia¹⁹² Ic¹⁷⁴ H²³ sy (om εξω Ia⁴⁶⁴), 10¹⁹ το πνευμα αυτω Ia⁷⁰¹ 2505 Ic¹⁷⁴ A¹² H sa bo, 31 η προσευχη σου (4) Ia¹⁰⁰¹ 397 464 (δεησις 1 προσ.) Ib²¹⁵² Ic⁵⁵¹ sy, 45 του πινς του αγου (47f 11¹⁵) Ia²⁵ 70f Ib³⁵⁶ Ic²⁰⁸ 551 470 O¹² H²¹ sy (om αγου Ia¹⁷⁵), 12¹⁴ του Πετρον εσταναι Ia¹⁸⁴ Ib¹⁶¹ O¹⁸ (τον Π. p πυλωνος Ia¹¹⁰⁰, om εσταναι Ib²⁰⁶), 17 εξη-γαγεν αυτον Ia¹⁰¹ 157f 203f 202 390 Ib²⁷⁰ Ic³⁵³ 470f 506 O²⁸ 36, την χωραν αυτων Ia²⁵ (τας -ας) Ib²⁰⁶, 13³ αυτοις α τας χειρας Ia²⁴⁵³ 175 2459 Ib²⁶⁴ 260f Ic³⁵³ 470f 506 69 O²⁸ 36 sy P, 16¹⁵ τω ζω πιστην Ia²⁴⁵⁷ 168 390 O¹², om τω ζω 158 1100 2355 256 Ib²³⁷⁰ 209, 22 τα ιματια αυτων (14¹⁴) Ia²⁴⁵³-173 382 1100 Ib⁶² Ic⁴⁸⁶ O¹⁸ sy, 28 ο Παυλος μεγαλη φωνη νετο Ia¹⁰¹ 251f 175 H²¹ sy P, 17¹¹ ταυτα ουτως εχοι Ia⁷⁰¹ 2505 2157 Ib¹⁰⁰⁵, 19¹⁷ γινωσκον εγε-νετο Ia⁷⁰¹ O¹⁸, 36 τουτων οντων Ia²¹⁵⁷ 170 1100 Ib¹⁵⁷ 260f 209 Ic²⁹⁹ 258 169 506 O⁶ 16 18 28 29 H²⁴ (om τουτων H²²* 248), 23¹⁰ στασεως γεν. (Lk 23¹⁹) Ia¹⁷⁵ H²³ 24, 25²⁰ περι την Ia²⁵¹ Ib²³⁰⁹ Ic³⁵³ 506 69f O⁶ 7 16 28 29 36 Xp (2505 om περι), 25¹⁷ μηδεμιαν αναβολην Ib¹⁰⁰¹ 175 2459, 27²⁷ αυτοις τινα Ia³⁸² 252 2459, 28¹⁷ πρωτους των Ιουδ. Ia⁷⁰¹, 21 εδεξα-μεθα περι σου Ia²⁰⁰¹ 367 175 252 Ib³⁹⁶ 206 78f 174 H²⁴.

Dazu kommen nun eine Anzahl Sonderlesarten, deren Charakter nicht in gleicher Weise verrät, dass sie gerade aus einem lateinischen Text eingedrungen sein müssen. Sicher als Latinismen verraten sich nur: 5⁴⁰ add αυτους α τους αποστολους (sinnlos, lat addit eos p διειραντες) Ia¹⁰⁰¹ 175, 8³¹ καί α καθισαι (lat ascenderet et sederet) Ia⁶⁴, 19²¹ διελθειν 1 -θων Ia²⁵ 1001 2156 2459 170 Ib²⁷⁰ sy P, wobei nur Ia²⁵ das dadurch notwendig werdende καί α πορευεσθαι einsetzt. Ausserdem begegnen: Omissionen unwichtiger Worte: 4⁴ ως Ic²⁹⁹ O⁴⁶ (H²² 24 74 162), 5 αυτων Ia²⁴ 2457 sy P, 28 σου² Ia⁵⁰² Ib²⁰⁶ 78-157 (H²¹ 24* 74), 8²⁷ ος Ia²⁰² (H²²* 23* 24 sa), 9² οντας Ia³⁶⁷ Ib⁶² 398* Ic²¹⁰¹ sa bo, 30 αυτων² Ia¹⁰⁰¹ 7f 502 192 193 Ib²⁰⁶ 365 c 157 O²⁸ (H²⁴), 10³³ παντα Ia²⁵ 397f sa, 11²⁸ μελλειν Ia²⁰⁰ 170 256 Ib²⁶⁰² 78 157 2309 Ic³⁶⁴ 506 169 O²⁸ 36 (neben εσεσθαι ent-behrlich, lateinisch neben futuram kaum auszudrücken), 15¹⁸ παντα Ia⁷¹ 70, 19⁴ Xv a Iv Ia¹⁰⁰¹ 70f 252 Ic²⁰⁸ 116* 364 H, 20¹ πορευεσθαι Ia²⁵ 367 Ib²⁰⁶ 78 157, 24²³ αυτου Ia¹⁰⁰¹ 502, 27⁷ εν Ib²⁶⁰¹ Ic²⁹⁹ 486 O⁶ 7 16 29, 28²¹ τι Ia³⁸² 256 2180f 1100f Ib²⁰⁰⁹. Sodann Additionen, ebenfalls ohne Bedeutung: 5² του κτηματος (i) p τιμης Ia²¹⁵², του χω-

ριου *Ia*³⁸² (lat *agri*, wie 1!), 3 αυτω *p* Πετρος *Ia*¹⁷⁵, 15 αυτου *p* σκια *Ia*¹⁰⁰¹ *Ib*⁶² sy, 721 παρα τον ποταμον *p* αυτου *Ia*^{δ5 1001 200f}, 49 (Jes 661) εστιν *p* μου¹ *Ia*^{δ5 7f 70f} 397 δ453-173 251-δ459 *Apr*¹² lat exc *gig p**, 51 και *p* ως *Ib*^{δ260}, 58 αυτον *p* εξαλλοντες *Ia*^{173 175 251} *Ib*^{δ206} *Apr*¹² sa bo sy *p h**, 60 λεγων *p* μεγαλη *Ia*^{δ5 200f}, 827 δε (lat τε!) *p* ανεγινωσκειν *Ia*¹⁰¹ *H*^{δ4} (τε), 92 αυτης α της οδου *Ia*¹⁷³, 22 τω λογω *p* ενεδυναμουντο *Ia*¹⁰⁰¹ (add εν α τω) ⁵⁰² (*H*^{δ3}), 1120 *Xv* *p* *Iv* *Ia*^{δ5 397f} *Ib*⁴⁷² *O*¹, 23 εν α τω *xw* *Ia*¹⁰¹ *H*^{δ1 δ6}, 1329 αυτου *p* καθελοντες *Ia*¹⁶⁸ *O*¹ sy *hm*, 174 και α Ελληνων *Ia*^{δ5 101} *H*^{δ4 δ48} 162, 2018 ομοθυμαδον *p* αυτον (512) *Ia*^{δ453-173 502} *Apr*¹², 24 τουτων *p* ουθενος *Ia*^{200f} 252-δ459 *Ic*⁴⁷⁰ *Apr*¹², 256 και α τη επαυριον *Ia*^{200f} *Ic* (*Apr* *p* επ.), 2723 εγω *p* ειμι (1325 Jo 143) *H*^{δ2 δ3 c δ4} *Ia*^{70f 200f} *Ib*^{δ309} *O*¹⁸, 288 add τε *p* επιθεις *Ia*^{δ505 δ157 δ202 δ500} *Apr*¹² 21 *Ib*^{δ206 78f} *H*^{δ6 74}. Endlich sonstige Textänderungen, wiederum belangloser Art: 120 αυτων 1 -ου (*Ps* 6926) *Ia*^{δ505 175 192} *Ib*^{δ260 161 δ152f} sy *hm*, 217 *α*ς 1 *θ*ς *Ia*^{δ5 1001 502} 64 *Ib*^{δ206} *Ir*, 46 ιερατικου 1 αρχιερ- *Ia*¹⁷⁰ *O*⁶, 61 εκειναις 1 ταυταις (741 937) *Ia*¹⁵⁸ *Ic*^{δ299}, 10 0 1 ω *Ia*^{175 δ203 170 192}, 736 Ατυπτου (1317) *Ia*^{δ5 δ157} *Ib*^{δ602 78f} *Ic*^{208 116 470} *O*^{p 20} sy, 816 επεληλυθος 1 επιπεπτωκος *Ia*¹⁷³ *Apr*¹², 938 εκει 1 εν αυτη *Ia*^{70 m}, 1120 Ελληνας 1 -νιστας *Ia*^{δ5*} *Ic*^{208ff}, 1211 αυτου 1 του Πετρου *Ia*^{δ5 70f 200 192 252} *Ib*^{157 sa}, 26 παραλαβ- 1 συμπαραλ- *Ia*^{7f}, 1538 αυτον 1 τουτον *Ia*¹⁷⁰ *Ic*⁵⁰³, 174 επιστευσαν 1 επεισθησαν (34) *Ia*^{1001 70f 200f 1100} *Ic*^{208ff 364ff}, 193 ο δε ειπεν 1 ειπεν τε (vgl 3a) *Ia*^{1001 δ453-173 δ251f (δ459 ο1 1 ο) 193} *H*^{δ2 δ4 δ48f} sa bo, 2015 εργομενη 1 εχ- *Ia*^{δ5 70} 397f δ505 64 δ457* *Ib*³⁶⁵ *Ic*^{δ299}, 28 θεου 1 *xw* (1 K 1032) *Ia*^{264 464} *Ib*^{396f δ309*} 171 δ600 *Ic*^{208ff 364ff 470 487 174 506 69f} *O*^{6 18 29 36} *H*^{δ1-2} lat exc *p gig* Luc *Ir* Hier sy *ht*, 2210 τι σε δει ποιειν 1 περι — ποιησαι (96) *Ia*^{175 δ457f} *Ic*^{486 69 δ101} *O*^{6 7 16 28 29 36}, 25 εφεστωτα 1 εστωτα (20 282) *Ia*^{175 δ459 δ254} *Ib*^{365-398 δ206 δ260f} *Apr*¹² *O*^{θ40}, 2315 γινωσκειν 1 διαγ- (2328) *Ia*²⁰⁰ 170 *Ib*^{δ206} *H*^{δ3}, 25 ταδε 1 τον τυπον τουτον (1523) *Ic*³⁶⁴, 30 αυτους 1 προς αυτον *Ia*^{70f} *H*^{δ2 δ4 δ48}, add αυτους α προς αυτον *Ia*^{173 502}, 2614 μοι 1 προς με (227) *Ia*^{252 367 184} *Apr*¹², 17 νυν 1 εγω *Ia*⁴⁶⁴ *Ic*⁵⁵¹, 2715 add ημερα *p* τριτη (Mt 1621 uδ) *Ia*^{200f 173} *Ib*^{δ206f}, 29 μη 1 μηπω (17) *Ia*^{184 1100} *Ib*^{δ370} *Ic*⁵⁵¹ *H*^{δ2*}. Nach dem allem wird es aber auch wahrscheinlich, dass 1126 add και α ενταυτον *Ia*^{δ251} *Ib*^{δ206} *Ic*^{208ff 364} *H*^{δ1-2} δ4 δ48 aus lat eingedrungen ist, wo εγενετο δε αυτοις durch et ersetzt ist.

In diese Listen sind nur Lesarten aufgenommen, die durch alle lateinischen Actentexte gehen oder erst in *ſ* oder Vulgata erscheinen, die also gut in verhältnismässig später Zeit in die betreffenden griechischen Codd, abgesehen von *Ia*^{δ5 1001}, eingedrungen sein können. Ihnen treten nun aber zur Seite eine Anzahl Sonderlesarten, die nur in Zeugen der altlateinischen Übersetzung (it) sich finden, zum Teil auch in sy, in welchem Fall die Quelle des Eindringens unentscheidbar ist. Einmal 77 verrät die sinnlose Addition von και α ω *Ic*³⁶⁵, ganz wie in dem S. 1743 bei *Ic*¹ notirten Fall, den Hergang.

Für sich mögen stehen die nicht ganz wenigen in § 407 aufgezählten Parallellesarten, die sich auch im altlateinischen Text oder sonst in vereinzelt lateinischen Codd finden, da bei ihnen offen bleiben muss, ob die Begegnung Zufall ist (die Parallelstellen seien nicht wiederholt): 123 επικαλουμενον 1 καλ- *Ia*¹⁹³ *Ic*^{208 486} *ſ* vg, 218 add ο1 υιοι υμων και αι θυγατερες υμων *p* προφητευσουσι *Ia*²⁰⁰ *D**, 24 add εκ νεκρων *Ia*^{175 t}, 28 ευφροσυνην *Ia*^{δ505 170 397c} *Ib*³⁹⁸ *H*^{δ4*} *FI*, 38 του *xw* 1 *Ib* *Xv* *Ia*¹⁹³ *c d e A* Cyp Ambr Aug, 312 add λεγων *p* λαον *Ib*^{δ206} *h*, 25 φυλαι 1 πατρια *Ia*²⁰² *M* *Ir*, 413 εθαυμασαν 1 -ζον *Ic*²⁰⁸ *h*, 20 ~ τηκουσαμεν και ειδομεν *Ia*^{175 δ180} *CTW*, 22 εγενετο 1 εφεγονε *Ia*^{δ251f} *e p gig* Luc *Ir*, 24 om και *p* γην *Ia*³⁸² *Ib*^{δ260} *c dem* *MORTU* vg, 521 add τουτο *p* δε *Ia*²⁰² *gig* Luc, 24 ο αρχιερευσ 1 οι -εις *Ib*^{62*} *gig*, 42 *xw* *Iv* *Xv* *Ia*^{δ5 1001 70 δ454} *h p T* sa sy *p*, 68 ~ σημεια και τερατα *Ia*^{1001 70f 397 175} *p t gig*, 13 ~ τουτου του αγιου *Ia*^{δ459} *h t*, 73 add και εκ του οικου του πατρος σου *Ia*^{1001 δ300} *D* Aug, 29 ~ δυο υιους *Ia*¹⁷⁵ *p D*, 33 add ου α εστηκας *p*, 52 add τουτου *p* δικαιου *G^cW*,

60 ταυτα 1 τουτο p CST, 910 ~ ζς a προς Ia⁴⁶⁴ t, αυτω 1 προς αυτον Ia^{1100f} 1202
 Ib⁸²⁶⁴ 8370 Ic⁸¹⁰¹ O⁶ D, 22 Παυλον 1 Σ- Ib²⁵³ c dem θ, 27 add κω a lū Ia¹⁵⁸ 170 202
 8251f Ib³⁶⁵ 8399 Ic¹⁷⁴ O¹⁸ p, 31 θυ 1 κω Ia⁸¹⁸⁰ 8457f SU syP, 41 add ζωσαν p αυτην¹
 Ib⁴⁷² m, 104 ει 1 τι εστιν Ia²⁰² c p IRTW vg, 27 add εις τον οικον Ib¹⁵⁷ 8260f, 13²⁵
 add ο Χς p εγω Ia¹⁰⁰¹ 200f O¹⁸ gig CDOT, 38 om ανδρες Ia^{200f} Ic⁵⁵¹ 8299 t, 51 add
 απο a των Ia¹⁰⁰¹ 252f 8203-552 175 Ic d gig, 1416 add εν a ταις² Ia¹⁷⁵ 502 Ib⁸³⁷⁰ h p
 FG*θ*KRSV, 151 εξελθοντες 1 κατ- Ic⁵⁰³ 506 DS*U (discendentes 1 desc-), 4 ~ εποι-
 ησεν ο θεος Ia⁸⁵ 397 64 168 1202 Ib⁸³⁷⁰ Ic³⁶⁴ fff gig DT, 1615 παρεκαλει 1 -εσε Ia⁴⁶⁴ 256
 Ib⁶² 365 8206 78 8370 gig, add πας a ο οικος Ia⁸⁵ 193 Ib⁸⁶⁰² fff Ic⁴⁷⁰ 8298 CT (gig cum
 omnibus suis), 34 κω 1 θω Ia⁸⁵ 200f 264 8453 192 397f 202 554 1100 Ib⁸³⁵⁶ 270 O¹⁸ c gig Luc
 D, 172 διελεγετο Ia²⁰⁵ 502 252f 8355 Apr⁴⁰ H¹⁰³ 8257 e gig D, 183 εμεινεν Ia¹⁰⁰¹ 382 502
 205 8254f Ib^{78f} 8370 Ic³⁵³ 69f 258 O¹⁸ 29 36 O⁴⁰ h m Ωρ Aug, 7 φοβουμενου 1 σεβ- Ia^{173*}
 502 h, 26 κω 1 θυ Ia¹⁰⁰¹ 202 Ib⁶² 8206 78 ff 8309* Ic⁴⁸⁶ 258 c p dem CDG^cΘRW Aug vg,
 193 αυτοις 1 προς αυτους Ia^{200f} 74 252ff Ic⁴⁶⁶ Apr¹² gig, 4 add παντι a τω λαω Ia¹⁷³
 502 IO, 26 ~ οχλον ικανον Ia^{8203f} Ic⁴⁸⁶ O²⁸ p DF, 2021 om ημων Ia¹⁰⁰¹ 8454 64 dem,
 2115 αναβαινομεν 1 ανεβ- Ia⁸⁵ 8459 8355 Ib⁸³⁵⁶ 253 Ic³⁵³ gig, 2210 ~ λαληθησεται σοι
 Ia²⁵² Ib⁸²⁶⁴ RW, 18 απο 1 εξ Ia²⁵²⁻⁸⁴⁵⁹ d gig, 2615 add ο Ναζωραιος p lζ Ia^{70f} 264
 8505 175 502 Ib⁶² Ic²⁰⁸ 364 c dem gig p^c ΘM sy.

Dazu kommen: 121 add Xς p lζ Ia⁸⁵ 175 Ic^{208f} 486 Aug syP, 23 Βαρναβαν 1
 -σαββαν (436) Ia⁸⁵ Ib⁴⁷² gig p* t ΘT, 211 ~ αυτων λαλουντων Ib¹⁵⁷ c dem p vg,
 12 om παντες (7 K) Ia⁸⁴⁵⁷ p* gig Aug S, 23 add τε p βλεπετε Ia⁸⁵ Ib¹⁷¹ Ic⁵⁵¹ p,
 24 ~ αυτον κρατεισθαι Ib⁸³⁷⁰ t, 36 ~ ο θς εποιησεν Ib⁸³⁵⁶ O²⁸ p t, 30 κοιλις 1 οσφυος
 Ia¹⁷⁰ p gig cor vat AV Ir, 40 ~ πλειοσι λογοις Ic⁸²⁹⁹ t CT, 46 αρτους 1 -ον Ia¹⁷⁵
 d p* θ, 33 add παρ αυτων p λαβειν (5) Ia¹⁰⁰¹ 64 p^c θS bo, 10 add και a επεγινωσκον
 Ic²⁵⁸ p gig Luc, 15 ~ εσμεν μαρτυρες (232) Ia⁴⁶⁴ O⁴⁶ h, 17 add ανδρες a αδελφοι
 (116) Ia⁸⁵ 1001 170 64* h p, 22 add ημων p πατερας (13 25 K) Ia⁸⁵ 200f 552 464 192 H⁸⁴⁸
 h p gig θ Ir sa, add υμων (25 I) Ia¹⁰⁰¹ 8203, 25 ~ ο θεος διεθετο Ia⁸⁵ 64 Ib³⁵⁶ O⁴⁶
 H⁸¹ h p Ir, 49 add αφ υμων p ανακρινομεθα Ia^{200f} h p* gig Ir Cyp, 21 add αυτους
 p απειλησαμεν Ia²⁰² Ib²⁷⁰ p* S*, 24 add ει p συ Ia¹⁹² Ib^{398f} O⁴⁰ Ir Hil Aug, 32 ~
 ψυχη και καρδια Ia¹⁷⁰ Hil Aug, 523 om εσω Ia⁸¹⁸⁰ h p, 37 om παντες Ia⁸⁵ 8457 h p
 gig, 61 Ιουδαιοις 1 Εβραιους Ic¹⁷⁴ t, 2 ημιν Ia⁸⁵ (υ-) 175 (υ-) H⁸³ h p gig, 7 κω 1
 θυ Ia⁸⁵ 1001 Ic¹¹⁶ h p t syh Ωρ Xp, 12 add αυτον p ηγαγον Ia⁴⁶⁴ gig t DU* sa bo
 syP h*, 13 ~ ψευδεις μαρτυρας Ia¹⁷⁵ gig IM, om γαρ Ia⁴⁶⁴ p G, om ουτος Ia^{173*}
 Ib¹⁵⁷ Ic⁵⁵¹ h, 79 των λεγομενων 1 της -ης Ia^{70f} 367 251-8459 8453f 192 Ic³⁶⁴ H⁸² 84 848f
 gig g², 28 om συ Ia³⁹⁷ Ib⁶² O⁶ gig, 33 θς 1 ζς Ia¹⁰⁰¹ 200f 397 (Ia⁷⁰ ζς ο θεος) Ic⁴⁶⁶
 c dem O, 814 add και a η O^{pr} 20 gig (και 1 η Ia⁸¹⁵⁷ 502), 17 ~ επ αυτους τας χειρας
 Ia⁸¹⁵⁷ p, 31 om γαρ Ia¹⁰⁰¹ Ib^{8206f} sa syP bo, 34 ~ ειπεν τω Φιλιππω Ia¹⁵⁷ p SU,
 ~ τουτο λεγει Ia²⁵¹ 598 Ib⁸⁶⁰² ff t dem AI (gg c p gig), 36 add τω Φιλιππω p ευνοχος
 Ia⁸⁴⁵⁹ p w (προς τον Φιλιππον 1 ο ευν. Ia¹⁵⁸), 39 ανεβη 1 -βησαν Ic³⁶⁴ (H^{83c}) t, 95
 add ζς p ο δε Ia³⁸² 502 8459 O²⁸ h, add ζς προς αυτον p ο δε Ia¹⁰⁰¹ Ib¹⁵⁷ 8260 550 (H⁸⁶)
 p t θ, add ειπεν p ο δε Ia⁸⁴⁵⁹ Ib⁸²⁰⁶ 8270 161* Ic³⁶⁴ O^{pr} 20 (H⁸²) sa bo h gig, add προς
 αυτον p ειπεν Ib²⁷⁰, 16 ~ παθειν a υπερ Ib⁸¹⁵² O¹⁸ h gig BFKORUW Ir Aug, 21
 add αυτου p ακουοντες Ib^{8260f} t SU, 24 ~ ανελωσιν αυτον Ib⁸³⁷⁰ p D, 42 add τουτο
 p εγενετο Ia⁵⁰² m p gig, 1015 om παλιν (vgl 119) Ia¹⁷³ gig Ambr Aug, 23 add ο δε
 Πετρος a εισκαλεσασμενος 1 ουν Ia⁸⁵ 175 p, 29 add αφ υμων p μεταπεμφθεις Ia⁸⁵ 1001
 200f 173 192 Apr¹² sa p, 119 δευτερα 1 εκ δευτερου Ib^{8152f} 253 DΘ, 23 ος και Ia⁸⁵, om
 ος Ib⁸⁶⁰², et 1 qui gig, 1210 ~ απ αυτου ο αγγελος Ia¹⁷⁵ O¹⁸ gig Luc, 20 εξ 1 απο
 Ia⁸⁵ 70f Ib⁸²⁰⁶ e Luc, 131 επικαλουμενος 1 καλ- (1018 1113) Ia⁸⁵ 64 Ib⁸²⁶⁰ Ic⁸²⁹⁹ p e
 gig, 5 om και a Ιωαννην Ia¹⁷⁵ Ib⁸²⁰⁶ gig Luc, υπηρετουντα αυτοις 1 υπηρετην Ia⁸⁵
 Ic³⁶⁴ p syhm, 10 om πασης Ia⁸⁵ Ic^{353f} Ωρ gig Luc, 11 add και a μη Ia⁸¹⁸⁰ Ib⁸²⁶⁰

gig SU*, 20 add αυτοις p εδωκεν (21) *Ia* 1001 502 *Ib* 472 157 *gig* CT sa sy, 21 om o θζ (20) *Ia* 7f 464 203 *Ib* 206 *Ic* 353f 487 *O* 6 18 19 *gig* DGOR*SW, 34 οτε l οτι¹ *Ia* 85 *Ic* 364 174 *gig*, 153 om πασιν *Ia* 70 8507 502 *Ib* 8152 253 *O* 640 *gig* sa, 10 add και a γυν (317 105) *Ia* 1001 8064 Tert, 1615 ~ ειναι τω *ω* *Ia* 173 252 ffff 8453 193 *Ic* 551 8299 *gig* SU, 1717 om και² *Ia* 157 8459 *dem* CT Aug, 19 add ου a δυναμεθα *Ib* 8260f *Ic* 551 353 *c dem* CDOSTU, 25 add ως a προσδεομενος *Ia* 175 1100* (*H* 82*) *d e* Ir θδτ, 28 τουτου l του *Ia* 85* 205 502 464 64 *Ic* 364 353 *gig* Ir (huius), αυτου *Ia* 1001 397 lat ipsius, 29 ανθρωπων l -ου *Ia* 1001 158 *Apr* 12 *dem*, 34 add πολλοι p ετεροι *Ia* 8251f 8203 64 158 184 *Ib* 171 370 161 8306 *Ic* 174 h, 1811 add εκαι a ενιαυτον *Ia* 101 *Ic* 174 *c dem gig* RTSU, 15 ~ τουτων εγω *Ia* 192 *Ib* 8602 (om εγω *Ib* 8260f) *gig*, 1914 ~ υιοι επτα *Ib* 472 (8368 om επτα) T, 34 ~ δυο ωρας *Ia* 8505 8507 *Ib* 8260f 171 *Ic* 487 506 *O* 6 16 28 29 D, 40 ~ λογον θουναι *Ib* 8260 209f *gig*, 204 Σωσιπατρος l Σωπατρος *Ia* 70f 8453 ff 8457* 202 *Ib* 253 *Ic* 551 353 fff 506 *O* 6 18 28 *Apr* 12 *O* 640 *c p** *gig dem* DMRSUW, 25 om ιδου *Ia* 1001 101 7 397f 8300 256 *gig* Luc, 36 om αυτου *Ia* 85* 200 264 175 8156 *gig*, 217 παρ αυτοις a ημεραν *Ia* 7f *Ib* 396 *Ic* 174 *O* 18 *gig*, 18 τε l δε *Ia* 85 1001 70f *Ib gig*, 34 εν l εις *Ia* 70f 7 *gig*, 224 φυλακην l -κας *Ia* 85 397f (*H* 86) *p gig* CT, 26 add αυτω a λεγων *Ia* 8453 *Apr* 12 *dem* SU, αυτω l λεγων *Ia* 85 *gig* sy^h*, 236 add και a υιος *Ia* 101 p, 247 add αυτον p απηγαγε, ~ a εκ *Ia* 8505 8251 8203 8356 *c dem gig p^c sy*, 8 add και a αυτος *Ia* 200 175 (*H* 103) CT, δυνασαι l θυνηση *Ic* 114f *O* 640 *gig* Xp, 2630 om και a ταυτα *Ia* 175 8453 ff 252 ff *Ib* 171 *Ic* 470 h, 2733 ~ ημεραν σημερον *Ia* 175 252 ff *Ib* 396 *Ic* 551 *O* 18 (1100 om σημ.) *c gig dem p^c SU* vg, 35 ελαβεν add και p αρτον l λαβων *Ia* 200f *gig*, 284 φονευς εστιν p ουτος *Ia* 200f 8 *gig O* 18, 6 αυτω l εις αυτον *Ia* 8203 552 *gig*, 11 Διοσχοροις *Ia* 200f 70 264 397 192 64 8180f *Ic* 353 69 *O* 6 *Apr* 12 *gig*, 28 om και *Ia* 200f 175 552 175 552 *Ib* 8260 *Ic* 8299 *gig*.

Die griechischen Zeugen sind so bunt durcheinander gewürfelt, dass die Annahme, sie hätten gegenseitig aufeinander eingewirkt, ausgeschlossen erscheint, zufällige Ausnahmen vorbehalten. Aber auch die lateinischen Zeugenreihen machen es sehr zweifelhaft, ob es sich hier durchweg um Sonderlesarten einer alten lateinischen Übersetzung handelt. Häufig steht *gig* allein, dann wieder *h* oder *p* allein; manchmal geht sa oder bo oder sy^p oder sy^h mit, die kaum sämtlich die Lesart aus lateinischen Texten übernommen haben können. Keine der Sonderlesarten trägt den Charakter der lateinischen Sprache an sich; sie können alle ebensogut im Griechischen entstanden sein. Endlich darf man gegenüber langen griechischen Zeugenreihen, wie sie mehrfach vorkommen, fragen, ob wohl alle diese Codd oder ihre Vorfahren gelegentlich mit lateinischen Codd konfrontiert worden oder gar abendländischen Ursprungs sind.

Unverkennbar aber ist es in mehreren Fällen, dass die Sonderlesart nicht aus dem Lateinischen stammt, sondern auch dort aus einer anderssprachigen Vorlage in einige lateinischen Codd eingedrungen ist. So, wo die Lesart in mehreren lateinischen Zeugen erscheint in verschiedener lateinischen Wiedergabe: 232 add ουν p τουτον *Ia* 85 1001 8507 *Ib* 8457f, *gig* Ambr ergo, *p* igitur; 837 add ο ευνουχος p δε² *Ia* 502, *m p* spado, *w* eunuchos; q8 τε l δε³ *Ia* 251 fff 8507 184 8300, *h* et, *p* que; 1117 add του

μη δουναι αυτοις πνευμα αγιον τοις πιστευουσιν επ αυτω *I*^a 85 502 (om τοις — αυτω), Aug non dare illis spiritum sanctum, *d* ut non daret eis sp. s. credentibus in eum, *p*^{*} ne dare illis sp. s., *R*^{*} ne daret illis sp. s., DO ne daret illis sp. s. credentibus in nomine Jesu Christi, Θ sy^{h*} ebenso, aber in dominum Jesum Christum (nach 17^a).

So drängt sich die Frage auf, ob wir es hier durchweg, zum Teil mag dies ja gern zutreffen, wirklich mit Latinismen zu tun haben, oder nicht vielmehr mit griechischen Lesarten sehr alter Herkunft, die sporadisch sowohl in spätere griechische Codd wie in die alte lateinische und desgleichen in die syrische Übersetzung eingedrungen sind. Doch das wertvollste Material zur Beantwortung dieser Frage bieten die beiden bilingualen Codd, deren in Übersetzungen sich findendes Sondergut noch erst diese Listen ergänzen muss. Zuvor müssen aber die nur im syrischen Text sich findenden Sonderlesarten der übrigen *I*^a-Codd noch zusammengestellt werden.

444. In den syrischen Übersetzungen sich findende Sonderlesarten in *I*^a-Codd (ausgenommen *I*^a 1001 85). Fanden sich schon von den mit lateinischen Texten stimmenden Sonderlesarten nicht ganz wenige auch in syrischen Texten, so fehlt es auch nicht an Sonderlesarten, die nur im Syrischen nachweisbar sind. Ist dies in *I*^b, auch in seinen beiden Zweiglinien *I*^{b1} oder *I*^{b2}, desgleichen in *A*^{mp} nirgends der Fall, während Berührungen mit dem lateinischen Text in diesen Typen nicht ganz selten sind (s. § 418 420), so ist für *I*^c diese Erscheinung geradezu charakteristisch, sowohl für *I*^c selbst (S. 1748), wie für seine beiden Verzweigungen *I*^{c1} und *I*^{c2} (S. 1743f), obgleich es auch an nur im lateinischen Gebiet sich findenden Sonderlesarten nicht fehlt. Ja ein grosser Teil dieser Lesarten findet sich nur im sogenannten harklensischen Syrer, bald im Text mit einem Asteriskus, bald am Rand. Auch in *I*^a-Codd begegnen neben Sonderlesarten, die sowohl in lateinischen wie in syrischen Texten begegnen, auch gelegentlich Lesarten, die wohl in syrischen Texten sich finden, im lateinischen Textgebiet aber z. Z. nicht nachgewiesen sind. Die Fälle dieser Art sind nicht zahlreich; sollten einige der in die lateinische Liste aufgenommenen, auch im Syrischen begegnenden Lesarten aus dem Syrischen eingedrungen sein, so würde die Zahl sich etwas vergrössern, bliebe aber immer hinter den lateinischen Berührungen weit zurück.

541 add του κυ Ιϥ ρ ονοματος *I*^a 85 1001 8197 168 8454 8507 c, 732 add ex a των ποδων (Ex 35) *I*^a 1001 251 f 8300 184 *I*^b 62 8206 78-157, 34 αυτου Ι -ων *I*^a 85 175 *H* 81 sy p, 54 add αυτων ρ οδοντας (vgl 34^a) *I*^a 1001 251 205 8459 8457 *I*^b 8152 253 161 f *I*^c 8299 (om επ αυτων) 188

*O*¹ sy p, 837 add αυτω p ειπε δε *I^a*¹⁰⁰¹ 502 *I^b* δ602 ff δ206 (om ο Φιλ.) *O*¹⁶ (wie δ206) sy h*, 132 add προς αυτους p το πνα το αγιον *I^a*¹⁷⁵ *H*¹⁰³, add αυτοις a το πνα το α. *I^a*¹⁰⁰¹, 169 om ην *I^a* δ5 1001 δ457* sy p, 38 ~ οι ραβδουχοι τοις στρατηγοις *I^a*¹⁰⁰¹ 397 f *I^b* δ602 fff 472 p^c, 223 add δε p πεπαιδευμενος *I^a* 200 f δ505 170 192 δ459 δ500 *I^c* 69 *O* 36 *A* p 12 sy h, 247 αφειλετο και προς σε απεστειλεν l απηγαγεν *I^a* δ156 *I^b* δ264 161 sy p.

Anhang: Nun bleiben noch einige bedeutsameren Additionen übrig, die nirgends sonst nachgewiesen sind und deren Ursprung darum dunkel ist. Zuerst solche, die nur in einem Cod gefunden wurden: 727 αδελφον και a πλησιον *I^b* δ602, 836 συνζητουντες μετ αλληλων a κατα *I^a* 502, 921 προτερον p πορθησας *I^a* 64. Sodann mehrfach vertreten: 111 παλιν p ελευσεται (vgl Jo 14 3) *I^a* δ203 552 (nach Tdf auch *H*²⁵⁷), 2323 ενοπλους p στρατιωτας *I^a* 200 f δ453 ff δ459 *I^b* 171.

445. Latinismen in *I^a*¹⁰⁰¹. Schon häufig ist in den vorhergehenden Listen *I^a*¹⁰⁰¹ unter den Vertretern einer im lateinischen Textbereich sich findenden Sonderlesart erschienen. Es kann nicht wundernehmen, dass dieser bilingue Codex darüber hinaus noch eine ganze Anzahl solcher Lesarten allein aufweist. In etlichen derselben trifft er mit dem ebenfalls von Latinismen durchsetzten bilinguen Cod *I^a*^{δ5} zusammen (vgl S. 1709). Der Prozentsatz dieser gemeinsamen Lesarten ist aber, selbst, wenn man die ausser von ihnen beiden auch von etlichen anderen *I*-Codd vertretenen (s. § 443) dazu nimmt, gegenüber den jedem von ihnen eigentümlichen so gering, dass man auf gegenseitige Verwandtschaft daraus keinen Schluss ziehen kann. Sodann begegnet er sich darin mehrmals mit *A^{πρ}* (s. S. 1732 f). Da er aber sonst nur eine Wortstellung (1732) mit *A^{πρ}* teilt, und zwar eine, die sich im lateinischen Gebiet wenigstens in CT auch findet, so vermögen die neun gemeinsamen Latinismen, neben denen in *A^{πρ}* 32 stehen, die 1001, und in 1001 ungezählte, die *A^{πρ}* nicht teilt, keine Beziehungen zwischen 1001 und *A^{πρ}* wahrscheinlich zu machen. Auch *K*-Lesarten, die sich mit dem lateinischen Text decken, können teilweise aus diesem oder eventuell der in lat wie in *K* wirksamen Quelle und nicht aus *K* in 1001 übernommen sein. Doch entzieht sich dies jedem Nachweis, ist auch für das Gesamtbild von keiner grossen Bedeutung.

Zunächst fällt nun auf, namentlich gemessen an dem zweiten bilinguen Cod δ5, dass der griechische und lateinische Text nicht so energisch wie dort einander angenähert wurde, und dass dabei viel häufiger der lateinische der leidende Teil war. Eine gute Illustration bieten: 213, wo lat exc p *gig* *K* isti am Schluss addiren, δ5 nach *d* ουτοι einsetzt, *e* nach 1001 isti auslässt, 41, wo δ5 mit lat αυτοις omittirt, *e* mit 1001 = *I-H-K* eis addirt. Für das Vorgehen bei 1001 = *e* ist lehrreich eine *e*-Lesart in 243. Dort addirt *I^a*¹⁰⁰¹ mit *I* των χειρων p *δ*ιζ, *e* schreibt per manibus; in seiner Vorlage war also manibus über per geschrieben, der Schreiber verrät sich, indem er nicht per durch manibus ersetzte, sondern manibus an per anfügte, als des Lateinischen unkundig. Unentscheidbar, auf welcher Seite die Abhängigkeit ist, sind bis zur Stunde folgende Gemeinsamkeiten: 115 ανδρων l ονοματων,

lat hominum, *e* virorum, 19 *Ακελδαμαχ*, *t* Aceldamac, *p* AFKO Acheldemac. So oft darum unter den altlateinischen Zeugen einer Lesart nur *e* fehlt und auch 1001 übereinstimmend mit *I* die jener entsprechende griechische Lesart nicht bietet, ist fast mit Sicherheit anzunehmen, dass die lateinische Vorlage von *e* nach dem griechischen Text korrigiert wurde. Und solche Fälle finden sich häufiger als die, dass 1001 abweichend von den anderen guten *I*-Zeugen eine auch von *e* vertretene, sonst nur im lateinischen Gebiet erhaltene Lesart aufweist. Nur die letzteren Fälle interessieren uns hier. Spürt man ihnen nach, so springt ins Auge, dass oft durch lange Abschnitte kein einziger, dann nah bei einander mehrere sich finden. D. h. der Schöpfer des 1001-Textes hat nicht systematisch die beiden Texte einander angenähert, sondern sporadisch. Während z. B. Kap 1—732 von lateinischen Lesarten ziemlich stark durchsetzt ist, fehlen solche im Rest der Stephanusgeschichte ganz, ebenso in den Philippusgeschichten, mit Ausnahme von Kleinigkeiten in 84 7 31 37. Etwas zahlreicher sind sie in der Paulusgeschichte 91—30; dagegen 931—1223 finden sie sich ganz verloren: 935 (προς 1 επι vielleicht in Wahrheit eine harmlose Parallelwirkung), 1026 drei Fälle in demselben Satz, dann je einer 31 42 128 (τε 1 δε, vielleicht Zufall, da gerade *e* autem und nicht et hat) 17 (τε 1 δε mit *H*). Stärker latinisiert ist wieder Kap 13f, während sich Kap 15—1916 nur 152 6 1634 1711 12 30 33 1810 26, also im Ganzen 9, dagegen 1917—35 allein 8 Gemeinsamkeiten finden. Dann verliert es sich wieder: 2013 και εκειθεν 1 κακ-, 21 om ημων (nur *dem*, wohl Parallelwirkung), und ähnliche Kleinigkeiten 2033 2113 16 30 39 2223 29 233 10 bis, dann 241—2626 (hier bricht 1001 ab) noch 11 Latinismen.

Doch sind die Fälle, wenn man sie gruppiert, verschiedener Art. Nur ganz selten ist nichts anderes beabsichtigt, als eine genaue Wiedergabe des lateinischen Textes: 22 απο 1 εκ, 17 ζς 1 θς (749), 22 υμεις 1 αυτοι (1037) exc *d p t* (vos ipsi *gig*), 310 Σολομωνος 1 -ωντος (auch sonst nicht selten), 12 τουτων 1 αυτων, 421 παντες γαρ 1 οτι π. *gig* Luc, 29 ~ πασις παρρησιας, 513 εν ταις πλαταιαις 1 εις τας -ας *d* (gg δ5) *p* gig t dem* Luc AB*MOSUW, 19 και εξαγαγων 1 εξ. τε exc *d e p*, 23 om οτι exc *h gig* Luc, 34 εκ του συνεδριου 1 εν τω -ω *h p O*, 35 απο των ανθρωπων τουτων 1 επι τοις -οις *h p gig* CDΘT, 920 εκηρυξε 1 -σε *gig*, 1031 ~ σου α και², 135 εις διακονιαν 1 υπηρετην (*e* M in ministerium, lat in -io), 46 ~ εαυτους κρινετε, 1410 εξηλλατο 1 ηλατο (lat exilivit), 1729 ανθρωπων 1 -ου *dem*, 30 ~ χρονους μεν ουν, 26 απεστησεν 1 μετεστ- (avertit), 31 αυτου 1 -ω (gg *e*, also vielleicht Vokalfehler), 33 λαω 1 δημω, 35 εφη 1 φησιν, 2013 και εκειθεν 1 κακ-, 2130 τον Παυλον 1 του -ου, 39 om μεν, 233 παρα τον νομον 1 παρανομων, 10 απαγειν 1 αγειν (deducere), 2425 καιρω δε επιτηδειω 1 καιρου δε μεταλαβων (tempore opportuno), 254 om μελλειν *gig* Luc, 11 η 1 και, 17 ~ μηδεμιαν αναβολην, 27 ~ μη p αιτιας.

Der lateinische Sprachcharakter färbt in folgenden Varianten ab: 243 εγινοντο 1 -νετο nach neutr. plur., 532 ον 1 ο mit Bezug auf πνευμα- spiritus, 1921 πληρωθησαν nach neutr. plur., 2310 απ 1 υπ 935 248 προς 1 επι (935 vgl 2 K 316), 1351 εις 1 επ, 152 εν 1 εις, 917 2614 Σαυλε 1 Σαουλ, 1421 Αντιοχίαν 1 -εταν. Dazu mögen auch die Artikelomissionen gerechnet werden: 421 το, 538 τα, 1017 οι², 2230 το², τον, 2313 του. Halbkorrektur nach dem Lateinischen dürfte sein 35 ~ λαβειν τι παρ αυτων, lat δ5 aliquid accepturum ab eis.

Speziell auf Nordafrika weisen einige Lesarten, die nur bei afrikanischen Vätern sich finden: 17 ο δε αποκριθεις ειπεν 1 ειπεν δε, 12 Ιεροσολυμα 1 Ιερουσαλημ, 19 ~ αυτων διαλεκτω, 237 ουν 1 δε, 431 add παντι τω θελοντι πιστευειν p παρρησιας Aug D Ir δ5, 74 add και οι πατερες υμων Aug (και οι πατερες υμων οι προ υμων sy^{h*}, κ. οι πατ. ημ. οι προ ημ. δ5), 1346 add ημεις p στρεφουμεθα Aug Tert Cyp, 47 add ιδου α τεθεικα (Jes 496) Cyp δ5, 2113 δε 1 γαρ Tert. Einmal findet sich eine Sonder-

berührung mit Priscillian: 217 om υμων p πρεσβυτεροι p^o δ5. Von hier aus gewinnt es Bedeutung, dass auch eine Anzahl der Sonderlesarten sich nur in *h* oder *m*, den Codd mit afrikanischem Text, finden: In *h* 38 add χειρων p περιπατει (δ5 χαιρο-μενος), 14 add ζην και α χαρισθηναι Aug, 410 add του κυριου a Iū, 538 add μη μολυνοντες τας χειρας υμων p αυτους (δ5 μη μιαναντες τας χειρας), 610 add τη ουση εν αυτω p σοφια δ5, 148 om εν Λυστροις; in *m* 920 add αυτοις p εκηρυξεν, 2033 add υμων p ουδενος δ5.

Weitaus in den meisten der übrigen Fälle handelt es sich, wie schon in der Mehrzahl der eben erwähnten Berührungen mit afrikanischen Texten, um Additionen. Unverkennbar lag dem Schöpfer des Codex vor allem daran, dass seinem Text kein Wort fehle, das in dem Text stand, nach dem er seinen Codex korrigierte. Diese Additionen finden sich bald nur in lateinischen, bald auch in syrischen Texten, zum Teil nur in syrischen. Der Vorsicht halber sollen sie nach diesen Fundorten getrennt zur Darstellung kommen.

Vielleicht ist es von Bedeutung, dass die in unseren lateinischen Texten fehlenden, also nur im syrischen Gebiet nachweisbaren an Zahl verhältnismässig gering sind: 314 μαλλον α ηττησασθε sy^{hm}, 521 εξελθοντες δε εκ της φυλακης l ακουσαντες δε sy^p, 715 εκει α αυτος sy^p, 54 αυτων p οδοντας sy^p, 87 και p δε sy^p Xp (multique *gig*, multi quoque *p*), 37 αυτω p δεⁱ sy^{h*}, 94 σκληρον σοι προς κεντρα λακτιζειν (2614), 1214 αυτω p ηνοιξεν, 138 οτι ηδεως αυτων ηκουεν p πιστεως sy^{h*} δ5, 34 ο θεος p αυτον sy^p, 141 προς αυτους p λαλησαι sy^p δ5, 2 add διωγμον p επηγειραν sy^{h*}, 3 add εκει p διετριψαν, 9 και α ουτος sy^h, 1526 εις παντα πειρασμον p Xū sy^h δ5, 1715 απ αυτου p επιστολην (l εντολην) sy^p. Ausser diesen Additionen finden sich nur noch zwei Spezialberührungen mit sy: 1329 σταυρου l ξυλου sy^p, was auf beiden Seiten selbständige Reminiszenz an die Evv sein kann, 1726 om τε sy^h OS δ5.

Nur im lateinischen Textgebiet vertreten sind folgende Additionen: 24 αγιον p πνευμα (49), 14 προτερον p την φωνην αυτου, prior a vocem suam p^o Θ, primus = πρωτος a v. d δ5, 33 παρ αυτων p λαβειν (s) p^o SΘ bo, 17 ανδρες α αδελφοι (229) *h* p δ5, 22 υμων p πατερας *h*?, ημων p *gig* Θ d δ5 Ir (υμων in 1001 ist also wohl Schreibfehler), 432 ουκ την χωρισμους εν αυτοις τις p και² Cyp (nec fuit inter illos discrimen ullum) Ambr *e* (et non erat separatio in eis ulla) d (aber accusatio l separatio) δ5 (διακρισις l χωρισμος, ουδεμα l τις), 515 και ρυσθωσιν απο πασης ασθενειας ης ειχον, απηλλασσοντο γαρ απο πασης ασθενειας ως ειχεν εκαστος αυτων δ5, et liberabantur ab infirmitate sua p c d e *gig* dem Luc ADΘMORE^{Trec}W cor vat*, (liberabatur D, -rentur *e* dem R^cTrec^W cor vat*, add omnes MR^c, add omni p ab p d e, valetudine l infirmitate d e, infirmitatibus suis MΘW cor vat* Trec [eorum l suis], om sua p* c dem AO, quam habebant l sua e, quam [d quem] habebat [d-bant] unusquisque eorum l sua d p [p^o add sua]), 40 τινη p λαλειν, ulli e, ulli hominum ~ p Iū *gig* Luc, alicui *h*, 610 αγιω p πνευματι *h* *gig* g² p t, 71 τω Στεφανω p αρχιερεως *h* p t w *gig* g² DΘW δ5, 16 ο πατηρ ημων p Αβρααμ (2 Jo 839) p Θ, 31 λεγουσα p xū p dem DΘW Aug, 32 ειμι p εγω p c *gig* dem DΘSUW vg Aug, 95 κς προς αυτον p ο δε p t Θ, 22 εν τω λογω p ενεδυναμυτο *h* p, και λεγων p συμβιβαζων p, 1026 ως και συ p ειμι p t w *gig* D bo δ5*, 41 δι ημερων τεσσαρακοντα p νεκρων t w *gig* DΘ δ5, 133 αυτους p απελυσαν p *gig* Θ Luc Ambr Vig, 6 ο μεθερμηνευεται Ελυμας (8) *gig* w dem ΘU*, 12 εθαυμασεν και α επιστευσεν δ5, credidit cum admiratione *gig* Luc, 146 ολην p περιχωρον *h* h vg (e circatoria tota, d circum totam regionem, *h* vg omnem circuitum, h universam in circuitu regionem), 7 και εξεπλησαστο πασα η πολυπληθεια επι τη διδαχη αυτων ο δε Παυλος και Βαρναβας διετριβον εν Λυστροις p 7 δ5 (εκινηθη ολον το πληθος om αυτων) *h* w Θ (et commota [h motum] est omnis [Θ universa] multitudo [h omne genus] in [Θ om] doctrina [Θ -ae, d -is])

eorum [*d* θ om] Paulus autem et Barnabas commorabantur [*e* w mor-, *d* moras faciebant] in [*w* θ om] Lystris, 17³⁰ και α τους lat exc *gig* m, 21¹⁶ εκ α των μαθητων, 21 οφελειν α περιπατειν, 22²³ αυτων p ματια (14¹⁴), 29 πολιτης α Ρωμαιοσ, 25¹³ μοι p ενεφανισαν, 26²⁴ λαλουντος α, και p αυτου.

Andere Begegnungen mit lat sind selten: 7¹⁷ επηγγειλατο l ωμολογησεν δ5, p promisit, CT repromiserat, *d* pollicitus est, c p. erat, 18 εμνησθη l ηδει (Gen 40²³) δ5, p memor [non] fuit, *gig* fuit memor, c fuit memoratus, *d* meminisset, 26 δε l τε exc *gig*, 10²⁶ om αυτος p *gig* t, 128 τε l δε², (e autem!), 149 προς ο ατενισας ο Παυλος l ος ατενισας αυτω (ατ. δε αυτω ο Π. δ5) *gig* (h intuitus est eum et cognovit Paulus), 14¹⁵ ινα (p υμας) . . επιστρεψητε l επιστρεφειν *gig* m Vig δ5, 158 om αυτοις sa, 17¹² om ουν, 18¹⁰ om σοι CT δ5 (gg *d*), 19¹⁷ om τε δ5 sa bo, 19 κατεκαυσαν l -αιον, 27 λογισθησεται l λογισθηναι, 20²¹ om ημων (11¹⁷ 16³¹) dem, 25 om ιδου (häufig in I^a) *gig* Luc, 24¹⁶ διαπαντος p εχειν *gig*, 23 om αυτου (gg *e*).

Wiederum findet sich nur ganz selten auch eine lat und sy gemeinsame Sonderlesart, die nicht Addition ist: 237 και ειπον l ειπον τε lat sy^h, 67 κω l θω δ5 c h p t §² sy^h Ωρ, 8³¹ om γαρ p *gig* sy^p sa bo, 13¹⁸ om ως p* sy^p sa bo δ5, 156 ζητηματος l λογου *gig* sy^h I^e, 17¹⁰ εισησαν l απησαν lat sy^p sa, 24²⁴ ~ τινας ημερας sy^p.

446. Die mit lateinischen oder syrischen Texten übereinstimmenden Lesarten in δ5. Viel komplizierter als bei 1001 ist bei δ5 das Verhältnis zu dem lateinischen Text. Dass der syrische auch gelegentlich alterierend eingewirkt hat, ist nach den Beobachtungen in den Evv wahrscheinlich. Da diese Seite des Bildes verhältnismässig klar ist, sei sie vorweg gezeichnet und beurteilt. Dabei stelle ich, wie in allen folgenden Listen, die irgendwie bedeutsameren Additionen für spätere zusammenhängende Behandlung sämtlicher Textbereicherungen in δ5 zurück.

Höchst wahrscheinlich ist es syrischer Einfluss, wenn in δ5 ausschliesslich mit sy δε 242 122 1349 1627 172 1922 durch και, 18¹² 20 207 durch τε, 821 durch τότε (auch 1001), 1638 durch οι δε, 1023 ουν durch τότε (auch 1001), 224 ος durch και ersetzt, 214 199 τότε addirt wird. Dann wohl auch die Partikeladditionen 354 τε p εβρουχον, 14¹⁴ και α εξεπηδησαν, 2139 και α επιτρεψον, und die Omission von δε 415. Dazu kommen einige Strukturänderungen, die sich nur noch in sy finden: 21 οντων αυτων παντων l ησαν παντες, 111 ακουστον δε εγενετο τοις κτλ l ηκουσαν δε οι κτλ, 157 ανεστησε και l αναστας. Dann kleine grammatische Varianten: 23 εκαθισαν l -εν, 318 ο l α, 734 αυτου l -ων I^a 70^f 397 H^δ1, 1527 ταυτα l τα αυτα.

Auch die wenigen nur noch in sy begegnenden Umstellungen wird man als syrischen Einfluss deuten dürfen: 412 εστιν ετερον ονομα, 178 τους πολιταρχας και τον οχλον, 1828 τον Ιν ειναι Χν sa, 1926 ακουετε . . θεωρειτε, 2140 εφοβηθησαν p εισιν, 2223 εξεστιν υμιν ανθρωπον. Ferner sind δ5 und sy einige Wortvertauschungen ausschliesslich gemeinsam: 168 διελθοντες l παρ-, 12 κεφαλη l πρωτη της μεριδος, 1830 εκωλυον l ουκ ειων αυτον, ~ p μαθηται, 2134 αλλα l αλλο τι. Auf Zufall kann das Zusammentreffen in Reminiscenzen beruhen: 225 add μου p κν (Ps 158), 34 γαρ l δε (25), 38 add του κν α Ιν (1001), 45 οσοι κτηματα ειχον η υπαρξεις l τα κτ. και υπ. (434), 824 θεον l κν (424 125 Rm 101), 1513 αναστας . . ειπεν l απεκριθη . . λεγων (7), 169 εν οραματι l οραμα om ην (910 12) D, 2139 προς αυτους l τω λαω (193).

Nur mit sy^h gegen sy^p begegnet sich δ5, abgesehen von zahlreichen gemeinsamen Additionen (s. § 447): 115 εν δε l και εν sy^{hm}, 26 λαλουντας ταις γλωσσαις

αυτων 1 τη ιδια διαλεκτω λαλουντων αυτων sy^{hm} (~ τ. γλ. αυ. λαλ.), 17²⁶ om τε sy^h 1001, 18²⁷ om δια της χαριτος I^o, 19¹⁰ εως 1 ωστε (resp ita ut), 14 εν ος και οι 1 ησαν δε τινες, om Ιουδαιου, ιερως 1 αρχιερωσ, om επτα, ηθελησαν το αυτο ποιησαι 1 τουτο ποιουντες sy^{hm}. Daneben mögen stehen, obgleich *gig* die Lesarten teilt: 10²⁵ προσεγγιζοντες δε του Πετρου εις την Καισαρειαν 1 ως — Πετρον sy^{hm} *gig*, 22²² ηκουσαν 1 -ουον sy^h *gig* T, 26 αυτω 1 λεγων sy^{h*} *gig* (dem SU add αυτω). Endlich, obgleich ganz lat mitgeht: 21⁴⁰ τε 1 δε².

Das ist nicht viel. Man wird hiernach die wenigen Berührungen von δ5 mit sy, die auch sonst begegnen, nicht kurzerhand als sy-Einwirkungen buchen dürfen. Sie sind darum in den folgenden Listen untergebracht. Denn darüber kann kein Zweifel sein, dass die Hauptquelle für Sonderlesarten in δ5 im lateinischen Textgebiet liegt, worauf schon die Beifügung eines lateinischen Textes weist.

Und zwar ist es hier wieder leicht zu erkennen, dass bei der grundsätzlichen Annäherung der beiden nebeneinandergestellten Texte dem griechischen viel häufiger die passive Rolle zufiel. Dass mindestens häufig das Zusammentreffen beider Texte in derselben von I abweichenden Lesart durch Anpassung des griechischen an den lateinischen entstanden ist, erheben folgende Beispiele zur Gewissheit.

2³⁴ lautet der griechische Text: λεγει δε αυτοσ ειπεν ο κυριος κτλ, der Lateiner ersetzt, dem Wortlaut des Citats entsprechend, ειπεν durch ειρηκεν und übersetzt dixit dominus, δ5 aber schreibt vielmehr dies ειρηκεν sinnlos 1 λεγει, um dann λεγει 1 ειπεν zu setzen, d. h. in seiner Vorlage war ειρηκεν notirt und der Abschreiber hat es falsch bezogen. 3² erklärt sich nur aus dem lateinischen his qui introibant (ingrediebantur) das sinnlose add αυτων a und p εισπορευομενων, das also in der Vorlage von δ5 übergeschrieben war. 3¹³ fügt δ5 nach απολυειν nicht nur mit it αυτου, sondern δ5* auch noch θελοντος ein, ohne das vorhergehende χριναντος zu omittiren, während Irenäus schreibt cum remittere eum vellet und Hieronymus volentis eum dimittere. 3²⁶ löst der Lateiner den griechischen Infinitiv εν τω αποστρεφειν εκαστον auf in ut convertat se unusquisque; δ5* schreibt wenigstens εκαστος, obgleich er den Infinitiv stehen lässt. 4¹² fehlt in it και — σωτηρια, statt nec = ουδε folgt dann non; p* hat den fehlenden Satz ergänzt, aber ohne salus = η σωτηρια; genau so omittirt δ5 η σωτηρια und schreibt statt des folgenden ουδε nur ου. 4¹⁵ schreibt h tunc adsecuti iusserunt ohne folgendes autem; δ5 addirt nichts dem tunc adsecuti Entsprechendes und lässt dennoch die nun unentbehrliche Partikel δε aus. 4¹⁶ konstruiren die Lateiner φανερον als Hauptsatz, und als Gegenstand des manifestum betrachten sie οτι γεγονεν κτλ und übersetzen es: quoniam . . factum est . . manifestum est; δ5 hilft sich, um dieser lateinischen Form gerecht zu werden, so, dass er unter Addition von εστιν p φανερον dies mit οτι μεν zusammen konstruirt und infolgedessen γεγονεναι 1 γεγονεν schreibt, wodurch γεγονεναι κτλ Gegenstand von οτι μεν φανερον εστιν wird; ausserdem schreibt er φανεροτερον, um eine Steigerung gegenüber γνωστον zu erreichen. 4¹⁷ omittirt δ5 mit d p* αλλ, ersetzt die nun fehlende Konjunktion aber auf eigene Faust durch Addition von ουν p απειλησωμεθα. 4³⁴ wird in δ5 nach it ησαν = erant eingesetzt, dennoch υπηρχον aus dem griechischen Text festgehalten und nur nachträglich getilgt. 7⁴ addirt δ5* και a κατοκησεν, ohne das vorhergehende Participium εξελθων aufgelöst zu haben, nach dem lateinischen exiit . . et habitavit. 7⁵² übersetzt lat τους προκαταγγειλαντας mit eos qui praenuntiabant, δ5 addirt αυτους a τους. 11²³ schreibt *gig* et 1 qui, δ5 addirt και p ος, was hier schlechterdings nicht in den Zusammenhang passt. 12¹⁷ muss der Lateiner den Infinitiv σταν

in einen Absichtssatz auflösen ut tacerent; auch δ5* schreibt *να σιωπων*. 136 übersetzen die Lateiner *διελθόντες* mit *perambulare*, δ5 schreibt *περιελθόντες*. 1310 omittiert it aus der Phrase *omni dolo et omni fallacia* das zweite *omni*; im Griechischen *παντος δολου και πασης ραδιουργιας* geht das nicht, δ5* omittiert dennoch *πασης*. 1322 muss der Lateiner *τον του Ιεσσα* mit *filium Jesse* übersetzen, auch δ5 schreibt *υιον Ι του*. 1328 schreibt δ5 sinnlos *παρεδωκεν Πελατω να εις αναηρειν*; dieses sinnlose *να* stammt zweifellos aus dem lateinischen *ut interficeretur*. 1329 übersetzt *δ τα περι αυτου γεγραμμενα* mit *quae de illo scripta sunt*, δ5* addirt *εισιν* nach *γεγραμμενα*, ohne *τα* in *α* umzusetzen; gleich darauf übersetzt *δ καθελοντες* *εθηκαν* mit *deposuerunt* *et posuerunt*, δ5 addirt *και α εθηκαν*, ohne das vorhergehende Partizip aufzulösen. 1344 muss der Lateiner *πασα η πολις* mit *universa civitas* übersetzen; δ5 schreibt dann auch *ολη Ι πασα*. 144 muss der Lateiner *εσχισθη* mit *divisa est* übersetzen; δ5 schreibt *ην εσχισμενον*. 146 schreibt *gig* mit *δ intellexerunt et Ι συνιδοντες*, δ5* addirt *και p συνιδοντες*. 1410 übersetzt der Lateiner *ηλατο* mit *exilivit*, δ5 schreibt *ανηλατο* (der Parallelkodex 1001 schreibt *εξηλατο*). 1414 löst der Lateiner *διαρρηξαντες* in *consciderunt et auf*, δ5* belässt es bei *διαρρ.* und addirt dennoch *και α εξεπηδησαν*. 1427 schreibt *gig* *cum animabus eorum Ι cum illis*, δ5 und *δ* schreiben *αυτοις μετα των ψυχων αυτων*. 1512 schreibt der Lateiner *audiebat Barnabam et Paulum narrantes* für *ηκουον Βαρναβα και Παυλου εξηγουμενων*, δ5* schreibt *ηκ. Βαρναβαν και Παυλον εξηγουμενοι*. 168 schreibt δ5 *διελθοντες Ι παρελθοντες*, der Lateiner *cum pertransissent*. 1613 übersetzt der Lateiner *συνελθουσαις* sachlich korrekt mit *quae convenerant*, δ5 schreibt *συνεληλυθυιαις*. 1617 löst *δ gig* *Luc D* das Partizip *κατακολουθησασα* auf in *subsecuta est et clamabat*, δ5* löst es nicht auf und fügt dennoch *και α εκραζεν* ein. 1634 addirt δ5* *και α αναγων τε*, *δ et perduxit*, *gig* *Luc* schreiben *et ducens*. 1717 übersetzt der Lateiner *τους παρατυγχανοντας* mit *eos qui aderant*, δ5* schreibt danach *παρατυχοντας*. 1723 *επεγεγραπτο* übersetzt der Lateiner *scriptum erat*, *Aug erat scriptum*, δ5 schreibt *ην γεγραμμενον*. 1727 schreibt *δ Ir quod est divinum Ι τον θεον*, δ5 ohne das Relativpronomen *το θειον*, eine unmögliche Konstruktion. 1727 ordnet der Lateiner *non longe sit ab unoquoque*, δ5* add *ον, εων* und omittiert *υπαρχοντα* am Schluss. 1730 löst der Lateiner den Infinitiv *παντας μετανοειν* auf in *ut omnes poenitentiam agant*; δ5* schreibt *να παντες*, lässt aber den Infinitiv *μετανοειν* stehen. 1734 schreibt *gig* *adhaeserunt ei et crediderunt* für *κολληθηεντες αυτω επιστευσαν*, *δ cum esitassent*; δ5* schreibt dem entsprechend *εκολληθησαν*, addirt aber kein *και*. 182 übersetzt der Lateiner *δια το διατεταχεναι Κλαυδιον* mit *quod praecepisset Claudius*, δ5* nimmt davon nur *Κλαυδιος Ι -ον* auf. 1821 übersetzen *δ dem gig* *DΘM*W* *cor vat εορτην* mit *solemnem diem*, δ5 addirt *ημεραν p εορτην την*, sodass die Sinnlosigkeit *την εορτην την ημεραν ερχομενην* herauskommt. 1822 löst *δ gig* *κατελθων* auf in *descendit* bzw. *venit* *et*, δ5 behält das Partizip *κατελθων* bei und fügt dennoch *και α αναβας* ein. 1916 schreibt δ5 *εναλλομενος Ι εφαλ-*, greifbar nach dem Lateinischen *insiliens*, zumal es unmittelbar darauf *εις αυτους Ι επ αυτους* entsprechend dem Lateinischen in *eos* schreibt. 1919 wandelt der Lateiner den Satz *συνεψηφισαν τας τιμας αυτων* um in den Abl. abs. *computatis precibus illorum*, wodurch das im Griechischen die koordinierten Sätze verbindende *και* entbehrlich wird; δ5 wahrt die griechische Koordination und omittiert dennoch dieses *και*. 1929 schreibt *δ gig* *et rapuerunt Ι συναρπασαντες*, δ5 addirt *και α συναρπασαντες*. Analog erklärt sich 203 *add και α γεν*. 2038 übersetzt der Lateiner *ω ειρηκει* mit *quod dixerat*, δ5 schreibt *οτι ειπεν (om οτι)*. 2121 übersetzt der Lateiner *τους κατα τα εθνη Ιουδαιους eorum qui per gentes sunt Iudaeorum*, δ5* setzt *εισιν α Ιουδ.* ein. Griechische Sprachfehler, die aus dem Lateinischen sich begreifen, sind sodann 827 *αυτου Ι -ης (ejus)*, 532 *ον Ι ο* nach *πνευμα*, als stände *spiritus*.

Am einfachsten erklären sich dann aber aus dem Einfluss des lateinischen Textes oder Sprachgeistes auch die zahlreichen Auslassungen von Artikeln: 19 *των, 14 *τη, 26 ο α κληρος, 34 τω α Ιωαννη, 13 ο² 3, 515 *τας, 16 το, 752 *της, 81 *της, 20 *το, 1017 του, 23 των, 37 της, 116 *τα¹ 34, 13 τον¹, 18 την, 126 ο¹, 14 *τον², 131 *ο², 4 του², 22 τον, 42 *τα, 43 τω², 50 τον, 1411 την, 12 ο (Ia¹⁷² Io¹⁵¹ H^{83*}), 13 *της, 17 τας, 152 τω², 5 om των¹, 6 ο¹ 2, 7 του¹, 17 om ο¹, 40 *του, 167 την², 9 της, 14 του (δ1), 29 τω², 32 του, 173 *τον, ο (Ic H⁸² δ4), 6 τον, 13 της, ο, του, 15 *τον, 182 τους, 5 ο² 3, 24 τω, 25 του², 26 τη, *195 του, 12 τα², 13 του, 17 του, 26 *της p πασης, 28 η p μεγάλη, 34 η p μεγάλη, 201 ο, 3 την, 6 την, 9 του¹, 24 *του α θεου, 37 *του, 211 την¹, 11 *οι, 26 ο, η, 29 *το, ο, 225 *ο, 6 τη, 28 ο². Wenn diesen 76 Fällen 29 Additionen von Artikeln gegenüberstehen, so kann davon Unsicherheit im Artikelgebrauch die Ursache sein: 114 ταις α γυναιξιν, 15 ο α Πετρος, ο α οχλος, 21 τω α χρονω, 34 ο α Πετρος, 13 του p Πειλατου, 59 του α κυριου, 12 τη α Σολομωνος, 736 *ο α ποιησας, 1122 της α Αντιστοιχειας, 1224 *τον α Ιωαννην, 135 τη α Σαλαμινι, 11 η α χειρ, 16 ο α Παυλος, 17 *τη α γη, 23 τον α Ιν, 145 των α Ιουδαιων, 8 *της α μητρος, 11 τοις α ανθρωποις (8254 256), 158 ο α θεος, 35 ο α ~ δε Παυλος, 36 ο α Παυλος (Απρ), τους α κατα (Απρ), 1613 τον α ποταμον (170 256 397), 14 της α πολεις, 25 ο α Παυλος, 1711 τη α Θεσσαλονικη, 203 της α Μακεδονιας, 2114 *οι α ειπαντες (sinnlos). Latinismus ist ferner dann wohl der Ersatz von υπο durch απο: 516 1033 125 1540 *1719, dem nur 209 υπο 1 απο gegenübersteht, εν 1 εις 311 820 27 1916 2016 225, während εις 1 εν nur 2111 erscheint, dann εις 1 επι 2013 2135, ferner 73 απο 1 εκ (de).

Unverkennbare Latinismen: Καισαρια 1 -ετα nach Cäsarea 1111 1219, Εγυπτιος 2138, Ακυλα 1 -ας 1826, Σαυλε 1 Σαουλ 227, sodann 434 add ησαν α χωριων (lat p οικων), 739 απεστραψησαν 1 εστρ- nach aversi sunt, 89 προυπαρχων 1 -ηρχεν, om και, lat qui ante fuerat ohne Übersetzung von και exc p e Ir, 13 gig baptizatus est et adhaerebat 1 cum baptizatus esset adhaerebat, δς βαπτισθεις ην και προσκαρτερων 1 β. ην πρ., 16 επ ουδενα 1 -νι, lat in quemquam, 23 εν .. χωλη .. συνδεσμο 1 εις .. -ην .. -ον, 27 om ος lat H^{82*} 83* 84 (gig t hic, sy p et 1 ος), 28 lat et revertebatur sedens .. legensque, graec ην τε υποστρεφων και καθημενος .. ανεγινωσκειν, δς om και, αναγινωσκων 1 ανεγινωσκειν, 1020 αναστα 1 αναστας, lat surge exc p* m gig, 38 καταδυναστευθεντας 1 -ευομενους, lat oppressos, 44 1917 209 επεσεν 1 επεπεσεν, lat cecidit, 111 εν τη Ιουδαια 1 κατα την Ιουδαιαν, 3 add συν α αυτοις, 7 φωνην λεγουσαν 1 -ης λεγουσης, αναστα 1 αναστας lat exc d CG*θς, 19 μονοις 1 μονον, 1210 ~ φυλακην p δευτεραν, 136 και περιελθοντων δε αυτων 1 διελθοντες δε nach et cum perambulassent, 27 αυτης 1 αυτων, 35 ετερως 1 εν ετερω, 36 om μεν exc θς, 1417 καιτε 1 καιτοιγε 1001 et quidem, 1512 Βαρναβαν και Παυλον εξηγουμενοι (falsch übersetzt 1 εξηγουμενους) 1 -βα και -ου -ων, 29 αφ 1 εξ, 1611 add ημερα p επιουση, 24 εν τω ξυλω 1 εις τον -ον, 25 μεσον της νυκτος 1 μεσονυκτιον, 26 ανελυθη 1 ανεθη (soluta sunt), 35 συν τω οικω αυτου 1 πανοικει, 1720 Πξ 1 τω Πω, 25 οτι ουτος ο δους 1 αυτος διδους, 49 add εστιν p θρονος, 181 απο 1 εκ, 3 προς αυτους 1 παρ αυτοις (apud eos), 12 επι τον Παυλον 1 τω Πω, 14 add ανδρες α Ιουδαιοι exc θς, 18 επλευσεν 1 εξεπλει, 198 om τα, 10 εως (I woste mit syh, lat schreibt ita ut) παντες οι κατοικουντες .. ηκουσαν .. Ιουδαιοι τε και Ελληνες 1 ωστε παντας κτλ ακουσαι .. Ιουδαιους .. Ελληνας, 18 πιστευοντων 1 πεπιστευκοτων, 22 εν τη Ασια 1 εις την Ασιαν, 32 om τι, 33 κατεβιβασαν 1 συνεβιβασαν (detraxerunt), 34 om εκ, 35 ειναι 1 ουσαν, 40 οντος 1 υπαρχοντος, 201 om πορευεσθαι, 3 και γενηθεισης 1 γενομενης (et cum insidiae ei fierent), ηθειλησεν 1 μελλοντι, 9 βαρει 1 βαθει (gravi), 15 ερχομενη 1 εχ-, 211 επιουση 1 εξης, 25 κρινοντες 1 -ναντες, 223 om υπαρχων, 6 μεσημβριας 1 περι μεσημβριαν, 7 και 1 τε, 28 και 1 δε.

Selten sind dagegen sichere Belege dafür, dass auch einmal der lateinische Text nach dem griechischen adaptiert worden ist: 311 lautet der *I-H-K*-Text κρατουντος δε αυτου τον Πετρον και τον Ιωαννην συνεδραμεν πας ο λαος προς αυτους in lat: cum teneret autem Petrum et Johannem concurrat omnis populus ad eos; statt dessen schreibt δ5 εκπορευομενου δε του Πετρον και Ιωαννου συνεξεπορευετο κρατων αυτους οι δε θαμβηθεντες εστησαν, und in der ersten Hälfte genau damit übereinstimmend *h*: exeuntibus autem Petro et Joanne simul et ipse prodibat tenens eos et concurrat etc wie lat; *d* aber bietet: exeunte autem Petrum et Joannem cum eis ibat tenens eos stupentes autem stabant. D. h. in der Vorlage von *d* stand der Text von lat; die Hand, die *d* und δ5 congruent machen wollte, hat exeunte über cum teneret geschrieben, aber den Akkusativ von P. et J. nicht in den Ablativ verwandelt, wohl dies dem Verstand des Schreibers überlassend. Denn dass sie nicht den in *h* erhaltenen mit δ5 stimmenden lateinischen Text vor sich hatte, zeigt die selbständige Wiedergabe von συνεξεπορευετο durch cum eis ibat. Ob die Fortsetzung, die *h* nicht bietet, in der nur *d* und δ5 übereinstimmen, aus *d* nach δ5 oder aus δ5 nach *d* kam, ist nicht zu entscheiden.

Nun aber ist die Übereinstimmung von *d* und δ5 keineswegs reinlich durchgeführt. Und da verrät manche Differenz zwischen beiden, dass keineswegs nur *d* der Anlass für Aufnahme von sonst nur im lateinischen Gebiet erhaltenen Lesarten war.

534 schreibt δ5 mit *p h e* 1001 εκ του συνεδριου 1 εν τω συνεδριω, *d* hält ruhig in concilio fest; 63 αυτων ρ υμων mit *h p t gig gg d*, 11 βλασφημιας 1 -φημα mit lat exc *gig d*, 537 add πολυν ρ λαον mit *h p w gig e gg d*, 76 schreiben mehrere Lateiner mit *I-H-K* ουτως, und zwar *d e p* Ir sic a, *gig D p* deus, CT ita p deus, ein deutlicher Beweis, dass es aus dem Griechischen kommt; umgekehrt schreiben mit *c* dem *gig δ*? vg αυτω 1 ουτως *Aπρ H*²² und mehrere *I*; δ5 addirt neben dem festgehaltenen ουτως abweichend von *d* προς αυτον ρ θεον.

Diese Beobachtung wird im Zusammenhang mit der folgenden noch erweitert. Und es ist darum vorzubehalten, dass auch einmal eine Lesart, die in der Vorlage von *d* sich nicht fand, von dem Schöpfer des δ5-Textes zunächst in diesen und von ihm aus in *d* eingetragen worden ist.

Es fällt nämlich auf, dass *d* sehr viele Berührungen mit dem uns in *h m* erhaltenen afrikanischen Text hat, sein Archetyp also nach Afrika weist. So kommt es, dass die Sonderlesarten in δ5 häufig dessen griechischen Text dem afrikanischen Lateiner nähern.

Mit *h* teilt δ5 die *d*-Lesarten: 35 απενισας 1 επειχεν (4) *gig* Luc 1001, 7 add εσταθη και α εστερεωθησαν, 8 om περιπατων και εξαλλομενος, 11 εκπορευομενου δε του Πετρον και Ιωαννου συνεξεπορευετο κρατων αυτους, 45 om αυτων, 528 τουτου 1 εκεινου *gig* Luc sa, 37 om παντες *p gig*, 38 add αδελφοι ρ ουν, add μη μιαναντες τας χειρας ρ αυτους (*h* et non maculetis manus vestras, *d* non coinquinantes m. v. (da 1001 μολυνοντες 1 μιαν. schreibt, muss δ5 oder 1001 die Addition aus dem Lateinischen übernommen haben), 62 add προς αυτους ρ ειπον Cyp sy p sa, τημιν 1 -ας *p gig*, 3 ~ εξ υμων ανδρας, 5 add ουτος ρ λογος sy sa (*gig* a λογος), 10 οι τινες 1 και *h t*, add τη ουση εν αυτω ρ σοφια (1001), 13 add κατ αυτον ρ μαρτυρας ψευδεις (*h* a

μαρτ. ψ.), 15 add εστωτος εν μεσω αυτων p αγγελου *t* (*h* inter illos, *t* in medio ipso-
rum), *d* in medio eorum), 748 ~ ο δε υψιστος ου κατοικει εν χειρ. Aug Tert (*d* om
ου!), 52 εκεινοι 1 οι πατερες υμων, 55 add τον *xv* a Iv, ~ εστωτα p θεου, 81 add και
θλιψις p μεγας (*h* a μεγας) sa (add και θλ. μεγαλη), add οι εμειναν εν Ιερουσαλημ p
αποστολων *h t gig g²* Aug sa, 149 ατενισας δε 1 ος ατ., add ο Παυλος p αυτω, 13 επι-
θυσιν 1 θυσιν (*h* immolare 1 sacrificare), 14 om οι αποστολοι *gig* syP, 15 om και² *gig*,
υμιν τον θεον οπως . . επιστρεψητε 1 υμας . . επιστρεφειν *m gig* Ir Vig, 42 τον *xv* Iv *Xv*
p T sy^h sa, 20 add Λυστραν p πολιν, 21 τους εν τη πολει εκεινη 1 την -ιν -νην (*d*
gig nur in illa civitate), 1734 add τις p Διονυσιος c, 181 om μετα ταυτα (δ5 add δε,
h et), αναχωρησας 1 χωρισθεις, 4 add εισπορευομενος a δε, εις την συναγωγην 1 εν τη
-η, ~ διελεγετο p σαββατον, add ου μονον a, αλλα p Ιουδαιους D (exc ~), 6 αφ υμων
1 απο του, 7 απο Ακυλα 1 εκειθεν, 8 ~ ο δε αρχισυναγωγος Κρισπος, εις τον *xv* 1 τω
xw, 11 και εκαθισεν 1 εκ. δε, 12 add συλλαλησαντες μετ αυτων p Ιουδαιοι, 13 add κατα-
βοωντες και a λεγοντες, 16 απελυσεν 1 απηλασεν (*h* dimisit, *d* abjecit), 2125 om και
πνικτον *h gig* Aug Apr.

Nur mit *m* teilen δ5 und *d* 1731 om εν η μελλει Aug Ir, mit *m* und *p gig*
245f ~ καθ ημεραν a πασιν.

Nur mit afrikanischen Vätern teilen δ5 und *d* folgende Lesarten: 123 εστησεν
1 -αν Aug *gig*, 74 add Αβρααμ p τοτε Aug syP, 1028 add βελτιον a επιστασθε Aug,
1115 add αυτοις p λαλειν Aug p, 17 om ο θεος Aug, 1333 πρωτω 1 δευτερω Tert
Cyp Hil Ωρ *gig*, 47 om ημιν Cyp, ιδου φως τεθεικα σε τοις εθνεσιν 1 τεθ. σε εις φως
εθν. Cyp, 1529 om και πνικτων Tert Ir Cyp Fulg Ambr, add φερομενοι εν τω αγιω
πνευματι p πραξετε Tert Ir (Ir ambulantes in spiritu sancto, Tert vectante vos spiritu
sancto, *d* ferentes 1 φερομενοι!), 2124 εις αυτους 1 επ αυτοις Aug *h*, 2113 add *Xv* p
Iv Tert Aug Hier Ambr *gig* θ *H^{δ5}* (*d* ~ a Iv).

Daneben aber begegnen in δ5 auch afrikanische Lesarten, die in *d* fehlen,
bald belegt in *h* oder *m*, bald bei afrikanischen Vätern: 15 add εως της πεντεκοστης
p ημερας Aug sa, 9 ειποντος αυτου 1 ειπων, om βλεποντων αυτων, ~ νεφελη υπελαβεν
αυτον και απηρθη (1 επ-) Aug sa, 21 add εν ταις ημεραις εκειναις a εν Aug (in illo
tempore), 7 om παντες Aug *gig*, 16 om Ιωηλ Ir Aug Hil, 412 ου 1 ουδε *h* Ir Cyp
Aug, 14 add ποιησαι η a αντειπειν *h*, 15 απαχθηναι 1 απελθειν *h*, 27 ~ σου παιδα Hil,
534 εκ του συνεδριου 1 εν τω -ω p 1001, 749 ποιοις 1 τις (Jes 661) *h*, 54 ακουσαντες
1 -οντες *h gig g²* Luc S, 1346 ~ πρωτον a την Cyp Aug R*, 184 δε 1 τε *h e* D, 209
επι τη θυριδι Aug F, 33 add υμων p ουδενος *m* 1001, 34f πασι 1 παντα (verbunden
mit υπεδειξα) *m*.

Mehrfach verrät aber hier der Wortlaut, dass die Urquelle griechisch gewesen
sein muss, sowie dass *h* selbst einen sekundären Text hat. Letzteres springt in die
Augen 65, wo δ5-*d* των μαθητων p παντος του πληθους addirt, *h* aber nur omnium
discentium schreibt, also in seiner Vorlage μαθητων über πληθους übergeschrieben vor-
gefunden haben muss. Während aber *d* discipulorum übersetzt, schreibt *h* discentium,
d. h. μαθητων war für beide Vorlage. Dann aber hat hier δ5 kaum aus *d* geschöpft,
noch weniger aus *h*, sondern näher liegt die Vermutung, dass *d* nach δ5 ergänzt wurde.
61 addiren δ5-*d* εν τη διακονια των Εβραιων p αυτων; *h* schreibt Graecorum 1 αυτων
und addirt a ministris Hebraeorum. 432 schreibt 1001 και ουκ την χωρισμος εν αυ-
τοις τις, δ5 διακρισις 1 χωρ., ουδεμια 1 τις, Cyp Zeno nec fuit inter illos discrimen
ullum, *e d* Ambr et non erat separatio (*d* accusatio) in eis ulla; *d* ist verdächtig,
διακρισις falsch übersetzt zu haben, also gegenüber δ5 sekundär zu sein; ob 1001
oder δ5 den griechischen Originalwortlaut erhalten hat, ist kaum zu entscheiden;
einer von beiden muss den Satz aus dem Lateinischen übersetzt haben. Man merke,
dass es sich in den letzteren Fällen stets um Additionen handelt.

Erschien schon in den eben geschlossenen Listen einigemal Irenäus, so finden sich sogar einige wenige Sonderlesarten in δ5, die nur in Ir nachweisbar sind:

15²⁶ την ψυχὴν 1 τὰς ψυχὰς, 17²⁶ κατὰ οροθεσίαν 1 καὶ τὰς οροθεσίας gg d, 27 το θεῖον 1 τὸν θεόν Ir (illud quod est divinum; von hier stammt die sinnlose Addition von ἐστὶν p το θεῖον in δ5), 31 add Iū p ἀνδρὶ.

Diese Väter-Lesarten können durchweg Lese Früchte des gelehrten Schöpfers der Vorlage sein, deren Reinschrift in δ5 uns erhalten worden ist. Und da Irenäus in Afrika viel gelesen wurde, wird von ihm aus der afrikanische Einfluss auf den δ5-Text nicht unwahrscheinlicher.

Doch war Afrika sicher nicht die einzige Fundgrube, aus der Sonderlesarten, die mit einer gewissen Wahrscheinlichkeit aus dem lateinischen Textbereich bezogen sind, in δ5 eingestellt wurden. Wenigstens ist die Zahl von Lesarten kaum geringer, die für uns nur in Codd bezeugt sind, die sicher oder wenigstens nach herkömmlichem Urteil nicht den afrikanischen Text repräsentieren.

So teilen eine Anzahl Lesarten die Codd *p t c gig*, gelegentlich auch ein von altlateinischen Lesarten nicht freier *ḡ*-Zeuge. Keine sicheren Beweise für die Übernahme der Lesart aus *it* bieten freilich folgende Lesarten, da sie bei afrikanischen Vätern sich auch finden: 14 add μετ' αὐτῶν p συναλιζόμενος *p* t gig lux* Aug sy, 5 add καὶ ο μελλετε λαμβάνειν a ου *t gig lux** CT Aug Vig Max, 25 ~ αἰὼν βαπτισθεσθε *p* t gig* Hil Vict Aug Vig Max sy, 17 om καὶ *p gig* Ir Hil Aug syP, αὐτῶν 1 υμῶν¹² *gig* Tert Hil Prisc, om υμῶν³ *p** Prisc 1001, 43^ε add ἐνὶ α' ἐκαστῷ *p gig* Aug, 31 δοξῇ 1 δεξίᾳ *p* (gloria) *gig* (majestate) d (claritate) Ip Aug sa, 1038 αὐτοῖς 1 ος *p t gig* CT Ir Faust Vig syP, 1515 οὕτως 1 τοῦτω *gig* Ir, 20 om καὶ τοῦ πνικτοῦ *gig* Ir, 1728 τοῦτου 1 τοῦ *gig* Ir (sonst lat ipsius 1 hujus), 1827 ~ πολὺ συνεβόλετο *gig* Aug, 2113 θορυβούντες 1 συντριπτόντες *p gig* Tert Hier, 20 add οὗτοι p πάντες *c gig* CT Aug Hier (letztere a π.) syP.

Für *gig* ist nun mindestens sicher, dass auf seine Textgestaltung unter anderem auch der afrikanische Text, noch viel stärker aber irgend ein anderer, in δ5 ebenfalls stark einwirkender Text, Einfluss ausgeübt hat. So können die zahlreichen, für uns δ5-d und *gig* ausschliesslich eigentümlichen Lesarten nach keiner Seite hin etwas Bestimmtes, etwa Beziehungen mit Lucifer-Sardinien, beweisen. Ebenso ist *gig* stark verdächtig, von sy her Beeinflussung erfahren zu haben, sodass folgende neben *gig* in syP begegnende Lesarten für direkte Beziehungen zwischen δ5 und den Vorfahren von *gig* nichts beweisen. Ich stelle sie aber lieber hier ein als bei sy, weil das Problem der Verwandtschaft mit *gig* das interessantere ist: 510 καὶ 1 δε Luc CORT, 16 om καὶ¹ Luc DST, 88 ~ χάρα δε μεγάλη ἐγενετο, 1348 ἐδεξαντο 1 ἐδοξαζον, 1824 ~ γενεὶ Ἀλεξανδρεὺς, 198 add ο Παῦλος p δε, 22 καὶ 1 δε, 2013 κατελθόντες 1 προσελθ-, 2120 τῇ Ἰουδαίᾳ 1 τοῖς -οῖς sa, 40 τοῦ χιλιάρχου 1 αὐτοῦ, 2223 οὐρανὸν 1 ἀερά.

Die δ5-d nur mit *gig* gemeinsamen Lesarten sind folgende: 61 ταῦταις ταῖς ἡμέραις (1127), 527 ἱερεὺς 1 ἀρχιερεὺς Luc (sacerdos, d pontifex), 712 οὖν 1 δε, 25 δε 1 τε sa bo, 1034 ~ το στόμα Πέτρος bo, 124 τοῦτον 1 ον καὶ, 135 πῦ 1 θῦ Luc syh, 10 om πασης Luc Vig Ωρ, 12 ἰδὼν δε 1 τότε ἰδὼν (syP καὶ ἰδὼν), add εθαύμασαν

και α επιστευσεν (1001), 17 δια 1 και¹ (*gig* I^c add και p λαον, was unentbehrlich nach δια 1 και, aber von δ5 nicht eingesetzt ist; die andere Lesart ist also wieder nur halb eingesetzt), 30 ον 1 ο, om αυτον εκ νεκρων, 34 οτε 1 οτι, 1413 οι .. ιερεις .. ενεγκαντες .. τηθειλον 1 ο .. ιερεις .. -κας .. -εν U, 1521 ~ εχει α τους, 161 ~ εκει την, 4 διερχομενοι δε 1 ως δε διεπορευοντο, 9 om αυτον, 18 ινα εξελθης 1 εξελθειν, 36 om εν ειρηνη, 176 add και λεγοντες p βοωντες, add εισιν p ουτοι G (H^{δ6}), 8 και 1 δε, 18 om οτι ευηγγελιζετο, 31 παρεχειν 1 παρασχων, 34 εκολληθησαν 1 κολληθεντες, 183 om ησαν — τεχνη, 9 ~ τω Παυλω εν νυκτι, 15 εχετε 1 εστι (vgl 2519), 24 ~ ονοματι Απολλως (vgl 534910), 25 add εν τη πατριδι α (*gig* p) την οδον του κυ, απελαλει 1 ελαλει (eloquebatur 1 loquebatur), 26 om τε, om του θεου, 199 add αυτων p τινες, 13 εκ 1 απο *dem*, 21 διελθειν 1 -θων, add και α πορευεσθαι (1001), 25 ουτος 1 ους om και CDT syP, 26 add και p αλλα (A^{πρ}), 30 ~ βουλομενου δε του Παυλου, 204 Δουβεριος 1 Δερβαιος, 9 κατεχομενος 1 καταφερομενος (pressus 1 deductus oder cum mergeretur), 18 ~ την (1 εγενομην, fui) παντος χρονου (1 τον παντα χρονον, per omne tempus) Luc, 20 om μη (Luc Θ gg *gig* quomodo 1 quominus), om υμας Luc ϣ gg *gig*, 23 add πασαν α πολιν, 27 om μη Luc, 32 add υμας p οικοδομησαι (1001 I^b), 34 add πασιν p χρεiais, 36 om αυτου, 2112 add τον Παυλον p εντοπισι, 17 ~ ασμενως α (*gig* Θ p) οι αδελφοι, 27 συντελουμενης δε της εβδομης ημερας 1 ως δε εμελλον αι επτα ημεραι συντελεισθαι, 31 και ζητουντων 1 ζητουντων τε, 36 om του λαου, 40 του χυλιαρχου 1 αυτου sa, ~ εστως ο Παυλος, 225 εκει 1 εκεισε, 27 ειμι 1 ναι.

Noch auffallender sind die allerdings an Zahl geringeren Gemeinsamkeiten mit p: 536 διελυθη 1 ανηρεθη, 39 om και O, 66 ουτοι εσταθησαν 1 ους εστησαν syP sa, 819 add καγω p επιθω, 1017 add εγενετο p εν εαυτω, 47 ~ τις δυναται κωλυσαι, 48 τοτε 1 δε syP, 119 add προς με p ουρανου, 12 om μηδεν διακριναντα syh, 25 αναζητων 1 -τησαι, 26 παρεκαλεσεν ελθειν 1 ηγαγεν p* syhm, οτινες παραγενομενοι 1 εγενετο δε αυτος (p cum autem venissent) R^m syhm gg d, 1210 add κατεβησαν τους βαθμους και α προηλθον, 14 add και α εισδραμουσα δε (p και 1 δε), 16 om Πετρος, 135 υπηρετουντα αυτοις 1 υπηρετην syhm, 1711 ευγενεις 1 ευγενεστεροι p* *dem*.

Von diesen Berührungen sind aber zurückzustellen die auch in syh wiederkehrenden Lesarten, als wahrscheinlich einer anderen Quelle entstammend, da δ5 mit syh eine Fülle von Lesarten gemein hat.

Zwei Lesarten sind nur in t aufbehalten: 760 om δε (h et, *gig* g² que 1 δε), 1040 μετα την τριτην ημεραν 1 τη -τη -α.

In mehreren it-Codd endlich finden sich folgende Lesarten bezeugt: 17 και ειπεν 1 ειπεν δε p t *gig*, 214 add αποστολοις p ενδεκα p t *gig* Θ syP, ειπεν 1 απεφθεγξατο αυτοις p t *gig* sy, 58 ειπεν 1 απεκριθη p *gig* Luc T, 13 ~ και ουδεις των λοιπων 1 των δε λ. ουδεις t, 16 και 1 οτινες p *gig* Luc, 22 και 1 δε (gegen d) p *gig* Luc, 618 εμνησθη του 1 εδει τον p *gig* (1001), 719 add παρακαλων και α λεγων p *gig*, 43 επι τα μερη 1 επεκεινα p *gig* e (gg 1001) sa, 1026 om αυτος p t *gig* (1001), 33 δε 1 τε e t *gig*, 38 ον 1 ως .. αυτον p t *gig* Ambr Fulg Faust sy, 1126 και τοτε πρωτον εχρηματισεν (!) .. οι μαθηται χριστιανοι p *gig* R^m, 1211 ~ οτι αληθως p Luc 1001, 20 εκ 1 απο p e *gig* Luc, 131 επικαλουμενος 1 καλ- p e *gig*, 129 γαρ 1 δε p *gig* D*OT, 1517 θν 1 αν c Θ, 39 Βαρναβας παραλαβων επλευσεν c p^c *gig* D (δ5 τοτε 1 τον τε α B.), 224 φυλακην 1 -ας p *gig* CT.

Einzigartig sind Lesarten, die nur in vereinzelten ϣ-Codd sich noch finden: 51 Σαφφωρα (*-ura) wie Saffira BGFKUV, Saffyra ΘO, 3 προς Ανανιαν 1 Άνανια (9) BKRSV (w add ad Ananiam a Anania), 26 τηγαγον 1 -εν OW, 1810 om σοι CT (1001; gg d), 225 μαρτυρησει 1 μαρτυρει, reddent CT (d hiat), 26 om γαρ WD (d hiat).

Endlich bietet δ5 noch eine kleine Anzahl Lesarten, die durch die ganze lateinische Textentwicklung durchgehen und

zum Teil auch in der syrischen vertreten sind. Von wo sie in δ_5 eingedrungen sein mögen, ist unentscheidbar.

Die meisten sind — auch hier bleiben die Additionen zunächst ausser Betracht — derart, dass die Begegnung an sich auch Zufall sein könnte. Bei den vielen unleugbaren Beziehungen von δ_5 zu altlateinischen Texten ist es jedoch das Wahrscheinlichste, dass auch sie von dort stammen, oder aber aus derselben Quelle, aus der sie in die lateinische Überlieferung eindringen. Griechischer Ursprung ist z. B. 64 sicher, wo δ_5 εσομεθα (α τη') . . προσκαρτερουντες schreibt, während in lat exc t erimus meist nach, in *gig* vor dem Partizip steht, und für προσκαρτερουντες *h* adseverantes, *gig* adservientes, *t* deservientes, Ωρ¹ intenti, die übrigen instantes schreiben. Ebenso sicher ist um des Stils willen griechischen Ursprungs 2016 μηποτε γενηθη αυτω κατασχεις τις 1 οπως μη γενηται αυτω χρονοτριβησαι. Ein grosser Teil der lat mit δ_5 gemeinsamen Sonderlesarten betrifft die Partikeln 210 om τε, 542 δε 1 τε exc p Ir, 613 και 1 τε, 722 τε 1 δε exc p, 89 om και exc e p Ir, 1613 δε 1 τε, 1714 add και a Ελληνων exc p CW, και 1 τε, 27 η 1 και, 32 om και exc CT, 2033 και 1 η¹ exc *gig* ADEFGIO cor vat*, 2134 και 1 δε, 225 om και³.

Paralleleinwirkungen sind: 212 ζς 1 θς (749 1517), 32 ~ μαρτυρες εσμεν (315), 41 ~ εκεινη τη ημερα (81), 429 ~ πασης παρρησιας (2831), 611 βλασφημιας 1 -μα (Lk 521 Ap 131 173) exc *gig* d, 76 αυτους 1 -ο (Gen 1513), 1045 ~ του πνς του αγιου (134 48 uö), 1331 add αχρι α νυν (Phi 15) exc *gig*, 2038 επι 1 εις (13), 2135 λαου 1 οχλου (36).

Dazu treten nur zwei Omissionen: 41 αυτοις, 2121 παντας 1001 *H*⁸⁴ 848.

Sodann einige Konstruktionswechsel, die leicht aus dem Lateinischen in δ_5 eingedrungen sein können: 116 δε 1 εδει, 28 την διαλεκτον 1 τη ιδια διαλεκτω exc AFIKSV, 15 ουσης ωρας της ημερας τριτης exc *gig*, 510 εξηνεγκαν και 1 εξενεγκαντες exc p, 1024 εισηλθεν 1 -ον exc *gig*, 1129 οι δε μαθηται 1 των δε μαθητων, 1220 τας χωρας αυτων 1 αυτων την χωραν, 1347 εντεταλκεν 1 -ταλται, 174 γυναικες 1 -ων, 1927 λογισθησεται αλλα καθαιρεισθαι μελλει, 222 προσφωνει 1 προσεφωνει (1001) exc c po dem BDKRU*VW.

Endlich einige andere Änderungen: 131 εν ος 1 οτε, 1421 πολλους 1 ικανους, 1518 γνωστον εστιν τω κω το εργον αυτου 1 γνωστα . . τα -α exc *gig*, 2119 ους 1 και.

Zugleich in sy^p und in lat finden sich, können also von beiden Seiten in δ_5 eingedrungen sein, folgende Lesarten: 224 Αιδου 1 θανατου, 35 ~ λαβειν παρ αυτων, 7 και 1 τε Ir, 24 om δε, 67 κω 1 θυ, 731 και 1 δε, 36 Αιγυπτου 1 -ω, 1033 σου 1 του θεου exc *gig*, 45 ~ του πνς αγιου, 127 ~ αυτου p χειρων exc d, 22 φωνει 1 -η, 1311 και 1 δε, 18 om ως 1001 sa bo, 32 add ημων p πατερας (325); desgleichen in sy^h und lat: 2140 τε 1 δε². Die Analogie spricht dafür, dass auch hier lat die Quelle war. Doch findet sich 224 Αιδου 1 θανατου schon bei Polycarp ad Phil 12.

447. Die Additionen im Ac-Text. In diesem Paragraphen sollen die zahllosen Additionen, die sich in einzelnen Zeugen oder Typen oder Rezensionen von Ac über den gesicherten *I-H-K*-Text hinaus finden, nach ihrem Charakter gruppiert zur Darstellung kommen. In ihnen spitzt sich zuletzt das Problem zu, ob der *I-H-K*-Text der älteste Text von Ac ist oder nicht. Bei den übrigen Varianten, die in unsern Variantenlisten, so der Codd wie der Typen und der Rezensionen, erschienen sind, lässt sich ihre sekundäre, ganz gelegentliche Entstehung ohne Schwierigkeit begreifen. Ihr Dasein kann die Wahrscheinlichkeit nicht erschüttern, dass der von ihnen gereinigte Text der

Urtext sein dürfte. Aber wo sollen all die Additionen herkommen, deren Zahl und Gewicht viel grösser ist als in irgend einer nt Schrift? Nun legte der erzählende Charakter unserer Schrift, dem die gehaltene Feierlichkeit des Stils der Evv fehlt, die Versuchung nahe, die Erzählungen zu beleben. Aber sollte dies an so vielerlei Orten geschehen sein? Die den Rezensionen eigentümlichen Additionen lassen sich so zur Not erklären. Der Rezensent nahm irgend einen ihm vorliegenden und aus irgend welchem Grunde sich empfehlenden Zusatz ganz zufälliger lokaler Entstehung auf. Aber solche Additionen finden sich fast in jedem der älteren *I*-Codd, in den *I*-Typen, namentlich *I*^c, in den verschiedenen Zeugen und Typen der lateinischen und der syrischen Übersetzungen, auch in der sahidischen Übersetzung (S. 1678 f). Und oft genug treffen darin Zeugen zusammen, die sonst gar nichts miteinander zu tun haben. Kaleidoskopartig wechselt die Zusammensetzung der Zeugen bei jeder derselben. Dabei stösst man auf drei Sammelbecken solcher Additionen; das sind der *I*^a-Cod δ_5 , der lateinische Codex, genannt Gigas, und die harklensische Rezension der syrischen Übersetzung. Das Gegenstück dazu bildet Hieronymus, der bei seiner Rezension den lateinischen Text fast von allen diesen Zusätzen grundsätzlich gereinigt hat. Beide Erscheinungen sind gleich auffallend.

Zuerst Hieronymus. In seinen Vorlagen müssen sie ihm mindestens zum Teil entgegengetreten sein. Denn wir kennen keinen vorhieronymianischen Text, in dem nicht eine mehr oder weniger grosse Zahl derselben erschiene. Da er sie ausmerzte, obwohl er in so manchem Unwesentlichem pietätvoll den vorgefundenen lateinischen Text bestehen liess, auch wenn er von jedem griechischen Text abwich, so muss er von ihrer Sekundarität sicher überzeugt gewesen sein. Liegt es doch vielmehr in der Linie der Pietät, festzuhalten, was irgend vorhanden ist, als auszuschliessen.

Wie aber kamen jene drei von Additionen geradezu durchsetzten Texte zu Stande? Zuerst δ_5 , von dem wir eben kommen. Die Urkunden, in denen wir die in ihm begegnenden Zusätze noch finden, können für ihn nicht Quelle gewesen sein, auch nicht in irgend einer älteren Form derselben. Denn der Schöpfer des δ_5 -Textes müsste dann als ein Jäger nach Additionen vorgestellt werden, der aufnahm, was, soweit wir heute noch orientiert sind, sich irgend in afrikanischen oder italischen oder syrischen oder irgend welchen griechischen Textzeugen fand. Sehr oft ist es nun ganz deutlich, dass er den Zusatz nicht aus einer Fremdsprache ins Griechische übertrug, sondern ihn in griechischer Fassung vorgefunden hat. Insbesondere sein lateinischer Text *d* mag wohl mehrfach, kann aber keineswegs immer die unmittelbare Quelle gewesen sein. Und zwar nicht nur da, wo *d* den Zusatz gar nicht bietet. Auch wo er sich in *d* findet, ist nicht selten nachweisbar, dass er dort erst eingefügt ist. Bald steht er dort an anderer Stelle als in allen andern ihn bietenden Zeugen einschliesslich δ_5 , d. h. er war in der Vorlage von *d* interlinear eingefügt und vom Schreiber von *d* falsch eingereiht. Bald ist die lateinische Wiedergabe in *d* eine andere als übereinstimmend in den übrigen sonst *d* verwandten lateinischen Zeugen.

Bald verrät ein Übersetzungsfehler die Herkunft aus dem Griechischen. Nur hierfür sei ein klassisches Beispiel (S. 1819) angeführt: 15²⁹ addit δὲ φερόμενοι ἐν τῷ αἴτῳ πνι p πρῆξετε, wie Ir¹, wo es ambulantes in spiritu s. und Tert, wo es vectante vos spiritu s. übersetzt ist; in *d* steht ferentes in s. spirito. Häufig ist, wenn 1001 und δὲ denselben Zusatz bieten, der griechische Wortlaut in beiden gleich, der lateinische verschieden. Freilich kommt es ebenso, wenn auch selten, vor, dass der griechische Wortlaut differiert. Aber meist ist dann ohne Schwierigkeit zu erkennen, dass bei dem einen der beiden bilinguen Codd die grundsätzliche Anpassung an den lateinischen Wortlaut dazu Veranlassung gegeben hat. In dem kleinen Rest von Fällen ist anzunehmen, dass der Zusatz in dem einen der beiden Codd wirklich aus dem lateinischen Kontext geschöpft und daraus ins Griechische übersetzt ist ohne Kenntnis des existierenden griechischen Wortlauts. Und zwar ist dies häufiger bei 1001 der Fall, bei dem solche Additionen viel seltener sind, dessen Schöpfer also nicht an der Quelle gesessen haben kann. Mancher dieser Zusätze in δὲ findet sich in der gesamten lateinischen und syrischen Überlieferung, während er in keinem einzigen griechischen Cod sonst erscheint. Manche finden sich in dem oder in einem, etwa dem afrikanischen, lateinischen Text und im harklensischen Syrer, gelegentlich auch in I^o². Wie gewinnen sie diese Ausbreitung?

Ganz dasselbe gilt von dem lateinischen Analogon zu δὲ, dem aus dem NT nur die Ac bietenden Silbercodex, genannt Gigas (*gig*). Auch hier bleiben nur zwei Annahmen, entweder die ungeheuerliche, dass sein Schöpfer die gesamte lateinische und syrische Übersetzungsliteratur, selbst die sabidische Übersetzung nach Zusätzen durchforscht habe, oder die einfachere, dass er alle jene Zusätze aus einer einheitlichen Quelle entnahm. Dabei ist im Auge zu behalten, dass dieser *gig* auch andere Sonderlesarten bald mit δὲ, bald mit sy^h, gelegentlich auch mit *h* allein, bald mit mehreren dieser Urkunden teilt. Dennoch ist sein Text nicht afrikanischen Charakters, und mit δὲ oder *d* hat er sonst nichts zu tun, ebensowenig mit sy^h.

Endlich der harklensische Syrer. Er hat bekanntlich die Eigentümlichkeit, dass im fortlaufenden Text Worte und Wortgruppen durch Zeichen eingeklammert sind, und das sind stets solche Zusätze, die *I-H-K* wie sy^p fremd sind, dass aber ebenso Zusätze ganz desselben Charakters in etwa derselben Anzahl am Rand beigefügt sind. Die folgenden Listen werden zeigen, dass keinerlei Scheidung zwischen diesen beiden Zusätzen, die mit sy^{h*} und sy^{hm} bezeichnet werden, möglich ist. Sie erscheinen ganz promiscue in andern Zeugen, oft im unmittelbaren Wechsel mit einander in denselben griechischen oder lateinischen Zeugen. Ja es finden sich in seinem Text auch dem *I-H-K*-Text fremde Zusätze, die nicht obelisirt sind, teilweise, weil sie auch in sy^p stehen, teilweise, weil sie bei der Obelisierung übersehen wurden. Die Obelisierung erfolgte sichtlich auf Grund einer Kollation mit der Peschitta. Aber dem Schöpfer derselben müssen doch diese Zusätze so interessant gewesen sein, dass er sie bei dieser Gelegenheit durch Randnoten annähernd verdoppelte. Dieses Verfahren ist nur verständlich, wenn er eine Quelle besass, in der die sy^p fehlenden und darum angezeichneten Additionen und die von ihm nachgetragenen sich beieinander fanden, und er diese Quelle hoch schätzte, dennoch aber seinen Text der Peschitta möglichst annähern wollte. Freilich standen entweder in der ihm zugänglichen Quelle nicht mehr alle Additionen, die ihrem Charakter nach eine Einheit bilden, oder er traf doch eine Auswahl unter ihnen. Vor allem ignorierte er dann die sachlich bedeutungslosen; denn von den inhaltlich wertvollen, die uns aus andern Zeugen bekannt sind, fehlt kaum eine. Ja es finden sich, wie sich zeigen wird, einige, die denselben Charakter haben, aber sonst nirgends uns überliefert sind. Ganz dasselbe trifft aber auch bei δὲ zu, wie S. 1726 nachgewiesen ist.

Es verbietet sich nun von selbst, sämtliche *I-H-K* abzusprechenden Additionen hier aufzuzählen. Von den mit Parallelen sich deckenden und den inhaltlich unbedeutenden, die früher an ihrem Platze aufgezählt worden sind, muss die neue Liste sich auf solche beschränken, die mehrfach und vor allem in Urkunden vertreten sind, welche auch von den bedeutsamen Additionen mindestens einige aufweisen. Denn nur von solchen kann es wahrscheinlich gemacht werden, dass sie jener den Text grundsätzlich berührenden Quelle entstammen.

1. Die zweifellos durch Paralleleinwirkung veranlassten Additionen.

Es ist berechtigt, auch bei dieser Liste die durch Paralleleinflüsse erklärbaren Additionen für sich zu gruppieren. Denn sie sind von weniger sicherem Gewicht. Zweifellos ist in jedem einzelnen Fall, soweit die Bezeugung nur dünn ist, möglich, dass sie irgendwo und -wann ganz zufällig in den betreffenden Text geraten sind. Aber es ist keineswegs ausgeschlossen, dass sie, wenigstens zum guten Teil, schon in jene Hauptquelle, welcher, vorausgesetzt deren Annahme bewähre sich, die meisten Additionen in unseren Texten entnommen wurden, aus den Parallelen eingedrungen sind. 14 δια του στοματος μου (157) *Ia*⁸⁵ lat exc *p** *gig*, 16 ταυτην p γραφην (835) *K p t gig* Ir Aug sy, 21 Xz p Ix *Ia*⁸⁵ 175 *Ic* 208ff 486 syP Aug, 212 επι τω γεγονοτι p αλλον (421) *Ia*⁸⁵ syhm Aug, 25 μου p αν (Ps 158) *Ia*⁸⁵ syP, 38 του αν a Iu (häufig) *Ia*⁸⁵ 1001 *Ib c* Cyp Ambr Aug Vig, 43 χειρων των a αποστολων (512 143) *H*¹⁰³ *Ia* 1001 101 170 175 397 *Apr Ic* 208ff 364 syh, 32 ιδου p και (Mt 82 122 uö) *Ia*⁸⁵ syP, 3 παρ αυτων p λαβετε (5) *Ia* 1001 64 *p c* ΘS bo, 17 ανδρες p αδελφοι (116) *Ia*⁸⁵ 1001 170 64* *h p*, 22 γαρ p μεν (Mk 710 Rm 103) *K* sy, 41 τα ρηματα ταυτα p λαον (1044 1638) *Ia*⁸⁵ 101 *h* syP hm, ~ ταυτα τα ρ. *Ia* 1001 *p gig* Luc, 17 τα ρηματα ταυτα p λαον (1044 1638) *Ia* 1001 *h* syhm, 24 ο θεος p συ (1724) *I K p gig* Luc gg *H Aθ Διδ* bo lat, 25 δια του a στοματος (14) *Ia*⁸⁵ lat syP, 41 αιτιον p ευρισκοντες (Jo 1838 uö) *Ia*⁸⁵ syP bo, 532 παντων a των ρηματων (20) *Ia*⁸⁵ *h p*, 33 ταυτα p ακουοντες (11) *Ia* 1001 lat, τα ρηματα ταυτα *Ic O28 O2p20 h* (haec verba) *p* (sermone hos) syP *h** sa, 36 μεγαν p εαυτον (89) *Ia*⁸⁵ 1001 200f 173 251ff 192 598 *Apr Ib* 602ff 171 8260 *Ic* 364-8299f 174 *Apr* 12 *Opr* 20 *H257 h gig* *h?* syP *Qp* Ku, 37 ικανον a λαον (1124 Lk 712) *I K gg H Ia* 200f Ku *h*, 38 αδελφοι p νυν (317) *Ia*⁸⁵ *h*, 41 του Iu p ονοματος (40) *K* lat, 65 των μαθητων p πληθους (2) *Ia*⁸⁵ *h*, 8 δια του ονοματος αν Iu Xu p λαω (512) *Ia*⁸⁵ 200f 8453ff 175 192 251 *Ic* (add του a αν) 208ff 364 470f *p t* Aug syh*, δια του αν ημων Iu Xu *Ic* 466, εν τω ονοματι του αν Iu Xu *h gig g2 Ia* 1001, 13 κατ αυτου p ψευδεις (Mk 1456f) *Ia*⁸⁵ *h* (~ a ψ.), 15 εστωτος εν μεσω αυτων p αγγελου (Lk 2136 Jo 2019 26) *Ia*⁸⁵ *h t*, θεου p αγγελου (103 2723) *h t* IS sa, 72 μου p πατερες (1513) *Apr* 20? 40 *Ib Ic* 486 *O28* 31 sa, 5 παραχρημα a πεσων (510) *Ia*⁸⁵ *p*, 8 εγεννησεν p Ισαακ (8a) *Ia* 1001 *p O* syP bo, 32 ο θς a Ισαακ und a Ιακωβ (313 Mt 2232) *K* lat exe w, 37 αν a ο θς (Dt 1815) *K e p gig* syh, 37 αυτου ακουσεσθε p εμε (Dt 1815) *I H248f* lat sy, 55 τον αν a Iu (59) *Ia*⁸⁵ *h*, 81 και θλιψις p μεγας (711 1119) *Ia*⁸⁵ *h* sa, 4 του θεου p λογον (häufig) *Ia* 1001 *c p t w* ADEMO *R*T* syP Aug, 19 παρακαλων και a λεγων (169 Mt 85) *Ia*⁸⁵ *p gig*, 27 σου p καρδιας (Rm 109) *Ia* 1001 *p t T* syh* Cyp, 93 ο Ναζωραιος p εμει (228) *Ia* 1001 *h c p t dem* SU syP *h** Ambr, 6 εκει p και (2210) *Ia* 208ff 364 *Opr* 20 *h p* MSU, 20 των Ιουδαίων p συναγωγαις (135 141 1710) *m p* sa, 28 Iu p αν (816) *K p* syP, 30 νυχτος p Καισαριαν (25) *Ia* 1001 (δια ν.) 502 *Ic* 208ff 470f *Opr* 20* *p*, a εις K. *gig* CDO syP *h** sa, 34 ο αν a Ix *Ia* 101 175 397 *Apr H2474 c p t gig* AΘIMOTW vg Ambr, 1017 και a ιδου (1111) *K p*

v. Soden, 'Die Schriften des Neuen Testaments. II.

115

syh, 28 βελτιον α επιστασθε (vgl 2 T 118) Ia^{δ5} Aug, 1120 X^v p I^v (häufig) Ia^{δ5} c w, 22 δελθειν (938) I K gg H bo Ib⁶² 78 lat syP, 1325 o X^c p εγω (Jo 120) Ia¹⁰⁰¹ 200f O¹⁸ gig CDOT, 28 εν αυτω p ευροντες (Lk 2322) Ia^{δ5} Ic²⁰⁸ 364 c gig MR*U*W vg syh* sa bo, 31 αχρη α νυν (Phi 15) Ia^{δ5} Ic lat exc sig syh, 32 ημων p πατερας (320) Ia^{δ5} 1001 lat syP, 33 αιτησαι παρ εμου και δωσω σοι εθνη την κληρονομιαν σοι και την κατασχεσιν σου τα περατα της γης (Ps 28) Ia^{δ5} syhm, 39 παρα τω θεω p δικαιουται (Ga 311) Ia^{δ5} (om τω) Ic²⁵⁸ (om τω) 364f 466 t syhm, 40 εφ ημας (18 824 Lk 2135) I K gg H Ia^{δ5} 172 Apr, 41 και επιβλεψατε α και θαυμασατε (Hb 15) H^{δ6} (p θαυμ.) Ia¹⁰⁰¹ 200f 8453f 252ff 172 175 502 Ib (p θαυμ., 8260 8361 α και θ.) Ic^{208f-551} 364fff 174 O¹⁸ Apr¹², 47 ιδου α τεθεικα (Jes 476) Ia^{δ5} 175 Cyp, 51 απο α των (Lk 95) Ia¹⁰⁰¹ 8203 252f 175 552 Ic d gig syh, 146 ολην α την περιχωρον (Mt 435 Mk 128) Ia^{δ5} 1001 lat exc sig, 20 οφιας δε γενομένης α αναστας (Mt 2757) h (vespere) sa, 151 των πεπιστευοτων απο της αιρεσεως των Φαρισαιων p Ιουδ. (5) Ia⁵⁰² Ic^{364ff} syhm, 11 X^v p I^v I gig syP Ir Aug, 23 επιστολην περιεχουσιν ταδε p αυτων (2323) Ia^{δ5} Ic^{364ff} c w gig DI* syhm sa, 166 του θεου p λογος (1346) Ia^{δ5} m D⁸⁰ cor vat*, 15 πας α ο οικος (1114) Ia^{δ5} 193 Ib^{δ602} 464 Ic⁴⁷⁰ 8298 CT (gig cum omnibus suis), 18 αδελφοι p επιστασθε (157) Ia^{δ5} 502 sa (α επιστ.), 21 X^v p I^v (1117) I K gg H Ia³⁶⁷ Ib^{δ152} 253 Ic⁴⁸⁶ O²⁸ lat, 29 προς τους ποδας p προσεπεσεν (510) Ia^{δ5} syh* sa bo AC, ebenso, aber Pauli et Silae p gig Luc IMOT, ~ p Παυλω c, p Σιλα dem h vg, 31 πας α ο οικος (1114) H^{δ48} Ia¹⁰⁰¹ 70f 205 502 Apr Ib Ic^{364f} 470, 188 δια του ονοματος του x^v I^v X^v p επιστευον (1 K 110) Ic^{364ff} syhm, 19 παρ αυτοις p μιναι (3 217) K syP hm, 194 μεν p Ιωαννης (15) K e O Hier, X^v p I^v (1828) K gig syP, 5 εις αφεσιν αμαρτιων p X^v (238) Ia^{δ5} Ic^{364ff} syh*, 8 εν δυναμει μεγαλη p συναγωγην (433) Ia^{δ5} syhm, 26 ανθρωπων p χειρων (1725) Ia³⁶⁷ 8251f 464 Ic^{208ff} O²⁸ Apr¹² syP, 2023 εν Ιεροσολυμοις p μενουσιν (2111) Ia^{δ5} c gig Luc A*G^θW vg syh* sa Q^{p1}, 24 του λογου p διακονιαν (64) gig dem Luc ΘM cor vat Ambr, Ιουδαιοις και Ελλησιν p διαμαρτυρασθαι (21) gig Luc sa, 2113 X^v p I^v (36 uō) Ia^{δ5} gig θ H^{δ3} Tert Aug Hier Ambr, 2212 εν Δαμασκω p κατοικουντων (922) I c dem syh sa, 26 ορα α τι (Mt 84) K p gig, 2324 νυκτος p Παυλον (925) Ic^{364ff} h syhm, εις Καισαριαν α προς τον ηγεμονα (33 256 12) Ic³⁶⁴⁻⁸²⁹⁹ syh* (p ηγεμ.), 2410 δικαιοι p κριτην (1 T 48) I syht, 20 εν εμοι (Lk 234 1423 Jo 1835 1946) I K gg H Ia^{70f} 170 8251 O¹⁸, 255 τουτω p ανδρι (913 245) K sy, 263 σου p δεομαι (834 2139) K m dem syP, 7 Αгриппα p βασιλευ (2) K sy, 14 και λεγουσαν p με (94) K gig, 15 ο Ναζωραιος p Ιε (228) Ia^{70f} 264 8505 175 502 Ib⁶² Ic²⁰⁸ 364 c pc dem gig ΘM sy.

2. Die inhaltlich gewichtlosen Additionen, soweit sie von interessanten Zeugen oder in verschiedenen Lagern vertreten sind.

1. Nicht selten sind Beziehungen ergänzt. a) Der Objektsaccusativ, und zwar autous: 33 p ηρωτα Ia^{δ5} syP, 421 p απειλοσμεν Ia²⁰² Ib²⁷⁰ p* S*, 540 p δειραντες Ia¹⁰⁰¹ gig Luc ST sy, 76 p κακωσουσιν lat sa, dann αυτον 313 p ηρνησασθε K sy, 612 p ηγαγον Ia⁴⁶⁴ t gig DU* sa bo syP h*, 739 p απωσαντο p² dem gig CDG²T cor vat*, 58 p ελιθοβολτον (59) I^{δ5} lat exc d gig g² Luc sa bo, 1125 p ευρων I gig sy, p ηγαγον K sy, 1715 p ηγαγον K c dem h² vg sy, 19 p ηγαγον (~ α επι) Ia^{δ5} syh, 2111 p διτρουσιν Apr D sy Ambr, 2328 p κατηγαγον K lat sy, 27 p εξελομην K sy, 247 p απηγαγεν (~ α εκ) Ia^{δ505} 8251 8203 8356 c dem gig pc sy, 2525 K T syh, ferner 1615 ημας p παρεκαλεσαν SU sa (p² Paulum et nos), 2324 τον Παυλον p επηρωτησεν Ic³⁶⁴⁻⁸²⁹⁹ syhm, 195 τουτο p δε Ia^{δ5} syP lat (his auditis), 20 ρηματα p εισφερεις Ia^{δ5} 1001 sy sa bo, 28 ταυτα α ~ δε ακουσαντες Ia^{δ5} lat syhm. b) Das entferntere Objekt, namentlich bei λεγειν usw: 322 προς τους πατερας [ημων] α ειπεν K Ia^{δ5} 1001 208f 192 8203-552 464 h p gig θ Ir, 71 τω Στεφανω p αρχιερεως Ia^{δ5} 1001 h p t w gig g² CD^θTW, 836 τω Φιλιππω p ευνουχος Ia^{δ459} p w (προς τον -χον 1 ο -χος Ia¹⁵⁸), 418

αυτοῖς *p* παρηγγεῖλεν *K d gig* Luc syP sa bo, 53 πρὸς αὐτὸν *p* δε *Ia¹⁰⁰¹ Ic¹ p dem* W syP h* sa, 62 πρὸς αὐτοὺς *p* εἶπον *Ia⁸⁵ syP sa*, 731 πρὸς αὐτὸν *p* ὡ *K gig* MTW cor vat* vg, 119 μοι *p* δε *K sy*, 15 αὐτοῖς *p* λαλεῖν *Ia⁸⁵ p* Aug, 1215 πρὸς αὐτὴν *p* ἐλεγὼν *Ia⁸⁵ sa*, 17 αὐτοῖς *p* διηγήσατο (927 Mk 516) *K gig sy*, 141 πρὸς αὐτοὺς *p* οὕτως *Ia⁸⁵ 1001 syP*, 1527 ὑμῖν *a* ἀπαγγέλλοντας lat, *p* απ. sa, 1718 *p* ευηγγελίζετο *I lat syP*, 193 *p* εἶπεν *K SU Hier syP*, 25 *p* εἶπεν *Ia⁸⁵ syP sa*, 2226 αὐτῷ *a* λεγὼν *Ia⁸⁵ 453 Apr¹² dem SU*, 1 λεγὼν *Ia⁸⁵ gig syh**; aber ebenso bei andern Verbalbegriffen: 1048 πρὸς αὐτοὺς *a* ἐπιμειναι *Ia⁸⁵ c gig* BDKMRTVW vg sy sa bo, 127 τῷ Πέτρῳ *p* ἐπεσθῆ *Ia⁸⁵ p R syh** sa, 9 αὐτῷ *p* ἠκολούθει (8) *K lat sy*, 14 αὐτῷ *p* ἠνοιξεν *Ia¹⁰⁰¹ Ic¹ syh**, 1320 αὐτοῖς *p* ἐδωκεν *Ia¹⁰⁰¹ 502 Ib⁴⁷² 157 gig* CT sy sa, 1634 αὐτοῖς *p* παρεθήκεν *Ia¹⁰⁰¹ lat syP sa bo*, 1821 *p* ἀπετάξατο *K gig R syh*, 2028 αὐτῷ *p* περιποίησατο *Ia⁸⁵ G sa Ir*, 32 ὑμῖν *p* δοῦναι *K sy*. c) Das Subjekt: 541 ἀποστο-
λοι *p* οἱ μὲν οὖν *Ia⁸⁵ p syh*, 74 Ἀβραὰμ *p* τότε *Ia⁸⁵ Aug*, 1023 ο *δε* Πέτρος *a* εἰς-
καλεσάμενος *Ia¹⁷⁵ p*, τότε ο *Π.* εἰσαγαγὼν (1 εἰσκαλεσ.) *a* ~ ἐξενίσεν αὐτοὺς *Ia⁸⁵ syP*,
ο Πέτρος *a* ἐξηλθεν *K gig syh*, ο Παῦλος 149 *p* αὐτῷ *Ia⁸⁵ h*, 182 *p* αὐτοῖς *Ia⁸⁵*
h m syhm (*h m syhm* Paulus autem agnitus erat Aquilae), 198 *p* δε *Ia⁸⁵ gig syP*,
9 *p* ἀποστάς *Ia⁸⁵ syP*, 1220 ο Ἡρώδης *p* δε *I K syh*, 1817 οἱ Ἕλληνες *p* πάντες *I K*
h gig D sy sa. d) Der Genetiv des Pron.: αὐτοῦ 118 *p* ἀδικίας *Ia⁸⁵ t M Aug*
syh*, 515 *p* σκία *Ia¹⁰⁰¹ lat exc p gig* Luc sy, 714 *p* συγγενεῖαν *Ia Ib Ic⁵⁵¹ O28 p gig*
CSTUW syP, 20 *p* πατρός *I lat sy*, 107 *p* οἰκετῶν *K lat sy*, 36 *p* λόγον *gig sa*, 186
a τὰ ῥήματα *Ia¹⁰¹ 200 8505 Apr Ib c gig dem DΘMRS* vg, 2121 *p* ἐθεσιν *Ia⁸⁵ syhm sa*,
2424 *p* γυναικί *I lat sy*, αὐτῶν 715 *p* ἀσθενεῖς *Ia⁸⁵ p*, 1351 *p* ποδῶν *K d c gig syP*,
2316 *p* ἐνεδραν *h p gig SU sa*, 28 *p* συνεδρίον *K gig syP*; dazu μου 222 *p* λόγους
DΘ sa bo Ir, 1630 *p* κυρίοι *c ΘS sa*, ἡμῶν 322 *p* πατέρας *Ia⁸⁵ 1001 200f 192 464 552 h p*
gig θ sa Ir, ὑμῶν 2031 *p* ἐκαστον *I sy sa bo*, 33 *p* οὐδενός *Ia⁸⁵ 1001 m*. e) Son-
stige Verdeutlichungen der Beziehungen: 319 ὑμῖν *p* καιροὶ ἀναψ. *Ia¹⁰⁰¹ CT*, *p* καιροὶ
h Tert, *a* καιροὶ *Ir syh** bo, 49 ἀφ ὑμῶν *p* ἀνακρινόμεθα *Ia⁸⁵ 1001 Ic¹ h p* gig Ir*
Cyp sy, 531 ἐν αὐτῷ *p* ἀμαρτιῶν *Ia⁸⁵ h* (in se) *p* (in eo) Aug (in illo) *d* (in ipso),
1029 ὑφ ὑμῶν *p* μεταπεμφθεῖς *Ia⁸⁵ 1001 200f 173 192 Apr¹² p sa sy*, 1715 ἀπ αὐτοῦ *p*
ἐντολήν *Ia⁸⁵* (παρὰ Παύλου) *1001 syP sa*, 2019 μεθ ὑμῶν *p* ὡ *Ia³⁰² Ic Apr H⁸³ syh*,
20 ὑμῖν *p* συμφερόντων *H¹⁰³ sa Hier*.

2. Auffallend häufig wird τις addirt: 758 τινός *p* νεανίσκου *Ia⁸⁵ p t gig syP*,
1022 τις *a* εκατονταρχῆς (vgl Lk 72) *Ia⁸⁵ syP*, 1419 τινες *a* ~ Ἰουδαῖοι *a* ἀπο *Ia⁸⁵ 1001*
h syhm, 161 τινός *p* γυναικός *K sy*, 1734 τις *p* Διονυσίου *Ia⁸⁵ h c*, 199 τινός *p* Τυ-
ραννοῦ alle gg *H⁸¹⁻² 84 sa bo Ib^{78ff} p θ syP*, 14 τινός *p* Σκευᾶ *Ia⁸⁵ syhm*; des-
gleichen das Demonstrativpronomen: 213 οὗτοι *a* μεμεσθημένοι *Ia⁸⁵ lat exc p gig*, 65
αὐτός *p* λόγος *Ia⁸⁵ h gig* (a λ.) sa, 1713 ταύτης *p* ἀγνοίας *Ia⁸⁵ lat exc m gig Ir Hier*,
1938 οὗτος *p* Δημητρίου *Ia⁸⁵ syP*, 2120 οὗτοι *p* πάντες *Ia⁸⁵ c gig CT Aug Hier*
(Aug Hier *a* π.) syP, dazu aus der Parallelenliste 116 255.

3. Mehrmals ist λεγὼν eingesetzt: 760 *p* μεγάλη *Ia⁸⁵ lat exc h t DFGΘ bo*, 1538
a τον *Ia⁸⁵ θ*, 1422 (λεγοντες) *a* οτι *h w cor vat* SU sa*. Auch sonst werden die
Formeln der Einführung der oratio directa vervollständigt: 59 εἶπεν *p* Πέτρος DΘRT,
95 ἄς εἶπεν *p* ο *δε* *K syh*, εἶπεν *p* ο *δε* *Ia³⁸² 502 8459 O28 h*, ἄς πρὸς αὐτὸν *p* ο *δε*
H⁸⁶ Ia¹⁰⁰¹ Ib¹⁵⁷ 8260 350 p t θ, εἶπεν *p* ο *δε* *H⁸² Ia⁸⁵ 459 Ib⁸²⁰⁶ 8270 161* Ic³⁶⁴ Opr²⁰ h gig*
sa bo, πρὸς αὐτὸν *p* εἶπεν *Ib⁸²⁷⁰*, 918 παραχρημα *p* τε *I h p syh sa*, 911 φησιν *p* αὐτὸν
DO sa, 1718 ἐλεγὼν *p* οἱ *δε* *c dem gig p^c CRTVEW cor vat* sa*, 192 εἶπεν *p* οἱ *δε*
K lat syP, 2522 ἐφη *p* Φηστου *K gig CDF ua. sy*, 2628 ἐφη *p* Παῦλος *K h gig*
CT sy, 29 εἶπεν *p* Παύλου *K h D syP*, 2830 *p* ο *δε* *K p s gig CT syP h**; 942 τοῦτο
p ἐγενετο *Ia⁵⁰² m p gig*.

115*

4. Partikeln werden häufig addirt, namentlich *καί*: 310 a *επεγίνωσκον* I^a258 p *gig* Luc, 87 p *δε* H^a48 I^a1001 173 I^c208 ff 364 O^p20 sy P, 928 a *παρρησιαζ.* K *dem gig* H[?] sy, 1019 a *ατενισας* K *gig* sy, 1311 a *μη* I^a180 I^b260 *gig* SU*, 1350 a *τας ευσχημ* K lat exc *gig*, 1422 a *παρκαλ.* I lat sy, 1510 a *νυν* (317 103) I^a1001 2264 Tert, 1826 p *αλλα* H^a44 448 I^a85 70 f 2453 A^p I^b2389* *gig dem* F, 1916 a *κατακυριευσας* K lat sy, 206 a *διατριψαμεν* I^a85 70 I^c Ir syhm, 248 a *αυτος* H¹⁰³ I^a200 175 CT, 256 a *τη* I^a200 f I^c H^a44 A^p (p τη) lat, 25 a *αυτου δε* K *gig e s* syh; *δε* 1922 p *αυτος gig* ΘIMS²U (abwechselnd autem und vero) sa, 2139 p *Ταρσευς* I^a85 sa; ferner *γαρ* 1036 p *τον* I^a85 OR sy P h*, 37 p *αρξαμενος* I^a85 lat exc *e gig* D, ουν 1339 p *τουτω* I^a85 I^c208 364 syhm, 2028 p *προσεχετε* K m sy Ir.

5. Endlich wird noch addirt: 63 *αυτων* p *υμων* I^a85 (gg d) *h p t gig*, 89 *καγω* p *επιθω* I^a85 p, 101 *την* p *τις* K lat sy, 28 *ανδρι* p *αλλοφυλω* I^a85 sy P, 1345 *τοις λογοις* a *τοις* I^a1001 *gig* sy P, 1420 *Λυστραν* p *πολην* I^a85 h, 169 *ως* a *ανηρ* I^a85 *gig* sy P, 1717 *τοις* a *εν τη αγορα* I^a85 syhm, 31 *Ιν* p *ανδρι* I^a85 Ir, 37 *ενθαδε* p *τουτοις* I^a85 I^c364 ff syhm sa.

3. Die inhaltlich bedeutsamen Additionen:

13 *εκελευσε κηρυσσειν το ευαγγελιον* p *εξελεξατο*, ~ *ανεληφθη* a *εντειλαμενος* I^a85 syhm (~ auch sy P; sa p *εντειλαμενος*, om *εκελευσε*), 4 *φησιν* p *ηκουσατε* I^a85 lat exc *d t gig lux* ABFG*KS* sa, 5 *εως της πεντεκοστης* p *ημερας* I^a85 Aug sa, 233 *το δωρον* p *τουτο* (vgl 38) I^a1001 syht sa *c p t dem* CDI²OMRTW, Ir (donationem hanc l hoc donum) Philastr (hanc gratiam), 37 *τοτε παντες οι συνελθοντες και* a *ακουσαντες* (om *δε*) I^a85 syhm, *και* *τινες αυτων* a *ειπον* (om *τε*) I^a85 syhm, υποδειξατε *ημιν* p *αδελφοι* I^a85 1001 *d p t gig* D⁸T Aug syhm (D⁸ Aug¹ demonstrate, e monstrate, die übrigen mit Aug² ostendite, Aug³ dicite), 37 *εσταθη και* a *εστερεωθησαν* I^a85 h, 13 *εις κρισιν* p *παρεδωκε* I^a85 1001 (εις κριτηριον) *h p** syhm Ir, 17 *πονηρον* p *επραξατε* I^a85 Ir syhm, hoc malum *p gig* θ, hoc scelus D, nequam *h* Ir, iniquitatem *d*, hoc allein CT, 414 *ποιησαι η* a *αντειπειν* I^a85 h, 24 *ει* p *συ* I^a192 I^b398 f O⁸40 Ir Hil Aug, 31 *παντι τω θελοντι πιστευειν* p *παρρησιας* I^a85 1001 D⁸ (om *παντι*) Ir Aug (om *πιστ.*), 32 *και ουκ ην διακρισις αυτοις ουδεμια* I^a85 1001 Cyp Zeno Ambr, 54 *ποιησαι* p *σου* I^a85 p sa, *πονηρον* p *πραγμα* I^a85 sa, 10 *συστειλαντες* a *εξηγεγκαν* *και* I^a85 sy P, 12 *εν τω ιερω* a *εν τη στοα* I^a85 1001 (ναω) sa, 15 *απηλασσοντο γαρ* *απο πασης* *ασθενειας* *ως* *εγχεν* *εκαστος αυτων* I^a85 1001 (s. S. 1813) p, om *ως* — *αυτων* *c dem* AO, ebenso, aber *add sua* p *infirmirate* *gig* Luc D, infirmitatibus suis θMR^cT^cW, 22 *και ανοιξαντες* *την φυλακην* p *παραγενομενοι* I^a85 I^c1 lat exc *e gig* Luc syh*, 38 *μη μιαναντες* *τας χειρας* p *αυτους* I^a85 1001 (μολυνοντες, add *υμων* p *χ.*) *h*, 39 *ουτε υμεις ουτε βασιλεις ουτε τυραννοι* p *αυτους* I^a85* *h* (principes ac l βασιλεις ουτε) syh*, ουτε υ. ουτε *αρχοντες υμων* I^a1001 *gig dem* D, nur *απεχεσθε* *απο των ανθρωπων τουτων* I^c364 *w dem* sy, 61 *εν τη διακονια* *Εβραιων* p *αυτων* I^a85 h, 3 *τι ουν εστιν* *αδελφοι* a *επισκεψασθε* I^a85 *h p*, 10 *τη ουση* *εν αυτω* p *σοφια* I^a85 1001 *h*, *αγω* p *πνι* I^a85 1001 *h p t gig g²*, *οισι* *ηλεγχοντο* *υπ αυτου* *μετα πασης* *παρρησιας* *επειδη ουκ ηδυναντο* *αντιλεγειν* *τη αληθεια* p 10 I^a1001, *δια το* *ελεγχεσθαι* *αυτους* *επ αυτου* *μ. π. π.* *μη δυναμενοι ουν* *αντοφθαλμειν* *τη αλ.* I^a85 syhm, propter quod redarguerentur (D⁸ arg-) ab eo cum omni fiducia cum ergo non possent resistere (e contradicere) veritati *e t* A¹D⁸ (A¹D om cum etc), quoniam probatur illis ab illo cum omni fid. non potentes autem resistere veritati *d*, et quod revincentur ab eo cum om. f. tunc itaque non valentes resistere adversus veritatem *h*, 74 *και οι πατερες ημων* *προ ημων* p *κατοικειτε* I^a85 syh*, *υμων* *bis* I^c208 116 470 f O^p20 I^a1001 (υμ. υμ.) Aug, 21 *παρα τον ποταμον* p *αυτου* I^a85 1001 (εις l *παρα*) DW syh*, 24 *εκ του γενους* p *αδικουμενον* I^a85 1001 *gig sy*, 26 *αλληλοις* p *μαχομενοις* *gig* sa, 51 *ουτως* a *και υμεις* Luc O cor vat sa, 81 *οι εμειναν* *εν Ιλμ* p *αποστολων* I^a85 *h p t gig g²* Aug sa, 6 *ως δε* *ηκουον* *παν* a ~ *οι οχλοι* *προσ-*

ειχον *Ia*⁸⁵ (gg *d*) sy^p, 24 παρακαλω α δεηθητε (vgl 244 2734) *Ia*⁸⁵ *Ic*^{208ff} 364 470f
*Op*²⁰ *gig* sy^{h*}, ος πολλα κλαιων ου διελιμπανεν ρ μοι *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, 37 add ειπεν δε ο
Φιλιππος ει πιστευεις εξ ολης της καρδιας σου εξεστιν αποκριθεις δε ειπεν πιστευω τον
υιον του θεου ειναι τον Ιησουν Χριστον *Ia*¹⁰⁰¹ 502 251 464 598 *Apr* *Ib* *Ic*^{466*ff} 506 *O*¹⁶²⁸ *Θ*⁶⁴⁰
c m p t w gig dem *h*? vg Cyp sy^{h*} Ir (πιστ. — *Xv*), 39 αγιον επεπεσεν επι τον ευνουχον
αγγελος δε ρ *πνα* *H*⁸⁴ *Apr* *p w* sy^h, 918 παραχρημα ρ τε *I h p* sy^h sa, 1021 τι
θελετε η α τις *Ia*⁸⁵ sy^p, 24 περιεμεινεν ρ φιλους *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, 25 εις την Καισαρειαν
προδραμων εις των δουλων διεσαφησεν παραγεγονεναι αυτον ρ προσεγγιζοντος του Πετρου
1 ως δε εγενετο του εισελθειν τον Πετρον *Ia*⁸⁵ *gig* sy^{hm}, 26 τι ποιεις ρ ανασθητι
*Ia*⁸⁵ (1 αναστ.) *p w* sy^{hm}, ως και συ ρ ειμι (om αυτος ρ εγω) *Ia*⁸⁵ 1001 *p t w gig*, 33
παρακαλω ελθειν σε προς ημας ρ σε *Ia*⁸⁵ *p* sy^{h*}, βουλομενοι παρα σου α ακουσαι *Ia*⁸⁵
d t gig (*d* audire volumus a te, *t* audire volentes, *gig* aure volumus audire), 41 και
συνεστραφημεν ρ αυτω *Ia*⁸⁵ *p gig* Vig sy^h, ημερας *μ* ρ νεκρων *Ia*⁸⁵ *p* Vig sy^{h*},
112 αδελφοι ρ περιτομης *Ia*⁸⁵ *p w* sa, 2 ο μεν ουν Πετρος δια ικανου χρονου ηθελησεν
πορευθηναι 1 οτε δε ανεβη Π. *Ia*⁸⁵ *p w* R sy^{h*}, και προσφωνησας τους αδελφους και
επιστηριξας αυτους πολυν λογον ποιουμενος δια των χωρων διδασκων αυτους *Ia*⁸⁵ *p w*
R sy^{h*}, ος και κατητησεν αυτοις και απηγγειλεν αυτοις την χαριν του θεου α ~ οι
δε ex π. αδελφοι (add) διεκριν. προς αυτον *Ia*⁸⁵, nur add αδελφοι *p w*, 1117 του μη
δουναι αυτοις *πνα* αγιον πιστευσασιν επ αυτω ρ θν *Ia*⁸⁵ *p* D^{ΘOR*} sy^{h*} Aug (*p R** Aug om
πιστ. επ αυ., DO in nomine J. Christi, θ sy^{h*} in dominum J. Christum 1 επ αυτω), 25
ακουσας δε οτι Σαυλος εστιν α ~ εις Ταρσον εξηλθεν, αυτον 1 Σαυλον *Ia*⁸⁵ *p gig* sy^{hm}, 27 ην
δε πολλη αγαλλιασις ρ Αντιοχειαν *Ia*⁸⁵ *p w* R Aug, 28 συνεστραμμενων δε ημων 1 αναστας
δε *Ia*⁸⁵ *p w* R Aug, 121 εν τη Ιουδαια ρ εκκλησιας *Ia*⁸⁵ *p* R sy^{h*}, 3 η επιχει-
ρησις αυτου ει τους πιστους ρ Ιουδαιους *Ia*¹⁰⁰¹ sy^{hm}, 15 προς αυτην τυχον ρ ελεγον *Ia*⁸⁵
sy^p sa, 17 εισηλθεν και α διηγησατο *Ia*⁸⁵ *p* sy^{h*}, 19 αποκτανθηναι ρ απαχθηναι sa (*Ia*⁸⁵
αποκτ. 1 απαχθ.), 20 εξ αμφοτερων των πολεων α παρησαν *Ia*⁸⁵ *Ic*² sy^{h*}, 22 κατ-
αλλαγεντος δε αυτου τοις Τυριοις α ο *Ia*⁸⁵ *p* θ sy^{h*}, 25 εις Αντιοχειαν ρ Ιερους. *Ia*¹⁰⁰¹ *Ib*
p sa, 138 επειδη ηδιστα ηκουεν αυτων ρ πιστεως *Ia*⁸⁵ 1001 (οτι ηδεως αυτων ηκουεν)
sy^{hm}, 19 των αλλοφυλων 1 αυτων *Ia*⁸⁵ sy^{h*}, 29 ητουντο τον Πειλατον τουτον μεν σταυ-
ρωσαι και επιτυχοντες παλιν και α καθελοντες *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, 39 και εισιγησαν ρ υμιν *Ia*⁸⁵ sy^{h*},
43 εγενετο δε καθ ολης της πολεως διελθειν τον λογον του θεου ρ θεου *Ia*⁸⁵ 1001 (κατα πασαν
πολιν φημισθηναι, om του θεου) *w* sy^{hm} (*e w* θ factum est autem per universam civitatem
diffamari verbum, *d* . . omnem civ. transire verbum dei), αζιουντες βαπτισθηναι ρ
Βαρναβα *Ic*^{364ff} sy^{h*}, 142 οι αρχισυναγωγοι των Ιουδαιων και οι αρχοντες της
συναγωγης 1 οι απειθησαντες Ιουδαιοι *Ia*⁸⁵ sy^{hm} (om της συναγ.), διωγμον κατα των
δικαιων ρ επηγειραν *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, nur διωγμον (1350) *Ic*^{364ff} *gig w* DR^c sy^h, ο δε κυ-
ριος εδωκεν ταχυ ειρηνην ρ αδελφων *Ia*⁸⁵ 1001 (ο δε θεος ειρηνην εποισεν) *p w gig*
dem D^Θ sy^{hm} (*p gig* cito dedit, θ dedit cito, *d* dedit confestim, D sed [1 autem]
dominus continuo pacem fecit inter illos), 4 κολλωμενοι δια τον λογον του θεου ρ
αποστολους *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, 7 και εκινηθη ολον το πληθος επι τη διδαχη ο δε Πετρος και
Βαρναβας διετριβον εν Λυστροις (8 om εν Λ.) α 8 *Ia*⁸⁵ 1001 (εξεπλησσετο πασα η πολυ-
πληθεια, add αυτων ρ διδαχη) *w* (add αυτων) θ (universa 1 omnis, doctrinae 1 in -a,
morabantur 1 commor-; *d* moras faciebant), 10 σοι λεγω εν τω ονοματι του *κν* *Ib* *Xv*
α αναστηθι (36 Mk 211) *I H* *δ*³ *δ*⁴⁸ 74 *h* sy^p hm Ir, και περιπατει ρ ορθος, ευθεως
παραχρημα α ηλλατο *Ia*⁸⁵ 1001 (om ευθεως) *h* (nur confestim) sy^{hm}, 18 αλλα πορευ-
εσθαι εκαστον εις τα ιδια *I H* *δ*³ *δ*^{48f} 103 162 *h* sy^{hm}, 19 διατριβοντων δε αυτων και διδασ-
κοντων *I H* *δ*³ *δ*⁴⁸ 74 162 *h* sy^{hm}, διαλεγομενων αυτων παρρησια *I H* *δ*³ 74 103 162 257 *h* sy^{hm},
αποστηναι απ αυτων λεγοντες οτι ουδεν αληθες λεγουσιν αλλα παντα ψευδονται *I H* *δ*³
74 103 162 257 *h* sy^{hm}, 25 ευαγγελιζομενοι αυτους ρ Ατταλιαν *Ia*⁸⁵ *Ic*^{364ff} sy^{h*}, 151 και
α, περιπατητε ρ τω εθει M. *Ia*⁸⁵ sy^{hm}, 2 οπως κριθωσιν επ αυτοις α περι *Ia*⁸⁵ *Ic*^{364ff}

sy^{h*}, ελεγεν γαρ ο Παυλος μενειν ουτως καθως επιστευσαν διςχυριζομενος οι δε ελη-
λυθοτες απο Ιερουσαλημ παρηγγειλαν αυτοις τω Παυλω και Βαρναβα και τισιν αλλοις
αναβαινειν Ι εταξαν — αυτων I^a85 sy^{hm} (dicebat autem [gig enim] P. manere eos ita
ut crediderunt gig θ, docebant enim P. et B. manere unumquemque ita ut credidit
w), 4 μεγαλως p παρεδεχθησαν I^a85 I^o sy^{h*} Ambr Cass, 5 οι δε παραγγειλαντες αυτοις
αναβαινειν προς τους πρεσβυτερους α εξανεστησαν (om δε) ~ λεγοντες α τινες I^a85 sy^{hm},
6 συν τω πληθει p πρεσβυτ. I^o364^{fff} sy^h, 7 εν πνι p ανεστησε I^a85 I^o364⁴⁶⁶ sy^{hm}, 12
συγκαταθεμενων δε των πρεσβυτερων τοις υπο του Πετρου ειρημενοις α εστησαν (om
δε) I^a85 sy^{h*}, 18 εστιν τω θεω παντα τα εργα αυτου K gig sy^{ht}, 20 και οσα μη θελου-
σιν εαυτοις γινεσθαι ετεροις μη ποιειν I D Ir Eus Porφ sa, 26 εις παντα πειρασμον p
Xv I^a85 I^o364^{fff} sy^{hm}, 29 = 20 I p w^c Ir Eus Porφ sy^{h*} sa, 29 φερομενοι εν τω
αγω πνι p πραξετε I^a85 Ir Tert, 34 εδοξε δε τω Σιλα επιμειναι αυτοι I c w gig
CDGΘMRT sy^{h*} sa bo, μονος δε Ιουδας επορευθη p 34 I^a85 w gig DΘMRT vg cor
vat*, 38 εις ο επεμφθησαν p εργον (vgl 14 26) I^a85 c w CMRT, 41 παραδιδους τας
εντολας των πρεσβυτερων I^a85 c gig dem hⁱ vg sy^{hm} (apostolorum et seniorum),
161 διελθων δε τα εθνη ταυτα α κατηντησεν (om δε sequ.) I^a85 gig DO sy^{hm},
4 εκηρυσσον και α παρεδιδουσαν, μετα πασης παρρησιας τον xν I v Xv αμα παραδιδοντες
και Ι φυλασσοντες I^a85 sy^{hm} (nur add κηρυσσοντες μετα — Xv; αμα παραδιδοντες και ist
also in d5 fälschlich Ι φυλασσοντες noch einmal eingesetzt, nachdem εκηρυσσον και
fälschlich α παρεδιδουσαν eingeschoben war), 9 κατα προσωπον αυτου p εστως I^a85 I^o364^{fff}
164 258 sy^{h*} sa, 11 τη δε επαυριον α αναχθεντες (om δε) I^a85 I^o364^{fff} sy^{hm}, 30 τους λοιπους
ασφαλισαμενος p εξω I^a85 sy^{h*}, 35 συνηγαγον οι στρατηγοι επι το αυτο εις την αγοραν
και αναμνησθεντες τον σεισμον τον γεγονοτα εφοβηθησαν και α απεστειλαν (om οι στρατ.
p απεστ.) I^a85 sy^{hm}, ους εχθες παρελαβες Ι εκεινους I^a85 I^o364^f sy^{hm}, 36 και εισελ-
θων α ~ απηγγειλεν p ο δεσμοφυλαξ (om δε) I^a85 sy^h, 38 τα ρηθεντα προς τους
στρατηγους p ταυτα I^a85 sy^p, 39 μετα φυλων πολλων α παραγνομενοι (Ι ελθοντες)
I^a85, εις την φυλακην α παρεκαλεσαν I^a85 I^o364^{fff} sy^{h*}, εξελθειν ειποντες ηγνοησαμεν
τα καθ υμας οτι εστε ανδρες δικαιοι p αυτους I^a85 I^o364^{fff} sy^{hm}, παρεκαλεσαν
αυτους Ι ηρωτων I^a85 sy^{hm}, λεγοντες εκ της πολεως ταυτης εξελθατε Ι απελθειν
απο της πολεως I^a85 sy^{hm}, και εκ ταυτης της πολεως εξελθατε Ι ηρωτων — πολεως
I^o364^{fff}, μηποτε παλιν συνστραφωσιν ημιν επικραζοντες καθ υμων p εξελθατε I^a85
I^o364^{fff} (μηπως επιστραφ. επικραζαντες καθ υ.) sy^{hm}, 40 διηγησαντο οσα εποιησεν xς
αυτοις α παρακαλεσαντες (Ι παρεκαλεσαν) I^a85 D (vg Lk 109), 1711 καθως Παυλος
απαγγειλλει p ουτως I^o364^{fff} gig sy^{h*}, 12 τινες δε ηπιστησαν p επιστευσαν I^a85 I^o364^{fff},
add επιστευσαν α και ανδρες (Ι -ων) I^o353^f, 13 ου διελιμπανον p οχλους I^a85 sy^p, 19
μετα δε ημερας τινας α επιλαβομενοι (om τε) I^a85 I^o364^{fff} sy^{h*}, πυνθαμενοι και α
λεγοντες I^a85 sy^h, ου α δυναμεθα I^b260^f I^o551 353 c dem CDOSTU, 23 ως α προσ-
δεομενος H²2* I^a175 1100* d e Ir Θδτ, 26 αιματος p ενος K gig D Ir sy, 34 πολλοι p
ετεροι I^a85 251^f 203 64 158 184 I b 171 370 161 2306 I^o174 h, 182 οι και κατακησαν (vgl 174)
Αχαιαν p Ρωμης I^a85 h sy^{hm}, 4 εισπορευομενος α δε I^a85 h, και εντιθεις το ονομα
του xυ I v και α επειθεν I^a85 h c gig dem DΘW cor vat* sy^{hm}, ου μονον α, αλλα p
Ιουδαιους I^a85 p, 6 πολλου δε λογου γινομενου και γραφων διερμηνευομενων α αντι-
τασσομενων I^a85 h sy^{hm}, 8 πιστευοντες τω θεω δια του ονοματος του xυ ημων I v Xv
I^a85 h sy^{hm}, 11 εκει α ενι αυτον I^a101 I^o174 c dem gig RTSU, εν Κορινθω Ι εκει I^a85
h sy, 12 συλλαλησαντες μεθ εαυτων p Ιουδαιοι I^a85 h, επιθεντες τους χειρας α ηγαγον
I^a85 h (add αυτω) sy^{h*} sa (add αυτω), 13 καταβοωντες και α λεγοντες I^a85 h, 19 τω
επιοντι σαββατω p Εφεσον I^a85 I^o364^{fff} sy^{h*} sa, 21 δει με παντως την εορτην την εργο-
μενην ποιησαι εις Ιεροσολυμα p ειπων K dem gig DΘMW sy, δε p παλιν K sy^h, και
α II. dem gig DΘMW sy^p, τον δε Ακυλαν (sy^p και Πρισκυλλαν) ειασεν εν Εφεσω αυτος
δε ανενεχθεις ηλθεν Ι ανηχθη — κατελθων I^o364^{fff} sy, 27 εν δε τη Εφεσω επιδημουντες

τινες Κορινθιοι και ακουσαντες αυτου παρεκαλουν συνελθειν συν αυτοις εις την πατριδα αυτων συγκατανευσαντος δε αυτου οι Εφεσιοι 1 βουλομενου — οι αδελφοι *Ia^{δ5} sy^{hm}*, εν Κορινθω α μαθηταις, οπως αποδεξωνται τον ανδρα 1 αποδεξασθαι αυτον, επιδημησας 1 παραγενομενος *Ia^{δ5} sy^{hm}*, εις την Αχαιαν p επιδημησας *Ia^{δ5} Ic^{364ff} gig sy^{hm}*, 28 διαλεγόμενος και α επιστευσαν *Ia^{δ5} Ic^{364ff}*, 19: θελοντος δε του Παυλου κατα την ιδιαν βουλην πορευεσθαι εις Ιεροσολυμα ειπεν αυτω το πν̄α υποστρεφειν εις την Ασιαν διελθων δε 1 εγενετο — διελθοντα, εργεται 1 κατελθειν *Ia^{δ5} sy^{hm}*, 9 απο ωρας πεμπτης εως ωρας (δ5 om) δεκατης p τινος *Ia^{δ5} Ic^{364ff} gig Dθ sy^{hm}*, 14 εθος εγchon τους τοιουτους εξορκιζειν και εισελθοντες προς τον δαιμονιζομενον ηρξαντο επικαλεισθαι το ονομα λεγοντες παραγγελμεν σοι εν Ιϋ ον Πξ κηρυσσει εξελθειν p ηθελησαν το αυτο ποιησαι (1 τουτο ποιουντες) *Ia^{δ5} sy^{hm}*, 25 συνεχινται p ανδρες *Ia^{δ5} sy^{h*} sa*, 28 και (δ5 om) δραμοντες εις το αμφοδον p θυμου *Ia^{δ5} Ic^{364ff} sy^{hm}*, 20:3 ειπεν δε το πν̄α αυτω 1 εγενετο γνωμης *Ia^{δ5} sy^{hm}*, 4 μελλοντος δε (*Ia^{δ5} συν*) εξιεναι αυτου α συνεικετο αυτω (*Ia^{δ5} 1 σ. αυ., d comitari eum 1 εξιεναι αυτου; in δ5 und d ist also die Addition als Korrektur gefasst, aber verschieden berücksichtigt worden*) *Ia^{δ5} sy^{hm}*, Εφεσιοι α Ασιανοι *Ic^{208ff} δ299 sy^{hm}* (Εφ. 1 Ασ. *Ia^{δ5} sa*), 18 ομοσε οντων αυτων p αυτον *Ia^{δ5} 1001* (ομοθυμαδον 512) *H^{δ4}* (ομου 21 Jo 212) lat, 25 Ιϋ p βασιλειαν *Ia^{δ5} gig Luc* (domini Jesu) sa, 32 αυτω η δοξα εις τους αιωνας των αιωνων αμην p πασιν *Ic^{364ff} sy^{h*}*, 21: και Μυρρα p Παταρα *Ia^{δ5} gig θ cor vat**, 16 ουτοι δε ηγαγον ημας προς ους 1 συν ημιν αγωντες παρ ω, και παραγενομενοι εις τινα κωμην εγενομεθα παρα p ζενισθωμεν *Ia^{δ5} sy^{hm}*, 17 κακειθεν εξιοντες ηλθομεν 1 γενομενων δε ημων *Ia^{δ5} sy^{hm}*, 25 ουδεν εχουσιν λεγειν προς σε α, γαρ p ημεις *Ia^{δ5} gig sa*, 22:9 και εμφοβοι εγενοντο p εθεασαντο (Lk 24 37 Ap 11 13) *K gig sy^h*, 11 αναστας δε ουκ ενεβλεπεν α ως *Ic²⁰⁸ gig sy^{hm}*, 29 και παραχρημα ελυσεν αυτον p δεδεκως *Ic²⁰⁸ 364 sy^{h*}*, 30 πεμψας α ελυσεν *Ic²⁰⁸ 364ff sy^{h*}*, 23:15 rogamus ut hoc nobis praestetis p ουν *h sa sy^{hm}*, εαν δε και αποθανειν p αυτον (vgl Mt 26 35) *Ic^{364-δ299} h sy^{hm}*, 23 εκατον α εβδομηκοντα *Ic²⁰⁸ 364 h sy^{hm}*, 24 add p ηγεμονα: εφοβηθη γαρ (δ299 add ο χιλιάρχος) μηποτε αρπασαντες αυτον οι Ιουδαιοι αποκτενωσι και αυτος μεταξυ εγκλημα σχη ως αργυριον ειληφως εγραψε δε (1 γραψας 25) *Ic^{364-δ299} p gig sy^{h*}* (p ergo, gig autem für δε), 29 add Μωυσεως και Ιησου τινος p αυτων *Ic^{364-δ299} gig sy^{hm}*, add εξηγαγον αυτον μολις τη βια p εγκλημα *Ic^{364-δ299} gig sy^{h*}*, 34 add την επιστολην p δε *Ic^{364-δ299} gig sy^{hm}*, 34 add και εφη Κιλιξ α και² 1 οτι απο Κιλικιας *Ic^{364-δ299} sy^{hm}*, 24:6 add p εκρατησαμεν: και κατα τον ημετερον νομον ηθελησαμεν κριναι 7 παρελθων (ελθων *Ia¹⁰¹ δι56 Ib¹⁶¹*) δε Λυσιας ο χιλιάρχος μετα πολλης βιας εκ των χειρων ημων απηγαγε 8 κελευσας τους κατηγγορους αυτου ερχεσθαι επι σε *I c dem gig p^c A^cBDIKMNRVW* vg sy, 9 add ειποντος δε αυτου ταυτα α συνεπεθεντο (om δε) *Ic^{364-δ299} sy^{h*}*, 27 add τον δε Παυλον ειασεν εν τηρησει δια Δρουσιλλαν p Φηστον *Ic^{364-δ299} sy^{hm}*, 25:16 εις απωλειαν p ανθρωπον *K gig sy^p h**, 26:14 δια τον φοβον εγω μονον p γην *Ic²⁰⁸ 364-δ299 sy^{hm}* (*gig nur pro timore*), 30 και ταυτα ειποντος αυτου α ανεστη (om τε) *K h sy^{h*}*, 27:5 δι ημερων δεκαπεντε p διαπλευσαντες *Ic²⁰⁸ 116f 364-δ299 h D sy^{h*}*, 15 τω πνεοντι και συστειλαντες τα ιστια p επιδοντες *Ic²⁰⁸ 116f 364-δ299 470f sy^{h*}* (lat nur τω πνεοντι), 19 εις την θαλασσαν p ερριψαμεν *Ic²⁰⁸ 116f 364-δ299 c gig dem CMT sy^{h*}*, 35 επιδιδους και ημιν p εσθιειν (vgl Jo 21 13) *Ic²⁰⁸ 364-δ299 sy^{h*} sa*, 28:16 ο εκατονταρχος παρεδωκε τους δεσμιους τω στρατοπεδαρχω α, δε p επετραπη *K p gig sy^{h*}*, εξω της παρεμβολης p καθ εαυτον *Ic²⁰⁸ 364-δ299 sy^{h*}*, 18 πολλα α ανακρινοντες *Ic²⁰⁸ 116f 364-δ299 sy^{h*}*, 19 και επικραζοντων αιρε τον εχθρον ημων p Ιουδαιων *Ic²⁰⁸ 116f 364-δ299 sy^{h*}*, αλλ ινα λυτρωσωμαι την ψυχην μου εκ θανατου *Ic²⁰⁸* (αλλα) *116f 364-δ299 sy^{h*}*, 29 add και ταυτα αυτου ειποντος απηλθον οι Ιουδαιοι πολλην εχοντες εν εαυτοις συζητησιν *c p g CDθMTW sy^{h*}*, 30 Ιουδαιους τε και Ελληνας p αυτον *Ic²⁰⁸ 116f 364 sy^{h*}*, 31 αμην p ακωλυτως *Ic^{208ff} 364-δ299 sy^h*.

Nicht in diese Listen sind aufgenommen die Additionen, welche der Codex, der weitaus die meisten der gesamten mehrfach bezeugten Zusätze aufgenommen hat, *I^a85*, allein vertritt. Sie sind oben S. 1726 zusammengestellt und tragen genau denselben Charakter. Da sich mehrere der in den eben aufgestellten Listen erscheinenden Additionen ausser in *I^a85* nur in einem einzigen lateinischen Zeugen, am häufigsten *h* oder *gig*, oder auch nur in *sy^{hm}* finden, kann es nicht befremden, dass einige derselben, selbst wenn sie derselben Quelle entstammen, ganz allein in *I^a85* uns erhalten worden sind. Doppelt, da *h* nur fragmentarisch vorhanden ist, und *sy^{hm}* weit nicht alle Additionen verzeichnet. Und wirklich existirt *h* nur an fünf von den dort aufgezählten 43 bedeutsameren Stellen. Ob auch nur in lateinischen Texten vorkommende Zusätze hierher zu ziehen sind, mag offen bleiben. Gross ist die Zahl nicht, noch weniger ihr Inhalt bedeutsam. Als Beispiel genüge 97, wo *p* θεωρου-τες *h* eingefügt cum quo loqueretur, *p* qui loqueretur, (tepl. der da redt), und dann *h* *p w* fortfährt: et (*h* sed) ait ad eos (*h* illos) levate me de terra, und *h* noch weiter et cum levassent illum nihil videbant apertis oculis.

Diese zahlreichen Additionen sind ebenso interessant, wenn man ihren Inhalt, als wenn man ihre Bezeugung betrachtet. 1. Ihr Inhalt. Dass viele derselben sich als Reminiszenzen erweisen (Liste 1), soll nicht zu stark als ein gemeinsames Moment betont werden, da die meisten aller Varianten dieses Ursprungs sind. Immerhin fällt es auf. Stärker aber, dass diese Reminiszenzen Vorliebe für bestimmte Phrasen verraten: 3 mal wird ο $\overline{\alpha\varsigma}$ vor $\overline{\iota\varsigma}$ eingefügt 2³⁵ 7⁵⁵ 9³⁴, 2 mal δια του ονοματος του $\overline{\alpha\upsilon}$ $\overline{\iota\upsilon}$ $\overline{\chi\upsilon}$ 6⁸ 18⁸, 2 mal ο Ναζωραιος 9⁶ 26¹⁵, 2 mal του θεου nach λογος 8⁴ 16⁶, 2 mal δια του στοματος 14⁴ 25⁵, 2 mal τα ρηματα ταυτα 4¹ 5³³, 2 mal νυκτος 9³⁰ 23²⁴, dazu οφιας δε γενομενης 14²⁰. Endlich werden die at Citate dem Original genauer angepasst 2²⁵ 7³⁷ bis 13³³ 4¹ 47. Andere dieser Reminiszenzen tragen denselben Charakter, wie viele der in Liste 2 gesammelten sachlich bedeutungslosen Additionen. In dieser Liste fällt die Gleichartigkeit zahlreicher solcher Additionen stark auf. Aber auch in der Liste 3 finden sich häufig Additionen desselben Charakters. Durch das Interesse für Tage und Stunden sind sie veranlasst 15⁵ 21¹ (S. 1726) 10³⁰ 4¹ 15³⁰ (S. 1726) 16¹¹ 17¹⁹ 18¹⁹ 19⁹ 18¹ (S. 1726) 27⁵, dazu aus der Liste 3 9³⁰ 23²⁴. Auch die Örtlichkeiten werden häufig genauer bezeichnet: 12¹ 20²⁵ 14²⁰ 17¹⁵ (S. 1726) 18¹¹ 20⁴ 22¹² 27¹⁵. Sodann wird gern auch sonst die Situation oder der Gedanke durch kleine Einfügungen deutlicher gemacht: 2³⁷ 47³ 37¹⁰ 13¹⁷ 22⁴ 14⁵ 22⁶ 1³ 10^a 7²¹ 24²⁶ 8⁶ 10²⁴ 26^b 33^b 11²⁵ 12¹⁷ 19²² 13¹⁹ 15¹ 2⁵ 12¹⁶ 9¹⁸ 2¹⁹ 25²⁰ 4²¹ 17²⁵ 16¹. Mehrfach wird die Rede, während im Übrigen die verba ipsissima kaum Zusätze erfahren, belebt: 2³⁷ υποδειξατε ημιν, 6³ τι ουν εστιν, 10²¹ τι θελετε η, 26⁶ τι ποιεις, 8²⁴ 10³⁸ παρακαλω, 6³ 11² αδελφοι; man spürt auch hier denselben Stilisten. Auch die Wundererzählungen werden belebt oder gesteigert 37⁵ 15⁹ 18¹² 23¹ (nur *I^a85*).

S. 1726) 14¹⁰ 19¹⁴ 22¹¹. Mehrfach scheinen kirchliche oder sonst erbauliche Interessen den Zusatz zu veranlassen. Häufig wird die Predigtthätigkeit und die Wirkung des Worts noch stärker unterstrichen: 13 6¹⁰ 86 11² 13⁸ 43 44 (S. 1726), 144 7 19 25 52 12 164 11 17¹² 186 28 28²⁹; dabei wird dreimal die *παρηγοια* hervorgehoben. Auf fromme Übungen weisen 53⁸ 103³⁰. Gemeindeliturgie wirkt 53⁸ 103³⁰ 203³² 283³¹. Dem heiligen Geist gelten die kleinen Zusätze 610^b 839 1117 157 29 203, der Bedeutung des *πιστευειν* 431 837 152 188. Weitaus am häufigsten und bedeutsamsten sind aber die Zusätze, die die geschichtlichen Vorgänge reicher ausgestalten 510 22 824 25 1127 123 22 1812 21 27 1928 2116 25 2224 2715 2816 19 oder besser ins rechte Licht rücken 81 112 (S. 1726) 152 5 12 34 41 1715 (S. 1726) 191 2614. Auch für die Verfolgungen und das Verhalten und Ergehen in denselben ist das Interesse gesteigert: 510 22 39 81 142 1630 35 36ff 2224 29 246ff 2816. Endlich fällt auf, dass zweimal seltene Worte sich wiederholen: *διαλιμπανειν* 824 1713, *συστειλαντες* 510 2715; und nehmen wir die *I^a5* ausschliesslich eigentümlichen Additionen hinzu, so findet sich zweimal 518 2418 die Phrase *πορευεσθαι εκαστον εις τα ιδια*. Gewiss sind diese mannigfaltigen Verwandtschaften an sich noch kein zwingender Beweis, dass die Additionen in Ac sämtlich denselben Ursprung haben. Namentlich die meisten der hervortretenden Interessen sind naturgemäss den Christen des 2. Jahrhunderts gemeinsam. Aber es wäre doch merkwürdig, insbesondere gegenüber den Evv, wo solche Additionen sehr selten sind, dass gerade bei den Acten plötzlich so vielerlei Leser den Drang gefühlt haben sollten, diesen Interessen durch Textzusätze Ausdruck zu geben. Und etwas zwingender sind noch die kleineren Zusätze in Liste 1 und 2. Jene stilistischen Interessen, wie sie sich dort verraten, das Sichaufdrängen von Reminiszenzen und das Kollationieren des Originaltextes bei at Citaten tragen doch schon individuelleres Gepräge. 2. Dazu kommt nun der wundersame Wechsel der Zeugen für jene Additionen, besonders auch für die einander so nah verwandten unter ihnen. In der Hauptsache sind es nur gewisse Kreise, in denen sie sich finden. In geringerer Zahl in *K*, etwas häufiger in *I*, einigemal auch in *sy^p*, aber die meisten finden sich in *I^c* *I^a5*, dann in den vorhieronymianischen lateinischen Texten, vor allem den afrikanischen, und in einzigartiger Weise im Gigas und bei Lucifer, endlich in *sy^h*, und, wenn auch viel seltener, in *sa* im Gegensatz zu *H* und *bo*. Diese Zeugen begegnen in fast allen denkbaren Kombinationen, so dass der literarische Tatbestand aus einem

wechselseitigen Austausch der Zusätze unter ihren Vorfahren sich nicht erklären lässt. Vielmehr bleibt auch hier die einfachste Annahme, dass sie alle aus derselben Quelle mit mehr oder weniger Eifer ihren Text bereichert haben.

Ist es nun möglich, dieser Quelle auf die Spur zu kommen? Mindestens für eine grosse Zahl der Additionen beweist zunächst die verschiedene Wiedergabe in den nicht griechischen Zeugen, dass die Quelle, aus der die letzteren sie übernahmen, eine griechische gewesen sein muss. Diese Quelle muss alt gewesen sein, denn schon Irenaeus und Tertullian, sodann Cyprian kannten sie. Sie muss im Westen wie im Osten verbreitet gewesen sein und ein gewisses Ansehen besessen haben. Namentlich in Syrien muss sie gerne gelesen worden sein, wie sowohl *K* wie sy^h beweisen. Das Griechische ist gewandt, nicht selten besser als das des *I-H-K*-Textes, wie es ja auch an rein stilistischen Besserungen des letzteren in ihr nicht fehlte. Unmöglich kann sie sei es der Originaltext sei es der erste nicht zur Veröffentlichung bestimmte Entwurf der Acten gewesen sein (Blass). Denn es liesse sich in vielen Fällen schlechterdings nicht begreifen, warum die Kürzungen, die häufig die Situation undeutlicher machen oder Notizen tilgen, die mindestens so interessant sind als unzählige stehen gebliebene, oder den Stil zum mindesten nicht glätten, sei es von dem Verfasser selbst, sei es von einem frühen Überarbeiter seines Werkes vorgenommen worden sein sollten. Und nehmen wir andere Varianten hinzu, deren Bezeugung ungefähr dieselbe ist, wie die vieler dieser Additionen, die also vermutlich derselben Quelle entstammen dürften, so kann es vollends kein Zweifel sein, dass die Überarbeitung, die dann der *I-H-K*-Text darstellte, vom Standpunkt griechischer Stilistik aus als Verschlimmbesserung zu beurteilen wäre. Vielmehr müssen diese Additionen ein sekundäres Element im Text sein, wie denn in denselben Zeugen, für die sie charakteristisch sind, oft genug Stiländerungen, Wortvertauschungen, Wortumstellungen sich finden, bei denen niemand zweifelt, dass sie sekundären Charakters sind.

Wäre es auch bei unserem geringen Wissen über das 2. Jahrhundert, das allein in Betracht kommen kann, vor allem über seine literarische Tätigkeit, nicht weiter verwunderlich und darum keine Instanz gegen diese Hypothese, wenn uns von einem solchen Unternehmen, den Actentext stilistisch zu revidiren und sachlich zu erweitern, gar nichts überliefert wäre, — da es lange Zeit und in weit auseinanderliegenden Provinzen auf die Überlieferung des Textes von so eingreifendem Einfluss war, wäre es immer-

hin auffallend. Nun aber hat, wie bekannt, Eusebius in demselben Zusammenhang, in dem er versichert, er wisse nicht, wie Tatian sein „Diatessaron“ zusammengesetzt habe, auch mitgeteilt, es behaupten einige, derselbe Tatian habe auch sich erdreistet, του αποστολου τινας μεταφρασαι φωνας ως επιδιορθουμενον αυτων την της φρασεως συνταξιν. Ja in der syrischen Übersetzung der Stelle redet die überlieferte Punktation von den Aposteln in der Mehrzahl. Bei Paulus, auf den man herkömmlich die Nachricht bezieht, lässt mindestens die Textgeschichte keine Spur von einer solchen die Textmaterie selbst antastenden Redaktion erkennen. Die Varianten sind dort fast ganz ausnahmslos rein sprachformalen Charakters und erklären sich wie die des Luther-textes im Lauf der Jahrhunderte. Dagegen würden die Worte Eusebs den Charakter der auf eine einheitliche Quelle hinweisenden Varianten im Actatext sehr gut bezeichnen, zumal wenn man bedenkt, dass Euseb selbst von Tatians Leistung nur durch Hörensagen weiss. Wirklich versuchen jene Zusätze oft genug, den Zusammenhang des Berichts zu verbessern und sind doch in der Hauptsache nur Metaphrasen; und nehmen wir ein gut Teil der sonstigen Varianten hinzu, so trifft die Charakteristik noch besser das Gesamtbild. Sollte er nun nicht mit ο αποστολος, neben den vier Evv, von denen er unmittelbar vorher sagt, dass derselbe Tatian sich auch an ihnen vergriffen hätte, recht wohl den mit den Acten beginnenden zweiten Teil der kanonischen Schriften, der doch häufig so betitelt wurde, gemeint haben können? Zumal wenn etwa Tatian selbst als der erste die Acten mit Apostelbriefen zu einer literarischen Einheit verbunden und dabei auch an den Text der letzteren eine leise stilistische Feile angelegt haben sollte? Jedenfalls lässt der Wortlaut der Notiz Eusebs eine solche Deutung ohne Zwang zu. Selbstverständlich sind dann nicht nur die Additionen der Acta-Ausgabe Tatians zuzuschreiben, sondern auch ein näher nicht zu umgrenzender Bruchteil von sonstigen, in denselben Zeugen vertretenen Varianten, auch von den § 433 ff für *I* oder *K*, wie von den § 423 für *I*^c nachgewiesenen.

Mehr als eine Hypothese kann natürlich diese Kombination des literarischen Tatbestandes im Actentext mit der Nachricht Eusebs nicht sein. Aber es spricht noch eine dritte Erwägung für die Annahme einer Hauptquelle für die zahlreichen Varianten, mit denen in einzigartiger Weise der Actentext bedeckt ist. So einfach ist es doch nicht zu erklären, dass gerade bei einem Buch, das mehr als alle Evangelien oder gar die Apokalypse

den Charakter einer individuellen literarischen Produktion mit dem einer solchen auch im Altertum zustehenden Eigenrecht an sich trägt, eine derartige Fülle von Varianten sich einnisteten. Haben denn die Christen des 2. Jahrhunderts — nachdem die Schrift in irgend welchem Sinn kanonisirt war, d. h. spätestens vom Ende des 2. Jahrhunderts ist ja diese Möglichkeit vollends völlig ausgeschlossen — so gar keinen Respekt vor ihren Autoren und vor dem literarischen Eigentum gehabt? Waren ihre Bücher vogelfrei, dass jeder seinen Witz, seine Phantasie und sein Stilgefühl daran spielen liess? Und so willkürlich entstandene Varianten sollen dann wie Flugsamen durch die Länder geflogen sein und bald da bald dort Wurzel gefasst haben? Wir entlasten die Christen des zweiten Jahrhunderts, ja die Textgeschichte wird allein begreiflich, wenn wir annehmen, dass, abgesehen von den Varianten, die unwillkürlich bei der Vervielfältigung den Schreibern unterliefen, Buchstabenvertauschungen, Omissionen, Wortumstellungen, und den Varianten, die das wechselnde Stilgefühl und die wechselnde Orthographie, sowie sich in die Feder drängende Reminiszenzen, etwa auch Kollation mit Übersetzungen völlig naiv in die Texte brachten, die gesamten die Textmaterie ernstlich alterirenden Varianten aus einer einmaligen bewussten Bearbeitung des Textes stammen, die zu so hohem Ansehen gelangte, dass sie dem ursprünglichen Text ernstlich Konkurrenz machte. So bei den Evangelien das Diatessaron, und bei den Acten deren wohlgemeinte Überarbeitung durch denselben Schriftsteller und Rhetor von Beruf, den Griechen Tatian.

448. Die Väter-Citate vor 300. Citate aus den Acten finden sich nur bei Origenes und Klemens, Tertullian und Irenaeus. Und auch bei ihnen sind sie selten genug. Das Ergebnis ihrer Abhör deckt sich mit dem bei den Evv. Die Citate bei Origenes und Klemens geben keinen Anhalt, dass der ihnen vorliegende Text von unserem *I-H-K*-Text abgewichen wäre. Sie vertreten nirgends die Abweichungen der Rezensionen oder einzelnen Textzeugen von demselben. Anders, genau wie in den Evv, liegt die Sache bei Tertullian und Irenaeus.

a) Origenes. Origenes, bei dem freilich Ac verhältnismässig selten citirt wird, vertritt nirgends eine der § 447 behandelten Additionen, sondern überall den *I-H-K*-Text, mit ganz wenigen Ausnahmen. An *I*-Lesarten finden sich 3²⁰ ~ 1^v X^v, 23 *av* 1 *εav*, 536 add *μεγαν* p *εαυτον* (89). Ob *I* diese zwei Paralleleinwirkungen und die eine phonetische Lesart aus *Ωρ* hat, muss dahingestellt bleiben. Das Zusammentreffen kann Zufall sein. An *H*-Sonderlesarten begegnen 18 *μου* 1 *μοι* (Rm 19 uö), doch 1:1, 15²⁹ *πνικτων* 1 *-ου*. 17²³ ο . . *τουτο* 1 *ον* . . *τουτον* lat. Da wird *H* von *Ωρ* be-

einflusst sein, wie wohl fraglos $H^{\delta 1-2}$ von $\Omega\rho$ übernahm 743 Πομφα (δ^2 -αν), 183 [ει]ργαζοντο 1 -ζετο ($\delta^{1*}-\delta^{2*}$), 2123 αφ 1 εφ. Zufälliges Zusammentreffen können sein die gemeinsame Reminiszenz 510 προς 1 παρα (Mk 522 uō) $H^{\delta 1-2}$ δ474 Ιαδ5 und die Orthographie 323 εξολεθρευθησεται $H^{\delta 1*}$ δ3 δ4.

Abweichend von $I-H-K$, ohne sonst vorzukommen, finden sich sodann einige Omissionen: 110 και², 35 του Ναζωραιου, 1011 τι (1:1), 1311 και¹ και² bis, 1346 απωθεισθε αυτον και της αιωνιου ζωης, 1524 λογοις ανασκευαζοντες τας ψυχας ημων, 1616 δε, 17 τω $H^{\delta 1}$; etliche Wortumstellungen: 110 δυο ανδρες, 321 αυτου απ αιωνος (lat), 132 νηστευοντων γαρ αυτων και λειτουργουντων τω κυ, 2 Παυλον (1 Σ) και Βαρν., 1510 ημεις . . οι πατερες ημων, 2123 ανδρες παρ ημιν (1 ημιν ανδρες); ganz wenige Additionen: 19 φησιν p Πέτρος, 835 x̄ν a Iv, 1035 εν παντι τοπω και a εν παντι εθνει, 1617 οτι p λεγουσα, 2111 απελθοντα a εις (1 εν); einige Partikelvertauschungen: και 1 δε 323 58, γαρ 1 δε 132, δε 1 γαρ 1528, εαν 1 ει 539; einige Reminiszenzen: 437 ηγαγε 1 ηνεγκε, 832 ενωπιον 1 εναντιον, 109 εις το υπερων 1 επι το δωμα (υπερων 1:1), 1346 εδει 1 την αναγκαιον (1:1), 1511 θεου 1 του κυ Iv; endlich die wenigen Sonderlesarten: 437 αποστολους 1 ποδας των -ων, 38 ο λογος ουτος 1 το εργον τουτο, την τουτου διδασκαλιαν 1 αυτους, 72 οικησαι 1 κατ-, 936 ητις ερμην- 1 η διερμην- (l. c.?), 1015 ο 1 α# 35 qui facit voluntatem eius 1 οφροθυμενος αυτον και εργαζομενος δικαιοσυνην, 1322 υιον 1 τον του, 46 καταγγελθηναι 1 λαληθηναι (1:1), επει δε 1 επειδη δε (1:1), 1523 αδελφοις 1 -οι, πασιν 1 αδελφοις², 1617 εκραξεν 1 -ζεν.

Das kann alles nicht wahrscheinlich machen, dass $\Omega\rho$ noch eine andere Textgestalt kannte oder anerkannte als $I-H-K$. Am ehesten könnte die vorletzt genannte Variante 1523 solches nahe legen. Aber gerade hier liegt die Vermutung einer Anpassung der Adresse an 164 noch näher.

b) Klemens Alexandrinus. Leider sind die Citate aus Ac bei $K\lambda^a$ so selten, dass man sichere Schlüsse daraus nicht ziehen kann. Immerhin findet sich nirgends eine Spur der berühmten Textzusätze. Doch bietet das einzige ausführliche Citat 1722-28 des Interessanten genug. Im wesentlichen vertritt es den $I-H-K$ -Text, welchen in dem Abschnitt I und H gegen K bewahrt haben. Die einzige H -Sonderlesart, die $I^a\delta 5$ und $\Omega\rho$ teilen, 23 ο . . τουτο 1 ον . . τουτον bietet $K\lambda^a$ nicht. Ebenso wenig die I^2 -Sonderlesart 27 ψηλαφησειεν 1 -ειαν. An der einzigen für $I-H-K$ unsicheren Stelle 26 schreibt er mit $H^{\text{exc}} \delta 6 103 257 I^a\delta 5 101 A^{\text{pr}} O^{18}$ παντος προσωπου 1 παν το -ον. Dagegen bietet er einige auch in einzelnen Text-Codd wiederkehrende Sonderlesarten. Mit $I^a 397 64 \delta 507 I^b 62 365 f 398 161 I^c 551 364-\delta 299 f$ lat schreibt er 26 γενος 1 εθνος. Dass nun $K\lambda^a$ auf Text-Codd gelegentlich einwirkte, wird beinahe sicher gestellt dadurch, dass mit $K\lambda^a 23 I^a\delta 5$ (δυστορων) ιστορων 1 θεωρων, 27 $I^a\delta 5$ το θειον 1 τον θεον, $I^a\delta 157 459 464 O^{18}$ αρα 1 αραγε, $H^{\delta 4} I^a\delta 5 1001 70 A^{\text{pr}} I^b 78 f$ lat η 1 και, $H^{\delta 4}$ καιτοι 1 καιγε ($H^{\delta 2} I^a\delta 453 184 f 64 I^b A^{\text{pr}} 12$ καιτοιγε), $I^a 175 I^c 466$ υπαρχοντος 1 -τα, 25 $O^6 16 28 29$ δους 1 διδους schreiben, so dass von den zahlreichen Sonderlesarten in $K\lambda^a$ nur 23 ανεγεγραπτο 1 επεγ- in keinen Textcodex gedrungen ist. Allerdings ist die Vertretung von γενος wesentlich stärker als die der übrigen Sonderlesarten. Aber hier kann ja auch lat die Quelle für manche der Zeugen gewesen sein.

c) Tertullian. Die Citate sind sehr selten. Doch kennt Tert von sechs Fällen, in denen K eine Sonderlesart aufweist, 4 mal diese Lesart nicht: 230 addirt er nicht το κατα σαρχα κτλ., 321 nicht παντων², 1528 stellt er nicht τω αγτω πνι, nicht των επαναγκες τουτων, 236 schreibt er nicht Φαρισαιου 1 -ων. Die beiden Male, wo I innerhalb seiner Citate eine Sonderlesart bietet, teilt er sie wiederum nicht, weder 832 αυτος 1 -ως, noch 1529 add και οσα μη θελουσιν κτλ. Ebenso wenig teilt er mit $H^{\delta 1-2}$ 1346 om δε p επειδη. Das heisst, auch Tertullian vertritt unsern $I-H-K$ -Text, im Unterschied zu den Sonderlesarten der Rezensionen. Aber daneben finden sich

doch auch Spuren jener Textgestalt, deren Urheber Tatian sein könnte. Da ist zuerst die eine von Tert vertretene *K*-Lesart, die von *p gig sy* geteilt wird, 322 ~ απο θεου αποδεδειγμ. Sodann begegnet er sich zweimal in Sonderlesarten mit *I^aδ5 d Ir*, beidemal an derselben Stelle 1529, einer Omission und einer Addition: a) om και πνικτων (auch Cyp Hier Fulg Ambr), aber nur de pudic. 12; apol. 9 setzt er και πνικτων als zum Text gehörig voraus, kennt also beide Textformen. b) add vec-tante vos spiritu sancto p πορνειας. Hier verrät die von Ir (ambulantes in sp. s.) und d (ferentes in sp. s.) abweichende lateinische Fassung die Herkunft aus griechischer Quelle, deren Wortlaut wohl δ5 mit φερομενοι εν τω πνι αγιω uns erhalten hat. Für d und Ir ist dies unverkennbar; Tertullians Übertragung ist die beste; sie entspricht häufigen Analogien, wenn es sich um Übersetzung des im Lateinischen nicht vorhandenen Part. Praes. Pass. handelt. Einmal trifft er mit der gesamten lat. Übersetzung und *I^aδ5 H^{δ3}* zusammen: 2114 add Xū p Iū, was nichts beweisen kann. Einmal 1510 mit *I^a1001 (e) I^bδ264* in και νυν l νυν ουν (317 1015), was auch nichts beweisen kann; immerhin fällt es auf, dass wieder einer der bilinguen Codd die Lesart teilt. Die übrigen Abweichungen von *I-H-K* sind wohl Ungenauigkeiten im Citiren. Vermal sind es Omissionen ohne Bedeutung: 320 427 (bis) om Iū, 1510 του ū; einmal 2326 eine Reminiszenz an 241: add apud vos p χρινομαι. Dazu kommen noch: 19 in caelos l εις τον ουρανον, 29f Armeniam l Ιουδαιαν, ~ Φρυγιαν a Καπαδ., om Ιουδαιοι, tunc et in Hierusalem Iudaei et ceterae gentes l Κρητες και Αραβες. Dies kann alles nichts bedeuten für die Frage nach dem Urtext.

d) Irenaeus. Wieder anders steht es bei Irenäus, und zwar ist das Bild ganz ähnlich wie bei den Evv (s. § 373). Von ihm sind fast nur Redestücke und diese mit verschwindenden Ausnahmen nur in der lateinischen Übersetzung erhalten.

Dass sie in der letzteren nicht aus einem sonst herrschenden lateinischen Actentext kurzerhand übernommen worden sind, zeigen die mannigfaltigen Differenzen in der Übersetzung. Dass freilich die Übersetzung nicht ganz genau ist, beweisen die wenigen griechisch und lateinisch überlieferten Citate. Zweimal wechselt die Wortstellung: 431 spiritu sancto l του αγιου πνς, 920 Christus filius dei l ο υς του θū ο Χς; 837 omittirt die Übersetzung Xū p Iū, 817 addirt sie apostoli a χειρας, 94 wird autw durch ad eum übersetzt. So mag es zweifelhaft bleiben, ob folgende sonst nicht nachgewiesene Lesarten im nur vorhandenen lateinischen Text der Übersetzung Schuld zu geben oder Irenaeus selbst zuzuschreiben sind. Zuerst einige Omissionen: 238 Xū, 27 και — αυτον, 317 ωσπερ — υμων, 21 στοματος, 34 οι προφηται, 75 ουκ οντος αυτω τεχνου, 755 εστωτα, θεου (MO), 103 αυτω (*I^a1001*), 1514 πρωτον (primum p -dum), 1731 παρασχων πασιν, 206 προς αυτους; einige Reminiszenzen: 542 add filium dei p τον Xū Iū (920 837), 738 λογια θεου ζωντος l λογια ζωντα (I P 123), 1726 επι προσωπον πασης της γης (Gen 118f 1928); einige Umstellungen: 77 τουτω τω τοπω, 159 καθαρισας τη πιστει (Ambr), 24 εξ ημων τινες, 1047 τις το υδωρ κωλυσαι δυναται d, 1528 επιτιθ. p παρος, 1728 και ως, 29 το θειον ειναι ομοιον a χρυσω; einige Additionen: 74 et a υμεις, 95 Christus p Iū, 16 ex ipso p αυτω, 1041 et a συνεφαγομεν; endlich 312 et l η, 1047 μητις l μητι . . τις (Ir num quid aliquis; l. c. für μητι τις?), 1527 nostram sententiam l τα αυτα.

Diese kleinen Varianten hätten, falls sie Irenäus selbst bot, nichts Auffallendes. So frei citirte man überall im 2. und 3. Jahrhundert. Dagegen findet sich eine überraschend grosse Anzahl von auch anderweit vertretenen Abweichungen des sonst überall im Gegensatz zu den einzelnen Rezensionen befolgten *I-H-K*-Textes. Zunächst fallen einige Berührungen mit afrikanischen Zeugen auf: 38 και¹ ~ και² h, 412 ουκ ~ ουκ h Cyp Aug, 920 add μετα πασης παροησιας ο εκηρυσσεν (429) m (om

παση 229), add o Xz p u; του θυ (23) m. Doch konnte dies Zusammentreffen zur Not Zufall sein. Aber in *hm* und *Ia*⁸⁵ begegnet seine Lesart 1415 add θεον p uμιν. Nur in *Ia*⁸⁵ findet sich 1726 κατα οροθεσιαν l και τας οροθεσιας. Nur mit lateinischen Zeugen bietet Ir 222 meos l τουτους D⁸, 425 ~ per spiritum sanctum (*gig* Luc; alle andern spiritu) ore (alle andern per os) David patris nostri (*gig*; alle andern ~ p. n. D.) lat (sy^h ~ per spir. s. p. pueri tui), 73 ~ demonstrabo tibi SU vg, 916 παθειν p υπερ *h gig* BFKORVW Aug *Ib*^{δ152}, 1415 om και a την θαλασσαν c *h m p*² AGΘM ORTW cor vat *O*²⁸. Nur in lat und sy findet sich 532 πιστευουσιν l πειθαρχουσιν *h gig* sy. Alle andern Lesarten finden sich auch im griechischen Gebiet; nur zwei derselben fehlen ganz im Lateinischen. Die Ir begleitenden Zeugenreihen gehen so bunt durcheinander, dass nähere Beziehungen zwischen Ir und einzelnen dieser Zeugen sich nicht irgend wahrscheinlich machen lassen. Vielmehr drängt sich wieder die Vermutung auf, dass sie alle in wechselndem Masse aus einer und derselben Quelle geschöpft haben. Es lohnt, dies durch die Zusammenstellung der übrigen Abweichungen des Ir von *I-H-K* mit deren sonstiger Vertretung anschaulich zu machen. Wieder seien Additionen an den Schluss gerückt: 116 δεi l εδεi *Ia*⁸⁵ lat, 216 om Ιωηλ *Ia*⁸⁵ lat exc *p gig*, 17 om και¹ *Ia*⁸⁵ *p gig* Rebapt Hil Aug, 23 χειρος l -ων *K* lat (auch *d gg* *Ia*⁸⁵) sy^p, 24 αιθου l θανατου *Ia*⁸⁵ lat Polykarp ad Phil 12, 36 ~ o θz εποιτησεν (154 gg 1512 1911 2119) *K* lat exc *gig* (vg?) gg *H*^{δ1-2 163} Aθ *Ia*¹⁷⁵ δ300 δ454 168 *O*^{p20} sy, 38 ~ φησιν μετανοησατε *Ia*⁸⁵ *p* D, ~ a προς αυτους c e t *gig* KRTW, εν l επι (1046) *Ia*⁸⁵ *Ib* *K*^{u1} lat, om υμων (531 Mk 14 uδ) *K p** *gig* Luc Cyp Ambr Aug sy, 37 ~ αυτου αι βασεις *K* lat exc *h p*, 21 om απ αιωνος *Ia*⁵⁰² *Ic*³⁷⁰ *h p gig* Tert Ωρ, 24 om δε *Ia*⁸⁵ lat, 25 ~ o θz διεθετο *H*^{δ1} *Ia*⁸⁵ 64 *Ib*^{δ356} *O*⁴⁶ *h p*, ημων (13) *K* *δ*² vg sy bo, 26 ~ o θz ανεστησεν (224) *K* lat sy^h, αυτου l υμων *Ia*^{200f} δ453 δ507 *Ib* *Ic*⁴⁶⁶ *O*²⁸ lat (αυτων *H*^{δ3*}), 411 οικοδομουσιν l -μων (Ps 11722) *K* lat, 12 ~ εστω ετερον ονομα *Ia*⁸⁵ *p* Prisc sy^p, 22 om τουτο *Ia*⁸⁵ *p gig* Luc, 31 ~ πνς αγιου Ir mit *I K* gg *H*^{δ1-2} δ474 *Ia*⁸⁵ *Ic*⁷⁸ δ206 *Ip*, 532 εν αυτω l εσμεν *H*^{δ1} (*Ib* *Ic*⁴⁸⁶ *O*²⁸ add εν αυτω), 739 υμων l η- (51) *I*², τη καριδια *K* sy^h, 43 Ρεμφαν *I c h gig* *δ*², 833 om αυτου (Jes 538) *H*^{δ1-2} δ4 *Ib*⁷⁸ lat exc c GR^e, 103 om τινα (1032 1113) *K p gig* dem sy^p, 37 αρξαμενος l -ον (122) *H*^{δ1-2} δ3 δ4 *Ia*⁸⁵ 1001 101 200 *Ib*⁷⁸ δ602 (lat nicht zu erkennen), 38 ουτος l ος *Ia*⁸⁵ *p t gig* CT sy^p, 42 αυτος l ουτος *K* lat, 1415 ~ υμιν εσμεν *H*^{δ3} *Ia*⁷¹ 70f 193 *Ib c m gig*, 157 ~ εν υμιν o θz εξελεξατο *Ia*⁸⁵ δ459 *Ib*^{δ260} 157 δ370 *Ic*^{208ff} 364 δ299 *gig* sy^h Rebapt Ambr, 16 οικουδ- l ανοικουδ- *H*^{δ3} *Ib*^{δ206} *d e p* *δ*², 20 om και του πνικτου *Ia*⁸⁵ *gig*, 25 εκλεξαμενος *K* *H*^{δ2} δ3 (lat nicht zu erkennen), 28 ~ τω αγιω πνι *K gig* Cyp Ωρ, 29 om και πνικτων *Ia*⁸⁵ Tert 1:1 Cyp Hier, 1610 ζς l θz *K c gig* sy, 11 συν l δε *K* sy^{ht} (*I-H-K*), 1724 ~ ζς υπαρχων (lat cum sit dominus), 26 γενος l εθνος *I*² *K*l^a lat sy^{hm}, 27 το θειον l τον θεον (29) *Ia*⁸⁵ *gig* *K*l^a, η l και *Ia*¹⁰⁰¹ 70 65 *A*^p lat *K*l^a, 28 om ποιητων *Ia*⁸⁵ *gig*, 30 πασι l παντας *K*, 2027 ~ υμιν a πασαν *K* sy Hier.

Zu diesen grossenteils sachlich bedeutungslosen 45 Varianten, es sind darunter 11 Omissionen einzelner Worte und 12 Wortumstellungen, kommen nun neben den zu Anfang notierten 3 Additionen noch 25 mehr oder weniger häufig vertretene Additionen. Einige derselben sind sachlich ohne grosse Bedeutung: 116 ταυτην p γραφην (835) *K p t gig* Aug sy, 233 νυν p o *K* sy^h, 322 υμων p θεος *I H*^{δ4} *gig* *δ*² Ωρ, 76 αυτω p θεος *Ia*⁸⁵ (προς αυτον), αυτω l ουτως (a o θz) *H*^{δ2} *I*² c dem *gig* C¹⁰RSTU*W vg, 102 τε p ποιων *K* sy^h, 37 γαρ p αρξαμενος *H*^{δ4} *Ia*⁸⁵ lat exc c *gig* D, 1511 ημων p κυ *Ia*²⁰² *gig*, 1725 ως a προσδεομενος *H*^{δ2} *Ia*¹¹⁰⁰ 175 e d *gig*, 31 Ιυ p ανδρι *Ia*⁸⁵ D, 2028 ουν p προσεχετε *K m* sy. Aber bedeutsam ist, dass von den oben aufgezählten, den Text sachlich bereichernden Additionen fast alle, die sich überhaupt in Reden, d. h. den von Ir citierten Textteilen finden, bei Ir wiederkehren:

2³³ το ὄφρον p τουτο *I*^{a1001} syht, 3⁶ εγειρε και a περιπατει *I K* gg *H*^{δ1-2} Aθ sa, 17 πονηρον p επραξατε *I*^{aδ5} syhm, hoc malum *p gig* θ, hoc scelus D, nequam *h* Ir, iniquitatem d, 23 προς τους πατερας ημων (13 15) *I*^{aδ5 1001} *h p gig* θ *K* (om ημων), 48 του Ισραηλ p πρεσβυτεροι *I K h p gig* Cyp, 9 αφ υμων p ανακρινωμεθα *I*^{aδ5 200f} *I*^{c208ff} lat sy, 5³⁰ et interfecistis p apprehendistis (für διεχειρισασθε, d p Aug D^m interfecistis l interenistis, 8³⁷ πιστευω τον υιον του θεου ειναι *I*^v X^v (aus *I*), 15¹⁸ εστιν του θεου το εργον αυτου γνωστον απ αιωνος *H*^{δ4} syhm (ζω), 20 και οσα μη θελουσιν εαυτοις γινεσθαι ετεροις μη ποιειν p αιματος *I*? D sa, 24 λεγοντες περιτεμνεσθαι και τηρειν τον νομον p διεστειλ. *K* (a οis ου διεστ.) *gig*, 29 wie 20, φερομενοι πνι αγιω p πραξετε *I*^{aδ5} Tert, 17²⁶ αιματος p ενος *K gig* D sy.

Es ist undenkbar, dass die verschiedenen Zeugen sämtlich diese Additionen Ir entnommen hätten. So verbreitet waren seine Schriften doch nicht; und es entbehrt jeder Analogie, dass man so häufig und an so verschiedenen Orten aus Vaterschriften Ergänzungen in den heiligen Text übernommen hätte. Zudem bieten die meisten jener Ir sekundirenden Zeugen noch manche Additionen ganz desselben Charakters, die in Ir fehlen. Es müssten also noch andere uns verlorene Vaterschriften in demselben Stil wie Ir den Actatext erweitert und wie Ir auf die Überlieferung des h. Textes selbst durch ihre Schriften eingewirkt haben. Viel näher legt sich doch auch hier die Annahme, dass Ir aus derselben Quelle nach Auswahl seinen Text ergänzt und abgeändert habe, aus der auch die ihm zur Seite gehenden Zeugen in verschiedenem Masse schöpften, d. h. wenn die § 447 begründete Vermutung Recht haben sollte, aus der Überarbeitung der Acten durch Tatian, denselben, dessen Diatessaron Irenaeus neben dem Text der einzelnen Evv zu citiren liebte.

Die katholischen Briefe.

449. Zur Orientirung. Dass die katholischen Briefe mit Acta mindestens in der Zeit nach den drei grossen Rezensionen eine literarische Einheit bildeten, ist dadurch gesichert, dass der Textcharakter in Ac und Kath in jeder einzelnen Handschrift stets derselbe ist. Obgleich die Untersuchungen bei Ac und bei Kath ganz selbständig geführt worden sind, stimmte das Ergebnis völlig zusammen. Dieselben Codd bieten hier wie dort den *H*-Text, der sich hier ebenso trotz der Seltenheit der Vätercitate als ägyptisch bewährt. Dieselben Codd bieten den *I*-Text, und wieder lösen sich aus denselben wie dort je dieselben Codd als Vertreter des *I*^b- und des *I*^c-Textes ab. Dieselben Codd sind Vertreter von *K*, innerhalb dessen sich *K*^c und *K*^r genau wie dort abhebt. So lässt sich Untersuchung und Textdarstellung für alle

katholischen Briefe einheitlich durchführen bis zurück zu der Herstellung der drei grossen Rezensionen.

450. Die zur Verfügung stehenden Kollationen.

Zur Verfügung standen die Kollationen der folgenden Handschriften:

1. für die *H*-Rezension: $\delta 1 \delta 2 \delta 3 \delta 4 \delta 6 \delta 48-257 \ 3 \ 74 \ 103 \ 162$.

2. für die *I*-Rezension:

a) *I*^a-Codd: verbotenus: 70-101 7-264 200-382 $\delta 505 \ 252-\delta 459 \ \delta 203-\delta 300-552 \ \delta 454 \ 170 \ 175 \ 192 \ 502 \ 397-205-106-164-261 \ (1 \ J)$ (diese Codd sind fast völlige Dubletten, darum ist bei den Zeugenlisten nur durch die Zahl der ff angedeutet, wie viele kollationiert sind an der betreffenden Stelle und mit 397 gehen) 184 158 $\delta 157-\delta 507 \ 56 \ 64 \ 65 \ (vac - 1 \ J \ 3:18) \ 1100-55 \ \delta 254-110-\delta 457-\delta 500 \ \delta 156 \ 256 \ 361 \ 113 \ 110$, curs: $\delta 453-367-173 \ 202 \ (1 \ P-1 \ J \ 2) \ 251 \ (Ja \ 1 \ f \ 1 \ P \ 1 \ f \ 5 \ 2 \ P) -\delta 251 \ (Ja \ Ju) \ 172 \ (1 \ J \ 5) \ \delta 268 \ (1 \ P \ 3 \ 1 \ J \ 5) \ (1 \ J) \ 193 \ (Ja \ 1) \ 554 \ (Ja \ 1) \ 216 \ \delta 180-\delta 355 \ 168$.

b) *I*^b-Codd: a) *I*^{b1} vbt: 62 365 (vac 2 J-Ju) 396 (vac 2 J 4-Ju) -472 398 $\delta 206 \ 253-\delta 600 \ (curs) -559 \ (stw)$, curs: $\delta 602 \ (1 \ P \ 3 \ 2 \ P \ 1 \ 1 \ J \ 5) \ 461 \ (1 \ J \ 5) \ \delta 152-\delta 368-\delta 360 \ 368 \ 270-306 \ 567 \ (1 \ J \ 5) \ 161$; β) *I*^{b2} vbt: 78-157 $\delta 260 \ (curs) -469 \ 209 \ (curs) -\delta 370$; stw: 171 $\delta 360 \ \delta 356 \ (1 \ P \ 3) \ \delta 309$.

c) *I*^c-Codd: a) *I*^{c1} vbt: 208 370 116 551; β) *I*^{c2} vbt: 364 (vac Ju 3-25) -486 114-174 506; curs: $353-\delta 299-470 \ 258 \ 69-169 \ \delta 101 \ 487 \ 154 \ \delta 298 \ (1 \ J \ 5) \ 503 \ (1 \ J \ 5)$.

Wo nur Kapitel kollationiert sind, hat sich der Text als beinahe zu *K* geworden erwiesen.

3. für die *K*-Rezension:

a) *K* vbt: 2 5 54 61 (nur Bruchstücke) 186 $\delta 255 \ 394 \ 500$; curs: 51 47 107 115 159 178 188 $\delta 161 \ \delta 261^* \ \delta 200 \ \delta 202 \ \delta 253 \ 214 \ 259 \ 267 \ 269 \ \delta 353 \ 306 \ 350 \ 363 \ 366 \ 377 \ 383 \ \delta 410 \ 457 \ 460 \ 467 \ 480 \ 501 \ \delta 554$; Ja: 1202 492; 1 J 5: $\delta 162 \ 260 \ 72$; 1 P 1: 556; 2 P 1f: 387.

b) *K*^c: vbt: 186 $\delta 255$; curs: $\delta 364 \ \delta 359 \ 366 \ (lückenhaft) \ \delta 410$.

c) *K*^r nur kursorisch: 362 380 $\delta 402 \ \delta 403 \ \delta 411 \ 454 \ (Ja) \ 459 \ \delta 156^c \ \delta 309^c \ \delta 551$; 1 J 5: 358 462 $\delta 463$.

Für die Rezensionen nicht in Frage kommende Varianten, sowie Abweichungen in den Sprachformen.

451. Fehler, die nur einzelnen Zeugen, nicht Texttypen zugehören. Im Unterschied von der bisherigen Darstellung mögen diesmal die keinem Typ zugehörigen Varianten nicht nach Codd oder Codexgruppen, sondern nach sachlichen Gesichtspunkten verteilt vorgeführt werden. Diese Gruppierung bietet ein übersichtliches Bild von der Mannigfaltigkeit und den Ursachen der Varianten für den, der solchem nachspüren will. Und nebeneinandergestellt erweisen die Varianten sich gegenseitig selbst dem Leser als sekundär. Besonders lehrreich ist es, wenn dieselbe Variante in Codd wiederkehrt, die sicherlich keinerlei Beziehung zu einander haben. Man sieht dabei, wie vorsichtig man sein muss, aus gelegentlicher Übereinstimmung in einzelnen Varianten auf Verwandtschaft der betreffenden Codd zu schliessen

oder auf eine gemeinsame Quelle, wo es sich nur um gleiche Wirkungen gleicher Ursachen handelt.

Häufig sind natürlich falsche Vokalzeichen. Der Löwenanteil trifft $\eta\mu\epsilon\iota\varsigma$ und $\upsilon\mu\epsilon\iota\varsigma$. Dabei fällt auf, dass die Schreiber, wohl weil sie unwillkürlich sich einschlossen, häufiger $\eta\mu-$ 1 $\upsilon\mu-$ schreiben als umgekehrt. So steht fälschlich $\eta\mu-$, wobei die nur einmal vertretenen Fälle in unwichtigen Codd übergangen sein mögen: Ja 1 26 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ia 70f 1100, 2 2 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 175, 7 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ Ia 175 K 476, 16 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ib 365-398 Ic 364, 4 14 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ H 848 Ia 397, 1 P 1 4 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ Ia 106 Ic 551 486 K 189, 7 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 200f 502, 9 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 164 397 Ib 8368 O 46 Ω ?, 10 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ H 848 Ia 1402 Ib 365ff Ic 258 I 1 O 46, 12 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ H 257 Ia 200f 264 8203ff 175 8157 256 Ib 368 8260f O 46, 20 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ H 84 Ia 173 175 8459 113 O 46 Ib 8206 K 186 476, 2 21 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ia 8203 8353 552 Ic 364 Apr 40 O 46 K 480, 4 1 1 $\upsilon\mu\epsilon\iota\varsigma$ Ic 353, 4 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 175 Ib 8206 Ic 551 8299c O 46, 12 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ia 106 8180 113, 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ 2 Ia 8505, 15 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ Ia 8156, 5 7 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ H 82* 848 Ib 161c Apr 40 O 46, 8 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 552 O 46, 10 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ Ia 251ff O 46 Ic 551 K 8359, 2 P 1 5 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 101 264, 11 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ K 500, 16 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ic 551, 19 1 $\upsilon\mu\omega\nu$ Ia 101 Ib 8602 K 500 ($\eta\mu\iota\nu$), 3 11 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ H 82* Ia 70f 8453-8156 8457-110 1402 O 46 Ib 8157f K 350, 15 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ H 3 Ia 200 56 O 46, 1 J 1 2 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ic 114, 3 1 $\upsilon\mu\epsilon\iota\varsigma$ H 162, 2 20 1 $\upsilon\mu\epsilon\iota\varsigma$ Ia 8457, 27 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ 2 H 257 Ia 70 175, 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ 3 Ia 175 Ic 258, 3 13 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ Ia 1402 O 46, 4 4 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ia 75, Ju 3 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ Ia 8300, 5 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ 1 K 54, 1 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ 2 Ib 171, 18 1 $\upsilon\mu\iota\nu$ O 36.

Umgekehrt $\upsilon\mu-$ 1 $\eta\mu-$: Ja 2 21 1 $\eta\mu\omega\nu$ Ia 8251f Ic 208, P 2 24 1 $\eta\mu\omega\nu$ H 81 Ia 8180 Ib 396, 4 17 1 $\eta\mu\omega\nu$ H 82* 840 Ia 8505 8453-173 502 110 Ib 396f 171 Ic 551 258, 2 P 1 3 1 $\eta\mu\iota\nu$ Ia 397 8454 8459 Ib 8507, 1 $\eta\mu\alpha\varsigma$ Ia 8206 K 186, 4 1 $\eta\mu\iota\nu$ H 86 ($\eta\mu\omega\nu$) Ia 200f Ic 258 K 8364, 1 J 1 1 1 $\eta\mu\omega\nu$ Ia 8457, 7 1 $\eta\mu\alpha\varsigma$ Ib 365 396, 8 1 $\eta\mu\iota\nu$ Ia 382, 10 1 $\eta\mu\iota\nu$ H 257 Ib 8355, 2 19 1 $\eta\mu\omega\nu$ H 86, 25 1 $\eta\mu\iota\nu$ H 81 Ia 8505* Ib 8507, 3 1 1 $\eta\mu\iota\nu$ (nach $\iota\delta\epsilon\tau\epsilon$) H 81 86 162 Ia 8505* 173 8454 55 Ib 8206 209 Ic 8299 169 K 186 8209, 16 1 $\eta\mu\omega\nu$ Ia 175 502 Ib 398 78 8507 8368, 4 23 1 $\eta\mu\iota\nu$ Ic 114 O 46 (wohl noch öfter), 2 2 $\eta\mu\omega\nu$ 1 - $\rho\omega\mu\epsilon\nu$ H 82 84 86 103 Ia 70f 200f 264 65 175 254 Ib 8152f Ic 174 Apr 1 O 46, 3 J 5 $\epsilon\rho\gamma\alpha\zeta\eta$ 1 - $\sigma\eta$ H 84 86 Ic 208 116, 6 $\pi\omega\iota\epsilon\iota\varsigma$ 1 $\pi\omega\iota\eta\sigma\epsilon\iota\varsigma$ Ia 170 Ib 78-157, 5 9 $\epsilon\pi\iota\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\sigma\theta\epsilon$ 1 - $\sigma\theta\alpha\iota$ Ia 200 251 502 158 8300 56 Ib 157 365*-398 8309 8368 8507, Ju 3 1 $\eta\mu\omega\nu$ H 103 Ia 8505 175 Ib 171 8356.

Ebenfalls zahlreich sind Vokalfehler bei den Flexionsformen der Verba: Ja 1 2 $\pi\epsilon\rho\iota\pi\epsilon\sigma\epsilon\iota\tau\epsilon$ 1 - $\eta\tau\epsilon$ Ia 200f, 12 $\upsilon\pi\omicron\mu\epsilon\iota\nu\eta$ 1 - $\epsilon\nu\epsilon\iota$ H 848, - $\mu\epsilon\iota\nu\epsilon\iota$ Ia 114, 2 3 $\epsilon\iota\pi\omicron\tau\epsilon$ 1 - $\eta\tau\epsilon$ Ia 264, 16 $\epsilon\iota\pi\omicron\iota$ 1 - η Ia 264 200f 8203, 5 7 $\lambda\alpha\beta\omicron\iota$ 1 - η Ic 551, 15 $\epsilon\gamma\epsilon\iota\rho\epsilon\iota$ 1 $\epsilon\gamma\epsilon\rho\epsilon\iota$ H 83 Ia 264 64, 1 P 1 12 $\alpha\eta\eta\gamma\gamma\epsilon\lambda\epsilon\iota$ 1 - η Ia 256, $\alpha\eta\eta\gamma\gamma\epsilon\lambda\eta$ 1 $\alpha\eta\eta\gamma\gamma-$ Ia 216, $\alpha\eta\eta\gamma\gamma\epsilon\lambda\epsilon\iota$ 1 $\alpha\eta\eta\gamma\gamma\epsilon\lambda\eta$ Ia 175 200 367, 2 20 $\upsilon\pi\omicron\mu\epsilon\nu\eta\tau\epsilon$ 1 - $\epsilon\iota\tau\epsilon$ Ia 173 Ic 114 K 61, 1 J 3 16 $\theta\eta\nu\alpha\iota$ 1 $\theta\epsilon\iota-$ H 3 162 Ib 157 Ic 114 O 46 (wohl noch öfter), 2 2 $\tau\eta\rho\omega\mu\epsilon\nu$ 1 - $\rho\omega\mu\epsilon\nu$ H 82 84 86 103 Ia 70f 200f 264 65 175 254 Ib 8152f Ic 174 Apr 1 O 46, 3 J 5 $\epsilon\rho\gamma\alpha\zeta\eta$ 1 - $\sigma\eta$ H 84 86 Ic 208 116, 6 $\pi\omega\iota\epsilon\iota\varsigma$ 1 $\pi\omega\iota\eta\sigma\epsilon\iota\varsigma$ Ia 170 Ib 78-157, 5 9 $\epsilon\pi\iota\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\sigma\theta\epsilon$ 1 - $\sigma\theta\alpha\iota$ Ia 200 251 502 158 8300 56 Ib 157 365*-398 8309 8368 8507.

Vielleicht nicht orthographische, sondern grammatische Fehler sind die Vokale des Indikativ nach den Konjunktiv regierenden Konjunktionen: Ja 2 15 $\upsilon\pi\alpha\rho\chi\omicron\upsilon\sigma\iota$ p $\epsilon\alpha\nu$ H 162 Ia 70 200f 175 Ic 258 H 8355, 17 $\epsilon\chi\epsilon\iota$ p $\epsilon\alpha\nu$ $\mu\eta$ H 162 Ia 101 200f 192, 3 4 $\beta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\tau\alpha\iota$ p $\sigma\pi\omicron\upsilon$ $\alpha\nu$ H 81-2 162 Ia 202 8300 8454 56 O 46 Ic 116* K 5 306 363, 4 3 - $\sigma\epsilon\tau\epsilon$ p $\iota\nu\alpha$ H 81 Ic 174, 5 19 $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\rho\epsilon\iota$ p $\epsilon\alpha\nu$ Ia 101 7f 8505 Apr 1 Ib 78 8370 Ic 258 K 8364, 1 P 2 9 $\epsilon\zeta\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\lambda\epsilon\tau\epsilon$ 1 - $\gamma\epsilon\iota\lambda\eta\tau\epsilon$ p $\sigma\pi\omega\varsigma$ Ia 200f Ic 8299 Ic 114 470, - $\gamma\epsilon\lambda\epsilon\tau\epsilon$ Ia 192, - $\gamma\epsilon\lambda\eta\tau\epsilon$ Ic 258, 2 21 $\epsilon\pi\alpha\chi\omicron\lambda\omicron\upsilon\theta\eta\sigma\epsilon\tau\epsilon$ p $\iota\nu\alpha$ Ia 200f 173, 4 13 $\chi\alpha\rho\epsilon\iota\tau\epsilon$ p $\iota\nu\alpha$ H 848 Ia 264 502 Ic 258 O 46, 15 $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\eta\tau\alpha\iota$ 1 - $\epsilon\iota\tau\alpha\iota$ Ia 8156, 2 P 1 10 $\pi\omega\iota\eta\sigma\theta\epsilon$ p $\iota\nu\alpha$ H 86 Ib 396f Ic 370 364 114, 19 $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ Ia 101 382 552 Ic 364, $\alpha\nu\alpha\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota$ 1 $\alpha\nu\alpha\tau\epsilon\lambda\eta$ Ia 264 173, 2 2 $\epsilon\zeta\alpha\chi\omicron\lambda\omicron\upsilon\theta\eta\sigma\omega\sigma\iota$ 1 - $\sigma\omega\sigma\iota$ Ia 200f 192 Ic 258 K 8161 500, 3 15 $\eta\gamma\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$ 1 - $\theta\epsilon$ Ia 8505 8459 552, 17 $\epsilon\kappa\pi\epsilon\sigma\epsilon\iota\tau\alpha\iota$ 1 $\epsilon\kappa\pi\epsilon\sigma\eta\tau\epsilon$ Ia 367, 1 J 1 6 $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ (nach $\epsilon\iota\pi\omega\mu\epsilon\nu$) Ia 200f 192 64 8355 Ib 472 K 61, $\pi\epsilon\rho\iota\pi\alpha\tau\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu$ 1 - $\omega\mu\epsilon\nu$ H 81 Ib 368 Ic 551 8299 K 306 K 1 8411 8156c, $\pi\omega\iota\omega\mu\epsilon\nu$ 1 $\pi\omega\iota\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu$ (nach $\pi\epsilon\rho\iota\pi\alpha\tau\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu$) H 84 Ia 8156* O 36 Ic 174 K 350, 7 $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ (nach $\pi\epsilon\rho\iota\pi\alpha\tau\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu$) H 848 Ic 174, 8 $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ (nach $\epsilon\iota\pi\omega\mu\epsilon\nu$) Ic 174 K 202, 2 3 $\gamma\iota\nu\omega\sigma\kappa\omega\mu\epsilon\nu$ H 84 74 Ia 101 8454, 5 $\tau\eta\rho\epsilon\iota$ 1 $\tau\eta\rho\eta$ (p $\omicron\varsigma$ δ $\alpha\nu$; vgl 3 3) K 848 162 Ia 70f 7 200f 65 56 8454 156 158 Ic 353 356 258 174, 27 $\delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\epsilon\iota$ (p $\iota\nu\alpha$; nach dem folgenden $\delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\epsilon\iota$ geformt), H 83 848 74 162

Ia 70f 7f 8505* 175 173 8454 56 170 397 552 1100 *Ib* 157 8152f 8370 *Ic* 551 353f 174 506 *K* (8 mal nachgewiesen), 29 οἶδατε 1 εἰδητε (p εαν) *Ib* 8507 *Ia* 8157 *Ic* 551, 3 13 θαυμαζετε (p μη) *Ia* 8180, 17 εχει 1 -η (p ος δ αν) *H* 848 *Ia* 7 158 552 397f 216 *Ib* 157 *Ic* 364 8299 470 258 *K* 5 (wohl noch öfter), 20 καταγινωσκει p εαν (nach γινωσκει) *Ia* 397ff 8454 8459 *Ic* 258 *O* 46, 21 καταγινωσκει p εαν (nach γινωσκει 20) *H* 84 848 257 *Ia* 200f 7 192 367 8180f 8254f 8454 65 170 254 *Ic* 116* 364 8299 258 *K* häufig, 41 πιστευετε p μη *Ia* 8505 *Ib* 62 8260f, 15 ομολογησει nach ος αν *H* 86 (om αν) 257 *Ia* 502 8355 *Ic* 353 258 *K* 216, 17 εχομεν p ινα *H* 82 *Ia* 65 56 192 8254 *Apr* 1 *Ib* 356 8368 *Ic* 116f 364, 5 15 εχομεν p οτι *H* 82* 86 *Ia* 7 70 8353, 2 J 6 περιπατετε 1 -ητε *Ia* 7f 382 56 64 65 113 170 192 8180 8254 367f 8454 *Ic* 114f *O* 46.

Die Verwechslung von α und ε ist verhältnismässig häufig. Im Anlaut: *Ja* 1 24 απαλαθετο 1 επελ- *H* 162, 1 P 1 12 επεκαλυφθη 1 απ- *Ia* 251-8459, 1 J 0 2 28 επ 1 απ *H* 86, 3 17 επ 1 απ *Ia* 397; im Inlaut: *Ja* 2 12 μελλοντας 1 -ες *Ia* 8457* 113 *K* 8364, 15 υπερχωσιν *Ia* 110, 1 P 1 6 λυπηθεντας 1 -ες *H* 82* 257 *K* 2 5 189 8364, 2 15 αγαθοποιουντες 1 -ας *H* 83 *I* 1, 17 παντες 1 -ας *H* 82, 3 17 αγαθοποιουντες . . κακοποιουντες 1 -ας *H* 83, 2 P 1 5 επιχορηγησετε 1 -σατε *Ia* 200f, 2 12 βλασφημουντας 1 -τες *Ia* 8505.

Sonstige Vokalfehler: *Ja* 1 17 καταβαινων *H* 84 848 *Ia* 264 200f 170, 2 8 βασιλευων *Ia* 70f 264 382 397 *Ic* 114, 5 4 εισελεληθησαν 1 -ληλυθασι *Ia* 170, 1 P 1 17 κρινουντα 1 -νοντα *H* 83, 21 εγειροντα 1 -αντα *H* 82* 848, 2 10 χληθεντες (nach ηλετημενοι) *H* 83 74 *Ia* 8180 *Ic* 364, 15 φιμοιν 1 -ουν *H* 82*, 25 πλανομενοι *Ia* 170 367 8454 8469 *Ic* 174 353 *K* 8355, 3 7 γυναικω *Ia* 200f 192 355 *Ic* 114 *K* 51, 13 γενεσθαι 1 γενησθε *H* 82* 74, γεγενεισθε *Ia* 7, γενοισθε *H* 81, 20 εισιν 1 εις ην *Ia* 101 170, 21 ω 1 ο *Ib* 260f *Ic* 258, 4 1 παθουντος 1 -οντος *Ic* 258, 2 ανθρωπων 1 -ων *H* 82*, 3 παρεληλυθος 1 -θως *H* 82* 848 *Ia* 8180 202 258 *Apr* 1 *Ic* 551 174, οίνοφλοιγιοις 1 -υγιοις *H* 86, -υγιοις *H* 81*, 5 8 καταποιειν 1 -πειν *Ia* 8254, 2 P 1 14 ταχεν ημεν 1 υμιν *H* 86, ακαταπαστους 1 -παυσ- *H* 81 84 *Ia* 70 8157 502 *Ib* 398 8453f 8503 8457* 870* *Ic* 116* 1006, 2 7 συνυπ- 1 συναπ- *Ic* 114, 3 8 τουτω 1 -ο *Ia* 8203, 1 J 1 3 εορακαμεν *H* 81* 74 *Ia* 64 113, 2 εορ- *H* 81 84 74 *Ia* 64 *Ib* 8152f, 2 12 αφεροντα *H* 82* 86 *Ia* 200f 175 8505 8180f 64 202 8453 1100 *O* 36 *Ic* 114 353 506 258 *K* 8559, 3 1 ειδετε 1 ιδετε *H* 82 *Ia* 101 56 106 113 *Apr* 20 *Ic* 364 506, 1 7 κλησει 1 κλειση *H* 848 3 103 *Ia* 101 7f 175 8453 8180 (κλησαι) 8457* 110 (κληση) *Ib* 356 8152f 8356 *Ic* 353 174 *K* 5, 3 J 6 αζιους 1 αζιως *Ia* 70 175, 9 Διτροφης *Ia* 264, Διατρ- *H* 162, ο Τρεφης *H* 86, Ju 6 απολειποντας *Ia* 101 200f 65 8453-173 *Ic* 174 *O* 46, 12 αφοβους 1 -ως *Ia* 175, φθεινοπωρινα 1 φθιν- *H* 162 *Ia* 175, φθην- *Ic* 174, 16 μεμψιμοροι *H* 82 83 *Ia* 101 170 1100 *Ib* 398 157.

Seltener schwankt die Vokalisation bei Stammsilben: *Ja* 2 13 αναλειος 1 ανελ- *H* 82 84, ανηλειος *H* 848f *Ia* 397 367 *Ib* 62 157 *Ic* 208* *K* 354 *K* 8403 8411 110*, ανηλειως *Ia* 175 172 8203 *Ic* 258 *K* 188, ανιλειως *Ia* 8157 205 8453 110* *Ib* 365ff 469 8600 368 *Ic* 114 353 *K* 8161 559, ανιλειος, *Ia* 264 361 *Ic* 8299 174 469* 8200 306 113, ανειλειος *Ia* 7 185, ανειλειως *Ia* 101, 16 ωφελος (nach ωφελει) *Ia* 200f 264, 20 κατιν 1 κενε *H* 82 84 162, 1 P 1 13 νεφοντες *H* 81*, 2 7 γονιας *Ia* 70f *O* 46, 21 απολειμαπων *Ia* 264 113, 3 16 επερεαζοντες *H* 84 848 *Ia* 7f 200f 8453, 4 3 κομοις *Ia* 200f 192, 7 νιφατε *Apr* 1, 15 αλλοτριωεπισκοπος *Ia* 70f 264, 2 P 1 14 εδειλωσεν 1 εδηλ- *Ic* 114, 2 4 συροις *Ic* 258, σιροις *H* 82 *Ia* 101, 3 3 εμπεγμονη 1 -πατη- *H* 82 70f, 10 ρυζηδον 1 ροιζ- *H* 82 84 *Ia* 70 200f *Ic* 258 1006, ρηζιδον *H* 848 ρηζηδον *Ib* 157f, 1 J 2 18 αντιχρηστος bis *Ia* 200f 192 173, 2 2 αντιχρηστος *Ia* 382 173, 4 20 μειση *H* 81-2*.

Fehler, durch die andere Worte entstehen, sind: ε 1 η: *Ja* 1 23 *H* 84 848 *Ic* 258 *K* 451, 4 5 (1 η¹) *H* 848 *Ia* 264 8459, 1 P 3 17 *H* 82*, ετη 1 η: 1 J 1 4 2 J 1 2 *Ia* 7, η 1 ει: *Ja* 4 11 *H* 84, 1 P 2 20 *Ic* 174, 4 11 bis *H* 84 *Ia* 70 175, 1 4 *Ia* 175, 2 P 2 4 *H* 82, *Ja* 2 5 οις 1 ης *H* 848, 1 5 οσοι 1 ωσι *Ic* 258, 5 3 υιος 1 ιος *Ia* 101, φαινετε 1 φαγεται *H* 82*, 4 χειρας 1 χωρας *Ic* 114, 1 P 1 13 χαραν 1 -ην *H* 86, 2 20 οι 1 ει *Ia* 200 (382 om ει) *Ic* 114 *O* 46, 3 1 οιτινες 1 ειτινες *H* 162 *Ia* 164 8180 1100 367 113 *Ib* 365 368 270 *Ic* 551 8299 174 *K* 111 8359 559 *K* 8403 8411, 4 2 ως 1 εις *Ia* 397, 2 P 2 13 τροφην 1 τροφ- *Ic*, 1 6 εκωλασεν 1 εκωλυσεν *K* 500,

1 J 5¹⁶ υπερ 1 ου περι I^c364, 21 ταυτα 1 εαυτα H^δ6, 2 J 10 οτι κερσρχ- 1 ει τις εργ- I^c506, 12 ειχον 1 εχων K⁵¹, 3 J 13 συγγραψαι 1 σοι γρ- I^cδ299.

Konsonantenfehler: Ja 59 στεναξετε 1 -ζετε I^aδ505, 1 P 18 ουχ α ιδοντες H^δ1*, 12 ανηγγελλη I^a192 382 δ453, 22 αρτιγεννητα H^δ4, 43 οινοφρυγ- 1 φλυγ- H^δ2*, 55 εγκολπωσ- 1 εγκομβωσ- K^δ364, εκκομβ- I^aδ454, 2 P 27 ερυσσας 1 ερρ- H^δ4* I^a170 502, 8 κλεμ- 1 κλ- I^bδ602, 9 κολλαζομενους I^a375 δ355, 317 συναναχθ- 1 συναπαχθ- K^δ355, 1 J 12 απαγγελομεν H^δ48 (-ω-) I^c116 114, 39 γεγεννημενος I^a502 I^bδ260, γεγεννηται H^δ162 I^a502 δ454 1402 158, 47 γεγεννηται I^a65 173 502 1402, 51 γεγεννηται I^aδ505* δ459* 552* 256 1402; dazu ουχ 1 ουχ 1 P 112 α εαυτους I^a70f, 33 α ο H^δ2, 1 J 110 α ημαρτηκ. H^δ2 I^c174, 36 α αμαρτανει H^δ6 I^a200f I^c114f, 518 α αμαρτ. I^a200f, 3 J 11 α εωρακεν H^δ3 257 I^a192 I^c174.

Zusatz einzelner Buchstaben: Ja 127 σεαυτον 1 εαυ- H^δ4, 27 επικεκληθεν 1 επι- κληθεν H^δ3* I^a202, 318 εσπηρεται 1 σπειρ- H^δ162, 1 P 16 περισσασμοις 1 πειρασμοις I^a175, 10 της 1 ης I^bδ206, 11 εδηλουτο 1 εδηλου (α το) H^δ6 I^a70 205 216 δ355 106 I^bδ368 161 δ600 I^c154 O³⁶, 1 εδηλου το, add το α πνευμα I^a200f δ505 O⁴⁶, 17 ενφοβως 1 εν φοβω H^δ74, 20 προσεγ- 1 προεγ- H^δ3*, 223 ελοιδορουμενος 1 λοιδο- H^δ2, 41 πεπαθων 1 παθων H^δ6, 19 add τω p πιστω H^δ48, 2 P 112 ειδοντας 1 -οτας H^δ48, 21 add η p -θη I^b171 I^c114, 21 εν αυ- 1 εαυ- I^a113 216 δ355 I^b253, 24 τημορουμ- 1 τηρουμ- I^c258, 5 επαταξας 1 εταξ- I^c116* 364, 311 δειν 1 δει H^δ3 I^c114, 1 J 15 απαγγ- 1 αγγ- H^δ2* (αγα- πη της επαγγελιας H^δ2c), 39 οστις 1 οτι I^a264, 518 μαρτυρει 1 τηρει I^bδ602, 2 J 3 αγαπητη 1 αγαπη H^δ6.

Überspringen einzelner Buchstaben: Ja 114 ελκ- 1 εξελκ- I^a173, 210 τηρη 1 -τηση H^δ74, 36 καθισται 1 -σταται H^δ1, 1 P 17 δοκιμον 1 -μιον I^b365, 23 αναγενομενοι 1 αναγεννηται- I^aδ505, 24 επεσεν 1 εξεπ- I^a70 367 δ459, 25 πνευματος 1 -τικος H^δ2*, ενεγκαι 1 ανεν- H^δ48, 6 διοπερ εχει 1 διοτι περιεχει I^a64, 20 κολαζομ- 1 κολαφιζ- H^δ2c 3 I^b365 157 I^c116, 21 επακολουθητε 1 -θησητε H^δ6, 24 ηνεγκεν 1 ανην- I^a158 I^c551, 34 ησυχου 1 -χιου H^δ74 I^a200, 411 η 1 ης I^a502, 17 το 1 του¹ I^a397, 2 P 111 επιχωρηγησεται 1 -γηθησεται I^aδ180, 9 ηραν 1 ημεραν H^δ2*, 35 τους 1 αυτους I^a175, 18 αυξετε 1 αυξα- νετε I^a367ff, 1 J 415 ομολογη 1 -γηση H^δ4 I^aδ453-173, 2 J 2 ουσαν 1 μενουσαν p την H^δ48 I^aδ300 552.

Buchstabenvertauschung in Endsilben: Ja 119 αδελφος 1 -οι I^aδ355, 23 κατανοουν- 1 -τες 1 -τι H^δ2*, 210 παντως 1 -ων H^δ5, 16 τι 1 τις H^δ2*, 416 πονηριας 1 -ρα O⁴⁶, 514 ασθενεις 1 -νει H^δ162, 1 P 112 εαυτον 1 -οις H^δ48, 13 φερομενον 1 -την A^p1, 14 συσχηματιζομεναι 1 -νοι H^δ1, 18 φθαρτου αργυριου H^δ2*, 24 αυτος 1 -ου K⁵⁵⁶, 25 ανενεγκας 1 -αι H^δ2*, 12 υμιν 1 -ων H^δ2, 34 ησυχιους 1 -ιου H^δ2*, 412 ξενους 1 -ου I^c114, 59 την 1 τη H^δ2* I^a200f, 2 P 119 λυχνον 1 -ω I^a158 I^bδ368, 25 αρχαιους 1 -ου I^c114, 6 ασεβεις 1 -ειν I^aδ203, -ει I^c258, -ων I^a382, 7 αναστροφη 1 -ης H^δ4 I^a175, 14 ακαταπαυστου 1 -ους H^δ48 I^bδ600, 18 ασελγειας 1 -ειαις H^δ6 3 74 I^a552 I^b365 δ260 I^c208 114 K^δ403 δ156c, του 1 τους α εν H^δ2, 19 τουτων 1 -ω K⁵⁰⁰, 34 παντας 1 -α α ο- I^a175, απαρχη 1 απ αρχης I^c1006, 6 γη 1 γης α -ε I^a175, 1 J 17 ω 1 ως I^aδ505, 13 το 1 τον H^δ2 I^aδ457 110, 14 το 1 τον H^δ1, 27 ψευδες 1 -ος H^δ3? 3, 31 εστιν 1 εσμεν H^δ162, 59 εις 1 ει (8) I^aδ457 110*, 16 την 1 μη¹ I^a552, αιτησις 1 -σει H^δ2.

Sonstige Versehen: Ja 111 πονηρειαις 1 πορειαις I^a200, 23 γεννησεως I^a502, γνωσεως 1 γενεσεως I^c364, 26 χαλινων 1 χαλιναγωγων H^δ1, 27 θυσια 1 θρησκεια I^bδ260f, 218 τα εργα μου εκ της πιστεως 1 εκ των εργων μου την πιστιν I^b157, 31 μειζονα 1 μειζον α κριμα I^a175, 2 πταιοντες 1 πταιομεν unter Einfluss des folgenden απαντες I^c364, 3 βαλλομενους 1 βαλλομεν α εις I^a382, 43 καταδαπανησητε 1 διαπ. H^δ2*, 59 μακροθυμητε 1 μη κριθητε I^aδ254, 10 καλοκαγαθιας 1 κακοπαθειας H^δ2, νομω 1 ονοματι I^a382, το ονομα 1 εν τω ονοματι I^a175, 1 P 123 φθορας 1 σπορας H^δ2 δ3 δ4 I^c114f, 22 αξιωθητε I^aδ505 382, 2 λιθος οντες 1 λιθοι ζωντες H^δ2*, 12 δοξασουτε-

μουσιν 1 δοξασωσιν *H*^{82*}, 14 ἀδικησιν 1 εκδ- *H*⁸³, 34 πανδοχείου 1 και ησυχίου *I*^{a70}, 6 ποιήσιν 1 πτωσιν *I*^a453-173 *I*^b62 161 *K*^r8502, 20 την . . μακροθυμῶν 1 η . . -ία *H*^{82*}, 410 διακρινόντες 1 διακονούντες *I*^a1100, 11 εν 1 εἰς *I*^a8254, 19 add αὐτῶν p αὐτῶν *I*^b62, 510 κρατήσει 1 καταρτίσει *O*⁴⁶, 2 *P* 110 πείσῃτε 1 πταισῃτε *I*^a8254, 222 παρανομίας 1 παρομιίας *H*⁸⁴⁸, 33 και ταις ἰδίαις . . ἐπιθυμίαις 1 κατα τας -ας -ας *I*^a175, 8 εν δε τούτῳ 1 εν δε τούτο *H*¹⁶² *I*^a8203 8453f 8505 8457*-110* 254 *I*^c116* 551 1006 *K*⁵⁰⁰, 1 *J* 46 πατέρα 1 πνευμα *I*^a205-261, 13 πατρός 1 πνευματος *O*⁴⁶, 3 *J* 4 σπλάγχνα 1 τέκνα *I*^c114, *Ju* 7 υπαρχουσαι 1 υπεχ-, απεχ- *I*^a101 8180, ουκ εχουσιν *H*^{82*}, υπεχουσιν *H*^{82*}, 11 απο-λογια 1 αντιλ- *K*^r8403.

Folge eigenartiger Aussprache sind die Schreibungen: πραοτης *Ja* 121 *I*^a251 fff 8205 175 502 *A*^p81 *I*^c486 356, 313 *I*^a8251f 8203 502 *O*⁴⁶, 1 *P* 315 *I*^a8180 8203 252 502 *I*^b8602ff *I*^c116f 364 486; μοιγαλλιδες, -δος *Ja* 44 *I*^a200f 264 175 113 *I*^b161 *O*⁴⁶ *K*⁵⁵, 2 *P* 214 *I*^a264 382 173 *I*^b161 *I*^c114 *O*⁴⁶; αυτ- 1 εαυτ- *Ja* 124 *I*^a70 397f 8203 *I*^b365-398 *I*^c258, 1 *P* 48 *I*^a8453 113 *I*^c174, 2 *P* 21 *H*^{81*} 74 162 *I*^a8505 8180 *I*^b8602f-398 *I*^c208 116 370, 1 *Jo* 33 *I*^a8505* *I*^b8260, 518 *H*⁸¹ 84* 848? *I*^b8206 *I*^c116 114; κατα αυτην 1 καθ αυ- *Ja* 217 *I*^b365; αν 1 εαν 1 *J* 320 *H*⁸⁴ 257 *I*^a397 fff *I*^c353, 22 *H*⁸¹ *I*^b8206 209; φριττουσιν *Ja* 219 *I*^a8507 55 256 *I*^b365-472 209f 8260f *I*^c174, φυλαττεσθαι 2 *P* 317 *I*^b8152f, ησσωνται 2 *P* 220 *H*⁸³, κρεισσον *H*⁸² 84 848 103 *I*^a175 8453-173 8300 502 *I*^b78ff 8260 *I*^c174 *A*^p1 *O*⁴⁶; πολυευσπλαγχνος 1 πολυσπλ- *Ja* 511 *I*^a264 382 175 552 158c *I*^b365-472 8206 209c *I*^c46f 364 *K*⁸¹⁶¹; επισκοπευοντες 1 -πουντες 1 *P* 52 *H*⁷⁴ *I*^a8203 *I*^b365 *I*^c208 fff (370f -οιοντες) 364 8299 *K*¹⁸⁹.

Omissionen: *Ja* 15 πασιν απλως *I*^a8457, 7 ο p οισεσθω *I*^c208-116 364, τι (p -ται) *H*⁸² 83*? *I*^b398c *A*^p1, παρα του κυ *I*^a110 457, 11 αυτου (p -που) *H*⁸¹ *I*^a367 *I*^b365, και p ουτως *I*^c116f, 14 δε *I*^b396, 16 μου *I*^a8180, 19 ιστε *I*^a175, 22 δε (p γινεσθε) *I*^a8459 *I*^b8206 h, μη *I*^a8457 110, μονον *I*^b253, 23 οτι (a ει) *H*⁸⁴ 848 162 *I*^a382, της γενεσεως *I*^a8157, 25 τον της ελευθερίας *I*^a70, και *I*^a382, ουτος *I*^a256, 26 μη *I*^a8254, 27 θρησκεια (p θρησκεια) *H*⁸⁴⁸, και πατρι *I*^c116, ασπιλον — κοσμου *H*⁸⁶, 23 δε p -τε *O*⁴⁶, συ2 *I*^b365, μου *H*⁸⁶, 4 και *I*^a175, 6 υμων *I*^a71f 173, 11 γαρ *H*⁸⁶, δε *I*^b365, 13 γαρ *I*^c114, 16 δε p δωτε *I*^a8180, και *I*^a173, 18 εγω *I*^a8505 *I*^b396, 20 δε *I*^a382 170 361 *A*^p21 *I*^b161 *K*⁴⁵³, 21 *I*^a8457 *I*^b8206, 26 γαρ (p ωσπερ) *H*⁸¹ 74, 32 και *I*^a157 8254, 4 και1 *I*^a7361, 6 και1 *H*^{82*}, 7 τε1 *I*^a8459 *I*^b396, 8 δε *H*⁸³ 3 *K*⁵, 9 τους (p -πους) *I*^a175, θεου *I*^b8370, 13 και *O*⁴⁶, 15 η (p αυτη) *I*^a8251f 502, 16 πραγμα *I*^a175, 17 δε *I*^a502, ευπειθης (p -κης) *I*^a252, και *K*⁴⁷⁶, αδιακριτος *I*^a382, ανυποκριτος (p -κριτος) *I*^c364, 18 δε *I*^c116f, εν ειρήνην *I*^a252, 41 των (p υμων) *I*^a8157, 6 δε a διδ.1 *I*^a8453 *I*^c258, δε a διδ.2 *H*⁸⁶ *I*^a200 397, διο λεγει *I*^b365*, 7 ουν *I*^a175, 9 υμων *I*^a155, και3 *I*^a7, 12 δε *I*^a502, 13 εκει *I*^a8300 *I*^b365 *H*⁸⁴ 848 162, 14 ατμς γαρ εστε *H*⁸², γαρ2 *H*⁸⁴ 848, επειτα *I*^a170, επει 1 επειτα *I*^a184, 15 και1 *I*^a7 *O*⁴⁶, 15 και2 *I*^c208, om η *I*^b161, 17 ποιειν *I*^a8156* *I*^b157 *K*³⁷⁷ 8275, 52 και *I*^a8453-173 *I*^b253f 559, 3 υμν *I*^a502, 4 και *K*^r8403, 5 επι της γης *I*^a382, εν a ημερα *I*^a8300, 8 και *I*^a502, 11 *I*^a174, 12 om δε *I*^a7*f *I*^c114, μητε1 *I*^c353f, 14 αυτον2 *H*⁸¹ 3 *I*^a200f *A*^p40 *I*^b365, 17 την *I*^a7, ημν *H*⁸⁶, 19 εν υμν *O*⁴⁶, απο της αληθειας *H*⁸⁶, και *I*^b365, 20 γινωσκειτω *H*⁸⁶, 1 *P* 11 δια-σπορας *I*^c114, Ασιας (p -ιας) *H*^{82*} 74 *I*^a175, και *I*^c470f, και Βιθυνιας (p -ιας) *H*^{81*} 74, 4 και αμαραντον (p -αντον) *I*^a70 382 *I*^b8260 *I*^c114, και αμμαντον (p -τον) *I*^a195 *I*^b62 161* *I*^c258, 6 εν *H*⁷⁴ *I*^b78, εστιν *H*^{81-2*}, 7 χρυσιου *I*^a8203, εν *I*^a264, 8 μη *H*⁷⁴, 9 υμων *H*⁸¹ *I*^a8254 *A*^θ, 10 οι p -αι *I*^b78, 11 εις *I*^b62 161*, 12 α (p αυτα) *H*⁸³, 18 πατρο-παροδοτου *K*⁶⁴, 20 μεν *I*^a397f *I*^b8370*, 21 υμων *I*^b8260, 23 αφθαρτου *I*^a382, 25 το ρημα το *H*⁸⁴, 21 και3 1 και4 *I*^c174, 3 οτι *I*^a382, 5 εις ιερατευμα αγιον *I*^a175, 8 και *I*^a70 *K*⁸¹⁶¹, 13 ανθρωπινη *H*^{82*}, 15 αφρονων (p των) *I*^a367, 16 αλλ *I*^a367, 18 και2 *H*¹⁶² *I*^a8180 8505 *I*^c364, 19 γαρ *K*¹¹⁵, 23 δε *I*^c364, 24 εν τω σωματι *I*^c174, 25 ητε γαρ *H*⁸¹, 31 ιδιους (p τοις) *I*^a113, 3 τριχων *H*⁸³ 86 *I*^c114, 4 και *H*^{82*} *I*^b8602, πνς *I*^b8260, 5 αι (p -αι) *I*^a502 *K*⁸¹⁶¹ *O*⁴⁶, αγιαι (p αι) *H*⁸⁶ *I*^a158 397 113 *I*^b209*, 6 μη *I*^c258, 7 και (a συγκληρη.)

*Ia*²⁰² *K*^{δ161}, κληρονομοί 1 συγκλ- *Ic*⁵⁵¹, 9 οτι *H*²⁵⁷, 14 μηδε παραχθητε (p-θητε) *H*^{δ1} *K*⁵⁴⁵³, 15 αει p ετοιμοι *H*^{δ4} *Ia*^{200f 264} *Ib*^{δ368}, 16 αγαθην *Ib*¹¹⁰⁰, 17 γαρ *Ia*³⁹⁷, 18 και *H*^{δ2} (Ωρ), τω θεω *H*^{δ1}, 20 τουτ εστιν οκτω *Ia*²⁰⁰ (382 add p υδατος), 21 και ημας *Ia*^{δ355}, 22 αυτω *Ia*^{δ459}, και *Ib*¹⁶¹, 41 αυτην p την *H*^{δ254}, 5 κριναι *Ib*⁷⁸, και νεκρους *Ib*³⁶⁵, 6 και *Ib*^{62 161}, δε *Ib*¹⁵⁷, 11 ως *Ic*¹¹⁴, ης (p -ος, *K* ως 1 ης) *Ic*^{114 364}, 14 εν *H*^{δ2*} *Ia*^{256 382}, 15 πασχετω *Ia*^{110*} *Ic*¹⁷⁴, 16 δε *Ia*^{110*} *Ia*^{457*}, 51 τους *H*^{δ1} *Ia*⁷ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*^{370f 364 114}, και μαρτυς *Ia*^{δ180}, 6 χειρα του θυ *Ic*¹⁷⁴, 8 τινα *H*^{δ1} *Ib*^{δ6 74}, 9 ω *K*⁵¹, 10 καταρτισει *Ia*¹⁹², 12 πιστου p του *Ia*⁷, om του θυ *H*¹⁶². 2 P 11 δουλος p -ος *Ia*⁷⁰ *Ic*⁴⁶, *Ib*^{Χυ} *Ia*⁶⁴, ημιν *Ia*^{δ203}, 2 του ∘ του *H*^{δ6 74 3}, 3 αυτου *Ib*³⁹⁶, 8 *Ib*^{Χυ} *Ia*¹⁰¹, *Xy* *Ic*⁵⁶, ημων *Ib*^{Χυ} *Ic*¹¹⁴, 9 του καθαρισμου *Ia*^{δ203}, 9 αυτου *Ib*^{δ602f-398}, 10 διο πολλων *Ia*³⁸², ποτε p -τε *H*^{δ4} *Ib*^{δ6}, 11 γαρ *Ia*^{56 173}, υμιν *Ia*¹⁵⁸ *Ib*^{δ368}, 15 δε *Ia*²⁰⁰, και *Ia*²⁰² *Ib*³⁶⁵ *Ic*²⁵⁸, 21 και *Ia*^{δ457*} *Ic*^{110*}, εν τω λαω *H*^{δ2}, 5 κατακλυστω 1 -σμων κοσμων (-σμ- ∘ -σμ-) *Ia*⁵⁵ *Ib*^{δ370}, om κοσμων *Ia*^{δ254}, 6 καταστροφή (κατ- ∘ κατ-) *H*^{δ1} *Ib*^{3 74} *Ib*⁷⁸ *O*⁴⁶, 8 εργοις p οις *Ia*³⁸², ανομοις εργοις *Ib*^{δ602}, 9 δε *Ic*¹⁵⁴, 10 δε *Ia*^{δ203f} *O*⁴⁶, 10 και (a κυρ-) *Ia*²⁶⁴, 11 οπου *Ic*⁵⁰⁶, 12 om βλασφημουντες *Ia*^{δ203}, και (a κατ-) *Ia*¹⁶⁸ *K*⁵¹, καταφθαρησονται *Ia*^{δ203}, 13 εν *Ic*^{370f 364}, 14 om και ακαταπαυστους *Ia*^{δ454} *Ic*⁵⁵², 15 καταλειποντες *H*⁷⁴, ος *H*^{δ1-2*}, 16 εν (p -ον) *H*^{δ2*} *Ic*¹⁷⁴, φωνη *H*^{δ6}, 18 εν *Ia*¹⁴⁰², 19 αυτοις *Ic*³⁶⁴, 20 δε *Ia*^{δ602f}, αυτοις *Ib*^{δ260}, 21 αγιας *Ia*¹⁷³, 22 αληθους *Ia*²⁵², 31 υμιν *H*^{δ6}, εν υπομνησει *Ia*^{502 55}, 2 υμων *Ib*¹⁵⁷ *Ic*³⁷⁰, 4 γαρ *O*⁴⁶, 5 δι (p και) *Ia*⁵⁵ *Ia*⁴⁵⁹ *K*¹ *Ia*⁴⁰³, 6 τε 1 τοτε (p ο) *H*^{δ48}, υδατι *H*^{δ253}, 7 αυτω (p τω) *K*⁵⁰⁰, τω αυτω λογω *Ia*^{δ203}, ασεβων p των *Ia*^{δ203}, 8 ετη *H*⁷⁴, ως *H*¹⁶², ετη ∘ ετη *H*^{δ2} *Ia*⁵⁰², 9 ως — ηγουνται *H*^{δ6}, μη *Ib*^{δ602}, 10 εργα *Ia*¹⁶² *Ib*^{365-398*} *Ic*^{174 258}, 11 υμας *H*^{δ1} *Ia*⁷⁴, 11 παντων *Ib*^{δ602 ffff}, 12 -τας ∘ -τας *H*^{δ2*} (*Ia*⁵⁵ ~ και σπευδοντας p ημερας), και — τηκονται (-ονται ∘ -ονται *Ib*^{δ602f-398}, 14 αυτω *Ic*⁵⁵¹, ευρεθηται *Ia*²⁶⁴, εν ειρηνη *Ib*¹⁵⁴, 15 και *Ia*¹⁴⁰², 17 αγαπητοι *Ib*^{δ602 ffff}, τη p μη *Ib*^{δ602}, 18 και (a νυν) *Ia*^{δ453} *Ib*⁴⁷⁷ *Ic*¹⁷⁴ *A*^{π1}, αμην *H*^{δ1} *Ia*⁷⁴ *Ib*⁷⁸ *Ib*^{δ602 δ260}, 1 J 12 υμιν p -μεν *H*^{257*} *Ia*³⁵², 3 η a ημ- *Ia*⁷⁰ *Ic*²⁵⁸, μετα *Ia*^{δ505} *Ib*⁶², 7 εστιν *K*⁵, ημας *Ic*⁵⁰⁶, 8 οτι *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹ *Ib*^{δ368}, 9 και *Ia*^{δ505} *Ic*¹¹⁶, 10 οτι *K*⁵⁰⁰, 25 αληθως *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, 7 αγαπητοι *Ia*¹⁴⁰² *Ib*³⁶⁵, 8 ο εστιν αληθες *Ia*⁷⁰ καινην (p -ην) *Ia*¹¹⁰⁰ *K*^{δ161}, εν *H*^{δ162}, 16 η *Ia*²⁶⁴, 18 οτι *H*^{δ4} *Ia*^{397 fff} *Ic*¹¹⁴ *K*⁵, om και *Ia*³⁸² *A*^{π1}, 20 οιδατε, ~ εχετε p και *K*⁵⁰⁰, 21 οτι *Ib*^{δ368}, 22 ει μη *Ic*¹¹⁴, 24 απ αρχης *Ic*²⁰⁸, εν (p εαν) *H*^{δ2} *Ia*⁷⁰ *Ic*¹¹⁶, εν *H*^{δ1} *Ia*^{δ355} *Ic*⁴⁷⁰, 27 ως *H*^{δ1} *Ia*¹⁷⁵ *Ib*⁶², υμας ∘ υμας *Ia*^{200f 70f 367} *Ib*^{202 64} *Ib*^{δ260 161} *Ic*^{258 470} *K*^{δ255 500}, και (a καθως) *Ia*^{200f 361}, 27 f μενετε ∘ μενετε *H*^{δ2} *Ia*⁷⁴ *Ia*^{7f 397 ffff} *Ia*^{502 505 454 254} *Ib*^{365-472f} *A*^{π1} *K*³⁵⁰, 33 ταυτην *Ia*⁷⁰ *Ib*³⁶⁷, 7 δικαιοι *H*^{δ48}, 20 εστιν *Ia*^{252-δ459 55} *Ib*^{209f}, οτι *H*^{δ4} *Ia*^{δ203f 552 172}, 21 ημων *H*^{δ1} *Ia*²⁰⁰ *Ic*¹¹⁴, 24 και *Ia*^{δ157}, 42 παν π̄να ∘ παν π̄να *Ia*^{δ457-110}, 3 πνευμα (nach 2 überflüssig erscheinend) *H*²⁵⁷ *Ia*^{70 65 172}, το (a του) *Ia*^{δ203ff 254} *K*^{δ364}, του (p το) *Ia*²⁶⁴, 4 ο *Ia*³⁸² *Ia*²⁵⁴, 5 λαλουσιν *Ib*⁶², 9 εν ημιν *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹, 17 μεθ ημων *Ia*¹⁵⁸ *Ic*^{δ157} *Ic*⁴⁸⁰, 20 οτι *H*^{δ2} *Ia*^{δ180}, 51 και *H*^{δ1} *Ib*^{δ6 48}, 5 εστιν *Ia*¹⁴⁰², 7 εισιν *Ib*¹⁵⁷, 8 και *Ib*^{δ602 ffff}, και *Ib*^{δ6}, 10 om 10 *Ia*^{397 ffff}, ο θεος *Ia*^{δ203-552}, 13 και *Ia*¹⁸⁴ *K*⁵⁰⁰, 19 οτι *Ia*²⁰⁰, 20 εν τω *Ib*³⁶⁵ *O*⁴⁶, *Ib*^(p -ου) *Ib*^{δ602}, θεος (p -νος) *Ia*^{200f}, 2 J 1 και *Ia*¹⁷⁰, 1 f αληθειαν ∘ αληθειαν *H*^{δ6} *Ia*¹⁷⁵ *A*^{π1} *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷ *Ic*^{114 116 208 364}, 2 θεου *Ia*^{δ254} *Ic*⁴⁸⁶, 3 εσται μεθ ημων *H*^{δ4} *O*⁴⁶, και *H*^{δ6}, 4 λιαν (nach -ην) *Ib*^{δ260}, 6 εν αυτη *Ia*¹⁷⁵, 7 ερχομενον p -τον *Ia*^{55*} *Ib*^{209f}, 9 τας *Ia*¹¹⁰⁰, εν *Ia*² (nach -ων) *H*^{δ6}, διδαχη ∘ διδαχη *Ib*^{365*} *Ib*^{δ260f} *Ic*^{353 174 506}, 3 J 3 ου *H*^{δ4}, 4 εν *H*²⁵⁷, ουκ *Ic*³⁶⁴, 5 om τους (p εις) *H*^{δ6}, 6 σου *Ib*^{δ309}, του θυ *Ia*⁵⁵, 10 επι *H*¹⁶², 12 και a ημεις *H*^{δ6}, και οιδατε *Ib*³⁶⁵, 15 ειρηνη σοι *Ia*¹⁷⁰, Ju 1 ηγαπημενοις ∘ τετηρημενοις *Ia*^{200-116 486 356} *Ia*⁷⁰, 4 γαρ *Ia*^{δ457-110*}, ημων *Ic*²⁵⁸, ημων *H*¹⁰³ *Ia*^{70f 65 382 175 1100}, και a π̄ν *Ia*^{δ355}, X̄ν *Ia*^{δ453 192}, 5 εκ γης *Ic*¹¹⁶ *Ia*^{δ299}, 8 μεν *Ia*¹⁵⁸, δε *H*⁷⁴, 10 μεν *Ia*⁶⁵, οσα *Ia*^{δ459}, φυσικως *Ia*¹⁷⁵, 11 επορευθησαν ∘ εξεχυθησαν *Ia*^{200f}, 13 παντας *O*⁴⁶, κατ αυτου *Ic*¹¹⁴, 18 εν (in *K*) *Ia*^{δ254}, 20 εν *Ia*¹⁷⁰, 21 θυ *H*^{δ3} *Ic*¹⁷⁴, om εν *Ia*¹⁷⁰, 24 αμωμους *Ia*^{251-δ459}, 25 θεω *Ia*^{7f}, ημων ∘ ημων *H*³, και *Ia*¹⁰¹, 25 αμην *Ia*^{δ180 502}.

Artikelomissionen: Ja 19 0¹ H^δ 86, 10 τη I^a 7f, 12 0 (p -ατο) H^δ 88 I^a 251 554 1100 O⁴⁶, 15 η¹ H^δ 83, 21 τας I^b 206, 25 τον (p -ιον) I^a 1402* 8457* 1100* K^δ 161, 21 το I^b 206, 34 η I^a 397, 7 12 0¹ (I K 36 Eph 46 I T 25) H^δ 374 I^a 200f 361, 0² H^δ 84 I^a 101 c, 14 το H^δ 1, της I^a 158, η¹ H^δ 1, η² H^δ 374 I^a 200 I^b 78-157, 53 0² I^a 502, 10 της² I^a 175, 11 0 H^δ 1, I P 111 το I^a 101 264, 14 τη H^δ 162, 2 15 των I^a 70, 24 το I^a 355, 31 τοις O⁴⁶, 4 τω H^δ 2*, του² I^a 55 8156 8180 205 216 8457 110 I^b 209* I^c 258 I¹ K^δ 161 188, 7 0¹ H^δ 1, 18 τω H^δ 83 86, 4 11 0¹ I^c 208, 13 του I^b 253 559, 14 το¹ I^a 382 I^c 353, 5 12 om του H^δ 86 848 I^b I^a 200f I^b 157 O⁴⁶, 2 P 11 του I^a 459, 3 τα I^c 154, 11 η H^δ 86 I^b 469*, 27 της H^δ 257, 8 0 H^δ 1, 15 του¹ O⁴⁶, 17 0 I^c 8602, 32 των¹ I^b 8602, 5 τω, λογου 1 -ω I^a 175, του H^δ 86, I J 15 0 a θς I^a 459, 7 τω¹ H^δ 48, 8 η I^a 502 382, 24 η H^δ 86 I^a 382 8203 158 173 I^b 260 I^c 114 258, 5 τον I^a 203, 22 0¹ I^c 114 116, 3 η² I^a 200, 9 του H^δ 84 I^a 106, 10 0² I^a 382, 12 του I^a 397 fff, 41 του I^a 254, 7 του I^c 116, 16 03 H^δ 2, 17 τη I^a 454, 19 του I^b 365 8602, 20 των I^a 106-261, 2 J 1 0 I^a 1402 K², 3 του (p Xū) H^δ 86 I^c 114, 4 του H^δ 1, 7 0² H^δ 257 I^a 70 200 64 65 110* 192 8254 f I^b 8368 I^c 299 258 O⁴⁶ K^δ 161 500, Ju 4 του a θυ I^b 62, τον I^a 382, 10 τα I^a 70 397 ff, 15 των (p παντων) I^a 7.

Artikeladditionen: Ja 28 τον a βασιλικον H^δ 83 K⁵, 11 του a νομου I^a 382 502, 34 τα p πλοια H^δ 1, 5 το a πυρ I^b 253 K⁵⁵⁹, 8 το a κακον I^b 62 161, 9 τον a θεου I^c 208 fff, 12 η a συκη K¹¹³, 18 0 p δε H^δ 2* 86, 48 τας a χειρας I^a 264 361 I^c 353 116, τας a καρδιας I^a 361 8457 8500 110 K^δ 161, 18 τον a υετον H^δ 2, I P 118 της p ανατροφης K^δ 161, 19 τω a τιμω H⁷⁴ I^a 8505 361 64 c O⁴⁶, 23 του a θεου I^b 365, 24 η a δοξα H^δ 2*, 26 τη a Σιων K⁵¹, 3 10 τα a χειλη H^δ 3, 12 την a δετησιν, 14 της a δυναμεις H^δ 2 I^b 398 I^c 258 A^p 40, 5 14 της a αγαπης I^a 175, η a εις I^a 8457 110* I^b 472 469 I^c 506 A^p 1 K^δ 161 8359 500 61, 21 0¹ a γιοι K^δ 255, 2 P 21 τη (!) a απωλειαν p ταχινην H^δ 48, 3 τη a πλεονεξια (vgl Lk 12 15) I^c 506, 3 12 τους a προσδοκωντας H³⁷⁴ I^a 8505 K^δ 200, 46 add το a της¹ I^a 8457-101, 2 J 1 τη a εκλεκτη I^a 8505 I^c 116*, Ju 4 τον a χν I^c 174 K¹⁸⁶ 366, 9 0 a κς H^δ 2 I^a 170 I^b 206 O⁴⁶, 11 τη 3 I^a 7, 14 0 a κς H^δ 2 257 I^a 101 170 192 8180 397-106 I^c 258, 15 της a ασεβειας I^a 7, 21 του a θεου (I J 25 υθ) H^δ 86 I^a 175, 23 του a πυρος I^a 8505 170 552 I^b 260 f K^δ 364.

Grammatisches. Behandlung der Ellipse: αλλα 1 αλλ Ja 218 H^δ 4, 3 15 H^δ 1-2, I J 216 H^δ 83 848 I^a 175 I^c 353, 3 18 H^δ 84 86, 56 H^δ 84 I^a 502 I^b 152 f, Ju 9 H^δ 1 84 86, 59 κατα 1 κατ a α- H^δ 2, I P 13 δια 1 δι a α- H^δ 2 848 I^a 251 8157 8355 I^b 365 ff I^c 174, 24 υπ 1 υπο H^δ 1 162 I^b 161, 3 21 δια 1 δι a α- H^δ 4 I^a 256 I^c 116*, 4 14 επι 1 εφ H^δ 4?, 17 απο 1 αφ H^δ 1 86 I^c 114, 2 P 18 ουδ 1 ουδε I^a 200, 3 J 12 υπο 1 υπ H^δ 83 848 I^a 8505, Ju 12 υπ 1 υπο H⁷⁴ I^a 502 I^b 62, εαυ- 1 αυ- Ja 126¹ H^δ 374 I^a 367 8459 56 I^b 8570 I^c K⁵, 26² H^δ 1 83 I^c 116* 114, I J 4 21 I^c 114.

Kasuswahl: Ja 122 εαυτοις 1 -ους I^a 552, 2 16 αυτων 1 -οις I^a 173, 48 διψυχους 1 -οι I^a 116, 5 14 ελαιον 1 -α I^a 7f 70 8300, 16 ενεργουμενου 1 -νη I^a 382, I P 112 ους 1 οις I^a 1100, 2 19 συνειδησεως αγαθης 1 -ην I^a 200f, 4 10 αυτω 1 -ο I^a 7f 55 158 382 I^b 206 209 f, 12 υμων 1 -ιν² I^a 8505, 55 αλληλων 1 -οις I^a 8454, 9 υμιν 1 -ων I^c 364, 2 P 11 ισοτιμοις -ον H^δ 48, 3 δεδωρημενα 1 -νης I^a 175 A^p 1, 4 ημων 1 -ην I^a 205, 16 φωνην 1 -νη I^c 208-116 364 I^a 382, 21 εαυτους 1 -οις I^a 397 I^b 260 I^c 114, 14 αμαρτιας 1 -ας H^δ 2, 31 υμιν 1 -ων I^a 397 ff 216, 9 τας 1 της I^b 8602 398, 12 ης 1 ην H^δ 257* I^a 192, I J 18 εαυτοις 1 -ους H^δ 3*, 22 μονων H^δ 257 I^a 264 56 8156* 8355 1100 I^b 152 I^c 174 O³⁶ 46* K²¹⁴, 3 13 δικαιοσυνην 1 -νη I^a 175, 2 J 1 αυτοις 1 -ης I^a 65, οις 1 ους I^b 62 161, 3 J 3 σοι 1 σου I^a 64, την αληθειαν 1 τη -α I^a 158 1100, 5 πιστως 1 -ον I^a 175, 6 σοι 1 σου H^δ 48, την αγαπην 1 τη -η H^δ 162 I^a 200, 8 της αληθειας 1 τη -α I^a 8455-173 I^c 208-116 364 258, 15 ειρηνην 1 -νη I^b 365, σοι 1 σε I^c 364, Ju 1 Xū 1 -ω p Iū I^a 7f 397 8251 56 K²¹⁴ 383 500, 3 υμας 1 -ην I^c 258, 5 υμων 1 -ας I^c 258, 20 την πιστιν 1 τη -ει I^a 367, 21 εαυτοις 1 -ους I^a 264 8254.

Genus und Numerus: Ja 127 ασπιλους εαυτους 1 -ον -ον I^c 208-116 364, 2 26 κρητηριον 1 -ια I^a 113, 13 ελεον 1 -ος¹ I^b 8200 f, 5 19 αυτους 1 -ον¹ H^δ 2*, I P 14 τετηρημενον 1

-την $H^{δ2*}$, 6 ποικιλίας 1 -οις $H^{δ3}$, 22 ανυποχριτοι 1 -ον $I^{αδ459}$, 320 ολιγοι 1 -αι $H^{δ1-2}$ δ4 $I^{α502}$ 173, 41 αμαρτιας 1 -ας $H^{δ1-2c}$, 3 αρκετον 1 -ος $I^{α175}$, 510 ολιγα 1 -ον $I^{β365}$ $I^{ε116f}$ 364, 2 P 22 ας 1 ους $I^{αδ156}$ K^1 , 21 χρειττω 1 -ον $I^{α367}$ δ180 216 $I^{β62}$ 161 δ152 $K^{δ255}$ δ257, αυτω 1 -οις $I^{α264}$, 22 τα 1 τοι $I^{α175}$ $I^{β398}$ $I^{ε208ff}$, 33 εμπαιγμυνης 1 -νη $I^{ε208ff}$ 364 $A^{π1}$, 4 αυτων 1 -ου $I^{ε551}$, 5 υδατων 1 -ος $H^{δ3}$, 16 αυτοις 1 -αις $H^{δ4}$ $I^{α256}$ 113 $I^{β62}$ 253 δ368 K^{111} 363, 3 J 4 μειζοτερον 1 -αν $I^{β78-157}$, Ju 7 αυτους 1 -ας $I^{α158}$, 12 παραφερομενοι 1 -αι $H^{δ1}$ δ6 100 $I^{α64}$ $I^{ε114}$ O^{46} K^{306} .

Formbildung: Ja 36 τροχην 1 -ον $H^{δ3}$, 1 P 56 χειραν $H^{δ2}$ δ4 $I^{α175}$.

Flexionsbildungen bei Verben: Ja 125 γεναμενος $I^{α70f}$, 211 ειπας 1 -ων $H^{δ4}$ $I^{β78}$, 54 αποστερημενος 1 απε- H^{103} 162 $I^{α158}$ 170 175 δ203 δ353 δ355 113 $I^{β370}$ $I^{ε209}$ 470 174 $A^{π1}$ K^{56} 51 186 188 480, 1 P 111 προμαρτυρουμενον 1 -ρομ- $H^{δ4}$ 3 $I^{α7}$ δ254 64 $I^{ε174}$ O^{46} K^{51*} 107 δ364, 222 ηυρεθη $H^{δ2}$ 113 $A^{π1}$, 510 καταρει 1 -ισει $H^{δ6}$, 2 P 15 παρεισενεγκοντες $I^{ε208ff}$ 364f, 17 ηυδοχησα $H^{δ4}$ δ6 δ48 $I^{α101}$ 397 δ505 δ300 502 δ355 δ457-110 $I^{ε506}$ 258 $K^{δ161}$, Ju 14 επροφητευσεν 1 προεφ- $H^{δ1*}$ δ48 (προεπροφ- $H^{δ2}$).

Wahl anderer Modi, Tempora etc: Ja 119 εσται 1 εστω $H^{δ4}$, 24 απηλθεν 1 απελ-
λυθεν $I^{β62}$ δ370, απελλυθει $I^{β398}$, 211 εγενου 1 γεγονας $H^{δ4}$ δ48, 33 πειθειν 1 -θεισθαι $I^{ε364}$,
4 βουληθη 1 -ηται $H^{δ48}$, βουλοιτο $I^{β365ff}$, 7 δεδαμασται 1 δαμαζεται $H^{δ3}$ $I^{β78-157}$ δ260f δ360
 $I^{ε361}$, 52 σεσηπται 1 -πεν $I^{α70f}$ 367 397ff O^{31} 46, 3 εστι 1 -ται H^{162} $K^{δ359}$, τεθησαυρισται 1 εθη-
σαυρισατε (vgl 2 P 37) $H^{δ6}$, 13 προσευχομενος 1 -εσθω $I^{ε114}$, 15 αφεθησονται 1 -σεται $H^{δ3}$
 $I^{α70}$ δ505 $I^{β78}$ $I^{ε208ff}$ K^{2188} , 17 βρεχειν 1 -ξαι $H^{δ6}$, 19 επιστρεφων 1 -ψη $I^{ε174}$, -ψητε 1 -ψη-
τις $I^{ε208ff}$ $H^{δ6}$ (vgl 1 P 225), 20 επιστρεφων 1 -ψας $I^{ε258}$, 1 P 215 αγαθοποιειν 1 -ουντας
 $H^{δ48}$, 25 επιστραφητε 1 επεστρ- (vgl Ac 319) $I^{α70}$ δ180 δ453 δ454 64 113 $I^{β62}$ $I^{ε208ff}$ 364 258
486 $H^{δ2}$ 374 257 K^{453} $K^{1δ411}$ δ502, 36 υπηκουεν 1 -σεν $H^{δ1}$ δ6 $I^{αδ505}$, 10 παυσασθω 1 -σατω
 $I^{β260f}$, 15 αγιασαντες 1 -σατε $I^{αδ505}$, 43 κατειργαται 1 -γασθαι $I^{αδ453}$, 53 γενομενοι
 $I^{α264}$ 367 $I^{ε116}$ 258 174, 5 υποταγωμεν 1 -γητε $I^{ε551}$, 2 P 15 επιχορηγησαντες 1 -σατε
 $I^{βδ602}$, 15 σπουδαζω 1 -σω $H^{δ2}$ $I^{αδ505}$, 19 ποιουντες 1 -ειτε (vgl 10) $I^{α55}$ $I^{βδ370}$ (om
προσεχοντες) K^{500} (προσεχετε), 23 εμπορευονται 1 -σονται $I^{α7f}$ (7 -οντες), 9 ρυσας 1
ρυσσθαι $I^{α71}$ 101, 21 επεγνωκωσιν 1 επιγνωσιν O^{46} , 314 ευρεθεντες 1 -θηναι $I^{αδ459*}$.

1 J 19 αφη 1 αφη $I^{ε258}$ (-iei) 174, 10 ημαρτωμεν 1 -τηκαμεν $I^{β78-157}$, 21 αμαρ-
τανητε 1 αμαρτητε $I^{β365}$ 396, 19 μεμενηκασιν 1 -κεισαν $I^{α264}$ 397ff 110* $I^{βδ368}$ $I^{ε353}$ 174,
-κεσαν $I^{αδ454}$ $I^{β472}$ $I^{ε364}$ K^{500} , 27 επιδιδασκαμεν 1 επιδιδασκεν H^{162} , 316 τεθηκην 1 εθηκην
 $I^{α264}$ δ505, 41 εξεληλυθησαν H^{162} , -θεισαν $I^{α256}$ 1 -θασιν, 2 εληλυθεναι 1 -θουα $H^{δ1}$,
3 εληλυθηναι 1 -θουα $H^{δ48}$ $A^{π1}$, 20 αγαπα 1 -πω $I^{ε551}$, ηγαπηκεν $H^{δ48}$, αγαπησαι 1
-παν $H^{δ48}$, 21 φυλαξασθαι 1 -ατε $H^{δ48}$, 2 J 2 εστι 1 -αι $I^{αδ505}$ 64, εστω $I^{α200f}$, 12 λαλη-
σομεν 1 -σαι $I^{β396}$, 3 J 4 ακουσω 1 ακουω $I^{α216}$ δ355.

452. Varianten, bei denen der Anlass nachweisbar ist.

1. Durch missverständene Eintragungen der K -Lesart in der Vorlage sind folgende Varianten entstanden: Ja 126 add εν υμιν α 1 (so K) p ειναι $H^{δ6}$, 1 P 212 ~ καλην α εχοντες (in ~ K) $I^{α7f}$ 251f δ300, om εχοντες $H^{δ1}$, 38 K φιλοφρονες 1 ταπεινοφρονες, $I^{α101}$ φιλοταπεινοφρονες, $I^{ε209}$ K^{5} add φιλοφρ. α ταπεινοφρ., 21 ~ και υμας αντιτυπον νυν $H^{δ2}$ νυν αντιτυπον) $I^{αδ505}$ δ453-173 δ457 110 $I^{βδ602ff}$ 78ff 270 δ600 $I^{ε208ff}$ 364ff 114f 486f 258 $A^{π1}$ K^{25} 51 394 189, ~ αντιτυπον νυν και ημας (K schreibt ημας 1 υμας; ημας verrät somit sicher K -Einwirkung an dieser Stelle) $A^{π1}$ $I^{α7f}$ 200f 397ff δ203ff 158 170 192 252 δ254 δ353 367 $I^{βδ206}$ 368 62 161 209f δ152f δ309 $I^{ε470}$ 154 K^{111} 16, om νυν $I^{α175}$ O^{46} $I^{β365}$ $I^{ε486f}$ (vielleicht waren von altersher in K zweierlei Wortstellung von και in Konkurrenz miteinander; jedenfalls kann keine der beiden in K vertretenen Wortstellungen für I in Betracht kommen), 43 add του βιου α (K p) ο παρεληλυθως χρονος $I^{αδ505}$, κατειργασσθαι (H I κατειργασθαι, K κατειργασσθαι) $I^{α64}$ $I^{ε114}$, 15 αλλοτριος επισκοπος (K -τριεπ- 1 -τριεπ-) $H^{δ4}$ δ6 $I^{αδ505}$ 175, 19 οπως τω 1 add ως α πιστω $I^{α367}$, 2 P 14 ~ μεγαστα

και τιμια ημιν *H* 1, τιμια και μεγ. ημιν *K*; τιμια ημιν και μεγ. *I*^a 101 7 f 251 158 170 192 203 224 367 397 f 2454 110 55 2157 f *I*^b 2206 2152 f 209 f 62 161 2260 2360 368 396 *I*^c 353 470 f 169 506 *A* 101 *H* 22 *K* 61 186 2257 397 500 *K* 1, eine ganz rätselhafte Häufung von Zeugen; 2 17 *K* νεφελαι 1 ομιχλαι, add νεφελαι p ομιγ. *I*^a 200, add νεφελαι και α ομιγ. *H*¹⁰³, 33 *K* ~ επιθ. αυτων, om αυτων *H* 26 *I*^a 502 *I*^b 365*, 1 J 2 23 *K* add ουν α ο, om ο *I*^a 397 f *I*^c 364, Ju 7 *K* ~ τουτοις τροπον, om τουτοις *I*^a 70 f 200 f 64 65, 23 *K* ~ εν φοβω α σωζεται, om εν φοβω *I*^a 203 f 2507.

2. Reminiscenzen. Die Zahl derselben ist sehr gross. Wenn es auch im Grund gleichgültig ist, an welchen Stellen und in welchen Codd sie sich eingedrängt haben, so mag hier dennoch die ganze Liste abgedruckt werden, da gerade bei den katholischen Briefen, von denen fast jeder im NT eine Sondergrösse darstellt, es lehrreich ist zu sehen, wie mechanisch Reminiscenzen auf Schreiber eingewirkt haben. Denn nur wenige der folgenden Beispiele sind derart, dass sie ein aufmerksamer Leser oder ein Gelehrter an den Rand seines Codex gesetzt haben dürfte.

Ja 11 add πατρος p θεου (1 P 12) *I*^b 365 fff 2309*, 2 ηγεισθε 1 ηγησασθε (2 P 3 15 2 Th 3 15) *H* 248, 5 add πνευματικης p σοφιας (*K* 0 19) *I*^b 62 161, 6 add οτι ληφεται p διακριν. (7) *I*^b 365 fff, 12 ανθρωπος 1 ανηρ (Hiob 5 17 Ps 83 12 93 12 Prov 3 13) *H* 24 26, 16 ~ αγαπητοι μου αδελφοι (*K* 0 47 Eph 6 21 2 P 3 15) *I*^a 264 *I*^b 161*, 17 παρα 1 απο (Jo 15 26 uö) *I*^a 371 361 168* 2459 *I*^b 260 f, ex 1 απο (Jo 6 65) *K* 255, 17 κατερχομενον 1 καταβαινον (3 15) *I*^b 78-157 *I*^a 168*, 18 om τινα (2 Th 2 13, vgl 1 K 15 20 16 15) *I*^a 200 f 175 110 2457*, 19 ~ αγαπητοι μου αδελφοι (*K* 0 47 uö) *H* 248, 21 περιεσσευμα 1 -σειαν (Mt 12 34) *H* 24 248, κακιαν 1 ρυπαριαν (21 b 1 P 21) *I*^b 62, add σοφιας p πραυτητι (3 13) *H* 3 *K* 5, add σοφιας p σωσαι *I*^c 114, 22 νομου 1 λογου (4 11 Rm 2 13) *H* 23 c 103 *I*^a 110 200 f 502 175 2457 *I*^b 2206 *I*^c 551 258 114 *O* 46 *K* 1 *K* 500, 24 παρεληλυθεν 1 απ- (1 P 4 3) *H* 103 *I*^a 175 2180, 25 add μονον p ακροατης (22) *I*^c 174, add ακροατης νομου και α ποιητης (23) *H* 24, 26 add δε p ει (Ja 2 9) *H* 23 248 3 74 *I*^a 200 2505 502 *I*^b 78 f *K* 5, add την α γλωσσαν (1 P 3 10) *I*^b 260, πιστος 1 θρησκος (1 K 7 25) *I*^b 260 f, 27 και² (häufig) *H* 248 *K* 2359, τηρετε 1 -ειν (Mt 23 3) *I*^c 116 364, ex 1 απο (1 J 4 5) *H* 22 3 *O* 46 *K* 5 255, 21 προσωπολημψια 1 -ιας (Rm 2 11) *I*^b 62, ~ εσθητι ρυπαρα (2^a) *I*^a 251 f, 3 add των ποδων p υποποδιον (*A* c 7 49) *H* 24 248, αυτου 1 μου (Mt 5 35 Hb 10 13) *I*^c 258, σου 1 μου (Mt 22 44) *H* 24, 5 ~ αγαπητοι μου αδελφοι (*K* 0 47 Eph 6 21) *H* 248 *I*^a 2355 (ακουσατε p αδ.) *I*^b 365 (μου α αγαπητοι) *I*^c 208, μου α αδελφοι (Act 22 1) *I*^b 398 *I*^c 370 116 551 (add οι α αγαπητοι) 364, add εν α τω *I*^b 157, εν 1 τω (5 b) *I*^a 203 *I*^b 157, add τουτου p κοσμου (1 Kor 1 20 uö) *H* 257 *I*^a 192 *I*^b 2150 f 253, add τη α πιστει (5^a) *I*^b 62 f *I*^c 114 *O* 46, 5 επαγγελιας 1 βασιλειας (Hb 6 17) *H* 22* 24, 8 τας γραφας 1 την γραφην (1 K 15 3 f) *I*^b 157, add την λεγουσαν p γραφην (23) *I*^a 70 f, 9 περι-εργασθε (2 Th 3 11) *I*^a 70, 10 τελειει 1 τηρησει (8) *H* 26 162 *I*^a 172 *I*^b 78 f, εσται 1 γεγονεν, ~ p ενος (Mt 5 23 f) *H* 26, 11 εαν 1 ει (15) *H* 26 *I*^b 157, ~ φονευεις μοιχευεις (Mt 19 18) *H* 3 74 *I*^a 2355 *I*^b 78 396 *I*^c 356 486 *O* 46, μοιχευσης φονευσης 1 -σεις (11^a) *H* 3 103 *I*^a 70 200 f 158 397 2454 56 157 c 113 *I*^b 62 2206 2356 368 *K* 5 115* 168 394, 13 ποιουντι 1 ποιησαντι (3 18 1 P 3 12 uö) *H* 74, κατακαυχασθω 1 -χεται (19 1 K 3 12) *H* 24 248 74 162 *I*^b 157, κατακαυχασθε (3 14) *I*^b 78 *H* 23*, add δε p κατακαυχ. (19) *H* 24 162 *I*^a 70 f 7 382 *O* 46, 14 om μου (häufig) *I*^a 175, αγαπητοι 1 αδελφοι (1 K 10 14) *I*^a 2180, om η α πιστις (14^a), ου 1 μη (1 K 2 14 1 J 3 9) *I*^c 114, 16 και ειπη 1 ειπη δε (3) *H* 24 26 248 162 *I*^a 2203 f *I*^b 78, χορτασθηναι 1 χορταζεσθε (Mk 7 2 Lk 15 16 16 21) *I*^a 361, 20ς 1 2ωτε (Mk 10 21 37) *I*^a 173, 17 add τα α εργα (3 13) *H* 26, 18 add δε p ου (4 12) *H* 74, om των (Rm 3 28 4 6) *I*^c 370, μου 1 σου (18 b) *I*^a 70, δεξον 1 -ξω (18^a), ~ την πιστιν μου ex των εργαων μου (18^a) *I*^a 170 *A* 101 *I*^b 2206*, 19 ~ εστιν ο θες (vgl 4 12) *H* 22 24 *I*^b 78 f, 20 om των (Rm 3 28 4 6) *I*^a 2459, 22 συνεργει (Rm 8 28) *H* 22* 24 *I*^c 116*, add αυτου p εργαων (22^a) *I*^a 2251 *I*^b 365 *I*^c 208 fff 364 114, 24 ~ ex πιστεως .. εξ εργαων (Ga 3 8 24) *H* 74, add ο α ανθρωπος (1 7) *I*^b 62 161, 25 ουτως 1 ομοιως δε (17) *H* 23, om δε (1 K 7 22 uö) *H* 248 *I*^a 200 f 173 *K* 113, add του Ισραηλ p αγγελους

(Hb 11 31) *H*²⁵⁷, 31 ~ αδελφοί (om μου) α μη (519 1 K 14 20) *Ia*¹⁷⁵, 2 πταισει 1 πταισει (210) *Ic*²⁰⁸ ff 364, add αυτού p σωμα (nach 3) *Ia*⁸⁴⁵⁹ *Ib*⁶², 5 ωσαντως 1 ουτως (1 T 2 9 5 25 1 K 11 25) *H*⁸⁴ 162 (~ p γλωσσα) *Ia*⁸²⁰³⁻⁵⁵², 6 add και p ουτως (5) *H*¹⁰³ *Ia*¹⁷⁵ *Ic*⁴⁸⁶ *K*⁵, add ημων p γενεσεως (1 23) *H*⁸² *Ia*²⁰⁰ *O*⁴⁶, 9 γενομενους 1 γενοτας *H*⁸⁶, γεγενημενους 1 γενοτας (nach Jo 3 6 8 9 32 2 P 2 12 1 J 5 1 4 18) *H*⁸⁴ 848 *Ia*⁸²⁰³⁻⁵⁵² 8553 64, 10 γεννησθαι 1 γινεσθαι (häufig) *Ia*⁸¹³⁷ 202 8300 1100 *K*², add αγαπητοι p μου (25) *Ia*¹⁵⁸ 8507 502 (~ p γινεσθαι) *K*¹⁸⁶ 8359 8364 363 476, 13 add ει α τις (1 K 3 18) *Ia*⁸²⁵¹ f 110* (και 1 ει) *Ib*¹⁷¹ 472 *O*⁴⁶ *K*¹⁸⁶ 8161 8364 366 476, 14 ερεις 1 εριθειαν (2 K 12 20 Ga 5 20) *H*⁸³, 16 ερις 1 εριθεια (2 K 12 20 Ga 5 20) *H*⁸³ 3 74 *Ia*³⁸² *Ib*⁷⁸ *K*⁵, 17 add εργων p καρπων (Ac 9 36 1 T 2 10) *H*⁸³ *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, 43 αιτεισθε 1 αιτειτε (3 b) *Ia*⁷, αιτειτε 1 αιτεισθε (3 a) *Ia*⁸⁵⁰⁵ *Ku*, 4 add τουτου p κοσμου (Jo 8 23 uö) *H*⁸², καθισταται 1 εστιν (4 b) *Ia*³⁶¹, εις θν 1 του θν (Rm 8 7) *Ic*¹⁷⁴, εχθρα 1 -ρος (4 a) *H*^{82*}, εστιν 1 καθισταται (4 a) *Ia*²⁵⁶, 5 λεγει η γραφη (Rm 9 17 10 11 11 2) *Ia*²⁰⁰ f, 6 κς 1 ο θς (Rm 12 19) *H*⁸⁴⁸ *Ia*⁸¹⁸⁰ 184 256 8403 8500 110 *Ib*³⁹⁶ f *Ic*²⁵⁸ 470 f *K*⁸¹⁶¹ 186 107 203 366 8364 8457 492 *K*¹⁴⁵⁹, 7 κω 1 θω *Ia*⁸²⁵⁴ *K*⁸³⁵⁹, 8 εγγισει 1 εγγισι (8 a) *H*⁸¹, αγιασατε 1 αγνισατε (1 P 3 15) *Ib*³⁶⁵ *Ic*¹¹⁶ 551, 10 add ουν p ταπεινωθητε (1 P 5 6), θν 1 κω (Lk 1 19 16 15 uö) *Ia*²⁵² 397 ff 8353 *Ib*⁷⁸ f *K*⁴⁸⁰ 559, 11 add μου p αδελφοι (519) *H*⁸⁴ 848 162 *Ia*³⁶⁷ 8454 *Ic*¹⁷⁴, κρινειν 1 κρινων (11 b) *Ia*¹⁷⁵, ουκετι 1 ουκ (Rm 7 17 20 11 6) *H*⁸⁶ 3 74 *Ia*⁸⁴⁵⁴ 78 f 6 11 28 36 *O*⁴⁶ *O*⁸¹⁰ *A*¹ *K*² 5 165, add του α νομου (Rm 2 13) *Ia*¹⁷⁵ 8156, 12 add ο α κριτης (12 a) *Ia*⁵⁰², 13 εμπορευσομεθα 1 πορ- (13 b) *K*¹⁶¹, 14 επιστανται 1 επιστασθε (Ju 10 Ac 22 19) *H*³, 16 νυν 1 νυν (Rm 6 22 uö) *Ia*⁸⁵⁰⁵, κατακαυχασθε 1 καυχασθε (3 14) *H*⁸² *Ib*⁷⁸, 51 κλαουσονται 1 κλαυσατε (Ap 18 9) *H*⁸⁴⁸, 3 om υμων p χρυσοις (wie p αργυροις) *Ia*⁸²⁵⁵, τεθησαυρισθαι 1 εθησαυρισατε (vgl 2 P 3 7) *H*⁸⁶, add ταις α εσχαις (Ac 2 17) *Ia*¹⁴⁰², ~ ημεραις εσχαις (vgl 1 P 1 5) *H*⁸⁴ 848 *Ib*⁷⁸, 5 om και (Asyndeton nach dem Folgenden) *H*⁸⁴ 86 162 *Ib*³⁹⁶, ημεραις 1 -ρα (Lk 17 26 28) *H*⁸⁴, σαρκα 1 καρδιας (3) *H*⁸⁶ *Ia*²⁶⁴ 8300 101, 6 αντιτασσομενον 1 αντιτασσεται (vgl Rm 13 2) *Ia*⁸¹⁸⁰, αντιτασσοντα *Ia*²⁶⁴, 7 om ουν (8) *H*⁸⁶, add γαρ p ιδου (2 K 7 11) *Ib*¹⁴⁰², Χυ 1 κω (2 P 1 16) *Ia*²⁵²⁻⁸⁴⁵⁹ *K*¹⁴⁰³, add ου p εως (häufig) *Ib*⁸³⁶⁸ *Ic*¹⁷⁴ *O*⁴⁶, 8 add ουν p μακροθ. *H*⁸² *Ia*¹⁷⁴, 9 add μου p αδελφοι (19) *H*⁸⁴ 848 74 162 *Ia*⁸²⁰³ f, κατακριθητε 1 κριθητε (vgl 1 K 11 32) *Ia*^{8457*} 110, 10 ελαβετε 1 λαβετε (1 J 2 27 uö) *Ia*¹⁷⁵, ~ αδελφοι α υποδειγμα (1 J 2 7 1 Th 5 1 uö) *Ia*⁵⁰², 10 om τω (Eph 5 20 1 P 4 14) *H*⁸² *Ia*²⁰⁰ f, επι 1 εν (Ac 4 17 uö) *Ia*⁷⁰ f *Ic*¹⁷⁴, ελαλουν 1 ελαλησαν (Ac 4 31 uö) *Ic*¹⁷⁴, 12 εν τω ουρανω .. εν τη γη 1 τον ουρανον .. την γην (Mt 5 34 f) *Ia*¹⁷⁵, add ο λογος υμων (Mt 5 37) *H*^{82*} (om υμων) *Ia*²⁰⁰ f 502 c *Ic*¹⁷⁴, ~ α υμων, om υμων² *Ia*¹⁷⁵ *O*⁴⁶, om και α το² (Mt 5 37) *H*⁸⁶, add δε p τε² 848 *Ia*⁷⁰, εμπεσθε 1 πεσ- (1 T 3 6 f) *Ia*⁷⁰ *Ib*²⁰⁸ ff 114, 13 add εν υμιν p τι² (13 a) *Ia*³⁶¹, 14 επ αυτω 1 -ον (7) *Ia*⁸⁵⁰⁵ 202 *H*¹⁸⁸, 14 om του (10) *H*⁸⁴ 86 162 *Ia*⁵⁰⁵ *K*⁸³⁶⁴ 476, Iū 1 του (Ac 4 10), add Iū p κω (Ac 9 28) *Ia*²⁰⁰ f, 15 προσευχη 1 ευχη (17) *H*³ 162 *Ia*³⁹⁷ *Ib*¹⁵⁷ *K*⁵, 16 προσευχεσθε 1 ευχεσθε (13 f 17 f) *H*⁸¹ 84 *Ia*³⁸² 361, 17 add υετον p βρεξαι (18) *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ 64 *Ib*⁷⁸ ff *O*⁴⁶ (p γης), 18 ~ εδωκεν υετον (Ac 14 17 *H* I) *H*⁸² 84 86 848 *Ia*³⁸² 8463-173 *Ib*⁷⁸ f, 20 γινωσχετε 1 γινωσκετω (2 K 8 9 Ga 3 7) *H*⁸¹ *Ia*⁸⁵⁰⁵ *Ic*¹¹⁶ 551, add την α ψυχην (Lk 9 24) *H*⁸⁴ *Ia*¹⁷² *A*¹ 40.

1 P 13 add αδελφοι α ευλογητος *Ia*¹⁷⁰, ζωης 1 ζωσαν (Tit 3 7) *Ic*¹¹⁴, add της α αναστασεως (Ac 2 31 4 33) *Ia*⁷⁰, om εκ νεκρων (Ac 4 33), 4 εξ ουρανου 1 εν ουρανοις (2 K 5 2) *Ib*⁶², ουρανω 1 ουρανοις (Mt 6 10) *H*⁸², 5 add πνευματος p δυναμει (Rm 15 13 19) *Ia*²⁶⁴, αγαπη 1 δυναμει (Ju 21) *Ia*⁸⁵⁰⁷, ετοιμωις 1 -μην (4 5) *H*^{82*}, 7 χρυσου 1 -σου (Ap 18 12 uö) *H*⁸¹, 9 ελεος 1 τελος (3) *Ia*²⁵⁶, εις α σωτηριαν (Rm 1 16) *Ic*³⁵³, 10 ηρευνησαν 1 εξηρ- (nach 11) *H*⁸⁶, add οι α προφηται (Mt 7 12) *Ia*²⁰⁵ 397, 11 ερευνησαντες 1 -ωντες (10) *Ib*³⁹⁶, add του α Χυ (häufig) *Ia*⁸⁵⁰⁵, add Iū α Χυ (Ac 16 7 Phi 1 10) *O*⁴⁶, 12 εξ 1 απ *Ia*²⁵¹ ff, 13 add αγαπητοι p διο (2 P 3 14) *K*¹¹³, 14 add εν αις ανεστραφητε (nach Eph 2 3) *H*⁷⁴, 16 οτι 1 διοτι (16 b) *H*⁸³, διοτι 1 οτι (16 a) *H*⁷⁴ 162 *Ia*¹⁰¹, add οτι p γεγραπται (Rm 3 10 uö) *H*⁸¹ *Ia*⁸⁵⁰⁵, add λεγει κς p εμει (Ac 7 49) *H*⁷⁴ *Ia*¹⁷⁵, 17 αναστρε-

φομενοι 1 αναστραφητε (2 P 218 Hb 1033) H^{δ2*}, 18 απο 1 εκ (Ti 214) I^a457*, και 1 η (Ja 53) I^a457*, 19 add I^b a X^u I^a251, p X^u K¹¹³, 20 απο 1 προ (Mt 1335) I^a175, του χρονου 1 των χρονων (vgl Ju 18) H^{δ2*}, ημερων 1 χρονων (2 P 33) H⁷⁴ I^aδ505 175, 21 πιστους 1 πιστευοντας (Eph 11) H^{δ1} δ4 K¹⁸⁹, πιστευσαντας (Eph 113) H^{δ48} I^a202 δ300 1100f I^b209f I^cδ299, 21 add τον a θ^ν (Jo 141) I^aδ203, ~ δοντα αυτω δοξαν (Ap 147) H¹⁶² I^a70f 367 (add τιμην a, και p αυτω), X^ν 1 θ^ν (Ac 2420) I^a70, 22 αγαπατε 1 -πησατε (217) H^{δ48} 162* I^a502, om καταρας a καρδιας (Rm 617) H^{δ1} δ4 I^c114f (αληθινης 1 καταρας) H^{δ2*}, ~ θ^ν ζωντος (Hb 1222 uō) I^a200f A^{πρ} 40 (20 om θ^ν) O⁴⁶, 23 om τον a αιωνα (2 P 217) I^a70f 7f δ453-173 I^b171, τους αιωνας 1 τον αιωνα (Hb 138) I^a175 170, 21 add ρυπαριαν και a κακιαν (Ja 121) I^c174, υποκρισιν 1 -σεις (Ja 512) H^{δ1-2*} syP, 6 επ αυτων 1 επ αυτω (Ac 942 uō) H^{δ2*} 152 257* I^a101 7f 532 1100 I^b365 161e I^c258, εις αυτον (Jo 211) O⁴⁶ K^rδ502 (om επ αυτω H^{δ1}), 7 λιθον (nach κεφαλην) I^aδ505 δ180 δ549 I^b62 161 I^c116 486 K⁴⁵³, πετραν H^{δ2} I^b62 161 I^c486, 8 απιστουντες 1 απειθ- (7) H^{δ1}, 9 add του a σκοτους (2 P 217 K^O 113) K¹⁸⁶ 476, αιδιον 1 θαυμαστον (Rm 120) I^a64, αγαθον I^c351*, 10 ηγαπημενοι 1 ηλεημενοι (Ko 312 uō) K¹⁵¹, 11 add υμας p παρακαλω (2 K 28 101 uō) I^a382, 11 αδελφοι 1 αγαπητοι (1 Th 51 uō) H^{δ180}, αγαθων 1 καλων (1 T 210) I^aδ300f, 16 add του a θ^ν (Ap 73 153) I^aδ157 K^{δ364}, φιλοι 1 δουλοι (Ja 223) I^a397f, 19 add εις τωτο γαρ και εκληθητε p θεω (21) I^a1402, 20 add κακοποιουντες a κολαφ. (317) I^aδ505*, κολαφιζομενοι 1 πασχοντες (20a) H²⁵⁷, add κακως a πασχοντες (Mt 1715) I^c174, 21 add να ευλογιαν κληρονομησητε p εκληθητε (39) I^a70f I^c470f, add και a εκληθητε (Ko 315) I^aδ156 δ457* I^b157 δ260f K^{δ364} O⁴⁶ K^r, add o a X^z H^{δ2} I^aδ254 δ457 110 I^bδ260 I^c154, περι 1 υπερ (1 Ko 14 11) H^{δ4}, 24 add ημων p αμαρτιας (vgl Eph 21) H^{δ4}, του ξυλου 1 το -ον (Ac 530 1029 Ga 313) I^a70 200 175 192 251ff I^b171 I^c258 174 H²⁵⁷, συζησομεν 1 ζησ- (Rm 68 2 T 211) H^{δ3} I^a252 I^b78ff 209*, ιαθημεν (Jes 535) H¹⁶² I^a200f 264 δ180 I^bδ368, 31 add και p ομοιως (1 K 722) I^a397ff I^b469 I^c174 258, ~ ει και (Mt 314 2633 uō) H^{δ3} 74 I^aδ505 252 I^b78ff 396 δ260f δ360 I^c364 486 O³⁶ A^{πρ} 1, υποταγης 1 αναστροφης (1 T 211) I^b472 K^{δ161}, add καλης a αναστροφης (Ja 313) I^c174, 2 εποπτευοντες 1 -σαντες (212) H^{δ2*} I^b78*-157 365 O⁴⁶, αγαθην 1 αγνην (316) I^aδ157, om αγνην (1) I^a7 15δ 397f, ~ υμων αναστροφην (118) K^rδ502, 3 add υμων ανθρωπος p εξωθεν (2 K 416) I^c114, 6 πτωσιν 1 πτωσιν (Lk 234) I^a70f 200f 7f 367 175 H^{δ48} 3, 7 add θ^ν p γνωσιν I^c174, add την a τιμην (Rm 137) I^a55 I^b209*, ζωσης 1 ζωης (13) H²⁵⁷ I^aδ180 158 256 367 1100 I^bδ206 δ260f I^c154 A^{πρ} 1 K^{δ364} 8 add παντες a συμπαθεις (8a) I^aδ459, 9 εκληρωθητε 1 εκληθητε (Eph 111) I^a70f 7f 175, 10 αγαπων τε 1 αγαπαν και (Ps 3313) I^a200f, 12 την a δεσιν (Phi 14) H^{δ3}, 14 ει δε 1 αλλ ει (Lk 1118 2 K 43 uō) H^{δ2*} δ4 δ48 162 I^aδ453ff 172 I^b78f (και ει 1 αλλ ει και I^c174), add εστε p μακαριοι (Jo 1317) H^{δ2} I^c174, 15 εις 1 προς (Phi 116) I^bδ368, απαιτουντι 1 αιτουντι (Lk 630 220) H^{δ2*} δ4 A^{πρ} 20, 16 καταλαλεισθε 1 -λουσιν, αγνην 1 αγαθην (32) H^{δ4} 74, om αγαθην I^a64 I^c306, 17 θελει 1 θελοι (2 Th 310 Ap 111) I^aδ157 I^c258, 18 add o a X^z I^bδ206, υπερ 1 περι (1 K 153) I^a397ff 164 202 δ459 δ507 I^b368 δ206 253f 559, των αμαρτιων υμων 1 αμαρτιων (1 J 22 410) K^{δ534}, add ημων p αμαρτιων (224 1 J 22) H^{δ3} c Cyp Aug syP, υπερ υμων (221) H^{δ4}, om δικαιος υπερ αδικων (221), πατρι 1 θεω (h^{äufig}) I^bδ260f, add τω a πνευματι (Rm 1211) H^{δ48} 162 K^{δ359}, πνευμασι 1 -τι (19) I^a172, 19 πνευματι 1 -σι (18) I^aδ505, 20 κατεσκευασμενης 1 κατασκευαζομενης (Hb 96) H¹⁶², 22 ουρανους 1 -ον (nach 14) I^aδ300f, 41 add αγαπητοι a, om ουν p X^u (h^{äufig}) I^a175, αποθανοντος 1 παθοντος (318) H^{δ2*}, υμων (221) H^{δ2*} I^aδ505 δ157 δ156 64 104 I^b78-157 396 δ260f I^c114 K^{δ255} 453, om υπερ ημων (1b) H^{δ1} δ3 I^a173, ~ σαρχι¹ a υπερ (1b) H⁷⁴ I^a64 110 I^c114 K^{δ161} 453, add εν a σαρχι¹ (Rm 83) I^b270 K² 115, 2 αμαρτιας 1 επιθυμιας (1) H^{δ6} O⁴⁶, ανθρωπου 1 θ^ν (2a) H^{δ2*}, 4 πορευομενους 1 πεπορευομενους (2 P 210) H^{δ2} I^b253 I^c486, αμαρτιας 1 ασωτιας (1) I^aδ457* I^b396 K^{δ161} 100* I^c114, 6 ανθρωπων 1 -πους (Rm 35) I^a1100 I^c486 K³⁷⁷ δ359, ζησωσι 1 ζωσι (vgl 224) H^{δ2*} 162 I^a64 K⁴⁵³, 7 προσευχην 1 -χας (Ac 1616) H^{δ48}, 8 αλληλους 1 εαυτους (9) I^c470f, εκτενωσι 1 -ης (122) I^c174, κατεχοντες 1 εχοντες

(Rm 118 2 K 610) *Ic*²⁵⁸ δ299, 10 καθο 1 καθως (13) *Ic*^{208ff} 364 258, add απο θυ p χαρισμα (1 K 77) *Ic*¹¹⁴, διακρινοντες 1 διακονουντες, 11 επιχορηγει 1 χορηγει (Ga 35) *H*¹⁰³ *Ia*¹⁷⁵, χορηγείται υπο του θυ 1 χορ. ο θς (vgl 2 P 111) *Ic*¹¹⁴, om εστιν (Rm 1627 Ga 15 2 T 418 Hb 1321) *H*⁶⁴ δ48 162 *Ia*^{203f} δ459 552 256 *O*⁴⁶ *Ic*¹⁷⁴, ~ ο θς δοξαζεται (vgl Jo 1331f) *Ia*²⁴⁵⁴, 12 αδελφοι 1 αγαπητοι (Ja 519 1 J 27), 13 καθως 1 καθο (das Herrschende) *Ia*¹⁷⁵, του Χυ 1 αυτου (13^a) *Ic*⁴⁸⁶, add παλιν a χαρητε (Phi 228) *Ic*⁴⁸⁶, 14 add τω a ονοματι (Ja 514) *H*²⁵⁷ *Ib*^{260f} *K*²³⁵⁹, 14 xυ 1 Xυ (Ko 317) *Ia*²⁵²⁻²⁴⁵⁹ *Ib*^{209*}, θυ 1 Xυ (1 T 61) *Ia*⁵⁵, add Iυ a Xυ (Ac 410) *Ib*²³⁶⁸, add του a Xυ *Ic*¹¹⁴, ενεκεν του ονοματος 1 εν τω ονοματι (Mt 1929) *Ic*¹⁷⁴, add εστε p μακαριοι (Mt 511) *Ic*¹⁷⁴, add αυτου p δυναμεις (2 P 13) *H*^{22*} *Ic*²⁵⁸, 15 ~ κλεπτης . . φονευς (vgl Jo 1018) *Ia*^{397ff} *Ib*²⁵⁰⁷, add η λαιδωρος p φονευς (1 K 511 610) *Ia*^{70f} δ505 *Ic*¹¹⁴, om ως² (nach dem Vorhergehenden) *Ia*³⁸², 16 δοξαζεσθω δε ο θς 1 δοξαζετω δε τον θυ (vgl Jo 1331f 158) *H*⁶⁴⁸, 17 add το κριμα a πρωτον (17^a) *Ib*³⁹⁶, το κριμα 1 πρωτον *K*²¹⁶¹, add λογω a του θυ (28 31) *Ib*³⁹⁶, om του θυ a ευαγγελιω (das Übliche) *H*⁶⁶, 18 add ο a αμαρτωλος (18^a) *H*²² δ4 *Ia*³⁹⁷ 361 δ457* δ355 110c *Ib*³⁹⁸ *K*²²⁵³, ~ αμαρτωλος . . ασεβης (Pron 1131 N ua) *Ia*^{200f} *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *K*³⁵⁰, 19 ~ εαυτων ψυχας (1 Th 28) *H*⁷⁴ *Ia*²⁵⁰⁵ *Ib*⁷⁸, εαυτων 1 αυτων *Ib*¹⁵⁷ *Ic*¹¹⁴, υμων 1 αυτων (Ja 121 1 P 225) *Ia*²⁶⁴, αγαθοποιησαι 1 -ποιαις (Lk 69) *Ia*⁷⁰, 51 συμ-πρεσβυτερους 1 -ος (nach 1^a) *Ia*¹⁷⁵, πρεσβυτερος 1 συμπρ- (1^a) *Ia*¹⁷² *K*⁴⁸⁰, 2 μη 1 μηδε (1 T 38 Ti 17) *H*⁶⁴ 103 *Ia*¹⁷⁵ 184 *Ib*³⁶⁸ δ152 δ206 253-559 *Ic*¹⁷⁴ 470 551c *K*⁵ δ200 *K*⁷³⁶², μακρο-θυμους 1 προθ- (Ac 263) *Ia*²⁵⁰⁵, 3 τον κληρον 1 των κληρων (Ac 117 25) *Ia*^{200f} 367 158 *Ib*⁶² 161 *Ic*³⁵³, του κληρου *Ia*¹¹⁰⁰ 192 *Ic*²⁹⁹, 4 om αμαραντινον, ~ στεφανον της δοξης (Ap 210) *H*²⁵⁷ *Ia*²⁵⁰⁵ *K*² *K*² δ502, om της δοξης *Ia*¹⁷⁵ 397 1100 *Ib*³⁵⁵, 5 τοις a πρεσβυτεροις (Ja 514) *H*²² *K*²³⁵⁹, αλληλους αγαπησατε 1 αλληλοις (122) *H*⁶⁶, 6 om ουν (Ja 410) *Ib*³⁶⁵, add επισκοπης p καιρω (212) *H*⁶⁴ δ6 (add υμων p επισκ.) δ48 3 257 *Ia*^{70f} 367 175 δ453-173 δ454 *O*⁴⁶ *Ib*²³⁶⁰ *Ic*⁴⁷⁰ *K*³⁵⁰, 7 επιριψατε 1 -αντες (nach Ps 3523) *Ia*^{7f} 1100, 8 γρηγορειτε 1 -ησατε (1 K 1613 uö) *Ia*²³⁵⁵, add ο a διαβολος (so stets) *H*⁶⁴⁸, 9 add οτι p ειδότες (39 Rm 69) *Ia*⁵⁶ *Ib*^{365ff} 496 *Ic*⁵⁵¹ 174, add τω a κοσμω (2 K 112) *H*²¹⁻² *Ia*⁵⁵, 10 add τω a Xω *H*²¹, om Iυ p εν Xω (so entsteht die herrschende Formel εν Xω) *H*²¹⁻² *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*, om το a κρατος (Ju 25) *Ia*²⁵² 55 56 382 256 *Ib*²⁵⁴ δ152f 209* *Ic*^{169*} 258 154 *A*^{πρ} 1, om και in *K* (Ju 25) *Ia*²⁵² 55 56 170 δ353 δ355 256 382 113 1402 *Ib*²⁰⁶ δ152f 209* *Ic*²⁵⁸ 154 174 *O*³⁶ *A*^{πρ} 1 *K*²¹⁶¹ δ255 188 115 500, om αμην (Ga 15) *Ia*¹⁷⁵, 12 add και επιστηριζων p παρακαλων (Ac 1532) *Ic*¹⁷⁴, 14 ασπάζεται 1 -σασθε (13) *Ia*¹⁵⁸, αγιω 1 αγαπης (Rm 1616 uö) *Ia*^{200f} δ203ff δ453 (add αγιω p αγαπης 367) *A*^{πρ} 40 *Ib*²³⁶⁸ *Ic*^{470f} 174.

2 P 11 xυ 1 θυ (11 220) *H*²² δ6 *O*⁴⁶, add ημων p σωτηρος (Ti 36) *Ia*³⁸² *O*⁴⁶, 2 add σωτηρος p Iυ (1) *Ia*^{200f} 192 *O*⁴⁶, 3 ~ αυτου δυναμεις (Rm 120) *Ib*^{2602f-398}, add τον θεον και p προς (Rm 1517) *H*^{22*} δ48 *Ic*²⁰⁸ 370, 4 ενταλματα 1 επαγγελματα (Ko 222) *Ia*¹⁴⁰², επιθυμiais 1 -α (218), 5 ~ πασαν σπουδην *Ic*³⁶⁴ 258, 8 παροντα 1 υπαρχοντα (vgl Ko 16) *H*⁶⁴ δ6 *Ia*¹⁷³ 175, 10 αγαθων 1 των καλων (Ac 936) *H*⁶⁴⁸, υμων p καλων (vgl Mt 516) *H*⁶⁴ δ48 *K*²²⁰⁰, add την a εκλογην (Rm 1128 1 Th 14) *H*³ 74 *Ia*¹⁰¹, 12 αναμνησκειν I υπο- (2 T 16) *H*¹⁶², om παρουση (Jo 1719) *Ia*^{397ff}, 14 add τη a υπο-μνησει (nach 12) *H*²² δ4 δ6 *Ia*¹⁷³, om ημως (häufig) *Ia*⁶⁴ *Ib*⁶² *Ic*⁴⁸⁶, 15 σπουδασατε 1 -σω (10) *Ic*¹¹⁶ 551, μνειαν 1 μνημην (Rm 19 Eph 216 1 Th 12) *H*³ δ48 *Ia*²⁴⁵³⁻¹⁷³ 397ff *O*⁴⁶ *Ic*²⁵⁸, 16 om Iυ Xυ (häufig) *Ib*²⁶⁰², om Xυ *H*³, γενομενοι 1 γεννηθεντες (das Übliche) *H*⁶⁶, 17 add και a πατρος (häufig) *Ib*^{2602f}, add την a τιμην (Rm 137) *Ib*²⁶⁰², om εγω (Mt 318) *H*⁶⁴⁸ *Ia*²⁵⁶⁻⁵⁰² *Ib*²⁶⁰² 365 *Ic*^K δ364, 18 ταυτης της φωνης 1 -την την -νην (Jo 528 Hb 3715 47) *H*⁶⁴⁸ 74, 20 add αγαπητοι a τουτο *Ib*¹⁷¹, 22 απωλειαις 1 ασελγειαις *Ib*²⁵³ 559, 2 δοξα 1 οδος (210 Ju 8) *H*^{22c} δ4, 3 εκπορευονται 1 εμπ- (Jo 529) *H*^{22*} *Ia*³⁸²⁻⁵⁰², ου καταργει 1 ουκ αρχει (Lk 137) *H*⁶⁴⁸ *Ia*²⁵⁰⁵ *Ic*^{116*}, 4 παραδεδωκεν 1 παρεδωκεν (vgl Ac 1526) *Ia*¹⁷⁵, τετηρημενους 1 τηρουμ- (vgl Ju 13) *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹, τηρεισθαι 1 -εν (Ac 2521) *H*⁶⁴⁸, κολαζομενους θηρειν 1

θηρουμενους (9) *Ia*¹⁷⁵ δ453-173 δ300 *Ib*⁴⁶⁹ δ600 *Ic*¹⁷⁴ *K*¹⁸⁹ *H*², 5 κατακλυσμου 1-ον (Mt 24 38) *Ia*¹⁵⁸, φυλακα 1 κηρυκα (nach εφυλαξεν) *Ia*^{δ180f} 1100, κοσμον 1-μω (nach κατακλυσμον) *H*^{δ2*} *Ic*³⁶⁴ 258, 6 κατεστρεψεν 1 κατεκρινεν (Mt 21 12 Mk 11 15, hier wohl durch καταστροφή angezogen) *H*³ *Ic*¹¹⁴, 6 Γομορρων 1 -ας (Mt 10 15) *Ia*³⁸² 173 (Γομορρους) *K*^{δ502}, 8 κατοικων 1 εγλ- (Ac 1 26) *H*^{δ6} *Ib*^{78ff} *O*⁴⁶, 9 add αγαπητοι α οιδεν *Ib*^{δ602}, add γαρ p οιδεν (Mt 6 32) *Ia*³⁹⁷ 205 *K*^{δ502}, 10 μολυσμου 1 μiasμου (2 K 7 1) *H*³ μιασματος 1 μiasμου (20) *Ia*⁵⁰², ~ πορευομενους α εν (1 P 4 3) *Ia*^{δ459}, πειρασμου 1 μiasμου (9) *Ic*⁵⁰⁶, 11 δυναμεις 1 -ει (Ga 3 5) *Ia*⁵⁵, add τη α δυναμει (1 Ko 5 4 uö) *H*¹⁶², 12 αγνοουντες βλασφημουσι 1 αγνοουσιν βλασφημουντες (10 Ac 17 23 Ju 8) *H*^{δ2} *Ia*^{δ180}, 13 αγαπαις 1 απαιταις (Ju 12) *H*^{δ1} δ4c *Ia*³⁶⁷ δ453 *Ic*²⁰⁸, 14 αδικιας 1 αμαρτιας (2 13) *H*^{257c}, πλεονεξιας 1 -ας (Mk 7 22) *K*^{δ364}, 15 add την α ευθειαν, (21) *Ib*^{253f-559}, εξακολουθουντες 1 -θησαντες (Jo 1 38) *K*^{δ502}, 16 ελεγχον 1 ελεγειν (2 T 3 16) *Ic*¹¹⁶ 551, εχοντες 1 εσχον (14) *H*^{δ6}, εξ 1 εν (Ac 5 38 Rm 2 29) *Ia*^{200f}, ανθρωπινη 1 ανθρωπου (1 P 2 13 uö) *Ic*¹⁷⁴, ανθρωποις (Lk 2 14) *H*^{δ1} δ6 *Ic*^{208ff}, ανθρωπων (1 K 13 1) *Ic*³⁶⁴, παραφροσυνην 1 -φρονιαν (nach σωφροσυνη usw) *H*^{δ6} 257 *Ia*^{δ453-173} *Ic*¹⁷⁴ *O*⁴⁶, παρανομιαν (16 4) *Ia*¹⁰¹ *Ic*¹⁵⁴ *K*², παρανοιαν *H*¹⁶², 18 αιωνας 1 -να (nach εις τους αιωνας gebildet) *H*¹⁶² 257 *Ia*^{δ203-552} 158 172 δ353 *K*⁴⁸⁰ *K*², add τον α αιωνα (1 P 1 25) *Ib*²⁰⁹ *Ic*¹⁷⁴, φθεγμαμενοι 1 φθεγγομ- (16) *Ia*³⁹⁷ 106 *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹ *K*^{δ200}, 18 επιθυμια 1 -αις (10) *Ia*^{200f}, 19 οντες 1 υπαρχοντες (das Übliche) *H*^{δ4} *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, 20 om και σωτηρος *Ia*^{δ355}, 21 αληθειας 1 δικαιοσυνης (22) *Ia*¹⁷³, 31 add την α επιστολην (Rm 16 22) *Ib*^{δ260f} *Ic*⁵⁵¹, 3 προτερον 1 πρωτον (1 P 1 14 uö) *H*⁷⁴, προγινωσκοντες 1 γιν- (17) *H*^{δ3*}, ελευσομαι 1 -σονται (1 K 4 19 uö) *Ia*^{δ505}, om ιδιας (Ju 18) *H*¹⁶², εμπορευομενοι 1 πορ- (23 Ja 4 13) *Ia*¹⁷⁵, 5 add ειδεναι p θελοντας (1 K 11 3) *Ia*^{70f}, add η α γη (7) *H*^{δ3} *Ia*³⁸² *Ic*¹⁷⁴ 1006, 5 συνεστωτα 1 -στωσα (Rm 8 38 1 K 3 22) *H*^{δ2*} δ6 *K*^{δ403} δ457c 110c, 8 αδελφοι 1 αγαπητοι (1 10) *H*¹⁶² *Ia*¹⁷³ *Ic*²⁵⁸, 9 δι 1 εις (2 K 4 15 Phi 1 24 1 Th 1 5) *H*^{δ2} δ4 δ48 *Ia*^{δ453-173} *Ib*^{δ602f} 398 *Ic*²⁶⁸ 370 258 114, 10 add η α γη *H*^{δ3} 3 *Ia*^{δ505} *K*⁴⁷ 188, 12 οι α ουρανοι (10) *H*^{δ6} *Ia*¹⁰¹ 7 200 552 δ459 *Ib*⁶² *Ic*⁵⁰⁶ *Ia*¹¹³, add λυομενα p καυσομενα (11) *H*^{δ48}, add τα α στοιχεια (Hb 5 12) *K*⁵¹, add δε p στ. (10) *Ia*²⁰⁰, 13 παρατηρουμενοι 1 πυρουμενοι (Lk 14 1) *Ia*¹⁹², τα επαγγελματα (14) *H*^{δ2} δ4 δ6 *Ia*¹⁷³ 175, ~ προσδοκωμεν αυτου (Lk 8 40) *Ia*^{δ459}, προσδοκωντες (14) *K*⁵⁰⁰, 16 τουτου 1 -ων (Ac 25 20) *O*⁴⁶, 17 αδελφοι 1 αγαπητοι (1 10) *Ia*¹⁷⁵, γινωσκοντες 1 προγιν. (3) *Ia*^{δ505}, 18 ~ ημων p σωτηρος (2 T 1 10 uö) *Ia*^{δ454} *Ic*¹⁷⁴, ιστει 1 γνωσει (Ja 2 1 uö) *H*³ 74 *Ia*^{δ505}, add το κρατος α νυν (1 P 5 11) *H*^{δ6} 257 *Ia*³⁶⁷ *Ic*²²⁸, νυν και αι 1 και νυν (Liturgie) *Ia*¹⁷³, add των αιωνων (das Übliche) *Ia*¹⁷³ 175, ημερας 1 -αν *H*²⁵⁷ *Ib*^{δ602f} *Ic*¹¹⁶.

1 J 12 add ο α εωρακαμεν (1) *H*^{δ1} *Ia*^{7f}, add και ακηκοαμεν p εωρακαμεν (3) *Ia*⁶⁵, ακηκοαμεν 1 μαρτυρουμεν *Ia*¹⁰¹, παραγγελλομεν 1 καταγγελλομεν (Ko 1 28) *Ia*^{δ157} *Ib*³⁶⁸ δ368 *Ic*¹⁵⁴ *K*¹⁸⁸ δ364, επαγγελλομεν (vgl 2 P 2 19 1 T 6 21) *Ia*⁷ *O*⁴⁶, 3 add και α απαγγελ-λομεν (2) *Ia*^{δ459}, καταγγελλομεν (Ko 1 28) *Ib*^{253ff}, 4 γραφω (21) *K*⁴⁵³, 5 παρ 1 απ (3 22 5 15) *Ia*²⁶⁴ *O*⁴⁶, 5 ~ ουκ εστιν εν αυτω (2 10) *H*^{δ1} δ48 162 *Ia*^{δ505}, 6 τα σκοτια 1 τω -τει (5) *H*^{δ6}, 7 om δε (6) *Ib*¹⁵⁷, ~ του υιου αυτου Ιϋ Χϋ (1 K 1 9) *H*²⁵⁷ *Ia*¹⁹², om του υιου αυτου *Ic*¹⁷⁴, καταρισει 1 -ζει (9) *Ia*¹⁵⁸ *Ib*^{δ260f} *Ic*¹¹⁴ *K*⁴⁸⁰, καθαραι *Ib*¹⁵⁷, 9 add δε p εαν (7) *Ia*⁵⁵¹, add πασας p αμαρτιας² (7) *Ia*¹⁴⁰², add αμαρτιας και α αδικιας (7) *O*⁴⁶, 22 ~ του κοσμου ολου (5 19) *Ia*^{δ505}, 3 om και (5) *Ia*^{397ff}, τηρησωμεν 1 τηρωμεν (vgl Jo 15 20) *H*^{δ6}, 4 om και² *H*^{δ4} δ48 3 *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, αυτω 1 τουτω (6) *K*^{δ359}, add του θϋ p αληθεια (Rm 3 7) *H*^{δ2} *Ia*⁵⁰², 5 τηρηση 1 τηρηη (Jo 8 51 f) *Ia*¹⁷³ 1402, τηρησει (Jo 14 23) *Ia*^{δ453}, ~ εν τουτω p θϋ (vgl 18) *H*³ *Ia*^{δ505} δ180, om εν τουτω *H*^{δ2} *Ic*^{116*}, 7 add μου p αδελφοι (Ja 5 12 uö) *Ic*^{δ299} 258, εχετε 1 ειχετε (9 7 5 13) *H*²⁵⁷ *Ia*^{7f} 64 158 δ459 *Ib*¹⁵⁷ 365* *Ic*¹⁵⁴ *K*^{δ161}, 7 add ο εστιν αληθης εν αυτω p υμιν (8) *Ia*^{δ505*}, 8 μενει 1 εστιν (10) *H*^{δ3} *Ia*^{200f}, 11 αυτου τους οφθαλμους (Jo 9 21) *Ia*^{δ454} δ457-110 *K*² δ161 (om αυτου) *Ic*¹⁷⁴, 12 παιδια 1 τεκνια (14 18) *Ib*^{78ff}, τεκνα 1 τεκνια (3 1 f) *Ia*^{70f} 382 158 (add μου), 13 ενικη-σατε 1 νενικηκατε (vgl Ap 12 11) *Ib*⁶² 161 *K*², 14 εγνωκαμεν 1 -κατε (3 16) *Ib*⁶² 161, 15

om τω α κόσμω (Rm 5¹³ Phi 2¹⁵ 1 T 3¹⁶ 1 P 5⁹) Ia^{200f} 397 ff δ505 158 256 110 Ib δ206
 Ic¹¹⁴, θῦ 1 πατρός (25) H δ3 δ4 δ48 Ia δ203 552, ~ ουκ ἐστὶν p ἐν αὐτῷ (15) Ia δ505, α ἐν
 αὐτῷ (210) H³, 16 om τῷ (s. zu 15^a) Ia^{200f} δ457 Ib³⁶⁵-398*, ~ ἐκ τοῦ πατρὸς ουκ ἐστὶν
 (21) Ia δ180, 17 αὐτοῦ 1 τοῦ θῦ (Jo 7¹⁷ 9³¹) Ia³⁶⁷ O³⁶, 17 om αὐτοῦ (Ja 1¹⁵) H δ4 δ48
 Ia¹⁷³ Ib⁷⁸-157 398 Ωρ, 18 ἀδελφοὶ 1 παῖδια (27) Ia¹⁷⁵, 19 ἦσαν 1 εἰσιν (19^a) Ia⁶⁴ Ic¹⁷⁴
 K⁴⁵³, φανερωθῇ 1 -θῶσιν (Jo 1³¹ 9¹³) Ib³⁶⁵ 472 Ic²⁰⁸ 116, om πάντες (19^a) Ib³⁶⁵ 472 Ic²⁰⁸
 116, 20 27 bis χάρισμα 1 χρίσμα (1 K 7⁷) 20 Ia⁵⁰², 27^a H δ1 Ia²⁰⁸, 27^b H δ48, χρίσματα
 1 χρίσμα (nach χάρισμα 1 K 12³⁰) Ia³⁸² 173 1402, 21 om παν α ψευδός (27) H δ3 O⁴⁰,
 22 add γὰρ p τις (1 K 2¹¹ 16) Ic²⁵⁸, 22 add ο α lē (häufig; vgl 43) Ib²⁵³, add καὶ α
 τὸν¹ (wie α τὸν²) H δ2*, 23 om πας (22) Ib⁴⁷² Ic¹⁵⁴, 24 ἠκουσάμεν 1 -σατε (nach 11)
 Ib⁶², add καὶ α εἰαν (21 515) Ic⁵⁵¹, add δε p εἰαν (17) K δ459, 27 παρ 1 απ (322) Ia^{200f}
 Ic¹¹⁴ Αθ, μένετω 1 -ναι (24) H δ3 δ6 δ48 Ia δ505 502 361 δ553 172 552 Απρ⁴⁰ O⁴⁶, διδάξει 1 -σκη
 (Mt 5¹⁹) H δ6 Ia²⁰⁰ (-ει) δ355 K⁵⁰⁰, add ο ελάβετε παρ αὐτοῦ p χρίσμα² (wie p χρίσμα¹)
 Ia δ180, 27 ἐσται 1 -τιν Ic²⁵⁸, μέναιτε 1 μένετε (Jo 15⁹) Ia^{200f}, 28 add μου p τεκνία (21) H¹⁶²
 Ib⁴⁶⁹ Ic²⁵⁸ Απρ¹, τεκνία 1 -νία (31) H³, οτε 1 οταν (Ti 3⁴) Ia³⁹⁷ 552, μένετε 1 -ετε (424)
 H¹⁶², παρ 1 απ (322) Ia¹⁷⁵ Ib³⁶⁵-398 Ic²⁰⁸ 116 364, add πρὸς αὐτὸν p παρρησίαν (514)
 Ic²⁵⁸, 29 om τὴν (310) Ib³⁶⁵ 472 Ic³⁶⁴, 31 ἐδωκεν 1 δέδ- (23) H δ4 δ6 δ48 162 Ia^{7f} 172
 173 δ203 552 1100 Ib² Ic⁵⁵¹ K⁵ 51 61 189, ἐγνωκατε 1 ἐγνώ (Jo 8⁵⁵) H³, ἐγνώτε Ib δ260, add
 ο κόσμος p αὐτὸν (Jo 1¹⁰) Ic¹⁷⁴, 2 οτι 1 τι (2b) Ia²⁷⁰ K⁵⁵⁹, 3 ἐπ αὐτὸν 1 -ω (vgl 1 P 3⁵)
 Ia¹⁷⁵ δ108 56 Ib⁶² 253f, 5 οἰδαμεν 1 -ατε (2) H δ2 Ia^{70f}, 6 add καὶ α παρ² (51) H δ4 δ50 δ457-
 110 Ic¹¹⁴ K¹ δ403, ἐγνώ 1 ἐγνώκεν (1) Ib³⁶⁵ 472 Ic²⁰⁸ 116 K⁶³⁵⁹, 7 om τὴν (10) H δ2* Ia¹⁷⁵,
 8 λυθῇ 1 λυση (Jo 7²³) H³, 9 add διὸ ἀγαπητοὶ α πας (2 P 3¹⁴) Ic²⁵⁸, add το α σπέρμα
 (Ga 3¹⁹) Ic⁵⁵¹ O⁴⁶, om αὐτοῦ (Ga 3¹⁹) Ia³⁸², ἀμαρτιαν ποιῆσαι 1 ἀμαρτανεῖν (nach 8f)
 Ia¹⁵⁸, 10 ἐκ τούτου 1 ἐν τούτῳ (46) Ia^{200f}, add ουκ ἀγαπᾷ τὸν θῦ p αὐτοῦ (nach 420)
 Ia⁷⁰, 11 ἀγαπάτε 1 ἀγαπώμεν (Jo 15¹⁷) Ia¹¹³, 12 ~ τίνος χάριν (nach Eph 3¹⁴ Ti 1⁵)
 Ia⁵⁵, 14 add ἡμῶν p ἀδελφούς (Ap 12¹⁰) H δ2 δ6 O⁴⁶, 15 add ουκ α οἰδάτε (221) Ia δ505,
 add ο p πας (10) Ib δ370, οἰδαμεν 1 -ατε (2) Ic¹¹⁴, 15 om αἰωνίον (Jo 5²⁶ 6⁵³) Ic¹¹⁶
 114, 16 περὶ 1 ὑπερ (411) H δ6 3, ~ ὑπερ ἡμῶν p ἐθῆκεν (Jo 10¹¹ 15) Ia^{200f}, γινώσκωμεν
 1 ἐγνωκαμεν (24) Ic¹¹⁴, ἐγνώμεν 1 ἐγνώκαμεν (vgl 31) Ic⁵⁵¹, ἐπαθεν 1 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
 ἐθῆκεν (1 P 2²¹) Ia¹⁵⁸, 16 ~ τὰς ψυχὰς α ὑπερ (Jo 10¹¹ 15) Ia δ457 Ib δ507 Ic⁵⁵¹ K⁸²⁰⁰,
 add ἡμῶν p ἀδελφῶν (Ap 12¹⁰) Ia¹⁰¹ 7, ἀλλήλων 1 τῶν ἀδελφῶν (Ja 5¹⁶) Ic¹¹⁴, 17 add
 τις p ἐχει (vgl Mk 4²³ uō) Ic²⁵⁸, 17 om αὐτοῦ (10) Ia⁷, ἐπ 1 ἐν (3) Ia⁷⁰ Ib^{253f} K⁴⁵³ δ401,
 18 ἀγαπάτε 1 -ώμεν (215) H δ6, add τῷ α λόγῳ (1 P 2⁸ 31) Ia¹⁷⁵ 502, add ἐν α λόγῳ
 (18b) H δ6 Ia¹⁰¹ 264 65, 19 om καὶ¹ (16) H δ1 δ4 257 Ia²⁰³ ff δ453-173, ἐκ τούτου 1 ἐν -ω
 (416) Ib³⁶⁵ Ic²⁰⁸-116 364-δ209 114 258 356 (Ib³⁶⁵ Ic³⁵⁶ ἀλλ ἐκ τ.), ἐστὶ 1 ἐσμεν (221) Ia¹⁵⁸, 20
 add τὰ α πάντα (Hb 1³ uō) Ia²⁶¹-106-216, 21 ἀδελφοὶ 1 ἀγαπητοὶ (27) H δ2 Ia¹⁷⁵,
 om μὴ (20) Ia³⁹⁷ Ib δ206*, 21 ἐχει 1 ἐχομεν (15) H δ1 δ6 Ia δ203 δ505 Ib^{78*} 157 365, 22 οτι αν
 1 ο εἰαν (20) K⁵⁰⁰, αἰτησόμεν 1 -ώμεν (nach Jo 15¹⁶ 16²³) Ia¹⁷³ δ454, αἰτωμεθα 1 αἰτωμεν
 (515) H δ2 δ6, λαμβανόμεν (nach αἰτωμεν) H δ4 103 Ia^{70f} 7 65 δ505 δ459 158 270 δ355 Ib δ152f δ356
 Ic¹⁷⁴ 258 K⁵¹ 363 453, 23 εἰς το ὄνομα 1 τῷ ὀνοματι (513) Ia¹⁷³, add τοῦ xῶ α lō Ia⁶⁵,
 23 ~ ἡμῖν ἐντολὴν (1 413 511) Ia¹⁷⁰ 254 Ib δ206 Ic¹⁷⁴, ~ ἐντολὴν ἐδωκεν (Jo 14³¹) Ia^{70f}
 Ib⁴⁷², 24 om καὶ² (310) H δ2* Ia⁶⁵ Ic³⁶⁴ 551 K¹, ἐκ τούτου 1 ἐν τούτῳ (46) Ic¹¹⁴, ~
 ἐν ἡμῖν μένει (412) Ia δ180 Ic⁵⁵¹, 41 παν πνεῦμα 1 τὰ πνεύματα (2) H δ6, add πάντα α
 τὰ Απρ¹, ἀπο 1 ἐκ (1 K 4⁵) Ia⁶⁵, 3 add αν p ο (322) Ia⁷⁰, om μὴ (2) Ib δ152, xῶ 1
 τὸν (häufig) Ic⁴⁸⁷, add xῶ p lῶ H δ2, 3 ου 1 ο (häufig) H δ6, ἀκηχοαμεν 1 -ατε (11)
 H δ2 Ia δ453-173, τεκνία 1 τεκνία (wie oben) Ia δ505 Ic⁵⁵¹, 4 ἐνίκησατε 1 νενίκηκατε
 (Ap 12¹¹) Ic¹¹⁴, ἐκ τοῦ κόσμου 1 ἐν τῷ κόσμῳ (5) Ia³⁹⁷ 552f Ib δ2-δ161, 6 ἐν τούτῳ 1 ἐκ
 τούτου (319) H δ4 162, 8 ἐγνώκεν 1 ἐγνώ (36) H δ2^c Ia δ505, ου γινώσκει 1 ουκ ἐγνώ (7)
 H δ4 δ48f 162 Ia^{200f} δ203f δ457-173 192 Ic³⁵⁶, 9 ἀπεστείλεν 1 -στάλκεν (410) Ia¹¹³ 56 171 106-201,
 10 ἠγαπηκαμεν 1 -σαμεν (2 T 4⁸) H δ1 δ6 Ib⁷⁸ 157 K¹⁸⁹, add πρῶτος α ἠγαπήσεν (19)

*K*⁸³⁶⁴, ἀπεσταλκεν 1 -στεύεν (9) *H*⁸², υπέρ 1 περί (3 16) *Ia*²⁰⁰, om περί *Ic*¹⁷⁴, 11 ο θς
 ρ ημας (vgl Jo 3 16) *Ib*^{253f-559} δ152 δ260, 12 add ἀδελφοί α θν (häufig) *Ia*¹⁷⁰, add τετε-
 λειωται και α τετελειωμενη (17) *H*⁸⁴⁸, 13 ο θς ρ αυτος (12) *Ia*¹⁵⁸, εδωκεν 1 δεδωκεν
 (3 24) *H*⁸⁴ δ6 δ48f *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ δ300 192 200 *O*⁴⁶ *Ib*^{78f} *Ic*⁵⁵¹, 14 εθεασαμεθα 1 τεθεασαμεθα (1 1),
*H*⁸⁴ δ6 162 *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ 172 *Ib*^{78ff} δ356 *Ic*¹⁷⁴ *O*⁴⁶, απεστευεν 1 -σταλκεν (10) *Ia*^{397fff} *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷
*O*⁴⁶, 15 κς 1 λς *Ia*¹⁰¹, add κς ρ Χς *Ia*³⁸², add Χς ρ λς (5 6) *H*⁸¹, και εν αυτω
 1 εν τω θεω (15 a) *Ia*³⁶⁵ 472 (om και) *Ic*³⁶⁴, 16 εσχεν 1 εχει (Mk 14 8 uö) *H*⁸⁶, μεθ
 ημων 1 εν ημιν (17) *Ia*^{397fff} δ157, 17 add του θυ ρ αγαπη (9) *Ia*^{307fff} *Ic*²⁵⁸ 174, εν
 ημιν 1 μεθ ημων (16) *H*⁸², σχωμεν 1 εχωμεν (mehrfach) *Ib*⁷⁸, αγαπη 1 ημερα (16) *H*⁸²
*Ic*²⁵⁸, κακεινος 1 εκεινος (1 K 10 6) *H*⁸⁴⁸ *Ia*¹⁷⁵, 18 om τη (Eph 1 4) *Ib*²⁵³, η 1 εν τη
 (18 b) *Ic*¹¹⁴, φοβουμενος 1 φοβος (18 b) *Ia*⁸¹⁵⁷ *Ic*¹⁷⁴, 19 add ουν ρ ημεις (3 J 8) *H*⁸⁴
 δ48 *Ia*⁸⁵⁰⁵ δ453-173 δ459 502 *Ib*²⁰⁶, ο θς 1 αυτος (Jo 3 17) *H*⁸⁴ δ48f 162 *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ 192 *A*^{pr} 40,
 20 om γαρ (3 10) *Ia*¹⁵⁸ *Ib*¹⁵⁷, 51 το 1 τον (4) *H*⁸² *Ia*⁸¹⁸⁰, 3 om γαρ (2 J 6) *H*⁸⁶ *K*²,
 4 πας ο γεγεννημενος 1 παν το -ον (1) *Ia*¹⁷³, 5 πιστευσας 1 -ων (Mk 16 16) *H*⁸³, add ο Χς
 α ο υιος (1) *H*⁸⁴⁸ *Ic*¹⁷⁴, Χς 1 υιος *Ic*²⁵⁸, 6 add υιος του θυ α ελθων (5) *Ic*²⁵⁸, add
 αγιου α πνευματος *H*²⁵⁷ *Ia*¹⁹², ~ πνευματος και αιματος (so entsteht υδατος και πνευ-
 ματος Jo 3 5) *H*¹⁶² *Ia*^{200f} δ453-173 64 216* *Ib*⁴⁶¹ *Ic*^{114f}, om και αιματος *Ia*¹⁵⁸ *Ib*⁶²⁻¹⁶¹ 472
*Ic*⁸²⁰⁹, add δι ρ και (6 a) *Ia*¹⁸⁴ *K*⁵⁰⁰, add ο α Χς *Ic*²⁵⁸ 503, ~ Χς λς *H*⁸⁶ 3, add και ρ
 αλλα (häufig) *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ *Ib*^{260f} *Ic*¹⁷⁴, om τω α υδατι² (Mt 3 11) *H*⁸⁶, om εν τω² (Ac 1 5)
*Ia*¹¹³ *K*¹⁸⁶ δ364, om τω α αιματι (6 a) *H*¹⁶² 103 *Ib*⁸²⁵⁷, πνευματι 1 αιματι (Jo 3 5) *H*⁸⁴
*Ia*¹⁵⁸, οτι 1 και το (6 c) *Ia*^{397ff}, om το ρ οτι (Jo 4 24) *H*⁸⁶ *Ia*¹⁵⁸, 7 add οι α τρεις
 (8) *H*⁸² *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*¹¹⁶, μαρτυρουν 1 μαρτυρουντες (Ac 10 43) *H*⁸⁶ *Ic*^{114f}, 8 om το α εν
 (Jo 17 23) *Ia*⁷⁰, 9 και 1 οτι (Jo 1 19) *H*⁸⁶, των ανθρωπων 1 του θυ (Jo 8 17) *Ib*⁸⁶⁰²,
 10 add του θυ ρ μαρτυριαν (9) *H*⁸¹ δ48f 162 *Ia*⁸²⁰³⁻³⁵² δ453-173 172-502 *Ic*¹⁷⁴ *K*⁵¹, om μη
 (10 a) *Ia*¹⁷⁵, επιστευσεν 1 πεπιστευκεν (Jo meist) *H*^{848f} 162 *Ia*^{8203ff} δ453 172, 11 δεδωκεν
 1 εδ- (20) *Ia*²⁵⁶ *Ib*^{8602ff} δ356 *Ic*⁸²⁹⁸, ~ εστιν α η ζωη (14) *H*⁸⁴ 257 *Ia*⁷⁰ 192, 12 ζωνη αι-
 ωνιον 1 την ζωνην (3 15) *Ia*⁸⁴⁵⁹, ~ ουκ εχει την ζωνην (12 a) *Ib*⁸³⁷⁰, 13 οι πιστευοντες
 (Jo 20 31) *H*⁸² δ4 δ48 162 *Ia*^{8453*-173} 172 *A*^{pr} *Ib*⁸³⁵⁶, 14 add ο α εαν (3 22) *H*¹⁶² δ48 *Ia*⁶⁴
*K*⁵¹, αν 1 εαν *H*¹⁶² *Ia*⁷ δ505 175, om τι (3 22) *H*⁸⁴ δ48 *Ia*⁸⁵⁰⁵ *Ic*¹¹⁶ *K*² 51 *O*⁴⁶, αιτωμεν 1
 αιτωμεθα (3 22) *Ia*⁸⁶⁰², του θυ 1 αυτου (2 17) *Ia*⁵⁵ *Ib*^{209f}, 15 ιδωμεν 1 οίδαμεν (16) *H*⁸⁶
*Ia*⁷¹, 15 αιτησαμεθα 1 αιτωμεθα (vgl Jo 14 13f 15 7) *Ia*⁸³⁵³, οτι 1 ο (3 20) *Ia*⁸⁴⁵⁷⁻¹¹⁰ δ463,
 ητησαμεν 1 ητηκαμεν (Jo 16 24) *Ia*^{200f} 64 *A*^{pr} 20 *Ib*^{78ff}, 16 οιδεν 1 ιδη (15) *Ia*¹⁷⁵, αμαρ-
 τησαντα 1 αμαρτανοντα (Rm 5 16) *Ib*⁸³⁶⁸, add τον θυ ρ αιτησει (Jo 11 22) *Ia*^{200f}, add
 αμαρτιαν ρ αμαρτανουσιν (16 a) *H*⁸⁴ *Ic*¹⁷⁴, add η α αμαρτια (3 4) *Ia*¹⁷³, 17 ~ αμαρτια αδικια
 (vgl 3 4) *H*⁸⁶, om ου (16) *Ia*¹⁷³ *Ic*¹¹⁴, 18 οίδα 1 οίδαμεν (*A*^{pr} 22) *Ia*³⁹⁷, add δε ρ οι-
 δαμεν (20) *Ib*³⁷⁰, η γεννησις 1 ο γεννηθεις εκ (Mt 1 18) *Ic*¹¹⁴ 116, γεγεννημενος 1 γεννη-
 θεις (18 a) *Ia*^{7f} *Ic*¹⁷⁴, 19 add δε ρ οίδαμεν (3 2) *Ic*⁵⁵¹, 20 om δε (15) *Ic*⁴⁷⁰.

2 J 2 ενοικουσιν 1 μενουσιν (2 T 1 14 Rm 8 11) *H*⁸⁴, 3 add και α ειρηνη (Rm 1 7
 uö) *Ia*^{200f}, add και α πατρος (1 Th 1 3) *Ia*²⁵⁶, ~ Χυ Ιυ (1 T 1 2) *H*²⁵⁷ *Ia*^{8203ff} 192, 4
 ευρον 1 ευρηκα (Lk 24 24 33 uö) *Ia*^{8254*} *K*³⁰⁶, add μεγαλως α οτι (Phi 4 10) *Ia*⁶⁵, add
 και ρ καθως (2 P 1 14 3 15) *Ia*⁷⁰, μου 1 σου (1 K 4 14) *Ia*⁷⁰, ελαβον 1 ελαβομεν (Jo 10 18)
*H*⁸² δ48, 5 ερωτωμεν 1 ερωτω (1 Th 4 1 5 12 2 Th 2 1) *Ia*¹⁰¹ 7f 65, εχομεν 1 ειχ- (1 J 4 21)
*Ia*⁶⁵ 251f-δ459 256* 1402 *Ib*⁶² 365 δ200f *Ic*⁵⁵¹ *K*⁷, 6 add αυτου ρ εντολη (6 a) *H*⁸² *Ia*⁶⁴, του
 θυ 1 αυτου (Mt 15 3 6) *Ia*⁷⁰, 7 ο μη ομολογων 1 οι μη ομολογουντες (1 J 2 23) *Ia*^{200f},
 add ει τις ουκ ομολογει Ιν Χν ερχομενον εν σαρκι ρ σαρκι (nach 1 J 4 3) *Ib*³⁹⁶⁻³⁹⁸ *K*⁵¹
 δ359, ουτοι εστιν οι πλανοι και οι αντιχριστοι (nach 7 a) *Ia*⁷⁰ 7 *Ic*²⁵⁸, 8 add καλα ρ ειρ-
 γασαμεθα (nach Mt 26 10 Ga 6 10) *K*¹⁸⁶ δ364, 9 om του Χυ (9 b) *Ib*¹⁵⁷, αγαπη 1 διδαχη
 (1 J 4 16) *H*⁸⁴⁸, add ουκ α εχει² (9 a) *Ib*⁸²⁶⁰, ~ υιον .. πατερα (1 J 2 23) *H*⁸⁴ δ48f 162
*Ia*⁸⁵⁰⁵ 192 *Ib*^{78ff}, ~ εχει ρ πατερα (1 J 2 23) *Ia*⁷ *Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶, 10 add εν ρ χαρειν (Phi 4 4)
*Ic*¹¹⁴, 12 εχω 1 εχων (Jo 16 12) *H*^{82*} δ4* 382 *Ib*¹⁵⁷ δ370, γραψαι 1 -φειν (3 J 13) *H*⁸⁴ *K*⁸³⁵⁹.

3 J 2 add και p καθως (2 P 1 14 3 15) I^c 364, 3 om γαρ (2 J 4) H^δ 248 I^a δ 203 ff δ 453-173 175 I^b δ 356 I^c 116 486 356, 4 μειζονα 1 -οτεραν (Ja 4 6) I^c 208-116 258 356 K²⁰⁰, χαριν 1 χαραν (Ja 4 6) H^δ 1 I^a 1100 I^b 62 f 171 K^δ 235, 5 ταυτα 1 τουτο (Hb 11 12) I^a 200 f, 6 add της α εκ-κλησιας (9 Ja 5 14) I^a 200 175 101 O⁴⁶, 7 λαβοντες 1 λαμβανοντες (Hb 11 13 29) I^b 157, 9 add τη αληθεια α αυτων (8) I^a 173, 10 ελεγω 1 υπομνησω (nach Jo 3 20) O⁴⁶, υποδεχεται 1 επιδ- (Ja 2 25 Lk 10 38 19 6) I^c 208 174, επιδεχομενους 1 βουλομ- (nach επιδεχεται) H^δ 3 I^b 78-157 O⁴⁶ syhm, 12 οιδαμεν 1 οιδατε (1 J 5 15 18 ff) I^a 184 I^b 368 δ 507 I^c 551 K^δ 200 47 (K^r), ~ αληθης ημων εστιν η μαρτυρια (Jo 8 14 19 35 21 24) I^b 78-157 (~ εστιν ημων) O⁴⁶ (= 157) H^δ 3 I^a δ 505 (~ ημ- p μαρ-), 13 εχων 1 ειχον (Jo 16 12), 14 λαλησαι 1 -σομεν (2 J 12) H¹⁰³ 162 I^a 70 200 f, 15 αδελφοι 1 φιλοι (1 K 16 20) H^δ 4 δ 48 f 162 I^a δ 505 δ 203 ff 172 192, ασπασει 1 -ζου (Ti 3 15) H^δ 2 I^a 70 f 65 192 O⁴⁶ K³⁰⁶, add σου p φιλους (Lk 14 12) H^δ 6 162.

Ju 1 add και α πατρι (2 K 13 Eph 1 3) H¹⁰³ I^a 175, εν Χω I^b 1 I^b Xω (1 K 1 2) I^a 200 f δ 251 f 65, ~ Χω I^b I^a 175 256 I^b 161 I^c 174 O⁴⁶, Xū I^b K¹⁸⁸ 214 383, add αγιοις p κλη-τοις (1 K 1 2) I^a 175, 2 om και αγαπη (2 P 1 2) H⁷⁴ I^a 70 f 71 200 f 65 K^δ 200, γραφειν 1 -ψαι (3ⁿ 2 J 12) H^δ 2 δ 6 I^a δ 180 I^c 116, 3 δοθειση 1 παραδοθειση (2 P 3 15 1 K 1 4) I^a 502, 5 ιξ 1 κς (häufig) H^δ 1 δ 4 162 I^a 200 I^b 78 ff δ 356 O⁴⁶ sa bo, της 1 γης α Αιγυπτου (Ac 7 40) H^δ 6 I^a 1100, 7 add ως α Γομορρα (7ⁿ) I^a δ 157, 8 κυριοτητας 1 -τα (Ko 1 16) H^δ 2 I^a 64, 9 υπε-νεγκειν 1 επι- (1 K 10 13) H^δ 6 I^a 1100 δ 507 I^b δ 260 f I^c 551 258, 11 add εν α τω (Mt 5 25) I^a δ 180, 12 add γογγυσται μεμψιμοιροι κατα τας επιθυμιας αυτων πορευομενοι p εισιν (16) H^δ 2* δ 30 I^a 367, add ιδιας p επιθυμιας (2 P 3 3) H^δ 30 απαιτας 1 αγαπας (2 P 2 13) H^δ 3 δ 4 103 I^a 200 f 397 f 64, add υμιν p ευωχουμενοι (2 P 2 13) H^δ 3 I^a 200 f 502 64 I^b 171 f δ 356 K¹¹¹ δ 364 214, παντι ανθρω 1 ανθρω (Eph 4 14) H^δ 2, 13 om θαλασσης (Mk 4 37) I^a 551 I^b 368 δ 507, 20 τον α αιωνα (1 J 2 17) I^a δ 505 55 158 170 110 113 184 δ 300 I^b 209 f δ 260 f 253 δ 356 I^c 353 486 169 356 506 Apr¹, αιωνας 1 -να (vgl Rm 1 25 uö) H^δ 6 I^b 365 δ 206 I^c 258, 14 αγων αγγελων 1 αγιας . . αυτου (Hb 12 22 Mt 26 53) H^δ 2, αγγελων 1 αυτου (Hb 12 22) H²⁵⁷ I^a 200 f 101 175 192 64 65 O⁴⁶ (~ μυριασιν αγγελων αυτου αγων), om αυτου I^c 114, 15 πασαν ψυχην 1 παντας τους ασεβεις (Rm 2 9 13 1) H^δ 2 δ 6 I^c 114, add του α ποιησαι (Hb 10 9) I^b 78-157, 16 ~ εαυτων επι-θυμιας (18) I^a δ 355 I^c 174, τα στοματα 1 το στομα (Ja 3 3) I^a 55, 17 μνημονευετε 1 μνησθητε (Hb 13 7) I^b 78-157, 18 αναστησονται 1 εσονται (Ac 20 30) H^δ 6, αυτων 1 εαυτων (16) H^δ 6, τα εργα αυτων 1 τας εαυτων επιθυμιας (Rm 2 6 Ap 20 12 f), 19 ~ επιθυμιας αυτων (16) H^δ 2*, εαυτων I^a 397 f I^b δ 507 I^c 208 116, 20 τηρησαντες 1 -σατε (6) I^c 174 O⁴⁶, 24 ~ υμας φυλαξει (Rm 16 25) I^b 78 ff, κατεναντι 1 κατενωπιον (Rm 4 17 uö) I^a 200 f, 25 add των αιωνων p αιωνας (2 T 4 18) H^δ 48 I^a 382 O⁴⁶ K⁵, om παντας (Lk 1 33 uö) I^a 65 Apr²⁰, ~ παντας p τους H²⁵⁷, p αιωνας I^a 192.

3. Latinismen. Für sich mögen einige Varianten stehen, bei denen es kaum bezweifelt werden kann, dass sie dem Einfluss des Lateinischen entstammen. Das ist die Orthographie 1 P 3 6 Σαρα I^a 158 502 I^b δ 602 f-398 I^c 114 K¹⁸⁸; der Ersatz des Genitiv oder Dativ durch den Accusativ oder Dativ (für den lateinischen Ablativ): Ja 2 6 υμας 1 -tv H^δ 2* δ 4 I^a δ 300 h, 4 11 αδελφον 1 -ου I^a 175, νομον 1 -ου I^a 175 I^b 62, 1 P 3 6 τον 1 τω I^a 397 f δ 453 I^b 62, 16 υμας 1 -ων I^a 397; des Accusativ durch den Dativ: 5 1 τοις πρεσβυτεροις 1 -ρους I^c 174, 3 J 6 τω θεω 1 του θεου (p αξιως) I^a 70 f O⁴⁶; der Wechsel der Präpositionen: απο 1 υπο 1 P 2 3 H^δ 3 I^a 70 I^b 78-157 I^c 208 114, Ju 12 I^a 254, απο 1 παρα 2 Jo 4 H^δ 4, προς 1 επι 1 P 2 25 I^a 202 K³⁰⁶, 5 7 K⁵⁰⁰, εις 1 επι 1 P 5 7 I^a 7 f I^b 365 I^c 364 551; der Plural im Verbum bei Neutr. Plur. als Subjekt: 2 P 3 10 ευρεθησονται I^a 173, κατα-καθισονται I^a δ 453 202 I^b 270 K¹⁸⁹, 1 J 4 1 εισιν I^b δ 507; die Konstruktionsänderung 1 P 1 6 λυπηθηναι 1 -θεντες I^a 70 192* I^b δ 206; die Ergänzung von απο α αμαρτιας (auch sy) 1 P 4 2 I^a 158 367 δ 353 1100 I^b 62 396 f δ 206 209 f δ 469* K⁵ 186 δ 359 402 480, von επι α τη (sy) 1 P 4 12 I^a 502 I^c 258 O¹¹ 28 36 O^θ δ 10 K¹⁸⁷ h, der Kopula εσεσθε α ομοφρονες 1 P 3 8 I^c δ 299 258 506 K⁵; endlich δικαιοσ των 1 ποιων δικαιοσυνην 1 J 3 7 10 H^δ 6, add γαρ p βουληθεις Ja 1 18 I^a 70 f I^b 171 K^δ 359.

4. Lesarten, die auch im Syrischen sich finden, sollen erst später zusammen- gestellt werden, da darin ein eigentümliches Problem sich birgt.

453. Sonderlesarten einzelner Codd ohne erkennbare Ver- anlassung.

1. Wortumstellungen: Ja 13 της πιστεως υμων I^c174, υπομονην καταργαζεται I^c208f, 5 του θυ του διδοντος H^δ4, απλως πασιν I^c364, 9 ο ταπεινος αδελφος I^a106 397, 23 η καθου εκει H^δ174 I^b78f I^c114 ff, 8 βασιλικον τελειτε H^δ3 O⁴⁶, 10 τον νομον ολον H^δ3 I^aδ305 I^c364, 14 τις λεγει H^δ3 δ4 K¹⁸⁹ 492, τις εχειν λεγει I^c487, λεγει τις πιστιν I^c470, 16 του σωματος επιτηδεια H⁷⁴ I^aδ305, 22 ετελειωθη η πιστις I^a170, 35 αναπτει υλην K¹⁸⁴, 7 ανθρωπινη ψουσι I^aδ307, 8 θανατηφορου ιου I^a256, 12 υδωρ ποιησαι I^aδ180, 14 πικρον ζηλον I^b78, 17 ειρηνηκη α εστιν I^c174, 41 εν υμιν α και H^δ4 δ6 I^aδ453-173 Ky, εν υμιν μαχαι H^δ48, 5 η γραφη κενως I^a70f, 9 κλαυσατε και πενηθησατε I^a7f, εις κατη- φειαν η γαφα I^b365 398, 11 αδελφοι αλληλων (59) H^δ4 δ48 I^aδ453-173, ποιητης ει O⁴⁶ A^p1, 17 ποιειν καλον I^c151 174, εστιν αυτω I^a70 H¹⁶² (*om αυτω), 53 κατιωται α και ο αργυρος H^δ4 δ18, εσται υμιν O⁴⁶, 7 οψιμον και προιμον H^δ6, 8 ηγγικεν του κυ I^a7f 70f, 10 μακρο- θυμιας . . κακοπαθειας I^aδ180, της κακοπαθειας αδελφοι I^b253, εχετε (1 λαβετε) p μακρο- θυμιας H^δ4 δ6 δ48 (δεχετε) δ2° I^aδ453-173, 12 τινα αλλων I^a382 I^c258, ορκον τινα H^δ4 δ6 I^b78, 17 επι της γης p εξ I^a397 106, 20 αυτου p θανατου H^δ1 I^c208ff 364 O⁴⁶.

1 P 14 αμαραντον και αμιναντον H^δ2 I^a7 O⁴⁶, 12 ημιν ανηγγελη I^a264, ανηγγελη νυν I^b365ff, 13 υμων της διανοιας O⁴⁶, 16 οτι . . διوتي 1 διوتي . . οτι H^δ2, 26 εντιμον εκλεκτον I^a7f K¹⁸⁶ 476, 10 ελετηθεντες . . τηλετημενοι O⁴⁶, 13 κτισει ανθρωπινη H^δ3 74 I^aδ305 I^c114, 15 ανθρωπων αφρονων O⁴⁶, 18 υποτασσομενοι p φοβω H^δ2 δ6, 19 λυπας τις I^b365 398, 24 ανηνεγκεν αυτος I^aδ305, 32 εν φοβω την K¹⁶¹, 4 ησυχιου και πραεως H^δ1, 5 αι γυναικες αι αγiai H^δ257 I^c486 174, εκοσμου εαυτας α αι H^δ2, τοις ανδρασιν τοις ιδιαις I^aδ180, 6 μηδεμιαν φοβουμενοι, om μη I^a232 A^p40, 7 καταγωνσιν p ασθε- νεστερω I^a170, 14 και ει H^δ3 I^a270 δ454, 18 περι υμων υπερ αμαρτιων H^δ6, 19 εκηρυξεν πορευθεις I^a170 (om πορ. I^c114f), 20 ψυχαι οκτω I^c174, 42 επιθυμιας ανθρωπων H^δ3, 3 οινωφλυγαις επιθυμιας I^a256, 56 του θυ χειρα H^δ6, 12 αληθη εινα I^a200f O⁴⁶ (om αληθη I^aδ457* 110* K¹⁶¹), 2 P 14 ψουσεως κοινωνων H^δ2 I^a175 I^c114 H⁴⁷, 9 αμαρτιων αυτου I^aδ454, 13 των σκληρωματι τουτω I^b78-157 δ260 K¹⁸⁵ O⁴⁶, 17 ουτος εστιν p αγαπητος μου H^δ1 3 (om υιος μου αγαπητος H⁷⁴), 20 επιλυσεως ιδιαις I^b171 157, 25 εφυλαξεν α δικαιουσιν της I^a376, κηρυκα δικαιοσυνης I^a101, εφυλαξε κηρυκα O⁴⁶, ασεβων α κατακλυσ- μον I^aδ459 (om ασεβων H^δ257 I^a264), 9 τηρειν κολαζομενους K¹⁸⁹, 14 γεγυμνασμενην καρδιαν I^b365*, 20 των πρωτων χειρονα I^a158, 21 αυτοις την H^δ4 3 74 I^aδ305 (om την I^a158 I^c480), 31 αγαπητοι τηδη A^p1, 8 μια ημερα I^aδ156* I^c174, 10f και γη ευρεθησεται 10 p λυομενων 11 H⁷⁴, 11 υμας υπαρχειν I^a552, 13 αυτου επαγγελμα K¹⁸⁴, 14 ασπιλοι σπου- δασατε H^δ48, 15 Πξ ο αδελφος I^a203, 16 απωλειαν αυτων I^aδ203, 18 η αγαπη η τελεια I^aδ305 I^c208-116 114.

1 J 2 1 δικαιον Iv Xv I^a192 (add και α δικαιον I^b157, om δικαιον I^b62, om Xv I^b161*), 2 εστιν υλασμος H^δ4 I^c114 O⁴⁶ Ωρ, δε α των I^b396 I^c116 (om δε I^c364 K¹⁸⁵ 59), 8 εν αυτω αληθεις H^δ4, 31 αγαπην p πατηρ H^δ6, ο πατηρ ημιν H^δ257 I^a397f 205 106 261, κληθητε (1 κληθωμεν, nach ιδετε) τεκνα θυ I^aδ382, 2 θυ τεκνα H^δ3 I^aδ305 δ454 55 K¹⁸⁵ δ161 δ200, 16 εθηκεν α την (Ωρ) I^aδ305, 20 η καρδια α κατα γινωσκη I^b469, 45 ακουει αυτον ο κοσμος I^a65, 7 η αγαπη p εστιν I^a175, 11 οφειλόμεν και ημεις I^aδ453-173, 20 τον θυ αγαπω I^a70, 51 ο Xς εστιν I^b260f, 9 του θυ η μαρτυρια² I^a7, 13 υμιν εγραψα H^δ6, 16 ζωνη αυτω I^a502 I^b396f (om αυτω) 365-398 I^c208 116, τω μη προς θανατον αμαρτανοντι I^c364, 2 J 1 εν αληθεια αγαπω I^a158, 3 αγαπη και αληθεια I^c506, 4 εν αληθεια περιπατουσας O⁴⁶, 10 την διδαχην ταυτην I^aδ305, 3 J 4 χαραν α τουτων H^δ257 I^aδ305 192 O⁴⁶, χαραν ουκ εχω I^a200f I^b78ff δ356 H^δ3, ακουω p τεκνα I^aδ203f 552, 8 τους τουτους υπολαμβανειν I^a56, τη αληθεια γινωμεθα I^a251, 10 πονηροις λογιοις I^aδ180, Ju 3 πιστει τοις αγιοις

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

117

Ia^{397ff}, 9 σωματος Μωσεως *Ic*²⁵⁸, 10 μεν οσα (om δε) *Ia*^{70f}, 13 αγρια κυματα *H*⁸², θαλασσης αγρια *Ia*¹¹⁰⁰ *Ic*²⁵⁸, 15 ων ησεβησαν α περι *Ia*¹⁷⁵, ασεβεις αμαρτωλοι *Ib*^{62*}, 21 τηρησαντες (l -σατε) α εαυτους *Ic*¹⁷⁴, 24 απαιιστους αυτους *Ia*^{205f}, αυτους φυλαζει *Ia*¹¹⁰⁰.

2. Wortvertauschungen: *Ja* 16 θαλαττω 1 -ασσης *H*⁸⁴⁸, 7 μηδε 1 μη *Ia*⁸⁴⁵⁷ 110, 10 ωσει 1 ως *Ic*¹⁷⁴, 11 εν 1 συν *Ic*⁵⁵¹, 13 εκ 1 απο *K*⁸²⁵⁵, 15 κυει 1 αποκυει *Ia*^{200f} 8180, 16 μηδε 1 μη *H*⁸⁴⁸, 17 ουδε 1 η *H*⁸⁶, 25 επιλησμου 1 -μονης *Ic*¹⁷⁴, ουτος 1 αυ- *Ia*¹¹⁰⁰ 158 55 8500 *Ib*⁸²⁰⁶ 8370, 26 οτι 1 ει τις *Ic*³⁶⁴, 22 ελθη 1 εισελθη *Ic*¹⁷⁴, 3 και 1 η *H*⁸³, 4 αλλ 1 και *Ic*²⁵⁸, ουχι 1 ου *H*⁸⁶, 5 ουχι 1 ουχ *H*⁷⁴ *O*⁴⁶ *Ic*⁵⁵¹, εν κληρονομια 1 κληρονομους (nach εν πιστει), 6 δικαστηρια 1 κριτηρια *Ib*⁸³⁷⁰, 9 εαυτους 1 -ον *H*⁸⁶ *Ib*³⁶⁵, 10 ος 1 οστις *H*⁸³, 11 αποστατης 1 παραβατης *H*⁸⁴, 15 και 1 η *H*⁸⁴, η 1 και *H*⁸⁴ 162 *Ia*⁸²⁰⁵ ff 552 172, 16 απαγεσθαι 1 υπαγετε *Ia*¹⁷⁵, 17 απεχη 1 μη εχη *Ic*^{116f}, 22 ει τι 1 οτι *Ia*⁷, λογοις 1 εργοις *Ic*²⁵³, 23 ελαβε 1 ελογισθη *Ia*³⁶¹, ο 1 και² *K*¹¹³, εγενετο 1 εκληθη *Ic*³⁵³, 24 δε 1 γαρ *Ic*^{208ff} 364 258 (om γαρ) *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸, ουτως 1 οτι *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸, 25 δεξαμενη 1 υποδεξ- *Ib*⁷⁸, Ραβααμ 1 Ρααβ *Ib*⁸¹⁷⁰, 31 δυναμενος 1 -νατος *H*⁸², 2 παντες 1 απαντες *H*³ *K*⁵, 3 ιδου 1 ιδε *Ia*⁷ *A*²⁰ *Ib*⁸⁶⁰⁰ *K*⁵⁵⁹, αγομεν 1 μεταγομεν *Ia*⁷⁰, αυτου 1 αυτων *Ia*^{200f}, 6 φλογα 1 υλην *Ib*⁸² 161, και 1 η² *H*^{82*} 848 *Ia*⁸⁵⁰⁵, 9 αυτου 1 θυ *Ia*⁸¹⁸⁰, 17 ειτα 1 επειτα *Ic*¹⁷⁴, 18 πειρουσιν 1 ποιουσιν *Ia*⁸¹⁸⁰ *K*¹¹³, 42 αιτειν χαλως 1 αιτεισθαι υμας (nach κακως αιτεισθε 3), 5 ρην *Ic*^{116f} 364 258, 6 και 1 δε¹ *Ib*⁸²⁶⁰, 7 εκφευζεται 1 φευζεται *Ia*²⁵⁶, 9 μετατραπητω 1 μεταστραφητω *H*⁸¹³, καταστραφ- 1 μεταστραφ- *Ib*⁸²⁶⁰, 11 αυτον 1 τον αδελφον αυτου *Ia*¹⁷⁵ *O*⁴⁶, 13 ουν 1 νυν *Ia*⁵⁰², 4 αφυστερημενος 1 απεστερημενος *H*^{81*} 2 *Ia*¹⁷³, υφ 1 αφ *O*⁴⁶, 10 εχετε 1 λαβετε *Ia*^{7f} *K*⁴⁹², 11 ελεος 1 τελος *H*⁷⁴ *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, οιδατε 1 ειδατε *Ia*³⁵⁵ 8453 *Ic*¹⁷⁴ 487 *K*³⁰⁶, 12 ουν 1 δε *H*⁸² *K*^{189*}.

1 *P* 15 ανακαλυφθηναι 1 αποκα- *H*³, 10 ηρουνησαν 1 εξηγο- *H*⁸⁶, 11 αυτον 1 Χν *Ia*³⁶⁷ *Ic*¹⁷⁴, 12 απηγγελη 1 αν- *Ia*³⁶⁸ 158 8254 *O*¹⁶ *Ic*²⁵⁸ 506 *K*⁴⁸⁰ 402 8259, 15 υμεις 1 αυτοι *Ia*⁸¹⁵⁷, 16 καγω 1 εγω *Ia*¹⁷³, καθως 1 οτι *Ic*⁵⁰⁶, 23 Ιυ 1 θυ *Ic*³⁵³, 24 διο 1 διοτι *H*⁸⁶ *Ic*¹¹⁴, 25 εφ 1 εις *Ia*⁶⁴, 21 φονους 1 φθονους *H*⁸¹ 74, 4 εις 1 προς *Ic*⁴⁷⁰, ερχομενου 1 προσερχ- *Ib*¹⁵⁷, υπερ 1 υπο *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³, 6 διο 1 διοτι *Ia*⁸³⁵⁵ *Ib*⁶² 469, 13 ψυσει 1 κτισει *Ia*¹⁷⁵, 14 υπ 1 δι *Ia*¹⁷⁵, 15 ανθρωπων 1 ανθρωπων *Ia*⁶², εργασιαν 1 αγνωσιαν *Ia*²⁰⁵⁻³⁹⁷ *Ib*⁶², 17 απαντας 1 παντας *Ic*¹¹⁴, 19 φερει 1 υποφερει *Ia*^{7f} *Ic*¹⁷⁴, αποφερει *Ia*¹¹³, τας 1 τις α λυπας *Ia*¹⁷⁵, 23 τε 1 δε *H*⁸³, 33 εκπλοκης 1 εμπ- *Ia*^{200f} 8157 205 8156 *Ib*^{396f} 8260 8600 *Ic*³⁶⁴ *K*² 8161 366 8359 402 559, 3 η 1 και *H*⁸³, 5 τοτε 1 ποτε *H*⁸⁴⁸, 6 πτοουμεναι 1 φοβουμεναι (nach πτοησιν) *Ib*³⁶⁵ 396, 7 συνομιλουντες 1 συνοικουντες καταγνωσιν *H*^{82*}, μερει 1 σκευει *H*⁸⁴⁸, σαρκιω 1 γυναικειω *Ia*⁷⁰, 13 ει 1 εαν *H*⁸¹, εστε 1 γενησθε *H*⁸⁶, 15 αγαπατε 1 αγιασατε *K*⁸¹⁶¹, 18 τω Χω 1 πνευματι *Ib*²⁵³, 19 τω αδη 1 φυλακη *Ic*^{116f} 364 486 258 *A*⁸, 20 απαξ εδεχετο 1 απεξεδεχετο *H*²⁵⁷ *Ia*^{7f} 8505 8180 502 *Ib*^{209*}, οτι 1 οτε *H*¹⁶² *Ib*³⁶⁵, 21 ουν 1 νυν *Ia*²⁰² 8355, 41 τοιαυτην 1 αυτην *Ia*⁸³⁰⁰, ενοπλισαθε 1 οπλ- *H*⁸⁶, 2 λοιπον 1 επιλοιπον *Ib*⁸¹⁵², 3 ειργασθαι 1 κατειργ- *H*⁷⁴, 4 θαυμαζονται 1 ξενιζονται *Ic*³⁶⁴, 8 διαρκη 1 εκτενη *Ic*¹¹⁶ 551, 17 εαν 1 ει *K*⁸¹⁶¹, 52 Χυ 1 θυ *Ia*¹⁷² *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹⁻⁸³⁶⁸ *Ic*^{114f}, κυ 1 θυ *Ib*⁸⁶⁰⁰, υμων 1 του θυ *Ia*⁸³⁵⁵, 6 οπως 1 ινα *Ia*⁸³⁷⁰, 12 πνευματικου 1 πιστου *Ib*⁴⁷², εστε 1 εστηκατε *Ic*³⁷⁰, 13 Ρωμη 1 Βαβυλωνι *Ic*^{116f}.

2 *P* 11: πρεσβυτερος 1 Πετρος (vgl 1 *P* 51) *Ib*⁶², 4 καταγοντες 1 αποφυγοντες *H*⁷⁴, 5 αυτοι 1 αυτο *H*⁸⁴ *Ia*³⁶⁷ 502, εχοντες 1 παρεισενεγκαντες *Ib*^{396f}, 8 παριστησιν 1 καθιστησιν *Ib*⁶², απρακτους 1 ακαρπους *Ia*¹⁰¹ *Ib*²⁵³⁻⁵⁵⁹, ασχοπους *Ia*³⁹⁷ 205 164, 13 τωδε 1 1 τουτο *H*⁸⁶, 14 σωματος 1 σκηνωματος *Ib*^{8260f}, 15 τε 1 δε *H*⁸⁴⁸, 16 παρρησιαν 1 παρουςιαν *Ia*¹⁷⁵ *K*⁵⁴, γεννηθεντες *H*^{84*} 162 *Ia*¹⁰¹ 8254 *Ib*²⁷⁰ *K*³⁶³, 18 κατενεχθαισιν 1 ενεχθ- *K*¹⁵⁴, 20 γραφισα 1 -φης *Ia*¹⁴⁰², 21 εν αυτοις 1 εαυτοις *Ia*²¹⁶ 8355f 133 *Ib*²⁵³, 2 ακολουθ- 1 εξακολ- *Ia*²⁶⁴, εαυτων 1 αυτων *Ia*⁸¹⁵⁷, 8 δε 1 γαρ *H*⁸⁶, 9 ειδεν 1 οιδεν *Ia*^{158f}, 11 ουχ υποφερουσιν 1 ου φερουσιν *A*²⁷, καθ εαυτων 1 κατ αυτων *H*⁸⁶ *Ic*¹⁷⁴, 12 αυτοι 1 ουτοι *H*⁸² *Ia*⁵⁵ *Ic*¹⁷⁴, αργα 1 αλογα *K*³⁰¹ 387, 13 αγνοιας 1 απатаς *Ia*⁷⁸⁻¹⁵⁷, κατευωχουμενοι 1

συνευωχ- *Ib*^{209f} *Ic*³⁵¹ *K*⁵⁵, 14 μοιχαλίας 1 -λιδος *H*⁸² 84 848 *Ia*¹¹⁰ *O*⁴⁶ *Ic*⁴⁸⁷ *K*⁴⁷ 353, μοι-
χίας (Mt 15 19) *H*⁸⁶ *Ia*¹⁰⁶, 15 Βαλαακ 1 -αμ *Ic*¹⁷⁴, Βααλ *Ia*⁸⁴⁰⁵, Βεωρ 1 Βοσορ *H*⁸¹,
Βεωσορ *H*^{82*}, Βοσορ *Ic*¹¹⁴, 16 φθογγη 1 φωνη *Ic*¹⁷⁴, 18 κατα 1 υπερογκα *H*⁸⁶, ασε-
βειας 1 ασελγείας *K*⁷ 8462, 22 ξηρασμα 1 εξηρασμα *Ia*⁷⁰ 175 502 8453 367, ξηριμμα *Ia*⁸³⁵³,
εξηρεμα *Ia*⁸⁴⁵⁴ 184 *A*^{πρ} 1, εξερασμα *Ia*⁸⁴⁵⁷⁻¹¹⁰ *Ib*^{8152f} 270 *K*⁸²⁵⁵ 377, 34 αφ ου 1 αφ ης
*Ia*⁸¹⁸⁰, 5 αναστωση 1 συνεστωση *O*⁴⁶, το .. λογιον 1 τω .. λογω *Ib*⁸²⁶⁰, 9 τινα 1 τινας
(vgl Mt 5 29 f) *H*⁸⁴⁸ 3 *Ic*¹¹⁴, 10 την 1 κῦ *Ia*⁸⁵⁰⁵, και στοιχεια 1 στ. δε *Ic*¹⁷⁴, 11 απαντων
1 παντων *H*³ 74 *Ic*⁴⁸⁶, 16 κατα 1 ως και *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷.

1 J 2 16 εστιν 1 η¹ *Ic*¹¹⁴, 22 το πνευμα 1 τον πατερα (vgl 1 K 12 2) *Ia*⁸⁴⁵⁴, 24
πνευματι 1 πατρι (nach uio) *Ia*⁸⁵⁰⁵, 27 πνευμα 1 χρισμα *H*⁸² *A*^{πρ} 40, 32 και 1 οτι² (*Ωρ*)
*Ia*¹⁵⁸, add και α οτι *Ia*^{397f} 205 106 261, 3 εν 1 επ *Ia*⁸⁵⁰⁵, 12 Αβελ 1 αδελφου αυτου *Ia*²⁶⁴,
19 αλλ 1 και *Ib*³⁶⁵, 4 15 ουτος 1 αυτος *Ia*⁸⁴⁵⁷⁻¹¹⁰, 5 15 ιδωμεν 1 οιδωμεν² *H*^{82*}, 19 επι 1
εν *Ia*⁸⁵⁰⁵, 20 ζωναν αιωνιον παρεχων 1 ζωη -ος *H*⁸⁶, 2 J 1 ουκ εγω δε 1 και ουκ εγω
*H*⁸⁴⁸⁶ *Ic*¹¹⁴ *O*⁴⁶ (add δε *K*⁵), αγαπωντες 1 εγνωκοτες *Ia*⁸¹⁵⁷, 3 χαρ 1 χαρις *Ib*⁸²⁶⁰ εραννη
1 αγαπη *Ib*³⁶⁵, 9 θῦ 1 Χῦ *Ia*⁵⁵ *Ib*⁸³⁷⁰, παραμενων 1 μενων *Ib*⁸²⁶⁰, θῦ 1 Χῦ² *Ia*⁸⁴⁵⁹,
3 J 5 αν 1 εαν *H*⁸⁶ *Ia*⁸²⁰³, 9 οτι 1 ο *Ia*¹⁰⁶ 397, ουδε *H*¹⁶², αποδεχεται *Ia*^{397f}, 13 τηθειον
1 ειχον *Ib*¹⁵⁷, Ju 3 ζωης 1 σωτηριας *Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶ (add και ζωης p σωτ. *H*⁸²⁸⁶), 4 ως
1 οι *Ic*²⁵⁸, κηρυγμα 1 κριμα *H*⁸⁶, 5 ουν 1 δε *H*⁸³⁸⁶ *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, θς 1 κς *H*^{83*} *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³ 64 *O*⁴⁶,
6 αλυτοις 1 αιδιτοις *H*⁸⁴⁸ *O*⁴⁶, 7 αυτοις 1 τουτοις *H*⁸⁶ *Ia*¹⁷⁵ 8355 *Ic*¹⁷⁴, επεχουσαι 1 υπ-
*Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶ 486 258 356, 9 ελεγεν 1 διελεγετο *Ia*⁸⁵ θς 1 κς *H*^{82*}, 10 ουν 1 δε *Ia*⁸⁵, 12 περι-
φερομεναι 1 παραφερ- *H*¹⁰³ *Ib*^{253f} *Ic*¹⁷⁴, διαφερομεναι *Ia*⁷⁰, φερομεναι *Ia*^{8251ff}, 15 εξε-
λεγξαι 1 ελεγξαι *Ia*⁸²⁵⁴ 8457 *K*³⁸³, ετεθησαν 1 ησεβησαν *Ib*^{209f} *K*⁵⁵, 17 αι 1 προ *K*⁸²⁵⁵,
18 οτε 1 οτι *Ia*^{200f}, 22 κρινομενους 1 διακρ- *K*⁵⁰⁰, 23 εκ φοβου 1 εν φοβω *Ia*¹¹⁰⁰.

3. Bedeutungslose Additionen: Ja 1 11 αυτου p καυων *Ia*^{200f}, 13 του a
θῦ *Ia*¹⁵⁸ *K*⁴⁸⁰, 19 δε p ιστε *H*⁸⁴, δε p βραδυσ¹ *Ib*⁶² *Ic*¹¹⁴, και a βραδυσ *K*⁸³⁵⁹, 20 γαρ
p δικαιουσιν *Ib*³⁹⁷, 22 του a λογου *Ia*⁸⁵⁰⁵, τε p παραλογιζομενοι *O*⁴⁶, 25 και p παρα-
μεινας *Ib*¹⁵⁷, 26 και p ειναι *Ia*⁸⁵⁰⁰, 27 ουτος a ασπιλον *K*⁴⁷⁶, και a ασπιλον *Ia*⁷⁸⁵⁰⁵
256, 26 και a οι *H*⁸⁶, 11 μεν p μοιχευεις *H*⁸⁴⁸, 13 και a κατακαυχ- *Ib*^{62f} 8206 209 8368,
14 η a τι *O*⁴⁶, 15 γαρ p εαν *O*⁴⁶, 19 και a καλως *Ia*²⁵¹ 8459 *Ic*⁴⁸⁶, 25 εν a ετερα *Ia*⁵⁵²,
31 επι της γης p γινεσθε *Ic*¹⁷⁴, 2 τε p δυνατος *H*^{83*}, 3 γαρ p δε *H*^{82*}, 4 δ a αν
Ia^{200f} *Ib*⁶², και p αγεται *Ib*⁶² 161, 8 γαρ p κακον *Ia*^{200f}, 10 δε p χρη *Ib*⁶², 12 και a
μη *H*⁸⁶, 14 και p δε *Ia*¹¹⁰⁰, 15 γαρ p εστιν *O*⁴⁶, 41 δε p πολλεν *Ib*⁸¹⁵², 2 δε p εχετε
*Ib*⁷⁸, 5 υμων p ψθονον, 8 και a καθαρισατε *K*¹¹³, 11 και p αλλα *Ia*^{158*}, 16 γαρ p πασα
*Ia*⁸²⁰³⁻⁵⁵², 51 υμιν p επερχομενας *H*⁸² *Ia*¹⁷³ 175, 3 ον a ως *Ic*²⁰⁸, ο a εθησαυρισατε
*O*⁴⁶, 5 και a εθρεψατε *Ia*⁸⁴⁵⁹ *Ib*⁸³⁷⁰, 11 την a ηκουσατε *Ia*¹⁷⁵, 14 εν a ελαιω *H*⁸⁶ *Ic*¹¹⁶,
αγω p ελαιω *Ia*¹⁷⁵, 16 εαυτων p αμαρτιας *Ia*⁸⁴⁵³⁻¹⁷³, γαρ p πολυ *Ia*⁵⁵², 1 P 11 και
a παρεπιδημοις *H*^{82*}, και a Ασιας *Ic*^{208fff} 364 *O*⁴⁶, 2 και a εις *Ia*⁸¹⁸⁰, 8 και a αγαπατε
*K*⁸³⁵⁹, πιστευετε a πιστευοντες *O*⁴⁶, 11 και a προμαρτ- *H*²⁵⁷, 12 και p δε *H*⁸⁴⁸, 27
ειναι a λιθον *O*⁴⁶, 8 και a οι *Ia*⁸⁴⁵⁴, p οι *H*⁸², 15 και a φιμουν *H*⁸⁴⁸, 17 και a αγα-
πατε *Ia*⁸¹⁸⁰, παρακαλειτε και a αγαπατε *O*⁴⁶, 18 υμων p δεσποταις *H*⁸², 32 και λογω
p φοβω *Ic*²⁵⁸ *K*⁸³⁵⁵, 7 και a ζωης *Ic*⁸²⁰⁹, 15 και πιστεως p ελπιδος *Ic*²⁵⁸, 17 υμας p
αγαθοποιουντας *Ib*^{8152f}, 44 συντριβοντων ημων και συντρεχοντων 1 συντρεχ. υμων *O*⁴⁶,
9 αληθως a εις *Ia*³⁸², 16 και a εν *Ib*¹⁷¹, 17 και a ο καιρος *Ib*²⁵³ 8368 *Ic*¹⁷⁴, 19 και
a κτιστη *Ib*⁶², 52 και a κατα *Ib*^{8260f}, 5 εν a αλληλοις *Ia*^{200f} *O*⁴⁶, 6 εν τω μελλοντι
αιωνι (vgl Lk 18 30) p εν καιρω *Ic*^{116f} 486, 10 υμας p θεμελιωσαι *Ic*²⁵⁸⁻⁸²⁰⁹, 13 ουν p
ασφαζεται *Ia*¹⁵⁸, 2 P 12 αδελφοι a χαρις *H*⁸⁶⁰², 5 μεν p εν¹ *Ia*⁸¹⁵⁷, ουν a εν¹
*Ib*³⁵⁶, 7 εν δε τη αγαπη την παρακλησιν p αγαπην *Ia*¹⁰¹, 8 εν a υμιν *Ia*²⁰⁰ 264 8459 101
*Ib*⁸²⁰⁶, 15 και a μετα *Ia*¹¹⁶, 16 ρημασι a μυθοις *O*⁴⁶, τε a και *H*³ 848 74 *Ia*⁸⁵⁰⁵,
ο a εν *Ic*^{208-116f} 258 506 *Ib*¹⁵⁷, 21 τε p επαγοντες *Ia*^{1402*}, 2 και p ους *Ia*³⁹⁷ 205 106,
5 και a κατακλυσμον *Ic*¹⁷⁴, 13 αυτοις p υμιν *Ib*⁴⁷², 16 τε p εκωλυσε (a τιν) *Ib*^{8602f},

18 γαρ ρ δελεάζουσιν *Ia*³⁸², και α ασελγειαις *Ia*⁷, 19 δε ρ αυτοι *Ia*⁷, 20 και ρ -ται *Ib*¹⁵⁷, γαρ ρ αυτοις *H*²⁵⁷, 35 ημερας ρ γαρ *Ic*⁴⁸⁶, 12 εις α την *Ic*¹⁷⁴, 15 και α σωτηριαν *H*⁸⁶, 1 J 13 υμων ρ ημετερα *H*^{82*}, 22 ημετερων ρ των *Ia*⁵⁵², 7 και α η *Ia*⁷, 8 και α εν¹ (wie α εν²) *H*⁸² *Ia*¹⁷⁵ *Ib*^{δ152f}, 22 αρνείται ρ υιον *H*⁸⁶, 24 και α εν *Ia*^{397f} 205 261 *O*⁴⁶, 26 δε ρ ταυτα *H*⁸² *Ic*¹¹⁴, 27 και ημεις υμιν ρ ημας (1 υμας) *Ia*²⁵⁸, τω θεω ρ αυτω *Ic*²⁵⁸, 29 ρ 29 και υπ αυτου οραται ο δε ποιων την αμαρτιαν ουκετι οραται υπ αυτου *Ic*²⁵³, 34 δε ρ εστιν *H*^{82*}, 6 διω α πας² *Ic*²⁵⁸, 8 δε ρ ο *H*⁸⁴ *Ia*^{200f} 175 8459 *O*⁴⁶, 14 δε α μη *Ia*²⁵⁶, 42 ουν ρ τουτω *Ic*²⁵⁸, 4 και α υμεις *Ia*⁷⁰, οτι α υμεις *Ib*⁴⁷² 161, 5 και α δια *Ib*³⁶⁵ 396 *O*⁴⁶, 6 και α ο *Ic*^{258*}, και α ος *Ic*³⁶⁴, 8 δε ρ ο *Ic*²⁵⁸, οτι α ο *Ic*¹⁷⁴, 9 και α εν *Ic*¹¹⁴, 13 και ημεις ρ μενομεν *H*⁸⁴⁸, 512 αυτου ρ ζωτην *bis* *O*⁴⁶ *Ic*³⁶⁴, 13 και α ταυτα *Ic*²⁵⁸, 15 ημων ρ αιτηματα *Ia*¹⁷⁵, 16 και α ου *H*⁸⁴⁸, 17 αρα α παντα *Ia*⁸⁴⁵⁴ 175, 21 παντων α των *H*⁸⁶, 2 J 3 εν α αγαπη *Ia*⁸²⁰³, 5 αλλ ρ αρχης *Ia*⁸²⁵⁴, 9 και α ο *Ia*¹⁷⁵, 11 γαρ ρ ο *Ia*⁷, 3 J 4 και α παλαι *H*⁸² *Ky*, 5 δε α δευτερον *Ia*¹⁷⁵, 15 και α ασεβεις *Ia*⁷, υμιν ρ ονομα *Ia*¹⁷⁵, Ju 9 εν α σοι *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, 16 τη σεβειαι και παρανομα ρ πορευομενοι *Ia*¹⁷⁵ 502, 25 και α σωτηρι *Ia*⁸⁵⁰⁷ 192 (~ ημων α και σωτηρι).

4. Andere Satzkonstruktionen: Ja 117 τροπη αποσκιασματος 1 τροπης αποσκιασμα *Ic*³⁶⁴, 517 ινα μη βρεξη 1 του μη βρεξει (lat) *Ic*^{370ff}, 1 J 52 εν τω αγαπαν τον θν 1 οταν τον θν αγαπωμεν *H*⁸⁴⁸.

5. Einwirkungen von Kommentaren oder Eindringen deutender Randglossen: Ja 16 απιστων α διακρινομενος *Ib*³⁹⁸ *Ic*²⁰⁸, 17 ουδε μεχρι υπονομιας τινος υπομονη αποσκιασματος ρ αποσκιασμα *Ic*^{116f} 486* 356*, 18 πρωτους και τιμιωτατους της ορωμενης κτισεως ρ απαρχην *Ic*^{116f} 356, 1 P 28 εις την παρεσκευασαν ταξιν και 1 εις ο και *Ib*^{365ff} *Ic*³⁶⁴, 11 του κοσμου τουτου ρ παρεπιδημιοις *Ib*^{365ff} *Ic*²⁰⁸ 364 258, 12 παρακαλω δε και τουτο α 12 *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*³⁶⁴ 258, 56 εν τω μελλοντι αιωνι ρ εν καιρω *Ic*^{116f} 486, 2 P 210 τας θειας δυναμεις η τας εκκλησιαστικας αρχας ρ αυθαδεις *Ic*^{116f} 486, 1 J 417 προς τον ενανθρωπησαντα ρ χρισεως *Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶ 356, εν τω κοσμω αμωμος και καθαρος ουτως ρ ην 1 εστιν *Ic*¹¹⁶ 356. Nach den Zeugen ist dann desselben Ursprungs 2 Jo 3 add υμων και ρ χαρις *Ic*¹¹⁶ 486 356. Ebenso mag sich manche der unter 3 zusammengestellten Additionen so erklären, namentlich solche in *Ic*.

454. Sonderlesarten in dem Andreaskommentar. Auch in Kath legt Andreas seinem Kommentar den Text zu Grunde, der sich uns hier wie in den Akten als *I*-Text ergeben wird. Im Anschluss an die bisherigen Listen von Sonderlesarten mögen die auch oder nur in *A*^π sich findenden Sonderlesarten für sich hier zusammengestellt werden. Die sie teilenden Codd dürften sie, etwa einige Paralleleinwirkungen, wo der Zufall spielen kann, vorbehalten, alle aus *A*^π übernommen haben.

a) Paralleleinwirkungen: Ja 17 om του α κν (Mt 21 45 Lk 1 43 Eph 6 8 2 T 1 18) *Ia*^{70f} 71 175 8203 8157 502 *Ib*⁶² 209 253 *Ic*¹¹⁴ *H*⁸⁴⁸ 162, 2 23 add του α θν (vgl 4 4) *Ia*⁸²⁵⁴, 519 add της οδου α της (2 P 22) *Ia*⁵⁰² 8453-173 8203-552 *O*⁴⁶ *Ib*^{396f} *H*⁸² 848 162 sy^p, 1 P 28 λιθω 1 λογω (7 Rm 9 32) *Ia*³⁹⁷⁻¹⁰⁶ 173 *K*⁴⁷, 11 add απο α των (Ac 15 20 1 Th 4 3) *Ib*¹⁵⁷ *H*^{83*}, 31 add δε ρ ομοιως (Ja 2 5), 3 χρυσιου 1 -των (17), 22 add των α ουρανον (1 10) *Ic*⁴⁸⁶ 174, 42 add αγεσθαι ρ επιθυμιας (2 T 3 6), 511 om των αιωνων (Lk 1 33) *H*⁸¹ bo, 2 P 32 add Ιν Χν ρ σωτηρος (1 11) *Ia*²⁵⁴ *Ic*²⁵⁸ *K*⁸⁴⁵⁴, 7 add εν α πυρι (1 K 3 13) *Ia*²⁵⁴ *Ib*^{78ff} *Ic*¹⁰⁰⁶ *O*⁴⁶ *H*⁸³ 3, 15 om ημων (Eph 6 21 Ko 4 7) *Ia*⁶⁴ *H*³, 18 αυξα-νετε 1 -νεσθε (vgl 1 P 2 2) *Ia*^{70f} 254 1100 *Ic*¹⁷⁴ *H*³ 74 162 *K*¹⁸⁹, 1 J 29 add ψευστης εστιν και α εν² (4 20) *Ic*³⁶⁴ 258 *H*⁸², 15 add θν και α πατρος (vgl 5) *Ic*³⁶⁴ 258 (θν 1 πατρος *H*⁸² 84 848), 37 add μου ρ τεκνια (2 1) *Ia*¹⁰⁶ *Ic*³⁶⁴ 258 *O*⁴⁶ sy^p, 18 om τη α γλωσση (nach

dem Kontext) *Ia* 203 ff 382 2453-173 *Ib* 206 *Ic* 174 258 *H* 22 26 3 *K* 186 559, 414 add αυτου p υιον (3 23) *Ic* 364 258, 15 εαν 1 αν (häufig) *Ia* 252-2459 *Ib* 78 ff 365 ff *Ic* 208-116 114 *H* 21, 513 add εις το ονομα του υιου του θυ p πιστευετε (13^a) *Ia* 7 70 2157 f 397-106 36 65 158 170 2300 2454 *Ib* 78-157 62 365 ff 209 f 2206 2152 f (πιστευετε [Jo 6 29 uö]) 161 (wie 2152 f) *Ic* 208 353 470 487 258 154 169 2298 503 *K* 47 72 189 383 *H* 26 162 (die naheliegende Parallele braucht natürlich nicht überall aus *A*^{πρ} übernommen zu sein; dass trotz der Fülle der Zeugen nicht *I* selbst die Addition vollzogen hat, beweisen die sie nicht aufweisenden *I*-Zeugen *Ia* 200 2453 ff 192 *Ib* 171 2309 2356 *Ic* 116 114 503 trotz der geringen Zahl; denn wenn diese dabei von *K* beeinflusst wären, müssten sie die *K*-Addition και ινα πιστευετε aufweisen), 2 J 12 ~ γραφειν υμιν (1 J 2 i uö) *Ia* 382 173 254 1402 *Ib* 260 f, ελπίζω γαρ 1 αλλα ελπίζω (1 *K* 167) *Ia* 70 2203 ff 172 175 192 254 2453 *Ib* 78 ff 2356 2600 *Ic* 154 *K* 51 *H* 24 248 f 103 162, Ju 18 των χρονων 1 του -νου (1 P 1 20) *Ia* 254 (εσχρων) *Ib* 78 ff 2356 *Ic* 299 174 (εσχρων) 258 *H* 162 *K* 2364 (-των) 2359 350 (-των).

b) Sonderlesarten: Ja 311 om το 1 2 11 40 *O* 46, 49 om και κλαυσατε *Ic* 364 (om και *H* 22 24) sy P, 13 om ενα *Ia* 2355 *Ib* 78 f *H* 21-2 3 *O* 46, 14 -ομενη -ομενη *Ia* 397 *H* 74, 56 add και a ουκ *Ia* 106 *Ic* 364 *K* 47, 9 om αδελφοι *Ia* 1100 *O* 36, 1 P 11 add και a Καπαδοκίας *A*^{πρ} exc 11 *H* 74, 24 ~ θεω δε *Ia* 397 ff 2459 *Ic* 174, 6 Σειων *Ia* 2505 *H* 21 23 74, 3 12 add οτ a οφθαλμοι *Ic* 551 *H* 23^a, 43 om επιθυμιας (-ιας -ιας) *Ia* 175, 2 P 18 ημιν *Ia* 101, 23 ~ υμας λογοις *Ib* 2602 ff *Ic* 258 *O* 36 (om υμας *Ia* 382, ~ εμπορ. υμας *H* 74), 12 om φουκα *Ia* 1100 254, 21 υποστρεψαι (*K* επιστρ.) *Ib* 78 ff 472 *Ic* 114 *H* 3 74, om αυτοις *Ia* 55 264 *Ib* 270, 3 10 add μεν p ουρανου *Ia* 2203-552 175 502 *Ic* 364 258 *H* 22 248, γη δε 1 και γη *Ia* 254 *O* 46 *K* 350, 12 τακησεται 1 τηκεται *Ic* 364 *H* 23 74, τακησονται *Ia* 175 *Ic* 208 ff 114 258 *H* 26 3, 1 J 3 17 om απ αυτου (p αυτου) *Ib* 2180 *Ic* 258 (wohl überall, auch bei *A*^{πρ} Schreibversehen), 23 υω αυτου lū Xw (s. Liste § 458, 1), 43 add Xv a (*K* p) lū exc 1 20 *Ia* 192 2254 2454 *Ic* 364-258 2299, 9 add και οτι a εν 1 *Ia* 200 f 254 502 *Ib* 78-157, om ο θς *Ia* 110 2457 *Ic* 486 356 (~ ο θς p κοσμον *O* 46), 56 Xς lς *Ia* 172 2454 *O* 46 ua, 9 μειζον, 2 J 3 add δε p εσται *Ia* 192 *Ic* 364 258, 6 add και a αυτη 2 *Ia* 254 *Ic* 264-299 258 *K* 51 (καθως *H* 22, add δε p αυτη *Ia* 502), 3 J 14 λαλησωμεν exc 20 *Ia* 2180 f 65 2156 192 502 *K* 306 453, 15 add αυτην p ονομα *Ia* 175 192 502 254 *Ic* 364 114 258, Ju 8 μεν 1 μεντοι exc 20, 20 ημων 1 υμων *Ia* 101 2203 f 170 2251 254 *Ib* 78-157 368 472 2309 2356 *Ic* 114 258 506 169 *H* 23 *K* 7 mal (om ημων *Ia* 397 ff *Ib* 161*), 25 om του a, και p αιωνος (s. die Liste I?), add και σει p νυν *Ia* 192 254 *Ic* 258 *H* 248 f.

Der Text der drei Rezensionen.

455. Der *H*-Text. Dass auch für die katholischen Briefe eine *H*-Rezension existierte, bezeugen die Urkunden mit voller Sicherheit. Nicht selten vereinen sich die bekannten *H*-Zeugen mehr oder weniger vollständig in Lesarten, die sich sonst nirgends finden. Wie in *Ev*v und *Ac* sind auch hier eine Anzahl *H*-Zeugen von *I* stark beeinflusst. Und zwar ist sicher *I* die Quelle da, wo es sich um *I*-Sonderlesarten handelt; die Listen der letzteren werden dafür die Belege bringen. Ebenso ist es mindestens für *H*³ 103 257 ganz sicher, dass *K* auf ihren Text eingewirkt hat, weil es sich fast stets um Sonderlesarten von *K* handelt. Diese Fälle zu buchen ist uninteressant. Eine nähere Verwandtschaft zwischen den einzelnen *H*-Zeugen, abgesehen von *H*²¹⁻² und *H*²⁴⁸⁻²⁵⁷, ist nirgends wahrscheinlich zu machen.

1. Unsichere *H*-Lesarten. Nach diesen Beobachtungen ist in folgenden Fällen, wo die Bezeugung die *H*-Lesart nicht unbedingt sicher stellt, diese zu eruieren.

a) Fälle, wo δ^{1-2} von den übrigen *H*-Zeugen abweicht: Ja 117 αποσκιασματος nur *H* δ^{1-2} * (gg sa) mit *I*^c 364, dagegen *I*^c 116 551 486 356*; add ουδε μεχρι υπονομιας τινος υπομονη αποσκιασματος; letzteres muss eine alte Variante sein, von der eine Spur in *H* δ^{1-2} aufgenommen ist; sa αποσκιασμα η παραλλαγη η τροπη. 33 ~ ημιν αυτους $\delta_3 \delta_4 \delta_6 \delta_{48} 162$ *I*^a 70 101 *I*^b 78f, muss *H* sein. 1 P 211 απεχεσθαι 1 -θαι $\delta_3 \delta_4 \delta_{48} 3 103 162$ bo (sa hiat) *I*^a 7 70 200f $\delta_{203} 502 \delta_{453-173} 170 111 \delta_{180} \delta_{454} 1402$ *I*^b 62 253f $\delta_{260} 161$ *I*^c $\delta_{299} 551^e 470 169$ 258 174 506 *K*² 5 16 306 377 $\delta_{364} 559$; ist sicher *H* und *I*, da -σθαι auch aus Ac 15 30 29 1 Th 4 3 1 T 4 3 eindringen konnte. 2 P 11-19 fehlt durchweg δ_1 bei durch die übrige Zeugenreihe ganz gesicherten *H*-Lesarten; ein Besitzer der Vorlage muss hier den Text nach *K* zu korrigieren begonnen haben.

b) Sonst um der Bezeugung willen für *H* nicht ohne weiteres sichere Lesarten: Ja 35 ~ μεταγομεν αυτων *H* $\delta_4 \delta_6 \delta_{48} 162$, dazu *A*^p 20; das Zusammentreffen ist unerklärlich, doch ist die Bezeugung für *H* zu schwach. 4 om αν p οπου *H* $\delta^{1-2} \delta_6$; entweder fremdsprachlicher Einfluss oder Reminiszenz an die zahlreichen οπου ohne αν im NT, da die Beifügung von αν in *I* und *K* zugleich und deren Eindringen in alle übrigen *H*-Codd kaum erklärlich wäre. 12 om ουτως a ουτε (l ουδε) *H* $\delta^1 \delta_3^*$ $\delta_4 74$ sa *I*^a 173* *I*^c 116f 114. Diese Liste rechtfertigt den Verdacht, dass om ουτως in *H* oder den *H*-Codd wie in den *I*-Codd durch Sprung von ουτ- > ουτ- entstanden ist; ουτε 1 ουδε ist dabei eingedrungen, wie auch noch in *I*^c 506 *K*⁵¹. 14 add αρα p ει δε (2 K 12 20 Ga 5 20) *H* $\delta_4 \delta_{48} 3 162$ *I*^b 78f ist kaum anders als durch zufällig am gleichen Ort wirkende Reminiszenz zu erklären. 16 add και a αχατισταα (nach και vorher und nachher) *H* $\delta^2 \delta_4 \delta_{48} 162$; ob *H* selbst oder nur die *H*-Codd sich so vom Kontext beeinflussen liessen, muss offen bleiben. 49 add και a ουχ² (nach 2^a) *H* $\delta^2 \delta_6 3 74$ 257 bo *I* wird teils Parallel- teils *I*-Einfluss auf die einzelnen *H*-Zeugen sein. 5 11 ειδετε 1 ιδ- *H* $\delta^{1-2} \delta_3$ (s. später bei den problematischen *I*-*H*-*K*-Lesarten). 1 P 27 λιθος 1 -ον *H* $\delta^{1-2} \delta_3^*$ vid δ_4 bo (sa hiat) *I*^a 173 175 *I*^c 370-551 470f 114 *K*¹⁸⁹; die vereinzelt *I*-Zeugen sind ein sicherer Beweis, dass sich der Nominativ zur Anpassung an das analoge η τμη und unter Einfluss des folgenden λιθος Schreibern oder Lesern nahe legte. Dann kann dieses auch in den wenigen *H*-Codd geschehen sein. Jedenfalls bleibt *H* allein, und die sekundäre Entstehung der Lesart ist leicht begreiflich. So ist für *I*-*H*-*K* λιθον anzunehmen trotz der Übereinstimmung mit 6, deren Eindringen in *I* und *K* entgegen dem, was 7 der Kontext nahe legte, schwer vorstellbar wäre. 2 P 119 add η a ημερα (3 10) *H* $\delta^2 \delta_6 \delta_{48} 3 162$ sa bo *I*^a 101 200 $\delta_{505} 173 502$ *I*^b 78ff 486 $\delta_{368} \mathbf{K}^{189}$ 387; die *I*- und *K*-Zeugen beweisen, wie nahe die Paralleleinwirkung lag, so mag es auch in den *H*-Zeugen oder eventuell in *H* selbst eine solche sein. 1 J 35 om ημων p αμαρτιας (19 2 12 3 4) *H* $\delta^1 \delta_4 \delta_{48} 3$ bo *I*^a $\delta_{453-173} 172$ *I*^b 78ff *I*^c 114 *O*⁴⁶ sy^h h Tert ist sicher überall Paralleleinwirkung, also auch nicht *H*-Lesart; παιδια 1 τεκνια (2 13 18) *H* $\delta_3 \delta_4 \delta_6 \delta_{48} 3$ gg $\delta^{1-2} 162$ sa bo, ebenso *I*^a $\delta_{453-173} 173$ *I*^b 78ff; die *I*-Zeugen können nur aus den Parallelen παιδια haben, dann ist dasselbe für die *H*-Zeugen wahrscheinlich, zumal sa bo dagegen spricht. Selbst wenn *H* παιδια geschrieben hätte, kann es für *I*-*H*-*K* nicht in Betracht kommen. 19 την καρδιαν 1 τας -ας (20f) *H* $\delta^1 \delta_4^* \delta_6$ sa bo *I*^b 78-157; so gut wie in *I*^b ganz zweifellos, dürfte der Singular in den drei *H*-Codd mit sa bo Einwirkung des Kontextes sein, zumal das Eindringen des Plural gegen den Kontext sehr unwahrscheinlich ist. 2 J 29 προαγων 1 παραβαινων (Mk 10 32) *H* $\delta^{1-2} \delta_4$ sa bo; für *H* selbst nicht genügend bezeugt. Ju 5 ιζ 1 ζς *H* $\delta^1 \delta_4 162$ sa bo, aber ebenso *I*^a 200 *I*^b 78ff $\delta_{356} \mathbf{O}^{46}$, kann wie in den *I*-Codd bloss Zeugenlesart sein.

2. Sonderlesarten der Rezension *H*. Zu der folgenden Liste, in welche die in der Liste 1 als *H*-Lesarten nachgewiesenen einzureihen sind, treten eventuell noch einige Lesarten, über deren Hierhergehörigkeit, da sie unter Umständen *I-H-K*-Lesarten sein könnten, erst später die Untersuchung der für *I-H-K* unsicheren Lesarten die Entscheidung bringen wird. Hier können nur solche Lesarten aufgezählt werden, die sicher nur *H* zugehören und nicht *I-H-K*, da *I* und *K* gegen sie stehen und ein Anlass zur Beanstandung der Majoritätslesart nicht vorhanden ist.

Zunächst sind es einige Dialekt- und Orthographie-Varianten: Ja 210 $\tau\eta\rho\eta\sigma\eta$ . . $\pi\tau\alpha\iota\sigma\eta$ 1 -σει . . -σει $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ (nur -ση²) $\delta\alpha\delta$ 74 (-ση¹) *Ia* 382 *Ic* 114 154 *K* $\delta\alpha\delta$ 255, -ση² *Ia* 200f *Ic* 114), 35 $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\alpha$ $\alpha\upsilon\chi\epsilon\iota$ 1 $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\alpha\upsilon\chi\epsilon\iota$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 3 162 *Ia* 361 *Ib* 270 *K* $\delta\alpha\delta$ 363 *K* $\delta\alpha\delta$ 156, 54 $\epsilon\iota\sigma\epsilon\lambda\gamma\lambda\upsilon\theta\alpha\nu$ 1- $\theta\alpha\sigma\iota\nu$ $\delta\iota$ $\delta\alpha$ $\delta\alpha\delta$ 3 74 162 *Ic* 114f, 1 P 110f $\epsilon\rho\alpha\upsilon\nu$ $\delta\iota-2$ $\delta\alpha$ (nur 10) 74 *Ia* 110* *Ib* 368? (nur 10), vielleicht nur Dialekt der Schreiber, 57 $\epsilon\pi\iota\rho\iota\psi\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$ $\delta\iota-2$ $\delta\alpha$ 74 162 *Ia* $\delta\alpha\delta$ 355, 2 P 24 $\sigma\epsilon\iota\rho\iota\varsigma$ 1 -αις $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 162 *Ia* 264, Ju 22 $\epsilon\lambda\epsilon\alpha\tau\epsilon$ 1 -εειτε $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 206f 64 *Ic* 174 *O* 46.

Sodann einige Paralleleinwirkungen: Ja 119 add $\delta\epsilon$ p $\epsilon\sigma\tau\omega$ (Mt 5 37 2 K 12 16) *H* $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha\delta$ 3* *Ia* $\delta\alpha\delta$ 156 *Ib* 78f $\delta\alpha\delta$ 309 *Ic* 114 *K* 366 (die letzteren Zeugen beweisen, wie nahe der Paralleleinfluss lag) // *s m*, add $\kappa\alpha\iota$ a $\epsilon\sigma\tau\omega$ *H* $\delta\alpha$ $\delta\alpha\delta$ 162; 33 $\epsilon\iota\varsigma$ 1 $\pi\rho\omicron\varsigma$ (sonst im NT meist die Präposition vor dem artikulierten Infinitiv zum Ausdruck des Zwecks) *H* $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 365; das vereinzelte Auftreten in *Ib* ist auffallend und macht bedenkl. ob es wirklich *H*-Lesart ist; jedenfalls wäre es nur *H*-Sonderlesart.

Ferner einige Omissionen. Zweimal trifft es den Artikel: 2 P 316 $\tau\alpha\iota\varsigma$ p $\pi\alpha\sigma\alpha\iota\varsigma$ $\delta\iota$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ $\delta\alpha\delta$ *Ia* $\delta\alpha\delta$ 153-173 *Ic* 174 258 *K* $\delta\alpha\delta$ 200 (wie bei den *I*- und *K*-Zeugen, so bei *H* oder dessen einzelnen Vertretern per homoioteleuton), 1 J 218 o a $\alpha\nu\tau\iota\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ (gg sa bo) *Ia* $\delta\alpha\delta$ 153-173 216 *Ib* 78 *Ic* 114 *O* 46 $\Omega\rho$ 2* (wohl überall, ob nun bei *H* selbst oder nur den *H*-Codd. $\Omega\rho$ -Einwirkung); zweimal die Partikel: Ja 53 $\omega\varsigma$ p $\upsilon\mu\omega\nu$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ $\delta\alpha\delta$ 3 bo (sa hiat) *Ic* 114 (könnte auch, wie sicher in *Ic* 114, in den einzelnen *H*-Zeugen Schreibfehler sein), 2 P 222 $\delta\epsilon$ p - $\kappa\epsilon$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 162 sa (bo $\gamma\alpha\rho$ 1 $\delta\epsilon$). Als ein Sprung ist wohl *H* Schuld zu geben Ja 44 om $\mu\omicron\gamma\omicron\iota$ $\kappa\alpha\iota$ a $\mu\omicron\iota\chi\lambda\iota\delta\epsilon\varsigma$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha\delta$ 74* 162 bo (sa hiat) *Ib* 78 *Ic* 114 syP; bei den *I*-Zeugen sicher ein Sprung; höchst wahrscheinlich bei syP, in dem 1 J 416 noch einmal ein solcher eingeschlichen ist, $\mu\epsilon\nu\epsilon\iota$ $\cap$ $\mu\epsilon\nu\epsilon\iota$. Da nun nicht *I* und *K* zugleich auf die Addition verfallen sein können, muss auch *H* so erklärt werden.

Neben der in Liste 1 a für *H* wahrscheinlich gemachten Umstellung $\sim \eta\mu\iota\nu$ $\alpha\nu\tau\omicron\upsilon\varsigma$ bleibt als einzige bedeutsamere Sonderlesart nur übrig 35 $\eta\lambda\iota\chi\omicron\nu$ 1 $\omicron\lambda\iota\gamma\omicron\nu$ $\delta\iota-2$ $\delta\beta$ $\delta\alpha$ 3 74 162 *Ia* 173* *Ic* 114 *O* 46 *K* 5 vg gg *s m* sa bo sy. Die vereinzelt *I*- und *K*-Zeugen beweisen, wie nahe es lag, das Wortspiel mit $\eta\lambda\iota\chi\tau\eta\nu$ zu bilden, dem auch *H* nicht widerstehen konnte. Wäre es ursprünglicher Text, wie konnte dann $\omicron\lambda\iota\gamma\omicron\nu$ in *I* und *K* sich an die Stelle drängen?

456. Die ägyptischen Übersetzungen (sa und bo). Schon bei den im letzten Paragraphen getroffenen Entscheidungen sind die ägyptischen Übersetzungen sa und bo als Instanz mit herangezogen worden. Es gilt nun noch die beiden ägyptischen Versionen mit dem *H*-Text zu konfrontieren.

Die Kollation verdanke ich wieder Herrn Leipoldt. Benutzt sind dabei I. für sa: 1. L. Delaporte, *Fragments thébains du NT*, *Revue bibl. intern.*, Nouvelle Série II. 1905. S. 378 ff (1 J 11-37 9-21 24-420). 2. P. J. Balestri, *Sacrorum Bibl. Fragm. Copto-Sah. Mus. Borgiani Vol III*, 1904, S. 441 ff (Ja 11-21 8-13 1 Jo 12-515 2 J 5-13 3 J). 3. Appendix ad editionem N. T. Graeci a C. G. Woide descripti etc Oxford 1799 S. 203 ff (Ja 12-12 26-24 8-23 33-6 411-17 57-20 1 P 13 13-21 27-9 13 19-25 38 15 22 41 7-14 2 P 11-23 12-318 1 J 11-521 2 J 3 J Ju 1-20). 4. *Recueil de travaux etc VI* S. 36 f (1 P 412-14). 5. Amélineau, *Fragments thébains inédits du NT*, *Zeitschr. f. äg. Spr.* 24 1888 S. 99 f (Ja 11-21). 6. v. Lemm, *Sale, Bibelfragm. II* 1890. III 1907 (Ja 223-314 1 P 512-14).

II. für bo: the Coptic version of the NT in the northern dialect, G. Horner Vol 4 Oxford 1905.

Im allgemeinen ist deutlich der *H*-Text die Grundlage für beide Übersetzungen. Doch hat je und je, mindestens in den uns erhaltenen Zeugen derselben, der *K*-Text eingewirkt. Daneben fehlt es nicht an Sonderlesarten. Doch kann kaum eine derselben ernstlich in Frage kommen, da sie meist in der ganzen Textüberlieferung allein stehen. Da sa nur unvollständig erhalten ist, mag manche nur für bo belegte Lesart sa und bo gemeinsam sein.

Zuvörderst dürfte manches nicht dem der Übersetzung zu Grund liegenden griechischen Text zuzuschreiben sein, sondern der Eigenart der Sprache der Übersetzung.

So liebte die ägyptische Sprache offenbar noch mehr als die griechische die Verbindung der einzelnen Sätze durch Partikeln, sodass die folgenden Additionen von Partikeln nicht als Text-Varianten einzuschätzen sind. δε: Ja 18 p ανηρ bo, 19 p ιστε sa bo, 26 p ει (29 auch sonst mehrfach) bo, 27 p θρησκεια sa bo, 215 p εαν bo *K*, 415 p αντι sa, 1 P 29 p ει (416f) bo, 1 P 48 p παντων (Ja 512) sa bo, 2 P 120 p τουτο (1 P 125 uö) bo, 2 P 219 p αυτοι sa, 33 p τουτο (1 P 125 uö) sa bo, 1 J 19 p εαν (7) sa, 27 p εντολη sa, 10 p ο sa, 15 p εαν (17) sa bo, 24 p εαν bo, 29 p εαν (17) sa, 38 p ο bo *H* 84 *Ia* 200f 175 8459 *O* 46, 15 p πας sa, 2 J 9 p ο² bo, 3 J 11 p ο² bo *Ia* 8505 ua; και: Ja 42 a ουχ² (2a) bo *H* 82 86 374 257 *I*, 2 P 220 a γεγονεν sa *Ib* 157, 1 J 12 a υμιν (3) sa, 224 a υμεις bo, 310 a πας bo, 310 a πας bo; Ju 25 a δοξα bo *K*, γαρ: Ja 215 p εαν sa, 411 p ο bo, 12 p εις bo, 16 p πασα sa bo *Ia* 8203 552, 1 P 220 p τουτο (19) bo *H* 848 74 *I*?, 2 P 29 p ουδεν bo, 39 p ου sa, 22 p συμβεβηκεν bo, 3 J 4 p μειζοτεραν bo; ουν: Ja 413 p νυν sa; μεν: 2 P 14 a εν¹ sa; οτι 1 P 116 p γεγραπται (Rm 310 uö) sa bo *H* 81 *Ia* 8505, 1 J 42 a παν sa, Ju 18 a επι (Jo 636) sa bo *Ku*.

Auch zieht sie die gewöhnlichen Partikeln και oder δε den selteneren vor: και 1 δε: Ja 110 sa, 23 sa bo *K*, 10 sa bo, 16 sa (3), 1 J 418 sa; δε 1 γαρ: 1 P 415 bo, 2 P 18 sa, 9 bo; δε 1 ουν: 2 P 317 sa, 3 J 8 sa; δε 1 και: Ja 111 (1 και²) bo, 1 J 313 bo, 316 sa; και 1 η Ja 36 bo; η γαρ 1 και η 1 J 34 bo.

Doch finden sich auch umgekehrt Omissionen von Partikeln: Ja 123 οτι bo *H* 84 848 162 *Ia* 382, 27 και p θεω (*K* 12 uö) sa, 223 δε (*Ga* 36) bo *H* 86 *Ia* 8157 *Ib* 365-398 *Ic* *O* 46, 33 δε p ει (2) bo, 414 γαρ sa bo *H* 84 848 *Ia* 361 *Ib* 171 209 472, και p επειτα bo *Ia* 8180 *Ib* 365 fff 8309 *Ic* 114 syh, 15 και² sa bo *Ia* 7 *Ic* 208 *O* 46, 57 ουν (8) bo *H* 86, 1 P 31 και bo *H* 81 *Ib* *Ic* *Ia* 8507, 55 δε (222) sa *K*, 2 P 15 δε bo, 218 γαρ bo, 1 J 13 και a υμιν (2) bo *K*, και a η κοινωνια bo, δε p η κοινωνια sa *H* 83* 848 3162 *Ia* 7f *A* πρ 20 *Ib* *Ic*, 5 και² sa bo, 229 και (310) sa bo *K*, 319 και¹ (16) bo *H* 81 84 257 uö, 20 οτι bo, 3 J 12 δε bo, Ju 8 μεν bo.

Sprachlich oder stilistisch muss die Anfügung von μου nach αγαπητοι unerlässlich gewesen sein, denn sie findet sich stets. Ebenso wird es beinahe konsequent bei τεκνια, παιδια, auch bei αδελφοι zugesetzt.

Auch werden ημων oder αυτου gern angehängt: Ja 11 ημων p κω (Rm 14 uö) bo, 218 μου p πιστιν (184) sa bo K, 32 αυτου p σωμα (vgl 3) sa Ia 459 Ib 62, 12 σου p πλησιον (28) sa, 58 ημων p κω (1 Th 3 13) sa, 1 P 124 αυτου p ανθος (Ja 111) bo K, 218 υμων p δεσποταις (vgl ιδιοις 1 T 61 Ti 29) bo H 62, 310 αυτου p γλωσσαν bo K, 512 ημων p αδελφου (2 K 822) bo, 2 P 110 ημων p αδελφοι (2 K 823) bo, 1 J 212 υμων p αμαρτια (Mt 615) bo, 314 ημων p αδελφους (Ap 1210) sa H 62 60 O46, 21 ημων p καρδια (20) sa bo, 414 αυτου p υιον (323) sa bo Aπρ, 15 ημων p αιτηματα sa bo.

Ebenso scheint zum Sprachcharakter die Vorliebe für den Artikel zu gehören. Beide Übersetzungen setzen ihn ein Ja 127 a πατρι, 223 a θεου (44) Aπρ Ia 254, 26 a εργων (20) K, a πνς Aπρ Ia 200 f 70 6505 6203 f 172 K 2 188, 1 P 220 a θεω (Rm 211 13 uö), 21 o a Χς H 62, 2 P 117 a θεου (Jo 646 840) H 62 63 66 Ib 62 fff Ic, 18 a ουρανου (Jo 1228 Ap 104 8 1112) H 62 64 66 162 Ia 173 502, 35 10 a γη (7) H 63 3 Ia 382 Ic 174 1006, dazu 5 H 3 Ia 382 Ic 1006, 10 Ic 258, 49 a κς, 1 J 21 a παρακλητον, Ju 14 o a κς H 62 257 Ia 101 ua. Dazu sa allein: Ja 518 a υετον H 62, 1 P 322 a ουρανον (Ac 110) Aπρ, 1 J 257 a εντολην, 57 a τρεις H 62; bo allein: Ja 22 a συναγωγην (Evñ meist) K, 1 P 25 a θεω (Rm 121) Ωρ K, 6 a γραφη (Ja 28) K, 1 P 35 a θεον (1 T 55) H 62 Ia 110 6459 Ib Ic, 10 a χειλη H 63, 12 a δετησιν H 63, 47 a προσευχας K, 55 a πρεσβυτεροις (Ja 514) H 62, 510 a Χω H 61, 1 J 310 a δικαιουσινην (7) H 63 64 162 I?.

Sodann finden sich natürlich auch Paralleleinwirkungen, doch sind sie auffallend gering an Zahl.

In sa und bo gemeinsam begegnen nur Ja 225 ουτως 1 ομοιως δε (17) H 63, 2 P 11 Σιμων 1 Συμεων (das Herrschende) H 61 66 648 162 I?, 313 τα επαγγέλματα 1 τομα (14) H 62 64 66 Ia 173 173 syh, 1 J 17 καθαρει 1 -ριζει (Hb 914), 25 ~ αγαπη του θεου εν τωτω (18) H 3 Ia 6505 6180, 319 την καρδιαν 1 τας -ας (20f) H 61 64* 66 Ib 78-157, 22 ληφομεθα 1 λαμβανομεν (Ja 31), 43 ουτος εστιν ο αντιχριστος ον 1 τουτο εστιν το του αντιχριστου ο (222), 14 εις σωτηριαν 1 σωτηρα (Hb 928), 58 om το a εν (Jo 1723) Ia 70, 10 υω του θεου 1 θεω (10a), επιστευσεν 1 πεπιστευκεν (meist) H 64 648 f 162 uö, 3 J 3 om γαρ (2 J 4) H 62 648 ua, Ju 12 add υμν p συνευχουμενοι (2 P 213) H 63 Ia 200 f 64 502 Ib 171 f 6356 ua, 18 των χρονων (1 P 120) Κυ Aπρ ua, ελευσονται 1 εσονται (2 P 33) Κυ.

Nur in sa: Ja 15 δωσει 1 δοθησεται (Mt 711), 21 κακιαν 1 περισσειαν κακιας (1 P 21 Ko 38), αληθειας 1 εμψυτον (18), 22 τας συναγωγας 1 την συναγωγην (Mk 139), 8 της ελευθερίας 1 βασιλικον (12 125), 24 δικαιωθησεται 1 δικαιουται (Rm 320), 25 add καθ εαυτην p εστιν (217), 2 P 11 κω 1 θεου (11 220) H 62 66 O46, 22 δοξα 1 οδus (210 Ju 8) H 62 64, 13 αγαπαις 1 απαιταις (Ju 12) H 61 66 64* Ia 6453 f Ic 208, 16 ανθρωποις 1 -που (Lk 214) H 61 66, 21 εστιν 1 ην (1 K 79), 32 add Ιω Χω p σωτηρος (220) Aπρ Ia 254 Ic 258 uö, 9 δι 1 εις (2 K 415 Phl 124 1 Th 13) H 62 64 648 Ia 6453-173 Ib 6602 f-398 Ic 208 f 258 114, 15 add Ιω p ημων (häufig), 1 J 12 add ημιν p εμφανεωθη (2 b), εμαρτυρησαμεν 1 μαρτυρουμεν, 27 εχομεν 1 ειχετε (421), 12 υμων (Mt 615) H 66 uö, 27 αληθης 1 -ες (Jo 333 718) H 62, add εν αυτω p ψευδus (Jo 844), 318 add οτι εσμεν εκ της αληθειας p αληθειας (19), 43 add Χω p Ιω (häufig), 8 ου γινωσκει 1 ουκ εγνω (7), 10 add του θεου p αγαπη (9) H 62, 12 του θεου 1 αυτου (9), 14 εμαρτυρησαμεν 1 μαρτυρουμεν (1 K 15 15), 56 ~ Χς Ις (häufig) H 63 uö, 20 την αληθειαν 1 τον αληθινον (Jo 832), 2 J 12 μου 1 υμων (Phl 22 Jo 329 1511), Ju 12 add γογγυσται μεμφιμυροι κατα τας επιθυμιας αυτων πορευομενοι (α αυτοι εισιν) (16), ~ p εισιν H 62* 63* Ia 367, μιαινοντες 1 ποιμαινοντες (8), 15 πασαν ψυχην 1 παντας τους ασεβεις (Rm 29 131) H 62 66 Ic 114, om ασεβειας (Hb 44) H 62 63 Aπρ ua.

Nur in bo: Ja 120 ηργασατο 1 εργάζεται (Mt 25 16), 28 τας γραφας 1 την γραφην (1 K 15 3f) I^a 157, 31 ληψέσθε 1 -φομέθα (Ac 18 238), 14 ταις καρδιας 1 τη καρδια (Eph 3 17 Ko 3 15) H^{δ2} I^a 361 1402 I^b O46, 5 12 add ο λογος p υμων (Mt 5 37) H^{δ2*} I^a 175 200f 382 502* I^c 174 O46, om το bis (Mt 5 37), 1 P 26 ~ εκλεκτον ακρογωνιαιον (Jes 28 16) H^{δ1} 83 74 Aπρ I^a 8505, 37 add ποιητης a χαριτος (4 10) H^{δ2} 83 84 I^a 6453-173 I^b I^c O46 sy^h, 12 κακον 1 κακα (Rm 13 10), 18 της αμαρτιας 1 αμαρτιων (Rm 8 3 Hb 10 18), 21 ουτως 1 ο (Ja 1 11 2 17), 56 add επισκοπης p καιρω (2 12) H^{δ4} 86 848f 3 I^a mehrfach, 11 om των αιωνων (Lk 1 23) H^{δ1} Aπρ, 2 P 12 add Xū p Iū (1) H^{δ2} 84 86 103 I, 21 αιρεσιν 1 -εις (Ac 20 5), 9 πειρασμων 1 -μου (1 P 16 Ja 12 Ac 20 19) H^{δ2*} 74 162 uō, 10 επιθυμιας 1 -ια (18) H^{δ3} 3 74 I, 14 add επαγοντες εαυτοις ταχινην απωλειαν και πολλοι εξακολουθησουσιν αυτων ταις ασελγειαις (1f), 20 om και σωτηρος (2 13 3 6) I^a 8355, 3 12 xū 1 θεου (10) H^{δ3} 3 103 uō, 17 αδελφοι μου 1 αγαπητοι (1 10) I^a 175, 18 add των αιωνων p αιωνος (1 P 4 11 5 11) I^a 175, 1 J 14 υμων (Jo 15 11 16 24) H^{δ3} 84 848 3 I, 2 18 γνωσομεθα 1 γινωσκομεν (3 19), 27 ψευστης 1 ψευδος (4), 3 15 οιδμεν 1 -ατε (2), 16 αλληλων 1 των αδελφων (17, vgl Ja 5 16), 4 6 γνωσομεθα 1 γινωσκομεν (3 19), 19 add τον θεον p αγαπωμεν (20) H^{δ2}, 5 10 add του θεου p μαρτυριαν (9) H^{δ4} 848f 162 uō, 15 αιτωμεθα 1 τητηκαμεν (15^a), 20 add θεον p αληθινον (Jo 17 3) H^{δ4} 848f I, 2 J 12 ιδειν υμας 1 γενεσθαι προς υμας (Rm 1 11), 3 J 4 χαριν 1 χαραν (Ja 4 6) H^{δ1}, 13 εχων 1 ειχον (2 J 12), Ju 4 xū 1 θεου (2 K 13 13), 22 ελεγχετε 1 ελεατε¹ (Eph 5 11) H^{δ3*} 84 848f 162 I², 25 add ω a δοξα (Rm 16 27 uō) H^{δ2*}.

Auch an Sonderlesarten, die nicht aus dem Charakter der Übersetzungssprache zu erklären sind, fehlt es nicht. Doch sind sie weniger zahlreich als in allen griechischen H-Zeugen, mit Ausnahme von H^{δ1}.

sa und bo gemeinsam sind: Ja 28 μεν 1 μεντοι, 1 P 118 ~ χρυσω .. αργυρω, 29 βασιλεια 1 -ειον, 23 ελοιδορει 1 αντελ- H^{δ2*}, 2 P 14 την .. επιθυμιαν (vgl 2 16 18) H^{δ2}, 32 ημων 1 υμων, 1 J 11 εστιν 1 ην, 2 add αυτην p εωρακαμεν, 8 17 παραζεται 1 παραγεται, 32 πως 1 τι, 4 10 om περι, 3 J 9 εργασης 1 -ψα H^{δ1}, Ju 5 ~ πααξ p Iξ (1 xξ) H^{δ6} I^a 200 I^b 78-157 8356, ~ H^{δ2} I^a 382 64 I^c, Iξ H^{δ1} 84 162 O46.

sa erscheint besonders reich an Omissionen, wobei aber nicht vergessen werden darf, dass wir meist nur eine einzige Handschrift besitzen, die allein schuld sein kann an der in ihr sich findenden Omission: Ja 12 πασαν, 14 δε I^b 396, 2 16 του σωματος, 32 και, 4 η ορμη, 6 ημων, 13 τα εργα, 4 12 δε, 14 ποια, εστε, 5 20 γινωσκετω οτι, add δε p ο, 1 P 13 και, 18 ου, 19 ως, 2 20 αλλ, 21 και, 24 αυτους, 48 εκτενη, 10 πολλοι, 14 και το, 5 14 πασιν, 2 P 12 om 2, 10 μαλλον, 21 θū, 21 και¹, και², εν τω λαω, 12 και², 13 υμιν, 1 J 13 και υμεις, αυτου, 4 και, 21 δικαιον, 2 και², 6 ουτως, 9 om 9, 14 του θεου H^{δ1}, 17 αυτου, 20 και² H^{δ1}, 25 αυτος, 3 15 μενουσαν, 21 μη¹, 24 και², 4 4 εκ, 16 και⁴, 21 και², 5 1 και² H^{δ1} 86 848, 2 οτι αγαπωμεν, 4 αυτη, 2 J 1 και², 2 παρα παρα, 11 γαρ, Ju 4 ημων¹, 6 αλλα — οικητηριον, 8 μεντοι, 10 μεν, φυσικως, αλογα.

Diesen Omissionen stehen aber auch Additionen gegenüber: Ja 2 18 σοι p τις, 3 1 παντες p ληφομεθα, 1 P 2 19 πολλας p λυκας, 2 P 1 10 πιστιν και την a κλησιν, 3 10 ουχ a ευρεθησεται, 1 J 28 απο του νυν p αληθες, 17 „wie jener ewig ist“ p αιωνα, 3 12 Αβαλ p εσφαξεν, 4 2 και το πνευμα της πλανης p θεου (vgl 6), 7 τους φιλους αυτου p αγαπων (vgl Jo 15 13), Ju 4 „des Alls“ p δεσποτην (vgl Ac 4 24), 7 της απιστίας p τροπον, εκπαλαι (2) p προκεινται (vgl 2 P 2 3). Dann finden sich einige Wortumstellungen: Ja 1 17 αποσκιασμα η παραλλαγη η τροπη, 2 22 αυτου p πιστις², 2 J 12 μελανος και χαρτης, Ja 2 αγαπη .. ειρηνη. Endlich: Ja 1 14 των ιδιων επιθυμιων 1 της -ας -ας, 2 11 μεν 1 δε, 16 δω 1 δωτε, 20 αργη 1 νεκρα H^{δ1} 83* I^b 78-157, 3 1 μεγα 1 μειζον, 4 ο ευθυνων 1 η ορμη του ευθυνοντος, 4 14 δε 1 και (K add δε a και) I^a 203f 502 216 361 I^b 62 472 8132 8360 161 253, 5 15 και η πιστις 1 της πιστεως, 16 „damit man euch vergebe“ 1 οπως ιαθητε, 1 P 1 17 εκαστον 1 κατα το εκαστου εργον, 21 add του υιου p δια,

2 P 215 Βεωρ 1 Βοσπορ $H^{\delta 1}$, 31 ιδου 1 ηδη, 5 λεγοντας 1 θελοντας, 13 και 1 κατα $H^{\delta 4}$ Κυ^α, 16 ουν 1 εν αις, πολλα 1 τινα, 1 J 216f αι επιθυμια 1 η -ια ter, 20 των αγων 1 του αγιου, παντες 1 παντα $H^{\delta 1-2}$ 3 I^a 175 6454 I^c 114, 22 λεγων 1 αρνουμενος, 39 θεου 1 αυτου, 13 ημας I^a 1402 O^{46} , 41 ελτλυσθαι 1 εξελιγλ-, 510 τον θεον 1 αυτον, 20 τη ζωη 1 τω αληθινω, 3 J 4 εχων 1 εχω $H^{\delta 1}$, 10 επιδεχομενους 1 βουλομενους $H^{\delta 3}$ I^b 78-157 O^{46} .

Bei bo sind Omissionen seltener: Ja 23 μου $H^{\delta 6}$, 414 η a προς, 2 P 211 παρα $\kappa\omega$ $H^{\delta 4}$ 66 648 162 I^a 70f 6203-552 252 I^b 6602f-398 I^c O^{46} , 31 εν υπομνησει, 3 J 12 αυτης.

Um so häufiger sind Additionen: Ja 111 πασαις α ταις, 313 ημιν p δοξατω, 18 ιερηνης και α δικαιοσυνης, 45 η a προς, 51 υμιν p επερχομεναις $H^{\delta 2}$ I^a 173 175 lat sy^p, 7 καρπον τον a προμυν $H^{\delta 2}$ * 74, 10 „für Euch“ p λαβετε, 18 „wuchs und“ a εβλαστησε (vgl Mk 4 27), 1 P 411 παντων p αιωνων, 19 θεω p κτιστη, 513 „Gefährtin“ p συνεκλεκτη, 1 J 216 τουτου p βιου, 22 γαρ a αρνουμενος, αρνείται p υιον, 3 J 10 επιδεχσθαι αυτους p βουλομενους (nach 10^a), Ju 4 εν υμιν p ανθρωπου, 12 μονους p εαυτους. Sonst findet sich noch: Ja 16 κλυδωσι 1 -ωνι, 19 ισμεν 1 ιστε, 312 ποιησει 1 -σαι, 414 εστιν 1 εσται I^p , 1 P 12 „Erlösung“ 1 υπακοην, 221 ημιν I^a 6203-552 404 I^c 364 A^p 40 Κυ^α, 18 ~ αμαρτωλος . . ασεβης I^a 200f I^b 365-398 K 350, 2 P 120 γραφων 1 -φης, 26 om καταστροφή $H^{\delta 1}$ 63 374 I^b 78 O^{46} , 1 J 12 εστιν 1 ην, 27 πνευμα 1 χρισμα bo $H^{\delta 2}$ * A^p 40, 28 σχητε . . αισχυνητε 1 σχωμεν . . -θωμεν, 36 ημαρτεν 1 αμαρτανει, 9 ποιησεν 1 ποιει, 46 ηκουσεν 1 ακουει, 518 ημαρτεν 1 αμαρτανει, 20 εν 1 εν, 2 J 12 ελπιζω γαρ 1 αλλα ελπιζω (1 K 167) Ju 20 αγια 1 αγιοτατη, 21 τηρησωμεν 1 -σατε (vgl 1 J 23 53) $H^{\delta 1}$ 63* 66 I^c 208 114 I^a 64.

Endlich begegnen auch Spuren von K in den ägyptischen Übersetzungen in der uns erhaltenen Form, was nicht Wunder nehmen kann, wenn wir an die K -Lesarten in $H^{\delta 2}$, vollends in $H^{\delta 3}$ und $H^{\delta 4}$ denken. Im Verhältnis dazu sind sie sogar sehr selten. Ja fast ausnahmslos bleibt die Möglichkeit offen, dass das Zusammenreffen zufällig sei, da es sich meist um Parallelesarten handelt.

In sa und bo gemeinsam muss jede K -Einwirkung zweifelhaft bleiben. Ausser einigen Partikellesarten (s. S. 1864) findet sich nur noch: Ja 39 θεον 1 $\kappa\omega$ (Lk 2 28 24 53), 1 P 225 πλανωμενα 1 -νοι (nach προβατα) $H^{\delta 3}$, 1 J 14 υμιν 1 ημεις (21 7 8) $H^{\delta 3}$, 3 J 5 εις τους 1 τουτο.

Wenig deutlicher sind die K -Anzeichen in sa: Ja 23 add αυτω p ειπητε, 33 ιδε 1 ειδε $H^{\delta 3}$, 1 P 414 add κατα μεν αυτους βλασφημειται κατα δε υμας δοξαζεται p αναπαυεται sy^{h*}, 1 J 56 om εν 3 (6^a) $H^{\delta 2}$, 2 J 8 ειργασαμεθα 1 -σασθε $H^{\delta 1}$, 12 ελθειν 1 γνεσθαι (1 T 3 14), 3 J 7 εθνων 1 εθνικων (sonst stets).

Wie in Evv, so ist auch in Ac bo am meisten von K beeinflusst: Ja 23 add ουδε p καθου (3^a) $H^{\delta 2}$, 5 του κοσμου 1 τω -ω (1 K 1 27) $H^{\delta 4}$, 1 P 221 ημων (318), 510 add υμας p καταρτισει (Hb 1 321) sy^{h*}, 1 J 17 add $\chi\omega$ p $\iota\omega$ (1 P 1 2) $H^{\delta 4}$, 420 πως 1 ου (Jo 3 4 9 652 916) $H^{\delta 4}$, 2 J 3 add $\chi\omega$ ημων (K om ημων) a $\iota\omega$ (1 K 1 3) $H^{\delta 2}$, 6 7 εισιγλθον (Rm 5 12), 9 add του $\chi\omega$ p διδαχη (9^a), 3 J 4 om τη (1 3) $H^{\delta 2}$, Ju 15 om λογων $H^{\delta 1}$ 64.

Man bemerke, wie häufig in diesen Listen $H^{\delta 2}$, aber auch $H^{\delta 1}$ mit den ägyptischen Texten zusammengehen. Man wird, wie bei den Evv, wieder es für wahrscheinlicher finden, dass diese einzelnen griechischen Codd von dem ägyptischen Text sich beeinflussen liessen, als dass sie jenen beeinflussten.

Die Listen als Ganzes sind eine Bestätigung dafür, dass der H -Text in Agypten der Landestext war.

457. Die alexandrinischen Väter des 4. Jahrhunderts, Athanasius und Kyrill (Didymus gibt keinen Ertrag). Die Citate aus den katholischen Briefen sind sehr selten. Wo die

Rezensionen differieren, bieten jene mit verschwindenden Ausnahmen die *H*-Lesart.

Sehr häufig widersprechen dabei die Citate Sonderlesarten von *H*^{δ1} oder *H*^{δ2}; ebenso schreibt A^θ mit *I-H-K* Ja 117 αποστασιαμα gegen *H*^{δ1-2}, 220 νεκρα gg *H*^{δ1} δ3* *I*^b 78-157 sa ff 8, 1 J 520 και οιδαμεν gg *H*^{δ1-2}. Bei zweifelhaften *H*-Lesarten vertritt Ku Ja 415 θελη 1-γηγη mit *H*^{δ1} 3162 *I*^b *I*^c, Ju 18 add οτι (Jo 636) gg *H*^{δ1-2} δ6 162 *I*^a 170 173 δ355, A^θ 1 P 110f ερευν- 1 εραυν-.

Von *I*-Lesarten bieten: Ku 1 P 221 απεθανεν 1 επαθεν (318) sy P, 1 J 26 om ουτως *H*^{δ1} δ4 Qp Cyp, 324 ~ εδωκεν ημιν *H*^{δ2} 162 sa bo sy, 520 add η a und p ζωη, Ju 18 ελευσονται 1 εσονται sa bo; A^θ Ja 219 om εις, Ju 8 αλλ 1 αλλα *H*^{δ3} δ6 74.

K-Lesarten bietet nur Ku Ja 126 add εν υμιν (313), 22 add την a συναγωγην (Mk 121 31 uö), 38 ~ ανθρωπον δαμασαι, 1 P 221 ημων, 1 J 520 οιδαμεν δε (322), γνωστωμεν.

Endlich finden sich natürlich einige Sonderlesarten: Ku Ja 117 εκ 1 απο (Jo 665) *K*^{δ255}, 41 ~ εν υμιν a και *H*^{δ4} δ6, 1 P 221 om και *H*^{δ6} 162, 16 επι 1 εν (Ac 238 uö), 1 J 520 εδωκεν (11) *H*^{δ4} δ6 δ48 ua, Ju 18 των χρονων (1 P 120) Απρ ua;

A^θ Ja 219 om ο *H*^{δ6} *I*^a 170, 1 P 19 om υμων Kλ^a *H*^{δ1}, 1 J 227 add το πνευμα αυτου p το αυτου χρισμα (*H*^{δ2*} πν^a 1 χρ.), 316 ~ υπερ ημων p εθηκεν (Jo 1011 15) *I*^a 200f, 520 εδωκεν (11) *H*^{δ4} δ6 δ48 ua A^θ 1:1 Ku^{2*}, Ju 6 δε 1 τε *H*^{δ4} *I*².

458. Der *I*-Text. Ebenso klar wie der *H*-Text tritt, sich scharf von ihm und ebenso von der dritten durch die Masse vertretenen Textform *K* abhebend, als eine einheitliche Grösse der *I*-Text hervor. Er ist durch dieselben Codd wie in den Acten vertreten und in denselben Abwandlungen, die für die Acten nachgewiesen waren. Eine Durchmusterung der § 452f zusammengestellten Listen der den Rezensionen abzusprechenden Lesarten zeigt deutlich, dass innerhalb *I*^b und schwächer auch innerhalb *I*^c dieselben zwei Spielarten sich unterscheiden, *I*^{b1} und ² und *I*^{c1} und ², wie in Ac (§ 420—423). Ausser den dort aufgezählten Differenzen dieser Spielarten finden sich keine. Aus methodischen Gründen müssen aber auch die dort nicht gebuchten Sonderlesarten von *I*^b und *I*^c hier ausser Ansatz bleiben und für später zurückgestellt werden. Sie kommen ja auch für die Rekonstruktion des *I*-Textes keinenfalls in Frage. Ist eine Lesart in den sämtlichen *I*^a-Zeugen nicht vertreten, so ist sie auch dem *I*-Text abzusprechen, und das Zusammenreffen von *I*^b und *I*^c in ihr, das nicht selten vorkommt, muss aus Beziehungen zwischen diesen beiden Nuancen von *I* erklärt werden. Dass es sich um eine einheitliche Grösse mit ganz scharfen Umrissen handelt, beweist ein Blick in die folgenden Listen. Dass dieselbe alle sieben Briefe umfasst, macht sie ebenso deutlich.

1. Lesarten, die aus Parallelen stammen. Überraschte schon die Zusammenstellung der Sonderlesarten in den einzelnen Handschriften der kath. Briefe durch die Fülle von einwirkenden Reminiszenzen, so wiederholt sich diese eigen-

tümliche Erscheinung bei I. Ein grosser Teil der Sonderlesarten der I-Rezension entstammt Reminiszenzen. Manche der in der folgenden Liste erscheinenden Lesarten gehören vielleicht I nicht an, trotz der reichen Bezeugung; denn es mag wohl sein, dass unter den I^a-Codd noch engere Verwandtschaften vorhanden sind, deren sicherer Nachweis aber unmöglich ist, und dass auch einmal einer nabeliegenden oder einer sehr bekannten Parallele in voller Unabhängigkeit bei verschiedenen Zweigen und Einzelvertretern des I-Textes Einfluss vergönnt worden ist. Auch der Umfang der Einwirkung von A^{πρ} im I-Kreis ist nicht irgend sicher zu umgrenzen. Aber selbst wenn manche der folgenden Parallelesarten ihren richtigen Platz in der früheren Liste der Paralleleinwirkungen in einzelnen Codd (S. 1849 ff) haben sollten, bleibt immer noch eine so stattliche Anzahl zurück, dass die Neigung, Reminiszenzen Raum zu geben, ein I charakterisierender Zug ist.

Ja 211 ~ φονευστης . . μοιχευσης (Mt 19 18) I^a 200f δ453ff 192 361 56 170^c 172^c? 106 A^{πρ} I^b 365 fff 78f I^c 208 fff 364 114 H δ3 3, 19 om o a θξ (1 T 2 5 1 K 8 6) I^a δ505 δ180f 170 202 216 256 I^b 62 365 fff 78f I^c 208-116f 364 114 H δ1 δ6, 25 κατασκοπους 1 αγγελους (Hb 11 3) I^a 200f 7f δ203f 397f 184* A^{πρ} I^b 78f δ152f δ600 O 36 H δ3 K δ359, 314 καυχασθε 1 κατακαυχασθε (16 1 K 1 29 3 21) I^a δ505 δ157 δ180f 158 216 1100 I^b 62 365 472 161 270 δ309* I^c 174 506 169* K 64 350 453, 42 add και a ουχ² (wie nach ουχ¹) I^a 200f 175 δ453-173 δ180f δ157f 158 192 δ101 202 216 256 δ454 δ459 A^{πρ} I^b 365 fff 368 δ368 157 I^c 203 fff 364-δ299 486 174 H δ2 δ6 3 74 257 K 47 203 δ364 δ359, 7 om δε (vgl 8 εγγισατε ohne δε) I^a 170 172 175 397 fff 55 184 δ453 δ459 A^{πρ} 1 20 I^b 209* δ356 δ368 253 I^c 353f 258 174 470 H 3 δ6 257 K 2 5 51 168 187 255 δ237 492* K^r, 13 ποιησομεν (mehrfach) I^a 70 264 158 δ203-552 δ180f 216 361 I^b 78ff 396f 152f 101*? I^c 174 H δ1 3, 57 add αν p εως (Ac 2 35 uö) I^a 200 δ305 158 175 170 δ157 δ453-173 184 192 1100f 56 252 361 1402 I^c 208 fff 364-δ299 H δ2 δ48 3 74 K 47 202 5 453 δ359 δ364 402 K^r?,

1 P 111 εξερευνηντες 1 ερευν- (10) I^a 70f δ505 251 fff 158 170 175 192 397 δ355 216 δ453 δ457 110 A^{πρ} I^b 171f δ309 δ368 I^c 208 fff 364 258 114 K 8-16 (das Übliche), 28 οσοι 1 οι (Ga 6 12 16 uö) I^a δ505 δ203 δ453-173 172 A^{πρ} I^b 365 398 78ff I^c 208 fff 364 258 486 O 46 H δ3* 74, add τω a θεω (Ja 1 27) I^a 101 7 200f δ505 192 251 fff δ203f 7254 184 202 A^{πρ} 1 20 I^b 62 365 fff 78-157 161 209c I^c 208 fff 364 258 470f 114f 506 O 46 H δ4 74 257 K 186 δ364 394 476 K^r, 37 εκκοπτεσθαι 1 εγκ- (Mt 3 10 7 11 Rm 11 22) I^a 70f 200f 175 56 δ157 δ180 184 202 δ353 113 502 A^{πρ} 1 I^b δ602 365 fff δ132f 171 δ260 I^c 208f 470f 353 169 H δ3^c δ6 δ48? 74 K 453 559, 414 αναπεπνυται 1 αναπνυεται (nach 41) I^a 200 δ203ff 173 252-δ459 δ454 I^b 62 368 δ260f I^c 169 353 470f O 16 K 2 306 363 453 K^r (επαναπεπνυται I^b 78* 472 I^c δ299 486 H δ48).

2 P 12 add X^υ p l^υ (1) I^a 7f 200f 175 251f δ157 158 172 192 δ454 502 A^{πρ} I^b 62 fff 78-157 δ206 161 δ600 I^c 208 fff 364-δ299 486 258 174 154 H δ2 δ4 δ6 103 K^r? (X^υ l^υ I^a 64 δ203 ff δ453-173 I^b 472 H δ48 162 K 186 363 δ364 350 387), 210 επιθυμιας 1 -ια I^a 264 251f δ453-173 158 192 254 A^{πρ} I^b 78 fff 62 fff δ152f δ507 161 I^c 208 fff 364 258 154, 32 ημων 1 υμων (1 11 3 18) I^a 200f 252-δ459 δ203 δ507 δ453f 56 205 192 256 δ454 A^{πρ} 20 I^b 365 fff 171 253 559 I^c 208-116 364 fff 486 114f K 189 459, 10 om οι (5 12) I^a 70f 7f 200f δ505 δ203f δ454 252-δ459 367 552 110 I^b 62 365 fff I^c 208 fff 470f 174 K 350 500 K^r 380 δ403, 14 αμμουι 1 αμμημητοι (1 P 1 19) I^a δ203-552 382 252 173 175 I^b δ602 fff 171 I^c 208 fff 364 114f 258 H δ4 δ48 K 189.

1 J 14 υμων 1 ημων (Jo 15 11) I^a 200f 203 ff 397f δ157f 158 173 184 252 361 A^{πρ} I^b 62 365-398 78-157 δ152f 209 I^c 208 fff 364-δ299 258 169 O 36 46 K 111 306 453 H δ3 δ4 δ48 3, 5 ~ αυτη εστιν (Jo 1 19) I^a δ203 ff 251f 70 δ453 ff δ157* 172 106 502 110 A^{πρ} I^b 78 ff δ260f 368 δ356 I^c 370 174 154 O 46 H δ4 δ48 103 162, επαγγελια 1 αγγελ- (2 23) I^a 70f 251f δ505 184 367 δ454 I^b 78f 365 209 δ260f δ206 δ309* I^c 208 fff 364 114f 258 154 H δ3 δ48 3, 2 27 μενετω 1 μενει (24) I^a 101 δ505 172 361 δ203 ff δ453-173 A^{πρ} 40 I^b 365 fff 78 ff δ356 δ600 I^c 208-116 364 δ299 114f 258 O 46 H δ6 δ48 3 K 363, 28 εγωμεν 1 σχωμεν (3 21 4 17) I^a 200f 7f 158f δ157f 173 192 252 δ300 361 δ454 110 113 δ254 A^{πρ} 1 20 I^b 365 fff δ206 209f δ152f δ309 I^c 208 353 164 258 169 506 H δ2* δ48? 74 K 5 47 61 188 214 350 383 500, 311 επαγγελια 1 αγγελια (2 23) I^a 70f 397 fff δ157 216 I^b 78 ff 365 fff 209 I^c 208-116 364 114f 258, 15 αυτω 1 εαυτω (9) I^a 7 δ505 δ157 55 110 1100 158 184 361 δ457 A^{πρ} I^b 209f δ152f 253f I^c 208-551 364-δ299 470 114f 154 H δ1 δ48 K 13 15 K^r δ411, 5 20 add θ^ν p αληθινον (Jo 17 3) I^a 70f δ203 ff δ453 ff 65 110 172 174 175 192 δ454 δ457 502 A^{πρ} 1 40 I^b 78 ff 62 fff 461 270 δ600 δ356 I^c 208-116 364-δ299 114f 258 O 46 K 31 377 394 H δ4 δ48f A^{πρ} 2 1 K^υ 1 11, add η a und

p ζωη (nach dem vorhergehenden ο αληθινος vgl auch 12 225 Jo 14 6) Ia 70 f 200 f 8157 f 8254 f 8303 252-8459 8453-173 110 8454 184 8156 Aπρ Ib 8152 f 8309 461 368 Ic 208 ff 364 ff 258 154 503 O46 H3 162 K^{8:16} A^{13:1} Ku 3[×], dazu η¹ Ia 170 8353 Ib 161 8600 Ic 353 K^{2:115} 559.

Ju 14 ~ μυριασιν αριαις (Hb 12 22) Ia 200 f (382 αριων) 64 8505 175 (αριων αγγελων) Ib 78 ff Ic 208-116 8299 258 H 82 (αριων αγγελων) 83 257, 16 εαυτων 1 αυτων¹ (18) Ia 264 8180 f 8157 f 8203-552 8254 f 64 110 58 172 205 397 Ib 78 ff 62 365-398 8206 8309 161 Ic 551 174 K^{5*} K⁷ 8411, 18 ελευ-
σονται 1 εσονται (2 P 33) Ia 172 192 254 8453 Aπρ Ib 78 ff Ic 8299 174 H 82^e 83^e 84^e 848 f 162 Ku K⁶¹
8257, 22 f ελεγχετε 1 ελεατε (Eph 5 11), 22 Ia 70 f 65 110 8453-173 172 192 Ib 78 ff 8356 Ic 208 H 83*
84* 848 f 162, 23 Ia 200 f 64 251-8251 f 154 175 184 254 502 Ic 8299 258 H 103.

Nicht in diese Listen eingereiht sind folgende mehrfach vertretene Parallel-
einwirkungen, deren Bezeugung sie für I selbst mehr als zweifelhaft macht. Denn
als durch Parallelen gedeckte Lesarten hätten sie dem Ansturm von K besser Stand
gehalten. Meist teilt sie Aπρ, was die Quelle für die anderen I-Zeugen sein kann,
soweit sie nicht etwa direkt aus der Parallele geschöpft haben. Ja 50 add αυτου
p ψυχην (Mt 16 25) Aπρ Ia 8453-173 Ib 78 f Ic 208 ff 364 H; ist aus H oder der Parallele nach
Aπρ, aus Aπρ oder der Parallele zu den I-Zeugen gedrungen. 1 P 25 ~ θυσιας
πνευματικας (nach οικος πνευματικος) Ia 1100 f 158 56 8353 8507 Ib 368 8206 209 f Ic 551 258 H 848 f
K¹⁸⁶ 8359 476 480 8554; die K-Codd beweisen, wie nahe die Analogisierung lag, so dass
die doch sehr zerstückelte Reihe von I-Codd nicht erstaunen darf. 19 add παρα
θεω p χρις (Lk 2 52) Aπρ Ia 252 367 Ib 365 Ic 258 O46 H 86 848 (παρα τω θεω noch andere
Ib- und Ic-Codd), 19 αγαθην 1 θεου (3 16) Aπρ Ia 200 f Ib Ic O46 H 83 74 (add αγαθην p
θς H 84* 86 848, a θς H 162), 20 υπομενετε 1 -νειτε (Hb 12 7) Ia 397-106 8453 Aπρ 11 20 Ib 365
8260 Ic 116 f 364 H 82^e 83^e 86, 1 -νειτε² Ia 8505 Ib 8260, 20 add γαρ p τουτο (19) Ia 172 184
251 ff 8457-110 Aπρ 11 Ib 8152 f 253 f Ic 364 H 84 848 74 K⁵⁸⁹, 21 απεθανεν 1 επαθεν (3 18) Aπρ
Ia 7 f 8453-173 170 8300 8454 1106 55 Ib 8152 f Ic 470 O46 H 82 86 103 K³⁵⁰, 48 add η a αγαπη
(1 K 13) Ia 101 264 200 f 8505 173 367 397 158 1100 8457 103 Ib 365-472 8206 496 Ic 353-114 169 470 f 258 K³⁶²
8359 8364 402 K⁷, 15 κακοργος 1 κακοποιος (2 T 2 9) Aπρ Ia 55 Ib 365 f 78 f Ic 208 ff 364 8299
258 114 H74, 55 add δε p ομοιος (1 K 7 4 f) Aπρ Ia 70 f Ib Ic H 82* 86 848 74, add οι
a νεωτεροι (Ti 2 6 Ac 5 6) Aπρ Ia 70 f 200 f 8505 8157 f Ib Ic H 848¹ 74 K³⁵⁰, 6 ~ υψωση υμας
(Ja 4 10) Ia 8203 ff (8180 om υμας) Ib 365-398 Ic 208 ff 364 258 174, 7 υπερ 1 περι (3 18) Aπρ
Ia 7 f 8203 f 8254-8459 Ib 62-365 161^e Ic 116 f 374-8299 258 114 H 848 K¹⁸⁶ K⁷ 8403, 2 P 2 9 πειρασ-
μων 1 -μου (1 P 1 6 Ja 1 2 Ac 20 19) Aπρ Ia 7 f 8505 8457* Ib 8002 ff 171 8309 Ic 208 ff 364 114 154
258 H 82* 74 162, 3 12 κυ 1 θς (10) Ia 8203 ff Ib 78 ff Ic 114 486 H 83 3 103, 1 J 1 5 απαγγ-
1 αναγγ- (2) Ia 70 f 200 Ib 365 ff 270 Ic 208-116 364-486, 8 ~ εν τημιν ουκ εστιν (5) Aπρ Ia 8505*
8203 ff 252 8453-173 1402 Ib 78 ff 365 ff Ic 208-116 364-8299 258, 9 add τημων p αμαρτιας (9^a 35)
Aπρ Ia 502 8453-173 254 1402 Ib 365 ff Ic 208-116 364 114 f 258 O46 H 82 83 86 162, 2 12 υμων 1 -ιν
(Mt 6 15) Ia 264 8505 8459 202 1402 Aπρ 11 Ib 365 Ic 208-551 364-8299 174 O46 H 86 K⁵ 8359, 24 ~
πατρι . . υιω (22) Ia 200 f 8203 397 ff 8453-173 8507 Ib 171 Ic 551 174 H 82 K⁷ 8403 8156^e 8309^e, 3 10
add την a δικαιοσυνην (7 Mt 5 6 6 1 33) Ia 8505 397 ff 8453-173 8180 8459 1100 Ib 78 ff 62-368 209 f
161 8356 8600 Ic 116 f 174 169 Aπρ 1 O36 H 83 84 162 K⁵⁵ 168 187 8359 8364 377 402, 13 add αυτου p
αδελφον (10 12) Ia 8505 382 397 ff 8157 Ib 365 ff 356 Ic 208-116 f 364 258 O46 H3, 18 om εν
(Kontext) Aπρ Ia 200 f 8203 ff 397 ff 8453-173 8156 454 Ib 171 209 368 864 Ic 351 353 174 O36 K^{15:11},
23 τω υιω . . Χω 1 τω ονοματι του υιου . . Χω (Jo 3 36 9 35) Aπρ Ia 8203 ff 170 254 Ib 171 62
161 8260 f Ic 370 f 258 506, 4 19 πρωτων 1 -ος (sehr häufig) Ia 70 f 200 264 64 65 173 175 8254 Ib 365-
398 Ic 116 H74 103 O46, 16 om μενει² (3 24) Ia 8203 ff 8453 f 64 158 172 8353 Ib 171 472 8260 8309
253 f Ic 551 364 174 H 84 848 257 K^{9:13} K⁷, 19 add τον θεον p αγαπωμεν (20) Ia 8203 ff 192
Ib 365 ff Ic 208-116 f 486 258 356 H 82 848 f 162, 56 ~ αματι . . υδατι (Jo 19 34) Ia 200 f 8505*
502 Ib 78-157 Ic 353 169 H3, 10 υιω 1 θεω (nach 10 a) Ia 8203 ff 8453-173 172 8459 8507 50 Ib 62
78* Ic 551 258 (add του θεου) 174 H 84 848¹ 162 K⁵¹, 3 J 7 add αυτου p ονοματος (1 J 2 12
Rm 1 5) Ia 101 200 f 8505 8157 8203 65 Ib 8260 f Ic 258 O46 H 86 K⁸³⁵⁹, παρα 1 απο (2 J 4) Ia 8203 ff

8453-173 192 *Ib* 78-157 *H* 848f 162, *Ju* 1 ~ *Xv* *Iv* (*Rm* 11) *Ia* 56 8203-352 252-8459 8180 158 113 256 502 *Ib* 8206 209f 8260f 8600 *Ic* 551 506 *Apr* 1 *H* 3 74 *K* 2 55 185 8200 214 383, 15 om *ασεβειας* (*Hb* 44) *Apr* *Ia* 64 175 254 *Ib* 78 ff *Ic* 174 *O* 46 *H* 82 83, 24 add *και ασπιλους p απταιστους* (2 *P* 3 14) *Apr* *Ia* 200f (~ *p* *αμωμους*) 251 fff 502 *Ib* 171 *Ic* 208 114f 258 *O* 46 *H* 83 103.

2. Sonstige Lesarten, deren Zugehörigkeit zu *I* nicht ohne weiteres sicher ist.

Ja 121 *ημων* *Ia* 200 70 397 192 193 8459 552 8254f 110 *Apr* 40 *Ib* 8206 8356 *Ic* 8356 258 *H* 237 *K* 186 188 270 350 8364 451 453 476; kann wohl *I* sein, da *δεξασθε* für *ημων* plädiert, auch sonst im NT nur *ψυχαι ημων* vorkommt. 4 14 *εστε* *H* *Ia* 70 382 170 8180 8203f 216 8251 *Ib* 62 78-157 161 171 233 *Ic* 364-8299 258* 114, *εστι* *Ia* 8157f 8453-173 170 202 361 552 1110 *Ib* 365 fff 368 8260f 8152f 8360 270 8309 209 600 *Ic* 258* 174 *K* 5 8200 8255 267 559 47 187 203 350 *Kr*; *εστε* ist wohl *I* wie *H*. 1 *P* 17 *δεδοικαμενου* 1 *δε δοκιμαζομενου* (vgl 1 *Th* 2 4) *Ia* 7f 70 200f 175 8156 *Ib* 171f *Ic* 174; die Vertretung ist dünn, in *I*^a könnte sie auf eine einzige Quelle zurückgehen. 2 25 *ημων* 1 *ημων* *Ia* 8305 264 397 158 8203-552 8157 256 8355 8457 1402 110 *Ib* 157 8206 8309 *Ic* 551 258 114* *K* 2 5 47 186 8359* *Kr* 8403; für *I* sehr zweifelhaft. 3 5 *H* *εις θν*, *K* (nach *επι τον θεον* 1 *J* 5 5) *επι θν*; *εις* ohne *τον* *Apr* *Ia* 8203f 8507 *Ic* 114 *K* 377 394, *εις τον* *Ia* 110 8459 *Ib* 365 fff 78 ff 8602 8368 *Ic* 208 fff 364 258 174 470f, *επι τον* *Ia* 200f 164 192 8157 8180 202 397 8457 55 1402 *Ib* 62 368 8206 161 209 8370 253 *Ic* 470 506 *O* 46 *H* 82 *K* 8200 8255 351 453 186 102 476 *Kr*; *I* dürfte *εις τον* geschrieben haben.

2 *P* 1 11 ~ *και σωτηρος ημων* (*Ti* 3 6) *H* 84 80 *K* 2, om *και σωτηρος* *Ia* 200f 251-8459 *Ib* 8602 fff 469 *O* 46 *K* 8161 186, om *ημων* *Ia* 55-175 *Ib* 209f *K*; die Varianten erklären sich am leichtesten, wenn *I* der Reminiszenz aus *Ti* 3 6 folgte. 12 ~ *υπομνησκειν υμας αι* *Ib* 8602f 398 368 *Ic* 208 fff 364, ~ *υμας υπομνησκειν αι* *Ia* 200f, ~ *υμας αι υπομνη* *Ia* 251 *K* 2 47, om *αι* *H* 3 74 162 *Ia* 7f, om *υμας* *Ia* 8453, 2 8 *αδελφους* 1 *ανομους* (vgl 7 3 17) *Ia* 7f 101 8454 8453-173 *Ic* 174 *H* 86; dürfte, wenn auch die Zahl überrascht, durchweg Paralleleinwirkung sein. 17 *λελαπτος* 1 *λαιλ-* *Ia* 70f 7 200f 170 175 192 397 8454 *Ib* 209f *O* 46; sicher überall Schreibfehler. 1 *J* 19 *καθαρισει* 1 *-ση* (vgl 7) *Ia* 101 7f 200f 173 202 254 8355 8454 *Ic* 114f 258 *O* 46 *H* 83* 84 848 103 *K* 8200 189* 377; kann häufig Vokalfehler sein. 2 6 om *ουτως* *Ia* 200f 8203 ff 8453-173 172 *Apr* 40 *H* 81 84 *Ku* 2*, ~ *ουτως και αυτος* *Ia* 65 *Ic* 174; die Omission, die in *H* 81 84 Zufall oder *Ku*-Einwirkung sein muss, ist für die *I*-Zeugen ebenso zu beurteilen und für *I* selbst viel zu schwach bezeugt. 4 3 om *εχ* *Ia* 70f 264 252-8459 184 *Apr* *Ib* 398 8600 270 470 *O* 36 46 *K* 5 267 306 *Kr* 380; da 1f *εχ* steht, kann diese Omission nur eine bestimmte Quelle haben, und dort kann sie kaum beabsichtigt sein; am nächsten liegt es, an *Apr* zu denken, von dem die ihm zur Seite stehenden *I*-Codd fast alle hin und her Lesarten übernommen haben; da die gesamten Zeugen die *K*-Addition *Xv Iv εν σαρχι εληλυθοτα* unmittelbar vor *εχ* aufgenommen haben, kann auch dabei *εχ* verdrängt worden sein; in *Ib* weisen wenigstens alle *εχ* omittierenden Codd entgegen dem *Ib*-Text die *K*-Addition auf. 5 16 add *τις p τνα* (*Jo* 2 23) *Ia* 8203 ff 175 254 *Apr* *Ib* 171 396f *Ic* 364 258 8298 *Ωρ* 1:1; dürfte teils *Apr*- teils *Ωρ*-Einwirkung sein; für eine *I*-Lesart ist die Bezeugung zu schwach und zu zerstückelt. 5 21 *εαυτους* 1 *εαυτα* (nach *τεχνια*) *Ia* 7 8203 ff 252-8459 64 158 8156 8157f 172 8453 8457 502 110 *Apr* *Ib* 8602 fff 209 ef 8152 8206 8309 8260f 368 461 8600 *Ic* 208-116 364 ff 470f 174 258 356 154 *O* 46 *K* 14:13 *Kr* *H* 82* 84 848 3 162; da *εαυτα* formale Anpassung an *τεχνια* ist, steht es unter dem Verdacht einer Verbesserung, dafür sprechen auch die Zeugenreihen, doch kann an sich auch *εαυτους* als sinngemässer mit und ohne Absicht an die Stelle getreten sein. 2 *J* 3 *ημων* 1 *ημων* (das Übliche) *H* 257 *Ia* 8203 8453 8157 56 205 1100 64 250 8454 8457 *Ib* 368 270 *Ic* 353 258 470* 487 506 *K* 5* *Kr* 2*; ist wohl sicher überall nabeliegender Paralleleinfluss und nicht *I*. *απο* 1 *παρ* 1 *Ia* 70f 7 200f 56 65 158 55 64 113 216 8355 *Ib* 209f *Ic* 208 551 174 506 *O* 46 *H* 82*; zu beurteilen wie das Vorbergehende; Folge davon ist om *παρ* 2 in *H* 82* *Ia* 7f 158 *Ic* 208 116 356 486, *απο* 1 *παρ* 2 *O* 46. *Ju* 5 ~ *απαξ* *p* *κς* *Ia** 200f 64 *Ib* 78-157 8356 *Ic* 208-116 8299 486 258 356 *H* 82 86; könnte auch nur *Ib*-*Ic* sein. 25 om *προ παντος του αιωνος και* (vgl 2 *P* 3 18) *Ia* 56 8505 175 184

397 ff 6157 *Ib* 398 f 209 f 260 f 266 f 152 f 2309 161 368 *Ic* 353 169 506 *Apr* 1 *H* 3 *K* 54 188 214 383 500; dürfte wohl *I* und die folgenden *I*-Zeugen alle von *A^{pr}* *πρὸ παντός αἰῶνος* beeinflusst sein, und zwar bieten om *του* *Ia* 200 f 172 175 2300 *Ib* 78 ff 2356 *Ic* 551 2299 258, om *καὶ* *Ia* 251-2459 264 56 2157 184 *Ic* 2299 258 *O* 36.

3. Sonderlesarten von *I* (zu denen aus der Liste 2 noch etliche treten mögen).

Ia 117 *εστι* 1 *εν* *Ia* 252 f 2203-552 2507 361 *Ib* 361 *Ib* 365 fff 260 f *Ic* 208 fff 364 f 486 356 258 174 *H* 23, 26 *αλλ* 1 *αλλα* (*a ap-*) *Ia* 2505 175 502 103 2136 *Apr* exc 11 *Ib* 365 396 78 161 *Ic* 116 f 364 *H* 103, 23 *επι* 1 *υπο* *Ia* 203 fff *Ib* 365-398 78-157 *Ic* 208 fff 364 114 470 *H* 21 *ε* 26 248 *K* 5, 8 *εαυτων* 1 *σεαυτων* *Ia* 2505 2203-552 2459 192 367 f 2457 f 200 397 f 216 2355 1402 158 110 113 2454 *Apr* 20 *Ib* 2152 209 f 2309* 472 469 *Ic* 116 f 356 258 154 353 486 487 *H* 26 74 103 257 *K*? (*K^r* *σε-*), 14 *λεγει* 1 *-η* *Ia* 101 7 f 200 f 158 173 175 192 2254 2355 367 397 2454 502 *Ib* 157 209 *Ic* 116 f 364-2299 114 258 *O* 46 *H* 3 103 162 257, *εχει* 1 *λεγει* *Ia* 200 f 158 184 192 2180 2251 397 2254 457 2300 110 *Ib* 157 2309 *Ic* 258 353 *O* 46 *H* 248 f 3 103 162 *K* 257 2364 *K^r* (*σχη*) *Ib* 365 *Ic* 116 f 364, 26 *add του* *a πνευματος* *Ia* 70 200 f 2505 2203 f 172 *Ib* 78 f *Ic* 353 *K* 2, 32 *δυναμενος* 1 *δυνατος* *Ia* 367 397 205 2457 *e* 2300 110 *Ib* 365 fff 2309 *Ic* 116 f 364 114 *H* 22 *K^r*, 13 *om τις* *Ia* 7 397 ff 184 2254 113 1100 f 56 *Apr* 20 40 *Ib* 209 f *K* 51 64, 44 *om ουν p εαν* *Ia* 70 200 f 264 184 192 158 f 2180 f 2251 f 58 1100 206 502 *Ib* 62 365 f 157 209 253 2356 *Ic* 370 364-2299 114 258 470 487 *H* 248 f 162 *K* 15 gg 22.

1 *P* 16 *λυπηθεντας* 1 *-τες* *Ia* 200 f 2505 175 2203 fff 502 173* 2157 205 2454 2459 *Apr* *Ib* 365 fff *Ic* 208 fff *H* 22* 257 *Ωρ*, 18 *~ πατροπαράδοτου αναστροφης* *Ia* 200 f 2505 192 *Ib* 365 fff 78 ff *Ic* 208 116 364 486 258 114 *O* 46 *H* 23 26 74 257, 23 *αλλ* 1 *αλλα* *Ia* 70 f 2505 251 f 397 2203 158 164 172 205 *Apr* 40 *Ib* 62 161 209 2309 486 *O* 46 *H* 23 74 *K^r*, 24 *ωσει* 1 *ως* *Apr* *Ib* 62 365 fff 78-157 161 2152 f *Ic* 208 fff 364 2299 114 f 487 *H* 22 *e* 24 26 248 (zur Not könnte alles aus *A^{pr}* stammen, zumal *Ia* ganz versagt), 23 *Χριστος* 1 *χρηστος* *Ia* 70 f 7 f 382 2505 175 2180 f 251 170 2156 160 397 2300 2353 2454 2457 113 1100 *Ib* 62 2206 171 2356 2368 2370 *Ic* 208 f 364 fff 369 258 506 *H* 248 103 *K*? (*K^r* sicher *χρηστος*), 6 *η γραφη* 1 *εν γρ*. *Ia* 200 f 367 251 2203 f 175 110* 2457 *e* *Ib* 365 fff 78-157 2309 *Ic* 208 fff 364 114 f *H* 23 74 162 *K^r* (*εν γρ*. *H Apr* exc 20 *Ia* 173* 2459 *Ib* 171 *Ic* 487, *εν τη γρ*. *K*), 12 *κατακαλωσιν* 1 *-ουσιν* *Ia* 70 f 200 f 2505 175 2453-173 397 ff 2180 367 56 170 192 202 2254 f 2353 1402 502 110 103 1100 *Apr* *Ib* 62 161 472 2356 *Ic* 551 353 470 f 169 174 *O* 46 *H* 3 *K* 14: 16, 14 *add μεν p εκδικησιν* *Ia* 175 2157 f 2156 252-2459 184 205 2353 2454 502 *Apr* *Ib* 62 368 396 78 f 253 f 209 *e* *Ic* 370 f 364-2299-470-353 *e* 174 258 506 *O* 46 *H* 23 74 *K* 8: 13 *K^r*, 15 *φημουν* 1 *φιμουν* *Ia* 70 f 200 f 2453-173 175 113 367 397 2454 *Apr* 1 *Ib* 78-157 209 *Ic* 353 258 *O* 46 *H* 3 162 *K* 200, 31 *κερδηθησονται* *Ia* 56 170 2156* 2180 205 216 1100 f 2453 2507 1402 *Apr* *Ib* 365 f 2206 2260 f 486 2356 2370 2600 *K* 11: 15, 6 *εγεννηθητε* *Ia* 264 2505 170* 2453 f 397 2156 256 2254 2459 64 *Apr* 1 *Ib* 2602 365-398 368 2309* 2356 2260 270 *Ic* 116 f 470 f 1470 (*τη*) 364 258 2299 169 *H* 248 74 162 *K* 203 (*τη*) 186 188 2364 *K^r* 459, 16 *~ εν Χω αγαθην* *Ia* 7 200 f 502 *Ib* 2602 fff 78 ff 2260 2368 *Ic* 208 f 364 486 258 *H* 23 *K* 2554, 51 *ως* 1 *ο* *Ia* 7 2300 367 170 2254 175 1402 *Ib* 365-398 *Ic* 370 470 *H* 103 *K* 2364 366 377 (könnte auch überall Hörfehler sein), 7 *μελλει* 1 *μελει* *Ia* 2505 252-2459 2157 2453 f 158 170 2300 1402 110 *Ib* 78-157 2152 f 62 161-2309* 2368 2370 469 *Ic* 208 fff 364 fff 258 154 *H* 3 74 162 *K* 54 61 188 2257 2364, 8 *add οτι* *a* *ο* *Ia* 7 200 f 2505 175 173 251 *Ib* 365 fff 78 ff 270 253 f 209 *e* *Ic* 208 fff 364-2299 258 114 506 *O* 46 *H* 22 *e* 26 248 74 *K* 5 186 188 394 559 *K^r*, 9 *~ αδελφότητι υμων* *Ia* 200 f 2505 2353 *Ib* 365 *e* (*om υμων) 398 *Ic* 208 fff 364-2299 470 258 114 *H* 74.

2 *P* 14 *~ ημιν p τιμα*, 25 *αλλ* 1 *αλλα* (*K^r*, auch in *K* stark vertreten), 11 *om παρα χω* *Ia* 70 f 2203 252 502 *Ib* 2602 f-398 (*~ παρα χω a κατ* 472) *Ic* 208 fff 364 *K* 394 *H* 24 26 248 162, 316 *εισιν* 1 *εστιν* *Ia* 203 fff 175 256 *Ib* 78 ff 62 161 2600 *Ic* 551 174 *H* 24 248 103 (kann auch durchweg Latinismus resp. Syriasmus sein).

1 *J* 13 *om δε* *Ia* 7 f *Apr* 40 *Ib* 78 ff 365*-398 2152 *Ic* 208-116 486 114 *H* 23* 248 3 162, 28 *ημιν* 1 *υμιν* *Ia* 2505 172 56 2157 2180 2353 357 2500 *Ib* 78 ff *Ic* 551 154 *H* 24 3 *K* 115 189, 226 *πλανωντων* 1 *-ωντων* *Ia* 7 70 f 200 f 2505 2180 158 170 192 216 367 f 397 2300 2355 2459 1402 502 1100 *Apr* 1 40 2254 *Ib* 365* 2356 *Ic* 364 fff 470 174 *H* 248 162 257 *K* 8: 0, 29 *ιδητε* 1 *ειδητε* *Ia* 70 f 2505 2300 2453 2454 *Apr* *Ib* 2206 209 f 2260 f 472 2368 *Ic* 364 506 *O* 36 46 *H* 24 26 248? 3 74 *K* 2353 383 480 500, *γεγεννηται* *Ia* 7 2505 56 113 158 172 175 1100 256 270 2200 361 2454 2459 2505 502 *Ib* 62 365-398 356 2356 *Ic* 208-116 470 f 364 258* *H* 3 103 *K* 2255,

317 θεωρει 1 -ρη Ia 101 7 200 f 8505 2203 f 2453-173 397 fff 56 113 158 170 175 192 2254 2353 2459 502 1100
 Apr Ib 157 365* 209 f 2152 f 270 161 2356 Ic 551 356 364 ff 486 114 f 506 H 162 K 15: 16 K^r 2403*, 19 πεισθη-
 μεν Ia 7 70 65 397 fff 2453 ff 2180 f Ib 62 365-398 157 2309 161 Ic 353 258* O 46 H 26 K 2200 453 K^r, 420
 μισει 1 μιση Ia 7 200 2505 2203 ff 2453-173 2180 f 55 56 65 175 192 255 2156 2253 2254 2454 502 1100 110 Apr
 Ib 62 472 2152 f 209 f 171 f 161 270 Ic 551 364-2209 174 169 356 486 506 K 6* K^r H 162.

2 J 5 αλλ 1 αλλα Ia 7 70 f 200 f 2203 f 65 2157 173 175 2254 f 216 2353 110 192 252 2454 1402 502 Apr
 Ib 62 365 fff 2200 78 ff 2209 270 161 Ic 116 f 364-2209 174 470 506 O 36 K 8* K^r 459 H 24 26 74 162 (gegen δι-
 28 f, also doch wohl nicht H, sonst wäre αλλ für I-H-K einzusetzen), 6 om τνα²
 Ia 172 254 2453 Apr Ib 78 ff 398 2356 Ic 364 ff 486 356 169 O 36 H 248 162, 11 om αυτω Ia 251-2459 397-106
 55 110* 113 1100 2156* 158 256 2355 367 2454 2254 f Ib 62 209 f 161 Ic 154 506 Apr K 10: 14, 12 ηβουληθη
 Ia 7 200 397 f 64 65 110 113 192 2157 2254 f 2300 f 2459 Ib 472 Ic 116 364 ff 258 154 H 257, αλλ 1 αλλα Ia 101
 7 f 2505 64 65 1100 2156 1402 2454 Ib 62 365 fff 270 f 161 208-116 364-2209 470 f 114 258 356 169 H 26 K^r.

3 J 4 ταυτης 1 τουτων (zu χαραν konstruiert) Ia 7 70 f 200 f 2505 65 175 192 2202 552 Ib 78-157
 396 Ic 258 353* H 257, 8 γενομεθα 1 γινωμεθα Ia 7* 200 f 65 170 175 192 205 453 2454 397 251 2180 Apr
 Ic 114 258 H 257, nur γεν- Ib 157 472 398? Ic 208 364 116 Apr O 46, nur -νομ- Ia 101 264 158 56 2457
 Ic 551 353 O 46 H 23, 9 add αν p εγραψα Ia 70 f 2203 ff 65 172 192 252 254 Apr Ib 157 2356 Ic 116
 364-2209-353* 174 486 356 H 22 248 162 257* (siehe I-H-K probl.), 10 om εκ Ia 200 175 184 205 254
 110* 2454 2457* Apr Ib 78 472 2370 253 469 Ic 208* 116 364-2209 470 f 356 K 2161 453 K^r, 11 add δε p o²
 Ia 65 2505 2251 254 258 Ib 2602 ff 2200 2309 2600 161* Ic 470 506 K 5 188 267 383 500 559 K^r 2403 110*.

Ju 6 αλλ 1 αλλα Ia 2505 2156 251-2251 f 184 Ib 62 365 472 171 f 2309 161 Ic 208 2209 470 f 356 H 23
 26 74 K^r Aθ, 9 Μωσσεως 1 Μωυ- Ia 200 f 251 ff 2157 f 56 113 170 2180 367 Ib 78 ff 472 209 368 161 Ic 208-116
 486 f 356 174 169 Apr K mehrfach (für I doch nicht ganz sicher) H 24 26, add διαβολε
 p κς Ia 70 f 264 65 175 397 Ic 174 H 103, 12 add και α εκριζωθεντα Ia 251 ff 158 254 2353 502 Ib 2260 f
 2600 Ic 2209 258 K 306 480, 19 add εαυτους p αποδιοριζοντες Ia 200 f 2505 2203-552 2453-173 158 175
 502 Ib 171 2309 2469 Ic 208-116 486 258 356 506 H 23 103.

459. Die palästinensischen Väter (Euseb, Kyrill, Epiphanius). Die dürftigen Citate sind fast belanglos.

In den meisten Citaten, Ku Ja 12 5 (γαρ 1 δε) 1 P 117 (επικαλουμεθα 1 -λεισθε)
 21 (διο 1 ουν, ρυπαριαν 1 κακτιαν Ja 121, καταλατιαν 1 πασας -ας) 514 (om εν φιλ. αγ.)
 2 P 14 1 J 215 19 22 f 28 b 38 b 10 a 418 51 b, Eus Ja 219 b (φριττουσιν mit Ib) 46 b 11 a 513
 1 P 14 2 22 f 321 c 22 a 45 c 7 a (ημων, επιρριψωμεν, εις 1 επ) 513 1 J 11 (και 1 ο3) 414 b
 (απεστελλε 1 -σταλκε) 18, Επιφ Ja 127 (add δε p θρησκεια, om και αμταντος παρα) 10 b
 (~ αδελφοι p γεν., om μου) 15 (~ ανωθεν αυτη η σοφια) 1 P 119 (om ως) 222 318
 (om μεν H 24 Aθ) 41 1 J 11 (και 1 ο2 Ωρ, ~ τοις οφθ. εωρακ., om ημων ο εθεασ.)
 1 J 218 f einzelne Worte (γνωσθωσιν 1 φανερωθωσιν), 41 b (~ εστιν εκ τ. θ.) Ju 9 (ganz
 frei) finden sich keine Differenzen der Rezensionen. Die in Klammern beigefügten
 Lesarten sind in keinem Textkodex nachgewiesen, soweit nichts anderes notirt ist.

Gegen K vertreten 1 P 213 Eus om ουν (dagegen mit H 23 74 Ia 2505 Ic 114 ~
 κτισει ανθρωπων), 58 Eus Ku om οτι (Eus ημων; die späteren Ku-Codd gg Mon
 Roe καταπιη 1 -σιν; Eus περιεργεσται 1 περιπατει Ib), 1 J 123 Ku nicht εχει ~ εχει.
 Da dürfte es Zufall sein, dass Eus Ja 518 a mit K ουν omittirt. Gegen I schreibt
 Ku Ja 117 εν 1 εστιν, gegen H 21-23 Ia 175 Ic 114 Ku 1 J 220 παντα 1 -ες.

Dagegen vertritt Επιφ 2 mal die K-Lesart: Ja 38 b f (neben der Sonderlesart
 εικονα 1 μοιωσιν) ακατασχετον 1 -στατον und θεον 1 ξν, 1 J 43 om τον, add Xv εν
 σαρχι εληλυθота. Ob er die Lesarten aus K oder aus dessen eventueller Quelle über-
 nommen hat, muss offen bleiben.

460. Der K-Text. Über die Kollationen s. § 450. Wieder
 ist K vor allem durch Reminiszenzen beeinflusst. Doch sind
 sie, im Unterschied zu Evv und Ac, kaum zahlreicher als in I,

ein Beweis, dass hier irgend ein dort in *K* wirksames Moment ausfällt. Auch die Sonderlesarten sind nicht sehr zahlreich. Man darf vielleicht daraus schliessen, dass diese Briefe, als an ihnen die *K*-Rezension sich vollzog, noch kein so langes Sonderdasein in den syrischen Ländern hinter sich hatten, wie Evv und Ac.

Ein ins Auge fallender Unterschied zwischen den in der Peschitta aufgenommenen und nicht aufgenommenen Briefen ist nicht vorhanden. Die Zahl der Abweichungen ist überall verhältnismässig gleich gross; nur 1 J hat, auch gegenüber 2 J, auffallend wenig Sonderlesarten; aber nicht weniger Paralleleinwirkungen, so dass daraus nichts zu folgern ist.

Sehr fest ist die Überlieferung des *K*-Textes. Unsichere *K*-Lesarten sind ganz selten.

Es sind nur Vokalvarianten: Ja 4¹³ schreiben πορευομεθα mit *K*^r 11 gg 12 *K*-Codd, 5¹¹ ιδετε 1 ειδ- mit *K*^r 10 gg 16, 1 P 2¹² καταλαωσιν (*I*) 1 -ουσιν (*H* *K*^r) 14 gg 16, 1 J 3¹⁵ αυτω 1 εαυτω (9) 13 gg 15, 17 θεωρει (*I*) 1 -η 15 gg 16, 18 om εν 15 gg 11, 5²⁰ γνωσχωμεν (nach 19a) 15 gg 11. Ob es Zufall ist, dass nur in den drei Peschitta-Briefen solche Schwankungen sich finden? oder gerieten in ihren Text von dort aus oder, weil sie länger schon im Umlauf waren, Schwankungen?

461. Die *K*-Nuancen *K*^r und *K*^c. 1. *K*^r hat vor allem *I*-Abweichungen von *K* aufgenommen. Denn wenn auch die Hälfte zugleich in *H* sich findet, so beweist die zweite *H* fremde Hälfte, dass *I* die Quelle ist. Und zwar stammen sie aus *I*^b oder *I*^c, da einige (1 P 3⁵ 10 4² 3⁸ 10 1 J 5¹¹) diesen *I*-Typen eigentümlich sind. Die von dort übernommenen Lesarten sind:

Ja 2⁴ om και, 3¹ δυναμενος 1 δυνατος, 4 ~ ανεμων σκληρων, 18 om της, 4⁷ om δε, 12 add και κριτης, 5⁷ add αν, 1 P 1²³ αλλ, 2² add εις σωτηριαν, 5 η γραφη, 14 add μεν p εκδικησιν, 20 add τω a θεω, 3⁵ add τον a θεον (1 T 5⁵), 10 ~ ημερας ιδειν (Ps 33¹⁴), 16 καταλαωσιν, 4¹ om εν a σαρχι, 2 add του a θεου, 3 om του βιου, 8 add η a αγαπη, καλυπτει 1 -ψει, 11 ης 1 ως, 14 αναπεπαιται, 5⁸ add οτι a ο, περιερχεται 1 περιπατει, 10 καταρτισαι- ξαι -σαι -σαι, 2 P 1⁴ ~ μεγαιστα και τιμια, 5 ~ δε τουτο, 2⁵ αλλ, 9 add πεφυλαχισμενους, 12 ~ γεγενν. φυσικα, 17 αιωνας 1 -να, 1 J 3¹ om και εσμεν, 18 om εν, 19 πεισωμων, 4¹⁶ om μενει², 20 μισει, 5⁴ ημων, 10 εαυτω, 11 ~ ο θεος ημιν, 20 γνωσχωμεν, 21 εαυτου, 2 J 1² αλλ, 3 J 8 γενωμεθα, 10 om εκ, Ju 6 αλλ, 7 ~ τροπον τουτοις, 13 add τον a αιωνα, 16 εαυτων.

Wieder ist der Gesichtspunkt der Auswahl nicht ganz deutlich. Sprachliche Politesse ist jedenfalls beteiligt bei αλλ, εαυ-, Moduswahl, der Addition von μεν und οτι. Dann fällt auf, dass für θεος der Artikel vorgezogen wurde. Mehrmals handelt es sich um Wortstellungen, einigemal um Omission entbehrlich erscheinender Formwörter. Nur selten finden sich Omissionen, die die Textmaterie treffen; nicht öfter Wortvertauschungen. Mehrfach aber Additionen von sachlichem Gewicht. Aber weit

nicht alle in *I* vorkommenden Additionen dieser Art haben Aufnahme gefunden.

Viel seltener sind natürlich Sonderlesarten in *K^r*, beinahe die Hälfte sind Paralleleinwirkungen. Alle begegnen schon hin und her in *I*-Codd, in die sie kaum aus *K^r* eingedrungen sein können, so dass sie wohl irgendwie aus der Textüberlieferung, vielleicht aus Lektionarien geschöpft sind.

Ja 122 νομου 1 λογου (411 Rm 23), 214 εχει 1 -η (*K^r*? nur δ403 δ411 δ156⁹), 414 εστι (*IH* εστι, *K* εσται), 1 P 13 ~ ελεος αυτου (Lk 150 58), 16 γινεσθε (*K* γεν-, *IH* εσεσθε), 221 add και α εκληθητε, 316 τη αγαθη αναστροφη, 42 add του α θεου, 11 om των αιωνων (Lk 123 Rm 125), 2 P 14 ~ ημιν α τιμια, 22 ας 1 ους, 318 αυξανητε, 1 J 224 ~ πατρι... υιω (22 *I*?), 324 om και³ (310), 2 J 5 εχομεν (1 J 421 *I*?), 9 add δε p ο² (nur *K^r* δ403 110⁶ δ457⁹), 3 Ju 12 οιδαμεν 1 -ατε (1 J 515 18ff).

Diese Sonderlesarten zeigen denselben Charakter, wie die aus *I* aufgenommenen.

2. Der *K^c*-Typ (vgl § 426) ist nur sehr undeutlich zu bemerken, doch vielleicht nur, weil die Codd bloß cursorisch kollationiert worden sind. Immerhin bewahrt er denselben Charakter wie *Ac*.

Er bietet im Gegensatz zu *K* zuweilen *I*-*H*-*K*-Lesarten: Ja 120 ουκ εργαζεται δ255 366, 45 κατωκνησεν δ255, 12 πλησιον 366, 14 om δε 186 δ255 366, 15 ζησομεν... ποιησομεν δ255, 10 om μου δ255, add εν δ364 476, 1 P 217 αγαπατε δ364 476, 52 add κατα θεον δ255 δ364, 2 P 110 add ινα κτλ 186, 23 νυσταζει δ364, 17 add και δ255, 20 add ημων δ364, 43 add τον δ364, 54 ημων δ255 δ364, 20 γινωσκομεν δ255, 2 J 8 απολεσχητε... ειργασασθε... απολαβητε δ364.

Daneben kommen *I*-Sonderlesarten vor: Ja 47 om δε δ255, 1 P 214 add μεν 186 δ364, 36 εγεννηθητε 186 δ364, 8 add η α αγαπη δ364, 1 J 315 αυτω δ364, 17 θεωρει δ364.

Dazu einige allerdings auch sonst vorkommende, weder *I*-*H*-*K* noch *K* angehörige Lesarten (nur die von mehreren *K^c*-Codd vertretenen seien verzeichnet): Ja 121 ημων 186 δ364 476 (*I*?), 28 εαυτον 1 σε- 186 δ255 476 (*I*?), 313 add ει α τις 186 δ364 366 476, 43 add δε p αιτειτε δ255 δ364, 4 om ουν 186 δ364 476 (*I*?), 6 ως 1 θς 186 δ364 366, 1 P 120 ημας 186 476, 23 Χριστος δ255 δ364 (Χς), 5 ~ θυσιας πνευματικας 186 476, 12 καταλαωσιν 186 δ364, 35 add τον α θεον 186 δ255 476, 12 add του εξολοθρευσαι κτλ 186 366 476 (*Ib* c), 14 πασχητε δ255 δ364, -ετε 186 366 476, 16 παταλалуσιν δ255 δ364, 51 ως 1 ο δ364 366, 10 -ξαι -σαι 186 δ364 366, 2 P 12 ~ Χϋ Ιϋ 186 δ364, 1 J 310 add την α δικαιοσυνην δ364 107⁶, 18 om εν 107 δ364, 21 αν 1 εαν δ255 δ364, 416 om μενει² 186 δ364, Ju 4 ~ θεον και δεσποτην 186 δ364 366.

462. Die Sonderlesarten der Rezension *K*. 1. Die aus Paralleleinwirkungen stammenden Abweichungen von *I*-*H*-*K* in *K* sind folgende:

Ja 120 ου κατεργαζεται 1 ουκ εργαζεται (3 Rm 415 53), 26 add εν υμιν p ειναι (313), 27 om τω θεω (1 P 220 Lk 252 2 Th 16), 22 add την α συναγωγην (Mk 121 31 Lk 416 Ac 1314 uδ) alle gegen *H* δ1-2* δ3 δ6 74 *Ib* 393 *Ic* 208 fff *O* 46, 3 add αυτω p ειπητε (Synoptiker zahllos), add ως p καθου (3^a), 4 add και α ου (Mt 2121), 5 του κοσμου 1 τω ω (1 K 127), 12 μοιχευσεις φονευσεις (11^a), 15 add δε p εαν (häufig), 17 ~ εργα εχη (14), 18 εκ 1 χωρις (18^b), add σου p εργων¹ (nach σου p πιστιν und μου p εργων²), ~ δειξω σοι (18^a), add μου p πιστιν¹ (nach σου p πιστιν¹ und μου p εργων²),

118*

19 ~ ο θς εις εστιν (Ga 3 20; om εις *H*⁸⁶ *Ia*¹⁷⁰), 26 add των α εργων (20), 39 θ ~
1 κν (Lk 2 28 24 53), 44 αν 1 εαν nach ος (ος die häufige Formel ος αν), 10 add
του α κν (2 T 2 14), 12 ετερον 1 πλησιον (Rm 2 1), 13 εμπορευσωμεθα . . κερδισωμεν (nach
ποιησωμεν), 59 ~ κατ αλληλων αδελφοι (4 11), 10 add μου p αδελφοι (19 Rm 7 4 uō),
11 υπομενοντας 1 -μειναν- (Rm 12 12), 19 om μου (4 11).

1 P 1 7 -τιμιωτερον 1 -τιμωτερον (19 vgl 1 K 3 12) Ωρ, ~ τιμην και εις (add) δοξαν
(1 T 1 17 Ap 5 12; om εις nicht selten in *I*-Codd mit der *K*-Lesart, in *K*-Codd nur
188 350 *K*⁸⁴⁰³), 20 εσχατων 1 -ου (2 P 3 3 vgl Ju 18), 24 ανθρωπου 1 αυτης (Jes 40 6), add
αυτου p ανθος (Ja 1 11), 25 οικουδ- 1 εποικουδ- (7) Ωρ *H*⁸¹ δ4*, 7 απειθουσιν 1 απι-
στουσιν (8 Rm 2 8), 12 εποπτευσαντες 1 -οντες (3 2), 16 ~ δουλοι θυ (Ac 16 17), 17 αγαπησατε
1 -πατε (1 22), 21 ημων 1 υμων (häufig) 24 add αυτου p μωλωπι (Jes 53 5), 25 πλανωμενα
1 -νοι (nach προβατα, vgl Mt 10 6), 35 επι 1 εις (1 T 5 5), 7 συγκληρονομοι 1 -μοις
(nach dem Kontext, Rm 8 17), 9 add ειδοτες α οτι (1 18 Ja 3 1), 10 add αυτου p γλωσσαν
(nach Ps 33 14), add αυτου p χειλη (nach αυτου p γλωσσαν), 11 om δε (Ps 33 15),
13 μιμηται 1 ζηλωται (1 K 4 16 11 1), 15 θν 1 Xν (Mt 22 37 usw), 18 επαθεν 1 απεθανεν
(2 21), 41 add εν α σαρκι (2), 3 θελημα 1 βουλημα (2), 7 add τας α προσευχας (3 7),
8 καλυψει 1 καλυπτει (Ja 5 20), 9 γογγυσμων 1 -μου (Phi 2 14), 16 μερει 1 ονοματι
(2 K 9 3), 5 2 om κατα θν (Phm 14), 5 add υποτασσομενοι p αλληλοις (2 18 3 1 5
Eph 5 21), 10 καταρτισαι add υμας 1 -σει (Hb 13 21), 12 εστηκατε 1 στητε (Rm 5 3
2 K 1 24).

2 P 1 3 δια δοξης και αρετης 1 ιδια δοξη και αρετη (Ga 1 15 2 Th 2 14), 4 om τω
α κοσμω (1 P 5 9), 21 om απο (2 T 3 17), 21 7 om και p ανυδροι (Ju 12), νεφελαι 1
ομιγλαι (Ju 12), 18 αποφυγοντας 1 -φευγ- (20 14), 20 om ημων (3 2) (~ ημων p σωτηρος,
nach 2 T 1 10 Ti 1 4, *H*¹⁰³ *Ia*¹⁷⁵ δ157 202 δ454), 33 εσχατου 1 -ων (Hb 1 13 vgl 1 P 1 20),
~ επθυμιας αυτων (Ju 16 2 T 4 3), 7 αυτου 1 αυτω (5), 10 add εν νυκτι p κλεπτεις
(1 Th 5 2), λυθησονται 1 -σεται (10 2), 9 add ο α ζς (Mt 24 48).

1 J 1 3 om και α υμιν (2), 7 add Xυ p Iυ (1 P 1 2), 24 om οτι (vgl 2 6 9),
7 αδελφοι 1 αγαπητοι (vgl 3 13), add απ αρχης ηκουσατε (24, vgl 1 1), 13 γραφω 1 εγραψα
(1 12), 24 add ουν p υμεις (Jo 16 22 2 P 3 17), 27 ~ εν υμιν μενει (14 24), αυτο 1 αυτον
(1 K 10 3), 27 μενετε 1 μενετε (24), 28 οταν 1 εαν (K 3 4), 29 om και p οτι (3 10),

31 υμας 1 ημας (Jo 15 19), 13 om και (Ja 5 28, και haben nur bewahrt *H*⁸² δ3* δ6 3
*Ia*⁵⁰² *A*¹⁰⁰ *Ib*⁷⁸ ff *Ic*¹⁶⁹*), add μου p αδελφοι (Ja 5 12 uō), 16 τιθεναι 1 θειναι (Jo 10 11 15 17 f),
18 add μου p τεκνια (2 1), 19 γνωσχομεν 1 γνωσομεθα (4 6), 21 add ημων p καρδια (19 f)
(om ημων hat sich nur erhalten *H*⁸¹ δ4 δ6 δ48 *Ia*¹⁷² *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷, dazu *K*⁶¹ 189), 22 παρ 1 απ
(Ja 1 7 2 P 1 17), 43 om τον α Iυ (2), add Xν p Iυ (2), add εν σαρκι εληλυθута p
Xν (2) gegen nur *H*⁸¹ δ4 δ48 *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷ 396 f *K*¹⁸⁹, 19 add αυτον p αγαπωμεν (nach dem
folgenden αυτος), 20 πως 1 ου (Jo 3 4 9 6 52 9 16) gegen nur *H*⁸¹⁻² δ6 *Ia*²⁵² *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷ 365-398
*Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶ 114 *O*⁴⁶, 5 2 τηρωμεν 1 ποιωμεν (3), 4 υμων (Ju 20 1 P 1 7 9 21), 5 om δε
(2 22), 6 om και πνς (6 b), om εν 3 (6 a), 9 ην 1 οτι (10), 13 ~ αιωνιον εχετε (11), add και
ινα πιστευητε p εχετε (Jo 6 29 11 15 13 19 14 29 19 35 20 31), ~ τοις πιστευουσιν — θυ
α ινα, 15 εαν 1 αν² (14), παρ 1 απ (Jo 1 5).

2 J 3 add κν α Iυ (1 K 1 3), 6 ~ εστιν η εντολη (1 J 5 4), 7 εισηλθον 1 εξηλθον
(Rm 5 12), 9 add του Xυ p διδαχη² (nach διδαχη¹), alle gegen *H*¹⁶⁴ *Ib*⁷⁸⁻¹⁵⁷ δ356
*Ic*¹¹⁴, 12 ελθειν 1 γενεσθαι (1 T 3 14), 3 J 4 om τη (1 3) gg nur *H*^{exc} δ2 δ6 *Ia*¹⁹² 502 *Ic*¹¹⁴,
7 εθνων 1 εθνικων (Paulus), 8 απολαμβανειν 1 υπολ- (2 J 8), 12 οιδατε 1 οιδας (3 5 15),
13 γραφειν 1 -ψαι om σοι (2 J 12), γραψαι 1 γραφειν (Ju 3).

Ju 1 ηγιασμενοις 1 ηγαπημενοις (1 K 1 2), 3 om ημων (Ti 1 4), 4 add θεον p δεσποτην
(vgl Ac 4 24), 5 τουτο 1 παντα (vgl 1 T 1 9), add ο α ζς (häufig), 12 om οι (2 P 2 13),
15 add αυτων p ασεβεις (15 b), 18 εν εσχατω χρονω 1 επ εσχατου του χρονου (vgl 1 P 1 5),
εμπαικται 1 -πεχ- (2 P 3 3), 22 διακρινομενοι 1 -νους (vgl Ac 10 20 Ja 1 6 Ju 9), 25 add
σφω α θω (Rm 16 27).

2. Daneben finden sich nur folgende Sonderlesarten unbekannten Ursprungs:

a) Sprachformalien: Ja 15 ουκ 1 μη, 45 κατωκλησεν 1 -ισεν (gg *H I* a^{δ157} δ¹⁵⁶ δ²⁰³ δ¹⁸⁰ *I* b⁷⁸⁻¹⁵⁷ δ³⁷⁰ *K* δ²⁵⁰), 11 και 1 η, 13 και 1 η, 57 επ αυτον 1 -ω, πρωιμον, 1 P 34 πραος, 5 ουτω 1 -ως, 43 ειδωλολατρειαις, 15 αλλοτρισεπισκοπος, 19 αγαθοποια 1 -ιας, Ωρ^{8x}, 2 P 121 αλλ, 12 γεγεννημενα, 1 J 216 αλαζονεια.

b) Omissionen: Ja 41 ποθεν², 12 και κριτης, 510 εν p ελαλησαν, 11 ο $\overline{\alpha\epsilon}$, 16 ουν, 2 P 22 εις σωτηριαν, 5 εις, 315 αλλα, 414 και δυναμεως, 51 τους, 2 P 110 ινα - εργων, 33 εν ερπαιμονη, 1 J 223 εχει $\cap$ εχει, 31 και εσμεν, 2 J 6 ινα¹, Ju 15 λογων, 23 ους δε ελεατε, 15 ημων $\cap$ ημων.

c) Tempus-, Modus- usw-Wechsel: 211 μοιχευσεις .. φονευσεις 1 -σης .. -σης *H* δ² δ⁴⁸, 415 ζησωμεν .. ποιησωμεν (nach εαν) 1 P 316 καταλαλωσιν 1 -ουσιν (212 *I K* ²), 43 κατεργασασθαι 1 κατειργασθαι, 1 P 54 καταπιη 1 -ειν, 2 P 23 νυσταζει 1 -ζει, 10 ποιεισθαι 1 -σθε, 313 πιστευσωμεν 1 -ωμεν, 1 J 42 γινωσκεται 1 -τε.

d) Wortumstellungen: Ja 34 σκληρων ανεμων, 8 ανθρωπων δαμασαι, 1 P 321 αντιτυπον νυν ημας (1 υμας), 2 P 14 τιμια και μεγαστα, 5 τουτω δε, 21 ποτε προφητεια, 212 φυσικα γεγεννημενα, 2 J 11 ο γαρ λεγων, Ju 7 τουτοις τροπον, 20 εποικωδ. εαυτους p πιστει, 23 εν φοβω a σωζετε.

e) Wortvertauschungen: Ja 33 ιδε 1 ει δε sy^h, 8 ακατασχετον 1 ακαταστατον sy^h (alle gg *H* δ¹⁻² δ⁴ 374 *A* p¹ *I* b^{78f} δ³⁶⁸ *K* ⁵), 412 ος κρινεις 1 ο κρινων (gg *Rm* 23 144), 512 εις υποκρισιν 1 υπο κρισιν, 16 τα παραπτωματα 1 τας αμαρτιας (vgl *Ko* 213), 1 P 38 φιλοφρονες 1 ταπεινοφρ-, 21 ημας, 411 ως 1 ης, 2 P 14 εν επιθυμια 1 επιθυμιας και, 9 αμαρτιων 1 -τηματων, 218 οντως 1 ολιγως, 39 ημας, 16 ος 1 αις, 2 J 8 απολεσωμεν .. ειργασαμεθα .. απολαβωμεν 1 -σητε .. -σασθε .. -βητε, 3 J 5 εις τους 1 τουτο, Ju 24 αυτους 1 υμας.

f) Additionen. a) Partikeln: Ja 224 τοιων p ορατε, 317 και a ανυποκριτος, 414 δε a και, 1 P 315 δε p ετοιμοι, Ju 25 και a δοξα; Artikel: Ja 318 της a δικαιοσυνης; 1 J 521 2 J 13 (2 J sy^h) αμην als Schlusswort; Verdeutlichungen: Ja 57 υετον p πρωιμον sy^h (m καρπον), 1 P 43 του βιου p χρονος (vgl *Hiob* 1020f), Ju 5 υμας p ειδοτας. b) So bleiben als bedeutsame Additionen nur übrig: Ja 36 ουτως p αδικιας sy^{h*}, 12 ουδεμα πηγη 1 ουτε sy^{h*}, και p αλυκων sy^{h*}, 1 P 122 δια $\overline{\pi\nu\varsigma}$ a αληθειας (gg *H I* a⁶⁴ 172 δ³⁰⁰ *I* b⁷⁸⁻¹⁵⁷ *I* c¹¹⁴), 414 κατα μεν αυτους βλασφημειται κατα δε υμας δοξάζεται p αναπαυεται sy^{h*}, 19 ως a πιστω sy^h.

463. Der Text der katholischen Briefe in der syrischen Übersetzung, einschliesslich *I^b I^c*. Von den katholischen Briefen hat bekanntlich die Peschitta (sy^p) nur Ja 1 P 1 J aufgenommen. Dagegen bietet die sogenannte Harklensis (sy^h) eine Übersetzung aller sieben Briefe. Die Verschiedenheit des Textes von sy^p und sy^h in den drei genannten Briefen lässt sich nach dem Ergebnis der Geschichte des griechischen Textes ohne grosse Schwierigkeiten erklären.

1. (Die Stellen, deren Differenzen im Syrischen nicht zum Ausdruck kommen können, bleiben selbstverständlich ausser Betracht.) Zunächst begegnen eine Anzahl Stellen, in denen die *K*-Lesart in beiden sy nicht aufgenommen ist: Ja 126 24 15^b 16^{a b} 35 411 12^{a b c} 13^c (ενα) 511^b 12 19^a 20 1 P 120 22 24^{a b} 22 12^b 38 13 15 21 43^{a b} 8^b 9 16 52 (P spiritualiter a μη αναγλ. 1 κατα θεον) 11^b 1 J 24 7^{a b} 13 27^b 31 23 43 52 4 9 13 21.

Viel seltener ist das Umgekehrte der Fall, dass beide sy gegen *I H* mit *K* gehen: Ja 215 add δε (sy^p και 1 δε) lat exc *H*, 18 ~ δειξω σοι (18^a) lat, add μου p πιστιν² (18^a)

lat ^{exc} ff, 33 ιδε 1 ειδε, 8 ακατασχετον 1 -στατον, 57 add υετον p προιμον (sy^{hm} καρ-
πον τον H^{δ2*} 74 K²⁰² ua), 1 P 212 ~ εχ. καλην a εν, 16 ~ δουλοι θεου (Ac 1617) lat,
318 υμας (sy^{hm} ημας), 48 add δε (sy^p και), 19 add ως, 1 J 313^b add μου (Ja 512 uō),
19 γνωσχομεν 1 γνωσομεθα (46) lat, 21 add ημων (20) lat. Von 14 Fällen handelt es
sich wieder in 7 um Additionen, in 6 um Reminiszenzen. In den 3 Wortstellungen
kann die Begegnung Zufall sein, indem die syrische Sprache die Wortstellung forderte
und auch K vom syrischen Stil sich bestimmen liess. Ob im übrigen K auf sy oder
sy auf K eingewirkt hat, muss offen bleiben. Nicht selten bietet nun aber sy^p
die K-Lesart, während sy^h mit I H die I-H-K-Lesart vertritt: Ja 23^{abc} 5 317 41
53 10 16^b 1 P 123 414 511 2 J 32 18 42 20 56^a 13^b 16. Die sonstige Bewegungslinie
der Textgeschichte legt mindestens die Annahme am nächsten, dass hier sy^h den
älteren syrischen Text repräsentiert, der in sy^p K angenähert ist. Nur ganz vereinzelt
scheinen die Rollen vertauscht, so dass sy^h mit K, sy^p mit I-H-K geht: Ja 125 add
ουτος, 36 add ουτως (durch * getilgt), 9 θεον 1 κν (Lk 228 2453) lat, 413 και 1 η,
1 P 25 om εις a ιεραι. lat, 414 add κατα — δοξαζεται (durch * getilgt) Cyp, 55 add δε
(1 K 74 f), add υποτασσομενοι (218 315 Eph 521), 10 add υμας (durch * getilgt), 1 J 17
add Xū (durch * getilgt) lat, 227 ~ εν υμιν μενει (14 24), 29 om και (310), 313 om
και (Ja 528) lat. Endlich geht sy^h mit K Ja 312^b ουδεμια πηγη αλυκον και γλυκου,
wo sy^p ganz frei übersetzt. 7 mal handelt es sich um Reminiszenzen, bei denen der
Zufall spielen könnte. Aber bedeutsam ist, dass wieder unter diesen Fällen 7 Addi-
tionen sind. Ob hier K oder eine alte in sy^h bewahrte syrische Übersetzung die
Lesart eingeführt hat, muss offen bleiben, wie bei den sy^p und ^h gemeinsamen K-
Lesarten. Dafür, dass die K-Lesart nachträglich in die uns erhaltenen sy^h-Zeugen
eingedrungen ist, spricht das Fehlen derselben in dem sonst stärker unter K-Einfluss
stehenden sy^p-Text. Findet sich doch noch in unserm sy^h-Zeugen selbst ein urkund-
liches Beispiel für Korrekturen des Textes nach K: 1 J 13 omittirt K και, in unserm
sy^h-Zeugen ist και υμιν obelisirt, 1 P 39 steht add ειδοτες (K) in marg, 2 J 7 απολεσω-
μεν 1 -ητε.

In den 4 in sy^p fehlenden Briefen bietet sy^h an K-Lesarten: 2 P 12 add Xū p 15
(1), 4 ~ τιμα και μεγαλεια, 12 ουκ αμελησω (vgl 1 T 414), 33 εσχαιου 1 -ων (Hb 118),
~ επιθυμiais αυτων (Ju 16 2 T 43), 7 αυτου 1 -ω (häufig), 10 add εν νυκτι (1 Th 52),
κατακαησεται 1 ευρεθησεται (1 K 315; m eur.), 2 J 3 add xū (1 K 13), 6 om ινα²,
9 παραβαινων, 3 J 12 οιδατε 1 -ας (35 15), Ju 4 add θεον p δεσποτην, 18 add οτι
(Jo 636), 23 om ους δε ελεατε.

Berührungen mit Sonderlesarten von I sind sehr selten. Gemeinsam schreiben
sy^p und ^h mit I: Ja 42 add και a ουκ² (2^a), 1 P 219 add παρα θεω (Ja 127, Pls 6 mal;
in ^h durch * getilgt), αγαθην 1 θεου (316), 58 add οτι, 9 add ημων (9^a 35), 324 ~
εδωκεν ημιν (23). Das sind lauter Reminiszenzen, die auch direkt auf die in sy^p und ^h
erhaltene älteste syrische Übersetzung eingewirkt haben können. Dazu kommt
in sy^p: Ja 519 add της οδου p απο (2 P 22), 1 P 221 απεθανεν 1 επαθεν (318), ημων
1 υμων (318), wieder Reminiszenzen; und in sy^h 1 J 14 υμων (Jo 1511 1624), ebenfalls
Reminiszenz, also ohne Beweiskraft, 229 γεγενηται (m -νν-). Dagegen geht sy^p mit
A^{pp} Ja 39 om και κλαυσατε, 519 add της οδου a της (2 P 22), 1 J 37 add μου p τεκνια
(21). Endlich notirt sy^{hm} nach I ~ αυτη εστιν (Jo 119).

In den 4 andern Briefen bietet sy^h nur eine I-Lesart, die aber zugleich Re-
miniszenz ist: 2 P 210 επιθυμiais (18).

2. Nun aber finden sich im syrischen Textgebiet auch noch Lesarten, die in
keiner der drei Rezensionen Aufnahme gefunden haben. Der grösste Teil derselben
begegnet jedoch in griechischen Texten hin und her, am häufigsten in I^b und I^c, jenen
aus Ac uns bekannten Nuancen von I, deren Sonderlesarten wir bei der Rekon-
struktion von I (§ 458) zurückgestellt haben.

a) Nur zum Teil vertreten sy^p und sy^h gemeinsam solche Lesarten: Ja I 22 ~ ακροαται μονον H 81 bo Ia 8454 Ib 365 f-398 Ic 208 ff 364-2299 114 lat (om μονον Ib 253 K 559), 23 om της γενεσεως Ia 8157, 33 το στομα 1 τα -ατα H 84 848 162 (86 στομα προς στοματα) Ia 200 f 8203 f 173 192 1402 Ic 551, 14 ταις καρδιας 1 τη -α (Eph 3 17 Ko 3 15) H 82 Ia 361 1402 Ib 78-157 8260 f lat bo, 15 ~ η σοφια αυτη H 83 257 Ia 170 Ib 365 fff 78 f Ic 208 fff 364 114 O 46 (Ia 70 om αυτη), 4 11 add γαρ p o Ia 170 Ib 365 fff 8206 209 e 8309 Ic 208 fff 364 258 O 46, 5 16 add υμων p αμαρτιας Ib 365 fff 78 f Ic 208 fff 486 174 lat sa bo, 10 add του a xw (14) Ia 8453 ff 8505 256 Ib 62 365 78-157 Ic 208-116 364 169 (114 αυτου 1 xw),

I P 13 ~ ελεος αυτου (Lk 50 38) H 848 74 Ia 8505 Ib 365 fff 157 8309 Ic 258 fff 551 114 O 46 K^r lat (om αυτου Ia 382 Ib 62 161), 4 add τοις a ουρανοις (2 K 5 1 Ko 1 16 20) H 86 Ia 70 Ib 365 fff Ic 116 f 364 258 114, 8 ιδοντες 1 ειδοντες (Jo 20 29) H 81-2 83 74 Ib 78 fff 398 Ic 353 114 lat, 2 12 add υμων a εργαων (Mt 5 16) Ib 365 fff Ic 208 fff 364 486 bo, 15 add υμας p αγαθοποιουντας H 84 74 Ia 8505 Ib 78-157 8260 f Ic 114, 18 add ητε p υποτασσομενοι Ib 365 fff Ic 208 364 lat, 19 add τω a θεω H 83 74 Ia 200 f 252 Ib 365 fff 78 f 8260 Ic 208 fff 364 114 K 351, 3 10 ~ ημερας ιδειν (Ps 33 14) H 83* 162 Ia 250 f Ib 602 fff 8309 Ic 208 fff 364 258 K 47 K^r, 4 2 add του a θεου (2 15 3 17 4 19) Ib 365 e fff 8309 Ic 208 fff 364 K^r, 4 add αυτοις p υμων Ib 365 fff Ic 116 f 364 258 174,

I J 2 19 φανερωθη 1 -θωσιν (Jo 1 31 9 13) Ib 365-472 Ic 268-166 (sy^{hm}), 3 24 ~ εδωκεν ημιν (23) H 82 162 Ia 8505 502 552 110 Ib 365 fff 8260 f Ic 208-116 364 174 169 356 lat sa bo, 4 19 add τον θεον (K add αυτον) p αγαπωμεν (20) H 82 84 848 f 162 Ia 8203 f 192 Ib 78-157 Ic 208 fff 486 258 356 bo.

b) Eine viel grössere Anzahl ist nur in sy^h (teilweise obelisirt, teilweise in marg verbessert) erhalten: Ja I 3 om υμων (gg I P 17) Ib 365 fff Ic 364-8299, sy^h om υμων της πιστεως, 8 add γαρ p ανηρ Ia 200 192 192 O 46 Ku X^r, 11 om αυτου p ανθος (Jes 40 7) Ib 396-398 Ic 208 ff, 18 add αυτος a γαρ βουλ. Ia 70 f, εποιτησεν 1 απεκυτησεν Ib 365 fff Ic 116 f 364 258, 24 δε 1 γαρ (sy^{ht}) Ia 208 fff 364 258, 21 ~ της δοξης a του H 848 Ib 365 fff (398 om τ. δ.) Ic 208 fff 364, 5 add o θς p επηγγειλατο (1 K 2 9) Ic 208 ff, 7 και 1 ουκ (6) H 84 86 848 162 Ib 365 fff Ic 208 fff 364, 8 ~ δαμασαι δυναται H 81 83, 23 om δε (vgl Ga 3 6) H 86 Ia 8157 Ib 365-398 Ic 208 fff 364 O 46 lat, δουλος 1 φιλος Ib 365 fff Ic 208 fff 364* 114, 3 12 om ουτως H 81 83* 84 74 Ia 173* Ic 116 f 114, 4 12 om δε Ib 365 398 469 Ic 208 fff 364 K 8359 K^r 8403 sa, 14 τα 1 το H 84 848 3 74 162 Ib 365 fff 78 f Ic 116 f 114 O 46, om γαρ^r (vgl Lk 6 32) H 81-2* Ia 361 Ib 472 171 209 Ic 116 f 364 258 114, 5 8 add ημων p xw (häufig) Ib 365 fff Ic 208 fff 364 258 114, 18 ~ εδωκεν υετον (Ac 14 17) H 82 84 86 848 Ia 382 8453-173 Ib 78 f lat sa bo, 20 add αμην p αμαρτιων Ic 208 fff 364 486 114 258,

I P 22 add και a αδολον H 848 Ib 365 fff Ic 208 fff 364 258 K 8161 8359 Ωρ 1 : 6, 21 om και H 84 162 Ic 208 fff 114 K 8161 476 Ku, 3 1 om και H 81 Ia 8507 Ib 8602 fff Ic 208 fff 364 bo, 7 add ποιητης p χαριτος (4 10) H 82 83 e 84 Ia 8453-173 Ib 365 fff Ic 208 fff 364 486 258 O 46 bo, 12 add του εξολοθρευσαι αυτους εκ γης p κακα (Ps 34 17) Ib 602 fff Ic 208 fff 364-353 e 486 288 K 186 366 476, 4 11 ~ o θεος δοξαζηται Ia 8454 Ib 365 fff Ic 208 fff 364 114 f, om των αιωνων (Rm 1 25 Lk 1 33) Ia 8505 173 Ib 365 fff Ic 551 364 114 K^r, 12 δοκιμασια 1 πυρωσαι Ic 116 f 486, 14 om και το H 103 Ia 200 f 175 552 Ib 365 fff Ic 116 f 174 K 8554 Cyp (om και Ic 154 470), add ονομα και a πνα Ib 365 fff Ic 208 fff 364 486 258 114 Cyp, 18 add δε p o H 81 Ic 208 fff 364, 55 add δε και p ομοιως (1 K 7 3 f) Ib 365 fff Ic 208 fff 364 486 258 114, υποταγωμεν 1 υποτασσομενοι (so K) Ic 116 f 364, 10 om lū p Xw H 81-2 Ib 365-398 Ic 208 fff 364 174, 12 ~ αδελφου του πιστου (Ap 1 5) H 848 Ib 365-398 Ic 208 fff,

I J 18 add του θεου p αληθεια (Rm 1 15 37) Ib 365 fff Ic 208-116 364 258, 10 ~ εν ημιν ουκ εστιν (5) Ib 365 fff Ic 208-116 364 486 114, 2 22 om o a ψευστης H 848 Ic 116 114, 35 om ημων p αμαρτιας (1 9 b gg a) H 81 84 848 3 Ia 8453-173 172 Ib 78 fff Ic 114 O 46 bo, 24 ~ εδωκεν ημιν (23) H 82 162 Ia 8505 110 502 552 Ib 365 fff 8260 f Ic 208-116 364 174 169 356 O 36 46 lat sa bo, 4 11 ~ o θεος ουτως Ib 365-398 Ic 208-116 364 486 114 356, 17 ~ τουτω τω κοσμω Ib 365 fff Ic 208 364 (om τουτω Ib 171 Ic 116 356), 19 πρωτων 1 -ος H 74 103 Ia 70 f 200 264 175 65 173 8234 64 Ib 365-398

*O*46, 511 ~ ο θεος ημιν (Ac 5 32) *Ia* 505 *Ib* 78 ff 8309 *Ic* 208-116 364 *O*46 *K*τ, 12 add και α την *Ib* 365 461 *Ic* 208-116 364 486* 356 *O*46, 16 τω αμαρτανοντι 1 τοις -νουσι (16 a) *Ib* 365 ff 461 *Ic* 208-116 364-353* 114 f,

dazu in den in syP fehlenden Briefen: 2 P 12 om του θεου και (8) *Ib* 365-398 *Ic* 208 ff 364-8299 486, ~ του κυ ημων *Ib* X5 *Ia* 7 f *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 364-8299 486 258, 5 om πασαν (Hb 6 11) *Ib* 8602 ff *Ic* 116 f 114* sa bo, 15 add και ταυτα p υμας *Ib* 8602 f-398 *Ic* 208-116 f 364 258 114, 17 add του α θεου (Jo 6 46 8 40) *H* 82 83 86 (gg Aθ) *Ib* 62 ff *Ic* 208 ff 114, om εγω *H* 848 *Ia* 502 256 *Ib* 8602 f *Ic* 208 ff 364 164 *O*26 46, 20 πασα γραφη προφητειας (vgl 2 T 3 16) *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 364 258, 21 om αγιοι (2 T 3 17) *H* 81 3 74 *Ia* 8355 *Ib* 365-398 171 253 f 559 *Ic* 116 364 *O*46, 21 add εκεινω p λαω *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 114 258, 13 add εν α υμιν *Ib* 8602 f-398 *Ic* 116 364, 34 add ημων p πατερες (Ac 3 13 25 uδ) *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 114 sa bo, 9 δι 1 εις (2 K 4 15 Phi 1 24 1 Th 1 5) *H* 82 84 848 *Ia* 8453-173 *Ib* 8602 f 385 *Ic* 208 f 258 114 sa, 18 add και θυ πατρος p X5 *Ia* 70 f 252 *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 364 114 f, ω 1 αυτω (Ga 1 5 Rm 16 27 2 T 4 18) *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364 114 258,

2 J 3 om εσται μεθ ημων *H* 84 *Ic* 116 114 f 470 f 356, 13 add χαρις μετα σου (1 T 6 21) *Ib* 396 ff *Ic* 353 f,

3 J 6 add αληθεια και α αγαπη (2 J 3) *Ic* 208-116 364 258 256, 13 b ~ γραφειν (resp -φαι) σοι (13 a) *H* 84 86 848 f 162 *Ia* 8203 552 64 *Ib* 62 78 ff *Ic* 208-116 486 114 356, 15 αδελφους 1 φιλους (1 Th 5 26) *Ic* 208-116 Aπρ 40,

Ju 1 add εθνεσιν p τοις *Ib* 78*-157 *Ic* 208-116 364 114, 2 add εν κυ p ειρηνην *Ic* 208-116 364-8299 486 356, 6 δε 1 τε *H* 84 *Ia* 101 8254 8300 8353* *Ic* 208-116 8299 486 258 356 *O*46 *K* 8364 lat bo, 9 add ο α ζς *Ib* (θζ 1 ζς) 78 ff 8309* *Ic* 208-116 8299 258,

Etliche finden sich nur in margine: Ja 1 19 ιστε 1 ωστε *H* *Ia* 78 398 lat, 2 25 κατασκοπους (Hb 11 31) *H* 83 *Ia* 7 f 200 f 184* 8203 f 367 f *Ib* 78 f 8152 f 8600 *O*46 *K* 8359 ff, 57 add καρπον των α προιμον *Ib* 157 f 396 f 8152 8260 f 8309 368 ff bo, 17 add υετον p βρεζαι (18) *Ia* 8453-173 *Ib* 78 ff *Ic* 364 *O*46 *K* 64,

1 P 1 24 om ωσει α χορτος Aπρ *H* 82* 84 86 848 *Ib* 365 ff 78-157 8152 f 161 *Ic* 208 ff 364-8299 487 114 f, 2 24 add ημεις παντες α ιαθ. *Ib* 8368, ιαθημεν 1 -ητε (Jes 53 5) *H* 162 *Ia* 200 f 264 8180,

1 J 28 ημιν *H* 84 3 *Ia* 8505 367 172 502 8157 56 8353 *Ib* 78 ff *Ic* 551 154 *O*46 *H* 115 189, 37 παιδια 1 τεκνια (2 13 18) *H* 83 84 86 848 3 *Ia* 8453-173 *Ib* 78 ff, 5 10 υιω 1 θεω (10 a) *H* 84 848? 162 *Ia* 8202 ff 8453-173 172 8459 8507 502 *Ib* 78* 62 *Ic* 551 174 258 (add του θεου) lat,

2 J 7 ουτοι εισιν οι πλανοι 1 ουτος εστιν ο -οζ *Ia* 7 70,

3 J 10 επιδεχομενους 1 βουλομενους *H* 83 *Ib* 78-157 *O*46 sa, 12 add της εκκλησιας και α της *H* 83, 15 αδελφοι 1 φιλοι (1 K 16 20) *H* 84 848 f 162 *Ia* 8505 8203 f 172 192 387,

Ju 25 τους αιωνας των αιωνων 1 παντας τους αιωνας, om π. *H* 82 *Ia* 65 Aπρ 20, add των αι. *H* 848 *Ia* 382 *O*46.

Dass die Marginalbemerkungen mindestens zum Teil, ob nun direkt oder indirekt, aus einer griechischen Vorlage stammen, verrät Ju 21, wo für misericordiam (= ελεος) in marg finem (= τελος) notirt, also ein griechischer Schreibfehler als Lesart gewürdigt ist. Dass sie aus derselben Quelle stammen, wie die Sonderlesarten im Text, macht der analoge Ersatz von φιλοι durch αδελφοι Ju 13 a in marg und 15 b im Text wahrscheinlich.

c) Einige wenige finden sich nur in syP: Ja 1 12 θζ 1 ζς (1 K 29) *H* 848 vid 74 *Ia* 8157 *Ib* 78 ff *Ic* 114 f 487, 27 add γαρ p θρησκεια *Ia* 200 f *Ib* 62 161 *O*46, 3 14 ~ κατα της αληθειας α και ψευδεσθαι *H* 82* 848 *Ia* 8505, 16 add και p εκει (Lk 12 20 Ga 5 20) *H* 82 84 848 162, 4 4 ~ εστιν τω θεω *H* 82 848 lat, 9 om και κλαυσετε Aπρ *Ic* 364, 14 ημων *H* 848 *Ia* 397 *Ib* 365 ff, 51 add υμιν p επερχομεναις *H* 82 *Ia* 173 175 lat bo, 19 της οδου α της (2 P 2 2) *H* 82 848 162 *Ia* 502 8453-173 8203-552 Aπρ *Ib* 396 f *O*46,

1 P 21 πασαν κατακαλιαν *H* 82* *Ia* 200 f 192 *Ib* 161 *O*46 bo, om πασας *H* 84, 37 ταις προσευχαις 1 της -ης *H* 81, 19 add κατακλεισμενους p φυλακη *H* 83 103 *Ia* 200 f 502 175 (κατα-

κεκλ-) *Ic* 174 *Ωρ* 1:1 *Αθ* 1:1, 4 4 και βλασφημοῦσι 1 -οῦντες (*Ja* 8 10) *H* 82* 83* 74 162 *Ia* 1100 *Ib* 78-157 *Ic* 114, 5 1 ~ δοξῆς αποκαλυπτεσθαι *H* 84 *Ia* 55 *Ib* 209f, 13 add εκκλησια p Βαβυλωνι *H* 82 *Ia* 200 64^c lat, 14 om *Ib* p εν Χω (häufig) *H* 81 86 848²,

1 *J* 2 10 ~ οὐκ ἐστὶν εν αὐτω *H* 82 83 84 162 *Ia* 8453-173 158f 1402 *Ib* 8206 sa, 37 add μου p τεκνια (2 1) *A* p *Ib* 364 258 *O* 46 sa.

3. Zu diesen aus sy zu belegenden Sonderlesarten in *Ib* und *Ic* kommen in *Ib* und *Ic* noch einige, die in sy nicht zum Ausdruck kommen können, und etliche, die dort fehlen: *Ja* 1 13 υπο 1 απο (14) *H* 82 *Ib* 365-398 *Ic* 208 ff, 23 ~ την λαμπραν εσθητα (vgl 2 b) *Ib* 365 ff 8309 *Ic* 208-116f 364 486 356, 10 πληρωσει 1 τηρησει (*Mt* 5 17 *Ga* 5 14) *H* 84 *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364 (*H* 848 add πληρ. a τηρ.), 11 ου 1 μη² (11 b) *H* 86 *Ia* 175 *Ib* 365-298 *Ic* 208 ff 364, 2 17 κληθεν 1 επικληθεν *Ia* 7f *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364, 3 7 om τε *H* 84 *Ia* 170 *Ib* 365 f 8152f *Ic* 116f 353 169, 11 ~ πικρον . γλυκυ *Ia* 8203* *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364 114 bo, 4 9 μετατραπητω 1 -στραφητω *H* 81 3 *Ib* 365 f 78f *Ic* 208 ff, 15 θελη 1 -ηση (vgl 1 *P* 3 17) *H* 81 3 162 *Ia* 175 8203-552 *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364 114 *Ku*, επι 1 εν (*Rm* 5 2) *Ib* 365 ff *Ic* 116f 364 114, 16 συν p πασα *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 486,

1 *P* 1 7 ευρεθει 1 -θη *Ib* 365 f *Ic* 208 116 364 114, 2 12 ~ εν τοις εθνεσιν υμων ανα-στροφην *Ib* 365 (εχειν 1 -οντες) -398 *Ic* 364 258, 25 επεστρεψατε 1 -στραφητε (*Ac* 3 19 1 *Th* 1 9) *H* 83 74 *Ib* 365-398 78f *Ic* 208 ff 364 114, 3 9 add τινα α αντι² *Ib* 8602 365 *Ic* 116f, 14 και ου μη 1 μηδε (*Jes* 8 12 ουδε μη) *Ib* 8602f-398 *Ic* 208 ff 364 114, πασχετε 1 -χοιτε *H* 86 *Ib* 365 ff 270 8507 *Ic* 208 ff 364-8299 486f *K* 186 363 366 8364 476, -χητε *Ia* 8505 8157 8180 8353 8459 *Ib* 8602-368 *Ic* 353 174 *K* 5 8255 8364 8354, 5 κρινοντι 1 εχοντι κρινειν (2 13 1 17) *H* 81 83 86 162 *Ib* 365 ff *Ic* 116 364 258 114, 11 χορηγιαν 1 ης χορηγει ο θεος *Ib* 365-398 *Ic* 116f 364, 4 14 αλλ ει και 1 ει (3 14) *Ib* 365 ff *Ic* 208 (δε 1 και) 364 258 174, επαναπαυεται 1 αναπαυεται *H* 84 86 848 (επαναπεπαυται) 162 *Ia* 175 *Ib* 366f 472 (= 848) 78* (= 848) *Ic* 116f 364 8299 (= 848) 486 (= 848) 258 114, 15 ~ τις γαρ *Ib* 365 ff *Ic* 208 ff 364 486 258 114, 5 1 ~ παρακαλω εν υμιν *Ib* 365-398 *Ic* 370 ff 364 114, 5 8 περι-εργεται 1 περιπατει *Ib* 365 ff 8309 *Ic* 208 ff 364 486 258 *Kr*, 10 στηριζει -σαι -σαι (nach καταρ-τισαι) *Ia* 216 8457-110 *Ib* 62 365 ff 8309 161 368 253 *Ic* 208 ff 364-8299 154 *K* 186 8359 8364 366 111 350 *Kr*?,

2 *P* 1 17 εν ω 1 εις ον (*Mt* 3 18) *H* 86 848 *Ia* 101 173 64 252 256 *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 364 258 114f, 2 5 κοσμου κατα 1 κοσμω *H* 86 *Ib* 8602f *Ic* 208-116 364 114f 258, add κατα p κοσμω *Ia* 70f 252, 6 ασεβει 1 ασεβειν *H* 81 374 *Ib* 8602f *Ic* 370f 364 114, 18 ολιγον 1 -ως (1 *P* 5 10) *H* 103 *Ia* 175 *Ib* 8602 ff *Ic* 370f 486 *K* 387, 22 τον ιδιον εμετον 1 το ιδιον εξεραμα *Ib* 8602 ff *Ic* 208 ff 486 364-8299 114 258 *K* 8454, κυλισμον 1 -μα *H* 81 83* 848 74 (sicher nicht *H*, sondern Einwirkung derselben Quelle, aus der *Ib* *Ic* geschöpft haben) *Ib* 8602f-398 78 ff *Ic* 208 ff 486 114, 3 3 om εν (a εμ-) *H* 3 *Ib* 78 ff *Ic* 208 114 1006, 8 om παρα *H* 82 *Ia* 175 382 *Ib* 365-398 *Ic* 208 ff 114 (xū), 16 στρεβλωσουσιν 1 -λουσιν *H* 83* 3 *Ia* 552 *Ib* 78 ff *Ic* 208* 116 486 114 *O* 46, 18 om δε *H* 3 162 *Ib* 8602f-398 *Ic* 208 ff 364, 13 εντοιχει 1 κατοικει (*Ko* 3 16 2 *T* 1 5) *H* 84 848 *Ib* 8602 398 *Ic* 208 ff 364, εργατοιχει *Ia* 382 367, 15 ~ αδελφος ημων (nach *Eph* 6 21 *Ko* 4 7) *Ib* 62 ff 8260 161 *Ic* 208 ff 364-8299 174 258 486 *A* p 1 *Ia* 1100 8157 *O* 30,

1 *J* 2 28 παρ 1 απ (*Ja* 1 7 2 *P* 1 17) *Ia* 175 *Ib* 365-398 *Ic* 208-116 364, 4 2 γινωσκομεν 1 -κετε (6) *Ib* 365 ff *Ic* 208 116 486 174 356, 5 1 add αυτον p γεννησαντα *Ib* 8602f *Ic* 208-116 364, 12 add του θεου p υιον 1 (12 b) *Ia* 158 175 502 *Ib* 8602 ff 461 *Ic* 208-116 364 486? 356 480, 20 εδωκεν 1 δεδ- (11) *H* 84 86 848 *Ia* 367f 8507 502 552 *Ib* 8602 ff *Ic* 116f 364 258 154 *A* θ 1:1,

Ja 13 απαφριζοντα 1 επ- *H* 83 848f 162 *Ia* 8453-173 *Ib* 78 ff *Ic* 208-116 114, 17 ~ των προ-ειρημενων ρηματων (2 *P* 3 2) *H* 84 *Ia* 170 *Ib* 78 ff *Ic* 208-116 486 258 356,

4. Umgekehrt finden sich, doch ganz selten, in sy Lesarten, die in der griechischen Überlieferung nirgends nachgewiesen sind. Beispielsweise seien genannt: *Ja* 1 18 add ουτος α βουληθεις sy^h, 25 add εν αυτω p παραμεινας *h* vg, 2 18 om μου p εργων sy^h, 19 ~ εστιν ο θεος sy^h, 4 14 om και p επειτα (*K* add δε a και) sy^h, 1 *P* 5 9 om υμων (*I* ~ p αδελφ.) sy^h, 2 *P* 1 10 add υμων (* tilgt es), 2 13 ementes (*H* αδικουμενοι, *I* *K* κομιουμενοι), 1 *J* 2 24 add και α υμεις sy^p, 4 16 μενει ∩ μενει sy^p, 5 5 γαρ 1 δε sy^p, 2 *J* 13 ασπαζου 1 -ζεται σε (3 *J* 15) sy^{ht}.

Die wahrscheinlichste Deutung dieses Textbefundes im syrischen Gebiet und den griechischen *I*-Typen *I^b* und *I^c* ist die folgende. 1. Es existierte für die katholischen Briefe eine syrische Übersetzung, die wohl noch vor der Entstehung der griechischen Rezension *K* liegt, jedenfalls nicht deren Text, sondern unsern *I-H-K*-Text zu Grunde gelegt hat. Sie bot aber ganz wenige Abweichungen von ihm. Es sind dies in Ja 1 P 1 J die sy^p und ^h gemeinsamen Lesarten, von denen einige auch in unserer *K*- oder *I*-Rezension (1), andere sonst sporadisch in der griechischen Überlieferung (2^a), andere nirgends sonst erscheinen (4); eventuell auch, wenn die nachfolgende Annahme richtig ist, ein Teil der nur noch in sy^p oder in sy^h sich findenden Sonderlesarten. 2. Die Einwirkung einer der Rezensionen *H I K* auf jene Übersetzung ist nicht nachzuweisen. Die Berührungen mit *I*, die sich auf Reminiszenzen beschränken, können Zufall sein. *K* kann einige der ihm mit sy gemeinsamen Lesarten aus dieser altsyrischen Übersetzung oder dem eventuell ihre Quelle bildenden griechischen Text, einer Nuance von *I-H-K*, übernommen haben. Ebenso können *K*-Lesarten zufällig an derselben Stelle in die beiden uns erhaltenen Nuancen dieses altsyrischen Textes sy^p und sy^h aufgenommen worden sein. 3. Diese altsyrische Übersetzung ist in sy^h besser erhalten. Doch mögen von den Sonder- und den *K*- (und *I*-) Lesarten in sy^h mehrere nur dieser Nuance derselben zugehören. Die textkritischen Notizen in sy^h beweisen, dass ihr Urheber noch den *I-H-K*-Text kannte und an ihm den Text kontrollierte. 4. Der Schöpfer von sy^p näherte den Text dem griechischen *K*-Text an, doch ohne Rigorosität, so dass eine grosse Anzahl *K* fremder Lesarten, sowohl aus *I-H-K* stammende, als, natürlich in geringerer Anzahl, der altsyrischen Übersetzung eigentümliche, stehen blieben. 5. Die in *I^b* und *I^c*, die deutlich Abarten eines gemeinsamen Archetyps sind, oder in einem von beiden erhaltenen, in sy auch vertretenen Lesarten können an sich ganz wohl aus jener alten syrischen Übersetzung in den Archetyp *I^{b-c}*, eventuell auch noch später in einen der beiden Zweige, wenn sie nicht vielmehr im andern getilgt worden sind, eingedrungen sein. Aber dagegen macht bedenklich, dass sich Lesarten ganz ähnlichen Charakters auch ausschliesslich in *I^{b-c}* finden. Wiederum ist es an sich möglich, dass sie in beiden Revisionen der alten syra, sy^p und sy^h, verschwunden sind, also doch aus der ersteren in *I^{b-c}* eindrangen, so dass an diesen Stellen *I^{b-c}* der einzige Zeuge dieser einst in der alten syra stehenden Lesarten ist. Aber dagegen

spricht doch, dass nicht wenige derselben auch ausserhalb I^{b-c} sich in der griechischen Überlieferung finden. 6. So drängt sich auch hier die Vermutung auf, dass vielmehr ein griechischer Text existierte, der eine Sonderexistenz führte neben der Textentwicklung her, aus welcher die drei Rezensionen herauswuchsen, der aber für die alte syrische Übersetzung, sei es neben $I-H-K$, sei es allein, als Vorlage diente, und von dem sporadisch auch in griechische Codd einzelne, in I^{b-c} sogar die meisten seiner Lesarten eindringen. 7. Bemerkenswert ist, dass dieser Sondertext für alle sieben Briefe existierte. 8. Im Gegensatz zu den Beobachtungen in Ac finden sich aber dessen Varianten, wie der nächste Paragraph zeigen wird, nur ganz selten im lateinischen Textgebiet; und wo sie dort begegnen, kann das Zusammentreffen gut Zufall sein. 9. Diese Lesarten dem Urtext zuzuweisen, ist um so weniger begründet, als für den grössten Teil Parallelen sich finden, sie also wohl aus diesen stammen.

464. Der den altlateinischen Übersetzungen zu Grunde liegende Text. Vollständig ist nur Ja uns erhalten in $\mathfrak{f}$ (ed Wordsworth, *Studia biblica* Oxford 1885 S. 113 ff.). Fragmentarisch ist vorhanden:

s Ja 1¹⁻² 10¹⁶⁻³ 13⁵ 11¹⁹ 1 P 1¹⁻¹² 24¹⁰ (ed Old-Latin biblical Texts N° IV, Oxford 1888 S. 33 ff.).

h 1 P 4¹⁷⁻⁵ 14 2 P 1¹⁻² 7 1 J 1⁸⁻³ 20 (ebenda, N^o V S. 99 ff.).

q 1 P 1⁸⁻¹⁹ 2²⁰⁻³ 7 4¹⁰⁻² P 1³ doch ganz lückenhaft (ed Ziegler, *Sitzungsberichte der Münchener Akademie* 1876 S. 607 ff.).

m Ja 1^{19f} 26^f 2¹³⁻¹⁷ 26 3¹⁻⁸ 13 4¹ 7¹⁰⁻¹³ 5¹⁻³ 5 1 P 1¹³⁻¹⁶ 22 2¹³⁻²⁰ 3¹⁻⁹ 15^f 4^{8f} 5¹⁻⁷ 2 P 1²⁻⁹ 2¹¹⁻¹⁵ 21^f 3⁹⁻¹¹ 1 J 1^{2f} 8^f 2^{9f} 21 23 3⁷⁻¹⁰ 16-18 4¹ 9 15 18 5¹ 6-8 10 20^f 2 J 7^{10f} Ju 6^f 12 (ed Belsheim, *fragmenta Novi Testamenti ex libro qui vocatur Speculum*, Christiania 1899 S. 44 ff.).

1. **af.** Unter diesen Zeugen sind einander verwandt h m q , sie vertreten in verschiedenen Abwandlungen den afrikanischen Text.

Und zwar hat mindestens für 1 Jo, wo es allein nachweisbar ist, schon Tert diesen Text zur Hand gehabt oder gar geschaffen. In den spärlichen Citaten Tert's finden sich folgende diesen Codd eigentümliche Sonderlesarten: 33 add και p καθως h , 5 om ημων h , 7 add πας α ο (229) h , add και p καθως m , 10 αν δικαιος 1 ποιων δικαιοσυνην m lat sy^{hm}, 4¹⁵ Xς 1 Ις (m Ις Xς).

Die Codd bieten folgende gemeinsame Sonderlesarten: 1 P 33 η 1 και (3^b) m q H^{83} , 8 add εσεσθε p ομοφρονες, 51 ~ ο συμπρεσβυτερος (om και) p παθηματων (h p μαρτυς, q om testis und Christi passionem), 3 τυπος 1 τυποι h q , 54 ινα 1 και m q , add rationem reddatis de ovibus (h grege) et a κομεισθε exc q , add illam floridam et a αμαραντινον, 5 add και p ομοιως exc q , 6 add επισκοπος αυτου p καιρω (212) H^{84} ua, doch die griech. Codd stets ohne αυτου, 8 add οτι α ο Ι, 9 ~ αδελφοιτη

υμων, 11 add virtus (nach 2 P 116 = δυναμις) et (*K* add η δοξα και) α το κρατος, 14 add gratia domini (*q* om) cum eis qui invocant Jesum Christum in perpetuitate (vgl 1 K 12), 2 P 14 add εν α επιθυμια *K*, 5 om τουτο *H*⁸⁴ *I*³⁶⁷, 1 J 318 add μονον p λογω (*h* α λ.), και 1 μηδε, om εν *I*.

Wenn alle drei Zeugen vorhanden sind, werden wir hiernach, wo sie differieren, per majora den afrikanischen Text feststellen dürfen, da keine Spur einer engeren Zusammengehörigkeit von zweien derselben zu finden ist. So schrieb af 1 P 51 eius quae vult (oder incipit *h*) revelari gloriae *h q*, nicht futurae declarationis laudis *m*, 5 juniores *m q*, nicht minores natu *h*, 6 humiliate vos *h m*, nicht humiliamini *q*, igitur *h q*, nicht ergo *m*, 7 quoniam *h m*, nicht quia *q*, 7 υμων *h q*, nicht παντων *m*. Wo nur zwei Zeugen uns erhalten sind, ist es zuweilen möglich, mit dem einen den andern eines Fehlers zu überführen; so vertritt *q* 1 P 417 das richtige quis gegen das qui von *h*, 2 P 11 das richtige salvatoris gegen das salutaris von *h*. Häufig differiert die Übersetzung, ohne dass wir in der Lage sind, zu entscheiden, wer wohl von af abgewichen ist: 1 P 113 *q* add estote gg *m*, *q* sperantes, *m* sperate, 14 *q* configurantes, *m* commiscentes, 15 *q* vos ipsi, *m* vos (für αυτον), *q* ~ in omni conversatione sancti gg *m*, 51 *q* ergo, *h* igitur, *m* autem, 1 *q* obtestor, *m* obsecro, 2 *q* providentes, *h* perspicientes, 2 *q* coacto, *h* compulsione, 3 *q* facti, *h* estote (für γενομενοι), 4 *q* apparuerit, *h* venerit, 4 *q* om aeternae gg *h*, 6 *h* add illam p sub gg *q*, 6 *q* potentissima, *m* potente, 7 *q* est cura, *m* cura est (*h* mutilus), 11 *q* ipsi, *h* cui, 11 *q* om amen gg *h*, 12 *q* state, *h* statis, 13 *q* add ecclesia p vos *H*⁸² gg *h*, 2 P 11 *q* add nostri p salvatoris *I*^{a382} *O*⁴⁶ gg *h*, 3 *q* quomodo, *h* sicut, 3 *q* et pietatem, *h* pietatemque.

Dieser af-Text, wenn wir das Mosaik der drei Codd so nennen dürfen, deckt sich nun, wo in den Zeugen nicht Sonderlesarten begegnen, die dem griechischen Text fremd sind und deren Zugehörigkeit zu af, wenn nur ein Zeuge sie vertritt, ganz zweifelhaft bleiben muss, mit unserem *I-H-K*-Text. Nur ganz selten findet sich die Lesart einer Rezension, die durch die Übereinstimmung der beiden andern *I-H-K* abgesprochen wird.

Die letzteren Fälle seien zuerst aufgeführt. 1. *I*-Lesarten: 1 P 219 add παρα θεω p χαρις (Lk 252) *m*, 58 add οτι α ο *h*, 2 P 12 add Xū p Iū (1) sy^h *m*, 1 J 13 om δε *m*, 8 ~ εν ημιν ουκ εστιν (5) *m*. Unter diesen 5 *I*-Lesarten stammen drei aus Parallelen, sodass das Zusammentreffen Zufall sein kann; aber auch die Addition von οτι und die Omission von δε braucht nicht notwendig aus *I* zu stammen, da für beides in den alten Übersetzungen viele Analogien sich finden. Dazu kommen Ja 411 add γαρ p ο *m* *I*^b *I*^c *I*^a 8457 f-110 170 *O*⁴⁶ sy, 1 J 26 om ουτως *h* Cyp *I*⁸²⁰³ ff 200 f 8453-173 172 *A*^{pp40} vg sy^p? Kλ^a Qρ; dies Zusammentreffen kann kaum Zufall sein; wieder stossen wir also auf Spuren eines in den drei Rezensionen abgelehnten Textes (vgl § 463). 2. *K*-Lesarten: Ja 38 ~ ανθρωπων δαμνασαι (auch ff) *m* vg Kū, 411 και 1 η (11^b; auch ff 8) *m*, 12 qui iudicas = *K* ος κρινεις (*I H* ο κρινων) *m*, 1 P 122 add δια πινς α εις *m*, 216 ~ δουλοι θεου (Ac 1617) *m*, 315 om αλλα *m*, 48 add δε p παντων *m*, 2 P 14 ~ τιμια και μεγιστα *m*, 21 ~ ποτε προφητεια, om απο *h*, 1 J 228 οταν 1 εαν (Ko 34) *h*, 29 om και (310) *h*, 313 om και (Ja 528) *h*, 19 γινωσκομεν 1 γινωσμεθα (46) *h*. Auch hier liegt die Vermutung nahe, dass soweit nicht etwa bei den Parallellesarten der Zufall spielt und in *m* wirklich *K* eingewirkt hat, die gemeinsamen Lesarten jenem neben *I-H-K* hergehenden Text entstammen.

Dabei sind die wenigen Stellen, wo *I-H-K* nicht sicherzustellen und einer unserer af-Zeugen vorhanden ist, Ja 53 1 P 116 18 514 2 P 213 1 J 210 35 14, ignoriert; ihr Zeugnis wird später bei Behandlung dieser Stellen zu verwerten sein. Mit Aus-

nahme von 1 J 35 14, wo aber Parallelen einwirken, stehen sie auf Seiten der für *I-H-K* wahrscheinlicheren Lesart.

Zum Schluss seien die Sonderlesarten der 3 Codd verzeichnet, von denen sich ganz selten eine auch einmal in einem griechischen Cod findet, die aber sicher sämtlich als sekundär zu beurteilen sind.

1. *h.* Paralleleinwirkungen: 1 P 54 add αιωνιου p δοξης (10), 2 P 24 κολαζομενους τηρειν 1 τηρουμενους (9) *H*^{δ2 δ4 δ6 δ48} uō, 1 J 213f γραφω 1 εγραφα 13 und εγραφα² 14 (1 12, 13 auch *K*), 17 om αυτου (Ja 113) *H*^{δ4}, 29 αληθειαν 1 δικαιοσυνην (16), 33 add και p καθως, 8 add πας a o (229), 16 την ψυχην 1 τας ψυχας (16^a); Omissionen: 1 P 53 ως, 2 P 110 ποτε (p τε) *H*^{δ4}, 14 και, 17 γαρ, 21 αλλα, 1 J 24 και² *H*^{δ4 δ48 3 I78} 157, 5 αυτου, 14 εγραφα υμιν πατερες, 18 και (p -ται, fehlte also sicher schon in der griechischen Vorlage), 23 και, 24 εν4 *H*^{δ1 I^{δ355} 470}, 31 οτι — αυτου, 7 εστιν 1 εστιν, 17 αυτου¹, 19 και (16) *H*^{δ1 δ4 257 I^{δ203} f δ453-173}, 20 οτι² *H*^{δ4 δ48 I^{δ233} ff 172}; Additionen: 1 P 59 παση a τη, 1 J 23 και p καθως Tert, 10 γαρ p o, 320 ημας p καταγνωσκη; Wortvertauschungen: 1 P 54 cum venerit 1 φανερωθεντος, 1 J 25 γαρ 1 δαν, 25 ομιν *H*^{δ1 I^{δ505}* δ507}, 28 venerit 1 φανερωθη, 32 qui 1 τι; Wortstellungen: 1 J 27 καιτην εντολην; endlich 1 P 418 φανουνται 1 φανειται, 53 τυπος 1 τυποι.

Sonstige Sonderlesarten: 1 P 514 add gratia domini cum eis qui invocant Jesum Christum in perpetuitate (vgl 1 K 12), 2 P 18 praesto sint et superent 1 υπαρχοντα και πλεοναζοντα, wonach er jedenfalls mit *H*^{δ4 δ6} παροντα 1 υπαρχοντα las, 13 σωματι 1 σκηνωματι, 14 σωματος 1 σκηνωματος *Ib*^{δ260f}, 18 ~ τω .. αγιω ορει (die später übliche Bezeichnung von Zion) *H*^{δ1 δ3* δ48 74 I^c 116 114}, 20 γραφη προφητειας 1 προφητεια γραφης *Ib I^c*, 1 J 24 se scire 1 οτι εγνωκα, 19 εξηλθεν .. την .. την .. μεμενηκει 1 εξηλθον .. ησαν .. ησαν .. κεισαν, 29 αυτον ος 1 οτι.

2. *m.* Paralleleinwirkungen: Ja 119 add δε p εστω (s. zu ff), 27 om και a πατρι, 214 om μου (411) *I*¹⁷⁵, 41 om και (1^a), 7 om ουν (1 P 55), 11 ~ αδελφοι a μη (21), 1 P 122 πιστεως 1 αληθειας (Rm 15), 213 om ουν (1 P 55) *H I^{δ505} δ156 398 δ600 114 476*, 31 ~ ει και (14) *Ib* uō, 16 κατακαλουσιν υμων 1 κατακαλεισθε (212) häufig, 2 P 221 αληθειας 1 δικαιοσυνης (2), add δικαιοσυνης p επιγνουςιν, 39 δι 1 εις (2 K 415 uō) *H*^{δ2 δ4 δ48 I^c uō}, τινα 1 τινας (nach Mt 186) *H*^{δ48 3 114}, κω 1 θυ (10) häufig, 1 J 210 ~ ουκ εστιν εν αυτω (18) *H*^{δ2 δ3 δ4 162 ua}, 316 add αυτου p αγαπην (412), 419 2 J 7 add τουτον a τον κοσμον (Jo 939), 51 εκ του θεου 1 εξ αυτου (1^a), 10 add αυτου p μαρτυριαν (Jo 332), 2 J 7 add τον κν ημων p Xv (häufig); Omissionen: Ja 31 ειδότες, 4 και², 411 δε, 1 P 216 ως¹, και, 35 και, 7 και, 9 η, οτι — εκληθητε, 55 αλληλοις, 2 P 15 υμων, 5ff δε durchweg, 8 γαρ, 211 κατ αυτων, 310 ευρεθησεται, 11 ουτως *I*^{δ453 258}, 12 και σπευδοντας, 1 J 51 και p αγαπα *H*^{δ1 δ6 δ48 sa}, 10 o θεος, 20 θεος (p αληθινος) *I*^{200f}, Ju 7 τον — τουτοις; Additionen: Ja 119 και a βραδυς¹, 27 δε p θρησκεια (auch ff), και a ασπιλον *I*^{7 δ505 256}, 32 et dirigere p σωμα, 6 και p πυρ, 412 γαρ p εις, 55 δε p εθρεψατε, 1 P 217 δε a βασιλεια, 18 ημων (!) p δεσποταις, 31 αυτων p γυναικων, 3 η a κοσμου (1 κοσμος), 7 και a ζωης, 2 P 214 και a καρδιαν, 310 παντα p εργα, 1 J 223 δε p ο¹, και a τον², 38 και a o, και a εις, 16 ημων p αδελφων *I*^{7 101}, ημων p ψυχων; Wortstellungen: Ja 127 αυτη εστιν a παρα, 1 P 52 μη αισχροκερδως μηδε κατακυριευοντες των αδελφων (1 κληρων) αλλα εκουσιως προθυμως μηδε αναγκαστως, 2 P 15 αυτοι 1 αυτο *H*^{δ4}; Wortvertauschungen: Ja 216 και 1 δε², 36 τη 1 η², 47 και 1 δε, 1 P 31 ex quibus 1 ινα, 54 ινα 1 και, 2 P 13 ος νυν 1 ως, 211 ειγαρ 1 οπου, κω 1 παρα κω, 1 J 49 κω 1 θυ, 15 πιστευση 1 ομολογηση, Xς 1 Iς *H*^{δ1}, Ju 7 και .. δε 1 ως. Dazu Sonderlesarten: 1 P 315 add και πιστεως p ελπιδος, 53 add εν εργοις αγαθοις εν παση αναστροφη τη κατα θεον (κ. θ. aus 3) p ποιμνιου, 2 P 39 add exspectat p παντας, 11 edere execrabilibus escis et impietatibus non 1 υπαρχειν — ευσεβειας, 1 J 310 ων δικαιος 1 ποιων δικαιοσυνην *H*^{δ6} lat syhm, 57 add

και τρεις εισιν οι μαρτυρουντες εν τω ουρανω πατηρ και λογος και πνευμα αγιον και ουτοι οι τρεις εν εισιν α οτι, add εν τη γη p μαρτυρουντες, 8 add εν Iū Xw p εισιν, 10 Iū Xw 1 τω θεω, 20 add et carnem induit nostri causa et passus est et resurrexit a mortuis adsumpsit nos p ηκει, add et resurrectio nostra p ζωη αιωνιος (vgl Jo 11 25), 2 J 7 ουτοι εισιν οι πλανοι και οι αντιχριστοι 1 ουτος εστιν ο -ος κ. ο -ος (nach 7^a) I 770 syhm, 11 add ecce praedixi vobis ne in diem domini condemnemini p πονηροις, Ju 6 sanctorum angelorum 1 αιδιοις, 7 add cinis factae a προκεινται.

3. q. Paralleleinwirkungen: 1 P 2 24 add ημων p αμαρτιας² (24^a) H^δ4, 4 11 add η βασιλεια και α το κρατος (Mt 6 13), om των αιωνων (Mt 6 13), 12 add αδελφοι p αγαπητοι (1 K 15 58), 2 P 11 ~ ημων p σωτηρος (Ti 3 6), 2 ~ Xw Iū H^δ48 162 I^δ203 ff ua;

Omissionen: 1 P 2 24 αυτος, 3 2 υμων, 5 1 και ~ και; Additionen: 1 P 1 16 και α εγω, 2 23 εαυτον p παρεδιδου δε; Wortstellungen: 1 P 2 21 υπερ υμων επαθεν, 3 4 ησυχιου και πραεως H^δ1, 5 εις θεον ελπίζουσαι.

2. it. Aus den Ergebnissen bei Evv und Ac darf man wohl den Analogieschluss wagen, dass die beiden andern durch gegenseitige nahe Verwandtschaft sich von der Gruppe *h m q* als Sondergruppe unterscheidenden Codd *ff* und *s* den im lateinischen Europa entstandenen Übersetzungstext repräsentiren. Freilich differiren sie untereinander in ganz ähnlichem Masse, wie die drei af-Zeugen, ohne dass es möglich ist zu entscheiden, welcher Zeuge in jedem einzelnen Fall vom it-Text, dessen Vorhandensein die herrschende wörtliche Übereinstimmung ausser Frage stellt, abweicht.

a) *ff* (nur für Ja vorhanden). In weitaus den meisten Fällen, wo zwischen den drei Rezensionen Differenzen sich finden, vertritt *ff* die für *I-H-K* anzunehmende Lesart. Über für *I-H-K* problematische Stellen s. den betreffenden Paragraphen.

Mit *H* finden sich keine Spezialberührungen. Daher ist auch das Zusammentreffen in der Paralleleinwirkung 1 12 (s. o.) und in om ως (H^δ1-2* 64 648 3 I¹⁴ K⁵) m s 55, falls beide Lesarten *H* zuzuschreiben sein sollten, wohl Zufall. Anders steht es bei *K* und *I*. Zufall kann das Zusammentreffen in Reminiszenzen sein, mit *K* 2 5 του κοσμου 1 τω -ω (1 K 1 27), 11 μοιχευσεις φονευσεις 1 -ευεις -ευεις (11^a), 4 11 και 1 η (11^b) s m, mit I 2 25 κατασκοπους 1 αγγελους (Hb 11 33), 4 2 add και α ουκ² (2^a) s vg. Aber *ff* teilt mit *K* auch 3 8 ~ ανθρωπων θαμσαι m vg Ku, 5 16 om ουν, mit I 5 7 add καρπον τον α προιμον m syhm H^δ2* bo. Gewiss wären Einwirkungen von *K* und *I* auf einen so späten lateinischen Cod (s. X) nicht undenkbar. Aber das mehrmals nachweisbare Zusammentreffen mit andern altlateinischen Texten, ja mit der ganzen lateinischen Überlieferung lässt doch vermuten, dass die Lateiner und die Verfasser von *K* resp *I* die Lesarten aus einer und derselben Quelle schöpften. Auf einen ähnlichen Zusammenhang lassen folgende auffallende Gemeinsamkeiten von *ff* mit andern Typen schliessen: 2 3 ~ η καθου εκει mit I^b 78^f H^δ1 74, 4 9 om και κλαυσατε mit Apr I³⁶⁴ syP, 13 om ενα s H^δ1-2 3 I^b 78^f 6355 Apr O⁴⁶, 14 εστιν 1 εστε s, auch in *I* und *K* häufig, doch sicher weder *I* noch *K*, 5 16 add υμων p αμαρτιας mit I^b I^c vg sy sa bo Qp Aug, 20 ~ εκ θανατου αυτου mit I^c H^δ1.

Dagegen findet sich eine ziemliche Anzahl von Singularitäten, über deren Sekundarität kaum ein Zweifel sein kann. Zunächst die Omissionen: 1 8 της πιστεως, 7 γαρ I^b 365, 14 δε. 18 τινα, 2 4 ου, 18 σου, 2 ειςω² (*K* ~), 19 εστιν (*K* ~), 26 και, 3 15 αυτη I^a 70, 4 5 κενως, 5 14 της εκκλησιας, αυτον² H^δ1 3, 20 γινωσκετω οτι (H^δ6 om γιν.);

sodann die Konjunktionsvertauschungen: et für δε 1 5, autem für γαρ 1 13 2 2 26 3 2 7 16

414; wohl auch die Additionen von: καὶ 53 a εν, 4 a ἰδου, 6 a ἐφρονευσατε, δε 119 p βραδύς¹ I^{b62} I^{c114} s, p βραδύς², 27 p θρησκεία m; dann 111 αυτού p καύσωνι, 225 ex XII tribus (!) filiorum Israhel p κατασκοπούς, 48 αὐτός p καὶ¹, ὑμῶν p καρδίας; sowie die Wortstellungen: 218 ἐργα . . πιστίν, 316 ἀκαταστάτος (1 -σία) a ἐκεῖ, 58 καὶ ὑμεῖς μαχροθυμήσατε; die allerdings mehrfach auch im Griechischen vertretenen Paralleleinwirkungen: 112 om οὐ ἄς (25) H^{δ1-2} δ4 δ6 162 I¹⁰¹ δ454 365* K³⁶⁶ 458, 19 add δε p εἶπω (Mt 537) m s H^{δ1-2} δ3 I^{δ156} 78f δ309 114 K³⁶⁶, 26 add δε p εἰ (29) s H^{δ3} δ48 374 I²⁰⁰ δ505 502 78f K⁵, 13 add δε p κατακαυχάται (19) H^{δ4} 162 I^{70f} 382 O⁴⁶, 18 om μου p ἐργῶν (18a) sy^h, 25 om δε (vgl 17) H^{δ3} δ48 I^{200f} 173, 47 om οὖν (1 P 55) m I¹⁷⁵, 518 ~ ἐδωκεν υἱόν (Ac 1417) H^{δ2} δ4 δ6 δ48 I^{δ453-173} 382 78f; endlich die Sonderlesarten: 218 ἐγὼ 1 καὶ, 36 τοῦ κόσμου 1 οὐ κόσμος (p πυρ), vielleicht unter Einfluss von φῶς τοῦ κόσμου, 417 εἰδοὶ . . ποιοῦσι . . αὐτοῖς 1 εἰδοὶ . . ποιοῦντι . . αὐτῷ.

b) s. Auch hier finden sich Lesarten, die wohl dem Schreiber oder der Vorlage zuzuweisen sind. Zuerst Omissionen: Ja 17 τι p -ται auch H^{δ2} δ3*, 23 οὐ H^{δ4} δ48 162 I³⁸² 258 113, 32 καὶ (auch m), 4 καὶ¹, 414 γὰρ² H^{δ4} δ48, 15 καὶ I²⁰⁸, 51 ὑμῶν, 1 P 14 καὶ ἀμαρτανόν (p -αντον) I⁷⁰ 382 114 161*, τετηρημένον; dann die Addition von καὶ: Ja 119 a βραδύς², 1 P 11 a Καππαδοκίας I⁷⁴, a Ἀσίας O⁴⁶, 24 a ἐντὶμον; ferner die Paralleleinwirkungen: Ja 112 θεός 1 ἄς (1 K 29) H^{δ48?} 74 I^{δ157} 78ff sy^p, 19 add δε p εἶπω (s. zu ff), 26 add δε p εἰ (s. zu ff), 27 add τούτου a τοῦ κόσμου (häufig), 23 add των ποδῶν p υποποδίων (Ac 749) H^{δ4} δ48, 41 add καὶ a ποθεν¹ (nach ποθεν²), 4 add τούτου p τοῦ κόσμου (häufig), 57 om οὖν (8) H^{δ6}, 9 add μου p ἀδελφοί (19) H^{δ4} ua, 1 P 13 om καὶ a πατήρ (häufig); wohl auch die Wortvertauschungen: Ja 23 δε 1 καὶ, 1 P 111 in quibus 1 εἰς τινα, und die Wortstellung: Ja 26 αὐτοὶ καὶ.

Ob Ja 42 add καὶ a οὐκ ἐχέτε² (2a), 1 P 26 ἡ γραφή 1 εν γραφή aus I übernommen sind, muss zweifelhaft bleiben, da beide Lesarten die ganze lateinische Überlieferung vertritt, sie beide also wohl schon den ältesten lateinischen Texten angehören, die jedenfalls älter sind als I. Kann das Zusammentreffen in der Anpassung an den Kontext Ja 42 Zufall sein, so könnte eventuell 1 P 26 I die Änderung der grammatischen Form aus lat übernommen haben. Über die mit K zusammen treffende Kontextlesart Ja 411 siehe zu ff. Die folgenden mit K gemeinsamen Lesarten: Ja 23 καὶ 1 δε, add αὐτῷ p ἐπῆλθε, 18 ~ δείξω σοι, add μου p πιστίν², 41 om ποθεν² teilt die gesamte lateinische Überlieferung, ausser 41 auch sa bo (23 nur sa), 218 desgleichen sy. (Dass an den andern Stellen sy^p mitgeht, ist belanglos, da sy^p nach K gearbeitet ist.) Sie gehören also einer schon vor K vorhandenen Textform an, deren Spuren wir auch bei ff begegneten. Auf ihn dürften auch zurückgehen die zahlreicher vertretenen Lesarten: 219 ~ ἐστὶν οὐ θεός H^{δ2} δ4 I^{b78f} O⁴⁶ vg sy^p sa bo, 44 ~ ἐστὶν τῷ θεῷ (vgl Rm 817) H^{δ2} δ48 vg sy^p bo, 51 add ὑμῖν p ἐρχομέναις H^{δ2} I¹⁷³ 175 vg sy^p bo.

Im übrigen stimmt der Text mit *I-H-K*. An für *I-H-K* problematischen Stellen (s. später) vertritt er die für *I-H-K* wahrscheinlichere Lesart, mit Ausnahme von Ja 35 ἡλικίαν, 1 P 18 ἰδόντες, dort dem Kontext, hier der Parallele folgend.

An Sonderlesarten bleibt nun nur noch übrig: Ja 117 nec 1 ἡ H^{δ6}, 4 αὐτῶν 1 των θεωριῶντων.

Der *I-H-K*-Text.

465. Für *I-H-K* schwer entscheidbare Fälle. Wie nicht anders zu erwarten, ist die Entscheidung über den *I-H-K*-Text bei divergierenden Lesarten der drei Rezensionen nicht immer

ein einfaches Rechenexempel, doppelt wenn die Lesart einer der Rezensionen nicht ganz gesichert ist. Etwas hilft mehrmals die Entdeckung der besonderen Textgestalt, welche vor allem in $sy^h I^b I^c$ eingewirkt hat. In der Hauptsache ist von Fall zu Fall zu entscheiden. In der Mehrzahl der Fälle lässt sich dabei wenigstens ein hohes Mass von Wahrscheinlichkeit erreichen.

Ja 112 om 0 $\overline{\alpha\zeta}$ (23) $H^{\delta 1-2} \delta 4 \delta 6 162$ sa bo $I^a 101 \delta 454 I^b 365^* K^{468}$; ist, wie in den I -Codd, so sei es in H selbst, sei es in den H -Codd Reminiszenz. 213 $\epsilon\lambda\epsilon\omicron\varsigma$ 1 -ov (13a) $H^{\delta 1-2} \delta 4 \delta 48 I^a \delta 203 f \delta 157 \delta 454 110 184^e 502^e I^b 78^e 396 I^c 116 f 486 258 506 K^{\delta 359 476 1402}$; ist in den I -Codd nur als Anpassung begreiflich, wie es denn mehrfach erst einkorrigiert ist. Dann ist aber dasselbe für die H -Codd wahrscheinlich; denn dass die übrigen H -Zeugen trotz 13a die H -Lesart aufgegeben haben sollten, ist kaum annehmbar. 215 om $\omega\sigma\iota\nu H^{\delta 1-2} \delta 3 74$ sa? bo? $I^a 158 f 175 I^b 114 258 O^{46} A^{\pi p} \tau$ sy; schien da und dort nach $\omega\pi\alpha\rho\chi\omega\sigma\iota\nu$ überflüssig; I kann die Omission jedenfalls nicht sein, zur Not H , sicher nicht $I-H-K$. 33 $\sim \eta\mu\iota\nu \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma H^{\delta 3} \delta 4 \delta 6 \delta 48 162 I^a 70 101 I^b 78 f$; kann nach § 455, 1a wohl H sein, sicher aber nicht I , darum, da für die Umkehrung $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma \eta\mu\iota\nu$ in zwei Rezensionen kein Anlass zu finden, auch nicht $I-H-K$, vielmehr H -Sonderlesart. 511 $\epsilon\iota\delta\epsilon\tau\epsilon$ 1 $\iota\delta\epsilon\tau\epsilon H^{\delta 1*-2} 3 I^a 70 252 502 I^b 171 398 I^c 208-116^e 370 564 K^{16:16} K^r$ sy^h? ($\omicron\iota\delta\alpha\tau\epsilon I^a \delta 355 \delta 453 110 I^c 487 174 K^{306}$); der Zeugenbestand schliesst $\epsilon\iota\delta\epsilon\tau\epsilon$ für I und wohl für H aus; $\epsilon\iota\delta$ - kann häufig einfacher Vokalfehler, da und dort auch durch $\eta\kappa\omicron\upsilon\sigma\alpha\tau\epsilon$ nahegelegt worden sein. 520 add $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma \rho \psi\upsilon\chi\eta\nu$ (Mt 16 25 uö) $H^{\delta 1-2} \delta 4 \delta 48 3$ bo (gg sa) $I^a \delta 453-173 A^{\pi p} I^b 78 f I^c 208 ff 364$ sy; dürfte aus H nach $A^{\pi p}$ und von dort oder aus sy nach $I^a \delta 453-173$ und I^b und I^c gekommen sein, wenn es nicht aus der berühmten und sehr naheliegenden Mt-Stelle mehrfach direkt in andere Texte drang; jedenfalls kann es nicht I -Lesart sein, da die Dezimierung entgegen jener im Ohr liegenden Reminiszenz unbegreiflich wäre. Auch in H ist die Vertretung schwach, wenn man die Unterstützung durch die Parallele erwägt. So ist $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma$ vielleicht nicht einmal H -Lesart.

1 P 18 $\iota\delta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ 1 $\epsilon\iota\delta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ (Jo 20 29, vgl $\omicron\rho\omega\nu\tau\epsilon\varsigma$ 8b) $H^{\delta 1-2} 74$ ($\delta 3 \epsilon\iota\delta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$) gg bo (sa hiat) $I^b 398 78 ff I^c 353 114$ lat sy Ir; das Fehlen von $\iota\delta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ in ganz I^a beweist sicher, dass es innerhalb I sekundär ist, aus jener I^b und I^c mit sy gemeinsamen Quelle eingedrungen; auch in H kann weder K noch etwa 18 so dezimierend gewirkt haben; so ist $\iota\delta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ $I-H-K$ abzusprechen, trotz Ir lat, die hier wieder einmal mit jener andern alten Textrezension gehen. 8 $\alpha\gamma\alpha\lambda\lambda\iota\alpha\tau\epsilon$ 1 - $\alpha\sigma\theta\epsilon H^{\delta 1} \delta 3^* 74 I^c 114 \Omega\rho$; kann Origeneseinwirkung wie auf I^c , so auf die drei H -Codd, ebensogut aber auf H selbst sein; kommt für $I-H-K$ wegen der dürftigen Bezeugung sicher nicht in Frage, trotz der Parallele 6. 12 om $\epsilon\nu$ a $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\iota$ $\alpha\gamma$. (häufig) $H^{\delta 1} \delta 4 \delta 6 \delta 48$ (gg bo, sa hiat) $I^a 172 173^* \delta 300$; sicher Paralleleinwirkung wie in den I -Codd, so sei es in H selbst oder in den H -Zeugen; kann für $I-H-K$ jedenfalls nicht in Betracht kommen. 116 $\omicron\tau\iota$ 1 $\delta\iota\omicron\tau\iota H^{\delta 2} \delta 3$; vielleicht auch $\delta 48$, da letzterer $\delta\iota\omicron\tau\iota \gamma\epsilon\gamma\rho\alpha\pi\tau\alpha\iota$ omittiert, was Sprung von -HTE $\cap$ -ΠTE (E 1 Al), ebensogut aber Sprung von $\omicron\tau\iota \cap \delta\iota\omicron\tau\iota$ sein kann. Dennoch wird $\omicron\tau\iota$ 1 $\delta\iota\omicron\tau\iota$ als Schreiberwillkür H selbst abzusprechen sein. 16 $\epsilon\sigma\epsilon\theta\epsilon$ (Lev 19 2 uö) $H I^a 200 f \delta 203 f \delta 453 173 502 252 64^e A^{\pi p} I^b 365 f 398 \delta 600 I^c 208 ff 364 114^e, m q$ (estote), $\gamma\iota\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon I^a 70 f \delta 505 397 ff 175 \delta 156 164 184 192 258 \delta 355 251 361 367 \delta 454 \delta 457 \delta 459 1402 110 I^b 62 472 171 \delta 309 \delta 152 270 \delta 356 \delta 370 I^c 470 f 114^* f 154 258 K^{203 350 351 383 500} K^r, \gamma\epsilon\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon K^{20:6} I^a 7 f I^b 78 157 368 I^c 551$; das Wahrscheinlichste bei dieser Zeugenverteilung ist, dass $I-H-K$ $\gamma\iota\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon$ las, K daraus $\gamma\epsilon\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon$, vielleicht unter Einfluss von $\gamma\epsilon\nu\eta\theta\eta\tau\epsilon$ (15) gemacht, H wie $A^{\pi p}$ aus dem at Original $\epsilon\sigma\epsilon\theta\epsilon$ an die Stelle gesetzt hat, ebenso sei es von $A^{\pi p}$ oder vom AT aus auch andere I -Codd; denn das Eindringen des sonst nirgends bezeugten $\gamma\iota\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon$, nicht $\gamma\epsilon\nu\epsilon\sigma\theta\epsilon$,

wie *K* schreibt, in so zahlreiche *I*-Zeugen entgegen dem at Wortlaut ist unvorstellbar.

1 16 om εμτ *H* δ1-2 δ4* *I* a δ300 361; kann, wie in den *I*^a-Codd sicher, so auch in den zwei *H*-Zeugen Reminiszenz aus Lev 19 14 sein, da das Eindringen von εμτ entgegen der Parallele in allen übrigen *H*-Codd sehr unwahrscheinlich ist. 2 3 ετ 1 επερ *H* δ1-2* δ4 *I* a 382 172; ist, wie in *I*, so in *H*, Schreibern schuld zu geben. 2 6 ~ εξ-
λεχτον ακρογωνιατον (Jes 28 16) *H* δ1 δ3 74 bo (sa hiat) *A* πρ *I* a δ505; kann in den *H*-Codd, wie in dem vereinsamten *I*-Cod, teils *A* πρ-Einwirkung, teils unmittelbare Reminiszenz sein, ist also nicht einmal für *H* anzunehmen. 2 11 απεχεσθε 1 -σθαι (-σθαι Ac 15 20 29 1 Th 4 3 1 T 4 3) *H* δ3 δ4 δ48 3 74 103 162 *I* a 70 7 200 f δ203 502 δ453-173 δ180 δ454 111 1402 *I* b 62 δ253 f δ260 161 *I* c δ299 470 258 174 169 506 551^e *K* 2 5 206 377 δ364 559 bo (sa hiat) sy; -σθαι kann teils Vokalfehler, teils Reminiszenz, teils *K*-Einwirkung sein; denn für die weite Verbreitung von -σθαι gegen die Parallelen gäbe es keine befriedigende Erklärung; so ist -σθαι *I-H-K*. 2 13 om ουν p υποταγητε (55) *H* exc 74 103 257 sa bo *I* a δ505 δ156 *I* b 398 δ600 *I* c 114 *K* 476 gg sy^h (sy p add και a υποτ.); die verlorenen *I*-Codd können die *H*-Lesart nicht aus *H*, noch weniger aus *I*, müssen sie also aus 55 übernommen haben; dies macht auch dagegen bedenklich, dass das ohnedem alleinstehende *H* die *I-H-K*-Lesart vertrete, deren Verlust in *I* und *K* kaum erklärlich wäre. 2 21 om και p οτι *H* δ4 162 sa *K* u *I* c 208 ff, ebenso 3 18 *H* δ2 Ωρ; da die Stellen genaue Parallelen sind, ist die einfachste Annahme, dass überall Ωρ eingewirkt hat; für *I-H-K* kann die Omission bei der dürtigen Bezeugung nicht in Betracht kommen. 2 25 επιστραφητε 1 επεστρ- *H* δ2 3 74 257 *I* c 17; kann auch in *H* δ2 *I*-Einwirkung, der 3 74 257 sehr häufig unterliegen, sein. 3 1 om ατ a γυναικες *H* δ1-2* δ4 (gg bo; sa hiat) *I* b 171; differirt allerdings von Eph 5 22 Kol 3 18, ist aber dennoch schwer auch nur für *H* annehmbar, vielleicht war das in *A* πρ und sonst mehrfach sich findende και, als Addition p ομοιως gedacht, über ατ gemalt und hat zu einem Missverständnis Anlass gegeben. 16 καταλαλεισθε 1 καταλαλουσιν υμων ως κακοποιων *H* δ1 δ6 δ48 74 (gg bo; sa hiat) *I* b δ602 365-398 78 f *I* c 208 fff 364 486 114; muss *H*, wohl auch *I*, sicher *I-H-K* und durch die Reminiszenz 2 2 so stark dezimirt worden sein. 4 5 κρινοντι 1 εχοντι κριναι *H* δ1 δ3 δ6 162 (εχοντι κρινοντι) (gg bo; sa hiat) *I* b 365 fff *I* c 116 364 258 114; dürfte nur Parallelwirkung von 2 23 1 17 in den einzelnen Codd oder Cod-Gruppen sein. 4 8 add δε p παντων (Ja 5 12) alle, auch sa bo, gegen *H* δ1-2 δ4 δ6 δ48 (δ3 vac) *I* a δ355 δ454 *K* u Aug; die Parallele hat *I* und *K* eingefangen; *H* muss *I-H-K* sein, da die Ausstossung von δε gegen die Parallele unvorstellbar bleibt. 5 2 om επισκοπουντες *H* δ1-2* δ48 (gg bo; sa hiat) *I* b 157 *K* r δ411? Hier Vig Ps-Chr; die Einstellung wäre viel rätselhafter als die Auslassung; dass von allen *I*-Zeugen nur *I* b 157 den *I*-Text bewahrt haben sollte, ist nicht annehmbar. Beeinflussung von *I* b 157 durch *H* ist nirgends nachweisbar; so gut *I* b 157 demnach auf eigene Faust επισκοπουντες; entbehrlich fand, so gut ist es für die *H*-Codd, oder eventuell auch *H* selbst, und für die genannten lateinischen Väter denkbar. Oder stammt die Omission aus der § 463 wahrscheinlich gemachten von *I-H-K* abweichenden Textform? 5 2 αλλα 1 αλλ a εκουσιως *H* δ1-2 δ6 δ48 *I* b 78 *I* c 114; ist doch wohl, wie bei den beiden *I*-Codd sicher, auch sei es bei *H* oder bei den einzelnen *H*-Codd Dialekteinwirkung, da sonst die Bezeugung stärker sein müsste. 5 10 om θεμελιωσει p σθενωσει *H* δ1 δ4 δ6 (gg bo; sa hiat) *I* a 367 184; ist wohl in den *H*-Codd wie sicher in den *I*^a-Codd Sprung.

2 P 1 1 Συμεων 1 Συμεων *I* *H* δ1 δ6 δ48 162 sa bo; kann in *H* teils *I*- teils Parallel- teils Spracheinwirkung sein; das seltene Συμεων ist sicher *I-H-K*. 3 add τα a παντα (Rm 8 32) *H* exc δ1 74 *I* a δ453-173 552 *I* c 208 fff 364; dürfte wie in den *I*-Codd, so in *H* Reminiszenz sein. 18 εκ του 1 ες a ουρανου (Jo 12 28 Ap 10 4 8 11 12) *H* δ2 δ4 δ6 162 sa bo *I* a 173 502; ist zu schwach bezeugt, wenn auch ες wegen Lk 3 22 verdächtig ist. ~ τω αγιω ορει *H* δ1 δ3* δ48 74 *I* c 114 116; so lautet die Formel für den Berg Zion und

Athos. 24 $\kappa\omicron\lambda\alpha\zeta\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ $\theta\eta\rho\epsilon\iota\nu$ 1 $\theta\eta\rho\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ (9) H δ^2 δ^3 δ^4 δ^6 δ^8 f 103 162 bo (sa hiat) I^a δ^4 53-173 175 δ^3 00 I^b δ^4 69 δ^6 00 I^c 174 K δ^4 189 453; ist sicher so wenig H wie I , die Stelle ein Beweis, wie wenig Majoritäten Garantie bieten; denn $\theta\eta\rho\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ H δ^1 δ^3 74 wäre gegen 9 nicht aufgekommen, muss also H -Lesart sein. 12 $\varphi\theta\alpha\rho\eta\sigma\omicron\nu\tau\alpha\iota$ 1 $\kappa\alpha\tau\alpha\varphi\theta\alpha\rho\eta\sigma\omicron\nu\tau\alpha\iota$ (Ju 10) H I^b 78 ff I^c 114 O 46; ist wie in den verlorenen I -Zeugen, so sicher auch in H Paralleleinwirkung. 15 $\sim$ $\delta\omicron\theta\epsilon\iota\sigma\alpha\nu$ $\alpha\upsilon\tau\omega$ (Rm 12 3 6 15 15 uö) H I , $\alpha\upsilon\tau\omega$ $\delta\omicron\theta\epsilon\iota\sigma\alpha\nu$ K ; da letztere Wortstellung ohne Parallele ist, muss sie für I - H - K eingesetzt werden. 217 $\omicron\mu\iota\chi\lambda\eta$ $-\mu\epsilon\nu\eta$ 1 $-\lambda\alpha\iota$ $-\nu\alpha\iota$ H δ^3 δ^4 δ^6 3 74 162 (gg sa bo) I^a δ^5 05 192 I^b δ^3 56 sy^h; ist sicher H trotz H δ^1 -2, da $\omicron\mu\iota\chi\lambda\alpha\iota$ durch $\nu\epsilon\varphi\epsilon\lambda\alpha\iota$ in der Parallele Ju 12, das K geradezu hier einstellt, nahegelegt war; dann ist aber der Singular auch I - H - K , da sonst sein Aufkommen unverständlich bliebe. 17 add $\epsilon\iota\varsigma$ $\alpha\iota\omega\nu\alpha$ α $\tau\epsilon\tau\eta\rho\eta\tau\alpha\iota$ (Ju 13) I K gg H δ^1 -2 δ^6 74 sa bo sy^h; braucht dennoch nicht H zu sein, da das Verschwinden in H δ^3 δ^4 δ^8 f 103 162 gegen die Parallele sonst schwer begreiflich wäre. 19 om $\kappa\alpha\iota$ (vgl Rm 6 16 14 18) H δ^1 -2* δ^4 8 sa bo I^a δ^5 05 K δ^1 ; könnte eventuell H sein, sicher aber nicht I - H - K . 21 $\chi\rho\epsilon\iota\sigma\omicron\nu$ 1 $-\tau\tau-$ H δ^2 δ^4 δ^8 103 I^a 175 δ^4 53-173 502 δ^3 00 δ^4 54 I^b 78 ff δ^6 00 I^c 174 O 46 K 394; ist wohl in allen einzelnen Codd bezw. Typen Dialekteinwirkung, also H und I - H - K abzusprechen. 22 $\kappa\upsilon\lambda\iota\sigma\mu\omicron\nu$ 1 $-\mu\alpha$ H δ^1 δ^3 74 I^b I^c ; ausser δ^1 verraten diese H -Codd mehrfach Berührung mit I^b und I^c , dennoch kann es H sein, da aber das ganze I^a mit K dagegensteht, ist es I - H - K sicher abzusprechen. 310 om η α $\eta\mu\epsilon\rho\alpha$ H δ^1 δ^3 δ^6 162 257 (gg sa bo) I^a δ^4 59 I^b 78 I^c 208 1005* K δ^1 61 (1 Th 5 2 om η H δ^1 -2 [δ^3 vacat] δ^4 3 162 I^a 65 I^b 78 δ^3 56); beidemal dürfte die Omission auf Schreibfehler beruhen; so sicher in den vereinsamten I -Zeugen, ob in H selbst oder in den H -Zeugen, ist nicht entscheidbar. 310 $\epsilon\upsilon\rho\epsilon\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ H δ^1 -2 3 74 sa A $\pi\rho$ 1 I^b 78-157 I^c 114 1006 158 ϵ , $\kappa\alpha\tau\alpha\kappa\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ (1 K 3 15) K bo, $\alpha\varphi\alpha\nu\iota\sigma\theta\eta\sigma\omicron\nu\tau\alpha\iota$ nach Ja 4 14 H δ^3 ; da $\epsilon\upsilon\rho\epsilon\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ ohne Parallele und an sich schwierig ist, muss es für I - H - K angenommen werden, obgleich die verwüstende Wirkung der Parallele unbegreiflich ist. 11 $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ $\pi\alpha\nu\tau\omega\nu$ H δ^1 I^a 1100 184 113 I^b 78 ff I^c 208 ff 364 114 K 189 214, add $\delta\epsilon$ α $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ H δ^3 3 74 I^a 173, $\delta\epsilon$ 1 $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ I^a δ^4 53 I^c δ^2 99, $\omicron\upsilon\nu$ 1 $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ bo, $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ $\omicron\upsilon\nu$ $\pi\alpha\nu\tau\omega\nu$ $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ sa I^a δ^5 05 I^c 174, $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ $\pi\alpha\nu\tau\omega\nu$ I^c 258, $\tau\omicron\upsilon\tau\omega\nu$ $\omicron\upsilon\nu$ $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ I^b 396 f, om $\pi\alpha\nu\tau\omega\nu$ I^b δ^6 02 fff; für I - H - K ist die erste Lesart doch wohl gesichert; $\omicron\upsilon\nu$ 1 $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ ist die stilistische Verbesserung von K , alles andere Kombinationen. 13 $\sim$ $\kappa\alpha\iota\nu\eta\nu$ $\gamma\eta\nu$ (wie vorher $\kappa\alpha\iota\nu\omicron\varsigma$ $\omicron\upsilon\rho\alpha\nu\omicron\varsigma$) H δ^2 δ^4 δ^8 f 162 I^a δ^4 53-173 δ^3 00 δ^4 54 I^b 78 ff K 189; ob für H anzunehmen, ist gegenüber H δ^1 δ^3 δ^6 74 103 mehr als zweifelhaft; sicher nicht für I - H - K .

1 J 14 $\eta\mu\epsilon\iota\varsigma$ 1 $\omicron\upsilon\mu\iota\nu$ (gegen 21 7 8 usw) H δ^1 -2 δ^4 δ^6 δ^8 3 sa? I^a 65; ist für I - H - K festzuhalten, zumal I in 1 J massenweise Paralleleinwirkungen aufweist. 219 $\sim$ $\epsilon\zeta$ $\eta\mu\omega\nu$ $\eta\sigma\alpha\nu$ 2 gg $\eta\sigma\alpha\nu$ $\epsilon\zeta$ $\eta\mu\omega\nu$ 1 H δ^1 δ^3 δ^6 I^b 365 fff I^c 208-116 364 114 258 sy gg Ir; die Verführung, die Wortstellung aus dem Vorhergehenden aufzunehmen, war gewiss gross; dennoch macht gegen die eigenartige, zudem der Liebhaberei der Griechen für Chiasmus entsprechende Wortstellung als I - H - K -Lesart der völlige Ausfall von I^a -Zeugen bedenklich, denen gegenüber I^b ϵ + sy nach § 463 nur als eine Stimme zählen dürfte, und jenen durch I^b und ϵ repräsentierten Sondertext bietet namentlich H δ^3 δ^6 sehr häufig; der Chiasmus wird jener Textrezension zuzuweisen sein. 32 om $\delta\epsilon$ ρ $\omicron\iota\delta\alpha\mu\epsilon\nu$ (3 14 5 15 18 ff) H δ^1 -2 δ^3 δ^4 δ^6 δ^8 3 162 sa 1:2 Ω ρ 1:1 I^a δ^4 53 ff I^b 78 ff I^c 114 f O 46 K 189 500; die I -Zeugen verraten sich durch ihre Vereinzelung als von der Parallele beeinflusst, dann ist dasselbe für das gegen I und K stehende H anzunehmen. 314 om $\tau\omicron\nu$ $\alpha\delta\epsilon\lambda\varphi\omicron\nu$ ρ $\omicron$ $\mu\eta$ $\alpha\gamma\alpha\pi\omega\nu$ (4 8 gg 3 10) H δ^1 -2 δ^4 δ^8 sa bo I^a 173* I^b 157 I^c 114 h; in den verlorenen drei I -Zeugen ist die Einwirkung von 4 8 augenscheinlich; so steht I K gegen H , wenn nicht auch in den H -Zeugen 4 8 einzeln eingewirkt haben sollte. 412 $\sim$ $\tau\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\omega\mu\epsilon\nu\eta$ $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ $\epsilon\nu$ $\eta\mu\iota\nu$ K , $\epsilon\nu$ $\eta\mu\iota\nu$ $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ H δ^1 -2, $\epsilon\nu$ $\eta\mu\iota\nu$

τετ. εστιν *H* 84 848 162 *Ia* 8505 8453-173 *Ib* 78 ff 365-398 *Ic* 203-116 364 114 *O* 46 *K* 394; *εν ημιν* εστιν ist der Anpassung an das vorhergehende *εν ημιν* *μενει* verdächtig, dann aber auch *εν ημιν* τετ. εστιν, ob es nun *I*-Lesart ist oder nicht, und τετ. εστιν *εν ημιν* empfiehlt sich für *I-H-K*. 510 *εαυτω* *λαυτω* *H* 82 86 848 *I* (fast alle *I*-Zeugen) *K* 2 363 394 8359 559; dürfte *I-H-K* sein, da in *H* nur 81 84 sowie 162 257 fehlen, welche letztere im Kontext meist *K* haben, also ohne Gewicht sind. 520 *και* *οιδαμεν* (*Jo* 21 24) *H* 84 86 848 f *sa* (*gg* *bo*) *Ia* 8203 ff 8453 ff 172 175 254 502 1402 *A* 78-157 8602 fff 8356 8600 *Ic* 208-116 f 364-8299 114 f 258 356 486 *sy*, om *και* (18 f) *H* 3 162 *K* 5 *Διδ* *Ia* 8157 184 8457* 110 *K* 5 8161 500, *οιδαμεν* δε (32 *Jo* 9 31) *H* 81-2 *K* *bo*; da für *και* *οιδαμεν* nur eine ganz ferne Parallele vorhanden, und es dennoch am reichsten bezeugt ist, muss es wohl *I-H-K* gewesen sein; schwierig ist nur die Abweichung von *H* 81-2, für das *K*-Einwirkungen stets problematisch sind, aber *H* 81-2 kann ja δε unmittelbar aus 32 bezogen haben, so gut wie *K*.

2 *J* 5 ~ *καινην γραψων* *σοι* *H* exc 81 74 *Ia* 8505 8453-173 64 192 254 8355* 552 *A* 78 ff *Ic* 208-116 364-8299 258 114 169 *K* 394; die Wortstellung entspricht durch Anschluss von *καινην* an *εντολην* *I* *J* 27 f *Jo* 13 34, und dürfte darum sekundär sein.

Jo 18 add *οτι* *p* *υμιν* (*Jo* 6 36 uö) alle, auch *lat sy sa bo Ky*, gegen *H* 81-2 86 162 *Ia* 170 173 8355; *οτι* wurde wegen des unmittelbar vorangehenden *οτι* als unschön, weil entbehrlich, ausgelassen. 29 *τηρησωμεν* *H* 81 83* 86 *Ia* 64 *Ic* 208 114 *sy*, alle anderen *τηρησατε*; eine Parallele ist nicht da, doch steht *τηρησωμεν* unter dem Verdacht einer Reminiscenz an *τηρωμεν* *I* *J* 23 53 und ist darum, wenn auch auffallend, zu verwerfen.

Dagegen ist an folgenden Stellen eine Entscheidung zurzeit unmöglich.

Ja 118 *αυτου* *λεωτου* *gg* *H* 82c 83 84 86 3 74 *Ia* 200 f *Ib* 78 8206 8309 *Ic* 158 *O* 46 *K* 3, 19 *ιστε* 1 *ωστε* (*Eph* 5 5 *Hb* 12 17, *ωστε* *I* *K* 14 39 15 58) *H* 81-2 (82* *ιστω*) 83 84 848 74 162 *sa bo* (*ισμεν*) *Ib* 78 398 *lat syhm*. 23 *επιβλεψητε* δε *H* 81 83 86 3 74 *Ia* 8156 8300 106 *Ib* 365 fff 78 f *Ic* 208 fff 364 114 *K* 5 ff *sy^h*, *και* *επιβλεψητε* alle ändern, auch *sa bo sy^p*. Sollte *K* mit *sy^p* in *Ia* eine solche Verwüstung angerichtet und auch *H* so stark dezimiert haben? Eine sichere Erklärung des Zeugenverhältnisses ist nicht möglich. 26 *ουχι* *ουχι* *a* *οι* *H* 83* 84 86 74 *Ia* 200 f 365 f *Ic* 116 f 364; kann trotz des fehlenden *H* 81-2 gut *H*, zur Not auch *I* sein und wäre dann sicher *I-H-K*; doch kann auch das Anhängen von *t* beim Dictando-Schreiben durch das als *t* gesprochene *οι* erst veranlasst sein; nur sind es dafür fast zuviel Zeugen; dass das *t* durch *οι* verschluckt worden, zumal *ουχι* selten ist, hat größere Wahrscheinlichkeit für sich. 214 16 om *το* in *τι* *το* *οφελος* (*gg* *I* *K* 15 32) *H* 81 83* 74 *gg sa bo* kann Schreibversehen oder Dialekt sein; aber unmöglich ist auch nicht, dass in *I* und *K* von *I* *K* 15 32 her *το* eindrang und von allen drei Seiten die *H*-Zeugenreihe dezimiert worden ist; dann wäre *τι* *οφελος* *I-H-K*. 220 *αρχη* *ι* *νεκρα* *H* 81 83* *sa* *Ib* 78-157 ff *s* (*gg* *A* 9 *Ky*); *νεκρα* ist verdächtig, aus 26 eingedrungen zu sein; doch ist die Bezeugung für *αρχη* einzigartig schwach. 43 add δε *p* *απειτε* *H* 86 848 3 74 162 (83 *vacat*) *Ia* 8500 8203 ff 8453, keine der Übersetzungen; δε kann gut aus 16 *απειτω* δε in die Codd eingedrungen, weniger wahrscheinlich durch *Mt* 77 *Lk* 119 *Jo* 16 24 und *K* aus *H* 81-2 84 103 und *Ib* *Ic* verdrängt worden sein. 53 add *ο* *ιως* *a* *ως* *H* 82c (83 *vacat*) 84 848 3 74 162 (*gg bo*; *sa* *hiat*) *A* 78 *Ia* 173 175 *O* 46 *Ic* 208 fff 364 114 *K* 5 *sy^h* (*gg* ff *s m*); da *ο* *ιως* kurz vorher steht, mochte es entbehrlich erscheinen, oder es wurde aus dem Kontext herangezogen; die *I*-Codd hängen alle mit *sy^h* zusammen, auch mit *A* 78. Vielleicht ist *A* 78 die Quelle für alle. 1 *P* 122 om *δτα* *πνευματος* *p* *αληθειας* *H* *bo* (*sa* *hiat*) *Ia* 64 172 8360 *Ib* 78-157 *Ic* 114 *lat sy*; die verlorenen *I*-Zeugen können nicht *I* repräsentieren, ebenso wenig aber von *H*, eher von *lat* oder *sy* beeinflusst sein; ob *H* + *lat* + *sy* genügt, die Omission für *I-H-K* zu sichern? die Addition in *I* und *K* kann zur Not aus *Jo* 14 17 26 16 13 *I* *J* 46

119*

eingedrungen sein; doch wäre das Zusammentreffen beider Rezensionen darin auffallend. 3 18 περι αμαρτιων υπερ ημων H^{exc} δ¹ (δ⁴ υμων, δ⁶ ~ περι υμων υπερ αμαρτιων) bo (sa hiat) Ia 200f 175 252 δ⁴⁵³ 168 172 Apr Ib 78 ff 209f Ic 158 551 114 O⁴⁶ K⁵¹ 107 δ²⁰⁰ 394 δ⁵⁵⁴*, dazu mit υμων Ib δ⁶⁰² fff δ²⁰⁶ δ²⁶⁰ f Ic 208 ff 364 486 258 174; hier kann K gegen I-H, die υπερ ημων, resp υμων, aus 2 21 übernommen zu haben verdächtig sind, I-H-K erhalten, doch kann ebensogut K υπερ ημων neben dem folgenden υπερ αδικων als überflüssig empfunden haben (vgl. noch Parallelenliste). 18 ημας 1 υμας (p ινα) H^{δ^{2c}} (* om) δ³ δ⁴ δ⁴⁸ 3 bo (sa hiat) Ia 175 δ¹⁵⁷ f 397 f δ¹⁸⁰ f 502 δ⁴⁵³ δ⁴⁵⁹ 56 170 216 113 Apr Ib 62 78 ff δ¹⁵² f δ³⁰⁹ 253 f Ic 551 364 ff 486 174 O³⁶ K^{δ¹⁶¹} δ²⁵⁵ 303 394 554 syhm lat Ku Διδ; ημας kann dem vorhergehenden υπερ ημων angepasst sein, wie das dort mehrfach erscheinende υπερ υμων in unserem υμας seinen nächsten Anlass haben könnte; da für υμας keine Parallele vorhanden ist, die es veranlasst haben könnte, ist es als das im Text Schwierigere vorzuziehen. 22 om του α θυ (gegen alle Parallelen) H^{δ¹⁻²*} δ⁶ δ⁴⁸ (gg bo; sa hiat) Ia δ⁵⁰⁵; die Bezeugung ist schwach, του könnte ausgefallen sein, weil auch vor δεξια der Artikel fehlt; wahrscheinlicher ist doch, dass der konzentrierte Angriff der Parallelen den von H noch vertretenen I-H-K-Text in I und K verdrängt hat. 43 add υμιν p γαρ K bo (sa hiat), ημιν Ia 70f 7 δ⁵⁰⁵ δ⁴⁵³ f 502 δ¹⁵⁷ 55 168 170 1100 200 δ²⁵⁴ 205 361 Apr Ib 62 171 δ¹⁵⁷ f 253 161 δ³⁵⁶ Ic 158 506 H^{δ³} δ⁶ δ⁴⁸ 3 K⁵ 51 61 189 δ¹⁶¹ 559, om υμιν H^{δ¹⁻²*} (= K) δ⁴ 162 Ia 264 δ²⁰³ f 173* 502 252 δ⁴⁵⁷ Ib 78-157 Ic 370 f δ³⁶⁴ δ²⁹⁹ O⁴⁶ K⁴⁷ 61 453 lat sy Aug; eine sichere Entscheidung wird kaum möglich sein, doch macht die Addition den Eindruck der Stilverbesserung; unerklärbar bleibt, warum so zahlreiche I-Codd nicht υμιν, sondern ημιν einsetzen. 47 om ο α καιρος (2 T 43 gg I K 7 29) H^{δ²} δ⁴ δ⁴⁸ (gg bo; sa hiat) Ia 200f δ²⁰³ f 367 Apr Ib δ¹⁵⁷ f 472 Ic 551 114 487; unentscheidbar. 51 add η δοξα και α το κρατος (4 11) K syP H^{δ²}, add και η δοξα p το κρατος H^{δ⁴⁸} 74 162 bo (sa hiat) Ia 101 δ⁵⁰⁵ δ⁴⁵³-173 252 Ib 305-398 78-157 Ic 208 fff 364 258? 114, om η δοξα και nur H^{δ¹} δ⁴ δ⁶ (δ³ vacat); da κρατος allein in keiner nt Doxologie sich findet, ebensowenig το κρατος και η δοξα, ist nicht zu entscheiden, welche der beiden letzten Lesarten I-H-K sein dürfte; die zweite derselben steht im Verdacht einer missverstandenen K-Korrektur, nur müsste dies auffallend häufig geschehen sein; immerhin wird trotz der schwachen Bezeugung die Omission von και mit der grössten Wahrscheinlichkeit I-H-K zuzuschreiben sein. 14 add Iū p τοις εν Χω (Rm 81 gg Ga 1 22) alle auch h exc H^{δ¹} δ⁴ δ⁶ δ⁴⁸? sa bo Ia 175 δ³⁰⁰ syP; Entscheidung unmöglich. 14 om αμην H^{δ¹} δ⁴ δ⁴⁸? 74 162 sa bo Ib 171 f Ic 174 gg h sy; Entscheidung unmöglich.

2 P 1 13 αδικουμενοι 1 κομιουμενοι H^{δ¹⁻²*} δ⁶ 3 74 (gg sa bo) Ic 114 (sy^h gg m ementes); unentscheidbar.

1 J 2 10 ~ ουκ εστιν αυτω (18) H^{δ²} δ³ δ⁴ 162 sa bo Ia δ⁴⁵³-173 158 f 1402 δ²⁰⁶ m syP, ~ εν αυτω ουκ εστιν (15) alle andern, auch h vg sy^h; das Zeugenverhältnis spricht für die letztere Wortfolge als I-H-K; doch ist die Entscheidung ganz unsicher. 3 23 add ημιν p εντολην H^{exc} 74 103 sa bo Ia δ⁵⁰⁵ δ⁴⁵³-173 502 175 192 1403 170-254 (~ a ε.) Apr Ib 365 fff δ²⁰⁶ (~ a ε.) 78 ff Ic 208-116 364 174 (~ a ε.) 258 O⁴⁶ (~ a ε.) K³⁹⁴ 187 189 lat sy; die Addition kann aus 1 J 2 23 Jo 13 34 stammen, während für die Omission keine Parallele vorliegt; dennoch spricht die Fülle der Zeugen gegen die Omission.

2 J 12 υμων 1 ημων (Jo 16 24) H^{δ¹} δ⁴ δ⁴⁸ 162 Ia δ²⁰³ f δ¹⁵⁷ f δ⁴⁵³-173 64 172 252 δ³⁵⁵ Ib 62 396 ff 78 fff 209 δ¹⁵⁷ 396 Ic 551 158 174 K^{δ³⁵⁹} δ³⁶⁴ 303; diese zerrissenen Zeugenreihen sprechen gegen die Zugehörigkeit der Lesart zu I, da sie doch die Parallele hätte schützen müssen, zumal 1 J 14 I zweifellos υμων schrieb, sodass auch von dorthier ημων in den I-Zeugen gefährdet war; die dann anzunehmende Häufigkeit der Reminiszenz im I-Kreis macht auch bedenkl. gegenüber den H-Codd; freilich kann ebensogut ημων aus 1 J 14 eingedrungen sein, nur dass dort gerade H^{δ⁴} δ⁴⁸ υμων schrieben. 12 ~ πεπληρωμενη η (gg 1 J 14 Jo 16 24) H^{δ¹⁻²} δ⁴ Ia 173 Ic 114; das Aufkommen der abweichenden

Wortstellung an drei unabhängigen Stellen ist ebenso schwer begreiflich, als das fast völlige Durchdringen der beiden naheliegenden Parallelstellen. 3 J 9 add $\tau\iota$ a τη $H^{\delta 1-2*} \delta 3 \delta 4$ sa bo $I^{b 171 f} I^{c 208*}$; dies $\tau\iota$ kann vor τη leicht ausfallen, auch ohne K -Einwirkung, wo es wirklich fehlt; I hätte dann sein $\alpha\nu$ (siehe I -Liste S. 1873) an die Stelle von $\tau\iota$ gesetzt. Möglich ist freilich auch, dass I und K den Satz $\epsilon\gamma\gamma\alpha\psi\alpha$ τη $\epsilon\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha$ zu abrupt fanden und jeder in seiner Weise nachhalfen.

466. Textzeugen, die älter sind als die drei Rezensionen (abgesehen von der altsyrischen und den altlateinischen Übersetzungen § 463 464).

1. Origenes vertritt stets den I - H - K -Text mit folgenden Ausnahmen:

1 P 17 add και a δια $H^{74} I^{a 200 f} I^{b 157} O^{46}$, 8 $\alpha\gamma\alpha\lambda\lambda\iota\alpha\tau\epsilon$ 1 -σθ ϵ $H^{\delta 1} \delta 3^* 74$, 25 οικ $\acute{o}$ -1 $\epsilon\pi\omicron\iota\chi$ - (7) K , add $\tau\omega$ a $\theta\epsilon\omega$ (Rm 121) K , 318 om και $H^{\delta 2}$, 19 add κατακεκλεισ-μενοις 1:1 $H^{\delta 3} 103 I^{a 200 f} 175 502 I^{c 174}$ sy $A^{\theta 1:1}$, 58 καταπιη 1 -ειν $8^{\times}$ $E^{\nu 5} K^{\nu 1}$ K , 1 J 1: και 1 σ^2 , 5 ~ ουκ $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ εν αυτω (8) $4:4$, 22 ~ $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ ιλασμος 3:2 $A^{\theta 1:2}$, 8 ~ αληθινον φως, 17 om αυτου (Ja 15) $H^{\delta 4} \delta 48 I^{a 173} I^{b 78-157}$, 18 om o $H^{\delta 1-2*} \delta 3 \delta 6 I^{a} \delta 433-173 216 I^{b 78} I^{c 114} O^{46}$, 316 ~ $\epsilon\theta\eta\kappa\epsilon\nu$ την ψυχην (Jo 1017), 516 add τις p ινα (vgl Jo 225) 1:1 I Tert, Ju 8 κυριωτητας 1 -τα (Ko 116) $H^{\delta 2} I^{a 64}$. Meist dürfte Ω die Lesart geschaffen haben; von ihm ist sie in einzelne Codd oder auch Rezensionen gedrungen. Ursache war häufig eine Reminiszenz.

2. Klemens Alex. citirt nur 1 P und 1 Jo und zwar in der I - H - K -Form.

An Abweichungen findet sich nur: 1 P 17 ~ της πιστεως υμων, τιμωτερον K , add και a δια, δεδοκιμασμενου 1 δια δε δοκιμαζομενου I^2 , om και τιμην, 9 om υμων $H^{\delta 1}$ A^{θ} , 315 add δε p $\epsilon\tau\omicron\mu\omicron\iota$ K , 16 ~ την καλην (1 αγαθην) αναστροφην υμων εν X^{ω} (vgl 212), 1 J 318 om τη a $\gamma\lambda\omega\sigma\sigma\eta$ $H^{\delta 2} \delta 63 A^{\pi} I^2$, 19 om και (16) $H^{\delta 1} \delta 4 257 I^{a 203 ff} \delta 453-273$. Von den zwei Berührungen mit K kann die eine sprachlicher Zufall, bei der andern $K\lambda$ die Quelle für K sein. 1 J 318 kann $K\lambda$ Quelle für $H^{\delta 2}$ und A^{π} , A^{π} Quelle für die übrigen Zeugen sein. 1 P 17 δεδοκ- kann ebenfalls $K\lambda$ die Quelle für die Lesart in den Text-Codd sein.

3. Tertullian citirt nur 1 P und 1 J, auch sie selten; und zwar überall den I - H - K -Text, doch mit nicht ganz wenigen Sonderlesarten:

1 P 121 γαρ 1 και ($I^{b 157} \delta 260$ add και p γαρ), ημων, add $\epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ p υπογραμμεν, 413 γαρ 1 και, 14 om εν $H^{\delta 2*}$, η δοξα και 1 το της δοξης, 1 J 17 αυτου 1 αλληλων $H^{\delta 4}$, om $\iota\bar{\nu}$, 8 ~ εν ημιν ουκ $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ (5) I , 21 ημαρτητε 1 τις ημαρτη, add $\theta\epsilon\omicron\nu$ a τον πατερα, 33 add και p καθως h , 5 om ημων h ua, 6 om αυτον¹ 7 add πας a o (6) h , add και p καθως m , 8 ~ o διαβ. απ αρχης, add γαρ p τουτο, 9 ~ $\mu\epsilon\nu\epsilon\iota$ εν αυτω, 516 add τις p ινα Ω 1:1 I , 18 add δε p οιδμεν. Wieder drängt sich die Vermutung auf, dass mindestens die beiden I -Lesarten einem schon vor Tert vorhandenen Text entstammen, vielleicht auch die Gemeinsamkeiten mit $I^b H^{\delta 2} H^{\delta 4}$.

4. Irenaeus bietet sehr wenige Citate, die meist nur lateinisch erhalten sind.

Zweimal vertritt er K : 1 P 120 επ εσχ $\acute{o}$ των των χρονων, 2 J 11 ~ o γαρ λεγων. Zweimal geht er mit dem in I^b durchschimmernden Sondertext (s. § 463) 1 P 18 ιδοντες 1 ειδ $\acute{o}$ τες, 1 J 219 om παντες $I^{b 365-472} I^{c 208-116}$ sy^h. Daneben bietet er Sonderlesarten: 1 P 18 credidistis gaudebitis 1 πιστευοντες δε $\alpha\gamma\alpha\lambda\lambda\iota\alpha\sigma\theta\epsilon$, 12 επε-

θυμου 1 επιθυμουσιν 1:2, 1 J 2:18 om και?, 21 cognoscite ergo 1 ουκ — και, quoniam omne mendacium extraneum est et non est de veritate (*I*^{c208} steht και ενη [sic] και p εστιν; sollte in der Vorlage καινον και a εκ της αληθειας ουκ εστιν interlinear gestanden haben?), 41 de saeculo = εκ του κοσμου 1 εις τον -ον, 51 om εστιν ο, 2 J 7 add τουτων α τον, 8 αυτους (eos) 1 εαυ- (p -τε!) *I*^{a175} *K*⁵, 11 αυτοις 1 -ω, αυτων 1 -ου.

Keines dieser aus der Zeit vor den drei Rezensionen stammenden Citate gibt Grund zu dem Verdacht, der aus der Konfrontation der drei Rezensionen sich ergebende Text sei nicht der Urtext. Doch gibt zu denken, dass wieder Irenaeus es ist, der aus dem neben *I-H-K* hergehenden Sondertext Lesarten aufweist, wie er in den Evv von Tatian, in *Ac* von dem Sondertext, als dessen Urheber auch Tatian in Betracht kam (§ 447), Gebrauch macht.

467. Ergebnis und Folgerungen für die Vorgeschichte des Textes von Kath. Alle die nur in einzelnen Codd oder Cod-Gruppen oder auch dem Andreaskommentar auftauchenden Varianten, ebenso ein guter Teil der mehrfach begegnenden Paralleleinwirkungen (§ 451—454) können gut als Leistung von Schreibern oder Lesern oder Andreas begriffen werden und stellen darum dem Textkritiker keine weitere Aufgabe, zumal keiner jener Varianten hinter die Entstehungszeit der drei Rezensionen zurückweist.

Anders steht es mit den durch grössere Zeugenkreise oder durch eine der Rezensionen vertretenen Varianten. Überhlicken wir sie noch einmal im Zusammenhang. Zuerst die Sonderlesarten der Rezensionen.

Ohne Schwierigkeit lassen sich die nur Sprachformalien betreffenden Sonderlesarten auf Rechnung des Rezensenten stellen, obgleich schon hier mancher ernsteren Variante gegenüber die Frage entsteht, ob er sich das Recht zugetraut hat, den überlieferten Text auch nur in seinem rein sprachformalen Charakter nach seinem Geschmack zu ändern. Ähnlich steht es bei den mit Parallelen übereinstimmenden Lesarten. Während sich in *H* nur zwei solcher Lesarten finden (§ 455), ist für *I* (§ 458, S. 1869ff.) wie für *K* (§ 462, 1) die grosse Zahl derselben charakteristisch. Zur Not mögen diese Paralleleinflüsse im Lauf der vor den Rezensionen liegenden Zeit da und dort gewirkt haben, wie dies ja auch in der weiteren Geschichte der rezensirten Texte in reichem Masse der Fall ist. Und dass dann die Rezensenten unter streitenden Lesarten der durch Parallelen gedeckten den Vorzug gaben, ist gut vorstellbar. Aber diese Lesarten müssen ihnen dann doch nicht nur in einem einzelnen Cod begegnet

sein, sondern sich durch ihre breite Bezeugung empfohlen haben. Und so legt sich die Vermutung nahe, dass sie, wenigstens zum Teil, schon früh und an autoritativer Stelle in den Text eingesetzt worden seien. Ein kleiner Teil derselben kann nachweislich Origenes zum Vater haben. Auffallend ist dabei, dass gerade die beiden einzigen in *H* aufgenommenen Parallellesarten in den auch sonst eigenartigen *I*-Typen *I^b* und *I^c* sich ebenfalls finden, obgleich diese Typen mit *H* keinerlei Berührung haben.

In *H* finden sich sonst nur noch als zweifellose Eigentümlichkeiten zwei Artikel- und zwei Partikel-Omissionen, ein Sprung, eine Umstellung, und eine einzige bedeutsame Sonderlesart Ja 3^s *ηλικον* l *ολιγον*, die wieder in *I^c* und in sy wiederkehrt (s. § 455).

In den ägyptischen Übersetzungen (§ 456) sind nur die sa und bo gemeinsamen Abweichungen von *H* von sicherem Gewicht. Wieder sind es einige Paralleleinwirkungen (s. o. S. 1865), einige ihnen gemeinsame auch in *K* aufgenommene Lesarten (S. 1867), deren Eindringen aus *K* in sa und bo nicht unmöglich, aber nicht sehr wahrscheinlich ist, und einige an sich uninteressante Sonderlesarten (S. 1866). Auch diese letzteren müssen eine grössere Verbreitung gehabt haben, wenn beide Übersetzungen sie aufnahmen.

In *I* finden sich neben Sprachformalien und Paralleleinwirkungen sicher nur noch 7 Omissionen, 4 Wortstellungen, beides inhaltlich belanglos, aber ihre Aufnahme im Grund* nur um so auffallender; sodann ein paar Wortvertauschungen *εχει* l *λεγει*, *Xε* l *χρηστος*, *η γραφη* l *εν γραφη*, *ιδητε* l *ειδ-*, *ταυτης* l *τουτω*; endlich addirt *I* je einmal *του*, *μεν*, *οτι*, *αν*, *δε*, *και* und, was allein Bedeutung hat, *διαβολε* und *εαυτους*. Wie kommt *I* aber dazu?

Daneben fordert für die S. 1871 besprochenen, *I* selbst nicht sicher zugehörenden Lesarten deren zahlreiches Erscheinen im *I*-Kreis eine Erklärung. Es handelt sich um 3 Wortumstellungen, 2 Omissionen, 2 *ημων* l *υμ-*, *† υμων* l *ημ-*, 2 andere Vokalveränderungen, die Addition des Artikels vor *θεον*, von *τις* (mit *Ωρ Α^{πρ}*), *εαυτους* l *αυ-*, *δεδοκιμασμενου* l *δε δοκιμαζομενου*.

Bei den ägyptischen und palästinischen Vätern (§ 457 450) erscheinen keine den drei Rezensionen fremde Lesarten.

Im *K*-Kreis bietet *K^r* 17 weder durch *K* noch durch *I* gedeckte Lesarten (S. 1875), die gut im Wechsel der Geschicke von *K* entstanden sein, aber ebensogut ihre Quelle noch jenseits der Rezensionen *K* haben können. Dasselbe gilt von den etwas zahlreicheren Sonderlesarten in *K^c* (S. 1875 2,3), deren bedeut-

samste, die Addition von του εξολοθρευσαι κτλ 1 P 3¹², auch in *I^b* und *I^c* wiederkehrt.

In *K* selbst begegnen, neben Sprachformalien, zu denen hier mehrere Änderungen des Modus und des Tempus kommen, und den Paralleleinwirkungen (§ 462), 1, 18 Omissionen, von denen die in Ja 4¹² 1 P 2² 4¹⁴ 2 P 1¹⁰ 3³ Ju 2³ von Gewicht sind und kaum auf Zufall, Unachtsamkeit oder Willkür beruhen können. Dazu treten 11 Umstellungen, neben 2 ημ- und 1 υμ- noch 12 Wortvertauschungen, von denen mehr als die Hälfte nicht ohne sachliche Bedeutung sind, endlich nicht weniger als 17 Additionen, von deren Mehrzahl dasselbe gilt.

Zu diesen *I-H-K* d. h. dem im 3. Jahrhundert herrschenden, weil von zwei der Rezensionen unabhängig von einander aufgenommenen Text sicher nicht zugehörigen Lesarten kommen aber nun noch von den in § 465 besprochenen Lesarten, bald aus der einen bald aus der andern Rezension, jedesmal die *I-H-K* abzusprechende. Auch unter ihnen sind manche von Gewicht. Von den 50 Fällen, in denen die Entscheidung, welche der miteinander konkurrierenden Lesarten *I-H-K* zugehöre, mit Wahrscheinlichkeit zu treffen ist, handelt es sich nur 7 mal um reine Schreibformalien, 3 mal um Grammatikformen, je 3 mal um Artikel und um Partikeln, 7 mal um Wortstellungen, 9 mal um Parallellesarten, 12 mal um Omissionen; endlich um ειδετε oder ιδετε, οτι oder διοτι, ει oder επειρ, κρινοντι oder εχοντι κρινειν, ημεις oder υμιν, τηρησωμεν oder -σγητε. In den 22 unentscheidbaren Fällen befindet sich ein Sprachformale, 3 Artikel, 3 Partikeln, 3 Wortstellungen, 2 Parallellesarten, 2 Differenzen zwischen ημεις und υμ-, dann ιστε oder ωστε, αδικουμενοι oder κομιουμενοι, und 5 Additionen δια πανς, υμιν, η δοξα και, αμην, τι. Auch die jedesmal *I-H-K* abzusprechenden unter diesen konkurrierenden Lesarten müssen aber von Ansehen gewesen sein, da sie in einer Rezension Aufnahme gefunden und meist noch ausserhalb derselben eine so zahlreiche Vertretung sich bewahrt haben, dass es streitig ist, ob sie nicht *I-H-K* zuzuweisen sind.

Nun aber existiren noch eine stattliche Anzahl Lesarten, welche zwar in keine Rezension aufgenommen wurden, aber, obgleich sie dieses Schutzes entbehrten, eine mehr oder weniger ausgebreitete Bezeugung sich erzwungen haben. Es sind die § 364 und 365 besprochenen Lesarten, die teils in den Abzweigungen *I^b* und *I^c* der *I*-Rezension, teils in den syrischen, teils in den lateinischen Übersetzungen, oder in mehreren dieser Urkunden zugleich begegnen, nicht zu reden von solchen, die nur

in Irenäus, Tertullian, Klemens oder Origenes auftauchen. Die Schlüsse, welche das Auftreten dieser von *I-H-K* abweichenden und den drei Rezensionen fremden Lesarten in *I^b I^c sy af it* nahelegen, sind S. 1882f dargelegt.

Übersieht man nun aber das ganze etwas zahlreicher bezeugte Variantenmaterial, so drängt sich die Vermutung auf, ohne dass etwas Stichhaltiges dagegen spräche, dass das dort Ausgeführte auch auf die in den Rezensionen aufgenommenen Abweichungen vom *I-H-K*-Text auszudehnen sei. Jedenfalls ist es die einfachste und darum wahrscheinlichste Erklärung des geschilderten Tatbestandes, dass diese gesamten oder der grösste Teil dieser Lesarten, denen unter Umständen dann auch noch solche anzureihen sein mögen, die sich nur ganz verloren in einzelnen Zeugen erhalten haben, einer alten, weit ins zweite Jahrhundert zurückreichenden Ausgabe der katholischen Briefe angehörten, welche noch eine freiere Behandlung des Textes der in ihr vereinigten literarischen Denkmäler für sich als Recht in Anspruch nahm, als man es ertragen konnte, nachdem diese Denkmäler bis in ihren Wortlaut hinein kanonische Geltung erlangt hatten. Origenes war es dann wohl vor allem, der sich im Gegensatz zu jener Ausgabe um den Originaltext der sieben Briefe bemühte und damit den grossen Rezensionen das beste Material für ihre Arbeit sicherte. Aber auch unabhängig von ihm muss sich der ursprüngliche Text jener Briefe neben der vermuteten textlich überarbeiteten Ausgabe erhalten haben. Dafür zeugt eben die weitgehende Übereinstimmung der drei Rezensionen und in noch viel weiterem Masse von zweien derselben im Gegensatz zu den in *it sy I^b I^c* oder auch in der dritten dissentirenden Rezension aufbehaltenen Sonderlesarten.

Jeder der drei Rezensenten hat eine verschiedene Stellung eingenommen zu den beiden miteinander streitenden Textformen. *H* hat sich fast völlig von der vermuteten Ausgabe emanzipiert, wohl unter dem Einfluss von Origenes. *I* und *K* dagegen haben sich, jeder in eigener Weise, von derselben stark beeinflussen lassen, namentlich wo ihr Text sprachlich korrekter war oder sich mit andern Stellen deckte. Aber auch solche Lesarten jener Ausgabe, die in keine der drei Rezensionen Aufnahme fanden, haben sich noch lange erhalten, vor allem in den von ihr beeinflussten vor den Rezensionen liegenden Übersetzungen ins Syrische und ins Lateinische.

Dass in diese Ausgabe einer Sammlung von Apostelbriefen schon alle sieben Briefe Aufnahme fanden, ist darum wahrschein-

lich, weil der Variantenbestand bei ihnen allen von der gleichen Art ist. Der Frage der kanonischen Geltung war durch diese Ausgabe nicht präjudiziert; sie forderte, als sie gestellt wurde, für jeden einzelnen Brief eine gesonderte Entscheidung.

Die Paulusbriefsammlung.

468. Zur Orientierung. Auch für diese Briefsammlung, die mindestens zur Entstehungszeit der Rezensionen *H I K* eine Bucheinheit bildete, mit Pastoralbriefen und Hebräerbrief als festen Bestandteilen, lassen die sie enthaltenden Handschriften in voller Deutlichkeit erkennen, dass sie in den drei Rezensionen *H I K* vorhanden war. Die Vertreter jeder Rezension sind durchweg dieselben, wie in der Apostelgeschichte mit den katholischen Briefen. Doch sind die Differenzen zwischen den Rezensionen viel kleiner an Zahl und viel geringer an Bedeutung. Die Textüberlieferung, die zeitlich vor den Rezensionen liegt, muss also viel einheitlicher gewesen sein. Aber auch die Zahl der Varianten innerhalb des Zeugenkreises für jede der Rezensionen ist wesentlich geringer. Es ist darum natürlich, dass bei den Rezensionen *I* und *K* Sondertypen viel weniger deutlich hervortreten, wenn auch ihre Existenz noch erkennbar ist.

Dieser Tatbestand ermöglicht und empfiehlt für Pls die Umkehrung der Reihenfolge der Untersuchungen. Zunächst gilt es freilich wieder die Varianten auszuscheiden, die den Stempel der Sekundarität an sich tragen. Und zwar soll eine Liste sämtlicher vorhandenen, nicht für die Rezensionen in Betracht kommenden Varianten aus Rm 1—5 die Beruhigung verschaffen, dass der Textkritik für die Plsbrieftypen kein wertvolles Material entgeht, wenn sie auf die Registrierung der je nur in einem einzigen Cod vorkommenden Varianten verzichten. Die Tafel soll aber für künftige Studien die Unterlage zur Feststellung etwaiger näherer Verwandtschaften unter den Codd, namentlich wenn neue Kollationen dazu kommen sollten, bieten, soweit dazu nicht schon die vollständigen Listen zu Ac Kath genügen. An diese Liste sollen sich für den ganzen Pls Sammlungen der zahlreicher sich findenden Varianten sekundären Charakters anschließen, der Fehler und der Paralleleinwirkungen. Dann soll der Text der drei Rezensionen festgestellt werden. Dabei sind auch die verschiedenen Abwandlungen, die sie etwa erlebt

haben, zur Darstellung zu bringen. Vereinzelt in jedem der drei Rezensionskreise auftretende Lesarten sind dabei nur soweit zu berücksichtigen, als dies zur Bildung eines Urteils über den Zeugenwert der einzelnen Codd notwendig ist, damit an Stellen, wo die Majoritätsverhältnisse nicht ohne weiteres die Lesart der betreffenden Rezension sicher stellen, eine Entscheidung möglich wird. Dann gilt es, den Rest an Lesarten darauf hin zu prüfen, ob sie irgend auf das Vorhandensein noch eines andern Texttyps neben der in den drei Rezensionen in verschiedener Weise verwerteten Textüberlieferung schliessen lassen.

469. Verzeichnis sämtlicher in Rm 1—5 vorkommenden Varianten, soweit sie nicht für die Rezensionen und deren Untertypen ernstlich in Frage kommen, unter Übergehung der reinen Schreibversehen und offenkundig fahrlässigen sinnlosen Omissionen, welche letztere übrigens, abgesehen von allzu-verlockenden Sprüngen, wie 323f δικαιοσυνης ὁ δικαιοσυνης H^{δ48f} Ia^{1028f} Ib^{δ260f} δ438, 412 περιτομης ὁ περιτομης H^{δ2} Ia^{1026*} 172 173 216 δ239 354 Ic¹⁷⁴, sehr selten sind.

1. Zunächst Omissionen, die unerklärbar bleiben: Rm 111 γαρ Ia¹⁹², 12 εν¹ Ia¹⁹² 382, 13 και² Ia²⁶⁴ 397 K¹⁰⁷ 365 500, και¹³ Ia²⁵⁶ 173 1028 Ib^{δ260} Ic⁵⁰⁰, 16 τε Ib^{δ152-250}, 18 γαρ Ia¹⁷⁰ Ic⁴⁶⁶, 24 εις ακαθαρσιαν H^{δ4}, 27 εν¹ Ia^{δ156} K²⁰⁴ δ438 K^{Γδ403}, 28 ο θεος (p αυτους) H^{δ2*} δ4 Ia⁶⁴ 367 Ib²⁵³, 29 φονου (p φθονου) H¹⁶², δολου H^{δ4}, 22 το Ic¹¹⁶ 114f, 5 του (a θεου) Ia²⁵² 357 Ic^{468f} K^{Γδ403}, 8 και¹ Ia⁵³², 16 δια H^{δ2*}, 24 γαρ Ic¹⁷⁴, 25 γαρ Ia^{δ180} δ305 552 O⁶⁶, 26 ουν Ia¹⁰⁶ 598, 28 ο H^{δ48} Ia⁷⁰ 216* δ300 δ353 598 1626 Ic¹¹⁶ 114 356 K³⁵¹, 29 ο² (p ου) H²⁵⁷ Ia¹⁹² 200 598 Ib¹⁶¹ δ260f Ic⁴⁸⁶ K¹⁰⁷, 31 η a ωφελεια H^{δ2*} Ia¹⁰²⁸ 175 δ453-173 δ353 Ib¹⁵⁷ Ic⁵⁵¹, 2 μεν Ia^{δ355} Ib⁷⁸, οτι Ib^{δ356} Ib⁷⁸, 8 και¹ H^{δ1}, και a καθως² H²⁵⁷ Ia¹⁹² 598 Ib³⁶⁵ 398, οτι Ia³⁶⁷ δ307, 9 τι ουν προεχομεθα Ia^{δ251}, γαρ Ia^{1026*}, 12 ουκ εστιν H^{δ1} Ib⁷⁸ δ356, 25 δια πιστεως H^{δ4}, 26 και δικαιουντα Ia^{1028f}, 29 η Ia¹⁹² K⁵⁰⁰, 49 η¹ Ia^{7f} δ259, 11 της¹ H^{δ4}, της³ H^{δ48}, 16 τω (ουκ 1 ου) Ia^{δ453}-173, και Ia^{1028f}, 20 δε Ia^{1028f} Ic¹¹⁴ (syP et 1 δε), 57 και Ia^{δ305}, 12 ο¹ Ia^{1028f}, 15 τη p -τι H¹⁶² Ia^{δ505} 184 7 367 Ib³⁹⁸ 253 157 Ic⁵⁵¹ K^{δ200} (~ τη χαριτι Ia²⁰⁵), 20 δε¹ Ia¹⁷⁰, γαρ 1 δε K^δ. Man sieht, meist trifft es Partikeln.

2. Hin und her begegnen auch Sonderlesarten in den Grammatikformen: Nicht selten steht αλλα 1 αλλ, insbesondere in H^{δ1-2} H^{δ1} H^{δ2} Ia^{1026ff} oder nur 1028f, aber auch in anderen Codd gelegentlich. 39 schreibt H^{δ1} υπο 1 υψ, 411 δια 1 δι (a α-) H^{δ4} Ia^{1026*} ff 70 172 354 Ib³⁶⁸ Ic²⁵⁸ K⁵ 54 δ200 K^{Γδ402}. Mehrfach εφ 1 επ a ελπιδι stets Ia^{1026*} 1028f, Rm 418 H^{δ3*}, 820 H^{δ1-2}. Μωσ- 1 Μωυς- ist sehr häufig, aber überall nur den Schreibern oder ihrer Vorlage, nirgends einem Texttyp zuzuweisen; auch für Μωυσεος 1 -ως ist kein Texttyp sicher in Anspruch zu nehmen. Rm 127 αυτοις 1 εαυτοις H^{δ1}, 32 ποιουντες .. συνοιδοκουντες 1 ποιουσιν .. συνοιδοκουνσιν H^{δ1}, 23 λογιζου 1 -ζη Ia³⁵⁷, λογιζει Ib^{δ152}, 5 εαυτω 1 σεαυτω (p -ς) Ia⁶⁵ 173 200f 264, 14 ποιουσιν 1 -ωσιν (nach οταν) H⁷⁴ Ia^{7f} 65f 1026* 1028f δ180-δ202 200f δ372 357 Ib^{δ356} Ic^{δ259} K⁴⁵³, 15 αυτοις 1 αυτων² H^{δ6}, 32 πολλη 1 πολυ (auf ωφελεια 1 bezogen) Ia⁶⁴ δ157 598 (πολλοι) Ib⁴⁷² Ic⁵⁵¹, πρωτοι 1 -ον Ib⁷⁸ δ356, 4 γενησθω H¹⁶² Ia⁵⁹⁸ Ic⁵⁵¹ K⁵ O⁶⁶, 7 περιεσευσεν 1 επερισε- Ia¹⁷³ Ib^{δ260} Ic²⁰⁸ δ101f, 12 ηχρεωθησαν 1 -ρει- H^{δ1*}-2 δ4 Ia¹⁰²⁶ 1028 (ηχρη- H³ Ia⁵⁹⁸ Ib¹⁵⁷ 209 270 K³ 194 360 K¹⁰⁷ δ395), 13 λαρυξ 1 -υγξ H^{exc} δ1-2 74 Ia⁵⁶ 113 170 192 193 200 δ459 552 Ib¹⁶¹ 209 δ360 365-398 Ic²⁰³ 258 δ239 K⁶¹ 189 K¹⁰⁷, 25 εαυτου 1 αυτου H^{δ1}, 26 Ιησουν 1 -ου H^{δ6} δ48 Ia^{1026f} 54 172 175 192 δ180-δ202 205 264 359 552 δ505 Ib⁶² δ260f Ic^{δ259} 466 486 K¹ mehrfach, 44 των .. εργαζομενων 1 των .. -ων Ic¹¹⁴, 5 ασεβην H^{δ2} 162 Ia^{1026*} 1028f Ib^{δ368}, 15 παραβασεις 1 -σις H^{δ4} Ia^{1028f}, 20 την απιστιαν 1 τη απιστια H³, 512 την αμαρτιαν 1 της αμαρτιας

*Ib*²⁵³, 13 ελλογαται 1 -γειται *H*⁶⁴, 15 περιεσευσεν 1 επερισσ- *H*²⁵⁷ *Ia*⁶¹⁸⁰ 6453-173 6202 *Ic*^{208f} 158 174 6259, 17 βασιλευουσιν 1 -σουσιν *H*⁶⁴⁸ *Ia*¹¹³ 150 6180-6202 502 *Ib*^{6152f} 161 6260 6356 458 559 *Ic*¹⁹⁰ 6259 356 470 *K* mehrfach, 19 καθεστηκαμεν 1 κατεσταθησαν *Ib*^{6368f} 253, καθεστηκασιν *Ia*⁶³⁵³, κατεσταθμεν *Ia*⁶⁵⁰⁵ *K*⁶³⁶⁴, καταστησονται 1 κατασταθησονται *Ia*⁶³⁵³ *Ic*²⁰⁸, 20 -περισσ- 1 -επρισσ- *H*^{648f} *Ia*¹⁷³ 6259 6459 *Ic*^{208f} 174, 21 δικαιουσιν 1 -νης *Ib*⁶³⁷⁰.

3. Weitaus am häufigsten begegnen wieder Paralleleinwirkungen: *Rm* 1:1 ~ *Xū* *Iū* (2 *K* 1:1 uö) ¹⁶² *I*¹⁷⁵ *Ωρ* 1:1 *Χρ* 1:3 gg *Aθ*, 2 add δουναι p προεπηγγειλατο (*Ac* 7:5 *Ib*⁶³⁵⁶, om αυτου (*Hb* 1:1 uö), 3 γεννωμεν 1 γενομεν (*Lc* 1:35) *K*⁶³⁶⁴, add το a κατα (9:5) *Ia*^{200f}, 4 om *Xū* (häufig) *K*⁶²⁵⁵, 5 δια 1 υπερ 1 *K* 1:10 *Ia*²⁰⁰, 8 om δια *Iū* *Xū* (1 *K* 1:4) *H*^{62*} *Ic*⁵⁵¹, 10 οπως 1 ειπως (vgl *Ja* 5:16 uö) *Ia*¹⁰⁶⁶ 6453-173 200f *Ib*⁶²⁶⁰ *Ic*¹¹⁴ *K*⁵ 6364, 11 ~ υμας ιδειν (1 *Th* 3:6) *Ic*¹¹⁴, ~ υμιν χαρισμα (1 *Th* 2:8) *Ia*⁶⁵⁰⁵, 12 τουτεστιν 1 τουτο δε εστιν (7:18 uö) *H*⁶⁴, 13 θελωμεν 1 θελω (1 *Th* 4:13) *H*¹⁶², γαρ 1 δε (1 *K* 10:1) 63 *Ia*¹⁸⁴ 192 *Ωρ*, om λοιποις (*Ga* 1:16) *Ia*¹⁷⁵, 15 add και p ουτως (1 *K* 2:11) *Ia*¹⁷⁰, add εν a υμιν (13) *Ia*^{1026*} 1028 (επ) *Ib*^{6260f} *Ic*¹⁷⁴ (εν 1 υμιν), 16 add του θεου p ευαγγελιον (1) *Ia*⁵⁰², om πρωτον (3:9) *H*⁶¹ *Ia*¹⁰²⁸, 17 δε 1 γαρ (3:22) 64 *K*¹², add μου a εκ πιστεως (*Hb* 2:5 ~ p πιστεως) *H*⁶³, 18 add των a ανθρωπων (2:16 1 *K* 1:25) *Ia*^{1026*} 1028 6268 *Ib*⁶³⁶⁸ *Ic*⁴⁶⁸, 19 τω γνωστω θεω 1 το γνωστον του θεου (*Ac* 17:23) *Ia*¹⁷⁵, 20 θεοτης 1 θειοτης (*Ko* 2:9) *H*⁶³, 21 ~ καρδια αυτων (24) *Ia*^{1026*} ff, 26 διο 1 δια τουτο, add και (24) *Ia*²⁰⁰, add του ατιμασθηναι τα σωματα αυτων εν εαυτοις p ατιμας (24) *Ia*⁶¹⁸⁰, add της θηλειας p χρησιν (27) *Ib*²⁵³ 6368f, add χρησιν p ψυσιν (26a) *Ia*¹⁰²⁶ 1028, 27 om τε (1 *K* 7:22 *Jo* 6:11 uö) *Ia*⁶¹⁵⁶ 6457 192 *Ib*^{365*} *Ic*³⁵⁶ 471 470f *Kc* *K*¹⁵⁰ 189 260 351 394 *K*¹, add εις την p χρησιν (26) *Ia*⁶⁴⁵⁹, om οι a αρρενες (27b) *Ia*⁶⁴⁵⁹ *K*⁵ *Aθ*, 28 add εν εαυτοις p εχειν (27) *Ia*⁶⁵, 29 ~ κακια πονηρια (1 *K* 5:8) *H*⁶³ 648 1621, 32 αυτα 1 τοιαυτα (2:1) *Ib*⁶³⁶⁸, add δε p μονον (5:3) *Ia*¹⁰⁶⁶ 701 264 *Ib*⁶²⁶⁰, add τα a αυτα (3:2a) *Ia*⁶⁴⁵⁹, απειθουσιν 1 πρασσουν (2:8) *Ib*⁴⁷², 21 add κριματι a κρινεις (*Mt* 7:2) 63* 103 *Ia*¹⁸⁰ 172 6202 200f 216 6353 6372 6500 174 466 *Ωρ* *Aθ*, 2 om τα (*Hb* 11:14) *Ia*⁶²⁶⁸ 6505, 3 αυτα 1 τοιαυτα (1) *Ia*¹⁰⁶⁶, 5 add αυτου p οργην (*Ap* 14:10 16:19) *Ia*⁶¹⁸⁰, ανταποδοσεως 1 αποκαλυψεως (vgl *Ko* 3:24) *H*⁶⁴, 7 επιζητουςιν 1 ζητουςιν (11:7 *Hb* 13:14) *Ia*²⁵² 55 *Ib*²⁰⁹, 9 Ιουδαιω .. Ελληνι (10) *Ia*⁷⁰ 382 397 6505 1028, 10 om δε (9) *K*¹⁶⁷⁻⁶³⁶⁴, om πρωτον (3:9) *Ib*²⁰⁹, 11 13 om τω p παρα (2 *Th* 1:6 1 *P* 2:20 *Lc* 2:52) *Ia*^{1026*}, 13 *H*⁶¹ *Ia*^{6459*}, 14 add τα a εθνη (*Ga* 3:8) *Ia*¹⁰²⁸ 6459 *Ib*⁶³⁵⁶, 15 om του (13) *Ic*¹¹⁶, θεου 1 νομου (14:20) *Ic*¹⁷⁴, οταν 1 οτε (1 *K* 15:24 uö), 16 η 1 οτε (*Mt* 24:50 uö) *H*⁶¹ (~ η ημερα) *H*⁶⁴ *Ia*^{200f} *Ic*⁴⁷⁶ (= 61), om μου (meist) *Ia*⁶⁵⁰⁵, add του κυ ημων p *Xū* (häufig) *Ia*¹⁹² 1026f, ~ *Xū* *Iū* (häufig) *H*⁶¹⁻² *Ia*²⁶⁴ *Ωρ* 1:1, 17 add τω a θεω (häufig) *Ib*¹⁵⁷, 18 γινωσκεις 1 δοκιμαζεις (18a) *Ib*¹⁵⁷, 19 εσκοτισμενων 1 εν σκοτει (*Eph* 4:18) *Ic*¹⁵⁸, 20 επιγνωσεως 1 γνωσεως (11:28) *Ib*⁶³⁶⁸, 21 add τον a ετερον (1) *Ia*^{200f} *K*⁵, 25 φυλασσης (26) *Ia*^{1026f}, γαρ 1 δε (1 *K* 4:15 uö) *Ia*⁷⁰, 26 δικαιομα 1 τα δικαιοματα (5:16) *Ia*¹⁰²⁸, θεου 1 νομου (1:32) *O*⁶⁶, 29 om του (*Jo* 1:13) *Ia*¹⁰²⁶ 1028 *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ 6368 *Kc*¹⁰⁷ 6364 6365 *K*⁴⁵⁸, 32 om γαρ (18) *H*⁶¹ 66 162 *Ia*^{1026*} ff 172 193 6372 367 502 *Ib*²⁷⁰ 6507 *K*³⁶⁰, 3 add και p ει (2 *K* 7:8 uö) *Ia*¹⁹², ηπειθησαν 1 ηπιστησαν (11:31) *H*⁶⁴ *Ic*⁶¹⁰¹, δοξαν 1 πιστιν (7) *Ib*¹⁵⁷, 4 εστω 1 γινεσθω (2 *K* 12:16 *Ja* 1:19) *Ia*¹⁰²⁸, 5 om η (analog δικαιουσιν) *Ia*⁶²⁵³ *Ib*^{365*} *K*⁵⁵⁷, so entstand dann wohl η δε 1 ει δε η *H*⁶⁴⁸ *Ia*²⁰⁰ 598 *Ib*⁶¹⁵² *K*³⁵⁹, add ουν p οτι (4:1) *K*⁶³⁶⁴ 6376, add αυτου p οργην (*Ap* 14:10 16:19) 62 *Ia*⁵⁶ syP, 7 δε 1 γαρ (5) *H*⁶² 64 162 *Ia*¹¹⁰ 193 6180f-6202 216 6453-173 6500 6372 552, 8 add εις ημας p ελθη (*Mt* 27:25) *Ia*¹⁶² (εφ ημας) *Ia*⁶⁵⁰⁵, 9 add πρωτον p τε (2:9) *H*⁶⁴, 11 om ο¹ (*Ps* 13:2) *H*⁶¹ 64 162 *Ia*¹⁰²⁸ 502 *Ib*³⁹⁶, om ο² (*Ps* 13:2) *H*⁶¹ *Ia*¹⁰²⁸, ζητων 1 εκζητων (*Ac* 17:27) *H*⁶¹, 12 add ο a ποιων (11) *H*^{62*} 162 257 *Ia*^{1026f} 192, 13 add κρινων αυτους ο θεος a ως (*Ps* 5:11) *Ia*⁶⁵¹ *Ic*¹⁵⁸, 14 add αυτων p στομα (13) *H*⁶¹ 648, 19 om δε p οιδουμεν (1 *J* 5:15 18f) *Ia*²⁰² 367 *Ic*²⁰³, λαλει 1 λεγει (19b) 62* *Ωρ*, λεγει 1 λαλει (19a) *Ia*^{1026*} 1028f, 20 ~ ου δικαιωθησεται a εξ (*Ga* 2:16) *Ia*^{1026ff}, 21 add του a θεου (10:3) *Ia*^{1028f}, om του a νομου (21a) *Ib*²⁷⁰ 6356, 22 εν *Xū* *Iū* 1 *Iū* *Xū* (1 *T* 3:13) *H*⁶⁴, 25 ~ αιματι αυτου (5:9) *Ia*⁶¹⁸⁰ 6505, add εν τω νυν καιρω p

αυτου² (26) *Ia*⁷⁰, πωρωσιν 1 πωρεσιν (Eph 4 18) *Ia*¹⁰¹, 26 εις 1 προς (25) *K*³⁵⁹, add *Xy* p *Iy* (22) *Ic*¹⁵⁸, 27 πωρ 1 πωρ (4 10) *Ia*⁵⁹⁸ *Ib*²⁶⁰, 28 δια πιστεως 1 πιστει (22 25) *Ia*^{1028f}, 29 μονος 1 μονον (Lk 5 21) *Ia*^{1026f}, 30 om της (30^a) *Ia*²⁰⁵ *K*^{200 361}, 31 συνιστωμεν 1 ιστωμεν (vgl 5) *H*²⁴⁸ *Ia*^{1066 200}, συνιστανομεν (2 *K* 5 12) *Ia*^{173 502} *Ib*²⁶⁰⁰, 42 πιστεως 1 εργων (5 1) *Ib*¹⁵⁷, 3 ~ τω θεω Αβρααμ (Ga 3 6) *Ia*²³⁰⁵ *Ic*^{208 370}, 4 οφειλην 1 -λημα (1 *K* 7 3) *Ia*²¹⁶¹, 6 καθως 1 καθαπερ (das weitaus Häufigere) *Ia*^{1026fff}, add εις α δικαιοσυνην (3) *H*^{248 3} *Ia*^{1066 55 65 101f 170 200f 2353} *Ic*¹⁵⁸ *K*⁴⁸⁰, 7 απεκαλυφθησαν 1 επ- (das Häufigere) *Ia*^{236 2459} *Ib*²⁶⁰, ανομια 1 αμαρτια (7^a) *Ia*⁶⁵, 8 om ανηρ (Ps 31 1) *H*¹⁶², 9 add μονον p περιτομην (12) *Ia*^{1026f}, om και (10) *Ia*^{184 2459 2161} *Ib*¹⁵⁷ *Ic*^{258 2101f} *K*^{204 394} *O*⁶⁶ *Kr*²⁴⁰², add αυτου p πιστις (5) *Ia*¹⁷⁰, η πιστις τω Αβρααμ (5) *Ia*²⁴⁵⁹, 10 om οντι (9) *Ia*^{1028f}, add και p η (9) *Ia*^{1026f}, 11 add δια α της¹ (13) *Ia*¹⁰²⁸, 11 εις 1 την (9) *H*²⁴ *Ia*^{2180 552} *Ib*³⁶⁸ sy^h, om την (6) *H*²², 13 και 1 η (Ac 7 3) *H*²² *Ia*³⁶⁷, 16 add Ιησου p πιστεως (3 26) *Ia*^{1026*}, add η p ινα (1 *K* 15 28) *H*²⁴ *Ia*¹⁷², om του (14) *H*¹⁰³ *Ia*^{200 2305 552} *Ib*²³⁰⁹ *Ic*^{114 468} *Kr*²⁴⁰³, 17 ζωογονουντος 1 ζωοποιουντος (1 *T* 6 13) *H*¹⁶², 19 om ηδη (Hb 11 12) *H*²¹ *Ia*^{1028f} *Ib*^{78f} *Qr* sy^{h*} p, εις 1 επι (18) *K*³⁸³, εγειροντα 1 εγειραντα (2 *K* 1 9) *H*²⁴ *Ia*¹⁶⁸ *Ic*^{69f}, 24 add *Xy* p *Iy* (häufig) *Ia*^{65f} *Ib*^{2152f 253} *Ic*²³⁹, 25 τας αμαρτιας 1 τα παραπτωματα (Ga 1 4) *Ib*^{2368f}, 20 om του (2 *K* 1 20) *H*²⁴⁸ *Ia*^{1066 264}, 21 επηγγελατο 1 επηγγελλεται (Ja 1 12) *Ib*^{2152ff}, add ο θεος p επηγγελλεται (1 *I* 12) *Ia*²³⁵⁹ *Ic*^{208f}, 52 add εν α τη (1 *K* 16 13) *H*²⁴ *Ia*^{2157 200} *Ic*⁴⁸⁶, 3 καυχωμενοι 1 -μεθα (11) *H*²¹ *Ib*^{23 162} *Ia*^{172 2180 2202 216} *Ic*¹⁷⁴, add ημων p θλιψις (2 *K* 1 4 8) *Ic*⁵⁵¹, 4 δικαιοσυνην 1 δοκιμην (Ja 1 20 Hb 11 33) *H*²⁴⁸, 9 om ουν (10) *Ia*^{1026*} *Ic*^{1028f} *K*^{500 m}, 10 add ουν p πολλω (9) *Ia*³⁶⁷, 11 add τουτο p δε (Ac 19 27) *Ia*^{1026*fff}, καυχωμεθα 1 -μενοι (3) *Ia*^{2180 2505 184 2202 205 216 2156 552} *Ib*^{2309 469} *Ic*^{239 551 353 258 466 114f} *K*^{5 359} *Kr* sy^p (καυχωμεν *Ia*^{1028f}), add εν ταις θλιψεσιν p καυχ. (3) *Ic*¹⁷⁴, om *Xy* (häufig) *H*²¹ *Ia*¹⁰⁶⁶ *Ib*⁷⁸, add και α την (2) *H*¹⁶² *Ib*²³⁶⁸ *K*³⁶⁰ *O*³⁰, εσχηκαμεν 1 ελαβομεν (2) *H*¹⁶², 12 add και p ωσπερ (Ac 3 17 11 15) *Ib*¹⁵⁷, add τους α παντας (11 32) *Ia*¹¹³ *K*²⁴⁵⁸, 13 add τω α κοσμω (1 *K* 1 12) *Ia*²⁴⁵⁹ *Kc*²³⁷⁶, add η α αμαρτια¹ (12) *Kc*^{107 2364}, αμαρτανοντας 1 αμαρτησαντας (2 *T* 5 20) *K*⁵⁰⁰, 14 εν 1 επι² (12 3 8 3 Phi 2 7) *H*²¹ *Ia*^{2202 216} *Ic*²⁰⁸, 14 add του α Αδαμ (Lk 3 38) *Ia*¹⁷⁰ *Ic*¹⁷⁴, 15 om του α ενος² (12) *Ia*⁶⁴, 16 add ζωης p δικαιομα (18) *Ia*^{1026*}, 17 την δωρεαν (nach την περισσειαν) *H*¹⁰³ *Ia*^{64 200 2356 502} *Ic*²³⁹, λαβοντες 1 λαμβανοντες (Hb 11 13 29) *Ia*^{1028f} (λαμβοντες) *Ib*²³⁷⁰ *Ic*^{2101f}, add τη α ζωη (10) *H*²⁴⁸ *Ia*^{65 7 101 184 2251f 200 354} *Ib*^{2368f} *K*⁵, τη 1 δια (15) *Ia*²¹⁵⁷, ~ *Iy* *Xy* *H*²¹, add του επουρανιου (vgl 1 *K* 15 48f) *Ia*³⁵⁷, 18 add ανθρωπου p ενος (12) *Ib*^{2*} *Ia*¹⁰¹, 19 add ανθρωπου p ενος (12) *Ia*^{1026*}, 20 αμαρτημα 1 παραπτωμα (1 *K* 6 18) *Ib*^{2260f}, 21 add της α δικαιοσυνης (17) *Ia*²⁴⁵⁹ *Ib*²²⁶⁰, ~ *Xy* *Iy* (häufig) *H*²¹, ~ του *Xy* ημων *Iy* *Xy* (häufig) *Ia*²⁰⁰, 21 βασιλευσει 1 -ση (nach ινα; Lk 1 33 Ap 11 15, soweit es nicht Vokalfehler ist) *H*¹⁰³ *Ia*^{7*} *Ib*^{56 113 2156*} *Ic*^{251f 2353 502} *Ib*^{2356 368 2369 2370 458} *Ic*^{239 356} *K*^{17:14}.

4. Ganz selten finden sich Wortumstellungen: Rm 1 17 αποκαλυπτεται εν αυτω *Ia*²⁰², 13 καρπον τινα *Ia*³⁵³ *Ib*²⁵³ sy^h, 23 ανθρωπου φθαρτου *Ia*²⁵⁶, ερπετων και τετραποδων *Ia*^{200f 264}, 29 εριδος φονου *H*²⁴, φονου φθονου *H*²⁴⁸, 2 10 ειρηνη και τιμη *Ia*³⁶⁷, παντι p αγαθον *Ia*¹⁰²⁸, 20 διδασκαλον νηπιων α παιδευτην *Ia*¹⁷³, 3 3 του θεου πιστιν *Ib*⁷⁸, 8 ημας τινες *Ib*⁷⁸ (om ημας *Ia*²⁵⁰⁷ *Ib*¹⁵⁷), τα αγαθα ελθη *Ia*¹⁷⁰, 9 υφ αμαρτιαν παντας *Ib*⁷⁸, 20 ενωπιον αυτου α πασα *K*²³⁵⁹, 29 μονον ο θεος *H*¹⁶² *Ib*⁴⁷², 41 ερουμεν ουν *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸, 9 εις δικαιοσυνην η πιστις *H*²⁴⁸, 12 ου τοις *Ia*^{170 172 2505} *Ib*⁴⁷² *Ic*⁵⁵¹, 13 ειναι αυτον *H*²⁴⁸ *Ia*^{170 192} *Ic*^{116 471 551}, 17 πολλων πατερα *Ia*²⁵⁰⁵, 5 8 ημων οντων *H*¹⁶² *K*⁵, 12 εις τον κοσμον η αμαρτια *Ia*^{1026fff}, διηλθεν ο θανατος *H*²⁶, 19 του ενος ανθρωπου υπακοης *Ia*^{1028f}.

5. Nicht häufiger Wortvertauschungen: Rm 1 10 εφ 1 προς *Ia*²⁵⁶, 13 ουκ οιομαι 1 ου θελω *Ia*^{1026*ff}, σχωμεν 1 σχω *Ib*²⁵⁰, 16 επι 1 το *Ia*¹⁰²⁸, 19 οτι 1 διοτι *Ia*^{1026*ff}, το γαρ 1 διοτι το *Ib*^{2260f}, om διοτι *Ia*⁵⁹⁸ *Ib*⁴⁷², 21 και 1 η *Ib*²⁵³, 27 φουσιν 1 χρησιν *H*²⁴⁸, 28 εδοκιμασαμεν 1 εδοκιμασαν *Ib*²⁵⁶⁸, 29 φωνων 1 φονου *Ia*¹⁰²⁸, 32 επιγινωσκοντες

1 επιγοντες *H* δ¹ 162 *Ia* 172, 21 ταυτα γαρ 1 τα γαρ αυτα *Ia* 367, 34 γαρ 1 δε *Ia* 1028, 7 εγω 1 καγω, ~ p αμαρτωλος *Ib* 253, 28 επιθυμους 1 απειθους *H* 162, 9 προερχομεθα *Ia* 7f 264, προσερχομεθα *Ia* 1026 175 8459 598*, προσερχομεθα *Ic* 158, προσερχομεθα *Ic* 8259, περιερχομεθα *Ia* 8453-173 1 προερχομεθα, 20 επιγνωσεως 1 επιγνωσις *Ia* 1028f, 21 νυν 1 νυνι *Ia* 8459 *Ic* 116, 225 ει 1 ης *H* 848, 27 ου 1 ουχι *Ia* 1028f, 31 γουν 1 ουν *Ia* 256, δε 1 ουν *Ia* 70, περιστανομεν 1 ιστανομεν *Ia* 1026*, 44 γαρ 1 δε *H* 162, 9 εις 1 επι² *H* 83, ουν 1 γαρ *Ib* 253, 12 τυχουσιν 1 στοιχουσιν (nach τοις) *H* 103 *Ia* 172 113 8505 *Ib* 161 *Ic* 8259 551, *Ia* 55 τοιχουσιν, 56 192 στιχουσιν, 15 που 1 ου *Ia* 1028f, 16 οστις 1 ος *Ib* 161, 17 επιστευσας 1 -σεν *Ia* 1028f, εις 1 ως *Ia* 192 216, 19 απιστησας 1 ασθενησας *Ia* 8202, 21 του 1 και² *Ia* 170, 56 ει γε 1 ει γαρ *H* 81 (ει γαρ *K* 8403 bo sy p, ει γαρ γε *Ic* 114, εις τι γαρ *Ia* 1026 1028f, ει δε *K* 5), 7 δε 1 γαρ¹ *Ia* 8268 *Ib* 8370, 9 μελλουσης κολασεως 1 οργης *Ic* 468f, 13 αλλ η αμαρτια 1 αμαρτια δε *Ia* 173, γαρ 1 δε *K* 500.

6. Noch seltener sind Additionen: *Rm* 118 υμας p κατεχοντων *Ib* 472, 29 ακα-
θαρσια p αδικια *Ia* 8505 *Ic* 174, 32 του α θανατου *Ib* 8356, γαρ p μονον *Ia* 1026*, 25 της α
δικαιοκρισιας *Ib* 157, 9 και α θλιψις *Ia* 367, 29 εστιν p θεου *Ia* 1026* 1028, 32 αυτοις p
επιστευθησαν *Ia* 1028, 27 σου p καυχησις *Ia* 1028f, 29 θεος p και¹ *K* 500, 42 και α καυχημα
Ic 114, 5 ιδε p λογιζεται *Ia* 65, 6 ο α Δαδ *Ia* 1026ff 101 *K* 8359, 8 και α μακαριος *Ib* 157,
11 και α σφαριδα *Ib* 8369, 13 και α πιστεως *Ia* 1066 *Ic* 551, 14 add και p γαρ *Ib* 365, 512
θανατου p ενος *Ia* 8505, 13 και α αγρι bis *Ib* 250, 14 και α επι *Ib* 161.

470. Mehrfach vertretene Fehler (von *Rm* 6 an. Vgl § 468).
Diese Zusammenstellung ist nicht ohne Interesse. Erstens zeigt
sie, zu welcher Art von Fehlern die Neigung am stärksten war, wie
oft darum in voller gegenseitiger Unabhängigkeit Schreiber oder
Leser der Paulusbriefe auf dieselbe Variante verfielen. Zweitens
ermöglicht sie eine Nachprüfung, ob nicht doch unter einzelnen
Codd nähere Verwandtschaften sich verraten. Die ausschliess-
lich in sicheren Dubletten sich findenden Fehler werden über-
gangen, als ursprünglich nur einem Zeugen angehörig.

Für sich mögen zunächst erscheinen die Vertauschungen von η und υ in den
Personalpronomina ημεις und υμεις. Es ist charakteristisch für den Epheserbrief,
dass er ganz besonders häufig dazu verführte. Es schreiben zu Unrecht: *Rm* 1131
ημετερω *H* 848 *Ia* 65 1066 8505* *Ib* 8368 *Ic* 8259 471, 126 υμιν *Ia* 8157 184 8459 502 *Ib* 472 *Ic* 174 468,
161 ημων *H* 843 *Ia* 1066 56 170 184 264 367 *K* 204, 1 *K* 89 ημων *H* 3 *Ia* 113 216 8268 8259 *K* 8458
K 8553, 1124 ημων *Ia* 65 170 173 184 254 256* 264 8355 *Ic* 468, 1531 ημετεραν *H* 84 *Ia* 170 184* 254
8355 357 8459 8505 *Ib* 365-472 8360 8507 *Ic* 158 208f 174 258 69, 2 *K* 16 ημων 1 υμων 3 *Ia* 1066 8353
8505* 56 170 200 *Ib* 8260* 355 *Ic* 8259 381 470, 11 ημων υπερ υμων 1 υμων υπερ ημων *H* 84 *Ia* 70
170 8180 *Ib* 8370 *Ic* 158, υμ. 1 ημ. *Ia* 64 359, ημ. 1 υμ. *H* 82*, 21 υμας συν ημιν 1 ημ. συν υμ.
H 83 *Ia* 8300 *Ib* *K* 8364 555 sy h, 32 υμων *H* 82 848 *Ia* 1066 200 8459 *Ib* 161 8152 8260f *Ic* 158 174, 414
ημιν *Ia* 56 64 8505 *Ib* 8260 8360 398, 511 ημων *Ia* 216 *Ib* 8260 8361 *Ic* 154* 158 381, 12 υμων *H* 81-2
848 *Ia* 1066 8453*-173, 61 ημας *H* 82* 83 848 *Ia* 65 *Ic* 154, 74 υμων *Ib* 8260ff 253 8360 *Ic* 208 551,
911 υμων *H* 3 *Ia* 65 106 8157 8355 8454 *Ib* 8152 365-398 *Ic* 174 8259 551 sy hm, Ga 16 ημας (*Rm* 924
1 *K* 715) *H* 848f 1022 sy hm, Eph 113 ημεις *H* 84 *Ia* 65f 8180 8161 175 8355 8453ff 164 *Ib* 8209 275
Ic 154 zahlreiche *K*, ημων *H* 86 *Ia* 184 8161 264 8259 8355 *Ib* 209 365 *Ic* 174 208-8299-1436, 19 υμας
(18) *H* 3 848 103 *Ia* 56 1026 1028f 170 172 359 502 8505 *Ib* 472, 28 ημων *H* 162 *Ia* 1026 1028 101 172 *Ib* 8507,
17 ημιν *Ia* 64 8157 8453 *Ib* 8152 250 8309 365 *Ic* 8299 258 551 *K* *K* 7, 46 υμιν (statt der *K*-Addition
ημιν) *Ia* 8251f 254 367 *Ib* 161 171 270 8600 *Ic* 69 258 *O* 66, 7 υμων *H* 81 848 *Ia* 65 397 8453 8459 *K* 8364,
52 υμων *H* 81 *Ia* 8157 359 8505 *Ω* ρ, 612 υμιν *H* 81 86 162 *Ia* 1026 1028f 8454 *Ib* 171 365 472 8507 *Ic* 174
551 m go sy p, Phi 128 ημιν *H* 83* *Ia* 1066 184 200 264 173 *Ib* 8152f, Ko 113 υμας *H* 3

103 *Ia* δ157 δ355 *Ic* δ486 551, 213 *ημας*¹ *Ia* 56 254 δ353 *Ib* δ152f 253 469 127^e, *ημας*² *H* δ1 448 *Ia* 106 164 170 200 205 δ254 δ353 δ505 *Ib* 161 δ152f 253 270 365-398-472 *Ic* 174 258 *K* 6:12, *υμιν* *H* 3 257 *Ia* 56 1066 δ355 δ454 δ505 502 *Ib* δ356 δ600 *Ic* 174 δ259 551 *K* 5 453, 14 *υμιν* *H* 3 103 *Ia* δ454 δ505*, 313 *ημιν* *H* δ48 *Ia* 1026ff 106 205 δ453 *Ib* 365-398 δ369, 1 *Th* 18 *υμας* *H* δ1 448 *Ia* δ156 δ157 *Ib* δ152f δ260f δ360 *Ic* δ259 551 *K* δ257, 9 *υμων* *H* δ1 162 *Ia* 56 168 δ157 δ161 184 δ251 *Ib* *Ic* δ259 356 468 *K* mehrfach *K* r?, 35 *υμων* (*p* *κοπος*) *H* δ48 162 *Ia* 64 65 170 172 184 1066 264 δ300 δ355, 47 *υμας* *H* δ48f *Ia* δ157 *Ib* δ507 *K* c, 8 *ημας* *H* δ4 *Ia* 1066 106 δ157 264 *Ib* 78 *Ic* 208-1436 551 *syht*, 524 *ημας* *H* δ4 162 *Ib* 78, 2 *Th* 213 *ημας* *H* δ2* 257 *Ia* 1026* δ355, 14 *H* δ1 44 *Ia* δ355 *Ic* δ259, 16 *υμας* *Ia* δ157 *Ic* 551 *K* c, 314 *υμων* *H* δ1 162 257 *Ia* 359 δ372 δ505 *Ib* 253 469* *K* c, *Hb* 914 *ημων* *H* δ3 δ4 *Ia* 56 65 1026 1066 δ180f δ157 200 δ300 δ453 *Ib* 398-472 δ309 δ507 *Ic* 258 *K* c, 24 *υμων* *H* δ3 δ48 *Ia* 64.

Nächstzählreich begegnen Vokalfehler in den Flexionsformen der Verba. So wird das gewohnte Buchstabenbild alterierende Augmentum Temporale oft nicht ausgedrückt: *Rm* 929 *ορωιθημεν* *H* δ4 3 257 *Ia* 7 1028f δ353 367 *Ib* δ152f *Ic* 353 *K* 5 54 uö, 1520 *ορωμασθη* *H* 3 648 *Ia* 7 200 δ180f-216 254 δ353 357 *Ib* δ360f *Ic* 114 158 258 δ101f *K* 188 δ257, 1 *K* 5 10 *οφειλετε* *Ia* 106 δ156 δ157 170 354 357 367 δ372 *Ib* δ356 *K* zuweilen, 2 *K* 92 *παρασκευασθαι* *Ia* 70 170 264, 3 *παρασκευασμενοι* *H* 3 162 *Ia* 55 65 *Ib* 253 *K* 5 359, *Hb* 96 *κατασκευασμενων* *H* 3 *Ia* 56 64 δ505 *Ib* δ260f, *Ga* 18 *ευαγγελισαμεθα* *H* 1022 *Ia* 70 1026ff 173 175 *Ib* δ366 *Ic* 468 *O* 18, *Hb* 73 *αφορωιμενος* *H* 3 3 257 *Ia* 56 65f 1026f 1066 200 264 252 δ254 354 397 δ453-173 *Ic* 174, 1 *T* 67 *εισενερχαμεν* *I* *εισιν*-*Ia* 101 δ156 397 δ453 δ454 *Ib* δ260 *Ic* δ259 *K* c δ376. Das Umgekehrte findet sich *Ga* 115 *αφωρισας* *H* δ1* *Ia* 170 354 δ505 *Ic* 69 *K* 111 189* 351, 2 *K* 111 *γνειχεσθε* *Ia* 216 *Ic* 174, 1 *Th* 31 *ηυδοκησα* nur *H* δ1-2 3 *Ia* δ180-216 δ372 *Ic*. Noch häufiger werden die Modusvokale verwechselt: *Rm* 817 *συμπασχωμεν* (vielleicht nach *συνδοξασθωμεν*) *H* δ4 δ48f 3 *Ia* 157 δ505 *Ib* 78 469, 154 *εχομεν* (nach *ινα*) *H* 3 648 *Ia* 64 65 1066 δ180 200 254 359 δ353 *Ib* 365 δ360 *Ic* δ101f 258 353, 24 *πορευομαι* (nach *ως αν*) *H* 103 *Ia* 1026ff 106 *Ib* δ356 δ368 δ370 *Ic* δ101f 353 468 *K* mehrfach, 1 *K* 1134 *διαταξωμαι* *H* 26 264 *Ia* 55 1026ff 170 264 254 354 357 δ505 *Ib* δ360 *K* c δ364 *O* 66, 1549 *φορεσμεν* *H* δ1 *Ia* 101 113 170f δ161 δ353 δ355 *Ib* 209f 365 *Ic* 551 *K* 115 1228 *K* c δ255 *O* 66 *Ωρ* 1:4, 2 *K* 12 21 *ταπεινωση* 1 -σει *H* δ2 δ4 *Ia* 55 173 δ156 δ172 367 *Ib* 253f *Ic* δ101 1436, 113 *φθαρει* 1 -η *H* 3 257 *Ia* 70 1066 170 175 200 δ454 *Ib* 270 *Ic* δ101 δ259, 16 *καυχησομαι* (nach *ινα*) *H* 3 1022 257 *Ia* 7 56 65 1025 1026f 1066 δ180 200 δ353 354 *Ib* 62 274 *Ic* 174 *K* 5, *Ga* 18 *ευαγγελιζεται* (nach *εαν*) *Ia* 55 56 64 168 202 δ251f 264 δ353 354 355 δ453 δ454 *Ib* δ162f 171 270 δ370 δ379 396 458 *Ic* 69 δ101f 353 468 *K* 18:7, 525 *στοιχοιουμεν* 1 -ωμεν *Ia* 70f 1066 δ355 354 δ454 *Ib* 78 209 δ507 *Ic* 158 208 353, 69 *θερισωμεν* *H* δ2 δ3 δ48f 103 162 *Ia* häufig *K* häufig (wohl durch *εγκαχωμεν* veranlasst), 10 *εχομεν* (nach *εργαζομεθα* *H* δ1*-2 δ48f 103 *Ia* 216 δ505 *Ib* 356 *Ic* 169, *εργαζομεθα* (nach *εχομεν*) *I* und *K* häufig, 13 *καυχησονται* (nach *ινα*) *H* 3 257 *Ia* 1026ff 1066 113 168 170* 264 359 367 δ454 *Ib* δ360 *Ic* 203 258 353 468 551 *K* mehrfach, *Eph* 413 *καταντησομεν* *Ia* δ161 184 205 δ459 *Ib* δ152 157 171 δ309 365-398 *Ic* 154 *K* c *K* r *O* 1 12 66, *Phi* 22 *φρονειτε* (nach *ινα*) *Ia* 56 64 65f 254 264 354 *Ib* 365 *Ic* 353 466, 315 *φρονοουμεν* 1 -ωμεν *H* δ2 257 *Ia* 68f *Ic* δ101f *K* 5, 1 *Th* 413 *λυπεισθε* (nach *ινα μη*) *H* δ4 257 *Ia* 55 56 1026ff δ254 354 δ372 δ454 *Ib* 161 δ356 469* *Ic* 116 203 δ259 353 551 (hat vielleicht *μη* *λυπειτε* *Eph* 430 im Ohr gelegen), 56 *καθευδομεν* *H* δ6 3 *Ia* 65 1066 δ180 200 251 354 502* *Ib* δ360 *Ic* 158 δ259, *Hb* 26 *μυνησκει* 1 -κη *H* δ48 162 *Ia* 56 170 264 δ453-173 δ454 *Ic* 1436, 41 *δοκει* (nach *μηποτε*) *H* 3 1031 *Ia* 70 δ300 δ355 δ453ff *Ic* δ101f 154 158 174 *K* 5 *K* r δ402, 63 *επιτιρεπει* (nach *εανπερ*) *H* 3 162 257 *Ia* 65 1066 101 170 δ180 200 254 δ454 *Ib* 253 δ368 *Ic* δ101f 551, 719 *εγγιζωμεν* *H* δ4 103 *Ia* 56 170* 216, 83 *προσενεγκεν* 1 -κη *H* 3 δ6 74 *Ia* 65 172 200 δ300 δ355 δ453 *Ib* 62 *Ic* 174 δ259 *K* 3:10, 1 *T* 511 *καταστηνισσουςι* (nach *οταν*) *H* δ4 3 103 *Ia* 1028f. Umgekehrt 1 *Th* 38 *στηκητε* (nach *εαν*) nur *H* δ2* *Ia* 1026f δ157 δ161 *Ib* δ309 *Ic* 116 466 1436.

Aber auch sonst finden sich allerlei Vokalfehler. Zunächst in Verbalformen: *Rm* 78 *κατηργασατο* *H* δ1* 3 257 *Ia* 1026f 170 δ156 359 552 *Ic* 169 203 δ259 *K* 254 δ200 δ257, 1518 *κατηργασατο* *H* δ2* 257 *Ia* 7 1026ff *Ib* δ152f *Ic* δ259 *K* 5, *Hb* 1133 *ηργασαντο* *H* δ2* 1026*, 1 *K* 116 *κειρεσθω* *Ia* 101 *Ib* 365-398 *K* 115, *κειρεσθαι* *Ia* δ353 *Ib* 365-398 *Ic* 551 *K* 1228 *K* r, 1231 *ζηλoutai* 1 -τε *H* δ4 103 257 *Ia* 205 δ459 *Ic* 158 *K* 204, 2 *K* 1127 *διψη* 1 -αι *H* δ1* 257 *Ia* δ157 256 *Ib* 78f *O* 18, *Ko* 27 *ερριζομενοι* *Ia* 64 170 202 354 *Ib* δ360 *Ic* 353 468.

Sodann in selteneren Worten oder wo ähnliche Wortbilder verwirren: Rm 15 23 κληματα 1 κλημα- H 84 Ia 56 1028f 8372 Ib 8360 Ic 69 353 K 5 453, 16 12 Τρυφεναν 1 -φαιναν H 82 84 3 257 Ia 1028f 1066 170, 166 προστατης 1 -τις H 3 162 I sehr selten K 10 12, 2 K 29 η 1 ει H 81 84 848, 71 αγιοσυνην H 162 257 Ia 1026 fff 173 200, 139 καταρτησιν 1 -ισιν H 103 257 Ia 1066 399 Ib 161 8370 Kc, Ga 4 25 Αραβεια H 81 848 Ia 1026 fff Ic 408, Eph 2 20 ουτως 1 -ος H 162 Ia 1066 8505 Ib 70 Ic 174 K 5, Phi 1 18 χαρισμοι 1 -ρησ-, H 3 162 Ia 55 65 1066 8156 200 Ib 253, 34 αλλως 1 -ος H 848 Ia 56 64 382 8505, Ko 1 2 Κολασσαις 1 -αις Ia 64 367f (-σ-) Ic 8259 353, Hb 5 11 6 12 νοθοροι H 3 Ia 65 fff 1066 200 8454, ebenso 5 11 H 162 Ia 170 173, 6 12 Ia 64 264, 74 ακρο-θηνων 1 -θιν- H 3 Ia 55 56 65 1066 170 200 8505 Ic 158 K 5, 11 η 1 ει H 83 86 3 Ia 65f 170 8180 254 Ic 158 169 174 K 5* 453, Hb 9 11 τελειωτερας H 84 848 3 Ia 8157 8180-8202 200 Ib 472 Ic 551 K 5 Kc 8376, 1 T 4 6 καλως Ia 264 359 382 Ic 1436, 5 21 προσκλινιν 1 -γησιν H 82 162 Ia 205 359 367 Ic 154 158, 2 T 4 13 φελωνην Ia 170 8453 Ib 171 8370 Ic 353, 20 Μηλητω 1 Μιλ- H 83* 848f Ia 170, Μηλητω H 3 Ia 55 56 264 8255 Ib 260 8368, Ti 3 9 ερις 1 -εις Ia 8156 8157 8161 Ib 157 171 253 8399* 8469 Ic 154 208-1436 468 551 K 214 Kc, Phm 2 Αμφια 1 Αφια Ia 170 216 8268 Ic 470, Απαφια Ic 208, Αφφια H 86, 1 K 13 4 περπορευεται 1 περπερ- H 84 Ib 8360 Ic 258 468, 16 36 γενεσθαι Ia 1028f Ib 365 Ic 174, 2 K 12 1 δε 1 δει H 86 Ia 1026* 70, Ga 3 19 ο 1 ω Ia 106 1066 8459 Ib 209 Ic 551, 5 24 ει 1 οι Ia 1066 8505 Ib 8360, Hb 11 28 ολεθρευων 1 ολο- H 84 Ia 1026 8353.

Sodann veranlassen die Konsonantenverdopplungen Fehler: Rm 14 15 απολυε Ia 359 8459 8505 Ib 8260 365-398, 15 21 αντηγγελλη H 82 Ia 56 8258 254 357 Ib 161 K 214 Kc 8403 (-εληθ H 86), 1 K 1 19 Απολλω Ia 8355 8459 8505 Ib 8356 Ic 551, 27 30 εγεννηθη Ia 8459 Ib 253 8356 8370, 9 9 μελλει Ia 55 357 8459 Ib 365 8370 Ic 158 258 551 K mehrfach, Ko 1 13 ερυσατο H 81* 3 Ia 1028f 367 Ib 8360 Ic 1436, 4 8 συλλαγωνων Ia 56 184 Ib 161 253 Ic 8259, 1 Th 1 9 απαγγελουσιν 1 -λλ- H 162 Ia 1026 fff 103 8306-8355 8453-173 Ib 161 253-8260 Ic 8259 O 18, Hb 6 4 γεννηθεντας H 84 Ia 170 8505 Ib 8260 Kc 8376.

Mehrmals ist ζ durch σ oder umgekehrt ersetzt: 1 K 14 8 παρασκευαζεται 1 -σета H 84 86 848f 162 Ia 56 200 Ic 258, Ga 6 10 εργασομεθα 1 -ζομεθα Ia 65 fff-264 1066 200 8454 Ic 208, Ko 2 4 παραλογισηται 1 -ζ- H 848 3 1022 Ia 56.

Auf dem Übergang vom Fehler zu Lesart liegen die Fälle, wo mit der Variante ein Sinn zu verbinden ist: 1 K 12 13 εφωτισθημεν 1 εποτ- H 8237 Ia 354 359, 13 2 ιδω 1 ειδω H 84 848f Ia 1066 354 357 Ib 258 471 Ic 8259 Kc 8365, 14 11 ιδω 1 ειδω H 84 848 162 Ia 1066 101 8355 8453 8505 Ib 161 209* f 365 8368 Ic 116 158 8259 K 5 51, 2 K 1 24 χαριτος 1 -ρας Ia 56 1066 8180-8202 200 8505, 7 3 αποθανειν 1 συναποθ- Ia 7* 8157 Ib 209 253 Ic 551 Kc 8376, 5 εσχεν 1 -χηκεν H 81 Ia 8161 8263 Ib 270, 15 αναμιμνησκομενος 1 -νου Ia 55 256* 8459, Ga 6 16 δυνασθαι 1 δυνασεσθαι Ia 65 1026 1028f 200, 22 παρακαλεσητε 1 -ση H 848 Ia 56 200 8454, Phi 2 1 τις 1 τι (nach τις 1 2 3) H 848 Ia 55 56 101 106 8372, τι 1 τις 3 (nach τι 1) Ia 101 8156 397 8459 8505 Ib 78 8260 f 398 K 1228 Kc 8365, 2 27 λυπη 1 λυπην 2 Ia 8157 200 8459 Ib 161 253 8260 365 472 Ic 208, Ko 4 3 δεομαι 1 δεδερμαι H 162 Ia 113 200 Ic 466, 1 Th 5 3 επισταται 1 εφισταται H 81-2 848f Ia 359 8372 502 8505* K 5 351, Hb 7 13 μετεσχεν 1 -χηκεν H 3 Ia 1066 173 184 Ib 78, προσεσχεν 1 -χηκεν H 83 84 848 162 Ia 56 172.

Gedankenlosigkeit ist 1 K 15 58 οικω 1 εργω H 83* Ia 106 205, Hb 7 23 τω 1 το H 3 162 Ia 65 1066 200 264 Ib 62, 9 8 μηπωτε φανερωσθαι 1 μηπω πεφαν. Ia 1066, μηποτε φαν. Ib 78 8360 469* Ic 353, 11 35 γυναικας 1 -ες H 82* 84 848 Ia 1026* 1066 184, 12 3 εαυτους 1 εαυτον H 82* 848 (αυ-) 162 (αυ-) Ia 1026f 8180*, 13 22 τους λογους 1 του -ου Ic 158 1436, απεστειλα Ia 1026 170 8180 200 Ib 365 469*, 1 T 4 12 γεγου Ia 56 65 168 Kc, 2 K 10 14 ως γαρ μη 1 ου γαρ ως μη H 81 Ia 359 Ib 171 Ic 174 K 499 (ου γαρ μη ως H 3), Ga 1 22 της 1 ταις 2 (falsch bezogen) Ia 65 106 170 397 Ib 8368, Phi 4 15 θλιψεως 1 ληψεως Ia 65 216 8353, 2 Th 1 8 διδους 1 διδοντος H 86 Ia 1026 1028f Ic 208-1436, Hb 9 23 τε 1 δε (sinnlos), wohl veranlasst durch Alliteration an die beiden es umgebenden τα) H 848 Ic 158 1436, 1 T 5 19 καταδεχου 1 παρα- (Nachklang der beiden vorhergehenden κατα) Ia 170 Ib 233 8260 8368, 6 2 εχοντας 1 -ες H 257 Ia 1026 fff 101 175 8453-173 8454 8505, 2 T 2 5 αθητης 1 αθηη τις H 848 Ia 173 264,

6 τον καρπον 1 των καρπων *Ia* 156 355 359 3459* *Ib* 260 360 *Ic* 174, 8 μνημονευειν 1 μνημονευε *Iv* *Ia* 65 1026*, 16 ασεβεις 1 -εις *Ia* 1066 173 *Ic* 1436, 35 τυφλωθεις 1 τυφω- *Ia* 65 216, 9 διανοια 1 ανοια *H* 84 *Ic* 259, 421 σπουδης 1 πουδης *Ia* 101 170 397 *Ib* 260, *Ti* 15 διορθωσης 1 -ση (nach dem folgenden καταστησης) *H* 84 26 *Ia* 453, 311 εξεστρεπται 1 -ραπ- *Ia* 200 *Ic* 158 1436.

Einigmal verschwindet das ε bei εαυτου usw.: 1 *K* 35 αυτων *H* 81 *Ia* 113* 354 381, αυτου: *Ga* 64 *H* 84 *Ia* 355 359 *Ib* 365-398 *Ic* 468, *Eph* 4 16 *H* 82 *Ia* 1026-1028 f 106 180 397 3505 *Ib* 365 *Ic* 208-299-1436 *K* 188, *Hb* 98 *Ia* 65 106 355 3453-173 *Ib* 253 3309 *K* 5; umgekehrt εαυτον 1 αυτον (Missverständnis) *Ia* 353 *Ib* 161 *Ic* 114 f 468. Zweimal begegnet mehrfach εαυτον 1 εμαυτον, 2 *K* 117 *H* 3 *Ia* 65-200 1026 fff 180*-202-216 354 *Ib* 309 472 f *Ic* 174 *K* 5 *K* 1 380, 9 *Ia* 7 205 *Ib* 260 f 270 472 *Ic* 259.

Sonst findet sich noch: 1 *K* 33 ου 1 ουχι *Ia* 101 251 f 254 *Ib* 253 469, 148 σαλπιξ 1 -ριξ *H* 84 3 162 257 *Ia* 1066 170 205 254* 502 *Ib* 260 *Ic* 259 468 *K* 5, 1321 κρεας 1 -α *Ia* 505 *Ib* 78 *Ic* 208, *Hb* 4 14 μεγα 1 -γαν (nach αρχιερα) *H* 84 84 *Ia* 1066 180 264 *Ib* 469* *Ic* 158, 619 ασφαλτην 1 -λη (nach αγκυραν) *H* 83 84 3 *Ia* 1026* 200, *Ti* 17 αυταδην 1 -η (nach -ην, -ον vorher und nachher) *H* 257 *Ia* 184 200 3453-173 *Ib* 370.

Besonders häufig finden sich natürlich Sprünge und Buchstabenomissionen. Nur die sehr stark vertretenen seien genannt: *Rm* 11 16 om ei zwischen και und η *H* 3 *Ia* 1066 170 180*-202 200-264 355 397 *Ic* 114 f 158 *K* 480 500, 1 *K* 127 θεος 1 θεος *H* 84 *Ia* 1028 f 205 *Ib* 171 2152 353 *Ic* 259, 715 om η p η *H* 82* 3 *Ia* 180 f 3459* 3453-173 3505 *Ib* 152 *K* 394 *O* 66, 1018 ουχ 1 ουχι α οι *H* 82 83 84 84 *Ia* 1026*-1028 f 170 264 *Ib* 78, 19 εστιν 1 εστιν *H* 82* 83* 84 86 848 *Ia* 70 1066 202 3454 *Ib* 472, 112 om και α καθως *H* 84* *Ia* 170 254 3300 357 *Ib* 152 253 260 *Ic* 258, 1210 γλωσσων 1 γλωσσων *H* 81 *Ia* 65 fff 157 164 216 397 3459 *Ic* 101 f, 20 om μεν α μελη *H* 81 *Ia* 1026* 64 357 367 f, 1423 om συν p εαν *Ia* 1028 f 173 *Ic* 158, om συν p συν *H* 81 *Ia* 170, 1512f αναστα- σεις 1 αναστασις *H* 82* *Ia* 64 70 170 161 552 *Ib* 365-398* *K* 51 *K* 107* *O* 66, 25 ff ποδας 25 1 ποδας 27 *H* 82* 848 162 *Ib* 472, 54 το 1 1 το 2 *H* 82* 83* 74 1021 1031 *Ia* 1066 253 1228 *Ib* 270 *Ic* 259, 2 *K* 113 om α α αν- *H* 84 *Ia* 1026* 1066 254 *Ib* 78 *Ic* 259, αναγινωσκετε 1 επιγιν- *H* 81 103 *Ia* 70 268 397 *Ib* 260*, 417 υπερβολην 1 υπερβολην *H* 82* 83* 86 *Ia* 70 172 161 *K* 8464, 612 om δε p -οθε *H* 81 *Ia* 55 113 *Ib* 365, 77 om με zwischen τε und μ- *H* 103 257 *Ia* 3505, 1012 om εν- p -μεν *H* 86 1022 *Ia* 1066 172, 1211 om υφ α υμων *H* 81 *Ia* 1026* *Ib* 469* *Ic* 468, 135 om εστιν p -ιν *H* 81 848 *Ia* 1026* *K* 359, *Ga* 4 25 om γαρ p γαρ *H* 82 83 *Ia* 1028 f 157, *Eph* 15 om την αγαπην α την (την 1 την; ein uralter Fehler, über den schon *Ωρ* handelt, den *H* selbst, ohne Zweifel auf das Eintreten des *Ωρ* für die „besser bezeugte“ Omission hin, in seinen Text aufnimmt, vielleicht auch *I*, denn von *H* vertritt kein Zeuge την αγαπην an dieser Stelle, wohl aber haben *H* 74 103 162 257 αγαπην p αγιους eingesetzt, ebenso von *I*-Zeugen *Ia* 172 175 180-202-372 359 502 3505, während *Ia* 216 die Omission vertritt; die Rechtfertigung der letzteren durch *Ωρ* (*Cat* 129) Hier z. d. St. kann sie nicht retten),

Eph 4 7 om η p -θη *H* 81 3* *Ia* 184 200 252 ff 254 502 *Ib* 78 1024 270 3356 *Ic* 208 1436 466 *K* 5 *K* 8364,

Phi 3 12 om και α κατα *H* 82 *Ia* 1026 fff 1066 173* *K* 8255 *O* 66, 416 om εις p δις *H* 84 103 162 257 (δεις) *Ia* 1066 172 502 *Ic* 259, *Ko* 1 24 om υπερ α υμων *H* 82* *Ia* 3505*, 1 *Th* 4 10 om τους p -φους *H* 82* 84 *Ia* 1026 fff 3300 3356 *O* 66, auch 1 *Th* 19 εχομεν 1 εσχομεν *H* 848 162 *Ic* 174 ist vielleicht hieher zu rechnen; ebenso *Rm* 13 9 εαυτον 1 σε- p -ως *H* 86 848 74 103 *I* selten *K* 11-13, *Ga* 1 16 προανεθεμην 1 προσ- *H* 103 *Ia* 65 173 *Ib* 161, 1 *Th* 2 14 ταυτα 1 τα αυτα *H* 84 *Ia* 170 359 *Ib* 253 *Ic* 259, *Ga* 2 14 ουχ 1 ουχι α ιουδαικως *H* 82* 83 84 848 3 74 *Ia* 56 64* 1026* 8156 3505 *Ib* 78 *Ic* 174 259 468 *K* 187 351, *Hb* 4 3 om ει α εισελ- *H* 84 *Ia* 170 *Ib* 260, 5 dasselbe *H* 162 *Ia* 1026* 1066 173 180 *Ib* 260, 6 om οι p και *Ia* 70 f-264 3453-173, 16 om εις α ευκ- *Ia* 1026 f *Ic* 174, 74 ουτος p -κος *Ia* 1026 f *Ib* 78, 20 f ορκωμοσιας 1 ορκωμ. *H* 162 *Ia* 1026 f 170 200 3453-173 *Ib* 253, 1032 δε p -οθε *Ia* 101 180 268 *Ib* 365-398 *K* 5, 34 προς p -ρας *Ia* 157 *Ib* 469 *Ic* 551, 1134 εδυναμωθησαν 1 ενεδυν- *H* 82* 84 *Ia* 1026* 1066 *Ib* 472, 1 *T* 3 8 σεμνους p -τους *H* 82* *Ia* 65-101* 397, 1 *T* 6 11 2 *T* 2 22 δε zwischen -αε und δι- *Ia* 216 *Ic* 453, dazu 1 *T* 6 11 *H* 257 *Ia* 65 173 3454* *Ib* 171 260 *Ic* 116, 2 *T* 2 22 *H* 86 *Ia* 56 157 180 *Ib* 365* *Ic* 208, 25 αν-

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

120

τιδιαιμενος 1 αντιδιατιθ- *H*¹⁰³ 162 *Ia*³⁵⁹, *Ti* 1:16 αγαθον p -γον *H*^{22*} 162, *Phm* 1 om o p -ος *H*²⁵⁷ *Ia*^{1026f} 1029 200, 6 om του p -θου *H*²³ 24 248, 16 αδελφον p -λον a αγ- *H*^{22*} *Ia*¹⁷⁰ 2180, 18 σε p ηδικησε *H*²⁴⁸ 103, *Hb* 10:1 om αυταις p ταις *Ia*⁵⁵ 106 168 2180 2505 *Ib*²⁰⁹ 253 365-398 *Ic*⁵⁵¹ *O*¹, om ας p θυσιας *H*²⁴ 248 *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶, 17 om αυτων p -των *H*²⁴⁸ 103 162 *Ia*¹⁰²⁶, 2 *T* 3:10 τη 6 7 *H*²⁴ *Ia*³⁶⁷ *Ic*¹⁵⁴, 4 3 επισωρευουσι 1 -σουσιν *H*²⁶ 162 *Ib*²⁶⁰.

Umgekehrt begegnen auch Dublirungen: *Rm* 8:23 add οι p αυτοι *Ia*²⁰⁵ 397 *Ib*^{260f} 2360 *Ic*³⁵⁶ 466 468 551 *O*¹² 66, *Hb* 7:1 ος 1 ο a συναντησας *H*²¹⁻² 24 248 *Ia*⁶⁴ 2161 172 2454 *Ib*⁴⁷² *Ic*¹⁷⁴, 7:11 αυτην 1 -η a γεν- *H*²⁵⁷ *Ia*⁶⁵ 2251 2353 359 502 *Ib*²¹⁵² 2260 2356 *Ic*²²⁵⁹ 468, 11:12 ωσει 1 ωση *Ia*¹⁷⁰ *Ib*¹⁵⁷ *Ic*⁴⁶⁸, ωσει τη *Ia*¹⁰⁶⁶ 216 *Ic*⁵⁵¹.

Sonst begegnen sicher fehlerhafte Omissionen sehr selten mehrfach: 2 *K* 8:15 ο 2 *H*¹⁶² *Ia*¹⁰⁶⁶ 168 2454 2459 *Ib*¹⁶¹ 171 253 2260f *Ic*¹⁷⁴, *Hb* 8:11 αυτου 2 *Ia*¹⁰¹ 1026f *Ic*¹⁷⁴, 9:19 πασης *Ia*^{65ff-264} 2453-173, 12:19 μη *H*^{22*} 3 *Ia*⁵⁰².

471. Anpassungen von Citaten an den Wortlaut der at-Stelle (von *Rm* 6 an). Nicht selten ist in einem Citat der Wortlaut entsprechend der Fundstelle geändert, sei es, dass es nachgeschlagen wurde oder dass es im Gedächtnis feststand.

Rm 9:26 add αυτοι p κληθησονται (*Hos* 2:1) *Ia*¹⁰⁶⁶, ουτοι *H*³ 162, αυτοι 1 εκει *H*²⁶ *Ic*^{208f}, 13:9 add ου ψευδομαρτυρησεις p κλεψεις (*Ex* 20:15) *H*²² 26 3 103 162 257 *Ia*⁵⁶ 172 2180f-2202-216-2372 200 2300 502 2156 2161 234 354 2453 2457 2500 *Ib*³⁹⁸ 270 161 171f 2309 2360 2369 2370 2600 *Ic*⁶⁹ 2259 466f 506 *K*¹⁵⁰ 2257 453 *K*¹, add p επιθυμεις *Ia*⁷⁰ *Ic*^{208f} *K*¹¹⁵ sy^h, 15:11 ~ τον κν a παντα (*Ps* 116:1) *H*²³ *Ia*²⁰², om και 2 (*Ps* 116:1) *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁷³ 397 254 *Ib*³⁶⁵ 2507 *Ic*^{2101f} 468 551, 1 *K* 3:20 ανθρωπων 1 σοφων (*Ps* 93:11) *H*^{248f} *Ia*^{65ff} 2251f 2268 2453 *Ib*³⁶⁸ 2369 *Ic*¹⁵⁸ 486 *K*² 2364, *Eph* 4:8 ηχμαλωτευσας 1 -σεν (*Ps* 68:19) *H*²⁴ *Ia*⁶² 1066 170 264 2459 *Ib*^{62*} 209 365* *Ic*⁵⁵¹ *K*⁵, om και (*Ps* 68:19) *H*^{22*} 23* 24 248 *Ia*^{1026ff} 175 200 502 *Ib*⁶⁰⁰ *Iou* *Ir* *Q*¹:1, *Hb* 3:10 om διο (*Ps* 94:10) *H*²⁶ *Ia*¹⁷³ 2359 *Ib*^{365*}, ειπα 1 -πον (*Ps* 94:10) *H*²⁴ 248 162 *Ia*⁶⁵ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*⁵⁵¹ *K*² *K*¹ 2403, 10:6 εξητησας 1 ηυδοκησας (*Ps* 39:7) *Ia*⁶⁵ 173 (*H*²⁶ εκζητησεις), 7 add μου p θεος (*Ps* 39:9) *Ia*⁶⁵⁻¹⁰¹⁻²⁶⁴, το θελημα σου ο θεος (*Ps* 39:9) *Ia*⁶⁵ *Ib*³⁷⁰ 460 *Ic*¹⁷⁴, add εβουλητην bis κοιλιας μου (*Ps* 39:9) *Ia*⁶⁵, 13 add αν p εως (*Ps* 110:1) *H*²⁶ *Ia*²¹³⁷ 173, 16 εις 1 επι 2 (*Jer* 31:33) *H*¹⁰³ *Ia*²¹⁵⁷, ~ διανοιαν... καρδιας (*Jer* 31:33) *Ia*²¹⁵⁷ 367, 30 add οτι a κρινει (*Ps* 134:14) *H*¹⁰³ 162 *Ia*¹⁰²⁶ *Ib*⁷⁸ *Ic*¹⁵⁸ 208-1436.

472. Änderungen in festen Phrasen aus unbestimmbaren Reminiszenzen (von *Rm* 6 an).

1. Die Bezeichnungen für Christus.

a) add Ις oder Χς oder χς: 1 *K* 11:23 Χς p ο χς Ις *Ia*²⁶⁸ 256* *Ib*²¹⁵² 253 *Ic*⁶⁹ 258 466 471, *Rm* 8:11 Ιν a Χν *H*²³ 103 162 *Ia*⁵⁰² sy^p, *H*^{22*} 24 *Ia*²³⁷² 2453-173 *Ic*¹¹⁴ *Ku*, *Phi* 3:9 Ιν a Χν *Ia*²¹⁸⁰⁻²²⁰²⁻²¹⁶ *Ic*¹⁷⁴ 551, 2 *K* 2:14 Ιν p Χν *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁷² 2180-2202-216 2505, *Ko* 1:2 Ιν p Χν *H*²⁴⁸ 103 *Ia*^{1026ff} 175 502, *Ko* 2:8 Ιν p Χν *Ia*¹⁰⁶⁶ 2180-2202-216, *Eph* 5:20 Χν p Χν *H*²² 23 24 74 *Ia*¹⁰⁶ 203 *Ic*⁴⁶⁸, *Phi* 2:8 Χν p Ιν *H*^{22*} 162 *Ia*¹⁰⁶⁶ 2453 *Ic*¹⁷⁴ 2259 353 *O*⁶⁶ *Ku* *A*¹ 1:2 sy^h*, 1 *Th* 4:2 Χν p Ιν *Ia*¹⁰⁶⁶ 2268 *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸⁻⁴⁷² *Ic*⁶⁹ 208-1436-116, *Hb* 13:20 Χν p Ιν *H*²⁶ 248 *Ia*¹⁰⁶ 2157 172 205 2453 *Ib*⁶² 157 472 *Ic*¹⁷⁴, *Hb* 7:14 add Ις p ο χς ημων *H*²⁴⁸ 103 *Ia*²²⁰², 2 *T* 1:2 add Χν a ~ Ιν Χν *H*^{22*} 248 *Ia*²⁵⁰⁵ sy^p.

b) om Ιν oder Χν oder χν ua: *Rm* 6:3 om Ιν (cf *Ga* 3:27) *H*²¹ 103 257 *Ia*³⁶⁷ 397 *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸⁻⁴⁷² 2507 *Q*¹:1, 13:14 om Χν *Ia*²¹⁵⁷ *Ib*⁷⁸ *Ic*²²⁵⁹ 551, *Ga* 6:18 om Χν *H*³ *Ia*⁵⁵ 101, *Eph* 3:1 om Ιν *H*^{22*} *Ia*^{1026-1028f} 2180-2202-216 2453-173 *Ib*²³⁶⁰ *Ic*¹⁷⁴ 2259 468, 2 *K* 13:13 om Χν *H*²¹ 26, 2 *K* 4:6 om Ιν *H*²¹ 24 248, *Ko* 3:17 om Χν *H*²³ 24 *Ia*^{1026*-1028f} 106, *Rm* 6:11 om τω Χν ημων *H*²¹ 24 *Ia*^{1026ff} 2355 m sy^h.

c) add oder om ημων: 2 *K* 13:13 add ημων p Χν *Ia*²⁴⁵³ 2459 2505 *Ib*¹⁷¹ 2260 2309 472 *Ic*¹⁷⁴ 2259 *K*^r m, 1 *Th* 1:1 add ημων p πατρι *H*²⁴ 162 *Ia*³⁵⁹ 2505, 2 *T* 1:2 add ημων p πατρος

*H*²⁵⁷ *Ic*²⁵⁹ *sy*^h, *Ga* 618 om *ημων* *H*²² 3 *Ia*⁶⁵ 173 *δ*⁵⁰⁵ *Ib*⁷⁸, *Eph* 520 om *ημων* *H*²² *Ia*⁷⁰ 367, 2 *Th* 312 om *ημων* *H*²⁶ *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶⁻⁵⁵¹.

d) Umstellungen: 1 *K* 11 *Xū* *Iū* *H*²¹ *δ*⁴⁸ *Ia*¹⁰²⁶ *fff* *δ*⁵⁰⁵, 2 *Xū* *Iū* *Ia*¹⁰²⁸ *f* 192 367 1228 *Ib*²⁵³, 2 *K* 46 *Xū* *Iū* *Ia*¹⁰²⁶ *fff* 70 *Ib*⁷⁸ 365-398 *δ*³⁵⁶, *Eph* 11 *Xū* *Iū* *H*²¹ *δ*⁴⁸ 3 *Ic*²²⁵⁹ 1436 *O*⁶⁶ *sy*^h, 31 *Iū* *Xū* *Ia*¹⁷⁰ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*²⁰⁸ *sy*^p, 1 *T* 613 *Iū* *Xū* *H*²² *Ia*¹⁰²⁸ *f* 251 *Ic*²²⁵⁹ *sy* *Aθ*, *Ko* 26 *τον* *κν* *Iū* *Xū* *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁰²⁶ *fff* *Ic*¹⁵⁴ *δ*²⁵⁹.

e) Vertauschungen der Ausdrücke: *Eph* 54 *θεω* 1 *κω* *H*⁷⁴ 162 *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* *Ib*²⁶⁰⁰, 17 *θεου* 1 *κω* *H*²⁴ 162 *Ia*¹⁰⁶ *δ*¹⁸⁰⁻²¹⁶⁻³⁷² 205 397 *δ*⁴⁵⁴ 592 *Ib*²⁵³ *Ic*¹⁷⁴ *δ*²⁵⁹ *δ*²⁹⁹ *f*, 1 *Th* 35 *θεος* 1 *κς* *Ia*⁶⁵ 1066 101 *f* *δ*³⁰⁰ *δ*³⁵⁵, 2 *Th* 19 *θεου* 1 *κω* *H*¹⁶² (add *θεου* *p* *κω* *H*²⁵⁷), 2 *Th* 31 *θεου* 1 *κω* *H*²⁴⁸ 3 *Ia*¹⁰²⁸ *f* *δ*²⁵¹ *f* *lat*, 2 *Th* 33 *θεος* 1 *κς* *H*²⁴ *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* 1066 *Ib*⁶², 2 *Th* 316 *θεος* 1 *κς* (1 *Th* 523) *Ia*¹⁰⁶⁶ *δ*¹⁸⁰ *Ic*⁴⁶⁸ *Kc*, 1 *T* 61 *κω* 1 *θεου* *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁰²⁶ *Ic*²²⁵⁹ *vg*, 2 *K* 210 *θεου* 1 *Xū* (*Hb* 924) *H*²⁴⁸ *Ic*²²⁵⁹ (*του* *θεου*) 355, 12 *θεου* 1 *Xū* (*Rm* 11 1516) *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁰⁶⁶, 2 *K* 514 *θεου* 1 *Xū* (*vgl* 1313) *H*²³ *δ*⁴⁸ *f* 162 *Ia*²⁰⁰ *Ib*²³⁵⁶ *Ic*¹⁴³⁶ *sy*^h, *Rm* 1616 *Xū* 1 *θεου* (1 *Th* 214 2 *Th* 14) *Ia*⁷ 55 *264* 459 *δ*⁴⁵⁷ *f* *Ib*²⁰⁹ *f* 365 *e* *Ic*⁴⁶⁸, *Phi* 216 *κω* 1 *κω* *H*³ *Ia*¹⁰²⁶ *fff* 1066 *Ib*⁷⁸ 472 *f* *Kc*²³⁶⁴, 1 *Th* 41 *κω* 1 *κω* *Iū* *H*¹⁰³ *Ia*¹⁰⁶⁶ 172, *Eph* 65 *κω* 1 *κω* *H*²⁴ *δ*⁶ *δ*⁴⁸ *257* *K*⁵, *Rm* 169 *κω* 1 *κω* (8) *H*²³ *δ*⁶ 162 *257* *Ia*¹⁰²⁶ *fff* 1066 *δ*¹⁸⁰⁻²⁰²⁻²¹⁶⁻³⁵⁵⁻³⁷² *δ*⁴⁵³⁻¹⁷³ *δ*⁵⁰⁵ *Ic*²¹⁰¹ *f* 174 551, 2 *T* 110 *κω* 1 *σωτηρος* *H*²⁶ 162 *δ*³⁰⁰ *sy*^{hm}, *Ti* 36 *κω* 1 *σωτηρος* *H*³ 103 162, *Ga* 326 *Xū* *Iū* 1 *εν* *κω* *Iū* (216) *Ia*²⁶⁴ *Ib*⁷⁸ 365-398, *Ko* 41 *εν* *κω* 1 *δ*¹² *του* *κω* *Iū* *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* *δ*¹⁸⁰⁻²¹⁶ 359 *δ*⁵⁰⁵ *Ic*¹⁷⁴.

f) Omissionen des Artikels vor *Iz* *Xz*: *Rm* 1418 *a* *κω* *H*²⁴ *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* 170, *Eph* 31 *a* *Xū* *Ia*⁵⁶ 170 200, 1 *K* 1123 *a* *κς* *H*¹⁶² *Ia*¹⁸⁴ 264 *δ*⁴⁵⁹ *Ib*²³⁶⁰ *Ic*²¹⁰¹ 158 *δ*²⁵⁹ *Kc*²³⁶⁴, 1 *K* 1558 *a* *κω* *Ia*⁶⁵ *ff* 173* 264, *Eph* 69 *a* *κς* *H*²⁴⁸ *Ia*¹⁰²⁶⁻²¹⁶ 184* *δ*²⁶⁸ *Ib*³⁶⁵ 398 *Ic*¹⁷⁴ *δ*²⁵⁹, 2 *Th* 19 *a* *κω* *H*²⁶ *Ia*¹⁰²⁶ *fff* 106 *δ*³⁵⁵ *Ib*¹⁵⁷ 253 469* *Ic*²²⁵⁹ *Kc*¹⁰⁷, 2 *T* 41 *a* *κω* (*in* *K*) *H*⁷⁴ *Ia*⁷⁰ *Ib*⁶² 78 *Ic*²²⁹⁹ *Kc*²³⁷⁶, 1 *K* 319 *a* *θεω* *H*²³ *Ia*¹⁰²⁶ *fff* *Ib*²⁶⁰, *Ga* 311 *a* *θεω* *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* 1066 172 175 200 *δ*⁴⁵³⁻¹⁷³ *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶, *Ga* 317 *a* *θεου* *Ia*¹⁷² *δ*¹⁸⁰⁻²⁰² *Ib*⁴⁸, *Ko* 312 *a* *θεου* (*vgl* *Ti* 11) *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* *Ic*⁶⁹ 1436 551 *Kc*²³⁶⁴, *Ko* 412 *a* *θεου* *H*³ 257 *Ia*⁶⁵ *δ*¹⁶¹ 184 *Ib*¹⁷¹ *Ic*¹¹⁶, 1 *Th* 33 *a* *θεου* *H*²⁶ *Ia*¹⁰²⁶⁻²¹⁶ *δ*³⁰⁰ 359 *Ib*⁴⁷² *Ic*^K *δ*²⁵⁷ *Kr*²⁴⁰³.

g) Addition des Artikels vor *Iz* *Xz* *υιος* *κυριος* *θεος*: 1 *K* 1437 *a* *κω* *H*¹⁶² *Ia*⁵⁵ *Ib*²⁵⁰⁷, *Ko* 317 *a* *κω* (*Eph* 520) *H*¹⁰³ *Ia*⁶⁵ *δ*¹⁵⁷ *δ*⁴⁵³ 502 *Ib*²⁷⁰ 368 365-398 *δ*⁵⁰⁷ *Ic*²²⁵⁹ 466 551, 1 *K* 77 *a* *θεου* *H*¹⁰³ 257 *Ia*¹⁰²⁶ *fff* *Ib*¹⁷¹ *Ic*⁴⁶⁶ 551, 1 *Th* 25 *a* *θεος* *Ia*⁶⁴ 1066 113 170 264, 1 *Th* 41 *a* *θεω* (1 *K* 732) *Ia*³⁵⁹ *δ*⁵⁰⁵ *Ic*¹⁷⁴, 1 *Th* 518 *a* *θεου* *H*²² *δ*⁴ 162 *Ia*²⁵⁵ *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶, 2 *Th* 16 *a* *θεω* *H*²⁴ *Ia*⁶⁵ *δ*²⁰²⁻²¹⁶⁻³⁷² *Ic*²¹⁰¹ *f* 158 208, *Rm* 811 *a* *Iū* *H*²¹⁻² *δ*⁴ *Ia*¹¹³ *Ib*⁷⁸ *f* *δ*²⁶⁰ 270 *Ic*²⁰⁸ 370 *Kc*²³⁵⁹, 2 *K* 414 *a* *Iū* *Ia*²⁰² *Ib*³⁶⁸ *Ic*²⁵⁸ *K*²⁰⁴ 456 *Kc*²³⁶⁴ *Kr*²⁴⁰², *Hb* 1312 *a* *Iz* *Ia*⁵⁶ 168 *δ*⁴⁵³⁻¹⁷³ *Ib*²⁶⁰ *Ic*¹⁵⁴ *δ*²⁵⁹, *Ga* 220 *a* *Xz* *H*²⁵⁷ *Ia*⁶⁵ 1066 184 397 *δ*⁴⁵³⁻¹⁷³.

2. Sonstige feste Phrasen.

Eph 315 *ουρανw* 1 -*οις* *H*³ 103 162 *Ia*¹⁰¹ 172 184 *δ*²⁰²⁻²¹⁶ 367 *δ*⁵⁰⁵ *Ic*⁵⁵¹, *Eph* 59 add *τοις* *a* *ουρανw* *H*³ 162 *Ia*³⁶⁷ *Ic*²⁰³ *δ*²⁹⁹ *f*, *ουρανw* 1 -*οις* *H*²² 103 *Ia*¹⁰⁶⁶ *δ*¹⁸⁰⁻²¹⁶⁻³⁷² 502 *Ib*⁷⁸ *Ic*¹⁷⁴ *δ*²⁵⁹, 1 *Th* 11 add *και* *a* *πατρι* *Ia*¹²²⁸ *Ib*²³⁶⁹ *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶ *Kc*²³⁶⁴ *sy*^h, *Hb* 1225 *ουρανw* 1 -*w* *H*²² 1031 *Ia*⁵⁵ *δ*¹⁵⁷ 173 *Ib*²⁰⁹ *δ*³⁶⁰ 469 *Ic*⁵⁵¹ *Kc*, *Rm* 1627 om *των* *αιωνων* *H*²¹ *δ*³ *δ*⁴⁸ *Ia*¹⁰²⁶⁻²¹⁶ *Ib*⁷⁸ *δ*⁶⁰⁰ *Ic*¹⁷⁴, 2 *K* 89 add *του* *αιωνος* *p* *τον* *αιωνα* *H*²⁵⁷ *Ia*²¹⁵⁷ *δ*²⁶⁸ *Ib*⁷⁸ *δ*³⁵⁶ *Ic*¹⁷⁴ *vg*, *Hb* 1321 om *των* *αιωνων* *H*²⁶ 103 *Ia*⁵⁶ *δ*¹⁵⁷ *δ*¹⁸⁰⁻²¹⁶ *δ*⁵⁰⁵ 552 *Ic*¹⁵⁸ 174 1436, add *τα* *a* *παντα*: 2 *K* 610 *Ia*²⁵⁶ 552 *Ic*¹⁵⁴ 174, *Phi* 38 *H*¹⁶² *Ia*²¹⁵⁷ *Ic*¹⁴³⁶, 1 *T* 617 *H*²⁶ *δ*⁴⁸ 162 *Ia*²¹⁶ *δ*³⁵³ 359 *δ*⁵⁰⁵, om *τα* *Eph* 111 *Ia*⁷⁰ *1026-1028 *f* 106 205 1228 397 *Ic*²²⁵⁹ 1436, 1 *Th* 110 om *των* *a* *νεκρων* *H*²³ *δ*⁴ *Ia*²¹⁶¹ *δ*¹⁸⁰ 200, 1 *K* 1410 add *τω* *a* *κοσmw* *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ *f* *Ib*²⁶⁰ *f* *δ*³⁶⁰ *Ic*⁴⁶⁸ *K*⁴, add *μου* *p* *θεω* 1 *K* 114 *H*²⁴ *δ*⁴⁸ *f* 162 *Ia*¹⁷² 192 *δ*³⁰⁰ 367 *Ib*²⁵⁰ *Ic*²²⁵⁹ *Kc*²³⁵⁹, add *μου* *p* *αδελφw* 1 *K* 151 *H*¹⁶² *Ia*¹⁰⁶⁶ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*²²⁵⁹, *Eph* 33 add *αγω* *p* *πν* *H*¹⁶² *Ib*^{Ic}²²⁵⁹ 353 351 *Kc*, 430 om *του* *θεου* *p* *το* *πν* *α* *το* *αγιw* *Ia*⁵⁵ *Ib*²⁵³ *Ic*¹⁷⁴, *Hb* 914 *αγιw* 1 *αιωνw* *p* *πς* *H*²² *δ*³ 162 257 *Ia*¹⁰²⁶ *δ*¹⁸⁰ *Ib*⁴⁷² *Kc*²³⁷⁶, *Rm* 1125 ~ *ου* *θελw* *γαρ* (1 *K* 101) *H*²² 103 *Ia*²⁶⁸ *δ*¹⁸⁰⁻²¹⁶ *Ic*¹¹⁴ *f*, *Eph* 44 om *και* *p* *καθwς* *H*²¹ 257 *Ia*²¹⁵⁶ *δ*²⁶⁸ *δ*⁴⁵⁹, add *και* *p* *καθαπερ* *H*²⁵⁷ *Ic*¹⁵⁴ *O*¹⁸, add *και* *p* *αλλα* (118 29 24 27 usw) *Ia*²¹⁵⁷ *δ*¹⁶¹ *Ic*²⁵⁸ *δ*²⁵⁹ 1436-*

120*

551 K^c 186 δ364, 2 K 53 επιερ 1 ειγε (7^x, ειγε 4^x) H δ1 δ48 I^a δ156* 1026 fff 1066 172, 1 K 63 εστιν
1 ενι I^a 1026 fff 1066 359.

473. Varianten in Folge von Einwirkungen des unmittelbaren Kontextes (von Rm 6 an).

Rm 7¹⁷ add γινωσκω p ου (15) I^a δ180-δ202-216-δ372 I^b 171 I^c 174, 19 add τουτο a ποιω
(20) H δ3 I^b δ356 δ370 396 δ600 I^c 466 551, 20 om εγω¹ (16) H δ1 δ3 I^a 1026 fff 172 175 δ180-δ202-216
200 202 205 I^c 174 sy p gg Ωρ, 89 θυ 1 χυ (9^a) H²⁵⁷ I^a δ353 I^b δ260 f δ360 δ368 I^c δ259 K³⁹⁴*
I^c 174, 11 om τον (11^a 9 f) H δ2* δ3 δ4 103 162 I^a 175 δ202-216 δ453-173 502 I^b 78 f I^c 114 f, 22 δε 1
γαρ (28) H δ4 I^a 161 I^c 466 gg Ωρ, 23 om ημεις a και αυτοι² (23^a) H δ1 103 I^a 175 200 502 Ky,
27 υπερεντυγχανει 1 εντυγχ- (26) I^a 175 I^c 208 K⁵, ημων 1 αγιων (34) H δ48 I^a 184 δ268 δ459
K δ268, 35 θυ 1 Xυ (39) H δ1-2 257 I^a 64 δ268 I^b 161 365*-398 I^c δ259 468 K²⁰⁴ 394 Ωρ^{2:1}, 11 19
add οι a κλαδοι (16) I^a δ157 170 200-264 I^b δ260 f δ370 δ368 δ507 I^c 468, 29 εκλογη 1 κλησις (28)
H¹⁶² I^a δ161, 31 αυτοι 1 ουτοι (31^b) I^a 1026*-1028 f 200, 127 ο διακονων 1 διακονιαν (7^b) I^a 64
δ353 397 δ505 I^c 114 f 158 K⁴⁸⁰ K^c δ365^e, 9 το αγαθον 1 τω αγαθω (nach το πονηρον) I^a δ353
δ355* 359 I^b 161 I^c 114 f 551, 131 add του a θεου¹ (1^b? 2) H²⁵⁷ I^a δ453 δ454 502 I^b δ360 δ370
I^c 258 δ259 353 551 K⁵ uō, 4 om σοι p εστιν¹ (nach εστιν²) I^a 359 I^b δ260 f, add σοι p εστιν²
(nach εστιν¹) I^a 70 I^b 62, 15 19 αγιου 1 θεου (13) H δ3 δ4 δ48 162 I^a δ180-δ202-216 δ505 I^b 78
I^c 174 δ259 551 sy hm, 169 εις Xυ 1 εν Xω (5) I^a 7 168 I^b 365-398-472 δ507 I^c 158,
1 K 117 add ο a Xς (13) H δ1 I^a 70 1028 f δ251 δ353 I^b 270 δ356 δ600 K⁵⁴, 212 om το
ex (11) I^a 200 f δ453-173, ex 1 υπο (12^a) H²⁵⁷ I^a 192 δ251 f δ259, 316 add του p ναος (17)
I^a 1066 I^b 360 I^c 258 471 486, 17 φθειρει 1 φθερει (17^a) H δ6 δ48 3 I^a 1026 fff 65-200 f, 66 ταυτα
1 τουτο (8 11) H δ3 I^a 1066 δ157 δ180-216 264 I^c 174 δ259 sy hm, 10 ~ λοιδοροι .. μεθυστοι
(11) H δ3 103 I^b 472 Aθ, 15 add η a ουκ (2 9) H¹⁶² I^a 1028 f I^b δ152 f δ356 δ600, ~ μελη
πορννης (15^a) I^a 1026 fff I^c 208 f 253, 78 ταις 1 τοις (8^b) I^a 64 δ157 δ459 I^b δ260 253 I^c 551,
10 χωριζεσθαι 1 χωρισθηναι (vgl 15) H δ4 I^a 1026 fff 170 367, 11 μενειν .. καταλλαγηναι 1
μενετω .. γητω (nach 10) H δ6 I^a 1028 f K¹⁸⁹ m, 22 add δε και p ομοιος (31) I^a 1026 fff
I^b δ356 δ368 253 f I^c 208 f 174 δ259, 39 add αυτης p ανηρ² (nach ανηρ¹) H δ48 I^a 1026 f 200 δ453-
173 δ454 502 I^b 472 f δ600 I^c 154 δ259 K¹⁵⁰ sy lat O Ωρ^{1:1}, 84 add δε p περι, om ουν
(1) H δ48 I^a 55 200 δ353 111 I^b 209 f 270 I^c 158, ~ ουν p περι (nach ~ δε 1) H¹⁰³ I^a δ180-216-δ372
502 I^c 174, 8 περισσευομεθα 1 -ομεν (nach υστερουμεθα) H δ1 74 I^b 78 Ωρ^{1:1}, 10 ασθενης
ουσα 1 ασθενους οντος (nach 12) I^a δ180-216 δ459 I^c 174, 97 om η a τις³ (nach τις¹ 2)
H δ1 74 162 I^a 1026 δ353 δ372 I^b δ600 I^c 208 f 174 δ259 K¹¹⁵ sy h, 103 ~ εφαγον βρωμα (4) H δ4
δ48 74 I^a δ372 I^c δ259, 7 ειδωλολατρας γινεσθαι 1 -τραι γινεσθε (nach 6) I^a 1028 f 184 δ459
I^c 208-551, 29 εμαυτου 1 εαυ- (nach μου 29^b, vgl 33) H¹⁰²² 103 162 I^a 56 175 502 δ505, 33-εαυτου
1 εμαυ- (24) H δ6 I^a 65 ff-200-264 175 367 I^b 78 253 365 I^c δ101 f 174 466 471 551, 118 f αλλ η 1
αλλα (10) I^a 1066 I^b 78 (nur 9), 10 ~ η γυνη οφειλει (7) H δ48 I^a δ180-δ202-216-δ372 δ505 I^c 208 f
174, 11 add ο a ανηρ (10 12) I^a 170 254 I^c δ259, 12 εκ 1 δια (12^a) H δ48 K^c, 21 εις το 1 εν.τω (22)
H δ48 I^c 208 f, 23 ~ περισσοτεραν τιμην (24) I^a 55 δ157, ~ περισσοτεραν ευσημησυνην I^b 78
365-398 δ507, τιμην 1 ευσημησυνην (23^a) H δ48 I^b 253, 25 om οσακις εαν πινητε (25¹) H¹⁶²
I^a 65-101 (70 hiat) -200-264 170 δ300 f δ353 397 δ453 δ505 I^b 365-398 K¹⁹⁴, 125 ο δε 1 και ο (4) H δ48
I^a 216 δ300 I^b 472, 9 om εν τω ενι πνι (10 f) H δ3* I^a δ180-δ202-216 I^c 174, 13 πομα 1 πνω (4)
I^a 106 164 168 δ156 256 I^b 62 161 395-398 δ152 253 δ370 I^c 208 f 64 258 δ259 471 K^c, 18 νυν 1 νυνι (20)
H δ1 δ4 I^a 55 256 357 168 367 I^c 208 f, 18 ~ εθετο ο θεος (28) H δ48 I^a δ157 Ωρ vg, 20 νυνι 1 νυν
(18) I^a 216 I^b δ152 I^c 174 δ259, 28 add ερμηνεια γλωσσων p γλωσσων (10) I^a δ157 I^c 208,
132 καν 1 και εαν¹ (3) H δ3 δ4 δ48 103 I^a δ180 I^b 78 I^c 174 δ259, καν 1 και εαν² (3) H δ1 δ4 δ48
103 I^a δ180 173* I^b 78 δ600, 2 ουθεν 1 ουθεν (3, überhaupt das Üblichere) H²⁵⁷ I^a 1026 fff δ180
δ505 552, 3 ουθεν 1 ουθεν (2) H δ2 δ4 δ48 f 103 I^a 1066 172 200 δ453-173 502 I^b δ600, 3 καν 1 και εαν²
(3^a) H δ3 δ4 I^b 78, 8 om δε p ειτε¹ (8^c) H δ3* 3 I^a 1026 fff 173 δ353 I^c 468 K⁴, καταργηθησονται
1 -σεται (8^a) H δ2 δ4 δ48 I^a 70 f 168 δ180 f-δ202-216-δ372 δ251 I^c 174 δ259, dementsprechend γνωσεις
1 -σι; nur H δ4 I^a 70 f 168 δ180-δ202-216-δ372, 6 επι 1 δε (6^a) I^a 65 add, επι p δε I^a 1228 I^c 551

Ο66, 14¹³ διεργηνηνεται 1 -ευη (27) I^a 65 f-200, 15 om και a τω² (nach τω¹) I^a 101 1026 f 264, om και a τω⁴ (nach τω³) H^δ 1 I^a 101, 37 ~ εντολαι πω εισιν (nach λογος του πω¹) I^a 180-202-216-2372 I^c 174, ~ πω εντολη εστιν H^δ 2* 74, εντολαι εισιν H¹⁶² I^a 172 2505, 37 add δε p ει (35) H¹⁶² I^a 64 113 216 I^b 209 I^c 154 158 174 K^c 2359 K⁴⁸⁰, 15¹⁰ αυτου 1 του θεου (10^a) I^a 184 I^c 174, 14 γαρ 1 δε (16) I^a 180-216 I^c 174, 24 βασιλειαν 1 εξουσιαν (24^a) I^a 157 I^b 2507, 39 om παρξ a κτηνων (wie a ανθρωπων) H^δ 48 I^a 70 1026 fff 252 2353 lat sy p, 45 om ανθρωπος a Αδαμ (nach 45^b) H^δ 1 257 I^a 113 180 K⁴, 162 εαν 1 αν (3) H^δ 1 1021 1031, 3 αν 1 εαν (2) H^δ 1 I^a 1026*-1028 f I^c 208 f, 6 παρευζωμαι (nach 4) I^b 260 f I^c 468 (-o-) K^c 255 (-o-), 15 add και Φουρτουνατου και Αχαικου (17) I^a 180-202-216 I^b (Φορ-) 365-398 I^c 208 f 174, add και Φουρτουνατου H^δ 2* 23* (Φορ-) 74 103 257 I^a 65 ff-200 1026 fff (Φορ-) vg.

2 K 14 εν 1 επι (4^b) H^δ 3 I^a 55 113 168* 256 K⁵⁴ 61 200 O¹, 6 om δε (6^b) H^δ 3 74 257 I^a 254 354 I^b 2360 367 I^c 158 K⁵¹ 188, om και σωτηριας p παρακλησεως (wie p παρακλ.) H^δ 1 248 162 I^a 2372 I^c 259, 24 αλλ οτι 1 αλλα (24^a) H¹⁶² I^a 200, 21 ~ ελθειν προς υμας (115 I^a K) I^a 1026 fff 180-202-216 2453-173 I^b 78 472 I^c 174 2259 sy p, 315 add της a σημερον (14) H¹⁶² I^a 2353, 413 add και p διο¹ (13^b) H^δ 2 I^a 1028 f I^c 174 sy go, 58 θαρρουντες 1 -ουμεν (6) H^δ 2 248 162 I^a 172 I^b 78 2356, απο 1 εκ (6) I^a 65 f 1066 180-202-216 2505 I^c 174, 15 παντων 1 αυτων (15^a b) I^a 75 70 168 2156 2363 I^b 161 2309 365-398 I^c 154 259 K⁵⁴ K^c 107 2376 K^r 380 O¹, 61 παρακαλουντες 1 -ουμεν (nach συνεργουντες) I^a 70 1026 fff I^c 208 f 2259, 811 του 1 τω² (11^a) I^a 1066 173 200 2459, 18 αυτω 1 μετ αυτου (22) H¹⁰³ I^a 172 1066 180-202-216 2505 I^c 174, 818 add ημων p αδελφοι (22) I^a 268 502 I^c 259 sy p, 1013 μετρισεν 1 μεερ- (nach μετρου) H¹⁰³ I^a 65 2161 2454 I^b 365, 111 ανεχεσθε (1^b) I^a 65-200-264 2161 354 2505 I^c 259 468 K¹⁸⁷ 383 O¹⁸, 4 ανεχεσθε 1 ανεχ- (1) H^δ 1 248 I^a 1026* I^b 2360 I^c 259, 7 ταπεινωσας 1 -ων (an epoiησα angepasst) I^a 180-216 I^c 174 208 f-1436, 10 εν μοι 1 εις εμε (10^a) I^a 157 I^b 253 2507, 23 add καγω p εστιν (22) H¹⁰²² I^a 65, 121 add ει a καυχασθαι (1130) H¹⁰²² 162 257 I^a 110 184* 180-202, 3 add ουκ οιδα p σωματι (2) H^δ 48 I^a 56 2355 I^b 253, 5 om μου (10) H^δ 1 248 I^a 1026* 397 I^b 78 I^c 1436, 9 om μου (10) H^δ 1 I^a 1066 I^b 78 sy^h, 16 add αυτος a εγω (13) I^a 64 I^c 466, κατεναρκησα υμων 1 κατεβαρφησα υμας (13) H^δ 2 I^a 65 2355* I^b 2369, κατεναρκησα υμας H^δ 3 162 257 I^a 55 64 168 2161 2300 2505 502 I^b 365 2370 I^c 158 K^r 188 355, 134 συν 1 εν (4^b) H^δ 2 24 I^a 1028 f 170 sy p, 6 επιγνωσεσθε 1 γνωσ- (5) H^δ 48 I^a 180 f-202-216 I^b 398 I^c 174 2259 O¹⁸,

Ga 11 ανθρωπων 1 -που (1^a) I^b 260 f 2368 I^c 551, 17 απηλθον 1 αν- (17^b) H^δ 1 I^a 1026 fff 65 ff-200 I^b 365-398-472 I^c 353 K³⁹⁵ K^r 2402 sy p, 18 dasselbe H^δ 48 I^a 70 sy p, 35 add το πν^a ελαβετε (2) H^δ 4 I^c 468, 15 προκεκυρωμενην 1 κεχ- (17) H^δ 3 26 248 I^b 270 I^c 2259, 46 οτε 1 οτι (4) I^a 65 1066 172 2505 I^b 2368 I^c 468, 25 ~ εστιν ορος (24) H^δ 6 1038 I^c 208, δε 1 γαρ (26) H^δ 1 24 74 I^a 1026 f 172 180-202-216 2382 2453-173 2505 552 I^c 210 f 174 2259, 510 add δε p εγω (11) H^δ 3* 3 1038 162 I^a 164 200 397* I^c 208, 14 λογος 1 νομος (nach λογω) H⁷⁴ 257 I^a 64 164 205 2268 354 2454 I^c 169 353 K^c, 20 φαρμακεια 1 -εια (nach εχθρατι) H^δ 48 I^a 1028 f 359 I^c 208-1436,

Eph 112 add της a δοξης (14) H^δ 4 I^a 2156 2157 200 254 I^b 2152 f 253 2309 2370 472 I^c 258 2299, 14 om της (6) H^δ 2 248 I^a 56 I^b 78, 20 ουρανοις 1 επουρανοις (10, vgl Ko 116) H^δ 1 I^a 170 1066 180-202-216 I^c 174, 425 add την a αληθειαν (24) I^a 184 2459 I^b 2260, 54 η 1 και (nach η² 3) H^δ 4 26 103 162 257 I^a 1026 fff, 30 add αυτου p μητερα (nach πατερα αυτου) H³ 74 103 I^c 208-1436 sy, 62 add σου p μητερα (nach πατερα σου) H³ 162 I^a 2268 2372 2505 I^b 161 2600 I^c 259 sy, 18 υπερ 1 περι (19) H⁷⁴ 162 I^a 1026 fff 172 180-202-2372 2505 552 I^c 259, 19 περι 1 υπερ (18) I^a 184 I^b 365-398 I^c 208-1436,

Phi 14 add η a δεησει (4⁶) H^δ 2* 103 I^a 2157 172 2505 I^c 551 K^c 186, add μου p δεησιν (4^a) H¹⁰³ I^a 1066 2355 I^c 1436 551 K⁵ sy^h, 16 f δε 1 μεν, μεν 1 δε I^a 1066 70, 217 προς υμας 1 υμιν (25) I^a 1026* I^c 259, 34 om και (4^b) I^a 1026 fff 264 1228 I^b 2152 f 2260 365-472 f I^c 174 468,

Ko 112 ευχαριστουμεν 1 -ουντες (3) H²⁵⁷ I^a 254 I^b 2260 I^c 203, 15 add της p πασης (23) I^a 55 101-200-264 K^c 2376 K^r 2156, 19 add της θεοτητος p πληρωμα (29) I^a 270 I^b 2368 I^c 174, 25 add Παυλος p εγω (23) H^δ 2* 24 248 3 103 I^a 1066 I^b 2507 I^c 259, 213 εν 1 συν (7) H¹⁰³

162 *Ia* 106 172 205 216 397 502 505 *Ic* 259, 21 *μη* 1 *μηδε* 1 2 (nach *μη*) *H* 103 *Ia* 268 397 476 *Ib* 161 *Kc*, 1 *μηδε* 1 *Ia* 168 *Ib* 2152 2260 365-472f *Ic* 169, 1 *μηδε* 2 *Ic* 154, 49 *γνωρισουσιν* 1 -ουσιν (7) *H* 21-22 26 3 *Ia* 1026 fff 1066 200 *Ic* 208-1436,

1 *Th* 28 *ευδοκησαμεν* 1 -κουμεν (31) *H* 248 162, 3 2 *υμων* *τας* *καρδιας* 1 *υμας* (13) *Ia* 64 200, 49 *γραφεισθαι* 1 *γραφειν* (51) *H* 1022 162 *Ia* 172 2180 *Ic* 551 174, 51 *γραφειν* 1 *γραφεισθαι* (49) *Ia* 2355 *Ic* 259, ~ *γραφεισθαι* *υμιν* (49) *H* 22 26 *Ia* 2180-216-2372 *Ic* 208-1436 174, ~ *υμας* *η* *ημερα* (2) *H* 24 257 *Ia* 1026 fff *Ib* 78 lat,

2 *Th* 14 add *της* *α* *πιστεως* (nach *της* 1) *Ia* 2355 *Ib* 365 2370 *Ic* 208 486 *Kc*, 11 *υμων* 1 *ημων* (nach *υμων* 1) *H* 74 *Ia* 56 65f 168 2156 254 1228 2254 359 2454 2505 *Ib* 62 171 2370 *Ic* 169 *K* mehrmals,

3 11 ~ *περιπατουντας* *ρ* *ατακτως* (6) *Ia* 64 359 2505,

Hb 2 13 add *ιδου* *α* *εγω* (13b) *Ia* 184 216 170 (om *εγω*) *Ic* 2259, 4 2 *εκεινοι* 1 *κακεινοι* (2b) *Ia* 26 *Ia* 168 *Kc*, 5 *εισερχομεθα* (18) *H* 23 24 248 *Ia* 2505*, 10 add *παντων* *α* *των* (4) *Ia* 1026f *Ic* 208-1436, 6 1 *καταβαλλομεθα* 1 -μενοι (1a) *Ia* 1066 *Ic* 158, 7 6 *ευλογησεν* 1 -κεν (20f) *H* 23 24 3 103 162 257 *Ia* 56 184 354 2372 *Ib* 78 *Ic* 353, 8 4 *αρχιερευς* 1 *ιερευς* (3) *H* 103 *Ia* 200 359 2505, 10 add *μου* *ρ* *διαθηκη* (9) *H* 24 26 *Ia* 1026f, 9 25 add *των* *αγιων* *ρ* *αγια* (3) *H* 22 *Ia* 1066 359 2505, 10 9 *ειπεν* 1 *ειρηκεν* (7) *H* 162 *Ia* 56 1066 216 *Ic* 174 1436, 13 *καρδιαν* 1 -ας (nach *διανοιαν*) *H* 103 162 *Ia* 101*-264 367, 18 *αμαρτιων* 1 -ας (26) *Ia* 2180 173, 11 17 *δεξαμενος* 1 *αναδεξ-* (31) *Ia* 172 200 216, 39 *τας* *επαγγελιας* 1 -ιαν (13) *H* 24 *Ia* 172 *Ic* 208, 12 10 *οι* *δε* 1 *ο* *δε* (10a) *Ib* 2260 2368,

1 *T* 19 add *και* *α* *ασεβει* *Ia* 1026* *Ic* 158 208, 3 6 add *και* *παγίδα* *α* *του* (7) *H* 162 *Ia* 1066 2157 200 251 367 *Ib* 78 2507, 15 *εκκλησιας* 1 *αληθειας* (15a) *Ia* 359 *Ic* 158, 4 16 *προσεχε* 1 *επεχε* (13) *H* 248 *Ia* 172 200 *Ib* 2356 2360 365-472f,

2 *T* 19 add *ημας* *ρ* *καλεσαντος* (9a, vgl *Ga* 1 6) *Ia* 106 170 2180 *K* 2403, 3 8 *αντεστησαν* 1 *ανθιστανται* (8a) *H* 248 *Ia* 264 2268,

T 1 9 om *την* (vgl 1) *Ia* 254 2268 2505 *Ib* 365-398 2260f, 2 2 *πρεσβυτερους* 1 -τας (15) *Ib* 253 2260 2368 368 *Ic* 2259 *O* 1,

Phm 11 add *και* *ρ* *δε* (9) *H* 22* 248 103 *Ia* 2156* 2157 *Ib* 171 469.

474. Die übrigen Paralleleinwirkungen oder Reminiszenzen.

Rm (1—5 s. § 469, 3) 6 18 *ουν* 1 *δε* (nach 51) *H* 22* 23 162 *Ia* 2300f, 7 23 om *εν* *α* *τω* *νομω* 2 (wie bei *τω* v. 1) *H* 23 103 162 257 *K* 16: 18 sy; kann also zum Teil Parallel-, zum Teil sy-Einwirkung sein, wodurch sich die grosse Zeugenanzahl unschwer erklärt,

9 18 *ον* *αν* *θελη* 1 *ον* *θελει* (nach *Mt* 20 26f 7 12 *Lk* 4 6 uö) *H* 248? *Ia* 355 359, 10 9 ~ *ηγειρεν* *αυτον* (*Ac* 13 30 uö) *H* 24 3 *Ia* 168 354 2459 *Ib* 2260f 209f *Ic* 258 *K* 1a *Ku* 3: 1, 17 add *ουν* *ρ* *αρα* (8 12 9 16 18 14 12 19) *Ia* 1066 2180-2202 359 2505 *Ic* 114f, 11 2 *οιδαμεν* 1 -τε (8 28) *Ia* 2251 *Ib* 368 2369, 13 *εφ* *οσον* *ειμι* 1 *εφ* *οσον* *μεν* *ειμι* *εγω* (2 *P* 1 13) *Ia* 172 2180-2272-216 *Ic* 174, om *μεν* *H* 248f *Ia* 1026 fff 70 2157 164 173 205 2505 *Ib* 171 365*, om *εγω* *H* 24 *Ia* 175 184 2161 359 *Ib* 472 *Ic* 468 *K* 204, 11 17 *κοινωνος* 1 *συγκ-* (2 *K* 8 23 1 *P* 5 1) *Ia* 170 359 *Ic* 114 468f, 18 *καυχασαι* 1 *κατακαυχ-* (2 17) *Ia* 7 2157 1026 fff (übernehmen aus 2 17 auch *συ*) 2355* *Ic* 174 2259, 12 3 add *του* *θεου* *ρ* *χαριτος* (*Eph* 3 2) *Ia* 56 64 2157* 2161 2453 2505 552 *Ib* 62 2507 *Ic* 114 158 2259 *K* 5 *Kc* 2364 2376, 3 ~ *εμερισεν* *ο* *θεος* (1 *K* 7 17) *H* 24 *Ic* 466, 17 *των* 1 *παντων* (*Lk* 12 9 16 15) *Ia* 1028f *Ic* 114 2259 (om *παντων* *Ia* 101 *Ib* 172 *Ic* 471), add *ου* *μονον* *ενωπιον* *του* *θεου* *αλλα* *και* *α* *ενωπιον* (2 *K* 8 21, doch *κυ* 1 *του* *θεου*, om *παντων*) *Ia* 1028f *Ic* 114 *m* *vg* *go* (add *ενωπιον* *του* *θεου* *και* *H* 24*, add *του* *θεου* *και* *ρ* *ενωπιον* *Ic* 174), 13 10 *ου* *κατεργαζεται* 1 *ουκ* *εργαζεται* (7 17 20 15 18; desgl *Jac* 1 20 *K*) *H* 248 *Ia* 1026* 2268 205 2353 *Ib* 253 368 2369 469 *Kc* *O* 1 18 *O* 40, 14 1 *λογισμων* 1 *διαλογ-* (2 15) *H* 162 *Ia* 101f 2161 173 2202-2355 252ff 2300 397 2505 *Ib* 2260 270 368 2369 2370 *K* 51 *O* 1, 12 *αποδωσει* 1 *δωσει* (*Hb* 13 17 1 *P* 4 5) *H* 21 257 *Ia* 1026-1028f 2353, 24 *το* *λο* (1 *K* 10 25 27) *H* 3 *Ia* 1026* 1066 2180-2202 2505, 15 8 *γενεσθαι* 1 *γεννησθαι* (nach *Eph* 3 7 *Ko* 1 23 25) *H* 21 23* 26 *Ia* 1026*-1028f *Ib* 78 (gg *Ωρ*), 13 *ειρηνης* 1 *ελπιδος* (1 *Th* 5 23) *Ia* 65-200, add *ειρηνης* *και* *α* *ελπιδος* *Ia* 70, 14 add *της* *α* *γνωσεως* (1 *K* 13 2) *H* 21-2 3 *Ia* 170 173 184 2251f 354 357 359 *Ib* 78 2356 398 *Ic* 114 2259 *K* 1a *Δαμ*, 17 add *την* *α* *καυχησιν* (3 27 2 *K* 1 12 11 10 17) *H* 21 23 162 *Ia* 2180-2202-216-2372 357 2453-173 2505 *Ic* 174 2250

K453, 22 πολλὰ 1 τα πολλὰ (I 13) **H**δ1 **I**a 1026 fff **I**c δ259, add απο πολλων ετων p υμας (Ac 24 10) **I**b 161 **I**c 174, 24 δε 1 γαρ (2 K 1 13 5 11 136 **Phi** 2 19) **I**a 65 δ453 **I**b 365^c 472 δ507, 30 add του ονοματος p δια (I K 1 10) **I**b 365-398 δ507 **K**5, 162 ~ προσδεξησθε αυτην **H**δ1 δ3 **I**a 1026 fff (nach **Phi** 2 29), 18 δουλευουσιν 1 -εουσιν (vgl Ac 7 7) **I**a 7 170 172 δ353 **I**b 360 (-σωσιν) **I**c δ101 471 258 (-σωσιν), 27 αυτω 1 ω (**Eph** 3 21) uö) **H**3 103 162 **I**b δ600,

I K 1 1 om κλητος (2 K 1 1) **H**δ4 162, 4 om του θεου (**Rm** 12 3 6 15 15) **H**δ4* 257 **I**a δ157, 6 θυ 1 Χυ (vgl 2 1) **H**δ1* 74 162 **I**a 1066 1028 f 65 ff-264 168 170 205 164 δ453 ff **I**b 472, 14 add μου p θεω (4 uö) **H**δ4 δ48 f 162 **I**a 172 192 δ300 367 **I**b 250 **I**c δ259 **K**c δ359, 17 ευαγγελισσασθαι 1 -ζεσθαι (**Lk** 4 18) **H**δ1 **I**a 64 **O**18, 22 επιζητουσιν 1 αιτουσιν (**Mt** 12 39 16 4) **I**a 170 **I**b 365, 1 ζητουσιν **H**δ4, 24 om τε p Ιουδαιους (10 32) **I**a 1028 f δ251 f m, 26 om γαρ p βλεπατε (**Phi** 3 2) **I**a δ161 170 δ202 δ353 **K**480, 2 11 om ανθρωπων (**Rm** 11 34) **H**δ4 δ48 **A**θ3 4 **K**υ 3 >, 34 add δε p εγω² (I 12) **I**b δ152 δ260 f δ370 **I**c 466 **K**c δ402, om ετερος ~ εγω δε (I 12)

Hδ4 **I**c 551, 4 16 add καθως εγω Χυ (I 11) **H**κ3 **I**a 502, 5 3 om γαρ (I **Th** 2 18) **I**a 170 251 δ372 **I**b δ260, 6 14 εξεγειρει 1 -ερει (2 K 4 14) **H**δ4 **I**a 1026* 1066 170 200 δ505 **I**c δ259,

77 απο 1 εκ (I 30) **H**74 103 **I**a 1066 175 δ180-δ202-216 δ505 **I**c 174, 11 add ιδιω a ανδρι (**Eph** 5 22 24) **H**3 **I**a δ157 **I**b δ507 sy h*, 35 ευπροσδεκτον 1 ευπαρεδρον (**Rm** 15 16 31) **I**a 170 δ453 **I**b δ366 **I**c 169, 7 40 γαρ 1 δε (4 9) **H**δ1 δ48 103 **I**a 1066 172 δ180-216-δ372 359 502 δ505 **I**b 78 δ356 **I**c 174 δ259 **K**υ 1 11 gg Ωρ, 8 2 ειναι 1 εγνωσκειν (**Ga** 6 3) **H**257 **I**a δ157 205 251, 5 add της a γης (**Eph** 1 10 **Ko** 35) **I**a 1066 110 168 205 354 552 **I**b δ260 f δ309 δ360 365 **I**c 69 174 258 468 f 551 **K**c **K**c, 9 ~ νομω Μωυσεος (**Lk** 2 22 **Ac** 13 39) **I**a 1066 δ161 **I**b δ507 **I**c δ101 f **K**c, 9 17 add ουκ p μισθον (**Mt** 6 1) **I**a δ505 **I**b δ260 f, 7 add εξ p τινες (**Rm** 11 14) **H**δ4 **I**a 70 **I**c 174, 10 11 ~ παντα δε ταυτα (**Mt** 24 8) **H**δ2 162 **I**a 65 ff-264 1026 fff δ300 f δ355, om παντα (6) **H**δ1 δ4 δ48 74 **I**b 78 gg Ωρ, 11 21 προσλαμβανει 1 προλαμβ- (**Ac** 27 24 36) **H**δ4 103 257 **I**a 101-264 113 184 δ353 **I**b 253 472 δ507 **I**c 116 **K**c δ364 **O**1, 28 add πρωτον a ανθρωπος (I **T** 3 10) **I**b δ152 f 253 **I**c δ259, 12 24 διδους 1 δους (**Ac** 14 17 17 25) **I**a 106 **I**b 161 **I**c 468, 14 5 κρεισσων 1 μειζων (nach 12 31 **K**) **I**a 1066 δ180-δ202-216 δ505 **I**c 174, 23 add και p δε (**Ja** 2 2) **I**a 56 200 359 **I**b δ368, 28 ερμηνευτης 1 διερμ- (der später term. techn., im NT noch nicht erscheinend)

Hδ1 **I**a 1026 fff 173 δ180-δ202-216 **I**b δ368, 33 add διδασκω p αγιων (4 17) **H**257 **I**a 64 1028 f δ180-δ202-216 200 **I**b δ260 f 472 352 **I**c 174 sy h*, 37 γινωσκειτω 1 επιγ- (**Ju** 5 20) **H**δ1 δ6 **I**b 78 δ356 gg Ωρ, 15 1 ~ αδελφοι a γνωριζω (αδ. an der Spitze bei Pls sehr häufig) **I**a 170 552 **I**b 365* 398, 10 ~ παντων αυτων (analog dem ausnahmslosen παντων υμων) **I**b 365-472 **I**c 174, add μονος (**Rm** 16 4) p δε **I**b 365-472, 11 επιστευσαμεν 1 -σατε (nach κηρυσσουμεν oder 2 K 4 13) **I**a 173 **I**b δ260, πιστευσατε 1 επιστευσατε (**Jo** 10 38) **H**δ2* **I**a 1066 **I**b 253, 39 πετεινων 1 πτηνων (**Rm** 1 23 uö) **I**a 1026-1028 f 202 357 **I**c 258 δ101 f 169 **K**204 **K**c δ402, 16 1 ποιειτε 1 ποιησατε (I 12 24 2 K 13 7) **I**c 208 f-551 δ259, 7 δε 1 γαρ¹ (**Rm** 1 13) **H**δ6 1021 **I**a 172, 15 om δε (2 K 10 1) **H**δ2* **I**a 1026* 1066, 19 add πασαι p εκκλησαι (7 17 14 33) **H**δ3 3 **I**a 1066 254 **I**b δ360 **O**66 sy P, 16 add εν xω p κοπιωντι (**Rm** 16 12) **I**a δ180-δ202-216 **I**c 174, 24 om εν Χυ Ιυ (**Rm** 16 24) **H**162 **I**a δ505,

2 K 1 6 ουν 1 δε (I K 10 31 15 11) **I**a 184 δ251 f δ355, add πολλη p υπομονη (6 4) **I**a 202 **I**b 171 δ260 f δ360 **I**c 258 356 468 470 f **K**c δ359, αυτου 1 αυτων (**Phi** 3 10) **I**a δ251 f 254 381 **I**b δ152 f 171 δ260 f **I**c δ101 f 258 353 356 486 551 **K**204 δ257 **K**c δ359, 8 θελω 1 θελωμεν (**Rm** 1 23) **I**a 170 200 397 **K**389, 10 ηλπισαμεν 1 -καμεν (2 K 8 5) **I**a 70 δ453-173, ηλπικαμεν δε 1 εις ον ηλπ. (**Lk** 24 21) **H**103 **I**a 1066^e 216 **I**c 174 1436 sy h*, 15 add το a προτερον (**Ga** 4 13) **I**a 202 **I**b δ369 δ309 **I**c 468 **K**c δ403, 16 απελθειν 1 διελθειν (**Rm** 15 28) **H**δ4 3 **I**a 1026 fff δ180-δ202-216 **I**c 174, 16 αφ 1 υφ (I **Th** 2 17 3 6) **H**74 162 **I**a 1026-1028 f δ268 502 **I**b δ260 f δ360 567 δ600 **I**c 155 174 δ259 **K**188 351 **K**c 557, 2 1 γαρ 1 δε (I K 2 2) **H**δ1 δ48 74 **I**a δ505 **I**c 208 f-1436, 3 ~ αυτο τουτο (5 5 7 11 **Rm** 9 17 13 6) **H**δ3 δ48 f 74 **I**a 1023, 3 1 ωσπερ 1 ως (häufig) **H**δ4 74 162 **I**a 64 1026* 1066 200 202 δ505, 3 7 γραμματι 1 -μασι (**Rm** 2 29) **H**δ1 **I**a 1026-1028* 170 sy P, 4 5 Ιησου 1 -ουν (I **Th** 4 14) **H**δ2* δ3 δ4^c δ48 **I**b 78* δ152, 6 om της δοξης (10 3) **H**δ48 **I**b 365-398, 14 συνεγειρει 1 εγειρει (**Eph** 2 6) **I**a 1066 254, 16 εξωθεν 1 εξω (I P 3 3) **H**δ6 **I**a δ157^c δ372, φθειρεται 1 διαφθ- (vgl I K 3 17 **Eph** 4 22)

Ia 1066 ὁ 161 65 101*ff δ453 *Ib* δ370 *K* 5 188 204 *Kc* δ364 555, 54 βαρυνόμενοι 1 βαρούμενοι (Mk 14 40) *Ia* 1026-1028f 113 *Ib* δ368 *Ic* 1436, 5 add και χριστας ημας p θεος (1 21) *Ia* 184 δ251 f, 16 πιστου 1 -τω (15 a) *H* δ1 848 *Ia* δ251, απιστων 1 -ου (14 vgl Lk 12 46) *H* δ48f *Ia* 70 *Ic* 1436, 20 δεόμενοι καταλλαγήναι 1 -μέθια καταλλαγήτε (vgl 84) *H* δ6 *Ia* 1026-1028f *Ic* 208f-1436 δ259 *K* 54, 64 add εν διωγμοις p αναγκαις (12 10) *Ib* 365-398 *Ic* 1436, 15 συμφωνια 1 -νησις (vgl Lk 15 26) *H* δ48 103 *Ia* 1066, 76 επι 1 εν (vgl 14 7 13) *H* δ3 *Ia* 200, 14 ελαλησα 1 -σαμεν (4 13) *Ia* 200 δ453-173, 16 add ουν p χαρω (Rm 16 19) *Ia* δ180-216-δ372 δ505 *Ic* 174 δ259 sy hm (sy h* νυν nach Ko 1 24), 82 χαριτος 1 χαρας (Rm 5 17) *Ia* 256 *Ib* 78^c, χρηστοτητος 1 απλοτητος (Rm 2 4) *Ia* δ505, αυτου 1 -ων (Rm 2 4) *Ib* 157 253, 5 ηλπικαμεν 1 -σαμεν (1 10) *H* δ1 74 *Ia* 64 172 254 *Ic* δ259, 21 add παντων a ανθρωπων *Ia* δ180-202-216, add των (Lk 12 9) *Ia* 256 *Ib* 365-398, 24 ενδεικνυμενοι 1 ενδειξασθε (Ti 2 10 3 2) *H* δ1 848 *Ia* 1026ff 70, 94 λεγω 1 -ομεν (Phm 19) *H* δ3* *Ia* 1026ff δ157 *Kc* δ402, 5 δε 1 ουν (Phi 2 25) *H* 162 *Ib* 78 m m, προς 1 εις (12 14 uö) *H* δ1 74 *Ia* 101-200 1026ff δ180-202-216 δ505, 14 επιποθουντες 1 -των (1 Th 3 6) *Ia* 170 δ161 *Ic* δ259, add ιδειν p επιποθ. (1 Th 3 6) *H* δ2^c δ48, 105 αιχμαλωτευουσιν 1 -τιζοντες (2 T 3 6 *K*) *H* δ6 257 *Ia* 64 1066f 1228 354 δ454 δ453-173 *Ic* δ101f 169 *K* 111 214, 6 add παραβασιν και πασαν a παρακοην (Hb 2 2) *Ib* 365-398, 8 περισσον 1 -σσοτερον (vgl Rm 3 1) *H* δ48f 1022 *Ia* δ459, θς 1 κς (2 T 1 7) *Ia* 1026ff 257 δ453 *Ib* 270 *Ic* δ259 *Kc* 555, 13 αφικεσθαι 1 εφ- (Rm 16 19) *Ia* 106 264 397 *Ib* 253 δ360 δ368 *Ic* 174, 15 om δε p ελπιδα (Ac 24 15) *H* 1031 *Ia* 65 106 168 184 200 205 256 δ505 *Ib* 62 161 171 209 253 *Ic* 551 *K* 5, 113 μηποτε 1 μηπως (Hb 4 1) *Ia* 10281 *Ib* 78 365-398 *Ic* 208-1436, 4 ~ ετερον ευαγγελιον (Ga 1 6) *Ic* 551-1436, 8 οψωνια 1 -τον (Rm 6 23) *Ia* 64 *Ic* 208f-1436, 12 11 add δε p ει (4 3 7 uö) *Ia* 56 1066 δ505, ουθεν (118) *Ia* 56 1066 δ157 *Ic* 551 *O* 18, 13 διακονιαν 1 αδικιαν (4 1) *Ic* 158 δ259 1436, 14 ~ τουτο τριτον (Jo 21 14) *Ia* 175 200 502 *Ib* δ600, 17 απεστειλα 1 -σταλκα (häufig) *Ia* 1066 216 δ505 *Ic* 174 δ259, 20 δε 1 γαρ (11 3) *H* 103 *Ia* 1066 172 216 δ505 sy hm, 12 20 ερις ζηλος 1 ερεις ζηλοι (1 K 3 3 Rm 13 13) *H* δ4 δ48f sy p, dazu ερις *H* δ2, zahlreiche *Ia* *K* mehrfach *Kc*, ζηλος *H* δ1, 26 ει τι 1 ει τε (2 K 2 10 7 14) *H* δ1 *Ia* 1026ff *Ib* 78 sy h Ku, 13 11 ~ ειρηνης . . αγαπης (Hb 13 20) *Ia* 172 δ180-202-216 δ505 *Ic* 174 δ259 *K* 5, dazu add της (Hb 13 20) dieselben exc *Ia* 172 *Ic* 174 *K* 5, της a ειρηνης *Ia* δ161 δ459 382 *Ib* 78 365 *Kc* *Kc* δ156^c, 13 1 η 1 και (1 T 5 19) *H* δ2 *Ia* 101 *Ib* 472 *Ic* 154 174, ~ και τριων μαρτυρων (1 T 5 19) *H* δ48 *Ib* 78 365-398, 5 add αρα p μητι (1 17) *Ia* 1066 172 200 *Ic* 154 δ259 *Kc* sy h*, 12 ~ φιληματι αγιω (sonst stets) *H* δ4 δ6 257 *Ia* δ180-216 δ505 *Ib* 209f *Ic* δ101 258 353 *K* ?

Ga 1 2 om παντες (Phi 4 21) *Ia* δ180 *Ic* 1436 sy h*, 11 om αδελφοι (1 K 12 3) *H* 3 *Ia* 106 *Ib* 78 365 δ368 *Ic* δ259, 3 19 add αν p ου (Ap 2 25) *H* 162 (ουν) *Ic* 158, αν 1 ου *H* δ1 848 *Ia* 1066, επιγγελιασσο (Ja 1 12) *Ib* 78 365, 24 add θυ p πιστεως (Mk 11 22) *Ia* δ202-216 *Ic* 174, 4 4 γεννωμενον 1 γενομενον (Lk 1 35) *Ia* 64 65f-200f-264 106 (-γ-) 113^c 168 172 *Ib* 157 161 253 365 δ368 δ370 472 *Ic* 174 1436 (-γ-) *K* 51 228 383 *Kc* *Kc* δ156^c, 18 γαρ 1 δε (1 K 9 15) *H* δ48 103, 19 τεκνα 1 τεκνια (1 K 4 14) *H* δ1-2* 1038 *Ib* 78 *Ic* δ259 gg *Kl*^a Ωρ Ku, 23 δι 1 δια της (3 18) *H* δ2 δ3 δ4 δ48 103 162 *Ia* 64* δ453-173 502 *Ib* δ260f δ360 δ600 *Ic* δ101f *K* 453, κατεπαγγελιαν (3 29) *Ia* δ161 *Ib* 157 *Ic* 154*, 5 10 ειη 1 η (Jo 13 24) *H* 162 *Ia* 264 359, 11 add του Χυ p σταυρου (6 12) *H* δ3 δ4 162 257 *Ia* 65 δ300 (Χυ 1 σταυρου also wohl του ∪ του, sodass in der Vorlage του σταυρου του Χυ stand) δ355* *Ib* 161, 14 ανακεφαλαιουται 1 πεπληρωται (Rm 13 9) *Ia* δ180-202-216, 18 ουκετι 1 ουκ (3 25 4 7 Eph 2 19) *H* δ2^c δ3 162 257 *Ia* 56 δ355 *Ic* δ259, 20 ερις 1 ερεις (1 K 3 3 Rm 13 13) *H* δ1-2 δ4 in *I* sehr häufig, vielleicht *I* selbst, auch *K* mehrfach *Kl*^a gg sy p Ωρ, ζηλος 1 -λοι (1 K 3 3 Rm 13 13) *H* δ1 848 3 *Ib* 78 sy p, 6 1 add εξ υμων p ανθρωπος (Mt 12 11 Lk 15 4) *H* 3 δ6 *Ia* 172 δ505 (om εξ) 173 sy, 5 δε 1 γαρ (1 K 3 8) *H* δ6 δ48 *Ib* δ260, add οστις εαν η κτλ (5 10) *Ia* δ180-202-216 *Ic* 174,

Eph 1 1 add πασιν p αγιοις (2 K 1 1) *H* δ4 3 162 257 *Ia* 172 175 502 *Ib* δ600, 7 χρηστοτητος 1 χαριτος (Rm 2 4) *H* δ4 *Ia* 56 106 164 δ180-202-216 397 *Ic* 174 203* u, 8 γνωσει 1 φρονησει (1 K 1 5) *H* δ48 *Ia* 170, συγσει 1 φρον. (Ko 1 9) *Ia* 1066, 18 διανοιας 1 καρδιας (1 P 1 13) *Ib* 161 *Ic* 174 *O* 66, 2 1 ~ νεκρους οντας (Ko 2 13) *Ia* 101 200 *Ib* δ152f, 18 om οι a αμφοτεροι (Mt 2 17 uö) *Ia* 200

δ505 *Ib* 365-398 *Ic* 208 *K* 5, 3 *i* περι *l* υπερ (*Ko* 13) *Ia* δ180-δ202-216 256 552 *Ic* 174 δ259, add κεκαυ-
 χημαι *p* εθνων (2 *K* 7 14) *Ia* 64 1066 200 δ478-173, 8 add των *p* παντων (6 18) *H* 3 *Ia* 65 fff 106 164,
 13 ημων (1 *Th* 2 20) *H* 83 δ48 103 162 *Ia* 1066 168 170 200 359 502 δ505 *Ib* 78 250 *Kc*, 19 ~ αγαπην της
 γνωσεως (nach *Phi* 3 8) *H* 84 *Ia* 264 *Ib* 365-398-472 *Ic* δ299 *A* θ, 4 10 om παντων (vgl *Hb* 7 26,
 παντες οι ουρανοι findet sich sonst überhaupt nicht) *H* 3 *Ia* δ180 *Ib* 365* *A* θ 1:1, 14 add τη *a*
 πανουργια (1 *K* 3 19 2 *K* 11 3) *H* 162 257 *Ia* 1028 f 359 *Ib* 161 365, 16 μελους 1 μερους (1 *K* 12 18)
H 83 δ4 *Ia* 56 200 δ180-δ202-216 *Ku*, 19 ~ παρεδωκαν εαυτους (*Rm* 1 24 26 28) *Ia* δ180-δ202-216
Ic δ259, αυτους 1 εαυτους (*Rm* 1 24) *Ib* 365*-398, ~ πασης ακαθαρσιας (*Mt* 23 27) *Ia* 1026 fff 172
 δ180-δ202-216 256 359 δ505 552 *Ib* 62 78 *Ic* 174 δ259, 24 om και (6 11) *Ia* 205 δ459 552 *Ic* 174, 28 add
 ιδιαις *a* χειρσιν (1 *K* 4 12) *H* δ2* δ4 74 103 162 *Ia* 100 175 δ180f-δ372 δ256 264 δ300f 359 δ505 *Ib* 365
Ic 174 208 δ259 *Kc*, om ταις χειρσιν (*Rm* 2 10 *Ga* 6 10) *H* 3 δ48 *Ib* 78-δ356, 31 ~ οργη και θυμος
 (*Rm* 2 8 *Ko* 3 8) *H* 74 *Ia* 1026 fff 1066 101 359 δ505, 32 συν 1 δε (5 1) *H* 74 *Ia* 1026*-1028f, 5 18 add
 πολλων *p* αλλα (4 1 *T* 6 2) *Ia* 1066 172 δ180 359 502 δ505 *Ic* δ259, 19 om και ψαλλοντες (*Ko* 3 16)
H 86 *Ia* 64 359 δ454 δ505 *Ib* δ368 *Ic* 174 sy *p*, ταις καρδιας 1 τη -ια (*Ko* 3 16) *H* δ4 3 *Ia* 56 65-200
 1026 fff δ180-216 *Ic* δ259 sy *hm*, 23 add ο *a* σωτηρ (*Jo* 4 42) *H* δ2 δ4 δ48 *Ia* 65 δ300 δ355 *Ib* 78 *Ic* 1436,
 6 2 ~ πρωτη εντολη (*Mk* 12 30) *Ia* 106 *Ib* 161 *Kc* 107, 4 om και (*Ko* 3 21) *H* δ6 δ48 *Ia* δ353
Ic δ299, 5 om της *a* καρδιας (*Ko* 3 22) *H* δ2 *Ia* 459 *Ib* 78 δ260f 365 *Ic* 69 δ299 551 468 *Kc*, 7 om
 ως (*Rm* 12 11) *H* 257 *Ia* 64 65 170 254 354 δ453-173 δ454 δ459 *Ib* 62 171 209f δ309 365 *Ic* 69f 154 258 δ259 353
K 54 204 *Kc* δ376, 9 εν 1 παρ (1 *T* 15 uö) *H* 103 162* *Ia* 101-200-264 254 δ505 *Ib* δ260f δ360 *Ic* 158, 11
 εις 1 προς (cf 1 *I* 12 18 uö) *Ib* 472 *Ic* 174,

Phi 19 περισσευση 1 -ευη (2 *K* 4 15) *H* δ1 δ6 162 *Ia* 55 170 184 δ505 *Ib* 161 171 *Ic* 203, 13 ~
 γενεσθαι εν Χω (vgl 1 *K* 3 13 11 19) *Ia* 1026 fff δ180-δ202-216 δ353 *Ic* 174, 18 add εν *a* αληθεια
 (2 *K* 7 14) 172 359 δ505, 24 επιμεναι 1 -μεναι (1 *K* 16 7) *H* δ1 162 *Ia* 172 216 *Ic* 174 208-1436, 26
 περισσευση (2 *K* 4 15) *Ia* 55 170 *Ib* 398 δ356 *Ic* 1436 *Kc* δ364, 28 ημιν 1 υμων (1 *K* 1 18) *H* 83
Ia 1066 173 184 200 *Ib* δ152f, 2 12 om νυν (1 *K* 12 22) *Ia* 64 184* δ459 *Kc* δ376 476 (~ νυν *p*
 μαλλον) *Ia* 1026 fff, 14 γογγυσμου (1 *P* 4 9) *Ia* 65-200 216 *Ib* 469 *Ic* 174 551, 27 εχω 1 σχω
 (2 *K* 2 3 *K*) *Ia* 1026 fff *Ic* δ259, 28 δε 1 ουν (2 *K* 8 17) *H* δ48 *Ia* 1028f, add προς υμας *p* αυτον
 (*Eph* 6 22 *Ko* 4 8) *H* δ48 *Ib* 253 δ368 sy, 29 προσδεξασθε 1 -χεσθε (*Hb* 10 34 vgl *Rm* 16 2)
H δ2* δ4 103 162 *Ia* 56 172 δ180-216-δ372 382 *Ib* 78-δ356 *Ic* 174, 3 3 θεω 1 θεου (*Ti* 1 3) *H* δ2* 3
Ia 1026* 172 δ180-δ202 *Ic* 174 sy, 7 ~ μοι εν (vgl *Rm* 9 2 2 *T* 3 11) *H* δ1 *Ia* δ268 *Ib* δ260f *Ic* 69
 469 551 *K* 5, 4 3 προσλαμβανου 1 συλλ- (*Rm* 14 1 ff) *Ia* 202 *Ic* 468 470, 15 om δε (1 *K* 16 15)
Ia 101-264 δ505 *Ic* 208 *Kc*, 16 μου 1 μοι (2 25) *H* 3 *Ia* 1026f, 18 add εις *a* οσην (*Eph* 5 2) *H* δ48
Ia 502 *Ib* δ369 δ600,

Ko 13 om και *a* πατρι (2) *H* δ1 δ3* *Ib* 78 bo sy Aug, υπερ 1 περι (2 *K* 1 11 1 *T* 2 1)
H δ1 δ48 103 162 *Ia* 64 1026 fff δ157 172 256 359 502 δ505 *Ib* 78? δ600, 4 add την *a* εν (1 *Th* 1 8) *H* 103 257
Ia 172 δ505 *Ib* δ260 *Ic* δ259, 7 παρα 1 απο (2 *T* 3 14) *H* δ48 *Ia* δ161 172 252 *Ib* δ507 *Ic* 174, 10 add εν *a*
 τη (*Eph* 1 7) *H* δ2* δ6 103 *Ia* 502 *Ib* δ356 δ600 *Ic* 208-1436, 12 καλεσαντι 1 ικανωσαντι (*Ga* 1 6)
H δ48 74 *Ia* 1026 fff 172, add καλεσαντι και *a* ικαν- *H* δ1, υμας 1 ημας (*Ga* 1 6) *H* δ1-2 3 *Ia* 106
 172 205 δ157 367 δ372 502 *Ib* 78 δ260 *Ic* 174 sy *hm*, 14 add δια του αιματος αυτου *p* απολυτρωσιν
 (*Eph* 1 7) *Ia* δ156 1066 δ180* *Ib* 171 δ309 δ152f 365-398 469 δ360 *Ic* 69 154 174 258 1436 δ259 353 551 *Kc*
K δ458 *K* 7 66 sy *h*, 18 add η *a* αρχη (*Ap* 3 14 21 6 22 13) *H* δ1 103 162 *Ia* 502 *Ib*, απ αρχη
 1 αρχη (1 *K* 15 20) *H* δ48 *Ia* 70f-264, 24 add μου *p* παθημασιν (*Phi* 1 7 11 16) *H* δ2* 162 *Ia* 1066 δ156
 δ555 *Ib* 157 δ260f δ309 *Ic* 154 1436 δ259, 2 1 δε 1 γαρ (*Rm* 1 13 uö) *H* 1022 *Ia* 172 δ180f-216 200 256 359
 δ459 502 δ505 sy *hm*, add και των εν Ιεραπολει (4 13) *H* 103 *Ia* 200f 502 *Ib* δ368 *Ic* δ259 sy *h**, 14 om
 του (1 *K* 5 2) *H* δ4 *Ia* 113 *Ib* 78, 3 2 om της (1 *K* 8 5) *Ia* 56 113 382 *Ib* 209 253 365-398, 11 add
 και *a* ελευθερος (vgl *Ap* 6 15) *H* δ4 *Ia* 70f 1026 fff, 12 om και *p* αγιοι (vgl *Rm* 1 7) *H* δ1 δ48
Ia δ180 *Ib* 78-δ356, 12 οικτιρμων 1 -ου (sonst stets) *H* 257 *Ia* 64 170 254 264 354 δ355 δ453f δ454f *Ib* *c* *Kc*
K 7, 14 ο 1 ητις (1 24) *H* *Ia* δ180*-216-δ372 *Ib* 78, 15 μια ελπιδι 1 ενι σωματι (*Eph* 4 4) *Ia* δ180-δ202-216,
 16 ευχαριστια 1 χαριτι (2 7) *Ia* 184 *Ib* 365-398, om εν χαριτι (*Eph* 5 19) *H* δ3* 257 *Ia* 56 202 δ254 *Ic* 174,
 add και ψαλλοντες *p* αδ. (*Eph* 5 20) *H* 257 *Ia* 65 *Kc* δ376, 19 add εαυτων *p* γυναικας (*Eph* 5 28)

H δ² 74 *Ia* 200, παραπικραίνεσθε *I* πικρ- (vgl *Hb* 3 8 15 16) *H* δ³ *Ia* 64^e 65-101-200 173 184 δ454 *Ib* δ370 *Ic* 154, 20 τω *I* εν (*Rm* 12 1) *H* 162 257 *Ia* 65 δ157 *Ib* 157 161 365 *Ic* 356 551 *Kl* α, 22 om κατα παντα (*Eph* 6 5) *H* 162 *Ia* 172 δ300 δ355*, 23 add μετ ευνοιας (*Eph* 6 7) *Ia* 1066 *Ic* δ101f, add δουλευοντες *p* κω (*Eph* 6 7) *H* δ4 *Ia* 200 64^e *Ib* δ152 δ260 δ366 (*p* ανθρ.) *Ic* δ259, 24 add υμων *p* κληρονομιας (*Eph* 1 14) *H* 103 162 *Ia* 172 δ180f-216 200 359 *Ic* 174, αποληψεσθε *I* ληψ- (*Rm* 1 27) *H*? *Ia* 164 205 δ355 *Ib* 253 368 *Ic* 158, 4 12 ητε *I* στήτε (*Ja* 1 4) *Ia* 202 359 *Ic* δ259 468 551,

I *Th* 1 5 προς *I* εις (*I* *K* 2 3) *H* δ4 *Ia* 1026 fff δ157 δ300 δ355 367 *Ib* δ507, om εν α πνι (häufig) *H* δ48 *Ia* 113 163 *Ib* δ260 δ368 *Ic* 551 *Kc* δ365, 8 add αυτοις *p* τι (vgl *Lk* 1 22 2 17 50 uä) *H* 162 *Ia* δ180-216 *Ic* 174, 2 10 add γαρ *p* υμεις (*Rm* 1 9 *Phi* 1 8) *H* 1022 *Ia* 113 264 359 δ505, 12 καλεσαντος *I* καλουν-τος (*Ga* 1 6) *H* δ2 δ4 103 257 *Ia* 106 δ300 δ355 *Ib* 472 *Ic* 208-1436, 13 ~ αληθως εστιν (*Jo* 8 14 uö) *H* δ1-2^e δ48f *Ib* 78, αληθες *I* -ως (*I* *J* 2 8 27) *Ia* δ157 *Ib* 368 δ507 *Ic* 356, 7 παρακεκλημεθα *I* παρεκληθη-μεν (*I* *K* 7 13) *H* δ4 *Ia* δ300, 13 ~ τας καρδιας υμων (*Ko* 4 8 uö) *Ia* 1026 fff δ180-216 *Ib* 78 *Ic* 116 174 208-1436 lat, αμεμπτως *I* -τους (vgl 2 10 5 20) *H* δ1 δ48 103 162 *Ia* δ180-216-δ372 *Ic* 154 174, 4 2 παρε-δωκαμεν *I* εδωκ- (*I* *K* 4 2 15 3) *Ia* 1026*-1028f 64^e *Ic* 466, δεδωκαμεν (*Jo* häufig) *H* δ2 *Ia* 172 δ180-216-δ372 δ505 *Ib* *Ic* 174 δ259, 3 add το α θελημα (*Rm* 12 2 uö) *H* δ4 *Ia* 172 *Ib* δ507 *Ic* δ101f 551, 8 το πν̄α το αγιον αυτου *Ia* 170 *Ib* 78 157 161 253 *Ic* 258 466 *K* 188 *Kc* δ255, αυτου το πν̄α το αγιον *H* δ4 162 *Ib* δ600 *Ic* 551 *Kc* 186 δ364, beides um die übliche Verbindung το πν̄α το αγιον zu erreichen, 13 θελω *I* -λομεν (*Rm* 11 25) *Ia* δ254 δ454 *Ib* δ360 *Ic* δ101f 116 sy, 5 3 add γαρ *p* ωσπερ (*Rm* 5 19 *Mt* 24 27) *Ia* δ157 δ161 *Ic* 551 *Kc* 186, 4 ουκετι *I* ουκ (*Eph* 2 19) *Ib* δ260 253 δ368 *Ic* δ259, 9 ~ ο θεος ημας (*I* *K* 12 28) *H* δ1 *Ia* 56 359 δ505, 18 add εστιν α θελημα θεου (4 3) *Ia* 1026 fff, *p* θελ. θ. *Ia* 64 200 δ202 δ505, *p* θελημα *Ia* 172 216, 24 παρακαλων *I* καλων (*Rm* 12 8) *Ia* 359 δ505* *K* 188, add την ελπιδα υμων βεβαιαν *p* ποιησαι (2 *K* 1 7) *H* 103 *Ib* 365-472f *Kc*,

2 *Th* 1 8 ~ φλογι πυρος (*Ac* 7 30 *Hb* 1 7) *H* δ1 δ6 *Ia* 1026 fff 1066 *Ic* δ101f 208-1436 δ259 sy, 10 πιστευουσιν *I* -σασιν (*I* *Th* 1 7) *H* δ48 *Ia* 168 184 δ453 *Ib* 171 365 δ600 *O* 66, 2 1 om ημων (*I* 12) *H* δ1 δ6 sy h, 3 1 ~ αδελφοι προσευχεσθε (*I* *Th* 5 25) *Ia* δ157 *Ib* 78 δ152 δ260 δ507 *Ic* 1436 sy, 3 add και *p* ος (*I* *K* 1 8) *H* δ4 *Ia* 1066 216 359 δ505 *Ic* 174 sy h, παντος *I* του (*I* *Th* 5 22) *Ic* 208-1436, 6 παρελαβετε *I* -βον (*I* *Th* 4 21) *H* δ1 103 *Ia* 1066 172 *Ic* 208-1436, 10 ~ προς ημας ημεν (*I* *Th* 3 4) *H* δ48 *Ic* 208-1436, παρηγγειλαμεν (*I* *Th* 4 11) *H* δ6 *Ib* 78, 16 om την (*Hb* 12 14 *Ja* 3 18) *H* δ4 *Ib* 78 *Ic* 208, τοπω *I* τροπω (*I* *K* 1 2) *H* δ4 δ48 *Ia* 1026*-1028f,

Hb 1 1 εσχατων (2 *P* 3 3) *H* δ6 *Ib* 171 *Ic* 158 1436 503 551, 3 add του θρονου *p* δεξια (8 1) *Ia* 55 *Ic* 486, 4 add και *p* οσω (8 6) *Ia* 173 200 δ453 δ454, 2 3 υπο *I* δια (*Mt* 1 22 uö) *Ia* 64 1066 δ505, 6 τις *I* τι (*Jo* 12 34 uö) *H* δ3* 3* 103 162 bo *Ia* δ180-202 264 *K* 188 453, 3 3 οσω *I* καθ οσον (1 4 8 6) *Ic* 158 1436, 14 add αυτου *p* υποστασεως (*I* 3) *H* δ4 *Ia* 1066 64^e 200 δ453 fff, 19 add την α απιστιαν (*Mk* 6 6) *Ia* 65 106 205 397 *Ib* 161 *Ic* 158, 4 7 προειρηκεν *I* -ηται (*Rm* 9 29) *H* δ1 *Ia* 172 216-δ372 δ353 *Ib* 78 *Ic* 174 *K* 115, 12 μεχρι *I* αχρι (3 6 14 9 10 12 4) *Ib* δ152f δ260 *Ic* 69 δ259 sy h, σωματος *I* πν̄ς (*Mt* 10 28) *Ia* δ157 δ180? δ353 *Ib* 62? *Ic* 1436 158 *K* 480, 5 5 γενεσθαι *I* γενηθηναι (2 17) *H* δ4 *Ia* 1066 173, 10 add εις τον αιωνα *p* αρχιερευς (6 20) *Ia* 1066 200 216 359 δ505 *Ic* 174, 7 15 ομοιωσιν *I* ομοιοτητα (*Ja* 3 9) *H* 3 *Ia* δ355, 27 add και *p* ωσπερ (*Ac* 3 17) *Ia* 1066 173, θυσιαν *I* -ας (5 8 12) *H* 3 162 *Ia* 1026f *Ic* 154, 8 10 add τας α καρδιας (10 22) *Ia* δ202-216 *Ic* 174, 9 15 add και αληθινω *p* ζωντι (*I* *Th* 1 9) *H* δ4 3 103 *Ia* δ101, ~ καινης διαθηκης (2 *K* 3 6) *H* δ48 *Ia* δ161 216 359 δ505, 10 12 εκ δεξιων *I* εν δεξια (*Ac* 7 55 *Mk* 16 19 vgl *Ps* 110 1) *H* δ4 103 *A* θ, 23 πιστεως *I* ελπιδος *p* ομολογαν (die bekannte kirchliche Formel) *H* δ6 *Ia* 70 *Ic* 158, 27 κατεσθιεν *I* εσθιεν (vgl *Jo* 2 17) *Ia* 359 δ505 *Ic* 1436, 36 add εκαστος (2 *K* 5 10) *p* κομισθησθε *Ic* 208, *p* επαγγελιαν *Ic* 158, 11 4 δια ταυτης *I* δι αυτης (12 15) *H* 162 *Ia* 1026*, 14 ζητουνσι *I* επιζ- (*Mt* 6 33) *Ia* 1026* 106 397 *Ib* δ507, 19 δυναται *I* -τος (7 25) *H* δ4 *Ia* 216 *Ic* 158 174 208-1436, 12 10 ολιγον *I* ολιγας ημερας (*Ja* 4 14) *H* 162 *Ia* δ180, 13 add τας α τροχιας (vgl *Mt* 3 3) *Ia* 359 δ505, 21 εμφορος *I* εκφ- (*Ac* 10 4 uö) *Ia* δ157 *Ib* 78 *Kc* δ376, 13 9 περιπατουντες *I* -τησαντες (2 *K* 4 2 10 3 *Phi* 3 17) *H* δ2* δ4 *Ia* 1026* 1066, 22 ουν *I* δε (*Rm* 12 1) *Ia* 172 359 δ505,

I *T* 1 1 add του α σωτηρος (*Lk* 1 47) *H* 103 162, ~ του σωτηρος ημων θεου (2 3) *Ia* 172 216 359 δ505 *Ic* δ259, 8 χρησεται *I* χρηται (vgl 2 *K* 13 10) *H* δ4 3 *Ic* 158, 12 ενδυναμουντι *I* -μω-

σαντι (Phi 4 13) *H* δ2* δ48 *I* a 106 205 502 *I* b 253 *I* c δ259 *K* c, 18 παρατιθημι 1 -εμαι (Lk 23 46 *I*) *I* a 65 δ157 216 *I* b δ507 *I* c δ259, 2 10 ως 1 ο (vgl Eph 5 3) *I* a 113 *I* b δ360 *I* c 174, 3 πλεονεκτην 1 πληκτην (1 K 5 10 f 6 10 Eph 5 3) *I* b δ260-δ368 *I* c 158 1436, 46 παρεκολουθησας 1 -χας (2 T 3 10) *H* δ3 *I* a 1028 f δ180 *I* c 1436 *O* 66, 10 add δε p μαλιστα (Ga 6 10 Phi 4 22) *I* a δ157 200 *I* b 365-398 δ507 *I* c 551, 16 add εν p επιμενε (nach der joh. Phrase) *I* a 1026* 168 *O* lat, 54 add καλον και a αποδεκτον (2 3) *I* a 359-δ505 *I* b 157 253 δ260 f *I* c 468 *K* c, 8 προνοειται 1 -νοει (vgl Rm 12 7 2 K 8 21) *H* δ2* 103 *I* a 175 184 252 ff *I* c 174, 16 επιβαρεισθω 1 βαρ- (2 K 2 5 1 Th 2 9) *H* 162 *I* a 65-101-264, 64 ερεις 1 ερις (2 K 12 20) *H* 74 162 *I* a 1026*-1028 f 200 206 *I* c δ259 *K* 5, 9 add του δια-βολου p παριθα (3 7) *I* a 1026*-1028 f δ268 f δ505 e, 10 επλανηθησαν 1 απεπ- (2 P 2 15) *I* a δ180 *I* c 551, 2 T 1 2 γνησιω 1 αγαπητω (1 T 1 2) *H* δ48 *I* c 259, 4 πλησθω 1 πληρωθω (vgl Ac 9 17 uö) *H* δ6 *I* a 184 *I* c 158 208-1436, 6 υπομνησχω 1 αναμ- (Ti 3 1) *H* δ6 *I* a 216 *I* c 158 174 1436-551, 9 add την a ιδιαν (vgl Mt 9 1 25 15 uö) *H* 162 *I* a 172 216 *I* c 174 δ259 Aθ, 11 om και a διδασκαλος (1 T 2 7) *H* δ3 3 *I* a 184 *I* c 551, διακονος 1 διδασκαλος (Ko 1 23) *H* δ48 *I* a 173, 12 πεπιστευμαι 1 πεπεισμαι (Ga 2 7) *I* a 65 δ180, 14 δοθεντος 1 ενοικουντος εν (Rm 5 5) *H* δ0 δ48, 3 1 γινωσκετε 1 -σκε (Ga 3 7 uö) *H* δ4 δ48 *I* a 1028 f δ268 δ355 359, 15 add της a πιστεως (Rm 3 30 f) *H* δ48 *I* a δ505, 4 17 πληρωθη 1 πληροφορηθη (Mt 1 22 uö) *H* 162 *I* a 200 216 359 δ459 *I* b 62, Ti 1 2 εν 1 επ (vgl Eph 4 4) *H* 1022 *I* a δ180-216, 10 add δε p μαλιστα (Phi 4 22) *H* δ3 162 *I* a 200, 13 ~ αληθης εστιν (Jo 8 17 3 J 12) *I* a 1028 f *I* b 368 *I* c 208-1436 sy^h, 2 5 add και η διδασκαλια p θεου (1 T 6 1) *H* δ3 *I* a 64 e 367 f sy^h, 15 καταφρονειτω 1 περι- (1 T 4 12) *H* 3 *I* a 113 *I* b δ260 *I* c 551 *K* 111 216, add της νεοττητος (1 T 4 12) *H* δ6 *I* c δ259 e, 3 3 ~ και ημεις ποτε (vgl Eph 2 11 Ko 1 21) *H* δ6 3 *I* a δ180 (om και) -216, 9 εριν 1 ερεις (Phi 1 15) *H* δ2* δ6 *I* a 1026 ff δ353 *K* 115.

Phm 5 ~ πιστιν . . αγαπην (1 T 1 14 uö) *I* a 64 δ161 216 359 δ505 *I* b 78 sy^p, προς 1 εις (1 Th 1 8) *H* δ2 *I* a 56 1027 ff 264 *I* b 253 f δ368 *K* 5 *O* 66, 6 add εργου a αγαθου (Ti 1 16) *I* a 254 367 *I* b 469 e *I* c 69 466 f 551 *K* c *K* 4 4, 8 ~ εχων παρρησιαν (1 J 2 28) *I* b 78 365-398, 10 add εγω a εγεννησα (1 K 4 15) *H* δ4 *I* a δ505 *I* b 62 209 *I* c 208-1436 sy^h, επεμψα 1 ανεπεμψα (1 Th 3 5) *I* a δ254 δ505 *I* b 472 *I* c 468 *K* c 476, 19 add δε p εγω (1 K 9 15 2 K 1 23 12 15) *I* a 170 δ180 δ505.

475. Würdigung der bisher registrierten Varianten. Es springt bei einer Überschau der Listen von § 469—474 ins Auge, dass keine der hier gebuchten Varianten, sei es für den Urtext, sei es für eine der Rezensionen, in Frage kommen kann, vorbehalten dass eine oder die andere der durch eine grössere Reihe von *I*-Codd vertretenen Paralleleinwirkungen (§ 474) *I* selbst zugehört habe, was aber zur Charakterisierung von *I* nicht ins Gewicht fällt, da sich dessen Text durch zahlreiche Reminiszenzen auszeichnet. Immer aber bleibt es auffallend, wie verbreitet manche dieser Lesarten sind. Und die Vermutung drängt sich auf, da der Zufall doch schwerlich solche Anhäufungen bewirkt haben kann, dass irgend eine Quelle für diese vagirenden Lesarten vorhanden gewesen sein dürfte, aus der sie dahin und dorthin drangen.

Die Rezension *K*.

476. Überlieferung des *K*-Textes. Der *K*-Text ist am einheitlichsten überliefert. Darum sei mit ihm begonnen. Wieder heben sich von dem durch die grosse Masse vertretenen

Text dieselben zwei Nuancen ab, wie bei Acta und Kath, *K*^c und *K*^r. Es mag wohl sein, dass diese beiden *K*-Typen noch mehr Vertreter unter den als *K*-Zeugen festgestellten Codd haben. Doch könnten diese etwa übersehenen Zeugen jene Typen nur in sehr abgeschwächter Form bieten, da sonst bei den Stichproben ihr Zugehörigkeit zu denselben deutlich geworden wäre.

477. Der *K*^c-Text. Die Zeugen dieser *K*-Nuance sind in Pls dieselben wie in Acta und Kath (vgl § 426); nur dass noch 476, was in Ac fehlt, und 557, was in Ac nicht kollationiert ist, dazu treten. Ganz kollationiert liegt nur 107 δ255 δ376 (nach Scriveners Kollation) und, diesem ganz nahe verwandt, 476 (vac Rm — 2 K 11²⁴) vor. Vbt ist sodann kollationiert 186 für 2 K 12 f, 271 für 2 K 10—13, δ364 für Rm 8 1 K 11 1 T 2 f, 366 für Rm 16 1 K 5, 555 für 2 K, dazu stellenweise ganz 186 δ364 δ359 395 557 (Rm — 2 K 12, der Rest von späterer Hand). Nicht kollationiert sind δ366 δ375 δ410 450. Trotz des mangelhaften Materials tritt die Gruppe deutlich in Sicht, wenn auch hin und her natürlich andere *K*-Codd die betreffende Lesart teilen. Es seien die in mehreren dieser *K*^c-Zeugen nachgewiesenen, *K* abzusprechenden Lesarten aufgezählt:

Rm 74 add ανδρι a ετερω (3) 107 δ364 δ365 δ376, dazu 500 I^b δ260 f I^c 551; 7 add οτι p ερουμεν (1 K 10¹⁹) dieselben, in *I* ziemlich häufig, Tert; 8¹¹ δια του ενοικουντος .. πνευματος 1 δια το -κουν .. πνευμα (*I*) 107 395 δ364 δ365, sonst kein *K*-Cod; 23 συστεναζομεν 1 στεναζομεν (22) 107 δ364 δ365 δ376, I^c 356 468; 28 add το a αγαθον (134) 107 δ364 δ365 δ376, dazu einige *K*- und nicht wenige *I*-Codd; 10¹¹ add οτι p γραφη 107 δ364 δ365 366, sonst nirgends; 11³⁰ ~ ποτε υμεις 107 δ364 δ365 395, dazu nur H⁸⁴ I^b δ260 f; 13¹⁰ ου καταργαζεται 1 ουκ εργαζεται 107 δ364 δ365 δ376 H⁸⁴ I^a δ268 δ253 205 I^b 253 368 δ369 469; 15² ομων δ364 δ376 395, in *I* ziemlich häufig, in *K* nachgewiesen nur noch für 187 363 δ359; 15²⁴ 28 Ισπανιαν 1 Σπανιαν 107 δ364 δ365 δ376 395, dazu mehrfach in *I*, selten in *K*; 16³ Πρισκιλλαν 1 Πρισκαν 186 δ364 δ376 366, dazu K¹⁵⁰ 394, in *I* sehr häufig, vielleicht *I*; 1 K 25 ημων 107 δ364 δ365, sonst sehr selten, in *K* nirgends nachgewiesen; 98 λεγω 1 λαλω 107 δ364 δ365 δ376, dazu nur noch I^a 1026 fff I^c 471; 9 ~ νομω Μωυσεως 186 δ364 δ376, nur noch in *I* einigemal; 11¹⁹ ~ εν υμιν αιρεσεις 107 δ365 δ376, dazu nur I^b δ602; 12¹³ πομα 1 πνευμα (4) δ255 δ364 δ376, in *K* und *I* mehrfach; 14²⁶ add προφητειαν εχει a γλωσσαν δ364 δ376, in *K* und *I* nirgends nachgewiesen; 33 add και p ως nur δ364 δ376; 16²³ add ημων p xū (1 Th 5²⁸) 186 δ364 δ376, auch sonst häufig; 2 K 114 add ημων p xū (H I[?]) 107 δ364 δ365 555, in *K* sonst nirgends nachgewiesen; 16 ελθειν 1 διελθειν 107 δ364 δ365 555, dazu K¹⁸⁸ I^b 365 398 δ260 f δ360 567; 20 add του a θεου (*I*) 186 δ364 δ376 555, dazu K¹¹¹ 214 480; 20 add διο (H I) in ganz *K* nur δ364 395 557; 23 add επι λυπην p λυπην (*I*) in *K* nur 107 δ364 δ365 557; 44 add του αορατου p θεου (*I*) δ365 δ376 395 555 (του ∩ του), in *K* nur noch O⁶⁶ K⁴⁵⁶; 414 εξεγερει (*I*?) in *K* nur δ364 δ365 δ376; 61 om και 107 δ365, sonst nur einige *I*-Codd und H⁸⁴ f; 8¹⁵ ω 1 ο bis 107 δ364 δ365 δ376, sonst nur K⁵⁴ nachgewiesen; 109 add δε p ινα (*I*?) in *K* nur 107 271 δ364 δ365 δ376; 112 ~ ζηλω θεου 107 271 δ365, sonst nur I^a δ505 nach-

gewiesen; 1214 add τουτο (H I) 107 186 271 δ364, in K nur noch K¹⁸⁷ O¹² nachgewiesen; 139 καταρτησιν 1 -τισιν 186 δ365 δ376 476, sonst nur in wenigen I- und H-Codd; 11 add το α λοιπον δ359 δ376 476, sonst selten, in K nirgends; 11 add της α ειρηνης 186 δ376 555, dazu K⁵ 1228, in I mehrfach; Ga 216 ουν 1 δε 186 δ364 δ376 476, sonst nur K³⁶³; 511 om ετι 186 δ376 476, sonst nirgends; 14 λογος 1 νομος δ364 δ365 395, dazu K⁵ 106 111, in I und H mehrfach; Eph 217 ημιν 186 δ364 δ376 476, in I mehrfach; 35 add αγιω π πνευματι 107 δ364 δ365, dazu K²⁰⁴, in I mehrfach; 428 add ιδιαις (H I) 186 δ364 δ376 395 476, sonst in K nicht nachgewiesen; 65 om της 107 186 δ364 δ365 476, H⁸², in I mehrfach; Phi 1414 add και υμεις α καλως δ359 δ376 476, sonst nirgends nachgewiesen; Ko 114 add δια του αιματος αυτου π απολυτρωσιν (Eph 17; vielleicht I) 186 δ364 δ376 476, dazu K⁴⁴⁵⁸ O⁶⁶; 28 om παντα δ364 δ365 δ376 476, in I mehrfach, H^{448f}; 41 παρεχτες 1 -χεσθε in K nur 107 186 δ364 δ365 δ376, mehrfach in I; 1 Th 41 add το α λοιπον (Phi 31 48) 107 186 δ364 395, in K nur noch O¹² 66, in I mehrfach; 58 add υιοι π οντες (5) 186 δ376 476, sonst nur noch in wenigen I^b-Codd; 21 om δε in K nur 186 δ364 δ376 395 476, in H und I häufig; δοκιμαζοντες 1 -ζετε (I) in K nur 186 δ364 δ365 δ376 395 476; 24 add την ελπιδα ημων βεβαιαν π ποιησαι in K nur 107 δ364 δ365, dazu etliche I^b; 2 Th 24 αποδεικνυσοντα 1 -νυντα 186 δ364 476, dazu K¹⁸⁸ H⁸⁴ und etliche I-Codd; 16 διδους 1 δους 186 δ364 476, sonst nirgends nachgewiesen; Hb 13 add του θρονου π δεξια (122) δ364 366 476, nur noch I^a 55 I^c 486 nachgewiesen; 27 om και 2 - σου (H I) in K nur 107 δ255 δ364 476 O⁶⁶; 310 ειπα 1 ειπον in K nur δ364 δ365 476, sonst hie und da; 17 επεσον 1 -σεν (nach neutr. plur.) 186 δ365 δ376 476, dazu K²⁰⁴, in I häufig; 42 exetnoi 1 κακ- 186 366 476, sonst nur noch H^{86*} I^a 168 nachgewiesen; 48 add ο α ιησους δ364 δ376 476, sonst nur H²⁵⁷ I^c 466 nachgewiesen; αυτος ο κς 1 αυτους Ις nur 186 δ365 366; 86 τετυχιε 1 τετυχε nur 186 δ364 476 (I τετυχηχε); 91 add σκηνη π πρωτη (I) in K nur 186 δ364 δ376 476; 14 ημων (I) 186 δ364 δ365 476, dazu K^{111*}; 109 add μου π θεος 186 δ364 δ365 476, sonst nirgends nachgewiesen; 11 αρχιερευσ 1 ιερευσ (I) δ364 δ376 476; 18 αυτων 1 τωτων 186 δ364 δ365 476, sonst nirgends nachgewiesen; 119 add Αβρααμ π παρωκησεν (I?) in K nur 107 186 δ364 δ365 476; add την α γην (I) 186 δ364 δ376; 11 add σπειρα ουσα (I?) in K nur 186 δ364 δ365 δ376 476; 123 ουν 1 γαρ in K nur 107 186 δ364 δ365 476, dazu I^a 264 I^c 174 syP; 7 ει 1 εις (I?) 186 δ376 476, dazu K¹⁸⁸ 204^c; 25 ουρανου 1 -ων 186 δ364 δ365 δ376 476, dazu H⁸² 1031 und einige I; 1320 add Xv π Iv, in K nur 186 366 δ365 δ376 476 H⁸⁶ 848; in I mehrfach, syP; 21 om των αιωνων 186 366 476, in I mehrfach, H⁸⁶ 103; 1 T 11 add πατρος και α σωτηρος 107 186 δ364 δ365 476, sonst nirgends nachgewiesen; om και xw (om xw H? I) 107 δ364 δ365; 12 ενδυναμουντι 1 -μωσαντι 186 δ364 δ365 476 H^{82*} 848 und etliche I; 25 ~ Ις Xς 186 δ365 δ376 476, wenige I, syP; 9 χρυσω 1 χρυσω (H? I) in K nur 186 δ364 δ365 476; add αργυρω και α χρυσω 186 δ364 δ365 476, add η αργυρω π χρυσω I^c 174; 412 γενο 1 γινου 107 186 δ365 δ376 476, sonst nur I^a 56 65 168 nachgewiesen; 514 add χηρας π νεωτερας (I; 11) 186 δ364 δ365 δ376 476; 616 om και π τιμη (I?) 186 δ364 δ365 476; 2 T 14 πλησθη 1 πληρωθη 186 δ364 476, H⁸⁶ und wenige I; 1214 παρακαταθηκην 1 παραθηκην 186 δ365 476, mehrere I; 15 Φυγελλος 1 -ελος (I) 186 δ364 δ376 476 K²⁰⁴; 411 αγαγε 1 αγε 186 δ364 δ365 δ376 476 H⁸⁴ 103, in I mehrfach; 19 Πρισκυλλαν 1 Πρισκαν (I) 107 186 δ364 δ365 δ376 476; Phm 17 εμε 1 με (I?) 186 δ364 δ376 476 K²⁰⁴.

Zu diesen Lesarten mögen noch eine ganze Reihe kommen, die nur für einzelne dieser K^c-Codd nachgewiesen sind, und die aufzuzählen wertlos ist. Irgendwie interessante Lesarten finden sich darunter nicht. Meist handelt es sich um I-Lesarten

oder um sprachformale Sonderbarkeiten. Ganz selten um eine Wortumstellung oder eine Paralleleinwirkung. Sollte die spätere Forschung sich einmal dieser *K*-Nuance zuwenden, so bedürfte es doch einer neuen Verbotenus-Kollation ihrer Zeugen. Nur auf Grund einer solchen wäre auch der Versuch möglich, ihr in der Geschichte von *K* ihren Platz sicher zuzuweisen. Die häufigen Berührungen mit *I* legen, zumal wenn man an die abgeschwächten *I*-Typen der Evv denkt, zunächst die Vermutung nahe, *K*^c sei nicht eine Nuance von *K*, sondern ein aufs äusserste abgeschwächter Abkömmling von *I*, etwa wie *Φ*^r *I*^r in den Evv. Ebenso gut aber kann die Basis der *K*-Text sein, in den dann irgendwie, vielleicht aus einem angesehenen Kommentartext, *I*-Lesarten eingesprengt wurden. Eine dritte apriorische Möglichkeit, nämlich dass *K*^c vielmehr die älteste *K*-Form sei, entsprechend *K*^r in den Evv, kann kaum ernstlich in Frage kommen. Denn dagegen spricht, dass dann dieses *K*^r nicht ganz selten *I*-Sonderlesarten geteilt hätte, die, weil durch *I* + *K* gegen *H* vertreten, *I*-*H*-*K* zuzuweisen wären. Dann müsste aber auf die Abwandlung dieses *K*^r in *K*^x die nur in *H* vertretene Lesart eingewirkt haben, was gegen alle Analogie ist. Überdies wäre es merkwürdig, dass die ältesten uns erhaltenen *K*-Codd nicht diesen *K*^c-Text, sondern den späteren *K*-Typ bieten.

478. Der *K*^r-Text. Auch diese späteste Revision des nt *K*-Textes, die in Evv und in *A* *K* deutlich sich abhob, ist in Pls ebenfalls unverkennbar, wenn auch bei dem geringen Variantenmaterial, das in der Pls-Überlieferung für diese Revision in Frage kommen konnte, die Unterschiede von *K* verschwindend sind. Freilich reichen auch die Kollationen, die so dürftig sind, weil die Kollationatoren in den Codd, die in *A* *K* den damals noch nicht entdeckten *K*^r-Text bieten, in Pls nichts Auffallendes gefunden haben, nicht aus, um ein sicheres Bild herzustellen.

Für den ganzen Pls vbt steht nur δ156^c zur Verfügung, curs δ309^c δ402 δ403. Dazu vbt 454 für Rm 1-6, δ304 δ357 δ553 1 *K* 5-8, δ357 1 *T*; curs δ411 Rm—1 *Th*, δ551 Rm—1 *K* 29 2 *K* 5-8 Eph 5:18—Phi 2:16 1 *Th* 5—2 *Th* 2 *Hb* 10f, 459 Rm 1—6 Ga 1—3, 380 Rm 1—7. Darnach sind für *K*^r, abgesehen von den Sprachformalien ουτω 1 -ως vor Konsonanten, der richtigen Behandlung des ν εφελκυστικον, ἀλλ vor Spiritus asper und der Schreibweise Μωσης 1 Μωυ-, Μωσεος, δαιμων 1 δερ-, nur folgende Lesarten sicherzustellen, Rm 1:23 ἠλλαξαντο (*I*? *Q*_p) 380 δ403 454; 27 om τε (*I* δε 1 τε) δ156^c 380 δ403 δ411 454 459 ebenso *K*^c; om εν^r δ156^c δ403; 3:10 om οτι δ156^c δ403 *K*^{10:11}; 4:12 om τη α ακροβυστια (10; *I* *H*) δ403 δ411 459 *K*^{12:27}; 5:1 εχωμεν (*I* *H*) 380 δ403* δ411 454 459 *K*^{15:25}; 11 καυχουμεθα 1 -μενοι (3; *I*?) δ156^c δ403 454 δ551; 139 add ου ψευδομαρτυρησεις p κλεψεις (Ex 20:13) 380 δ402 δ403 δ411 *K*^{4:19} *H*? *I*?; 166 θμας (*I* *H*) δ156^c 380 δ403 δ411, für *K* nur in 187 nachgewiesen. 1 *K* 65 ανακριναι 1 διακρ- (2:14f 43f; *I*?) δ402 δ553 *K*^c δ364 395 *K*¹⁸⁸; 16 add η α ουκ (*I* *H*) δ156^c δ304 δ357 δ403 δ553, in *K* nur 500 nachgewiesen; 75 συνερχεσθε δ304 δ357 δ403 *H*¹⁰³, in *I* gelegentlich; 7:13 et 1 η (*I*? *H*⁸²³) δ304 δ403 δ553, dazu *K*²⁶⁸ 453 469*; 17 ~ πασαις ταις εκκλησιας (vgl 4:17) δ304 δ403 δ553 *K*²¹⁴ *I*^{a367} *H*²² δ48 *Q*_p; 85 add της α γης (Mt 6:10 *K*) δ156^c δ304 δ357 δ402 δ403 *I*? *K*^c?; 10:13 δυνατος 1 πιστος (2 *K* 98) δ156^c δ403, sonst nur *I*^{c551} nachgewiesen; 116 ευρεσθαι 1 -ρασθαι δ156^c δ403 *I*^{b365} 398 *I*^{c551} *K*¹²²⁸; 14:25 ~ οντως ο θεος (*H* *I*) δ156^c δ411 δ403; 162 ευοδουται δ156^c δ403 δ411, sonst nirgends nachgewiesen; 22 add ημων p πν (*I*?) sy^p δ156^c δ403 δ411 *K*^c; 2 *K* 3:10 εινεκεν (*I* *H*) δ402 δ411; 5:15 add ει α εις (*I*) δ403 δ411 δ551 *K*^{5:13}; 19 om εν δ156^c 380, in *K* mehrfach, *I*^b und sonst in *I* zuweilen; 7:13 om δε (*I*?) δ411 δ551 *K*¹¹¹, 89 γμας (*I* *Q*_p)

δ411 δ551 *K*⁵⁵⁵; 16 δοντι 1 διδοντι (*I*) 380 δ402, *K* mehrfach; 114 ηνειχεσθε (*I*) 380 δ403 *K*^{7:9}; 13¹³ add ημων p xw (1 Th 5²⁸) δ156^c 380, in *I* mehrfach; Ga 1¹² om Iw δ156^c δ403 *O*⁶⁶; 9 add μεν p ημεις (*I*) δ403 δ411 459 *K*^{6:19}; 31 εβασκηγεν (*I*) δ402 δ403; 16 ερρεθησαν (*I H*) δ402 δ403; 6¹⁰ εργαζομεθα (*I H*) 380 δ402 δ403; 13 περιτετμημενοι 1 περιτεμνομενοι (*I*² 1 K 7¹⁸); Eph 2¹⁷ ημιν (*I*²) δ402 δ403 *K*^c; Ko 16 add και αυξανομενον (*I H*) δ403 411 *K*^{5:11}; 14 add δια του αιματος αυτου p απολυτρωσιν (Eph 1⁷) δ156^c δ402 δ403 *K*^c, auch sonst häufig; 22 add αυτου p θανατου (*I H*) δ156^c δ402 δ411; 2¹³ om εν (*I H*) 380 δ402 δ411; 3¹² σικτιρμων 1 -μου (*I*) δ402 δ403; 1 Th 1⁹ ομων (*I*) δ402 δ411; 4¹ add το α λοιπον (Phi 3¹ 48; *I*²) δ402 δ411 *K*^c; 9 om υμεις δ156^c δ403, sonst nur noch *H*¹⁰²²; 2 Th 1¹² add Xw p Iw (*I*) δ360 δ402 δ551; Hb 12⁷ ει 1 εις (*I*) δ156^c δ402 δ403 *K*^c; 1 T 1⁹ πατραλοιαις μητραλοιαις (*I*²) δ156^c δ157; 3² 11 Ti 2² νηφαλιον (*I H*) 380 δ357 δ402 δ403; 2 T 3⁶ αιχμαλωτιζοντες 1 -τευοντες (*I H*) 380 δ402; 14 επιστευθης 1 -ωθης δ156^c δ403; Ti 1⁵ απελιπον 1 κατ- (*I H*) δ402 δ403.

Zu diesen Sonderlesarten, die, wie in *A K*, zum grössten Teil irgendwie aus der *I*-Überlieferung geflossen sind, während der Rest fast durchweg eingedrungene Reminiszenzen sind, mögen noch eine kleine Anzahl hinzutreten, die infolge der ungenügenden zur Verfügung stehenden Kollationen je nur für einen *K*¹-Zeugen nachgewiesen sind, wiederum neben einigen orthographischen Sonderschreibweisen in weit den meisten Fällen *I*-Lesarten. Wirkliche Sonderlesarten sind dagegen nicht nachgewiesen. Denn gelegentliche Omissionen sind doch wohl den einzelnen Codd zuzuweisen. Vielleicht finden sich in der orthodoxen Kirche einmal die Kräfte, *K*¹, ihre wohl letzte und offizielle Textrezension, bis ins einzelste wiederherzustellen. Für die Rekonstruktion des Urtextes ist dieser Spätling des *K*-Textes ohne Bedeutung.

479. Der *K*-Text. Die übrigen Codd bieten den Vulgärtext des Mittelalters, ohne dass sich darin weitere *K*-Typen unterscheiden liessen. Einer genauen Durchmusterung der Zeugen mag es gelingen, solche zu entdecken. Die Nüancen des Textes können aber nur minimal sein.

An Kollationen liegen vor:

1. Vollständig a) vbt: 5 1030 (Ga 5¹²—64 Hb 5⁸—6¹⁰) 472 (vac Rm—2 K 11²⁴), b) curs: 51 61 111 118 204 214 δ257 383.
2. Abschnittweise a) vbt: Rm—2 K 54, Rm 1—15 2 K 1—11 δ554, Rm 1—8 δ458, Rm 1—5 465 492, Rm 1—4 383, 1 K 5—8 400, Rm 1 1 K 1 Phi 1 72, Rm 1 1 K 1 260, Rm 8 1 K 11 1 T 2 f δ257, b) curs: Rm—Hb 10 453, Rm—2 K 480, Rm Ga 360, Rm 115 361, Rm 1—6 2 K 1—6 Phi 3—Phm δ200, Rm 1—6 1 K 14—16 Ga δ104, Rm 1—6 1 K 9—12 2 K 12—Ga 2 Ko 3¹⁶—1 Th 2 Hb 4—7 355, Rm 1—8 1 K 15—2 K 3 2 K 13—Ga 2 Phi 2¹⁷—Ko 3¹⁵ 1 Th 3—2 Th 2 1 T 351, Rm 1—6 1 K 10—13¹⁰ 2 K 10 f Ga 1 f Eph 6—Phi 2¹⁶ Ko 3¹⁶—1 Th 2 1 T 5¹⁶—2 T 2 194, Rm 1—6 15 f 2 K 8—Ga 2¹⁴ Hb 12 f 187, Rm 1—11¹¹ 1 K 7—10 2 K 12—Ga 2 Ph 3—Ko 3 2 Th 2—Hb 3, 2 T 4—Ti 189, Rm 3 6¹²—8 14 f 1 K 8 f 2 K 1—7 Eph 456, Rm 1—11 Ga 167, Rm 1—7 Ga 1—3 166, Rm 1—6 Ga 1—3 150, Rm 1—7 1 K 5—8 1 T 206, Rm 3—10 15 Ga 363, Rm 1—4 Ga 1—3 δ595, c) nur an Stichstellen

nachgesehen: 1 *K*—Phm 115, Ga—Phm 54 480, 1 Th 5—Phm 298 377. Ausserdem sind die meisten, ausgenommen Athos und ganz entlegene Lagerstätten alle Codd flüchtig angesehen und als Repräsentanten des *K*-Textes festgestellt worden.

Gewiss ist das so entstandene Kollationsmaterial zu lückenhaft und zufällig, um ein volles Bild der Geschieke des *K*-Textes uns zu schaffen, aber immer noch reich genug, um den *K*-Text sicherzustellen. Er ist, wohl weil von den in *H* und *I* vertretenen Abweichungen nur sehr wenige den Lesern von sachlichem Interesse schienen, einheitlicher und ungestörter überliefert, als in den andern nt Büchern.

Nur an verhältnismässig wenigen Stellen bietet eine grössere Zahl von *K*-Codd eine von den übrigen *K*-Zeugen abweichende Lesart, so dass Überlegungen nötig werden, wie wohl *K* geschrieben habe.

1. Bei einer kleinen Anzahl von Lesarten erklärt sich die verhältnismässig grosse Zeugenanzahl einer Variante aus Paralleleinflüssen: Rm 127 δε 1 τε (δε sonst zwischen ομοιως und και im NT stets) 10:20, 310 om οτι p γεγραπται (bei Pls mit seltenen Ausnahmen) 10:11, 412 om τη α ακροβυστια (10) 12:27, 521 βασιλευσει 1 -ση (p ινα! vielleicht unter Einfluss von Lk 133 Ap 1115, oder auch Rm 614) 17:14, 828 add το α αγαθον (134) 3:8, 1 *K* 615 αρα ουν 1 αρας ουν 6:16, 19 τα σωματα 1 το σωμα (Rm 121) 6:11, 1213 πομα 1 πνευμα (104) 6:9 (auch zahlreiche *I*-Cod), 131 om του α θεου² (θεου¹) 8:10, 1623 add ημων p χυ (1 Th 5:28) 6:14, 2 *K* 81 γω-ριζω 1 -ομεν (1 *K* 151 Ga 111) 4:7, Ga 13 ~ ημων και χυ (sonst stets) 5:18, Phi 31 om το α ασφαλεις (nach οκνηρον 1^a) 3:8, Ko 212 om των (sonst stets) 7:12, 220 add ουν p ει (31) 4:8, 1 Th 219 add Χυ p Ιυ (das Herrschende) 3:6, Hb 63 ποιησομεν 1 -ομεν 4:10, Phm 6 add εργου α αγαθου (vgl Ko 110 1 T 510 2 T 221 317 Ti 31 Hb 1321) 4:4.

2. Bei einem anderen Teil ist eine von *I* und *H* vertretene Lesart im Spiel. Da dürfte die letztere, zumal wenn die Zahl ihrer Zeugen in *K* in der Minorität ist, als aus *I* eingedrungen zu beurteilen, also *K* abzuspochen sein. So: Rm 51 εχωμεν 1 -ομεν 15:25, 615 αμαρτησωμεν 1 -ομεν 9:20, 1123 ~ εστιν ο θες 7:16, 1618 om Ιυ α Χω 9:16, 1 *K* 32 ουδε 1 ουτε 7:13, 46 om μη α φυσισουθε 5:9, 11 γυμνι-τευομεν 1 -νγτ- 7:14, 927 υποπιω 1 υποπ- 10:12, 1127 om του χυ α ενοχος 6:11, 145 διεβρηγνυη 1 -ει 5:10, 7 δω 1 διδω 5:13, 154 add και p αρα 9:10, Ga 18 ευαγγελιζεται 1 -εται 7:18, 54 εξεπεσατε 1 -ετε 6:8, Eph 120 om των α νεκρων 4:7, Phi 24 τα² 1 το (nach τα¹) 6:10, 313 ουπω 1 ου 8:9, Ko 16 add και αυξανομενον p -μενον 5:11, 318 om ιδιοις 8:10, 41 παρεχεσθε 1 -ετε 3:3, Hb 716 σαρκινης 1 -κης 5:9, 1 T 32 Ti 22 νηφαλιους 1 -εους 6:12 3:8.

3. Auch wo eine *I*-Sonderlesart in *K* nur von der Minorität vertreten ist, ist sie wohl als *I*-Eindringling *K* abzuspochen: Rm 134 ~ εις οργην εκδικος 7:12, 2 *K* 515 add ει p οτι 5:13, Ga 29 add μεν p ημεις 6:19, Phi 227 αλλ 1 αλλα 4:8, 2 Th 16 add Χυ p Ιυ (auch sonst meist) 6:8, Hb 54 αλλ ο 1 αλλα 6:8.

4. Zweifelhafter ist die Entscheidung, wo die Majorität der *K*-Zeugen mit *I* (*H*) schreibt: Rm 34 νικησεις 1 -σης 11:9, 723 add εν α τω νομω² 18:16, 810 δια 1 δι 8:6, 36 ενεκεν 1 -κα 15:10, 139 σεαυτον 1 εαυ- 13:11, 154 add δια p και 11:8, 32 συναναπαυσωμαι 1 -σμαι 8:8, 162 προστατις 1 -της 12:10, 1 *K* 32 εδυνασθε 1

ηδ- 15:9, 14 εποικοδομησεν 1 επωκ- 12:8, 912 εγκοπην 1 εκκοπην 11:7, 1433 αλλα 1 αλλ 10:7, Ga 514 σεαυτον 1 εαυτον 9:8, 26 αλληλοις 1 -ους 9:8, Eph 413 καταντησωμεν 1 -ομεν 8:5, Ko 33 add τω α θεω 10:10, Hb 717 om ει p συ 8:6.

5. Unentscheidbar sind die Stellen, wo die *K*-Zeugen zwischen der *H*- und der *I*-Lesart sich teilen: Rm 61 επιμενωμεν (*H*) 5, -ουμεν 11, -ομεν (*I*) 20, 912 26 ερρεθη (*H* *K*^c *K*^r) 6, ερρηθη (*I*?) 14, 148 αποθνησκωμεν (*H*) 16, -θανωμεν (*I*?) 11, 2 K 711 αλλα (*H*) 7, αλλ (*I*) 6, 114 ανεχεσθε (*H*) 9, ην- (*I*) 7, Hb 910 ουδε (*H*) 5, ουδ (*I*) 7, 1 T 46 ~ X^u I^u (*H*) 4, I^u X^u (*I*) 9, 525 δυνανται (*H*) 10, δυναται (*I*) 7.

6. Endlich bleiben einige Fälle übrig, wo auch für *H* und *I* oder eines von beiden die Lesart nicht feststeht, oder es sich um eine *K*-Sonderlesart handelt: 929 εγκατελιπον 11, -λειπ- 12; 114 κατελιπον 15, -λειπ- 13; 122 συζηματιζεσθαι .. μεταμορφουοθαι 11, -οθε 14; 1 K 57 add ουν p εκκαθαρατε 8 gg 14, 11 νυν 9, νυνι 11; 2 K 36 αποκτενει 5, -ν- 8; 2 K 517 ~ τα παντα καινα 4, ~ καινα τα παντα 5; Eph 511 θεου 9, X^u 4, Phi 211 εξομολογησεται 7, -σηται 6, Ko 416 Λαοδικαιων (*H*) 7, -κεων 10, Hb 618 εχωμεν 7, εχομεν 7 (p ινα), 714 ιερωσυνης 7, -ροσ- 6, 1 T 117 om και 2:3, 2 T 11 ~ X^u I^u 8, I^u X^u 5. Ganz verworren ist 1 Th 510, wo *H* ειτε γρηγορωμεν ειτε καθευδωμεν schreibt, *I* vielleicht -ρουμεν, -ομεν, während in *K* 3:8 -ρουμεν, aber 10:7 -ομεν schreiben. Unentscheidbar ist Ga 613, wo 5 mit *H* (vgl 63) περιτεμνομενοι, 11, dazu zahlreiche *I*-Codd, mit *K*^r περιτετμημενοι (vgl 1 K 718) schreiben.

Die Rezension *H*.

480. Die Zeugen des *H*-Textes. Wie in Evv Ac Kath hebt sich bei Pls von den gesamten übrigen Zeugen die Cod-Gruppe scharf ab, deren Führer δ1 und δ2 sind. Wie dort zählen dazu weiter δ3 δ4 δ6 δ48, dann wie in *A* *K* 3 74 103 162 257. Dazu kommen die Pls-Fragmente 1022 (vgl S. 242) 1021 (1 K 1553—169 Ti 11-13) 1031 (1 K 1552—2 K 115 1013—125 Hb 14—43 1220—1325) 1036 (1 K 125-27 2 6-8 38-10 20) 1037 (1 K 122-29) 1038 (Ga 415—54). Ob 1020 1023 1025 1040 (dass 1040 Eph 421 X^u 1 I^u schreibt, wie nur noch *I*^{a65}, kann nichts beweisen, da er 53 ~ ακαθαρσια πασα mit *H* und *I*^{a70} δ454 502 *I*^{b78} schreibt) Fragmente eines *H*- oder eines *I*-Zeugen sind, ist unentscheidbar, da in den wenigen Bruchstücken Differenzen zwischen beiden Rezensionen nicht vorkommen. Auch bei 1024 (Eph 41-18) ist eine sichere Entscheidung unmöglich. Denn wenn es auch die ägyptische Form πρω-τητος 2, συνβιβ- 16, σκοτωμενη 18 nicht bietet, so schreibt es mit *H* 9 om πρωτον, wo von *I* nur *I*^{a101} *I*^{b78} δ356 *O*¹²⁴ mitgehen, und 7 gegen *I* und *H*^{δ1} 3* om 7, 8 gegen *I* *H*^{δ2*} δ3* δ4 δ48 add και, 16 gegen *I* *H*^{δ2} εαυτου.

481. Eigentümlichkeiten der besseren *H*-Codd. 1. *H*^{δ1}.

1. In Pls sind die Rollen von δ1 und δ2 vertauscht; letzterer ist hier der bessere Repräsentant von *H*. δ1 ist entschieden weniger korrekt geschrieben als in Evv. Vor allem begehen verhältnismässig viele Omissionen, die aufzuzählen keinen Zweck hat. Ebenso hat *K* viel stärker eingewirkt. Nicht selten steht er mit der

K-Lesart allein allen oder wenigstens allen besseren **H**-Zeugen gegenüber. Als missverstandene **K**-Korrektur in der Vorlage erklärt sich auch am einfachsten 1 K 12²⁴ add τι p υστερουμενω, wo **K** υστερουντι schreibt, Eph 1²⁰, wo **K** εκαθισεν 1 καθισας αυτον schreibt, δι aber καθισας beibehält und dennoch αυτον omittirt; so dürfte auch Rm 8¹⁴ ~ υιοι εισιν θεου entstanden sein, wo **H I** υιοι θεου εισιν, **K** εισιν υιοι θεου schreibt. Gelegentlich wirkt auch **I** ein: Rm 6²¹ add μεν α γαρ, von **H** nur noch δ⁴⁸, 7²⁰ om εγω¹, von **H** nur noch δ³, 15⁷ ημας, von **H** nur noch 3¹⁰³, 1 K 2¹⁰ γαρ 1 δε, von **H** nur noch 74²⁵⁷.

2. Verhältnismässig häufig haben Reminiszenzen den Text beeinflusst: Rm 1¹⁶ om πρωτον (39), 32 επιγινωσκοντες 1 επιγινοντες (66) **H**¹⁶² **I**^{a172}, 3¹¹ ζητων 1 εκζητων (Ac 17²⁸), 14 add αυτων p στομα (13) **H**^{δ48}, 7²² νοος 1 θεου (23) 9²⁸ add ο α κς (häufig) **H**¹⁶², 10⁹ add το ρημα p ομολογησης (8) **I**^{a1066}, 10⁹ οτι κς Ιε 1 κν Ιν (1 K 12³ Phi 2¹¹) **H**¹⁶² Ku, 15 καθαπερ 1 καθως (46) **H**¹⁶², 11²² add του α θεου, 25 εν 1 παρ (124 uö) **H**^{δ4} (om παρ **H**^{δ6} **I**^{b1028f} **I**^{b78}), 30 νυνι 1 νυν (622 uö), 12²⁰ της κεφαλης (1 K 11¹⁰), 13¹³ ερισι και ζηλοις 1 εριδι και ζηλω (nach 2 K 12²⁰ Ga 5²⁰), 15¹⁵ αναμνησκων 1 επαναμ- **I**^{a1066}, 21 ~ οψονται α ος (nach Jo 19³⁷) **I**^{aδ505}, 16⁷ add τους p και² (nach τους¹), 1 K 2¹³ πνευματικως 1 -κοις (14) **H**^{δ48}, 6⁵ λαλω 1 λεγω (98), 7¹³ ευδοκει 1 συνευδ- (Hb 10³⁸ uö), 11⁶ add η ξυρασθω (6b), 13⁸ προφητεια . . καταργηθησεται 1 -αι . . -σονται (8b), 2 K 7⁸ add δε p ει (43 7 516), 10¹ δι 1 εις (415), 7 δοκει πεποιθεναι 1 πεποιθεν (Phi 34), 10 φασιν 1 φησιν (Rm 38), 12 τολμω 1 -μωμεν (1121), 2 K 12⁵ om μου (10) **H**^{δ48} **I**^{a1026*} 397 **I**^{b78} **I**^{c1436*}, 13¹³ om Χυ (häufig) **H**^{δ1 δ6}, Ga 3¹⁰ ενεγεγραμμενοις 1 γεγρ- (2 K 32) Κυ^{1:1}, 21 εν νομω 1 εκ νομου (11 54), 6¹¹ ηλικοις 1 πηλ- (Ko 21) **H**^{δ48}, 12 add Ιυ p Χυ (14) **H**⁷⁴ **I**^{aδ505}, Eph 2¹ επιθυμiais 1 αμαρταις (3), 5 add εν p νεκρους (Ko 213), add και ταις επιθυμiais p παραπτωμασιν (1), add εν α τω Χω (120) **H**^{δ48}, 5¹⁷ (20) add ημων p χυ, Phi 38 add του α Χυ (Eph 319), 4¹ add μου p αγαπητοι (212) **H**^{δ48} **I**^{a1066} syP, Ko 1²² add αμα p ευχαριστουντες (43), 21 αποκατηλλαγητε 1 -αξεν (2 K 520), 1 Th 4¹⁵ Ιυ 1 κω (14), 17 εν 1 συν α κω, Hb 18 om του αιωνος (das übliche) δ⁴⁸, 6¹⁷ περισσοτερος 1 -ρον (21 1319), 8¹⁰ γραψω 1 επιγρ- (Jer 31³³), 9³ add τα α αγια (12).

3. Nur selten finden sich Additionen: Rm 6⁶ και α τουτο, 10²⁰ εν α τοις^{1 2} (**I**^{a1026ff} α εν¹), 13¹³ εν α ερισι, 15⁴ παντα α εις, της παρακλησεως p εχωμεν (vgl 4^a), 18 λογων p εμου, 1 K 3¹² και α αργυριον, 2 K 7⁴ add εν p υπερπερισσευομαι, 8²² δε p πεποιθησει, 9¹³ και α δια, 12¹¹ τι α υστερησα, Ga 4² της p προθεσμιας, Phi 2³ τους α υπερεχοντας, 1 Th 1⁶ και α πνς, Hb 9² και το χρυσουν θυμιατηριον p αρτων (nach 4).

4. Auffallende Sonderlesarten. Eine durchgehende Eigentümlichkeit ist die Vorliebe für die Wortstellung Χυ Ιυ, z. B. Rm 1¹ 5¹⁷ 21 13¹⁴ 16²⁵ 27 1 K 1¹ Ga 2¹⁶ Eph 1¹ 5²⁰ 2 Th 2¹⁶. An Einzelheiten finden sich: Rm 5⁶ ει γε 1 ετι γαρ (ει γαρ **K**^r δ⁴⁰³, ει γαρ γε **I**^{c114}, ει δε **K**⁵ syP, εις τι γαρ **I**^{a1026 c} 1028f, ει γαρ ετι βο), 9²⁵ om εν, 15¹³ πληροφορησαι . . εν παση χαρα και ειρηνη 1 πληρωσαι . . πασης -ας -ης, 14 υπερ 1 περι, 15 τολμηροτερος 1 -ρον δ⁴, 16 γεννηθη 1 -ται, 1 K 1³⁰ ημων 1 ημιν, 8⁶ δι ον 1 δι ου (gg Ωρ), 12²⁴ περισσοτερον 1 -ραν . . τιμην, 13⁵ το μη 1 τα, 14⁷ φθογγου 1 τοις -γοις, 2 K 9¹¹ θεου 1 τω θεω, 12 Χω 1 θεω **I**^{a101}, 11⁵ δε 1 γαρ (Rm 8¹⁸ δε 1 γαρ **H**^{δ4 3}) **I**^{a106}, Eph 3¹⁹ πληρωθη 1 πληρωθητε εις (vgl Rm 8⁴ 1 K 10⁶) **H**^{δ48 3} **I**^{a339}, 6²⁰ αυτο 1 εν αυτω, Ko 1¹⁴ εσχομεν 1 εχομεν **I**^{b161} (Eph 1⁷ **H**^{δ2*} δ⁶), 1 Th 5³ ~ επισταται αυτοις, Hb 4³ αρα 1 αν, 6² διδαχην, 8⁷ *ετερας 1 δευτερας, 9 ημεραις 1 -ρα, 10 γραψω 1 επιγραψω.

5. Daneben begegnen aber auch Sonderlesarten, die δι mit Origenes teilt: Rm 1¹ ~ Χυ Ιυ Ωρ^{2:3}, 27 αρσενες, 32 ποιουντες . . συνευδοκουντες 1 -ουσιν . . ουσιν (wohl nach πρασσοντες 32^a), 213 om τω (2 Th 1⁶ uö) **I**^{a1026*} δ^{459*} Ωρ^{1:1}, 8 μη 1 μηδε

(8^a) $\Omega\rho^{1:4}$, 619 ~ $\overline{\pi\nu\varsigma}$ αγίου $\Omega\rho^{2:2}$, 216 η ημέρα 1 εν ημέρα οτε, $\Omega\rho^{1:x}$: εν ημ. η, 311 om ο² (Ps 142) Ia^{1028} , 517 ~ $X\bar{u}$ $I\bar{u}$ ($\Omega\rho^{2:x}$), 814 ~ υιοι εισιν θεου, 28 add ο $\theta\zeta$ $H^{\delta 1}$ 84 p συνεργει, $\Omega\rho^{(2:6)}$ p το αγαθον, 94 η διαθηκη 1 αι -και $Ia^{1026fff}$, 13 καθαπερ 1 καθως (46) $\Omega\rho^{1:2}$, 19 add ουν p τι $Ia^{1026fff}$ $\Omega\rho^{2:2}$, 1411 ~ εξομολογησεται πασα γλωσσα (Jes 4523), 12 om ουν (gegen 518 73 uö) $H^{\delta 3*}$ $Ia^{1026-1028f}$ Ib^{78} syP vg, 154 εγραφη 1 προεργ- (4^b) lat, 18 πολμω 1 -ησω (2 K 1012), 26 ηρδοκησεν 1 -σαν Ia^{56} $Ib^{\delta 507}$ K^{1228} , 1 K 216 $\kappa\bar{u}$ 1 $X\bar{u}$ (16^a) $Ia^{1026fff}$ $\Omega\rho^{1:4}$, 55 om ημων $I\bar{u}$ (1 Th 52 2 Th 22) $\Omega\rho^{4:2}$, 810 om σε Ia^{1028f} lat, 916 ευαγγελισωμαι 1 -ζωμαι² $H^{\delta 3}$ $Ia^{1026fff}$ 106 lat, 1013 ~ πειρασθηται υμας (13^a) $Ia^{\delta 505}$, 113 om ο a $X\zeta$ $Ia^{1026fff}$ 170 $\delta 359$, 1311 om εγενομην 1 γενονα (920 22) $\Omega\rho^{3:1}$, 1517 add εστιν p υμων Ia^{1026*} syP^h lat go, 28 om και $H^{\delta 48}$ $Ia^{1026fff}$ $\delta 180*$ Ib^{78} syP, 2 K 36 αποκτειναι 1 κτενει $Ia^{\delta 157}$ 164, 18 καθωσπερ 1 καθαπερ $\Omega\rho^{1:4}$, Ko 216 και 1 η a ποσει (Rm 1417) Ib^{78} syP Tert, 23 om και² Ib^{78} m $\Omega\rho^{1:1}$ Hil Ambr Ambrst, 1 Th 216 ~ η οργη επ αυτοις Ib^{78} $\Omega\rho^{1:1}$. Dazu mit Kl^a Ga 324 εγενετο 1 γερονεν.

Wie schon in diesen Listen $Ia^{1026fff}$ und Ib^{78} , auch syP gelegentlich die $\Omega\rho$ -Lesart teilen, so trifft $H^{\delta 1}$ auch mit $Ia^{1026fff}$ Ib^{78} syP zusammen, wo wir mindestens nicht nachweisen können, dass, wie zu vermuten naheliegt, weil jeder der drei Texte auch für sich allein zahlreiche $\Omega\rho$ -Lesarten aufweist, $\Omega\rho$ dieselbe Lesart vertrat. Ja unter den folgenden Stellen ist für Rm 422 1412 1531 1 K 112 2 K 37 Eph 117 noch festzustellen, dass $\Omega\rho$ die herrschende Lesart mindestens kannte, womit freilich nicht ausgeschlossen ist, dass er an einer verlorenen Stelle die hier erscheinende Lesart bot, wofür die vorbergehende Liste ja eine Reihe von Beispielen aufweist. Bei den Reminiszenzen in den folgenden Listen könnte an sich das Zusammentreffen auch auf Zufall, mehrfach aber auch auf gemeinsamer Einwirkung von lat beruhen.

a) Mit $Ia^{1026fff}$. Mehrmals mag das Zusammentreffen nur daher kommen, dass beide Schreiber dieselben Liebhabereien hatten: Rm 933 $\Sigma\epsilon\iota\omega\nu$, 1611 συγγενην ($\delta 1*$ 1026*) auch $H^{\delta 4}$ 162 $Ia^{\delta 300}$, 1 K 1524 παραδιδοι (nur 1028f), 2 K 31 συνισταν 1 -στανειν (nur 1026*) auch $H^{\delta 48f}$, Ga 67 αν 1 εαν, auch H^{74} $Ia^{\delta 505}$, Hb 58 απ 1 αφ ($H^{\delta 1*}$ Ia^{1026*}), 75 αποδεκατοις (1026*). Doch fehlt es auch nicht an bedeutsameren Gemeinsamkeiten: Rm 422 om και bo syP, 1026 add εν a τοις¹² (2 nur 1026*; $\Omega\rho$ inter eos), 1120 εκλα-
θησαν 1 εξελ-, 1531 δωροφορια 1 διακονια, 1 K 11 ~ $X\bar{u}$ $I\bar{u}$, auch $H^{\delta 48}$ $Ia^{\delta 505}$ r, 2 ~ τη ουση εν Κορινθω p $I\bar{u}$, 13 περι 1 υπερ (1026*), 738 ~ παρθενον εαυτου Kl^a bo sy, 1020 om τα εθνη m Mr Tert Eus Aug, 1122 επαινω 1 -νεσω (2 17; 1028f; vg, 1439 add εν a γλωσσαις (vgl 19), 2 K 37 γραμματι 1 -σι (Rm 229; 1026-1028*) Ia^{170} syP, 78 om γαρ (1026*), 910 σπορον 1 σπερμα (10^b) Ia^{172} , 1132 om θελων Ia^{1026*} vg sy^h Ambrst, 123 χωρις 1 εκτος (1026f), Ga 220 του $\theta\bar{u}$ και του $X\bar{u}$ 1 του υιου του $\theta\bar{u}$, Eph 616 om τα², 19 om του ευαγγελιου (1028f) Tert Victorin, Ko 210 ο 1 ος (314) $H^{\delta 48}$, 43 ον 1 ο (auf $X\bar{u}$ bezogen; 1028f) $Ia^{\delta 180}$ $\delta 268$ K^5 , 1 Th 513 υπερεκπερισσως 1 -ου (nach περισσως) $H^{\delta 1}$ $Ia^{1026fff}$ $\delta 355$ K^{54} , 2 Th 34 add και εποι-
ησατε a και ποιειτε (1028f), Hb 43 om την (1026*), 715 om την (Ja 39), 86 νυν 1 νυνι (1026*).

b) Mit $Ia^{1026fff}$ und Ib^{78} . Schliesst schon diese Liste Zufall aus, so ist noch auffallender, dass mehrmals Ib^{78} die Lesart mit $H^{\delta 1}$ und $Ia^{1026fff}$ teilt: Rm 1412 om ουν H^{3*} syP, om τω θεω (Hb 1317; 1028f) Cyp Aug, 1 K 1226 ει τι 1 ειτε vg syP, Ko 117 om τα (17^a) $H^{\delta 48*}$ $Ib^{\delta 361}$, Hb 74 om και (1026f) Ia^{170} fu to bo syP.

c) Mit Ib^{78} . 1 K 614 εξηγειρεν 1 -γειρει (14^a) am fu ha, 738 ποιησει 1 ποιει (38^b) $Ia^{\delta 505}$ $Ib^{\delta 336}$ bo Bas, 1439 om το² K^{c107} , 166 om και H^{1031} Ia^{359} syP Xp, Ga 213 om και² bo go vg, 46 om ο θεος, Eph 117 $\delta\omega$ 1 $\delta\omega\eta$ (429) Ku, 18 om υμων $H^{\delta 48}$ Ku, Phi 119 $\delta\epsilon$ 1 γαρ (Rm 1529) $Ia^{359-\delta 505}$ $Ib^{\delta 260}$ sa, Ko 13 om $X\bar{u}$,

121*

22 om πατρος του (78 om του θεου πατρος του) Hil, 315 om ενι O^{12c} sa, 23 om και a ουκ Ia¹⁰⁶ Ib⁴⁵⁸ K³⁸³, 415 αυτης l -ων (Kontext) Ib³⁵⁶ syht lat (eius).

Jedenfalls nötigen diese auffallenden Gemeinsamkeiten, zu denen spätere Listen noch solche zwischen Ia^{1026ff} und Ib⁷⁸ ohne H^{δ1} fügen werden, zu der Annahme einer gemeinsamen Quelle, ob es nun Q_p ist oder sonst eine Textform.

Mit sy^p allein finden sich auch noch zwei Berührungen: Rm 515 om και¹, 1413 om προσκοιμα . . η. Da ebensowenig sy^p auf H^{δ1} als H^{δ1} auf sy^p eingewirkt haben kann, weil die Berührungen dann häufiger sein müssten, so drängt sich auch hier der Schluss auf eine gemeinsame Quelle auf.

482. 2. H^{δ2}.

Dieser Cod ist in Pls besser geschrieben als in den Evv. Fehler, selbst Omissionen begegnen dem Schreiber viel seltener; letztere sind fast immer durch Homoioteleuton veranlasst. Immer noch, aber nicht so häufig fließen ihm Reminiscenzen in die Feder: Rm 35 *add αυτου p οργην (Ap 1410 1619) sy^p, 1420 απολλυε l καταλυε (15), 21 *λυπειται l προσκοπται (15) H^{δ3}, 1 K 138 καταργηθησονται l -σεται (8^a) auch sonst mehrfach, 1416 *om εν a πνι (Ga 525) H^{δ4}, 21 *add τι p γεγραπται (Lk 1026), 1515 *add αυτου p X^v (vgl Lk 226 920), 24 του θεου l τω θεω p βασιλειαν Ia^{δ180}, 27 add τα a παντα (28), 2 K 87 add εν a πιστει (nach εν¹), Ga 19 *προειρηκα l -καμεν (nach 9^a) Ia^{δ161} δ459 Ib⁴⁷² sy^p, 328 αρρεν l αρσεν (Rm 127), 524 *add xū a Xū, 617 add xū a Xū p Iū (18), Eph 210 *θεου l αυτου (vgl 1 K 39), 41 Xū l xū (13 uō), 424 *~ οσιοτητι και δικαιοσυνη (Lk 175), 52 ~ θυσιαν και προσφοραν (Hb 105 8), 17 *φρονημα l θελημα (Rm 827), 23 *add ο a σωτηρ (Jo 442) H^{δ4}, 65 om της (Ko 322) noch häufig, 10 *add τω a xū (nach εν²), Phi 14 add τη a δεησει (4^b) H¹⁰³ I mehrfach, 13 *add τω a Xū (Eph 36 uō) Ia¹⁷², *γεγονεναι l γενεσθαι (2 T 218), 25 *add υμων p πιστεως (217), 28 add του a σταυρου (318), 310 γνωσεως l αναστασεως (8), 420 *add ω a η (Ga 15 2 T 418), Ko 14 *xū l Xū H^{δ4}, 23 κηρυξ και αποστολος l διακονος (1 T 27) H^{δ2}*3, add x. x. a. και a δ. H^{δ4} syhm, add και αποστολος p δ. H¹⁶², 31 *εν l τω a Xū, 10 *επενδυσασμενοι l ενδυσ- (2 K 52 4), 13 *θεος l x̄ς (Eph 432) H^{δ48} (add εν Xū) Ib^{δ370}, 316 *xū l Xū (1 Th 18), 1 Th 15 add του θεου p ευαγγελιον (22) H^{δ3}, 8 *θεου l xū (213) Ia¹⁰¹ 1066 Ic²⁰³ 208 1436 syht, 36 add υμων a πιστιν (13), *xū l θεου (219) Ia¹⁰¹, 41 add τω a xū (vgl oben zu Eph 610) H^{δ4}, 44 *add εν a τιμη (nach εν¹), 51 *add του p εχετε (Hb 512), 25 υπερ l περι (1 K 19) H^{δ3} Ia¹⁷⁰ 1028f Ib³⁶⁸ Ic¹⁵⁸, 2 Th 11 *add και a πατρι (Ko 13) Ia¹⁷² Ib¹⁶¹, 2 Th 217 ~ τας καρδιας υμων (1 T 24 Ja 58) H^{δ4} Ia^{δ157}, Hb 38 πειρασμω l παρα- πικρασμω (8^b) 69 *αδελφοι l αγαπητοι (31 uō) H^{δ6}, 810 *καρδιαν l -ας (nach διανοιαν), 101 add αυτων p θυσιας (Lk 131) H^{δ3} Ia^{δ180} δ505, 4 ~ τραγων και ταυρων (913) Ia^{δ505}, 23 *add ημων p ελπιδος (1 T 11) sy^p, 32 αμαρτιας l ημερας (1 Pt 114), 36 ~ χρειαν εχετε (1 Th 51), 121 *τηλικουτον l τοςουτον (vgl 23), 1 T 11 επαγγελιαν l επιταγην (2 T 11), 16 *add αγαθων p μελλοντων (Hb 911), 27 γνωσει l πισται (Rm 220) Ia^{δ56} 264, 18 *της τροφης l του μισθου (Lk 107), 610 *ποικιλαις l πολλαις (2 T 36 Ti 33 uō) H¹⁰²², 14 ~ Xū Iū (11), 16 add το a κρατος (1 Pt 511), 17 *καιρω l αιωνι (2 K 813), 2 T 11 *add xū a ~ Iū Xū (1 Th 11) H^{δ48} sy^p, 6 *θελημα l χαρισμα (1), 26 *προ- τερον (δ²* schreibt πρωτοτερον; häufig), 9 *xū l θεου (196), Ti 112 *add δε p ειπεν (Mt 1247) H¹⁶² Ia³⁶⁷, 211 σωτηρος l -ιος (10), 13 *~ Xū Iū (14), 218 om την a αναστασιν (Mc 1218 Lk 2027) H^{δ48}, 32 σπουδην τα l πραοτητα (Hb 611), 33 *add εν a επιθυμιας (Rm 121 Eph 23).

Auch K-Lesarten sind nur selten, viel seltener als bei H^{δ1}, aufgenommen: Rm 725 ευχαριστω l χαρις (18), 103 add δικαιοσυνην p ιδιαν (3^a) I^{(exc Ib²⁷⁰ Ic¹¹⁴) sy}, 112 add λεγων p Ισραηλ, 1523 πολλων l ικανων (Ac 2410), 162 ~ αυτου εμου, 6 Μαριαμ, 1 K 22 ~ ειδεναι τι, 9 a l οσα (οσα nur H^{δ1} δ3^v δ4 Kl¹ Iπ¹ Ku¹ Epiph

gg *Κλ*^α *Ωρ*), 16 ~ οἱ κεῖ ἐν ὑμῖν (811) *Κυ*, 54 add *Xū* p *Iū*¹, 117 om η α γυνή, 17 παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ 1 -λῶ... νων, 133 καὶ ἐὰν 1 καὶ (2), 164 ~ η ἀξίον, 1617 ὑμῶν 1 ὑμετέρον (2 *K* 814 *Phi* 230), 2 *K* 115 *χαρὶν 1 χαράν, 313 ἐαυτοῦ, 819 συν 1 ἐν, add αὐτοῦ α τοῦ, 1123 ~ πληγαῖς... φυλακαῖς, *Ga* 313 γεγραπται γὰρ 1 οτι γεγραπται (10) *I K*, 517 ~ ἀντικεῖται ἀλλήλοις, *Eph* 114 ος 1 ο, 20 ἐνηργήσεν 1 -κεν (28) auch *I* (exc *I*²⁰⁰), 311 om τῷ α *Xw* (die herrschende Phrase), 18 ~ βαθὺς καὶ ὕψος, 416 αὐτοῦ 1 ἐαν-, 528 om καὶ, 1 *Th* 27 *ἀν 1 ἐαν, 525 om καὶ, 2 *Th* 23 ἀπ ἀρχῆς 1 ἀπαρχὴν, *Hb* 1011 ἱερεὺς 1 ἀρχιερεὺς, 1119 ἐγείρειν 1 -ρα, om καὶ, 1 *T* 11 add *xū* α ~ *Iū Xū* (1 *Th* 11), 16 ~ *Iz Xz* (bei *Pls* das Üblichere), 27 add ἐν *Xw* (*Rm* 91), 29 χρυσὸν 1 -σιω *Κλ*^α, 314 ταχίον 1 ἐν ταχεί (Hb 1323), 518 ~ βῶν ἀλοῶντα οὐ φημισαί, 613 ζῶσιν οὖν 1 -γονούντων (*Rm* 417), *Phm* 5 πρὸς 1 εἰς (1 *Th* 18).

Noch seltener, doch häufiger als bei *H*^{δ1}, sind *I*-Lesarten eingedrungen: *Rm* 134 *~ εἰς ὁργὴν ἐκδικῶς *H*^{δ48} 74 ^{δ6}, 1 *K* 65 *ἀνακρίναι 1 διακρ- (214f 43f) *H*²⁵⁷, 912 ἐκκοπήν 1 ἐγκ-, 1127 add τοῦ *xū* p ἀναξίως (*Ko* 110), 2 *K* 812 ἀν 1 ἐαν, *Ga* 43 ἡμεῖθα 1 ἡμεῖν *H*^{δ48} *I*^{1026-1028f} ^{δ180-δ202-216} *I*^c 174, *Phi* 123 *om γὰρ, 2 *Th* 18 add *Xū* p *Iū* (2), *Hb* 115 *μετετέθηκεν 1 μετέθηκεν, 1 *T* 525 δύναται 1 -νται, 2 *T* 116 *ἐπισηκύνθη 1 ἐπαίσ-. Auf Zufall können diese Gemeinsamkeiten nicht beruhen.

Wortumstellungen begegnen, wie in *Ev* Ac Kath, in *δ2* mehrfach, viel häufiger als in *δ1*: *Rm* 74 καὶ ὑμεῖς ἀδελφοί μου *I*^a 101, 93 εἶναι ἀναθεμα, 1 *K* 1437 *ἐντολή ἐστὶν *H* 74 *I*^a 251 ^{δ505}, 2 *K* 1018 *δοκιμὸς ἐστὶν *H*²⁵⁷ *I*^a 1066*, *Ga* 38 τα ἐθνη δίκαιοι *I*^a 172 ^{δ505} *I*^c ^{δ259}, *Eph* 118 τῆς κληρονομίας τῆς δόξης, 425 ἐκαστος ἀληθειαν *I*^a 70 ^{δ180*}, 619 *δόθη μοι, *Phi* 39 *δικαιοσύνην ἐμὴν, 43 *καὶ τῶν συνεργῶν μου καὶ τῶν λοιπῶν, 2 *Th* 33 *ο *xz* ἐστὶν, *Hb* 21 περισσότερως δεῖ, 47 ὀρίζει τινα *Ky*, 72 ἐμερίσεν ἀπο πάντων *I*^c 208-1436-158, 1011 λειτουργῶν καθ' ἡμέραν *I*^c 208-1436-158, *Ti* 27 *τυπὸν παρεχόμενος.

Additionen sind selten: *Rm* 1016 *ἐν p ὑψηλοῦσαν, 162 καὶ α ἐμοῦ, 2 *K* 131 *ἵνα α ἐπὶ *I*^c 258 sy, *Ga* 213 *add πάντες p Ἰουδαῖοι, *Phi* 315 οὐν p τοῦτο, *Ko* 210 τῆς p πάσης, 218 *μελλόντων α ἀγγέλων, 47 *δε p τα syP, 1 *Th* 410 *ὕμων p ἀδελφούς, *Hb* 112 *καὶ p δε, 1131 ἐπιλεγόμενῃ α πορνῇ, 2 *T* 219 *παντὰς α τοὺς.

Sonderlesarten finden sich ebenfalls selten: *Rm* 513 *ἐνελογεῖτο 1 ἐλλογεῖται *K*⁶¹ *K*^c 8376 (ἐλογεῖτο *I*^a ^{δ161} *I*^c 174 ^{δ259}), 128 προιστανομένου 1 -ισταμένου, 1625 *xū 1 το κηρυγμα, 1 *K* 114 Πισκὸν 1 Κρισκὸν, 44 *γὰρ 1 δε *I*^a 200 syP, 5 κρίνεται 1 -τε, 813 *κρεας 1 κρεα *I*^c 208, 142 οὐχ ἀνθρώποις, οὐθεῖς, 6 om η¹ sy^h *H*^{δ48} und mehrfach in *I*, 12 ἐπιζητεῖται 1 ἐπεὶ ζηλῶται *H*^{δ4}, 1510 *ἀπάντων 1 πάντων, 29 *διακονῶν 1 -γῶν (διακονῆσαι *I*^a 1026ff), 1013 εἰς 1 πρὸς *H*¹⁰¹, 2 *K* 1018 *ο γὰρ 1 οὐ γὰρ ο, 111 ἀνασχέσθαι 1 ἀνεχέσθαι, *Ga* 328 ἀπάντες 1 πάντες *H*^{δ4}, *Eph* 425 *πρὸς τὸν 1 μετὰ τοῦ, *Phi* 230 *ἐμὲ 1 με *H*¹⁰³ in *I* öfters, *Ko* 314 *ος 1 ο *H*¹⁶², 1 *Th* 29 *ὕμιν 1 εἰς ὑμᾶς, 38 στηχῆτε p ἐαν in *I* mehrfach, 42 δέδωκαμεν 1 ἐδ- in *I* mehrfach, 512 προιστανομένου (ebenso *Rm* 128 1 *T* 34) *H*^{δ4}, *Hb* 95 *ἐνεστὶν 1 ἐστὶν, 18 ἐκκεκαίνισται 1 ἐγκ- (auch ^{δ4}), 115 οτι 1 διοτι, 8 κληρονομίαν λαμβάνειν 1 λαμβ- εἰς κλ-, 131 ~ *τὴν φιλοξενίαν 1 τῆς -ας, 25 *om ἀμὴν (p ὑμῶν) *H*^{δ48}, 1 *T* 26 *καὶ 1 το, 39 *καὶ καθάρας συνειδήσεως 1 ἐν -ρα -σει, 414 *πρεσβυτέρου 1 -ρίου *H* *I*^a ^{δ180} ^{δ505}, 63 προσερχεται 1 -έρχεται *I*^a 1066 lat.

Und nun bietet *H*^{δ2} noch ganz dieselben Beziehungen wie *H*^{δ1}. Zunächst begegnen, wenn auch geringer an Zahl, Origenes-Lesarten, wie ja schon in *Ev* Ac Kath: *Rm* 319 *ἀλλ' εἰ 1 λέγει (19), 57 *μογίς 1 μόλις, 614 *οὐκεῖ 1 οὐ (9), 22 τε 1 δε, 811 om καὶ *H*^{δ4} 257 *I*^c 154, 122 add ὑμῶν p νους (*Eph* 423) *Ωρ*²¹¹, 138 *οφειλόντες 1 -εστε (*Hb* 512, vgl *Lk* 114) *Ωρ*¹¹ x, 9 *add οὐ ψευδομαρτυρήσεις p κλεψείς (*Ex* 2013) *H*^{δ6} 3103 ¹⁶² *I* mehrfach *Ωρ*¹¹², 159 τοῦ προφητοῦ 1 τοῦτο (*Ωρ*¹¹¹), 12 ~ λέγει *H*σαιας (10) *H*¹⁶² *I*^c ^{δ259} *K*^{δ255}, 32 ~ ἐλθὼν ἐν χαρᾷ syP, 1 *K* 511 *νὺν 1 νυνὶ *H*^{δ3} *I*^a 254

*Ic*⁴⁶⁶ *K*^{9:11}, 620 *om δη sy^{h*} *A*θ *m*, 717 ~ πασαις ταις εκκλησαις (417) *H*^{δ48} *Ia*³⁶⁷ *K*²¹⁴ *K*^r, 88 ~ ουτε εαν φαγ. περ. α ουτε εαν μη φαγ. κτλ, schon *K*λ^a (auch *K*), 1010 γογγυζωμεν 1 -ζετε (9) *H*^{δ48} *Ia*^{1026ff}, 129 αυτω 1 ενι (9^a, auch *K*), 1438 *αγνοειται (9^r:1) *H*^{δ48} *Ia*^{1026ff}, 1523 *om δε α αν (Rm 145) *K*^r^{δ403}, 2 *K* 111 ημων 1 υμων¹ Ωρ? *H*^{δ2*} *Ia*^{65*} 200, 410 τοις σωμασιν 1 τω -τι *H*²⁵⁷ *Ib*⁷⁸ vg sy P, Ga 18 ευαγγελισθηται 1 -ζηται *H*^{δ4} 162 *Ia*⁷⁰ 2200 2300, 424 add αι α δυο διαθηκαι (Rm 94) *H*^{δ6} *Ia*¹⁷³ *Ib*¹⁵², Eph 48 om και (Ps 6819) *H*^{δ3} 24 248 *Ia*^{1026ff} 175 200 502 *Ib*^{δ600}, 529 *~ σαρχα αυτου (215 *Ko* 122 uδ) Ωρ^{1:1}, Phi 210 *add Xū p lū *H*¹⁶² *I*mehrfach Ωρ^{1:3}, *Ko* 112 add θεω α πατρι (317), 312 om και¹ *H*^{δ2} 257 Tert Hil Victorin Ambrst go bo sy P, 2 Th 28 αναλοι 1 ανελει *H*^{δ2*} (ανελοι *H*^{δ48} *Ia*^{1026-1028f} *Ib*⁷⁸), Hb 112 *αλλαξει 1 ελιξει (12^b) *Ia*^{1026*}, 2 T 42 *~ παρακαλησον επιτιμησον (vgl Ti 215) *Ia*^{359-δ305} *m*, sy P om παρακαλησον.

Auch schon bei *K*λ^a nachweisbare Lesarten begegnen: Rm 1015 add τα αγαθα (auch *K*) *K*υ, 1 *K* 313 om αυτο (auch *K*), 2 *K* 616 ναοι 1 ναος *H*^{δ2} 162 *Ib*⁷⁸, Hb 1037 χρονησει 1 -ει *Ia*^{1026*}, 1 T 118 *στρατευση 1 -ευη *H*^{δ6} *Ia*^{1026*} 1066 *O*⁶⁶.

Dazu kommen, wie bei *H*^{δ1}, wieder geringer an Zahl, Gemeinsamkeiten mit *Ia*^{1026ff}: Rm 821 διοτι 1 οτι (p δ1), 97 *Isax 1 -ααχ, 1 *K* 67 *om ουν (1026f) *H*^{δ48} *Ia*³⁵⁹ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*^{208f}, 722 *~ δουλος Xū εστιν (*Ko* 412) *Ia*^{1028f} *Ib*⁵² *Ic*⁵⁵¹ *K*^r^{δ304}, 916 χαρις 1 καυχημα (Lk 632ff), 1612 *add δηλω υμιν οτι α πολλα, 1615 *om δε (2 *K* 101) *Ia*¹⁰²⁶ 1066, 2 *K* 413 add και p διο (13^c) *Ia*^{1028f} *Ic*¹⁷⁴ sy *O*, 121 δε 1 δει (1026*) *Ia*⁷⁰ *H*^{δ6}, Ga 428 *Isax 1 -ααχ, Eph 17 *εσχομεν 1 εχομεν (1026f) *H*^{δ6} (*Ko* 114 schreibt so *H*^{δ1}), Phi 31 *αυτα 1 τα αυτα *H*³, *Ko* 210 εκκλησιας 1 και εξουσιας, 1 Th 39 *κω 1 θεω (häufig), 515 *αποδοι (1026^c?-1028f) (-δοιη 1026*f), Hb 917 *μη τοτε 1 μηποτε *Ia*^{1026*}, 1117 20 Isax (1026*), 1221 εκτρομος 1 εν- (nach εχτροβος) *Ia*^{1026*}, 1 T 55 *αν 1 θν (*Ac* 935 42 uδ) *Ia*^{1026*} *H*¹⁶².

Nur selten berührt sich *H*^{δ2} und *Ib*⁷⁸: Rm 824 *υπομενει 1 ελπιζει (*Ib*⁷⁸^c) *H*^{δ4}, Ga 55 *εκδεχομεθα 1 απεκδ-, Eph 39 om παντας *H*^{δ4} *K*υ Hil Aug Hier, 2 T 12 ~ lū Xū (Ti 11) *H*^{δ48} *Ia*^{δ505} sy P.

Auch diese Gemeinsamkeiten fordern in derselben Weise eine Erklärung wie bei *H*^{δ1}.

483. *H*^{δ1-2}, der Archetyp von *H*^{δ1} und *H*^{δ2}. Dass *H*^{δ1} und *H*^{δ2} einen gemeinsamen Vorfahren haben, der den *H*-Text in einer leisen Nuance bot, ist auch bei Pls unverkennbar.

Nicht sicher beweisend ist, dass sie oft ganz allein oder von *H*^{δ4}, mehrfach auch von *Ia*^{1026ff} begleitet, die volleren Formen λημψ- usw schreiben, Präfixe nicht assimiliren, αλλα nicht elidiren; denn darin kann auch der nur in den anderen Codd verlorene Sprachcharakter von *H* erhalten sein oder derselbe Dialekt bei beiden Schreibern, so gut wie bei dem Schreiber des Archetyps von *Ia*^{1026ff} in gegenseitiger Unabhängigkeit eingewirkt haben, obgleich die grosse Zahl der Fälle solche Zufallsursache anzunehmen schwer macht. Letzteres um so mehr, als dazu noch andere ihnen ausschliesslich oder wenigstens unter den *H*-Zeugen ausschliesslich eigentümliche Gemeinsamkeiten in Sprachformen kommen: Rm 26 ουχ 1 ουχι, 312 ηχρεωθησαν 1 ηχρει- *H*^{δ4} *Ia*¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸, 820 εφ α ελπιδι *Ia*^{1026*} 1028f, 1133 εξεραυνητα 1 -ρευν- *H*^{δ4} *Ia*^{170*}, 1526 ηυδοχησαν *H*¹⁰³ mehrfach (27 nur *H*^{δ2} mit 24¹⁰³ und mehreren *I*), 167 γεγοναν 1 -νασιν *H*^{δ4} *Ib*⁷⁸ 270, 1 *K* 46 Απολλων 1 -ω *H*^{δ4} 162 *Ib*¹⁶¹, 94 107 πειν 1 πειν (107 auch *Ia*¹⁰²⁶ 264), 1126 αχρη 1 -ις α ου *H*²⁵⁷ *Ib*⁷⁸, Phi 16 αχρη α ημερας *H*^{δ4} 162 *Ia*^{δ300} *Ib*^{δ365*}, 2 *K* 92 το 1 ο α ζηλος *H*^{δ48} 74 *Ib*^{δ336}, ebenso Phi 36 ζηλος 1 -ον *H*^{δ4} *Ia*¹⁰²⁸ 264, Hb 711 λευειτικης *Ia*⁵⁵ 168 *Ib*^{δ336} *O*¹. Dazu kommen Vertauschungen von ημ- und υμ-: 2 *K* 512 υμ- 1 ημ- *H*^{δ48} *Ia*¹⁰⁶⁶ 2453*-173, 611 υμ- 1 ημ-² *Ia*^{δ155} 354,

914 $\eta\mu$ -1 $\upsilon\mu$ -; sodann einige sicher fehlerhafte Omissionen: Rm 824 $\tau\iota$ I^{b78} , 108 $\epsilon\nu$ nach - $\upsilon\nu$ $H^{\delta 3}$, 2 K 714 η a $\epsilon\pi\iota$ H^{162} 257 I^{a200} , 1 Th 15 $\epsilon\nu$ 4 $H^{\delta 48}$ K^{c107} O^1 .

Auch wo $H^{\delta 1-2}$ allein oder etwa mit einem Cod, wie I^{a1026} I^{b78} , dessen Text auch sonst starke $\Omega\rho$ -Einflüsse aufweist, eine $\Omega\rho$ -Lesart bietet, ist der Schluss fast sicher, dass sie nicht H -Lesart war, da sie gegen die Autorität von $\Omega\rho$ kaum in der ganzen übrigen H -Überlieferung ausgemerzt sein kann. Solche Fälle sind: Rm 216 $\sim$ $X\bar{u}$ $I\bar{u}$ ($\Omega\rho$ 1:1) I^{a264} , 835 $\theta\epsilon\upsilon\iota$ 1 $X\bar{u}$ (39 $\Omega\rho$ 2:1) H^{257} I^{a64} 2268 394 I^{b365*} -398 161 I^{c8259} 468 K^{204} , 1215 om $\kappa\alpha\iota$ a $\kappa\lambda\alpha\iota\epsilon\iota\nu$ ($\Omega\rho$ 1:1) $I^{a1026ff}$ I^{b78} sy^h vg go , 153 om o a $X\bar{z}$, $I^{a1026-1028f}$ I^{b78} H^{162} , 10 om η a $\sigma\upsilon\nu$ $I^{a1026ff}$ I^{b78} , 14 om $\mu\upsilon\upsilon$ $I^{a1026ff}$ I^{b78} m , om $\kappa\alpha\iota$ $\alpha\nu\tau\omicron\iota$ $I^{a1026ff}$ 367 m $X\rho$?, 168 $\Delta\mu\pi\lambda\iota\alpha\tau\omicron\nu$ 1 - $\lambda\iota\alpha\nu$ $H^{\delta 4}$ I^{a1028f} I^{b78*} , 21 $\sigma\upsilon\nu\epsilon\rho\gamma\omega\nu$ $\mu\omicron\iota$ 1 - $\gamma\omicron\varsigma$ $\mu\omicron\upsilon$ $H^{\delta 6}$ I^{b78} , 1 K 104 $\sim$ η $\pi\epsilon\tau\rho\alpha$ $\delta\epsilon$ 1 η $\delta\epsilon$ π . ($\Omega\rho$ 1:2) I^{a1026} I^{b78} , 156 om $\kappa\alpha\iota$ $H^{\delta 4*}$ I^{b78} , Eph 11 om $\epsilon\nu$ $\epsilon\varphi\epsilon\sigma\omega$, 519 om $\epsilon\nu$ a $\tau\eta$ $\kappa\alpha\rho\delta\iota\alpha$ I^{b78} .

Nach diesen Listen gewinnt es Bedeutung, dass auch gegen $\Omega\rho$, wenigstens soweit wir es urkundlich nachprüfen können, mehrmals $H^{\delta 1-2}$ mit I^{b78} und $I^{a1026ff}$ Sonderlesarten teilt: Rm 28 om $\mu\epsilon\nu$ $I^{a1026*ff}$ I^{b78} bo lat sy^p (kann fremdsprachlicher Einfluss sein, bei $I^{a1026ff}$ aus lat , bei $H^{\delta 1-2}$ aus bo), 49 om $\sigma\tau\iota$ I^{a1026*} 367 I^{b78} , 82 $\sigma\epsilon$ 1 $\mu\epsilon$ I^{a1028f} I^{b78} m $Tert$ sy^p (dürfte bei 1028f wieder af -Einfluss sein; aber das Zusammentreffen von $H^{\delta 1-2}$ mit af und sy^p bleibt frappant), 1532 $\kappa\bar{u}$ $I\bar{u}$ $H^{\delta 1}$, $I\bar{u}$ $X\bar{u}$ $H^{\delta 2}$, $X\bar{u}$ $I\bar{u}$ $I^{a1026ff}$ 1 $\theta\epsilon\upsilon\iota$ (ist $X\bar{u}$ $I\bar{u}$ die Urform, so hat $H^{\delta 1}$ $\kappa\bar{u}$ 1 $X\bar{u}$ geschrieben, $H^{\delta 2}$ eine sehr häufig unterlaufende Umstellung vorgenommen), 927 $\upsilon\pi\omicron$ - $\lambda\epsilon\iota\mu\mu\alpha$ 1 $\kappa\alpha\tau\alpha\lambda$ - $H^{\delta 4}$ I^{b78} $\epsilon\upsilon\varsigma$ gegen LXX ($\epsilon\upsilon\varsigma$ und I^{b78} , dessen Korrekturen grundsätzlich nach $\Omega\rho$ erfolgt sind, legen die Vermutung nahe, dass die Abweichung vom LXX -Text durch die Autorität von $\Omega\rho$ bewirkt ist; dass I und K und alle anderen H -Codd nach LXX korrigiert haben, ist freilich auch möglich), 1 K 114 om $\tau\omega$ $\theta\epsilon\omega$ $I^{b78-356}$ $X\rho$ 1: $\Delta\mu$. Auch hier gilt es, eine Erklärung zu finden, die in der bei $H^{\delta 1}$ angedeuteten Linie zu suchen ist.

Ferner finden sich in $H^{\delta 1}$ und $\delta 2$ gemeinsame Paralleleinwirkungen, deren Gemeinsamkeit wieder, weil es sich um Paralleleinwirkung handelt, eine gemeinsame Vorlage nicht zwingend fordert, aber doch neben den bisherigen Instanzen deren Gewicht steigert: Rm 34 $\kappa\alpha\theta\alpha\pi\epsilon\rho$ 1 $\kappa\alpha\theta\omega\varsigma$ (46) $H^{\delta 6}$ $\theta\delta\tau$, 48 $\sigma\upsilon$ 1 ω (Ps 312) $I^{a1026*ff}$ I^{b8458} (gg $K\lambda^\alpha$ $\Omega\rho$), 717 $\epsilon\nu\omicron\iota\kappa\omicron\upsilon\sigma\alpha$ 1 $\sigma\iota\kappa$ - (811 2 T 114) I^{a394} 2355 I^{c8259} (gg $K\lambda^\alpha$ $\Omega\rho$), 105 om $\tau\omicron\upsilon$ p $\epsilon\chi$ (6) $H^{\delta 6}$ I^{a168} K^{51} O^1 , 1131 add $\nu\upsilon\nu$ a $\epsilon\lambda\epsilon\eta\theta\omega\sigma\iota\nu$ (31^a) I^{a1026*} $\Delta\mu$, 1620 om $X\bar{u}$ (Ap 2221) I^{a7367} I^{b62} (gg $\Omega\rho$), 1 K 14 om $\mu\omicron\upsilon$ (1 Th 12 Ko 13; gg $\Omega\rho$), 142 om $\tau\omega$ a $\theta\epsilon\omega$ (2^a) $H^{\delta 3}$ I^{a256} $I^{b78-8356}$, 2 K 712 add $\alpha\lambda\lambda$ a $\sigma\upsilon\delta\epsilon$ (12^b) $I^{a8180-8202-216}$ 2505 O^{18} , Ga 312 $\sim$ $I\bar{u}$ $X\bar{u}$ (häufig) sy^p , 49 $\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\alpha\iota$ 1 - $\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu$ (8 $\epsilon\delta\omicron\upsilon$ - $\lambda\epsilon\upsilon\sigma\alpha\tau\epsilon$), 1 Th 527 om $\alpha\gamma\iota\omicron\iota\varsigma$ p $\tau\omicron\iota\varsigma$ I^{a56} 172 2268 ($\alpha\gamma\iota\omicron\iota$ $\alpha\delta\epsilon\lambda\phi\omicron\iota$ steht im ganzen NT nur noch Hb 31, so häufig $\pi\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$ $\alpha\delta\epsilon\lambda\phi\omicron\iota$ vorkommt; übrigens kann $\alpha\gamma\iota\omicron\iota\varsigma$ nach $\tau\omicron\iota\varsigma$ per Homoioteleuton ausgefallen sein). Dass diese Lesarten aus einer gemeinsamen, mit ihnen ausgerüsteten Vorlage stammen, machen zwei Stellen höchst wahrscheinlich. Rm 1131 omittiert $H^{\delta 2*}$ $\alpha\nu\tau\omicron\iota$; das begreift sich am einfachsten, wenn in der Vorlage $\nu\upsilon\nu$ über $\alpha\nu\tau\omicron\iota$ interlinear eingetragen war; $H^{\delta 1}$ hat es richtig als Addition, $H^{\delta 2}$ fälschlich als Korrektur für $\alpha\nu\tau\omicron\iota$ angesehen. 2 K 712 hat neben $H^{\delta 1}$ nur $H^{\delta 2}$ $\alpha\lambda\lambda$ addiert; d. h. es stand in der Vorlage in margine oder interlinear, wurde von $H^{\delta 1}$ als Textverbesserung angesehen und aufgenommen, von $H^{\delta 2*}$ als Glosse und ignoriert.

Endlich begegnen einige K -Lesarten unter den H -Zeugen nur in $H^{\delta 1}$ und $H^{\delta 2}$. Da beide, wie wir sehen, nicht selten K -Einwirkungen erlebten, so kann an sich auch der Zufall einmal ein gelegentliches Zusammentreffen darin herbeigeführt haben. Aber dazu sind der Fälle doch zu viele: Rm 114 $\kappa\alpha\tau\epsilon\lambda\iota\pi\omicron\nu$ 1 - $\lambda\epsilon\iota\pi\omicron\nu$ gg $H^{\delta 3}$ 24 3 74 103 257, 122 $\sigma\upsilon\nu\sigma\chi\eta\mu\alpha\tau\iota\zeta\epsilon\sigma\theta\epsilon$ 1 - $\theta\alpha\iota$ gg alle andern H -Zeugen (nur $H^{\delta 1}$ auch $\mu\epsilon\tau\alpha\mu\omicron\rho$ -

φουσε), 1 K 12²¹ add δε p θυαται gg *H* δ³ δ⁴ δ^{48f} 103 162 (hier ist denkbar, dass vielmehr in den eben aufgezählten *H*-Zeugen die *I*-Lesart add δε eingedrungen ist, dagegen *H* δ¹⁻² δ⁶ 74 uns die mit *K* übereinstimmende *H*-Lesart erhalten haben; wenn nur *H* δ⁶ 74 nicht von *K*-Lesarten so völlig durchsetzt wären), 162 εσοδωται 1 -δωθη gg *H* δ^{2c} δ³ δ⁴ δ⁶ 74 102¹ 103¹ 103 162. Gewiss ist ein so frühes Eindringen von *K*-Lesarten in Ägypten schwer vorstellbar, wenn auch keineswegs unmöglich. Aber *K* hat ja seine Lesarten auch nicht frei erfunden. Dieselben können also in *H* δ¹⁻² aus derselben Quelle, aus der sie *K* zugeflossen sind, eingedrungen sein. Jedenfalls verstärkt die Beobachtung die Annahme eines gemeinsamen Archetyps für *H* δ¹ und *H* δ².

Lässt jede einzelne der aufgezählten Gemeinsamkeiten von *H* δ¹ und *H* δ² auch eine andere Erklärung des Zusammentreffens zu, die Häufigkeit dieses Zusammentreffens spricht doch fast zwingend für eine gemeinsame Vorlage.

Für die Vermutung, dass vielmehr *H* δ¹ und *H* δ² einen „neutralen Text“ bieten, der vor der Hesychius-Rezension läge, gibt keine dieser Gemeinsamkeiten einen Anlass.

484. Die übrigen *H*-Zeugen. Es lohnt nicht, für die übrigen *H*-Zeugen Tabellen auszuziehen. Der *H*-Text ist in Pls sehr gut überliefert. Es genügt, die Codd kurz zu charakterisieren. Zur Exemplifizierung mag die Liste der Sonderlesarten und Parallelwirkungen in Rm 1–5 (§ 469) genügen.

1. δ³ bewährt sich wieder als ausgezeichnete Schreiberleistung. Fehler sind sehr selten. Der Text weist Einwirkungen von *I*, seltener von *K*, daneben solche von syP auf. Auch Ωρ-Lesarten begegnen zuweilen. Daneben finden sich Paralleleinwirkungen, doch vergleichsweise selten. Und nur ganz selten Sonderlesarten, von denen aber keine von Gewicht ist. Die ägyptischen Idiomeigentümlichkeiten sind fast durchweg ausgemerzt, viel energischer als in δ⁴.

2. δ⁴ ist besser geschrieben als in Evv. *K* hat ziemlich häufig eingewirkt, häufiger als in δ³, seltener *I*, gelegentlich auch syP, z. B. 1 K 15⁵⁶ add εσπν p θανατου (auch δ⁶). 58 add και p γνεσθε, 2 K 1¹⁰ om και ρυεται (auch δ⁶ I^{1a} 102^{6f}), 24 om μαλλον (auch δ⁶). Auch lateinische Einwirkungen sind unverkennbar, z. B. 2 K 3¹³ προσωπον 1 τελος (13^a) I^c 174. Parallelen haben häufiger den Text beeinflusst, als in δ³. Sonderlesarten sind selten und stets belanglos.

3. δ⁶ weist auch weniger Fehler auf als in den Evv. Dagegen ist sein Text wie dort stark von *K*, selten von *I*, häufiger von sy beeinflusst. Paralleleinflüsse sind nicht allzuhäufig; Sonderlesarten selten. Notiert sei 1 K 15⁵² add φοβερα αλ-πγγι απ ουρανου p γαρ.

4. δ⁴⁸ weist auch in Pls vor allem *I*-Lesarten auf, daneben solche aus *K* und sy. 257 bewährt sich auch hier als ein stark nach *K* abgeschwächter Verwandter.

5. 3 ist stärker als die bisher besprochenen Codd von *K* durchsetzt. Von *H* und *K* abweichende Lesarten sind sehr selten und bedeutungslos. Itazismen sind häufig.

6. Von 74 gilt ziemlich genau, was von δ⁴⁸ gesagt ist.

7. Von 103 gilt dieselbe Charakteristik wie von 3, nur dass *I* etwas häufiger spürbar ist.

8. 162 ist ein sehr guter Repräsentant des *H*-Textes. *K* und *I* haben etwa in demselben bescheidenem Masse ihn von *H* abgedrängt. Sonderlesarten sind selten; je und je eine Wortumstellung oder eine harmlose Wortvertauschung wie X ū 1 θεου, ganz selten Additionen, wie 2 K 8⁵ επαιτα (durch πρωτον provoziert) a και².

485. Der *H*-Text. Der *H*-Text ist in der Hauptsache durch die überwältigende Mehrheit der Zeugen, die oft genug zur Einstimmigkeit sich steigert, absolut sichergestellt. Nur selten sind die Zeugen so zersplittert, dass die *H*-Lesart zweifelhaft erscheint. Doch ist auch hier in der guten Hälfte der Fälle eine sichere Entscheidung möglich.

1. Dies gilt zunächst, wo Paralleleinflüsse im Spiel sind. Grundsätzlich ist da gegen die von Parallelen gestützte Lesart zu entscheiden, da ihre Dezimierung trotz dieses Schutzes unwahrscheinlicher ist, als ihr zahlreiches Eindringen. So ist *H* abzusprechen Rm 10,9 στὶ ζς 1 ζν 1 ζν 1 ζν (nach Phi 2,11) *H*^{δ1 162} Κυ, 11,8 καθ'απερ 1 καθ'ως (4,6) *H*^{δ1-2 162}, 1 K 14,35 om εστιν (11,6) *H*^{δ1 162}, 15,28 om τα α παντα (27) *H*^{δ1 84 848} 162 *I*^{a 1026 δ157} *I*^{b 78-8356} gg Ωρ, 16,2 εαν 1 αν (3) *H*^{δ1 1021 1031}, 2 K 19 ~ Xς 1ς *H*^{δ2* 83 84}, 2,9 add υμν p εγραψα (4) *H*^{103 162}, 4,6 om 1υ (2,10) *H*^{δ1 84 848}, 11 om ζν α 1υ (14,1) *K* 4,28 8,11 *H*^{δ1 848 74} *I*^{a 113 1066} *I*^{b 78}. Aber auch επμεν- 1 -μεν- Rm 11,22 f in *H*^{δ1-2 86 162} *I*^{a 1026*}, dazu 22 *I*^{a 173*} *I*^{b 78*}, 23 *I*^{b 78} ist wohl nur Reminiszenz an 6,1 ua. Ebenso ist 2 K 12,7 σατανα 1 σαταν *H*^{δ1-2 84* 848*} *I*^{b 78} Ωρ überall Reminiszenz an Mt 4,10 16,23, Rm 11,17 om και p ριζης *H*^{δ1-2* 83 74} bo *I*^{a 173*} *I*^{c 8259} (gg Ωρ) Reminiszenz an Hb 12,15, 2 K 4,5 δτα 1υ 1 δτα 1υ *H*^{δ2* 83 84* 848} *I*^{b 78*} *I*^{c 152} Reminiszenz an 1 Th 4,14, 1 K 15,54 add την α αυνανισαν *H*^{δ2 84 848 1021} Ωρ^{1:1} Rückweisung auf 53, Hb 7,6 ευλο-γησαν 1 -κεν (11,20 f) *H*^{δ3 84 3 103 162 257} (also gg *H*^{δ1-2 86 848 74}) *I*^{a 56 184 354 8372} *I*^{b 78-8356} *I*^{c 353}, 22 add και α χρειτωνος (8,6) *H*^{δ1-2* 83*} *I*^{b 171 8309} *I*^{c 468}, beide sicher in den *H*-Codd wie in den *I*-Zeugen Paralleleinwirkung.

2. Schwieriger ist es, wo sich die *H*-Zeugen in die *I*- und die *K*-Lesart teilen. Da in Pls *I* fast ebenso viele Sonderlesarten aufweist wie *K*, ist ein apriori-Urteil ganz ausgeschlossen. Da die *H*-Zeugen, *H*^{δ1} und *H*^{δ2} ausgenommen, ebenso stark von *I* wie von *K* beeinflusst sind, gibt auch die Verteilung der Zeugen keinen sicheren Anhalt. Nur wo *H*^{δ1} oder *H*^{δ2} auf der *I*-Seite stehen, spricht dies für die *I*-Lesart als *H*-Lesart, da *H*^{δ1} und *H*^{δ2} stärker von *K* als von *I* beeinflusst sind. Wo endlich die eine Lesart mit einer Parallele sich deckt, wird gegen sie zu entscheiden sein, da die Parallele sie hätte schützen müssen, hätte sie in *H* gestanden. Die letztere Erwägung spricht 1 K 16 für Xυ (*K*) *H*^{δ2 83 84 86 848 103} und gegen θεου (2,1, *I*) *H*^{δ1* 74 162}. Aber Ga 6,13, wo die *I*-Lesart περιτεμνομενοι *H*^{δ2 83 84 86 257} durch 5,3, die *K*-Lesart περιτεμνημενοι *H*^{δ1 848 3 74 103 162} durch 1 K 7,18 gedeckt wird, ist eine Entscheidung, wie *H* las, unmöglich. Ebenso Rm 2,2, wo οιδαμεν γαρ (*I*) *H*^{δ2 83 848} durch 7,14 8,22, οιδ. δε (*K*) *H*^{δ1 84 86 3 74 103 162} m sy^h durch 3,19 8,28 gedeckt ist. Da 3,19 am nächsten liegt und γαρ schwächer vertreten ist, darf man wohl δε für *H* annehmen. 15,17 add την α καυχην (*I*) *H*^{δ1 83 v 162}; die Bezeugung ist schwach; *H*^{δ3} und 162 sind häufig von *I* beeinflusst, auch sofort 19, wo αγιου 1 θεου wahrscheinlich *I*, sicher nicht *H* ist; nur *H*^{δ1} macht bedenklich, da bei ihm kein *I*-Einfluss nachweisbar ist; Parallelen sind mit und ohne Artikel vorhanden. Die nächsten Rm 4,2 εχει καυχημα und Ga 6,4 το καυχημα εχει stehen wider einander. Dennoch begegnet die Phrase mit Artikel häufiger: Rm 2,20 εχοντα την μορφωσιν (gg εχοντες μορφωσιν 2 T 3,5!), 1 K 15,31 την καυχην την εχω, 2 K 4,7 εχομεν δε τον θησαυρον, dazu Eph 1,7 2,18 3,12, so dass bei *H*^{δ1} eine Reminiszenz gut wirksam sein kann. 1 K 12,21 ου δυναται δε *H*^{δ1-2 86 74} mit *K*, om δε *H*^{δ3 84 848 f 3 103 162} mit *I*; *H*^{δ6 74} bieten im Kontext *K*-Lesarten; *I*-Sonderlesarten finden sich nicht in der Nähe, aber die mit *I* gehenden *H*-Codd sind sämtlich von *I* stark beeinflusst. Nun findet sich ου ουν. δε nie im NT, ου δυναται an solennen Stellen Mt 5,14 7,18 Jo 3,27 5,19 7,7, dazu 1 K 10,21 bis; umgekehrt begegnet die Omission von δε nach -ται hin und

wieder als Schreibfehler. So wird für *H* δε anzunehmen sein. 15¹⁴ add και p αρα *H* δ²* δ⁴ δ⁸ 3 Ωρ mit *I* gg *H* δ¹ δ⁶ 74 103 162 sa bo *K* sy lat Iγ^{int} Ir Tert Ku^a Ku^t Επιφ Θδτ Δαμ die zweite Gruppe ist ebenso für *K*, wie die erste mit Ausnahme von *H* δ² für *I*, letzteres umsomehr für Ωρ empfänglich. Da και durch 14^b und 18 nahe gelegt war, so bleibt es hier verdächtig; es kann von Ωρ nach *I* und, direkt oder über *I*, in die *H*-Codd gedrungen sein; die Ausstossung entgegen 14^b und 18 ist schwerer zu begreifen. Rm 3²⁸ γαρ *H* δ² δ⁴ δ⁶ 162 257 mit *I* Ωρ Aug vg gg ουν *H* δ² δ³ δ⁸ 3 74 103 mit *K* sy, ist dringend verdächtig aus 8 18 2 K 11⁵ eingedrungen zu sein, welchen Stellen gegenüber ουν sich kaum hätte durchsetzen können. Rm 3²⁵ δια πιστεως (22) *H* δ² δ³* δ⁶ 103 Ωρ Ku mit *I*, δια της π. (30) *H* δ¹ δ⁴ δ⁸ 3 74 162 (δ⁴ om δ. π.) mit *K* ist die Einwirkung des näheren und vorhergehenden wahrscheinlicher; dazu wäre, wenn hier δια πιστεως ursprünglich wäre, kaum begreiflich, dass sich 30 δια πιστεως nur in ganz vereinzelt Codd *I* a²⁰⁵ *I* b⁴⁷² *K* δ²⁰⁰ 361 *O* 19 eingeschlichen hat. 1 K 4⁵ ist κρινεται 1 -τε so gut wie in *I* a⁶⁴ 1066 170 200 δ³⁵⁵-δ³⁷² *I* c¹⁵⁸* auch in *H* δ² δ⁴ δ⁸ f 3 162, lauter unsichern Vokalien, Schreiberleistung, vielleicht unter Reminiszenz an 6 2 6 10 29.

Aber auch ohne Konkurrenz von Parallelen oder Rezensionen sind manchmal die *H*-Zeugen in zwei Lager zerteilt, zwischen denen eine Entscheidung nötig ist. Zunächst einige Sprachformalien. Rm 9¹⁵ ~ τω Μουσει γαρ 1 τω γαρ M. *H* δ¹⁻² 3 *I* a¹⁰²⁶ fff 359 *I* b⁷⁸ f *I* c¹¹⁴ (om γαρ *I* a^{δ202} *I* c¹⁷⁴) Ωρ hat den Verdacht gegen sich, dass es einer Fremdsprache, die keinen Artikel kennt oder den Artikel als Präfix behandelt, angepasst sei; und der Charakter der *I*-Zeugen unterstützt diesen Verdacht. Rm 9¹⁶ ελεωντος 1 -ουντος *H* δ¹⁻²* δ⁴ 3 257 *I* a¹⁰²⁶ fff 70 δ¹⁵⁷ *I* b³⁹⁸ f δ³⁶⁸ *I* c⁴⁶⁸, ist wohl Dialekt, soweit es nicht einfacher Schreiberfehler ist, vielleicht auch als Anklang an θελοντος, τρεχοντος sich eindrängte. Rm 11⁵ λιμμα 1 λεμμα *H* δ¹⁻²* δ³ δ⁴ *I* a⁷* 200 *I* b^{δ356} 396 δ⁸⁰⁰ ist sicher überall Schreiber-Itazismus. 2 K 3¹ συνισταν 1 -ανειν *H* δ¹ δ⁴ δ⁸ f *I* a¹⁰²⁶* kann wie in dem *I*-Cod so in den 2 *H*-Zeugen nur Dialekteinfluss sein. 2 K 3¹⁶ δε εαν 1 δαν *H* δ²* (δ³ om εαν) δ⁴ δ⁴⁸ 74 *I* c^{δ259} Ωρ kann *H* sein, aber auch Schreiberleistung. 2 K 7¹² ουκ 1 ουχ a ενεκεν *H* δ² δ³ δ⁴⁸ 162 *I* a¹⁰²⁶ f ist sicher Dialektfehler. Hb 11³² ~ με γαρ *H* δ² δ⁴ δ⁸ (gg 3 103 162 257, om γαρ δ⁶) *I* a^{δ300} gg Kl^a ist schwerlich *H*. 12¹⁶ εαυτου *H* δ²* δ³ δ⁴ *I* a⁵⁵ ist vielleicht *H*. 2 T 2¹⁸ την πιστιν την τινων 1 την τινων πιστιν *H* δ²* δ⁴⁸ (om την²) 74 dürfte fremdsprachlicher Einfluss sein. 4 10 Γαλλιαν 1 Γαλατιαν *H* δ² δ³ 103 162 257 gg δ⁴ δ⁶ δ⁴⁸ 3 74 *I* a¹⁷² δ³⁵⁵* am to Ευσ Επιφ Θδτ.

Nur einmal handelt es sich um eine Partikelvertauschung. Ga 5¹⁷ ταυτα γαρ 1 τ. δε *H* δ¹⁻²* δ⁴⁸ *I* a¹⁰²⁶ fff lat bo Ku; da Kl^a go ουν, Ωρ syP και 1 δε schreiben, hat man wohl ταυτα δε nach το δε unangenehm empfunden; ταυτα γαρ konnte 2 P 18 10 oder das sehr häufige paulinische τουτο γαρ nahe legen.

Endlich kommen noch einige Omissionen resp. Additionen in Frage. Rm 8¹¹ ist om και p ζωοποιησει *H* δ² δ⁴ 257 *I* b⁷⁸ *I* c¹⁵⁴ Ωρ²:3 gegen Val Ir Kl^a alle alten Übersetzungen gewiss Versehen. 15 om παλιν *H* δ⁶ δ⁴⁸ f *I* a¹⁷³* *I* b^{δ152} Ωρ¹:4; ist durch die Analogie mit 15^b veranlasst. 13⁹ add εστιν p ετερα *H* δ² δ⁴ δ⁴⁸ f 162 *I* a²⁰⁰ 359 lat Ku; kann fremdsprachliche Einwirkung sein, jedenfalls nicht *I*-*H*-*K*, wenn je *H*. 16²⁴ om αμην *H* δ¹ δ⁴⁸ 103 162 *I* b⁷⁸ f g r; ist wohl wegen des αμην 27 entbehrlich gefunden worden. 1 K 15¹⁷ add και a ετι *H* δ²* (δ³ hiat) δ⁴ 103 162 Ku syP; eine Einwirkung von syP auf all diese *H*-Zeugen und Ku ist undenkbar; da in *H* δ¹ και durch die aus Ωρ übernommene Addition εστιν verdrängt worden sein kann, falls wir es nicht mit einer der in *H* δ¹ nicht seltenen *K*-Einwirkungen zu tun haben, ist και für *H* anzunehmen. Phi 2⁷ om αλλ a ατινα *H* δ² δ⁴ δ⁴⁸ 162 *I* a¹⁰²⁸; wohl überall α ∩ α. 1 Th 2⁴ om τω a θεω (2 15 4 1 Rm 8 8) *H* δ¹⁻²* δ³ 3 *I* a¹⁰²⁶* δ³⁰⁰ δ³⁵⁵ *I* b⁴⁶⁹ *O* 66; ist wohl überall Paralleleinwirkung, hier durch das unartikulierte analog stehende ανθρωποις doppelt nahe gelegt. 5 om εν a προφασει (Phi 1:8) *H* δ¹⁻²* δ⁴⁸ f *I* a¹⁰⁶⁶

δ180-δ202-δ372 254 354 359 552 *I*b 365-398? *I*c δ101f *K*λ^a; wie die *I*-Zeugen durch ihre Auswahl für sich sicher verraten, werden auch die *H*-Zeugen, vielleicht unter Einfluss von *K*λ^a, und dieser selbst der Reminiszenz erlegen sein. 52 om η zwischen στ und ημερα (vgl zu 2 P 310) *H* δ1-2 δ48 3 162 *I*a 65 1026 fff *I*b 78-δ356; dürfte wohl überall Schreibfehler oder Latinismus sein. Hb 76 om τὸν α Αβρααμ. (Αβρααμ in Hb 8 < ohne Artikel gg 613 τὸν γαρ Α.) *H* δ1-2 δ3 δ48 *I*a 55 1026 f δ300 397. 2 Th 513 add τὸν α xū (Mt 122 215 gg 1 K 725 1132) *H* δ2 δ4 δ6 162 257 *I*a δ505 552. Letztere beide Fälle unentscheidbar.

Einige auch für *I* unsichere Stellen sind hier übergangen, da sie bei der Feststellung von *I-H-K* doch besprochen werden müssen.

Die Rezension *I*.

486. Zur Orientirung. Dass neben den Rezensionen *K* und *H* noch eine dritte geschlossene Textform im Umlauf war, ist bei Pls trotz der kleineren Zahl an Varianten in der Überlieferung vielleicht noch deutlicher zu sehen als bei den andern Schriftgruppen. Es begegnen nämlich eine ganze Anzahl Lesarten, die in *K* und *H* gar nicht oder nur in dem einen oder andern Cod ganz verloren auftauchen, in einer grossen Menge von Codd gemeinsam, die wegen ihrer durchgehenden Abweichungen weder zu den *H*- noch zu den *K*-Zeugen zählen können. Die Vermutung, es handle sich dabei um Urlesarten, die vielmehr in den Rezensionen *H* und *K* getilgt sind, ist unhaltbar. Denn 1. müssten dann *H* und *K* eine nahe Beziehung zueinander haben, und man begriffe nicht, warum sie, wo sie den „Urtext“ nicht akzeptierten, bald gemeinsam einer sekundären Lesart den Vorzug gaben, bald jede ihre eigenen Wege ging. 2. Tragen jene von *H* und *K* nicht geteilten Lesarten zum allergrössten Teil den Stempel der Sekundarität an sich; meist sind es Paralleleinwirkungen, denen gegenüber es bei der ganz allgemeinen Neigung zu unformerer Gestaltung des Textes doppelt unbegreiflich wäre, dass *H* und *K* diese durch Parallelen geschützten Lesarten zugunsten einer irgendwoher ihnen zukommenden Sonderlesart aufgaben. Den überzeugenden Erweis der Existenz dieser dritten Rezension bietet, wie bei Evv Ac Kath, die einfache Darstellung des Tatbestandes.

Dass wir es dabei mit derselben Textgestalt zu tun haben, wie in Ac Kath, wird dadurch gewiss, dass es sich um dieselben Codd handelt wie dort, und dass sich wie dort von der Hauptmasse zwei Nüancen abzweigen, die durch dieselben Codd vertreten sind wie dort. Ac Kath Pls haben also mindestens seit der Entstehung dieser Rezension und innerhalb derselben eine gemeinsame Geschichte gehabt. Freilich heben sich die

beiden Nüancen, die wir hier wie bei Ac Kath als I^b und I^c von der unter I^a zusammengefassten Zeugenmenge unterscheiden, viel weniger scharf ab, weil die in Betracht kommenden Varianten so selten die Textmaterie selbst betreffen. Ganz scharf tritt nur hervor, dass diese beiden Sondertypen K stark angenähert sind, indem sie nicht selten in I^a zahlreich vertretene und darum für I in Anspruch zu nehmende Lesarten nicht bieten. Zahlreiche I^b und I^c gemeinsame Sonderlesarten machen auch deutlich, dass I^b und I^c einer und derselben Abzweigung entstammen. Der Hauptunterschied besteht darin, dass I^c einerseits noch etwas stärker K angenähert ist, andererseits, wie in Ac Kath eine grössere Anzahl Lesarten aufgenommen hat, die sich auch in sy^h finden, während in I^b $\Omega\rho$ stärker herangezogen worden ist.

487. Der I^b - und I^c -Typ.

Von I^b -Codd liegen folgende Kollationen vor: a) vbt a) ganz 62 78 161 253 365 398 472 (exc Hb 611—1325 Ti Phm) 6260 6368 6370 β) stw 157 Rm 1—11 Hb 12f, 250 Rm 1—7 1 K 1f Eph 1—3, 6360 Rm 8 1 K 11 1 T 2f, 368 1 K 1—3, 469 Rm 1f, 8 1 K 1, 490 Rm 9—11 2 K 9f, 500 Rm—1 K 7, 567 Rm 1 1 K 1 Hb 1, 6600 Ga 4, b) curs a) ganz 6152 171 209 270 6309 6356 6369 368 ($A K I^a$) 6507 6600 β) stw 396 Rm Ga, 458 Rm 1—7 Ga 1—3, 559 Rm 1—6 Ga 1—3, 6361 2 K, c) Stichproben 157 (das Übrige) 6361 6602 in Rm 8 1 K 11 1 T 2f,

Von I^c : a) vbt a) ganz 154 158 174 370 466 468 1436 506 551 β) stw 114 Rm 1 K 1, 471 Rm 1 K 1—13, 6259 Eph, 503 Rm 1 1 K 1 2 K 1 Hb 1, 6299 Eph, b) curs a) ganz 69 169 203 208 258 6259 353 6101 β) stw 116 Rm 1 K, 356 Rm 1—11 1 K 13—2 K 4 Ga 5—Eph 2 Ko 3—1 Th 2 Hb 8—11 1 T 5—2 T 3, 486 Rm 1—4 1 K 1—4 2 K 1 Ga 1f Phi 1 2 Th 1f.

Die Verwandtschaften, die für Ac Kath nachzuweisen waren, treten nur selten ganz deutlich in Sicht. 62 vor allem ist ganz abgeschwächt, ebenso 6602, doch ist des ersteren Zugehörigkeit zu der Gruppe 365ff mehrfach noch deutlich zu erkennen. Dagegen gehören 365—396—472—398 nahe zusammen, ebenso deutlich 6152—6368—250, desgleichen 253—6600, dem auch 559 sich gelegentlich anreihet. Auch bei 6260—469—6361, desgleichen 209—6370, 368—6369 ist die engere Verwandtschaft noch gelegentlich zu erkennen. Am wenigsten deutlich tritt die in Ac Kath so scharf umrissene Gruppe 78—171—157 hervor, 171 und 157 sind stark verblasst und schliessen sich nur selten 78 an; leider ist 171 nur curs kollationiert, doch trifft es nicht selten, häufiger als 157, mit 78 zusammen, freilich nicht in I^b -Sonderlesarten. Die Hauptschuld an der Zersprengung der Gruppe trägt aber 78, das später besonders gewürdigt werden soll. Dafür tritt 6365 hier 78 nahe.

Noch verblasster sind die Verwandtschaften in I^c . Unverkennbar ist die Beziehung 208—370—116—551, nur dass die beiden letzteren stark abgeschwächt sind, soweit die Kollation es erkennen lässt. Dafür tritt 1436 und 158 208 eng zur Seite. Auch 114 und 174, die unter sich nicht mehr so eng verbunden erscheinen, gehören deutlich in die Nähe von 208ff. Dass zwischen 69 und 169 selten Beziehungen deutlich sind, mag durch die cursorische Kollation der Codd bedingt sein. Kaum ist die grosse Gruppe 364—353—6299—466—470—486 noch zu erkennen; deutlich dagegen die Verwandtschaft von 468—471, sowie von 6101—203.

Unter diesen Codd beansprucht der durch die folgenden Listen als solcher sichergestellte *I^b*-Zeuge 78 ein besonderes Interesse (vgl. v. d. Goltz, Eine textkritische Arbeit des zehnten bzw sechsten Jahrhunderts 1899). Derselbe bezeichnet sich als Abschrift einer sehr alten (*παλαιστατος*) Vorlage, mit Ausnahme von Rm, dessen Text der Abschreiber dem Kommentar des Origenes entnommen habe. Seine Vorlage bezeichnet deren Schreiber, ein Mönch Ephraim, in der subscr. als genau kontrollierte Abschrift eines und desselben Codex. Der Schreiber unseres Cod hat nun bei einer Vergleichung des Textes seines *παλαιστατον* *αντιγραφον* mit dem in seiner Umgebung herrschenden bemerkt, dass jener mit dem Text des Origenes zusammentrifft. Darum hat er ihn offenbar abgeschrieben, und, sich vor dem Vorwurf, dass er den Text gefälscht habe, zu schützen, überall, wo dieser alte Text von dem Text seiner Zeit abwich, dies am Rande durch ein Zeichen > angedeutet. Ausserdem aber hat er denselben mit den Citaten in den ihm zugänglichen Origeneswerken verglichen und am Rande die Origeneslesarten vermerkt, die von dem Text seiner Vorlage abweichen. Leider sind viele dieser Randbemerkungen ausradiert. In wie weit dieselben andere Lesarten oder, was sich ebenfalls am Rand hin und wieder findet, exegetische Glossen boten, ist nicht mehr festzustellen. Beim Römerbrief notirt er umgekehrt zweimal am Rand (zu Rm 8²⁴ 9¹¹) die vom Origenestext abweichende Lesart seiner Vorlage. Hinter dem Epheserbrief steht, dass derselbe aus des Origenes Kommentar zu diesem Brief revidirt worden sei (*απο των εις την προς Εφεσιους φερομενων τομων αντανεγνωσθη* [wie v. d. G. glücklich statt *αντανεγνωσθον* konjiziert hat] *η επιστολη*). Diese Bemerkung muss, wie der Lesefehler ON 1 0H beweist, schon in dem *παλαιστατον* *αντιγραφον* gestanden haben. Er gestattet wohl den Schluss, dass der Text aller Briefe, unter denen nur der von Rm in unserem Cod einer Abschrift aus des Origenes Römerkommentar hat weichen müssen, durch Origenes-Lesarten verbessert worden ist. Möglich, dass das nicht selten auch in unserer Abschrift am Rand erscheinende Siglum $\mathfrak{P}$ die Stellen, wo eine Origeneslesart eingestellt ist, angeben will. Ob auch die Lektionszahlen am Rande, in denen v. d. Goltz (S. 4) eine sonst nirgends nachweisbare Kapiteileinteilung vermutet hat, schon dem *παλαιστατον* angehört haben, ist unentscheidbar. Der Text dieses Cod *I^b* 78, d. h. von Rm abgesehen, auch seines *παλαιστατον*, ist nun aber der Hauptsache nach genau unser *I^b*-Text. Abweichungen, die deutlich nur dem Schreiber, sei es des *παλαιστατον*, sei es von *I^b* 78, zuzuweisen sind, sind sehr selten. Zunächst fehlt mehrfach, doch keineswegs konsequent, die Assimilation der Präfixe *συν-* *εν-*, die Elision bei *αλλα* vor Vokalen; mehrfach steht *Μωσης* 1 *Μωυσης*. An Fehlern begegnet nur Rm 8¹⁷ *συνπασχωμεν* (auch sonst), Ga 4³⁰ *εχβαλλε* 1 *-λ-*, 1 Th 4¹ 2 Th 1¹² *ημ-* 1 *υμ-*, Hb 5⁵ 0 1 *ων*, 9²³ *καθαριζεται* 1 *-εσθαι* (nach 22) *Ia* 1026*, sowie die Omissionen Rm 3¹² *ουκ εστιν*² *H* 8¹ *syP*, 16²⁷ *αμην*, 1 K 14²³ *η* (nach *-θη*), 39 *το*² *H* 8¹ *K* 107, 2 K 5¹⁸ *του* 1 *του*, 19 *ως*, 6¹ *δε*, 7⁵ *ημων* (nach *ων*), 9⁵ *ως*², Ga 1¹⁵ *μου* 1 *-του*, Phi 1²⁷ **τα*, 2 Th 2¹ *Xū*, 3¹¹ *εν υμιν ατακτως*, Hb 11³⁹ *ουτοι*, 1 T 5⁵ *και* (vor *ταις*). Dreimal finden sich Abweichungen von *I^b*, die sich am einfachsten als missverständene *K*-Korrekturen der Vorlage erklären: Rm 3³¹ *ισταμεν* 1 *ιστανομεν* *I H*, *ιστωμεν* *K*, 4¹ *om ευρηκεναι* (*K* ~ *p* *ημων*) *H* 8¹ *I^b* 835⁶, Ga 5¹⁷ *om εαν* (*K* *αν*). Auch an Paralleleinwirkungen fehlt es nicht ganz: Rm 12¹⁶ *τα αυτα* 1 *το αυτο* (nach 16^b *τα υψηλα*), 17 *ανταποδιδοντες* 1 *αποδ-* (19 11³⁵ *uō*), 14¹² *om τω θεω* (Hb 13¹⁷) *H* 8¹, 1 K 12⁹ *om τω a ενι* (Eph 2¹⁸), 14³¹ *add εκαστοι a παντες* (Eph 5³³) *K^c* (*εκαστοι* 1 *παντες* *I^b* 835⁶ *O* 12⁹), Ga 3²⁷ *add Iv p Xv* (26) *I^a* 70, 4¹¹ *εκοπισα* 1 *κεκοπισα* (1 K 15¹⁰), 1 Th 2⁴ ~ *ημων τας καρδιας* (3¹³ *uō*), 3¹³ *ημων* 1 *υμων* (24) *I^c* 158, 1 T 5¹⁷ *διδαχη* 1 *διδασκαλια* (2 T 4²), 6¹⁷ *παραγγελω* 1 *-λε* (13). Sodann sind einigemal Worte umgestellt: Rm 3³ *του θεου πιστιν*, 8 *ημας τινες*, 9 *υφ*

αμαρτιαν παντας 16²⁵ X^u I^b H^{δ1}, 1 K 10²⁸ ειπη υμιν I^a 170 (lat I^a 1026^{fff} om υμιν), 2 K 11³² θελων με πιασαι, Phi 4¹² υστερεισθαι . . περισσευειν, Hb 11³² ο χρονος διηγουμενον, 1 T 2⁴ θελει ανθρωπους. Endlich findet sich als Sonderlesart nur Folgendes: 1 K 5⁸ η 1 μηδε, 7¹⁵ add και p η¹, 2 K 10¹⁰ εξουθενωμενος (H^{δ1} -δενημ-) 1 εξουθενημ-, 13¹² ασπασασθε τους αγιους παντας p παντας 1 ασπασασθε αλληλους εν αγιω φιληματι a ασπαζονται, Eph 5¹³ επει απαν 1 παν γαρ, Hb 6¹⁰ ην 1 ης (ης ist Attraktion) H^{δ1} 86 I^c 1436.

Alle andern Abweichungen von I^b, soweit es nicht solche nach K sind, finden sich in Origenes; aber selten oder nie bietet nur I^b 7⁸ die betreffende Ωρ-Lesart. Mehrfach stehen dabei aus dem I-Gebiet I^b 836⁵ oder auch O^{π103}, sowie besonders häufig O¹²⁶, ebenso häufig I^a-Codd, darunter besonders häufig I^a 1026^{fff}, zuweilen auch ein I^c-Cod und in gleicher Zahl H-Codd, endlich auch sy^h oder sy^p neben I^b 7⁸. Da alle diese Codd auch Ωρ-Lesarten aufweisen, welche sich in I^b 7⁸ nicht finden, kann das Zusammentreffen keine direkten Beziehungen zwischen I^b und einem dieser Codd beweisen. Nur I^b 836⁵ muss wohl direkte Beziehungen zu I^b 7⁸ gehabt haben. Daneben teilen einzelne dieser Codd in buntem Wechsel miteinander eine kleine Anzahl von Sonderlesarten, die für uns nicht aus Ωρ zu belegen sind. Sie werden seiner Zeit im Zusammenhang zu würdigen sein.

Wohin aber der Text I^b gehört, dafür bietet eben unser Codex einen sicheren Anhalt, indem zu Ja 2¹³ am Schluss einer ausradirt, die στρωματις des Ωρ citirenden Glosse die durch von der Goltz entzifferten Worte noch zu lesen sind: εν δε τω αντιγραφω χειρι του μακαριου Ευσεβιου γεγραμμενω. Der Autorität des Origenes wird also ein Autograph des Euseb zur Seite gestellt, zweifellos für die im Text selbst sich findende Lesart. Wem diese Glosse zu danken ist, ist nicht festzustellen; am wahrscheinlichsten doch dem Mönch Ephraim. Die Notiz bestätigt, dass die Codd mit I-Text der Heimat des Eusebius nicht fern stehen und dass ihr Text mindestens an der behandelten Stelle sich mit dem des Eusebius deckt.

1. Die I^b und I^c gemeinsamen Sonderlesarten, die beweisen, dass beide von demselben Archetyp stammen.

In dieser und den folgenden Listen sollen auch schwach vertretene Sonderlesarten der beiden Typen Platz finden, obgleich für sie offen zu lassen ist, dass sie nur einer Unternuance und nicht dem Typ selbst zugehören, da dadurch wenigstens Verwandtschaften innerhalb der Typen illustriert werden.

Rm 7¹⁹ add τουτο p θελω I^b 396 8356 8600 8370 I^c 551 466 (H^{δ3}), 8⁹ θεου 1 X^u (9^a) I^b 8260 f 8360 8368 I^c 174 8259 (H^{δ57} I^a 8353), 23 add οι p αυτοι I^b 8260 f 8360 I^c 551 356 466 468 (I^a 205 397), 1 K 5⁴ om ημων (Ac 9²⁸ uō) I^b 78 8369 I^c 208 f 174 sy^{ht} (H^{δ2} 84 86 I^a 8251), 10²⁴ add και p αλλα I^b 209 f 8507 8260 f 368 I^c 258 471 69 (I^a 113 8157 8300), 11²³ add X^ς p I^ς I^b 8152 253 I^c 258 69 466 471 (I^a 8268), 2 K 16 add πολλη p υπομονη (6⁴) I^b 8260 f 171 8360 I^c 258 356 468 470 f (I^a 202), αυτου 1 αυτων I^b 8152 171 8260 f I^c 551 258 353-486 356 8101 f (I^a 8251 254), 7⁴ υμων 1 ημων I^b 8260 f 253 8360 (7⁸ om) I^c 208-551, 11³ μηποτε 1 μηπως (Hb 4¹) I^b 365-472 f I^c 208-1436, 13⁷ ~ μηδεν κακον 8260 f 8370, Ga 1²¹ om της² I^b 270 368 f 472 8507 I^c 208-1436 8259 (I^a 8157 H^{δ2*} 848), Eph 1¹⁶ add παντοτε p ποιουμενος (Ko 1³) I^b 8260 f 8360 I^c 208-1436, 6¹⁹ περι 1 υπερ (18) I^b 365-398 I^c 208-1436 154, Phi 2³⁰ εμε 1 με I^b 8260 f 8356 8360 8507 I^c 551 169 (I^a 8372 H^{δ2*} 103), 1 Th 4¹ add το a λοιπον (Phi 3¹ 4⁸) I^b 161 209 270 365-472 f 8309 8369 8600 I^c 69 174 353-466 258 468 551 I^a 359 8453, 2 Th 3¹ ~ αδελφοι προσευεσθε (1 Th 5²⁵) I^b 78 8152 8260 8507 I^c 1436 (I^a 8157 K^c 8376 sy), 2 T 1⁹ πατραλοις μητραλοις I^b 365 253 8309 469 I^c 551-1436 174 (I^a 8157 K^c), 4¹³ add δε p μαλιστα (Ga 6¹⁰ Phi 4²²) I^b 365-398 8507 I^c 551, Phm 8 ~ παρρησιαν εν X^ω I^b 365-398 78 I^c 1436-158 (I^a 106 205 K⁵).

2. Die Sonderlesarten des *I^b*-Typs oder einer *I^b*-Nuance.

Rm 13² add ουκ ενοησαν 1 επηγοντες 8368f mit Ia^{1026f}, 33¹ ισταμεν 78-8356 auch Ia⁷, 41⁷ add Αβρααμ α επ 8152f (α παρ Ia¹⁹²), 21 επηγγελματο (Ja 112) 8152ff, 63 ~ εις Χν̄ εβαπτισθημεν 365-472 8307 Ia¹⁷⁰ (bei 170 εις Χν̄ Iv̄), 71 om γαρ 365-472 253, 2 add και p δε 8368f 253, 810 και δικαιοσυνη 1 δια δικαιοσυνην 8260f 360, 21 ~ των τεκνων της δοξης 161 8602, 1310 ου κατεργαζεται 1 ουκ εργ- (Ja 120 uō) 253 368f 469 (Kc, auch sonst gelegentlich), 169 εις Χν̄ 1 εν Χθ̄ 365-472f 8507, 1K 34 add δε p εγω 8260f 8152 8370, 615 add η α ουκ (2 9) 8152f 8356 8600 (Ia^{1028f} H¹⁶²), 714 επειδη 1 επει 365*-398, 24 om αδελφοι 365*-398 8507 (Ic¹⁷⁴ H¹⁰³, ~ αδελφοι α εν Ia^{1026ff}), 913 add και α οι 365-472, 1013 ου κατελιφεν 1 ουκ ειληφεν 365-398 (Ia⁵⁶; ου καταλαβη Ia^{1028f}), 1K 15³⁴ ~ τινες θεου 78 365-398 8152 253, 1619 ~ πολλα εν κω̄ 365-398 78 (H^{848f} 1031), 2K 116 ελ-θειν (H̄ απελθειν 1 δι-) 365-398 8260f 8360 567 (Kc), 21 υμας συν ημιν 1 ημας συν υμιν 365-472f 8260ff 8360 sy^h, 24 ~ της πιστεως υμων 365-472f 8507 78 (Ia^{1026ff}), 33 και γεγραμμενη 1 εγγεγραμμενη 398-365 8360 78 8260ff (om και) 8368 (om και), 46 ~ Χῡ Iū̄ 365*-398 78-8356 (Ia^{1026ff} 170), 517 add ανακαινιζεσθε p κτισις 365-472f, 19 om εν 171 8152 209f 253 8309 161 (Ic³⁵³ Ia⁸¹⁵⁷ 168 254 Kc Kf), 76 om ο θεος 365-398, 89 ημεις . . πλουτησωμεν 365-398 8360 469* (Ia²⁰⁰ 254), 21 add των α ανθρωπων (Lk 12 9) 365-398, 119 εαυτον 1 εμαυτον 472 8260f 270 (Ic⁸²⁵⁹ Ia²⁰²), Ga 213 συναπαχθηται 1 συναπηχθη 365-398 78 (συναπαχθηται H³ Ic¹⁴³⁶), 14 om και 365-398 78, 16 ~ ουκ (1 ου) α εξ (Rm 911) 65 472f, 311 add τω α νομω (Rm 220) 8152f 253 (Ia⁷⁰), 19 επηγγελματο 1 -γελται (Ja 112) 365 78, 26 Χῡ Iū̄ 1 εν Χω̄ Iū̄ (216) 365-398, Eph 112 add της α δοξης (14) 8152 253 8309 8370 472 (Ia⁸¹⁵⁷ 200 H⁸⁴), 35 add αγιω p πνι 365-398 8152 253 8260f 8360 (Ic⁵⁵¹ 8259 353 Kc), 413 κατανητσομεν 365-398 469 8152 171f 8309 (Kc?, auch sonst gelegentlich), 523 add ο α ανηρ 171 253 8260 (Ic¹⁷⁴ Ia²¹⁶), Phi 34 ~ αλλος δοκει 365-472f (Ia^{1026ff}), Ko 13 ~ περι υμων παντοτε 8152f 253, 18 add η α αρχη (Ap 314 216 2213) 78-8356 8360 469f 8600 (Ia⁵⁰² H⁸¹ 103 162), 23 υπ ουρανον 1 υπο τον ουρ. (Lk 17 24) 365-398 O⁶⁶, 32 om της (1K 85) 365-398 253 209 (Ia⁵⁶ 113 382), 1Th 12 ~ παντοτε p υμων 365-472f 8507, 9 υμων 365-472f 8507 157 8152f 8260 8600 161 (auch sonst gelegentlich), 31 add και p διο (Rm 124 uō) 365-472f, 45 ατιμιας 1 επιθυμιας 365-398, 54 ουκει 1 ουκ (Eph 210) 253 8260 8368 (Ic⁸²⁵⁹), 8 add υιοι p οντες (5) 365-472f 469 (α ημερας; Kc), 2Th 110 πιστευουσιν 1 -σασιν (1Th 17) 365 171 8600 (H⁸⁴⁸), Hb 211 add ο α αγιαζων 365-398 8260 (Ia⁸¹⁸⁰ Kc⁸³⁶⁴), 312 ~ βλεπετε αδελφοι 365-398, 95 ~ νυν ουκ εστιν κατα μερος λεγειν I^b 365-398, 101 om αυταις 365-398 253 209 (Ic⁵⁵¹), 119 απερχηται 1 ερχε-ται 8260 8368 253, 1220 τοξευθησεται 1 λιθοβοληθησεται 8260 8368 253, 1T 23 om καλον 8260 8368 253 (om καλον και), 416 προσεχε 1 επ- (13) 365-472f 8356 8360 (Ia¹⁷² 200 H⁸⁴⁸) sy^{hm}, 54 add καλον και α αποδεκτον (23) 157 8260f 253 (Ic⁴⁶⁸ Ia⁸⁵⁰⁵ 359 476 Kc¹⁸⁶), 2T 211 add και πασης αποδοχης αξιος (1T 125 49) 365-472f, 36 add τα α γυναικαρια 365-398 8260 259 (Kc⁸³⁷⁶), 410 Δελματιαν 1 Δαλ- 78 253 8260 8368 8370 (Ia⁶⁴ 101 168 8180 [Δερμ-] 354 8453-173 H⁸³ 84 [Δερμ-] 103 257 O¹ Kc⁸²⁵⁵, 20 om δε 365-398 8260, Ti 14 om και 1 78 8152 8361, 9 om την 365-398 8260f (Ia²⁵⁴ 8268 8505), 22 πρεσβυτερους 1 -βυτας (15) 8260 253 368 8368 (Ic^{8101f} 8259).

3. Die Sonderlesarten von *I^c*, soweit sie nicht in sy^h sich auch finden, welch letztere besser im Zusammenhang mit dem Textcharakter von sy^h zur Besprechung kommen, obgleich dadurch der Sondercharakter von *I^c* hier nicht so scharf zur Anschauung zu bringen ist.

Rm 38 add περισσιν p προεχομεθα 208f (370 κατεχομεν) 468-470 (προκατεχομεν wie Ia^{1026*-1028}), 59 μελλουσης κολασεως 1 οργης 568f, 74 ανασταντι 1 εγερθεντι 208f 174, 8 add η α αμαρτια 208ff 471, 1124 εγκεντρισθη 1 -θησονται 208f 8259, 1411 κω̄ 1 θεω Ic^{208f} sy^{ht}, 21 ~ σκανδαλιζεται η προσκοπται 468f 470 (Ia³⁶⁷ m), 1615 om παντας (Phi 421) 208f,

1 K 75 συνερχεσθε 551 258 69 468 διοι f (K⁷), 26 add τω α ανθρωπω 208-551, 153 ανομιων 1 αμαρτιων (Hb 812 vgl 1017), 10 γεγονεν 1 εγενηθη (2 K 517) 208f, 2 K 39 ~ η διακονια περισσευει 208f-1436, 5 20 δεσμενοι 1 -μεθα (84) 208f-1436 2259 (Ia 1026-1028f H⁸⁶ K⁵⁴), 711 ποθησιν 1 επιπ. 208*-1436 (Ia 1066 381*), 108 ~ ημιν ο κς 208f-1436 2259 (Ia 202 381 H³ 86), 117 ταπεινωσας 1 -γων 208f-1436 174 (Ia 8180-216), 1214 ~ εχω ετοιμως 208f-551-1436 466, Ga 17 διαστρεψαι 1 μετα- 208-1436, 24 ~ τον θεον εν εμοι 208-1436, 7 add και p αλλα 208-1436, 28 και εν εμοι 208-1436 (Ia 8353), Eph 533 αγαπα 1 -πατω 208-1436 (H³), 69 ~ ουκ εστιν προσωποληψια 208-1436, Phi 110 add τελειοι και p ητε (Ja 14) 208-1436, 14 ~ λαλειν τον λογον (Ac 431 uö) 208-1436, 30 οιδατε 1 ειδετε 208-1436 (Ib 8368), 29 add του α νομου (Rm 218) 551 174 (Ia 106 H⁸⁴⁸ K⁵), 27 καμε 1 και εμε 208-1436 (Ib 8365), 315 αυτο 1 τουτο 208-1436, 1 Th 19 εις 1 προς (2 P 211) 208-1436, 214 καθαπερ 1 καθως (11) 208-1436 Xp, 416 εγενησονται 1 αναστησονται (1 K 1552) 208-116, 410 add και α τους 2 208-1436-116 174 (H⁸⁶ 103 Ia 8180-8202-8372 sy^h), 11 add και p καθως (meist) 208-1436-116 2259 (Ia 8180-8202 359 397 8505 H⁸⁴⁸ K⁵ sy^h), ~ παρηγγειλαμεν υμιν (2 Th 34 6 10) 208-1436-116 (Ia 8180-8202-216 552 K⁵, 54 add τω α σκοτει (1 J 16) 208-1436, 27 ~ αγιω φιληματι (2 K 1312) 208-1436, 2 Th 19 ολεθριον 1 -θρον 208-1436 174 2259 (Ia 64 8372 502 Ib 161 8000 H⁸⁴ 848 162), 33 παντος 1 του (1 Th 523) 208-1436, 12 om ημων 208-551-1436, 13 καλον ποιουντες 1 καλοποιουντες 551-1436-466 (Ia 1028f), Hb 11 εσχατων (2 P 33) 551-1436-158 503 (H⁸⁶ sy, 85 λειτουργουσιν 1 λατρευουσιν Ic 208-1436, 1034 ~ εχειν p κρειττονα 208-1436 158, 114 ~ εμαρτυρηθη p δικαιος 1436-158, 17 ~ τον Ισαακ Αβρααμ 208-158 (om Αβρααμ 1436 H⁸⁶ sy^{h*}), 1225 ποσω 1 πολλω (914 uö) 208 174, 28 παραλαβοντες 1 -λαμβαν- (1 Th 213) 1436-158, 1 T 48 ~ εστιν ωφελιμος 208-1436-158, 516 επαρκη 1 επαρκηση 208-1436-158, 19 και 1 η (2 K 131) 1436-158, 21 add του α κυ (2 T 4 K) 208-1436-158, 2 T 16 υπομνησχω 1 αναμ- (Ti 31) 551-1436-158 174 (Ia 216 H⁸⁶), αναζωπυρησαι 1 -ρειν 1436-158, 8 μητε 208-1436-158, 221 εκκαθαριση 1 -ρη 208-1436, Ti 29 ευχαριστους 1 ευαρεστους 1436-158, 39 ~ ματαιοι και ανωφελεις 1436-158, 13 λιπη 1 λειπη 208-1436-158 258 468 (Ia 106 359 8505 Ib 62 8360 8370 H⁸²).

488. Die I^a-Zeugen. Wie in Ac Kath bezeichne ich mit diesem Siglum alle nicht zu I^b oder I^c gehörige Zeugen der Rezension I. Sie bilden keine I^b und I^c parallele Sonderform des von H und K sich abhebenden Textes, sondern jeder oder Gruppen derselben bieten ihn in einer individuellen Nuance, die entstanden ist durch eingedrungene K-Lesarten, Reminiszenzen, Fehler oder auch Einwirkungen von Übersetzungen, sowie, was bei Pls besonders häufig der Fall ist, der Schriften des Origenes. Ich stelle zuerst die als Vertreter von I nachgewiesenen Codd zusammen, und ordne sie nach dem Umfang der erfolgten Kollation. Kollationirt worden sind: 1. vbt a) ganz 55 56 64 65 70 1023 1025 1026 1027 1028 1029 1066 8156 8157 8180 101 113 168 170 173 200 256 264 359 367 8459 8505 552, b) stw. 7 Rm—Ko, 8454 Rm—2 K 7, 251 1 K 5—8, 1228 Rm—2 Th, 381 2 K 1—10, 394 Rm—1 K 7, 598 Rm 1—3, 1626 Ga 4, 2. curs a) ganz 110 172 184 8202 8251 8254 205 216 252 254 8300 8355 8372 354 382 397 8453 502, b) stw. 193 Rm 1—6 1 K 1 2 K 1 Hb 1f, 8268 Rm 1—4, 8353 Ga—Phm, 357 Rm 1 K, 8454 2 K 7—Phm, 1626 Rm 1—11 Ga 1—3, 3. in Stichproben: 8268 8457 in Rm 1 K, 8500 in Rm 1 K. Unter diesen Codd sind enger verwandt die vier bilinguen Majuskel-

Codd 1026–1027–1028–1029; sodann von Ac her, ausser 65 uns schon in diesem Zusammenhang bekannt, 65–70–101, diesen nahestehend, doch abgeschwächt 7–264 und noch stärker abgeschwächt 200–382; ferner δ180–δ202–216–δ355–δ372, δ203–δ300–552, δ453–367–173, 359–δ505, 251–252–δ251–δ459, endlich nach Ac Kath, doch bei Pls kaum mehr erkenntlich, δ254–δ457–δ500, 397–205–106–168. Die folgenden Listen geben für diese Verwandtschaften die Belege. Nur für 65ff seien einige Sonderlesarten resp. Fehler als Beweis herausgehoben:

1 K 92 υμων 1 υμιν, 18 της εξουσιας 1 τη -ια, 1424 προφητευσωσιν 1 -τευσωσιν, 1619 add Απολλω και α Ακυλας, 2 K 1133 ~ δια του τειχους εχλασθηγν (auch 7f), Eph 45 om οτι (auch I^a 173*), 15 add τη α αγαπη, 28 add αυτου p χειρσιν, 1 Th 215 εναντιουμενων 1 εναντιων, 53 ωδηγν 1 -ιν (auch 264), 2 Th 111 προσευξομεθα 1 -χομ-, Hb 213 add λεγει p παλιν (Rm 1510).

489. Die bilinguen Codd 1026 1027 1028 1029. Dass diese Codd eines Stammes sind, ist klar. Aber wie sah der Archetyp aus? Ist es gar 1026 selbst? Oder wenn nicht, kann er noch rekonstruiert werden aus seinen uns erhaltenen Nachkommen? Wäre dies möglich, so gewännen wir einen um seines Alters und seines Charakters willen hochbedeutsamen Zeugen für den Plstext. Die nächste Aufgabe ist, aus den vier Codd die Geschichte dieses Textes zu erhellen und die Methode zu gewinnen, nach der die Rekonstruktion unternommen werden kann. Ich nenne den Archetyp *I*¹, die Nuance 1026 *I*¹¹, den Stammvater von 1028f *I*¹².

A. Zunächst scheidet 1027 aus als Kopie von 1026^c, genauer 1026 einschliesslich des grösseren Teils seiner Korrekturen. Der nicht in 1027 berücksichtigte Teil derselben muss erst nach Entstehen der Kopie, d. h. nach Saec IX eingetragen sein, vielleicht von verschiedenen Händen, so dass der im übrigen, abgesehen von den in 1026 verlorenen wenigen Seiten, als Zeuge wertlose Codex 1027 wenigstens für die Geschieke von 1026 einen Einschnitt markiert.

B. Dass 1028 und 1029 nicht in direktem Abhängigkeitsverhältnis stehen, sondern nur einen gemeinsamen Stammvater haben, hat W. B. Smith (Am. Journ. of Theol. 1903) endgiltig nachgewiesen. Ja nicht einmal denselben Vater können sie haben. Die wichtigsten Gründe sind folgende: 1. Schon in der Vorlage von 1029 muss der lateinische und griechische Text in denselben kurzen etwa 22 griechische Buchstaben umfassenden Zeilen nebeneinander gestanden haben im Unterschied von 1028. Denn Rm 118 hat der des Griechischen, wie seine Buchstabenverwechslungen sicher beweisen, völlig unkundige Schreiber von 1029 in der griechischen Kolumne eine Linie übersprungen, dagegen in der lateinischen nicht, so dass der lateinische Text dem griechischen immer um eine Linie nachhinkt; erst am unteren Rand ist die vergessene Linie nachgeholt; da er es dort gemerkt hat, muss wohl auch der Inhalt der Seiten in der Vorlage derselbe gewesen sein. 2 K 1210, wo er wieder eine griechische Linie übersprang, muss er es sofort gemerkt haben; er übergeht auch die entsprechende lateinische Linie und holt unten beide nach. 2. In der Vorlage von 1029 fehlten, was in 1028 nur selten begegnet, meist, wie noch in

manchen auf uns gekommenen Codd, die Initialen der Absätze, weil sie wohl einer farbigen Ausführung vorbehalten waren, die aber, als die Kopie 1029 verfertigt wurde, jedenfalls noch nicht erfolgt war. Der des Griechischen unkundige Schreiber lässt die betreffenden Buchstaben aus, meist ohne für sie Raum zu lassen. Auch im Lateinischen verfährt er gedankenloser Weise häufig so, obgleich er Lateinisch verstanden haben dürfte. 3. Der Text ist in kleine Abschnitte eingeteilt, von denen nur ein kleinerer Teil mit den κεφαλαια (vgl. § 43) denselben Anfang hat. Die Einteilung entspricht nicht der in 1028, muss aber schon in der Vorlage vorhanden gewesen sein, wie die fehlenden Initialen beweisen. 4. Der gemeinsame Stammkodex von 1028 und 1029 *I*¹² war mindestens zum Teil noch continuo geschrieben, wie es 1026 ist. Denn die Wortabtrennung in 1028 und 1029, die beide die scriptio continua ganz aufgegeben haben, differiert häufig. Die Worttrennung in 1029 muss aber mindestens dem Schreiber schon vorgelegen haben; denn sie ist meist richtig, während er selbst sie zu vollziehen völlig ausser Stande gewesen wäre. 5. Der lateinische Text ist in 1029 über 1028 hinaus der Vulgata angenähert, oft völlig Vulgata geworden. Aber auch der griechische Text entspricht nicht selten dem neuen lateinischen. Der des Griechischen unkundige Schreiber von 1029 muss also den neuen griechischen Wortlaut in seiner Vorlage gefunden haben. 6. Der lateinische Text jeder Linie deckt sich bis auf die Silben mit dem griechischen, auch wenn er länger oder kürzer ist als dieser. Dies muss aber wieder ein Kenner des Griechischen abgeteilt haben, muss also schon in der von unserem ganz mechanisch arbeitenden Schreiber kopierten Handschrift sich vorgefunden haben. Die Vorlage von 1028, wo der lateinische Text, auch soweit möglich Silbe der Silbe entsprechend, Linie für Linie über dem griechischen steht, aber die Abteilung der Linien, auch wenn dasselbe Wort ans Ende zu stehen kommt, fast nie sich mit derjenigen in 1029 deckt, kann diese Einteilung nicht gehabt haben. 7. Ga 3²³ steht in 1029 εστιν 1 εις την; dieser Fehler ist nur beim dictando Schreiben möglich; unser Schreiber hat aber Buchstabe für Buchstabe verständnislos aus seiner Vorlage nachgemalt. Der Fehler muss also bei einem Vorfahren unseres Cod entstanden sein. 8. Gelegentlich ist auch das Lateinische dem Griechischen angepasst. 2 K 11 z. B. fehlt in beiden Sprachen lū Xū resp. Xū lū; nach zahllosen Analogien ist dieser Ausfall Folge des Missverständnisses eines Schreibers, in dessen Vorlage die beiden Worte, deren Reihenfolge in den griechischen Rezensionen verschieden ist, durch Zeichen umgestellt waren, während er darin Tilgungszeichen sah. Dann ist im Lateinischen Jesu Christi auch getilgt worden. Auch diese Manipulation ist für unsern Schreiber undenkbar. Sonach liegt zwischen *I*¹² und 1029 selbst mindestens noch eine Generation.

Für den Schreiber von 1028 lässt sich wohl dasselbe nachweisen. Da er offenkundige griechische Sinnlosigkeiten nicht richtig stellt, kann auch er kaum griechisch verstanden haben. Die Anordnung des lateinischen Textes über dem griechischen setzt aber Kenntnis des Griechischen voraus. Ja der Schöpfer dieses Arrangements war ein überlegter Schreiber und Kenner verschiedener lateinischer Textformen. Nicht selten schreibt er mit einem t (= aut) verbunden zwei lateinische Ausdrücke über das griechische Wort, von denen fast immer der eine in 1026 -d, der andere in vulg sich findet und meist in 1029 = f den von d ersetzt. Diese Verdoppelung des lateinischen Wortes und überhaupt die verschiedene Länge der Ausdrücke in beiden Sprachen gleicht er stets dadurch aus, dass je nach Bedürfnis bald zwischen den lateinischen bald zwischen den griechischen Worten weitere Zwischenräume gelassen werden.

Freilich auch der Schöpfer der Vorlage von 1029 war ein schwacher Grieche. Er hat bei der Andeutung der Grenzen der Worte häufig Fehler gemacht, meist,

wenn die zu Unrecht abgetrennte Silbe ein griechisches Wort darstellte, wie z. B. του. το 1 τουτο. Manchmal mag er auch nur in der Hast das Trennungszeichen um einen oder zwei Buchstaben falsch gesetzt haben. Und als er den Sachumfang der lateinischen Linie genau dem der griechischen anpasste, hat er offenbar an den zahlreichen Fehlern im Griechischen sich nicht gestossen.

C. *I^{al2}*. Was nun aber den von beiden Codd mindestens durch eine Generation getrennten gemeinsamen Stammvater betrifft, so ist Verschiedenes über ihn durch Rückschlüsse aus seinen Nachkommen sicher zu stellen.

1. Mit wenigen Ausnahmen wird der lateinische und griechische Text von *I^{al2}* wieder herzustellen sein, da die bald in 1028 bald in 1029 eingedrungenen Abweichungen sich als solche meist unschwer erkennen lassen, auch sehr selten die Textmaterie betreffen. Selbst das Arrangement der beiden Sprachen, ob in der Form von 1028 oder der von 1029, wird sich vielleicht durch eine minutiöse Vergleichung der beiden Nachkommen noch feststellen lassen. Jedenfalls ist schon durch eine einfache Konfrontierung der letzteren und einen Vergleich mit 1026 folgendes Signalement von *I^{al2}* festzustellen.

2. Der Schreiber von *I^{al2}* verstand kaum griechisch. Denn eine Reihe starker Schnitzer, die 1028 und 1029 gemeinsam sind, auch manche ihnen gemeinsame falsche Wortabtrennung (z. B. 2 T 217 γανγρα ινα für γανγρα ινα, Ti 31 υπομεινης και für υπομεινησε, Rm 1523 μη κετει für μη κετι, 2 T 113 υγεις εμνον των für υγεινοντων, Rm 820 ματαιοτη τη für ματαιοτητι), Gemeinsamkeiten, die früher zu der Meinung verführten, einer der beiden sei Kopie des andern, muss auf ihren gemeinsamen Stammvater zurückgeführt werden. Die zahlreichen Itazismen lassen schliessen, dass *I^{al2}* eine dictando geschriebene Reinschrift der zurechtredigierten Vorlage ist.

3. Der Schreiber von *I^{al2}* hat zahlreiche Sprünge verbrochen.

4. Die zu 2 gegebenen Beispiele zeigen, dass mindestens gelegentlich schon in *I^{al2}* Wortabtrennungen, freilich mehrfach mit zweifelhaftem Glück, angegeben waren. Ebenso bot er schon eine Einteilung, die auch durch farbige Initialen markiert war. Die letzteren sind nicht alle zur Ausführung gekommen, so fehlt in 1028 und 1029 1 K 61 das τ in τομα, 2 T 113 das υ in υποτυπουσιν.

5. In *I^{al2}* finden sich zahlreiche Parallelwirkungen; einige seien genannt: Rm 29 Ιουδαιω . . Ελληνι 1 -ου . . -ος (10), 226 δικαιομα 1 -ματα (516), 411 add δια α της¹ (13), 65 αμα 1 αλλα (vgl 1 Th 510), 926 αν κληθησονται 1 ερρεθη αυτοις (26b) Ambrst (syP vocabantur, Ir vocabatur), 1217 των 1 παντων (Lk 129) *I^c* 8259, 1617 ερωτω 1 παρακαλω (vgl 2 J 5 Phi 43), 1 K 116 add το α λοιπον (Phi 31 48), 41 add του α θεου (21), 11 εως 1 αχρι της (Mt 2745), 57 add ο α Χς, 615 add η α ουκ (29), 722 ~ Χς εστιν (Ko 412) *H* 82* *I^c* 551, 824 add εγω δε λεγω υμιν α ουτως (Mt 528), 922 εγενομην 1 γεγονα (20), 1013 add υπενεγκειν p δυνασθε (13b) Aug, 112 add πανταχου p καθως (1 K 417) Ambrst, 1551 add ουν p μεν *H* 848, Ko 121 add υμων p διανοιας (Eph 118), 38 add μη εκπορευεσθω p υμων (Eph 429).

6. Der Schöpfer des Textes *I^{al2}* hat den lateinischen Text der Vorlage nicht selten der vulg genähert, wie dies in noch stärkerem Masse der Schöpfer der in 1029 abgeschriebenen Nuance desselben getan hat. Mehrmals dürfte in *I^{al2}* die Lesart der vulg nur beigeschrieben gewesen sein, nämlich allemal da, wo 1028 beide Lesarten zur Wahl stellt, 1029 nur die vulg-Lesart aufnimmt.

7. Er hat den griechischen Text sehr häufig dem lateinischen angepasst. Meist da, wo er auch den lateinischen der vulg angenähert hat, aber auch sonst. Und zwar zunächst in solchen Fällen, wo der in seiner Vorlage ihm überlieferte lateinische Text mit dem der vulg übereinstimmte. Als Beispiele seien genannt: Rm 35 ~ δικαιοσυνην θεου Ωρ, 410 om οντι (auch d^c), 21 om και, 62 add γαρ p οτινες Ωρ,

122*

19 δουλευειν 1 δουλα Ωρ, 21 add εστιν p θανατος Ωρ, Κο 223 add του νοος p ταπεινοφροσυνη (sy^h). Es fällt hier auf, wie oft Ωρ mitgeht. Sollte der Schöpfer auch bei Ωρ sich Rats erholt haben? oder ist es nur der lat Or? Aber daneben begegnen auch Anpassungen an den in *defg* im Unterschied von vulg vorliegenden Text; z. B. 1 K 116 om αλλον, 18 om ημιν, 1029 απιστου 1 αλλης, 2 Th 18 add και a εν. Ja, es kommt vor, dass ein lateinischer Text eingetragen und ins Griechische übertragen ist, der sich weder in *de* noch in vulg findet, sondern nur in Vätern, z. B. 1 K 211 om του ανθρωπου² m Ωρ Hil Ambr, 321 εν ανθρωπω 1 -οις Tert Aug Ambrst, 95 αδελφας . . γυναικας 1 -φτην . . -κα Κλ² 111 Tert Hil Hier. Eine Parallele für dieses Vorgehen des Schöpfers des Textes *I^{al2}* bietet ein Korrektor von 1026, der auch den griechischen Text gelegentlich dem lateinischen annähert, z. B. Rm 423 add εις δικαιουσιν Ωρ, auch den lateinischen nach vulg korrigiert, z. B. Rm 410 om ουτε. Ja gelegentlich trifft ein Korrektor von 1026 darin mit dem Schöpfer des Stammtextes von 1028f überein: 1 K 129 και δικαιουσιν 1 δικ. τε. Auch ein Korrektor von 1028 tut dies z. B. Rm 32 add αυτοις a επιστευθησαν nach *deg*. Dass diese Annäherungen an das Lateinische nicht dem Archetyp der ganzen bilinguen Sippe, von dem auch 1026 stammt, angehören, ist darum kaum zu bezweifeln, weil 1026, hätte er hier den griechischen Text vom lateinischen zu gunsten des herrschenden Texts entfernt, dies sicher öfter getan hätte.

8. Nirgends ist es sicher zu erweisen, dass umgekehrt der lateinische Text dem griechischen angenähert wurde. Der lateinische Text ist also für ihn die Autorität, jedenfalls die feste Grösse, zu der er den griechischen heranzieht. Dennoch ist aus 1028 und 1029, wo es, wenn auch in verschiedener Form, ebenso steht, zu folgern, dass es der griechische Text ist, für den er sich interessiert und dem er den lateinischen nur beigibt, sei es, um den griechischen sich verständlicher zu machen, oder vom griechischen aus den lateinischen richtig aufzufassen.

9. Aber auch durch den lateinischen Text nicht erklärbare Sonderlesarten unterscheiden den griechischen Text in *I^{al2}* von dem des Cod 1026. Hier muss offen bleiben, ob diese Lesarten erst in *I^{al2}* eingedrungen, oder ob sie dem ihm mit 1026 gemeinsamen Archetyp *I^{al}* angehören und in 1026 dem herrschenden Text gewichen sind. Beispiele sind: Rm 116 επι 1 το (1029 vac), 10 add παντι a Ιουδαιω, 229 ος 1 εν, 34 γαρ 1 δε, 28 ~ δικαιουσθαι ανθρωπον δια πιστεως (1 πιστει nach 22 25), 42 αλλα a ου, 15 που 1 ου, παραβασεις 1 -ις, 68 γαρ 1 δε, συνζησομεθα 1 -μεν, 15 ημαρτησαμεν 1 αματησωμεν (sicher entstanden aus einem lateinischen peccavimus 1 -bimus), 826 της δεησεως 1 τη ασθeneia, 1 K 130 add η a σοφια, 211 εν τω θεω 1 του θεου¹, 58 πορνειας 1 πονηριας, 66 add και ου επι αγιων p απιστων, 9 γαμειτωσαν 1 γαμησατωσαν, 85 add οι a λεγομενοι, 6 add ο a θεος, 13 add το a βρωμα, Κο 317 εαν 1 αν.

10. Ebenso ist zu urteilen über die *I^{al2}* mit sy^p gemeinsamen Sonderlesarten, wenn auch bei ihnen ein späteres Eindringen das Wahrscheinlichere ist: Rm 65 add αυτου p αναστασεως (5^a), 616 om εις θανατον r³, 1529 γαρ 1 δε (718 uö), 1 K 122 om και¹ (dazu 1028f επι 1 επι δε), 55 αυτον 1 τοιουτον sy^phm, 1 Th 34 om και², 53 om δε H^{82*} 84 84⁸.

11. Umgekehrt wird man wegen der zahlreichen Berührungen von 1026ff mit *I^{b78}* die in 1026 nicht vorhandene Berührung mit *I^{al2}* dem gemeinsamen Archetyp zuzuweisen und in 1026 als getilgt zu betrachten geneigt sein: 2 K 1132 ~ θελων με πιασαι.

D. Die Nummern 9—11 führten schon zu der weiteren Frage hinüber, in welchem Verhältnis *I^{al2}* zu 1026 stehe. Dass 1026 seine Vorlage sei, ist unbedingt ausgeschlossen. Denn es finden sich in 1026 und *d* Fehler, die, wie die Übereinstimmung

von 1028 und 1029 zeigt, I^{a12} fremd waren. Da dessen Schöpfer für Fehler sich nicht gerade empfindlich zeigt, kann er diese verhältnismässig wenig zahlreichen, nur in 1026 begegnenden Fehler kaum getilgt haben. Vielmehr werden sie dem gemeinsamen Archetyp fremd gewesen und erst dem Schreiber von 1026 passiert sein. In Betracht dürfen für diese Frage nur die unkorrigierten oder, wenn auch heute korrigiert, doch noch in 1027 wiederkehrenden Fehler gezogen werden; da von den vor der Abschrift 1027 korrigierten Fehlern ja manche auch schon vor der Entstehung von I^{a12} korrigiert sein konnten. Danach müssen zunächst ausschalten z. B. die nur in 1026* erscheinenden Lesarten Rm 132 *add γαρ p ου μονον, 1 K 1124 *θροπομενον 1 κλωμενον; aber von Gewicht sind die 1026f gemeinsamen Lesarten Rm 329 μονος 1 -ον, 49 add μονον p περιτομην vg, 78 κατηγορατο, 1 K 24 αποκαλυψει 1 αποδειξει 1026*f, Phi 416 μου 1 μοι (225) H³, Ko 210 εκκλησιας 1 αρχης (Eph 523) 1026* 1027*.

Auch die Behandlung der Abschnitte beweisen, dass 1026 nicht die Vorlage sein kann. Die Einteilung von 1026 ist dieselbe wie in 1029, beidemale mit Initialen markiert, die in 1029 mehrfach fehlen, wie oben besprochen. Nun aber ist mehrmals in 1026 an Stellen, wo ganz notwendig ein Abschnitt beginnen muss, bei der Einteilungsmethode die Vergrößerung des Buchstabens vergessen, während das Fehlen des Anfangsbuchstabens in 1029 beweist, dass in seiner Vorlage dort eine Initiale vorgesehen war. D. h. die Einteilung ist in 1026 weniger korrekt durchgeführt als in 1029. Diese Stellen sind: Rm 515^b 61 15 826 28 920 138 1410 151 25 1617 2 K 104 Ti 21.

E. Somit sind wir vielmehr auch hier darauf angewiesen, uns den Archetypus der ganzen Sippe 1026fff I^{a1} zu rekonstruieren. In der Hauptsache ist dies nicht schwierig. 1. Was zunächst die Form und Ausstattung betrifft, so war I^{a1} sicher, wie 1026, continuo geschrieben, wie die verschiedenartigen fehlerhaften Worttrennungen in seinen Nachkommen beweisen. Die Übereinstimmung von 1026 mit 1028 stellt auch ziemlich sicher, dass der griechische und lateinische Text in getrennten Kolumnen einander gegenüberstand; der griechische hatte dabei den Ehrenplatz auf der linken Seite. Höchst wahrscheinlich ist es, dass der Text stichometrisch d. h. in Sinnstichen abgesetzt war, wie in 1026. Nur um Platz zu sparen, ist dies in I^{a12} aufgegeben worden zugunsten von nach dem Griechischen abgemessenen gleich langen Linien. Ebenso war er in Sinnabschnitte geteilt, die weder mit der $\alpha\epsilon\phi$ -Einteilung noch mit Euthalius übereinstimmen, aber aus 1026 und 1029, von denen keiner sie ganz vollständig wiedergibt, zusammen sicher wiederhergestellt werden können. Die Reihenfolge der Briefe war bis Eph die sonst herrschende, dann aber stand wohl Ko vor Phi. Dass in der Stichometrie, die vor Hb steht, Phi fehlt, ist wohl nur ein Versehen des Schreibers, und zwar ein leicht erklärliches. Da diese aus irgend einem Anlass 1 2 T Ti an Eph anschliesst, so kam Philipper vor Philemon zu stehen; da konnte das Auge leicht Philipper überspringen. In der Stichometrie fehlt Hb bei Pls, ob er unter dem an die katholischen Briefe angeschlossenen Titel Barnabae epistola gemeint ist, interessiert hier nicht. In I^{a1} dürfte er auch gefehlt haben. Denn in 1026, wo er nach der Stichometrie folgt, ist die rote Schrift für die erste Linie jedes Briefes und für die Citate nicht angewandt, das Latein ist viel fehlerhafter, die Einteilung trennt nur sehr lange Abschnitte statt der kurzen in den andern Briefen.

2. I^{a1} muss Korrekturen aufgewiesen haben: Rm 517 schreibt $\Omega\rho$ εν 1 τω του α ενος παραπτωματι, so auch I^{b78} ; 1026f schreibt nun εν τω ενι, 1028 εν ενι. In I^{a1} muss also nach $\Omega\rho$ εν über τω, aber, als vermeintliche Konsequenz der Auslassung von του bei $\Omega\rho$, noch aus eigener Weisheit ενι über του ενος eingetragen gewesen sein. Letzteres haben I^{a11} und I^{a12} richtig als Korrektur von του ενος in ihren Text

gesetzt. Dagegen hat I^{a1} $\epsilon\nu$ als Addition vor $\tau\omega$, I^{a12} als Ersatz von $\tau\omega$ angesehen. In $d e$ ist $\epsilon\nu$ nicht wiedergegeben; das bloße unius gibt $\tau\omega$ του $\epsilon\nu\omicron\varsigma$ wieder; ein neuer Wahrscheinlichkeitsbeweis, dass $\epsilon\nu$ in I^{a1} eine sekundäre Eintragung ist; erst in $f g$, also I^{a12} , steht in uno , eines der seltenen Beispiele der Anpassung des lateinischen Textes an den griechischen. Eph 5₂₁ addiren 1026 $\text{I}\bar{\omega}$, $d e$ Jesu a, 1028 f g $\text{I}\bar{\omega}$ (Jesu) p $\text{X}\bar{\omega}$. $\text{I}\bar{\omega}$ (Jesu) war also in I^{a1} interlinear eingefügt; f hat es übersprungen, vielleicht hatte seine unmittelbare Vorlage es interlinear einzutragen vergessen. 1 Th 1₃ schreiben 1026 fff τον κοπον . . την υπομονην 1 του -ου . . της -ης, dagegen schreibt nur 1028 f unmittelbar vorher auch το εργον 1 του -ου. d schreibt operis . . laborem . . patientiae, g opus . . rem . . patientiam, f operis . . ris . . sustinentiae. Die wahrscheinlichste Lösung ist, dass I^{a1} den Accusativ nur beim zweiten und dritten der drei korrelierten Begriffe überkorrigiert hatte, und der Schöpfer von I^{a12} die Unebenmässigkeit verbesserte. Ga 3₁₁ addiren I^{a1} γεγραπται γαρ a δηλον, I^{a12} schreiben γ. γ. 1 δηλον. In I^{a1} muss γεγραπται γαρ und scriptum est über δηλον und manifestum gestanden haben. I^{a1} hat die Einfügung richtig, I^{a12} hat sie fälschlich als Korrektur verstanden; $d e$ resp $g f$ sind entsprechend geändert. Rm 8₃₄ schreibt $I-H-K$ μαλλον δε, K addirt και p δε; I^{a1} gehen mit K ; ebenso $f g$, aber d omittirt δε und setzt nur και; in der lateinischen Vorlage muss also et über autem interlinear gestanden haben. D. h. der von dem Schöpfer von I^{a1} benutzte lateinische Text bot noch die $I-H-K$ -Lesart, der von ihm benutzte griechische die K -Lesart, und der Schöpfer assimiliert den lateinischen dem griechischen Text. Dass der in I^{a1} aufgenommene lateinische Text $I-H-K$ näher stand, als der griechische, zeigt auch Rm 9₄, wo $d e f g$ testamenta bieten, wie $I-H-K$ αι διαθηκαι, dagegen I^{a1} 1026 fff η διαθηκη, wie H^{d1} O^{18} und ebenso vg testamentum; letzteres ist, weil dem Kontext angepasst, sicher sekundär; ebenso schreiben 1026 fff η επαγγελια 1 αι -αι, $d e f g$ promissa, nur g fügt t (= aut) promissio bei. Dass der Schöpfer von I^{a1} , im Unterschied von denen, die später dessen Text alterirt haben, auch den lateinischen dem griechischen Text assimiliert, zeigt ganz deutlich Rm 11₁₇, wo im griechischen της ριζης και durch της ∩ της fehlte und darum im lateinischen radicis et verschwinden musste. Auch 12₁₃ kann das sinnlose μνειαίς 1 χρειαίς ($d e f g$ memoriis) nur im Griechischen eingeschlichen sein; der Schöpfer von I^{a1} hat also wieder seinen besseren lateinischen Text nach dem griechischen verschlimmbessert. 14₃ schreibt $I-H-K$ sicher και ο μη, H^{d1-2} δ3 δ4 I^{a1} 843-173 $K\lambda^a$ Ωρ ο δε μη nach 2; $f g$ neque qui, 1028 f ουδε ο μη, letzteres sichtlich schlechte Assimilation an das Lateinische, das eine Übersetzung von και ο μη ist; 1026 ο δε μη, d qui autem non; zweifellos bot I^{a1} im Griechischen ο δε μη, im Lateinischen neque qui; I^{a1} hat das Lateinische dem Griechischen, I^{a12} das Griechische dem Lateinischen angepasst.

3. Wo 1026 und 1028 f differiren, ist meist leicht zu entscheiden, wer I^{a1} vertritt. Die dem lateinischen Text angepasste Lesart ist die sekundäre, da eine nachträgliche Differenzierung der in Parallele gestellten Texte der deutlichen Tendenz der Entwicklung entgegen ist. Meist hat I^{a12} diese Latinisierung vorgenommen, zuweilen aber auch I^{a1} oder dessen uns allein erhaltener Spross 1026. Wo der eine Zweig eine Parallelesart bietet, wird nach allen Analogien diese als sekundär zu beurteilen sein, so Rm 11₃₁ add vov p αυτοι (31^a) 1026* gg d (auch H^{d1-2}), 1 K 9₁₈ add μου p ευαγγελιω (Rm 2₁₆ 16₂₅ 2 T 28) 1026* gg d , 2 Th 2₁₀ add $\text{X}\bar{\omega}$ p αληθειαν (2 K 11₁₀) 1026* 1027* $d e$. Aber wie steht es 2 Th 2₁₃, wo 1026* mit $d e$ vg Vig nach Rm 1₇ θεου 1 $\text{X}\bar{\omega}$ schreibt? hat der Schöpfer von I^{a1} θεου aus dem Lateinischen übernommen und 1026^c wie I^{a12} den griechischen Text hergestellt? oder hat 1026* wie d unter dem Einfluss der vulg und der Reminiscenz gegen I^{a1} θεου 1 $\text{X}\bar{\omega}$ geschrieben? Wo der eine Zweig K , der andere I bietet, wird ebenso nach allen Analogien die K -

Lesart die später eingedrungen sein. So 2 Th 2^{10 13 14} 38, wo 1028 mit *I*, 1026f mit *K* geht. Rm 11³ hat nur 1026, nicht *d* die *K*-Addition *καὶ* aufgenommen gegen *I^{al2}*. Bei mehreren Differenzen zwischen *I^{al1}* und *I^{al2}* aber ist die Entscheidung nicht sicher zu treffen, welche Lesart die sekundäre ist. Auch der lateinische Text bildet keine sichere Instanz, da die Latinisierungen meist als die späteren Lesarten nachweisbar sind. Wenn z. B. 1 K 15³¹ *def* mit 1026* den vg-Text *παντες αναστησομεθα ου παντες δε αλλαγησομεθα* 1 π. ου κοιμηθησομεθα, *παντες δε αλλαγ.* bieten, so kann dies in 1026 erst eingedrungen und sofort wieder getilgt sein; ebensogut aber von *I^{al}* schon eingestellt und von 1026^c wie von *I^{al2}* nach dem herrschenden griechischen Text geändert worden sein. 1 K 9¹⁹ schreibt 1026* *de* add *εν α πασιν*, 20 om *καὶ* (auch *I^{al2}* 305 *I^b* 370 sa bo). Schloss sich hier *I^{al2}* dem herrschenden Text an? oder wich 1026 von *I^{al}* ab? Bei add *εν p παντων*, zumal *εν πασιν* häufige Phrase ist, wäre letzteres nicht unmöglich, bei om *καὶ* kaum. So wird *I^{al2}* von *I^{al}* abgewichen sein unter dem Einfluss des herrschenden Textes, den ja auch 1026^c in 1026 eintrug. Aber 1 K 10²⁰, wo lat sed quae, 1026f *a δε*, 1028f *αλλα α* 1 *αλλ* *οτι α* schreibt, ist der Verdacht dringend, dass entweder *I^{al}* *αλλ οτι α* bot und *I^{al1}* wie *I^{al2}* den Text latinisierten, oder etwa auch, dass 1026f mit *a δε* *I^{al}* repräsentiert, also schon *I^{al}* latinisierte, *I^{al2}* mit *αλλα α* 1 *a δε* sich der lateinischen Wortfolge noch enger anschloss. 2 Th 2¹⁴ schreibt 1026* mit *def* am fu Vig *ημας* 1 *υμ*–; ist dies *I^{al}*, dessen Text in 1026^c wie in *I^{al2}* zugunsten des herrschenden griechischen Textes verlassen worden ist? Die Übereinstimmung von *f* spricht dafür.

Verzwickelt liegt es Rm 9²⁶; *I-H-K* schreibt *ου ερρεθη αυτοις*, 1026 ebenso, 1028f *ου αν κληθησονται* (vgl 26^b), *dg* ubi vocabuntur, *f* ubi dictum est, *vg* ubi dictum est eis; *f* scheidet aus als *vg* angenähert; also bot der lateinische Archetyp ubi vocabuntur, aber wohl auch der griechische; denn ein Rückübersetzer hätte nicht *αν* eingefügt. Nach dem obigen Beispiel aus Rm 9⁴ ist aber per analogiam anzunehmen, dass dieser gedankenlose Fehler im griechischen Text sich vorfand und vom Schöpfer von *I^{al}* in den lateinischen übertragen wurde. Ähnlich liegt es 106, wo *αυτα*, nach Lev 18⁵, fehlt in 1026f *vg*, wie *H* 22* 24 162 *I^a* 170* *I^b* 78f, dagegen steht, wie Ga 3¹², in 1028f *defg* mit *I-K*; ohne Zweifel ist add *αυτα* *I-H-K*, om Einwirkung aus Lev; aber was stand in *I^{al}*? im lat Text add *αυτα*, im griechischen wohl om *αυτα*, da 1028f, wie so häufig, so wohl auch hier dem lat Text assimiliert sein dürfte. Wieder war dann der lateinische besser als der griechische.

490. Die Eigenart des Textes *I^{al}*. Vorbehaltlich der dringlichen, aber im Rahmen dieses Werks nicht zu lösenden Aufgabe, den Text des Archetyps *I^{al}* an den wegen der auseinandergehenden Bezeugung in den Codd 1026fff unsicheren Stellen nach sicherer Methode zu rekonstruieren, sei hier die Eigenart des durch jene Abkömmlinge in der Hauptsache völlig sicher gestellten Textes *I^{al}* herausgearbeitet.

Nach der Auffindung von *I*, zu dessen Zeugen er gehört, ist diese Aufgabe wesentlich vereinfacht, da nun alle *I*-Lesarten aus der Charakteristik ausscheiden können. Aber auch alle die Lesarten, welche im *I*-Kreis mehrfach vertreten sind, ohne *I* anzugehören, und die in den späteren Listen erscheinen werden, können hier übergangen werden. Ihre Würdigung kann nur in Verbindung mit deren übrigen Vertretern versucht werden.

Dasselbe gilt von den mit Origenes und den mit sy^h übereinstimmenden Lesarten. Hier muss die Notiz genügen, dass *I*^{al} *Ωρ*-Lesarten, meist mit andern Zeugen aus dem *I*- oder dem *H*-Kreis gemeinsam, ebenso von andern *I*-Vertretern geteilte Sonderlesarten von zur Zeit unbekannter Herkunft, endlich nur in sy^h wiederkehrende Lesarten bietet. Unsere augenblickliche Aufgabe beschränkt sich auf die dem *I*^{al}-Text ausschliesslich eigentümlichen Lesarten.

Wie alle Codd, auch unsere ältesten und besten Uncialcodd, ist natürlich auch *I*^{al} nicht ohne Fehler oder Dialektsonderbarkeiten gewesen, wenn er auch darin hoch über δ5 steht. Dahin gehören zunächst die Buchstabenfehler: Rm 613 ζωντες 1 -τας, 97 Ισαχ 1 -ααχ *H*^{δ2*}, 33 Σειων *H*^{δ1*}, 154 προσεραφη 1 προ-, 22 ενεκοπτην 1 ενεκοπτομην *I*^{cδ259}, 23 εχω 1 εχων² *I*^{aδ353 δ305}, 1 K 918 την εξουσιαν 1 τη -α *I*^{aδ355}, 2 K 810 92 περσυ 1 περσυι (mehrmals wird περσυ geschrieben), Phi 23 υπερεχοντες 1 -τας *H*^{δ6}, Ko 314 σημειουσθαι 1 -σθι *H*^{δ2 3} *I*^{aδ453-173}, Hb 66 παραδειγματιζοντες 1 -τας, 2 T 224 νηπιον 1 ηπιον.

Sodann Eigenheiten in der Orthographie oder den grammatischen Formen, teilweise im Dialekt begründet, mehrfach an ägyptische Codd erinnernd. Nicht einzeln aufzuzählen sind die zahlreichen Fälle, wo die Elision beim Hiatus unterlassen, das Präfix nicht assimiliert, vor dem aspirierten Vocal die Aspirata nicht gesetzt wird, während umgekehrt εφ a ελπιδι (Rm 418 52 820), αχρις a του (Phi 15) sich findet. Meist steht Μωσ- 1 Μωυσ-. Von Einzelheiten sei erwähnt: Rm 45 ασεβην 1 η *H*^{δ2 162} *I*^{bδ368}, 1518 κατηγορασατο *H*²⁵⁷ *I*^{a7} *I*^{bδ152f} *I*^{cδ259} *K*⁵, 1 K 728 γαμη 1 γημη, 99 κημωσεις 1 φημ- *H*^{δ1*} Χρ Θδτ, 16 ευαγγελισωμαι 1 -ζωμαι bis, 22 ασθενουσιν 1 -νεσιν *I*^{aδ157}, 167 αν 1 εαν *I*^{cδ259}, 11 εμε 1 με nach προς *H*^{δ1 74} *I*^{a1066} *I*^{bδ368}, Eph 429 δοι 1 δω, 1 Th 13 το εργον [oder του -ου vgl S. 1492] .. τον κοπον .. την υπομονην 1 του εργου κτλ.

Omissionen sind verhältnismässig selten: Rm 823 υιοθεσιαν, 35 η a διωγμος, 1519 πεπληρωκεναι, 161 δε, 16 om 16 (add και αι εκκλησιαι πασαι του Χυ p 21), 20 η χαρις — μεθ υμων, 1 K 127 θεος ∩ θεος, 45 ος p κυριος, 79 εστιν *I*^{c55t}, 910 οτι, 1120 ουν p -ων, 146 εν a διδαχη *H*^{δ2*} *I*^{b78 469}, 1532 το a οφελος *K*^α, Ga 418 δε, Eph 319 om τε go bo, 2 Th 14 ταις θλιψειν, Hb 416 εις, 74 ουτος p -κος (1026* 1027* gg *d e*, 1028f vac), 811 αυτου² *I*^{a101} *I*^{c17t}, 1011 και² (nur 1026* aber *d e*, 1028f vac), 20 και.

Mehrmals sind Sonderlesarten durch falsche Einfügung der *K*-Lesart entstanden: Rm 129 add πορνεια p κακια (*K* a πονηρια), om πονηρια, 823 om ημεις και (*K* ~ και ημεις), 920 om μενουγε (*K* ~ μ. ω ανθρ.), 1113 om δε (vgl Lk 627; *K* γαρ 1 δε) *I*^{a175 367} *I*^{b270} *I*^{c468f} *K*²⁰⁴ go, 134 om εις οργην (*I* ~ εις οργην εκδικος, *K* εκδ. ε. ορ.), 1 K 910 ~ επ ελπιδι οφειλει ο αροτριων *K*, οφειλει επ ελπιδι ο αρ. *I* *H*, ο επ ελπιδι αροτριων οφειλει 1026*, επ ελ. ο αρ. οφ. 1026^cf., οφειλει ο εφ. ελ. αρ. οφειλει 1028f, 1 Th 32 add και συνεργον a του θεου (*K* add και συνεργον ημων p του θεου), Hb 919 add των τραγων και a των μοσχων, *K* *H* add και των τραγων p μοσχων.

Wie in fast allen Codd, zumal solchen, welche Nachkommen von Hand-exemplaren von Gelehrten sind, und dazu gehört auch *I*^{al}, finden sich zahlreiche Paralleleinwirkungen: Rm 115 add εν a υμιν (13) 1026* 1028, 21 ~ καρδια αυτων (24), 216 add του κυ ημων p Χυ *I*^{a192}, 319 λεγει 1 λαλει (19^a), 20 ~ ου δικαιωθησεται a εξ (Ga 216), 616 add η a ουκ (1 K 69), 91 add Ιυ p Χυ (839), 1011 add μη p ου (1 P 26), 1118 add ου p δε (217), 31 αυτοι 1 ουτοι (31^b) *I*^{a200} *H*¹⁶², 124 ωσπερ 1 καθαπερ (519), 131 υποτασσεσθε 1 -θω (*K* 0 318 1 K 1616), 1513 om εν a τη ελπιδι (1212) *H*¹⁰³

I^a 357 *I^b* 370, 22 πολλὰκις 1 τα πολλὰ (*I* 13) *H^δ* *I^c* 259, 167 τοῖς πρὸ ἐμοῦ 1 οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγενῆσιν (*Ga* 117), 7 add *I^u* p *X^w* (3), 1 *K* 110 ~ *I^u* *X^w* (1026f *X^w* *I^u*) τοῦ (1029 om) *x^w* ἡμῶν (9), 26 οὖν 1 γὰρ (*Eph* 515), 416 δε 1 οὖν (110), 17 *x^w* 1 *X^w* (häufig), 718 ~ ἐκλήθη τις (18^b), 28 add ἐν α τῇ σαρκί (*Ga* 414), 29 add οὗ α ὁ (1550) sy, 87 add καὶ πίνει p ἐσθίει (*Mc* 216), 97 αὐτῆς 1 τῆς ποιμένης *I^c* 174 sa Ambrst *X^p*, 8 λέγω 1 λαλῶ (mehrfach) *I^c* 471 *K^c*, 16 χάρις 1 καυχῆμα (*Lk* 632ff) *H^δ* 2*, 108 ἐκπορευόμεν .. ἐξεπορευόμεν 1 πορν- .. ἐπορν- (*Num* 2519) *I^b* 78 *X^p*, 1212 μελὴ δε 1 καὶ μελὴ (*Rm* 124), 142 γλώσσαις 1 -σση (131) *I^a* 502 *I^b* 260f, 26 διερμηνεύειαν 1 ἐρμ- (5), 39 add ἐν α γλώσσαις (vgl 19) *H^δ* 1 bo, 155 ἐνδεκά 1 ὀδεκά (*Mk* 1614), 1511 δε 1 οὖν (138), 2 *K* 411 add *X^w* p *I^u* (wie 10), 18 σκοποῦντες 1 -των ἡμῶν (*Phi* 24), 53 ἐκδυσάμενοι 1 ἐν- (4) *I^c* 259, 4 βαρυνόμενοι 1 βαρυνόμενοι (*Mk* 1440) *I^b* 368 *I^c* 1436, 516 add κατὰ σάρκα p γινώσκωμεν (nach 16^a) Hier², 94 λέγω 1 λεγόμεν (*Phm* 19) *H^δ* 3* *I^a* 2157 *K^r* 402, *Ga* 329 add οὖν p ἀρα (häufig), 49 νυν 1 νυν (*Rm* 622 uö), 17 add ζήλουτε δε τα κρείττω χαρίσματα p ζήλουτε (1 *K* 1231), 18 om δε (*Rm* 1421) Victorin Ambrst, ου 1 μῆ (das Übliche), 30 add μου Ἰσακ p ἐλευθεράς Victorin Hier Aug Ambrst, 513 τῇ ἀγαπῇ 1 διὰ τῆς ἀγαπῆς (nach τῇ σαρκί) lat bo go Victorin Ambrst, 21 προειρηκα 1 -εἶπον (2 *K* 132), 68 add αὐτοῦ p σαρκοῦ (8^a) *I^c* 174, *Eph* 412 add τῆς α διακονίας (2 *K* 84 *Ac* 117 25), 28 μεταδόναι 1 -διδόναι (1 *Th* 28), 32 οὖν 1 δε (51) *H⁷* 4, 62 add τῇ α ἐπαγγελία (vgl *Mt* 2236), 11 εἰς 1 πρὸς (11218 uö) *I^b* 472 *I^c* 174, 14 περιεζώσμενοι 1 περιζώσμενοι (*Lk* 1233), *Phi* 123 ποσὼ 1 πολλῶ (*Rm* 1112 24 *Phm* 16 uö) Victorin, 28 αὐρὶ 1 μεχρὶ (15), 28 σπουδαιότερον 1 -ως (2 *K* 822), 30 εὖ 1 μεχρὶ (*Mt* 2638), 314 *x^w* *I^u* *X^w* 1 *X^w* *I^u* (~ *I^u* *X^w* auch sy^p), *Ko* 127 τοῦ θεοῦ 1 τοῦτοῦ (*Ko* 22 uö) *I^b* 472 Hil Ambrst, 210 ο 1 ος (314) *H^δ* 248, 13 add ἐν α τῇ (nach 11), 311 add ἀρσεν καὶ θῆλυ p ἐνι (*Ga* 328), 12 ὡσεὶ 1 ὡς, 412 περὶ 1 ὑπὲρ (häufig), 1 *Th* 312 add ἰς p *κς* (11), 417 ὑπαντήσιν 1 ἀπ- (*Mt* 834 *Jo* 1213), 513 ὑπερεκπερισσῶς 1 -ου (nach περισσῶς) *H^δ* *I^a* 2355 *K^s* 4, *Hb* 17 add αὐτοῦ p ἀγγέλους (7^b) *I^a* 1066, 12 ὡς 1 ὡσεὶ (12^b), 214 add παθημάτων p αὐτῶν (2 *K* 16), add θάνατον α καταργήσῃ (1 *K* 1526 2 *T* 110), 41 add τῆς α ἐπαγγελίας (vgl 615 17 119) *I^c* 174, 56 add πάλιν α λέγει (*Rm* 1510 uö), 612 add τῆς α πιστεως (*Eph* 317 uö) *I^c* 1436, 20 add *X^z* p ἰς, 711 add γὰρ p τις (7^a vgl 127 2 *K* 614), 89 add τῆς α γῆς (häufig), 10 add μου p διαθήκη (9) *H^δ* 26, 99 add πρῶτη p ἥτις (8), 18 add διαθήκη p πρῶτη (15), 26 πολλὰ 1 πολλὰκις (*Lk* 922 1725), 101 καθαρῶσαι 1 τελειῶσαι (*Mt* 82 vgl *Hb* 922f 102), 8 ἀμαρτιῶν 1 -ας (513), 10 αἵματος 1 σώματος (19), 33 ονειδίζομενοι 1 θεατριζ- (nach *Rm* 153), 1112 om ἡ παρὰ το χεῖλος (*Rm* 927) *H^δ* 26, 13 add καὶ παροῖκοι p ξένοι (*Eph* 219 1 *P* 211), 1 *T* 37 ~ εἶχεν καλὴν (1 *P* 212), *Ti* 33 ~ ἐλεος αὐτοῦ (*Lk* 150), 15 add τοῦ *x^w* p χάρις (häufig).

Auch an Wortumstellungen fehlt es nicht: *Rm* 512 εἰς τὸν κόσμον ἡ ἀμαρτία, 713 ἡ ἀμαρτία ἀμαρτωλός, 164 καὶ τὴν κατοικὸν αὐτῶν ἐκκλησίαν p *X^w* *I^u* (3), 1619 ὑπακοὴ ὑμῶν, 21 add καὶ αἱ ἐκκλησίαι πασαι τοῦ *X^w* p μου² aus 16, 1 *K* 12 τῇ οὐσῃ ἐν Κορινθῷ p *I^u* *H^δ* 1, 42 τις α πιστός (1026*f ~ τις εὐρεθὴ πιστός), 724 ἀδελφοὶ α ἐν ὧ, 1434f 34f p 40 *I^a* 200 *f^u* *vict*, 1512 ἐκ νεκρῶν οὗ, 2 *K* 27 ὑμᾶς πολλοὺς *H^δ* 48, 62 καιρὸς γὰρ λέγει go, *Ga* 21 ἀνεβῆν πάλιν go, 6 θεὸς ἀνθρώπου προσωπὸν go Victorin Aug (lat θεός πρ. ἀνθρ.), 32 μαθεῖν θέλω, 410 ἐν αὐτοῦς .. καιροὺς *I^a* 55 Aug, 51 δουλείας ζῶν Aug Ambrst, *Eph* 32 τοῦ θεοῦ τῆς χάριτος go, 12 προσαγωγὴν καὶ (1028f εἰς) τὴν παρρησίαν, 30 τὸ ἅγιον πνεῦμα go, 522 ὑποτάσσασθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, 29 αὐτῇν καὶ θαλπεῖ, 2 *Th* 11 *X^w* *I^u* nach *x^w* (einzigartig), *Hb* 218 αὐτὸς πεπονήθεν, 54 λαμβάνει τις *I^a* 2505, 617 ο θεὸς βουλομένος, 1038 μου ἡ ψυχὴ.

Sonderlesarten sind nicht allzuzahlreich: *Rm* 119 οὗ 1 ὅστις, 56 εἰς τι 1 ἐτι (lat ut quid) 1026^c (pr. m. ἐτι, tert. m. ἐτι) 1028f, 821 ὅστις 1 οὗ α δι-, 38 ἀγγέλους 1 -οὶ Aug Ambr bo, 93 ὑπὸ 1 ἀπὸ exc 1029, 1211 καιρῷ 1 κυρίῳ *I^a* 2453 (schon von *Q^p* als bei den Lateinern vorkommende Lesart erwähnt), 13 μνείαις 1 χρεῖαις (nach *Q^p* *Θδ^u* eine alte lateinische Lesart), 1411 εἰ μὴ 1 ἐμοί (vgl *Jes* 4523), 1516 γενεσθαι 1

ειναι, 18 ειπειν 1 λαλειν, 163 και αλλων 1 αυτου, 1 K 19 υφ 1 δι, 714 νυνι 1 νυν δε, 918 εσται μοι 1 μοι εστιν, 1013 αφησει 1 εασει, 1121 επι 1 εν, 1225 μεριμνα 1 -νωσι (bei neutr. plur.), 145 η ο διερμηγνευων 1 διερμηγνευη (1026* om η ο), 152 οφειλετε κατεχειν 1 κατεχετε Ambrst, 50 γαρ 1 δε Ir, 2 K 111 περι 1 υπερ, 56 επιδημουντες 1 ενδ-, αποδημουμεν 1 εκδ-, θεου 1 κυ bo, 69 πειραζομενοι 1 παιδευομενοι Ambrst, 109 δοξωμεν 1 δοξω Ambrst, Ga 220 του θεου και Χυ 1 του υιου του θεου H^{δ1}, 427 μη 1 ου, 616 κυ 1 θεου, Phi 13 εγω μεν ευχαριστω τω κυ ημων 1 ευχαριστω τω θεω (so sonst stets), 36 δι ο 1 δι α H^{δ3*}, 14 ενότητος 1 τελειότητος, 1 Th 39 κυ 1 θεω (go domino deo) H^{δ2*}, Hb 24 του θεου 1 αυτου (1026* 1027*), 411 αληθειας 1 απειθειας 1026* (d a veritate), 114 δια ταυτης 1 δι αυτης, 2 T 39 εστιν 1 εσται.

Additionen sind noch seltener: Rm 118 των α ανθρωπων (nach των p ανθρ.), 32 ουκ ενσησαν (1028 εγνωσαν) p επιγοντες I^b 368 (= 1028), 419 εν α τη, 1020 εν α τοις¹ (a τοις² nur 1026*) H^{δ1}, 1410 εν τω μη εσθιειν p σου¹, 2 K 519 του (1028f om) ευαγγελιου α τον λογον, 78 add μου p επιστολη, Ga 514 εν υμιν α ενι go Victorin Ambrst, Phi 415 οτι α ουδεμια (Wiederaufnahme von οτι¹), Ko 13 add τω α πατρι I^c 1436, Hb 411 αδελφοι p εισελθειν, 72 και Αβρααμ ευλογηθεις υπ αυτου p ευλογησας αυτον, ebenso, aber ohne Αβρααμ, I^b 260 368 I^c 259 (1026f hat offenbar Αβρ. aus 2, wo es fehlt, hierher versetzt, während in der ursprünglichen Addition Αβρ. fehlte), 119 και α πιστει, 23 πιστει μεγας γενομενος Μωυσης ανεilen τον Αιγυπτιον κατανοων την ταπεινωσιν των αδελφων αυτου I^a 1026f 367, einige vg-Codd.

Unverkennbar ist endlich, dass auch eine Konfrontation mit syP in der Vorgeschichte stattgefunden und syP-Sonderlesarten in den Text eingeführt hat: Rm 422 om και H^{δ1}, 611 om ειnai H^{δ4} 248, 1514 ~ αδελφοι p υμων, 1 K 736 γαρμετω 1 -τωσαν (36^a) I^c 208f, 1224 add τιμης p εχει I^a 106, 2 K 37 γραμματι 1 -σι (Rm 229) I^a 1026-1028* H^{δ1} I^a 170, 823 ~ συνεργος εις υμας (nur 1026f) I^b 78, Ga 311 add γεγραπται γαρ α οτι (Rm 117 καθως γεγραπται), 517 ο 1 α, Ko 318 add υμων p ανδρασιν (K add ιδιοις α ανδρασιν nach Eph 522) go bo Θφ, 1 Th 42 add ημων p κυ (311 13), 4 ~ κτασθαι το εαυτου σκευος go, 55 add και α ουκ I^a 200 359, εστε 1 εσμεν (5^a), Hb 28 ~ τα παντα α υποταξαι (8^b), 511 add και α περι ου (sinnlos, dagegen schreibt syP de hoc ipso autem), 107 add εγω α ηχω, 1315 om ουν (1026* gg d) H^{δ2*} 263, 1 Th 26 add ου α, εδοθη p το μαρτυριον καιροις ιδιοις. Auch die mannigfachen Gemeinsamkeiten mit I^c 208 (§ 487) erklären sich am einfachsten aus gleichartiger syP-Einwirkung.

Die bis jetzt aufgezählten Varianten bieten kein kompliziertes Problem. Anders liegt das Verhältnis zu dem beigegebenen lateinischen Text. Die genaue Untersuchung ergibt, dass es ganz analog dem in δ5 ist, d. h. gelegentlich ist der lateinische dem griechischen (s. die Beispiele S. 1042), viel häufiger der griechische dem lateinischen Text angepasst.

Letzteres ist immer dann anzunehmen: 1. wenn die betreffende griechische Lesart in der ganzen sonstigen griechischen Überlieferung nicht zu finden ist, dagegen die lateinische Lesart auf lateinischem Boden auch sonst sich findet, 2. wenn sie den Charakter des Latinismus unverkennbar aufweist, in welchem Fall auch das Auftauchen derselben in andern griechischen Codd nichts dagegen beweist, da Latinismen in griechischen Codd sich hin und her finden. Ersteres fast ebenso sicher, wenn die Lesart im I-Bereich häufiger, im lateinischen sonst nie vorkommt, obgleich schon hier, wo kein anderer altlateinischer Zeuge vorhanden ist, der Schluss nicht absolut zwingend ist. Ist die betreffende Lesart dem griechischen und lateinischen

Text von *I^{al}* ausschliesslich eigen, so ist die Entscheidung schwierig und muss von Fall zu Fall getroffen werden. Dasselbe gilt von den Fällen, wo die Lesart, ohne ein deutlicher Latinismus zu sein, auf lateinischem und griechischem Boden sporadisch erscheint.

Es ist ohne Wert alle Fälle aufzuzählen, wo der griechische Text dem lateinischen angenähert ist. Aber einzelne Beispiele mögen zeigen, dass dies wirklich geschah. Ga 67 schreibt *dfg* mit lat quae...baec für ο...τουτο, *I^{al}* schreibt wohl ταυτα, vergass aber auch ο in α zu ändern. Merkwürdig ist das Spiel Rm 1618; *defg* ordnen Domino (*d* add et) Christo nostro, *I^{al}* τω xω Xω ημων, gr τω xω ημων Xω, vg Christo domino nostro; d. h. die Vorlage hatte die Umstellung nach vg angeordnet, der Schreiber aber hat die betreffenden Zeichen missverstanden. 1 K 18 lat in die adventus 1 εν τη ημερα, *I^{al}* εν τη παρουσια; wieder wird die Vorlage des Schreibers παρουσια über ημερα notirt haben; der Schreiber sah, was Addition sein wollte, als Korrektur an.

Dagegen mögen unter den Latinismen in *I^{al}* diejenigen zusammengestellt werden, welche ausser in *dfg* nur in alten lateinischen Texten begegnen: Rm 59 om ουν (10) *m* Ir Or Cyp Hil bo, 19 add ανθρωπου p ενος² (19^a) Ir Aug Ku, 612 αυτη 1 ταις επιθυμiais αυτου *m* Ir, 1310 δε 1 ουν *m* Aug, 14 om και *m*, 1514 om μου p αδελφοι *m* Ib78, ~ και αλληλοις δυναμενοι *I^c*468, 19 add αυτου p δυναμει¹ *m*, 1617 add ασφαλως α σκοπειν, add λεγοντας η α ποιουντας *m*, 19 και θελω 1 θελω δε syP, 1 K ~ Xū Iū (2 K 11) *H^{δ1}* 648 *I^a* 6505 *r*, 216 xū 1 Xū (16^a) *r* *H^{δ1}*, 1019 ουχ 1 η *m* Tert Aug Ambrst, 20 om τα εθνη *H^{δ1}* *m* Mr Tert Aug Eus Ambrst, 27 add εις δειπνον p απιστων fu* sa Ambrst Pel vg^{six}, 31 ~ ποιετε τι *m*, 33 ~ πασιν παντα (1028f add κατα α παντα nach per omnia lat) Tert Cyp Ωρ^{2:2} Aug Ambrst, 123 om λαλων *m* Hil Victorin, 10 δυναμεως 1 -ων *m* Ku¹, 28 om επειτα² (28b; *K* ειτα 1 επειτα) Hil Ambr, 131 εν ειμι η 1 γεγονα *m* Ambrst, 155 και μετα ταυτα 1 επειτα (vgl Jo 211 Mk 1612) to fu Ambr go syP Ambrst, 2 K 46 om ος *H¹⁶²* *r* Tert Aug Xp (lat sy^h αυτος 1 -ος), αυτου 1 του θεου (Eph 11214 316) *H^{δ3*}* 257 *r* Tert, 510 α 1 τα... προς α Tert, 105 add αγωντες p Xū *m* go, 6 ~ η υπακοη υμων *r* Aug, 7 add δουλος p Xū fu flo Ambrst, Ga 46 add του θεου p υιοι *m* fu vg^{six} go Tert Hil Victorin Hier Ambrst, 13 om δε *I^a* 172 *I^b* 368 *r* 3 go Victorin Aug Ambrst Δαμ, 515 ~ αλληλους p κατεσθiete Cyp Victorin Aug, ~ υπ αλληλων p αναλωθητε bo Cyp Hil Victorin Aug, 616 στοιχουσιν 1 στοιχησουσιν *r* auch *H^{δ3*}* 24 *I^a* 1066 200 *I^b* 78*, Eph 19 om αυτου Tert^m Vict Hil go bo, 12 om αυτου flo Tert^m, 13 om και Ir Tert^m Victorin Διδ am go bo, 24 om αυτου Ambr Aug go, 7 om Iū Victorin (syP ~ Iū Xω), 35 ~ αυτου αποστολοις Victorin Hil go Θφ, 21 ~ εν Xω Iū και τη εκκλησια Victorin Ambrst, 424 και αληθεια 1 της αληθειας (59) *I^a* 70 *m*, 520 ~ πατρι και θεω *H⁷⁴* *I^a* 6505 359 Victorin Vig go arm, 61 om εν xω *H^{δ1}* Kλ^a Tert^m Cyp, 13f om στηνα... ουν *m* Kλ^a Cyp, 17 om δεξασθε (nach 1 Th 58) *m* Cyp Luc Victorin, 18 εις αυτον 1 -το *m* (vg in ipso), add παντοτε α αγρυπνουντες (520) *m* go Victorin Βασ, om προσκαρτερησει και δεησει *m* Victorin, Phi 17 om εν² *H^{δ4}* O⁶⁶ fu, 19 ~ Xū Iū go Victorin, 312 add η ηδη δεδικαιωμαι p ελαβον Ir (om ηδη) Ambrst, om και² Tert, Ko 112 καλεσαντι 1 ικανωσαντι *H^{δ48}* 74 *I^a* 172 *m* go Διδ Ambrst Vig, 21 της διανοιας 1 τη -α *m* fu Hil, 22 ο εστιν Xς 1 πατρος του Xū *I^a* 1026* *d* (1028f vac) Aug Vig, 13 εζωοποιησεν 1 συνεζ- Tert Hil, 15 την σαρχα 1 τας αρχας και 1028f Hil Novatian, add την σαρχα α τας αρχας Ambr Aug syP go, 16 νομηνια σαββατω 1 -ας -ων *m*, 17 ο 1 α *H^{δ1}* *m*, 313 add ποιετε p υμεις *m* Kλ^a sa go Ambrst, 1 T 21 παρακαλει 1 -λω (51 62 Ti 26) Hil Ambrst sa, Ti 35 add δια α πνς Luc Ambrst.

Hier überall kann es nicht zweifelhaft sein, dass der griechische Text in *I^{al}* adaptirt ist, da sich der so entstandene mit seltenen Ausnahmen nur in der alt-lateinischen Textüberlieferung findet.

491. Problematische I-Lesarten. Wie bei *H* und *K* wird der *I*-Text in der Hauptsache durch die Zeugenmassen ganz sicher festgestellt. Nur wo Parallelen einwirken und die Zahl der die Parallelesart vertretenden *I*-Zeugen nicht überwältigend gross ist, mag man zweifeln, ob die Lesart *I* selbst zuzuschreiben ist. Dies ist aber eine unwesentliche Frage, da für *I* die starke Einwirkung von Parallelen an vielen Stellen durch die Fülle der Zeugen ausser Zweifel steht, und es darum für den Charakter der Rezension irrelevant ist, ob dazu noch einige mehr kommen. Für *I-H-K* kommen diese Paralleleinwirkungen ja sowieso nicht in Frage. Lassen wir diese beiseite und scheiden alle nur in *I^b* oder *I^c* oder beiden erscheinenden Lesarten aus, auch solche, die ganz vereinzelt *I^a*-Codd einmal teilen, weil hier eine Einwirkung des *I^b*-Textes auf den *I^a*-Cod die einzig mögliche Erklärung ist, so ist die Zahl der *I* nicht mit voller Sicherheit zuzuweisenden Lesarten sehr klein. Es sind die folgenden:

Rm 9²⁷ ωσει η 1 ωζ η *Ia* 113 1066 200 δ268 394 *Ib* 157 365-398 *Ic* 551-158 δ259 468 471 (om η) *H* 103. 14 21 και μη 1 μηδε *Ia* δ180-δ202-216 δ453-173 δ459 *Ic* 208f δ259 *H* 257. 15 31 om η α εις *Ia* 101-200 δ180-δ355 357 δ454 δ505 *Ib* δ152 δ360 469* *Ic* δ101f 154 169 *H* 3 *K* 34 *Kr* δ403; die Bezeugung ist nicht glänzend, aber dass die Bezeugung sich nur in *I*-Codd findet, ist doch auffallend. 1 *K* 113 γμων *Ia* 56 65-200f 113 184 δ180f-216 192 257 357 *Ib* δ152 f δ309 δ360 δ370 500 *Ic* 69 δ259 503 *H* 257 *K* 383 *O* 66; die starke Vertretung und zwar nur im *I*-Kreis ist auffallend, spricht für die Zugehörigkeit zu *I*. 9 9 adu περτ α των *Ia* 65ff-264 1026ff 170 205 δ353 *H* 103 257 *Or* 1:6 *Op* lat; kann überall lat-Einfluss sein. 10 16 ευχαριστιας 1 ευλογιας *Ia* 56 1028f 1066 172 δ180-δ202-216-δ372; wohl nur um dem Gleichklang ευλογιας ευλογουμεν auszuweichen. Eph 4 23 f ανανουοθε .. ενδουσαθε 1 -σθαι -σθαι *Ia* 65 106 1066 502 δ505 *Ib* 161 δ360 *Ic* δ259 353f *H* δ1, dazu nur ανανουοθε om και 24 *Ia* 205 δ459 δ454 *H* δ48 103, nur ενδουσαθε (*Ko* 3 12) *Ia* 164 170 *Ic* δ101 *H* δ2. *Ko* 1 20 om δι αυτου p αυτου *Ia* 1026-1028f 1066 168 e 172 256 δ300 354 δ372 476 502 *Ib* 78 *Ic* 174 *H* δ1 103 162 *K* 5 351 453 *Kc* δ376 *Op* lat; da *Op* und die Versuchung zum Sprung für δι αυτου gefährlich war, ist die Bezeugung in *I* nicht stark genug, um die Omission sicher *I* selbst zuzuschreiben. 2 20 add ουν p ει (3 1) *Ia* 55 113 δ156 δ157 205 210 216-δ355 254 δ300 382 *Ib* 171 161 253 f 209 e 270 δ309 δ360 δ368 δ369 368 398 δ458 *Ic* 208 353-466 69f 154 258 506 *K* 4:8 *H* δ2 e; die Parallele liegt nahe, aber ihre starke Vertretung im *I*-Kreis ist auffallend, doppelt, da die besten *I^a*-Zeugen ουν nicht haben. Vielleicht ist die Addition nur dem Archetyp von *I^b* c zuzuschreiben. 1 *Th* 2 7 θαλπει 1 -η *Ia* 55 56 64 65-200 106 113 170 δ156 1228 354 δ453-173 δ505 *Ib* δ152f δ356 *Ic* 353 *H* 3 δ6 δ48 *K* 51 *Kc* δ376; unsicher, 8 ημερομενοι 1 ομ- *Ia* δ157 δ161 216 *Ib* 171 δ260f 209 1228 253 365 δ368 *Ic* 1436-551 154 174 δ259 356 466 *K* 194 *Kc* 186 *O* 66; dürfte nur *I^b* c sein. *Hb* 6 9 χρειττονα 1 -σσ- (sonst stets -ττ-) *Ia* 65f-200 1026* 106 184 205 216 367 δ505 *Ib* 62 365-472f 253 209 *Ic* δ101f 154 174 258 551 *Kr* δ402; dürfte Anpassung der einzelnen Schreiber an die herrschende Form sein, denn wäre es *I*-Lesart gewesen, begriffe man die Dezimierung unter den *I*-Zeugen nicht. 11 5 μετετεθηκεν 1 μετεθηκεν *Ia* 168 216 254 δ454 476 (205 δ453-173 μετετεθηκεν) *Ib* δ152 δ360 *Ic* δ101f 208 288 353 (466 μετετεθεικεν) *H* δ2* 257 *K* 5 111 188 *Kc* δ365. 12 4 αντεκατεστητε 1 αντικ- *Ia* 55 56 65-101-200 184 δ453 δ454 δ505 *Ib* 157 δ260 δ370 *Ic* δ259 *O* 1 *H* δ48 162 *K* 51 *Kc* 107 δ365. 7 ει 1 εις *Ia* δ161 184 205 264 δ453 δ454 476 *Ib* 171 δ309 δ370 472 *Ic* δ101f 353-466 *K* 188 *Kc* *Kr* gg alle Versionen; jedenfalls fehlerhaft; die Bezeugung ist für eine *I*-Lesart kaum hinreichend. 13 22 ανχεσθαι 1 -σθε *Ia* 1026* 101 δ157 172 184 216-δ355 252 δ300 δ353 δ454 *Ib* 398 δ369 *H* δ6 δ48 162 lat exc am,

1 T 1 17 6 16 om και p τιμη, 1 17 I^a 113 168* 268 305 I^b 171 209 253 260 309 I^c 551 O^t 66 K² 3, 6 16 I^a 55 1028 f 200 359 I^b 157 I^c 208-1436-158 259 H¹⁰³, beidemal H³ K^c; sollte es *I* sein, so könnte es sogar für *I-H-K* in Frage kommen, da die asyndetische Verbindung in dieser Doxologie gegen alle Parallelen ist; und der Wechsel der Zeugen an den beiden Stellen spricht für die Zugehörigkeit zu *I*, denn es ist kaum vorstellbar, dass an beiden Stellen jedesmal andere Zeugen, und zwar ausschliesslich solche aus *I* oder von *I* beeinflusste Codd auf diese Singularität verfallen sein sollten.

2 T 3 17 εξηρημενον 1 -τισμενον I^a 168 173 264 2454 (170 -τησμε-) I^b 171 f 253 260 I^c 154 174 551 K^λ α, Ti 2 11 om γαρ I^a 170 359-2305 397 I^b 253 260 365 268 I^c 259 O⁶⁶ H¹⁰³.

Andere Bezeugungen der drei Rezensionen.

492. Väterzeugen für die Rezensionen. Wie bei Evv Ac Kath lässt sich auch bei Pls nachweisen, dass die Väter des 4. Jahrhunderts den Pls-Text in einer der drei festgestellten Rezensionen benutzten. Und die Verteilung ist dieselbe wie dort.

1. Alexandrien benutzt den *H*-Text. Dies kann für Athanasius, Kyrill erwiesen werden; bei Didymus, dessen Citate zu spärlich sind, spricht wenigstens nichts dagegen. Mehrfach sind *H*-Sonderlesarten bei A^θ und K^υ vertreten. Dagegen fehlen aber fast völlig die Sonderlesarten von *I*.

In A^θ finden sich nur: Ga 4 4 γεννωμενον 1 γενομ- (Lk 1 35) A^θ 2: 1, Eph 1 3 add I^υ p X^υ (1), Ko 1 12 add θεω και α πατρι (Phi 3 17); in K^υ: Rm 2 14 ποιουσιν 1 -ωσιν (nach σταν), 4 11 om την (10), 1 K 11 31 εκρινομεν 1 διεχρ- (31^b). Jedesmal kann das Zusammentreffen sehr gut Zufall sein; die Reminiszenz lag nahe genug, und die Vokalisation Rm 2 14 ist vielleicht nur Schreiberlässigkeit.

Etwas häufiger sind *K*-Lesarten. Bei ihnen liegt, sobald das Citat nur einmal erscheint, und dies trifft bei den meisten zu, stets der Verdacht nahe, dass sie erst im Lauf der Überlieferung in den Text gedrungen sind. Einigemal, wo dieselbe Stelle mehrmals citirt ist, ist dies noch nachweisbar, indem am einen Ort die *K*-Lesart erscheint, an dem andern die *H*-Lesart. Einige *K*-Lesarten finden sich schon in Q^p oder in K^λ α. Sie dürften nicht aus *K*, sondern aus den ägyptischen Vorvätern übernommen sein und werden so hier gebucht. Einige sind zweifellos *I-H-K*, können also einer neben *H* in Ägypten hergehenden älteren Textüberlieferung entstammen; so bei beiden 2 K 6 16 μοι 1 μου Ευσ K^υ Επιφ, bei A^θ Rm 3 30 επειπερ 1 ειπερ, bei K^υ Rm 7 13 γεγονεν 1 εγενετο, Hb 9 26 om της. Auffallend ist ferner, dass noch einige *K*-Lesarten in A^θ und K^υ sich finden, was auf eine innerägyptische Tradition schliessen lässt, vielleicht Q^p oder K^λ α, nur dass wir es nicht nachweisen können: Ga 4 6 ομων (Eph 5 9 65 uö), Hb 9 13 ~ ταυρων και τραγων (104), Ti 3 5 ων 1 α (Attraktion).

Aber auch nach all diesen Abzügen bleiben noch *K*-Lesarten in jedem der beiden Väter übrig, die wie die *K*-Lesarten in H^{δ1} H^{δ2} auf ein Vordringen von *K* in Ägypten schliessen lassen.

A^θ: Rm 8 36 ενεκα 1 -κεν, 15 8 add I^υ p X^υ (6), 1 K 11 29 add αναξιως (27) *I*, 15 25 αχρις ου Ευσ Επιφ, 2 K 3 17 add εκει α ελευθερια Επιφ, Ga 1 8 ~ ευαγγελιζεται υμιν (8^b) Επιφ, 4 7 θεου δια X^υ 1 δια θεου (vgl Rm 8 17), Eph 3 16 δωη 1 δω (1 17), Hb 12 18 add ορει p ψηλαφωμενω, σκοτω 1 ζοφω, 27 ~ των σαλευομενων την, 28 λατρευομεν, 1 T 3 16 θεος 1 ος, 2 T 3 12 ~ ευσεβως ζην (Ti 2 12) Ευσ, 4 1 ~ I^υ X^υ, K^υ: Rm 3 29 add δε p ουχι, 4 2 add τον α θεον, 13 3 καυθησομαι 1 -χησομαι, 2 K 1 22

add ο a και¹ *H*^{δ1}, 315 om αν a αναγνωσκηται (l. c.²), 412 add μεν p ο, 710 κατεργάζεται l εργ- (10^b), Eph 120 om αυτον², Phi 124 add εν a τη σαρκι (22), Κο 122 om αυτου p θανατου (Hb 214) *H*^{δ1} δ3, Hb 19 ανομιαν l αδικιαν (Ps 448) Ευσ, 34 add τα a παντα (13), 924 add ο a Χξ (28).

Aus Origines haben natürlich beide manche Abweichungen von *H* übernommen, namentlich Αθ: Rm 21 add κριματι a κρινεις (Mt 72) auch sonst nicht selten, 811 ~ Χν εκ νεκρων (11^a), 1129 ~ του θεου a και, 1 K 24 add ανθρωπινης a σοφιας (13) Αθ^{2:1} Ωρ^{2:6} Κυ Κυ¹, 9 οιδεν l ειδεν Αθ^{1:4}, 11 οιδεν l εγνωκεν (11^a) Αθ^{2:2} K, 12 add τουτου p κοσμου Αθ^{1:3}, 316 ~ οικει εν υμιν *H*^{δ2} δ3 δ4 Ir K, 71 add μοι p εγραψατε K, 34 om και p αγια Tert ua, 104 ~ η πετρα δε *H*^{δ1-2}, 123 Ιν l Ιξ Κυ, πν Ιν Ωρ^{2:7}, beides K, 2 K 416 om ημων K, 520 om ουν *H*^{δ6} Ia 1026-1028f Κυ, 616 υμεις .. εστε l ημεις .. εσμεν (1 K 316) Ωρ^{1:1}, 89 αυτου l εκεινου Κυ Ευσ, ημεις .. πλουτησωμεν Κυ Ευσ, 127 om διο Ir, 134 add ει a εσταυρωθη Ιππ K, Κο 116 εν ω l οτι εν αυτω.

Auf Κυ wirkt Ωρ viel seltener ein: 1 K 123 Ιν l Ιξ Αθ, 133 καν l και εαν² (8^a), 1524 παραδω l διδω (133) K, 2 K 516 add γαρ p ει Ωρ^{1:1}, 20 om ουν *H*^{δ6} Ia 1026-1028f Αθ, 89 αυτου l εκεινου Αθ Ευσ, ημεις .. πλουτησωμεν Αθ Ευσ, 131 η l και (1 T 519) *H*^{δ2}, Eph 318 ~ βαθος και υψος Ωρ^{2:3} Ευσ K, 1 T 41 add υγιανουση a πιστεως (Ωρ υγιους; 110 63).

Aus Kl^a dürften folgende dort sich findende, auch in K aufgenommene Lesarten stammen, bei Αθ und Κυ: Ga 419 αρχις l μεχρις (319) Ευσ, bei Αθ 1 K 1555 ~ κεντρον .. νικος Ir Tert, sicher *I-H-K*, bei Κυ Rm 1015 add τα a αγαθα, wohl *I-H-K*, 9 ~ ηγειρεν αυτον (Ac 1310 uö) Θδτ Κυ¹.

Selbstverständlich finden sich, durch das gedächtnismässige Citiren verursachte, sonst nicht belegte Abweichungen. Die Omissionen aufzuzählen, ist unnütz, zumal man nie weiss, ob sie den Vätern selbst zuzuschreiben sind. Αθ hat nicht selten Worte umgestellt: Rm 811 υμων σωματα, 32^{1:1} ουκ εφεισατο του ιδιου υιου, 920 ουτως εποιησας, Phi 29 υπερυψωσιν αυτον, Hb 415 καθ ομοιοτητα κατα παντα, Ti 37 κατ ελπιδα γεννηθωμεν. Bei Κυ ist keine Umstellung aufbehalten.

Dass es an Reminiszenzen nicht fehlt, ist selbstverständlich. Etliche sind wieder Αθ und Κυ gemeinsam und verweisen, zumal wenn sie auch in *H*-Codd sich finden, auf eine ägyptische Tradition: 1 K 211 om ανθρωπων (vgl Rm 1134) Αθ^{3:4} *H*^{δ4} δ48, Phi 210 add Χυ p Ιυ Αθ^{1:2} *H*^{δ2*} 162 und sonst, Hb 914 ημων (2 K 112) syP auch sonst. Dazu bei Αθ: Rm 120 θεοτης (Κο 29) Αθ^{1:2} *H*^{δ6} 3, 25 add τα παντα θεον p κτισαντα (Eph 39), 512 ~ εισηλθεν εις τον κοσμον (2 J 7 vgl 2 J 1618), 810 ~ Χν Ιν εκ νεκρων (11^a) auch sonst, 1132 σωση l ελεηση (vgl 1114 1 K 922 Ti 35), 1 K 211 ουδεις l τις (11^b Eph 529 vgl Mk 112), add το εν αυτω p θεου² (11^a) Αθ^{2:2} *H*³ 211 add κατοικουν a εν αυτω (Rm 811), 316 add το αγιον p πνα του θεου (Eph 430), 54 add Χυ p Ιυ (4^a), 610 λοιδοροι .. μεθυσοι (11) *H*³ 103 Ib 472, 740 γαρ Ι δε (49) häufig, 1013 add υπεναγκειν p δυνασθε (13^b) Ia 1028f, 125 ο δε l και ο (4) Αθ^{2:2}, 1623 add ημων p πω (1 Th 528) sehr häufig I², Ga 46 απεστειλεν l εξαπ- (Jo 334 uö) Αθ^{1:2}, Eph 114 add ο a αρραβων (vgl 2 K 122 55), add ημων p περιποιησεως (14^a), 424 νεον l καινον (Κο 310), Phi 26 add και πατρος p θεου (häufig), 9 δια τουτο l διο (häufig), 321 σχημα l σωμα (28 1 K 731), Κο 117 ~ εν αυτω τα παντα (16), Hb 11 εσχτων l -του (2 P 33) Αθ^{2:2} auch sonst, 8 βλεπομεν l ορωμεν (9), 1012 εκ δεξιων l εν δεξια (Ac 755 Mk 1619) *H*^{δ4} 103, 1 T 23 ~ Ιξ Χξ syP ua, 41 εσχτοις l υστεροις (2 T 31 1 P 15) *H*^{δ48}, 15 γηνεται l η εν πασιν (1 K 1425 1119), 613 πω Ιυ Χυ l Χυ Ιυ, Ti 214 αμαρτιας l ανομιας (1 J 117). Bei Κυ: Eph 416 μελους l μερους (1 K 1218) *H*^{δ3} δ4, Hb 13 add του θρονου p δεξια (81) auch sonst mehrfach, 723 ~ ιερεις γεγονοτες (20) auch sonst, 81 υψηλοις l ουρανοις (13) *H*^{δ48} Ευσ.

Auch einige Additionen finden sich, doch nur bei A^h: Rm 5₃ τη ψυχῇ p θλι-
ψις, 11₂ οὕτως α κατεχετε A^h 2¹¹ H^{δ3}, 15₃₃ γὰρ p φθειρουσιν I^a 200 I^c 208^f sy^h, Eph 3₁₀
εν α ταις αρχαις, Ko 1₁₆ τε p τα², Hb 11₃₈ εν α σπηλαιουσ, 1 T 2₆ ημων και των
αμαρτιων ημων 1 παντων, Ti 2₁₄ και α ζηλωτην.

Einmal treffen A^h und K^u und Δ^ιδ mit Eus Ep^φ Θ^ετ und verschiedenen I-Codd
in einer Omission zusammen: Hb 13₄ εν πασιν, sodann in der freilich auch sonst
häufig vorkommenden Sonderlesart Rm 13₉ αυτων 1 σε-.

Endlich begegnen noch einige Sonderlesarten, meist ganz bedeutungslose; so bei
A^h Rm 2₁₅ αυτοις 1 -ων² H^{δ6}, 1 K 1₁₇ λογων 1 -ου, 12₄ δη 1 δε¹, 2 K 5₁₀ ~ προς α 1
τα, 6₁₆ αυτοις 1 -ων, 7₆ om ο² H^{δ3} O¹⁸, Hb 2₁₇ ταις αμαρτιας 1 τας -ας H^{δ4} δ⁴⁸ u^δ,
bei K^u Rm 12₁ ημων. Nur A^h weist einige durch anderweitige Bezeugung bedeut-
sameren auf: Eph 1₁₃ om και² Ir Tert bo am go, 6₁₄ om ουν I^a 1026-1028^f m, Hb 11₆
πρωτον 1 τον προσερχομενον (add πρωτον α τον H^{δ57} I^a 65 Ib; vgl Mt 17₁₀ Mk 13₁₀
2 T 2₆), 1 T 1₇ ων 1 τινων sy^p. Wie A^h zu diesen Lesarten aus dem lateinischen
und syrischen Gebiet gekommen sein mag? Die Heimat der Lesart πρωτον Hb 11₆
ist ganz dunkel.

2. Palästina gebraucht den I-Text. a) Ganz deutlich ist
es der Text des Eusebius.

Häufig finden sich I-Sonderlesarten bei ihm. Niemals H-Sonderlesarten. Und
die paar K-Lesarten können erst im Laufe der Überlieferung eingedrungen sein.
Gar nicht aus K zu stammen brauchen, sondern zufällige Übereinstimmungen können
sein die Reminiszenzen: Rm 8₂₆ add υπερ ημων (34; auch K^u? Ep^φ; wenn nicht I,
da die H = Ωρ-Lesart nur I^a 56 1026^{fff} δ¹⁸⁰-δ²⁰²-216 Ib 78 teilen), 1 K 15₄ ~ τη τριτη ημερα
(Lk 9₂₂ u^δ) Ir, Eph 2₂₀ ~ Iū Xū, Ko 1₂₆ νυνι 1 νυν (21 u^δ), 2 T 3₁₂ ~ ευσεβως ζην
(Ti 2₁₂) A^h 2¹¹, 4₆ εμης αναλυσως 1 αναλ. μου (Phi 1₂₆); ebenso die Artikelomission
1 K 11₃ του, und die Sprachform 2 K 10₁₈ συνιστων 1 -ωνων. So bleiben nur übrig
1 K 7₂₉ ~ το λοιπον εστιν, 31 τω κοσμω τουτω, Hb 3₁₄ ~ γεγοναμεν του Xū. Da-
gegen dürfte Eph 4₉ add πρωτον p κατεβη zugleich I sein, da nur die Ωρ-Hörigen
I^a 1026^{fff} 101 Ib 78-δ³⁵⁶ es mit Ωρ und H omittieren.

Der soeben betreffs die auch in K sich findenden Paralleleinwirkungen gemachte
Vorbehalt wird um so wahrscheinlicher, da Euseb sehr häufig Reminiszenzen bei
seinen Citaten sich in die Feder drängen, was gerade bei einem Textkritiker, also
genauen Textkenner nicht verwunderlich ist: Rm 1₁ add το α ευαγγελιον (16), 3 μονο-
γενους 1 γενομενου (Jo 1₁₄), 4 προορισθεντος 1 ορ- (Eph 1₁₁), 21 om τον α θεον, 26 θη-
λειας 1 εις την παρα φυσιν (27), 28 απιστουσιν 1 απειθ- (vgl 33), 69 κυριευσει 1 -ευει
(14) I^a δ¹⁸⁰ 173, 8₃₅ θεου 1 Xū (39) H^{δ1-2} 257 I^a 64 δ²⁶⁸ Ib 365*-398 161 468 I^a δ²⁵⁹ 468 K^u 1, 9₂₇
add του α Ισραηλ² (27^a), 1 K 12₅ ο δε 1 και ο (4 6) H^{δ4} I^a 216 δ³⁰⁰ 367 Ib 472 A^h 2¹², 13₁₂
γινωσκομεν .. επιγνωσομεθα .. επεγνωσθημεν (12^a; I^a 205 nur γινωσκομεν), 15₂₃ ειτα 1
επειτα (24), 16₂₁ add Iv p x̄ν (I add ημων), 2 K 1₄ εν 1 επι (4^b) H^{δ3} I^a 55 113 168*
256, 4₄ add εν ταις καρδιας αυτων (6), 5₈ απο 1 εκ (6) I^a 65^f 1066 δ¹⁸⁰-δ²⁰²-216 δ³⁰⁵, 12₁₁
υστερηκα 1 -σα (vgl 11₅ Hb 4₁) Ib 398, Ga 1₈ παρελαβετε 1 ευηγγελισαμεθα (9), 11
add μου p ευαγγελιον (Rm 2₁₆), Eph 1₁₁ προγνωσιν 1 προθεσιν (1 P 1₂), 2₁₅ add
τοις α δογμασιν (Ko 2₁₄), 2₁₆ απαλλαξη 1 αποκαταλ- (Hb 2₁₅), 3₁₉ θεου 1 Xū (Rm 8₃₉
2 K 13₁₃), Ko 1₁₇ δι αυτου 1 εν αυτω (16) I^c 174, 19 add της θεοτητος p πληρωμα
(29) I^a 170 Ib δ³⁶⁸ I^c 174, 27 του θεου 1 τουτου (22 u^δ) I^a 1026-1028^f Ib 472, 2₁₆ add εν α
η¹ (εν²), 1 Th 1₁₀ om των (häufig) I^a δ¹⁶¹ δ¹⁸⁰ 200, 4₁₃ θελω 1 -ομεν (Rm 11₂₅) I^a δ²⁵⁴
δ⁴⁵⁴ I^a δ³⁶⁰ I^c δ^{101f} 116, Hb 6₁₇ βασιλειας 1 επαγγελιας (Ja 2₅), 8₁ ειρημενοις 1 λεγο-
μενοις (Lk 2₂₄), υψηλοις 1 ουρανοις (13) H^{δ48} Ku, 11₃₉ τας επαγγελιας 1 -την -αν (13),
1 T 1₉ δικαιοις 1 -ω (9^b), 2₅ add ο α θεος, ~ Iξ Xξ I^a 65 397 Ib δ³⁶⁰ 469 I^c 205 sy^p.

Gelegentlich passiren ihm auch Wortumstellungen: 1 K 1 26 ευγενεις δυνατοι Ib 365-398, 9 10 ο αροτριων επ ελπιδι, 10 17 εσμεν οι πολλοι, 12 6 εισιν ενεργηματων, 15 28 αυτω υποταγη (H^{δδ}), 2 K 4 10 την ΙϚ νεκρωσιν, 5 21 δικαιοσυνη θεου γενομεθα, Eph 5 19 ωδαις και υμναις, 1 Th 5 2 οιδατε ακριβως, 4 υμας η ημερα H^{δδ} 257 Ia 1026 fff Ib 78 lat, Hb 11 38 ων ουκ την αξιος ο κοσμος p γης, 10 κρειττον τι περι ημων, 1 T 2 8 τους ανδρας προσευχεσθαι Ia 1026-1028 f 1066, 5 23 ολιγω οινω, 2 T 1 16 ο κς ελεος.

Verhältnismässig häufig, und bei einem so treuen Schüler und Verehrer nicht anders zu erwarten, nimmt er Sonderlesarten von Ωρ auf: Rm 11 5 om ουν, 16 27 om ω H^{δδ}, 1 K 2 13 add αγιου p πινς (Jo 14 26) Ωρ^{1:5}, 3 19 om τω, 8 6 om αλλ, 12 4 δ' 1 δε H^{δδ}, 15 5 ειτα, 24 παραδω 1 -διδω (133 K), 28 om και, 2 K 3 15 αναγινωσκειται 1 αναγινωσκηται Ωρ^{1:2} Ku¹ K, 18 μεταμορφουμενοι 1 -μεθα Ωρ^{1:2} H^{δδ}, 4 4 προς 1 εις, καταυγασαι Ωρ^{1:2} H^{δδ} 74 1022 257 Ia 1026 f 1066 δ180-δ202-216-δ372 O¹⁸, 5 10 κακον 1 φαυλον (Rm 9 11) Ωρ^{5:3} Kλ^a K, 8 9 αυτου 1 εκεινου, ημεις . . πλουτησωμεν 1 υμεις . . -σητε, Eph 2 15 εν εαυτω, 3 18 ~ βαθος και υψος Ωρ^{2:3} K, 4 6 om και a πατηρ, 8 om και (Ps 68 19), 9 om μερη, Ko 1 16 ειτε ορατα ειτε αορατα Ευσ^{3:3}, 1 Th 2 7 αν 1 εαν K, 2 Th 2 3 αμαρτιας 1 ανομιαις, Hb 7 21 add κατα την ταξιν Μελχ. (17) K, 11 38 εν 1 επι (2 K 11 27) Ωρ^{1:1} K, 2 T 4 7 τον αγωνα τον καλον.

Dazu kommen die um ihrer Bezeugung willen auch wohl Ωρ zuzuschreibenden Lesarten: 1 K 5 5 om ΙϚ H^{δδ} Ib 78 Ic 466, Ga 4 19 αχρις 1 μεχρις Kλ^a Aθ Ku K.

Endlich fehlt es auch nicht an Sonderlesarten, die aber sämtlich für den Urtext nicht in Frage kommen, zum Teil auch erst von Abschreibern stammen können: Rm 1 22 φησαντες 1 φασκοντες, add γουν, 9 27 κραυγαζει 1 κραζει, 12 1 add καθαραν p θυσιαν, om αγιαν, 1 K 10 11 εις 1 προς H^{δδ}* 103, 20 om τα εθνη Mr Tert H^{δδ} Ia 1026 fff m Aug Ambr, 12 10 προφητεια 1 -α Ia 101 K¹ δ403, 13 9 εν μερει 1 εκ μερους, 15 21 η αναστασις η εκ νεκρων 1 η αν. νεκρ., 26 καταργησεται 1 -γεται, 28 add και a εν πασιν, 56 add εστιν p θανατου H^{δδ} δ6, 2 K 1 5 εν ημιν 1 εις ημας, 4 9 εγκαταλιμπανομενοι 1 -λειπομενοι Ia 1228 Ic δ259 O¹⁸, 5 4 ζωντες 1 οντες, 19 κοστω καταλλασσων εαυτον, 12 21 αμαρτια και ανομια και ασεβεια 1 ακαθαρσια και πορνεια και ασελγεια, Ga 1 8 καν 1 και εαν Ευσ³ H^{δδ} O²⁸ Θδτ Χρ Δαμ, om υμιν H^{δδ} δ6 Ia 1066, 11 εις υμας 1 υπ εμου, 3 16 εδοθησαν 1 ερρηθησαν, Ko 1 19 τουτω 1 αυτω, 1 Th 1 10 add ο πατηρ p ηγειρεν, 4 16 πρωτοι 1 -τον Ia 1026-1028 f 200, 17 εις την παρουσιαν του ΧϚ 1 αμα συν αυτοις, αερας 1 αερα, Hb 2 8 ουδεπω 1 ουπω, 14 add παθηματων p αυτω (vgl 1 K 2 6) Ia 1026 fff, 3 13 εως 1 αχρις, 6 18 προκαταφυγοντες 1 καταφ-, 7 25 προσιοντας 1 προσερχομενους, 1 T 2 8 διαγογγυσμων 1 διαλογισμων.

b) Dasselbe gilt von Kyrill von Jerusalem.

Ist die Ausgabe korrekt, so setzt er das ν ephelk. und ζ bei ουτως nur vor Vokalen, elidirt αλλα stets vor Vokalen, schreibt Δαβιδ und ερευναν gg H^{δδ}-2 δ3 δ4. Die nicht ganz seltenen Omissionen sind offenbar nur Fehler der Überlieferung, so dass sie hier ignorirt werden können. Gelegentlich citirt er ziemlich frei, die betreffenden Varianten sind aber ohne jeden sonstigen Beleg. Sein Text ist I. Gelegentlich trifft er mit Ic zusammen: 1 K 15 3 ανομιων 1 αμαρτιων, 1 Th 4 16 εγενηθησονται 1 αναστησονται, Hb 9 11 γενομενων 1 μελλοντων; sodass auch die von Ic geteilten K-Lesarten aus Ic stammen können, soweit sie nicht etwa unmittelbare Paralleleinwirkungen sind: Rm 8 26 add υπερ ημων (34), 1 K 2 4 add ανθρωπινης (13), Eph 1 20 om αυτον² (H^{δδ}, 1/2 K), 2 Th 2 8 om Ιζ (H^{δδ}).

Wiederum stimmt ein Teil seiner Abweichungen von I mit Ωρ, aus dem sie dann wohl auch stammen. Zunächst sicher dann, wenn die Lesart nur unter Ωρ-Hörigen sich findet: Rm 8 35 θεου 1 ΧϚ (39), 2 Th 2 4 αποδεικνυντα 1 -νυντα Ω^{1:2} H^{δδ} Ia 56 1028 f δ300 359-δ595 Ic δ259.

Dann werden aber auch die mit $\Omega\rho$ stimmenden K -Lesarten, soweit sie nicht unmittelbar aus den Parallelen übernommen sind, nicht aus K , sondern aus $\Omega\rho$ stammen: Rm 8¹¹ *δια το ενοικουν . . πνευμα 1 δια του -ουντος . . -ματος Ir*, 1 K 7⁹ *γαμησαι 1 γαμειν (9^a) Kλ^a, 15²⁵ add αν ρ ου (Ps 109¹) Ωρ^{1:4} Αθ^{1:1}, 1 Th 4¹³ κεκοιμημενων 1 κοιμωμενων (Mt 27⁵² 1 K 15²⁰) Ωρ^{1:1}.*

$\Omega\rho$ -verdächtig sind, um der sonstigen Bezeugung willen, auch folgende in Ku^1 begegnende Lesarten: Rm 10⁹ *οτι ζς Ιζ 1 ζν Ιν (add Xζ Phi 2¹¹) Kλ^a Ku^a, ~ ηγειρεν αυτον Kλ^a Ku^a Θδτ Ia¹⁶⁸ 354 δ459 Ib²⁰⁹ δ260f Ic²⁵⁸, 15²¹ ~ οψονται α ος Hδ¹ Ia^{δ505} bo, 1 K 11⁸ om ο² Hδ¹ Ib^{365*}-398, Ga 18 *καν 1 και εαν Hδ¹ O²⁸ Eus Ad Ku^a Θδτ Χρ Δαμ, Hb 11⁶ add εστιν ρ αδυνατον (Mt 19²⁶) Kλ^a.**

Selbstverständlich fehlt es auch nicht an Paralleleinwirkungen, neben den vorhin bei I^c und $\Omega\rho$ notierten finden sich: Rm 5¹⁷ *add εις τον κοσμον ρ εβασιλευσεν (12), Eph 4¹¹ add εν τη εκκλησια ρ εδωκεν (1 K 12²⁸), Rm 6³ ~ εις Χν εβαπτισθημεν (Ga 3²⁷) H²⁵⁷ Ia⁶⁵ 170 Ib³⁶⁵-472-δ507 Θδτ, Ga 3²² γαρ 1 δε (212), ~ προ γαρ του, Eph 4⁵ *add γαρ ρ εις (1 T 2⁵), add και α μια und α εν (nach 1 K 8⁶), Hb 5⁵ γενεσθαι 1 γενηθηναι (217) Hδ⁴ Ia¹⁰⁶⁶ 173, 11²⁶ κρειττονα 1 μειζονα (1034), 2 T 1¹⁴ δοθεντος 1 ενοικουντος (Rm 5⁵) Hδ⁶ δ48.**

Zuweilen begegnen auch Wortumstellungen: Rm 5¹⁷ *τω παραπτωματι του ενος, 2 K 4³ κεκαλυμμενον εστιν¹, Eph 3⁵ αυτου αποστολοις Ia¹⁰²⁶ fff O²⁸ bo Hil Victorin, 1 Th 5²³ σωμα . . ψυχη . . πνευμα, Hb 1² εποιησεν και τους αιωνας (Ωρ H κ. επ. τ. αι., I H K κ. τ. αι. επ.), Ti 2¹² ευσεβως . . δικαιως (Eπιφ) Ia¹⁷³.*

Sonderlesarten sind nicht allzuhäufig: Rm 1¹⁹ *οτι 1 διοτι Ia¹⁰²⁶ *ff, 5¹⁷ δε 1 γαρ, 1 K 7⁸ add μεν γαρ ρ καλον, Hb 5⁶ add ει ρ συ H3 Ia⁵⁶ 170 δ355 δ453 δ454 Ic¹⁴³⁶, Hb 13⁸ add ων α αυτος, 1 K 16²⁰ add δε ρ ασπασαθε, Hb 3¹⁴ ουν 1 γαρ, 9¹¹ γαρ 1 δε, Ko 3¹¹ πατρος 1 θεου, 1 Th 5²³ διατηρηθη 1 τηρ- (vgl Lk 2⁵¹ Ac 15²⁹).*

Neben all diesen Abweichungen von I verschwinden die folgenden K -Lesarten und legen in ihrer Seltenheit die Vermutung nahe, dass es sich um spätere Eindringlinge in den Text oder um zufälliges Zusammentreffen handelt: Rm 8³⁴ *om Ιζ (Ir), 2 Th 2⁶ εαυτου Hδ¹ Iππ, Ti 3⁷ γενομεθα 1 γενηθωμεν. Rm 8²⁶ add υπερ ημων (34) Eus Επιφ erscheint 1 gg 2 mal (s. bei Eus K -Lesarten).*

c) Epiphanius ist wieder im Citiren ganz frei.

Es begegnen ihm Omissionen, Reminiszenzen, Umstellungen, auch Wortvertauschungen, die aufzuzählen zwecklos ist, da sie sonst nirgends erscheinen. Nur als Beispiel seien aus den sehr spärlichen Citaten aus Rm 1—7 folgende Paralleleinwirkungen genannt: Rm 1⁴ *προορισθεντος 1 ορ- (Eph 1¹¹) Eus vg, 4 του χυ ημων Iū Xū, 38 add εφ ημας ρ ελθη (Mt 27²⁵), 69 αναστας 1 εγερθεις εκ νεκρων (Mk 16⁹), 7¹⁸ εν εμοι ουδεν αγαθον τουτ εστιν εν τη σαρκι μου, und besonders charakteristisch, 23 ορω νομον ετερον αντιστρατευομενον εν τοις μελεσιν μου και αιχμαλωτιζοντα με εν τω νοι μου τω νομω της αμαρτιας τω οντι κτλ. Dagegen stösst man nie auf eine H und fast nie auf eine K eigentümliche Lesart, wohl aber mehrfach auf I -Lesarten.*

Mit K schreibt er Rm 8²⁶ *add υπερ ημων (34) Eus Ku¹ Ku gg Ωρ (vielleicht I, vgl zu Eus), 13¹ add εξουσαι ρ ουσαι (1^a), 1 K 7³⁴ om τω^{bis}, 39 add νομω ρ δεδετα (Rm 7²; dass hier die Parallele die Quelle ist, verrät sofort αποθανη 1 κοιμηθη aus Rm 7³ nur mit H⁸⁴ Ic^{δ259} Αθ), 9⁷ εκ του καρπου (7^b), 12³ ζν Ιν 1 ζς Ιζ, 15⁴ ~ τη τριτη ημερα (Lk 9²²) Ir Eus, 12 ~ τινες εν υμιν, 1 T 1⁴ ζητησεις 1 εκζ- (64), 11⁷ add σοφω α θεω (Rm 16²⁷), 25 ~ Ιζ Xζ Ia⁶⁵ 397 Ib^{δ360} 469 Ic²⁰⁵ Αθ Eus Επιφ syP, 14 απατηθισα 1 εξαπατ- (14^a; aber εξηπατηθη 1 ηπατ-, also wohl nur eine der üblichen Umstellungen), Ti 2¹⁰ om την².*

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

123

Aus Ω_p stimmt: Rm 8₁₁ om και (p - sei) $H^{\delta 2} \delta 4 I^b 78 I^c 154$, 1 K 15₂₅ add αυτου p εχθρους $H^{\delta 4} \delta 48 103 I^a 1028 f 200 502 I^b \delta 507 O 18$ Ευσ, 52 αναστησονται 1 εγερθ-, 2 K 4₄ προς 1 εις Ευσ, κατανασαι 1 αυγ. Ευσ, Eph 2₁₅ πατω K Ευσ Αθ Κυ, 53₀ add αυτου p πατερα (H) uud p μητερα, 1 T 4₂ κεκαυτηρ- 1 κεκαυστηρ- K .

Auch Syriaca scheinen eingedrungen zu sein; doch lässt sich jeder einzelne Fall auch anders begreifen: 1 K 7₈ add οτι α καλον $H^{\delta 4}$, Hb 11₃₂ add λοιπων α προφητων ($H^{162} I^a \delta 505$, add αλλων; also verschiedene Übersetzungen aus sy).

An sonstigen auffallenden Lesarten sei noch notirt: 1 K 2₁₀ X^z 1 θς, 7₃₄ add πως αρεση τω $\bar{\omega}$ p $\bar{\omega}$ (nach 33), 15₃₆ ζωογονειται 1 -ποιεται (Lk 17₃₃ Ac 7₁₉ 1 T 6₁₃) $H^{\delta 4}$, 2 K 4₇ σωμασιν 1 σκευεσιν, Ga 1₈ παρελαβετε 1 ευηγγελισαμεθα (8^b) Ευσ, Eph 2₂₀ ~ προφητων και αποστολων, Ko 2₁₄ om του α μεσου (1 Ko 5₂) $H^{\delta 4} I^b 78$, Hb 13₄ om εν πασιν $I^a 65 1066^* 173 184 397 \delta 355^*$ Ευσ Διδ Αθ Κυ Θδτ, Ti 2₁₂ ~ ευσεβως .. δικαιως Ευσ $I^a 173$.

3. Syrien benutzt den K -Text. a) Theodoret legt, wenn der seinem Kommentar in allen Abschriften desselben (s. S. 693) beigegebene Text auf ihn zurückgeht, was, da er manche Eigentümlichkeiten bietet, wahrscheinlich ist, seinem Kommentar den K -Text zugrunde; ja sein Text bildet für die in den früheren Untersuchungen ohne Beachtung des Θδτ-Textes festgestellte Urform desselben eine geradezu glänzende Bestätigung.

Als gegenseitig selbständige Zeugen erweist die Kollation die Codd Θδτ^{30 40 41 50}, dagegen sind unter sich verwandt und repräsentieren eine Abwandlung die mit einem Ökumenius-Kommentar zu Ac Kath verbundenen Codd $O\Theta\delta^{10 11 40 50}$. Davon ist $O\Theta\delta^{50}$ nur zur Kontrolle von $O\Theta\delta^{40}$ stellenweise herangezogen, die anderen vbt kollationirt. Aber auch die erstgenannten Codd dürften wohl einen gemeinsamen Archetyp haben, der das Original nicht ganz getreu vertritt; denn es fehlt nicht an Omissionen, die sicher Θδτ selbst in seiner Ausgabe nicht hätte durchgehen lassen, und die in der zweiten Gruppe nicht erscheinen. So Rm 10₁₅ καθως γεγραπται, 12₁₈ ανθρωπων p παντων, 15₁₁ παλιν, 13 πασης, dann wohl auch 9₂₈ συντεταμμενον 1 συντελων — συντεμ- d. h. συντε- ∪ συντε-, 16₂ εν $\bar{\omega}$, 1 K 1₃₁ ινα, 4₁₇ και πιστον, υμας, 6₁ των, 10₁₉ τω², 12₁₂ γαρ p καθαπερ, 15₁₅ f ειπερ ∪ ει γαρ usw. Irgend eine alte Unordnung liegt auch 1 K 13₂ vor, wo die Θδτ-Codd exc $O\Theta\delta^{40}$ schreiben και εαν εχω πασαν την γνωσιν και ειδω τα μυστηρια παντα και εαν εχω πασαν την πιστιν κτλ, so dass προφητεια fehlt und eine Umstellung statt hatte. Zugrunde muss ein korrigierter Sprung liegen.

Weitaus die meisten Abweichungen des Θδτ von K finden sich auch bei Ω_p und stammen zweifellos von ihm. Sie hier aufzuzählen hat keinen Wert. Im Apparat wird es hervortreten.

Andere Abweichungen von K sind verhältnismässig selten und uninteressant. Sie seien für Rm und 1 K aufgezählt.

Die Hauptmasse bilden wie immer die Paralleleinwirkungen: Rm 1₁₅ add και p ουτως (1 K 2₁₁) 30 41* $I^a 170$, 5₁₃ add τω α κοσμου (2 K 1₁₂) $I^a \delta 459 I^b 468 K^c \delta 376$, 14 εν 1 επι² (123 83 Phi 27) lat und sonst, 6₃ ~ εις $X^v I^v$ εβαπτισθημεν (Ga 6₃) $I^a 65 170 I^b$ (om I^v) 365-472 $\delta 507 H^{257} Ku^1$, 14 ουκετι 1 ου (9) $H^{\delta 2} I^a 367 K^4$, 7₇ add του α νομου (häufig), 8 add η α αμαρτια (512) I^c , 16 add εγω p θελω (20) $H^{257} I^a \delta 505$, 25 add μου p θεω (18), add εν α τω νοι (145 1 K 1₁₀), 8₁₀ add οικει α εν (9 11), 12₇ ο διακονων 1 διακονιαν (7^b) $I^a 64 \delta 505 \delta 353 397 \delta 505 I^c 114 f$, 14₁₇ των ουρανων 1 του θεου (Mt), 15₁₂ add και α εσται (Jes 11₁₀) $H^{\delta 48}$, 15 om του α θεου (Rm 13₁ 1 K 1₃₀), 18 λαλησαι 1 λαλειν (1 K 3₁ Ko 4₃ 1 Th 2₂), 24 δε 1 γαρ (2 K 5₁₁ 136) $I^a 65 \delta 453 I^b 365-472 \delta 507$, 30

ουν 1 δε (121), 1 K 110 ουν 1 δε (121), 318 add δε p ει (häufig), 411 μεχρι 1 αχρι
 Ic208 Ευσ Χρ, 16 add αδελφοι p υμας (Rm 1530), 53 om γαρ (1 Th 218) Ia170 251 8372
 Ib8260, 66 ταυτα 1 τουτο Ia1066 δι80-216 264 Ic8259 H83 syhm, 72 ιδιαν 1 εαυτου (2b)
 Ia65ff, 9 add αυτοις p γαρ (2 P 221), 36 ~ εαυτου παρθενον (37), 1016 xū 1 Xū bis (1127),
 1123 λαβων 1 ελαβεν (Mt 2626), 145 γλωσση 1 -αις (4), 14 προσευξομαι 1 -χω- (15) Χρ.
 Sehr selten stösst man auf Omissionen: Rm 710 η² Ia1228 8505* K5 Kc107, 812
 αδελφοι, 16 γαρ, 114 αυτω, 126 δε Ia170 (Or enim), 1 K 724 αδελφοι H103 Ia174
 Ib365*-398 8507.

Auch Umstellungen fehlen nicht ganz: Rm 412 ου τοις 1 τοις ουκ, 14 εκ νομου
 οι, 24 τον xū ημων Iv, 512 διηλθεν ο θανατος, 620 ητε δουλοι Ia36 367f Ic116 K5, 81
 κατακριμα νυν H86 Ia367, 1413 η σκανδαλον τω αδελφω, 1 K 69 μοιχοι .. ειδωλο-
 λατραι, 714 η γυνη η .. τω ανδρι .. ο ανηρ ο .. τη γυναικι, 26 ανθρωπω p καλον¹, om
 οτι καλον, 1222 του σωματος μελη, 24 τιμην δους, 146 λαλησω υμιν, 36 εξηλθεν ο λογος
 του θεου.

Sonderlesarten sind ebenfalls selten, meist noch sonst irgendwo belegt, wohin
 sie vielleicht aus Θδτ, dessen Kommentar, wie die Abschriften zeigen, ziemlich viel
 gelesen worden sein muss, übernommen sind: Rm 52 νυν 1 και, 622 add εσμεν p
 ελευθερωθεντες, 73 χρηματιζει 1 -σει Ia8202-216 Ic8259 Χρ, 97 ουδε 1 ουδ α οτι Ia202
 367, 26 ω 1 ου (attrahirt von τοπω) H82*, 1120 υψηλα φρονει 1 υψηλοφρ- H81-2 84162
 Ia70, 26 ασεβεις 1 -βειας Ib8260 Ic116, 1226 add το α εν¹, 147 τοινυν 1 ουν, 1611 και
 α ασπασαθε bis, 1 K 215 παντας 1 -τα Διδ, 46 εαυτον 1 εμ-, ενα .. μη ψυσιουσθαι 1
 ινα μη εις .. ψυσιουσθε, 1013 δυνηθηται 1 δυνασθαι, 33 εγω 1 καγω Ia254 357 O66, 1111
 κοσμος 1 xū (nur Θδτ30ff), 17 ελαττον 1 ηττον Ia1028f, 1421 εισακουσεται 1 -σονται
 Ia1028f O36, 1539 add η των α ανθρωπων.

Auch Gemeinsamkeiten mit sy, wohl von dort eingedrungen, begegnen manchmal:
 Rm 423 add η πιστις εις δικαιοσυνην (9) syP (Ωρ lat add εις δικαιοσυνην; 22), 116 εστιν
 1 γινεται (vgl 6b) vg, 1 K 87 ~ του ειδωλου εως αρτι (zugleich IH, aber Θδτ
 verrät niemals I-H-K-Einfluss).

Endlich scheint zuweilen, doch sehr selten, I eingewirkt zu haben; wenigstens
 schreibt Θδτ mit I: Rm 161 Κεχρεαις 1 Κερχ-, 3 Πρισκυλλαν 1 Πρισκαν. Dazu kommen
 im I-Kreis mehr oder weniger stark vertretene Lesarten: Rm 1113 om εγω (2 P 113),
 1421 και μη 1 μηδε¹, 1 K 58 εορταζομεν^{30 40}, 912 εκκοπην, 1016 ο αρτος 1 τον
 αρτον, 1131 εκρινομεν 1 διεκρ-, 1221 om δε, 1615 add και Φουρτουνατου p Στεφανα.

Das ist so wenig, dass man vermuten möchte, die Quelle sei vielmehr ein
 Kommentar, vielleicht Ωρ, obgleich die Lesarten bei ihm nicht nachweisbar sind.

b) Auch Chrysostomus vertritt in Pls den K-Text. Wo er abweicht, ist
 meist Ωρ die Quelle. Einigemal teilt er auch Sonderlesarten mit Ευσ, gelegentlich
 auch mit Θδτ. Zuweilen mag er auch von I selbst etwas übernommen haben. Die
 Abweichungen seines Textes von K hier aufzuzählen, ist kein Anlass, zumal die Aus-
 gaben nicht völlig zuverlässig sind und ich auf neue Kollationen von Codd verzichten
 zu dürfen geglaubt habe.

493. Die Versionen. 1. Die ägyptischen. Sowohl sa als bo
 repräsentieren den H-Text. Ganz selten ist in bo K eingedrungen.
 I-Sonderlesarten scheinen ganz zu fehlen. Eine neue Kollation
 erschien, da die Differenzen doch grossenteils nur im griechischen
 Ausdruck liegen, wenig versprechend und ist darum unterblieben.
 Im Apparat sollen, falls die in Aussicht gestellte Ausgabe von
 sa bis dahin erschienen ist, die Abweichungen beider ägyptischen
 Versionen von H vermerkt werden.

2. Die syrischen. a) Peschitta. sy^p bietet ebenso entschieden den K -Text, wie sa bo den H -Text. Es fehlt natürlich nicht an Abweichungen. Einen grossen Teil derselben teilt sy^h . Scheidet man diese sy^p mit sy^h gemeinsamen Lesarten aus, so sind die Abweichungen von K vollends minimal. Es empfiehlt sich, mit der Übersicht den Nachweis zu verbinden, wo in griechischen Texten sy^p eingewirkt hat. So weit ich kontrolliert habe, bleiben in sy^p keine Abweichungen von K übrig, die nicht irgendwo in griechischen Texten erscheinen würden. Doch mag hier einer peinlicheren Durchforschung von sy^p noch manche Ergänzung möglich sein. Ohne Vollständigkeit zu erstreben — in den nicht kollationierten K -Codd mögen noch manche sy^p -Lesarten sich finden —, sondern nur um den Nachweis zu führen, dass und wo sy^p auf griechische Codd eingewirkt hat, seien hier Listen aufgestellt von in griechische Codd übergegangenen Abweichungen des sy^p -Textes von K .

Zuerst einige Lesarten, bei denen die syrische Sprache die Abweichung erforderte, so dass die Lesart nicht eine textliche Abweichung von K bedeutet: Rm 28 ~ αυτων p συνειδησεως Ia 55 1026ff δ156 Ic 466 K⁵⁴ lat, 2 K 115 ~ προτερον ελθειν προς υμας Ia 1026ff δ156* δ180-δ202-216 Ib 398 Ic 174, 2 Th 31 ~ αδελφοι προσευχεσθε Ia δ157 Ib 78 δ152 δ260 δ507 Ic 1436 K δ376, Hb 211 ~ αυτοις αδελφους H¹⁰³¹ Ia 253 Ic 1436-158. Von sonstigen Wortumstellungen seien angeführt: Rm 111 υμιν χαρισμα H δ48 Ia δ505, 1 K 145 υμας παντας H δ4 Ia δ157, 2 K 75 ανεισιν εσχηκεν H δ3 δ48f Ia 7 δ180-δ202-216-δ355 δ300 Ic 208f-1436 381, 108 ημιν (-ων) εδωκεν H δ6 Ia 202 Ic 208f-1436 δ259 381 O16 (om ημων H δ3*).

Sodann findet sich öfter, wie sich schon bei den Evv als syrische Neigung ergab, die Beifügung des Personalpronomens: 2 K 63 ημων p διακονια (vgl μου Rm 1113 1531) Ia 1026ff Ic 208-1436 δ259, Ga 513 υμων p ελευθεριαν Ia 1066 δ180-δ202-216 359-δ505, 2 Th 17 ημων p κυ (8) Ia δ161 Ic δ259 K⁵, 22 υμων p υοος Ic δ259, 11 υμων p κλησεως (Eph 44; om ημων p θεος sy^p) Ia 1028f (lat Ambrst vocatione sua, ~ ημων p κλησεως 1 p θεος sy^h H δ6 Ic 208-1436 174), υμων 1 ημων p θς I? (om ημων Ia 1026* 64 172 δ180-216), 1 T 521 αυτου p εκλεκτων (Lk 187) H δ48 Ia 172 200.

Die meisten Abweichungen betreffen die Konjunktionen. Omittiert wird: μεν Rm 18 mit Ia¹⁹² Xp, 28 mit H δ1-2 bo Ia 1026*ff Ib 78 Θφλ Eus vg, Rm 422 και H δ1 bo Ia 1026*-1028f, 515 (και¹) H δ1, 1 K 734 p μεμερισται Ia 1026* δ161 254 Ic δ101f bo m Tert Aug, a τω σωματι H δ48 3 Ia 56 1026 δ505 Ib 270 δ356 Ic 208f Tert Ωρ Aθ bo, Hb 67 (και²) Ia 1026* δ507* Ic 551, 91 H δ1 Ia δ157 δ161 δ268 δ355 367 Ib 78 365* δ360 469* K δ364 K⁷ δ403, τε Hb 57 Ib δ260 Ic 208-158, ουν Rm 115 H δ3 Ia δ157 205 397 Ic 208f bo Ωρ 1:2, η¹ 2 K 113 H δ48 Ia δ157 Ib δ152f Ic 1436; addirt και Rm 517 p δωρεας H δ6? Ia δ180-δ202-216-δ372 Ic 208f lat sy^h , 1 K 1613 a κραταιουσθε H δ4 74 Ia 65 fff-264 1026f 397, 1 Th 55 a ουκ Ia 1026ff 200 359, δε Rm 145 p εκαστος (1 K 38 10 uō) Ia δ161 δ453 δ505, (δε 1 εν K¹⁸⁸), ουν Rm 515 p πολλω H δ4 Ia¹⁷⁰. Endlich wird vertauscht και ευχ. 1 ευχ γαρ Rm 146 (6b) H³ 103 162 Ia 1066 Ic 157 Ic 114 δ259 551 K⁵⁰⁰, γαρ 1 δε 1 K 87 H³ Ia 172 δ180-δ202-216-δ372 359-δ505 Ic 154 bo, 2 K 98 (Rm 144) H δ6 Ia 106 1026* 397, ουν 1 δε 1 K 812 Ia²⁵¹ Ic 208.

Sodann begegnen auffallend viele Omissionen: Rm 113 τινα Ib²⁵⁰ K⁵, 39 ου παντως H³ Ia 1026*-1028, 517 δια του ενος Ia⁵⁰⁰, 823 αυτου² Ia 110 δ180-δ202-216-δ372 δ254

Ib 270 *K* 480, 926 αυτοις *H* 81 *Ic* 810f, 119 εις θηραν και *Ib* 2356 396 δ600, 1 *K* 214 του θεου *Ia* 70 367 *Ib* 260f 252 δ368 *Ic* 174 δ259 *K* λ^α2x, 122 οτε p οτι *Ia* 65 106 168 200 205 254 367 δ355 552 *Ib* 161 171 δ152f 253 *Ic* 116 154 169 δ259, 1411 εν α εμοι *Ia* 1026 fff 200 *Ib* 78 *Ic* 208f, 2 *K* 110 και ρυσεται *H* 84 δ6 *Ia* 1026*, *Eph* 23 παντες *H* 848 162 *Ib* 365-398 *Ic* 258, 102 ουκ *H* 1022* *Ia* 8372 476 *Ib* 365-398 *Ic* 551-158.

An in griechischen Texten zum Ausdruck gebrachten Wortvertauschungen finden sich: *Rm* 516 αμαρτηματος 1 -τησαντος (an παραπτωματα 16b angepasst) *Ia* 1026 fff 172, 1 *K* 317 αυτον 1 τουτον *H* 84 257 *Ia* 1026 fff syhm, 41 ομας *H* 848 *Ia* 65 106 δ157 205 464 397 *Ib* 2360 *Ic* 208 258 δ259, 1617 αυτοι 1 ουτοι *H* 84 1031 *Ia* 1026 fff *Ib* 78, 2 *K* 1123 λεγω 1 λαλω *Ia* 1026 fff 106 *Ic* 158, *Ga* 53 πληρωσαι 1 ποιησαι (vgl *Mt* 517) *Ia* 172 *Ib* 260 *Ic* 208, 1 *Th* 43 πασης 1 της *H* 826 δ6 103 (πασης της) *Ib* 2370 *K* 257, *Hb* 89 διεθεμεν 1 εποιησα (*Jer* 3132) *Ia* 367 *Ib* 2370 *Ic* 1436-158.

Syntaktische Veränderungen sind: *Rm* 411 περιτομην 1 -της *H* 83* δ4 *Ib* 78-δ356 *Ic* 114, 518 το δικαιομα 1 δικαιοματος *Ia* 1026 fff (1029 και 1 το) δ505, το παρατωμα 1 παραπτωματος (vgl 15) *Ia* 65f δ505, 1 *K* 736 γαμετω 1 -τωσαν (nach ποιειτω 36a) *Ia* 1026*-1028f *Ic* 208f, 2 *K* 110 τηλικουτων θανατων 1 -του -του *Ib* 78 *Ic* 1436, 39 περισευσει 1 -ευει *Ia* 200 δ459 *Ib* 260 *K* 2364 δ365, 1215 αγαπω 1 -ωμαι *H* 82* δ4 δ48 *Ia* 264 469* *Ic* 158 δ259 466.

Ganz selten sind Additionen: *Rm* 423 εις δικαιουσιν p αυτω *Ia* 1026ef, 119 ενωπιον αυτων p αυτων (*Ps* 6823) *Ia* 8459 597 ua, *Ga* 47 Iū a Xū (in *K*) *H* 257 *Ia* 170 184 δ251 δ268 *Ib* 2356 *Ic* 468 1436, *Hb* 48 ο του Ναουι p Iξ *H* 162 *Ib* 260 δ368 *Ic* 259, 2 *Th* 17 Xū p Iū *Ia* 8180-216 264 *Ic* 472 *Ic* 174 *K* 5.

b) Der Text von sy^h. Auch der von sy^p nicht unwesentlich abweichende Text sy^h folgt in der Hauptsache *K*. Doch weit nicht so genau wie sy^p.

Kein Gewicht haben wieder: die offenbaren Fehler, wie *Rm* 411 πιστεως 1 δικαιουσιν, 58 add κατηλλαγημεν τω θεω δια του θανατου του υιου αυτου a Xξ (aus 10 herübergeraten), die, übrigen seltenen, Sprünge und sonstigen sinnlosen Omissionen, wie *Rm* 126 ο θεος *Ia* 65, 611 τω xω ημων *H* 81 δ4 *Ia* 1026 fff δ355 θ6τ, 83 εν τη σαρκι, 39 τις *Ia* 1026 fff *Ic* 208, 1215 και *H* 81-2 *Ib* 78, 1311 υμας, 146 η a ενι *H* 82 δ48 *Ia* 8157 δ300 δ355 367 *Ib* 2356 368 δ507* *Ic* 259 551, 10 σου ∩ σου *Ib* 253 δ268 δ368, 1 *K* 99f μη — αλων, 11 υμιν (m add) 1116 τις, 2 *K* 14 αυτοι, 10 ετι *H* 103 *Ic* 1436 δ459 *K* 54 *K* 1403, 12 του θεου, 58 δε *Ia* 8161 δ355 *Ib* 78 δ260f δ360 *Ic* 154 *K* 366, 824 ημων a καυχησεως, 107 παλιν, 19 εαυτους, 132 ως, 9 δε, *Ga* 29 και Βαρναβα, *Eph* 121 πασης, *Phi* 14 ουτως, 1 *Th* 36 παντοτε *Ic* 208-116-1436, 413 δε, *Hb* 216 δηπου, 310 μου, 16 αλλα 1 αλλ ου *Ia* 55, 1117 Αβρααμ *H* 6 *Ic* 1436 (~ Αβρ. a προσεν. *Ia* 1066, p Ισαακ *Ic* 208-158, p πειραξ. *Ia* 1026), 1 *T* 54 τις, 2 *T* 213 και¹, *Phm* 18 σε *H* 848 103. Nur zwei Omissionen finden sich zugleich in sy^p *Rm* 39 ου παντως (syhm add), 1 *K* 1032 και.

Auch die wenigen Wortumstellungen dürfen ignoriert werden: *Rm* 113 καρπον τινα *Ia* 8353 *Ib* 253 (om τινα sy^p *Ia* 250 *K* 5), 58 ο θεος εις ημας *Ic* 208-486 *Ia* 1026 fff 367 m Ir, 1 *K* 1424 ιδιωτης η απιστος *H* 848 *Ic* 208f *K* 204, 1 *Th* 12 παντοτε τω θεω *Ic* 208-1436, 41 περιπατητε και p ινα, om καθως *Ia* 172 *Ib* 2360 (*K* om καθως και περιπατειτε). 2 *T* 411 ~ μετ εμου μονος *Ic* 1436-158. Nur 1 *K* 1424 1 *Th* 41 alteriert den Sinn. Charakteristisch für sy^h ist dagegen die grosse Zahl von Paralleleinwirkungen. Nur eine kleine Minderheit von ihnen teilt sy^p, nämlich 1 *K* 14 add μου p θεω (*Rm* 18; c om), 2 *K* 414 add ημων p xν (c om), *Ga* 61 add εξ υμων p ανθρωπος (*Mt* 1211 *Lk* 154) *H* 863 *Ia* 172 173 δ505, 17 add xū (sy^p xū ημων) a Iū (sy^p add Xū) *H* 82 *Ia* 1026 fff (add ημων) *Ib* 78 (add μου), 1 *Phi* 33 θεω 1 θεου (2 *T* 13; m θεου) *H* 3 δ26 *Ia* 172 δ180-δ202 *Ic* 174, 423 add ημων p xū *H* 3 uō, *Ko* 15 om και a πατρι (häufig) *H* 81 δ3* *Ib* 78, 21 δε 1 γαρ (*Rm* 113 uō) *H* 1022 *Ia* 8180f uō, 1 *Th* 212 καλεσαντος 1 καλουντος (*Ga* 16) *H* 82 δ4 103 257 *Ia* 1066?

8300 8355 *Ic*208-1436 472, 51 ~ γραφειν υμιν (49) *H*82 86 *Ia*8180-216-8372 *Ic*208-1436 174, *Hb* 1038 add μου p πιστεως (Hab 24) *Ia*1026 *Ic*208*-1436-158, 1 T 613 ~ Iū Xū (14) *H*82 *Ia*1028f 251 *Ic*2259. Dem gegenüber weist nur sy^h noch folgende Parallel-
einwirkungen auf: *Rm* 23 add πας α ο κρινων (1), 411 εις 1 την (459) *H*84 *Ia*8180
252, 16 πιστευοντι 1 σπερματι (116) (m σπερμ.) *Ic*208, 63 ~ add αδελφοι p αγνοειτε (71)
*Ic*208f, 11 om τω χω ημων (3 82) *H*82 84 *Ia*1026ff 8355 m, 99 add προς σε p ελευσ.
(*Gen* 18 10) *Ia*65f *Ic*114 (com), 109 ~ ηγειρεν αυτον (*Ac* 13 30 uō) *H*84 3 *Ia*354 8459
*Ib*8260f *Ic*238 *K*168, 1623 add ημων p αδελφος *Ic*208f, 1 *K* 54 (4^b Ωρ) om ημων
*H*82 84 86 *Ia*8251 *Ib*78 8369 *Ic*208f 174, 711 add ιδιω α ανδρι (2) *H*3 *Ia*8157 *Ib*8507 (com), add
εαυτου α γυναικα (2; com), 1217 add δε p εις (19), 26 και α ειτε² (26^a), 1425 add
αυτου p προσωπον (*Mt* 26 39) *Ic*208f, 1511 εκηρυξαμεν (2 *K* 44 1 *Th* 29) *Ic*208f, 37 δοντι
1 διδοντι (518 1 *Th* 48 *Ga* 14) *Ia*36 106 168 8156 205 256 357 502 56^e *Ib*365-398 8260f *K*61, 2 *K* 16
add εις ον ηλπικαμεν οτι και επι ρυσεται (aus 10) p βεβαια υπερ υμων, 511 θū 1 χū
(71) *Ic*208-1436, 14 θεου 1 Xū (1 *K* 13 13) *H*83 848f 162 *Ia*200 *Ib*8356 *Ic*1436, 714 παντοτε 1
παντα (214 410 56 98) *H*83 162 *Ic*208-1436 8101f 169 *O*18, *Ga* 12 om παντας (Phi 4 21)
*Ic*1436, 6 *add Iū a Xū *Ia*1026f *H*287, 20 χū 1 θū (2 *K* 821) *H*3 848 *Ic*1436, 29 *add θεου
p χαριν (21), 16 add Iū p Xū3 (16^a), *Ga* 514 ολιγω 1 ενι λογω (*Eph* 33) *Ic*208,
Eph 35 εγνωρισε 1 -ισθη (3), 9 add και απο των γενεων (*Ko* 1 26), 44 εκληθημεν . .
ημων 1 εκληθητε . . υμιν (vgl 11), 11 add εν τη εκκλησια p εδωκεν (1 *K* 12 28), 533
add υμων p εκαστος (1 *Th* 211 44), *Phi* 14 add μου p δετησιν (4^a) *H*103 *Ia*1066 8355
*Ic*1436-551 *K*5, 11 add πιστεως α Iū (9), 24 add υμων p εκαστος (1 *Th* 211 44), 10 add
Xū p Iū *H*82* 162 *Ia*1066 8453 *Ic*174 8259 353, 38 ημων 1 μου (*Eph* 5 20) *H*84 3 *Ia*62 200 *Ib*8360
209f *Ic*208 8259, 9 add Iū a Xū *Ia*8180-2202-216 *Ic*174 551, 12 χū 1 Xū *Ia*502 *Ib*8360 *Ic*208-1436
154, *Ko* 1 23 add κηρυξ και αποστολος και α διακονος (1 *T* 27) *H*84 3, 24 add μου p
παθημασι (*Phi* 17 11 16) *H*82* 162 *Ia*1066 8156 8355 *Ib*157 8260f 8309 *Ic*154 1436, 26 ο εγνωρισθη
1 εφανερωθη δε (*Eph* 35; m εφαν-) *Ic*1436, ο 1 δε *H*74 *Ia*172 *Ic*8259 1436 *K*λ^a, 21 add
και των εν Ιερραπολει (413) *H*103 *Ia*200f 502 *Ib*8368 *Ic*8259, 324 θū 1 χū (1 *K* 45 *Phi* 1 28;
m χū) *Ib*8360 8361 *Ic*208-116-1436, 412 ητε 1 στητε (*Phi* 110) *Ia*202 359 *Ic*551 8259 468,
1 *Th* 11 add και α πατρι (hāufig) *Ia*1228 *Ib*8369 *Ic*208-1436 *K*8364, 8 θεου 1 κυριου (213;
m χū) *H*82* *Ia*101 1066 *Ic*8259*, 25 add προς υμας p εγεννηθημεν (1 *K* 23; com) *Ia*1066,
14 Xū 1 θεου (vgl *Eph* 3 21 523ff) *Ic*208, 518 add εστιν α θελημα (48) *Ia*64 1026ff 200 8202
8505 *Ic*208-1436, 2 *Th* 21 om ημων (112^b) *H*81 86, 33 add και p ος (1 *K* 18 uō) *H*84
*Ia*1066 216 359-8505 *Ic*174, *Hb* 214 75 *Phm* 12 add δε p τουτο (1 *P* 1 25), 410 add παν-
των α των (4) *Ia*1026f *Ic*208-1436, 11 απιστιας 1 απειθειας (312 19) *Ic*1436, 16 add αυτου p
χαριτος (*Eph* 27), 510 add εις τον αιωνα p αρχιερευσ (620) *Ia*1066 216 359-8505 *Ic*174, 72 add
ο πατριαρχης p αβρααμ (4; com), 17 add αυτω p γαρ (*Ko* 4 13), 89 διεθεμην 1 εποισησα
(vgl 10 *Ac* 3 25; m εποισησα) *Ia*367 *Ib*8370 *Ic*1436-158, 116 add θεω p ευαρεστησαι (5; com)
*Ic*468, 2 *T* 12 add ημων p πατρος (1 *T* 12 *K*) *H*257 *Ic*8259, 8 add Iū Xū p χū ημων
(1) *H*103 *Ic*158, 36 add πολλαις p αμαρτιας *Ic*208-1436-158, add και ηδοναις α ποικιλαις
(*Ti* 33) *H*84 *Ic*1436-158, 12 εν Xū 1 εν Xū Iū *H*257 *Ia*101 *Ic*158, *Ti* 11 ~ Xū Iū (2 *T* 11),
13 ~ αληθης εστιν (*Jo* 8 17 3 *Jo* 12) *Ia*1028f *Ib*8368 *Ic*208-1436, 25 add και η διδασκαλια α
βλασφ. (1 *T* 61) *H*83 *Ia*367f 64^e.

Sodann begegnen einige Änderungen im Kasus, Numerus, Tempus, Modus:
1 *K* 55 παραδοτε (m tradatur) *Ia*64^e, 72 την πορνειαν 1 τας πορνειας *Ia*1028f lat, 133
καυθη oder καυθησεται 1 καυθησμαι (m -σομαι) *Ia*8254 *Ic*208-116, 1422 αι δε προφηται
(nach αι γλωσσαι 22^a; m corr), *Ga* 47 δουλοι υιοι . . -οι . . -οι 1 -ος (nach 6),
Eph 210 αυτω 1 -οις (m -οις), 414 τας μεθοδιας 1 -την -αν *H*84. Nur 1 *K* 72 findet
sich auch in syP.

Ferner finden sich einige Wortvertauschungen: *Rm* 116 29f 39 1012 1 *K* 1 22 24
1032 *Ga* 23 327 gentiles 1 Ελληνες (vgl 1 *K* 1 23), *Rm* 14 11 χω 1 θεω *Ic*208f (m θεω),

1 K 117 θεος 1 X⁵, 48 δε 1 γε, 724 $\bar{\alpha}\omega$ 1 ω (^m ω), 812 ουν 1 δε I^a251^e208, 108 τες-
 παρες 1 τρεις (^m τρεις) H¹⁶² I^a8505 I^c174, 1227 μελους 1 μερους (^m -p-), 1440 γαρ 1 δε
 (K om δε), 2 K 110 ηλπικαμεν δε 1 εις ον ηλπ. I^a216 I^c174 1436 (^m εις ον 1 δε), 11 εν
 προσωπω πολλων (^m εκ πολλων -ων I-H-K) I^a8180-216, ~ εν πολλω πρ. H¹⁰³¹ I^a1028f
 I^b78 I^c8259, 44 quoniam 1 εν ος, 6 αυτος 1 ος, 511 θεου 1 $\bar{\alpha}\omega$ I^c218-1436 154*, 810 εκει-
 νοις 1 τουτω (^m τουτω), 92 πολλους 1 πλειονας, 139 γαρ 1 δε I^a170, Ga 415 δε 1 γαρ
 I^a172, 525 ζωμεν ουν 1 ει ζωμεν H⁸⁶ I^c1436, Phi 125 χαριν 1 -ραν I^c1436, 1 Th 48
 ημας 1 υ- (^m υ-) H⁸⁴ I^a1066 106 264 8137 I^b78 I^c208-551-1436, Hb 53 δια ταυτα 1 δι αυτην
 I^a502, 711 εστι 1 ετι (^m add ετι α εστι) I^a101 I^c208, 911 γενομενων 1 μελλοντων (^m
 μελλ.) H^{81*} I^a1026f I^b78 I^c208-1436. Nur die letzte begegnet auch syP.

Verhältnismässig zahlreich sind dagegen Additionen, alle mit verschwinden-
 den Ausnahmen (Rm 1132 1623 1 K 78 10 14 18 2 K 412 Ga 526 Eph 114 39)
 obelisirt: Rm 113 animo meo p προεθεμην, 38 καθ ημων p φασιν, 13 factu fuit p
 δια νομου, 18 οτι α ουτως, 58 και p δε, 63 αδελφοι p αγνοετε I^a170 173 I^c208f,
 9 και α ουκετι, 72 αυτου p ανδρι, 93 ημων p δοξαν, 1019 και α επ', 1132 ανθρω-
 πους^{bis} p παντας, 1219 και α εγω, 20 δε p εαν² H⁸⁶ I^a101 116 8268 8355 8359 K⁵⁰⁰, 1615
 και α Nηρεα, 23 ημων p αδελφος I^c208f, 1 K 416 αδελφοι μου p υμας, 78 οτι α
 καλον H⁸³, 924 εαυτω p λαμβανει, 26 και α ουτως², 104 αυτου p ακολουθουσης
 εκεινη p πετρα, 123 οτι p λεγει I^a65, 1418 οτι α παντων lat I^a1028f, 1533 γαρ p
 φθειρουσιν I^a200 I^c208f Aθ, 37 σπερματων α λοιπων, 167 ως α εν, 2 K 14 και α
 ημας², 33 γαρ p και H⁸⁴⁸ 162 I^a1066 172 8202-216-8372 I^c8259, 31 ad alios p συστατικων²,
 412 μεν α θανατος, 13 και p διο, 63 ημων p διακονια I^a1026ff 552 I^c208-1436 8259, 4 εν
 διωμοις p αναγκαις I^b365-398 I^c1436, 78 πρωτη p επιστολη I^c1436 381, 11 τουτω α τω
 πραγματι, 16 ουν p χαιρω (syhm ουν = I^a8180-216-8372 8305 I^c8259), 83 αυτου p δυναμιν,
 93 αλλ α ινα I^a1066 8505 I^c8259 O¹⁶, 1110 μου p καυχησις, 121 δε p ου (mehrfach δε 1
 δε α ου), 131 ινα α επι H^{82*} I^c258, 135 αρα p μητι I^a1066 172 200 I^c154 K^c8364 8365,
 Ga 14 τουτου p αιωνος, 512 δε α, παντες p και, 13 υμων p ελευθεριαν I^a1066 8180-8202-
 216 359-8505, 26 και α αλληλοις, Eph 112 και χαριτος p αυτου, 14 και χαριτος (syP)
 I^c1436, 15 μεν p καγω, 16 μεν p παυομαι, 320 και α υπερεκπερισσου, 533 και α η δε,
 Phi 125 χαριν 1 -αν I^c1436, 313 aliter α περιπατουςιν, Ko 111 και α εν, 323
 δε p ο, 1 Th 42 αδελφοι p γαρ, 410 και α τους² I^a8180-8202-8372 I^c208-1436-116 174
 H⁸⁶ 103, 2 Th 22 υμων p νοος I^c8259, Hb 411 οι πιστευσαντες p καταπαυσιν (3),
 62 και α βαπτισμων, 101 αι α ουδεποτε H¹⁰³ I^a8180 I^c1436-158, 28 και δακρυων p
 οικτιρμων I^a1026f, 36 εκαστος p κομισθησθε I^c208-158, 1111 εις το τεκνωσαι p ελαβεν H³
 162 I^a1026f 172 359-8505 I^c1436-158, 14 αυτων p πατριδα. Von ihnen finden sich die in
 Rm 1132 1 K 78 148 2 K 14 413 131 Ga 513 Eph 320 2 Th 22 d. h. die allerharm-
 losesten auch in syP.

Dagegen ist nun die Zahl der I-Lesarten in sy^h überraschend gross. Dass I
 und nicht H, auch nicht I-H-K die Quelle ist, wird dadurch gewiss, dass ein
 grosser Teil derselben aus I-Sonderlesarten (in der Liste durch Beifügung von I
 gekennzeichnet) besteht. Übrigens sind die meisten derselben vom Korrektor durch
 K ersetzt. Da darunter auch nicht wenige der auch in syP erscheinenden I-Lesarten
 sind, wird deutlich, dass nicht syP, sondern K es war, wonach der Korrektor den
 Text überarbeitete. Es seien nur für Rm 1 K die Belege ausgezogen: Rm 19 μοι 1
 μου I, 16 om του X⁵, 27 δε 1 τε I, 21 add κριματι p γαρ I, 58 ~ ο θεος εις ημας I,
 17 add και p δωρεας I, 621 add μεν p το I, 838 add ουτε εξουσαι (*om) I, ~ δυνα-
 μεις p μελλοντα, 93 ~ αναθεμα ειναι αυτος εγω, 19 ~ μοι ουν, 101 αυτων 1 του
 Ισραηλ, 1113 δε 1 γαρ, 23 ~ εστιν ο θεος, 123 add του θεου p χαριτος I, 139 ~ τω
 λογω τουτω, 155 ~ Ιν X⁵, 9 add $\bar{\alpha}\omega$ p εθνη I, 11 add λεγει p παλιν I, ~ παντα τα
 εθνη τον $\bar{\alpha}\omega$, 14 αλληλους, 16 ~ X⁵ Ι⁵, 162 ~ εμου αυτου, 16 add πασαι, 18 om Ι⁵,

21 *ασπάζεται*, 23 ~ *ολης της εκκλησιας*, 1 K 122 *σημεια* 1-ον, 23 *εθνεσιν* 1 *Ελληνισιν*, 27 ~ *καταισχυνη τους σοφους*, 211 *εγνωκεν*, 31 ~ *λαλησαι υμιν*, 2 *om και*, 46 α 1 ο, 17 add *Ιϋ*, 52 *πραξας*, 4 *om X⁵²*, 5 add *ημων (*om)*, add *X⁵ (*om)*, 61 add *εξ α υμων I (*om)*, 2 add *η (*om)*, 10 *om ου α κληρονομησουσιν*, 11 add *ημων (*om)*, add *X⁵ (*om)*, 15 *αρας*, 729 ~ *εστιν το λοιπον*, 34 add *και*, 37 ~ *εν τη καρδια εδραιος*, 38 add *την εαυτου παρθενον (*om)*, 40 *γαρ* 1 *δε² (m δε)*, 97 *om η α τις³*, 8 *ου p ταυτα* 1 *ουχι α και*, 10 *om αυτου (m add)*, *om επ ελπιδι p μετεχειν*, 20 add *μη ων αυτος υπο νομον*, 109f *om και p καθως*, 1114 *om η α ουδε (m add)*, 17 *παραγγελλω ουκ επαινων*, 27 *om τουτον*, *και* 1 *η I (m η)*, add *του κυ p αναξιος I*, 1212 *om του ενος*, 25 *σχισμα* 1-ατα, 139 *γαρ* 1 *δε*, 12 add *ως I (*om)*, 1418 *om μου*, 26 ~ *αποκαλυψιν . . γλωσσαν*, 33 add *διδασκω I*, 39 add *μου*, 154 ~ *τη ημερα τη τριτη*, 12 ~ *εν υμιν τινες*, 29 *αυτων* 1 *νεκρων²*, 31 add *αδελφοι*, 38 ~ *διδωσιν αυτω*, 57 *δοντι* 1 *διδ-* (m *διδ-*) *I*. Ein Grund für die Auswahl ist nicht erkennbar. Dagegen ist an dieser Liste die Frage zu entscheiden, ob *I^c* die Quelle der zahlreichen *sy^h* mit *I^c* gemeinsamen Lesarten ist, oder umgekehrt *sy^h* die Quelle für *I^c*. Von den eben aufgezählten *I*-Lesarten sind nun Rm 21 1 K 211 46 17 52 738 1114 1557 gar nicht, verschiedene andere sehr schwach in *I^c* vertreten. Es müssen also vielmehr die in diesen Listen begegnenden *I^c* mit *sy^h* ausschliesslich oder fast ausschliesslich gemeinsamen Lesarten umgekehrt aus *sy^h* nach *I^c* übertragen worden sein. Noch auf eine andere bedeutsamere Frage fällt von hier aus ein Licht. Etwa ein Drittel der *I*-Lesarten in Rm 1 K findet sich, wie in bescheidenerem Umfang nicht wenige der in den früheren Listen aufgezählten *sy^h*-Lesarten, auch in *sy^p*: Rm 19 16 5 17 101 1113 155 11 1616 1 K 122 23 27 53 bis 62 11 bis 738 910 bis 1114 17 27^{a b} 1212 25 139 12 1418 26 39 1512 31 38. Nun ist aber eine Einwirkung von *I* im *K*-Kreis sehr viel seltener als eine Einwirkung von *K* auf *I*-Texte. Schon dies macht wahrscheinlich, dass der *sy^h*-Text älter ist als *sy^p*. Ja es gibt Stellen, die deutlich verraten, dass *K* in den in unserem *sy^h*-Zeugen erhaltenen Text erst eingedrungen ist. So ist Rm 139 *ου ψευδομαρτυρησεις*, was *K* α *ουκ επιθυμησης* addirt, in *sy^h* *ουκ επιθ.* eingesetzt, 11 *υμας* omittirt, wofür *K* *ημας* und zwar α *ηδη* schreibt, 158 *K* add *lv p X^v*, *sy^h* (auch sonst häufig) α *X^v*, 1 K 82 *K* add *δε α τις*, *sy^h* *δε* 1 *τις* (doch *om sy^h τις* auch 1116). 2 K 713 *I* *επι δε τη παρακλησαι ημων*, ebenso *sy^p*, *K* *υμων* 1 *ημων*, ~ *δε p περισσοτερως*, *sy^h* *επι τη παρακλησει υμων*, *επι δε τη παρακλησει ημων περισσοτερως*; d. h. in die Vorlage war die eine Form einkorrigirt, in der Abschrift finden beide Platz; * hat *επι τ. π.* *υμων* obelisirt, also nach *sy^p* die *I*-Lesart hergestellt, Ti 14 *K* *ελεος* 1 *και* nach 2 T 12, *sy^h* add *ελεος α και*, Phm 2 *K* *αγαπητη* 1 *αδελφη*; *sy^h* add *αγαπητη p αδελφη*, *om *αδελφη*. Nur Rm 158 1 K 82 Phm 2 kann die *K*-Eintragung auch aus *sy^p* stammen, das mit *K* geht; also ein neuer Beweis, dass auch für diese in den *sy^h*-Text selbst, wie er uns vorliegt, aufgenommenen Lesarten *K* und nicht *sy^p* die Quelle war.

Dieselbe Doppelschicht wiederholt sich, wenn auch in ganz bescheidenem Umfang bei den wenigen Spuren von *Ωρ*-Einfluss in *sy^h*. Im *sy^h*-Text selbst finden sich an *Ωρ*-Sonderlesarten nur: 1 K 123 *αυτου* 1 *θεου H^{δ3*} δ6 Ia²⁰⁰ Ic^{δ259}*, 311 ~ *X^ξ Ιξ Ia^{1026 fff} δ372*, 54 *om ημων² H^{δ3} Ic²⁰⁸*, 919 *παντας* 1 *πλειονας (m πλειοντας) Ia^{δ5 fff} 397 Ic²⁰⁸*, Eph 16 add *ου αυτου p ηγαπημενω (c om) Ia^{1026 fff}*, Phi 215 *ητε* 1 *γενησθε (I 10) H^{δ4} Ia^{1026 fff}*, Ko 319 add *υμων p γυναικος (c om) H^{δ2*} 74 Ia^{1026 fff} Ic^{δ259} (εαυτων Ia²⁰⁰)*. Davon findet sich in *sy^p* nur Ko 319 und von Eph 16 wenigstens *αυτου*. Aber auch der Korrektor hat noch *Ωρ*-Lesarten eingetragen: Rm 419 *om ηδη*, 714 *δε* 1 *γαρ*, 115 *om ουν*, 1 K 620 *om δη H^{δ2*}*. Von ihnen finden sich allerdings Rm 419 115 auch in *sy^p*, von wo die Korrektur also stammen könnte. Aber woher dann Rm 714 1 K 620?

Ja einmal hat fast sicher $K\lambda^a$ auf die Textgestalt sy^h eingewirkt: Ko 3₉ schreibt $K\lambda^a$ επιθυμῶν 1 πράξῃν αὐτοῦ, sy^h addirt καὶ επιθυμῶν p πράξῃν αὐτοῦ; das Fehlen des 2. αὐτοῦ macht den Ursprung aus $K\lambda^a$ fast gewiss. Der Korrektor hat übrigens den Zusatz obelisirt.

Diese Übersicht macht es aufs höchste wahrscheinlich, dass sy^h für Pls eine gegenüber sy^p ältere Form der syrischen Übersetzung repräsentiert. Die griechische Vorlage derselben war ein nach K abgeschwächter, von Ωp ganz leise beeinflusster I -Text. Für den Sieg von K über I im syrischen Kirchengebiet bildet dann sy^p das Dokument. Dieser ältere syrische Text sy^h hat aber in dem Schöpfer von I^c einen Verehrer gehabt, so dass nicht wenige seiner Sonderlesarten in I^c Aufnahme fanden.

Aber auch sy^h selbst dokumentiert den Wandel der Autoritäten an sich. In unserem sy^h ist schon nicht mehr die ursprüngliche Übersetzung erhalten. Dass in der Vorlage K -Eintragungen erfolgt sind, verriet uns manche seiner Lesarten durch die ungeschickte Art ihrer Übernahme (S. 1960). Wie viele aber mögen so richtig übernommen sein, dass sy^h keine Spur davon aufweist, dass sie dem Archetyp nicht angehörten. Und dieselbe Entwicklungslinie setzt sich nun an den Korrekturen, die der sy^h -Text in unserem Codex erduldet hat, fort.

Ein grosser Teil derselben hat nur den Zweck, den syrischen Text ganz mechanisch dem griechischen Wortlaut anzunähern, eine Analogie zu den an I^a 1028f zu beobachtenden Abwandlungen des I^a 1-Textes. So werden im Syrischen schwer entbehrliche Flickwörter durchweg obelisirt. Z. B. Rm 5₂₀ aus der Übersetzung von παρεισθῆναι durch introiti in medio das in medio, 7₁₂ aus subjecta viro für υπανδρός das jecta. Diese blossen Pedanterie interessiert uns hier nicht weiter. Aber daneben sind, wie die vorhergehenden Listen zeigen, zahlreiche Abweichungen von K nach K korrigiert. Ob wirklich hin und her nicht K , sondern sy^p die Norm für den Korrektor abgab, kann nur eine genaue Vergleichung des Syrischen sicher stellen. Folge einer missverstandenen K -Vorlage mag auch sein 2K 116 om της σωτηρίας H 61 648 162 I^a 6372 I^c 6259. Einigmal ist sicher sy^p die Norm für den Korrektor: 2K 123 om ετι, ausser sy^p nirgends nachgewiesen; dann wohl auch Eph 3₁₅ ουρανῶν 1 -οις (häufig) H 3 103 162 I^a 101 172 182 202-216 367 6505 551. Merkwürdigerweise kommt nun aber auch gelegentlich das Umgekehrte vor. So ist die I -Lesart vom Korrektor in Rm 1K eingetragen: Rm 14₁₅ γὰρ 1 δε, 15₁₉ αἰῶν 1 θεοῦ, 1K 115 εβαπτισθητε 1 -τισα, 54 om X^u, 66 ταῦτα 1 τουτο, 7 om οὐν, 7₃₉ om αὐτης, 82 om δε, 7 συνηθεια 1 συνειδησει, 91 om X^v, 109 x^v 1 X^v (hier ist X^v wohl I -H-K), 11 τυπικως 1 τυποι, 14₃₄ om υμων, durchweg gegen sy^p , ein sicherer Beweis, dass mindestens neben sy^p noch griechische Texte von dem Korrektor berücksichtigt worden sind. Bemerkenswert ist auch, dass I^c dieser Text nicht war; da verschiedene der eingetragenen Lesarten I^c fremd sind. Dass auch gelehrte Interessen mitspielten, zeigen die vorhin schon genannten Eintragungen von Ωp -Lesarten und Rm 5₁₂ die Tilgung von ο θανατος² mit $K\lambda^a$ I^a 1026ff I^c 208f, 1K 317 αὐτον 1 τουτον mit Ωp H 64 257 I^a 1026ff, 9₂₅ om οὐν p μεν mit $K\lambda^a$ I^a 1066 173 6459 I^b 6356, Eph 4₁₃ σωματος 1 πληρωματος Ωp 1:5 (add σωματος), Phi 3₂₀ δε 1 γὰρ Ωp I^a 172 200 sy^p , Ga 1₁₅ om ο θεος H 61 I^a 55 66 I^c 208, Hb 5₁₂ διδασκεσθαι 1 διδασκειν Ωp I^a 1066 359. Sollte hierher auch Phi 4₇ X^u 1 θ^u H 64 aus Ku gehören?

Auch Reminiszenzen sind manchmal eingetragen worden; so z. B. Rm 5₁ δε 1 οὐν (618 22), 16 om γὰρ (810) I^a 1028f 357 I^c 69 468f, 11₃₁ αὐτοῖ 1 οὐτοῖ (31b) H 162 I^a 1026-

1028f 200, 152 om *αλλα* *α καθως* (9 uö) *I*^c208, 1 *K* 614 add cum eo p εξεγερει (Eph 26 *K*o 212 31), 75 add horae p προς καιρον (1 Th 217), 39 αποθανη 1 κοιμηθη (Rm 73) *H*⁶⁴, 84 δε (p περι) 1 ουν (ι) *H*⁶⁴⁸ *I*a 55 113 200 2353 *I*b 270 *I*c 158, 1016 *κω* 1 *X*52 (1127) lat *Θετ* *I*a 1026ff, 1524 om *και* *πασαν*, om *πασαν* *I*a 70 2180 (*K*o 215), 2 *K* 111 om υπερ *ημων* *I*c 208, 32 om ανθρωπων (1 *K* 1424), 716 add ουν p *χαρω* (1 *K* 716) *I*a 2180-216-2372 2505 *I*c 174 2259, 911 *ομων* (10) *H*3 *I*a 65 106 2157 2155 2454 *I*b 2152 365-398 *I*c 174 2259 551, 1220 δε 1 *γαρ* (113) *H*¹⁰³ *I*a 1066 172 216 2505, 21 om μου p ο *θεος* (meist) *I*c 1436, *Ga* 12 om παντες (Phi 421) *I*a 2180 *I*c 1436, 6 *ημας* (2 *P* 13 1 *P* 510) *H*^{48f} 1022, Eph 69 εν 1 *παρ* (häufiger) *H*¹⁰³ 162 *I*a 101-264 200 2505 *I*b 2260f 2360 *I*c 158 254, Phi 314 κατασκοπων 1 *κατα* σκοπον (*Ga* 24) *H*¹⁰³ *I*a 2505 *K*^c 2376, *Ko* 112 *ομας* (16) *H*²¹⁻² 3 *I*a 2157 172 205 367 2372 502 *I*b 75 2265 *I*c 174, 127 *πλατος* 1 *πλουτος* (Eph 318) *I*c 258, 410 *επιστολας* 1 *εντολας* (Ac 92 225), 1 Th 31 om παντοτε (Rm 111 uö) *I*c 208-116-1436, Hb 28 om αυτω (84) *H*²¹, 2 T 110 *κω* 1 *σωτηρος* (meist) *H*²⁶ 162 *I*a 2300. Von einem geringen Rest der Korrekturen ist zurzeit die Quelle nicht sicher anzugeben: Rm 619 om νυν *I*c 169, 912 add *γαρ* p *ερρεθη* *H*²⁶ 3 *I*c 2259, 104 δε 1 *γαρ*, 20 om δε, 1413 om ουν, 1 *K* 55 τουτον 1 τοιουτον *I*a 2101, 612 om *εγω*, 1 *K* 1115 αυτης 1 -η *H*^{162*} *I*a 168 *O*⁶⁶, 1510 om του *θεου*, 2 *K* 111 om υπερ *ημων* *I*c 208, 116 om δε p ει *I*c 208, Phi 320 εξ *ων* 1 εξ *ου* (auf ουρανοis statt auf πολιτευμα bezogen), 1 Th 218 om *και* *I*c 1436, Hb 1117 om Αβρααμ *H*²⁶ *I*c 1436 (~ Αβρ. p *Ισαακ* *I*a 1026 *I*c 208-158), 1 T 215 add *και* συνεσεως p *σωφροσυνης* *I*c 208-1436 (~ συν. *και* α *σωφρ.* *I*c 158), 2 T 14 *πληρωθης* 1 -θω.

Diese gesamten in sy^h eingetragenen Korrekturen sind nach dem allem für den nach dem Urtext fahndenden Textkritiker ohne Bedeutung, von Interesse nur für die Geschichte des syrischen nt Textes.

Die Sonderlesarten der drei Rezensionen und der allen dreien zu Grund liegende Text (*I-H-K*).

494. Zur Orientirung. Wieder ist es deutlich, dass hinter den drei Rezensionen ein in der Hauptmasse einheitlicher Text steht, den sie nur rezensirt haben. Ihre Abweichungen von diesem wie bisher mit *I-H-K* zu bezeichnenden Text können die verschiedensten Ursachen haben. Ein Teil ist dem Sprachgeschmack und den sprachlichen Grundsätzen der Rezensenten zuzuschreiben. Mit ihren wichtigeren Sonderlesarten aber folgen die einzelnen Rezensionen natürlich einer ihnen aus irgend welchem Grunde Vertrauen erweckenden Überlieferung, d. h. die betreffenden Lesarten sind älter als die Rezensionen. Und es kann nur gefragt werden, woher sie wohl stammen mögen und warum der Rezensent ihnen den Vorzug gegeben hat. Stehen aber die beiden andern Rezensionen gegen die dritte, so ist zu folgern, dass die von zwei Rezensionen übernommene Lesart die im 3. Jahrhundert verbreitetere, d. h. die *I-H-K*-Lesart sei. Die grosse Mehrzahl der nur einer Rezension zugehörigen Lesarten beruhen wenigstens bei *I* und *K* auf Paralleleinwirkungen. Dass

solche irgendwo und -wann sich einem Textkundigen unbemerkt aufgedrängt haben oder von einem gelehrten Textvergleichler als Randglossen beigeschrieben und von der nächsten Generation als von demselben bevorzugte Lesarten angesehen und in den Text aufgenommen worden sind, ist ein an sich leicht vorstellbarer Prozess. Wir können ihn aber an Origenes noch reichlich illustrieren. Es ist nur natürlich, dass ihm gelegentlich bei seinen Citaten der Wortlaut verwandter Stellen in einander floss. Häufig bezeugt er an anderer Stelle noch, dass ihm der sonst allgemein überlieferte Wortlaut wohl bekannt ist. Manchmal fehlt dies Korrektiv. Das kann aber gut nur Zufall sein. Nun haben aber zahlreiche einzelne Codd, wie eine spätere Zusammenstellung beweisen wird, diese bei Origenes allein nachweisbaren aus Parallelen stammenden Sonderlesarten in ihrem Text, d. h. der Besitzer einer Vorlage des betreffenden Codex hat, wofür uns *I^b* eine glänzende Illustration bietet, deren Text nach Origenes, besonders nach seinen Kommentaren verbessert. War eine solche Lesart in den von dem Rezensenten herbeigezogenen Codd mehrfach zu finden, so empfahl sie sich ihm eben durch die Übereinstimmung mit anderen Stellen, weil sie sich ihm dadurch als die Sprache des heiligen Geistes auswies. Wir werden heute mit grösserem Recht umgekehrt entscheiden. Denn gerade wenn eine Reminiszenz die Lesart unterstützte, ist das Aufkommen und Herrschendwerden einer davon abweichenden Lesart ihr gegenüber nicht begreiflich; wohl aber die Verdrängung einer eigenartigen Ausdrucksweise durch die von anderwärts her im Ohr liegende. Die gesamten so von einer der Rezensionen aufgenommenen Parallelesarten hier in Listen zusammenzustellen ist wertlos. Der Apparat wird sie mit ihrer Bezeugung nachweisen. Nur bei *H* seien sie hier schon gebucht, um zur Anschauung zu bringen, wie selten sie sind, was für die später nötig werdende Beurteilung problematischer *I-H-K*-Lesarten, wo Parallelen in Frage kommen, von Bedeutung ist. Nur eine für *I* sicher bezeugte Reminiszenz, die eine Gedankenlosigkeit in den Text bringt, sei erwähnt: *Ko* 1 24 ος εστιν Ι ο εστιν (18) *I^a* 55 64 1026*f 65 ff-200-264 354 367 f 8454 *I^b* 161 8260 270 8360 8361 *I^c* 158 8259 466 *H^{16a}* 257, sonst nirgends bezeugt, und darum eben sicher *I*.

Ebenso erübrigt es sich nach den Listen in §§ 302—320, die Eigentümlichkeiten jeder der drei Rezensionen in Sprachformalien aufzuzählen. Nur bei *I* seien die wichtigsten zusammengestellt, weil sie für die Existenz der *I*-Rezension einen schlagenden Beweis geben.

Wir werden nun zuerst für jede der drei Rezensionen deren Sonderlesarten, soweit über diese Taxirung der betreffenden Lesart kein Zweifel sein kann, unter Ausschluss der Paralleleinwirkungen bei *I* und *K* und der Sprachformalien bei *H* und *K* zusammenstellen, ohne auf die Frage nach ihrer mutmasslichen Herkunft einzugehen. Dabei bleiben nur die auf Origenes zurückzuführenden, deren jede Rezension eine ziemliche Anzahl aufweist, um Wiederholungen zu vermeiden, für die spätere zusammenhängende Behandlung des Origenestextes vorbehalten. Sodann wird bei denjenigen unter den Rezensionen differierenden Lesarten, wo es nicht ohne weiteres auf der Hand liegt, welche die von *I-H-K* abweichende Lesart ist, in Einzelerörterungen die Entscheidung darüber zu versuchen sein.

495. Sichere Sonderlesarten der Rezension *H* (unter Ausschluss der § 302—320 gesammelten Sprachformalien und der später zu erörternden mit Kl^a - $\Omega\rho$ übereinstimmenden Lesarten).

1. Paralleleinwirkungen sind bei *H* sehr selten: Rm 11 13 add ουν p μεν $H^{\delta 1-2}$ $\delta 3$ $\delta 4$ 103 162, 1 K 3 12 om τουτον p θεμελιον (10) $H^{\delta 1-2*}$ $\delta 3^*$ $\delta 4$ 162 sa Ku Ambr, 1 K 11 24 om κλωμενον (Mt 26 26 Mk 14 22 Lk 22 19) $H^{\delta 1-2*}$ $\delta 3^*$ $\delta 4$ $\delta 48$ Ib 78*- $\delta 356$, 14 5 δε 1 γαρ p μειζων (13 13) H bo Ia 168 $\delta 453$ -173 Ib 78- $\delta 356$, 2 K 2 2 om εστιν (Rm 8 34 1 P 3 13) $H^{\delta 1-2*}$ $\delta 3$ $\delta 4$ Ia 1060, 9 8 δυνατος 1 -ται (13 3 Rm 14 4) $H^{\delta 1-2}$ $\delta 3^*$ 103, Phi 2 5 προνειτε 1 φρονεισθω (3 15 2 K 13 11 Ko 3 2) H Ia $\delta 251$ $\delta 300$ Ib 78, 2 Th 3 14 om και α μη (1 K 5 9 11) H bo Ia 173 Ib 78 go, συναναμγυσθαι 1 -σθε (1 K 5 9 11) H Ia $\delta 157$ $\delta 180$ 200 $\delta 453$ -173 Ib $\delta 260$, Hb 11 4 του θεου 1 του θεου (4 a) H $\delta 2$ $\delta 4$ $\delta 48f$ 103 Ia 65 1026* gg Kl^a (kann in den *H*-Zeugen sogut wie in den zwei *I*-Zeugen Fehler sein), 1 T 6 21 μεθ υμων 1 μετα σου H Ia 1028f.

2. Sonstige Sonderlesarten: Rm 11 20 υψηλα φρονειν 1 υψηλοφρονειν $H^{\delta 1-2}$ $\delta 4$ 162, 1 K 5 11 νυν 1 νυνι H Ia 254 Ib 78 Ic 466 K 9: 11 K 7, 7 35 10 33 συμφορον 1 -φερον $H^{\delta 1-2*}$ $\delta 3$ $\delta 4$, 7 35 $\delta 48$ 103 Ia 1026*, 10 33 $\delta 3$ (vac 7 35) Ib 78 Ic 208, 11 23 διεδιδετο 1 -δοτο $H^{\delta 1-2*}$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74 257 Ia 1026 70f 108* 264 1228 Ib 398 Ic 174, 15 17 add και α επι $H^{\delta 2*}$ $\delta 4$ 103 162 Ku sy p, 2 K 3 9 om εν α δοξη H Ia 172 Ib 78, 7 3 ~ προς κατακρισιν ου H Ib 78 O 18, Ga 6 9 εγκακουμεν λεκx- $H^{\delta 1*}$ (ενx-) -2 $\delta 4$ $\delta 48f$ 162 Ia 1026* $\delta 505$, Phi 2 9 add το α ονομα $H^{\delta 1-2}$ $\delta 3$ $\delta 4$ $\delta 48$ 74* Ib 78 $\Omega\rho$ Ku, Hb 9 26 add της α αμαρτιας H sa bo Ib $\delta 356$ gg $\Omega\rho$ (1 mal των αμαρτιων nach 1 3), 12 27 ~ την των σαλευομενων 1 των σαλ. την H Ia 200 $\delta 300$ $\delta 355$ (om την H 1031 Ia 1026*), empfahl sich als ungezwungenere Wortstellung.

496. Sichere Sonderlesarten der Rezension *I* (ausgenommen die Parallel- und die Kl^a - resp $\Omega\rho$ -Lesarten, einschliesslich der charakteristischen Sprachformalien).

Charakteristische Sprachformalien: Rm 1 9 μοι 1 μου Ia 1026-1028 $\delta 180$ 172 502 $\delta 505$ Ib $\delta 260f$ $\delta 458$ Ic 208 H $\delta 6$ K $\delta 200$ sy vg Or, 3 4 νικησεις 1 -σης Ia 1026f 64 70f-200 170 192 $\delta 180$ - $\delta 202$ - $\delta 355$ 359 Ib $\delta 356$ $\delta 368$ $\delta 458$ Ic 208-158* 114 466 H $\delta 2$ $\delta 4$ 103 287 K 4 uö (kann auch durchweg Schreibfehler sein), 4 8 λογισεται 1 -σται nach ου μη Ia 56 70ff-264 1066 168 175 $\delta 180$ - $\delta 202$ - $\delta 355$ $\delta 353$ $\delta 454$ Ib 161 Ic $\delta 101f$ $\delta 259$ $\delta 353$ H 3 74 K 4 uö, 8 32 χαρισηται 1 -σεται Ia 65-200 64 173 175 359 $\delta 372$ 502 Ib 396 270 $\delta 600$ Ic 174 $\delta 259$ H $\delta 6$ $\delta 48$ 103 257 K 189 K 7 $\delta 403$, 9 29 εγκατελειπεν 1 -λιπ- Ia 7 1026fff 1066 164 172 175 $\delta 180$ *- $\delta 202$ -216- $\delta 372$ $\delta 300$ $\delta 353$ 359 $\delta 454$ Ib $\delta 152$ 270 $\delta 507$ Ic 208f 154 174 $\delta 101$ 169 H $\delta 4$ $\delta 48$ 3 103 K 11 11, 11 1 Βενιαμην (H -ειν, K -ιν) Ia 7f-70 $\delta 156$ 170 175 357 $\delta 355$.

297399 **Ib** δ152f δ360 δ368 468 **Ic** 158 258 353 356 471 **H**¹⁰³ 257 **K** 453 **Kc** 107, 15 14 ἀγαθουσιν
Ia 7f-65f-200 1026ff 1066 106 δ251f 254 δ353f-δ372 δ355 δ454 δ305 **Ib** δ2 δ360 δ600 **Ic** δ101f 158 169 258 δ259
δ269 468 **H** 3 δ48f 74 162 **K** 4: 22, 16x κεχρηται 1 κεγγρ. **Ia** 65ff 175 δ180-δ202-δ372 205 354 367
δ353 **Ib** δ2 δ369 **Ic** 258 δ259 353 468 **H** δ48 **Kc** **K'** δ551, 1 **K** 4 8 ωφέλιν **Ia** 56 1026ff 1066 101 δ156
354 357 382 δ453-173 δ454 **Ic** δ101f 169 **H** δ6 **K** 5 6i 111 **O** 17 **O**¹⁷, 5 8 εορταζόμεναι **Ia** 70-200 1026 1066
δ156 170 184 δ180-δ202-210-δ372 1228 δ300 357 359 δ453-173 δ454 **Ib** δ2 δ152f δ356 δ360 500 **Ic** β9 δ101f 174 258
δ259 353 **H** δ4 3 74 105 **K** 7 vereinzel, 9 11 θεριασμεν **Ia** 65 65ff-264 1026ff 1066 170 172 173 354 357
δ355 359-δ505 **Ib** δ2 δ368 472 **Ic** β9 258 353 468 551 **H** 3 74 162 257 **K** 5, 12 εκκοπιτην 1 εγκ- **Ia** 65 65f-264
1026* 1066 106 164 168 173 175 δ202 δ251f 244 δ353 357 **Ib** 152f 209f 253 δ260f δ360 365-472 **Ic** β9f δ101 174 258
δ259 353 466 408 **H** δ2 δ6 162 **K** 7: 1 **Kc**, 16 ευαγγελιζομαι (nach εαν) **Ia** 65ff-200 1066 δ180-δ372 δ251f
δ300 δ353 354 359 367 δ454 **Ib** δ2 δ152f 270 472 δ600 **Ic** δ101 158 174 258 δ259 353 468 **H** 3 74 103 257 **K** 5 **Kc** **O** 1,
14 15 προσευξομαι bis **Ia** 55 56 1026ff 101 168 200-264 216 δ454 502 **Ib** δ2 **Ic** 169 **H** δ2 (nur 1) δ4 δ48 3
K¹¹¹ 204 **O** 1, 2 **K** 8 12 αν 1 εαν **Ia** 1026-1028f 1066 172 173 184 δ161 200 216-δ355 δ268 254 δ453 **Ic** 154
H δ2 **K** 5 54* **Kc** δ376 **O** 66 Δαμ, 1 1 x ωφέλιν **Ia** 56 65ff 1027ff 110 116 168 170 173 175 δ453-173 **Ib** δ2
171 270 δ309 **Ic** δ101f 169 174 δ259 **H** δ6 δ48 1022 257 **K** 11 453, Ga 3 1 εβασκηνην 1 -καθεν **Ia** 184
δ161 202 δ451f **Ib** δ152 δ260f 253 365-398 δ368 δ368 **Ic** δ101f 208-551 353-466 258 **H** 257, 5 12 ωφέλιν (vgl.
oben 1 **K** 28f) **Ia** 55 56 65ff-264 1066 113 164 354 δ453-173 δ454 **Ib** 171 270 δ309 δ507 161 **Ic** 154 169 **H** δ6 257,
5 17 αντικεινται 1 -κειται (Subj. ταυτα) **Ia** 55 65-200f 101 1066 216 δ353 δ454 476 502 552 **Ib** 157 253
Ic 154 551 **K** 5 54 **Kc** 107 186, 5 26 γενομεθα **Ia** 65-200-264 1026ff 1066 168 δ180-δ202-216-δ355 202 254
δ453 δ459 **Ib** 157 δ152 209f 253 δ360 365-398 **Ic** 1435-551 174 203 258 353 **H** 162 **K**¹¹¹ 214 **Kc** δ365, 5 26 αλλη-
λους 1 -λοις (vor φθονουτες) **Ia** 55 56 110 δ161 1028* 164 175 δ180-δ202-216-δ355 184* 202 205 δ251
δ254 254 256 δ300f δ353 δ453ff **Ib** δ2 δ152f 270 δ356 δ360 368f-396 δ507 δ600 **Ic** 154 158 258 δ259 356 466f **H** δ1
103 257 **K** 8: 9 **Kc** **K'** δ402 gg δ493 δ411, 6 12 διωκονται (nach 12) **Ia** 65ff 166-200-464 1028f 1066 168
173 δ180-δ202 δ254 354 δ454 δ505 502 552 **Ib** δ2 209 365-398 δ356 **Ic** 174 258 353-466 368 4436 **K** 8 δ3
δ4 3 74 257, 13 κалуησονται nach ινα **Ia** 1026ff 1066 113 168 170* 264 359 367 δ454 **Ib** δ360 **Ic** 203 258
353 468 551 **H** 3 257 (ist für **I** nicht gesichert), Eph 6 15 υποδυσαμενοι 1 -δησ- (vielleicht
nach ενδυσαμενοι 14) **Ia** δ4 65-264 δ156 184 1228 254 354 382 δ300 δ459 δ505 **Ib** 365 209 δ260 δ360 **Ic** 154 69
δ299f 551 7-158 **H** 257 **K** 5 188 204 δ257 **O** 1, Phi 1 30 ιδετε 1 ειδετε **Ia** 55 56 65ff-200 1026* 106 168
170* 172 δ180-216-δ372 254 δ254 δ300 δ353 δ454 δ505 502 **Ib** δ2 78-δ356 472f δ369 δ600 **Ic** 353 δ259 **H** 3 74 103 257
O 1 **K** ganz selten, 3 5 Βενιαμην **Ia** 1028f 64 70f δ161 170 δ254 δ454 **Ib** δ2 δ152 398 **Ic** 154 158 353 **H** 3 74 257,
Βενιαμεν (mit **H**) **Ia** 1026f 200-264 δ505* **Ib** 78 **Ic** 203? **K** 5, **K** 6 Βενιαμιν; da -μην in **K** nirgends
erscheint und in **I** so häufig, auch in **H** nur in von **I** beeinflussten Zeugen, ist es doch wohl
für **I** anzunehmen), 4 9 ιδετε 1 ειδετε **Ia** 55 56 65ff-200 1028f 1066 113 164 168 170* 172 δ156 254 δ254
δ355-δ372 δ453-173 δ454 502 δ305 **Ib** δ2 δ152f 161 209f δ356 δ360 **Ic** β9 174 258 δ259 353 470 **H** 3 δ48f 74 162 **K** 54
111 uö **O** 1, 4 19 πληρωσαι 1 -σει **Ia** 56 1026-1028f δ157 172 δ180-216-δ355-δ372 δ300 δ505 502* **Ib** 78-δ356
δ260ff δ360 472 **Ic** 174 208-1435-551 258 δ259 466f **H** δ6 δ48f 74 103 162 lat, 1 Th 4 6 διαμαρτυρομεθα
1 -αμεθα **Ia** 55 δ4 101-264 106 113 164 168 173 δ251 254 354 359 δ353 552 **Ib** δ2 δ152f δ260 270 368 **Ic** 169 δ259
(-ω-) 353 (-ου-) **H** 74 162 **K** 54 **Kc** δ376 **O** 1, 5 3 εφνιδιος 1 αιφ- **Ia** 55 65ff 1026ff 1066 164 173 δ300 δ355-
δ372 **Ib** 270 **Ic** 158 **H** δ4 3, 2 Th 1 11 αγαθουσιν **Ia** 55 56 65ff-200 1026ff 1066 113 164 210-δ355 354
δ353 367f δ454 δ505 552 <

170 δ180-δ372 δ254 δ353 367f δ454 552 Ib δ360 δ507 Ic 154 158 169 114 H3 K5, 9 16 διατιθεμενου 1 δια-
 θεμενου Ia 65-200-264 1066 δ202-216-δ355 δ300 δ453 δ454 Ib δ360 Kc, 18 ουδ 1 ουδε a η Ia 55 64 65-
 200 106 110 113 δ161 170 254 δ254 δ300 δ355 δ453-173 δ454 δ505 502 Ib Ic δ101f 169 154 466, 11 8 ευελλεν
 Ia 65ff-200-264 1026 164 172 184 δ180-216-δ355 δ300f 354 δ453-173 δ454 502 Ib 62 365-472f 469f δ507 Ic δ101f
 258 353 468 551 H103 K selten, 12 1 τρεχομεν Ia 55 56 64 65-200f-264 1066 δ180 359 δ454 Ib 62 δ192 209
 δ260 472* Ic δ101 174 δ259 258 353 551-158 H δ6 3 103 257 Kλ^a, 13 3 κατοχομενων 1 κατοχυ-
 Ia 56 65f-200-264 1066 113 δ156 168 172 δ180-216-δ355 δ353 354 δ453 δ454 δ505 552 Ib 62 78-δ356 Ic 174 258 468
 H3 1031 103 257 O1 K5 uö, 13 13 εξερχομεθα Ia 56 64 65-101-200f-264 1066 106 113 173 205 216-δ355 256
 354 δ454 552 Ib 62 δ209f δ360 Ic δ101 158 174 258 H3 257 K188 δ257 383 O66, 15 αναφερομεν Ia 55 65-200-
 264 106 δ180-216 205 δ454 Ib δ152f 253 δ360 δ370 Ic 69 δ101 174 258 1436 H3, 1 T I 20 Υμενους 1 -ναιος
 Ia 1026ff 1066 176 175 δ180-355 502 Ib 365-472f 270 δ356 H δ4 3 1022 257 (kann auch Latinismus sein),
 5 4 εγγονα 1 εκγ- Ia 55 56 65-200 1026* 1066 δ455-173 δ454 H δ6 103 257, 2 T I 15 Φυγελλος Ia 55
 65ff-264 1066 δ157 δ161 170 172 δ180-216 184 354 δ453ff 476 502 Ib 62 157 209f 253 365-472 δ368 Ic 208-158 δ101 1
 154 174 258 468 H δ4 Kc, 16 επεσχυνη 1 επαισ- Ia 168 110 δ161 205 216 Ib 157 365-398 469 Ic 69 466 468
 1436 O12 66 H δ2* K111 214 Kc 107 Kγ δ402, 4 10 εγκατελειπεν 1 -λιπεν Ia 55 56 70-200-264 1026ff
 1066 δ156* δ157 173 δ180-δ355 397 Ib 62 δ260 Ic δ259 H δ3 δ4 δ48 3 74 O1 K111 204, Kρισκης 1 Kρησ-
 Ia 55 56 64 1066 δ156 δ157 254 354 δ459 Ib 209 253 δ360 δ369 Ic δ101f 169 174 258 H162 O66 Ευα, 4 13 απε-
 λειπον 1 -λιπ- Ia 55 56 70-200-264 δ156* 175 δ180-216-δ355-δ372 502 Ib δ260 H δ3 δ4 3 74, 16 εγκατελειπον
 1 -λιπ- Ia 55 56 70-200-264 1026ff 1066 173 δ180-δ355-δ372 H δ3 δ4 3 74, Ti I 5 -λειπον 1 -λιπ-
 Ia 55 56 168 173 216-δ355-δ372 Ib 171 δ309 Ic 208 174 H δ3 δ4 3 74 1022 O1 K51.

Bezeichnend ist, dass Omissionen in I kaum, vielleicht überhaupt nicht vor-
 kommen. Der einzige wahrscheinliche Fall ist Eph 6 7 om τι Ia 70 172 216-δ355 δ300f 359-
 δ505 Ib 62 157 Ic δ259 H δ4 δ48f 374 103 162.

Ebenso findet sich nur eine einzige Wortumstellung in I: Ga 2 14 τη υποκρισει
 αυτων Ia 1026ff δ180-δ202-216-δ355-δ372 275 184 200 δ300 δ505 Ib δ260f δ360 Ic 208-1436 174 H δ6 δ48f 3
 1022 74 103 162.

Auch die Sonderlesarten sind ohne grosse Bedeutung: Rm 15 7 ημας Ia 7f-64 65f
 1026* 168 δ202 252f 367 502 Ib 62 171 365 472f 253f δ309 δ368 Ic 154 158 353-466 468f 470 Kc Kγ H δ1 3 103,
 16 3 Πρισκυλλαν 1 -καν Ia 55 56 δ157 170 δ161 184 δ180-216-δ372 202 δ454 367 δ457* f δ459 Ib 171f 253
 209f δ260f 365-472 δ507 Ic 116 114f 154 169 δ269 466 Kc H162 sy, 1 K 8 8 ομας Ia 55 56 64 1066 δ157
 216-δ355 251ff δ254 256 357 359-δ505 Ib 309 368 δ369 Ic 258 470 551 H δ2* δ6 δ48 K mehrfach, 10 16 ο αρτος
 1 τον αρτον Ia 1066 δ157 δ161 δ180-δ202-216-δ372 δ453 Ic 174 208f δ259 466 H δ6, 2 K 7 14 προς
 Τιτον 1 επι Τιτου Ia 1026ff 1066 172 δ180-δ202-216 δ353 δ505 Ic 174 H δ6 3 74 162 sy lat bo, 8 16
 θοντι 1 ζιθοντι Ia 55 1066ff 106 δ156* δ157 δ161 164 168 172 1228 δ254 205 Ib 62 161 171f 270 Ic 208 381 69f
 δ101f δ259* O1 12 K 54 298 480 Kγ 380 δ402 H162 257 sy lat, 12 12 μεντοι 1 μεν Ia δ180-δ202-216-δ355
 Ib 78-157 365-398 Ic 1436-551 H162 (αλλα τα μεντοι) 257, lat tamen (αλλα τα 1 τα μεν Ia 56 1066
 172 200 δ505 Ic δ259, fu vero; μεντοι muss I-Lesart sein, da αλλα nur eine Vereinfachung
 im Ausdruck ist; vielleicht unter fremdsprachlichem Einfluss), Phi 2 30 πληρωση 1
 αναπλ- Ia 55 64* 106 170 205 254 397 δ600 Ib 62 161 171 209f δ309 δ600 Ic δ101f 169 H δ1 K5 Kc δ255 Kγ
 O66, Hb 13 9 περιφερεσθε 1 παρα- (vgl Eph 4 14 Jud 12) Ia 55 113 δ157 168 200 δ453 Ib δ152
 209 253 δ260 Ic 154 258 δ259 H δ6 K5 188 204, 21 ημεν Ia 55 64 1026 101-264 113 170 δ156 δ251f 502 Ib δ152
 171f δ369 Ic 69 δ101 154 258 δ259 H δ2 δ6 1031 103 O1 K51 111 188 204 δ257 Kc Kγ δ403 sy p Θδτ,
 1 T 6 20 2 T I 12 14 παρακαταθηκην 1 παραθηκην (1 T 6 20) Ia 55 δ157 δ180-δ372 264 δ454 476
 Ib 157 209f 253 δ260f Ic 154 158 H257 Kc186 Iππ Χρ Θφ, 2 T I 12 14 Ia 184 476 Ib 157 253 δ309* 469
 Ic 154 158 Kc186 δ365, 12 Ia 170 δ180f, 14 Ia δ157 δ454 (der Wechsel der Zeugen spricht dafür,
 dass παρακαταθηκην I-Lesart war).

Die Additionen betreffen fast ausschliesslich Formwörter, Artikel und Partikeln:
 Rm 7 7 οτι p τι ουν ερουμεν (vgl 1 K 10 9) Ia 64 65f-200-264 1066 δ251f δ355 367 δ454 Ib 368 δ369
 H δ48 74 Kc Tert, 9 3 των α κατα Ia 1026ff 70 170 172 (των² ∩ των³) δ355 Ib 365-472 δ152f, 11 31
 υστερον a ελεηθωσιν Ia 1066 δ180-δ202-216-δ372 200 δ453-173 Ic 114f H δ48 (add γυν nach 31 a

H δ1-2 *Ia*^{1026*}, 2 *K* 120 του α θεου *Ia* δ161 172 δ180-δ202-216 δ453-173 *Ib* 78 δ152 δ260 δ360 *Ic* 208-1436-158 δ259 *H* δ4 257 *Kc* *Mr*. 515 ει α εις *Ia* δ156 δ157 168 184 δ180-δ202-216 δ252ff 254 502 δ505 *Ib* δ260ff 365-368 δ309 δ356 δ600 *Ic* 154 174 1436-551 *H* δ2° δ3* 103 162 257 *bo* *K* 5: 13 *Kc* *Kr* Διδ Βασ1: 1 *Ku* Αθ1: 1, 109 δε p ινα *Ia* 172 175 δ180-δ202-δ216 502 δ505 *Ib* 365-398 δ356 δ600 *Ic* 174 (μη δε) *O* 12 18 28 *H*¹⁰²² 103 162 *Kc*, Ga 29 μεν p ημεις *Ia* 1026f δ157 δ161 200 δ300f δ355-δ372 δ453 502 *Ib* 78 δ260f 270 365f-398 δ356 δ360 δ370 δ600 *Ic* 208-1436-158 258 *K* 6: 19 *Kc* *Kr* *H* δ2° δ3 δ4 103 257, *Hb* 7 17 ει p συ *Ia* 56 65ff-264 1066 170 δ180 δ453-173 δ455 *Ib* δ260f 368f *Ic* 208-158 169 δ259 353 *O* 12 *H* 3 257 *K* 6: 18, 21 ει p συ *Ia* 70-264 1026f 1066 δ180 δ453-173 δ454 *Ib* 78 *Ic* 1436 353 *O* 12 *H* 3 257 *K* 204 214 *Kc* 107 Ωρ? (56 add ει nur *Ia* 56 170 δ355 δ454 δ453 *Ic* 1436 *H* 3), 99 καθεστηκεν p ενεστηχота *Ia* 65ff 172 δ180-δ202-216-δ372 359-δ505 552 *Ib* δ152f δ260 δ360 δ309 *Ic* 174 δ259 1436 *H* 103 *Kc* δ376, 10 17 υστερον λεγει α και *Ia* 1066 δ157 (και υ. λ.) δ161 172 216 359 (και υ. λ.) -δ505 *Ib* 78ff (78 και υ. λ.) 469 472 *Ic* δ101f 551 *H* 103 *Kc* δ376 sy^h, τότε ειρηκεν 1 υστερον λεγει *Ic* 208-1436 (sollte die Addition aus dem Syrischen übernommen sein? Dort aus *Rm* 1510 stammen und nur bei der Rückübersetzung ins Griechische υστερον an die Stelle von παλιν gekommen sein?), 119 Αβρααμ p παρωκησεν *Ia* 56 65 170 δ180 254 334 476 δ505 *Ib* δ152f δ260 δ360 398 *Ic* 158 δ259 *H* 3 103 257 *Kc*, 9 την α γην *Ia* 56 1026f 1066 δ180-216 δ300 δ453-173 δ505 *Ib* δ152 δ260 209 472 *Ic* 158-1436 δ259 258 356 468 *H* δ6 3 257 *Kc* *Kr*, 11 σπειρα ουσα p Σαρρα *Ia* 1066 170 172 δ180-216 476 *Ic* 174 208-1436-158 468 *H* 3 103 *Kc*, σπειρα *Ia* 1026 *Ib* δ356 *Ic* 258 *H* δ6 lat sa bo sy, η σπειρα *Ia* 200 359 367 δ505 *Ib* 78 lat (σπειρα ουσα dürfte die *I*-Lesart, die Omission von ουσα fremdsprachlicher Einfluss sein), Ti 27 αγνειαν p αφθοριαν *Ia* 64 200f 172 216-δ372 552 *Ic* 208-1436-158 174 δ259° sy^h.

497. Sichere Sonderlesarten der Rezension K (abgesehen von Orthographie, Paralleleinwirkungen und Κλ^α- resp Ωρ-Lesarten).

Sonderlesarten, die auf dem Gebiet der Grammatik liegen, sind ziemlich häufig. Viele von ihnen bezwecken eine Hellenisierung der Sprache. So der Singular statt des Plural beim Verbum, wenn das Subjekt neutr. plur. ist: *Rm* 214 ποιη 1 -ωσιν, 1 *K* 1020 θυει 1 -ουσιν^{bis}, 1410 εστιν 1 εισιν, *Hb* 1150 επεσεν 1 -αν, 2 *T* 417 ακουση 1 -σωσιν. Ebenso verwirft er die Krasis und schreibt *Rm* 1123 και εκεινοι, 1 *K* 1610 2 *K* 210 και εγω, Ga 28 και εμοι, desgleichen die Elision und schreibt *Rm* 1019 επι εθνει, *Hb* 79 δια Αβρααμ; selbst ουπω ersetzt er 1 *K* 82 durch ουδεπω, ενεκεν *Rm* 836 durch ενεκα; er verwirft die Form συνιστανει und ersetzt sie 2 *K* 1018 durch συνιστων, Ga 218 durch συνιστημι. Bessere Formen dünken ihm ferner: *Rm* 121 ευχαρισθησαν 1 ηυχ-, 1 *K* 728 γημης 1 γαμησης, 2 *K* 36 αποκτενει 1 -ννει. Zweimal setzt er του vor dem Infinitiv 1 *K* 737 α θηρειν, 96 α μη εργαζεσθαι. Dreimal ändert er, wo das Reflexivpronomen in Frage kommt: *Rm* 124 εαυτοις 1 αυ-, 1414 αυτου 1 ε-, 1 *K* 115 εαυτης 1 αυ-. Besonders häufig sind Änderungen in der Verbalform: *Rm* 61 επι-μενομεν 1 -ωμεν gg *H* *Ia* 7 70 173 216 367 δ505 *Ib* δ260f 398-472 *Ic* 154 158 356 *K* 5: 20 (*K*^{11*} -ουμεν), dazu -μεινωμεν *Ia* 184 200 252ff δ372 *Ib* 171 396 *K* 5 *Kr* δ402, ζησομεν 1 -ωμεν gg *H* δ3 δ6 δ48f 162 *I* *K* 11: 23, 15 αμαρτησομεν 1 -σωμεν²⁰: 9, 826 προσευξομεθα gg *H* *Ia* 1026ff 7* 56 64 162 170 173 264 354 δ355 502 *Ib* 78 270 δ600 *Ic* δ259*, 1 *K* 75 σχολαζητε 1 -σητε, 11 απολειται 1 απολλυται, 147 διδω 1 δω, 34 επιτετραπται 1 επιτρεπεται, υποτασσεσθαι 1 -θωσαν (mit λαλειν coordiniert), 2 *K* 97 προαιρεται 1 προηρηται, Ga 24 καταδουλωσωνται 1 -λωσουσιν, 514 πληρουται 1 πεπληρωται, *Hb* 102 κεκαθαρμενους 1 κεκαθαρισμενους, Ti 24 σωφρονιζωσιν 1 -ζουσιν (nach ινα) gg *H* εκ δ3 δ48 74 *Ia* 55 56 1028f 200-264 δ180-216-δ355-δ372 252 256 367f δ459 502 *Ib* δ260 δ356 *Ic* δ101f 158 δ259. Ferner Kasusänderungen: 1 *K* 721 θεω .. Χω 1 θεου .. Χω, 123 Ιν .. κν Ιν 1 Ιε .. κς Ιε gg *H* *Ia* 65ff-264 168 397 *Ib* 78-δ356 *O* 1, Ιν auch Ωρ1: 1, κν Ιν Ωρ2: 7, Ιν Ωρ1: 1 Αθ Κυ Διδ lat, *Hb* 711 επ αυτη 1 -ης, 88 αυτοις 1 αυτους (nach μεμφομενος), 1034 εαυτοις 1 εαυτους. Endlich seien noch erwähnt: *Rm* 613 ως 1 ωσει α εκ, 1 *K* 75 συνερχησθε 1 ητε (vgl 11 17 34 1426), 9 ασθε-νουσιν 1 -νεσιν, 2 *K* 41 16 Eph 313 εκκακουμεν 1 εγχ-, 512 ου 1 μη, καρδια 1 εν

καρδία, 1128 επιστάσις 1 επιστάσις, 1221 ἐλθόντα με 1 ἐλθόντος μου . . με. Ko 22 συμβιβασθέντων 1 -τες (auf αυτών bezogen). Hb 722 κατά τοσούτον 1 -το.

Omissionen sind wiederum selten: Rm 56 ετι² gg *H I* a 1026*-1028 f 113 173 δ180-δ202-δ372 I c 114 Ir Ωρ^{1:2} lat sy^h, 154 δια², 1 K 35 εστιν², 734 και¹, 37 αυτού, 2 K 120 διο, 216 εκ bis lat Ir, 315 αν p ηνικα (-εται 1 -ηται), 113 και της αγνοητος p απλοτητος (mag ein alter Sprung sein, den schon Kλ^a und Ωρ vertreten; die sekundäre Einfügung in *H* und *I* ist jedenfalls kaum begreiflich), Eph 21 υμών, 321 και (wodurch der übliche Schlussklang εν Χω Ιω entsteht), Phi 118 οτι p πλην, 38 γε p μεν ουν, Ko 16 και αυξανόμενον, 1 Th 41 καθως και περιπατετε gg lat go bo sy^h, 55 γαρ, 2 T 213 γαρ lat exc f⁹ sy^h go.

In der Artikelbehandlung geht *K* auch gelegentlich eigene Wege: er addirt den Artikel vor Χριστος Rm 113 Ga 54 Eph 415 66, und omittirt ihn vor θεος 2 K 112 Ga 26; vor präpositionellen Beifügungen und dem Genetiv omittirt er ihn Rm 101 a προς, 1 K 913 a εκ, Ti 210 a του σωτηρος, aber addirt ihn Hb 1010 a δια. 2 K 122 addirt er ο a και σφραγισμένος; Ti 38 hat ihn vielleicht ταυτα veranlasst, τα a καλα einzusetzen. 1 K 734 omittirt er τω a σωματι und a πνευματι.

Umstellungen hat *K* bedeutend häufiger vorgenommen als *H* und *I*. Regeln lassen sich dabei unschwer erkennen; doch ist auch manchmal der Geschmack gegen die Regel. Den Artikel nimmt *K* als voll und ordnet darum Rm 19 ο γαρ θεος 1 ο θεος γαρ, 1 K 1026 του γαρ κυριου 1 τ. κ. γαρ, 2 K 119 ο γαρ του θεου 1 ο του θεου γαρ. Das angehängte Pronomen personale trennt er nicht vom Verbum: Rm 919 ερεϊς μοι ουν 1 ερεϊς ουν μοι; Phm 13 διακονη μοι; freilich umgekehrt 1 K 1122 υμιν ειπω, 130 ημιν σοφια. Auch sonst hängt er es lieber an: Rm 162 αυτού εμου, 1 K 912 εξουσιας υμών, aber 2 Th 14 ημας αυτούς. Auch die Kopula hängt er lieber an: Rm 611 νεκρους μεν ειναι, 1 K 729 το λοιπον εστιν, 93 αυτη εστιν. Desgleichen andere Enklitika: 1 K 912 εγκοπην τινα, Eph 211 υμεις ποτε. Aber während er 1 K 1512 τινες εν υμιν vorzieht, schreibt er Hb 313 εξ υμών τις. Für das Subjekt zieht er die Stellung vor dem Verbum oder anderen Begriffen vor: 1 Th 18 ημας εχειν, Hb 21 ημας προσεχειν, 1 K 712 εγω λεγω Ir Or lat bo sy^h gg Kλ^a Ωρ, 1425 ο θεος οντως; dagegen im Fagesatz Rm 1019 ουκ εγω Ισραηλ sy. Aber auch das nähere Objekt liebt er vor dem Verbum: 1 K 127 τους σοφους κατασχυνη, 77 χαρισμα εχει; das entferntere Objekt nach dem Verbum: Rm 1531 γενηται τοις αγιοις, Ga 417 αντικειται αλληλοις sy bo, auch nach dem näheren Hb 714 ουδεν περι ιερων, doch 1 K 915 ουδενι εχρησαμην (allerdings nach 12) 1 ου κεχρημαι ουδενι, Ga 63 εαυτον φρεναπατα, Phi 227 αυτον ελεησεν. Auch die adverbiale Bestimmung schliesst er lieber erst an das Verb oder das regierende Wort an: Rm 1619 χαιρω ουν το εφ υμιν, 2 K 18 εβארηθημεν υπερ δυναμιν, 15 ελθειν προς υμας το προτερον, 35 αφ εαυτων p λογισασθαι τι lat go, 1117 λαλω κατα αν, Hb 314 γεγοναμεν του Χω, 1 K 737 εδραιος εν τη καρδια; freilich ordnet er umgekehrt 1 K 910 επ ελπιδι οφειλει, Eph 213 εγγυς εγενηθητε, Hb 67 πολλακις ερχομενον, 1223 εν ουρανοις απογεγραμμενων, Ti 28 περι ημων λεγειν. Das Adjektiv stellt er nach dem Substantiv: Phi 43 Συζυγε γνησιε, Hb 1035 μισθαποδοσιαν μεγαλην, Ti 210 πιστιν πασαν; so ist wohl auch Hb 95 τοις υπακουουσιν αυτω πασιν zu erklären. Mehrmals wird Zusammengehöriges verbunden: 1 K 87 του ειδωλου εως αρτι, 11 ο ασθενων αδελφος a εν, 148 φωνην σαλπιγς, 2 K 119 αβραη υμιν εμαυτον ετηρησα 1 αβ. εμ. υμιν ετ., 20 υμας εις προσωπον δερει, Ga 612 μη a τω, 21 ειδητε και υμεις, Hb 13 ποιησαμενος των αμαρτιων, 33 δοξης ουτος, 924 αγια εισηλθεν. Die Inversion vermeidet er Eph 68 ο εαν τι εκαστος; deutlicher markirt die Frage 1 K 98 die Wortstellung ουχι και ο νομος ταυτα λεγει 1 και ο ν. τ. ου λεγει. Um der Betonung willen stellt er: Rm 139 τουτω τω λογω, 1020 θυει και ου θεω, Ga 214 ζης και ουκ Ιουδαικως, δαιμονιων κοινωνους, 2 K 1132 Δαμασκηνων πολιν, Ga 48 μη φουσει.

Dagegen bedeuten folgende Umstellungen eine Änderung des Textgehaltes: Rm 8³⁸ ~ ουτε δυναμεις ουτε ενεστωτα ουτε μελλοντα, 13¹⁷ ημας ηδη, 16¹⁴ Ερμαν .. Ερμην, 1 K 6¹⁰ πλεονεκται .. κλεπται Kλ^{21:1} gg Ir, 9¹ αποστολος .. ελευθερος, 10¹⁹ ειδωλον ειδωλοθυτον, 14²⁶ γλωσσαν .. αποκαλυψιν, 15³⁹ ιχθυων .. πτηνων, 2 K 2¹⁰ ει τι κεχαρισμαι ω κεχ., Hb 12²⁸ αιδους και ευλαβειας, 1 T 2¹² γυναικι δε διδασκειν. Ja geradezu einschneidend sind die Verschiebungen Rm 16²⁵⁻²⁷ nach 14²³, 2 K 16 ειτε παρακαλουμεθα υπερ της υμων παρακλησεως και σωτηριας p υπερ υμων, 7¹³ δε p περισσοτερος, Phi 1^{16f} 17 mit μεν a 16 mit δε. Diese Umstellungen können keine völligen Neuerungen sein. Aber wir vermögen sie z. Z. nicht weiter hinter K zurückverfolgen.

Weiter finden sich eine Reihe Wortvertauschungen. Grösstenteils bedeuten sie für den Sinn nur leise Nuancen: Rm 12²⁰ εαν ουν 1 αλλα εαν, 15³² ελθω .. και (a συναναπαυσομαι) 1 ελθων, 16⁶ ημας, 1 K 3² ουτε 1 ουδε, 5 τις 1 τι^{bis}, 46 ο 1 α, 14 νουθετω 1 -ων, 6⁵ σοφος ουδε εις 1 ουδεις σοφος, 7³⁵ ευπροσεδρον 1 ευπαρεδρον, 9¹¹ προσεδρευοντες 1 παρεδ-, 7³⁸ εκγαμιζων 1 γαμ^{bis}, ο δε 1 και ο, 8¹¹ επι 1 εν, 9¹³ τουτο 1 παντα, 12²⁸ ειτα 1 επειτα, 12³ καυθησομαι 1 καυχ-, 9 δε 1 γαρ, 14¹⁹ δια του νοος 1 τω νοι, 15⁴⁴ om ει ~ και εστιν, 2 K 1¹¹ υμων 1 ημων², 18 εγενετο 1 εστιν, 2¹⁷ κατενωπιον του θεου 1 κατεναντι θεου, 3¹ ει 1 η¹, 4¹⁶ εσωθεν 1 εσω ημων, 10¹³ ουχι 1 ουκ, 11¹ τη αφροσυνη 1 τι αφροσυνης, 8 ουθενος, Ga 2¹⁴ ουκ 1 ουχι, τι 1 πως, 4¹⁵ τις 1 που, 25 δε 1 γαρ, Eph 1⁶ εν η 1 ης (letzteres ist Attraktion), 14 ος 1 ο (auf πνα bezüglich, aber durch das Objekt αρραβων attrahiert), 5⁵ ος 1 ο (attrahiert), Phi 1²⁵ συμπαρεμενω 1 παραμενω, 28 αυτοις μεν εστιν 1 εστιν αυτοις, 3¹⁴ επι 1 εις, Ko 3⁷ αυτοις 1 τουτοις, Hb 5³ δια ταυτην 1 δι αυτην, 6¹⁴ η 1 ει, 9⁹ ον 1 ην (auf καιρον 1 παραβολη bezogen), 26 νυν 1 νυνι, 10¹² αυτος 1 ουτος, 11¹² εγεννηθησαν, 1 T 1¹³ τον 1 το a προτερον, Ti 2¹⁷ αδιαφοριαν 1 αφοριαν, Phm 6 ημιν.

Nur wenige Wortvertauschungen beeinflussen den Sinn stärker: Rm 2¹⁷ ιδε 1 ειδε sy^h, 10¹ του Ισραηλ 1 αυτων, 1 K 7³ οφειλομενην ευνοιαν 1 οφειλην, 9¹⁰ της ελπιδος αυτου μετεχειν επ ελπιδι 1 επ ελπιδι του μετεχειν, 2 K 1¹² απλοτητι 1 αγιοτητι, Eph 5⁵ εστε 1 ιστε, 27 αυτην 1 αυτος, 6⁹ και υμων αυτων 1 και αυτων και υμων, Phi 1¹⁷ επιφερειν 1 εγειρειν, 2 T 2⁸ αναλωσει 1 ανελει. Hb 4⁷ ειρηται 1 προειρηται, 9¹⁰ και δικαιομασιν 1 δικαιωματα, 12¹⁸ σκοτω 1 ζωω, 2 T 4¹ κατα 1 και a την επιφανειαν.

Die Additionen betreffen meist nur Formwörter, besonders Partikeln oder auch die Kopula: Rm 3²⁹ δε p ουχι, 10¹ εστιν p εις σωτηριαν gg H^{δ1-2*} δ4 Ia^{1026ff} 1066 173 δ180*~202-216-δ372 Ib^{78-δ356} Ωρ^{2:1} sy^p go Ku¹ Δαμ Aug^{1:1x}, 1 K 1² τε a και gg H^{δ1-2*} δ48 74 162 bo Ia^{65ff} 264 1228 367 397 δ454 Ib^{δ152} 398 Ic¹¹⁴ sy^p vg Ωρ, 3² και a ου, 5 αλλ η a διακονοι, 4⁶ μη a φυσιουσθε, 5¹² και a τους¹, 7³⁹ και a κοιμηθη, 8² ουδεν p ουδεπω, 4 ετερος p θεος, 10¹³ υμας p υπενεγκειν, 11² αδελφοι p υμας, 14 η a ουδε. 14¹⁰ αυτων p ουδεν, 2 K 1⁸ ημιν p γενομενης, 4⁴ αυτοις p αυγασαι, 12 μεν p ο, 5¹² γαρ p ου gg H Ia⁵⁰² Ib⁷⁸ bo lat sy go, 21 γαρ p τον, 7¹¹ εν a τω πραγματι gg H Ia¹⁷² Ib⁷⁸ 253 O¹² Kλ^a Δαμ lat go, 8¹² τις p εχη sy^{h*}, 9² εξ a υμων, 10⁸ και p γαρ, 12⁶ τι p ακουει, Ga 3²⁹ και a κατ, 4¹⁵ ην p ουν, αν a εδωκατε, Eph 3⁶ αυτου p επαγγελιας sy^h go vg, Phi 1²⁴ εν p επιμενειν, Ko 1⁶ και a εστιν lat, 2² και a του Χυ, 1 Th 2⁹ γαρ p νυκτος (allerdings gg 3¹⁰ 2 Th 2⁸, aber für om γαρ tritt neben H I sa bo lat sy ein), Hb 11⁵ αυτου p μεταθεσεως, 3² add τε και p Βαρακ, και a Ιεφθαε gg H^{δ2} δ4 δ48 103 (add τε και p Βαρακ; δ6 τε και a Βαρακ!) 162 (add και a B.) Ia^{1026*f} (add και a B.) 1066 172 δ180-216 Ib⁷⁸, Ti 1¹⁰ και p γαρ, 2⁷ αφθαρσιν p σεμνοτητα (vgl 2 T 1¹⁰).

Nur einige Additionen haben sachliche Bedeutung: 1 K 5¹ ονομαζεται p εθνεσιν gg H Ia^{65ff} 264 1026 δ355 Ib^{78-δ356} Ωρ, 6²⁰ και εν τω πνευματι υμων ατινα εστι του θεου, v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II. 124

75 τη νηστεια και a τη προσευχη (vgl Mk 929), 2 K 819 αυτου a του κυ, 94 της καυχησης p ταυτη, 126 καυχωμενος p αφρων, Ga 317 εις Xv p θεου, Eph 39 δια Iu Xu (cf Ko 116 Hb 12), πρωτον p κατεβη, 1 Th 215 ιδιους a προφητας (vgl Ti 112), 2 Th 24 ως θεον p θεον, Hb 84 των ιερων a των, 1111 εθηκεν p ηλικιας (cf Mt 125 Lk 27), 1 T 516 πιστος η a πιστη mit d fu to Ambrst sy gg H bo Ia 1026f 8372 Ib 78 vg Aθ Ambr Aug (die spätere Auslassung von πιστος η wäre höchstens als Sprung πιστ- ο πιστ- denkbar, aber dafür sind die Zeugen zu zahlreich; die Einstellung ist ohne weiteres begreiflich), Ti 27 αφθαρσιαν p σεμνοτητα (cf 2 T 110).

Wo mögen diese Textzusätze wohl entstanden sein? Vor *K* sind uns keine Spuren von ihnen aufbehalten. Und doch hat sie *K* sicher nicht frei geschaffen.

Nur einige *K* eigentümliche Lesarten begegnen schon in der älteren Überlieferung; sie seien hier zum Schluss zusammengestellt: Rm 612 add αυτη εν a ταις επιθυμiais αυτου (vgl 16), αυτη 1 ταις επιθυμiais αυτου Ia 1026ff m Ir Or1:Ωρ5 Tert Victorin (für die *K*-Lesart sind die ältesten Väterzeugen erst Xp Bas Θδτ, ebenso sy^h gg P. Zweifellos ist αυτη 1 ταις επιθυμiais αυτου eine durch 16 veranlasste Textänderung des zweiten Jahrhunderts. *K* hat beide Lesarten kombiniert. αυτη muss sekundär und ταις επιθ. αυ. Urlesart sein, da für letztere kein Entstehungsgrund aufzufinden ist), 811 δια το ενοικουν .. πνευμα 1 δια του ενοικουντος .. πνευματος Ir Tert Hil Ωρ Or lat sy gg Kλ^a Iππ Κυ Aθ Διδ Bas Κυ¹ (hat die Einzigartigkeit dieser Konstruktion für sich, während δια του πνευματος sehr häufig ist, und darum leicht in *H* und *I* eingedrungen sein kann), 122 συσχηματιζεσθε .. μεταμορφουσθε 1 -σθαι Kλ^a H^{δ1-2} (δ² nur -σθε¹), 1 K 313 om αυτο Kλ^a Ωρ^{2:2} sa bo vg sy^h, 88 παριστῃσι 1 παραστησει Tert Cyp lat Ωρ^{1:2}, 2 K 819 συν 1 εν Kλ^a sy go, Eph 217 om ειρηνην^a Tert Ωρ², 54 τα ουκ ανηκοντα 1 α ουκ ανηκεν Kλ^{a1:1}, Phi 313 ου 1 ουπω Tert Or Victorin lat go sy gg I H Kλ^a Bas Ambrst Hier^{1:1}, 1 Th 513 εαυτοις 1 αυ- Kλ^a Δαμ d e g bo Ambrst.

Die für *I-H-K* (teilweise auch für eine Rezension) nicht ohne weiteres sicheren Lesarten.

498. Zur Orientirung. Nicht immer kann man über die Frage, welche der Rezensionen vom breiten Überlieferungsstrom (*I-H-K*) abwich, die Majorität kurzerhand entscheiden lassen. Vor allem gilt dies von Sprachformalien und von häufigen Phrasen, namentlich den mit Iξ Xξ gebildeten. Ebenso machen oft die Reminiszenzen Schwierigkeiten. Fürs erste dann, wenn die beiden in Rezensionen aufgenommenen Lesarten Parallelen entsprechen, dann wenn die in zwei Rezensionen erscheinende Lesart einer Parallele entspricht, die in nur einer Rezension begegnende ohne Parallele ist. Ferner wenn Kλ^a oder Ωρ eine der konkurrierenden Lesarten vertritt. Endlich finden sich noch Stellen, an denen aus irgend einem Grund die Entscheidung strittig erscheint. Alle diese Fälle müssen nun besprochen werden.

499. 1. Sprachformalien. Es ist natürlich, dass bei einer ganzen Anzahl leiser sprachlicher Differenzen, bei denen oft genug auch Ungenauigkeit im Vokalisieren mitspielen kann, die Entscheidung über die *I-H-K*-Lesart kaum möglich ist. Solche Fälle sind:

Rm 331 *ιστανομεν* 1 *ιστωμεν* *H* δ1-2 δ3 δ4 103 *Ia* 1026* (*περιστανομεν*) -1028f 172 *Ic* δ259 (*εστ-*); *συνιστανομεν* (2 K 5 12) *Ia* 173 502 *Ib* δ600 (*συνιστωμεν* *H* δ48 *Ic* 1066 200), daneben *ιστανομεν* *Ib* 78-δ356; von *ιστωμεν* aus erklärt sich die Variantentafel am besten; *ιστανομεν* ist, wie das *συνιστανομεν* verrät, naheliegende Paralleleinwirkung aus 2 K 5 12. 10 14 f *επιχαλεσωνται* *H* δ1-2 δ4 *Ia* 110 δ202 *Ib* 365-398 δ370 *Ic* 158, *πιστευσωσιν* *H* δ1-2 3 257 *Ia* 55 1026fff 101 164 216-δ355-δ372 δ254 δ300 397 502 *Ib* 78 δ368 δ370 472f *Ic* 158 174 Ωρ, *ακουσωνται* *H* δ1-2 δ4 δ6 δ48 3 103 257 *Ia* δ156 200 δ353 δ505 *Ib* 270 δ360 δ370 396 δ600 *Ic* δ259 353, *κηρυξωνται* *H* δ1-2 δ4 δ6 δ48 3 103 257 *I* die überwältigende Mehrzahl *K* 167 453 500?; -ωσιν ist zweifellos *I-H-K* und kann durch das folgende *εαν μη αποσταλωσιν* schon im Urtext veranlasst sein, auch wenn vorher in den analogen Fragsätzen die Indikative standen. Für das unmittelbar vorhergehende Verb kommt der Konjunktiv kaum in Frage, da *ακουσονται* für *I* ganz gesichert ist, in *H* von δ2* 3 103 257 vertreten wird und alle andern ausser den oben für -ωσιν genannten mit *K* *ακουσουσιν* lesen. So bleibt auch bei den beiden ersten Verben der Konjunktiv für *I-H-K* doch zweifelhaft. Eine sichere Entscheidung ist nicht möglich. 11 4 *κατελειπον* 1 -λιπον *H* δ3 δ4 3 74 103 257 (gg δ1-2 δ6? δ48, 162 *κατελειψα*) *Ia* δ5 ff-200 1028f 1066 113 173 175 δ180-216-δ372 502 *Ib* 78 δ152 δ360 398 *K* 13: 15. 14 8 *αποθνησκωμεν* oder -ωμεν. Sicher ist nur, dass *αποθνησκωμεν* p *εαν* Schreibfehler ist, was sich beidemal in *H* δ4 3 *Ia* 1026fff δ372 502 findet, dazu das erste Mal *H* 257 *Ia* 1066 172 *Ib* 365* δ368 δ369, das zweite Mal *Ia* δ161 168 δ505 *Ib* 253 δ360 *Ic* 116 δ259, endlich in *K* mehrfach. Aber ist *αποθνησκωμεν* in dem Aussagesatz τω τω *αποθνησκωμεν* auch nur Einwirkung von *αποθνησκωμεν* in dem *εαν*-Satz? Der Verdacht liegt nahe, zumal das analoge *ζωμεν* vorher auch mit *ζωμεν* im *εαν*-Satz gleichlautet. Aber ebensogut kann -ωμεν an *εσμεν* angepasst sein. Auch die Bezeugung ist doch wohl zu stark. In *H* schreiben -ωμεν δ2 δ3 74 103 162 257 (gg δ1 δ4 δ6 δ48, die alle drei häufig, δ6 δ48 hier im ganzen Kontext, δ48 mit einziger Ausnahme von 9^a, von *K* beeinflusst sind, während δ4 ohne Gewicht ist, da es alle 3mal -ωμεν schreibt), in *I* *Ia* 7 64 170 175 δ180-216-δ355 264 270 δ353 354 357 359 367 δ459 552 *Ib* δ152f 161 δ370 *Ic* 69f δ101f 174 258 468f 470; freilich daneben auch mehrere *K*-Codd, die die Möglichkeit der Anpassung für den Schreiber beweisen. Dennoch ist die wahrscheinlichste Entscheidung, dass *H* und *I* τω τω *αποθνησκωμεν* (lasst uns dem Herrn sterben) schrieb. Endlich schreiben *αποθανωμεν* 1 *αποθνησκωμεν* *H* δ3 δ48 74 *Ia* 7f 55 65 113 δ161 δ157 200 *Ib* *Ic* 116 169 353, dazu *K* 11: 16 (10 -ωμεν, 6 -ωμεν); sollte dies aus 72f *εαν δε αποθανη ο ανηρ* eingedrungen sein? oder nicht vielmehr *αποθνησκωμεν* aus dem zweiten *εαν τε αποθνησκωμεν* eingedrungen sein? Eine sichere Entscheidung ist kaum zu wagen. 14 19 *διωχωμεν* 1 -ωμεν *H* δ1-2 δ4 3 257 *Ia* 7f 65f 106 173 175 200 δ300 δ372 357 359 δ454 502 *Ib* 270 δ152f δ260f 305f-398 δ356 *Ic* 116 174 258 δ259 353 470; also doch wohl sicher *I*, dazu *K* δ402; ob *H*, muss ganz zweifelhaft bleiben, da ο l ω sich viel häufiger findet als ω l ο; -ωμεν vertreten auch Ωρ lat Χρ Θδτ Δαμ. Es dürfte also *I-H-K* sein. 1 K 45 *κρινεται* 1 -τε *H* δ2 δ4 δ48f 3 162 (gg *H* δ1 δ3 δ6 103) *Ia* 64 1066 170 200 δ355-δ372 *Ib* δ370* *Ic* 158* *K* 500; ist sicher durch den Anklang an *γεννησεται* (5^c) veranlasst. 7 31 *τον κοσμον* [τουτον] 1 τω κοσμω τουτω (nach *χρωμενοι*) *H* δ1-2* δ4 δ48 162 *Ia* 1026*-1028f *Ib* 78; *χρησθαι* ist 9 12 15 2 K 1 17 3 12 mit Dativ konstruiert, darum ist das sekundäre Eindringen des Akkusativ schwer annehmbar, da dies an den andern Stellen dann auch zu erwarten wäre, was aber nur 9 18 gegenüber *καταχρησθαι* in *Ia* 1026*-1028f δ355 der Fall ist. 10 9 *απωλλυντο* 1 -ωλοντο (letzteres 10 exc *H* δ4 15 18 Ju 11

ausnahmslos) $H^{\delta 1-2}$ $\delta 4$ $Ia^{170\ 234\ 2454\ Ic^{2259}\ O^1\ Ku}$; dass $\alpha\omega\lambda\omicron\lambda\omicron\tau\omicron$ aus $\tau\omicron$ so übermächtig in γ eingedrungen sein sollte, ist schwer vorstellbar, aber noch schwerer, dass γ so viele Schreiber $\lambda\upsilon\lambda\omicron\tau\omicron$ für $\lambda\omicron\lambda\omicron\tau\omicron$ geschrieben haben sollten, in $\tau\omicron$ nur $H^{\delta 4}$, 1518 gar keine. 162 $\epsilon\upsilon\theta\omega\delta\omega\theta\eta$ 1 $\epsilon\upsilon\theta\omega\lambda\tau\alpha\iota$ $H^{exc\ \delta 1-2*}$ $Ia^{1066\ 172\ \delta 202-2372\ 502\ Ib^{\delta 356}\ Ic^{174}\ K^4\ K^{c\ \delta 364}$. Die Bezeugung ist merkwürdig. Warum fehlt $H^{\delta 1-2}$ in H ? Wie kommen die verlorenen K zu der Lesart? Wie erklärt sich die zersprengte I -Linie? $\epsilon\upsilon\theta\omega\lambda\tau\alpha\iota$ könnte zur Not Assimilation an $\tau\iota\theta\epsilon\tau\omega$, ebensogut aber $\epsilon\upsilon\theta\omega\delta\omega\theta\eta$ Reminiszenz an $\epsilon\upsilon\theta\omega\delta\omega\theta\eta\sigma\mu\alpha\iota$ Rm I $\tau\omicron$ sein. 1619 $\alpha\sigma\pi\alpha\zeta\epsilon\tau\alpha\iota$ 1 $\lambda\zeta\omicron\lambda\tau\alpha\iota$ (Subjekt $\alpha\chi\upsilon\lambda\alpha$ και $\Pi\epsilon\tau\iota\alpha$) $H^{\delta 2\ \delta 3\ \delta 6\ 3\ 103}$ $Ia^{1026f\ \delta 161\ 357\ 502}\ Ib^{398}\ Ic^{551}\ K^4\ 453$; die Bezeugung ist schwach; $\alpha\sigma\pi\alpha\zeta\omicron\lambda\tau\alpha\iota$ steht freilich 19^a und 20 und kann dem $\alpha\sigma\pi\alpha\zeta\epsilon\tau\alpha\iota$ zugesetzt haben. 2 $K\ 4\ 2\ 6\ 4$ $\sigma\upsilon\nu\iota\sigma\tau\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma$ $H^{\delta 2}$ (64 $\delta 2*$) $\delta 3\ \delta 48f$ (257 nur 42) $Ia^{1026ff\ 200}\ Ic^{\delta 259}$ (nur 64). $\sigma\upsilon\nu\iota\sigma\tau\alpha\nu\omicron\lambda\tau\epsilon\varsigma$ $H^{\delta 1\ 3\ 74\ 103}\ Ia^{172}$ (42) 1066 (64) 502 (64) $Ib^{78\ \delta 600}$ (64) $Ic^{208f-1436}$, $\sigma\upsilon\nu\iota\sigma\tau\alpha\nu\omicron\lambda\tau\epsilon\varsigma$ K ; ist vielleicht letzteres I - H - K , da die beiden anderen Formen so schwach bezeugt sind? Phi I 11 $\kappa\alpha\pi\lambda\omicron\nu\ .\ .\ \tau\omicron\nu\ 1$ $\cdot\ \pi\omega\nu\ .\ .\ \tau\omicron\nu\ 1$ $H^{\delta 1-2\ \delta 4}$ $sa\ Ia^{55\ 106\ 1026ff\ 168\ 264\ \delta 251\ \delta 353\ 354\ 382\ 178*78*209f}\ Ic^{169}\ 353$ lat; ist sehr zweifelhaft. 127 $\alpha\alpha\omega\upsilon\omega$ 1 $\cdot\ \sigma\upsilon\sigma\omega$ $H^{\delta 1-2*}\ 3$ $Ia^{1026*}\ \delta 157\ 172\ \delta 251\ \delta 300\ \delta 355\ Ib^{78\ 368f}$, ist doch wohl als die weit Üblichere Schreibversehen. 211 $\sigma\omicron\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\gamma\iota\tau\alpha\iota$ 1 $\cdot\ \sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ (also von $\tau\upsilon\alpha$ $\tau\omicron$ abhängig gedacht) $H^{\delta 1-2}$ $Ia^{55\ 56\ 101\ 113\ \delta 161\ 202\ 1228\ 2454}\ Ib^{157\ 209\ 253\ \delta 260f\ 472f}\ Ic^{208-1436-351\ 154\ 258}\ K^{6:7}\ K^{c\ \delta 255\ \delta 364}\ K^r\ K^{\lambda}\ \text{Ir}\ \Omega^r\ \text{A}\theta\ 1:1\ Ku\ 1:1$; $\cdot\ \sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ ist an sich immer der Sekundarität verdächtig, hier hilft noch Rm 1411 Jes 4523 $\cdot\ \sigma\eta\tau\alpha\iota$ zu verdrängen; letzteres ist also für H und I und damit für I - H - K mit Sicherheit anzunehmen. Hb 1228 $\epsilon\chi\omicron\mu\epsilon\nu$ 1 $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ $H^{\delta 2\ \delta 0\ \delta 48f\ 3\ 103}$ (gg $\delta 3\ \delta 4\ 162$) $Ia^{55\ \delta 157\ \delta 251f\ 264\ 367\ 2454\ \delta 505}\ Ib^{157\ 209\ 365\ \delta 369}\ Ic^{\delta 101f\ 258\ 353\ 551}\ K^{214}\ K^{c\ \delta 376}$; $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ findet sich nur noch Rm 51 für $I\ H$, Hb 618 für $H\ K$, während $\epsilon\chi\omicron\mu\epsilon\nu$ sehr häufig ist; so wird hier $\epsilon\chi\omega\mu\epsilon\nu$ einzusetzen sein, selbst wenn, was die Zeugenreihe nicht ganz sicher stellt, I und H $\epsilon\chi\omicron\mu\epsilon\nu$ geschrieben haben sollten.

500. 2. Fälle, wo beide konkurrierenden Lesarten mit Parallelen sich decken:

Rm 4:13 om τὸν α ἁμαρτωίου (120 1112 15 gg 1 K 120 27 f 2 12 uō) *H* δ¹⁻² δ³ δ⁴ *Ku*
Ia 1026 fff 172 173 δ¹⁸⁰-δ²⁰²-216-δ³⁵⁵-δ³⁷² 502 552 *Ib* 78 270 *Ic* 114 f δ²⁵⁹; unentscheidbar. 6 11 om
 τω ᾧ ἡμῶν p *Xw* lō (32 63 gg 5 21 6 23) *H* δ¹ δ⁴ *Ia* 1026 fff δ³⁵⁵ m syh; ist zu schwach
 bezeugt, zumal das blosses εν *Xw* lō durch 3 sich nahelegte. 7 25 χαρί^ς δε (6 17 2 K 8 16
 9 15) 1 ευχαριστω (18 1 K 14 14 14 18 Phi 13 Phm 4) *H* δ¹ (om δε) -2^c δ^{3c} (om δε, * latet)
 δ⁶ δ⁴⁸ 103 162 sa (om δε) bo *Ia* 172 175 δ¹⁸⁰-δ²⁰²-216-δ³⁷² 200 502 *Ic* 114 f *Op*¹: Or² (om δε) *Ku* 1 1;
 Entscheidung unmöglich. 8 34 add εκ νεκρων p εγερθεις (6 9 4 8 11 gg 4 25 uō) *H* 2^c δ³ δ⁴ δ⁴⁸
 f 103 162, also sicher *H*, dazu *Ia* 170 200 502 *Ib* 270 *Ic* 114 δ²⁵⁹, also sicher nicht *I*. Gegen
 die Addition zeugen Ir *Op* *Ku* lat sy. Dass zur Omission das analoge ο αποθανων
 verführt haben sollte, ist kaum anzunehmen. Paralleleinwirkungen in *H* sind § 494 in
 grösserer Zahl nachgewiesen. 34 om και p ος¹ (1 P 3 22) *H* δ² δ³ δ⁴ 162 *Ia* 65 f δ¹⁵⁷ 205
 254 397 *Ib* 157 δ²⁶⁰ f δ³⁶⁰ *Ic* 69 114 551 *K* δ²⁵⁷ gg *Op*; wenn auch add και durch 34^c veranlasst
 sein könnte, so ist eine derartige Verdoppelung der Formel schwerer begreiflich als
 die Entfernung derselben unter dem Einfluss einer so bedeutsamen Reminiscenz.
 10 5 om αυτα p ποιησας (Lev 18 5 gg Ga 3 12) *H* δ² δ⁴ 162 *Ia* 1026 f 170^c *Ib* 78 f Or vg gg
defg *Ia* 1028 f *IK*; zweifellos ist das schlecht bezeugte om αυτα Einwirkung von
 Lev; Pls war der Spruch mit αυτα vertraut, das er aus dem in Lev unmittelbar
 Vorhergehenden hereingenommen hatte. 13 1 om του α θεου² *H* δ¹-2* δ⁴ 3 103 *Ia* δ²⁵⁴
 δ³⁰⁵ *Ib* 78 209 253 f *Ic* 69 466 f *K* 10: 8 *Op*; die Anpassung an das unmittelbar vorhergehende
 υπο θεου lag sehr nahe und ist für die *I*-Codd zweifellos anzunehmen, soweit nicht
Op einwirkt, ebenso für *K*, da add του nach 2 ferner lag. 7 om ουν p αποδετε
 (Mk 12 17 gg Mt 22 21) *H* δ¹-2* δ⁴ 162 sa bo *Ia* 1026* *Ib* 78 *Ic* 114 f δ²⁵⁹ *Op* 2: 1 Að m Cyp

$\Delta\alpha\mu$; eine Einwirkung von Mt ist immer wahrscheinlicher als eine solche von Mk; freilich ist abgesehen von *H* die Bezeugung dürftig. Entscheidung unmöglich.

1 K 54 om $\bar{X}\bar{U}$ p lō (4^b 611 *H I* gg 12 10 Eph 5 20) *H* δ1 δ4 δ6 *Ia* 65 ff-264 1026* *Ib* 78 398 *Ic* 208 f sy^h* gg Ωρ; 4^b add $\bar{X}\bar{U}$ p lō sicher *K* gg sicher *H I*; bei der Neigung der Überlieferung zu assimilieren ist die Differenz in einem und demselben Satz sicher als das Ursprüngliche anzusehen; dann aber muss, da 4^b του $\bar{\alpha}\bar{\omega}$ $\eta\mu\omega\nu$ lō durch *I H* für *I-H-K* gesichert erscheint, 4^a του $\bar{\alpha}\bar{\omega}$ $\eta\mu\omega\nu$ lō $\bar{X}\bar{U}$ gestanden haben; 4^a haben dann die vorhin genannten Zeugen $\bar{X}\bar{U}$ omittiert, 4^b *K* $\bar{X}\bar{U}$ addiert; dann freilich wird es zweifelhaft, ob nicht 4^a *H* δ2 δ4 δ6 *Ia* δ251 *Ib* 78-δ369 *Ic* 208 f 174 sy^ht mit om $\eta\mu\omega\nu$ gg 4^b *I-H-K* erhalten haben, zumal 4^b om $\eta\mu\omega\nu$ in *H* 3 *Ib* 78 *Ic* 208 Ωρ 3:1 sy^h eingedrungen ist, am wahrscheinlichsten doch infolge einer Nachwirkung. Dafür spricht auch, dass dann *K* beidemale nach demselben Grundsatz operierte, indem er 4^a $\eta\mu\omega\nu$ nach 4^b, 4^b $\bar{X}\bar{U}$ nach 4^a addiert. 5 entsteht dieselbe Schwierigkeit. Gegenüber der Entscheidung in 4, falls diese richtig ist, ist sie nicht sicher lösbar. Dort vertreten add $\eta\mu\omega\nu$ *H* δ4 δ48 3 103 162 (gg δ1-2 δ3 δ6 74 257) *Ia* reichlich, *Ib* und *c* gar nicht, von *K* nur *K*^c δ359 365 Ωρ 5:2 sy^h*, add $\bar{X}\bar{U}$ *H* δ4 δ48 103 *Ia* fast genau dieselben wie bei add $\eta\mu\omega\nu$, dazu *Ic* 174 δ359 366 Ωρ 4:1 sy^h*. Das Wahrscheinlichste ist doch die Ursprünglichkeit der kurzen Formel, zumal die Parallele 1 K 17 dafür sprach; 2 K 14 fehlt in derselben Phrase in *I-H-K* $\bar{X}\bar{U}$ sicher, dagegen steht ebenso sicher $\eta\mu\omega\nu$; *K* hätte dann dort $\eta\mu\omega\nu$ omittiert nach unserer Stelle. 77 $\theta\epsilon\lambda\omega$ $\delta\epsilon$ 1 θ . γαρ *H* δ2* δ3 δ4 δ48 162 *Ia* 56 65 ff-264 1026 fff δ355 *Ib* δ152 f δ370 *Ic* δ101 f 258 *K*^r δ402 Ωρ; $\theta\epsilon\lambda\omega$ $\delta\epsilon$ ist bei Pls sehr gebräuchlich, so Rm 16 19 1 K 732 113 145, während sich $\theta\epsilon\lambda\omega$ γαρ nur Ko 12 findet. Sollte da $\delta\epsilon$ hier nicht sekundär sein? 8 om $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ p $\kappa\alpha\lambda\omega\nu$ αυτοις (wie 1 26 9 13; Rm 14 21) *H* bo *Ia* 65 ff-264 1026 fff δ353 δ372 *Ib* 500 Ωρ $\kappa\upsilon$ ¹ sy^p; add $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ kann Reminiszenz von Mt 174 188 sein; aber diese liegt doch ferner als die Pls-Stellen. Entscheidung kaum möglich. 9 γαρ $\mu\epsilon\nu$ 1 γαρ $\mu\eta\sigma\alpha\iota$ *H* δ2* δ3 δ4 δ48 74 162 *Ia* 65 ff-264 175 δ300 δ355 *Ic* 208 f *K*^r δ304 $\kappa\lambda\alpha$ ¹:1 Ωρ 1:2; könnte aus 1 T 5 11-14 stammen, zumal das folgende $\mu\epsilon\nu\sigma\theta\alpha\iota$ es nahelegte; freilich könnte γαρ $\mu\eta\sigma\alpha\iota$ auch an das vorhergehende γαρ $\mu\eta\sigma\alpha\tau\omega\sigma\alpha\nu$ angenähert sein. 15 $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ *H* δ2* δ3 δ4 74 162 257 bo *Ia* 56 δ157 200-264 δ202-δ355 357 δ454 gg lat sy go; $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ findet sich Ga 16 58 1 Th 2 12 524 1 P 1 15 29, $\eta\mu\alpha\varsigma$ Ko 1 12 1 Th 4 7 1 P 5 10; der Zusammenhang begünstigt $\upsilon\mu\alpha\varsigma$, aber das könnte eben dagegen sprechen. Entscheidung nicht möglich. 17 $\mu\epsilon\mu\epsilon\rho\iota\kappa\epsilon\nu$ 1 $\epsilon\mu\epsilon\rho\iota\sigma\epsilon\nu$ *H* δ1-2* 162 *Ia* 64 170 *Ib* 78 gg Rm 123 2 K 10 13; doch könnte $\mu\epsilon\mu\epsilon\rho\iota\kappa\epsilon\nu$ hier durch $\kappa\epsilon\lambda\eta\kappa\epsilon\nu$ veranlasst sein; die dürftige Bezeugung legt die letzte Vermutung nahe. 22 om $\kappa\alpha\iota$ p $\sigma\mu\omega\iota\omega\varsigma$ (1 P 31) *H* *Ia* δ180 δ372 sy^ht p lat go, add $\delta\epsilon$ a $\kappa\alpha\iota$ (3f uō) *Ia* 1026 fff δ259 *Ib* 253 f δ356 δ368 *Ic* 208 f 174, add $\delta\epsilon$ 1 $\kappa\alpha\iota$ (Mt 27 41 Lk 5 10) *H*²⁵⁷ *Ia* 65 ff 264 367; während die beiden andern Lesarten sich aus Parallelen erklären lassen, ist $\sigma\mu\omega\iota\omega\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ als *I-H-K* anzunehmen, auch Ωρ vertritt es; $\delta\epsilon$ 1 $\kappa\alpha\iota$ ist dann ein Missverständnis des Schreibers, in dessen Vorlage $\delta\epsilon$ über $\kappa\alpha\iota$ addiert war. 126 $\kappa\alpha\iota$ o 1 o $\delta\epsilon$ *H* δ1 δ3 74 162 *Ia* 65 ff-264 172 δ180-202-δ372 δ156 397 δ305 *Ib* 78 *Ic* 174 Ωρ 1:1 m; $\kappa\alpha\iota$ o steht 5, wo etliche o $\delta\epsilon$ schreiben, fest, το $\delta\epsilon$ 4; welche der beiden Parallelen hier Einfluss geübt hat, ist kaum festzustellen; näher liegt der Verdacht, dass die näherliegende (5) eingewirkt hat, und dass das dort sporadisch erscheinende o $\delta\epsilon$ nicht von το $\delta\epsilon$ 4, sondern von o $\delta\epsilon$ 6, übernommen ist. 1226 om $\epsilon\nu$ a $\mu\epsilon\lambda\omicron\varsigma$ ² *H* δ1-2* δ4 *Ia* 1228 *Ib* 78 gg Ωρ und 26^a; 26^a om $\epsilon\nu$ a $\mu\epsilon\lambda\omicron\varsigma$ ¹ *H* δ4. Letzteres kann nichts beweisen für 26^b, *H* δ4 hat das $\epsilon\nu$ konsequent für entbehrlich gehalten. Immer aber bleibt die Omission zu 26^a auffallend und an sich ihre Dezimierung unter dem Einfluss von 26^a begreiflich. Andererseits ist kaum verständlich, dass Pls selbst den Parallelismus der Sätze so zerstört hätte. 134 om η $\alpha\gamma\alpha\pi\eta$ a ου $\mu\epsilon\rho\mu\epsilon\upsilon\epsilon\tau\alpha\iota$ (nach dem Folgenden) *H* δ1 δ48 103 *Ia* 56 172 δ180-δ202-216 200 δ453 ff 502 *Ib* 365-398 δ600 *Ic* δ259; die Addition, entsprechend

dem vorhergehenden, ist viel stärker vertreten und darum wohl *I-H-K* zuzuschreiben.

15¹⁴ $\eta\mu\omega\nu$ ρ πιστις wie ρ $\kappa\eta\rho\upsilon\gamma\mu\alpha$ (14^a) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 162 *Ia* 65 1066 170 256 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ 357 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *Ib* 78 *Ic* 116-158 258 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 353 $\Omega\rho$; $\sigma\mu\omega\nu$ wie alle andern findet sich 17 wieder; aber $\eta\mu\omega\nu$ ist doch zu schwach bezeugt. Die Einwirkung von $\eta\mu\omega\nu$ ¹ erklärt die Zeugenreihe völlig.

2 *K* 11¹⁸ $\kappa\alpha\tau\alpha$ $\sigma\alpha\rho\chi\alpha$ (so sonst überall, 12 $\times$ in *Rm* 1 2 *K*) 1 $\kappa\alpha\tau\alpha$ $\tau\eta\nu$ $\sigma\alpha\rho\chi\alpha$ (nur *Jo* 8¹⁵) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 74 1022 103 162 *Ia* 56 1025 1026 fff 1066 175 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ 200 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ib* 62 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ 253 270 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 174 208 f *O*¹⁸; ist zweifellos nicht *H*, sondern nur *I*, und dort durch die übliche Phrase veranlasst, also *I-H-K* abzusprechen. 12² $\sigma\eta\mu\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ $\tau\epsilon$ 1 $\epsilon\nu$ $\sigma\eta\mu$. (*Hb* 24 *Ac* 2²² *gg* 2 *Th* 29) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 74 162 *Ia* 56 *Ib* 78 365-472 f, $\sigma\eta\mu$ $\epsilon\nu$ und $\tau\epsilon$ *H* $\delta\alpha$ *Ia* 1026*-1028 f 1066 172 502 *Ib* 270 *Ic* $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *sy*^h ($\kappa\alpha\iota$ $\sigma\eta\mu\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ *Ic* 208 *Ia* 1028 f *sy* *p* *Xp*); der Verdacht, dass $\sigma\eta\mu\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ $\tau\epsilon$ aus *Hb* 24 herüber gekommen sei, drängt sich auf; das blosses $\sigma\eta\mu$ empfahl neben *Hb* 24 auch *Ac* 2²². Dass 2 *Th* so einflussreich gewesen sein sollte, ist schwerer anzunehmen. 13⁴ $\zeta\eta\sigma\omicron\mu\epsilon\nu$ 1 $\mu\epsilon\theta\alpha$ (*Rm* 6² 8 1 *Th* 5¹⁰, dazu im Kontexte $\alpha\sigma\theta\epsilon\nu\omicron\mu\epsilon\nu$) *H* *Ia* 1026* 172 175 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *Ib* 78 398 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 174; $\zeta\eta\sigma\omicron\mu\epsilon\theta\alpha$ einzusetzen, ist kein Anlass auffindbar, es muss darum *I-H-K* sein. 7 $\epsilon\upsilon\chi\omicron\mu\epsilon\theta\alpha$ 1 $\epsilon\upsilon\chi\omicron\mu\alpha\iota$ *H* *Ia* 1026 fff 1066 172 175 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 200 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 208 f-1436 *O*¹⁶; $\epsilon\upsilon\chi\omicron\mu\epsilon\theta\alpha$ kann aus 9 übernommen sein, $\epsilon\upsilon\chi\omicron\mu\alpha\iota$ durch das $\epsilon\lambda\pi\iota\zeta\omega$ (6) und 3 *J* 2 veranlasst sein.

Ga 14 $\pi\epsilon\rho\iota$ (1 *J* 22) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 3 103 *Ia* 55 56 110 113 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ 168 170 202 254 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 453-173 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ib* 78 f 365-398 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ 458 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 69 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ 258 468 551 *K* 22: 3 *Kc* *Kr*, $\upsilon\pi\epsilon\rho$ (*Ti* 2 13) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 1022 74 162 *Ia* 64 65 ff-200 106 164 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ 172 175 $\delta\iota\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 205 252 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ 367 *Ib* 396 f 253 270 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 208 486 154 174 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *K* 3: 22; eine Entscheidung für *I* und *H* kaum möglich, doch wird man geneigt sein, die von *K* abweichende Lesart für die Originallesart von *H* und *I* zu halten. Dann müsste $\upsilon\pi\epsilon\rho$ für *I-H-K* eingesetzt werden. 18 $\sim$ $\tau\tau\iota\alpha$ $\epsilon\tau\eta$ (vgl 2 i *gg* 2 *K* 122 *Ac* 76 19 10) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 3 162 *Ia* 1066 *Ib* 78 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 365-472 f *Ic* 174 *sy* *p*. 216 $\sim$ $\epsilon\zeta$ $\epsilon\rho\gamma\omega\nu$ $\nu\omicron\mu\omicron\upsilon$ $\sigma\upsilon$ $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ (*Rm* 3 20) *H* *I*, $\sigma\upsilon$ $\delta\iota\kappa$. $\epsilon\zeta$ $\epsilon\rho\gamma$. $\nu\omicron\mu$; könnte zur Not dem vorangehenden $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omega\theta\omega\mu\epsilon\nu$ $\epsilon\kappa$ $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma$ angepasst sein. Dennoch wird man die Doppeleinwirkung der berühmten *Rm*-Stelle wahrscheinlicher finden dürfen als die so schwach motivierte Abweichung von derselben in *K*. 3 23 $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda\epsilon\iota\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ 1 $\sigma\upsilon\gamma\kappa\epsilon\chi\lambda\epsilon\iota\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ *H* $\epsilon\kappa$ $\delta\epsilon$ 257 *Ia* $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *Ic* 174 *Kl* α 1: 1 *Ku*; $\sigma\upsilon\gamma\kappa\epsilon\chi\lambda$ - könnte durch *Jo* 20 19 26 *Ac* 5 23 provoziert sein, aber warum dann in *I* und *K*? näher liegt doch $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda$ - durch $\sigma\upsilon\nu\epsilon\chi\lambda\epsilon\iota\omicron\sigma\epsilon\nu$ 22 (vgl *Rm* 11 32) veranlasst zu denken, zumal für die vereinsamten zwei *I*-Zeugen, die nirgends eine Beeinflussung von *H* aufweisen, eine andere Erklärung nicht denkbar ist, weil sie unmöglich allein die *I*-Lesart erhalten haben können; auch der Aorist $\epsilon\phi\rho\rho\upsilon\rho\omicron\upsilon\mu\epsilon\theta\alpha$ mag $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda$ - 1 $\sigma\upsilon\gamma\kappa\epsilon\chi\lambda$ - nahegelegt haben. 5 21 $\sigma\eta\mu$ $\kappa\alpha\iota$ ρ $\kappa\alpha\theta\omega\varsigma$ (*Eph* 3 3 *gg* 1 *Th* 4 6) *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ *Ia* 1028 f *Ib* 78 lat go *sy* *p* *gg* *Ir* *Kl*^a; die Bezeugung ist wohl zu schwach. 6 13 $\pi\epsilon\rho\iota\tau\epsilon\mu\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (5 3) *I* *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ 257 *sy*, $\pi\epsilon\rho\iota\tau\epsilon\mu\eta\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (1 *K* 7 18) *K* *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ 3 74 103 162; die Güte der *H*-Zeugen spricht für ersteres.

Eph 27 $\delta\iota\alpha$ $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma$ 1 $\delta\iota\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ π . *H* *Ia* 172 $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ 502 *Ib* 78- $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 208*-1436 *K* 453 $\Omega\rho$; $\delta\iota\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ π . ist das Herrschende, $\delta\iota\alpha$ π . ist nur sicher, wo ein Genitiv dabeisteht: *Rm* 3 22 *Ga* 2 16 *Phi* 3 9 2 *T* 3 15; sollte da doch $\delta\iota\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ π . aus den *Par.* stammen und $\delta\iota\alpha$ $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma$, so schlecht es in *I* bezeugt ist, nicht $\Omega\rho$, sondern *I-H-K* zugehören?

2 12 $\sigma\eta\mu$ $\epsilon\nu$ α $\tau\omega$ $\kappa\alpha\iota\rho\omega$ $\epsilon\kappa\epsilon\iota\nu\omega$ *H* $\delta\iota$ $\delta\alpha\delta$ *Ib* 78 *O*⁶⁶ (vgl 2 *K* 62 *Ga* 6 9); aber die Addition von $\epsilon\nu$ legte die bekannte synoptische Phrase $\epsilon\nu$ $\tau\omega$ $\kappa\alpha\iota\rho\omega$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omega$ *Mk* 10 30 *Lk* 18 30, $\epsilon\nu$ $\epsilon\kappa\epsilon\iota\nu\omega$ $\tau\omega$ $\kappa\alpha\iota\rho\omega$ *Mt* 11 25 12 1 14 1; nahe genug. Entscheidung unmöglich. 3 16 $\delta\omega$ (4 29) *H* *Ia* $\delta\iota\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *Ib* 78 *Ic* $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *O*¹, $\delta\omega\eta$ (1 17) *K* und doch wohl *I*; dennoch ist, da die Parallele für $\delta\omega\eta$ voranging und dort auch $\upsilon\mu\iota\nu$ unmittelbar darauf folgt, mit mehr Wahrscheinlichkeit für $\delta\omega$ zu entscheiden. $\Omega\rho$ hat in der *Katene* unmittelbar nacheinander beide Formen. 5 17 $\sigma\upsilon\nu\iota\epsilon\tau\epsilon$ (vgl *Mt* 15 10 *Mk* 7 14 8 17 21) *H* *Ia* $\delta\iota\delta\alpha\delta$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *Ib* 78- $\delta\epsilon\sigma\sigma\epsilon\varsigma$ *Ic* 208 $\delta\alpha\epsilon\varsigma$ *sy* *p* *gg* *Da* μ Hier *gg* $\sigma\upsilon\nu\iota\epsilon\nu\tau\epsilon\varsigma$ *I* (*Ia* 1026*-1028 f $\sigma\upsilon\nu\iota\epsilon\nu\tau\epsilon\varsigma$) *K* lat bo go *sy*^h *Luc* Victorin; $\sigma\upsilon\nu\iota\epsilon\nu\tau\epsilon\varsigma$ ist besser bezeugt

und die Parallele liegt viel ferner; dennoch ist eine sichere Entscheidung nicht möglich. 5₃₁ τη γυναικα 1 προς την γυναικα (Gen 2 22) *H* 82* 84 848 3 162 *Ia* 170 359-8505 *Ib* 8356; ist sicher Paralleleinwirkung, obgleich προς την γυναικα Mk 10 7 gg Mt 19 5 steht; denn schwerlich hat Mk gg Mt in der Textüberlieferung eingewirkt. 6 16 εν 1 επι (das weit Häufigere gg Ko 3 14, wo allerdings εν 1 επι nur *Ia* 1066 nachgewiesen ist) *H* 81-2 848 3 74 103 *bo* *Ia* 172 8372 476 8505 502 552 *Ib* 78 8600 *Ic* 174 8259 lat sy^h Ναζ Κυ¹ gg Ωρ Κυ² Δαμ Hier Ambrst. Entscheidung unmöglich. Phi 2 26 om ιδειν *K* gg *IHK*^c (18 Rm 1 11 1 Th 3 6 2 T 1 4); 18 liegt näher; sichere Entscheidung ist nicht möglich.

38 om ειναι p κυβαλα *H* 81-2* 848 *Ia* 1026*-1028f lat *bo* sy^p Ωρ Δαμ; die Omission kann ebensogut durch 7, wie die Addition durch 8^a veranlasst sein. Freilich ist die Omission schwach vertreten, aber die Addition lag auch sehr nahe. Ko 1 10 om υμας p περιπατησαι (Eph 4 1) *H* *Ia* 1066 8355 359-8505 *Ib* 78-8356 *Ic* 174 Kl^a; add υμας steht Eph 4 17 1 Th 2 12; Entscheidung unmöglich. 27 ο εστιν (24) 1 ος εστιν (18) *H* 81 84 848 3 *Ia* 1028f 168 *Ib* 78-356 *O* 12^c; ist doch zu schlecht bezeugt, zumal da es durch του μυστηριου, worauf es sich bezieht, anstelle der griechischen Attraktion auch durch die Fremdsprachen nahegelegt war. Ko 2 12 om των ανεχρων (Eph 1 20 gg Ko 1 8 1 Th 1 10) *H* exc 81 848f *Ia* 65ff-200 1066 172 8180-8355-8372 1228 8300 8453-173 476 502 *Ib* 270 472f 8600 *Ic* 154 174 *O* 12^c 18 *K* 5: 12; Entscheidung unmöglich. 3 17 om και a πατρι (1 Th 1 1 uō gg Eph 5 20 uō) *H* sa *bo* *Ib* 78 sy^p go m Ambr gg lat sy^h Kl^a; das Zeugenverhältnis spricht für add και. 1 Th 1 7 τυπον 1 τυπους (Phi 3 17 2 Th 3 9 gg 1 P 5 3) *H* 81 848 103 162 sa *bo* *Ia* 65ff 1026* 170 1228 8355 *Ib* 78-8356 *Ic* 1436 174 *O* 12^c 66 sy^p lat; τυπους kann Verbesserung nach υμας sein; die dürftige Bezeugung von τυπον verdächtigt aber letzteres als Reminiszenz. 4 11 om ιδιαις a χειρσιν (Eph 4 28 gg 1 K 4 12) *H* 81-2* 86 74 103 *Ia* 65ff-264 1026fff 1066 8180-216 367f 8454 *Ib* 78 *Ic* 174 8259 1436 sämtliche Versionen; die Omission kann also teilweise auch fremdsprachliche Einwirkung sein. Entscheidung nicht möglich.

2 Th 2 16 θεος ο πατηρ (1 K 8 6) *H* 81 848 *Ib* 78, ο θ. ο π. *H* 82* *Ia* 170 184* 8268, θ. και π. *H* 74 *Ia* 65-200-264 1026* 252* 8453ff 8459 *Ib* 8369, ο θ. και π. *K* (Eph 1 3 1 Th 3 11 1 P 1 3), ο θ. και ο π. *Ia* 64 216, om και auch f g sy^p *bo* Ambrst; Entscheidung unmöglich; ausgeschlossen von der Konkurrenz bleiben nur ο θ. και ο π. und ο θ. ο π., als durch Kombinationen der andern Lesarten entstanden; ohne Parallele ist θ. και π. und in *I* leidlich gut vertreten; wie *H*, dessen Zeugen sich zwischen beiden Reminiszenzen verteilen, schrieb, ist nicht auszumachen. 38 νυκτος και ημερας 1 νυχτα και ημεραν (1 Th 2 9 3 10 gg Mk 4 27 Lk 2 37 Ac 20 31 26 7) *H* 81-2 848 103 162 *Ia* 64 1028f 1066 216-8372 *Ic* 208-1436 174 (nur ημερας *Ia* 106 168 *K* 51 *O* 1); die Parallele aus 1 Th liegt näher, gegen sie νυχτα και ημεραν einzusetzen, war wohl kaum möglich; doch ist die Entscheidung nicht sicher.

Hb 1 3 om ημων p αμαρτιων (meist, gg Ga 1 4 1 J 1 9 2 2) *H* *bo* *Ia* 1026fff 264 *Ib* 78-8356 lat sy^p Διδ Αθ¹: 1 Κυ Κυ¹ Δαμ¹: 1; d. h. *H* gg *I K*, da die dissidenten *I*-Zeugen von lat beeinflusst sind; ημων dürfte also *I-H-K* sein. 3 9 om με p επειρασαν (Ps 14 9 gg Nm 14 22) *H* *Ia* 1026f Kl^a Luc; unentscheidbar. 3 10 ταυτη 1 ελενη (Mt 12 45 Mk 8 38 Lk 11 30 gg Ps 94 10) *H* 81-2 84 848 103 *Ia* 1026* 8300 8355 *Ib* 78-8356 Kl^a; ταυτη ist sehr verdächtig. 7 27 προσηνεχας 1 ανεν- (5 7 8 3 4 usw gg 7 27^a 9 28 13 25) *H* 82 84 848 162 *Ia* 56 172 8202-216 *Ic* 174; die Liste ist zu dürftig für eine durch eine Parallele geschützte *H*- oder *I*- oder *I-H-K*-Lesart. 7 5 9 22 steht unbestritten κατα τον νομον, 7 16 κατα νομον, 8 4 om τον *H* 81-2* 84 848 *Ia* 172 8180-8355 8300 *Ic* 208-1436, 9 19 add τον *H* 83 84 848 103 162 *Ia* 1026 1066 8202-216-8372 354 367 *Ib* 8507 *Ic* 208-1436-158 174 *K* 5 *K* 6 8255, 10 8 om τον *H* *Ia* 65ff-264 1066 106 216-8355 256 8300 359-8505 8453-173 8454 *Ib* 78 *Ic* 208-1436-158. Danach ist 9 19 add τον, 10 22 om τον für *I* und *H*, also auch für *I-H-K* anzunehmen, 8 4 bleibt unentscheidbar. 13 23 add ημων p αδελφον (1 Th 3 2 2 K 8 22 gg 2 K 1 1 Ko 1 1 Phm 1) *H* *Ia* 1066 172 200 359-8505 *Ib* 78; sichere Entscheidung unmöglich; doch

liegen die Parallelen aus den Adressen ferner, zumal ο ἀδελφός immer hinter Τιμοθεός steht.

1 T 1 17 om σοφω (Ju 25 gg Rm 16 27) *H* ^{δ2*} ^{δ4} 1022* ^{δ48} *Ia* 1026 fff ^{δ505} lat sy p Eus Ku sa bo Θδτ; die Einschübung ist begreiflicher als die Auslassung. 55 om τον α θεον (Hb 61 1 P 55) *H* ^{δ2*} ^{δ3} ^{δ63} *Ia* 1028 f 1066, επι τον θεον erscheint stetig in der Phrase επιστρεφειν επι τον θεον (Ac 14 15 15 19 26 18 20); dass die Phrase nahelag, zeigt der Ersatz von θεον durch ζν (nach Ac 9 35 42 uō) *H* ^{δ2*} 162. 2 T 4 13 15 αντστη (Ga 2 11; vgl auch kurz nachher παρεστη 17, wo *Ia* 173 παρεστηκεν schreibt) *H* ^{δ2*} ^{δ3} ^{δ474}, ανθστηκεν (Rm 9 19 13 2) *I H*. Letzteres wird als doppelt vertreten für *I-H-K* einzusetzen sein. Phm 5 εις (5^b) 1 προς (1 Th 1 8) α τον ζν *H* ^{δ3} ^{δ4} ^{δ48} *Ia* 55 1026* ^{δ156} 172 *Ic* 1436; εις dürfte durch den Kontext hereingekommen sein, da seine völlige Dezimierung trotz des Schutzes durch εις² kaum denkbar ist.

501. 3. Stellen, in denen zwei Rezensionen dieselbe Reminiszenz aufweisen. Ist für jede der drei Rezensionen gelegentlich, für *I* und *K* sogar häufig die Aufnahme einer durch eine Parallele gedeckten Lesart nachweisbar, so ist es nicht verwunderlich, wenn gelegentlich einmal zwei Rezensionen an derselben Stelle derselben Parallelesart den Vorzug geben, und darum nicht zu gewagt in solchem Falle, wenn keine starken Instanzen entgegenstehen, gegen die Majorität für die Lesart der allein stehenden Rezension als *I-H-K* zu entscheiden:

Rm 10 5 schreiben εν αυτοις mit Lev 18 5 Ga 3 12 alle gg *H* ^{δ1-2*} ^{δ4} ^{δ48} 162 bo *Ia* 172 *Ib* 78 go vg Or; dennoch drängt sich der Verdacht auf, dass hier Ωρ einwirkt, von dem alle Zeugen für αυτη häufig abhängig sind (s. später), dieser hat zweifellos das αυτα vorher nach Lev 18 5 getilgt, gefolgt von *H* ^{δ2*} ^{δ4} 162 *Ia* 1026 f 170^c *Ib* 78 f; davon war die notwendige Konsequenz, nun αυτοις dem Kontext anzupassen, was ausser den eben genannten Textzeugen auch noch *H* ^{δ1} ^{δ48} übernahmen. 1 K 7 31 om τουτον p κοσμον nur *H* ^{δ1-2*} ^{δ4} 162 *Ib* 78; die Beifügung von ουτος bei κοσμος ist eine der häufigst vorkommenden Reminiszenzen, hier durch das gleich folgende gesicherte του κοσμου τουτου nahegelegt. 10 9 ζν 1 Xv (Mt 4 7 Lk 4 12) *H* (^{δ4} 162 θεον, Ac 15 10) *Ia* 56 65 ff-264 172 175 ^{δ180-δ202-216-δ355-δ382} 397 502 *Ib* 253 270 *Ic* 174 sy hm gg *K* Ωρ lat sy sa bo; vielleicht hat nicht einmal *I*, sondern nur eine grosse Anzahl von *I*-Zeugen der Reminiszenz Aufnahme gewährt. 10 9 f om xat p καθως (7 8) *H* sa bo *Ia* sy^h lat; ist dringend der Anpassung an den Kontext verdächtig, während das sekundäre Eindringen von xat gegen den Kontext kaum begreiflich wäre. 9 εξεπειρασαν 1 επειρ- (entsprechend εκπειραζωμεν 9 a) *H* exc ^{δ1} ^{δ4} *Ia* 65 ff-264 1026*-1028 f 172 175 ^{δ180-δ202-216-δ355-δ372} ^{δ300} ^{δ505} *Ib* 363-398 *Ic* 174 471; ist dennoch der Anpassung verdächtig, da das Auslassen von εξ entgegen dem Kontext unerklärlich bliebe. Dass ein Schreibfehler so allgemeine Verbreitung gefunden hätte, ist doch unannehmbar. 10 16 ~ εστιν του αμαρτος του Xv *H* ^{δ1} ^{δ4} 3 257 sa bo sy p Ku Aug, ist wohl *I-H-K*, da sonst die Wortstellung entgegen der in 16^b nicht so häufig vertreten sein könnte; die Analogie mit 16^b hat sie in *I* und *K* wie in den meisten *H*-Zeugen verdrängt. 12 12 ~ πολλα εχει *H* *Ia* 175 ^{δ180-δ202-216-δ372} ^{δ453-173} 502 ^{δ505} *Ib* 78 *Ic* 174 *I* ππ Θδτ 1:1 Hier; ist sicher Annäherung an Rm 12 4. 2 K 12 1 δει 1 δη *H* *I* mit überwältigenden Mehrheiten gg *K*, wo δει aber auch mehrfach sich findet; steht unter dem starken Verdacht einer Reminiszenz aus 11 30, der gegenüber das Aufkommen von δη unbegreiflich wäre. Unter den *H*- und *I*-Zeugen für δει verraten die Einwirkungskraft von 11 30 *H* ¹⁰¹² 162 257 *Ia* 100 184 ^{δ180-δ202}, indem sie ει καυχασθαι δει schreiben. 12 14 add τουτο p τριτον (13 1) *H* *I*

K^c lat sy bo sa; die Einwirkung der Reminiszenz in *H* und *I* ist leichter anzunehmen, als die sekundäre Omission von τούτο entgegen 131; eine Analogie für die starke Bezeugung einer Reminiszenz bietet sofort add υμων p καταναρχησω, was zweifellos aus 13 übernommen ist, da es gegenüber 19 kaum ausgelassen worden wäre, und doch mit Ausnahme von *H* *Ia*^{56 1066 172} *Ib*⁷⁸⁻⁸³⁵⁶ *O*¹²⁰ allgemein vertreten ist. 1219 κατε-
ναντι θεου 1 κατενωπιον του θεου (217) *H* *Ia*¹⁸⁰⁻²⁰²⁻²¹⁶⁻⁸³⁵⁵⁻⁸³⁷² *Ib*^{78 398}, nur
κατεναντι *H*³ *Ia*^{1028f} *I*^{c 174}; erweckt denselben Verdacht, zumal für κατενωπιον τ. θ.
keine Parallele vorhanden ist. Freilich findet sich um so häufiger im NT ενωπιον τ. θ.

Ga 111 γαρ 1 δε *H*^{81-20 848} *Ia*^{1026-1028f} *O*^{π 40} lat Δαμ; dürfte *I-H-K* sein, da
sonst (1 *K* 151 2 *K* 81) δε steht. 112 ουδε 1 ουτε a εδιδραχθην *H*^{exc δ1} *Ia*^{56 1026ff}
172 173 *Ib*^{180-202-216-8355 200 8305} *Ib*⁷⁸ *I*^{c 174}; zweifellos Assimilation an ουδε¹. Ga 51 εν
υμιν a εστρωμενος *H* sa bo *Ia*^{175 200 ? 8180-202-216 8355*} *Ib*^{78 270} *K*^{363 383 8458} *K*^{c 6 304 8365}
am fu^c to sy^p *Ku* Θδτ:2 gg *K* fu ha dem vg sy^h; das Ausfallen von εν υμιν nach
οις, wobei 1 *K* 123 mitwirken mochte, ist viel begreiflicher als die Einfügung.
Eph 529 Χς 1 χς (2 25) *H* *I*; für χς in *K* existiert keine Parallele, muss also für *I-H-K*
angenommen werden. 621 ~ γνωρισει υμιν (*Ko* 47) *H*^{exc δ4} *Ia*<sup>55 8157 8180-216-8372 339-
8505 502</sup> *Ib*^{78 8507} *I*^{c 174} sy^p; die Abweichung von der Parallele in *K* ist schwerer zu be-
greifen, als deren Einwirken in *H* und *I*?. Phi 215 αμωμτα (wie sonst stets im NT) 1
αμωμητα nur (noch 2 *P* 314) *H*^{81-2 83 84 848} *Ia*^{8300 8355*} *Ib*⁷⁸⁻⁸³⁵⁶; auch 2 *P* 314 ist αμωμτα
häufig eingesetzt und sicher sekundär, während nirgends sonst αμωμητα 1 αμωμτα in der
Textüberlieferung eingesetzt ist; so ist hier sicher αμωμητα *I-H-K*. 224 add προς υμας
p ελευσομαι (1 *K* 419 165 vgl *Rm* 1523) *H*^{82*} *Ia*^{83 84 3 103 ? 257} bo *Ia*^{8157 200 8300 8355 476}
Ib^{368 8507} *I*^{c 8259} vg sy^p, ist sicher Paralleleinwirkung, denn die Dezimierung in *I* gegen
den Schutz mehrerer Parallelen ist undenkbar. 227 θανατου 1 -ω nach παραπλη-
σιον *H*^{81-2*} 3 103 162 *Ia*^{55 56 172 8180-216-8372 8251 254 256 8459 502} *Ib*^{62 209f} *I*^{c 174 258 466 468} *K*²⁰⁴;
die Bezeugung reicht für *I* zur Not, für *H* kaum aus und steht unter dem Verdacht,
dass die häufige Redensart πλησιον σου, πλησιον αυτου (vgl auch πλησιον του χωριου
Jo 43) den Genitiv hereingebracht habe. *Ko* 213 om εν α τοις παραπτωμασιν (Eph 215)
H *I*, ist dennoch als Reminiszenz *I-H-K* abzusprechen. 34 η ζωη υμων (3) *H*^{82 83}
(4 hiat) *Ib*^{8 3 103 162} *Ia*^{651-200 1026ff 1066 8157 170 184 8180-216-8372 252ff 359 367 397 8434 8459 502} *Ib*³⁶⁸
I^{c 8101f} *K*^{8257 453} *K*^{c 395} lat go Ωρ:3 Εως Διδ *Ku* Νουσ; ist trotz der reichen Ver-
tretung *I-H-K* abzusprechen, da das Eindringen von ημων gegenüber 3 unerklärbar
wäre. 35 add υμων p μελη (*Rm* 613 19) alle, auch lat bo *Ir* Cyp gg *H* *Ia*¹⁰⁶⁶ *Ib*⁷⁸
*Kl*² Ωρ:5 Εως Tert *Ku* Δαμ; wird dennoch zu verwerfen sein; wenn auch die Omission
von *Kl*² her eingedrungen sein könnte, ist die Addition von *Rm* her viel leichter begreif-
lich. 321 παροργιζετε 1 ερεθιζετε (Eph 64) *H* *I* gg *Kl*² sy. 322 οφθαλμοδουλεια 1
-ειας (nach Eph 66) *H*^{81 84 103 162} *Ia*^{1026ff 1066 172 175 8180-216-8355-8372 8453f 502 8305 ?} *Ib*^{365 ?}
I^{c 8101f 8259} gg *Kl*². 324 om γαρ α κω (*Rm* 1211 vgl Eph 67) *H*^{81-2 83 84 848 162} bo
Ia^{1026*fff 1066 200} *Ib*⁷⁸ vg gg *Kl*² sy (dass *Rm* 1211 sich hier nahe legte, beweist om
Χω *Ia*⁸³⁰⁵ *Ib*⁸²⁵⁹). 48 γνωτε τα περι ημων 1 γνω τ. π. υμων (Eph 622) *H* *Ia*^{1026ff}
Ib^{1066 8157 8180-216-8372 339-8305 502} *Ib*⁸⁶⁰⁰ *I*^{c 174} Hier:1; die Bezeugung trotz der Epheser-
parallele reicht für *I* nicht aus, sodass die von Eph abweichende Lesart, für die
keine Parallele zu finden ist, für *I-H-K* einzusetzen ist. 415 αυτων 1 αυτου (*Rm* 165
1 *K* 1619) *H* *Ia*^{64 1066 8157 170 200-264 8180-216-8355-8372 202 8300f 8453f 8454 476 8459} *Ib*^{171 8600} *I*^{c 174}
gg *K* lat go sy (sy^{pt} αυτης wie *H*⁸¹ *Ib*⁷⁸⁻⁸³⁵⁶, in denen νμφας als weiblicher Name
angesehen wurde). 1 Th 18 add εν τη α Αχαλια (7) *H* *K* gg *H*^{81 848} *Ia*^{8157 264 354}
Ib^{8454 8505} *Ib*^{253f 8356 8369 8370} *I*^{c 186 8364} r, om εν *Ia*^{8156 8453 476} sa bo *Ib*^{78 8152 8260 209}
I^{c 158 353} *K*⁸²⁵⁷ *K*^{c 8376}; hätte der Tonfall *Rm* 1526 die Omission bewirkt, so müsste
dies auch 7 ähnlich oft geschehen sein, aber dort omittiert *K* εν² und ausserdem τη,
nur *Ia*^{8156 8268 354 8505} *Ib*^{161 8152f 8260 253 8309 472 209f} *I*^{c 208-1436-551 69} *K*^{c 8257} *O*⁶⁶, freilich

bleibt unerklärlich, warum *K* 7 εν² omittiert und 8 εν τη addiert; eine sichere Entscheidung wird nicht möglich sein. 41 om ουν p λοιπον (Phi 3:1 48) *H* δ¹* δ⁴ 74 103 *Ia* 65 fff-200-264 δ¹80-216-δ³35-δ³72 252 ff 367 f δ⁴54 δ⁵05 *Ib* 78 472 *Ic* 174 258* δ²59.

Hb 7:11 νενομωτεθηται 1-το (8:1) *H* *Ia* 1026 f 1066 200-264 354 δ⁴53-173 *Ib* 78-δ³36 δ³69 *Ic* 208-158; ist sicher Parallelwirkung in *H* und den einzelnen *I*-Codd, deren Zahl grösser sein müsste, wenn *I* selbst der Parallelen erlegen wäre. 10:16 την διανοιαν 1 των -ων (8:10 Jer 38:33) *H* *Ia* 1066 367 *Ib* 78-δ³36 *K* δ²55; das sekundäre Eindringen von των διανοιων entgegen den Parallelen ist unerklärbar; das Einwirken der Parallelen in *H* und in etlichen *I*-Codd hat zahlreiche Analogien. Am Schluss des Zitats (17) zweifelt ja niemand, dass μνησθησονται 1 μνησθω (so 8:12 Jer 38:34) hier ursprünglich ist; ein eigentümliches Spiel der Überlieferung ist es, dass hier die Rollen der Zeugen genau vertauscht sind; das von den Parallelen abweichende μνησθησονται vertreten *H* *Ia* 1066 *Ib* 78-δ³36. 10:30 ~ κρινει ζς (Deut 32:36) *H* *Ia* 1066 δ¹80-δ²02 *Ib* 78 *Ic* 1436 lat sy.

11:4 λαλει 1 λαλειται (sonst stets) *H* *I*. 11:19 εγειραι 1-ρειν (Mt 3:9 Lk 3:8; für -ρειν keine Parallelen) *H* δ⁴ δ⁴8 f 3 162 (gg δ² δ⁶ 103) *Ia* 1066 172 216-δ³35 δ³00 f *K* δ²55; dass diese Parallele sich aufdrängte, zeigt der von dort stammende Ersatz des nächsten Wortes δυνατος durch δυναται in *H* δ⁴ *Ia* 216 *Ic* 174 208-1436-158. 12:15 δι αυτης 1 δια ταυτης (11:14) *H* δ⁴ δ⁴8 3 1022 103 162 (gg *H* δ² δ⁶ 257) *Ia* 1066 172 δ¹80-216-δ³35-δ³72 252 ff δ²08 δ³00 f 502 *Ib* 78-δ³36 *Ic* 174 208-1436-158 *K* 187; zur Not könnte δια ταυτης von 13:2 herübergekommen sein, doch liegt dies viel ferner. 12:26 σεισω 1 σειω (Hag 2:6) *H* sa bo *Ia* 1066 172 *Ib* 78-δ³36 vg sy P; dürfte überall Anpassung an die Originalstelle sein. 13:18 πεποιθαμεν 1 πεπιθμεθα (2 Th 3:4) alle gg *H* *Ia* δ³72 *Ib* 78; πεπιθμεθα ist ohne Parallele und darum für *I-H-K* anzunehmen. 1 T 1:12 om και α χαριν (2 T 1:3) *H* *Ia* 55 1028 f 1066 172 175 200 216-δ³72 δ²68 552 *Ib* 78-δ³36 δ³09 *Ic* δ²59 1436. 3:10 αγωνιζομεθα 1 ονειδιζομεθα (Ko 1:29) *H* *Ia* 7*-200 1028 f 1066 *Ic* 208-551-158 *O* *K* δ⁴00 gg *K* lat sy bo go; ονειδιζομεθα hat keinerlei Parallele und ist darum wohl einzusetzen, so rätselhaft das Eindringen von αγωνιζομεθα in die *I*-Codd ist. 5:18 ~ ου φημισεις βουν αλωνντα (1 K 9:9 Deut 25:4) *H* *I*; dennoch ist die Abänderung der Wortstellung in *K* viel schwerer zu begreifen als das Eindringen der doppelten Reminiszenz in *H* und *I*, gegen die auch Kl^a Tert bo sy Zeugen. 6:17 επι 1 εν (4:10) *H* *I* sy Ωρ, dazu om το (4:10) *H* δ² *Ia* 1026 fff 1066 δ¹80-δ³72 *Ic* δ²59 Ωρ, während εν ohne Parallele ist. 2 T 3:6 αγμαλωτιζοντες 1 -τευοντες (2 K 10:5 Rm 7:23) *I* *H* Ωρ Χρ Θδτ. 4:1 om ουν εγω (1 T 5:21) *I* *H* lat go bo sy P. 4:3 τας ιδίας επιθυμιας 1 τας επ. τας ιδίας (Ja 1:14 2 P 3:3 vgl auch 1 T 3:4 5:12 4:2 5:4 6:1 2 T 1:9 Ti 2:5 9) *H* *I*. Ti 1:5 απελιπον 1 κατ- (2 T 4:13 20) *H* *Ia* 200 216-δ³35-δ³72 δ³00 δ⁴54 *Ib* 78 *Ic* 208-1436-158 174 Ωρ. 2:9 ~ ιδιους δεσποταις (25 1 T 6:1) *I* *H* gg *H* δ⁴ 3 162 257 *Ia* 1026 f δ⁴53-173 δ²68 δ³00 δ³55 *Ib* 78 sy^h lat.

Trotz dieser Liste, die dazu Mut macht, in zwei Rezensionen vertretene Parallelwirkungen *I-H-K* abzusprechen, kann auch einmal das Umgekehrte in Frage kommen:

Eph 5:30 om εκ της σαρκος αυτου και εκ των οσσεων αυτου *H* δ¹-2 δ⁴ δ⁴8 162 *Ia* δ⁴54 *Ib* 78-δ³36 *O* 12^e bo Meß gg Ip lat sy; die Zeugen sprechen für Ωρ als Quelle der Omission; die Addition entstammt allerdings Gen 2:23; doch wäre gut denkbar, dass Ωρ das Zitat verkürzte, weil er das Omittierte für zu sarkisch hielt. Dass Irenaeus die Tradition in so breiter Masse beeinflusst hätte, ist ohne Analogie.

502. 4. Schwierige Fälle, bei denen die Entscheidung mit einem ziemlichen Grad von Wahrscheinlichkeit möglich ist:

Rm 7:13 εγενετο 1 γεγενεν *H* δ¹-2 δ³ δ⁴ 3 162 *Ia* 7 164 172 δ¹80-δ²02-216 502 *Ib* 78 f *Ic* 114 δ²59 *K* δ⁴56 Δαμ; die Zeugengruppe lässt Ωρ als Quelle vermuten, sie ist aber nicht nachweisbar. Jedenfalls ist εγενετο das Sekundäre, weil die üblichste Form, hier durch das folgende γενηται doppelt nahegelegt. 16:24 om η χαρις του ζω ημων Ιω Χω μετα παντων υμων αμην *H* δ¹-2 δ³ δ⁴ δ⁴8 3 103 162 bo *Ia* 172 175 δ¹80-δ²02-216-δ³72 δ⁴53-173 *Ib* 78

Ic 114f *K*⁵⁰⁰ (*H* 3 848 103 *Ia* 172 8180-216-8372 *Ic* 114f addiren es p 27) Or am fu ha. Gegen die spätere Einschlebung dieses Schlussgrusses spricht, dass gerade die Form von 2 Th 3,18 gewählt wäre. Da er nur in Codd fehlt, die 25-27 anschliessen, ist sein Ausfallen wohl begreiflich; vielleicht ist *Ωρ* allein daran schuld. 1 K 7,34 om η αγαμος p παρθενος *H* 81 3 103 bo *Ia* 1066 101 170 8180-8202-216-8372 502 *Ib* 8600 *Ic* 208 *Eus* vg gg Tert Cyp Aug; bei den einen kann diese Omission ein einfacher Schreibfehler per homoioteleuton sein, bei andern eine falsch bezogene Eintragung der *K*-Omission von η αγαμος¹ in die Vorlagen zur Ursache haben; bei dritten kann es Korrektur sein, indem als Subjekt von περιμνα η γυνη η αγαμος και η παρθενος empfunden wurde, wodurch η αγαμος als Attribut von η παρθενος sinnlos wurde; jedenfalls ist die Bezeugung zu schwach und die Entstehung zu leicht erklärbar, als dass sie für *I-H-K* ernstlich in Betracht kämen. 9,15 ουδεις κενωσει 1 τνα τις κενωση *H* 81-2* 84 (ουδεις μη) 848 103 sa *Ia* 1026* 8372 *Ib* 78 *de* Tert (nur Anspielung); ist zweifellos Texterleichterung, nach den Zeugen zu schliessen von *Ωρ* oder etwa *Kl*^a eingeführt. 12,9f om δε¹ (9) *H* 81-2* *Ia* 1026fff *Ib* 78 *m* sy^p *Ωρ*, om δε² (9) *Ia* 1026fff *m*, om δε¹ (10) *Ia* 1026fff *m*, om δε² (10) *H* 81 *Ia* 1026fff *Ib* 78 *m*, om δε³ (10) *H* 81 *Ia* 1026fff *Ib* 78 (*m*) δε⁴ *H* 81-2* 3 *Ia* 1026fff 55 *Ib* 78-8356 *m*; die wahrscheinlichste Entscheidung, nur nach dem Zeugenbefund beurteilt, ist, dass in *I-H-K* δε¹ (9) δε² (10) δε³ (10) δε⁴ (10) fehlte. Dies passt auch dem Sinne nach, indem dann durch δε nur verwandte Gaben verbunden werden, 8 λογος σοφιας mit λογος γνωσεως, 9f πιστις mit χαρισματα ιαματων und ενεργηματα δυναμεων, 10 γενη γλωσσων mit ερμηνεια γλωσσων, nur zwischen der zweiten und vierten Gruppe will es nicht stimmen, indem ganz richtig vor προφητεια das δε fehlt, aber ebenso vor διακρισις πνευματων, was doch sachlich damit verbunden ist. Könnte da die letztere Omission nicht sekundär sein? 25 υστερουμενω 1 ουντι *H* *Ia* 8300 8355 *Ib* 78-8356 398 *Ic* 208f *O*^{12c} Μελετ Δαμ (vielleicht Einwirkung der medialen Form Mt 17 88 11 37); die Zeugen sprechen für *Ωρ* als Ursprung, obgleich nur υστερουντι einmal bei ihm nachgewiesen ist. 14,6 νυν 1 νυνι *H* *Ia* 173 *Ib* 398 *Ic* 208f; die *I*-Codd, die sicher nicht *I* repräsentieren, sondern lat-Einfluss erlebt haben, zeigen, wie nahe die Änderung lag; dann steht *H* gegen *I K* allein; und νυνι ist für *I-H-K* anzunehmen. 14,13 810 1 810περ *H* 81-2* 84 848 3 *Ia* 1026fff 502 *Ib* 78 Δαμ; ist als das Üblichere eingedrungen, vielleicht nach den Zeugen zu schliessen, durch *Ωρ* eingeführt. 15,5 ειτα 1 επειτα (6) *H* 82 84 848 74 162 (83 vac) *Ia* 65ff-200-264 1066 173* 8353 357 8454 8505 gg *Ωρ*; hier kann kaum ein Zweifel sein, dass επειτα sekundär ist; dagegen 7 steht επειτα 1 ειτα α τοις in *Ωρ* selbst und dazu *H* 82* 84 848 74 *Ia* 65ff-200-264 1028f 1066 110 113 8353 397 8454 502 *Ib* 78 209f 365-398 368-8369 *Ic* 551-158 *K* 107 8365; zum grössten Teil sind es dieselben Codd wie 5, was dazu tritt, kann von *Ωρ* beeinflusst sein. So wird man auch hier für ειτα als *I-H-K* zu entscheiden haben. 16,19 Πρισκα *H* 81-2 848 3 74 1031 162 bo, sonst nur noch *Ia* 8156 *Ib* 78 *r* go; auch Rm 16,3 2 Th 4,19 steht Πρισκα für *H*, Πρισκιλλα für *I* fest; während aber Rm 16,3 und 2 Th 4,19 *K* zweifellos Πρισκα vertritt, schreibt *K* Rm 16,19 Πρισκιλλα, so dass hier *I* und *K* gg *H* stehen; sollte Paulus oder sein Schreiber im Römerbrief und in dem aus Rom geschriebenen Timotheusbrief Πρισκα und hier auf griechischem Boden Πρισκιλλα bevorzugt haben?

2 K 1,12 add και α ουκ *H* 81 86 848 1031 *Ia* 1066 170 200 8505 *Ib* 78 365-398 8507 *Ic* 8259 sy^h vg Δαμ; sollte 1 K 1,17 24 dem και so gefährlich geworden sein? 4,5 ~ Iv Xv *H* 82 83 84 3 162 *Ia* 7 *Ic* 208f-1436 lat sy^h, dazu die in sich unmögliche Wortstellung Xv zv Iv *H* 103 *Ia* 502, die nur auf einer missverstandenen Korrektur der Vorlage beruhen kann; da *H* 81 für die Wortstellung Xv Iv eine Vorliebe hat (vgl S. 1022, 4), so ist sicher für *H* Iv Xv anzunehmen, jedoch schwerlich für *I-H-K*, da die wenigen *I*-Zeugen für Iv Xv die Wortstellung aus unzähligen Parallelen übernommen haben können. 10,8 om τε p εαν *H* 81 848 74 103 1022 *Ia* 1028f 172 8180-8202-216-8355 200 (56 add τε p γαρ)

Ib 78 *Ic* 174 *bo* *sy* p; die Omission ist leichter begreiflich, zumal für die Codd *H* 848 74 103 1022 *Ia* 172 8180 ff *Ic* 174, welche die Addition von *καὶ* *p* *γαρ* mitmachen. 1010 ~ *αι* *επιστολαι* *μεν* *H* 81-2 74 1022 257 *Ib* 78 270 *O* 66; sicher fremdsprachlicher Einfluss. 121 *δε* *1 γαρ* nach *ἐλευσονται* *H* 81-2 848 3 74 1022 162 *Ia* 1028 f 172 8180-8202-216 *Ib* 78; dürfte aus *I* *K* 419 165 eingedrungen sein, so sehr die Häufigkeit auffällt; denn für den Ersatz des *δε* durch *γαρ* ist keine Erklärung zu entdecken. 127 *om* *να μη υπεραρωματι* *H* 82 84 848 *Ia* 1026 ff *lat* *Xp* 3:1; die Omission begreift sich, da derselbe Satz kurz vorher steht; die Addition wäre ganz unverständlich. 1220 *επις* *ζηλως* *1 ερεις* *ζηλοι* *H* 84 848 *sy* p, dazu *επις* *H* 82 *Ia* 8156 8161 1228 252 ff 367 8372 *Ib* 157 209 f 253 8360 *Ic* 154 258 466 468 1436 *K* 54 8257 *Kc* 107 8255 *Kt* *O* 12 66, *ζηλως* *H* 81 *Ia* 1026*-1028 f; zweifellos alles Einwirkung von *I* *K* 33 *Rm* 1313. *Ga* 617 *κω* *Ib* *K* *lat* *sy* h, *om* *κω* *H* 81 83* 848 *K* 363 *Kc* 459, *Xu* 1 *κω* *Ib* *H* 86 3 74 162 *Ia* 8180-8202-216 *Ic* 174 *bo* *Mp* *I* *γιν* *θδοτ* (bei *Kl* a) *Nuss*, *κω* *Ib* *Xu* (18) *H* 82 103 *Ia* 1026*-1028 f 1066 (*κω* *Xu* *Ib*) *Ib* 8369 *sy* p *go* *Ωρ*, add *τημων* *p* *κω* (18) *H* 103 *Ia* 1026*-1028 f *Ib* 8369 *sy* p *go*, add *μου* *p* *κω* *Ib* 78 *Ωρ*; *I-H-K* dürfte *κω* *Ib* geschrieben haben, da sich von hier aus die Variantentafel am leichtesten erklärt. *Eph* 68 *om* *ο* *H* 81-2 *Ia* 70 f-264 8156 8459 *Ib* 78 472 *Ic* 169 258 8299 1436 *K* 8257 *O* 1 66; dürfte ein Fehler sein, da *ο* neben *τι* entbehrlich erschien, gelegentlich vor *εαν* auch durch einfachen Schreibfehler ausfallen konnte. *Ko* 122 add *αυτου* *p* *θανατου* *H* 82 84 3 162 257 *Ia* 56 1066 200 252 8300 8355 8459 502 *Ib* 78 365-472 f 8309 469 *Ic* 69 174 8259 (*εαυ*.) 353 466 468 551 *K* 453 *Kc* 8364 *Kt* *m* *bo* *sy* *Ir* *Ku*; da *αυτου* nach *θανατου* leicht übersprungen werden konnte, auch dazu neben dem unmittelbar vorhergehenden *αυτου* nach *σαρκος* überflüssig erscheinen mochte, endlich sonst, die ganz fern liegende Parallele *Jo* 1113 angenommen, nie hinter *θανατου* steht, dürfte es hier *I-H-K* zuzuweisen sein. 313 *κς* *1 Xς* *H* 81 84 86 74 *Ia* 56 *Ic* 174 *O* 66 *lat* *gg* *I* *K* *Kl* a *sa* *bo* *sy* *go*; das Eindringen von *Xς* ist kaum erklärbar, dagegen nähert sich mit *κς* der Satz der Parallele *Eph* 432 mit *θεος*, was denn auch in *H* 82* 848 *Ib* 8370 an die Stelle getreten ist.

1 *Th* 15 *om* *εν* *p* *εγεννηθημεν* (vgl 210) *H* *exc* 81 86 74 *Ia* 70-264 476 *Ib* 78-8356 *Kc* 8376 *O* 66; ist sicher teils Schreibfehler, teils Paralleleinwirkung. 23 *ουδε* *1 ουτε* *a εν* *δολω* (entsprechend dem vorhergehenden *ουδε*) *H* *Ia* 56 64 1026 ff 1066 170 8300 8355 502 *Ib* 78-8356 *Ic* 8101 f 8259 *K* 453 *O* 66; das Eindringen von *ουτε* trotz des vorgehenden *ουδε* ist kaum, der Ersatz von *ουτε* durch *ουδε* leicht begreiflich. 213 add *καὶ* *a* *δια τουτο* *καὶ* *H* 81-2 84 3 162 *bo* *Ia* 55 *Ib* 78-8356 *Ic* 208-1436 *sy* h; die Bezeugung ist schwach, aber die Omission von *καὶ* legte sich durch das unmittelbar folgende *καὶ* nahe und durch die Tatsache, dass im NT, ausgenommen *Mk* 614 *Lk* 1420 *Jo* 516 2 *Th* 211, niemals *καὶ* *a* *δια τουτο* erscheint. Hier konnte auch 35 die Omission nahe legen. 41 add *ενα* *a* *καθως* *H* 81 848 103 *bo* *Ia* 1026* f*-1028 f 172 8180-216-8372 359-8305 552 *Ic* 8101 f 174 *lat* *sy* p; ist wohl fremdsprachliches Bedürfnis, *H* sicher nicht zugehörig, auch kaum *I*, da eine starke Dezimierung der *I*-Zeugen durch *K* nirgends sicher nachweisbar ist.

2 *Th* 213 *απαρχην* *1 απ* *αρχης* *H* 81 (83 84 *vac*) 848 f 3 162 *Ia* 56 1028 f 1066 170 216-8372 382 *Ib* 78 368 8507 *Ic* 208 174 *f* *vg* *sy* h *Διδ* *Ku* *Δαμ* 1:1 *Ambr* *gg* *d e g* *bo* *sy* p *Ambrst*; *απ* *αρχης* kommt häufiger vor, namentlich 1 und 2 *J*, *απαρχην* *Rm* 165 *I* *K* 165 *Ja* 118; welche Reminiszenz eingewirkt hat, ist nicht sicher entscheidbar; doch ist *απαρχην* so gewählt, dass seine Häufigkeit im *I*-Kreis kaum zu begreifen ist, wenn es nicht in *I* selbst stand; dann vertritt aber *H* *I* *gg* *K* *απαρχην*.

Hb 13 *om* *δι αυτου* *p* *αυτου* *H* *Ia* 65 ff-264 172 *K* 189 *vg* *Διδ* *Ku* *Ku* *Δαμ*; ist dies in den wenigen *I*- und *K*-Zeugen Sprung *αυτου* *αυτου*, dann kann *H* allein die Omission nicht retten. 19 *δικαιαν* *1 ανομιαν* (*gg* *Ps* 449) *H* 82 84 848 *Ia* 113 8156 8300 8355 *Ku* 1:2; dürfte als direkter Gegensatz von *δικαιοσυνη* von Fall zu Fall *ανομιαν* verdrängt haben. 112 add *ως* *ματιον* *p* *αυτους* (aus 11 *gg* *Ps* 10227) *H* 81-2 84 *Ia* 1026* *Ib* 78 *O* 66 *fu*; die dürftige Bezeugung spricht gegen die Addition, die vielleicht ursprünglich eine

Marginalbemerkung war. 43 ουν 1 γαρ (vgl 16) *H* δ² δ³ δ⁴ 1031 103 162 bo *Ia* 70 172 δ^{202-216-δ372} *Ib* 78 *Ic* 154 174 δ²⁵⁹ 1436; die dürftige Reihe in *I* spricht dort für Einwirkung der Reminiszenz; dann wird *H* unter demselben Verdacht stehen, wenn es gegen *I-K* allein steht. 54 καθωσπερ 1 καθαπερ *H* δ^{1-2*} δ⁴ δ⁴⁸ *Ia* 1026* *Ku* Δαμ; da καθωσπερ singular im NT, καθαπερ sehr häufig, so wird καθωσπερ wohl festzuhalten sein, denn für die mögliche Entstehung durch ein über καθαπερ geschriebenes καθως, das der Schreiber missverstanden, ist die Bezeugung zu reichlich. 616 om μεν *H* gg bo *Ia* 1026f δ⁴⁵⁴ *Ib* 78 *Ic* 208-1436 158 468 lat sy, kann überall fremdsprachlicher Einfluss sein.

618 add τον a θεων *H* δ^{2*} δ³ δ⁴ δ⁴⁸ 3 *Ia* 172 367 *Ib* 78 *Ic* 1436 *Eus* Διδ *Ku* Θδτ¹ 3 Χρ; die Zeugenreihe lässt Ωρ als Quelle vermuten. 710 om ο a Μελησειδεκ (p αυτω; vgl 1 ουτος ο M.; sonst M. durchweg unartikuliert) *H* δ¹⁻² δ^{3*} δ⁶ *Ia* 1026* 113 170 δ^{355-δ372} *Ib* 78 *Ic* 208 δ^{101f} 158; om ο kann durchweg Fehler oder Paralleleinwirkung sein. 726 add και a ετρεπεν *H* δ¹ δ⁴ *Ib* 78 *Ic* 208*-1436 158 sy *Eus*; die Auslassung ist begreiflicher als die Einfügung, die Bezeugung der letzteren aber einzigartig schwach. 84 ουν 1 γαρ (711) *H* *Ia* 1026* 172 δ^{202-216-δ372} *Ib* 78 *Ic* 174 lat; kann kaum *I*-Lesart gewesen sein, da sie durch die Parallele sicher besser geschützt worden wäre; den Ersatz des γαρ durch ουν legte das unmittelbar vorhergehende γαρ nahe. 86 τετυχηκεν *H* δ⁶ δ⁴⁸ 3 103 *Ia* δ¹⁵⁷ 200-264 216 δ³⁷² 354 *Ib* c *Kc* O¹², τετυχεν *H* δ^{2*} δ⁴ (162 ετυχεν) *Ia* 70 1026* 1066 118 168 173 359 *Ic* 208 468 O¹ K⁵, τετυχεν *KH* δ¹; dies Zeugenbild spricht für τετυχηκεν als *I-H-K*, τετυχεν ist halbe *K*-Korrektur. 1032 add υμων p ημερας *H* δ^{2*} δ⁴⁸ 162 *Ia* 1066 172 δ²⁶⁸ 359 δ⁵⁰⁵; die Omission ist wohl begreiflich, die Addition gegen alle Analogien (vgl *Ac* 157; oder sollte *Hab* 15 *Ac* 1341 eingewirkt haben können? 1116 om τω a θεω (gg 4 5 7 25) *H* δ^{2*} δ^{48f} *Ia* 1066 δ¹⁶⁶ δ⁴⁵⁹ Aθ; empfiehlt sich trotz der schlechten Bezeugung durch seine Singularität, der eine ganze Anzahl Parallelen gefährlich wurden.

118 add ο a καλουμενος *H* δ⁴ δ⁴⁸ *Ia* 1026* δ²⁰²⁻²¹⁶ 502 *Ib* 78; ist ebenso 54 von *I* eingesetzt worden; sollte es eine gedankenlose Reminiszenz an die Phrase ο καλουμενος Νιγερ etc *Ac* 131 2714 sein? 118 om τον a τοπον *H* *Ia* 55 1026*; die *I*-Zeugen können nur von το-ο- gesprungen sein, so bleibt *H* allein, in dessen Vorlage dies ebenso möglich wäre, wenn nicht in *I-K* τον aus *Ac* 125 *Ap* 1616 eingedrungen ist. 1115 μνημονευουσιν 1 εμνημονευσιν *H* δ^{2*} δ⁶ 162 *Ia* 56 1026* 172 *Ib* 78* *Ic* 1436 Θδτ; ist wohl an die Präsens 14 angepasst. 1225 ~ επι γης παραιτησμενοι τον *H* *Ia* 1026 *Ib* 78 *Ku*, ~ παραιτ. τον επι γης *Ia* 172 216-δ372 359 502 δ⁵⁰⁵ *Ic* 174 *H* 103, ~ τον επι γης παραιτ. *K*; letzteres dürfte als die gespannteste die ursprüngliche Wortstellung sein, der *I* und *H* in verschiedener Weise abzuhelfen suchten. 1228 δεους 1 αιδους *H* δ² δ³ δ⁴ δ⁴⁸ 162 *Ia* 1066 172 δ³⁷²; δεους nur hier, αιδους nur noch 1 *T* 29 im NT; ersteres kann für *I* nicht in Betracht kommen, so steht *H* allein, und da δεους ein viel gebräuchlicheres Wort ist, wird man für *I-H-K* αιδους anzunehmen haben. 1321 add αυτω p αυτου *H* δ^{2*} δ^{3*} δ⁴ δ^{48*} δ¹⁶² gg bo, αυτος; *Ia* 1066, dürfte wohl ein alter Schreibfehler sein.

1 *T* 516 επαχεισθω 1 -ειτω *H* δ² δ⁴ δ⁴⁸ 74 *Ia* 1028f *Ib* δ⁶⁰⁰; dürfte dem parallelen βαρεισθω angepasst sein; die Abänderung trotz des Gleichklangs ist jedenfalls viel schwerer verständlich. 520 add δε p τους *H* δ³ δ⁴ 162 *Ia* 1026*-1028f (1028f ~ ος αμαρτανοντας) 64^e go de *Ku* Β25 Hier Ambrst Θφ gg lat bo sy Cyp *Iπ* Ωρ *Luc* Θδτ Δαμ; das Eindringen von δε in der geringen Anzahl ist leichter verständlich, als die Omission in fast ganz *I*, *H* und *K*. 521 2 *T* 41, 521 *Xū* *Iū* 1 *zu* *Iū* *Xū* *H* (δ⁶ 74 ~ *Iū* *Xū*) *Ia* 1026 fff 382 (~ *Iū* *Xū*) *Ib* 175 216-δ372 *Kλ*^a Aθ, 2 *T* 41 *Xū* *Iū* 1 του *zu* *Iū* *Xū* *H* *Ia* 1026 fff 1066 175 200 216 *Ic* 208-1436 (~ *Iū* *Xū*) 158 (~ *Iū* *Xū*) 174 δ²⁵⁹ *K* 54; andere Parallelen sind nicht da, so muss wohl an einer Stelle *zu* *Iū* *Xū* gestanden haben; schlechter bezeugt ist *Xū* *Iū* 521; man wird also dort *zu* *Iū* *Xū* für *I-H-K* einzusetzen haben. 65 om αφιστασο απο των τοιουτων *H* sa bo *Ia* 1026*-1028f 200 O¹² lat go Ambr; dass

die Addition, die nach der Bezeugung der Omission sicher sekundär ist, in fast ganz *I* sich durchsetzte, beweist, dass sie sehr alt sein muss.

2 T 3¹⁵ om τα α ιερα γραμματα *H* 82 84⁸ 74 *Ia* 1026*-1028 f 1066 Επιφ Δαμ^{1:1} gg Kl^a Ιππ; könnte Reminiszenz an Rm 12 sein. 4 16 παρεγενετο 1 συμπαρ- *H* *Ia* 55 184 8459, παρεγενετο kann durch παρεστη 17 veranlasst sein, wo *Ic* 8259 συμπαρεσθη schreibt.

Ti 25 οικουργους 1 οικουρους *H* 82* 83 84 848 *Ia* 1026fff 106 173 gg Kl^a; kann nicht *I* sein, und steht unter dem Verdacht, durch den Anklang an χακουργους Lk 23³³ 2 T 39 sich in die Feder gedrängt zu haben. 2 11 om η² *H* 82 83* 84 *Ia* 216-8355 1028 f *Ib* 78 sy; kann überall fremdsprachliche Einwirkung sein; *Ia* 1028 f schreiben überdies mit lat bo Κυ¹ του σωτηρος ημων 1 σωτηρος nach 10 34.

Problematisch ist endlich für *I-H-K* die Setzung von αμην an den Briefschlüssen. *H* scheint es fortgelassen zu haben, wenigstens, um von Rm wegen seines eigenartigen Schlusses abzusehen, 1 K *H* 81 1031 848 162, 2 K und Eph *H* 81-2* 84 848 74 162, Ko *H* 81-2* 83 84 848 162, 1 Th *H* 81 848, 2 Th *H* 81-2* 848, Hb *H* 82* (81 vac) 848, 1 T *H* 82* 84 848 162, 2 T Ti *H* 82* 83 84 848 162, Phm *H* 84 848 f 162, dagegen fehlt es Phi nur *H* 81, Ga bei keinem. Die letzte Unregelmässigkeit lässt erkennen, dass die Schreiber sehr geneigt waren, αμην beizufügen. In *K* stand αμην zweifellos. Es fehlt in keinem *K*-Zeugen, nur 2 K ist es nach Tdf für *K*⁵ zweifelhaft. Dagegen für *I* ist eine Entscheidung kaum möglich. Weitaus die meisten *I*-Codd addiren αμην durchweg. Auch *Ia* 1026 f, 1026* ausgenommen 1 Th 1 T Ti Phm. Dagegen fehlt es bei *Ia* 1028 f, ausgenommen 2 Th Ti; 1 K setzt 1028 γενηθητω γενηθητω ein. Von *Ia*-Codd omittiren es noch Eph 113 8355, Ko 65 173, 2 Th 65 359, 2 T 1066, Phm 173 8180. In *Ic* ist keine Omission nachgewiesen. Dagegen omittiren es *Ib* 78-8356 konsequent mit Ausnahme von Ga Hb Phm; Eph auch noch 472 O¹², 1 Th noch 8152 f 8260, Ti 368, Phm 270. Der Schluss wird berechtigt sein, dass auch *I* das αμην nicht hatte. Von andern alten Zeugen, die nur fragmentarisch vorhanden sind, fehlt es 1 K auch r fu to, 2 K m ba, Hb Ti fu. Hiernach wird auch für Rm zu entscheiden sein wie folgt. *K* setzt αμην 14 27 und 16 24. *H* und *I*, die den von *K* an Kap. 14 angehängten Schluss als 16 25-27 1 24 bieten, verraten dessen Sekundarität und die Zugehörigkeit von αμην zu diesem unechten Schluss, indem alle *H*- und *I*-Zeugen hier αμην schreiben; nur *Ib* 78 bleibt konsequent und streicht es auch hier. Ursprünglich stand hiernach kein αμην am Schluss jedes Briefs.

503. 5. Unentscheidbare Fälle. Etliche mal fehlt es an Instanzen für eine auch nur wahrscheinliche Entscheidung:

Rm 4 11 om και p λογισθηται *H* 81-2* 84 86 bo *Ia* 172 8300 8355 354 367 f *Ib* *Ic* 8259 203 470 *K* 187 Κυ Δαμ, dazu (nach Wettstein) Scholien des Ωρ; ist das Letztere der Fall, so könnte Ωρ der Schöpfer der Variante sein. Mehrfach kann auch ein Schreibfehler vorliegen -αι -αι; andererseits legte sich die Addition als Texterleichterung nahe. 11 15 om αυτη² *K*. ~ δεδοται αυτη *H* 81-2 84 sa bo *Ia* 64 1066 184 8180-8202-216-8372 200 252 ff 8453 ff *Ib* 8200 8360 *Ic* 258 8259 471 551 sy P, ~ αυτη δεδοται (vgl Mt 13 11 Lk 8 55) *H* 83 3 1022 74 103 257 *Ia* 56 65 ff-264 172 175 397 8505 552 *Ib* 78 365-398 *Ic* 174 208 f sy h vg. 2 K 1 15 χαραν 1 -iv *H* 81-2* 3 74 103 162 (gg 82* 83 84 86 848 bo) *Ia* 55 1066 172 8180-216-8372 200 *Ib* 62 161 8356 *Ic* 174 1436 O¹⁸ *K*⁵ 298 gg lat sy; einigemal könnte χαραν durch das vorhergehende δευτεραν veranlasst sein, aber so häufig ist dies undenkbar. Weder über *H* noch über *I-H-K* ist eine sichere Entscheidung möglich. 5 15 add ει p οτι α εις *H* 82* 83* 103 162 257 also gg 81-2 83* (84 vac) 848 74, dazu *I* mit voller Sicherheit, *K*^c *K*⁵ 13 vg bo Διδ Βασ^{1:1} Κυ Αθ^{1:1} Aug; wie *H* las, ist nicht sicher zu entscheiden; ausser bei *H* 81-2 ist der *K*-Einfluss bei den betreffenden Codd ebenso häufig wie der *I*-Einfluss bei den andern; bei *H* 81-2* kann einfacher Schreibfehler vorliegen; bo spricht für add ει als *H*-Lesart. Sichere Entscheidung für *I-H-K* kaum möglich. 7 11 om υπαξ *H* 81-2* 83 848 162 *Ia* 1028 f 1228 *Ib* 78

*O*¹² *Bas*^{3:1} Ambrst gg *K*λ^α lat go; unentscheidbar. 8₁₃ om δε p υμν *H*^{δ1-2*} δ3 δ48 *Ia*¹⁷² δ355 *Ib*⁷⁸ gg *K*λ^α Cyp lat bo sy^h; *Phi* 128 31 liegt doch zu fern, um die Addition in solchem Umfange veranlasst zu haben. Dennoch ist für die Omission ein Anlass nicht zu erkennen. 116 φανερωσαντες 1 -ωθεντες *H*^{δ1-2*} δ48 1031 (add εαυτους) *Ib*⁷⁸ 270 *Ic*^{δ259} go (φανερωσας εμε); die Entstehung der zweifellos sekundären Lesart ist dunkel. 121 μεν 1 μοι *H*^{δ1-2} δ48 3 74 bo *Ia*^{1028f} δ180-δ202-216 *Ib*⁷⁸ *O*¹² vg, om μεν resp. μοι *H*¹⁶² *Ia*^{1026*}; μοι ist unerklärbar, es müsste das σοι, ημιν, υμιν Mt 5^{29f} Jo 11²⁵ 16⁷ 2 K 8¹⁰ vorgeschwebt haben. Dagegen war μεν durch das folgende δε nahegelegt, welches dieselben Codd vertreten. Entscheidung kaum möglich. Ga 3²¹ ~ αν εκ νομου ην *K*, εκ νομου ην αν *I*, dazu *H*^{δ2} δ6 δ48f 74 103, εκ νομου αν ην *H*^{δ1} δ3 δ4 162; letzteres muss wohl *H* sein, so dass der *I*-Einfluss unter den *H*-Zeugen hier besonders stark gewirkt hat. Ob *I-H-K* nach εκ νομου αν ην oder ην αν ordnete, ist kaum zu entscheiden. *K* hilft nichts, da er halb für *H* und halb für *I* zeugt. *Phi* 2³⁰ παραβουλεσμενος 1 -βουλ- *H*^{δ1-2} δ4 74 *Ia*^{1026ff} 200 δ355-δ372 *Ib*^{δ152} *O*¹; Entscheidung unmöglich. 316 om το αυτο φρονειν *H*^{δ1-2*} (δ3 vac) δ4 δ48 103 sa bo *Ia*^{δ454} *Ib*^{78-δ356} Θδοτ Hil Aug, add το αυτο φρονειν a τω αυτω στοιχειν *Ia*^{1026ff} 172 δ180-δ372 δ300f 502 δ505 *Ib*^{δ600} *Ic*¹⁷⁴ δ259 *H*⁷⁴ 103 162 lat go Victorin Ambrst, add το αυτο φρ. p τω αυτω στοιχειν κανονι *K*; der Wechsel in der Stellung der Addition erweckt gegen ihre Ursprünglichkeit Bedenken, doch kann die Umstellung in *K* durch die Addition von κανονι gut veranlasst sein. Ebenso ist begreiflich ein Sprung von το αυτο ∩ τω αυτω in *H*. Andererseits kann το αυτο φρονειν aus 41 Rm 15⁵ eingedrungen sein; sichere Entscheidung nicht möglich. Ko 1⁷ ημων *H*^{δ1-2*} δ4 257 *Ia*^{δ65f-264} 1026*-1028f 170 172 175 1228 δ353 δ355 397 δ453-173 *Ib*^{365*} *Ic*¹⁵⁴ gg *K* lat go sy bo; muss völlig zweifelhaft bleiben. 26 om εν a πιστει *H*^{δ1} δ48f 1022 162 *Ia*^{1026*} δ157 δ180-216-δ372 184 252 *Ic*¹⁷⁴ lat (vgl Ac 16⁵ 1 P 5⁹); εν kann durch επιχοδομουμενοι εν αυτω unmittelbar zuvor und περισσευοντες εν ευχαριστια unmittelbar hernach eingedrungen sein, doch ist die Auslassung fast noch leichter zu begreifen. 27 om εν αυτη a εν ευχαριστια *H*^{δ2*} δ3 δ4 δ48 74 162 *Ia*^{1026ff} 1066 200 δ453-173 δ355-δ372 δ300 359-δ505 δ453-173 *Ib*^{δ62} 78 *Ic*¹⁷⁴; der Sprung εν ∩ εν liegt nahe. Die Einschiebung von εν αυτη ist durch keine Parallele nahegelegt. Dennoch ist eine sichere Entscheidung gegenüber der grossen Zahl von *I*-Zeugen nicht möglich. 218 om μη a εωρακεν *H* bo *Ia*^{1026*} δ156 *Ib*^{78-δ356} *Ic*¹⁴³⁶ *Q*^{2:1} Tert Luc Aug Ambrst gg *K* lat sy *Q*^{1:3}; Entscheidung unmöglich. 413 πολλυν πονον *H* *Ia*¹⁷² 175 200 *X*¹⁰, π. ποθον *Ia*¹⁰⁶⁶ δ180-216-δ372 (~ ποθον π.) 502 *Ib*^{δ600} *Ic*¹⁷⁴ *H*¹⁰³ (~ ποθον π.), π. κοπον *Ia*^{1026ff}, π. αγωνα (21) *Ib*^{78-δ356}, ζηλον πολλυν *K* (~ πολλυν ζηλον *H* δ48 *Ia*^{δ355}); Parallelen existieren für keine Lesart exc αγωνα; die Bezeugung spricht für π. πονον; eine sichere Entscheidung ist unmöglich. 1 Th 5³ δε 1 γαρ p οταν *H*^{δ1} 103 *Ia*^{1026f} 170 *Ib*^{78-δ356} *Ic*¹⁴³⁶ δ259, om γαρ resp. δε *H*^{δ2*} δ4 δ48 *Ia*^{1028f} *d e f g* go sy^p Ir Tert Cyp Or Hier; d. h. af it mit sy^p go, die oft lat berücksichtigen und drei *H*-Codd, von denen dasselbe gilt. Sollte allein lat hier den Urtext bewahrt haben? Denn zu add γαρ *K* etc kann 1 K 3⁴ 1 T 5¹¹, zu add δε 1 K 15²⁷ verführt haben; eine sichere Entscheidung ist zurzeit nicht möglich. 515 om και a εις¹ *H*^{δ2*} δ4 δ48f bo *Ia*^{δ64} 1026ff 1066 172 200 δ355 δ453-173 δ505 *Ib*^{78-δ356} lat go sy^p; die Omission kann durch das häufige εις αλληλους bei Mahnungen, aber ebensogut die Addition durch das unmittelbar folgende και εις veranlasst sein. Hb 18 add και η a ραβδος¹, add της a ευθυτητος, om η a ραβδος² alles gg Ps 44⁷ *H*^{δ1-2} δ4 δ48 1031 bo *Ib*⁷⁸ sy^h *K*u; kann auf *Q*² zurückgehen, auf den *Ib*⁷⁸ weist, doch kann auch *I* und *K* nach *LXX* korrigiert haben. 123 εις εαυτον *H*^{δ4} 3 103 257 *Ia*^{216-δ372} *Ic*¹⁷⁴ *O*¹; ε kann zumal nach σ ebensoleicht ausgefallen als eingesetzt sein. 1211 μεν¹ 1 δε *H*^{δ2*} δ4 δ48 3 *Ia*^{δ65-113} δ156* 216 (om μεν²) δ454 *Ib*⁷⁸ *Ic*¹⁵⁴ *Q*² *d* (om μεν¹ *H*¹⁰³ *Ia*^{1026*} 264 397); μεν kann um des unmittelbar folgenden μεν willen durch δε, aber ebensogut δε um des folgenden δε willen durch

μεν ersetzt sein. 12 18 om ορει *H* δ2 δ3 δ4 δ48 162 sa bo *Ia* 70 502 Or 1:1 syP *df* am fu de ha to; ~ ορει a ψηλαφωμενω *Ia* 359 δ505 *Ib* 368 *Ic* 174; ob die Vorfahren dieser Codd ορει nicht hatten, ist nicht sicher daraus zu schliessen, die sekundäre Auslassung von ορει ist immerhin schwerer zu erklären als die aus 22 erklärbare Einstellung. 1 T 67 om δηλον (gg 1 K 15 27 Ga 3 11) *H* δ2* δ4 δ48 162 sa bo *Ia* 1028f *Ib* 78 *g*, *Ia* 1026* αληθες 1 δηλον; kann nach κοσμον per homoiotel. ausgefallen sein, aber nicht so oft; Cyp verum 1 δηλον οτι, Or fu verumtamen, *d* verum quoniam, *m* Ambrst verum quia, go in veritate quod. 2 T 15 λαβων 1 λαμβανων *H* *Ia* 175 *Ib* 78 *Ic* δ259. 3 14 τινων 1 τινος *H* *Ia* 1028f 1066 *Ib* 78 *Ic* 208-1436-158 *de g* Ambrst gg *K* bo vg go sy Hil Aug etc; unentscheidbar. Phm 11 om σοι3 alle gg *H* bo *Ia* 1026* f 200 lat syP; die Omission kann veranlasst sein, um das dreimalige σοι zu vermeiden; ebenso nahe lag es σοι beizufügen.

I-H-K fremde Lesarten.

504. Zur Orientierung. Es begegnen nun aber auch Lesarten, die in keine der drei Rezensionen Aufnahme fanden, darum *I-H-K* nicht zuzuweisen waren. Bald finden sich solche Lesarten in griechischen Textcodd, bald in Versionen, bald bei Vätern, bald in verschiedenen Kombinationen in mehreren dieser Urkunden. Diese Lesarten sind nun noch zu sammeln und zu würdigen, ob die eine oder die andere derselben ernstlich als dem Urtext zugehörig in Frage kommen kann. Zur Vollständigkeit dieser Darstellung der *I-H-K* fremden Lesarten gehören, wie nicht vergessen werden darf, auch die in einer der drei Rezensionen erscheinenden und nach den vorangegangenen Untersuchungen *I-H-K* abzuschneidenden Lesarten. Von ihnen soll hier nicht mehr die Rede sein. Vielleicht werfen aber die nun anzustellenden Untersuchungen auch ein Licht auf die Herkunft jener Sonderlesarten der einzelnen Rezensionen.

An der Spitze mögen stehen die in griechischen Textcodd mehrfach vertretenen Lesarten. Von ihnen getrennt solche, bei denen die Zeugengruppierung frappiert. Sodann folgen die Citate der griechisch schreibenden Väter des 3. Jahrhunderts, d. h. des Klemens Al und Origenes, die allein Material bieten; ihnen voran stehe Irenäus. Und endlich die lateinischen Väter Tertullian und Cyprian und mit ihnen die ganze lateinische Textüberlieferung, die allein unter den auf uns gekommenen Versionen sicher über die Entstehungszeit der Rezensionen *I-H-K* zurückreicht. Dass auch sy^h dafür in Frage kommen kann, ist oben S. 195 fff besprochen, und sei hier nur noch einmal erwähnt.

505. Nur in griechischen Textcodd vorkommende mehrfach vertretene Lesarten, abgesehen von den § 470—474 gesammelten Reminiszenzen. Die wenigsten dieser Lesarten können

ernstlich in Frage kommen, da ihr häufigeres Aufkommen meist ohne Schwierigkeit zu begreifen ist.

Dies gilt zunächst von häufiger vorkommenden Vokalisationen, die in gewissen Zeiten oder Landschaften bevorzugt worden sein mögen: 1 K 3₁₁ θηναι 1 θειναι Ia²⁵⁴ 357 Ib³⁶⁰ Ic^{δ101f} K⁵ 54 uō Kr^{380*}, 9₂₇ υποπιεζω 1 -αζω H¹⁰³ Ia⁵⁶ 110 113 256* δ372 δ505* Ic¹⁵⁸, 16₃ αν 1 εαν p -ς H^{δ1} Ia^{1026-1028f} Ic^{203f}, Ko 3₁₇ εαν 1 αν H^{δ1} 257 Ia^{1028f} δ156* Ib^{δ152f} 260 Ic¹⁵⁸ K⁵ δ257.

Ebenso von für I-H-K nicht in Betracht kommenden Formenbildungen: εμε 1 με 1 K 16₁₁ H^{δ1} 103₁ Ib³⁶⁸, Phi 2₃₀ H^{δ2*} 103 Ia⁵⁶ 170 367 δ372 Ib^{δ260f} δ356 δ360 δ507 Ic¹⁶⁹ 551, ουδε 1 ουδ vor ινα Hb 9₂₅ H^{δ3} δ6 Ia^{δ161} δ268 Ib³⁶⁵⁻³⁹⁸, Deklinationsformen Απολλων 1 -ω als Acc (nach Ζηναν) Ti 3₁₃ H^{δ2} 1022* 162 Ia⁵⁶ 170 δ180 264 δ453 Ic¹⁶⁹ 353, Verbalflexionen 2 K 6₁₁ πεπλατυται 1 -υνται Ia¹⁵⁷ δ505* (-τηται) Ib^{δ260} 253 Ic²⁰⁸ K^c δ395, 2 Th 2₄ αποδεικνυνοντα 1 -γυντα H^{δ4} Ia⁵⁶ 1028f δ300 359-δ505 Ic^{δ259}, 2 T 2₁₄ διαμαρτυρουμενος 1 -ρομ- H^{δ3} Ia^{δ268} δ453-173 Ic¹⁷⁴, Hb 9₁₂ ευρομενος 1 -αμενος Ia⁵⁵ 1026* δ156 172, Ga 4₃ ημεθα 1 ημεν H^{δ2} δ48 Ia^{1026-1028f} δ186-δ202-216 Ic¹⁷⁴, 1 Th 2₁₆ εφθακεν 1 -σεν H^{δ1} Ia^{1026*} δ202-216 Ic²⁰⁸⁻¹⁴³⁶ δ259, 2 T 4₁₁ αγαγε 1 αγε H^{δ4} 103 Ia¹⁰⁶⁶ 170 173 δ180 δ268 476 Ic²⁵⁸ K^c, Augmentbildungen Eph 1₈ περισεουσεν 1 επερισ- Ia^{δ180-δ202} Ic¹⁴³⁶ δ259, Ko 1₂₁ απεκατηλλαξεν 1 αποκ- H^{δ6} 3 162 Ic¹⁷⁴ δ259.

Sodann von eigenartigen Wortbildungen: so die Namen: Rm 16₁₀ Αριστοβολου 1 -ουλου H^{δ1*} 162 Ia^{δ300} δ355 K⁵⁴ 204 394, 2 K 6₁₅ Βελιαν 1 -αρ H^{δ6} Ia⁵⁵ δ505 Ib¹⁶¹ Ic²⁰⁸; ferner σσ 1 ττ 1 K 12₃₁ κρεισσονα H^{δ4} Ia^{δ157} 170 δ180-216 δ453 K^c δ255 Kr^{δ411}, weiter Stammbildungen: 1 K 6₁₁ εξουθενωση 1 -θενηση H^{δ48} (-θενωση) Ia¹⁰⁶⁶ (-θενηση) 65ff-264 (-θενηση) 173 397, 2 K 4₉ εγκαταλιμπανομενοι 1 -λειπομενοι Ia^{δ259} K¹²²⁸, ferner Substantivbildungen: Ko 2₁₂ βαπτισμω 1 -ματι H^{δ1} Ia^{1026-1028f} 1066e δ180-δ202-216, 1 Th 5₃ ωδινη 1 ωδιν (nach ωδιναι Act 2₂₄ Mt 24₈ Mk 13₈); H²⁵⁷ Ia^{1026ff} δ505, endlich die Verbindungsform: 12₁₃ αναφουσα 1 ανω φουσα Ia²⁰⁵ δ454 Ib¹⁵⁷ Ic¹⁷⁴.

Dasselbe wird gelten von dem häufiger vorkommenden Tempus- oder Moduswechsel bei Verben: Rm 16₂₀ συντριψαι 1 -ει H^{δ4} Ia^{δ180-δ202}, 2 K 3₆ αποκτειναι 1 -ενει H^{δ1} Ia^{δ157} 164 Aθ, Ga 2₅ διαμενη 1 -μεινη H^{δ3} δ4 Ia¹⁰⁶⁶ 101 397 Ic^{δ259}, 5₁ στητε 1 στη-κετε H¹⁰²² Ia¹⁰⁶⁶ δ180-δ202-216 Ic¹⁷⁴, 6₁₆ στοιχουσιν 1 -χουσιν (cf Rm 4₁₂) H^{δ3*} δ4 Ia^{1026ff} 1066 200 Ib^{78*} Ku Aug Victorin Hier, Hb 6₁₈ καταφευγοντες 1 -φυγ- H¹⁶² 257 Ia⁶⁴ 170 δ300 359 δ454* Ib²⁵³ δ260 δ368 Ic⁶⁹ δ101 174 δ259 353 551 K^c δ255. Endlich schwankt, wie schon die Rezensionen darin differieren, auch unter den Codd der passive Imp. und Inf. d. h. -οθε und -οθαι: 1 K 5₉ συναναμηνυσθε Ia¹⁰⁶⁶ Ib^{δ260} Ic¹⁵⁸, Eph 4_{22ff} αποθεσθε H^{δ48} Ic^{δ299}, ανανεουσθε .. ενδυσασθε Ia⁶⁵ 1066 106 205 δ454 δ459 502 δ505 Ib¹⁶¹ δ360 Ic^{δ259} 353 f sy (wohl die Quelle für manchen griech. Cod), ανανεουσθε H^{δ48} 103, ενδυσασθε H^{δ1-2} Ia¹⁷⁰ 184 Ic^{δ101}.

Auch in folgenden syntaktischen Formen können gut auf eigenen Wegen verschiedene Zeugen zusammentreffen: Attraktionen des Relativ: Hb 8₂ ης 1 ην H^{δ6} Ia⁷⁰ 1066 173, 10₁ αις 1 ας H¹⁰²² Ia^{1026*} δ157 200 δ202-δ372 δ252f 367f Ic¹⁴³⁶ K⁵, 1 T 4₆ ης 1 η H^{δ4} Ia¹⁷² Ic¹⁷⁴, Ti 1₃ ω 1 ο Ia¹⁶⁴ 170 216-δ355 Ib²⁵³ δ507 Ic¹⁷⁴ 551, von μονον 1 Th 1₅ μονω 1 -ον Ia¹⁷⁰ δ180 δ505 Ic⁵⁵¹; Kasuswechsel gegenüber einem Verbum regens: Ga 1₈ υμας 1 υμιν nach ευηγγελισαμεθα Ia⁵⁵ 1026* 168 Ib²⁷⁰ 396 Ic^{δ259} K⁵⁴ 194 K^c (om υμιν H^{δ2} δ6 Ia¹⁰⁶⁶), 1 Th 2₉ των κοπων .. των μοχλων 1 τον -ον nach μνημονευετε H³ Ia¹⁰⁶ Ib⁴⁶⁹ δ507 Ic^{δ101f} 154 551 lat, Hb 2₁₇ ταις αμαρτιας 1 τας -ας nach υλασεσθαι H^{δ4} δ48 Ia^{δ453-173} Ic⁴⁷⁰; gegenüber einem Substantiv regens: Rm 9₂ της καρδιας 1 τη -α p οδυνη H^{δ48} Ia^{70f-264} δ353, 1 K 6₅ 15₃₄ υμων 1 υμιν p προς εντροπην, 6₅ H²⁵⁷ Ia^{251ff} δ353 Ib^{δ260f} δ368 472 Ic⁴⁶⁶, 15₃₄ Ia¹⁰¹ 172 184 δ453 δ459 Ib⁷⁸ δ260f 398 Ic²⁰⁸⁻¹⁵⁸ δ101, Phi 1₇ μοι 1 μου nach συγκοινωνους H¹⁶² 257 Ia¹¹³ Ib¹⁵⁷ 253 δ356 K³⁸³, 1 Th 2₈ ημων 1 -ην p αγαπητοι Ia^{δ161} δ200 δ355 δ505 Ib³⁶⁵⁻³⁹⁸ Ic^{δ101f} 258-1436-158; ferner Kasuswechsel infolge falscher Beziehungen: 1 K 10₉ αυ-

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

125

των 1 -ων (zu ἐξεπειρασαν gezogen) Ia 70 δ355 Ic (~ a τινες) 69 258, Ko 2 18 σαββατω 1 -ων (mit εν statt mit μερει verbunden) Ia 1026-1028f 359-δ505 δ372, Hb 4 8 αυτος 1 -ους (mit Iε verbunden) H δ6 Ia 55 103 δ157 184 397 Ib 161 171 305 δ507 Ic 551, 1 Th 5 3 ειρηνην και ασφαλειαν 1 -η .. -α (von λεγωσιν abhängig gemacht) Ia 106 Ic 208-1436; sodann του vor dem Infinitiv: 2 K 2 1 9 1 1 το, 2 1 Ib δ260f Ic 551, 9 1 H 162 Ia 64 65f 1028f 397 Ic 174 468 (om το H δ3), 2 K 2 13 1 τω² H δ2* Ia 55 65 200f Ib δ370 O 18 (το 1 τω Ia 113 168 170 397 Ib δ231f K 5 54 Kc δ376, εν τω H δ48 Ia 1026f Ic δ259); endlich der vereinzelt überall eingesetzte Plural des Verbs beim Subst. neutr. plur.: Eph 5 13 φανερονται H δ4 Ia 55 200 202* δ453-173 δ454 δ505 Ib δ152 253 Ic 158 353-551 K 5 Kc δ364 Kr δ403, umgekehrt Hb 9 5 κατασκαζον 1 -οντα von Cherubim (als Sing. behandelt) H δ4 δ48 3 Ia 1066 (-ων) 172 δ202 (-ων) -216.

Auch in der Behandlung von Artikeln und Partikeln treffen oft mehrere Codd zweifellos zufällig zusammen. Vor präpositionellen Attributen wird er eingesetzt 1 T 1 11: τη α κατα H 1022 Ia 1028* δ372, ausgelassen Phi 1 11: τον α δ1 Ia 200 359 Ic 1436; vor dem Infinitiv wird του ausgelassen Rm 15 22 Ia 56 65f 157 187 367f Ib δ370 Ic 208f K 150, 23 H δ4 Ic δ259; desgleichen vor Xū Rm 9 3 Ia 256 367 Ib 365 δ368 Ic 468f. Bei coordinirten Begriffen wird der zweite Artikel ausgelassen: Ga 1 21 της² H δ2* δ48 Ia δ157 Ib 270 368f 472 δ507 Ic 208-1436 δ259, 1 Th 1 7 τη² Ia 156 δ256 354 δ505 Ib 161 δ152f δ209 253 δ260 δ309 472 Kc Kr δ403, 8 τη² H δ1 Ia δ157 264 354 δ454 δ505 Ib 253f δ356 δ369 δ370 Ic Kc Kr δ405. Präpositionen werden omittirt bei Wiederholung vor coordinirten Substantiven Ko 2 16 εν² Ia 113 184 δ454 Ib 365-398 Ic 69 468, 3 17 εν² H 162 Ia 56 170 Ib 365-398 Ic δ101f 158-551, 1 Th 1 5 εν⁴ H δ1-2 δ48 Kc 107 O; nach Verben Rm 8 5 εκ nach εκδημησαι H δ2* Ia δ161 δ453 Ib 365 472 (απο 1 εκ Ic 174), 14 5 εν vor πληροφορεισθω H δ4 162 Ia δ372 Kc δ364, 15 13 εν² nach περισευειν H 103 Ia 1026 fff 357 Ib 370 X^π 10, 2 K 5 19 εν α ημιν nach θεμενος (vgl Lk 188) Ia δ157 168 254 Ib Ic 353 K 54 111 115 214 Kc Kr, εν² nach θαρρω Ia 64 256 Ib 365-398.

Besonders häufig sind Konjunktionen ausgelassen: Rm 5 16 γαρ Ia 1028f 357 Ic 69 468f sy h* (vielleicht durch 8 10 7 25 veranlasst), 6 18 δε H 103 257 Ia 170 δ505 Ic 158, 15 1 δε (Lektionsanfang) H 3 162 Ib δ260 Ic δ101 O 66, 16 15 και α Ολυμπαν H 3 162 Ia δ161 δ180-216 200 Ib δ507 Ic 551, 17 και α εκκληνατε Ia 65-7f m, 1 K 1 18 γαρ H 3 257 Ia 65 192 Ib δ356 469* Kc δ359 δ364, 6 7 ουν H δ2* δ48 Ia 1026f 359 Ib 365-398 Ic 208f sy h*, 8 7 ως Ia δ157 δ300-552 Ib δ507 Ic 471 551, 14 6 η¹ H δ2 δ48 Ia δ157 δ300-δ355 367 Ib δ356 368 δ507* Ic δ259 551 K 453, 16 6 και H δ1 103: Ia 359 Ib 78 sy p, 2 K 1 13 η¹ H δ4 δ48 Ib δ152f Ic 1436, 4 2 και Ia 70 δ157 170 δ353 Ib δ260 Kc 186, 5 9 και H δ6 Ib 78 Ic 208f, 9 1 γαρ H δ3 Ia 65-7 Ib δ152f 253 Ic 353 K δ255, Phi 1 15 και¹ H δ2 2 δ48 Ia 202 216, 2 12 ως H δ1 δ48 Ia 106 K 194 Kc sy p, Hb 1 11 και² Ia 1026* 359, 18 οτι H δ6 3 Ia 1026* 64* δ180-216 264 δ268 Ib 365*.

Viel seltener werden Konjunktionen mehrfach addirt, am häufigsten και: Rm 12 19 α μεχρι Ia 173 Ic 208, 1 K 10 24 p αλλα Ia 113 δ157 δ300 Ib 209f δ260 368 δ507 Ic 69 258 471, 2 K 3 3 p ημων H δ1 Ia 172 Ib 78 365*-398 δ360, 5 16 α ημεις Ia 254 δ505 Ic δ101 O 66, Hb 5 14 p λογου Ib δ269 δ368 Ic δ259, 11 14 α πατριδα Ia 359-δ505; sodann δε Rm 12 20 p εαν² H δ6 Ia 1026 101 δ268 δ353 359 506 Ic 116 sy h go (και α εαν δε) Ia 1026* 397, 1 Th 4 4 p ειδεναι Ia 70 δ180-216, endlich γαρ Ga 4 17 p ζηλουσιν Ia 70 202 367 Kc.

Auch Vertauschungen von Konjunktionen finden sich mehrfach vertreten: Rm 10 3 δε 1 γαρ H δ4 Ia δ300, 15 24 αψ 1 υψ H δ1 (απο) Ia 1026 fff 205 δ353 Ib 161 δ370 Ic δ259 O 66, 1 K 8 11 ουν 1 γαρ H 3 103 257 Ia 70f, 1 K 16 11 ουν 1 δε H 3 103: Ia δ161 Ib 78 (om δε H δ2*), Eph 5 13 δε 1 γαρ Ia 106 200 205 397, Hb 7 17 δε 1 γαρ H δ48 Ic δ259, 1 T 1 9 τε 1 δε H δ48 Ia δ180. Desgleichen, doch seltener, Vertauschungen von Präpositionen: Rm 11 26 εξ 1 απο Ia 200 552 65, 2 K 18 παρα 1 υπερ Ia 65f 1026-1028f δ454, Ga 1 4 απο 1 εκ H 1022 Ia 1066 Ic δ259. Letzteres auch bei Verbis compositis: 1 K 2 14 κρινεται 1 ανακρ- Ia 106 205 Ib 161, 16 6 καταμενω 1 παρα- H δ1 103: Ib 78, Eph 5 29 τρεφει 1 εκτρεφει Ia 200 Ib 209 472 Ic 258.

Sodann kommen einige Omissionen, abgesehen von naheliegenden Sprüngen, mehrfach vor: Rm 15³³ ἀμην H⁸⁴ Ia 172 1228 397 Ib 78 K⁷ 8402, 1 K 7²⁴ ἀδελφοί H¹⁰³ Ib 365-398 8507 Ic 174 Χρ. (ἀδελφοί α εν ω Ia 1026 fff), 10⁹ αὐτῶν (gg 7 8 10) H^{82*} Ia 100 205 Ib 171 253 8368 O¹, Ko 2² πατὴρ τοῦ Χυ H³ 1022 102 Ia 1066 172 359-8505 Ib 8356, πατὴρ τοῦ H⁸¹, πατὴρ H⁸⁴⁸, τοῦ θεοῦ πατὴρ τοῦ Ib 78, 3⁴ συν αὐτῷ H⁸⁴ Ia 8161 8300 Νύσσα, 2 Th 3⁴ καὶ ποιήσετε Ia 55 1028 f 1066 113 168 Ib 161 Ic 154 K²⁰⁴ 255 K⁸ 8255 O¹.

Auch die folgenden sich häufiger findenden Wortumstellungen schienen bequemer, können mehrfach fremdsprachlich beeinflusst sein: Rm 8³⁵ λιμός η διωγμός Ia 367 8459 552 Ib 161 K⁸ 364, 10³⁰ ποτε υμεῖς H⁸⁴ Ib 8260 f K⁸ (om ποτε Ic 8101), 16¹⁷ ποιουντας α παρα Ia 354 Ic 468 f K⁸ 8364 (om ποι. Ib 209 f), 1 K 1¹⁰ ἀδελφοί α παρακαλῶ, om δε α παρακαλῶ Ia 170 Ib 365-398 (om δε Ia 200), 26 ευγενεῖς . . δυνατοί Ib 365-398 K²⁰⁴, 3⁵ γενήσεται ο εἰσπαινος H⁷⁴ 257 Ia 65 f f-264 8157, 6¹ πρὸς τὸν ἑτερον πραγμα εχων H⁸⁶ Ia 1026 fff 8157 367, 2 K 2⁴ ἵνα γινώτε τὴν ἀγαπὴν Ia 200 Ib 62 Ic 258 sy^h Χρ. ἵνα τὴν ἀγαπὴν γινώτε H⁸⁶ Ia 6505, 3⁷ ἀτενίσαι μὴ δυνασθαι Ia 170 Ib 8360 8368, 6¹⁶ εἰστε θεοῦ Ia 7 8157 Ib 368 Ic 208-1436 8259, 8¹⁸ τὸν ἀδελφὸν μετ αὐτοῦ H^{82*} 3 bo Ic 551 8259, 10⁷ παλιν λογιζέσθω H³ 257 Ia 8355, 12¹¹ ἀσελγεία . . πορνεία Ia 8180-8202-216 Ic 158 174, Ga 3⁸ τα εθνη δικαιοί H⁸² Ia 172 8505 Ic 8259, Eph 4¹⁶ ποιεῖται τοῦ σώματος Ia 8268 Ic 551, 5²⁰ πατρί καὶ θεῷ H⁷⁴ Ia 1026 fff 359-8505 go Victorin Vig, 2³ κεφαλὴ ἐστὶν H⁸¹ Ia 172 8180-8202-216 359-8505 Ic 174 8259, Phi 3⁴ ἄλλος δοκεῖ Ia 1026 fff Ib 365-472 f, Ko 1⁷ ~ διακονός ὑπερ ἡμῶν Ia 8300 8355 Ib (υμ-) 157 253, 2⁸ υμᾶς p ἐστὶν H⁸² 84 162 Ia 1026 fff, p συλαγωγῶν Ic 208-1436, 3¹ ἐστὶν ο Χρ⁷ H¹⁰²² Ia 8180-216-8372 359-8505 (om ἐστὶν H^{82*} Ia 8157 Ib 368 8507 Ic 69 174), 15 σώματι ἐνι H⁸⁶ Ic 1436, 3¹⁶ τῷ θεῷ α εν² Ia 216 8372, 1 Th 3⁵ ὑμῶν πιστὶν H⁸¹ Ia 359-8505 552, 17 οἱ ζῶντες ἡμεῖς Ia 55 101-264 113 Ib 157 161 209 K⁵¹ 8458 O¹, Hb 1⁵ ~ τῶν ἀγγέλων ποτε Ia 1026 f Ib 253 8260 8368 Ic 8259, 2² ~ ἐνδοκὸν ἐλάβεν H⁸⁶ 848 Ia 8180 8505, 7² ἐμερίσαν ἀπὸ παντῶν H⁸² Ia 65 (a und p) Ib 78 Ic 208-1436-158, Χρ⁷ 848, 4 ἐδωκεν Ἀβραμ H⁸⁴ 86 Ia 8202-216 359-8505 Ic 208-158 174, 14 ἐλάλησεν Μωϋσῆς H⁸⁶ Ia 1066 184 Ic 208-158, ~ Μωϋσῆς οὐδεν H^{82*} Ia 216-8372 Ic 174, 8⁶ διαθήκης ἐστὶν H^{82*} 3 162 257, 10¹¹ λειτουργῶν καθ ἡμέραν H⁸² Ic 208-1436-158, 19 παρρησιαν ἀδελφοί Ia 106 Ic 1436-158 K¹⁸⁰, 3⁸ εν αὐτῷ η ψυχῇ μου Ia 8202-216 Ic 174, 1 T 5⁵ ἐξέτραπῃσαν τινες H⁸⁴ Ia 1028 f, 22 ἀλλοτρίαις ἀμαρτίαις H³ Ia 8454, 2 T 3³ ἀσπονδοὶ ἀστρογγοί Ia 216 359-8505 Ic 174, 4³ ἐπισηρυσουσιν εαυτοῖς Ia 172 359-8505 Ic 174, Ti 3¹⁰ νοουθεσίαν καὶ δευτεράν H⁸⁶ Ia 1026 fff (1026 f δυο) Ic 1436-158*, Phm 8 παρρησιαν εν Χω Ia 106 205 Ib 170 (π. εχων εν Χω) Ic 1436-158 K⁵.

Mehrfach, am zahlreichsten in den bilinguen Codd, aus denen die Belege nicht aufgezählt werden können, stösst man auch auf Lesarten, die sonst nur im lateinischen Text sich finden und wohl von dort eingedrungen sein dürften. Dafür spricht das Vorkommen augenfälliger Latinismen, wie Rm 15²⁴ 28 Ἰσπανίαν 1 Σπανίαν Ia 251 f 8355 Ib 472 f 8507 Ic 370-116 114 f K⁸ K²⁰⁴ 214, Ga 4⁶ κραζων nach πνεῦμα Ia 113 170 264 382 O¹, Hb 5¹¹ om ο H³ Ia 1026* 8180; und wohl auch εἰς 1 ἐπὶ 1 T 1¹⁸ H¹⁰²² Ia 216, ἀπο 1 ὑπο 2 K 1⁴ Ia 8355 Ib 397 Ic 1436, οὐδεν 1 οὐθεν 1 K 1³ H²⁵⁷ Ia 1026 fff 8180 8505 552 K⁴. Dann werden auch folgende Einstellungen von im Lateinischen kaum entbehrlichen, jedenfalls eingesetzten Hilfswörtern Latinismen sein: 1 K 7⁸ οὕτως p μετίνωσιν H⁸³ (~ α μ.) 103 Ia 56 8505 Ic 208 8259, Eph 5¹⁹ εν α ψαλμοῖς H⁸¹ 848 3 Ia 359 Ib 78-8356 go A⁸, Ko 4¹¹ εἰσιν p συνεργοί H³ Ia 1026 fff Ic 8259, Hb 10³ γίνεταί p ενιαυτον Ia 1026* f Ib 8260 8368 Ic 8259. Auch folgende Umstellungen sind dem lateinischen Text eigentümlich: 2 K 7¹⁴ ὑμιν α εν ἀληθεία H⁸³ 3 257 Ia 1026 f, 13¹⁰ μὴ παρῶν Ia 1026 fff 8505 Ib 8206 Ic 551, 2 T 4¹⁴ κακα μοι H³ 257 Ia 56 106 8300 8355 8505 K⁵. Dann darf man wohl auch folgende Lesarten von dort herleiten: Rm 3⁹ ἡττασάμεθα 1 προητε- H¹⁰³ Ia 1026*-1028 f, 1 K 11¹⁹ add καὶ p ἵνα H⁸¹ 848 sa Ia 1026 (add καὶ α et p ἵνα) Ib 78 Ic 8259 sa Χρ¹ 4 (καὶ 1 ἵνα Ia 1066), 2 K 3¹³ προσωπον 1 τέλος (13) H⁸⁴ Ic 174, 5 λογιζέσθαι 1 -σασθαι H⁸³ Ia 1026 fff 106 113 254 256 8255 Ib 8152 f 253 Ic 154 O¹, Hb 2⁵ add ο θεός p υπεταξεν H⁸³ 162, 3⁶ ος οἶκος 1 ου οἶκος

*H*¹⁰³¹ *Ia*^{1026e} *Ib*⁶³⁵⁶, *Ti* 19 om *καὶ* *H*⁶⁶ *δ*⁴⁸ (add *καὶ* a *δυνατός*) ¹⁶² *Ia*²¹⁶ *Ib*²⁵³ 472 (= *δ*⁴⁸) *Ic*¹⁵⁸ (*Ia*^{1028f} setzt *καὶ* beidemale).

Auffallender, aber noch immer erklärlich ist das Zusammentreffen in folgenden Vertauschungen von Worten: *Rm* 4 24 *δικαιοσύνην* 1 *δικαιοσιν* *H*⁶⁴⁸ *Ia*^{1026f} 65^e 200 252 *δ*³⁷² *δ*⁴⁵³ 502 (-ω-) *Ib*⁶² 365 559 *δ*⁶⁰⁰ *K*⁶¹ 167 (-ω-) *O*³⁰, 15 13 *εὐφροσύνης* 1 *εὐρηγής* *Ia*⁷⁰ *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ *Ic*⁴⁶⁸ (εὐφρ. καὶ εὐρ.), *Ga* 3 14 *εὐλογίαν* 1 *επαγγελίαν* (vgl. *I P* 39) *Ia*^{1026-1028f} 200 *δ*⁴⁵⁹ 552, 6 13 *βούλονται* 1 *θέλουσιν* *H*⁶³ *δ*⁴ 162, *Eph* 4 29 *πίστεως* 1 *χρείας* *Ia*^{65ff} 1026ff lat go Tert Cyp Vict Ambrst Bas Nuss, 1 *Th* 3 12 *καθωπερ* 1 *καθαπερ* (sonst nur *Hb* 5 4 *H*; dürfte Missverständnis des übergeschriebenen *καθως*, das häufig mit *καθαπερ* ausgetauscht wird, sein) *H*⁶⁴⁸ *Ia*¹⁰⁶ 397, 13 *δικαιοσύνη* 1 *αγιοσύνη* *H*⁶⁴ 162 *Ia*⁶³⁰⁰ *δ*³⁵⁵.

Dann finden sich einige naheliegende Strukturänderungen mehrfach: *Rm* 15 23 *εχω* 1 -ων² *Ia*^{1026-1028f} *δ*⁵⁵³ *δ*⁵⁰⁵ *Ib*⁶²⁶⁰, vielleicht Reminiszenz an *επιποθω* 1 11 *Phi* 18, umgekehrt *Phi* 1 23 *εχω* 1 -ων *H*¹⁶² *Ia*²⁶⁴, vielleicht nur Schreibfehler durch Übersehen des ν-Strichs in der Vorlage; sodann eine Umsetzung der oratio indirecta in directa 1 *K* 1 15 *εβαπτισθη* 1 -θητε *Ia*^{65ff-264}, *εβαπτισθη* *H*¹⁰³ *Ia*⁵⁰²; eine Reminiszenz wird sein *Eph* 6 8 *τις* 1 *τι* *Ia*⁵⁶ 65 *δ*¹⁵⁶ *δ*²⁵⁴ 254 382 *Ib*¹⁶¹ 209 *δ*³⁶⁰ *Ic*⁶⁹ 101 466 *K*¹⁹⁴.

Nun bleiben nur noch einige Additionen übrig. Aus dem Kontext erklärt sich 1 *K* 14 11 add *μοι* p *λαλούντι* *H*¹⁰³ 162 *Ia*⁶¹⁸⁰⁻²¹⁶ *Ic*²⁰⁸ 174, Reminiszenz ist *Rm* 15 4 *παντα* a *εις* (1 *K* 10 11) *H*⁶¹ *δ*⁶ *δ*⁴⁸ 3 *Ia*⁶⁵⁰⁵ *Ic*⁶²⁵⁹, 2 *K* 9 2 *λεγων* a *οτι* *Ia*¹⁰⁶⁶ 105 *O*¹⁸, *Eph* 4 23 *εν* a *τω* *πνι* *H*⁶¹ *δ*⁴⁸ sa bo *Ia*⁵⁶ *Ib*⁷⁸, *Hb* 1 1 6 *πρωτον* p *δει* (*Mt* 17 10) *H*²⁵⁷ *Ia*⁶⁵ (*προτερον*) *Ib*³⁶⁵⁻⁴⁷² 469 *A*⁹, 1 *T* 1 13 *με* p *οντα* (nach 12) *H*⁶⁴ *δ*⁶ 162 *Ic*¹⁷⁴. Dagegen entziehen sich zur Zeit der Erklärung die gemeinsamen Additionen *Rm* 16 18 *καινης* *απατης* p *εὐλογίας* *Ia*⁶²⁶⁸, 1 *εὐλ.* *Ic*^{468f}, 1 *K* 8 6 *καὶ* *εν* *πνευμα* *αγιον* *εν* *ω* *τα* *παντα* *καὶ* *ημεεις* *εν* *αυτω* p *αυτου* *Ia*¹⁰⁶ 297 *Ib*¹⁶¹ 365^e *Ic*¹⁷⁴ *Ky* Bas Naz Dam, 9 15 *ου* *μη* p *ινα* *τις* (*K*) *Ia*^{65f-264}, nur *μη* *H*⁷⁴ *Ia*¹⁰¹, 2 *K* 8 4 *δεξασθαι* *ημας* p *αγιους* *Ia*⁴⁵³ *δ*⁴⁵⁹ *Ib*¹⁶¹ *δ*³⁰⁹ 396 *Ic*¹⁷⁴ 551 *K*¹⁵⁰ *Kc*⁶³⁶⁴ 555 *K*¹⁶⁴¹¹ go Ambrst, 19 *εγενετο* p *ημων* *Ia*^{1026f} 164 *Ib*⁴⁶⁹ *Ic*⁶²⁵⁹ vg, 10 6 *προτερον* p *πληρωθη* *H*¹⁰³ 162 257 r Aug.

Endlich seien noch einige Varianten zusammengestellt, die durch die eigentümliche Zusammensetzung ihrer Vertreter auf-
fallen.

Vorweg seien einige mit Parallelen stimmende Lesarten, die trotz der eigentümlichen Zusammensetzung der Zeugenreihe sekundären, wenn auch vielleicht sehr alten Ursprungs sind, angeführt: *Rm* 4 8 *ου* 1 *ω* (*Ps* 31 2) *H*^{61-2*} *Ia*^{1026*ff} *Ib*⁷⁸ *δ*⁴⁵⁸ gg Or, 6 3 add *αδελφοι* p *αγνοειτε* (71) *Ia*¹⁷⁰ 173 *Ic*^{208f} sy^h m r, 2 *K* 6 17 om *λεγει* *ζς* (*Jes* 51 11) *Ib*⁷⁸ *K*⁵ 97 *I*¹ Tert Xp? gg *Kl*^a, 12 5 om *μου* (10) *H*⁶¹ *δ*⁴⁸ bo *Ia*^{1026*} 397 *Ib*⁷⁸ *Ic*^{1436e} *O*^{12e} *d e* sy, 9 om *μου* (10) *H*⁶¹ bo *Ia*¹⁰⁶⁶ *Ib*⁷⁸ *O*^{12e} sy^h lp, *Ko* 4 12 *σταθητε* 1 *στητε* (*Rm* 14 4 *Mk* 13 9 *Lk* 21 36) *H*^{61-2*} 162 *Ia*¹⁰⁶⁶ *δ*³⁰⁰ *δ*³⁵⁵ *Ic*⁴⁶⁶ *O*¹⁰¹, 2 *T* 4 8 om *πασι* (*Rm* 8 28 1 *K* 2 9 *Ja* 1 12 2 5) *Ia*^{1026*-1027*} *Ib*^{78*} *O*^{12e}. Auf dem gleichartigen Wirken verschiedenen fremdsprachlichen Einflusses könnte das Zusammentreffen von solchen Einflüssen zugänglichen Codd in folgenden Fällen beruhen: *Rm* 2 8 om *μεν* *H*⁶¹⁻² bo *Ia*^{1026*ff} *Ib*⁷⁸ lat sy^p *Θφ*^{αυ} (ganz freies Citat) gg *Ωρ*, 11 25 om *παρ* *H*⁶⁶ *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ lat, 15 3 om *ο* a *Xς* *H*⁶¹⁶² *Ia*^{1026ff} *Ib*⁷⁸, 1 *K* 12 26 *ει* *τι* 1 *ειτε* *H*⁶¹ *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ lat sy^h, 2 *K* 4 14 om *των* *H*⁶⁴⁸ *Ib*⁷⁸ *O*¹⁸, 8 23 ~ *συνεργος* *εις* *υμας* *Ia*^{1026f} *Ib*⁷⁸ *d* bo go sy^p Ambrst, 11 32 om *θελων* *H*⁶¹ *Ia*^{1026*} lat sy^p, ~ *θελων* *με* *πιασαι* *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ *g* bo sy^h, 16 12 add *δηλω* *υμιν* *οτι* a *πολλα* *H*^{62*} *Ia*^{1026*ff} lat go, 19 ~ *πολλα* a *εν* *κω* *H*^{648f} 1031 *Ib*⁷⁸ 365-398 sy, p *Ακυλας* *Ia*^{1026f} *d r*, 2 *K* 1 11 *εν* *πολλω* *προσωπω* 1 *εχ* -ων -ων *H*¹⁰³¹ *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ *Ic*⁶²⁵⁹ *O*^{12e} *d g*, *εν* *προσωπω* *πολλων* *Ia*⁶¹⁸⁰⁻²¹⁶ *Ic*¹⁷⁴ sy^{ht}, 3 14 *εν* 1 *επι* *Ia*^{1026ff} *Ib*⁷⁸ lat. Sekundär dürften auch folgende Lesarten sein, weil ihre Entstehung begreiflich ist, wenn auch ihre Bezeugung ein hohes Alter

derselben vermuten lässt: Rm 49 om $\tau\iota$ $H^{\delta 1-2}$ $I^a 1026^*$ 367 $I^b 78$, weil die Phrase ohne $\tau\iota$ solenn war, 824 om $\tau\iota$ $H^{\delta 1-2}$ $I^b 78$ ($H^{\delta 1-2}$ $I^b 78$ in [$\tau\omicron$ παλαιον ουτως εχει] om $\tau\iota$ και), 1533 om $\alpha\mu\gamma\eta$ $H^{\delta 4}$ $I^a 1028f$ 172 1228 397 K^i 2402, 1 K 1611 $\omicron\upsilon\nu$ l δε H^3 1031 $I^b 78$; ferner, weil doch sehr schwach bezeugt, wenn auch auf eine alte Ausgabe weisend: Hb 13 om $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ H^1 1031 $I^b 78$ O^{12e} , 21 om τ H^1 1031 $I^b 78$, 29 $\chi\omega\rho\iota\varsigma$ l $\chi\alpha\rho\iota\tau\iota$ H^1 1031 O^{12e} sy $\Theta\theta\tau$ (schon $\Omega\rho$ bekannt), 911 $\gamma\epsilon\nu\omicron\rho\mu\epsilon\nu\omega\nu$ l $\mu\epsilon\lambda\lambda\omicron\nu\tau\omega\nu$ $H^{\delta 1-2}$ $I^a 1026$ $I^b 78$ $I^c 208-1436$ sy $K\upsilon^t$ $X\rho$, 129 add δε a $\alpha\lambda\lambda\omicron\nu$ $H^{\delta 2e}$ $I^a 1026^*$ $I^b 78$, 134 om $\epsilon\nu$ $\pi\alpha\sigma\iota\nu$ $I^a 65$ 1066* 184 8353* 173 397 $E\upsilon\sigma$ $A\theta$ $\Delta\iota\delta$ $K\upsilon$ $E\pi\iota\varphi$ $\Theta\delta\tau$.

Umgekehrt sind folgende schwach, aber interessant vertretene Lesarten mit grösster Wahrscheinlichkeit $I-H-K$ zuzuweisen, weil sie von Parallelen differieren: Rm 927 $\upsilon\pi\omicron\lambda\epsilon\iota\mu\epsilon\nu$ a $\kappa\alpha\tau\alpha\lambda$ - $H^{\delta 1-2}$ 24 $I^b 78$ m $E\upsilon\sigma$ gg LXX, wenn es nicht von $\Omega\rho$ eingeführt ist, auf den $I^b 78$ m und $E\upsilon\sigma$ hinweisen, 1532 $X\upsilon$ $I\upsilon$ l $\theta\epsilon\omicron\upsilon$ $H^{\delta 1}$ ($x\upsilon$ l $X\upsilon$) -2* ($\sim I\upsilon$ $X\upsilon$) $I^a 1026$ fff fu Ambrst ($\sim I\upsilon$ $X\upsilon$) gegen alle Parallelen im NT, 1 K 114 om $\tau\omega$ $\theta\epsilon\omega$ p $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\iota\sigma\tau\omega$ $H^{\delta 1-2}$ $I^b 78-8356$ O^{12e} $X\rho$ 1: x $\Delta\alpha\mu$ gegen alle Parallelen, 731 om $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\nu$ p $\chi\omicron\sigma\mu\omicron\nu$ $H^{\delta 1-2}$ 24 162 $I^b 78$ bo gg 31 b, 1 K 166 $\kappa\alpha\tau\alpha\mu\epsilon\nu$ l $\pi\alpha\rho\alpha\mu\epsilon\nu$ $H^{\delta 1}$ 1031 $I^b 78$ O^{12e} gg Phi 125, 2 K 83 $\pi\alpha\rho\alpha$ l $\upsilon\pi\epsilon\rho$ H $I^a 101$ $I^b 78$ gg 18, Ko 327 om $\kappa\alpha\iota$ a $\omicron\upsilon\chi$ $H^{\delta 1}$ $I^a 106$ $I^b 78$ K^{383} 2458 gg Eph 67. Vielleicht auch 1 Th 414 $\sim$ o $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $H^{\delta 1}$ $I^b 78$ $I^c 208-116-1436$ 2259 sy h gg 1 K 914 Hb 55 und die zahllosen $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$, Hb 134 $\gamma\alpha\rho$ l δε $H^{\delta 2}$ ($\delta 1$ vac) 24 3 1031 162 bo $I^a 1026^*$ $I^b 78$ 398 $I^c 468$ lat gg $K\lambda^a$ $\Delta\iota\delta$ $E\upsilon\varsigma$ $E\pi\iota\varphi$, da Eph 53 1 K 513 δε nahe legen mochten, 1 T 613 om $\sigma\omicron\iota$ $H^{\delta 2}$ ($\delta 1$ vac) 26 248 103 $I^a 1028f$ $I^b 78-8356$ Ambr Aug $B\alpha\sigma$ 1:1 gg Tert lat $A\theta$ $K\upsilon^t$ $\Theta\delta\tau$ $B\alpha\sigma$ 1:1 gg Ac 1618.

Dagegen ist zur Zeit in folgenden Fällen eine Entscheidung unmöglich: Rm 86 $\sigma\epsilon$ l $\mu\epsilon$ $H^{\delta 1-2}$ $I^a 1028f$ $I^b 78$ $f g m$ sy p Tert, 125 $\tau\omicron$ δε l o δε $H^{\delta 1-2}$ 24 3 162 $I^a 1026$ fff $\delta 180-216$ $I^b 78-8356$ $I^c 114$ $\Delta\alpha\mu$, lauter von $\Omega\rho$ beeinflusste Zeugen, aber bei $\Omega\rho$ ist $\tau\omicron$ δε nicht nachweisbar, o δε könnte auch an $\kappa\alpha\theta$ εις angepasst sein, 1617 $\epsilon\kappa\chi\lambda\iota\nu\epsilon\tau\epsilon$ l -ατε $H^{\delta 1-2}$ 23 26 $I^a 170$ 1228 2505 $I^b 78-8356$ $I^c 208f$ 2259 $\Theta\delta\tau$ $\Delta\alpha\mu$, 1 K 146 om $\epsilon\nu$ a $H^{\delta 2}$ $I^a 1026^*$ 1028f $I^b 78$ 469, 166 om $\kappa\alpha\iota$ $H^{\delta 1}$ 1031 $I^a 359$ $I^b 78$ O^{12e} sy p $X\rho$, 10 om $\kappa\alpha\iota$ a $\epsilon\gamma\omega$ ($I H$ $\kappa\alpha\gamma\omega$) $H^{\delta 1}$ 1031 $I^b 78$ O^{12e} , 2 K 1213 $\eta\sigma\sigma\omega\theta\eta\tau\epsilon$ l $\eta\tau\tau\eta\theta\eta\tau\epsilon$ $H^{\delta 1-2}$ 248 $I^a 1026^*$ $I^b 78-8356$, Eph 118 om $\upsilon\mu\omega\nu$ $H^{\delta 1}$ 248 $I^b 78$ $K\upsilon$, Phi 38 om $\kappa\alpha\iota$ $H^{\delta 2}$ $I^a 172$ $I^b 78-8356$, Ko 410 δεξασθαι l -σθε $H^{\delta 48}$ 74 $I^a 1026^*$ 1028f 101 2180-216 1228 $I^b 78$ $I^c 208-1436$, 2 Th 314 $\sigma\eta\mu\epsilon\iota\omicron\upsilon\sigma\theta\alpha\iota$ l -σθε $H^{\delta 2}$ 3 $I^a 1026^*$ 1028f 2453-173.

506. Der Text des Irenäus. Aus Pls sind nur ganz verlorene Stellen in griechischem Wortlaut auf uns gekommen. Die uns erhaltene lateinische Übersetzung ist aber mit Vorsicht zu verwenden. Denn sie lehnt sich bei nt Citaten unverkennbar an die lateinische Übersetzung des NT an, mit dem sie auffallend häufig zusammenstimmt, wo der ganze griechische Text versagt oder nur latinisierende Codd die Lesart teilen. Wo also Ir allein ausschliesslich mit lateinischen Zeugen, eventuell auch einigen griechischen Codd, insbesondere $I^a 1026$ fff, wenn sie mit $defg$ gleichlauten, geht, darf er nicht als Zeuge für das Vorhandensein und Alter der entsprechenden griechischen Lesart verwertet werden. Diese „lateinischen“ Lesarten in unserem lateinischen Irenäus aufzuzählen, ist für unsern Zweck ohne Interesse. Sie haben nur für die Geschichte des lateinischen Textes Interesse.

Nur einige frappante Belege für die Richtigkeit des Urteils seien genannt:

Rm 14,9 addirt *K* και α, και ανεστη p απεθανεν, worauf mit *I-H-K* και εξησεν folgt; *d* (und 1026) schreibt et vixit et mortuus est et resurrexit, ebenso lesen wir im lateinischen Irenäus; derselbe teilt ferner mit *d* 1 K 15,14 om αρα, Eph 2,13 om Ιϋ (beidemale ebenso Or), 4,16 om κατ ενεργειαν (ebenso Victorin Luc), Rm 5,6 ut quid 1 ετι (lat), Ga 5,20 aemulationes 1 θυμοι (Luc), inritationes 1 εριθεια; Rm 3,30 ist in Ir überliefert einmal justificavit mit *d*, zweimal justificat mit *e*, Ga 3,19 om χαριν mit *g*, 2 K 4,11 et 1 αει mit *f g* sy^h Ia 8459.

Doch hat die Übersetzung gelegentlich auch Lesarten erhalten, die in der übrigen lateinischen Textüberlieferung nicht nachweisbar sind, wohl aber sonst.

Mit Tert, in dem auch eine Anzahl der eben genannten Lesarten sich finden, omittirt Ir 1 K 15,15 κατα του θεου, mit Marcion Ga 2,1 παλιν, mit den Valentinianern addirt er Eph 1,10 δια του θεου p Χϋ. Das dürfte aus dem griechischen Irenäus übernommen sein, es beweist dann, dass nicht durchweg der lateinische Paulus in den lateinischen Irenäus eingesetzt worden ist. Die Differenzen unseres Irenäus von *I-H-K* sind minimal, soweit sie nicht mit *d* übereinstimmen, also dem griechischen Irenäus abzusprechen sein dürften:

1. Omissionen, die bei seiner Citationsweise, der es deutlich nur auf den Sinn ankommt, sicher nur ihm selbst zuzuschreiben sind: Rm 2,10 και ειρηνη, 4,3 η γραφη λεγει, Ga 1,1 Χϋ, 6,14 κϋ ημων Ιϋ, Eph 1,21 και εξουσιας oder και δυναμεως („potestatem“; 3 mal, einmal add εξουσιας resp. δυν. p κυριοτητος), 4,6 παντων (8 mal; om και δια παντων^{1:5}, om και εν πασιν^{1:5}), Phi 3,20 Χϋ, 1 Th 5,23 ημων. Dazu kommen einige auch sonst verloren vorkommende Omissionen: Rm 13,10 ουν. Ωρ H^{82*} Ia²⁰⁰, 1 K 6,20 δι η Ωρ Αθ H^{82*} sy^{h*} lat, 15,45 ανθρωπος (nach 45^b) H⁸¹ 257 Ia¹¹³ 2130 K⁴ Or Ambr Aug Διδ. Nur einmal findet sich eine Wortumstellung: 1 K 15,19 παντων εσμεν ανθρωπων 1 π. α. ε., wo εσμεν π. ανθρ. mehrfach vertreten ist. Ein Tempuswechsel begegnet Eph 1,7 εσχομεν (1:1) mit H^{82*} 26 1026*. Zweifelloos willkürliche Änderungen sind: Ga 3,8 αυτω (eo) 1 σοι (1:1) Cyp (illo), 2 K 5,4 ab immortalitate 1 υπο της ζωης (4:2). Dazu kommen die Additionen: 2 K 2,15 και α εν, 12,8 και α υπερ H⁸⁴, 2 Th 1,7 ημων p κϋ (1:1) mit Ia⁸¹⁶¹ Ic²²⁵⁹ K⁵ sy^p, 2,8 Χϋ p Ιϋ (1:2).

507. Der Text des Klemens Alexandrinus. In der Hauptsache ist der von uns rekonstruierte *I-H-K*-Text auch der Text des Klemens Alexandrinus gewesen. Dass sich allerlei Abweichungen finden, deren jede einzelne auch erst im Lauf der Textüberlieferung eingedrungen sein kann, ist nach allen Analogien nicht anders zu erwarten.

Unerwähnt müssen in dieser Liste die Stellen bleiben, an denen *I-H-K* problematisch ist. Soweit K^l solche zitirt, erscheint seine Lesart in den Listen dieser für *I-H-K* problematischen Stellen (§ 499 ff). Auch bei Klemens stimmt der Wortlaut bei mehrfach zitierten Stellen nicht immer genau überein; wo er das eine mal mit *K*, das andere mal mit *I-H-K* geht, darf die *K*-Lesart als später eingedrungen betrachtet und ignorirt werden. Auch wo der überlieferte K^l-Text die *K*-Orthographie befolgt, liegt der Verdacht, dass dies Schreiben zuzuweisen ist, nahe; übrigens ist es selten genug und darf hier ignorirt werden.

Den Löwenanteil der Abweichungen bilden wieder, wie immer, die Reminiscenzen: Rm 1,17 δε 1 γαρ (3,22) H⁸⁴, 1,27 ομοιως δε 1 ομ. τε (sonst stets) I H⁸⁴ 26 248 3, 2,18 add του θεου p θελημα (häufig), 2,9 παρα 1 εξ^{bis} (häufig), 8,5 ζωντες 1 οντες (nach 12 f), 2,8 add το α αγαθον (13,4) I Αθ, 3,0 ους δε 1 και ους (30^a c), 3,6 καθαπερ 1 καθως

(46), 109 add το ρημα α εν τω (8) *H*^{δ1} *I*^{a1066}, οτι $\overline{\alpha\varsigma}$ $\overline{\lambda\varsigma}$ 1 $\overline{\alpha\overline{\nu}}$ $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ (nach 1 K 123) *H*^{δ1} 162 *Ku* gg *Ir* $\Omega\rho$, ~ ηγειρεν αυτον (Ac 1330 uö) *H*^{δ43} *I* mehrfach *Ku*, 17 θεου 1 *Xu* (Eph 617 Hb 65 113) *K*, 1122 αποτομιαν . . χρηστοτητα om θεου 1 δια της χρηστοτης (22^a) *K*, 36 εξ ου και δι ου και εις ον 1 εξ αυτου και δι αυτου και εις αυτον (1 K 86), 1313 ερισι και ζηλοις 1 -δι . . -λω (2 K 1220 Ga 520) *H*^{δ1} gg $\Omega\rho$, 14 $\overline{X\overline{\nu}}$ $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ 1 $\overline{\alpha\overline{\nu}}$ $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ *Xu* *H*^{δ1} (häufig) gg $\Omega\rho$, 143 κρινετω 1 εξουθενειτω (3^b) $\Omega\rho$ ^{1:2}, 21 ~ οινον πειν (Lk 733), 154 εγραφη 1 προεγραφη (4^b) *H*^{δ1} $\Omega\rho$ lat, add παντα α εις (1 K 1011) *H*^{δ1} gg $\Omega\rho$, add της παρακλησεως p εχωμεν (5) *H*^{δ1}, 1 K 122 Εβραιοι 1 Ιουδαιοι (2 K 1122), 23 Ελληνισιν 1 εθνησιν (24) *K*, 214 om του θεου (vgl 10) *Ip* *Ir* *Ib*^{260f} 253 268 *Ic*¹⁷⁴ 259 syP, 415 om $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ $\Omega\rho$ ^{1:1} *H*^{δ1}, 68 τους 1 τουτο (häufig), 9 ~ βασιλεια θεου (10 1550) *Ir* *K*, 10 ~ θεου βασιλειαν (9) *I*^{a1026}, add ου (9) *K*, 75 μη 1 μητι (5^a), 7 απο 1 εκ (130) *H*⁷⁴ 103 *I*², 39 add η α γυνη (3f), 40 μακαρια 1 μακαριωτερα (Lk 145 1127), 82 καθο 1 καθως (Rm 826), 4 αληθειαν εγνωκαμεν 1 οίδαμεν (2 J 1 1 T 43), 7 ασθενουςα 1 ασθενης (12), 13 om μου (11) *I*^{a1028f} *d** go, 1134 add δε p ει (16) *K*, 129 αυτω 1 ενι (9^a) $\Omega\rho$ *K*, 13 πομα 1 πνευμα (4) *I*, 135 ~ τα εαυτης ου ζητει (1024), 143 ο δε 1 και ο (2) *H*^{δ1-2*} 23 24 *I*^{a1026*} (1028f ουδε ο μη) 2453-173 $\Omega\rho$: Or $\Delta\alpha\mu$ go, 6 ουδεν 1 τι (133), 2 K 510 κακον 1 φαυλον (Rm 911) *H*^{δ1} *K*, 616 add του α θεου (1 K 317), 821 προνοουμενοι 1 -ουμεν (Rm 1217) *K*, 102 οντες 1 περιπατουντες (Rm 85 8), Ga 326 om της (216) *H*³ *I*^{a113} 2453, 419 αχρις 1 μεχρις (319) *K* *I*², 56 om $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ (häufig) *H*^{δ1}, 614 om τω α κοσμω (nach κοσμος) *H* *I*^{a173} *Ic*¹⁴³⁶ $\Omega\rho$ ^{5:3} $\Delta\theta$ ^{1:1}, Eph 25 om τω α $\overline{X\overline{\omega}}$, 311 om τω α $\overline{X\overline{\omega}}$ *K*, 415 om η α κεφαλη (523) *I*^{a1026-1028f} 113 *Ib*⁷⁸, 19 και πλεονεξιας 1 εν -ξια (Ko 35) *I*^{a1026fff} sy, 21 εν $\overline{X\overline{\omega}}$ 1 εν τω $\overline{\lambda\overline{\nu}}$, 24 2:2 ενδυσασθε 1 -σθα (611 Rm 1314 Ga 327) *H*^{δ1-2} *I*² $\Delta\theta$, 31 ~ οργη και θυμος (Rm 28 Ko 38) *H*⁷⁴ *I*^{a1026fff} 101 339-2505, 51 1:1 add φρονιμοι και p ουν (Mt 1016), 4 και 1 η¹ (4^a) *K*, 21 θεου 1 $\overline{X\overline{\omega}}$ (2 K 71) *K*, 25 add εαυτων p γυναικας (28; 1:1 add τας εαυτων), 28 add και p ουτως (24) $\Omega\rho$ *H* *I*^{a1026fff-216-472} *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶, 612 om του αιωνος p του σκοτους (so sonst stets) *H* bo *I*^{a1026*-1028f} 172 *Ib*⁷⁸⁻²³⁵⁶ 476 lat sy go $\Omega\rho$ Ευσ $\Delta\theta$ ^{1:1}, Phi 19 δια 1 και α τουτο (Eph 517 613), 320 ουρανw 1 -οις, 49 οσα 1 α (8), Ko 23 add της α γνωσεως (3^a) *K*, 4 add δε p τουτο (Ga 317) *K*, 6 $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ $\overline{X\overline{\nu}}$ 1 τον $\overline{X\overline{\nu}}$ $\overline{\lambda\overline{\nu}}$ *I*^{a1026fff} *Ic*¹⁵⁴ 259 syP, 39 επιθυμιας 1 πραξεις αυτου (Eph 422), 12 οκτιρμων 1 -μου (sonst stets) *I*, 16 $\overline{\alpha\overline{\nu}}$ 1 $\overline{X\overline{\omega}}$ (1 Th 18) *H*^{δ2*}, τη καρδια 1 ταις -δαις (Eph 520) *K*, 20 τω 1 εν (Eph 510), om εστιν (Eph 510 ~ εστιν ευαρεστον), 23 add και παν α ο (17), 41 παρεχετε 1 -χεσθε (Mt 2610) *I*², 1 Th 57 1:1 μεθυοντες 1 μεθυσκομενοι (nach μεθουσιν) *H*^{δ1}, μεθυσκονται 1 μεθουσιν (nach μεθυσκομενοι), 8 σωτηριου 1 -ιας (Eph 617), Hb 15 55 add αγαπητος p συ (Mt 318), 810 καρδιαν 1 -ας *H*^{δ2*}, 12 και 1 οτι, αυτοις 1 ταις αδικιας αυτων (Jer 51), 116 add εστιν p αδυνατον Mt 1926, 38 εν 1 επι (Mt 1532 2 K 1126) *K* gg $\Omega\rho$, 136 om και α ου (Ps 1176) *H*^{δ2*} 23* 248 3 *Ib*⁷⁸ lat syP, 1 T 24 add της α αληθειας (315), 29 η 1 και² (9^b) *K*, 410 add δε p μαλιστα (Ga 610 Phi 422) *I*^a 257 200 *Ib*³⁶⁵⁻³⁹⁸ 2507 *Ic*⁵⁵¹, 521 add δε p διαμαρτυρομαι (Ga 53), 23 add σου p στομαχον (23^c) *K*, 64 ~ ερις φθονος (vgl Ga 520f), 2 T 17 δουλειας παλιν εις φοβον 1 δειλιας (Rm 815), 214 προσκοπτουσιν 1 -ψουσιν (1 P 28), 315 om $\overline{\lambda\overline{\nu}}$, Ti 23 add τας α πρεσβυτιδας (4 α νεας).

Auch an Omissionen fehlt es nicht; von ihnen sind mindestens die sinnlosen, insbesondere die Sprünge, übrigens gering an Zahl, Schuld der Überlieferung, daher hier nicht erwähnenswert. An sonstigen Omissionen begegnet: Rm 127 της θηλειας, 512 και ουτως, ο θανατος² *I*^{a1026fff} *Ic*^{208f} sy^{h*} $\Omega\rho$ ^{1:5}, 82 της ζωης εν $\overline{X\overline{\omega}}$ $\overline{\lambda\overline{\nu}}$, 103 δικαιοσυνην p ιδιαν (entbehrlich) *H*^{δ1} 24 3 162 *Ib*⁷⁸ 270 *Ic*¹¹⁴ Or^{1:2}, 11 $\overline{X\overline{\nu}}$, 1214 υμας *H*^{δ1} *Ib*⁷⁸ gg $\Omega\rho$, 1312 δε² *H*^{δ2*} gg $\Omega\rho$, 154 δια² *K*, 1 K 215 μεν $\Omega\rho$ *H*^{δ1} *I*^a 254 357, υμων *H*^{δ1} gg $\Omega\rho$, 9 γαρ εστιν, 39 ο ανηρ², ω θλει, 811 εν α τη (2 mal), 912 τινα (*K* ~ ερχ.

τινα) *f g* sa, 25 ουν Ir it Ia¹⁰⁶⁶ 173 8459 Ib⁸³⁵⁶ K⁴ sy^{h*}, 133 παντα, 8 ειτε τετ, δε H^{83*} 3 Ia¹⁰²⁶ fff 173 8355 Ic⁴⁶⁸ K⁴, 13 νυνι ~ μενει δε, 1411 εν Ia¹⁰²⁶ fff 200 Ib⁷⁸ Ic²⁰⁸ f sy lat, 1532 το α οφελος, 2 K 510 τα, 711 εν KH², 113 αυτου και της αγνοτητος (-οτη-τος) ~ (-οτητος) Ωρ K sy^{h*}, 135 εστιν H⁸¹ 848 Ia^{1026*}. Ga 517 δε αλληλοις (K ~ αντικεινται αλληλοις), Eph 25 και Ic⁸²⁵⁹, 413 1:1 οι α παντες Ia¹⁰²⁶⁻¹⁰²⁸ f Ic⁸²⁵⁹, 61 εν κω H⁸¹ Ia¹⁰²⁶ fff, Phi 123 μαλλον α κρεισσον, 312 Iy Ωρ Tert H⁸¹ 848 Ia¹⁰²⁶ fff, 14 του θεου Ia¹⁰¹, 20 υπαρχει, Ko 128 παντα¹ ~ παντα² (2<) H¹⁶² Ia⁶⁵ f 205 8355 397 Ib²⁵³ 8356 Ic¹⁶⁹, 22 πατρος H⁸¹ 848, 42 λογου, Hb 810 μου αυτων², 11 αυτων, 112 εν, 4 τω θεω, 39 ουτοι Ib⁷⁸, 2 T 21 ουν, τη¹, Ti 23 ωσαυτως.

Auch Umstellungen kommen zuweilen vor: Rm 329 μονων p Ιουδαιων Ib⁴⁷² Aθ, 1213 την φιλοξενιαν διωκοντες α ταις κτλ, 1 K 121 του κηρυγματος της σοφιας, 33 1:2 εστε σαρκικοι, 16 εστε θεου, 738 παρθενον αυτου (1 εαυ-) H⁸¹ Ia¹⁰²⁶ f, doch beide εαυ-, 39 ζη χρονον, 1311 εφρονουν .. ελालουν Ia⁸⁴⁵⁹ Ic⁵⁵¹, 13 τα τρια ταυτα α πιστις Ωρ, Ga 326 θεου p πιστεως, 522 f εγχαρτητα α αγαθοσυνη, Eph 23 οργης τεκνα, om φουσει (~ φουσει τεκνα Ga 215 48 Ωρ^{2:3} uō), 413 2:4 ~ τελειον ανδρα, 19 απηληγη-κοτες p παρεδωκαν, 518 εν οτω, 28 οι ανδρες οφειλουσιν H⁸⁴ 3 Ia⁸¹⁵⁷ Ib⁴⁷², Phi 27 εκεωσεν δε εαυτον, Hb 11 πολυτροπως και πολυμερως (zweimal), 1132 γαρ με K, 1 T 19 ου κειται νομος, 18 την παραγγελιαν ταυτην, Ti 33 ηδοναις .. επιθυμιας.

Unbedeutend sind die wenigen Additionen: Rm 329 εστιν α ο θεος, 811 ος α ζωοποιησει, 38 τα α ενεστωτα, 39 ου α δυνησεται, 128 f εστω p μεταδιδους, εστω υμιν p ανυποκριτος, 1 K 31 1:1 δε p καγω, 511 add ευρισκοιτο α η^{1:1}, 86 μονος οντως εστιν p εις, ημων 1 ημιν p εστιν, 1024 μονον α, και p αλλα, 2 K 314 τοις πολλοις α επι, 711 υμας p λυπηθηναι K, Ga 45 δι αυτου p απολαβωμεν, Eph 23 γαρ που p ημεν, 518 πολλη α ασωτια, Ko 316 τη α χαριτι H⁸¹ I², 1 Th 521 και α το sy p O¹⁷ 66 K¹⁰⁷ O⁴ 617, Ti 115 ουν p θεον.

An sonstigen Sonderlesarten begegnen zunächst einige Sprachformalien, darunter offenbare ägyptische Liebhabereien: Rm 329 μονων (attrahirt) H⁸¹ Ia⁵⁵ 184 8161 205 252 8300 8355 Ib¹⁵⁷ 253 8260 f 270 365 458 Ic⁸²⁵⁹ 466 f O³⁰ Aθ Ku, 1 K 312 χρυσιον .. αργυριον 1 -σον .. -ρον H⁸¹⁻² 83 74 Ia¹⁷³ Ib⁷⁸ Ωρ^{1:2} Bas Δαμ (nur -σιον Ia⁸²⁵¹, nur -ριον Ib³⁹⁸), 421 πρωτητος H⁸¹ 83 ν 84 848, 2 K 64 συνισταντες 1 -αγοντες H^{82*} 83 848 162 Ia¹⁰²⁶ fff 200 Ic⁸²⁵⁹, Ga 517 αν 1 εαν, Eph 411 δεδωκεν 1 εδ-1:1, 1 Th 513 εαυτοις K, 1 T 29 χρυσω 1 -τω H⁸² K, 2 T 217 εξηρητημενος 1 -τισμ- I². Sodann etliche Tempus- und Modus-Änderungen: Rm 61 ζησομεν K, 1 K 95 περιεγεσθαι 1 -γειν^{1:1}, 122 συσχηματιζεσθε .. μεταμορφουσθε H⁸¹⁻² (82 nur -σθε¹), 138 καταργουνται .. παυονται .. καταλειπονται 1 -γηθησονται .. -σονται .. κατηργηθησεται, 2 K 46 λαμψει 1 -αι H^{81-2*} 84 Ia^{1026*} Ib⁷⁸ Ic⁸²⁵⁹ O¹²⁶, Phi 315 φρονουμεν 1 -ωμεν H⁸² 257 Ia⁶⁵ f Ic⁸¹⁰¹ f, Ko 318 ανηρκει 1 -κεν, 1 Th 27 θαλπει 1 -η I, 1 T 18 χρησεται 1 χρηται (vgl 2 K 1310) H⁸⁴ 3 Ic¹⁵⁸, 18 στρατευση 1 -ευη H^{82*} 86 Ia¹⁰²⁶ 1066 110 O⁶⁶. Ferner Partikelvertauschungen: Rm 121 οτι 1 διοτι, 1010 μεν 1 γαρ, 11 γουν 1 γαρ, 17 ημεν γαρ 1 αρα η, 1 K 29 ουδε 1 και ουκ^{bis}, 511 ει 1 εαν^{1:1}, 88 γαρ 1 δε, 133 εαν γαρ 1 καν, 11 επειδη 1 οτε δε, 12 νυν 1 αρτι, 2 K 616 ουν 1 γαρ, 812 και 1 γαρ η, Ga 328 ου 1 και, Phi 320 δε 1 γαρ Ωρ Ia¹⁷² 200 sy^p hm, Ko 126 ο νυν 1 νυν δε H⁷⁴ 1022 162 Ia¹⁷² 8355 502 Ic⁸²⁵⁹ 1430, Hb 812 και 1 οτι, Ti 115 ουν 1 μεν. Präpositionenwechsel: Rm 1021 επι 1 προς², 2 T 214 δι 1 επ.

Endlich andere Wortvertauschungen: Rm 74 ημεις εθανατωθημεν .. ημας 1 υμεις -θητε .. υμας, 1214 ευλογητεον 1 ευλογειτε, 1514 της 1 εστε, 1 K 121 αυτον 1 τον θεον, 25 ημων, 9 ην 1 α (bezogen auf δοξης 8), νουν 1 καρδιαν^{1:4}, 511 λεγομενος 1 ονομαζομενος, μουχος 1 πλεονεκτης^{1:1}, τουτω 1 τω τοιουτω^{1:1}, 612 1:1 μεν 1 μοι (Ir om μοι), 79 αμεινον 1 κραιττον, 813 τουτον 1 κρεα, 95 αδελφας γυναικας 1 -φην -κα^{1:1} Ia¹⁰²⁸ f Tert Hil Hier, 19 παντας 1 πλειους Ωρ Ia⁶⁵ f 397 Ic²⁰⁰ f sy^{ht}, 105 πασιν αυτοις 1 τοις πλειοσιν, 26 αλλα του κυ 1 του κυ γαρ, 133 διαδω 1

ψωμισω, 6 επιχαιρει τη 1 χαιρει επι τη, 8 καταλειπονται 1 καταργηθησεται, ιασεις επι γης 1 γνωσις, 12 ως δι εσοπτρου 1 δι εσοπτρου εν αινιγματι (add ως α δι Tert Ωρ Θδτ H¹⁶² I² sy), 2 K 2:15 xū 1 Xū, 4:17 οστρακινω σκευει 1 -νοις σκευεσιν, 7:1 εαυτων τας καρδιας 1 εαυτους, 10:5 xū 1 θεου, Eph 2:5 ηδη 1 ημας, 28 χρηζοντι 1 χρειαν εχοντι, 5:4 τα ουκ ανηκοντα 1 α ουκ ανηκεν (Κλ^{α1:1}), 6:12 των 1 της πονηριας, Phi 4:18 ειναι παρα 1 ευαρεστον τω, Κο 2:2 εν Xw 1 του Xū, 3:8 αυτων 1 υμων, 1 Th 4:5 xū 1 θεον, Hb 5:14 συγγεγυμνασμενα 1 γεγυμ-, 8:10 γραφων 1 επιγραψω (H^{δ1-6} γραψω Jer 31:33), 11:1 εισονται 1 ειδησουσιν (H^{δ1*} ειδουσιν), 12 αυτοις 1 ταις αδικιαις αυτων, 11:4 αυτω του θεου 1 αυτου τω θεω (του θεου K), 40 προειδομενου 1 προβλεψαμενου, ~ του θεου p προειδ., 1 T 4:8 θεοσεβεια 1 ευσεβεια, Ti 1:10 φρεναπατουντες 1 φρεναπαταται (vgl Ga 6:3).

508. Ernst zu nehmende Lesarten von Κλ^α. Die bisherigen Listen enthalten lauter Sonderlesarten von Κλ^α, die nicht beanspruchen können, ernstlich für den Urtext in Frage zu kommen. Nur selten ist die eine oder andere dieser Lesarten von Ωρ oder auch in Textcodd übernommen worden. Nun aber treten neben sie eine Reihe von Lesarten, die auch sonst in bedeutsamer Weise bezeugt sind. Ihnen gegenüber bedarf es eingehenderer Erwägung, ob sie dem Urtext angehören könnten oder wie sie entstanden sind. Ihre relative Verbreitung an sich beweist doch nur das eine sicher, dass Κλ^α viel gelesen wurde oder dass die Quelle, aus der er schöpfte, sich eines Ansehens erfreute. Hat sie aber Ωρ aufgenommen, dann ist vollends ihre relative Verbreitung keine Instanz gegen ihre Sekundarität.

Solche Lesarten sind: Rm 3:22 om και επι παντας p εις παντας H^{δ1-2*} δ3 δ4 3 162 bo Ia 70 113 172 193 200 δ372 δ453 Ib 78-δ356 270 K^{35*} Ωρ¹ Or¹: Or¹ Ku Aug gg K sy lat Θδτ Ambrst; an sich ist ein mehrmals unabhängig von einander vorkommender Sprung wohl denkbar, vielleicht ist Κλ^α selbst ein solcher begegnet, der die ägyptische Tradition und von ihr aus Aug bestimmt hat, während Ωρ wenigstens einmal και επι παντας aufgenommen hat; oder sollte eine alte Variante, die επι 1 εις setzte, die noch Δαμ. am dem ha vertreten, in K die Addition και επι παντας nach εις παντας veranlasst haben? 3:30 επιερ 1 επειπερ H^{δ1-2*} δ3 δ4 Ia 1026* 172 δ180-δ202-216-δ355 δ459 δ453-173 Ib 78-δ356 Ic 114 f 471 Ωρ Διδ Ku Δαμ Hier gg Eus Aθ Xp Θδτ lat Or Ambrst; επιερ ist im NT häufig, επειπερ a. l.; ein Verschreiben durch Sprung ist wohl vorstellbar, das Eindringen von επειπερ 1 επιερ dagegen schwer zu erklären. 13:3 τω αγαθω εργω . . τω κακω 1 των κτλ H^{δ1-2} δ4 3 bo Ia δ180*-216 Ib 78-δ356 Ic 114 go m Ir Tert Δαμ (Or boni operis . . mali, ist vg, also nicht sicher Ωρ); die griechischen Codd sind lauter Ωρ-Hörige, aber Ir Tert it sprechen für den Dativ als I-H-K. 15:29 om του ευαγγελιου του α Xū H bo Ia 1026 fff δ372 Ib 78-δ356 Ic 114 Or it δ; eine so starke Dezimierung der I-Lesart durch K-Einfluss ist ohne Analogie; die Addition muss also in I und K gestanden haben; dennoch stehen Κλ^α-Or-H und it-δ gegen I-K; und da ist das sekundäre Eindringen der bei Pls beliebten Phrase (vgl 19 uō) leichter begreiflich als ihre Auslassung; freilich muss sie schon sehr früh eingesetzt worden sein, da I und K sie aufnahmen. Ga 4:7 δια θεου 1 θεου δια Xū H Ia 1028 f Ib 78* Ωρ Διδ Bx Ku lat exc d; θεου δια Xū ist als eine, wenn auch, weil von I und K vertreten, schon früh formulierte Umschreibung von Rm 8:17 verdächtig, δια θεου ohne Analogie. 1 K 2:9 οσα 1 α² H^{δ1} δ3 v δ4 Kλ^δ Iππ. Ku^α Ku^ι Epiph gg Κλ^α Ωρ (5×); die Verdrängung in den übrigen H-Zeugen und in I und K auf

Grund des α^1 ist nicht unbegreiflich, jedenfalls begreiflicher als das sekundäre Entstehen der Lesart $\sigma\sigma\alpha$ zumal in Ägypten entgegen den Autoritäten von Klemens Alex. und Origenes. 88 om $\gamma\alpha\rho$ p ουτε¹ *H* $\delta 1-2$ $\delta 4$ $\delta 48$ 162 bo *Ia* 175 264 *Ib* 253 398 Tert Cyp $\Omega\rho^{1:2}$ gg *I K Kl*^a $\Omega\rho^{2:1}$; das $\gamma\alpha\rho$ dürfte unter dem Einfluss des parallelen ουτε εαν gefallen sein. 88 ~ εαν μη φαγωμεν υπερουμεθα .. εαν φαγωμεν περισσευομεν *H* $\delta 1$ $\delta 4^*$ $\delta 48^?$ 162 bo *Ia* 65 ff-264 *Ib* 78 $\S$ gg *I K Kl*^a $\Omega\rho$ Tert Cyp it vg (vgl Rm 14 3); das Zusammentreffen in der Umstellung ist frappant, sie kann aber gegen die bessere Bezeugung nicht aufkommen. 811 απολ. $\gamma\alpha\rho$ 1 και απολ. *H* $\delta 1-2^*$ $\delta 48$ 3 *Ia* 65 f-264 216 252 *Ia* 174 Ku gg go bo lat sy Ir; $\gamma\alpha\rho$ könnte aus Rm 14 15 sich zur Not eingedrängt haben, doch ist es etwas weit hergeholt; sichere Entscheidung unmöglich.

1131 δε 1 $\gamma\alpha\rho$ *H* $\delta 1-2^*$ $\delta 4$ $\delta 48$ *Ia* 65 ff-264 1026 fff 397 *Ib* 78 Aug go; ist, da ei δε viel häufiger ist als ei $\gamma\alpha\rho$, kaum genügend bezeugt, um für *I-H-K* eingesetzt zu werden. 1132 add του α $\kappa\upsilon$ *H* $\delta 1-2$ $\delta 3$ $\delta 48$ 74 *Ia* $\delta 157$ 172 175 $\delta 505$ *Ib* 472 $\delta 602$ *Ic* 174 *Kc* $\delta 365$ Ku^{1:1}; ist eine sehr schwache Bezeugung, doch findet sich υπο $\kappa\upsilon$ 7 25, wo niemand das Bedürfnis hatte, του einzusetzen. 1550 $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ 1 $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ (Subjekt: $\sigma\alpha\rho\zeta$ και $\alpha\iota\mu\alpha$) *H* $\delta 1-2$ 3 *Ia* 56 170 172 $\delta 180$ f-216- $\delta 372$ $\delta 251$ f $\delta 254$ $\delta 353$ 354 502 *Ib* 171 209 f 270 368 *Ic* 208 f gg *I\rho* *Kl*^a $\Omega\rho$; $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ kann nicht *H*-Lesart sein, da sie geschützt durch *I* dann in den *H*-Zeugen besser erhalten sein müsste; so steht wohl *I* mit $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ allein *H K* gegenüber, und $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ ist eine grammatische Verbesserung, indem $\sigma\alpha\rho\zeta$ και $\alpha\iota\mu\alpha$ als ein einheitlicher Begriff behandelt wurde; vielleicht hat auch das folgende $\kappa\lambda\eta\rho\nu\nu\omicron\mu\alpha\iota$ irgendwie Einfluss geübt. 1555 Das Zitat aus Hos 13 14 lautet anders als in unserer LXX. Dort steht $\delta\iota\kappa\eta$, hier $\nu\iota\chi\omicron\varsigma$; dort steht $\delta\iota\kappa\eta$ an erster, $\kappa\epsilon\nu\tau\rho\nu$ an zweiter Stelle; endlich $\alpha\delta\eta$ 1 $\theta\alpha\nu\alpha\tau\epsilon$; $\theta\alpha\nu\alpha\tau\epsilon$ vertritt *H* bo *Ia* 1026 fff *Ib* 78* lat Ir Tert Or³: $\Omega\rho^2$, ist also sicher *I-H-K*, und $\Omega\rho$ sowie *I* und *K* haben nach der LXX geändert. Um so merkwürdiger, dass *K* gg LXX und *H Ia* 1066 $\delta 180$ -216 502 *Ib* 78 *Ic* 174 $\Delta\iota\delta$ Ku¹ $\kappa\epsilon\nu\tau\rho\nu$ .. $\nu\iota\chi\omicron\varsigma$ ordnet und auch Ir^{1:1} *Kl*^a $\Omega\rho^{1:1}$ Or^{1:2} Eus^{1:1} Aθ^{1:1} it Tert Cyp Hil sy dies vertreten. Da müssen wohl die Rollen vertauscht sein. Diesmal hat *I* und *H* den LXX-Text übernommen, *K* den *I-H-K*-Text festgehalten. 2K 5 17 add τα παντα p καινα *K* 5:4 sy^h go Iγν^{int} Tertm $\Omega\rho^1$ $\Delta\iota\delta$ $\Delta\alpha\mu$, add τα παντα a καινα *Ia* 7 f 55 1066 $\delta 157$ $\delta 200$ f 175 $\delta 180$ -216- $\delta 355$ $\delta 251$ f $\delta 300$ *Ib* $\delta 152$ 253 $\delta 260$ f $\delta 336$ 368 $\delta 370$ *Ic* 154 $\delta 259$ *H* $\delta 48$ 162 *Kc* *K* 4:5 Or³ Aθ $\Theta\delta\tau$ Aδ, om τα παντα *H* $\delta 1-2$ $\delta 3$ $\delta 6$ 74 bo *Ia* 70 $\delta 161$ 1026*-1028 f *Ib* 78 *Kl*^a Ku Ambr Aug Hil; die Omission könnte durch einen Sprung von τα $\cap$ τα schon in früher Zeit, vielleicht im Handexemplar von *Kl*^a, von wo sie dann in *H* übernommen wurde, veranlasst sein; die Wortstellung τα παντα καινα könnte den Zweck haben, τα παντα von τα δε παντα zu trennen; hiesse es nicht τα παντα, so könnte auch Ap 21 5 als Quelle der Addition von τα παντα in Frage kommen.

6 16 μου 1 $\rho\omicron\iota$ (Lev 26 12) *H Ia* 56 $\delta 505$ *Ib* 78 $\Omega\rho^1$ Eus^{2:1} $\Delta\alpha\mu$ gg *I K* lat sy Tert $\Omega\rho^2$ Or¹ Aθ Ku¹ Επιφ usw; μου, das auch das analoge αυτων nahelegte, ist wohl sekundär. 113 om ουτως a $\varphi\theta\alpha\rho\eta$ *H* $\delta 1-2$ $\delta 48$ 3 74 1022 162 bo *Ia* 56 1026*-1028 f it go $\Omega\rho^1$: $\Omega\rho^1$ Or⁴ Eus; ist bei der schwachen Bezeugung schwerlich *I-H-K*,

sondern aus *Kl*^a in *H* aufgenommen, nur it und go können kaum von *Kl*^a beeinflusst sein; sollte vielleicht doch $\Omega\rho$ *I* und *K* das ουτως empfohlen haben?

Ko 2 11 om των $\alpha\mu\alpha\rho\tau\iota\omega\nu$ p $\sigma\omega\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ *H* bo *Ia* 1026 fff 1066 $\delta 180$ -216- $\delta 372$ 359 476 *Ib* 78- $\delta 356$ 368 $\delta 507$ *Kc* $\delta 376$ lat Or Bas^{1:1} Hil Ambrst $\Delta\alpha\mu$ gg *K* sy go Bas^{1:1} $\Delta\iota\delta$ Επιφ Xρ $\Theta\delta\tau$; die Auslassung kann durch 1 22 veranlasst sein, die Einschiebung durch nichts; so wird sie wohl *I-H-K* zugehören. 1 Th 2 7 $\nu\eta\pi\iota\omicron\iota$ 1 $\eta\pi\iota\omicron\iota$ (nach -εν; $\eta\pi\iota\omicron\iota$ nur noch 2 T 2 24, $\nu\eta\pi\iota\omicron\iota$ sehr häufig) *H* $\delta 1-2^*$ $\delta 3^*$ $\delta 6$ 103* 257* *Ia* 1026*-1028 f $\delta 355$ - $\delta 372$ 397* $\delta 453$ -173 $\delta 505$ *Ib* $\delta 152$ 365-398 *Kc* 107 *O* 12 lat $\Omega\rho^1$ Or² gg *I?* *K Kl*^a $\Omega\rho^2$ Bas $\Delta\alpha\mu$ sy sa; ist sicher sekundär. Hb 10 34 om εν ουρανοις *H* $\delta 2^*$ $\delta 4$ ($\delta 1$ $\delta 3$ vac) $\delta 48$ 1022* 103 $\Omega\rho^1$: 1 gg Phi 3 20; letztere kann gut in *I* und *K* eingewirkt haben; eine sekundäre Omission ist kaum be-

greiflich. 134 γαρ 1 δε $H^{\delta 2}$ 24 3 1031 162 (gg 23 26 248f 103) bo I^a 1026* I^b 78 398 I^c 468 vg gg I^k K $K\lambda^2$ $E\psi\sigma$ $\Delta\iota\delta$; δε könnte zur Not ein Anklang an $1K$ 513 sein. 1 T 28 ~ γυναικας ωσαυτως, om και (311) $K\lambda^2$ $\Omega\rho^{2:2}$, ωσαυτως γυναικας om και p ωσ. (gg alle Parallelen) H I^a 1066 $B\alpha\sigma$; letzteres kann durch $K\lambda^2$ $\Omega\rho$ veranlasst, aber ebensogut I - H - K sein, während I und K nach dem durchgehenden Stil και p ωσαυτως addirt haben. 2 T 316 ελεγγον 1 ελεγγον H I^a 1028f 1066 172 175 I^b 78 gg I^c K $K\lambda^2$ $\Theta\delta\tau$ $\Delta\alpha\mu$; sollte ελεγγον aus Hb 111 eingedrungen sein? Ti 35 ων 1 α (Attraktion) alle gg $H^{\delta 2}$ 23* 24 248 162 I^a 1026*-1028f I^b 78-2356 $K\lambda^2$ $A\theta$ $K\upsilon$; die Codd könnten sämtlich unter fremdsprachlichem Einfluss auf die Attraktion verzichtet haben; kaum aber $K\lambda^2$. Dennoch — die Bezeugung ist zu schwach.

509. Der Text des Origenes. In der Hauptsache deckt sich auch der Text des Origenes mit I - H - K . Doch ist hier das Bild nicht so einfach wie in $K\lambda^2$. Zunächst ist, wie bei Irenäus, grundsätzlich zu beachten, ob eine Lesart im griechischen Origenestext sich findet oder in einem nur lateinisch erhaltenen. Jenen bezeichne das Siglum $\Omega\rho$, diesen dagegen Or. Eine Vergleichung der in $\Omega\rho$ und Or erhaltenen Stellen zeigt unwiderleglich, dass die Übersetzung den lateinischen Bibeltext stark benutzt hat. Diese Beobachtung entlastet Origenes von der grossen Mehrzahl der starken Differenzen des Wortlauts der in seinen Schriften überlieferten Citate, welche z. B. in Tischendorfs Apparat völlig verwirrend wirken. Meist findet sich die eine Form in nur lateinisch auf uns gekommenen, die andere in uns griechisch erhaltenen Schriften. Dann sind aber bei nur in Or sich findenden Citaten alle Übereinstimmungen mit dem lateinischen Pls-Text von vornherein verdächtig, nur der Übersetzung anzugehören und müssen hier ausser Betracht bleiben. Aber selbst wenn einige griechische Textcodd diese lateinische Or-Lesart teilen, kann sie so lange nicht für $\Omega\rho$ ernstlich in Frage kommen, als jene Textcodd auch sonst Latinismen aufgenommen haben. Das trifft besonders für I^a 1026ff zu.

Auch bei folgenden nur in Or erhaltenen Stellen ist es mehr als wahrscheinlich, dass die mit Or gehenden griechischen Textcodd den Text nicht aus Origenes haben oder gar den Origenestext als Urtext empfehlen, sondern dass sie wie Or den lateinischen Text aufgenommen haben: Rm 923 om και $H^{\delta 1}$ 257 bo I^a 1066 172 2453-173 359-2505 I^b 78m K^c 2364, 32 om νομου p $\epsilon\rho\gamma\omega\nu$ (42 911 116 gg 320 Ga 216 32 510) $H^{\delta 1-2}$ 24 bo I^a 35 1028f I^b 78-2356, 105 om αυτα $H^{\delta 2}$ 24 162 I^a 1026f 1706 I^b 78 $\Delta\alpha\mu$, 2 K 127 add μου p $\sigma\alpha\rho\kappa\iota$ (Rm 718) I^a 1028f lat $B\alpha\sigma$. Ferner 1 K 124 ~ πολλα μελη $H^{\delta 1-2}$ I^a 1026ff 170 264 367 I^b 270 I^c 174, eine Anpassung an ενι σωματι, die auch an verschiedenen Stellen unabhängig von einander vollzogen sein kann, z. B. in lat, aus dem es alle I -Codd, auch Or übernommen haben können, und in $H^{\delta 1-2}$, falls letzterem nicht etwa $\Omega\rho$, ob auch nur in Or erhalten, vorangegangen ist. Wäre vielmehr das von der grossen Majorität vertretene μελη πολλα aus 1 K 121 eingedrungen, warum dann nicht ein einzigesmal σωματι ενι? Endlich wohl auch 2 K 129 om μου p δυναμις Or3: $\Omega\rho^2$ $H^{\delta 1-2}$ 24* I^a 1026*-1028f go, obgleich man hier zweifeln kann.

Kaum zu bezweifeln ist auch, dass folgende nur in Or bezeugenden lateinischen Lesarten nicht Ωρ zuzuschreiben sind:

a) Paralleleinflüsse: Rm 3²⁶ add Xū p Iū (22) sy^p Θδτ, 4¹⁸ add ως αι αστερες του ουρανου και το αρμον της θαλασσης; (Gen 13¹⁶ 15⁵ 28¹⁴) Ia^{1028f} K^{δ500}, 5⁹ om ουν (10) Or^{1:1} m Cyp Hil Ir bo, 7³ add του ανδρος p νομου (2; gg Ωρ) H^{δ48} Ia^{δ453} Ic¹⁵⁸, 19 μισω 1 ου θελω (15) Ia¹⁰²⁹ Ib⁴⁷² Θδτ, 25 η χαρις του θεου 1 χαρις τω θεω (5¹⁵; gg Ωρ) Ia^{1026fff} (1028f) Xū Ir, 8³⁵ θεου 1 Xū (39; gg Ωρ³ Or¹) H^{δ1-2} 257 Ia^{δ4} δ268 394 Ib¹⁶¹ 365*-398 Ic^{δ259} 468 K²⁰⁴, 9⁶ Ισραηλται 1 -ηλ² (4; gg Ωρ) Ia^{δ4c} 65*-200 1026fff δ333, 19 add ουν p τι (häufig; gg Ωρ) H^{δ1} Ia^{1026*-1028f} d* g, 12⁸ om ειτε (8b) Ia^{1026fff}, 13⁹ add ου ψευδομαρτυρησεις p κλειψεις (Ex 20¹³; gg Ωρ) H^{δ2*} δ6 3 103 162 I mehrfach, 15¹¹ add λεγει p παλιν (10; Or^{2:1}) H^{δ1} Ia⁷⁰ 1026fff δ254 Ic^{208f} δ259 K¹⁸⁷ sy it, 18 τολμω 1 -ησω (2 K 10¹²) H^{δ1}, 31 εν 1 εις (26 31^a) H^{δ1} Ia^{1026fff} Ic^{208f}, 1 K 10¹¹ τυποι συνεβαινον 1 τυπικως συνεβαινεν (6; Or^{4:4}) K, 15⁵⁰ κληρονομησει 1 -μει (vgl Ap 2¹⁷; gg Ωρ) H^{δ3*} Ia^{1026-1028f}, Ga 2⁹ ~ Πετρος και Ιακωβος (Ac 1¹³ usw) Ia^{1026fff} it δ go Tert Hier Ambrst Θδτ, 4²¹ αναγινωσκετε 1 ακουετε (vgl 2 K 3¹⁵ Ac 15²¹; Or¹ gg Ωρ^x Or^x) H⁷⁴ 103 Ia^{1026fff} 172 175 502 552 Ib^{δ600}, Eph 4⁸ om και (Ps 68¹⁹; gg Ωρ) H^{δ2*} δ3c δ4 δ48 Ia^{1026fff} 175 200 502 Ib^{δ600}, Phi 2¹⁵ ητε 1 γεννησθε (1¹⁰) H^{δ4} Ia^{1026fff}, Ko 1¹² add θεω a πατρι (3¹⁷) H^{δ2*}, Hb 1¹² αλλαξεις 1 ελιξεις (12^b; gg Ωρ) H^{δ2*} Ia^{1026*}, 9² add αγων p αγια (3) H^{δ4} Ia^{1026*}f, 1 T 3¹⁵ add σε p δει (Ac 9⁶ 27²⁴ Ap 10¹¹; Ωρ¹ Or^{1:1}) Ia^{1026*} vg Ambrst.

b) Andere Latinismen in Or (wo lat nur zum Teil die Lesart vertritt, sind deren Zeugen genannt): Rm 2¹⁶ εν ημερα η H^{δ1} (εν η ημ.), 3⁹ κατεχομεν περισσως 1 προεχομεθα ουν παντως Ia^{1026*-1028f} Ic⁴⁷⁰ 468 Θδτ (add περισσον p προεχομεθα) Ic^{208f} 370 (κατεχ-), 4³ om δε Ia^{1026-1028f} Ib^{δ260} sy^p, 5² om τη πιστει H^{δ1} Ia^{1026fff} K¹⁶⁷ it, 8 ~ ο θεος εις ημας (gg Ωρ) Ia^{1026fff} 367 394 Ic²⁰⁸ 486 K⁵ sy^h Ir (H^{δ1} om ο θεος), add ει a ετι (gg Ωρ) Ia^{1026*-1028f} Cyp, 7²⁵ om μεν H^{δ2*} Ia^{1028f} 502 Θδτ, 8²³ add ημεις a αυτοι¹ H¹⁰³ (p αυτοι) Ia^{1026fff} 200 δ355 Θδτ sy bo, 24 om και H^{δ1c} Ia^{1026-1028f} 170 Ib⁷⁸ m δ507* sy^p, 37 δια τον αγαπησαντα 1 δια του -τος (gg Ωρ) Ia^{1026fff} Tert Cyp, 9³ om μου² (gg Ωρ) Ia^{1026*-1028f} 359 d* g go Ambr Aug Ku Xp, 12¹⁵ om και a κλειειν (gg Ωρ) Ia^{1026fff} Ib⁷⁸ sy^h go, 14¹⁶ ημων H^{δ6} Ia^{1026fff} Ic¹⁵⁸ K^λ Aθ sy^p, 15²⁰ φιλοτιμουμαι 1 -μενον (gg Ωρ) H^{δ1} Ia^{1026-1028f}, 25 διακονησαι 1 -ων (gg Ωρ) Ia^{1026fff}, 26 ηρδοκησεν 1 -σαν H^{δ1} Ia⁵⁶ 1228 Ib^{δ507} placuit g Aug, 32 ~ ελθων εν χαρα H^{δ2} sy^p, 16⁸ Αμπλιατον 1 -λιαν H^{δ1*-2} δ4 Ia^{1028f} Ib^{78*-δ356} 396 δ600, 18 ~ Xω xω ημων, Ia^{1026fff} xω Xω ημων, Ib⁷⁸ om xω p Xω, 19 om μεν H^{δ1} δ6 bo Ia¹⁷⁵ δ180-δ202-216 Ib^{δ260} Ic^{208f} δ259 K^λ Θδτ, 1 K 3¹⁰ om δε¹ Ia^{1026f} 367 d e, 11²⁸ ~ εαυτον ανθρωπος (gg Ωρ) H^{δ3} δ48f 3 162 Ia^{δ5ff-264} 1026fff, 13¹¹ ~ τα του νηπιου κατηγορηχα (gg Ωρ) Ia^{1026fff} it Tert Hil Ambrst Bas Επιφ sy^h, 12 om γαρ (gg Ωρ) H³ Ia^{1026fff}, 14³² πνευμα 1 -ματα (gg Ωρ) H^{δ6} Ia^{1026fff} 70 δ372 Ic²⁰³ δ259 486 sy^p, 38 αγνοειται 1 -τω (Or Ωρ^{1:2} Ωρ²) H^{δ2*} δ4* v δ48 Ia^{1026-1028f} Ib⁷⁸, 15¹⁷ add εστιν p υμων H^{δ1} Ia^{1026*} sy^h* go, 28 om και p τοτε (Ωρ²: Or⁴) H^{δ1} δ48 Ia^{1026*-1028f} δ180 Ib⁷⁸ it δ sy^p, 36 add πρωτον a αποθανη (gg Ωρ) Ia^{1028f} Ir, 39 ~ αυτω διδωσιν (Or¹: Ωρ¹ Or²) it K, 52 ροπη 1 ριπη (gg Ωρ²) Ia^{1026fff} Ib⁷⁸, 2 K 1¹⁰ τηλικουτων θανατων Ib⁷⁸ m Ic¹⁴³⁶ lat exc f g sy Xp Θδτ, 4¹⁰ add Xū p Iū¹ (gg Ωρ) Ia^{1026fff} it Tert, add ημων p σωματι (gg Ωρ) Ia^{1026fff} Ir, add Xū p Iū² (Or¹: Or¹) Ia^{1026*-1028f} d g Ir (m Christi Jesu), 54 add τουτω p σκηνηι (gg Ωρ²) H¹⁰³ 162 bo Ia^{1026fff} 1066 Ib^{δ309} 368 δ507 Ic^{208f-1436} sy go Tert, 9⁶ εν ευλογια 1 επ -ιας (gg Ωρ) Ia^{1026ff} d g m fu go bo Aug Ambrst, 11³ ~ Ευαν εξεπατησεν (Or¹: Ωρ¹ Or²) K K^λ 1:2 sy^h, Ga 5⁴ η 1 τη Ia^{1028f} go, 25 ~ πνι ζωμεν Ia^{1026fff}, Phi 3¹² om Iū (9 18 gg 14) H^{δ1} δ48 Ia^{1026fff} K^λ Tert Victorin Hil, Ko 3¹⁹ add υμων p γυναικας H^{δ3c} Ia^{1026fff} Ic^{δ259} sy^h.

Was aber nun den sicher Origenes selbst zuzuschreibenden Text betrifft, so zeigten die $K\lambda^a$ -Listen, dass $\Omega\rho$, wie nicht anders zu erwarten, manche Abweichungen des $K\lambda^a$ von *I-H-K* übernommen und damit weiteren Kreisen vermittelt hat.

Nun finden sich aber auch $\Omega\rho$ -Lesarten — und es scheint, wenn ich recht sehe, allen ohne Ausnahme dies begegnet zu sein — nicht selten in griechischen Textcodd, ja mehrfach in einer der drei Rezensionen. Dass Origenes von Besitzern oder Abschreibern von Pls-Codd gelegentlich herangezogen und zunächst sein abweichender Text wenigstens am Rand vermerkt wurde, dafür sind uns in I^{b78} und sy^h die Belege aufbehalten. Dass ein Abschreiber dann eine solche Randnotiz als Korrektur betrachtete und in den Text selbst übernahm, ist ebenfalls reichlich belegt. Es ist also nicht überraschend, wenn man Lesarten, die sonst nur Origenes und etwa ein von ihm abhängiger Vater aufweist, hin und her in Textcodd findet. Meist kann man aus dem Charakter der Lesart oder aus ihrer völlig vereinzelter Bezeugung kurzerhand schliessen, dass sie eine Schöpfung des Origenes ist. Der Schluss aus der Bezeugung ist auch dann berechtigt, wenn die Lesart in mehreren Codd sich findet, die alle mehr oder weniger häufig Origenes-Lesarten aufweisen. Denn dann müsste der Quelle, aus der die drei Rezensionen ihre abweichende Lesart übernahmen, eine so hohe Autorität zugekommen sein, dass sie mit Origenes erfolgreich konkurrieren konnte. Eine solche gab es aber nicht. Weder Tatian noch Marcion, die man etwa als die Schöpfer der von Origenes differierenden Lesart vermuten könnte, konnten gegen Origenes in allen drei Provinzen das Feld behaupten. Steht somit fest, dass Origenes gelegentlich von *I-H-K* abwich, und dass diese seine Sonderlesarten da und dort in Textcodd Aufnahme fanden, so ist es nicht anders zu erwarten, als dass auch gelegentlich einer der Schöpfer der drei grossen Rezensionen durch die Autorität des Origenes sich zur Aufnahme einer von ihm vertretenen Lesarten bestimmen liess. Auch in diesem Fall muss aber die Lesart *I-H-K* abgesprochen werden, sobald die beiden andern Rezensionen in der von $\Omega\rho$ abweichenden Lesart zusammentreffen und für deren Entstehung keine naheliegende Erklärung sich bietet, etwa eine einwirkende Parallele. Nun kommt es nicht selten vor, dass $\Omega\rho + 1$ Rezension gegen lat + 2 Rezensionen steht. Auch hier ist aber gegen $\Omega\rho$ zu entscheiden; denn eine Einwirkung von lat, wo dies Sonderlesarten vertritt, auf eine der drei griechischen Rezensionen ist nirgends sicher

nachzuweisen. Ja selbst wenn zu $\Omega_p + 1$ Rezension noch sy oder lat hinzutritt, ist mindestens fraglich, auf welcher Seite die Sekundarität liegt. Denn dass Ω_p auf sy gelegentlich eingewirkt hat, bezeugt die Liste S. 1960. Und dass er auch im Abendland Autorität war und so die dortige Textentwicklung beeinflussen konnte, steht ausser Zweifel. Doch sobald die Zeugenkreise sich mehren, muss von Fall zu Fall die Entscheidung gesucht werden. Fest steht sie aber in folgenden Fällen, wo nur eine der Rezensionen mit Ω_p geht. Die, jedesmal notierten, Begleitcodd aus andern Rezensionen haben die Lesart entweder aus der Rezension oder aus Ω_p unmittelbar übernommen.

1. Ω_p -Lesarten in *I*. Die Existenz von *I* gegen jeden Zweifel sicher zu stellen, seien die *I*-Zeugen dabei einzeln aufgezählt.

Rm 325 om της α πιστεως (22) *Ia* 1026*-1028f δ157 172 200 δ180-δ202-216-δ372 δ453 ff 502 *Ib* 78f-δ356 *Ic* 208f 114 *H* δ2 δ3* δ6 103 *Ku*, 28 γαρ 1 ουν (88 2 *K* 11 5; Or) *Ia* 1026 fff δ157 172 δ180-δ202-216-δ372 193 354 δ453-173 *Ib* 78f *Ic* 114f 203 *H* δ2 δ4 δ6 162 257 bo *Kc* δ364 lat Δαμ, 134 ~ εις οργην εκδικος (vgl 4^a; Ω_p : Or) *Ia* 56 65 ff-7 1066 164 170 172 175 184 δ180*-216 202 205 δ251f δ254 354 357 359 δ454 (1026*-1028f om εις οργην) *Ib* 171 δ260f 270 δ360 *Ic* δ101f 116 169 δ259 351 *H* δ2* δ6* δ48 74 *Xp* Θδτ, 152 υμων 1 ημων (Or¹: 1) *Ia* 1026-1028f δ157 δ200 357 359-δ505 δ353 367 δ454 502 *Ib* δ260f 396f δ507 *Ic* δ101f 208-116f 258 δ259 468f *Kc* *H* 3 103, 1 *K* 4 19 τον περυσι-ωμενον 1 των -ων *Ia* 65 ff-264 106 1066 205 δ300 δ353 δ355 359-δ305 397 δ453f *Ic* 174 258 *K* 5, 6 19 τα σωματα 1 το σωμα (vgl Rm 12; Ω_p 5: Or¹) *Ia* 55 65-101-200-264 δ157 δ180-δ202-216-δ355-δ372 δ453 502 *Ib* 209f 270 368 δ369 *Ic* δ259 551 *H* δ4* δ6 δ48f 103 162 *Kc* *K* 5 sy^h, 15 14 add και p αρα (wie 18; vgl auch 14 b) *Ia* 55 56 1026 fff 106 113 164 168 172 δ157 205 256 354 552 *Ib* 62 171 253 1228 δ368 *Ic* 154 174 353 468 *H* δ2* δ4 δ48 3 *Kc* *K* 9: 10, 2 *K* 8 7 εξ ημων εν ημιν. (Or gg lat) *Ia* 70-200 1066 δ157 172 δ268 δ505 *Ib* 78 365-398-472 δ260 ff δ360 469 *Ic* 258 δ259 *O* 18 (ημων εν ημιν *Ia* 56 173) *H* δ1 74 103 257 sy^p, 9 ημας 1 υμας *Ia* 55 56 65-101-200 106 164 δ157 175 δ180-δ355 202 205 256 δ251 354 δ454 *Ib* δ260 ff 270 δ309 δ356 δ360 472f *Ic* 158 258 468 *H* δ3 *Ku* Αθ Ευσ *Xp* Θδτ Δαμ Aug¹: 1, Eph 4 32 om δε p γινεσθε (Lk 12 40) *Ia* 65 f-200 δ156* 170 175 184 254 δ251f δ355-δ372 367 *Ib* 78-δ356 δ360 δ369 *Ic* δ299 *H* 1 103* *O* 66 *Kl* 2, 4 32 υμιν 1 ημιν (*Ko* 3 13 Or: Ω_p) *Ia* 70 1028f δ180-δ202-216-δ355-δ372 254 δ300f δ505 *Ib* 171 270 δ309 δ356 δ360 δ370 δ600 *Ic* 69 158 174 δ259 353f *H* δ2 δ4 3 162 257 sa bo *O* 66 *Kt* δ411 *Kl* 2 lat, *Ko* 2 14 ηρεν 1 ηρχεν *Ia* 1026-1028f 106 113 δ157 254 354 476 *Ib* 161 253 δ360 365-398 469 *Ic* 258 1436-551 353 *Kc* *O* 66, 1 Th 5 21 δοκιμαζοντες 1 -ζετε (Or²: Ω_p ¹ Or¹) *Ia* δ157 164 184 251 ff δ268 359 476 *Ib* c *Kc* sy^h *Bas* *Xp* *Ku* Δαμ gg *Kl* 2 Tert, Hb 10 1 δυνανται 1 ουνανται (νομος als Subjekt angesehen; Or) *Ia* 65 fff-200-264 1026f δ156 δ157 164 170 252f δ353 δ453 ff δ454 *Ib* 365*-398 368 δ507 *Ic* 154 158 174 353 351 *H* δ6 1022 257 *O* 12* *K* 5 115 453 *Kt* 380 lat bo, 1 T 6 8 ζιζα τροφην 1 -φας (vgl Hb 5 12 Ac 9 19) *Ia* 56 64 65-101-264 δ156* δ180* 354 397 δ453-173 *Ib* 78 270 δ370 *H* 3 *K* 351 *d g m* Novatian Cyp Hier Ambrst.

Nur 2 *K* 4 32 ημιν steht Ω_p gegen Or *Kl* 2 und *I*; da kann bei Ω_p ein Schreibfehler vorliegen; oder Or ist von lat beeinflusst und *I* folgt nicht Ω_p , sondern *Kl* 2. Auch Rm 3 28, wo nur Or vorhanden ist, könnte Or in Wahrheit lat repräsentieren; dann ist γαρ den zahlreichen Paralleleinflüssen im *I*-Text zuzurechnen.

2. Ω_p -Lesarten in *K*. Hier bleibt die Zugehörigkeit der *K*-Lesart zu Ω_p bei schwacher Vertretung zweifelhaft, da dieselbe gut irgend einmal einem Schreiber in die Feder geflossen oder von einem Besitzer in den Ω_p -Text eingetragen worden sein kann.

Rm 1²⁷ αρσενες εν αρσενι 1 αρρ- Ωρ^{1:1} gg Kλ^α; (dagegen 27^a αρσενες alle mit Ωρ gg H δ¹ Ia 1026 ff 106 δ180-δ202-216 Ib 78*-δ356 209 f δ309 Ic 208-551 116; dies dürfte Rückwirkung von der *K*-Form in 27^b sein, wo alle diese Codd mit *K* gehen), 4¹⁹ add ου α κατενοησεν Or^{2:1} sy^h lat, 13¹ add εξουσιαι p ουσαι gg H δ¹⁻² δ4 162 bo Ia 1026 fff 53 170 δ180-δ202-δ372 200 δ453-173 Ib 78-δ356 δ369 Ic 114 f lat go Ir Δαμ, 15¹⁴ αλλους 1 αλληλους (Or) gg H Ia 7 64 106 δ251 205 δ372 502 Ib 78 δ600 Je 116 468 sy^h, 1 K 3¹ ~ υμιν λαλησαι (146) Kλ^{α1:1} Ωρ⁴ Or^{2:1} Cyp vg, 4² ο δε 1 ωδε Ωρ³:Or² Διδ, ζητειται 1 -τε Ωρ² Or¹:Ωρ¹, 4⁹ add οτι p γαρ Ωρ¹:Ωρ¹ Or¹ bo go vg gg Kλ^α, 13 βλασφημουμενοι 1 δυσφημουμενοι^{6:1} (1030 Rm 38) gg H Ia 65 ff-264 Kλ^α Ku, 5² ποιησας 1 πραξας Ωρ¹ Or^{1:1} gg H Ia 65 ff-264 1066 172 δ372 359-δ505, 7 add υπερ ημων p ημων^{4:1x} gg H Ia 65 ff Ib 78, 10 add και α ου Ωρ¹:Or¹ gg H Ia 65 ff-101 7-200-264 1026 fff 502 Ib 78, 13 add και α εξαρειτε, εξαρειτε 1 εξαρατε gg H Ia 65 ff-264 1026*-1028 f 172 δ180-δ202-216-δ372 δ505 Ic 174 O¹ K²⁰⁴, 7¹ add μοι p εργαψατε gg H Ia 65 ff-264 397 Ib 78 39δ Tert, 7 ος μεν .. ος δε 1 ο μεν ο δε gg H Ia 65 ff-264 1026 Ib 78-δ356 O¹, 9²⁰ om μη ων αυτος υπο νομον (Ωρ³:Or¹ Ωρ^{1:1}) gg H Ia 65 ff-264 1026 1066 δ157 172 δ180-δ202-δ355-δ372 397 Ib 78 Ic 208 f 471 lat sa sy^h go Ku Xp Δαμ Aug, 10² εξαπτισαντο 1 εξαπτισθησαν, 13¹⁰ add τοτε α το Ωρ^{2:1x}, 11 ~ ως νηπιος α ελαλουν, α εφρονουν, α ελογιζομην^{2:2}, 14²¹ ετεροις 1 ετερων Mr, 40 om δε (Or gg lat), 15¹⁹ ηλπικοτες εσθην εν Χω (Ωρ^{1:2}) gg H Ia 56 δ180-δ202-216-δ372 δ453-173 502 δ505 Ib 78 δ600 Ic 174, 20 add εγενετο p κεκοιμημενων Or¹:Ωρ⁴, 3¹ om αδελφοι, 38 add το α ιδιον, 2 K 1¹⁰ ρυεται 1 ρυσεται, 13⁴ add ει α εσταυρωθη (Ωρ ~ ει γαρ και, K ~ και γαρ ει) mit Ipp Aθ Hil vg (nam etsi Ωρ) sy go gg H δ¹⁻²* δ48 f 3 103 162 Ia 1026*-1028 f 1066 175 δ180-δ202-216 502 552 Ib 78 253 f δ363 K^ε, Ga 5¹⁹ add μοιχεια α πορνεια (Mt 15¹⁹ Mk 7²¹; Ωρ¹:Ωρ¹ Or¹, μοιχεια Or Ir Cyp Luc Ia 1028 f f g), Eph 1¹⁸ add και α τις² gg H Ia 1026 fff 170 Ib 78 Ic δ299* am fu to go Victorin Ku, 2¹⁹ om εστε², 3¹⁴ add του κυ ημων Iū Xū p πατερα (13 uō; Ωρ² Or³:Ωρ²), 5²⁴ ωσπερ 1 ως Ωρ^{1:1} gg Kλ^α, Phi 3²¹ add εις το γενεσθαι αυτο α συμμορφον Ωρ² Or¹:Ωρ¹ Or² gg H δ¹⁻² (δ3 vac) δ4 74 162 Ia 1026 fff Ib 78-δ356 bo lat go Ir Tert Cyp Hil Ambrst Eus Aθ Ku.

3. Ωρ-Lesarten in *H*. Haben in *I* und *K* Ωρ-Lesarten Aufnahme gefunden, so wäre es erstaunlich, wenn nur und gerade bei *H* Origenes ohne Einfluss gewesen wäre. Das Umgekehrte ist aber um so eher zu erwarten, da, wie S. 1922 f 1925 1927 nachgewiesen worden, in den ältesten und besten *H*-Zeugen *H*^{δ1-2} *H*^{δ1} *H*^{δ2} Ωρ-Lesarten gelegentlich eingedrungen sind. Auch wenn einzelne origenisirende Codd aus dem *I*- oder *K*-Kreis die betreffende Lesart teilen, darf daraus nicht auf ihre Zugehörigkeit zu *I-H-K* geschlossen werden. Vielmehr muss die entgegen der Autorität des Origenes von *I* und *K* gleicher Weise angenommene Lesart eine starke Instanz für sich gehabt haben; diese können aber nur verlässliche alte Codd oder die abgesehen von Ωρ vorliegende Einheitlichkeit der Überlieferung gebildet haben. Jedesmal mag dennoch erwogen werden, ob die Ωρ-Lesart *I-H-K* sein dürfte.

Mehrmals, in diesen Fällen sind die *H*-Zeugen dafür genannt, muss offen bleiben, ob die Ωρ-Lesart in *H* selbst aufgenommen oder nur in die sie bietenden *H*-Codd eingedrungen ist. Das ist aber unwesentlich. Für *H* ändert dies nur das Mass seiner Abhängigkeit von Ωρ, für *I-H-K* ist es irrelevant. Rm 1²⁹ om πορνεια α πονηρια Or H bo Ia δ355 Ib 78 250 Ic 208 K³⁵¹ Bzσ Δαμ Aug Ambrst, πορνεια 1 πονηρια Ia 1026 ff 1066

(~ p κακια) 598 *I*^b 253 *K*⁴, ~ πονηρια πορνεια *I*^a 502 *I*^b 600, ~ πορνεια p κακια (vgl Eph 5 3) *I*^a 552. Für die Addition von πορνεια a πονηρια existiert keine Parallele. Dagegen ist ein Sprung πo- ~ πo- leicht denkbar, vielleicht ursprünglich nur bei Ωρ, von wo om πορνεια in *H* und die durchweg gelegentlich von Ωρ beeinflussten *I*-Codd gedrungen sein könnte; πορνεια πονηρια dürfte *I-H-K* sein. 129 ~ κακια πλεονεξια Ωρ³: Or¹ *H* 62 64 648 162 *I*^a 264 6355 sy P, 4 15 δε 1 γαρ² Or⁴: *H* 61-2* 63 64 103 bo *I*^a 172 502 *I*^c 114 sy hm; die sekundäre Einstellung eines γαρ nach γαρ¹ ist schwerer begreiflich, als dass Ωρ das zweite γαρ durch δε ersetzt hat. 718 ου 1 ουχ ευρισκω (letzteres ohne Parallele) *H* *I*^a 172 *I*^b 78-6356. 811 om τον a Xv Ωρ²: *H* 62* 63 64 103 162 *I*^a 1026 fff 173 6202-216 6453-173 502 *I*^b 78f 114f *K*¹¹⁵ K^v; ist dennoch als Einwirkung von 9f und 11^a dem Urtext abzusprechen, wie umgekehrt add τον a l v¹ *H* 61-2 64 *I*^a 113 *I*^b 78f 6260 270 *I*^c 208f gg Kl^α Einwirkung des τον a Xv sein muss. Desgleichen ist add l v¹ a Xv *H* 63 103 162 *I*^a 502 oder p Xv *H* 62* 64 *I*^a 6372 6453-173 *I*^c 114 K^v Einwirkung des vorhergehenden l v. Endlich ist auch ~ Xv ex νεκρων als Einwirkung des vorhergehenden l v ex νεκρων zu beurteilen, trotzdem es schon von Ir Or l ππ lat vertreten ist, dagegen ex νεκρων τον Xv nur *H* 62 63 64 262 *I*^a 6180 6453-173 *I*^b 78f *I*^c 114 K^v 112 Δαμ erhalten haben. 814 ~ υιοι θεου εισιν Ωρ¹ Or¹ *H* 62 63 64 162 *I*, υιοι εισιν θεου *H* 61 *I*^a 1026f Ωρ¹ Or² sy P, εισιν υιοι θεου *K* Ir Kl^α Or¹; υιοι εισιν θεου dürfte Reminiszenz an Ga 3 7 υιοι εισιν Αβρααμ sein, wo auch ουτοι als Subjekt vorangeht; zwischen den beiden anderen Lesarten ist eine Entscheidung unmöglich. 834 om και p δε Ωρ¹: *H* *I*^a 56 1066 172 184 6251f 6453-173 *I*^b 157 *K*^c 6359 Διδ Δαμ gg Ir lat sy^h; om και kann überall Ωρ-Einfluss sein, ebensogut add και Stilverbesserung. 920 ~ ω ανθρωπε μενουσιν Ωρ¹: *H* 61-2* 64 162 *I*^a 359-6305 *I*^b 78f K^v Δαμ (Or om μενουσιν mit lat *I*^a 1026*-1028f). 105 ~ οτι a την Or⁴ *H* 62* 64 66 648* 162 *I*^a 394 *I*^b 78-6356 lat exc dfg. 1116 om ει δε εξ εργων ουκετι εστιν χαρις επει το εργον ουκετι εστιν εργον Or *H* 62* 63 64 3 162 sa bo *I*^a 1026 fff 6372 *I*^b 78 *I*^c 114 lat Δαμ; die Entscheidung ist schwierig, da jedenfalls *H* und lat, falls Or nur lat sein sollte, zusammentreffen; aber wie konnten *I* und *K* in der Addition des Satzes zusammentreffen? Am einfachsten ist doch die Annahme, dass die Auslassung auf Origenes zurückgeht. 1113 δε 1 γαρ Ωρ: Or *H* 61-2 64 (63 ουν) 64 3 103 162 bo *I*^a 7f 6453-173 502 *I*^b 78 *I*^c 114 K^v Θδτ Δαμ sy; die Phrase λεγω γαρ ουμν ist etwas seltener als λεγω δε υμν. Dennoch kann das eine sogut wie das andere als Reminiszenz gewirkt haben, und δε als das Näherliegende ist in *I* wohl als Eindringling zu beurteilen; obgleich auffallend häufig jede Konjunktion fehlt, nämlich *I*^a 1026 fff 173 367 *I*^b 270 *I*^c 468f, woran freilich auch Lk 6 27 schuld haben kann. An sich wird man immer geneigt sein, das seltenere γαρ für ursprünglich, das gewöhnlichere δε als sekundär zu beurteilen. Hier kann übrigens Ωρ durchgehend Quelle für δε sein. 1121 om μηπως a ουδε Ωρ Or *H* 61-2 63 64 3 162 *I*^a 172 6180-6202-216-6372 *I*^b 78-6356 *I*^c 114f gg Ir Cyp Θδτ lat sy go; kann überall Ωρ-Einfluss sein. Die Einschlebung von μηπως und zwar schon im zweiten Jahrhundert ist schwerer vorstellbar, als dass Ωρ es als abschwächend ausgelassen hat. 1122 αποτομια .. χρηστος 1 -αν -τητα Ωρ: Or *H* 61-2 (62 -ια .. -της) 63 64 162 *I*^a 1026* (-αν .. -της) 6202-6372 *I*^b 78-6356 gg Kl^α lat. 1418 εν τωτω 1 εν τωτοις Or *H* *I*^a 6453-173 *I*^b 78 *I*^c 114 6259 *K*^c 395 lat gg Tert; εν τωτοις nur noch 1 T 4 15, εν τωτω sehr häufig; letzteres ist von Ωρ in *H*, von Ωρ und von lat aus in die *I*-Codd gelangt, wenn nicht der eine oder andere eigener Reminiszenz gefolgt ist. 1421 om η σκανδαλιζεται η ασθενει Ωρ¹: *H* 62* 63 64 162 bo *I*^b 78-6356 sy P Aug Δαμ; sicher sekundär, da der Zusatz unerklärlich wäre. 1515 om αδελφοι Or *H* 61-2* 63 64 162 *I*^a 70 6251 6300 6355 *I*^b 78; die Omission kann überall durch Ωρ veranlasst sein; da *I* jedenfalls αδελφοι las, wie *K*, ist ad. wohl *I-H-K* zuzuschreiben. 1529 om του ευαγγελιου του a Xv s. bei Kl^α (S. 1903). 1531 om ινα² p και Or bo *H* *I*^a 1026*-1028f 172 6372 *I*^b 78-6356 *I*^c 114f sy P lat; was *I-H-K*, ist unentscheidbar; man konnte ebenso leicht ινα

entbehrlich finden, wie vermissen. 1 K 128 Ω^1 :Or² om $\kappa\alpha\iota$ a $\tau\alpha^3$ H^{exc} $\delta\iota$ $\delta\theta$ 3 162
 Ia 1026*-1028f Ib 78 Ic 208 Tert; I und K werden weniger leicht gemeinsam auf die
 Addition verfallen sein, als Ω wie Tert $\kappa\alpha\iota$ entbehrlich gefunden haben. 1032 ~ $\kappa\alpha\iota$
 Ιουδαίους γίνεσθε Ω :Or H Ia 6505 Ib 78, 138 πιπτει 1 εκπ- Or²: Ω 3 (!) H Ia 172 Ib 78 gg Kl^a,
 57 add ουν p εκκαθαρατε H^{exc} $\delta\iota$ -2* $\delta\alpha$ Ia 55 64 65 ff-264 110 168 $\delta\iota$ 157 170 $\delta\iota$ 172 184 $\delta\iota$ 180- δ 202-216
 $\delta\iota$ 61 δ 251 δ 300 δ 353 354 367 359 δ 454 Ib 78 62 253 209 275 δ 309 δ 360 δ 368 δ 370 472 δ 507 Ic 69 δ 101 154 158 174 203
 208 353-466 468 f 487 K⁸: 14 Ω Or sy^h gg Kl^a Tert lat; dass eine I-Lesart in H so stark ver-
 treten ist und trotz K im I-Kreis sich so glänzend erhalten hat, ist ohne jede Analogie.
 Darum drängt sich die Frage auf, ob die K-Lesart om ουν nicht vielmehr Einwirkung
 aus 13 ist, wogegen nur Tert und Kl^a, die aber auch Reminiszenzen nicht selten
 unterliegen, bedenklich machen könnte. 126 om εστιν p αυτος H ($\delta\iota$ add εστιν p
 ενεργων) sa Ia 65 ff-264 172 δ 180- δ 202-216 205 367 δ 505 Ic 69 174 (Ib 78 add εστιν p ενεργων, Ic 208 f
 p θεος) Or¹: Ω 1 A^h Bas lat; om εστιν passt den Satz an 4 f an; ebensogut aber
 kann add εστιν durch den über 4 f hinweggehenden Zusatz ο ενεργων κτλ nachträglich
 veranlasst sein. 1231 μειζονα 1 κρειττονα Ia 173 δ 202 δ 505 Ib 78- δ 356 K³⁸³ δ 458 Ω 3 Or¹: Ω 1
 Or¹; aus 145 und Ja 46 dürfte μειζονα anstelle des gewählten κρειττονα eingeführt
 worden sein; für die Wechselwirkung mit 145 spricht, dass dort von Ia δ 180- δ 202-216
 1066 δ 505 Ic 174 κρειττων 1 μειζων gesetzt ist. 1434 om υμων p γυναικες H bo Ia 172
 δ 180- δ 202-216- δ 372 200 δ 453-173 502 Ib 78 270 δ 600 Ic 174 vg Mp Ω Cyp Nuss $\Delta\alpha\mu$; ist trotz der
 starken Vertretung, da υμων nach γυναικες im NT nie, αι γυναικες allein sehr häufig
 vorkommt, dringend verdächtig, eine Reminiszenz zu sein. 1524 παραδιδω 1 παραδω
 H ($\delta\iota$ - $\delta\iota$ $\delta\theta$) Ia 1026 fff (1028 f - $\delta\iota$ $\delta\theta$) 172 Ib 78- δ 356 Ic 208* δ 259; trotz der schwachen Vertretung
 in I ist es wohl auch für I und dann für I-H-K anzunehmen, da das Eindringen von
 παραδω durch K Ω und 133 unterstützt war. 1547 om ο κυριος p ανθρωπος² H $\delta\iota$ -2*
 δ 3 δ 48 74 bo Ia 1026 fff Ib 78- δ 356 Ω 5:1 Iππ. lat Tert Cyp A^h 2:1; $\kappa\zeta$ 1 ανθρωπος² Mp (nach
 Tert Ω); da I wie K add ο $\kappa\zeta$ hat, ist dessen Zugehörigkeit zu I-H-K nicht un-
 wahrscheinlich, wenn sie $\kappa\zeta$ nicht aus Mp übernommen haben. 2 K 37 om εν p
 εντετυπωμενη Ω 3: Ω 1 Or³ (letzteres aus lat) Ia 172 Ib 78 O¹⁸ 66, 9 om εν a $\delta\theta\eta$ Ω 1
 Or¹, 16 δε εαν 1 $\delta\alpha\lambda$ H δ 2* $\delta\alpha$ δ 48 74 Ic δ 259 (om εαν H δ 3 Ia δ 251 f K⁴⁵⁶), 17 om εκει Ω :Or
 H Ia 1026* 1066 Ib 78- δ 356 O¹⁸ 18, 55 om $\kappa\alpha\iota$ p ο Ω 1 Or¹ Ia 172 175 Ib 78- δ 356, 16 om δε a
 και Ω 3 Or^x:Or¹ (ειγε και Ω 2) H $\delta\iota$ -2* δ 48 f Ia 1026* Ib 78 Eus, 1128 μοι 1 μου Ia 1028 f
 172 Ic δ 259, incurus in me δ Aug, coetus qui est super me sy; μοι ist als das sprach-
 lich schwierigere wohl von I und K durch μου ersetzt worden. 129 τελειται 1 -ειουται
 Ω 1:2 H $\delta\iota$ -2* $\delta\alpha$ Ia 1026*-1028 f 173 Ic δ 259. Ga 14 ~ του αιωνος του ενεστωτος Ω 5:1
 Ib 78 sy^h $\Delta\iota\delta$ $\Delta\alpha\mu$. 418 ζηλουσθε H $\delta\iota$ -2 δ 48 f Ia δ 372 Ic δ 101. 614 om τω α κοσμου s. bei
 Kl^a (S. 1991). 426 om παντων H $\delta\iota$ -2* δ 3* δ 6 δ 48 sa bo Ia 1026 fff 200 δ 355 δ 453-173 Ib 78- δ 356
 Ic 208* lat sy p go Tert Hil Ω 3:Or² Παμφ Eus^x:3 Ku; add παντων könnte Ω -Einfluss
 in K sein, ebensogut aber om παντων. Sollte Marcion die Omission verschuldet
 haben? 428 ορεις . . εστε 1 ημεις . . εσμεν H $\delta\iota$ - δ 48 74 sa Ia 65* 1026-1028 f 1066 170
 δ 180- δ 202-216- δ 355 Ib 78- δ 356 Ic 174 Ir Ω Victorin Ambrst; dürfte, trotz der schlechten
 Bezeugung in H, wie I so H, also auch I-H-K sein; oder sollte 329 eingewirkt
 haben? Näher liegt, dass εσμεν aus 31 stammt. Eph 1 10 επι 1 εν (a τοις ουρανοις)
 H $\delta\iota$ -2 Ia 1026 f 164- δ 353 502 Ib 62 275 398 δ 507 Ic 154 208-1436 487 K exc K^c go Tert $\Theta\delta\tau$ $\Delta\alpha\mu$ gg
 Ir Ω Ku; επι kann gegenüber der festen Phrase εν τοις ουρανοις και επι της γης, in
 der dies sonst nie vorkommt, nicht von επι της γης aus eingedrungen sein; vielmehr
 ist εν von der sonst allgemein herrschenden Phrase hier sekundär eingedrungen.
 318 ~ υψος . . βαθος (vgl Rm 839 υψωμα . . βαθος) H $\delta\iota$ δ 3 δ 48 f 3 74 162 (also gg $\delta\alpha$ δ 6 103)
 bo Ia 1026 fff 216- δ 355- δ 372 δ 251 256 δ 300 359- δ 505 Ic 174 δ 259 (βαθος a πλατος 158) lat go sy p Ω 1
 Or¹: Ω 3 Or¹ A^h 1:1 Victorin Ambrst Hier; trotz dieser Zeugenreihe macht der
 Anklang an Rm 839 bedenklich. Wie konnte ihm gegenüber die Wortstellung

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

126

βαθός . . υψός einreissen? 46 om ημιν p πασιν *H* *Ia*^{1066*} 170 172 200 δ355 397 δ453-173 δ459 502 *Ib*^{78-δ356} *I*γν int *Q*ρ *E*υς *K*υ Victorin^{1:1} Hier Ambr gg *K* lat sy go *M*ρ *I*ρ Firm (bei Cyp) Hil Victorin^{1:1} Ambrst *A*δ *Δ*αμ; für ημιν gibt es keine Parallele, für εν πασιν neben andern fernstehenden *I* *K* 126; dennoch sprechen die Zeugen gegen ημιν als *I-H-K*. 49 om πρωτον p κατεβη (vgl 10 Rm 107) sa bo *Ia*^{1026 fff} 101 *Ib*^{78-δ356} am* *Θ*δοτ (bei *K*λ^a) *E*υς *K*υ *X*ρ *Θ*δτ^{1:1} Tert Luc Hil Victorin Aug Hier; die Auslassung ist als Folge der Beziehung auf die Höllenfahrt leicht, die Einfügung in *I* und *K* schwer begreiflich; ebenso wie om μερη *Q*ρ^{2:1} *Ia*^{1026 fff} *Θ*δοτ (bei *K*λ^a) *E*υς *I*ρ Tert Hil Luc Victorin *d* g go sy^p, wodurch της γης Gen. comparationis würde. 515 ~ ακριβώς πως (vgl Mt 28 1 Th 52) *H* bo *Ia*^{70 170 172} *Ib*⁷⁸. 524 om ιδιαις *Q*ρ:Or *Ia*^{1026 fff} *Ib*^{78-δ356} gg *K*λ^a, allerdings auch gg 22. 612 om του αιωνος s. *K*λ^a S. 1991. Phi 25 om γαρ p τουτο (17 315) *H* bo *Ia*^{106 164 170 δ251 f δ505} *Ib*^{78 270} *Ic*¹⁵⁸ *O*12 e.

*K*o 116 om τα^{2 3} *H* δ1-2* δ48 *Ib*^{78-δ356} *O*1, dazu om τα² (p παντα, also wohl Schreibfehler) *Ia*^{δ505} *Ib*^{δ369}. 1 Th 46 om ο α κς (*Q*ρ^{1:1}) *H* δ1-2* δ4 δ48 1022 *Ia*^{1026*} 1066 *Ib*^{78-δ356}.

2 Th 23 ανομιας 1 αμαρτιας *H* δ1-2 103 162 257 (δ3 vac, δ48 n. 1.) bo *Ia*^{64 1066 172 216-δ355-δ372} δ300 *Ib*^{78-δ356} *Ic*^{δ101 f 174} *Q*ρ^{1:1} *Q*ρ⁴ Or¹ *M*ρ Ambr Ambrst *K*υ^{1:1} *Δ*αμ^{1:1} gg *I*ρ *Q*ρ⁴ Or¹ *Q*ρ¹ *I*ππ Aug *E*υς lat sy go; ανομιας kann aus 7 und 8 stammen, für αμαρτιας ist kein Anlass im Kontext zu finden; so muss αμαρτιας *I-H-K* sein. Hb 12 ~ ποιησεν τους (Ac 14 15; *Q*ρ^{1:1}) *H* *Ia*^{δ505}, 512 om και ο ου (*Q*ρ:Or) *H* δ1-2* δ3 δ48 162 *Ia*^{δ180} *Ib*⁷⁸ *K*⁴⁵³ gg *K*λ^a. 1137 ~ επειρασθησαν επισησαν *H* δ2 δ48 f 3 162 *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶ (*Ia*^{1026*} om επισησαν; die Vorlage las wohl επιρ- επιση-); *K*⁵ gg *Q*ρ lat (sy^h vac); Entscheidung unmöglich. 128 ~ εστε p υιοι (Or) *H* *Ia*^{172 δ505} lat. 1 T 611 om του α θεου (vgl 2 P 121 gg 1 Reg 17 18 2 T 3 17) *H* δ2* δ4 δ48 *Ia*^{173*} *Ib*⁷⁸.

4. Ebensovienig wie die überwältigende Mehrzahl dieser in eine Rezension aufgenommenen *Q*ρ-Lesarten kommen solche, die nur in einer mehr oder weniger grossen Anzahl von Codd Aufnahme fanden, um desswillen für den Urtext gegenüber dem in allen drei Rezensionen aufgenommenen Text ernstlich in Frage, solange nicht neben Origenes eine Autorität aufgewiesen ist, deren freie Änderungen des Textes entgegen seiner Autorität sich durchzusetzen vermochten. Warum sollte den Origenes, dessen Bücher meist dictando entstanden, nicht zuweilen sein Gedächtnis über den Wortlaut eines citirten Pls-Ausspruchs getäuscht haben?

1. Parallelesarten: Rm 11 ~ *X*υ *I*υ *H* δ1 (*Q*ρ:Or), 32 ποιουντες . . συνευδοκουντες 1 -ουσιν . . -ουσιν (nach παρασσοντες 32^a) *H* δ1, 319 λαλει 1 λεγει (19) *H* δ2*, 419 om ηδη (Hb 11 12 Or^{1:2}) *H* δ1 *Ia*^{1028 f} *Ib*¹⁷¹ sy. 53 καυχουμενοι 1 -μεθα (11; *Q*ρ²:Or²) *H* δ1 δ3 162 *Ia*^{172 δ180-δ202-216} *Ic*¹⁷⁴, 17 ~ *X*υ *I*υ (*Q*ρ²:*Q*ρ¹ Or^x) *H* δ1, 517 λαβοντες 1 λαμβανοντες (11 Hb 11 13 29; *Q*ρ^{2:2}) *Ib*^{δ370} *Ic*^{δ101 f}, 614 ουκει 1 ου (9) *H* δ2*, 714 δε 1 γαρ (828; *Q*ρ¹ Or¹:*Q*ρ² Or¹) *H* δ4 *Ib*^{δ507} *K*⁵ sy^{hm}, 714 δε 1 γαρ (824; *Q*ρ¹ Or¹:*Q*ρ³ Or¹) *H* δ4 *Ia*^{1026 f} *Ib*^{δ507} *Θ*δτ sy^{hm}, 814 ~ υιοι εισιν θεου (Ga 37) *Δ*ιδ, 18 αποκαλυπτεσθαι 1 -φθηναι (1 P 51) *Ic*²⁰⁸ *Θ*δτ, 94 η διαθηκη 1 αι -αι (Kontext) *H* δ1 *Ia*^{1026 fff} Cyp *K*υ. 13 καθαπερ 1 καθως (46; *Q*ρ^{1:2}) *H* δ1, 108 add σφοδρα α εν¹ (deut 30 12) *Ib*^{δ305} *Θ*δτ *K*υ *X*ρ *Δ*αμ, 15 om τα α αγαθα (Jes 527; *Q*ρ^{1:1}) *H* δ1 δ3 δ4 3 162 *Ia*^{δ156 164 205} *Ib*⁷⁸ *Ic*^{208 f 114 476*} *O*66 gg *K*λ^a, 138 οφειλοντες 1 -λετε (Hb 5 12, vgl Lk 11 4; *Q*ρ²:Or²) *H* δ2*, 143 ο δε 1 και ο (2; *Q*ρ¹ Or¹:Or²) *H* δ1-2* δ3 δ4 *Ia*^{1026 fff} δ473-173, 11 ~ ομολογησεται πασα γλωσσα (Jes 45 23; Or³) *H* δ1, 155 ~ *I*υ *X*υ (6; *Q*ρ Or) *H* δ2 δ3* δ4 3 162 *Ia*^{1029 252 397 δ505} *Ib*^{δ360} *Ic*^{208 f δ259} *K*⁵⁴ *K*^{c δ365}, 1 K 129 αυτου 1 του θεου (Rm 320; *Q*ρ^{1:3}) *H* δ3* δ6

*Ia*²⁰⁰ *Ic*²⁵⁹ *K*¹⁵⁰ sy^h, 33 σαρκίνοι 1 -χοι^{bis} (1; *Qp*^{1:3}, aber -νοι¹ an einer anderen Stelle als -νοι²) *Ia*^{1026-1028 f}, 6 ο δε 1 άλλο (6 13 f uō) *H*²⁴⁸ *Ia*³⁶⁷ *Ic*²⁰⁸, 11 ~ Χξ Ιξ (*Qp*¹ *Or*²:*Qp*²) *Ia*^{1026 fff} 237² lat sy^h Χρ ψ- Αθ Δαμ, 29 om τω α θεω (Lk 2 51 2 Th 1 6; *Qp*^{4:1}) *Ib*^{260 f}, 55 om τιμων Ιυ (1 Th 5 2 2 Th 2 2; *Qp*⁴ gg *Or*²) *H*²¹, 7 add υπερ τιμων p τιμων *Qp*^{1:7} (Eph 5 2 ua), 6 19 add του α θεου (Rm 15 5) *H*³ *Ia*¹⁶⁸ Θδτ Βας Χρ, 7 39 add αυτης p ανηρ² (39^a; *Qp*^{1:3}) *H*²⁴⁸ *Ia*^{1026 f} 200 2453-173 2454 502 *Ib*^{472 f} 2600 *Ic*¹⁵⁴ 2259 *K*¹⁵⁰ lat sy, 88 περισσευομεθα 1 -ομεν (nach υστερουμεθα; *Qp*^{1:1}) *H*²¹ 74 *Ib*⁷⁸, 10 ~ γνωσιν εχοντα (1; *Or*) *H*^{22*} 248 f 103 162 *Ia*^{65 fff} 502, 99 γεγραπται γαρ 1 εν γαρ τω Μωσεως νομω γεγραπτα (das Herrschende; *Qp*^{1:1}) *Ia*^{1026 fff}, 19 παντας 1 πλειονας (vgl 22 b) *Ia*^{65 fff} 1026 fff 397 *Ic*^{208 f} sy^{ht}, 11 27 και 1 η (vgl 26; *Or*) *H*²³⁷ *Ia*^{65 f} 397 *Ic*^{208 f} sy Αθ, 28 εκαστος 1 ανθρωπος (Ga 6 4; *Qp*¹ *Or*¹:*Qp*¹) *H*²⁴⁸ *Ic*⁴⁶⁶, 12 18 ~ εθετο ο θεος (28; *Qp*^{1:2}) *H*²⁴⁸ *Ia*²¹⁷, 13 11 om δε p οτε² (wie bei οτε¹; *Qp*¹ *Or*²:*Qp*² *Or*²*) *H*^{21-2*} 24 *Ia*^{1026*} *Ib*⁷⁸ *Ic*¹¹⁶ d go am ha to Διδ Hil (darunter können auch unabhängig von *Qp* wirkende Reminiszenzen sein), 13 και 1 και εαν² (3^a) *H*²³ 24 *Ib*⁷⁸ Κυ Δαμ, 14 15 om δε p προσ- ευξομαι² (nach προσ¹; *Qp*² *Or*²:*Qp*¹) *H*³ *Ia*^{65 fff} 264 1066, om δε p ψαλω² (wie ψ¹; *Qp*¹ *Or*³:*Qp*¹) *H*²¹ *Ia*¹⁰¹⁻²⁰⁰ 354 2453-173, om δε bis *Ia*^{1028 f} sa vg Ambrst Δαμ, 37 θεου 1 κυ (7 19; *Qp*^{2:2}) *H*²⁴ *Ib*⁷⁸, 15 23 om δε α εν (Rm 14 5; *Qp*^{1:2}) *H*^{22*} *K*²⁴⁰³, 25 add αυτου p εχθρους (nach σου Ps 119 1 f; *Qp*² *Or*²:*Qp*³ *Or*²) *H*²⁴ 248 105 sa bo *Ia*^{1028 f} 200 502 *Ib*²⁵⁷ *O*¹⁸ r sy p go Tert Hil Κυ¹ ua, 31 αποθησκοντες 1 -ω (2 K 6 9; *Qp*^{1:2}) *H*²⁵⁷ *Ia*¹⁷⁰ *Ic*²⁵⁹, 52 αναστησονται 1 εγερθησονται (1 Th 4 16; *Qp*^{1:6}) *H*²⁴ 3 *Ia*^{1026 fff} 2254 Κυ^{1:2}, 2 K 15 add και p ουτως (7; *Qp*^{2:2}) *H*²⁴⁸ *Ia*⁵⁶ 64^e 1026 fff 168^e 172 2180-216 381 2505 *Ic*¹⁷⁴ lat, 44 διαυγασι (2 P 1 19; *Qp*¹) *H*²⁴ 248 103 *Ia*¹⁷⁵ 2200 2365 502 (καταυγ- *Qp*¹, αυγ. *Qp*¹), 67 add των α αριστερων (nach των α δεξιων) *H*²⁶ *Ib*^{260 f}, 11 27 add εν α κοπω (6 5 11 23 2 Th 3 8, hier zudem durch den Kontext nahegelegt) alle gg *H*^{21-2*} 26 *Ib*⁷⁸, 12 10 και 1 εν α στενωχωριαις (vgl Rm 2 9 2 Th 1 4) *Qp*¹:*Qp*¹ *Or*¹ *H*^{21-2*} 74 257 *Ia*¹⁷⁵ *O*¹⁸ (και εν) *Ib*⁷⁸ 365-398, Ga 3 24 add Ιν p Χν (2 16; *Qp*^{1:2}) *H*⁷⁴ *Ia*^{1026 fff} 1066 175 2180-2202-216 200 *Ic*¹⁷⁴ lat, 4 24 add αι α δυο (Rm 9 4) *H*^{22*} 26 *Ib*²¹⁵² *Ic*¹⁷⁴, 5 20 ζηλος 1 -οι (1 K 3 3) *H*²¹ 248 3 *Ia*^{1026 fff} *Ib*⁷⁸ sy p Cyp Δαμ, Eph 2 3 ~ φουσει τεκνα (vgl Ga 2 15 4 8; *Qp*²:*Qp*³ *Or*¹) *H*²⁴ 26 3 257 *Ia*^{1026 fff} 2161 172 175 2180-216 359-2505 552 *K*⁵ Tert^{2:1} Διδ Θδτ lat sy^h, 11 add η p πασα (vgl 4 16; *Qp*^{1:1}) *H*²³ 24 3 162 257 *Ia*¹⁰⁶⁶ 200 354 2453 *Ib*⁷⁸ 356 *Ic*⁴⁶⁶, 5 29 ~ σαρχα αυτου (2 15 uō; *Or*^{1:1}) *H*^{22*}, 31 add αυτου p μητερα (Gen 2 11; *Qp*^{1:2}) *H*²³ 74 103 bo *Ib*⁷⁸ (και 1 ~ και 2) *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶ vg sy Επιφ Θδτ, Phi 2 10 add Χυ p Ιυ (häufig; *Qp*^{1:3}) *H*^{22*} 162 *I* mehrfach, Ko 2 16 και 1 η α εν ποσει (Rm 14 17; *Qp*³ *Or*¹:*Qp*¹ *Or*⁸) *H*²¹ *Ib*⁷⁸ sy p Tert, 1 Th 4 8 om και α δοντα (Ac 15 8) *H*²¹ 24 248 f bo *Ia*^{1026 f} 106 170 200 254 359 2372 502 *Ib*⁷⁸ 2152 2260 f 2600 *Ic*^{2101 f} 169 468 *O*⁶⁶ go sy p Αθ gg Κλ² sy^h, διδοντα 1 δοντα (Ja 1 5 2 Th 1 8) *H*^{21-2*} 1022? *Ia*^{1026 fff} 1066 106 164 354 502 *Ib*¹⁶¹ 2600 *Ic*⁶⁹ *O*^{12*} *K*¹⁸⁶ 2364 Διδ Αθ gg Κλ² lat, 13 ω; 1 καθως (5 6 Eph 2 3 1 K 9 5) *H*²² 26 *Ia*^{1026-1028 f} 1066 2254 *Ib*⁷⁸ 209 f *Ic*²⁰⁸⁻¹¹⁶⁻¹⁴³⁶ 174 *K*² 2255, 5 13 ηγεισθε 1 -σθαι (2 Th 3 15 2 P 3 15) *H*²¹ 26 162 257 bo *Ia*⁶⁵⁻ 200 106 168 173 205 254 2355 2505 *Ib*⁶² 78 161 469 *Ic*¹⁵⁴ 158 174 2259 69 f *K*² 2376 sy^h go (z. T. wohl Vokalfehler), 21 om δε (14-19, vgl 2 K 13 5 1 J 4 1) *H*²² 24 248 103 162 bo *Ib*⁵⁶ 64 1066 2157 2180-216 200 252 476 2459 502 *Ib*²³⁰⁹ 2360 2361 368 2507 *Ic*⁶⁹ 2101 f 154 2259 468 551 *K*⁵ sy p Tert Ambrst Θδτ gg Κλ² lat sy^h, 2 Th 3 10 παρηγγειλαμεν 1 παρηγγελλομεν (1 Th 4 11) *H*²⁶ *Ib*⁷⁸, Hb 1 7 πνευμα 1 -ματα (nach ψλογα: *Qp*¹:*Qp*¹ *Or*⁴) *H*²⁵⁷ *Ia*^{1026 f} 1066 *Ic*¹⁴³⁶⁻¹⁵⁸ 486 *K*⁵¹, 6 7 om του α θεου (Rm 1 7 1 K 1 30 6 19 uō; *Qp*^{1:1}) *H*²⁶ *Ia*^{1026 f} 101 2372 2453 *Ib*¹⁵⁷ 2360 *Ic*²⁰⁸⁻¹⁴³⁶⁻²⁵⁸ 174 468, 9 26 αμαρτιαν 1 -ας (10 2 f; *Qp*^{1:1}) *Ia*^{1026*}, 12 5 ~ ελεγχομενος υπ αυτου (Lk 3 19) *Or* *Ia*^{1026 f}, 7 om εστιν p γαρ (2 K 6 14; *Qp*¹ *Or*¹) *H*^{22*} 24 3 103 *Ia*²¹⁶, 13 ποιειτε 1 -ησατε (Mt 3 3) *H*^{22*} 248 3 *Ia*²⁶⁴ *Ib*⁴⁷², 1 T 3 15 add σε p δει (Ac 9 6 27 24 Ap 10 11; *Qp*¹ *Or*¹:*Or*¹) *Ia*^{1026 f} lat Ambrst, 5 23 add δε p και (Rm 8 26; *Or*) *H*²⁴ 162 *Ia*^{1028 f} 2180 go, 2 T 1 3 add μου p θεω (Phi 1 3 uō) *H*²⁴ *Ic*²²⁵⁹, 3 13 πλειον 1 χειρον (9 2 16) *Ib*⁷⁸.

126*

2. Ωρ-Sonderlesarten: Rm 2:14 δε 1 γαρ *Ia*¹⁰²⁸ (*Ib*³⁶⁵ om γαρ), 5:17 εν ενος 1 τω του ενος *Ib*⁷⁸ (*Ia*^{1026f} εν τω ενι, ^{1028f} ενι, Or in uno), om της θωρεας (της ∩ της?) (Ωρ^{2:1}) *H*⁸¹ Ir Χρ Aug, om της δικαιοσυνης (Ωρ^{1:1}) *H*⁸³, 8: ημας 1 με *H*⁸⁶, 11 om και p -σει (Ωρ^{2:2} Ωρ² Or¹) *H*⁸² δ4 251 *Ia*¹⁶¹ *Ib*⁷⁸ *Ic*¹⁵⁴, 15 om παλιν (Ωρ^{1:1} Or⁶) *H*⁸⁶ δ48f *Ia*^{173*} *Ib*^{δ152}, 23 add ημεις α αυτοι¹ *H*¹⁰³ (p αυτοι) *Ia*^{1026fff} 200 δ355 lat sy bo Or, om ημεις α και αυτοι² *H*⁸¹ 103 *Ia*^{1026fff} 175 200 502 Or sy p, om και² *H*⁸⁶ 103 *Ia*^{1026fff} 359, ~ ημεις και αυτοι *H*⁸² δ3 δ4 162 *Ia*⁵⁶ 172 δ453-173 *Ib*^{78f} δ360 398 *Ic*¹¹⁴ Ωρ (nimmt man als ursprüngliche Lesart an και αυτοι¹ ohne ημεις und dann και ημεις αυτοι, so begreift sich dies Variantentableau am leichtesten: και ημεις αυτοι hat zu der Addition von ημεις α αυτοι¹ verführt, neben και¹ schien και² entbehrlich oder fiel infolge der Umstellung bei Ωρ aus, die letztere, nämlich ημεις και αυτοι, war durch das vorangehende και αυτοι veranlasst und verschuldete wiederum gelegentlich den Ausfall von ημεις). 28 add ο θεος p συνεργει (Ωρ^{2:6}, ~ p αγαθον) *H*⁸¹ δ4, 9:23 om και (Or) *H*⁸¹ 257 *Ia*¹⁰⁶⁶ 172 δ453-173 359-δ505 *Ib*^{78c} *K*^{δ464} bo vg go, 10:13 εαν 1 αν (Ωρ^{1:2} *Ia*²⁰⁰ δ505 *Ib*³⁶⁵ *Ic*¹¹⁴ 471 Θδτ, 11:29 ~ του θεου α και (Ωρ^{1:1} Or¹) *Ia*¹⁷² δ180-216 δ505 *Ic*¹⁷⁴, 13:10 om ουν (Or^{1:1} Ωρ¹ Or²) *H*³ *Ia*²⁰⁰ (δε 1 ουν *Ia*¹⁰²⁶ 1028f it Aug, γαρ *Ic*^{δ259} *O*²⁸ Ambrst), 1 *K*¹³⁰ και διχ. 1 διχ. τε (Ωρ^{1:10}) *Ia*^{1026-1028f} *Ib*⁷⁸ *Ic*^{208f} δ259 (wird grossenteils aus lat, nicht aus Ωρ übernommen sein), 24 πειθοι σοφιας λογων 1 πειθοις σ. λογους (Ωρ^{2:7}) *Ib*^{δ260f} *K*^{c107} δ365 sy p (πειθοι σ. λογους *Ia*¹⁹² δ254 *Ic*⁵⁵¹ *K*^{δ156*} dürfte Schreibfehler sein), 2:15 om μεν (Ωρ^{3:1}) *H*⁸³ δ4 δ48 *Ia*^{1026fff} δ180-δ202 382 *K*^λ sy p, 3:17 αυτον 1 τουτων (Ωρ^{1:1} Ωρ² Or²) *H*⁸⁴ 257 *Ia*^{1028fff} sy p hm, 5:8 μη 1 μηδε (8a; Ωρ^{1:4}) *H*⁸¹ (*Ib*⁷⁸ η), 6:14 εξηγειρεν 1 -εγερει (vgl Rm 9:12) *H*⁸¹, 20 om δη *H*^{82*} Διδ Θδτ Αθ lat sy h* (Tert Cyp ua et portate [Tert tollite] 1 δη), 13:12 om γαρ Ωρ¹ Or¹: Ωρ¹ *H*³ *Ia*^{1026fff} at, add και α εν αινηματι *H*³ *Ia*²⁰⁵ 397 *K*⁵ *K*^c δ376 *K*^{δ402}, 15:6 om και *H*^{δ1-2*} δ4v *Ia*^{1026fff} *Ib*⁷⁸, 10 om η α ουν *H*^{δ1-2*} *Ia*^{1026fff} *Ib*⁷⁸, 51 om μεν (Ωρ² Or²: Or¹) *H*⁸¹ δ3* *Ia*^{1026*} *Ib*⁷⁸, 2 *K*³¹⁸ κατοπτριζομεθα 1 -μενοι (Ωρ¹ Or¹: Ωρ*) *H*⁸⁴⁸, μεταμορφουμενοι 1 -μεθα (Ωρ¹ Or¹: Ωρ*) *H*⁸⁴, 18 καθωσπερ 1 καθαπερ (Ωρ^{1:3}) *H*⁸¹, 44 καταυγασαι 1 αυγασαι (Ωρ¹; διαυγ- Ωρ¹, αυγ- Ωρ¹) *H*⁸³ 1022 74 257 *Ia*^{1026f} 1066 δ180-δ202-216-δ372 *Ic*¹⁷⁴ *O*¹⁸, 6 ομων (Ωρ^{2:1}) *H*⁸³ *Ic*^{208f} 468 551, 7 ~ η² α της (*Ib*⁷⁸ om η²), 5:20 om ουν *H*⁸⁶ *Ia*^{1026fff} *Ku*, 16 εγνωμεν 1 εγνωκαμεν *H*⁸⁴⁸ *Ib*⁷⁸, 89 αυτου 1 εκεινου *Ia*^{1026fff} *Eus*, 11:23 περισσεουσιν 1 -σσοτερως² *Ib*^{78-δ356}, 27 διψη 1 -ει (Ωρ^{1:1}) *H*⁸¹ *Ia*^{δ157} 254 *Ib*^{78*} *O*¹⁸, Ga 1:15 om ο θεος α ο αφορισας Ωρ¹: Ωρ¹ Or¹ *H*⁸¹ *Ia*⁵⁵ 56 1028f 113 *Ic*²⁰⁸ sy p h* lat exc d Ir^{1:1} *Eus* Επιφ Θδτ (kann öfters Sprung ο ∩ ο sein), 3:8 προευηγγελισται 1 -λισατο *Ia*^{1026*} *Ib*⁷⁸ *O*^{12*}, 3:19 ετεθη 1 προσετεθη *Ia*^{1026*-1028f} 1066 172 δ355 397 *K*^λ *Eus* lat, 25 om Αγαρ (p γαρ) Or *H*⁸² δ3 δ48 *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ vg go Επιφ *Ku*^{2:1} Δαμ Victorin Ambrst (kann zum Teil auch Sprung sein), 4:25 om εστιν *Ia*¹⁷² 367 *Ib*⁷⁸, 5:25 ~ πνι ζωμεν *Ia*^{1026fff}, 6:8 αυτου 1 εαυ- *H*²⁵⁷ *Ia*^{64*} sa 70 1026-1028f 110 δ453-173 *Ib*²⁵³ 365 *Ic*⁴⁶⁶, Eph 2:3 ημεθα 1 ημεν *H*^{δ1-2} δ48 74 *Ia*²⁶⁴ *Ib*⁷⁸ *O*¹ *Ku* gg *K*^λ (kann Dialekteinwirkung sein), 19 om ουν *H*⁸⁶ *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸, 5:19 om εν α τη καρδια *H*^{δ1-2*} *Ib*⁷⁸, 32 om εις² (Ωρ¹: Ωρ² Or²) *H*⁸¹ *Ia*⁵⁵ 184 205 1228 δ459 *Ib*^{δ260f} δ370 *Ic*¹⁷⁴ *K*^c δ365 *Mr* *Ip*, Phi 2:5 ημιν *H*⁸¹ *Ib*^{78m}, 13 ημιν *Ib*^{78-δ356} 253, 38 om και *H*^{82*} *Ia*¹⁷² *Ib*^{78-δ356} go bo vg *Ku* *Luc*, 4:3 om και α *K*^{λημεντος} *Ia*^{1026fff} *Ib*³⁶⁵ *Ic*²⁰⁸⁻²⁵⁸ *K*^{δ257} *K*^c 364 *O*⁶⁶ lat go, wohl bei den *I*-Codd meist Latinismus, Ko 2:16 νεομηνιας 1 νομηνιας (Or⁹ Ωρ¹: Ωρ⁶) *H*⁸¹ 162 *Ia*^{1028f} 1066 δ372 382 *Ic*¹⁴³⁶ δ259 *Mr* f-g vg Ambrst, 1 Th 2:16 ~ η οργη επ αυτους (Ωρ^{1:1}) *H*⁸¹ *Ib*⁷⁸, 2 Th 2:8 ανελτοι 1 -ει *H*^{82*} (ανελ-) δ48 *Ia*^{1026fff} *Ib*⁷⁸, Hb 4:15 πεπειρασμενον 1 -ραμ- *H*^{δ1-2} δ4 *Ib*⁷⁸, 5:12 om της αρχης (Ωρ¹: Ωρ¹ Or²) *Ic*⁵⁵¹, διδασκα- κεσθαι 1 διδασκειν υμας (Ωρ¹ Or²: Ωρ¹) *Ia*¹⁰⁶⁶ 359 sy hm, 1 T 2:9 κοσμιως 1 -ω *H*^{δ2*} δ48 1022 *Ia*^{1026-1028f} 216 264 *Ib*⁷⁸ *Ic*¹⁴³⁶ gg *K*^λ, 18 οσιας 1 -ους (nach χειρας; Ωρ^{2:2}) *H*^{δ48} 1022 *Ia*¹⁰⁶ *Ib*³⁹⁸ δ507 *Ic*¹⁵⁸ *K*^c δ364, 4:3f μετ 1 μετα α ευχ- *Ia*^{7f} *Ib*^{δ370} *Ic*^{δ259}, 8 *Ia*⁶⁴ δ156* 216 264, 4 *Ia*⁵⁶ 1028f δ157-δ459 δ505 *K*^λ.

5. Doch giebt es natürlich auch Fälle, in denen es ziemlich sicher nachweisbar ist, dass $\Omega\rho$ die *I-H-K*-Lesart erhalten hat:

Rm 9³³ om $\pi\alpha\varsigma$ (gg 10¹¹) $H^{\delta 1-2} \delta 4^{162}$ bo $Ia^{73} Ib^{78} 396$ go syP; *I* und *K* sind der Reminiszenz erlegen. 10⁵ $\alpha\upsilon\tau\eta$ l $\alpha\upsilon\tau\omega\varsigma$ (gg Lev 18⁵ Ga 3¹²) $H^{\delta 1-2*} \delta 4 \delta 48^{162}$ bo $Ia^{172} Ib^{78} d^c$ vg go $\Delta\alpha\mu$; gewiss hängen die *I*-Codd von $\Omega\rho$ ab; aber *I* und *K* haben die Lesart der *LXX*-Stelle aufgenommen, da ein Abweichen des $\Omega\rho$ von ihr kaum vorstellbar wäre. 12¹ ~ $\tau\omega$ $\theta\epsilon\omega$ $\epsilon\upsilon\alpha\rho\epsilon\sigma\tau\omicron\nu$ (Or^{2:2}) $H^{\delta 2*} \delta 4 \delta 8^{162} Ia^{1026}$ lat $\Delta\alpha\mu$; 14¹⁸ Phi 4¹⁸ müssen in *I* und *K* die Umstellung $\epsilon\upsilon\alpha\rho$. τ . θ . bewirkt und *H* dezimiert haben; denn dass an zwei von einander unabhängigen Stellen, im *H*-Kreis und in lat, wenn etwa Or nur lat-Zeuge sein sollte, die Worte, entgegen den Parallelen, umgestellt worden sein sollten, ist kaum denkbar. 12² om $\upsilon\mu\omega\nu$ p $\nu\omicron\omicron\omicron$ ($\Omega\rho$: Or) $K\lambda^z$ $H^{\delta 1} \delta 4$ bo $Ia^{1026*}-1028f$ Ib^{78} Cyp; die Zeugen können alle von $K\lambda^z$ beeinflusst sein bis auf Cyp. Dennoch ist das Aufkommen der Omission bei so vielen Zeugen entgegen Eph 4²³ schwer vorstellbar. 13¹ $\alpha\pi\omicron$ l $\upsilon\pi\omicron$ $\Omega\rho$ $Ia^{1026} fff$ 200f $\delta 161$ 367 $Ib^{161} 171$ $Ic^{69} 466$ $\Theta\delta\tau^?$ $\Delta\alpha\mu$; könnte bei einem Teil der Codd Latinismus sein, auch Einwirkung von I K 1³⁰ 6¹⁹ Phi 1²⁸; doch liegt der Verdacht, dass das unmittelbar folgende $\upsilon\pi\omicron$ hier eingedrungen sei, viel näher, zumal dort der Latinismus nirgends gespielt hat. 14²² add $\eta\nu$ p $\pi\iota\sigma\tau\iota\nu$ $H^{\delta 1-2} \delta 3 \delta 4$ bo $Ia^{56} \delta 156$ Aug (Or gg lat); *I* und *K* müssen nach Ja 2¹⁸ $\eta\nu$ getilgt haben; neben *I* und *K* wirkte die Parallele selbst dezimierend; die Addition ist zwar eine Texterleichterung und könnte als solche eine Konjekture von $\Omega\rho$ sein; aber das andere ist die einfachere Deutung des Tatbestandes. 1 K 2¹⁵ add $\tau\alpha$ a $\pi\alpha\nu\tau\alpha$ $\Omega\rho^{2:5}$ $H^{\delta 3} \delta 4 \delta 48$ 3 Ia^{56} 1026 fff 1066 $\delta 180$ - $\delta 202$ -216 359 Ib^{78} - $\delta 356$ O^{12e} $K^r \delta 411$ $I\rho$; dem $\tau\alpha$ musste $\iota\omicron$ ohne $\tau\alpha$ gefährlich werden, so schon bei $K\lambda^z$; seine Einschiebung gegen $\iota\omicron$ ist kaum begreiflich. 1 K 9² η $\sigma\phi\rho\alpha\gamma\iota\varsigma$ $\mu\omicron\upsilon$ $\tau\eta\varsigma$ $\alpha\pi\omicron\sigma\tau\omicron\lambda\eta\varsigma$ l η $\sigma\phi\rho$. $\tau\eta\varsigma$ $\epsilon\mu\eta\varsigma$ $\alpha\pi$. $H^{\delta 1-2} \delta 48$ 3 $Ia^{65} fff$ 302 Ib^{78} ; der Doppelgenetiv zu $\sigma\phi\rho\alpha\gamma\iota\varsigma$, denn so ist $\mu\omicron\upsilon$ wohl gemeint, kann die Änderung in *I* und *K* gut veranlasst haben. 9²² om $\omega\varsigma$ a $\alpha\sigma\theta\epsilon\nu\eta\varsigma$ $\Omega\rho^1$ Or³: $\Omega\rho^2$ $H^{\delta 1-2*} \delta 4$ Ib^{78} Ic^{208} Cyp d vg; die Einfügung legte $\tau\iota$ und der Sinn nahe genug; sie mag von $\Omega\rho$ stammen; die Auslassung an mindestens zwei unabhängigen Stellen ist sehr unwahrscheinlich. 10¹⁰ $\kappa\alpha\theta\alpha\pi\epsilon\rho$ l $\kappa\alpha\theta\omega\varsigma$ $H^{\delta 1-2} 3$ Ia^{200f} ; dem $\kappa\alpha\theta\alpha\pi\epsilon\rho$ wurden die $\kappa\alpha\theta\omega\varsigma$ 7 8 9 gefährlich; wie Schreiber ihnen gegenüber hier $\kappa\alpha\theta\alpha\pi\epsilon\rho$ an die Stelle hätten setzen sollen, bleibt unerklärlich. 14²⁵ om $\omicron$ a $\theta\epsilon\omicron\varsigma$ $H^{\delta 2*} \delta 4 \delta 6$ $Ia^{55} 65$ ff-264 1026*-1028f 397 $\delta 372$ $Ia^{\delta 356}$ $\delta 600$ K^{453} $X\rho$; zur Not könnte lat bei einigen *I*-Codd die Auslassung des Artikels veranlasst haben, doch ist dies fast ohne Analogie; die Einstellung entspricht dem durchgängigen nt-Sprachgebrauch, besonders 1 Jo 4¹⁶ drängte sich auf; für die sekundäre Omission ist kein Anlass denkbar. 2 K 4¹⁰ $\tau\omicron\iota\varsigma$ $\sigma\omega\mu\alpha\sigma\tau\iota\nu$ l $\tau\omega$ - $\tau\iota^2$ ($\Omega\rho^2$: Or⁴) $H^{\delta 2} 237$ Ib^{78} syP vg; das Aufkommen des Plur neben $\tau\omega$ $\sigma\omega\mu\alpha\tau\iota$ l und $\tau\eta$ $\sigma\alpha\rho\kappa\iota$ 11 ist nicht begreiflich; das Verschwinden desselben leicht begreiflich. Eph 5³¹ om $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ p $\pi\alpha\tau\epsilon\rho\alpha$ $H^{\delta 1-2*} \delta 48^{162} Ia^{1026*}-1028f$ $Ib^{78} \delta 600$ lat Tert sy^h gg Gen 2²³; add $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ = Gen 2²³ *I* K $\epsilon\pi\iota\phi$ zufolge schon Mp; auffallend ist allerdings, dass $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ p $\mu\eta\tau\epsilon\rho\alpha$, wie Gen 2²³, nur $H^{\delta 3} 74^{103}$ bo $Ic^{208}-1436$ (Ib^{78} $\kappa\alpha\iota^1 \cap \kappa\alpha\iota^2$) vg sy $\Omega\rho^{1:2}$ $\epsilon\pi\iota\phi$ $\Theta\delta\tau$ einsetzen. Phi 3¹⁰ $\sigma\upsilon\mu\mu\omicron\rho\phi\iota\zeta\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ l - $\phi\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ H $Ia^{1026} fff$ 1066 Ib^{78} ; - $\phi\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ ist der Nachbildung nach $\mu\omicron\rho\phi\omega\theta\eta$ Ga 4¹⁹, $\mu\epsilon\tau\alpha\mu\omicron\rho\phi\omicron\upsilon\sigma\theta\alpha\iota$ Mt 17² Mk 9² Rm 12² 2 K 3¹⁸ verdächtig. Ti 1¹⁵ om $\mu\epsilon\nu$ a $\kappa\alpha\theta\alpha\rho\alpha$ (gg Rm 14²⁰) H Ia^{101} Ib^{78} - $\delta 336$ af ($K\lambda^z$ $\omicron\upsilon\nu$, syP $\gamma\alpha\rho$ l $\mu\epsilon\nu$); *I* und *K* haben der Reminiszenz Raum gegeben.

6. Zurzeit unentscheidbar sind folgende Fälle mit $\Omega\rho$ -Konkurrenz:

Rm 1³¹ om $\alpha\sigma\omicron\nu\delta\omicron\upsilon\varsigma$ p $\alpha\sigma\omicron\rho\rho\gamma\omicron\upsilon\varsigma$ Or^{1:1} $H^{\delta 1-2*} \delta 4$ bo $Ia^{1026*} fff$ Ib^{78} - $\delta 356$ $\delta 260*$ fu* syP Ephr Luc $\Delta\alpha\mu$; die Väter und die *H*- wie die *I*-Codd können die Omission aus $\Omega\rho$ haben, ebenso syP; ob auch fu*? Jedenfalls ist das Überspringen von

ἀποκρίσεις nach ἀποκρίσεις ebenso gut möglich, wie das allgemeine Eindringen des ersteren aus 2 T 33. 25 om και α δικαιοκρισίας Ωρ⁴ Or^x: Ωρ² H^{δ1-2*} δ4 bo Ia 1026*ff 113 δ161 Ib 157 270 δ600 Ic 336-468 f 486 K⁴⁹² lat syP Eus^{1:2} Δαμ; alle diese Zeugen können von Ωρ beeinflusst sein, nur für lat bleibt dies problematisch; aber add και kann auch in I und K aus Ωρ übernommen sein. 93 ~ αὐτός ἐγώ ἀναθεμα εἶναι 1 av. εἶναι αὐτός ἐγώ alle mit Ωρ¹ Or¹: Or¹ gegen H^{δ1-2} (δ2 ~ εἶναι av.) δ4 Ia 1026ff δ453-173 Ib δ260f Ic 208f 114 it go sy^h Ku Xp Θδρ¹²; die Zeugengruppierung ist schwer zu deuten: da Or gg Ωρ wohl nur die it-Lesart repräsentiert, ist das Wahrscheinlichste, dass Ωρ K und I zu der weniger gespannten Wortstellung veranlasst, auch H dezimiert, it die Rückkehr der Ia und b. und sy^h die der Ic-Zeugen zu I-H-K bewirkt hat; oder I bot ebenfalls die I-H-K-Wortstellung, und K mit Ωρ und der Neigung, die gespannte Wortstellung auszulösen, haben I so dezimiert: jedenfalls wird ἀναθεμα εἶναι αὐτός ἐγώ für I-H-K anzunehmen sein. 931 om δικαιοσύνης p νομὸν² Or³ H^{δ1-2*} δ4 162 bo Ia 1026ff Ib⁷⁸ K³⁹⁴ d g Ambrst Δαμ; die Zeugen können nichts entscheiden, Ωρ kann sie alle beeinflusst haben; aber ebenso nahe lag die Ergänzung von δικαιοσύνης aus 31^a. 32 om γὰρ p προεκοψαν Or² H^{δ1-2*} δ4 162 Ia 1026*-1028f Ib 78 305* K⁵¹ O¹ it ὅ; dass Or nur it ist, dagegen spricht H; die I-Codd können von it ὅ beeinflusst sein; aber it und Ωρ sind doch wohl unabhängige Größen. Dann steht wieder Ωρ + it gegen I + K. Aber welche Lesart ist nun die sekundäre? Die von Ωρ und it oder die von I und K aufgenommene? Jedenfalls muss auch die sekundäre alt und angesehen gewesen sein. 161 add και α διακονον H^{δ1-2*} δ3* 162 Ic 174 gg Or; das Zusammentreffen ist sehr auffallend und kaum erklärbar; doch ist fast ebenso schwer anzunehmen, dass Ωρ auf I und K eingewirkt habe. 1 K 21 μυστηριον 1 μαρτυριον α του θεου (41 Ko 22 Ap 107) H^{δ2*} δ3 δ4 bo Ia 1066 172 184 200f δ453-173 Ib δ152 Ic¹¹⁴ K⁴⁵³ syP gg Ωρ; μαρτυριον του θεου kommt sonst im NT nicht vor; μυστ. war hier durch 7 nahe gelegt; dagegen steht allerdings 16 μαρτυριον του Χυ, für μαρτ. τ. θ. nimmt ein, dass 16 nicht selten θεού 1 Χυ erscheint; andererseits begreift sich die Verbreitung von μαρτ., da Ωρ dahinter steht, die von μυστ. ist unerklärbar; sie müsste denn in I gestanden und sich von dort verbreitet haben. 1437 οτι κυ εστιν (vgl Rm 14 8) Ωρ² Or² Ia 1026ff d g Hil Ambrst, add εντολη p εστιν H^{δ1-2} δ4 δ48 74 (δ2* 74 ~ εντ. εστιν) bo Ib⁷⁸ Aug. εισιν εντολαι K, ~ εντολαι του κυ εισιν Ia δ180-δ202-216-δ372 (εστιν¹) Ic 174, ~ κυ εντ. εισιν H¹⁶² Ia 172 δ505; weder εντολη κυ (nur 2 P 32) noch εντολαι κυ (vgl Jo 14 15 21 15 10) ist im NT gebräuchlich, wohl aber in der späteren Zeit; die Auslassung von εντολη ist schwerer begreiflich, als die Einsetzung, für deren Sekundarität auch der Wechsel in der Stellung spricht. 1531 ~ κοιμηθησμεθα ου Ωρ² Or¹: Ωρ² Or¹ H^{δ2} δ3 δ4 (add οι α παντες¹, *οι p κοιμηθ., ου, add ου oder ουν α κοιμηθ.) δ4δ (αλλ ου παντες, add ουν α κοιμ.) Ia 1026 (*αναστησμεθα 1 κοιμηθ. lat) 1028f (add ουν) Ib⁷⁸ Διδ lat; schon Ωρ und Hier handeln über die Variante und wagen keine Entscheidung; κοιμ. ου begegnet in Ωρ + H und in lat + Ia 1026ff; ου κοιμ. in I und K. So stehen 2 gegen 2 selbständige Zeugen. Die eine der beiden Wortstellungen muss im 2. Jahrhundert von irgend jemand in Umlauf gesetzt sein. Welche, ist nicht zu entscheiden. 2 K 55 om και α δους (Ωρ) H^{δ1-2*} 3 74 (δ48 162 και 1 ο 1 22) Ia 172 175 Ib 78-δ356 lat gg Ip; die Addition kann durch das asyndetisch vorangehende ο δε κατεργασαμενος veranlasst sein, auch durch die Analogie 1 22 1 Th 48; doch legte sich die Omission durch Phrasen wie 518 816 ebenfalls nahe. 1123 ~ εν πληγαις υπερβαλλοντως εν φυλακαις περισσοτερος Ωρ¹ K I², εν φυλ. περισσ. εν πλ. υπερβ. Ωρ¹ H^{δ1} δ48 Ia 1026f lat go Kl^a, εν πλ. περ. εν φ. υπερβ. Ωρ¹ H^{δ2*} Ia 1028f 175 Ic 208, εν φ. υπερβ. εν πλ. περ. H³ 162 Ia 106 168 δ157 1228 δ355 O¹ 66; die erste Lesart dürfte I-H-K, alles andere durch Ωρ verschuldet sein. 127 add δις α ενα H^{δ1-2} δ4 δ48 74 Ia 1028f δ180-δ202 δ505 Ib 78 O¹ 12^c gg sy lat go Ir Or Aθ; solltē

δ10 sekundär sein, so müsste es aus einer verlorenen angesehenen Quelle, etwa Qp stammen. Leichter bleibt immer die Auslassung zu erklären als die Einstellung. Eine Entscheidung ist zurzeit nicht möglich. Eph 11 om εν Εφεσω H δ1*-2* O12* Mp Tert? Bas; da Tert dem Mp nicht den Vorwurf der Textfälschung macht, dass er Eph als Laodicenerbrief bezeichnet, muss die Omission auch im Abendland vertreten gewesen sein. Dennoch könnte sie Folge jener Kombination sein; jedenfalls ist es unerklärlich, wie εν Εφεσω aufkommen und sich fast ausnahmslos, sicher in I und K, vielleicht auch in H, durchsetzen konnte. 1 T 316 ος 1 θς (Or) H δ2* δ3* δ4* δ48 74 sa bo sy Επιφ Θδρm Kv, ος θεος Ia 216 O18, ο 1 θς Ia 1026* lat, ο θεος Ia 200 δ505; ein sicherer Anhalt zur Entscheidung existirt nicht; der Ersatz von ος durch θς scheint aber leichter begreiflich als das Umgekehrte. 2 T 221 om και Or2: Qp3 Or2 H δ2 δ4 δ48 bo Ia 64* 1026fff 172 359 δ355 Ib 270 δ369 O66 Kc δ376 sy p go Aug Ambrst. Phm 112 om ου δε α αυτον, προσλαβου p σπλαγγνα H δ2* δ3 (*add προσλαβου) δ4 δ48 Ia 1028f (add ου δε) Ib δ356 (add προσλαβου), ~ προσλ. α αυτον (17) Ia δ372 502, p αυτον (vgl 17) Ia 55 367 Kc 557; προσλαβου ist der Übernahme aus 17 verdächtig; aber warum ist es dann nicht durchweg zu αυτον gestellt wie dort? ου δε erinnert, aber doch nur die Worte, nicht der Zusammenhang, an 1 T 611 2 T 310 14 45 Ti 21; immerhin ist der Zusatz begreiflicher als die Auslassung.

Der lateinische Text des Paulus.

510. Zur Orientirung. Überraschend geschlossen erscheint bei Pls — bei Ac Kath ist nicht so darauf geachtet worden, es scheint aber dort nicht in gleichem Mass zuzutreffen — das Gebiet des lateinischen Textes. Die ganze lateinische Welt benutzt ihn, fast nie begegnet in einem lateinischen Vater eine jenem fremde, nur dem griechischen Textgebiet angehörige Lesart. Dies gilt von Cyprian an und erstreckt sich selbst auf die lateinischen Ausgaben der Werke des Irenäus und Origenes, in denen verhältnismässig selten — bei Ir sind wegen der minimalen griechischen Reste die Belege dürftig, aber sie fehlen nicht — der Wortlaut des griechischen Textes festgehalten ist, wo er von dem des lateinischen differirt. Für diesen durch die ganze lateinische Überlieferung durchgehenden Text verwende ich das Siglum lat und unterlasse, wo Einheitlichkeit vorliegt, der Übersichtlichkeit wegen, auch die Nennung der lateinischen Väter, welche die betreffende lateinische Lesart bezeugen.

Dennoch gibt es natürlich innerhalb des lateinischen Textes auch im Pls die Nuancen, die schon bei Evv Ac Kath hervortraten. Eine beinahe einheitliche Grösse scheinen zu bilden die Hieronymus-Übersetzung und die Vulgata. Die leider noch nicht vorliegende Ausgabe des Hieronymustextes von Wordsworth-White wird die Möglichkeit bringen, dies ohne die Mühe, die jetzt dafür aufgewendet werden müsste, nachzuprüfen. Von ihr

unterscheiden sich die beiden älteren Übersetzungstypen. Erstens die afrikanische, repräsentiert durch Cyprian und die afrikanischen Väter neben und nach ihm, ganz selten auch Augustin, für welche jetzt die Ausgabe des Cypriantextes von Hans v. Soden (1909) als fester Punkt zur Verfügung steht. Zweitens die „Itala“, vertreten durch einige Textcodd, die Citate in europäischen lateinischen Vätern, sowie, in den meisten Citaten, die Übersetzungen des Irenäus und Origenes.

Es kann hier nicht die Aufgabe sein, sämtliche Sondervarianten dieser verschiedenen Typen des lateinischen Paulus zu buchen. Aber es soll an Rm 1 Kor gezeigt werden, dass der griechische Text, der ihnen zugrunde liegt, von *I-H-K* nicht weit abwich, und die Sonderlesarten derselben, soweit sie auf eine griechische Vorlage zurückgehen sollten, jedenfalls für den Urtext gegenüber *I-H-K* nicht ernstlich in Frage kommen können. Die irgendwie interessanteren sind überdies auch immer in der griechischen Überlieferung vertreten und wurden dort schon gebucht und gewürdigt.

Es empfiehlt sich mit den durch die ganze lateinische Überlieferung gehenden Abweichungen von *I-H-K* zu beginnen, und dann die den Einzeltypen eigentümlichen anzuschliessen.

511. Abweichungen von *I-H-K*, die der gesamten lateinischen Überlieferung angehören, in Rm 1 K. Dabei ist vorzubehalten, dass vom afrikanischen Text nur sehr wenig überliefert ist, er also eventuell, wo er uns fehlt, Abweichungen von lat geboten haben könnte. Im Grunde sind dies Abweichungen der alten Übersetzungen af und it, die von Hieronymus (und in der Vulgata) beibehalten worden sind. Aber es ist gut, sie für sich zu stellen, da wir bei ihnen jedenfalls ganz sicher sind, dass sie nicht Zufallslesarten der uns erhaltenen vorhieronimianischen Textzeugen sind.

1. Solche, die in *K* sich finden. Es ist auffallend, wie viele dieser lateinischen Lesarten in *K* wiederkehren. Rm 4:1 πατέρα 1 προπατορα, 6:11 ~ νεκρους μεν ειναι, 8:11 ~ Ιν Χν (d Χν Ιν, g om Χν, f om Ιν) εκ νεκρων Μρ, δια το ανοικουν . . πνευμα sy P Qr⁴ Or² Ku¹ gg Kl^a, 26 add υπερ ημων (34), 34 add και p δε, om εκ νεκρων (64 9) H^δi, 9:28 add εν δικαιοσυνη οτι λογον συντετυμημενον (Jes 10:23), 10:15 add των ευαγγελιζομενων ειρηνην p ποδες (Jes 52:7), 11:13 γαρ 1 δε (1 Th 4:15), om ουν, 26 add και a αποστρεφαι (Jes 59:20), 12:2 add υμων p νοος (Eph 4:23), 13:7 add ουν (Mt 22:21), 11 ημας, 12 και ενδυσομεθα 1 ενδ. δε (exc 1026 gg d; Eph 4:24 Ko 3:10), 14 δυνατος γαρ εστιν 1 δυναται γαρ (11:23), θεος 1 κς (2 K 9:8), 15:15 add αδελφοι p υμιν, 23 πολλων 1 ικανων (Ac 24:10), 31 ~ γενηται τοις αγιοις, 16:1 om και Or, 16:19 ~ χαιρω ουν το εφ υμων Kl^a, 1 K 1:14 add τω θεω p ευχαριστω (sonst stets), 2:10 add αυτου p πνς (Eph 3:16), 3:5 om εστιν², 13 om αυτο Kl^a Qr^{2:2} sy^h sa bo, 16 ~ οικει εν υμιν (8:11), 4:13 βλασφημοι 1 δυσ- (10:13 Rm 3:8) Qr² Or^{1:3}, 17 ideo für δια τουτο αυτο, also wohl om αυτο (wie sonst stets), 7:1 add μοι Qr gg Tert, 12 ~ εγω λεγω sy^h, 15 ημας (Ko 1:12 uō), 18

τις κεκληται (18^a), 31 add τουτον p κοσμον (11^b), 37 f ποιει 1 -ησει (38^a), 39 add νομω (Rm 7²), 82 add δε p ει (3), 8 παριστησι 1 παραστησει (vgl Rm 35 58), 11 και 1 γαρ, 103 f ~ βρωμα πνευματικον, πομα πνευματικον (1544 Eph 13 519 1 P 35) Mr^{ad} Qr Or, 20 ~ θυουσιν και ου θεω, 112 add αδελφοι (häufig), 29 add αναξιος (27), add του xū p σωμα (27), 1212 εχει πολλα, 26 add εν a μελος (26^a), 133 καυθησομαι, 148 ~ φωνην σαλπιγξ (natürlichere Stellung), 21 ετεροις 1 -ων (21^a) Mr, 26 add υμων p εκατος (162), 39 ~ γλωσσας μη κωλυετε (5), 154 ~ τριτη ημερα (Lk 922 uö) Mr, 12 ~ τινες εν υμιν, 1619 Πρισκυλλα 1 Πρισκα (Ac 1826) exc am, 22 add Iñ Xñ p xñ (23), 23 add Xū p Iñ exc am.

Diese zahlreichen Gemeinsamkeiten zwischen lat und *K* fordern eine Erklärung. Zuweilen könnte *I* und *H* von Qp beeinflusst sein und lat + *K* den *I-H-K*-Text repräsentieren. Meist stehen aber neben *I* und *H* noch andere Zeugen, die nicht alle von Qp beeinflusst sein können. Mehrfach steht auch Qp auf der Seite von *K*. Wie schon so oft, drängt sich auch hier zur Erklärung der Rekurs auf eine alte im Abend- und Morgenland vorhandene Textrezension auf. Sollte Marcions Text in lat und *K* zuweilen sich eingedrängt haben, bei dem wenigstens die Lesarten Rm 811 1 K 103 f 1412 154 noch nachweisbar sind? Dass gelegentlich lateinische Zeugen und gelegentlich *K* den Text Marcions bieten, wird später deutlich werden.

2. Viel seltener sind Lesarten, die in *I* sich wiederfinden: Rm 19 μοι 1 μου (Ac 18), 27 δε 1 τε (sonst stets im NT), 511 καυχωμεθα 1 -μενοι (3) *K*^c syP, 152 ομων, 1 K 1615 add και Φορτουνατου και Αγαικου p Στεφανα (17).

3. Weitere Paralleleinwirkungen, neben den unter 1 und 2, weil auch in *K* oder *I* wiederkehrend, gebuchten: Rm 32 om γαρ (Rm 18) H^{δ1} δ6 162 *I* mehrfach, 4 est 1 γινεσθω (2 K 1216 Ja 119) I^a 1028, 6 512 1 K 122 212 1112 add τουτον a τον κοσμον (512 gg I^a1), 19 λαλει 1 λεγει (19^b) H^{δ2*}, 28 γαρ 1 ουν (818 2 K 115) H^{δ2} δ4 δ6 162 257 Imehrfach, 516 add ουτως και a το δωρημα (15) gg I^a1, 68 Xū 1 αυτω (8^a), 9 κυριευσει 1 -ευει (14) H¹⁶² I^a173 δ180 Eus gg I^a1, 72 f add αυτης p ανηρ bis (1 K 739) syP (I^a1 nur 3), 6 του θανατου 1 αποθανοντες (82), 20 om εγω¹ (16) H^{δ1} δ3 *I* mehrfach syP, 813 της σαρκος 1 του σωματος (12f), 34 om και p ος (1 P 322) H[?] I[?], 128 om ειτε (8b), 139 ανεστη 1 εζησεν (1 Th 414; d Ir et vixit et mortuus est et resurrexit), 154 εγραφη 1 προεγρ- (4b) K^l, 19 αγιου 1 θεου (13), 1 K 125 add εστιν a των ανθρωπων² (25^a), 311 ~ Xñ Iñ, 610 ουτε 1 ου (10^a), 15 ~ μελη πορνης (15^a), 78 add ουτως a μεινωσιν (40) H^{δ3} 103 Imehrfach, 26 add εστιν p καλον (Mt 174 188), 39 add αυτης p ανηρ (39^a) syP bo, 84 δε 1 ουν (1) H^{δ4} Imehrfach syhm, 1016 xū 1 Xū (1127), 112 add μου p παραδοσεις (vgl Gal 114), 13 υμεις αυτοι 1 εν υμιν αυτοις (vgl 1015), 121 ~ αδελφοι p αγνοειν (Rm 113), 9f om δε durchweg (9^a) Mr, 11 ~ ταυτα δε παντα (1011), 23 add μελη a σωματος (22), 27 μελους 1 μερους (27^a), 155 και μετα τουτο 1 εττα (Jo 221 Mk 1612), ενδεκα 1 δωδεκα (Mk 1614), 1619 add παρ οis και ξενηζομαι p εκκλησια exc am fu.

4. Sonderlesarten des lateinischen Textes. Dies bleiben sie, auch wenn sie im einen oder andern griechischen Textcod Aufnahme gefunden haben, was unter den bekannteren Codd am häufigsten, abgesehen von den selbstverständlich an der Spitze marschierenden bilingualen Codd I^a1026 fff, in I^b78 und H^{δ1} der Fall ist, wie die früheren Listen aufwiesen. Wo I^a1026 fff mitgeht, wird es nicht erwähnt. Rm 112 id est (I^a1 τουτ εστιν) 1 τουτο δε εστιν, 14 om τε bis, 29 ~ κακια πορνεια (I^a1) 1 πλεονεξια (δ³ add πονηρια) πονηρια, 22 γαρ 1 δε, 8 om μεν H^{δ1-2} I^b78 sy^h bo, 14 eius modi 1 ουτο (stand im griechischen τοιουτοι?), 33 add αυτων p τινες, 9 om τε, 27 add σου p καυχησις, 43 om δε I^bδ260 syP, 14 om και, 20 τε 1 δε (d* autem etiam, f g I^a1028 f om) bo syP, 21 om και gg I^a1026*, 56 ut quid 1 ετι (I^a1026*-1028 f εις τι), 8 ~ ο θεος εις ημας I^a367 394 I^c208 486 *K*^s sy^h, 619 servire (δουλευειν) 1 δουλα bis (nur I^a1028 f), 73

~ χρηματίζω μοιχαλίζω, 23 om μεν *H*^{δ2*} (nur *I*^{a1028}), 824 om και *H*^{δ1*} *I*^{a7} *I*^b ^{δ507*} syP, 35 add ουν p τις, 37 δια των αγαπησαντα (af pro eo etc), 39 om τις *I*^{c208} sy^h, 920 om μενουγγε, 1125 om παρ, 30 ~ ποτε υμεις *H*^{δ4} *I*^b ^{δ260f} *K*^c, 1215 om και *H*^{δ1-2} *I*^{a78} go sy^h, 1410 om και p η, 16 ημων *H*^{δ6} *I*^{c158} syP go *K*^λ *A*^θ, 19 add φυλαξωμεν p αλληλους, 154 om δια², 14 om και a αλληλοις, 18 τολμω 1 -μησηω *H*^{δ1}, 25 igitur 1 δε (gg *I*^{a1026ff}), 29 abundantia (^{1026ff} πληροφορια) 1 πληρωματι, 30 add υμων p προσευχας, 1 *K* 45 om τι (nur noch *d*; *g* vac, *f* add aliquid) *H*^{δ48} *I*^{c468} gg *I*^{a1026ff}, 8 om γε, 53 om τουτο, 64 om μεν, 7 om ουν *H*^{δ2*} ^{δ48} *I*^{a1026f} 359 *I*^b 365-398 *I*^{c208f} sy^{h*} *M*^p, 620 om δη *M*^p, 711 om και, 14 add τη πιστει p γυναικι, 28 om και¹, 29 add εστιν p λοιπον, 99 ~ γεγραπται γαρ εν τω *M*. νομω (*d f g* *M*^p om εν — νομω), 22 παντας 1 παντων τινας, 1020 om οτι, 1119 om εν υμιν, add και p ινα *H*^{δ1} ^{δ48} *I*^{a1026} 1066 (και 1 ινα) *I*^{b78} *I*^c ^{δ259}, 20 ετι 1 εστι, 129 ενεργεια 1 -γηματα, 1312 om γαρ *H*^{δ1} *Ω*^p *O*^r 11, 143 γαρ 1 δε, 23 ~ ολη η εκκλησια, 156 om και a εκοιμηθησαν *H*^{δ1-2*} ^{δ4*} *I*^{b78} *O*^r gg *Ω*^p, 17 add εστιν p υμων, 39 om σαρξ³⁴ (*K* om σ.), 51 ~ κοιμηθησομεθα ου *H*^{δ2} ^{δ3*} *I*^{b78} *T*^{ert} *Ω*^p, 1612 add δηλω υμιν οτι a πολλα *H*^{δ2*}, 13 add και a κραταιουσθε *H*^{δ4} 74 syP, 17 αυτοι 1 ουτοι *H*^{δ4} 1031 *I*^{b78} sy.

512. Sonderlesarten der Vulgata. Hieronymus, den wir hier von der Vulgata nicht trennen können, folgt in der Hauptsache dem ihm vorliegenden lateinischen Text. Wo er abweicht, schliesst er sich fast durchweg dem *I-H-K*-Text an.

Z. B. Rm 1411 ~ omnis lingua confitebitur gg *d f g r w* *H*^{δ1} *I*^{a1026ff}, die Jes 4523 folgen, 12 add τω θεω p δωσει gg Cyp *f g* *H*^{δ1}, 1511 om dicit gg *d f g w* *H*^{δ1} bo *I*^{a70} ^{δ254} *I*^{c208f} ^{δ259} sy go.

Weitaus die meisten seiner Abweichungen von *I-H-K* stammen aus *K*, übrigens im Verhältnis zur Anzahl der Sonderlesarten in *K* nur ein sehr geringer Bruchteil, grösstenteils solche, die ihm auch durch Parallelen sich empfehlen. Ihre Aufzählung hat nur für die Charakteristik der Arbeit des Hieronymus Wert, die uns hier nicht beschäftigt. Ganz selten sind sie auch durch vor den Rezensionen liegende Väter vertreten und auch ihm wohl empfohlen. In verschwindender Zahl dagegen sind *I*-Lesarten aufgenommen worden, und zwar ausschliesslich, wenn eine Parallele sie empfahl, so dass zweifelhaft bleiben muss, ob Hieronymus sie aus *I* übernommen hat. Daneben haben natürlich gelegentlich Reminiszenzen eingewirkt, selten ohne dass sie auch sonst irgendwo vertreten wären.

In Rm und 1 *K* finden sich dafür folgende Beispiele: Rm 118 add του θεου p αληθειαν (25) exc am fu, 410 om οντι (^{10b}) *d c f g* syP *K*^v, 58 add κατα καιρον a *X*^ξ (6) exc am, 64 ~ *X*^ξ ηγενη (9), 715 add αγαθον p θελω, κακον p μισω (19) exc am, 19 ~ αγαθον ποιω, add τουτο p αγαθον (^{19b}), 81 add μη κατα σαρκα περιπατουσι (4; *K* add αλλα κατα πνευμα p περιπ.), 28 add αγιοις p ουσιν (17) *f-g*, 94 η διαθηκη 1 αι -αι (nach 4^a) *H*^{δ1} *I*^{a1026ff} (gg *d f g*) exc am ha to, 108 add η γραφη p λεγει (11) *I* mehrfach *Ω*^p 4 *O*^r 2, 1217 ου μόνον ενωπιον του θεου αλλα και (2 *K* 821) *I*^{a1028f} *I*^{c114} ^{δ259} *f-g* go, 139 add ου ψευδομαρτυρησεις p κλεισεις (Ex 2013) *H*^{δ2} ^{δ6} *I* mehrfach *O*^r 11 gg *Ω*^p 1, 155 ~ *I*^v *X*^v (6) *H*^{δ2} ^{δ3*} ^{δ4} 3 162 *I*^{a1009} 252 397 ^{δ505} *I*^b ^{δ360} *I*^{c208f} ^{δ259} *K*³⁴ *K*^c ^{δ365} *Ω*^p *O*^r, 22 add και εκωλυθην εως αγρι του δευρο p υμας (113), 30 add αγιου a πνε, 1618 ~ *X*^ω τω κω ημων, 27 add τιμη και a δοξα (2 *P* 117) u^δ, 1 *K* 129

αυτου 1 του θεου (Rm 3²⁰) *H*^{δ3*} *δ6* *Ia*²⁰⁰ *Ic*^{δ259} sy *Ωρ*, 3¹³ add του κυ p ημερα (18), 17 add δε p ει (47 7¹⁵), 4¹⁶ add καθως καγω *Xū* (111) p γινεσθε *H*¹⁰³ *Ia*⁵⁰², 7⁷ υμας 1 ανθρωπους (145 7³²), 11 add ιδιω a ανδρι (Eph 5²² 24) *H*³ sy^{h*}, 14 add τω πιστω p ανδρι (nach lat 14^a), 29 ουν 1 δε (Eph 4¹⁷), 116 om και (6^b), 12¹⁸ ~ εθετο ο θεος (28), 28 add ερμηνειαι γλωσσων (10) *Ia*^{δ157} *Ic*²⁰⁸ exc am fu, 14¹⁰ add τουτω p κοσμω (731), 22 προφητεια 1 -α (22^a), 33 add διδασκω p αγιων (417), 15¹⁷ add γαρ p ει (33), 36 add πρωτον a αποθανη (vgl Lk 17³³ Ac 7¹⁹ 1 T 6¹³) *Or*¹ gg *Ωρ*², 47 add ουραnios p εξ ουρανου (nach χαικος p εκ γης), 55 ~ νικος . . κεντρον (Hos 11¹³) *H* *I*², 16²² add ημων p χν exc am fu, 23 add ημων p χυ exc am fu.

Aber auch Sonderlesarten, für welche zurzeit keine Quelle nachzuweisen ist, sind nicht ganz selten: 38 om οτι, 45 add secundum propositum gratiae p δικαιω-συνην exc am, 18 add αυτω p ειρημενον exc am fu, 19 ~ νενεκρωμενον ηδη (cum iam fere centum esset annorum; om ηδη *Or*¹ *H*^{δ1} *Ia*^{1028f} *Ib*⁷⁸ sy am), 52 add filiorum a dei Pelag Ambrst, 9 ~ απο της οργης δι αυτου, 17 add και p δωρεας, 8³⁵ ~ η διωγμος p κινδυνος, 38 add nec fortitudo p μελλοντα (ob als Übersetzung von ουτε εξουσια, was *Ia*¹⁰²⁶ a *I* p ουτε αρχαι einschleibt? Ko 1f übersetzt er freilich εξουσια mit potestates), 9²³ om και *H*^{δ1} 257 *Ia*¹⁰⁶⁶ 172 359-δ305 δ453-173 *Ic*^{78m} bo go *Or*, 25 om και¹, 10²³ om και¹, 12³ add και a εκαστω, 15¹³ και 1 εν a δυναμει, 16 add και a ηγιασμενη, 19 om και a κυκλω, ~ εν Ιερουσαλημ p γηνεται, 16²³ ολη η εκκλησια 1 ολης της -ας, 1 K 18 in die adventus 1 εν τη ημερα (παρουσια 1 ημερα *Ia*¹⁰²⁶ fff, in adventu *d f g*), 2¹⁵ και αυτος 1 αυτος δε exc am* fu*, 6¹⁹ τα μελη 1 το σωμα (vgl 15 Rm 6¹³ 19), 7¹¹ μενειν . . καταλλαγηναι 1 μενετω . . -γητω (an 10 ankonstruiert) *Ia*^{1028f}, 34 om και a τω σωματι *H*^{δ4} *Ia*⁵⁶ 1026 δ505 *Ib*²⁷⁰ δ356 *Ic*^{208f} Tert *m*, 35 porro für δε, 37 γαρ 1 δε, 84 add εστιν p ουδεν *Ia*^{1028f}, 10 om σε *H*^{δ1} *Ia*^{1028f} *Or*, 104 δε 1 γαρ, 26 om γαρ (*I H* ~ p, *K* a κυ), 32 om και¹, 117 om γαρ, 24 add tradetur (παραδοθησομενον?) 1 frangitur (κλωμενον *I K*, θρυπτομενον *Ia*^{1026*}), 128 om γαρ, 131 add ως a χαλκος (*Ia*¹⁰²⁶ fff εν ειμι η, *d g* unum sum ut), 141 om δε¹, 15²² και ωσπερ 1 ωσπερ γαρ, 23 add πιστευσαντες p αυτου exc am (ελπισαντες *Ia*^{1028f}, sperantes *g*), 25 δε 1 γαρ, 41 om και¹, 45 om και (am sic et, vg sicut), 54 om το φθαρτον — και *H*^{δ2*} *δ3* 74 1021 1031 *Ia*¹⁰⁶⁶ 1228 δ353 *Ib*²⁷⁰ *Ic*^{δ259} *Mr*, 56 add εστιν p θανατου *H*^{δ4} *δ6* *Or*¹ *I*² *Eus*, 58 add και a αμετα-κινητοι *H*^{δ4} sy^p.*

Diese Liste beweist, dass Hieronymus ausser den uns bekannten Texten keine weitere Textform vorlag. Wir können also für unseren augenblicklichen Zweck, nach in *I-H-K* nicht vertretenen Lesarten zu fahnden, ohne Bedenken *h* ausser Betracht lassen. Nur an für *I-H-K* resp. Urtext unsicheren Stellen wird man der von *h* vertretenen Lesart grundsätzlich den Vorzug geben. Freilich wird jede Sicherheit dadurch ausgeschlossen, dass *h* gelegentlich mit *K* geht.

513. Abweichungen von *I-H-K* im it-Text. 1. Die Existenz eines it-Textes und der Zeugenwert der einzelnen it-Codd. Dass wir von einem it-Text im Sinne eines einheitlichen europäischen lateinischen Texttyps bei Pls reden dürfen, könnte nur eine ganz detaillierte Vergleichung der vorhandenen, freilich wenig zahlreichen, altlateinischen Textzeugen unter Heranziehung der vorhieronymianischen Vätercite und ein darauf gegründeter Versuch, einen Archetyp zu rekonstruieren, über jeden Zweifel erheben. Dies würde hier zu weit führen, ist auch für unsere Zwecke entbehrlich. Für sie genügt die Feststellung, ob in diesen altlateinischen Texten sich Lesarten finden, die einen von

I-H-K abweichenden griechischen Text voraussetzen. Dennoch ist, um einen Maßstab zur Würdigung der von *I-H-K* abweichenden Lesarten in denselben zu gewinnen, eine Konfrontierung ihrer Texte in Stichproben unerlässlich.

Zur Verfügung steht uns folgendes Material:

1. Die Abwandlungen des lateinischen *I^{al}*-Textes (vgl. darüber § 469) in *defg*. Diesen Text selbst aus ihnen zu rekonstruieren, ein nicht allzuschwieriges Unternehmen, ist für unsere Zwecke nicht nötig. Über den Charakter der einzelnen Vertreter hat die Behandlung des griechischen Textes von *I^{al}* (§ 489) das Wesentlichste ergeben. Danach fällt *e* als Kopie von *d* ganz aus; *f*, das stark *ſ* angenähert ist, steht dem *f* und *g* gemeinsamen Vorfahren ferner als *g* und kann zurückgestellt werden. Für unsere Stichprobe genügt jedenfalls *d* und *g*.

2. Die Freisinger Bruchstücke, mit *r* bezeichnet (ed Ziegler, Marburg 1876, Rönisch Zw Th 1879, Wölfflin, Sitzungsber. der Münchener Akademie 1893), umfassend (einzelne Linien ausgenommen) Rm 5¹⁶⁻⁶ 19 14¹⁰⁻¹⁵ 13 1 K 1¹⁻³ 5 6¹⁻⁷ 15¹⁴⁻⁴³ 16¹²⁻²⁴ 2 K 1¹⁻² 10 3¹⁷⁻⁵ 1 7¹⁰⁻⁸ 12 9¹⁰⁻¹¹ 21 12¹⁴⁻¹³ 10 Ga 2⁵⁻⁴³ 6⁵⁻¹⁷ Eph 1¹⁻² 16 Phi 1¹⁻²⁰ 4¹¹⁻²³ 1 Th 1¹⁻¹⁰ 1 T 1¹²⁻² 15 5¹⁸⁻⁶ 13 Hb 6⁶⁻⁸ 1 9²⁷⁻¹¹ 7.

3. Die Wolfenbüttler Fragmente, bisher *gue*, hier der Kürze wegen *w* genannt, umfassend Rm 11³³⁻¹² 5 17-13 5 14⁹⁻²⁰ 15³⁻¹³.

4. Die Citate im sogenannten speculum (benutzt ist Belsheims Zusammenstellung in „Schriften der wiss. Ges. Christiania“ 1899), umfassend Rm 1²²⁻²⁶ 2¹⁻³ 13 16 5³⁻⁵ 8-10 19 6³⁻¹³ 17 18 7²⁵ 8¹ 9-11 14 3¹ 5¹ 9⁵ 11³³⁻³⁶ 12¹ 10 13¹ 16-21 13¹⁻⁸ 10 13¹ 14¹ 16-21 15¹⁻⁷ 13¹ 18¹ 26¹ 16¹⁷⁻²⁰ 1 K 1²⁰ 23¹ 26-29 27¹ 10-15 3³ 16-20 4⁵ 5⁶⁻⁸ 6⁹⁻¹¹ 15-20 7¹⁰ 25¹ 29-34 38 8⁴⁻⁶ 9²⁵⁻²⁷ 10¹⁹⁻²¹ 31 12³⁻¹¹ 31 13¹⁻⁸ 13 14¹ 12 26 15²⁰⁻²⁴ 33-46 51-53 16¹³ 2 K 1² 21¹ 25-11 3¹ 7¹ 4¹⁻⁴ 8-11 5¹⁻⁵ 7⁹ 8²¹ 9⁵⁻⁷ 10³⁻⁵ 7 11¹²⁻¹⁵ 13¹³ Ga 3³ 19¹ 4⁴⁻⁶ 8-12 6⁷⁻¹⁰ Eph 2¹⁻³ 14¹ 3⁹ 4¹⁻³ 5¹ 17-31 5¹ 10-12 18 6⁴⁻¹⁸ Phi 1¹⁹ 2¹⁻¹¹ 15 3² 18-20 4⁵⁻⁷ 17¹ Ko 1¹²⁻¹⁷ 21¹ 2¹⁶⁻²³ 3⁸⁻¹⁰ 12¹ 16-21 4¹ 6¹ 7 1 Th 2⁹⁻¹² 4⁸ 10-16 5⁶⁻¹⁰ 14-18 2 Th 3⁶⁻¹⁴ 1 T 1³⁻⁷ 2³⁻⁶ 8-15 3¹⁻¹⁰ 12¹ 5³⁻¹² 17 6¹⁻⁵ 7-11 17-21 2 T 2¹⁶ 22 3¹⁻⁹ 4² Ti 1⁵⁻¹⁰ 2¹⁻⁶ 9 3¹ 9-11. Dass *m* in Pls den *it*-Text vertritt, geht aus den folgenden Proben mit Sicherheit hervor. Kaum häufiger als in *r* findet man eine durch Cyp für *af* belegte Lesart.

5. Der Text des in Oxford liegenden Cod x², der noch nicht herausgegeben ist.

6. Dasselbe gilt von dem Mailänder Ambrosianus E 26 inf.

Für die Stichprobe über die Eigenart dieser Zeugen sind am wertvollsten die leider wenig umfangreichen Abschnitte, an welchen möglichst viele Zeugen vorhanden sind.

1. Alle existieren für Rm 14¹⁰ (omnes) → 20 (dei) 15³ (inproperantium) → 13 (*w* nur bis gaudio), *w* nur 14¹⁶⁻²⁰ 15³⁻⁷ 13. Sehen wir von den wenigen zweifellosen Schreibfehlern ab, so ist das gemeinsame Gut weit überwiegend.

Am meisten Sonderlesarten bietet *r*: 14¹⁰ quia 1 quoniam, curuabit 1 flectet, 13 ~ magis iudicate, fratribus 1 fratri (vgl. 1 K 8¹²), ~ aut scandalum fratribus (vgl. 21), 14 illum 1 ipsum (15), putat 1 existimat, aliquid 1 quid, ~ esse commune, 15 add in a esca (vgl. 21 in quo), 19 ad aedificationem 1 aedificationis (15²), 15³ exprobrantium 1 improperantium, 4 ut nos doceremur 1 ad nostram doctrinam, 5 consolationis 1 solacii (nach 4), invicem 1 in alterutrum (nach 14¹⁹) *m* (wenn nicht in alt. in *d-g w* von *ſ* eingedrungen ist), 6 glorificetis 1 honorif- (2 K 9¹³), 9 glorificare 1 honorare (2 K 9¹³), 11 laudate 1 magnificate (11^a), 12 dicit autem et Esaias 1 et iterum Es. dicit, ~ et a erit, in gentibus 1 gentes (9), 13 adimpleat 1 repleat *m* (vgl. die Bemerkung zu 5). Keine dieser von *d g m w* abweichenden Lesarten geht über die aus griechischen

Codd uns geläufigen Varianten individuellen Charakters hinaus. Nicht anders steht es mit den viel selteneren Sonderlesarten in *w*: 14₁₄ certos sum l confido, add se a ipsum, 18 his l hoc, 15₉ propter l super, in *m*: 14₁₈ nam qui l qui enim, 15₃ opprobrantium l inproper- (*r* exprobrantium), 4 quae l quaecunque, autem l enim, 5 omnium l patientiae et solacii (vgl Rm 10₁₂), 6 magnificetis l honorif- (Lk 1₄₆), dominum l deum (Lk 1₄₆), 13 add omnem a spem (vgl 2 K 1₃), in *d*: 14₁₈ ~ hominibus probatus est, 15₄ add per a consolationem (^{4a}), ad abundandam vobis spem l ut abundetis in (*g om*) spe (*m* in omnem spem), add nostram p spem (2 K 1₇ uö), und *g* (abgesehen von den genau dem Griechischen angepassten Wortstellungen: 14₁₃ ~ amplius ergo, 15 si enim l nam si, ~ non jam, 17 ~ enim est, 15₅ ~ autem deus) nur: 14₁₄ aestimat l existimat, 15₁₀ populo l plebe (^{10b}), 11 collaudate l magnificate, 13 principare t (lies aut) imperare l regnare, gentibus l gentes.

Daneben finden sich $\S$ -Lesarten bald in diesem bald in jenem Cod allein, so dass sie, nach den analogen Beobachtungen in Evv und Ac als aus $\S$ eingedrungen ausser Rechnung gestellt werden dürfen. Wiederum hält *r* den Rekord: 14₁₃ offendiculum l offensionem, 15₅ ~ Jesum Christum, 9 propterea l propter hoc, 12 eum l eo. *w* bietet: 14₁₀ stabimus l adstabimus, 15₉ add dominum p gentibus, 12 ait l dicit, *m*: 15₆ om in a uno, *d*: 14₁₂ add deo p reddet, 15₁₂ regere l regnare.

Darüber hinaus finden sich aber auch $\S$ -Lesarten in 2 oder 3 Codd. Da die beiden andern dieselbe abweichende Lesart bieten, wird, wenn dies nicht *d g* sind, die nur einen Zeugen repräsentieren, die letztere Lesart für it, bei dem Eindringen von $\S$ an derselben Stelle Zufall anzunehmen sein. So scheiden aus die $\S$ -Lesarten in *d-g* 14₁₂ itaque l igitur, 13 vel l aut, 15₈ unanimes l -miter, ebenso aber in *d w*, 14₁₅ contristatur l trist-, 19 add sunt p aedificationis (auch *m*), 11 ~ omnes gentes dominum, cantabo l psallam (*g* setzt beides nebeneinander), ~ nomini tuo cautabo, sowie in *g m w* 15₇ vos l nos. Aber warum sollte nicht auch, wenn *d-g* die von $\S$ abweichende Lesart bietet, ebenso zu entscheiden, also für it mit *d-g* gegen *w m r* und $\S$ einzusetzen sein: 14₁₀ dei l Christi (Christi = 2 K 5₁₀), 16 ~ bonum nostrum. Zweifelhaft muss die Entscheidung bleiben: 14₁₉ add ergo p itaque *d-g* gg *w m r* $\S$, da itaque ergo auch nachträglicher wörtlicher Anschluss an *apa ouv* in *I^{al}* sein könnte, 15₄ scripta *d-g m* $\S$, praescripta *w*, autscripta *r*, da scripta ($\epsilon\rho\alpha\varphi\eta$ l $\pi\rho\sigma\epsilon\rho\rho$.¹ nur *H⁶¹*: $\text{K}\lambda^{\alpha}\ \Omega\rho$) Anpassung an das folgende $\epsilon\rho\alpha\varphi\eta$, vielleicht unter Einwirkung von Jo 19₂₂, sein könnte, andererseits aber die verschiedene Übersetzung in *w* und *r* gegen die Ursprünglichkeit bedenklich macht; doch könnte da auch gut in einem Zeugen nur eine Sprachverbesserung vollzogen sein. Eher ist zu entscheiden 15₈ add Jesum a Christum *d-g*, p Christum *w* $\S$; hier dürfte *r* Jesum, vielleicht unter griechischem Einfluss, ausgelassen haben, da bei $\S$ eine Addition entgegen *I-H-K* und it höchst unwahrscheinlich ist. Diese Vermutung unterstützt 14₁₉, wo nur *r* mit den Griechen das von *d-g m w* $\S$ addierte custodiamus omittit.

Dies Ergebnis ist der Annahme, dass *d-g m w r* denselben lateinischen Texttyp vertreten, sehr günstig. Jedenfalls ist kein sicherer Anhaltspunkt für die Annahme zweier Typen vorhanden. Und die Differenzen zwischen *m* oder *w* oder *r* und *d-g* sind nicht wesentlich stärker als die zwischen *d* und *g*, die doch sicher einem Archetyp entstammen.

2. Die Prüfung der Stellen, an denen *w m* neben *d-g* vorhanden ist, führt zu demselben Resultat. Es sind dies Rm 11₃₃-12₅ (*m* nur -12₂) 12₁₇ (coram¹) -13₅ 14₉-10 (exc *m*).

An Sonderlesarten bietet hier *w*: 11₃₃ illi consiliarius l cons. eius (Tert), 12₂ mundo l saeculo, 3 add dei p gratiam, ~ divisit deus, *d*: 11₃₃ om et a scientia, dei l domini (Cyp), 12₃ add quod a perfectum, 12₂₀ carbonem l -es, supra l super, ei

eius, 134 male l malum^{bis}, *g* (neben den genauen Anpassungen ans Griechische: 122 ~ saeculo huic, 3 datam l quae data est, omni consistenti l omnibus qui sunt, om sumus, 134 malum facienti l ei qui male agit, 149 ~ mortuorum . . viventium (l vivorum, ~ auch *h*), 10 add et p aut) nur noch: 121 rationale l -abile, add sit p rat., 2 ~ vestri sensus, add est p bonum, *m*: 1135 ei l illi¹ (Cyp), 36 add omnia a ex (1:1), 121 autem l itaque (1 K 110 uö), 2 mentis l sensus, 18 possibile est l fieri potest (Ac 2016), 19 vos l vosmet ipsos (*w* om met), 20 esurit, 20 concerbas l congeres, 132 sumunt l adquirunt (*g* adq. aut adsumunt aut accipiunt), 133 quod bonum est l bonum (122), 4 om enim², ~ vindex est, *d-g* 134 in iram.

Dazu kommen wieder sporadische *h*-Einwirkungen: *d* 1133 incomprehensibilia l inscrutibilia (*g* inscr. ant inrepreh., *w* fehlerhaft scrut-), 121 viventem l vivam (*g* beides), 20 add sed a si, *g*: 1236 add sunt p omnia, *m*: 121 ~ deo placentem, *w*: 1135 ei l illi², 122 om vos, 4 ~ actum habent, 131 omnis anima . . subdita sit l omnibus . . subditi estote, *g m*: 122 add et a nolite, 20 om et a si², *d-g*: 1135 retribuetur l reddetur (Cyp).

Auch hier bleibt nur wenig unsicher: 122 schreibt *d* mit *h* nolite conformari (*d* -tari), *g* nach dem Griechischen ne conformemini, *w* nolite configurari; letzteres dürfte it sein. 133 prudentiam *w*, sobrietatem *d-g* (*g* sobr. aut salvam sapientiam) *h*; unentscheidbar. 1220 sitierit *w*, sitit *d-g h*; sitierit entspricht dem esurierit; ist es darum ursprünglich oder sekundär?

3. Auch 1 K 1533-43, wo, wie noch mehrfach, *d-g r m* vorhanden sind, ist das Bild genau dasselbe. Jeder Zeuge hat seine Fehler oder Sonderlesarten, meist Paralleleinwirkungen: *d*: ua 37 nascetur l -itur, 40 terrestria l -um (40^a), *g* 33 errare l seduci (Ga 67), 35 resurgent l -unt (43f, *h r*), 39 om caro², 39 ~ alia autem piscium a alia caro vol., 40 om corpora² (41), 41 add autem p alia (40), *m* 34 add et a iusti, 34 verecundiam l reverentiam (häufig), 36 non ~ non, 39 om autem¹ (39^b), volatiliū l volucrum (Ac 1012), 40 om sed (39), 42 interitum l corruptionem (Rm 922), perpetuitatem l incorruptionem, *r* 34 ~ habent quidam, 35 ~ mortui resurgent, 38 quomodo l prout, voluerit l voluit, 39 om sed (39^b), om autem² (39^a), 40 om quidem (39), 40 et alia l alia autem (41), 41 add et a alia¹ (41^b), sodann *h*-Lesarten: 35 *g* quali l quo, 37 *r* futurum est l nascitur, 39 *g* hominum . . pecorum (*I-H-K*) l -nis . . -ris, *r m* om caro a volucrum, 40 *g* claritas l gloria (40^a beides), 41 *m* *g* om et¹, *m r* (Cyp) a stella l stellae (*g* beides), 42 *r* sic l ita (Cyp), 42f *r* surget l -it. Auch af resp Cyp ist zweimal in *r* eingedrungen: 36 stulte l insipiens, om prius. Unsicher ist die it-Lesart: 34 *d r h* vobis loquor, *g* vobis dico, *m* dico vobis; dico kann Reminiszenz an 51, ~ dico vobis an Ga 52, loquor, wie ~ vobis dico *h*-Einfluss sein; 37 ut puta *d m h*, utpote *g*, fere *r*. Es sind mit Ausnahme von 39¹ nur Übersetzungsvarianten oder Kontexteinwirkungen.

Auch hier tritt nach Tilgung dieser Fremdkörper der einzelnen Zeugen ein völlig einheitlicher lateinischer Text vor Augen. Da nachher nur mit Rm operiert werden soll, mag hier gleich der Vergleich des so rekonstruierten it-Textes von 1 K 1533-43 mit *I-H-K* angefügt sein. Dieser Vergleich ergibt, dass der it-Text nirgends eine von *I-H-K* abweichende griechische Vorlage voraussetzt. Denn 34 iusti, wofür nur *g* gemäss seiner Gräzisierungsmethode juste bietet, ist sicher nur lateinische Stilisierung für δικαιοῦς; dico (λεγω) l loquor (λαλω), falls es it ist, kann wie in *K* direkt aus 51 übernommen sein; 36 add prius p εαν μη (auch Ir) bietet von griechischen Codd nur I^a 1028f, stammt wohl aus Ωρ; 38 ~ illi dat ist *K* gg H I^a 172 δ353 δ505 502 552 I^b 209f δ260f 270 I^c 208f δ259 Ωρ 4:1, διδοσιν αὐτω, das schwerlich I ist, ist aus Mρ Ωρ oder Lk 132 118 Jo 193 Ac 75 8 10 eingedrungen, αὐτω διδ. dürfte *I-H-K* sein. So bliebe als wirkliche Differenz nur 39 hominis . . pecoris l ἀνθρώπων . . κτηνών; sie kann so

entstanden sein, dass das gut lateinische *pecoris* für *κτῆνων hominis* nach sich zog. Jedenfalls ist diese Abweichung des it-Textes von *I-H-K* zu isoliert, um einen von *I-H-K* abweichenden griechischen Text als vorhanden wahrscheinlich zu machen.

4. Es sei noch als ganz willkürlich herausgegriffene Stichprobe aus den neben *d-g* wenigstens in *r* vorhandenen Abschnitten die Stelle *IK* 15 15–28 beigelegt (20–23 auch *m*). In der Hauptsache ist die Übereinstimmung wiederum glänzend. *r* ist viel besser als in den zuerst behandelten *Rm*-Abschnitten; er bietet keine einzige sichere Sonderlesart.

g weist wieder einige wörtliche Anpassungen ans Griechische auf: 15 *testati sumus* 1 *testimonium dedimus*, 19 ~ *sumus p hominibus*, 21 *add enim p quidem*; daneben 28 ~ *erit subjectus*, wo er dem Griechischen entsprechend mit *aut* anschliesst *subjicietur*. Am meisten Sonderlesarten bietet *d*: 15 *etiam* 1 *autem et*, quod 1 *quia*¹, 17 *add quid a adhuc*, 20 *si* 1 *nunc*, 28 *nam cum* 1 *cum autem*, *subditus* 1 *subjectus*, *subdidit* 1 *subjecit*, ~ *deus sit*. Endlich *m* in 20–23: 20 *surrexit* 1 *res-*, ex 1 *a*, *inchoatio* 1 *initium*, 21 *nam quia* 1 *quoniam quidem*, 22 *om et*. Auch *h*-Lesarten, kaum anders deutbar, begegnen wieder in jedem: in *d* 17 *quodsi* 1 *si autem*, 27 *om quia*, in *g* *add ei p sunt*, 28 *illi* 1 *ei*², in *r* 19 ~ *hac vita* (falls nicht *d-g* dem Griechischen angepasst hat), 20 *primitiae* 1 *initium*, in *m* 23 *erediderunt*. Offen bleiben muss wieder, ob in folgenden Fällen *r* eine Sonderlesart oder *d-g* eine *h*-Einwirkung aufweist, wo *d-g* mit *h* *gg r* schreibt: 22 *ita* 1 *sic*, 23 *adventu* 1 *praesentia*, 27 *dicat* 1 *dixerit*, *add ei p subjecta sunt* (27^b), *ei* 1 *illi*, 28 *illi* 1 *ei*, *om et a ipse*. Unsicher ist auch die Entscheidung 25, wo *d* mit *h* *sub pedibus eius*, *g* ~ *eius a sub*, *r* *suos a sub*, *suis p pedibus* schreibt.

Ernstere Schwierigkeiten machen folgende Stellen: 16 *d* *si enim*, *r* *si ergo*, *g* *siquidem igitur* über *εἰπερ ἀρα* und *si enim* über *εἰ γὰρ* (*h* omittiert die Partikel); *si enim* dürfte it sein; *siquidem igitur* in *g* wörtliche Übersetzung der von ihm zur Wahl gestellten griechischen Lesart *εἰπερ ἀρα*. 23 schreiben *p Christi d r* *h* in *adventu (r praesentia) eius*, *g* *qui in adventu eius speraverunt t tes* über *οἱ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἐλπίσαντες*, sicher Assimilation ans Griechische, 27 *r* *manifestum quia a praeter eum qui*, *d* *om manif. quia*, *g* *praeter eum t quem qui sine dubio*, *h* *sine dubio praeter eum qui*; *sine dubio* wird in der Vorlage von *g* aus *h* eingestellt und von dem Schreiber von *g* an falscher Stelle übernommen sein. Aber wie las it? 28 *d* ~ *subjecta illi fuerint omnia*, *g* *subj. illi omnia f.*, *r* *omnia ei subj. f.*, *h* *subj. f. illi omnia*. Wie las it? 28 *r* *illi subjecit*, *g* *subjecit ei*, *d* *si (!) subj.*, *h* *sibi subj.*; *d* ist falsch eingetragene *h*-Lesart; beide anderen Lesarten aber können gleich gut aus dem Kontext eingedrungen sein; aber welche ist es? Das sind nicht mehr problematische Lesarten, als sie bei jedem Texttyp die Varianten in dessen verschiedenen Zeugen bieten. Die gesamten Varianten aber geben wiederum keinen Anhalt zu der Annahme der Existenz von zweierlei europäischen Texten.

Die Vergleichung des sich ergebenden it-Textes mit dem *I-H-K*-Text ergibt, abgesehen von den eben besprochenen problematischen Stellen, nur zwei Differenzen: 19 ~ *εσμεν παντων ανθρωπων*, 25 *add αὐτοῦ p εχθροῦς* (exc *d*) *H* 84 84⁸ 103 *Ia* 200 502 8507 *O* 18 *Ia* 1028f *Mp* *Qp* 3:3, 28 *om καὶ* (exc *r*) *H* 81 84⁸ *Ia* 180* *Ib* 78 *sy p Qp* 1:3. Sie berechtigen nicht, eine von *I-H-K* abweichende griechische Grundlage für it anzunehmen. Beide teilen *Qp* und griechische Codd; aber das eine Mal ist *d*, das andere *r* nicht dabei. So kann es sekundär eingedrungen *Qp*-Einfluss sein.

Dürfen wir, bessere Belehrung durch eingehende Vergleichung der vorhandenen Zeugen vorbehalten, nach diesen Stichproben von einem it-Text reden, der aus *d-g m w r* (*h*) zu rekonstruieren wäre, so bleibt nur noch die Frage, wie er zu rekonstruieren ist, wo nur *d-g* vorhanden ist.

Hier ist von entscheidender Bedeutung das Verhältnis des lateinischen zu dem in *Ia* mit ihm verbundenen griechischen Text. Wieder genügen einzelne Proben,

da es sich nur darum handelt, ob und inwieweit *d g f* gegenüber *I^a 1026 fff* ein selbständiger Zeuge ist. Dabei ergibt sich ein Doppeltes. Einerseits kann es keinem Zweifel unterliegen, dass die durch den Schöpfer von *I^a l* verbundenen lateinischen und griechischen Texte von Haus aus gegenseitig selbständige Grössen sind. Statt vieler, von denen mehrere in § 489 unter anderen Gesichtspunkten Erwähnung gefunden, nur einige besonders schlagende Belege: Rm 14⁵ schreibt *I-H-K* $\alpha\varsigma \mu\epsilon\nu \gamma\alpha\rho$; *K* omittirt $\gamma\alpha\rho$ nach α , so schreibt auch 1026 fff; dagegen schreibt *d f g* nam alius. Da $\mu\epsilon\nu$ häufig im Lateinischen nicht wiedergegeben wird, liegt zweifellos seiner Übersetzung der *I-H-K*-Text zu Grund. 15⁴ omittirt 1026 fff mit *K* $\delta\iota\alpha^2$, *d* hat per², erst *f g* hat den lateinischen dem griechischen Text angepasst. 15¹⁴ stellt *d* mit *I-H-K* $\delta\upsilon\nu\alpha\mu\epsilon\nu\omicron\iota \alpha\lambda\lambda\eta\lambda\omicron\upsilon\varsigma$, 1026 fff mit *f g* $\sim \alpha\lambda\lambda\eta\lambda\omicron\upsilon\varsigma \delta\upsilon\nu\alpha\mu\epsilon\nu\omicron\iota$; wieder dürfte erst *f g* den lateinischen dem griechischen Text angepasst haben. Andererseits ist es nach den S. 1946f gegebenen Nachweisen ebenso sicher, dass schon bei seiner Einstellung in *I^a l* dieser selbständige lateinische Text gelegentlich dem griechischen angenähert worden ist. Dies ist ohne weiteres da anzunehmen, wo die übrigen it-Zeugen von der mit 1026 fff übereinstimmenden lateinischen Lesart in *d g* abweichen. Existirt neben *I^a l* nur noch einer, so ist die Annahme zweifelhaft, da dann die Abweichung von it auch auf dessen Seite liegen kann. Wo neben *I^a l* kein altlateinischer Zeuge vorhanden ist, darf nach dem § 511f Ausgeführten § als solcher behandelt werden. Stehen dann *d g* gleichlautend und mit *I^a 1026 fff* übereinstimmend § gegenüber, so ist der Verdacht berechtigt, dass der lateinische *I^a l*-Text nach dem griechischen korrigirt sei. Fast absolut sicher ist diese Annahme, wenn die *I^a l*-Lesart auch sonst in *I^a-Codd* sich findet. Ist dagegen die *I^a l*-Lesart im griechischen und im lateinischen Text sonst nicht belegt, so ist unentscheidbar, ob sie vom lateinischen in den griechischen oder vom griechischen in den lateinischen Text übertragen worden ist. Doch sind diese Fälle sehr selten.

In der Hauptsache ist also unter Anwendung all dieser Gesichtspunkte der it-Text mit ziemlicher Sicherheit festzustellen, auch wo nur *I^a l* als sein Zeuge vorhanden ist.

514. Das Verhältnis des it-Textes zum *I-H-K*-Text. Wie verhält sich nun dieser sicher schon vor den drei Rezensionen entstandene Text zu den letzteren? Stichproben an den verschiedenen Stellen zeigen, dass er mit keiner derselben etwas zu tun hat, d. h. dass keine der Rezensionen irgendwo einen Text fixirt, der in Italien schon etwa am Ende des 2. Jahrhunderts im Gebrauch gewesen wäre. Vielmehr ist nirgends zu erweisen oder auch nur wahrscheinlich zu machen, dass der it zu Grund liegende griechische Text irgendwo von unserm *I-H-K*-Text abwich. Sollte aber da oder dort einmal die Sonderlesart einer der drei griechischen Rezensionen in einem der lateinischen Zeugen auftauchen, so ist zunächst der Verdacht berechtigt, dass sie erst aus der Rezension oder deren Quelle in den betreffenden Zeugen eingedrungen sei, also nicht in it selbst gestanden habe und in den andern Zeugen verdrängt worden sei. Gehört sie aber it an, so ist dies eine starke Instanz dafür, dass sie auch *I-H-K* angehöre, und dieser Instanz ist recht zu geben, wenn für die Entscheidung der abweichenden Lesart in den andern

griechischen Rezensionen eine Erklärung sich finden lässt. Jedenfalls aber können bei der jetzt anzustellenden Durchsichtung des it-Textes auf *I-H-K* fremde Lesarten die in einer der drei Rezensionen vertretenen Lesarten ignoriert werden, da sie bei der Darstellung der Rezensionen schon berücksichtigt sind. Die Untersuchung soll sich auf den Römerbrief beschränken, da es sich nur um Gewinnung der Methode für die Verwertung desselben handelt.

1. Zunächst gilt es auch für den, viel grösseren, nur in *I^a* und zum Teil in *m* (s. die Liste S. 2012) vorhandenen Teil des Briefs den it-Text von den Sonderlesarten der einzelnen Zeugen zu reinigen. Eingehend braucht diese Operation nur an dem führenden Cod *d* zu geschehen. (Wo *I^a* mit *d* geht, gebe ich die Lesart griechisch, wo *d* allein sie vertritt, lateinisch.) Zahlreich sind Buchstabenauslassungen, wie 10¹⁵ mittatur l -antur, Kasusfehler, wie 8¹¹ vos l vobis (gg *g m*), 10⁹ domino Jesum, Omissionen per homoioteleuton, wie 10¹⁹ non p in, 2¹⁶ meum p -ium, 27 quid p scit (dennoch sensus, nicht sensum, wie das Verbum scit, wenn quid fehlt, verlangen würde), 9¹² αὐτῇ p ἐρρεθη, also wohl originaliter in *I^a*, in *d* nur übernommen; aber auch andere unverkennbar fehlerhafte Omissionen, so 1¹² per eam a quae, 16 super, 20 per ea, 5¹⁴ et, 6¹¹ quidem, 8¹ qui non secundum carnem ambulant, 26 ἡμῶν (gg *f-g* 1028), 10³ dei, 11⁵ et, 14²⁰ est, 16¹⁷ et². Schreiberfehler müssen auch 1⁹ quod quomodo, 15 in me est promptus sum (*g* in me est promptum; *d* hat also eine Stilverbesserung seiner Vorlage promptus sum l in me est promptum verbalhornet), 9²² virtute l interitum (*I^a* ἀπολείαν) sein. Dann scheiden Parallelwirkungen aus, die natürlich nicht fehlen. Wo sie *I^a* teilt, muss freilich offen bleiben, ob dem griechischen oder lateinischen Text die Priorität zukommt: Rm 4¹⁶ add lū p πιστῶς (3²⁶) mit *I^a* 1026*, 5¹⁶ add ζῶης p διακωμῶν (18), 9¹⁸ add ο θεός p θελεῖ (22), 11¹¹ add ον προεγνώ p αὐτοῦ (2) H^{δ4}. Aber auch in *d* allein begegnen solche: 2² enim l δε (7¹⁴ 8²²) H^{δ2 δ3 δ4} uō, 3⁶ add hunc a mundum (häufig), 8¹⁷ autem l μὲν (nach 17^b), 15¹³ add nostram p spem (2 K 17 1 Th 2¹⁹ 1 T 1¹¹), 30 itaque für δε (12¹). *I^a* und *d* teilen die *K*-Lesart 8³⁴ om lξ p Xξ, *I^a* mit seinen *K*-Lesarten dürfte die Priorität zukommen. Die *I*-Lesart ημας bieten 157 *I^a* 1026* *d**; ob sie dem Archetyp *I^a* angehört und in *I^a* 1026^c *d*^c 1026^f *f-g* der *K*-Lesart weichen musste? dafür sprechen zahlreiche Analogien, während ein Eindringen von *I*-Reminiscenzen in *I^a* 1026-*d* allein sich nicht nachweisen lässt. *ḡ*-Lesarten sind gg *g m* eingedrungen: 8⁹ ~ in carne non estis, 11 add Jesum a Christum, 15¹⁴ add ita a ut, ~ possitis alterutrum, 18 ~ per me a non efficit, factis l opere, 16¹⁹ ~ vestra enim oboedientia l ob. enim (*m* autem) v. Darüber hinaus findet sich an Sonderlesarten nur ganz wenig. Eine missverständene *ḡ*-Eintragung in der Vorlage: 4²⁰, wo *ḡ* etiam l δε (bo sy p et) schreibt, *f-g* die Konjunktion omittiert, *d* das etiam neben autem setzt (*I^a* 1026 δε = *I-H-K*). Ob hier im Archetyp etiam stand und in der Vorlage von *d* autem nach *I^a* 1026 übergeschrieben wurde, oder autem im Archetyp stand und in der Vorlage die *ḡ*-Lesart etiam übergeschrieben wurde, ist nicht zu entscheiden, da *f-g* = *I^a* 1028^f versagen, in deren gemeinsamem Vorfahren der Widerstreit der Überlieferung durch Streichung der umstrittenen Konjunktion erledigt wurde. Auch 8³⁴ liegt zweifellos eine Korruptel vor (vgl. S. 1942). *I^a* 1026^{ff} schreiben (p κατακρινων) Xξ lξ (*I^a* 1026 *d* om lξ mit *K*) ο αποθανων μαλλον δε και κτλ, *f-g* Christus Jesus, qui mortuus est, immo autem et, *d* simul autem Christus, qui mortuus est, immo et. Das simul autem in *d* ist sinnlos. Sollte das autem nach immo dorthin geraten und simul ein verdorbenes immo sein, so dass ein Lesefehler (simul l immo) ver-

bunden mit dem Abirren des Auges in den nächsten Stichos zu Grund liegt, eine Verwirrung, die der Schreiber nur halb gut gemacht hat, indem er wohl immo, aber nicht autem an der rechten Stelle wiederholt, das heraufgeratene simul autem aber zu tilgen ganz vergessen hat? 149 addirt *K* *καὶ ἀνεστῆ* zwischen *ἀπεθάνεν* und *καὶ ἐζήσεν*, *I^{a1026}-d* (auch *Ir!*) haben die *K*-Addition, ordnen aber *καὶ ἐζήσεν καὶ ἀπεθάνεν καὶ ἀνεστῆ*, *f-g* schreiben mit *ῥ* *καὶ ἀνεστῆ ἢ καὶ ἐζήσεν*. Die einfachste Erklärung bietet die Annahme, dass der lateinische Urtext die *I-H-K*-Lesart enthielt; in *I^{a1}* selbst ist dann vom Schöpfer oder einem Leser die *K*-Addition übergeschrieben, von dem Schöpfer von *I^{a11}* (vgl. § 489) bei deren Einfügung die wohl verständliche Umstellung von *καὶ ἐζήσεν* vorgenommen, von dem Schöpfer von *I^{a12}* die Einfügung als Korrektur missverstanden worden. Endlich findet sich 1020 entgegen *I^{a1026}* die Umstellung *ἐμφανὲς ἐγενόμην . . . εὐρεθὲν*, in der Hil Ambrst mit *d* übereinstimmt, was vermuten lässt, dass sie *I^{a1}* selbst zugehörte und in *I^{a12}* der Assimilation an den griechischen Text weichen musste. Dazu folgende Kleinigkeiten: 122 add enim p dicentes, 327 justificatio l gloriatio für *καυχῆσθαι*, 67 autem l enim (gg *g m r*).

Die Schreiberleistung ist bei *g* besser. Fehler und Sprünge sind, nach einer Stichprobe von Rm 1—3 zu schliessen, seltener. Es begegnet nur der Sprung 326f *ἐνδείξιν* $\cap$ *ἐνδείξιν*. Dagegen sind Omissionen von Worten nicht selten: 114 *καὶ α* *εν*, 17 *εις σωτηρίαν, πρῶτον*, 226 *ἡ ἐκ ψευδὸς ἀπορρύσσια* (wohl ein Stichos in der Vorlage), 320 enim (p legem); dazu die berühmte, aber anders zu beurteilende Omission von *εν Πωμῇ, τοῖς εν Πωμῇ* 17 15. Die meisten Abweichungen vom gereinigten *d*-Text sind genauere Anpassung ans Griechische oder *ῥ*-Lesart. Sonst stiess nur 150 *sasurratores* l *susurrones* auf, wenn hier nicht *d* sich an *ῥ* anschloss.

Der ganze *I^{a1}*-Text omittirt 134 *εις ὁργὴν* gg *m w* (*I* ~ *εις ὁργὴν ἐκδικος*¹; Quelle der Omission ist also wohl der griechische *I^{a1}*-Text), 1618 *καὶ εὐλογίας* gg *m*, beide Omissionen sicher dem it-Text abzusprechen.

Endlich sind in *m* in den vorhandenen Stellen folgende Lesarten auszuscheiden. Blosser Übersetzungsvarianten, übrigens wenig zahlreich, bleiben ausser Betracht, ebenso *ῥ*-Lesarten. Fehler sind sehr selten: 1210 *praebentes* l *praevenientes*; Omissionen häufiger: 213 *o a homo*, 59 *ab ira*, 64 *per gloriam patris, hoc*, 136 enim et, 141 autem, 1514 et ipse ego, repleti, 19 prodigiorum in. Verhältnismässig selten finden sich auch Reminiscenzen: 213 add apud deum p justificabuntur (13^a), 58 passus l mortuus (1 P 221), 9 reconciliati l justificati (10), 63 add fratres (71) r *I^{a170} 173 I^{c208f} 8^y h*, 832 si deus . . non l qui nec (31), 1617 om *δε* (2 K 28 141). Desgleichen Wortumstellungen: 832 *illum tradidit omnibus, cum illo p nobis*, 1421 scandalizatur aut offenditur. Häufiger sind Wortvertauschungen, vor allem autem l enim 22 153 26 1619, 1619 auch l igitur, sodann 519 plurimi l multi, 1310 evangelii l legis, 1519 *καὶ ἔν*¹, 1620 dominus l deus, alienum l satanan. Einmal findet sich eine Addition: 1527 gentes p et (nach 27^a); zweimal eine Sinnänderung: 1420 nolite l noli (*καταλύετε* l *καταλύε*) Or, 1618 seducuntur l -cunt. Mit Cyp trifft *m* nur einmal zusammen: 137 om ergo.

r ist, soweit vorhanden, § 513 behandelt, mit Ausnahme von 516—619; hier begegnet als materielle Variante nur 616 *δικαιοσύνης πιστεως* l *υποκοχης εις δικαιοσυνην* (411 13).

2. Kaum sicher zu entscheiden ist die it-Lesart, abgesehen von für den griechischen Wortlaut bedeutungslosen Fällen, nur an folgenden Stellen: 68 schreiben *d-g* mit *ῥ* Christo l eo gg *m r I-H-K*; ob hier die *I-H-K*-Lesart in *m r* eine it-Sonderlesart verdrängt oder *d-g* eine *ῥ*-Sonderlesart aufgenommen hat, ist schwer zu sagen; gegen beides spricht gleichermassen die fehlende Analogie: *I-H-K* hat nachweislich innerhalb der lateinischen Textüberlieferung nur in *ῥ* eingewirkt, *ῥ* wohl nirgends den überlieferten lateinischen Text entgegen *I-H-K* geändert. 152 om suo p proximo *m r*

gg *d-g* $\mathfrak{H}$ nach τω πλησιον; add suo ist wohl Stilverbesserung von $\mathfrak{H}$; denn dass *m r* in einer Gräzisierung, bei jedem einzelnen sonst nicht nachweisbar, gar zusammentreffen sollten, ist unwahrscheinlich. 15²⁷ schreibt *I*^{a1} quoniam si, *m* si enim. $\mathfrak{H}$ nam si für εἰ γὰρ (so auch *I*^{a1026ff}); Entscheidung unmöglich. 16¹⁸ schreibt *I-H-K* und *m* τω $\overline{\omega}$ ἡμῶν $\overline{\chi\omega}$, $\mathfrak{H}$ Christo domino nostro, *d-g* domino et (*g* om et) Christo nostro. Das Wahrscheinlichste ist, dass in der Vorlage von *I*^{a1} die $\mathfrak{H}$ -Lesart eingetragen war, der Schreiber von *I*^{a1} die Eintragung missverstanden und d. Chr. n. geschrieben, *d* diese Lesart durch Addition von et verständlicher zu machen gesucht hat, die it-Lesart aber in *m* erhalten ist.

3. Scheidet man die gekennzeichneten Sonderleistungen der it-Zeugen und die soeben und § 513 besprochenen problematischen it-Lesarten aus, so bleibt ein lateinischer Text zurück, der von *I-H-K* nicht weiter abweicht, als Einzelzeugen es stets zu tun pflegen. Die meisten Abweichungen teilt der lateinische *I*^{a1}-Text überdies mit dem griechischen Text, so dass sie (vgl die Beobachtungen S. 1942) eventuell in dem vom Schöpfer von *I*^{a1} verwendeten lateinischen Archetyp gar nicht standen, sondern aus dem griechischen Text, dem er beigelegt wurde, erst eingetragen worden sind. Zunächst treten zu den § 511, 3 zusammengestellten, in der ganzen lateinischen Überlieferung festgehaltenen, noch folgende *I*^{a1} resp it eigentümliche Paralleleinwirkungen: 2¹⁶ add του $\overline{\omega}$ ἡμῶν, 3²⁰ ~ ου δικαιωθησεται ἐξ ἔργων νομου (Ga 2¹⁶), 5⁹ om οὖν (10) *H*²⁵⁷ *K*⁵⁰⁰ Ir Or, 11 add τουτο p δε (Ac 19²⁷), 6¹¹ om τω $\overline{\omega}$ ἡμῶν (3 82) *H*²¹ δ^4 *I*^a₂₃₅₅ sy^h, 16 add ἡ a ουκ (1 K 6⁹), 7¹⁵ om τουτο¹ (19), 9¹ add lū p $\overline{\chi\omega}$ (8 39), 12¹⁷ των l παντων (Lk 12⁹), 14³ ο δε μη l και ο μη (2) *H*^{21-2*} δ^3 δ^4 *I*^a₂₄₅₃₋₁₇₃ Kl^a Ωρ go (*I*^{a1028f} ουδε ο μη, *f-g* neque qui ist griechische Stilverbesserung, der *f-g* assimiliert wurde), 11 ~ εξομολογησεται πασα γλωσσα (Jes 45²³) w r *H*²¹ Ωρ, 15⁸ add lū a $\overline{\chi\omega}$ (6, w wie *K*, ~ p $\overline{\chi\omega}$ 7, r om $\overline{\chi\omega}$) *H*¹⁰³ *I*^a_{254 357 359} *I*^b₁₆₁ δ^2 _{60f} δ^3 ₆₀ δ^5 ₀₇ *I*^c_{208f} 466 sy, 11 add λεγει p παλιν (10) w r *H*²¹ *I*^a₇₀ δ^2 ₅₄ *I*^c_{208f} δ^2 ₅₉ sy, 16² ~ προσδεξητε αυτην (Phi 2²⁹) *H*²¹⁻³ *I*^a₂₃₀₀, 16³ add και την κατ οικον αυτων εκκλησιαν p lū (vgl 5). Dass hier nicht überall, wo die Stelle nur in *I*^{a1} erhalten ist, der griechische den lateinischen Text beeinflusst hat, wird dadurch erwiesen, dass w r, wo sie vorhanden sind, die Paralleleinwirkung auch bieten. Danach dürfte auch sonst mehrfach, fast mit Sicherheit wenigstens da, wo die Lesart in der griechischen Überlieferung ausser in *I*^{a1} nicht begegnet, der lateinische Text die Parallelesart in *I*^{a1} gebracht haben (vgl S. 1946f). Dies um so sicherer, als sich auch Paralleleinwirkungen im lateinischen Text finden, die im griechischen fehlen: 3²⁶ add Christi a Jesu (24; om lū $\overline{\chi\omega}$ *I*^a₁₀₂₈ g, Christi p Jesu nach 22 $\mathfrak{H}$ *I*^c₁₅₈ Or Θδτ), 4¹⁹ om ηδη (Hb 11¹²) gg *I*^{a1026} mit *H*²¹ *I*^b_{78f} sy p h* Ωρ (letzterer wohl sicher die Quelle für die griechischen und syrischen Zeugen; ob aber auch für *I*^{a1}?). Einige Paralleleinwirkungen teilt *I*^{a1} mit *K*: 1²⁴ add και p διο (15 22 Phi 2⁹) sy^h gg m $\mathfrak{H}$, 11¹³ γὰρ l δε (1 Th 4¹³), 26 add et a avertat (*I*^{a1028f} αποστρεψαι l -ψει ohne και; Jes 59²⁰), 13¹¹ ἡμας (11 b). Wieder bleibt es unentscheidbar, ob diese Lesarten it oder nur *I*^{a1} zugehören. Nach den § 511 gemachten Beobachtungen ist das Erstere wohl möglich. Da aber *I*^{a1026ff} viele *K*-Lesarten aufgenommen hat und *d-f-g*, wie wir wissen, nicht selten *I*^{a1026ff} angepasst ist, erscheint das Letztere wahrscheinlicher.

Auch ohne Konkurrenz von Parallelen finden sich Berührungen mit *K*: 12² συσχηματιζεσθε . . μεταμορφουσθε l -σθαι (gg *I*^{a1026ff}); 1²⁹ schreibt *I*^{a1} κακια (malitia) πορνεια πλεονεξια, *I-H-K* πορνεια πλεονεξια κακια (~ κακια πλεον. *H*²² δ^4 *I*^a₂₆₄ δ^3 ₅₅ sy p Ωρ, wohl alles Ωρ-Einfluss), *K* add πορνεια a πορνεια. *I*^{a1} setzt also die *K*-Addition an Stelle von πορνεια und ändert die Wortstellung, wobei die Parallele κακια πορνεια (1 K 5⁸), die auch *H*²³ δ^4 ₈ δ^6 eindrang, eingewirkt haben kann. Ist letzteres zuerst erfolgt, so dürfte das in *K* addierte πορνεια in der Vorlage über κακια πο-

νῆριζ πλεον. übergeschrieben gewesen sein; dasselbe kann in der Quelle von *K* der Fall gewesen sein. Ob dann *K* oder *I^{al}* das suprascriptum richtig gedeutet hat, ist unentscheidbar. Diese doch verhältnismässig seltenen Berührungen zwischen *I^{al}* und *K* legen aber dieselbe Vermutung nahe, die S. 2009 ausgeführt war, dass auf *K* und den altlateinischen Text dieselbe alte Quelle eingewirkt hat.

Diese Vermutung drängt sich um so stärker auf, da man auf *I*-Lesarten ganz selten stösst. Von den § 511, 2 aufgezählten, der ganzen lateinischen Überlieferung gemeinsamen vier *I*-Lesarten in Rm (dazu eine einzige in *I K*) decken sich zwei mit Parallelen, δε 1 τε und υμων 1 ημων sind so häufige Vertauschungen, dass sie nichts beweisen. Dazu kommt in *I^{al}* allein 169 $\bar{\omega}$ 1 $\bar{\chi}\bar{\omega}$ (8), wieder eine Parallellesart, und die Omission von 11 13 μεν, die übrigens nur *I^a* 70 164 δ 157 172 173 δ 180-δ 202-216 δ 305 *I^b* 171 365* *I^c* 174 teilen, eine in den lateinischen Texten häufig wiederkehrende Erscheinung.

Endlich finden sich neben den § 511, 4 gesammelten, auch in § festgehaltenen, noch folgende Sonderlesarten: 1 13 ουκ οιομαι 1 ου θελω, 2 25 (*f·g* vac) om γαρ *I^a* δ 180 δ 305 352 *O* 66, 5 12 ~ εις τον κοσμον (add hunc) η αμαρτια, om ο θανατος² *I^c* 208f sy^{h*} Kl^a Ωρ^{1:5}, 16 om γαρ (gg *I^a* 102b) *I^a* 357 *I^c* 69 468f, 6 11 om μεν (*d m r*), 12 αυτη 1 ταις επιθυμiais αυτου, 16 om εις θανατον (nur *I^a* 1028f) sy^p, 7 12 est 1 εγενετο (*I^a* 1028f om εγενετο), 8 9 ~ non estis in carne (*g m gg d*), 23 om και ημεις² *I^a* 1026fff, om και *d·g* (om και αυτοι ημεις *f*, om ημεις *h*), om υιοθεσιαν, 38 αγγελος 1 -οι Ambr^{1:3} Aug Ambrst 60, 10 20 om αποτολμα και (vgl 16), 11 17 om της ριζης (της ∩ της), 12 11 καιρω 1 $\bar{\omega}$ *I^a* 2453 (Cyp temporibus), 13 μνεταις 1 χρεταις Ambrst, 14 ευλογειτε ∩ ευλογειτε (in der Vorlage von *I^a* 1026 -d muss ευλογειτε τους διωκοντας υμας an den Rand gesetzt worden sein; denn es ist dort nach ευλογειτε και μη καταρασθε eingestellt), 13 1 πασαις εξουσαις . . υποτασσεσθε 1 πασα ψυχη εξουσαις . . υποτασσεσθω (auch fu ha Ir Ambrst), 5 om αναγκη, subditi estote (*I^a* 1026fff -οθαι), 10 δε 1 ουν, 14 om και, 14 10 add εν τω μη εσθιεν p σου² (gg *w*), 15 14 ~ αδελφοι om μου p υμων, om και αυτοι *I^a* 367, add και a πεπληρωμενοι, ~ αλληλους δυναμενοι (om και) exc *d*, 19 add αυτου p δυναμει, 19 ~ πεπληρωσθαι (1 πεπληρωκεναι) p ωστε, om με, ~ μεχρι του Ιλλυρικου και κυκλω, 20 ~ οπου ουκ (nur *d* non ubi), 24 om γαρ (1026f add γαρ), 26 ~ των εν Ιερ. αγων, 27 om ευδοκησαν και, 32 Xū lū 1 θεου *H* δ 2* (~ lū Xū), 16 1 om δε, 2 in quocunque 1 εν ω αν . . πραγματι, 2 ~ εμου και αλλων προστατις εγενηθη 1 προστ. πολλων εγενηθη και εμου αυτου, 7 om και, 16 om ασπαζονται — Xū, 17 add λεγοντας η α ποιουντας, 19 και θελω 1 θελω δε, om μεν *h* *H* δ 1 δ 6 bo *I^a* 175 δ 180-δ 202-216 *I^b* δ 260 *I^c* 208f δ 259 Kl^a Ωρ (gehört eigentlich in § 511 S. 2010, wo es übersehen worden ist), 20 om η χαρις — υμων, 21 add και αι εκκλησιαν πασαι του Xū (vgl 16b). Nicht für alle diese Lesarten steht die Zugehörigkeit zu it fest. Sicher ist dies nur, wo ausser *I^{al}* noch andere it-Codd oder vorhieronimianische Väter die Variante vertreten; höchst wahrscheinlich, wo *I^a* 1026ff sie nicht teilen. Wo sie aber nur der lateinische und griechische *I^{al}*-Text bietet, und das trifft zu für die Varianten in 1 13 25 5 12 16 7 12 8 23 10 20 11 17 12 14 14 10 15 19 20 24 32 16 1 2 7 16 21, da ist es unentscheidbar, ob die Lesart nicht aus dem griechischen *I^{al}*-Text erst in den lateinischen Begleiter herübergenommen worden ist. Aber selbst wenn sie alle it angehören, sie nötigen nicht zu der Annahme, dass der altlateinischen Übersetzung ein von *I-H-K* abweichender griechischer Text zu Grund liege. Doch schliesst dies die mehrfach hervorgehobene Möglichkeit, ja Wahrscheinlichkeit nicht aus, dass daneben eine griechische Textgestalt vorhanden war und gelegentlich auf it einwirkte.

515. Der afrikanische Text. Dass ein von it abweichender Text in Afrika zur Zeit Cyprians im Gebrauch war, beweisen die Citate Cyprians und gelegentlich anderer afrikanischer vor-

hieronymianischer Väter, aus denen H. v. Soden („Das lat NT in Afrika z. Z. Cyprians“ 1909) den vorhandenen Text, in Rm 64, 1 K 101, 2 K 23, Ga 27, Eph 37, Phi 15, Ko 13, 1 Th 5, 2 Th 5, 1 T 21, 2 T 22, Ti 6 Verse, festgestellt hat. Textcodd existieren leider keine. Die Frage, ob und in wie weit dieser af-Text mit dem it-Text trotz der starken durchgehenden Divergenzen etwa doch eine gemeinsame Grundlage teilt, kann hier nicht verfolgt werden. Die folgenden Listen ignorieren daher alle Übersetzungsvarianten zwischen af und it, und beschränken sich auf Varianten, die auch im Griechischen solche sind. Für unsern Zweck genügt es, auch diesen af-Text mit *I-H-K* zu confrontieren.

Mehrmals teilt *m* (s. § 513f) seine Varianten, gelegentlich auch ein anderer it-Codex, also dasselbe sporadische Eindringen von af in it-Zeugen, das wir in Evv beobachteten (s. § 359). Häufiger findet sich die af-Lesart schon in Tert. Da Tert, wie der nächste Paragraph zeigen wird, aber schwerlich schon den af-Text benutzte, so hat sich wohl in diesen Fällen af an Tert angeschlossen. Diese Stellen sollen darum bei Tert Erwähnung finden.

1. Zunächst seien die ausschliesslich in Cyp sich findenden Abweichungen von *I-H-K* aufgezählt, weil sie als verdächtig, nur Cyprian und nicht dem af-Text zugehören, aus den weiteren Erwägungen auszuschliessen sind (wo ausser *d-g* § noch andere lateinische Zeugen vorhanden sind, sollen sie angeführt werden): Rm 14¹³ μη 1 μηκει gg *m r*, 1 K 7⁴ om δε (syP) gg *r*, 6 om δε gg *r*, 34 sic 1 και μεμερισται gg *m*, 88 om ημας, 102 add και α εν¹, 6 add παντα p δε (11) gg Tert, 13 om qui (ος p θεος; muss also wohl aus einer griechischen Vorlage stammen), 1125 add ελαβεν α λεγων (23), ~ εστιν η καινη διαθηκη, 1226 ~ μελος εν, και τα αλλα 1 παντα¹², 134 add η αγαπη α χρηστευεται gg *m*, 1435 si quae autem quid 1 ει δε τι, 42 add σωμα p σπειρεται¹ (44) gg *m r* Tert, 48 add εκεινος p οιος gg Tert, 2 K 3¹⁶ mox 1 ηνκα, 510 add αυτου p σωματος gg Tert, 813 ουδε 1 ου γαρ, 1220 add προς υμας p ελθων (1 K 21) gg *r* Tert, 21 ακαθαρσαις κτλ 1 -ια gg Tert, Ga 4¹⁶ om υμων, 520 add φονοι α εχθραι (21 K), provocaciones simulates 1 επιθειας, 22 f om χρηστοτης, Eph 4⁴ ~ εκληθητε και (H^{δ1} 257 I^a 2156* 2268 2459 syP om και), 531 om και προσκολλ. προς την γυναικα (et ~ et) M^p, 612 και 1 προς², 13 om του θεου, ινα 1 και, Phi 2⁴ ~ υπερυψωσεν αυτον A^θ, 14 add pro dilectione α ποιεите, 21 om I⁵ (K stellt um) K⁵, 418 add και α ευαρεστον, Ko 1¹⁵ add και α πρωτοτοκος, 211 add αλλ α εν τη περιτομη του X⁵, 34 add δε p οταν, 5 add exponentes α πορνειαν, om παθος, add και α επιθυμιαν, 2 Th 3⁶ om υμιν I^c 174.

2. Auch von folgenden Lesarten, die nur noch irgend ein it-Cod mit Cyp teilt, muss offen bleiben, ob sie nicht Cyp-Sonderlesarten und aus dem viel gelesenen Cyprian in den it-Cod eingetragen sind: Rm 12⁶ διο και 1 δια τουτο (24 1522) *m* (doch nur διο), 59 ~ νυν δικαιοθεντες (vgl 11 321) *m*, 1 K 7⁵ om ητε (K συνερ-χηθη 1 ητε) *d* gg *g r*, 34 add τουτου (31^a) *m*, Eph 6¹⁴ om και (1 Th 58) *d*, 2 Th 3⁶ om ημων (Ac 928) *d* I^a 1026*-1027* H^{δ1} gg *g m*, 1 T 6⁹ om ανοητους *m* gg *d-g r*, 2 T 2⁴ add τω θεω p στρατευομενος *g*. Zufall dürfte bei der völligen Isolierung folgendes Zusammentreffen sein: Rm 13¹³ ερσαι 1 -δ¹ (2 K 1220 Ga 520) H^{δ1} K^l Amb^r, add εν α ερ. dieselben, 1 K 7³ om δε (22) H^{δ4} Ω^p, 5 om υμων H^{δ1} gg *r*, 1226 et 1 ειτε¹ H¹⁰³. Nur mit I^a 1026^{iff} § ordnet Cyp 2 Th 3⁶ ~ περιπατ. ατακτως (11) gg *d-g m* Tert.

3. Aber sieht man auch von diesen Lesarten ab, so bleiben der auffallenden Erscheinungen noch genug. Zunächst eine Reihe Berührungen mit *K*, ganz analog den für it und *§* nachgewiesenen (§ 511, 1, 514 S. 2019f), von denen af einige, die hier noch einmal erwähnt seien, auch aufweist: Rm 8¹⁴ ~ εἰσιν υἱοὶ θεοῦ Ir *K*² Ωρ gg *d m* (v. θ. et.) *g* (v. et. θ.), 11²¹ add μη πῶς α οὐδε Ir *d-g*, 1 K 1²⁰ add τούτου p κόσμου (20^a) *g m r* Tert^{1:1}, 3³ add καὶ διχοστασιαι (Ga 5²⁰) Ir *d-g m gg r*, 6² om η Tert, 11 om ημων *d m* Tert gg *r*, 7³⁴ om η αἰσος p η γυνη *m*, 12²⁶ add εν Cyp p, *K d-g* α μελος² (26^a), 13⁸ καυθισομαι *d-g m* Tert, 14³⁴ add υμων Mr *d-g* Tert, Ga 5¹⁷ ~ ἀντικεινται ἀλλήλοις sy bo, om αν, 19 add μοιχεται α πορνειαι (1 πορνεια) Ir Ωρ Aug^{1:1} Luc Ambrst (*d K* -ετα), 24 om Ιῷ *d-g* Tert, Eph 4⁶ add ημιν p πασιν Mr lat sy, Phi 1⁸ om οτι *d*, Ko 3³ add υμων p μελη (Rm 6¹³ 19) *d-g*, 2 Th 2¹¹ πεμφει (Jo 14²⁶) *d-g*, 1 T 5²⁰ om δε *r gg d-g*, 2 T 2¹² αρνουμεθα 1-νησομεθα (12^a 13) *d (g hiat)*. Auch hier, wie bei den Gemeinsamkeiten von lat oder it mit *K*, drängt sich, da eine Einwirkung von af auf *K* ganz ausgeschlossen scheint, die Vermutung einer gemeinsamen Quelle auf, die, da mehrfach it mit af diese *K*-Lesarten teilt, in beiden Fällen dieselbe sein muss.

4. Daneben finden sich Sonderlesarten, die af mit it gemeinsam sind (nur die *d-g* zur Seite tretenden it-Zeugen werden genannt, unter den griechischen Zeugen wird *Iat*, das mehrmals die Lesart aufgenommen hat, ignoriert): Rm 2¹⁶ om μου Mr gg *m*, 14¹² om τω θεω (Hb 13¹⁷) *r H*^{δ1} Ib⁷⁸ Tert gg *d w* (bei Cyp nur Anspielung), 1 K 1¹⁸ om ημιν *r Mr* fu Ir^{1:1} Ambrst Ib^{δ356}, 21 om γαρ (22) Mr Ia^{δ353} *r gg d*, 22 om δη και Mr gg *r*, 24 om τε lat, 33 ~ εστε σαρκικοι (2) *r gg m*, 61 ~ προς τον ετερον α πραγμα *r Ia*^{δ157 367} H^{δ6}, 7 om ουν *r H*^{δ2*} δ48 Ia³⁵⁹ Ib³⁶⁵⁻³⁹⁸, 9 ~ βασιλειαν του θεου (10 15⁵⁰) *r Ir* Tert *§*, ουτε 1 ου α μεθυστοι (10^a) *r § H*^{δ1} Aθ gg *m*, 15 ~ μελη πορνης (11^a) *r m* Ir Tert *§*, 16 om φησιν Mr² *m r* Tert H^{δ4} gg *d-g*, 20 add et portate p δοξασατε Mr Tert (tollite) *m gg d r*, 7¹¹ om και *m gg d*, 8¹³ om μου bis, 9²² om ως *§ gg g*, 10³³ ~ πασιν παντα Tert Aug Ambrst Or² gg Ωρ², 11¹⁹ om εν υμιν¹ Tert, 23 εν η νυκτι, 13¹² om γαρ Ωρ H³ Tert, 14³⁰ om δε, 2 K 3¹⁴ om γαρ Mr, 9⁶ εν ευλογια 1 επ -ταις *m* Or Aug Ambrst, 11¹⁴ ως 1 εις (15) *m r*, 12⁹ om μου p δυναμεις H^{δ1-2*} δ4 Mr Ip Ir Tert Or gg Ωρ, Ga 1⁸ om υμιν (*K* stellt um) Mr Tert gg *d*, 4¹⁶ add εγω α εχθρος, 5¹⁷ γαρ 1 δε (p ταυτα) *§ H*^{δ1-2*} δ48 bo Ky^{1:1}, 23 add αγνεια p εγκρατεια *§ Ir* Or: Ωρ Ambrst, Eph 4²⁴ και αληθεια 1 της -ας (59) *m* Tert, 29 πιστεως 1 χρειας *m § Ia*^{65ff}, 31 ~ οργη και θυμος (Rm 2⁸ Ko 3⁸) Tert *m H*⁷⁴ Ia^{101 1066 359-δ505}, 5¹⁵ add ο εστιν ειδωλολατρια (Ko 3⁵), 6¹ om εν ζω H^{δ1} Mr, 6⁹ ~ και υμων και αυτων *m gg g* Imehrfach, 12 om στηναι, om ουν, 17 om δεξασθε Mr, Phi 2¹¹ om Χε *m gg d*, 15 ητε 1 γενησθε (110) *§ Or* Victorin Ambrst H^{δ4}, 3²⁰ autem 1 γαρ *m gg d Kl*² Ωρ Ia^{172 200} sy p hm, 4¹⁸ add πεμφθεντα p παρ υμων *r § sy p*, Ko 3⁴ υμων *I H* (gg *I-H-K*), 1 Th 5³ om δε Tert Ir Or go H^{δ2*} δ4 δ48 sy p, 1 T 6⁹ τον ανθρωπον 1 τους -ους *m r*, 2 T 3² om γαρ *m gg g Ia*⁶⁵.

Überblickt man diese Varianten, so schürzt sich das Problem, auf das wir schon öfters gestossen, aufs neue: wo mögen sie herkommen, so alt und doch von *H* und *I* abgelehnt, von *K* nur zum kleineren Teil vertreten? Und wenn af und it selbständige Übersetzungen sind, was nach den Untersuchungen Hans v. Sodens a. a. O. nicht bezweifelt werden kann, wie kommen sie zu so vielen gemeinsamen Abweichungen von *I-H-K*? Von diesen af mit *K* oder mit it gemeinsamen Sonderlesarten ab-

gesehen, deckt sich aber auch der af zu Grund liegende griechische Text mit *I-H-K*; denn die wenigen unter 1 und 2 zusammengestellten Sonderlesarten überschreiten an Zahl und Charakter das bei Citaten übliche Mass nicht.

516. Tertullian's Text (nach Rönsch, das NT Tertullian's 1871). So schmerzlich es ist, dass noch immer keine den Anforderungen der Gegenwart an die Genauigkeit des Textes genügende Ausgabe der Werke Tertullian's vorhanden ist, für die Fragen, die uns hier interessieren, sind etwaige kleine Verbesserungen des bis jetzt bekannten Textes ohne wesentliche Bedeutung; sie könnten nur die folgenden Listen um einige Nummern vermindern oder vermehren. Dies gefährdet aber in keiner Weise das Resultat.

Ausgeschlossen aus dem Material müssen die aus der Schrift gegen Marcion stammenden Citate bleiben, da sie grundsätzlich den Text Marcions bieten, um Marcion mit Marcion zu widerlegen.

1. Es kann kaum zweifelhaft sein, dass Tertullian mit einem griechischen Paulus-Text arbeitet, den er von Fall zu Fall ins Lateinische überträgt. Keinenfalls benützt er eine für ihn autoritative Übersetzung. Aber die im Folgenden gesammelten Übersetzungsvarianten bei mehrfach citirten Stellen mit völlig einheitlich überliefertem griechischen Text schliessen es beinahe sicher aus, dass ihm überhaupt eine Übersetzung vorlag. Ja er schwankt in der Methode der Übertragung zwischen möglichst engem Anschluss an den griechischen Ausdruck und dem besseren Latein.

Schon in den blossen Formwörtern wechselt er in der Wiedergabe fast immer, wo die lateinische Sprache eine verschiedene Wiedergabe zur Wahl stellt: So übersetzt er an verschiedenen Stellen Rm 2²⁴ δι υμας mit propter vos und vestri causa, 6³ ωσπερ mit sicut und quemadmodum, 11 ουτως mit ita und sic, εν Χω Ιω mit per Christum Jesum und in Christo Jesu, 8¹⁷ συνδοξασθωμεν mit conglorificemur und cum illo glorificemur, 12¹⁷ μηδενι mit nulli und nemini, 1 K 5¹¹ τω τοιουτω mit eiusmodi und talibus, 7¹ περι δε ων mit de quibus autem und de his autem quae, 7² δε mit sed und autem, 14 τα του κυ mit ea quae sunt domini und dominica, 28 δε mit tamen und verumtamen, 29 ως mit ac si und quasi, 39 εφ οσον χρονον mit quamdiu und in quantum tempus, 8⁵ και γαρ mit sed etsi nam et, nam etsi, 9⁴ ου μη mit non enim, nonne enim und aut non, 15²⁵ αχρι ου mit usque dum und donec, 41 αστηρ γαρ mit et stella enim, quia et stella, ideo et stella, 46 πρωτον mit primum und primo, επειτα mit postea und dehinc, 50 οτι mit quod und quia, 53 τουτο mit hoc und istud, 2 K 2⁶ τω τοιουτω mit eiusmodi homini und tali, 4¹⁶ ημερα και ημερα mit die et die und de die et die, 17 γαρ mit enim und nam, Ga 1⁸ και εαν mit etsi, etiamsi, licet, 3¹⁶ ως mit quasi und tanquam, 4⁴ οτε δε mit at ubi und cum autem, Eph 2¹³ εγγυς mit proximi und prope, 5¹ αντι τουτου mit propter hoc und propterea, Phi 3¹⁵ ει τι mit si quid und si qua, 1 Th 4¹⁷ επειτα mit deinde und dehinc, αυτοις mit illis und ipsis.

Auch die syntaktischen Formen werden verschieden wiedergegeben. So findet sich Rm 11³⁴ consiliarius eius, cons. ei, illi cons. für συμβουλος αυτου, 14⁴ qui judicas und ut judicas für ο κρινων, 1 K 1²¹ quoniam non intellexit und non agnoscentes für επειδη ουκ εγνω, 2¹¹ quae sunt in deo, quae sint in deo, quae sunt

dei für τα του θεου, 316 vos . . esse und quod . . sitis für οτι . . εστε, 1523 sub pedibus und sub pedes, 2 K 26 quae a multis und quae a multis fit, 2 K 418 quae enim videntur temporalia und quae enim vid. temp. sunt, Ga 16 quod . . transferimini und vos . . transferri für οτι μετατιθεσθε, 36 iustitiae deputatus ab illo est, deputatum est ei in iustitiam, deputatum est iustitiae für ελογισθη αυτω εις δικαιοσυνην, Ga 316 pluribus . . uni und de pluribus . . de uno für επι πολλων . . εφ ενος.

Desgleichen wechseln gelegentlich in der Übersetzung Modus, Tempus, Numerus: Rm 521 ut . . regnaret und ut . . regnet für ινα βασιλευση, 65 sumus und fuerimus für γεγοναμεν, 813 vivitis und vixeritis für ζησεσθε, 1 K 728 deliquisti und delinques für ημαρτες, 85 caelis . . terris und caelo . . terra für ουρανω . . γης, 107 manducavit . . bibit . . surrexerunt und manducaverat . . biberat . . surrexerat für φαγειν κτλ., Eph 58 fuistis und eratis für ητε, 31 adglutinabit se und adglutinabitur für προσκολληθησεται, 2 Th 210 ut salvi essent und ut s. fierent für εις το σωθηναι αυτους.

Könnte dies alles zur Not auch aus gedächtnismässigem Citiren sich erklären, zumal Tertullian, wie nachher zu zeigen sein wird, auch sonst Proben ablegt, dass er sich nicht immer allzu peinlich an den Wortlaut hält, so beweist die Mehrzahl der die Begriffswörter betreffenden Übersetzungswechsel, dass deren lateinische Wiedergabe noch in keiner Weise fixirt war. Begegnet es ihm doch, dass er 1 K 124 zweimal kurz nach einander schreibt: Christus sophia et virtus dei, obgleich er sonst stets σοφια mit sapientia übersetzt, womit er verrät, wie sehr ihm noch der griechische Klang für solche feierliche Bekenntnissätze im Ohr liegt. So schreibt er Rm 521 peccatum und delictum für η αμαρτια, 65 consati und complantati für συμψυτοι, 619 sanctimonium und sanctificium für αγιασμος, 1217 rependere, reddere, retribuere für αποδιδοναι, 19 vindicta und defensa für εκδικησις, vindicabo und defendam für ανταποδωσω, 1 K 120 saeculi und mundi für κοσμου, 25 infirmum und invalidum für το ασθενες, fortius und validius für ισχυροτερον, 316 non scitis und nescitis für ουκ οιδατε, habitare und inhabitare für οικειν, 618 fornicari und adulterari für πορνευειν, peccare und delinquere für αμαρτανειν, 71 contingere und attingere für απτεσθαι, 727 junctus, obligatus, vinctus es für δεδεσσαι, 728 duxeris und acceperis für γαμησις, 34 sollicita est und cogitat für μεριμνα, conjugii und viro für ανδρι, 95 uxores und mulieres für γυναικας, 1011 aevorum und saeculorum für αιωνων, 1525 pedes ipsius, p. eius, pedibus suis für ποδας αυτου, 39 congressus mali und confabulationes malae für ομιλια κακαι, 42f seritur und seminatur für σπειρεται, honestate und gloria für δοξη, 47 de humo terrenus, de terrae limo, de terra choicus für εκ γης χοικος, 48f choicus qui de terra, terrenus für χοικος, qui de caelo, caelestis, supercaelestis für επουρανιος, 50 possidebunt, consequentur, possidere non possunt, consequi non possunt für κληρονομησαι ου δυνανται, 52 demutabimur und mutabimur für αλλαγησομεθα, 53 incorruptionem und incorruptelam für αφθαρσιαν, 2 K 26 sufficiat und satis est für ικανον, 416 corrumpitur und vitiatur für διαφθειρεται, 615 consonantia und communio für συμφωνησις, 17 discedite und excedite für εξελθατε, attigeritis und tetigeritis für απτεσθε, Ga 313 qui pependerit in ligno und in ligno suspensus für ο κεκραμενος επι ξυλου, 44 evenit impleri tempus und tempus expletum est für ηλθεν το πληρωμα του χρονου, 426 superna hierusalem und hier. quae sursum est für η ανω ιερουσαλημ, 59 consparsionem und massam für ψυραμα, 62 sustinetes und portate für βασταζετε, 9 bonum facientes und bene facientes für καλον ποιουντες, non fatigemur und ne taedeat für μη εγκαχωμεν, Eph 27 iracundiae und irae für οργης, 531 uxori und mulieri für γυναικι, 612 munditenentes potestates, mundi potestates, mundipotentes für κοσμοκρατορες, 12 nequitia, iniquitas, molitia für πονηρια, 15 paratura und praeparatio für ετοιμασια, 16 clypeus und scutum für θυρεος, 17 ensis und gladius für μαχαира, Phi 26 esse se aequalem und parari für το ειναι ισα.

314 se extendere, extendi, porrigi für επεκτείνεσθαι, 14 brabium und palma für βραβειον, 20 municipatus und politia für πολιτευμα, 1 Th 215 qui interfecerunt und qui interemerunt für των αποκτειναντων, 43 sanctificatio und sanctimonia für αγιασμος, fornicatio und stuprum für πορνεια, 4 possidere und tractare für κτασθαι, rapiemur, tollemur, auferemur für αρπαγησομεθα, 521 tenere und sectari für κατεχειν, 23 in adventu und in praesentia für εν τη παρουσια, 2 Th 24 extollens se super omne und qui superextollitur in omne für υπεραιρομενος επι παντα, uti sedeat und concessurus für καθισαι, adfirmans deum se, deum se iactaturus, deum se adseveraturus für αποδεικνυντα εαυτον οτι εστιν θεος, 11 fallacia und error für πλανη, 1 T 120 uti disciplinam acciperent non blasphemandi, ut emendarentur non blasphemare, erudiri blasphemandum non esse für ινα παιδευθωσιν μη βλασφημειν, 25 mediator und sequester für μεσιτης, 522 nemini cito imponas und ne facile imposueris für ταχως μηδενι επιτιθει, neque communices delictis alienis und ne participes aliena delicta für μηδε κοινωνει αμαρτιας αλλοτριαις.

Aber auch die häufigen, mehrfach unverkennbar rhetorisch veranlassten Wechsel in der Wortstellung sprechen gegen einen dem Tertullian geläufigen lateinischen Text. Es sei nur eine kleine Auswahl notirt: Rm 64 Christus resurrexit und surrexit Christus für ηγερθη Χς, 11 vosmet ipsos mortuos quidem und mortuos quidem vos für εαυτους νεκρους μεν, 1219 mihi vindictam und vindictam mihi für εμοι εκδικησις, 144 alienum servum judicas und s. j. a. für ο κρινων αλλοτριον οικετην, 1 K 121 dei sapientia und sapientia dei für σοφια του θεου, 712 uxorem habet infidelem und inf. h. u. für γυναικα εχει απιστον, 1551 momentaneo motu oculi, mom. oculi motu, oculi mom. motu für εν ριπη οφθαλμου, 2 K 416 exterior homo noster und homo noster exterior, Ga 410 dies . . menses . . tempora und tempora . . dies . . menses, 521 sunt hereditate consecuturi und s. consecuturi hereditate für κληρονομησουσιν.

2. Tertullian gibt bei seinen Citaten nicht peinlich genau den Wortlaut wieder.

Namentlich lässt er für seine Zwecke bedeutungslose Worte gern aus; ist eine Stelle mehrfach citirt, so fehlt das Wort oft nur in dem einen Citat; solche Fälle aufzuzählen ist zwecklos. Dagegen seien solche Omissionen, wo sie nicht durch Tert selbst an anderer Stelle wieder gut gemacht sind, wenigstens für Rm 1 K hier aufgezählt: Rm 64 δια — πρς, 13 τω θεω² 1 C 174, 21 τοτε, 72 νομω, 811 εκ νεκρων, 32 παντων 1 B²⁶⁰ K²³⁷⁶, 36 οτι, 38 ουτε³ — ουτε α δυναμεις, 1133 και γνωσεως (auch Mp), 1 K 47 om και 1 B⁴⁵⁹, 19 προς υμας, 611 αλλ εδικαιωθητε, 734 τα του κοσμου H⁸¹, 1518 αρα. Partikeln im Anfang des Citats fehlen natürlich häufiger. Auch Wortumstellungen finden sich mehrfach, sind aber nach den unter 1 nachgewiesenen Differenzen in der Wortstellung bei wiederholten Citaten mit ziemlicher Sicherheit nicht der griechischen Vorlage zuzuschreiben, z. B. Rm 224 δι υμας α το ονομα (auch Mp), 611 πλεοναση η χαρις (vgl 520), 73 ετερω ανδρι usw.

Häufig drängen sich auch Parallelstellen ein: Rm 53 καυχωμενοι 1 -μεθα (11) Ωρ H⁸¹ δ3 162 1 A¹⁷² δ180-2202-216 1 C 174 (bei den Griechen aus Ωρ eingedrungen), 619 add και p ουτως (513 uö), 76 add θεω p δουλευειν (1 Th 19), 811 Ιν 1 Xv, 1 K 127 την σοφian 1 τους σοφους (nach 19 f)^{2:1}, 322 add εστιν p υμων (21) Ωρ^{1:1}, 419 επιτρεπη 1 θεληση (Hb 63), 2 K 410 ~ φανερωθη εν κτλ (11) H⁸⁴, Xv 1 του, 510 add Ιν p Xv, Ga 15 om Xv p εν χαριτι (auch Mp), Eph 612 ~ σαρχα και αιμα (1 K 1550 Ga 116), Phi 123 ~ω 1 Xw (1 Th 417), 2 Th 22 obsecro 1 ερωτωμεν (1 K 110 uö), 2 T 211 add Xw p συναπεθανομεν (Rm 63 Ko 220). Mehrmals wirkt, wenn dasselbe Citat sich wiederholt, nur einmal die Reminiszenz ein; so Rm 521 om αιωνιον p ζωην (710), 521 om τον κυριον ημων p Ιν Xv (17), 1 K 120 add τουτου p κοσμου (20^a) K Cyp.

1 K 319 om τουτου p κοσμου (120), 49 add τουτω p κοσμο, 739 αποθανη 1 κοιμηθη (Rm 73), 2 K 411 αυτου 1 Iū (Rm 510).

Auch Sonderlesarten, die durch ihre Isolirung sich als willkürlich erweisen, finden sich, wenn auch selten: Rm 811 si deus 1 ος γε m, 134 ουν 1 γαρ, 1 K 127 sapientiam 1 τους σοφους (5:2) Mr?, 421 add και a τι, 713 add πιστη a γυνη, 115 και 1 η, 1515 γαρ 1 δε και, 2 K 29 οτι 1 ει, 411 ει 1 αει Ir I^a459 syP, 71 ταυτην την επαγγελιαν, Phi 120 θς 1 Xς, 1 Th 416 add και a εν², 1 T 22 et pro principibus et potestatibus 1 και παντων των εν υπεροχη οντων. Dass diese Abweichungen von *I-H-K* keinen andern griechischen Text beweisen, zeigen die Fälle, wo Tert dieselbe Stelle zweimal citirt und nur einmal von *I-H-K* abweicht, z. B. Rm 63 qui und quicunque für οσοι, 11 add γαρ p ουτως, 811 Iū 1 Xū, εγερει 1 ζωοποιησει, 1134 et 1 aut (η)^{2:2}, 1 K 316 ο ζς 1 το πνλ θς, 17 ος (qui) 1 ει τις, Ga 69 δε 1 γαρ.

Einige solcher Sonderlesarten begegnen in Cyp wieder; im Verhältnis zu den wenigen bei beiden begegnenden Citaten sind es sogar ziemlich viele. Aber diese Varianten, mindestens soweit sie ausschliesslich Cyp mit Tert gemeinsam sind, gewinnen dadurch nicht an Gewicht, da sie nur belegen, was wir wissen, dass Cyp häufig Tertullian's Schriften benutzt, oder dass, was an sich wahrscheinlich ist, falls die Lesarten dem von Cyprian benutzten afrikanischen lateinischen Pls-text angehören, der Übersetzer sich Tertullian's Übersetzung an den von ihm citirten Stellen gelegentlich angeeignet hat. Die nur in Tert und Cyp begegnenden Abweichungen von *I-H-K* sind: 1 K 615 om ουν m, dominum 1 τον θεον m, 711 ~ καταλλαγηναι τω ανδρι, 39 om ο ανηρ², 88 om δε I^a65f 251ff I^c258, 1116 η εκκλησια 1 αι -αι, 1549 om και, 2 K 1221 ~ η επραξεν a και πορνεια, Ga 16 om Xū Mr, εις χαριν 1 εν χαριτι? Tert Cyp Luc Vict § in gratiam, om υμιν g H^{22*} Luc Mr, add αλλως a ευαγγελιζηται Mr, 517 και το 1 το δε, 21 om και p καθως, 69 δε 1 γαρ, Eph 532 om εις² Iρ Ir Ωρ^{1:1} H^{δ1} Imehrfach (Tert^m), 612 om προς τας εξουσιας, Ko 211 om του σωματος syP, 1 Th 53 ~ αυτοις αιφνιδιος, 2 T 46 om μου.

3. Kommen alle diese Varianten für unsern Zweck nicht in Betracht, da keine derselben wahrscheinlich machen kann, dass Tertullian einen irgendwo von *I-H-K* abweichenden griechischen Text kannte, so liegt es nicht so einfach bei einem Rest von Lesarten, die sich auch in it, ja zum Teil auch in *K* finden, ganz abgesehen von ihrer sporadischen Aufnahme bei Cyp.

Dass it die Lesart aus Tert übernommen habe, ist nicht undenkbar, aber ebensowenig sicher zu erweisen, da sie mehrfach auch noch andere Zeugen teilen, für welche weder mit it noch mit Tert Beziehungen nachweisbar sind; am häufigsten ist es *K* (I^a1026ff) bleibt dabei ausser Ansatz; it-Zeugen sollen nur genannt werden, wenn sie dissentiren).

Rm 116 om τε lat, 216 om μου (Tert^m) d Cyp gg m, 65 simul (αμα) 1 αλλα (Tert^{1:1}), 11 om ειναί H^{δ4} 248 syP, om τω xω ημων (3 8) H^{δ1} 24 sy^h I^a2355 §, 12 αυτη 1 ταις επιθυμiais αυτου Ir, 82 σε 1 με (1:1) H^{δ1-2} I^a2161 I^b78 syP gg d, 39 om τις I^c208 sy^h, 122 ~ ευαρεστον τω θεω Cyp, 19 add και a εγω g Mr Cyp Ambrst sy^{h*} bo, 131 πασαις 1 πασα ψυχη, 1412 om τω θεω (Hb 1317) g r Cyp gg d w H^{δ1} I^b78, 1 K 120 add τουτου (20^a) Cyp gg d K Tert^{1:1}, 21 om γαρ (22) Cyp gg d I^a2355, 69 ~ βασιλειαν θεου (10 1550) Ir Cyp, 11 om ημων Ir^{1:2} Cyp gg r K, 13 ~ μελη πορνης (11^b) Ir Cyp, 16 om φησιν m r Cyp gg d-g H^{δ4}, 711 om και Cyp gg g, μενειν . .

καταλλαγήναι 1 μενετω . . -ητω Cyp, 14 add τη πιστη p γυναικι lat, 34 om η αγαμος p η γυνη *K*, 91 add Xv a lñ d (*K g f p lñ*)^{1:1}, 5 αδελφας (Tert om) γυναικας 1 -ην -α Kλ^{2:1:1} Hil Hier, 1033 ~ πασιν παντα Cyp Or, 1119 om εν υμιν¹, 133 καυθη-
σομαι *K*, 12 om γαρ Cyp Or *H*³, 1434 add υμων Cyp *K*, 1530 γαρ 1 δε, 1622 add lñ p zn (it *K* add lñ Xv), 2 *K* 18 ~ εβαρηθημεν υπερ δυναμιν *K*, 314 om γαρ, 410 add ημων p σωματι Ir, 16 om ημων² Ωρ^{4x} Ab *K*, 17 add προσκαιρον και α ελα-
φρον lat go sy^p, 616 υμεις εστε 1 ημεις εσμεν (exc d) *K*, λεγει γαρ 1 καθως ειπεν ο
θεος (2 *K* 62) Aug, 129 om μου p δυναμεις Cyp Ir Or (gg Ωρ) *H*^{δ1-2*} δ4*, Ga 18
om υμιν¹ (*K* stellt um) g Cyp gg d, 521 om και p καθως (Eph 33) f ð go *H*^{δ1-2} sy^p,
Eph 429 πιστεως 1 χρειας Cyp *I*^{A65ff}, 31 ~ οργη και θυμος (Rm 28 Ko 38) Cyp
*H*74 *I*^{A101 1066 359-δ505}, 617 om δεξασθε, 1 Th 53 om δε Ir Ωρ go sy^p *H*^{δ2*} δ4 δ4δ,
Phi 24 om και, 312 om και Ωρ *H*^{δ2*} 257 sy^p go bo Hil Ambr, 13 ου 1 ουτω Ωρ,
Ko 213 om υμας², 1 Th 313 add Xv p lñ *K* ð go sy bo Ambrst Xp θδτ gg d,
2 Th 18 add και a εν Ir, 1 T 613 add σοι p παραγγελλω (Ac 1618) *K* ð Ambrst
Xp θδτ, ~ lñ Xv gg d, 2 T 213 om γαρ *K*. Nur in *m* kehrt wieder 2 *K* 51
add τουτου a του σκηνους.

Die wenigen mit *K* sich findenden Berührungen könnten Zufall sein, da es sich
stets um Parallelesarten handelt, wie sie in *K* sehr häufig, in Tert, wie oben gezeigt,
gelegentlich einwirken: 1 *K* 616 om η (15), 714 ανδρι 1 αδελφω (14^a), Tert add πιστω
(14^a it Tert) Ir sy^p ð, 2 *K* 614 τις δε 1 η τις (15 16) sy^{ht}.

Sicher Zufall dürfte sein das Zusammentreffen mit *H*^{δ2*} Eph 56 om γαρ.

Die Zahl dieser durch ihre eigentümliche Bezeugung be-
deutsamen Lesarten wäre noch grösser, hätte ich nicht diejenigen
zurückgestellt, die ausserdem auch noch Marcion aufweist. Aber
ihre Bedeutsamkeit wächst auch dadurch, dass, wie oben gezeigt
wurde, auch sonst in der altlateinischen Überlieferung Lesarten
begegnen, die sich in *K* wiederfinden. Diese Gemeinsamkeiten
zwischen it und *K* können nicht auf direkte Einwirkung der it
auf *K* zurückgeführt werden, da man die geringe Auswahl nicht
begriffe, auch eine Anleihe eines antiochenischen Rezensenten
des griechischen Textes bei den Lateinern gegen alle Analogie
wäre. So muss also doch irgend ein von *I-H-K* abweichender
Text vorhanden gewesen sein, welchem gelegentlich Tertullian
oder der Schöpfer von it, vielleicht auch der von af, und des-
gleichen der Schöpfer der Rezension *K* folgte, wobei gelegent-
lich einmal auch zwei oder drei der Genannten an derselben
Stelle zusammentrafen.

Abgesehen aber von den eben besprochenen Lesarten bewährt
sich auch Tertullian als ein guter Zeuge von *I-H-K*. Infolge-
dessen ist sein Zeugnis von Gewicht bei der Entscheidung über
für *I-H-K* problematische Lesarten. Leider trifft es sich nur
selten, dass er Stellen mit solchen Lesarten citirt. Doch besitzen
wir seinen Text z. B. für 1 *K* 77 (δε oder γαρ), 88 (~ φαγωμεν
περισσευομεν . . μη φαγωμεν υστερουμεθα oder umgekehrt, παριστησι
oder παραστησει), 1531 (~ κοιμηθησομεθα ου παντες δε oder ου κοιμ.

π. δε), ⁵⁵ (~ κενηρον . . νιχοζ oder umgekehrt), wo er jedesmal für die erstgenannte Lesart eintritt.

517. Der Text des Marcion (vgl Zahn, Geschichte des NT Kanons, Band 2, S. 459—529). Marcion hat bekanntlich für seine Kirche neben einem im Anschluss an unser Lukasevangelium ausgearbeiteten Evangelium (s. § 376) auch eine Sammlung von Paulusbriefen herausgegeben; beides zusammen sollte als heilige Schrift an Stelle des alten Testaments, der bisherigen heiligen Schrift der Christen, treten. In seine Paulusbriefsammlung hatte er Ga 1 2 Ko Rm Eph (als Laodicenerbrief bezeichnet) Ko Phi Phm und zwar in dieser Reihenfolge aufgenommen. Dazu hatte er den ursprünglichen Text wesentlich verkürzt und auch für seine Zwecke redigiert. Es scheint, dass er nicht nur strich oder änderte, was seinen Anschauungen, sei es seinem Antijudaismus oder seiner Gottesvorstellung, nicht entsprach, sondern auch, was ihm für die Gegenwart ohne Interesse schien. Er wollte die Paulusbriefe zu einem marcionischen Erbauungsbuch umgestalten, ohne ihre Struktur als Briefe aufzugeben. Was er dabei alles ausliess, ist nur zum Teil festzustellen, nämlich dann, wenn seine Gegner die Omission ihm ausdrücklich vorrücken. Und dies geschah wohl nur da, wo die ausgelassene Stelle gegen ihn verwertet werden konnte. Aber der Umfang seiner Streichungen ist für unsere Zwecke, mit einziger Ausnahme von Rm 15 f (s. am Schluss dieses §), ohne Belang. Ebenso hat er zweifellos vielmehr am Wortlaut korrigiert, als wir erfahren; denn auch hier wurden ihm nur den Sinn in seinem Interesse umbiegende Änderungen vorgehalten. So vermögen wir nur einen verschwindenden Bruchteil seines Textes zu rekonstruieren, und soweit nicht Adamantius oder Epiphanius den Wortlaut griechisch erhalten haben, sind wir auf die Übersetzung Tertullians angewiesen, die manche der etwa vorhandenen leisen Änderungen im griechischen Ausdruck, wie z. B. die Behandlung des Artikels und der Flexionsformen, gar nicht wiederzugeben vermag.

Die grosse Mehrzahl der nach Zahns Rekonstruktion, der ich in der Hauptsache folge, nachweisbaren Änderungen finden sich in der Überlieferung des Paulustextes, sonst nirgends. Aber nicht ganz wenige begegnen auch in den altlateinischen Übersetzungen, eine geringere Anzahl in der *K*-Recension, einige in der Peschita und verlorene Einzelheiten auch sonst in dem einen oder andern Textcodex. Vor allem aber ist unverkennbar, dass gelegentlich in Tertullian's und seltener auch in Origenes' Citate sich marcionitische Lesarten eingeschlichen haben. Für Tertullian

weisen es die Listen seiner Abweichungen von *I-H-K* § 516, 2 nach. Für Origenes mögen die Fälle unten noch einmal zusammengestellt werden. Dass eine so eingehende Beschäftigung mit Marcion's Text, wie sie für Tertullian und Origenes ihre Polemik beweist, bei gedächtnismässigem Citiren auch einmal eine Verwechslung der beiden konkurrierenden Lesarten zur Folge gehabt haben kann, ist nicht zu bestreiten. Aber sollte es nicht denkbar sein, dass auch sonst marcionitische Lesarten da oder dort unvermerkt in den Strom der Überlieferung eindringen? Man wird dies am ehesten in Rom und in Syrien erwarten dürfen, wo die marcionitische Kirche stark vertreten war und sich in steter Auseinandersetzung mit der katholischen befand. Und eben in Rom und in Syrien begegnen nun wirklich in grösserer Anzahl Lesarten, die für Marcion sicher sind.

In den folgenden Listen bedeutet $M\rho^z$, dass nur Adamantius, $M\rho^s$, dass nur Epiphanius die Lesart bezeugt.

1. Marcionitische Lesarten in der Itala oder einzelnen Itala-Zeugen: Rm 1:16 om πρωτον (39) *H*⁸¹ *g* *I*^a 1028, 108 ~ εστιν το ρημα lat (Cyp hiat) go, 15 add των ευαγγελιζομενων ειρηνην a oder p των ευαγγ. αγαθα (Jes 52:7) lat *K* sy, 1 K 1:18 om ημιν *d-f-g* r fu* am^c Ir^{1:1} Cyp Hil Ambrst *I*^b 8356, 22 om [δη?] και *f-g* Cyp Hil Ambrst fu ha* sy^p, 321 εν ανθρωπω 1 -οις *f-g* Aug Ambrst, 53 add ως a απων (3^b) *d-f-g* *K* Luc Aug Bas Ad Xp θδτ Δαμ sy^p, 620 αραις 1 δη p δοξασατε *f g m* Tert Cyp *ϕ* Luc Ambrst Xp (Tert *m* tollite, die andern portate), αραιε (om δη) *I*^c 208 sy^h?, 729 add οτι α ο καιρος it *ϕ*? sy bo *H*⁸⁶ *K*^r 8403, 109 Xv 1 x̄v lat (Cyp hiat) *K* sy sa bo, 20 om τα εθνη *d m* *I*^a 1028f (gg *f g*) Tert Aug Ambrst *H*⁸¹ Eus?, ~ θουσιν και ου θεω lat (Cyp hiat) *K* sy sa bo go (Tert Ambrst *m* om και ου θεω), 129 χαρισμα 1 -ματα lat (Cyp hiat), 24 υστερουντι 1 -ουμενω lat *K* Ωρ Xp Ad θδτ, 1421 ετεροις 1 -ων (vgl Jes 28:12) lat (Cyp h.) *K* bo sy^p go, 1525 add αυτου p εχθρους (Ps 110:1) *f-g* r ha* Tert Ωρ Eus Διδ Κυ sa bo sy^p go *H*⁸⁴ 103 *I*^a 200 502 *I*^b 8507, 36 add πρωτον a αποθανη lat exc r (Cyp h.) gg Tert, 50 γαρ 1 δε *d-g* Ir Tert, ου κληρονομησουσιν 1 κληρονομησαι ου δυνανται (69f) *f-g* Ir Or bo Xp, 32 αναστησονται 1 εγερθησονται (1 Th 4:16) lat (Cyp h.) *H*⁸⁴ 3 *I*^b 78 Ωρ^{1:2} Xp Κυ^{1:2}, 2 K 4:5 δια Ιβ 1 δια Ιβ (1 Th 4:4) lat (Cyp h.) *H*⁸² 83 84* 848 *I*^b 78* 8152 bo, 6 om ος *d-f-g* r de ha Aug Ambrst Xp, αυτου 1 του θεου (Eph 1:12 14 3:16) *d-g* r Tert Ad Κυ *H*⁸³ 257, 10 Xv 1 Ιβ¹ *d-f-g* Tert^{1:1} (add Xv p Ιβ *m* flo to Or Amb, a Ιβ¹ Tert^{1:1}), Xv 1 Ιβ² nur $M\rho$, add Xv p Ιβ² *d-g* Ir Or Amb, a Ιβ² *m* (Ιβ *f-g* vg Or), 53 εκδουσαμενοι 1 ενδ- (4) *d-f-g* *m* Tert Ambrst Xp *I*^c 8259, 4 add τουτω p σκηνη (2 P 1:13) lat (Cyp h.) sy bo go *H*¹⁰³ 162 *I*^a 1066 *I*^b 8309 368 8507 *I*^c 208f-1436, 10 α 1 τα .. προς α nur *g* *I*^a 1026*-1028f, 129 om μου p δυναμεις *H*^{81-2*} 84* lat go Ωρ^{1:2} Tert Bas, Ga 2:5 om ος *d* *I*^a 1026 Ir Tert Victorin Ambrst Pel sy^p (alle exc sy^p omittiren aber auch ουδε gegen $M\rho$), 9 ~ Πετρος και Ιακωβος (Mt 17:1) it fu go Or Hier Ambrst θδτ, 10 ~ ινα των πνωχων lat (Cyp h.), 314 ευλογιαν 1 επαγγελιαν (14^a) *d-g* Vig Ambrst *I*^a 200 8459 552, 16 om δε lat, 46 add του θεου p υιοι (Rm 8:14 uō) *d-f-g* *m* fu de to Hil Victorin Ambrst Hier go, 48 ~ εδουλευσατε (servitis bei Tert^{marc} gegenüber dem einstimmigen servistis in lat dürfte Versehen sein) p θεοις lat (Cyp h.), 51 η 1 τη lat (Cyp h.), 9 δολοι 1 ζυμοι lat (Cyp h.) go Bas Const ap, 14 εν υμιν 1 εν ενι λογω $M\rho$, add εν υμιν a εν *d-g* go Victorin Ambrst, om εν τω lat (Cyp h.), 67 α .. ταυτα 1 ο .. τουτο lat, Eph 1:9 om αυτου p ευδοκιαν *d-g* go bo Victorin Hil *I*^a 8454, 12 om αυτου

d-g flo gg r, 13 om καὶ p ω² *d-g* am go bo Ir Victorin Διδ Ambrst (om εν ω καὶ), 23 ~ φουσει τεκνα (Ga 2 15 48) lat (Cyp h.) Tert H δ4 δ6 3 257 Ia δ161 172 175 δ180-216 359-δ205 552 sy^h bo go Ωρ²:3 Διδ Θδτ, 20 add λθου p ακρογωνιαίου (1 P 26) lat (Cyp h.) Ωρ Ευς Χρ, 310 om νυν lat Ωρ sy P, 46 add ημιν p πασιν lat K sy, 8 om καὶ α εδωκεν (Ps 68 19) lat (Cyp h.) H δ2* δ3* δ4 δ48 Ia 175 200 502 Ib δ600 bo Ιου Ευς. Ko 2 17 ο 1 α *d-g m* Aug go H δ1 Ia 359-δ505 δ372, 411 add μου εισιν α συνεργοι (vgl Phi 4 3) lat (~ sunt adj. mei, am fu^c om mei), H3 (om μου) Ic δ259 (om μου), 1 Th 4 16 πρωτοι 1 -ον Ia 200 Ευς.

Dies alles kann unmöglich Zufall sein, wenn auch eine Anzahl Parallellesarten sich darunter finden. Aber ebenso erscheint ausgeschlossen, dass hier M_p und it gemeinsam aus einem alten Text schöpfen. Wie sollten dessen Lesarten, wenn er in Rom zur Zeit der Entstehung der lateinischen Übersetzung, die man nicht vor frühestens c. 220 wird ansetzen dürfen, noch bekannt war, meist in der ganzen griechischen Überlieferung spurlos verschwunden sein, zuweilen in *K*, ganz selten in diesem oder jenem Codex aus den verschiedensten Lagern, einmal auch in Ωρ, plötzlich auftauchen? Viel einfacher jedenfalls ist die Annahme, dass diese Lesarten mit dem Marcionitismus sich in Rom erhielten und da und dort aus dessen Paulusbuch irgendwo wie Flugsamen Boden fanden. Diese Möglichkeit werden nachher anzustellende Erwägungen über den Charakter dieser Lesarten zu dem in solchen Dingen erreichbaren Mass der Gewissheit erheben.

2. Zunächst gilt es noch die Gemeinsamkeiten von M_p und *K* zusammenzustellen, sie sind weniger zahlreich, aber immerhin auffallend genug: Rm 2 13 add του α νομου (häufig) bis (M_p²), 10 15 s. it-Liste, 13 9 ~ τουτω τω λογω (M_p²), 14 10 X^v 1 θ5 (2 K 5 10), 1 K 5 3 s. it-Liste, 6 16 om η α ουκ οιδατε (15 56), 10 9 s. it-Liste, 19 ειδωλοθυτων 1 ειδωλον (28 uö), 20 s. it-Liste, 12 24 14 21 s. it-Liste, 15 47 xz 1 ανθρωπος², *K* add ο xz p ανθρωπος Ωρ², 2 K 5 17 add τα παντα p καινα (vgl Ap 2 13) Iγ^{int} Ωρ (om τα) Const ap Διδ Χρ Δαμ go sy P, ~ α καινα (bei *K* halten beide Wortstellungen sich nahezu die Wage) H δ48 162 I δ Amb Ambrst Or Ad Ku Aß Ephr Θδτ, Ga 4 8 ~ μη φουσει, 5 1 ~ Xz ημας, Eph 2 15 εαυτω, 17 om ερηνην², 19 om εστε² Ωρ Bas Amb, 38 add εν α τοις (M_p²), τον πλουτον (M_p²), 46 s. it-Liste, 1 Th 2 15 add ιδιους α προφητας (vgl Ti 1 12).

Von dieser Liste gilt mutatis mutandis das Vorhingesagte. Zufall ist ausgeschlossen; ebenso aber eine gemeinsame Quelle, die in Rom nach M_p versiegt und später in Antiochia plötzlich zutage tritt. Es bleibt nur eine Möglichkeit: direkte Beziehung.

3. Eine Durchforschung der übrigen Textzeugen nach M_p-Lesarten lässt die eben besprochenen Erscheinungen in it und *K* nur noch auffallender erscheinen.

Dass dem Tert trotz seiner erbitterten Bekämpfung des gefälschten Textes auch einmal, wie wir sahen (§ 516 2), eine M_p-Lesart durch einen Gedächtnisirrtum in die Feder fließt, wird begreiflicher, wenn dasselbe auch bei einem Origenes vorkam. Schon in den beiden voranstehenden Listen erscheint Ωρ mehrmals. Aber es finden sich noch mehr Fälle. Zufall kann das Zusammentreffen in der Ordnung der Gebote Rm 13 9 φονευσεις . . μοιχευσεις (Ex 20 13 f) sein; aber sicher nicht: 1 K 1 29 αυτου 1 του θεου (Rm 3 20) Ωρ^{1:3} H δ3* δ6 Ia 200 Ic δ259 sy Θδτ Ad Ambrst, 6 20 om δη H δ2 lat Διδ Aß Θδτ sy^h*, 15 32 αναστησονται 1 εγερθησονται (1 Th 4 16) Ωρ 4:3 H δ4 3 Ib 78 Ku 1:2 it, 2 K 4 6 ημων (Ga 2 17) Ωρ^{2:1} H δ3 Ic 208 1-551, 10 X^v 1 Iv Ωρ 3:1 (it add Xv p Iv).

Sonst finden sich, abgesehen von den wenigen gelegentlichen Mitläufern, die in der it-Liste erscheinen, in auffallender Weise einige M_p-Lesarten nur noch in H δ1 oder H δ2, deren direkte Quelle, für uns freilich meist nicht mehr nachweisbar, Ωρ sein könnte; für 1 K 6 20 Eph 3 9 bei H δ2 ist es nachweisbar, für Eph 1 18 bei H δ1,

2 K 45 bei $H^{\delta 2}$ sprechen die Mitzeugen entschieden für diese Herkunft. In $H^{\delta 1}$: Rm 1 16 om πρωτον (39) $I^a 102^{\delta}$, 3 22 om $I\bar{v}$, 10 20 om $\tau\alpha$ εθνη, Ga 6 2 ανακληρωσατε 1 -σατε lat bo go, Eph 1 18 om υμων $H^{\delta 48}$ $I^b 7^{\delta}$ Ku, Ko 2 17 ο 1 α $I^a 359-630^{\delta}$ 637²; in $H^{\delta 2}$: 1 K 6 20 om $\delta\eta$ s. $\Omega\rho$, 2 K 45 $\delta\iota\alpha$ $I\bar{v}$ 1 $\delta\iota\alpha$ $I\bar{v}$ (1 Th 4 14) $H^{\delta 3}$ 64^e 648 $I^b 7^{\delta}$ 613² bo lat, Eph 3 9 s. $\Omega\rho$. Die bei $M\rho$ durch die Auslassung der ersten Jerusalemreise Ga 1 18 ff veranlasste Omission von $\pi\alpha\lambda\iota\nu$ Ga 2 1 begegnet auch in Ir Ambrst bo $X\rho$, während it go $\pi\alpha\lambda\iota\nu$ nach $\alpha\nu\epsilon\beta\eta\nu$, $I^c 174$ vor $\epsilon\tau\omega\nu$ stellt. Eine auffallende Berührung mit $K\lambda^z$ findet sich Ga 3 26, wo $M\rho$ statt $\nu\iota\omicron\iota$ $\theta\epsilon\omicron\upsilon$ $\epsilon\sigma\tau\epsilon$ $\delta\iota\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\omega\varsigma$ schreibt $\nu\iota\omicron\iota$ $\epsilon\sigma\tau\epsilon$ $\tau\eta\varsigma$ $\pi.$, $K\lambda^z$ $\nu\iota\omicron\iota$ $\epsilon\sigma\tau\epsilon$ $\delta\iota\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ $\pi.$ $\theta\epsilon\omicron\upsilon$.

Auch bei sy^p findet sich über die in der it- und der K -Liste gebuchten wenigen Fälle hinaus nur noch selten eine $M\rho$ eigentümliche Lesart: 1 K 14 21 $\pi\rho\omicron\varsigma$ τον λαον 1 $\tau\omega$ λαω $M\rho^e$, 33 $\epsilon\nu$ τη εκκλησια 1 $\epsilon\nu$ ταις -αις $I^c 625^9$, Ga 2 5 om ος a ουδε (om ος ουδε d Ir Victorin Ambrst Pel) nach dem Zeugnis von Ambrst und Victorin auch in griechischen Codd, Ko 2 16 $\kappa\alpha\iota$ 1 η α σαββατων.

Je seltener aber sonst in der Überlieferung $M\rho$ -Lesarten auftauchen, um so wahrscheinlicher wird es, dass sie in it und K nicht aus einem altchristlichen Text, — warum sollte dessen Einfluss auf dieses schmale Gebiet sich beschränkt haben? — sondern aus der $M\rho$ -Überlieferung eingedrungen sind.

4. Um die Richtigkeit der Annahme, dass bei den besprochenen Gemeinsamkeiten $M\rho$ der Schöpfer der Lesarten sei, zu prüfen, müssen nun auch die nirgends in der Textüberlieferung auftauchenden Sonderlesarten des $M\rho$ auf ihre Eigenart untersucht werden. Tragen von jenen Gemeinsamkeiten auch nur einige denselben Charakter, so spricht dies dafür, dass $M\rho$ ihr Schöpfer ist.

Das erste Charakteristikum für den Text des $M\rho$ ist, wie schon gesagt, die grundsätzliche Kürzung. Umfangreichere Streichungen sind selbstverständlich nicht in katholische Codd eingedrungen; man war eher geneigt zu Zusätzen als zu Omissionen. Die zahllosen sicher nachweisbaren kleineren Auslassungen des $M\rho$ aufzuzählen, ist nicht nötig. Immerhin mögen einige aus Rm hier zur Illustration seines Verfahrens zusammengestellt werden: Rm 1 18 $\pi\alpha\sigma\alpha\nu$, 2 2 $\epsilon\pi\iota$ — $\pi\rho\alpha\sigma\sigma\omicron\nu\tau\alpha\varsigma$, 11 33 $\kappa\alpha\iota$ $\gamma\nu\sigma\epsilon\omega\varsigma$ Tert, $\omega\varsigma$ — $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ $\kappa\alpha\iota$, 12 19 $\alpha\gamma\alpha\pi\eta\tau\omicron\iota$. Nun finden sich aber unter den 80 von it oder K geteilten $M\rho$ -Lesarten 25 Omissionen.

Ein zweites Charakteristikum des $M\rho$ -Textes sind die zahlreichen Anpassungen an Parallelen, die durch ihre Häufigkeit den Eindruck der Absichtlichkeit, nicht der unwillkürlichen Reminiszenz machen. Diese Zusammenklänge steigern den einheitlichen Charakter des ganzen Buchs und die Feierlichkeit des Tonfalls. In den in ihrem Wortlaut für $M\rho$ feststehenden dürtigen Textpartikeln finden sich folgende aus Parallelen stammende Sonderlesarten. Zunächst berichtet er einige at Citate nach LXX: Rm 2 24 ~ $\delta\epsilon$ $\upsilon\mu\alpha\varsigma$ α το $\sigma\upsilon\nu\omicron\mu\alpha$ (Jes 52 5) Tert, 1 K 3 20 $\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omega\nu$ 1 $\sigma\omicron\varphi\omega\nu$ (Ps 93 11) $H^{\delta 48f}$ $I^a 65^f$, dazu aus den obigen Listen die Lesarten Rm 10 15 13 9 1 K 14 21 15 25 Eph 4 8. Viel häufiger wirken Reminiszenzen ein, oder wird ein Ausdruck dem Kontext enger angeschlossen: Rm 5 21 om $\alpha\iota\omega\nu\iota\omicron\nu$ (7 10 2 K 2 16), 7 7 add $\sigma\tau\iota$ α ο νομος (1 K 10 19) $H^{\delta 48}$ 74 $I^? K^c$, 10 3 τον $\theta\epsilon\omicron\nu$ 1 την $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\sigma\upsilon\nu\eta\nu$ του $\theta\epsilon\omicron\upsilon$ (1 Th 4 5 2 Th 1 8), 13 8 $\pi\lambda\eta\sigma\iota\omicron\nu$ 1 $\epsilon\tau\epsilon\rho\omicron\nu$ (Lk 10 27), 1 K 1 18 $\sigma\tau\alpha\upsilon\rho\varsigma$ 1 $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ του $\sigma\tau\alpha\upsilon\rho\omicron\upsilon$, add $\kappa\alpha\iota$ $\sigma\omicron\varphi\iota\alpha$ p $\delta\upsilon\nu\alpha\mu\iota\varsigma$ (1 24), 28 add $\kappa\alpha\iota$ τα $\epsilon\lambda\alpha\chi\iota\sigma\tau\alpha$ $\alpha\gamma\epsilon\nu\eta$ (15 9), 2 16 $\kappa\alpha\iota$ $\tau\iota\varsigma$ 1 $\eta\varsigma$ (Rm 11 34), 9 8 add $\mu\upsilon\upsilon\sigma\epsilon\omega\varsigma$ p $\nu\omicron\rho\omicron\varsigma$ (9), 10 3 ~ $\epsilon\varphi\alpha\gamma\omicron\nu$ $\beta\rho\omega\mu\alpha$ (4) $H^{\delta 4}$ 648 74 $I^a 637^2$ $I^c 625^9$, ~ $\beta\rho\omega\mu\alpha$ $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\iota\omicron\nu$ (vgl 15 44 Eph 1 3) $\Omega\rho$ K , 6 $\eta\mu\iota\nu$ 1 $\eta\mu\omega\nu$ (vgl 1 Th 1 7 2 Th 3 9) $H^{\delta 57}$ $I^a 70^f$ 173, 11 om $\pi\alpha\nu\tau\alpha$ (6) $H^{\delta 1}$ 64 648 74 $I^b 7^{\delta}$ $\Omega\rho$, 19 $\iota\epsilon\rho\theta\upsilon\tau\omicron\nu$ 1 $\epsilon\iota\delta\omega\lambda\omicron\gamma\theta\upsilon\tau\omicron\nu$ (28), 2 K 3 10 $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\omega\nu$ 1 $\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ (Hb 12 19), 5 4 add $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron$ p $\theta\upsilon\eta\tau\omicron\nu$.

(1 K 15³⁴) *m*, 71 αιματος 1 πνευματος (1 K 15³⁰), add μη δυναμενων χωρησαι την βασιλειαν του θεου (1 K 15³⁰ 2 K 7²), Ga 2²⁰ εξαγορασαντος 1 αγαπησαντος (3¹³), 3¹⁰ υπο νομον 1 εξ εργαων νομου (vgl 4²¹ 5¹⁸ 6¹⁴), 14 πνευματικην ευλογιαν 1 επαγγελιαν του πνευματος (Eph 1³), 46 εσμεν 1 εστε (Rm 8¹⁶), 53 πληρωσαι 1 ποιησαι (Mt 5¹⁷) Ia 17² Ib 26⁰ f Ic 20⁸ sy, 67 om μη α πλανασθε (Mt 22²⁹), Eph 1¹³ add αυτου p επαγγελιας (3⁶), 2¹¹ μνημονευοντες 1 διο μνημονευετε υμεις (1 Th 1³; om διο H¹⁰³), 12 add αυτων p επαγγελιας (3⁶), 13 αυτου 1 του Xū (Rm 1⁷), Phi 2⁷ ανθρωπου 1 ανθρωπων (8), Ko 1³ ηκουσατε 1 προηκουσατε (6) Ia¹¹³, 1 Th 5²³ ~ σωμα .. ψυχη. Die Neigung M^p's, dem Text ein einheitlicheres Gepräge zu geben durch möglichst viele Anklänge, ist demnach unverkennbar. Denn dass ihm, der so wohlüberlegt, wie wir sehen werden, seine Rezension ausführt, hier unwillkürlich Reminiszenzen sich in die Feder gedrängt hätten, ist psychologisch sehr unwahrscheinlich. Nun finden sich aber in den obigen beiden Listen unter den 80 it und *K* mit M^p gemeinsamen Lesarten neben den 4 korrigierten at Citaten noch 23 Anklänge an andere nt Stellen.

Ferner hat M^p den Text stilistisch gefeilt, bald durch Wortumstellungen, bald durch leise syntaktische Änderungen. Folgende Beispiele sind dafür nachweisbar: Rm 5²⁰ ινα υπερπερισσευση 1 ου δε επλεονασεν η αμαρτια υπερπερισσευσεν, 7⁷ add εγω p αλλα, 1 K 14²¹ προς τον λαον 1 τω λαω, Ga 2² ~ εδραμον η τρεχω, 5³ οτι πας ανθρωπος περιτεμνομενος 1 παντι ανθρωπω περιτεμνομενω οτι, Eph 2¹⁴ om του φραγμου, und schreibt της εχθρας 1 την εχθραν, 2¹⁶ ~ τω θεω εν σωματι, δια του σταυρου p αυτω. Auch derartige Stilverbesserungen finden sich in den obigen Listen mehrfach.

Am verräterischsten sind natürlich die tendenziösen Textänderungen Marcions. So tilgt er gerne γεγραπται oder ως γεγραπται wegen des darin liegenden Hinweises auf das AT, z. B. Rm 12¹⁹. Dann scheint er den Namen Ιε nicht zu lieben. Er omittiert ihn 2 K 4⁶ Ga 2⁴ 1 Th 2¹⁵ und ersetzt ihn durch Χε Ga 6¹⁷ (auch H³ 86⁷⁴ 162 Ia 81⁸⁰⁻⁸²⁰²⁻²¹⁶ Ic 17⁴ Iγ^{int} Θδτ [bei Kl²] Νυσσ und bo), durch και σωτηρος 1 Th 5²³. Dieselbe Umgehung von Ιε findet sich in den obigen Listen Rm 3²² 2 K 4¹⁰. Der gehobenen Christusauffassung entspricht auch der Ersatz von Αδαμ² und ανθρωπος² durch κυριος 1 K 15⁴⁵ 47, wo die Addition von ο κυριος p ανθρωπος in *K* wohl kaum anders erklärt werden kann als aus dieser Lesart Marcion's. Dem entspricht weiter die Neigung, Χε auch an die Stelle von κυριος oder θεος zu setzen Rm 14¹⁰ 1 K 10⁹ 2 K 3¹⁸ (τον Xū 1 την δοξαν κυριου). Dreimal tilgt er den Zorn in der Gottesvorstellung: Rm 1¹⁸ streicht er θεου p οργη, 1 K 3¹⁷ schreibt er φθηρεται 1 φθerei τουτον ο θεος, 2 Th 2¹¹ εσται 1 πεμφει .. ο θεος. Sodann markiert er Ga 1⁸ die Alleinberechtigung des paulinischen Evangeliums noch stärker, indem er αλλως α ευαγγελιζεται einstellt. Ga 6¹⁷ mildert er im vermeintlichen Interesse des Pls die in ihrer Unbedingtheit etwas schroffe Abwehr durch Einsetzung von ειχη α κοποις. Sodann ist unverkennbar die Neigung, den Juden ihr Vorrecht zu kürzen und die εθνη in ein günstigeres Licht zu setzen. Daraus erklärt sich in den obigen Listen die Omission des die Juden bevorzugenden πρωτον Rm 1¹⁶ und umgekehrt die Streichung von τα εθνη 1 K 10²⁰, der in den nur für M^p nachgewiesenen Varianten die Streichung von εν τοις εθνεσιν Rm 2²⁵ entspricht. So werden auch die Propheten Israels entweder getilgt, wie, eine marcionische Sonderlesart, Eph 2²⁰ και προφητων, oder etwas von den Christen abgerückt, wie 1 Th 2¹⁵ durch die Beifügung ιδιους α προφητας in den obigen Listen. ¶ Auch die M^p eigentümliche Wertung der urchristlichen Autoritäten kommt in unseren Listen ebenso durch die Umordnung Πετρος και Ιακωβος 1 I. x. Κηφας Ga 2⁹, wie durch die sonst nirgends übernommene Streichung von ειτε Απολλως 1 K 3²² zum Ausdruck.

Diese Analogien zwischen ausschliesslichen Mp-Lesarten und solchen, die auch in der übrigen Textüberlieferung, und zwar vor allem in it oder *K* erscheinen, geben unserer Vermutung, dass sie aus Mp dort hinübergedrungen seien, ein hohes Mass von Wahrscheinlichkeit. Das führt aber über sich hinaus. Sollte Mp auch die Quelle für andere in it und *K* sich findenden Lesarten sein?

Unter den aus it auch in § festgehaltenen, in *K* wiederkehrenden 57 Lesarten (§ 511, 1), befinden sich 3 Richtigstellungen at Citate, 32 Parallellesarten; die Liste der lat eigentümlichen Parallellesarten § 511, 3 ist fast ebenso gross, wie die der lat Sonderlesarten § 511, 4. Aus beiden Parallelen-Listen sind einige dieser Parallellesarten in Mp nachweisbar. Was die Liste der Sonderlesarten in lat § 511, 4 betrifft, so fällt auf, dass Rm 8³⁷, wie in der lat-*K*-Liste (1) Rm 8¹¹, δα mit Ac statt mit Gen konstruiert wird; 2 Lesarten berühren sich nachweisbar mit Mp; fast die Hälfte, 29, sind Omissionen. Unter den S. 2014 f für 1 K 15³³⁻⁴³ 15-28 für it nachgewiesenen 7 Abweichungen von *I-H-K* befinden sich zwei für Mp nachweisbare. Unter dem § 514, 2 angeführten möglichen it-Sonderlesarten aus Rm erinnert der Ersatz von eo durch Christo 68 an die oben Mp nachgewiesene Neigung. Ja § 514, 3 sind unter den sicheren it-Sonderlesarten aus Rm wieder fast die Hälfte Paralleleinwirkungen, zweimal Richtigstellungen nach dem AT, ein Teil von *K* geteilt, sodann 22 Omissionen. Unter den 20 afrikanischen Abweichungen von *I-H-K*, die *K* teilt (§ 515, 3), sind 2 in Mp nachweisbar; daneben stehen 5 Parallellesarten und 7 Omissionen, darunter Iū. Unter den 47 af mit it gemeinsamen (4) sind nicht weniger als 11 in Mp nachweisbar, darunter 10 Omissionen; von den übrigen sind 10 Paralleleinwirkungen, 13 Omissionen; Tert teilt 6 von den 20, 12 von den 47 Lesarten.

5. Für eine Einwirkung der Paulusausgabe Marcion's im lateinischen Gebiet haben aber die neuesten Forschungen noch mehr Beweise geliefert, ganz abgesehen von der mit Mp übereinstimmenden Reihenfolge Eph Ko Phi in *d* (und *I*¹⁰²⁶), sowie der Handschrift von Monza $\frac{J-2}{.9}$, die immerhin auffallend ist, aber für sich allein bei der nahen Verwandtschaft von Eph und Ko nichts beweisen kann. Eine ganze Anzahl lateinischer Pls-Handschriften bieten kurze, im griechischen zurzeit noch nicht nachgewiesene Prologe zu den Briefen, die unabhängig von einander de Bruyne (Revue bénédictine Jan. 1907) und Corssen (ZNW 1909 S. 36ff 97ff) als marcionitischen Ursprungs nachgewiesen haben. Damit ist aber ein Eindringen marcionitischer Überlieferung in die katholischen Handschriften wenigstens an einem Punkte urkundlich dokumentiert. Der nächste Absatz bietet eine zweite.

Nach den obigen, aus den it und *K* gemeinsamen Lesarten geführten Nachweisen ist nun aber auch für *K* die Vermutung berechtigt, dass von den für *K* (vgl § 497) charakteristischen

Paralleleinwirkungen, sprachlichen Verbesserungen und Umstellungen, desgleichen von seinen anderen Sonderlesarten, insbesondere den Additionen, manche ihren Ursprung in Marcion's Paulustext haben mag. Auch hierfür haben die Forschungen von de Bruyne (a. a. O. Okt. 1908) und Corssen (a. a. O. S. 1 ff, 101 ff) neue Beweismittel erbracht. Nach denselben ist es ganz sicher, dass aus der marcionitischen Kirche, wenn auch nicht von Marcion selbst, die Doxologie Rm 16²⁴⁻²⁶ stammt, und dass sie im marcionitischen Paulus nach Rm 14²³ stand. Eben dort aber ist sie in *K* eingestellt, wie auch in sy^h, während sie *H* und *I* nach 16²⁴ anschliessen. Sie muss also so verbreitet gewesen sein, dass auch *H* und *I* sie nicht entbehren wollten, aber an den Schluss des unverkürzten Römerbriefs stellten. *K* aber fügt sie dort ein, wo sie in der Marcionitischen Paulusausgabe stand, so sinnlos sie dort den Zusammenhang unterbricht. In der von *K* befolgten Tradition muss also der Marcionitische Pls-Text noch Einfluss geübt haben.

In einigen nebensächlichen Punkten kann ich übrigens Corssen's Darstellung der textgeschichtlichen Vorgänge nicht folgen. Es ist kein Grund, aus dem in *g* nach Rm 14²³ gelassenen freien Raum zu folgern, dass im Archetyp von *I*^{al} die Doxologie hier gestanden haben müsse, dann müsste sie doch jedenfalls im Archetyp von *I*^{al2} d. h. von *g* und *f* noch gestanden haben. Gewiss ist es an sich denkbar, dass sie dort athetisirt war und auf Grund dessen *f* sie ganz ausliess, *g* einen leeren Raum liess. Letzteres ist aber doch ein unverständliches Verhalten. Entweder der Schreiber oder sein Auftraggeber billigte die Athetisirung, dann war zu verfahren wie *f*, oder er missbilligte sie, dann war das Stück einzutragen. Die anderen in *g* vorkommenden Lücken legen denn eine viel einfachere Deutung nah. In seiner Vorlage fehlten Blätter oder Abschnitte Rm 11 *αφωρισμενος* — *πιστεων* 5, 216 *εν ημερα* — *νομου* ης 23, 1 *K* 21 *και οσοι* — *στοιχεια* του 8, 38 *ο φυτευων δι* — *πνχ* του θεου 16, 62 *οτι οι αγιοι* — *δυναμενος* αυτου 14. Dies wusste der Schreiber oder Besteller festzustellen. Wodurch? Mit Recht bezweifeln Zahn und Corssen, dass ein griechischer Pls-Cod zur Verfügung stand; bei der durch den Cod dokumentirten Unkenntnis des Griechischen hätte er auch nichts geholfen. Um so deutlicher beweisen die eingefügten zur Wahl gestellten lateinischen Lesarten, dass ein lateinischer Codex herangezogen war. Er verriet die Lücken; da aber im Augenblick kein griechischer Text zur Hand war, wurde die Ausfüllung verschoben und kam dann gar nicht mehr zur Ausführung. Dann wird dieser lateinische Codex auch nach 14²³ ein in der Vorlage fehlendes Stück enthalten haben, woraus von dem Schöpfer von *g* ebenfalls auf eine Lücke im Text geschlossen wurde, die er in seinem Codex ganz ebenso wie die andern behandelte. Das Stück hat also nicht in der Vorlage von *g* gestanden; die Lücke hat mit dieser Vorlage so wenig Zusammenhang wie die andern Lücken. Dann fällt auch die unwahrscheinliche Annahme weg, dass *d* die Doxologie nach 14²³ gelesen, aber weggelassen und dann nach 16²⁴ aus einer anderen, nicht kolometrisch geschriebenen Vorlage eingestellt hätte. Der freie Raum nach Jo 7⁵³ in ε56 ε76 ist genau ebenso zu erklären. Die Besteller der beiden Handschriften stiessen auf die *μοιχαλις* in den *K*-Texten, nach denen sie den Text der Vorlage dieser Handschriften so mannigfach korrigirt hatten, und behielten sich die

Einsetzung für später vor, vielleicht weil der Wortlaut in ihren *K*-Handschriften soweit auseinander ging. Dass aber in der dem Schöpfer von *g* zur Verfügung stehenden lateinischen Handschrift die Doxologie nach 14²³ gestanden haben kann, haben ja die Forschungen von Riggenbach, de Bruyne und Corssen nachgewiesen; in dem Monza-Codex und in *w* stand sie ja an dieser Stelle. Eine verbreitete lateinische Capitulation, die höchstwahrscheinlich schon Tertullian gekannt hat (s. Corssen S. 21 ff), bucht sie als Kap LI unmittelbar nach 14²³, und zwar als letztes Kapitel des Briefs.

Dass gar in dem Archetyp von *I^{al}* c 15 f gefehlt habe, kann doch aus den in diesen beiden Kapp etwas zahlreicheren Abweichungen von *I-H-K* nicht mit Grund gefolgert werden. Denn da müsste erst begreiflich gemacht werden, warum in der von *I^{al}* selbst zur Ergänzung dieser fehlenden Kapp benutzten Vorlage der Text so weit von *I-H-K* abwich. So gut wie dort konnten die Abweichungen doch auch in *I^{al}* selbst sich eingedrängt haben, zumal sie sachlich doch den übrigen Abweichungen von *I-H-K* im Text *I^{al}* völlig analog sind.

Ferner differiere ich in der Frage des Grusses von Corssen. Sein Ausgangspunkt „Nun ist ohne weiteres einleuchtend, dass die fast identischen Worte in 16²⁴ und 20 nicht ursprünglich so dicht hintereinander gefolgt sein können, sondern dass entweder 24 oder 20^b das Resultat einer späteren Entwicklung ist“, dass 20^b „nur Folge einer willkürlichen Versetzung sein kann“, ist nur eine Behauptung. Ergibt die Textkritik, dass die beiden Verse von Anfang an dort standen, so muss die literarische Kritik diese Tatsache erklären. Nun ist aber bei der Annahme, dass beide Grüsse in der ältesten Ausgabe des Römerbriefs standen, die Variantenentwicklung am leichtesten zu begreifen. 1. Marcion schloss den Gruss 24 an 14²³ an; das ist kaum anders denkbar; *Mp* muss doch dem Römerbrief einen Schluss gegeben haben. Die Marcioniten fügten die Doxologie an. So steht denn Gruss und Doxologie ganz richtig im Monza-Codex. 2. Dass *K* dem nicht folgt, ist nur natürlich; der Schöpfer von *K* weiss den Gruss 16²⁴ an der richtigen Stelle, fügt also nur die Doxologie dort ein, wo er sie in der von ihm befolgten Überlieferung fand. 3. Origenes, dem *H* und *I* und wohl auch *§* folgten, stellte die Doxologie, die er auch nicht vermissen wollte, an den Schluss des Briefs, wo er ihren ursprünglichen Platz vermutet, ehe *Mp* 15 f ausgestrichen hatte; kann aber dann den Gruss von 24 nicht brauchen, der ihm auch nach 20^b sekundär erscheint. 4. *I^{al}* und ebenso (nach Corssen) die Monza-Handschrift und der Cod. Ambrosianus E 26 inf d. h. die itala stiessen sich auch an dem doppelten Gruss, aber corrigirten, da sie die Doxologie nicht nach 16²⁴ brachten, anders, indem sie ihn in 20 tilgten.

Wie aber die Marcionitische Doxologie in *K* und lateinische Pls-Handschriften eindrang, so wird die von Corssen als marcionitisch erwiesene Tilgung von *εν Πομπη* 17 durch *g-I^a 1028* und Origenes vertreten, 115 wenigstens durch *g-I^a 1028*. Und sollte, wie wieder mit Corssen, weil es die Entstehung der Lesart am besten erklärt, als das Wahrscheinlichste anzunehmen ist, auch Marcion Eph 11 *εν Εφεσω* gestrichen haben, um für seinen Titulus *προς Λαοδικηνους* Raum zu gewinnen, so wäre hier eine *Mp*-Lesart wieder von *Ωρ* und *H^{δ1-2}* aufgenommen worden.

Dies alles zusammen aber giebt der Hypothese, dass ein grosser Teil der in *K* oder in *it* oder in beiden, desgleichen manche sonst irgendwo vertretenen Abweichungen vom *I-H-K*-Text aus Marcion stammen, ein hohes Mass von Wahrscheinlichkeit. Dann ist aber auch der Schluss berechtigt, dass in *I-H-K* der authentische Paulustext erhalten sei.

Die Ausstattung des Apostolos.

518. Die Ausstattung der Rezensionen *H I K*. Es empfiehlt sich, die Geschichte der Ausstattung der Apostolos-Codd im Zusammenhang zu behandeln, da nur diese einen Anhalt gibt, ob und inwieweit einzelne Texttypen auch eine eigenartige Ausstattung gehabt haben. Über die als Ausstattung von Textcodd sich findenden Beigaben vgl. S. 327 ff 649 ff; die dort verwendete, in eckige Klammern gesetzte Numerierung wird hier verwertet; nur für den Lektionsgebrauch bestimmte Beigaben und die *εκθεσεις των κεφαλαιων* bleiben unberücksichtigt.

Von den drei grossen Rezensionen ist es ganz sicher, dass sie nichts anderes boten als den heiligen Text.

1. Für *H* beweisen dies die ältesten Unzial-Zeugen δ1 δ2 δ3 δ4 δ6 3. Nur eine *κεφ*-Einteilung erhielt der Text, aber wohl sicher ohne *κεφ*-Titel und -Listen. Erst die späteren Abschriften des *H*-Textes folgen dem inzwischen entwickelten Bedürfnis nach orientirenden Beigaben zum Text, und dass sie hierin ganz verschiedene Wege gehen, bestätigt, dass für *H* keine auch nur ein relativ hohes Alter aufweisende Ausstattung ihnen vorlag. δ48 hat zwar keine *κεφ*-Liste, aber doch die *κεφ*-Titel am Rand, die, zum grossen Teil verwischt, schon, wie es scheint, von Anfang an nicht ganz durchgeführt sind. Vor den Briefen, aber nicht vor Acten stehen die *υποθεσεις* [134 140], vor Kath auch der Euthalius-Prolog (S. 673). Der im Text δ48 nahe verwandte, wenn auch nach *K* stark abgeschwächte *H*-Cod 257 hat darüber hinaus vor Ac noch die *υποθεσεις του βιβλιου των πραξεων* [130] < *πραξεις των αποστολων το βιβλιον καλειται*, daranschliessend [133], den Zusatz *μετα δε ταυτα εκληθη και ο Παυλος > πανταχη*, nach den Paulusbriefen als Anhang [182]. 74 hat die vollständige Euth-Ausstattung (s. § 94—97). 103 hat vor Ac neben der *εκθεσεις κεφαλαιων* die *υποθεσεις* [130], dann [131], vor den Paulusbriefen *υποθ* [140] aufgenommen; bei Kath fehlen sie. 162 hat nur vor Pl die gesamten Euth-Stücke eingesetzt; die *υποθ* zu den einzelnen Briefen fehlen.

Wie die *inscr* und *subscr* lautete, ist für *H* nicht ganz sicher zustellen. Bei Ac bietet δ1 δ2 (*inscr* nur *πραξεις*) δ6 für beides *πραξεις αποστολων*, während δ4 δ48 f *των αγιων*, 162 *των α απ.* einsetzt; *πρ. απ.* stand also wohl in *H*. Bei Kath ist eine Entscheidung nicht möglich. Für Ja fehlt die *inscr* bei δ2, die *subscr* lautet *επιστολη Ιακωβου*, δ1 lautet die *inscr* I. επ., die *subscr* nur *Ιακωβου*, δ3 fehlt Anfang und Ende des Briefs, δ4 ist der Anfang verstümmelt, die *subscr* lautet I. επ., 74 162 beides I. επ., δ6 επ. I., 3 I. απ. *επιστολη καθολικη*, δ48 I. *επιστολη καθολικη*. Bei 1 P schreibt δ1 *Πετρου α*, δ2 δ3 δ4 δ48 *Πετρου επιστολη α*, 74 Π. *αποστολου επ. α καθ.* und 3 Π. *απ. επ. α*, 162 επ. Π. als *inscr*, *subscr* vacat; bei 2 P δ1-2 δ4 *Πετρου β*, δ3 δ48 3 162 174 *καθ Πετρου β*. Bei 1 J δ1 δ2 (nur *subscr*) δ4 *Ιωαννου α*, δ2 (nur *inscr*) 74 162 I. επ. α., δ48 (*subscr* hiat) επ. α I. Bei Paulus steht ebensovienig wie bei Kath eine General-Überschrift. Die *inscr* und *subscr* zu Rm lautete nach δ1 δ2 δ3 δ4 δ6 162 *προς Ρωμαιους*, 3 stellt als *inscr* voran επ. του παναγιου Παυλου του απ., die *subscr* lautet *Παυλου επ.* Für die Doppelbriefe steht ebenso durch δ1 δ2 δ3 δ4 δ48 162 fest für *inscr* und *subscr* *προς Κορινθιους α. β*. Man wird von hieraus den Rückschluss auf die Kath machen dürfen, dass dort im Archetyp nur *Ιακωβου*, *Πετρου α* usw. stand.

2. Für *I* kann ebenfalls in der Urausgabe keine Ausstattung vorhanden gewesen sein, wie man aus der fast unübersehbaren Mannigfaltigkeit an Beigaben in den verschiedenen *I*-Typen und *I*-Zeugen mit Sicherheit schliessen darf. Inscr und subscr lautet meist *πραξεις των αποστολων* (δ5 om των wie *H*; add *αγων* ist sicher späteren Ursprungs, obgleich es schon 6 1001 1002 einsetzen); bei Kath ist eine Entscheidung, ob mit oder ohne *επιστολη*, unmöglich; bei Pls waren sie wohl dieselben wie bei *H*.

Ob *I* mit einer Kapitel-Einteilung ausgestattet war, ist nicht sicher zu entscheiden. Die ältesten Zeugen *Ia*^{1026ff 56} weisen keine auf, während ¹⁰⁶⁶, der nächstälteste, allerdings neben einer auch sonst reicheren Ausstattung sie aufweist. Ein sicherer Beweis ist dies freilich nicht, da es die einzigen Ausnahmen sind. Die Vermutung, dass *I* die *κεφ*-Titel und eventuell deren Zusammenstellung in einer Liste angeführt habe, hat viel für sich, zumal da sie mehrfach als *του Παμφιλου* oder *παρα Ευσεβιου του Παμφιλου* bezeichnet wird (vgl S. 448).

3. Auch *K* bot nur den Text selbst. Denn weitaus die meisten Codd, ganz besonders die δ-Codd mit *K*-Text entbehren aller Beigaben. Wie inscr und subscr lauteten, ist nicht festzustellen. Bei Kath stand wohl *επιστολη* nach dem Namen, bei Pls nur wie bei *H* und *I* *προς Ρωμαιους*; ob eine Generalüberschrift mit dem Namen des Paulus voranging, ist unentscheidbar. Bei Ac findet sich in den *K*-Codd weitaus am häufigsten *πρ. των αγων απ.*, so schon 6 1001 1002 51; die Voranstellung von *Λουκα* ist sehr selten; die subscr fehlt so häufig, dass man dies auf *K* zurückzuführen geneigt sein kann. Vom 11. Jahrhundert an ist *τελος των πρ. των αγων απ.* häufig, etwas seltener *τελος των πρ.* Nur die Kapitel-Einteilung ist ziemlich sicher vorhanden, ob mit *κεφ*-Titeln und etwa auch *κεφ*-Titellisten, ist beim Fehlen wirklich alter *K*-Handschriften nicht festzustellen. In den vorhandenen *K*-Zeugen fehlen Titel und Titellisten kaum jemals.

519. Die Entwicklung der Ausstattung in *K*. Wie schon gesagt, ist in den meisten δ- und in einer grossen Zahl der α-Codd mit *K*-Text ausser inscr und subscr, *κεφ*-Einteilung, mit oder ohne Titel, am Rande und *κεφ*-Listen an der Spitze, die sehr selten fehlen, keine weitere Ausstattung vorhanden. Ob die verschiedenen, S. 95ff [8]—[21] und [61]—[72] aufgezählten Formen der inscr und subscr ganz individuelle Schreiberwillkür sind oder verschiedenen *K*-Ausgaben zugehören, kann auf Grund meiner Notizen nicht festgestellt werden. Dagegen ist es noch zu verfolgen, wie allmählich dem Bedürfnis nach weiterer Ausstattung Genüge getan wurde.

1. Zunächst bieten eine Reihe Codd zu Ac Kath keinerlei Beigaben, wohl aber zu Pls, und zwar 274 485 die *υποθ* vor jedem Brief (beide ordnen A P K, vielleicht Dubletten), 118 (nach Papadopoulos) den Euthalius-Prolog (S. 650ff) von *Παυλος ο αποστολος Εβραιος* an, δ30 51 61 63 105 204 255 301, als *προλογος προτασσομενος των επ του αγιου απ Παυλου*, den ganzen Euth-Prolog, δ30 63 darnach noch das *μαρτυριον* [183] mit dem Zusatz *<εσημειωσαμην>*. 54 105 301 (dieser stattet Kath, aber nicht Pls auch mit *υποθ* aus) stellen noch vor Ac *Δωροθεου επισκοπου Τυρου αρχιου ανδρος πνευματοφορου και μαρτυρος γεγονοτος εν τοις καιροις Λικιννιου και Κωνσταντινου των βασιλεων <ουτος ο προλεχθεις>* [168].

2. Einen Schritt weiter geht eine grosse Anzahl Codd, die zwar Ac ohne jede Ausstattung lassen, aber die gesamten Briefe mit den *υποθεσεις* [134] [140] versehen. Ein Unterschied ist nur erkennbar bei Hb, wo ein Teil der Codd 2 *υποθ* bietet.

Bezeichnend ist ̔95, wo die υποθ für Ja nach dem Brief, die übrigen von Kath vor den Briefen, dagegen die gesamten υποθ für Pls uno tenore vor Pls eingetragen und an sie noch die Liste der 12 App mit Paulus [31] und andere Erweiterungen angeschlossen sind. Die beiden υποθ zu Hb sind nachgewiesen für 201 214 255 277 388 ̔469 479 501, nur 1 findet sich nachgewiesenermaßen in 47 115 163 265 276 279 295 298 302 (schaltet vor Pls noch das μαρτ ein) 304 375 376 384 391 407 451 480 493 496 509 510; nicht festgestellt ist es für 52 67 1010 1067 111 187 191 194 195 ̔298 267 209 278 ̔371 ̔374 ̔396 361 374 394 416 465 484 489 1473 ̔503 505 565 568.

3. Darüber hinaus bietet 409 457 556 noch den Euth-προλογος των καθολικων επ. (S. 673), 404 des Euth. προλογος προτασσομενος της βιβλου Π. απ., ̔104 159 360 562 beides, ̔104 159 562 nach dem Pls-Prolog noch das μαρτ. [183] mit <εσημειωσαμην, 562 den Euth-Abschnitt < διατι, 481 den Pls-Prolog mit [183] und die Euth-Notiz (S. 660) <εγραψαν εκ διαφορων, dazu hinter Ac πλους Παυλου [178], 210 vor Pls διηγησις περι του αγ. απ. Π., ̔395 vor Kath Prolog, vor Pls διηγησις κτλ (Euth), die αποδημια [182], eingeleitet mit εισιν ουν αι πολιτειαι κτλ > πολιτειαν, aus dem Euth-Prolog < αναγκαιον δε ηγησαμην (S. 654) > τριακοντα και πεντε (S. 655), μαρτυριον [183] > παρουςιας, 48 (verbunden mit 6) noch den Teil aus dem Euth-Prolog für Paulus < Παυλος αποστολος Εβραιος [182] und [183], 206 vor Ac (ohne Überschr.) πραξ. των απ το βιβλ. καλ., vor Pls προλογος des Euth (gekürzt), 491 vor Ac die υποθ [130] mit dem Anhang > αποδημιαν αυτου, [131] [182], nach Ac den Anhang [184].

4. Eine andere Gruppe von Codd bietet zu den Briefen auch nur die υποθ, dagegen vor den Ac umfangreichere Beilagen: ̔366 Ευθαλιου διακονου περι των χρονων του κηρυγματος του αγιου Παυλου και περι της δια μαρτυριου αυτου τελειωσης < αναγκαιον (S. 654), [183] [182], vor Pls, der den Kath vorangeht, unter der Überschrift επιστολαι του αγ. Π. του απ. ων πρωτη τετακται η προς Ρωμαιους (S. 652) < περιχει > γραφεισα. ̔303 υποθ πραξεων των αγιων απ. < πραξεις απ. το βιβλιον καλειται > εθεραπευσε πολλους, αποδημια Π του απ. vor Pls das Stück διατι Παυλου επιστολαι λεγονται ιδ (S. 663). 199 (der Anfang fehlt) nach Ac < ιστεον δε > αποπηθεις, [182], αποδημια. 165 ̔270 υποθ. βιβλιου των πραξεων < πραξεις των απ. το βιβλιον καλειται, 165 vor Kath den Euth-Prolog. 488 προλογος των πραξεων < Λουκας ο ευαγγελιστης Αντισχευς υπαρχων [127], υποθ. της βιβλου των πραξεων των αγ. απ. < πραξεις των απ. το βιβλιον καλ., [182], dann als προθεωρια εις την ολην διδασκαλιαν του αγιου απ. Π. aus Euth-Prolog zu Pls < Παυλος απ. Εβραιος μεν ην το γενος (S. 650). 383 387 393 ̔400 472 467 vor Ac υποθ. < πραξεις των απ. το βιβλιον καλειται [182] [183] [184]. 303 vor Ac aus dem Euth-Prolog zu Pls < αναγκαιον ηγησαμην (S. 654) > τριακοντα πεντε (S. 655). 150 (im Anfang verstümmelt) nach dem Ende des Euth-Prologes [182]. ̔151 260 [182] und υποθ. της βιβλ. των πραξ. των απ. < πραξ. των απ. το βιβλιον καλειται. Von 369 473 563, über die ich kein Schema besitze, notirt Papadopoulos prol. für Ac, υποθ. für die Briefe. 190 350 vor Ac Euthalius-Prolog, [182] [183] 150 [130], vor Kath Euth-Prolog. ̔261 215 558 598 vor Ac υποθ. της βιβλ. των πραξ. των απ. [130], [182] > αποπηθεις, 215 auch noch [183]. ̔258 ̔354 363 ̔383 ̔469 377 497 [130] [131] [132], 377 497 nur [130] [131] vor Kath den Euth-Prolog.

5. Reichlicher ausgestattet ist die Gruppe ̔150 ̔412 167 182 561: Vor A K P steht je der Euth-Prolog (S. 667 673 650), daran angeschlossen vor Ac υποθ της βιβλου των πραξ. < πραξ. των απ. το βιβλιον καλ., vor P [183] mit <εσημειωσαμην (S. 371) (182 ̔412 fehlt υποθ und [183]). ̔252-̔475 haben in der Hauptsache dieselben Beilagen, aber verschieden geordnet. ̔252 vor Ac nichts, vor Kath und Pls den Euth-Prolog, dazu vor Pls [150] [182] [183] υποθ, ̔475 vor Ac Euth-Prolog, [150]

[182] [183], υποθ < προξ. απ. το βιβλ. καλ. > εθαυματοργγησαν, [132], vor Kath Euth-Prolog, beide übereinstimmend: zu Kath und Pls die υποθ., nach Pls die letzten Stücke des Euth-Prologs und [132].

6. Als ein Typ erweist sich *K^c* (S. 1761) auch durch die eigentümliche, einheitliche Ausstattung; δ351 δ364 107 186 271 359 476 (mut) 363 366 555 decken sich völlig. Auf ein Lektionar folgt υποθ. της βιβλου των πραξεων < ταυτα εν αυτη εμφορομενα, [131] [132], dann Ευθαλιου διακονου περι των χρονων του κηρυγματος του αγιου Παυλου και περι της δια του μαρτυριου τελειωσης < αναγκατον (S. 654) > πεντε (S. 655), vor Pls επ. του αγ. Π. του απ. ων πρωτη τεταχται η προς Ρωμαιους < περιχει η προς Ρωμαιους > γραφεισα (S. 652), vor Kath υποθ des Theophylakt, dann unter Θεοδωρητου die Erklärung des Begriffes „katholisch“ [133]. Nur 450 hat vor Ac und P das Meiste ausgelassen.

7. Mehr oder weniger vollständig erscheint die Euth-Ausstattung in *K*-Codd verhältnismässig selten, so 50 (setzt erst bei Ac 120 ein) 151 (Pls, Teile von Ac und Teile von Kath) δ308 268 355 478: vor Ac υποθ, wie Okumenius > εθαυματοργγησαν, [131] [132] [182], Euth-Prolog, [183], vor Kath Pls nur den Euth-Prolog, δ308 478 lässt den Prolog vor Kath aus.

8. In einigen Codd ist eine Auswahl der bekannten Beigaben dem gesamten Apostolos-Text vorangestellt oder angehängt:

a) vorangestellt: 183 [167], dann die Notizen über die Entstehung der Evv [108], dagegen keine υποθ. zu den Briefen. 51 υποθ. [130] [131] [132], die υποθ. zu Kath, [182] [183], υποθ. und εκθ. zu Pls, Euth-Prolog zu πραξεις, εκθ. zu Kath; nach Apk folgt noch [171] [168]. 75 Euth-Prolog zu Pls, Euth-Prolog zu Ac, andere Euth-Listen, υποθ. zu Ac, [131] [132], εκθ. κεφαλαιων, andere Listen aus Euth; vor Pls folgt dann noch einmal der Euth-Prolog in abgekürzter Form, [182] [183] in der Ökumenius-Form, nach Pls Θεοδωρητου υποθ. zu seinen Briefen. 178 Euth-Prolog zu den πραξεις, [130], Euth-Prolog zu Kath, υποθ. zu Kath, [183], υποθ. zu Pls. 262 (nach Richtigstellung der vom Buchbinder verwirrten Lagen) [130] mit Anhang > πολιτειαν, die Inhaltsangabe der Pls-Briefe < περιχει γουν η προς Ρωμαιους aus dem Euth-Prolog (S. 652 ff), [143, aber alle Briefe umfassend], Euth-Prolog, [183], einige der Euth-Listen, unterbrochen durch das προγραμμα < Ευαγγριος (!). 463 υποθ, [182], Euth-Prolog zu Pls, [183], Euth-Listen.

b) angehängt: 399 [182] [183], verschiedene υποθ, [169], [168] ua. δ481 [130] [131] [132] [182], Euth-Prolog zu Kath, υποθ zu Kath und Pls. δ556 [131] [182], Euth-Prolog zu Ac ua.

9. Eine Anzahl Codd weisen auch eigenartige Beigaben auf, eine überreiche Menge 105, ua Übersetzungen der hebräischen Namen aus den Ac (nicht weniger als 116) und der at Prophetennamen, 143 meistens Stücke aus dem Okumenius-Kommentar, 188 vor Ac υποθ, [131] [132], Stücke aus den Okumenius-Beigaben, nach den Ac [184], vor Pls der Euth-Prolog. δ256 Beigaben wie Ökumenius, 453 (Ac am Anfang verstümmelt) vor Kath Euth-Prolog, vor Pls [126].

10. Ausstattung der *K^r*-Codd. Die ursprüngliche Ausstattung von *K^r* ist fast überall festgehalten. Inscr und subscr wahrscheinlich: πρ. των αγ. απ., επ. Ιακ. καθ. κτλ., προς Πωρ κτλ. Zuweilen kommt eine der in unserer Materialsammlung aufgezählten Beigaben hinzu. Dass die Apk nicht dazu gehörte, ist ganz sicher; sie fehlt in 42 *K^r*-Codd, darunter nur 12 α-Codd, alle übrigen δ-Codd, und steht in 16 *K^r*-Codd. Unter den letzteren sind 13 δ-Codd, bei denen sie also sichtlich nur um das gesamte NT zusammen zu haben, beigefügt ist. Als Urausstattung lässt sich folgendes mit Sicherheit erkennen:

A. Für den Lektionsgebrauch: 1. nur zum Apostolos a) δηλωσις οπως δει ευρισκειν κτλ, b) δηλωσις των καθ' εκαστην ημεραν οφειλοντων λεγεσθαι αποστολων;

2. zu Evn und Apost. a) δηλωσις διαλαμβανουσα την των ευαγγελίων αναγνώσιν κτλ., b) δηλωσις ακριβής των καθ' εκαστην ημεραν αναγινωσκομένων αποστολοευαγγελίων αρχομένων απο της μεγάλης κυριακής του πασχα, c) συναξάριον των εορτών του όλου χρόνου δηλούν τα οφειλόμενα αποστολοευαγγέλια αναγινωσκειν, d) ακολουθία εις διαφορούς μνημάς αγίων.

B. Andere Beigaben zu den einzelnen Schriften: Ac ohne, Kath Pls mit vorangestellten υποθ, sonst nur die für den Lektionsgebrauch nötigen Randnotizen. Vor Kath stand vielleicht, wenigstens findet sie sich in vielen K^r-Codd, die Erklärung des Begriffs „Katholisch“ [135]. Am reichsten mit Beigaben ausgestattet sind δ393 δ402 δ554 δ556. Andere haben bald bei Kath, bald bei Pls, seltener bei Ac, den Euth-Prolog eingestellt oder bei Ac die fehlende υποθ sonst irgendwie ersetzt.

520. Die wechselnde Ausstattung in I-Codd. Scharf unterscheiden sich die I-Zeugen als Ganzes betrachtet von dem eben für K gewonnenen Bild. Die Codd gruppieren sich mit verschwindenden Ausnahmen nach ihren Beigaben genau so, wie nach ihrem Text.

1. Ohne Ausstattung sind nur ganz wenige; von I^a δ156 256 357 δ454 (eine spätere Hand fügt einiges ein) δ505 (nur zu Hb ein προλ < η δε προς Εβραίους) 1626 175 (nur vor Pls [183], die Inhaltsangaben der Briefe aus dem Euth-Prolog und die Erklärung, warum es 14 seien, vor Rm, aber nur vor ihm, die υποθ.), von I^b 78–157 270 δ368 δ370 550 559 δ600, von I^c 116 353 356–486 δ259 (υποθ zu Hb) 471. Nur vor Ac die υποθ < πραξ. απ. το βιβλ. καλ. hat 1202.

2. Eine etwas grössere Zahl zeigt die auch bei K häufige Ausstattung, dass nur den Briefen υποθ vorangesetzt sind. So die I^a-Codd: 1066 106 110 (vor Ac [131] [132] [183] [184]) 158 164 161 1100 205 184 (dem Ganzen angehängt [131]) 192 (dem Ganzen angehängt [182]) 1228, die Gruppe 251–252–δ251 (δ251 ist aber den Ac die υποθ < πραξεις των απ. το βιβλ. καλ., den Kath der Euth-Prolog vorgesetzt) –554, ebenso die Gruppe δ180–δ202–δ355, während 216, im Text auch zu ihr gehörig, eine reiche Ausstattung erhielt (vor Ac einen Teil des Euth-Prologs, die υποθ < πρ. των απ. το βιβλ. καλ. > αποδημιαν αυτου [131] [132] [182], vor Kath und Pls den Euth-Prolog, vor Pls auch noch [183]) 254 261 δ268 δ203 (vor Pls noch [183]) δ353 367 381 (vor Kath Euth-Prolog) 397 δ507 δ300 (vor Ac υποθ < πραξ. των απ. το βιβλ. καλ.).

Ebenso die I^b-Codd: 171–δ356 δ152 396–472 209 368–δ369 253 δ260–δ361 275 461 306 δ206–δ264 76 (vor Pls den Euth-Prolog und [183]), während 250, im Text Dublette zu δ152, vor Pls den Euth-Prolog von Παυλος ο αποστολος an, und den Absatz διατ Παυλου του απ. αι επιστ. ιδ λεγονται einschaltet. Desgleichen die I^c-Codd 299–466 (nach υποθ zu Rm [183]) –470 154 487 506 69 (vor Pls [131] [182]) 169 114–174 (an der Spitze ein kleines Stück, vor Ac [131] [132], Euth-Prolog, zu den Briefen nur υποθ; doch sind die Notizen nicht ganz eindeutig) 468–569 (dazu bei Pls die Prologe Theodoret's; eine zweite Hand, die in 569 mit abgeschrieben ist, fügt in 468 [131] [182] ua an).

3. Eine wesentlich reichere Ausstattung bietet die Gruppe δ254–δ457–δ500–δ501: vor Ac, als προλ bezeichnet, < πραξ. των απ. το βιβλ. καλ. [131] [132] [182], vor Kath Euth-Prolog, vor Pls Euth-Prolog [183], vor sämtlichen Briefen die υποθεσεις in eigentümlicher Abwandlung, dazu in δ457 nach Ac [184], in δ257 und δ500 an Stelle des Euth-Prolog zu Kath [184]. 193 hat in der Hauptsache die oben unter K für δ252 δ475 geschilderte Ausstattung, aber in folgender Ordnung: vor Ac Euth-Prolog, [150] [182] [183] [130] [131], vor Kath Euth-Prolog, der vor Pls fehlt,

υποθ zu allen Briefen, nach Pls genau wie δ252. 56 (Anfang fehlt) hat vor Kath und Pls den Euth-Prolog, vor den Briefen die υποθ. 168 vor Ac [168] [131], vor Kath nichts, vor Pls den Euth-Prolog, [183] mit < εσημαιωσαμην. 502 vor Kath Euth-Prolog, vor Pls ein, wie es scheint, eigentümliches Stück, überschrieben υπομνημα σχολικον ου εκηρυξε χρονου το ευαγγελιον . . ο αγιος απ. Παυλος και κεφαλαιωσις των ιδ αυτου επιστολων επιτομος < τω πρωτω ετει (wie es scheint, eine Kombination von μαρτ und Stücken des Euth-Prologes) > αδιαλειπτως διαγραφας, dann Charakteristik der Pls-Briefe aus dem Euth-Prolog (S. 652ff), υποθ zu sämtlichen Briefen. 202 vor Ac [130] [132] [182], dazu ihm eigentümlich [176], sodann [126], des Euth Citatenliste (S. 670), vor Kath den Euth-Prolog und die υποθ, vor Pls [183] mit < εσημαιωσαμην, die υποθ, [146], das Zitaten-Verzeichnis (S. 659). 354 vor Ac υποθ < πραξ. των απ. το βιβλ. καλ. > εθαυματουργησαν, [131] [132], Euth-Prolog, bei Kath nur υποθ, vor Pls [182] [183], dann υποθ. δ453, im Text Dublette zu 173 (mit voller Euth-Ausstattung) und 367 (nur mit υποθ der Briefe), vor Ac υποθ < πραξ. των απ. το βιβλιον καλ., [182], nach dem Text [184], bei Kath nur υποθ, vor Pls ein Stück περι της ταξεως των επιστολων Παυλου και του χρονου καθ ον εγραψησαν (vgl δ457).

4. Endlich gehören die sämtlichen § 93ff für die Rekonstruktion der Euth-Ausgabe als beste Zeugen verwerteten Codd zum Text *I^a*, in welchem sie eine eigentümliche Text-Nuance bilden, in der wir darum den Text des Euth erkennen dürfen. Es sind dies die Codd 64 65 70–101 7–264 200–382, über deren Ausstattung a. a. O. genaue Auskunft gegeben ist; sodann, etwas im Text von den vorgenannten sich abhebend, 113 152 172 173. Die Inscr und subscr lautete bei Euth wohl πρ. των απ., επ. Ια. καθ. oder Ια. επ. καθ. κτλ., προς Ρωμαιους κτλ.

5. Ob *I^b* irgend eine Ausstattung aufwies, ist ganz zweifelhaft. Wie unter 1. erwähnt, fehlt es nicht an *I^b*-Zeugen, die gar keine Beigaben besitzen, während eine unter 2. genannte Anzahl, analog mit Gruppen in *K* und in *I^a*, die υποθ für die Briefe aufgenommen hat. Darunter die eine führende Gruppe 78–171–157–δ356. Auch von den Codd der zweiten führenden Gruppe 62ff sind dort 396–472 schon erschienen. Dagegen bietet 62 selbst eine reichere Ausstattung: vor Ac die υποθ < πραξεις των απ. το βιβλ καλ, [131] [132] [182] und nach der εκθ κεφαλαιων in der Euth-Form auch dessen Citatenliste, vor Kath den Euth-Prolog und die υποθ, bei Pls nur die υποθ, während 365–398–δ602 vor Ac nur [129], nach Ac ein zum Teil an des Euth Pls-Prolog anklingendes Stück < διεταν ολην εις Ρωμην φυλαττομενω > πιστεως εθαυματουργησεν, bei Kath und Pls nur die υποθ, nach Hb unter der Überschrift εκ των των απ. πραξεων περι της Παυλου αναστροφης < ο δε Σαυλος ετι εμπνεων (Ac 9:1) > εγραφεν επιστολας εν ετει απο της Χριστου του θεου και σωτηρος ημων γεννησεως αφιξ μηνος Οκτωβριου κα. In 365, dessen verlorener Anfang von zweiter Hand ergänzt ist, stellt diese zweite Hand vor Pls [182] [130] [131]. 161 vor Ac Euth-Prolog, [182], auch die Citatenliste, vor Pls Euth-Prolog, [183], υποθ nur vor Ja. δ458 vor Ac [130] [131] [132], vor Pls [182] [183] und υποθ (Kath fehlen). 464 vor Ac υποθ < πραξεις απ. το βιβλ. καλ. [131] [132] [182] [183], bei den Briefen nur υποθ. 458 vor Ac Euth-Prolog, υποθ wie für 169 [131] [132] [182], nach der εκθ κεφ die Citatenliste des Euth, bei Kath nur υποθ, vor Pls Euth-Prolog [183], dagegen keine υποθ. δ360 vor Ac [130] [131] [132] [182], vor den Briefen nur υποθ. δ414 vor Ac [130] [131] [132] [182] [183], vor Kath Euth-Prolog, vor sämtlichen Briefen υποθ. Es kann nach dieser bunten Musterkarte kein Zweifel sein, dass auch die *I*-Ausgabe *I^b* keine Ausstattung hatte, es sei denn die υποθ zu den Briefen.

6. Auch von den *I^c*-Zeugen erscheinen eine ganze Anzahl in den *I*-Codd oben ohne Beigaben (s. unter 1.) oder nur mit υποθ vor den Briefen (s. unter 2.). Die übrigen

sind reicher ausgestattet, doch wieder in sehr verschiedenem Masse. Von der führenden Gruppe 208ff erschien 116 unter den Codd ohne Beigaben; von 551 besitze ich keine Notizen; 1436 fehlt der Anfang von Pls. Dagegen hat 208-370-258 δ101-203 vor Ac (208 fehlen die ersten Blätter) [130] [131] [132] [182] [183] (δ101-203 setzen vor [130] noch den Euth-Prolog, nur [183] nach dem Pls-Prolog), vor Kath und Pls (exc 258) den Euth-Prolog, vor Pls noch [183], vor den gesamten Briefen die υποθ, δ101-203 auch διατ Παυλου του απ. επιστολαι ιδ λεγονται.

Die Apokalypse.

521. Zur Orientirung. Auch in der Apokalypse unterscheiden sich deutlich drei Texttypen. Zwei derselben decken sich ihrer Bezeugung und Verbreitung nach mit den in Evv und Apostolos nachgewiesenen Rezensionen *H* und *K*. Das eigentliche Problem steckt auch hier, doch in etwas anderer Gestaltung, in dem dritten Haupttyp. Den einen der drei dürfen wir als *H* bezeichnen, da dieser sich von den beiden anderen scharf abhebende Typ wiederum, wie in *A K P*, nur durch wenige und zwar, soweit sie Apk enthalten, durch dieselben Codd vertreten ist, welche in Evv und Apostolos die Rezension *H* boten, nämlich δ2 δ3 δ4 3. δ1 bricht bekanntlich in Hb ab, δ6 δ48f 74 102 enthält keine Apk, 103 bietet nicht den *H*-Text.

Ebenso scharf und geschlossen hebt sich der Texttyp heraus, der durch weitaus die meisten Codd vertreten ist, sodass er als *Κοινη* bezeichnet werden kann. Dass die Varianten innerhalb des *K*-Kreises, soweit Einzelkollationen durchgeführt vorliegen, auffallend gering sind, mag zum Teil daher rühren, dass die Apk seltener gelesen worden ist, den Abschreibern also die Versuchung, gedächtnismässig zu schreiben, ferner lag.

Ausgeschlossen ist auch die Möglichkeit nicht, dass der uns überlieferte *K*-Text erst im späteren Verlauf des ersten Jahrtausend seine Gestalt erhielt; wenigstens stammt der älteste uns erhaltene *K*-Zeuge 1070 erst aus dem 8. Jahrhundert.

Der zwischen *H* und *K* liegende Typ weist mehr Gemeinschaft mit *H* als mit *K* auf. Er wird aber vor allem durch eine die Differenzen zwischen *H* und *K* an Zahl und Bedeutung weit überbietende Fülle von ihm ausschliesslich eigentümlichen Lesarten charakterisirt. Sein hervorragendster und in zahlreichen Abschriften vertretener Zeuge ist der Andreas-Kommentar. Neben ihm stehen verhältnismässig nur wenige reine Text-Codd. Und dieselben sind grossenteils irgend einem Andreas-Cod so nahe verwandt, dass wohl ihr Text aus einem Andreas-Kommentar

abgeschrieben ist. Dass der Kommentator selbst Schöpfer dieses Textes sei, kann darum ernstlich in Frage kommen.

Dass es sich aber in den weder *H* noch *K* bietenden Codd um eine ihnen allen gemeinsame, wenn auch in zahlreiche Untertypen sich verzweigende Textrezension handelt, beweist die Fülle der ihnen gemeinsamen *H* und *K* fremden Lesarten.

Der Text *K*.

522. Die den reinen *K*-Text vertretenden Zeugen. Von den zahlreichen Codd, die den verbreitetsten Text aufwiesen, sind folgende kollationirt worden:

1. verbotenus: 51 53 56 1070 δ101 (Scr) δ104 (Scr) 106 110 113 (vac 196—fin) 116 (vac 213—226) 119 (Scr) 1172 203 204 205 206 1271 1272 (vac 1—16) δ300 506 1584 (Matthäi) und, als einziger Kommentarcodex, der ihn, und zwar in singulärer Reinheit, bietet, *O*¹.

2. cursorisch: 1471 1475 502 (1—12) 1592 (1—7).

Dabei haben sich als nah untereinander verwandt herausgestellt δ101—203, denen 206—502 nahe steht, 106—205, 110—119, 116—1271, 206—502 und in etwas loserer Weise 56—113. Die übrigen Codd, wie diese Cod-Paare, stehen völlig selbständig einander gegenüber, wie die folgenden Variantenlisten zeigen. Diese Listen beweisen, wie geschlossen der *K*-Text durch die Jahrhunderte ging, soweit wir ihn zurückverfolgen können. Selbst aus dem verbreiteten *Av*-Kommentar sind nur sehr selten Lesarten eingedrungen, wie Liste 1 und 3 beweisen. Die in Liste 2 gesammelten Sonderlesarten sind sehr gering an Zahl, wenn man jeden einzelnen Codex für sich nimmt. Die in Liste 4 gesammelten mehrfach vertretenen Abweichungen von dem in den übrigen *K*-Zeugen erscheinenden Text sind die einzigen, das Bild wirklich beunruhigenden Striche, fast ausnahmslos Minuten.

1. Zunächst sei aus c1—6 illustriert, in welchem Masse je und je in einem *K*-Codex Lesarten eindringen, die sich im Text des *Av*-Kommentars oder einem seiner Seitentriebe, letztere sind dann beige setzt, finden:

18 om ο a παντοκρατωρ 1070 *Av*^{30ff 51ff}, add αρχη και τελος 1172, 9 om X̄ p 15² 1172, 10 ~ οπισω μου φωνην 1172, 14 om και p λευκαι 1172, 16 om ο a ηλιος δ101 1172 *Av*^{21 50 51 500}, εχων 1 ειχεν 1172, 20 add ας ειδες p επτα³ 119, 22 om εινα 205 *Av*^{20 31}, 4 αλλ 1 αλλα 506 *H*¹, 7 om αυτω p δωσω 1475 *Av*^{41ff 56ff} *H*⁸², om μου p θεου 1172, 10 μη 1 μηδεν 53 *Av*^{30f 56 62f}, om δη 1271 δ300, 14 Βαλαακ 110 δ300 *Av*^{10 59f 66}, om και a φαγειν 206f, 15 add των a νικολαιτων 106f, 17 ειδεν 1 οιδεν δ101 *Av*^{31 501},

18 θυατηροις 119, 20 αφηκας 1 αφεις δ101f *An*^{52ff}, προφητην 56f 1172 *An*^{22 31 41 42 60},
 23 ~ καρδιας και νεφρους (Ps 710) 116f *An*^{42 503}, 24 βαλω 206f *An*⁵⁶ uō, 26 ~ τη-
 ρων .. νικων δ101f *An*^{41f}, 32 στηριξον δ101f, τηρησον 1 στηρισον 506 *An*^{40fff} uō,
 3 om επι σε 56, γνως 1 γνωση 56 119, 8 και 1 ο² 106 *An*⁴⁶ *O*^{10fff} uō, αδου 1 Δαδ
 (118) δ300 *An*⁵² 103f uō, ηνωγμενην δ300, 43 ορασει 1 -ις δ104, 4 add και a
 κυκλωθεν δ206, 4 om τους a εικοσι 113, add ειδον a πρεσβυτερους 119 *An*^{56ff 63}, 7 add
 το a προσωπον 56, add ζων p τεταρτον 110, 8 add αυτων p εν² 113, δωσωσιν 1070,
 11 add ουκ a ησαν 1070 *An*^{30ff}, 53 ηδυνατο 502, om ανω p ουρανω 56 δ300, 6 εστη-
 κως 56 116 *An*⁷ *H*⁸², 11 om ως 56 1070*, 13 add και a ηκουσα (11) 1070 1471
An^{40fff 41f} uō, om αμην 56 *An*^{20f 30f} *O*^{10fff} 103f, 14 λεγοντα 1 ελεγον 113, 61 οτε 1
 οτι 56 δ104, 7 add φωνην p ηκουσα 56, 8 ειδον 1 ιδου 56 (*An* add και ειδον a και
 ιδου), 11 om και a οι συνδ. 1070 *An*^{30fff}, 12 ~ εγενετο μελας 56.

2. Zahlreicher sind Sonderlesarten, die nur auf Rechnung der einzelnen Codd oder ihrer Vorlagen selbst kommen. Unter ihnen sind natürlich Reminiszenzen besonders stark vertreten. Sie seien, um die Festigkeit der *K*-Überlieferung zu belegen, sämtlich aufgezählt; auf jeden einzelnen Cod fallen sehr wenige:

12 οιδα 1 ειδεν 506, 3 τον λογον 1 τους λογους (Mt 1319) 1070 *H*⁸², 4 των 1 α 56
H^{82 84}, 5 add και a εν 1172, 6 βασιλειον 1 -αν 1172, 11 εις .. εκκλησιας 1 ταις .. -αις 206,
 σμυρνην 506, μυρναν 106 113 1172 206, 13 μασθοις 506, 15 πεπυρωμενω 1 -νοι (nach
 καμινω), αυτου 1 υμων 1070 *An*^{30ff}, 24 θυατηραις 1070 δ505 δ600f ηροις (*An*⁷), 22
 και¹ ~ και² 1471 506, ειδον 1 οιδα 205, 7 σου 1 μου δ101, 10 om ινα πειρασθητε
 1271, 13 add μου p πιστος 1172 *H*^{83 84} *O*^{10fff}, 17 εγγεγραμμενον 1 γεγρ- 113, 18 ~
 γραψον εκκλησιας δ300, 19 ~ πιστιν .. αγαπην (1 T 14) 1271, 22 μοιχευσαντας 1 -οντας
 δ104, 23 om ο a ερευνων 106f, 24 λεγω 1 βαλλω 206f, 25 εχω 1 εχετε δ101f-206f,
 27 κεραμεικα 1271 506, 31 ~ εχεις ονομα δ101f-206f, τω 1 της 1070, 2 ημελλον
 206 (auch sonst), 4 αλλα δ101, 5 ~ λευκοις ιματιοις 110, εξομολογησω 1 ομολ. (Rō 14 11
 159) δ104, 8 ου 1 ουδεις¹ 53 1172, 12 εκ 1 απο a του θεου (1111) δ101, 14 om
 εκκλησιας 113, 17 τι 1 οτι 1271, ~ γυμνος και τυφλος 53 1172 (auch 103ff), 18 add
 και a συμβουλευω 1271, περιβαλλη *O*^{13ff}, 41 λεγουσης 1 λαλουσης (111) 110f, 44 θρο-
 νους (4b) 113 *H*^{82 84} *O*^{10fff}, 8 εξωθεν 1 εσωθεν δ300, λεγοντα 1 -τες 119, om ο p θεος
 δ300, add και εξωθεν p κυκλωθεν (vgl 51) 1070, 9 add και προσκυνησουσιν p θρονω
 (10) 56 119 1592, 9f επι⁹ ~ επι¹⁰ 116f, 51 add και a κατεσφρ 1271, και εσφρ-
 1 κατεσφρ- 205, 4 om 4 1172 *H*⁸⁴ (αυτο¹ ~ αυτο²), 5 οι .. σφραγιδες 1 τας .. -δας
 1172, ανοιξας 116f, 6 εσφραγισμενον 1 εσφαγμενον 206, 10 βασιλειαν 1 -εις (16) 56 *H*,
 12 add την a σοφian 1374 1592, 13 ελεγον 1 λεγοντας (14) δ104, 61 λεγοντων 1 -τους
 δ101 113 *H*⁸², 2 om και a ινα δ101 *An*³¹, 6 add του p σιτου 205, 7 το τεταρτον
 ζων 1 του τεταρτου ζων 1271 δ300, 11 αυτω 1 αυτοις (2), 12 σακους 116 1172, εις
 1 ως (116) 506 *O*⁴¹, 13 επι 1 εις (1416) 1172 *H*⁸², απο 1 υπο *O*¹ *H*⁸², 14 om αυτων
 p -λων *H*⁸², 15 om εις² 1172 *An*^{51*}, 71 add και a ινα (62) 205, 2 σφραγιδας 1 -δα
 (52) 1172, εκραζεν (1818f) 1271, om αυτοις 205, 4 των αριθμων 1584, 6 νεφθαλιμ
 1070 110 uō, 8 βενιαμην δ101 1172 *An*^{41 503}, 9 ~ λαων .. φυλων (119) 506 *An*⁵³,
 10 add επι p και² 1070, 12 ~ σοφια .. δοξα (vgl 512) δ101, 16 om επι¹ 106 502 *H*⁸²,
 81 ημωρον 1 -ριον 106 502 *H*^{83 84}, 2 om επτα¹ 205, 11 αψινθιον 1172, 12 αυτης 1 αυτων
 (12^c) δ300, αυτων 1 αυτης (12b) 116 506, 91 ~ πεπτωκοτα a εκ 506, 2 add ο a καπνος
 (84) 116, 4 ερρηθη 1584, 6 ζητουσιν 1 -ησουσιν (1 K 122 uō) δ104 1172, 9 add και a
 ιππων (1813) 205, 10 om και³ εχουσai 1 -σιν (11 *K* 141) 116f, 12 ~ και μετα ταυτα
 (71) 1070, 15 om οι p -λοι 116f *H*⁸², 16 των αριθμων 113 1584, 17 ιππικους 1
 ιππους (vgl 16) 1070, 20 ου κατεκαυθησαν 1 ουκ απεκαυθησαν δ101, εμετενοησαν 1070,

101 απο 1 εκ (Mk 811) 106f, εκ 1 επι 1172, om αυτου¹ δι04, 2 και τον 1 τον δε δι01 *Αν*²⁴, 3 εκραξεν (vgl 1818f) 1172, 4 αυτας 1 αυτα 110, 10 ~ γλυκυ ως μελι 1070 (9) *H*^{δ4}, 11 δευτε 1 δει σε (1917) 506, 112 θεου 1 ναου 1172, add εκβαλε εξωθεν του ναου p ναου δι01f-206, μηνες 1 -ας 106, 4 om του 1070 δι01f *H*^{δ2*} *Ο*^{11ffff}, 6 om εν 1070, 9 add των a φυλων 1070, ~ εθνων και γλωσσων (1011) 506, 11 om ζωης εκ του 53 204 1172, επ 1 εις δι01f-206, 13 εν φοβω 1 εμφοβοι 205 *H*^{δ2}, 18 add του a κριθηται 1172, add σου p προφηταις (1 Reg 1414), 19 om του² 1070 1271, 121 add δε p στεφανος 1172, 2 εκραξεν δι01, add του a τεκνιν (Lk 157) 1172 5 ηρπαγη 1 ηρπασθη (2 K 124) 506 *H*^{δ2}, ηρπαχθη 1070, 7 add μεγας p πολεμος 1172, 8 ~ αυτω ευρεθη 506, 9 om εβληθησαν δι01 *Αν*^{51f}, 10 om εν τω¹ ουρανω δι01, 12 αυτη 1 αυτοις (1312) 116, κατοικουντες 1 σκηνουντες (1110) δι01-506, 13 add υιον τον a αρρενα δι01, 15 εις 1 ως 1271, ποταμοφορον 1 -φορητον δι01f-506, 16 του στοματος 1 το στομα (16b) 116f, ενεβαλεν 1 εβαλεν 1070, διαβολος 1 δρακων (1212) 1271, αυτων 1 αυτου 1172, 131 της κεφαλης (121) 1172, 3 add ειδον p και¹ δι01 *Αν*^{503 63}, om εκ 1070, om αυτου nach -του 1070, 8 επι 1 εν 1070, 10 om δει *H*^{δ4}, 15 om και p ινα 1271, 16 add ινα λαβωσι το χαραγμα αυτου και a ινα δι01, 18 ουδε 1 ωδε 506, 141 εχουσιν 1 -σαι (910 uö) 1172, εγγεγραμμενον 1 γεγρ. (2 K 32f) 506, επιγεγραμμενον (2112) 106f, 3 om αι 110f, 4 om παρθεντοι γαρ εισιν 205, το αρνιον 1 τω αρνιω nach ακολουθουντες 1271, om αν 110, 5 πετωμενον 1070 113 (auch sonst), 8 om δευτερος 1271, 9 ~ αγγελος αλλος 110, 11 add των a αιωνων (16 uö) 113 *H*^{δ2}, 13 γαρ 1 δε δι01 *Αν*^{30f 503}, 15 om εκ του ναου 506, ου 1 οτι 1172, 17 ~ αγγελος αλλος δι01 *Ο*¹⁰ 1576, ηλθεν 1 εξηλθεν 1070, 18 υπο 1 επι 1584, 18 ~ το δρεπανον σου (15) 205 *H*^{δ2}, 20 διακοσιων 1 εξακοσιων δι01f-506 *H*^{δ2*}, 153 Μωυσεος 205 *K*¹, 4 ~ σε φοβηθη δι04, 6 om οι p αγγελιοι 1070 506 *H*^{δ2} uö, λινουν 1 λινον 1070, τον αιωνα 1 τους -ας δι01, 162 ελκον 1 ελκος 110, om κακον 110 *H*^{δ4}, 6 add το a αιμα (610) 1172, 7 add εκ a του θυσιαστηριου (1418) 1070, 10 του θρονου (710 uö) 113, 13 στοματος 1 στοματος 106f, 14 εκπορευονται 1 -εται (bei Neutrum Plur.) 1070, om του a παντοκρατορος δι04, 15 τιμων 1 τηρων 110f, 16 μαγεδδων 1070, 18 γεγονασιν 1 εγενοντο 205, 174 ακαθαρματα 1271, 5 ονοματα γεγραμμενα 1 -μα -νον 116, 8 om και a εις 116, τω βιβλιω 1 του -ου 106f, 9 om ωδε 1070, 11 add ο a ορδους δι01 *H*^{δ2}, 12 om και¹ 1584, 13 ητοι 1 ουτοι 1271, 16 αυτοι 1 αυτην² δι01, καυσουσιν 1 κατακαυσουσιν 1272, αυτου 1 αυτων (17a) 1070, 18 om εστιν 119, 181 γυνη 1 γη 1172, 2 om φυλαχη παντος δι04, 3 om της πορνειας 1300, 4 κοινηνησατε 1 συγχοιν- 1584, 7 εδοξεν αυτη 1 εδοξασεν αυτην δι01f, 8 θανα-τος .. λιμω 1070, om και a εν 116, καυθησεται 1 κατακ. δι01 205, 11 αυτους 1 αυτην 1070, αυτης 1 αυτων 1272, 17 add τον a τοπον (1616) 1070 *H*^{δ2}, 19 εβαλλον 506, add τον a χουν (Mk 611) 506, 20 εν 1 επ 1272, 21 add εξ αυτων p p αις 205, add εν αυτη p επι (24) 1070 *H*^{δ2}, 22 σαλπιγγων 1 σαλπιστων (86) 1271 *H*^{δ2}, add και a πασης 116, επι¹ 1 επι² 110f 116 506 *H*^{δ2}, ευρεθη 1 ακουσθη (22a) 1070, 23 om και¹ 1070, 191 μεγαλου 106f, 2 οιτινες 1 οτι¹ δι01, 3 δυο 1 δευτερον 506, ανεβη 1 αναβαινει (84 92) 1584, 4 om αμην 106f, 5 add η α φωνη δι01, ουρα-νου 1 θρονου (184) 1070, om ημων 116, om ου⁴ 116, 6 om ημων (167 uö) 119 1584 *H*^{δ4}, 8 περιβαλληται δι04 1172, 10 ενωπιον 1 εμπροσθεν (39) 1070, αυτον 1 αυτω (nach προσκυνησαι) 1070, 14 om τα nach -ματα 1070 1172 *H*^{δ2}, των ουρανων 1 εν τοις ουρανοις 53 1172, ενδεδυμενος δι01f, βυσσιν 1 βυσσινον (1816) 1172, add και a καθαρον (8) δι04 506 *H*^{δ2}, 1917 add τω a μεσουρανηματι 1272, 18 απαντων 1070, 19 εν τω ιππω 1 επι του ιππου 1172, 20 πλανωντας 1 λαβοντας 205, το χαραγμα 1 τη εικονι (20a) 1070, om την 1200, 203 add δε p μετα (Lk 101 uö) 506, 4 επανω 1 επ δι01 *Ο*^{14f}, ελαβεν 1 -βον 1271 1584, om του 53 1172 204, 6 add τα a χιλια (5) 1070 *H*^{δ2}, 8 om τα² 506, 10 add του a θειου δι01 *H*^{δ2}, 11 add και a λευκον 1584, 12 om

εστωτας O^1 , ~ εστωτας p νεκρους $\delta 101 O^{13ff}$, ~ μικρους . . μεγάλους (1919) $\delta 101 f$, βίβλοις 1 -οις $\delta 101 A^{v24} 49 H^{62}$, 14 om ο θανατος (ο ∩ ο) 1272 506, 21: om πρωτη (nach γ) 1272 506, om η² 116f, 3 αυτης 1 αυτου 506, 4 om ουτε πονος 1272, om επι² 1584 H^{62} , om οτι 1272, 5 λεγει 1 ειπεν (5^b) 1272, του θρονου 1 τω θρονω (49 uō. 1374 A^{v2} , ιδου bis $\delta 101 f$, om οτι 110, om λεγει 1272, 6 om της ζωης $\delta 104$, ~ της πηγης p υδατος 1272, 7 add ο α θεος (3), μου 1 μοι (Ps 27) $\delta 104 H^{62}$ uō, 8 add εν α πυρι (168) 1272, 9 add τας α γεμουσας 1272, 10 μοι 1 με (10^b) $\delta 101 A^{v42} 57$, om εν πνευματι 1272, ορους . . υψηλου (aber μεγα) 116, om και² 1272, 12 om υιων 1272, 16 om δεκαδου 1070, 17 πηξων 1272 H^{62} , 18 uελω $\delta 101$ 116f, 19 κεκοσμημενω 1 -νοι 110 116, 20 βηρύλλος 506, βηρύλλιον 1272, παζων 1 τοπαζιον $\delta 104$, χρυσοπρασινος 1272, 21 om δωδεκα 1271 H^{62} , add ως α εξ 1070, uελλος 506, 22 ει μη 1 ο γαρ 1271, om ο α θεος 106, 23 add εν α αυτη 1272, 25 om 25 (και¹ ∩ και²) 106f, επι 1 εκει (4) 1272, 26 ~ τιμην . . δοξαν (512) 1271, 27 ουδε 1 και² 1272, add παν α ψευδης (1 J 221) 1272, 221 χρυσταλον 506, 2 ξυλα . . ποιουντα . . αποδιδοντα 506, τους καρπους 1 τον καρπον (2^u) 1272 H^{62} , των -ων $\delta 101$, 3 add εκει p θεου $\delta 101$, 6 om πιστοι και 1272, add και p πνευματων 1272, add με p απεστειλεν (vgl Lk 9.48 10.16 uō) $\delta 101 f$ 206 H^{62} , διδασκει 1 δειξει τοις 110 $A^{v51} f$, 8 αυτα 1 ταυτα 116, 12 add και α ιδου (118 uō), 13 om ο² 106 H^{64} , 16 add και α ο¹ 1272, 16 ~ πρωινος . . λαμπρος 53, 18 επιθηση 1 -θη 1272, επι ταυτα 1 επ αυτα 1272, 19 αφελη $\delta 101^*$ $\delta 104$ 506, αφελαι 206, αφελειται 1070, 21 add αυτου p αγιων 1272.

3. Hin und her sind A^{v} -Lesarten so stark vertreten, dass sie beinahe für K in Frage kommen könnten. Einigemal findet sich die Lesart nur in Seitentypen des A^{v} -Kommentars; nur in letzterem Fall sind diese Vertreter beigelegt.

111 Φιλadelphων 1 -ειαν 56 110f 116f $\delta 101 f$, 13 uω 1 υιων 56f $\delta 101 f$ 110f 116 1475 506, 17 επεσα 1 -σον $\delta 101 f$ 204 205 $\delta 300$, 29 om εκ $\delta 101 f$ 205 1475, 10 βαλ- λειν 113 116f 119, 18 Θυατειρη 1 -ροις $\delta 101 f$ $\delta 104$ $\delta 106 f$ 1172 206f O^1 , 37 Φιλα- δελφια 110f 1172 206, 12 εκ 1 απο 56f $\delta 101 f$ 106f 206f $\delta 300$ 1475 (gegen 11 Codd), 17 om ο α ελεεινος 56f 116f 1475, 18 κουλλουριον 56f 110f 116f (-λ-) 506 (-λ-) $A^{v40} fff$ uō, 43 add και ο καθημενος $\delta 101 f$ 106f 206f $\delta 300$, 8 add τα α τεσσαρα 110f 116f 502 506 $A^{v40} f 41 f 56 fff$ uō, αγιος 3mal 56 $\delta 101 f$ 116f 1592, επεσαν 106f $\delta 101$ 206f $\delta 300$, προσευχαι 110 $\delta 101$ 1475 1592, 10 βασιλευουσιν 1 -σουσιν 110f 113 116f 506, 14 επεσαν 53 $\delta 101$ 106 1172 205 206f $\delta 300$, 64 πυρρος 106 110f $A^{v31} 52 f 59$ 63 u a, 8 om εν³ $\delta 101 f$ 106 206f $A^{v22} 42 O^{240}$, 13 επεσαν 53 106f 206f $\delta 300$ 1172, 14 ελισσόμενον $\delta 101$ 204 205 206f O^1 , 714 επλυναν 1 επλατυναν $\delta 101$ $\delta 104$ 110 204 1271 $\delta 300$ 1475 O^1 , 920 add και τα χαλκα 51 1070 $\delta 104$ 110, 104 ημελλον 1070 $\delta 104$ 106 206 O^1 uō $A^{v10} 243 f 59 fff$, 128 ισχυσαν 1 -σεν 106f 110, 138 ου 1 ουτε $\delta 101 f$ 113, 14 om τους εμους 1070 106, 16 add της α χειρος 1070 $\delta 101$ 106 1271 O^1 , 17 δυναται $\delta 101$ 116cf 119 1471 1475 506, 1414 uω 56 110f 1271, 11 om του α θερια 53 $\delta 104$ 106f 119 204 O^1 , 18 om εν 56 106f 206 $\delta 300$, φωνη 1 κραυγη 56 110 205, 154 δοξασει 1 -ση 53 $\delta 101 f$ 113 216 1271 $\delta 300$, 161 om και p υπα- γετε $\delta 101 f$ 205, 5 ο 1 ος α την 56f $\delta 104$ 116f 216 1584, 8 add αγγελος p τεταρτος $\delta 104$ 113 1271, 14 εσκοτισμενη 1 -τωμ- 1070 506 $A^{v40} fff 51 f 52 fff 54 fff$, εμασσωντο 1271 506, 12 ~ την φιαλην αυτου 56f $\delta 101$ 110f 116f 506 mit A^{v} , αυτου την φιαλην 53 $\delta 104$ 106f 203 204 206, 173 add εν α πνευματι 1070 205 1271 $\delta 300$, om το α κοκκινον 1070 $\delta 101$ 1272 O^1 , 16 om και ποιησουσιν γυμνην 1070 113 116f $\delta 300$, 18 om επι 56 1070 205 $\delta 300^2$, 185 om αυτης p εμνημ. 1070 1271 $\delta 300$, 7 αυτην 1 εαυτ- 116f $\delta 300$ 506 (om αυτην 1070), 13 ρεδων 56f 110f 116f 506, 204 τω θηριω 106f 1271 506, 5 add οι — ετη $\delta 101 f$ 1271, 6 add και α μακαριος 56 110 116 506

*Av*⁴⁹ 53 fff, μετ αυτου 1 μετ ταυτα 119 1271 1272 δ300, 8 ωσαι 1 ως η δ104 1272 506 *O*¹ *Av*⁵⁴ fff 55 fff, 215 add και α ειπεν 53 110 206 1272 *O*¹, 6 add εγω 1070 106, om και α η αρχη 56 1271, om η und το² δ101f 1272 *Av*³¹ 41 fff 42 f 56 fff, 8 om α² δ101f 206, 11 χρυσταλίζοντι 106f 1271 1272 506 *Av*², 19 χαλκιδων 56 106f 110 116 506, 20 εννατος δ101 1271 506 *Av*², αμεθυστος 1 -σος 1070 δ104 116f 1172 1272 1584, 27 om ο δ101f 206 1272, ποιουν δ101f 206 1272, 221 add καθαρων p ποταμων δ101f 1272, 3 λατρευουσιν 56 δ104 206 1271 1272 1584, 8 δεικνυστος 56 1070 106f 110 116f 1272.

4. Ohne *Av*-Konkurrenz sind nur wenige Lesarten von mehreren der kollationierten *K*-Zeugen vertreten, so dass man die Existenz von zwei *K*-Typen vermuten könnte.

Ohne grossen Belang sind folgende Paralleleinwirkungen: 71 add ο α ανεμος (vgl Mk 439 41 uö) 56f δ101f 116f 119, 82 εδοθη 1 -θησαν (3) 56 110f 113 116f 205 1475, 1414 εχοντα 1 εχων (72) 56 δ101f 506 *H*^{δ2*}, την κεφαλην (1912) 53 113 116f 119 1172 506 *H*^{δ4}, 153 βασιλευ 1 ο -ευσ (Ac 2613) 56f 110 116f 506, 1816 add και α λεγοντες (*K* 19) 51 56f 110 116f 204, λεγουσιν 1 λεγοντες (häufig) 1070 δ101f, 194 ~ εικοσι τεσσαρες πρεσβυτεροι (410 1116) 56 106f 116, 18 add τας α σαρκας (1716) 110 116f 506, 202 add ο α σατανας (7 213 129) 1070 δ101 δ104 106f 206 1272 1475 *O*¹, 2110 απο 1 εκ α του ουρανου (Lk 954 uö) 56 116 1272, 22 om κς ο (1614 1913) δ101f 205 206.

Auch Zusammentreffen in Omissionen, namentlich Sprüngen, beweist nicht viel: 120 τας¹ 56f 110f 116 1271, 48 αγιος 8 statt 9 mal 53 206 506 *H*^{δ2}, 612 ειδον 110f 116f 506, 74 εσφραγισμενων¹ α² 56f 110f 116f 1471 506, 79 και α γλωσσων 51 δ101f δ104 106f 206f *O*¹, 99 θωρακας¹ α² 56 110f 113 116f, 132f και εδωκεν — μεγαλην (και α και) 56 110f 113 116f 506, 6 το 53 104 119 205 206 506, 1819 ουαι² δ101f δ104 106f 206 506 *H*^{δ2}, 2011 μεγαν δ101 116 205, 18 επτα 1070 116f 1272 *Av*⁴⁰f uö.

Dann sind orthographische und phonetische Abweichungen häufiger vertreten: 213 Αντειπας δ104 106f 206f, 43 σαρδεις 51 104 106f 206f δ300, 611 αποκτενεσθαι 56f 104 106f 116 119 1584 *O*¹ *H*, 75 Ρουβειμ 1475 506, -ημ δ101 1584, -βιν 56 113 116 119, -ην δ104 106 1171 206f δ300 1171 *O*¹, 7 Ισαχαρ 113 119 506, 11 εστηκσαν δ101f 206f, εστηκσαν 113 1172, 96 ευρησωσιν (nach ου μη) δ104 205 *O*¹, 11 Αββαδων 56f 119 δ300, Αββαδων 1271 506, Αββαδων 1070 110 116 203 204 205, 152 υελινην 56 110 116f 506 (-λλ-), 186 διπλασατε 56 116f, 2120 σαρδωνυξ δ101f 506.

Auch folgende grammatikalische Varianten beweisen nicht viel: 94 αυτοις 1 -αις 56f 110 116f *Av*²² *Ap*¹⁰ *O*¹⁰ fff, 109 απηλθα 1 -ον 1172 206f 1584, 1316 αυτους 1 -οις δ101f 205 206, 182 ισχυραν φωνην 56f 110f 116f 506, 1919 τον 1 το (α δειπνον) δ101f 116 206, 17 τον δειπνον τον μεγαν δ101f 116f 206.

Als etwas gewichtigere Varianten bleiben nur noch zurück: 27 add αυτου p ζωης δ101 206f 506, 33 ουτως 56 δ101f 110f 206f δ300 475 (ουτος 12 Codd), 43 add σμαραγδω p ιασπιδι 1070 δ101f 205 502, 148 αυτης 1 ταυτης 53 56 δ101 106 116 204, 1621 αυτη 1 -ης 51 53 1070 δ104 106 1172 *O*¹, 2120 χρυσοπασος 1 -πρασος δ104 1172 205 506 1584, 222 εκαστος δ104 1172 205 1584.

523. Der *K*-Text in der Gruppe 55 ffff. Einen unwesentlich von *K* abweichenden Text bieten die von einem gemeinsamen Archetyp stammenden Codd 55 (vac 22) 209 1374 (vac 228 — fin.) 402 *Ap*¹¹ (näht sich von 13 an dem *Av*-Text). Nur ganz selten weicht einer dieser Zeugen vom gemeinsamen Text ab, fast aus-

schliesslich in Omissionen oder orthographischen Unregelmässigkeiten, ganz selten ist auch eine *Av*-Lesart eingedrungen. Diese Sondervarianten sind ohne textkritisches Interesse und lohnen die Aufzeichnung nicht. Indem sie aber in jedem, auch in 55 gelegentlich vorkommen, beweisen sie, dass keiner, auch 55 nicht, den Archetyp repräsentiert. Uns kann nur dieser Archetyp interessieren. Seine Abweichungen von *K* bestehen am häufigsten aus *Av*-Eindringlingen; von der Gesamtzahl der *Av* von *K* unterscheidenden Lesarten ist es aber nur ein minimaler Bruchteil. Die Auswahl beruht sicher auf Zufall, und die Stellen aufzuzählen hat wiederum keinerlei textkritisches Interesse. Dagegen ist es instruktiv für die Festigkeit der Überlieferung, hier die übrigen Abweichungen vom *K*-Text zu verzeichnen. Um ganz genau zu sein, sollen auch solche, die nicht von der Gesamtheit vertreten werden, Aufnahme finden:

12 ~ *XV* *Iv* 209f, 11 λαλουσης 1 λεγουσης (41) 209ff, 16 om χειρι 209ff, 20 om τας, 210 πειρασθη 1 -σθητε 55-1374, 13 εκκλησιας 1 ημεραις 55-1374, υμων 1 υμιν, 35 των ζωντων 1 της ζωης, 8 ~ θυραν ενωπιον σου, τα εργα 1 τον λογον (226) *Av*⁵⁰³, 12 ονοματι 1 ναω, 14 om εκκλησιας 55f, 18 εμοι 1 εμου, 44 om θρονους², 5 ~ καιομεναι πυρος, 8 add τα α τεσσαρα *Av*²⁴ 40f 41ff 56ff *O*^{10ff} *O*¹¹-1579 103ff δ505, 9 add και προσκυνησουσιν α τω ζωντι (10), 10 om ενωπιον του θρονου, 56 om ως (nach -κως) 209ff, 11 ~ πολλων αγγελων, 12 om και πλουτον (και ∩ και), 13 γης ∩ γης 1374f, 14 και¹ ∩ και², 61 om ενος *Av*^{62f}, 8 λευκος 1 χλωρος (2) 209ff (55 om χλ.), 12 om ειδον *Av*²⁴, 14 εσαλευθησαν 1 εκινηθησαν (Ac 431), 71 πεση 1 πνεη, add ο α ανεμος (Mk 439 41) *Av*²⁴ 49 δ505 *H*^{δ3}, 3 om ημων, 4 om τον αριθμον, εσφραγισμενων ∩ εσφρ. *Av*^{52ff}, 8 om εσφραγισμενοι (7), 82 εδοθη 1 -θησαν (3) *Av*²² 42 51 501, add ινα σαλπισωσιν p σαλπιγες (6), 8 add εγενετο p και², add και α εβληθη *Av*⁵⁰³, 12 om αυτης, 91 ~ πεπτωκοτα α εκ 209ff, 5 αδικησωσιν 1 αποκτεινωσιν (4), 9 και¹ ∩ και², 11 αβαδων, 18 του στοματος 1 των -των (316) *Av*²⁴ 49, 1011 λαου 1 λαοις (59) *O*¹³, 111 μετρησαι 1 -σον, 3 περιβεβλημενους 1 -νοι 55-1374 *O*¹³ *O*^{14f}, 6 ~ αυτων της προφητειας *O*¹³, 6f θελησωσιν ∩ τελεσωσιν *O*¹³, 18 εθνων 1 νεκρων *O*¹³, add σου p αγιοις *O*¹³ *Av*^{30f}, 129 ~ ο οφης ο μεγας *O*¹³, 12 κατοικουντες 1 σκηνουντες (1110), 14 om εκει, 135 βλασφημια, 8 την γην (102), 142 om φωνην, 4 ακολουθησαντες 1 -θουντες (Mt 1928), 8 ~ της πορνειας του θυμου, 151 ~ επτα πληγας (8), 3 om την, 168 om αυτω 55-1374, 12 om αυτου, 13 om ακαθαρτα, 15 αισχυνην 1 ασχημοσυνην *Av*^{59ff}, 17 add του θεου p θρονου (715) uō, 18 ~ βρονται .. αστραπαι (85), ου γεγονεν 1 ουκ εγενετο, 21 βιαια 1 μεγαλη (vgl Ac 22), ~ καταβαινει α ως, ~ χαλαζης .. πληγης, αυτη 1 αυτης *Av*^{30f} 500 57 *O*¹² δ505, 172 απο 1 εκ, 3 ανηνεγκεν 1 απ-, 4 ~ χρυσουν p αυτης 55-1374, om χρυσουν 209, 8 εσται 1 εστιν (214), 11 εσται 1 εστιν, εισιν 1 εστιν², 12 ~ λαμβανουσιν p θηριου, 15 ~ γλωσσαι .. εθνη .. οχλοι, 16 om εν (218) 209f, 18 του θεου 1 η μεγαλη (312), 182 om ακαθαρτου, 3 αυτης 1 της γης (3b), 7 τοσουτο 1 -ον, 8 om ο θεος, 9 om και κοφονται (ονται ∩ ονται), 12 om και σιρικου (και ∩ και), 18 εκλαιον 1 εκραζον (54), 23 add φωνη α νυμφης (23^a), 194 ~ εικοσι τεσσαρες (410 1116) *Av*^{40ff} δ505, 12 ~ ονομα εχων (31 uō), 13 add πορφυρου p ματιον (174), 14 του ουρανου 1 τα εν τω ουρανω, ενδεδυμενον 1 -νοι, 17 ~ του θεου το μεγα 55f, 19 ~ της γης α και², 20 την εικονα (nach προσκυνειν) *H*^{δ2}, ~ οι δυο p θειω, 21 απο 1 εκ, 206 add αυτου p αναστασει (Ac 122 Phi 310), add τα α χιλια (5) 55-1374 *Av*²⁴ 30f, 8 ωσει 1 ως η *Av*^{34ff}, 212 ~ απ ουρανου εκ του θεου, 12 om υιων (nach -ων).

524. Die Gruppe $O^{11fffff}$. Eine analoge geschlossene Gruppe mit in der Hauptsache *K*-Text bilden die Mehrzahl der Ökumenius-Kommentare, denen ebensoviele Text-Codd zur Seite stehen: O^{11} (vac 20f, nur kursorisch kollationirt), ihm am nächsten verwandt 216 (vac 19¹⁶—fin) 1582, O^{13} 895 1579, O^{1415} 8206. Dieser Text hat wesentlich stärkere *Av*-Einwirkungen erfahren, deren Aufzählung aber wieder ohne Interesse ist. Der Durchschuss bleibt immer noch dünn genug. Ebenso wenig haben Sondervarianten der einzelnen Codd ein Interesse. Auch sie bestehen ausnahmslos aus Fehlern, orthographischen Änderungen, Omissionen, ganz selten Reminiszenzen und noch seltener *Av*-Lesarten. Doch mögen die wirklichen Sonderlesarten hier aufgezählt sein:

27 ακουετω 1 -σατω O^{13} , 8 και 1 ος 216, 316 om οτι 1582, 411 του θεληματος O^{13} , 12 εσφραγισμενον 8206, 64 om αυτω 1579, 7 το τεταρτον ζωνον 1582 H^{83} , 9 εσφραγισμενων 216, 75 Ρουβημ O^{11} , 8 Βενιαμην 8206, 9 om και α γλωσσων O^{14} , 9 περιβεβλημενας (nach στολας) 8206, 103 om αι O^{14} $Av^?$ H^{82*} , 10 βιβλιαριον (8f) 216 (auch sonst), 11 λαου 1 λαοις (59) O^{13} , 113 περιβεβλημενους 8206, 4 om αις 8206 H^{82*} , 11 om εκ του θεου O^{13} , 15 ~ και α του κυ 8206, 15 1 τους 8206, 16 αυτου 1 του θεου 1579, 18 εθνων 1 νεκρων O^{13} 55ff, add σου p αγιοις O^{13} 55ff, 5 ηρπαγη (2K 124) 1579 Av^{54} 56ff, 135 βλασφημα 216 Av^{40ff} 52ff O^{10fff} H^{84} , 6 om το 8206, 8 ον 1 ων 8206 H^{83} 84, 9 εσφραγισμενου 8206, 18 ~ εστιν η σοφια (1310) 216, εστιν ~ εστιν 1579, 143 ~ καινην ωδην O^{15} , 4 υπαγει 216, 5 add ουτοι εισιν οι ακολουθουντες τω αρνω p εισιν 8206 O^{12} , 9 om και¹ O^{14} , 20 διακοσιων O^{11} H^{82*} , 154 add ει p αγιος 216, 166 ~ προφητων.. αγιων (1118) 216, 1618 ~ εγενοντο οι ανθρωποι 1579, 1813 θυμαματος 216, 16 λεγουσιν 1 -οντας O^{11} , 191 ~ λεγοντων α εν 216, 17 om λεγων O^{13} , 21 ερπετα 1 ορνεα O^{13} , 2012 ~ ηνοιχθη p ζωης 1579, 2124 om της γης 8206, 25 εστιν 1 εσται (211) O^{13} , 222 αρνιου 1 ποταμου 8206, 18 επτα O^{15} .

Die mehrfach vertretenen und die sicher dem Archetyp angehörigen Lesarten, soweit sie weder in *K* noch in *Av* stehen, sind:

14 του 1 θεου O^{14ff} Av^{51} , 9 om δια² O^{14ff} 1579 H^{83} 84, 15 218 χαλκωλιβανω 895 216f, 27 κεραμειχα O^{13} —1579 O^{14} —8206, 34 ~ ολιγα ονοματα εχεις, 18 περιβαλλη O^{13} O^{14ff} , 19 και 1 εγω O^{14f} , ζηλου 1 ζηλευε O^{13} 1579, 49f αιωνας ~ αιωνας 895 216f, 6 εσφραγισμενον 1 εσφαγμ. 216f, 59 om ημας (~ ημας τω θεω O^{10ff} ua), 13 add και α ηκουσα (11) O^{11} 1579 Av^{40ff} O^{10fff} uδ, 12 εις 1 ως (116) O^{14f} 216, 13 αποβαλουσα 1 βαλουσα 216f, 17 σωθηται 1 σταθηναι (Mk 1026) O^{13} O^{14ff} , 72 ~ αγγελον αλλον O^{14f} , 4 add και p εκατον, Ρουβειμ 8206 1579, 6 Νεφθαλιμ O^{11} 13, 8 ~ Ιωσηφ.. Ζαβουλων O^{14f} , 85 om και σεισμος O^{13} O^{14ff} , 7 ~ χλωρος χορτος (Mk 639) O^{14ff} , 8 μετακαιομενον 1 και- O^{14f} , 9 add τας α ψυχας (204) O^{14ff} Av^{49} , 11 αφινητον O^{14ff} Av^{40fff} , 12 τριτον¹ ~ τριτον² O^{14f} , 96 ζητουσιν 1 -ησουσιν 895 216, 10 om του O^{11f} 14 895 Av^{40f} 57, 11 add και α βασιλεια 216f, Αββαδων, 12 ουαι² bis 216f, 8 add και p υπαγε O^{14ff} , 13 δωδεκατον 1 δεκατον 895 216, 18 διαφθειραντας O^{14} —8206, 121 στεφανοι O^{14ff} , 15 θηριου ~ θηριου O^{13} —1579, 1412 om η O^{14ff} , 152 υελινην O^{13} —1579, 176 om εκ² O^{11} 1579, 15 add και η γυνη p ειδες, 182 ακαθαρτου ~ ακαθαρτου O^{13} —1579 O^{14f} , 3 πεποκασιν O^{13} 8206, 8 om ο θεος, κρινων 1 -νας $Av^?$, 10 om η¹ O^{14ff} , 13 ~ ελαιον.. οινον (Lk 1034) auch sonst, 14 add ουτε ψυχας ανθρωπων του λοιπου εμπορευση O^{11} 1579 Av^{51f} , 16 om

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

129

και² *O*^{14f} δ95, 18¹⁹ om τα, 198 περιβεβληται 1-βαλεται (vgl 18¹⁶) *O*¹¹ *O*^{13ff}, 9 add οι p λογοι *O*^{14ff} *H*^{δ4}, 10 υιου 1 Ιησου *O*^{14ff}, 13 add εν α αιματι (87), 18 add των p παντων *O*^{14ff}, 19 om τον (12¹⁷), 20 add τω α θειω (vgl 9¹⁸) *O*¹¹ *O*^{13ff}, 20⁴ επανω 1 επ (68) *O*^{14ff}, 20¹² ~ εστωτας α τους², ~ μικρους . . μεγαλους, 13 εδωκεν *O*^{14ff} *H*^{δ4}, 21³ add θεος αυτων (7) *O*^{13ff}, αυτων θεος *A*^{ν52} *ff* *ff* *H*^{δ4}, 6 om η und το, 8 om ο² *O*¹³ *O*^{14f}, 10 απο 1 εκ α του ουρανου (Lk 9⁵⁴ uö) *O*^{13ff}, 20 σαρδωνυξ, βηρυλλιος *O*^{13ff}, χρυσοπρασινος *O*^{13f}, 21²² om κυριος ο (19¹⁵) *O*^{14ff}, 22¹ ωσει 1 ως *O*^{13ff}, 2 πολεως 1 πλατειας *O*^{14ff}, add καταγγελεται p ξυλου, 5 φως 1 φωτος², φωτιζει, 9 add εγω α ειμι (16), 15 om οι α ειδωλοατραι, 15 ~ ποιων και φιλων *O*¹⁰-*A*^{p10} *A*^{ν63} *H*^{δ2}, 16 ~ πρωινος . . λαμπρος *O*¹³ *O*^{14f}, 18 μαρτυρομαι (Ac 20²⁶ uö), om επτα *O*¹⁵, 21 om κυριου Ιβ.

525. Der Apk-Text in *K*^r-Codd. Nach § 519, 10 hat Apk schwerlich in der *K*^r-Ausgabe gestanden. Dennoch findet sie sich in 20 *K*^r-Codd, 17 δ- und 3 α-Codd (380 405 406). Kollationiert sind von denselben, da ihr Text *K*-Charakter trug, nur 380 kursorisch, δ401 (Kap 1 22) δ402 δ403 δ404 δ408 (Kap 1) δ411 (Kap 1—8), dazu 406, der aber sicher in einen andern später zu besprechenden Typ gehört (s. § 526). Die Kollationen genügen nicht, um festzustellen, ob hier überall ein und derselbe Text an diese *K*^r-Codd angeschlossen ist, woraus zu folgern wäre, dass irgendwo in etwas späterer Zeit die Apk in dieser zum Lektionsgebrauch zugerichteten Ausgabe vermisst und eingestellt wurde. Die Frage ist nur für die Geschichte der *K*^r-Ausgabe von Belang und mag hier auf sich beruhen. Selbst wenn zwei oder drei der kollationierten *K*^r-Codd mit Apk denselben Apk-Text aufweisen würden, wäre ja noch immer möglich, dass diese Codd Dubletten sind. Dennoch spricht für die erstere Annahme, dass trotz des bescheidenen zur Verfügung stehenden Materials nicht selten diese *K*^r-Codd an derselben Stelle die *A*^ν-Lesart bieten, während sie im übrigen den *K*-Text aufweisen. Übrigens finden sich solche *A*^ν-Lesarten äusserst selten. Nicht selten treffen die Codd in der Auswahl mit den soeben behandelten Typen 55^{fff} oder *O*^{α^{ffffff}} zusammen, doch nicht ohne Ausnahme. Lesarten, die *K* und *A*^ν fremd sind, sind nicht begegnet, es seien denn die üblichen Schreibfehler oder Sonderlesarten eines der beiden eben genannten Typen. Eine genauere Darstellung des Textes in diesen *K*^r-Codd verlohnt sich darum nicht.

Als frappant sei nur erwähnt, dass sie, wie *K*^r in Evv und AKP, Μωυσεος schreiben. Für etwaige weitere Studien dieses spätesten Teiles der Textgeschichte seien einige für δ402 und δ403 festgestellte Sonderlesarten wenigstens hier gebucht: 1 18 om των αιωνων, 20 των . . λυχνιων 1 τας . . λυχνιας, om τας χρυσας, ~ εισιν α των², 21 om επτα, 14 om εκει.

Der *Av*-Text.

526. 1. Die Zeugen dieses Textes. Wie schon § 521 angezeigt ist, hat der § 113 geschilderte Kommentar des Andreas (*Av*) einen sowohl von *K*, als auch von den *H*-Zeugen sich durch eine grosse Anzahl von Sonderlesarten scharf abhebenden Text zugrunde gelegt. Der Kommentar ist vom 10. Jh. an gelegentlich, vom 14. an sehr häufig abgeschrieben worden. Wir besitzen ihn zurzeit in mindestens 56 Handschriften. Die Mehrzahl derselben ist kollationirt worden, teils verbotenus, teils kursorisch, teils in Stichkapiteln. Leider fehlt mir die Kollation der beiden ältesten Codd *Av*^{1 12}. Wie ebenfalls § 521 schon angedeutet, findet sich derselbe Text nicht selten in blossen Text-Codd. Entspricht er genau einer durch *Av*-Codd vertretenen Text-Nuance, doppelt wenn es der letzteren mehrere sind, so ist er als *Av*-Zeuge zu behandeln. Es ergaben sich folgende Codex-Gruppen. Für sich stehen *Av*^{21 22} (kursorisch 1–18) ^{24 31 42 501 503}. Nahezu gleichwertig sind die Gruppen *Av*^{10 20} ^{δ600 63} 1670 und *Av*^{41 49} ^{δ309} sowie die einzelstehenden *Av*²¹ *Av*²². Dann folgen mit immer steigender Zahl der *K*-Lesarten die Gruppen *Av*^{40 50} (koll. 1–2 14) ^{51 57 67} (koll. 1–4) 1580 (Scr) 1370 (koll. 9 16) 504 1682, *Av*^{52 53 62 43} (sehr lückenhaft und nur kursorisch koll.), *Av*⁵⁴ (koll. 1 11–22) ^{59 60} (1–15) ⁵⁰⁰ (1–9 16–22) ⁶⁵ (1–4) ⁶⁶ (1–11), ⁵⁶ 1588 501 1594 (koll. 1 1–149). Darunter hängt ^{54 fff} mit ^{10 fff} näher zusammen. Ferner bieten die untereinander nahe verwandten Text-Codd 103 104 ^{δ200} 400 ^{δ410} (1f) und, doch in merklicher Nuance, ^{δ203} (nach einer Kollation von 4) 208 den *Av*-Text, so dass sie, obwohl sich mit keinem Kommentar-Cod aufs nächste berührend, auch unter diese Zeugengruppen zu stellen sind. Aber auch *O*-Codd, soweit sie nicht in § 522 524 für den *K*-Text schon verwertet sind, bieten einen mehr oder weniger stark nach *K* abgeschwächten, jedenfalls *K* näher als *Av* stehenden *Av*-Text. Näher zusammen gehören *O*⁴¹ 406 1573, *O*^{10 12 21} *AQ*¹⁰ 404 202, *O*³⁰ 107 111 214; für sich bleiben *O*³¹ (curs.) und *O*⁴⁰ (1–11), letzterer mit zahlreichen Berührungen mit *O*⁴¹. Über *AQ*¹¹ siehe § 523.

Eine Reihe blosser Text-Codd bieten Textformen, die aus verschiedenen dieser *Av*-Typen gemischt erscheinen. Es dürfte genügen, diese Tatsache festzustellen, ohne das Mass der Mischung zur Darstellung zu bringen, zumal eigenartige interessante Lesarten nirgends begegnen. 306, in der Hauptsache *K*, bietet abwechselnd Lesarten aus *Av*^{52 fff} und *AQ*¹¹, ^{δ507} mischt *Av*^{52 fff} ^{57 fff} ^{59 fff}, 115 schwankt zwischen den verschiedenen *Av*-Typen, 1273

129*

ist so abgeschwächt, dass die Verwandtschaft nicht festzustellen ist. δ505 ist ganz eklektisch, neben *A^v* hat gelegentlich dieser oder jener *A^v*-Typ oder auch *O^{30f}* Einfluss geübt. Die unter sich einander näher stehenden Texte δ500 1581 sind mit *A^{v4ff}* verwandt, bilden aber durch Berührungen mit ^{10ff} und ^{54ff} ihm gegenüber eine eigentümliche Linie. Nicht irgendwo anzugliedern sind endlich die Textcodd 47 1576 1578 1579.

Infolge allzu kursorischer und engbegrenzter Stichkollation ist für *A^v* 46 47 400 55 58 502 64 601 605 eine verwandtschaftliche Beziehung unter einander oder mit einer der vorhergehenden Gruppen nicht festgestellt. Nur *O^{30 31}* bilden volle Dubletten. In dem allein in beiden kollationierten Abschnitt 19–20 sind ihnen beiden ausschliesslich folgende Sonderlesarten eigen: 9 ταις θλιψαις 1 τη -ψει, add εν (*A^v* εν τη) α βαα., om και p βαα., 10 om οπισω μου, 11 add μοι Ιωαννη p λεγουσης, Murvan 1 Σμυρναν, 13 εν 1 προς, 14 om λευκαι, ωσει 1 ως α χιων, 15 om ως, 16 om χειρι, om ο, om εν², 20 την δεξιαν, om επτα⁴. Garnicht kollationiert sind *A^v* 23 31 45 48 401 402 403 61 68 69 600 602 603 604 70 71 80 *O^{42 43}* *A^q* 70 *M^{70 71}* 80.

Die Verwertung dieser Kollationen soll in folgender Weise erfolgen. Zuerst werden für 1–3 alle nur in einzelnen Codd erscheinenden Lesarten, die weder *A^v* angehören noch *K* sind, zusammengestellt, um deren Wertlosigkeit zu erweisen und das Mass von Differenzen zwischen den einzelnen Handschriften zu illustrieren. Daran schliessen sich für Apk 1–6 die Sonderlesarten der Gruppen und der ältesten Codd *A^v* 10 21 22, für den Rest nur die von mehreren Gruppen vertretenen Lesarten. Je für sich sollen dann die Gruppen 103 ff *O^{41ff}* *O^{15ffff}* *O^{30ff}* behandelt werden. In welchem Maße *K* in die einzelnen Gruppen oder Codd eingedrungen ist, lohnt keine Buchung. Zuletzt wird eine Entscheidung über die Original-*A^v*-Lesart zu versuchen sein, wo diese sich nicht aus der Zeugengruppierung ohne weiteres ergibt.

527. 2. Sonderlesarten im *A^v*-Textgebiet. a) Sonderlesarten einzelner Zeugen in Apk 1–3 (sinnlose Omissionen und orthographische Sonderbarkeiten werden ignoriert).

11 add του xυ ημων α Ιϋ (1 K 17) 406 1578, ~ αποστειλας p αυτου² 52 53, 2 γινεσθαι 53, δει 1 χρη (1) 40 52, α 1 ατινα² 53, om μετα ταυτα 54–66, 3 add οι α τηρουντες 59f 53, πληρουντες 1 τηρουντες 53, 4 του 1 θεου⁵¹, 5 αμαρτηματων 1682, om ημας¹ 24 208, 6 ω 1 αυτω (Ga 13 uö) 1576, τον αιωνα του αιωνος 1588, 7 om αυτον² 503, αυτω 1 αυτον³ δ200, 8 add και α αρχη⁵⁰¹, om ο3 21, 9 om ο 42, μαρτυρια 1 βασιλεια⁵⁰¹, add εν τη α υπομονη (Lk 21 19) 501, add υμων p υπομονη (Lk 21 19) 62f, του Xυ 1 εν Ιϋ (2 Th 35) 63, 10 om εν² 51 50 1589, ~ σαλπιγγος μεγαλης om ως 1580, 11 om και α εις durchgehends 52ff, add εν Ασια p εκκλησιας (4) 49, Murvan 1 Σμυρναν 31 41f 57f 59 501 (-ην) δ600 (-ην) 1576 *O²⁴⁰*, Ζμυρναν²², Θυατειραν⁵⁰³ δ505 1682 *O⁴¹* *O^{10ff}* δ200 (-τιραν), 12 υπεστρεψα 1 επ- 1576, βλεψαι 1 βλεπειν 1576, 13 add των χρυσων p λυχων (12) *A^q* 10 *O¹⁰*, ποδηρην 31 42 56 *H^{δ4}*, εν 1 προς 53* 30f *O^{10ffff}*, μασθοις 22 103ff *H^{δ2}*, 15 ομοιον 1 ομοιοι 57 504, 16 ειχεν 1 εχει (13 11 21 13) 41 *O^{10ffff}* *H^{δ2}*, om ο 21 50 51 500 *O²³⁰*, φαινων 1 φαινει (Jo 5 35) 52f, 17 ~ την χειρα αυτου την δεξιαν (Lk 66) 1588, 18 add ωσει α νεκρος (17) 42 406, 19 add και α ηκουσας p ειδες 503, 20 ο 1 ους *A^v* 501, om αι¹ 2 500, 21 om τω αγγελω 50 51, Εφεσινς 1 εν Εφεσω δ600–1670, 2 ~ υπομονην . . κοπον 501, δυνηση 1 δυνη 51 63, δυνασαι 51f 503, add τους α καχους 59–500–65, επειρασας 1 επειρασας 63, φασκοντας 1 λεγοντας (Rm 1 22) δ600ff, ~ ειναι αποστολους δ600–1670, τους 1 αυτους 50–51, 3 add και α δια 63, 4 εχων 50–51, add και ου κεκημας p κεκοπιακες δ600ff, om σου² 31 *A^q* 10, εχεις 1 αφηκας

1588, 5 μνημονεύσον 31, ὅθεν 1 ποθεν 59-500 1580, 7 ὅς 1 ο 60, 8 om καὶ 404, ἀνεζήσεν 49, 9 ~ τα ἐργα σου (13) 24, πένιαν 1 πτωχείαν 59-500-66, 10 ο 1 α 51, add γὰρ p ἰδού (Lk 2 10) 501, ἐχῆτε 49 H^{δ4}, μεχρὶ 1 ἀχρὶ 503, γῆς 1 ζωῆς 20, 13 om τα ἐργα σου καὶ 53 500 30f H, ~ σου τα ἐργα (9) O³⁰ 214 1576, add καὶ α ἐν 63, om ο 1 2 μου 60 ~ κατοικεῖ ὁ σατανας 63, 14 om τῷ Βαλακ 500 H^{δ2*}, 15 ~ ὁμοίως α κρατουντας δ200, 17 ἐκ 1 ἀπο 501 202, εἶδεν 1 οἶδεν 31 501, ἐγνώ 1 οἶδεν δ600ff, 18 θυατειρων 30f, -ραις δ600-1670, -ρα δ505, om ἐκκλησίας 10 53 H^{δ4}, om αὐτοῦ 1 52 30f δ600 H^{δ4}, φλοξ 1 φλογα (1 14) 501 1576 H^{δ2}, τοὺς ποδας . . ὁμοίους 1 οἱ ποδες . . ὁμοιοι (vgl 1 17) 20, 19 om τὴν 1 2 30, add σου p διακονίαν 20, 20 add ὀλιγα (*Av*: πολυ) α οτι δ600ff, εας 1 ἀφεις δ600ff, διδάσκειν 1 καὶ, om καὶ 1 δ600ff, 21 οὐκ ἐθέλησεν 1 οὐ θέλει (vgl Mt 23 37) 51 H^{δ4}, om τῆς 56, 23 ~ καρδίας καὶ νεφρους (Ps 7 10) 42 503 47, αὐτοῦ 1 ὑμῶν (22 12) 20f, 24 add καὶ α οἱτινες 63f, βαλῶν 56 δ600ff δ505, 25 ἐλθω 1 ἦξω (1 K 14 6 uō), add ἀχρὶς ἀν ἐντεῦθεν ὑμᾶς προσληψόμεαι p ἦξω 53, 26 ~ τηρῶν . . νικῶν 41f, om ο 2 30f 57*, ἐπάνω 1 ἐπὶ 1576, 3 2 μικρά 1 λοιπα 59-500, μέλλει 1 ἐμελλον δ600ff, om α - πεπληρωμένα 20* 21, 2 add κυρίου p ἐνώπιον (Lk 1 15) 41ff, 3 γνῶσας 1 γνῶς 49, 4 καὶ 1 ἀλλὰ 10*, περιπατοῦσιν 1 -τήσουσιν 49 503, 5 ο νικῶν (nach εἰσιν) 10f, οὕτως 41 56 503, τῶν ζωντῶν 1 τῆς ζωῆς 503, ἐξαλειψῶσιν 1 -ψω 51, αὐτὸν 1 τὸ ὄνομα αὐτοῦ (vgl Mt 10 32) 41f, 7 καὶ 1 ο 2 (6 10) 46, om τοῦ α Δαδ 30f, αδου 1 Δαδ (1 18) 52 1576 103f 400, om καὶ κλειῶν 40-51, κλείει 1 κλειῶν δ600ff H^{δ3}, 8 om αὐτήν (7) 31 41f 56 H^{δ2}, add ου α μικρὰν 504, ἐχει 1 -χεις 10 20, τα ἐργα 1 τὸν λόγον 503 K^{55ff}, 9 add σοι p διδῶμι (vgl 2 10) 53 59, γινώσκονται 1 -σιν (2 23) 49 56, ἡγαπήκα 59, 10 add καὶ α οτι 30f, τὴν οἰκουμένην ὅλην 59ff, 11 om σου p στεφάνον 500, 12 om τοῦ θεοῦ 2 57ff, θεοῦ 2 ~ θεοῦ 3 20, add μου καὶ τὸ ὄνομα p ὄνομα 30f 1583, 14 Λαοδικεας 1 ἐν Λαοδικεα ἐκκλησίας 49, ἐκκλησίας Λαοδικεων 20, om ἡ - θεοῦ 41f 1576, om ἡ 503 1583 1682, 15 ὠφέλον 10 (-φε-) 31 41f 1576, ζεστός ~ ζεστός 20 21* 42, 16 θέλω 1 μέλλω 51, ἐμεσῶ 1 ἐμεσαι 57f, 18 ἀγορασόν 1 -αι 30f, καὶ 1 ἡ 57f, ἀσχημῶσυν 1 αἰσχυνῇ 42 49 501 (-αις) 503, κολλούριον 20 41 42, κολύριον 60, ἐγγχειρήσον 1 ἐγγχειρῶν 42, 19 add δε p ἐγώ 51, ἀν 1 εἰαν 500 1670, βλεψῆς 1 βλεπῆς (vgl Ac 9 17) 1588, 20 κρούσω 1 κρούω 42, 21 μου 1 αὐτοῦ (21 a) 500.

b) Sonderlesarten der einzelnen *Av*-Typen und, von 4 an, der alten Codd *Av* 10 21 22 in 1-6; von Kap 7 ab nur die von mehreren Typen vertretenen Lesarten.

1 2 om τοῦ 40ff, om τοῦ θεοῦ 57ff, 4 τοῦ θεοῦ 1 αὐτοῦ 51ff, 5 ~ Χῦ Ἰῶ 59ff, add p γῆς : αὐτός γὰρ ἐστὶν ὁ μαρτυρησας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου 10 53 59f-66 δ200, add φῆσιν α ἡμας 1 59f-66, 6 om τῶν αἰῶνων 40ffff 1675, 7 om αὐτὸν 1 59ff, om ἐπ αὐτὸν 20fff-54fff, 8 add ἡ α ἀρχῇ 40fff, add ἡ α ἀρχῇ, το α τέλος 56, om ο 2 50fff, 9 add ο α Ἰωαννης 40fff, om τῇ καλούμενῃ 10 (add καὶ ἐν τῇ) -20-1670, 10 om ο 1 2 41f 52ff 59-500 56, 11 α 1 ο 52f 59ff 63, θυατειρας 10f 21 31 δ600-1670, ἐν θυατειροις 1 εἰς -ρα 41f 42 (-ῇ-) 54ffff 1576 (-ῇ-), 13 μαζοῖς 31 40ffff 56ff 47 δ309 1576, 14 om ὡς 3 50ffff O² 30, 16 om χειρὶ (21) 31 52ff 54ffff 501 O² 30 1670, 17 ἐπὶ 1 πρὸς 59ff, 17 om μὴ φοβου (22 13) 59ff H^{δ2*}, 19 om οὖν (11 uō) 59ff 63 30f 1588, γενεσθαι 40ff 41f 54ffff 56ff 503 1579 δ505 O¹¹ K¹, 20 τῇ δεξιά 1 τῆς δεξίας (16) 20ff 31 53 H^{δ4}, 21 Εφεσιων 1 ἐν Εφεσῶν 20 41f 51 54ffff 30f 503, ἐπὶ 1 ἐν μεσῶ 20 59-500 δ600, 2 om εαυτοῦς 52ff δ600ff, 3 ἐβαπτισας 1 ἐβαστασας 10f 21 59fff, om ου 10f 52f 59fff 30f, 6 om α καγῶ μισῶ 57ff, 7 om αὐτῶ 41f 56ff 1576 H^{δ2}, 8 Σμυρναίων 1 ἐν Σμυρνῇ 40ffff, ~ ἐκκλ. Σμυρναίων 20ff 66 501 503, add πρῶτος p ἐζήσεν 40ffff, 9 om τῇ 2 10 21 40ffff 54-60-66, πλουσιος δε 1 ἀλλὰ πλουσιος 20fff 501, ~ εαυτοῦς α Ἰουδαίους 51fff 1576, 10 μὴ 1 μὴδεν (1 17) 56 62f H^{δ3} δ4, ὦν 1 α 41f 57fff, ~ ὁ διαβολος βαλεῖν 30f 501 1576, πειραθῆτε 1 -ρασθῆτε 10*fff 42 49 501 60-66 503, 11 ~ δευτερου θανατου (20 6) 40ffff, 14 Βαλαακ 10 59-66 503 δ600-1670 O¹ H^{δ3}, 15 om ὁμοίως 20fff 59-66 30f δ600, γιν 1 ο 52ff 59ff, 19 ~ διακονίαν α πιστὶν 20fff, α ἀγαπήν 59ff, add καὶ τὴν ὑπακοήν

σου p διακονίαν 52ff, add και a τα 3 20ff, 20 αφηκας 1 αφεις 52ff 1576, om οτι αφεις 10ff 59ff, προφητην 22 31 41 42 60 103ff 404 1576, πλαναται 1 πλανα τους 20ff δ600ff (-ασθαι), ~ ειδωλοθυτα φαγειν (1 K 8 10) 20ff 59ff, 21 μετενοησεν 1 θελει μετανοειν (9 20f) 59ff 20-1670, μετανοηση ~ μετανοησει 10 21 31 42 56* 501 δ600 H δ2*, 22 add εγω p ιδου (Mk 1 2) 20* 59ff, 24 οσοι 1 οιτινες 51ff, βαλω 56 δ600ff δ505, 27 και 1 ως 41 59ff (add και a ως 49), απο 1 παρα (Rō 1 7 uō) 51ff, 32 τηρησον 1 στηρισον 40ff 41 O 10ff, αποθνησκειν 1 -θανειν 40ff, 3 om και 2 40ff 63, 4 add και a εν 10f 63 21 59ff 1583, 7 add ο a κλειων 40ff 500, κλειων 1 κλεισαι (7b) 57ff, 8 ηνεωγμενην 10 21 30f 52ff 503 H δ2, και 1 ην (7) 20ff 59-500, om αυτην (7) 41f 31 56, 9 ηξουσιν (nach ινα) 10 40ff 501, 11 add ιδου a ερχομαι (16 15) 40ff 1670, 12 αυτω (nach επ) 40ff 41 59ff 1576 O 30*, 14 ο 1 και a αληθινος (7) 40ff 103f-400 δ505, απαρχη 1 αρχη (1 K 15 23) 51ff, add οτι χλιαρος ει p ζεστος (16) 52ff, 16 om ουτε ψυχρος 52ff, 17 om και 2 57f 59ff, ουδεν 1 ουδενος (gg 1 Th 4 12) 10 21 31 42 H δ3 δ4, και 4 ~ και 5 52ff, 18 περιβαλλη 57ff 59ff 1588f, 18 κολλου-ριον 40ff, 19 om ουν 40ff 103ff, 20 add ουν p εαν (3) 51ff, 21 εμου ~ μου 51ff, 41 om η 1 60f 503, ης 1 ην 59ff 53, 2 add ο a θρονος 40f 501, 3 ομοια 24 52ff 56ff O 10ff O 30 1576 δ200, ιασπει 1 -πιδι 41f, σαρδιου .. σμαραγδινου 59ff, ιερεις 1 ιρις 40ff 1580 H δ2 δ4, 4 κυκλω 1 -οθεν (5 11) 40ff 41 53 60, τοις .. θρονους 52ff, add ειδον a πρεσβυτερους 56ff 63f, om εν 22 42 49 (mehrere K-Codd), 5 om και εκ 10 20, om ως 10ff 60ff, 6 υελινη 49 56f 60ff, ~ ζωα τεσσαρα 40ff, οφθαλμους 40ff 103f, 7 ~ πρωτον ζων (7b) 40ff, 8 add τα a τεσσαρα (5 8) 40f 41f 56ff O 10ff 103ff, εαυτο 1 εν αυτων 20ff-1670, εχει 1 εχον 40ff, om και εσωθεν (-θεν ~ -θεν) 57ff-1576, γεμοντα 1 γεμουσιν (6) 20ff 59ff 53 30f, οφθαλμους 40ff, λεγοντα 63 1588f, σαβαωθ 1 ο θεος 40ff 49f 103ff 202, add σαβαωθ a ο θεος 57ff, ~ ων .. ην (1 4) 53 501 24 10* 56* δ309, 10 κδ 1 εικοσι τεσσαρες 56ff 57ff (hier nur einmal angeführt als Beweis für die Zusammengehörigkeit der Codd), αυτω 1 τω - αιωνων 52ff, 11 om και 1 (8) 49 503 δ200, om και ο θεος ημων 20ff, ~ εκτισθησαν και εισιν 52ff, 51 om και 1 57f, add και εξωθεν a και οπισθεν (K εξωθεν 1 οπισθεν) 31 49f, add και εμπροσθεν p εσωθεν 41f, 3 ~ υποκατω της γης p αυτο 20, 4 πολλοι 1 πολυ 10 20, 5 add ων p ο 2 10 20f 52ff, add του a Δαδ (37) 41ff 56 57f, add λυσαι a τας (2) 52ff δ600ff, om επτα 40ff, 6 om εν 10, εχων 56ff 59 500 501 103ff, om και p επτα 1 10 505, ~ του θεου πνευματα 20f 59ff, 7 add το βιβλιον p ειληφεν 103ff, p θρονου 49 60 δ600 O 2 41, 9 om τω θεω 20f 59ff, 11 φωνης (16 1) 52ff 60ff, add αυτου p θρονου (1 4 uō) 51ff, 13 εν τη γη 1 επι της γης nach 13a 20 59ff, om τω .. της (1 K 8 5 uō) 40 57f, 13 add και a ηκουσα (11) 40ff 41f O 10ff H δ2, om ηκουσα 52ff, add πλιν p ηκουσα 41f, λεγοντα 1 -τας 20 31 52ff δ309* 1576 H δ4, λεγοντων (19 1) 41f O 10ff, 61 om μιαν 10f, om ενος 62f 55ff, ~ ερχου a ως 40ff, 3 add και ιδε p ερχου (1 K nach Jo 1 46) 52ff O 10ff 30 H δ2, 4 add ειδον και ιδου p και 1 (2) 52ff 43 Aρ 10 H δ2, εν 1 επ 22 42, απο 1 εκ 20f 59ff, κατασφαξωσιν 51ff, 5 ~ τριτην σφραγιδα 20ff 59ff 30f, ανεωγμενης της τριτης σφραγιδος 1 οτε - τριτην, ~ p ηκουσα 40ff, αυτω 1 -ον 20ff 52ff 24 O 30*, ειχεν 1 εχων 41ff 1576, 6 μεσον 1 εν μεσον (Mt 1 4 24) 41ff, φωνης .. λεγουσης (16 1) 52ff, και 3 ~ και 4 51ff, 7 ~ τεταρτην σφραγιδα 31 30f, φωνης (16 1) 22 41f 42 53, λεγουσαν 1 λεγοντος (6) 20ff, 8 om ο p αυτω 41f 56ff 503 55ff H δ2 δ3, add μερος p τεταρτον 40-57f, ~ αποκτεινει a επι 20, om και a υπο 20 501, 8 om εν 3 22 42, 11 ~ εκαστω αυτων 40ff, ερρηθη 52ff, ερεθη 57ff 60 δ309 H δ2, πληρωσουσιν 40ff 41f Aρ 11, -σονται 63 501 60-66, 13 αποβαλλει 40ff, απο 60ff 24 O 10ff 30 H δ2, 16 πεσατε 40ff 103f H δ4 3, 71 την γην .. την θαλασσαν (vgl 2b) 52ff 43, 2 αναβαντα 1 -βαινοντα 20 59f, σφραγιδας 10 31, om αυτοις 49f 56 57f 501 66, 4 των αριθμων 10 41 103f, 5 add και a εκ 3 10, 6 Μαναση 10 31 49 56*, 8 add και a εκ 1 10, Βενιαμειν 31 51 501 66, -μην 41 503 1670, 9 om και φυλων 10ff, εστωτων 59ff 30f, 10 ~ τω θεω ημων p θρονω 20-63 59ff, 11 εστη-κεισαν 42 51 1576 400 H δ3, εστηκησαν 31 40 501 60ff 103f, εστηκεσαν 42 δ600f 1576, 12 om αμην 41 43 52ff 501 H δ3, 14 om μου 20ff H δ4, om μοι 22 40ff H δ2, 16 πεινασουσιν .. διψη-

σωσιν ^{10 21*} 49, 17 υδατων ἁ αυτων ^{10 20} - 1670 ^{21 52 ff 30 f}, εξελει 1 εξαλειψει ^{41 ff 42 501} 503, απο 1 εκ ^{40 fff 63} 1576 δ505 *O*³⁰ *H*^{δ2}, 8₂ εδοθη 1 -θησαν (3) ^{22 42 51 501} 404 55 fff, 5 ~ φωναί .. αστραπαι .. βρονται (vgl 4 5 16 18) ^{31 42} 103 f, σεισμοι 1 -μος (Mt 24 7) ^{22 59 fff} δ309* δ600, 6 om οι p αγγελoi ^{20 ff 31 41 f 51 503} *H*^{δ2}, 9 om εν τη θαλασση ^{10 ff 21 66}, των εχοντων ^{41 ff 59 ff} 1670, 11 αφινθιον ^{40 fff 501} *O*^{14 f} *H*^{δ2}, 13 και¹ ἁ και² ^{52 ff 59-500}, μεσου- ρανισματι ^{10 f 56}, om μεγαλη ^{49 f 501} 1576, add τρις a ουαι¹ ^{42 49 f 56 fff 57 f} 103 f, om ουαι³ ^{10 f 31 53 59-500}, 9₂ εσκοτωθη ⁵⁰³ 47 δ505 1576 *H*^{δ4}, 5 πληξη 1 παιση ^{56 ff} 1670 διοι, κρουση 1 παιση ⁵⁰¹ 1576, 10 ειχον 1 εχουσιν (9) ^{52 ff 30 f}, ομοιοις 1 -ας (fälschlich dem folgenden σκορπιοις angepasst) ^{41 f} 1480 δ505 *H*^{δ2 δ4}, om του ^{40 f 57} *O*^{11 ffff}, 16 δυο 1 δις ^{40 ff} δ600 f, 18 om πληγων (p -ων) ^{10 f 54}, των εκπορευομενων ^{40-57 f 53}, 19 ομοιοι 1 -αι ^{20-63 56 59}, 20 om τα² 3 ^{42 59} 1588, ~ ξυλινα .. λιθινα ^{52 ff} δ200 *H*^{δ2}, 101 ιριν ^{31 40 fff 49} 1576, om ο a ηλιος ^{41 51 30 f}, στυλος ^{41 51 30 f}, 2 την θαλασσαν .. την γην ^{10 fff 59 fff}, 4 ημελλον ^{10 24 31 59 fff} δ505 δ600 *O*¹ *H*^{δ3 δ4}, 6 om των αιωνων ^{10 f 31}, αυτοις 1 αυτη¹ ^{31 40 ff} 1588, 7 ευηγγελισατο ^{40 fff 41 ff 56 f 24}, 10 βιβλιαριον (8 f *K*) ^{22 40 f-504} 42 43 1670 47 1588 f δ309, 11 γλωτταις ^{10 f 503} 1576, 11₂ εσωθεν 1 εξωθεν¹ ^{10 ff 54 fff 31} *O*^{10 fff} *H*^{δ2}, 5 ~ αυτοις θελει (4a) ^{10 fff 52 fff 31 503} *O*³⁰, αποκτειναι 1 αδικησαι (68) ^{21 40 fff}, 6 ~ βρεχη υετος, εν ταις ημεραις 1 τας ημερας, ~ αυτων της προφητειας ^{20 ff 59 ff}, 7 τελεσουσιν, 9 ~ και εθνων p αυτων, add οι εκ των a εθνων ^{20 f 54 fff}, 11 ~ και ημισυ ημερας ^{40-57 f 30 f} δ505 (om και) δ200, ημισου ^{22 41 503}, ~ εισηλθεν εκ του θεου ^{52 fff} *H*^{δ3}, υπο 1 επι ^{20 54 fff}, 14 om η¹ ^{20 54 fff}, 15 βασιλευει 1 -σει ^{40 fff} 404 δ505, 16 add και a επεσαν (711) ⁴⁷ 1588 *H*^{δ2}, 121 om η ^{20 f 41 f 52 fff} 503, 3 πυρρος ^{20-63 31 42 52 ff 56 30 f 503}, 4 τικτειν 1 τεκειν ^{49 f 56 ff} 1670, 5 ηρπαγη 1 -ασθη (2 *K* 124) ^{54 56 ff} *O*^{14 f} δ206 *K*¹ *H*^{δ2}, 6 add τον a τοπον (14 16 16) ^{41 51 fff}, om του ^{41 f 52 ff} 1670 *O*^{30*}, 9 om ο a οφει¹ ^{10 f 503} *H*^{δ2}, αυτου ἁ αυτου ^{10 ff 41 f 54 fff 57 f 31 503} 1580, 10 ~ λεγουσαν a εν ^{20-63 54 fff}, 12 add τοις κατοικουσιν p ουαι ^{20 ff 54 fff}, add ο a εχων ^{20 f 54 fff}, 14 εις ἁ εις ^{10 f 21 59 ff 503}, πεταται ^{10 ff 54 fff 57 fff 30 f 42 503}, 15 ~ οπισω της γυναικος a εκ ^{20-63 54 fff}, 17 add του a Ιησου ^{20 59 ff}, 134 θηριω¹ ἁ θηριω² ^{10 31 49 42 52 f}, 5 εδοθη ἁ εδοθη ^{10 f 21}, βλασφημα 1 -ταν ^{40 ffff 52 fff} *O*^{10 fff}, 6 βλασφημιας 1 -αν ^{20 24} *O*^{10 fff}, om τω (Mt 6 10) ^{31 52 fff 59-500}, 7 om και εθνος (και ἁ και) ^{10 ffff 21 31 53 f 56 ff 59 49 f} 1576, 8 τη βιβλω 1 τω βιβλω (20 15) ^{54 fff 22} (om τη, Phi 4 3) δ600 f, εσφραγισμενου 1 εσφαγμενου ^{20 41 f 503}, 10 συναγει 1 υπαγει ^{10 21 54 fff}, om υπαγει ²⁰, αποκτεινει ^{22 40 fff}, 13 ποιησει 1 ποιει (11 7) ^{22 42 49} *O*^{10 fff}, 17 om και¹ ^{40 ffff 54 fff} *H*^{δ2*} δ3, του ονοματος 1 το ονομα (17 b) ^{54 fff} *H*^{δ3}, 14₅ δολος 1 ψευδος ^{20 ff 54 fff}, 6 μεσουρανισματι ^{20 49 51 54 fff}, πετωμενον ^{10 f 42 503}, add ερχομενον a ευαγγελιον ^{40 57 fff}, 7 λεγοντα 1 λεγων (fälschlich auf das unmittelbar vorangehende λαον bezogen) ^{20 fff 40 f 503}, θαλασσας ^{10 f 21}, 8 ~ η μεγαλη Βαβυλων ^{20 54 fff}, 9 ~ το θηριον προσκυνει ^{20 f 21 59 ff}, add το a χαραγμα (13 17) ^{40 ffff 503} 1588 *O*^{10 f}, 11 αιωνος ^{51 fff 24} 1576, 12 om του θεου ^{10 ffff 53}, add του a Ιω ^{50 ff 41 ff}, add Χϋ p Ιω ^{40 ffff}, 14 εχοντα 1 εχων ^{40 ffff} *A*^{ρ11} *O*³⁰, την κεφαλην ^{40 ffff} 24 30 f, 17 ~ αγγελος p ουρανw ^{20 59 ff}, αυτου 1 του² ^{31 42 49} 1576, 19 ελαβεν 1 εβαλεν ¹⁰, την μεγαλην 1 τον μεγαν ^{40 ffff 52 fff 56 f 42 f} δ600 ff *O*^{30*} *A*^{ρ11} *H*^{δ2}, 20 ο 1 η ^{30 f 51 56} 1670, 151 ~ επτα πληγας (6) ^{42 57 f 30 f} 1580, ταυταις 1 αυταις ^{31 41 ff 42 57 fff 503}, 2 bis υπελινην ^{54 fff 56 ff 503}, 4 add ει a οσιος ^{52 fff 30 f} 1670, p οσιος ^{42 56} *A*^{ρ11} *O*³⁰ (συ ει), 6 om οι p αγγελοι ^{20 ff 31 40 ff 52 fff 503}, λινουον ^{41 f 24} 202 δ505, επι 1 περι ^{54 fff 40-57 fff}, om επι ^{10 ff 49 53}, 7 om του¹ ^{40 ffff} δ309*, 8 εν τω ναw 1 εις τον ναον (3 12 7 15) ^{20 59 ff}, 16₂ add αγγελος p πρωτος (8 7 *Av*) ^{40 ffff} δ600 f 1576 *O*^{10 fff}, ~ τη ειχονι προσκυνουντας ^{20 ffff} 54 fff, 3 om ως ^{10 ff 21 51} 1576, ~ ως αιμα ^{31 52 503}, 5 add και p την ^{20 ff 53 54 fff 503} 1576 202 *A*^{ρ11}, 10 om πεμπτος ^{10 f 21}, εσκοτισμενη ^{40 ffff 41 f 52 fff 54 fff}, 11 om εκ² ^{30 f 31 53}, 15 βλεπουσιν ^{10 31 59 fff 57 f} δ309*, 16 om τον a τοπον (18 17) ^{54 fff} δ505 *H*^{δ2}, 18 ουτος ^{21 41 f 51 57 fff 503} δ600, 19 om αι p και ^{31 40 ff-504 f}, 21 αυτη 1 -ης ^{30 f 57 500} δ505 *O*¹² 55 fff *O*^{11 f} *K*¹, 171 om εκ ^{40 ffff 503} *A*^{ρ11} *H*^{δ2}, 2 ~ οι κατοικουντες την γην p αυτης

20 ff 54 fff, 3 *εχων* 10 31 41 42 57 fff 501 *O* 10 fff, add 18 p δεκα 31 49 59 ff 30 f, 8 παρεστι 1 -ται
 20 ff 22 40 fff, 9 ~ ορη εισιν επτα 20-63 54 fff, 14 οτι 1 και p κλητοι 10 f, 16 καυσουσιν 1
 κατακαυσουσιν 10 ff 21 54 f, 18 1 ~ αγγελον αλλον 24 41-δ309 56 500 10 55 ff *O* 11 fff, om
 αλλον 20 δ505, 2 add η a Βαβυλων 52 62 δ600 δ505, ακαθαρτου ∩ ακαθαρτου 49 42 52 ff 57 ff
 30 f 500 1576, add και μεμισημενου p ακαθαρτου 22 41 40 fff, πεποτικεν 40 fff 503 1576 1588,
 πεπωκεν 54 fff 501 δ600, 4 αλλης φωνης . . λεγουσης 52 ff 59, om ο 10 31 52 ff 1576, 8 κρινων
 1 -νας (Rm 2 1 3) 40 fff 24* 54 f δ600 ff δ505 *O* 10 *O* 11 fff, 10 om ουαι 2 41 42 500 1670, add η
 a Βαβυλων 56 501 *O* 10 fff, 11 εν ταυτοις 1 επ αυτην 20 f 40 fff, 12 ουτε 1 και 3 20 ff-54 fff, πορ-
 φυρας (Mk 15 17 20 Lk 16 19), 24 503 63 *O* 10 fff, ~ κοκκινου . . σηρικου 43 52 ff 54 fff 62, 14
 ~ σου p οπωρα 62 63 *Ar* 11 *H*, 16 πορφυραν (vgl zu 12) 10 24 52 f *O* 10 fff, om και a κεχρ-
 10 31, κεχρυσωμενην 41 57-504, μαργαριτη 1 -ταις 52 ff *Ar* 11 *H*, 17 ο ομιλος 1 πλεων 20 f
 54 fff (om ο), add ο ομιλος p πλεων 63, πολων 1 πλεων 10, 19 επεβαλλον 49 503 1576
Ar 11 *H* δ4 (-λ-), 19 om κλειοντες και πενθουντες 20 21 *H* δ4, om λεγοντες 10 22, 22 και φω- ∩
 και φω- 22 24 42 f 54 fff 501 *O* 21 *H* δ2, 23 φω- ∩ φω- 59 ff *Ar* 11 *O* 13 *H* δ4, 19 1 φωνης
 51 ff 52 ff, τω θεω 10 f 21 59 ff, 3 ειρηκασιν 1 -καν 503 1576 *Ar* 11 *O* 10 fff, 4 ~ εικοσι τεσσαρες
 πρεσβυτεροι 40 fff δ505 *H* δ4, 5 add και a οι 3 20 21 56, 6 om ημων 20 fff 503 *Ar* 11 *H* δ4,
 8 ~ εστιν των αγιων 20-63 59 ff, 9 τον (vor δειπνον) 21 41 42 57 30 f 501 1576 *O* 30, 10 και
 προσεκυνησα 1 προσκυνησαι 40 f 42, 12 add ως a φλοξ (1 14) 59 ff 63 503 *O* 10 fff *H* δ4,
 14 εφίπποι πολλοι 1 εφ ιπποις λευκοις 41 ff 42 51 f 1576, πολλοις 1 λευκοις 31 1682,
 15 om του p θεου 20-63 49, 16 om επι 2 59 ff 1576 *H* δ2, add το a ονομα (178 uö) 20
 59 ff, 17 add τω a μεσουρανηματι 51 ff 504, μεσουρανισματι 20 59 ff, τον δειπνον τον
 μεγαν 21 22 41 f 54 fff, 18 σαρκας 3 ∩ σαρκας 4 10 f, 20 2 add ο a διαβολος (10) 24 30 f 51 ff
H δ2, add ο a σατανας (129 uö) 40 ff 30 f 1670 *O* 10 fff *H* δ2 δ4, 5 ανεστησαν 1 εζησαν
 20 f 59 f, 8 add παντα a τα εθνη (183 23) 49 40 fff *H* δ2, ωσει 1 ως η 54 fff 1576 55 ff
O 1 107, 10 om του 1 u 2 41 ff 42 503, add του a θειου (9 18) 40 fff 52 ff 63 503 *O* 10 fff *H* δ2,
 11 αυτω 1 αυτου 31 42 52 ff 503, ~ ο ουρανός και η γη (21 1) 41 ff 42 56 ff, 14 ~ εστιν a ο
 δευτερος 52 ff, a ο θανατος 56 ff δ600 ff, 15 ητις 1 ειτις 41 f 42, εγγεγραμμενος (2 K 3 2 f)
 20 59 ff, 21 4 add ο θεος p εξαλειψει (7 17) 10 ff 21 503 *H* δ4, ~ ετι εσται (106) 51 ff 24 503,
 om οτι (nach ετι) 40 ff-504 41 ff 42 31 503 1576, 5 εν 1 επι (3 21) 40 fff 503, 5 του θρονου
 (19 4) 20 31 24 54 fff 56 ff 63 f 1374 *H* r, καινοποιω 1 καινα ποιω 40 fff-504 41-δ309 42,
 6 add ειμι p εγω (18) 30 f 503 δ600 ff, α 1 αλφα 20 53 56 59 ff, om η u το 2 (18 *Av*) 31
 41 ff 42 f 56 ff *K* r, 8 δειλοις δε 1 τοις δε δειλοις 20* 63 59 ff, 9 add τας a γεμουσας 20 ff 54 fff
 503, 10 om και 2 21 41 f, 11 κρυσταλιζοντι 20-1670 30 f 31 40 fff 52-62 54 fff 1576 404 *K* r, 12
 πυλωσιν 1 πυλωσιν 10 f 42 52 ff, του 1 υιων (Lk 22 30) 40 ff-504 42 f 52 ff, 13 απ 1 απο 20 f
 31 41 42 51 503, μεσημβριας 1 νοτου (Ac 8 26 226) 20 f 54 fff, 18 χυσειω καθαρω 42 51 f-504,
 υελω 54 fff 56 ff 1670 *O* 21 *K* r, 20 εννατος 42 51 52 fff 54 fff 503 56-501 δ309* δ600 f, 23 add
 εν a αυτη (22) 56 ff 503 63 δ309, αυτην 1 αυτη (23 b) 40 fff 44 62, 24 add τα εθνη των σωζο-
 μενων τω φωτι αυτης p και 1 20 59 ff 24 (add εν a τω) 63 (add εν a τω) (aus dem Kom-
 mentar; nur 24 60 scheinen τα εθνη δια του φωτος αυτης zu omittiren), 25 πυλωνες 49
 52 f δ600, 22 11 δικαιοθητω 1 δικαιοσυνην ποιηστω (nach αγιασθητω 11 c) 40 ff 63 30 f, 14
 πυλωσιν 20 31 42 52 f 54 fff, 15 om οι 3 20 f 49 59 ff, 16 add και p λαμπρος δ600 f 503, 18 επι-
 θηση 1 -θη 51 ff 59, αυτω 1 αυτον 40 fff 42 f 54 fff, om επτα (169 184 8) 40 f δ600 f *K* r *H* δ2
 δ4, 19 ~ της προφητειας του βιβλιου τουτου (1 ταυτης) 31 40 fff 54 fff 63, 20 om αμην (17)
 24 31 54 fff *H* δ2.

528. Der Text des *O*-Kommentars. Eine von *K* stark beein-
 flusste, aber auch Sonderlesarten aufweisende Abwandlung des
Av-Textes findet sich in verschiedener Nüance in *O*-Codd, denen
 jedesmal einige Text-Codd zur Seite stehen. Fast ganz *K* ge-
 worden ist die darum schon bei der Darstellung von *K* § 524

behandelte stärkste Gruppe. Etwas mehr *Av* hat festgehalten *O*³⁰ 107 111 214, wesentlich mehr die Gruppe *O*¹⁰ 12 21 *Aq*¹⁰ 202 404.

Es lohnt nicht festzustellen, in welchem Maße *Av*-Lesarten bewahrt, bzw *K*-Lesarten aufgenommen sind. Dagegen müssen die Sonderlesarten zusammengestellt werden, weil sie die einzelnen Gruppen charakterisieren. Nur wenn die Zeugen nicht übereinstimmend sind, werden die Vertreter der verzeichneten Lesart angeführt. Nur in einem Gruppenzeugen erscheinende *Av*- oder *K*-Lesarten werden hierbei ignoriert. Zeugen, welche nicht zur Gruppe gehören, aber die Gruppenlesart vertreten, werden, um etwaige Beziehungen aufzuheben, jedesmal beigefügt.

1. *O*³⁰ fff (*O*³⁰ vac 1918–2217): 16 ποιησαντι ημιν βασιλειον ιερατευμα, om των αιωνων, 17 add οτι α εγω, 25 add κατα σου p κινήσω 214, 13 ~ σου τα εργα 1576, 14 add του α φαγειν, 22 βαλω, 26 κρατων 1 τηρων *O*³⁰*, 32 στηρησον *O*³⁰f, τηρησον 111f *Av*⁴⁰ 41 1374, 5 ουτως *Av*⁴¹ 56 503, 43 add και σμαραγδω p ιασπιδι, 51 add και α κατεσφραγισμενον *O*³⁰, 13 add και α παντας *O*³⁰, 61 om εκ *O*³⁰ 8505 *H*⁸²*, 6 add ου α μη 214, 7 add και α ηκουσα 214 *Av*²⁰ fff, 11 om ετι 214 1576, αποκτενεσθαι 111f *H*, 72 ~ αγγελον αλλον *Av*²² 42 *O*¹⁴f, add του α θεου, 4 εσφαγμενων 1 εσφραγισμ. 111f, 82 εστηχεσαν 1 -κασιν (*O*³⁰ -κεισαν), 99 om ιππων 111f *Av*²⁴ 41, 11 ~ δε p Ελληνικη, 109 απηλθα 214 *H*⁸⁴, 1115 βασιλευει 1 -σει 214 *Av*⁴⁰ f, 123 πυρρος, 6 om του, ~ εκει p αυτην *O*³⁰, 11 μεχρι 1 αχρι *O*³⁰, ~ πτερυγες δυο *O*³⁰, 131 ~ δεκα κερατα *O*³⁰, 15 add ινα α οσοι 111f, 149 12 τω θηριω .. τη ειχονι *O*³⁰ *Aq*¹¹ *H*⁸³, 14 εχοντα 1 εχων *Av*⁴⁰ fff, 156 ~ οι αγγελοι οι επτα *O*³⁰, 7 τον αιωνα του αιωνος *O*³⁰, 161 ~ μεγαλης φωνης *O*¹¹ fff 55 ff, ουραγου 1 ναου (312 uō) *O*³⁰, 11 ~ εκ των εργαων αυτου α ου *O*³⁰, 17 add και α απο *O*³⁰, 19 ~ θυμου .. οινου *O*³⁰, 21 αυτη 1 -ης 111f *O*¹² 11f 55 ff uō, 176 add αγων α μαρτυρων, 10 om και 214, 11 om και 23 *O*³⁰*, 1810 εφ εαυτους 1 επ αυτην *O*³⁰, 17 add τον α τοπον (1214 1616) *O*³⁰* *H*⁸², 18 εκραυγασον 1 εκραζον *O*³⁰*, 19 ~ λεγοντες και πενθουντες και κλαιοντες, om ουαι 2 *O*³⁰ *Aq*¹¹, 23 om σου 214 *Av*⁵¹ fff, 196 add πολλων και α ισχυρων *O*³⁰, 12 om και ονομα γεγραμμενον (in *K*), α 1 ο, 202 add ο α σατανας *Av*⁴⁰ fff *O*¹⁰ fff, 8 ωσει 1 ως η *Av*⁵⁴ fff 55 ff uō, 12 ηνοιξεν 1 -ξαν, 15 om και 214, 217 μου 1 μοι 214 *O*¹ *Av*³¹ *H*⁸², 12 om υιων 214 55 ff, 18 21 υελω, 20 χρυσοπρασινος, αμεθυστος *Av*⁴⁰ 57f 52 fff 30f 503 63, 27 βιβλω 1 -τω 214, 222 εκαστος 214 *Av*³⁰ f, 9 om μοι 214, 12 om το 214.

2. *O*¹⁰ fffff. Der Text dieser Gruppe ist nicht so geschlossen wie bei der letzten. *O*¹² und 21 sind gegenüber *O*¹⁰ mehrfach nach *K* abgeschwächt, ebenso *Aq*¹⁰. Umgekehrt erscheinen in 202 und 404 mehrfach *Av*-Lesarten, die in *O*¹⁰ ff fehlen. 1580 gehört sicher zur Gruppe, geht aber mehrfach eigene Wege. Die Differenzen zwischen den 4 Kommentar-Codd aufzuzeichnen lohnt nicht. *Aq*¹⁰ hat verhältnismässig die meisten Abweichungen, doch sind sie, abgesehen von Schreibfehlern, sehr selten. Dagegen mögen hier die Sonderlesarten von 202 und 404, abgesehen von *Av*-Eindringlingen, aufgezählt werden.

a) 202 (vac 1823–fin) 119 δει μελλειν 1 μελλει, 29 ~ ειναι Ιουδαιων, 13 om μου p μαρτυς, 17 εκ 1 απο, 18 θυατηρη, 31 ο και 1 οτι (*K* και 1 οτι) 3 ~ και τηρει α πως, 12 θεου 2 ~ θεου 3, om του ουρανου, εκ 1 απο α του θεου, 18 εμοι 1 εμου 55 ff (*O*¹⁰ fff om παρ εμου), 46 add αυτου p θρονου (s) 103f, 7 εχων *Av*, om και 4, 8 add σαβαωθ p ζε *Av*⁴⁹ 40 ff 103 ff, 11 add ουκ α ησαν *Av*³⁰ f 8505, 53f βλεπει ~ βλεπειν, 6 τα προς 1 του 2, 13 γης 1 ~ γης 2, 64 *απο 1 εκ, 9 om ην ειχον, 72 σφραγιδας

1 -δα *Av*^{103f} 1172, 5 Ρουβημ, 12 om των αιωνων 404 *Av*⁴⁹, 16 om ετι *Av*^{57f}, 94 ερρηθη, 21 η 1 ουτε^{bis}, ~ των φαρμακων . . p των κλειματων, 104 εβδομου αγγελου 1 ουρανου, 10 add και ην εν τω στοματι μου ως μελι γλυκυ (10^a p αυτο²), 119 ~ γλωσσων . . φυλων, 11 εξηλθεν 1 εισ-, 122 εκραξεν 404 209 δ505, 131 αυτων 1 αυτου^{bis}, 2 λεοντων 1 -τος δ505 *H*^{δ2}, 3 επι τω θηριω 1 οπισω του θηριου, 8 ου 1 ων *H*^{δ3 δ4}, 18 το ονομα 1 τον αριθμον δ505, 141 add αι α εχουσαι δ505, 4 το αρνιον 1 τω αρνιω, 6 κατοικουντας 1 καθημενους *Av*, 9 τη μεγαλη φωνη 1 φ. μ., 10 om αγιων, 13 λεγοντες 1 λεγει, add το αγιον p πνευμα, 151 θαυμασιον 1 -στον, 6 λινοσν *Av*^{24 41f} δ505, 165 add και α ο οσιος *Ar*¹¹ *Av*^{20ff 54ff}, 15 add γαρ p ιδου, 16 Μαγεδδω 1 -ων, 1714 ~ πιστοι . . εκλεκτοι *Av*^{57ff}, 15 επικαθηται 1 καθηται, 17 add αυτων p γωμην μιαν *Ar*¹¹ (p μιαν γωμην) 306, 183 πεπωκαν, 6 om κατα, 13 θυμιαματος . . μυρου, 16 βυσσω 1 -ον, 19 om τα α πλοια 404 *Av*, 21 add εν αυτη p ετι δ505 *H*^{δ2}.

b) 404 (vac 14 4-14 21 12 - fin) 17 add ο α οφθαλμος, 220 προφητην, 31 add $\overline{\kappa\varsigma}$ p λεγει, 8 add σοι p δεδωκα, ηνεωγμ- (*Av* mehrfach), 18 περιβαλλη, 59 om πασης, 610 om και², add ο α αληθινος, 11 94 ερρηθη, 613 βαλλουσα, 71 κεφαλης 1 γης¹, 12 om των αιωνων *Av*⁴⁹, 82 εδοθη 1 -θησαν *Av*^{22 42 51 501}, 7 μεμογμενα, 131 τριτον 1 τριτον *Av*^{20 42f}, 92 καπνος 1 καπνος *Av*^{20f}, 14 τεσσαρες 1 -ας, 16 των αριθμων, 18 τουτου 1 του p θειου, 1010 εγενετο 1 ην, 11 λαους, 115 αυτους 1 -ον, 7 αυτους 1 αυτους, 10 την γην, om ουτοι, 14 om η¹ *Av*^{20 42 54ff}, om ταχυ, 15 βασιλευει 1 -σει *Av*^{40ff}, 16 om και α προσκ., 122 εκραξεν 1 -ξεν, 3 om μεγας, αυτων 1 -ου, 7 om αυτου², 11 αυτου 1 -ων¹, 18 εσταθη 1 -ην *Av*⁵⁰³ 1670, 1318 add τον α νουν *Av*², 141 εστηκως (*K* εστηκος, *O*^{10ff} εστως), 15 εξηλθεν, 18 επι της γης 1 η γη, 18 add λεγων p οξυ, 158 ελθειν 1 εξ- *Av*^{31 42}, 1610 εμασσ-, 11 αυτων¹ 1 2, 173 εχων, 6 om την (3), 14 αυτοις 1 -ους, 15 ~ εθνη . . οχλοι, 17 γωμην αυτων 1 μιαν γν. (add αυτων *Ar*¹¹ 306), 186 αυτη 1 αυτη, om κατα, ως 1 ω, 7 ως 1 οσα, 11 επ αυτης, αυτης 1 -ων, 12 μαργαρι των *O*³¹ *Av*⁵⁰³ *Ar*¹¹, 13 σεμιδαλιν . . ελαιον . . οινον, 14 add σου p οπωρα (*Av*) und p ψυχης (*K*), απωλοντο 1 -ετο (plur. neutr.), 18 εκραξαν, 22 σαλπιγγων 1 -στων, ετι 1 ετι, 23 μεριστανοι 1 -νες, 192 διεφθειρε *Av*, ανεβαινεν 1 αναβαινει, λεγοντων *Av*², om την, 8 περιβαλλεται, 9 τον 1 το, 13 ερραντισμενον, 16 add αυτου p ιματιον, 21 αυτου 1 -ων, 208 om τα², 211 απηλθεν, 5 εν 1 επι, 6 om της ζωης *O*¹ *Av*⁶³, 9 ο πρωτος 1 εις *O*²¹ *Av*^{30f}, 11 κρυσταλιζ- *Av*², 12 add τα α ονοματα *Av*^{24 503}.

c) Die mehr oder weniger vollständig vertretenen Sonderlesarten des Typs sind, abgesehen von *K*-Einwirkungen, folgende: 15 ος μαρτυς πιστος εστιν 1 ο μαρτυς ο πιστος, ος ηγαπησεν . . ελουσεν 1 αγαπησαντι . . λουσαντι, 13 add των χρυσων p λυχνιων (12), εν 1 προς *Av*^{30f 33*}, 16 ειχεν 1 εχων (1311 2115) *Av*⁴¹ *H*^{δ2}, 20 add αι α επτα⁶, 21 add κυριος p λεγει (18), add χειρι p δεξια (116), 9 add σου p βλασφημιαν, Ιουδαιων, 13 Αντειπας *H*^{δ4} u ö, om ος (nach πιστος) *O*¹⁰ *Ar*¹⁰ 404, 17 ~ του μαννα φαγειν, 37 add κυριος p λεγει (18), και 1 ο² (610) auch sonst, 44 θρονους 1 -οι (4^b), 8 add τα α τεσσαρα (58) *Av*^{40f 41f 56ff} u ö *H*, 9 add τεσσαρα α ζωα (8), 52 add αλλον α αγγελον, 9 ~ καινην ωδην, ~ ημας τω θεω *Av*^{24 31} 103ff, 14 ελεγεν 1 -ον (nach plur. neutr.), 64 πυρρος häufig, 9 add Ιϋ Χϋ p μαρτυριαν (19), 16 om και⁴ *O*¹⁰ 404, 17 στηναι 1 σταθηναι, 71 πνευση 1 πνεη *H*^{δ2}, 5 Ρουβειν *O*^{10f}, 7 Ισσαχαρ *O*²¹ u ö, 81 add και α εγενετο, 5 εγενετο (1) *O*¹⁰ *Ar*¹⁰, 7 εβληθησαν 1 -θη, 8 add μερος p τριτον, 9 add μερος p τριτον *H*^{δ2}, 12 και 1 ινα, ουκ εφαιεν 1 μη φαινη, 94 αυτοις 1 -αις *Av*²² δ505 *H*^{δ2}, 11 Αββαδων, 13 μεγαλην 1 μιαν (110), 14 τω εχοντι 1 ο εχων (nach τω αγγελω) *O*¹⁰ 404 208, 1010 om οτε εφαγον αυτο, 111 add και ειστηκει ο αγγελος α λεγων *Av*^{56ff} δ505 1670 *O*^{30*}, 4 om αι^{2 3} *H*^{δ2}, 5 ~ θελει αυτους (5^b) 103f 1588 δ505 *O*³⁰ *H*^{δ2}, 19 σεισμοι 1 -ος (Mt 247), 124 add αυτο p καταφαγη (1010), 11 τας ψυχας 1 την

ψυχην (204) u ö, 16 om η γη², 132 ομοιον ην, 5 βλασφημα *Av*^{40 ffff} 52 fff 1578, 6 βλασφημιας *Av*^{20 24} H, 7 ~ πολεμον ποιησαι δ600ff δ505, 10 add απαγει p αιχμαλωσιαν¹, 12 ποιησει 1 ποιει bis (117), τω θηριω τω πρωτω *O*³⁰ *Av*²⁴ *Ar*¹¹ 208 δ505, 13 ποιησει 1 ποιει (117) *Av*^{22 42 49}, ~ μεγαλα σημεια, ποιηση 1 ποιη, καταβηναι 1 -βαινη (Lk 322), 17 μηδεις 1 μη τις, ~ πωλησαι η αγορασαι, add ετι a ει μη, 146 ~ αγγελον αλλον, add επι a τους *O*^{24 fff} *Av*^{20 2}, 9 τη εικονι 1 την -να *O*³⁰ *Ar*¹¹ H^{δ3}, 17 ~ αγγελος αλλος 1576, 19 ~ την μεγαλην (1 τον μεγαλ) a του θυμου, 152 add την μεμιγμενην πυρι p υαλινην (vgl 2), 3 φωνην 1 ωδην, 162 add αγγελος p πρωτος (87 *Av*) *Av*^{40 ffff} δ600f 1576, 174 περιεχερυσωμενη¹ κεχρ., 16 om εν (218), 181 ~ αγγελον αλλον *O*¹⁰ *Av*^{40 ffff} u ö, 7 add εγω a καθημα, 18 κρινων 1 -ας (Rö 213) *O*¹⁰ *Av*^{40 ffff} u ö, 10 ουαι^{1er}, add η a Βαβυλων *Av*^{56 501}, 12 πορφυρας (Mk 1517 u ö) *Av*^{24 63 503} H, 13 ~ ελαιον και σινον (Lk 1034) *O*^{14 f} δ95 u ö, 14 om και¹, 16 ουαι^{1er}, πορφυραν (Mk 1517 u ö) *Av*^{10 24 52 f}, 19 ουαι^{1er}, 22 φανη 1 ακουσθη (23) *O*¹⁰ *O*^{11 ffff}, 23 επλανησας 1 -νηθησαν, 193 εκ δευτερου 1 δευτερον (Mk 1472) *O*¹⁰ 404, ειρηκασιν 1 -καν *Ar*¹¹ *Av*⁵⁰³ 1576, 12 add ως a φιλοξ (114) *Av*^{59 ff 503 63}, 13 add εν a αιματι (87) *O*¹⁰ *O*^{11 ffff} 55, 17 ~ ενα αλλον, 202 add o a σατανας (129 u ö) *Av*^{40 ff 30 f} 1670, 2010 add του a θειου (918) *Av*^{40 fff 52 fff 503 63} *Ar*¹¹, 12 ~ εστωτας a και *O*^{10 f}, 2119 καρχηδων 1 χαλκ- *O*²¹ *Ar*¹⁰, 21 ινα 1 ανα *O*²¹ *Ar*¹⁰, add και a εκαστος *O*²¹ *Ar*¹⁰, 24 add την a τιμην, 222 add καταγγελλεται p ξυλου *O*¹⁰, 5 φωτος¹ ~ φωτος² *O*²¹ *Ar*¹⁰, φωτιζει *O*^{10 f} *Av*^{40 ff} δ600-1670, 9 add εγω p ειμι (16) *O*¹⁰ *O*^{13 fff}, 11 add και a ο¹ *O*¹⁰ *Ar*¹⁰, ετι¹ ~ ετι³, 15 ~ ποιων .. φιλων *O*¹⁰ *Ar*¹⁰ *O*^{13 fff} H^{δ2}, 18 μαρτυρομαι 1 μαρτυρω (Ac 2026 u ö) *O*^{10 f} *O*^{13 fff}, επιθησεται *O*²¹ *Ar*¹⁰ *Av*²⁴.

529. Eigentümliche Abwandlungen des *Av*-Textes. Solche sind zweierlei festgestellt, deren eine ausschliesslich in Text-Codd nachgewiesen, die andere, eigenartig vor allem durch ihre zahlreichen Berührungen mit *H*^{δ2}, durch zwei Text-Codd und einen *O*-Kommentar vertreten ist.

1. Die Gruppe 103 104 δ200 400 (vac 1823-fin) = δ410 (koll. 1f). Unter Verzicht auf Sonderlesarten der einzelnen Codd seien nur die dem Typ zuzuweisenden Abweichungen von *Av*, soweit sie nicht *K*-Lesarten sind, zusammengestellt:

13 add ταυτης p προφητειας (2219), 5 om ημας *H*^{δ2*}, add και των της αμαρτιας κηλιδων λουσαντι τη εκχυσει του ζωοποιου αιματος και υδατος και ποιησαντι ημας βασιλειον ιερατευμα και λουσαντι p λυσαντι, 8 add και a ο ων, 13 μασθοις *Av*²² H^{δ2} K^r, 14 φλογξ, 15 om και, 115 218 χαλκωλιβανω, 216 add και εν τη απειλη η φιλιανια, 20 αυτην 1 εαυτ., 21 θελοι, 26 om και¹, 32 ημελλεν, 5 om και a ενωπιον, 7 αδου 1 Δαδ (118) *Av*⁵² 1576, 11 μη λαβη τις 1 μηδεις λαβη, 12 om απο, 14 ο 1 και a αληθινος (7) *Av*^{40 ffff} δ505, 17 ~ γυμνος και τυφλος, 19 om ουν *Av*^{40 ffff}, 41 και λεγουσης 1 λεγων (111) *Av*²², 5 εξεπορευοντο 1 εκπορευονται (vgl Mk 15 uö), 6 add αυτου p θρονου (5) σφθαλμοος *Av*^{40 ffff}, 8 κυκλωθεν *Av*⁵³, σβαωθ 1 ο θεος *Av*^{40 ffff} 49f, 57 add το βιβλιον p ειληφεν, 8 μεστας 1 γεμουσας, 9 ~ ημας τω θεω *Av*^{31 24} *O*^{10 fff}, 11 om πολλων (nach -λων), 12 69 εσφραγισμενον 1 εσφαγμ., 513 om εστιν exc 104, 64 om εκ, 12 σακος, 71 τεσσαρες, 4 των αριθμων *Av*^{10 41}, add και p εκατον mehrfach, 5 add εσφραγισμενων p χυλιαδες^{2 3} (4), 6 add και a εκ¹, 85 το 1 τον, αυτο 1 αυτον, ~ φωναι .. αστραπαι .. βρονται, 11 ελεγετο 1 λεγεται ο αψινθιον 1 -θον, 13 add τρις a ουαι¹ *Av*^{42 49 f 56 fff 57 f}, 95 βασανισωσιν 1 -σθωσιν, 6 τον θανατον 1 αποθανειν (6^a), om ο θανατος, 11 αυτους 1 αυτων, Αβααδδ (-ββ- 104, Αββααδων 400), 12 δευτερα 1 ετι δυο, 17 om των, 18 om εκπορευομενου, 101 ~ αγγελον αλλον, 8 ηκουσα φωνην 1 η φωνη την ηκουσα (66) ~ και λεγουσαν μετ εμου, 10 γλυκαζων 1 γλυκυ, 1114 και 1 ιδου², 18 διαφθειραντας *Av*^{24 56 503} δ309 *O*^{10 fff}, 19 om του², 128 om ετι *Av*^{40 ffff}, 15 υπερεβαλεν 1 εβαλεν.

17 add του α ΙϚ *Av*²⁰ 59ff, 13¹⁰ αιχμαλωτίζει 1 εις αιχμαλωσιαν¹ *Av*²⁴, 11 add τω α αρνιω, 15 om και p ινα *Av*⁴² 59ff *Ar*¹¹, ποιησει 1 -ση *Av*³¹ 41 42 40fff uō, προσκυνήσουσιν *Av*³¹ 41f, 17 ~ πωλησαι . . αγοράσαι *O*¹⁰fff, add η α πωλησαι *O*³⁰, 14₃ om αι α εξα- τον, 6 πετωμενον, 7 ~ εν φωνη μεγαλη λεγων, 4 τη ειكونι 1 την ειкона *O*³⁰ *Ar*¹¹, 11 αυτου 1 αυτων, 17 om του², 19 την μεγαλην 1 τον μεγαν *Av*⁴² 52fff 40fff δ600ff *H*^{δ2}, 15₁ om εκ² *Av*²⁴ 1374, 2 υελινην mehrfach, 7 om εν *H*^{δ2*}, 8 ελθειν 1 εισελθειν *Av*³¹ 42, 16₁ om τοις, 2 ~ του θηριου το χαραγμα, om τους *Av*⁵⁷fff, 3 ~ ως αιμα *Av*³¹ 42 503 1578, 5 om ει, 11 τα ελκει 1 των ελκων, 12 om τον³ *H*^{δ2}, 14 εκπορευονται, 15 αισχυνην 1 ασχημοσυνην *Av*⁵⁹ff, 18 om επι της γης, 21 αυτη 1 αυτης *Av*⁵⁷ 500 *Kr* uō, 17₂ εμεθυσαν 1 εμεθυσησαν, 11 om και α εκ *Av*³¹ 42, 15 οιδας 1 ειδες, 18₂ add δαι- μονιου α ακαθαρτου, 7 om οτι², 11 add και α ουκετι, 14 απωλοντο *Av*⁵⁶ff *H*^{δ2} *Kr*, 24 ευρεθησαν 1 -θη, 19₄ ~ οι πρεσβυτεροι επεσαν, om αμην, 7 om αυτου, 14 ~ καθαρων λευκων, 20₁ κλειδα *Av*¹⁰fff 21 52fff 54fff, 4 add του α ΙϚ *Av*⁵⁹ff 56*, των μετωπων *Av*⁴⁰ff, 5 add οτι α αυτη, 8 ως ει 1 ως η *Av*⁵⁴fff 1576 uō, 12 ~ τους νεκρους p μικρους *Av*^{20*} 1670, 21₉ add τας α γεμουσας, 12 εχουσιν, 16 add αυτης p πλατος (16^a), 18 ομοιως, 21 om οι¹ (exc 103) *Av*³¹, 22 om εστιν, 22₃ του θεου 1 αυτου *Av*⁵⁰³, 11 ποιειτω 1 ποιησατω 1576, 12 add μακαριος ο τηρων τους λογους της προφητειας του βιβλιου του- του p ταχυ (7), 14 πλυναντες τας στολας αυτων 1 ποιουντες τας εντολας αυτου (vgl 7 14) 1573 *H*^{δ2} δ4.

2. Die Gruppe *O*⁴¹ 406 (vac 22¹⁶—fin.) 1573. Die Gruppe ist nicht so einheitlich im Text, wie die meisten anderen bisher behandelten. Die Zusammengehörigkeit der drei Codd wird aber durch eine Anzahl gemeinsamer Sonderlesarten ausser Zweifel gestellt. Die Differenzen, in denen meist *O*⁴¹, seltener 1573 oder 406 von den beiden anderen sich entfernt, können grossenteils Schreiberwillkür sein; zum anderen Teil sind sie *K*-Einwirkungen. Die auffallendste Erscheinung aber ist die häufige Gemeinsamkeit von Sonderlesarten mit *H*^{δ2}. Bei der Eigenart und dem Wert des Typs mögen sämtliche, weder durch *Av* noch durch *K* vertretene Lesarten seiner Zeugen, unter Ausschluss von Omis- sionen und sonstigen Fehlern, hier verzeichnet sein.

11 add του xυ ημων α ΙϚ (1 *K* 17) 406, 3 τον λογον 406, ποιησαντι 1 εποιησεν *O*³⁰f δ505, 6 ημιν 406f *O*³⁰f, 10 ~ φωνην μεγαλην οπισω μου 1573, 11 φωνουσης 1 λεγουσης. Θυατειραν *Av*⁵⁰³ 1682 δ505 *O*¹⁰fff, 13 εν 1 προς 1573 *Av*^{53*} *O*¹⁰fff, 18 add ωσει α νεκρος (17) exc *O*⁴¹ (1573 ως) *Av*⁴², 19 om ουν 1573 *Av*⁵⁹ff 63, 21 ~ γραψον εκκλησιας 406, add χειρι p δεξια (116) 406, om αυτου *O*⁴¹, 4 ~ την πρωτην σου *O*⁴¹ *H*^{δ4}, 10 ~ ο διαβολος βαλλειν 1576, 13 add και α εν exc 1573 *Av*⁶³, add μου p ημεραις *O*⁴¹, 14 om οτι exc 1573, add του α Βαλααμ 1573 1576 47 *O*³⁰, 15 ~ την διδαχην κρατουντας exc 1573, om ομοιως *Av*²⁰fff 59 66 δ600, 18 om αυτου¹ *Av*⁵² δ600, 19 om την² 3, 20 ποθεις 1 αφεις, προφητην *O*⁴¹, 23 αυτου 1 υμων (22 12) exc 406, 25 om ου *O*⁴¹ 1576, 26 om και¹ 406, om και² 406, om ο² exc *O*⁴¹ *Av*^{57*}, 3₂ στηριζον *O*⁴¹ *H*^{δ2}, 3 ως 1 πως exc 1573, add και α ηξω exc 1573, ποια ωρα exc 1573, 5 απαλειψω 1 εξ- exc 1573, 7 om του α Δαδ exc 406, om και α κλειων exc 1573, 8 ηνεωγμενην exc 406 häufig, 10 add και α οτι exc 406, 12 add το ονομα μου α το¹ exc 406, 16 add και ελεγχω σε α εκ *O*⁴¹, 18 add ουν p σοι *O*⁴¹, 4₁ ~ μετ εμου λαλουσα 406, om λαλουσης *O*⁴¹, 3 κυκλω 1 κυκλοθεν (6) *O*⁴¹, add αυτου p θρονου exc 406, ομοια 406, 4 om εικοσι τεσσαρες, ~ πρεσβυτερους

καθημενους, om ιματιους exc 1573, 6 add μου p θρονου 1573, 8 εκαστον 1 καθ εν, om και εσθθεν, γεμοντα 1 γεμουσιν *Av*^{20ff 59ff 53}, λεγοντα 406, ~ ων . . ην (14) exc 1573, 11 add ουκ α ησαν 1070 202 δ505, 51 add εν α σφραγισιν *O*⁴¹, 4 πολλοι 1 πολυ *O*⁴¹, 6 εχοντα 1 εχον *O*⁴¹, om επτα³ exc 1573, 7 add το βιβλιον p θρονου *O*⁴¹, 12 λεγοντων 1573 *Av*⁵⁰³, om και¹, 13 την θαλασσαν, om εστιν *Av*^{40ff 52 501 503 24} *H*^{δ2}, 61 om μιαν *O*⁴¹ *Av*^{10f}, μιαν φωνην exc 1573, φωνην 1 φωνη *O*⁴¹, 4 πυρρος 406, 5 ~ την τριτην σφραγιδα (exc 406) *Av*^{20ff 59ff}, 7 add την α φωνην (exc 1573) *Av*⁵⁰³, 8 οπισω 1 μετ (Mt 1038) *O*⁴¹, 9 εκκλησιαν 1 μαρτυριαν 1573, 10 και 1 εκ 1573, 11 add τινα α χρονον exc 406, 11 add αν p εως 406, add μετ αυτους p πληρωσωσιν *O*⁴¹, p αποκτενεσθαι 406, om και α οι¹ *O*⁴¹, 71 add ο α ανεμος (exc 1573) *Av*^{24 49} δ505 *H*^{δ3}, 3 και 1 μητε¹ (exc 1573) *H*^{δ4}, 4 add και p εκατον δ505, add και α τεσσαρες 1573, 7 Ισαχαρ *O*⁴¹, 9 λαων . . φυλων (119; exc 1573) *Av*⁵³ 506, εστωτων (exc *O*⁴¹) *Av*^{59ff}, 11 add αγιοι α αγγελιοι exc 1573, εστηκεσαν exc 1573 mehrfach, 13 ~ τας λευκας στολας (exc 1573) *Av*^{40ff}, 15 add του θεου p ναω (312) *O*⁴¹, 16 πεσειται 1 πεση (Mt 1029; exc 1573) *Av*^{59ff}, om ο α ηλιος exc 406, om παν exc 1573, 82 εστηκεσαν (711) *O*⁴¹, 3 εστη 1 εσταθη exc 1573, επεδοθη exc 1573, 4 add του θρονου p ενωπιον (3; exc 1573), 5 ~ αστραπαι . . φωναι (exc 1573) *H*^{δ4}, 8 om μεγα exc 1573, 10 ωσπερ 1 ως exc 1573, 11 ως 1 εις exc 1573, αφινθιον *O*⁴¹ *Av*^{40ff} *H*^{δ2}, 13 om ουαι³ (exc *O*⁴¹) *Av*^{10f 31 53 59 500}, 91 ο δε 1 και ο exc 1573, επι 1 εις exc *O*⁴¹, 7 om ως (exc 1573) *Av*¹⁰, 9 ~ πολλων υπων (exc 1573) *Av*³¹, 10 εχον 1 εχουσιν *Av*^{52ff}, 11 εχοντες exc 1573, add ρησει p Ελληνικη exc 1573, 13 om τεσσαρων (exc 1573) *O*^{40ff}, 14 add τη ψαμμω α του ποταμου του μεγαλου Ευφρατου exc 1573, 15 add την α ημεραν (*K* add εις την) *Av*^{40ff 56ff}, 17 om ουτως exc 1573, εξεπορευετο 1 εκπορευεται (exc 1573) *Av*⁵³, 19 ~ ταις ουραις . . τω στοματι (exc 406) *Av*^{59ff}, την 1 εστιν, εχουσιν *O*⁴¹ *Av*^{52ff} *H*^{δ3*}, 20 ουδε δ505, τω δαιμονι 1 τα δαιμονια *O*⁴¹, om τα³ exc 1573, 21 add ουτε α εκ¹ (21b) 1573, τουτων 1 των exc 406, 101 στυλος (exc *O*⁴¹) *Av*⁴¹, 2 κατεχων 1 και εχων, 4 ημελλον exc 1573 *Av*^{59ff}, 5 om εστωτα exc 406, 8 add η λεγουσα p φωνη, ~ την ηκουσα p παλιν *O*⁴¹, 9 βιβλιον (614 uδ) exc 1573, καρδιαν 1 κοιλιαν (exc 1573) *H*^{δ4}, add σου p καρδιαν *O*⁴¹, ~ ως μελι γλυκυ (10; exc 1573) 209, 10 om γλυκυ exc 1573, 111 ως ραβδος 1 ομοιος ραβδω, 5 οστις 1 ει τις (Mk 834) *O*⁴¹, 6 add την α εξουσιαν exc 1573, βρεξη exc 406, αν 1 εαν *H*^{δ3} 209, 9 αφωνται exc 1573, μνημεια 1 μνημα *O*⁴¹, add επι ημερας τρεις ημισυ p μνημεια *O*⁴¹, 11 ~ ημισυ ημερας om και (406 om ημισυ), εισελθη 1 εισηλθεν exc *O*⁴¹, στησονται 1 εστησαν *O*⁴¹, επιπεσειται 1 επεπεσεν (*O*⁴¹ -σει), 12 ακουσονται 1 ηκουσαν, 14 om η¹ (*O*⁴¹) *Av*^{20 34ff}, παρηλθε δε η δευτερα οργη και παρεγενετο συντομως η τριτη exc 1573 1 14, *O*⁴¹ add p 14, 15 θεου 1 κυ exc 1573, add αμην p αιωνων (exc 406) *Av*²⁴ 1578 *H*^{δ2}, 18 add επ αυτους p σου exc 1573, add σου p αγιοις, add και α τοις μικροις, 19 του θεου 1 αυτου (exc 1573) 1374 1588 *K*^{δ403} *H*^{δ2}, ~ βρονται . . φωναι (exc 406) *Av*^{40ff 42 63} *O*^{10ff} δ505, 124 τικτειν 1 τεκειν *O*⁴¹ *Av*^{49f 56ff} 1670 501f *K*¹, παιδιον 1 τεκνον exc 1573, 6 om εκει (exc 1573) *Av*^{10f 21}, add αυτη p ητοιμασμενον exc 1573, 10 εγενετο φωνη μεγαλη λεγουσα 1 ηκουσα κτλ (vgl 1115) exc 1573, 14 ετρεφετο 1 τρεφεται *O*⁴¹, 132 το αναβαινον 1 ο *O*⁴¹, om ο 406, add και α την exc 1573, om στομα², 4 add αυτω α τω¹ exc 1573, 5 βλασφημα (exc 1573) *Av*^{40ff 52ff} 1578 *O*^{10ff}, 7 add εξουσια p αυτω (7b; exc 1573) *Av*⁵⁰³, 8 την γην 1 επι της γης (172; exc 1573), add ουαι p γην exc 1573, ου 1 ων (exc 1573) 202 *H*^{δ3 δ4}, τη 1 τω (2015) *O*⁴¹ *Av*^{54ff} δ600f, βιβλω 1 βιβλιω (2015; exc 1573) *Av*^{54ff} δ600f, 12 εποιει *O*⁴¹, τριτον 1 πρωτον 406, 14 εδωκεν 1 εδοθη *O*⁴¹, 15 λαλη 1 -ηση exc 1573, 16 αυτω 1 -οις (14) *O*⁴¹ *H*^{δ2*}, add αυτων p δεξιας 1573, και 1 η exc 1573, επ αυτο 1 επι, 17 add του θηριου η α, αυτου 1 του θηριου p το ονομα (162) *H*^{δ2}, 144 add εν α τω αρνητω *O*⁴¹ *H*^{δ2}, τοις καθημενοις 1573, 7 ~ δοξαν αυτω exc (Lk 1718) 1573, add αυτω α τω

ποιήσαντι 1573 103^{fff} *Av*²⁴, 8 add πολὺς p μεγάλη (17:18) exc 1573, 9 προσκυνῆσαι 1
 -νει, 11 add των α αιωνων (1:18 uō) *O*⁴¹ *H*^{δ2}, ~ αναπαυσιν p νυκτος (406 : p ημερας)
 δ309*, 12 των τηρουντων 1 οι -τες *H*^{δ2}, 13 ~ λεγουσας εκ του ουρανου 1573 *H*^{δ2}, 14 εχοντα
 1 εχων (exc 1573) *Av*^{40 ffff} *O*³⁰ *Ar*¹¹ *H*^{δ2*}, την κεφαλην *Av*^{40 ffff} 24, 15 add αυτου p ναου
 (7:15 11:19) 406 *H*^{δ2}, του θερισμου 1 θερισαι (Mt 13:30) *H*^{δ2}, 19 επι της γης 1 εις την
 γην (18:3 9) *H*^{δ2}, add του οινου α του θυμου (14:8 10 16:19), 15:1 ~ επτα πληγας (6;
 exc 406) *Av*^{42 37 ff}, 2 υελινην *O*⁴¹ häufig, 3 ~ και θαυμαστα p σου exc 1573, 4 add
 σε p τις (exc 1573) *Av*⁵⁰³ *Ar*¹¹, add ει α οσιος *Av*^{52 fff} 1670, 6 ουρανου 1 ναου 406
*Av*⁵⁶⁻⁵⁰¹ *Kr*^{δ404}, 8 επεγεμισθη 1 εγεμ. *O*⁴¹, 16:1 add ωδε p υπαγετε exc 1573,
 2 ~ πονηρον . . κακον (exc 1573) *H*^{δ2}, 4 ~ αυτω δουναι 406, 10 απο 1 εκ (exc 1573)
Av^{41 ff} *H*^{δ2}, 13 ωσει 1 ως *Av*^{52 62 24} *H*^{δ2*}, 14 εκπορευεσθαι 1 -εται (exc 1573) *Ar*¹¹ *H*^{δ2*},
 15 ερχεται 1 -ομαι exc 406 *H*^{δ2*}, περιπατηση 1 -τη *Av*⁵⁰³, 17 om του ουρανου exc
 1573, 18 εγενετο ανθρωπος 1 ανθρωποι εγενοντο, ~ ουτως σεισμος μεγας *O*⁴¹, ουτως
 μεγας σεισμος 406, 19 add η α Βαβυλων *O*⁴¹, 21 αυτη 1 -ης 1573 103^{fff} *Kr* uō,
 17:2 εποιησαν πορνειαν 1 επορνευσαν *O*⁴¹ (406 vac) *H*^{δ2}, 3 add p 3 : η γυνη ην ειδες
 εστιν η πολὺς μεγάλη η εχουσα την βασιλειαν επι των βασιλειων της γης, 4 om και¹
*O*⁴¹ (406 vac), 6 τω αιματι *H*^{δ2*}, ~ θαυμα μεγα ιδων αυτην *H*^{δ2}, 15 επικαθηται
*O*⁴¹, 16 καυσουσιν 1 κατακ. (exc 1573) *Av*^{10 ff 21 54 f}, 18:2 ακαθαρτου (ακαθαρτου
 häufig, 4 ~ φωνην αλλην, 6 αυτα 1 αυτης (1573 αυτο), 7 ~ βασανισμον α δοτε exc
 1573, 8 κατακλυθησεται 1 κατακαυθ. exc 1573, om ο θεος *O*^{11 ffff} 55 ff, 9 επ αυτης
 exc 1573, ιδωσιν 1 βλεπωσιν exc 1573 *H*^{δ2}, 10 add εν α μια *Av*^{10 ff 21 503} δ505,
 12 χρυσου αργυριου (exc 1573) *Av*²⁴, βυσσινων *O*⁴¹ *H*^{δ2}, 13 ~ και σιτον p προβατα
*O*⁴¹, 16 add και α λεγοντες (19), 17 add τον α τοπον (12:14 16:16; exc 1573) *H*^{δ2},
 add επι α την θαλασσαν *O*⁴¹, 19 λεγοντες 1 κλαιοντες exc 1573, ελεγον 1 λεγοντες exc
 1573, 21 om εις *O*⁴¹, add οτι p λεγων *O*⁴¹ *H*^{δ2}, add εν αυτη α ετι (24; exc 1573)
H^{δ2}, ~ p ετι, 22 om και¹ (exc 1573) *Av*²⁰ *H*^{δ2}, σαλπιγγων (8:6) *O*⁴¹ *H*^{δ2}, om πασης
 τεχνης *O*⁴¹ *H*^{δ2 δ4}, ~ ετι εν σοι (exc 1573), 23 om εν *O*⁴¹ *H*^{δ3}, η 1 και² exc 1573,
 19:3 ειπον 1 ειρηκαν *H*^{δ3}, 5 ~ εξηλθεν εκ του θρονου (exc 1573) *H*^{δ2}, 6 ισχυραν exc
 1573, ~ ο θεος ο ζς (exc 1573) *H*^{δ2*}, 9 om και λεγει μοι *O*⁴¹ *H*^{δ2*}, 12 add ως α
 φλος (1:14; exc 1573) *Av*^{59 ff 503 δ3} *O*^{10 fff}, 14 ενδεδυμενοις *O*⁴¹ *Av*¹⁰ *H*^{δ2*}, 15 add παντα
 α τα εθνη (12:3) *O*⁴¹, 17 εκραζε 406, add τω α μεσουρανηματι (exc 1573) *Av*^{51 ff-504},
 20 add και p ος 406, λαβανοντας 1 λαβοντας exc 1573, την εικονα *O*⁴¹ *H*^{δ2}
 βληθησονται 1 εβληθησαν exc 1573, 20:1 εν τη χειρι 1 επι την χειρα (17:4 uō) *H*^{δ2},
 2 ο 1 ος (exc 1573) *H*^{δ2}, add ο α διαβολος *Av*^{51 ff 24} *H*^{δ2}, 3 ~ τα εθνη ετι (exc 1573)
 δ600 f, 4 η 1 και α επι² (exc 1573) *Av*^{52 62}, 5 τελεσθηναι 1 -σθη exc 1573, 6 τω
 θεω . . τω χω exc 406, add τα α χιλια (5) *H*^{δ2}, 8 ωσει 1 ως η 406 *Av*^{54 fff} uō,
 9 απο 1 εκ (exc 1573) *Av*²⁴, 10 add του α θειου (9:18; exc 1573) *Av*^{40 fff 52 fff} *O*^{10 f}
H^{δ2}, τον αιωνα *O*⁴¹, om των αιωνων exc 1573, 11 επανω 1 επ, 12 ανεωχθησαν *Av*²,
 ανεωχθη *Av*^{10 56 ff} δ309 1576 1670, 14 ~ ο δευτερος θανατος *Av*^{40 ff-504} *H*^{δ2},
 21:2 ωσει 1 ως 406, 4 om ο (exc 1573) *H*^{δ2}, om ουτε πανος 406 *H*^{δ2}, om ετι *O*⁴¹
H^{δ2}, om οτι exc 1573, 5 om οτι *O*⁴¹, ~ οι λογοι ουτοι 406, 6 λεγει 1 ειπεν (exc
 1573) *H*^{δ2}, γεγονασιν (exc *O*⁴¹) *Av*⁵⁰³, add ειμι p εγω (18) *Av*⁵⁰³ δ600 ff *H*^{δ4}, 7 om
 αυτος (exc 1573) *Av*⁵⁰³ *H*^{δ4}, 9 ο πρωτος 1 εις 404 *O*²¹, 10 add την α Ιερουσαλημ 406,
 11 add και α ο 406, 12 add αυτων p ονοματα *O*⁴¹ *H*^{δ2}, γεγραμμενα 1 επιγεγρ. *O*⁴¹
H^{δ2}, 14 ειχε 1 εχον, 16 add και α το μηκος² (16:8) 1573 *Av*⁶³, ~ αυτης και το υψος
 (exc 406) *Av*²⁴, 20 βηρύλλος 406 *Av*^{20 f-56} *H*^{δ4}, 23 add αυτη p πολις 1573, 24 οισουσιν
 1 φερουσιν 406, 27 τη βιβλω exc 406, 22:1 υδατων 406, 2 add ενα p μνηα 406,
 εκαστος exc *O*⁴¹, 6 add με p απεστειλεν (Lk 9:48 14:16) *O*⁴¹ *H*^{δ2*}, 9 add της προφη-
 τειας p λογους 1573, 11 δικαιωθητω 1 δικαιουσιν η ποιηστω 1573 *Av*^{40 fff 63}, αποδοθηται
 1 αποδουναι *O*⁴¹ *H*^{δ2}, 12 εστιν 1 εσται (exc 406) *Av*⁶² *H*, 14 ~ αυτων η εξουσια *O*⁴¹

(406 om αυτων), του ξυλου (19) 406, 16 εν 1 επι $O^{241} A^{40ff} H^{84}$, και 1 ο α πρωτος O^{241} (και 1 ο) H^{84} , 18 επιθησει 1 -θη (18^b) O^{241} , 19 add τουτων p λογων $O^{241} H^{82}$, om ταυτης O^{241} , 20 add ειναι p ταυτα $O^{241} H^{82*}$, om αμην (17) $O^{241} H^{82}$.

530. Feststellung des *Av*-Textes. Bei der Fülle des Materials ist in der weit überwiegenden Mehrzahl der Fälle der *Av*-Text völlig gesichert, wenn auch bald dieser, bald jener, meistens mehrere der Untertypen die *K*-Lesart aufgenommen haben. Dennoch fehlt es nicht an Stellen, die einer Untersuchung bedürfen. Sie sollen hier behandelt werden.

a) Trotz der für den *Av*-Text charakteristischen häufigen Paralleleinwirkungen kommen folgende, ob auch verhältnismässig zahlreiche vertretene Paralleleinwirkungen für den *Av*-Text selbst nicht in Frage, da ihr Verschwinden in den übrigen *Av*-Zeugen schwerer zu erklären ist, als ihr verhältnismässig häufiges Eindringen in die *Av*-Überlieferung. 112 ελαλησεν 1 ελαλει (171 219) 10fff 22 49 62f 503 1576 103fff (wohl Paralleleinwirkung, da ελαλει kaum aus 1311, dessen Text im Unterschied von 171 219 keine Analogie bietet, eingedrungen sein kann), 919 αυτων 1 των ιππων (10) 10ff 21 22 31 (αυτου) 41ff 501 1578, 105 om την δεξιαν (2 8 10) 10ff 22 31 41ff 501 503 1578 H^{84} , 6 ~ ουκ εσται επι (214) 20ff 59fff 56ff 503, 7 ο 1 ως (1 K 151) 21e 40ff 52ff 56ff, 119 add και α ημισυ (11 1214) 40fff 42 52fff 56ff 63 24 6309 406, 17 add και ο ερχομενος p ο την (14 8 48) 41ff 40fff 56fff 63f 44 501 503 47 $A\rho^{11}$, 19 ~ βρονται .. φωναι (85) 40fff 42 63 6505 $O^{10fff} O^{241} - 1573$, 146 add αλλον α αγγελον 40fff 41f 42 54fff 56ff 63 $A\rho^{10}$, add αλλον p αγγελον O^{10ff} (die Omission kann Reminiszenz an 52 und Einwirkung von *K* sein, aber ebensogut die Addition Reminiszenz an 72 181; vgl oben zu 101), ευ-αγγελισασθαι 1 -ισαι (Medium sonst stets im NT) 40fff 41f 56ff $O^{10ff} O^{241}$, κατοικουντας 1 καθημενους (138 14) 49 51f 63 1576 1580 6505 404, add τους κατοικουντας p καθημενους 10ff-1670-54fff 21 31 42, 18 φωνη 1 κραυγη (15) 22 24 42 56ff $O^{241ff} 1670 A\rho^{11} H^{82}$, 163 add τα α εν τη θαλασση (vgl 89 106) 10 21 31 49 1578 $H^{83} 84$ (των 1 τα genau wie 89 503 $A\rho^{11}$), 5 add και p την (14 8 48 1117) 20ff 53 54fff 503 202 1576 $A\rho^{11} 216$, 7 add εκ α του (14 18) 10fff-54fff 22 53, 12 om αυτου 2 10ff 21 41f 42 503 1576 (Gen 87 Ex 14 21), 182 add μεγαλη p φωνη (161 17) 10fff 21 31 53 O^{241f} (και μεγαλη) O^{30} , 14 απηλθεν 1 απωλετο (nach 14a) 10fff 21 40fff 41f 42 52fff 54fff 503 1576 1580 (trotz dieser reichen Bezeugung muss απωλετο doch für *Av* angenommen werden, da das Verdrängen des durch απηλθεν¹ geschützten απηλθεν in den übrigen Codd noch schwerer anzunehmen ist als das massenhafte Eindringen von απηλθεν), 195 τον θεον 1 τω θεω (ersteres sonst stets im NT) alle *Av*-Codd exc 10* 20* 21* 40-57f 41ff (dennoch dürfte das aussergewöhnliche τω θεω *Av* zuzuschreiben sein), 7 αυτου 1 αυτω p δοξαν (nach der üblichen Formel δοξα αυτου) 101 31 54 500 503 O^{13ff} , 18 om παντων (13 16) 10f 21 40 43, om τε p ελευθερων (13 16) 10fff 21 40 52f 54fff, 203 εδησεν 1 εκλεισεν (2) 10ff 31 40fff 41f 42 52ff (dennoch *Av* abzuspochen), 10 om εις τους αιωνας των αιωνων (48 715 1210 1411) 10f 41f 42 51 53 1576, 216 add εγω α το αλφα (18) 40-57 41ff 42 6600f 1578 103fff O^{10} 13ff O^{241ff} , add ειμι p εγω (18) 503 6600ff $O^{241ff} H^{84}$, 2212 add και α ιδου (7) 10ff 21 31 49 52ff, 15 add ο p πας (Mt 5 22 28 32 R 21) 10ff 31 49 52-62 51 54 $O^{10ff} A\rho^{10}$ 103fff 1573 1576 (das vereinzelte Auftauchen in jeder Gruppe spricht gegen die Zugehörigkeit zu *Av*).

b) Ebensowenig können folgende leicht begreiflichen Sprünge trotz relativ zahlreicher Vertretung für *Av* in Frage kommen: 106 την ∩ την 10ff 21 22 31 41ff 42 54fff 501, αυτη ∩ αυτη 1582 O^{241} , 114 δυο ∩ δυο 10f 21 22 31 41ff 42 501, 7 αυτους ∩ αυτους 10 21 22 31 49 54fff, 129 αυτου ∩ αυτου 10ff 31 41ff 54fff 57f 503 1578 1580, 10 om ημων α ημερας 10ff 40fff 52fff 60f 6505 1578 (zu der Auslassung verlockte doppelt die Häufig-

keit der Phrase $\epsilon\nu\omega\pi\iota\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\epsilon\omicron\upsilon$, 137 $\epsilon\delta\omicron\theta\eta \cap \epsilon\delta\omicron\theta\eta$ alle exc ^{22 40 fff 56 24 503} ebenso $H\delta_3\delta_4\ 3$, $\kappa\alpha\iota^4 \cap \kappa\alpha\iota^5$ ^{10 fff 21 31 49 f 53 f 59 56 ff} 1576, 184 $\alpha\nu\tau\eta\varsigma^2 \cap \alpha\nu\tau\eta\varsigma^3$ ^{10 f 21 31 41 ff}, 199 $\tau\omicron\upsilon^1 \cap \tau\omicron\upsilon^2$ ^{10 ff 21 22 42 41 ff 40 fff}, 2014 $\pi\upsilon\rho\omicron\varsigma \cap \pi\upsilon\rho\omicron\varsigma$ ^{10 f 24 41 42} 1578.

c) Um der Bezeugung willen kommen ferner folgende Lesarten für $\mathcal{A}\nu$ nicht in Frage. 19 om $\delta\iota\alpha^2$ ^{20 fff 40 fff 501} $O^{10ff} O^{241ff}$ 1579 dazu $H\delta_3\delta_4$; kann kaum in Frage kommen, obgleich 146 das ganz analoge om $\epsilon\pi\iota^2$ für $\mathcal{A}\nu$ sicher ist. 213 add $\omicron\tau\iota$ $\pi\alpha\varsigma\ \mu\alpha\rho\tau\upsilon\varsigma\ \pi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma\ \rho\ \omicron\ \mu\alpha\rho\tau\upsilon\varsigma\ \mu\omicron\upsilon\ \omicron\ \pi\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ ^{10 21 31 42 41 ff 54 fff 501 503}; sicher aus dem Kommentar eingedrungen. 218 24 $\theta\upsilon\alpha\tau\tau\eta\rho\omicron\iota\varsigma$ ^{10 21 41 42 53 501} dazu H^3 , 218 ^{51 ff}, 224 ^{40 fff 60} 103 fff, 111 $-\tau\eta\rho-$ nur ^{10 42}; sicher nicht $\mathcal{A}\nu$. 43 add $\kappa\alpha\iota\ \omicron\ \kappa\alpha\theta\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma\ \rho\ \kappa\alpha\theta\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ ^{2 22} $O^{241-1573}$ $\delta\epsilon\omicron\omicron\omicron\ 103 fff$ $O^{30f} A\rho^{10}$ 205 dazu H . Undenkbar ist nicht, wenn auch höchst einzigartig, dass die gesamten übrigen $\mathcal{A}\nu$ -Zeugen den Sprung von $\kappa\alpha\theta\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ zu $\kappa\alpha\theta\eta\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ mitgemacht haben sollen; da ihn K auch hat, könnte er auch bei einem grossen Teil K -Einwirkung sein. Jedenfalls wäre die Addition in den genannten Zeugen ebenso unerklärbar. Entscheidung unmöglich. 56 $\epsilon\sigma\tau\eta\kappa\omega\varsigma$ nach $\alpha\rho\iota\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \epsilon\sigma\tau\iota$ ^{10 f 21 22 41 42 54 fff} 103 fff 1582 406; wohl durchweg als Schreibfehler zu beurteilen. 56 om $\epsilon\pi\tau\alpha\ \rho\ \tau\alpha$ ^{10 f 21 31 501 54 fff}; sicher Schreibfehler. 513 om $\epsilon\sigma\tau\iota\nu$ (nach 13 a b) ^{40 fff 52 501 503 24} $O^{241ff} O^{240}$ dazu $H\delta_2$; ist sicher nicht $\mathcal{A}\nu$, da für diesen vielmehr die Sonderlesart add $\alpha\ \epsilon\sigma\tau\iota\nu$ völlig sicher bezeugt ist. 74 add $\kappa\alpha\iota\ \rho\ \epsilon\chi\alpha\tau\omicron\nu$ ^{22 42 43} 103 fff 205 216 1588 f $O^{241ff} O^{10} O^{30f}$; ist für $\mathcal{A}\nu$ zu schlecht bezeugt, zumal auch K beweist, dass der Zusatz aus sprachlichen Gründen nahe lag. 919 $\epsilon\chi\omicron\upsilon\sigma\alpha\iota\ 1-\sigma\alpha\iota$ ^{10 21 22 31 42 41 ff 503 51 54 ff} 1578; wird wohl unwillkürliche Anpassung an das unmittelbar vorangehende $\omicron\phi\epsilon\sigma\iota\nu$ sein, wie das aus demselben Beweggrund stammende, nur im Genus falsche $\epsilon\chi\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ ^{52 ff} $H\delta_3^*$. 101 om $\alpha\lambda\lambda\omicron\nu\ \alpha\ \alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omicron\nu$ (K , 52) ²⁰⁻¹⁶⁷⁰ 24 ^{40 fff 41 ff 56 ff 59 ff}; ist wohl teils K , teils Paralleleinwirkung. 121 $\delta\epsilon\chi\alpha\delta\upsilon\omicron\ 1\ \delta\omega\delta\epsilon\chi\alpha$ ^{10 f 52 fff 54 fff}; ist gegenüber der durchgehenden Tendenz, $\delta\omega\delta\epsilon\chi\alpha$ für die Zwölfe zu reservieren, für eine $\mathcal{A}\nu$ -Lesart zu schwach bezeugt. 126 om $\epsilon\chi\epsilon\iota$ (nach $\epsilon\chi\epsilon\iota$) ^{10 fff 21 31 501} $\delta\epsilon\omicron\omicron\ 400$ 1578 O^{241ff} 1581 dazu $H\delta_3$; ist, da die Auslassung ein naheliegender Fehler war, bei der dünnen Bezeugung $\mathcal{A}\nu$ sicher abzusprechen.

1317 $\delta\upsilon\nu\eta\tau\alpha\iota\ 1\ \delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$ (H gg K) nur ^{56 ff 24} 1670 1573 103 fff $O^{10ff} 30f A\rho^{11}$; kann für $\mathcal{A}\nu$ kaum in Frage kommen, sondern nur Stilverbesserung der einzelnen Schreiber sein. 1610 $\epsilon\mu\alpha\sigma\sigma\omega\nu\tau\omicron$ ¹⁰⁻²⁶⁰⁰ 22 ^{41 f 52-62} 59 56 107 504 1573 $O^1 A\rho^{11}$; die dünne Vertretung spricht für Schreiberorthographie. 1613 om $\omega\varsigma\ \beta\alpha\tau\alpha\rho\chi\omicron\iota$ ^{10 f 21 31 42} 1578; die Bezeugung ist zu dünn. 1813 $\theta\upsilon\mu\iota\alpha\mu\alpha\ 1-\mu\alpha\tau\alpha$ ^{10 ff 21 52 fff 54 fff 503} $A\rho^{11}$; sicher fehlerhaft, nahegelegt dadurch, dass die gesamten koordinierten Begriffe im Singular stehen. 1816 19 $\epsilon\rho\eta\mu\omega\theta\eta$ ^{10 f 21 31 40 fff 41 f}; ist nach zahlreichen Analogien, da das Augment häufig von den Schreibern zugunsten des Stammvokals unberücksichtigt bleibt, $\mathcal{A}\nu$ abzusprechen. 1824 $\alpha\iota\mu\alpha$ (so H) 1 $\alpha\iota\mu\alpha\tau\alpha$ (so K) ^{20 ff 40 fff 24} O^{241ff} ; ist doch für $\mathcal{A}\nu$ zu dünn bezeugt, da der Schreibfehler nahe lag und die Parallele Lk 11 50 einwirken konnte. 1910 add $\kappa\alpha\iota\ \alpha\ \tau\omega\nu\ \epsilon\chi\omicron\nu\tau\omega\nu$ ^{10 ff}; kann nicht in Betracht kommen. 2012 $\eta\gamma\epsilon\omega\chi\theta\eta\sigma\alpha\nu$ (H $\eta\gamma\omicron\iota\chi\theta\eta\sigma\alpha\nu$, K $\eta\gamma\omicron\iota\epsilon\alpha\nu$) ^{21 31 41 ff 42 54 fff 56 ff} ($\alpha\nu-$) 503 1576 ($\alpha\nu-$) O^{241ff} 103, $\eta\gamma\omicron\iota\eta\sigma\alpha\nu$ ^{52 fff}, $\eta\gamma\omicron\iota\epsilon\alpha\nu$ ²⁴, alle übrigen $\eta\gamma\omicron\iota\chi\theta\eta\sigma\alpha\nu$; $\eta\gamma\omicron\iota\chi\theta\eta$ ^{21 40 fff 42 54 fff} 404 $H\delta_4\ 3$ ($H\delta_3$ vac), $\eta\gamma\omicron\iota\eta$ ^{52 fff}, $\alpha\gamma\epsilon\omega\chi\theta\eta$ ^{10 56 fff} $\delta\epsilon\omicron\omicron\ 1576$ 1670 O^{241ff} $\eta\gamma\epsilon\omega\chi\theta\eta$ mit K und $H\delta_2$ alle übrigen. Eine sichere Entscheidung für $\mathcal{A}\nu$ ist unmöglich (vgl. später die Untersuchung über den Urtext). 218 om $\kappa\alpha\iota$ ^{10 f 41 56*} 57 1576; sicher nicht $\mathcal{A}\nu$. 2112 add $\tau\epsilon\ \rho\ \epsilon\chi\omicron\upsilon\sigma\alpha^1$ (vor $\tau\epsilon\tau\eta\omicron\varsigma$) ^{10 ff 21 52-43} 54 fff, add $\kappa\alpha\iota\ \alpha\ \epsilon\chi\omicron\upsilon\sigma\alpha^2$ ^{40 ff 52 62 f}; beides wohl nur ein Versuch, das asyndetische zweimalige $\epsilon\chi\omicron\upsilon\sigma\alpha$ zu verbinden.

d) Mit mehr oder weniger Sicherheit ist sodann in folgenden Fällen zu entscheiden: An der Spitze stehe die Untersuchung über die Form $\epsilon\pi\epsilon\sigma\alpha\nu$ (so H) 1 $-\sigma\omicron\nu$ (so K). Sicher ist für $\mathcal{A}\nu$ $\epsilon\pi\epsilon\sigma\alpha\ 1\ \epsilon\pi\epsilon\sigma\omicron\nu$ bezeugt 117 1910 228. Umgekehrt ist $-\pi\epsilon\sigma\epsilon\tau\epsilon$

1 -σατε 6.16 gg 40 ff 103 f für *Av* sicher. Zweifelhaft ist nur -σων 1 -σαν. -σαν bieten 58 10 f 21 41 f 42 56 1578 103 fff 205, 14 10 f 21 41 f 52-62 53 56 103 fff 0¹⁰ fff 030 205 1578, 6 13 10 fff 42 103 fff 0² 40 205 1578, 7 11 10 21 41 f 43-53 500 6600 103 fff 030 f 0² 40 107 1578, 11 16 10 fff 21 22 41 f 42 501 52 56* 24 103 fff 205 1578, 16 19 10* 21 22 31 40 fff 41 f 42 501 56 fff 103 fff, 17 10 194 die grosse Mehrzahl. Der Überblick spricht für -σαν als *Av*-Lesart. Im Anfang haben die Schreiber oder Leser häufiger korrigiert als in den späteren Abschnitten. Eine auffallende Inkonsistenz, die der Zeugenbestand auf *Av* zurückzuführen nötigt, findet sich bei αρρενα bzw αρσena, indem 125 αρρενα nur 20 f 52 f-43 54 fff 56 f 24 47, dagegen 13 αρσena nur 41 f 503 6505 0² 41 fff aufweisen, *Av* also 5 αρσena, 13 αρρενα geschrieben haben muss. 34 om αλλ 10 f-63 21 22 31 42 41 f 54 f 501 gg 40 fff 52 fff 56 f 60 f 503 0² 41-1573 103 fff 24 sämtliche *O*. Die sekundäre Omission in so zahlreichen *Av*-Codd ist unerklärlich; die dann anzunehmende starke Einwirkung von *K* hat doch hin und her volle Analogien; om αλλ ist also für *Av* anzunehmen. 39 καί 1 1809 2 10 f 31 42 54 fff 56 fff 501 503; muss trotz der verhältnismässig dünnen Bezeugung aus denselben Gründen *Av*-Lesart sein. 56 add τα α απεσταλμενα 10 fff 31 40 fff 54 fff 501 503 1578; ist trotz der schwachen Bezeugung, da sonst selbst diese unerklärlich wäre, für *Av* anzunehmen. 64 πυρρος 31 52 f 59 500 503 56 6600 f 103 fff 0¹⁰ fff, dazu *H* 62 63; kann sehr gut wie *H*- so *Av*-Lesart sein, da die Tilgung des zweiten ρ, ganz abgesehen von der Einwirkung von *K* her, bei der Seltenheit des Wortes πυρρος sich jedem Schreiber aufdrängte (vgl unten zu 123). 64 επ αυτω 1 επ αυτον alle gg 31 40-57 fff 41 f 52 f 59 56 f 501 1670 103 fff 030*. Da 2 επ αυτον vorangeht, muss επ αυτω hier in *Av* gestanden haben, da sonst die häufige Vertretung unerklärlich bliebe. 6 11 αποκτενεσθαι (*H* αποκτεννεσθαι, *K* αποκτενεσθαι) 20 fff 31 51 59-66 503 24 103 fff 6505 0² 41 fff dazu αποκταινεσθαι 10 21 42 49 1576, was freilich eher auf -κτεν- als Vorlage hinweist, aber auffallend durch die Häufigkeit ist. -κτεν- kann doch kaum so häufig eingedrungen sein, wenn es *Av* nicht geboten hätte. 83 60σαι (nach ινα) 20-1670 22 24 31 41 f 42 40-57 53 501 0¹⁰ fff 107 209 fff 0² 41 1374. Die Bezeugung ist zu unsicher, um die Indic-Konstruktion *Av* zuzuschreiben. 89 add των α κτισματων (*K* om) 31 42 49 63 59-500 24 0¹⁰ fff 0² 41 fff 6500 f. Die Omission von των kann, wo sie nicht *K*-Einwirkung ist, Sprung sein; weniger leicht ist jedenfalls die Addition in den einzelnen Codd zu erklären. 9 19 om και εν ταις ουραις αυτων 10 fff 21 22 31 41 f 42 501 1573 1578, dazu ~ εν ταις ουραις α και εν τω στοματι αυτων 59 fff 0² 41 f. Letzteres spricht für die Omission im ursprünglichen *Av*-Text. 11 18 φθειροντας 1 διαφθειροντας 10 fff 31 43 54 fff 503 1576 dazu *H* 3; die Häufigkeit der Lesart trotz des korrespondierenden διαφθειρει spricht für ihre Zugehörigkeit zu *Av*. 123 πυρρος (*H* gg *K*) 20-63 31 42 53 f 56 503 24 030 04 f 103 fff 1578 0² 41 fff; zu entscheiden wie oben 64. 125 om προς 2 10 f 21 31 1578 sicher sekundär. 133 om εξ p μαν (gg sämtliche Parallelen in *Apk*) 10 fff-54 fff, 171 ebenso 40 fff 503 49 11 *H* 62; doch wohl zu schwach bezeugt. 13 10 add εις αγκυλωσιν p εις αγκυλωσιν 10 fff 22 41 f 501 0¹⁰ fff 0² 41 fff 103 fff 1578. Die Auslassung, zumal sie auch *K* vertritt, ist in so grosser Zahl eher begreiflich als die Duplirung in der genannten doch immer schon respektablen Zeugenanzahl. 13 15 add ινα α αποκτανθωσιν 20 fff 41 f 54 fff 56 fff 501 0² 41; da ινα, so unentbehrlich es scheinen mag, in *K* nirgends eingestellt ist, muss es wohl *Av* sein. 177 add και α του εχοντος 10 fff 57 fff; sicher Stilverbesserung.

e) Unentscheidbar bleiben zur Zeit folgende Varianten: 17 οψονται 1 οψεται (Jo 19 37) 10 f 52 fff 56 fff 21 30 31 42 503 dazu *H* 62 gg 22 24 40 fff 41 f 6600 f 54 fff 501 6200 1576 103 fff 0² 41 fff und die gesamten *O*. 47 εχων nach ζων 10 21 40 fff 41 42 54 fff 501 1670 103 f. 48 om τα α τεσσαρα (6) alle *Av*-Codd gg 40 f 41 f 56 f 24 103 fff 6505 0¹⁰ fff 0¹¹-1579 55 fff; add τα ist *K*. Die Omission ist sprachlich, nachdem in 6 die neue Grösse eingeführt war, für *Av* unwahrscheinlich, der

mechanische Anschluss an 6 für Schreiber dagegen wohl begreiflich. Doch könnte ihn schon *A*^v vollzogen haben, wie er für *K* gesichert ist, und der Einsatz von τα unter dem sprachlichen Zwang, eventuell auch in Reminiszenz an 58 erfolgt sein.

5¹⁰ βασιλευουσιν 1 -σουσιν 10*—1670 22 31 41 ff 42 57 66 103 fff 406 f δ505 *A*^ρ 10 *O*² 40 *K* 55 fff (auch sonst ganz selten in *K*-Codd) *H*⁸⁴. Die Auslassung von σ, die, wie die *K*-Codd beweisen, und die auch 206 verloren vorkommt, dem Schreiber nahe lag, dürfte als Schreibfehler zu beurteilen sein. Freilich ist für 225 die Auslassung in meinen Kollationen nirgends bezeugt. 7¹³ om εστιν 10 ff 54 22 31 42 501 1578. Entscheidung kaum möglich. Das εστιν konnte neben dem folgenden ηλθον als entbehrlich empfunden werden.

10⁷ τοις . . δουλοις τοις προφηταις 1 τους κτλ nach ευηγγελισεν 20 ff 40 fff 52 fff 24 δ200. Eine Entscheidung, ob *A*^v ευηγγελισεν mit Dativ oder Accus. konstruiert hat, ist bei diesem Zeugenbestand nicht zu treffen; da aber ευηγγελισεν im NT meist mit Dativ konstruiert ist, steht der Dativ unter dem Verdacht, allmählich eingedrungen zu sein, letzteres ist sicher von dem Medium ευηγγελισατο 40 fff 41 f 56 fff 24 zu behaupten. 12³ om επτα a διαδηματα 10 f 21 22 52 fff 54 fff 24 103 f 1578; ist wohl nach κεφαλας επτα, auf denen die διαδηματα sitzen, als entbehrlich von den Schreibern gespart worden. Doch kann auch *A*^v so empfunden haben, und επτα wäre dann aus *K* in die übrigen *A*^v-Zeugen eingedrungen. 12⁷ add του (nach αυτου; *H* gg *K*) 41 ff 42 56 fff 503 1670. Die Bezeugung ist sehr dünn, aber die Omission von του nach αυτου legte sich an sich nahe und kann von *K* vielfach eingedrungen sein.

12¹⁴ πεταται 1 πετηται (nach ινα) 10 ff 42 50 f 54 fff 57 fff 503 1578 *O*² 41 fff. 13¹⁸ add τον a νουν 10 ff 43 54 fff 404 könnte unter dem Einfluss der Phrasen mit ο εχων (2¹² 18 3¹⁷ 9¹⁴ 13¹⁷) eingedrungen sein; jedenfalls ist die Omission von τον überhaupt nicht erklärbar. 16⁴ om εις a τας 31 40 fff 41 ff 56 fff 42 503 *O*² 41 f 1576 dazu *H*. Da *A*^v zweifellos 146 die wiederholte Präposition auslässt, könnte er es auch hier getan haben; nur ist die Bezeugung zu schwach, um es sicher zu behaupten. 16¹⁷ om μεγαλη p φωνη a εκ του ουρανου 10 fff 41 ff dazu *H*⁸⁴; dürfte Reminiszenz an 10⁴ 14² sein, obgleich die viel besser bezeugte Addition von μεγαλη auch aus 1 stammen kann. 18⁴ om εξ αυτης (*K* ~ εξ αυτης ο λαος μου) 10 f 21 22 31 42 41 ff. ~ ο λαος μου εξ αυτης nur 52 fff *O*² 41 fff dazu *H* alle übrigen ~ *K*. Welche Wortstellung *A*^v zuzuweisen ist, bleibt unentscheidbar. 18⁷ εαυτην 10 ff—1670 21 24 57 f 501 503 *O*² 41 f 1588 f δ505 *O*¹⁰ fff—*O*¹⁴ fff *K*¹; ist für *A*^v ganz unsicher. 18⁷ ist bei και πενθος οτι eine alte Textunordnung in verschiedenster Form vertreten: om και πενθος 56 fff, om πενθος οτι 10 ff 41 ff (δ309* om και πενθος οτι) 500 501 503, om και πενθος οτι 53 δ309*, και 1 οτι 21 54 f δ500. Eine Deutung will nicht gelingen; am ehesten ginge es anzunehmen, dass και 1 οτι *A*^v war und die Codd, für die oben om πενθος οτι angegeben ist, in ihrer Vorlage auch και πενθος και lasen und και πενθος omittirten, indem sie von και zu και sprangen. Ev. könnte *A*^v selbst και πενθος, das sich ja 8 wiederholt, omittirt und και 1 οτι eingesetzt haben, um dem zweimaligen οτι zu entgegen. Dass letzteres unangenehm auffiel, beweist die Omission von οτι² in 10 fff 21 53 54 f—500 57 δ500 δ600 1682. Auch diese Omission könnte auf *A*^v selbst zurückgehen. 18¹⁰ add εν a μυα 10 fff 21 503 *O*² 41 fff δ505; könnte *A*^v sein, da die Parallelen 16¹⁹, wo keiner εν hat, hier das εν gut verdrängen konnten. 20¹¹ επ αυτου 1 -ον 20 f 24 *O*² 41 fff 1576 *A*^ρ 11, αυτω 31 42 52 fff 503; επ αυτον sonst durchweg, mit Ausnahme von 19¹⁰ επ αυτων, dagegen ebenso konsequent επι του θρονου αυτου (ausgenommen 21⁵ τω θρονω). αυτου dürfte hier dem unmittelbar folgenden ου unwillkürlich assimiliert sein, αυτω als eine Art Vermittlung sich eingeschlichen haben. 21³ add θεος αυτων p εσται μεν αυτων (Sach 88) 31 49 f 51 fff 503 δ600 1576, ~ αυτων θεος 52 fff 54 fff 1273 406. 21¹⁶ και 1 οσον (vgl 16) 10 41 f 42 f 54 fff 503 1578 1576, add και p οσον δ600 f. 20²⁰ αμεθυσος 40-57 f 52 fff 63 503 406 f *A*^ρ 10. 22⁵ ως 1 φωτος² 10 21* 31 40-51 41 f 42 1578 *O*² 3 fff dazu

$H^{\delta 4}$; kann dennoch kaum $A\nu$ sein, da der Konstruktionswechsel gegenüber dem vorangehenden $\lambda\upsilon\chi\nu\omicron\sigma$ unbegreiflich wäre; $\varphi\omega\varsigma$ muss Schreibfehler sein, so auffallend die Häufigkeit ist, vielleicht unter Einfluss von 1823.

Rekonstruktion des H -Textes.

531. Orientierung. Der H -Text ist mit Ausnahme weniger Stellen bis zu einem hohen Grad von Sicherheit zu rekonstruieren. Freilich schmilzen, da $\delta 3$ häufig fehlt, die griechischen Zeugen für diese Partien auf drei zusammen. Gerade diese drei sind sicher gegenseitig unabhängig von einander. Nur zwischen $\delta 3$ und $\delta 4$ ist eine Verwandtschaft nicht unmöglich. Zu ihnen tritt aber βo als vorzüglicher Zeuge. Nur versagt er bei der grösseren Anzahl der mutmasslichen H -Sonderlesarten, den griechischen Sprachformalien. Die Aufgabe ist, erstens die in jedem H -Zeugen vorkommenden Sonderlesarten als solche nachzuweisen und auszuscheiden, sodann an den durch die Zeugen nicht sicher entschiedenen Stellen eine Entscheidung, wie H schrieb, zu versuchen.

532. Sonderlesarten von $H^{\delta 2}$ (vgl. § 521). $\delta 2$ bewahrt auch in Apk den für alle nt Schriften nachgewiesenen Charakter: viel Paralleleinwirkungen, etwas leichtfertige Wiedergabe der Vorlage in der Orthographie, ziemlich häufige Sprünge, woraus man auch sonst auf Willkür Schlüsse zu ziehen berechtigt ist. Sehr häufig hat der Korrektor den Schaden gut gemacht, doch stammen auch hier manche Korrekturen von späterer Hand. Zunächst mögen die zweifellosen Willkürlichkeiten und Omissionen, sodann die ihm ausschliesslich eigentümlichen Reminiszenzen, die darum sicher H abzusprechen sind, zuletzt die wenigen Umstellungen und Additionen verzeichnet sein. Auf die Aufzählung der in H nur von $\delta 2$ vertretenen H - oder $A\nu$ -Lesarten kann verzichtet werden. Soweit ihre Sekundarität nicht augenscheinlich ist, erscheinen sie unter den problematischen Lesarten.

1. Schreiberwillkürlichkeiten. Die prima manu korrigierten offenkundigen Fehler werden nur 1—3 registriert. 11 * Ιωανει l - $\nu\eta$, 4 Ιωανης , 5 * βασιλειων l - $\epsilon\omega\eta$, 9 * Ιωανης , 11 Ζμυρναν , 13 μασθους , 15 πεπυρωμενω l - $\nu\alpha\iota$ (an χαμινω angeschlossen), 19 $\text{δει μελλειν γινεσθαι}$ l μελλει γινεσθαι (in der Vorlage muss δει über μελλει gestanden haben nach 11 41 226), 21 τω l της (nach αγγελω $H^{\delta 4}$), 5 πεπτωκε l - $\kappa\alpha\varsigma$, 9 add την a $\epsilon\kappa$, 20 * προφητειαν l - $\tau\iota\eta$, 21 ταυτης l αυτης , 22 * καλω l βαλλω , 24 βαλω , 33 οιαν l ποιαν , 9 γνωση l - $\sigma\iota\eta$, 12 * αυτω l αυτον (ebenso $A\nu^{40}$ ffff 41 49 ff O_{30}^*), 14 εκκλησιας l κτισεως , 16 * παυσε l μελλω σε εμεσαι $\epsilon\kappa$, σου l μου, 19 αν l εαν , 41 λαλουσαν l - $\sigma\eta\varsigma$, 4 χρυσους l - $\sigma\omicron\upsilon\varsigma$, 8 ουκ εξωσαν l ουκ εχουσιν , 56 εστηκως nach αρνιον , 8 χρυσας l - $\sigma\alpha\varsigma$, α l αι, 61 λεγοντων l - $\tau\omicron\varsigma$ (an ζωνων angeschlossen), 10 εχδικησεις l

130*

-κεις, 11 ερεθι, επι 1 επι, 13 απο 1 υπο, 71 πνευση 1 πνεη, 2 μηδε^{bis}, αχρως a σφραγ., 6 Νεφθαλι 1 -λιμ, 89 ψυχην 1 -γας, 11 αψινθιον, 91 αστερας .. πεπτωκοτας, 3f αυτοις (auf ακριδεις bezogen), 4 σφραγιδαν, 11 εαυτων 1 επ αυτων, 14 τεσσαρες 1 -ρας, 15 add μη p ινα (sinnlos), 16 δυο μυριαδων μυριαδος 1 δισμυριαδες μυριαδων, 19 *εχουσας 1 -σαι, 20 ουδε, χρυσα, χαλκα, 106 εστιν 1 εσται, 9 αλλα 1 αλλ, 112 *της αυλης της, *add και a εκβαλε, 10 πεμπουσιν 1 -ψουσιν, 13 εν φοβω 1 εμφοβοι, 17 κυριος 1 κυριε (ο θεος angepasst), 19 του θεου 1 αυτου, 1211 ουτοι 1 αυ-, 14 ημισου 1 -συ, 136 σκη- νουντες 1 -τας, 146 πετουμενον 1 -τομενον, 9 τω μετωπω, 12 των τηρουντων 1 οι τη- ρουντες (an των αγιων angeschlossen; O^{a41ff}), 20 *διακοσιων 1 εξακοσιων, 156 καθαρους λινους λαμπρους 1 -νον -ρον -ρον, 1610 απο 1 εκ (A^{v41ff}), 13 βατραχους 1 -χοι, 14 εις 1 επι, 16 συνηγαγον 1 -εν, 172 οικου 1 οινου, 6 *τω αιματι 1 εκ του αιματος¹, 1814 απωλοντο 1 -ετο (nach neutr. plur.), 16 κεχρυσωμενον 1 -νη (an κοκκινον angeschlossen), 21 ~ λιθον ισχυρον 1 ισχυρος λιθον, 196 λεγουσων 1 λεγοντων (zu βροντων bezogen), 13 *περιεραμμενον 1 βεβαιαμμενον, 204 οιτινες ουν 1 και οιτινες, 8 τετρασιν 1 τεσσαρσιν, 12 ταις βιβλοις 1 τοις βιβλίοις, 214 *δακρυ 1 δακρυον, *προβατα 1 πρωτα, 12 εχοντι 1 εχουσα¹ (angeschlossen an λιθον), 17 *χιλος 1 τειχος, πηχεων 1 -χων, 19 εις 1 πρωτος, 20 αμεθυστινος 1 -τος, 22 *οτι ο 1 ο γαρ (A^{v503}), 27 ουρανου 1 αρνιου, 222 των ξυλων 1 του ξυλου.

2. Omissionen. Die prima manu korrigierten werden nur für 1—3 registriert, ebenso die unverkennbaren Sprünge: 15 *τω, *ημας, 7 αυτον², *επ, 11 *ο βλεπεις (vgl 19 1413), *και εις Σαρδεις, 17 *μη φοβου (vgl 2213), 18 *και¹, 20 *εισιν, 27 αυτω p δωσω, 10 *γινου, 14 *κατα σου, *τω Βαλαχ, 17 αυτω, δωσω αυτω², *ο a ουδεις, 19 *και την διακονιαν, σου², 21 *και ου θελει μετανοησαι, 23 *υμων, 24 *ουχ, 26 *πει, 33 ουν, 7 *την, 10 τηρησω, 12 *εν nach -ον, επι, 17 *συ, ο¹, 44 επι-θρονους, ιματιοις, 8 ο nach θεος, 11 την², 55 ο², 68 εν²³, 15 οι⁵ a ισχυροι, 713 εκ, 14 μοι, 15 επ, 83 το², 4 ο, 6 οι, 8 αγγελος, 13 ενος, εν, 912 η a ουαι, 13 και¹ (bo), 1118 τοις⁴, 129 ο³ (A^{v10ff503}), 14 του¹, 147 λεγων, 152 εκ² (A^{v24 103ff 1374}), 4 μη, 7 επτα², 1619 το a und του p ποτηριον, αυτου p οργης (bo), 171 εκ (A^{v40ff503 A^ρ11}), 186 και², 16 η μεγαλη η περιβεβλημενη, 19 ουαι² (bo), 22 και¹, 1910 *σου² (A^{v57f}), 16 επι¹ (A^{v59ff 1576}), 208 τα², της γης, 214 om ο a θανατος (bo), ετι², 14 εχον, 21 δωδεκα² (bo), 221 του¹, 2 ξυλον ζωης, των, 3 επι, ο, 17 το und η.

3. Reminiszenzen: 11 *αγιοις 1 δούλοις 2Th 110, 3 τον λογον 1 τους λογους Lk 1128, 6 τον αιωνα 1 τους αιωνας Mt 2119, 11 add το a βιβλιον 52ff, 17 εις 1 προς Jo 1132, *ωσει 1 ως R 613 uō, ebenso 163, επεθηκεν 1 εθηκεν Lk 1313 Ac 66 uō, 21 *add χειρι p αυτου 116, 3 *add και θλιψεις πασας p εχεις vgl 9, 18 φλοξ 1 φλογα 114, 20 add ειναι p προφητιν 2939, 33 *μετανοησης 1 γρηγορησης 25, 5 εμπροσθεν 1 ενωπιον Mt 1032, 7 και 1 ο a ανοιγων¹ nach και a κλειων, 8 ~ τα εργα σου 22, om αυτην 7, 9 δεδωκα 1 διδωμι 8, 14 add και p αληθινος 1911, 15 *om ει p ψυχρος 16, *add ει p ψυχρος 15, 41 add ιδου p και² 1^a, 7 ομοιον ανθρωπω 1 ανθρωπου 7^{a b d}, 8 εκαστον 1 καθ εν vgl Ac 2031 2119, εχον 1 εχον 98f, 9 add αμην p αιωνων 16, 10 add αμην p αιωνων 16, 51 εμπροσθεν 1 εσωθεν 46, 5 add λυσαι a τας 2, 10 ιερατεαν 1 ιερεις Hb 75, 13 add και a ηκουσα 11, 61 φωνην 511, 2 ενιχησεν 1 ινα νικηση 55, 3 add και ιδε Jo 146, 4 add ειδον και ιδου p και¹ 2 (ebenso A^{v52ff A^ρ10}), 9 ~ την σφραγιδα την ε 5, 11 add υπ αυτων p αποκτενεσθαι vgl Mt 1712, 13 επι 1 εις 1416, 14 βουνος 1 νησος Lk 35, 17 απο 1 εκ 214 (auch A^{v40ff} uō), 88 εγενηθη 1 εγενετο Mk 1210, 911 add ω a ονομα Lk 127, Ελληνιδι 1 -νικη Ac 1712, ~ εχει ονομα 1912, 17 επανω 1 επ 68, 101 θριξ 1 ιρις Lk 2118 Ac 2734, 3 *φωνα 1 βρονται 3^b, 4 οσα 1 οτε, οσα 1 α 187 Mt 2820, 7 add και p δουλους 166, 9f βιβλιον 1 βιβλαριδιον 614 uō, 11 εγεμισθη 1 επικρανηθη 158, 115 ~ θελει αυτους 5b, 9 ~ φυλων .. λαων 137, 14 παρηλθεν 1 απ- 211, 125 ηρπαγη 1 -σθη 2K 124 (A^{v54 56ff K¹}), 12 κατοικουσιν

1 σκηνουντες, ~ κατοικουντες εν αυτοις 11 10, 17 ~ πολεμον ποιησαι 137, επιλοιπων 1 λοιπων 1 P 42, *του θεου 1 I 59, 131 ~ διαδηματα δεκα 19 12, 2 λεοντων 1 -τος 98 17, 3 add ο θελει p ποιησαι vgl Mt 20 15, 6 αυτον 1 το ονομα αυτου Mt 27 39, 8 add αυτων p ονοματα vgl Lk 10 20, τη βιβλω 1 τω βιβλιω Phi 43, 16 πτωχους.. πλουσιους Jo 25, *αυτω 1 -οις 14, 17 του θηριου η α αυτου 1 του θηριου p το ονομα 162 (bo O^{241ff}), 18 *ους 1 νουν 9, 143 add ενωπιον α των πρεσβυτερων 14^a, 6 ευαγγελισθαι 1 -σαι R 6 I 15 ($A^{240ffff41f}$ uö), 11 add των α αιωνων 1 18, 15 add αυτου p ναου 7 15 11 19, 18 ~ το δρεπανον σου 15, 19 επι της γης 1 εις την γην 183 9, 152 add πω α του θεου 18 uö, 13 αδοντες 1 αδουσιν Eph 5 19, 3 βασιλευ 1 ο βασιλευς Ac 25 24 uö, 4 add ενωπιον α σου 4^a, 7 add αμην p αιωνων 16 (bo), 163 ωσει 1 ως R 6 13, ebenso 17, επι της θαλασσης 1 εν τη θαλασση 71, 4 επι 1 εις 81, 6 αιματα 1 αιμα 1824 ($K A^{241}$), ~ εδωκας αυτοις vgl 132 uö, 12 om εκ των εργαων αυτων Mt 11 21, 13 εδοθη 1 ειδον 8, 16 om τον 1 18 17 ($A^{241ffff}$ δ505), 17 οτε 1 ο εβδομος vgl 61 3, 19 *η πολις 1 αι πολεις 19^a, 21 θερισμου 1 ουρανου Mt 13 30, 17 16 om εν 218, 18 βασιλειων 1 -ων 18^a (bo), 189 ιδωσιν 1 βλεπωσιν vgl Mt 24 15 33, 11 add σου p γης nach 23, 19 της κεφαλής 101, 21 add εν αυτη p ετι 24, 22 σαλπιγγων 1 -ιστων 86, 195 ~ εξηλθεν εκ του θρονου 14 15 17, 9 *add μου p λογον Mk 13 31 uö, 17 αλλον 1 ενα 181 uö, 18 add των α μεγαλων vgl 11 18, 20 την εικονα 149, 201 εν τη χειρι 1 επι την χειρα 174 uö, 2 ο εστιν 1 ος εστιν häufig, add ο α διαβολος 10, 6 add και α του 1 nach του 2, add τα α χιλια 57, 8 add παντα α τα εθνη 183 23 ($A^{240ffff}$), 10 add του α θεου 9 18, add οπου α ο ψευδοπροφητης 10^a, 11 επανω 1 επ 68 (O^{241ff}), 12 *επι 1 ενωπιον 194, 13 κατεκριθησαν 1 εκριθησαν 1 K 11 32 Ja 59, 14 ~ δευτερος θανατος 6 ($A^{240ff-504}$), 213 *φωνη μεγαλη.. λεγουσα 1 ηκουσα φωνης μεγαλης.. λεγουσης Mk 11, *εσκηνωσεν 1 σκηνωσει Jo 1 14, 6 λεγει 1 ειπεν 199 229, 7 μου 1 μοι Ps 27, 11 add απο α του θεου 10, 12 add αυτων p ονοματα Lk 10 20 vgl Phi 43, 27 εισελθωσιν 1 εισελθη 22 14, 222 τους καρπους 1 τον καρπον 2^a, 6 *add με p απεστειλεν Lk 9 48 10 16, 10 *add τουτους p λογους Mt 7 24, 12 *αποδοθηναι 1 -δουναι Mt 18 25, 19 add τουτων p λογων Mt 7 24, 20 om αμην 17 (bo $A^{241ffff}$ 31 24).

4. Wortumstellungen: 111 Ζυρναναν p Ουατειρα, 16 φαίνει ως ο ηλιος, 316 οτι ουτως, 17 ταλαιπωρος ει, 52 κηρυσσοντα ισχυρον, 8 εκαστος εχοντες, 78 Βενιαμιν.. Ιωσηφ, 920 ξυλινα.. λιθινα, 107 του αγγελου του εβδομου, 9 αυτο και καταφαγε, 1114 εργεται η ουαι η τριτη, 15 add αμην p αιωνων 16, 16 add και α επεσαν 7 11, 1413 λεγουσης εκ του ουρανου 1573, 158 εις τον ναον εισελθειν, 162 πονηρον και καχον, 176 θαυμα μεγα ιδων αυτην (O^{241ff}), 188 196 *ο θεος ο κς, 1915 της οργης του θυμου, 214 κραυγη.. πενθος, 16 αυτης α τετραγωνος.

5. Additionen: 314 *και p αμην, 89 μερος p τριτον, 911 τον α βασιλεα, 20 αυτων α ταυταις (A^{241ff} αυτων 1 ταυταις), 112 και p εδοθη, 128 προς αυτον p ισχυσαν (bo), 12 εις α την γην, 1314 και α ποιησαι, 166 οπερ α αξιοι (bo), 15 τε p ο, 19 του α δουναι $A^{240ffff}$, 178 *παλιν α παρεσται, 11 ο α ογδοος, 15 και α λαοι, 1821 add οτι p λεγων, 2014 και α ουτος, 2127 *ωσει α βδελυγμα, 224 και α επι, 18 η α μαρτυρω.

533. Die Sonderlesarten von $H^{\delta 3}$ (vac 3 20—5 14 7 14—17 85—9 16 10 10—11 3 16 13—18 2 19 5—fin). Auch in Apk bewährt sich $\delta 3$ als tüchtige Schreiberleistung. Doch sind die eingedrungenen A^{241} - und K -Lesarten in Apk viel seltener, kaum so zahlreich wie in $\delta 2$. Auch von Willkürlichkeiten des Schreibers oder seiner Vorgänger ist er viel freier als $\delta 2$. Seine Sonderlesarten mögen hier in derselben Gruppierung wie die von $\delta 2$ übersichtlich zusammengestellt werden.

1. Schreiberwillkürlichkeiten: 16 ημων 1 ημας (vielleicht Nachklang von ημων in 5), 19 add δει a μελλει (δει stand wohl in der Vorlage über μελλει in Erinnerung an 1:4:226), 214 Βαλαακ, 34 εαυτων, 5 περιβαλλεται 1 βαλειται, 7f ουδε εις 1 ουδεις, 67 το τεταρτον ζων, 9 add και a υποκατω, 71 μη 1 μητε², 6 Νεφθαλιν, Μανασσην, 9 εστωτων (an γλωσσων angeschlossen, *Av*^{59ff} 406f), 11 εστηκεισαν (*Av*⁴² 51 1576), 83 λιβανον τον 1 λιβανωτων, 101 πολοι 1 στυλοι, 114 αλαι 1 ελ-, 6 αν 1 εαν, 10 αλληλους 1 -λοις, 11 των θεωρουντων 1 τας -τας (*Av*⁴² 8309*), 17 ειληφες 1 -φας, 18 κληρος 1 καιρος, διαφθειραντας 1 -οντας, 124 αστρων 1 αστερων, 133 εθαυμαστωθη (*H*-μασεν, *Av* -μασθη; der Fehler beruht wohl auf einer verlesenen *Av*-Korrektur der Vorlage), 17 μητ 1 μη ο, 18 δεκα 1 εξηκοντα, 147 προσκυνησαντι 1 -σατε (nach ποιησαντι), 9 αυτων 1 -ου, 155 μετ αυτα 1 μετα ταυτα (*Av*²⁰), 183 στρηνου 1 -ους, 7 βασιλευουσα 1 -λισσα, 12 χρυσουν .. αργυρουν (auf γομον bezogen; *H*⁸³), λιθους τιμιους .. μαργαριτας (γομον assimiliert), 19 εαυτων, 22 μυθου 1 μυλου.

2. Omissionen: 218 της, 23 τα nach κατα, 312 επ αυτον, 68 ο¹, 79 ιδου, 13 τας² nach στολας (*Av*^{40ff}), 918 των, 102 τον δεξιον, 4 επτα, 1214 καιρους ~ καιρους, 17 επι, 136 αυτου² ~ αυτου³, 15 θηριου ~ θηριου (*Av*^{40ff} 8505), 141 om Σιων, 3 και των πρεσβυτερων, τεσσαρες, 4 απο των ανθρωπων (απο ~ απ), 9 και³, 152f θεου 2 ~ θεου 3, 1613 του¹ ~ του³, 1812 εκ (*Av*²⁴), 13 και⁴ ~ και⁵, 14 η, 18 τις (nach -τες).

3. Reminiszenzen: 13 add τουτους p λογους Mt 26, 7 επι 1 μετα Mt 24³⁰ 2664, 27 add ταις επτα p εκκλησιαις 111, 71 add ο a ανεμος Mt 14²⁴, 12 om αμην 1:8 (*Av*⁴¹ 30ff 43 501), 119 μνημιον 1 μνημα Ac 13²⁹, 19 εδοθη 1 ωφθη 1, 124 εστηκει 1 εστηκεν Jo 1³⁵ 37, 10 κω 1 Xw 1119, 11 την μαρτυριαν 1 τον λογον της μαρτυριας 19 69 204, 12 κατασκηνοουντες 1 σκην- Mt 13³², 137 λαους 1 -ον 119, 12 ~ κατοικουντας εν αυτη 8, 16 του μετωπου 149, 17 του ονοματος 1 το -μα 17^b, 141 om το a ορος Mt 4⁸, 2 om αυτων 58, 9 τω θηριω 134, 13 Xw 1 κω 1 K 1518f, 17 om τω Mt 610, 19 αλωναν Mt 312, 158 αχρις ου 1 αχρι 225, 184 αλλης φωνης 161, 18 add ταυτη p πολει Mt 10²³, 21 μυλικον 1 μυλον Lk 17², 23 add φωνη a νυμφης 23^a, 193 ειπαν 1 ειρηξαν (*O*^{41ff}).

4. Wortumstellungen: 1111 εισηλθεν εκ του θεου, 1215 ~ ποιηση a αυτην, 183 της πορνειας του θυμου.

5. Sonstige Sonderlesarten: 74 add και p εκατον (*O*^{41ff} 8505), 1113 ωστε 1 και², 169 ουχι 1 ου.

534. Sonderlesarten von *H*⁸⁴. Auch δ₄ ist eine vorzügliche Schreiberleistung. Reine Fehler sind ganz selten, auch Dialekt-einwirkungen nicht häufig, Omissionen und Sprünge, verglichen mit fast allen Apk-Texten, so sparsam, dass sie alle aufgezählt werden sollen. Am häufigsten finden sich Reminiszenzen, unter denen die Einwirkung des unmittelbaren Kontextes stark hervortritt. *Av*- und *K*-Lesarten sind viel seltener als in den übrigen nt Schriften; sie begegnen meistens Nesterweise, ein Beweis, dass irgend ein fremder Text zum Vergleich herangezogen wurde.

1. Willkürlichkeiten: 16 ημιν 1 ημας (*O*^{30f} 406f), 11 Μυρναν (nach εις; häufig), 12 λαλει 1 ελαλει (nach σ), 13 μαζοις 1 μασθοις, 218 τω 1 της (nach αγγελω; 18 om εκκλησιας), 446 514 τεσσαρες. 56 απεσταλμενοι (nach πνευματα), 12 αξιος vor αρνιον, 13 λεγοντα 1 -τας (auf τα παντα bezogen), 68 αθανατος 1 θανατος, 13 θεου 1 ουρανου, 71 τεσσαρες 1 -ας, 6 Μαννασση, 8 Βενιαμειν, 10 του θεου 1 τω θεω, 14 απο θλιψεως 1 εκ της θλιψεως της, 85 εβαλον 1 ελαβεν, 11 επι 1 εκ, 921 πονηριας 1 πορνειας (*H*^{82*} *Av*^{57*}), 109 απηλθα 1 -θον, καρδιαν 1 κοιλιαν, 1211 ουχ 1 ουκ, 13 αρρεναν, 138 αι 1

ου, 14 εικοναν, 141 add το α γεγραμμενον, 18 ηχμασαν 1 ηκ-, 1616 ποταμον 1 τοπον, 173 ιδα 1 ειδον, 8 ουκ εγεγραπται 1 ου γεγραπται, 17 αυτω 1 αυτων², 182 εκεκραξεν 1 εκραξεν, θηριου 1 ορνεου, 204 πεπολεμημενων 1 πεπελεκισμενων, 6 βασιλευουσιν 1 -σουσιν (ebenso 510, dort mit $\Delta\nu^2$), 216 γεγοναν 1 -να, 20 σαρδιονυξ, βηριλλος, χρυσοπρασον, 222 ποιων μηναν, αποδιδουν 1 -ουξ, 3 ουχ εξουσιν 1 ουκ εχουσιν, φως 1 φωτος², 8 εβλεπον 1 -ψα, διγνυοντος.

2. Omissionen: 22 και³, 6 α, 37 και α κλειων, 15 ζεστος ∩ ζεστος, 411 την³, ησαν ∩ εκτισθησαν, 53f αυτο 3 ∩ αυτο 4, 6 επτα nach τα, 9 ημας, 10 τω θεω ημων, 13 και p θρονω, 69 δια², 15 και³, 71 τι p επι, 4 και-εσφραγισμενων (nach αυτων), 12 και² ∩ και³, 810 ποταμων ∩ υδατων, 92 ως (nach -τος), 14 εκτω nach τω, 102 ηγεωγμενον nach -ον, 6 την γην - αυτη², 115 ουτως, 15 ο, 1312 του θανατου, 18 εστιν, 144 ουτοι εισιν, 7 εν, 18 εξηλθεν, 162 κακον (α και), 177 γνωμην ∩ γνωμην, 188 κς (nach ισχυρος), 10 ηλθεν, 12 και πορφυρου (και ∩ και), 16 η (nach -λη), 19 κλαιοντες και πενθουντες ($\Delta\nu^{2041}$), 21 ισχυρος (nach -λος), 23 και φω- ∩ και φω-, οι (nach οτι), 196 ως², 16 επι ∩ επι, 216 της πηγης, 10f θεου 10 ∩ θεου 11, 12 δωδεκα ∩ δωδεκα, 2211 και ο¹ ∩ και ο², 13 ο² ($\Delta\nu^{501}$), 19 εκ, 20 αμην.

3. Reminiscenzen: 16 om των αιωνων Lk 133, 10 add εγω α εγενομην 9, 20 εν τη δεξια 1 επι της δεξιας 16 ($\Delta\nu^{20ff3153}$), 27 add επτα α εκκλησιας 111, 10 εχρητε nach πειρασθητε, 25 εως 1 αχρως Ac 2521, 16 ~ ψυχρος... ζεστος 15, 56 add και ιδου p ειδον 62 uö, 61 add λεγοντος p βροντης, 2 add ο α νικων 321, 8 το τεταρτον 1 υπο 8^a, 12 add ιδου p και² 42 uö, ~ εγενετο μεγας 12^b, 13 σαλευομενη 1 σειομενη Mt 117, 72 ανατολων 1 -λης Mt 21, 2 εκραξεν 1818f, 3 και 1 μητε¹ 2, 9 om και ιδου 1 (infolgedessen οχλον πολυν 1 -ος -υς), επι 1 ενωπιον 10, 14 om μου 411, 16 add μη p ουδε² 16^c, 82 εδοθη 1 -θησαν 3, 5 ~ αστραπαι... φωναί 45 (O^{241ff}), 97 ομοιωματα 1 ομοια 7^a, 11 add τον αρχοντα p βασιλεα, ~ της αβυσσου τον αγγελον Eph 22, 105 om την δεξian 2 8 10 ($\Delta\nu^{10ff223141ff301503}$), 10 ~ γλυκυ ως μελι 9, 112 μετρησουσιν 1 πατησουσιν 1f, 4 om του 2 K 821, 7 add το τεταρτον p θηριον 47, 12 om αυτοις 104, 18 τους αγιους... τους φοβουμενους 18^b, 122 add και α ωδινουσα 2^a, 16 το υδωρ ο 1 τον ποταμον ον 15, 132 *add εδωκεν αυτω p μεγαλην 2^a, 4 το θηριον 1 τω θηριω 12 ($\Delta\nu^{40ff600f}$), 5 βλασφημα Ac 611 ($\Delta\nu^{40ff52ffO^{241f}O^{10ff}}$), 10 αποκτανθηναι 1 αποκτενει δει, 146 κατοικουντας 1 καθημενους 1314, 9 αυτω 1 -τοις Mt 420, 10 εκ του πονηριου 1 εν τω -τω 1 K 1128 (in Konsequenz davon την οργην 1 της -γης), βασανισθησονται 1 -σεται 2010, om αγιων p αγγελων vgl Lk 129 1510, 14 την κεφαλην 1 της -λης vgl 14^a Mt 2729, 164 εγενοντο 1 -νετο 18, 9 ενωπιον 19, 17 om μεγαλη 1413, 171 εξηλθεν 1 ηλθεν 1415 uö, 8 υπαγει 1 -ειν 11, 12 ουκ 1 ουπω 204, 15 ειπεν 1 λεγει 215, 182 add και μεμισημενου 2^c, 10 μιαν ωραν 1 μια ωρα Mt 2640, 11 εν αυτη 1 επ αυτην 24, 12 μαργαριταις 16, 12 σκευος 1 ξυλον 12^c, 18 τοπον 1 καπνον 17, 19 επεβαλον 1 εβαλον Ac 2127 uö ($\Delta\nu^{49503}1576A^{911}$), 20 εν 1 επ 24, 192 εκρινεν 1 εφθειρεν 2^a, 4 ~ εικοσι τεσσαρες πρεσβυτεροι 410 1116, 6 om ημων 167, 12 add ως α φλοξ 114, 19 αυτου 1 -των 19^b, 20 add οι α μετ Mk 136, 2013 εδωκεν 1 -χαν 13^a, 211 την θαλασσαν 1 η θαλασσα 72f uö, 4 add ο θεος p εξαλειψει 717 ($\Delta\nu^{10ff21503}$), 5 add και α ιδου 118 uö, 6 add ειμι α το¹ 18 ($\Delta\nu^{503}600ffO^{241}$), 8 ψευσταις 1 ψευδεσιν 1 T 110, 22 add ο α ναος (nach den 3 vorangehenden ο), 2216 εν 1 επι 1 K 1434.

4. Wortumstellungen: 24 την πρωτην σου αγαπην, 44 εικοσι τεσσαρας θρονους (δ2 om επ-τεσσ., δ3 vac), 64 μεγαλη μαχαιρα, 11 χρονον ετι, 1415 κραζων εκ του ναου, 1614 μεγαλης ημερας, 1914 λευκον βυσσινον.

5. Sonstige Sonderlesarten: 220 add την α λεζαβελ, 41 αναβηθι 1 αναβα, 66 add του α δηναριου, 14 απεκεινησαν 1 εκινηθησαν, 127 add τε p ο¹, 10 κατηγωρ 1 -ορος, 135 add και α δυο, 18 εξακοσιοι 1 -αι, 1618 ανθρωπος εγενετο 1 -οι -οντο.

535. Sonderlesarten von *H*³ (vac 16¹²–17¹ 19²¹–20⁹ 22⁶–fin). Dieser späteste der uns erhaltenen *H*-Zeugen ist viel stärker mit *Av*-Lesarten durchsetzt als die anderen. Dennoch bietet er so häufig *H*-Sonderlesarten, dass seine Zugehörigkeit zu den *H*-Zeugen ausser Zweifel steht. Auch in der Apokalypse bewährt sich der Schreiber als vorzüglich, wie die folgende Liste zeigt. *K*-Sonderlesarten sind sehr selten eingedrungen.

1. Willkürlichkeiten: 2¹⁸ 24 *Θυατηροις* (*Av*²¹ 41 42 f 51 ff 53), 20 *προφητην* (*Av*²² 31 41 42 103 ff), 3¹² *καταβενουσα*, 15 *ωφελον* (*Av*¹⁰ 31 41 f), 4¹ *μετ αυτα* 1 *μετα ταυτα*, 7 *ανδρος* 1 *ανθρωπου*, 6¹⁶ *πεσατε* 1 *-ετε* (*H*⁶⁴ *Av*⁴⁰ ff 103 f), 7¹ *τεσσαρες* 1 *-ας* bis (*-ρες*² δ4), 8 *Βενιαμειν* (δ4 *Av*³¹ 51 66 501), 8⁵ *εβαλλεν*, 9¹⁴ add *ποταμω* p *μεγαλω*, 13¹² *ενωπιον* 1 *την γην και*, 18 *εξακοσια* 1 *-ται*, 15³ *Μωσως* 1 *Μωυ-* (*Av*⁵¹ ff 1670), 17⁴ add 18 a 4, 18² *επεσεν* ter, 5 add *εως* p *αχρι* (in der Vorlage wohl übergeschrieben), 16 *βυσινον*, 19 *εβαλλον*, 21²⁰ *βηρυλλιον*, 21 add *ως* a *εξ* (*Av*⁵⁷ ff).

2. Omissionen: 5¹³ *η*¹, 13¹² *αυτου* nach *-του*, 14¹ *ονομα* ∩ *ονομα*, 15⁶ *οι* p *-λοι* (*H*⁸² *Av*²⁰ ff 40 ff 52 ff 31 503), 16¹¹ *εκ*², 17⁴ *εχουσα*–*πορνειας* *αυτης*, 18¹⁶ *και* a *κε*–0, 21⁶ *τω* (nach *εγω*), 8 *δευτερος*, 18 *καθαρω* (nach *-λω*).

3. Reminiszenzen: 1⁹ add 0 a *συνκοινωνος* 9^a 1 P 51, 11 *Θυατειροις* 2¹⁸, 2¹⁷ *ξυλου* 1 *μαννα* 7, 3¹⁶ ~ *ψυχρος* . . *ζεστος* 15 (δ4), 18 *ασχημοσυνη* 1 *αισχυνη* 16¹⁵ (*Av*⁴² 49 501 503 103 ff), 7² *εκραζεν* 18¹⁸ f (*H*⁸⁴), 9¹ *επι* 1 *εις* 10², 13¹ *αυτων* 1 *-του* 18¹⁹, 18¹² *ξυλινον* 1 *ξυλον* vgl 9²⁰, 16 *πορφυραν* 1 *-ουν* vgl Mk 15¹⁷ 20 Lk 16¹⁹, 19¹⁰ *και προς-* *εκυνησα* 1 *προσκυνησαι* vgl 4, 13 *περαντισμενον* 1 *βεβαμμενον* Hb 10²², 19 om *των* 12¹⁷ uö.

536. Der Text der bohairischen Übersetzung. Auch in Apk repräsentirt bo den *H*-Text, so dass es ohne weiteres zur Rekonstruktion von *H* den übrigen *H*-Zeugen als gleichberechtigt zur Seite zu stellen ist. Nur selten finden sich *Av*-Lesarten, *K*-Lesarten gar nicht. Wohl aber bietet der Text verhältnismässig viele Sonderlesarten, die z. T. wohl auf die griechische Vorlage, nach der übersetzt wurde, zurückgehen. Diese Sonderlesarten sollen hier alle aufgezählt werden.

1. Omissionen: 1⁹ *και* ∩ *και*, 4⁶ *θρονου* ∩ *θρονου*, 8 *τεσσαρα ζωα*, 11 *και*¹, 5⁵ *επτα*, 12 *και ισχυν*, 13 *και τω αρνω*, 6⁴ *αλλος*, 9¹⁵ *τεσσαρες* ∩ *τεσσαρες*, 10⁹ *και*³ ∩ *και*⁴, 10 *και*² ∩ *και*³, 11⁶ add *οτι* a *ουτοι* 10, 11 *ζωης*, 19 *αυτου*² 3, 12⁵ om *αυ-* *της*, 15 *ινα*–*γυναικι*, 15 *εκ*–*αυτου*, 13¹ *βλασφημιας*, 3 *προσεκυνησαν* ∩ *προσεκυνησαν*, 5 *και*², 6 *αυτου*³, 7 *και λαον*, 15 *ινα* ∩ *ινα*, 14² f om *εν* 3–*και*¹ 3, 13 *γραφον*, 18 *οτι*–*αυτης* (daraus ist zu schliessen, dass die Übersetzung oder schon die griechische Vorlage *της γης* 1 *αυτης* bot, so dass ein Sprung von *γης* ∩ *γης* die Omission veranlasste), 15⁴ *κυριε*, *οτι* ∩ *οτι*, 8 *επτα*¹, 16¹ *επτα*¹, 2 *και πονηρον*, 5 *οσιος*, 9 *καυμα* *μεγα*, 18²² *και*³ ∩ *και*⁴, 19² *ητις*–*αυτης*¹, 11 *και πολεμει*, 21⁸ *και φαρμακοις*, *πασιν*, 11 *ετι*² 3 4.

2. Reminiszenzen: 1² add *ταυτης* p *προφητειας* 22¹⁹, 11 add *ταις εν τη Ασια* p *εκκλησιας* 4, 19 om *ουν* 11 uö (*Av*⁵⁹ ff 63 1573 1588 *O*^a 40). 20 add *οι επτα* a *αγγελοι* 20^a, 22³ *αυτου* 1 *υμων* 22¹² (*O*^a 41–1573 *O*^a 40). 3⁴ *εχω* 1 *εχεις* 24, 8 add *και την* *πιστιν σου* p *εργα* 2¹⁹, 10 add *μου* p *λογον* 8, *και την υπομονην* 1 *της -νης* 2¹⁹, 19 add *το αγαθον* p *ουν* vgl Ga 4¹⁸ Rm 12⁹, 4² om *ευθως* 1¹⁰, add *και ειδον* a *και ιδου* 1 uö, 7 add *υιος* a *ανθρωπου* 14¹⁴, 8 ~ *ων* . . *την* 18, 9 add *τεσσαρα* a *ζωα* 6, 5⁴ *παντες* 1 *πολυ* Lk 8⁵², 12 *βασιλειαν* 1 *πλουτον* 12¹⁰, 6¹ *μετα ταυτα* 1 *και* 4¹,

5 ειδον 1 ηκουσα 1, 6 ως αετου ρ ζωνων 813, 8 θλιψει 1 θανατω 19, 71 add μητε επι τους ποταμους nach θαλασσης 164, 3 add αυτοις ρ λεγων 1112 uö, 16 ουδε βασανισθησονται ρ επι² 2010, 96 τον θανατον 1 αποθανειν 6^a, 11 μαγεδων 1 αβαδδων 1616, 19 add μηνας πεντε ρ αδικουσιν 10, 106 om και τα εν αυτω¹² 513, 1117 add και ο ερχομενος ρ ην 18, 19 σεισμοι 1 -μοι Mt 247, 121 add ιδου ρ και 3, 5 om παντα 1915, 10 om ημων 913 uö, 11 το αιμα 1 τον λογον 11^a, 14 om του μεγαλου 813, om αυτης 1616, 1313 om μεγαλα 1614 1920, 15 το θηριον και την εικονα αυτου 1 την εικονα του θηριου 204, 141 om και ιδου 51 uö, 6 ~ λαον .. γλωσσαν 79, 9 om εν φωνη μεγαλη häufig, 12 add Xū ρ Iū Rm 322, 13 add αλλης μεγαλης ρ φωνης 184, add και οδηγησει αυτους εις πηγην υδατος ζωης vgl 717, 153 add πασαι α οι οδοι Ps 119151, 161 ουρανου 1 ναυ 142, 6 μαρτυρων 1 αγιων 176, 7 πασαι 1 και δικαιοι Deut. 324, 9 τω θεω 1 αυτω 1113 Lk 1718, 11 add των πονηρων ρ αυτων Ko 121 2J 11, 14 om ολης Lk 45, 17 om του ουρανου 1, 1820 add ζς α ο θεος 8, 21 add εκραζε φωνη και α ηραν 2, 23 και οι βασυλεις 1 ησαν, ~ της γης ρ βασυλεις, add και ρ γης 615, 1910 αληθειας 1 προφητειας Jo 1417, 11 add μετα ταυτα α ειδον 181, 18 om παντων 1316 (Av^{10f} 2140 43), 21 add του ουρανου ρ ορνεα Mt 626, 206 add του θεου ρ αγιος Mk 124, 9 καινην 1 τηγαπημενην 212, 14 add καιομενην θειω 1920, 223 και πονος (?) ουκ εσται επι ρ εσται² 214, θεου 1 αυτου 1P 216 uö, 13 om ο πρωτος και ο εσχατος 216, 16 add πασαις α ταις εκκλησιαις 1K 717 om ο λαμπρος 228, 19 add τουτου ρ βιβλιον 18.

3. Sonderlesarten: 111 α ακουεις 1 ο βλεπεις, 14 και 1 ως², 45 εξεπορευοντο 1 εκπορευονται 103ff, 615 add παντες α οι βασυλεις, om και οι μεγιστανες, 716 ησκια 1 ο ηλιος, 98 και - ησαν α και - γυναικων, 17 ~ ουτως και, 1110 add λεγοντες α οτι, 1310 και μακαριος ο εχων την υπομονην και την πιστιν 1 ωδε - πιστις, 1814 add σου ρ λιπαρα, 21 add και καταβληθησεται εις την λιμνην την μεγαλην ρ Βαβυλων, ~ και α η μεγαλη, 192 και 1 οτι², 204 add αυτου ρ χαραγμα, 12 add παντας α τους νεκρους, 214 add ιδου παντα εσται καινα (vgl 2K 517) ρ απηλθεν, 222 add των οφθαλμων ρ θεραπειαν, 6 add και αγιοι ρ πιστοι, 7 ιδου ερχομαι bis, 15 και φιλων.

4. Wortumstellungen: 153 του αρνιου και α Μωυσεως, om την ωδην².

537. *H* abzusprechende Sonderlesarten, in denen mehrere *H*-Zeugen sich begegnen. Die bisherigen Listen zeigen, wie weit sich Abweichungen vom gemeinsamen Text in dessen einzelne uns erhaltene Zeugen eingedrängt haben und geben uns dadurch einen Massstab für die Beurteilung solcher Lesarten, in denen sich mehrere dieser Zeugen begegnen. Eine nähere Verwandtschaft daraus zu folgern sind die Fälle zu wenig zahlreich und die Zeugen zu wechselnd, wie die folgenden Listen zeigen. An sich wäre es aber möglich, da, wo eingerechnet, nur fünf, wo es sich um Sprachformalien handelt, in denen wo versagt, nur vier, ja wo in diesem Fall δ₃ fehlt, nur drei Zeugen zur Verfügung stehen, dass diese doppelt bezeugten Lesarten *H* zugehören und in den übrigen *H*-Zeugen *Av* oder *K* eingewirkt hätte. Dies anzunehmen wird man nur mit Recht sich scheuen, wenn es sich um Reminiszenzen, Schreibfehler und Sprünge handelt. Erscheint eine *Av*- oder *K*-Lesart in zwei Codd, so ist die davon abweichende Lesart für *H* anzunehmen. Danach sind wohl *H* abzusprechen folgende mehrfach vertretene Lesarten;

1. Reminiszenzen. 16 om των αιωνων (Lk 133 uö) δ4 bo, 210 μη 1 μηδεν (117) δ3 δ4 *Av* mehrfach, 13 add και p την πιστιν (19) δ3 δ4 bo, 44 θρονους 1 -νοι (nach 4b) δ2 δ4, om εν p περιβεβλημενους (nach 79 101 113, wo freilich stets der Accus. folgt) δ4 3 *K* mehrfach, 611 πληρωθωσιν 1 -σωσιν (Mt 2656 uö) δ3 δ4, 71 om και a μετα τουτο (9 41 181) δ3 δ4, ebenso g, 2 εκραζεν (1818f) δ4 3, 101 την κεφαλην (Mt 2729) δ3 δ4, 8 βιβλιον 1 βιβλαριδιον (52 2012) δ3 δ4, αυτη 1 -τω (198) δ3 δ4, 1413 X̄ω 1 x̄ω (1K 1518f) δ3 3, 18 add ο a εχων (1317f uö), 166 δεδωκας 1 εδ- (Jo häufig) δ3 δ4, 214 εκ 1 απο (717) δ2 δ4 1582, 2220 om αμην (17) δ2 bo.

2. Orthographika: 111 Θυατιραν δ2 δ3 δ4 *Av*⁵⁰³ 1682 δ505 *O*^{10ff} *O*^{41ff}, 13 21 εμμεσω 1 εν μεσω δ3 δ4, 29 πτωχων δ3 δ4 *Av*^{20ff}, 21 πορνειας δ2 δ4, 25 αχρη 1 -ας α ου δ2 δ3, 43 ιερεις 1 ιρις δ2* δ4 *Av*^{40ff}, 56 εχων nach αρνιον δ2 δ4 auch sonst, 64 πυρος δ4 3, 71 τεσσαρες 1 -ας δ4 3 (1 -ας¹ nur 3), 86 αυτους 1 εαν- δ2* δ4, 910 ομοιους 1 -ας (dem unmittelbar folgenden σκορπιους assimiliert) δ2 δ4 *Av*^{41f} δ505 1580, 1116 om οι a εικοσι δ2* δ4 *Av*²⁴ *O*⁴¹-1573, 156 om οι nach -λοι δ2 3 *Av* mehrfach, λιθον 1 λινον δ3 δ4, 1812 χρυσουν αργυρουν (γομμον angepasst) δ3 3, 225 φως 1 φωτος δ4 3.

3. Omissionen: 137 εδοθη αυτω ~ εδοθη αυτω δ3 δ4 3.

Schon in diesen Listen fällt das häufige Zusammentreffen von δ3 und δ4 auf. Diese Erscheinung wiederholt sich noch mehrmals in Sonderlesarten: 19 om δια² *Av*², 19 224 Θυατιρ-, 115 πεπωρωμενης 1 -νοι (sinnlos), 21 τω 1 της, 31 om τα², 17 ουδεν 1 -νος a χρειαν εχω (etwa Reminiszenz an 1K 133 ουδεν ωφελουμαι?), ελετινος 1 ελεει-, 81 ημωρον 1 -τον δ3 δ4 *K* mehrfach, 104 ημελλον *Av*¹⁰ 39ff 24 31 δ600 δ505 *O*¹ *K*¹, 138 ου 1 ων (sinnlos; δ3 add auch αυτου bei dem subst. reg. ονομα), 144 υπαγει nach οπου αν (sonst selten). Ob hieraus eine nähere Verwandtschaft zwischen den beiden Codd zu folgern ist, muss offen bleiben. Begegnen sich doch auch gelegentlich andere *H*-Zeugen noch über die obigen Listen hinaus, so δ3 und 3: 67 το τεταρτον ζων 1 του -του ζωου, δ4 und 3: 225 φωτισει 1 φωτιει, δ2* δ3: 21 Ιουδαιων 1 -ους (an λεγοντων sinnlos assimiliert) noch *O*^{10ff}.

538. Für *H* problematische Lesarten. Einige dieser Lesarten werden besser bei der Konfrontierung der drei Rezensionen (§ 543) zu besprechen sein, weil dabei das richtige Licht auf sie fällt. Lassen wir sie bei Seite, so bleibt, abgesehen von den im letzten Paragraphen behandelten, nur an folgenden Stellen unsicher, wie *H* schrieb:

115 θεληση 1 θελει δ2 δ4, ebenso *O*^{41f} (-σει), kann durch θελησωσιν 6 veranlasst und aus 1K 419 eingedrungen sein, wie in *O*^{41f}, so in den beiden *H*-Codd; freilich ist auch möglich, dass θελει aus synopt. Stellen wie Mt 1624 in *Av* und *K* eingedrungen ist. 1111 των θεωρουντων 1 τους θεωρουντας δ3 3, ebenso *Av*⁴² δ309* 1576. Für die Lesart existiert keine Parallele. Dennoch kann sie kaum in den Text aufgenommen werden, so rätselhaft ihr sporadisches Eindringen bleibt, und so nahe sich die Korrektur in den Akkusativ legte. 1119 add ο a εν δ3 δ4, dazu *O*^{41ff} δ505 *O*^{10ff} h g, auffallend, aber doch wohl zu schlecht bezeugt. Vielleicht schwebte 1914 τα a εν vor, oder es sollte die Beziehung auf του θεου ausdrücklich abgelehnt werden. 122 add και a κραζει δ2 δ3 (δ4 ~ p κραζει) *Av*⁴¹ g ohne Parallele: unerklärbar; es ist doch kaum annehmbar, dass *K* und *Av* einen Schreibfehler begingen, indem sie, von x auf z springend, και übersahen. 172 schreibt nur δ2 εποιησαν πορνιαν 1 επορνυσαν, im NT ohne Analogie. Sollte die Sonderlesart *H* (oder gar dem Urtext) zugehören und durch επορνυσαν 183 verdrängt worden sein?

Darstellung der drei rezensierten Texte *H A^v K* und des ihnen gemeinsam zugrunde liegenden Textes.

539. Zur Orientierung. Aus den §§ 535—537 geführten Erwägungen ergibt sich der Wortlaut der drei Texte *H A^v K*. Vergleicht man sie miteinander, so springen die Eigentümlichkeiten von jedem derselben in die Augen. Da zwischen *A^v* und *K* keinerlei Verwandtschaft wahrscheinlich zu machen ist, ebenso wenig zwischen *H* und einem der beiden andern, stehen sich die drei Texte als selbständige Grössen gegenüber. Es ist kein Grund zu bezweifeln, dass jedesmal die nur von einem derselben vertretene Sonderlesart sekundären Charakters ist. Bei *A^v* und *K* sind es in der weit überwiegenden Zahl Paralleleinwirkungen. Eliminirt man diese Sonderlesarten jeder Rezension, so ergibt sich ein einheitlicher Text, von dem man annehmen darf, dass er den Ausgangspunkt für die in den drei Rezensionen zur Fixirung gelangte Textentwicklung bildet.

Die nächste Aufgabe ist, die Eigentümlichkeiten jeder der drei Rezensionen darzustellen. Dazu sollen nur diejenigen Lesarten benutzt werden, die ganz sicher nur ihnen zuzuschreiben sind. Dann bleibt als zweite Aufgabe der Versuch, an denjenigen Stellen, wo dies nicht deutlich ist, zu entscheiden, welche der konkurrierenden Lesarten die sekundäre ist, und so die gemeinsame Grundlage auch an diesen Stellen zu eruiren.

540. Die Eigentümlichkeiten des *H*-Textes. 1. Dass dieser Text das Siglum *H* mit Recht trägt, zeigen die in *Apk* wie in *Ev* und *Apostolos* gleichmässig auftretenden orthographischen Eigentümlichkeiten:

συνκοιν - 19 δ2 δ3 3, 184 δ2 δ3 δ4; vielleicht auch ενπροσθεν 46 δ2 3; αλλα 1 αλλ 17₁₂ δ2 δ4, 206 δ2; επι 1 επ 21₁₀ δ2 δ4; Λαοδικια 1₁₁ 3₁₃ δ2 δ3 δ4 *A^v20*; χρυσαν 1 -ην 1₁₃ δ2 δ3 δ4; μαχαρη 13₁₀ δ3 δ4, μαχαρης 13₁₄ δ2 δ3 δ4; εραυναν 2₂₃ δ3 δ4 (zweifelhaft); αναπαησονται 1 -παυσονται 14₁₃ δ2 δ3 δ4; τεσσερα 48 58 11₂ δ2 δ4, 74 δ2 δ3, 135 14₁₃ 194 21₁₇ δ2 δ3 δ4; σιρικου 1 σιρ- 18₁₂ δ2 δ3 δ4 3; ενδωμησις 218 δ2 δ4 (δ3 vac); Ισσαχαρ 77 δ2 δ4 3; αρσεν 1 αρρεν 12₅ δ3 δ4, 12₁₃ δ2 δ3 δ4 3. Konsequent schreibt *H* επεσαν, vielleicht auch πεσατε 6₁₆ δ4 3; ferner αναβατε 1 -ητε δ2 δ3 δ4 3, αφηκες 1 -ας 24 δ2* δ3, εξελθατε 184 δ2 δ4 (δ3 εξελθε mit *K*), απηλθαν 21₁ δ2 δ4. Mehrfach ist der Indikativ, wo die herrschende Syntax den Konjunktiv fordert, bezeugt: nach εαν 222 δ2 δ4, nach οταν 49 δ4 3 *A^v20* 51^{ff}, nach ινα 39 83 920, 13₁₂ δ2 δ3 δ4, 126 δ2 δ3 3. Ziemlich sicher ist für *H* die Augmentirung ηνεωγμενην 38 δ2 3, 19₁₁ δ2 δ4 3. Auch θαυμασθησονται 1 -μασονται δ4 3 (δ3 vac) dürfte *H*-Lesart sein, δ2 hätte dann wie so häufig die *A^v*-Lesart aufgenommen. Möglicherweise ist auch χρυσεος 1 χρυσους in einigen Formen Schreibweise von *H*; 21 schreibt χρυσεων δ3 δ4, 58 χρυσεας δ2, 920 χρυσεα δ2, dagegen 1₁₂ 156 7 alle χρυσας, sodass es für *H* doch mehr als zweifelhaft bleibt. Auch 39 διδω 1 διδωμι δ3 δ4 (δ2 δεδωχα) könnte *H* selbst geschrieben haben.

2. Sodann haben Parallelstellen unverkennbar gelegentlich, wenn auch, wie in Evv und Apostolos, sehr selten, Sonderlesarten veranlasst:

1¹⁹ γενεσθαι 1 γενεσθαι (4¹) δ2 δ3 3 *A^v* 40^f 41^f 54^{ffff} 56^{ff} 503 1579 δ505 *O¹¹*, 5¹⁰ βασιλειαν 1 -εις (16) δ2 δ4 (δ3 vac) bo, ebenso 1396 *g*, 11⁹ add και α ημισυ gg *A^v K* mit zahlreichen *A^v*-Zeugen, sicher Reminiszenz an 11 12¹⁴, wo και unbeantwortet steht, so dass dessen sekundäre Omission in *K* und *A^v* an unserer Stelle entgegen diesen Parallelen unerklärbar wäre. 11¹⁸ τους μικρους και τους μεγalous 1 τοις κτλ (13¹⁶) δ2 δ3 δ4: aus der Konstruktion fallend, 14¹⁸ φωνη 1 κραυγη δ2 δ4, ebenso *A^v* 22 42 24 56^{ff} *O²⁴* 1670 *A^ρ* 11 *K* 55^{ff} 1579, alles nach 15 und Lk 23⁴⁶ Ac 16²⁸, während der Ersatz durch κραυγη unerklärbar bliebe, 15³ αιωνων 1 εθνων (Tob 13⁶ 10) δ2 δ3 *A^v* 24 503 *A^ρ* 11, add αιωνων και των α εθνων 1682, 18² δαιμονων 1 δαιμονων (16¹⁴) δ2 δ4 (δ3 vac) kann Reminiszenz in den Codd, aber auch in *H* sein, 18¹² πορφυρας 1 -ρου (Mk 15¹⁷ 20 Lk 16¹⁹) δ2 δ3 δ4 3, ebenso *A^v* 24 63 503 *O¹⁰* 1670 *A^ρ* 11, 18¹⁶ μαργαριτη 1 -ταις *H*, ebenso *A^v* 52^{ff} *A^ρ* 11, kann Anpassung an den Kontext und Reminiszenz an Mt 13⁴⁶ sein, 18¹⁸ εκραξαν 1 -ζον δ3 δ4 3, ebenso *A^v* 31 46 *O²¹* *A^ρ* 11 und gelegentlich in *K*-Codd (ist verdächtig, aus 6¹⁰ 18² 19¹⁷ eingedrungen zu sein, wie 19 εκραξαν in *H* δ3 δ4 *A^v* 49^{*}; jedenfalls käme εκραξαν nur als *H*-Sonderlesart in Betracht), 20² add ο α σατανας (7 21³ 12⁹) δ2 δ4 (δ3 vac), dazu *A^v* 40^{ff} *O¹⁰* 1670, 21³ θρονου 1 ουρανου (19⁵) δ2 δ4 (δ3 vac) *A^v* 24 vg Ir Ambr Aug.

3. Häufiger als in den anderen nt Schriften begegnen Omissionen:

16³ αγγελος p δευτερος δ3 δ4 3 gg bo, ebenso *A^v* 24 *A^ρ* 11, 18²² om πασης τεχνης δ2 δ4 bo, muss doch wohl *H* zugeschrieben werden, und zwar als Sonderlesart, da *A^v K g* den Zusatz vertreten. 19⁵ και α οι φοβουμενοι δ2 δ3 3; dadurch soll οι φοβουμενοι αυτον, statt als zweite Grösse neben, vielmehr als appositionelle Bestimmung von οι δουλοι αυτου charakterisirt werden.

4. Mehrfach müssen selbst offenkundige Fehler um der Bezeugung willen *H* selbst zugeschrieben werden:

11³ περιβεβλημενους 1 -οι δ2* δ4 3, an σακκους assimilirt, vielleicht unter Einwirkung der Reminiszenz 7⁹, 12 ηκουσαν 1 -σα δ2 δ3 δ4 3, ebenso *A^v* 21 63 103^f, fälschlich an εστησαν 11, εθεωρησαν 12 assimilirt, 12¹⁸ εσταθη 1 -την (8³) δ2 δ3 δ4 *g* vg, ebenso *A^v* 503 1670 404 (gegen bo sy), an ωργισθη gedankenlos assimilirt, 17³ γεμοντα .. εχοντα 1 -ον .. -ον δ2 (c γεμον) δ4 3 (δ3 vac), θηριον als Acc. masc. behandelt, 18³ πεπωκων (δ2 -ασιν) 1 πεπω- δ2 δ3 δ4, vielleicht unter Einwirkung von 25, 19²⁰ της κτισμενης 1 την -την δ2 δ4 3 (δ3 vac), ebenso *A^v* 41^f 1576, Anschluss an του πυρος unter Ignorirung des Genus.

5. Dazu kommen nur noch eine geringe Anzahl wirklicher Sonderlesarten:

21⁴ τω 1 τον α Βαλαχ, 35 ουτως δ2 δ3 δ4 bo *A^v* 41 56 503, 14¹³ γαρ 1 δε δ2 δ3 δ4 3, dazu *A^v* 503 *O²⁴* 1670 *g*; das γαρ könnte eine Reminiszenz an Jo 5³⁶ sein; jedenfalls ist es als sekundär zu beurteilen, da das Eindringen von δε sowohl in *A^v* wie in *K*, wofür keine Analogie vorhanden ist, unerklärbar bliebe. 22⁵ add επ α αυτους δ2 δ4, ebenso *A^v* 24 *A^ρ* 10; das Auftauchen in *A^v* 24 *A^ρ* 10 beweist, dass die Einschlebung von επ aus irgend welchem Grunde nahe lag. Vielleicht hat die Analogie von 7¹⁵ oder die Erinnerung an Mt 5⁴⁵ oder Jes 9² den Anlass gebildet. Andererseits ist es freilich nicht undenkbar, dass die transitive Konstruktion von φωτιζειν Jo 1⁹ 1 K 4⁵ Eph 3⁹ das επ verdrängt hat. Auffallend wäre

nur, dass dieser doch fernliegende Einfluss in *K* und in *Av* sich geltend gemacht haben sollte. 226 addirt ο α ζς δ2 δ4 (δ3 vac), ebenso *Av*^{51 503}; die Omission in *Av* *K* könnte 5 veranlasst haben, ebenso gut aber die Addition in *H*, wie doch sicher in den *Av*-Codd, etwa 2122. 2211 ρυπανθητω δ2 δ4 *Av*^{10 31 24}, ρυπωστω *Av*⁶³, alle anderen ρυπαρευθητω. Letzteres könnte Anpassung an ρυπαρος sein. Eine sichere Entscheidung ist unmöglich. 2212 εστιν 1 εσται.

541. Die Eigentümlichkeiten des *Av*-Textes. Weitaus die meisten Sonderlesarten in *Av* sind Parallel-Einwirkungen, meist aus *Apk* selbst, zum geringeren Teil aus anderen nt Stellen. Man wird sich wohl schwerlich vorzustellen haben, dass der Schöpfer des *Av*-Textes diese Lesarten erst geschaffen habe. Sie werden bald da, bald dort einem Schreiber in die Feder geflossen sein, und der Schöpfer dieses Textes hat, wo er in der ihm zugänglichen Überlieferung zwischen Varianten zu wählen hatte, grundsätzlich derjenigen den Vorzug gegeben, für die nt Belege vorhanden waren. Die so von ihm bevorzugten, mit Parallelen übereinstimmenden Lesarten hier aufzuzählen, bietet kein Interesse. Der Apparat wird sie ja buchen. Auch diejenigen Lesarten, von denen erst eine nähere Untersuchung feststellen muss, ob sie Urtext sind oder *Av*-Sonderlesart, müssen für § 543 zurückgestellt werden. Die übrigen aber gilt es hier zu gruppieren und daraus weitere charakteristische Züge des *Av*-Textes zu erheben.

1. Zunächst finden sich etliche Sprachformalien: 37 κλειδα 1 κλειν, 18 κολλουριον 1 -υριον, εγγρισον 1 -σαι, 43 σαρθινω 1 -τω, 53 79 143 158 ηδυνατο, 614 ειλισομενον, 911 Αββαδων, 1315 αν 1 εαν, 183 πεποκεν 1 πεπωκασιν, 13 κινναμωμον, 2120 σαρθιος 1 -ον, βηρυλλιος 1 -λος, αμεθυστος 1 -σος, 27 ποιουν 1 -ων (auf ein Neutrum bezogen), 228 δεικνυοντος 1 -νυντος, 13 α 1 αφα.

2. Etwas häufiger sind rein stilistische Änderungen, grösstenteils wieder in Anpassung an den sonstigen nt Stil. So ändert *Av* beide Mal 113 1414 das merkwürdige ομοιον υιον ανθρωπου in ομ. υιω ανθρ. nach 47 ua, 29 om ex p βλασφημιαν, 20 την λεγουσαν 1 η λεγουσα, 34 οι 1 α, 7 κλειει 1 -σει (nach ανοιγει), 41 λεγουσα 1 λεγων, 7 ανθρωπος 1 -που, 10 βαλλουσιν, 11 εισι 1 ησαν, 53 ουδε 3 mal, 10 βασιλευουσιν 1 -σουσιν, 68 ακολουθει 1 ηκ-, 11 αποκτεινεσθαι (*H* -κτενν-, *K* -κτεν-), 74 χιλιαδας 1 -ες, 11 επι προσωπον αυτων 1 επι τα προσωπα αυτων, 811 γινεται 1 εγενετο, 12 φαινι 1 φανη, 96 ευρωσιν 1 ευρησουσιν (nach ου μη), 12 ερχονται 1 -εται, 13 λεγουσαν, 114 εστωσαι 1 εστωτες, 128 ουτε, 10 αυτους 1 -των nach κατηγορων gegen den durchgehenden nt Sprachgebrauch, 15 ταυτην 1 αυτην, 1314 ειχεν 1 εχει, 178 βλεποντες 1 -των, 189 επ αυτη 1 -την nach κοψονται, 11 εφ εαυτους 1 επ αυτην, 20 επ αυτην 1 -η nach ευφραϊνου, 196 λεγοντας 1 -των, 9 εισιν του θεου, 14 ηκολουθουν 1 -θει nach τα στρατευματα, 208 om αυτων nach ων ο αριθμος, 2116 σταδιων 1 -ους, 18 ομοια 1 -ον.

3. Wortumstellungen sind selten: 118 αδου..θανατου, 23 εβαστασας..υπομονην εχεις, 10 εξ υμων ο διαβολος, 615 πλουσιοι..χιλιαρχοι, 910 και p αυτων¹, 174 χρυσουν ποτηριον, 2013 τους εν αυτη νεκρους, τους εν αυτοις νεκρους, 2212 αυτου εσται.

4. Etwas häufiger begegnen Omissionen: 34 *ἀλλὰ*, 64 *ἐκ α τῆς γῆς*, 713 *εἰσιν*, 16 *ἐτι*², 94 *τοῦ θεοῦ*, 12 *ἐτι*, 19 *καὶ – αὐτῶν*, 101 *ἡ α ῖρις*, 116 *αὐτὰ*, 11 *ἐν p εἰσηλθεν*, 16 *οἱ p πρεσβύτεροι*, 158 *ἐπτα*², 186 *τὰ α διπλά*, 195 *λεγουσα*, 2111 *ὡς λῖθω p τιμωτάτω*, 13 *καὶ ter*, 15 *μετρον, αὐτῆς ∪ αὐτῆς*, 229 *καὶ p προφητῶν*, 18 *τῶ p παντί*.

5. Dazu kommen noch einige bedeutungslose Wortänderungen, bei denen auch meist irgendwelche Reminiszenzen den unbewussten Anlass bilden dürften: 114 *ὡσει* 1 *ὡς*, 39 *καὶ l ἰδοὺ*, 610 *ἀπο l ἐκ*, 1614 *ἐκπορευεσθαι l α ἐκπορεύεται*, 1920 *μετὰ τούτου l μετ αὐτοῦ*.

6. Fast ebenso bedeutungslos sind die wenigen Additionen: 214 *ἐν τῷ Βαλαμ* *p ἐδίδασκεν*, 48 *ἅγιος* 9 mal statt 3 mal, 54 *καὶ ἀναγινωσθαι p ἀνοιξαι*, 13 *ἐστὶν p ο (nacher omittiren ἐστὶν Av 40 ffff 52 501 503 24 O 241 ff, während die übrigen α α ἐστὶν 2 addiren)*, 136 *καὶ α τοῦς*, 186 *add ὑμῖν p ἀπεδώκεν*, 9 *αὐτὴν p κλαυθύνεται*, 2111 *καὶ α ο ψωστήρ*, 16 *ἐν α τῷ καλαμῷ*, 2216 *καὶ α ο ἀστήρ*.

542. Die Eigentümlichkeiten des K-Textes. Hier wie in den übrigen nt Schriften sind die meisten Sonderlesarten Reminiszenzen an andere verwandte Stellen, meistens der Apk selbst, nicht selten aber auch einer anderen Schrift des N, ja selbst des AT. Ihnen gegenüber sind nicht auf diese Weise motivierte Sonderlesarten verhältnismässig sehr selten. Einige liegen im Gebiete der Orthographie oder des Sprachgefühls, wozu auch, zahlreicher als bei *Av*, die Umstellungen zu rechnen sind. Häufiger als in den übrigen nt Schriften begegnen Omissionen, ja selbst Sprünge. Daneben finden sich, wiederum häufiger als bei *Av*, etliche Vertauschungen von Worten und wenige, meist bedeutungslose Additionen.

1. Sprachformalien: 111 37 *Φιλαδέλφεια*, 118 *κλειδᾶς l κλεις*, 214 20 *ἀλλὰ l ἀλλ*, 34 *ἀλλ l ἀλλὰ*, 41 102 *ἀνεγμμένη*, 611 *ἀποκτενεσθαι*, 911 *Ἀβραὰδδων*, 119 *ἀφησουσιν l ἀφουσιν*, 19 *ἡνορχθῆ l – γῆ*, 144 *ἐὰν l ἀν*, 161 *ἐκχεατε l – εετε*, 1616 *Μαγέδων l Ἀρμαγ.*, 183 *ραῖδων l ρεδ–*, 1917 *ἐπὶ l ἐφ α ἱπποῖς*.

2. Stilistische Änderungen: 120 *ὦν l ους*, attrahirt an *ἀστέρων*, 210 *βαλεῖν*, 20 *ἡ λέγει l ἡ λεγουσα*, 45 *αὶ l α vgl 58*, 58 *προσευχῶν l αὶ προσευχαί*, attrahirt an *θυμιαμάτων*, 613 *βάλουσα l βαλλεῖ*, 14 *ἐλισσομένος l –ον*, auf *οὐρανοῦς* bezogen, 758 *ἐσφραγισμέναι*, auf *χιλίαδες* bezogen, 9 *φοινίκας l – κες*, an *στολὰς* angeschlossen, 17 *ποιμάνει . . ὁδηγεῖ l ποιμάνει . . ὁδηγήσει*, 89 *διεφθαρῆ l – ρησαν*, 914 *λεγοντος*, auf *θυσιαστηρίου* bezogen, 19 *ὀφρων l ὀφειν*, auf *αὐτῶν* bezogen, 20 *δυναταὶ l – νανταὶ* bei Neutrum Plur., 128 *ἰσχυσεν l – σαν* (nur auf *δρακόν* bezogen, dem *επολεμήσεν* 7 assimilirt), *αὐτῷ l αὐτῶν*, 133 *τῷ δεδωκότι l οὗ* *ἐδωκεν*, 13 *ὁμ ποιη, καταβαίνει l καταβαίνειν*, 14 *ὁ l ος*, *εἶχεν l εχει*, 178 *ἐπὶ τοῦ βιβλίου l ἐπὶ τοῦ βιβλίου*, 1811 *ἐπ αὐτῇ l ἐπ αὐτὴν*, 13 *κινναμώμου l – μόν*, assimilirt an die Genitive 12, 193 *εἰρήκεν l – καν* (Subjekt *ὄχλος πολὺς*), 2112 *τοῖς πύλωσιν l τοῖς πύλωνας*.

3. Wortumstellungen: 318 *χρυσίον παρ ἐμοῦ*, 812 *καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς μὴ φανῇ ἡ ἡμέρα*, 911 *βασίλεια ἐπ αὐτῶν*, 116 *τὸν οὐρανὸν α ἐξουσίαν, ἐν πάσῃ πληρῇ p θελήσωσιν*, 1313 *καὶ πυρ ἵνα*, 14 *καὶ ἐξῆγεν ἀπὸ (ἀπο add) τῆς μαχαίρας*, 15 *πνεῦμα δοῦναι*, 152 *τῆς εἰκόνος . . τοῦ θηρίου*, 168 *ἐν πυρὶ τοῖς ἀνθρώποις*, 178 *ὅτι ἦν τὸ θῆριον*, 10 *εἰσιν ἐπτα*, 13 *ἐχούσιν γνῶμην*, 184 *ἐξ αὐτῆς ὁ λαὸς μου*, 13 *προβάτα . . κτηνῇ* (vgl Jo 214), 191 *δυναμὶς . . δοξα*, 20 *ὁ μετ αὐτοῦ*,

20₃ λυθῆναι αὐτον (vgl Mk 114), 21₉ γυναίκα τὴν νυμφὴν, 23 αὐτὴ γὰρ ἡ 1 αὐτὴ ἡ γὰρ, 22₁₈ ὁ θεὸς ἐπ' αὐτον.

4. Omissionen: 3₃ καὶ¹ ἢ καὶ³ (vgl 25), καὶ α κυκλόθεν (vgl 3), 4₇ προσωπον ἀνθρώπου 1 το προσωπον ὡς ἀνθρώπου 1ρ, ζῶν p τεταρτον, 8 αὐτων, 6₄ καὶ α ἵνα, 7₉ αὐτον, nach ὄν entbehrlich, 1₄ αὐτας, nach τὰς στολάς entbehrlich, 8₉ των p κτισματων, 9_{1f} ἀβυσσου ἢ ἀβυσσου, 20 καὶ τα χαλκα, 10₆ ἐν p ὠμοσεν, 11₁₄ αἱ, 13₄ καὶ α τις², 10 ἐν μαχαίρα, 11 ὄνο, 1₄ τὴν, 18 καὶ, 15₃ τοῦ α δούλου, 6 16₁ ἐκ τοῦ ναοῦ, 17₃ ἐν α πνευματι gg 21₁₀, 6 ἐκ¹, καὶ², 13 τὴν², 18₈ καὶ¹, 13 καὶ οἶνον, 23 ὅτι p ἐτι, 21₅ καὶ¹, 9 των α ἐπτα², 15 αὐτῆς ἢ αὐτῆς, 17 ἐμετρήσεν (vgl 16), 22₅ φῶτος¹, ἡλίου, 6 αὐτου ἢ αὐτου.

5. Wortvertauschungen: 1₅ λουσάντι 1 λυσάντι (vgl Ac 22₁₆) g vg bo gg h, 2₂₅ ανοίξω 1 ἀν ἡξω, 3₁ καὶ 1 ὅτι (sy add καὶ α ὅτι), 2 ἐμελλες ἀποβάλλειν 1 ἐμελλον ἀποθάνειν, 4 ὀλίγα εἰς, 7 εἰ μὴ ὁ ανοίγων 1 καὶ κλειων, 6₆ κριθῆς 1 -θων, 9₂ καὶ ὁμενῆς 1 μεγαλῆς, 11 ἐν δε 1 καὶ ἐν, 16 ἵππου 1 ἵππικου, 18 ἀπο 1 ἐκ¹, 11₁₀ δώσουσιν 1 πεμφουσιν, 11 εἰς αὐτου² 1 ἐν αὐτοις nach εἰσηλθεν, 19 τοῦ xw 1 αὐτου, 12₆ ὑπο 1 ἀπο, 14₈ ταυτῆς 1 αὐτῆς, 19 ἐξεβάλεν 1 ἐβάλεν, 15₄ ἅγιος 1 οἰσός, 16₅ ὡς 1 ὁ², 18₇ καθὼς 1 καθήμαι, 20₇ μετὰ 1 ὅταν τελεσθῇ, 21₁₀ ἐκ 1 ἀπο, 12 δεκαδύο 1 δώδεκα, 16 δεκαδύο χιλιάδων δώδεκα 1 δώδεκα χιλιάδων.

6. Additionen: 1₁₂ ἐκεῖ p καὶ, 1₄ καὶ p λευκαί, 2₁₀ δὴ p ἰδοὺ, 4₄ add τοὺς p θρόνους, 5₃ ἀνω p οὐρανῶ, 6₉ τοῦ ἀρνίου p μαρτυρίαν (ohne Parallele), 11 καὶ α οἱ μελλοντες (kann auch mechanisch aus dem zweimaligen unmittelbar vorhergehenden καὶ οἱ eingedrungen sein), 7₁₆ οὐδ' οὐ μὴ 1 οὐδὲ μὴ, 9₁₀ τοῦ α ἀδικησαι, 11₂ καὶ p τεσσαρεσκαὶντα, 14₄ ὑπο 1b α τηγορασθησαν, 15 τοῦ α θερисαι, 15₁₄ σε p φοβηθῇ, 6 οἱ ἦσαν α ἐνδεδυμενοι gg 19₄, 16₁₈ οἱ α ἄνθρωποι, 17₁ των α ὑδατων, 3 το α κοκκινόν, 18₅ αὐτῆς p ἐμνημόνευσεν, 6 αὐτῆς p ποτήριω, 21₄ ἀπ' αὐτων p ἐξάλειψαι, 27 ὁ α ποιων.

543. Stellen, wo schwer entscheidbar ist, auf welcher Seite die Sonderlesart liegt. Mehrfach bedarf es erst eingehender Erwägungen, welche der von den Rezensionen vertretenen Lesarten dem ursprünglichen Text angehören, und welche sekundären Ursprungs sein dürfte.

1. Nicht selten ist die von zwei Rezensionen gebotene Lesart darum verdächtig, weil sie eine Parallele hat. Dass zufällig auch einmal auf zwei Rezensionen an derselben Stelle Reminiszenzen eingewirkt haben, ist wahrscheinlicher, als dass die dritte eine von Parallelen gestützte Lesart durch eine Sonderlesart ersetzt habe.

a) Besonders wahrscheinlich ist dies, wenn *H* allein die Sonderlesart, *K* und *A^v* gemeinsam die auch an anderen Stellen begegnende bieten, da *A^v* und *K* ihre meisten Sonderlesarten dem Einfluss von Reminiszenzen verdanken. Diese Fälle sind:

2₅ om ταχὺ p ἐρχομαι σοι (gg 16) *H*^{δ2 δ3 δ4 3} bo, dazu, die Entscheidung bestätigend, γ sy arm. 2₉ om τα ἐργα καὶ p σου (gg 19) *H*^{δ3 δ4 3} bo, dazu lat sy und in der griech. Überlieferung 51 δ507 1670. 2₁₃ om τα ἐργα σου καὶ α που κατοικεῖς (gg 19) *H*^{δ2 δ3 δ4 3} bot lat sy. 3₇ ordnet *H*^{δ2 δ4} allerdings gg bo, ἀληθινὸς ἅγιος im Gegensatz zu allen analogen Phrasen. Unbestritten steht 6₁₀ ἅγιος ἀληθινός, 3₁₄ 19₁₁ πιστός... ἀληθινός. Höchstens könnte die Phrase ἀληθινὸν καὶ δικαίον

167 19² herangezogen werden, aber ihr steht πιστοι και αληθινοι 215 226 gegenüber. So bleibt der Verdacht bestehen, dass *A^v* und *K* durch die Parallelen zur Umstellung αγιος . . . αληθινος veranlasst worden sind. 617 αυτων 1 αυτου p οργης (gg 17^a [οργης του αρνιου] 1410 1619) *H*^{δ2} δ3 lat sy *A^v*²⁴ *O*^{241ff}; ohne Parallele. 81 οταν 1 οτε *H*^{δ3} δ4 gg 613 579 12; die nachdrücklichere Form οταν kann der Verfasser bei dem entscheidenden siebenten Siegel wohl eingesetzt haben; jedenfalls ist dies leichter vorstellbar als ihr sekundäres Eindringen in *H*; freilich haben δ3 δ4 manche gemeinsamen Eigentümlichkeiten (s. § 537), so dass die Zuweisung an *H* nicht sicher ist. 1614 om εκεινης p ημερας *H*^{δ2} δ4 (δ3 vac) *O*^{241ff} δ505 *A^v*¹¹; die Addition nach Mt 2436 usw ist wahrscheinlicher als die Omission eines so solennen Wortes; oder sollte Ju 6 in *H* eingewirkt haben? 1711 om και p εστιν: *H*^{δ2} (δ3 vac) bo *O*^{30*}; die Addition von και könnte in *A^v* und *K* aus 8 eingedrungen, doch die Omission ebensogut eine Stilverbesserung sein. Auffallend ist nur das Zusammentreffen von δ2 und bo. 1918 schreiben *H*^{δ2} 3, ebenso *A^v*⁴² επ αυτοις (δ3 vac δ4-ους, letzteres sicher nur Schreibfehler); επ αυτων dürfte in *A^v K* Einwirkung aus 917, also an dieser Stelle sekundär sein. 2011 απο του προσωπου *H*^{δ2} δ4 3 (δ3 vac), ebenso *A^v*¹¹ 1573; απο προσωπου, wie *K A^v* schreiben, ist sonst durchs ganze NT durchgehende feste Phrase, so auch Apk 616 1214, also wohl sekundär.

b) Nicht undenkbar ist, dass auch einmal *K* die Originallesart bewahrt, während *H* und *A^v* einer Parallelesart Raum gaben.

Es handelt sich um folgende nur von *K* vertretene Lesarten: 316 ου 1 ουτε a ξεστος; letzteres kann aus 15 in *H A^v* eingedrungen sein, während unerklärlich bleibt, warum *K* ου 1 ουτε entgegen dem Kontext eingesetzt haben sollte. 319 ζηλευε *K*, ζηλωσον *A^v* *H*^{δ2} 3; ζηλωσιν ist im NT sehr häufig, ζηλευειν findet sich nie wieder; ob *H*^{δ2} 3 *H* repräsentieren oder *A^v*-Einfluss erlebt haben, ist unentscheidbar. 43 ομοιως ορασις σμαραγδινων 1 ομοιως ορασει -ων; da ομοιως sonst nirgends sich findet, dagegen die *H-A^v*-Lesart 3^a genau angepasst ist, dürfte *K* das Original repräsentieren. 411 ο αγιος nach ο ζς και ο θεος ημων; 1117 167 196 2122 ist statt dessen ο παντοκρατωρ angeschlossen, 18 188 225f steht nur ζς ο θεος. Beides legte die Auslassung von ο αγιος an unserer Stelle nahe. Ebensogut aber kann es als Reminiszenz an das dreimalige αγιος 8 oder an die analoge Phrase 165 erst eingedrungen sein. 411 om τα a παντα nach εκτισας gg Eph 39 Ko 116. Wie *K* diesen ausgesprochenen Parallelen gegenüber zur Omission von τα kommen konnte, ist schwerer vorstellbar, als dass *H* und *A^v* aus ihnen τα übernahmen. 61 οτι 1 οτε entgegen 35 usw *K* vg. Sollte οτε in *H* und *A^v* von dort übernommen sein? 717 ποιμανει . . . οδηγει 1 ποιμανει . . . οδηγησει; ποιμανει war durch 227 1915 Mt 26, οδηγησει durch Jo 1613 und viele at Stellen nahegelegt. Freilich will das auch in *K* folgende εξαλειψει zu den vorhergehenden Präsentia nicht passen. Und ποιμανει könnte auch aus Ps 231 stammen; οδηγει dagegen findet sich sonst nicht. 95 βασιανισθων 1 -θησονται; letzteres kann aus 2010 in *H* und *A^v* eingedrungen sein; die *K*-Lesart ist ohne Parallelen. 1111 επεσεν 1 επεπεσεν *K H*^{δ2} *A^v*^{20ff} 21* 31 52 fff 54 ffff 1538; επεπεσεν kann aus Lk 112 Ac 1917 eingedrungen sein, επεσεν findet sich in Anwendung auf φοβος sonst nirgends. 1119 om και σεισμος (ohne Parallele); die Addition in *A^v* und *H* entspricht 85 1618, doch ist der an sich mögliche Sprung και ~ και *K* wohl zuzutragen. 1214 οπως τρεφεται εκει 1 οπου τρεφεται εκει. Ersteres könnte eine Stilverbesserung sein, οπως ist sonst Apk fremd; aber οπου könnte auch aus 6 eingedrungen sein. Entscheidung unmöglich. 1316 χαραγματα 1 -μα; -μα sonst stets in Apk; um so auffallender wäre hier die eigenmächtige Einführung des Plural, während die Anpassung an die übrigen Stellen nahelag. 1416 επι τη νεφελη 1 επι

της νεφέλης (15) *H*, ἐπὶ τὴν -τῆν (14) *Av*. *K* bietet also sicher die Originallesart. 16₁₂ ~ αὐτοῦ τὴν φιλίαν gg 2^{ff} 17, während τὴν φιλίαν αὐτοῦ *H Av* genau mit 2^{ff} 17 stimmt. Dass hier von dem Rezensenten von *K* oder im Lauf der von ihm berücksichtigten Überlieferung eine Änderung der Stellung zum Vorhergehenden willkürlich vorgenommen sei, ist weniger wahrscheinlich, als dass diese Änderung im Original sich einschlich, und die Anpassung an den Vortext von *H* und *Av* resp ihren Vorgängern bewirkt sei. 17₁₇ ~ γυναικὶν μίαν gg 13, dessen Einwirkung in *H Av* wahrscheinlicher ist als die Abweichung davon in *K*. 19₁₀ add τοῦ α ἰῷ², während *H Av* beidemal μαρτυρίαν (-τα) ἰῷ schreiben. Dies kann eine Stilverbesserung sein, indem τοῦ rückweisen soll. Ebensogut kann *H* und *Av* τοῦ unter dem Einfluss des Kontextes gestrichen haben. 19₁₁ add καλούμενος α πιστός mit δ2 bo *g* (δ2 bo² ~ *p* πιστός). Die Omission ist sicher sekundär unter Einwirkung von 3₁₄. 20₁₃ αὐτοῦ 1 αὐτῶν gg *H Av* 10^{ff} 31 36 37 *O*² 41^{ff} vg, letzteres ist des Eindringens aus 12 sehr verdächtig, während αὐτοῦ aus Rm 26 gegen 12 doch schwerlich aufkommen konnte.

c) Endlich ist es aber auch denkbar, dass *Av* allein die Originallesart bewahrt hat, wenn die in *K* und *H* vertretene Lesart mit Parallelen übereinstimmt. Doch kommen nur wenige solcher Fälle vor.

2₂₀ add πολὺ (gg *H* δ3 δ4 3 *K*) mit *g* Cyp, vg ὀλίγα; om πολὺ dürfte aus 9 stammen. 6₈ om αὐτοῦ *p* ἐπ' αὐτῶν gg Mt 23₂₂ 28₂ und die ungezählten ἐπ' αὐτοῦ in Apk. 6₁₃ ~ μεγάλου ἀνεμού gg Jo 6₁₈ und die ausnahmslose Stellung von μέγας nach dem Substantiv in Apk. 12₅ om ἐν α βαβδω σιδηρά (*Av* mit *H* δ3 3) gg 2₁₇ 19₁₅ Ps 29. 12₁₀ κατεβλήθη 1 ἐβλήθη (so 9 3 mal), für κατεβλήθη ist keinerlei Parallele vorhanden. 14₃ ως α ὁδὸν (*Av* mit *H* δ3 δ4 vg) gg 59 153. Die Einwirkung von 59 153 auf *H* δ2 und *K* und aus *K* auf *H* 3 ist viel leichter begreiflich, als das sekundäre Eindringen von ως entgegen den beiden Parallelen. 19₁₄ add καὶ α καθάρων (*Av* *H* δ2) gg 8. Dass καὶ irgendwo im Urtext der Apk stand, macht 8 wahrscheinlich, wo es *K* und *Av* 20^{ff} 33 36^{ff} einsetzen.

2. Wo keine Parallelen konkurrieren, ist es wesentlich schwerer zu entscheiden, wer die Sonderlesart bietet.

1₄ schreibt vor ἐνωπιον καὶ *H* δ2 δ4, also doch wohl *H* τῶν, *Av* α ἐστίν, *K* α. Die zugrunde liegende Lesart lautete wohl α, da dies doppelt vertreten ist; add ἐστίν hat zahlreiche Parallelen, ebenso τῶν vor dem präpositionellen Attribut. 19 schreibt *H* ἐν ἰῷ, *K* ἐν ἰῷ Χῶ, *Av* ἰῷ Χῶ. Der Genitiv des letzteren dürfte von 3₁₀ 2 Th 3₅ übernommen sein; da aber *H* und *Av* Χῶ bieten, steht zunächst *H* unter dem Verdacht, es omittiert zu haben. Doch liegt die Beifügung nach 1₁ 2₅ mindestens ebenso nahe. Eine sichere Entscheidung, ob Χῶ dem Urtext angehörte, ist kaum zu treffen. 1₁₆ εἰχεν 1 εἰχων *H* δ2 bo lat gg *K Av*; 13₁₁ 21₁₅ kann dies veranlasst haben, ebensogut aber kann εἰχων aus 6₂ 5 8₃ in *Av* und *K* eingedrungen sein. Entscheidung unmöglich. 2₂ om σου *p* κοπὸν *H* δ3 δ4 3, dazu *Av* 24 31 41^{ff} 40^{ff} 56^{ff} 53 500 1571 1678 *g*. Auffallend ist die Omission des mittleren von drei ganz analog stehenden σου in so häufiger Vertretung. Die Einschaltung lag zweifellos viel näher. Sichere Entscheidung ist dennoch nicht möglich. 2₂ om εἶναι *p* ἀποστόλους *H* δ2 δ3 δ4 3, dazu *Av* 20³¹ 205 δ4 11; gg 9 39, wo εἶναι ganz unbestritten ist, aber entsprechend 2₂₀, wo εἶναι nur von *H* δ2 addirt ist. Um so wahrscheinlicher ist hier die *H*-Lesart om εἶναι Urtext, während *K* und *Av* εἶναι aus 9 39 übernommen haben. 2₃ οὐ κεκόπιαες *H* δ3 δ4 *Av* (dieser vielleicht κεκοπιακας), οὐκ ἐκοπιασας *H* δ2 3 *K*; *H* δ3 δ4 kann ebensogut von *Av*, wie δ2 3 von *K* beeinflusst sein.

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

131

Die Perfektform kann aus Jo 4³⁸ Ga 4¹¹ eingedrungen, ebensogut aber *εκοπισας* dem unmittelbar vorhergehenden *εβαστας* assimiliert sein, wobei Rm 16^{6 12} 1 K 15¹⁰ Phi 2¹⁶ die Anpassung empfohlen haben können. Könnten wir den *H*-Text sicher stellen, so wäre er als Urtext anzunehmen. Bis dahin ist eine Entscheidung nicht zu fällen. 2³ addiren nach *ημεραις A v* und *g εν αις, K αις*, während *H* nichts davon hat. Die sekundäre Einstellung des Pron. rel. ist schwerer zu begreifen, da kein Verbum folgt. Dennoch könnte *αις* in *K* als Dittographie eingedrungen sein, wenn nur nicht *A v εν αις* eingestellt hätte. Dagegen kann *A v εν a αις* entsprechend dem *εν ταις ημεραις*, sehr wohl eingestellt haben. Dann hätte *H αις* nach *ημεραις* omittiert, wofür ja noch mehr Beispiele (s. § 541) vorhanden sind. 3¹⁷ *οτι p λεγεις* bieten *A v 10 fff 40 fff 41 ff O 10 fff A q 11 f O 11 fff H 83 84 bo gg Cyp*. Vielleicht hat nur *A v οτι* eingesetzt. Sichere Entscheidung unmöglich. 4³ addiren *H A v 22 8600 f O 241-1573 O 30 A q 10 και ο καθημενος p καθημενος*. Die Omission kann teils ein Sprung, teils kann das vorhergehende *επι τον θρονον καθημενος* als Subjekt aufgefasst und das folgende *και ο καθημενος* als entbehrlich gestrichen worden sein. 4⁸ omittiren *K A v 10 fff 52 fff 54 fff 21 22 31 42 503* wie 6, addiren *H A v 40 f 41 ff 56 fff 24 103 ff 8505 O 10 fff O 11 55 fff 1588 f*, wie 58, *τα a τεσσαρα*. Wie der Urtext oder auch nur *A v* las, ist bei diesem Zeugenbestand nicht festzustellen. 4⁹ schreibt nur 82 84 (83 vac) 396, *επι τω θρονω*, wie nur noch 215 allgemein gelesen wird; da *επι του θρονου* noch nicht voranging, könnte *εν τω θρονω* 321 dabei nachgewirkt haben; aber ebenso möglich ist, dass die sonst allgemein herrschende Phrase, die *A v* schon 42 an Stelle von *επι τον θρονον* aufnimmt, in *K* und *A v* die seltenere *επι τω θρονω* verdrängt hat. 6⁸ omittiren *ο a θανατος*, allerdings *p αυτω, H 82 83 A v 41 f 56 fff 503*. An sich könnte *ο* von dem folgenden *ο αδης* her, wo die Satzkonstruktion es fordert, während es hier entbehrlich ist, ebenso aus 20^{13 f} 21⁴ eingedrungen sein. Näher liegt aber doch der Verdacht, dass es, wie zweifellos in den dissentirenden *A v*-Zeugen, so auch in *H 82 83* durch *αυτω* verschluckt worden sei. 7¹⁶ ist am stärksten bezeugt ein zweifaches *ετι* nach *πεινασουσιν* und nach *διψησουσιν*. Nur *A v*, vielleicht sogar nur *A v 10 fff 54 fff*, mit *H 3* und *g* omittiert das zweite *ετι, H 82 bo (83 vac) af vg* omittiren das erste *ετι*. Beides wird wohl als sekundäre stilistische Korrektur zu beurteilen sein. 9¹² omittiren *H 820* (*om *μιν* - *κερατων*) 84 bo, dazu *A v 40 fff 24 1580 g* am fu ha to *τεσσαρων p των*. Da *τεσσαρες* oft durch *δ* ausgedrückt wurde, ist dessen Ausfall nach *v* ein sehr naheliegender Augenfehler, während für den sekundären Einschub der Zahl kein deutlicher Anlass existiert. 11² schreiben *εσθθεν 1 εξωθεν 1 H 82 3 (83 vac)*, dazu *A v 10 fff 54 fff 31 O 10 fff*. Gegenüber dem unmittelbar folgenden *εβαλε εξωθεν* lag es nahe, das vorhergehende *εσθθεν* durch *εσθθεν* zu ersetzen, wie denn *K*, wohl auch um dem doppelten *εσθθεν* zu entgehen, für das zweite *εσθθεν* in Anlehnung an 14²⁰ 22¹⁵ *εξω* schreibt. Dennoch ist ebenso denkbar, dass das *εσθθεν* nach *εβαλε* auch an erster Stelle für *εσθθεν* eingedrungen ist. Eine sichere Entscheidung wird kaum möglich sein. 11¹¹ schreiben *H 82 84 A v 22 41 503 ημισου 1 -ου gg 9 12 14* (hier 82 allein); das Eindringen dieser Variante ist unerklärbar; aber ebenso auffallend ist es, dass der Verfasser an so naheliegenden Stellen in der sprachlichen Form geschwankt habe. 11¹⁵ *λεγουσαι 1 λεγοντες H 82 83 3 A v K t: λεγουσαι* steht, da *φωναι* das Substantiv regens ist, unter dem Verdacht einer stilistischen Verbesserung, zumal für *K* das Einsetzen einer stilistischen Unebenheit ohne Analogie wäre. 13^{5 f} schreibt 5 *βλασφημιας*, wie Lk 5²¹, *H* und *A v 24 8600 f 1573 A q 11, βλασφημα*, wie Ac 6¹¹, *A v 40 fff 52 fff O 241-406 1578 O 10 fff K 215*; die übrigen *βλασφημιαν* wie 29; 6 schreibt *H* wieder mit *A v 20 24 O 10 fff βλασφημιας*, alle anderen *βλασφημιαν*; die *A v*-Codd beweisen, dass das sekundäre Eindringen von *βλασφημιας* irgendwie nahe lag, und machen darum gegen die Autorität von *H* be-

denklich. Stand aber hier im Urtext $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\iota\alpha\nu$, so möchte man zweifeln, dass das davon abweichende $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\iota\alpha\varsigma$ so kurz vorher nachträglich eingedrungen sei; dagegen legte sich die Übernahme von $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\iota\alpha\nu$ aus 6 sehr nahe. So ist mit einiger Wahrscheinlichkeit 3 für $\beta\lambda\alpha\sigma\phi\eta\mu\iota\alpha\varsigma$ als Urtext zu plädieren. 13¹⁰ $\epsilon\iota\varsigma\ \alpha\gamma\chi\mu\alpha\lambda\omega\sigma\iota\alpha\nu$ bis $A\nu\ H^{84}\ 3\ g$ vg, om $\epsilon\iota\varsigma\ \alpha\gamma\chi\mu\alpha\lambda\omega\sigma\iota\alpha\nu^2\ K\ H^{82}\ 83$; die Verdoppelung kann aus Jer 15² stammen, die Omission aber ebensogut ein uralter Sprung sein. Entscheidung unmöglich. 13¹⁵ steht in K in dem Satz nach $\pi\omega\tau\eta\sigma\eta$ überhaupt kein $\iota\nu\alpha$, so dass $\alpha\pi\omicron\kappa\tau\alpha\nu\theta\omega\sigma\iota\nu$ von keiner Konjunktion regiert wird. Dagegen haben $H^{83}\ 84\ 3^*\ g$ vor $\omicron\sigma\omicron\iota$, $A\nu^{20}\ fff\ 54\ ffff\ 41\ f\ 56\ ff\ O^{24}\ fff$ vor $\alpha\pi\omicron\kappa\tau\alpha\nu\theta\omega\sigma\iota\nu$ ein $\iota\nu\alpha$ eingeschaltet. Wer den Urtext repräsentiert, ist nicht zu entscheiden. 13¹⁶ schreiben $H\ A\nu^{10}\ 21\ 22\ 63\ f\ 56\ ff\ 85\ O^{10}\ fff\ 30\ \delta\omega\sigma\iota\nu$, die übrigen $\delta\omega\sigma\omega\sigma\iota\nu$, 49 schrieb nur $K\ \delta\omega\sigma\iota\nu\ 1\ \delta\omega\sigma\omega\sigma\iota\nu$, 197 schreiben $\delta\omega\sigma\omega\mu\epsilon\nu\ 1\ \delta\omega\mu\epsilon\nu\ H^{84}\ 3\ A\nu^{10}\ 21\ 40\ ffff\ 41\ f\ 42\ 52\ ff\ 503\ 1576$. Die Vertauschung der Rollen in 49 13¹⁶ ist kaum zu erklären; 197 dürfte $\delta\omega\sigma\omega\mu\epsilon\nu$ Reminiszenz an 49 sein. 13¹⁷ schreibt $H\ A\nu^{56}\ ff\ 24\ 1573\ 1670\ O^{10}\ fff\ 30\ f\ \delta\upsilon\nu\eta\tau\alpha\iota\ 1\ -\alpha\tau\alpha\iota$ nach $\iota\nu\alpha$. Man wird mit Recht darin eine sekundäre stilistische Verbesserung sehen, da das Umgekehrte, eine stilistische Verschlechterung durch die Rezensionen, kaum anzunehmen ist. 14⁶ schreibt H mit $A\nu^{20}\ O^{24}\ 41\ ff\ O^{10}\ ff\ \epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\iota\sigma\alpha\iota\ \epsilon\pi\iota\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ .\ .\ \kappa\alpha\iota\ \epsilon\pi\iota\ \pi\alpha\nu\ \epsilon\theta\nu\omicron\varsigma$, $A\nu$ omittiert beide $\epsilon\pi\iota$, K omittiert nur $\epsilon\pi\iota^1$. Die Omission von $\epsilon\pi\iota^2$ ist wohl sicher sekundär; sonst müssten H und K hier $\epsilon\pi\iota$ addiert haben. Für K ist diese Addition, da sie bei dem Unterschied der Konstruktionen kaum durch das vorübergehende $\epsilon\pi\iota\ \tau\eta\varsigma\ \gamma\eta\varsigma$ veranlasst sein kann, nicht erklärbar. Dann ist aber wohl auch die viel zahlreicher vertretene Omission von $\epsilon\pi\iota^1$ sekundär entstanden, weil $\epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ in Erinnerung an 10⁷ mit dem Akkusativ konstruiert werden sollte. Denn dass entgegen dieser Parallelstelle $\epsilon\pi\iota$, weil es vor $\pi\alpha\nu\ \epsilon\theta\nu\omicron\varsigma$ stand, auch noch vor $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ zugesetzt worden sein sollte, ist kaum anzunehmen. 14⁴ $\delta\omicron\zeta\alpha\sigma\epsilon\iota\ 1\ -\sigma\eta\ H^{83}\ 84\ 3\ A\nu^{10}\ 40\ ffff\ 41\ ff\ 9\ fff$; $-\sigma\eta$ ist korrekter, für $-\sigma\epsilon\iota$ beim zweiten Verbum bietet aber das NT zahlreiche Analogien. Entscheidung unmöglich. 16³ schreibt $H^{83}\ 84\ \psi\upsilon\chi\eta\ \zeta\omega\eta\varsigma$, $A\nu\ \psi\upsilon\chi\eta\ \zeta\omega\sigma\alpha$, K omittiert $\zeta\omega\sigma\alpha$. Letzteres ist sicher sekundär, da für eine Addition nach dem sehr gebräuchlichen $\pi\alpha\sigma\alpha\ \psi\upsilon\chi\eta$ keinerlei Analogie vorhanden ist. Dann dürfte aber $\zeta\omega\eta\varsigma$ als ganz besonders auffallende Phrase Urtext und $\zeta\omega\sigma\alpha$ eine der für $A\nu$ charakteristischen Reminiszenzen sein. 16³ addieren $H^{83}\ 84\ A\nu^{10}\ 21\ 31\ 49\ 1578\ \tau\alpha\ a\ \epsilon\nu\ \tau\eta\ \theta\alpha\lambda\alpha\sigma\sigma\eta$. Eine genaue Analogie existiert nicht. Dass aber die Phrase $\tau\omicron\nu\nu\ \epsilon\nu\ \tau\eta\ \theta\alpha\lambda\alpha\sigma\sigma\eta$ 8⁹ Schreibern einfallen konnte, beweist die Addition von $\tau\omicron\nu\nu$ in $A\nu^{503}\ A\rho^{12}$; $\tau\alpha$ könnte zur Not durch 10⁶ $\tau\eta\nu\ \theta\alpha\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha\nu\ \kappa\alpha\iota\ \tau\alpha\ \epsilon\nu\ \alpha\upsilon\tau\eta$ veranlasst sein. Entscheidung kaum möglich. 16⁵ add $\omicron\ a\ \omicron\sigma\iota\omicron\varsigma\ p\ \omicron\ \omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \omicron\ \eta\nu\ H^{82}\ 3\ A\nu$, om $H^{83}\ 84\ K$, aber K schreibt $\omicron\ \omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \omicron\varsigma\ \eta\nu\ \omicron\sigma\iota\omicron\varsigma$. Zur Omission von $\omicron$, sofern sie nicht Schreibfehler ist, kann auch 15⁴ $\omicron\tau\iota\ \mu\omicron\nu\omicron\varsigma\ \omicron\sigma\iota\omicron\varsigma$ verführt haben. 17⁴ add $\kappa\alpha\iota\ a\ \kappa\epsilon\chi\rho\upsilon\sigma\omega\mu\epsilon\nu\eta\ H^{82}\ 84\ (\delta\beta\ \text{vac})\ A\nu^{20}\ fff\ 54\ ffff\ 21\ 24\ 42$; die nachträgliche Addition ist ebenso begreiflich wie die sekundäre Omission. Das Gewicht der Zeugen auf beiden Seiten hält sich die Wage. Gegen $\kappa\alpha\iota$ spricht, dass es 18¹⁶ in allen drei Rezensionen steht und in keinem Zeugen fehlt. 17⁴ schreibt $K\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \gamma\eta\varsigma$, $A\nu\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$, ebenso H^{84} , $H^{82}\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \gamma\eta\varsigma$. Die $A\nu$ -Lesart kehrt 5 mal in Apk wieder, so unmittelbar vorher 2, ist also sicher Paralleleinwirkung. Dann steht die $\delta 2$ -Lesart stark unter dem Verdacht, ebenfalls durch Eindringen der Reminiszenz entstanden zu sein, und das eigenartige $\pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \gamma\eta\varsigma$, obgleich nur in K erhalten, empfiehlt sich für die Urlesart. 18³ schreibt $H^{82}\ K\ \tau\omicron\upsilon\ \omicron\iota\nu\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\upsilon\mu\omicron\upsilon\ \tau\eta\varsigma\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma$, $A\nu$ mit $H^3\ g\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\upsilon\mu\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\ \omicron\iota\nu\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\ \pi\iota$, H^{84} nur $\tau\omicron\upsilon\ \theta\upsilon\mu\omicron\upsilon\ \tau\eta\varsigma\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma$, H^{83} nur $\tau\eta\varsigma\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\upsilon\mu\omicron\upsilon$, syg nur $\tau\omicron\upsilon\ \omicron\iota\nu\omicron\upsilon\ \tau\eta\varsigma\ \pi\omicron\rho\nu\epsilon\iota\alpha\varsigma$. Die K -Lesart dürfte den Urtext erhalten haben. Die Umstellung bei $A\nu$, ebenso die Omission von $\tau\omicron\upsilon\ \theta\upsilon\mu\omicron\upsilon$ in syg, ist wohl Einfluss von 17², $H^{83}\ 84$ übersprangen nur

131*

του οινου. 18¹⁴ ordnet *H* und *Av*^{52 62 63} *Ap*¹¹ σου της επιθυμίας της ψυχής, *K* und alle übrigen *Av*-Zeugen, ebenso *g* συγ σου p ψυχής. Letzteres steht unter dem Verdacht, eine Reminiszenz an Lk 12²⁰ Jo 13³⁸ zu sein, und ist jedenfalls die einfachere Wortstellung. Doch ist eine sichere Entscheidung nicht möglich, 18¹⁴ schreibt *H*^{82 84} ου μη αυτα ευρησουσιν, *Av* ου μη ευρησεις αυτα, *K* αυτα ου μη ευρης; ευρησουσιν dürfte sicher aus 96 eingedrungen, die Wortstellung αυτα ου μη als Stilverbesserung oder Einwirkung von 21 *K* zuzuweisen, ευρησεις Reminiszenz an Mt 10³⁹ 17²⁷ usw. sein. So ergibt sich als ursprüngliche Lesart ου μη αυτα ευρης. 18¹⁶ 19 erscheint beidemal nach κλειοντες και πενθουντες vor ουαι ουαι: λεγοντες in wechselnder Bezeugung. 16 schreibt *Av* gg *H K* και λεγοντες (om και λεγ. in *Av*^{10f 21 31 42} ist sicher nur Schreibfehler), 19 schreibt *K* και λεγοντες dazu *Av*^{10f 21 40 fff}. Sollte das Original in den zwei einander so naheliegenden Stellen gewechselt haben, oder hat *Av* das eine, *K* das andere Mal das Bedürfnis gehabt και einzustellen? Entscheidung nicht möglich. 19⁷ δωσωμεν s. oben zu 13¹⁶. 20¹¹ schreiben καθημενον επ αυτου 1-ον *H Av*^{20f 24} *O*^{24 fff} 1576 *Ap*¹¹; αυτον steht fest für 62 4 5 19¹¹, αυτου entspricht dem αυτων 9¹⁷ 17⁹ und dem häufigen επι του θρονου. Entscheidung unmöglich. 21⁵ omittiren μοι p και λεγει mit *K H*⁸⁴ *g* Ir; μοι, vertreten durch *H*^{82 3} *Av*, also vielleicht nur durch *Av*, kann leicht aus 19⁹ eingedrungen sein. 21⁶ addiren εγω a το αλφα *H Av*^{40-57 41 fff 42} δ600f 1578 103 fff *O*^{24 fff} *O*^{10 13 ff}; trotz der verhältnismässig starken Bezeugung ist das Eindringen von εγω aus 18 leichter zu erklären als dessen Auslassung. 21¹³ ordnen νοθου . . δυσμων alle gg *Av*^{20 21 42 24} δ309. Durch die Wortstellung νοθου . . δυσμων wird ein Nebeneinander von βορρα und νοθου erreicht, was Lk 13²⁹ entspricht. Freilich steht auch die Wortstellung δυσμων . . νοθου unter dem Verdacht, damit die Reihenfolge der Ordnung der Windrose anzupassen. 21¹⁸ omittiren ην a η ενδομησις *H*^{82 84 3} (δ3 vac) *Av*^{54 fff} *g*. Für *H* ist die Omission sicher. Dass sie aber leicht, sei es als Schreibfehler, sei es als Anpassung an 18^b, sich einschleichen konnte, beweist *Av*^{54 fff}, wo sie sicher sekundär ist. Nur *g* macht bedenklich, da *H*-Einflüsse in *g* nirgends nachweisbar sind. Aber *g* hat και ην omittirt, geht also eigene Wege. 22¹⁴ πλυνοντες τας στολας αυτων 1 ποιουντες τας εντολας αυτου *H*^{82 84} (δ3 3, vac) *O*^{24 fff}; könnte aus 7¹⁴ stammen, und dies ist wahrscheinlich, da ποιουντες τας εντολας αυτου in Apk nicht vorkommt, sondern nur τηρουντες τας εντολας του θεου. 22¹⁸ omittiren επτα a πληγας *H*^{82 84} (δ3 3 vac) bo *g m Av*^{40 f} δ600f *K*^r; kann durch 16⁹ 18^{4 8} veranlasst sein; auffallend ist nur die Häufigkeit, und die Einfügung von επτα kann ebensogut aus 21⁹ stammen. 22²¹ omittirt Χϖ p 15 *H*^{82 84} (δ3 3 vac) gg 2 *K* 13¹³; könnte Originaltext sein, trotzdem dass *Av* und *K* der Reminiszenz folgen.

Weitere Textzeugen neben den drei Rezensionen.

1. Die lateinische Überlieferung.

544. Orientierung. Auch die Apokalypse hat vor Hieronymus zwei Übersetzungen ins Lateinische erlebt, eine in Afrika, (af), und eine sicher davon unabhängige sonst irgendwo (it). Die letztere hat Hieronymus nur leicht überarbeitet. Also war sie zu seiner Zeit in Rom im Gebrauch. In der Hauptsache repräsentieren sie alle denselben griechischen Text, und zwar eben den, der übrig bleibt, wenn die § 540—542 bezeichneten Sonderlesarten

der drei griechischen Rezensionen ausgeschaltet werden. Auf eine griechische Vorlage zurückweisenden Differenzen zwischen den auf uns gekommenen Urkunden des vorhieronymianischen Textes und der Vulgata sind so minimal, dass es uns für unsere Zwecke nicht zu beunruhigen braucht, dass wir für den ersteren nur so dürftige Bezeugungen besitzen, und die Sammlung der Instanzen für die genaue Herstellung des Hieronymustextes im Unterschied von der Vulgata in der Ausgabe von Wordsworth und White noch nicht vorliegt. Für unsere Zwecke können wir uns unbedenklich mit der Vulgata, für die ich Nestle's Ausgabe (Stuttgart 1906) benütze, begnügen. Für den vorhieronymianischen Text steht uns nur die Apokalypse im *gigas* (*g*) und die wenigen Fragmente (21^a 23^b 314-21 148-11 13 17 15 184-8 2012 218 2215^a 18f) aus dem Speculum (*m*) zur Verfügung. Auch hier ist es wohl unbedenklich, die Editionen von Belsheim (für *g* die Apostelgeschichte und die Offenbarung Johannis aus dem Gigas librorum 1879, für *m* fragmenta Ni Ti ex libro speculum 1899) zugrunde zulegen. Der afrikanische Text liegt jetzt in „Das lateinische Neue Testament in Afrika zur Zeit Cyprians“ von H. v. Soden 1909 vor. Dass die Übersetzungen in *g m* einerseits, af andererseits gegenseitig selbständig sind, kann jede Stichprobe feststellen. Man kann beinahe sagen: wo der griechische Text eine verschiedene lateinische Übersetzung zulässt, ist sie auch verschieden ausgefallen. Einige Beispiele mögen es illustrieren:

115 schreibt af de fornace ignea, *g* in camino ardenti gleich darauf af eius ut sonus, *g* illius tamquam vox, 317 af miser . . pauper, *g m* miserabilis . . mendicus, af caecus et nudus, *g m* nudus et caecus, 318 af ignitum de igni, *g m* igne probatum, af vestem albam, *g m* vestimenta alba, 1410 af ipse, *g m* hic, af poculo, *g m* calice, af punietur, *g m* cruciabitur usw.

545. Die Abweichungen in it (*g* und *m*) von dem *H K A^v* gemeinsam zugrunde liegenden Text. Wo vg die Sonderlesarten nicht vertritt, ist dies notirt. Manche derselben mögen individuelle Lesarten des Cod *g* und nicht it-Lesarten sein. Doch fehlt uns jedes Mittel darüber zu entscheiden. Nur die in *g* ziemlich zahlreichen unverkennbaren Fehler, Omissionen und Sprünge dürfen wir sicher ignorieren. Wieder ruhen weitaus die meisten Paralleleinwirkungen, so dass über deren Sekundarität kein Zweifel sein kann.

15 λουσάντι (vgl Ac 2216) *K* bo, 6 add και α ιερεις (510), 8 add αρχη και τελος p ω (216) *A^v* bo, 10 add εγω Ιωαννης α εγενομην (9), 13 add επτα α λυχντων (12) *K*. add χρυσων p λυχντων (20 21), 24 add ολιγα p κατα σου (214) nur *g*, 5 εκπεπωκας (Rm 96) *A^v*, 9 add σου p πτωχειαν (9^a), 10 add τουτων p μηδεν (Ac 1817), 13 add

το ονομα μου και p ηρνησω (38) nur *g*, 16 om ουν (25) *Av* *H*^{δ2} 3, 17 add φαγειν (7) nur *g* *Av*, 18 om αυτου p οφθαλμους (vgl 56) *H*^{δ4}, 19 om σου p υπομονην (23) *H*^{δ2}, 33 add επι σε p ηξω¹ (3^b) *K*, 5 αυτον l το ονομα αυτου (Mt 1032) nur *g*, 7 add και p αγιος (610), κλειει l κλεισει (nach ανοιγει) *Av*, 8 ~ τα εργα σου (22) *H*^{δ2}, om αυτην (7) *H*^{δ2}, 14 add μου p θεου (12) nur *g*, 44 om εν a ιματιοις (vgl 79 101 113) *H*^{δ4} 3, 9 add εκεινα p ζωα, 11 om και a ο θεος (häufig), 59 add κε p αξιος ει (411), 11 om μυριαδες μυριαδων και, 61 3 5 7 add και ιδε p ερχου (Jo 146) *H*^{δ2} (1 und 7 auch *K*), 58 om και ειδον (häufig) *K*, 8 αυτω l μετ αυτου (1914) *H*^{δ2} *K*, αυτω l αυτοις (4) *K* bo, 71 om και¹ (9 41 181) *H*^{δ3} *δ4*, ταυτα l τουτο (9 41) *Av* *H*^{δ3}, 2 add και το δενδρον p θαλασσαν (13) nur *g*, 87 add αγγελος p πρωτος *Av*, 91 om της αβυσσου (2^b) nur *g*, 2 add καιομενης p μεγαλης (1920 218) nur *g* (*K* καιομενης l μεγαλης), 6 φευξεται l φευγει (Ja 47) *K*, 107 τελεσθησεται l και ετελεσθη (1717), 11 λεγει l λεγουσιν (55) nur *g* *Av*, 118f τα πτωματα l το πτωμα (9) *Av* *H*^{δ2} 3, 14 ~ ερχεται a η ουαι (912) nur *g* *H*^{δ2}, 15 add τουτου p κοσμου (häufig), 17 add ημων p θεος (häufig) nur *g* *Av*^{40ff}, 122 add και a εκραζεν (1818f) nur *g* *H*^{δ2} *δ3*, εκραζεν l κραζει (1818f) *K*, 138 τα ονοματα l το -μα (Lk 1020 Phi 43) *Av* *H*^{δ2}, 10 add εις αιχμαλωσιαν p αιχμαλωσιαν (Jer 182) *Av*, 141 om και ιδου (51 uö) nur *g*, 3 add ενωπιον p και³ (3^a b) nur *g* *H*^{δ2}, 7 κν l θεον (Ko 322) *K*, add τω θεω a τω ποιησαντι (Eph 39), 9 add την δεξian p αυτου³ (105) nur *m*, 13 add μοι p λεγουσης (199) *Av*, 166 add γαρ p αξιοι (144) δ600f (add οπερ a αξιοι *H*^{δ2} bo), 12 add αγγελος p εκτος (3) *Av* bo, 17 add αγγελος p εβδομος (3) *Av*, 178 τα ονοματα l το -μα (Phi 43) *Av*, 17 και ~ και *H*^{δ4}, 182 add και μεμιστημενου p ακαθαρτου¹ (2^c) nur *g*, add και φυλακη παντος θηριου ακαθαρτου και μεμιστημενου p μεμιστημενου² nur *g* (θηριου l οργεου *H*^{δ4}), 17 add εκεινον p τοπον (Ac 287) nur *g*, 18 add ταυτη p πολει (Mt 1023) *H*^{δ3} bo, 191 om ως (511) *Av*, 208 om αυτων p αριθμος *Av*, 10 ~ απο του θεου εκ του ουρανου (212) nur *g* *K*, ~ εκ του θεου απο του ουρανου^g *Av*, 12 μικροις . . μεγαλοις (1316) nur *m*, 213 λαος l λαοι (Hb 510) *K*, 11 add απο α του θεου (10) nur *g* *H*^{δ2}, 12 add τα ονοματα a των δωδεκα (12^a) *K*, 20 αμεθυστος *Av*[?], 2219 add τουτου a βιβλιου (19^c) nur *g* *m*, 20 om αμην (17) nur *g* *H*^{δ2} bo, 21 add ημων p κυ (häufig) nur *g*.

Neben dieser Fülle von Paralleleinwirkungen, von denen die nur in *g* oder nur in *m* vertretenen vielleicht sämtlich gar nicht it, sondern nur den it-Zeugen zuzuweisen sind, verschwinden die übrigen Abweichungen von dem aus *H Av K* sich ergebenden Urtext. Zunächst seien die nicht sicher als Schreibfehler sich verratenden Omissionen, die *g* oder *m* allein hat, die also wohl nicht it angehören, ausgeschieden. a) in *g*: 96 και¹, 104 επτα, 7 αλλ, 1216 η γη², 1312 πασαν, 15 και p ινα (vg ~ και ινα), 1611 εκ των εργων αυτων (Mt 1121) *H*^{δ2}, 17 του ναου *Av*, απο του θρονου *Av*, 196 ως (511 uö) *Av*, 17 το μεγα, 20 οι δυο, 213 μεγαλης, 9 επτα², 2217 ο θελων, 20 15, 21 παντων, αμην. b) in *m*: 148 του θυμου, 10 του οινου, 2013 τους νεκρους, 218 πασιν bo, 2219 και a εκ. Dann bleiben nur folgende Sonderlesarten übrig: 114 add και a ως χιων, 217 om αυτω¹, 316 αλλα l ουτως, 62 om και a ινα, 812 om αυτης, 1010 εγεμισθη πικριας l επικρανθη (nur *g*; *H*^{δ2} εγεμισθη allein; vgl 158), 127 add μεγας p πολεμος, 136 add και a τους *Av* bo, 13 εποτει l ποιει (vg ebenso 12 bis), 143 add εκειναι a αι εκατον, 1612 τω βασιλει τω l των βασιλεων των (nur *g*), 14 και l α, 184 ~ εξ αυτης ο λαος μου *Av*, 6 add υμιν p απεδωκεν, 14 ωρ2 l οπωρα, 191 δυναμεις . . δοξα (9 om και η δοξα), 20 και εις θειον l εν θειω (nur *g*), 2014 ~ αδης . . θανατος, 2119 add ubi a οι θεμελιοι (nur *g*), 2215 ~ ποιων και φιλων (nur *g*) *H*^{δ2}, 16 add και a ο πρωτος *H*^{δ4}.

Aus dieser Zusammenstellung ergibt sich, dass der altlateinischen Übersetzung kein anderer griechischer Text zugrunde

liegt als der von uns aus den drei Rezensionen als der ihnen zugrunde liegende rekonstruierte. Und daraus wiederum folgt, das überall da, wo es schwierig zu entscheiden ist, welche der in den drei Rezensionen miteinander konkurrierenden Lesarten die ursprüngliche sei, it eine gewichtige Stimme zukommt.

546. Die nicht nachweislich aus it übernommenen Abweichungen der Vulgata (Hieronymus?) von dem *H Av K* zugrunde liegenden Text. Die Listen in § 545 zeigten, wie häufig die Sonderlesarten der it in *vg* übernommen worden sind. Bei der bekannten Methode des Hieronymus bei seiner Rezensionsarbeit kann es nicht wahrscheinlich gemacht werden, dass griechische Texte ihn dazu veranlassten, jene Sonderlesarten festzuhalten. Wie oft oder vielmehr selten er Sonderlesarten der it zu Gunsten des griechischen Textes, den er seiner Arbeit zugrunde legte, getilgt hat, zeigt das „nur *g*“ in den vorhergehenden Listen, soweit es sich dabei nicht um individuelle Lesarten von *g* handelt.

Nun aber hat *§* oder mindestens die Vulgata, (s. die Bem. § 544) auch über it hinaus Lesarten aufgenommen, die dem von uns rekonstruierten griechischen Text fremd waren. Sie gilt es nun zu prüfen.

Weitaus in den meisten Fällen waren die Lesarten durch Parallelen empfohlen. Und man darf wohl annehmen, dass sie *§* in seinen griechischen Texten oder in seinen it-Codd irgendwo fand, und sie sich ihm wegen des Zusammenklangs mit verwandten Stellen empfahlen, soweit sie nicht erst nach *§* in die lateinische Textüberlieferung eindringen und in der Vulgata kanonisiert worden sind. Diese Paralleleinwirkungen sind:

12 add ταυτης p προφητειας (22 19) 103 ff* bo, 9 add Xw a lū (häufig) *K*, 2 19 ~ πιστιν .. αγαπην (1 T 6 11 u ö) *H*⁸³ 84, 20 ολιγα 1 πολυ 14, 22 αυτων 1 -της (16 11) *Av*, 23 αυτου 1 υμων (22 12) *O*²⁴¹⁻¹⁵⁷³ bo, 55 add λυσαι p και² (2) *H*⁸², 6 add και ιδου p και ειδον (6 2) *O*^{100ff} 8600f *H*⁸⁴, 7 add το βιβλιον p θρονου (8), 8 ηνοιξεν 1 ελαβεν (Lk 4 17), 6 12 add ιδου p και² (4 2) *H*⁸⁴, 85 add μεγας p σεισμος (6 12), 93 add του φρεατος p καπνου (2), 4 add αυτων p μετωπων (7 3) *K*, 104 add μοι p λεγουσαν (7 13), 5 om την δεξιαν (2 8 10) *Av*², 9 add το βιβλιον p λαβε (8), 11 14 add και a ιδου (12 13 u ö), 15 add αμην p αιωνων (16) *H*⁸² u ö, 17 add και ο ερχομενος p ην (18) bo u ö, 123 ~ μεγας πυρρος (vgl 9) *Av*, 17 add Xū p lū *Av*⁶³, 132 add ποδες a αρχου (2 b), 3 add ειδον p και (1), 12 εποιει bls 1 ποιει (nach ελαλει 11), 16 ποιησει 1 ποιει (11 7), εχειν 1 ινα δωσιν αυτοις (17), 18 om εστιν³ (5 11 9 16) *K*, 145 add γαρ p αμωμοι (4) *Av* bo, add ενωπιον του θρονου του θεου p εισιν (7 15), 162 add παντας a τους ανθρωπους (Ti 3 2 u ö), 4 add εις p και² (4 a) *K*, 5 add κε p ει (4 11), 8 10 12 add αγγελος p τεταρτος (3) *Av* bo, 17 om του ουρανου (1) bo, 174 om και της γης (2) *Av*, 8 την γην 1 επι της γης (2) *K*, 185 κς 1 θεος (häufig), 10 (bls) 16 19 21 add εκεινη p πολις (Mt 10 14 f), 11 κλαουσουσιν .. πενθηρουσιν 1 κλαιουσιν .. θουσιν (8) *K*, 18 τοπον 1 καπνον (17) *H*⁸⁴, 203 add και a μετα (7 1 u ö) *Av* bo, 4 add αυτου p χαραγμα (vgl 4 a), 13 αυτων 1 -του (12) *H Av*², 14 om η λιμνη του πυρος (21 8), 212 add εγω Ιωαννης (22 8), 3 add αυτων θεος p εσται (Sach 8 8) *Av*², 4 add ο θεος p εξαλειψει (7 17), εκ 1 απο (7 17), 16 add και a το μηκος² (16 a), 20 σαρκος 1 -ον (nach dem

Kontext) *Av*, 24 add και τιμην p δοξαν (26) *K*, 22 14 πλυνοντες τας στολας αυτων
1 ποιουντες τας εντολας αυτου (7 14) *H* 82 84.

Zu diesen leicht erklärbaren Sonderlesarten treten nur wenige anderen Charakters.

Zunächst einige Omissionen, deren Eindringen zum Teil nur auf einem unbemerkt
gebliebenen Versehen der Originalhandschriften beruhen kann: 19 δια² *Av*? *H* 83 84,
2 14 ειδωλοθυτα, 20 και¹ *Av* 65 δδooff, 68 και a εν², 11 και a οι συνδουλοι, 132 αυ-
του³ α αυτου⁴, 14 7 και p γην, 16 17 του ουρανου, 188 ας *H* 84, 191 και η
δοξα (*g* ~ δυναμις . . δοξα), 20 10 και a βασανισθησονται, 21 11 ως λιθω *Av*,
15 αυτης².

Ganz selten finden sich Additionen. Meist trifft es και, was vorgesetzt worden
ist: 224 a τοις λοιποις, a οτινες, 9 18 a απο, 108 p υπαγε, 18 16 a λεγοντες
(Urtext?), 198 a καθαρον (Urtext?), 21 16 p οσον (*Av*? και 1 οσον), 22 17 a ο
θελων (*g* om ο θελων). Dazu kommen 320 add μοι p ανοιξη, 154 add σε p φο-
βηθη *K* bo, 16 12 add εκεινον p ποταμον.

Sonstige Sonderlesarten: 34 οι 1 α *Av*, 7 1 πνεωσιν 1 πνεη ανεμος, 11 2 την
δε 1 και την, 13 10 ος 1 ει τις bls (Jer 15 2: οσοι), 17 16 εν τω θηριω 1 και το
θηριον (Stilverbesserung), 18 17 lacum 1 locum (τοπον), 20 ~ εκ του θεου απο
του ουρανου *Av* (*g* απο τ. θ. εκ τ. ουρ. *K*), 15 οστις 1 ει τις, 21 18 η δε 1 και η.

Auch diese Übersicht beweist, dass der Text der Vulgata
ein sehr guter Zeuge für den vor den Rezensionen *H Av K*
liegenden Text ist und darum bei problematischen Lesarten volle
Beachtung verdient.

**547. Abweichungen im afrikanischen Text von dem *H Av K*
zugrunde liegenden Text.** Der afrikanische lateinische Text ist
uns erhalten in den Citaten Cyprians 25 v 10 20—23 27 3 11 17—19 5 1—10
69—10 79f 13—17 14 1 4 6 7 9—11 16 15 17 1—4 15 184—9 196f 11—16 204 2 16f
9—11 16 229—14, den Fragmenten des Textcodex *h* 1 1—2 1 87—9 12
11 16—12 14 14 15—16 5 (beides zusammengestellt in H. v. Soden, das
lat NT in Afrika usw), sowie dem dem Kommentar des Primasius
beigegebenen heiligen Text (ed. Haussleiter in H. und Zahn
Forschungen zur Geschichte des nt Kanon, IV 1891). Am reinsten
ist er uns zweifellos bei Cyprian erhalten, soweit Cyprian nicht, wo
er aus dem Gedächtnis citirt, leise Änderungen unterlaufen sind,
oder in der Textüberlieferung it- oder vg-Lesarten sich einge-
schlichen haben. Der Text in *h* und noch stärker der in Prim. ist
stark von it- und vg-Lesarten durchsetzt. Mindestens ist dies nach
den Analogien in den af-Zeugen der übrigen nt Schriften die
nächstliegende Annahme, näher als die andere, dass im Abend-
land ein entsprechender griechischer Text sowohl in Afrika als
in Europa verbreitet gewesen und den beiden lateinischen Über-
setzungen zugrunde gelegt worden sei. Auch der Charakter
solcher in *g* oder vg wiederkehrenden Lesarten spricht dafür.
Sie mögen darum für Cyp und *h* aufgezählt sein:

1. in Cyp: 27 add μου p θεου (3 12) *Av* bo, 52 add εστιν α αξιος (Mt 10 11
Ap 34) *K*, 4 add εγω (228, nur vg) *K*, 8 καθαρας (152) *Av*, 10 βασιλειαν (16) *H* 82 84

bo, 79 om και ιδου (1), οχλον πολυν *H*⁸⁴ bo, 1912 add ως α φλοξ (114) *H*⁸⁴ bo, 15 add διστομος α οξυς (114; nur vg) *K*, 216 add εγω α το αλφα (18) *H*. Dies sind lauter Parallellesarten, ihr sporadisches Auftauchen in den verschiedenartigsten griechischen Zeugen beweist die Sekundarität und lässt die Möglichkeit offen, dass das Zusammentreffen von Cyp mit *g* oder vg oder beiden Zufall ist. Ohne Parallele sind nur zwei naheliegende Omissionen 1716 επι¹ // ⁸² bo, 1915 του θυμου (nur *g*). 2. in *h*: 13 ο ακουων .. τηρων 1 οι -οντες .. -ουτες (227 1J 24), 16 ειχεν (1321 2115) *H*⁸² bo, om χειρι (17), 96 φευζεται 1 -γει (Ga 47) *K*, 11 add και α εχουσιν (10) *Av*, ειχον 1 εχουσιν (1311 2115), add et latina lingua nomen habens exterminans (nur vg, doch latine l. l. lingua, ~ habens nomen), 12 add και α ιδου (häufig; nur vg), 1117 om και α οτι (nur *g*) *Av* *K*, 18 διαφθειραντας *H*⁸³, 19 add ο α εν (nur *g*), ~ βρονται .. φωναι (86; nur *g*) *Av*², 126 om εκει¹ (nur vg) *H*⁸³ *Av*, 154 om κε (nur *g*), 163 om αγγελος (nur *g*) *H*.

Aus Prim mögen einige instruktive Beispiele genügen. Meist teilen *g* und vg die Lesart, in welchen Fällen oft unentscheidbar bleibt, ob sie aus it oder vg in den von Prim. aufgenommenen af-Text eingedrungen ist, so: 16 add και α ιερεις (510) Tert, 210 add τουτων p μηδεν, 316 αλλα 1 ουτως, 411 om και α ο θεος bo, 511 om μυριαδες μυριαδων και, 614 f 7 add και ιδε p ερχου (Jo 146) *K*, 71 om και¹, 1612 47 add αγγελος p εκτος und εβδομος *Av*, 191 om ως (511) *Av*. Aber mehrfach bietet nur vg die Lesart, so dass durch diese Beispiele das Einwirken von vg sichergestellt ist: 320 add μοι p ανοιξη Ωρ, 514 add τον ζωντα εις τους αιωνας των αιωνων, 112 εξωθεν 1 εσωθεν *K*, 1612 add εκεινον p ποταμον, 17 om του ουρανου (1) syg bo, 184 add εκεινη p πολις^{1 2}, 13 om και αμωμον *K* 1ππ, 16 add και α λεγοντες 1ππ *Av*.

Merkwürdig ist 1817, wo vg τοπον mit lacum, Prim mit mare wiedergibt. Aber ebenso begegnen Lesarten, die nur *g* bietet, die also aus it in *h* oder aber aus af in *g* eingedrungen sind: 219 om σου p υπομονην (33) Or *H*⁸², 33 om ουν *H*⁸², 16 om και ουτε-ψυχρον, 182 add και φυλαχη παντος θηριου ακαθαρτου (*h* add noch και μεμιστημενου).

Endlich ist allen lateinischen Texten eigentümlich, dass hie und da, wenn auch ganz selten, der Artikel durch ille wiedergegeben wird, z. B. von *h* und Prim 1279 p δρακων (auch vg), 13 p αρρενα, 158 p πληγαι. Auch θεου wird nach θυσιαστηριου addirt, 83f von Prim, 1418 von *h*.

Dass es in allen drei Zeugen an Sprüngen und anderen Omissionen nicht fehlt, ist selbstverständlich. Sie aufzuzählen hat keinen Wert. Aber einige Male trifft Prim. mit Cyp oder *h* in Omissionen zusammen, die darum af selbst zuzuschreiben sind. Es sind meist bedeutungslose Worte. So fehlt 25 ουν, 52 εν (1917) *Av*, 69 δια² *H*⁸⁴, 714 μου (411) *H*⁸⁴ *Av*^{20ff}, 810 και επεσεν², 911 και α εν τη; dazu 89 τα εχοντα ψυχας, 1512 και εκ του αριθμου-υαλινην, 229 και³ *Av*. Diese Omissionen können für den Urtext nicht ernstlich in Frage kommen.

Ebensowenig fehlt es natürlich an Reminiszenzen, wie die beiden vorhergehenden Listen schon erwarten lassen. Namentlich in Prim finden sich solche häufig. Wieder begegnen einige in *h* resp Cyp und Prim: 111 add μοι p λεγοντος (713 uö), 320 add σου p γυναικα (Mt 110) *K*, 57 add το βιβλιον p ειληφεν (8) 103ff, 911 ω ονομα 1 ον. αυτου (Lk 127 uö) *H*⁸², 153 add παντων α των εθνων (4125 148), 188 ωρα 1 ημερα (101619). In *h* allein finden sich darüber hinaus: 21 Εφεσιων (Ac 1935 uö) *Av*, 151 add ου ει α ο βασιλευς (Jo 115); in Cyp 219 της προφητειας ταυτης 1 του βιβλιου τουτου (10).

Auch Umstellungen begegnen zuweilen, besonders bei Prim, z. B. 66 οινον .. ελαιον, 107 προφητας .. εαυτου δουλους uö, bei Cyp nur 510 βασιλειαν α τω θεω, 141 και ιδου ειδον 1 και ειδον και ιδου, bei *h* 7 εξουσια α εν.

Kaum ernster zu nehmen sind mindestens die folgenden Sonderlesarten: 1. bei Cyp: 51 add θεου α του, 8 add χρυσας p κίθαρας. 2. bei h: 16 ημων l -ας H^{δ3}, 811 πολλοι ανθρωποι l πολλοι των -ων, 92 ος l και³, 10 ινα εχουσιν εξουσιαν l αυτων, 1211 add και α δια. 3. bei Prim: 33 α ηκουσας τηρει l ηκουσας και τηρει, 8 po-testate l voluntate, 918 octoginta milia l δισμυριαδες μυριαδων, 1113 septuaginta l επτα, 133 gentes inhabitantes terram l ολη η γη.

Bemerkenswerter, aber auch sicher nur Folge freier Textbehandlung, sind folgende Sonderlesarten: 1. in h: 114 η l λευκον ως, 811 ως l εις, 98 γυναικες l τριγας γυναικων, 1119 του θεου l αυτου¹ H^{δ2}, 163 add θαλασσα α ως αιμα. 2. bei Prim: 224 βαλω („mittam“) H^{δ2} 600ff, 33 add veniam et subitabo adventum meum, ~ ad te quasi fur veniam (add επι σε p, ηξω α ως κλεπτης K H^{δ2}), 919 p δρακονι ων p κεφαλας, 104 add σοι p σφραγισον, 1310 et ipse capietur l εις αιχμαλωσιαν² (αιχμαλωτισθησεται A^{ν24}).

Endlich begegnen bald da bald dort in K oder in A^ν aufgenommene Lesarten: 1. in Cyp: 611 add και α οι μελλοντες K, 2210 οτι ο l ο γαρ A^ν. 2. in h: 19 add εν τη α βασιλεια (entsprechend εν τη θλιψει) A^ν, 154 add αγιος κε και α οσιος, K αγιος l οσιος. 3. bei Prim: 14 add θεου p απο (Rm 17 uō) K, 9 add Xū p lū (125) K, 32 om μου (84 uō) A^ν, 3 add επι σε p ηξω¹ α ως κλεπτης (3^b) K (Prim ~ ad te quasi fur veniam), 20 add και α εισελευσομαι (Jo 14 23) K H^{δ2}, 62 om και ειδον (και ∩ και) K, 6 om ως (7) K, 7 om φωνην (35) K, 8 αυτω l -οις (4) K, 12 om ολη A^ν (Prim om ολη εγενετο), 118 f τα πτωματα l το -μα (9^b) A^ν.

Auch hier kann das Auftauchen der Lesarten in h und vollends in Prim ihnen kein stärkeres Gewicht verleihen. Nur Cyp beweist, was schon an sich klar, dass manche der in einer der Rezensionen aufgenommenen Lesarten schon vorher in der Überlieferung umgegangen sind.

Nach diesen Listen ergibt sich, dass auch die afrikanische Übersetzung keinen anderen Text zur Grundlage hat, als den von uns rekonstruierten, für dessen Alter sie ein glänzendes Zeugnis ablegt. Für Stellen, an denen die Entscheidung schwierig ist, welche der in den Rezensionen konkurrierenden Lesarten dem Urtext zuzuweisen sei, kommt der afrikanischen Tradition eine bedeutsame Stimme zu. Prim allein kann in den fraglichen Fällen leider nirgends sicher eine besondere Stimme zuerteilt werden, da er überall die Lesart von g vg bietet, die sein Text eventuell aus it oder vg erst aufgenommen hat.

548. Der der syrischen Übersetzung sy⁸ zugrunde liegende Text. Gwynn hat eine syrische Übersetzung der Apk herausgegeben, die sich von der später hin und her der Peschitta angehängten unterscheidet. Ich nenne sie sy⁸. Das Bild, das ihre Vergleichung mit unserem rekonstruierten Text ergibt, ist dasselbe wie das soeben im lateinischen Textgebiet gewonnene. Die Übersetzung setzt keine der drei Rezensionen voraus, sondern den rekonstruierten Text. Die Abweichungen von ihm sind derselben Art, wie bei den Lateinern und bei allen Untertypen der

griechischen Rezensionen. Am stärksten haben Parallelen den Text alteriert. Und wenig kleiner ist die Zahl der Omissionen. Viel geringer ist die Zahl der Wortumstellungen. Bei diesen drei Arten von Varianten muss von vorn herein offen bleiben, ob sie dem Urtext der Übersetzung selbst oder nur den uns erhaltenen Zeugen derselben zugehören, für die dritte auch im ersteren Fall, ob sie die syrische Sprache empfahl oder forderte. Über ihre Sekundarität gegenüber dem griechischen Urtext kann jedenfalls kein Zweifel sein. Sie seien darum zuerst ausgeschaltet.

a) Paralleleinwirkungen: 13 add ταυτης p προφητειας (22 19) bo vg, 6 τον αιωνα 1 τους -ας (Mt 21 19) *H*^{δ2}, 7 οψονται (Jo 19 37) *H*^{δ2}, 21 χειρι 1 δεξια (69), 5 33 om ουν (2 T 28), 3 14 add και α η αρχη (19 11) *H*^{δ2}, 45 των θρονων (4), ~ βρονται primo loco (85), 9 add τεσσαρα α ζωα (6) bo, 9 10 add αμην p αιωνων (16) *H*^{δ2}, 52 add αλλον α αγγελον (72), 3 f add και λυσαι τας σφραγιδας αυτου p βιβλιον (2), 4 1 ουτε βλεπειν αυτο, 5 add λυσαι α τας επτα (2) *H*^{δ2}, 7 add το βιβλιον p ειληφεν (8) *h*, χειρος 1 δεξιας (69), 10 βασιλειαν 1 -εις (16) *H*^{δ2} 84 bo *h g* vg Cyp, 13 add και α ηκουσα (11) *H*^{δ2}, 62 add ενικησεν και (55) α ινα νικηση (*H*^{δ2} 1 ινα v.), 9 add Ιϋ p μαρτυριαν (19), 79 om και ιδου (71) *H*^{δ4} bo vg *h*, 17 om ο θεος (21 4), 88 add εγενετο p και 55 fff *Av*⁵⁰³, 89 add παντων α των κτισματων (5 13 I T 4 4), 9 13 om και p μετα ταυτα (18 1) *H*^{δ2} bo, 10 5 om την δεξιαν (2 8 10) *H*^{δ4} *Av*² vg, 8 ~ γης . . θαλασσης (6), 11 7 θαλασσης 1 αβυσσου (13 1), 15 θεου 1 κυριου (17) bo, 19 om αυτου p ναω (14 15 15 6 8), ~ βρονται . . φωναι (85) *Av*², 13 2 λεοντων 1 -ος (98 17) *H*^{δ2}, 17 του ονοματος p χαραγμα (17 b) *H*^{δ3}, 15 3 τα εργα 1 οι οδοι (3^a), 4 δικαιοι ει 1 τα δικαιωματα σου εφανερωθησαν (16 5), 7 add αμην p αιωνων (16) *H*^{δ2} bo, 16 11 το ονομα του θεου 1 τον θεον (13 6), 15 ερχεται 1 -ομαι (1 Th 5 2) *H*^{δ2*} *O*²⁴¹, 17 om του ουρανου (1) vg bo, 17 1 add οπισω μου p δευρο (Mt 4 19), 2 add παντες α οι κατοικουντες (13 8), 11 add ο δρακων και α το θηριον (12 13), 18 10 ουαι ter (8 13), 21 εκ των αγγελων των ισχυρων 1 αγγελος -ρος (21 9), 23 add φωνη α νυμφης (23^a) *H*^{δ3}, 19 5 το ονομα αυτου 1 αυτον (11 18), 17 αλλον 1 ενα (18 1 υδ) *H*^{δ2}, 20 1 add αλλον α αγγελον (18 1), 3 8 add παντα α τα εθνη (18 3 23), 21 12 add αυτων p ονοματα (Phi 4 3) *H*^{δ2}, 27 ουκ εσται εκει 1 ου μη εισελθη εις αυτην (25), 22 2 τους καρπους 1 τον -ον (2^a), 6 ~ εβλειψα . . ηκουσα (8^a), 9 add τουτους p λογους (Mt 7 24), 20 om αμην (17) *H*^{δ2} bo *g*, 21 add ημων p χυ (häufig), add αυτου p αγιων (2 Th 1 10).

b) Omissionen: 19 και βασιλεια, 2 17 ψηφον ∩ ψηφον, 25 αχρι τελους, 3 10 της ωρας, 11 μου, 12 του θεου μου², εκ του ουρανου, 17 και τυφλος, 18 τους οφθαλμους σου, 4 1 η πρωτη, 5 om πυρος καιομεναι, 5 9 και γλωσσης, 6 4 αλλος, 6 δηναριου ∩ δηναριου, 7 τετταρτου, 8 και ιδου, 11 αυτοις², 16 του¹ ∩ του³, 7 1 της γης², 3 ημων, 11 και προσεκυνησαν τω θεω, 16 ετι¹ *H*^{δ2}, 8 3 10 12 9 1 αγγελος (p -ος), 9 3 ινα δωση, το² ∩ το³, 13 και ειδον (∩), φωνη μεγαλη, των λοιπων, 17 και¹ ∩ και², 10 αι γαρ -αδικουσιν, 21 αυτων³ ∩ αυτων⁴, 10 1 ισχυρον, 6 αυτη¹ ∩ αυτη², 7 της φωνης, 9 γλυκυ, 11 10 ουτοι, 19 του θεου, 12 8 ετι, 10 και εξουσια του Χυ αυτου, των αδελφων ημων, 13 2 στομα², 6 αυτου² 3, 13 και p ινα, 15 om ινα-θηριου *H*^{δ3}, 18 εστιν ∩ εστιν *H*^{δ2}, 14 8 αγγελος, του¹ ∩ του², 9 η επι την χειρα, 13 αυτων ∩ αυτων, 14 και¹ ∩ και², 15 οτι-γης, 15 1 om επτα¹, 7 χυρας, 16 14 ολης, 17 1 της² ∩ της³, 5 ονομα, 18 2 ακαθαρτου¹ ∩ ακ-², 3 om του θυμου, 7 οτε αυτη, 8 ο θεος, 13 και σιτον και κτηνη, 19 παντες, 22 ετι¹ ∩ ετι², 24 και παντων, 19 5 εξηλθεν, 6 ο¹ ∩ ο², 10 ορα, 15 του οινου του θυμου, 17 πασιν, 18 παντων, 20 ζωντες, 20 3 αχρι -ετη (ετι ∩ ετη), 4 f ετη ∩ ετη, 21 14 δωδεκα², 15 και² ∩ και³, 17 τεσσαρων, 27 της

ζωης, 22¹⁴ ινα. Dass von diesen Omissionen ein Teil schon in dem der Übersetzung zugrunde liegenden griechischen Text sich fanden, machen verschiedene der Sprünge wahrscheinlich.

c) Wortumstellungen: 120 χρυσαι p λυχναι επτα², 33 ηκουσας . . ειληφας, 4¹⁰ τω ζωντι p αιωνων αμην, τω θεω p αιματι σου, 7¹² δοξα . . ευλογια, 8¹¹ τα υδατα p επικρανθησαν (1 εκ των υδατων), 13 της φωνης των σαλπιγγων 1 των φωνων της -ος, 9¹⁷ θειον . . καπνος, 20 ξυλινα . . λιθινα, 116 στρεφειν τα υδατα 1 επι των υδατων στρεφειν αυτα, 13¹⁰ πιστις . . υπομονη, 156 εκ του ναου α οι εχοντες, 166 προφητων . . αγιων, 174 ακαθαρτα . . βδελυγματων, 6 θαυμα μεγα ιδων αυτην *H*^{δ2}, 18²² αυλητων . . μουσικων, 218 φαρμακοις . . πορνους, 22¹⁵ πορνοι . . φονεις . . ειδωλ. εβω . . κοινοι (1 κυνες) . . φαρμακοι, 16 πρωιμος . . λαμπρος *Av*².

Nun finden sich aber auch hin und her Sonderlesarten einer Rezension. Bei *H*, das ja freilich auch die geringste Abweichung von der gemeinsamen Textgrundlage aufweist, ist dies allerdings zweifelhaft.

Denn die wenigen unter den drei Rezensionen nur von *H* vertretenen Lesarten, die syg bietet, finden sich auch im lateinischen Textgebiet. Und da mit diesem auch eine Anzahl Sonderberührungen vorliegen, so sind auch diese Fälle wohl richtiger dort zu buchen. Nur zweimal trifft syg mit *H*-Codd zusammen, 2¹³ add και α εν ταις ημεραις *H*^{δ3} δ4 bo und 13¹⁷ om και α ινα; ersteres ist unerklärlich; letzteres begegnet auch *Av*^{40 ffff 54 fff}, braucht also, so gewiss als dies in den *Av*-Typen nicht der Fall ist, keine Einwirkung von *H* zu sein.

Aber auch bei *K* fällt auf, dass beinahe alle Gemeinsamkeiten in Paralleleinwirkungen bestehen, so dass das Zusammentreffen bei der grossen Menge von Paralleleinwirkungen sowohl in *K* als in syg auch Zufall sein kann, zumal die Zahl verhältnismässig gering ist: 19 add Xū p Iū (125), 18 add αμην p αιωνων (6), 220 add σου p γυναικα (Mt 120), 33 add επι σε p ηξω (3^b), 20 add και α εισελουσμαι (Jo 1423) *H*^{δ2}, 51 εξωθεν 1 οπισθεν (Lk 1140), 11 add ως α φωνην (61) *H*^{δ2}, 61 add και ιδε p ερχου (Jo 146) *H*^{δ2}, 5 om και ειδον g vg, 6 om ων (7), 8 αυτω 1 -ους (4), 8¹⁰ om πυρι (10), 96 φευζεται 1 -γει (Ja 47), 145 add γαρ p αμωμοι (4) *H*^{δ2} bo vg, 184 ~ εξ αυτης ο λαος μου (Mk 125 f 925 Ac 1618), 216 add και αμαρτωλοις p απιστοις (1 T 19²), 2112 add τα ονοματα p εστιν (12^a), 13 ~ νοτου . . δυσμων (Lk 1329) g vg. Aber auch folgende drei *K* und syg gemeinsame Omissionen können bei der grossen Zahl von Omissionen in syg auf zufälligem Zusammentreffen beruhen: 64 om και α ινα, 92 και¹ ~ και² *H*^{δ2}, 18¹³ om και αμωμον (p -μων). Dann bleibt aber genau besehen nichts übrig. Denn 12¹⁴ οπως τρεφεται 1 οπου τρεφεται ist vielleicht Urtext. 31 add και α οτι ζης, wo *K* και 1 οτι hat, kann nur missverständene Eintragung der *K*-Lesart in die Vorlage unseres syrischen Zeugen sein, dies um so sicherer, als 2 εμελλες 1 -εν, wo *K* εμελλες αποβαλλειν, *H* *Av* εμελλεν αποθανειν, syg εμελλες αποθανειν hat, jede andere Erklärung ausschliesst.

Dagegen ist eine Beziehung von syg zu *Av* nicht zu bezweifeln. Die Zahl der *Av*-Lesarten in syg ist zwar im Verhältnis zu der Gesamtzahl der *Av*-Sonderlesarten gering. Und wiederum handelt es sich meist um Paralleleinwirkungen. Aber die weitaus meisten *Av*-Lesarten sind ja solche. Und dazwischen bietet syg doch auch *Av*-Lesarten, die nicht aus Parallelen stammen. So mögen beide Arten ungetrennt aufgezählt werden. Dagegen muss freilich offen bleiben, ob diese *Av*-Lesarten dem Originaltext der Übersetzung oder nur dem einzig erhaltenen Zeugen derselben zuzuschreiben sind. Eine nachträgliche Einschaltung machen drei Berührungen wahrscheinlich: 18¹⁷ schreibt *Av* επι των πλοιων 1 επι τοπον, syg addirt επι των πλοιων α

ἐπὶ τοπον, 221 addirt *Αν καθαρὸν* p ποταμον, syg addirt *καθαρὸν καὶ α λαμπρον* (syg ebenso 198), 6 schreibt *Αν ἁγιων* l των πνευματων, syg addirt *ἁγιων α προφητων*. Auch 213 kann die Addition *οτι πας μαρτυς μου πιστος* doch wohl nur eine einem Kommentar entnommene Randglosse sein. Einige wenige der syg mit *Αν* gemeinsamen Lesarten begegnen auch im lateinischen Gebiet und könnten (s. nachher) von dort stammen; so 118f τα πτωματα (9^b) *g* vg *H*^{δ2}, 17 om *καὶ α οτι g h*, 191 om *ως* (511) *g* vg, 213 add *αυτων θεος* (Sach 88) vg Ir. Die übrigen Gemeinsamkeiten mit *Αν* sind: 120 add *ας ειδες* (20^a), 222 *αυτων* p *εργον* (1611), 32 om *μου* (84 913 uö), 513 add *α α εστιν*, 71 add *παν α δενδρον* (94) *H*^{δ2}, 16 om *ετι*², 94 add *αυτων* p *μετωπων* (73), 10 ~ *καὶ p αυτων*, 11 add *καὶ α εχουσιν* (10), 1011 *λεγει* l -ουσιν (55 uö), 118 om *καὶ p οπου* (213 uö), 123 ~ *μεγας πυρρος*, 1310 *εις ατχμαλωσιαν* bis (add *απαγει p ατχμ.*¹), 154 add *σε p φοβηθη*, 164 810 1217 add *αγγελος p τριτος* usw (3), 174 *πορνειας αυτης* (2), 8 τα ονοματα (Phi 43) *H*^{δ2}, 186 add *αυτη p διπλωσατε* (6^a), 9 add *αυτην p κλαουσονται*, 16 add *καὶ α λεγοντες*, 191 add *καὶ α μετα* (71), 8 ~ *καθαρὸν λαμπρον* (syg add *καὶ α λ.*), 14 add *καὶ α καθαρὸν* *H*^{δ2}, 204 add *αυτων* p *μετωπων* (224), 8 add *καὶ α συναγαγειν* *H*^{δ2}, 10 om *καὶ p οπου* (179) *H*^{δ2}, 19 add *καὶ α οτι* (18) *H*^{δ2}, 223 5 *εκει* l *ετι* (2125), 16 add *καὶ α ο αστηρ*.

Zuletzt bleibt auch noch die Möglichkeit offen, dass *Αν* diese Lesarten aus der syrischen Textentwicklung übernommen habe, soweit nicht auf beiden Seiten die Aufnahme von Reminiszenzen selbständig erfolgte.

Bedeutsamer sind jedenfalls die, zwar wenig zahlreichen, aber im Verhältnis zu der Anzahl der Sondervarianten auf beiden Seiten doch auffallend häufigen Gemeinsamkeiten mit *g* vg, von denen auch nur ganz wenige Paralleleinwirkungen sind: 114 add *καὶ α ως*², 218 om *αυτου* *H*^{δ4}, 35 *ουτως* *H*, 92 add *καιομενης* p *μεγαλης* *g* (*K* καὶ l *μεγ.* 88), 1112 *ηκουσαν* l -σα vg *H*, 14 add *καὶ α ιδου* (123 uö) vg, 122 add *καὶ α κραζει* *g* *H*^{δ2} δ3, 1310 add *απαγει p ατχμ.*¹ *O*^{ioff} δ600f, 15 add *α οσοι* *H*, 153 *αιωνων* l *εθνων* vg *H*^{δ2} δ3, 165 add *καὶ α οσιος* *g*, 1716 *εν τω θηριου* l *καὶ το θηριω* vg, 1912 add *ως α φλοξ* (114) *H*^{δ4} bo Cyp, 2014 om *η λιμνη του πυρος* (218) vg, 2217 *καὶ l ο θελων* (vg add *καὶ α ο θελων*, *g* om *ο θελων*; vgl Jo 737); dazu die vorhin bei *Αν* notierten Lesarten. Eine sichere Erklärung ist hier nicht zu finden. Soweit *H* mitgeht, könnte es sich um Urlesarten handeln. Bei den übrigen ist die einfachste Annahme, dass der lateinische Text dem Übersetzer zur Hand war. Aber es bleibt nur eine Möglichkeit neben andern.

Merkwürdig sind zwei Berührungen mit *h*: 811 *ως* l *εις*, 163 *η θαλασσα ως νεκρα* l *αιμα ως νεκρου* syg, add *θαλασσα α ως αιμα νεκρου h*.

Als belanglos darf wohl der kleine Rest von ausschliesslich syg eigentümlichen Lesarten betrachtet werden. Es sind weniger Sonderlesarten, als sie jeder griechische Zeuge irgend eines Texttyps bietet. Zunächst eine kleine Anzahl Additionen, unter denen die häufigen Einschaltungen von *καὶ* dem Übersetzungsstil zugeschrieben und darum hier ignoriert werden dürfen. Meist sind es längere Einschübe, die den Verdacht erwecken, aus Randglossen oder Kommentaren übernommen zu sein. So 48 *απο των ονυχων αυτου καὶ α επανω* l *ανα*, 111 *καὶ εστηκει ο αγγελος α λεγων* *Αν*^{δ6ff} *O*^{ioff} δ500 *K*^{δ404}, 11 *πνευμα ζωης επεσεν επ αυτους καὶ α φοβος, εγενετο* l *επεσεν*, 1814 *αυτα βλεψεις καὶ p ουκετι*, 209 *την πολιν της παρεμβολης* l *την παρεμβολην* (vgl 9^b), 2216 *καὶ ο λαος αυτου p Δαδ*. Dazu kommen nur 104 *του εβδому p ουρανου*, 1114 *ιδου α η ουαι*¹, 134 1717 *τουτω p θηριω*, 1717 *αυτων p γωμην*² (vgl αυτου p *γωμην*¹, αυτων p *βασιλειαν*).

Auch die folgenden Sonderlesarten sind unverkennbar sekundären Charakters: 16 *ιερων* l -εις, 210 *γινεσθε .. υμιν* l *γινου .. σοι*, 27 *ινα* l *καὶ*¹, 717 *επι ζωνην*

και επι πηγας 1 επι ζωης πηγας, 87 υδατι 1 αιματι, της γης 1 χλωρος, 95 πεση
 επι 1 παιση, 138 οι 1 ων . . το ονομα, 1414 λευκον 1 οξυ, 20 διακοσιων 1 εξακ-
 H^{82*}, 2012 κρισεως 1 ζωης, 2115 κοινοι 1 κυνες, βλεπων 1 φιλων.

Das Endergebnis dieser Prüfung ist dasselbe, wie bei der lateinischen Überlieferung. Die alten lateinischen und syrischen Übersetzungen bestätigen das Vorhandensein des aus den drei Rezensionen sich ergebenden Textes im Abendland wie im Morgenland. Spuren eines anderen Textes sind in ihnen nicht nachzuweisen, mit Ausnahme der wenigen, in beiden Übersetzungsgebieten oder wenigstens im ganzen lateinischen Gebiet wiederkehrenden Abweichungen von dem den Rezensionen zugrunde liegenden Text. Aber dabei handelt es sich nur um Kleinigkeiten.

Dies Ergebnis macht es für unsere Zwecke entbehrlich, auch noch die andere syrische Übersetzung oder die jüngst von Conybeare herausgegebene armenische Übersetzung (The Armenian Version of Revelation etc London 1907) zu kollationieren. Erstere ist *K* angenähert, letztere eine uninteressante Mischung der drei Rezensionen. Von beiden wäre erst zu untersuchen, ob sie prima manu aus dem Griechischen geflossen sind, was hier zu weit führen würde.

549. Vätercitate. 1. Mit Ausnahme von Irenäus und Origenes bieten die Väter keinen nennenswerten Beitrag zur Erhellung der Textgeschichte. Die Palästinenser Euseb und Kyrill von Jerusalem zitieren die Apk nicht, ebensowenig Chrysostomus und die anderen grossen Antiochener. Nur die Alexandriner folgen Origenes in der Benutzung des Buches, aber die wenigen Citate geben keinen deutlichen Einblick in den ihnen vorliegenden Wortlaut. Der Annahme, dass es der Text *H* gewesen sei, steht nichts im Wege. Die an den wenigen citirten Stellen vorkommenden Sonderlesarten von *Av* oder *K* finden sich nicht bei ihnen.

Wenigstens kann die einzige Ausnahme bei Methodius: 144 add εστιν p ουτοι² nichts beweisen, da er wie *K* die Addition aus 4^a 714 114 direkt geschöpft haben kann. Sonst nicht belegte Abweichungen von *H* bietet Athanasius, der mehrfach ganz frei citirt, nur 2213 mit add και α ο πρωτος und α η αρχη. Dagegen kommen folgende auch sonst im *H*-Kreis belegte Varianten vor: bei M⁸³ 143 om ως (59 153) *H*⁸³ 84 Ωρ *Av*, bei A⁸ 2214 πλυνοντες τας στολας αυτων 1 ποιουντες τας εντολας αυτου (vgl 714) *H*⁸² 84 (83 vac) vg gg Tert Cyp *g* syg, 15 ~ ποιων και φιλων *H*⁸² *g* *Av*⁶³ *Ag*¹⁰ *O*¹⁰ *O*¹³ffff,

2. Tertullian (s. Rönsch a. a. O.), der die Apk mehrfach citirt, weist keine Abweichungen von dem von den Sonderlesarten der drei Rezensionen gereinigten Text auf. Die wenigen Sonderlesarten, die bei freier Citirung des Textes sich finden, sind ohne jedes Interesse.

3. Irenaeus (s. § 373).

Die griechischen Citate beschränken sich, von allgemeinen Anspielungen abgesehen, auf 47. Auch hier verrät sich die Freiheit im Citiren durch die Omission von ζων²³⁴, so dass auch om το α προσωπον und om ως, zumal Ir an anderer Stelle quasi aufweist, wohl nicht als ernstliche Varianten in Frage kommen. Verhältnismässig häufig finden sich im lateinischen Ir Citate. Wieder werden, wie in den anderen Schriften, die Übereinstimmungen mit *g* und *vg* als für das Original mehr als zweifelhaft ausser Rechnung zu stellen sein. Es sind dies die Lesarten 6₂ om και α ινα, 13₆ add και α τους, 10 add duxerit p εις αιχμαλωσιαν¹, 19₁₂ add ως α φλοξ (114), 21₃ θρονου ι ουρανου (195). Ebenso werden als sekundär beiseite zu stellen sein die Omissionen: 1₁₂ μετ εμου, 13₅ ποιησαι, 7 εδοθη ∩ εδοθη, 21₂ απο του θεου. Mindestens ebenso unsicher für Ir selbst sind die vier Paralleleinwirkungen: 13₁₃ ποιησει ι ποιει (117) *Av*^{22 42 49} *O*^{10 off}, 17 του ονοματος ι το ονομα (17^b) *H*⁸³ syg, 17₈ υπαιι ι -ειν (11) *H*⁸⁴ *Av*^{49 53 63} *O*^{30*}, 21₅ λεγει κς ι λεγει μοι (18). Nun bleiben nur noch einige Additionen, die den Charakter des Sekundären unverkennbar an sich tragen, ob nun Ir selbst oder der Übersetzer oder die weitere Überlieferung des Textes sie verschuldet hat: 1₁₈ add εγω α ο² (wie α ο¹), 5₃ add ουδε α εν τω ουρανω (wie p ουρανω), 13₄ add εξεινω p θηρω syg. Mit Ausnahme dieser Stellen vertritt Ir durchweg im Gegensatz zu Sonderlesarten der Rezensionen den von ihnen gereinigten Text. Nur an zwei Stellen, wo dieser problematisch ist, ist seine Lesart zu notiren: 3₇ ανοιξει ι -γει, entsprechend dem κλεισει mit *H*⁸² bo Ωρ *K*, 21₃ add αυτων θεος p εσται (Sach 88) mit *H*⁸⁴ *Av* syg vg, wo wiederum das Eindringen der Lesart aus vg in den lateinischen Ir zu vermuten ist.

4. Hippolyt. Hippolyts Citate im griechischen Daniel kommentar, die, abgesehen von einzelnen Satzteilen, im Zusammenhang 3₇ 5₁₋₁₀ 11₃₋₇ 12_{1 f} 4^{b-6} 13-17 13₁₁₋₁₈ 17_f 20₆ 22₁₅ umfassen, bieten eine glänzende Bestätigung der Richtigkeit der gegebenen Textrekonstruktion. Von den zahlreichen *H*- und *Av*-Sonderlesarten bietet er nur verschwindend wenige und daneben eine etwas grössere Zahl von Sonderlesarten.

Die letzteren seien, um die Treue im Citiren zu illustriren, zuerst behandelt; dabei kann von den wenigen bedeutungslosen Omissionen im überlieferten Zeugen abgesehen werden: 5₅ add και το γενος α Δαδ (2216), add λυσαι p και² (2) *H*⁸² gg Ωρ, 6 add εν μεσω p και² (6^a), om ως p εστηκως, 7 ελαβεν ι ειληφεν (8), add το βιβλιον (8) h, 9 ~ ημας τω θεω βασιλειαν (16) *H*^{82 84} lat syg, 11₅ θελησει ι -λει, 6 βρεξη ι -χη (Ja 517), αν ι εαν, 7 τελωσιν ι -λεσωσιν, 12₁ ειδον ι ωφθη, ~ α σημειονμ. (151), θαυμαστον ι εν τω ουρανω (151), γυναικα -την ι γυνη -την (176), 2 add του α τεκειν (Lk 157), 6 ~ εκει εχει, 14 om αι^{1:1}, 13₁₂ εποiei ι ποιει¹ (nach 11), 9 καταβη ι ποιη .. καταβαινειν (Lk 954), κατ ενωπιον ι εν- (Eph 14), 17₁ om εκ p εις (Mt 2614) *H*⁸², 8 υπαιι ι -ειν (11) *H*⁸⁴ Ir, 11 add αι α επτα, 15 ~ καθηται η πορνη, 17 την καρδιαν ι τας -ας, 18₂ ισχυι ι ισχυρα (*Av*⁶³), add μεγαλη p φωνη (häufig), 2 add και μεμισημενου p ακαθαρτου¹ (2^b) *H*⁸⁴ g, 5 ~ αι αμαρτιαι αυτης (4), 12 μαργαριταις (Mt 1346), βυσσους ι -ινου, 13 θυμαμα ι -ατα, 15 σου ι τουτων (23), 18 εκραξαν *H*^{83 84 3}, 23 add φωνη α νυμφης (23^a) *H*⁸³ syg. Das sind wieder fast durchweg Paralleleinwirkungen, die darum für den Urtext nicht in Frage kommen können. An Sonderlesarten aus den Rezensionen treten hinzu: a) aus *H*: 11₅ 13 αρσενα, 17₃ γεμοντα p θηριον *H*^{82*} 84₃, 18₅ πορφυρας ι -ου (Mk 1517 20 u ö), σιρικου ι σηρ-. Das kann nichts beweisen. b) aus *K*: 5₁ εξωθεν (Lk 1140), 5 α ι οι (45), 8 om αι², 12₆ εκπρεφωσιν ι τρεφ-,

176 om εκ¹, 7 ~ ερω σοι (Lk 149), 1811 κλαυσουσιν και πενθουσιν 1 κλαιουσιν και πενθουσιν (8) vg, 13 om και αμωμον (p -μωμων) syg vg, 14 ~ αυτα ου μη (21). Hier wird man offen lassen müssen, ob das Zusammentreffen zufällig oder *K* von *Iππ* beeinflusst ist; jedenfalls können die Lesarten, wieder durchweg Paralleleinwirkungen oder sonst in ihrer Entstehung leicht erklärlich, für den Urtext nicht in Frage kommen. c) *Av*: 37 κλειει 1 -σαι g vg (nach ανοιξει), 53 ηδυνατο, 4 πολλοι 1 πολυ *Av*?, 114 εστωσαι 1 -τες, 1315 τη εικονι (4) *H*^{δ2} 3, 178 βλεποντες 1 -ων (nach κατοικουντες), 183 ~ θυμου του οινου (vgl 1721), 9 κλαυσουσιν 1 -σονται (Lk 625), 16 add και α λεγοντες vg. χρυσω 1 -ω (12), 17 om ο (17^a), των πλοων 1 τοπον (19), 1819 om τα, 20 αυτην. Auch hier gilt dasselbe, wie bei den mit *K* gemeinsamen Lesarten. Nimmt man an, dass diese Lesarten aus *Iππ* nach *K* und *Av* gekommen sind, so ist *Iππ* ein vorzüglicher Zeuge des Urtextes, von dem er sich fast ausschliesslich durch Reminiszenzen abdrängen liess.

5. Origenes. Die Citate sind nicht allzu zahlreich, doch ist das Ergebnis wieder, dass der von uns festgestellte Text dem Origenes vorlag. Die in den citirten Stellen ziemlich häufig vorkommenden *K*- und *Av*-Lesarten vertritt Origenes nirgends mit folgenden Ausnahmen:

1. *K*-Lesarten 144 εαν 1 αν (kann nichts beweisen); 5 add γαρ p αμωμοι (nach 4), ebenso *H*^{δ2} bo vg (kann ebensogut von *Ωρ* eingeführt und in δ2, das mehrfach, wie sich zeigen wird, *Ωρ*-Lesarten aufgenommen hat, bo vg und *K* eingedrungen sein);

74 εσφραγισμενων 1 -νοι (nur an einem von zwei Citaten der Stelle und auch in diesem nur in einigen Handschriften, so dass es vielleicht nur in die letzteren aus *K* eingedrungen ist). 2. *Av*-Lesarten. Diese sind etwas häufiger. Durchsichtige Fälle sind zunächst: 27 κλειδα 1 κλειν, 52 om εν (1917), 68 ακολουθει 1 ηκ- und wohl auch 2213 ~ η αρχη και το τελος α ο πρωτος^{2:1} (*Av* omittirt η και το). Zweifelhafter bleibt es bei den Schriften, die nur lateinisch überliefert sind: 18 add αρχη και τελος p *Ω* (216) *H*^{δ2} g vg bo (nach den früher gemachten Beobachtungen sind it- und vg-Lesarten im lateinischen Origenes stets verdächtig, nicht Übersetzungen des Originals, sondern aus der lateinischen Bibel übernommen zu sein. Hier lag überdies die Reminiszenz an sich nahe), 21 Εφεσιων 1 εν Εφεσω Cyp (ob Cyp von *Ωρ* abhängig sein kann, ist ebenso zweifelhaft wie die Abhängigkeit des lateinischen Origenes von Cyp; bei beiden kann leicht Ac 1929 unabhängig eingewirkt haben), 118 om και p οπου (213), ausser *Av* nur noch syg und bo, 123 ~ μεγας πυρρος (vgl 9), ausser *Av* nirgends vertreten. Die wahrscheinlichste Deutung dieses gesamten Tatbestandes ist die Abhängigkeit des *Av*-Textes von *Ωρ*. Nur 18 könnte vielmehr Or von g vg beeinflusst sein. Die Sekundarität der Lesarten ist nicht zu bezweifeln.

Auch Sonderlesarten, die nicht in *Av* Aufnahme fanden, begegnen, wie dies nach den Nachweisen zu den anderen nt Schriften nicht anders zu erwarten ist, in verhältnismässig grosser Zahl. Ausser Betracht dürfen wohl bleiben die ganz seltenen Omissionen 320 ακουση - και, 44 πολυ, 1913 ο. Die einzige Wortumstellung 1915 της οργης του θυμου, die in *H*^{δ2} Aufnahme gefunden hat. Bedeutungslos sind auch die Einwirkungen von Reminiszenzen: 2213 add ειμι p εγω (nach 117), add γεγονα α εγω (nach 216) 1914 add αυτου p στρατευματα (19) 16 add ο α βασιλευς (nach 153). Weiter finden sich die beiden Tempuswechsel: 72 εκεκραξεν 1 εκραξεν, 1913 εκεκλητο 1 κεκληται; sodann περαντισμενον 1 βεβαμμενον (wenigstens im Cod. Mon.) und ebenso *H*³, (wohl aus Origenes und so die Echtheit der Lesart bei Origenes bestätigend); endlich 320 add μοι p ανοιξει 2 mal, nur noch vg. Die übrigen Sonderlesarten sind für *Ωρ* selbst unsicher: 73 add μητε α την γην^{1:1}; 1913 ενδεδυμενοις

1 -νοι:1:1 H^{82*} . Nur freies Zitat ist sicher: 2210 ο καθαρος καθαρισθητω επι vor και ο αγιος αγιασθητω επι, wofür der Brief von Lugd. und Vienna mit ανομος ανομηστω eine interessante Parallele bietet. Wohl auf Eindringen des lateinischen Textes beruht 2013 add αυτων p νεκρους² in Or. Nur an vier Stellen, an denen die Urlesart problematisch ist, konkurriert ein $\Omega\rho$ -Zitat, ohne dass es die Sicherheit der Entscheidung zu erhöhen vermag. Denn 2 mal steht die von $\Omega\rho$ vertretene Lesart unter dem Verdacht einer Paralleleinwirkung: 143 om ως α φωνην (59 153) mit $H^{823} K$ gg $H^{8384} A\nu$; (H^{82} kann wieder von $\Omega\rho$ abhängig sein, H^3 weist häufig K -Einfluss auf), 1912 add ως α φλοξ (114) mit Ir H^{84} syg lat bo (kann auch durch $\Omega\rho$ nicht wahrscheinlich gemacht werden). Ebenso steht 37 ανοιξει 1 -γει mit Ir H^{82*} bo K unter dem Verdacht, durch $\Omega\rho$ dem vorhergehenden κλεισει angepasst und von dort aus in H^{82} bo K übergegangen zu sein. Endlich addirt 1914 $\Omega\rho$ gg Or mit $H^{82} A\nu$ και α καθαρον, während 8 K dasselbe tut. Ob es an beiden Stellen sekundär ist, oder an welcher es dem Urtext zugehört, kann $\Omega\rho$ nicht zur Entscheidung bringen.

6. Vor den altkatholischen Vätern sind keine Citate aus Apk nachweisbar. Diese ältesten Zeugen ihres Textes, bestätigen aber durchweg den von uns aus den Rezensionen rekonstruierten Text als den schon ihnen vorliegenden. Nimmt man die altlateinischen und die altsyrische Übersetzung dazu, so ist das Zeugnis für denselben, soweit es zurückreicht, einstimmig. Nirgends ist eine Spur zu entdecken, dass daneben etwa ein anderer Text im Umlauf gewesen ist, abgesehen von ganz wenigen eigentümlichen Lesarten, die mehrfach bezeugt sind. Die in den Rezensionen H und K aufgenommenen Abweichungen von diesem Text müssen, soweit sie nicht Sprachformalien betreffen, also redaktioneller Natur sind, im Lauf des dritten Jahrhunderts in der Kirchenprovinz, in welcher die Rezension entstanden ist, in Umlauf gekommen sein, oder der Schöpfer der Rezension hat sie aus freien Citaten angesehener Kirchenschriftsteller in seinen rezensierten Text übernommen. Dasselbe gilt für den Text des Kommentars Andreas.

Schlusswort.

Zwischen dem Vorwort und der jetzt endlich zur Ausgabe gelangenden, die Untersuchungen abschliessenden Abteilung liegen mehr denn sieben Jahre. Das nötigt mich, dem damaligen Vorwort ein Schlusswort zur Seite zu stellen und dabei auf Einwände und Ausstellungen zu antworten, die vor allem Lake, Nestle und Bousset in ihren wertvollen eingehenden Auseinandersetzungen mit meinen Positionen erhoben haben. Vgl. Lake, Prof. von Sodens Treatment of the text of the Gospels in Review of Theology and Philosophy 1908 (im Sonderdruck Edinburgh, Otto Schultze und Co. 1908), Nestle in „Einführung ins griech. N. T.“ 3. Aufl. 1909, Bousset in den Anzeigen der einzelnen Abteilungen in der Theol. Lit.-Zeitung.

Ich habe nach einigem Schwanken die Hauptmasse des Variantenmaterials in diesem ersten Hauptteil verarbeitet, während ich ursprünglich alles im Apparat buchen und in den Untersuchungen nur durch markante Belege den Nachweis für die Richtigkeit der dort gebotenen Gruppierung des Materials, also meiner Auffassung der Textgeschichte geben wollte. Ein vorläufiger Versuch zeigte aber, dass der Apparat dann so umfangreich würde und so viel Gleichgültiges bieten müsste, dass es unmöglich wäre, ihn übersichtlich und dadurch brauchbar zu gestalten. Ebenso war es bald deutlich, dass der Nachweis der Richtigkeit meiner Geschichtskonstruktion nur möglich sei, wenn sich diese auch allen Kleinigkeiten gegenüber als durchführbar aufzeigen liess. Endlich wollte ich künftigen Einzelstudien, ob sie sich nun auf die Typen oder die Rezensionen, die Übersetzungen oder die Citate werfen mögen, das Material gruppiert darbieten, um dazu zu ermutigen.

Dabei war mir freilich eines klar. Wollte ich nicht den ganzen Apparat und Text zugleich vorwegnehmen, so standen meine Listen, solange dieser fehlte, insofern in der Luft, als der Text der Rezensionen und der Typen, von dem aus die Listen der Abweichungen ihrer Zeugen gebildet wurden, nicht mitgeteilt werden konnte, sondern als zugestanden vorausgesetzt werden musste. Ich musste mich begnügen, zu erklären, auf welche

Weise, nämlich nach einfacher Majorität der betreffenden Zeugen, ihr Text im Hauptbestand festgestellt sei. Von dieser Voraussetzung aus waren dann zuerst für jeden einzelnen Zeugen die von diesem Text abweichenden Lesarten zu buchen und so seine Zugehörigkeit zu dem betreffenden Text und seine Eigenart aufzuzeigen, zuletzt da, wo Zeugengruppen gegen Zeugengruppen standen, die je von mehreren Zeugen vertretenen Lesarten daraufhin zu prüfen, welche derselben dem Text der Rezension oder des Typs zuzuweisen sei, indem das Zusammentreffen der andern Gruppe sonstwie seine Erklärung finde. So wird erst, wenn der Textband mit Apparat vorliegt, von den Typen und den Rezensionen selbst ein zusammenhängendes, ihre Existenz sicherstellendes Bild zu gewinnen sein.

Die Variantenlisten habe ich soweit nach sachlichen Gesichtspunkten zerlegt, als die letzteren ohne weiteres einleuchten. Mehr wagte ich nicht, um das Auffinden der einzelnen Varianten nicht zu sehr zu erschweren. Durch die Drucklegung die Übersicht zu erleichtern, hätte den Umfang ins Ungemessene gesteigert. Ich tröstete mich damit, dass, wer Einzelstudien über bestimmte Typen oder Variantenarten machen will, sowieso nicht darum herumkommt, sich besondere Listen anzulegen.

Dass ich dabei zwischen „Wichtigem“ und „Unwichtigem“ nicht unterschied, war wohl überlegt. Weil die bisherige textkritische Arbeit dies tat, kam sie zu keinen gesicherten Resultaten. Das Unwichtige bildet die Masse und gewinnt durch die Masse Gewicht. Ja es ist, abgesehen von Leistungen der Schreiberlaune, das Verlässlichere. Denn Textkorrekturen an Codices selbst trafen natürlich eben diese Quisquilien nicht, sondern die interessanten Stellen. Schlug doch Nestle sogar vor, man hätte ausgehen sollen von den Sektionszahlen und Kapiteleinteilungen und sodann etwa der Fremdwörter-Orthographie. Da wäre ich freilich nie zu irgend einem Ergebnis gekommen. Denn die Zahlen-Ausstattung ist das Zufälligste an jedem Codex; meist ward sie zuletzt und im Ganzen, oft von zweiter Hand, oft nach einer andern Vorlage eingetragen, sehr oft höchst lässig; manchmal unterblieb sie ganz, obgleich die Vorlage Zahlen aufwies. Ich habe lange Versuche mit den letzten Sektionsziffern in Mk angestellt, ohne jedes Ergebnis. Und gar die Eigennamen! Nestle schreibt S. 186: „Ich hätte weiter (neben 5—10 singulären Lesarten, als ob die nicht zu allererst der Korrektur ausgesetzt wären) die Eigennamen genommen und sie in allen Handschriften kontrollirt.“ Welch eine Riesenmühe, auch nur überall die zahl-

reichen zerstreuten Stellen aufzusuchen! In derselben Zeit waren ganze Kapitel zu kollationieren. Und wofür? Gewiss, bei einigen Namen schieden sich die Rezensionen, auch die Typen. Aber dafür waren andere Varianten viel verlässlicher. Wie wenig damit zu erreichen ist, ergibt doch schon meine Behandlung der semitischen Worte § 305. Ich füge noch ein Beispiel aus Apk 9¹¹ bei, wo sich bunt durch die Codexgruppen durch neben Αβαδδων (*H*, aber auch *Av*²⁰ 309), Αββαδων (wohl *Av*), Αββααδδων (*K*[?]) noch findet: Αββαδων *Av*²² 60 (die beiden haben nichts miteinander zu tun), Αββααδων *O*¹⁰ *ff* *Av*²⁴ *AQ*¹¹ *O*⁴⁰ (alle vier haben nichts miteinander zu tun), Αβαδων *Av*⁴², Αββαδων 55 ff, Αββααδδ 103 f, Αββααδδων *K*¹ 402 501 (andere *K*¹ wie *Av*). Das zeigt, wie vorsichtig man den Schreibern gegenüber mit psychologischen Konstruktionen sein muss. Nestle sagt: Beim Schreiben der Eigennamen haben „die Schreiber am meisten acht gegeben und am wenigsten Anlass zu eigenmächtigen Änderungen gehabt; drang aber zufällig oder absichtlich bei einem Namen eine Änderung ein, so hat sie auch um so eher sich erhalten, und weisen ihre Vertreter um so sicherer auf den gemeinsamen Stammvater hin.“ Man kann mit demselben Recht umgekehrt sagen: Bei den ungewohnten Eigennamen stand ihnen das Wortbild am wenigsten fest vor Augen, Schreib- und Hörfehler schlichen sich am leichtesten ein, eine Schulorthographie für sie gab es nicht, so hatte man das Recht, nach eigenem Ermessen zu schreiben, wie wir es heute mit unzähligen Namen (Frida und Frieda, -hard und -hardt und -hart usw.) machen.

Dabei sei eine von Nestle mit Recht monierte Ungenauigkeit richtig gestellt; sie betrifft das Vorkommen von Ιωανης in δ5 (*D*). Zwar sind S. 1375 meine Angaben, abgesehen von dem versehentlichen Ausfall der Stelle 31 vor 914 S. 1375, wodurch statt der angekündigten 3 Mt-Stellen nur 2 genannt erscheinen, und der nicht hierher gehörigen Stelle Ga 29, richtig. Auch S. 1307 sind die Zahlen in den vier Evv richtig; nur wäre es besser gewesen, um das Verhältnis des Vorkommens von -v- zu dem von -vv- klar darzustellen, daneben nicht, wie ich tat, anzugeben, wie oft der Name in den Evv überhaupt vorkommt, sondern wie oft ihn δ5, das ja bekanntlich Lücken hat, aufweist. Darnach ist bei Mk 25 statt 26, bei Lk 29 statt 31 einzusetzen, da δ5 Mk 616 Lk 316 719 die Namen nicht bietet. Im übrigen sind Nestle's Zahlen nach den meinigen zu korrigieren. Dagegen ist meine Statistik für Ac allerdings ganz falsch, da ich irreführend wurde durch Nestle's verdienstvolle Kollation von δ5 (NT. Gr. supplementum, Cod. Cantabr. collatio ua. 1896), in der er bei den Evv jede Stelle mit -v- angiebt, dagegen in Ac sich mit semper bei Ac 15 begnügt, dennoch aber später mehrmals die Schreibweise -v- notirt. Es muss dort also heissen: „in Ac unter 23 einundzwanzigmal“. Trotzdem muss ich bei meinem Satz bleiben, dass die Tatsache, dass δ5 in Lk und Ac mit verschwindenden Ausnahmen, in den andern Evv nur selten -v- schreibt, für weitergehende Schlüsse, nämlich in Bezug auf den Urtext, nicht zu verwerten ist. Und zwar deswegen, weil in Jo, der vor

Lk steht, nicht etwa, wie Nestle schreibt, das Wort „konsequent mit zwei ν geschrieben ist“, sondern bis 533 $\text{I}\omega\alpha\nu\nu\eta\varsigma$, von da an $\text{I}\omega\alpha\nu\eta\varsigma$ geschrieben wird. Die eigentümliche Erscheinung beschränkt sich also nicht auf Lk Ac, sondern dehnt sich auf den grössten Teil von Jo aus. Soll man nun etwa annehmen, falls die lukanischen Schriften, wie Jo in Asia entstanden sind, dass man dort $\text{I}\omega\alpha\nu\eta\varsigma$ schrieb und der Schreiber unseres Cod dies nur bei Lk Ac, bei Jo aber erst, als diese Eigentümlichkeit im Lauf der Abschrift ihm deutlich zum Bewusstsein kam, festhielt? Einfacher ist doch die Deutung, dass in der Vorlage von $\delta 5$ die Reihenfolge Mt Mk Jo Lk Ac war, und der erste Teil des Werkes, Mt Mk und Jo bis 533 von einer, der Rest von einer anderen Hand geschrieben wurde, die letztere aber $\text{I}\omega\alpha\nu\eta\varsigma$ schrieb. Dann ist auch die inkonsequente Durchführung der Differenz beim Schreiber von $\delta 5$ begreiflich. Warum es „die einzig natürliche Annahme“ sein soll, „dass D uns hier die ursprüngliche Orthographie erhielt“, ja auch nur, wie man sich diese wunderbare Erhaltung einer orthographischen Sonderlichkeit von Lk Ac bis zu D hin zur Not erklären könnte, und wie es dann in Jo zu der Halbierung kam, beunruhigt Nestle nicht.

Bei der Gelegenheit sei auch gestattet, auf eine Annahme Nestle's in seiner Studie über „die Eusebianische Evangelien-Synopse“ in der Neuen Kirchl. Zeitschrift 1909 mit wenigen Worten einzugehen, wovon mich bei ihrem Erscheinen eine längere Erkrankung abhielt. Er wirft dort den gesamten Textkritikern „bis von Soden 1902“ vor, dass sie nachweisbar fehlerhafte Sektionsangaben in der Ausgabe von Erasmus 1519 immer wieder von einander übernommen haben. Soll dies ein wirklicher Vorwurf für meine Vorgänger sein, so müsste erst feststehen, dass aus der Sektions-einteilung Euseb's für den bisherigen Textkritiker sichere Schlüsse auf den Text selbst möglich seien. Wer das nicht glaubt, hat als „Textkritiker“ nicht die Pflicht, die Sektionszahlen zu kollationieren, und darf sich begnügen, sie, wenn er es für erwünscht hält, seiner Textausgabe aus irgend welchen Vorlagen beizugeben. Nun ist zuzugeben, dass, falls die Originaleinteilung Euseb's mit diplomatischer Sicherheit bis ins Einzelne festzustellen wäre, dann z. B. bei Mk 944 daraus zu schliessen wäre, ob Euseb den Vers in seinem Text hatte oder nicht. Beim derzeitigen Stand der Dinge aber ist eine solche Gewissheit für jeden einzelnen Fall nicht zu erzielen, doppelt nicht, wo schon zu Euseb's Zeiten ein doppelter Text vorgelegen haben kann. Denn dann ist, wo man seine Sektionen für einen andersartigen Text übernahm, naturgemäss die Zahl diesem entsprechend verschoben worden, wie es z. B. für den Mk-Schluss der Fall ist. Da wir nun keine Codd aus dem vierten Jahrhundert mit verlässlichen Sektionsangaben besitzen, denn $\delta 2$ und $\delta 5$ sind anerkanntermassen darin nichts weniger als peinlich gewissenhaft, und da wir bisher kein sicheres Mittel haben, den Eusebianischen Text irgendwie festzustellen, so wird eine sichere Entscheidung, welche der um den Vers Mk 944 differirenden Sektionszahlen die des Euseb sein dürfte, nicht möglich sein. Da ich nun andere Mittel zu besitzen glaube, als die ganz problematischen Einsätze der Sektionsziffern, um den Text des Eusebius herzustellen, so konnte auch ich, doppelt bei der ein Menschenleben voll in Anspruch nehmenden Arbeit, die ich auf mich genommen, mit gutem Recht auf die Eruirung der „Eusebianischen“ Sektionseinschnitte verzichten. Am klügsten wäre es gewesen, darum die ganze nur der Kenntlichmachung der Parallelen gewidmete Arbeit Euseb's zu ignorieren. Das ging aber nicht, weil seine Sektionen gelegentlich auf die Kapiteleinteilungen und noch öfter verwirrend auf deren Überlieferung eingewirkt haben. So entschloss ich mich, zumal ich es nirgends sonst fand, die Sektionen Euseb's nach unserer heutigen Kapitel- und Verseinteilung in Listen anzugeben. Dass es mir dabei nicht in den Sinn kam, Unklarheiten in der Abgrenzung der

Sektionen durch eigene kritische Untersuchung der Überlieferung zu heben, zeigte meine ausdrückliche Mitteilung, dass diese Liste auf Grund der in den Ausgaben von Mill, Tregelles und Tischendorf in den Evv-Text gedruckten Sektionen hergestellt seien und ich, wo diese nicht stimmten, den Codex Fuldensis als weitere Instanz hinzugezogen habe. Das schien mir für meine Zwecke zu genügen. Denn dass die Rezensionen *H* und *K* den eusebianischen Parallelenapparat nicht besaßen, war fraglos. Und von *I* war es mindestens mehr als zweifelhaft und auf keine Weise zu erhärten. Für die Typen aber hatte ich so tadellose Indizien, dass ich auf die ganz unzuverlässigen Sektionszahlen getrost verzichten konnte. Es beruht also auf einer ganz anderen, meines Erachtens unbegründeten, jedenfalls von mir nicht geteilten, Einschätzung der Sektionszahlen für die Textkritik, wenn Nestle dort sagt: „Der Verwunderung wird man Ausdruck geben dürfen, dass noch v. Soden sich um die ältesten Zeugen gar nicht kümmert.“

Und was gewann ich, wenn ich meine, wie die Berufung auf Mill, Tregelles, Tischendorf zeigte, ganz unverbindliche Liste nach den „ältesten Zeugen“ hergestellt hätte? In den *H*-Codd, für deren Text sie sicher nicht gemacht sind, sind sie sekundären Ursprungs; in 82 und 76 anerkannt nachlässig eingetragen, in 83 fehlen sie durch weite Strecken; ob sie in 56 verlässlicher sind, woran sollte ich das prüfen? Von den *I*-Codd, die schon dem Entstehungsort näher stehen, konnte 85 kein Vertrauen in Anspruch nehmen, in 050 sind die Eintragungen ganz lückenhaft. Wo 84, der einen aus *H* und *K*^a gemischten, letzterem *I*-Typ viel näher stehenden Text bietet, seine Sektionszahlen herbezog, wer wills sagen? Da wählte ich den Fuldensis. Nestle ist nun überzeugt, dass ich da „hereinfiel“. Nestle versichert: „er (v. S.) hat sie wie Tischendorf einfach aus Lachmanns Diglotte 1842 und hat, vielleicht durch die obige Bemerkung Tischendorfs verführt, wie dieser geglaubt, dass Lachmann sie aus dem Fuldensis habe.“ Ja, Nestle weiss, dass ich natürlich nur die „Tabellen“ benutzt habe. Und „dass heisst man neutestamentliche Textkritik“. Ich repliziere: und das soll Kritik sein! Das Beispiel, an dem Nestle mich überführen will, findet sich in meinen Vorlagen bei Mill, Tregelles und Tischendorf übereinstimmend, ich hatte also laut meiner Ankündigung dort gar keinen Anlass, den Fuldensis nachzuschlagen. Wie es sich aber Nestle denkt, dass ich, um die Abgrenzungen der Sektionen im Evv-Text festzustellen — darum handelte es sich doch für mich — nach den Tabellen der Sektionszahlen schaute, die dafür gar keinen Anhalt geben, weiss ich nicht. Nun muss ich ihm gestehen, dass ich so leichtfertig war, Lachmanns Diglotte gar nicht zu benutzen, da ich ja angekündigter Massen nur die Ansätze in Mill, Tregelles und Tischendorf ausschreiben wollte. Sondern ich habe den Fuldensis der Diglotte vorgezogen, weil er mir der zuverlässigste und älteste Zeuge schien. Denn die Sektionszahlen sind dort auftragsgemäss nach alten Vorlagen, also mit Sorgfalt und wohl aus einem Hieronymustext, eingetragen worden. Das ist aber der älteste für uns erreichbare Zeuge. Dass der Fuldensis den Text in der Ordnung des Diatessaron bietet, konnte mich dabei nicht stören; denn naturgemäss müssen die Eusebianischen Sektionen, die ja die Parallelen abgrenzen, sich da ganz leicht einfügen lassen.

Dagegen muss ich sehr um Nachsicht bitten, dass die Druckfehlerliste so erschreckend gross und dennoch sicher noch lange nicht vollständig ist. Sie mahnt mich, dass ich bei der damals nicht vorauszusehenden Gestaltung meiner beruflichen Verhältnisse das Riesenwerk nicht hätte unternehmen dürfen. Ich konnte der Kontrolle und den Korrekturen selbst nicht die

nötige Zeit widmen. Manchmal ist es bogenweise zu erkennen, wann es an Zeit gebrach¹⁾).

Noch stattlicher ist die Liste von Nachträgen und sachlichen Verbesserungen ausgefallen. Einiges danke ich Gregory's neuesten Ergänzungen. Sehr dankbar wäre ich allen Lesern und Mitarbeitern, wenn sie mich in Stand setzten, bei der Ausgabe des Textbandes beide Listen noch zu vervollständigen.

Die andern beigefügten Listen, desgleichen das genaue Inhaltsverzeichnis, werden, wie ich hoffe, die Benutzung der Untersuchungen erleichtern und die beklagte Unübersichtlichkeit mindern. Die in Aussicht gestellte chronologische Darstellung der Textgeschichte werde ich dem Text mit Apparat voranschicken, desgleichen ein genaues Verzeichnis sämtlicher Kollationen, die zur Verfügung standen²⁾).

Noch ein kurzes Wort über meine Benennung der Codd. Es lohnt kaum, darüber viel Aufhebens zu machen, wie man künftig die einzelnen Codd benennen will. Neben den Rezensionen und Typen, deren Repräsentanten sie sind, werden sie in der Textkritik alle rasch in die zweite Linie treten. Und macht man einzelne Codd zum Gegenstand seines Studiums, so mag man sie bezeichnen, wie man will, auch mit den alten lieben Siglen α ABD usw. Mir konnte es sich nur darum handeln, eine Bezeichnung zu wählen, die ihre wichtigsten Charakteristika,

¹⁾ Auf dem Umschlag zur 3. Abteilung bat ich schon um Entschuldigung, dass bei den zahllosen Stellenangaben die Richtigkeit der Zahlen nicht durchgehend kontrolliert worden sei. „Ich kann aber versichern, dass der Fehler nur in den Zahlen liegt“, d. h. dass die citirte Stelle existirt, wenn sie sich auch in dem durch die Zahlen angegebenen Vers nicht findet. Der daran geknüpfte Vorhalt Lake's, nachdem er meine Verwertung Tatians an einigen Stellen beanstandet hat, „he is a brave collator who dares to make such a statement, and I fear that Von Soden will find that his references to Tatian require revision in more than the reference number“ kann ich nur als durch die fremde Sprache veranlasstes Missverständnis meiner sehr anspruchslosen Versicherung begreifen.

²⁾ Wie übrigens Nestle zu der Klage kommt, man wisse nie, wie viel kollationirt worden sei, da doch jedem neuen Abschnitt ganz genaue Angaben über den Umfang der zur Verfügung stehenden Kollationen vorangestellt sind, gehört zu den auch sonst sich mehrfach findenden Beweisen, dass er, was ich ihm auch nicht verübeln kann, mein Buch nicht wirklich durchgearbeitet hat. Ein solcher Beweis ist die merkwürdige Unterstellung, ich wolle, weil ich im 1. Unterteil die Textkritik der $\mu\omicron\tau\chi\alpha\lambda\iota\varsigma$ erledigt habe, zugleich als Beispiel meiner Methode, „von einem aufgepfropften Reis auf die Natur der Stämme schliessen, in welche das Reis eingepflanzt wurde“. Wie weit das möglich, habe ich gezeigt an der eigentümlichen, für J oder K^a oder K^r charakteristischen Form der $\mu\omicron\tau\chi$. Da sind eben die Archetypen okulirte Stämme. Aber wo habe ich denn den Unsinn begangen, dessen mich Nestle bezichtigt?

Zeit und Inhalt, erkennen liess, und diese Bezeichnung so zu treffen, dass zwischen ihr und der Bezeichnungsweise der Rezensionen und Typen keine Verwirrung entstehen kann. Da nun nur Buchstaben und Zahlen zur Verfügung stehen, scheint es mir klar, dass die einen für das eine, die andern für das andere zu reserviren sind. Dann aber können natürlich die ins Unzählige ausdehnbaren Zahlen nur für die zahlreichen Codd, die Buchstaben nur für die Rezensionen und Typen gewählt werden. Dass das Festhalten von Majuskelbezeichnungen für Codd die Herstellung eines übersichtlichen Apparats unmöglich macht, sobald man in diesem vor allem die Lesarten der Rezensionen und Typen verzeichnen will, liegt auf der Hand. Danach habe ich für mein Werk ein Bezeichnungssystem für die Codd ausgedacht, ohne es jemand aufdrängen zu wollen. Wollen es andere anders, so mögen sie es tun. Ob es zur Erleichterung der ferneren Arbeit beiträgt, ist eine andere Frage. Ob die von Gregory gegen mein System erhobenen Einwendungen und die starken Mängel seines Bezeichnungssystems — wenn man hier noch von System sprechen kann — eine abermalige Neusigilirung rechtfertigen, wird die Zukunft lehren. Darüber zu diskutieren, ist Zeitverschwendung. Dass ich die Kommentarcodd besonders siglirt habe, wird jeder billigen, der erkannt hat, dass bei ihnen mit verschwindenden Ausnahmen Text und Kommentar eine literarische Einheit bildet, es sich also in ihnen allen nur um einen Text, den Text dieses Kommentars, handelt, der darum eine einheitliche Bezeichnung fordert. Dass in meinem Zahlensystem nicht Rücksicht darauf genommen ist, ob ein nt Cod auch das AT enthält, wie Nestle einwendet, scheint mir kein Fehler, sondern ein Vorzug zu sein bei der verschwindend geringen Zahl dieser Codd, die man ja jedenfalls nur unter den δ -Codd zu suchen hat. Warum das System unnötig compliciren? Und wie konnte ich der Septuaginta-forschung meine Siglen aufdrängen?

Auch die grossenteils bedeutsamen sachlichen Einwendungen gegen meine Aufstellungen über die Epochen der Textgeschichte der Evangelien verpflichten mich noch zu einigen Ergänzungen oder näheren Erläuterungen derselben. Dieselben betreffen zum kleineren Teil die Zurückführung der ganzen späteren Textgeschichte auf die drei Rezensionen *H I K* und deren genauere Fixirung, zum grösseren die vor diesen Rezensionen liegenden Geschieke des Textes.

1. Dass die drei Rezensionen, deren Geltung und Geltungsbereiche Hieronymus in dem bekannten Wort bezeugt, existierten, und dass ihr Wortlaut, Einzelheiten vorbehalten, richtig von mir rekonstruiert worden ist, dass ihre Geschichte nicht nur in Form einer willkürlichen Textverwilderung sich abspielte, sondern in der Gestaltung von Typen verlief, und dass es sich dabei in der Hauptsache um die von mir herausgestellten Typen handelt, das wird sich, nachdem die jetzt ausgehende Abteilung das Gleiche für den Apostolos nachgewiesen hat, zumal wenn erst der Apparat das Geschichtsbild anschaulich macht, rasch allgemeine Anerkennung erringen. Das Material lässt sich schlechterdings nicht anders gruppieren. Gewiss hätte ich meine Ergebnisse noch mehr zur Evidenz bringen können, wenn ich grundsätzlich alle andern irgendwie denkbaren Deutungsversuche vorgetragen und ihre Unausführbarkeit in Einzelrechnungen nachgewiesen hätte. Aber dann wäre das Buch überhaupt nicht fertig geworden. Ich zog vor, nachdem ich Jahre lang alle denkbaren Kombinationen ausprobiert hatte, andern anheimzugeben, andere Deutungsversuche zu unternehmen, gewiss, dass sie nur die bestätigende Gegenprobe für die Richtigkeit meiner Deutung als der allein möglichen liefern würden. Um solche Gegenprobe zu ermöglichen, habe ich das gesamte Material abgedruckt.

Dabei möchte ich Nestle's Besorgnis begegnen, ich hätte mich „mehr von den Nachrichten, welche uns die Kirchenväter zur Textgeschichte bieten, und ganz besonders von der einen Nachricht des Hieronymus über die textkritischen Arbeiten des Lucian, Eusebius und Hesychius leiten lassen, als vom Material allein“. Wieder möchte ich sagen: hätte er mein Buch ganz durchgearbeitet, so hätte es ihn darüber beruhigt. Schon meine Angaben über die Methode der Kollationirungen S. 17 ff hätten es getan. Ich bin mit keinerlei Vermutungen an die Arbeit gegangen, vielmehr mit einem grundsätzlichen Misstrauen gegen alle textkritischen Überlieferungen. Ganz besonders stand ich dem Hieronymuswort so ungläubig gegenüber, und darum so gleichgiltig, wie es bisher fast allgemein der Brauch war. Ich hatte gar nie an dasselbe gedacht, bis es ganz zuletzt sich mir aufdrängte, als sich deckend mit meinen Ergebnissen, wenigstens in der Behauptung des Vorhandenseins einer dreifachen Textgestalt. Und nur seine Zurückführung dieser drei Textformen auf Hesychius, Eusebius, Lucianus veranlasste mich dann, deren Wahrscheinlichkeit nachzuprüfen.

Ich begann mit den Apparaten von Tischendorf, Tregelles, Scholz, Matthäi, Mill und den Kollationen von Scrivener und gruppierte, und zwar zunächst nur im Apostolos, die dort gebuchten Varianten solange, bis sich mir in immer deutlicheren Umrissen eine Textgestalt als die weitaus am stärksten vertretene ergab, die nahezu mit der von Matthäi gedruckten sich deckte. Törichterweise habe ich nicht einfach sie als Vorlage für die Kollationen drucken lassen. Denn der Text Tischendorf's, der Text der „alten“ Majuskeln, hielt mich mit seiner Glorie in seinem Bann. Zwischen ihn aber und jenen verbreitetsten Text drängte sich in Ac-Kath der von DE und der Handschriften des Andreaskommentars, in Pls der der bekannten bilinguen vier Codd DEFG, in Ap der des Andreaskommentars, überall unterstützt, wie mir schien, von den lateinischen Übersetzungen und hin und her von manchen anderen der in den Apparaten erscheinenden griechischen Codd. Lange quälte ich mich mit diesem komplexen Bild, dessen Züge bald einheitlich in diesen gesamten Codd mir entgegentraten, bald völlig verschwammen. Ich überliess die Lösung des Rätsels der Zukunft und stellte für die Kollationen einen Vordruck zusammen, der in fortlaufender Linie den aus den Majuskeln $\alpha\beta\gamma\alpha$ sich ergebenden Text bot, in den ich die in ihnen enthaltenen Sonderlesarten mit dem Siglum des sie bietenden Codex in Klammern einfügte. Ich nannte ihn I. Interlinear fügte ich die Abweichungen in dem verbreitetsten Text mit einer vorgesetzten III und die Sonderlesarten in den zuletzt charakterisirten Zeugen mit einer vorgesetzten II ein. Ob sich diese Klassifizierung des Gesamttextes in drei Textklassen I, II, III bestätigen werde, war mir sehr ungewiss. Aber ich wollte mit einem so arrangirten Vordruck nur die bevorstehende riesige Kollationsarbeit so sehr wie möglich von unnötigem Schreibwerk entlasten und für die Verarbeitung sie übersichtlich gestalten, indem ich anordnete, Abweichungen der Codd von I, statt in Buchstaben, soweit sie im Vordruck interlinear verzeichnet waren, mit den Zahlen II, III, soweit sie im fortlaufenden Text in Klammern erschienen, mit den Codex-Siglen auszudrücken. Bald stellte es sich heraus, dass weitaus die meisten Codd meinen Text III boten, sodass ich nach kurzer Zeit aufhören konnte, Codd, die bei Stichkollationen diesen Text zeigten, weiter zu kollationiren. Wie wenig ich dabei an Lucian dachte, zeigt das Siglum κ ($\kappa\omicron\iota\nu\eta$), das ich damals für diesen Text III wählte. Andererseits fanden sich für den Text I fast gar keine neuen Zeugen. Das machte mir Bousset's Hypothese,

dass er ein Lokaltex t und zwar der Ägyptens sei, so wahrscheinlich, und eine vorläufige Prüfung an den Citaten des Origenes und Athanasius bestärkte mich so darin, dass ich für ihn, Bousset's Vorgang mit $\mathfrak{H}$ folgend, das Siglum H ($\text{H}\epsilon\upsilon\chi\iota\omicron\varsigma$) wählte, in dem Gedanken, falls die Vermutung sich nicht bestätigte, wäre es ja kein Unglück, wenn er als H bei mir figurirte. Von K ergaben sich bei der Zusammenstellung der Kollationen bald die drei Nuancen im Apostolos, die ich als K^c (Text der Complutensis), K^s (Durchschnittstext) und K^r (weil in einer sichtlich offiziellen zum Lektionsgebrauch eingerichteten Ausgabe erscheinend, also wohl revidirt) unterschied. Aber dazwischen lag das Chaos. Die Codd näherten sich bald H , ohne je gewisse Lesarten von H aufzuweisen, bald K , und dies in buntem Wechsel, bald zeigten sie jene II-Lesarten, daneben einzeln oder in Gruppen allerlei Sonderlesarten. Aber zwei unter einander nahe verwandte Gruppen lösten sich doch allmählich heraus, durch Übereinstimmungen in der Auswahl der II-Lesarten und in Sonderlesarten kenntlich. Und diese erwiesen sich wieder als Abwandlungen des Textes, den ich als II den oben bezeichneten Quellen für meinen Vordruck entnommen hatte. Daneben wiesen nicht wenige Codd, die keine der Sonderlesarten jener beiden Gruppen boten, mehr oder weniger nach III abweichend eben diesen II-Text auf.

Erst als sich mir so in der Hauptsache bei der Kollation von Apostolos-Codd, auf die ich zuerst die Arbeit beschränkte, jene Dreiteilung bestätigt hatte, wagte ich mich an die Evv und stellte für sie nach demselben Schema I II III einen Vordruck her. Für „II“ verwendete ich dabei neben D vor allem die Altlateiner, gelegentlich auch die Ferrargruppe, deren Text irgendwie mit diesen beiden unverkennbare Beziehungen hatte, während mir eine andere Gruppe, die, deren Text später Lake aus einer Anzahl Codd herausgab, so nah mit H verwandt schien, dass ich sie H^r nannte. Die Kollationen ergaben analoge Ergebnisse, wie beim Apostolos. K spaltete sich wieder in drei Typen K^r , K^s , K^c . H blieb wieder einsam; doch fanden sich zu den, für die Evv zahlreicheren, schon bekannten Majuskels codd noch einige Minuskeln, unter ihnen, wie schon beim Apostolos erkennbar, hervorragend der ebenfalls schon bekannte $\delta 48$. Dazu traten zahlreiche Unzialfragmente. Eine flüchtige Probe der Kirchenväter bestätigte, dass dies der Text Ägyptens sei, zumal sämtliche Papyri ihn aufwiesen. Aber wieder bildete der Text II die Crux. Er schien mir lange ein Sammelkasten für allerlei unvereinbare Mischtexte zwischen H und K und für von beiden und unter sich

unabhängige Textformen. Nur Gruppen bildeten sich ziemlich rasch, wenn man die Vertreter der *H* wie *K* fremden Lesarten zusammenstellte. So gewannen neben den Typen *H^r* und *J* noch die später *ΦBK^a* usw. genannten Gestalt, nach unzähligen anderen Gruppierungsversuchen, die am besten mit so und so viel misslungenen Versuchen, eine Patience zu lösen, verglichen werden können, bei der auch, wenn zuletzt die Karten in der richtigen Folge aufeinander liegen, damit die richtige Lösung als erwiesen gilt. Und als ich nun diese weder *H* noch *K* zuzurechnenden Typen, reinlich herausgearbeitet, nebeneinander stellte, da sprang ins Auge, dass sie alle untereinander verwandt seien, indem sie, bald in grösserer bald in geringerer Zahl, gemeinsam die *H* und *K* fremden Lesarten vertraten. Viele dieser Lesarten teilten dann bald diese, bald andere Codd, die in keinen jener Typen sich hatten einreihen lassen, insbesondere δ5 und seine nahen Verwandten 050 und 133, aber ebenso viele andere. Nestle muss meine Listen über gemeinsame Sonderlesarten der Typen, welche die Codd als Repräsentanten dieser Typen verrieten, kaum angesehen haben, wenn er diesem Teil gegenüber redet von einem „Operiren mit unbekannten, bzw. selbst geschaffenen und recht fliessenden Grössen als mit feststehenden wirklich vorhandenen“. Jedenfalls der Chorus meiner Mitarbeiter hat die festen Grössen sich gestalten sehen, so dass es ihnen in den späteren Stadien, als erst die Umrissse sich zeigten, leicht wurde, neue Kollationen sofort einem dieser Typen zuzuweisen. Soweit die Textform der einzelnen Typen unsicher blieb, habe ich die Stellen bei jedem als „problematische Lesarten“ zusammengestellt. Alles andere fliesst gar nicht, sondern steht massiv da. Und durch diese fest umrissenen Typen leuchtete, wie gesagt, in immer wachsender Deutlichkeit ein nicht minder scharf umrissenes, ihnen gemeinsames Urbild durch. Da allerlei auf Eusebius und Origenes und Kyrill von Jerusalem hinwies, wählte ich als Siglum *I*, indem ich, nun erst Hieronymus' Spuren folgend, an *Ιεροσολυμα* dachte, aber dabei keineswegs meiner Sache sicher war. Dass jenes ganze bunte Heer eine Einheit repräsentirt, darüber wird mein Apparat jedem Leser auch den letzten Zweifel nehmen.

Der Einwand Lakes, ob es sich bei meinen „*I*-Typen“ nicht in Wahrheit um verhältnismässig späte lokale Texte handeln könne, in welchen einige der alten unrevidirten Texte zu verschiedenen Zeiten wieder hervortreten, giebt genau die Ansicht wieder, die ich hegte, bis ich die Typen zusammengestellt vor mir sah. Dann zerrann der Traum. Gewiss sind sie

lokale Nuanzen. Und es wird eine dankbare Aufgabe weiterer Forschung sein, die Heimat, vielleicht auch die Entstehungszeit und Lebensdauer eines jeden aus Kirchenvätern oder den von mir nicht herangezogenen Übersetzungen oder Lektionarien nachzuweisen. Aber dass sie Abarten einer Rezension sind, und zwar einer und derselben, ist darum sicher, weil unter den von ihnen in bunt wechselnden Majoritäten gemeinsam vertretenen, *H* und *K* fremden Lesarten nicht wenige sich finden, deren Sekundarität ganz unleugbar ist, wie ihre Zusammenstellung in § 339 zeigt. Wie diese Sekundaritäten in „unrevidirten Texten“ an ganz verschiedenen Orten zugleich auftauchen sollten, ist nicht zu erklären, sie müssten denn alle aus Tatian stammen, und Tatian sein Wesen zuletzt allüberall getrieben haben. Der Beweis wird noch stringenter, wenn man neben den Typen auch die zahlreichen §§ 248—272 behandelten Einzelcodd mit *I*-Charakter in Rechnung nimmt. Es ist unvorstellbar, wenn an Hieronymus bekannter Bemerkung, von der Herrschaft jener drei Texte in den wichtigsten griechischen Kirchenprovinzen, etwas Wahres ist, dass so zahlreiche verstreute Nachkommen der vor den Rezensionen liegenden Texte sich durchgefristet haben sollten.

Die starke Anpassung des Griechischen an das damit verbundene Lateinische in δ5, die Lake in diesem Zusammenhang bezweifelt, wird die bei der Untersuchung der Pls-Überlieferung nachgewiesene genaue Analogie in dem Stammvater und den auf uns gekommenen Abkömmlingen der bilinguen Pls-Ausgabe auch denen wahrscheinlicher machen, welchen meine Belege aus δ5 nicht genügen, — vielleicht doch, weil sie sie nicht genau genug durchgeprüft haben. Einen Teil derselben würde ich übrigens jetzt als im Griechischen und Lateinischen gleichmässig wirksame Tatieneinwirkung beurteilen.

Die palästinensische Heimat der Rezension *I* scheint mir durch Euseb und Kyrill von Jerusalem so gesichert, dass das „palästinensische“ Lektionar, falls es nicht nur auch im Gebiet des dux bei Antiochien gelesen wurde, sondern die Übersetzung dort entstanden ist, was doch kaum nachweisbar sein dürfte, dafür entbehrlich ist. Jedenfalls ist es ein Zeuge, dass zu seiner Entstehungszeit der *I*-Text in Syrien verbreitet war.

Lake's weiterer Einwand, ob *K* wirklich eine von *H* und *I* unabhängige und nicht vielmehr eine Textrezension sei, die *H* und *I* kenne und bald dem einen, bald dem andern folge, daneben durch Parallelen sich bestimmen lasse, scheint mir durch meine Darlegungen ebenfalls widerlegt. *K* hat, wie in den

§§ 323—325 mehrfach wahrscheinlich gemacht ist, zuweilen allein *I-H-K*-Lesarten erhalten, wo die durch *I* und *H* vertretene Lesart einer Parallele entspricht. Warum sollte denn in diesen Fällen der sonst durchweg parallelisierende (s. v. v.) Schöpfer von *K* plötzlich, im Gegensatz zu seinen beiden Vorlagen, eine durch Parallelen gedeckte Lesart verworfen haben? Ja, was soll den Schöpfer von *K* überhaupt dazu ermutigt haben, Lesarten, die seine beiden Vorlagen *I* und *H* vertraten, zu verwerfen? Steht ihm daneben noch ein unrevidirter Text zur Verfügung, den er für noch wertvoller hält? Warum folgt er ihm dann nicht häufiger, sondern schwankt in der Regel zwischen *H* und *I*, und zwar so, dass er meist die in einer Parallele vertretene Lesart teilt? Und nach welchen Gesichtspunkten hat *K* hier *I*, dort *H* den Vorzug gegeben? Wer das Material durcharbeitet, wird sehr bald erkennen, dass auf diese Fragen keine Antwort möglich ist. Wie einfach ist demgegenüber die den Tatbestand völlig erklärende Vorstellung, dass *K* zwischen *I-H-K* und Tatian zu wählen hatte, daneben auch ohne Tatian den irgendwo in die ihm zugängliche Überlieferung eingedrungenen Parallelesarten den Vorzug gab, endlich grundsätzlich den Stil glättete. So lange keine wahrscheinlichere Deutung der Differenzen zwischen *H*, *I* und *K* aufgestellt wird, werden wir sie als die einzig mögliche festzuhalten haben.

Endlich äussert Lake auch darüber Bedenken, dass ich δ_1 und δ_2 einfach als *H*-Zeugen eingestellt habe und vertritt die Annahme von Westcott-Hort, dass δ_1 und δ_2 vielmehr einen vor der Hesychius-Rezension liegenden „neutralen Text“ repräsentieren. Die Wahrscheinlichkeit sinkt schon durch meinen von Lake nicht beanstandeten Nachweis, dass δ_1 und δ_2 Abkömmlinge derselben Handschrift sind, um 50 %, da uns dann für die betreffenden Lesarten nicht zwei, sondern nur ein Zeuge erhalten ist. Dadurch wächst aber die Berechtigung, eine Singularität diesem Zeugen selbst zuzuweisen. Aber auch abgesehen davon fehlt, nachdem ich nachgewiesen, in welchem Maße alle übrigen *H*-Zeugen von *K* beeinflusst sind, ein irgend plausibler Wahrscheinlichkeitsbeweis für jene Hypothese. Wo alle andern *H*-Zeugen mit *K* gehen, liegt es doch viel näher, anzunehmen, dass Sonderlesarten von H^{δ_1-2} , zumal wenn sie unterstützt sind von ägyptischen Übersetzungen und etwa gar noch von Origenes oder *I*, die in den übrigen *H*-Codd durch *K* verdrängte *H*-Lesart darstellen. Von den von Lake (S. 24) zusammengestellten zwölf Beispielen aus Mt 2—5 trifft dies bei sechs ganz zweifellos zu. Die Annahme, von der dabei

Lake ausgeht, ich betrachte an jenen Stellen die *K*-Lesart auch als *H*-Lesart, ist ein mir in seiner Entstehung unverständliches Missverständnis. Vielmehr ist 23 ~ 0 βασιλευς Ηρωδης, 18 om θρηνος και, 19 ~ φαίνεται κατ οναρ neben $H^{\delta 1-2}$ auch durch H^{26} sa bo oder bo, 539 εις 1 επι, 44 om ευλογειτε — υμας, 44 om επηρεαζοντων υμας και wenigstens durch $H^{\delta 1-2}$ sa bo für *H* gesichert; die spärliche Bezeugung erklärt sich daraus, dass neben *K* selbst die Parallele (21 Jer 31:15 1:20 Lk 6:29 28) oder Tatian, deren eines selbst die Quelle von *K* ist, der *H*-Lesart in den späteren *H*-Zeugen gefährlich werden konnte. Hier überall vertritt also $H^{\delta 1-2}$ einfach *H*. Ebenso sicher gilt dies von 32 om και a λεγων, 511 om ρημα, wo $H^{\delta 1-2}$ durch sa aeth Hil (ein Origenist und Alexandriner seiner Bildung nach), 511 auch durch Διὸ Κυ^a als *H*-Lesart sicher gestellt ist, während add και (Mk 1:15), add ρημα durch Tatian und *K I* vertreten war, also leicht in die *H*-Zeugen eindringen konnte. Andererseits ist 316 πνευμα θεου 1 το πνευμα του θεου in der ganzen Überlieferung ausschliesslich von $H^{\delta 1-2}$ vertreten; hier wird der Verdacht, dass Gen 1:2 dem Schreiber von $H^{\delta 1-2}$ in die Feder floss, mindestens ebenso nahe liegen, als dass in dieser Minutie der unrevidierte „neutrale“ Text sich in $H^{\delta 1-2}$ erhalten habe. So schmelzen die zwölf „neutralen Lesarten“ auf drei zusammen. Aber auch sie geben keinen Anlass zu jener kühnen Hypothese, dass $H^{\delta 1-2}$, die überall die sicher sekundären Spezialitäten von *H* aufweisen und mehrfach Origeneslesarten aufgenommen haben, über deren Sekundarität ebenfalls kein Zweifel sein kann, Zeugen eines neutralen Textes seien. Denn ob nun die drei Lesarten, was bei ihnen nicht sicher zu stellen ist, der Rezension *H* angehörten oder nicht, sekundär scheinen sie sicher zu sein. 37 ist die Omission von αυτου nach βαπτισμα in der Phrase ερχεσθαι επι το βαπτισμα doch sehr naheliegend; da ausser $H^{\delta 1-2}$ nur Origenes Hilarius sa αυτου weglässt, dürfte ein freies Citat des Origenes die Quelle sein für jeden der drei Zeugen, in deren jedem Origeneseinwirkungen öfters nachweisbar sind. 316 fehlt αυτω nach ανεωχθησαν wie in $H^{\delta 1-2}$ mit sa, so in sy^{sc} Ir Hil. Hier ist Lk 3:21 Mk 1:9 dem αυτω in Mt gefährlich gewesen. Aber eben die Differenz von den Parallelen beweist sicher, dass αυτω in Mt ursprünglich ist, $H^{\delta 1-2}$ also zum mindesten hier nicht einen „unrevidierten Text“ vertritt, sondern einer Paralleleinwirkung erlegen ist, wie unabhängig von ihnen Ir und sy^{sc}. Da Hil und sa $H^{\delta 1-2}$ sekundiren, liegt wieder die Vermutung nahe, dass Origenes für sie die Quelle sei. 316 fehlt και a ερχομενον in $H^{\delta 1-2}$ bo (sa om και ερχ.) Hil lat; dem και wurde Jo 1:33 gefährlich; wiederum

könnte schon Origenes dieser Reminiszenz erlegen sein. „I think that this speaks for itself“, sagt Lake; ich denke auch; aber dafür, dass die zwölf Stellen auch nicht den leisesten Anhalt bieten für die Annahme von W.-H., dass in $H^{\delta 1-2}$ ein neutraler Text vorliege. Man sage nicht, Lake hat sich nur in der Wahl der Beispiele vergriffen. Das ist einem die Materie so sicher beherrschenden Forscher nicht zuzutrauen. Ich habe selbstverständlich die ganze Untersuchung über $H^{\delta 1-2}$ mit dem Gedanken an W.-H.'s Hypothese geführt; wenn sie aber an keiner einzigen Stelle begründet oder auch nur nahegelegt schien, so durfte ich sie wohl, meinem Grundsatz gemäss, jede Polemik als Abschweifung zu vermeiden, ignorieren; meine Darstellung war ihre Widerlegung. Seitdem hat Rahlfs (Septuagintastudien, 2. Heft) in überzeugender Weise nachgewiesen, dass $H^{\delta 1}$ im Psalter den Hesychiustext biete. Ist auch der Schluss von dem Text der Septuaginta auf den des angeschlossenen Neuen Testaments in $H^{\delta 1}$ nicht sicher, so ist doch kein Grund einzusehen, warum, wenn für das AT bei der Herstellung des Codex der Hesychiustext gewählt wurde, für das NT von dieser „Autorität“ abgegangen und der unkontrollirte „neutrale Text“ bevorzugt worden sein sollte. Die andere Frage, ob die sahidische Übersetzung durch $H^{\delta 1-2}$ oder $H^{\delta 2-2}$ durch jene eher beeinflusst sei, ist durch allgemeine Gesichtspunkte nicht zu entscheiden, so lange man weder von der sahidischen Übersetzung noch von der Handschrift $H^{\delta 1-2}$ die Entstehungszeit etwas genauer fixiren kann. Überdies bleibt bei den meisten der beiden gemeinsamen Eigentümlichkeiten als dritte Möglichkeit beiderseitiger Anschluss an Origenes übrig.

Bei dieser Gelegenheit sei noch ein Wort über den mehrfach erhobenen Vorwurf, dass ich meine Vorgänger nicht genügend berücksichtigt hätte, gestattet. Es war mir bei der Fülle des Materials, von dem das Meiste ganz neu war und ganz neue Gesichtspunkte erschloss, das übersichtlich zu meistern an sich schwer war, von Anfang an klar, dass ich nicht nur eigene Wege zu suchen habe, sondern auf die Auseinandersetzung mit Hypothesen, die bisher die Textkritiker von viel beschränkterem Material aus aufgestellt hatten, verzichten müsse, wollte ich meine Beweisführung geschlossen erhalten und das Material in der von ihm selbst geforderten Gruppierung vorlegen. Ich sagte mir: meine Beweise sind für die Kenner jener Hypothesen deren Widerlegung, soweit meine Aufstellungen sich davon scheiden; soweit sie sich aber mit ihnen decken, war dies hervorzuheben

ohne Zweck, denn dort waren es nur Hypothesen, ich glaubte dafür Beweise geben zu können, zu denen ich zudem meist auf anderen Wegen gelangt war, als sie zu ihren Hypothesen; so kann das Zusammentreffen mein Ergebnis nicht sicherer stellen. Was ich von meinen Vorgängern erlernt habe, habe ich in dem an die Spitze gestellten Überblick über die bisherigen Arbeiten gleich von vornherein bekannt.

2. Länger als um die Richtigkeit der eben besprochenen Positionen, die Existenz der drei Rezensionen und deren fast ausschliessliche Bedeutung für die ganze weitere Geschichte des griechischen Textes von circa 300 an, wird der Kampf währen über den Verlauf der Textgeschichte, deren abschliessendes Ergebnis jene drei Rezensionen im griechischen und ihnen analog die Hieronymusrezension im lateinischen und die Peschitta-rezension im syrischen Sprachgebiet darstellen. Hier ist das zur Verfügung stehende Material viel kleiner, und sind die Möglichkeiten mannigfaltiger. Sobald aber die Untersuchung von dem anerkannten Datum der drei Rezensionen ausgeht, wird es ihr gelingen, auch in diesem dunkleren und verworreneren Gebiet allmählich wenigstens die Hauptlinien der Entwicklung sicher zu erkennen.

Gleich die erste Absteckung, die ich hier versuchte, ist, wenigstens von Bousset, missverstanden und auf Grund dessen beanstandet worden, meine Konstruktion eines I-H-K-Textes. Ich hätte ihn mit Westcott-Hort auch neutralen Text nennen können. Aber das hätte Unbewiesenes behauptet. Ihn als Text des dritten Jahrhunderts zu bezeichnen, wäre auch nicht ganz korrekt. Denn erstens erweckt das die falsche Vorstellung, als ob ich für das dritte Jahrhundert einen einheitlichen Text annehme. Wie sollte denn dann das Bedürfnis nach den drei Rezensionen entstanden sein? Und zweitens ist kein Grund vorhanden, denselben auf das dritte Jahrhundert festzulegen. Natürlich wird der nt Text schon im dritten Jahrhundert in den verschiedenen Provinzen stark differenziert, vielleicht nirgends rein vorhanden gewesen sein; auf Grund dieser lokalen Überlieferungen sind dann die Rezensionen zustande gekommen. Und ebenso natürlich ist dieser „I-H-K-Text“ keine dem dritten Jahrhundert eigentümliche, von ihm geschaffene, sondern eine durch das Jahrhundert durchgehende und von ihm überkommene Grösse. Am liebsten hätte ich ihn den vorrezensierten Text genannt, wenn solch ein Wortungetüm sich hätte hervorwagen dürfen. Aber wenn er auch vielleicht nirgends, jedenfalls nicht überall,

als eine geschlossene feste Grösse existierte, es musste versucht werden, aus seinen fließenden Umrissen ein festes Bild zu gewinnen, indem all das, was in den Rezensionen sich sicher als sekundär, ob auch vielleicht schon sehr alt und in der betreffenden Provinz schon vor der Fixierung in der Rezension im Umlauf, erwies, ausgeschieden wurde. Oder positiv ausgedrückt: es musste an jeder Stelle, wo die Rezensionen differirten, der Versuch gewagt werden, festzustellen, welche der konkurrierenden Lesarten die primäre sei. Noch einmal: ob im dritten Jahrhundert irgendwo ein Text existierte, der an allen oder den meisten dieser Stellen die primäre Lesart bot, ist, da uns jede Urkunde fehlt, weder zu beweisen noch zu widerlegen. Es war nur möglich und darum die nächste Aufgabe, zu prüfen, inwieweit die vor der Zeit der Rezensionen liegenden Zeugen an den einzelnen Stellen den als primär angenommenen Text vertreten und so die getroffene Entscheidung bestätigen. Dann war der weitere Schluss gestattet: soweit diesen „*I-H-K*“-Lesarten kein anderer Text im zweiten oder dritten Jahrhundert Konkurrenz macht, stellen sie die älteste erreichbare Textgestalt dar.

Nun macht ihnen aber zweifellos nicht selten der den alten lateinischen oder syrischen Übersetzungen zugrundliegende Text Konkurrenz. Ebenso erscheinen bei Vätern hin und her von ihm abweichende Lesarten. Woher stammen sie? Sind sie der *I-H-K*-Lesart vorzuziehen? Und daneben forderte die Frage Antwort, wie denn die in den einzelnen Rezensionen, vor allem in *K*, aufgenommenen, von „*I-H-K*“ abweichenden Lesarten entstanden sein, und woher sie das ihnen Eingang in die Rezension verschaffende Ansehen gewonnen haben mögen. Nicht selten fallen diese Fragen zusammen, indem solche Rezensions- oder Väterlesarten auch in einer oder in mehreren jener Übersetzungen begegnen. Ja, auch in einzelnen Repräsentanten eines der rezensierten Texte, z. B. in $\delta 5$, erscheinen Lesarten, die sonstwo ausserhalb des *I-H-K*-Textes sich finden und daher ernst genommen werden müssen. Und selbst, wo sie allein bleiben, können sie so eigenartig sein, dass man sie nicht als Zufallsprodukt der fata libellorum zur Seite legen kann. In der Hauptsache aber schärft sich eben durch jenes Zusammentreffen erst das Problem. Denn wo eine Sonderlesart nur in einem einzigen Zeugen erscheint, wird man, wenn sie eben nicht ganz eigenartig ist, zunächst sie diesem Zeugen oder seiner Quelle zuzuweisen haben.

Ich habe nun übrigens, wie ich zu meiner Freude aus Nestle's Einführung sehe, nicht ohne Vorgänger, wenn sie auch ihre Hypo-

these nicht ins Einzelne durchgeführt haben, die Behauptung aufgestellt, dass die Hauptquelle für fast alle beachtenswerten Abweichungen von *I-H-K* Tatian's Diatessaron sei. Diese These hat die stärksten Einwendungen erfahren. Bei Bousset allerdings in der Einschränkung, die eine halbe Zustimmung bedeutet, dass zwar nicht das Diatessaron, wohl aber Tatian selbst die Brücke bilden dürfte für viele Gemeinsamkeiten des lateinischen und des syrischen alten Textes. Warum es dann nicht Tatian's Diatessaron selbst sein soll, sondern Tatian's aus Rom nach Syrien mitgebrachte Handschriften, ein Drittes giebt es doch nicht, ist mir nicht verständlich. Die Herkunft aus dem Diatessaron wäre in meinen Untersuchungen sicher überzeugend zum Ausdruck gekommen, hätte ich nicht selbst diese Entdeckung erst so spät gemacht, dass bei der Würdigung der Sonderlesarten der Rezensionen und des Codex 85 dieser Gesichtspunkt noch nicht benutzt werden konnte. Vielleicht ist es aber auch besser so; sonst könnte mich wieder der Vorwurf treffen, ich hätte im Bann dieser Hypothese die Varianten unter falschem Gesichtspunkt gesehen und gruppiert. Um so überzeugender wird der Apparat die Richtigkeit der Hypothese von Lesart zu Lesart erweisen. Doch müssen hier noch die unter allgemeineren Gesichtspunkten erhobenen Einwände erledigt werden.

Zunächst wird die Basis des Ganzen angegriffen. Der arabische Text sei gar keine getreue Wiedergabe des Originalwortlauts des Diatessaron. Lake beruft sich dafür auf die bekannte Hypothese von Burkitt (s. Evangelion da Mepharresche II S. 4), der, ohne nähere Begründung, aus der richtig beobachteten nahen Verwandtschaft des Wortlauts im arabischen Diatessaron mit der eigentümlichen Textgestalt der Peschitta folgert, in dem der arabischen Übersetzung zugrunde liegenden syrischen Text müsse der Wortlaut nach der Peschitta durchkorrigiert worden sein. Dies müsste doch erst bewiesen werden. Ich halte den Beweis dafür für unausführbar. Gewiss, die Analogie des Vorgangs, dessen Resultat der Codex Fuldensis ist, könnte auf den ersten Blick für die Hypothese sprechen. Aber in Syrien war die Situation doch eine völlig andere als in Italien. Als in Italien das lateinische Diatessaron wieder entdeckt wurde, tauchte es aus völligem Dunkel auf, keinerlei lokale Tradition stand ihm zur Seite. Victor von Capua imponierte die geschickte Methode dieser Evangelienharmonie, er wollte sie nicht verloren gehen lassen und ordnete den Ersatz des ihn befremdenden Wortlauts durch den Vulgatatext an. In Syrien aber war das

133*

Diatessaron Kirchengewand gewesen; es wurde im 5. Jahrhundert ausser Gebrauch gesetzt, ja ausgerottet, und die eben entstandene, auf Grund des *K*-Textes vorgenommene Revision der alten, in sy^s und sy^c uns erhaltenen Übersetzung der Einzel-evangelien, die sogenannte Peschitta, mit durchschlagendem Erfolg an seiner Stelle eingeführt. Wer sollte da jetzt oder später ein Interesse daran gehabt haben, das verketzerte Diatessaron durch Anpassung seines Wortlauts an die Peschitta zu rehabilitieren? Aber vor allem: warum ist die Peschittisirung so unvollständig durchgeführt? Es bleiben doch noch genug Lesarten zurück, die nur sy^{sc} I^{as} af it einzeln oder gruppenweise vertreten. Das müsste irgendwie verständlich gemacht werden.

Meine Hypothese ist jedenfalls in sich selbst viel einfacher und näherliegend, dass der Diatessarontext auf *K* stark eingewirkt hat, und dieser *K*-Text, wie ja wohl unzweifelhaft zugestanden wird, für die Herstellung des Peschittatextes als Norm benutzt wurde. Der stärkste Beweis für die Echtheit des arabischen Textes aber ist meine Nachweisung, dass dieser Text nichts anderes ist als ein nach ganz bestimmten Grundsätzen hergestelltes Mosaik aus dem Text der Einzelevangelien, wie ich ihn für das dritte Jahrhundert aus der Abwägung der Texte der drei Rezensionen *I H* und *K* unter der Bezeichnung *I-H-K* rekonstruiert habe. Um die Schlüssigkeit dieses Beweisgangs zu widerlegen, müsste eine bessere Erklärung gefunden werden für das Eindringen und die eigentümliche Auswahl der Parallellesarten in der Rezension *K*.

Sodann sind meine Einzelnachweise der Benutzung des Diatessaron bezweifelt worden. Zuerst sein Einfluss auf af und it. Einmal prinzipiell. „Wie ist es denn zu erklären, dass sich, abgesehen von der Evangelienharmonie Victor's von Capua, keine direkten Spuren seines Gebrauchs im Abendland erhalten haben?“ hält Bousset entgegen. Aber ist für uns denn eine Möglichkeit vorhanden, auf solche Spuren zu stossen? Abgesehen von den altlateinischen Evv-Texten, Irenaeus, Tertullian, Hippolyt, besitzen wir doch keine abendländischen Urkunden aus der Zeit bis etwa zur Mitte des dritten Jahrhunderts. Und dass spätestens um diese Zeit das Diatessaron aus dem Gebrauch des Abendlands verschwand, nachdem schon Tertullian die vier kanonisierten Evangelien als Einzelschriften als das instrumentum verwendet hatte, während der Urheber der Harmonie nur noch als Ketzer in der Erinnerung lebte, ist doch nur natürlich, und Cyprian ist dafür der klassische Beleg. Ebenso musste im griechischen

Orient Origenes mit seinem energischen Zurückgehen auf den genauen Wortlaut der kanonisierten Schriften der Benutzung des Diatessaron ein Ende bereiten. Und auch dies konnte nicht ohne Rückwirkung auf das Abendland bleiben. Überdies: die noch zu Victor's Zeit vorhandene lateinische Harmonie, die nur ein übersetztes Diatessaron sein konnte, ist doch Zeugnis genug für das Abendland.

Nun aber die einzelnen Belege. Zuerst bedeutsame Varianten, deren Bousset drei heranzieht. Von vornherein moniert er, dass es recht gewagt sei anzunehmen, dass wertvolle Zusätze des Diatessaron aus diesem in den Überlieferungsstrom des dritten Jahrhunderts, wie in Syrien, woran er nicht zweifelt, so zugleich in Palästina und Ägypten gelangt und, wie in *K*, so auch in *I* und *H* Aufnahme fanden, in *I* und *H* nicht aus „Tatian“, sondern aus der Überlieferung. Dass *H* Mt 27⁴⁹ einen solchen Zusatz (nach Jo 19³⁴) aufnahm, der wohl auch ursprünglich aus Tatian in die Mt-Überlieferung eindrang, ist doch ausser Zweifel. Höchst wahrscheinlich gilt dasselbe von καὶ εἶποντα καὶ οἱ Lk 21²⁴. Von *I* ist S. 1493 nachgewiesen, dass es zur Aufnahme von Zusätzen geneigt war. „Noch vernichtender“ scheint ihm gegen meinen ganzen textkritischen Aufbau die Tatsache zu sprechen, dass sich „tatsächlich ein direkter Zusammenhang zwischen altlateinischer und altsyrischer Übersetzung, also die Existenz eines alten lateinisch-syrischen Textes nachweisen lässt, der mit Tatian gar nichts zu tun hat“. Die Tatsache kann niemand übersehen. Aber was soll sie beweisen gegen die Zurückführung der meisten „Varianten“ auf Tatian? Ein Teil jener in allen drei Rezensionen, d. h. also im Lauf des dritten Jahrhunderts in der griechischen Textüberlieferung oder, wie ich es der Kürze halber ausgedrückt habe, in *I-H-K* verschwundenen Lesarten wird „Urtext“ sein. Dass — und wieder ist hier als eine der Ursachen Tatians Diatessaron, so gut wie etwa Origenes, nicht auszuschliessen — im Lauf des dritten Jahrhunderts Lesarten verschwanden, die in sy und af it noch erhalten blieben, ist doch nicht ausgeschlossen. Tritt doch selbst sa manchmal als dritter Zeuge dazu. Und in vielen Fällen ist es sogar aufs Höchste wahrscheinlich zu machen, dass diesen Lesarten gegenüber die *I-H-K*-Lesart sekundär ist. Nur einige Beispiele: Lk 24¹ omittiren af it sy^{sc} sa I^{a15} ἀρωματα gegen Ta. Nach 23⁵⁶ ist ἀρωματα zweifellos entbehrlich. Dennoch wäre es sehr verwunderlich, dass gerade nur und alle die genannten Zeugen dies empfunden haben sollten. Viel leichter ist es zu begreifen, dass ἀρωματα aus 23⁵⁶ eindrang, wie es auch

Tatian bietet, bei dem der Zusatz unentbehrlich ist, weil zwischen 23⁵⁶ und 24¹ Mt 27⁶²⁻²⁸ eingeschoben ist. Aber auch sobald man mit 24¹ eine neue Lektion begann, und dies geschah gewiss schon im dritten Jahrhundert, musste *αρωματα* eingefügt werden.

Lk 12¹¹ omittiren sy sa af it *I^aδ⁵ Σ²⁰⁷ Κλ^α Ωρ Κυ^ι und Τα^α η τι π* πως (gegen Mt 10¹⁹). Sicher ist η τι sekundär und aus Mt 10¹⁹ in *H I K* eingedrungen; Τα hat die beiden parallelen Stellen an verschiedenem Ort und war darum in der Lage, trotz Mt 10¹⁹ die ursprüngliche Lesart von Lk 12¹¹ festzuhalten. Lk 20³⁴ schreiben it Cyp Aug Ωρ γεννωσι και γεννωνται (*ff² i q ~ γεννωνται . . -ωσι*) 1 γαμιζουσιν και γαμιζονται, sy^{sc} *I^aδ⁵ 1443* addiren γεννωσι και γεννωνται (δ⁵ ~ *ff² i q*) a γαμ. και γαμ. Tatian hat nur γαμ. x. γαμ. wie Mt Mk. Sicher stand in Lk ursprünglich *γεννωσι και γεννωνται*, wo sollte es sonst herkommen? und es ist durch Tatian und die Parallelen in allen drei Renzensionen, also wohl schon in *I-H-K*, verdrängt worden. Diese Beispiele scheinen mir jede andere Erklärung auszuschliessen. Und ihnen stehen noch zahlreiche zur Seite. Sie beweisen aber, dass es nicht allzu gewagt ist, anzunehmen, dass auch wertvolle Zusätze aus Tatian oder dorthier, von wo Tatian sie hat, in *I-H-K* eindringen, und dass die Annahme eines „alten lateinisch-syrischen Textes“ keineswegs so sicher ist. Sicher ist nur, dass auch gelegentlich alle drei Renzensionen nicht den Text bewahrt haben, der noch zur Zeit der Entstehung jener ältesten Übersetzungen der herrschende war. Bousset exemplifiziert seinerseits auch mit drei Lk-Stellen. Aber m. E. können sie seine Bedenken nicht genügend begründen. Lk 24^{51f} scheint es mir völlig sicher, dass *και ανεφερετο εις τον ουρανον* und *προσκυνησαντες αυτον* aus Tatian stammt und *H^{δ²*} I^aδ⁵* af it Aug sy^s den ursprünglichen Text bewahrt haben. Wenn Bousset „nichts klarer zu sein scheint, als dass diese Worte fortgelassen wurden, um einen Ausgleich des Widerspruchs zwischen Ev und Ac herbeizuführen“, so entsteht nach meiner Meinung gerade durch diese Annahme eine ganz unklare Situation.

1. Warum hat denn der Verfasser selbst den Widerspruch nicht vermieden? Hat er zwischen der Abfassung seines *πρωτος* und *δευτερος λογος* seine Vorstellung geändert und war nicht mehr in der Lage, den Schluss seines Evangeliums bei späteren Abschriften zu korrigiren, weil dies in der kurzen Zeit schon zu weit verbreitet war?
2. Wie kommt es, dass nur die genannten Zeugen diesen Widerspruch empfanden, und wie, dass sie einen solchen Strich wagten? Und warum musste dann auch das *προσκυνησαντες αυτον* fallen?
3. Ist es denn wirklich ein Widerspruch

im Sinne der Urchristen? Auch Jo und Hb setzten voraus, dass Jesus in den Himmel ging, bei Jo nach seiner Auferstehung, bei Hb nach seinem Tode, wohl auch Mt. Auch Tatian hat gewiss die Himmelfahrtsgeschichte nicht verworfen und trotz seines Harmonisierungsbedürfnisses sich nicht an den von ihm aufgenommenen Satz gestossen. Freilich hat er zweifellos den Vorgang mit der Himmelfahrtserzählung identifiziert; denn indem er zuvor die sämtlichen Ostererzählungen der vier Evangelien aneinanderreicht, entsteht eine lange Zeit: Jo 20^{26ff} liegt acht Tage nach den Erscheinungen am Ostertag, dann folgt Jo 21 „später“, dann Mt 28^{16ff} kombinirt mit Lk 24^{49bff} Mk 16^{14ff}. So war Tatian berechtigt, dies mit der „Himmelfahrt“ zu identifizieren, um damit in seiner Harmonie das Leben Jesu bis zu seinem völligen Abschluss zu führen. Was aber lag näher, als dass dies in die Tradition des dritten Jahrhunderts überging? Es entsprach einem gewiss allgemein empfundenen Bedürfnis. Es würde hier zu weit führen, zu zeigen, dass auch der Variantenbestand in dem lukianischen Abendmahlsbericht 22^{17ff} und an der berühmten Stelle Mt 11¹⁶ keineswegs die von Bousset bevorzugte Deutung am wahrscheinlichsten macht. Aber ist es methodisch überhaupt richtig, Variantengenealogien an vieldeutigen statt an eindeutigen Variantenbeständen zu erweisen? An sich mehrdeutige Variantenbestände können weder für noch gegen eine Genealogie eine sichere Instanz abgeben.

Auch Lake hat meine Behauptung, dass das Diatessaron auf it eingewirkt habe, an einer Anzahl meiner Belegstellen geprüft und nicht als erprobt gefunden. Bei einigen auch für Lake unleugbaren Gemeinsamkeiten vermisst er den Nachweis, dass die Lesart der Methode Tatian's ihre Entstehung verdanke, also Tatian und nicht eine ihm und it vorliegende Textgestalt die Quelle sei. Zuerst bei Mt 26, wo Tatian und it $\mu\eta$ (so $\delta 5$) $\iota\sigma\delta\alpha\mu\omega\varsigma$ bieten. Nun ist aber nachweisbar, dass Tatian die citirten at Stellen nachschlug und den nt Text ihnen möglichst annäherte. Micha 5¹ steht aber: $\text{ολιγοστος ει του ειnai εν χλιασιν Ιουδα}$, Mt 26 umgekehrt: $\text{ουδαμω\varsigma ελαχιστη ει εν τοις ηγεμοσιν Ιουδα}$. Wie liess sich dies besser harmonisiren, als indem $\text{ουδαμω\varsigma}$ in $\mu\eta$, d. h. der negative Satz in einen Fragesatz, der eine Position erheben will, verwandelt wurde? Mt 3¹⁰ aber ist das Futurum durch $\iota\varsigma$ nahegelegt; und Tatian liebt Differenzen in den Tempora auszugleichen. Dasselbe gilt von 45⁸, wo diese Methode Tatians den Ersatz des Praesens durch das Praeteritum forderte. Mt 5³³ entspricht die Omission von $\epsilon\tau\iota$ Lk 14³⁴, also wieder der Methode

Tatian's. Aber auch 4^f lässt sich für die bekannte Umstellung 5 4, die sonst überhaupt nicht erklärbar wäre, als Anlass denken, dass in der Parallele Lk 6^{20f} 25 πειναν und κλαιειν - πενθειν, wenn auch in umgekehrter Folge, in unmittelbarer Korrespondenz steht, und so der Lk-Parallele durch die Umstellung noch am ehesten Ausdruck verliehen werden konnte. Dagegen verstehe ich nicht, warum Lake 5⁴⁶ um des Aphraates willen entgegen dem arabischen Tatian die von ersterem aus Lk 6³² übernommene Formel ποια υμιν χαρις Tatian zuschreiben zu müssen glaubt. Steht denn Aphraates sicher nicht, wie doch alle Schriftsteller, unter dem Einfluss von Reminiszenzen? Hat Burkitt (Evang. da Meph. II S. 185ff.) nicht gezeigt, dass Aphraates nicht ausschliesslich das Diatessaron benutzt? Und ist es nicht Tatian's Methode, wenn nur Mt und Lk konkurrieren, in der Regel die Mt-Lesart zu bevorzugen? Dann aber hat Tatian εἴετε 1 εχete und zwar entsprechend den Futuris Mt 10^{41f} Lk 6³⁵ geschrieben. Mt 3⁹ muss ich Lake gegenüber dabei bleiben, dass der Araber δυνατος 1 δυναται voraussetzt; denn er gebraucht das Participium, während er für δυναται stets das Verbum finitum verwendet. Dagegen ist zuzugestehen, dass von Mt 26 49 61 aus sich die Frage nicht entscheiden lässt, weil der Text nicht auf allen Seiten ganz sicher zu stellen ist. Wohl aber war es berechtigt, wenn andere Beispiele die Tatsache, dass Tatian die it beeinflusste, erwiesen, diese Varianten in die Liste aufzunehmen als dann wohl auch so zu erklären. Es ist selbstverständlich, dass in solchen Listen, sollte das Bild vollständig sein, neben den absolut beweiskräftigen Belegen auch diejenigen Stellen aufzunehmen waren, die dieselbe Erklärung nur nahelegten oder sogar nur zuliessen.

Wie aber der Selbstverstand, dass sich in it auch, wie in allen Texten, von Tatian nicht geteilte Sonderlesarten finden, gegen die Thesis Bedenken erwecken soll, dass die mit Tatian gemeinsamen Abweichungen von *I-H-K* auf Tatian zurückgehen dürften, sobald für einen grossen Teil derselben, was Lake mit Recht fordert, aber jeder aus meinen Tabellen erkennen kann, die Entstehung aus Tatian's Methode erwiesen ist, vermag ich nicht zu verstehen. Nur wenn it und sy^{sc} in Lesarten zusammengehen sollten, die weder Tatian entstammen noch den Urtext darstellen können, könnte man fragen, ob nicht eine von *I-H-K* abweichende alte Textform existierte, von der dann eventuell neben it und sy auch Tatian Lesarten übernommen haben könnte. Aber dass das erstere der Fall, ist eben nicht in einer jede andere Erklärung ausschliessenden Weise zu belegen.

Auch die Tatianismen bei Klemens Al. sind von Bousset und Lake bezweifelt worden. Es ist dies keine entscheidende Frage für meine Hypothese. Und ich gebe anheim, dass man die Belege nicht für zwingend erachte. Aber wieso der verhältnismässig geringe Bruchteil von Diatessaronlesarten in den Klemenscitaten gegen die Annahme bedenklich machen sollte, wie Bousset einwendet, verstehe ich wieder nicht. Selbstverständlich hat ein literarisch gebildeter Schriftsteller wie Klemens nicht nur das Diatessaron gekannt oder verwertet, sondern ebenso und lieber die Originalschriften, die einzelnen Evangelien. Aber warum sollte er, wo es ihm passte, statt die differirenden Parallelen nebeneinander zu citiren, nicht die Tatianische Vereinigung derselben vorgezogen haben? Gewiss sind nun unter den Belegen für solches Diatessaroncitiren Geringfügigkeiten; aber, wie schon oben gesagt, gerade Geringfügigkeiten sind verräterisch. Andere Harmonisirungen legten sich gewiss an sich nahe, aber warum stimmen sie dann mit denen des Tatian? Man weiss doch, wie verschieden man harmonisiren kann. Und wieder andere finden sich auch sonst. Wie sollten sie es nicht, wenn Tatian auch sonst benutzt worden ist? Lake findet die einzelnen Belege, die er für Mt 1—5 verfolgt hat, nicht beweiskräftig. 5²⁵ φίλος, 48 ο εν τοις ουρανοις | ουραnios gebe ich preis. Bei Mt 5⁴⁸ ομ και habe ich mich allerdings völlig versehen; die Stelle ist aus der Liste zu tilgen. Dass 5²⁸ ομ αυτην nach επιθυμησης nicht aus Tatian's Methode sich erklärt (obgleich Rm 7⁷ 13⁹ die Streichung nahe legte), also nicht sicher von Klemens aus Tatian übernommen wurde, ist für den einzelnen Fall zuzugestehen; er gewinnt ja nur im Kreis sicherer Belege Wahrscheinlichkeit. Aber in Verbindung mit den übrigen Beispielen aus späteren Stellen der Evv bleiben m. E. 3¹⁰ ριζας | -αν, 5³⁶ ~ ποιησαι α τριχα und der Wortlaut in 3^{11f} beweiskräftig, 3^{11f} bieten beide im engeren Anschluss an Lk, während add οπισω μου p ερχεται δε, συναξει aus Mt übernommen ist. Das wird nicht entkräftet dadurch, dass Klemens nicht alle Sonderlesarten Tatian's teilt und über ihn hinaus Sonderlesarten aufweist, wie ομ αγιω p πνευματι (Jo 3⁵), το γαρ πτυον | ου το πτυον, add του α καθαραι. Betreffs δυνατος Mt 3⁹ ist vorhin bei it sein Einwand zurückgewiesen.

Es wird also die Diatessaronhypothese zurecht bestehen, trotz der erhobenen Einwände. Erklärt sie nicht alles — wer wollte in den wechselnden Geschichten von Texten alles erklären wollen! — die Frage, wo kommen die von *I-H-K* abweichenden

Lesarten in den lateinischen und syrischen Texten und in den Citaten des dritten und in den Rezensionen des vierten Jahrhunderts und einzelnen späteren Zeugen derselben, wie δ5, der Hauptmasse nach her, beantwortet sie aufs denkbar Einfachste und m. E. Überzeugendste. —

Vor Tatian liegt noch Justin und Marcion. Justins Berührung mit dem „β-Text“ scheint mir im Gegensatz zu Bousset in keiner Weise wahrscheinlich gemacht werden zu können, wie eine genauere Besprechung der von Bousset an erster Stelle dafür herangezogenen Belege zeigen mag. Das Bekenntnis des Täufers Dial 49¹¹ folgt in der Hauptsache Mt 3^{11f}, ersetzt aber ο δε οπισω μου ερχομενος ισχυροτερος μου εστιν nach Lk-Mk, wobei er mit *cgr* statt *ερχεται* nach Hab 23 ηξει sagt, also ηξει δε ο ισχ. μου, addirt αυτου nach ου το πτυον, und ordnet mit δ5 sy^p, τον σιτον συναξει, entsprechend dem folgenden το δε αχυρον κατακαυσει. Im Taufbericht Dial 88²⁰ wird für das Niederkommen des πνευμα αγιον, wie nur Lk sagt, beidemal, abweichend von den Evv, επεπη gebraucht, ⁸ mit αυτω, ²⁰ mit επ αυτον wie Mt Lk, ⁸ mit εν ειδει περιστρας (Lk 3²² σωματικω ειδει ως π.), ²⁰ mit ως περιστραν (Mt 3¹⁶ ωσει π., Mk 1¹⁰ ως π.). Das Citat ist also ganz frei; der Wortlaut der Himmelsstimme wird in der Form von Ps 27, die zweifellos Urtext von Lk 3²⁰ ist, gegeben. Also wieder eine harmonisierende Auswahl; aber keinerlei zwingender Grund, die Existenz und das Ansehen eines apokryphen β-Textes, dem die bekannte Feuererscheinung zuzuweisen nichts berechtigt, in Justins Zeit anzunehmen. Wohl aber ist, wie dann bei Tatian und dessen sein Diatessaron benutzenden Zeitgenossen und Nachfahren, so schon bei Justin, das dringende Bedürfnis, die Evangelienberichte in einem einzigen Bericht zu vereinigen — man denke an den Spott des Celsus, der ebenso dazu herausfordern musste — und, was noch interessanter ist, bei dieser Harmonisierung in der Hauptsache dieselbe Würdigung der einzelnen Evv, wie sie Tatians Diatessaron zeigt, wirksam. Ob dieses Bedürfnis Justin nur von Fall zu Fall zu einer harmonistischen Wiedergabe gedrängt oder zur Herstellung einer Evangelienharmonie zwischen Mt Mk Lk veranlasst hat, wie Lippelt (quae fuerunt Justini M. Apomnemoneumata 1907) mit beachtenswerten Gründen wahrscheinlich zu machen sucht, ist für unsere Zwecke gleichgültig und aus den sporadischen Citaten nicht zu entscheiden.

Auch meine Beurteilung Marcions beanstandet Bousset. Ich räume ein, dass die Berührungen mit δ5 auch mir bei noch-

maliger Erwägung doch problematischer erscheinen. Insbesondere an den von ihm gegen die Hypothese eines gelegentlichen Eindringens marcionitischer Lesarten in den δ5-Text genannten handelt es sich wohl durchweg um Paralleleinwirkungen auf beiden Seiten. Lk 24³⁹ schreiben, statt *σάρκα και ὀστέα οὐκ ἔχει*, Irenaeus V, 23 (nach sacra Parallela) *οὔτε ὀστέα οὔτε σάρκα ἔχει*, der lateinische Irenaeus *neque ossa neque carnes habet*, δ5 *ὀστέα οὐκ ἔχει και σαρκας*, δ2* wenigstens *σαρκας*. Überall wirken in verschiedener Weise ein: Gen 29¹⁴ *ἐκ τῶν ὀστέων μου και ἐκ τῆς σαρκος* 2 Sam 5: 19¹² *ὀστά σου και σαρκες σου ἡμεῖς* (19¹² μου^{bis}, υμεῖς).

Lk 16³¹ ist *ad illos eat* 1 *ἀναστή* im lateinischen Irenaeus mit *a* (*ierit* 1 *eat*) identisch, stammt also, wie die meisten Citate in der lateinischen Irenaeusübersetzung, aus dem altlateinischen nt Text, in diesen aber ist es aus 30 *sed si quis ex mortuis ierit ad eos* gedrungen. Marcion aber schreibt, wenn er nicht *πορευθῆ* aus 30 übernommen hat, *ἀπελθῆ*, also wie *b* *abierit*, der aber *ad illos* voransetzt. Dieser selbe *b* schreibt 9⁶ mit Marcion *κατα πόλεις και χωμας*, nur umgekehrt *per castella et civitates*, ebenso *ff²* (~ *civitates et castella* wie Marcion) *q*; das kann aber jedesmal Reminiszenz an 10:1 sein, so auffallend die wiederholte Berührung von *b* mit Marcion ist. Ob δ5, der nur *κατα πόλεις* schreibt, dabei von Marcion oder dem Italazweig *b ff² q* oder von keinem beeinflusst ist, kann niemand entscheiden. Eine Stelle wie 18⁴² kann natürlich noch weniger Gewicht haben. Statt *ο* 1ξ *εἶπεν αὐτῷ* schreibt Marcion *ἀποκριθεις εἶπεν ο* 1ξ, δ5 *it* (δ5 also wohl korrigirt nach *d*) *ἀποκριθεις εἶπεν αὐτῷ*, Tatian sy^{sc} *ua om ο* 1ξ. Überall sind andere Reminiszenzen wirksam. Auf „Übereinstimmungen Marcions mit β“ zu schliessen, ist also kein Anlass, da es sich nur um Zusammenstimmen von δ5 mit Marcion handelt.

Sind also diese Stellen zum Stich zu schwach, so sind doch Lk 11:2 die Addition von *ἐφ ἡμας* nach der 1. Bitte in δ5, während bei Marcion statt ihrer *ἐλθετω το αγιον πνα σου ἐφ ἡμας και καθαρισατω ἡμας* steht, sowie das Zusammentreffen in drei Sonderlesarten in Lk 16^{25f}, worüber sich Bousset nicht äussert, sehr ver rätherisch, weil kaum ohne direkte Beziehung zu erklären.

Das wichtigste Ergebnis dieser Nachprüfungen der von mir und Bousset verschieden gewerteten Anklänge ist mir aber der gegen Bousset erbrachte Nachweis, dass weder Justin noch Marcion noch Klemens noch die alten Übersetzungen die Existenz eines „β-Textes“ zur Erklärung ihrer Texte fordern oder auch nur nahelegen.

3. Nun nötigt mich Lake noch zu einem Wort über die Ur- geschicke der neutestamentlichen Schriften. Sind die bisherigen

Ausführungen richtig, so erübrigt sich die von ihm (S. 19 und 33 ff) vorgetragene Hypothese, dass die neutestamentlichen Schriften von Anfang an starken Textänderungen ausgesetzt waren. Ich habe diese Möglichkeit gar nicht behandelt, da mir für sie kein Anhaltspunkt übrig blieb. Erklären sich die Varianten in der Hauptsache aus Tatian, daneben aus Marcion und aus Justin's Harmonisirungen, so gibt die Textgeschichte, da der kleine Rest im Verhältnis zu der grossen Zahl der Handschriften nicht grösser ist, als sonst bei in mehreren Handschriften auf uns gekommenen antiken Schriftwerken, keinen Anlass zu jener exorbitanten Vermutung. Dennoch sei hier noch auf die innere Unwahrscheinlichkeit der ganzen Annahme hingewiesen. Die Gedanken von Westcott-Hort, dass die „westlichen“ und die „nicht westlichen“ Texte aus einer ersten und zweiten beidemal auf die Verfasser selbst zurückgehenden Ausgabe der Evangelien stammen könnten, die Blass in der bekannten Abwandlung erneuerte, hat Lake nicht aufgenommen. Diese Annahme darf als letzter verzweifelter Ausweg, falls keine andere Erklärung sich finden lässt, bis auf weiteres in den Winkel der äussersten Unwahrscheinlichkeit gestellt werden. Dagegen meint Lake, es sei ausser Zweifel, dass in den ersten etwa 50 Jahren, in denen jedes Evangelium für sich existierte, die bedeutendsten Varianten in dieselben eingedrungen seien. In dieser Zeit müsste jedes derselben dieselbe Geschichte gehabt haben, as any other book of its class. Denn sie waren nicht „Scripture“. Jeder Abschreiber war in gewissem Maße Redaktor; denn his desire was not to perpetuate a textual tradition, or even merely to reproduce a book, but to hand on a message the importance of which lay in its contents and not in its form. So müsste der Text jedes Evangeliums sehr rasch an verschiedenen Orten verschieden geworden sein. Ja Lake meint, es sei schwer eine Grenzlinie zu ziehen zwischen dem letzten Redaktor und dem ersten Schreiber. Auch Blass (Textkritische Bemerkungen zu Markus, in den Schlatter-Cremerschen Beiträgen zur Förderung christlicher Theologie 1899, S. 59 ff.) denkt ähnlich. „Ein Evangelist oder Lehrer, dem der ursprünglich namenlose commentarius in die Hände fiel, konnte sich nicht gebunden fühlen, die äussere Form zu respektiren, sondern hielt sich für berechtigt, sie zu verbessern, wenn sie ihm mangelhaft schien; aber auch inhaltlich fühlte er sich berufen zu berichtigen oder zu ergänzen.“ Dies alles sind, wie in der Natur der Sache liegt, Konstruktionen, für die es keinerlei urkundlichen Beweis geben kann. Aber sie sind nur berechtigt, wenn Variantenmassen in der späteren Tradition

übrig blieben, die jeder anderen Erklärung spotten. Denn sie sind meines Erachtens das denkbar Unwahrscheinlichste. Fürs erste war, wie die apostolischen Väter bis zu des Papias berühmten Wort von dem höheren Wert der *ζωσα φωνη* uns zeigen, in den ersten Jahrzehnten nach Abfassung dieser Schriften das Bedürfnis nach schriftlichem Niederschlag der lebendigen Überlieferung gar nicht so dringend, dass jeder sich eine ihm in die Hand kommende Handschrift zu „seinem“ Evangelium zurechtstutzen zu müssen glaubte. Wo es zu einer schriftlichen Fixierung kam, da geschah es aus bestimmtem Anlass, mit einem bestimmten Zweck, wie unsere Evangelien zeigen. Da geschah es von hervorragend dazu befähigten Männern, was sie uns ebenso beweisen. Da hatte das Schriftwerk eine ganz bestimmte individuelle Färbung und trug damit auch für die Antike den Charakter literarischen Eigentums an sich. So sind unsere Evangelien zwar nicht als „heilige Schriften“, aber als Schriftwerke, als Bücher, als literarische Einheiten gedacht und „veröffentlicht“ worden. Ihre Verfasser wussten, warum sie so schrieben und nicht anders, das zeigt jeder Vergleich des Wortlauts, in den von Lk und Mt aus Mk übernommenen Abschnitten. Sie werden über den Reinschriften ihrer den Stempel ihres Geistes tragenden, aus gewissenhafter Arbeit hervorgegangenen Schöpfungen gewacht, und die Christen, wenn etwa etliche unter ihnen eine Abschrift nicht kauften, sondern sich selbst anfertigten, werden mit dem Respekt, den die schriftstellerische Leistung und die hinter ihnen stehenden führenden Männer forderten, die ausgereifte Gabe unverändert hingenommen haben. War man wirklich inhaltlich oder formell unbefriedigt, dann zeigen uns Mt und Lk, wohl auch das Hebräerevangelium, und noch viel später, aber sicher diesen Vorgängern folgend, Marcion, was man tat. Man gab eine neue Schrift heraus. Dabei benutzte man, soweit es einem passte, das Vorhandene, respektierte dessen Wortlaut, wo er nicht verbesserungsbedürftig schien, und verbesserte ihn, wo man dies nötig fand. Und soll man sich wirklich vorstellen, dass auch nur ein Markusevangelium, nicht zu reden von Lk und Mt, als „namenloser Kommentarius einem Evangelisten oder Lehrer in die Hände fiel“? Diese Schriftwerke, Produkte gewissenhafter schriftstellerischer Arbeit, müssen vielmehr von ihrem ersten Erscheinen an in den Gemeinden in Ansehen gestanden haben. Ihre Vergleichung mit Heiligenlegenden, freien, oft deutlich Augenblicks-Konzeptionen der Phantasie zur eigenen Erbauung, ist mir für einen Literarkritiker wie Blass ganz

unbegreiflich. Und gerade weil der Text nicht kanonisch war, fiel jedes Bedürfnis, ihn zu ändern, weg. Erst als man sie zu kanonisieren begann, also mit der Anerkennung unserer vier Evangelien als „der“ Evangelien der Christenheit, da gewann der Wortlaut Bedeutung. Und da beginnen die Gnostiker zu ändern oder lieber, wie Marcion, umzuredigieren. Denn jetzt hören die Evv auf, individuelle Arbeiten zu sein. Der Hinweis auf die den Häretikern vorgeworfenen „Fälschungen“ des zweiten Jahrhunderts bei Nestle (S. 220ff) kann das Vertrauen zur Tradition des Textes in den Gemeinden nicht erschüttern. Im Gegenteil, wäre der Text bis dahin nicht unangetastet geblieben, so hätte man sich nicht so empört. Und dass diese Fälschungen in den in den Gemeinden gebrauchten Text eingedrungen sein sollten, ist ebenfalls unvorstellbar. Der ursprüngliche Text war doch der verbreitetste und der allein in Ansehen stehende. Es ist doch nur denkbar, dass in einzelne in den Händen von Häretikern befindlichen Exemplare jene Kontaminationen eingetragen worden sind. Aber wie sollten sie in den breiten Strom gelangt sein?

Nestle (S. 274) nimmt mit Blass vor allem von Mk, Lake von Mt an, dass ihr Text Änderungen erfahren habe. Aber nachdem Mk durch Mt und Lk überholt war, wer sollte da an Mk zu ändern sich bemüssigt gefunden haben? Näherte man ihn Mt oder Lk, so wurde er doch dadurch nicht konkurrenzfähiger. Oder sollte er in einer von diesen grossen Evv sich entfernenden Linie geändert worden sein? Wie wäre dies zu begreifen? Lake meint, der Text des Mt könne sich in den aus Mk übernommenen Abschnitten allmählich immer stärker von Mk entfernt haben. Er redet von „the tendency to divergency before the introduction of the fourfold Canon“. Aber wieso soll es zu einer solchen Tendenz gekommen sein? Hatte Mt darin den Leuten nicht genug getan? Und sind seine Änderungen der Mk-Vorlage nur auf eine tendency of divergency zurückzuführen? Die synoptische Forschung hat da doch begreiflichere und fassbarere Motive aufgezeigt. So entbehrt der textkritische Kanon, dass bei Mt ebensoviel für die Ursprünglichkeit der mit Mk übereinstimmenden als für die der von ihm abweichenden Lesarten spreche, jeder inneren Wahrscheinlichkeit. Nur das Gegenteil ist begreiflich, dass Mt hin und her auf den vor ihm vorhandenen, den Gemeinden vertrauteren Mk-Text zurückrevidiert worden ist. Aber dafür gibt es unter den in Frage kommenden Varianten in Mt fast keinen reinlichen Fall. Vielmehr sind die

in Mt vorhandenen Varianten, soweit sie in Parallelen sich finden, meist dem Mk und Lk gemeinsam und darum in Tatian's Text aufgenommen. Was liegt da näher als die Annahme, dass sie von dort hin und her in Mt eingedrungen sind.

Gottlob, es ist keinerlei Anhaltspunkt in der Variantenwelt für den Skepticismus, den Blass, Nestle, Lake heraufbeschwören, indem sie diese urchristlichen Schriften, Respekt fordernd nicht nur durch den in ihnen fixierten Inhalt, sondern auch durch die an sie verwendete Arbeit, vier Jahrzehnte lang der wildesten Misshandlung preisgegeben denken.

Nur eins ist offen zu halten: Dass bei der Zusammenstellung des Vierevangelienkanons der Text leise revidiert worden ist, stark sicher nicht, sonst wäre er harmonisiert worden, und dass in der Heimat jedes der Evangelien, also für Mk und Mt in Rom, für Lk eventuell in Asia oder in Antiochia, sich noch Lesarten erhalten haben, die in dem jetzt vereinbarten Text getilgt waren. So könnte z. B. Mt 6⁸ *προ του ανοιξει το στομα*, von *h* und *δ*5 uns erhalten, Urlesart sein und ebenso in Lk 13⁷ *φερε την αξινην . . βαλω κοφινον κοπριων* in *δ*5 und ähnlich in it-Codd. Aber auch dafür ist der Beweis nicht zu erbringen. Und für die Entstehung und das sporadische Auftauchen solcher Lesarten giebt es auch allerlei andere Möglichkeiten, selbst wenn wir heute mit unserer dürftigen Kenntnis der literarischen Vorgänge des zweiten Jahrhunderts keine wahrscheinlich zu machen vermögen.

So lasse ich mit gutem Mut den Schlussteil meiner Untersuchungen ausgehen, mit dem dringenden Wunsch, den zu erfüllen ich alle Kraft anspannen werde, dass diesem untersuchenden Teil recht bald in dem Textband mit Apparat der darstellende folgen möge als sein stärkster Verteidiger. Mag viel Einzelnes versehen sein, gegen den Aufriss des Ganzen sehe ich nirgends stichhaltige Einwendungen sich erheben. Dennoch bin ich darauf gefasst, dass meine Ergebnisse sich nur langsam Anerkennung verschaffen werden. Denn dabei fällt so manches hin, womit man bisher als mit höchsten Wahrscheinlichkeiten gerechnet hat. Und solche Positionen haben den Anspruch, so lange verteidigt zu werden, als noch irgend eine Möglichkeit, sie zu halten, vorhanden, und nicht der letzte Einwand gegen die entgegenstehende Position widerlegt ist.

Ganz geschlossen und gewiss noch um manche Glieder bereichert und an vielen Stellen verbessert wird der Bau erst dastehen, wenn noch eine Fülle von dringenden Einzelarbeiten

erledigt sind, die jetzt, nach der Klarlegung der Hauptetappen der Textgeschichte, mit mehr Aussicht auf Erfolg in Angriff genommen werden können. Eine Anzahl derselben, so weit ich sehe, die wichtigsten, gestatte ich mir zukünftigen Arbeitern zu empfehlen.

I. Für die mit den drei Rezensionen *IHK* abschliessende Epoche.

1. Wiederherstellung des griechischen Diatessaron Tatians, unter Heranziehung aller vorhandenen anderssprachigen Zeugen, im engsten Anschluss an diejenigen, in griechischen Texten vorhandenen Wortlaut, der dem von den erhaltenen unmittelbaren Diatessaronzeugen vertretenen am genauesten entspricht.

2. Methodische Feststellung des sy^{sc}-Textes an den Stellen, wo sy^s und sy^c differiren.

3. Erforschung der Geschichte der europäischen lateinischen vorhieronymianischen Übersetzung mit dem Ziel der Rekonstruktion ihrer Urform (in Analogie mit Hans von Soden, das lateinische Neue Testament in Afrika zur Zeit Cyprians 1909).

4. Textkritisch möglichst gesicherte Zusammenstellung sämtlicher Vätercitate in griechischer wie lateinischer Sprache vor dem Aufkommen der drei Rezensionen, also vor $\pm$ 325, doch einschliesslich Augustin's. Dabei ist die Behandlung der Citate seitens der Übersetzer griechischer Vaterschriften ins Lateinische genau zu prüfen.

5. Nachprüfung meiner Entscheidungen, welche der drei Rezensionen an den in ihnen differirenden Stellen den Originaltext bewahrt hat, oder ob gelegentlich alle drei den Originaltext verloren haben.

II. Für die drei Rezensionen *IHK*.

6. Beschaffung weiterer Hilfsmittel, vor allem aus Lektionarien, oder Verwertung besserer Methoden, um den originalen Wortlaut der drei Rezensionen an den Stellen, wo er unsicher ist, festzustellen.

7. Feststellung, ob in den Evv *K*^s wirklich die Urform von *K* oder etwa eine leise von *I* infizierte Nuanze von *K* ist.

8. Untersuchung, ob der *K*^c-Text des Apostolos mit dem *K*^s-Text der Evangelien ein Ganzes bildet.

9. Genaue Feststellung der Methoden, nach welchen die Schöpfer der drei Rezensionen ihren Text hergestellt haben.

10. Schärfere und eingehendere Charakterisierung der Eigenart des Textes der drei Rezensionen.

III. Für die Zeit nach den drei Rezensionen.

11. Systematische Durchforschung aller Vätercitate des vierten Jahrhunderts, um festzustellen, ob und inwieweit die Rezensionen in ihrem ursprünglichen Wortlaut sich durchgesetzt haben.

12. Nachforschung in den Vätercitaten und den Lektionarien, wann und wo die verschiedenen Typen der Rezensionen benutzt worden sind, mit dem Ziel, womöglich Ort und Zeit ihrer Entstehung herauszufinden. Dabei ist insbesondere danach zu fahnden, ob auch *H* noch Abwandlungen in Typen erlebt hat.

13. Genaue Charakterisierung der Eigenart der verschiedenen Typen der Rezensionen und Feststellung der für ihre Textgestalt bestimmenden Umstände.

14. Feststellung, ob die Typen *I^b* und *I^c* des Apostolostextes bestimmte *I*-Typen des Evv-Textes fortsetzen.

15. Herausgabe der Originalform von *K^r* mit ihrer gesamten Ausstattung, eine der orthodoxen Kirche sich stellende Parallelaufgabe zu dem Unternehmen der römischen Kirche, den Hieronymustext der lateinischen Bibel herauszugeben.

16. Monographien über einzelne Codd oder Codexgruppen, umfassend die Vorgeschichte und den Charakter des darin wiedergegebenen Textes und die Geschichte des Codex.

17. Wiederherstellung des Archetyps der bilinguen Paulusausgabe auf Grund von 1026 1027 1028 1029, eine in sich geschlossene und nicht schwierige noch langwierige Aufgabe, für ein textkritisches Universitätsseminar in zwei Semestern lösbar.

18. Herausgabe der *A*-Kommentare der Evv nach den besterhaltenen Codd mit Angabe der Differenzen in den drei Abwandlungen *A^a* *A^b* *A^c*. Eventuell könnten selbst die Abweichungen des *O*-Kommentars, der nur eine Überarbeitung des *A*-Kommentars zu sein scheint, dabei gleich mitangegeben werden.

19. Feststellung der eventuellen Wechselwirkungen zwischen den ägyptischen Übersetzungen und griechischen Texten, insbesondere dem *H*-Text, sowie der direkten Beziehungen zwischen der sahidischen und bohairischen Übersetzung in deren Urformen und deren eventuellen Entwicklungsstadien.

20. Feststellung der Methode bei der Redaktion der Peschitta gegenüber sy^{sc}, dem Diatessaron und dem griechischen *K*-Text. Zur Feststellung der griechischen Vorlage für die Philoxeniana und die textkritischen Noten des Thomas von Heraklea bedarf es erst einer neuen Ausgabe des syrischen Wortlauts.

21. Die Übersetzung des Ulfilas, Quelle und Ursachen ihrer Abweichungen von *K* (in der Weise von Odefoy, das gotische Lukas-Evangelium 1908).

22. Revision des von Wordsworth und White dargebotenen Hieronymustextes, Feststellung der von Hieronymus bei seiner Überarbeitung des Italatextes befolgten Grundsätze, sowie des von ihm dabei berücksichtigten griechischen Textes.

23. Die Vorlagen für die späteren orientalischen Übersetzungen, soweit sie aus dem Griechischen stammen, was nur für die armenische und äthiopische mehr oder weniger sicher gestellt ist.

(Den späteren europäischen Übersetzungen liegen wohl durchweg nur lateinische Texte zugrunde, so daß sie nur für die Geschichte des lateinischen Textes von Bedeutung sind.)

IV. Weitere Beschaffung von Urkundenmaterial.

Mit Nestle und Lake empfehle ich für die neutestamentlichen Seminarien den Grundsatz, jedem Mitglied eine Kollationsarbeit aufzugeben, zur Übung im Lesen und Beurteilen von Texten, und um so weiteres Material anzusammeln. Es ist aber für die Verwertung der Kollationen unerlässlich, dass sich die Leiter der Seminare über einen überall gleichmässig benutzten Vordruck und eine einheitliche Methode der Eintragung der Varianten einigen. Für den Vordruck empfiehlt sich der Text *K*^{*} als die weitaus verbreitetste und in alle späteren Vertreter anderer Typen in weitem Maße eingedrungene Textform. Dadurch wird an Schreiberarbeit gespart, und die nachherige Feststellung von Verwandtschaften bereitet keine Mühe. Werden die Abweichungen des *I*-Textes noch interlinear eingefügt, so vereinfacht sich die Varianteneintragung wesentlich, da dafür meist das Siglum *I* in der betreffenden Linie genügt. Die Kollationen müssten an einer Sammelstelle verarbeitet werden. Das Dringendste ist die Beschickung des einst griechischen Orients, wo noch zahlreiche, darunter noch gar nicht entdeckte Codd liegen, die jeden Tag in einer Feuersbrunst verloren gehen können. Eine internationale Vereinbarung über die Verteilung dieser Arbeiten muss in die Wege geleitet werden.

* * *

Doch nicht nur die Rechtfertigung meiner Methode und Ergebnisse gegenüber der bisher lautgewordenen Kritik veranlasst mich zu diesem das Vorwort ergänzenden Schlusswort. Auch die Dankesschuld ist inzwischen weiter angewachsen, und sie

will abgetragen sein. Zu der stattlichen Reihe von Mitarbeitern die ich dort aufzählte, sind noch manche neue getreten. Und manche der dort erwähnten haben sich noch weitere Verdienste erworben. So haben die jetzt grösstenteils in allerlei Amt und Würden stehenden Herrn Georg Wobbermin, Paul Glaue, A. Schmidtke, P. Schneemelcher, A. Münch, Hans von Soden sich noch an der Verarbeitung der durch die Kollationen gesammelten Varianten und der Feststellung der Verwandtschaften unter den sie bietenden Codd beteiligt. A. Schmidtke hat die altlateinischen Texte, soweit sie herausgegeben sind, H. v. Soden die Vätercitate kollationiert. Dass ich Herrn H. Gressmann die Kollation der gesamten syrischen, Herrn J. Leipold die der ägyptischen Übersetzungen verdanke, sei hier nochmals erwähnt. Neu sind seitdem in die Mitarbeit eingetreten Herr Leopold Zscharnack, jetzt Privatdozent in Berlin, der nahezu drei Jahre vor allem um die Gruppierung der *I*-Zeugen und um die Variantenlisten der *I*-Typen sich verdient gemacht, sowie an der Anlegung des Apparats gearbeitet hat, ferner, während ihrer längeren oder kürzeren Wartezeit auf Anstellung in ihrem Beruf, die Herrn O. Matthes, Constantin Grossmann, A. Heepe, J. Chardin, O. Eissfeldt, Dr. R. Schütz und W. Koehn. Ihnen allen sei auch vor der Öffentlichkeit für ihre treue und gewissenhafte Hilfe, die allein die Vollendung dieser Arbeit ermöglichte, der wärmste Dank ausgesprochen.

Aber länger als sie alle hat ausgeharrt, trotzdem Jahr um Jahr verging, und immer neue Hilfskräfte erbeten werden mussten, und das Unternehmen bei der Fülle des Materials ins Endlose auswachsen zu wollen schien, die hochherzige Patronin dieses nun in seiner Hauptarbeit abgeschlossenen und nur noch der zusammenfassenden Darstellung seiner Ergebnisse in Text und Geschichtsabriss harrenden Werks, Fräulein Elise Koenigs. Möchte es dieses Vertrauens und der mit unbegrenzter Freigebigkeit ihm zugewendeten Unterstützung sich nicht unwert erweisen! Dann wird mit meinem schwachen Dank sich der Dank aller derer verbinden, welchen das durch ihre Hochherzigkeit der Forschung zugänglich gewordene, in diesem Werk gebuchte Material, ob sie nun meine daraus gezogenen Schlüsse billigen mögen oder nicht, wertvolle Dienste leistet für ihre eigenen Bemühungen um eine bessere Lösung des Problems der neutestamentlichen Textgeschichte.

1. Druckfehler.

(Zu den Listen I, II, IV siehe die besonderen Nachträge.)

S. 5 Z. 14: Origenes. S. 11 Z. 3: Textkritik. S. 11 Z. 2 v. u.: Weymouth.
 S. 40 Z. 10: ἐμνηντα. S. 63 Z. 16 v. u.: Lawra. S. 84 8. a) o: ε1017 st. 1017.
 8. a) p: ε329 st. 329. S. 85 9. a) T^g: ε12 st. ε14, 9. a): W¹ st. W. S. 86 Kol. 2
 Z. 2: 368 st. 360, 9. a): versetze : und τ hinter α, 9. b): versetze π (Swete):
 ε47 und - [sic] (Swete): ε12 [sic] aus § 9b nach § 9a hinter τ¹². S. 87 10. a) 23:
 ε1183 st. ε1083, 54: ε445 st. ε455. S. 88 10. a) 170: ε307 st. ε308, 198:
 ε311 st. ε314. S. 89 10. a) 286: ε528 st. ε522, 403: ε320 st. ε321. S. 90
 10. a) 439: ε240 st. ε241. S. 94 Z. 15: Liste II st. Liste I. S. 305 Z. 19 v. u.: Θωυκε
 ἰῆ. S. 326 Z. 12 v. u.: ergänze ein , vor απαντα. S. 327 Z. 9: ἀπερισπαστως. S. 342
 Z. 17 v. u.: [141] st. [147]. S. 360 Z. 9: > st. <, Z. 15: μυησις st. Μουσης. S. 390
 Z. 4 v. u.: (i) st. (ε). S. 398 Kol. 2 Z. 4: σϛ, Kol. 3 Z. 7: τια. S. 401 Z. 13 v. u.:
 (α) st. (ω). S. 416 Z. 18 v. u.: Majuskeln. S. 425 Z. 6 v. u.: 24 st. 23. S. 426
 Z. 16 v. u.: ergänze ^a nach 31. S. 429 Z. 3 v. u.: ergänze ^b nach 31. S. 435 Z. 22:
 3 st. 8. S. 436 Z. 5: Mk st. Mt. S. 488 Z. 15: ordne εν (επ). S. 490 Z. 10 v. u.:
 51^a st. 50. S. 491 Z. 12 v. u.: stelle) vor 1233. S. 499 Z. 10 v. u.: ergänze ^b
 nach 51. S. 504 Z. 18: 281 st. 287. S. 506 Z. 5: εχουσιν, Z. 9: streiche das , vor
 alle. S. 511 Z. 21: ανεχοψε. S. 514 Z. 15 v. u.: tilge das , hinter K^r. S. 515 Z. 1:
 3 st. 53, Z. 2: 10 st. 11. S. 521 Z. 4 23: 2 st. 3. S. 522 Z. 18 v. u.: [122] st.
 [124]. S. 537 Z. 13: αλ st. απλ. S. 538 Z. 9 v. u.: A^a st. A^c. S. 542
 Z. 13: 512 st. 516. S. 543 Z. 14: 149 st. 249. S. 550 Z. 16: 155 st. 255, Z. 7
 v. u.: 230 st. 210. S. 617 Z. 15 v. u.: 28 st. 20. S. 621 Z. 5 v. u.: 261 st.
 265. S. 637 Z. 3 v. u.: ergänze ^a nach 90. S. 644 Z. 10: ergänze ^b nach
 90. S. 696 Z. 16: [140] st. [120]. S. 709 Z. 1 7: streiche ε vor 56. S. 712
 Z. 18 v. u.: Liebhabernüancen. S. 713 Z. 18 v. u.: ergänze zu hinter 95. S. 721
 Z. 14 v. u. S. 722 Z. 16 15 13 11 10 8 5 2 v. u.: I st. J. S. 727 Z. 15
 v. u.: υπαρχοντων. S. 728 Z. 22 v. u.: 316 st. 216, Z. 11 v. u.: 2 st. 4.
 S. 729 Z. 7: trenne om von ως, Z. 15: αποκριθεντες, Z. 16 v. u.: xē st.
 xē, Z. 15 v. u.: ordne πιστευετε² 87. S. 730 Z. 14 v. u.: 7 st. 8. S. 731
 Z. 3: 7 st. 6, streiche 7, Z. 6 v. u.: 6 st. 5. S. 733 Z. 19: 1367 st. 1376, Z. 20:
 1619 st. 1619. S. 735 Z. 4 v. u.: 196 st. 190. S. 736 Z. 9: 125 st. 124. S. 762
 Z. 8 v. u.: 1286 st. 1268. S. 765 Z. 6: ordne 94 (excl. Mt), Z. 12: verbotenus.
 S. 790 Z. 4: Büchern. S. 810 Z. 14: 24 st. 23. S. 812 Z. 19 v. u.: 7—21 st. 721.
 Z. 9 v. u.: 54 st. 55. S. 815 817 Überschrift: streiche 158. S. 818 Z. 8: add st. om.
 Z. 21: ergänze 13 vor ετ. S. 819 Z. 10: Ησαιας. S. 820 Z. 13 17: streiche das ,
 nach 407 und 305. S. 821 Z. 1: streiche 26, Z. 8: streiche 45². S. 825 Z. 9 v. u.:
 10 st. 10, Z. 7 v. u.: om st. add. S. 826 Z. 14: την. S. 830 Z. 11: ποσας, Z. 7
 v. u.: ergänze einen , nach γραμμ. S. 832 Z. 1 v. u.: 18 st. 19. S. 833 Z. 6: -ου st.
 -ον, Z. 19 v. u.: τα st. και, Z. 13 v. u.: ordne 46 εαυτοις¹⁴⁷, 47 τοος διαλογισμοος¹²².
 S. 834 Z. 10: 55 st. 58. S. 835 Z. 23 v. u.: ergänze 22 vor add². S. 836 Z. 14:
 ergänze 2 vor add. S. 837 Z. 14: ordne αυτον 1 τον Iv, Z. 20: ergänze 23 vor ~,

Z. 1 v. u.: streiche ¹¹ nach *κρινετε*. S. 838 Z. 8: ergänze ~ vor *πυσουσιν*. S. 844 Z. 5: *βχ*, Z. 13 v. u.: *βφχβ*. S. 847 Z. 5: 24 st. 14, Z. 6: *ταυτα*, Z. 5 v. u.: ergänze 29 vor +, Z. 2 v. u.: *αρχιερεων*. S. 848 Z. 15 v. u.: *μασθοι*. S. 849 Z. 1: streiche das , hinter *ειπεν*. S. 855 Z. 3 v. u.: 1031 st. 1021. S. 856 Z. 17: 173 st. 171. S. 867 Z. 22 v. u.: 172 st. 170, Z. 12 v. u.: 367 st. 376. S. 870 Z. 17: trenne *av* und *ηξει*, Z. 21: 452 st. 52, Z. 24: add st. omⁱ, Z. 18 v. u.: 152 st. 425. S. 871 Z. 15: 58 st. 41. S. 888 Z. 18 v. u.: ergänze ein , hinter *K^a*. S. 902 Z. 8: ordne *εραυνατε* 1 -ευ-. S. 905 Z. 21: *εραυναν*. S. 921 Z. 18: folgende. S. 922 Z. 5 v. u.: stelle 45—Mt 188 vor 107 in Z. 2 v. u. S. 923 Z. 7: 26 st. 21, Z. 11: 6 st. 69, Z. 16: ergänze 1 vor *ευλογητου*, Z. 17:) st.)), Z. 20: 23 st. 63, stelle om *αυτοις* ... vor add *λεγοντες* ... S. 924 Z. 5 v. u.: *ετηρησαν*. S. 931 Z. 12 v. u.: 47* st. 47. S. 932 Z. 9: *αναβαινοντων*, Z. 17: *πλοισιν*, Z. 21: 727 st. 27, Z. 22 v. u.: *Γαλιλαιας*, Z. 13 v. u.: *γην*. S. 933 Z. 8: *εμον*, Z. 23: 15 st. 11, Z. 24: ergänze * vor *επνιξαν*, Z. 23 v. u.: ergänze * vor *τεθνηαι*, Z. 19 v. u.: streiche 2, Z. 18 v. u.: 22 st. 2, Z. 9 v. u.: *ιδοντες*, Z. 8 v. u.: 20 st. 21. S. 934 Z. 9 v. u.: 28 st. 18². S. 935 Z. 15: ergänze ~ vor *οχλος*, Z. 21: *εκραζεν*, Z. 22: *απεκριθησαν*, Z. 24: *ει*, Z. 22 v. u.: ergänze om vor *ου. S. 937 Z. 9: 43 st. 45. S. 938 Z. 24 v. u.: ergänze 17 vor *μερισθεισα*. S. 941 Z. 8 v. u.: ergänze 1430 vor *om *δης*, Z. 6 v. u.: ergänze - nach *τετρααρχ*. S. 942 Z. 23 v. u.: 35 st. 38, Z. 22 v. u.: ordne 3 5^b, Z. 10 v. u.: die st. den, Z. 9 v. u.: Belege, Z. 4 v. u.: 9 st. 8. S. 960 Z. 15 v. u.: 24 st. 27. S. 961 Z. 5: 9 st. 8. S. 962 Z. 18: *λεγω*. S. 963 Z. 18: 9 st. 8, Z. 20: 38 st. 39, Z. 15 v. u.: 2042 st. 42. S. 964 Z. 23: 3 st. 31. S. 965 Z. 10: *οιω*. S. 966 Z. 3: 34 st. 30, Z. 8: 36 st. 6. S. 1004 Z. 16—18: 29 st. 30. S. 1006 Z. 9: 01 st. 0, Z. 10: *κα13* st. *κα1*, Z. 22: *δ1*. S. 1010 Z. 7 v. u.: p st. a. S. 1011 Z. 9: 63 st. 68. S. 1012 Z. 14 v. u.: streiche 33, Z. 7 v. u.: 22 st. 21. S. 1013 Z. 27 v. u.: 1152 st. 52, Z. 6 v. u.: 16 st. 17. S. 1023 Z. 16 v. u.: *μαθητων* st. *μαθητων*, Z. 5 v. u.: ergänze 36 vor om. S. 1065 Z. 14 v. u.: Cod st. Codd. S. 1066 1068 1070 1072 Überschrift: *J* st. *H^r*. S. 1105 durchweg *ς* st. *ς*. S. 1109 Z. 7: *μεγλαβοιτου*, Z. 8 v. u.: 20 st. 21. S. 1110 Z. 5: 402 st. 407. S. 1116 Z. 14: 327 st. 337. S. 1122 Z. 3: *ον* st. *ος*, streiche 413. S. 1123 Z. 7 v. u.: 1216 st. 1116. S. 1124 Z. 2: *ταυτα*, Z. 23: *Χς* st. *Ις*. S. 1125 Z. 6 v. u.: Eigentümlichkeiten. S. 1126 Z. 18 v. u.: 32 st. 34. S. 1127 Z. 6: *γονη*, Z. 10: *αυτω*, Z. 21: 1 st. 21, Z. 23: 28 st. 26, Z. 8 v. u.: stelle (it 168 1386 sa sy^s) hinter 1454, Z. 6 v. u.: 27 st. 24, Z. 3 v. u.: 5 st. 4. S. 1128 Z. 10: 11 st. 4, Z. 19: 17 st. 19, Z. 22: 45 st. 34, Z. 21 v. u.: 335 st. 35, Z. 10 v. u.: 1234 st. 34. S. 1129 Z. 2: 41 st. 46, Z. 3: *δ5* st. *δ2*, Z. 8: *δ1* st. *δ2*, Z. 9: 1833 st. 33, Z. 17: 23 st. 22. S. 1138 Z. 23: *αφν*. S. 1143 Z. 4: 72ff st. 72f, Z. 5: ergänze p vor *καθ εις*. S. 1171 Z. 2: 90°/₁₀ st. 9°/₁₀, 10°/₁₀ st. 1°/₁₀. S. 1172 Z. 5: *τνε*, Z. 6: *ολς*, Z. 7: *σμα* st. *σμα*, Z. 9 v. u.: *βφξ*, Z. 8 v. u.: *αρχοε*, Z. 7 v. u.: *αχις*. S. 1173 Z. 6 v. u.: *βω*, *βτ* st. *ω*, *ιτ*. S. 1174 Z. 7 v. u.: *πινη*. S. 1179 Z. 20 v. u.: 200 st. 290. S. 1180 Z. 2: *γωγ*, Z. 6 11 13: 200 st. 290, Z. 18: *τνη*, Z. 13: *αφς*, *ολς*. S. 1206 Z. 2 v. u.: ergänze) nach 1341*. S. 1216 Z. 21: *βφξ*. S. 1227 Z. 12: *απερχη*. S. 1232 Z. 17 v. u.: *αχις*. S. 1297 Z. 10: seinen st. ihren. S. 1298 Z. 3: ergänze Mk vor 933. S. 1323 Z. 23 v. u.: 292 st. 295, Z. 2 v. u.: 26 st. 20. S. 1334 Z. 20: e st. c. S. 1337 Z. 21 v. u.: 34 st. 24. S. 1339 Z. 1: Tertullian. S. 1345 Z. 20: 6 st. 4. S. 1361 Z. 19: einer geradezu wilden. S. 1363 Z. 22 v. u.: 9 st. 8, Z. 18 v. u.: streiche den hinter erklären, Z. 9 v. u.: 34f st. 34. S. 1364 Z. 17: *-οντ-*, Z. 20: Mt, Z. 25 v. u. bis: ergänze * nach *δ1-2*. S. 1365 Z. 24: 35 st. 38. S. 1367 Z. 13: H st. K, Z. 7 v. u.: *Σαλαμεινι*, Z. 1 v. u.: 050 st. 80. S. 1368 Z. 3: *συνιουις*. S. 1370 Z. 8 v. u.: 12 st. 13. S. 1372 Z. 6: *δ4* st. *d4*, Z. 2 v. u.: 24 st. 25. S. 1375 Z. 4: dagegen, Z. 22 v. u.: 51 st. 51, Z. 10 v. u.: 4 st. 5. S. 1379 Z. 8: *αυτοο*.

S. 1384 Z. 7: 24 st. 21, Z. 8: 5 st. 7, Z. 14: 76 st. 56, Z. 15: streiche das , nach 155.
 S. 1385 Z. 22: 259 st. 209, Z. 12 v. u.: 28 st. 38, Z. 11 v. u.: δ2 st. δ1. S. 1386
 Z. 12 v. u.: μ91 st. μ99, δ1-2 st. δ-2. S. 1388 Z. 21: ὁδοποιεῖν. S. 1389 Z. 9: 21 st.
 22. S. 1390 Z. 2: 167 st. 168, Z. 7: 50 st. 51. S. 1391 Z. 2: ergänze exc vor Ιαδς,
 Z. 5: 1522 st. 572, Z. 18: 5 st. 4, Z. 24: 24 st. 42, Z. 3 v. u.: 56 st. 57, Z. 2 v. u.:
 Mt st. Mk, Z. 1 v. u.: δ1* st. δ1, 57 st. 37. S. 1392 Z. 1: Ac st. Ap, Z. 11: 16 11
 st. 16 11, Z. 25 v. u.: δ1-2 st. δ1 2, Z. 12 v. u.: 45 δ1-2 st. 40 δ2, streiche δ32.
 S. 1393 Z. 1: 22 st. 20, Z. 4: Mt st. Mk, Z. 1 v. u.: 21 st. 28. S. 1394 Z. 4:
 Φ^a st. Φ, Z. 5: J^c st. Jⁱ, 16 st. 17, Z. 15: δ2* st. δ1, Z. 16: δ1 st.
 δ2, Z. 10 v. u.: ergänze Jo vor 1229. S. 1395 Z. 11/12: Halb-korrektur st.
 Halbk-orrektur, Z. 15 v. u.: 1026 ff st. 1025 ff. S. 1396 Z. 1: 1026* st. 1026.
 Z. 20: streiche d), Z. 24 v. u.: 26 st. 27, Z. 23 v. u. bis, 19 v. u.: δ4 st. δ4.
 S. 1397 Z. 3: 14 st. 4, Z. 18: 27 st. 26, Z. 26 v. u.: 11 st. 16, Z. 20 v. u.:
 1027 st. 1037. S. 1398 Z. 4: ja st. je, Z. 13: ἀνεσθῆναι, Z. 9 v. u.: δ6 st. 6.
 S. 1399 Z. 16: 1022 st. 1123, Z. 1 v. u.: 1026* st. 1025*. S. 1400 Z. 3: 269 st.
 209, δ453 st. 433, Z. 15: 174 st. 134, Z. 6 v. u.: 25 st. 23. S. 1401 Z. 10: Φ^c
 st. Φ, Z. 12: 1001 st. 1008, Z. 24: K^r st. K^x, Z. 11 v. u.: 18 st. 19. S. 1402 Z. 13:
 55 st. 35. S. 1403 Z. 7 v. u.: 28 st. 23, Z. 2 v. u.: ergänze Lk vor 737. S. 1404
 Z. 25 v. u.: haben st. hat, Z. 19 v. u.: 42 st. 43, Z. 18 v. u.: add st. om². S. 1406
 Z. 26 v. u.: δ3 δ4 st. 34, Z. 18 v. u.: 27 st. 17, 31 st. 42, Z. 17 v. u.: 27 st. 17, Z. 7
 v. u.: K^a st. K^x, Z. 3 v. u.: 50 st. 51, Z. 2 v. u.: 48 st. 49. S. 1407 Z. 16 v. u.:
 Mt st. Lkⁱ, Z. 6 v. u.: K^r st. Kⁱ. S. 1408 Z. 5: 3 st. 4, Z. 9: 15 st. 18, Z. 25 v. u.:
 26 st. 25, Z. 23 v. u.: 19 st. 18, Z. 20 v. u.: 46 st. 47, Z. 15 v. u.: 19 st. 20.
 S. 1409 Z. 21: 410 st. 39, Z. 23: 2 st. 1, Z. 17 v. u.: 11 st. 7, Z. 6 v. u.: 45 st. 46.
 S. 1410 Z. 6: 49 st. 50, Z. 8: 15 st. 14, Z. 15: 14 st. 15, Z. 14 v. u.: 2 st. 3, Z. 10
 v. u.: 22 st. 21. S. 1411 Z. 14: 364 st. 374, Z. 16: 200 st. 260, Z. 21: a st. p,
 Z. 8 v. u.: 172 st. 132, Z. 7 v. u.: ergänze Lk vor 1327, Z. 5 v. u.: 7 st. 8, Z. 4
 v. u.: 18 st. 8. S. 1412 Z. 1: ergänze Mk vor 1021, Z. 3 v. u.: 173 st. 133.
 S. 1413 Z. 14 v. u.: 12 st. 17, Z. 7 v. u.: 24 st. 25, 1 K st. 2 K, Z. 6 v. u.: ver-
 setze (vgl Lk 217) in Z. 7 v. u. hinter Mk 133. S. 1414 Z. 4: 27 st. 17, Z. 24 v. u.:
 22 st. 21, Z. 22 v. u.: 50 st. 49, Z. 21 v. u.: 5 st. 4, Z. 17 v. u.: 9 st. 8, Z. 15
 v. u.: 11 st. 10. S. 1415 Z. 7: 36 st. 38, Z. 18: 14 st. 13, Z. 3 v. u.: H^{δ6} st.
 H⁶. S. 1416 Z. 11: 13 st. 15, Z. 14: I st. K, Z. 21: 57 st. 56, Z. 20 v. u.:
 προσποιεῖτο, Z. 18 v. u.: 25 st. 26, Z. 13 v. u.: Ja st. Jo, Z. 10 v. u.: 15 st.
 16, Z. 9 v. u.: 1 st. 5, Z. 6 v. u.: 376 st. 377. S. 1417 Z. 1: 12 st. 13, Z. 2:
 ἡσθηνσάμεν, Z. 19: 14 st. 4, Z. 23: 2 st. 3, Z. 24: καταδουλώσονται, lies
 Hb 717 μαρτυρεῖ 1 -πειται und versetze es in Z. 23 hinter -μεθα, ergänze Hb vor
 114, Z. 25: 58 st. 48, 174 175 st. 134 135, Z. 26: 16 st. 11, Z. 14 v. u.:
 32 ff st. 34 f, Z. 7 v. u.: 56 st. δ1, 12 14 st. 12 14, Z. 2 v. u.: 1020 st. 120. S. 1418
 Z. 13: 20 st. 10, Z. 17: ἀρξασθῆσθε μεθα, Z. 18: ergänze ein , nach ist, Z. 13 v. u.:
 6 st. 5, Z. 7 v. u.: 21 st. 10, Z. 5 v. u.: 7 st. 8. S. 1419 Z. 15: δ2 st. δ12,
 Z. 11 v. u.: 2430 st. 1820. S. 1420 Z. 10: Mt st. Lk, Z. 14: 7 st. 17. S. 1421
 Z. 4: 28 st. 29. S. 1425 Z. 11: 16 st. 17. S. 1426 Z. 7: 25 st. 26, Z. 23 v. u.:
 515 st. 15, Z. 19—20 v. u.: stelle 57... vor 59..., Z. 7 v. u.: τον st. το9, Z. 6
 v. u.: 24 st. 23, 1618 st. 18, ergänze τι vor εστιν. S. 1427 Z. 18: αυτω, Z. 26:
 21 st. 22. S. 1428 Z. 1: 9 st. 8 (bis). S. 1430 Z. 20: 4 st. 3. S. 1431 Z. 18:
 823 st. 23, Z. 19: 825 st. 25, 1310 st. 10, Z. 11 v. u.: 2 st. 17, S. 1433
 Z. 17—18: stelle 31... vor 35..., Z. 20: 3 st. 2, Z. 21—19 v. u.: ver-
 setze 2131—sein in Z. 17 v. u. vor 2663, Z. 17 v. u.: σφωθεῖσα. S. 1436 Z. 23
 v. u.: ergänze 4 nach p 6 θ204. S. 1437 Z. 5: 31 st. 22, Z. 22 23 25 26: 41 st. 34.

S. 1440 Z. 16: 15 st. 17. S. 1441 Z. 16 v. u.: 42 st. 43. S. 1442 Z. 11: 1 st. 2.
 S. 1445 Z. 8 v. u.: 24 st. 25, Z. 6 v. u.: 21 st. 22. S. 1446 Z. 17: setze) nach
 39. S. 1448 Z. 25 v. u.: 7 st. 6. S. 1449 Z. 13: 9 st. 8. S. 1451 Z. 17: 18 st.
 17, Z. 21: αὐτοῦ st. αὐτοῦ, Z. 22: a st. p εν, σοι² st. σοι, Z. 18 v. u.: 3 st. 2.
 S. 1455 Z. 15: 33 st. 53. S. 1471 Z. 4 v. u.: 17 st. 7. S. 1489, Überschrift: 1489
 st. 1480. S. 1515 Z. 7 v. u.: 13 st. 14, Z. 6 v. u.: 187^a st. 187, 3 st. 2.
 S. 1517 Z. 19 v. u.: 37 st. 27. S. 1520 Z. 12: ergänze 10 vor 41, Z. 17: 10
 st. 11. S. 1522 Z. 19 v. u.: , st. . hinter δ5f. S. 1524 Z. 22 v. u.: 1889 st. 1898.
 S. 1538 Z. 10 v. u.: streiche Westcott und. S. 1545 Z. 14 8: Bianchini, Z. 12:
 Mt) st.) Mt. S. 1566 Z. 18 v. u., S. 1567 Z. 15 v. u., S. 1568 Z. 17: S st. §.
 S. 1615 Z. 18: Sanday. S. 1650 Z. 8: Textrezension. S. 1678 Z. 19 v. u.: 4 st. 5,
 Z. 7 v. u.: ομν, Z. 1 v. u.: 1 st. p³, ergänze 28 vor εαυτω. S. 1686 Z. 15 v. u.:
schwächerer. S. 1697 Z. 21: 3 st. 2. S. 1698 Z. 23 v. u.: I^c st. I^a, Z. 17 v. u.
 streiche ~ nach 32, Z. 8 v. u.: πατριαι. S. 1699 Z. 7 v. u.: ergänze ein , nach 502:
 Z. 2 v. u.: 52 st. 53. S. 1700 Z. 2: 10 st. 11, Z. 13: αὐτω, Z. 24 v. u.: streiche das
 , nach ἐξηλθεν. S. 1701 Z. 5: πεπιστευκεισαν st. πεπιστευκατε, Z. 10 v. u.: streiche
 ~ vor 39, Z. 8 v. u.: 18 st. 17. S. 1702 Z. 3: p st. l¹. S. 1703 Z. 4: ευχαριστησεν,
 Z. 13: λαμβους, Z. 20: διεθετο, Z. 23 v. u.: Ιωσηφ, Z. 16 v. u.: βαπεισθηται.
 S. 1704 Z. 6: δουναι, Z. 14: streiche ~ nach 26, Z. 16: δ⁶⁰² st. 602. S. 1705 Z. 11/12
 v. u.: διαπορευομενον. S. 1706 Z. 18: ω st. ως, Z. 19: ergänze a vor ποιον, Z. 19
 v. u.: απειλησμενοι, Z. 17 v. u.: 34 st. 43, Z. 13 v. u.: 37 st. 38. S. 1712 Z. 7: δ5
 st. 5, Z. 25 v. u.: ergänze (vor 200. S. 1722 Z. 1 v. u.: B. st. b. S. 1744 Z. 6: sy^{h*}
 st. sy^{p*}, Z. 14 v. u.: 353 st. 253. S. 1747 Z. 1: 116 st. 46. S. 1748 Z. 18 v. u.:
 sy st. sy, Z. 13 v. u.: sy^p st. sy^p, Z. 10 v. u.: 2 st. 1. S. 1749 Z. 1: Ir st. Jr,
 Z. 2 5 15 22 27 28 29: sy^h st. sy^p, Z. 13: sy st. sy, I st. I^a. S. 1800 Z. 17: ergänze
 2. vor Dass. S. 1919, Überschrift: K^r st. Kⁱ, Z. 22 v. u.: K^x st. K, Z. 4 v. u.:
 streiche das , nach Hp 3, Z. 1 v. u.: 395 st. 595. S. 1946 Z. 11 v. u.: 1942 st.
 1042. S. 1947 Z. 21: 1 K 11 st. 1 K. S. 1969 Z. 21 v. u.: 2 Th st. 2 T.

2. Berichtigungen zu dem Verzeichnis der Tilgungen in den Minuskel-Listen (Liste I).

(S. 25—33.)

a) Evangelien.

- 106 nach Greg T. K. III mit $\epsilon 1380$ identisch.
487 ist nachträglich als $\epsilon 1184$ aufgenommen.
811 nach Greg T. K. III vielleicht mit $\epsilon 4005$ identisch.
832 ist auf Grund von Karo und Lietzmann, Catenarum Graecarum Catalogus als A^{127} $A\pi\rho^2$ [?] nachträglich aufgenommen.
895 nach Greg T. K. III mit $\epsilon 3062$ (S. XIV) identisch.
923 nach Greg T. K. III mit $\epsilon 1476$ identisch.
1021 ist aus Greg T. K. III als Θ^{331} nachgetragen.
1254—1256 Greg hat die beiden ersten 1906 gesehen; sie scheinen aber keinen vollständigen Text zu bieten.
1259 Greg hat ihn 1906 gesehen; er ist daher als $\epsilon 1508$ nachgetragen.
1360 ist inzwischen aufgefunden und als $\epsilon 050$ nachgetragen.
1375 ist nach Greg T. K. III mit $\epsilon 1225$ identisch.
1403 Greg hat ihn 1902 gesehen; er ist daher als $\epsilon 4023$ nachgetragen.

b) Acta mit den Katholischen Briefen.

- streiche 333 — weil identisch mit $\alpha 357$.
377 Greg hat ihn 1902 gesehen; er ist daher als $\alpha 305$ nachgetragen.

c) Paulus.

- streiche 122. Vgl Evv 441.
unter 411. 412 streiche: Vielleicht mein O^{750} . O^{751} .
streiche 435 — weil identisch mit $\alpha 357$.

d) Apokalypse.

- 183 nach Greg T. K. III jetzt Athos, Παντελεημονος 99, 2 ($A\nu^3$).

3. Berichtigungen und Nachträge der Bibliotheksliste (Liste II).

(S. 45—80.)

a) Berichtigungen der Angaben über die in Liste II schon aufgezählten Codices (neben den S. IX—XI der „Ergänzungen und Verbesserungen“ zu den Seiten 47 48 49 50 52 53 54 55 56 57 59 60 67 68 69 72 78 schon verzeichneten).

S. 46 unter 1) München, Kgl. Bibl., bei Gr. 208:

A^4 statt A^{10}

S. 48 unter c) Paris, Bibl. Nat.,

bei Gr. 218: O^{19} statt $O\theta^{11}$ streiche Gr. 223— $O^{\pi 102}$ Coisl. Gr. 128— $\theta^{\epsilon 302}$
129— $\theta^{\epsilon 429}$

S. 49 unter c) Paris, Bibl. Nat., bei Gr. 227:

$C^{\pi 60}$ statt $E^{\pi 60}$

S. 50 unter a) Cambridge, Univ. Libr.:

streiche Hh. VI. 12— $\epsilon 519$

— unter a) Cambridge, Trinity Coll.:

$\epsilon 519$ statt $\epsilon 1286$

S. 51 unter g) London, Lambeth Palace, bei ol. 1180:

1223 statt 1224

S. 52 unter g) London, Brit. Mus.,

bei Curzon 82. 17: $A\nu^{13}$ statt $A\theta^{11}$ streiche Harley 5552— $\alpha 1628$

S. 54: *W. C. Braithwaite (Banbury, Oxfordshire)* statt *J. B. Braithwaite (London)*.

S. 55 streiche die Rubrik *ol. Hoskier, z. Z. unbekannten Aufenthalts* und versetze $\epsilon 277$
als R 4592 unter *Rylands Library (Manchester)*.

— *Miss Algernial Peckover (Wisbech, Cambridgeshire)* statt *Peckover (Wisbech Cambridgeshire)*.

S. 59 unter o) Rom, Bibl. della „Congr. de prop. fide“:

J VII. 4 statt L VII. 4

— unter o) Rom, Bibl. Vat. bei Gr. 354:

$\epsilon 1027$ statt $\epsilon 89$

S. 61 unter q) Turin, Bibl. Naz.:

streiche C V. 10— $O^{\pi 5}$

— unter r) Venedig, Bibl. Marciana, bei 35:

$C^{\pi 10}$ statt $E^{\pi 10}$

S. 62 unter a) Wien, K. K. Bibl.:

Gr. theol. 31 statt Lambeck 2

S. 63, Z. 2: streiche Belokurov.

— unter b) Moskau, Rumjanzev-Museum:

streiche 526,3— $\epsilon 66$ und 526,4— $\epsilon 67$

— unter b) Moskau, Synodallbibliothek:

ergänze 39— $\epsilon 64$ streiche 313 (CCC)— $\epsilon 68$ bei 472: $\delta 700$ statt $\epsilon 700$

— unter c) Petersburg: streiche Geistliche Akademie 8— $\alpha 1700$

- S. 64 unter c) Petersburg, Kaiserl. Öffentl. Bibl.:
 Gr. 537 (Codex Caesarensis) statt Cod. Caesarensis
 streiche 138 — ε610 367 — ε98
 — unter a) Basel, bei A. N. IV. 2:
 δ254 statt δ50
- S. 65 (Ergänzung zu S. 65 auf S. X): Oxyrh. Pap. 209 statt s. n.
 S. 66 lies anstatt der auf S. X gegebenen Berichtigung: füge ein
f) Philadelphia.
Universität Pennsylvania Mus.
 Oxyrh. Pap. 2 — ε01
- S. 70 unter i) Ιβηρων:
 Jojakim Iberitis statt I. I streiche 605 — M⁷⁰
- S. 73 unter p) Παντελεημονος:
 streiche 556 — M⁸⁰
- S. 76 unter 12) Kairo, Πατρ. Βιβλ.:
 streiche 8 — α475
- S. 77 unter d) Russ.-arch. Institut lies:
 A 2 — ε2054, A 9 — ε1160, A 8 — ε2058; streiche: s. n. — ε65
 — unter 16. Lakonien, a) Μονη των Τεσσαρακοντα Μαρτυρων:
 streiche 5 — ε646
- S. 80, Kol. 3, Z. 6: ε032 ε32 statt ε32
- b) Neu hinzugekommene Codices** (neben den schon auf S. IX—XI der „Ergänzungen und Verbesserungen“ zu den Seiten 47 [streiche den dritten Nachtrag zu S. 47: aa) — θ^{δ52}] 50 52 53 54 55 [streiche die Ergänzung zu S. 62] 64 65 66 74 77 verzeichneten).
- S. 45 a) Berlin, Kön. Mus.: P 271 — α1011 P 9808 — α1012
 P 9108 — ε022 P 9961 — ε018
- S. 46 nach g) Hamburg ergänze:
gg) Heidelberger Papyrus-Sammlung
 1354 — ε024 1357 — α1017
 — unter h) Leipzig ergänze:
Buchhändler K. W. Hiersemann.
 Katal. 354, Nr 588 — ε4022
 — ergänze nach i) Mayhingen:
ii) Mengerlinghausen.
Stadtarchiv.
 s. n. — α1120
- S. 47 m) Strassburg, Univ.-Bibl.: Pap. copt. 351 u. 335 — ε021
- S. 50 a) Cambridge, Univ. Libr.: Taylor-Kollektion 12 89 208 — α1013
- S. 51 g) London, Lambeth Palace: ol. C 4 of Todd, koll. in 1255 N 25 — ε1184
- S. 52 g) London, Brit. Mus.: Add. 34274 — ε017 Add. 37003 — α495
 Add. 36752 — ε2079 Add. 37320 — ε1057
 Add. 37001 — ε1173 Add. 37485/86 — ε3064
 Add. 37002 — ε2078 Pap. 1532 — α1034
- S. 54 Grenfell u. Hunt (die erste Berichtigung zu S. 54 auf S. IX ändere dahin: die unter der Rubrik Grenfell u. Hunt aufgezählten Codices sind zu streichen; s. zu S. 52 u. 66.): Oxyrh. Pap. 847 — ε023
 Oxyrh. Pap. 848 — α1071
- S. 55 Quaritch, ol. Makellar (Edinburg): Π — ε1177

- S. 55 *Rylands Library (Manchester)*: ? (Crawford Gr 13) — ε1394
- S. 56 unter a) **Bologna** ergänze:
- Archigimnasio.*
A¹ 3 — C^u 40
- nach a) **Bologna** ergänze: **aa) Brescia.**
Bibl. Quer.
A VI 26 — ε1056
- **d) Florenz, Bibl. Laur.:** VI 5 — A¹²⁷ A^{πρ} 2 (?)
- ergänze unter d) **Florenz:** *Museo archeologico.*
s. n. — ε020
- nach d) **Florenz** ergänze: **dd) Genua.**
Bibl. della missione urbana.
21 — Θ^ε 432   23 — Θ^ε 502   24 — Θ^π 22
- S. 58 ergänze nach m) **Parma:** **mm) Perugia.**
Biblioteca comunale.
N 2 — ε607
- unter o) **Rom** ergänze vor *Bibl. Ang.:*
Archivio della Basilica di S. Pietro.
s. n. — ε653
- S. 59 *Biblioteca Vallicellana:* F 9 — A^{πρ} 60?
- S. 60 *Biblioteca Vaticana:* Gr. 2330 — ε1175
- S. 62 nach *Papyri des Erzherzogs Rainer* ergänze:
N. Th. Dumba.
s. n. — ε3066
Jesuiten-Kollegium.
I—4 (VIII 77) — ε11004
- nach c) **Pressburg** ergänze:
d) Nikolsburg.
Fürstlich Dietrichsteinsche Schloßbibliothek.
I 120 — ε2031
- S. 64 *Kaiserliche Öffentliche Bibliothek:* 49 — α1014
644 — ε2082
- S. 65 a) **Cambridge, Univ. Harvard:** Oxyrh. 401 — ε015
Oxyrh. 402 — α1009
- ergänze nach b) **Chicago:**
bb) Detroit (Michigan).
Privatbesitz von Ch. L. Freer.
3 — ε014
4 — α1041
- S. 67 a) *Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος:* 139 — ε019
- b) *Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων:* 44 — ε2080
- c) *Βιβλιοθήκη της Χριστιανικής Εταιρείας:* 820 — ε1176
2360 — ε3065
- S. 68 a) *Ἀνδρῶν:* 705 — ε2085   753 — ε11001
709 — ε2086   754 — ε2087
- S. 69 c) *Βασιλειῶν:* ? — A^ν 404   699 — ε4024   1027 — ε11002
- S. 70 g) *Ἑσφιγμένον:* 38 — Z^ε 24
- i) *Ἰβηρων:* 599 — Θ^ε 331
- S. 71 m) *Κουτλουμουσιον:* 279 — ε4026
- S. 72 n) *Λαυρα:* α87' — ε4021   779 — ε4025   782 — ε1509   7187 — α1589

- S. 73 p) Παντελεημονος: 94—δ266 99,2—A^ν³
 — q) Παντοκρατορος: 44—A^ν² 62—ε4023
 — r) Παυλου: Diakon Kosmas—A⁴¹⁰
 — s) Πρωτατον: 56—ε075
 — f) Σταυρονικητα: 52—α305
 — ergänze nach v) Χιλιανδαριου:
     w) Ξενοφωντος.
     1a—ε2088
- S. 74 ergänze nach 6. Beroia:
     6a. Bukarest.
     Rumänische Akademie.
     94—ε2089 360 (313)—ε4028 665 (312)—ε2095
- S. 75 11. Jerusalem. c) Σαββα: 149—Θπ⁴⁰⁸
     577—A^ν⁵⁰⁵
     605 u. 617—α1403
- S. 76 ergänze nach 12. Kairo:
     12a. Kalabryta.
     Λαυρα.
     31[1]—δ456
     30[2]—ε2075
 S. 77 d) Russ.-arch. Institut: A 16—ε2077
     A 17—ε11000
     A 19—ε4020
 — 16. Lakonien. a) Μονη των Τεσσαρακοντα Μαρτυρων: 44[5]—ε4019
 — unter 16. Lakonien ergänze:
     c) Αρσανεια, Μονη των αγιων Θεοδωρων.
     1—ε1172
- 20. Megaspilaeon:
     2 (Num. nach Greg.)—ε2076 7 (Num. nach Greg.)—ε1194
     5 (Num. nach Greg.)—ε2083 17 (Num. nach Greg.)—ε2084
     6 (Num. nach Greg.)—ε4018
- S. 78 ergänze unter 23. Patmos:
     Privatbesitz des Bibliothekars Jakobos.
     s. n.—δ379.
 — ergänze nach 23. Patmos:
     23a. Pravischte (Macedonien).
     Privatbesitz des Ortsrates.
     s. n.—ε3044
- S. 79 24. Saloniki. b) Γυμνασιον Ελληνικον: 37—ε016 42—Θ^ε⁴³³
 — unter 24. Saloniki ergänze: c) Privatbesitz.
     s. n.—ε1174
- 26. Sinai, Katharinenkloster: Harris 5—α1015 Harris 41—α1016
- S. 80 27. Smyrna, Εὐαγγελικὴ Σχολή: Γ. 5—ε1508
 — ergänze nach 28. Swernetz:
     28a. Tiflis.
     Kirchl. Museum Zion.
     s. n.—ε050

4. Ergänzungen zu der Liste der neut. Codices (Liste IV).

(S. 102—289.)

a) Nachträge und Verbesserungen zu den Beschreibungen der in Liste IV schon aufgezählten Codices (zum Teil Gregory's Textkritik III entnommen).

Vgl. ausserdem auf S. XI—XV der „Ergänzungen und Verbesserungen“ zu δ50 δ299
δ398 ε02 ε13 ε52 ε71 ε89 ε158 ε159 ε1161 ε1180 ε246 ε249 ε262 ε276 ε2095
ε321 ε343 ε344 K¹⁵⁰ A³ A²¹² O¹⁸ O²⁸ O⁶⁸ 11 A^{πρ50} Θ^{π30} Θ^{π31}.)

Streiche ε014 (S. XI) ε65 ε66 ε67 ε68 ε98 ε646, 4475, weil sie Lectionare sind.

δ1 fin ergänze: Eine bessere Ausgabe erschien 1904 in Mailand: *Bibliorum S. S. Graecorum Codex Vaticanus 1209* denuo phototypice expressus. Pars II.

δ5, Z. 3 ergänze vor 620: 37 απ0 — πν̄α θεου 16.

—, Z. 5: 10 statt 10.

δ6 fin ergänze: vgl. K. Lake, *Texts from Mount Athos* (Studia biblica et eccl. Bd. 5), Oxford 1902, S. 89—105.

δ160, Z. 1: Miss Algernial Peckover statt Alex. Peckover.

δ254 fin ergänze: vgl. K. Lake, *Codex 1 of the gospels and its allies*, Cambridge 1902.

δ376 ergänze: koll. Scr. Aug. „q“.

δ403 ergänze: koll. Scr. Aug. „h“.

δ505 fin ergänze: vgl. M. R. James, *Journal of theological studies*, Bd. 5, Nr. 19, London, Apr. 1904, S. 445—447.

ε01, Z. 2: ergänze nach εγ[ε]ν[ε]ν[ε]ν[ε]ν: 9; lies anstatt der auf S. XI gegebenen Berichtigung: Philadelphia, Universität Pennsylvania, Mus. Oxyrh. Pap. 2 statt Oxyrh. — N. II.

ε09, Z. 2: streiche 2 c, lies 16 l statt 17 l, ergänze: mit durchschnittlich 21 Buchstaben.

ε010, Z. 2: ergänze nach 2 c: 25—26 l.

ε5, Z. 1: J VII 4 statt L VII 4; ergänze: ed. G. Balestri, *Sacr. bibl. fragmenta coptosahidica Musei Borgiani Vol. III N. T. Rom* 1904.

ε6, Z. 4 ergänze nach 62: und 83.

ε8, Z. 1 ergänze: 26 × 20 und lies: 10 f statt 9 f.

— fin ergänze: durch ein neues (10.) Blatt ergänzt von R. Harris, *Studia Sinaitica* 1, London 1894, S. 106—109.

ε10, Z. 2 ergänze: 2 c, 25 l, 2 f., gedruckt Gregory T. K. S. 1364—67.

ε11, Z. 2: Lk statt Jo.

ε19, Z. 1 ergänze nach Bibl.: Gr. 537.

—, Z. 4: Gr. theol. 31 statt Lambeck 2.

ε21, Z. 4. 5 ergänze nach βαζε[τα]: 12.

—, Z. 12 ergänze nach λε[γοντες]: 24.

—, Z. 14 ergänze nach απο[μην]: 12.

ε22, Z. 2 v. u. ergänze: ergänzt durch Gregory, T. K. S. 1024 f.

ε23: streiche Z. 3 u. 4.

ε30 fin ergänze: koll. von Gregory, T. K. S. 1063.

- e35, Z. 2: Jo 35 statt Jo 33.
 e37, Z. 2: Mk 10₃₇₋₄₅ statt Mt 20₂₁₋₂₈.
 e45 fin ergänze: koll. von Gregory, T. K. S. 1066—1074.
 e46, Z. 1 ergänze: 22 × 16.
 — fin ergänze: vgl. noch R. Harris, *Studia Sinaitica* Nr. 1, London 1894, S. 103 104.
 e47, Z. 1 ergänze: 26,5 × 21,1.
 e50, Z. 2 ergänze: 25 × 21.
 e54, Z. 1 ergänze: 26,5 × 21,1.
 e64, die Beschreibung lautet jetzt: Moskau, Syn.-Bibl. 39 und 350 Unz. s. IX, 26,1 × 18,8 bzw. 24,3 × 18,5, 2 c, 29 l, 6 f; cont. Lk 16₁₉₋₂₉ 18_{36-19 44} 22₆₋₃₀ 22_{53-23 7}. Koll. von Gregory, T. K. S. 1049—1060.
 e77, Z. 2f: Mt Mk Min., Lk Jo Unz. statt Unz., streiche vac Mt Mk.
 e070, Z. 1: fol 196 statt fol 96.
 e073: (s. S. XII, lies hier e073 statt e73) lies Z. 1: 5 statt s. n. und ergänze: stichweise koll. von Gregory, T. K. S. 1028—1037.
 e1002, Z. 2: 23 l statt 11/15 l (?).
 e1019, Z. 1: Miss Algernial Peckover statt Alex. Peckover.
 e158, Z. 1: Manchester, Ryland's Library? statt Earl of Crawford 1.
 e159, Z. 1: Manchester, Ryland's Library? statt Earl of Crawford 7.
 e192, Z. 1: streiche Belok.
 e1131, Z. 1 ergänze nach Iwiron: 636; Jojakim Iberitis statt J. J.
 e1160, Z. 1: A 9 statt s. n.
 e1180, Z. 1: Manchester, Ryland's Library? statt Earl of Crawford 2.
 e202, Z. 3: VIII statt VII.
 e276, Z. 1: Manchester, Ryland's Library? statt Privatbesitz des Earl of Crawford 10.
 e277, Z. 1: Manchester, Ryland's Library R 4592 statt ol. Hoskier — s. n.
 e278, Z. 1: Banbury (Oxfordshire), W. C. Braithwaite 1 statt London — 1.
 e295, Z. 1: (281) statt (271).
 e1225, Z. 1: Lawra statt Laura.
 streiche e1286, s. zu e519.
 e2010: nach White's Tod (nach Amerika?) verkauft statt White (London) s. n.
 e2054, Z. 1: A 2 statt s. n.
 e2058, Z. 1: A 8 statt s. n.
 e351, Z. 2 ergänze vor Peckover: Miss Algernial; nach Peckover: nach A. Pott s. XI.
 e358, Z. 1/2: Banbury (Oxfordshire), W. C. Braithwaite 3.
 — fin ergänze: vgl. W. C. Braithwaite, *Haverford College Studies* Nr. 4, S. 22—27.
 e359, Z. 2: 18 l statt 28 l, 324 f statt 351 f.
 e1324 statt 1324.
 e1329, Z. 1: gezählt statt gezählt.
 e1380, Z. 2: 23 l statt ? l.
 e3040 ergänze nach Libr: R. 4593, 11,1 × 8,2; lies 18—211 statt 181.
 e447, Z. 1: Banbury (Oxfordshire), W. C. Braithwaite 2 statt London — 2.
 e477, Z. 1: 852 statt 851.
 e1405, Z. 1: nach White's Tod (nach Amerika?) verkauft statt London — s. n.
 e1471 statt e2471.
 e519 hier ist das bisherige e1286 als e519 einzusetzen. Das bisherige e519 ist, weil erst im 17. oder 18. Jahrhundert geschrieben, und zwar aus einem Druck kopiert, ganz zu streichen.
 streiche e610. e700.
 a1 fin ergänze: Stichkollation *Revue biblique*, 4. Jhg. 1895 Nr. 2 S. 207—213.

- α3**, Z. 1 ergänze: 16,5 × 12,6.
α4 fin ergänze: koll. Gregory, T.-K. S. 1075—78.
α8 fin ergänze: koll. Gregory, T.-K. S. 1087—90.
α463, Z. 2: AKP (HT) statt AP.
α1005 fin ergänze: 16₃₀—40 koll. Gregory, T.-K. S. 1078.
α1600, Z. 2 ergänze nach Pap: cont A.
 streiche **α1700**.
α1022, Z. 13: -φοι statt μνημονεύετε, 45 μη εν παθει statt 44 εαυτου σκευος.
α1023, Z. 1 ergänze: 28 × 20,5.
α1027, Z. 1 ergänze: 36 × 27,5.
 —, Z. 3: των τεκνων statt του θεου, 13 την διακονιαν statt 15 ει γαρ.
 —, Z. 4: δυναστης statt και μονος, αρα νοθοι statt παντες.
α1030, Z. 1 ergänze: 20,1 × 17,2.
α1070, Z. 1: s. VIII statt s. X.
A⁴ statt **A¹⁰**.
A²²⁴, Z. 3/4: cont Mt-Lk, Jo ist **Θε²⁰¹** statt vac. — **Θε²⁰¹**.
A²²⁷, Z. 2 ergänze: cont Mt vor vac.
 streiche **C¹²⁵**.
 streiche **N¹²⁴**.
Θε²⁰¹, Z. 2: streiche **C¹³⁰**.
 streiche **Θε³⁰² Θε⁴²⁹ O⁹ Oπ⁵ Oπ¹⁰² Θ⁶⁵²** (s. S. XV).
E², Z. 1: 270 statt ?
A^{π¹}, Z. 1 ergänze: 34,1 × 24,2.
S. 279, Z. 13: **C^π** statt **E^π**.
I¹, Z. 1 ergänze: 34,1 × 24,2.
 statt **E^{π^{10 20 30 50 51 60}}** jedesmal **C^π** usw.
 streiche **A^{q¹¹} M⁷⁰ M⁸⁰**.

b) Neu hinzugekommene Codices, deren Kenntnis ich grösstenteils Gregory, T. K. III verdanke (an entsprechender Stelle in die Liste einzureihen).

Lose Blätter aus dem 2. Jahrtausend sowie Codices aus dem 16. und den späteren Jahrhunderten habe ich nach wie vor nur, wo besondere Gründe dafür sprechen, aufgenommen. Auf Tonscherben gekritzelte Bibelsprüche bleiben selbstverständlich ausgeschlossen.

- 2254** s. S. XI.
2266 (—, Greg 1673) Athos, Παντελεημονος 94. — 16,8 × 12,4, 401, 152 f, cont. Lk 13₂₆—14₂₇ 19₁₇—20₁₅ Jo 1₃₁—21₁₂ A K (vac Ja 11—15) P.
2379 (—, Greg 2294) Patmos, Bibliothekar Jakobos. — 19 × 13,8, 261, ?f, Lect, Lect^{text}, Lect^{tab}, cont. EAKP.
2456 (—, Greg 2261) Kalabryta, Lawra 31 [1]. — 22,6 × 15,3, 291, 357 f, Lect, Lect^{text}, Lect^{tab}, cont. EAKP.
2653 (—) Rom, Archivio della Basilica di S. Pietro s. n. — 2 c. „a Paulo IV conscriptum“.
2700 (—, Greg 2136) Moskau, Synodalbibl. 26 (Sabbas 472). — 31,9 × 20, 2 c, 34 l. Pap cont. EAPKAp.
2808 s. S. XI.
2813 s. S. XI.
2814 (—, Greg 032) Detroit (Michigan) Ch. L. Freer 3. — Unz. s. V, 20,8 × 14, 3,30 l, 184 f. Vgl Gregory, das Freer-Logion, Leipzig 1908, S. 13—23, 25—66.
2815 (—, Greg 071) Cambridge (Mass.) Universität Harvard, Oxyrh. 401. — Unz. s. V/VI, 7 × 9,5, cont Mt 121 [απο τ]ων [αμ]αρ[τιων αυ] — ο αγγελ[ος] 124, 125 [νωσθεν] αυ (?) [την εως ου ετεκεν υ]ν (?) και εκαλεσεν — [τ]η ανατο[λη] 22; ed. Grenfell und Hunt, The Oxyrhynchus papyri III, London 1903, S. 1 f.

- ε016** (—, Greg 094) Saloniki, Γρμν. Ελλ. 37. — Unz. s. VI, 30,3 × 25,8, 2 c, 20 l, 1 f (fol 350 eines Menäums mit 367 f), cont. Mt 24₁₅ ρηθεν δ:α Δανιηλ — γενηται 24₂₁; koll. Gregory, T.-K. S. 1064 f.
- ε017** (—, Greg 0110) London, Brit. Mus. Add. 34274. — Unz. s. VII/VIII, 27 × 24, 4, 2 c, ? l, 1 f, cont. Jo 8₁₃ συ περι σεαυτου — οπο[υ εγω] 21.
- ε018** (—, Greg 0160) Berlin, Mus. äg. Abt. P 9961. — Unz. s. IV (?), 9,1 × 6,5, cont. Fragmente aus Mt 26₂₄₋₂₆ 34-36 und Umgebung.
- ε019** (—, Greg 0161) Athen, Εθνικη Βιβλιοθηκη της Ελλάδος 139. — Unz. s. VIII/IX, 21(?) × 15, 2 c, 37(?) l, 1 f, cont. Mt 22₇ [α]πολεσεν — λογον 46.
- ε020** (—, Greg 3²) Florenz, Museo archeologico s. n. — Unz. s. V/VI, 6,6 × 5,8, Papyrus, cont. Jo 12₁₂₋₁₅. Vgl. E. Pistelli, „Papiri evangelici“, Studi religiosi, Florenz 1906, Bd. 6, S. 129—140.
- ε021** (—, Greg 3⁶) Strassburg, Univ.-Bibl., Papyri copt. Nr. 351 r. und 335 v. — Unz. s. ?, Papyrus, cont. Jo 11₄₅; abgedruckt bei Gregory, T.-K. S. 1085 f.
- ε022** (—, Greg 0164) Berlin, Mus. äg. Abt. P 9108. — Unz. s. VI/VII, 8 × 13, cont. Mt 13_{20f}; veröffentlicht durch Joh. Leipoldt, Ägypt. Urkunden aus den königl. Mus. zu Berlin, Kopt. Urkunden, 1. Bd., Berlin 1904, Nr. 168, S. 138.
- ε023** (—, Greg 0162) Privatbesitz von Grenfell und Hunt, Oxyrhynchus Papyri 847. — Unz. s. IV, 16,2 × 14,6, 19 l, 1 f, cont. Jo 2₁₁₋₂₂; herausgegeben von Grenfell und Hunt, The Oxyrh. Pap. VI, London 1908.
- ε024** (—, Greg 0149) Heidelberger Papyrus-Sammlung 1354. — Unz. s. VI, 2 c, 26 l, 1 Fragment, cont. Mk 6₃₀ [παντ]α οσα—[πα]σ[ιν] 64₁; ed. A. Deissmann, Veröffentlichungen aus der Heidelberger Papyrus-Sammlung I 1905.
- ε032** (das frühere **ε32** ist zu zerlegen in 2 Codd. **ε32** (Mt) und **ε032** (Mk). Denn nach R. Harris' Wiedergabe gehören sie 2 Codd an. **ε32** misst das Pergament 11,1 × 7,3, die Schriftcol. 8,3 × 5 mit 18—19 Buchstaben auf der Linie und 17 Linien, **ε032** das Perg. 10,2 × 6,5, die Col. 8,4 × 2,8—4, 11—16 Buchstaben und 18 Linien, **ε32** ist H-Text, **ε032** K-Text.
- ε050** (1360) Tiflis, Kirchl. Museum Zion s. n. — Unz. s. IX, 29 × 24, 2 c, 28 l, 249 f, vac Mt 11-9 Αχ'α' δε εγεννησεν, 21 και κα— 44 αρτω μονω, 417 γηγικεν— 54 παρακληθησονται; herausg. von Iwan Jewsejew, Moskau 1907.
- ε074** s. S. XII.
- ε075** (—, Greg 0138) Athos Πρωτατον 56. — Unz. s. IX, 28,5 × 23¹/₂, 2 c, 24 l, 8 f, Lect Lecttext, cont. 21₁₄₋₂₄₁₅; „flüchtig“ koll. Gregory, T.-K. S. 1080 1368.
- ε1027** s. S. XII zu **ε89**. **ε1055** s. S. XIII.
- ε1056** (—, Greg 1816) Brescia, bibl. comm. Queriniana A. VI 26. — 22,2 × 17,5, 25 l, XIV + 222 f, Kan, Lect, Bild.
- ε1057** (—, Greg 2290) London, Brit. Mus. Add. 37320. — 15,2 × 11,4, 24 l, 203 f.
- ε1168** s. S. XIII; ergänze dort 17 × 13 vor 22 l.
- ε1169 ε1170 ε1171** s. S. XIII.
- ε1172** (—, Greg 2287) Αρσανεα (Lakonien), Μονη των αγιων Θεοδωρων 1. — 11,1 × 8,5, 20 l, 278 f, Bilder, vac Jo 11-19; vgl. Φιλολογικος συνδoς Παρνασσος. Athen 1906.
- ε1173** (—, Greg 2277) London, Brit. Mus. Add. 37001. — 21,6 × 16,4, 20—22 l, 259 f.
- ε1174** (—, Greg 1701) Serres, Privatbesitz. — 17,1 × 14, 20 l, 68 f, cont. Mt, vac 11—5 16.
- ε1175** (—) Rom, Bibl. Vat. Gr. 2330. — 19 × 24, 2 c, 27 l, 173 f, Kan, Lect, Lecttab, Bilder; vac Mt 2₁₂ ανακαμψαι — 36 εξομολογουμενοι, Mk 6₁₄ και ελεγον — 34 οτι ησαν, Jo 8₄₄ ψευδος — 9₁₁ πληρον, 10₁₈ την εντολην — 11₃₁ δοξαντες, 12₂₁ ηρωτησαν — 19₂ ακανθων, 19₂₃ στρατιωτη — fin (exc Jo 20₂ και ερχεται — 3 ετρεχον und 20₁₉ σαββατων — 20 και την.)

- ε1176** (—, Greg 2299) Athen, Βιβλιοθήκη της Χριστιανικής εταιρίας 820. — 16 × 13, 27 f, Bilder, Bruchstücke aus Mt und Lk.
ε1177 (—, Greg 2293) London, Quaritch II. — 14,9 × 12, 25 l.
ε1184 (487) ol. London, Lambeth C 4 of Todd, jetzt verschollen; von Bennet sind Mt Mk in 1255 N 25 kollationirt (Scriv u).
ε1194 (—, Greg 2228) Megaspiläon 7 (nach Greg). — 16,7 × 13,6, 21 l, 22 l f, Lect Lect^{text}.
ε11000 (—, Greg 2272) Konstantinopel, russisches archäologisches Institut A. 17. — 9,4 × 8,2, 19 l, 57 f; cont. Mt 26⁵⁹—Mk 6³⁸.
ε11001 (—, Greg 1530) Athos, Ἀνδρεου 753. — 25,3 × 20,4, 20 l, 328 f, Kan, Bild.
ε11002 (—, Greg 1607) Athos, Βατοπαϊδίου 1027. — 18,9 × 15, 21 l, 129 f, cont. Mk Lk.
ε11003 (—, Greg 2132) Moskau, Rumjanzew-Mus. 369. — 15,7 × 12,3, 20 l, 20 f; cont. Mt 12⁴⁸—13²⁵ 15¹⁴—16³ Mk 5³⁰⁻¹³ (sic Gregory) 84—34 10³³—11¹ Lk 1⁵²—2³⁹ 22³³—? Jo 10¹²—11³ 12⁴⁰—13²².
ε11004 (—, Greg 1288) Wien, Jesuiten-Kollegium 1—4 (VIII 77). — 19,5 × 14, 102 + 64 + 106 + 80 f.
ε289 s. S. XIV.
ε2031 (—) Nikolsburg, Fürstlich Dietrichstein'sche Schlossbibliothek I 120. — Unz. a 1109, 37 × 21, 126 f (s. S.B. der K. K. Ak. d. Wiss. Wien 146, VII 60—67).
ε2075 (—, Greg 2260) Kalabryta, Lawra 30 [2]. — 20,8 × 15,2, 21 l, 280 f, Lect, Lect^{text}, Bild; vac Jo 20²⁶—21⁷ γυμνος und 21²⁰ αὐτοῦ καὶ εἶπε — fin.
ε2076 (—, Greg 2262) Megaspiläon 2 (nach Greg.). — 17,5 × 13,7, 27 l, 190 f, Kan (ohne Brief), Lect, Lect^{tab}.
ε2077 (—, Greg 2271) Konstantinopel, russ. archäol. Institut A. 16. — 15 × 10, 28 l, 7 f, Lect, Lect^{text}.
ε2078 (—, Greg 2278) London, Brit. Mus. Add. 37002. — 20,2 × 15, 24 l, 7 f, Kan, Lect, Lect^{tab}.
ε2079 (—, Greg 2280) London, Brit. Mus. Add. 36752. — 24,3 × 19,5, 20 l, 276 f; vac Mt 11—11 Mk 11—11 Lk 11—12 Jo 11—15 und Jo 20² — fin.
ε2080 (—, Greg 2096) Athen, βιβλιοθήκη της βουλῆς των Ἑλλήνων 44. — 24 × 17,5, 158 f; cont. Mt 4²³ βασιλείας — Lk 24¹⁹ ἀνθρ.
ε2082 (—, Greg 2182) Petersburg, Kaiserl. Öffentl. Bibl. Gr. 644. — 16,9 × 12,5, 22 l, 318 f.
ε2083 (—, Greg 2226) Megaspiläon 5 (nach Greg). — 18,7 × 13, 21 l, 223 f, Lect, Lect^{text}, Lect^{tab}.
ε2084 (—, Greg 2232) Megaspiläon 17 (nach Greg). — 28,9 × 20,4, 31 l, 159 f, Kan, Lect.
ε2085 (—, Greg 1528) Athos, Ἀνδρεου 705. — 17,5 × 13, 23 l, 277 f, Lect^{tab}, Bild, a 1132.
ε2086 (—, Greg 1529) Athos, Ἀνδρεου 709. — 23,3 × 19,5, 2 c, 27 l, 282 f.
ε2087 (—, Greg 1531) Athos, Ἀνδρεου 754. — 16,6 × 11,2, 26 l, 259 f, Lect, Lect^{text}, Lect^{tab}, Bilder. Schreiber Θεοδουλος.
ε2088 (—, Greg 1681) Athos, Ξενοφωντος 1^a. — 25,8 × 16, 31 l, Lect, Lect^{text}; vac von Lk 24²⁰ an.
ε2089 (—, Greg 2314) Bukarest, rumän. Akad. 94. — 15 × 12, 19 l, 330 f.
ε2095 (—, Greg 2315) Bukarest, rumän. Akad. 665. — 14 × 10, 207 f.
ε1394 (—, Greg 2283) Manchester, John Rylands Library (Crawford Gr 13). — 16,5 × 14, 24 l, 180 f, Bilder.
ε3044 (—) Pravischte in Macedonien, im Besitze des Ortsarztes; nicht angesehen.
ε3062 ε3063 s. S. XIV.
ε3064 (—, Greg 2291) London, Brit. Mus. Add. 37485 und 37486. — 11,4 × 7,6, 21 l, 230 f.
v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

- ε3065** (—, Greg 2300) Athen, Νίστε. 'Εταιρ. 2360. — 24,5 × 18,8, 81, cont. Lk 9₃₂—11₃₁.
ε3066 (—, Greg 1797) Wien, N. Th. Dumba. — 10,3 × 7,5, 21, 175 f, Kan, Lect, Lect^{tab}, Bild, a 1226; vgl C. Wessely „Studien zur Paläographie und Papyrskunde“, Heft 2 1902, „Dumba'sche Evangelien-Handschrift“ 1904.
ε4018 (—, Greg 2227) Megaspiläon 6 (nach Greg). — 18,2 × 13,7, 19—27 l, 229 f.
ε4019 (—, Greg 2265) Lakonien, Μονή των Τεσσαρακοντα Μαρτύρων 44[5]. — 21 × 14, 185 f, Pap, Lect^{tab}.
ε4020 (—, Greg 2273) Konstantinopel, russ. archäol. Institut A. 19. — 19,5 × 14,7, 18 l, Pap, Lect, Lect^{text}, Lect^{tab}; vac Mt 11 ff.
ε4021 (—, Greg 1502) Athos, Lawra α. 87. — 26,8 × 17,5, 17 l, 409 f, Kan, Lect, Lect^{tab}.
ε4022 (—, Greg 2304) Leipzig, Buchbändler K. W. Hiersemann, Katalog 354, Nr. 588. — 10,6 × 8,8, 30 l, Kan.
ε4023 (1403) Athos, Παντοκρατορός 62. — 10,9 × 7,5, 28 l.
ε4024 (—, Greg 1547) Athos, Βατοπαϊδίου 699. — 28,7 × 20,9, 24 l, 255 f, Pap, a 1339, Schreiber Mönch Hiob.
ε4025 (—, Greg 1657) Athos, Λαυρα η 79. — 22,3 × 15,4, 22 l, 276 f, Pap, vac Mt 11—9₃₆ Jo 13₂₀—fin.
ε4026 (1705, Greg 1703) Athos, Κουτλουμουσιού 279. — 23,5 × 15, 28 l, 187 f, Pap.
ε4028 (—, Greg 2316) Bukarest, Rumän. Akad. 360 (313). — 17 × 12, 160 f, Pap.
ε1508 (1259) Smyrna, Εὐαγγελιστὴ Σχολή Γ. 5. — 290 f.
ε1509 (—, Greg 1658) Athos, Λαυρα η 82. — 22,6 × 15,5, 22 l, 204 f, Pap, vac Mt 11—11₂₁ Jo 9₃₄—fin.
ε607 (—) Perugia, bibl. comm. N 2. — cont. Lk 126—79. Vgl Allm, Zentralblatt für Bibliothekswesen 1893 S. 473.
α57 s. S. XIV.
α305 (377 466 377) Athos, Σταυρονικήτα 52. — 24 × 17,2, 30 l, cont. AKPap.
α495 (—, Greg 2279) London, Brit. Mus. 37003. — 24,3 × 19,3, 25 l, cont. APK.
α1008 s. S. XIV.
α1009 (—, Greg 3⁹) Cambridge (Massachusetts) Universität Harvard, Oxyrh. 402. — Unz s. IV/V, 8 × 5,2, Papyrus, cont. 1 J 4₁₁—13₁₅ 17. Herausg. von Grenfell und Hunt, The Oxyrh. Pap. III London 1903, S. 23.
α1011 (—, Greg 0165) Berlin, Mus. äg. Abt. P 271. — Unz s. IV/V, 19 × 16,2, 2 c, 32 l, 1 f; cont. Ac 3₂₄—4₁₃ 17₂₀; gedruckt Gregory T. K. S. 1368—71.
α1012 (—, Greg 057) Berlin, Mus. äg. Abt. P 9808. — Unz s. IV ?, 9,6 × 13; cont. Ac 3₅ 6₁₀—12.
α1013 (—, Greg 093) Cambridge, Univ. Bibl., Taylor-Kollektion 12 189 208. — Unz s. VI ?, 25 × 18,2, 2 c, 24 l, 1¹/₂ f, Palimpsest; cont. Ac 24₂₂—26₂₇ 1 P 2₂₂—37. ed. Ch. Taylor, Hebrew-Greek Cairo Genizah palimpsests 1900.
α1014 (—, Greg 0123) Petersburg, K. Ö. Bibl. 49. — Unz s. VIII; cont. Stücke aus Ac 2.
α1015 (—, Greg 077) Sinai, Katharinenkloster (Harris 5). — Unz s. V, 14 × 6, 1 Fragment, cont. Ac 13₂₈ 29; ed. R. Harris, Stud. Sin. 1, 1894.
α1016 (—, Greg 0140) Sinai, Katharinenkloster (Harris 41). — Unz. s. X, 1 Fragment, cont Ac? vgl wie zu **α1015**.
α1017 (—, Greg 0166) Heidelberger Papyrus-Sammlung 1357. — Unz s. V 2 c, 1 Fragment, cont. Ac 28₃₀ [εν]εμ[εινεν]-[βας]ιλ[εαν] 31 und Ja 111 [αα]υ-[σ]ων[ι]-[τ]η[ς] πορειαις 11; ed. wie **ε024**.
α1403 (—, Greg 2303) Jerusalem, Σαββ 605 und 617. — 19,7 × 14,5, 24 l, 31 f, Pap, Lect, Lect^{text}; cont. Bruchstücke aus AK.
α1032 s. S. XIV: lies dort Z. 1: Oxyrh. Pap. 209 statt s. n., Z. 2: 11—7 statt Fragment.
α1033 s. S. XIV.

- α1034** (—, Greg 13¹³) London, Brit. Mus., Pap. 1532. — Unz s. IV, 26,3 hoch (Rollenform), 11 c, 23—271; cont. Hb 214—55 108—1113 1128—1217. ed. Grenfell und Hunt, The Oxyrh. Pap. VI, London 1908, S. 36—48.
- α1041** (—, Greg 016) Detroit (Michigan) Ch. L. Freer 4. — Unz s. V, 16,5 × 11,2, 83 f; cont. Bruchstücke aus Pls. Vgl Gregory, des Freer-Logion, Lpz 1908.
- α1120** (—, D Abschrift) Mengerinhausen, Stadtarchiv s. n. — Unz, 36,8 × 21,7, 42 l, 2 f, cont. Eph 113—19 211—18; ed. V. Schultze, Codex Waldeccensis, 1904.
- α1071** (—, Greg 0163) Privatbesitz von Grenfell und Hunt, Oxyrh. Pap. 848. — Unz s. V, 3,1 × 9; cont. 1617—20. Herausg. von Grenfell und Hunt, The Oxyrh. Pap. VI London, 1908.
- α1589** (—, Greg 1774) Lawra D. 187. — 21,1 × 14,2, 24 l, fol 1—13 (von 139 f), Pap.; vac 11—220.
- A¹²⁷** (832) Florenz Bibl. Laur. VI 5. — 33,7 × 25,2; Lk mut. Verbunden mit **A^{πρ2}** [?].
- A¹¹⁰** (—) Athos, Παυλου, Eigentum des Diakons Kosmas. — 25 × 20, 375 f, Bilder.
- C¹⁴⁰** (—) Bologna, Archigimnasio A 1 3. — 13¹/₂ × 9¹/₂, 190 f, Pap.
- C¹²³** s. S. XIV.
- Z¹²⁴** (—, Greg 2285) Athos, Εσφιγμενου 38. — 31,7 × 21,7, 31 l, 120 f; cont. Mk Lk Mt.
- Z³⁴** **Z⁴¹** s. S. XIV.
- Θ¹⁴** **Θ²⁰⁶** **Θ³⁰⁹** s. S. XV.
- Θ³³¹** (1021) Athos, Ἰβηρων 599. — 27,3 × 19,7, 37 l.
- Θ⁴³¹** s. S. XV.
- Θ⁴³²** (—) Genua, bibl. della missione urbana 21. — 31 × 22,4, fol 118 ff, Pap.; cont. Jo.
- Θ⁴³³** (—, Greg 1271) Saloniki, Γυμν. Ελλ. 42. — 22,2 × 21, Pap., vac Mt 1—10, Jo 16—fin.
- Θ⁵⁰²** (—) Genua, bibl. della missione urbana 23. — 28,5 × 21,6, 235 f, Pap.; cont. Mk Lk.
- Θ¹⁹** s. S. XV.
- Θ^{π9}** s. S. XV.
- A^{πρ2}** [?] (832) Florenz, Bibl. Laur. VI 5. — 33,7 × 25,2; vac Ju 4 25. Voraus geht **A¹²⁷**.
- A^{πρ60}** [?] (—) Rom, Bibl. Vallicellana F 9. — fol 21—52, Pap.; cont. Ja 118—1 J 218.
- Z³¹** s. S. XV.
- Θ^{π22}** (—, Greg 1798) Genua, bibl. della missione urbana 24. — 25,8 × 20,2, 327 f.
- Θ^{π407}** s. XV.
- Θ^{π408}** (—, Greg 2248) Jerusalem, Σαβα 149. — 30 × 22, 31 l, 301 f, Pap., Reihenfolge wie **Θ^{π53}**.
- Θ^{π57}** s. XV.
- A^{ν2}** (—, Greg 051) Athos, Παντοκρατορος 44. — Unz s. IX/X, 23 × 18, 22 l, 92 f; vac 11—1115 132 227—14. Koll. Gregory, T.-K. S. 1042—1046.
- A^{ν3}** (183) Athos, Παντελεημονος 99 2. — Unz s. X, 29,4 × 22,8, 2 c, 27 l, 4 f; cont. 716—812. Koll. Gregory, T.-K. S. 1046 f.
- A^{ν13}**: **A^{ε11}** ist als **A^{ν13}** hierher zu setzen (nach einer Mitteilung O. v. Gebhardt's).
- A^{ν404}** (—, Greg 1773) Athos, Βατον. s. n. — 33,3 × 25,8, 24 l, 188 f.
- A^{ν505}** (—, Greg 2302) Jerusalem, Σαβα 537. — 20,5 × 15, 26 l, 71 f, Pap.; cont. 11—1813. Koll. Gregory, T.-K. S. 1207—1210.

Die Kommentar-Codd Greg 1366 2097 konnten nicht eingereicht werden, da ihr Charakter sich nach den Angaben nicht feststellen lässt. Ebenso wenig die von Greg nach Nachrichten eines Herrn Martin Sprengling aufgenommenen Codd, da ihre Beschreibung nicht ausreicht, sicherzustellen, dass es neue Codd sind, und dass es sich nicht um Lektionare handelt. Zudem scheint bei 1435 1532 2312 Konfusion eingetreten zu sein.

5. Verbesserungen und Ergänzungen zum Text des untersuchenden Teils.

- S. 44, Z. 8: 1806 statt 1716.
 — Z. 9: 539 statt 531; 643 statt 628; 240 statt 219.
 — Z. 10: 292 statt 277; 154 statt 153; 79 statt 66.
 — Z. 11: 2443 statt 2328.
- S. 84, 8b) m: α404 statt α1173.
- S. 85, 9a) O: C¹¹ statt A⁵.
 — S: ε1027 statt ε89.
 — T^h: ergänze T^k nach Proleg.
 — We: C¹¹ statt A².
 — X^b: A⁴ statt A⁴⁰.
- S. 86, 9c) ergänze: 7¹⁴ = α1036.
 — 10a) 1: δ254 statt δ50.
- S. 87, 10a) 74: ε321 statt ε340.
 — 83: ε1218 statt ε187.
- S. 88, 10a) 214: ε430 statt ε1401.
 — 252: ε438 statt ε183.
 — 257: C¹¹ statt ε78.
- S. 89, 10a) 268: ε1163 statt ε289.
 — 289: ε713 statt ε607.
 — 290: ε512 statt ε1394.
 — 400: ε594 α556 statt δ550.
- S. 90, 10a) 423: N^{μ60} statt Θ^{ε61}.
 — 10b) 1: δ254 statt δ50.
- S. 91, 10b) 181: α556 statt δ550.
 — 10c) 1: δ254 statt δ50.
- S. 93, 10c) 220: α556 statt δ550.
- S. 289, Z. 12: 2443 statt 2339; 1806 statt 1725; 539 statt 520.
 — Z. 13: 643 statt 619; 240 statt 229.
- S. 311, Z. 5/6: lies γενεσιν statt γεννεσιν, ergänze vor το: τουτο (beides nach dem ältesten Zeugen ε073).
- S. 312, Z. 13 ergänze vor εν: τοις.
 — Z. 14 v. u. ergänze vor ε545: ε365.
- S. 314, Z. 19 ergänze nach Hypothesen: aus der sog. Synopsis des Athanasius.
- S. 366, Z. 15: α173 statt α133; streiche α139—δ150 (?).
 — Z. 16: streiche α132.
- S. 379 vor 10 ist einzuschalten: 9a ο πριν τελωνης και σχολαζων τοις φοροις.
- S. 382 unter 33, Z. 3 ergänze nach δ259: 267 409.
- S. 383, Z. 3 ergänze vor ε1249: 267.
- S. 401, unter εη (αδ statt α).
- S. 405, Z. 2 v. u.: streiche K^r.
- S. 423, Z. 18 ergänze vor die: 4.

- S. 434 unter 3. Lukas λ: 4₃₁ statt (4₃₃, δ_{2 31}).
 — unter 3. Lukas π: 10₃₈ statt 10₃₀.
 — unter 3. Lukas ξα: 8₂₇ statt 8₂₆.
 — unter 3. Lukas μγ: 6₂₀ statt 6₁₃.
- S. 435, Z. 18: der Lk 8₂₆ Mt 8₂₈ statt der Mt 8₂₈ Lk 8₂₆.
- S. 472, Z. 13 v. u. ergänze vor Einteilung: E.
- S. 475, Z. 7 v. u. ergänze vor Die: F.
- S. 492, Z. 15: streiche 183f und ergänze es Z. 13 vor 116 ff.
- S. 496, Z. 18: letzteres statt es.
- S. 499, Z. 5 ergänze vor 1147: 7_{32 45}.
- S. 501, Z. 4: streiche *εκπειραζοντες, σχωσι*.
 — Z. 5: streiche *εξηρχοντο*.
 — Z. 18 v. u. ergänze vor add: aus μ⁵.
- S. 502, Z. 14 v. u.: streiche 7.
- S. 504, Z. 2 v. u. ergänze hinter 350: 393.
- S. 505, Z. 6 ergänze vor 9: ~ ε. α. τ. λ. β.
 — Z. 12 ergänze nach *επορευετο*: 393.
 — Z. 15 ergänze nach 350: 393.
 — Z. 8 v. u.: ε1033 statt ε1053.
 — Z. 7 v. u.: δ505 statt δ506.
- S. 506, Z. 8 20 21 v. o., Z. 10 9 v. u.: 1033 ff statt 1053 ff.
 — Z. 11: streiche 3053.
 — Z. 20: δ505 statt δ506, ergänze nach *ημων*: μ⁶.
 — Z. 9 v. u.: 218 statt 213.
- S. 507, Z. 19 lies: *εκαστος εις τον οικον (τοπον μ^{1 4}) αυτου*.
 — Z. 18 v. u. lies: *οι γραμματαις (αρχιερεις μ¹) usw.*
 — Z. 11/12 v. u. lies: *5 εν δε τω νομω Μωυσης (μ^{2 5? 6?} Μωυσης; μ¹ ~ δε εν τω νομω; μ³⁻⁵ usw.*
 — Z. 4 v. u.: μ^{4 6} statt μ⁶ vor *αναβλεψας*, ergänze vor om: μ⁴⁻⁷.
 — Z. 2 v. u.: μ^{3 5} statt μ⁵, μ^{4 6} statt μ⁶.
- S. 508, Z. 3/4 lies: *εις καθ εις (εκαστος αυτων μ¹ nach Mt 26₂₂) usw.*
 — Z. 13/14 lies nach *πορευου: και (μ¹ om) απο του νυν (om απο τ. ν. μ^{4 5}) μηκει αμαρτανε*.
- S. 514, Z. 12 8 v. u. ergänze hinter 1085: 2022.
 — Z. 11 6 v. u.: δ256 statt δ271.
- S. 515, Z. 24 21 v. u.: δ256 statt δ271.
 — Z. 13 v. u. ergänze nach 1085: 2022.
 — Z. 1 v. u. ergänze vor b: der von.
- S. 520, Z. 5 ergänze vor 1232: = δ203.
 — Z. 16/15 lies statt und 383—stammen: δ203 in Athen und 383 in Brüssel, die beide sehr wohl von einem dieser drei Plätze stammen können.
 — Z. 9 v. u. ergänze hinter 1270: ~ *γυναικα προς αυτον 3 1135 ff 1340; und lies statt 1111f: 1187.*
- S. 521, Z. 4: streiche mit μ⁶; und lies statt 1178: 1111f 1299.
 — Z. 5: streiche 1135 ff — *γυναικα*.
- S. 522, Z. 20 v. u. ergänze vor 1340: δ203 für Mk—Jo, vor Mt [108].
 — Z. 17 v. u. ergänze hinter 1135: = δ203.
 — Z. 15 v. u. ergänze hinter ist: δ203 Eusebs Brief mit Kan.
 — Z. 14 v. u.: streiche doch.

- S. 522, Z. 11 ergänze hinter umfassend: δ203 hat nach Mk—Jo die Verse Versammlung 40 7 8 eingefügt.
- S. 523. Der Abschnitt Z. 4—11 lautet jetzt: Es wäre merkwürdig, fände sich der Zusatz nicht auch sonst einmal in einem Codex mit μ⁵. Solches trifft zu für 3050 3058 4015, drei Zeugen des Texttyps K^a. Die μ⁵ bietet nur folgende Varianten von μ⁵: alle drei 11 κατακρινω, 3050 3058 2 add προς αυτον μ⁶, 3058 ausserdem αναγνωσκοντες 9 aus derselben Vorlage, aus der der Zusatz übernommen worden ist, 4015 2 add βουθεις μ⁶, om και—αυτους μ³, add προς αυτους; im Zusatz fehlt αυτων. Von späterer Hand ist er 1095 δ365 in dieser Form an den Rand gesetzt.
- S. 536, Z. 8: streiche 303.
- Z. 10—16 lauten jetzt: 66. Zeugen und Ausstattung von A^a. A^a ist vertreten durch A¹⁴ 23 138 141 152 133 134, für Mt und Jo auch durch die nur diese beiden Evv enthaltenden Codd 158 217, ferner 121, der Mk Lk in A^c-Form, 232, der Mk Lk in A^b-Form daneben hat, für Jo durch 212, für Lk durch die Dubletten 137=409 und 126, der neben Lk Jo, letzteren in der Form C¹ enthält.
- Z. 9 v. u.: streiche 504.
- Z. 7/6 v. u.: streiche 504—αλλων.
- S. 537, Z. 5 14 ergänze vor 133: 23.
- S. 538, Z. 1 ergänze nach 23: 138 141.
- Z. 11 ergänze vor 138: 134.
- S. 544, Z. 18: 405 statt 410.
- S. 552, Z. 15 v. u.: μ¹ 2 4 statt μ⁵.
- S. 565, zum ersten Satz: Sickenberger, Bibl. Zeitschrift I, 2 S. 190 hat nachgewiesen, dass es ein A^a-Kommentar ist.
- S. 581, Z. 13: 302 statt 322.
- S. 613, Z. 9 v. u.: streiche 24.
- S. 718, Z. 19 ergänze nach δ255: δ258, nach 2004: 300 (μ = 1027).
- Z. 20: ergänze nach επρωτωντες: (exc δ258).
- Z. 21 v. u. ergänze nach 1188: δ258.
- Z. 20 v. u. ergänze nach 1188: δ258 2 λαος, 5 λιθαιβολεισθαι, 6 εχωνιν.
- Z. 7 v. u. streiche 1234; ergänze nach 2043: 340.
- Z. 5 v. u.: streiche 1234.
- Z. 4 v. u.: streiche 6—τον.
- Z. 2 v. u. ergänze vor 1273: 340 53 επορευθησαν, 5 ημιν (?), 7 ανακυψας, ~ λ. β. ε. α.
- S. 719, Z. 10 ergänze nach 177: 195.
- Z. 11 ergänze vor 3024: 195.
- Z. 19 ergänze nach 92: 1037* = 1107, nach 282: 1288 (nach Mk 1—6), nach 2014: 528.
- Z. 3 v. u. ergänze vor 1134: 1038, vor 1196: 284.
- zum letzten Absatz: Nestle (Einf. in das Griech. Neue Testament, 3. A. S. 199) macht darauf aufmerksam, dass die Eusebianische Ausstattung in der Originalausgabe Lucians kaum gestanden haben kann, da Lucian 312 starb. Pamphilus, mit dem nach allen Spuren Euseb nur das AT bearbeitet hatte, erst 307 gefangen gesetzt wurde.
- S. 720, Z. 1 ergänze nach 1036: 1037 1038 1107.
- Z. 3 ergänze nach 75: 1037*, nach 1104: 1107.
- Z. 12 ergänze nach δ104: 1107.

- S. 729, Z. 1 ergänze nach $\sigma\kappa\iota\sigma\varsigma$: (Mt 19²⁹).
 — Z. 2 ergänze nach $\upsilon\iota\varsigma$: (47).
 — Z. 20 ergänze vor 88: (Mk 15⁴⁶).
 — Z. 24 v. u. ergänze nach 86: (Lk 6⁶).
 — Z. 17 v. u. ergänze nach 88²: (Mt 3¹⁰).
 S. 730, Z. 14: K^{ak} statt K^{ik} , A^k statt J^k .
 — Z. 19: streiche 345.
 — Z. 5 v. u. ergänze vor $\lambda\alpha\omicron\varsigma$: 2.
 — Z. 4 v. u.: $\pi\epsilon\iota\rho\alpha\zeta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$, $\epsilon\chi\omega\sigma\iota$ statt $\epsilon\chi\omega\sigma\iota$, $\pi\epsilon\iota\rho\alpha\zeta\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$.
 — Z. 2 v. u. ergänze vor 468: 435.
 S. 731, Überschrift: A^k statt J^k .
 — Z. 8 18: ergänze 7 vor $\sim$.
 — Z. 18 v. u. ergänze vor 385: 345.
 — Z. 17 v. u. ergänze nach 15: (345 add $\kappa\alpha\iota$ — $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\chi\omicron\varsigma$).
 — Z. 16 v. u. ergänze nach $\kappa\alpha\iota$: (345 om $\kappa\alpha\iota$).
 — Z. 14 8 v. u.: streiche 1273.
 S. 732, Z. 5 6 7 8 9 11 12 22 v. o., Z. 7 v. u.: A^k statt J^k .
 — Z. 20 7 v. u.: K^{ak} statt K^{ik} .
 — Z. 14 v. u.: streiche 345.
 S. 733, Überschrift: A^k statt J^k .
 — Z. 4 v. u.: streiche 1273 2042 1312.
 — Z. 1 v. u.: streiche 2042.
 S. 734, Z. 9: streiche 1312.
 S. 735, Z. 19: K^{ak} statt K^{ik} .
 — Z. 5 v. u. ergänze nach 1000: 1012.
 — Z. 4 v. u. ergänze nach 1140: 1143.
 S. 736, Z. 7: A^k statt J^k .
 — Z. 22 ergänze vor 1014: 1012.
 S. 738, Z. 11: K^{ak} statt K^{ik} .
 S. 739, Z. 23: $\beta\psi\eta$ (v?) statt $\beta\psi\eta$.
 S. 740, Z. 4 ergänze nach 8: desgleichen 1380, der ausser $\kappa\alpha\tau\eta\gamma\omicron\rho\iota\alpha\nu$ und $\epsilon\iota\kappa\omicron\nu$ noch
 6 $\kappa\alpha\tau\epsilon\phi\alpha\gamma\epsilon\nu$ aufweist.
 — Z. 10 ergänze nach 310: 3023.
 — Z. 13 v. u. ergänze vor 1247: 1209 ausser add $\pi\rho\omicron\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ add $\tau\omega$ 3, add $\pi\epsilon\rho\iota$
 $\alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ 5, 508 ausser add $\pi\rho\omicron\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ $\delta\epsilon$ $\cap$ $\delta\epsilon$ 1f, $\lambda\iota\theta\alpha\zeta\epsilon\iota\nu$ 5, $\kappa\alpha\tau\epsilon\gamma\rho\alpha\phi\epsilon\nu$ 6.
 $\pi\rho\omicron\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ 7.
 S. 746, Z. 19 ergänze nach 2071: 499.
 — Z. 16 v. u. ergänze vor 230: 340 add $\pi\rho\omicron\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ 3, $\alpha\nu\alpha\kappa\upsilon\phi\alpha\varsigma$ 6, add $\kappa\alpha\iota$ —
 $\epsilon\lambda\epsilon\gamma\chi$. 9.
 S. 748, Z. 5 6 10 ergänze vor $\delta 308$: $\delta 252$.
 S. 751, Z. 1 ergänze vor Endlich: 442 wechselt zwischen μ^5 und μ^6 : $53-2$ 7-10^a μ^5
 exc add $\pi\rho\omicron\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$ 2, om $\tau\omicron\nu$ 7, $\alpha\upsilon\tau\eta$ 7, add $\epsilon\omega\varsigma$ τ . $\epsilon\sigma\chi$. 9, 3-6 10^b ($\gamma\upsilon\nu\alpha\iota$)-11
 μ^6 exc $\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$ 4.
 S. 753, Z. 22: fol 281 statt 281f.
 S. 755, Z. 3 ergänze vor 1034: 1012.
 — Z. 12 ergänze vor 2038: 2037.
 — Z. 18: streiche 37.
 S. 756: streiche den Abschnitt Z. 9—Z. 14.
 S. 762, Z. 19 v. u.: $\delta 564$ statt $\delta 405$.
 — Z. 8 v. u. ergänze nach 1391: 3040.

- S. 762, Z. 7 v. u. ergänze nach 571: δ552.
 — Z. 4 v. u. ergänze vor 1387: 1286 (statt der Tab. 5 leere Folien).
- S. 763, Z. 8 ergänze nach 2098: 342 (Anfang und Schluss fehlt).
 — Z. 11 ergänze nach 534: 536.
 — Z. 12 ergänze nach 570: 572.
 — Z. 13 ergänze nach δ604: 608.
- S. 798, Z. 9 ergänze vor 31: 22 add υμων p ψυχῆ (*H^r J K^a Mt 6₂₅*).
- S. 806, Z. 12 ergänze nach 121: 133.
 — Z. 18 ergänze vor 232: 133.
- S. 808, Z. 7 ergänze vor 134: 133.
 — Z. 9 ergänze vor 137: 133.
- S. 809, Z. 19 18 v. u. ergänze vor 134: 133.
- S. 810, Z. 4 ergänze vor 25: 23 απαντα.
- S. 812, Z. 22 v. u. ergänze nach οκτα: (*Mt 266*).
 — Z. 21 v. u. ergänze nach Θαρα, nach ο, nach των: *K¹*.
 — Z. 20 v. u. ergänze nach εξεδουσαι, nach δε¹, nach δε²: *K¹*.
- S. 814, Z. 12 ergänze nach 13: Φ.
- S. 817, Z. 3 v. u. ergänze nach 123^f: Φ^c.
- S. 818, Z. 7 ergänze nach δε: Χρ.
- S. 819, Z. 8 streiche *H^r*.
 — Z. 10 ergänze nach υμων: (*Mk 76*) *K^a*.
 — Z. 11 ergänze nach αφεδρωνα: (*Mk 719*).
 — Z. 14: streiche Χρ.
 — Z. 14 v. u.: εαν² 13 statt εαν¹³.
- S. 820, Z. 6 ergänze nach υμας: *Mk 1129*.
 — Z. 22 ergänze vor 13: Φ^a.
 — Z. 6 v. u.: γραμματαις statt αρχιερεις.
- S. 821, Z. 22 v. u.: σωμα² statt σωμα.
 — Z. 21 v. u. ergänze vor add: 64.
- S. 825, Z. 23 v. u. ergänze nach 13¹: 409.
 — Z. 20 v. u.: ιδου² statt ιδου.
 — Z. 12 v. u. ergänze nach και: p Ιουδ.
 — Z. 2 v. u. ergänze nach 409: Φ^a.
- S. 826, Z. 7: streiche 35—409.
- S. 829, Z. 7 v. u.: *H* δ3 δ48 1016 *K¹* statt *H K^x*.
- S. 833, Z. 6: -ου statt -ον.
 — Z. 21: απο² 18^f statt απο 18^f.
 — Z. 20 v. u. ergänze nach τοπον: *Mk 631*.
 — Z. 11 v. u.: αυτου² statt αυτου.
- S. 834, Z. 5 ergänze nach προπορευεται: (176), nach πληρωθησαν: (20).
 — Z. 17 v. u. ergänze vor Ιωραμ: του.
- S. 838, Z. 17: add δε α ελεγον *H*¹²³ statt add ελεγον p δε *H*¹²³.
- S. 840, Z. 3 v. u. ergänze nach *H*: *B*.
- S. 841, Z. 8 ergänze nach ενεκεν²: (835).
 — Z. 16 ergänze nach ευωνυμων: (*Mt 2023 K*).
 — Z. 21 ergänze nach αυτω: (52).
 — Z. 25 ergänze nach ουδεις: (*Lk 2353 K*).
 — Z. 22 v. u. ergänze nach οδον²: *K^a*.
 — Z. 9 v. u. ergänze nach δεδωκεν: *B*.
 — Z. 5 v. u. ergänze nach λαον: (*Mt 2126*).

- S.841, Z.4 v. u. ergänze nach *H*: *J*.
 S.842, Z.23 v. u. ergänze nach *λαος*: *B*, nach *ουν*: *Φ*.
 — Z.17 v. u. ergänze nach *δε*: *B*.
 S.843, Z.4: 299 statt 289.
 — Z.6 ergänze nach 3012: 1426.
 — Z.10 ergänze nach 275: = 1426.
 — Z.11: 275f statt 275 bis.
 — Z.12 ergänze nach *ανακυψας* und nach *σου*: exc 1426; 275f statt 275.
 — Z.12—16: 1267 statt 289f.
 — Z.14 streiche 4 *λεγουσιν* 289.
 S.847, Z.4 ergänze nach *ουρανοις* bis: *H*.
 — Z.23 streiche 41—87.
 — Z.13 v. u. ergänze nach *-γαι*: (Mk 14 19).
 S.848, Z.16 v. u. ergänze nach *αιτιαν*: Jo 196.
 — Z.9 v. u. ergänze nach *επιστευσας*: (Mt 21 26 32).
 S.849, Z.8 ergänze nach *λογου*: 20^c.
 S.852, Z.24 v. u.: 1095 statt 1085.
 S.853, Z.17 v. u. ergänze nach 3039: 457.
 — Z.16 v. u. ergänze nach 291: 457.
 — Z.15 v. u. ergänze nach 1225ff: 457.
 — Z.14 v. u. ergänze nach *ε. α.*: 9 *αρχαμενος* 457.
 S.855, Z.12 ergänze nach 1019: 1037 1107 1228, nach 1019: 1228.
 — Z.13 ergänze vor 2049: 1037 1107.
 S.856, Z.24 v. u. ergänze vor 6395: 1098.
 S.870, Z.8: *εχυννομενον* (*H*) statt *εχυνομενον* (*K Xp*).
 — Z.12 13 18: *εχυννομενον* (*H*) statt *εχυνομενον* *K*.
 — Z.21: streiche *Hr*; ergänze nach *εχθες*: (*H*).
 S.874, Z.10 ergänze nach *εσται*: (45).
 S.875, Z.20 21: streiche 24 44—1390.
 S.895, Z.1—3: 013 statt 010, ergänze nach 013: 014, nach 1: (*I?*), streiche 2 15 16 22 33 56 59 und ergänze nach 74: (nicht sicher zu entscheiden, ob *H* oder *I*).
 S.901, Z.12/11 v. u. ergänze vor 68: 67 *βατταλογειν*.
 S.902, Z.4 ergänze vor 13 15: 1016 *αναπαησεται*.
 — Z.5 ergänze vor 21 25: 19 29 *Βηθανια* 1 -*ιαν*.
 — Z.13 ergänze nach 15: 67, nach Lk: 1016.
 S.910, Z.2 v. u. ergänze vor *ποιειν*: *οι αρχιερεις* (it 376; = Mt 27 18).
 S.912, Z.26: *οφθ.* statt *οφθ*.
 S.913, Z.24 v. u., zu sy^cP: sy^c hat nur *υμων* nach *ψυχη*.
 S.917, Z.5 ergänze vor 31: 23 *ο δε* 13 *ειπεν αυτω*.
 S.922, Z.9 ergänze vor 30: 12.
 S.924, Z.12 ergänze vor 40: 28 *ου μη αρπαση* 1 *ουχ -σαι* (28^a; it 56).
 — Z.4 ergänze vor 30: 23 *ειπον* 1 *ελαλησα* (Ex 22 28, 62*, it 376).
 S.925, Z.19 ergänze nach *ινα*: ebenso 194 62* — *αιτιαν ουδεμιαν*, *K ~ εν αυτω α ουδ. αιτιαν*.
 S.926, Z.1 ergänze vor 37: 32 *ειπες* (62*, it 56 76).
 S.927, Z.5 v. u. ergänze vor 5 21: 27 *εγερεται* (it 56).
 S.932, Z.21 v. u.: *ουτος*² statt *ουτος*.
 S.933, Z.21: *εξ*² statt *εξ*.
 S.934, Z.16 v. u. ergänze vor 204: 153 2 *om και α απολ.* (24).

- S. 934, Z. 5 v. u. ergänze vor δ3: (Mt 26²⁹).
 — Z. 3 v. u. ergänze nach sy^c: δ5 om απο.
- S. 935, Z. 9: streiche 14¹⁰—εσται.
 — Z. 25/24 v. u.: streiche 13²²—εις.
- S. 938, Z. 11 ergänze vor 34: 251 η δε 1 και η 19 (sy^{s c} δ5 K^t af Ωρ. Ευσ).
- S. 942, Z. 21 v. u. ergänze vor 520: 251, vor 2346: (sy^s).
 — Z. 16 v. u. ergänze vor Lk: Mk 14²⁸ και 1 αλλα (sy^s), vor 23: 6 add οτι p ειπωμεν (sy^s δ5).
- S. 960, Z. 13 v. u.: streiche 6—(Mk 54).
- S. 961, Z. 10 v. u.: streiche 28—τε.
- S. 962, Z. 17 v. u. ergänze vor 1216: 1028 ου μη αρπαση 1 ουχ -σει (28^a, it δ2).
- S. 963, Z. 12 v. u. ergänze vor 62: 27 εγειρεται (it δ2).
 — Z. 6 v. u. ergänze vor 93: 840 απαντες (it δ48, I[?] Hr).
- S. 966, Z. 16 ergänze vor Jo: (auch I).
- S. 1006, Z. 10—12: der Abschnitt da—ο δε muss jetzt lauten: da οι δε απηλθον nur Mt 20⁵ sich findet, και απηλθον häufig.
 — Z. 14 v. u.: αγκυλας statt μαθητας; K^a statt H¹.
- S. 1014, Z. 13 v. u. ergänze vor om: 1151.
- S. 1107, Z. 3/2 v. u.: streiche 103—§ 130 und lies ist statt sind.
- S. 1109, Z. 17 v. u. ergänze vor Der: 3.
- S. 1113, Z. 8 ergänze vor 42: 40 add μου p ευων. 1216 4009 413 δ162 ff.
- S. 1116, Z. 23 v. u. ergänze vor 93: H.
- S. 1123, Z. 17 ergänze vor 96: H.
- S. 1126, Z. 14 ergänze vor 610: δ30 1216.
- S. 1129, Z. 15: streiche οι vor οχλοι und ergänze nach οχλοι: πολλοι.
 — Z. 18/19: streiche (1279 1443).
- S. 1142, Z. 21 ergänze vor 2000: 1038—284—3055.
 — Z. 2 v. u. ergänze nach πειραζοντες: (exc 1038 ff).
- S. 1143, Z. 2 ergänze nach 72: exc 1038 ff.
 — Z. 4 ergänze nach αυτη: (exc 1038 ff); om τουτο—αυτου (72 add p 11) statt εχωσι.
 — Z. 5 ergänze nach εις¹: (exc 1038 f), ergänze vor καθ: p, ergänze vor 3: 1 και ο Ιε exc 212, 4 κατειληπται exc 212 statt 4 ειπον und ergänze darnach: 5 ημιν.
 — Z. 6 ergänze nach 6: ελεγον exc 212; μη (212 om) προσπ. statt προσπ. ohne μη; ergänze nach 7: ανακυψας (212—βλεψ-), προς αυτους exc 212; ergänze vor 10: 9 add και—ελεγχ.; ergänze nach αναβλεψας: exc 116.
 — Z. 7 ergänze nach σου: exc 116, ergänze nach Ις: (116 om).
 — Z. 11: streiche 4 κατειληπται, ergänze nach ημιν: 116.
 — Z. 11/12: streiche 6—ελεγχ.
 — Z. 12 lies unter Streichung von 1 και ο Ιε: in 116 2 ηλθον, in 212 ηλθεν, ergänze nach ηλθεν: 4 ειπον, streiche 7 αναβλεψας.
 — Z. 23 ergänze nach αυτη: Ähnlich 281; er bietet 53-2 μ⁶; dann μ² mit folgenden μ⁵-Lesarten: 5 add προς αυτον, ~ nach αγουσιν δε, 5 om περι αυτης, 6 add μη προσποιουμενος, 7 επ αυτην τον λ. β., 9 add και—ελεγχ., 10 add και μηδ.—γυναικος, add οι κατιγοροι σου, 11 om απο του νυν. Vielleicht gehört auch 252 hierher, dessen Kollation nicht hinreicht, den Evv-Text festzustellen. Die μοιχ ist μ², mit folgenden meist aus μ⁵ oder μ⁶ stammenden Abweichungen: 1 επορευθη δε και ο Ιε, 2 λαος, 4 προς αυτον 1 αυτω, 6 πειραζοντες, om κατ, εγραψεν, 7 επερ-, αναβλεψας, 8 add

μη προσποιουμενος p γην, 9 add υπο της συνειδησεως ελεγχ., om o Iξ, 10 αναβλεψας, add ειδεν αυτην και. γυναι l αυτη, 11 add Iξ p o δε, add αυτη p ειπεν, om και απο του νυν.

S. 1143, Z. 12 v. u.: 1038* fehlt fol. 1.

— Z. 6 v. u.: 116 gehört seiner Ausstattung nach zu *Ir*, wo er S. 1173 darum eingestellt ist.

S. 1160, Z. 14 ergänze vor der: 5.

S. 1171, Z. 4 ergänze nach 116: (s. S. 1143).

— Z. 24 v. u. ergänze vor 6: 4 κατεληπται.

— Z. 6 v. u.: streiche 116—Iξ.

S. 1172, Z. 1 ergänze nach 77 ff: exc 306.

— Z. 6 v. u. 1 77 ff exc 175 306 statt 1020—1045.

S. 1173, Z. 11 ergänze nach Notiz: ebenso die Notiz zu μ.

S. 1179, Z. 20 v. u.: streiche 306.

S. 1180, Z. 3: streiche 306 und; bietet statt bieten.

— Z. 4—6: streiche dazu—δε.

S. 1194, Z. 14 v. u. ergänze vor dem hier beginnenden Absatz: In Jo, teilweise schon Lk, bietet 1246 *K^a*-Text.

S. 1201, Z. 7/6 v. u.: versetze 519—1290 Z. 6 in Z. 7 hinter 1386) und lies 27 statt 327).

S. 1205, Z. 17 v. u. ergänze nach Γαλιλαιας: (δ5 56).

S. 1206, Z. 4 v. u. ergänze nach κατακολουθησατε: (*J* add και a αχ.).

S. 1209, Z. 16 v. u. ergänze nach 1333: 1386.

S. 1211, Z. 11 ergänze nach δ5: 70.

S. 1226, Z. 4 v. u. ergänze nach it¹: *H^r*; vor it²: Mt 74.

S. 1227, Z. 5 v. u. ergänze nach *Ir*: vgl 3.

S. 1280, Z. 19 ergänze nach εξεβαλ.: Mk 128.

S. 1286, Z. 11 v. u. ergänze vor 1326: 117 ~ αυτων τα ιματια, om αυτω, 1216 ειπεν 1 λεγει.

S. 1292, Z. 6 ergänze am Schluss der Zeile: 1711 ~ εν τω κ. ειμι.

S. 1293, Z. 4 ergänze vor 931: 540 της παιδος 168 337.

— Z. 16 ergänze vor 20: 18 add μηδε εν σαββατω p χειμ (Mt 2420) 337 1337 (*B*).

— Z. 17 ergänze vor 3: 1 κρατησωσι και (Mt 264) 168 337.

— Z. 13 v. u. ergänze nach (sy^s): Lk 48.

— Z. 9 v. u. ergänze vor 1123: 96 εγειρε Lk 524 (δ1).

S. 1294, Z. 25 v. u. ergänze nach 050: (Mt 82 1443); ergänze vor 21: 44 o l a exc δ5 (Mt 84) *Φ^a* δ30 167 1386f.

— Z. 20 v. u. ergänze vor 19: 11 λεγει 1 ελεγεν exc 133 (sa).

— Z. 12 v. u. ergänze vor 1020: 15 om o a οχλος exc 133f 448.

— Z. 10 v. u. ergänze nach υμιν: (δ5 om υμων).

— Z. 4 v. u. ergänze nach (sy^s): 44 ηδη 1 παλαι (Jo 1933) exc 133.

S. 1295, Z. 1 ergänze vor 108: 929 ομμάτων 1 οφθαλμων 133 (2034).

— Z. 2 ergänze vor 1115: 1011 om η κωμην exc 050 (*H^r* sy^s; Lk 108).

— Z. 3 ergänze vor 1321: 48 η 1 και exc 133 (Mk 333; *K* Σ¹¹³²).

— Z. 4 ergänze vor 23: ευθως exc 133 (*Φ* δ4 δ48 Σ¹²²⁵ 1353).

— Z. 9 ergänze vor 154: ως 1 ωσει exc 133 (1538).

— Z. 12 ergänze vor 5: ζητει exc 133 (Mk 811).

— Z. 13 ergänze nach 20: ουτος exc 133 (2737).

— Z. 14 ergänze vor 7: 1 add τον a Ιακ. exc 133 (δ2 δ48 1016 Σ²⁰⁷, Mt 92).

— Z. 16 ergänze vor 32: 28 ~ θηναρια εκατον exc 050.

— Z. 18 ergänze vor 203: 21 add τοις a πτωχ. exc 133 (δ1 sa bo; Mk 1021 *H*).

- S. 1295, Z. 25 v. u. ergänze vor 39: 35 om του α αιματος bis exc 133 (Lk 11 51 *H* 848 *Hr* 183 346f).
- Z. 12 v. u. ergänze vor 27: 66 ταις καρδιαις (Mk 2 6 8 4 15) exc 133 *H* 56 1016 76 8371.
  - Z. 11 v. u.: ανακαλυφθωσιν statt ακαλυφθωσιν, αναποκαλ- statt αποκαλ-.
  - Z. 10 v. u. ergänze vor 42: add του Ιακωβ p Iωσ. exc 133 (mit 1353; Mt 1 15 f).
  - Z. 9 v. u. ergänze vor 629: 533 om ομοιως exc 050 (8371 syP), 35 ακαλυφθ- 1 αποκαλ- exc 133.
  - Z. 8 v. u. ergänze vor 7: αυτον 1 τον Ιν exc 050.
  - Z. 5 v. u.: χωμην statt πολιν; ergänze nach 60: παλιν καλ.
- S. 1296, Z. 4 ergänze vor 51: 1 om εν ος exc 133.
- Z. 7 ergänze vor ~: add τοις α πλουσ. exc 050.
  - Z. 8 ergänze vor 1512: 25 om πολλα exc 133.
  - Z. 13 ergänze vor 32: 22 add τοις α πτωχ. exc 133 (138!).
  - Z. 15 ergänze nach 1331: (sa).
  - Z. 21 v. u. ergänze vor 726: 615 add υμιν p αφησει (14).
  - Z. 20 v. u. ergänze vor 175: 125 add εν α τοις 8594f (Mk 2 23, 83 Σ²⁰⁷ sy), 1415 add κυκλω p τας 050f 94f (Mk 6 36, 83* 848 8371 *B*? 1416).
- S. 1307, Z. 21: 25 (om 616) statt 26.
- Z. 22: 29 statt 31; ergänze nach siebenmal: d. h. von Jo 5 36 an.
  - Z. 23: unter 23 einundzwanzigmal statt unter 18 achtmal.
- S. 1323, Z. 2 v. u. ergänze vor sa: *B*¹²¹.
- S. 1337, Z. 21 v. u. ergänze nach sy^s: 85 αυτους 1 πολλους.
- Z. 15 v. u.: sy^{s c} statt sy^{c 1}.
  - Z. 3 v. u.: streiche 42 om ως.
- S. 1345, Z. 20 v. u.: 647 statt 447.
- S. 1363, Z. 21 v. u.: 1026* statt 85*.
- Z. 1 v. u. ergänze nach δηλαυτως: βαδους (Lk 166; 8371 85 καδους); nach τηλ-: βατους.
- S. 1364, Z. 26/25 v. u.: 1026 statt 85.
- Z. 25 v. u.: ergänze nach 848: 78 8356; ergänze nach 74: 3 1066; ergänze nach 1121: 468 472.
  - Z. 19 v. u.: streiche 85, ergänze nach 848: 74 162, lies 1026f statt 1027 und ergänze darnach: 8505 254 471 365 398 472 78 *O*¹, streiche 74.
  - Z. 18 v. u. ergänze nach *I*: 175 65 fff 1026 1028f 264 78.
  - Z. 3 v. u. ergänze vor 85: *K*¹.
- S. 1365, Z. 22/21 v. u.: schreibt *H* 81-2 83 56 statt schreiben *I H*.
- Z. 15 v. u.: 1026* statt 85*.
- S. 1366, Z. 25 v. u. ergänze nach χρεωφ-: Ja 57 *K* πρωιμον, Hb 720f 28 Ευθ ορκουμοσιας.
- Z. 22 v. u. ergänze nach 81: 1066.
  - Z. 16 v. u. ergänze nach Min: μετοιχησια 1 -κεσια *K*¹.
  - Z. 10 v. u. ergänze nach 84: 848, nach 3: 162, nach 1026: ua.
- S. 1367, Z. 4 ergänze nach μετωκισεν: *H* Ja 45 κατ-.
- Z. 13: *H* statt *K*.
  - Z. 19 ergänze nach 84: 86.
- S. 1368, Z. 12 ergänze nach gern: *H* 81 *J* exc 1054f 8505 *Hr* *B*¹²¹ *Φ* 830 211 *O*¹²⁹ Σ³⁵¹ 214 1354 schreiben (Lk 35) λιτας 1 λειτας.
- Z. 18: *H* statt 81*-56, streiche *Φ*.
  - Z. 19: *I* wohl kaum. Jo 1327 nur *I* a 857 *J*¹⁰²⁴ *Hr*? 8260; 204 *I* a 050 *K*¹ 55 87 *K* a 84 *A* 3 *B*¹²¹ 1443 statt *I*.
  - Z. 21: alle statt beide.

- S. 1370, Z. 5: streiche δ_5 .
 — Z. 9 v. u.: streiche δ_{48} .
- S. 1372, Z. 2: streiche *I* und ergänze vor *K*: *I*.
 — Z. 17: streiche 94.
 — Z. 19 v. u. ergänze vor *I*^a: *I*αρετ.
 — Z. 8 v. u. ergänze vor 3²⁶: 4²⁷ *K* Νεεμαν 1 Ναίμαν; lies: Σεμεσι statt Σεμει.
 — Z. 2 v. u.: streiche sy^s.
- S. 1373, Z. 3 ergänze nach 3²: *J*^{exc a} *B*¹²¹¹.
 — Z. 4 ergänze nach 1354: Mt 14 *I*^a 133 *J*¹⁰³³ 218 f 219 *H*^r δ_{254} δ_{457} Φ_{413} 211 f.
 — Z. 17 v. u.: streiche Mt δ_5 .
- S. 1374, Z. 11: versetze 22 vor 76.
- S. 1375, Z. 5: streiche endlich Ga 29, ergänze nach Mt: 31.
 — Z. 6: streiche ebenso Ga 29.
 — Z. 23: streiche *B* und *I*^r (*I*^r=*K*ⁱ, *B* auch teilweise).
- S. 1376, Z. 5: δ_2 statt δ_1 , ergänze nach δ_{48} : *H*^r.
 — Z. 16: ergänze 49 vor Lk.
 — Z. 16 v. u.: Ιερουσαλημ statt Ιεροσολυμα, 15² 21¹² statt Mt 20¹⁷ f.
- S. 1377, Z. 20: versetze Jo 47¹⁰ nach δ_5^* und streiche 31.
- S. 1378, Z. 6/7: streiche Mt 18²² δ_1 δ_5 .
 — Z. 24: versetze 11¹⁸ hinter 7¹⁹ f und streiche δ_1 -2².
 — Z. 1 v. u. ergänze nach δ_5^* : 1026.
- S. 1379, Z. 6: *I*[?] statt *I*.
- S. 1380, Z. 18 v. u.: *I*^a statt *I*, *J*^{exc a} statt *J*^{exc 1054}.
- S. 1382, Z. 11: 1026* statt δ_5^* .
 — Z. 23 v. u.: streiche *I*^a δ_5 f.
- S. 1384, Z. 6 ergänze vor aus: desgleichen Ac 14¹⁴ in *H* ^{δ_1 -2^c} δ_4 δ_{48} *A*πρ ua.
 — Z. 8 v. u.: streiche 1 Th 5¹³.
- S. 1385, Z. 1/2: streiche ja—vorangehen.
 — Z. 21 v. u.: streiche *K* γαρ αν.
 — Z. 20 v. u.: ergänze vor *K*^a: Φ ; vor 243: *H*^{r 1131} Φ^a *K*^a; nach εαν: Lk 9⁵⁷ αν (εαν *H* *K*ⁱ nach Mt 8¹⁹).
- S. 1386, Z. 6: streiche *H*^r.
 — Z. 14 ergänze nach *H* ^{δ_1 -2}: *I*^a δ_5 .
 — Z. 17/18: streiche om—1443).
- S. 1387, Z. 17 ergänze vor *Mk*: *H*.
 — Z. 18 ergänze vor Pls: nicht wenige Codd.
 — Z. 20 lies: wenn πεζη nicht Paralleleinwirkung von Mk 6³³ ist, wo nur *H*⁵⁶ πεζη schreibt.
 — Z. 23: Mt 26⁵¹ statt *Mk* oder Jo.
 — Z. 12 v. u. ergänze nach πλουτος: Paralleleinwirkung von Eph 1¹⁸.
 — Z. 10 v. u. ergänze nach Lk 15¹⁴: Ac 11²⁸.
 — Z. 9 v. u. ergänze nach γραμματα: Nur *K* schreibt Ac 23¹⁶ το ενεδρον 1 την-αν.
- S. 1388, Z. 17: streiche 76.
 — Z. 19 ergänze nach 56: *I*^a δ_5 .
 — Z. 20: Mt 6³⁰ statt *Mk* 5³⁰.
- S. 1389, Z. 6—8 (Als—ων) muss lauten: Als Acc. von Απολλωσ schreiben 1 K 46 *H* ^{δ_1 -2*} δ_4 162, Ti 3¹³ *H* ^{δ_2 162 264} *I* ^{δ_1 80} 1022*, Ac 19¹ *H* ^{δ_4 5} *I*¹⁰¹ Απολλων, umgekehrt *H* Απολλω.
 — Z. 9 ergänze nach *K*ω: exc *K*[?].

- S. 1389, Z. 22 v. u. ergänze nach *K*: gg *H*.
 S. 1391, Z. 18 ergänze nach *Φ*: 1413.
 — Z. 19 ergänze nach 43: 45.
 — Z. 3 v. u. ergänze nach δ3: δ5.
 S. 1392, Z. 12 v. u.: δ1-2 statt δ2, streiche δ3, 1045 statt 1040.
 — Z. 1 v. u.: ergänze vor nur: (exc Mt 1817 *H* δ2 56).
 S. 1393, Z. 17: streiche δ5.
 — Z. 18: 1026 statt δ5.
 — Z. 27 v. u.: δ1 δ3 δ48 statt δ1-2.
 S. 1394, Z. 10: 1026 statt δ5.
 — Z. 26 v. u. ergänze nach 257: δ5 1001.
 — Z. 25 v. u.: streiche δ5.
 — Z. 9 v. u. ergänze vor 178: *K*^a; nach 178: 541.
 — Z. 1 v. u. ergänze nach exc: *J*¹⁰⁵⁴.
 S. 1395, Z. 22 ergänze vor *K*: *I*.
 — Z. 27 v. u.: ελλογαι Phm 18, wo *H* -α statt ελλογα- -ει.
 — Z. 21 v. u.: *H* Σ²⁰⁷ statt *K*.
 — Z. 20/19 v. u.: streiche Von—verschrieben).
 — Z. 11—4 v. u. (Von—δοι) lauten jetzt: Von δουναι lautet der Optativ δωη Rm 152 2 T 116 18 4 14 (*K*; *H* δωσει). Der Konj. lautet δω 1 K 133 14 7 f 15 24 (δ1 1028 f δοι) Eph 4 29 (1026 ff δοι) 1 Th 5 15 (δ2 1028 f δοι), dagegen Eph 1 17 (exc δ1) δωη; 3 16 schwankt die Überlieferung; *H* 178 1028 f 359 δ259 216 δ372 δ505 geschrieben δω, *K* δωη.
 S. 1396, Z. 2: *I*² statt nur.
 — Z. 13 ergänze vor 371: *K*^{xr}.
 — Z. 17 v. u. ergänze nach *J*: exc 1211.
 — Z. 16 v. u. ergänze nach *H*^r: 181 f.
 — Z. 3 v. u.: streiche *K*—folgen, ευηρεστηκεναι 1 ευαμ- nur *H* δ2 13 132 134 δ300 377 398 statt ευηρεστηκεναι 1 ευηρ-.
 S. 1397, Z. 17 v. u.: streiche 71, ergänze nach nur¹: δ6 δ371 (δ48?), 71 nur.
 — Z. 16 v. u. ergänze nach δ1: 1016.
 — Z. 15 v. u. ergänze nach δ2: 1016 776 δ371.
 — Z. 10 v. u. ergänze nach 931¹: 194; nach Jo¹: 671; lies 194 statt 72; ergänze nach Jo²: 66.
 — Z. 9 v. u. ergänze nach 931: 194; nach Jo: 1151.
 — Z. 8 v. u.: Jo 66 71 statt Jo 671.
 — Z. 7 v. u. ergänze am Schluss der Zeile: Gesamtergebnis: *I H* τιμ-, *K* εμ-; Ausnahme: Lk 931 Jo 66 71, wo εμ- für *I-H-K* sicher ist. Ein Anlass ist nicht zu entdecken; vorher steht ην, τι, γαρ.
 S. 1398, Z. 14 v. u. ergänze am Schluss der Zeile: Die einfachste Lösung ergibt die Annahme, dass *I-H-K* selbst wechselte und zwar 14 30 ανεωξεν, 17 21 26 32 ηνοιξεν schrieb. Die Abweichungen sind dann durch wechselseitige Einwirkung entstanden.
 S. 1399, Z. 16 ergänze nach *K*: vielleicht auch *I*.
 — Z. 26—24 v. u.: streiche Statt—hat.
 — Z. 8 v. u. ergänze nach 1443: nach 107 Mt 195.
 — Z. 3 v. u.: schreiben statt schreibt; alle statt *K*; ergänze nach γνωρισουσιν: *H* δ1-2^e δ6 3 *I*¹⁰⁶⁶ 200 208 1436.
 S. 1400, Z. 16: *O*¹⁸ statt 199.
 S. 1401, Z. 22 v. u.: *H* δ1-2 1016 statt *H*.

- S. 1401, Z. 5 v. u.: *I H* statt *K*.
 — Z. 2 v. u. ergänze nach 1250: 158.
 S. 1402, Z. 15—16 (Ähnlich—*παίδιοθεν*) muss jetzt lauten: Ähnlich streicht *K Mk* 921 *εξ α παιδιοθεν*, während *H Lk* 194 *εις το α εμπροσθεν* addirt.
 — Z. 21 ergänze nach 1820: (nach 621).
 — Z. 6 v. u.: streiche 62 *περι* 1 *επι* *I*.
 — Z. 5 v. u. ergänze vor 66: 61—2 63.
 S. 1404, Z. 13 v. u. ergänze vor 9: 23.
 S. 1406, Z. 28: *I* statt *H^r—K^a*.
 — Z. 19 v. u. ergänze nach 39: 42.
 — Z. 7—5 v. u.: streiche dass—fehlt.
 — Z. 2 v. u.: streiche 721—1016.
 S. 1407, Z. 13: dagegen *αυτος* *δε ο* *Ιζ* statt *αυτος* *δε* *Ιζ*.
 — Z. 21: 147 statt 1930.
 — Z. 22: streiche 148.
 — Z. 17 v. u.: streiche 648.
 — Z. 16 v. u. ergänze nach *K²*: *H^{δ1} I^aδ5*; lies *H^{δ1-2} I^aο50* statt *H²*.
 — Z. 8 v. u. ergänze nach 22): *Hb* 76 a *Αβρ.* in *H^{δ1-2} δ3* 1026 f 55 *δ300* 397.
 S. 1408, Z. 5: *I* statt nur; ergänze nach *K*: gg *H*.
 — Z. 11: war statt schien, streiche Schreibern.
 — Z. 12: ergänze nach *Ιωσηφ*: exc.
 — Z. 15: *K^x* statt *K^x r*.
 — Z. 21: *I H* 34 exc *I^aδ5 J* statt 34 *I H*.
 — Z. 24 ergänze nach 53: *K*; nach 98: *I K*; nach 114: *I H*; nach 64: 257?
 — Z. 23 v. u. ergänze nach 128: alle gg.
 — Z. 21 v. u.: streiche *απεκριθη*—1386.
 — Z. 20 v. u. ergänze nach 1443: 2028 *H^{δ2} δ48 56* 1386.
 — Z. 19 v. u. ergänze vor 132: *Jo*; lies *εμαρτυρησεν* statt *διεμαρτυρησεν*.
 — Z. 18 v. u. ergänze nach *εποιησε*: *I*; streiche *Hb*—1077.
 — Z. 13 v. u.: streiche *Mk—Βαπτισματος*.
 — Z. 5 v. u. ergänze vor *K*: *I*.
 S. 1409, Z. 10: *K* ua statt etliche.
 S. 1410, Z. 9 v. u.: streiche aber—*κραζοντες*.
 S. 1411, Z. 17 v. u.: *το* statt *ο*.
 — Z. 12 v. u.: streiche Ebenso—zuzuschreiben.
 — Z. 11 v. u.: *I^aδ5* statt *I^aο50*; *J* statt *H^r*; streiche *Φ K^a*; *O¹²⁹¹* statt *O¹²⁹*; streiche *Σ*; *I^r77 511* statt *I^r—1443*.
 — Z. 5 v. u.: dessen Einsetzung statt auch.
 S. 1412, Z. 2: *Lk* 1724^a gg 24^b *Ac* 25 412 *Ko* 123 *υπο τον ουρ.* statt (exc *I H* *Lk* 1724).
 — Z. 9 ergänze nach auch: nach *Lk* 1822.
 — Z. 26 v. u.: vielleicht statt wohl.
 — Z. 17 v. u. statt 810—393 lies: *Mk* 810 folgen *Lk I^a* usw und versetze es in *Z. 15* v. u. vor und.
 S. 1413, Z. 6 v. u.: versetze (vgl *Lk* 217) in *Z. 7* v. u. hinter *Mk* 133.
 S. 1415, Z. 13 ergänze nach Typen: *εν οmittiren*.
 — Z. 11 v. u. ergänze nach 54: *εξνετο*.
 S. 1416, Z. 10 v. u.: streiche *Ga* 49—*επιστρεφετε*.
 — Z. 9 v. u.: streiche 139—*ωφεληθσαν*.
 — Z. 5 v. u. ergänze vor *H*: bei.

- S. 1417, Z. 13 ergänze vor 1417: Jo.
 — Z. 11 v. u. ergänze nach 1328: (exc $K^x r$).
 S. 1418, Z. 7 ergänze vor 178: K^r .
 — Z. 17: mehrere statt viele.
 — Z. 18: $H^?$ statt H .
 — Z. 21: streiche $Ti\ 24-\delta 4$.
 — Z. 20 v. u. ergänze nach 34: $H\ I$.
 — Z. 17 v. u.: streiche $Ga\ 24$ (exc K).
 S. 1419, Z. 4 v. u. ergänze nach 7: 29.
 S. 1455, Z. 10 ergänze vor $\epsilon\pi\upsilon\psi\alpha\tau\epsilon$: 1152.
 S. 1462, Z. 23 ergänze vor 33: 29 $\epsilon\iota\varsigma\ \pi\alpha\gamma\iota\delta\alpha\ 1\ \epsilon\pi\iota\ \tau\eta\nu$.
 S. 1463, Z. 18 ergänze vor 1247: 29 $\epsilon\iota\varsigma\ \pi\alpha\gamma\iota\delta\alpha\ 1\ \epsilon\pi\iota\ \tau\eta\nu\ \gamma\gamma\iota\nu$.
 S. 1473, Z. 17 ergänze vor $X\rho$: $Q\rho$.
 S. 1512, Z. 5 ergänze vor sa : sy^s .
 — Z. 10 ergänze nach 96: sy^s .
 — Z. 18 v. u.: 1128 statt 28.
 S. 1514, Z. 21 v. u. ergänze vor 14: 5 om $\epsilon\chi\epsilon\iota$ Mk 1243.
 S. 1517, Z. 21 ergänze nach 1341: $gg\ T^a$.
 S. 1520 ergänze am Schluss von § 347: Vgl. jetzt auch Hautsch, die Evv-Zitate des Origenes T-U 34, 2^a.
 S. 1535, Z. 11 v. u.: streiche unter Hort.
 S. 1545, Z. 1: Evangelium statt Evangelium; ergänze nach 1749: Belsheim 1894.
 — Z. 4 ergänze nach a): Belsheim 1904.
 — Z. 8: Brescia statt Brixon.
 — Z. 10 ergänze nach 1877: Buchanan, Old latin biblical texts V 1907.
 — Z. 14 ergänze nach 1812: verschollen.
 — Z. 17: Breslau statt Prag.
 — Z. 17 v. u. ergänze vor Z. 17: w (Neue Bruchstücke aus Itala-Handschriften, ed. P. Lehmann, Sitzungsberichte der K. Bayr. Akademie der Wissenschaften, philos.-philol.-hist. Klasse 1908, 4) Mt 136-12 Lk 1410-13 Jo 725-29 33 37f.
 S. 1655, Z. 11 ergänze nach 648: $sa\ bo$.
 S. 1658, Z. 11 I v. u.: I^{208ff} statt I^a .
 S. 1659, Z. 1: I^{208ff} statt I^b .
 — Z. 6: I^{208ff} statt I^b , $I^{62ff\ 78ff}$ statt I^a .
 — Z. 22 v. u. ergänze vor *32: 18 $\delta\epsilon\ 1\ \tau\epsilon\ 103\ 70$.
 — Z. 19 v. u. ergänze nach $\pi\iota\sigma\tau\epsilon\upsilon\sigma\mu\epsilon\nu$: *36 $\delta\epsilon\ 1\ \tau\epsilon\ 103$.
 S. 1660, Z. 22: I^{78ff} statt I^a , I^{208ff} statt I^b .
 — Z. 23: I^{208ff} statt I^b .
 — Z. 22 21 14 13 12 11 v. u.: I^{208} statt $I^{b\ 208}$.
 — Z. 5 v. u. ergänze vor 173: 103 70.
 S. 1661, Z. 7 13 ergänze nach 64: 103.
 — Z. 21 v. u. ergänze nach $\sigma\iota\chi\iota\alpha$: 103.
 — Z. 10 v. u.: I^{336} statt $I^{a\ 336}$.
 S. 1662, Z. 9 v. u.: ergänze nach $-\tau\omega\nu$: I^{103} .
 — Z. 6 v. u.: $I^{70f\ 157\ 6206}$ statt $I^a?$.
 S. 1663, Z. 9 v. u. ergänze vor 412: 322 $\theta\mu\omega\nu$ (Deut 1815 $\sigma\theta\upsilon$) 103 162.
 — Z. 14 v. u. ergänze vor 828: 758 $\alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ p\ \epsilon\chi\beta\alpha\lambda$. 648 103 6206.
 — Z. 2 v. u. ergänze nach 648: 103.
 S. 1664, Z. 23: I^{353} statt $I^{b\ 353}$.

- S. 1664, Z. 24: *I*^{365f} statt *I*^{a365f}.
 — Z. 15 v. u.: *I*¹¹⁶ statt *I*^{b116}.
 S. 1672, ergänze vor Z. 18: 4. 8 (cont 431 [ε]πλησθησαν — εθηχ[ε] 37, 52 ενεργας — [πνευ]μα 9, 61 μαθητων — προσευ[ξαμενοι] 6, 8 χαριτος — [καθ]εζομ[ενοι] 15; vgl Gregory T. K. S. 1080 — 1090. Genau mein *H*-Text mit folgenden Ausnahmen: 431 παντες 1 απαντες (δ2*; 24), 32 αυτου 1 -ω, παντα 1 απ-δ1, 34 υπηρχεν 1 ην (34^b) *KH*^{δ6 δ48 103}, 35 om δε, 55 om τους², 8 add ο α Πετρος (:; 3) *K*, 13 add τουτου ρ τοπου (14).
 S. 1678, Z. 19 v. u.: ρ τηκουσατε μου statt α οτι.
 S. 1686, Z. 2 v. u. ergänze nach 202: 357 256 390 598 354 394.
 S. 1687, Z. 7 ergänze vor 367: 357; nach 367: 394.
 — Z. 8 ergänze nach 168: 354 vbt Kap 14 24 (nur noch schwache *I*^a-Spuren).
 — Z. 6 v. u. ergänze vor 461: 458 (Kap 1—8).
 S. 1698, Z. 19 v. u.: streiche lat.
 S. 1701, Z. 26 v. u. ergänze vor 200f: δ5.
 S. 1702, Z. 11 ergänze vor 464: (Mt 1016 uö).
 S. 1703, Z. 8 v. u. ergänze nach φωνη: 1001.
 S. 1706, Z. 19 ergänze vor 184: 1001.
 — Z. 26 v. u. ergänze nach τουτο: δ5.
 S. 1708, Z. 13 v. u.: lat statt it¹, *p* gig Lucif statt *A*².
 S. 1712, Z. 9 ergänze nach *I*^{c486}: *H*^{δ2}.
 — Z. 21 ergänze vor 22: 13 ενομιζομεν προσευχην 1 -ζετο -χη (*H*^{exc 103}).
 S. 1725, Z. 17 v. u. ergänze nach αυται²: sa.
 S. 1726, Z. 12 ergänze nach αναθεωρων: (*K*^α ιστορων).
 S. 1744, Z. 6: sy^{h*} statt sy^{p*}.
 S. 1745, Z. 12 ergänze nach *I*^{c1}: (S. 1743) und *I*^c.
 S. 1748, Z. 9: nur sy^{h*} oder sy^{h m} statt nur—beiden.
 S. 1749, Z. 1: sy^{h m} statt sy^h.
 — Z. 18 ergänze vor lat: 208 116f 364 δ299 470f.
 S. 1760, Z. 13 ergänze nach auch: δ455 (Kap 1f).
 S. 1761, Z. 19: streiche δ359 δ200.
 — Z. 20 ergänze nach 453: 456.
 — Z. 21: 460 statt δ460, 350 statt 352.
 — Z. 24 v. u. ergänze vor δ162: 72 Kap 15 21, 190 Kap 13 23.
 — Z. 23 v. u. ergänze nach 467: 501; vor 160: 52; lies δ367 statt δ455.
 — Z. 13 v. u.: streiche 467.
 — Z. 10 v. u.: streiche *A*^{bδ157}.
 S. 1841, Z. 11: streiche 110.
 — Z. 22 v. u.: streiche 186 δ255.
 — Z. 21 v. u.: streiche δ261* 366.
 — Z. 20 v. u.: streiche δ410; ergänze vor δ162: 52 67 160; ergänze nach 72: δ367.
 S. 1919, Z. 16/15 v. u.: streiche 472—2 *K* 1124).
 — Z. 12 v. u. ergänze vor 400: δ161 190 201.
 S. 1932, Z. 1 v. u. ergänze vor sowie: 569 (? nicht koll.; in der Ausstattung Dublette von 468).
 S. 1937, Z. 16 v. u. fin ergänze: Die Fragmente von Eph im Stadtarchiv von Mengerhausen (Waldeck), ed. V. Schultze 1904, sind ebenfalls eine Abschrift von 1026, die für die Textkritik ausscheidet.

6. Verzeichnis der besprochenen Codices mit Angabe ihres Textcharakters.

(Die Zahlen geben, wenn nicht S. vorgestellt ist, die Paragraphen an; — bedeutet, daß der Codex auf seinen Text nicht genauer geprüft ist. Wo bei den δ -Codd über AKP nichts steht, ist nur festgestellt worden, daß der Text K ist.)

1. Die δ -Codices.

$\delta 1$ H 185 186 187 384 bis 386 450 480 481 483 521	$\delta 160$ K^x 136 426	$\delta 261$ K^x 134
$\delta 2$ H 185 186 188 384 385 387 443 450 480 482 483 521	$\delta 161$ Evv K^a 172, sonst K 426 450 479 (Nachtrag)	$\delta 262$ K^x 131
$\delta 3$ H 185 189 384 388 450 480 484 521	$\delta 162$ Evv Φ^b 224, sonst K 426 450	$\delta 264$ Evv K^r 144, Ac I^b 401
$\delta 4$ Evv K^a 178–180, sonst H 384 389 443 450 480 484 521	$\delta 165$ K^x 131	$\delta 265$ K^x 137
$\delta 5$ I^a 286 289–292 401 411 416 446	$\delta 180$ Evv K^a 173 177, sonst I^a 401 450 488	$\delta 267$ $K^{1?}$ 125
$\delta 6$ H 185 190 384 390 450 480 484 521	$\delta 198$ Evv B 231 Ac K 426	$\delta 268$ Evv A^k 166, sonst I^a 401 450 488
$\delta 30$ Φ^a 224 ff	$\delta 200$ Evv 241, sonst K^x 426 450 479, Ap A^v 526	$\delta 269$ K^r 144 426
$\delta 48$ H 185 191 384 391 450 477 484 521	$\delta 202$ Evv B 252, Ac $I(K)$ 426 427, Kath K 450, Pls I^a 488	$\delta 270$ Φ^b 224
$\delta 95$ Evv K^x 135 57, S. 516, Ap K 524	$\delta 203$ Evv K^x 133, Ac Kath Pls I^a 401 450 488, Ap A^v 526	$\delta 298$ Evv K^x 134, sonst I^c 401 450
$\delta 97$ K^x 127 426	$\delta 206$ Evv K^x 138, Ac Kath I^b 401 450, Apk K 524	$\delta 299$ Evv K^x 134, sonst I^c 401 450
$\delta 100$ unerreichbar	$\delta 250$ Φ^b 224	$\delta 300$ Evv Φ^b 224, sonst I^a 401 450 488 522
$\delta 101$ Evv K^x 134 147, Ac Kath Pls $I^c?$ 401 450 487, Ap K 522	$\delta 251$ Evv $K^{1?}$ $K^{ak?}$ 125, sonst I^a 401 450 488	$\delta 303$ I^1 241
$\delta 103$ K^x 137 165 426	$\delta 252$ K^x 134 (Nachtrag)	$\delta 304$ K^r 144 426 478
$\delta 104$ Evv K^1 123, sonst K 426 479 522	$\delta 253$ Evv K^x 127, Ac $I(K)$ 426 427, Kath K 450	$\delta 305$ K^x 135 57, S. 518
$\delta 150$ K^x 134	$\delta 254$ Evv H^r 210 211, sonst I^a 401 450 488	$\delta 306$ K^x 127
$\delta 151$ K^x 134	$\delta 255$ Evv K^1 123, sonst K^c 426 428 450 477	$\delta 307$ K^x 134
$\delta 152$ Evv B 252, sonst I^b 401 450 487	$\delta 256$ 57 (Verbesserungen)	$\delta 308$ K^x 134
$\delta 156$ Evv K^x 137, sonst I^a 401 450 488	$\delta 257$ K^x 138 426 479	$\delta 309$ Evv K^r 144, sonst I^b 401 450 487
$\delta 156^c$ K^r 426 450	$\delta 258$ K^1 123 (Nachtrag)	$\delta 309^c$ K^r 426 450 478
$\delta 157$ Evv K^r 144 145, sonst I^a 401, 450, 488	$\delta 259$ Evv K^x 131, Pls I^c 487	$\delta 350$ K^x 131
	$\delta 260$ Evv I 251, sonst I^b 401 450 487	$\delta 351$ K^x 137
		$\delta 352$ K^x 134
		$\delta 353$ Evv K^x 137, Ac $K(I)$ 426, Kath K 450, Pls I^a 488
		$\delta 354$ Evv Φ^c 224, Ac $I(K)$ 426 427
		$\delta 355$ Evv K^a 174, sonst I^a 401 450 488
		$\delta 356$ Evv K^a 172, sonst I^b 401 450 487

- δ357 Evv *K^x* 137, Ac *K^r* 426 478
 δ358 *K^a* 172
 δ359 Evv *K^r* 144, sonst *K^c* 426 450 477
 δ360 Evv *A^k* 166, sonst *I^b* 401 450 487
 δ361 Evv *K^x* 131, Ac *K(I)* 426, Pls *I^b* 487
 δ362 *Φ^c* 224
 δ363 *A^k* 167
 δ364 Evv *K^x* 134, sonst *K^c* 426 428 450 477
 δ365 Hag Evv 150, sonst *K^c* 426 477
 δ366 *K^x* 134, sonst *K^c* 426 477
 δ367 Evv *K^a* 173 177, sonst *K* 426 450
 δ368 Evv *K^x* 131, sonst *I^b* 401 450 487
 δ369 Evv *K^{ik}* 125, Ac *K(I)* 426 427, Pls *I^b* 487
 δ370 Evv *K^x* 140, sonst *I^b* 401 450 487
 δ371 *H* 197
 δ372 Evv *K^r* 123, Ac *K* 426, Pls *I^a* 488
 δ373 *K^x* 129
 δ374 *K^x* 134
 δ375 Hag Evv 150, Ac Pls *K^c* 426 477
 δ376 Hag Evv 150, Ac Pls *K^c* 426 477
 δ377 *K^x* 135 57, S. 510
 δ378 *K^r* 144 426
 δ383 *K^x* 132
 δ384 *K^x* 134
 δ390 *K^r* 144 426
 δ393 *K^r* 144 426
 δ395 Evv *K^a* 174, Pls *K^x* 479
 δ396 *K^x* 131
 δ398 *I^r* 238
 δ400 *K^x* 134
 δ401 *K^r* 144 426
 δ402 Evv *Φ^r* 229, Ac *K^r* 426 478
 δ403 *K^r* 144 426 478
 δ404 *K^r* 144 145 426
 δ405 *K^r* 144 426
 δ406 *K^r* 144 426
 δ407 *K^r* 144 426
 δ408 *K^r* 144 145 426
 δ409 *K^x* 137, Ac *K^r* 426
 δ410 Evv *Φ^c* 224, Ac Pls *K^c* 426 477, Kath *K* 450, Ap *A^v* 526
 δ411 *K^r* 144 145 426 478
 δ412 unerreichbar
 δ413 *K^r* 144 145 426
 δ414 Evv *K^x* 134, Ac *I^b* 401
 δ450 *K^r* 144 426, Pls *K^c* 477
 δ451 *K^x* 137
 δ452 *K* 131 174 426
 δ453 Evv *A^k* 166, sonst *I^a* 401 450 488
 δ454 Evv *K^x* 127, sonst *I^a* 401 450 488
 δ455 *K^r* 144
 δ457 Evv *H^r* 410 f., sonst *I^a* 401 450 488
 δ458 *K^x* 138 479
 δ459 Evv *K^a* 472 476, sonst *I^a* 401 450 488
 δ460 *K^r* 144 145 426
 δ461 *K^r* 144 426
 δ462 *K^r* 144 426
 δ463 Evv *K^l* 123, Kath *K^r* 450
 δ465 *K^r* 144 426
 δ467 *H^r* 210 212
 δ468 unerreichbar
 δ469 *I* 269
 δ470 *K^a* 173 177
 δ471 *K^r* 144 426
 δ472 *K^x* 131
 δ474 *K^r* 144 426
 δ475 *K^x* 134
 δ476 *K^r* 144 426
 δ477 *O* 270
 δ478 *K^r* 144 426
 δ479 *K^r* 144 426
 δ480 *K^r* 144 426
 δ481 *K^x* 140
 δ482 *K^r* 144 427
 δ483 *K^x* 139
 δ484 *K^x* 134
 δ499 Evv *Φ^b* 224, Ac *K^r* 426
 δ500 Evv *H^r* 210, Ac Kath Pls *I^a* 401 450 488, Ap *A^v* 526
 δ501 *H^r* 210
 δ502 *K^r* 144 426
 δ503 *K^x* 127
 δ505 Evv *J* 219, Ac Kath Pls *I^a* 401 450 488, Ap *A^v* 526
 δ506 *K^r* 144 426
 δ507 Evv *K^r* 144, Ac Kath *I^a* 401 450, Pls *I^b* 487, Ap *A^v* 526
 δ508 *K^r* 144 426
 δ551 *K^r* 144 426 450 478
 δ552 unerreichbar
 δ553 Evv *K^x* 134, sonst *K^r* 426 478
 δ554 Ac *K^r* 426, KP *K* 450 479
 δ556 *K^x* 137
 δ557 *K^r* 144 426
 δ560 *K^r* 144 426
 δ561 *K^r* 144 426
 δ562 *K^r* 144 426
 δ563 *K^r* 144 426
 δ564 *K^r* 144 426
 δ600 Evv *K^x* 132, Ac Kath Pls *I^b* 401 450 487, Ap *A^v* 526
 δ602 Evv *K^x* 136, sonst *I^b* 401 450 487
 δ603 *K^x* 138
 δ604 *K^r* 144 426
 δ605 Evv *K^r* 144, Ac *I^b* 426
 δ651 *K^r* 426
 δ652 Hag Ac *K^r* 426
 δ653 *K^r* 426

2. Die ε-Codices.

- ε01 *H* 198
 ε02 *H* 198
 ε08 *I* 295
 ε09 *H* 198
 ε010 *I* 295
 ε011 *K* 141
 ε012 *K* 141
 ε013 *K[?]* 141, *H* 198
 ε014 *H* 198

136*

ε032 <i>K</i> 141	ε46 <i>H</i> 198	ε97 <i>K</i> 141
ε050 <i>Ia</i> 286f.	ε47 <i>H</i> 198	ε98 <i>K</i> 141
ε070 <i>H</i> 198	ε48 <i>K</i> 141	ε99 <i>H</i> 198
ε071 <i>H</i> 198	ε49 <i>I</i> 295	ε1000 <i>Kx</i> 127
ε072 starke Lücken	ε50 <i>H</i> 198	ε1001 <i>Kx</i> 131
ε073 <i>Ka</i> 235	ε51 <i>K</i> 141	ε1002 <i>H</i> 198
ε074 <i>K</i> 141	ε52 <i>H</i> 198	ε1003 <i>Kx</i> 131
ε075 <i>K</i> 141	ε53 <i>H</i> 198	ε1004 <i>Kx</i> 130
ε1 <i>H</i> 198	ε54 <i>H</i> 198	ε1005 <i>I^r</i> 238
ε2 <i>I</i> 295	ε55 <i>Kⁱ</i> 124 169	ε1006 <i>Kx</i> 134
ε3 <i>H</i> 198	ε56 <i>H</i> 185 193	ε1007 <i>Kak</i> 125
ε4 Jo <i>H</i> 198, Lk <i>I</i> 295	ε57 <i>K</i> 141	ε1008 <i>Kx</i> 134
ε5 <i>H</i> 198	ε58 <i>I</i> 295	ε1009 <i>Kak</i> 125
ε6 <i>H</i> 198	ε59 <i>I</i> 295	ε1010 <i>Kak</i> 125
ε7 <i>H</i> 198	ε60 <i>K</i> oder <i>I</i> 141 295	ε1011 <i>Kx</i> 57 135
ε8 <i>I</i> 295	ε61 <i>Kⁱ</i> 123 146	ε1012 <i>Kx</i> 139 (Nachtrag)
ε10 <i>I</i> 295	ε62 <i>H</i> 198	ε1013 <i>Kx</i> 128
ε11 <i>H</i> 198	ε63 <i>K</i> 141	ε1014 <i>Kx</i> 127
ε12 <i>K</i> 141	ε64 <i>K</i> 141	ε1015 <i>Kx</i> 131
ε13 <i>H</i> 198	ε65 <i>K</i> 141	ε1016 <i>H</i> 185 195
ε15 <i>I</i> 295	ε66 <i>K</i> 141	ε1017 <i>Ka</i> 173
ε16 <i>I</i> 295	ε67 <i>K</i> 141	ε1018 <i>Ka</i> 172
ε17 <i>II</i> 273	ε68 <i>K</i> 141	ε1019 <i>Ka</i> 174
ε18 <i>II</i> 273	ε69 <i>K</i> 141	ε1020 <i>I^r</i> 238
ε19 <i>II</i> 273	ε70 <i>I</i> 248	ε1021 <i>Kx</i> 134
ε20 <i>II</i> 273	ε71 <i>Ka</i> 172 170	ε1022 <i>Kak</i> 125
ε21 <i>II</i> 273	ε72 <i>Φ^r</i> 229	ε1023 <i>Φ^r</i> 229
ε22 <i>I</i> 295	ε73 <i>Ka</i> 172 176	ε1024 <i>Kx</i> 135 57 S. 514 ff
ε23 <i>H</i> 198	ε74 <i>H</i> 198	ε1025 <i>Kx</i> 140
ε24 <i>H</i> 198	ε75 <i>Kⁱ</i> 123 146	ε1026 <i>Kx</i> 127
ε26 <i>H</i> 185 192	ε76 <i>H</i> 185 194	ε1027 (früher ε89) <i>Kⁱ</i> 123 146
ε27 <i>I</i> 295	ε77 <i>I^r</i> 238	ε1028 <i>Kak</i> 125
ε28 <i>I</i> 295	ε78 <i>H</i> 198	ε1029 unerreichbar
ε29 <i>I</i> 295	ε79 <i>Ka</i> 172	ε1030 <i>Φ^r</i> 229
ε30 <i>H</i> 198	ε80 <i>K</i> oder <i>I</i> 141 295	ε1031 <i>Ka</i> 174
ε31 <i>H</i> 198	ε81 <i>I</i> 295	ε1032 <i>Φ^b</i> 224
ε32 <i>H</i> 198	ε82 <i>K</i> 141	ε1033 <i>J</i> 219
ε33 <i>I</i> 295	ε83 <i>K</i> 141	ε1034 <i>Kx</i> 139
ε34 <i>H</i> 198	ε84 <i>K</i> 141	ε1035 <i>Kx</i> 131
ε35 <i>H</i> 198	ε85 <i>K</i> 141	ε1036 <i>Kⁱ</i> 123
ε36 <i>I</i> 295	ε86 <i>Kⁱ</i> 124 169	ε1037 <i>Ka</i> 174 (Nachtrag)
ε37 <i>I</i> 295	ε87 <i>Kⁱ</i> 124 169	ε1038 <i>Φ^r</i> 229 (Nachtrag)
ε38 <i>I</i> 295	ε88 <i>Kⁱ</i> 124 169	ε1039 <i>Kx</i> 131
ε39 unlesbar	ε90 <i>O</i> 276	ε1040 <i>Kx</i> 139
ε40 <i>K</i> 141	ε91 <i>K</i> 141	ε1041 <i>Kx</i> 127
ε41 <i>K</i> 141	ε92 <i>Kⁱ</i> 123 146	ε1042 <i>Kx</i> 134
ε42 <i>K</i> 141	ε93 <i>Ia</i> 280	ε1043 <i>B</i> 231
ε43 unlesbar	ε94 <i>Kⁱ</i> 123 146, Mt <i>Ia</i> 282	ε1044 <i>Kak</i> 125
ε44 unlesbar	ε95 <i>Kx</i> 127 147	ε1045 <i>Ka</i> 172
ε45 <i>K</i> 141	ε96 <i>I</i> 264	ε1046 <i>Kx</i> 139

ε1047 <i>K^a</i> 173 177	ε122 <i>K^{ak}</i> 125	ε172 unerreikbaar
ε1048 <i>K^x</i> 131	ε123 <i>K^x</i> 134	ε173 <i>J</i> 218
ε1049 <i>K^x</i> 131	ε124 <i>K^{ak}</i> 125	ε174 <i>K^x</i> 127
ε1050 <i>K^x</i> 134	ε125 <i>K^x</i> 132	ε175 <i>I^r</i> 238
ε1051 <i>K^x</i> 136	ε126 <i>K^x</i> 127	ε176 <i>K^x</i> 137
ε1052 unerreikbaar	ε127 <i>K^x</i> 134	ε177 <i>Kⁱ</i> 123 146
ε1053 <i>K^x</i> 136	ε128 <i>K^x</i> 135 57 S. 519	ε178 <i>I</i> 272
ε1054 <i>J</i> 220	ε129 <i>O</i> 276	ε179 <i>Kⁱ</i> 123 146
ε1055 <i>K</i> 141	ε130 <i>I^a</i> 279	ε180 <i>K^x</i> 134 147
ε1056 <i>K^a</i> 172	ε131 Fragment	ε181 <i>K^x</i> 133 57 S. 520
ε1081 <i>K^x</i> 134	ε132 <i>K^x</i> 134	ε182 <i>K^x</i> 131
ε1082 <i>K^{ak}</i> 125 147	ε133 <i>I^a</i> 286 288	ε183 <i>H^r</i> 213
ε1083 <i>I^r</i> 238	ε134 <i>K^a</i> 172	ε184 <i>K^x</i> 134 147
ε1085 <i>Φ^b</i> 224	ε135 <i>Kⁱ</i> 123	ε185 <i>K^x</i> 131
ε1087 <i>K^x</i> 127	ε136 <i>A</i> 165	ε186 <i>K^{lk}</i> 123
ε1088 <i>K^x</i> 139	ε137 <i>K^a</i> 172 174	ε187 Fragment
ε1089 <i>K^a</i> 172 176	ε138 <i>K^x</i> 128 147	ε188 <i>K^x</i> 127
ε1090 <i>Φ^r</i> 229	ε139 <i>K^x</i> 134 138	ε189 <i>K^{ak}</i> 125
ε1091 <i>Φ^c</i> 224	ε140 <i>K^x</i> 139	ε190 <i>Φ^c</i> 127 224
ε1092 <i>K^x</i> 131	ε141 unerreikbaar	ε191 <i>Kⁱ</i> 123
ε1093 <i>A^k</i> 166	ε142 <i>K^x</i> 127	ε192 <i>I</i> 263
ε1094 <i>Φ^r</i> 229	ε143 <i>K^a</i> 174	ε193 <i>K^x</i> 136
ε1095 <i>K</i> 135 57 S. 518 172	ε144 <i>K^x</i> 134	ε194 <i>K^x</i> 134 138
ε1096 <i>Φ^b</i> 224	ε145 <i>K^x</i> 127	ε195 <i>K^x</i> 131
ε1097 <i>K^x</i> 138	ε146 <i>K^{ak}</i> 125	ε196 <i>K^x</i> 127
ε1098 <i>K^a</i> 174 (Nachtrag)	ε147 <i>K^x</i> 131 S. 742	ε197 <i>K^x</i> 131
ε1099 <i>Kⁱ</i> 123	ε148 <i>K^x</i> 134	ε198 <i>Σ</i> 267
ε100 <i>I^r</i> 238	ε149 <i>K^x</i> 131	ε199 <i>K^x</i> 127
ε101 <i>K^x</i> 134	ε150 <i>K^a</i> 174	ε1100 <i>A^k</i> 166
ε102 <i>K^x</i> 134	ε151 <i>K^x</i> 127	ε1101 <i>A^k</i> 165 166
ε103 <i>K^x</i> 130	ε152 <i>K^x</i> 134	ε1102 <i>K^x</i> 138
ε104 Fragment	ε153 <i>K^a</i> 174	ε1103 <i>K^{ak}</i> 125
ε105 <i>K^a</i> 172	ε154 <i>Σ</i> 267	ε1104 <i>Kⁱ</i> 123
ε106 <i>A</i> 165	ε155 <i>K^x</i> 127	ε1105 <i>K^x</i> 127
ε107 <i>K^x</i> 131	ε156 <i>K^x</i> 134	ε1106 <i>K^x</i> 131
ε108 <i>K^x</i> 131	ε157 <i>K^x</i> 131 S. 742	ε1107 <i>K^a</i> 174 (Nachtrag)
ε109 <i>J</i> 219	ε158 <i>Kⁱ</i> 123	ε1108 <i>K^x</i> 134
ε110 <i>K^a</i> 172	ε159 <i>K^x</i> 137	ε1109 <i>K^x</i> 137
ε111 <i>K^x</i> 137	ε160 <i>K^x</i> 131	ε1110 <i>A^k</i> 166, Jo O 276
ε112 <i>K^x</i> 134	ε161 <i>K^x</i> 139	ε1111 <i>K^x</i> 133 57 S. 520
ε113 <i>K^x</i> 130	ε162 <i>K^a</i> 173 177	ε1112 <i>K^x</i> 139
ε114 <i>I-Kⁱ</i> 249	ε163 <i>Φ^b</i> 224	ε1113 <i>K^x</i> 134
ε115 <i>A^k</i> 166	ε164 <i>K^x</i> 137	ε1114 <i>Φ</i> 253
ε116 <i>Φ^r</i> oder <i>I^r</i> 229 238	ε165 <i>K^a</i> 173 177	ε1115 <i>H^r</i> 209
ε117 <i>K^x</i> 127	ε166 <i>Kⁱ</i> 123	ε1116 <i>K^x</i> 127
ε118 <i>K^{ak}</i> 125	ε167 <i>Φ^a</i> 224 ff.	ε1117 <i>K^x</i> 128
ε119 <i>I-Kⁱ</i> 249	ε168 <i>I^a</i> 281	ε1118 <i>K^a</i> 173 177
ε120 <i>K^x</i> 131	ε169 <i>A^k</i> 166	ε1119 <i>K^{ak}</i> 125
ε121 <i>B</i> 231	ε170 <i>K^x</i> 136	ε1120 <i>K^{ak}</i> 125
	ε171 unerreikbaar	ε1121 <i>K^a</i> 172 176

ε1122 <i>K^x</i> 139	ε1181 unerreichbar	ε232 <i>Kⁱ</i> 123
ε1123 <i>K^r</i> 144 145	ε1182 <i>Kⁱ</i> 123	ε233 <i>B</i> 232
ε1124 Fragment	ε1183 <i>Φ^c</i> 224	ε234 <i>I^r</i> 241
ε1125 <i>K^{ak}</i> 125	ε1184 <i>A^k</i> 166	ε235 <i>Kⁱ</i> 123
ε1126 <i>Kⁱ</i> 123 146	ε1185 unerreichbar	ε236 <i>K^x</i> 139
ε1127 <i>K^x</i> 139	ε1186 unerreichbar	ε237 <i>K^x</i> 127 165
ε1128 <i>K</i> 139 174	ε1187 <i>K^x</i> 133 57 S. 520	ε238 <i>K^x</i> 134
ε1129 unerreichbar	ε1188 <i>Kⁱ</i> 123	ε239 <i>Kⁱ</i> 123
ε1130 <i>K^{ak}</i> 125	ε1189 <i>A^k</i> 166	ε240 <i>K^x</i> 137
ε1131 <i>H^r</i> 213	ε1190 <i>K^x</i> 131	ε241 <i>Kⁱ</i> 123
ε1132 <i>Σ</i> 267	ε1191 <i>Φ^b</i> 224	ε242 <i>K^x</i> 137
ε1133 <i>K^a</i> 174	ε1192 <i>K^x</i> 134 147	ε243 <i>I</i> 262
ε1134 <i>Kⁱ</i> 123	ε1193 <i>Φ^c</i> 229	ε244 <i>A^k</i> 166
ε1135 <i>K^x</i> 133 57 S. 520	ε1195 <i>K^x</i> 134	ε245 <i>K^x</i> 134
ε1136 <i>K^a</i> 174	ε1196 <i>K^x</i> 137	ε246 <i>Kⁱ</i> 123
ε1137 <i>K^x</i> 138	ε1197 <i>K^r</i> 144 145	ε247 <i>I</i> 263
ε1138 <i>Φ^r</i> 229	ε1198 <i>H^r</i> 209	ε248 <i>K^x</i> 134
ε1139 <i>Kⁱ</i> 123	ε1199 unerreichbar	ε249 <i>K^a</i> 172
ε1140 <i>K^x</i> 127	ε200 <i>K^x</i> 134	ε250 <i>K^x</i> 132
ε1141 <i>K^a</i> 172	ε201 <i>A^k</i> 166	ε251 <i>Φ^b</i> 224
ε1142 <i>K^x</i> 138	ε202 <i>K^x</i> 134	ε252 <i>Φ^c</i> 229 (Nachtrag)
ε1143 <i>K^x</i> 127 <i>A^k</i> 167	ε203 <i>H^r</i> 208	ε253 <i>Φ^r</i> 229
ε1144 <i>K^a</i> 172	ε204 <i>K^x</i> 131	ε254 <i>A^k</i> 166
ε1145 <i>A^k</i> 166	ε205 <i>K^r</i> 144	ε255 <i>K^x</i> 131
ε1146 <i>K^x</i> 131	ε206 <i>K^x</i> 134	ε256 <i>K^x</i> 135 57 S. 516
ε1147 <i>K^x</i> 130	ε207 <i>Σ</i> 267	ε257 <i>J</i> 218
ε1148 <i>K^x</i> 127	ε208 <i>K^x</i> 135 57 S. 519	ε258 <i>Kⁱ</i> 123
ε1149 <i>Kⁱ</i> 123	ε209 <i>K^x</i> 130	ε259 <i>K^r</i> 144 145
ε1150 <i>K^{ak}</i> 125	ε210 <i>K^a</i> 172	ε260 <i>K^x</i> 135 57 S. 514 ff.
ε1151 <i>Kⁱ</i> 123	ε211 <i>Φ^b</i> 224	ε261 <i>B</i> 231
ε1152 <i>Kⁱ</i> 123	ε212 <i>Φ^r</i> 229	ε262 <i>K^x</i> 131
ε1153 <i>K^x</i> 139	ε213 <i>Φ^c</i> 224	ε263 <i>Φ^r</i> 229
ε1154 <i>K^x</i> 131	ε214 <i>I</i> 251	ε264 <i>K^r</i> 144
ε1155 <i>K^x</i> 134	ε215 <i>K^x</i> 137	ε265 <i>Kⁱ</i> 123
ε1156 <i>Kⁱ</i> 123	ε216 <i>I^r</i> 241	ε266 <i>K^{ik}</i> 125
ε1157 <i>A^k</i> 166	ε217 <i>K^x</i> 131	ε267 <i>Φ^b</i> 224
ε1158 <i>K^x</i> 137	ε218 <i>J</i> 218	ε268 <i>K^r</i> 144
ε1159 <i>K^x</i> 127	ε219 <i>J</i> 218	ε269 <i>K^a</i> 173 177
ε1160 <i>K^x</i> 139	ε220 <i>B</i> 231	ε270 <i>O</i> 276
ε1161 <i>K^a</i> 172	ε221 <i>K^x</i> 134	ε271 Fragment
ε1162 unerreichbar	ε222 <i>Φ^b</i> 224	ε272 <i>K^x</i> 131 147
ε1163 <i>K^a</i> 173 177	ε223 <i>K^x</i> 134	ε273 <i>K^x</i> 132
ε1164 unerreichbar	ε224 <i>K^x</i> 135 57 S. 518 f.	ε274 <i>K^x</i> 137
ε1165 unerreichbar	ε225 <i>K^x</i> 134	ε275 <i>A^k</i> 166
ε1166 <i>K^a</i> 172	ε226 <i>J</i> 218	ε276 <i>K^r</i> 144
ε1167 <i>K^x</i> 134	ε227 <i>K^x</i> 127	ε277 <i>H^r</i> 209
ε1168 <i>K^x</i> 134	ε228 <i>K^x</i> 134	ε278 <i>K^x</i> 139
ε1178 <i>B</i> 231	ε229 <i>K^x</i> 137	ε279 <i>Φ^b</i> 224
ε1179 <i>Kⁱ</i> 123	ε230 <i>K^x</i> 134	ε280 <i>K^x</i> 134
ε1180 <i>K^x</i> 133 57, S. 520	ε231 <i>Kⁱ</i> 123	ε281 <i>Φ^r</i> 229 (Nachtrag)

ε282 <i>K</i> ¹ 123	ε1233 <i>Φ</i> ^r 229	ε1283 fragmentarisch
ε283 <i>A</i> ^k 166	ε1234 <i>K</i> ^x 131	ε1284 <i>Φ</i> ^r 229
ε284 <i>Φ</i> ^r 229 (Nachtrag)	ε1235 <i>K</i> ^r 144	ε1285 <i>K</i> ^{ak} 125
ε285 <i>K</i> ^a 172 176	ε1236 <i>K</i> ^a 172	ε1286 <i>K</i> ^r 144 (Nachtrag)
ε286 <i>I</i> ^a 282	ε1237 <i>K</i> ^x 134	ε1287 unerreichbar
ε287 <i>Φ</i> ^b 224	ε1238 <i>K</i> ^x 134	ε1288 unerreichbar
ε288 <i>H</i> ^r 209	ε1239 unerreichbar	ε1289 <i>Φ</i> ^b 224
ε290 <i>A</i> ^k 166	ε1240 <i>K</i> ^{ak} 125	ε1290 <i>B</i> 232
ε291 <i>K</i> ^a 173 177	ε1241 <i>K</i> ^r 144	ε1291 <i>K</i> ^{ak} ? 125 165
ε292 <i>K</i> ^x 134	ε1242 <i>K</i> ^r 144	ε1292 <i>A</i> ^k 166
ε293 <i>I</i> ^a 279	ε1243 <i>K</i> ^x 131	ε1293 unerreichbar
ε294 <i>K</i> ^a 173 177	ε1244 <i>K</i> ^x 137	ε1294 <i>K</i> ^x 139
ε295 250	ε1245 <i>K</i> ^x 131	ε1295 <i>K</i> ^x 137
ε296 <i>A</i> ^k 166	ε1246 <i>Φ</i> 254	ε1296 <i>K</i> ¹ 123
ε297 <i>K</i> ^{ak} 125	ε1247 <i>K</i> ^x 131	ε1297 <i>K</i> ^x 131
ε298 unerreichbar	ε1248 <i>K</i> ^{ak} 125	ε1298 <i>I</i> ^r 238
ε299 <i>A</i> ^k 167	ε1249 <i>K</i> ^x 131	ε1299 <i>K</i> ^x 133 57 S. 520
ε1200 <i>A</i> ^k 166	ε1250 <i>K</i> ^a 173 177	ε2000 <i>Φ</i> ^r 229
ε1201 <i>K</i> ^x 131	ε1251 <i>K</i> ^x 133 57 S. 520	ε2001 <i>K</i> ^x 139
ε1202 <i>B</i> 232	224	ε2002 <i>K</i> ^x 131
ε1203 <i>I</i> ^r 238	ε1252 <i>K</i> ^x 134	ε2003 <i>K</i> ^x 131
ε1204 <i>K</i> ^x 131	ε1253 <i>K</i> ^x 134	ε2004 <i>K</i> ¹ 123
ε1205 unerreichbar	ε1254 <i>K</i> ^{ak} ? 125 <i>I</i> ^r 238	ε2005 <i>K</i> ^x 130
ε1206 <i>K</i> ^a 172	ε1256 <i>K</i> ^x 134	ε2006 <i>K</i> ^x 139
ε1207 <i>K</i> ^x 137	ε1257 <i>K</i> ^a 174	ε2007 <i>K</i> ^x 134
ε1208 <i>K</i> ^x 134	ε1258 <i>K</i> ^x 131	ε2008 <i>A</i> ^k 166
ε1209 <i>K</i> ^x 135 57 S. 514 ff	ε1259 <i>K</i> ^x 131 (Nachtrag)	ε2009 <i>K</i> ^{ak} 123
ε1210 <i>A</i> ^k 166	ε1260 <i>Φ</i> ^c 224	ε2010 unerreichbar
ε1211 <i>J</i> 219	ε1261 <i>K</i> ^x 128	ε2011 <i>I</i> ^r 238
ε1212 <i>K</i> ^x 139	ε1262 <i>K</i> ^x 137	ε2012 <i>K</i> ^x 137
ε1213 <i>A</i> ^k 166	ε1263 <i>H</i> ^r 209	ε2013 <i>K</i> ^x 137
ε1214 <i>K</i> ^x 131	ε1264 <i>K</i> ^a 172	ε2014 <i>K</i> ¹ 123
ε1215 <i>K</i> ^x 135 57 S. 516	ε1265 <i>K</i> ^a 172	ε2015 <i>K</i> ^x 137
ε1216 <i>Φ</i> ^b 224	ε1266 <i>Φ</i> ^c 224	ε2016 <i>K</i> ^x 131
ε1217 <i>K</i> ^x 132	ε1267 <i>A</i> ^k 167	ε2017 <i>K</i> ^x 137
ε1218 <i>K</i> ^r 144 145	ε1268 —	ε2018 <i>K</i> ^a 174
ε1219 <i>K</i> ^x 139	ε1269 <i>K</i> ^x 131	ε2019 <i>A</i> ^k 167
ε1220 <i>K</i> ^{ak} 125	ε1270 <i>K</i> ^x 133 57 S. 520	ε2020 <i>K</i> ^x 131
ε1221 Fragment	ε1271 <i>K</i> ^a 172	ε2021 <i>A</i> ^k 166
ε1222 <i>O</i> 276	ε1272 <i>K</i> ^{ak} 125	ε2022 <i>K</i> ^x 135
ε1223 <i>K</i> ^x 131	ε1273 <i>K</i> ¹ 123	ε2023 unlesbar
ε1224 <i>K</i> ^x 127	ε1274 <i>K</i> ^x 137	ε2024 <i>K</i> ^a 173 177
ε1225 <i>K</i> ^a 173 177	ε1275 <i>K</i> ^{ak} 125	ε2025 <i>K</i> ¹ 123
ε1226 <i>Σ</i> 267	ε1276 <i>K</i> ^x 134	ε2026 <i>K</i> ¹ 123
ε1227 <i>K</i> ^a 174	ε1277 <i>K</i> ^x 127	ε2027 <i>K</i> ^x 134
ε1228 <i>K</i> ^a 174 (Nachtrag)	ε1278 <i>K</i> ^x 131	ε2028 <i>K</i> ^a 174
ε1229 <i>K</i> ^x 127	ε1279 <i>O</i> 276	ε2029 <i>K</i> ^x 137
ε1230 <i>K</i> ^x 134	ε1280 <i>I</i> 252	ε2030 <i>K</i> ^x 135 57 S. 516
ε1231 <i>K</i> ^x 129	ε1281 <i>K</i> ^x 132	ε2032 <i>K</i> ^x 131
1232 <i>K</i> ^x 133 57 S. 520 224	ε1282 <i>K</i> ^a 174	ε2033 <i>K</i> ^x 131

ε2034 Φ^c 224	ε2099 K^x 127	ε349 K^r 144
ε2035 K^i 123	ε300 K^i 123 (Nachtrag)	ε350 $K^?$ 129 147 B 231
ε2036 O 276	ε301 K^x 139	ε351 Σ' 267
ε2037 K^x 140 (Nachtrag)	ε302 K^x 127	ε352 O 276
ε2038 K^x 140	ε303 B 231	ε353 K^x 131
ε2039 A^k 167	ε304 K^r 144 145	ε354 K^a 173 177
ε2040 K^a 172	ε305 K^r 144 145	ε355 K^x 134
ε2041 K^{ak} 125	ε306 I^r 238	ε356 Φ 254
ε2042 K^x 134	ε307 K^r 144 145	ε357 Φ 253
ε2043 K^i 123	ε308 K^x 137	ε358 K^a 174
ε2044 A^k 166	ε309 Φ^b 224	ε359 I 272
ε2045 I^r 238	ε310 K^x 131	ε360 K^x 134
ε2046 Φ^b 224	ε311 K^x 134	ε361 K^r 144
ε2047 K^x 137	ε312 B 231	ε362 Fragment
ε2048 unerreichbar	ε313 Φ^b 224	ε363 K^x 134
ε2049 K^a 174	ε314 K^x 127	ε364 A 165
ε2050 K^x 139	ε315 K^x 134	ε365 K^x 131
ε2051 K^a 172	ε316 K^r 144 145	ε366 K^x 135 57 S. 516
ε2052 K^x 134	ε317 K^x 134	ε367 K^x 131
ε2053 K^x 127	ε318 K^x 133	ε368 J 218
ε2054 K^x 134	ε319 K^a 174	ε369 K^x 131
ε2055 K^x 134	ε320 K^x 128	ε370 I 271
ε2056 K^x 134	ε321 Hag 150	ε371 I 271
ε2057 K^x 127	ε322 Hag 150	ε372 Φ^r 229
ε2058 K^x 139	ε323 K^i 123	ε373 K^x 131
ε2059 Φ^b 224	ε324 K^x 127	ε374 K^x 127
ε2060 K^x 127	ε325 K^x 134	ε375 K^a 174
ε2061 K^x 131	ε326 K^r 144	ε376 H 185 196
ε2062 K^x 139	ε327 Φ^b 224	ε377 Σ' 267
ε2063	ε328 K^r 144	ε378 A^k 166
ε2064 } unerreichbar	ε329 K^a 173 177	ε379 Φ^c 224
ε2065 }	ε330 K^a 173 177	ε380 K^x 139
ε2066 }	ε331 K^r 144 145	ε381 I 272
ε2067 K^x 131	ε332 K^x 127	ε382 K^x 131
ε2068 K^x 134	ε333 A^k 166	ε383 K^x 133 57 S. 520 165
ε2069 Φ 253	ε334 K^a 172	ε384 K^a 173 177
ε2070 K^x 137	ε335 K^x 134	ε385 K^{ik} 125
ε2071 K^x 134	ε336 K^x 131	ε386 K^x 127
ε2072 K^x 137	ε337 I^a 284	ε387 K^x 135 57 S. 516
ε2073 K^x 134	ε338 A^k 166	ε388 K^x 128 147
ε2074 K^x 136	ε339 K^r 144	ε389 K^x 128
ε2090 K^r 144	ε340 K^x 134 (Nachtrag)	ε390 Fragment
ε2091 K^a 172	ε341 K^a 172	ε391 Fragment
ε2092 K^x 131	ε342 K^r 144 (Nachtrag)	ε392 A^k 166
ε2093 K^x 134	ε343 K^x 137	ε393 B 231
ε2094 K^r 144	ε344 K^x 131	ε394 K^x 131
ε2095 unerreichbar	ε345 K^{ak} 125	ε395 K^a 174
ε2096 K^r 144	ε346 H^r 210f	ε396 K^r 144
ε2097 K^{ak} 125	ε347 K^a 173 177	ε397 K^x 138
ε2098 K^r 144	ε348 K^x 134	ε398 Φ^b 224

ε1399 <i>Kak</i> 125	ε1347 <i>Kx</i> 134	ε1398 <i>Kx</i> 134
ε1300 unerreichbar	ε1348 <i>Ka</i> 174	ε1399 <i>Kx</i> 133
ε1301 <i>Kx</i> 131	ε1349 <i>B</i> 231	ε3000 <i>Kx</i> 137
ε1302 <i>Ak</i> 166	ε1350 <i>Kx</i> 131	ε3001 <i>Kx</i> 136
ε1303 <i>Kx</i> 133 57 S. 520 224	ε1351 <i>Ka</i> 174	ε3002 <i>Ka</i> 173 177
ε1304 <i>Kx</i> 133 57 S. 520 224	ε1352 <i>Ka</i> 174	ε3003 <i>Kx</i> 135 57 S. 514 ff.
ε1305 <i>Kx</i> 138	ε1353 <i>I</i> 258	ε3004 <i>Ka</i> 172
ε1306 <i>Kak</i> 125	ε1354 <i>I</i> 265	ε3005 <i>Kx</i> 139
ε1307 <i>Kx</i> 137	ε1355 <i>Ir</i> 209	ε3006 <i>Kx</i> 138
ε1308 <i>Kx</i> 131	ε1356 <i>Kx</i> 131	ε3007 <i>Kx</i> 131
ε1309 <i>Kr</i> 144	ε1357 <i>Kx</i> 135 57 S. 514 ff.	ε3008 <i>Kr</i> 144
ε1310 <i>Kx</i> 131	ε1558 <i>Kx</i> 134	ε3009 <i>Ak</i> 167
ε1311 <i>I</i> 266	ε1359 <i>Kx</i> 130	ε3010 <i>Kx</i> 134
ε1312 <i>Kx</i> 134	ε1360 <i>Kx</i> 134	ε3011 <i>Kx</i> 139
ε1313 <i>Ir</i> 241	ε1361 <i>Ka</i> 173 177	ε3012 <i>Ak</i> 167
ε1314 <i>Kak</i> 125	ε1362 <i>Kx</i> 131	ε3013 <i>Kx</i> 134
ε1315 <i>Kak</i> 125	ε1363 <i>Kx</i> 134	ε3014 <i>Kx</i> 137
ε1316 <i>Kx</i> 134	ε1364 <i>Kr</i> 144	ε3015 <i>Φb</i> 224
ε1317 <i>I</i> 263	ε1365 <i>Kak</i> 125	ε3016 <i>Φb</i> 224
ε1318 Fragment	ε1366 <i>Kx</i> 137	ε3017 <i>J</i> 220
ε1319 <i>Kx</i> 134	ε1367 <i>Kak</i> 125	ε3018 <i>Kx</i> 140
ε1320 <i>Kx</i> 134	ε1368 <i>Ak</i> 166	ε3019 <i>Kx</i> 134
ε1321 <i>Kx</i> 137	ε1369 <i>Φr</i> 229	ε3020 <i>Ak</i> 166
ε1322 <i>Kx</i> 140	ε1370 <i>Φc</i> 224	ε3021 <i>Kx</i> 134
ε1323 <i>Φr</i> 229	ε1371 <i>Kx</i> 137	ε3022 <i>Kⁱ</i> 123
ε1324 <i>Kx</i> 139	ε1372 <i>Ka</i> 167	ε3023 <i>Kx</i> 131 (Nachtrag)
ε1325 <i>Ka</i> 172	ε1373 <i>Ka</i> 173 177	ε3024 <i>Kⁱ</i> 123
ε1326 <i>Kx</i> 134	ε1374 <i>Kx</i> 137	ε3025 <i>Kx</i> 134
ε1327 <i>Kx</i> 135 57 S. 514 ff.	ε1375 <i>Kr</i> 144	ε3026 <i>Ka</i> 173 177
ε1328 <i>Ka</i> 174	ε1376 <i>Ka</i> 173 177	ε3027 <i>Φc</i> 224
ε1329 <i>Ak</i> 167	ε1377 <i>Kx</i> 127	ε3028 <i>Kx</i> 133 57 S. 520
ε1330 <i>Ka</i> 172	ε1378 <i>Ka</i> 173 177	ε3029 <i>Kx</i> 127
ε1331 <i>Kr</i> 144	ε1379 <i>Kx</i> 132	ε3030 <i>Kx</i> 135 57 S. 517 f.
ε1332 <i>Kx</i> 134	ε1380 <i>Kx</i> 131	ε3031 <i>Kx</i> 136
ε1333 <i>Φb</i> 133 57 S. 520 224	ε1381 <i>Kx</i> 134	ε3032 <i>Kx</i> 138
ε1334 <i>Kx</i> 139	ε1382 <i>Kr</i> 144	ε3033 <i>Kx</i> 138
ε1335 <i>Kx</i> 131	ε1383 unerreichbar	ε3034 <i>Kx</i> 139
ε1336 <i>Kx</i> 137	ε1384 <i>Kx</i> 131	ε3035 <i>Kr</i> 144
ε1337 <i>Ia</i> 283	ε1385 <i>I</i> 256	ε3036 <i>Kr</i> 144
ε1338 <i>O</i> 276	ε1386 <i>I</i> 268	ε3037 unerreichbar
ε1339 <i>Ka</i> 172	ε1387 <i>Kr</i> 144	ε3038 <i>Kx</i> 134
ε1340 <i>Kx</i> 133 57 S. 520	ε1388 <i>B</i> 232	ε3039 <i>Ka</i> 173 177
ε1341 <i>Ir</i> 270	ε1389 <i>Ir</i> 209	ε3040 unerreichbar
ε1342 <i>Φb</i> 224	ε1390 <i>Ka</i> 172 177	ε3041 <i>Kr</i> 144
ε1343 <i>Kx</i> 134	ε1391 <i>Kr</i> 144	ε3042 <i>Kx</i> 135 57 S. 516
ε1344 <i>Ka</i> 172	ε1392 <i>Kx</i> 137	ε3043 <i>Kx</i> 139
ε1345 <i>Kx</i> 134	ε1393 <i>Ka</i> 174	ε3044 <i>J</i> 217
ε1346 <i>Kr</i> 144	ε1395 Fragment	ε3045 <i>Kx</i> 134
	ε1396 <i>Kx</i> 135 57 S. 514 ff.	ε3046 } unerreichbar
	ε1397 <i>Ak</i> 166	ε3047 }

ε3048 Φ^b 224	ε434 K^r 144	ε484 K^r 144
ε3049 K^r 144	ε435 —	ε485 Φ^b 224
ε3050 K^a 172	ε436 K^x 131	ε486 K^a 173 177
ε3051 K^a 174	ε437 K^x 134	ε487 K^x 130
ε3052 K^x 131	ε438 K^r 144 145	ε488 K^x 137
ε3053 K^x 130	ε439 Fragment	ε489 K^r 144
ε3054 K^x 138	ε440 K^x 139	ε490 K^r 144
ε3055 unerreichbar	ε441 K^x 134	ε491 K^x 132
ε3056 K^x 139	ε442 K^x 134 (Nachtrag)	ε492 K^r 144
ε3057 K^x 131	ε443 K^r 144	ε493 K^r 144
ε3058 K^a 172	ε444 A^k 166	ε494 K^x 134
ε3059 } unerreichbar	ε445 K^x 137	ε495 K^a 174
ε3060 } unerreichbar	ε446 Fragment	ε496 K^x 131
ε3061 } unerreichbar	ε447 A^k 166	ε497 A^k 166
ε3062 K^x 131	ε448 I 263	ε498 K^r 144
ε3063 K^x 134	ε449 B 231	ε499 K^x 134 (Nachtrag)
ε400 K^r 144	ε450 K^x 131	ε1400 K^r 144
ε401 K^r 144	ε451 A^k 167	ε1401 K^r 144
ε402 Φ^b 224	ε452 K^x 138	ε1402 K^r 144
ε403 K^r 144	ε453 B 232	ε1403 Fragment
ε404 K^x 128	ε454 K^x 134	ε1404 } unerreichbar
ε405 Fragment	ε455 B 232	ε1405 } unerreichbar
ε406 K^x 131	ε456 Σ 267	ε1406 K^a 174
ε407 K^a 174	ε457 K^a 173 (Nachtrag)	ε1407 K^x 134
ε408 Φ^b 224	ε458 Fragment	ε1408 K^r 144
ε409 Φ^b 224	ε459 K^r 144	ε1409 K^x 138
ε410 Φ^b 224	ε460 K^r 144 145	ε1410 K^r 144
ε411 K^x 134	ε461 K^a 172	ε1411 K^{ak} 125
ε412 K^r 144 f	ε462 K^x 134	ε1412 K^x 134
ε413 Φ^a 224 ff	ε463 K^x 134	ε1413 Φ^b 224
ε414 K^r 144 f	ε464 K^{ak} 125	ε1414 K^x 134
ε415 J 218	ε465 K^x 134	ε1415 Hag 150
ε416 K^x 136	ε466 K^x 135 57 S. 514 ff	ε1416 I 261
ε417 K^r 144 f	ε467 K^x 134	ε1417 K^r 144
ε418 K^{ak} 125	ε468 K^l 123 oder K^{ak} 125	ε1418 K^x 137
ε419 Hag 150	ε469 K^x 127	ε1419 K^x 137
ε420 K^x 135 57 S. 516	ε470 K^r 144	ε1420 K^r 144
ε421 K^r 144 f	ε471 K^a 174	ε1421 K^r 144
ε422 A^k 166	ε472 K^x 140	ε1422 K^x 137
ε423 K^x 139	ε473 K^x 139	ε1423 Φ^r 229
ε424 K^x 131	ε474 K^r 144	ε1424 K^r 144
ε425 K^x 133	ε475 A^k 166	ε1425 K^x 136
ε426 K^a 172	ε476 K^{ak} 125	ε1426 A^k 167 (Nachtrag)
ε427 K^x 130	ε477 K^x 134	ε1427 K^x 132
ε428 K^r 144 f	ε478 K^x 131	ε1428 K^x 134
ε429 K^{ak} 125	ε479 Φ^b 224	ε1429 K^r 144
ε430 K^r 144 f	ε480 K^x 127	ε1430 K^r 144
ε431 K^x 127	ε481 K^r 144	ε1431 K^x 137
ε432 I^r 238	ε482 Φ^b 224	ε1432 K^l 123
ε433 K^x 134	ε483 K^x 135 57 S. 516	ε1433 K^r 144

ε1434 <i>K</i> ¹ 123	ε1484 <i>K</i> ^x 139	ε516 nur Mt
ε1435 <i>B</i> 232	ε1485 <i>K</i> ^r 144	ε517 <i>K</i> ^x 138
ε1436 <i>K</i> ^{ak} 125	ε1486 <i>K</i> ^r 144	ε518 <i>K</i> ^x 138
ε1437 <i>A</i> ^k 166	ε1487 <i>K</i> ^a 173 177	ε519 <i>K</i> ^r 144
ε1438 <i>K</i> ^r 144	ε1488 <i>K</i> ^r 144	ε520 <i>B</i> 232
ε1439 <i>K</i> ^r 144	ε1489 <i>K</i> ^x 131	ε521 <i>B</i> 232
ε1440 <i>K</i> ^a 174	ε1490 <i>I</i> ^r 241	ε522 <i>B</i> 232
ε1441 <i>Φ</i> ^b 224	ε1491 <i>K</i> ^x 135 57 S. 514 ff.	ε523 <i>B</i> 232
ε1442 <i>I</i> 260	ε1492 <i>K</i> ^a 172	ε524 <i>B</i> 232
ε1443 <i>I</i> 259	ε1493 <i>I</i> 257	ε525 <i>B</i> 232
ε1444 <i>Φ</i> ^a 224 ff.	ε1494 <i>K</i> ^x 137	ε526 <i>B</i> 232
ε1445 <i>K</i> ^r 144	ε1495 <i>K</i> ^x 137	ε527 <i>K</i> ^r 144
ε1446 <i>K</i> ^x 134	ε1496 <i>K</i> ^r 144	ε529 <i>I</i> ^a 279
ε1447 <i>K</i> ^r 144	ε1497 <i>K</i> ^x 137	ε530 <i>K</i> ^x 132
ε1448 <i>I</i> ^r 238	ε1498 <i>K</i> ^x 134	ε531 nur Jo
ε1449 <i>K</i> ^r 144	ε1499 <i>K</i> ^x 127	ε532 <i>K</i> ^r 144
ε1450 <i>K</i> ^x 134	ε4000 <i>K</i> ^x 129	ε533 <i>K</i> ^x 134
ε1451 <i>K</i> ^r 144	ε4001 <i>K</i> ^a 165 172	ε534 <i>K</i> ^r 144
ε1452 <i>K</i> ^{ak} 125	ε4002 <i>I</i> 252	ε535 <i>K</i> ^x 137
ε1453 <i>K</i> ^r 144	ε4003 <i>K</i> ^x 139	ε536 <i>K</i> ^r 144 (Nachtrag)
ε1454 <i>Φ</i> ^a 224 ff.	ε4004 <i>K</i> ¹ 123	ε537 <i>K</i> ^x 137
ε1455 <i>K</i> ^r 144	ε4005 Fragment	ε538 <i>K</i> ^a 172
ε1456 <i>K</i> ¹ 123	ε4006 verschollen	ε539 <i>K</i> ^r 144
ε1457 <i>K</i> ^r 144	ε4007 <i>Φ</i> ^b 224	ε540 <i>K</i> ^r 144
ε1458 <i>K</i> ^a 174	ε4008 <i>K</i> ^x 136	ε541 <i>I</i> 269
ε1459 <i>K</i> ^x 137	ε4009 <i>Φ</i> ^b 224	ε542 <i>K</i> ^r 144
ε1460 <i>K</i> ^x 137	ε4010 <i>I</i> ^r 270	ε543 <i>K</i> ^r 144
ε1461 <i>K</i> ^x 137	ε4011 <i>K</i> ^r 144	ε544 <i>Φ</i> ^r 229
ε1462 <i>K</i> ^x 134	ε4012 <i>K</i> ^r 144	ε545 <i>K</i> ^x 131
ε1463 <i>K</i> ^x 131	ε4013 <i>Φ</i> ^b 224	ε546 <i>K</i> ^a 174
ε1464 <i>K</i> ^r 144	ε4014 <i>K</i> ^x 131	ε547 <i>K</i> ^x 137
ε1465 <i>K</i> ^x 137	ε4015 <i>K</i> ^a 172	ε548 <i>K</i> ^r 144
ε1466 <i>K</i> ^x 131	ε4016 <i>K</i> ^r 144	ε549 <i>K</i> ^x 137
ε1467 <i>K</i> ^r 144	ε4017 <i>K</i> ^r 144	ε550 <i>K</i> ^x 140
ε1468 <i>I</i> ^a 283	ε500 <i>K</i> ^x 132	ε551 <i>O</i> 276
ε1469 <i>K</i> ^r 144	ε501 <i>K</i> ^x 131	ε552 <i>K</i> ^x 127
ε1470 <i>K</i> ^x 131	ε502 <i>K</i> ^r 144	ε553 <i>K</i> ^x 57 135
ε1471 <i>K</i> ^x 135 57 S. 517 f.	ε503 unerreichbar	ε554 <i>K</i> ^r 144
ε1472 <i>K</i> ^r 144	ε504 <i>K</i> ^{ak} 125	ε555 <i>K</i> ^x 57 135
ε1473 <i>K</i> ^x 137	ε505 <i>K</i> ^x 134	ε556 <i>K</i> ^r 144
ε1474 <i>K</i> ^x 137	ε506 <i>Φ</i> ^b 224 (Nachtrag)	ε557 <i>K</i> ^r 144
ε1475 <i>K</i> ^r 144	ε507 <i>K</i> ^{ak} 125	ε558 <i>K</i> ^r 144
ε1476 <i>K</i> ^x 134	ε508 <i>K</i> ^x 131 (Nachtrag)	ε559 <i>K</i> ^r 144
ε1477 <i>K</i> ^r 144	ε509 <i>A</i> ^k 167	ε560 <i>K</i> ^r 144
ε1478 <i>K</i> ^x 135 57 S. 518 f.	ε510 <i>K</i> ^r 144	ε561 <i>K</i> ^r 144
ε1479 <i>K</i> ^x 133 57 S. 520	ε511 <i>I</i> ^r 270	ε562 <i>K</i> ^r 144
ε1480 <i>K</i> ^x 140	ε512 <i>K</i> ^r 144	ε563 <i>K</i> ^x 137
ε1481 <i>A</i> ^k 167	ε513 <i>K</i> ^x 132	ε564 <i>K</i> ^a 174
ε1482 <i>K</i> ^r 144	ε514 <i>K</i> ^x 127	ε565 <i>K</i> ^a 174
ε1483 <i>K</i> ^a 174	ε515 <i>K</i> ^x 138	ε566 <i>K</i> ^r 144

- ε567 *K^r* 144
 ε568 *K^r* 144
 ε569 *K^r* 144
 ε570 *K^r* 144
 ε571 *K^r* 144
 ε572 *K^r* 144
 ε573 *K^x* 134
 ε574 *K^x* 131
 ε575 *K^r* 144
 ε576 *K^r* 144
 ε577 *K^x* 134
 ε578 *K^x* 137
 ε579 *K^r* 144
 ε580 *K^x* 139
 ε581 *K^r* 144
 ε582 *K^r* 144
 ε583 *K^r* 144
 ε584 *K^x* 131
 ε585 *K^{ak}*? 125
 ε586 } unerreichbar
 ε587 }
 ε588 —
 ε589 —
 ε590 *K^x* 131
 ε591 *K^r* 144
 ε592 —
 ε593 *K^r* 144
 ε594 *K^x* 139
 ε595 *K^r* 144
 ε596 *K^x* 131
 ε597 *K^x* 139
 ε598 *K^r* 144
 ε599 *Φ^r* 229
 ε1500 *K^r* 144
 ε1501 *K^r* 144
 ε1502 *K^x*? 134
 ε1503 *K^r* 144
 ε1504 *K^x* 131
 ε1506 *K^x* 136
 ε1507 *K^r* 144
 ε600 *I^a* 279
 ε601 *K^x* 134
 ε602 *K^a* 174
 ε603 *K^x* 127
 ε604 *K^x* 127
 ε605 *B* 232
 ε606 *K^{ak}* 125
 ε608 *K^r* 144
 ε609 *K^r* 144
 ε610 *Φ^r* 229
 ε613 *K^x* 134
 ε614 *K^x* 139
 ε615 *K^x* 131
 ε616 *K^r* 144
 ε617 —
 ε618 unerreichbar
 ε619 *Φ^r* 229
 ε620 *K^r* 144
 ε621 *K^x* 57 133
 ε622 *K^x* 57 133
 ε625 *Φ^r* 229
 ε627 *Φ^r* 229
 ε628 *K^r* 144
 ε632 *K^r* 144
 ε633 *K^x* 134
 ε635 *K^r* 144
 ε640 —
 ε641 *Φ^r* 220
 ε643 *K^r* 144
 ε644 —
 ε645 *K^r* 144
 ε646 —
 ε700 —
 ε701 —
 ε702 *K^x* 137
 ε703 *K^x* 132
 ε704 *K^x* 132
 ε705 *K^x* 134
 ε706 —
 ε707 *K^x* 132
 ε708 *K^x* 132
 ε609 *K^r* 144
 ε710 *K^r* 144
 ε711 —
 ε712 *K^x* 131
 ε713 *K^x* 131
 ε800 *K^x* 132
- α48 als *K* festgestellt
 α50 als *K* festgestellt
 α51 *A^c* *I(K)* 426 427,
 sonst *K* 450 522
 α52 *K* 426 (Nachtrag) 450
 α53 *K* 522
 α54 *K* 426 450 479
 α55 *I^a* 401 450 488, *Ap*
K 523
 α56 *I^a* 401 450 488, *Ap*
K 522
 α61 *K* 426 450
 α62 *I^b* 401 450 487
 α63 —
 α64 *I^a* 401 450 488
 α65 *I^a* 450 488
 α67 *K* 426 450
 α69 *I^c*? 401 450
 α70 *I^a* 401 411 413 488
 α72 *K* 426 450 479
 α74 *H* 384 393 450 480
 484 521
 α75 *K* 426
 α76 *I^b* 401
 α78 *I^b* 401 450 487
 α101 *I^a* 401 411 413 488
 α103 *H* 384 394 450 480
 484, *Ap* *Av* 526
 α104 *H*? 394, *Ap* *Av* 526
 α105 —
 α106 *I^a* 401 450 488, *Apk*
K 522
 α107 *Ac* *Pls* *K^c* 426 428
 477, *Kath* *K* 450, *Ap*
Av(K) 526
 α110 *Ac* *K* 426, *KP* *I^a*
 450 488, *Ap* *K* 522
 α111 *K* 426 479 526
 α113 *Ac* *K* 426, *KP* *I^a* 450
 488, *Ap* *K* 522
 α114 *I^c* 401 450 487
 α115 *Ac* *K(I)* 426 427,
KP *K* 450 479, *Ap* *Av*
 526
 α116 *I^c* 401 450 487, *Ap*
K 522
 α117 als *K* festgestellt
 α118 *Pls* *K* 479
 α119 *Ap* *K* 522
 α150 *K(I)* 426 427 479

3. Die α-Codices.

- α1 noch nicht entziffert
 α2 *A^c* *I(K)* 426 427, *Kath*
K 450
 α3 *A^c* *I(K)* 426 427, sonst
H 450 480 484 521
 α4 Fragment
 α5 *I(K)* 426 427 479
 α6 *I(K)* 426 427
 α7 *I^a* 401 411 412 450 488
 α8 *H* 396 (Nachtrag)
 α47 *K* 426 450 526

α151 — (Ac vac)	α209 <i>I</i> ^b 401 450 487, Ap <i>K</i> 523	α306 Ac Kath <i>I</i> ^b 401 450, Ap <i>K</i> (<i>A</i> ^v) 526
α152 <i>I</i> ^a 401	α210 —	α350 426 450
α154 <i>I</i> ^c 401 450 487	α211 —	α351 <i>K</i> ^x 426 479
α157 <i>I</i> ^b 401 450 487	α214 <i>K</i> 450 479, Ap <i>A</i> ^v (<i>K</i>) 526	α353 <i>I</i> ^c 401 450 487
α158 <i>I</i> ^a 401 450 487	α215 —	α354 <i>I</i> ^a 401 (Nachtrag) 488
α159 <i>K</i> 426 450	α216 Ac <i>K</i> (<i>I</i>) 426, Kath Pls <i>I</i> ^a 450 488, Ap <i>K</i> 524	α355 <i>K</i> ^x 426 479
α160 <i>K</i> 426 450	α250 <i>I</i> ^b 487	α356 <i>I</i> ^c 401 487
α161 <i>I</i> ^b 401 450 487	α251 <i>I</i> ^a 401 450 488	α357 <i>I</i> ^a 401 (Nachtrag) 488
α162 <i>H</i> 384 395 450 480 484 521	α252 <i>I</i> ^a 401 450 488	α358 <i>K</i> ^r 426 450
α163 als <i>K</i> festgestellt	α253 <i>I</i> ^b 407 450 487	α359 Ac <i>K</i> 426, Pls <i>I</i> ^a 488
α164 <i>I</i> ^a 450	α254 Ac <i>K</i> 426, Pls <i>I</i> ^a 488	α360 <i>K</i> ^x 426 479
α165 <i>K</i> ^x 426	α255 — (Ac - 2 P 2 vac)	α361 <i>I</i> ^a 401 <i>K</i> ^x 450 479
α166 <i>K</i> ^x 426 479	α256 <i>I</i> ^a 401 450 488	α362 <i>K</i> ^r 426
α167 <i>K</i> ^x 426 479	α257 <i>H</i> 384 392 450 480	α363 <i>K</i> 426 450
α168 <i>I</i> ^a 401 450 488	α258 <i>I</i> ^c 401 450	α364 <i>I</i> ^c 401 450
α169 <i>I</i> ^c ? 401 450	α259 <i>K</i> 426 450	α365 <i>I</i> ^b 401 450 487
α170 <i>I</i> ^a 401 450 488	α260 <i>K</i> 426 450 479	α366 <i>K</i> ^c 426 428 477, Kath <i>K</i> 450
α171 <i>I</i> ^b 401 450 487	α261 <i>I</i> ^a 401 450	α367 <i>I</i> ^a 401 426 450 488
α172 <i>I</i> ^a 401 450 488	α262 <i>K</i> 426	α368 <i>I</i> ^b 401 450 487
α173 <i>I</i> ^a 401 450 488	α263 <i>K</i> (<i>I</i>) 426 427	α369 —
α174 <i>I</i> ^c 401 450 487	α264 <i>I</i> ^a 401 411 412 450 488	α370 <i>I</i> ^c 401 450 487
α175 <i>I</i> ^a 401 450	α265 —	α371 <i>K</i> ^r 426
α178 <i>K</i> 426 450	α266 —	α372 <i>K</i> ^r 426
α179 } als <i>K</i> festgestellt	α267 <i>K</i> 426 450	α373 <i>K</i> ^r 426
α182 } als <i>K</i> festgestellt	α268 —	α374 —
α183 } als <i>K</i> festgestellt	α269 <i>K</i> 426 450	α375 —
α184 <i>I</i> ^a 401 450 488	α270 <i>I</i> ^b 401 450 487	α376 —
α186 <i>K</i> ^c 426 428 450 477	α271 <i>K</i> ^c 426 477	α377 <i>K</i> ^x 426 450 479
α187 <i>K</i> ^x 426 479	α272 —	α380 <i>K</i> ^r 426 478
α188 Ac <i>K</i> (<i>I</i>) 426 427, Kath <i>K</i> 450	α273 —	α381 Ac <i>K</i> 426, Pls <i>I</i> ^a 488
α189 <i>K</i> ^x 426 479	α274 —	α382 <i>I</i> ^a 401 411 414 450 488
α190 <i>K</i> 426 (Nachtrag) 479	α275 <i>I</i> ^b 401	α383 <i>K</i> 426 450 479
α191 nur Fragmente	α276 —	α384 —
α192 <i>I</i> ^a 401 450	α277 —	α385 <i>K</i> ^r 426
α193 <i>I</i> ^a 401 450 488	α278 —	α386 —
α194 <i>K</i> ^x 426 479	α279 —	α387 <i>K</i> 426 450
α200 <i>I</i> ^a 401 411 414 450 488	α280 —	α388 —
α201 Pls <i>K</i> 479 (Nachtrag)	α295 —	α390 <i>I</i> ^a 401
α202 <i>I</i> ^a 401 450, Ap <i>A</i> ^v (<i>K</i>) 526	α297 als <i>K</i> festgestellt	α391 —
α203 <i>K</i> 426 522, Pls <i>I</i> ^c 487	α298 Pls <i>K</i> ^x 479	α392 —
α204 <i>K</i> 479 522	α300 —	α393 —
α205 <i>I</i> ^a 401 450 488, Ap <i>K</i> 522	α301 —	α394 AP <i>I</i> ^a 401 (Anhang) 488, Kath <i>K</i> 450
α206 <i>K</i> 479 522	α302 Ap als <i>K</i> festgestellt	α395 <i>K</i> ^c 426 477
α207 — (Ac vac)	α303 —	α396 <i>I</i> ^b 401 450 487
α208 <i>I</i> ^c 401 450 487, Ap <i>A</i> ^v 526	α304 —	α397 <i>I</i> ^a 401 450 488
		α398 <i>I</i> ^b 401 450 487

- a399 —
 a400 *K* 479 *Av* 526
 a401 —
 a402 *K* 523
 a403 als *K* festgestellt
 a404 *Apk Av* (*K*) 526
 a405 *K^r* 426
 a406 *Ac K^r* 426, *Ap Av* (*K*) 526
 a407 —
 a450 *K^c* 426 477
 a451 als *K* festgestellt
 a452 unerreichbar
 a453 *K^x* 426 479
 a454 *K^r* 426 450 478
 a455 —
 a456 *K^x* 426 (Nachtrag) 479
 a457 *K* 426 450
 a458 *I^b* 401 (Nachtrag) 487
 a459 *K^r* 426 450 478
 a460 *K* 426 450
 a461 *I^b* 401
 a462 *K^r* 426 450
 a463 —
 a464 *I^a* 401
 a465 *K* 426 479
 a466 *I^c* 401 487
 a467 *K* 426 450
 a468 *I^c* 487
 a469 *I^b* 401 450 487
 a470 *I^{c?}* 401 450
 a471 *I^{c?}* 401 487
 a472 *I^b* 401 450 487
 a473 —
 a474 *K^r* 426
 a475 — (nur *PK*)
 a476 *Pls K^c* 477 (*Ac vac*)
 a477 —
 a478 —
 a479 —
 a480 *K^x* 450 479
 a481 —
 a482 —
 a483 —
 a484 —
 a485 —
 a486 *I^c* 401 450 487
 a487 *I^{c?}* 401 450
 a488 —
 a489 —
 a490 *I^b* 401 487
 a491 —
 a492 *K* 426 450 479
 a493 —
 a494 —
 a496 —
 a497 —
 a499 *Ac K* 426
 a500 *AK K* 426 450, *Pls I^b* 487
 a501 *K* 426 450, *Ap Av* 526
 a502 *I^a* 401 450 488, *Ap K* 522
 a503 *I^{c?}* 401 450
 a504 *Ap Av* 526
 a505 — (nur *PAP*)
 a506 *I^c* 401 450 487, *Ap K* 522
 a508 — (nur *PAP*)
 a509 —
 a550 *I^{b?}* 401
 a551 *I^c* 407 450 487
 a552 *I^a* 401 450 488
 a553 —
 a554 *I^a* 401 450
 a555 *K^c* 426 477
 a556 *K* 450
 a557 *K^c* 477
 a558 —
 a559 *I^b* 450 487
 a560 — (nur *PK*)
 a561 —
 a562 —
 a563 —
 a564 —
 a565 unerreichbar
 a566 —
 a567 *I^b* 401 450 487
 a568 —
 a569 —
 a597 —
 a598 *I^a* 401 488
 a650 —
 a651 —
 a652 *K^r* 426
 a654 —
 a655 *K^r* 426
 a750 —
 a751 *K^r* 426
 a850 —
- 4. *α*-Codices, die nur *Ac* Kath enthalten.**
 a1000 *I^b* 401
 a1001 *I^a* 401 411 415 445
 a1002 *H* 396
 a1003 *I^b* 401
 a1004 *H* 396
 a1005 *I^b* 401
 a1006 Fragment
 a1007 Fragment
 a1008 *H* 384 396
 a1010 *K (I)* 426 427
 a1100 *I^a* 401 450
 a1202 *Ac I^a* 401, *Ja K* 450
 a1205 unerreichbar
 a1302 Fragment
 a1401 — (nur 1–3 Jo)
 a1402 — (nur Kath)
 a1404 unerreichbar
 a1500 —
 a1501 — (nur 1–3 Jo)
 a1600 —
 a1601 —
 a1602 —
 a1603 —
 a1604 — (nur Kath)
 a1700 — (nur Kath)
- 5. *α*-Codices, die nur *Pls* enthalten.**
 a1020 *H* oder *I* 480
 a1021 *H* 480
 a1022 *H* 480
 a1023 *H* oder *I* 480 488
 a1024 *H* oder *I* 480
 a1025 *H* oder *I* 480 488
 a1026 *I^a* 488 489
 a1027 *I^a* 488 489
 a1028 *I^a* 488 489
 a1029 *I^a* 488 489
 a1030 *K* 479
 a1031 *H* 480
 a1035 Fragment
 a1036 *H* 480
 a1037 *H* 480
 a1038 *H* 480
 a1039 Fragment
 a1040 *H* oder *I* 480

α1065 Fragment (*K*)
 α1066 *I*^a 488
 α1067 —
 α1228 *I*^a 488
 α1427 — (nur Eph — 1 Th)
 α1430 —
 α1431 unerreichbar
 α1436 *I*^c 487
 α1525 —
 α1529 —
 α1530 —
 α1626 *I*^a 488
 α1630 —
 α1631 —

6. α-Codices, die nur Ap enthalten.

α1070 *K* 522
 α1172 *K* 522
 α1174 —
 α1271 *K* 522
 α1272 *K* 522
 α1273 *A*^v 526
 α1370 *A*^v 526
 α1373 —
 α1374 *K* 523
 α1375 — (nur 6:17–13:2)
 α1376 —
 α1470 —
 α1471 *K* 522
 α1472 unerreichbar
 α1473 —
 α1475 *K* 522
 α1570 —
 α1571 —
 α1572 —
 α1573 *A*^v (*K*) 526
 α1574 —
 α1575 —
 α1576 *A*^v 526
 α1577 —
 α1578 *A*^v 526
 α1579 *K* 524 526
 α1580 *A*^v 526
 α1581 *A*^v 526
 α1582 *K* 524
 α1583 (nur 3:3–4:8)
 α1584 *K* 522
 α1585 —

α1586 —
 α1587 —
 α1588 *A*^v 526
 α1592 *K* 522
 α1594 *A*^v 526
 α1670 *A*^v 526
 α1682 *A*^v 526
 α1684 —
 α1686 —
 α1687 —
 α1770 —

7. Kommentar-codices zu den Evangelien.

a) Kommentar des Kyrill von Alexandrien zu Jo

(*K*¹) 356

b) Kombinierte Kommentarwerke zu den vier Evv., denen zugrunde liegen für Mt und Jo Chrysostomus, für Mk Victor von Antiochien, für Lk Titus von Bostra.

(*A* = Antiochener-Kommentar.)

*A*¹ 344
*A*³ 73 344
*A*¹⁰ — (nur Jo Lk 1f)
*A*¹¹ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹² *A*^a 156
*A*¹³ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹⁴ *A*^a 156
*A*¹⁵ *A*^c 161 162 163
*A*¹⁷ *A*^c 162
*A*¹⁸ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹⁹ *A*^b 67 157
*A*²⁰ *A*^c 159 161 162 163
*A*²¹ *A*^c 159 161 162
*A*²² *A*^b 67 157 163
*A*²³ *A*^a 156
*A*¹¹⁵ *A*^c 162
*A*¹¹⁸ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹¹⁹ unerreichbar
*A*¹²⁰ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹²¹ Mt Lk Jo *A*^a 156, Mk *A*^b 157
*A*¹²² *A*^c 159 161 162 163

*A*¹²³ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹²⁴ *A*^c 162
*A*¹²⁵ *A*^c 161 162
*A*¹²⁶ *A*^a 156
*A*¹²⁸ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹²⁹ *A*^c 161 162 163
*A*¹³⁰ *A*^b 67 157
*A*¹³¹ *A*^c 161 162 163
*A*¹³² *A*^c 162
*A*¹³³ *A*^a 156
*A*¹³⁴ *A*^a 156
*A*¹³⁵ —
*A*¹³⁶ *A*^c 161 162 163
*A*¹³⁷ Lk *A*^a 156, Mk *A*^c 161
*A*¹³⁸ *A*^a 156
*A*¹³⁹ *A*^c 159 161 162
*A*¹⁴⁰ *A*^b 67 157
*A*¹⁴¹ *A*^a 156
*A*¹⁴² *A*^c 159 161 162
*A*¹⁴³ *A*^c 159 162 163
*A*¹⁴⁴ —
*A*¹⁴⁵ Mt Cat 160, sonst *A*^c 162 163
*A*¹⁴⁷ *A*^c 162
*A*¹⁴⁸ — (nur Mt Jo)
*A*¹⁴⁹ *A*^c 159 191 162
*A*¹⁵⁰ *A*^c 162
*A*¹⁵¹ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹⁵² *A*^a 156
*A*¹⁵³ *A*^c 161 162 163
*A*¹⁵⁴ *A*^c 159 161 162
*A*¹⁵⁵ *A*^c 159 161 162 163
*A*¹⁵⁶ *A*^b 67 157
*A*¹⁵⁷ *A*^c 159 163
*A*¹⁵⁸ *A*^a 156
*A*¹⁵⁹ *A*^b 67 157
*A*¹⁶⁰ —
*A*²⁰⁰ *A*^c 161 162
*A*²⁰¹ Mt Cat 160, Mk *A*^c 161
*A*²⁰² *A*^c 162
*A*²⁰³ — (nur Mt Mk)
*A*²⁰⁴ *A*^c 161 162 163
*A*²⁰⁵ unerreichbar
*A*²⁰⁹ —
*A*²¹⁰ *A*^c 159 161 162 163
*A*²¹² *A*^a 156
*A*²¹³ *A*^c 162
*A*²¹⁴ *A*^c 159 161 162 163
*A*²¹⁵ — (nur Mt Mk)
*A*²¹⁷ *A*^a 156

<i>A</i> ²¹⁹ Mt Cat 160, Mk <i>A</i> ^c 161, Lk <i>A</i> ^b 67 157	<i>A</i> ³⁰⁰ <i>A</i> ^c 162 163 <i>A</i> ³⁰⁵ <i>A</i> ^c 161 162 163	<i>A</i> ⁵⁰¹ Mt Cat 160, sonst <i>A</i> ^c 162 163
<i>A</i> ²²⁰ Mt Cat 160, sonst <i>A</i> ^c 161 162 163	<i>A</i> ³⁰⁷ <i>A</i> ^c 159 161 162 <i>A</i> ³⁰⁹ —	<i>A</i> ⁵⁰² <i>A</i> ^c 162 <i>A</i> ⁵⁰³ <i>A</i> ^c 159 162
<i>A</i> ²²⁴ Mt Cat 160, sonst <i>A</i> ^c 162 163	<i>A</i> ³¹⁰ — (nur Lk 15-17) <i>A</i> ³¹¹ Mt Cat 160	<i>A</i> ⁵⁰⁴ <i>A</i> ^a 156 <i>A</i> ⁶⁰¹ <i>A</i> ^c 159 162
<i>A</i> ²²⁵ —	<i>A</i> ³¹² <i>A</i> ^b 67 157 <i>A</i> ⁴⁰⁰ <i>A</i> ^c 162	<i>A</i> ⁶⁰³ <i>A</i> ^c 162 <i>A</i> ⁷⁰¹ <i>A</i> ^c 162
<i>A</i> ²²⁶ <i>A</i> ^c 159	<i>A</i> ⁴⁰⁴ <i>A</i> ^c 159 <i>A</i> ⁴⁰⁵ —	<i>A</i> ⁷⁰² —
<i>A</i> ²²⁷ Mt Cat 160	<i>A</i> ⁴⁰⁷ <i>A</i> ^c 159 161 162 163 <i>A</i> ⁴⁰⁸ <i>A</i> ^c 159 161 162	c) <i>A</i> ^{πp} -Codd (zu AK) 417 f 454.
<i>A</i> ²²⁸ — (nur Mt)	<i>A</i> ⁴⁰⁹ Lk <i>A</i> ^a 156, sonst <i>A</i> ^c 161 163	d) <i>A</i> ^ν -Codd (zu Ap) 526— 530 541.
<i>A</i> ²²⁹ <i>A</i> ^c 159	<i>A</i> ⁵⁰⁰ <i>A</i> ^b 67 157	
<i>A</i> ²³⁰ —		
<i>A</i> ²³¹ — (nur Lk)		
<i>A</i> ²³² Mt Jo <i>A</i> ^a 156, Mk Lk 157		

7. Sigla.

1. Für die neutestamentlichen Schriften.

Mt, Mk, Lk, Jo, Ac, Ap.

Ja 1 2 P 1 2 3 J Ju.

Rm 1 2 K Ga Eph Phi Ko 1 2 Th 1 2 T
Ti Phm.

AKP = Acta, Kath Briefe, Paulus.

Pls = Paulus.

Kath = Katholische Briefe.

2. Für die Texttypen.

(Die Zahlen bedeuten die Paragraphen,
in welchen der Typ behandelt ist.)

H: Ägyptische Rezension (H^oγ^oς) Evv
183—206 335, Ac 348—396 399 432,
Kath 455, Pls 480—485 495, Ap
531—538 540.

I: Palästinensische Rezension (I^oρ^oυσα-
λημ: Pamphilus-Eusebius) Evv 207—
294 339, Ac 401—424 433, Kath
458, Pls 486—491 496, Ap s. Av.

Ia: Die besten I-Zeugen Evv 278—294,
Ac 401 411—416, Pls 488—490.

I-Typen in Evv:

H^r: Guter I-Typ 208—216.

J: Guter I-Typ 217—223.

Φ: Guter I-Typ 224—229.

B: Weniger guter I-Typ 230—234.

O: Weniger guter I-Typ 276 f.

II: Der I-Typ der Purpurcodd, schwach
273—275.

Σ: Abgeschwächter I-Typ 267.

K^a: Mischung aus I und K 172—182
235—237.

A^k: Der auch im A^c-Kommentar ver-
wendete Text 165.

I^r: Schwächster I-Typ 238—241.

v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.

I-Typen im Apostolos:

I^b: Ac 401 420 f, Kath 463, Pls 487.

I^c: Ac 401 422 f, Kath 463, Pls 487.

K: Antiochenische Rezension (Κ^oτ^oν^o;
Lucian) Evv 120—135 330, Ac 426—
430 434—436, Kath 450 460—462,
Pls 476—479 497, Ap 522—524 542.

K^r: Die älteste K-Form 123 146.

K^x: Die im Mittelalter herrschende K-
Form 126—141 147—154.

K^c: Die in der Komplutensis abgedruckte
K-Form Ac 426 428, Kath 461,
Pls 477.

Kⁱ: K-Typ mit I-Spuren 124 169—171.

K^{ak}: K-Typ mit A^k-Spuren 125.

K^r: Spätere kirchliche Lektionsausgabe
von K Evv 142—145 155, Ac 426
450, Kath 461, Pls 478, Ap 525.

3. Für die Kommentare.

A^a: Antiochener Evv-Kommentar, älteste
Ausgabe 156.

A^b: Derselbe, eine andere Ausgabe 157.

A^c: Derselbe, dritte Ausgabe 158—164.

A^{ap}: Kommentar des Andreas zu Ac und
Kath 417 f, 454.

Av: Apokalypsen-Kommentar des An-
dreas 526—530 541.

Aq: Apokalypsen-Kommentar des Are-
thas.

C^p: Catene zu Matthäus.

Cⁱ: Catene zu Johannes.

E: Hermenie zu den Evv, unbekannten
Ursprungs.

E^p: Hermenie zu Paulus.

Z^s: Evv-Kommentar des Euthymius
Zigabenus.

137

Z^π: Paulus-Kommentar des Euthymius Zigabenus.

Θ^ε: Evv-Kommentar des Theophylakt.

Θ^π: Paulus-Kommentar des Theophylakt.

Θδ: Paulus-Kommentar des Theodoret von Kyros 492.

I: Paulus-Kommentar des Johannes Damascenus.

K^l: Joh-Kommentar des Kyrill von Alexandrien.

M: Apokalypsen-Kommentar des Maximus.

N^μ N^λ N^ι: Kommentar des Niketas zu Mt Lk Jo.

N^π: Kommentar des Niketas zu Paulus.

O: Ökumenius-Kommentar zum Praxapostolos.

O^{πρ}: Ökumenius-Kommentar zu Acta Kath.

O^π: Ökumenius-Kommentar zu Paulus.

O^α: Ökumenius-Kommentar zur Apokalypse.

OΘδ: Ökumenius zu Acta Kath, Theodoret zu Paulus.

OΘ: Ökumenius zu Acta Kath, Theophylakt zu Paulus.

4. Für die Übersetzungen.

1. Lateinische:

lat: Die ganze lateinische Überlieferung.

af: Der afrikanische Text Evv 356 ff, Ac 435, Kath 464, Pls 515, Ap 547.

it: Der altitalische (?) Text Evv 356—362, Ac 435, Kath 464, Pls 513 f, Ap 545. (Doch vgl. unter 7. Zeichen.)

ḡ: Text des Hieronymus Evv 350, Ac 442, Pls 512, Ap 546.

am: amiatinus.

bo: bodleianus.

de: demidorianus. } Hieronymuscodd:

fu: fuldensis.

ha: harleianus.

vg: Text der Vulgata, im Apparat Text des Hieronymus.

2. Syrische:

sy: Die gesamten syrischen Übersetzungen.

sy^{sc}: Der altsyrische Text 363—368.

sy^s: Der Text des Codex Sinaiticus.

sy^c: Der Text des Curetonianus.

sy^p: Peschitta Evv 331, Ac 435, Kath 463, Pls 493.

sy^h: Harklensis (sy^{h*} bedeutet, dass die Lesart im Text durch Asterisken eingeschlossen ist, sy^{hm}, dass die Lesart am Rande steht) Ac 435, Kath 463, Pls 493.

sy^g (ed Gwynn) Ap 548.

pa: Text des sog. palästinensischen Lektionars 342.

3. Ägyptische:

sa: Sahidischer Text Evv 337, Ac 398.

bo: Bohairischer Text Evv 337, Ac 398, Kath 456, Pls 493, Ap 536.

fa: Fajumtext Evv 337.

4. Gothische:

go: Gotische Übersetzung 333.

5. Für die Väter.

a) Die griechischen:

Aδ: Adamantius 249.

Aθ: Athanasius Evv 356, Ac 397, Kath 457, Pls 492, Ap 549.

Δδ: Didymus Evv 336, Ac 397, Pls 492.

Εππ: Ac 425, Kath 459, Pls 492.

Ευσ: Eusebius von Cäsarea Evv 341, Ac 425, Kath 459, Pls 492.

Ιου: Justinus Martyr 375.

Ιππ: Hippolyt Evv 370, Ap 549.

Ιρ: Irenäus Evv 373, Ac 448, Kath 466, Pls 506, Ap 549.

Κλ^τ: Klemens Romanus 377.

Κλ^α: Klemens Alexandrinus Evv 369, Ac 448, Kath 466, Pls 507 f.

Κυ^α: Kyrill von Alexandrien Evv 336, Ac 397, Kath 457, Pls 492.

Κυ^ι: Kyrill von Jerusalem Evv 340, Ac 425, Kath 458, Pls 492.

Μεθ: Methodius Evv 398, Ap 549.

Μρ: Marcion Evv 376, Pls 517.

Τα: Tatians Diatessaron 353—355 379 f.

Τα^ε: Diatessarontext bei Ephräm.

Τα^α: Arabisches Diatessaron.

Χρ: Chrysostomus Evv 332, Pls 492.

ψAθ: fälschlich Aθ zugeschriebene Werke.

ψΚλ: Klementinische Homilien.

Ωρ: Origenes Evv 347, Ac 448, Kath 466, Pls 509, Ap 549.

b) Lateinische:

Cyp: Cyprian; s. af.

Ir: Irenaeus in lateinischer Übersetzung
Evv 373, Ac 448, Kath 466, Pls 506.Or: Origenes in lateinischer Übersetzung
Evv 347, Ac 448, Kath 466, Pls 509.Tert: Tertullian Evv 372, Ac 448,
Kath 466, Pls 516, Ap 549.

Prim: Primasius Ap 547.

c) sonstige:

Bars: Barsillai.

Aphr: Aphraates.

6. Ohne Siglum behandelte
Vätercitate.

Apostolische Väter 377 f.

Alexander von Alexandrien 348.

Athenagoras 374.

Basilius 332.

Dionysius von Alexandrien 348.

Gregor von Nazianz 332.

Gregor von Nyssa 332.

Theodoret von Kyros 332.

Theophilus von Antiochien 374.

7. Zeichen.

< = incipit.

> = explicit.

~ = Wortumstellung.

μ = μὲν γὰρ.

* = prima manu.

c = corrector.

m = in margine.

it (in den früheren Listen der Unters. =
item.

Inhaltsübersicht.

Vorwort	Seite V—VIII
Ergänzungen und Verbesserungen (s. auch S. 2136 ff)	IX—XVI

Die bisherige Arbeit und das neue Unternehmen.

§ 1. Anfänge der neutestamentlichen Textkritik	1—6
§ 2. Die Texte des letzten Halbjahrhunderts: Lachmann, Tregelles, Tischendorf, Westcott-Hort, B. Weiss, Blass, Bousset, Harnack	6—14
§ 3. Formulierung der Aufgabe	14—17
§ 4. Methode der Kollationsarbeit	17—19
§ 5. Was ausgeschlossen blieb	19—20

Erste Abteilung: Die Textzeugen.

A. Übersicht über das vorhandene Zeugenmaterial.

1. Die in den Listen von Scrivener und Gregory (Textkritik des NT, I) erscheinenden Codices oder Nummern, die hier gestrichen sind.	
§ 6. Vorbemerkung	23—25
§ 7. Tilgungen in den Majuskellisten	25
§ 8. Tilgungen in den Minuskellisten (Liste I)	25—33
a) Evangelien S. 25. b) Acta mit den katholischen Briefen S. 30. c) Paulus S. 31. d) Apokalypse S. 32.	
2. Die Bezeichnung der Codices.	
§ 9. Notwendigkeit einer neuen Inventarisierung der Codd	33—35
§ 10. Gesichtspunkte der neuen Katalogisierung	35—37
§ 11. Das System der neuen Bezeichnung der Codd	37—40
3. Liste der Codd nach den Bibliotheken, in denen sie sich derzeit befinden (Liste II).	
§ 12. Vorbemerkungen	40—44
§ 13. A. Moderne Kulturstaaten	45—66
1. Belgien S. 45. 2. Dänemark S. 45. 3. Deutschland S. 45.	
4. Frankreich S. 47. 5. Grossbritannien S. 50. 6. Holland S. 55.	
7. Italien S. 56. 8. Neu-Seeland S. 61. 9. Österreich-Ungarn S. 62.	
10. Russland S. 62. 11. Schweden S. 64.	
12. Schweiz S. 64. 13. Spanien S. 65. 14. Vereinigte Staaten von Nordamerika S. 65.	

B. Orient	Seite 66—80
1. Amorgos S. 66. 2. Andros S. 66. 3. Athen S. 66. 4. Athos S. 68. 5. Berat S. 74. 6. Beroia S. 74. 7. Chalki S. 74. 8. Damaskus S. 74. 9. Drama S. 74. 10. Elasson S. 75. 11. Jerusalem S. 75. 12. Kairo S. 76. 13. Kephallinia S. 76. 14. Kirkindjé S. 76. 15. Konstantinopel S. 76. 16. Lakonien S. 77. 17. Larnaka S. 77. 18. Hagios Laurentius S. 77. 19. Mariupolis S. 77. 20. Megaspiläon S. 77. 21. Myriophyton S. 77. 22. Mytilini S. 78. 23. Patmos S. 78. 24. Saloniki S. 78. 25. Serres S. 79. 26. Sinai S. 79. 27. Smyrna S. 80. 28. Swernetz S. 80. 29. Trapezunt S. 80. 30. Valona S. 80. 31. Zakynthos S. 80.	

**4. Parallelliste der früher gebrauchten und der von mir ver-
wendeten Sigla für die schon bisher bei der Textforschung
herangezogenen Codices (Liste III).** . . . . . 81—94

§ 14. 1. Stephanus S. 81. 2. Walton S. 81. 3. Fell S. 82. 4. Mill S. 82. 5. J. A. Bengel S. 83. 6. Matthäi S. 83. 7. Birch S. 83—84. 8. Scrivener S. 84—85. 9. Die von Wettstein und seinen Nachfolgern gebrauchten Siglen für Majuskelscodd. S. 85—86. 10. für Minuskelscodd. S. 86—94.	
--	--

**B. Gruppierung des Gesamtbestandes an neutest. Codd
nach Inhalt und Alter.**

§ 15. Die Gesichtspunkte	94—95
§ 16. Bemerkungen über die ins Gebiet der Buchtechnik gehörigen Fragen	95—100
§ 17. Erläuterung der Art der Charakteristik in Liste IV	100—102
§ 18. Die Codd mit neutest. Text, geordnet nach Inhalt und Alter (Liste IV).	
1. Die δ -Codd	102—118
2. Die ϵ -Codd	118—215
3. Die α -Codd	215—239
4. α -Codd, die nur Ac Kath enthalten	239—241
5. α -Codd, die nur Pls [*] enthalten	241—245
6. α -Codd, die nur Apk enthalten	245—248
7. Kommentarcodices zu den Evangelien	
a) Kyrill von Alexandrien zu Jo	249
b) Kombinierte Kommentarwerke zu den Evv	249—257
c) Katenen unbekannten Ursprungs zu Mt und Jo	257—259
d) Katenen des Niketas zu Mt Lk Jo	259—261
e) Evangelienkommentar des Zigabenus	261—262
f) Evangelienkommentar des Theophylakt	262—270
g) Evangelienhermenie unbekannten Ursprungs	270
8. Kommentarcodices zum Praxapostolos	
a) Okumenius	270—278
b) Zu Ac Kath: Andreas	278—279

	Seite
c) Zu Pls: Chrysostomus, Theodoret, Johannes Damask., Niketas, Euthymius Zigabenus, Theophylakt, anonyme Hermenien	279—284
d) Zu Apk: Andreas, Arethas, Ökumenius, Maximus	284—289
§ 19. Statistischer Überblick	289—292

C. Die in den neatest. Handschriften vorkommenden textlichen Beigaben zu dem Wortlaut der neatest. Schriften.

§ 20. Vorbemerkung	293—294
------------------------------	---------

I. Inskriptionen und Subskriptionen.

A. Inskriptionen:

1. Evv [1]—[7]	295
2. Ac [8]—[11]	295
3. Kath [12]—[20]	295—296
4. Pls [21]—[30]	296
5. Apk [31]—[33]	296

B. Subskriptionen:

1. Evv [34]—[60]	296—299
2. Ac [61]—[64]	299
3. Kath [65]—[69]	299—300
4. Pls [70]—[72]	300
5. Apk [73]—[75]	300

II. Über die Schriften orientierende Aufsätze.

1. Evangelien:

a) Definitionen des Begriffs Evang. [76]—[81]	301—302
b) Das τετραευαγγελιον [82]—[86], Deutung der Tiersymbole [87]—[89]	303—304
c) Die Evangelisten [90]—[105], βίαι des Dorotheus [106], des Sophronius [107]	305—310
d) Die Evangelien [108]—[119], die υποθεσεις (Ευσεβίου) [120], mit der gelegentlichen Einleitung [121], unbekannten Ursprungs [122], παροιμια Theophylakts [123], παροιμια des Theodor v. Mopsvestia [124], Μεθοδιου [125]	311—327

2. Akten:

a) Die υποθ. des Chrysostomus [126]	327—330
b) Unbekannten Ursprungs [127]	330
c) Kurze Inhaltsangaben [128]—[129]	330—331
d) Die verbreitetste υποθ. [130], daran häufig anschliessend die Liste der Apostel und Diakonen [131], die Liste der Wunder [132]	331—333

3. Katholische Briefe:

Über den Begriff καθολικος [133]	333
Verschiedene υποθ.-Formen [134]—[139]	333—339

4. Paulus:

Die üblichsten υποθ. [140]	339—346
Eine zweite über Hb und Phm [141]	347—349

	Seite
υποθ. Θεοδορητου (fehlen für Rm und 1 Th) [142]	350—354
Andere υποθ. [143]—[147]	354—360
5. Apokalypse:	
2 υποθ. [148] [149]	360

III. Aufsätze über einzelne Materien.

1. Im Anschluss an die Evangelien:	
a) Über chronologische Fragen [150]—[152], darunter Ιησοῦ του ἐκ του χρόνου	361—362
b) Über genealogische Fragen [153]	362
c) Leben der Maria [154]	362
d) Harmonisierung der Osterberichte [155]—[161]	362—363
e) Geburtsgeschichte [162]	363
2. Zu Evangelien und Praxapostolos:	
a) Apostellisten (vgl. oben [131]) [163]—[170] ([167] δια Κλημεντος, [168] Δωροθεου, [169] Κοσμά Ινδικοπλευστου, [170] Περρου εξηγητου)	363—365
b) Prophetenlisten [171]—[174]	365
c) Einzelheiten über die Taufe des Petrus durch Christus [175] ([176] ist hier zu streichen, da es als [125] schon vorhanden ist). Die 30 Silberlinge [177], πλους Παυλου [178]. Der Athenische Altar [179]	365—366
d) Über die Reihenfolge der Briefe Χρυσοστομου [180], Prolog zu den Ac (Theodor von Mopsvestia?) [181], αποδημια (auch περιστοι) Παυλου [182], μαρτυριον Παυλου [183], Fortsetzung des Berichtes der Ac [184]	366—370
3. Zur Apokalypse: allerlei Ausführungen zu Einzelfragen (sind nicht im einzelnen angeführt)	376

IV. Verse.

1. Zum τετραευαγγελιον:	
a) zu allen vier Evangelien 1—4	377—378
b) zu den einzelnen Evv. und auf die Evangelisten 5—62	378—384
2. Zum Praxapostolos 63—71	385—386
3. Andere Themen 72—81	386—387

D. Einteilungen des Textes der Schriften des NTs

(abgesehen von den Lektionen).

A. Die Evangelien.

1. Die synoptischen Sektionen Eusebs.	
§ 21. Die Grundsätze Eusebs für seine Einteilung	388—392
§ 22. Die Überlieferung der eusebianischen Einteilung	392—396
§ 23. Die Sektionen des Euseb	396—402
2. Die Einteilung der Evangelien in κεφαλαια.	
§ 24. Die Einrichtung	402—403
§ 25. Die Anzahl der κεφαλαια	403
§ 26. Abgrenzung der κεφαλαια	403—405
§ 27. Die τριτοι der κεφαλαια	405—411

	Seite
§ 28. Textkritische Bemerkungen über die <i>τιτλοι</i>	412—416
§ 29. Vergleich der verschiedenen Formulierungen	416—419
§ 30. Die massgebenden Gesichtspunkte bei dieser <i>κεφ.</i> -Einteilung	419—426
§ 31a. Ursprünglicher Sinn der <i>κεφαλαια</i>	426—429
§ 31b. Ursprung der <i>κεφ.</i> -Einteilung	429—432
3. Eine sachliche Einteilung der Evangelien.	
§ 32. Schilderung dieser Einteilung	432—435
§ 33. Verhältnis zur <i>κεφ.</i> -Einteilung	436—438
§ 34. Verhältnis zu Eusebs Einteilung	438—440
B. Die Akten.	
§ 35. Die Einteilung in 36 <i>κεφαλαια</i>	440—442
§ 36. Die Einteilung in 40 <i>κεφαλαια</i>	442—444
§ 37. Die Einteilung in <i>υποδιαιρεσεις</i>	444—448
§ 38. Die <i>τιτλοι</i> der Abschnitte der Akten	448—454
§ 39. Die ursprüngliche Form	454—456
C. Die katholischen Briefe.	
§ 40. Die üblichste Einteilung	456—460
§ 41. Die Einteilungen in <i>δ1-2</i>	460—461
§ 42. Die Einteilung m. s. in <i>δ1</i>	461
D. Die Paulusbriefe.	
§ 43. Die üblichste Einteilung	461—471
§ 44. Die ältere Einteilung in <i>δ1</i>	471—472
§ 45. Die spätere Einteilung in <i>δ1</i>	472
E. Die Apokalypse.	
§ 46. Die Einteilung des Andreas von Cäsarea	472—475
Die heute übliche Einteilung in Kapitel und Verse.	
§ 47. Die heutige Kapiteleinteilung	475—482
§ 48. Die heutige Verseinteilung	482—485
E. Die Textgeschichte der Perikope von der Ehebrecherin	
(Jo 7 ⁵³ —8 ¹¹).	
§ 49. Zur Orientierung	486—487
§ 50a. Die das Mittelalter beherrschenden Formen μ^5 und μ^6	487—490
§ 50b. Die am frühesten bezeugte Form, μ^1	490—499
§ 51. Die erreichbare Urform der <i>μοιχαλεις</i>	499—500
§ 52. Ein der Urform nahestehender Typ, μ^2	500—504
§ 53. Eine weitere, mit μ^2 nahe verwandte Abwandlung des Urtyps, μ^3	504—505
§ 54. Eine dritte Abwandlung des Urtyps, μ^4	505—506
§ 55. Die späteste Form, μ^7	506—507
§ 56. Zusammenstellung und Charakterisierung der rekonstruierten Typen	507—514
§ 57. Der Zusatz in 8	514—523
§ 58. Die Urgestalt	523—224

F. Die gelehrten Bearbeitungen der neutest. Schriften**I. Übersicht.**

Seite

§ 59. Vorbemerkungen	525
§ 60. Überblick über die uns bezeugte Kommentarliteratur . . .	526—531
§ 61. Verbreitung der verschiedenen Kommentare	531—532
§ 62. Anordnung des Kommentars und des Textes	532—533

II. Die Kommentarwerke zu den Evangelien.

1. Kommentar des Kyrill von Alexandrien zum Johannes-evangelium.

§ 63. Zeugen für Kyrills Kommentar	533—534
§ 64. Beschreibung des Kommentars	534—535

2. Kommentare zu den 4 Evv.

§ 65. Vorbemerkungen	535—536
§ 66. Zeugen und Ausstattung von A^a	536—540
§ 67. Zeugen und Ausstattung von A^b	540—542
§ 68. Zeugen und Ausstattung von A^c	542—549
§ 69. Urform von A^c	549—552
§ 70. Der A^b -Kommentar zu Mt	552—559
§ 71. Die Ausgabe A^a des Mt-Kommentars	559—562
§ 72. Der Jo-Kommentar in A^a und b	562—564
§ 73. Die ursprüngliche Form des Jo-Kommentars	564—567
§ 74. Entstehung der Urform der Mt- und Jo-Kommentare der A -Ausgaben	567—574
§ 75. Mk-Kommentar in $A^a b c$	574—578
§ 76. Lk-Kommentar in $A^a b c$	578—579
§ 77. Eine vor A^a liegende Form des Lk-Kommentars	579—582
§ 78. Der Kommentar von A^c	582—585
§ 79. Eigenartige A -Kommentar-Codices	585—593

3. Anonyme Catenen zu Mt Lk Jo.

§ 80. Catene zu Mt	593—598
§ 81. Catene zu Jo	598—608
§ 82. Catene zu Lk	608—610
§ 83. Überblick über die Entwicklung dieser anonymen Kommentar- und Catenenliteratur zu den Evangelien.	610—612

4. Catene des Niketas.

§ 84. Persönlichkeit des Niketas	613
§ 85. Niketascatene zu Mt	613—616
§ 86. Niketascatene zu Lk	616—621
§ 87. Niketascatene zu Jo	621—624

5. Evangelien-Kommentar des Euthymius Zigabenus.

§ 88. Euthymius Zigabenus und seine Kommentare	624—626
--	---------

6. Evangelien-Kommentar des Theophylakt.

§ 89. Theophylakt und sein Kommentarwerk	626—237
--	---------

III. Ausgabe der Schriften des Apostolos durch Euthalius.

1. Die Persönlichkeit des Euthalius.

- § 90a. Das Bekenntnis des Euthalius . . . . . 637—644
 § 90b. Die persönlichen Momente in den Prologen des Euthalius 644—646
 § 91. Das προς εμαυτον des Euthalius . . . . . 646—648
 § 92. Die Lebensgeschicke des Euthalius . . . . . 648—649

2. Die Paulusausgabe des Euthalius.

- § 93. Prolog der Ausgabe . . . . . 649—657
 § 94. Ausstattung der Briefe mit Beigaben . . . . . 657—667

3. Die Ausgabe der Akten mit den katholischen Briefen.

- § 95. Der Prolog . . . . . 667—670
 § 96. Ausstattung der Akten . . . . . 670—672
 § 97. Ausstattung der katholischen Briefe . . . . . 672—674

4. Die erhaltenen Exemplare der Euthalius-Ausgabe.

- § 98. Die Zeugen des Euthaliuswerkes . . . . . 674—679

5. Vorgänger und Eigenart des Euthalius.

- § 99. Vorgänger des Euthalius . . . . . 679—682
 § 100. Würdigung der Arbeit des Euthalius 682

IV. Kommentare zu den Akten und katholischen Briefen.

- § 101. Zusammengehörigkeit von Ac Kath . . . . . 682—683
 § 102. Kommentar des Andreas . . . . . 683—686
 § 103. Auszüge aus dem Andreas-Kommentar . . . . . 686—692

V. Kommentare zu Paulus.

- § 104. Theodoret 693
 § 105. Auszüge aus den Homilien des Chrysostomus . . . . . 693—694
 § 106. Johannes Damascenus 694
 § 107. Ein anonymes Pls-Kommentar (Ökumenius) . . . . . 694—699
 § 108. Theophylakt 699
 § 109. Euthymius Zigabenus . . . . . 699—700
 § 110. Niketas 700
 § 111. Individuelle Kommentare 700
 § 112. Catenen zu Pls . . . . . 700—702

VI. Kommentare zur Apokalypse.

- § 113. Andreas . . . . . 702—703
 § 114. Arethas . . . . . 703—704
 § 115. Ökumenius 704
 § 116. Methodius und Maximus 704

Zweite Abteilung: Die Textformen.

A. Die Evangelien.

	Seite
§ 117. Zur Orientierung: <i>H</i> und <i>K</i> Rezensionen, nicht Urtext. Beeinflussung anderer Textformen durch <i>H</i> und <i>K</i>	707—710
§ 118. Mehr oder weniger starke Entstellung anderer Textformen durch <i>K</i>	710
§ 119. Methode für die Gewinnung der Rezensionen <i>H</i> und <i>K</i>	710—711

I. Die *K*-Form.

§ 120. Überblick über die Geschichte der <i>K</i> -Rezension, <i>K</i> ¹ , <i>K</i> ^r , <i>K</i> ^x	712—713
§ 121. Die frühesten Spuren von <i>K</i> in δ4 δ6 δ3 δ2 δ1	713—717
§ 122. Auffindung der verschiedenen <i>K</i> -Spielarten. Kriterien: 1. der Text selbst, 2. der Typ der <i>μοιχαλις</i> , 3. die Ausstattung	717—718

1. Die Textform *K*¹.

§ 123. Die älteste <i>K</i> -Form <i>K</i> ¹ , vertreten durch die 3 Uncialcodd 61 75 1027 und eine Reihe von Minuskeln. Sonderlesarten der 3 Uncialcodd, die für den Archetyp nicht in Frage kommen können	718—721
§ 124. <i>K</i> ⁱ , eine <i>K</i> -Spielart mit Lesarten aus <i>J</i> (§ 217—223), ver- treten durch die 4 Majuskeln 55 86 87 88. Zusammenstellung der für <i>K</i> ¹ nicht in Betracht kommenden Varianten dieser 4 Codd in 6 Listen. Ausstattung dieser 4 Codd	721—730
§ 125. <i>K</i> ^{ak} (nicht <i>K</i> ^{ik} , wie im Text steht; vgl. Verbesserungen) eine von <i>A</i> ^k (§ 165—167) beeinflusste Spielart von <i>K</i> , wie es scheint, aus einem <i>A</i> ^c -Kommentar geflossen. Ausstattung dieses Typs	730—734

2. Die Codices mit dem Text *K*^x.

§ 126. Kurze Charakterisierung von <i>K</i> ^x . Gruppierung der <i>K</i> ^x -Codd nach der <i>μοιχαλις</i>	734—735
§ 127. <i>K</i> -Codd ohne <i>μοιχαλις</i>	735—737
§ 128. <i>K</i> -Codd mit μ^2	737—738
§ 129. <i>K</i> -Codd mit μ^3	738
§ 130. <i>K</i> -Codd mit μ^4	739
§ 131. <i>K</i> -Codd mit μ^5 oder einer Nüance von μ^5	739—743
§ 132. <i>K</i> -Codd mit μ^5 unter starker Einwirkung von μ^6	743—744
§ 133. <i>K</i> -Codd mit μ^5 samt Zusatz in Vers 8	744—745
§ 134. <i>K</i> -Codd mit μ^6	745—751
§ 135. <i>K</i> -Codd mit μ^6 und Zusatz	751
§ 136. Nicht eingegliederte <i>K</i> -Codd	751—752
§ 137. <i>K</i> -Codd mit μ^7	752—753
§ 138. <i>K</i> -Codd mit dem μ -Bruchstück 753—82 oder dem Einschub <i>λεγων εγω ειμι</i> nach α	753—754
§ 139. <i>K</i> -Codd, in denen die μ mit ihrem Kontext fehlt	754—755
§ 140. <i>K</i> -Codd, deren μ nicht kollationiert ist	755

	Seite
§ 141. Uncialfragmente mit K -Text, die wegen ihres geringen Umfangs nicht einzugliedern waren	755—757
3. Die Textausgabe K^r.	
§ 142. Eine kirchlich revidierte Ausgabe K^r	757—758
§ 143. Ausstattung der Ausgabe K^r	758—761
§ 144. Liste der K^r -Codd, geordnet nach der Ausstattung	761—763
§ 145. Entstehungsverhältnisse der Ausgabe K^r (c 1150 in Konst. entstanden)	763—765
4. Methode der Feststellung des Textes der Typen K^i K^x K^r.	
§ 146. Methode bei K^i . Die kollationierten Codd. Starke Beeinflussung der K^i -Zeugen durch K^x . Unwahrscheinlichkeit einer Einwirkung von K^r auf die K^i -Zeugen. Sporadisches Vorkommen von Lesarten älterer Typen H (§ 183—206), H^r (§ 208—216), J (§ 217—223), K^a (§ 172—178, 235—237), die aus einem A^c -Kommentar eingedrungen zu sein scheinen. Sonderlesarten der einzelnen Codd und Lesarten mehrerer, die für K^i nicht in Betracht kommen. Stellen, an denen die K^i -Lesart nicht mit Sicherheit festgestellt werden kann	765—774
§ 147. Methode bei K^x . Die kollationierten Codd. Verzeichnis der schwankenden Lesarten	774—778
§ 148. Variabilität des K^x -Textes in den ihn repräsentierenden Codd, an einer Stichprobe nachgewiesen	778—780
§ 149. Methode bei K^r	780—781
5. Theodorus Hagiopetrita als Typus eines Schreibers.	
§ 150. Die absichtlichen Änderungen des Theod. Hag. in seinen Exemplaren. Verschiedene Ausstattung in den einzelnen Codd. Behandlung der $\mu\sigma\chi$. Verhältnis der Codd zu einander. Motive, die ihn zur Textänderung bewogen	781—788
§ 151. Die Schreibsicherheit des Hagiopetriten: Orthographie, Schreibversehen und Omissionen	788—790
§ 152. Der ursprüngliche Text in seinem Handexemplar	790—793
6. Die Abweichungen der Texte K^x und K^r von K^i.	
§ 153. Gegenseitiges Verhältnis der drei Typen K^i K^x K^r	793
§ 154. Die K^x charakterisierenden Abweichungen von K^i , orthographische, grammatische und sachliche; möglicherweise aus A^b (S. 811f) geflossen	793—799
§ 155. Die Abweichungen des K^r -Textes von K^x ; aus A^c geflossen	799—805
7. Die Textentwicklung in den A-Kommentarausgaben.	
§ 156. Text im A^a -Kommentar, in Mt Jo Lk im allgemeinen K^i , in Mk K^a	806—811
§ 157. Text im A^b -Kommentar, eine Abwandlung vom A^a -Text, bei der der K^i -Typ durch den K^x -Typ abgelöst ist	811—812
§ 158. Text im A^c -Kommentar. Vorbemerkung	812—813
§ 159. Der Mt-Text in A^c . Die Codd. Sonderlesarten der einzelnen Codd. Die Abweichungen von K^i im A^c -Text	813—821
§ 160. Mt-Katene auf A^c aufgebaut, durch K^x beeinflusst	821—824

	Seite
§ 161. Der Mk-Text in A^c . Die Codd. Sonderlesarten der einzelnen Codd. Abweichungen von K^i im A^c -Text	824—831
§ 162. Der Lk-Text in A^c . Die kollationierten Codd. Partielle Rekonstruktion des Textes	831—835
§ 163. Der Jo-Text in A^c . Partielle Rekonstruktion des Textes. Sonderlesarten einzelner Codd	836—838
§ 164. Zusammenfassendes Urteil über den A^c -Text	838—839
8. Evangeliencodd mit einem den A-Kommentaren verwandten Text A^k.	
§ 165. Kurze Charakterisierung der in Betracht kommenden Codd	839—840
§ 166. Feststellung des Textcharakters durch Stichproben	840—842
§ 167. Die Ausstattung dieser Codd	843—844
9. Die stark von K beeinflussten Texttypen K^i und K^a.	
§ 168. Zur Orientierung	845
a) Der Texttyp K^i (Vgl. § 124):	
§ 169. Rekonstruktion des Textes auf Grund von K^i	845—846
§ 170. Die in K^i sich findenden Abweichungen von K^i	846—849
§ 171. Charakterisierung von K^i	849—850
b) Der Texttyp K^a :	
§ 172. Die genuinen K^a -Codd und ihre Gruppierung	850—853
§ 173. Codd, die eine Textnüance von K^a bieten	853—854
§ 174. Codd mit stärker abgeschwächtem K^a -Text	854—856
§ 175. Übersicht über das zur Verfügung stehende Material . .	856—857
§ 176. Verwandtschaft und Sonderlesarten der § 172 aufgezählten Codd	857—865
§ 177. Verwandtschaft und Sonderlesarten der in § 173 aufgezählten Codd	865—876
§ 178. δ_4 „Alexandrinus“, der älteste Zeuge für K^a	876—877
§ 179. Bedeutungslose Sondervarianten von δ_4	877—881
§ 180. Die für die Revision der Vorlage von δ_4 erkennbaren Gesichtspunkte	881—888
§ 181. Der K^a -Text im mutmasslichen Mk-Kommentar des Victor von Antiochien	888—890
§ 182. Der K^a -Text im mutmasslichen Lk-Kommentar des Titus von Bostra	890—893

II. Die H -Form.

A. Das Zeugenmaterial und dessen Wert.

§ 183. Zur Einführung	894
§ 184. Die uns erhaltenen, den H -Text bietenden Codd	894—895
§ 185. Prüfung der Codd auf ihre Verwandtschaft (ausgenommen die von δ_1 und δ_2)	895—899
§ 186. Nahe Verwandtschaft von δ_1 und δ_2	899—906
§ 187. Der Zeugenwert von δ_1	906—917
§ 188. Der Zeugenwert von δ_2	917—935
§ 189. Der Zeugenwert von δ_3	935—943
§ 190. Der Zeugenwert von δ_6	943—947
§ 191. Der Zeugenwert von δ_{48}	947—957

	Seite
§ 192. Der Zeugenwert von 26 (nur Mt)	957—958
§ 193. Der Zeugenwert von 56	958—966
§ 194. Der Zeugenwert von 76	966—973
§ 195. Der Zeugenwert von 1016	973—978
§ 196. Der Zeugenwert von 376	978—989
§ 197. Der Zeugenwert von 6371	989—995
§ 198. Der Textcharakter der uns erhaltenen Bruchstücke von H-Codd 01 02 09 013 014 1 3 4 5 6 7 11 13 23 24 30 31 32 34 35 46 47 50 52 53 54 62 74 78 99 070 071 1002	995—1000

B. Die Feststellung des *H*-Textes.

§ 199. Methode	1000—1004
§ 200. Wahrscheinliche, ob auch schwach bezeugte <i>H</i> -Lesarten	1004—1009
§ 201. Fälle, wo es nicht sicher zu entscheiden ist, ob <i>H</i> oder ob nur <i>I</i> die in etlichen <i>H</i> -Codd vertretene Lesart bot . .	1009—1012
§ 202. Mehr oder weniger sichere <i>H</i> -Lesarten, denen die Be- zeugung durch 61-2 fehlt	1012—1013
§ 203. Lesarten, die unter den <i>H</i> -Zeugen nur von 61-2 vertreten sind	1013—1017
§ 204. Stellen, an denen mit unsern gegenwärtigen Mitteln die <i>H</i> -Lesart nicht sicher zu entscheiden ist	1017—1024
§ 205. Die mehreren <i>H</i> -Codd gemeinsamen Lesarten, die sich mit Parallelstellen decken	1024—1033
§ 206. Ausstattung der Ausgabe <i>H</i>	1033—1040

III. Die *I*-Form.

§ 207. Entdeckung der <i>I</i> -Form und ihrer einzelnen Typen . .	1041—1042
--	-----------

A. Das Zeugenmaterial der *I*-Form.

1. Der *I*-Typ *H^r*.

a) Die *H^r*-Codd und ihr Verwandtschaftsverhältnis:

§ 208. Der nur in Mk <i>H^r</i> bietende Codex 203	1042—1043
§ 209. 288 1115 1198 und ihre Abkömmlinge 277 1263 1355 1389	1043—1047
§ 210. Der durch 6254 346 6457 6467 6500 6501 repräsentierte <i>H^r</i> -Typ	1047—1052
§ 211. Verhältnis von 6254 und 346—6457	1052—1055
§ 212. Stellung von 6467	1055
§ 213. Beziehungen der Codd 183 und 1131 zu einander . . .	1055—1060
§ 214. Selbständigkeit von 6254 ff gegenüber 183 und 1131 . .	1060

b) Abweichungen des Typs *H^r* von *I*:

§ 215. Sonderlesarten von <i>H^r</i> , die nicht aus <i>K</i> stammen . . .	1060—1064
§ 216. Ausstattung von <i>H^r</i>	1064—1066

2. Der *I*-Typ *J*.

§ 217. Zur Einführung	1066—1067
---------------------------------	-----------

a) Die *J*-Codd und ihre Verwandtschaft:

§ 218. 218 226 257 368 und deren Verwandte 173 219 415 .	1067—1074
§ 219. 1033 1211 6505 mit 109	1074—1085
§ 220. 1054 und 3017	1085—1090

Seite

b) Die Eigenart des *J*-Textes:

- § 221. Rekonstruktion dieses Textes . . . . . 1090—1096
 § 222. Abweichungen des Typs *J* von der Rezension *I* . . . 1096—1105
 § 223. Ausstattung von *J* . . . . . 1105—1109

3. Der *I*-Typ Φ .

- § 224. Die Existenz des Typs, seine Nüancen $\Phi^a \Phi^b \Phi^c$ . . . 1109—1120
 § 225. Der Text des Typs Φ . . . . . 1120—1126
 § 226. Lesarten, die nicht dem Typ Φ selbst zuzuschreiben sind 1126—1137
 § 227. Ausstattung von Φ . . . . . 1137—1140
 § 228. Die $\mu\sigma\chi$ in den Φ -Gruppen . . . . . 1140—1142
 § 229. Anhang: eine von Φ ausgegangene Sippe Φ^r . . . . 1142—1147

4. Der *I*-Typ *B*.

- § 230. Der Typ *B* 1147
 § 231. Die bessere Familie 1043 ff . . . . . 1147—1152
 § 232. Eine durch stärkere *K*-Einwirkung charakterisierte Nüance
      $\delta 152$ ff . . . . . 1152—1155
 § 233. Rekonstruktion von *B* . . . . . 1155—1159
 § 234. Ausstattung und $\mu\sigma\chi$ . . . . . 1159—1160

5. Der Typ *K*^a (vgl §§ 172—178).

- § 235. Der Text von *K*^a . . . . . 1160—1164
 § 236. Art der Textmischung . . . . . 1164—1168
 § 237. Sonderlesarten von *K*^a . . . . . 1168—1170

6. Der *I*-Typ *I*^r.

- § 238. $\mu\sigma\chi$ und Ausstattung der *I*^r-Zeugen . . . . . 1170—1174
 § 239. Der Text von *I*^r . . . . . 1174—1176
 § 240. Dem Typ nicht zugehörige Lesarten einzelner *I*^r-Codd . 1176—1179
 § 241. Seitentriebe oder Nachzügler von *I*^r . . . . . 1179—1180
 § 242. Andere verblasste Nachkommen von nicht mehr festzu-
     stellenden *I*-Typen 1180

7. *I*-Spuren in *K*-Typen.

- § 243. Der Typ *A*^k (§ 165—167) 1181
 § 244. Die Texte in den *A*-Kommentaren (§ 156—164) . . . 1181—1183
 § 245. Der Typ *K*ⁱ (§ 168) . . . . . 1183—1184
 § 246. *I*-Einwirkungen in *K*^x (§ 154) und *K*^r (§ 155) . . . 1184—1186

8. Unmittelbare Zeugen der *I*-Form.

- § 247. Zur Orientierung . . . . . 1186—1188
     a) Stark abgeschwächte *I*-Codd:
 § 248. Der Codex 70 1188
 § 249. Die Codd 114 119 . . . . . 1188—1190
 § 250. Der Codex 295 . . . . . 1190—1191
 § 251. Die Codd $\delta 260$ und 214 1191
 § 252. Die Codd 1280 4002 . . . . . 1191—1192
 § 253. Die Codd 1114 2069 357 . . . . . 1192—1193
 § 254. Die Codd 1246 356 . . . . . 1193—1195

	Seite
b) Eine etwas bessere, im Φ -Kreis gewachsene Gruppe:	
§ 255. Gemeinsamer Charakter	1195—1196
§ 256. Der Codex 1385	1196—1197
§ 257. Der Codex 1493	1197—1198
§ 258. Der Codex 1353	1199—1201
§ 259. Der Codex 1443	1201—1208
§ 260. Der Codex 1442	1208—1211
§ 261. Der Codex 1416	1211—1213
§ 262. Der Codex 243	1213—1215
§ 263. Die Codd 192 247 1317 448	1215—1216
§ 264. Der Codex 96	1216—1217
§ 265. Der Codex 1354	1217—1220
§ 266. Der Codex 1311	1220
§ 267. Die Sippe Σ , gebildet durch die Codd 154 198 1132 207 1226 351 377 456	1220—1233
§ 268. Der Codex 1386	1233—1235
§ 269. Die Codd δ 469 541	1235—1238
c) I^r -Codd, die I^r nahe stehen:	
§ 270. Die mit I^r verwandten Codd 1341 4010 511	1238—1240
§ 271. Die Codd 370 371	1240—1242
d) I -Codd, die H^r nahe stehen:	
§ 272. Die Codd 178 359 381	1242—1245
e) Der Text der Purpurcodd II :	
§ 273. Die Zeugen	1245—1249
§ 274. Sondergut der einzelnen Purpurcodd	1249—1254
§ 275. Der Text von II	1254—1259
9. Der Typ O.	
§ 276. Die O -Codd	1259—1272
§ 277. Der Text des Typs O	1272—1276
10. Der Typ I^a.	
a) Zeugen von I^a :	
§ 278. Die Codices	1276—1278
§ 279. Der Textbefund bei den schwachen Zeugen	1278—1281
§ 280. Der Codex 93	1281—1285
§ 281. Der Codex 168	1285—1288
§ 282. Die Codd 94 und 286	1288—1289
§ 283. Die Brüdercodd 1337 und 1468	1289—1290
§ 284. Der Codex 337	1290—1292
§ 285. Verwandtschaft von 93 168 337 1337 1468	1292—1293
§ 286. Die engere Zusammengehörigkeit von δ 5 050 133 600	1293—1297
§ 287. Der Codex 050	1297—1302
§ 288. Der Codex 133	1302—1305
§ 289. Der Codex δ 5	1305
§ 290. Unbeabsichtigte Textänderungen in δ 5	1305—1309
§ 291. Spuren redaktioneller Arbeit am Text von δ 5	1309—1323

	Seite
§ 292. Die übrigen Sonderlesarten von δ5 und deren Beziehungen zum lateinischen Text	1323—1340
b) Der Text von I ^a :	
§ 293. Der Textcharakter von I ^a	1340—1347
§ 294. Die Ausstattung	1347—1348
II. Bruchstücke von I-Codd.	
§ 295. Fragmente mit I-Text	1348—1353
B. Feststellung des I-Textes.	
§ 296. Verwertung der Zeugen	1353—1355
§ 297. Schwierige Fälle	1355—1357
§ 298. Ausstattung der Rezension I	1357—1358
IV. Der I H K gemeinsam zugrunde liegende Text I-H-K.	
§ 299. Zur Orientirung	1359
§ 300. Grundsätze für die Rekonstruktion	1359—1360
A. Sprachformales (alle nt Schriften umfassend).	
§ 301. Gesichtspunkte	1360
1. Rein Orthographisches.	
§ 302. Allgemeines	1360—1362
§ 303. Konsonanten. Aspirata bei den mutae, σ-ζ, Doppelkonsonanten, ττ-σσ	1363—1365
§ 304. Vokale. Verwechslung von ο-ω, ω-ου, ει-ι, η-ι, αι-ε, οι-υ	1365—1372
§ 305. Semitische Worte. Vokalbehandlung. Maria, Moses, Joannes, David, Namen auf -et, Israel, Jerusalem	1372—1376
2. Phonetisches.	
§ 306. Allgemeines	1376—1377
§ 307. Elisionen. 1. αλλα. 2. δε ουδε μηδε. 3. Präpositionen	1377—1380
§ 308. Krasis. 1. και. 2. το. 3. Vokalverschmelzung innerhalb von Worten	1380—1381
§ 309. Vermeidung des Hiatus. 1. ν ephelkystikon, 2. Schluss-ζ in ουτω μεχρι αχρι αντικρυ	1381—1382
§ 310. Assimilation. 1. συν. 2. εν. 3. Anderes	1382—1383
§ 311. Einzelne Zwischenlaute. 1. Konsonanten μ δ τ σ. 2. ε im Reflex-pronomen. 3. εαν. 4. εμου etc. 5. χθες uä	1383—1387
3. Verschiedene Bildung oder Genusbestimmung von Worten.	
§ 312. Endsilben: κατηγορ παραθλασσιον, πεζοι. εκατονταρχης uä. Vokalisation: σαρδωνυξ, μεσανυκτιον, κορβοναν uä. Diminutivbildungen: Genus von δειπνον, πλουτος, ζηλος, σκοτος, λιμος, σταδιον, αλαβαστρον. Verbalbildungen: βαρυνεσθαι und βαρεισθαι uä. Heimatbezeichnungen: Ναζωραιος uä	1387—1388
4. Grammatikformen.	
§ 313. a) Unterschiede in der Deklination	1388—1390
§ 314. b) Adverbialbildungen	1390—1391
v. Soden, Die Schriften des Neuen Testaments. II.	138

	Seite
§ 315. c) Formenbildungen bei den Verben im Aorist, Perfect, Plusquamperfect, Verba auf -μι, Verba contracta, Augmentbildungen	1391—1399
§ 316. d) Tempus- und Modusbildungen	1399—1400
5. Die sprachlichen Ausdrucksmittel (soweit sie den Sinn nicht ändern).	
§ 317. a) Die Wahl der Worte: πας—απας, ως—ωσει, ουδε—ουτε, ου—ουχι, εως αν—εως ου—εως οτου, πριν—πριν η, απο α μαχροθεν, ουπω—ουδεπω, ου—οπου, ιδε—ιδου, Vertauschung von Präpositionen, δωδεκα—δεκαδυο	1400—1403
§ 318. b) Wortbeifügungen und -auslassungen (die den Sinn nicht berühren). Präpositionen neben Verba composita, και, οτι rec., sonstige Konjunktionen, Beifügung von Ιησους nach ο δε . .	1403—1406
§ 319. c) Gebrauch des Artikels. 1. Vor Ιησους. 2. Vor andern Eigennamen. 3. Vor καισαρ θεος χριστος κυριος. 4. Andere Fälle	1406—1413
6. Änderungen in der Syntax (soweit sie den Sinn nicht alteriren).*	
§ 320. a) Genus. b) Numerus. c) Kasus. d) Tempus des Verbums. e) Genus des Verbums. f) Modus des Verbums	1413—1419
B. Die Textmaterie berührende Varianten (nur die Evangelien umfassend).	
§ 321. Wortumstellungen	1419—1422
§ 322. Paralleleinwirkungen: Allgemeines	1422—1423
§ 323. a) Begegnung zweier Rezensionen in einer Parallelesart	1423—1426
§ 324. b) Zusammentreffen beider streitenden Lesarten mit Parallelen	1426—1430
§ 325. c) Durcheinandergehende Paralleleinwirkungen. αυτου nach μαθηται, εδωκα—δεδωκα, ο εχων ους ακουετω, ταυτα παντα—παντα ταυτα, Bezeichnung des Synedrums, α—οσα, δια—υπο του προφητου, Formeln zur Einführung der oratio directa, einzelne Stellen	1430—1438
Schwierigere Fälle:	
§ 326. Einer objektiven Entscheidungsinstanz entbehrende Fälle von Varianten	1439—1447
§ 327. Schwach bezeugte, dennoch wohl <i>I-H-K</i> zugehörige Lesarten	1447—1451
§ 328. Für <i>I-H-K</i> kaum in Frage kommende Lesarten. a) Zur Orientierung	1451—1452
§ 329. b) Rest der <i>I-H-K</i> abzusprechenden, mehrfach vertretenen Lesarten	1452—1456
V. Eigenart und Entstehungsverhältnisse der drei auf <i>I-H-K</i> aufgebauten Rezensionen.	
1. Die Rezension <i>K</i>.	
§ 330. Sonderlesarten und Gesamtcharakter von <i>K</i> , Stilverbesserungen in Tempuswahl, Wortstellung, Satzkonstruktion, Korrektheit der Citate, Verdeutlichung des Sinns, Wahl der Konjunktion, des Verbum compositum, Vertauschung von Synonyma, Kürzungen und Erweiterungen des Textes . . .	1456—1459

	Seite
§ 372. Tertullian. 1. Unabhängigkeit von af. 2. Sonderlesarten.	
3. Keine Tatianica	1610—1615
§ 373. Irenäus. 1. Sonderlesarten. 2. Tatianica	1615—1620
§ 374. Athenagoras und Theophilus	1620—1621
§ 375. Justin der Märtyrer	1621—1624
§ 376. Marcions Evangelium. Marcion und <i>Ia</i> ⁸⁵	1624—1629
§ 377. Die apostolischen Väter	1629—1631
§ 378. Die pseudoignatianischen Briefe	1631—1632
§ 379. Der Tatian für sein Diatessaron vorliegende Text. Sonderlesarten der Übersetzungen <i>Ta</i> ^a und <i>Ta</i> ^e . Tatians Methode bei der Herstellung des Diatessaron. Omissionen, Additionen, Synonyma, Umstellungen, Paralleleinwirkungen; in <i>Ta</i> ^a und <i>Ta</i> ^e nicht bezeugte eventuelle Tatianlesarten. Würdigung der Abweichungen Tatians von <i>I-H-K</i>	1632—1639
§ 380. Bedeutung des Textes des Diatessaron für die Textkritik	1639—1646
§ 381. Das unbekannte Land	1646—1648

B. Die Apostelgeschichte.

§ 382. Einleitung. Das Werden des Apostolos	1649—1652
§ 383. Übersicht über die Ac-Codd	1653

I. Der *H*-Text.

1. Die Textzeugen.

§ 384. Die Textzeugen	1653—1654
§ 385. Der <i>H</i> -Zeuge $\delta 1-2$	1654—1655
§ 386. Der Cod $\delta 1$, seine Abweichungen von $\delta 1-2$	1655—1657
§ 387. Der Cod $\delta 2$ und seine Sonderlesarten	1657—1659
§ 388. Der <i>H</i> -Zeuge $\delta 3$	1659—1662
§ 389. Der <i>H</i> -Zeuge $\delta 4$	1662—1664
§ 390. Der <i>H</i> -Zeuge $\delta 6$	1664—1666
§ 391. Der <i>H</i> -Zeuge $\delta 48$	1666—1668
§ 392. Der <i>H</i> -Zeuge 257	1668—1669
§ 393. Der <i>H</i> -Zeuge 74	1669—1670
§ 394. Die <i>H</i> -Zeugen 103 und 104	1670—1671
§ 395. Der <i>H</i> -Zeuge 162	1671
§ 396. Die <i>H</i> -Fragmente 1004 1002 1008	1672
§ 397. Der Acta-Text bei den ägyptischen Kirchenvätern des 4. Jahrhunderts: Athanasius, Didymus, Kyrill von Alexandrien	1672—1674
§ 398. Die ägyptischen Übersetzungen, die sahidische (sa) und die bohairische (bo), und ihr Verhältnis zur <i>H</i> -Rezension . .	1674—1681

2. Reconstruction des *H*-Textes.

§ 399. Unsichere Sonderlesarten in <i>H</i> ; ihre Herkunft	1681—1686
---	-----------

II. Der *I*-Text.

§ 400. Die Texttypen <i>I</i> ^a <i>I</i> ^b <i>I</i> ^c	1686
§ 401. Die <i>I</i> -Zeugen	1686—1688
§ 402. Überblick über den weiteren Gang der Untersuchung . .	1688

1. Die den Schreibern der *I*-Codd oder den Archetypen von Codex-Gruppen zuzuweisenden Lesarten.

§ 403. Orthographisches	1688—1692
§ 404. Grammatisches	1692—1695
§ 405. Omissionen	1695—1697
§ 406. Durch <i>K</i> -Eintragungen veranlasste Varianten	1697
§ 407. Einwirkungen von Parallelen sowie Reminiszenzen	1698—1703
§ 408. Wortumstellungen	1703—1704
§ 409. Vertauschungen von Worten	1704—1705
§ 410. Sachlich bedeutungslose Additionen	1705—1707

2. Sonderlesarten in den besten *I*-Zeugen.

§ 411. Prüfung der hier in Betracht kommenden Codd 7 und 264, 70 und 101, 200 und 382, 1001 und 85 auf ihr Verwandtschaftsverhältnis	1707—1709
§ 412. Sonderlesarten in 7f	1709—1711
§ 413. Sonderlesarten in 101f	1711—1714
§ 414. Sonderlesarten in 200f	1714—1717
§ 415. Sonderlesarten in 1001	1717—1720
§ 416. Sonderlesarten in 85	1720—1727

3. Der Andreas-Kommentar (*A*^{πρ}).

§ 417. Die in Betracht kommenden Zeugen (cf § 102)	1727—1729
§ 418. Rekonstruktion und Charakter des <i>A</i> ^{πρ} -Textes	1729—1734
§ 419. Anhang. Der Text der Ökumenius-Kommentare	1735

4. Der *I*^b-Typ.

§ 420. Die aus anderen Rezensionen eingedrungenen Lesarten	1735—1738
§ 421. Rekonstruktion des <i>I</i> ^b -Textes	1738—1742

5. Der *I*^c-Typ.

§ 422. Anderswoher eingedrungene Lesarten	1742—1745
§ 423. Rekonstruktion des <i>I</i> ^c -Textes	1745—1749

6. Rekonstruktion des *I*-Textes.

§ 424. 1. <i>I</i> trotz zahlreicher Vertretung sicher abzusprechende Lesarten	1749—1756
2. <i>I</i> zuzuschreibende Lesarten	1756—1758
3. Fälle, in denen eine Entscheidung nicht möglich ist	1758—1759
§ 425. Der Text der palästinensischen Kirchenväter Eusebius von Caesarea (Ευσ), Kyrill von Jerusalem (Κυ ^β), Epiphanius (Επιφ)	1759

III. Der *K*-Text.

§ 426. Die Zeugen und deren Kollation; die Typen <i>K</i> ^r und <i>K</i> ^c	1760—1761
§ 427. <i>I</i> -Lesarten und Sonderlesarten in <i>K</i> -Codd	1761—1765
§ 428. Der <i>K</i> ^c -Text	1765—1768
§ 429. Unsichere Lesarten im <i>K</i> -Text	1768—1769
§ 430. Der <i>K</i> ^r -Text	1769—1772

IV. Der den Rezensionen *I H K* vorliegende Text (*I-H-K*).

§ 431. Methodisches	1772
-------------------------------	------

	Seite
§ 331. Verhältnis von <i>K</i> zu den syrischen Evangelientexten . . .	1459—1460
§ 332. Der Text des Chrysostomus, der Kappadokier und des Theodoret von Kyros.	
1. Chrysostomus a) Origeneslesarten, b) <i>I</i> -Lesarten, c) Sonderlesarten, d) Chrys. und <i>K</i> ^a .	
2. Die Kappadokier und der <i>I</i> -Typ <i>II</i> .	
3. Theodoret	1460—1469
§ 333. Der der gotischen Übersetzung zu Grund liegende Text. Zu Grund liegt <i>K</i> , daneben <i>I</i> -Lesarten, <i>it</i> -Lesarten, Sonderlesarten	1469—1470
§ 334. Entstehungsverhältnisse von <i>K</i>	1470—1471
2. Die Rezension <i>H</i>.	
§ 335. Sonderlesarten und Charakter der Rezension <i>H</i>	1471—1472
§ 336. Der Evangelientext bei Athanasius, Didymus, Kyrill von Alexandrien.	
1. Athanasius a) <i>H</i> , b) Origenes, c) <i>K</i> [?] , d) <i>I</i> [?] , e) Sonderlesarten.	
2. Kyrill a) <i>H</i> , b) Origenes, c) <i>K</i> [?] , d) Sonderlesarten, e) <i>I</i> [?] .	
3. Didymus a) <i>H</i> , b) <i>I</i> , c) Sonderlesarten	1472—1478
§ 337. Die koptischen Übersetzungen. Die Zeugen. Eigentümlichkeiten der Übersetzungssprache. Vergleich der sahdischen (sa) und bohairischen (bo) Übersetzung. Lesarten aus dem <i>H</i> -Kreis in sa und bo gemeinsam, in sa allein, in bo allein; Lesarten, die auch im <i>I</i> -Kreis Vertreter haben, Beziehungen zu <i>JH^rI^a</i> ⁸⁵ , Sonderlesarten in beiden gemeinsam, in sa, in bo	1478—1492
§ 338. Entstehungsverhältnisse von <i>H</i>	1492
3. Die Rezension <i>I</i>.	
§ 339. Sonderlesarten und Charakter der Rezension <i>I</i>	1492—1493
§ 340. Der Text des Kyrill von Jerusalem	1493—1494
§ 341. Euseb von Cäsarea; <i>I</i> -Lesarten, <i>K</i> -Lesarten, Sonderlesarten	1494—1497
§ 342. Der Text des palästinensischen Lektionars (pa), Sonderlesarten, <i>I</i> -Lesarten, sonst sporadisch begegnende Lesarten, sy ^s - <i>c</i> -Lesarten	1497—1505
§ 343. Entstehungsverhältnisse von <i>I</i>	1506
§ 344. Der Text der Kommentare und Katenen (abgesehen von A) <i>A¹A³C¹</i> Euthymius Zig. Theophylakt	1506—1507
§ 345. Wert der bisher besprochenen sekundären Textzeugen für die Gewinnung des Urtextes	1507
VI. Die Textzeugen vor <i>I-H-K</i> bis zu Origenes.	
§ 346. Übersicht über den weiteren Gang der Untersuchung . .	1508—1510
§ 347. Der Text des Origenes; abgesehen von Reminiszenzen und Sonderlesarten, ziemlich identisch mit <i>I-H-K</i>	1510—1520
§ 348. Nachorigenistische ägyptische Kirchenväter des dritten Jahrhunderts: Dionysius von Alexandrien, Alexander von Alexandrien, Methódios; auch ihr Text mit <i>I-H-K</i> ziemlich identisch	1521—1522
§ 349. Der Text in dem Dialog des Adamantius, ebenfalls in der Hauptsache <i>I-H-K</i>	1522—1524
	138*

	Seite
§ 350. Der Text des Hieronymus, ein unter Zugrundelegung von <i>I-H-K</i> bearbeiteter it-Text. Die it-Grundlage, die Abweichungen von it, deren Ursachen, sprachliche Verbesserungen, Annäherungen an das griechische Original, von <i>I-H-K</i> nicht gedeckte Lesarten	1524—1532
§ 351. Anhang. Die <i>ποτχαις</i> in <i>§</i> sowie in dem af-Codex e und dem it-Paar cff ²	1532—1534

VII. Der Evangelientext vor Origenes.

§ 352. Übersicht über den weiteren Gang der Untersuchung	1535—1536
1. Tatians Diatessaron.	
§ 353. Das Diatessaron Tatians. Ort und Zeit seiner Abfassung. Ursprache. Überlieferungsgeschichte	1536—1539
§ 354. Wert der uns erhaltenen Zeugen des Diatessarontextes	1539—1542
§ 355. Einfluss des Diatessaron auf <i>K</i> , an Mk 1—7 nachgewiesen	1542—1544
2. Der den vorhieronimianischen lateinischen Übersetzungen zugrunde liegende griechische E^{vv}-Text.	
§ 356. Die vorhandenen, in zwei scharf getrennte Gruppen (af und it) zerfallenden Textzeugen	1544—1545
§ 357. af und it, zwei von einander unabhängige Übersetzungen	1545—1550
§ 358. Der af-Text, in der Hauptsache <i>I-H-K</i>	1550—1551
§ 359. Gefährdung des it-Textes durch af, <i>§</i> und Schreibfehler etc.	1551—1554
§ 360. Gruppierung der it-Codd. und die daraus sich ergebende Methode für ihre Verwertung zur Textherstellung	1554—1566
§ 361. Der it-Text, im allgemeinen <i>I-H-K</i> , mit einer Anzahl Abweichungen, die grösstenteils aus Tatian stammen. Westcott-Hort's 27 „Western Non-Interpolations“	1566—1572
3. Die altsyrische Übersetzung sy^{sc}.	
§ 362. Die Textzeugen (sy ^s und sy ^c)	1572—1573
§ 363. Zeugenwert von sy ^s und sy ^c	1573—1577
§ 364. Charakter der syrischen Übersetzung sy ^{sc} , Sonderlesarten, Tatianlesarten	1577—1582
§ 365. Verhältnis zwischen sy ^{sc} und Tatian	1582—1585
§ 366. Die nicht durch Tatian gedeckten Sonderlesarten in sy ^{sc}	1585—1588
§ 367. Würdigung des in sy ^{sc} erhaltenen E ^{vv} -Textes; Gemeinsamkeiten mit Origenes, den ältesten <i>H</i> -Zeugen, sa bo, I ^a 85	1588—1593
§ 368. Ergebnis	1593—1594
4. Die vororigenistischen Väter.	
§ 369. Klemens Alexandrinus. 1. Keine Beziehungen zu dem Sondertext von <i>H</i> oder <i>I</i> , sondern <i>I-H-K</i> -Text. 2. Tatianica. 3. Parallelenmischungen. 4. Sonderlesarten	1594—1604
§ 370. Hippolyt. 1. Sonderlesarten. 2. Tatianica. 3. Gemeinsamkeiten mit sy ^{sc} af it I ^a 85. 4. Parallelenmischungen. 5. Sonderlesarten	1604—1609
§ 371. Tatian-Einflüsse bei Origenes und den ägyptischen Vätern des 3. Jahrhunderts	1609—1610

	Seite
§ 470. In den Paulusbriefen sich findende mehrfach vertretene Fehler	1902—1906
§ 471. Anpassungen von Zitaten an den Wortlaut der alttestam. Stelle	1906
§ 472. Änderungen in festen Phrasen aus unbestimmbaren Reminiszenzen	1906—1908
§ 473. Varianten infolge von Einwirkungen des unmittelbaren Kontextes	1908—1910
§ 474. Die übrigen Paralleleinwirkungen oder Reminiszenzen	1910—1915
§ 475. Würdigung der bisher registrierten Varianten	1915

II. Die drei Rezensionen.

1. Die Rezension *K*.

§ 476. Überlieferung des <i>K</i> -Textes	1915—1916
§ 477. Der <i>K^c</i> -Text	1916—1918
§ 478. Der <i>K^r</i> -Text	1918—1919
§ 479. Der <i>K</i> -Text	1919—1921

2. Die Rezension *H*.

§ 480. Die Zeugen des <i>H</i> -Textes	1921
§ 481. <i>H^{δ1}</i>	1921—1924
§ 482. <i>H^{δ2}</i>	1924—1926
§ 483. <i>H^{δ1-2}</i> , der Archetyp von <i>H^{δ1}</i> und <i>H^{δ2}</i>	1926—1928
§ 484. Die übrigen <i>H</i> -Zeugen	1928
§ 485. Der <i>H</i> -Text	1929—1931

3. Die Rezension *I*.

§ 486. Nachweis der Existenz der <i>I</i> -Rezension auch in den Paulusbriefen. Die Typen <i>I^a</i> <i>I^b</i> <i>I^c</i>	1931—1932
§ 487. Der <i>I^b</i> - und <i>I^c</i> -Typ	1932—1936
§ 488. Die <i>I^b</i> -Zeugen	1936—1937
§ 489. Die bilingualen Codd 1026 1027 1028 1029; ihr Verwandtschaftsverhältnis	1937—1943
§ 490. Die Eigenart des von diesen 4 Zeugen vertretenen Textes (<i>I^{a1}</i>)	1943—1947
§ 491. Problematische <i>I</i> -Lesarten	1948—1949

4. Andere Bezeugungen der drei Rezensionen.

§ 492. Väterzeugen für die Rezensionen: für <i>H</i> die Alexandriner Athanasius und Kyrill, für <i>I</i> die Palästinenser Eusebius und Kyrill, weniger Epiphanius, für <i>K</i> die Antiochener Theodoret und Chrysostomus	1949—1955
§ 493. Die Versionen, die ägyptischen im wesentlichen <i>H</i> , die syrischen im wesentlichen <i>K</i>	1955—1962

III. Der *I-H-K*-Text.

1. Die Sonderlesarten der drei Rezensionen.

§ 494. Zur Methode	1962—1964
§ 495. Sichere Sonderlesarten der Rezension <i>H</i>	1964
§ 496. Sichere Sonderlesarten der Rezension <i>I</i>	1964—1967
§ 497. Sichere Sonderlesarten der Rezension <i>K</i>	1967—1970

2. Die für *I-H-K* (teilweise auch für eine Rezension) nicht ohne weiteres sicheren Lesarten.

- § 498. Übersicht über die hier in Betracht kommenden Fälle . . . 1970
 § 499. Sprachformalien . . . . . 1971—1972
 § 500. Fälle, wo beide konkurrierenden Lesarten mit Parallelen sich decken . . . . . 1972—1976
 § 501. Stellen, in denen zwei Rezensionen dieselbe Reminiszenz aufweisen . . . . . 1976—1978
 § 502. Schwierige Fälle, bei denen die Entscheidung nur mit einem ziemlichen Grad von Wahrscheinlichkeit möglich ist . 1978—1982
 § 503. Fälle, in denen eine Entscheidung überhaupt nicht möglich ist . . . . . 1982—198

IV. *I-H-K* fremde, für den Urtext z. T. in Betracht kommende Lesarten.

- § 504. Gang der weiteren Untersuchung 1984

1. In der griechischen Überlieferung.

- § 505. Nur in griech. Textcodd vorkommende mehrfach vertretene Lesarten . . . . . 1984—1989
 § 506. Der Text des Irenäus . . . . . 1989—1990
 § 507. Der Text des Klemens Alexandrinus. a) Für den Urtext nicht in Betracht kommende $K\lambda^a$ -Lesarten . . . . . 1990—1993
 § 508. b) Für den Urtext in Betracht kommende $K\lambda^a$ -Lesarten . 1993—1995
 § 509. Der Text des Origenes . . . . . 1995—2007

2. Der lateinische Text des Paulus.

- § 510. Übersicht über den Gang der weiteren Untersuchung . . 2007—2008
 § 511. Der gesamten lateinischen Überlieferung angehörige Abweichungen von *I-H-K* . . . . . 2008—2010
 § 512. Sonderlesarten der Vulgata . . . . . 2010—2011
 § 513. Der Zeugenwert der einzelnen it-Codd . . . . . 2011—2016
 § 514. Das Verhältnis des it-Textes zu *I-H-K* . . . . . 2016—2020
 § 515. Der afrikanische Text . . . . . 2020—2023
 § 516. Tertullian's Text . . . . . 2023—2028
 § 517. Der Text des Marcion . . . . . 2028—2035

Die Ausstattung des Apostolos.

- § 518. Die Rezensionen *H I K* . . . . . 2036—2037
 § 519. Entwicklung der Ausstattung in *K* . . . . . 2037—2040
 § 520. Die wechselnde Ausstattung in *I*-Codd . . . . . 2040—2042

E. Die Apokalypse.

- § 521. Zur Orientierung . . . . . 2042—2043

I. Der *K*-Text.

- § 522. Die den reinen *K*-Text vertretenden Zeugen . . . . . 2043—2047
 § 523. Die Gruppe 55^{ffff} . . . . . 2047—2048
 § 524. Die Gruppe *O*^{13 ffffff} . . . . . 2049—2050
 § 525. Der *K*^r-Text 2050

Seite

1. Die sicher nur den Rezensionen zuzuweisenden Lesarten.

- § 432. Die der Rezension *H* eigentümlichen Lesarten . . . . . 1772—1775
 § 433. Die der Rezension *I* eigentümlichen Lesarten . . . . . 1775—1779
 § 434—436. Die der Rezension *K* eigentümlichen Lesarten.
 § 434. Übersicht . . . . . 1779—1780
 § 435. *K*-Sonderlesarten, die in der lateinischen und syrischen
 Übersetzung erscheinen . . . . . 1780—1784
 § 436. Sonstige Sonderlesarten von *K* . . . . . 1784—1787

2. Die für *I-H-K* problematische Stellen.

- § 437. Methodisches 1787
 § 438. Stellen, an denen *H* gegenüber *I* und *K* eine Omission
 zu haben scheint, in der Tat aber den Urtext bietet . . . . . 1787—1788
 § 439. Stellen, an denen Paralleleinwirkungen eine Rolle spielen 1788—1792
 § 440. Stellen, an denen um des Inhalts willen die weniger gut
 bezeugte Lesart den Vorzug verdient . . . . . 1792—1797

V. Über *I-H-K* hinaus, in älteren Zeugen und Väter-Zitaten sich findende, für den Urtext in Betracht kommende Lesarten.

- § 441. Überblick über den weiteren Gang der Untersuchung . . . 1797—1798
 § 442. Der von Hieronymus seiner Emendation der bisher ge-
 brauchten lateinischen Übersetzung zugrunde gelegte Text:
I-H-K mit wenigen Abweichungen . . . . . 1798—1802
 § 443. Die einzelnen *I*-Codd mit lateinischen Texten gemeinsamen
 Lesarten . . . . . 1802—1810
 § 444. Die einzelnen *I*^a-Codd mit den syrischen Übersetzungen
 gemeinsamen Lesarten . . . . . 1810—1811
 § 445. In *I*^a₁₀₀₁ sich findende Berührungen mit der lateinischen
 Übersetzung . . . . . 1811—1814
 § 446. Die mit lateinischen oder syrischen Texten überein-
 stimmenden Lesarten in δ5. Syrische Lesarten. Verhältnis
 von δ5 zu *d.* af-, it-, lat-Einwirkungen . . . . . 1814—1822
 § 447. Die in einzelnen Zeugen oder Typen oder Rezensionen
 sich findenden, über *I-H-K* hinausgehenden Additionen.
 Überblick . . . . . 1823—1824
 1. Die durch Parallelen veranlassten Additionen . . . . . 1825—1826
 2. Die inhaltlich gewichtlosen Additionen . . . . . 1826—1828
 3. Die inhaltlich bedeutsamen Additionen . . . . . 1828—1832
 Mögliche Quellen dieser Additionen . . . . . 1832—1836
 § 448. Die Väter-Citate vor 300: Origenes und Klemens,
 Tertullian und Irenäus . . . . . 1836—1840

C. Die katholischen Briefe.

- § 449. Einheitlichkeit des Textcharakters von Ac und Kath in
 den Codd . . . . . 1840—1841
 § 450. Die zur Verfügung stehenden Kollationen 1841

I. Für die Rezensionen nicht in Frage kommende Varianten sowie Abweichungen in den Sprachformen.

	Seite
§ 451. Fehler, die nur einzelnen Zeugen, nicht Texttypen zugehören, nach sachlichen Gesichtspunkten gruppiert	1841—1848
§ 452. In einzelnen Codd sich findende Varianten, bei denen der Anlass nachweisbar ist	1848—1857
§ 453. Sonderlesarten einzelner Codd ohne erkennbare Veranlassung	1857—1860
§ 454. Sonderlesarten in den Andreas-Kommentar	1860—1861

II. Der Text der drei Rezensionen.

1. Die *H*-Rezension.

§ 455. Der <i>H</i> -Text	1861—1863
§ 456. Die ägyptischen Übersetzungen; ihre Grundlage der <i>H</i> -Text	1863—1867
§ 457. Die alexandrinischen Väter des 4. Jahrhunderts; ihre Zitate <i>H</i> -Text	1867—1868

2. Die *I*-Rezension.

§ 458. Der <i>I</i> -Text	1868—1873
§ 459. Die palästinensischen Väter	1873

3. Die *K*-Rezension.

§ 460. Kurze Charakterisierung der <i>K</i> -Rezension in Kath . . .	1873—1874
§ 461. Die den <i>K</i> -Nüancen <i>K^r</i> und <i>K^c</i> zuzuschreibenden Sonderlesarten	1874—1875
§ 462. Die Sonderlesarten der <i>K</i> -Rezension	1875—1877
§ 463. Die syrischen Übersetzungen. Berührungen zwischen ihnen und den <i>I</i> -Typen <i>I^b</i> und <i>I^c</i> . Erklärung dieser Tatsache . .	1877—1883
§ 464. Der den altlateinischen Übersetzungen zugrunde liegende Text, im allgemeinen <i>I-H-K</i>	1883—1887

III. Der *I-H-K*-Text.

§ 465. Schwer entscheidbare und unentscheidbare Fälle . . .	1887—1893
§ 466. Textzeugen, die älter sind als die drei Rezensionen: Origenes, Klemens Alexandrinus, Tertullian, Irenäus (vgl. auch § 463, 464)	1893—1894
§ 467. Ergebnis und Folgerungen für die Vorgeschichte des Textes von Kath	1894—1898

D. Die Paulusbriefsammlung.

§ 468. Überblick über den Gang der Untersuchung	1898—1899
---	-----------

I. Lesarten, die weder für den Text der Rezensionen noch für den Urtext in Betracht kommen.

§ 469. Verzeichnis sämtlicher in Rm 1—5 vorkommender, in einzelnen Codd sich findender Sonderlesarten, soweit sie nicht für die Rezensionen und deren Untertypen in Frage kommen	1899—1902
--	-----------

Seite

II. Der *A ν* -Text.

§ 526. 1. Die Zeugen des <i>Aν</i> -Textes	2051—2052
§ 527. 2. Sonderlesarten im <i>Aν</i> -Textgebiet	2052—2056
§ 528. Der Text des <i>O</i> -Kommentars	2056—2059
§ 529. Eigentümliche Abwandlungen des <i>Aν</i> -Textes	2059—2063
§ 530. Feststellung des <i>Aν</i> -Textes	2063—2067

III. Der *H*-Text.

§ 531. Orientierung	2067
§ 532. Sonderlesarten von <i>H</i> ⁸²	2067—2069
§ 533. Sonderlesarten von <i>H</i> ⁸³	2069—2070
§ 534. Sonderlesarten von <i>H</i> ⁸⁴	2070—2071
§ 535. Sonderlesarten von <i>H</i> ³	2072
§ 536. Der Text der bohairischen Übersetzung	2072—2073
§ 537. Mehrfach vertretene, doch <i>H</i> abzusprechende Lesarten	2073—2074
§ 538. Für <i>H</i> problematische Lesarten	2074

Die drei rezensierten Texte *H A ν K* und ihr Verhältnis zum Urtext.

§ 539. Orientierung	2075
§ 540. Die Eigentümlichkeiten des <i>H</i> -Textes	2075—2077
§ 541. Die Eigentümlichkeiten des <i>Aν</i> -Textes	2077—2078
§ 542. Die Eigentümlichkeiten des <i>K</i> -Textes	2078—2079
§ 543. Fälle, in denen kaum zu entscheiden, welche Rezension dem Urtext am nächsten steht	2079—2084

IV. Weitere Textzeugen neben den drei Rezensionen.

§ 544. Die lateinischen Übersetzungen. Orientierung	2084—2085
§ 545. Die Abweichungen des it-Textes von <i>H-Aν-K</i>	2085—2087
§ 546. Die Abweichungen des Vulgata-Textes von <i>H-Aν-K</i> , soweit sie nicht aus it übernommen sind	2087—2088
§ 547. Die Abweichungen des af-Textes von <i>H-Aν-K</i>	2088—2090
§ 548. Der der syrischen Übersetzung sy γ zugrunde liegende Text	2090—2094
§ 549. Die Väter-Citate. Text des Tertullian, Hippolyt, Origenes	2094—2097

Schlusswort	2098—2131
1. Druckfehler	2132—2135
2. Berichtigungen zur Liste der gestrichenen Codd (Liste I)	2136
3. Berichtigungen und Nachträge der Bibliotheksliste (II) S. 45—80	2137—2140
4. Ergänzungen zu der Liste der neut. Codices (Liste IV)	2141—2147
5. Verbesserungen und Ergänzungen zum Text des untersuchenden Teils	2148—2161
6. Verzeichnis der besprochenen Codices mit Angabe ihres Textcharakters	2162—2176
7. Sigla	2177—2179
Inhaltsübersicht	2180—2203

..